

VC.21.P1.4

MAG 3281

CLAVIS REGIA

SACERDOTVM

CASVVM CONSCIENTIÆ.

SIVE

THEOLOGIAE MORALIS

THESAURI LOCOS OMNES APERIENS.

In qua præcipuè

CANONISTARVM, ET SVMMISTARVM
difficultates ad COMMVNEM PRAXIM pertinentes
doctissime Deciduntur, & copiosissime Explicantur,

AVTHORE R. P. D. GREGORIO SAYRO ANGLØ
 Ordinis D. Benedicti Congregationis Casinensis, aliàs S. Iustinæ de Padua
 Monacho, & Sacri Monasterij Casinensis professio.

In hac Quarta, & postrema Editione accesserunt

VTILIA ADDITAMENTA, NEC NON CATENVLA AVREA
 DE COMPARATIONE PECCATORVM

R. P. F. PAVLINI BERTI Lucensis Ordinis Eremitarum S. Augustini
 Congregationis Lombardiæ.

INSUPER SVMMA SACRAMENTI POENITENTIÆ EIVSDEM SAYRI:

Cum QVINTVPLICI fidelissimo Indice, Capitum, Authorum, Locorum Concilij Trident. Sacræ Scripturæ,
 & Rerum notatu dignissimarum.

AD ILLAC REVER. D. D. METELLVM BICHIVM
 S. R. E. Cardinalem Senensem Amplissimum.

VENETIIS. MDCXV.

APVD BARETIVM BARETIVM:

De Licentia Superiorum, & cum Privilegijs.

DECEMBER 10

1891

Particulars of the account of Joseph A. Davis, Esq.

1891

1891

1891

1891

1891

1891

1891

1891

1891

1891

V M duo sint (candidissime Lector) tibi vel imprimis necessaria
 Conscientia, & Fama, quibus quasi pennis columba deargentata
 subiectus ad arcem celestem reuerteris & requiescis, quarum te con-
 scientia Deo gratiorem pulchrioremque fama apud proximum cha-
 riorum reddat, & illustriorem, quò facilius illam ornare, vestire,
 perpolire, istam vero acquirere, augere in dies & conservare possis,
 ecce ad manum tibi prasidia exquisitissima comparantur, quibus ad verum consummata
 gratie statum beatitudinisque fastigium viam possis premunire. Dedimus tibi contra
 venenata peccati Missilia, & Circea mundi pocula, antidotum & alexipharmacum in
 Sacramentis, sed quia salutare medicina subiecto non bene disposito obesse magis so-
 lent quam prodesse, non sine gravissimo interdum periculo: ita & media illa seu remedia
 diuinitissima de fonte Saluatoris profuunt, de cuius plenitudine omnes accepimus, nisi
 disruptis peccatorum vinculis adhibeantur, certissimum adferunt animæ nocumentum,
 non quod in illis sit quid obnoxium, sed in nobis lateat malitie contagium. Ergo alium
 librum de censuris adiunximus de penis seu vinculis, quibus peccatrices animæ constri-
 guntur, quæ nisi quis diligenter excutiat, vel humiliter exuat, non iam in libertatē filiorū Dei
 vindicatur, sed seruitutis iugo supprimitur, oneratur, vulneratur. Sed dissolutis peccatorū
 colligationibus ulterius curandum est, ne cicatrice super inducta membrum infirmetur, et
 putrescat, ideoque qua facilitate fouendū, quibus fasciis inuolacendum in presenti descripsi-
 mus, ut mundatus verbo vite et aquæ salutaris aspergine circumfusus, ab omni spiritus in-
 quinamento liberetur. Si quis enim vultus pectoris tui quæque anima facies sit, quæque in
 te macula fuerint contractæ vis attente dignoscere, priusquàm ad speculū illud sine macu-
 la purissimū & splendidissimū lucis eterne candorē accedas, in hoc mari vitreo dispice, &
 despice teipsum, deprebende, et reprehende proximū, sordes elue sordiditatē absterge, et sic cū ni-
 tore mentis omniumque quibus te ditauit altissimus ornamentorum apparatu condecoratus
 intende, prospere procede, & regna: Nec statim ut teipsum per transennam aspexeris, &
 agnoueris, tui planè immemor & oblitus vilior manicam a tergo relinquat, ut cum Apo-
 stolo loquar, qui vultum natiuitatis suæ in speculo considerauit. Sed imotos, &
 tranquillos mentis oculos penitus infige tanquam in speculis mulierum, quæ excude-
 bant in ostio tabernaculi. Hic enim manus pedesque id est cogitationes, et opera sanctarū
 animarum exemplis limpidissimisque virtutibus emundare & emendare debemus, stantes
 in atrijs Domini celeste tabernaculum ingressuri. Sed quoniā is nature lāguor, ea debilitas
 ut labi facilitum sit & errare surgere autem & stare difficilimum, cum non solum præoc-
 cupent nos laquei mortis quibus irretimur, sed etiā omnes creature decipule sunt pedib. in-
 fipientium, ideo & labenti ut resurgat, & flanti ut videat ne cadat, neque ad sinistram ne-
 que ad dextram declinans, viam præmonstro, & quasi digitis intento Si enim bonitatē ve-
 dis, tractatum de Conscientia reuolue, si scientiam, alterū de ignorantia perlege, si disciplinā
 ut tanquam a facie colubri fugias peccatum, peccati naturam exquire & penam sin-
 ut bonum facias, ex præmiū expectes, decalogi præcepta percurrere, Sic sanabitur ignorantia
 vulnus inflatum in ratione per prudentiā, malitia in voluntate per iustitiā, infirmitas
 in ira scibili per fortitudinem, delectationis in concupiscibili per temperantiā, quib. quasi
 quadrigis ad celum euectus (ista enim quadrigæ saluatio tua) uidebis pro infirmitate
 potentiam Patris, pro ignorantia sapientiā filij, pro malitia bonitatem Spiritus sancti,
 pro concupiscencia omne bonum, summum gaudium, sine finitum. Vale.

Iacob. i.

Exod. jo.

Ecccl. ii.

Abac. j.

Capita Rerum Secundum Librorum seriem in hoc Opere
comprehensa,

In Prima Parte, cuius Libri sunt octo.

I. Lib. Deconscientie natura & statu, actibus, & officijs, quæne opinio ignavis uniuscuiusque facultatis, siue peritis, siue ignotis, vel operando, vel consulendo sequenda sit.

II. De Actionibus Humanis earumque causis & principijs, de ratione voluntarij, & involuntarij, unde bonitas, & malitia operis cum debitis circumstantijs internoſci queat & de natura peccati, eiusque differentijs.

III. De Legibus in communi, in quibus condendis Legislatoris finis, & potestas in condendis obligatio, & necessitas in rebus humanis consideratur.

III. De Lege Divina posita in decem præcepta Decalogi distributa. Ac primum de primo præcepto peculiarem Dei seruitutem & cultum sanctorum cum vitijs oppositis Idololatris, & superstitione continente.

V. De secundo Præcepto Decalogi, siue de natura necessitate, & vsu Iuramenti cum circumstantijs, veritate, iudicio, iustitia & de peccatis ex horum defectu commissis.

VI De natura voti eiusque conditionibus necessario requisitis, necnon de vinculo, & obligatione, cum eiusdem irritatione, dispensatione, commutatione, cum impedimentis excusantibus voti adimpletionem.

VII. De Tercio, Quarto, & Quinto Decalogi præceptis, Sabbathi sanctificationem, & festorum institutionem, pietatem erga parentes, & dilectionem erga proximos continentibus. De Homicidio quando, & quatenus licitum, vel prohibitum.

VIII. De Sexto, & Nono Præcepto, vbi de varijs Luxurie speciebus, tum quoad malitiam actuum externorum, tum quoad gravitatem, & prohibitionem interiorem contra Iudiciorum sententiam aliter opinantium.

In Secunda Parte, cuius libri sunt quatuor.

IX. De septimo, & Decimo Decalogi præcepto, eorumque cum precedentibus connexionem, vbi de natura Dominij de nominibus iuris, vsus, & usufructus, Possessionis, de gravitate furti, & rapina, eorumque penis.

X. De Restitutione in communi quis, quid, quantum, cui, quando, quomodo, & vbi restituere tenetur, de ordine in restitutione observando, & de Causis, quæ tollunt, vel differunt obligationem restituendi.

XI. De Restitutione in particulari, scilicet, de restitutione ratione damni in spiritalibus, & de damnis, quæ in corpore seu bonis corporis inferuntur & quæ in bonis externis, seu fortune contingere solent, quæque inter hæc graviora censeri debent peccata?

XII. De octavo Præcepto, vbi de natura mendacij quando & quomodo licitum sit de iudicio temerario, & quæ deinde consequi solent contumelijs, & detractionibus susurrationibus, irrisionibus, Maledictionibus, de varijs peccatis in iudicio, & extra iudicium.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISS. D.

D. METELLO BICHIO,

S. R. E. Cardinali Senensi Amplissimo,
Domino Colendissimo.

QUOD CLAVEM hanc REGIAM a me haud parum
elimatam, & multis partibus magis, quam antea instructam
Tibi Cardinalis Amplissime audeā nunc dicare, præstan-
sime Virtuti, & summae obseruantiaē est tribuendum; ea tu
quidem scientia fulges, qua conseruantur leges, ea polles Po-
testate, qua coronantur Reges, qua es illarum clauus, & ho-
rum clavis; quare consulto fuit opus inscriptum, fuit la-
bor nuncupatus: Iam pridem intererat mea, cui optime innotueras, cui literas
humanitatis plenas superioribus mensibus dederas, aliquo argumento obseruan-
tiaē respondere; & quanti semper singulares Virtutes tuas fecerim declarare: ac
verò quotidianæ curæ, quibus in exortandis, edendisq; Abulen- sis, aliorumq; Au-
thorum operibus distineor, fuerunt impedimento, quo minus hætenus mihi ip-
se satisfecerim; offero en tandem cum REGIA CLAVE meas aliquas la-
cubratiunculas; dum summa recipies, infima ne despicias; Interim opus foue, mi-
hi faue, & benè vale. Dat. Venerijs. V. Cal. Februarij MD CXV.

Dom. tuæ Illustriss. & Reuerendiss:

Humilissimus seruus

F. Paulinus Bertus.

A D L E C T O R E M

B A R E T I V S B A R E T I V S S P D.

MA demum in apicem prodijisse tot Vigilantium opus toties ex optatum, tam diu expectatum mecum (Studiose Lector) congratulans. Habes enim perpulchrum admirandæ sedulitatis exemplum, ubi debetur meritalium charitatis encomium. Habes eruditissimi viri singularem industriam, religiosissimæ vitæ sanctum eximium, deuotissimæ mentis exercitium sanctissimum. Memor ille causæ, memor temporum, memor fortunæ tuæ, elaboratam & optimè fermentatam doctrinæ massam ad miseram mortalium inopiam subleuandum finxit & formauit, ex quo tantum tibi fructus incrementum & illi gloria, quantum tibi capacius ad hoc velut Elæ oleum excipiendum, Vasculum accesserit. Nam si de causâ tibi blandæ pollicetur, ostendit æquitatem ex religione, si de tempore, ostendit necessitatem ex perfidia, si de fortuna, ostendit ex crudelitate, flagitium ex credulitate periculum. Nolo quidem (nec enim ad instituti mei rationem spectare solet) de Reipub. Christiana optimè meritum dignissimisque laudibus a me iure prosequendum, tam sciens tam frigide verbis meis ornare, de quo si maxima possum minima pars laudis fux conferretur. Qui tanto viri celebritatem cumulatius efferebam voluit, & opus ipsum quod auctorem factis coloneffat, euoluant, & epitolum ab amico quem vocæ dilexit, integerrimo præfixam expectant, cuius non sine summa diligentia, & studio, hæc tibi excoluora & auctora prodierūt, ubi & elegantem totius operis distributionem, & gratam omnibus methodi facilitatem intelliges. Quem quidem honores amoris etiam causâ libentissimè nominandum cum proposuissem vel vmbra quidem inanis gloriæ metui, qui popularis auxz spiritum non permittit. Sumus (inquit ille) Mönachi peculium Dei qui *pessunt tenebras latibulum suum*, sumus *dentes Christianorum*, laborum claritis macti, & ab externa hominum nouitia, & conuersione secessit. Nouum omnibus viuere, est tibi ignotum mori. Illum ergo latentem ab omnibus, que nos circumueniunt, malis, prætermitto. Sed de illo quem præ manibus habemas Gregorio, de illo vigilantissimo vt nomen indicat ratio Gregorio quem memoria sanè recolam scripturina, nihil amplius dicam, & amplius quidem nil dici posse, nihil vnquam in votis frequentius illum habuisse, quam in vtilitatis tuæ mellem laboris immenso segetem coacervare, & diligenter instar apiculæ sparsim legendo, & quæ tibi præciosa decerpendo, in mellisuum hoc quod præsto est, alieuium congerere.

Quis autem cum tanti nominis existimanonem ex vitæ sanctitate doctrinæque præstantia profectam intellexerit, cum in legendo laboris assiduitatem, in referendo fidem, in conferendo iudicium, in inueniendo sagacitatem, in exponendo iulertiam perceperit admirabilem, non vnicuique sibi *Theſaurum* potissimum comparandum iudicabit, ubi locupletissimum rerum omnium quæ ad conscientiam informandam si recta, ad reformandam si vitiosa fuerint, ornatum & suppellectilem inueniet.

Num tibi fastidium pariat prolixitas? omnia fuciat. Num obsecritas? aperit singula. Num multitudo librorum allecetet te veritas rerum. An congeries interpretum si paucos velis, nullos legas. In solo discursu patet methodi facilitas, & recreabit te cuiusque sententiæ perspicuitas. Tu æquum te arbitrum constitue, longè a te alienum erit illud Iulianum, *vide lege, condemnaus*.

De quibus tractat, nemo magis elaboratè, quæ re sellit, nemo magis modeste, quæ profert, nemo facilius, quæ aliunde promittit, nemo felicius, tam facilis in interpretando, tam felix in recitando, tam in reijciendo suavis, in recipiendo securus. Scripsit quidem multa iam Iuuenis, sed omnia doctus religiosus; omnia docte Religiosus, inter cetera nõ vltimum locum obtinent, si rei dignitatem aut authoris diligentiam spectemus, quæ iam in lucem edita proponimus tibi accutere perdiscenda. Lege vt placeat, quæ placent, selige, nec enim studio laborem, nec labori fructum defuturum existimes. Non tibi *Theſaurus Carbonum*, nec quod pueri in fabis, inuenies. Ego chartis & characteribus, tu quanto voo, gallinarum rascalium ferat, qui nucleum vult, nucem frangat oportet, alias neque mel nec apes, nec mola nec fatima, sudores, labores, æstus, vias, valeas & viuas.

INDEX AVTHORVM OMNIVM, qui in hoc Opere citantur.

A
Abas Panormitanus.
Abulenſis.
Adrianus Papa VI.
Aegidius Bellamera.
Albertus Magnus.
Albertus Pighius.
Alciatus.
Aconius.
Almaynus.
Alexander Papa III.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Aleſis.
Alexander de Imola.
Alphonſus a Caſtro.
Alphonſus Toſcanus.
Alphonſus Viſaldus.
Alphonſus a vera Cruce.
Aluſidoreſis.
S. Ambroſius.
Ambroſius Catharinus.
Andreas Tiraquellus.
Andreas Siculus.
Angelica Summa.
Amelms.
S. Antoninus.
Antonius de Burrio.
Antonius Corduba.
Archidiaconus Bononiſis.
Ariſtoteles.
Arnoldus Aurea.
Arnobius.
Ailcoſis Summa.
S. Athanaſius.
S. Auguſtinus.
Azo Bononiſis.
B
Baldus Senior.
Bartholomeus Pomoſus.
Bartholomeus Brinenſis.
Bartholomeus i Iugoſinus.
Bartholomeus Medina.
Bartholus.
Baſilius Magnus.
Beda.
Benedictus Canophilus.
S. Bernardus.
Biblia.
S. Bonaventura.
Bullarium.
Burgens.
Burchardus.
C
Catechiſmus Romanus.
Calliſtorus Impat.
Caxar Baronius Cardinalis.
Clemens Papa I. Clem.
Clemens Alexandrinus.
Caretanus Cardinalis.
Compendium Privilegiorum Mendi-
cantium.
Concilium Baſileenſe.
Concilium Beſtharenſe.
Concilium Conſtantenſe.
Concilium Ephreſinum.
Concilium Florantunum.
Concilium Gangrenſe.

Concilium Lateranen. 1. & 2.
Concilium Nicenum.
Concilium Tolentanum.
Concilium Tridentinum.
Conradus Corſin.
Conradus de Calun.
Cornelius Janſenius.
Corpus Canonium & Ciu.
Corpus Repetitionum Can.
Corpus Tractatum.
Coimus Philarchus.
Cuaruſius.
Cyprianus.
Cyllus Alexandrinus.
Cynilus Hieruſolym.
D
Damaſus Papa.
Deciſiones uſur.
Decius.
Didacus Covarruias.
S. Dionyſius Areopagita.
Dionylius Cornuſian.
Dominicus Bannes.
Dominicus Sotus.
Driedonus.
Durandus.
E
Emanuel Rodriquez.
S. Epiphanius.
Euſebius Emiliſius.
Euſebius Ceſarienſis.
Euthimius.
F
Federicus de Senis.
Felnus.
Franciſcus Suarez.
Franciſcus Toletus Cardinalis.
Franciſcus Turmanus.
Franciſcus a Victoria.
Franciſcus Mairo.
Fulgentius.
G
Gabriel Biel.
Gabriel Palcorus.
Gabriel Vaſquez.
Gaſpar Calderinus.
Gelaſius Papa.
Geminianus canonista.
Gloſſa iuris canonici & ciuili.
Goffredus Tranſoſi.
Gratianus.
S. Gregorius Magnus.
S. Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nyſſenus.
Gregorius Turonenſis.
Guſtelmus Parſinenſis.
Gubelmus Ocham.
Gubelmus Almbiodorenſis.
Gundo de Bayſio vulgo Arc.
H
Henricus Bohic.
Henricus a Gaudau.
Henricus Henricus.
Heruus Bino.
S. Hieronymus.
Hieronymus a Sorbo.
Hoſtenſis.

Honorius Papa III.
Iaſon Maynus.
Jacobus Almaynus.
Jacobus de Beluſijs.
Jacobus de Graſſijs.
Jacobus Menochius.
Jacobus Sbrozzius.
Ignatius Lopez.
Innocentius Papa III.
Innocentius Papa IV.
Ioannes Andreas.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Bachoſus.
Ioannes Baſſolis.
Ioannes Benedictus.
Ioannes Calderinus.
Ioannes Duns Scotus.
Ioannes Capreolus.
Ioannes Cheapeuſius.
S. Ioannes Chryſoſt.
S. Ioannes Damascenus.
Ioannes Driedo.
Ioannes Ecſkims.
Ioannes a Friſburgo.
Ioannes Gerſon.
Ioannes de Imola.
Ioannes de Lignano.
Ioannes Nider.
Ioannes Macr.
Ioannes Medina.
Ioannes Roſſenſis.
Ioannes Viguerius.
Ioannes Polancius.
Ioannes de Turrecrem. Car.
Ioachim Abbas.
Ioſeph Angles.
Irenaus.
Iuſtus Clarus.
L
Lanſrancus.
Lapus.
S. Leo Papa.
Ledeſma Martinus.
Ledeſma Bartholomeus.
Ludouicus Molina.
Ludouicus Gomeſius.
Ludouicus Lopez.
Ludouicus Viues.
Lyra.
M
Marcus Ant. Cncechius.
Marpanus Socinus ſenior.
Marſilius Ficgili.
Martinus Ledeſma.
Marnus Nauar.
Matheus de Afflicis.
Maurus Ant. Berarducius, alias Corona
Confeſſ.
Melchior Canus.
Michael de Palatio.
Michael Saloa.
Menochius.
N
Nazianzenus Gregorius.
Nicephorus Hiſtoricus.
Nicolaus de Cuſa.

Nico-

Nicolaus Eymericus, siue Directorium
inquisitorum.
Nicolaus de Ploue.
Nicolaus de Lyra.
Nicolaus Boerius.
Nissenus Gregorius.

O

Ocham.
Oecumenius.
Oldradus.
Onuphrius.
Optatus.
Origenes.

P

Panormitanus Abbas.
Palchafius.
Paulinus.
Petrus Cinniacensis.
Petrus Chrysologus.
Petrus Damianus.
Petrus de Ancharano.
Petrus de Aragona.
Petrus Gregorius Tolosan.
Petrus Lombardus.
Petrus Nannus.
Petrus de Palude.

Petrus a Soto.
Philippus Francus.
Philarchus.
Philodamus.
Pisanella Summa.
Pisaro.
Plinius.
Plutarchus.
Pirapostus.

R

Richardus de Media villa.
Richardus de S. Victore.
Ripa.
Rossensis.
Rolandus a Valle.
Rosella Summa.
Ruffinus Historicus.
Ruardus Tapperus.

S

Salon.
Sanderus.
Scotus.
Sebastianus Medices.
Simancha.
Simon Maiolus.

Sixtus Senensis.
Socius.
Sotus Petrus a Soto.
Speculator Durandus.
Syluestria Summa.
Simeon Metaphrastes.

T

Tabiena Summa.
Tertullianus.
Theodorus Historicus.
S. Thom. Aquinas.
Thomas de Argentina.
Thomas Zerula.
Thomas Vualdensis.
Turrecremata Card.
Turrianus.

V

Varabius.
Victoria.
Vega.
Vuendelinus, seu Supplementum Genebelsis.

Z

Zabarella Cardin.
Zerula.
Zonarus.

INDEX CONCILIORVM & præcipue locorum Sacri Concilij Tridentini:

Bracharense 1.
Coloniense.
Constantiense.
Lateranense 1.
Lateranense 3.
Milevitaneum.
Toletanum.
Tridentinum sess. 6. c. 11.
Trid. sess. 14. c. 4.
Trid. sess. 14. c. 5. & 7.
Trid. sess. 13. c. 7.
Trid. sess. 23. c. 3.

L7. c. 9. f. 462
L11. c. 12. f. 956
L9. c. 4. f. 181
L2. c. 1. f. 45
L12. c. 9. f. 945 & 608.
L2. c. 13. f. 204
L8. c. 3. f. 126
L2. c. 13. f. 304
L1. c. 7. f. 19
L2. c. 3. f. 55
L1. c. 5. f. 35
L9. c. 15. f. 637
Trid. sess. 6. c. 14.
Trid. sess. 25. c. 19.
Trid. sess. 24. c. 12.
Trid. sess. 24. c. 5. m. c. 8.
Trid. sess. 25. c. 4.
Trid. sess. 24. c. 6.
Trid. sess. 24. c. 6.
Trid. sess. 25. c. 19.
Trid. sess. 25. c. 17. & 18.
Trid. sess. 22. c. 1.
Trid. sess. 24. c. 8.
Trid. sess. 25. c. 14.

L10. c. 4. f. 608
L7. c. 13. f. 509
L11. c. 9. f. 912
L12. c. 4. f. 971
L12. c. 17. f. 1069
L11. c. 3. f. 866
L8. c. 3. f. 136
L7. c. 13. f. 507
L11. c. 13. f. 945
L11. c. 13. f. 917
L8. c. 2. f. 510
L8. c. 2. f. 510 m. l. 8. c. 3. f. 518

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTURAE

Quae in hoc volumine aut allegantur, aut explicantur.

Ex Genesi.

Cap. 1

Accumuli hominum et similitudinem nostram l. 2. c. 1. nu. 1

Ecce dedi vobis omnem terram, ut sit vobis in oscom, & cultus annuim vobis terra l. 9. ca. 4. nu. 1

Creavit Deus duo luminaria in aëre, ut praeficiat dies alterum, ut praeficiat noctes.

1. Erunt duo in curia vna l. 8. c. 4. nu. 4
2. Ex ore in lingua Petrus si corde lucet lignum autem scientie boni & mali ne comedatque quocumque enim die comedat, incertum morietur l. 3. c. 9. nu. 8
3. Requiescit die septimo ab omni opere & c. l. 7. c. 1. nu. 6
4. De vni decipit me l. 2. c. 8. nu. 5
5. Malitiosa terra in opere tuo l. 1. c. 6. nu. 18
6. Quod fecisti vix sanguinis fratris tui clamas ad me l. 32. c. 9. nu. 22
7. Nunc si bene egeris recipies sin autem male. Itam praeforibus peccatum tuum aderit lib. 2. cap. 12. nu. 1
8. Ecce dedi vobis omnia animalia terrae lib. 9. cap. 4. nu. 6
9. Senex & cogitatio senum cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua l. 2. c. 11. nu. 3
10. Quicumque effuderit in sanguinem hominum fundetur sanguis illius l. 7. c. 8. nu. 12
11. Malitiosus puer Chanaan servus servorum erit fratribus suis l. 9. c. 6. nu. 7
12. Omne quod movetur & vivit erit vobis in cibum l. 7. c. 8. nu. 4
13. Ab his diuise sunt gentes in terra post diluvium l. 9. c. 3. nu. 19
14. Sator mea est l. 1. c. 2. nu. 7
15. Homines autem Sodomitae pessimi erant, et peccatores coram Deo nimis l. 8. c. 5. nu. 16
16. Ne quaso sit iurgium inter te & me, fratres enim sumus l. 9. c. 8. nu. 8
17. Abraham tres videt & vinum adoravit l. 4. c. 3. nu. 6
18. Ego sum quod simplici corde secuti lib. 2. cap. 9. nu. 12
19. Dixerunt tibi Gerar ad Isaac, sit inamentum inter nos l. 5. c. 5. nu. 34
20. Domum tuam illum construxi l. 9. c. 6. nu. 7
21. Ego sum Esau primogenitus tui l. 1. c. 2. nu. 5
22. Vult totum aërem si fuerit Deus mecum & custodierit in via per quam ego ambulo l. 6. c. 1. nu. 15
23. Iuravit Iacob Laban per iuramentum & c. l. 5. c. 4. nu. 1
24. Iacob adoravit Esau prauus in terram l. 4. c. 4. nu. 6
25. Ioseph accusavit fratres de crimine pessimo l. 8. cap. 5. nu. 16
26. Certe mendacii arguere nos non potest, nisi haec quae promiseram l. 10. tra. 5. c. 2. nu. 32
27. Non est in vestra consuetudo qui posuerit eum l. 1. c. 2. nu. 1
28. Apud quemcumque inuentus fuerit, erit serui meus l. 9. c. 1. nu. 36
29. Non est similis mei in seculum arguentis, scilicet non qui furat est, ipse est & c. l. 4. c. 5. nu. 13

49. Non crederis, quia ascendisti inobile patris tui l. 3. cap. 4. nu. 8
50. Simeon & Levi causa iniquitatis bellentia l. 7. ca. 10. nu. 5
51. Non auferretur septimum de tribu Iuda, neque deus famo- retur, plures veniat, qui morandus est l. 9. ca. 4. nu. 10

Ex Exodo.

Cap. 1

Edificasti illis Deus domos l. 1. c. 2. nu. 5

15. Idemus vram vram dicemus in salutem ad sacrificandum ibid.
16. Nos enim quid sumus, nec contra nos est murmur ve- strum, sed contra Dominum l. 3. c. 6. nu. 5
17. Cum illa qua locutus est Dominus, faciemus l. 5. cap. 4. nu. 14
18. Non assumet nomen Domini tui in vanum, & c. l. 5. c. 9. nu. 5
19. Memento ut idem Sabbathi sanctifices l. 7. ca. 2. nu. 1
20. Non furram facies l. 9. c. 4. nu. 1
21. Si emeris seruum hebreum, sex annis seruet tibi, septi- mo exierit gratis l. 3. c. 9. nu. 4
22. Qui percussit patrem suum, aut matrem, morte morietur l. 7. c. 5. nu. 2
23. Si quis occiderit filium suum in similitudinem, non egredietur, sicut ancilla extrinsecus concitans l. 9. c. 6. nu. 19
24. Qui percussit seruum, aut ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, crimini tui erit, ibid. nu. 36
25. Principem populi tui non maledices l. 2. ca. 7. nu. 12
26. Adveniam non contristabis, neque affliges eum & c. ibid. n. eod.
27. Qui in molat Dyi, occidetur praterquam Domino soli l. 4. c. 4. nu. 6
28. Maledicus non parietur vivere ib. c. 6. nu. 9
29. Si laeserit quisquam agrum, vel vineam, pro damnis esti- mationem restituet l. 10. tra. 1. c. 3. nu. 3
30. Si quis furatus fuerit bonum aut rem, aut occiderit vel occiderit, quique boni, pro tuo bone restituet ibid. tra. 4. nu. 14
31. Dyi non detrahens & principi populi non maledices l. 11. c. 7. nu. 42
32. Si effugeris sur demum sine possidens remanens fueris, & accipio voluere merum percussit, non erit tui sanguis nisi l. 7. c. 8. nu. 5
33. Nec in iudicio plurimorum acquiescas sententia, ut a veritate detores ibid. c. 2. nu. 4
34. Per aures & iuramentum Deorum non iurabis, & c. l. 5. c. 9. nu. 3
35. Non sequearis turbam ad faciendum malum, & c. l. 1. c. 2. nu. 24
36. Innocentem & iustum non occides lib. 12. cap. 8. nu. 10
37. Non sequearis vocem meam ac si ibid.
38. Vacat ut Sabbatum meum custodias lib. 7. c. 2. nu. 1
39. Custodire Sabbatum sanctum cum est, qui polluerit il- lud morte morietur, ibid.
40. Sed populo manducare, & bibere, & fortexerunt hodie l. 1. c. 12. nu. 3

Index Locorum

11 Omnis voluntarius & prono animo primitias offerat Domino **L. 2. c. 2. num. 1.**

Ex Leuitico.

Cap. 1. **A**nima si peccauerit per ignorantiam fecerit; vivum ex ipso quod domini lege prohibetur l.

2. c. 1. num. 1.

6 Qui negaverit proximo suo depositum, vel vi aliquid extorsit, aut calumniam fecerit, & c. d. 10. trall. 1. cap. 3. num. 1.

10 Ad vinum & omni quod inebriare potest abstine **c. 2.**

14 Saluberrimum regnitionis est, assurgens animas **vestras l. 2. c. 3. num. 4.**

15 Turpitudinem uxoris patris tui non discoperies **L. 3. c. 9. num. 4. & b. 8. c. 4. num. 1.**

18 Cum masculo non commisceberis cum omni pecore non cubis **L. 4. c. 1. num. 4.**

18 Omnis anima, qui fecerit de abemina iuvens huius qui piam peribit ab medio populi sui **L. 3. c. 9. num. 8.**

19 Coram cane capite conserge & honora personam senis **L. 4. c. 1. num. 1.**

19 Non eris criminator & sorsor in populo **ibid. num. 4.**

19 Non narrabitur opus meretricis tui quia tunc vique mane **L. 10. trall. 1. c. 4. num. 7.**

20 Qui dormierit cum uxore sua, & revelaverit ignominiam patris sui, morte morietur **L. 4. c. 9. num. 6.**

22 Anima qua declinationis ad magis & arduis, & servituti fuerit cuius est, ponam faciem meam contra eam **C. d. 4. c. 6. num. 16.**

23 Omne opus servile non facies in eo **L. 7. c. 2. num. 1.**

23 Curat, anima qua non officia fuerit uis hac, peribit de populo **ibid. c. 3. num. 4.**

24 Qui blasphemaverit nomen domini morte morietur **L. 2. c. 1. num. 23.**

24 Seruus, & ancilla sint vobis de nationibus, qua incircumcisi vestri sunt **L. 9. c. 6. num. 7.**

26 Custodite Sabbarba **met. l. 7. c. 2. num. 1.**

Ex Numeris.

Cap. 12. **S**iquis fuerit inter vos propheta Domini in visio ne apparebo ei aut per somnium loquar ad eum **L. 4. c. 1. num. 7.**

23 Non est augurium in Jacob nec divinationis in Israel.

24 Nomen ista sunt qua deceperunt filios Israel, & promissariis eis fecerunt in Dominum **L. 2. c. 8. num. 1.**

31 Propinquus occisi homicidium interficiet **L. 7. c. 1. num. 10.**

Ex Deuteronomio.

Cap. 1. **N**olite metueri neque timeatis eos, Dominus Deus qui ductor est vestester ipse pro vobis pugnabit **L. 7. c. 1. num. 1.**

Ostendit vobis patulum suum quod praecepit ut faceretis & decem verba, qua scripsit in duobus tabulis lapideis **L. 4. c. 2. num. 9.**

6 Dominum tuum adorabis, & illi soli servies **L. 4. cap. 3. num. 6.**

6 Non temeris Dominum Deum tuum **ibid. c. 7. num. 13.**

13 Non parcat ei oculus tuus, ut miseraris, & occides eum, sed fratrum interficiet **C. d. 1. c. 12. num. 3.**

13 Si volueris persuadere frater tuus, filius matris tuae, aut filius matris aut filia & c. d. 5. c. 9. num. 14.

16 Non accipies personam nec maueris, quia munera excaecat oculos sapientum, & mutant verba iustorum iusto, quod iustum est persequeris **ibid. c. 13. num. 7.**

16 Iudices & magistratum constitues in omnibus portis tuis, ut iudicet populum iusto iudice **ibid. c. 7. num. 1.**

17 Si a facile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris **C. d. ibid. c. 8. num. 1.**

17 In die duorum, aut trium testimonio peribit qui interficietur. Nemo occidatur uno contra se dicente testimonio. **ibid. c. 8. num. 6 & c. 11. num. 1.**

17 Qui superbiens volens obedire Sacerdotis imperio, qui ex tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille **C. d. 4. c. 6. num. 1.**

18 Non immutabit in te, qua arduis sciscitator & obsequet **omnis, augur, C. d. 4. c. 1. num. 1.**

18 Non immutabit in te qui iussit filium suum, aut filium suum ducens per ignem nec sit maleficus acque incantator, neque qui phytens consulas, neque dominos, & quareat a mortuis veritatem **ibid. c. 2. num. 4.**

18 Non feneraberis fratri tuo ad usum **ibid. num. 6.**

19 In ora duorum, aut trium stat omne verbum **L. 5. c. 4. num. 34.**

21 Non stabit unus testis contra aliquem quicquid illud peccati, & facinoris fuerit, & c. d. 1. c. 1. num. 1.

21 Cum tradideris Damnum Deus tui, civitatem in manu tua, percutes omne, quod in ea est generis masculini **L. 7. c. 1. num. 11.**

22 Cum votum voveris Domino Deo tuo non tardabis redere, quia requirit illud Dominus Deus tuus, si mortuus fueris reputabitur tibi in peccatum **L. 3. c. 10. num. 2. & b. 10. trall. 6. cap. 3. num. 2.**

24 Quod si male cegrum sis ex labijs tuis, absinabis, & facies sicut promissus Dominus, & voluntate propria, & ore tuo locutus es **L. 6. c. 8. num. 1.**

24 Non eris meretrix ex filiabus Israel, **L. 9. c. 1. num. 29. & L. 3. num. 2.**

24 Non tradas servum Domino suo, qui ad te confugerit, sed habebit in una urbium tuarum, pro contritis eum **ibid. c. 16. num. 24.**

25 Non offeres mercedem postribus in domo Domini **L. 10. trall. 5. c. 2. num. 27.**

25 Per alium meum transiens faciem mutare non debes **L. 1. c. 2. c. 7. num. 2.**

24 Non habebis in sacculo diversa pondera **L. 4. c. 2. num. 4.**

25 Pro mensura peccati eris & plagarum modus **L. 3. c. 6. num. 5.**

25 Enimvero & servum tuum Dyaliem, quos ignoras tu & patris tui **L. 2. c. 1. num. 9.**

27 Maledictus homo, qui non per manserit in sermonibus vniuersis legis huius **L. 3. c. 7. num. 2.**

28 Maledictum horreum tuum **ibid. c. 6. num. 18.**

32 Quomodo persequatur unus mille **L. 7. c. 12. num. 1.**

32 Ego occidam et ego vivere faciam **L. 9. c. 1. num. 2.**

32 Peccaverunt ei & non filij eius in iudiciis **L. 2. c. 13. num. 3.**

32 Si quando accesseris ad expugnandum civitatem, offeres ei pacem si deceptus **C. d. 7. c. 1. num. 10.**

32 Qui dixit patri suo aut matri suae, nescis vos, & fratribus suis regnare illos, & c. **L. 7. c. 6. num. 1.**

Ex Lib. Iosue.

Cap. 7. **S**i rege cur facies peccavit Israel & promissarius est pacem meum **L. 1. c. 1. num. 1.**

7 Filij mei di gloriam Domino Deo Israel & confitear, atque indicia vobis quod feceris, ne abscondas **L. 1. cap. 5. num. 1.**

Ex Lib. Iudicum.

Cap. 8. **E**rnicausque est omnis Israel in **ex. l. 8. c. 1. num. 1.**

8 Absit ut ego & domus patris mei dominetur vobis: sed dominetur vobis dominus **L. 6. c. 2. num. 3.**

2 Deus caleroni, & eator aguarum & dominus telius eretura **L. 9. c. 4. num. 4.**

11 Dominus qui hac auxilium, ipse mediator est, testis est qua nostra promissa faciemus **L. 5. c. 4. num. 3.**

16 Altitatur anima mea cum Philistinis **L. 7. c. 9. num. 9.**

Ex primo Regum.

Cap. 1. **D**ominus vivificat et mortificat, deducit ad inferos & reducit **L. 9. c. 5. num. 2.**

Sacræ Scripturæ.

- 2 *Quare magis hincasti filios tuos quam me Ecce dies veniunt, & prœdicam brachii tuum, &c.* [L. 7. c. 7. m. 3](#)
 3 *Prædicabis enim ei quod iudicaturus essem domui eius in æternum propter iniquitatem æo quod noværat indigne agere filios suos, & non corripuerat eos ibid.*
 3 *Domini est quod domum est in oculis suis faciat* [L. 9. c. 6. m. 10. num. 2](#)
 8 *Non enim te abiecerunt sed me ne regnem super eos.* [L. 2. c. 6. num. 5](#)
 15 *Quasi peccatum ariolâdi est repugnare, & quasi scelus inobediencia nolite acquiescere* [ibid. c. 7. num. 16](#)
 16 *Homo videt quæ patet Domini autem intuetur cor.* [L. 5. c. 6. nu. 8](#)
 20 *Persequar latrocinios hos & comprehendam eos, an non* [L. 4. c. 5. num. 19](#)

Ex secundo Regum.

- Cap. 1 *M* Omnes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniat super eos [L. 12. c. 3. num. 18](#)
 3 *Hæc faciat omni domini & hæc addat, &c.* [L. 1. cap. 2. num. 3](#)
 5 *Venerunt Senes Israel ad Regem David & percussit cū eis fadus coram Domino* [ibid. c. 4. num. 34](#)
 21 *Benedixit Deo & regi* [L. 6. c. 13. nu. 12](#)

Ex tertio Regum.

- Cap. 1 *I* Naclinnioque Bethsabæe et adoravit Regem [L. 4. c. 4. num. 6](#)
 19 *Alia tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio* [L. 2. c. 7. nu. 12](#)

Ex secundo Paralipomenon.

- Cap. 1 *F* Ornati sunt post Deo populorum [L. 1. c. 8. c. 2. num. 1](#)
 6 *Tu solus nosti corda hominum* [L. 4. c. 5. nu. 1](#)
 20 *Cui ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residuo ut oculos nostros ad regem ad te* [L. 4. cap. 5. num. 19](#)
 23 *Scito Deum & servi illi corda perfecte, & animo voluisti* [L. 2. c. 3. num. 3](#)

Ex Esdræ.

- Cap. 5 *F* Ili nostri et filia nostra multa sunt nimis accipiamus pro precie carum frum et, & comedamus, & bibamus [L. 9. c. 6. num. 19](#)

Ex Tobia.

- Cap. 2 *R* Edidit hædum domini suis [L. 10. traill. 1. cap. 4. num. 7](#)
 1 *Cum accepit Deus animam meam, corpus meum sepeli* [L. 7. c. 5. m. 17](#)
 4 *Nunguam cor indubitum miseri me* [L. 11. c. 12. num. 3](#)
 4 *Honorem habebit matris tua omni diebus vita eius* [L. 7. c. 5. num. 15](#)
 4 *Attende tibi ab omni fornicatione & c.* [L. 8. c. 3. num. 4](#)
 4 *Superbiam nunquam in sensu tuo aut in verbo tuo dominari permittas, in ipsa enim intium jussisse omnis perditio* [L. 2. c. 12. num. 5](#)
 8 *Fecit scripturam, ut pari demida quæ superat post obitu domini deventret* [L. 9. c. 1. nu. 1](#)
 12 *Ego obtuli orationem tuam Domino* [L. 4. c. 3. nu. 10](#)

Ex Esther.

- Cap. 14. *D* Omne domine Rex omnipotens. In ditione enim tua cuncta sunt posita [L. 3. c. 2. num. 4. & L. 9. c. 4. num. 4](#)
 3 *Quasi effluentes thesaurum delectantur nehementer cū immunerit sepulchrorum* [ibid. c. 9. num. 11](#)

- 1 *Ad aliquem Sanctorum convertere* [L. 7. c. 1. num. 10](#)
 12 *Interrega summa & docebant te & volantes cali & indicabant tibi* [L. 2. c. 14. num. 10](#)
 21 *Qui dixerunt Deo recede a nobis & scientiam viarum thaurum volumus* [L. 2. c. 2. nu. 18](#)
 1 *Peperis fadus cum oculis meis, ut non cogitarem quidem de vergine* [L. 8. c. 7. num. 3](#)
 14 *Qui dicit Regi Apostata, qui vocat duces impiis* [L. 2. ca. 7. num. 12](#)
 14 *Quasi de industria recesserunt ab eis omnes vias eius intelligere noluerunt* [L. 2. c. 1. nu. 2](#)
 14 *Qui regnare facit hypocritas propter peccata populi* [L. 9. c. 1. num. 11](#)

Ex Psalmis.

- Cap. 5 *S* Videbas si videret cor meum cum adulteris portionem tuam ponebat [L. 10. traill. 1. c. 5. nu. 1](#)
 1 *Vi quid diligis veritatem & equitatem mendacium* [L. 11. c. 4. num. 26](#)
 4 *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine* [L. 1. nu. 1](#)
 5 *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* [L. 12. c. 2. nu. 14](#)
 5 *Turbatus est a furore oculus meus* [L. 2. c. 10. num. 1](#)
 6 *Miserere mei Deus: quoniam infirmus sum* [ibid.](#)
 8 *Omnia subieci sub pedibus tuis* [L. 9. c. 4. num. 2](#)
 14 *Qui urat proximo suo, et non decipit* [L. 1. c. 4. num. 2](#)
 14 *D. mine qui habuisti in tabernaculo tuo* [L. 1. cap. 7. num. 41](#)
 15 *Cero mea requiescet in* [L. 1. c. 7. c. 2. num. 6](#)
 17 *Qui docet manus meas ad prælum* [L. 7. c. 1. 3. nu. 1](#)
 17 *Persequar inimicos meos et comprehendam illos, & non convertar donec deficiant* [L. 8. c. 7. num. 2](#)
 18 *Lex Domini immaculata* [L. 4. c. 1. num. 1](#)
 18 *D. omni est terra & plantatio eius* [L. 9. c. 4. num. 2](#)
 24 *Delicta iuventutis meæ & ignorantias meas ne memineris Domine* [L. 1. c. 2. num. 19](#)
 31 *Delectasti me Domine in factura tua* [L. 8. c. 7. num. 13](#)
 31 *Iniquitatem meditatus est in cubili suo* [L. 2. c. 9. num. 34](#)
 31 *Noluit intelligere, ut bene ageret* [L. 2. c. 1. num. 13](#)
 36 *Gladium eorum inierunt peccatores ut decipiant pauperem & inopem & incidunt rectas corde gladius eorum inire in corda ipsorum* [L. 1. c. 1. num. 10](#)
 37 *Qui inquirebant mala multis locis sunt vanitatis ego autem tanquam surdus* [ibid. c. 4. nu. 11](#)
 48 *Sicut omnes in inferno positi sunt, mors deposcet eos* [L. 2. ca. 14. num. 2](#)
 50 *A peccato meo munda me* [L. 1. c. 5. nu. 7](#)
 50 *Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate* [L. 11. c. 3. num. 34](#)
 53 *Voluntarie sacrificabo tibi* [L. 2. c. 2. num. 1](#)
 62 *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo* [L. 5. c. 1. nu. 2](#)
 61 *Reddam tibi vota mea quæ dissimulasti labia mea* [L. 6. c. 1. num. 13](#)
 71 *Perdidisti omnes qui fornicantur abste* [L. 8. c. 2. nu. 1](#)
 71 *Vouere & redidit Domino Deus vestro* [L. 6. c. 1. num. 13](#)
 80 *Ex adipe frumenti faciat te* [L. 3. c. 4. num. 7](#)
 81 *Eripite pauperem & egenum & de manu peccatoris liberate* [L. 1. c. 19. num. 23](#)
 83 *Beatus cuius auxilium abste* [L. 6. c. 1. num. 30](#)
 83 *Gratiam & gloriam dabit Domini* [L. 9. c. 5. num. 7](#)
 93 *Uique quo peccatores gloriabuntur effabuntur & loquentur iniquitatem* [L. 1. c. 3. nu. 14](#)
 98 *Adorate Jacobellum pedum eius quoniam sanctum est* [L. 4. c. 1. num. 11](#)
 100 *Deiherentem secreto proximo suo inuis persequetur ibi* [L. 7. num. 7](#)
 100 *In malitiam interficiebam omnes peccatores terra* [L. 2. c. 15. num. 35](#)
 102 *Herodys domus dux est eorum* [L. 9. c. 4. num. 1](#)
 128 *Cum indicaret, exat cor eorum* [L. 7. c. 4. num. 3](#)
 132 *Calum cali domino terram autem dedit eis* [L. 9. cap. 4. num. 11](#)
 133 *Simulacra genium argentum & aurum* [L. 4. c. 1. m. 3](#)

Index Locorum

117 Ego dixi in excessu meo omnis homo mendax [li. 1. c. 4.](#)

[num. 16.](#)

118 Omnia mandata tua veritas ibid.

118 Beati immaculati in via [li. 2. c. 1. num. 3.](#)

118 Voluntaria eris mei benedicta fac domine [ibid. c. 2. m. 1.](#)

118 Misericordias tua multa Domine [li. 3. c. 3. num. 1.](#)

120 Latens oculus meus in montes [li. 7. c. 1. num. 10.](#)

140 Ne declinet cor meum in verba malitia ad excusandas excusationes in peccatis [li. 1. c. 1. num. 1.](#)

148 Ce sissio eius super calum, & terram [li. 5. c. 3. num. 11.](#)

148 Statuit ea in aeternum, et in saeculum saeculi preceptum posuit, & non praeerit [li. 2. c. 1. num. 4.](#)

148 Ignis grandis, & glacies, spiritus procellarum quae faciunt verbum eius ibid.

Ex Proverbijs.

Cap. 1. **I**ntelligens gubernacula possidebit [li. 9. c. 6. num. 2.](#)

2 Quis autem adulter est propter inopiam cordis perdit animam suam [li. 9. c. 1. num. 3.](#)

3 Qui relinquit iter rectum & ambulat per vias tenebras, qui latentur cum male fecerit, & exultat in rebus pessimis [li. 2. c. 13. num. 3.](#)

4 Remota a te o grauium, & detrahentia labia sint procul ab te [li. 1. c. 7. num. 4.](#)

6 Illaqueatus es: verbis erit tui & capiti proprii sermonibus [li. 9. c. 10. num. 7.](#)

6 Conferua filium, & precepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuae [li. 3. c. 6. num. 1.](#)

6 Sex sunt quae odit Dominus, & septemum detestatur anima eius [li. 2. c. 14. num. 18.](#)

7 Ecce mulier occidit, & ornata meretrice parata ad decipendum animas [li. 8. c. 6. num. 4.](#)

8 Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt [li. 3. c. 3. num. 4.](#)

8 Ab aeterno orinatus sum [ibi. num. 3.](#)

14 Errant qui operantur mala [li. 1. c. 4. num. 1. & li. 2. c. 9. num. 1.](#)

15 Secuta mens iuge contrarium [li. 2. c. 5. num. 5.](#)

16 Sortes mittuntur in finem, sed a Domino temperantur [li. 4. c. 5. num. 18.](#)

17 Qui altam facit domum suam, petit ruinam [li. 2. c. 13. num. 1.](#)

18 Contradictiones comprimit foris [li. 4. c. 5. num. 15.](#)

19 Qui affligit patrem, & fugit matrem ignominiosus erit, & infelix [li. 7. c. 5. num. 2.](#)

20 Qui maledicit patri suo, & matri, extinguitur lumen eius in medio iumentis ibid.

20 Quis potest dicere mundum est, cor meum [li. 2. c. 13. num. 6.](#)

20 Ruina est hominis deuorare filios [li. 6. c. 6. num. 2.](#)

21 Sicut diuisio fontis aquarum, ita cor Regis in manu domini, quocumque voluerit inclinat, sed illud [li. 3. c. 4. num. 9.](#)

21 Ad eius est nomen bonum, quam diuitis multa [li. 2. c. 1. num. 17.](#)

21 Adolescenti sueta nimis suam ambulans etiam cum senexerit, non recedit ab ea [li. 7. c. 7. num. 3.](#)

24 Sapient in die cadit iustus, et resurgit impij autem corruunt in malum [li. 2. c. 14. num. 3.](#)

24 Erue eis, qui ducuntur ad mortem [lib. 10. tract. 5. cap. 1. num. 10.](#)

24 Cum detraheribus non commiseris quoniam repente conserget perditio eorum, et rursus utriusque qui nouit [li. 1. c. 7. num. 4.](#)

24 Aquila dissipat plumas, & facies tristis linguam detrahetem [li. 7. c. 7. num. 46.](#)

26 Ne respondeas frustra secundum stultitiam suam, ut ei si feceris efficari [li. 2. c. 4. num. 1.](#)

28 Regnantibus impij ruina hominum [li. 1. c. 7. num. 9.](#)

29 Princeps, qui sibi tenet audit verba mendacij, omnes ministri habet impij ibid.

30 Oculum qui irascit parentem suum, & subseruat partem matris suae, effodiant eum cerui de torrentibus, & comedant eum filij agnati [li. 2. c. 4. num. 1.](#)

Ex Ecclesiaste.

Cap. 4. **F**ruiculus triplex difficile rumpitur [li. 2. c. 2. num. 14.](#)

1 Siquid nouisti Deo ne moreris reddere: displices enim ei infidelis, et stultus promissio [li. 6. c. 6. num. 2.](#)

2 Ad tua hominis afflictio, qui ignorat praeterita, & futura nulla potest scire nuncio [li. 4. c. 1. num. 17.](#)

Ex Libro Sapientiae.

Cap. 1. **P**eruersa cogitationes separant a Deo [lib. 3. c. 7. num. 4.](#)

1 Quodquid menter accidit animam [li. 12. c. 2. num. 14.](#)

2 Intus diaboli mors intravit [li. 2. c. 8. num. 5.](#)

2 Opprimatus pauperem iustum, & non parcimus vidua [li. 7. c. 4. num. 4.](#)

3 Filij adulterorum in consumatione erunt, & ab iniquo tunc semen exterminabitur [li. 3. c. 3. num. 2.](#)

4 Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computat [li. 7. c. 4. num. 4.](#)

6 Potentes a potente tormenta patiuntur [li. 4. c. 7. num. 11.](#)

7 Omnium Dominator non timebitur magnitudinem cuiusquam quoniam pusillum, & magnum ipse fecit [li. 9. c. 4. num. 4.](#)

8 A domino data est potestas nobis, & cum essetis ministri regni illius, non recte iudicatis [ibid. num. 13.](#)

9 Dispenset omnia iustiter [li. 2. c. 5. num. 9. & li. 4. c. 2. num. 12.](#)

10 Sobrietatem, & sapientiam docet, & iustitiam [li. 4. c. 3. num. 12.](#)

11 Per me Reges regnant [li. 9. c. 4. num. 10.](#)

12 Iusti tolerent spolia impiorum [ibid. c. 3. num. 3.](#)

13 Quis imputabit tibi, si perierint omnes nationes [li. 9. c. 4. num. 4.](#)

14 Intumescit fornicationis est exquisitio [lib. 8. c. 2. num. 1.](#)

15 Homo per malitiam occidit animam suam [li. 2. c. 1. num. 14.](#)

16 Ad aliorum amatores digni sunt morte [ibid. num. 3.](#)

16 Tu es Domine, qui uia & mortis potestatem habes, & deducis ad portas mortis, & reducis [li. 9. c. 5. num. 2.](#)

Ex Ecclesiastico.

Cap. 1. **N**us est altissimus creator omnium omnipotens, & rex potens, & mater dei nimis, sedens super thronum illius, & dominans [Dei li. 4. c. 3. num. 1.](#)

3 Quis timeat Dominum, honorat parentes, & quasi Dominus seruet his, qui se genuerunt [li. 7. c. 5. num. 1.](#)

3 Qui amat periculum, peribit in illo [li. 2. c. 13. num. 1.](#)

4 Pro anima tua ne confundaris dicere uerum [li. 12. c. 16. num. 1.](#)

5 Non appelleris susurro in uita tua, & lingua tua ne caparis, & confundaris [ibid. c. 2. num. 3.](#)

6 Amice fidei, nulla est comparatio [ibid.](#)

7 Non est homo, qui non peccet [li. 2. c. 14. num. 1.](#)

7 Scit conscientia tua nata, tu crebro maledixisti alijs [li. 2. c. 1. num. 1.](#)

7 Transi filium, & grando opus feceris, et homini sensato da illam [li. 7. c. 5. num. 12.](#)

7 Honora patrem tuum, et gemitus matris tuae non obliuisceris [ibid. num. 15.](#)

7 Honorifica Sacerdotes, & propugnate cum brachijs, da illis pariem sicut mandatum est tibi primitiarum, & purgarum [ibid. c. 7. num. 1.](#)

7 Ad illius est nomen bonum, quam ugentia preciosa [li. 2. c. 3. num. 1.](#)

7 Per tristem nullus animus corrigitur de linguenti [ibi. c. 7. num. 46.](#)

7 Noluisse mentiri omne mendacium [li. 2. c. 2. num. 7.](#)

7 Ne litige cum homine linguato, & ne seruas in te ligna tua ligna [ibid. c. 4. num. 12.](#)

Sacra Scriptura.

- 2 *Averte faciem tuam a muliere [cap. 1.8. cap. 6. num. 4](#)*
- 10 *Regnum a gente in gentem transfertur propter iniquitatem [1.9. c. 4. num. 10](#)*
- 10 *Sicut iudex populi, ita minister eius [1.7. cap. 11. numero 2](#)*
- 10 *Sicut mordas serpentem in silentio nihil ille minus habet, qui occulte detrahatur [1.1. c. 3. nu. 5](#)*
- 10 *In cogitatione tua Regnum detrahebis, & in secreto cubituli non maledixeris danti ibid. [cap. 7. num. 43](#)*
- 10 *Initium superbi hominis apostatare a Deo [li. 2. cap. 12. num. 5](#)*
- 10 *Pecunia obediens amicum ibid. [num. 6](#)*
- 10 *Avaro nihil est sceleris: habet enim animam suam venalem ibid.*
- 11 *Letare iuveni in adolescentia tua, & ambula in virginitate tua, & iustitia oculorum tuorum [1.10. tra. in. 1. c. 1. num. 6](#)*
- 11 *Sic quod pro omnibus habes adducet te Deus in iudicium ibi.*
- 11 *Bona n. in mala convertens infundatur, & in electis ponit maculam [1.1. c. 6. nu. 3](#)*
- 11 *Attende tibi a peccatis, fabricat enim tibi malum, ibidem.*
- 11 *Ab una scintilla augetur ignis, & a doloso augetur sanguis, ibid.*
- 14 *Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam [1.11. c. 5. num. 1](#)*
- 14 *Dei ad initio constituit hominem rectum, & relinquit eum in manu consilij sui [1.2. c. 12. num. 1. & 1.9. c. 5. num. 7](#)*
- 15 *Dei nemini mandat impie agere [1.9. c. 14. num. 1](#)*
- 15 *Vata iustorum placabilia [1.6. c. 3. nu. 13](#)*
- 17 *Unusquisque mandat Deus de proximo suo lib. [1.10. tra. 5. c. 1. num. 10](#)*
- 17 *Attende te ab omni iniquo [1.1. c. 14. nu. 8](#)*
- 18 *Qui spernit minima, paulatim dissiuit [1.2. c. 14. numero 17](#)*
- 18 *Post concupiscentias tuas non eris: & a voluntate tua avertet, si presteris omnia concupiscentias eius facies te in gaudium inimici tui [ibi. c. 1. nu. 13](#)*
- 19 *Qui spernit modica, paulatim decidit [1.9. c. 15. nu. 13](#)*
- 20 *Rema, & dona excacant oculos medicum, & quasi mutui in ore auertit correptiones [1.10. tra. 1.2. cap. 15. numero 7](#)*
- 21 *Vit multum iurasti implebitur iniquitate [1.5. cap. 3. numero 1](#)*
- 21 *Iuratori non assueat os tuum: multi enim casus in illa ibid.*
- 24 *Oblatio ex iniquo, oblatio est maculata, dona iniquorum non probat altissimus [1.10. tra. 1.5. cap. 2. numero 37](#)*
- 26 *Omnis ponderatio non est digna animae continentis [1.6. c. 11. num. 16](#)*
- 27 *Si non instanter tenueris te in timore Domini, cito subvertetur domus tua [1.1. c. 2. c. 10. num. 3](#)*
- 27 *Qui denudat arcana amici perdit [1.10. tra. 1.3. cap. 6. numero 2](#)*
- 28 *Sepi aure tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo fac ostia, ut feras auribus [1.11. cap. 7. num. 41](#)*
- 28 *Insuper, & bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes [1.12. c. 5. nu. 1](#)*
- 30 *Nem est census super censum salutaris corporis [1.7. cap. 2. num. 6](#)*
- 40 *Mortuus est pater, & quasi non est mortuus, relinquit similem sibi post se [1.1. c. 7. nu. 13](#)*
- 41 *Beatus qui invenit est fons [1.11. tra. 1.3. nu. 3](#)*
- 44 *Diminutio erroris, & angustia mendacia, et somnia maledicentium vanitas est [1.4. c. 5. nu. 3](#)*
- 47 *Sapiens in populo bareditabit bonorem, & nomen ejus vivet in aeternum [1.7. c. 4. nu. 4](#)*
- 48 *Honora medicum, propter necessitatem aeternam creaturam altissimus [1.7. c. 9. nu. 18](#)*

- 33 *Altissimus creavit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illum ibid.*
- 41 *Curam habet de bono nomine hoc enim magis viri permonebit quam multi thesauri magni, & pretiosi lib. [1.2. c. 19. nu. 17. & 1.9. c. 5. nu. 7](#)*
- 43 *Erubescite a facie mulieris fornicariae [1.1. c. 8. nu. 3](#)*
- 43 *Super filium luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimici [ibid. c. 4. num. 9](#)*
- 44 *Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione [1.11. tra. 1.7. c. 4. nu. 4](#)*
- 46 *Post hac dominavit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem viae [1.1. c. 4. c. 5. num. 6](#)*
- 48 *Quidam ipsorum fecerunt quod placeret Deo, alij autem multa commiserunt peccata [1.2. c. 6. nu. 5](#)*

Ex Iaiæ.

- Cap. 3. *P*eccatum suum quasi Sodoma predicaverunt. [1.1. c. 3. nu. 34](#)
- 4 *Si obtuleris Dominus fordes filiarum [1.11. tra. 1.2. cap. 13. num. 3](#)*
- 5 *Pa qui dicitis malum bonum, & bonum malum ibid. [c. 14. num. 28](#)*
- 5 *De iudicio, & iustitia sublatum est [1.12. c. 8. nu. 8](#)*
- 5 *Capituli dultus est populus meus: quia non habuit scientiam [1.12. c. 8. num. 3](#)*
- 8 *Nunquid populus a Deo suo requirit visum? [1.4. cap. 5. num. 3](#)*
- 8 *Habitantibus in regione umbra mortis lux orta est eis [1.8. c. 5. num. 16](#)*
- 10 *Pa qui qui condunt leges iniquas, et scribentes iniustitias scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, et vim facerent causa humilium populi [1.1. c. 3. cap. 6. numero 3](#)*
- 10 *Colent eum in bosq. & muneribus, & vota vovebunt Dominis, & solvant [1.6. c. 1. nu. 10](#)*
- 16 *Omnia enim opera nostra operatur et nobis Dominus [1.3. c. 5. num. 21](#)*
- 17 *Hic est omnis fructus, ut auferatur peccatum [1.2. cap. 5. num. 7](#)*
- 19 *Erit lux luna sicut lux solis, & lux solis erit septemplex: sicut lux septem dierum [1.7. c. 1. nu. 7](#)*
- 11 *Dominus legifer noster Dominus rex noster [1.4. cap. 1. num. 1](#)*
- 37 *Cui exprobasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam [1.12. c. 5. nu. 11](#)*
- 41 *Annuntiate quia ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis [1.1. c. 4. c. 3. nu. 2](#)*
- 43 *Ego Dominus hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus, ibi. [nu. 6](#)*
- 44 *Ego Dominus faciens omnia [1.9. c. 1. num. 4](#)*
- 45 *Mibi corruabunt omnes gentes [1.11. tra. 1.3. nu. 7](#)*
- 45 *Hec dicit Dominus Christus meo Cyro, cuius apprehendit dexteram, ut subigam ante faciem eius gentes, [1.9. c. 4. num. 4](#)*
- 11 *Tantum quis coram rodente se abominabitur [1.1. cap. 3. num. 12](#)*
- 17 *A facie malitiae collectus est infusus [1.8. c. 4. nu. 8](#)*
- 60 *Gens & regnum, quod non servaverit tibi, peribit [1.9. c. 4. num. 4](#)*
- 66 *Verbum eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur [1.2. c. 33. nu. 8](#)*

Ex Hieremia.

- Cap. 2. *F*oderunt sibi cisternas dissipatas, lib. [4. cap. 4. numero 5](#)
- 3 *Tu enim fornicata es cum amatoribus multis [1.8. c. 2. num. 1](#)*
- 4 *Nomine volui novale, & nolite ferre super spinas, & tribois [1.4. c. 3. nu. 1](#)*
- 4 *Iuratis, vult dominus in veritate, & iudicio, & in iustitia [1.5. c. 4. nu. 1](#)*

Index Locorum

- 4 *Vsq̃uequo morabuntur in te cogitationes noxia, lib.8, cap.7, nm.4.*
 11 *Desolatione desolata est terra, quia non est qui recogit: et corde. l.2.c.9.nm.43.*
 17 *Sanctificate diem Sabbathi sicut precepi patribus vestris. l.7.c.2.n.1.*
 27 *Dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonii serui mei. l.9.c.4.n.11.*
 18 *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuereri, l.11.c.4.nm.27.*
 18 *Propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium: ibid.*

Ex Ezechiel.

- C.18. *A Nima qua peccauerit ipsa morietur, lib.2.ca.14.nm.2.*
 18 *Cum vniversa hac desolanda fecerit, morte morietur sanguis eius in ipso. cri.1b.n.28.*
 1 *Dei ei precepta non bona, l.4.c.1.n.5.*
 10 *Sabbatha mea sanctificate, ut sit signum inter me, & vos. l.7.c.2.nm.1.*
 29 *Dedi ei terram Aegypti pro eo quod laborauit milii. l.9.c.2.nm.2.*
 33 *Si duxero impio morte morieris, & egerit penitentiam a peccato suo deseruique iudicium, & iustitiam, & lib.10.c.3.nm.3.*
 34 *Cum auferat imperatibus eis, & cum potentia. l.3.c.7.nm.14.*
 36 *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab iniquitamentis vestris. & c. l.2.c.13.n.2.*

Ex Daniel.

- Cap.2. *T Ves Rex Regum, & Deus cali dedit regnum tibi. l.9.c.4.n.11.*
 3 *Notum sit tibi Rex, quia deos tuos non colimus: & illam auream, quam erexisti non adoramus. lib.4.c.3.nm.6.*
 12 *Auertimus sensum suum, ut nō recordarentur iudiciorum iustorum. l.3.c.1.n.4.*
 13 *Conspiciencia subuerit cor tuum, lib.2. capitulo 10. nm.1.*

Ex Osea.

- Cap.1. *V Ade, sume tibi uxorem fornicariam, & fac filios fornicationum. lib.8.c.2.n.2.*
 2 *Auferat fornicationes tuas a facie sua, ibid. 1.*
 3 *Fornicatus sum a Deo suo. ib.*
 4 *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris milii. l.2.c.1.n.3.*
 6 *Scientiam Dei volo plusquam sacrificium.*
 7 *Factus est Ephraim quasi columba seducta non habet cor. l.5.c.7. nm.4.*
 8 *Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. eod. l.9.c.4.nm.10.*
 9 *Facti sunt abominabiles, sicut ea qua dilexerunt, l.2.c.4.nm.3.*

Ex Iona.

- T Ollite me, & mittite in mare; & cessabit mare a vobis, scio enim propter me, & c. lib.7. cap. 12. nm.6.*

Ex Michæa.

- Cap.6. *O Stendam tibi, quid Dominus requirat a te, vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & c. l.2.c.6.nm.2.*
 7 *Filius concumeliam facit patri, filia confurgit ad versus matrem suam. l.2.c.7.n.12.*

Ex Abacuc.

- Cap.2. *E Cec quod cooperitus est auro, & argento, et omnis spiritus non est in visceribus eius. lib.4.c.4. nm.5.*

Ex Zacharia.

- Cap.1. *A Ngelus erat pro populo captiuo, & c. lib.4.c.3. nm.10.*
 2 *Qui vos tetigerit, tangit pupillam oculi mei, lib.2.c.7. nm.11.*
 5 *Omni fur indicabitur, l.9.c.15. nm.1.*

Ex Malachia.

- Cap.2. *C Pstodite spiritum vestrum, & uxorem adolescentie vestre, l.1.c.1.nm.2.*
 2 *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. l.2.c.11.nm.1.*

Ex Machabæorum 1.

- Cap.7. *S I veniet tempus nostrum moriamur, nec imponamus crimen glorie nostrae. l.9.c.5.n.10.*
 11 *Rex Ptolomæus obtinuit dominium ciuiatum, & c. ib. c.2. nm.3.*

Ex Machab.2.

- Cap. *R Azias gladio se perijit eligens nobiliter mori potius quam subditi fieri peccatoribus, l.7 cap.9.nm.3.*

Ex D. Mattheo.

- Cap. *H Aec omnia tibi dabo, si cæcæ adoraueris me, l.4. cap.3. nm.6.*
 4 *Penitentiam agite, appropinquabit enim Regnum celorum. l.4.c.1. nm.2.*
 5 *Ego dico vobis, non iurate omnino, lib.2. capitulo 14. nm.25.*
 5 *Qui angariaverit te mille passus, vade cum illo alia duo. l.3.c.7. nm.6.*
 5 *Nisi abundaueris iustitia vestra plusquam Scribarum, & Phariseorum, & c. l.4.c.1.n.2.*
 5 *Non iurabis neque per calum, quia thronus Dei est, neque per terram, & c. l.5.c.1.n.14.*
 5 *Quod amplius est, a malo est. l.5.c.5.n.5.*
 5 *Ego autem dico vobis, non resistite malo, lib.7.c.10. nm.13.*
 5 *Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam iam machatus est in corde suo. l.2.c.5.n.4.*
 5 *Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit Concilij, qui autem dixerit, sate, reus erit gebenna ignis. ibid. n. eod. l.11.c.3. nm.16.*
 5 *Si quis in una maxilla te percusserit, præbe illi & alteram. l.12.c.4.n.11.*
 5 *Si offeris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, & c. l.11. ca. 28.*
 6 *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit, l.4.nm.8.*
 6 *Non potestis Deo seruire, & mammonæ, lib.4. cap.3. nm.1.*
 6 *Orabit, Pater noster, ecc. ib. c.4. nm.2.*
 6 *Dimittite, & dimittetur vobis, l.2.c.14. nm.3.*
 7 *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis, l.3.c.1. nm.1.*
 7 *Nolite iudicare, & non iudicabimini. libro 12. ca. 12. nm.5.*
 8 *Vulpes foveas habent, filius autem hominis non habet, ubi reclinet caput suum. l.9.c.7.n.17.*

Sacra Scriptura.

- 10 Nolite possidere neque aurum, neque pecuniam in xpm vestris. *ibid.*
- 10 Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt. *l. 11. c. 1. n. 1.*
- 12 Quis erit ex vobis homo qui habet unam ovem, et si ceciderit Sabbat in foueam, & c. *l. 7. c. 2. n. 7.*
- 12 De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. *l. 2. c. 4. n. 10. & l. 2. c. 14. n. 28.*
- 13 Sinite utraq; crescere, ne forte colligentes xianiam & radicetis simul & triticum. *l. 7. c. 12. n. 14.*
- 15 Frustra me voluit docentes doctinas, & mandata hominum. *l. 3. c. 6. n. 1.*
- 15 In ore duorum vel trium testium fiet omne verbum. *l. 12. c. 9. n. 27.*
- 15 Sinite illos, caci sunt, & duces cacorum. *lib. 7. cap. 6. numero 10.*
- 15 Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram. *ib. n. 13.*
- 15 De corde exeunt cogitationes prave. *l. 8. c. 1. n. 1.*
- 17 Necesse est ut veniant scandala, verumtamen ue hominilli, per quem veni scandalum. *libro 10. tract. 1. c. 4. n. 4.*
- 18 Melius est cecum, & claudum intrare in regnum celorum, quam duos oculos habentem aut duos pedes mitti in gehennam. *l. 12. c. 5. n. 17.*
- 18 Si peccauerit in te frater tuus, corripce illum inter te, & ipsum solum. *l. 11. c. 4. n. 1.*
- 18 Si Ecclesiam non audieris, sit & c. *l. 4. c. 1. n. 3.*
- 18 Nisi remisseritis ex cordibus vestris. *l. 12. c. 14. n. 9.*
- 19 Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. *libro 1. cap. 9. n. 31.*
- 19 Si vis perfectus esse, uade, & uende omnia que habes, & da pauperibus, & ueni, & sequere me. *l. 11. c. 1. n. 35. & l. 2. c. 1. n. 5.*
- 19 Quos Deus coniunxit, homo non separet. *lib. 4. capit. 2. n. 13.*
- 20 An non licet quod volo facere. *l. 9. c. 10. n. 2.*
- 22 Dilige Dominum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis. *l. 4. c. 2. n. 15.*
- 22 Erunt sicut angeli Dei in celo. *l. 4. c. 3. n. 3.*
- 22 Volumus a te signum uidere. *ib. c. 7. n. 12.*
- 22 Dilige proximum tuum sicut te ipsum. *l. 7. c. 10. n. 25.*
- 22 Redde ut sunt Casari Casari. *l. 9. c. 19. n. 30.*
- 23 Super cathedram Moysi sederunt Scribae, et Pharisei; omnia ergo quaecunque dixerint uobis, seruate, & facite. *l. 9. c. 4. n. 11.*
- 23 Implete mensuram patrum uestrorum. *l. 7. c. 12. n. 3.*
- 23 Et descendat super uos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram a sanguine Abel iusti. *ibid.*
- 23 Pa uobis duces caci qui dicitis quicunque iurauerit per templum, nihil est. *l. 5. c. 3. n. 2.*
- 23 Qui dicunt & non faciunt, & qui alij onera grauiam imponunt: ipsi autem ne digito uolunt ea mouere. *lib. 3. c. 4. n. 10.*
- 24 Multos errare fecerunt somnia. *l. 4. c. 5. n. 7.*
- 24 Quid uni de his fratribus meis minimis fecistis mihi fecistis. *l. 10. tract. 5. c. 2. n. 10.*
- 26 Ite maledicti in ignem eternum. *l. 2. c. 13. n. 8.*
- 26 Pa homini per quem filius hominis trahetur. *l. 11. capit. 1. n. 4.*
- 26 Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt. *l. 3. c. 7. n. 8. & l. 7. c. 8. n. 12.*
- 28 Data est mihi omnis potestas: in celo, & in terra. *lib. 3. cap. 6. n. 1.*

Ex D. Marco.

- Cap. 3. **Q**ui blasphemauit in Spiritum Sanctum non habebit remissionem nec in hoc seculo neque in futuro. *l. 2. c. 1. n. 8.*
- 8 Qui me erubuerit, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet, cum uenerit in maiestate sua. & c. *l. 7. c. 9. n. 17.*

- 8 Quid proderit homini si uniuersum mundum lucretur & animam suam detrimentum faciat. *l. 11. c. 1. n. 2.*
- 9 Bonum est tibi lucum introire in regnum Dei, quam alios oculos habentem mitti in gehennam. *lib. 2. ca. 13. n. 3.*
- 9 Non est mortua puella, sed dormit. *l. 12. c. 16. n. 26.*
- 13 De die autem illa nemo scit, neque angeli in celo neque filius nisi pater. *l. 11. c. 4. n. 25.*
- 16 Qui non crediderit condemnabitur. *l. 2. c. 9. n. 31.*

Ex D. Luca.

- Cap. 3. **N**eminem conuertatis neque calumniam faciat, & contenti estote stipendijs uestris, libro 7. cap. 13. n. 1.
- 6 Qui uos audit, me audit. *l. 12. c. 2. n. 15.*
- 10 Dignus est operarius mercede sua. *l. 9. c. 16. n. 31.*
- 11 Date elemosynam ea omnia munda sunt uobis. *lib. 10. tract. 1. c. 3. n. 6.*
- 12 Qui me confessus fuerit coram hominibus, & c. *l. 7. c. 9. n. 15.*
- 12 Qui cognouit uoluntatem Domini sui, & non feci, uapulabit multis. *l. 6. c. 13. n. 9.*
- 13 Nisi patientiam egeritis, omnes simul peribitis. *lib. 10. tract. 1. c. 4. n. 1.*
- 14 Nisi quis renunciet omnibus que possidet non potest meus esse discipulus. *l. 9. c. 8. n. 3.*
- 14 Qui amat patrem suum aut matrem suam plusquam me, non est me dignus. *l. 7. c. 3. n. 11.*
- 21 Caute ne grauentur corda uestra. *l. 3. c. 7. n. 4.*
- 22 Conuerte gladium tuum in uagina. *l. 7. c. 10. n. 3.*
- 22 Principes gentium dominantur eorum, uos autem non sic. *l. 9. c. 2. n. 3.*
- 23 Prophetiza nobis qui est qui te percussit. *l. 12. c. 1. n. 11.*
- 24 O stulti, & tardi corde ad credendum. *l. 12. c. 4. n. 8.*
- 24 Palpare, & uidere quia spiritus carnis, & ossa non habet. *l. 4. c. 5. n. 6.*

Ex D. Ioanne.

- Cap. 3. **S**is qui renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non poterit introire in regnum Dei. *l. 10. cap. 4. n. 1.*
- 3 Dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, etiam enim eorum mala opera. *l. 11. c. 2. n. 1.*
- 3 Qui facit ueritatem, uenit ad lucem. *ib. n. 26.*
- 4 Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu, & ueritate oportet adorare. *l. 4. c. 4. n. 4.*
- 5 Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. *ib. c. 3. n. 6.*
- 6 Domine ad quem ibimus uerba uita eterna habes. *ibid. n. 3.*
- 6 Nisi manducaueritis carnem filij hominis, etc. *lib. 10. c. 4. n. 1.*
- 7 Vos ascendite ad diem festum hunc, ego non ascendam ad diem festum istum. *l. 11. c. 4. n. 25.*
- 7 Mihi indignum quia totum hominem sanum feci in Sabbatho. *l. 7. c. 2. n. 6.*
- 8 Qui sine peccato est uestrum, primus in illam lapidem mittat. *l. 12. c. 13. n. 3.*
- 8 Nemo te condemnat, mulier, neque ego te condemnabo. *l. 9. c. 15. n. 32.*
- 12 Noli iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium indica. *l. 12. c. 1. n. 11.*
- 13 Qui lotus est non indiget nisi uos pedes lauet, sed est mundus totus. *l. 2. c. 13. n. 6.*
- 14 Philippe qui uidet me, uidet & patrem meum. *l. 4. c. 3. n. 6.*
- 15 Maiorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat qui pro amicis suis. *l. 7. c. 9. n. 13.*
- 15 Hoc est preceptum meum ut diligatis inuicem sicut dilexistis uos. *ib. n. 17.*
- 18 Non haberes potestatem in me ullam, nisi datum tibi esset de super. *l. 9. c. 4. n. 11.*

18 Quid

Index Locorum

- 15 Quid me cadis. 1.2. c.4. n.11.
 20 Quorum remisisti peccata, remittuntur eis. 2. c.1. n.1. cap. 14. num. 1.
 20 Pax vobis: sicut misit me Pater, et ego mitto vos. 1. c.6. num. 1.
 20 Dominus meus, & Deus meus. 1.4. c.3. n.9.

Ex Actis Apostolorum.

- Cap. 1. **C**epit prius facere quam docere 1.3. cap. 4. num. 12.
4. **O**bedire oportet magis Deo quam hominibus 1.1. c. 4. n. 1.
8. c. 1. c. 1. n. 3.
7. **A**ccipitis legem in dispositione angelorum 1.4. c. 1. numero 1.
10. **N**umquam manducabitis omne commune, & immundum. 1.1. c. 4. num. 1.
10. **Q**ui autem dixerit, si manducaverit, damnatus est, non enim ex foliis. 1. n. 2.
15. **P**rimo est ipse infans, & noli nihil ultra imponere nobis: nostri quam necessaria te habilitaveris vos, & c. 1.3. c. 6. num. 1.
15. **P**ertransivimus civitates: precipitavit eis custodire precepta apostolorum, & senarum 1. 1. c. 6. n. 6.
15. **Q**uid tentatis imponere iugum super caput discipulorum, quod nec nos nec patres nostri portare posuimus 1. 1. c. 6. num. 6.
15. **A**bstinete vos ab omni fornicatione 1.3. c. 2. n. 2.
16. **T**radebitis eis custodiam degnam, quae decreta erant ab apostolis, et senioribus qui erant in Hierosolymis 1. 1. c. 6. num. 6.
22. **P**er omnia superstitiosos vos video, prateriens enim, & videns simulachra vestra, inveni & gram, in qua scriptum erat: 1. 1. c. 6. n. 5.
23. **I**gnoratis fratres quod Principes vestri sacerdotum 1. 1. c. 6. num. 12.
23. **N**on est conferendum apud Romanos condemnare aliquem hominem perjurum in quo accusatur, praesentes habeat 1. 1. c. 7. c. 1. n. 1.

Ex Epistola ad Romanos.

- Cap.1. **D**etraxerit Deo odibiles **L.1.c.1.g.7.**
 Quoniam qui **salva** agunt digni sunt morte
 non solum qui faciunt **eccl.1.c.1.** qui consensunt **facientibus** **L.1.c.1.g.18.c.14.c.7.num.18.f.22g.**
L.1.c.14.c.1.g.1.c.1.g.10.f.2.
 Tullus est miles Dei **L.2.c.1.g.10.f.7.**
 Qui innotuerunt gloria incurruntibilibi in Dei similiter
 duem imaginis corruptibilibi homini **L.4.c.3.g.16.**
 Propter quod transiit illos Dei in reprobum sensum **L.**
Sc.1.num.1.
 Traditi sunt in duritiam cordis propter viria, et immu
 ditatem, in reprobum sensum **L.2.c.2.g.13.**
 Cogitationes, le innotem accensibiles **L.1.c.1.g.10.f.7.**
 Qui alios docet, te ipsum non docet, pradicat: non macha
 dus, et machatus **L.1.c.4.num.12.**
 Tefum quoniam rediit illis consensum, iporum **L.1.c.1.g.**
num.1.
 Tunc rediit vnicuique secundum opus suum **L.2.c.1.g.1.**
num.8.
 Gentis qui legem non habent, naturaliter ea quae legis
 sunt, faciunt **L.2.c.1.g.9.n.13.**
 Inter le innotem cogitationes accensibiles aut etiam
 defectuositas **L.1.c.1.g.10.f.7.**
 Innotescibiles et qui indicat aliter in quo enim alterum
 indicat per ipsum condemnas idem enim facit quod
 indicat **ibi.c.1.g.10.f.7.**
 Non sunt facienda mala ut fiant bona **L.1.c.1.g.1.num.**
23.
 Tu quis et qui indicat feruorem alienum **L.1.c.7.g.13.**
 Per vnum hominem peccatum intravit in mundum, et
 per peccatum mortu **L.1.c.1.g.10.f.7.**
 Diffinitio est in cordibus: noluit per spiritum sanctum qui
 datus est nobis **L.1.c.1.g.10.f.7.**

- 1 Non regno peccatum in vultro mortali corpore ut obedi-
 2 diarius concupiscitis eius L. 2. c. 2. m. 4.
 3 Strepentibus peccati muris ibid. L. 2. m. 4.
 4 Sed peccatum non cognovit nisi per legem nam concupi-
 5 scentiam nefariam nisi lege diceret non concupis-
 6 citis L. 2. m. 4.
 7 Lex quidem sancta est, & mandatum sanctum, & in-
 8 firmum & bonum L. 2. c. 1. m. 5.
 9 Concupiscientiam nefariam erubescit L. 2. m. 10.
 10 Vide aliam legem in membris meis repugnantem legi
 11 meus me, & captivantem me in lege peccati L. 2. c. 10. m. 1.
 12 Passiones peccatorum operantur in nobis ad frustifican-
 13 dum mortali. ibid.
 14 Non sunt condigna passionis huius temporis ad futuram
 15 gloriam, quae revelabitur in nobis L. 2. c. 9. m. 3.
 16 Si secundum carnem viveritis mortemini L. 2. c. 5. m. 5.
 17 Testimonium meum per bibentem conscientia mea in spem
 18 sancta L. 2. c. 1. m. 6.
 19 Quia non sicut seruit mini L. 2. c. 1. m. 7.
 20 Certe credui ad iustitiam, ore autem confesso fit ad
 21 servile L. 2. c. 9. m. 1.
 22 Quomodo crederet ei quem non audierat L. 2. c. 9. m. 8.
 23 Et quidem in omni terra exivit semini eorum ibid.
 24 Quomodo in omni praedicantibus L. 2. c. 4. m. 3.
 25 Non vos defendentes, sed dare locum infra L. 2. cap. 1. m. 1.
 26 Non sine caris gladium portat L. 2. c. 1. m. 1.
 27 Plenitudo legis gladium L. 2. c. 7. m. 3.
 28 Cum hominem, & hominem cum timore, & timore, cum obedi-
 29 entia, quae obedientiam, cum tributum erubescit, cum se
 30 ibid. L. 2. c. 1. m. 1. c. 4. m. 1. c. 10. c. 6. m. 1.
 31 Omnis potestas a Deo est ibid. L. 2. c. 1. m. 1.
 32 Quia potestati resistit, ipsi sibi dominationem acquirit
 33 ibid. L. 2. m. 16. c. 1. m. 5. m. 6.
 34 Non in malis est vincit in iram, ei qui malum agit,
 35 idcirco necessitate subditi estote, non solum propter
 36 iram, sed etiam propter conscientiam ibid. L. 2. c. 9. m. 29.
 37 & L. 2. c. 19. m. 3.
 38 Omnis potestas a Deo est ibid. L. 2. m. 8. c. 1. c. 9. cap. 4.
 39 m. 10
 40 Qui superiori resistit, Dei ordinationi resistit L. 2. c. 10.
 41 m. 11
 42 Abominantur opera tenebrarum, & induuntur arma a lu-
 43 ci L. 2. c. 4. m. 1.
 44 Omne quod non est ex fide, peccatum est L. 2. c. 3. m. 10.
 45 c. 5.
 46 Scis, & confido in Domino Iesu quia nihil commune per
 47 ipsum usque ei qui existimat quod commune esse alio com-
 48 mune est ibid. L. 2. c. 4. m. 3.
 49 Qui non manducat manducatum non indicit L. 2. c. 1. cap.
 50 3. m. 5.

Ex prima ad Corinthios.

- Cap. 2. *Possidentes, sint sanguinem non possidentes* **1.6.**
3.8-num.7
 4 Non ut confundamur per hac scribo / sed ut filios meos
 clarificamus mones **1.7.2. 4-num.3**
 5 Audiat inter vos formatio qualis nec inter gentes **1.8.**
3.8-num.1
 6 Meosque fermentum totam massam corrumpit **1.7.2.**
8-num.5
 7 Ne commiscuamini fornicariis **1.8.2.1-num.2**
 8 Nolite errare: neque fornicari; neque; adulteri neque mol-
 les regnum Dei possidebunt ibidem.
 9 Nescitis quoniam corpora vestra membra sint Christi
1.8.2.1-num.4
 10 Templum spiritus sancti quod estis vos ibid.
 11 Omne peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus
 est; qui autem fornicatur in corpore suo peccat **1.8.**
2.6-num.3
 12 Mulier potestatem corporis sui non habet **1.8-cap.3-numero 2.**

Sacra Scriptura.

- 7 Mulier que nupta est cogitat que sunt mundi, quomodo placeat viro 1.3.c.6.m.4
 7 Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit 1.7.c.5.m.1.
 8 Scimus quia nihil idolum in mundo li. 4.c.4.m.5.
 9 Qui passus gregem, & de fructu eius non commedet 1.9.c.16.m.31.
 2 Nemo stipendij suis militavit ibid.
 10 Nolo nos fieri socii demonum ibid. 5.c.5.m.14
 12 Omnia in gloriam Dei facite 1.2.c.4.m.3.
 11 Solliciti autem sunt membra vnius corporis pro inuicem, sicut membra pariter 2.2.c.11.c.4.m.3.
 11 Quotidie moror per gloriam vestram fratres in Christo Iesu Domino nostro 1.5.c.1.m.7
 18 Stimulus mortis peccatum 1.3.c.1.4.m.3.

Ex 1-ad Corinthios.

- Cap. 1 **T**estem Deum inuoco &c. 1.5.c.1.m.1.
 Fidelis Deus quia sermo noster qui fuit apud vos non est in uallo, & Non ibid. 4.m.14.
 3 Vbi spiritus Domini ibi liberabit 1.5.c.4.m.1.
 11 Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filij 1.7.c.6.m.16.

Ad Galathas.

- Cap. 1 **E**cce coram Deo, qui a non mentior lib. 5.ca.1.m.1.
 1 Abundantius conuolat existens paternarum traditionum li. 1.c.9.m.32.
 3 O uisitati Galatas. li. 12.c.4.m.8.
 3 Itaque lex pedagoga noster fuit in Christo 1.4.c.3.m.2.
 3 Lex data est per Angelum in manu Ad euiatoris ibi. 11.5.
 4 Quanto tempore heretis parandus est, nihil differat sermo cum sit Domini omnium 1.9.c.4.m.8. 1.10.c.1.
 5 Manifesta autem sunt opera carnis 1.2.c.14.m.28.
 5 Regnum Dei non consequuntur qui talia agunt 1.8.c.1.m.4.
 5 Si spiritus ducimini non estis sub lege 1.5.c.4.m.7.
 5 Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem 1.2.c.3.m.3.

Ad Ephesios.

- Cap. 4 **V**eritatem facientes crescimus apud Deum 1.11.c.4.m.26
 5 Viri digne uxores vestras sicut Christus dilexit Ecclesiam 1.7.c.7.m.3.
 5 Fornicatio non autem, & omnis immunditia nec nominetur in uobis 1.8.c.1.m.2.
 5 Omnis fornicator, & immundus non habet hereditatem in regno Christi & Dei 1.9.c.15.m.29.
 5 Eratis enim aliquando tenebre, tunc autem lux in domino 1.11.c.4.m.1.
 5 Nolite irasci uino in quo est luxuria 1.5.c.3.m.2.
 6 Fide obedite parentibus uestris in Domino 1.7.c.5.m.9.
 6 Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates tenebrarum harum 1.2.c.12.m.1.
 6 In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extingueri ibid. 11.m.2.
 6 Exhabetis sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam ibid. 1.13.m.3.

Ad Philippenes.

- Cap. 1 **I**n nomine Iesu omne genu flectatur, & celestium terrestrium, infernorum 1.4.c.3.m.7.
 2 In humilitate superiores sibi inuicem arbitrautes non qua sua sunt singulis considerantes 1.7.c.4.m.3.

Ad Colossenses.

- Cap. 3 **F**ide obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est domino Iesu li. 1.4.c.2.m.1.
 3 Serui obedite per omnia dominis carnalibus non ad oculum seruantes quasi hominibus placentes.

Ad Thessalonicenses.

- Cap. 4 **E**t ne quis supergrediatur neque circumueniat in negotio fratrem suum quoniam iudex est Dominus de his omnibus 1.3.c.4.m.17.
 4 Scitis quia precepta dederim uobis per Dominum Iesum ibid. 6.m.9.
 4 Itaque qui hac spernit, non hominem spernit, sed Deum qui etiam dedit spiritum suum sanctum in uobis. ibi.
 4 Hac est uoluntas Dei sanctificatione uestra 1.8.c.2.m.3.

Ad Timotheum prima.

- Cap. 1 **I**nis autem precepti est Charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta li. 1.c.2.m.5.
 1 Habens fidem, & bonam conscientiam ibid.
 1 Misericordiam consecutus sum quia ignorans feci li. 2.c.14.m.1.
 1 Iusto lex non est posita 1.3.c.4.m.1.
 1 Oportet Episcopum esse irreprehensibilem, non uolentem, non percussorem 1.7.c.11.m.2.
 3 Ordinandus bonum testimonium ab his, qui seris sunt habeat 1.5.c.3.m.22.
 4 Pietas ad omnia uilis est pro missionem habens uita que nunc est, & futura 1.7.c.4.m.8.
 4 Caueat autem habentes conscientiam 1.2.c.1.m.4.
 1 Qui breui presunt Praebiteri, duplici honore digni habentur 1.7.c.7.m.12.
 1 Noli aduocare aquam bibere sed modico uino utere propter stomachum tuum &c. ibid. 4.m.33.
 1 Peccantes coram omnibus argue ut ceteri timorem habeant 1.1.c.4.m.4.
 6 Diuitibus huius seculi precipue non alium sapere 1.9.c.8.m.7.
 6 Radix omnium malorum cupiditas 1.2.c.12.m.9.
 6 Quicumque sunt sub iugo serui domini sui etiam humora dignos arbitrentur 1.9.c.6.m.7.
 6 Qui debet fieri uolunt succidit in uariis tentatione 1.2.c.12.m.6.
 7 Vnusquisque in ea uocatione, qua uocatus est, permaneat.

Ad Timotheum secunda.

- Cap. 2 **S**ermo enim eorum ut cancer serpit li. 12.c.1.m.1.
 1 Erant homines seipos amantes, cupidi, plati, superbi, etc. 1.2.c.10.m.3.

Ad Titum.

- Cap. 1 **O**mnia munda munda, coinguinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed 2.2.c.14.c.3.m.4.
 1 Admonere illos principibus, & potestatibus subditos esse, dilige obedire 1.3.c.4.m.1.
 3 Hæreticum hominem post primam, & secundam ammonitionem denota 1.12.c.15.m.3.

Ad Hebræos.

- Cap. 2 **S**piritus administratorij in ministerium hominū missi 1.9.c.4.m.5.
 4 Omnia munda, & aperta sunt loculi eius 1.4.c.3.m.1.
 6 Iuramentum est omnis controuersia finis 1.5.c.1.m.1.
 6 Ha-

Index Locorum

- 8 Homines per maiore: securant ibid. c. 2. num. 1.
 6 Hec sunt precepta, carissimi: utque iudicia qua mandauit Dominus Deo: uobis. l. 4. c. 1. num. 6.
 2 Etiam transito sacerdos necesse est, ut legi translatio fiat ibid. num. 1.
 7 Nichil ad perfectum adduxit lex ibid. num. 1.
 10 Irritam qui faciem legem Moyse. sine ulla miseratione ducim. uel tribu. retribui nouimus & c. ibid. cap. 3. num. 3.
 10 Quanto putari deteriora mereri supplicia. qui solum Dei conculeauerit & sanguinem testamenti polluit. ibid. l. 6. c. 6. num. 8.
 11 Accedentem ad Deum oportet credere, quia est l. 4. c. 2. num. 4.
 11 Fide obuius Abraham Isaac Deo. cum temerariis l. 12. c. 1. num. 8.
 13 Obdure propostis Ecclesia. & subiacere eis lib. 2. cap. 1. num. 6. & l. 3. cap. 1. num. 1. & l. 6. c. 7. num. 12.
 13 Formidari. ut aduersus iudicabit Deus l. 8. cap. 1. num. 2.

Ex Epistola Iacobi.

- Cap. 1. **P**eccatum cum consummatum fuerit, generat mortem l. 2. c. 14. num. 2.
 1 Religio munda. & immaculata apud Deum, ut potrem hoc est. iustificare populos. & c. l. 7. c. 1. num. 3.
 1 Vniquisque tentatur a concupiscentia sua astrahit. & illitit l. 1. c. 1. num. 1. 2.
 2 Quicumque legem totam seruauerit, effendit autem in nouo. factus est omnium reus ibid. c. 7. num. 1.
 2 Concupiscentia cum conceperit. parit peccatum l. 2. c. 14. num. 2.
 2 Genes qua legem non habent. naturaliter qua legi sunt faciunt. & c. l. 2. c. 2. num. 6.
 2 Iudicium suum misericordia illi. qui non facit misericordiam ibid. c. 8. num. 13.
 3 In multis offendimus omnes l. 2. c. 14. num. 2.
 3 Si quo verbo non offendit. hoc perfectus est uir. l. 12. c. 1. num. 1.
 3 Lingua modicum quidem membrum. & magna exaltat. ecce quantus ignis quam magnam flammam incendit ibid.
 4 Sciens bonum. & non facienti. peccatum est illi l. 2. c. 6. num. 4.
 4 Resistite Diabolo. & fugiet a uobis ibid. c. 3. num. 2.
 4 Deuati si Dominus noluisset. & si uoxerimus faciemus ibid. l. 5. c. 1. num. 16.
 5 Nolite detrahere alterutrum fratres meique detrahit fratres detrahit legi l. 11. c. 3. num. 7.
 5 Ante omnia fratres mei nolite iurare neque per salum. neque per terram l. 5. c. 3. num. 1.
 5 Exemplum accipite fratres laboris. & patientie: Ecce beatificamus eos. qui sustinuerunt l. 7. c. 1. num. 10.

Ex Epistola Petri prima.

- Cap. 1. **S**icut si bndicti estote Domini nostri. non tantum bonis & meritis sed & aspersi. l. 9. c. 4. num. 12.
 2 Quia quos super aurum eius seruati est ibid. c. 1. num. 10.
 2 Subi. 1. oportet estote l. 1. num. 1.
 2 Liberi tamen serui Dei & non calui habentes libertatem malore l. 1. c. 1. num. 1.
 5 Non corpus luri gratia sed uoluntate lib. 2. c. 1. num. 1.
 1 Aduersarij uelut archelucereus querunt quem deures. cui resistere forte in fide tua l. 1. c. 1. num. 1.
 1 Non dominantes in Clero l. 9. c. 2. num. 1.

Ex Epistola Petri secunda.

- Cap. 1. **M**elius erat ueritatem non cognoscere. quā post agnitam retrorsum l. 6. c. 1. num. 2.

Ex Epistola Iohannis prima.

- Cap. 1. **S**ed uerimus quid peccatum non habemus. ipsi nos seducimus. & ueritas in nobis non est l. 2. c. 1. num. 1.
 2 Omne quod in mundo est. aut concupiscentia carnis. aut concupiscentia oculorum. aut superbia uita.
 3 Qua uidet proximum suum necessarium habere. & clauseru uiscera sua ab eo. quomodo charitas Dei morietur l. 2. c. 14. num. 1.
 3 Qui facit peccatum. non est ex Deo l. 2. c. 1. num. 7.
 3 Scitis in hoc quantum ille apparet l. 2. c. 1. num. 2.
 3 Et nos debemus pro fratribus nostris animas nostras ponere l. 7. c. 9. num. 17.
 4 Qui non diligit. morietur in morte l. 2. c. 6. num. 1.
 8 Qui facit peccatum. seruus est peccati l. 2. c. 7. num. 7.
 8 Ille fuit homicida ab initio l. 2. c. 8. num. 1.
 11 Si non uenisset. & locutus esset fuisse peccatum non haberent. nunc autem & uisitationem de peccato non habent l. 2. c. 9. num. 13.

Ex Apocalypsi.

- Cap. 1. **E**tsi in spiritus in dominica die l. 2. c. 1. num. 6.
 2 Quibus datum est nocere terra. & mori l. 9. c. 4. num. 5.
 11 Hi habent potestatem super aquas conuertentium. l. 7. c. 1. num. 10.
 13 Qui in gladio occiderit. oportet eum in gladio occidi l. 8. c. 1. num. 1.
 12 Cecidi ante pedes eius ut adorarem eum l. 4. c. 3. num. 1.
 20 Et infernus. et mors missi sunt in stagnum ignis l. 2. c. 14. num. 2.
 21 Homicidas. & fornicarios & c. pari illorum erit in stagno ardenti igne. & sulphure l. 2. c. 1. num. 2.

F I N I S.

I N D E X C A P I T U M

In hoc Volumine Contentorum.

Liber Primus.

- Cap. 1 **D**E nomine *capituli* sit, et quomodo accipitur
 1 Quid conscientia, & synderesis sint.
 2 De conscientia actibus, & effectibus.
 3 De conscientia erronea.
 4 De conscientia probabili, eiusque obligatione recessitur
 5 varia Doctorum opiniones.
 6 Quamnam opinionem veri Docti & experti, in operan-
 7 do, vel consulendo sequi tenentur.
 8 De opinione in sacramenti conficiendis, & administran-
 9 dis ab omnibus tam doctis, quam indoctis sequenda.
 10 De imperitiis, indoctis, & ignavis, quam opinionem in o-
 11 perando sequi tenentur.
 12 De opinione, quam confessorius in absolviendo penitente
 13 sequi possit, aut teneatur.
 14 De Medico, quamnam opinionem sequi tenentur in me-
 15 dicamentis prescribendis.
 16 De Iudice, & Advocato, quamnam ille in iudicando, &
 17 hic in patrocinando opinionem sequi possit.
 18 Subdistingui, & quando parere possit, aut teneatur superio-
 19 ri, aliquid contra propriam opinionem sibi precipienti.
 20 De conscientia dubia, an, & qualiter secundum eam quis
 21 operari teneatur.
 22 De conscientia scrupulosa quidnam sit, & qualiter con-
 23 tra eam agendum.

Liber Secundus.

- Cap. 1 **D**E actibus hominum eorumque causis, et prin-
 cipis.
 1 De voluntario, & involuntario, quod in actibus huma-
 2 nis reperitur.
 3 De circumstantiis actuum humanorum.
 4 De bonitate, & malitia actuum humanorum.
 5 De peccati natura, eiusque differentiis essentialibus.
 6 De differentiis accidentibus peccatorum.
 7 De peccatorum inter se connexionem, & inaequalitate, unde
 8 desumpta.
 9 De origine, & causis peccatorum in communi.
 10 De prima causa peccatorum, ignorantia scilicet in speciali.
 11 De secunda causa interna peccati, quae est passio appetitus
 12 sensitivus.
 13 De tertia causa interna peccati, quae est malitia.
 14 De causis exterioribus peccati.
 15 De effectibus peccatorum.
 16 De peccato mortali, & veniali, eorumque differentiis.

Liber Tertius.

- Cap. 1 **D**E nomine, & definitione legis in communi.
 2 De divisione, & efficacia legis in communem.
 3 De lege humanae secundum se considerata.
 4 De legum humanarum iurisdictione, hoc est quousque huma-
 5 na lex obligare censetur.
 6 De tempore quo lex humana obligare incipit.
 7 De qualitate legis humanae, hoc est, qualis, & quanta sit
 8 obligatio legum humanarum.
 9 Quae, & quando lex humana ad peccatum mortale obliga-
 10 at, & quando hoc regno sit possit.
 11 De lege poenali, eiusque institutione, & interpretatione.
 12 De executione legis poenalis ad culpam vel ad poenam
 13 solventem.
 14 Explicitur dubia quaedam ad materiam legum huma-
 15 narum in communem pertinentia.
 16 De consuetudine, virtute, & conditionibus eius.

Liber Quartus.

- Cap. 1 **D**E lege divina eiusque divisione.
 2 De legis veteris, seu decalogi preceptis, eorumque

numero, distinctione, ordine, & perfectione.

- 3 De cultu Dei, & Sanctorum.
 4 De superstitione, & idololatria, quibus primum decalogi
 5 praeceptum violatur.
 6 De divinatione, et variis eius speciebus, quibus primum
 7 decalogi praeceptum violatur.
 8 De vana observantia, & maleficio, quibus quis primum
 9 decalogi praeceptum transgreditur.
 10 De peccatis in speciali, quibus primum decalogi praeceptum
 11 violatur.

Liber Quintus.

- Cap. 1 **D**E iuramento secundum se quidnam sit, et unde
 dicatur.
 2 De iuramenti divisione, seu quatuorplex sit.
 3 De iuramenti visu, & quibus modis licitum sit vel illicitum
 4 De tribus circumstantiis iuramenti, veritate, iudicio, &
 5 iusiuramentis, & de peccatis ex eorum defectu commissis.
 6 Explicitur dubia quaedam ad rationem, & notitiam iur-
 7 amenti in communem pertinentia.
 8 De iuramenti virtute, & obligatione.
 9 An, & quae ob causas possit iuramentum non obligare.
 10 De absolutione, & dispensatione iuramenti.
 11 De modis visitatoribus quibus male iurando peccatur, &
 12 variis periculis parvis.

Liber Sextus.

- Cap. 1 **Q**uid votum sit, seu quomodo definitur.
 2 De variis voti divisionibus.
 3 De materia voti.
 4 De conditionibus requisitis in voto ex parte voluntatis.
 5 De subiecto voti, seu de hiis, qui votare possunt.
 6 De voti vinculo, & obligatione.
 7 De impedimentis ex causis a votorum implatione.
 8 De impedimentis ex parte intentum votum.
 9 De voto ingredientis Religiosum, & qualiter interpre-
 10 tandum sit.
 11 De variis modis, quibus quis ab obligatione voti liberari
 12 possit.
 13 De votorum dispensatione, seu absolutione.
 14 De votorum commutatione, & causa ad dispensationem
 15 & commutationem requisita.
 16 De blasphemia eiusque gravitate.

Liber Septimus.

- Cap. 1 **D**E preceptis huius ordinis, & Sabbati, ac dierum
 festorum institutione.
 2 De operibus lege divina, & Ecclesiastica in diebus festis
 3 factis prohibitis.
 4 Quibus operibus inspicendum est diebus festis, & festi-
 5 orum institutione.
 6 Quid hoc decalogi mandatum precipitur, & parentis nemi-
 7 ne quoniam imoligitur.
 8 Quomodo et quibus in rebus parentes carnales honoran-
 9 dis sint.
 10 An, & quibus in casibus occasione Religiosis praeferen-
 11 tenda sunt potius officia in parentem.
 12 De peccatis parentum, & filiorum, variis, & vixis, supe-
 13 riorum, & inferiorum censura hoc decalogi preceptum.
 14 Quamnam hominum occisio iure naturali, et divino illicita,
 15 & hoc quomodo prohibita.
 16 De occisione sui ipsius.
 17 De homicidio alterius priusquam auctoritate facta.
 18 De occisione alterius, quae sit publica auctoritate.
 19 De occisione innocentium, tam publica, quam privata au-
 20 thoritate facienda.

Index Capitum

- 13 De homicidio, quod in bello, & duello fit, an, & quando licitum, quando illicitum.
- 14 De homicidio capitali, & sine intentione factio.
Libet Octauus.
- Cap. 1 **D**E ordine, & efficacia huius precepti, & luxuria, eiusque speciebus.
- 2 De fornicatione, & concubina, eiusque speciebus.
- 3 De adulterio ex satisfactione circa partum adulterinum faciendam.
- 4 De incestu, & stupro.
- 5 De alijs luxuria speciebus, raptu, scilicet peccato contra naturam, & sacrilegio.
- 6 De obscenijs, libidinibus impudicis et alijs vitijs, qua in sexto, ac nono decalogi preceptis prohibentur.
- 7 De afectione morosa, an, & quando peccatum, sit, & de voluntatis consensu ad eam necessario.
Libet Nonus.
- Cap. 1 **D**E Mandati Septimi & decimi cum precedentibus connexionem & eorum subiecto.
- 2 De nomine naturae & diuisionem Dominij.
- 3 De nominibus iuris, vsus, vsus fructus et possessionis quid sint, & qualiter inter se differant.
- 4 De subiecto Domini, seu quana res domini capaces sint?
- 5 De domini obiecto, id est, qua, ut verum homo sit Dominus.
- 6 De domino proprietatis, vnus bonus in aliu, id est, an vnus homo in alterius dominum cadere possit.
- 7 De vsu & vsu fructu quarum rerum sint, & quomodo a domino & inter se distinguantur.
- 8 De rerum diuisione in licita, & quo iure facta sit rerum diuio & appropriatio.
- 9 De varijs modis acquirendi dominium earum rerum qua ante nullum, suo iure.
- 10 De translatione Dominiorum ab vno ad alium ex possessione voluntate & quomodo fieri illi possit?
- 11 An, & quomodo dominium vnus contra priorem domini voluntatem, vel sine illa in alium transferri possit.
- 12 De prescriptione & conditionibus, ad ea necessarii ad hoc ut virtute illius dominium rei ab vno in alium iuste transferri possit.
- 13 De furto quid sit & quomodo a rapina differat?
- 14 Furum & rapina an semper sint peccata.
- 15 De furti & rapinae grauitate, eorumque poenae diuersae.
- 16 De furtis quibusdam qua a particularibus personis committi solent.
Libet Decimus.
- Tract. 1 **Q**uid sit restitutio, & cuius iustitia actus.
- 2 Qualiter differant satisfactio, & restitutio?
- 3 Quod restitutio sit ad salutem necessaria.
- 4 Dubiorum quorundam solutiones.
- Tract. 2 Cap. 1 Regula quaedam ad cognitionem restitutionis necessaria praemittuntur.
- 2 De bona fidei possessore alterius rei, & obligatione restituenda.
- 3 De empore, vel possessore mala fidei, vel dubia, & restitutione vtriusque.
- 4 De personis, qua ad restitutionem obligantur?
- 5 De exegente, seu efficiente.
- 6 De alijs nonem cooperatores in vniuersam.
- 7 De iubente seu Mandante.
- 8 De consensente.
- 9 De consentiente.
- 10 De adulate.
- 11 De receptante.
- 12 De participante.
- 13 De Muto.
- 14 De non obstante.
- 15 De non manifestante.
- Tract. 3 Cap. 1 De re restituenda, seu quid restituendum sit?
- Tract. 4 Cap. 1 Quantum restituendum.
- Tract. 5 Cap. 1 Cui faciendum sit restitutio.
- 2 De restitutione faciendam quando dominus rei ignoratur.
- 3 De restitutione ob actum debitu, aut alias male, et illicitu.
- Tract. 6 Cap. 1 De loco ubi restitutio faciendum est.
- 2 De tempore quando faciendum est restitutio.

- 3 De causis quae excusant, ne statim fiat restitutio.
- 4 De alijs quaque causis, quae ex parte debitoris a restitutione facienda excusant.
- 5 De alijs causis quae vel ex parte creditoris, vel ipsius rei interui, vel rati ne publice auctoritatis excusare possint.
- 6 De modo restitutionis faciendae.
- 7 Quo ordine faciendae sit restitutio?
Libet Vndeamus.
- Cap. 1 **D**E restitutione ratione damni in bonis spiritualibus.
- 2 De restitutione ratione damni in bonis corporis.
- 3 De restitutione bonorum exteriorum, & ac primo infamandi modo.
- 4 De secundo infamandi modo quo reuelantur verum erimen alterius.
- 5 De tertio infamandi modo quando quis negat crimen suum oculum, quod aliter in iure degeat, siue in iudicio sine extra iudicium.
- 6 De quarto infamandi modo in referendis peccatis aliorum.
- 7 Soluuntur quaedam difficultates circa materiam restitutionis famae.
- 8 De honoris restitutione, & qualiter faciendae sit?
- 9 De reuocatione, acceptio, pificatione, an, & quomodo prohibentur, & restitutione eandem faciendae?
- 10 De eorum barriorum vsu, et restitutione faciendae, vel non a Censoribus ligorum.
- 11 De positi, & iure pascendi, deq; Siluarum aliorumque locorum custodiis.
- 12 De ludo quando licitus, vel illicitus sit, & qua ratione ludu acquisita, vel ob his qui alienare non possunt, aut per alios, aut fraudem restituenda sint?
- 13 De restitutione eorum qui in ludo ratione violentiae, aut contra legis alicuius voluntatem acquiruntur.
Libet Duodecimus.
- Cap. 1 **Q**uid octauo precepto Decalogi prohibitum sit?
- 2 Quod sit, & quomodo sit mendacium, an, semper sit peccatum, & quale?
- 3 De iudicio temerariae vtriusque, modis illius.
- 4 De contumelia quid sit, & quomodo peccatum?
- 5 De subornatione, irrisione, maledictione.
- 6 De detractione vtriusque grauare, ac varijs detrahendis modis.
- 7 De iudicij, & primo de peccatis in iudicio commissis ex parte iudicis.
- 8 De veritate ad re, & indicandum necessaria.
- 9 De forma, & substantia iuris ad sententiam ferendam necessaria.
- 10 De varijs modis procedendi in iudicio, & qualiter in singulis index procedere debet.
- 11 Afferuntur, & soluntur dubia quaedam circa modos procedendi in iudicio.
- 12 De iure iudicij, & alijs quibusdam ad formam iudicij necessariis.
- 13 De scientia, & vita puritate ad indicandum requisitis.
- 14 De accusatore, seu actore, qui scilicet, & quando accusare reneatur.
- 15 Quomodo accusatio infirmenda sit, quibusque modis iniuria reddatur, & de penis in ius accusatoris.
- 16 De reo eiusque obligatione ad respondendum in iudicio.
- 17 Afferuntur, & explicantur alia varia difficultates circa iudicij potestatem in querendo & rei obligationem in respondendo.
- 18 De obedientia rei in exequendo iustam sententiam iudicij.
- 19 De culpa, & repulsa testium in iudicio.
- 20 De obligatione testium ad veritatem dicendam quotiescunque iuridice interrogati sunt.
- 21 De fidei testibus adhibenda, & eorum numero ad probationem necessario.
- 22 De advocati quoniam ab hoc officio advocandi arceantur & scientia, & fidelitate eorum.

INDEX COPIOSISSIMVS RERVM OMNIVM NOTATV DIGNISSIMARVM,

QVÆ IN VTROQVE TOMO CLAVIS
REGIÆ CONTINENTVR.

A
Abbas.

BBAT: S. quasi Episcopi & digestim, & proprium territorium habentes possunt equæ, ac reliqui Episcopi circa subditos in subditorum votis dispeoscant, lib. 5. cap. 11. num. 81.

Abolutio.

Aboluerit pœnitentē accedentem cum attritione cognita licet, semperque licitum fuit, l. 1. c. 7. n. 3
Sanctus est absolutio nocentem, quam innocentem condemnare, lib. 2. c. 11. n. 5
An absoluti possit, qui fratrem falsò infamant, & debito modo nolit restituere, lib. 1. c. 4. n. 18

Actio. Actus.

Actio humana duplex quantum ad substantiam operis, & quantum ad modum, lib. 1. c. 1. n. c.

Actuum humanarum principii duo, intellectus, & voluntas & quomodo diriguntur, lib. 3. c. 4

Actio voluntaria, vt versatur circa media, quot sunt, & vt versatur circa finem, lib. 2. n. 7

In actibus humanis duplex consideratio quoad substantiam operis, & accidentia, seu circumstantias, l. 2. c. 3. n. 3

Actus humanus, vt sit simpliciter bonus, quot bonitates requirit, ibid. n. 9

Actus humanus liber moralis quid sit, & unde talem appellat omni (formam) l. 2. c. 4. n. 2

Actus morales bonitatem, aut malitiam, unde desumuntur & quid eorum obiectum, lib. 2. n. 4

Quantum ad differentia obiecti constituitur diversam speciem in moralibus, regulæ Medice de clarantur, ibid. n. 5 & 6

Actus duplicem habet bonitatem, ex obiecto, scilicet, & ex circumstantiis, ibid. n. 7

Actuum humanorum alij quidem boni, alij vero mali, alij etiam indifferentes secundum speciem, ibi. n. 9

Actus humanus in modum bonus est, aut malus, & non indifferens contra Sentum, n. 10. ibid.

Actus procedens à sola imaginatione non est proprie moralis, sed indifferens esse potest, ibid. n. eod.

Quinam actus præuenerit de liberatione rationis indifferentes sunt, & qui non ibi. n. 11

Actus interior bonitatem habet speciem, & accidentiam, unde & unde bonitas & perioris, ibid. n. 12

Actus interior voluntatis, & actus exterior in genere morali idem, licet in genere naturæ diuersus, ibi. n. 13

Actus, qui est causa omissionis, etiam non aliunde malus, ex tali occasione malus est, & peccatum, l. 2. c. 6. n. 11

Actus bonus est præcepto propter omissionem non incipit esse malus quando, ibi. n. 12

Actus, qui est causa omissionis, aliunde non malus est vnum numero peccatum cum omissione, n. 14

Actio humane tunc naturalis, tunc libera: æterna legi subiunguntur, l. 3. c. 2. n. 5

Actor.

Actor, & accusator quomodo differant, l. 1. c. 14. n. 1

Actoris & Rei, quando paria sunt pericula, cui potius faciendum, ibid. c. 20. n. 19

Vid. verb. Accusator

Quādo paria sunt pericula actoris, & Rei, Reo potius suadendum, quā Actoris potest dānū patienti, l. 1. c. 20. n. 29

Altharius.

Vide in fin. verb. Notarius.

Accusator. Accusatio.

Accusator cur sic appelletur, & quomodo differt ab actor, & quid actio, & Accusatio, l. 1. c. 14. n. 1. Et an teneatur, quis alium accusare de iniuria ibi facta, ibi. n. 2

An teneatur aliquando quis ex præcepto, & sub mortali accusare, ibid. n. 3

In causa civili, & pecuniaria tenetur nemo inuitus accusare, in criminali quid dicendum, n. 4 vsq; ad 10. 11

Denunciatio iudicialis, & accusatio quomodo differunt ibi n. 11. & l. 1. c. 10. n. 1. 2

An omittens accusare delinquentem peccet, & ad restitutionem tenetur, & ad poenam, quam de iniquis esset solutus, si accusator denunciaret, ibid. n. 12. 13. & 18

Officiales, qui tenentur ex officio denunciare, non accusando, vt plurimum, peccant mortaliter, in duobus vero casibus oco peccant mortaliter, ibi. n. 13

An, quando faciente contra leges tales sunt, vt, si facultatem preteritis facile obtinerent, teneantur officiales in hoc casu denunciare, alius restituere, ibi. n. 15

Qui aliquid accipit, vt non denunciet, seu non accuset, nō solum damnum Reip. aut teritis personis illatum, sed etiā sic acceptum restituere tenetur, ibid. n. 16

Qui cum de iniquis dissimulat & abscondit, vt ita eos deprehendat committere, peccat mortaliter, ibi. n. 17

Officiales non accusans delinquentem ad quē tenetur, ibi. n. 11

Quomodo obligat præcepta superioris, vt sub exco. subditi denuncient, & manifestent delicta, ibi. n. 2. vsq; ad ou. 17

An, & quānam personæ ab accusatione repellantur, & quas ob causas, ibi. n. 15

Clerici quo iure prohibentur agere causam sanguinis, & quibus congruentius fundatur hæc prohibitio, ibi. n. 16

In causa propria pars læsa præter satisfactionem aliquam etiam pecuniam accipere potest, ibi. n. 17

Quānam sit forma Accusationis ex lege, & iure communi. Tres habet solemnitates, & quānam illæ sint, l. 1. c. 15. n. 1

Canon Steph. PP. vt per scripta nullius accusator suscipiatur, quomodo intelligendus, ibi. n. 2

Ante accusationem an necessaria sit admonitio fraterna, sicut ante denunciationem Evangelicam, ibi. n. 4. 5. 6. In quibus casibus non prærequiritur, ibi. n. 7

An eciam hæretici sine prævia admonitione iudici deferri debeat, ibi. n. 8 vsque ad n. 12

In Accusatore præter formam debitam requiritur Iustitia, quæ tribus modis violatur, ibi. n. 12

Accusator calumniator qui dicitur, & quis temerarius accusator dicendus, non calumniator, n. 13

Accusator peccat per puzacationem, & tergiversationem, quando, & quāliter, ibi. n. 14 & 15

Accusator licite potest quatuor modis ab accusatione desistere sine crimine tergiversationis, ibi. n. 16

Accusator olim, qui sciebat, & prudens de fallo, aut occulto crimine accusauit, quæ poena affectus, ibi. n. 17

Accusans iniuste, duobus infert iniuriam, secundum quam duplex illi poena debetur, ibi. n. 18

Qui inculpata ignorantiā, & non malicia Reum accusat, poena talionis dignus non est, ibi. n. 19.

Adoratio.

Adoratio quid sit, & quæ proprie respicit, lib. 5. c. 3. n. 4. Adoratio quodplex, n. 5.

Adoratio interna vera est sine exteriori, n. eod.

Adoratio externa sine interiori non est vera adoratio, n. eod.

Adoratio triū personarū in Trinitate tripliciter est vna, n. 6

a

Adora.

Adoratione eadem latræ, qua roca Trinitas, adoranda est
Christus, quatenus Deus, seu hic homo Christus, in diui-
oa, & humana natura subsistens. nu. 7

Adulterium . Adultera ,

Adulterium vnde dicitur, & quid sit. l. 3. nu. 1
Est mortale. Immo in duplici specie peccati constituitur
grauitas ex propria infirmitate colligi potest. ibi. nu. 1 & 2

Contra hanc speciem luxuriae omnia iura clamant. ibi. nu. 3.
Bruta ferocitatem horrent adulterij. nu. eod.

An sit peccatum grauius in viro, quam in muliere? quandoq
vtrique sit coniugatus. ibi. nu. 4

Quid facere teneatur adultera, quæ falso sibi suppositis
partum alienum, quem maior suum esse putat. ibi. nu. 5

Adultera ex quibus bonis teneatur satisfacere defraudatis,
& si vbi habeat bona sufficientia, quid ageodum. ibi. nu. 9

Adultera quando non teneatur manifestare crimen adulte-
rij, sed solum contritio, viabfoluatur. ibi. nu. 10

Adultera crimen filio suo secreto reuelare quando tenebitur,
& quando teneatur regulariter loquendo. ibi. n. 11

Dari potest casus egregius, in quo adultera tenebitur cum
periculo vite crimen suum detegere. ibi. nu. 12

Adultera cum periculo vite debet se prodere, & de ne-
cessitate salutis restituere falso docuit Adrianus, vbi solu-
untur eiusdem argumenta. ibi. nu. 13

Cum etiam non sit periculum mortis, quid de tenebitur esse
propria infamia crimen reuelare, quando non. ibi. nu. 14

Modos Alesian, & turbarum de partu supposito plane in-
iusti scens reiciunt. ibi. nu. 15

Filius illegitimus matri suæ reuelans de sua illegitimitate
regulariter, & communiter sibi dispregiare oon teneatur,
ibi. nu. 16. etiam si iuraret secundum alio

Filium non debere hæreditatem restituere, si pater putans
illum legitimū hæredem constituit, ref. illius, licet filius
ex matre sit spurium intelligat. ibi. nu. 17

Quid facere debet ar. p. 12. 2. 2. aut cum restituendi faciendi in
calu, quo maritus adulteræ nuptum alium habet sibi p
ter illum spurium. ibi. nu. 18

Ad quid teneatur adultera, quando dubitat, an filius ille sit
filius adulteri, vel viri sui. ibi. nu. 19

Adulter .

An Adulter, qui ex alia uxore prolem sustulit, aliquid re-
stituere teneatur cum marito pro expensis, tum hæredi
legitimo. ibi. nu. 20

An teneatur in dubio probabiliter aliquid restituere, aut cum
periculo vite, aut famæ. ibi. nu. eod.

Cum nec sit periculum vite, nec famæ, quid ageodum se-
cundum opinionem communionem em. ibi. nu. 21

Adulteri improprie dicti, qui sunt. nu. eod.

Præceptum de adulterio sequitur legem de homicidio, &
precedit illam de fusto. Quare. l. 2. c. 1. nu. 1

Præceptum de Adulterio virius, & efficacia que ibi. nu. 2. &
quid nomine Meretricis intelligatur. nu. eo.

Cui Notum præceptum de non Concupiscendo sexto de
non merchando super additum fit. ibi. nu. eod.

An sit Adulter, vel sacrilegus, qui cognoscit coniugata, vel
sanctimoniam contra naturam. l. 1. c. 5. nu. 20

Advocatus .

An si advocatus parem aduersarij probabilioris putat, eā-
que ipse in speculatione sequatur, possit contra illam pa-
trocinari. l. 1. c. 11. o. 17

Parrem aliquam manifeste scire esse falsam, & eandē de-
fendens, peccare certum est. ibi. nu. eod.

Certum autem est posse licite advocare quoscumque causā
ipsa est dubia, aut iure ipso, aut falso. ibi. nu. eod.

Modus advocatus cui locus proponere iudicij rationes, &
testimonia, quibus pars sua confirmari potest, non autem
adiudicare, seu ministrare iustitiam alicui parti, ibi.

Quando facile appareat quoniam pars iustior sit, peccat ad-
vocatus contra iustitiam, cui causæ minus iustus patrocinetur,
& ad restitutionem omnium damnorum teneatur, io
causa, quam moraliter malam esse novit. ibi. nu. eod.

Quando utraque pars æquæ probabilis est, advocatus posse
quomcumque partem pro libito suscipere certum exis-
timatur auctor cum aliis. ibi. nu. 19

Et cum una pars altera probabilior, possit advocatus in fa-

uorem rei patrocinari, dummodo non utatur fraude ali-
qua, aut dolu. ibi. nu. 20

Teneatur admonere clientem causam foam esse minus pro-
babilem, alias teneatur advocatus ad omnes expensas, &
damna, quæ ex tali lite procurentur. ibi. o. eod.

Advocatus in fauorem rei multa proponere potest, iudex as-
rem secundum merita causæ, & processum indicare teneatur
non solum, quando utraque opinio est æquæ proba-
bilis, sed et si una paulo fortius probabilior, poterit advoca-
tus minus probabiliter defendere, qua cōditione. ibi. n. 21

Advocatus debet iura fideliter referre, & testimonia veraciter
exponere, clientem admonere de statu causæ, oe iudicij
etiam, cui clientem de cipiat. ibi. nu. eod.

Advocatus, qui sumit, & eorum officium, quo vt recte fun-
tur, quinque præcipue habere debent, & quinam illi sint,
l. 1. c. 2. nu. 2

Advocatus ab officio nulli repellendi duplici ex cā. ibi. nu. 3

Advocandi ab officio repelluntur Monachi, & Sacerdotes
ob dignitatem status, etiam Monachorum nomine large
sumptio in eam intelligitur canonici regulares, ibi. nu. 3

Advocatio Clericis etiam in sacris constituta, vel etiam in
minoribus dummodo sint beneficii expresse prohiben-
tium coram iudice seculari, nisi in quatuor casibus, ibi. 4.

Quinam vero sint declaratur, ibi. nu. 5

Advocatus esse potest Monachus in causa civilis coram iudi-
ce seculari duobus existentibus, quorum altero defici-
te nec coram Ecclesiastico esse potest. ibi. n. 5

An advocatus esse possit Monachus peritus p. p. lucrū mo-
nasterio applicandi extrinsecus, auctores non obiciunt. ibi.

Advocatus in quibus casibus possint esse coram iudice se-
culari clerici in sacris constituti. ibi. nu. 6

Advocatus munus exercere coram iudice ecclesiastico possunt
omnes existentes in sacris, excepti episcopi, & sacerdotes. ibi. qui-
bus simpliciter (nisi in quibusdā casibus) interdicitur etc.

Advocatus esse possunt coram iudice ecclesiastico sacerdotes
in quatuor casibus, & clericus in sacris, & in minoribus
existentes. ibi. nu. 7

Advocatus esse potest coram iudice ecclesiastico benefi-
ciatus, etiam quoad negotia secularia.

Advocare possunt clerici ordinis minoris non beneficiati in
casibus civilibus secularibus, aut et in criminalibus. ibi. c. 3

Advocatus esse non potest in illa causa, qua quis iudex, aut
iudex est. ibi. nu. 9

Advocatus prima cōditio esset, si, & qd si sit reus, ibi. n. 10

Qui causā petat per imperitiam, peccat mortaliter, & ad re-
stituendum omnia dāna litigantis subsecuta obligatur, ibi.

Advocatus suscipiens gradū indignè peccat mortaliter, si gradū
de q gradu suscipit doctoratus in theologia, aut medicina,
Advocatus circa scientiā tria præcipue observare debet, & q-
nam diligentia, & industria sufficienter indicetur. ibi. n. 11

Advocatus fidelitatem, quam habere debet erga clientem, in quibus
casibus constituitur. ibi. nu. 12

Advocatus in quacunque causa quantumvis iustissima, aut
falsis scripturis, aut falsis coram causillatione partis
adversæ viti non debet

Advocatus, si causam iustam per hos modos abstergerit ad-
versario, teneatur ad interesse, & dampnum parti lesæ

Advocatus in manifestam merita causæ aduersario, vt
pauzicator punitus, qd, aut quibus causis, ibi. nu. 13

Affinitas .

Affinitas quarum personarum continentur, seu propinquitas,
lib. 8. c. 1. nu. 4

Affinitatem contrahendam non sufficit quævis carnalis
commixtio, ibi. nu. eod.

Quor gradus habet affinitas, inter quos sine dispensatione
matrimonium contrahi non potest. ibi. nu. 5

Affinitas per fornicarium coniugium contrahitur olim vique ad
quartum gradum inpediebat, iam vero, quid possit per
Conc. Trid. ibi. nu. 6

Angelus .

Angeli sicut, & alij beati in glo. regnantes ab hostibus adora-
di sunt Dulci, & in necessitatibus invocandi. l. 4. c. 3. n. 10

Appellatio .

An, & quando licitum sit reo iudicium per appellationem
declinare, lib. 15. c. 17. n. 30.

A sententia

Clavis Regia:

A sententia Iudicis arbiiri appellare non licet.
Quando quis appellando calumnie se defendit, mor. pec
cat. ibid. ou. 14.

An appellare licet, quando dubia est sententia Iudicis, &
Patronorum, & partium ib. nu. 35.
Iura, decreta, seu privilegia remouentia appellationem in
aliquibus casibus solum procedunt in foro exteriori. ibi
nu. 36.

An liceat Religiosos a grauaminib. sibi illatis appellare, ibi
nu. 37.

Decreta & privilegia summorum Pontificum prohibentia
Regularibus appellare quomodo intelligenda. ibi. n. 38.
Ad tribumalia secularia appellare fratibus Minoribus de
obseruancia sub quibus penitus interdicitur, ibi nu. 39.

Per viam appellationis Religiosos recurrere ad superiores
non probat Concil. Trid. ibi. nu. 40.

Appellare non est de iure positum, sed tantum de iure natu
rali negatiue ibi nu. 41.

Ad sacram Congreg. Cardinal. ad Legatos PP. non nisi in
grauibus appellandum ibid. ou. 42.

Appetitus Sensualis.

In appetitu sensuoso per se independenter a voluntate esse
liberatum quandam sufficientem ad peccatum veniale
falso docuit Caieran. l. 8. c. 7. nu. 9.

Appetitus, seu affectus interior deliberatus est peccatum
cuiusdam speciei, ac illud, quod desideratur ibi. nu. 6.

Mortalia esse in ratione, venialia in sensuualitate, quomodo
intelligendus est locus 3 The. ibid. ou. 9.

Appropriatio.

An iusta, & licita sit rerum diuisio, & appropriatio. lib. 9. c. 8.
ou. 1.

Cur olim Philosophos naturales in ea fuerint sententia, vt
lissum esset itep. omnia habere coia, cui uxores ibi. n. 2.

Inter Christianos qui heretici voluerint omnia bona esse
communis. Immo Nicolaitae, & alij uxores etiam com
munes esse docuerunt. ibi nu. 3.

Contraria sententia communis, & certa de fide. ibi. nu. 4.

In statu immo entia decens, & conueniens erat rerum exter
norum possessio in communi. ibi. nu. 5.

Vxorum ex immunitas in eo statu, vt pote coia licita non
fuisse. ibi. nu. 6.

Post peccatum licita esse rerum diuisione probatur, ibi nu. 7.

Quod expediens valde, & conueniens fuit rerum, dominio
tumq; diuisio post peccatum, probatur. ibi. n. 8.

Post naturam lapsum alius hominu in communi ratio expedi
rior est rerum possessio in communi, quam diuisio, & ap
propriatio in particulari. ibi. nu. 9.

Solutur argumenta eoru, qui dicunt diuisione reru esse illi
citam i eo quod sit coia iustitiae rationem naturae. ibi. nu. 10.

So Iulio & Scori, & aliorum non probatur.

Communiam rerum esse de iure naturali non positam,
sed negatiue vera solutio.

Dominium alicuius rei esse nullis commune, tribus modis
intelligi potest. ibid. nu. 11.

Quo sensu rex ex lege nō adhibet eōs esse dicitur, ibi. n. 12.

Diuisionem factam fuisse per iniquitatem, id est, per iniqui
tatem gentium consuetudinem, & naturali lege contra
riam, falsa, & absurda lo. Teutonici exposuisti ibi. nu. 13.

Solutur argumenta Platoniorum, & hereticoru ibi. n. 14.

Quoniam iure facta sit hac rerum diuisio post pēn. ibi. n. 15.

Appropriationes particulae partium iure gentium, partium
iure ciuili factae sunt ibi. nu. 16.

Solutur argumentum, quo probatur rerum diuisione post
peccatum esse de iure naturali. ibi. nu. 17.

Quomodo, & ordine, seu per quos introducta sit hac diui
sio, & an necessarius fuerit hominum consensus ibi. n. 18.

Incepisse hanc diuisionem a filijs Adā, probabile est, sed
non certum, quare.

Ante diuisionem diuisionem factam esse communem consensu
hominum quomodo dici possit, cui quomodo postea fa
cta sit opinio pro obliu. ibi. nu. 19.

Populus etiam potuit hanc diuisionem facere, antequam
supra se pēn. seculum, & Rectorum haberet. ibi. nu. 20.

Ars.

Ars oortia quid sit, an peccatum mortale, & quare. Item va

oa, illicita, loc. cit. l. 4. c. 6. nu. 3.

Aucupium.

Falcones, & alia similia in dubio an naturalium liberalem
acquirerint, vel mōsuetudinem retinuerint, pro dño po
tius praeiudicium, cuius restituenda sunt. l. 1. c. 9. nu. 1.

Vide plura ver. v. r. & Venatio.

Aucupium illius de causis etiam laicis prohiberi potest. ibi.
nu. 2. & cur velle sit incedere eos prohibere. nu. 3. 10.

Qui aucupatur columbas intra alienum colubarium, aut
prope ipsum, easq; caput, peccat mor. l. 1. c. 10. nu. 3.

B

Beneficium.

I Vdex ecclesiasticus habens beneficium an munera pos
sit accipere. l. 12 c. 13. nu. 12.

Delegatus iudicis a Papa habens beneficium, quando tuta
conscientia recipere potest. ibid. ou. 16.

Bestialitas, vide locutus altius.

Blasphemia.

Blasphemia cui virtuti opponitur, & contra quod precep
tum, & in quo proprie consistit. l. 6. c. 14. nu. 2.

Qui dicunt blasphemiam opponi confessioni fidei, quo seu
is exponendi Theologi. ibid. n. 2.

Peccatum blasphemiae variis modis contingere potest. ibi. n. 4.

Blasphemiz in Deum, & Sanctos an differant specie. n. 4.

Quale peccatum sit, an semper mortale. ibi. nu. 5.

An liceat in genere suo, & ratione materiz sit mortale, alium
de tamen veniale fieri possit. ibid. ou. 6.

Ex praua consuetudine, pcedit, qñ nō erit mortale & an si
cot Deū, sic & proximi blasphemare etiam mortale. ibi. n. 7.

An sit peccatum grauius reliquis, maxime autē homicidio,
perurium. ibid. nu. 8.

An Catholicus grauius peccet blasphemando, quam heret
icus. ibi. nu. 9.

Qualiter se gerere debeat Confessoris, qui audiuit eū
fessionē, qui blasphemauit, vel ex consuetudine, vel alius
ib. nu. 10.

An quilibet Confessorius hoc peccatum possit absolvere,
& quā blasphemiam publica dicenda sit. ibi. nu. 11.

Nō omnis locus facit blasphemiam publicam. ibi. nu. 12.

De pēnis, quibus huc peccatum castigari solet. ibi. nu. 13. &
de pēnis dignius olim illatis, ibid. iure ciuili quomodo:

Iure canonico qualiter, & an locum habeat hac pēna in
clericis ibi nu. 13 & 14.

Decreta Summorum Pontificum in blasphemos, sive Cleri
ci fuerint, sive Laici. ibi. nu. 15.

Iudices seculares, qui contra blasphemiz commissos nō an
maduertunt, iisdem pēnis subiunguntur. ibid. nu. 16.

Audientes blasphemantes, quid oportet agere. ibi & ou. 17.

Constitutiones Concilij Lateran. & Iulij III. & Pij V. con
tra blasphemos innotis vtetum non confirmant. ibi.
nu. 18. Varij pēnis in diuersis regnis puniri solent. nu. 19.

An heretici prauitatis Inquisitores cōtra blasphemos pro
cedere possint. ibid. nu. 20.

Blasphemiz haereticales quae nō eod.

Potest quas Inquisitores imponere solent in grauioribus
seu leuioribus blasphemis. ibid. nu. 21.

An qui blasphemias haereticas pro iocum, aut ludum pro
ferit, praedictis pēnis corrigi debeat, & an ab Episcopo,
vel Inquisitore. ibid. nu. 22.

Quid de eo, qui per lubricum linguam in blasphemis pro
rumpit, seu animo inderelictum. ibid. nu. 23.

De eo qui blasphemiam, vel haereticam verba in ebrietate
proferit, si sit omnino mente priuatus, vel non, quid sta
tuendum. ibid. nu. 24.

De dormientibus, pueris, senibus quid. ibi. nu. 25.

Bona.

Bona spiritalia duplicia, mediata, & immedata ad salutē,
mediata item duplicia, l. 1. c. 1. nu. 1.

Bona paraphernalia an sint tacite hypothecata, & quānam
sint bona paraphernalia. l. 1. c. 2. & c. 10. nu. 16.

Bona hypothecata quae, & quē locū tacita hypotheca ha
beant bona illius, qui cum fisco contraxit. ibi. nu. 17. 18.

An grauius sit peccatum nocere proximis in spiritualibus,
quam in corporalibus. l. 1. c. 1. nu. 3.

Clavis Regia:

ipſe autem conueniri non poteſt, niſi in caſibus iure cōcedis, & quāuis illi ſint lib. 12. c. 7. nu. 9
An Clerici renūciare poſſint iuri, & priuilegio fori, ut iudicibus in tribunal ſiſtatur ibid. nu. 10
Vt Clericus dicatur forſi iudici ſecularis, aut Ecceſiaſtici, tempus delicti attendendum nu. 9
Poſſunt to canſa Ciuili, & temporalis iudices voluntatē ſibi eligere, quibus parere teneantur, nu. 16
Clerici quo iure prohibentur agere cauſam ſanguinis, & quibus congruentius lib. 12. c. 14. nu. 36
Clerici ſi uo nomine, quā prohiberi intelligantur, ibi. nu. 37
Contra Clericos reſtituari non poſſunt Laici. 12. c. 19. nu. 10
An Clericus in cauſa ſanguinis pmiſſa preſtatione irregula ſit, morte eius ſecuta, cōtra quē reſtitutus eſt, ibi. nu. 10
Clericus ludus alearum, & taxilorum ſub mortali interdicitur, lib. 11. c. 13. nu. 4
Clericus in minoribus caſibus non habens beneficium Ecceſiaſticum poteſt eſſe Tabellio etiam apud ſecularia tribunaia publicē. 12. c. 35. nu. 6
Clericus in ſacris in foro Ecceſiaſtico publ. Notarius eſſe nō pōt, etiā ſi nō habeat beneficium, in ſecreto pōt. ibi. nu. 10
Clerici an poſſint eſſe aduocati in foro ſeculari, vel ecceſiaſtico, & in quibus cauſis, 12. c. 22. nu. 46

Columba. Columbaria.

An ſicet loca Columbariorū conſtrui poſſent. 11. c. 10. nu. 1
Qui aucupatur columbas intra alienum columbarium, aut propieſſum capis, & occidit, peccat mort. ibi. nu. 3. Si dānum ſit noſale, & ceterū reuocetur. ibi. nu. eod.
Intra terminum lege preſcriptum columbas occupari prohibentem, eas ſumere peccatum crit mortale cum debito reſtituendi. ibi. nu. 4 & 5
Qui fraude, & dolo eerta femina, & efes quasdam diſpergit eo fine, & intentione, ut ex aliorum columbaris attraheret, peccat mort. ibi. nu. 6. Poteſt tamen efficere ea, quæ ad conſervationem ſuarum columbarum, & pet accidens ad imitationē aliarum coodocunt ibi. nu. eod.
Nō habet columbarium, & vendens, ſicut, & emēs tenetur debita diligentia adhibere, ut ſciat, an ſint alienæ. ibi. nu. 7

Communitio.

Communitio vocatur aliquando Redemptio, ſed diſſertur ſicut emptio, & permutatio, lib. 6. c. 12. nu. 1
Communitio voti, & Redemptio quomodo diſſertant a diſpenſatione, & quomodo ad commutationē neceſſaria. ibi. nu. 1
Commutare votum quando quis poteſt auctoritate propria. ibi. nu. 4 & 5. Quando autem non ſine auctoritate ſuperioris, ibi. nu. 8 & 9
In Commutatione Voti conſideranda ſunt virtus, & excellencia operis, & virtus votantis, ibi. nu. 6
Dubius, & incertus, an ſit commutatio in melius bonū, nō pōt votum commutare ſine auctoritate Prælati, ibi. nu. 10
Commutare vota qui poſſunt? ibi. nu. 15
Facultas conceſſa ad commutanda vota vi ſubilgi, aut indulgentiæ Pontificis, & quo ſola ſe excedat, ibi. nu. 16
Obitus voti, cuius ſi penitens recordaretur, vi ſubilgi commutatio fuiſſet, poteſt poſtea ab approbato ab ordinario gratiam commutationis votorum conſequi. ibi. nu. 17
Confeſſor virtutis Bullæ, aut ſubilgi electus tenetur commutare, vel diſpenſare vota penitentis, quæ rationabiliter commutari poſſunt, vide vtr Confeſſor ibi. nu. 18
In votis commutandis maxima diſcretione opus eſt, & quæ in illo in commutatione conſideranda. ibi. nu. 19
Auctoritate Bullæ Cruciatæ vota ſolum commutari poſſunt in virtutem Cruciatæ. ibi. nu. 20
In commutatio voto Religioſi imponendum eſt perpetuum vinculum, quare ibi. nu. 21
An poſtquam votum commutatum eſt, & penitens ratā habet ejuſd. in commutationem, liberum eſt voueri votum primum. vcl. 12. in quod commutatum eſt adimplere. ibi. nu. 22
An ſi Papa votum ſibi reſcriptum in aliud commutauerit, poſſit poſtea ſp. opus, aut Cōfeſſari Religioſi illud, in quod commutatum eſt, relaxare, aut in aliud ex cauſa commutare, ibi. nu. 23
An, cum Papa commutauerit votum caſtitatis in iuramentum, elemoſinas &c. homo liberetur a priori voto, & reuocatur ſolum ad id, in quod commutatum eſt. ibi. nu. 24
An ad commutationē voti requiratur iuſta, & legitima cau-

ſa, ut etiam ad diſpenſationem. ibi. nu. 25
Quam ſint illa cauſæ legittimæ ad commutationem, ſive quibus Papa diſpenſans, & peccat, & diſpenſans inconſcientia tuus eſſe non poteſt. ibi. nu. 26 & ſeq.

Complacentia.

Vide Deleſtatin Moro ſa.

Compoſitio.

Qui procurat ſibi remiſſionem bonorum incertorum per cōpoſitionē cum Sum. Pon. peccat mort. 11. c. 6. c. 7. nu. 5

Concubina.

Vide Meretrix.

Concuſſionem.

Qualis ſit paſſio, & quocumque, lib. 1. c. 7. nu. 10
Quomodo augetur peccatum, & voluntarius, magiſq; peccat ex maiori concuſſione. ibi. nu. eod. & lib. 3. c. 2. nu. 13
Vide vtr. Appetitus, & Motus.

Concuſſio.

Concuſſio, quæ iudei peccat contra puritatem in eo requiſitam, quid ſit. lib. 1. c. 13. nu. 6

Confeſſio.

In Confeſſione neceſſario exprimendū ſe ſcienter, vel contra dubium conſcientiæ peccatum mortale commiſiſſe, falſo docuit Adrianus, lib. 1. c. 4. nu. 22
Quando tamē ſi quis credit ſe teneri ad conſciētiā hāc circumſtantiam, in confeſſione explicari oportet. ibi. nu. 10
Qui dubitat de peccato, an ſit mortale, vel veniale, confeſſi tenetur. lib. 1. c. 13. nu. 4
In confeſſione neceſſario explicandæ ſunt circumſtantiæ ſpeciem peccatorum mutantes. 1. c. 3. nu. 1

Confeſſarius.

Confeſſariū imperiti, & exercitiatū opus habet magna cautela, & prudentia, eligendo opinionem, quæ tuta conſcientia ſequi poſſunt, probabilē, lib. 1. c. 8. nu. 4
Tenetur in conſcientia viros peritos, & timoratz conſcientiæ conſulere, quamvis opinio probabilior, & probabilis, & tuta, ibi. nu. eod.
Penitens in ſaci ignorantia ſequēdo opinionē propriā abſolui pōt eſſe cōfeſſarius ſit alterius opinionis, 1. c. 9. nu. 2
Si ſit ignorantia iuris, aſſi deponat, quod præiudicat, abſolui non poteſt, & quid conſeſſario agendum.
Confeſſarius tenetur proſpicere conſcientiæ penitentis, & in omni euentu poteſt abſolvere, quo ſuppoſito. ibi. nu. 1
Confeſſarius ordinarius pōt, & debet abſolvere penitentē contra opinionem propriam, ſua extraordinarius ſit, & ex commiſſione, non poteſt ſecundum S. Anton. ibi. nu. 5
Reſoluitur hæc diſtinctio ſimol cum Conrado docente Cōfeſſarium ordinarium exponere ſe periculo facienda iniuriarum, & non extraordinarium. ibi. nu. 7 & 8
Peccata ſimplex nec alios conſulens Confeſſarius doctores contrariæ opinionis parceat teneat, aliās abſolui non pōt ſi ſecundum M. ednam. ibi. nu. 9
Confeſſarius poteſt abſolvere penitentē æquē doctum, & etiam opinio penitentis ſit in præiudicium alterius, ſi ſit proprius, & non alienus ex commiſſione.
Nihil valere diſtinctionem inter Confeſſarium propriū, & alienum ad propoſitum offendit author. ibi. nu. 12
Quocumque Confeſſarium poſſe abſolvere penitentē ſequentē opinionem probabilē, relicta ſua opinione probabiliori, ſue opinio penitentis ſit in præiudicium tertij, ſue non, vera eſt ſententia. ibi. nu. 13
Confeſſarius talis penitentem abſolutionem negans iure ſuo illum ſpoliat, ſue ordinarius, ſue extraordinarius, ſed cū diſcretia. ibi. nu. 14
Ordinarius tories confeſſiones ſubditorum audire tenetur, & quores ipſi diſcretē, & prudenter conſideri voluerint.
Cōfeſſarius, & iudei vtrque in ſuo tribuiali ver. iudex eſt, nec tenentur ſe quā opinionē probabiliorē. 1. c. 11. nu. 10
Confeſſarius interrogatus de auditu in confeſſione, licet iurando poteſt negare. 1. c. 4. nu. 14
Qui promiſit, an habere animū ſe obligandi, perpendere debet conſeſſarius, lib. 6.

Index Copiosissimus

Quomodo segetere debeat Confessarius, qui audiuit confessionem blasphemantis ex consuetudine, vel alias, l.6. c.13. num. 10
 An quilibet Confessarius a peccato blasphemie possit absolue ibid. nu. 1
 Quilibet Confessarius virtute Cruciatu dispensare potest, & commuare vota, si facta sunt in prenam
 An Confessarius, qui non inuinxit restitutionem faciendam, restituere teneatur damna personarum teriarum, l.10. tract. 2. c. 14 num. 16

Coniuges.

Quando peccat maritus in ordine ad uxorem circa spiritualia. ibid. nu. 7
 Qui atrociter percutit, aut verberat uxorem peccat. ibi. nu. 5
 Qui verba dicit infamatoria, aut aliqua afficit infamia, unde sequitur infamia, aut eius probabile periculum, peccat. ibid. nu. 9
 In quibus peccat vxor in ordine ad maritum. ibid. nu. 10

Conscientia.

Conscientia aliquando pro habitu, aliquando pro potentia accipi solet, l.1. c.1. nu. 1
 Conscientia in communi vsu hominum, & in scripturis sacris quomodo accipi solet. nu. cod.
 Conscientiam, & synderesim esse spiritum, qui pro nobis interpellat, intellexit S. Hieron. nu. 3
 Est dictamen rationis applicatum ad opus, dictans aliquid esse faciendum, vel lugendum, nu. 4
 Conscientia, & synderesis differunt hæc enim circa principia practica vniuersalia, illa circa conclusiones partiulares, quibus in particulari quid agendum sit iudicamus, nu. 6
 Contra conscientiam agere solum dicimus, quando agimus in particulari contra id, quod agendum esse iudicamus, vel uolumus. l.1. c. 2. nu. 7
 Conscientia ortum habet ex naturali iudicio rationis, quod dicitur lex intellectus. nu. 8
 Conscientia est quasi conclusio, synderesis quasi maior in syllogismo, unde dicitur quasi concludens scientia.
 Actus conscientie triplex: ortum ordo, & respectus ad actum morale, l.1. c. 3. nu. 1
 Conscientia accusare, vel excusare, reprehendere, remordere quomodo dicitur? nu. 3
 Quibus modis dicitur conscientia bona, vel mala, munda, vel coinquinata. ibid. nu. 4
 Quod non est ex fide: quod sit contra conscientiam, peccatum est. ibid. nu. 5
 Conscientia quia duplex Recta, erronea, dubia probabilis, scrupulosa, & quid sint? nu. 6
 Antequam aliquis sequi dictamen conscientie erronee circa bona, mala, aut indifferentia, l.1. c. 4. nu. 1
 Communis, & vera opinio affirmatiua, utrumque contra conscientiam agere esse peccatum, probatur ex scripturis.
 Cur semper malum sit contra conscientiam agere? siue ratio esset, siue non ibid. nu. 4
 Conscientia erronea non dicit aliquid contra legem Dei formaliter, sed tantum materialiter. ibid. nu. 5
 Omnis actio siue interna, siue externa discordans ab erronea ratione conscientie mala est, ideamque de omissione alicuius actus dicendum est, nu. eod.
 Conscientia erronea non tantum obligat, ne quid contra eam faciamus, sed vt positum eam sequamur. lib. 1. c. 4. nu. 6
 Non tamen sine differentia de conscientia errante vincibiliter, aut inuincibiliter dicendum est, ibid. nu. 8
 Quando tenetur homo deponere conscientiam erroneam, ne perplexus quis iudicetur? ibid. nu. 10
 Conscientia erronea ex ignorantia inexcusabili simpliciter obligat ad positum sui obseruationem, ibid. nu. 11
 Non tamen sic agendo sequitur cum obligari ad faciendum peccatum, & quare ibid. nu. eod.
 Conscientia erronea non facit obligationem, & præceptum, absolute sicut nec vera scientia rei, sed more humano, ibid. nu. 12
 Conscientia recta superueniens tollit obligationem, non quæ re ipsa fuit prius, sed quæ tantum erat in apprehensione. num. eod.
 Contra conscientiam erroneam agere an sit mortale, vel

veniale, & quæ sint præcipue circa hoc ipsum consideranda, num. 14
 Peccare solum venialiter quando quis putat se tantum venialiter peccare, quando, & quæ modo verum sit. c. 10. nu. 15
 Siue expressè, siue implicite, quæ putet conscientia conscientia tale quid esse mortale, vel veniale, sic peccare cõetur.
 Falso iudicans esse malum, & illicitum in genere, non tamè in particulari esse mortale, aut veniale, aut aliud tale in specie peccat mortaliter secundum auctorem contra Nauar. & Gregor. de Valenc. eod. nu. 17
 Si quis in uoluntati puri rem esse illicitam, in particulari tamen hic, & nunc putet ibi licitam, faciendū non peccat contra conscientiam erroneam, ibid. nu. 18
 Ad quod peccati genus tenetur debeat peccatum contra conscientiam committit? ibid. nu. 19
 In quo casu ex conscientia erronea non peccatur contra aliquid virtutum, aut præceptum speciale. sed tantum contra synderesim, cuiusque præceptum. ibid. nu. 20
 Agentem contra conscientiam erroneam uiuio tantum peccato peccat, contra conscientiam vero veram duplex peccatum committit, falso docuit Angelus. c. eod. nu. 21
 Necessum esse in confessione expromere, an scienter quis mortale commisit, vel contra dubium conscientie, falso docuit Adrianus. & quare ibid. nu. 22
 Quando tamen hæc circumstantia, scilicet, se contra conscientiam aliquam fecisse, conscientia sit, ibid. nu. eod.
 An, qui agit contra conscientiam erroneam vincibilem, & culpabilem, magis peccet, quam qui secundum illam agit, & quænam regula assignari possit? ibid. nu. 23. seq.
 Quod aliquando minus peccatum sit agere contra conscientiam, quam secundum illam, unde prouenit? ibid. nu. 26
 Conscientia vere non est lex, sed proponit legem, nu. eod.
 Quare sicut in agendo contra conscientiam erroneam vincibilem deinetur, & peccatum est, ita etiam non sit meritum, & virtus eidem se conformare? c. eod. nu. 27
 An conscientia erronea plus obliget, quam præceptum Prælati, & quomodo intelligenda sit hæc difficultas? c. eod. num. 28
 Quando obtemperandum præcepto superioris, & quando sequendum dictamen conscientie erronee? c. eod. nu. 33 & 35
 Conscientia a dubia, & probabilis dilunguntur inter se, sicut opinio, & dubium l. 5. c. 5. nu. 1
 Affectus Conscientie probabilis ex duobus prouenire potest.
 An contra propriam opinionem, seu præbationem liceat operari sine peccato? ibid. nu. 4
 Tunc in conscientia manere quis potest, etiam si opinio illa a parte rei falsa sit, quibus medijs adhibeatur? l. 1. ibid. nu. 3
 Quando tua conscientia ita quis possit opinionem, quæ vix Docti non sequuntur, contra opinionem suam. ibi. nu. 7
 Conscientia a dubia quæ dicenda? l. 1. c. 3. nu. 1
 An in tante dubitatione possit homo licere id, quod dubitat esse peccatum? ibid. nu. 2. vide verbo Dubitatio.
 Conscientia quando dubia est prædictæ de determinando in particulari, quid agendum. ibid. nu. 5
 Conscientia dubia esse potest dupliciter. ibid. nu. eod.
 In necessitate quod potissimum agendum, vt totus in conscientia partem eligat, quæ forsan a parte rei vera non erat l. 1. c. 13. nu. 7. vide plura verbo Dubium.
 Conscientia scrupulosa quomodo differat a dubia, & quod salutare sit consilium contra illam l. 1. c. 14. nu. 1.
 De conscientie scrupulose medicina quænam auctores fuisse scripserunt? & quænam remedia auctori potissima videntur. ibid. nu. 2
 Circa confessionem scrupulorum laudatur optimum Cæcilianum consilium, & de non confitendo, quod potissimum agendum secundum Auctorem? ibid. nu. 3.
 Aliud scrupulose remedium circa præterita, aliud circa futura adhibendum. ibid. nu. 4.
 Ad omnem scrupulum conscientie tollendum sufficit, quod altera opinio sit probabilis. l. 1. c. 14. nu. 20

Consensus.

Consensus duplex, implicitus, seu interpretatiuus, & explicatus, seu expressus, & quis necessarius sit, & sufficit ad peccatum mortale. l. 8. c. 7. nu. 1. & 2.
 Qualis debet esse consensus Principum, vt leges promulgentur, & valida fiat. vide ver. Lex. l. 3. c. 4.

An præter confensum lignis externis exprellum requiratur alia ad translationem dominij. l. 9. c. 10. n. 8.
 Confensus bifarius se habere potest, & quanti sit Regula confensum Restitutions obligationem inducere. l. x. trac. 2. c. 9. n. 1.
 An præter confensum suffragorum in capitalis teneantur ad restitutionem consentientes? ibid. n. 3.

Consuetudo.

Varie definitiones, seu descriptiones consuetudinis, & quomodo communior, & verior, l. 3. c. 11. n. 1.
 Proprietas consuetudinis præcipue tres, ibid. n. 3.
 Qualiter intelligendæ sunt, ut vim habeant legem interpretandi in motibus publicis, n. 3.
 An consuetudo legem diuinam, aut naturalem mutare possit, vel abrogare, ibid. n. 4.
 A quibus possit introduci consuetudo, quæ legem tollat, aut mutet? ibid. n. 5.
 Qualis debet esse consuetudo, quæ vim legis habeat.
 Consuetudo contra legem rationabiliter introducta quomodo rationabilis esse potest, ibi n. 7.
 Consuetudo debet esse rationalis, & præscripta, & quæ ad legitimam præscriptionem requiratur, ibid. n. 8.
 Consuetudo contra ius Canonicum quantum temporis spacium possit necessestari, ibid. n. 9.
 Ad introducendam consuetudinem requiritur actus multiplicitas? ibid. n. eod.
 Qualis vero usus, & actuum multiplicitas constituit consuetudinem, & legem obligatoriam, ibid. n. 10.
 An lex aliqua consuetudinem vincere possit, ibi n. 10.
 An, quando consuetudo habet illud, quod lex, sublata lege tollatur consuetudo? ibid. n. 11.
 Qua ratione excusantur a peccato, qui contra legem agunt, propter consuetudinem? ibid. n. 12.
 An lex poenalis per consuetudinem tolli possit? ibi n. 13.
 Vide plura ver. lex poenalis.
 An omnis consuetudo propriè dicta obliget ad peccatum mortale, ibid. n. 14.

Contractus.

Contractus sunt in duplici differentia, alij, per quos non transfertur dominium rei ab vno ad alium, ut depositum, locatum, conductum, commodatum, alij in quibus transfertur, ut emptio, permutatio, donatio, lib. 1. o. trac. 3. c. 1. n. 1.
 Contractus locatus medius est inter commodatum, & depositum, & quid tenetur quis in huiusmodi contractibus restituere, ibid. n. 21.
 An debita certa non realia ex contractu licito contracta prius soluenda, quam quæ ex illicito contractu, l. 1. c. 4. au. 18. v. q. ad 33.

Contumelia.

Honor per contumeliam leditur, & violatur, sicut fama per detractionem, l. 1. c. 8. n. 2.
 Contumelia in verbis contra honorem proximi iniuriöse prolata præcipue consistit, ibid. n. 3.
 Contumelia materialis in vno casu non solum non est peccatum, sed etiam actus laudabilis, & meritorius, ibi n. 48.
 Ut superiores in corrigendis subditorum defectibus, sine peccato etiam veniali vi possint huiusmodi verbis, tria debent observare, ibi n. 6.
 An sit peccatum, quid dicitur verba contumeliosa profert, nec intentione ledendi, nec pure correptionis causa, ibi n. 7.
 Contumeliam illatione proximis exacerbat contra charitatem, & debira reuerentia expulsiatur contra iustitiam, quomodo ergo satisfaciendum? ibid. n. 12.
 Contumelia si fuerit secreta, sufficit lecerata satisfactio, si publice facta fuerit, & publice tenetur satisfacere, ibi n. 13.
 Contumeliam qui inuult, tenetur veniam petere, regulariter loquendo, si laici aliter non vult remittere satisfactioem ibi n. 10.
 Quid contumelia sit, & unde procedat? l. 1. c. 4. n. 1. & 2.
 Omnia vitia verbis consistentia, quibus extra iudicium promissum laici contingit, ad quinq; reducuntur, contumeliam &c. ibid. n. eod.
 Dehonoratio, quæ fit per contumeliam, tribus præcipue modis fieri solet, ibid. n. 3.

Contumelia propriè in verbis consistit, in factis improprie, ut autem factis hæc fiat, quid necessarium? ibid. n. 4.
 Contumelia, contumeliosum, improprie materialiter conueniunt, differunt formaliter, ibid. n. 5.
 Contumelia formalis, quæ ex genere suo mort. & maius quàm furum, aut rapina, siue hoc iudicium sequatur, siue non, ibid. n. 7.
 Contumelia materialis aliquando mortale, aliquando veniale, aliquando nullum, ibid. n. 8.
 Qui famulos libellos diuulgant, quorū contumeliosis scriptis honor aliorum obscuratur, grauius peccant, ibi n. 9.
 Præter scelus gravissimum, quod committitur, quas poenas incurrant? ibid. n. 10.
 Contumeliosa verba tolerare tenetur vnusquisq; secundum animi præparationem, sed non sèper actu sustinere, ibi n. 11.
 Tres casus, in quibus personæ priuæ huiusmodi contumelias repellere tenentur, quibus tamen modis repellere non licet, ut armis, percussione &c. ibi n. 12. & 14.
 Solum licitum erat obijcere ei crimen, quod directe facit ad eius fidem, & auctoritatem minuendam, & quod ad proprii honoris reparacionem fuerit necessarium, ibi n. 10.

Correçtio fraterna.

Correptionis fratere præceptum de iure Naturali, & diuino est, & forum ligat christianos, l. 1. c. 4. n. 2.
 Non tam corripio ipsa, quam ordo correptionis fratere in præcepto est tam naturali, quam diuino, ibid. n. 3. & quis ordo obseruandus ex S. Tho. docetur ibid.
 An sit peccatum denunciare peccatum alicuius non præmissa secreta a iurisdictione, & correptione? ibid. n. 4.
 Peccatum occultum publicum, seu priuatum in præiudicium reij quomodo denunciandum, ibid. n. 5.
 Peccatum occultum vixens in dampnum solum ipsius peccantis præcedente correptione denunciandum, ibi n. 6.
 An, & quando crimen est solum in dampnum peccantis, licitum aliquando sit statim denunciare ante correptionem fratrem, & præcipue de Religiosis, ibid. n. 7.
 Grauius est vniu. læsio apud superiorem, quam apud plures suos, etiam si pro, & discreto Prælati reueletur, ibid. n. 18.
 An præcepta visitatorum intelligantur de immediata denunciatione, & quid de proclamationibus, quæ fiunt in capitulis Religiosorum? ibid. n. 19.
 Constitutiones quædam Religiosorum, in quibus præcipitur, ut qui noverit peccatum locij immediate denunciare Prælati, non solum vitales, sed ex genere suo laudabiles, ibi n. 22.
 Quam restitutionem facere tenetur, qui verum crimen occultum iouiit reuelauit, siue in iudicio, siue extra iudicium, & an dicere possit se fuisse mentem, ut hoc modo restituat, ibid. n. 21. v. uer. informatio.
 Quinam vero modus restituendi optimus, & conuenientissimus secundum diuersos auctores ibid. n. 22.
 Quotiescunque quis iure potest, aut debet occultare aliquam veritatem: eodem iure vi potest verbis æquiuocis, nec tenetur sentium proprium aperire, ibid. n. 25.
 Reuelans crimen occultum fratris ordine iuris non seruato, retractando dictum suum asserit se falsum dixisse, & mentium esse, non mentitur ibid. n. 27.
 Non tenetur quis dicere se mentium esse, si alio modo possit restituere, quæ occultum crimen verum reueletur contra iudicium, siue non, ibid. n. 29. & 30.
 Sciens crimen, etiam si non sit inchoatum, sed in proximo, ut inchoatur, tenetur ad correptionem fratrem, quo ordine? l. 2. c. 14. n. 8.

Creditor.

Potest creditor loco debiti tantumdem in valore de bonis debitoris clam abijci peccato, & sine debito restituendi accipere, quando l. 9. c. 14. n. 2.
 An inuito creditore debitor Religionem ingredi possit, lib. 1. o. trac. 6. c. 4. n. 16.
 Quinam creditores alij præferendi in solutione debitorum, lib. 1. o. trac. 6. c. 7. n. 13.
 Creditores tacitam hypothecam habentes, qui, ibid. n. 14.
 Quando obliues sunt creditores, & hereditas non sufficit, cui primum satisfaciendum, ibid. n. 26.

Culpa:

Culpa triplex lata, levis, seuultima. l. 10. trac. 4. c. 1. q. 1. 5.
Et ea qua culpa tenetur restituere damnum proximi, qui ex officio debuit impedire. ibid.
In contractibus de levi culpa teneri hominem ad restitutionem damni secuti in voluntate viuique factis, communis est doctorum opinio. ibid. nu. 7.
Ob culpam leuem famuli, quibus ex speciali officio, & mercede incumbit res domesticas custodire, ad restitutionem obligantur, leuius vero de alijs. vid. ver. Obliſ. & Restitutio.
Culpa, vel Theologica, vel iudicialis sumi potest, & sic sumpti triplex est, lata, levis, seuultima. l. 10. trac. 3. c. 1. nu. 9.
Non est idem culpa gravis apud Iuristas, & moralis apud Theologos, nec levis idem, quod venialis. ibi. nu. 10.

Cultus.

Cultus Dei non modo religionis Christianae, verum etiam iuris naturalis caput, & fundamentum est. l. 4. c. 3. nu. 1.
Cultus Deorum falso reiecto, quibuscumque eius causis induci potest homo ad vnum Deum colendum. nu. 3.
Cultus latrice Deus solus adorandus. num. 6.
Cultus latrice adoranda est Christi humanitas, inquiturum est diuinitas unita, & est de fide. num. 8.
Cultus Hyperdulix adoranda est B. Virg. Maria, ibidem numero 9.
Cultus Dulcix adorandi sunt ceteri Sancti, & Angeli. ibi. numero 10.
Cultus Diuinus indebit fieri potest, quot modis. cap. 4. numero 1.
Cultus superfluous qualis cenſeri debeat. ibid. num. 5.
Cultus & falso Deo exhibitus tres habet species, & quoniam illa sunt. ibid. num. 3.
Cultus indebiti Deiformitas vnde colligitur secundum Cajetanum. ibid. nu. 4.
Cultus indebitus qualiscumque, siue sit falsus cultus, qui Deo vero tribuitur: siue cultus Diuinus, qui falsi Deo datur, habet annexum peccatum mortale. num. eod.
Cultus communis falsitas ex parte contentis, quos spectat. ibid. num. eod.
Cultus particularis si falsetur, seculo contemptu Ecclesiastica disciplina, venialiter tantum peccatur. nu. eod.
Cultus Sanctorum non est idolatria, & in quo consistit cultus, & honor illis exhibendus a Catholicis. ibid. nu. 8.

Custos:

An Custodes locorum, si dissimulent cum exdentibus ligna, aut venantibus in locis, & pascuis, ad restitutionem tenentur. l. 51. c. 11. nu. 3.
Custodes in solidum restituere quando tenentur. ibi. nu. 7.
Custos quare damna illata restituere tenentur, quando principalis damnificatio in conscientia restituere non tenetur. ibi. Et quando liber erit a culpa, & a restitutione. ibi. nu. 8.
Custos si abscondens, & cum venatoribus, & ligna exdentibus dissimulans, vt sic eos deprehendat in crimine trahant, grauius peccat. ibid. nu. 9.
Quando autem, & qua intentione latens non peccat. ibid. num. eod.

D

Debitor. Debitum.

AN debitor iniuncto creditore Religionem ingredi possit. l. 10. trac. 6. c. 4. nu. 18.
An, siue peccet, siue non, valida tamen sit eius professio, & de constitutione Sixti V. ibid. nu. 19.
Quoniam causa exequatur Debitorem, ne statim restituatur, tum ex parte sui ipsius, tum creditoris. l. 2. ibid. per totum vid. ver. Restitutio.
Debitor restitutionis obnoxia in multiplici differentia. ibi. l. 10. trac. 6. c. 7. nu. 1.
Debitor Realia prius soluenda, quam personalia. ibid. numero 8.
An cum debitor totam harenſit exhaerere, soluenda sunt prius debita, quam expensis funerum. ibi. num. 13.
Quo ordine teneatur hares debitor solvere, & An debitor apud contraſta solui prius debeant, quam legata per te-

stare. ibid. nu. 14. & 15.

An debitor certa non realia, sed personalia ex licito contractu prius soluenda, quam a contraſtillucro, & de debitoribus ex delicto contractibus vid. pluribus. ibi. nu. 17. vique ad 35.
An debitor, qui prius delictum nudum in iustitiam non seruauit, peccet mortaliter, de creditore debitum petente. ibid. num. 37. & 37.

Decalogus.

Decalogus est legum omnium epitome. lib. 4. c. 1. nu. 4.
Decalogi nomen quoniam praecepta intelliguntur. ibid. nu. 3. vid. ver. Preceptum.
Decalogi mandata sunt quasi conclusiones Iuris naturalis. lib. 9. c. 7. nu. 4.

Delectatio Morosa.

Non solum corporalis videtur, sed etiam intellectualis delectatio, & de fidei rei veniens a prebentur. lib. 8. c. 6.
Humilimodi affectus delectabilis eiusdem speciei peccatum, ac illud, quod committitur delectatione. ibid. nu. 5.
Peccatum delectationis Morosae in quo consistat, & qua morosa perficitur. ibid. nu. 6.
Esse potest vel ex parte rei, vel ex cogitatione ipsius rei illius. l. 2. lib. 4. c. 7. nu. 2.
Quam causam morosa delectationis vniuersumque repellere, & remouere teneatur. ibid. nu. 4.
Varia causa, ob quas humilimodi delectationis insurgunt, & quam resistuntiam ipsi facere teneatur. ibid. nu. 5.
Inaduerſentia qualis iudicanda sit voluntaria plene, & deliberata, vt delectatio sit peccatum. ibid. nu. 6.
An delectatio morosa sine consensu, & acquiescentia opus sit peccatum, & quid intersit inter voluntatem efficacem, & simplicem complacentiam. ibid. nu. 7.
Delectatio morosa de re veniens quare semper mala, ratio prior assignatur. ibid. nu. 9.
Simplex complacentia de fornicatione praeterita peccata morale ex scripturis apparet. ibid. nu. eod.
Quodnam debeat esse obiectum, & morosa delectatio sui moralis, opinioniones variae. ibid. nu. 10.
Delectatio morosa de ipsa cogitatione aliquando bona, aliquando mala, aliquando vana, & inuisibilis. ibid. nu. 15.
Ex eo quod delectatio sit de re iure naturali prohibita, non autem de re lege posita interdicitur, ratio peccati mortalis non potest. ibid. nu. 12.
Delectatio simplex malitiam somit, non tam ex obiecto, quam ex oppositione ad rectam rationem, & virtutem. ibi. nu. 13.
Licitum erit aliquid simplici delectatione, quod tamen peccatum esset mortale, velle voluntate. l. 2. ibi. nu. eod.

Delectatio.

Delectatio, & simplex complacentia per superbiam in excellencia propria potest esse moralis. ibid. nu. 14.
Regula traditur, qua cognosci potest, quae delectatio, aut displicentia sit mortalis, quae non. ibid. nu. eod.
Delectatio morosa in quocunque peccato, quatenus est contra Deum, semper est mortalis.
Quatenus vero contra legem, & mandatum superioris, potest esse mortale, ex morali complacentia. ibid.
Coplacentia, & delectatio de homicidio, & morte proximi, vt malum illius est ex displicentia personae, est mortale. Quando vero secus, non est. ibid. nu. 15.
Delectatio de ludo prohibito non est peccatum mortale, etiam si ludus ipse mortalis sit. ibid. nu. eod.
Delectatio simplex de duello, & humilimodi non est mortalis, & quomodo intelligendus est locus S. Aug. de venatione particulari. ibi. nu. 16.
Delectatio de furto si sit facta, vel ab alio, vel illud narrando potest esse mortale, & non mortale. ibid. nu. eod.
Delectatio interior de fornicatione, osculis, tactibus impudicis, morte, ex pleno consensu. ibid. nu. 17.
De peccato simplici affectus displicentiae quid dicendum, & quae tristitia de peccato proprio sit mortalis. ibi. nu. 18. & nu. 18. quae etiam tristitia de bono proximi. ibid.
An omnis delectatio morosa in materia veniens eiusdem speciei sit cum opere exteriori. ibid. nu. 19.
Quae luxuriose citi vicia tribuit malitia simplici & placet, cum tamen eadem efficaciter velle duplex sit peccati. ibi. nu. 20.

Clavis Regiæ:

An sit peccatum mortale in coniugatis extra actum ipsum matrimonij delectari de actu cogitato, maxime in absentia alterius, ibid. nu. 1.

Qui votum castitatis absolutum emisit, & postea delectatur de re venera cogitata cum quacunque muliere, est in specie tam sacrilegij, quam fornicationis.

Quando delectatio coniugatorum etiam in præsencia fit mortalis: & An sit mortale delectari de actu matrimoniali præterito, vel futuro. ibid. nu. 22. & 23

Dæmon.

Dæmones quænam futurorum cognitionem habere possint, & quomodo ea hominibus annunciare valent, lib. 4. c. 5. num. 4

Dæmonum inuocatio alia expressa, alia tacita. nu. 5. ibid.

Dæmonis inuocationis expressæ nouem species sunt: Præstigium: Diuinatio per somnia: Necromantia: Diuinatio per Pytones: Geomantia: Hydromantia: Acromantia, Pyromantia: & Aruspicium; & quid sint singulæ species. ibi. nu. 6. 7. 8. 9. & 10

Dæmonum præstigiæ apparitiones, quibus aspectui, & auditui hominum se ingerunt ad prænuuncianda futura, quot modis fiant. nu. 6

Dæmonē in forma Samuelis Sauli apparuisse qui sentiant; & qui putant dici etiam posse animam Samuelis vere apparuisse. nu. eod.

Dæmonum inuocatio tacita in quot genera diuidatur. cap. eod. nu. 11

Dæmonis inuocationis tacitæ species primi generis sunt Genethlia: Augurium: Aruspicium: Omen: Chyromantia: & Spaulamantia. Secundi vero generis sunt: Protractio punctorum, & Sortilegium. c. eod. nu. 12. 13. & 14

Denunciatio.

Denunciationum genera quatuor: Euangelica, Iudicialis, Canonica, Regularis, & quid sint harum singulæ. lib. 12. c. 10. nu. 2

Denunciatio Euangelica, & Iudicialis in multis differunt: Euangelica, & Canonica quomodo conueniunt. ib. n. 3. 4

Denunciatio Iudicialis ab accusatione in quibus differt. ibid. nu. 5

Denunciationem an necessario præcedere debeat secreta admonitio delinquentis. ibid. nu. 6

An, & quibus in casibus fieri possit transmissa a denunciatione Euangelica ad Iudicalem, ibid. nu. 7

Denunciari Canonice statim debent quæ crimina delinquentium. ibid. nu. 17

In criminibus, quæ sunt in damnum publicum, quibus ea denunciari re tenetur. ibid. nu. 27

In quibus casibus non obstat mandato generali, aut speciali superioris sub excomm. aut iuramento non tenetur subditus peccata denunciare. lib. 12. c. 14. nu. 27

Denunciando errores aliorum quando quis peccat grauissimè, nonnulla scitu dignissima. c. 15. nu. 11

Depositarij.

Post habentes tacite hypothecâ succedunt depositarij, id est, deponentes, & commodantes. l. 10. trac. 6. c. 7. nu. 20

Post depositarios quinâ succedant. ibi. vid. ver. Restitutio.

Detraçtio.

Detractione fama læditur, & quid sit. lib. 11. c. 3. nu. 3

Quam odibilis sit ex sacris scripturis ostenditur, & ratione. ibid. nu. 7

Detraçtio quid sit, & quomodo differat a contumeliatum obiecto formali, tum materiali, lib. 12. c. 6. nu. 1

Detraçtio varijs modis committi potest, præcipue duobus directe scilicet, & indirecte. ibid. nu. 2

Detraçtio materialis, & formalis quid. ibid. nu. 3

Detraçtio formalis ex genere suo peccatum mortale est, potest autem ex triplici capite esse veniale. nu. 4. & 5

Detraçtio formalis grauius peccatum, quamfurtum, minus quam homicidium, aut adulterium, quomodo autē hoc intelligendum. ibid. nu. 6. & 7

Detraçtio an sit grauius peccatum, quam contumelia. vid. verb. contumelia, ibid. nu. 8

Detraçtio materialis nō est ex suo genere mortale, sed potest esse veniale, & mortale, & quādo hoc dignoscitur. ib. n. 9

Detraçtio non est rationabiliter aliorum crimina denunciare, etiam si sequatur infamia. ibid. nu. eod.

Ex detractione, & diffamatione oritur necessaria obligatio restituendi, ibid. nu. 10.

Deus.

Deus solus cultu latræ adorandus, lib. 4. cap. 3. nu. 6

Diabolus.

Non potest Diabolus esse causa peccati directe producendo ipsum actum voluntarium. lib. 2. c. 12. nu. 2

Necessitate ad peccandū inducere nullo modo potest, ibi. Est causa peccati suggerendo, & proponendo obiecta, & quomodo voluntatem mouere possit. ibi. nu. eo. vid. ver. Demon.

Dispensatio.

Dispensare in votis qui possint. vid. ver. votum. Quid dispensatio communiter sumpta significet, & qui a lege, aut voto proprie dispensatur. lib. 6. ca. 11. nu. 3. 4. & 6. voti vinculum, & obligationem tollit ibid.

Potestatem dispensandi in Ecclesia relictam esse summo Ecclesiæ pastori, certum est, ibid. nu. 21

Quænam requirantur ad legitimè dispensandum in voto. vid. ver. Votum. lib. 6. c. vii. supra

In quibus solus Papa dispensat. ibid. nu. 29

Nemo secum dispensare potest, quare, ibid. nu. 107

Quænam forma in dispensatione votorum obseruanda, ibi. nu. 109. vid. verb. Prælati, & verb. Confessores

An sufficiens causa dispensandi in voto sit difficultas grauius, & molestia in voto adimplendo, lib. 6. c. 12. nu. 3

Quænam sint iustæ causæ, ac legitimæ ad voti dispensationem, ibid. nu. 126

Diuinatio.

Diuinatio in quo consistit. lib. 4. c. 5. nu. 1

Diuinatio superstitiosa, quæ fit auxilio Dæmonis, mala est, & omni iure, ac lege damnata, nu. 3

Diuinationum genera quot sint, nu. 3

Diuinatio per somnia quælibet fiat, nu. 7

Diuinatio an sit semper peccatum mortale, & in quibus casibus solum veniale esse possit. c. eod. nu. 22

Diuinatio per sortes quot modis fiat, ibid. nu. 14

Sors diuinatoria semper est peccatum mort. ibid. nu. 18

Dominus.

In quibus peccant Domini in ordine ad seruos cōtra quartum Decalogi præceptum. l. 7. c. 7. nu. 11

In quibus etiam serui contra dominos, ibid. nu. 12.

Dominatus. Dominium.

De dominio, auihores, qui tractant, lib. 9. c. 1. nu. 5

Dominij vox, licet apud Ciceronem non inueniatur, apud graecos tamen auctores latinos peritissimos vsurpatur, li. 9. c. 1. nu. 1

Dominij propria significatio, quæ ibidem

Dominatus, & dominatio apud Ciceronē voces huic similes, in quibus tamen differunt, lib. 9. c. 1. nu. 2

De dominio aliter Iuriscōsulit, aliter Theologi, si non re ipsa, verbis saltem sentire videntur. lib. 9. c. 2. nu. 3

Dominij definitio, seu descriptio secundū D. Thom. eiusque conuenientia cum definitione superius explicata. lib. 9. c. 2. nu. 4

Dominium propriè dictum non est ius superiorum in inferiores v. g. Regis in subditos, Prælati in gregem sibi commissum, & quare, l. 9. c. 1. nu. 3

Dominium quotuplex secundū Gerson. Conradum, & alios. l. eod. c. eod. nu. 4

Dominij diuisio secundum causas extrinsecas quotuplex, l. eod. c. eod. nu. 6

Dominij diuisio in alium, & bassum, & quomodo vsurpatur, licet apud Iuriscōsultos aliter accipiantur. lib. eo. c. eod. nu. 7

Dominij iurisdictionis quid, & quotuplex. l. eo. c. eo. nu. eo. num. 9

Dominium communis, & particularis quid. l. eo. c. eod. num. 9

Dominium proprietatis plenum, & non plenum, & quid sint. l. eo. c. eo. nu. 10

Dominium

Index Copiosissimus

- Dominium non plenum a iurisperitis diuiditur in directu,**
& vtile, lib. eo. c. eo. m. 11
- Dominium directum est dominium simpliciter suo modo,**
vile solum secundum quod d. l. eo. c. eo. m. 11
- Dominij definitio, & in de finitione dominij quomodo ius**
fit accipiendum, lib. eo. c. eo. m. 11
- Dominium non solum est ius ad rem, sed etiam in re, lib. eo.**
c. eo. m. 11
- Dominandi potestas generali quadam ratione etiam bruti**
conuenit lib. p. c. 4. m. 1
- Dominium proprie secundum verum Theologorum sententiam**
in rebus tantum ratione, & libero arbitrio vti debet
reperitur, l. p. c. eo. m. 11
- Dominium altius, & brutis attributum metaphoricum, lib.**
eo. c. eo. m. 11
- Possessio quid, & quod sit, l. p. c. eo. m. 11**
- Possessio de consensu in communi explicatur, lib. eo. c. eo.**
m. 11
- Possessionis beneficium secundum Theologos recentiores, li.**
eo. c. eo. m. 11
- Possessio varijs modis diuiditur, & quid sit possessio natura**
lis, quid ciuilis, quid vtraque simul, lib. eo. c. eo. m. 11
- Possessionis naturalis diuisio, seu potius subdiuisio, l. eo. c.**
eo. m. 11
- Possessio potest aliquando esse iusta in re, & materialiter,**
ex eo quod tamen canonica iustitia habet quando iniusta
iure, & de illa ea bona fide, a qua denominatur communiter
bonae fidei possessio l. eo. c. eo. m. 11
- Possessionis duo sunt principalis effectus, seu fructus, & qui-**
dam finit illi, l. p. c. eo. m. 11
- Cum fama non possideatur ab homine, sed fit in membris**
aliorum, quia ratio fit, ut homo fit fama suorum dominus.
ibid. m. 11
- An res vere spirituales sint materia dominij humani, ibid.**
numero 17
- Altum nostrorum interioru, & spirituum vere domini**
humani, ubi loquuntur duae obiectiones, quae in contrarium
virgine possunt, & non sequi obiciuntur. 18
- Ad verum dominium non est necessarium, ut dominus**
transferat in alium, ibid. m. 11
- Bona spiritualia, quae per hos actus necessario in animis no-**
stris continentur, vere, & proprie dici possunt cadere in
dominium humanum, ibid. m. 11
- In gratiam, charitatem &c. non habemus dominium ita ve-**
rum, & absolutum, sed verius dicimus videri suum, quod
domini, ibid. m. 11
- Bona gratiae gratis datae non cadunt in dominium nostrum,**
quare ibid. m. 11
- Ratio dominij non ex rei dignitate, & praesentia, sed ex**
potestate, quam quis habet super eam, de sumenda
est, unde soluitur obiectio, m. 11
- Dominus verus rerum omnium est Deus timor creationis, &**
gubernationis, lib. p. c. 4. m. 11
- De angelorum dominio incertum est solum eos habere a-**
ctionum suarum dominium, & eorum bonorum, quae sunt
in intellectu, certum est, lib. eo. c. eo. m. 11
- Dominus rerum corporalium sublimitate iure naturali est**
genus humanum, l. eo. c. eo. m. 11
- Dominus rerum sublimitate, si solum ius naturale, primi**
que rerum constitutionis inspectum non solum est eo
monitas hominum, sed quilibet priuatus, lib. eo. c. eo.
m. 11
- Dominij esse capacem quemlibet priuatum hominem, an**
verum fit in quacunque aetate, sensu, & conditione, l. eo.
c. eo. m. 11
- Dominij opiniones afferuntur, & rationes aliorum l. eo. c.**
eo. m. 11
- Dominij opinio vera, & de fide tenenda quae, lib. eo. c. eo.**
m. 11
- Dominium non amittit per peccatum mortale probatur ex**
sacris scripturis contra Theophrastum, & alios, l. eo.
c. eo. m. 11
- Dominij iudicamentum esse facultatem liberi arbitrij, quae**
esse, tam in malis, quam bonis, & in delictis,
quam in christianis ratione demonstratur contra Hebraeos.
l. eo. c. eo. m. 11
- De dominio gratifico, quod tradunt Ioan. Gress. & Contra-**
dus, periculum est, & temerarium, libro 9. capitulo 4.
m. 11
- Dominij humani opinio Martini Lede. affirmatiua, eiusque**
confirmatio, l. eo. c. eo. m. 11
- De eodem opinio verior, & communior negatiua, eiusque**
explicatio, ibid. m. 11
- Dominium vitae nec ius diuinum, nec naturale, nec huma-**
num concedit hominibus, m. 11
- Dominus vitae humanae vestitus, ac proprius dicitur Deus ho-**
mo autem rectius cultus, administratur, & vti ius, &
fructus, seu possessor dicitur, ibid. m. 11
- Reipublica non obstat dominio proprio habere dominij**
alium in suis ciues, ibid. m. 11
- Religiosus in particulari proprie dominium alicuius rei**
habere potest, c. 4. m. 11
- Homo an habeat dominium astrorum celi, & elementorum,**
& quomodo, l. p. c. eo. m. 11
- Homo quomodo simpliciter, & absolute fama suorum dominus**
sit, hoc tamen dominium aliquando potest esse ita ius-
tum, & impeditur, ut in omnem viam eodem vii nou
licet l. eo. c. eo. m. 11
- Opinio Caetani, & aliorum circa dominium negatiua,**
eiusque iudicamentum, l. p. c. eo. m. 11
- Opinio secunda, & communior, & verior aliorum absolu-**
te, & simpliciter loquendo hominem habere dominium
suum fama, & honoris, sicut aliorum temporalium, l. eo.
c. eo. m. 11
- Opinio haec probatur quatuor rationibus, lib. eo. c. eo.**
m. 11
- Amentes sunt veri domini suorum bonorum, sed non sem-**
per habet dominium gubernaculum, & administratum
eorundem, l. p. c. eo. m. 11
- Amentia superueniens iuri in re, & dominio acquisito non**
priuat ipso facto tali dominio amentem, l. eo. c. eo. m. 11
- An solus intellectus, voluntas, & liberum arbitrium sit do-**
minij fundamentum, ita ut non requiratur fides, aut cha-
ritas, l. eo. c. eo. m. 11
- Argumenti primi solutio supra m. 11. & ostenditur Deum**
regna, & officia tribuere peccatoribus, l. eo. c. eo. m. 11
- Argumenti Arimachani eiusque confirmationis solutio, huc**
etiam opinio Gressonis, & Hostiensis, lib. eo. c. eo.
m. 11
- An vita hominis, & corporis integritas materia sit humani**
dominij, l. eo. c. eo. m. 11
- An reipublica habeat dominium vitae, ac membrorum sub-**
ditum, ac ciuilem, l. p. c. eo. m. 11
- An homo fama suae, & honoris dominium habeat, & inter**
fama, & honorem differentia ostenditur, lib. eo. c. eo.
m. 11
- Argumentorum circa dominium solutiones, lib. eo. c. eo.**
m. 11
- De alijs bonis spiritualibus quatuor medijs, ut sunt potestas or-**
dinis, iudicatus ad abolendum a peccatis &c. bre-
uis fit utro, ib. d. m. 11
- Dominium proprietatis quodnam solet appellari, errorque**
Anabaptistarum, & Trinitarium, qui omne dominium
inter Christianos tollendum esse docent, lib. p. c. eo. m. 11
- In acquisitione dominij rerum temporalium maximae differ-**
entia, l. p. c. eo. m. 11
- Res, quarum dominium acquiritur, cum antea nullius es-**
sent, sunt in triplici differentia, ibid. m. 11
- Ad illam dominium acquirendum duo requiruntur, ibi.**
numero 3
- Omnes reuli generali nomine insit inuentionis continen-**
tur.
- Res illae, quae antea nullius erant, nec vquam fuerunt, non**
solum iure gentium, sed etiam ciuili sunt primum occu-
patis, dummodo non intercedat iniuria ibid. m. 11
- An in venatione fera dicenda sit capta, & iam sub dominio**
venatoris, cum volucritur, an solum cum per manus ve-
natoris comprehenditur, ibid. m. 11
- An si quis ad feram capientem laqueum tendit, & fera**
capta sit, quam alius capere prius, quam dominus venit, sit
illius, qui illud instrumentum expulit, an illius, qui ea
ibi ieperit, indeque cum extraxit, ibid. m. 11
- Cum dicitur res, quae nullius domino erant, fieri primo**
occupantis, simpliciter verum est, ibid. m. 11
- Thesaurus si ius naturale solum attendatur quocunque in**
loco

Clavis Regia.

loco sit, sapienter efficitur, si vero ius civile & positivum attendamus, quod statueretur declaratur, ibi. nu. 8
 Qui in loco alieno thesaurum invenit ex industria reus est restituere totum domino eiusdem loci, & verum alij medicatam retinere sibi posse affirmant, ibi. nu. 9
 Thesaurus ab Authoribus duplex esse dicitur, & de quo prædicta intelliguntur, ibi. nu. 10
 Mortem in sepulchris cum mortuis divitiis multas recondendi, idemque in sepulchro David fecisse Salomone testatur Iosephus, ibi. nu. 11
 An hispani, qui apud Indos Occidentales extraherent thesauros de sepulchris, teneantur ad restitutionem, ibidem num. 12
 An qui ex voluntate domini thesaurum invenit in agro alieno, illum sibi, aut domo no. acquirat, ibi. nu. 13
 An qui thesaurum invenit in loco sacro, aut in ecclesia, illi sibi acquirat, ibi. nu. 14
 Quid dicendum sit, quando is, qui invenit thesaurum, accipit agrum, aut domum in pignus, aut maritus in dote, ibi. nu. 15
 Quid facendum sit, quando dominum loci, in quo inventus est thesaurus, sit inter plures divisum, ibi. nu. 16
 Cur applicandum sit dominum thesauri invenienti arte magica, aut alijs divinationibus, & modis illicitis ibi. num. 17
 An Princeps cetera ius civile in casu prædicto statueret possit, ibi. nu. 18
 Solvitur argumentum, quo affirmatur thesaurum ubique inventum esse in eoq. 18
 An qui emit agrum, in quo est thesaurus, acquirat sibi thesauri dominium, ibi. nu. 19
 Quæ res proximo tempore sub alterius dominio fuerint, si tamen veteri iam nullis signis, enigmis sunt primo occupata, ibidem nu. 20
 Translatio domini ex communi doctorum consensu quomodo definitur, l. g. c. 10. nu. 1
 An possit unusquisque iure naturali rei suæ dominium propria voluntate in alium transferre, ibi. nu. 2
 In extrema necessitate accipiens alienum sit dominus rei domino volente, & quando occurrat iurisperite licet, ita ut transferatur dominium, ibi. nu. 3
 An sola voluntas interior donandi, qua quis apud se certo statuat aliquid dare, satis sit ad transferendum dominium, ibi. nu. 4
 Sententia negativa veteris, & communior coepta Ledesmi, & aliorum, ibi. nu. 5
 Si Deus voluntatem, qua vult efficitur donare, alteri offerat, an talem eius dominium, & alter fiat eiusdem domini, ibi. nu. 6
 Solvuntur argumenta sententiarum affirmatarum supra num. 4. ibi. nu. 7
 An præter consensum voluntatis externæ signis, aut verbis expressum necessaria sit traditio ad transferendum, aut acquirendum rei dominium ibi. nu. 8
 Quatuor casus enumerantur, in quibus transferre possunt dominium sine traditione, qui casus ius iure excipiuntur, ibi. num. 9
 An voluntas, & traditio sufficiat ad translationem domini ibi. nu. 10
 An lex possit voluntatem domini cohibere, ne in aliis transferat: dom. num. & impedit, ne alius acceptans acquirat dominium rei, ibi. nu. 11
 Donatio capillorum nulla, & irrita ante certum tempus, quo iudicio valeat, aliisque necessaria iuste lege cautetur, ibi. num. 12
 Qui iudici confert aliquid, ut iniuste sententiam ferat, aut Affasino, ut homicinem occidat, dominium rei non transfert, ibi. nu. 13
 Leges prædictæ iuri, & equitati naturali maxime conformes, ibi. nu. 13
 An ex solo iure naturæ impediatur alienum rei propriæ translatio domini, ita ut vendere, aut donare non possit ibi. num. 14
 Princeps, & potestas publica aliquem etiam inuito bonorum suorum dominium privare, & in aliam transferre ex causa iusta potest, l. g. c. 11. nu. 1
 Non solum per leges publicas, & communes, sed per priva-

tam iudicis sententiam, vel Principis imperium transferri potest dominium ab uno in alterum inuito possidente, ibi. num. 2

Potest Resp. in poenam delicti eivem suis bonis ipso inuito privare, & in alium, vel ipsam Rempublicam transferre, ibi. num. 3

Seculæ ratione poenæ non potest Resp. suo solo arbitratu, privare subditos suos bonis, aut transferre dominium, sed solum ab bonum commune, & urgentem necessitate, ibi. num. 4

De lege, aut sententia iudicis transferente dominium rei ab uno in alium regula assignatur, ibi. nu. 5

Dominus ignotus, aut incertus quando dicitur, l. co. tra. d. g. c. s. num. 4

Post debitam inquisitionem factam Dominus rei incertus, & ignotus varijs modis dici potest, ibi. nu. 5

Dominus ignotus, cui facta sit restitutio ibi ver restitutio, An servus Domini accusare possit, & contra eum testificari, & in quibus casibus, l. c. 11. cap. 19. nu. 19

Dos,

Nec vxor, nec maritus distrahere possunt dotem, & distrahentem tenetur restituere, l. g. c. 16. nu. 10
 De restitutione dotis, siue sit profecticia, siue aduenticia, quid dicendum ibi. d. nu. 11

Dubitatio. Dubius. Dubium.

Dubitatio speculativa, & practica quid sit, lib. 1. cap. 13. numer. 1

An manente dubitatione possit homo facere id, quod dubitatur esse peccatum, ibi. nu. 2

Qui dubitat de peccato, an sit mortale, vel veniale, confiteri tenetur, licet communiter venialia confiteri non teneatur, ibi. nu. 3

Facere id, de quo quis dubitat in particulari, an sit mortale, est pecc. mor. an sit veniale, veniale, ibi. nu. 3

Plures habens prabendæ, qui dubitat, an possit eandem retinere, quotiescumque alias dubius, & incertus est, quid agere teneatur, omnem diligentiam adhibere debet, donec inveniat, quod verius est, l. c. eo. nu. 4

In huiusmodi dubijs, quando propria industria rei veritas inveniri non potest, tutissimum est remedium, consilium doctorum sequi, præcipue superiorum ibi. nu. 7

Quando pro vna parte certum est, pro alia parte dubium, peccatum est sequi id, quod dubium est, ibi. nu. 8

Quando ex utraque parte dubium est, & non potest deponi dubium, sequenda est pars tutior, ibi. nu. 9

An, dum aliquis re possideat, & dubitet, an sua sit, teneatur restituere, an possit detinere, & illa licet uti, ibidem numero 10

Dubius ante inquisitionem debito modo factam possidere quidem, uti vero, aut alienare rem non potest ibi. nu. 11

Qui prudenter dubius est, & sic manet post adhibita diligentiam, non teneatur restituere, sed potest integre possidere, ibi. nu. 12

Immo uti potest, & alienare, modo paratus sit pretium restituere, si constet rem esse alterius, ibi. nu. 13

Quando pro ratione dubij non possit re integram retinere, sed debeat cum illo, quem dominum suspicatur, dividere, ibi. nu. 14

Qui facit contra conscientiam dubiam speculativè non peccat, sed qui practice, nec exponit se periculo iniuriæ, qui in tali dubio rem detinet contra Cordubam, ibi. nu. 17

Inter usum cuiuscunque alterius rei, quam quis possidet in dubio, & inter vsum matrimonij, in quo quis periclitatur in dubio, diversæ ratio contra argumentum Cordubæ, ibi. nu. 18

An quando dubitatur, de aliquo filio spurio, verum sit legitimus necne, iudicari debeat in tali dubio legitimus, ut hereditatem cum alijs percipiat, ibi. nu. 19

An exstante dubitatione de aliquo facto, propter quod reus aliqua iure imponitur, credere quæ se debet regere, & poenam iuri incurrere, l. c. eo. nu. 20

Qui dubitat de facto, propter quod excommunicatione incurritur,

Index Copiosissimus

ritur, aut irregularitas, tuiorem partem eligere tenetur, & se excommunicatum, & irregularem castrum, ibid. num. 33

In dubijs huiusmodi facti pars tuiore eligenda, non solum in foro interiori, sed etiam exteriori, ibid. ru. 34

Quando est dubium pro utraque parte & pars una necessaria eligenda est, quid tunc agendum, aut consulendum, l. 1. c. 13. num. 35

Manente dubio tam in matrimonio bona fide, quam mala fide contracto, siue inquisito facta sit utriusque deponendum dubium, siue non, coniux tenetur debitum reddere: petere autem non potest, l. 1. c. 33. nu. 39

Coniugum durante dubio de valore matrimonij teneri ad reddendum debitum alteri petiti bona fide, quomodo intelligendum ibi, nu. 31

Reddendum est debitum in dubio, non solum quando dubium est de matrimonio praesenti propter impedimentum consanguinitatis, aut criminis, sed etiam quando dubium nascitur ex impedimento prioris matrimonij, ibi, numero 32

Non solum, quando sic dubius bona fide contraxit, sed etiam quando mala fide, iniuste debitum negaret contra solum, ibid.

Quando uterque coniugum dubius est de impedimento, neuter illorum ius habet debitum petendi, ibid. nu. 34

Ut dubius coniux debitum reddat petenti, intelligendum est post matrimonium consummatum, ibid. nu. 35

An, qui votum Religionis emisit ante pubertatem, & postea dubitat de sufficienti via rationis tunc temporis, perseverans in hoc dubio teneatur votum adimplere, ibidem num. 38

Subdubius in dubio an parere possit, aut teneatur praestare, ibid. nu. 37

Dubius de facto tenetur partem tuiorem eligere dubius, an quod praecipitur, licite fieri potest, obdiceri non potest, ibid. l. 38 & 39

In Dubio, quando praecceptum est de re, aut satisfactura, aut non euidenter mala subdubius obedire tenetur, ibid.

De cuius praeccepto ea probabilis causa subdubius dubius est, an sit iustum, non tenetur obedire, ibid. num. 41

Malus malum est reuelare crimen fratris, quando dubium est, an praeter praeceptum sit, quam non obedire praecipienti, ibi.

In huiusmodi casibus maxime considerari debet qualitas praestati, aut iudicis, ibi, nu. 40.

Ecclesia.

Est in ecclesia potestatem condendi leges, quae obligent sub poena peccati mortalis de fide, lib. 3. c. 6. nu. 8

Ecclesia alicuiusmodi interiori cum praecipere non possit, quomodo tamen sub obligatione veniunt, nu. 15

An, & quare Ecclesia dies festos instituit celebrandos, l. 7. c. 1. nu. 8

Ecclesia malum imprecando ipsos, quos anathematizat, quomodo male dicit, l. 1. c. 5. nu. 7

In ecclesia militante duo gradus quid significant, lib. 1. c. 7. nu. 6

Ecclesiae legibus non prohibentur Clerici iudici seculari causas suas civiles committere, ibid. nu. 10

Ecclesiasticus.

Personas ecclesiasticas iudicare nullo modo potest, & peccatum est, & Bullam Coenae incurrit iudex secularis, lib. 1. c. 7. nu. 8

Ecclesiasticus a iudice seculari conveniri non potest, nisi in casibus iure expressis, & quoniam illi sint, ibid. nu. 9

Viros ecclesiasticos Principibus secularibus esse subiectos in rebus merè spiritualibus iuri diuino re pugnat, ibidem

Iudex ecclesiasticus personas laicas etiam in delictis iuribus iudicare potest, ibi, nu. 7. Vide plura ver. Clericus, & ver. Iudex.

Ecclesiasticus ab episcopo citatus si comparere renuat, potest, & debet episcopus brachium seculari implorare, l. 1. c. 7. nu. 9

Epicheia.

An iudex semper iudicare debeat secundum verba legis in

rigore, an liceat uti epicheiali, l. 1. c. 9. nu. 2

Varij calus 2 Doctrinis asseruntur, in quibus secundum epicheiam iudicandum, & nullo modo secundum, verba legis, ibid. nu. 3

Episcopus.

Praecepta episcoporum iube ea omnia, aut iuramento, ut subditi delicta manifestent, quando non obli gant, l. 1. c. 14. nu. 22

Quando episcopus praecipit, ut nemo festinus diebus operetur, an excommunicetur, qui necessitate coacti, ulsi operantur, l. 7. c. 1. nu. 17

Episcopus Cardinalis damnari non potest nisi 72. testibus, l. 1. c. 21. nu. 15

Episcopi, & sacerdotibus simpliciter interdictum est aduocari murus exercere, l. 1. c. 22. nu. 6

Episcopi ignorantes ea, quae ratione status eorum scire tenentur, peccant mortali, l. 1. c. 9. nu. 31

Episcopi debent ex officio, ubi sunt multi dies festi ea consuetudine, aliquot ex eis abrogare, l. 7. c. 4. nu. 15

Episcopi dies festos nouos non nisi in quibus particularibus ecclesijs instituerent possunt, quia id hinc causa vergentissima, ibi nu. 16

Episcopi dispensare possunt circa scila non solum in casibus particularibus, sed etiam in iuris generalis, vel praeccepti etiam vniuersalis ecclesiae ex causa rationabili, ibi, nu. 17

F

Falsum Testimonium.

Circa peccatum falsi testimonij opus externum tantum expresse prohibetur, iustus vero internus alicuius delicti, sicut & in homicidio, l. 9. c. 1. nu. 3

Fama.

Fama, & Honor bonorum externorum praestantissima, & quam vtilis sit fama, ac necessaria, l. 1. c. 3. nu. 1

Fama quid sit, & quomodo differat ab honore, eiusque definitio secundum Canonistas, & Summistas, ibid. nu. 1

In bona, & in malum partem accipi potest, communis tamen in bonam, eius veræ definitionis explicatio, ibid. num. 3 & 4

Fama opponitur detractio, & infamia, ibid. m. num. 5

Fama non semper in eodem genere restitui debet, sic potest aliquando pecunijs, aut aliqua re aequivalente compensari contra siluam, ibid. nu. 16

De custodia famae praecceptum est charitatis, non iustitiae, l. 1. c. 3. nu. 44

Fama bonum commune quando, & quid contra iustitiam agitur eam negligere, ibid. nu. 45

An in restitutione famae locum habeat compensatio, l. 1. c. 9. num. 9

An compensatio famae cum bonis fortunae fieri possit, ibi, nu. 16

Fera.

In scriptis qualiter dominium acquiritur, vel amittitur, lib. 1. c. 9. nu. 1

Animalia non fera regulariter sunt suis dominis appropriata, etiam si capta sint, apud eos dominium manet, ibi, nu. 1

Fera autem, quae nullius alicui in bonis iuribus naturali, & gentium primo capientis sunt, ibid. nu. 1

Fera animalia, quae non sunt mansueta, nec abire, nec redire solent, quando sunt dominorum, ibid. nu. 3

Quid de feris in salubris vastissimis circumscriptis, ibi, nu. 4

Fera, quae educatione mansueti redduntur, & abire, & redire solent, quando sunt dominorum, ibid. nu. 4

Quoniam non censetur manifestum, aut consuetudinem reduci amitti, ibid. nu. 4

Festum.

An, & quare Ecclesia dies festos celebrandos instituit, l. 7. nu. 8 cap. 1

Cur Ecclesia dies festos instituit, l. 7. nu. 9. c. 1.

Clavis Regia

Ad observationem festorum non solum facta litera, sed etiam lex civilis, & canonica, necnon prophani authorum passim honorantur. l. 7. nu. 1. c. 1.

Consuetudo gentium, seu specialis excusat, quare, ibid. num. 11.

An, quæ in die festo licite fieri possunt sine iure, & quæ fieri etiam licite possint propter pecuniam, ibidem num. 13.

An licet possint homines in festo propter lucrum scribere, ibid. nu. 14.

An Notarius, & officialibus Curie licitum sit in festo transcribere, ibid. nu. 15.

An liceat in festo depingere, ibid. nu. 16.

Quando Episcopus sub pena excommunicationis præcipit, ut nemo diebus festis operetur, an excommunicetur, quia neci sitate compulsi operantur, ibidem num. 17.

Ad quædam opera tenemur in diebus festis, ibid. cap. 3. num. 1.

An hoc præceptum præter cultum externum teneamur etiam ad internum, ibid. nu. 2.

Peccatum in die festo duplex peccatum existimat Alex. 1. nu. 3.

Tenent ad contritionem homines in diebus festis, si sint mortali, qui docuerunt, & quare, & quæ vera, & quæ communis sit sententia, ibid. nu. 4. §. 6. & 7.

Finit, in quem Deus, & Ecclesia dies festos ordinavit. Sabbatum, & dies festos plebs, ac perfecte celebrat quis, ibid. nu. 8.

Quæ sunt dies illi festi, qui à Christi fidelibus ultra diem dominicum de præcepto observandi sunt, ibid. num. 9.

An sicut contingit aliquando dies festos transferri quo ad officia, transferri etiam liceantur quoad observationem, ibid. nu. 10.

An quis teneatur dies festos patriæ, vel loci observare ibid. num. 11.

An licetum sit in die festo patriæ, ad alium locum ire, ubi dies festus non est, atque totam diem in laboribus expendere, ibid. nu. 12.

Quando festum incipiat, & desinat, ibid. nu. 13.

Quidnam possit consuetudo, aut superiores Parlari circa dies festos de consuetudine duo annotanda, ibidem numero 14. & 15.

Summus Pontifex, & Conc. generale possint novos dies festos instituire, sicut, & antiquitus institutos abrogare, ibid. nu. 16.

Episcopi tantum in particulatibus suis Ecclesiis, nec id tamen sine vigentissima causa, idque ex cleri, populi, & consensu festi instituire possunt, l. 7. c. 3. nu. 16.

Episcopi, & alij parati Ecclesie dispensare possunt, non solum circa festa particularis consuetudinis, vel præcepti, sed etiam universalis, ibid. nu. 17.

Princeps secularis, Civitas, & Repub. dies festos instituire non potest, ibid. nu. eod.

Quævisunque contingit necessitas etiam publica, nihil valet dispensatio Principis secularis, ibid. nu. 18.

Serena Patronus iusti, aut contra excusantur, ibid. nu. eod.

An qui nunc vivunt, festa maiorem voco, aut iuramento recepta servare teneantur, ibid. nu. 19.

Filius.

An, si filius haberet peculium, accipere posset de illo inuius patri aliquid peccato fieri, nu. 14.

An, si Pater obnoctat a superiorum edictum, quo sub pena excommunicationis præcipitur, ut qui turba commiserint, illa manifestent, comprehendantur & filij, ibid. num. 19.

An filius tamel as, qui alienare non possit, quicquid ex ludu lucratur, possit sibi tuta conscientia retinere, l. 11. c. 1. nu. 3. & 9.

Quoniam illud, & appellatur, non peccant mort. etiam si ex illa id faciant, l. 11. c. 6. nu. 6.

An filius in criminalibus testificari possit contra patrem

lib. 12. c. 19. num. 22. & 23.

An filius obligetur accusare patrem de crimine hæresis, aut in filiis, ibid. nu. 24. v. quæ ad 27.

Si pater in nocentem aggreddatur, ut occidat, quem filius defendere non potest, nisi patrem occidendo, non tenetur innocenter defendere, l. 12. c. 10. nu. 28.

An filius familias clam sumptibus bona parentum futuram committat, contra expressam, aut prescriptam voluntatem patris, l. 9. c. 16. nu. 13.

Filius, qui percipit patrem, mortaliter peccat, l. 7. c. 5. numero 1.

Qui verbis contumeliosis deliberat affici, & ad iracundiam notabilem provocat, ibid. nu. 3.

Qui contemnit, & indignatur parentes, eo quod pro illorum filio habeatur, ibid. nu. 4.

Qui parentes accusat alicuius criminis, quamvis veri, numero 5.

Qui desiderat aliquod damnum animæ, aut corporis, immo qui totius oculis respicere solet parentem, licet non odit, peccat mort. ibid. nu. 7. & 8.

Qui in rebus gratioribus non obedit, ibid. nu. 9.

Filius in rebus, quibus non subest patri, non obediens non peccat, ibid. nu. 11.

Filius non tenetur in electione status pfectionis, ut in clericali, aut ingressu Religionis obedire patri, ibid. nu. eo.

Nec semper in maiestate matrimonij, ibid. nu. 12. In duobus tamen casibus peccat mort. contrabendo, si non sequatur voluntatem patris ibi. Quando autem potest filius, vel filia contra voluntatem contrahere, ibid. nu. 13.

Filius tenetur parentum consuetudinem tam spiritali, quam corporali subuenire, ibid. nu. 14.

Qui habet patrem, & filium in extrema necessitate, cui prius subuenire teneatur, ibid. nu. 16.

An patrem in agis, quam matrem amare, & succurrere teneatur, ibid. nu. 17.

Quibus in casibus Religionis occasione pietatis officia in parentes præstare tenentur, l. 7. c. 6. per totum.

Fiscus.

Fisco, qui non accusat furtum ex ætario publico, tenetur restituere quicquid in ætario acceptum fuerit, l. 2. c. 14. num. 13.

Officialis non accusando impediens bona fisco applicanda non solum contra iustitiam, legalem, sed etiam commutativam peccat, quicquid doceant nonnulli, ibid. nu. 18.

Fiscus, etiam si in probatione delicti, non punitur, quare? l. 2. c. 15. nu. 19.

Intelligens se non posse probare, & tamen accusans graviter peccat, ibid. nu. eod.

Quem in bona fisco applicanda præscribi possunt, lib. 9. c. 1. num. 31.

Fiscus post sententiam latam habet ius ad penam, l. 1. c. 1. nu. 13.

Fornicatio.

Fornicatio simplex quod sit, eiusque nominis ratio, & quod metaphoricè sic dicatur omne peccatum mort. lib. 3. c. 1. num. 1.

An fornicatio simplex sit peccatum mort. ex genere suo, cum Deus aliquando præcepit fornicationem, & quænam hæresis circa hoc exorta sint, ibid. nu. 2.

Fornicatio mala non solum, quia iure diuino prohibita, sed etiam iure naturali illicita, ibid. nu. 8.

Fornicationem non esse contra ius naturale, quia non dealogi expresse prohibetur, falso docuit Durandus, ibid. nu. 4.

Eius deformitas, & turpitudine, ibid. nu. eod.

Gentiles inexcusabiles, qui fornicationem simplicem licitam esse putabant, cum nullum excuset ignorantia præcepti naturalis, ibid. nu. eod.

Ovis sumendo sibi uxorem meretricem, & fornicarium non peccat contra hoc præceptum, quare? ibidem numero 5.

An fornicatio simplex sit peccatum mort. semper, ut nullus casus excipitur, ibid. nu. 6.

An fornicando vir grauius peccet, quam femina, ibidem, num. 7.
 An, si quis cum vidua peccet, fornicationem, vel adulterium committat, ibid. num. 8. Peccatum luxuriae in vidua grauius peccatum quam in meretrice, & quae sit verè Vidua, ibid. eod.
 Fornicatio concubitus g. nullum peccatum, ibidem, num. 9.
 In Clericos, & viros Ecclesiasticos sic delinquentes quatenus ponit a sacris canonibus testat. ibid. num. 10.
 Accedentem vnam, & conuersationem suspensam, & illicitam Clericos prohibere, & punire quando, & quomodo intelligatur, secundum Concilium Tridentinum, ibid. num. 11.

Furtum.

Furti nomine non solum iniusta rei alienae acceptio, sed etiam iniusta detentio intelligenda, g. c. 1. an. 4.
 De furto agens S. Th. cor. alios praenitit articulos de dominio, proprietate, possessione, & ab. m. eod.
 Potest creditor loco debiti tantumdem in valore de bonis debitores clam absque peccato, & sine debito restituendi accipere, si ad istam conditionem requisit, ibid. num. 5.
 Conditiones requisitae quantum sint, & quot, ibidem, numero 6. & 7.
 Quae praedictae conditionibus concurrentibus licitum sit cuique rem suam occulte accipere, ibid. num. 8.
 Si quis conditionibus potest quoniam non solum rem eiusdem occulte accipere, sed si non manet eadem, a qua uolentem.
 An quae de furto dicta sunt, procedant etiam de rapina, veritas declaratur, ibid. num. 9. & 10. & 11.
 An excommunicatio generalis Episcoporum lata contra eos, qui furtum committunt, comprehendat etiam eos, qui tunc occulte furti puerum graui recompensantur, ibid. num. 12.
 Quae certa, quae incerta statuenda sunt, ibid. num. 13.
 In omnibus casibus sui iniuste, aut illicite recipiens non tenetur restituere, ut recte Corduba, ibidem, numero 14.
 Sciens antequam denunciari in ijs casibus, an quibus denunciatus tenetur, prius detentorem admonere debeat.
 Si furti iniusta acceptio aliquis tenetur, etiam iniusta detentio, ac penitus excommunicatio lata eum comprehendit nisi sine mora restituat, ibid. num. 15.
 An quatenus videtur, & non contentante domino auferri, furtum committat, & restituere teneatur, ibid. num. 16.
 An licet absque peccato furti alienum auferre ad occurrentem propriam, & praesentem necessitatem, ibid. num. 17.
 Necessitas triplex, quid autem necessitas extrema, ibidem num. 18.
 Quod in iure civili dicitur, & extreme indigentem alienum accipere non debere, quomodo intelligendum, ibidem, num. 19.
 An extreme indigens praesentem iuri suo renunciare, & ponere, mortem pati, qui in aliena accipere, ibid. num. 20.
 Cur licet in extrema necessitate furari, qui non licet preceptum illam necessitatem fornicari, multiplex responsio, sed singula improbandae, ibid. num. 21.
 Vera, & solida responsio cor fornicationem nullo casu licita sit, secus vero furtum Medii Sylu. & aliorum, ibid. num. 22.
 Accipere res temporales vigente necessitate furtum non est nec naturalis, nec diuina lege prohibendum.
 An necessitatem extremam pati censendi sunt illi, qui quantumvis hoc loco, & tempore necessaria non habent, alio tamen in loco, & tempore habent, si tamen ad istam si qui in periculo sunt auerendi famam, & honorem, ibid. num. 23.
 An cum pauper in extrema necessitate consiliatus sit, cui multi subuenire possunt, homini sui aliquid eorum accipere a singulis suas partes, ut sic indigentem subleuet, ibid. num. 24.
 An licet rapina proprie dicta sit peccatum, aliquo tamen casu excusari possit a peccato, ibid. num. 25.

An licet Christianis bona infidelium sine peccato per vim auferri, ibid. num. 26.
 Quodam infideles potest Princeps non solum bonis, sed vita priuari, ibid. num. 27.
 Quotiam infideles, nec persona priuata, nec potestas publica capere, aut bonis priuare potest, ibid. num. 28.
 An licet Christianis infideles capere, & bona, quae iniuste detinent, per vim auferri, ibid. num. 29.
 Si in hostia, ex ablatas fidelium publice vendiderit, poterit fidelis easdem emere, teneaturque dominum priorem, vel pretium dari solvere, vel qui pretio redemptus, & communem suum cedere, quam pro libero vendere, aut donare, aut restituere possit, ibid. num. 30.
 Furtum, & a furtum rapina peccat. mort. ex genere suo, quare, g. c. 1. num. 1.
 Ex impetitione actus, aut de furtum de liberationis, aut paritate intentione potest esse vi. ibid. num. 3.
 An quocumque acceptio rei iniusta sit veniale mortuum, ibid. num. 3.
 Gibrellis opinio falsa, quia nec ratio, nec iura suffragantur.
 In omni materia, praecipuum triplicem (in alijs enim non vniuersaliter vniuersaliter) paritas rei excusati a mortali, ibid. num. 4.
 Rapto ex D. Th. dicitur, p. parte negatiua soluitur, ibid. num. 5.
 Rationes ex iure de sumptibus duplici modo respondetur, ibid. num. 6.
 Omne furtum licet decalogi sit prohibitum, non est tamen mortale, nisi notabile furtum, parum, & magnam differre specie falso docuit Nau. ibid. num. 7.
 An furti sit ad peccatum mortale, animus furandi, nihil de notabili, aut parua quantitate cogitans, ibid. num. 8.
 Quatenus materiam quantitatem indicanda sit sufficiens ad mortale, aut veniale in paratibus, aut indurando considerandum, ibid. num. 9.
 Duorum argenteorum, immo vnius, immo dimidij argenti quantitate ex natura rei quantitate esse sufficientem ad mortale docet Nau. sed quia, num. 13. ibid. num. 10.
 Quatenus grauis quantitas simpliciter sit mortalis Saloni, ubi restituitur opinio, quam secutus est Dominicus Baines, ibid. num. 11.
 Regula certa de grauitate, aut leuitate statui non potest, sed ut arbitrio veri boni examinandum habita ratione ex consuetudine, & loci, personarum, & de d. m. ibid. num. 12.
 Opinio Naui, nimis dura censetur, & Saloni ratio, non probatur, ibid. num. 13.
 Quatenus nulla certa regula dari possit de quantitate necessitatis ad mortem, potest tamen dari aliqua pecunie quantitas, quae absque ulla respectu personae erit causa in furtum mortali, ibid. num. 14.
 Potest rationabiliter suffragari, tam parua materia, quae ex scriptis non nisi veniale constituitur potest, ibid. num. 15.
 Gratias ad res non aequaliter sumenda est in omnibus rebus, ibid. num. 16.
 An peccet pueri artifices, qui domus nisi mientes de mercede tollunt, quae de uocant, ibid. num. 17.
 Quod obediendum de excommunicationibus, quae feruntur aliquando ob furtum, an magna sufficiens ad mortale sufficiat, ut index Ecclesiasticus ferre possit sententiam excommunicationis, ibid. num. 18. & 19. & 20.
 An qui repetitis vicibus ad eundem accipit duos, aut tres milios sine intentione amplius furandi, postea accipit tres, aut quatuor, qui omnes simul sufficiunt ad mortem, peccat mortali illa acceptione, ibid. num. 21.
 Quoad visitationem sub mortali obligat censet Naua.
 Cogitatus, & communi opinio si fuerit multa parua sine animo restituendi etiam non notabile non teneri sub mortali, ibid. num. 22.
 Si furtum male accipit homines peccati venialis, sub venia si teneatur, si ad mortem perueniat, sub mortem teneatur restituere, ibid. num. 23.
 An per impossibile, quod qui furatur multas minimas quantitates, ut vi quam primum perueniat ad quantitatem mortalem, peccat, ut mortem teneatur sub mortem, totam suam rem restituere, ibid. num. 24.

Excusari

Excusari a mortali scit Petrus Nau. quæ opinio Authori
vt venior placeat contra Medin. & Cordub. ibidem, nu-
mero 15.

Soluuntur argumenta tria pro confirmatione opinionis
contrarie, ibid. nu. 16.

**An qui modicum a pluribus furatus, quam primum per-
ueniat ad magnam quantitatem furtum mortale commi-
tata, ibid. nu. 17.**

**Sola quantitas rei furto acceptæ sine ordine ad nocuum
tum sufficiens est mortale cõstitueret, vnde soluuntur ra-
tiones Angeli, ibid. nu. 18.**

**An furtum sit minimum omnium peccatorum, quæ sunt
contra præcepta Decalogi, ibi. nu. 19.**

**Fornicatio ex genere suo gravior peccatum, quam furtu-
m, ibid. nu. 20.**

**Solutio ratio in contrarium adducta, fornicationem non
esse interfectæ malam, quod affirmare est error hæresi
proximus, ibi. nu. 21.**

**An licitum sit occidere fures maxime diurnos, de quibus
præsumitur, quod solem furari velint, ibid. nu. 22.**

**Communis & vlti recepta opinio contra Scotum licitum
occidere fures pro furto insigni, vel pluribus repetitis,
ibi. nu. 23.**

**Ratio totalis, quare liceat fures punire, & etiam suspen-
dere, ibi. nu. 24.**

**Quæ a Scoto in c. c. rarij asserantur, facile diluuntur, ibi.
nu. 25.**

**Pro varietate temporis, & locorum varie leges in di-
versis locis, & promissis contra fures la te sunt, ibi. nu-
mero 26.**

**An fures ad Ecclesias confingentes eandem immuni-
tatis gaudeant, de Bulla Pij V. & Gregorij XIII. ibi.
nu. 27.**

**An si vasor aliquid occulte a mero accipiat, furti pecca-
tum committat, l. 9. c. 16. nu. 1.**

**Vxor habens virum prodigum potest sine peccato contra
eius volentem celare de bonis illius, vt prouideat, si bi
fursis, necessitas, nec teneatur viro precipiente, vt ibi
omnia tradat, obedire, ibi. nu. 2.**

**An si coignorante alia bona distringat, aut furripiat, pec-
catum furtum incurrit, & restituere teneatur, ibi. nu. 3.**

**Quamuis bona superlucrata constanter matrimonio secun-
dum plerumque sint bona vtriusque communia, non po-
test tamen vxor moribiles quantitatem occulte acci-
pere ad donandum, vel erogandum sine expressa, aut
præsumpta viri licentia, ibi. nu. 4.**

**Cum vxor ad restitutionem teneatur, cõ pupilus de cla-
m. a. opus a tutore non teneatur, quod iurum accepit, &
non alienum, ibi. nu. 5.**

**Quælibet dispensatio honorum communium ad vi-
rum pertinet.**

**Quibus in casibus procedunt prædicta de restitutione, &
quam licentia censetur esse præsumpta, ibidem, nu.
6. & 8.**

**An obligatio subueniendi pauperi fratri sit implenda se-
cundum eius locum, an tantum secundum natu-
ralem necessitatem, ibi. nu. 9.**

**Sicut nec vxor, ita nec maritus potest distrahere dotem
mulieris, aut donatum propter nuptias, & distrahens
teneatur restituere, ibi. nu. 10.**

**Si religioſus rem alienauerit, aut ipſemet sine licentia, aut
necessitate, vlla consumpsit non teneatur proprie resti-
tuere, vt notat Nauar. sed duo in hoc casu facere tene-
tur, ibi. nu. 11.**

**Constitutio Clementis Papæ VIII. ne qui religioſus ali-
quid dare possit ex redditibus, aut quouis modo ad ip-
sos, vel ad monasteria perennibus cuiusque alteri
etiam simpliciter, & particulari religioſo.**

**An famuli, aut familie auferentes de rebus dominorum,
aut dominarum, contra eorum expressam, vel tacitam
voluntatem furtum committant, ibi. nu. 12.**

**Quid christianus ab infideli captus agere possit, & tene-
tur, ibid. nu. 13.**

Limitatio Petri Nauar. de fuga seruientis causa vitæ ab

auſore improbat, ibi. nu. 14.

**De alijs famulis an peccent auferendo aliquid a dominis
suis, ibi. nu. 16.**

**An qui certo stipendio promissit seruire, vel causa discendi
officium, seu artem aliquam ad certum numerum an-
norum fugiat, si mori peccet, ibi. nu. 17.**

**In duobus casibus putat Author illum peccare, si vel ex
violatione obligationis sequatur damnum notabile, vel
fugiat absque causa rationabili, etiam si dominus non
inde damnificetur notabiliter, ibi. nu. 18.**

**An subditi, seu Vassalli peccent mori defraudando gabel-
las, & vectigalia regia, ibi. nu. 19.**

**Communis, & venior opinio gabelas iustas soluendas in
foro conscientie, etiam si non exigantur, & teneatur ad
restitutionem, qui defraudauerit contra Nauar. & alios,
ibid. nu. 20.**

**Probatum ex scripturis, & rationibus confirmatur, ibidem,
numero 21.**

**Soluuntur rationes in contrarium adductæ, & fundame-
tum Nauar. saltem ostenditur, ibid. nu. 22.**

Futurum.

**Eutura præcognosci possunt quotupliciter, & quot modi
futurorum cause se habeant, l. 4. c. 5. nu. 1.**

**Futurorum euentuum inquisitioni ex operatione Dæmonij
sit duobus modis vel tacte, vel expresse, nu. 4.**

**Futurorum cognitionem quamuis Dæmones habere
possint, & qua ratione illa hominibus annunciare, nu-
me. eod.**

**Futura vt præcognoscantur, vt somnijs quando, & quo-
modo liceat, nu. 5.**

Gabelle.

Cessante causa licitum erit fraudare Gabellem, etiam
si ab initio iuste fuerit imposita, l. 4. c. 7. nu. 1.

**An subditi, seu Vassalli peccent mori defraudando gabel-
las, & vectigalia regia, l. 9. c. 16. nu. 19.**

**Etiam si non exigantur teneatur ad restitutionem in conscien-
tia docetur contra Nauarum, ibi. nu. 20.**

Grati.

**Græcorum error de obligatione restitutionis refellitur, &
argumenta soluuntur, l. 10. tract. 1. c. 1. nu. 7.**

Gubernatores.

**Reipublica non intendit obligare Gubernatores ad om-
nem diligentiam possibilem, libro 10. tract. 1. cap. 13
num. 7.**

Hæreses.

An Hæres defuncti vota adimplere teneatur, seu
obligatio voti ad hæredes tranſeat, l. 9. c. 7. nu. 11.

**De voto personali, reali, vel misto quod dicendum quoad
hæredes, ibi. nu. 12. 13. & seq.**

**Quo ordine teneatur hæres debita soluere, an prius debi-
ta per ipsum contracta, quam legata per testatorem, li.
10. tract. 6. c. 7. nu. 24. & 25.**

**An cum debita totam hæreditatem exhauriat, soluenda
sint prius debita quam expensæ funerum, l. 10. tract. 6.
c. 7. nu. 23.**

**Quo ordine teneatur hæres debita soluere. ibidem, nu-
mero 24.**

**An debita per hæredem ipsam contracta solui prius de-
beant quam legata per testatorem. ibidem, nume-
ro 25.**

**Quando plures sunt creditores, cui primum restituenda
sint debita ibid. num. 26. Vnde verb. Debitor.**

Heresiarcha. Heresis.

- Heresiarcha inducens alios in errores non solum tenetur errores, quos diffeminat, evocare, sed etiam veritatem docere. l. 11. c. 1. nu. 19.
- An in crimine Heresis, aut infidelitatis obligetur filius accusare patrem, & an contra cum testificari possit lib. 12. c. 19. nu. 19. nu. 21. & 24. & seq.
- An in peccato heresis sufficit quodcumque voluntarium sine directum, & expressum, siue indirectum, & interceptum, l. 2. c. 9. nu. 34.
- Hereticus pure mentalis non est excommunicatus, lib. 2. c. 6. nu. 15.
- Hereticales blasphemiae quae, & quomodo puniendae, vide ver. Blasphemia, l. 6. c. 13. nu. 20.
- In crimine Heresis, & Apostasie potest specialiter inquiri sine infamia praecedente, & sine accusatore vero, aut falso, l. 12. c. 11. nu. 1. & c. 13. nu. 8.
- In crimine heresis standum est posteriori responsioni in iudicio ex intervallo exhibita, l. 2. c. 11. nu. 18.

Homicidium.

- An sit licitum privata auctoritate aliquem occidere, l. 7. c. 10. nu. 1.
- An sit licitum cuiusque de populo tyrannum publice, aut clam occidere, lib. 2.
- Quid tyrannum nullo modo occidere licitum est, veritas tanquam de fide tenenda, lib. 2.
- Quilibet privatus aperiit, vel occulte tyrantium occidere potest, quando, lib. 2.
- Si fuerit simplex promissio absque inrameto potest occidere, lib. 2.
- Quid dicendum si fides, & promissio cum iuramento confirmetur, lib. 2.
- An maritus uxorem in adulterio deprehensam licite possit occidere, lib. 2.
- Legibus antiquis occidere potuit impio. Occidentem uxorem privatum in adulterio deprehensam, dotem, & bona, quae marito lege adiudicantur, amittere, ubi sacrum est, lib. 2.
- Qui adulteros non invenit in flagranti delicto, & eos si nudi non occiderit, sed alterum tantum, & mortis peccat, & contra iustitiam, lib. 2.
- Privata auctoritate uxorem qui occidit ante iudicis sententiam, quamvis per leges civiles imponis sit peccat mortis peccato homicidij, lib. 2.
- Leges civiles non precipiunt, sed permittunt, quare, lib. 2.
- Dubij casusdam solum, quid Nicolaus Papa de homicidio senserit in adulterij deprehensione, ibidem numero 10.
- Post sententiam latam a iudice potest maritus exequi sententiam, nec peccabit mortaliter, aut venialiter, dotem tamen amittere, lib. 2.
- Patri filium in adulterio deprehensam occidere olim licitum, iam vero leges iure vsu abrogantur, eoq; privata auctoritate occidendo peccaret, lib. 2.
- An cumque privato liceat occidere inuasorem pro vita propria defendenda, l. 7. c. 10. nu. 13.
- Communis, & verior sententia contra Io. Gerson, & alios quae, lib. 2.
- Iure civili, & canonico comprobatur licitum esse, lib. 2.
- Solutio argumenti superius allati numero 13. ibidem, numero 16.
- Soluitur secundum pro confirmatione Io. Gerson, & Hugonis, ibidem, numero 17.
- Quenam conditiones requirantur ad moderatam inculpate tutele, vi occiso inuasore sit licita. Qui probabatur se occidendum videt, potest prevenire, si secus autem graviter peccabit, & erit homicidia, lib. 2.
- An licitum sit ad viam defensionem occidere alterum ex inculpate, lib. 2.
- Dura nimis opinio eorum, qui negat licite privato, lib. 2.

- In defensione sui alterum occidere non privata, sed publica auctoritate (vi G. tegorius de Valentia cum alijs) fassum est, lib. 2.
- De iure naturali licet tam laico contra clericum, quae clericus contra laicum se defendente, & in quibus locum habet haec defensio, lib. 2.
- Licet vel innocentem occidere, vi puerum, aut phreneticum in defensione sui, si alter saluus quis esse non potest, ibid. nu. 13.
- Etiam si inuasus dederit operam uti illicite, & occasione obtulerit inuasori, iuste potest inuasorem occidere contra Mart. Navarum, lib. 2.
- An sicut licitum est aggressorem occidere, licet etiam praetermittere defensionem suam, & potius morti pati, ne inuasorem occidat, l. 7. c. 10. nu. 15.
- Ventas quibonibus quatuor peccatis omnibus absoluitur, lib. 2.
- An licitum sit ob defensionem honoris, cum moderamine inculpate tutele aggressorem occidere, apud Io. nu. 27.
- Licet huiusmodi defensio procedat in solis nobilibus, non in plebeis, & laicis, non in clericis, aut religiosis. In nobilibus autem percussio, & occisio licita est, quando, lib. 2.
- Honorem auferentem, & fugientem, repercutere, vel occidere posse nobilem ab eo lesam, vi docuit Navar. ab Authore tesselur, lib. 2.
- An pro rei familiaris defensione, inuasorem occidere liceat, lib. 2.
- Licet esse pro defensione bonorum inuasorem occidere, quomodo intelligendum, lib. 2.
- Quomodo lege charitatis vita proximi rei familiaris praeservenda, unde soluitur argumentum, lib. 2.
- Lauro dicitur, qui nocturnus finit, & in metas iuste occidi non potest, quare, & soluitur ratio Covarruviae, lib. 2.
- An, quae de defensione dicta sunt vera sint, statim de Clericis, & Regularibus, quae de secularibus, ibidem, numero 34.
- An eodem modo liceat interficere inuasorem pro defensione vitae, honoris, ac bonorum simul, vel proximi innocens, & Repulsi. cum moderamine inculpate tutele, ibid. nu. 35.
- An pro defensione militum liceat inuasorem interficere, ibid. nu. 36.
- Errores eorum, qui in universum bella damnant, quorum hereticis a sacra scriptura refertur, ibid. c. 13. nu. 1.
- Ratione probatur, tum bellum defensionum esse licitum, tum offensivum, ibid. nu. 1.
- Ad bellum iustum gerendum tria requiruntur. ibid. numero 3.
- Io. particulari variae causae bellum inferendi colliguntur, ibid. nu. 4.
- Quare filij Israel debellarunt Reges Amorrhoeorum, ibid. nu. 5.
- Vi causa belli iusta sit, non sufficit, ut Princeps credat se iustum habere causam, sed requiritur, &c. ibidem, numero 6.
- Post diligentem principis inquisitionem, re dubia manente, quid agendum statuitur, ibid. nu. 7.
- Ad bellum iustum requiritur recta intentio, non tamen est necessaria, ibid. nu. 8.
- Praeter tria praedicta ad homicidij peccatum vitandum quae moderatio, aut quis bellum gerendi modus tenendus, ibid. nu. 9.
- Omnis nocentes parta victoriam semper interficere non licet, ibid. nu. 10.
- Duellum quid, & an aliquando sit licitum. ibidem, numero 11.
- Duellum absolute loquendo semper malum, & iure prohibendum, ibid. nu. 12.
- Duellum quare licitum censent variae causae enumerantur, & vi foules reijciuntur, ibidem, numero 13. & numero 14.

Clavis Regia

An obire defensionem liceat acceptare duellum, ibid. num. 15.

An liceat refolueret bellum in duellum, ibid. nu. 16.

An liceat fit conditio illa quorundam duellorum, ut nullus ex circumstantibus opem ferat alio, ibid. nu. 17.

De pugna cum Tauris eorumque agitationibus, lib. 7. ca. 13. nu. 18.

De Bulla Pij V. contra hoc periculosum genus pugne licentia locutus est Medina, ibid. nu. 19.

Quantum dum huiusmodi agitationibus taurorum inter sunt peccant mort. An ipso facto penam excommunicationis incurrant, ibid. nu. 20.

Circa peccatum homicidij cur opus externum, & internum differit preceptis distincte prohibetur, lib. 9. ca. 1. numero 1.

Homicidium opponit immediate iniustitie non charitati, & cur maior pena puniatur, quam periculum, cum tamen sit grauius peccatum periculum homicidij, lib. 9. ca. 4. nu. 9.

Homicidium casuale quid sit, & quodplex, lib. 9. cap. 14. num. 1.

Homicidium, quod proprie casuale dicitur, & culpabile, contingere potest dupliciter, ibid. nu. 2.

Dans operam rei licite, adhibensque sufficientem diligentiam, & alicui nocet, si occiderit aliquem, non est homicida, nec peccat Regula communis, ibid. nu. 3.

Dans operam rei illicitae, etiam si diligentiam debuit adhibere, si casu occiderit, reus est homicidij, ibidem, numero 4.

Homicidium casuale contingere potest, non solum, vere, & postquam occidendo, fed etiam negare, ibid. nu. 5. & 6.

Qui aliquid casu accusat, & morti condemnari, si ipse testimonio suo liberare possit, tenetur sub mortale ibid. nu. 6.

Qui omittendo aliquid est in causa, ut non alterius sequatur damnum peccat, quantum omisso est, & ad restitutionem damni tenetur, ibid. nu. 7.

Homicidium tam corporale, quam spirituale in hoc quod in preceptum prohibetur, ibid. nu. 8.

Honor.

Honor quid sit, & unde promanet, lib. 1. c. 3. nu. 1.

Honor proprie per contumeliam, contumum, & improperium dicitur, & uolatur, sicut fama per detractum, ibid. nu. 2.

Quid, aut quomodo restituendum pro lisione honoris, ibid. nu. 3. quoniam reuerentia exhibita necessaria sit ad bonos tepatationem, ibid. nu. 4.

Honor iniuste ablatu ex iustitia restituendus, cum honoris proprie detrimento, non autem cum vite periculo, ibid. nu. 5. si quis in honore non vult remittere satisfactionem nisi laedens veniam petat, nec honor ille alio modo restitu potest, tenetur (regulariter loquendo) veniam petere, ibid. nu. 10. & 11.

Petitus de subdito, pater de filio, periculosis de plebeo non tenetur veniam petere, sed quomodo restituendum? ibid. nu. 11.

Non solum bonor iniuste ablatu restituendus, sed omnia damna temporalia, quae consecuta sunt ignominiam, nu. 13. nec licet uti iniuriis sponte remittat iniuriam, ibid. nu. 14.

Hypotheca.

Quinam dicantur habere iaciam hypothecam, ratione cuius creditores alij, alij preferendi, lib. 10. tract. 6. cap. 7. nu. 14.

Bona tacite hypotheca quae, ibid. nu. 17. & 18.

Vltimum in Restitutione locum habet creditores illi, qui non habent hypothecam expressam, vel tacitam, ibid. nu. 22.

Idololatria.

Idololatria, quid, & quot modis accipitur, lib. 4. ca. 4. numero 5.

Idololatrie ad actum committendum quot requiruntur, ibid. nu. 6.

Idololatrie non sunt actores in theatris, qui louem implorant, & quare, ibid. nu. 7.

Idololatria non committitur in cultu sacratissimi Eucharistiae, ut in ipsi putant haereticis, ibid. nu. 8.

Idololatria non committitur in adoratione sacrarum imaginum, & reliquiarum, ibid. nu. 9.

Idololatria omnium peccatorum grauissimum, nu. 10. eod.

Idololatria interior, vel exterior, quoniam malus peccatum sit, nu. 10.

Idololatrie actum committens Christianus salu integre intentione fide an incurrit penas censurarum in foro conscientiae.

Ieiunia.

Vir sanctus, etiam si perfecte carnem domuerit, ad ecclesiastica ieiunia tenetur, quare, lib. 3. c. 7. nu. 13.

Ignorantia.

Ignorantia qualiter se habeat ad actus humanos, lib. 2. c. 9. nu. 14. & seq. fuste explicatur.

Ignorantia iuris, & facti qualis, ibid. nu. 15.

Ignorantia positiua, & priuatiua, quae ibid.

Vincibilis item, & inuincibilis, & quae fuit ignorantia Iacob cum Lia, ibid. nu. 17.

Ignorantia antecedens, concomitans, & consequens, quae & quomodo tollat, vel causet voluntarium, ibid. nu. 18.

Ignorantia affectiua, & crassa qualis, ibid. nu. 19.

An, & quando ex ignorantia factum non sit, vel sit peccatum, ibid. nu. 20.

Ignorantia concomitans ex se nec accusat, nec excusat, nec minuit, nec auge peccatum, num. 21.

Ignorantia consequens, quando facit peccatum mortale, quando veniale? ibid. nu. 22.

Regula Caetani, quando quis timorae conscientiae a peccato excusatur, ibid. nu. 23.

Ille sole circumstantiae in facto excusant, quae ignorantur, & non aliae, quae in facto cognite sunt, ibid. nu. 24.

Prima causa interna peccati ignorantia, & quoniam auctor res de illa tractant, ut est peccatum, vel causa peccati, lib. 2. ca. 1. nu. 1.

Ignorantia pure negativa, vel priuatiua, ibid. nu. 1.

Ignorantia prae dispositionis, vel prae priuationis eorum quae quis scire tenetur, ibid. nu. 2.

Ignorantia iuris, & facti, ibid. nu. 3. & sup. 2.

Ignorantia antecedens, concomitans, consequens, vincibilis, inuincibilis, & quoniam potest esse causa peccati, ipsa tamen in se peccatum esse nequit, ibid. c. 9. nu. 6.

Quoniam diligentia dicatur sufficiens, ut aliqui ignorantia inuincibilis laborare censentur, ibid. nu. 7.

Quomodo satisfaci bono adimplendo media proportionata, & communiter ordinata, ut ignorantia inuincibilis excusetur sine penitentia, &c. ibid. nu. 9.

Qui consulit doctores, non peccat, si statim, atque fidei mysteria audiunt, illa finititer credat, ibid. nu. 10.

Qui neque scit, & ex parte, vel ignorare, nec dubitare, verum sciat, vel ignoret, nec habet aliquid medium ad dubitandum non tenetur illam diligentiam adhibere, nisi haec ignorantia ueniat ex mala voluntate, ibid. nu. 11.

An inter infideles possit esse ignorantia inuincibilis iuris diuini circa articulos fidei, & mysteria religionis, ut non imputetur culpam, ibid. nu. 12. & 13.

An inter fideles possit esse ignorantia inuincibilis mysteriorum fidei, & iuris diuini, ibid. nu. 15.

An iuris naturalis ignorantia dari possit, ibid. nu. 16.

Quod ius posituum tam humanum ecclesiasticum, & caeleste, diuini inuincibilis ignorantia dari potest.

Ignorans catalogum librorum prohibentem si propter inuincibilem ignorantiam retineat, non incurrat excommunicationem, ibid. nu. 20.

Legum, quae frequentissime notae sunt, & quae pertinent ad cuiusque statum, ignorantia inuincibilis praetendi non potest, & quare, ibid. nu. 20.

Index Copiosissimus

Ignorantia etiam facti inuincibilis repetiri potest contra
Gulielm. Parisien. ib. nu. 21.
Ad euitandam facti ignorantiam, quam diligentiam ad-
hibere sit satis? ib. n. 22.
Ignorantia inuincibilis, quando excusatur a toto, quando ex
parte tantum, ib. nu. 23.
Ignorantia excusans a peccato excusatur a pena iure statu-
ta propter illud peccatum, ib. nu. 24.
Inuincibiliter ignorans hominem, quem occidit esse Cle-
ricum, in excommunicationem latam non incidit, ibid.
num. 25.
Inuincibiliter ignorans se esse excommunicatum, aut sit-
spensum, aut interdictum non fit irregularis, quamuis
diuina celebrare soleat, ibid. nu. 26.
Ignorantia inuincibilis iuris, aut facti non excusatur homi-
nem habentem vsum rationis a pena iuris, quæ incur-
ritur sine peccato, ibid. nu. 27.
Ignoranter contrahens matrimonium, & confirmans cū
illa, quæ ab alio fuit corrupta, irregularis est, ib. nu. 28.
Qui uxorem, quam duxit virginem, post eius adulterium
etiam id ignorans cognoscit, irregularis est, ibid. nu. 29.
Filium, quem mulier nupta ex præsbyteri concepit quam-
uis ipse ignoret se esse filium præsbyteri, irregularis est,
ibid. nu. 30.
Ignorantia vincibilis eorum, quæ quis scire tenetur, mor-
tale peccatum est in se, ib. nu. 31.
Ignorans vincibiliter articulos fidei peccat mort. Ignorans
præcepta Decalogi, etiam si nullo inde peccatum se-
quatur, peccat mort. ib. nu. eod.
Ignorans circumstantias facti, quas scire tenetur, peccat
mortaliter, ibid. nu. eod.
An ignorantia, tam iuris, quam facti secundum se sit pec-
catum, an ratione negligentie, ibid. nu. 32.
Quando quis laborans ignorantia vincibili culpabili non
peccat ignorando, ibid. nu. eod.
Ignorantia vincibilis affectata peccatum auget, si minus
totaliter excusatur, sed diminuit, ibid. nu. 33.
Ignorantia concomitans opum cum illa factum, nec a pec-
cato excusatur, nec accusatur, ibid. nu. 35.
Ignorantia concomitantem semper excusare operantem
ab excommunicatione irregularitate, & obligatione re-
stituendi, etiam si ad sit prauus affectus animi, falso do-
cuit Vasquez, ib. nu. 36.
An peccatum commissum ex ignorantia vincibili, & culpa-
bili sit eiusdem speciei in genere moris, ut sicut sit ex cer-
ta scientia factum fuisset, ibid. nu. 37.
Peccatum factum ex ignorantia iuris culpabili eiusdem
est speciei, ac si scienter fieret, ibi. nu. 38.
Item ex ignorantia iuris positum prohibentis malum non
peccatum ex ignorantia facti commissum eiusdem speciei
est cum peccato scienter commissio, ib. nu. 40.
Quid de peccatis commissis ex ignorantia priuati homi-
nem vsu rationis, ibi. nu. 41.
De verbis inuincibilis, & contumeliosis in ebrietate dictis
quid sentiendum, ibi. nu. 42.
Homicidium, adulterium &c. in ebrietate facta, an sint
peccata, & an excusentur per ignorantiam, ib. nu. eod.
Praeter ignorantias supradictas alia est, quæ coniungitur
omni peccato, quæ cæcitas mentis, habetudo sensus,
error, imprudentia, vel ofcuratio dicitur, ibid. nu. 43.

Imago.

Images Christi, & B. Virg. Sanctiorumque; adoranda sunt
ib. 4. c. 3. nu. 11.
Images Christi, & Sanctorum adorari propter prototy-
pa quomodo intelligendum, ibid. nu. eod.

Incestus.

Incestus quid sit, & qualis abusus, l. 8. c. 4. nu. 1.
Acto naturæ repugnans, vt brutia animalia abhorreant,
& de hoc exemplum mirabile, ibid. nu. 2.
Inter quos gradus consanguinitatis committatur ince-
stus? ibid. nu. 3.

Tanto grauius, & enormius peccatum, quanto gradus erit
coniunctior, ibid. nu. eod.
Quam sint incestuosi ex parte Affinitatis, ibid. nu. 4. &
gradus consanguinitatis vid. verb. Affinitas.
In particulari committitur hoc peccatum in multipliciter,
& quanta sit huius peccati grauitas ex diuina punitione
ostenditur, ib. nu. 7. & 8.
Incestum committere mulierem, quæ cum viro in sacris
cōstituto commercii habuit, qui docuerunt l. 8. c. 1. n. 14.

Indicia.

Indicia propriè quæ sint, quæ ad recte procedendum in
iudicio necessarium requiruntur, l. 12. c. 10. nu. 14.
Indicia nō qualiacumque sufficiunt, sed perfectia esse debent,
& manifestare, respectu facti, personæ, processus, &c. n. eo.
Indicium vnum non sufficit reguliter, ibid.
Indicia requiruntur, vt iudex via accusationis, & denun-
tiationis iudice procedat, & interroget Reum, ibi. nu.
27. vide, ver. Iudex, & Inquisitor.
Indicia aliquando plura, aliquando pauciora desiderantur;
& cur sic appellentur, ib. nu. eod.

Infamatio. Infamia.

Secundum infamandi modum verum alterius crimen, sed
occultum detegere, siue in iudicio, siue extra iudicium,
l. 11. c. 4. nu. 1.
Peccatum occultum alterius celandum esse ius naturale
diuinum, & humanum docet, ib. nu. 2.
Reuolare personam, quam satis sit crimen reuolare, sub mor-
tali non debemus, vt seruetur fama proximi, ib. nu. 5.
Superiori, vt Iudici, non est reuelandum peccatum occultum
alterius sine secreta admonitione, præuia, & quid
si nec admonitione, nec reuelatione emenda speretur,
nec correptione superioris, vel vt Iudicis, vel vt Patris,
ibid. nu. 8. & 9.
Si ob causam denunciandus sit, prius denunciatio facien-
da est superiori, vt patri, deinde vt Iudici, ib. nu. eo.
An possit quis superiori, vt Patri, sine priua monitione
reuelare, vt saepe contingit in Religiosis, ib. nu. 10.
Infamia, & detractio famæ, & inhonoratio honori oppo-
nitur, & quot modis infamari quis possit, l. 1. c. 3. nu. 5.
An crimen falsum alicui imponens peccet mort. & infam-
ior ad restitutionem teneatur, ib. nu. 7. & 11.
Vnus casus, in quo qui alterum infamatur de falso crimine,
excusatur a mort. ib. nu. 10.
Grauius peccatum est falsum crimen in- ponere, quam ve-
rum occultum detrahere, ibi. nu. 9.
Imponere peccata venialia falsa, aut defectus naturales,
vel pene falsos est mortale, quo sensu intelligi debet
Nauarrus, vt vera sit eius opinio, ib. nu. 8.
Ob infamiam alterius nepe innocentes bona amittunt
spiritualia, & temporalia, vt in Prælati Bonamini-
um, ibi. nu. 12.
Qui conantur alium infamare, non tamen id assequitur,
quia non illi crediunt, non tenetur ad restitutionem, ib.
nu. 13.
An si quis falso infamatus rebus suis optime gestis, & in-
nocentia argumentis se ab infamia libetavit, teneatur
infamator ad restitutionem, ib. nu. 14.
Cur in hoc casu nō teneatur infamator retractare, sed ca-
na, quæ infamatus incutit, antequam famam recipere-
ret, tenetur restituere, ibi. nu. 15. An vero teneatur om-
nia damna temporalia ex tali infamatione subleuare
suscipere, ibid. nu. 16. 17. & 18.
Qui iniuste reuelat crimen verum, sed occultum, an tene-
atur ad integrum restituere, aequè ac qui falsum dicens
infamauit, ib. nu. 19. & 20.
Quam restitutionem facere tenetur, qui falsum crimine im-
ponendo diffamauit, ib. nu. 22.
Quando tenetur aliquis seipsum diffamare, vt alterius
famam conferat, cum duplici limitatione, ibidem, nu-
me. 23. & 24.

Clavis Regia:

Vir Infamis, Prælati, Episcopus plebeum infamans, & ignobilem, non tenetur dictum suum revocare, quare, & in quo genere restitutio facienda contra Siluest. ibid. 15. 16.

Qui falsum alium infamavit siue in iudicio, siue extra, si infestigat sua simplici retractatione, cui nocum, non esse plene restitutio dicendo se esse mentium, & o teneat iurare se mentium esse. ibid. num. 27.

An abfolvi possit, qui scaturit se falso infamavit, si modo prædicto restituere noluerit. ibi. nu. 18.

An infamans seipsum peccet, & ad restitutionem aliqua tenetur. ibi. nu. 19. Ex genere suo non est mortale contra Caietan. ibi. nu. 33.

Varij tamen casus eorumque, in quibus peccatum mortale esse potest. ibid. nu. 34. vique 39.

In tormentis potius, & in iure rogatus, falsum sibi crimen imponens, peccat solum venialiter, & in hoc Nauar. si bi contrarius ab: uihore refellitur. ibi. nu. 42.

An teneatur sibi restituere famam cuius, quo ob confessionem criminis falsi incidit in periculum vitæ ibidem numero 43.

An teneatur restituere sibi famam dicendo se ob vim tormentorum imposuisse sibi falsum crimen, quamvis ex illa r. cantatione iure torquendas sit & quando agitur contra iustitiam negligendo famam suam ibid. numero 44.

De custodi famæ, & bonoris præceptum est solum charitatis non iustitiae. ibi. S. Ambrosium in domum suam meretrices induxit, ne in episcopum eligeretur, certam fidem non habet. ibi. nu. eo.

Quam restitutionem facere tenetur, qui verum crimen occultum iniussit revelari in iudicio, siue extra. L. 1. c. 4. num. 1. & quinam restituendi modus vtilissimus? ibi. nu. 22.

Renatus crimen occultum fratris ordine iuris non servato, an teneatur retractatione dictum suum affirmare se falsum dixisse, & mentium esse ibidem numero 27. 29. 30.

Vide plura vtr. Corruptio fratrum.

Quid sit infamia, seu clamorosa infamatio an idem sint, & quinam hominum numerus requiratur ad infamiam non conveniunt auctores. L. 12. cap. 10. num. 11.

Ad infamiam duo præcipue requiruntur ab: quoniam In famia sufficiens sit, prudens arbitrio relinquendum ibid. num. 13.

Ad infamiam non sequuntur testes esse occultos, ibidem num. eo.

Quoties unque Index legitime, & iuridice interrogat, teneatur reus respondere, & veritatem dicere, quam si negat, peccat mort. & restituere tenetur. J. to. capit. j. numero 1.

Qui de suo, aut alieno vero crimine iniussit, & illegitime interrogatur, aut accusatur, non tenetur veritatem dicere, sed occultare, & respondendo æquiuocare potest, ibid. numero 2.

An accusatus, & denunciatus iussit, nequam delictum obiectum in casu, quo tenetur populare, peccet, & ad restitutionem teneatur, ibid. nu. 4.

An accusatus, aut denunciatus de crimine vero, sed occulto sit in nominatione præcedente denunciatione, & negat delictum obiectum, & consequenter infamet accusatorem, teneatur ad restitutionem. ibi. nu. 4.

Caietani doctrina ita cõmet, & quod Sotus & Sylvestr, vel de peccato, vel de restitutione censuerint. ibid. numero eod.

Mentiri nullo modo, licet, siue quis iuridice, siue contra ordinem unis de crimine accusetur, aut denunciatur, ibid. num. j.

Reus contra iuris ordinem de vero crimine occulto accusatus, aut denunciatus respondendo simpliciter se non obiectum crimen commississe, non mentitur, nec peccat, aut mortaliter, aut venialiter, & quare, ibidem numero 6.

Reus contra ordinem iuris denunciatus negando crimine

occultum non tenetur ad restitutionem aliquam denunciatori faciendam, & quare, ibid. nu. 7.

An, si accusatus contra ordinem iuris, non solum neger, sed accusatorem mendacem appellet, aut calumniato rem, peccet, & ad restitutionem teneatur. ibidem numero 8.

Opinio Caietani supra citati in multis peccat. ibid. numero 9.

An peccatum sit aliorum crimina, & defectus detegere. libro 1. c. 6. nu. 1.

Communiter peccatum veniale erit, peccatum alterius veniale detegere, & referre, omnino tamen erit mortale, ibid. nu. 2.

Aliquem in absentia mendacem esse affirmare erit mortale secundum Medioam, quod tamen limitat Petrus Nauar. ibi. nu. eo.

An sit peccatum mortale peccatum proximi mortale referre ibid. nu. 3.

An sit peccatum, & famæ restitutionem inducens defectus alterius naturales alijs referre ibidem numero 4.

Ratione damni adiuncti potest esse mortale tales defectus revelare, licet regulariter sit tantum veniale. ibidem numero 5.

Defectus alicui dicere in faciem per modum cõtemeliæ, aut aliquo nomine nominare, quo frater norabiliter cõtristatur, & confunditur, mortale est, ibi. nu. eo.

Pater filium alicuius, aut stultum, aut torquem appellans, non peccat mortale, etiam si ex ira ita faciat, ibidem numero 6.

Ex leui ita huiusmodi nomina dicere, sine intentione notabiliter iniuriandi, non esse mortale communiter iudicat auctor, sed tamen attenus circumstantijs relinquendo arbitrio prudentis confessari. Gratius autem peccatum est ita in absentia dicere, quam per iura præfata ibi nu. 7.

Qui revelaret defectus Natalium, graue peccatum mortale committeret, ibi. nu. 3.

Ad, qui verba generalia turpia in aliquem proferat, quæ causate possent peccatum mort. & veniale, peccet mortaliter, ibi. num. 9.

In duobus casibus erit mortale huiusmodi verba proferre, ibid. nu. eod.

An peccet, qui iniuriam sibi ab aliquo illatam alteri refert, ibid. num. 10.

An revelare crimen occultum alterius vni, aut duobus virtutibus bonis, ac prudenter, apud quos ita secreto manebat, ac si dictum non fuisset, sit peccatum mortale detractionis, ibi. nu. 11.

Taliter infamacionem esse mortalem, etiam si apud unum solum probatur vtrius opinio, quando filii criminis detegitur, aliquando potest esse mortale. ibi. 1. c. 6. numero 12.

Soluntur argumenta Caietan pro parte contraria superius allegata nu. 1. ibi. nu. 13.

An sit peccatum mort. detractionis referre alijs crimen alterius, quod audiuit, non affirmando hoc, vel illud, sed nude referendo, ibid. nu. 14.

Animo infamandi, qui refert peccat mort. contra charitatem, sed si non animo infamandi refert, non peccat mortaliter, sed tantum venialiter delinquit, ibidem numero 15.

Immo crimen occultum alijs ne scientibus relatum si eo animo ledendi, est veniale, sin graue, cuius vel levis ius spicio grauitate nocere, mortale. ibi. nu. 16.

Qui solum aliorum dicta refert, siue faciat malo animo, siue ex leuitate, & loquacitate reuelans occultum crimen coram illis, apud quos certo scit, vel dubitat illi, cuius crimen deceptur, infamiam subitutum, siue enuniat ex leuitate audire oculis, siue alia quacunque causa, peccat mortale. ibi. nu. 17.

An sit peccatum detractionis infamare hominem, qui falsus, & falsis virtutibus, seu per hypocrisim, & falsis imposturas famam virtutum moralium, aut intellectualem,

lium, in populo, aut Repub. confectus est ibidem numero 18.

Si qui inique famam acquisivit, est noxius, & perniciosus populo, de eodem est, immo charitas dat mihi ius talem infamandi, si vero nimis noceat, minime licebit talem infamare, vt Astrologum, Medicum, &c. ibi. num. eod.

Historici qualia crimina publica memorie mandare possint sine peccato ibi. num. 19.

An, quicongregacionem, aut aliquid ex Monasterio, vel Religione infamatur, peccet, & restituere teneatur, ibidem num. 20.

Qui tacita persona explicato tamen Monasterio, vel religione peccatum detegere, peccaret mort. & ad restitutionem teneatur, ibi. num. 21.

An infamatus publice in vno loco, possit etiam in quocunque alio infamari, ita vt infamatus in vno loco, nec peccaret mortaliter, nec restituere teneatur, ibidem numero 22.

Colloqui de peccatis proximi notorijs cum iis, quibus nota sunt, non est peccatum, nisi id fiat ex malo, & sine ista intentione ibi. num. 23.

Qui diffamatur in vno loco ex necessitate coactus in alio loco infamatur, nec peccat, nec restituere tenetur, ibidem numero 24.

Qui diffamatum in vno loco diffamat, vbi diffamatus nullum habet commercium, & propter distantiam loci illuc probabiliter infamia delata non fuit, & contra charitatem, & contra iustitiam peccat, ibidem numero 25.

Qui crimen publicum in vno loco refert in alio, in quo probabilius, & moraliter cito infamia est percutiatur, nec peccat mortaliter, nec restituere tenetur, ibidem numero 26.

An quando diffamatio est in eodem loco peccati notorii, & in duobus temporibus, mortale sit veritatem sic olim vocacionem promulgare, ibi. num. 27.

An peccatum sit interrogare detentum in carcere, cur caput sit, ibi. num. 28.

An sit mortale peccatum infamatum in vno genere viri grauius in alio minus graui diffamari, & an restitutionem inducat ibi. num. 29.

Commisso, & concessio tanta est inter nonnulla crimina, vt reuelatio alterius criminis oculis non semper sit mortale ibi. num. 30.

An vero peccata adeo sint connexa, vt non sit peccatum reuelare aliud occultum, prudentis iudicio standum est ibi. num. eod.

Licere iudici infamatum de vero crimine rogare, an commiserit alia crimina, etiam eiusdem speciei, falso docuit Paludanus, nec valet eius ratio ibi. num. 31.

An tanta sit restitutionis obligatio, vt aliquando teneatur homo cum proprio viq. periculo famam alteri restituere, lib. 1. c. 7. num. 1.

Regulariter seu communiter loquendo non tenetur quis cum vitz proprio periculo famam alteri restituere, & quare ibi. num. 2.

In casu particulari contingere potest, vt teneatur quis aliam famam cum periculo vite restituere, ibidem numero 3.

Delinquens non tenetur se ipsum prodere, si viderit innocentem falso condemnatum propter crimen, quod ipse commisit ibi. num. 4.

Casus, in quonon tenetur, qui alterum falso accusauit, ob quod occideretur si infamatus, sic infamatum cum periculo vite liberare ibi. num. eo.

Duo exempla proponuntur, quibus paret, etiam cum periculo vite falso accusantem tene se prodere, aut retractare mendacium ibi. num. 5.

An miles supponens sibi partem alienum crimen suum reuelare teneatur ibi. num. 6.

An liceat vnicuique remittere diffamacionis restitutionem famam? ibi. num. 7.

Persona infamata in duplici differtia esse potest ibi. num. 8.

Infamia publice personar duplex, quae afficit personam ipsam solum, vel quae redundat etiam in subditos ibidem num. 9.

Duae opinioniones diuerse proponuntur, quarum prima Caeteri ex falso fundamento procedit, ibidem numero 10.

Possit remitti restitutionem famae conueniunt auctores, duplex sententia, sed an facta remissione infamator tutus remaneat in conscientia, inter se differunt, ibidem numero 11.

In casibus, quibus est licitum amittere famam, licitum est, & laude dignum restitutionem condonare ei, qui me infamauit ibi. num. 12.

Quando persona priuata ex nulla causa remittit restitutionem sibi debitam in alius cum tribus subiectis Redominia, simonia, & similibus, committendo peccatum solum veniale, in his autem predictis mortaliter contra charitatem sibi debitam, ibi. num. 13.

Quando fama personae priuatae est aliis necessaria, remittens restitutionem peccaret mortaliter, ibidem numero 14.

Religiosus, vel monialis remittens restitutionem famae suae peccat mortaliter, nec liberatur infamator ex condonacione illius, ibi. num. 15.

Persona publica, cuius fama redidit in alios, peccat mortaliter contra iustitiam remittendo restitutionem famae suae, nec valet remissio ibi. num. 16.

Item Paterfamilias, cuius fama iuris, & familie est peccata, ibi. num. 17.

Remissio facta a Prelato non liberat infamatores a restitutione famae, etiam si peccata non reddant inferiores infames, & soluitur rationes Sop. & vniuersae Nauarri in contrarium ibi. num. 18.

An in restitutione famae locum habeat compensatio ibi, numero 19.

Personae priuatae, quae se mutuo infamant, possunt ex mutuo virtutis consensu famae restitutionem virtualiter condonare, si vero publice, vel patet famulus, vbi item ibi. num. 20.

Non potest infamatus per modum vindictae intantem in fama ledere ibi. num. eo.

Infamatus falso apud Iudicem, aut contra iuris ordinem alienius crimen, quod probare non potest, ad iustitiam sui defensionem reuelare valet ibi. num. 21.

Si duo se mutuo infamauerint aequaliter, & alter eorum non vult famam restituere, neque uel ad restituendum cogi potest, teneatur tamen ratione charitatis, quando alter est in necessitate suae famae, ibi. num. 22.

Quod per mutuum, & reciprocam infamiam non tollatur damnum illarum, ac potius non possit fieri restitutio, non valet ratio Petri Nauarri, ibi. num. 23.

Si duo se mutuo diffamauerint, & alter eorum velit alteri restituere, vt sibi fiat etiam famae deperditae restitutio, compensatio locum non habet, ibi. num. 24.

Condonatio infamiae facta penitus generaliter venia omnium detractionum de illa, qua solum detractione excusatur, ibi. num. 25.

Qui rem alienam accipit in compensationem debui, non incurrit excommunicationem, quae prolata est contra eos, qui rem talem acceperunt ibi. num. 27.

An, qui alterum infamauit, teneatur ad restitutionem, quando infamator praecedens si iam annua, vt probabile sit infamiam illam traditam esse obliuioni ibi. num. 28.

Modus restituendi secundum M. et Nauar. Auctori non placet, ibi. num. 30.

An detrahens et mortis sit mortale, & restitutionem inducat, de iure explicatur, vsque ad num. 36. ibi. num. 31.

An peccatum in confessione auditum post mortem reuelari possit? ibi. num. 32.

Si fama defuncti conuenientia sit cum fama viuorum, infamans mortaliter peccat, & ad restitutionem obligatur, & in seq. 35. 36. ibi. num. 33.

An audis diffamacionem, & detractionem peccet mortaliter? ibi. num. 37.

Qui

Qui formaliter, & directè detrahèrem audia, peccat mort.
& tenetur ad restitutionem, & qui delectatur audiendo
propter odium eius, qui detrahitor. num. 39. qui mate-
rialiter, & indirectè, quando venialiter, quando morta-
liter, quando non omnino peccet. ibid. no. 38. 40. & 41.
Est mortale in persona privata non resistere detractori, cū
possit in his casibus: in nullo tamen eorum ad resti-
tutionem tenetur. ibid. no. 42.
Persona publica quando peccat mortaliter, quando ven-
ialiter, non impediendo, vel prohibendo detracto-
nem. ibid. num. 43.
Tenetur ad impediendum cum aliquo fimo incommodo,
non tamen cum aliquo notabili detrimento. ibid. nu-
mero 44.
Tenetur, ne sibi subditi aliorum famam laedant, & cora-
re, vt subditi famam restituat, vel ipse restituere ten-
etur. ibid. num. 45.
In restituendo detractoribus quomodo redarguendus de-
tractor, & pulchre de hac re sanctorum sententia. ibid.
num. 46.
Infamia in tribunali seculari contractum parte laici pro-
clamante rex, aut Princeps remittere non potest in Fo-
ro ecclesiastico solus Papa, & non ordinarius. l. 1. c. 1. cap.
3. num. 18.

Infidelis.

An infidelium bona possit Christianus sine peccato pri-
vum auferre? lib. 9. c. 14. num. 26.
Quomodo infideles possit princeps non tantum bonis,
sed vita privare. lib. 9. c. 14. num. 27.
Quis autem nec persona privata, nec potestas publica pri-
vare bonis, aut captivare. ibid. num. 28.
Si infidelis bona fidelium vendiderit publice, potest fide-
lis eadem emere. ibid. no. 30.

Iniuria.

Iniuria, & iniuria, quae per verba inferri possit, duplex. l.
3. c. 1. num. 5.
In iudicio sicut in alijs humanis actibus unde defumam-
da sit iniuria. l. 1. c. 1. num. 30.

Innaturalitas. Bestialitas.

Innaturalitas quid sit? semper peccatum mortale. l. 3. c. 5.
num. 17.
Bestialitas est peccatum omnino contra naturam gen-
tium. num. 18. ad hanc speciem pertinet concu-
bitus cum demone. ibid. no. 19.

Inobediencia.

Inobediencia in re minima quomodo mortale. lib. 5. cap.
4. num. 23.

Inquisitio. Inquisitores.

Inquisitio quid sit? & de denunciatione, & accusatione quo-
modo differt, & quor eisdem species. l. 1. c. 10. nu-
mero 8 & 9.
Inquisitio quae cinque fieri potest vel ad penam inferen-
dam, vel ad damnum, aut errorem vitandum. ibid. nu-
mero 10.
In inquisitione meritorum, & sufficientie tenetur tum re-
lites tum ipse subditi secrete, vel iudiciale manifestare
defectos, & impedimenta, quae certo noverint. ibidem.
num. 60.
Hoc autem intelligendum est cum voluntarie quis se of-
ferat, & possit alias autem ad superiores, & electores
peritior inquirere. no. 11.
Inquisitio regulariter fieri non potest, nisi de crimine, de
quo quis diffamatus est. ibid. no. 12.
Quae ex dictis ariolorum, aut astrologorum ansam Inqui-
sitionis arripiunt, merito reprehenduntur a Soto. ibid.
num. 60.
Inquisitio omnis generalis iure, & legitime à Iudice fieri
potest absque prava infamia, aut Actore aliquo, vel de-
nunciatore. ibid. no. 16.

In generali inquisitione Prælati solum compellere po-
tunt subditos, vt denuncient sua crimina. ibid. num. 17.
In inquisitione, quomodo facient Domini Inquisitores, mani-
festanda sunt delicta, quae sunt contra fidem, & quae
vergent in damnum temporale Reip. etiam delin-
quens nulla labor infamia. ibid. no. 60.
An extra hos casus teneantur Inquisitores suis edictis ex-
primere se ea tantum inquirere, quae laborant infamia.
ibid. no. 18.
Inquisitionem speciem procedere debet infamia, seu cia
morosa infamatio. ibid. no. 19.
Inquisitor, seu Iudex sciens crimen subditi, & plures testes
conficis, per quos delictum probari valeat, via Inquisi-
tionis procedere non potest, antequam cum accusante.
ibid. num. 20.
Inquisitionem speciem contra hunc fieri sine accusa-
tore, iure solum humano positum prohibetur. ibidem.
num. 21.
Inquisitio quando mixta est, an semper procedere debeat
infamia. ibid. num. 22. Quando crimen est publicum,
& notorium, an liceat in particulari inquirere, ibid. no.
23. & 24.
Argumenta contraria respondet Navarrus, verius ta-
men alij. ibid. num. 25. & an tenetur Reus inquisi-
tione facta in genere supponi manifestare, & prodere, vbi
negatur tenetur contra Sotum. ibid. num. 60.
An si vnus tantum fiat crimen notorium commissum, &
ille interrogatur à Iudice per generalem Inquisitionem
procedente, & etiam factum repetatur. ibid. num. 26. &
vt via accusationis, & denunciationis iudicè procedat,
quae requiratur. ibid. no. 27.
An ad inquirendum in particulari sine infamia proceden-
te adeo sit infirmitas malum? vt nunquam liceat aliter
inquirere sine accusatore, aut infamia. lib. 12. cap. 11.
numero 1.
Quid de Gregorio Magno sentiendum, qui occultum li-
belli auctorem precepit se prodere alias excommu-
nicationem incursum, cum nulla precessisset infam-
ia. ibid. no. 2.
Varijs modis responderetur, quia tamen venio sit. ibid. no.
3. & 4. refellitur opinio Caietani. ibid.
An ad inquisitionem omnino speciem sufficiat indica-
cia? & quid de testimonio S. Thomae dicendum, ibid.
num. 5. & 6.
An aliquibus saltem in casibus procedere possit iudex, &
inquirere sine accusatore, & infamia? ibid. num. 7. &
an sit de iure natural, vt precedat inquisitionem infamia.
num. 8.
Quinam sunt casus illi, in quibus etiam speciali inquisi-
tione procedi potest sine accusatore, vel infamia. ibid.
no. 9. Immo in tali inquisitione tenetur interrogatus ad
respondendum in casibus dictis. ibi, vsque ad om. 19.
An contra Religiosos procedi possit in criminibus graui-
bus siue accusatore formal, aut virtuali. ibid. no. 20.
Quomodo, & quando obligant edicta superiorum, & in-
quisitorum, & episcoporum, in quibus sub excommu-
nicatione, aut iuramento precipitur subditi denun-
ciare, & manifestare delicta, lib. 12. cap. 14. num. 22. vs-
que ad 26.
In quibus casibus non obstante mandato generali, aut spe-
ciali superiorum, & excommunicatione, aut iuramento
non tenetur subditi denunciare delicta. ibid. no. 27.
Inquisitores qui precipiunt, vt scientes crimina statim re-
ferant, quomodo intelligendi saluo ordine fraternae con-
suetudinis. l. 1. c. 4. no. 19. & l. 12. c. 16.
Vide plura verb. Reus. Testis. Iudex.

Instrumentum.

An & quomodo instrumentum publicum tabelliois tes-
tari possit. l. 1. c. 11. no. 12.
Notarius occultans instrumentum requisitum grauiter
peccat, ad restitutionem damni tenetur. lib. 12. c. 5.
numero 9.
Quae solemnitates requirantur, vt fiat, an instrumen-
tum

Index Copiosissimus

tum sit validum, ad quos pertinet. ibid. nu. 11.
Vt sit Authenticum, nouem communiter requiruntur. ibidem.
 Notarius sciens instrumentum vsurarium, grauiter peccat. ibid. nu. 13.
 Notarius instrumentum faciens contra libertatem ecclesie mortaliter peccat, & est excommunicandus. ibid. nu. 14.

Intellectus.

Intellectus qualis sit animi potentia. l. 1. c. 1. nu. 3.
 Duplex est, speculatiuus, & Practicus.
 Iudicium intellectus practici synderesim appellatur. S. Basil. & Hieron. ibid. nu. 4.
 Practicum intellectum consequitur naturalis appetitus Finis in voluntate. ibid. ntm. 5.
 Intellectus practici prima operatio, consilium. ibid. nu. 7.
 Speculatiuum habitus Intellectus, practicum synderesim appellatur. l. 3. c. 2. nu. 6.

Irregularis.

Contrahens matrimonium, & consummans ignoranter cum illa, quae prius ab alio fuit corrupta, irregularis est. l. 2. c. 9. nu. 28.
 Qui uxorem, quam duxit virginem, post adulterium commissum etiam id ignorans cognoscit, sit irregularis. ibi. nu. 29.
 Filius, quem mulier nupta ex presbytero concepit, quamuis ipse ignoret, irregularis est. ibid. nu. 30.
 Per reiterationem confirmationis committi, & incurri irregularitatem falsum esse, vnde constat. lib. 3. cap. 8. numero 10.
 Irregularitas non nisi in casibus à iure expressis incurritur, nec ad alios casus extendenda. ibid. nu. eod.
 Sodomitae notorius irregularis, fecus autem occultus. vi. ver. Sodomitae. l. 8. c. 1. nu. 16.

Irrisio.

Irrisio peccatum linguae ab alijs distinctum. eius finis intentio quis, à contumelioso, detractore, susurrone diuersus. l. 1. c. 5. nu. 6.
 Irrisio duobus modis fieri potest, & quinam de hoc vitio tractant. ibi. nu. eod.
 Irrisio ex suo genere veniale peccatum, quomodo autem mortale, quandoque veniale. ibi. nu. 7. 8. 9. & 10.
 Derisionis gradus quatuor secundum S. Thom. ibidem numero 11.
 Inter hos gradus grauissimum peccatum quid. ibid. numero eod.

Iudex. Iudicium.

Quando potest iudex licite iudicare secundum illam opinionem, quae amico magis fauet, immò modo secundum vnam, modo secundum aliam secluso scandalo propter amicum iudicare. l. 1. c. 1. nu. 4.
 Iudex qui habet propositum ceteris paribus semper ferre di sententiam pro amicis, regulariter loquendo, est in periculo peccandi mortali. ibid. nu. 7.
 Iudex sequi potest sententiam probabilem relicta probabiliori, modo illam, quam sequitur, iudicet esse veram sin falsam, secundum illam probabiliorum. nu. 8.
 Non tenetur Iudex semper illud sequi, quod est rectationi conformius. ibid. nu. 9.
 Iudex & Confessarius vtque in foro suo, & tribunali verus iudex, & aequè possunt sequi opinionem probabilem. ibid. nu. 10.
 Iudex quando secundum probabiliorum opinionem iudicat tenetur, vt bene Aragon. ibid. nu. 11.
 Quando sint duae opinionēs aequè probabiles ex parte facti, in Cuiuslibet, aut Criminalibus, quid agere debeat. c. eod. mm. 12.
 Quando ex parte facti duae sint probabiles, altera tamen probabilior, in Cuiuslibet tenetur Iudex iudicare in fauorem probabilioris, quare ibi. nu. 13.

Cum sit diuersitas opinionum probabilium circa iuris intelligentiam, potest iudex eam sequi, quam putat probabilem; è contra vero ex parte facti. ibid. nu. 15.
 Iudex in fauore rei iudicare non potest, sed secundum merita causae, & processus. l. 1. c. 1. nu. 20.
 Quidnam potest Iudex circa legem penalem, in qua certa pena statuitur pro delicto. l. 3. c. 7. nu. 13.
 An, quando lex sub distinctione penam certam statuit, Iudex possit minorem semper eligere. ibid. nu. 14.
 Quando iudex ex iusta causa potest penam augere, vel minuire. ibid. nu. 15.
 Quando Iudex remittendo penam Iuris obligatur in conscientia ad reddendum altem, quantum erat pena aestimatio. ibid. nu. 16.
 Quando licitum sit pro Reo apud iudicem intercedere, quando vero non liceat. ibid. nu. 17.
 Iudices seculares contra blasphemias conuictos, non animaduertentes ipsidem poenis subiungunt. lib. 6. cap. 13. nu. 16.
 Iudex per iniquitatem non ferens sententiam, nec condemnans reum ad soluendas penas in lege impositas, ad illarum restitutionem tenetur. lib. 10. tract. 2. c. 14. numero 12.
 Iudex non iuste applicans penam pecuniariam sententia iusta iam pronunciata contra Reum, tenetur ijs restituere, quibus esset applicanda. ibid. nu. 13.
 An iudex non obstant, non manifestans, aut tacens, & alij, qui tenentur ex officio damnum impedire, teneatur in solidum. lib. 10. tract. 2. c. 15. nu. 16.
 Iudex tenetur ad restituendum penam, quam reus dimittit, siue iniuste remittatur ante, vel post latam sententiam, ipso facto sine alia iudicis condemnatione. ibi. nu. 14.
 Iudex in rebus parui momenti penas dissimulans non tenetur ad illarum restitutionem. ibi. nu. 15.
 Iudex, & alij iustitiae ministri possunt habere stipendium à lege laxatum. l. 10. tract. 3. c. 3. nu. 5.
 Iudex accipiens aliquid, ad quod tenetur ex iustitia, vel facere, vel omittere, peccat, & ad restitutionem obligatur. ibid. nu. 6. & 7.
 An restituere debeat nulla expectata repetitione datus, aut iudicis sententia. ibid. nu. 8. & c. ubi nu. 9.
 Iudex scienter proferens falsam sententiam peccat mortaliter. l. 12. c. 2. nu. 17.
 Ad iudicium plures personae concurrunt, nonnullae substantialiter, aliae coningeter, seu accidentaliter, & quarum ille sint. l. 12. c. 7. nu. 1.
 Iudex, vt recte iudicium ferat, & absque peccato, quinque habere debet. ibid. nu. 2.
 Sine potestate iudicandi sententia lata est inualida, & iudex peccat mortaliter. ibi. nu. eo.
 Quisnam ex virtute potestatis legitimum iudicium exercere potest, & quibus modis, & quod duplex sit haec potestas competens. ibi. nu. 3.
 Iudex arbitrius duplex. Iudicis arbitrarij sententia potest habere vim cogendi Pontificem, licet non perfectam, vt ad parendum cogi possit per penam. ibid. nu. 4.
 Leo IV. subiecit se iudicio Ludouici Imperatoris, & Carolij Magni, quos in foro exteriori arbitros elegit. ibidem nu. eod.
 Iudices seculares iudicando Clericos, & de rebus spiritualibus peccant mortaliter, vbi notabile exemplum Constantini Magni ostenditur. ibid. nu. 6.
 Viros Ecclesiasticos, aut etiam seculares principibus secularibus in rebus spiritualibus esse saeculares, iuri diuino repugnat. ibid. nu. eod.
 Papa, cum se Vicarium Christi in spiritualibus, & temporalibus appellet, an se laice potestati intromittat. ibid. numero 7.
 Iudex ecclesiasticus non solum iudicare potest personas laicas in rebus mere spiritualibus, sed etiam in delictis mixtis. ibid. nu. 8. & è conuerso iudex secularis intromittere se potest inter personas ecclesiasticas.
 Clericus coram iudice seculari seculariter conuenire potest, ipse autem coram seculari conueniri non potest, nisi

nisi in casibus iure concessis, & quando illi sunt, ibidem
num. 9.

An Clerici renunciare possint iuri, & privilegio fori, vt a
iudicibus secularibus iudicentur, ibidem, 10.

In iudice duplex veritas requiritur, scilicet, & conscientia, &
quod in iudicando sequi possit, & tenetur, vbi, quo
vere innocens sit penitus scire cogatur, proinde la-
men reus, & innocens, l. 1. c. 8. num. 10.

Iudex veritatem eruite contra iuramentum innocens accu-
sationem, quibus remedijs, tenetur, ib. 3. 4. 5. & si nul-
lum ex his iudiciali, quod tacite tenetur iuxta, ibidem
num. 6.

An liceat vel in criminalibus, vel in Civilibus condemnare
eum secundum allegata, & probata, quem citro sit
esse innocentem, ibidem, 7. vique au 1. 2. Optimo ter-
tia v. not. & communis in practica, quod, ibid.
num. 13.

Quamvis iudicatus fugiat iudex in iudicando. Pri-
uata scientia vti potest, quomodo, aut quando, ibidem,
num. 14.

Iudex sententiam dicere neque ex informio, seu scri-
ptura in iudicio non produca, quoniam ex illa prae-
sumpta exhibita sus Accusator, & rei prius cognoscit, ibid.
num. 15.

An iudex inferior, qui nulla alia via vitam innocentis co-
mode saluare possit, tenetur deponere officium suum,
ne condemnent innocentem contra priuilegium sui scien-
tiae, ib. num. 16.

An iudex, & executor sententiae iudicis, si condemnatum
certo nouerit esse innocentem, renatur officium
deserere, & an peccet mortaliter exequendo praecipit
sententiae, ib. num. 17.

Iudex in publicis sententijs fecendis quomodo procedere
debet, in officijs aut cui conueniens quomodo, ibid.
num. 17.

An, si iudicium sit ad Regem, seu supremum iudicem de-
latum, possit innocentem vere reus, conuictum tamen
nocentem a morte absolueret, & condemnatum libera-
re, vid. verb. Principes, ib. num. 19.

An iudex saltem supremus, qui certo nouit aliquem, quod
reus in vinculis acum, opinione tamen publica inno-
centis esse probatur, talem condemnare, & morte possit
adhibere, ib. num. 20.

De solemnitate iudicij praecipue duo sunt, ibidem, nume-
ro eod.

In quibus solemnitatibus iudex inferiori dispensare non
potest, sed per publicam scripturam procedere tenetur
ibid. num. 21.

Quando crimen secretum est, vel improbabile, an possit
iudex supremus solemnitates iudicij praetermittere, ib.
num. 22. & 24.

Si crimen sit probabile, locum habet epicheia, ibidem, nu-
mero 25.

Iudex siue inferior, siue supremus extra casus supra po-
sit ad iudicandum aliquem non ob secretum iuramentum pri-
uatum, vt reus innocens, ib. num. 27. & item, & executor,
rei mandatorum mortaliter peccat, & ad restitutionem
obligatur, ib. num. 27.

An iudex semper iudicare debeat secundum verba legis,
an potius aliquando possit vti epicheia, & de quibus le-
gibus hoc intelligatur, l. 12. c. 9. num. 2.

Iudex tam supremus, quam inferior (cum praecipue De-
calogi sunt indispensabiles) secundum illa iudicare de-
bet, an num. eod. Si enim causa proposita ad leges hu-
manas pertinet, nec repugnat legi diuinae, aut naturali,
ib. num. 3.

Varij casus in quibus nullo modo secundum verba legis,
sed secundum epicheiam iudicandum est, ibid. nume-
ro 4. & 5.

An iudicium, seu sententia iniusta contra leges lata in fu-
rore conscientia obliget, ib. num. 7. Potest autem sententia
iudicis iniusta esse ex tripli causa, num. 8.

Iudex ad iudicandum alteri, quod suum non est, non obsequi
dine iuris, & peccat, & ad restitutionem tenetur, ib. num. 9.

Quid, cum persona, cui ad iudicatum, quod suum non erat,
bona, vel malo fide iungatur, ib. num. eod.

Iudex primas aliquem re non sua iurisdictione iuris pec-
cat, & non ad restitutionem tenetur, ille vero, cui ad-
iudicatur (si iustum sit) bona conscientia possidebit, ibi-
dem, 11.

An vero postquam quis per iniustam sententiam re sua
perierit, & non appellat, is, cui res est iudicata, bona
& iusta conscientia possideat, ib. num. 12.

An sententia iniusta obliget in beneficijs Ecclesiasticis,
ib. num. 13. & 14. & seq.

Modis procedendi in iudicio triplex, per denunciatio-
nem, Inquisitionem, Accusationem, ib. l. 2. cap. 10. nu-
mero 1.

Iudex Ecclesiasticus procedere potest ad excommunica-
tionem dupliciter, & quoniam requirit praeniam iustitiae
admonitionem, ibid. num. 7.

Iudicium duplex, Ordinarium, & extraordinarium. In ex-
traordinarijs iudicijs quinq; vice vtriusq; factoris iun-
guntur, l. 12. c. 11. num. 10.

In iudicio vnde defensionda sit iniuria, lib. 12. cap. 2. nu-
mero 20.

An mendacium ex se veniale fiat in iudicio mortale etiam
de materia leuissima, vt voluit Caietanus, ib. num. 20. vid. ver-
mendacium.

Iudex cauere debet a torquendis reis sine legitimis suffi-
cientibus in iudicijs, l. 12. c. 1. 2. num. 1.

In forma iudicij consideranda est quantitas pena, ib. num.
2. & quomodo, & cui liceat penam legis relaxare, eum
contra voluntatem a. iustitiae, ibid. num. 3.

In quibus casibus nullus iudex penam remittere possit
sua conscientia, ib. num. 5. Et in quibus periculosum
est pro reo apud iudicem intercedere, ib. num. 4.

An reus, cum iudex penam temporalem, & pecuniam
soluendi remittit, iustus maneat in conscientia, ibidem,
num. 5.

Iudices seculares non faciles esse debent in penis corpo-
ralibus mutandis in pecunias, ib. num. 6.

Iudices Ecclesiasticos pro quolibet delicto, vel statuto pe-
na pecuniarum imponere aequum, & iustum non est
ibidem num. 7. Quando autem id possit, ib. num. eod.

In forma iudicij requiritur necessarius vis executionis,
vt celeriter iudex causas expediat, aliter reus re-
tinetur, ib. num. 8. debet visitare carceres, ibidem, & vt con-
demnati prius contineantur, & si fieri possit, communi-
cent, ibid.

Iudex aliquo debita scientia officium publicum assumens
grauius peccat, l. 12. c. 1. num. 1.

Vt punctus in iudice duplex requiratur, ibidem nume-
ro 2.

An iudex in peccato mortali existens alios iudicando mor-
taliter peccet, ibid. num. 3. 4. & 5.

An liceat iudici a iugantibus accipere pro excedendo ius-
titiarum officio, ibidem, num. 7. Et quando suspensum ac-
cipere liceat, vel non, laici, vel Ecclesiastici, ibid. nu-
mero 8. & 9.

Quoad munera quid potest iudex Ecclesiasticus ordina-
rius habens beneficium, cui annexa est iurisdic-
tio, Quid iudex secularis ex iure communi cuiusq; ibid. nu-
mero 12.

Iudex Ecclesiasticus delegatus a Papa habens beneficium
non potest in iuris iurisdictione, ib. num. 13. Accipiens ad ex-
communicationem tenetur, & consilio constitutionis nulla est,
& de iudicio ib. num. 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.

An iudex iurisdictione accipiens munus excolet ordinatum, vel
Ecclesiasticum delegatum, & an post iam consecra-
tionem ius canonice, vel civile abrogari possit, ibid.
num. 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.

Iudex delegatus a Papa habens beneficium quando tota
conscientia aliquid pro compensatione expensas re-
cipere potest, ibid. num. 16.

Delegatus ab alio ordinario, quem a Papa, extra duos
caus licet potest expensas accipere, ib. num. 17.

Iudex secularis extra dominium suum, quando expensas
petere

petere potest, & iudex ecclesiasticus quibus in casibus licite potest, quibus non? ibid. nu. 17.
Quoad Xenia, quantum iudici seculari, vel ecclesiastico ex iure canonico, & civili accipere liceat? ibi. nu. 19.

Iudicium temerarium.

Iudicium temerarium radix, & origo omnium peccatorum, quæ verbo committuntur, ibi. 1. 2. & 3. nu. 1.
Suspicio, dubium, iudicium temerarium quomodo inter se differat, ibid. nu. 2. procedunt ex leuib. indicij, & quænam leuia dicuntur, ibid. nu. 3. & 13.
Iudicia temeraria, & suspiciones ex tribus potissimè causis provenire solent, ibi. nu. 4.
An suspicio, ut comprehendit iudicium temerarium, ex se mala sit, & peccatum, b. nu. 5.
An præsupposito, quod iudicium temerarium sit malum, quando erit peccatum mort. quando veniale, ibid. nu. 6.
Vt iudicium temerarium sit mort. quatuor requiruntur, ibid. nu. 13. 14. & 15.
Iudicare malum de altero, quando causæ sufficientes, & indicia probabilia id suppartunt, non est peccatum, nec iudicium temerarium, ibid. nu. 11.
An iudicare ex leuib. coniectura aliquem esse sanum, stultum, indoctum, abarum, prodigum, &c. sit materia grauis, & mortalis, ibi. nu. 16.
An aliquando peccatum mortale committatur iudicando, & mere de culpa venial. proximi, ibi. nu. 17.
An iudicium temerarium ex leuib. coniectura de defectu naturalis sit mortale, ibi. nu. 18.
Cum virtuti oppositum sit propriè iudicium temerarium? & an quæ dicta sunt, intelligantur de iudicio exteriori, vel interiori tantum, ibid. nu. 19. Iudicium temerariū licet propriè sit in actu interno & extrinsecus in actu externo, non tamen sunt duæ distinctæ species, ibi. nu. 20.
An, quando quis prudenter, non temere suspicatur, aut iudicat aliquod malum de proximo, licum sit illi suspicionem suam aliis aperire, & reuelare, ibid. nu. 20.
Iudex aliquem condemnans ex leuib. coniectura mortaliter peccat, & multo grauius, quam qui per iudiciū interius hanc inoniam interrogat, ibi. nu. 21.
An existente dubio probant, & rationabili de facto, aut dicto alterius teneatur homo tale dubium in meliorem partem interpretari, ibi. nu. 22. An quando video humi-modi signa dubia, suis sit interpretari in meliorem partem negativè, ibi. nu. 23. & 24.
In deteriori partem iudicium quomodo liceat, ibidem, nu. 25.
Inter iudiciū speculatiuum de rebus, & practicum de personis maximè distinguendū, ibid. nu. 26.

Iuramentum.

Ad Iuramenti visus per se bonus, & licitus sit? ubi soluntur argumenta per parte negatiua, l. c. 3. nu. 1. & 2.
An Canonicus Mart. 5. simpliciter prohibet omnem inodū iurandi, & quomodo ordinatur in casum euerentem, & honorem Dei, ibi. nu. 3.
Præceptum est naturale, ac diuinum omnibus commune iurare, cum ad id ratio inducit, ibi. nu. 4.
Iuramentum, licet ex circumstantiis sit bonum, non tamen appetendum, & quomodo necesse est, ibi. nu. 5.
Iurandi frequentia, & confuetudo maxime caueda etiam in sermonibus vernaculis subiecit, ibi. nu. 6.
Vt iuramentum actus sit bonus, & licitus, variz circumstantiæ requiritur enumeratio, ibi. nu. 7.
An pueri ante pubertatem ad nutu possint ad iuramentū, si ad id se obliuerint, ibi. nu. 8.
Pueri soli capere possunt se obligare ad iuramenti promissionem, pueri tamen pater huiusmodi iuramenta iurare sicut vult, & quando, ibi. nu. 8.

Penuri repelluntur a iuramento, quare? & quod duo cōsideranda sunt in iuramento, ibid. nu. 9.
De quo tamen penuri intelligendum, an de consilio in iudicio, an de necessitate, ibid. nu. 10.
Clerici, sacerdotibus, & Presbiteris in iudicio iurare interdicitur, quare? in quibus tamen casibus iurare licebit, & præcipue spiritibus, ibi. nu. 11.
Clerici accusati coram iudice seculari, aut requisiti, vt solemne præstent iuramentum, coram eo iurare prohibetur, qualiter tamen id possunt, ibi. nu. 12.
Si iuretur aliquid, quod est peccatum mortale, aut veniale, non est seruandum iuramentum, ibi. nu. 13.
Iuramentum factum pro re turpissima, & iniusta non valet, nu. 14. nec in deum nomen ecclesie, aut diuinitati nem regni, ibid.
Iuramentum, cum sit actus laicæ, per solum Deum fieri debet, per creaturas tamen non nisi ad Deum relatas. Iurare per creaturas maxima Deo iniuria, quando, ibi. nu. 14.
Iurare per membra Dei maxima i. scilicet blasphemia, præcipue si aliqua nominetur, ibi. nu. 15.
Iurare per membra Christi honestè regulariter loquendo, non est mortale modo absit contemptus. ibidem, nu. eod.
Verum, vel solum iurare per falsos Deos, peccatum mortale, quare, ibi. nu. 17.
An grauius sit peccatum iurare falsum per verum Deū, quam iurare verum per Deum falsum, ibi. nu. 18.
An liceat Christiano petere, nam recipere iuramentum a idolatra, quam sit per Deos falsos iuraturum, n. 19. & nu. 20.
An iurans per Deos falsos, & aliquid promittens arctius promissum implere teneatur, quam si simpliciter, & absque iuramento promississet, ibi. nu. 21.
An grauius sit peccatum iurare fallaciter per Deum, quā per creaturas, ibi. nu. 22.
Quare penurians cum solemnitate infamis sit, & irregularis simpliciter, autem penurians non item, ibid. cm. 1. nu. eod.
Iuramentum duplex. Assertorium, & promissorium, quæ ex hinc vitari possunt. Assertorium vero ex octo sim-bus vitari solet, ibi. nu. 23.
Causa conconstans turpi & illicito reddit iuramentum, ibid. nu. 24. Obui præstare solebant iuram. 25.
In Dominicis dubus, & in festis solemnibus nisi ex magna necessitate, & pro causis pijs ecclesie iuramentum solemne præstare non licet, ibi. nu. 26.
Vt iuramentum virtus, & actus sit religionis, quoniam circumstantiæ necessariæ requiruntur, ibi. 3. caput. 4. nu. 1.
Quot per veritatem in iuramento requisitam intelligatur, ibid.
Quid per iudicium, & quæ iurans, vt cum iudicio iuret, præcipue considerate debeat, ibi. nu. 3.
Ad iuramentum requiritur, vt res sit bona, ibi. nu. 4. nu. 10. 4.
Instita requiritur ad iuramentum assertorium, & promissorium, sed diuersimode, ibi. nu. 5.
Conditiones oppositæ vitantes iuramentum quæ? ibid. nu. 6.
An omne iuramentum, cui aliquid ex prædictis deest, sit penurium necne? ibid. nu. 7. & an omne penurium sit peccatum, ibi. nu. 8.
An penurium sit grauius peccatum ceteris, quæ in proximum committuntur, ibi. nu. 9.
Cur homicidium maior pena puniatur, quam penurium, cum tamen non sit grauius peccatum, ibi. nu. 10.
Qui de grauitate penurii copiose scripserunt, ibidem, nu. 12.
Quando iuramentum ex defectu aliquius circumstantiæ sit mortale, vel veniale, ibi. nu. 13.
Iuramentum assertorium quacuque de causa fiat, si veniens deest, & actus sit deliberatus, est mortale. ibid. nu. 14.

Peritium iocofum non esse mort. a Theologis exploditur contra Goffredum, cui fauet Angelus, in. nu. 15.
 Quicunque doli capax in iudicio, vel extra iudicium scietur, vel secundum affirmationem iurans, de quo dubitat, peccat mort. ib. nu. eod.
 Nullum peritium mortale factum ex surreptione, n. 16.
 Qui iurat falsum in aduerter, ita tamē dispositus, quod si sciret esse falsum, adhuc falso iuraret, peccat mort. nu. 17.
 Qui iurat falsum putans esse verum non habens animum fallendi, si nullam adhibuit diligentiam, ut certō sciret, peccat mort. si aliquando, sed non sufficientem, venialiter ib. nu. 18.
 Vi iurans excusetur a peccato, tenetur credere magis verum esse illud, quod iurat, quam eius oppositum, ibid. nu. 19.
 An qui aliquid affirmat aliter concipiendo, & intelligendo verba in mente sua, quam illa accipit, cui iuramentū præstat, sit peritius, ib. nu. 20. 21. & 22.
 Qui coacti iurare respondent id, quod verum est secundum propriam intentionem, & falsum secundum eius intentionem, cui iuramentum præstat, a peccato excusantur, ib. nu. 24.
 Confessarius interrogatus de auditis in confessione excusatur a peccato, iurando se non audivisse, ib. nu. eod. sic testis, aut reus rogatus a Iudice non suo, aut vxor de adulterio taliter verū si sine violentia, sed cum iustitia interrogatur.
 A persona pñuata rogatus cum iustitia iurare tenetur ad intentionem illius exigentis, ib. nu. 25.
 Quando quis potest vii a quocunque, ib. nu. 26.
 Iuramentum promissorium, cui deest veritas de præsentī, siue de re licita, siue illicita, magna, aut parua, peccat mort. ib. nu. 7.
 An iurans occidere hominem non habens animum adimplendi peccet mort. ib. nu. eod.
 Assuetus iurare tam verē, quam falso non aduertens, an falsum iuret, peccat mort. ib. nu. 10.
 Peccans ex consuetudine præter peccata, quæ committit in singulis iuramentis, peccat peculiari modo omissionis contra charitatem, ib. nu. eo.
 An, & quando peccatum sit violare iuramentum comminatorium, ib. nu. 11.
 Iuramenta comminatoria parentum excusantur per conditionem appositam, ib. nu. 12.
 Comm. tio facta de aliquo malo culpæ siue mortali, siue veniali potest, & debet non adimpleri, ib. nu. 13.
 Vt comminatio facta de iusta inflictione, aut procuratio mali penæ, siue quoad corpus, siue quoad temporalia tunc consideranda, ib. nu. eod.
 An peccet, & periuri sint, qui honoris, aut amicitie causa iurant se non præcelluros in exitu domus, & similia, & tamen contrarium faciunt, ib. nu. 14.
 Quænam conditiones in omni iuramento simpliciter facto subintelligendæ sint ex iure communi, ut iuramentum obliget, ib. nu. 15.
 Delatio auctoritati superioris, observatio fidei, propter quam iuratur, conditio rerum, & personarum ad obligandum iuramentum requiruntur, ib. nu. 16. 17. & 18.
 In iuramento tam assertorio, quam promissorio est obligatio, sed diversimode, ib. s. c. 6. nu. 1.
 Iuramentum male factum per creaturas, aut falsos Deos ruandum est, & obligat, si hecū sit, quod iuratur, ib. nu. eod.
 Iuramentum de eo, quod est peccatum mort. aut veniale, non obligat, sed est peccatum illud servare, ib. nu. 2.
 Iuramentum iniquitatis vinculum esse non potest, ib. nu. eod.
 Iuramentum de re vana, non indifferenti non obligat, ib. nu. 3.
 Iuramentum illicitum quacunque potest obligare, ib. nu. 4.
 An Iuramentum dolosum obliget, ib. nu. 5.
 Quando promittens, & iurans intentionem promittendi,

& iurandi habuit, non tamen animum adimplendi, peccat mort. ib. nu. 6.
 Qui iurat aliquid cum animo iurandi, non tamen promittendi, & se obligandi, peccat mort. contra Greg. de Val. ib. nu. 7.
 An sic iurans maneat obligatus ad implendum, quod iuravit, ib. nu. 8.
 Qui fingit se iurare, animum tamen iurandi non habet, nullam ex natura iuramenti obligationem incurrit, ib. nu. 9.
 Ratione tamen scandali tenetur, quando, ib. nu. eod.
 In foro exteriori iurans semper in dubio præsumitur habuisse animum iurandi, & se obligandi, ib. nu. 10.
 An, qui sic se iurare fingit, semper peccet mortaliter, ib. nume. 11.
 An licet vii verbis simulatoris, & amphibologicis in iuramento promissorio, ib. nu. 12.
 Metu coactus latroni centum aureos pecunias se daturum iuramento promittens an persolvere teneatur, ib. nume. 13.
 An iuramentum coactum, seu metu extortum sit obligatorium, & an obliget in foro exteriori, an solum in foro conscientie, ib. nu. 14. & 15.
 Iuramenta per vim, & nō solum per iniuriam extorta in foro exteriori non obligant, quare, nu. 16. & 17.
 An hæres ex vi iuramenti a defuncto testatore emissi illud præstare obligetur, quod defunctus iurando promiserat, ib. nu. 18.
 Qui iuravit alicui se aliquid facturū, an teneatur illo mortuo idem facere eius hæredes, ib. nu. 19.
 Obligare quis potest se alicui, & successoribus eius, non autem se, & successores suos, quare, ibid. nu. 20.
 An minor annis viginti quinque aliquid iuramento confirmans sine consensu tutoris in conscientia obligetur servare promissum iuramento firmatum, ib. nu. 21.
 An, qui promittit cum iuramento aliquid facere, obligetur sub mort. id facere, licet velit solvere id, quod interest, cui iuratur, ib. nu. 22. & 23.
 Qui iuravit se solumum certam quantitatem pecunie, an possit sine peritio satisfacere per compensationem ibid.
 Circa iuramenta facta in nomine alterius, ut a procuratoribus, & patronis nomine absentium, quid dicendum, ib. nu. 25.
 Iuramentum fieri non potest per procuratorem, etiam si mandatum habeat speciale, quando, & quo casu, ibid. nu. 17. & 18.
 Ex quatuor capitibus contingere potest iuramentum promissorium non esse adimplendum sine peccato, s. 3. ca. 7. nu. 1.
 An scetis iuramentum promissorium, cui deest veritas de futuro, peccet semper mortaliter non adimplendo, vel aliquando solum venialiter, l. p. c. 4. nu. 18.
 Violatio iuramenti de re levi æque erit mort. peccatum, ac de re gravi, & quare, & quomodo intelligatur modicum pro nihilo reputari, ib. nu. 29.
 Mendacium officiosum ex se veniale iuramento confirmatum sit mortale, ib. nu. eod.
 In iuramento promissorio Deum non vii testem veritatis, nec vii pignus, sed vii fideiorem esse (ut voluit Petrus de Arragon.) refutatur, ib. nu. 30.
 Non peccat mortaliter, qui partem minimam promissionis iurate non adimplat, si reliquum adimpleat, ib. numero 31.
 Iuramentum ex defectu iudicii, aliquando mortale, aliquando veniale, ib. nu. 32.
 Ad iuramentum requiritur sufficiens deliberatio, & inquisitio secundum materiam qualitatem, & quando ex negligentia erit mortale, quando vero nullum, ibid. num. 33.
 Quanta necessitas requiratur ad iuramentum, ut iurare nullum sit omnino peccatum, ib. nu. 34. enumerantur novem causæ necessitatis, ib. nu. eo.
 Iuramentum ex defectu iustitiae, quæ solum locum habet in iura-

inramento promissione, aliquando est poenitentia mortale, aliquando veniale. ibid. num. 33.
Iurans si facturum aliquid contra consilium diuinum, an peccet solum venialiter. ibid. num. 36.
Iurans si facturum rem aliquam indifferenter, si nō ob seruet, etiam si intenderit illam seruare, peccat venialiter tantum, & vide hoc consil. ibid. n. 17.
An peccet, qui ad iuramentum inducit, aut promittit alteri, aut qui iuramentum recipit ab eo, quem facit, vel probabiliter credit falsum iuramentum. ibid. 5. c. 9. num. 1. 2. 3. & seq.
An, & quando iurandi consuetudo sit peccata. num. 6. ibidem.
Qui non aduertit se falsum iurare, absolute loquendo nō peccat mortali. ibid. num. 7.
Consuetudo iurandi quando iuramenti speciem mutet, aut aggrauet. ibid. num. 8.
Adiutus iurare, sed non mendi animo ita dispositus, vt non menteretur, aut iuraret, si aduerteret, regulariter solum venialiter peccat. ibid. num. 3.
Quoties eumque quis iurat aliquid facere, quod est mortale, aut veniale, peccat iurando, nec tenetur adimplere ibidem, num. 2.
Quando illud, quod intetur, bonum est, minus tamen bonum quam oppositum illud, non est obligatio adimplendi. ibid. num. 3.
Ex parte cuiusvis iuramentum non obligat in multis casibus, qui fuisse declarantur. ibid. 4. c. 5. & 6.
Ex parte etiam modi contingit non obligare iuramentum ad implendum, modi autem duo sunt. ibid. n. 9.
Relaxatio iuramenti fieri potest ab eo, cui quis iurauit, aliquando etiam cum cessat causa principialis, ob quam factum est. ibid. n. 10.
An qui metu coactus iurat se non denunciaturum latronem sic compellentem eum iurare, promissum sub iuramento facere teneatur. ibid. n. 11.
Iuramentum absolutum, dispensatio, irritatio, commutatio, relaxatio quid sint, aut significant, 1. 5. c. 3. n. 1. ib. & quod in iuramento absolutum, & dispensatur, & ad quod extenditur absolutum. ib. n. 2.
In iuramentis assertoribus dispensatio contingere non potest. ibid. n. 3.
Inter votum, & iuramentum differentia quatuorplex, n. 4.
Iurare iuramentum qui potest. ibid. n. 5.
Ad iratationem iuramentum non est necessaria iurisdic-tio ecclesiastica, nec consensus eius, qui iurauit. ibid. n. 6.
Iuramenta que irritant possunt sine causa, vt iuramenta si-gnorum a patribus, post confirmationem non possunt amplius hoc peccato irritari. ibid. n. 6.
Absolutum tamen, & dispensatio ex causa fieri potest a pre-lato Ecclesiastico. ibid. n. 7.
Causa petendi, & concedendi absolutionem, & dispensa-tionem in iuramentis coactus duplex est. ibid. n. 7.
Idem dicendum de iuramentis ad solutionem viturari ex tortis, & de metu coactus. ibid. n. 8.
Quandoque iuramenta reuocantur ex officio publico ad-poenam eius, cui prestatum sunt, vt excommunicatus. ibid. n. 8.
Iuramenta in totum aliquando reuocantur ab Ecclesia indirecte, sic etiam de statutis collegiorum mutatis. ibid. n. 8.
Summus Pontifex in omni iuramento, cessante damno tertie persone dispensare potest. ibid. n. 8.
In omnibus iuramentis, que si voca essent, dispensare po-ssunt, potest episcopus non solum dubium declarare sed & dispensare. ibid. n. 9.
Inferior episcopo iurisdictionem episcopalem non habes a iuramento absolutum non potest, sicut nec a voto potest ordinari. ibid. n. 10.
Confessarii ordinarii ex privilegio, vt per Bullam Cruci-ate, aut alio modo facultatem habent in votis dispen-sandi potest similiter in iuramentis. ibid. n. 10.
Pregati Regularum exempti ab ordinario circa suos sub-ditos in iuramentis dispensare possunt, sicut episcopi, ibid. n. 10.

Confessarii Regulari virtute privilegiorum non possunt dispensare in iuramentis, nisi in facramento peniten-tiarum. ibid. n. 10.
Aliter vero etiam in foro exteriori, fieri potest in votis sub-ditorum per viam auctoritatis, sicut habent Abbates, Priores, & quando quis habens potestatem dispensandi, dispensat, necessaria est nouitas, & mentio iuramen-ti. ibid. n. 11.
Dispensans in iuramento sine causa rationabili peccat, nec valet dispensatio in foro conscientie. ibid. n. 12.
Caritas legitima dispensandi in iuramento triplici ex capite elicienda. ibid. n. 13.
Quibus modis quis iurans potest auctoritate propria co-trahente, quibus vero casibus indiget episcopi declara-tione. ibid. n. 13.
Communitate iuramenta promissoria quis potest. ibid. n. 14.
Communitate interuentum in rebus bonis vniuersique potest suo arbitrio. ibid. n. 15.
Vi quandoque laudabile minus preceptum, sub penis gra-uisissimis prohibitum per nomen diuinum iurare, 1. 5. c. 2. n. 10.
Qui scienter falsum iurant, etiam si loco, vel coactione, vel metu, vel ex lapsu linguae dummodo aduertenter faciant, peccat mortali. ibid. n. 2.
Qui pro certo affirmat verum, quod ita esse certo ignorat, sed animo dubius est, peccat mortali. ibid. n. 3.
Qui iurauit id, quod verum existimat, & tamen re vera fal-sum est, nisi quantum potuit curam, & diligentiam ad-hibuit, peccat mortali & penitus est.
Qui iurat aliquid facere, vel non esse, intendens aliter quam verba sonant, dummodo legitime sit in iur-tigatus, peccat mortali & penitus est. ibid. n. 3.
Qui per falsos Deos, Mahometem, Solen, & c. ab. n. 3. & qui alium inducit ad iurandum per falsos deos, n. 4. & qui inducit alium ad iurandum falsum per verum Deum peccat mortali. ibid. n. 4.
Qui cum iuramento promittit, se licitum aliquid facturum, cum tamen, aut promissum implere in animo non ha-buerit, aut si habuerit, non prestat, quod promissum, per-iuratus est, & peccat mortali. ibid. n. 4.
Qui iurat se aliquid illicitum facturum, vt occidere futuri, & c. peccat mortali. ibid. 4. **Qui** iurat se non obtem-peraturum consilio, changebatur, peccat mortali.
Qui iurat, quod verum est, & ita existimat, leuibus tamen, conuictis ad falsum peccat, & quando vero moritur, quia do venialiter, vel. 1. 5. c. 2. n. 10.
Iurans aliquid secretum tenere, & postea aduertenter, & ex proposito illud reuelat, quod bona conscientia secre-tum tunc potuit peccat mortali. ibid. n. 5.
Qui verba sacra, & sententias ad fabulos, & scurrilia, & li-bellos famulos detorqueat, peccat contra hoc preceptum, ibid. n. 5.
Præcipue peccat perueniens in quinq; ibid. n. 6. 7. & 8.
Collatio beneficii facta penitus potest, quum sit condemnatus, & per sententiam declaratus, nulla ab. n. 9.
Cum lege a nullitate promissionem de soluendo iuram-ento iam habet obligandus, 1. 1. c. 13. n. 10.

Ius.

Ius duplex in re, & ad rem, & quid sit verumque, 1. 9. c. 3. n. 1.
Iuris nomine dominij vsu, & vfusfructus quid intelligatur, 1. 9. c. 2. n. 3.
Iuris parum esse ostenditur in solo, & nudo rei vsu, Leon. c. eod. 1. 9. c. 7.
Forma iuris ad sententiam ferendam necessaria in quinq; præcipue consistit, & quænam illa sint, 1. 1. c. 9. n. 1.
Ius positum contraria consuetudine legitime peracta abrogari potest. ibid. n. 2.
Vide plura ver. lucta, & ver. Sententia.

Iniustitia.

Iustitia requiritur in accusatore violatur tribus modis, Ca-dumnia, Peruicacia, & Terquiuersio, 1. 1. c. 13. n. 2.
Iustitia distributiva, & commutativa quod? 1. 1. c. 1. n. 4.
Lacus.

L Aici in criminalibus contra Clericos testificari non possunt, l. 1. c. 19. n. 20.
An Clericus aduersus laicum testificandus præmissa protestatione in causa sanguinis sit irregularis, ib. n. eod.
Personas laicas etiam in delictis mixtis iudicare potest Iudex Ecclesiasticus, l. 1. c. 7.
Laicus potest esse Tabellio publicus in foro ecclesiastico, l. 1. c. 15. n. 6.

Lex.

Lex naturalis est lumen rationis humanæ à Deo creatore una cum natura mentibus hominum mixtum ad faciendum aliquid, vel non faciendum, l. 1. c. 1. n. 5.
Nulla lex obligat, nisi quatenus nota nobis sit, & per rationem apprehensa, l. 1. c. 4. n. 5.
Lex nomine Regis promulgata aliter, quam iura esset à Rege, inducit obligationem, quatenus, c. eo. n. 1. 2.
Obligatio legis per superuenientem notitiam tollitur quo modo, ibid.
Nomen legis quid proprie significet, l. 1. c. 1. n. 2.
Quatenus sit eiusdem definitio potissimum probata explicari, ib. n. 2.
Cur lex dicatur actus potius intellectus, quam voluntas, & rationis prædictæ tantum, non speculatiue, ibi. n. 3.
Legis finis bonum commune non particulare, quare? siue sit Ecclesiastica, siue politica, ib. n. 4.
Cessante ratione boni communis lex cessat, nec vim habet obligandi, ib. n. 5.
Cessante causa, propter quam lex obligat transgressore ad morale, cessat legis, aut præcepti suspensionis obligatio, ib. n. eod. & seq.
Ad leges rationem quæ sunt in primis necessaria, & quæ conditiones in legislatore requirantur, ib. n. 7.
Lex iure diuino minime necessaria censens à Principe laico condita, populo contradicente nullus est roboris, ibid. n. 9.
Potestas laica in legibus condendis qualis sit, & quis eius finis, ibi.
An populus potestatem suam in principem transtulerit, quomodo concedatur possit, ib. n. 10.
An, qui post legem potestatem laicam conditam non sunt, teneantur ad eiusmodi leges obsequium, cum non consentiant, lex autem illa sine consensu stabili non potest, ib. n. eod.
Potestas ecclesiastica qualis, & quis eius finis in condendis legibus, ibi.
Potestas ecclesiastica potest leges condere sine consensu populi, & quare? & error eorum, qui affirmant leges positivitas non obligare, donec acceptentur.
Lex nisi sufficienter sit promulgata, vim legis non habet, vi possit obligare, ib. n. 12.
Multiplex legis diuisio secundum diuersas rationes, committitur autem, quæ sit, eiusque, m. d. l. 1. c. 2. n. 1.
Lex eterna secundum se considerata quid sit, & quid in ordine ad res creatas, ib. n. 3.
Legis æternæ proprietates quæ, ibi. n. 4.
Actiones humanæ iura naturales, tum libertate subijciuntur æternæ legi siue bonæ, siue malæ, ib. n. 5.
Lex naturæ quid sit, correspondet appetitui naturalis, is autem quod duplex sit, ostenditur, ib. n. 7.
Legis naturalis officia ista sunt, ib. n. 8.
Legis naturalis proprietates variz, n. 10. & seq.
Legis naturalis effectus potissimi quot sunt, & quomodo intelligatur hanc legem, duploctum vim habere, coactionem, & directiuam, ib. n. 13.
Qualiter lex humana in errore definiti potest, aut: descriptio, eiusque applicatio, ib. c. 3. n. 1.
An, & quare patet legem naturalem leges humanæ sunt necessariæ, ib. n. 2.
An cor ductibus in Reipublicæ gubernari bonis legibus, quibus ab optimo Principe sine legibus, ib. n. 3.

Qualis debet esse lex, vi recta, & iusta censetur, & viliis communiter, vi subditus obliget, ib. n. 4.
An lex humana cuncta vitia prohibere, vel omnium virtutum actus præcipere possit, ib. n. 5.
Legis viliæ descriptio, eiusque proprietates secundum Iustitiam, & S. I. h. ib. n. 6.
Ad delictum legis disciplinam, quæ circumstantiæ requirantur.
Multiplex humanæ legis diuisio, in ius gentium, & ius civile, & quid sit utrumque, ib. n. 7.
In ordine ad bonum commune diuiditur in ius Sacerdotum, ius Principum, ius militare, siue, vi communiter distinguui solet, in ius ecclesiasticum, & ius seculare, ib. n. 8.
Ratio diuisionis in Constitutiones Principum, Senatusconsultum, ius Pretorium, Plebiscitum, ib. n. 9.
Secundum materiam legum alia iulia dicitur, alia Corneliana, & huiusmodi, ib. n. eod.
Quotnam lex humana obligat, an iustos, & fideles, contra hæreticos, Iuthranos, & alios, l. 1. c. 4. n. 1.
Rationes hereticorum quibus probant libertatem Christianam contra leges humanas, soluantur, ib. n. 2.
An Principes Nomothetæ legis legibus patre teneantur, n. 3. & 4. an patris eorumdem subijciantur, n. 5.
An, si Episcopus ludens contra statutum non sit excommunicatus, ille, qui cum eo luit, & communicationem incurrit per eandem legem, ib. n. 6.
An mandata alioi legato, vi excommunicati omnes beneficiatos, qui non soluerint procuracionem suam, diuis mandatarum, qui non soluerint procuracionem legati, scriptum excommunicate debeat, ib. n. 7.
An, ubi ex statuto ciuitatis cauetur, quod Massarij terrarum teneantur denunciare delinquentes in suo territorio, idem Massarij delinquentes scriptum denunciare teneantur, ib. n. 8.
Exemplo Principis à vi coactiva legum, non item privilegiorum, quam omni, quæ, ib. n. 9.
Ex equitate naturalis, ac diuina quoad vim directiuam legum leges suas in conscientia obferuare inueniunt, & exemplis, & rationibus confirmantur, ib. n. 10. & 11.
An Pontifex summus teneatur semel in anno peccata sua sacerdoti confiteri, ib. n. 14.
Quibus demum legibus Principem subdi oportere intelligendum, quibus vero non, n. eod.
An Peregrini, qui incertis sedes habent, teneantur legibus regionis, aut ciuitatis, ubi sunt patere, ib. n. 15.
An Clerici, & alie personæ Ecclesiasticæ teneantur seruare leges laicorum, ib. n. 16.
De obligatione Clericorum circa leges ciuitatis libertati Ecclesiasticæ non repugnantes, & quomodo huiusmodi iura violando mortaliter peccent, ib. n. 17. & 18.
Legibus obligari potest nemo ante promulgacionem, & qualis promulgatio sit necessaria, l. 1. c. 5. n. 1.
An lex sufficienter promulgata obliget ea, qui eius ignorant, in habet immutabilem, ib. n. 3.
Qualiter probari possit hæc ignorantia, ut facientem contra legem non solum exculat à culpa in foro intentionis, sed etiam à pena in foro exteriori, ib. n. 4. & 5.
Quando lex sufficienter promulgata vim obligandi habere incipiat, ib. n. 6.
Quando lex obligat statim facta promulgacione, ib. n. 7.
Leges à supremo Principe laicæ pura ab Imperatore, Rege, & quibus post duos menses obligant secundum communem sententiam, ib. n. 8.
An in legibus ciuibus Imperatorum, aut Regum generalis publicatio facta in cura Principis sufficiat ad obligationem subditorum, ib. n. 9.
An qui ante terminum duorum mensium sciunt legem promulgatam, teneantur in conscientia ad illius obseruationem non expectando duos menses, ib. n. 10.
An in legibus Ecclesiasticis, in quibus nullum certum tempus ad obligandum præfigitur, satis sit in Curia Romana promulgatum, ib. n. 11.
De legibus irritatorum contractuum, quid obligant, & ad quid, an culpæ, an pernam, an relictivæ tantum, ib. n. 12.

De legibus reuocatorijs, an in Ciuitate, parochia, aut prouincia tantum promulganda, ibi. nu. 13.
 An præter promulgationem sufficientem necessarium sit etiam legem acceptari, ut obliget, ibi. nu. 14.
 In legibus tam civilis, quam Ecclesiasticis, lex in vna solum parte recepta ad illam obligat, ibi. nu. 15.
 De obligatione legis humane contra hæreticos, ex scripturis factis, & Concilijs, l. 3. c. 6. nu. 12.
 An leges tam civiles, quam ecclesiasticæ obligare possint sub mortali, a quibus dubitatur, ibi. nu. 3.
 Etiam in his, quæ sunt secundum se indifferentia, & aliàs non præcepta, potestas Ecclesiastica sub mortali obligare potest, ibi. nu. 6.
 Leges Apostolorum de bigamo non ordinando obligant sub mortali, sicut, & lex Ecclesiastica de quadrag. ibi. nu. 7.
 Esse potestatem in Ecclesia condendi leges obligatorias sub mort. est de fide, ibi. nu. 8.
 Etiam lex Civilis obligare potest sub mortali probatur ex scripturis, & patribus, ibi. nu. 9. & 10.
 Præcepta iusta parentum obligant filios sub mortali, ibi. nu. 11.
 Respub. Civilis præter ius naturale, ac diuinam potestatem habere debuit leges iustas condendi, ac necessarias. ibi. nu. 11.
 An omnis lex humana de facto transgressorem reū mortis æternæ constituat, & quomodo cognosci possit, quando lex obligat ad mortale, quando ad veniale, l. 3. c. 7. nu. 1 & 2.
 Lex humana iniusta contra bonum diuinum, & humanū, contra humanum vero tribus modis, ibi. eod.
 Omnis finis malus a legislatoris intentus non sufficit ad reddendam legem iniustam, ibi. nu. 3.
 Lex iniusta ex fama quæ, & in quo forma consistat legis iustæ, siue iniustæ, ibi. nu. 4. & 5.
 Nisi lex expresse bono communi repugnet, tenetur subditi in fauorem legis iudicare, quare, ibi. nu. 5.
 Leges humane bono aduersantes in conscientia an obligent, quo sensu intelligendum, ibi. nu. 6.
 Lex iniusta scandalo scilicet non obligat in conscientia, num. 2.
 Iniusta lege in carceratus potest carcerem frangere, ut exeat, ibi. nu. 7.
 Iniuste excommunicatus non tenetur obseruare obligationis mandatum, nec ipse alios vitare, nec alij ipsum, ibi. nu. eod.
 Quando lex positua, aut sententia Iudicis non obligat illum, qui de veritate in contrarium certus est, ibidem, num. 8.
 Iniuste re sua priuatus potest clanculum surripere tantum ab eo, qui per iniustam sententiam abstulit, ibi. nu. eod.
 Lex positua fundata super præsumptione obligat in foro iudiciali, non in foro conscientie, ibi. nu. 9.
 Lex humana iusta obligans ad mortale, cessante causa, ob quam condita fuit, cessat tamen obligare, ibi. nu. 10.
 An necessarium sit, ut hæc causa in lege exprimat, vel satis sit, ut inde colligatur, ibi. nu. 11.
 Si lex instituitur de non gestandis armis homicidij causa, etiam si in aliquo particulari non sit periculum, ad obseruantiam tamen legis obligatur, quare ibi. nu. 23.
 Lex humana iusta non obligat ad mortale, nisi circa materiam grauem, & aliquos momenti secundum substantiam, aut circumstantiam, ibi. nu. 14.
 Regula communiter tradita à Doctoribus pro cognoscenda legis obligatione ex parte materie, ibi. nu. 15.
 Transgressio legis tam civilis, quam ecclesiasticæ ex contemptu peccatum mortale, ibi. nu. 16.
 In obseruatione legis humane duplex virtus inueniri solet, vnde & in violatione duo vitia reperiuntur. ibi. num. eod.
 Transgressio legis humane vnde habet, ut sit mortalis, si superior præcipiat sub pœna excommunicationis, non tamen intentionem habens excommunicandi, ibi. nu. 17.

Quomodo cognosci potest intentionem legislatoris non esse obligatoriam ad mortale, vel veniale, quando in lege non expresse habetur intentio, ibi. nu. 18.
 Ex quibus colligi potest, an lex ecclesiastica obliget ad mortale, & quam sunt verba præceptiua, aut illis æquipollentia, quæ consultoria, & persuasiva, ibi. nu. 19. 20. & seq.
 Quoties aliquid præcipitur, vel prohibetur sub virtute sanctæ obedientie, vel sub oblatione diuini iudicij, obligat ad mort. ibi. nu. 24.
 Legem, in qua apponitur comminatio iusta excommunicationis maioris obligat ad mortale, probabilius existimat author contra Nauar. T olet. & alios, ibi. nu. 25.
 Lex civilis iuste præcipiens, aut prohibens sub pœna capitis, exilis, præscriptio bonorum, &c, sub mortali obligare intelligitur, ibi. nu. 26.
 Lex Ecclesiastica, quibus verbis ad mortale obligare intelligitur, ibi. nu. 27.
 Verba præceptiua in Regula S. Francisci obligant sub mort. ex declaratione Cleti, V. & non in alijs ordinibus religiosi, quare, ibi. nu. eod.
 Quando lex absolute fertur nullo verbo, aut signo intentionem obligandi declarans, quid iudicandum, ibi. nu. 29.
 Quando lex canonica, & civilis apponuntur, standum est in foro conscientie, & de materia peccati iuri canonico, ibi. nu. 30.
 An leges humane obligent ad sui obseruationem cū periculo vitæ, ibi. nu. 31. 32. & 33.

Lex penalis.

Lex Penalis quæ, & quomodo differt a lege præceptiua, & quam variæ formæ in pœnis statuedis, l. 3. c. 8. nu. 1. & 2.
 Cur pœnæ legum humanarum transgressoribus statuantur, & quare cauendum, ne atrocias pœnæ delicti gravitatem excedat, ibi. nu. 3. & 4.
 Regula in legum penaliū interpretatione quæ, & quomodo intelligenda, ibi. nu. 6.
 Lex generaliter, & indistincte loquens ad specialem intellectum pro benigniori interpretatione restringenda non est, ibi. nu. 8.
 Lex penalis non extendenda est ultra crimen, personam, aut causam per legem expressam, ibi. nu. 9.
 Cur argumentum a simili, aut a contrario sensu, aut ab identitate valeat in alijs legibus, non autem in penali, ibi. nu. eod.
 Quidnam potest Iudex circa legem penalem, in qua certa pœna statuitur pro aliquo delicto, ibi. nu. 13.
 An, quando lex penalis statuit pœnam aliquam certam sub distinctione, poterit Iudex mitiorem semper eligere, ibi. nu. 14.
 Qualiter cognosci possit legem aliquam penalem continere sententiam ferendam, ibi. nu. 18. & 19.
 Lex penalis viens verbo imperarij modi, quamuis sit temporis præsentis, sententiam continet ferendam, ibi. nu. 21.
 Fallit autem in duobus casibus, ibi. nu. eod.
 Quoties in lege penali dictio dubia apponitur, an latam, vel ferendam exprimat, ferendam continet, ibidem, num. 22.
 Quibus modis cognosci potest lex penalis latam continens sententiam, ibi. nu. 23. & seq.
 An lex penalis ad sui obseruationem in conscientia, seu ad culpam obliget, l. 3. c. 9. nu. 1.
 Lex pure penalis, & penalis mista quæ sit, nu. 2.
 Quædam distinctio a nonnullis reiecta ab auctore probatur, nu. 3.
 Lex pure moralis quæ diceoda, ibi. nu. 4.
 Legem nullam obligare ad culpam, mistam penalem ad pœnam, & culpam, qui sentiant, ibi. nu. 5. & 6.
 Etiam si lex transgressorum pœnam statuat, potestas humana tam civilis, quam ecclesiastica potest obligare ad mort. ibi. nu. 8.
 Lex humana præcipiens, aut prohibens non definit ad cuius

pam in foro interice obligare, quod in exteri obligat ad penam, ibi. nu. 9.
Vnde, ut plurimum, constat fore legis transgressionem esse culpam mortalem, aut venialem, ibi. nu. 10.
Ad cognoscendum quando lex fit conditionalis, quando potest penalis, quædam regulæ assignantur, ibi. nu. 11.
Leges pure penales, licet non ex vi verborum expresse, & explicitè ad culpam obligent, amplius tamen, & interpretantur, ibi. nu. 14.
An, quando de eadem re sint duæ leges distinctæ, altera moralis, altera pure penalis, duplex peccatum sit talem legem transgredi, ibi. nu. 15.
An transgressor in conscientia teneatur pari, & solvere penam à lege impostam, ibi. nu. 16.
Que, & quanta sit obligatio legis penalis sententiam ferendam continens, ibi. nu. 17. vsq. ad 22.
Reus ad penam à lege fit, tutam damnatus, tenetur in conscientia illam solvere, ibi. nu. 20.
Prelatus à Iudice damnatus tenetur eius sententiæ obedire, nec subditi amplius prelatum obedire tenentur, n. 20.
Si quis à Iudice damnatus ad penam decedat è vita priusquam soluat, hæres defuncti ad solvendum obligatur, ibi. nu. 21.
Ad penam damnatum in conscientia teneri eandem solvere quomodo foret ligendum, ibi. nu. 22.
Lex penalis lata sententiæ, quam vni habeat obligandi in conscientia, ibi. nu. 23.
Lex penalis tam diuina, quam humana ferri potest, quæ transgressores obliget in conscientia ad penam sine ulla Iudicis intertione, ibi. nu. 27. & 29.
Idem de lege humana tam laica, quam ecclesiastica, & quatenus ad facere possint, ibi. nu. 28.
Lex penalis nulla communis latam sententiam statim ipso facto ante Iudicis sententiam obligat ad penam iure statutam, ibi. nu. 30.
Lex penalis contra Populos res Ecclesiæ sine licentia Rom. Pontificis alicuius, ibi. nu. 32.
Contra eos, qui officio recitare omiserint, ibi. nu. 33.
Reus læsæ conscientiæ ad hoc alia Iudicis sententia omnibus bonis priuatur, & sic applicatur, ibi. nu. 34.
Si lex prioret aliquid voce actus, & passus ob crimine tale commissum, ab aliis indicis declaratione priuatur.
Religiosi tamen ex occulto delicto, licet has penas incurrauerint, nihil eorum tenetur officium relinquere, nu. 33.
Lex penalis, si non expresse contineat executionem, & actuali solutionem pene, non obligat reum, nu. 46.
An lege penali quædam diligenter, aduertenda sunt: & quid de legibus rebellionum iudicandum est, num. 47.
& quod de his dictum est, ad penas conventionales extenditur, ibi. nu. 48.
De qua lege intelligendum est non statim obligari, nisi expresse contineat actuali solutionem, ibi. nu. 49.
De legibus, & statutis collegiorum, quomodo obligat ad restitutionem, & de non residentibus in ecclesijs, & beneficijs suis ante omnium Iudicis sententiam, ibi. nu. 40.
Transgressor legis penalis post Iudicis condemnationem tenetur in conscientia eas actiones ex opere, quæ necessitate sunt, ibi. nu. 41.
Transgressor legis penalis non tenetur sibi penas infligere, quæ commodius à ministris exerceri possunt, ibi. nu. 42.
An lex humana, quæ semel ad culpam mortalem obligat, semper, & vsque eandem vim habeat, i. 3. c. 1. nu. 1.
Quando impune habet subdito præter verba legis agere in aliquo particulari, ibi. nu. 2.
An occurrente tali casu, in quo verba legis feruare non expedit, possit inferior sua authoritate legem interpretari, aut teneatur adire superiorem, ibi. nu. 3.
An sufficiens ratio sit epichæra, vt subditus faciat contra verba legis, quæ in tali casu in particulari casu delictat, ibi. nu. 4.
An, si in hoc subditis in casibus particularibus vii epichæra, etiam Principi, & legislatori dispensare in lege in talibus casibus, in quibus ex parte iudicauerit, nu. 5.

Quid necessarium sit, vt dispensatio in legibus humanis recte, & legitime fiat, ibi. nu. 6.
An, sicut Papa circa ius humanum, ita etiam circa ius diuinum, & naturæ dispense possit, ibi. nu. 8.
Quibus in casibus possint præstare inferiores ex commissione, & potestate delegata dispensare in legibus superiorum, ibi. nu. 9.
Quæ causa requiratur ad dispensationem in lege communi, aut particulari, ibi. nu. 10.
Et quando cõcedens & petens dispensationem peccat mort.
An dispensatio facta sine causa io lege humana valida sit, ita vt dispensatio sit tutas io conscientia, ibi. nu. 11.
Quod de dispensatione, adem de privilegijs, & exemptionibus lege communi intelligendum, ibi. nu. 10.
An lex humana semel statuta, & approbata mutari possit, & abrogari, ibi. nu. 12.
Quare, cum lex humana deriuetur a lege naturali, quæ est immutabilis, ipsa tamen mutabilis sit, & variabilis, ibi. nu. 10. vid. verb. Consuetudo.
Lex Diuina, Aeterna, & postiva quid, i. 4. c. 1. nu. 1.
Legem à iam dignorem præter naturalem, humanam esse, tui necessarii superaddi: quare de hoc causæ, nu. 10.
Lex Domini immaculata, nu. 10.
Legis Diuine descriptio ex authoritate, & fide, nu. 1.
Lex Diuina quomodo vna dicitur, quomodo vtrius, & non vna, nu. 3.
Lex Diuina vetus, & noua quomodo inter se distinguantur, nu. 10.
Lex vetus quare imperfecta, & noua quare perfecta dicuntur, nu. 4.
Lex vetus bonam fuisse, qui docuerunt contra Machizros, & alios hæreticos, nu. 5.
Lex vetus quamam, & quot numero præcepta continet, nu. 6.
Legum omnium epichæra est Decalogus, i. 4. c. 1. nu. 4.
Lex Diuina, quomodo alias leges excedat, ostenditur ex comparatione singulorum præceptorum ad leges humanas, ibi. nu. 3.
Lex diuina, sancta, & immaculata est, & vnde constat, & quid inter sit inter leges diuinas, & humanas, i. 4. c. 1. nu. 1.
Potest lex statui, quæ prohibeatur translatio dominij rei, credet, i. 1. c. 1. 3. nu. 19.
Cui lege promissionem de soluendo annullante, iuramentum vim habeat obligandi, ibi. nu. 20.

Læsus. Læso

Si læsus in honore non vult remittere satisfactionem, nisi lædens veniam petat, lædens ad id tenetur, ibi. 1. c. 1. nu. 10.
Pro læsione honoris quomodo restitutio facienda, ibi. nu. 8.
Lædens vir nobilis in honore non tenetur à plebeio læso veniam petere, nec prelatum à subdito, quare, ibi. nu. 11.
In crimine lese maiestatis specialiter inquiri potest sine præcedente inquisitio, aut accusatore vero, immo interrogandi ad respondendum tenetur, i. 2. c. 1. nu. 12.
In crimine lese maiestatis an feruus testificari possit contra Dominum suum coram patre, i. 12. c. 19. nu. 14. & 15.

Lingua.

Peccatum lingue vitium commune plurima mala secum coniuncta habere solet, i. 2. c. 1. nu. 1.
Sepe male dicitur lingua culpæ animæ saluus amittere.

Ludus.

De ludo, & restitutionis materia quinam tractentur auctoritates, & quid sit, eiusque finis, i. 1. c. 1. nu. 1.
Ludus, cuius finis est lucrum, & qui est ex necessitate quidam inter ludicres, an, & quando sit actio licita, ibi. nu. 2.
Aliquando iustus esse potest, & actus Eure petis, & quoniam concurrete possunt, ex ea, & suaque natura non si peccatum, ibi. nu. 10.

Index Copiosissimus

Ex hoc honestus cum sit, in multis casibus illicitus esse potest multiplici ratione. ib. nu. 3. & 4.

Ludum genera quæ, & quibus prohibita, & qui Iudi Aleazarum nomine intelligantur, ib. nu. eo.

Clerici, Religiosi, Prælati, Iudus aleazarum, & r. illorum sub mortalit interdicitur, laici non item seculis. circumspectis, ib. nu. eod.

Ludus schaccorum, nec laici, nec clerici Interdictus, & quare non prohibetur æque, ac ludus aleazarum, ibidem, num. 5.

Quando per ludum transfertur dominium, ita ut ex ludo acquiritur non sit restitutorum obnoxium, ib. nu. 6.

Lucratus aliquid ex ludo ab eo, qui non potest alienare, vel administrare, teneatur in conscientia restituere, ibidem, nu. 7.

An servus, qui aliquid acquisivit ex ludo, teneatur illud restituere? & an filiusfamilias, qui alienare non possit, quicquid ludo lucratur, possit sibi tuta conscientia retinere, an teneatur patri acquirere, ib. nu. 7. & 9.

An de ratione ludi sit, ut quis non lucratur plura, quam collusor ab eo lucrari queat, ibidem, num. 10. vique ad num. 14.

An religiosus aliquid ludere possit, & an lucrificans ab eo sic acquisitum ludo restituere teneatur. ibidem, num. 15.

Que dolo, ac fraude acquiruntur in ludo restituenda esse animo certum est. ibid. num. 17. fraudes autem in ludo duplicis generis esse possunt, ib. nu. 18.

An si ambo se ante noverant, & peritor cum ignaro ludat, & lucratur, teneatur ad restitutionem, ib. nu. 19.

Quænam in ludo doli causæ sint, cur acquisitum restituere debeat, ib. nu. 20. 21. & 22.

An, qui volens renunciare actioni ab altero collusore sibi pollicetur, tertio admonitorum demum illum acceptavit, & lucratus est, teneatur ludi ex tali admonitione acquisitum restituere, ib. nu. 23.

Iure naturæ tenetur vniquemque restituere illud, quod in ludo acquisivit, si ex cupiditate ludi alium traxit ad ludum, certum estque autem attractio sola intelligenda est. ib. nu. 23. nu. 1.

Atractio, quæ non causat innoctantiam, non obligat ad restituendum ludo acquisitum, unde iussit Adrianus S. Thom. interpretatus est, ib. nu. 2.

Qui violententer ad mercedem attraxit, teneatur restituere, ib. nu. eod.

An sic attractus possit ab attrahente, quod lucratus est, retinere, nec ad restituendum in conscientia obligari, ib. nu. 3.

Opinio affirmativa probatur triplici ratione, ibidem, numero 4.

An vi tractus ad ludum, si postea ad ludum applicetur animus lucrandi concipiat, ex tunc, qui vi traxit, lucrativus acquirat, quo ante carebat, ib. nu. 5.

Non valet contractus emptionis vi prius illata virtualiter perseverante, nisi ex nova causa novus consensus accedat, ib. nu. 6.

An acquisita per ludum lege humana prohibitum in conscientia restituenda sint, ib. nu. 7.

Cui facienda restitutorum secundum eos, qui negant per talem ludum dominium acquiri, sed sic lucrata iure naturæ, & divino restituenda, ib. nu. 8. 9. & 10.

An in locis, in quibus datur repetitio amittenti intra certum tempus, si perdens a ludo petat, quod amiserat, teneatur lucratus ex legis illius obligatione reddere petenti extra iudicium, an possit retinere, quousque in iudicio petat, ib. nu. 12.

An vocatus in iudicium, quando desint testes, facere teneatur veritatem se per ludum prohibitum tot pecunias lucratum esse, ib. nu. 13.

Testis facere teneatur veritatem enim per ludum prohibitum tot pecunias lucratum esse, ib. nu. 13.

An sic lucratus teneatur ad reddendum iam solutum statum, postquam in iudicio petenti, etiam ante iudicium co-

demnationem, ib. nu. 14. & 15.

An qui ludo perdidit, eumque solvit, quia tamen ex veracundia, aut timore non vult in iudicio petere, possit auctoritate propria secreto, pecuniam accipere, ibid. numero 16.

Qui perdidit, solo iure humano, & non iure naturæ amissum recipere, & recuperare potest, contra Adrian. ibi. num. 17.

An, quando ludatur pecunia absenti prestita fide de solvendo, transferatur dominium rei amissæ in lucratum, ita ut perdens in conscientia solvere teneatur, ibi. num. 18.

An lex statui possit prohibens translationem domini rei creditæ, ibidem, num. 10. Si perdens se iuravit solviturum pecuniam creditam, amissam solvere teneatur, non obstante lege tales promissiones annullante, ibid. num. 20.

An stando in iure Civili committi teneatur quis in conscientia solvere pecuniam perditam in ludo ob solam promissionem, vel possit retinere, ib. nu. 21.

Pecuniam ludo amissam solvere, & postea in iudicio recipere, non est in iure, neque civilis, ut putat Covar. ib. nu. 22.

Luxuria.

Ad cuius præcepti prohibitionem reducitur luxuria, & quid illa sit, cui virtuti opponitur, ib. c. r. nu. 3.

Luxuria ex suo genere mortalis, & quænam ex illa oriatur vitia, ib. nu. 4.

Luxuriæ malignitas, & sacris scripturis, & prophetis ostenditur, & quos habet comites, ib. nu. 5.

Luxuriæ species principales sex, & quæ sit illarum origo, & quæ diversitas obiectorum, ib. nu. 6.

Peccata luxuriæ contra naturam graviora sunt peccatis illis, quæ sunt secundum naturam, ib. S. c. r. nu. 13.

Inter luxuriæ species quæ graviora sunt peccata, ibidem, num. eod.

Quænam luxuriæ species vi tantum virtuti opponuntur, quæ autem diversis, ib. c. r. nu. 20.

M

Maledictio.

Maledictio quid sit, & quomodo fieri possit, ib. 1. c. f. nu. 12.

Maledictio imperativæ, & optativæ quid, & quale peccatum, item, quid maledictio formalis, & materialis, ib. nu. eod.

Maledictio favorabilis ex genere suo mortalis, quando autem potest esse venialis, ib. nu. 13. aliquando gravius peccatum deactivatione, aliquando minus ib. nu. 14. & 15. ad diversas species pertinere potest, ibid.

Maledictio materialis ex genere suo venialis rationem, quare, & cur Parentes maledictio filijs regulariter non peccant mortaliter, ib. nu. 16.

Maledictio materialis, quando licita? Et quomodo Ecclesia maledicit, quem anathematizat, & prophete peccatoribus, vel Iudices Reo penam imperando, ib. nu. 17.

Circa maledictionem creaturam irrationabilem, quid dicendum, & quomodo creatura irrationabilis maledici potest secundum S. Thom. ib. nu. 18.

Maledictio creaturæ irrationabilibus quando peccatum blasphemæ gravissimum, ib. nu. 19.

Maledicere nubibus, montibus, & divinis exorcismis divinum auxilium implorando licet, & quare agrorum termini, & campanæ benedicuntur, ib. nu. eod.

Maledicere creaturis, & nominibus hominum illicitum & peccatum, metaphorice autem, & tropologicè licet, & quomodo Iob maledixit diæmoniis suis, & David montibus G. ib. nu. 30.

Maledicere in confessione explicare debet, quot malis aliter imprecatus est, cum nullarum specierum deformitates uno actu incurere possit, ib. nu. eod.

Malitia.

Actus huiusmodi malitia quid sit, et in quo consistat, vid. ver.
Bonitas, l. 2. c. 4. nu. 4.
Quantum proprietates, & attributa ex malitia eorundem
actuum consequuntur, ib. nu. 16.
Malitia interna causa peccati, quae, & quando & radix,
& origo peccati, l. 2. c. 1. nu. 1.
Ex malitia peccare est scienter malum sub specie boni e-
ligendo perterfere scilicet, ib. nu. 2.
Gravitas peccati, ceteris paribus, qui ex malitia, quam qui
est ignorantia, aut passio, ib. nu. 3.
Malitia peccandi, seu inordinatio voluntatis ex duobus
partibus contingit, & quomodo, ib. nu. 4.

Manifestans.

Non manifestans, ut ad restitutionem obligari possit propter
dolum non impeditur, quis intelligitur, l. 1. o.
tract. 2. c. 1. j. nu. 1.
Testis a iudice legitime rogatus in iudicio, & manifestans
an restituere teneatur penam, ad quam condemnatur
Reus, si verum dixit, ib. nu. 2.
Ad restitutionem damni cum teneri certum est, & in ci-
vilibus ad penam in criminalibus autem non sic, quare
restitit ipsi iudices ad id obligantur, quando, & quatenus,
ib. nu. 3.
An Reus, qui legitime rogatus a iudice negans delictum
non condemnatur ad penam pecuniariam, ad quam con-
demnaretur, si crimen confessus esset proam illam solu-
vere teneatur, ib. nu. 4.
An reus, qui negat veritatem in iudicio, quam fateri tene-
batur, propter quod absolutus est a pena, teneatur in
conscientia illam solvere, ac si de ea condemnatus esset
iuridice, ib. nu. 5. opinio Nauar. probatur contra Sonam
ut verior, quare ibi. nu. 60.
Persona publica, ut iudex, ex officio cum obligetur impe-
dire aliquid contra iustitiam communem, seu legalem,
id non faciens tenetur ad restitutionem, alii non item,
ib. nu. 7.
An custos vinearum, montium, urbium &c. non accusan-
do, aut non denunciando delinquentes, aut non solven-
do poenas pecuniarias fisco, vel collectioni, &c. ibi. nu.
8 & 9.
Si iuratus denunciare delinquentes, tenetur etiam si iu-
dex, aut Rector civitatis iuberet, ne eos scriberet sub
pena peccati mortalis, ibi. num. 10. Quando iuridice
potest probare, tenetur ad penam, ad quam ipse reus,
ibi. nu. 11.
Custos, qui aliquid minus accipit, ut non accuset, aut
denunciet, tenetur minus acceptum restituere, ibidem
num. 13.
Custodes, qui ostenso chirographo vechigalis solum ali-
quod a viatoribus precibus importunus extorqueant, ad
restitutionem tenentur, ib. nu. 14.
An iudex non obtinens aut non manifestans, aut tacens, &
aliquando tenetur ex officio impedire teneantur in so-
lidum, ib. nu. 15.
Nobilis curiam dabo solutio de debito restituendi,
cum plures, ut taceant, manibus circumpercutunt,
ibi. nu. 16.
An si Petrus erat vestem bona fide a latrone, & eandem
bona fide retinet, & Ioannes fiat esse vestis Pauli fur-
to sublatam, possit, aut teneatur Paulo manifestare, ibi.
nu. 17.
An famulus videns alterum conferuam aliqua furari, te-
neatur ad restitutionem, si domini non manifestet, ibi.
num. 18.

Maria.

MARIA virgo non solum, ut ceteri sancti, sed excellen-
tiori modo adoranda est adoratore, quae dicitur hy-
perdulia, l. 4. c. 3. nu. 9.

Maritus. Uxor.

Potest Maritus sine licentia uxoris, immo ipsa remittente,
parulam infundere, aut plures donare pro cultu Dei,
l. 9. c. 16. no. 1.
Bona lucrosae dissipari a marito uxori restituenda verius
docetur contra Nauar. ib. nu. 100.
An si vxor aliquid occulte a marito accipiat, furti pecca-
tum committit, ib. nu. 1.
Vxor habens virum prodigum potest celare de bonis, nec
tenetur viro praecipere tradere, ib. nu. 2.
An fideo ignorante alia bona distrahatur, aut surripiat, pec-
catum furti committit, ib. nu. 3.
Cur vxor ad restitutionem teneatur, cum pupillus de clā
acceptis a tutore non teneatur, ib. nu. 40.
Quare libera dispensatio bonorum communium ad ma-
ritum pertinet, & non ad vxorem, ib. nu. 40.
Nec vxor, nec maritus potest distrahare dotem mulieris,
aut donatum propter cupias, & distrahens teneatur
restituere, ib. nu. 10.

Matrimonium.

Manente dubio tam in matrimonio bona, quam mala si-
de contracto, siue iniquitate facta fuerit ad depoeo-
dum dubium, siue non, coniux tenetur reddere de-
bitum, petere autem non potest, vid. verbi. Dubium, l. 1. c.
13. num. 29.
Coniugum durante dubio de valore matrimonij teneri ad
reddendum debitum alteri bona fide petenti, quomo-
do intelligendum, ib. nu. 31.
Non solum quando dubium est de matrimonio praesenti
propter impedimentum consanguinitatis, aut criminis,
sed etiam quando dubium nascitur ex matrimonio pro-
prio impedimento debitum reddendum est, ibi. nu. 32.
Matrimonium contrahens, & consumans ignoranter cum
illa, quae prius fuit corrupta, irregularis est, l. 1. c. 9. &
num. 28.

Medici.

Medici an teneantur partem sequi tutorem, & qualiter
Theologi consilium illis dare debent de medicamen-
tis eligendis, l. 1. c. 10. nu. 1.
In praxi non licet medico sequi opinionem minus proba-
bilem relicta probabiliori ex sententia Sotae, eon. 1. ib.
Medicus in chyrurgis, & medicis consiliandis, si dili-
gentiam non adhibet, peccat, ib. nu. 3.
Nullus medicus suadere potest infirmo, ut sumat potio-
nem, quam ipse lethalem putat, etiam si plures saluti-
feram existimant secundum Nauar. ib. nu. 4.
Ex quibus principiis iudicium praeiudicium medicorum de-
sumi debeat, ut in particulari opereatur, ib. nu. 5.
Quando applicare medicamentum non liceat, etiam si
certum constet aliunde moris periculum, ibi. nu. 6.
Vbi sunt rationes probabiles de facto ipso, an medicamen-
tum sit salutiferum, & alia sint f. colora remedia, & ab-
sque opinione saluti ferat, illa sunt praestigenda, ibi. nu. 7.
Medicus applicans remedium incertum propter opinio-
nes, cum in finem per medicamentum citra opinionem in-
curare possit, reus homicidii iudicandus est, ibi. nu. 8.
Quando medicus medicamentum salutiferum secundo
opinionem suam tuto possit eligere, ib. nu. 9.
Quomodo intelligendus est Galenus admonens medicos
ut audacter interficiant, ibi. nu. 10.
Id quo eventum applicare potest medicamentum, quod se-
cundum aliorum opinionem probabilem putat esse sa-
luterum, ib. nu. 10.
Medicus quomodo formare debet conscientiam suam, n. 11.
Opinionem speculatiue probabilem contra longam ex-
perientiam sequi non licet, etiam si non sit aliud reme-
dium, n. 10.
Si quis vteretur contra experientiam, reus esset homici-
dij, n. 13.
Medicus nullam habet auctoritatem praecipendi, sed fa-
cultatem tantum consulendi, & docendi, l. 3. c. 6. n. 14.
Men.

Mendacium.

- Mendacij definitio secundum S. Augustinum quae multa colliguntur ad naturam mendacij requisita, l. 1. c. 1. nu. 1. Nuntius, gestu, actibus externis potest esse mendacium ib. nu. 2.
- Mendacium secundum propriam rationem duplex, & ut habet rationem culpae ex parte finis interni, triplex, ib. nu. 3.
- Mendacium officiosum, perniciosum, iocosum, quid? sub hac divisione continentur omnia a S. Aug. requisita, ib. nu. 4.
- An omne mendacium sit peccatum, ib. nu. 5.
- An Iacob mentitus sit, cum dixit, ego sum Esau, ibid. nu. 6.
- An vero Abraham, cum uxorem sororem esse dixit, & Isaac de Rebecca, Ioseph de fratribus, & Ab. un. 7. & 8.
- An Moyses, & Aaron, quando Pharaoni dixerunt velle ire viam terrarum desertum in solitudine ad sacrificandum, mendacium dixerunt? Et quid de simulatione David, fictione Iosue, & de Christo dicente, Ascendite Io. 7. ib. nu. 10. & 11.
- Iesu non excusatur a culpa, & mendacio, temporaliter tamen remuneratur a Deo, quare, ab. nu. 12. Et cur obtemperantes Pharaoni mentiri reuocentur, ib.
- Enam ad vitandum quousque scandalum, aut malum corporale, siue spirituale incuti unquam est licitum ib. nu. 13.
- An omne mendacium sit peccatum mortale, ibidem nu. 14. ubi doctrina Angelij perniciose communiatur, docentes non esse mort. in cunctis in rebus peruenientibus ad doctrinam rationis scandalum, cum ex suo genere mort. sit, ibid. nu. 15.
- Mendacium perniciosum aliquando potest esse veniale, mendacium autem omne cum iuramento prolatum est mortale, ib. nu. 16. & 17.
- Mendacium officiosum, & iocosum sine iuramento prolatum ex natura actus veniale, ibid. nu. 18.
- An mendacium quod ratione paritatis materis est veniale, fiat mortale, si fiat in iudicio sine iuramento, ib. nu. 19.
- Dispensatio de peritio, & mendacio, quare illud etiam de rebus leuissimis sit semper mortale, hoc vero non tenet, ib. nu. 20.
- An inique conuenerit in iudicio, quando actor affectat ne mortuo acceptis centum, & quare me secreto eidei fuerint soluta, postquam illam veram mutationem sine mendacio negare, ib. nu. 21. An interrogatus super centis, quorum 50. vere debet, eam potestatem adque mendacium negare possit, ib. nu. 22.

Meretrix. Concubina.

- Meretrix quae dicitur, & quae Concubina, l. 8. c. 1. nu. 9.
- Concubinatus est fornicatio consuetudinaria, & gratissimum peccatum, quare ibid. Concubinatus cum concubina non est prius abolendus, etiam si viget periculum uicioris, antequam eam eijcet cum proposito non rediens, ib. nu. 10.
- Clerici concubinatus quamquam poenae inficitur, ibid. nu. 10.
- Accessio ad personam suspectam, ut illicita prohibetur, & puniatur a Conc. l. 114. quando, ib. nu. 10.
- Clerico concubinatus ob crimen fructibus beneficiorum priuato, nec fructus aliqui retinendi sunt, vnde alimonia suspiciat secundum Conc. ib. nu. 12.
- In processu iudicij ad punishmentem coactum ius non debet eorum sententia retardari praetextu appellacionis, inhiuisionis, vel querelae ad sedem Apostolicam, ib. nu. 13.
- Concubina Clerici etiam coniugata si publica fuerit, ab Ecclesiasticis iudiciis punienda, ib. nu. 14. si contra maximam potestatem excommunicari, ib. nu. 14.
- Clerici concubinatum plura scelera committunt, idemque se-

- uerius castigandi, ibid. vid. ver. Clerici.
- An publice meretricis aliquid pro actu meretricio tantquam illius actus mercedem accipere possint, an vero restituere teneantur, l. 10. act. 5. c. 3. nu. 26.
- Meretrix non solum retinere potest, quod ob vim corporis sua gratuita donatione accepit, aut iniustus pretium, sed etiam concedere ei actum in foro exteriori ad petendum pretium moderatum ante fornicationem promissum, ib. nu. 27.
- Quamuis promissum ante facinus commissum nulla sit, nec in conscientia obliget, post facinus tamen perpetratum meretrix non solum petere, & accipere potest, sed in foro conscientiae fornicator mercedem promissam soluere tenetur, ib.
- Quodnam pretium a meretrice acceptum restituendum sit, & quam promissum quantum non tenetur fornicarius soluere etiam si iurauerit, ib. nu. 28.
- An occulte fornicaria, & non publicis exponebat, sed in priuatis locis meretricibus pretium sui corporis ex vi debiti accipere possint, ib. nu. 29.
- Cui publicis meretricibus, & non occultis detur actio in iudicio petendi pretium, ib. nu. 30.
- An, si Meretrix, aut alia femina blanditijs amatorijs pretium extorqueat ob actum turpem, teneatur sic danti restituere, ib. nu. 31.

Metus.

- Quod ex metu sit, est simpliciter inuoluntarium, voluntarium secundum quid, l. 1. c. 1. nu. 3.
- Quando metus a peccato excusat, aut contractum irritum facit, & quotuplex metus sit, ib. nu. 7. & 9.
- Ex metu cadente in virum constant in omnes contractus interpositos etiam, ut ex contractu iuramento, ibidem, numero 11.
- Iure Canonico tres contractus, & eisdem iure Civilis, per interitum cadentem in virum constantem annullantur, ibidem.
- Metu mortis extorqueus aliquid a viatore tenetur in conscientia ad restitutionem, ib. nu. 12.
- Metus cadens in virum constantem ex vultu cognosci potest, l. 6. c. 4. nu. 13.
- Votum ex metu mortis, vel intrinsicus, vel extrinsecus adueniente, an sit validum, & obligatorium, ibid. nu. 14.
- Minor metus excusat feminam, quam masculum, ibid. nu. 18.

Mollities.

- Mollities quid sit, esse peccatum mortale certissimum est. Actus enim pollutionis pro varietate personarum, quas affectat, multiplex peccatum, l. 8. c. 3. nu. 6 & 7.
- Vide v. rb. Pollutio.

Monachus.

- Qui malo animo, sine faode tamen, & dolo persuaserit monacho pacifice exire, qui usque quater peccat, ad restitutionem tamen non tenetur, l. 11. c. 1. nu. 30.
- Monachus omittens legerelectionem in monasterio, unde proeuentis monasterii minueretur, non tenetur laicrum cessare restituere, etiam si haberet, vnde posset, ibid. nu. 31.
- Monachus ad dictos est Religionis, ut filius Patri, non, ut seruus Domino, ib. nu. 32.

Morus.

- Morus primos primo, aut secundo primos quos vocant Theologi, & an omnes motus primo primi sint peccata venialia, ib. c. 6. nu. 7.
- Morus primo primi duplicis sui generis, ibi. nu. 7.
- Motus primo primi non est inessentialis quam voluntatis, & rationis circa electa corporalia, quam etiam

ualia, vt metus infidelitatis, &c. culpa carent, ibidem. num. 8.

Morus secundo primi venialia iudicantur, vnde ibid. num. 10. Quando autem fieri possunt mortalia, ibidem. num. eod.

Mulier.

Mulier audiens a predicatoris illicitum esse capillis alterius vti, tamen putans sibi licere absque solutione rationis contrarie appetitui suo non peccat, quare. l. 1. c. 4. num. 18.

Mutus.

Nomine Muti, vt negatim concurrat ad damnum alicuius, pro quo tenetur ad restitutionem, quis intelligatur. l. 1. c. 13. num. 1.

An is, qui sola lege charitatis tenetur impedire loquendo, vel prohibendo damnum proximi, & tacet, restituere tenetur. ib. num. 2.

An teneatur ad restitutionem, qui tacet mercede, & pretio dato a latrone ex proprijs pecunijs ipsius latronis, ibidem.

An qui clamare volentem contra fures, vt impediatur damnum proximi, induci ad tacendum, tenetur ad restitutionem, & quomodo vera sit sententia Nauacri, ib. num. 4.

N

Notarius, Aduarius, Tabellio.

Persona Notarij in iudicio non essentialis, vt plurimū tamen necessaria, a quo creati possunt, & quorū precipue notario necessaria. l. 1. c. 25. nu. 1.

Notarius, quam scientiam habere tenetur. ib. n. 2. A quo cuique creati siue a sede Apostolica, siue Imperiali per imperia delinquentes in officio priuandi, & ad tempus suspendendi. ib. nu. 3.

Obligatio notarij quæ, & quod nulli officii negare debeatur, per quatuor tamen limitatur hoc dictum. ibid. num. 3.

Tabellionis officium non vile. Infamatus infamia iuris, vel facti non potest esse tabellio publicus, creatus tamen si sit, facta ab eo non sunt irrita. ib. nu. 4.

An spiritus possit esse Tabellio publicus, ib. nu. 5.

Clericus in minoribus existens non habens beneficium ecclesiasticum potest esse Tabellio, etiam apud secularia tribunaia, publice, & laicus in foro ecclesiastico publicus quando autem id non liceat clericis etiam in tribunali ecclesiastico. ib. nu. 6.

Clericus in facis in foro ecclesiastico publico notarius esse non potest, etiam si beneficium non habeat, in Curia vero Romana Clerici indifferenter notarij esse possunt. ib. nu. eod.

Veritas, & fidelitas notarij in quibus consistit vsque ad nu. 1. ibid. nu. 7.

Notarius occultis instrumentum ab eo requisitum grauius peccat, quænam acta conficere debet, ib. n. 9.

Certiores facere tenetur partes de obliquis precipue mutuelis, & simplicibus, ib. nu. 10.

Diminuit scribens iustitiam depositiones tenetur ad damnum, & interitus parum, vel nullo, & in multis locis est casus episcopo reuerentus, ib. nu. 11.

Quæ solemnitates requirantur, vt sciatur, an instrumentum sit validum, & fideliter factum ad iuritas pertinet, vt autem authenticum sit, nouem communiter sunt necessaria, ib. nu. eod.

Iustitia in notario requisita in duobus principaliter consistit. ibid. nu. 12.

Notarius conficiens instrumentum vsurarij grauius peccat. ibid. nu. 13.

Notarius instrumentum faciens contra libertatem ecclesiæ mortalius peccat, & est excommunicandus, licet

non ipso facto sit excommunicatus. ibid. num. 14.

Conficiens testamentum nuncupatum infans peccat, & restituere tenetur. ib. nu. eod.

Notarius significare tenetur legata facta in testamento a se scripto. Notarij quicunque a quibus, & quando cogi possunt ad aperendum testamentum. ib. nu. 15.

Notarius nimis capiens pro ordinibus, aut literis dimissis foris peccat, si alias habet salarium constitutum, & quid si non habeat, ib. nu. 16.

Notarius quando peccet, gratis sponte donatum accipiendo, & quorū modis cognoscere potest tabellio, an aliquid sibi gratis donetur. ib. nu. 17.

An quando lex non solum taxat pretium, sed prohibet, ne quis aliquid gratis donatum accipiat, peccet si oblatum recipiendo, & ad restitutionem tenetur, ibid. num. 18.

Notarium tali lege stante peccare mortaliter, quando solum intelligitur, ib. nu. 19.

In duobus casibus gratis donatum accipiens non peccat, ibid. num. eod.

Tabellio pro conficienda scriptura ultra taxam accipere quando potest licite, & acceptum retinere, ibid. nu. 20.

Novitius.

An, qui impedit, auocat, & abstrahit volentem ingredi religionem, & vel ingressum iam Nouitium, aut professum extrahit, peccet, & restituere tenetur, ib. l. 1. c. 1. num. 21.

Qui malo animo, sine vi tamen, aut fraude, nouitium a religione retrahit, an peccet. ib. nu. 29.

Qui nouitium per iniuriam extrahit tenetur ad restitutionem, & damnum religioso, & religioni illatum. ibidem num. 34.

O

Observantia vana.

Observantia vana species superstitionis in quo differt a diuinatione. ib. l. 4. c. 6. nu. 1.

Observantia nomine quænam intelligatur. ib.

Observantia vana species quatuor, & quæ sint. ib. n. 2.

Observantia explicita, vel implicita. quid. n. eod.

Observantia sanitarum pro causis naturalibus inefficaces, & per artificialia pec. mor. magis tamen illicitum, & superstitiosum per artificialia. ib. nu. 4.

Observantia futurorum euentuum vana, & superstitiosa. ib. num. 5.

Obsians.

Non obstant in duplici potestate esse differentia, ex qua diuersas obligationis est consideranda. l. 1. c. 2. cap. 14. num. 1.

An qui obstat tenetur ex charitate, teneatur ad restitutionem, si non obstat, quando possunt sine damno suo. ib. nu. 2.

Rationes eorum, qui non solum contra charitatem, sed contra iustitiam peccare opinantur, consultantur. ibid. num. 3.

An, qui ex officio tenetur obstat, damnum exinde secutum restituere debeant. ib. nu. 4.

Ex qua culpa tenetur, qui ex officio impedire tenetur damna proximi? & quorūplex sit culpa. ibidem. nu. 5. & 6.

Opinio vera statuitur, & Adriani simus, ac Innocentij, vt falsa rejiciatur, leuissima culpa tenet. ibid. nu. 7. & 8.

Famuli, qui ex speciali officio, aut mercede res domesticas custodiunt, ad restituenda obligantur, si quid Domini patiantur ob culpam latam, aut leuem. ibid. num. 9.

An illi, quorum culpa rei penas iuste debitas non soluunt, ad eas persolendas teneantur. ib. num. 10.

Questio

Index Copiosissimus

Quæstio de pecuniaria poena non corporali intelligitur,
& quæ sit differentia inter vitæ amissionem. ibid. nu. 11.
Iudex per inquisitionem non ferens sententiam, nec con-
demnans reum ad solvendas penas in lege impositas
ad illarum restitutionem tenetur. ibid. nu. 12.
Sententia nulla tamen pronunciata contra reum iudex non
iuste applicans penam pecuniariam, tenetur ad resti-
tuendum eis quibus erat applicanda. ibid. nu. 13. vide
ver. Iudex & ver. Poena.
An Confessarius, qui non innoxius penitentis restituti-
onem faciendam, restituere tenetur damna tertia perso-
næ, cui debetur restitutio. ibid. nu. 16.
Episcopus, vel curatus tenetur de culpa levi, ceteri vero
confessarij de culpa lata solum, quare ibid. nu. 17.

Occisio.

Omniem occisionem etiam animalium hoc præcepto pro-
hibitam fuisse censuram aliqui, & quare.
Quorundam consensus tum ex scripturis, tum ratione
naturali. lib. 7. c. 8. nu. 1.
Nullum hominem iuste occidi posse, etiam publica autho-
ritate docuerunt Valdensis hæretici, ibidem num. 2.
Quid, & qualiter in hoc præcepto homicidium prohibe-
atur. ibid. nu. 3.
Sententia Scotti, cuius confirmatio ex S. Aug. & falsa, &
periculosa, a quibus in pugnam. ibid. nu. 4. 5.
Iustus sunt leges humane, quæ firrem diuinum occidi iu-
bent, quævis lex Moysæ firrem solum nocturnum
occidi iubet. ibid. nu. 6.
Verba Christi aduersus dæta, nullo modo reuocantur, vt
voluit Scotus supra, nu. 3. ibi. nu. 7.
Quorundam explicatio hoc præceptum nullo modo esse
generale, sed particulare. ibid. nu. 8.
Alia expositio, quæ olim communis erat, sed vt falsa rei-
ctur. ibid. nu. 9.
Verissimè præcepto expositio, quænam occisio prohibe-
atur. ibid. nu. 10.
Illustratur per exempla iuxta dictam rectè rationis pos-
se occidere, & non violare præceptum. ibid. nu. 11.
Ex prædicta explanatione homicidij definitio assignatur,
ibi. nu. 12.
An liceat in aliquo euentu se ipsum occidere, lib. 7. cap. 9.
numero 1.
Hæresis Circumcellionum decedentium, hominem se occi-
dentem, aut iubentem alium, vt ipsum occideret, esse
martyrem. ibid. nu. rod.
An, qui se ipsum occidit, peccet contra iustitiam, an solè
contra charitatem. ibid. nu. 2.
Dissensio authorum ab autore concordatur, ibidem nu.
eodem.
In quo casu fortasse dici potest peccare contra iustitiam,
ibid. nu. eod.
An, quævis absolute verum sit non licere homini se oc-
cidere directe, vel indirecte, prout sit iuxta damna iusta, &
sufficiens causa id faciendi. ibi. nu. 3.
In nullo casu, nec aliquo fine quantumvis optimo licitè
esse occidere, nisi Dei impulsu, communis doctorum
sententia. ibid. nu. eod.
Maliæ causæ enumerantur, quæ aliquam habent, proba-
bilitatem ad ostendendum licitum esse aliquando se ip-
sum occidere. ibid. nu. 4.
Licitum esse se ipsum occidere ad detestationem peccati
commissi, hæretici Donadistarum, eiusque refutatio.
ibid. num. eod.
Licet ad vitandum peccatum futurum, ne. i. consentiat,
consentiat. ibid. nu. 5.
Lucretius, Brutus, Catonis Vitæ necis occisio, ad usum pusillam
mitatis non fortioribus, & quare ibid. nu. 6.
Ad vitandum alioam violentiam, & peccatum se occide-
re oculo modo licet. ibid. nu. 7.
Ad citius assequendam vitam beatam non licet proba-
tur. ibi. nu. 8.
De exemplo Sampsonis, qui se ipsum inuicem, duplè

responsio. De Eleazaro. i. Michab. 6, quid dicendum,
ibid. nu. 9.
Factum R. x. a. Michab. 14. non excusatur a peccato se-
cundum S. Tho. & alios quare. ibid. nu. 10.
Quid de Sanctis, qui se morti obsecerunt, vt S. Apollo-
nia, Pelagia, S. Viocentius, & alij sentiendum ibidem
nu. 11.
An licitum sit negare se ipsum occidere, licitum, & la-
dabile vitam corporalem in aliquo euentu pro corpo-
rali amici æqualis conditionis certo periculo exponere,
ibidem nu. 12. 13.
Ratio, cur id liceat, & quod non violatur præceptum cha-
ritatis, vt falso existimant Naniar. sup. nu. 12.
Quando tenetur homo potius vitam propriam seruare,
quam alienam, & quid positi petere propriam pro
aliena. ibid. nu. 14.
Illud S. Augustini ex illa doctrina excedere, vitam suam
pro alio ponere, quæ modo intelligendum. ibid. nume-
ro eodem.
An, & quando licitum est, aut præceptum morti se offer-
re pro salute, & vita spirituali proximi. ibid. nu. 15.
Malum, ac peccatum mortale est contra propriam chari-
tatem martyrio se indifferere esse. ibid. nu. 16.
Tenetur quilibet pro Christo vitam se flere, quando, ibi.
nu. 17.
An occidere se permissum sit peccatum mort. aut homici-
dium sui. ibid. nu. 18.
Multi casus recensentur in quibus, quævis possit, & te-
netur homo vitam suam tueri. ibid. nu. 19. vide ad nu-
mero 26.
An damnatus ad summum venenum, aut ad venam sibi
abscindendam, qua totus sanguis effluit, sui sit homici-
da, & an licet id facere possit. ibid. nu. 26.
Quid de illis dicendum, qui assumunt venenum, vel per-
mittunt se a vipera, vel scorpione mordendi. ibidem nu-
mero 27.
An liceat ieiunius, & corporum afflictionibus ira vitæ, vt
vel salum notabiliter nocet, vel exinde vita abbrevie-
tur. ibid. nu. 28.
Nemo ad vitam prolongandam cibis optimis vitæ tenetur
ibid. nu. 29. 30.
Qui vitat alimentis, quibus se morietur, etiam vitæ vitæ
& in quantitate sit siccus, etiam vitæ notabiliter
abbrevietur, non peccat. ibid. nu. 29.
Quid de abstinentia Christianis iuxta, dicendum est, eni
in periculo mortis ab esu carnis. ibid. nu. 30.
Quando egrotus grauius laborans, non comendo non
peccat, nec vt occidit sui comitum. Cibis nocuis
vix alias ex singulari inedia, quando mortale, ibidem
num. 31.
Ex intentione, vel aduenter sine intentione vitam no-
tabiliter qui abstinuit vigilijs, ieiunijs, & c. peccat non
ita. ibid. num. 32.
Abstinentia, vigiliæ, labores liciti, & laudabiles, qui ex re-
gula sunt instituti. ibid. nu. 33.
An, & quando licet se ipsum mutilare. ibid. nu. 34.
Communiter est peccatum mortale in quibus vero casibus
licitum sit. ibid. nu. 35.
Licitum esse mutilare se in nullo casu accidere, quare? v-
bi casus, in quibus sibi membra abscindere liceat, ibi-
dem numero 36.
A. o. si daretur opus alicui a tyranno, vt vel sibi membrum
abscinderet, vel duobus prouideretur, id licet qui facere
possit. ibi. num. 37.
An si expectat salum corporis membrum abscindere, &
intimus re-us sit possit. R. p. ubi. quænam, Patet solum,
prelatus, subditum compellere, cui resistere esset mor-
tale. ibid. num. 38.
An liceat clerico occidere malefactores, lib. 7. cap. 11. om-
met. 1.
Clericorum nomine quænam sunt intelligendi? ibidem
nu. eod.
An diuino iure, vel naturali, aut positivo prohibitum sit
clericis malefactores occidere. ibid. nu. 2.

Clavis Regie

An praelati habentes iurisdictionem temporalem possint per se ipsos iudicium sanguinis in sibi subditos ferre. *ibid. num. 3.*
 An Iudex, vel Princeps, qui certe conijcit reum pena afficiendum itam damnationem incurere, existimet autem probabiliter eum penitentiam acturum, & saluandum, si condonetur, possit, & teneatur illi vitam condonare, *ibid. num. 4.*
 Solutiones argumentorum pro parte negativa. *ibidem. num. 5.*
 An liceat Iudici aliquem occidere, sine confessione, & Eucharistia, *ibid. num. 6.*
 Status questionis quatuor propositionibus absoluitur, *ib. nu. 7. 8. 9.*
 An Princeps, vel Respub. facultatem concedere possit cuique occidendi certum malefactorem, *ibidem numero 10.*
 Absolute ante Iudicis sententiam non possunt, quare. Si ne citatione, defensione, & processu condemnari, & puniri quis potest, quando, *ibi. nu. 11.*
 Post sententiam criminis declaratoriam potest Princeps, vel Respub. concedere facultatem priuatis occidendi malefactores in aliquibus casibus, *ib. nu. 12.*
 Mos Venetorum laudatur, qui exilibus ad mortem condemnatis singulis facultatem tribuunt accedendi, *ib. num. eod.*
 Soluuntur eorum argumenta, qui putant ante sententiam latam licere, *ib. nu. 13.*
 An possit rex, vel Respub. concedere, vt vbique inueniantur exules, etiam extra territorium, & iurisdictionem occidi possint, *ib. nu. 14.*
 An itante tali lege, aut facultate occidendi post latam sententiam possit malefactor ille se defendere, vel ministro legis, regisque resistere, *ib. nu. 15.*
 An licet in aliquo casu publica autoritate innocentem aliquem occidere ob bonum priuatum alterius. *lib. 7. c. 12. num. 1.*
 An iudex eum, qui modo innocens est, vehementer tamē timeatur, quod futurus sit postea Reipubl. noxius, & perniciosus, occidere liceat, *ib. nu. 2.*
 An liceat Iudici occidere filios innocentes ob peccata parentum, *ib. nu. 3.*
 An ob bonum publicum liceat directe occidere innocentem, *ib. nu. 4.*
 Quid pro certo statuendum sit, exponitur vsque ad *nu. 8. ibid. num. 5.*
 Soluuntur argumenta Soci, & Cordubæ, *ib. nu. 8.*
 S. Thomas, Syluester, & alij qui dicunt innocentem occidendum non esse quomodo intelligendi, *ibid. nu. 9.*
 An Respubl. tradere possit tyrannum inuicentem, vel ad mortem condemnandam, vt Turca, vel aliud Regnum cōuerteretur ad fidem, *ib. nu. 10.*
 An in bello liceat interficere innocentes, *ibid. n. 11.*
 Quin. an præter pueros, & Mulieres præsumendi sint innocentes, *ib. nu. 12.*
 Miles, etiam si sciat, quod qui modo est innocens, futurus sit nocens, illum occidere non potest. In iusto bello contra Turcas non licet occidere infantes, nec feminas inter infideles, nisi actualiter pugnent, *ib. nu. 13.*
 Theodosius Imperator merito ab Ambrosio reprehensus, propter inuersionem Thessalonicensium, *ibid. num. eodem.*
 Per accidens, & præter intentionem occidi posse certum est, *lib. 7. c. 12. n. 14.*
 An liceat in singulari certamine innocentem interficere. An Miles in bello iusto aggredi illum potest, quem scit innocentem, *ib. num. 15.*
 An inimicum equo tingens, & videns puerum, aut hominem in via iacentem, quem necesse est conculcare, ne ipse in manus incideret inimici, licet eum possit conculcare, & proterere, ne ipse occidatur, *ib. nu. 16.*
 De nobis punctis veritas absoluitur, *ibid. num. 17. & num. seq.*
 An prægnans, aut in partu periclitans ad seruandam vi-

tam in extrema necessitate possit sumere, vel per alium procurare medicinam, vnde abortus, & mors factus cōsequatur, *ib. nu. 19.*
 Ante animationem factus, tale quid sumere licitum esse ostenditur, *ib. nu. 20.*
 Quando tam ante, quam post animationem licitum sit, *ibid. num. 21.*
 Talem medicinam sumere, quando illicitum, & mater tenetur mortem patienter tolerare, *ib. n. 22.*
 Medicina, nisi principaliter causatua sanitatis, non ministranda, *ib. num. 23.*
 An liceat aliquando mortem innocentis optare. *ibidem, num. 24.*
 Quomodo, & quare petit ecclesia, vt gentes paganorum, & hæreticorum dextera Dei potentia conterantur, *ib. num. eod.*

Officialis.

Officialis omittens accusare, vel denunciare delinquentes an peccet, & ad restitutionem teneatur, quando, *l. 12. c. 14. n. 12.* In duobus autem casibus non peccant saltem mortaliter, *ib. n. 14.*
 Officialis an teneatur denunciare delinquentes, aut restituere, si non sunt, illi, qui delinquent, tales, & vt, si facultatem peterent, facile obtinerent, *ib. nu. 15.*
 Officialis, qui aliquid accipit, vt non accuset, vel denunciaret, non solum damnum Reipubl. aur teritæ personæ illatum, sed etiam sic acceptum restituere tenetur. *ib. num. 16.*
 Officiales, qui cum delinquentibus dissimulant se abscondentes, vt alij liberè vetita capiant, & ita eos deprehendant, communiur peccant mort. *ib. nu. 17.*
 An teneatur ad penam soluendam in conscientia, quæ delinquentes soluerent, si denunciarentur, *ibid. num. 18. 19.*
 Officialis obligatur restituere damna, quæ sequuntur illo non accusante delinquentem, *ib. n. 21 & 22.*
 Officialis cur ad penam soluendam teneatur ante omnem Iudicis sententiam, delinquens vero non item, *ibid. num. 19.*
 Officialis fugam suadere, aut instrumenta præbere non potest, *l. 12. c. 18. nu. 23.*

Omissio.

Omissionis peccata quæ sint, & quomodo differant a commissione specie, & quomodo non, *l. 2. c. 6. nu. 4.*
 Vt omissio sit voluntaria, quæ conditiones requirantur, & quanam sit commissio vere, & formaliter, *ib. nu. 8.*
 Causam sufficientem omissionis præcepti præbens culpabiliter peccat, *ib. nu. 9.*
 Omissionis causa actus non aliunde inualis est peccatum, *num. 11.*
 Quando actus sit omissio, est nonum peccatum materialiter, *ibid.*
 Causa omissionis est reductiue peccatum omissionis, & vnus numero peccatum cum omissione, *ib. nu. 15.*
 Omissio, quæ fit in somnis, proprie peccatū non est, vt latè docuit Marfil, quare, *ib. nu. 15.*

Opera. Operatio.

Quinque sunt genera operum, *l. 1. c. 4. nu. 1.*
 Operationum humanarum principia duo, *l. 5. cap. 1. numero 2.*
 Operationes voluntatis circa seipsum, & quæ circa modia, *ibid. num. 5.*
 Operatio prima intellectus practici consilium, voluntatis electio, *ib. nu. 7.*
 Quanam operationes tantum a Philosopho morali appellantur humanæ, *l. 2. c. 1. nu. 1.*
 Opera reghioforum, de quibus votū emitte potest, in duplici differentia, *lib. 6. c. 5. n. 19.*

Quenam

Opera.

Quenam opera sunt feruilia, & illicita habenda, quæ nō.
lib. 7. c. 2. n. 1.
An omnia opera feruilia, seu mechanica adeo stricte pro-
hibita sunt, vt non sint licita in die festo. ibid. num. 3.
Quæ pertinent ad cultum diuinum sunt in triplici diffe-
rentia. ibid. num. eod.
Quæ pertinent ad cultum Dei accidentarie, & valde re-
mote, quando licite fieri possunt ibid. num. 4.
Quenam animæ opera, seu spiritualia in festis licita sunt,
quæ non ibid. num. eodeni.
Opera corporalia, quæ non sunt ex genere suo feruilia, li-
cita; venotio diebus festiuitatibus, qualis. ibid. num. 5.
Opera feruilia quando licita, & quando excusantur illa sa-
cientes ibid. num. 6. 7. 8. & 9.
Opera feruilia quare ab Ecclesia fieri conceduntur. ibid.
num. 10.
An sicut necessitas, ita pietas excuset a peccato exercendo
opus feruile in dominica, & diebus festiuitatis ibid. n. 12.
An præter opera feruilia iure diuino prohibita, alia opera
sint ab ecclesia tunc temporis vetita, & quæ illa sunt.
ibid. num. 13.

Opinio.

Opinio, & dubium quomodo differunt. l. 1. c. 5. num. 1.
An contra propriam opinionem operari liceat. num. 4. ubi
dem.
In credendis quomodo illicitum sit opinionem propriam
sequi secundum Caiet. ibid. num. 5.
In moralibus, & operandis non opinio propria, sed pars
tutor sequenda est, & quænam illa sit. ibid. num. 6.
Quando quis sequendo opinionem suam etsi minus tutā
non peccat, & quis ordo in opinionibus obseruandus
docet Armilla. ibid. num. 7. & 8.
In quo foro, & a quibus secundum Nauar. ordo a Sum-
mis assignatus obseruandus est. ibid. num. 10.
Quænam opinio ar. uta conscientia sequenda est secundum
S. Antonin. in sculo scandalo. ibid. num. 11.
In scholis, ubi speculatiue res tractantur, licitum est Do-
ctoribus tuti opinionem minus probabilem, in practi-
cis vero quid statuendum sit secundum Sorum. n. 12.
Quenam opinio viro docto potius sequenda est secundum
doctrinam Cordubæ. ibid. num. 13.
Quando vtraque opinio sit æque probabilis, secundum
quamlibet operari q̄s potest; sin altera sit probabilior,
probabilem sequi licitum est secundum Medin. & Sa-
lon. num. 14.
Vt opinio aliqua probabilis dicatur, tria consideranda, sci-
licet, qui, vel quales sunt auctores, quot sunt, & argu-
menta contraria l. 1. c. 6. num. 2.
In practicis, & moralibus quænam opinio a doctis ample
tenda sit. ibid. num. 4.
Quibus medijs adhibitis tutus aliquis in conscientia ma-
neat, etiam si opinio illa a parte rei falsa sit. ibid. n. 3.
Opinio, quam prudens sequi possit contra propriam, non
vnius Doctoris esse debet, sed plurimum. ibid. n. 5.
Casus, in quo non licebit contra propriam opinionem o-
perari. num. 6.
Opinionem, quam iuris doct. non sequuntur, quis contra
propriam opinionem sequi possit tuta conscientia, quā
do. ibid. num. 7.
In qua arte quis doctus, & peritus est, propriam opinio-
nem in parte minus tuta quando sequi potest. ib. n. 8.
Quando autem sequendo minus tutam, etsi probabilio-
rem indicaret, sequendo eam peccabit. ibid. num. 9.
Agens contra propriam opinionem sequendo opositam,
probabilem tamen, sed minus tutam, non peccat. n. 10.
Sicut quis contra propriam opinionem operari, ita et alijs
etiam consilium potest, vt sequatur. ibid. n. 11.
Opinionem propriam in materia sacramentorum, etiam
magis communem, nisi sit pars tutior, sequendam esse
qui negant. l. 1. c. 7. num. 1.

Opinio probabilis, prætermissa tutiori, & probabiliori,
quando possit amplecti, & quando non secundum iu-
dicium Auctoris in materia de sacramentis, ibid. num.
4. & 5.
Illam opinionem sequi posse imperitū, quæ communior
est, etsi non tutior, aut securior, sentiant nonnulli. lib.
1. c. 8. num. 1.
Opinionem probabilem, etsi minus tutam, minisque cō-
munem indoctos sequi posse, sententiam veriorum iu-
dic. r. author. ibid. num. 2.
Imperitus sequendo probabilem opinionem sui Doctoris
a peccato excusatur, modo dictam habet conscientia
non absque somidine, sed tamen absque dubio.
ibid. num. 3.
Confessarijs imperitiorebus magna cautela, & prudentia
opus est, quam opinionem vti probabilem sequi pos-
sint. ibid. num. 4.
Quænam opinio sit probabilior, probabilis, & tuta, tenen-
tur imperiti consilium petentes, & doctos consulere, ib.
num. eod.
Positorem sequentem opinionem probabilem relicta
probabiliori absolvere potest quicumque confessorius,
sine opinio penitentis sit in prauudicium tertij, siue nō
lib. 1. c. 9. num. 13.
Opinionem speculatiue probabilem contra longam expe-
rientiam medicum sequi non licet, etiam si nō sit aliud
remedium, & illa vteretur, esset reus homicidij. l. 1. c.
10. num. 13.
Secundum opinionem suam, quando licet medicum eli-
gere medicamentum saluiferum, aut quod secundum
aliorum opinionem probabilem putat esse saluiferū.
vid. verbo Medicus.
Opinio probabilior semper non est tutior. lib. 1. c. 11. nu-
mero 10.
Quam opinionem sequi potest iudex in tribunali, quan-
do occurrunt duæ æque probabiles ex parte facti, & c.
vide verbo Iudex.
Licitum esse sequi opinionem probabilem relicta proba-
biliori, quomodo verè intelligendum, l. 1. c. 11. n. 14.
Regula illa (in dubijs pars tutior eligenda) quomodo in
relienda, & quod non exponit se periculo peccandi,
qui sequitur opinionem probabilem creditam esse ve-
ram. ibid. num. 16.

P

Papa. Pontifex.

Varia opinionēs de potestate Papali in dispensando, &
quomodo id facere possit. l. 6. cap. 11. num. 7. & 13. &
seq. vid. ver. votum.
An in omni voto solemnī dispensare possit. ibid. n. 14.
An in voto solemnī continentia emissio per sacrorum or-
dinum suspensionem. ibid. An in voto solemnī continē-
tia in Religione emissio. ibid. num. 15.
Pro Rom. Pontificis dispensationis beneficio, quæ gra-
ti sunt Poloni, & quæ tunc egregia fuerunt iisdem iniū-
cta. ibid. num. 18.
Pontifex non potest facere, vt Monachus, aut Religiosus
contrahat matrimonium, quamdiu talis est, sed potest
de monacho facere non monachum, & sic consequen-
ter licite contrahere, ibid. num. 24.
Papafex potest dispensare in voto paupertatis solemnī æ-
que, ac castitatis. ibid. num. 27.
In quibus solus Papa dispenset. ibid. num. 29.
Papa sine causa dispensans peccat, nec dispensatus in con-
scientia tutus esse potest. l. 6. c. 12. num. 25.
Papa cum votum commutauit castitatis in ieiunia, ele-
mosynas & c. an homo liberetur, & ad hoc tantum te-
neatur, & vtrum episcopis, aut alijs confessorius vir-
tute alicuius privilegij possit illud, in quod commu-
tatum est, relaxare, & in aliud commutare. ibidem
num. 23.

Causam sufficientem omissionis culpabiliter præter peccatum censetur, & quare. ib. n. 9.
 Quando actus sit ipsa omisso, non committitur novum peccatum formaliter, sed solum materialiter, ibid. numero 10.
 Actus causa omissionis est malus, & peccatum, ibidem numero 11.
 Est rectitudo unum numero cum omissione non formaliter, sed eodem.
 Quando malum futurum post causam sufficientem datum pro peccato alicui non imputatur, ib. n. 16.
 Peccata omnia nullo modo inter se connexa, ita nec paria esse possunt, ut heretici arbitrantur falsò, ib. a. c. 7. n. 1. & 3.
 Inaequalitas peccatorum vnde de sumenda secundum S. Bonaventuram, fuscè declaratur, ib. n. 4.
 Quantitas, & malitia peccati vnde defumatur, regulè certè ab auctore statuantur, n. 5. vbi ad 13.
 Peccatum an habere possit causam per se lib. 2. cap. 8. num. 1.
 Causæ inducentes ad peccatum interius, & exterius, quæ sint, & quot, & quibus ex principiis earum numerus colligitur, ib. n. 2. & 3.
 Cum interius, tum etiam exterius concurrunt, quænam peccati causa dicenda sit, ib. n. 4.
 Causæ exterius peccati, homo, demon, obiectum sensibilis, ibid.
 Prima causa peccatorum ignorantia, l. a. c. 9. n. 1.
 Omnis, quæ fuit in ebrietate, peccata non sunt, sicut verba iniuriosa, & contumelia, l. a. c. 9. n. 42.
 Fornicatio, adulterium, homicidium, &c. si huiusmodi præmissa fuerint, aut potuerint præcedere in ebrietate facta, sunt peccata, quare ib. n. 40.
 Quando euentus parui facit, aut probabiliter prævideri potuerint, & non adhibita diligenter postea in ebrietate contingant, sunt peccata eisdem speciei rectè, ac si scienter fuissent commissæ contra Cæteran, ibid. num. eod.
 Causa intrinseca peccati passio appetitus sensitivi, & quid illa sit secundum S. Thoma, l. a. c. 10. n. 1.
 Radix, & origo peccati est amor inordinatus sui, ib. n. 2.
 Peccans g. aut carnis tentatione minus peccat, quam qui levi tentatione peccat, quare, n. eod.
 Quodam peccatum ex malitia appellatur, & quomodo malitia origo peccati, l. a. c. 11. n. 1.
 Extrinsicæ causæ peccatorum quæ, & quomodo se habent singulæ ad operandum malum, l. a. c. 12. n. 1.
 Peccatorum causæ, res exteriores, & obiecta sensibilia esse solent, in dictione, & dispositione, ib. n. 3.
 Vnum peccatum alterius causa esse potest, secundum quadruplex causæ genus, ib. n. 4.
 Inter peccata, quæ aliorum causæ esse solent, duo præcipua, Superbia, & Avaritia, ib. n. 5.
 Alia peccata, quæ aliorum origines esse solent, & cur dicantur capitalia, & quot sint, ib. n. 6.
 Peccata omnia ex natura sua esse mortalia, suo autem modo dici venialia docent hæretici, l. a. c. 14. n. 1.
 Veniale peccatum tribus modis dicitur secundum sententiam Catholicorum, ib. n. 2.
 Peccatum mortale quid, & quot modis dicitur duplicem mortem inferre, ib. n. 2.
 Peccati mortalis definitio secundum Nauarrum, & ut puta melius ab auctore probatur, ib. n. 3.
 Peccatum veniale, quid sit, denitur, ib. n. 4.
 An peccatum veniale sit simpliciter peccatum, an secundum, quid tantum, ib. n. 5.
 Peccatum tam mortale, quam Veniale duplex, ib.
 Peccatum ex suo genere mortale varijs modis fieri potest veniale, ib. n. 8. & 10.
 Peccatum ex suo genere veniale ex causa mortale fieri potest varijs modis, ib. n. 1. & 13.
 Cur peccata fura, homicidia, & obsequia feli ex genere suo mortalia occurrente necessitate cedantur venialia, & non item alia, fluxum, aut peritiam, ib. n. 11.

Peccatum veniale idem numero manens in genere mortis mortale esse non potest, nec e contra, ib. n. 17.
 Peccata venialia ad mortale disponunt, nunquam tamen ex ijs, quantumvis multiplicata fieri potest vnu mortale, ib. n. 18.
 Pœna venialis debita finita, mortali infinita, potest tamen per accidentem pœna venialis debita æqualis esse pœnæ mortali peccato debita, ib.
 An, qui ab ijsdem, vel a diuersis penitentia magnam quam piratem furatur, peccet mortè, & ad restitutionem incertatur, ib. n. 19.
 Quando omisso rei parat, & venialis continuari potest, vi fiat materia mortalis, ib. n. 21.
 Peccatum veniale, & mort. an differant ex natura rei, an ex sola Dei voluntate, ib. n. 22.
 Vnde illorum differentia de sumenda sit, ib. n. 23. 24. 25, quatuor differentie assignantur.
 Quomodo a nobis cognosci potest, an peccatum aliquod mort. sit, an veniale, ib. n. 27.
 Triâ documenta tradunt ex scripturis sacris, ex traditione ecclesiæ, ex lumine naturali, per quæ utrinque dignosci potest, ib. n. 28. 29. 30.
 Quædam diligenter cõsideranda ex quibus gravitas peccati estimari possit, ib. n. 30.
 Efficetis peccatorum qui, & quid macula peccati in anima cuiusque ex diuersis peccatis inaequalitate, l. a. c. 13. n. 1. 2. & 3.
 Peccatum veniale suam habet maculâ, & quomodo intelligendum S. Th. negans maculam relinqui ex peccato veniali, ib. n. 6.
 Efficetis peccati est reatus pœnæ, & quid sit, ib.
 Peccato mortali duplex pœna debetur, & cui quæque respondet secundum Doct. ib. n. 9.
 Peccatum veniale, quando in æternum sapiendum secundum sententiam veterum, ib. n. 11.
 Ad peccatum veniale quænam aduentitia, aut delicta a nobis sufficiunt, l. a. c. 6. n. 10.
 Ad peccatum mort. requiritur actualis, plena, & expressa aduentitia: circa malitiam, ib. n. 10.
 Regula in dubijs discernendis, quando peccatū sit mortale, quando non, l. a. c. 7. n. 6.
 Peccatum contra naturam in quo consistit, & varia eius nomina, l. a. c. 5. n. 4.
 Est species subalterna luxurie multas sub se species continens, secundum varios modos, ib. n. 5. vid. ver. Bestialitas. Mollicies.
 An peccata contra naturam concurrere possint cum peccatis luxurie naturalis in eadè specie, ib. n. 10. vid. ver. Adulter.
 De gravitate peccati, vnde de sumendum sit discriminè inter peccata, quæ factis, & quæ verbis committuntur, l. 1. c. 4. n. 6.

Peculium.

Peculium quid sit, & quotplex, l. 9. c. 16. n. 14.
 Peculium Cæstris quid, ib. n. 2.
 Quod peculium Cæstris quid de filio familias statueretur, an possit testari, ib. n. 10.
 Peculium quasi Cæstris, quæ bona dicuntur huiusmodi peculium iure pleno etiam quoad usum fructum, & administrationem ad filium familias spectat, ibidem n. 16.
 Peculium aduentitium quid? Iure communi filius acquirit dominium, & proprietatem, administrationem autem, & ususfructum ad patrem pertinet, vnu tamen casus excipitur, ib. n. 17.
 Peculium profectitium, quid? huiusmodi bona tam quoad dominium, quam quoad ususfructum regulatur sunt patris, vnde filius aliquid reatus suum committit, & ad restitutionem tenetur, ib. n. 18.
 Quodnam ius habet filius in alia bona vltra ius in bona patrimonialia, ib. n. eod.

Clavis Regia :

Peculatus.

Peculatus quid sit, & quomodo a furto, aut rapina differat. l.9. c. 3. nu. 8.

Pena.

- In penis statuendis variae formae, & modi. l. 3. c. 8. num. 2. & cur poenae legum transgressoribus statuendae. ibid. num. 3.
- Ne poenae atrocitas delicti grauitatem excedat casualem, & quae in delicti mensura praecipue consideranda. ibi. num. 4.
- Quidam iudex ex iusta causa potest poenam augere, vel minuire. ibi. nu. 5.
- An poena apponi debeat secundum legem antiquam, quae vigebat tempore delicti, aut secundum iturum nouam, quod viget tempore lae sententiae. ibi. nu. 1. r.
- Quoniam poena crimen poenae debet a iudice, nulla tamē in particulari transgressoribus decreta. ibi. nu. 1. 2.
- Quid potest iudex circa legem poenalem, in qua certa poena statuitur pro delicto. ibi. nu. 1. 3.
- Quando iudex remittendo poenā in iuris obligatur in conscientia ad reddendum illi tantum, quantum erat poenae estimata. ibi. nu. eo.
- An princeps teneatur infligere poenam a lege statutam. ibi. nu. 1. 5.
- An cui poena legis est adiudicata, potest illi pro arbitrio suo remittere. ibi. nu. 1. 6.
- An, & quando liceat pro reo intercedere, ut poena per legem statuta illi remittatur. ibi. nu. 1. 7.
- Remittendum poenae praecipue quoniam. l. 5. cap. 9. num. 6. 7. & 8.
- De poenis peccato blasphemiae iure civili, & canonico delictis, ac de ipsius summo iurum decreta pontificum. l. 6. c. 3. nu. 1. 4. & 15.
- Pena mortalitas peccati duplex fore solet, & damni, & cui rationi quaeque respondeat. l. 2. c. 1. 3. nu. 9.
- Pena temporalis venialis debita quae, & quando poena per na venialis debeat. ibi. nu. 10. & 11.
- Penam legis non debet ante iudicalem condemnationem quomodo intelligendam. l. 1. c. 1. 4. nu. 19.

Penitent.

- Penitentem accedens debere saltem cum existima con- tritione sententia feruor, & tunc. l. 1. c. 7. nu. 3.
- Penitentem tamen accedentem cum attentione sic cogni- ta absoluit licet, & semper licetum fuit, quare. ibi. nu. eo. & seq.

Pietas in parentem.

- Pietas virtus peculiaris, qua parentes colimus potestatis pars iustitia. l. 7. c. 4. nu. 2.
- Pietatis descriptio secundum S. Thom. & S. August. ibid. num. eod.
- Quid in hoc mandato preceptum, & quid honor paren- tum. ibi. nu. 3.
- Quare honoris vox posita est, non amoris, aut iustitiae, ibi. num. eod.
- Quibus hominibus debetur honor, & secundum quae at- tributa diuina colligere oportet, qui sunt honorandi. ibi. nu. 4.
- Sub hoc cultu parentis cultus consanguineorum inclu- ditur. ibi. nu. 5.
- Connexus etiam illa pietas, quae est ad proximos. ibidem num. 6.
- Debitum etiam parentum in filios sub hoc precepto con- tinetur, cur autem id non expressum sit, dicitur. ibid. nu. 7.
- Cur additur primum honorandis parentes.
- Quare aliquando ijs, qui maiorem pietatem parentibus praestiterunt, decessor vita coniungitur, nuptia causa affi- gatur. ibi. nu. 8.

- Honor parentibus à filiis debitus in quatuor praecipue cō- sistit, & quoniam illa sunt. ibi. c. 5. nu. 1.
- In quo consistit reuerentia exterior, & interior. ibi. num. eodem.
- Qui parentes percutit, etiam si leuiter, immo si manus tā- tum elenat, mori. peccat. ibi. nu. 1.
- Qui verbes contumeliosis animo deliberato parentes affi- cit, & ad iracundiam notabilem prouocat, mori. peccat. l. 7. c. 5. nu. 3.
- Qui contemnit, & indignatur parentes, cum ad dignita- tem aliquam enclaus fuerit, peccat mortaliter ibidem nu- mero 4.
- Qui accusat parentes alicuius criminis, quatinus veri, in duobus tamen casibus potest. ibi. n. 5.
- In quo consistit amor, qui est secundum ex illis quatuor, in quo consistit honor. ibi. nu. 6.
- Qui odio habet parentes desiderando eis aliquid damni animae, vel corporis hereditatis causa, &c. peccat mori. ibi. nu. 7.
- Qui licet non odio, sed torrens oculis respicit, & eos asperē alloquitur, ac si videretur eis odio habere, peccat. mori. ibi. nu. 8.
- Circa obedientiam tertiam, in quo consistit honor, quidam peccant filij? ut filius teneatur sub mortali parentibus obedire, quid requiritur libro sepulchro, capitulo 5. nu- mero 9.
- Qui non vult obedire in his, quae pertinent ad regimē do- mus, vel familiae, ex contemptu, & pertinacia animi, peccat. mortali. nu. eo.
- Qui non obedit in his, quae pertinent ad bonos mores, & ad salutem, in quibus non subest parti non peccat, non obediendo, in quibus etiam melius est aliquid non obediendo. ibi. nu. 10. l. 1. 1. 1. 3.
- In duobus casibus est mortale, si in contrahendo matri- monio filius voluntatem patris non sequatur, ibidem num. 12.
- Contra parentum voluntatem contrahere quando nō est peccatum. ibi. nu. 13.
- Circa sustentationem, qui filius tenetur subuenire neces- sitatibus parentum spiritualibus, qui peccat, ibidem num. 14.
- Quoad corporales necessitates sub mortali tenetur. ibid. num. 15.
- Si quis habet filium, & Patrem in necessitate, cui prius succurrere tenetur. ibi. n. 16.
- An quis patrem magis, quam matrem amare, & succur- rere teneatur. Non solum vivis, sed defunctis etiam parentibus honorem exhibere tenetur, ibidem numero 17.
- Quibus medijs vi solent parentes ad filios a Religiosis ingre- ssu retardandos, vel ad seculum retrahendos. l. 7. c. 6. num. 1.
- Quae, & quot conditiones requiruntur, ut quis teneatur sub mortali abstinere a se igitis ingre- ssu, & pauper- tate, & necessitatibus parentum, vique ad numerum 17. ibi. num. 2.
- Paupertas extrema, vel necessitas grauis, & notabilis ia- ctura parentis religionis ingre- ssu prohibet sub mort. ibi. nu. 3.
- Etiam si parentes sub iusto filio cogantur mendicare, aut serui ei non sit cum indecentia statim, filius libere po- test religionem ingre- ssu. ibi. nu. 4.
- Conditio tertia, conditio quarta, & conditio quinta ad tollendam obligationem obedientiae requirunt. ibi. num. 5.
- Scandalum parentum, aut propinquorum, quod patitur ex ingre- ssu Religionis, nunquam obligat filium ad abstinendum. ibi. nu. 5.
- Scandalum duplex, ex malitia, seu ludicio, ex infamia re, seu pudore. ibi. nu. eo.
- Bonum, & laudabile in multis casibus filios abstinere ab ingre- ssu, vel ad tempus differre religionis ingre- ssu. l. 7. c. 6. nu. 12.
- Filios profectus propter extremam parentum necessita-

rem teneri egredi ad subueniendum illorum necessitatibus probabile est, ib. n. 13.
 Secundum quos absolute tenetur sub mortali egredi et Religiose, ib. n. eo.
 Soluuntur argumenta eorum, qui hoc absolute asserunt sub mortali, secundum sententiam S. Thomae, contradicentibus, ib. n. 14. & 15.
 Filius profectus secundum S. Thomam tenetur salua obedientia, & statu religionis pium studium adhibere omnibus modis subueniendi parentibus in necessitate, ib. n. 16.
 Filios profectos exire posse secundum Caietan. & alios, probabiliter sententia ab Authore censetur, ibidem numero cod.
 Velicite quis possit exire, quae conditiones sunt necessario requiritur, ib. n. 17. 18. 19.
 Quicumque senat se a Deo vocari ad religionem, non debet abstinere ab ingressu spe consueque perlatorum, & qui contra consulant, non excusantur a morte, ibidem numero 11.
 Ex triplici signo cognosci potest, an quis a Deo uocetur, necne secundum Alex. A. scilicet, ib. n. eo.

Pollutio.

Actus Pollutionis pro varietate personarum, quas affectat, multiplex peccatum, l. 8. c. 5. n. 7.
 Pollutio in vigilia conuagis aliquando non mort. ibidem numero 8.
 Quando mort. & quando venialis, & quod ex causa venialis effectus mort. esse potest Regula Doctorum, ibidem n. 9.
 Pollutio nocturna quando, & quale peccatum, ib. n. 10.
 Quibus modis accedere possit, ut nullum sit peccatum, ib. n. 11.
 Pollutio non in se peccatum, potest tamen esse in sua causa, quae triplex assignatur, ib. n. 12.
 Pollutio si quis ex cogitatione speculativa, quae in vigilia praesentat, non est venialis quidem, nec in se nec in causa, si non adit complacentia, ib. n. 13.
 An liceat complacere de pollutione in somno contingente ob viratione morbi, vel an liceat cupere, ut dormien contingat, ib. n. 14.
 Simpliciter affectu eam velle propter corporis utilitatem licet, ex complacentia autem in se nullo modo, ibidem numero 15.
 Periculosus est desiderium praecedens, quam complacentia subsequens, quare vt bene Soc. ib. n. eo.

Possessor bonae fidei.

In re restituenda tria praecipue sunt consideranda. Habes rem alienam bona fide nesciens, nec credens eam male acquisitam, quocumque modo habuit, durante bona fide nec rem, nec fructus inde perceptos restituere tenetur, l. 10. tra. 1. c. 1. n. 1.
 Qui bona fide rem habuit, quam primum sciverit rem esse alienam, tenetur rem illam restituere, si extat, & fructus rei extantes. Ignorantia crassa iuris, aut facti non excusat a restitutione, talis autem ignorantia, seu negligentia aequiparatur dolo, ib. n. 2.
 Possessor bonae fidei, licet in conscientia detrudere potest omnes expensas, quas fecit in re ipsa durante bona fide, si sine rei detrimento detrahi possint, sine alias quid agendum, ib. n. 3.
 Qui rem alienam accepit a fure quocumque titulo, quam tamen probabiliter credit non esse furam, durante tali fide malum restituere tenetur, si rem illam viderat, perdat, aut consumat. Immo si inuoluerit consilium, aut ludo perdidit, non tenetur restituere, ib. n. 4.
 Qui res alienas depraedatus est in bello iniusto, quod credit iustum, cum veritatem agnouerit, tenetur restituere, quicquid praedae apud ipsum manet, & ad, in quo per talem praedam factus est ditor, ib. n. 2.

Qui bona fide a latrone emit vineam, aut boues, si postea deprehendat esse furtiuam, tenetur cum vinea restituere fructus, quos habet, & quos in alia vitiis insumpsit, l. 10. tra. 1. c. 2. n. 6.
 Negotiator, qui per vitium acquisiuit mille credens bona fide contractum, quod vebatur, non esse vitium, & cum illis mille lucratur centum, quam primum nouerit contractum fuisse vitium, tenetur mille restituere, & non centum, quae exinde lucratus est, ib. n. 7.
 Qui rem bona fide a latrone accepit, & deinde rem illam venderet, quam primum nouit esse furtiuam, tenetur illud pretium domino reddere, sin donauerit, ad nihil tenetur, quare, ib. n. 8.
 Qui equum, vestem, aut huiusmodi a latrone accepit, quibus vias est ad suam vilitatem, quid, aut quantum tenetur restituere, ib. n. 9.
 Inuitatus ad cenam a latrone factam, ubique bona fide cibos sumat, postea intelligens illos esse furtiuos, quid restituere tenetur, ib. n. 10.
 An, qui bona fide rem emit a latrone, quam postea videret eadem fide durante, & plene cognoscit rem illam esse furtiuam, tenetur restituere contractum, & Rem Domino reddere, pretium emptionis, ib. n. 11.
 Sententia dicentium talem contractum non esse rescindendum, sed licet possit pretium retinere, eorum rationes, ib. n. 12.
 Opinio secunda minor, & communior, & proinde iura consuetudinis quia eam sequi possit, cum sit admodum probabilis, sed rationes primae efficaciores ab authore censentur, sicut opinio secunda, l. decimo, tract. secundo, cap. 2. n. 13.
 Soluuntur rationes secundae sententiae ibidem, numero 14.
 An, qui rem bona fide a latrone emit, possit tuta conscientia contractum illum rescindere, & de latrone rem illam reddere, ut pretium recuperet, an vero tenetur rem Domino restituere, etiam si pretium latroni datum sit amissum, ib. n. 15.
 Secunda opinio, quae docet posse illum talem rescindere contractum, ut pretium a latrone recuperet, sex rationibus probatur, ib. n. 16.
 In hac re dubia, & valde difficilis quid sentiat auctor, cum utraque opinio graues habeat auctores, breuiter explicatur, ib. n. 17.
 Opinio secunda verior, & aequior, & soluuntur argumenta contraria. Reddere rem latroni, a quo accepit, est mendacium ordinatum ad faciendum emptorem indemnem, & ad restitutionem Domini faciendam, ib. n. 18.
 Rem alienam furti tradens, ut pretium recuperet, potius quam Domino restituens unde pretium auirerit, non cooperatur furi, Cui tamen in hoc extenuat iuxta coget emptorem ad restitutionem, ib. n. 19.
 Quid agere debet emens rem bona fide a fure, & postea sciens rem esse alienam, non inuenit dominum? ib. n. 20.
 An, qui emit rem sciens esse alienam animo reddendi eam vero Domino, pretium datum latroni repetere possit, a vero Domino, aliter non illam daturus? ibidem numero 17.
 In hoc certior factus debet pro emente iudicare, ibidem numero cod.
 An fructus rei alienae etiam bona fide possesse restituendi sint cum re ipsa, cognita veritate, quod res fuerit furua? ib. n. 22.

Possessor male, vel bonae fidei.

Habens rem iniuste acquisitam, siue scilicet, siue per donationem, siue per contractum, non obstante quocumque titulo humano ad oppositum edico, tenere relictum, aut rem, si extat, aut maiorem rem, l. 10. tra. 1. c. 3. n. 1.
 Omnes etiam fructus rei fructificare, quod Dominus receperit, necnon lucum cessant, aut danturum expectans

gens, quæ Dominus passus est. ibid. num. 1.
 Empor, seu possessor male fidei non potest licet detrachere expensas, nisi necessarias, quas facit in fructibus. acquirendis. & c. ibid. 11.
 Alter quo ad forum conscientie, alter quo ad fori externi agitur in deducendis laboribus, & expensis meliorantibus. ibid. 14.
 An sciens emens rem fortuitam, rescindere possit contractum cum latrone factum, & rem suam tradere, ut pretium recuperet, an vni teneatur Domino reddere, ibid. 14.
 Si male fidei possessor pretium rei habere voluerit, id curare debet, sine veri Domini præiudicio, vel furem conueniendo, vel alios. ibid. 16.
 Quomodo valor rei malæ fidei possessoris retribui debet, an secundum statum, quo quo res erat accepta, an aliis, ibid. num. 7.
 Commixta opinio etiam si in rigore iuris defendi possit, si tamen iuxta naturalem æquitatem ponderetur, grauius auctoribus non vera videtur, quod difficultati satisfacti hac diffinitione. ibid. 3.
 Si res extat in specie, sine vii consumptibilis, & functionem admittens, siue non, teneatur eam rem in specie, vel numero restituere. libro 1. o. tract. secundo, capit. 3. num. 9.
 Si res eadem extat in bonitate, & valore immutata, eandem reddendo satisfaci fur, aut detentor. ibidem, numero 10.
 Si fur, aut male fidei possessor non eam rem restituere voluerit, sed aliam eiusdem generis bonitatis, & quantitatis, satisfaci præcepto restitutionis. ib. n. 11.
 Si res ablata sit vñ consumptibilis, & mista sit cum alijs rebus vel a fure, vel a male fidei detentore, non tenebitur eandem sed numero restituere Domino, sed æquivalente. ibid. n. 12.
 Si rem alienam accipere, per furem mistam cum rebus proprijs, etiam teneatur, per contrarium alias licitum, non teneatur restituere. ibid. n. 13.
 Si res male accepta, aut detenta pereat, teneatur ad restitutionem valoris rei, siue culpa sua pereat, siue casu fortuito. ib. n. 14.
 Si pereat res aliena alias apud Dominum peritura, quando detentor male fidei non obligabitur ad restitutionem contra Paladum, qui hoc absolute docet. ibid. numero 15.
 Quando satisfaci fur rem deterioratam reddendo? ibidem, num. 16.
 Quando electio erit penes dominum, aut accipere rem extantem, aut valorem, & rei estimationem, & quando teneatur defectum rei deterioratæ supplere? l. 1. o. tract. 2. c. 1. nu. 17.
 Latro tenetur, vel rem cum supplemento defectus reddere, & solvere lucrum cessans, aut damnum emergens, vel solvere estimationem rei, cuius electio penes Dominum manet, quando ibid. n. 18.
 Si res furta non in vñ consumptibilis, & in manu furis sit meliorata, si extans reddenda est etiam cum melioramento deductis laboribus, & expensis. ibidem, numero 19.
 Si vñ consumptibilis sit, quid considerandum est ad hoc, ut latro restituere iudicetur. ib. n. 20.
 Fructus rei alienæ propriæ industria a quibus non teneatur restituere male fidei possessor. ib. n. 21.
 Detinens iniuste rem alienam fructificam, omnes fructus naturales & parum naturales, parum industriales teneatur restituere deductis expensis, & laboribus, & c. ibid. nu. 22.
 Si Dominus ex re sua nullos fructus alios effect percepit, non teneatur male fidei detentor in conscientia alios quos restituere. ib. n. 23.
 Damnum, quod patitur Dominus ex carentia rei, teneatur sur, aut detentor restituere. ib. n. 24.
 Fructus, quos dominus probabiliter percipiturus esset ex locazione domus, aut equi, teneatur in conscientia restituere, non solum si extant, sed etiam si consumpti sunt. l. 1. o. tra. 2. c. 3. nu. 24.
 An empior, seu possessor dubie fidei, vel ex dubio in tempore contractus, vel ex dubio superueniente, teneatur restituere. ib. n. 25.
 Empior diligenter inquirere teneatur verum dominum, quomodo teneatur restituere teneatur accepto pretio, quod de dit. ib. nu. 26.
 Qui rem furtaam emit, ut suo Domino seruet, illo post debitam diligentiam non comparet, pretium pro re datum sibi teneatur restituere nomen in probabili dubio, non præmittens debitam diligentiam, dummodo in sum proprium commodum erat, peccat mort. & ad restitutionem obligatur. ib. n. 26.
 Emens rem alienam in propriam vilitatem, quam probabiliter dabatur esse furtaam, non potest alteri vendere, aut rescindere contractum cum latrone, sed teneatur vero Domino restituere. ib. n. 27.
 Qui bona fide accepit, sed postea incipit, dubitare, an sit furta, si per viam donationis recedit, & duntaxat, an si dubio, postea vendidit, teneatur pretium acceptum Domino restituere, cum constitit rem esse alienam. ib. n. 28.
 Qui per viam emptionis, aut permutationis etiam bona fide de manu latronis accipit, deinde vero incipit dubitare, si facta diligenter ex quo d. nus sit, potest illam tota conscientia retinere, aut vendere sine peccato sub conditione. ib. n. 29.
 Qui facta diligenter dubius est, & magis inclinat furtaam esse, quam licitam, inquit, ce teneatur verum Dominum, si incertum incertum, quid agendum. ib. n. 30.
 An teneatur Christiani, qui emunt spolia Christianorum capta a Turcis, aut Saracenis induto publice bello, vel recuperantes ea vi aut arte, restituere ea Dominis, quibus erant erepta. ib. n. 31.
 An, qui in conflictu recuperant ex Turcis rem aliquam, quæ vendibile est iurata p. a Christianis fortis p. se, aut restituere, & teneatur. ib. n. 32.
 An qui rem a Turcis captam e. ut, quam Christiani in tempore naufragij in mare proiecerunt, vi naufragij eade rent, ea postea Christianis restituere teneatur. ib. n. 33.
 Possessio vid. ver. Dominum.

Potestas.

Potestas iudicij in iudice necessario requiritur, sine qua sententia lata inualida est, & iudex peccat mortaliter. l. 1. c. 7. nu. 2.
 Potestas compertis quadriplex. Ordinaria, delegata, arbitraria, & c. ibid. & quid sim. ib. n. 3. & 4.
 Quam potestatem potest superior se submittere iudicio inferioris. ib. n. 4.
 Potestas publica aliquem etiam inuitum bonorum suorum dominum priuare, & in alium transferre ex iusta causa potest. l. 9. c. 1. nu. 2.
 Vide plura ver. Princeps. Index.

Præceptum.

Vbi cumque concurrunt duo præcepta contraria, circa id factum, & vñ illorum eligendum est, illi præcepto obediendum, quod potius habet vñ obligandi. l. 1. c. 3. nu. 30.
 Præcepta in lege veteri quatuor, & quo numero continentur. l. 4. c. 1. nu. 6.
 Præcepta omnia quare ad Moraliam, Cerimonialia, & Iudicialia reducuntur. n. 1.
 Præcepta Moraliam cur dicantur Antonomastice præcepta, ib. c. 2. nu. 1.
 Præcepta Moraliam omnia ad legem naturæ pertinent, nu. eodem.
 Præcepta Moraliam sūt in triplici gradu de iure naturæ, n. c. Præcepta Moraliam vnde procedunt, nu. eod.
 Præceptorum Moralium quænam solum ad Decalogum pertinent, nu. 2.

Index Copiosissimus

Præcepta illa duo, Diliges Dominum Deum tuum, & Diliges proximum tuum, &c. quare non sint expressa in Decalogo, nu. eod.
 Præcepta quænam Decalogi nomine intelliguntur, c. eod. num. 3.
 Præcepta Decalogi cur Deus Moysi in tabulis insculpsit Angelorum ministerio, alia vero præcepta sunt a Deo per Moysen tradita populo, nu. eo.
 Præcepta alia omnia ad Decalogum tamquam ad legum omnium epitomen vel antecedenter, vel consequenter reduci possunt, nu. 4.
 Præceptorum omnium moralium reductionem ad Decalogum scire, quibus sit valde vile, nu. 5.
 Præcepta primæ tabulæ quot numero sint, & quot secundæ multorum diuersæ sententiæ, nu. 6. & 7.
 Præceptum primum primæ tabulæ quomodo triplex, & quomodo vnum dicatur secundum D. Aug. n. 8.
 Præceptum sanctificandi sabbatum patum naturale parum carimoniale, nu. eo.
 Præceptum obseruandi sabbatum cur cessauit, & nō alia præcepta, nu. 8.
 Præceptorum numerus, distinctio, & conueniens ordinatio, nu. 9.
 Præceptorum ordinantium hominem ad proximum quomodo triplex differentia, nu. 10.
 Præceptorum pulcherrimus ordo, & dispositio qualis, nu. 11.
 Præcepta Moralia Decalogi omnem in se perfectionem continent, & de vniuersarum virtutum operibus agunt, nu. 12.
 Præcepto alicui Decalogi quicquid regulariter contrariatur, est peccatum mort. nu. 14.
 Præcepta Decalogi quomodo impleri possint sine charitate, nu. 15.
 Præceptum primum Decalogi quam conueniens fuit esse de vero cultu veri Dei, l. 4. c. 3. n. 1.
 Præceptum primum esse latius, & cuius Diuini lib. 4. c. 3. n. 2.
 Præceptum primum cur non affirmatiue, sed negatiue ponitur, nu. eod.
 Ordo præceptorum in prohibendis malis, vel in propriâ personarum, vel coniunctum, vel bona externa singulari Dei bonitate offendit, l. 9. c. 1. n. 1.
 Præceptum octauum de non loquendo contra proximum, &c. cur Moyses ceteris posposuit, l. 12. c. 1. n. 1.
 Præcepta superiorum, vt Episcoporum, & Inquisitorum, quæ præcipiunt sub excommunicatione, aut iuramento delicta manifestare quando, & quomodo obligant, l. 12. c. 14. nu. 22. vsque ad n. 26.
 Varij casus, in quibus non obstante tali præcepto superiori non tenetur subditi denunciare delicta, quæ nouerit, nu. 28. vsque ad n. 33.

Prælati.

Prælati Indus alcarum, & taxillorum sub mortali interdicitur, l. 1. c. 12. n. 4.

Vide ver. Superior.

Quotiescunque prælati ecclesiasticus specialis, vel generale mandatum facit sub excommunicatione ipso facto incurrendam, vt crimen manifestet, quando obligat, lib. 12. c. 14. nu. 22.

Præscriptio.

Præscriptio in hoc loco quid significet, & quid exceptio, l. 9. c. 12. nu. 1.
 Quænam conditiones necessariæ sunt ad aliquid legitime præscribendum, & quot sunt, ib. n. 2.
 Quænam res iure præscribi prohibentur, ib. n. 3.
 Ecclesia, loca religiosa, vsque decimarum, primarum, oblationum, & alia iura spiritualia a Laicis præscribi non possunt, ib.
 Res publicæ ad vsu Civitatis instituit, vt vi c. & Platæ, &c. non possunt præscribi, & quare, ib. nu. 4.

Res vitiosa per furtum, aut vim acquisita præscribi non potest, ib. nu. 5.
 Quando leges dicunt rem furtiuam esse imperprescriptibilem, de qua præscriptione intelligendum, ib. n. 6.
 Res sacræ præscribi non possunt, nec iure prohibetur alienari, ib. nu. 7.
 Quæ persona præscribere non possunt, ib. n. 8.
 Contra quos non valet præscriptio, ib. nu. 9.
 Quænam, & qualis possessio necessaria est ad præscribendum, ib. nu. 10.
 Quis titulus est necessarius ad præscribendum, ib. n. 11.
 Quid sit bona fides, & an sit omnino necessaria ad aliquid præscribendum, ib. n. 12.
 Leg. 3. admittere præscriptionem cum mala fide in actionibus per sonalibus abrogantur, cōtra Host. & alios ibidem.
 An non solum mala fides superueniens, quod res sit aliena, sed etiam dubitatio non aliena sit, bonam fidem impediatur, & inualidam reddat, ib. n. 13.
 Sententia eorum, qui docent, non tolli, probatur, & confirmatur, ib. n. 14.
 Requiritur, & sufficit fides moralis, & rectitudo, quod res sit sua, ib. nu. 15.
 Qui bona fide rem possidere, ac præscribere incipit, & in progressu temporis probabiliter dubitat, quid cum agere oporteat, ib. nu. 16.
 Qui post adhibitam diligentiam adhuc dubius est, si dubium sit æquale ex vtraque parte, tunc conscientia rem possidere, & præscribere potest, ib. nu. 17.
 Qui probabiliter dubitat, & statim adhibet diligentiam manente æquali dubio, non interrumpitur per talem dubitationem tempus præscriptionis, ib. nu. 18.
 Soluuntur argumenta opinionis primæ superius inducæ, nu. 13. ib. n. 19.
 An, qui bona fide præscriptionem incipit, si postea ex infirmitate, aut conscientia erronea dubitat, existente tali dubio possidere possit, & præscribere, ib. n. 20.
 An ignorantia alicuius male fidei possessorum efficiat, & præscriptionem tollat, & etiam impediatur, ib. n. 21.
 Possessio ex iuris ignorantia vincibilis, siue inuincibilis ad præscriptionem non sufficit, ib. n. 22.
 Ignorantia iuris maxime dubij, & ratione probabilis non impedit, ib. nu. 23.
 De quinta conditione, quæ est tempus a lege præscriptum, quid dicendum, ib. nu. 24.
 Ad præscriptionem rerum mobilium quantum tempus exigitur, ib. nu. 25.
 Ad immobilium vero præscriptionem communis Doctorum opinio, quæ ib. n. 26.
 Ad præscribendam rem immobilem Ecclesiæ alterius ab Ecclesiâ Romanâ cum bona fide requiritur sēp. 40. annorum, ib. nu. 27.
 Contra Ecclesiâ Romanam necessaria est præscriptio centum annorum, ib. n. 28.
 Quo ad iura, & ieruitutes, quæ inter mobilia computantur regula communis ponitur, quæ declaratur, nu. 30 & 31. ib. nu. 29.
 Quod supradicta intelligenda sint modo adit bona fides contra Couarr. quem refellit Auth. ib. n. 32.
 An, qui rem bona fide possidet toto tempore ad vsucapiendum, vel præscribendum ex lege assignato, & postea instruat, & credat rem esse alienam, tuta conscientia possit retinere, an priori domino restituere teneatur, ibid. nu. 33.
 Opinio quarta completo tempore præscriptionis a lege statuto, &c. non tenet in foro conscientie ad restitutionem communis, & vera, ib. n. 34.
 Ratio huius communis sententiæ, vnde colligitur, ibid. nu. 35.
 Procedunt omnia, sine dominus fuerit negligens in inquirenda re sua, siue non, propter bonum commune, ib. nu. 36.
 Soluitur argumentum contrarium, eiusque confirmatio diluitur, ib. n. 37.

Qui

Clavis Regie

Qui rem furivum emerit bona fide, si per 30. annos illi possideat, quamvis postea sciat fuisse alterius, non tenetur ad restitutionem, ib. nu. 38.

Vnde dicitur furtum secundum nominis ethymologiam, ib. c. 1. q. 1. ad. 1.

Definitio furi secundum iurisperitos, & canonistas, ib. num. 1.

Reprehenditur hæc definitio, ut falsa, & superuacanea, ib. nu. 3.

Vera definitio adducitur ex D. Dho. quam Theologi communiter admittunt, ib. nu. 4.

Quod omnis detentio iniuria rei alienæ furtum sit, vnde colligitur, ib. nu. 5.

Furti, & rapine divisiones explicatur, ib. nu. 6. & 7.

Ex varietate obsectorum variae species constituuntur, furtum, peculatus, plagium, abscisus, ib. nu. 8.

Sub nomine furi hoc septimo decalogi præcepto prohibito subtenelligitur rapina, & quid sit, ib. nu. 9.

Furti, & rapine specificæ differentia, vnde desumenda, ubi aliorum error ostenditur, ib. nu. 10.

Furtum, & rapina, an semper peccata sint, c. 14.

Furtum, ut sic, semper est peccatum, ib. nu. 1.

Cur tamen filij Israël Aegyptios spoliantes non peccaret, ibid.

An possit Princeps, seu Iudex in hoc Deum imitari, ut possit primario alicui præcipere, aut concedere, ut bona alterius secundo accipias, aut retineas, ib. nu. 2.

An sine peccato furi possit quis rem propriam iuste detentam a depositario, vel iniuste a fure, clam auferre, ib. nu. 3.

Ex natura rei, & regulariter esse peccatum, docent omnes, ib. nu. 4.

Principia.

Prima principia practica duo, bonum est prosequendum, malum fugiendum, l. 1. c. 4. nu. 5.

Principia intrinseca conclusiones quæque etiam extrinsecæ quæ probabilem assensum quaerunt, l. 2. ca. 5. nu. 3.

Principia operantium humanarum duo, l. c. 1. nu. 1.

Principia legis Naturalis in triplici differentia, & cuius generis principiorum potest dari ignorantia invincibilis, & quando sine peccati culpa, l. c. 9. nu. 16.

Princeps. Rex.

Princeps omnia loca, silvas, & paludes in aucupium, venationem, piscationem sibi referre non potest, l. 1. c. 9. nu. 10.

Principes, qui imponunt poenam mortis, aut mutilationis, aut flagellorum in loco prohibito venantibus peccant, ib. nu. 13.

An facta lege a Principe, ne quis in locis, & casibus quibusdam venetur, peccet, qui legem venando transgreditur, ib. nu. 15.

Vid. verb. Venatio.

Cur Principes liberare possint eum, quem novit esse innocentem, & tamen non condemnare eum, quem Reum esse novit, licet id probari non possit, ib. l. c. 8. nu. 23.

Doctrina de poenæ Principis, scilicet, non posse iuste occidere sine citatione, aut defensione, quando crimen est fecerit, & impossibile procedit cum in criminalibus tum etiam civilibus, ib. nu. 26.

Principes grauius peccant, qui sola scientia poenata priuati alique bonis temporaliibus non ad nuui amouibilib, ib. nu. 20.

Vide plura ver. Iudex, nu. 19. & 26.

Discrimen inter Principes, & alios iudices inferiores in iudicando, & verba legis interpretando, ib. l. 5. cap. 9. num. 6.

Princeps secundum episcopatum, & equitatem iudicare debet, & non in rigore legis, quandoq, ib. nu. 4.

An semper, cum causa propoliata ad leges humanas pertineat, secundum illas Principes iudicare teneantur, ib.

Rex, aut Princeps potest sua auctoritate accusationem repellere, aut admissionem abolere, l. 12. c. 1. nu. 16.

Potest Princeps in legibus dispensare ex iusta causa, modo fiat sine scandalo, & damna le fortituitur, ibid. num. 200.

Infamiam in tribunali seculari contractam parte laici pro clamante remittere non potest, ib. nu. 18.

Præiudicia:

Præiudicia Principum large interpretanda sunt quando non sunt in præ iudicium tertij, l. c. 11. nu. 19.

Præiudicia remouentia appellationem in aliquibus casibus procedunt solum in foro exteriori, l. 1. c. 16. nu. 36.

Probatio.

Probatio semiplena in procedendo ad iudicium, quid sit, l. 12. c. 10. nu. 17.

Ut Iudex prius accusationis, seu denunciationis iuridice procedat, & interroget Reum, requiritur Indicia, & semiplena probatio, ib. nu. 27.

Procurator.

Procurator etiam aduocatus dicitur, & qui de aduocato dicuntur, de procuratore dicta censentur, ib. l. 1. ca. 24. num. 1.

In procuratore quatuor spectanda, scientia, diligentia, veritas, iustitia, ib. nu. 2. 3. & 4.

Iustitia in Procuratore requisita in quibus consistit.

An aliquid vitæ mercedē suam accipiens peccet, & an liceat manifestare crimina occulta reitum contrarium ib. nu. 4.

An si procurator ob omnem gratia acta ab Achnario, seu notario, retinere sibi possit iustum salarii debitum Notario, ib. nu. 5.

An quando quis litigans non conducit procuratorem, sed ipse procurator sit in causa post litis victoriam possit sibi recurre expensis, quas fecisset procuratori ordinario, ib. nu. 6.

An, si quis conductus fuisset constituto salario per annum, aut annos, vel pro iura causa, ipse pro iura parte aliâ substat, rata conscientia residuum partem recurre possit, ib. nu. 7.

Opus ex sua natura non ferule ratione premij, & mercedis ferule non redditur, etiam si sententia principale ad mercedem habeatur, ib. nu. 8.

Aduocatus pro consilio, licet salarium accipere possit, ib. nu. 200.

Professus.

Vide ver. Religiosis, & ver. Monachus.

Promissio.

An promissio simplex, & nuda obliget sub mortali, l. 6. ca. 6. nu. 14. 15. & 16.

Promissum non adimplere in re graui, citius defectus creditur in damnum notabile alterius, est mort. ib. nu. 13.

Omnis sufficiens materia furti mortalis non est materia sufficiens promissionis obligantis ad culpam mortalem, ib. nu. 19.

In quibus casibus non est seruanda promissio, ibidem, num. 10.

Per simplicem assertionem nullus tenetur adimplere, ib. nu. 11.

An promissio pure mentalis obliget promittentem saltem ad explicandam promissionem illi, cui mentaliter facta est promissio, ib. nu. 22.

Promissio facta præsentem an obliget prius, quam acceptetur, & quid de promissione simplici absenti facta, ibid. num. 23.

Promissio, stipulatio, pactio quæcumque de re iurij, siue sit contra iustitiam, siue contra aliam quamcumque virtutem, ante ream completam est iniusta, l. c. 10. tract. 5. cap. 3. num. 19.

In malis promissis fides est refutanda, ib. nu. 200.

Proximus.

Proximi nomine quoniam intelligendus, l. 1. c. 1. num. 3.
Falsi testimonij appellatione quid intelligatur, ibid. num. 2.
Iniuria, quæ verbo contra proximum infertur, duplex, ib. num. 3.
Cum quisque sibi proximus sit, contra scipsum saltem dicere octavo præcepto prohibetur, ib. num. 4.

R.

Raptus.

Raptus quinta luxuria species quid lib. 8. c. 5. num. 1.
Marrimonium cum ea contractum, quæ violenter abducta fuit, & postea consentit, olim validum, nunc vero aliter dicitur, ib. num. 2.
Variis penis afficitur, & quid iure civili statuatur, si ancillam, apertur quis, & quid si meretricem, ibidem, num. 3.

Ratio.

Ratio recta est participatio, quædam, & conformitas ordinationis diuinæ, l. 1. c. 1. num. 5.
Est regula, & norma operationum humanarum, numero eodem.
Ratio duplex est, practica, & speculativa, num. 6.
Non essentia, sed sine tantum distinguuntur, & quis utriusque finis sit, num. 6.
Ratione errante, vel non errante semper secundum conscientiam agendum ratione, & exemplis ostenditur, l. 1. c. 4. num. 4.
Omnis actio interna, siue externa discordans a ratione errante mala eligi quare, lib. 1. c. 4. num. 5.
Regulam præscribere rationis practice munus est, quæ est principium humanorum actuum, l. 1. c. 1. num. 2.

Receptans. Recursus.

Receptans qui dicitur, & quoniam ad hoc caput reuocatur secundum Doctores, lib. 10. tractat. 1. cap. 1. num. 1. & 3.
Quando excusatur ab onere restitutionis, ib. num. 2. verb. Restituo.
An scienter recipiens furem, aut malefactorem post commissum peccatum nihil participando de præda teneatur ad restitutionem, ib. num. 4.
Recipere malefactorum materialiter, aut formaliter qui dicitur, ib. num. 5.
Contra Receptores hæreticorum, & bannitorum censuræ, qui in Bullis Cænis Domini feruntur, quomodo intelligendæ, ib. num. 6.

Religio.

Religionis professio, holocaustum, secundus baptismus, quoad remissionem peccatorum secundum S. Thoma, l. 6. c. 2. num. 7.
Vide ver. Votum.
An religiosi aliquid vouere possint sine licentia, & consensu superiorum, l. 6. c. 5. num. 18.
Opera religionum, de quibus votum emitti potest, in duplici sunt differentia, ib. num. 19.
Qui in religionem inducendus est, sufficientem ætatem habere debet, & quoniam illa sit, l. 6. c. 9. num. 1.
Nemo nimis, metu, & terrore violenter inducendus, ibid. num. 2.
Ne muneribus ad simoniam datis, & acceptis quis ad religionem pertrahatur, m. xime cauendum, ib. num. 3.
In inducendis ad religionem diligens debet esse aspernatio religionis explicatio, & falsæ suggestionis exclusio, ibid. num. 4.
Decipio aliquando votum irritat, & annullat, cum tollat voluntarium requisitum, ibid. num. 6.
Ex parte obligationis tria præcipue obferuanda, ibidem, num. 5.

Bonum, & laudabile fuisse religionis ingressum tres ob causas in genere suo, & secundum se, aliquibus tamen non ita expeditis, ideoque maxima opus est prudentia, ib. num. 6.
Dissuadens alicui religionis ingressum absque causa legitima peccat mort. ib. num. 6.
An, qui vouit religionem aliquam certo in loco ingredi, si non recipiatur, liber sit ab obligatione voti, ibid. num. 6.
An, qui determinat vouit vnum monasterium intrare, ad tempus expulsus teneatur expellere aliquantulum, & in eo iterum tentare, an recipi possit, ib. num. 7.
Quid facere teneatur, qui vouit religionem ingredi, nō determinando religionem, aut locum aliquem in particulati, & an teneatur transire ad monasteria extra regnum suum, vel singula monasteria prouinciarum suarum, ib. num. 8.
An, qui votum fecit religionis, satisfaciatur voto assumendo habitum, seu ingrediendo ordinem equitum Militiarum S. Iacobi Calatræ, & Alcantaræ, ib. num. 10.
Vide plura ver. Votum.

Religiosis sententia de finitima ecclesiis non teneatur emendari redire ad monasterium, sed tamen conscientia in seculo manere possit sub episcopi obedientia, ibidem, num. 16.
Ecclesiis a monasterio propter incorrigibilitatem in seculo manens obligatur ad votum castitatis seruandum, etiā si non sit in sacris, ib. num. 17.
Exclusus a monasterio quomodo manet absolutus a voto obedientie, & paupertatis, ib. num. 18. & 19.

Religiosus.

Religiosus, si aliquid accipiat ex bonis Monasterii, peccat mort. & ad restitutionem teneatur, l. 9. c. 16. num. 20.
Si Religiosus rem alienauerit, aut ipsem, sine licentia, aut necessitate consumpsit, non teneatur propriè restituere, vt notat Navar. sed duo in hoc casu facit teneatur, & quoniam illa sit, ib. num. 22.
Ne quis religiosus ex redditibus, aut quouis modo ad ipsos, vel ad monasteria pertinentibus aliquid dare possit constitutio Clem. PP. VIII. lib. num. 21.
Qui res in magna quantitate accipit, siue sint vni consumptibiles, siue non, & dederit aliis extra monasterium, peccat mort. & restituere teneatur tam ipse, quam recipiens, ib. num. 21.
An si religiosus aliquid accipiat ex bonis monasterii peccet mort. & ad restitutionem teneatur, l. 9. cap. 16. num. 20.
Constitutio Clementis VIII. ne quis religiosus aliquid dare possit ex redditibus, aut quouis modo ad ipsos, vel ad monasteria pertinentibus, ib. num. 23.
Religiosi sui iuris non sunt quoad ea, quæ tenent, sunt tamen quoad conseruationem propriæ fidei, l. 1. cap. 4. num. 15.
An religiosus aliquid ludere possit, & an lucifaciens ab eo sic acquisitum ludo restituere teneatur, l. 1. c. 1. num. 15.
Religiosis ludus aleæ, & taxillorum sub mortali interdictum, non item iacis, ib. num. 4.
Religiosus remittens restitutionem famæ suæ peccat mort. nec liberatur in famam ex condicione illius, lib. 1. c. 1. num. 15.
An liceat Religiosis a grauioribus sibi illari appellare, l. 1. c. 16. num. 37.

Remissio.

Sicut in fama, sic & in honoris remissione cadit remissio contra Caset. l. 1. c. 8. ib. num. 10.
Christi dictum de remittendis iniurijs quomodo intelligendum in foro exteriori, & interiori, l. 1. c. 14. num. 9.
Qui procurant sibi remissionem bonorum incertorum per compositionem cum Summ. Pont. peccat mort. lib. 10. tract. 6. c. 7. num. 5.

Perfo.

Clavis Regia

Persona publica remittendo restitutionem famæ peccat, nec valet remissio, l. 1. c. 7. nu. 19.

Remissio facta a Prelato non liberat infamatorem a restitutione famæ, ib. nu. 8.

Restitutio apud quos Latinos autores vsurpetur, & quid significet, & quomodo eam definit S. Thom. l. 10. ca. 1. num. 1.

Definitio restitutionis secundum quid nominis in quibus tantum locum habere videtur, ib. nu. 2.

Restitutio secundum quid rei traditur, & explicatur, & cuiusmodi actus iustitiae sit Restitutio, distinguuntur in commutativam, ib. nu. 3. & 4.

Restitutio, & satisfactio pro eodem promiscue vsurpantur, & in iure canonico idem significare videntur, l. 10. tract. 1. c. 2. nu. 1.

Quenam sit eorum differentia secundum Scotum, & quid viramque pertinere ad iustitiam commutativam docuit S. Thom. & alij, ib. nu. 2.

Restitutio proprie sumpta a satisfactione, quæ est tertia pars sacramenti penitentiae, distinguitur, ib. nu. 3.

Licet aliquando concurrant, potest una sine alia reperiri, ibidem.

Per restitutionem non remittitur peccatum, sed solum a peccato cessatur: satisfactio remittit penam, ibidem, nu. 5.

Restitutio non est pars penitentiae, sed quid præambulum, ib. nu. 6. vide per Satisfactio.

Quid restitutionem ad salutem non esse necessariam opinantur sunt, quem locum scripture adducere solent, l. 10. tract. 1. c. 3. nu. 1.

Etiamus levis, & inconstans in materia restitutionis parvi catholicus in hoc errore fuisse videtur, ib. nu. co.

Argumenta Græcorum dicentium restitutionem non esse necessariam, quæ tria sunt præcipue, ib. nu. 1.

Communis, ac Catholica sententia est, Ablatorum restitutionem ita esse ad salutem necessariam, ut absque ea, nec salutem, nec gratiam Dei quis consequi possit, ib. nu. 3.

Restitutio non solum est de iure diuino, sed etiam de iure naturali, ib. nu. 4.

Restitutionem necessariam esse ad salutem, probatur ex patribus, & ratione coniunctur, ib. nu. 5.

Locus, unde erroris ansam arripuerunt nonnulli, duabus expositionibus explicatur, quarum secunda communior, & textui conformior, ib. nu. 6.

Solutur argumenta Græcorum superius adducta, n. 2.

Dominiui reuereri res suas exponere, aut donare ad vitandum peccatum proximi vniuersaliter verum non est, ib. nu. 7.

An restitutio necessaria sit ad salutem, ut medium simpliciter necessarium, l. 10. tract. 1. c. 4. nu. 1.

Vnde colligi possit ex scripturis esse necessariam necessitate medijs, ib. nu. cod.

Sententia communis est solum esse necessariam necessitate præcepti, ib. nu. 2.

Quid de restitutione senserit S. Augustinus, ibidem, num. 3.

Solutur, quæ in cõtrarij allata sũt, & ex Ezechielis 33. & Lucae. 12. ib. nu. 4.

In materia Restitutionis singularis doctrina a cõsultarijs diligenter annotanda, aliter esse agendum cum penitentibus, restitutionem impositam omittentibus, quam cum alia præcepta committentibus, ib. nu. 5.

Vbi nam traditur hoc restitutionis præceptum, & sub quo decalogi præcepto collocatur, etiam an sit negatiuum, vel affirmatiuum inter Doctores controuertitur, ibid. me. 9.

Certum est aliquod esse speciale præceptum restitutionis, & idem aliquo modo esse affirmatiuum patet, ibid. numero 7.

Aliquo modo etiam negatiuum esse constat, & ex hac parte obligat pro semper, vt bona aliena non detineat, non autem ita obligat, vt est affirmatiuum, sed pro toto illo tempore, quo opportune reddi possit, ib. nu. 8.

Præceptum restitutionis, licet aliquo modo distinctum sit a præcepto furi, reductur tamen ad idem decalogi præceptum, ad quod pertinet talis negatio retinendi rem alienam, l. 10. c. 4. nu. 9.

Non restituere ex alterius iniusticia detentam, quando cõmodè restituere possit, & debet, peccatum solum vni, non duplex, ib. nu. 19.

Ex sola transgressione iustitiæ, & non aliarum virtutum incurritur obligatio restituendi contra Caietanum, l. 10. tract. 2. c. 1. nu. 1.

Cur ex sola violatione iustitiæ oritur obligatio restitutionis dissentiant auctores, Quid Martinus Nauarr. & Gregorius de Valentia, ibid. nu. 2.

Rationem Martini Naua. refellit Petrus Naua, sed immerito, ib. nu. 3.

Ad substantiam restitutionis parum refert, an damni illatio sit ex culpa, seu malitia, secus tamen quoad modum restituendi, ib. nu. 4.

Ad discernendum restitutionis obligationem quid videntur sit. Restitutiois obligatio in vniuersum nascitur ex damno alteri illato, ib. nu. 5.

Ex duplici capite, primo, seu radice nascitur obligatio restituendi, quibus etiam addi potest & tertium, ib. numero 6.

Inter has duas radices differentia ab antiquis, & recentioribus assignatur. Depositarius rei alienæ, si res illa perierit sine notabili culpa sua, non tenetur ad restitutionem, & quare, l. 10. c. 1. tract. 2. nu. 7.

In materia restitutionis debemus in ijs acquiescere quæ morali certitudine sciri, aut tradi solent, quæ iuxta cõmunem Theologorum sententiam probabiliora videntur in hac materia morali. Ignorantia inuincibilis hominem in conscientia tutum reddit, ib. nu. 8.

De personis ad restitutionem obligatis.

Non solum, qui causæ principales sunt damni, sed qui illis cooperantur auxilium, aut cõsiliu præbendo, ad restitutionem obligantur, l. 10. tract. 2. c. 4. nu. 1.

Novem genera personarum, sicut sunt causa iustæ acceptationis, ita ad restitutionem faciendam obligantur, ibid. num. 2.

Quinque ex nouem prædictis ex genere suo, & communiter ad restituendum obligantur, alij non item, ib. num. 3.

Præter has nouem personas obligatur etiam, qui opus iniustum in proximum exequitur, ib. nu. 4. Et quinam auctores de his tractant, ib. nu. cod.

An ad hoc, vt exequens, seu efficiens obligetur ad restitutionem satis sit, vt sit causa, qua posita sequitur effectus, an etiam aliquid aliud requiratur, l. 10. tract. 2. ca. 5. nu. 1.

De iubente, cõsultante, cõsentiente, & de alijs cooperantibus, & cõcausis diuersæ sententiæ, ibidem, num. me. 2.

Quinam concurrant positivè, & qui negativè, & quor modis possint concurrere possunt, l. 10. tract. 2. c. 6. nu. me. 1.

Ad hoc, vt aliquis ex his nouem modus obligetur, quid requiritur, ib. num. 2.

Ex cõmuni sententia obligatur ad restitutionem, qui dederit efficacem causam damni, & quisnam causa efficiax, directax, vel indirecta censendus sit, ibidem, num. me. 3.

Qualem socium, & cõmplicem esse veram causam damni verior affirmet opinio, ib. nu. 4.

Et ad cognoscendam causam alicuius effectus tam innoxialibus, quam in naturalibus regula communis traditur, ib. nu. 5.

Cõsultens quando non erit causa damni, ac proinde non obligatus ad restitutionem illius damni, ib. nu. 6.

Qui cõsultendo, vel exhortando animum furantis, & ex se dampnum inferre parati magis in proposito firmat, ad restitutionem tenetur, & qui dubium, vel non ita paratum cõsultat, vt exequatur, ibid. nu. 7.

Item qui tantum admonet, ut secutus fuerit, faciant, etiam si alias hoc commisissent, furti locus est, ibidem, num. 8.

Famulus visitari, qui servat tantum, vel numerat pecuniam, & non exerceat ministerium circa aliquem, utraque vitiarum, non tenetur ad restitutionem, ibidem, num. 9.

Quando iustus est, causa effica iustusceptionis, vel probabiliter creditur efficax, iustitiam ad restitutionem tenet certum est, l. 1. 10. tract. 2. c. 7. nu. 1.

Immo licet si iustus nihil de furto possideat, ibidem, nu. 1. c. 2.

In iustione an cui praeceptum sit subditus praeipientis nec ne, observandum est, si enim non sit, non tenetur ad restitutionem, cum non sit causa damni, ib. nu. 3.

Quomodo scietur, quando exequens facit damnum iussu alterius moris, alioquin non facturus, si non iubetur, ib. nu. 4.

Quando quis occidit iussu Paulum, & deceptus occidit Joannem existimans hunc fuisse Paulum, an mandans in hoc casu tenetur ad damnum illatum Joanni, ib. nu. 5.

An minuit iustus occidere Petrum, quia aliter eum occideret non posset nisi comburendum domum Pauli in qua erat Petrus, & simul etiam Paulum occidit, tenetur iubeus ad haec damna, ib. nu. 6.

An, quando quis iussu vulnerat Petrum, minister vulnerando modum excedens forsitan occidit, tenetur iubeus ad damnum sequens, ib. nu. 7.

An prius, quod iussu est opus exequatur, iubeus reuocet mandatum, si sequatur damnum, tenetur iubeus ad restitutionem, ib. nu. 8.

An, si iussor post actionem iustitiam mandet restituere, illo non restituente, liber sit iubeus a restitutione, ib. numero 9.

Nomine Consensientis quis intelligatur, tenetur ad restitutionem in solidum totius damni ex consilio suo secuti, quare, l. 1. 10. tract. 2. c. 8. nu. 1.

Cum parum fuerit quis facere, & non ex consilio dicentis, quid dicendum, ib. nu. cod.

Qui fraudulentus, & dolose consiliu aliquid fieri, obligatur ad restituendum ei, contra quem dedit consiliu, non cui dedit, ib. nu. 2.

Quoties negens ex alterius consilio ad agendum mouetur, consensiens ex tali consilio doloso ad totius damni restitutionem obligatur, ib. nu. cod.

An, qui minus malum consiliu ad damnum maius eulidum, tenetur ad restitutionem damno minorem secuto, ib. num. 3.

An, ut damnum vitet Petri, furti volens furti pecunie magnam formam, consulat quis, ut sit contentus minor summa, & illa sit Pauli, tenetur restituere pecunia furto sublatam Paulo, ib. nu. 4.

An, qui debitus adhuc est, an centum, vel ducenta furtur a Paulo, consensit ei, ut ponat centum furtur, furto secuto tenetur restituere, ib. nu. 5.

An, si quis paratus sit omnino furti centum, aliter vero consiliu inducit, vel praecepit, ut furtur ducenta, tenetur sic consensiens centum, vel ducenta restituere, ib. num. 6.

An, qui consilio suo furtum inducit ad furandum, restituere tenetur, si perpetrato furto consulat, ut ablata restituat, ib. nu. 7.

An, si postquam consiliu, ut quis furaretur rationibus distulsi furtum, antequam illud admittit, tenetur ad restitutionem si quid postea furtur, ib. nu. 8.

De consilijs circa contractus, vel quasi contractus, ut de re locanda, seu vendenda, & de consilio dato ab advocatis, Theologis, Confessoribus, Medicis, bona, an mala fide, ib. nu. 9. & 11.

Idcirco, simplices, moieties, rustici, & huiusmodi si ad consilium de re ingesserint, an teneantur ad restitutionem, ib. nu. 10.

Qui ratione stipendij consiliu dare debentur, siue scia-

gerant, siue rogati consulant, tenentur prius dare operam, quatenus recte consulant, alioquin ad restitutionem damni inde secuti obligantur, ib. nu. 11.

Restitutionis obligatio nec nascitur ex solo animo malo, & doloso, nec ex solo damno dato, sed ex dno culpabilitate dato, ib. nu. 12.

Nomine consentiens intelligitur adiuvans, fauens, approbans, & alijs, iussu agens, licet ad, l. 10. tract. 2. cap. 9. nu. 1.

An, si quis nihil iubens, aut consensit, aut cōsentiens suo iussu nomie factum delictum rationem habeat, postquam fecit, tenetur ad restitutionem, ib. nu. 2.

Quid de his, qui in Capitalibus, & Collegijs suffragantur, an iussu agens iam laus consentiens ad restitutionem teneatur, ib. nu. 3. 4. & seq.

Quando suffragia posteriorum, & vltimorum concurrunt, & sententia ad damnum secutum, casus quatuor enumerantur, in quibus contra iustitiam peccant, ibidem, num. 8.

Quid dicendum in electionibus beneficiorum, officiorum, dignitatum, vel suffragia, & de eo, qui iussu hoc subleuit, aut in bellum iniustum consensit, ib. nu. 10.

Quenam aduolus obligat palponem ad restitutionem, l. 10. tract. 2. c. 10. nu. 1.

Recipientes quando exonerantur ab onere restituendi, notantur Cauponarij, & alij recipientes pecuniam furto sublatam, ib. c. 11. nu. 2.

An sceleris recipientes furti, aut malefactorum non participando de praeda tenentur ad restitutionem, ibidem, num. 3.

Quando plures concurrunt in damno faciendo, an singuli eorum teneantur in solidum restituere, vid. vet. Par-nipans.

Ut cognoscatur, quando quis efficaus totius damni, quando non, & prout de quo teneatur ad restitutionem totius, vel min, & quid praecepit attendendum, l. 10. c. 2. nu. 3.

Regulam, quam de hac re tradunt Syluest. & Nauar. saltem esse ostendit author, ib. nu. 4.

Participans quis dicendus sit, & quomodo socij criminosis obligentur ad restitutionem, vid. vet. Participans.

Quando quis tacet vel metcede, vel perfusione inductus an teneatur damnum proximi restituere, vid. vet. Murus. Oblians. Participans. & Manifestans.

De Re restituenda, siue quid restituendum sit.

Quenam bona restitutioni sint obnoxia, & quid in vitare sum restituendum sit, l. 10. tract. 3. c. 1. nu. 1.

An fur teneatur restituere impensas, quas fecit Dominus in re furata exquirenda, ib. nu. 2.

An lucrum acquisitum re re aliena arte, negotiatione, ludis, aut industria propria restitutum sit, ibidem, num. 3.

Lucrum ex sola sua industria acquisitum male fidei possessor restituere non tenetur, ib. nu. cod. ex pecunia fututia partum totaliter est ipsius furi, & soluitur argumenta patris contraria, ib. nu. 4.

Quos fructus, & interesse tenetur quis restituere, ibidem, num. 5.

An qui emptum a fure torquem aneum sepius locauit, restituere tenetur non solum torquem aureum, sed locationis etiam pretium, postquam intellexit torquem esse furtiuum, ib. nu. 6.

Item de equo, mulo, & alijs animalibus sepius locatus, ib. num. 7.

Qui rem alienam retinuit, ac rapuit, perique res illa in furtis potestare, tenetur restituere illius restitutionem secundum meliorem statum, seu valorem, quod habuit a tempore furti perpetrati, ib. nu. 7.

An redditus ex locazione domus sint Domino restituendi, cum aliena domus mala fide retineatur, ib. nu. 8.

Quid

Quid restituere tenetur, qui rem commodatam accepit, quando res illa apud ipsum perijt, ibid. n. 9.
Et quot modis res commodata petri possit dici, ibid. num. eod. 10. & 11.
Quando res commodata perijt casu, & omnino fortuito, an commodatarius teneatur ad restitutionem, ibid. num. 12.
Regulariter nō teneri certum est, in tribus autem casibus tenetur, ib. n. 13.
Si dubius sit, an casu fortuito, vel aliqua culpa commodatarius res perierit, tenetur commodatarius ad restitutionem, ibid. n. 14.
Rem commodatam, etiam culpa leuissima si pereat, an teneatur restituere, ib. n. 15.
Et an quoties tenetur, toties in totum, & integrum teneatur commodatarius, ib. n. 16.
Qui accipit commodatum ad ornatum suum tantum, vel usum, vel ut accomodat, tenetur solum de dolo, seu culpa graui, ib. n. 17.
Quid, & quando teneatur depositarius restituere, quando depositum apud ipsum perijt, ib. n. 18.
Regulariter nisi ex dolo, & culpa lata non tenetur opinio communi, & quibus modis depositum accipi possit custodiendum, ib. n. 19.
Qui, & quando tenetur quis ad restitutionem ex locato, & conducto, cum in vniuersisque visitant cedat locato, & conducto tam dantis, quam accipientis, ibidem, num. 20.
Quoties dubium est de culpa graui, leui, & leuissima, ex q. 12 oritur obligatio restitutionis, quomodo Iudex, confessor, & promittens se gerere debeant, ib. n. 22.

Quantum Restituendum,

Regula generalis quantum restitui debeat, cum ratione iustitiae commutatur, tum vindicatur, 1. 10. tract. 5. c. 1. num. 1. satisfaci iustitiae commutatur, si tantumdem simpliciter restituitur, quantum ablatur, ibid. n. 2.
Quando res ablata erat eadem numero, Domino reddenda est, nisi alia Dominus fuerit contentus, ibidem, num. 3.
Nō nocet alteri in re, ad quam tantum erat in potentia, ut qui conculat segetes prius, quam ad messim perueniat, ad quam restitutionem teneatur, ib. n. 4.
Qui inuoluntarie, & sine culpa sua nocet alteri in rebus suis qualescunque sint, nihil restituere tenetur, ibidem, num. 5.
Exactior restitutio ab eo requiritur, qui directe, & formaliter, quam qui indirecte, & ex negligentia, damnum intulit, ib. n. 6.
An, quando res fructifera iniuste retenta, que ablata est, restituendi sint omnes fructus, quos Dominus rei solutus est recipere, ib. n. 7.
An iniustus (si absente detentor, aut occupator) teneatur restituere fructus perceptos, si Dominus re ipsos ex ea re fructus percepturus esset, ib. n. 8.
Quid dicendum sit de expensis, & meliorationibus factis in re aliena apud iniustum eius possessorem, ibidem, num. 9.
Quia rem restituere tenetur, qui pecuniam sibi mutuam ultra tempus praestitum inuito Domino retinuit, ibid. num. 10.
An, si Petrus mutuauit Ioanni mille aureos, ut intra anni spacium redderet, Petrus interim magnum passus est detrimentum ob hoc solum, quod non habuit pecuniam, teneatur Ioannes totum hoc damnum re-sarcire, ibid. num. 11.
An, qui infra tempus praefinitum non soluit, quia non potuit restituere, teneatur damnum, quod alter incurrit ex dilatione solui, ib. n. 12.
Quantum ad restitutionem faciendam ratione iustitiae vindicatur, quid dicendum, ib. n. 13.

Quinam Auctores de hac materia tractent, 1. 10. tract. 5. c. 1. num. 1.
Restitutionem communiter faciendam vero Domino generalis est apud omnes Regula, ib. n. 2.
Qui rem furripuit a latrone non illi, sed domino, cui latro eam furripuit, reddenda est contra Nanarum, ibidem, num. 3.
Et quando quis fuit, & non vero Domino reddens excusetur a peccato, & a debito restituendi, ibidem, num. 4.
Auferens a Sacerote, fullone, locore, &c. non Domino reddere tenetur in conscientia, qu. re, ib. n. 4.
Auferens rem a depositario, ut illam domino reddat, peccat contra charitatem, & iustitiam, ib. n. 5.
Rem a Tutore, Curatore, dispensatore, procuratore, thesaurario auferens, quamuis rei ablatae dominus nō sit, illi tamen restituere tenetur, ib. n. 6.
Qui reddit rem ablatae vero domino, & non illi cui ablata est, admodum debet eam, a quo abstulit, restitutionem factam esse, ib. n. 7.
In quibus casibus res ablata non est illi restituenda, cui ablata est, ib. n. 8.
An, quod ab vxore, monacho, aut Religioso, Clerico, & pupillo ablatur est, illis restituendum sit, cum nō sint domini capaces, ib. n. 9.
Quando ex restitutione grauius damnum domino petenti, vel alteri frequitur, debetur seruanda est in aliud tempus, & non restituenda, ib. n. 10.
Tempore iniusti belli non sunt restituenda magna debita iniusto principi, sed conferenda, ib. n. eod.
Clerico, aut Cardinali beneficia ecclesiastica per simoniam comparare uolens pecuniam debet, non sunt restituenda, & peccat mortaliter, qui sic comparare uolentibus pecunias mutuo dant in illum finem, ibidem, numero eod.
Domino in furia petenti gladium, reddendum non est ad inferendum sibi, vel alteri detrimentum, in bonis naturalibus, aut notabiliter in bonis fortunarum, ib.
An Domino petente rem suam depositam in damnum temporale, vel corporale suum, aut alterius, deneganda, aut differenda esset restitutio rei depositae ex charitate, vel ex iustitia, ib. n. 11.
Communis opinio explicatur ab auctore contra Caietanum, ib. n. 12. & 13.
Depositarius reddens Domino rem depositam tenetur ad damnum subsecuti restitutionem, ib.
Quum vero Dominus petat in abutsum circa alterius iniuriam, ex charitate tenetur impedire, & non peccat contra iustitiam restituendo, ib. n. 14.
Sic etiam qui soluit debent emptori Cardinalium, vel rem aliam spirituales, ib.
Sic, & mutans pecuniam comparare uolenti beneficia ecclesiastica, ib. n. 15. & 16.
Quando Dominus est in loco distanti, ut vel non commode, vel eum magnis sumptibus, vel cum periculo, & scandalo res restituenda deferri possit, non tenetur sic vero Domino restituere, & quomodo isti tres casus intelligi debent, ib. n. 17.
Qui haeredibus inuestigatis, nulloque inuento pecuniam, quam debebat defuncto, in satisfactione ipsius, vel pauperum, & alios usus pios conuertit, an postea haeredi in eo restituere teneatur, ib. n. 18.
Qui accipit rem de manu eius, qui non est verus Dominus, sed bona fide possidet, an liceat vero domino eam restituere, ib. n. 19.
Quando quis a fure bona fide accipit rem alienam pretio emptam, cui debet restituere, cum nouerit esse alienam, furti, an Domino vero, ib. n. 20.
An, quando quis furti furripuit rem furto sublaram, teneatur in conscientia eam vero Domino restituere, aut satis sit furi reddere, ut in pristino statu reponatur, ibid. numero 21.
Quando Dominus rei non constat, melius uideri in conscientia

Index Copiosissimus

Scientia pauperibus erogare in bonum domini, quamvis furum exterius furi restitueret iubeat, ibidem, numero.

An mulier, vel alius, qui accepit rem a fure, & non tunc, vel postea in via rem esse furatam, & mandatum habeat a fure, ut det Petro, cui sit Ioannis, rem illam dare Petro, an Ioanni teneatur, ibidem, 22.

An bona ablata a personis Ecclesiasticis ipsis, vel potius pauperibus restituenda sint, ibidem, 23.

Quid de bonis p.rimonialibus, vel quasi patrimonialibus, de bonis ecclesiasticis mobilibus, vel immobilibus dicendum sit, ibidem, 20.

Restitutio cui facienda, ignoto Dominio.

Quando Dominus ignoratur, ante omnia debetur diligenter oportet adhibere, quia facta, si non comparcat Dominus, cui facienda sit restitutio, l. eo. tract. 5. c. 2. numero 2.

Restituendum esse pauperibus communis est Doctorum sententia, & quidem nomine pauperum intelligenda sunt etiam opera pia, ibidem, 21.

Diligens inquisitio necessario adhibenda quae, quam faciens nec ipsis, nec pauper, cui dedit, restituere teneatur, ibidem, 3.

Quando Dominus est incertus, cui restitutio facienda, & dominus ignotus, aut incertus quando dicitur, ib. numero 4.

Bona peregrini morientis ab intestato, cui restituenda secundum legem civilem generaliter, ib.

Per specialem vero constitutionem in Hispania, aut Gallia quis succedit, ibidem, 20.

Cuius expensis facienda est haec inquisitio, ut Dominus cognoscatur, ibidem, 9.

Dominus ignotus tam in particulari, quam vniuersali, iure naturali diuino, aut humano bona incerta, & iniuste detenta pauperibus eroganda, ibidem, 10. vique ad num. 14.

Quoniam auctoritate huiusmodi bona pauperibus restituenda, an, scilicet, priuata, vel auctoritate episcopi, vel Confessoris, ibidem, 15.

An si quis bona ista incerta pauperibus distribuit, quorum Dominus inueniri non poterat teneatur postea vero domino comparere eisdem liberum restituere, ibidem, num. 10.

An, qui bona ista incerta pauperibus restituere debet, possit sibi, ut pauperi rennere, aut consanguineis suis, & familiaribus elargiri, ibidem, 21.

Antalis bonorum distributores teneatur magis indigentibus, & melioribus errare, an vero satis sit dare indigentibus, ibidem, 22.

An haec bona incerta, quorum Dominus post diligentem inquisitionem ignoratur, auctoritate Summi Pontificis applicari possint tuta conscientia ipsis debitoribus per Bullam (ut vocatur) compositionis, ibidem, numero 23.

An quando Dominus est absens ita, ut ei commodum restitutio fieri non possit, nec tempus opportunum expectari, restitui possint res ipsa pauperibus, ibidem, 24.

An, sicut de iniuste acquisitis, & retentis, sic etiam de perditis, & inuentis, quae docentur, intelligenda sint, ibidem, num. 25.

Teneatur inuentor omnem adhibere diligentiam ad inquirendum Dominum, quo non comparere, cui facienda sit restitutio, ibidem, num. 26. vique ad 32. Quid vero de bonis Ecclesiae inuentis, & cui tradenda sunt, ibidem, num. 31.

An rei perditae inuentor licite a vero Domino pro illius inueniente premium petere, ut accipere possit, ibidem, tract. 5. c. 2. num. 1.

An, si quis accipiat pretium, vi faciat, quod ex officio suo, & ex iustitia facere debeat, peccet, & restituere teneatur, ibidem, num. 3.

Accipio illicita, & turpis tribus modis contingere potest, ibidem, & an iudex, Tabelliones, & alij iuribus ministerij vltra debitum stipendium a lege taxatum, aliquid possint accipere sine obligatione restituendi, ibidem, num. 3. & 7.

An quod datum est ad faciendum, aut committendum aliquid, quod omittitur, aut facere teneatur ex iustitia, restituendum sit nulla exceptio sententia Iudicis, aut dantis repetitione, ibidem, 8.

Cumnam rei sic accepit restitutio facienda sit, si sciret, an pauperibus, an illi, qui dedit, ibidem, 9.

An potest, qui aliquid dat, praestitum iudici, ut iuste iudicet, vel testis, ut verum dicat, ibidem, 10.

An, qui aliquid accipit, & dat pro opere malo iniurioso, seu contra iustitiam, sic accipit restituere teneatur, ibidem, 11. & quando, & quomodo, ibidem, 12. & 13. Doctrina Martini Nauar. de vniuersali donatione restitui, ibidem, num. 14. Si tantum lege humana restitutio fiet, & quomodo tamen esset peccata, & obligaret ante condemnationem iudicis, ibidem, numero 15. & secundum opinionem Nauarri absolutum non est neganda, ibidem, num. 16.

Quoniam restituendum est, quod datur pro actione committenda contra iustitiam, ibidem, num. 17.

Quoniam Auctor in magna varietate Doctorum, ut probabilia statuunt, ibidem, num. 18. 19. & 20.

An restituendum sit, quod accipitur pro opere, quod quis facere, vel omittere teneatur ex precepto legali pertinente scilicet ad alias virtutes praeter charitatem, ibidem, num. 21.

An meretrices pro actu meretricio aliquid possint accipere, an veni restituere teneatur, ibidem, num. 26.

An, qui iuratus pretium non accipere pro labore, & seruitio, accipit pulcra pretio restituere teneatur, ibidem, numero 30.

An mulieres non publicis expolitae sed occulte fornicantes possint pretium sui corporis ex vi debui accipere, ibidem, 41.

Cantem coniugata, filia, aut Monialis pretium acceptum restituere debeat, ibidem, num. 44.

An, si meretrices, aut alia scilicet blanditiae maioris pretium exortu queat ob actu turpem, teneatur dari restituere, ibidem, num. 45.

Restitutio ubi facienda.

Restitutio regulariter facienda est in loco, ubi res fuerit accepta, l. eo. tract. 6. c. 1. num. 1.

An teneatur inuitus possessor, & acceptor rem ablata pro prijs expensis tittere, an vero expensia veni domini, & creditoris, ibidem, c. 3.

Quando restitutio est contractus, vel quasi contractus debita est, ubi licet debeatur locus expressus si, siue non, ibidem, 4.

Quid in mutatione loci faciendum sit ante solutionem, ibidem maneat creditor, vel etiam creditore domicilium mutare, ibidem, 5.

Quicumque aliquis ex contracta debet in certo loco, in eodem solvere teneatur, nisi alius fuerit destinatus, regula est iudicialis, ibidem, 6.

An in casu possessionis bonae fidei quo creditore a loco soluitur de iure non tenetur praestitum recedat, teneatur debitor mutare debui creditori expensis proprijs, ibidem, 6.

An quis de suo commodato, & emptione dicta sunt, locum etiam habent in depositis, ibidem, 7.

Si de tempore ubi sit conuentum licite potest retinere donec petatur, nec teneatur ad creditorem desistere etiam in eade ciuitate, quoniam, ex quo casu, ibidem, numero 8.

Quoniam bona fide possidet, & postea intelligit rem esse alienam, quomodo debeat satisfacere, ibidem, 9.

An cum in hoc casu debitor significauerit Domino de re, & postea

postea rem secum in alium locum decessit, teneatur rem illam propter expensis domini mittere, ibidem, numero 10.

Qui debitum ex mutuo contraxit, non tenetur mutuarius propriis expensis mutuum domini mittere, quando ibi. nu. 11 & 12.

Male fidei possessor in loco, ubi non maneat creditor, suis expensis creditor mittere tenetur, in quo casu ibi. nu. 13. In quo autem non ibi. nu. 14.

An, quando res mitti nequeat ad Dominum sine magnis expensis, & fortasse maioribus, quam res valent, teneatur debitor laici, potius expensis creditoris facere, ibi. nu. 15 & 16.

Quando aliquid debitum est ex delicto, elapso termino iure possessionis, aut crediti, tenetur debitor ad creditorem suis expensis deserre, ibi. nu. 17.

Restitutio quando facienda.

An, cum preceptum Restitutionis sit affirmativum, & procedendo non obliget ad semper, statum restituendum sit, ibi. tract. 6. c. 2. nu. 1.

Statum restituendum esse de actu interno, & externo diversissime intelligitur, scilicet, mathematico, & moraliter, ibi. nu. 2.

Et quare circumstantia temporis aliter se habet in actibus restitutionis, quam in actibus aliarum virtutum, ibidem, nu. 3.

Preceptum restitutionis non est pure affirmativum, sed intransfere, & fundamentaliter continet negationem, ibi. nu. 5.

Et in quibus conveniunt, in quibus item differunt precepta restitutionis, & penitentiae, ibi.

Qui longo tempore inuisse rem detinet alienam, an vni tantum, vel plura peccata committat, ibi. nu. 6. vid. ver. Peccatum, & Actus.

Quamvis voluntarie quis, & opere retinet alienum non solum habitaliter est peccator, sed etiam est in statu actualis iniquitatis, quatenus continuat toto tempore quo non reddit alienum, ibi. nu. 7.

Quem rem alienam inuisse detinet, a primo instanti, in quo hinc occupatio iniusta, vni tantum, & eodem peccato continuatur peccat, usque dum per specialem actum non remouetur, ibi. nu. 14.

Qui differt restituere, cum id commodè restituere possit, ad ignis auget, & aggravat peccatum, ibidem, numero 15.

Tempore, quo differtur restitutio, toties peccatur contra preceptum restituendi, quoties sit novus consensus, & nova commissio contra aliud negativum, ibidem, numero 16.

Quando committitur hic novus consensus, ut sciatur numerus peccatorum, ibi. nu. 17 & 18.

Peccatum non restituendi foris, aut in advertentia interruptum, ut docet Vasquez, baud verum esse docetur, ibi. nu. 19.

Quando creditor legitime petit, aut si non petit gravem necessitatem patitur, & debita non restituit, delictum non novo peccato peccare existimat auctor contra Solum, sicut nec vitare peccata, contra Naturam, ibi. nu. 19.

An gravior peccet, qui per vnum annum detinet centum inique, an qui illo anno variis vicibus furatur centum, ibi. nu. 20.

An, qui magnam pecunie summam debet, & cum commodè possit de summa solvere, nolit tamen totum solvere, sed per partes a confessario possit absolvi, ibi. numero 21.

An si dominus rei parvum detrimentum faciat, & debitor nūquam aliter restituit, nisi per partes, confessarius possit ei concedere dilationem, & eam absolvi, ibi. numero 22.

An semper teneatur penitens in hac materia restitutionis obedire confessario, ibi. nu. 23.

An, qui semel tantum confessus est, & absolutus cum proposito restituendi, & tamen non restituit, si iterum confiteri vult, debeat absolvi non praemissa actuali restitutione, ibi. nu. 26.

An qui sepius debet confessario promisit velle restituere, & non fecit, absolvi non sit, ibi. nu. 27.

Accidere potest, ut ex circumstantiis loci, temporis, personarum moralis certitudo haberi possit, & sic absolvi, ibi. numero 28.

Non solventes decimas, aut impediētes an aliquādo absolvi possint, licet Concil. Trid. aliter statuatur, quando, & quare, ibi. nu. 29.

An absolvi possit sciens se obnoxium restitutioni, & commode restituere potest, non vult tamen tempore vix, sed in articulo mortis restituere, ibi. nu. 30.

An qui est in articulo, aut periculo mortis, habeatque vnde restituatur, nō vult tamen ipse restituere, sed relinquit in testamento, ut hares restituatur, absolvi possit ibidem, numero 31.

Nesciam fiat Restitutio, quæ excusant.

Causa prima excusans est ignorantia probabilis, seu incivilis facti, aut iuris, quod res sit aliena, scus vero de ignorantia criminali, tract. 6. c. 3. nu. 1.

Per vnum testem omni exceptione maiorem non tenetur hares legatario legatum restituere, ibi. nu. 2.

Dubium aequale pro parte aequali sufficiens ratio non restituendi, quare, ibi. nu. 3.

Impotentia, secunda causa excusans a restituendo quæ sit, An si creditor, & debitor simul sit in extrema necessitate, teneatur debitor creditori statim cum suo periculo restituere, ibi. nu. 4 & 5.

In extrema necessitate in gentium crediti iuri naturali, adeo ut non teneatur quis restituere, ibi.

In necessitate melior conditio primi occupantis, unde in extrema necessitate possidentis rapere non solum furti, sed homicidium esset, ibi. nu. 6.

Vnus casus, in quo debitor etiam in extrema necessitate constitutus teneatur ad restituendum, ibi. nu. 7.

An si quis iurasset tali die se creditori restituendum, & eodem die reperiretur in extrema necessitate, teneatur ratione iuramenti tali die restituere, ibi. nu. 8.

An patre existente in extrema necessitate, & creditore in eadem existente, teneatur debitor patris potius, quam creditori subvenire, quando virique subvenire nō possit, ibi. nu. 9.

An si debitoris frater, aut alius aliquis amicus eius, qui eius vitam conservavit, & creditor simul essent in necessitate extrema, uteremur esse frater, aut amicus creditore, ibi. nu. 10.

An, qui necessitatem extremam passus est, si ad pinguiorum fortunam veniat, teneatur postea rem alienam, vel æqualem, & valorem restituere, ibi. nu. 11. vsq. ad 13.

Tertia causa excusans debitorem, ne restituatur, est grave damnum creditoris, ibi. nu. 16.

An teneatur quis cum detrimento sui status, & iactura bonorum restituere, ibidem, numero 17, & explicatur vsque ad 43.

Quid sit cadere a statu suo, quod intelligitur in presenti questione, & quid minuire statum, ibi. nu. 44.

An si possessor esset ante bonæ fidei, & pecuniam sibi mutuatā negotiorum iuribus expoluit, quæ solvenda erat tali termino, vnde emisset merces, quæ si statim vendantur, non solum cessat ei incursum, sed etiam damnum emittit, restitui teneatur, ibi. nu. 45.

Et quid de statu iuste, vel iniuste acquisito, ibidem, numero 46.

An teneatur quis restituere bona cum detrimento propriis famis, ibi. nu. 43.

Index Copiosissimus

An mulier, quæ partum alienum sibi supponit, aut spū hū
genuit, teneatur non obstatre periculo in finis crimē
revelare, vt legitimis filiis setuet indemnes, ibid. nu-
me. eod.

An teneatur quis se vendere, vt restituat. ibidem, nume-
ro 45.

Quarta causa excusans a restitutione est cessio bonorū, &
quid illa sit, l. 10. tra. 2. c. 4. n. 1.

Hanc cessionem bonorum vt remedium, miserabile tamē,
& flebile, adinuenerunt leges humanæ, & cui faciēda
sit hac cessio bonorum. ib. n. 2.

An, qui sic bonis cessit, possit tunc conscientia retinere sibi
necessaria, & familia suæ. ib. n. 3.

Intelligitur autem de foro interiori, non exteriori, ib.

Quinta causa excusans a restitutione est præscriptio rei le-
gitimæ, & quænam illa sit. ib. n. 5.

An soluendo vni, quod debetur alteri, sine consensu cre-
ditoris, cui debetur, secus fraude, &c. libetur a culpa,
& obligatione restitutionis. ibidem, nume. eod. 7. 8. &
sequen.

Recupensatio facta per commodum æquivalens excu-
sit, quæ dupliciter fieri potest. ib. n. 9.

Per spirituale non potest solui temporale, vnde dano be-
neficii ecclesiastici non soluit debitum. ibidem, nume-
ro eod.

An cum debita sint hinc inde diuersimodē contracta, lo-
cum excusandi habet compensatio. ib. n. 11.

An recompensari possint debita iustitiae cum beneficijs
grauibus. ib. n. 12.

Octaua causa excusans religionis ingressum. ibidē, nume-
ro 13.

Durante impotencia cessat obligatio. ibidem, numero eo-
dem.

Etiā iuramento astrictus ad solvendum debitum, cedē-
do bonis satisfaci, nec tenetur in seculo manere ad pro-
curandum, vt soluat. ib. n. 14.

In religione non tenetur, quis laborare manibus, vt faciat,
faciat creditoribus, siue nobilibus siue ignobilis. ibid. nu-
me. 15.

Quo solo casu vera sit sententia Gersoni, & Medinæ de-
bitorem teneri non intrare religionem. ibidem, nume-
ro 16.

Tenem monasterium huiusmodi debitorem, sine habitu
dimittere, vt foras locutur, vnde soluat, falso docuit
Medina. ib. n. 17.

Debitor inuito creditore cur religionem ingredi possit, set
uis inuito Domino, non item, nec vxor sine consensu
mariti, & rationis disparitas. ib. n. 18.

Debitor religionem ingrediens, siue peccator, siue non, pro-
fessio eius valida est secundum ius antiquum, alias ve-
ro nunc per constitutionem Sixti V. ib. n. 19.

Ex parte creditoris causa prima excusans est spontanea,
& libera creditoris remissio. l. 10. tra. 2. c. 5. n. 2.

Ad hanc remissionem, quænam necessario requiruntur, vt
sit efficax, & valida. ib. n. 2.

Abest debent vis, metus, ignorantia, quæ tollunt volun-
tatum. ibidem num. 3. 4. & 5. Item traps, & dolus. ibid.
num. 6.

Tres casus, in quibus a iure prohibetur remissio de iudice,
visitatore, inquisitore. ib. n. 7.

An oporteat petentem remissionem offerre pecuniam cre-
ditori, & annum habere paratum postmodum hoc vt
remissio libera, & valde facta dicatur. ibid. n. numero
8. & 9.

Secunda causa excusans ex parte creditoris est damnum
spirituale, aut corporale ipsius creditoris. ibidem, nu-
mero 10.

Tertia causa creditoris excommunicatio, quod tamen in-
telligendum est de excommunicato nominatim. ibid.
num. 11.

An licite differre possit restitutio, quando creditor est no-
minatim excommunicatus. ib. n. 12.

Causa alia excusans est ipsius rei iustitia. ibidem, nume-
ro 13.

An possit creditor repetere ante terminum. ibidem, n. 16.

An, qui vendit centum oves ex grege mille ovium acce-
pta statim pecunia, & numeraria, quas tamen emptor re-
mitit illi custodiendas, totiusque pecoris peritiam, periculum
mancat apud emptorem, vel venditorem. ibid. n. eod.

An si res erat eadem modo apud dominum, seu cre-
ditorem peritura post mortem, sicut perijt in anno de-
bitoris sit aliqua restitutionis obligatio. ibidem, nume-
ro 18.

Altera causa excusans a restitutione est potestas publica,
quæ vel lege aliqua, vel per sententiam iudicis, vel Pö-
puli summi dispensationem contingere potest. ibid.
num. 19. & 20.

Quando concilium generale, ciuitas, Rex, Summus Pen-
itex remittit non potest contra Dominum voluntatem,
ib. n. 21. & 22.

Quando in bonis fieri potest compositio. ibidem, nume-
ro 23.

Compositio nec a solo Papa fieri potest. ibidem, nume. eo-
dem.

Restitutio quomodo faciēda.

Restitutio eo modo faciēda, quo causa, cur debetur, po-
tuit, obligatio restitutionis publice non ortur ex præ-
cepto iustitiæ, sed charitatis. ibid. depta occulta occulte
restituenda. l. 10. tra. 2. c. 6. n. 1.

Restitutio non necessario faciēda per illum, qui damnum
intulit. Si per tertiam personam fieri nequeat, potest ad
tempus differri. ib. n. 2.

An, si res data sit tertie personæ restituenda per eam ve-
ro Domino, si res postea pereat, aut intermatur non
restituatur, teneatur debitor restituere. ib. n. 3.

Quando persona iusta, & electa a creditore quid dicen-
dum. ib. n. 4.

Quando res restituenda mittitur per nuncium a di-
bitore electum, quid statuendum, siue res sit eodem nu-
mero, quæ restitui debeat, siue aequalis. ib. n. 5. &
& 7. ampliat.

An si lata sit excommunicatio ob quædam facta, &c. fur perni-
tencia ductus absolutionem petens, quæ nisi prius abla-
ta restituatur, illi negatur, & mox ipse totam summam
confessori tradat vt prode soluet, quam tamen confes-
sor nunquam restituit, excommunicatio, incurrit, ibidem,
num. 8.

Quid sentiat author, tribus punctis declaratur. ibid. nu-
mero 9.

Restitutio quo ordine faciēda.

Ad intelligendum ordinem restituendi decem Regule
præscribuntur. l. 10. tra. 2. c. 10. n. 2. 3. & 4.

Realia prius soluenda sunt, quam debita personalia. ibid.
num. 8.

An debita certæ personæ prius soluenda sint, quam lega-
ta etiam piæ personæ, vel ecclesiæ. ib. n. 5.

Dux alie regule describuntur, quænam prius restituenda,
aut quo iure. ib. n. 7. & 8.

An res emptæ pretio non soluto, quando res emptæ man-
et in forma sua, & specie extat apud emptorem, ma-
net reali obligatione de iuncta emptoris. ibidem, nume-
ro 9.

An, si res vendita non mancet in specie sua, sed res alie
eius loco subrogatur, huiusmodi maneant realiter obli-
gate primo v. induci. ib. n. 10.

Quid dicendum de re emptæ alterius pecunia, an, scilicet,
succedat rei specialiter obligata, numerum pecuniar.
ib. n. 11.

Seruanda sunt statuta municipalia, & leges, quibus ordo
satisfaciendi creditoribus determinatur. ibidem, nu-
me. 12.

Quando

Quando non sint alia statuta, servandum est ius commune, & quoniam ceteri iudices alij præferendi ibid. num. 23.

Creditoribus habentes tacitam hypothecam alij præferendi præcedentibus personalem obligationem tantum, ibid. num. 14.

An, si maritus debitorum se fecerit ob dorem per schedulam publicam, cum tamen dos sit numerata non fuerit, talis dos in solutione eius præferenda sit habentibus expressas hypothecas posterioribus, ibid. num. 15.

Res emptæ iure naturali non manet obligata, sed iure civilis manet vsq; dum solutus sit pretium, ibid. num. 18.

Ex debitis personilibus non privilegia primo soluenda sunt tacite hypothecata, & quoniam ista sint, vid. verb. hypotheca, & ver. Debitum, ibid. num. 19.

Quoniam post tacite hypothecam habentes succedant ibidem.

Quo loco succedunt habentes actiones personales, ibidem num. 21.

Vltimum in restitutione locum tenent creditores illi qui non habent hypothecam expressam, vel tacitam, ibid. num. 22.

Quo ordine debita per heredem soluenda sint ibid. num. 23 & 24.

Vid. ver. Debitum, & Heres.

An, quando plures sint creditores, & hereditas non sufficit, licet non sint eam priori in tempore, aut privilegio iurum solvendi, aut pro rata omnibus satisfieri debet, ibid. num. 26.

An debita certa non realia, sed personalia ex licito contractu contracta prius solvenda sint, quam debita ex contractu illicito, ibid. num. 27 vsq; ad 33.

An debita ex delicto cõtracta pari ratione restituenda sint pro rata omnibus, an ea prius restituenda, quæ cum maiori iniuria contrahuntur, ibid. num. 33.

An obligatio onerosa liberali obligationi præferenda sit, ibid. num. 34.

Et an debeat i. lem ordinem non servans in restituendo mortaliter peccet, ibid. num. 35.

Restitutio in bonis Spiritual.

An grauis peccatum sit nocere proximo in bonis spiritualibus, quam corporalibus, i. 1. c. 1. num. 1.

An, qui malo consilio, vel exemplo inducitur ad peccatum mortaliter, unde amittit gratiam, & virtutes, ad aliquam restitutionem teneatur, ibid. num. 5.

Restitutio in hoc casu fieri debet secundum æqualitatem arithmeticam, secundum Gabr. & tenetur ex lege iustitia per se, & per alios auct. pro schola, ibid. num. 6.

Quid si grauius mortens de corruptione aliorum, ibid. num. 7.

Inducens ad peccatum non tenetur ex lege iustitia, sed charitatis, unde obligatio est in eadem specie, ac si non inducisset, sed maior tamen, ut vult opinio iuranda, & communior, & vult auct. num. 8.

Qui sine vi, dolo, & fraude aliquem malo consilio ad peccatum inducit, ut gratiam amittat, tunc, p. c. aign. tamen ex vi iustitiæ ad restitutionem obligatur, alioquin non, ibid. num. 9.

Inducens alium ad peccandum siue aliter paratus est, siue non, ex c. iustitia tenetur non solum impedire, ne fiat, sed post factum ad potentiam reducere, ibidem, num. 10.

Qui consilium peccatum, si postea respiciendum consilium, & alius non vult respicere, ad nihil aliud ex lege citantis tenetur, ibid. num. 11.

Qui p. e. vim, fraudem, dolum, metum, aut minus aliquem ad peccandum inducit, tenetur ad restitutionem damnificam ex iustitia, ibid. num. 12.

Ad quem timorem extendit hanc proportionem Syluester, scilicet auctoritatem, quem habemus de Principe sed restituitur, ibid. num. 13.

Soluntur argumenta primæ opinionis supra num. 5. &

sequibiles, num. 14.

Prælati inducens subditos ad peccandum, & contra iustitiam, & contra charitatem peccant, ibid. num. 15.

Quomodo in casu propositionis sup. num. 12. allegatæ restitutionem in quis facere debeat, etiam quæ rationi addhibere, ibid. num. 16.

Qui aliterum ad peccandum inducit, regulariter non tenetur ad faciendam compensationem in temporalibus, per accidens tamen in dubijs casibus sequitur præter prædicta remedia temporalis compensatio, ibid. num. 17.

An facienda sit restitutio in bonis spiritualibus naturalibus, vel supernaturalibus, & quomodo fieri debeat in utrisque restitutione, ibid. num. 18.

Heresiarcha tenetur non solum errores, quos disseminavit, retractare, sed & in veritate docere, si sit lector, doctor, aut aduocatus, ibid. num. 19.

Quid sentiendum de bonis animæ naturalibus, ut memoriam, ibid. num. 20.

An, qui impedit, mouet, & abstrahit volentem ingredi religionem, vel ingressum iam nouitum, aut profectum extrahit, peccet, & ad restitutionem teneatur, ibid. num. 21.

Aduocatus a religione potest quæ duobus modis præcipue in extrahendo a religione duplex potest considerari iustitia, ibid. num. 22.

Opinio prima Scoti, & aliorum in quibus consistit, quæ iustor dictis explicatur vsque ad num. 26. ibidem, num. 25.

Sententia vtriusque Nauarri, & aliorum reccanorum, ibid. num. 26.

Qui bono animo, & intentione volentem ingredi religionem impedit, & dissuadet, nec peccat, nec religioni, nec dissuasio restituitur, ibid. num. 27.

Qui volentem ingredi malo fide dissuadet, & impedit, peccat, sed nec dissuasio, nec religioni restituitur, ibid. num. 28.

Qui malo animo, sine fraude tamen, & dolo monacho profecto persuaserit eire, quamvis grauius peccet, ad restitutionem aliquam non tenetur, ibidem, numero 30.

Qui malo animo sine fraude tamen, aut vi nouitum retrahit a religione, quamvis peccet contra charitatem, ad restitutionem non tenetur, ibid. num. 29.

Monachus omittens legere lectionem in Monasterio unde proventus Monachi, aut Monasterij, siue ex propria voluntate, siue ex aliorum persuasione, hoc faceret, non tenetur lucrum cessans restituere, ibidem, numero 31.

Serui ad Dominum, Religiosi ad Prælatum ratio diuersa, unde soluitur quædam obiectio, cur extraneus professum ad restitutionem non teneatur, ibid. num. 32.

Qui vi, fraude, aut minus remouet ingressum religioni, peccat, & tenetur restituere non religioni, sed dissuasio quatenus, ibid. num. 33.

Qui nouitum, aut profectum extrahit per iniuriam, ex quo temporalis vultus religioni prouenerat, tenetur ad dampnum religiosi, & religioni latum, ibidem, numero 34.

Discrimen in restitutione facienda, si non erat profectus, nec vi, aut fraude extrahitur, ibid.

Lucrum in spe, non in re, ad arbitrium viri prudentis restituendum, ibid.

Qui professum a Religione extrahit, siue per suasionem, siue vi, & fraude, non tenetur ipsam intrare religionem, sed alium subditum, ibid. num. 35.

Ne quis ad professionem emittendam compellatur sub pena excommunicationis expresse dicuntur Ecclesia, ibid. num. 36 & 37.

Magistrus Raymundi exemplum, qui Religionem S. Dominici, eo quod nouum eire p. i. iustitiam, ipsi ad hoc ingressus est, argumentum ponit diuina vocationis, non obligationis, ibid. num. 38.

Restitutio in bonis corporis.

Per damnum in bonis corporis illatum intelligitur læsio vite corporalis, aut organorum, & membrorum, quæ duplex est. l. 5. §. 2. n. 3.

An iniuste occisus, & mortuus aliquid restituere teneatur. ib. n. 1.

In rebus, quorū restitutio fieri nequeat, ut occisione, quid restituere teneatur, quatuor asserunt Auth. & præcipue Scotus. ib. n. 3.

Scoti doctrinā vniuersaliter veram esse non posse, & quare. ib.

Teneatur homicida restituere omnia damna illata in temporalibus ex tali homicidio, & medicinis, &c. ibidem, num. 5.

Inimico compensare debet damna, & lucra, quæ occisus, aut vulneratus passus est, aut lucraturus. id. n. 6.

Quæ circumstantiæ tum in occidente, tum in occiso considerandæ, & qualis satisfactio requiratur, ibidem, num. 6. od.

Expensis funeris solvendas, ut primus omnium docuit Mart. Nauar. Authori displicet, & restituitur. ib. num. 7.

De eo, qui cum occisus est, habuit aliquos redditus annuos, aut officium aliquod pro tempore vite, qualis restitutio faciendā. ib. n. 8.

Vis bonus, & prudens in hac materia, ad cuius arbitrium restitutio faciendā, quis censetur. ib.

An, qui nocuit solum in bonis corporis, unde nullum aliud damnum in temporalibus, aut detrimentum subsequutum fuerit, talis occisus, aut mutilans ad aliquam restitutionem teneatur, quid senserit Nauar. & Scotus, ib. n. 9.

Quibus ibi debet compensatio, quando ex damno corporali nullum sequitur detrimentum in corporalibus, ib. n. 12.

Conuenientior, & valior modus, quo occisus adiuuari possit, qui. ib.

Si reus non consentire velit in rationabilem restitutionem, securus erit lædens in conscientia, si restituat ad arbitrium boni viri. ib. n. 13.

Quibus faciendā est hæc restitutio loco defuncti. ib. n. 14.

De tempore, quo occidens alere teneatur eos, quos occisus sustentabat, quid dicendum. ib. n. 15.

An huiusmodi damnum inferens alteri, si subeat penam a lege, & iudice latam, aliquid restituere teneatur proximo sic vulnerato, aut occiso pro damnis subsecutis, ib. n. 16.

An modus remittendi, quem facis occisus, aut vulneratus charitate in vniuersum, remittat satisfactioem pecuniariam pro damnis illatis. ib. n. 17.

An restituendi obligatio transcat ad heredem, si homicida viuens non satisfecerit. ib. n. 19.

Quam restitutionem facere teneatur, qui nocet alteri in bonis corporis, unde aliud documentum sequitur in bonis fortunæ. ib. n. 20.

Perclusio, & vulneratio, qui committit negociando lucrum acquirere, in quantum fieri debeat restitutio, ibid. num. 11.

Quid restituendum sit, si ex vulnere non sequitur aliud damnum, quod signū in facie, vel alia deformitas. ib. n. 22.

Quid restituendum, si ex percussione non sequitur damnum in corpore, sed solum in honore. ib. n. 23.

An occidens, aut remediabiliter vulnerans, aut mutilans soluere teneatur debita, quæ occisus viuens exsoluisset, aut ex labore, & industria creditoribus satisfecisset. ib. n. 24.

Ad quid teneatur, qui puellam virginem deflorauit, & an quid damnum intulit in spiritualibus, vel temporalibus. ib. n. 25.

Qui virginem volentem, & consentientem, aut seipsum inuitantem deflorat, ad nullam restitutionem, aut vir-

ginem, aut parentibus regulariter faciendam teneatur. ib. n. 26.

Non obstat, quod puella multa ex inde damna patiatur, immo, & pater eiusdem. ib. n. 27.

An aliquid restituendum, quando virgo precibus, & blanditijs fuit prodeccata. ib. n. 28.

Qui per vim, fraudem, & dolum virginem deflorat, tenetur restituere, & virginis, & parentibus eiusdem, acque bene nubat, ac si non fuisset violata, & quid per vim intel- ligas. ib. n. 29.

Teneatur huiusmodi persona in foro exteriori, & interiori satisfacere. ib. n. 30.

Pater virginis, & virgo si consenserint, an stuprator eam ducere teneatur. ib. n. 31.

Deflorans virginem, si non promittit matrimonium, tenetur solum restituere damna illata attenta qualitate peccatoris, quam violauit. ib. n. 32.

Si promittit matrimonium vere, & ex animo, tenetur eam ducere, nec aliter potest satisfacere, nisi ipsa contenta sit tali compensatione. ib. n. 33.

Si sicla promittit puellæ quam viuauit, teneatur eam ducere sub mortali si sit ex æquali, sub paulo inferiori, conditione. ib. n. 34.

Si sit notabiliter excedens in conditione diuitiarū, & nobilitatis, & puella hoc ipsum aduertit, nec aduertere debuit illū habere animum deceptorium, licet deflorans mortaliter peccet, ad nihil tamen teneatur. ib. n. 35.

Qui mulierem corrupta, quæ vulgo tamen virgo habita est, sicla promittit, cui copula secuta sit, cuiuscumque sit conditionis, non teneatur sub peccato eam ducere, nec aliquid restituere. ib. n. 36.

*Restitutio bonorum
exteriorum.*

An crimen falsum alteri imponens peccet mort. & ad restitutionem teneatur. l. 1. c. 3. n. 7.

Vnus casus proponitur, in quo, qui alterum infamat de falso crimine, excusatur a mort. ib. n. 10.

Qui conatur alium in famare, sed iudicatur ab audientibus mendax, & sic non assequitur, quod voluit, non teneatur ad restitutionem. ib. n. 13.

Quid de legatario propter crimen occultum reuelari bonis adeptis priuato, aut per testatorem adpiscendus. ib. n. 15.

Qui reuelat iniuste crimen verum, sed occultum, an teneatur ad integrum restituere, æquē, ac qui falsum dicendo infamauit. ib. n. 19. vid. verba. Infamatio Corruptio Fratrum. & ver. Fama Honor.

Reus.

Reus legitime rogatus a iudice, si negans delictum non condemnatur ad penam pecuniariam, ad quam condemnaretur, si crimen confessus esset, an illum penam soluere teneatur ante iudicis sententiam. l. 50. tit. 2. c. 15. n. 4.

Reus negans veritatem in iudicio, quam frater tenebatur an teneatur in conscientia penam solvere, quæ impossibilia fuisset, si condemnatus esset. ib. n. 5.

Reus iniuste in iudicio veritatem negans nullis iniuriis ib. n. 6.

An reus in iudicio interrogans veritatem frateri teneatur libro duodecimo, capitulo decimo sexto, numero primo.

Veritatem negare, aut celare in iudicio, etiam si non rogetur cum iuramento, ex genere suo peccatum est mort. ib. n. 2.

Quando dicitur iudex legitime, & iudicet interrogare, ut reus crimen suum, aut testis veritatem confiteri teneatur. ib. n. 3.

Si crimen sit notandum, ut in casibus lex maiestatis, & heres, & nemo in ciuitate huius criminis liborati infamia, inter ceteros aut reus interrogetur, non teneatur cri-

Clavis Regie :

men confiteri, quare ibid. nu. 4.
 Eudencia facti non indiget accusatore, quando facinus ipsum est notorium, & auctor sceleris. ibidem numero eodem.
 Testes in hoc casu scientes denonciant tenentur, & ratio disparitatis inter reum, & testes. ibidem numero eodem.
 Ad crimina priuata maior solemnitas requiritur, pluresque carimoniae adhibenda sunt, vt quia dicant iuridice rogatus. ib. nu. 5.
 Si via accusatoris procedatur a Iudice, seu via denunciationis iuridice, & habentis vim accusationis, quoniam requiruntur, & sufficiunt, & quid si via inquisitionis specialis ib. nu. 6.
 Semiplena probatio quid, & quis testis omni exceptione maior. ib. nu. 6.
 Forma iuris debet esse probata processu, & reo indicata, in dicitur vero duplici de causa reo manifestan debent, & pnuquam hac ipsi consent, non tenentur respondere, ib. nu. 7.
 Iuramentum est quoddam spiritualis torura, & nonnulli ob id uerentur iuramentum confessi sunt, quod ob tormenta confessi non fuissent. ib. nu. 8.
 Indices prater reus, & extorquebunt secretum a subdito peccant mortaliter, & multo grauius, quam si per sona priuata secretum alicuius delictum extorqueret, ibidem, nu. 9.
 Quocumque subdito constat de iniuria Iudicis in precipiendo, vt secretum alicuius peccatum prater reus reuelat Iudici, subditus obedire non tenetur ibid. nu. 10.
 Index iniuste secretum alicuius, delictum extorqueus ultra procedere non potest, & si ex ea falsi per assumptione procedat, si postea intelligat se inique procedere, vel per iniuriam testis, vel iniquitatem suorum ministrorum tenetur. ib. nu. 11.
 Duplicitas hoc dictum limitationem habet, vt recte intelligatur, & nu. seq. ib. nu. 12.
 An teneatur quis iuridice rogatus delictum alterius secretum. cuius est infamia, deicere, quod iam prius secretum sub iuramento seruare promissum. ib. nu. 14.
 Multa sentitur in confessione, que non cadunt sub sigillo conf. si. omni sacramentalis, de quibus iuridice rogatus confiteri tenetur. ib. nu. 15.
 An, cu Iudex dubitet iuste, an iniuste procedat ad inquirendum, an iuramentum possit Reum, aut testem, & an reus, aut testis respondere teneatur, quando dubius est, an iuste, vel iniuste interrogetur, ibidem numero, 16.
 Aliud si habere dubium practicum, aliud scrupolam. ib. nu. 17.
 Vt ius propostio quæstionibus quibusdam propositionibus fuisse declaratur vsque ad numerum 22. ibidem numero 18.
 An, & qua ratione inquirere possit Iudex delicta per tormenta, & ad quid teneatur si interrogatus. Opinio Ludouici Vius non grauis illo modo licum esse, plane tementaria. ib. nu. 25.
 Indicia minima sufficiunt ad inquirendum, vel citandum, quam torquendum. ib. nu. 24.
 Reus non potest torqueri nisi vel manifesta indicia in indice, & sufficiunt probata existant, vel semiplena probatio, quando ib. nu. 26.
 Aliquando vnum indicium sufficeret, quod pluribus requipollere censetur, vt fuga delinquentis ante factam inquisitionem. ib. nu. 25.
 Quando per insultum turoram metu, & villatam Iudex extorquet a reo, quem torquere non potest, criminis confessionem, aut indicia, aut testes, aut complices delicti, non potest ex illa confessione sic extorta procedere ad punitionem. ib. nu. 26.
 De condemnatis, & iam morti propinquis, qui grauius torquentur sicut ad saluandas mentium animas, quid tenetur Iudex diligenter facere. ib.

Iudici diffi nulatione, & dolo bono vt licet ad delicti veritatem exquirendi, non tamen promittendo licet fallere, & decipere Reum. Vn fictione quadam condennantur conari reum quando licet. ib. nu. 28.
 Nunquam licet fide iuramentum illi præbere, quem probab. licet credit talis iuraturum, maxime in causa propria. ib. nu. 29.
 Ao reus infamatus, & conuictus de vno crimine in iudicio interrogari possit de alijs criminibus oculis, de quibus nulla præcessit infamia, nulla probatio. l. 1. c. 1. nu. 1.
 Regulariter vera est huius opinionis doctrina, in duobus tamen casibus tunc potest conuictus de vno interrogari de alio, & quoniam illi sint. ib. nu. 5.
 Extenditur etiam hæc doctrina ad Prelatos religiosorum, ne subditos interroget, & sic reus ita nec testis interrogari potest de alijs criminibus, de quibus reus non est infamatus. ib. nu. 4.
 An conuictus de crimine, a iudice confessus interrogari possit de socijs. ib. nu. 5.
 Iure communi tam canonicum, quam ciuili non licet, exceptis quibusdam criminibus. ib. nu. 6.
 Dux regulæ traduntur tam pro reo, quam pro testibus de reuelando reo latenter, aut socijs oculis notari dignatur. ib. nu. 7.
 In criminibus priuatis, quæ ex sua natura complicem requirunt, si publica sint omni. usque nota de complice oculo licet interrogare. In alijs oculis particularibus non est huiusmodi Iudici interrogare, nec tenetur reus ad interrogata respondere numero 9. ibidem numero octauo.
 Introduci posse consuetudine, vt confessi de suis delictis interrogentur de suis complicibus, eosque teneri complices reuelare (vt docuit Nauar. in quibus solum criminibus verum est. ib. nu. 10.
 An falso contra innocentem procedatur, & interrogetur de aliquo, quo iure fecit, quod tamen efficit sufficiens indicium, vt conuinceretur de crimine, quod non fecit, teneatur facere veritatem. ib. nu. 11.
 An, si Iudex iuridice interrogat negauerit veritatem metu mortis, cogere illum possit confessorius, vt dictum suum retrahat adeo, vt si velit, teneatur illi absolutionem negare, explicare quibusdam propositionibus. nu. 13. 14. & 15. ib. nu. 12.
 Testis non licet interrogari teneatur veritatem dicere: reneatur etiam cum certo periculo vite illius rei, nec absolutus potest si negauerit. ib. nu. 12.
 An Reus, qui legitime rogatus veritatem negat, unde factum est, vt Iudex eum absolueret, teneatur in conscientia ad solvendum peccatum, ad quam damnaretur, si veritatem falsus fuisset in iudicio, tribus punctis ab Auctore declaratur. nu. 17. ib. nu. 16.
 Semper tenetur reus in conscientia solvere damnum, quod non est pena. ib. nu. 18.
 An si reus legitime rogatus neget veritatem, teneatur ad restitutionem famæ, in qua denunciatur, reus accusatur damnum passus est. ib. nu. 19.
 Qualiter se gerere possit, aut debet Reus, quando de crimine vero prater iudicem iuris a iudice interrogatur. ib. nu. 20.
 Si sub penis respondere compellat Iudex, potest ab illo mandaro appellare, & quando illicitum erit vi verbis quiquocis ad eludendum iudicem. ib. nu. 21.
 Reus de oculo alienus crimine rogatus a Iudice, absque mendacio potest respondere. Negatio, & iurare, quod nescit, etiam si secreto cognouit. ibidem numero vigesimo secundo.
 Sic respondendo non falsum dicit, nec contradictorium, quare. ib. nu. 23.
 An Iudex interrogans reum, vel testem, vt aperte dicant, an fecerint illud delictum, aut viderint, respondere possint, non feci, aut non audui. ibidem numero vigesimo quarto.

Index Copiosissimus

Opinio Nauarr. Greg. de Valentia, & aliorum veteriōtra Sotum, & alios, ib. nu. 25.
Regula, quam tradidit Bonnes, & Salom ad multos casus explicandos necessaria, & intellectu dignissima, ibid. numero 26.
Doctrina S. Thomae, quomodo, aut secundum quam internum iurare quis possit, ut non sit mendax, aut perituros, ib. nu. 27.
Extra necessitatem, aut extra iudicium non est licitum vti huiusmodi vocibus ambiguis, aut amphibologis, quare, ib. nu. 28.
Testis voluntarie accedens ad testificandum vocibus vti debet in communem seorsum, & ad mentem iudicis introgangens, ib. nu. 29.
An, & quando licitum sit Reo iudicium per appellationē declinare, ib. nu. 30. vsq; ad 34.
A sententia iudicis arbitri appellare non licet, ibidem numero 32.
Duae conditiones ad appellandum ex iure requiruntur, ib. nu. 33.
Quando quis appellando calumniōse se defendit, mortaliter peccat, ib. nu. 34.
An appellare liceat, quando sententia est dubia iudicis prudentia, id est, iudicis, & Patronorum, & patrum, ib. nu. 35.
Iura, & decreta, seu privilegia renouentia appellacionem in aliquibus casibus solum procedunt in foro exteriori, ib. nu. 36.
An liceat Religiosis a grauaminibus sibi illatis appellare, ib. nu. 37.
Decreta, & privilegia Summorum Pontificum prohibentia Regula ribus appellare quomodo intelligenda, ib. num. 38.
Framibus minoribus de obseruantia ad tribunaia secularia appellare sub quibus poena interdictur, & ad quos recursum habere debeant, cum se grauius esse sentiat, ib. nu. 39.
Concilium Tridentinum non prohibet Religiosis recurrere ad superiores per viam appellacionis, sed qui tantum, ibid. num. 40.
Appellare non est de iure positum, sed tantum de iure naturalis negatur, ib. nu. 41.
Ad sacram congregationem Cardinalium ad D. Profectorem, ad Papam, aut eius Legatos habentes potestatem super Regularibus, non nisi in grauib; negotijs, & cum maiori deliberatione appellandum, ibidem, numero 42.
Si quis Religiosus ab omnibus grauaretur, quid illi positum esset faciendum, ib. nu. cod.
Reus iuste condemnatus etiam ad mortem, tenetur parere iudici, & non per vim resistere illi, vel ministro eius, c. 18. nu. 1.
Reus iniuste condemnatus, etiam ad mortem, tenetur se defendere, iudicijque resistere possit, modo sine scandalo, & perturbatione Reipublicae, id fieri possit, ibidem, num. 2.
An innocens secundum allegata, & probata nocens convictus, & morti condemnatus, licite possit seipsum defendere, & resistere iudici, & ministris, ibidem numero 3.
An condemnatus iuste ad carcerem tanquam ad penam licite possit effugere, ib. nu. 4.
Non posse absque reatu peccati mortalis venior opinio, siue temporalis pena sit, siue perpetua etiam siue carceris estractione, quam paucis propositionibus confirmat auctor vsq; ad nu. 9. ib. nu. 5.
Pena carceris perpetui loco capitalis poenae antiquitas in vfu, ib. nu. 6.
Coniectus in carcerem nondum tanquam in penam, licite potest fugere contra maiorem, ibidem numero septimo.
Condemnati ad trimes fugere non possunt, quare ibid. num. 8.

Laiici, aut Clerici secularis nulla facta voluntate, nec condemnationem fugere possunt, non sine animi illigiosis a suo parlato in carcerem Monasterij conuictus, ib. nu. 9.
Doctrina huius propositionis quando non procedit, ibid. nu. 10.
An iuste damnatus ad mortem, & in carcerem conuictus, ut in custodiam, exinde licite fugere possit, ut mortem euadat, ib. nu. 11.
Soluitur argumentum pro parte negatiua, & quod si ergo non violat preceptum negatiuum de non impedenda iustitia, ib. nu. 12.
An iuste captus a Iudice, & condemnatus ad mortem: teneatur fugere sub peccato a carcerem, si videatur otiosum apertum, an licite se mouere possit, ib. numero decimo tertio.
Actus, qui tendunt ad mortem, duplicis sunt generis, & quos licite exercere possit, ibidem numero decimo quarto.
An sit licitum Reo, ut euadat corporis poenam, coerumperere custodes poenae, aut donos, ib. nu. 15.
An licitum sit reo decipere custodem absq; vi, & iniuria allata, ib. nu. 16.
An licitum sit Reo fugere, quando probabiliter videtur in commodum subscuturum in custode, quod puniretur cultos, aut alij a carcere fugient. ibidem numero decimo sexto.
An sic ad mortem condemnatus licite a carcere fugere possit compedes limare, fores effringere, murum perforare, & similia facere, & explicatur duabus propositionibus, ib. c. 18. 19. & 20.
Soluantur argumenta Hentici, & Summistarum pro parte negatiua, ib. nu. 21.
An sic fugiens, & carceres, & compedes frangens teneatur ad restitutionem damni, quod fecit in facere, ut fugeret, ib. nu. 22.
An licitum sit amicis iuste capto, & damnato consilium, ut fugiat, illijque prebere instrumenta, & iurare, ut carcerem, aut vincula rumpat, ib. nu. 23.
Officialis iustitiae fugam suadere, aut instrumenta prebere non potest, ib. nu. cod.
Carcerem effringere, aut vincula rumpere alterius ab extra non licet, consilium autem fugam, & instrumenta cōferre, quibus intus inclusus vi possit ad effugiendū, non est licitum contra Greg. de Valentia, & alios, ibid. num. 24.
Non posse prohiberi fugam lege aliqua humana (ut voluit Sotus) falsum est, ib. nu. 25.
An reus, si iurauit carceris custodi, vel iudici se rediurus ad carcerem, teneatur redire, etiam si sit condemnatus ad mortem, ib. nu. 26.
Non minus probabilem opinionem Caietani, quam Nauarr. sentit auctor, Contrarijque autem falsam, ibid. num. 27.
An iuste damnatus, ut fame pereat, oblatus sibi cibos comedere possit, & teneatur, ib. nu. 28.
Soluntur eorum argumenta, qui non comedendo peccare mortaliter existimant, ib. nu. 29.
An licitum sit alius damnoato ad mortem subuocare cibum ac potum ei prebendo, ib. nu. 30.
Vide plura ver. Testis. Iudex. & Infamatio.

Rex, vide Princeps.

S

Sabbatum.

Preceptum de Sabbati sanctificatione recte tertio in loco succedere debuit, quare, c. 17. c. 1. nu. 1.
Ordinis Ratio assignata a S. Thom. qualis, ibidem, numero 2.

Preceptum

Clavis Regia

Præceptum hoc partim Naturale, partim morale, partim Cerimoniale, & partim humanum, ib. n. 3.

In hoc retro præcepto facta est solum mentio Sabbathi variis de causis, ib. n. 4.

Cui inter cetera Decalogi præcepta nulli alteri Deus verbum hoc (memorandum) addidit, ib. n. 5.

Cum Deus Sabbatum infirmis celebrandum, illumque diem benedixerit, quare Ecclesia in diem Dominicum commutat, ib. n. 6.

Quam multa, & insignia opera die Dominico facta sunt, ib. n. 7.

Gravus error eorum, qui affirmant, non diem Dominicum, nec vlla alia festa, sed Sabbatum tantum celebrandum, ib. n. 7.

Sacramenta.

In Materia sacramentorum propriam opinionem, est imago communem, contra tutiorem eligendam esse, qui negat, l. 1. c. 7. n. 1.

In Sacramentis vitentem materia dubia, & incerta peccare certum est secundum multos DD. ib. n. 2.

Opinionem minus tutam licitum esse sequi etiam in sacramentis existimant Medina, & Salo, ibidem numero 3.

Sacrilegium.

Sacrilegium quomodo species luxurie constituitur, l. 8. c. 5. n. 1.

Gravius est sacrilegium contra personam sacram, qui contra locum sacrum, ib. n. 2.

Sacrilegium cum diversis luxurie speciebus concurrere potest, ib. n. 3. v. d. ver. Luxuria.

Sanctus.

Sancti adorandi sunt ab hominibus adoratione, quæ dicitur Dulcia, & sunt in necessitatibus invocandi, l. 4. c. 3. n. 10.

Sanctorum imagines adorandæ sunt, ib. n. 11.

Sanctorum cultus non est idololatria, libro 4. capitulo 4. n. 8.

Sæctis qui exhibetur cultus, & honor a Catholicis, in quo consistit, ib. n. 9.

Satisfactio.

Satisfactio, & Restitutio promiscue vsurpantur in Iure Canonico, quæ tamen inter hæc differentia, l. 1. c. 1. tract. 1. cap. 1. n. 1.

Fit ad quam lustrum pertinet, ib. n. 2.

Satisfactio fit homini, & Deo, ib. n. 4.

Per Satisfactionem remittitur pena peccati, non per restitutionem, ib. n. 5. Sequitur Confessio, ib. n. 6. fit etiam in Purgat. n. 9.

Scandalum.

Scandalum parentum, aut propinquorum, quod paritur ex ingressu religionis, nunquam obligat filium ad abstinendum, l. 7. c. 6. n. 8.

Scandalum duplex, ex malitia, seu Iudaicum; ex infirmitate, seu pusillum, ib. n. 9.

Opus bonum de necessitate salutis propter nullum scandalum quantumque grave prætermittendum est, ib. n. 9.

Opera consilij propter scandalum ex malitia natum nullo modo omittenda, sin ex infirmitate, seu ignorantia ad tempus differenda, ib. n. 10.

Quando opera consilij adimplere possumus, quodcumque scandalum ex quacunque radice exinde nascatur, ibid. n. 11.

Scandalum quodcumque; emergens non obligat vnaquam ipsam Religionem ad egrèdiendum e Religionem, ib. n. 12.

Scrupulus.

Scrupulus quid sit, & quomodo differt a dubio, & opinione, & an liceat agere contra illum, libro 1. cap. 14. n. 1.

De Scrupulorum remedijs qui scripserunt, & quoniam pessima ab autore probantur, ib. n. 2.

Circa confessionem scrupulorum optimum Caietani consilium a Medina, & ab autore laudatur, ibid. n. 3.

Aliud remedium scrupulosis circa præterita tantum, aliud circa futura remedium adhibendum, ib. n. 4. vide Consilientia scrupulosa sup.

Sententia.

Ad sententiam ferendam necessaria forma iuris in quinque consistit, & quænam illa sint, lib. 1. c. 9. n. 1.

An sententia contra leges lata obliget in Conscientia, ibidem n. 7.

Sententia Iudicis ex triplici capite iniusta esse potest, ib. n. 8.

Qui per iniustam sententiam rem suam amisit, commodior, quæ potest, vi circa scandalum recuperare potest, & si cum scandalo, an peccet, ib. n. 10.

An postquam quis per iniustam sententiam Iudicis re sua priuatur, & non appellat, is cui res est adiudicata, bona conscientia possideat, ib. n. 12.

Ad sententiam iniustam, in secularibus non obliget in conscientia, ita etiam in beneficijs Ecclesiasticis dicendum, ib. n. 13.

Sententia circa beneficium duplex esse potest. Declaratoria, vel priuativa, ib. n. 6.

Sententia formaliter iniusta nulla est, & invalida, ibidem n. 15.

Materialiter iniusta confert illi, cuius favorem ferret, & sententia priuativa materialiter iniusta quod, ibidem n. 16.

Servitus. Servus.

Servitus naturalis, & legalis quæ secundum Arist. & Platonem, n. 1. c. 6.

Inter homines quodam servitutem naturalem gradus quidam numerantur, ib. n. 3.

Ad actualem subiectionem ex natura rei nullus cogi potest, nisi aliqua iusta causa, vel aliquis humanus contractus, aut voluntatis consensus intercedat, ib. n. 4.

Quid servitus legalis, seu civilis, & unde ducuntur servi, ib. n. 5.

Iure gentium iuste introductum est, ut unus homo sit vere dominus, & alius servus, ib. n. 6.

Servitutem iure divino introductam fuisse in pena peccati, opinio nonnullorum, & responsio ad eorum auctoritatem adductam, ib. n. 7.

Solutus locus ex S. Ambrosio deductus, qui eorum opinionem favere videbatur, ib. n. 8.

Quæ ratione dicitur servitutem introductam fuisse contra naturam, ib. n. 9.

Ut dominium unius hominis iustum sit, requiritur titulus iustus, tituli autem varij assignantur vique ad n. 16.

Titulus primus est iure belli, quo captus servus fit iure gentium, ib. n. 10.

An Christiani capti in bello iusto ab infidelibus sine servi infidelium, ib. n. 11.

An sic capti non tamen coacti ad peccandum maneant eorum servi, ib. n. 12.

Secundus titulus ob grave aliquod delictum, quod servitute puniri potest, ib. n. 13.

Iure canonico ob quædam servitus efficitur, ib. n. 14.

Titulus tertius, donatio, emptio, venditio, de donatione vero cum de illa non extet lex, quid dicendum, ibid. n. 5.

Servi-

Clavis Regie

Sors.

Sortium quodlibet genus: & quid Sortilegium, li. 4. c. 5. o. m. 5.
Sors diuisoria: Consultoria: & Diuinatoria quid, ou. 16. & 17.
Sors Diuinatoria ferè semper est peccatum mortale, & quare, m. 18.
Sors consultoria, quando expectatur aliquid a Diemone, est semper peccatum mort. n. 19.
Sors consultoria, qua aliquid expectatur à Deo, quibus conditionibus concurrentibus sit licita, nu. eo.
Sors Diuisoria quibus conditionibus concurrentibus sit licita, ou. 10.
Sortibus fieri posse temporalium dignitatum electionem duabus conditionibus concurrentibus, nu. 11.
Sortibus uti non licet in dignitatibus Ecclesiasticis, num. eodem.
Scrutinium per sortes non est licitum, libro 11. cap. 11. num. 1.
Vt Acham occulte peccans sortibus inquireretur, dispensasse Deum dici potest, sicut de adultera. lib. 12. cap. 11. numero 1.

Spurius.

An spurius possit esse Tabellio publicus, libro 11. cap. 25. numero 5.

Stuprum.

Stuprum quarta species luxurie quid sit, & quod propriū sit mulieris, non vini etiam virginis, & quare, libro 8. cap. 4. num. 9.
Stuprum in femina virgine constituitur specie distinctā, à simplici fornicatione, & necessario conficienda docetur contra Sor. ib. n. e.
Stuprum grauius peccatum est fornicatione simplici, & non sit sine consensu virginis, ib.
Aliud est perdere virginitatem, aliud integritatem virginalem corporis, aut signaculum virginis, ibidem num. 10.
Poteit virgo amittere integritatem signaculi vaginalis, & tamen non virginitatis virtutem, & meritum, ibidem num. eod.
Poteit & virgo moraliter manere, & secunda dici naturaliter, quomodo, & quando, ib.
Defloratio femine etiam grandæ ætatis non sub cura parentum, est vere stuprum, etiam inhabilis generatio, modo sit virgo, ib. n. 11.

Subditus.

Subditum posse agere contra opinionem suam, & consequenter teneri obedire prælato, dummodo habeat dictamen conscientie, communis, & vera sententia contra Ar. l. 1. c. 1. n. 1.
Cor subditus contra opinionem propriam teneatur obedire prælato, non recte rationatur Corduba, ibidem num. 3.
Subditus qui existimat probabiliter, quod præcipit superior esse bonum, & quod alias propter probabilitatem opinionis contrarie facere poterat, ex præcepto superioris teneatur illud facere, ib. n. 4.
Probabilitas opinionis, quam superior præcipit subdito, vnde nascatur, ib. m. 5.
Subditum teneatur parere præcepto superioris contra opinionem suam, quo casu intelligendum est, ibidem num. eod.
Subditi, quando ad bellum vocantur, teneantur obedire

Regi suo, quoniam non constat de iniustitia belli.
Cum dubitatur, an superior habeat ius præcipiendi, potest subditus parere quidem, sed non obligatur. ibidem.
Subditus in dubio an superiori parere possit, aut teneatur, l. 1. c. 13. n. 37.
Subditus dubius, an licite fieri possit, quod præcipitur, nullo modo obedire teneatur, ib. n. 39.
Votum subditi ex licentia Prælati emissum ex rationabilibus causis irritari potest, vid. ver. votum, lib. 6. cap. 9. o. m. 13.
Subditi est parere superiori, & non examinare iussa superiorum in ijs, quæ non sunt per se mala, ib. n. e.

Superior.

Superiori quando teneatur subditus obedire, lib. 1. cap. 11. o. m. 2.
Probabilitas opinionis, quam superior præcipit subdito, vnde nascatur, ib. n. 5.
Superioris præcepto parere debere subditum, & tamen contra opinionem propriam quo casu intelligendum? ibid. ou. eod.
Subditus in dubio an parere possit, aut teneatur prælato, l. 1. c. 13. n. 37.
Cum dubitatur, an superior habeat ius præcipiendi, an teneatur subditus obedire, ib. nu. 41.
Io huiusmodi casibus, de quibus du sit subditus, an liceat operari, maxime superioris qualitas consideranda, ibid.
An, superior si votum subditi ex voluntate sua velit irritare, quia tantum illi placet, valeat irritatio talis, & an peccet superior sic irritando? vide ver. votum. l. 9. c. 9. num. 13. 14. & seq.
An Superiores, & Prælati Episcopos inferiores vota subditorum suorum commutare possint, & in eis dispensare, l. 6. c. 11. ou. 81. vide ver. Prælati.
An superior vota Nonij commutare, aut in ijs dispensare possit, ibidem numero 9. Et quid de potestate superiorum ius Religiosis circa votorum dispensationem, ibidem.

Superstitio.

Superstitio vitium virtutis Religionis oppositum, libro 4. cap. 4. num. 1.
Superstitutionis species quæ, ib. vide ver. Idololatria.

Suspicio.

Suspicio radix, & origo omnium peccatorum, quæ verbo committitur, l. 1. c. 7. n. 1.
Suspicio, dubium, Iudicium temerarium, quomodo inter se differat, & ex quibus procedunt, ibidem, numero 1. & 3.
Suspiciones ex tribus paucissimis causis provenire solent, & an ex se suspicio malum sit, & peccatum, ib. num. 4. & 5. Et quid sit vitium mortale, ib. nu. 6. Enus varij gradus, vt comprehendit Iudicium temerarium, ib. nu. 7. & 9. vide ver. Iudicium temerarium.

Sufurratio.

Sufurratio frequens lingue vitium quid sit, libro 11. cap. 5. num. 1.
Sufurratio duplex: materialis, & formalis, ib.
Sufurratio formalis non solum ex genere suo mortale, sed contumelia, & detractione grauius quæritur, ib. ou. 3.
Tripliciter potest contingere, vt sit veniale, ibid. numero eodem.

Sufur-

Index Copiosissimus

Sufurratio carnalis ex genere suo mortalis non est, sed aliquando mortalis quando venialis, ib. p. 4.
 Sufurratio propter dicitur honeste amicitia dissolvitur, inhonestam autem dissolvere suffurratio an liceat, ibid. num. cod.
 An qui alterius gratiam, aut amicitiam obtinere non potest, nisi alium excludat, suffurratio id facere possit, ibid. num. 5.

T

Tabellio, vide Notarius.

Tactus.

Tactus, & amplexus communiter habent idem momentum, & obiectum moraliter, ac actus ipsi, quia circumsistant, l. 8. c. 6. num. 1.
 Tactus oscula, amplexus quomodo inter spiritum, & ipsam ante matrimonium esse, aut non esse possint licet peccato, etiam cum delectatione, ib. num. eo.
 Inter non coniuges peccata erunt mortalia, quando ib.
 Qui opere aliquo exteriori ad rem veneream excitandam ordinato vivit, peccat, ib. num. 2.
 Qui oscipit, ac desiderat mulierem ad concupiscendum, & quod mortalius peccat, ac in ipsa fornicatione, ibid. num. 3.
 Qui, vel quæ in fenestra se ponit animo, ut videatur, a quo sibi se carnaliter admandum, peccat mort. quoties facit, licet non consensit, ib. num. 4.
 Tactus de se non inordinatus mortaliter, quando lib. 8. c. 7. num. 12.
 Delectatio ex tactibus, osculis, amplexibus, vel inter conjugatos, vel non conjugatos quando, & quale peccat, ibidem num. 33.

Testimonium falsum.

Testimonij falsi appellatio omnis iniuriam verbo prolata prohibetur siue in iudicio, siue extra iudicium, lib. 12. c. 1. num. 2.
 An contra inimicos falsum testimonium dicere prohibetur, & an contra seipsum quæ dicere possit, ibidem, num. 3. & 4.
 An, & quale peccatum sit Testimonium falsum in iudicio ferre, & quoties mendaciam in iudicio commissum esse possit, l. 1. c. 19. n. 1. 2.
 Testimonium falsum secretum iuramento quando solum veniale, quando ex genere suo mortale, ib. c. 4. j. cum iuramento quid, n. 6.
 An, qui pecuniam accepit pro falso testimonio, acceptam restituere teneatur, ib. num. 12.
 Ex rei necessitate non debet restituere tenet Nan. recte autem Salom. ib. n. 14.
 Testimonium obicium, & dubium in cuius favorem, aut contra quem interpretandum, ib. num. 15.
 In iudicijs duodecim genera personarum a testimonio sciendo excluduntur, ib. n. 20.
 Vide plura verb. Testis. Reus. Iudex.

Testis.

Testis a Iudice legitime rogatus in iudicio, & non manifestans an reus teneatur peccatum, ad quam Reus condamnaretur, si veritas in dubio, lib. 10. tract. 2. cap. 14. num. 2. ad restitutionem damni tenet casus testis, ibid.
 In Civilibus ad præsumptionem, in Criminalibus non tenet, num. 3.
 Qui dat iudici, aut testis aliquid, ut verum dicat, an pec-

cat, & an qui accipit aliquid pro opere iniurioso, sic acceptum restituere teneatur, lib. 10. tract. 5. cap. 3. num. 11.
 Cui vero restituendum sit, quid testis sic accepti pro actione iniuriam committenda, ib. n. 17.
 Testis obligatus veritatem dicere simpliciter ob causam, & quantum graviter peccat falsus testis, lib. 12. c. 19. num. 2.
 Testis falsus deponens contra innocentem in iudicio teneatur ad restitutionem, ib. n. 8.
 Teneatur humilissimi testis cum proprio vitæ periculo dictum suum retractare, quæ, ib. n. 6.
 Quando eo dictum suum retractante adhuc sunt alij testes, qui dictum non retractant, quid agendum, ibidem num. 9. 10. & 11.
 An quilibet in iudicio Testis esse possit, & quare aliqui a testimonio ferendo repelluntur, ib. n. 16.
 Imperfectus testis, quantum quique præcipue consideranda, & quantum illa sint, ib. n. 17. vique ad 21.
 Serim manumissi testes esse possunt eorum, quæ videntur in tempore secretis, ib. n. 19. In tribus casibus contra patrones testificari possunt, ib. n. 20.
 Latet contra Clericos in criminalibus testificari non possunt, ib. n. 20.
 An Clericus in causa criminali sanguinis præmissa protestatione sit, regularis morte secuta eius, contra quem testificatus est, ib. n. 21.
 An filius in criminalibus testificari possit contra patrem, & in crimine læsæ maiestatis factis contra Dominum, num. 22. 23.
 An filius ob igitur accusare patrem de crimine hæresis, aut Infidelitatis, ib. n. 24. vique ad 27.
 An liceat Reo obijcere testibus, quacunque crimina ad eorum dicta referenda. An ad necessitatem bonorum conversationum liceat revelare crimina verum falsi testis, ib. n. 28. & 29.
 Testis enim verum deponens crimina occulta licet obijcere, quibus Reus inefficax reddat eius testimonium, ibid. num. 30.
 Etiam hoc iudicium occultum, ib. n. 31.
 Testis ad testimonium ferendum inhabilis effectus per quædam crimina a Iudice repellendus, etiam si non repellatur a Reo, ib. n. 32.
 An Reus obijcere testimonium falsum testis falso non valens alia via se inen peccet contra iuramentum, ib.
 An sit peccatum mortale semper falso testificanti, aut contra autem ordinem testimonium ferenti falsum crimen obijcere, ib. n. 34.
 Testis absque iuramento interrogatus iudice graviter peccat, si veritatem negat, aut iacet, secus vero si non legitime, l. 1. c. 10. n. 1.
 Quod requiritur, ut testis iuridice interrogetur, ita ut veritatem sciret teneatur, ib. n. 2.
 Testis in favorem iudicis, ut plerumque, inclinare debet, quando autem ponitur, & magis præcipue in favorem Reus, ib. n. 3.
 Testimonium quando potius dicendum, quam celandum, & quare, ib. n. 4.
 Quando teneatur testis iudice per viam accusationis procedente respondere, ib. n. 5.
 In his, quæ sunt in damnum alterius, Iudex non hæt ius interrogandi Reum, nisi exiat semplex probatio, vel infamia, Testem vero potest interrogare, etiam si ista non præcedant, ib. n. 6.
 Ad interrogandum testem sufficit, ut vel sint manifesta, de quibus præcessit infamia, & sic Doctrina S. i. humane intelligenda est, ib. n. 11.
 Quod dicendum sit, quando Iudex per viam inquisitionis procedit: Inquisitio duplex Generalis, & Specialis, ibid. num. 7.
 In quo casu sciens authorem, etiam si unus tantum sciat, prodere teneatur, ib. n. 8.
 Si crimen commissum non sit in Remissione nec sit læsæ maiestatis, nec in futurum pendens, sit manifestum, non tenetur

teneatur testis delinquentem prodere. Non opus est, ut infamis delinquentis preceat in aliquo casu, ut testis. Reum in aliquo casu prodere teneatur, ib. n. 9.

Ut Index legitime specialiter inquirat, & testis rogatus respondere teneatur, sufficit, & requiritur, quod infamia præcessit tam personæ, quam delicti, ibidem. num. 10.

An aliquis in ius vocatus tanquam testis teneatur legitime rogatus crimem prodere sub sigillo secreti committendi, quodque sub iuramento se servaturum promittit, ib. n. 11.

Secreta commissa in confessione vere sacramentali, nullo modo manifestanda quamvis in totius mundi damnum vergerent. Secretum vero circa confessionem sacramentali etiam sub iuramento factum reuelandum est, quando, n. 12. & 13. ib. n. 12.

Delicta iam facta, & nullo modo futurorum pendentia non teneatur accusare, vel denunciare, & de his secretum nobis commissum, siue per viam accusationis, siue Inquisitionis, non teneatur illa prodere, cum qua tamen conditione, ib. n. 14.

Quando bonum commune, aut ius innocentis periclitatur, minus naturale servandi secretum amici locum non habet, & quare, ib. n. 15.

Procuratores, Tabeliones, Advocatos, Consiliarios, Medicos, Chirurghi, Obstetices nullo modo posse revelare secreta sibi commissa, aut contra eos testificari, ib. n. 16.

Revelare secretum, quod quis promissum non revelare, ex quo servato grave damnum Respub. aut alteri non inferatur, est ex genere suo mortale, ib. n. 17.

Ad fiduciam quamvis, aut quando detectio secreti est mortalis, quod respiciendum, & cuius detectio levis peccati confessi sacramentaliter sit peccatum mortale, ib. n. 18.

An rogatus quis de criminibus occultis respondere teneatur, ib. n. 19.

An, & quando obligatur quis etiam non vocatus a iudice testificari, ib. n. 20.

In causis civilibus, & pecuniariis quotiescunque proximus grave damnum patitur, teneatur quis vitro se offerre ad testificandum, ib. n. 21.

Quomodo intelligenda sit hæc propositio, & quando procedit explicatur, & num. 22. ut confanguiem, & affines contra se testificari possint, quid respiciendum, ib. n. 23.

Non solum ad condemnationem, & damnum Rei, sed quando necessarium, & utile est ad liberandum innocentem, teneatur vitro se offerre, ib. n. 24.

An, & quando teneatur Testis ad restitutionem ex omissione testimonij, ib. n. 25.

Vocatus, & iurisdice rogatus, occultans, vel negans veritatem, quam in re gravi debetur confessi, peccat mortaliter, & restituere teneatur damna subsecuta, ibidem. num. 26.

Testis bonæ fide absens, cui mandatum iudicis intimatum non fuit, non peccat, si sciamus vero se vocandum a iudice, & se per fraudem occultans ne vocetur, peccat, sed non ad restitutionem obligatur, ib. n. 27.

Damna ex violatione iustitie secuta obligationi restitutionis solum obnoxia communis Regula Theologorum, ib. n. 28.

Qui se occultat antequam vocetur, aut vocatus, & occultans prudenter veritatem ad vitandum aliquod magnum damnum suum, aut parentum, & suam vitam, siue in fama, siue honore, aut bonis, non peccat, nec teneatur restituere, ib. n. 29.

Quomodo autem hoc procedit, & his non obstantibus quando teneatur, ib. n. 30.

Confanguiem, affines, & alij a iure impediti, etiam in casibus, quibus compelli possunt a iudice ad testificandum, raro teneatur testimonium ferre, ib. n. 31.

Si Pater meus innocentem aggrediar, ut occidat, quem ego defendere non possum, nisi Patrem occidendo, non

teneor innocentem defendere, ibidem, num. 32.

An teneatur quis se offerre ad testimonium ferendum ad condemnationem alicuius, etiam si accusatori periculum imminet, nisi ipse testimonium ferat, ibidem. num. 33.

Quando Paria sunt pericula Actoris, & Rei, Reo potius faciendum iuramento, quam Actoris sponte damnum patienti, ib. n. 34.

Quando excommunicatione secutur in omnes, qui talē scripturam, aut instrumentum habent, & contra omnes, qui sciuerint talem personam habere, an, qui hoc scit, teneatur revelare, ib. n. 35.

Iustumenta, seu scripturæ ipsæ sunt in duplici differentia, ib. n. 36.

Quando Reus, & testis obligantur prodere, quando non, & qualia instrumenta, vel publica, vel propria explicatur, & n. seq. 37. ib. n. 37.

Diminuit scribens depositiones testium teneatur ad damna, & interesse parvi, vel siccio, & in multis locis casus est episcopo referendus, l. 12. c. 25. nu. 11.

Testis quando deponere teneatur, omnino iurare debet, & sic iuratus testificari, aliqui testimonium nec validum, nec fidem habet, l. 12. c. 21. n. 1.

Testis non potest depositionem suam in scriptis iudici tradere, ib. n. 2.

Testis si in scriptis depositionem suam extensam legent, non valet contra Bald. ib. n. 3.

De teste, qui extra iudicium non iuratus vnum dixerit, in iudicio autem contrarium respondit, quid dicendum, ib. n. 4.

Testis correctio statim, & in continenti facta quæ dicitur, ib. n. 5.

Testimonium tam primum, quam secundum in quo casu reprobandum, & testis tanquam periturus a testificando repellendus, ib.

Testis post noni responsioni in iudicio exhibite ex intervallo standum est in crimine hæresis, etiam si prior cum iuramento emissa sit, ib. n. 6.

Procedere hoc dictum etiam, quando testificantur contra alios, consentit autor cum Regna contra Couarr. & alios, ib. n. 7.

An, si tabellio vnum scripserit, & testis iuratus dicat se aliud dixisse, cui in hoc casu credendum sit, ibidem, num. 10.

An, & quomodo instrumentum publicum tabellionis improbat possit, ib. n. 11.

Testes quando ad inuicem discordes sunt, quid agendum, ib. n. 12.

Vbi pares sunt probationes, ex parte rei semper adest iuris præsumptio, ib. n. 13.

Si ex parte actoris probationes aliquo modo excederent, semper adest iuris præsumptio, ib.

Testes vniuersque pars quando per se inter se discutiant, quid agendum, ib. n. 14.

Testes si sint numero, & dignitate pares, sententia pro reo ferenda est, nisi in matrimonio, causa libertatis, dote, testamento, & c. ab. n. 15.

Testes singulares an sufficiant ad probandum aliquod esse hæreticum, ib. n. 16.

Testes singulares sufficere ad aliquem vitiarium manifestum probandum, est sententia Cou. & auctori non placet, ib. n. 17.

Testes singulares quando sufficiunt ad torturam rei, ib. n. 18.

Testis vnius regulariter non facit probationem, & quare in religiosis fidem faciunt testes singulares, ib. n. 19.

Convictus nemo dicitur nisi ad minimum per duos testes contestes, ib.

Vt aliqui sint contestes, qui requiruntur ad plenam probationem, quid requiratur, ib. n. 20.

Quando plures testes vnius post alium viderunt delictum, vere sunt contestes, ib.

An testes de auditu ad plenam probationem sufficiant, ib. n. 21.

Index Copiosissimus

Si testis adserit delictum, quando delictum consistit in voce, satis sit, ap. vero requiritur delinquentem loqui, & eum videre, ib. nu. 22.

Præsumptio pro multis casibus notanda, ibidem. num. 23.

Duo fide digni, & omni exceptione maiores sufficiunt, & necessarii sunt ad plenam probationem, & contra ius naturale est minori testimonio quempiam condemnare, ib. num. 24.

Quis numerus testium sufficiens, aut necessarius sit ad aliquam causæ probationem, aut confirmationem. ibidem.

In testimonio duorum cum actore misterium firmitatis significatur, ib.

Plures testes requiruntur in aliquibus casibus ex dispositione iuris positivi, sicut in testamentis quinque, aut septem, & in codicillis, ib. nu. 25.

Episcopus Cardinalis non datur nisi 72. testibus, presbyter Cardinalis non nisi cum 64. Diaconus cum 27. qui numerus requiritur tantum in Clericis Ecclesiæ Romanæ triplici ex causa, ib.

Testis, vt testis, nunquam torqueri debet, sed vt habet rationem Rei. ib.

Timor.

Timor pœnæ inferni bonus est, & dicitur ferulis sine feruitate: Aliquando vero est timor malus, & dicitur ferulis cum feruitate, l. 8. c. 7. nu. 8.

Titulus.

Titulus est causa, & fundamentum iuris in re, eiusque radix, & origo, vnde dominium emanat, libro 9. cap. 3. num. 3.

Titulus duplex, verus, & legitimus, aut præsumptus probabiliter, aut iuste, l. eo. c. eo. n. 4.

V

Venatio.

Venatio an licite prohiberi possit, libro 11. cap. 9. num. 6.

Venatio iure naturæ licita, & utilis merito tamen Clericis prohibetur, multo vero strictius Religiosis, ibidem. num. 6.

Caput tamen a clericis illicitè venantibus proprium sit Venantium, ib. nu. 7.

Etiam laicis iustis de causis prohiberi potest a Principe venatio, & quare. n. 8. 9. & 10.

Venationem an prohibere possint magnates, & optimates, quatenus, & an sine licentia Regis tacita, vel expressa, ib. nu. 11.

Qui prohibent venationem in montibus, locisque communibus, vel priuatis, ad quæ tenentur, ibidem. num. 12.

Qui venantibus in loco prohibito pœnam mortis imponunt, aut mutilationis, peccant, ib. nu. 13.

Prohibere vnusquisque potest, ne quis in agro suo venetur, ib. nu. 14.

An facta lege a Principe, ne quis in locis prohibitis venetur, venans venando peccet, ib. n. 15.

An, & quando venantes contra prohibitionem a capta restituere teneantur, ib. nu. 16. vlt. qd n. 19.

Clerici venatores, licet aliquando peccent, restituere tamen non teneantur, ib. nu. 20.

Veritas.

Veritas in iudice requisita duplex, rei, & conscientie, conscientie item veritas implex, & quam ex his in iudican-

do sequi debeat, l. 1. c. 8. nu. 1.

Veritatem, & scientiam in iudicando, quam sequi possit, & teneatur iudex, casu quo innocens reipsa, & sic cognitus iudici per allegata rapem, & probata nocens, & reus convictus sit, ib. nu. 2.

Qua via, aut quibus remedijs teneatur iudex veritatem etuere contra iniustam accusationem innocentis, ibid. num. 3. 4. & 5.

Casu, quo nullum ex prædictis remedijs sufficiat, quid iudex facere teneatur ad liberandum iussum esse inacceptum, probatum tamen nocentem, ib. n. 6.

Visitatores.

Visitatores, qui quodcumque, & qualitercunque offerant, recipere præsumunt, aledictionem incurrunt, l. 3. c. 9. num. 31.

An præcepta visitatorum de immediata denunciatione intelligantur, vt crimina scientes manifestent, libro 11. cap. 4. nu. 19.

Huiusmodi præcepta sub excommunicatione, aut interdicto manifestare, & denunciare delicta, quando obligant, l. 12. c. 14. nu. 22.

Varij casus, in quibus non obstante tali mandato generalis, vel specialis, non tenentur subditi manifestare delicta, ib. nu. 27. vlt. qd nu. 33.

Visitatores. vid. vers. Inquisitores.

Vitiū.

Vitiū contra naturam in quo consistat, eiusque nomina varia. vid. vers. Peccatum, l. 8. c. 5. n. 4.

Vitiū contra naturam, quando res seruatur inueniunt, intelligitur cum secunda persona, ib. n. 20.

An concurrere possit cum peccatis luxuria, naturalis in eadem specie, ib. n. 20.

Inter vicia contra naturam grauissimum est bestialitas. vid. vers. Bestialitas. ib. num. 23.

Viuaria.

Viuaria quæ proprie dicantur, ib. vers. cap. 9. num. 5.

Voluntas.

Quid sit, & quomodo in agendo dirigatur, & in quæ tendit tanquam principia immobilia, libro 2. capit. 1. num. 4.

Principium operationum humanarum, ib. nu. 1.

Naturalis appetitus finis in voluntate, quid consequitur, & quot operandi modos exercet circa finem, ibid. num. 5.

Quenam voluntatis actiones circa finem, quæ circa medium, & quomodo distinguantur, ib. nu. 6. & 7.

Inter voluntatem efficacem, & simplicem complacentiā, quæ sit differentia, l. 8. c. 7. n. 7.

Voluntas, quando excusetur a malitia operis exterioris, ib. num. 8.

Omnis voluntas efficax de opere, & obiecto malo mortaliter, aut venialiter, peccatum mort. aut veniale excusat, non autem simplex delectatio, Quare, ib. n. 5.

Voluntarium.

Voluntarium quoad nomen notionem quid significet in sacra scriptura, & quoad rem a Philosophis definitur, l. 2. c. 2. num. 1.

Voluntarium duplex, directè, & indirectè, & quomodo se habeant hæc species in actionibus humanis. ib. n. 2.

Vt

Ut omnino sit voluntaria, & homini impetetur ad culpā, quot conditiones necessit. ibid. 3.

A violato iuramento si non accessit voluntas pudicitie vere non tollitur, ibid. 4.

Omne violentum alicui inflicti consensu non statim dicendum est involuntarium simpliciter, ibidem num. eodem.

Quod ex meriti sit, est simpliciter voluntarium, involuntarium si eundem quod, ibid. 5.

Voluntarium an augeatur ex contempnitate, ibid. 1. cap. 7. num. 10.

Nec voluntarium, nec involuntarium f. cit. ignorantia cō comitans, sed non volentem, ibid. 1. cap. 9. num. 39.

Votum.

An qui ante pubertatem emisit votum religionis, & postea dubius sit, an habuerit usum rationis tunc temporis sufficientem, votum adimplere tenetur, quamdiu dubius manet, ibid. 1. cap. 13. num. 36.

Votum a voluntate dictum cum tamen actum rationis importet, cuiusque descriptio optima quae, ibid. 1. cap. 1. num. 1.

Voti ratio ex promissione perficitur, unde etiam sequitur obligatio, si tamen autem ut promissio fiat implicite, ibid. 1. cap. 5. & 4.

Votum solemnne castitatis annexum suscipiendi sacros ordines impedit, aut dirimit matrimonium etiam si nec implicite votum emittat, ibid. 1. cap. 6.

An puer ante usum rationis sacris initiatus cogi possit ad servandum c. litatem ratione statui ecclesiae, cum nō possit ratione votum, ibid. 1. cap. 5.

Proposium solum, aut desiderium deliberatum faciendi bonum non sufficit sine promissione, & animo obligandi, ibid. 1. cap. 6.

Proposium, etiam si diu duret, & verbis etiam exprimat, non habet vim voti, quare, ibid. 1. cap. 8.

Qui religionem ingreditur, & in ea suscipit habitum etiam cum animo proposito manendi, non censetur votum emisisse, si desit promissio, ibid. 1. cap. 7.

Qui putat proposium cum habens suspensionem habere vim voti solemnne, ref. ibid. 1. cap. 8.

Potest rursus ad seculum redire, & matrimonium contrahere non obstante proposito, ibid. 1. cap. 9.

An voti perfectionem qualis promissio necessaria, ibid. 1. cap. 9.

Cumque fieri debeat ista promissio, ut sit votum, ibidem, num. 10.

Vota, quae sunt sanctis, proprie vota non sunt, nisi quatenus Deus in illis honoratur, ibid. 1. cap. 11.

Qui sanctis, aut prelati suis aliquid vouet Deo vouet se impleturum, quod sanctis, aut prelati promittit, ibid. 1. cap. 12.

Votum semper de aliquo maiori bono fieri debet, ibidem, num. 11.

Ad validitatem voti requiritur, ut promissio non sit a superiore reuocata, ibid. 1. cap. 12.

Votum ingressum religionis factum est, quatenus non vouet re. Melius est, & magis mentiorum aliquid factum ex voto, n. 13. Quam siac illo tres ob causas, ibid. 1. cap. 14.

Votum a iudiciale, aliud personale, aliud mixtum, aliud temporale, aliud perpetuum Conditionatum, absolute, simplex, solemnne, ibid. 1. cap. 12. n. 1. & 2.

Voti solemnne ratio in quo consistit secundum S. Thom. quae vero sit sententia probabilior, ibidem, n. 1. cap. 3. & 4.

In quo votum solemnne praecipue differt a simplici, ibid. 1. cap. 10.

Votum solemnne dirimit matrimonium contractum per se, votum annexum sacris ordinibus per accidens, ibid. 1. cap. 11.

Votum solemnne matrimonium dirimere censetur ex

Apostolica traditione descendere, ibidem, numero, eodem.

Votum solemnne religionis iure diuino, & naturali corroborandum impedit, contractum dirimit secundum Concil. Trident. num. 6.

Voti solemnne esse de iure positum refertur, & quomodo ex institutione ecclesiae inuentum esse intellegendum, ibid. num. 8.

Votum solemnne in religione non approbata emitti non potest, ibid. num. 9.

Materia voti propria actus virtutis, aut res bona, possit vero bonum, si contra gratiam, & quid illud sit, ibid. 1. cap. 3. num. 1.

Votum de re illicita nullum, ibid. num. 2.

Vouere veniale aliquando erit mortale, ibidem, numero 3.

Vouere Deo licitum pro illicito obtento, nō est obligatorium, & potius blasphemum quam votum, ibidem, num. 4.

Promittendo licitum pro re licita ex causa tamen iurpe peccat, obligat tamen si conditio adimpleatur, ibidem, num. 5.

Promittere licitum pure conditionaliter apponendo conditionem illicitam, obligat condicione adueniente, ibidem, num. 6.

An si quis voueat huiusmodi ex re illicita tanquam ex fine secundoario commotus, votum eius validum sit, & obligatorium, ibid. num. 7.

Votum de re absolute necessaria aut impossibili non tenet, num. 8.

Votum de nunquam peccando mortaliter ex sua natura verum, & validum erit contra N. uarr. ibidem, num. 9.

Ne huiusmodi vota fiant, praefertim quoad peccata cordis, maxime consulendum, ibid.

Votum de non peccando venialiter circa aliquid materialium certum validum est, & obligatorium, ibidem, num. 10.

An qui vouit absolute abstinere a venialibus ab ijs saltem, abstinere tenetur, quatenus potest, ibidem, num. 10.

Votum de rebus indifferentibus omni circumstantia considerata nullum est, nec obligatorium, ibid. 1. cap. 11.

Vouens iuramentum, ut nō loquatur, filare, &c. in honorem huius, vel illius Sancti non tenetur adimplere, ibid. 1. cap. 12.

Voti de induenda veste albe die Sabbathi ob honore B. Virg. tenet, aut de ictu vili, & aspera, ibid. 1. cap. 13.

Qui dubitat an res de qua votum factum est, sit indifferens, non potest illud propterea auctoritate infringere, ibid. num. 10.

Vota factum in universali, quae in particulari possunt esse bona, & mala, fieri non debent, ibid. 1. cap. 14.

Vota de bonis temporalibus licite fieri possunt, ibidem, num. 15.

An de re lege naturali, aut diuina praecepta votum fieri possit, ibid. num. 16.

Votum violare factum de rebus, quae sunt ex precepto, non grauius est, quam si votum non esset emissum, et res loc. cit. ibid. num. 17.

Qui necessitas non tollit rationem necessitatis, sed sub eo potest cadere, ibid. num. 17.

Vouere rem aliquam praecipue quare bonum, & utile, ibid. num. 18.

Votum secundum de eadem re emissum non multiplicat peccatum, quate, ibid. num. 19.

Votum ad praecipuum, seu legem naturalem, aut diuinam accedens quando inducit nouum obligationem, ibid. num. 20.

Votum de re praecipua non esse completum, & proprie votum S. Thom. non affirmatur, ut voluerunt alii, ibidem, num. 21.

Qui vouet se deturum aliquid pauperibus, si idem de re peccat in extremis, necessitate confitendo, non satis, actus ubi, quicquid contradicitur, ibid. num. 22.

An in baptismo fiat proprie votum, cum quis abrenūciat mundo, & sese Ecclesie obligat ad seruanda precepta, & modo dicuntur fideles votare legem euangelicam. ibid. 23.

An de rebus, quæ repugnant bonis consiliis, votū valde facti potest, & an simpliciter, & absolute contra consilia euangelica votare, quis possit. ibid. num. 24. & 25.

Qui vult absolute, se nunquam votum facturum, tali voto non tenetur. ibid. num. 26.

An, qui vult se nunquam votum facturum sine consilio alicuius vni docti, si potest emitat, validum sit. ibid. num. 27.

An, & quale peccatum sit emitte votum de rebus, quæ consilia euangelica repugnant. ibid. num. 28.

An de ijs, quæ minus bonum impediūt, votare possimus, ibid. num. 29.

Ad valde liberi possit votum de bonis illis, quæ licet non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen absolute loquendo incompatibilia. ibid. num. 30.

Iuramentum de matrimonio contrahendo iurante obligat, non autem votum vouentem, quare. ibidem, numero 31.

Voto matrimonio non obstante, potest quis ingredi religionem, siue dispensatione. ibid. num. 32.

Votum tamen de matrimonio ex circumstantia, laudabile fieri potest, & validum. ibid. num. 33.

Qui votum emitit ob certum aliquem finem potest sua autoritate commutare votum illud, etiam in aliquid Deo æque gratum. ibid. num. 34.

An votum de contrahendo matrimonio sine copule confirmatione validum sit, & obligatorium. ibidem, numero 35.

Obsecratio voti manifeste nocua notabiliter vergens in detrimentum persone non obligat. ibidem, numero 36.

Conditio prima vouentis est sine dolo, aut fallacia vouentis, doli autem tribus modis contingere potest. ibid. num. 37.

An qui vouet solemniter, absque animo vouendi sit compellendus in foro conscientie. ibid. num. 38.

Qui intendit votare, sed non adimplere promissum, vere vouet, & obligatur. ibid. num. 39.

Quando quis vere intendit promittere, & votare, non tamen se obligare, an huiusmodi votum sit validum, sit & obligatorium, cum potius habeat animum etiam non obligandi. ibid. num. 40.

Ad validitatem voti satis est intentio virtualis, nec requiritur formalis, & expressa de obligandi. ibidem, numero 41.

Votum ex natura sua, & non ex intentione vouentis vim habet obligandi, de quo male citant Nauarrus. Caietan. ibid. num. 42.

Conditio secunda ex parte vouentis est deliberatio. ibid. num. 43.

Quæ, & quanta debeat esse deliberatio, ut fiat votum validum, & perfectum, & quid de voto metu, aut in coactione, aut ex emissio. ibid. num. 44. & 45.

Ad vota, quæ sunt, deliberatio sufficiens in momento temporis esse potest. ibid. num. 46.

Vouens ex facilitate tenetur votum adimplere. ibidem, numero 47.

Qui fraude, vel ignorantia inductus est ad vouendum, non tenetur, nec votum erit validum. ibidem, numero 48.

Peccata, in ebrietate commissa cum impuenter, vota non tenent. ibid. num. 49.

Omne votum volunt, num. esse debet, non coactum, quia volens. ibid. num. 50.

Votum ex metu factum non cadente in vim constantem, validum est, & obligatorium. ibid. num. 51.

Votum ex metu mortis iniunctæ, vel dimittitur illud obligat, in conscientia, quare. ibid. num. 52.

Votum in metu mortis iniunctæ, sed ex causa naturali, huius, aut fortis ob alium finem, quæ ad ext. 1. quædam votum, erit tale, & obligatorium. ibid. num. 53.

An votum factum ex metu cadente in vim constantem extinguitur per iniunctum illud, qui votum emitat, si talia. ibid. num. 54.

Si puella propter morem patris minuit votum emiserit, ut religionem proficiat, professio non illa est. ibid. num. 55.

Si voluntas aliqua affuerit, aut alia ex causa professionem emiserit, quæ in timore, sufficit, ut obliget. ibid. num. 56.

An votum ex metu cadente in vim constantem iure naturali, an iure positum nullum sit. ibid. num. 57.

Cor iuramentum iure natura, cum sit validum, & potest ab ecclesia irritari, votum autem ex metu cadente in vim constantem ex ecclesia statuo annullari potest. ibid. num. 58.

An, qui oserit in iuramento constantem cadente ad factos ordines promouetur, tenetur, voto castitatis. ibid. num. 59.

Votum ex metu cadente in vim constantem, etiam iura mento confirmatum, nullum est, & invalidum. ibidem, numero 60.

Huiusmodi metus vouentem eodem excusat ab omni culpa, si non ex qua, quid loqueretur. ibid. num. 61.

An, & quatenus vouere possunt pueri. ibid. num. 62. & 63.

Aote nism rationis nullo modo vouere possunt voto simpliciter, aut solemniter. ibid. num. 64.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 65.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 66.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 67.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 68.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 69.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 70.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 71.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 72.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 73.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 74.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 75.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 76.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 77.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 78.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 79.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 80.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 81.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 82.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 83.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 84.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 85.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 86.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 87.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 88.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 89.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 90.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 91.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 92.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 93.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 94.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 95.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 96.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 97.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 98.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 99.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 100.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 101.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 102.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 103.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 104.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 105.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 106.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 107.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 108.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 109.

Ante animum pubertatis votum quidem obligare se potest, potest tamen patens irritate. ibid. num. 110.

Pueri annuo iure, quando se voto solemniter religionis obligare poterunt, iam vero nouo iure Concilii Tridentini, quomodo, & quando, ut valide fiat. ibidem, numero 111.

Matrimonium ab impolite doli capax contractum est validum, professio autem, aut votum religionis emissum non item, quare. ibid. num. 112.

An votum solemniter religio, aut ante prædictam ætatem secundum Concilium Tridentinum non emissum obliget saltem ad votum simpliciter, maxime si vouens sit doli capax, & de consensu parentum emittat. ibid. num. 113.

Votum tale ante ætatem, quæ post ætatem a parentibus irritari potest. ibid. num. 114.

etilegium committunt, & filij nati ex tali copula sunt illegitimi. ibid. n. 17.
 An religiosi aliquid vovere possint sine superiorum suorum licentia, & consensu. ibid. n. 18.
 Vota de his, quae necessaria sunt ad salutem, ante omnem consensum superiorum firmata sunt, & obligant, de materia autem prohibita a Praelato in generali, aut particulari non sunt valida. ibid. n. 20.
 Emissionem votum de re a Praelato, aut a religione prohibita, quam ignorabat esse prohibitam, & postea fecit, non est validum, nec tenetur illius Praelato manifestare, aut licentiam petere, vt adimplat. lib. n. 21. Religiosus emittens votum de re non prohibita, obligatorium est, quamdiu praelatus non consummaverit, dispensauerit, aut irritauerit. ibid. n. 22.
 Votum emissionem de statuendo ad regulam strictiorem obligat ante omnem consensum superioris, ibidem. n. 23.
 An abbates, & Praelati Religionis vota possent emittere olim dubium erat, cum episcopus subderentur, ibidem. n. 24.
 An episcopus aliquis vota possit emittere, & q. ibidem. n. 24.
 Clerici in dignitate constituti, vt Parochi, Archipresbyteri, Archidiaconi, Episcopi, Priores, Canonici, an aliqua vota, & quoniam emittere possint. ibid. n. 25.
 Vovete ex lege, non est preceptum, sed consilium, emissionem autem ob quod vovete potest, & de materia licita cum debitis circumstantiis ex precepto est, & obligat contra haereticos, l. 6. c. 6. n. 1.
 Obligatio voti ex lege est ad peccatum mort. ex accidit autem potest esse solum ad veniale. ibid. n. 4.
 An ex leuitate materiae violatio voti possit esse solum veniale, siue res patua sit tota materia voti, siue pars totum. ibid. n. 5. 6.
 An, si quis vovet recitare votum Credo simpliciter cum intentione obligandi se ad mort. committendo peccet mort. ibid. n. 7.
 An fractio voti sit speciale peccatum, & an aliquando sit duplex peccatum violare votum. ibid. n. 8.
 An, quoties votum frangitur, toties novum peccatum committatur. ibid. n. 9.
 An grauius peccatum sit frangere votum solemne, quam duplex circa eandem materiam. ibid. n. 10.
 An aliquis sit vinculum voti, an iuramentum. ibid. n. 11. & cur iuramentum voto astringatur. ibid. n. 12.
 An, si sit et mortale ex genere non adimplere votum, sit etiam mortale penitere voti. ibid. n. 13.
 An promissio simplex, & ouda obliget sub mort. ibid. n. 14. t. 5. & 16. Qui promittit animum obligandi se habere, ut perpen. debet confitetur. ibid. n. 17.
 Promissum non adimplere in re graui, cuius defectus creditur damnum notabile alterius, est mortale, ibidem. n. 18.
 Omnis sufficiens materia furii mortalis, non est sufficiens materia promissionis obligantis ad culpam mort. ibid. n. 19.
 In quibus casibus non est seruanda promissio. ibidem, n. 20.
 Per simplicem offeruonem nullus tenetur adimplere, ibid. n. 21.
 An promissio pure mentalis obliget promittentem in conscientia saltem ad explicandam promissionem illi cui mentaliter facta est promissio. ibid. n. 22.
 Promissio facta in idem ad obligat. ibid. n. 23.
 Promissionem factam praeter non obligare, donec acceptetur probatur optatib. De promissione simplici facta sine solemnitate iuris alicui absentium obligat, ibid. n. 24.
 Ea duplia capite duplex impedimentum genus occurrere potest, quod voti impletionem excludit. libro 6. cap. 7. t. 1. n. 1.
 Quantum ex materia quadruplifer fieri potest impedimentum excludens ab impletionem voti secundum con-

minem regulam Doctorem, ibid. n. 25.
 Materiam voti impossibilis, quomodo cumque superueniat sine ex culpa voventis, siue non, excusat, ibidem. n. 26.
 Impossibilitatem materiae per naturam, aut miraculo subleuata, tenetur votum adimplere contra Paludan. ibidem. n. 27.
 An femina, quae votum illegitimum emisit, & postea votum illud fornicatione impossibilem sibi fecit ob voti obseruantiam ad castitatem postea seruandam teneatur. ibid. n. 28.
 Habens intentionem perpetuo seruandi castitatem, si postea contrahat matrimonium, non solum peccat contrahendo, & consummando, sed quoniam debitum perit. ibid. n. 29.
 An, qui post votum simplex castitatis contraxit matrimonio, teneatur ingredi religionem, aut equam consummat, supposito quod alter coniux continere nequeat. ibid. n. 30.
 De femina, quae votum religionem, & postea contraxit, sed non consummavit, quid dicendum, ibid. n. 31.
 Quid de femina, quae votum non nubere, & postea contrahit, & consummat. ibid. n. 32.
 An qui per seipsum votum adimplere nequit, tenetur id per alium perlicere, ibid. n. 33. In tribus casibus ad id tenetur. ibid. n. 34.
 An haeres defuncti vota teneatur adimplere, vel obligatio voti transiit ad haeredes. ibid. n. 35. t. 1. & 12. & 13.
 Ad cognoscenda impedimenta excludantur ab impletionem voti ex parte intentionis tres regulae assignantur, lib. 6. cap. 8. n. 1. & 2.
 Votum conditionale expleta conditione seruandum est, non antea. ibid. n. 3.
 Votum conditionale aliquando penale, quod dupliciter fieri potest. ibid. n. 4.
 Conditionis appositio quando votum irritat. ibid. n. 5.
 An, si culpa voventis deiciat conditionem, sub qua vovet, teneatur nihilominus votum adimplere, ibid. n. 6.
 Quando quis votum suum adimplere teneatur, secundum quatuor modos voti emittendi. ibid. n. 7.
 Qui votum determinando tempus tenetur intra illud tempus votum suum adimplere, siue sit absolutum, siue conditionale, quare. ibid. n. 8.
 Quando determinatio appositae tenetur ex parte obiecti, non adimplendo peccat mort. transiitque ratione illi tempore, non tenetur amplius ad votum. ibid. n. 9.
 Qui aliquid absolute vovet nullum tempus determinando, tenetur statim votum suum adimplere, ac commode fieri potest contra Caret. & Nan. ibid. n. 10. & 11.
 An si quis votum in vigilia absculsi sancti non comedere panem, & postea vel antea vovet ut videretur comedere solum panem, & comedat, teneatur abstinere, ibid. n. 12.
 An, qui absolute vovet non comedere carnes die ueneris teneatur abstinere a carnibus si dies Natalis Domini in diem ueneris incidat. ibid. n. 13.
 An, qui votum seruare in die aliquos sancti, & dies hie in Dominica incidit, teneatur in Dominica seruare, vel potius in Sabbato. ibid. n. 14.
 Quid facere oportet cum, qui duo vota diuersa fecit unum post alterum, ut in casu repugnante, ibid. n. 15.
 An cessante causa, propter quam quis vovet, cesset obligatio facti. ibid. n. 16.
 In voto ingrediendi religionem quae praecipue consideranda, & praerogativa ex parte voventis, lib. 6. cap. 9. n. 1.
 Vt. verb. Religio.
 An qui votum religionem certo aliquo in loco ingredi si non recipiatur ibi, sit liber ab obligatione voti. ibidem. n. 2.
 An qui determinate vovet unum monasterium intrare ad tempus expulsi teneatur aliquam rem peccare, & in eo iterum tentare ut recipiatur. ibid. n. 3.
 Quid

Quid facere teneatur, qui vovit Religionem ingredi noo determinando religionem, nec locum in particulari. ib. num. 8. & 9.

An qui votum fecit Religionis, voto satisfaciatur assumendo habitum sui ingrediendo ordinē equitum Militarium S. Jacobi Calatravae, & Alcantarae. ib. n. 10.

Quid facere teneatur qui religionem aliquam certam iam vovit, & quam solum intendit. ib. n. 11.

An qui Religionem aliquam certam vovit ingredi, teneatur ubique testaturum nuda vestimenta religionis adire, vt voto satisfaciatur, ne reus videatur. ib. n. 12.

An qui vult Religionem in communem ingredi, vel in particulari, & ideo neutra illarum admittit fuerit, quia ignorat grammaticā, sed recipere videtur vt Laurus, teneatur grammaticam discere, vel ingredi, vt Laurus, ibid. num. 13.

An qui vovit certam aliquam Religionem, aliam ingredi possit. ib. n. 14. Vovens strictiorem Religionem ingredi regulariter, & iure communi peccat ingrediendo laxiorem, & quare. ib. n. 20.

An qui vovit Religionem ingredi satisfaciatur voto, si statim egredietur abique vlla probatione. ib. n. 15.

Cur satisfaciaturamento qui iuravit contrahere matrimonium etiam eo animo contrahat, vt statim religionem ingrediatur, non tamen satisfaciatur voto ingrediendi Religionem qui eam ingreditur animo statim exiendi. ibid. n. 16.

An qui vult ingredi Religionem possit post ingressum sine peccato exire. ib. n. 17. & 18.

An qui vovit Religionem ingredi & in ea persequere, & proficisci poterit tuta conscientia intra annum probationis ad seculum redire. ib. n. 19.

An qui vovit Religionem ingredi, & dubius sit an voverit etiam proficisci, interpretari, & intelligere debet se vovisse proficisci. ib. n. 20.

An qui vovit ingredi Religionem, & postea probationis tempore aliqua crimini commisit, propter quod ejicitur vel ob peccata ante ingressum commissa, nō sit admittendus voti obligatione teneatur. ib. n. 21.

Qui ex mala, & prava conductuē connoiscit aliquid, propter quod ejicitur non t. mē eo sine ut ejicitur, ut dicitur liber manet, & tuta conscientia. ib. n. 22.

An qui vult ingredi, & postea ex sua culpa, aut citra culpam non sit admittendus, aut ingressus non sit admittendus ad professionem teneatur in seculo servare castitatem, & regulam, & alia illius ordinis precepta. ibidem, num. 23.

An qui absoluit votum Religionem, non admittitur aut receptus teneatur in seculo manens castitatem, & alia religionis officia servare. ib. n. 24.

Nemo per votum religionis teneatur ad illa tria substantia- lia voti religionis in huiusmodi postea vovisse, quo voveretur explicitē. ib. n. 25.

An qui post votum solemnem emissum propter mores prauius ex religione expellitur, vota essentialia, & alia religionis precepta servare teneatur. ib. n. 26.

Quibus votum irritum, aut annullatum possit quinque modis assignantur. l. 6. c. 10. n. 1.

Irritare votum quid sit, & quid supponit ibi non recte Valentia. ib. n. 4.

Dispensare votum quid, & quid commutare ad quod reduciatur voti redemptio, & quomodo differunt. ibidem num. 5. & 6.

Irritare votum quo possunt. ib. n. 7. nulli vota irritare possunt, qui dispensant aut commutare nequeunt. ib. num. 8.

Potesse quam habent superiores religiosorum ad irritandum subditorum vota non solum iure humano, sed iure naturali & iure diuino illis consentit. ib. n. 9.

Quenam vota religiosorum a Praelatis irritari possunt. ib. num. 8. Substantia vota subditorum noo possunt, nec votum de ingrediendi religionem irritare. ibidem, num. 9.

Subditi votum ut suum praelato manifestet, ut a voto libe-

retur, requiritur, & necessarium est. ibid. num. 10.

An si religiosus votum vocat quo tempore est sui iuris, a praelato irritari possit. ib. n. 10.

An praelatus vota religiosi irritare possit, quae ante religionis ingressum emisit. ib. n. 11.

An votum religiosi ex licentia praelati emissum a praelato postea irritari possit. ib. n. 12.

An superior votum subditi sine causa ex mera voluntate sua irritare possit, & an peccet sic irritando. ib. n. 14.

An Abbas, & praelatus vota Novitiorum irritare possit. ib. n. 15. an qui vice superiorum funguntur irritare possint vota subditorum. ib. n. 16.

An summus pontifex vota religiosorum irritare possit, & laicorum dispensare tantum aut commutare. ibidem, num. 17.

Quenam vota servorum possunt domini irritare. ibid. n. 18.

An si servus impubes vota aliqua emisit domino non praedudicialia, domus illa irritare valeat, si neque patrem neque matrem habeat. ib. n. 19.

An maritus possit irritare omnia vota coniugis. ibidem, num. 19.

An possit uxor vota mariti irritare. ib. n. 20.

An si uxor votum aliquod emisit implendum post mortem mariti possit maritus votum illud irritare. ibidem, num. 21.

De votis quae a filiis familias sunt, quaeque, quoniam vota coram a parentibus irritari possunt. ibidem, 22. & 23.

An si pater non irritat vota personalia aut realia a filiis ante pubertatem emissā, ea post pubertatem irritare possit. ib. n. 26.

In vota personalia filij post pubertatem nec realia post 25. ann. patrem non habere potestatem fallim docuit Sor. Quare. ib. n. 27.

De potestate irritandi huiusmodi vota duae contrariae opinionēs ab autore reconciliantur. ib. n. 28.

An vota personalia ab impubere facta cum animo exanimipendi possunt perueniunt ad pubertatem a patre irritari possint. ib. n. 29.

Vota personalia aut realia filiorum aut pupillorum ante pubertatem emissā post tempore, quo sui iuris erunt semel a patre aut tutore irritata, non amplius irritari possunt mortis patris aut tutoris, nisi denuo facta fuerint. ibid. n. 30.

An mater impuberum vota irritare possit. ib. n. 31.

Dispensatio non solum unicum soluit, & quod communiter sumpta dispensatio significat. l. 6. c. 1. n. 1. 2.

In particulari votum, sicut & lex potest non seruari, & quis a lege, & voto proprie dispensatus dicitur. ib. n. 4. & 6. ind. uer. dispensatio.

Potestatem dispensandi in Ecclesia Dei relictam esse de se de certum est. ib. n. 7. & 13.

Quare votum cum sit de iure diuino & naturae neutrum violando dispensari possit. ib. n. 10.

Von reus ut quis dicatur, ex quibus colligitur. ibidem, num. 12.

In omni voto simplici sine temporale sine perpetuum sit, potest summus dispensare potest. ib. n. 13.

Io voto etiam solemniter continentiae per factorum ordinem suspensionem emissio. ib. n. 14.

An idem possit in voto solemniter continentiae in professione religionis emissio. ib. n. 15.

Exempla multorum quae iuxta, & grāuī causa in voto solemniter religionis emissio dispensari fuerunt. ibidem, num. 18.

Solutiones argumentorum quae militat contra potestatem dispensandi in voto solemniter continentiae in aliquo ordine religionis emissio. ib. n. 22. & 23. & 24.

In voto solemniter continentiae illius, & castitatis dispensare potest pontifex. ib. n. 27.

Duo praecipue requiruntur ad legitime dispensandum in voto, auctoritas, causa rationabilis. ibidem, num. 28.

Quinam hanc potestatem habent in votis dispensandis, & quibus solus Papa dispensat. ib. nu. 19.
 Vota quæ Papa sub dispensatione retinetur quinq; & cur S. Th. docet rationem hinc. ib. nu. 35.
 In voto Peregrinationis si vero sollemnitate non solum in subsidium terræ sanctæ, sed etiam ex devotione tantum solus Papa dispensat. ib. nu. 36.
 Absoluens a quinque votis prædictis excommunicationem Papalem non incurrit. ib. nu. 38.
 Excepit quinque votis non solum Episcopi, sed & omnes prælati institutionem spirituales in ordinariam habentes quocumque subditi dispensare possunt. ib. nu. 42.
 An Episcopus dispensare possit in voto non contrahendi matrimonium. ib. nu. 45.
 An aliquando dispensare possit in voto perpetuæ continentie, seu castitatis. ib. nu. 49.
 An qui virginitatis votum emisit, possit ab Episcopo dispensari. ib. nu. 55.
 An votum suscipiendi sacros ordines sit Papæ reservatum, cum illic includatur votum sollemne castitatis.
 An votum factum sub distinctione, vel servandi castitatem vel ingrediendi religionem Papæ reservatur. ibid. num. 61.
 An votum de ingredienda archidiaconatu possit ab Episcopo dispensari. ib. nu. 63.
 An votum nunquam petendi dispensationem, aut non petendi ab alio quam a Papa, sit obligatorium, & Papæ reservatum. ib. nu. 66.
 An votum penale factum de materia Papæ reservata, sit Papæ reservatum. ib. nu. 68.
 An si votum se non solum, aut mille peccatum commisit solum luserit, aut commiserit, cum tamen ex tali causa voluisset ingressum, aut peregrinationem Hyerosolymitam votum emisisset. ib. nu. 70.
 Episcopus, & quilibet confessorius virtute cruciari dispensare possit, aut commutare, si facta sint in penam, unde interius votum maxime consideranda. ib. nu. 75. & 78. alias solus Papa dispensat.
 An sicut Episcopus vota subditorum suorum dispensare possit, sic etiam respectu eorumdem possit archiepiscopus illius Episcopi metropolitanus. ib. nu. 79.
 An alij prælati, sicut Episcopi possint vota subditorum suorum commutare, & in eis dispensare. ib. nu. 81.
 Quæ habentes ambrosianum quod sit Episcopalem facere possint in dispensando, non sunt extendenda ad ea quæ specialiter Episcopo conceduntur in Concilio Tridentino. ib. nu. 83.
 Abbates quasi Episcopi, & diocesani proprium territorium habentes possunt æquæ ac reliqui Episcopi. ib. num. 84.
 Capitulum sede vacante dispensare potest non solum in votis, sed etiam irregularitatibus. ib. nu. 84.
 Nec curatus, nec parochus, nec penitentiarum quorumcumque, nisi specialiter committitur ijs facultas, dispensare possunt in votis subditorum. ib. nu. 85.
 Ad dispensationem requiritur iurisdictione in foro exteriori, unde nec archidiaconus tunc suo dispensare potest. ib. nu. 86.
 Quid dicendum de potestate prælati, unde superiorum religionis circa dispensationem in votis suorum religionum. ib. nu. 87.
 Prælati possunt irritare omnia vota religionum, & ideo non opus esse dispensationem fassum docuit Gregorius de Valentia cum Paludano. ib. nu. 90. & 91.
 An superior vota novit commutare, seu in ijs dispensare possit. ib. nu. 92.
 An quæ de Abbantibus, & prælati dicta sunt, locum habeant in abbatibus, & monialibus.
 Quam facultatem habent prælati regulares, & confessorii regulares circa votorum dispensationem. ib. nu. 95. vid. ver. Confessorii.
 An qui in alienis votis dispensare possunt, in suis etiam proprijs dispensare valeant. ib. nu. 107.
 Quenam forma in votorum dispensatione observanda.

ib. in. num. 111.
 An qui in votis dispensare potest, possit etiam eadem commutare. ib. nu. 116.
 Quemcumque possit commutare, qui dispensare potest, & confirmatur contra Nauar. & Valensiam. ib. nu. 177.
 Dispensatio voti quocumque fiat, & quomodo. ibidem, nu. 118.
 Dispensatio, & commutatio sunt etiam rationis. ib. nu. 119.
 In Bullis, aut rubricis ubi conceditur facultas commutandi nisi aliunde vitium habeant, commutare non possunt nisi in parochia, coram, & alij ibi. nu. 120.
 De voto facto Deo non homini, sed de re quæ cadit in utilitatem alicuius terræ, quid dicendum. ib. nu. 121.
 Non solum vota temporanea, sed etiam perpetua si personalia, quantum realia possunt, autem ratione propria commutari in vota religionis. Quare. l. 6. c. 12. nu. 11.
 Quando per religionem ingressum a voto & debito liberatus possit, quando aut vota, & debita non extinguantur per professionem, sed potius peccat mori, qui ingreditur. ib. nu. 122. & 123.
 Votum peregrinationis in Hierosolimam nunc in aliam rem commutari possit. ib. & Ambrosianum. pap. ab. nu. 14.

Votum.

Bona usurarium hypothecata non manent solvendum usuras, nec pascendi sunt creditores usurarium alij s non privilegiati. l. 10. tit. 6. c. 6. nu. 20.
 Testes singulares suffi- cre ad aliquem usurarium manifestum perbandum (si tenent Conarum) author notat. l. 2. c. 31. nu. 17.

Ufus. Vtusfructus.

Vti, & frui aliter a iurisperitis, aliter a theologis accipiuntur. lib. 9. c. 3. num. 5.
 Vtus, & ususfructus dupliciter accipi possunt. l. eo. ca. cod. num. 6.
 Vtus, & ususfructus aut qui dicitur. l. eo. c. eo. num. eo.
 Vtusfructus & usus est causalis, & formalis secundum utriusque, & quibus hæc voces continentur. lib. eo. c. eo, nu. eo.
 Vtusfructus autem abique licentia proprietarii in usufructum in alium transire nequit nullo donationis, venditionis, aut alio modo. l. eo. c. eo. nu. 10.
 Vtusfructus autem si dominus fructum rei, cuius habet usufructum dimittat, quando recipit, vel percipit illos. l. eo. c. eo. nu. 11.
 Quæ sit differentia inter usufructum propriæ, & impropiæ. l. 9. c. 3. nu. 8.
 De refectione administratione, & expensis faciendis ab usufructuario de rebus, quæ uso non consumuntur quid dicendum. ib. nu. 9.
 An in rebus usu cõsumptibilibus possit esse usus, aut usufructus. l. 9. c. 3. nu. 1.
 Quas obligationes habet fructuarius. ib. nu. 3. ib.
 An cautio sit de substantia contractus adeo, ut nisi detur humilioris cautionis contractus sit invalidus. ib. nu. 4.
 An fructuarius solvere teneatur debita a proprietario contractus. ib. nu. 4.
 Quot, & quibus modis confirmatur usufructus. ib. nu. 5.
 Quot, & quibus modis finitur, & amittitur usufructus. ib. nu. 6.
 An si constituitur alicuius bona, finitur alicuius usufructus, quem habet in illis bonis, ut uti ad proprietarium redeat an transeat usufructus ad fructum. ib. nu. 7.
 An per ingressum usufructuarij in religionem, & professionem emulsionem finitur usufructus, redeatque ad proprietarium, an vero transeat ad religionem. ib. nu. 8.
 An si pater habens usufructum in bonis aduentitij filij proficiant religionem, finitur usufructus, an ut redeat ad proprietarium, id est filium, an vero transeat ad Matrem. ib. nu. 9.
 An fructuarius possit libere per aliquem contractum transferre usufructum in alium. ib. nu. 10.

Index Copiosissimus

An in rebus usu consumptibilibus distinguatur usus a dominio, ut usus possit esse apud vovum, & dominum, apud alterum. ib. nu. 11.

Usus facti, & usus iuris quid sint. ib.

Prima opinio affirmativa in rebus usu consumptibilibus usum ab usu distinguere, quae probatur authenticitate, & ratione. ib. nu. 12.

Opinio aliorum asserentium in rebus unico actu consumptibilibus usum distinguere, quae opinio Authenti videtur probabilior eamque amplectantur omnes minores, quoniam gratia praeteritae hoc quod citro movetur. ib. nu. 14.

An de facto separatur usus a dominio in rebus usu consumptibilibus, maxime autem controuertitur de minoribus propter decreta summorum Pontificum. ib. n. 15.

Nicolaus 3. & Io. 22. vere non dissentire demonstratur. ibi. num. 16.

V usufructuarius, & Vsuarus.

Christum, & Apostolos nihil proprium habuisse in communi, vel particulari secundum Nicol. Pa. 3. & ideo haereticum esse secundum Io. 22. facile reconciliatur. ib. 9. c. 7. nu. 17.

Quomodo minoritatis, seu Franciscani non habeant dominium, & proprietatem rerum in communi, vel in particulari, & nu. seq. ib. nu. 19.

Ante actualem usum, & consumptionem rerum necesse illis dominium non habere, sicut docuit. Nic. 3. ostendit & quare. ib. num. 20.

Ius quod habent minores, partim excedit ius quod habet vsuarius, vel usufructuarius in rebus ad usum, id est usufructum contentis. pagin. minus. ib. nu. 21.

Quomodo usus, & usufructus in rebus immobilibus inter se distinguantur. ib. nu. 22.

Vivens non potest ius suum ad alium transferre, usufructuarius potest. ib. nu. 23.

Vsuarius nihil tenetur expendere in administratione, & conservatione rei, qua utitur, usufructuarius tenetur. ibi. num. 24.

Vxor.

Vide supra in verb. Maritus.

X

Xenia.

Xenia quae dicuntur, & quantum liceat ex his tum secularibus tum ecclesiasticis ludicibus accipere. ib. 12. c. 13. nu. 19.

Xenia, & spouale quomodo differant. ibid.

F I N I S.

VENETIIS.

Ex Typographia Baretij Baretij.

MDCXV.

THE
NEW
YORK
LIBRARY
OF THE
CITY OF NEW YORK
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1215 6TH AVENUE
NEW YORK 17, N.Y.

CLAVIS REGIA
SACERDOTVM
CASVVM CONSCIENTIAE.
Siue
THAEOLOGIAE MORALIS

T H E S A V R I .

Induodecim Libros distributa.

In Quorum Primo.

DE M V L T I P L I C I S T A T V C O N S C I E N T I A E ,
eiusque officijs fusissimè, & facillimè tractatur.

*Auctore R. P. D. GREGORIO SATRO Anglo, Ordinis S. Benedicti
Congreg. Casinensis Monacho.*

Quae hac, quinta, & vltima editione quasi pretiosis margaritis, exornata atque decorata fuit
permultis, ac ijsdem doctissimis, absolutissimisque additionibus.

Auctores de Conscientia eiusque officijs tractantes.

X Patribus. S. Ambrosius Oecomen. Chrysost. Theophylact. in ca.
14 ad Rom. S. Aug. de baptismo paruulorum, & in Psal. 37. S. Hieron. in 1. Ezech. & in 2. Malachiae. D. Basil. hom. in initium Pro-
uerb. Origenes libr. 2. in epist. ad Roman. Damasce. l. 2. fid. Or-
thod. cap. 12. Lactant. l. 6. diuin. Institut. S. Greg. l. 2. Moral. cap.
33 & l. 6. epist. 14.

Ex Scholasticis. Hugo de S. Vict. l. 2. de Sacram. part. 6. capit. 2. Mag. in 4. dist. 3.
S. Thom. 1. part. quæst. 79. artic. 12. & 1. 2. quæst. 19 Alexander Alen. par. 2. quæst.
120. S. Bonauen. Scotus, Duran. Caiet. Med. Richard. in 4. distin. 14. quæst. 4. & 2.
distin. 39. Gabr. quæst. vnica. Henric. quodlib. 8. artic. 3. Ioan. Bachonius in 4. distin.
1. quæst. 3. Ioan. Maior. in 4. quæst. 2. prologi. conclus. 5. Adr. quodlib. 2. puncto 3.
Thom. de Argeur. & Dionys. Cartol. in 4. distin. 39. Contad. Koellin. ibid. Palud. in
4. distin. 15. quæst. 2. Pasch. 1. distin. 39. quæst. vnica. Sotus lib. 4. de Iustit. quæst.
6. & l. 3. quæst. 6. Bar. Med. 1. 2. quæst. 19. Michael Salon 2. 2. quæst. 63. Ioseph Ang-
les in 4. Senten. in quæst. de rellit. facien. artic. 1 & in tract. de Sacr. Ord. Mel-
chior Canus in select. de poeniten. capit. 5. Card. Alanus lib. 1. de Eucha. Cardin. Bel-
larmin. l. 2. de poenit. capit. 18. Martin. Ledesmyus in 1. 4. quæst. 15 & 2. 4. quæst. 18.
& quæst. 26. Gregor. de Valent. tom. 2. disp. 2. quæst. 14. & tom. 3. disp. 5. quæst. 7. Va-
squez in 1. 2. disput. 59. capit. 2. & 3. & disput. 60. capit. 2. & 61. capit. 1. & 63. capi.
2. Petrus de Arrag. 2. 2. quæst. 63. Franc. Suarez tom. 3. disp. 60.

Cano-

Canonista, & Iurista. Ius Canonicum in plurimis locis, Innoc. In c. per tuas, & in c. significasti, 2. de homicid. & in c. ad audientiam. Panorm. de prob. c. proposuisti. & in ver. nulla rempois, de præscrip. Franc. ibid. & in capit. Capellanus. & alij Canonistæ in capit. A quodam Iudæo, de consecr. d. 4. Ant. de Butr. cap. ult. de præscrip. Bart. in l. Naturaliter. ff. de vsucap. Alexand. & Iason, in l. 3. §. genera. ff. de acquir. possess. Pius Quintus in Bullario. Petrus Cenedo collect. 50. num. 5. Couarru. in Relect. in Reg. pecc. part. 2. & 3. & in Clem. Furiosus. par. 1.

Summistæ. in ver. Conscientia, vbi Pisanella. Angel. Syluest. Tabiena: Caiet. in Sum. Hieron. Angestus cap. 7 Moral. dub. 3. Anton. de Corduba, l. 2. quæst. quæst. 3. & l. 3. quæst. quæst. 4. Almain. in tract. 1. Moral. c. 5. Barthol. Medina l. 1. Instrucl. Confess. cap. 14. Ludouicus Lopez par. prima, Instrucl. cap. 3. Pertus Nauarr. l. secundo, de rest. capit. secundo, Simon Maiolus hb 5. c. 48. Eman. Rodriguez in sum. par. 1. cap. 71. Cosinus Philiare de off. Sacerd par. 2. l. 2. Martin. Nauar. in Manual. præ lud. 9. num. 9. & ca. 27. nu. 280. & de pœnit. dist. 7. num. 61. lo. Medina C. de confel. q. 14. Henric. lib. 1. cap. 26. lib. 8. c. 12. & lib. 14. c. 10. Viuald. in Candelab. Aureo, par. 1. tit. 6. Sum. confess. lo. de Friburgo. lib. 3. tit. 32. & alij plurimi recentiores.

De Nomine Casus quid sit, & quot modis accipitur. Cap. I.

S P M M A R T V M.

- 1 Quid sit Casus, & unde dicatur.
- 2 Casus acceptio quoniam.
- 3 A Theologis quot modis respicitur.
- 4 Censuræ tres, Irregularitas, Vota, Iuramenta, casus proprie dici non possunt, & quare. Quæ significatione in Bullis, vel gratiis accipi debeat. num.co.
- 5 Episcopus concedens alicui facultatem absolvendi a casibus sibi reservatis, non censetur committere absolutiōnem a censuris sibi reservatis. Et quare?
- 6 Prælati concedens facultatem absolvendi ab omnibus suis casibus, & censuris, non censetur concedere facultatem dispensandi ab irregularitate, votis, aut iuramentis. & ratio quare.
- 7 Resol. duo. & regula duplex.
- 8 Resol. ratio quid sit.

DE casibus, conscientie tractaturi, non solum vtile, sed admodum etiam necessarium erit ante omnia explicare quid his nominibus. *Casus*. i. & *Conscientie* intelligatur, vt exinde facilius aditus ad cetera quæ subieciuntur, aperiantur. *Casus* igitur, si nominis vim, & etymologiam spectemus, a cadendo dicitur, & prima, & communis significatione lapsus, & ruinam significat, iuxta illud Curtii. *Casu Rheda inopina to oppressa*, & apud Theophrastum frequens est sermo, de casu, & ruina Angelorum, de casu, & lapsu Ade primi parentis. Hinc sumpto principio a diversarum professorum, per Metaphoram quandam ad diversam significandam translati solent. Nam a Grammaticis ad significandas formas vocabulorum, quibus aliam æque aliam cadunt effigiem, transferunt, vt casus nominarius alius est Genitiuus, & alij omnes a recto flectuntur. Ab Oratoribus autem, et Poëtis vox hæc ad miseriam, & calamitatem significandam transferunt, per quam quis a statu felicitatis in quo prius vixerat, cadere dicitur, iuxta illud Virg. *Acid.*

Sed si tantus amor casus cognoscere nostras.

- a Philosophus autem, ad euentum inopinatum significandum accipitur, unde, & Philosopho. 2. *Phys.* de casu, & fortuna disputat. Iurisconsulti vero, lata significatione, quæstionem omnem de iure propositam, ea sum appellati. A Theologis autem, is perfectum qui Mælicen Theologiam profitentur, dupliciter transferunt. Primo Generaliter, & minus proprie, ita vt casus conscientie dicatur omnis quæ hinc de moribus, facta, siue pertineat ad peccata, siue ad censuras, siue ad vota, siue ad iuramenta dispensanda, vel relaxanda, siue ad quodcumque aliud, & ad mores, aut concieniam spectat, quo modo sumitur quando dicitur, Summa de casibus, conscientie, quando loquidem hic omnia in ea explicari solent. Secundo Specialiter, & magis proprie, & sic casus dicitur solum peccatum, quo quis a virtute
- 4 *refluendo cadit*, quæ significatio est censuræ tres. i. Ex communicatio, Suspensio, & Interdictum, aut Irregularitas, aut Vota, aut Iuramenta proprie casus dici non possunt, quia Censuræ non sunt peccata, sed peccatorum, et Irregularitas non est peccatum, sed im-

perfectum quoddam iure Canonico inductum, quo omnes ab ordine suscipiendi, vel in suscepro ministrandi arcetur. Et Vota, & iuramenta, non sunt ea, sed peccata, sed potius actus virtutis, & in hac significatione sumuntur, quando dicitur in Bullis, vel Gratiis, & possit eligere confessorum, qui absoluit ab omnibus casibus, & censuris, ubi, vt constat, conceditur potestas absolvendi ab vtriusque, quo loquendi modo manifestum est distinguere casum a censura; Nos in præsentium de casu in vtriusque significatione disputamus; quamvis enim principaliter de hac secunda acceptione, id est de peccato agemus, (ostendemus enim quid peccatum sit, & quando committatur peccatum) de prioribus tamen tractandum nobis erit, vt ab ipsorum casuum conscientiarum Tractatum in lucem emittamus.

Nec frustra posita a nobis est huius nominis deductio, & variæ, & multiplex acceptio, exinde, et quid casus sit expressum sit, & nonnulla etiam censoribus facta, & observatione digna, ex hac duplici nominis huius significatione colligi possint.

Primo, n. colligitur quid respondendum sit ad difficultatem illam, quæ quæritur, an Episcopus concedens alicui facultatem absolvendi a casibus, reservatis sibi, censetur committere absolutiōnem a censuris sibi reservatis. *Respondetur* enim ex doctrina prius tractata, non concedere. *Ratio est*: quia aliud est peccatum Episcopo, vel Prælato reservatum, aliud censura illi reservata: aliquem enim iuxta peccata Episcopo, vel Prælato reservata, quæ non habent annexam censuram, vel futurum, lapsus carnis, & sunt aliquæ censuræ illi reservatæ, cum tamen peccata, ab quibus illæ feruntur, illi non sint reservata: ut si prælati excommunicantur, in ipso facto incurrerunt, nec in aliquem ab eo, quod peccatum, & sibi censuram, non autem peccatum reservat. Unde concedendo casum reservatum, id est, peccatum, vel censuram, non censetur alterum concedere, diversis enim non fit illatio. c. ad audientiam, de deci. & l. Papin. ff. de minor. c. ita communiter tra dunt DD. Sylvest. & Tab. in *verbo, causa, de prim.* & Nauar. in *Man. capit. 27. num. 261. versic. Decimo* dico.

Secundo inferitur, & Prælati concedens absolvendi facultatem ab omnibus casibus, & censuris, non censetur concedere facultatem dispensandi in Irregularitate, Votis, aut Iuramentis, in quibus ipsemet prælati potest. *Ratio est*: quia hæc sunt diversa, vt enim diximus, Irregularitas, Vota, & Iuramenta, non sunt casus, aut censuræ, & in huiusmodi concessione, quibus iuri communi, & potestati ordinariæ derogatur, quod sine odiositate interpretatio fieri facienda esset, ut vt eo cœctio, non statim intelligatur concessum alteri, quod est ab illo diversum.

ADDITIONES.

Ab oratoribus autem. Plancius Ciceroni scribens huius vocis *Casus* eam vim, & notionem, quam Theologi, & Iurisprudentes usurpant, & de qua max. aliqua ex parte videtur accepisse, inquit autem: Nā quæ res nullam habebat dubitationem, et exercitui Lepidus abscissa nunc magnam ad feram sollicitudinem, magnamque habet causam; militibus congregetur, vt prior occurreret Antonio; non meretricie horum constitisset, magnam causam habet; quod est magnam rei inuentum, de quo magna dubitatio esse possit, ut si inanis, magnam causam, quam ob rebus dubitari iure queat.

b A Philosophis autem His duplex est casus quod ad rem presentem attinet: unus temerarius, alter fortuitus, differunt autem inter se, (id quod vix dissimili autem nait Cicero non fuisse bene perfectum, quemadmodum neque, ut si affirmant, puto, & notio Entelechis, ut M^e feni tero) quod superior latius funditur, propterea quia quod fortuitum est, temerarium quoque est, quicquid autem temerarium non continuo fortuitum. Porro ex Aristotelis doctrina loco citato fortuitus casus est qui accidit in actionibus humanis, non etiam in actionibus brutorum, & puerilibus, quibusque non ducuntur ad praelectionem, & in quibus atque rebus alioquin boni fortuna ceruntur, id ipsum sensere Platonius, teste Plutarcho de fato. At secundum Platonem, inquit, qui adhuc propius ad fortunae definitionem accedunt, isti fortuitus casus definitur, ut sit causa accidentaria eorum, quae cuiuspiam gratia fiant, danturque quae praedictis, si arguntur, itaque casus fortuitus in nostra potestate, & arbitrio sunt, temerarium non item.

c Iuriconsulti vero. Illam huiusmodi significat ostenduntur huius ex l. Neque leges, 10. ff. de legibus. ubi inquit Iulianus, Neque leges, neque iuriconsulti scribi possunt, ut omnes Causas, qui quandoque incidunt, comprehendantur, sed sufficit ea, quae plerumque accipiunt contineri.

Hac de re, de qua in posterius, vid. Arist. lib. 5. ethic. cap. 9. De agnitione. & lib. 1. Rhet. cap. 43.

Idem Iuriconsulti in l. Non possunt, 12. eodem titulo, Articulos appellat, quos antea Casus nominaverunt. Attenuat potius res, & falli aequum Quaestiones, & controversias, in quibus illa cadunt, videtur intellexisse. & quidem Regi ita accepit Martianus in l. 1. §. Dicitur ff. de fidei iuribus, cum inquit, Nonne pro hominibus damnandis sit ex re constitutum ius? Fallum autem hoc passio accepit in l. Attius in l. 83. ff. de legibus, 3. atque in l. cum duobus, 32. in prin. ff. Pro socio & alibi saepe, id ipsum Plipianus in d. l. Non possit, & Aescius in l. si ex Plague, 52. §. in Clavo Cassianus, ut ait, dum adhuc in causam positum esse, quod promde Postervores enunciarunt, ex factis illis oriri.

Ceterum nomine Causae Cicero utiturque, videlicet factam, atque eius Quaestionem vocavit. De priori esset illud ex 3. Perron. Tantum quod hominem non nominat, causam quidem dicam, ut scribitur, illud ibi demum apertius. Nusquam enim scribitur, neque in aliud quicquid elicto comparatur, nisi eam causam, pro qua pecuniam accepit. De posteriori productura a nonnullis testimoniorum Seneca in Prologo declamatorum dicitur, Declamabat autem Ciceron in quas controversias dicitur, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas Tullius vocabant. Controversias nos dicimus; Ciceronem autem vocabat, sed quid teste opus est? audiamus ipsum Ciceronem in l. cum duobus, id ipsum dicitur in l. Participandis paulo post principium. C. Fil. Quid? Quisquam quidam habet partes? C. P. Infinita, quam Consultatam appellat, & definitam quam Causam nominat.

Sed in Topicis multo explanatius, sic; Quaestionum duo sunt genera: primum inquit, autem Definitionum. Definitum, quod & Philosophi Graeci, Nos Causam, in infinitum, quod & illi appellant, nos Propositionum positi nos nominant. Causa certis personis, locis, temporibus, rationibus, negotiis cernitur; aut in omnibus, aut in plerisque eorum. Propositionum autem in aliquo eorum, aut in pluribus non autem in maximis. Itaque propositum puri causae est.

Huiusmodi Quaestionem Iuriconsulti vetustiores unum speciem simpliciter, ut in l. Attius, 18. ff. De Minoribus, nunc speciem ex passio, ut in d. l. Attius, legatus, 83. ff. de legibus, 3. nunc denum Quaestionem facti, ut in l. Plipianus in d. l. cum duobus, 32. ff. de legibus, 3.

Speciem quidem quod Cicero maluit formam dicere, ex eo fortis, quod cum singularia, atque individua, & quae auctoribus Porphyrio, etiam ex Platonis sententia, infinita sint, atque alicuius, & res ipsae conlat: hac ad similia trabendo, ut videtur, de ceterisque in eis, aut quae acciderunt inspicunt, aut casus, & quae necesse est, & conformant, ut saltem animo non esse est.

Gratiam praecipuas quatuor ad particularia communique circumstantias, quod cum fieri potuit, accommodatas, unde derivant aliae omnes, quibus bona Decretis pars sarcinata efficitur appellatur.

Atque ex his, cum quaestione, quaequod de re sint, duo genera exiliant, nunc cognitionis, alteram actionis, ut Cicero docet, & ante ipsam Aristoteles; facile intelligitur Iuriconsultis, & Theologis hac in parte totos in posterius actionis genere esse occupatos. Quod si utrique nulla cognoscitur intelligentia atque in numerum, & generationis dissimulant, id eo consilio efficitur, ut eorum quae principis conditio patefaciat, & de singularibus, praecipuas actiones attinet minori negotio, ac relictis dyndi cernit. Id quod & Sayrus innuit hic numerus, in finem se in utraque casus significatione versatum pollicetur.

d Quis quis a virtutis rectitudine. Duplex restitudo, & regula, a qua homines perorando decedunt, statuitur a Theologis communis consensu: ut facile intelligitur ex d. Thomae atque eius Interpretibus, quibus refutatur nemo 1.2. quaestio. 7. artic. 6. & quaestio. 19. artic. 3. & 4. & quaestio. 91. & 95. & 2.2. quaestio. 8. artic. 3. ad 3. & quaestio. 17. artic. 1. in corp. & quaestio. 23. artic. 3. ad tertium in Reclatatione (de qua Sayrus capitulum loquens, numerus, paulo alter) altera vero in lege divina collocatur. Quam quidem duplicem regulam ipsi quoque Philosophi, atque in primis Aristoteles cognoscere esse volunt, id quod elucunt ex cap. 18. lib. 7. ethic. ad Eudemum. & ex initio item lib. 7. ethic. ubi philosophus agens de Heroica virtute, illam divinam, atque praeditam, veram duum appellat. Ceterum nobis utraque regula ita quandoque coniungitur, ut ex duabus una quodammodo efficiatur, nam cum gratia, qua est a lege divina, hominum naturam perficit, uti vno ore Theologi omnes affirmant; efficitur, ut hac adueniens, scemque comportant ad hoc ipsam necessaria adinvenit, perfectiorem nostram rellam rationem reddat, atque euectam ad altiores, praestantiorumque finem, eam quoque enebat ad alteram superioris gradus rectam rationem, & illiusmodi superiori fini consentaneam. Quo sane pacto sit, ut duae diversae speciei rectae rationis in vno propinquo, coalescant, & conmententur: velut id, quod perficitur cum eo, quod illud perficit.

e Generatim porro sit rella ratio animi nostri, ea constitutio in qua pari rationis expert non prohibeat, quo minus ratione praedita pari sume exercere actionem: verum ad id ita ambus pari coninere, & conspirant, ut altera dominetur, & imperet, veluti regina, & domina; altera vero ut pedissequa, & famula obsequatur, & hand minus obediat. enimvero recta ratio ita accepta, atque ad mores efformanda, coartata, atque accommodata minus cōi vocabulo ab Aristotele, vulgoque Philosophorum, Theologorumque Prudentia consuevit appellari. Quae cum sit virtus mensura omnes Aristotelem auctorem sequentes afferant, de secundas

sciendat ad regendas, moderandasque particulares boni-
um actiones; plane opus est tum vniuersali; tum parti-
culari cognitione prior synderesis, posterior vero Con-
scientia quae scilicet recta est habet fortasse absurde num-
cupari potest, de quibus in sequenti proximo capite.

- c Et ita communiter, & tranquille sententiam esse commu-
nem testatur etiam Alphonsus de Vega in summa, quam pa-
trio sermone descripsit. 1. par. cap. 49. De casibus reservatis.
q. 1. & Joannes Baptista. De casibus reservatis.
cap. 1. q. 1. in fin. Theologis, & Canonistis certam ef-
fectuauerunt.

Quid conscientia, & Synderesis sint.

Cap. II.

S V M M A R I V M.

1. Conscientia quomodo communiter, & in scripturis acci-
pissolent.
2. Synderesis quid, & vnde dicatur.
3. Synderesim in scripturis dici spiritum qui pro nobis in-
terpellat, intelligit S. Hieronymus.
4. Synderesis, & Conscientia quomodo differant.
5. Ratio recta quid sit, & lex Naturalis.
6. Synderesis. si habet principiorum principiorum in intelle-
ctu practico, secundum S. Thomam.
7. Synderesis versatur circa principia practica vniuersalia;
Conscientia vero circa agibilia particularia; nu. eod.
8. Contra conscientiam agere quando dicatur.
9. Conscientia vnde ortum habeat; & cur sic appelletur.
10. Synderesis quasi Maior in Syllogismo, conscientia conclu-
sio particularis, nu. eod.
11. Synderesis est habitus intellectus, & voluntatis.
12. Opinio Scoti circa synderesim reijcitur.
13. Synderesis quatuorplex sit.
14. Conscientia & naturalis synderesis differunt.

Conscientia nomen nec tam facile, nec ita breu-
ter explicari potest, continet enim huius nomi-
nis perfectam, & absolutam explicatio varias ac dif-
ficles quaestiones, scilicet potentia sit, vel habitus,
vel actus, si quidem negari non potest quin aliquan-
do pro potentia, aliquando pro habitu, aliquando ve-
ro pro actu ab Authorib. accipitur. Rursum dispu-
tant, an ad voluntatem, vel ad intellectum pertineat,
quae sane omnia accurate a Theologis eorum more di-
sputantur, quae non sunt huius loci. Nobis satis erit
in praesentiarum explicare quid sit, & quos actus &
effectus in homine producat, & quatuorplex sit, seu quo
modo diuidatur. Quae omnia exacte ponderantur
& examinantur a S. Thom. in 1. par. questio. 79. artic.
12. & 13. ubi agit de Synderesi & Conscientia vt sunt
partes animae, de Synderesi quidem artic. 12. vbi docet
esse habitum, de Conscientia vero artic. 13. vbi do-
cet esse actum, & 1. 2. quest. 19. artic. 5. & 6. in qq. de
Verit. quest. 16. artic. 1. & quest. 17. artic. 1. & 2. & 2.
distin. 39. et omnes Scholastici ibidem, S. Bon. Sor. Ri-
ch. Dur. Argen. Gabr. & alij, Caiet. Med. & alij inter-
pretes ipsius, in locis allatis, & Rodriguez in Summ.
par. 1. c. 71.

- a Conscientia igitur nomen, vt certa ab incertis sepa-
retur, a DD. & communi vfu hominum, significat
internum illud animi testimonium, quo quis sibi con-
fiscus est, de bene, vel male factis, & quo quis accusa-
tur, vel excusatur, & remordetur, &c. Quia significa-

tionem non solum in communi vfu, & loquendi modo
hominum accipitur, vt constat, sed etiam hoc modo
Scripturę scire, hoc nomen conscientie vsurpat, vt
b Genes. 43. Non est in nostra conscientia quis posuerit
eam scilicet pecuniam; in marsupijs nostris. Et Eccles.
7. Scit conscientia, quia tu crebro maledixi fili alijs. Rom.
2. Testimonium reddente illi conscientia ipsorum, & c. 9.
Testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu
sancto. Pro eodem fere accipitur etiam Synderesis,
2. quod nomen Graece significat vel hoc internum ani-
mi testimonium, vel eam animę partem, quę huius
c modi testimonium reddit. Et quoniam aliqui Scho-
lastici, inter quos est Duran. 2. distin. 39. quest. 4. nu.
10. & 12. velint deduci ex eui, & digne, hoc est conse-
ctio, seu electio cum aliquo, non tamen ita deduci-
tur. Graece enim significat conseruationem & atten-
tionem; est enim conseruatio legis naturalis in ani-
mo, quę nunquam extingui potest. Hic S. Hieron. in
Ezech. 1. exponens quatuor illa animalia, ait a quibu-
sdam partes tria illa animalia intelligi tres illas
animę partes secundum Platonem, irascibilem, concu-
piscibilem, & rationabilem, vnde rationalem refe-
runt ad hominem, irascibilem ad Leonem, concu-
piscibilem ad Vitulum, per quartum vero animal, scili-
cet Aquilam, quę dicitur esse desuper hec; quarta
animę partem, scilicet *synderesis* Graece dictam, intelli-
gi putant, quę est supra hec tria, quia conscientia scin-
dula in Cain postquam ē paradiso eiectus fuit, non ex-
tinguebatur, & quę in homine peccante reperitur.
3. Et igitur in Scripturis Conscientiam, & Synderesim
dici spiritum qui pro nobis interpellat. Et idem S.
Hieron. in illud Malach. 2. Custodite spiritum vestrum,
& uxorem ad adolescentie vestre. ait per uxorem adoles-
centię, intelligi legem naturalem scriptam in cor-
de, per spiritum vero partem animę rationalem, quę
dicitur Synderesis. Orig. lib. 2. in epistolam Rom. vo-
cat spiritum correctorem, & pedagogum animę. a D.
Basil. Hom. in initium Prouerbi. vocatur. Naturalis
iudicium quo bona a malis discernimus. Et Ioann. Da-
masc. lib. 2. fid. Orthod. capitul. 12. vocat lucem intelle-
ctus nostri. S. Greg. Magnus lib. 2. Moral. capit. 33.
exponens verba Iob de nuncijs, ait nuncium hunc ef-
ferre discretionem mentis, quę ad conscientiam recur-
rit. Lactan. lib. 6. Diuini instit. cap. 24. ait hoc cogni-
tum fuisse a Gentibus, & S. Anton. p. 1. tit. 3. capit. 10.
vocat *fuciem animi*.

c Hinc constat quid Synderesis sit, quid etiam Con-
scientia, 4. Est enim Synderesis, habitus quidam ge-
neralis siue lumen connaturale, cuius actus, & offici-
um est inclinare, & intelligere ad bonum, homi-
nem a peccato retrahere murmurando de malo, ex
S. Thom. 1. par. quest. 79. artic. 12. & quest. de verit.
quest. 16. artic. 1. & ab August. lib. de bapt. paruuli. de
finitur eius lumen innatum & animę concreatum,
quo dirigimur, & mouemur ad faciendum ea quę
pertinent ad vitacionem culpe, & ad electionem glorię.
Conscientia vero a S. Thom. 1. 2. quest. 19. artic.
5. definitur esse dictamen rationis, applicatum ad
opus, dictans aliquid esse faciendum, vel fugiendum
Quę definitiones manifeste erunt, si prius, quid ratio
recta sit, quid lex naturalis significet, annotaue-
rimus. Est igitur ratio recta participatio quędam,
& conformitas ordinationis Diuine; vnde: sicut Di-
uina infallibilis regula est omnis boni, ita ratio re-
cta est regula, & norma operationum humanarum
quę honesta, & turpia iudicant vniuersa. Hinc fit,

vt sicut res artificie tunc optimè compositæ sunt, quando regulæ artis conformes sunt ita operationes humane tunc iudicantur studiosæ, & rectæ, quando rectæ rationi fuerint consentaneæ. Lex vero naturalis est lumen rationis humane, a Deo creatore, & conditore, vna cum natura mentibus hominum insitum, ad aliquid faciendum, vel non faciendum, iuxta illud Psalmi 4. *S. g. natum est super nos lumen vultus tui Domine*. De qua pulchre S. Augustini 2. Confess. capitul. 4. sic ait: *Lex tua Domine, in cordibus hominum scripta est, quam nec ulla visum delet iniquitas*: Quemadmodum enim Deus omnium conditor, & gubernator rerum, rebus inanimatis, & ipsis etiam animantibus, ratione carentibus vires, & inclinationes impreffit, secundum quas aguntur, & diriguntur in finis suos, ita, & ipse idem Deus qui rationalem creaturam ad imaginem, & similitudinem suam condidit, eidem creaturæ rationali, quædam suorum actuum principia, legesque communes impreffit, secundum quas dum libere operatur, rationem rectam sequi dicitur, & studiose operatur.

Rursus obseruandum est, rationem seu intellectum duplicem esse, speculatiuum, & practicum, quæ vt erudit tradit S. Th. 1. p. q. 79. ar. 1. nō ex essentia, sed ex fine tantum distinguuntur, finis speculatiue est intendere veritati cognoscendæ; finis vero practicæ, est dirigere operationem; vt verbi gratia officium speculatiue est, discernere naturam, & pulchritudinem virtutum, & quam sit laudabile, & honestum rationē sequi, & hic definit speculatio, & incipit praxis, & sic concludit, bonum rationis ab omnibus sequendum esse: Secundum notandum est, quod sicut in intellectu speculatiuo ponitur habitus quidam primorum principiorum, quo assentimur primis principiis speculabilibus qui dicitur intellectus principiorum. 6. Eth. 6. ita in intellectu practico constituitur habitum primorum principiorum, quo assentimur primis principiis pract. bonum esse sequendum, malum fugiendum, & tunc habitum nominamus Synderesim, vt colligitur ex doctr. S. Th. 1. p. q. 79. ar. 12. quia vero ratio, seu principia practica, & consequenter Synderesis, quæ illis assentitur, non veniunt circa particularia agibilia, sed solum vniuersalia quædam principia practica tradunt, ex quibus postea in particulari iudicamus quid nobis agendum sit, quid non; vltimo omnium accedit conscientia quæ circa conclusiones practicas particulares veniunt, quibus non solum cognoscimus quid bonum, quid non, sed etiam in particulari iudicamus quid nobis agendum sit, quid non, vnde tunc solum dicimus agere contra conscientiam, quod agimus in particulari contra id, quod iudicamus esse agendum, vel non; quare conscientia testatur, quid male factum sit, quid non.

Hinc colligitur rectè dictum esse a S. Th. 2. d. 24. art. 4. conscientiam tunc ortum habere ex naturali iudicio rationis, quod dicitur lex intellectus, & ab eo est deducta, & derivata vt quædam conclusio, vt verbi gratia sit in mente hominis quidam Syllogismus, cuius Maiorem præmittit Synderesis, dicens, omne malum est vitandum; Minorem vero assumit ratio superior, dicens, adulterium est malum quia a Deo prohibitum; ratio autem inferior idem affirmat esse malum, quia turpe, quia iniustum, quia incommodum; & tunc Conscientia infert Conclusionem particularem: ergo adulterium est vitandum, vnde dicitur conscientia, cum aliquo scientia, seu concludens scientia, eo quod

conscientia ratione prædictorum, scilicet Synderesis, & rationis superioris, & inferioris conclusionem practicam infert. Et de definitione utriusque hæc satis sunt.

ADDITIONES.

a Conscientiæ igitur. *Gregor. de Valent. tom. 2. diffinit. 2. quest. 1. q. punct. 4. ex Antiquioribus vocat, nomen Conscientia, ut nunc de ea loquimur accipit tribus modis. Primo pro actu, quo agnoscimus, quod simpliciter egerimus, aut non egerimus, secundo pro actu, quo iudicamus, verum ea quæ fecimus recte nec, an male fecerimus. Tercio pro actu, quo ratio dilat, quod in aliquo casu particulari prosequendum, fugiendum restit. ex quo a D. Thom. 1. 2. quest. 19. artic. 5. dicitur diffinitionem rationis applicatam ad opus. At vero quidem non negamus eiusmodi actum habere finem in intellectu habitum, si non totidem, ut ita loquar naturalem tamen, cuiusmodi foret habitus uoluntatis, pariter potius agere, quæ sunt prudentie partes. & sane D. Thom. libr. 2. sentent. d. 24. quest. 2. artic. ultim. conscientiam appellat sententiam, & habitum rationis. Quæ de alibi plura.*

b Non est in nostra conscientia, & hic, et capit. 7. eccle. stat. sic allegat in fonte est simplex verbum scire, nō est Conscientia nequaquam.

c Ex quibus aliqui scholastici, inter quos etiam Gualterus de Rubro hac in re voluit diuina affirmare, syncretismum latine interpretari sciuntiam. Vnus Gualterus, Parisiensis De virtutibus, & peccatis capitul. 6. column. 4. veram ac germanam huius vocis etymologiam obsecutus est aliquid passus inquit, porro: Ex officio autem diiudicandis subtilia spiritualium, atque celestium, eisque adhaerendis, atque in se consentandis inter se dicitur; quasi seorsum diuisa, ac segregata ab inferioribus, atque carnalibus.

d Quæ conscientia scintilla in Cain, sunt verba in fine D. Hieronymi: in Cainque tamen difficultatem præ se gerentia; cum non Caim, sed Adam & Paradysus fuerit ecclesiasticus.

e Faciemini. Eundem Basilium notanem intelligibilem conceptum, & vim naturalem iudicandi doctrinæ minime indigens, Cyrillus semen sapientia, & pietatis, intelligendi radice, & Augustinus lumen virtutum, autem sapientie legis natura reliquias Chrysostom. præbentem diuini vultus illustrationem, mensuris mortalium inuolutam, & penitus insulpatam. Idem Joann. Damascenus legem mentis nostræ sub nomine conscientia; Gregor. N. y. senus frater Basilii vermem conscientie vocant. Philosophi videntur eam vocasse virtutem naturalem.

f Hunc habitum, synderesim est quidem proprio habitus intellectus, sed & secundario etiam voluntatis, et tunc est intellectus agnoscat, & speculatur bonum, vt illud prosequatur, malum autem vitemus, quis neget synderesim quoque ad voluntatem spectare, quippe aut alibi monstrari, est nihil aliud sit, nisi inclinatio, & propensio intellectus ad illud, quod est bonum indicauerit. Itaque Ricardus Hallus lib. 1. de conscientia quinque partia capit. 1. fol. 4. prope finem ex Augustini recte inquit, sed quia aliud est videre quid fit faciendum aliud illud ipsum opere complere (præuolat enim intellectus: sequitur tardus aut nullus affectus) diuina bonitas non satis esse iudicauit per notionem generales lumine naturali cognitas dicere quid esset agendum; nisi vna & propensio quamdam voluntatis naturalem ad recte facienda instillaret. Magister quoque sententiarum lib. 2. dist. 39. in calce prope prope, ubi obseruauit idem Hallus idipsum

id ipsum mouere flo significat; dñ aut superior se nulla rationis boni semper vult, & malum semper odit.
 10. ¶ Ex quo loco miror iustitiam Scotum esse. dñi. ut-
 tibus synteresim esse in intellectu, non autem in volun-
 tate. Sed profecto neq. ipsum, neq. vllum alium arbitror
 posse recte iudicare de synteresim aliquo pñio. seu vno-
 vno numerum attinere ad voluntatē id, quod ex Scholasti-
 cis tradidit diserte Durand. dñi. 3. g. notata q. 4. num.
 1. inf. & Thom. Argenti. ead. dñi. q. 3. vers. Respon-
 deo. & his antiquior Richardus de Media villa. ead. dñi.
 per totam questionem primam. Quam etiam D. Bonanē.
 ead. dñi. 39. art. 2. q. 2. eius videtur esse sententia, ut exi-
 stimet, si tase minus recte, primario synteresim ad volun-
 tatem pertinere. cum asserit se significare in habitu na-
 tū potentiam; vñtatore autē modo loquēdi, vt ipse in-
 quit, nominet potentiam habituales semper inclinā-
 tem ad bonū bonū illū; habituales inquam; quia illa po-
 tentia nunquam separatur ab huiusmodi habitu.

11. Iam vero synteresis 7 Communiter vniuersi folet
 assignari, verum fortasse haud incommode duplex statui
 possit: Vna naturalis, quæ idcirco cōis est vniuersis ho-
 minibus; & quæ singulis offert, atq. suppetat scintilla,
 & igniculos nunquam extinctos, quibus ad bonē statē,
 & virtutem humanam excitetur, altera, quæ quodam-
 modo innascitur in renatis fonte Baptismatis, his siquidē
 per lumen gratiæ, & fidei infundantur quadam princi-
 pia naturalibus efficaciora, iū credendis, tum pie, cauteq.
 iudicandis, tum lumen fidei, ut tradit Card. Bellarmi. to.
 4. de gratia, & liber. arbitrio c. 7. in fin. vers. ad 3. in re-
 bus supernaturalibus est loco luminis naturalis, ex hie
 siquidem tanquam ex fundamento manat aliquo modo
 spes, & charitas; at vero his tribus diuinit virtutib. vni-
 uersa hominis Christiani nita continetur. leguo Grego.
 de Valent. to. 1. dñi. 5. q. 6. pñi. 1. vers. 2. & Caetan.
 1. 2. q. 63. art. 3. colum. 2. prope med.

¶ Porro differunt inter se hæc duæ syntereses, quod natu-
 ralis in quomodocunque peccantibus fixa, atq. inmotā
 permanet; supernaturalis vno itē; quippe quæ per in-
 fidelitatis peccatum omnino omīssa fide plane extingui-
 tur oportet, ut ex communi consensu oī colluit Card. Bel-
 larm. to. 4. de omīssione gratiæ lib. 1. c. 8. vers. Quod autē
 secundo, & luculentus cod. to. de Iustificat. lib. 3. c. 14.

12. Ob eandem causam differt etiam 7 Conscientia a na-
 turali synteresi, propterea quod ea quoq. in quibusdam
 prorsus dicitur, atq. extinguitur, ut ex illa Pronerbiū
 cap. 18. Imp. ut cum in profundum peccatorum ve-
 nerit, conuenit, atque ex doctrina D. Hieronimi ele-
 ganter ostendit singulē. Hailus lib. 1. de Quinquē par-
 titā conscientia. cap. 6.

De Conscientiæ actibus, & officiis. Cap. III.

S P M M A R I P M.

1. Conscientia actus quatuorplex.
2. Primus actus qualis, & quem ordinem habeat ad actū
 morale.
3. Secundus quid importet, & qualiter applicetur ad opus.
 Accusare, reprehendere, remordere nos Conscientia
 quando dicatur.
4. Conscientia pura, & munda, bona, mala, & conuicta
 quando cogitetur.

5. Tertius actus quem ordinem habeat, & quos efficiat.
 Cūne quod non est ex fide, peccatum esse, quo sensu dica-
 tur ab Apostolo.
6. Conscientia quatuorplex cum definitionibus.
7. Conscientia bona, & mala describitur, & diuiditur.

Quoad vtriusq. vero actus, maxime autē Con-
 scientiæ, sciendum est ex S. Thom. 1. p. q. 79.
 art. 1. 3. & qq. de verit. q. 17. & 1. 2. q. 1. 9. art. 5. 7. tri-
 plicem esse consc. enī actum.

Primus est 7 testificari de factis præteritis, & re-
 cognoscimus nos fecisse, vel non fecisse, quod factū
 vel bonum, vel malum fuit: sic Rom. 2. Testimonium
 reddente illi, & conscientia coram, & Rom. 9. Testimonium
 mibi perhibente conscientia nica in Spiritu Sancto. Ec-
 cle. 7. Sit conscientia tua, quia & in cerebro male dixi illi
 alius. & Augustin. Psalm. 37. Quomodo in te sperari, ait.
 Quando Deus iudex erit: alius testis quam conscientia
 tua non erit. Inter iustū iudicem, & conscientiam tuā,
 noli timere nisi causam tuam, & refertur 1. 1. quæst. 3.
 in c. eutodi. Et Luc. lib. 6. Diuini. instituit. cap. 24.
 a. c. Qui tibi prode li non habere consilium habent con-
 scientiam? Non minus mirabiliter de conscientia,
 & Dco Tullius. Meminerit, inquit, Deam se habere
 testem, ad est (vt ego arbitror) mentem suam, quā vi-
 bilominus dedit Deus ipse diuinit. Seneca lib. de mi-
 norib. ait: Tutā sceleris esse non possum, quæ est leten-
 di facilitatem habent, fiduciam non habet. Et iterum;
 Nullum consilium peccatorum tuorum magis timere,
 quam te ipsum, alienum sugere potes, te nunquam. Et
 in commune exitit proverbium, Conscientia nullū
 testis.

Secundus est in ordine ad malum aliquod cōmis-
 sum, vel bonum omīssum, & quidem tunc cōmis-
 sum illud malum, aut bonū omīssum esse constat,
 sed dubium esse potest, an illud bene, vel male cō-
 missum, vel omīssum sit, & tunc dī conscientia
 nos accusare, vel excusare, reprehendere, remordere,
 &c. & sic Roma. 2. dī: Inter se inuicem cogitationib.
 accusantibus, aut etiā defendentibus. Hinc S. Gregor.
 Constantino Mediolanensi Episcopo lib. 6. epist. 14.
 seu c. 178. sic scribit: In cunctis, quæ in hac vita ad-
 versa proueniunt, sola est omnipotentis Dei districtio
 pensanda, atque ad cor semper proprium recurrendum,
 ut nullus nos ibi lingua impliceat, ubi conscientia non ac-
 cusat. Quæ enim conscientia defendit, & inter accusa-
 tione liber est, & liber, vel sine accusatione esse non po-
 test si sola, quæ interius addicit, conscientia accuset. &
 habetur 1. 1. quæst. 3. c. In cunctis. Et illud S. Augu-
 stin. in lib. contra Secundinum Manichæum. ca. 1.
 Senti de Augustino quicquid libet, sola me in oculis Dei
 conscientia non accuset. & refertur 1. 1. q. 3. cap. Senti.
 Et in conscientia actus dici potest examinatio con-
 scientiæ, in quantum conscientia examinat ea, quæ
 iā facta, vel omīssa sunt, an bene facta, vel omīssa
 sint. Et ex his duobus modis consequitur dolor, vel
 gaudium, turbatio, vel quies, tanquā effectus. Et se-
 cundum hos duos modos dī conscientia bona,
 vel mala, pura, munda, vel conuicta: Nā quod
 quis non est 7 conscius sibi aliquid mali, dicitur
 habere conscientiam bonā, vnde 1. Tim. 1. dicitur:
 Finit autem præcepti est charitas, de corde puro, &
 conscientia bona, & fide non fissa. & iterum: Ha-
 bens fidem, & bonā conscientiam. E contra vero de he-
 reticis, & malis ait Apost. 1. Tim. 4. Conscientiam ha-

De Conscientia Erronea. Cap. IV.

SYMMA R I V M.

- 1 An teneatur aliquis sequi dictamen conscientie erronee
- 2 Opinio prima, cuiusque confirmatio.
- 3 Contra conscientiam erroneam agere sine errore circa bonum per se sine mala sine indifferentia peccatum est, ut communis, & vera probatur ex scripturis.
- 4 Conscientia dictamen sequi, cur teneamur rationisq; fundamenta.
- 5 Solutiones argumentorum pro prima opinione.
- 6 An conscientia erronea obliget, ut eam sequamur.
- 7 Inter ligare, & obligare quae differentia secundum An. & dnm. cuiusque argumenta.
- 8 Quomodo conscientia erronea ex ignorantia vincibili, & culpabili liget, & obliget.
- 9 Inter ligare, & obligare nulla differentia.
- 10 Cum dno sint in intellectu dictamina, quod ex conscientia erronea sequendum sit.
- 11 Culpae sunt perplexae, non autem simpliciter perplexae, quod dicitur. nu. eod.
- 12 Conscientia erronea ignorantia inculpabili simpliciter obligat ad positum sui oblationem.
- 13 Solutio argumentorum Durandi.
- 14 Apprehensio est immediata regula operationis humanae. nu. co.
- 15 Apprehensio legis promulgata, ut a Rege lata, populi obligat. nu. eod.
- 16 Conscientia recta, et erronea obligat, sed diuersa ratione.
- 17 An sit peccatum mortale, vel veniale agere contra conscientiam erroneam; & ratio dubitandi.
- 18 Auctoris explicatio.
- 19 Qui quod aliqui bonum mortale esse putat faciendo, mortale peccat. nu. eod.
- 20 Quod reuera est veniale, si praeiudicet mortali, erit per mortale facere, & recte tenet Greg. de Valentia, et Nau. & Ratio quare, ibid.
- 21 Illud venialiter solum peccare, si putet esse veniale secundum Greg. de Valentia. quomodo intelligendum.
- 22 Si quis falso iudices esse malum, & illicitum in genere non tamen iudicat in practico, esse mortale, vel veniale, aut aliquid tale in specie, faciendo contra conscientiam erroneam mortale peccat, contra Nau. & Valentia.
- 23 Si in vniuersaliter quis potest illicitum in particulari negare, & hic, & nunc non potest, faciendo non peccat contra conscientiam erroneam, & quare non.
- 24 Minor ritus capillis alienis quod a predicatore mortale est, si audisti, quomodo utendum non peccat. nu. eod.
- 25 Peccatum contra conscientiam omnimodam ad quod genus peccati renouatur.
- 26 Contra preceptum aliquod speciale peccans quomodo solum peccare dicitur contra Synderem solum.
- 27 Contra conscientiam peccare sine erroneam sine veram. non tantum una duplex peccatum est, unde resiliatur Angelus.
- 28 An scilicet quis mortale peccatum operatus sit non est necessarium confessio exprimeret contra Adrianum, cum Gregorio, quando hoc circumstantia explicanda est ibidem.
- 29 Qui agit contra conscientiam erroneam vincibilem, et culpabilem, magis peccat quam qui secundum illam utitur, unde de hoc induendum sit. nu. 25.
- 30 Resoluit simpliciter affirmat, cuiusque Ratio plus peccare,

qui sequitur errorem conscientiam.

- 24 Quando grauius peccatum sit contra conscientiam agendo, uel eam sequendo, certa regula assignari non potest secundum Vsq. Med. & alios.
- 25 Illius peccationis agere contra conscientiam quam secundum illam quando contingit solum ignorantia inuincibilis tollit voluntarium. nu. eod.
- 26 Ex materia circa quam versatur conscientia erronea, iudicandum esse concluditur.
- 27 Conscientia vere non est lex sed proponit legem, unde soluitur dubium.
- 28 Quare sicut agendo contra conscientiam vincibilem peccatum est, & dementum, ita non sit virtus, & meritum se conformare tali conscientia.
- 29 Ut voluntas bona sit, quae requirantur. nu. eod.
- 30 Conscientia erronea an plus obliget quam preceptum praelati, & an maius peccatum sit agere contra huiusmodi conscientiam quam preceptum praelati.
- 31 De quibus intelligenda sit questio. ibid.
- 32 Conscientia erronea cur plus hominem obliget quam preceptum praelati secundum opinionem aliquorum.
- 33 Minus peccatum esse agere contra conscientiam quam preceptum cur sit autem alij etiam in differentiis.
- 34 Obiectum Captusiani contra primam. ibid.
- 35 Doctrina Alesii de conformitate secularium, & religionis secundum precepta superiorum, se d. modo diuerso.
- 36 Auctoris opinio, & quorundam explicatio.
- 37 Cum quis uocatur se in omnibus obedire quomodo intelligendum sit. nu. eod.
- 38 Dictamen conscientia quando sequendum, et preceptum praelati relinquendum.
- 39 Dictamen conscientia erronea maioris obligationis, & quare.
- 40 Preceptum praelati praualere debet quando, & conscientiam erroneam tollere.

Cum conscientia teste S. Thom. 1. part. quest. 79. artic. 1. & 1.2. quest. 19. artic. 5. dictamen quodam rationis sit, seu quod idem est, conscientia ipsa applicata ad actus nostros in particulari, consequenter, Conscientia erronea nihil aliud est, quam dictamen falsum rationis, de eo quod agendum, vel vitandum sit. tunc eo aliquo precepto, ex quo errore falso iudicatur bonum, quod est malum, aut malum esse, quod est bonum, de qua re nonnulla dubia moralia paucis explicanda sunt.

- 1 Primum dubium, An teneatur quis dictamen conscientie erroneae sequi, ita ut peccet, si contra conscientiam erroneam operetur? In qua re dux sunt authorum sententiae.
- 2 Prima est quorundam, teste gl. 28. q. 1. c. Omnes in verbis conscientiam, afferentium in ijs, quae per se mala, aut bona sunt, aut prohibita, aut in precepto, non teneantur sequi dictamen conscientie erroneae, imo qui contra faciat, non solum non peccaret, sed etiam optime faceret, ut n. no. Alex. de Ales. p. 2. q. 120. item d. 3. ar. 1. quinque sunt genera operum, quodam enim ita bona sunt, ut nullo malo fine fieri possint, ut diligere Deum propter se. Quaedam e contrario ita mala sunt, ut nullo fine bono fieri possint, ut fornicari, & mentiri, & huiusmodi. Sunt autem alia opera, quae bona sunt in genere, possunt tamen fieri malo fine, ut dare elemosinam, quod inanis gloriae causa fieri potest. Et sunt alia, quae sunt mala in genere, ut ire ad lupanar, tamen bono fine potest fieri. Ad fornicariem consuetudinem & conuersionem. Sunt autem quedam in i. d. A

rentia omnino, vt leuare festucam de terra, ire ad campos, & huiusmodi, ex S. Th. 1. 2. q. 18. ar. 9. Ex his ergo generibus operum, qui conscientiam erroneam habent circa ea, quae vel per se bona sunt, aut mala, aut etiam circa alia quando precepta, aut prohibita sunt, contra talem conscientiam agendo non peccat. Huius sententiae auctores, nec glossae, nec alij referunt, nec aliquis est, quod legi, qui hac opinionem defendat, potest tamen hac opinio his argumentis confirmari.

Primum sit, Quia nemo obligari potest ad id quod est contra legem. Deinde conscientia erronea aliquid distat aliquid contra legem Dei, vt quod mentionem sit pro vita hominis conferuanda. Ergo in hoc casu non obligatur quis secundum talem conscientiam agere. Ratio huius est; quia maior est auctoritas Dei, quam conscientiae.

Secundum est, Quia si quis diligeret Deum super omnia, sicut verè diligendus est, & tamen conscientia erronea distaret contrarium, scilicet non esse diligendum super omnia, non peccaret, quia impossibile est Deum diligere, & ipsa dilectione peccare. Et ita agens cõtra conscientiam non peccat.

3 *Secunda* est, alientium esse peccatum agere cõtra conscientiam etiam erroneam, siue erret circa ea, quae sunt secundum se bona, siue mala, siue circa indifferentia. Sic Hier. quodlib. 1. ar. 18. Alex. de Alep. 2. q. 120. memb. 3. ar. 1. S. Th. 1. 2. q. 19. ar. 5. Conrad. Koellm. Caiet. & Bart. Med. ibid. Bonau. 2. d. 39. ar. 1. q. 3. Duran. ibid. q. 5. Rich. ead. d. ar. 2. q. 3. Thoin. de Argen. ibid. in v. ca. ar. 4. concl. 2. Gabriel q. vnic. ar. 3. dub. 2. lo. Buch. in 4. d. 1. q. 3. Diony. Cart. in 4. d. 39. p. 3. S. Ant. p. 1. d. 3. c. 10. §. 4. Summa concord. lib. 3. tit. 32. q. 19. Summa sit in ver. *conscientie*. vbi Pisin. Ang. nu. 1. Syluest. q. 1. Tab. §. 2. vtrum. Adrian. quodlib. 2. puncto 3. ad quintum. Caiet. in Summa, in verbis *conscientie*, vbi ait, quod conscientia erronea intantum obligat, quod si conscientia aliquid habet, quod sperare in ecclesia est peccatum mortale, & tamen contra per seuerantem talem conscientiam sperare in ecclesia, peccat mortaliter, quia quantum in se est cõfiteretur in peccatum mortale for. maliter. Nauar. in Man. pre. lib. 9. num. 9. & c. 27. num. 180. Greg. de Val. to. 2. d. sp. 2. q. 14. puncto 4. Glossa in d. ca. omnes 28. q. 1. in verbis, conscientiam et Cah. V. in 1. 2. d. sp. 59. c. 2. Probari potest, & a Glosa hoc communis, & vera opinio Doctorum ex v. Rom. 14. *Omne quod non est ex fide peccatum est*. Vbi Glossa sic habet: Omne quod ad conscientiam pertinet, si aliter fiat, peccatum est; quia uis enim fiat quod bonum est, si non esse faciendum creditur, vel non sic faciendum, vt sic peccatum est. Ergo conscientia etiam erronea obligat, si quidem conscientia erronea est, quod distat de faciundo non esse faciendum, aut non fieri debere, quod tamè faciendum est. Quae glossa opinio, & expositio, eo verior, & manifestior apparet, si Apostoli verba praecedentia paulo diligenter expendamus. Loquens enim ibi Apostolus de infirmis in cibis, & ratione dicunt, post alia multa dicit, *Scio, & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existant, fiat commune esse, illi commune est*. Iurati namque cibos illos communes appellabant, quibus Gentiles passim utebantur, vtebatur. n. cibis immundis, & in lege prohibitis; vnde Apostolus per *commune*, cibum immundum, & in lege prohibendum, intelligit, iuxta illud Act. 10. *Namque mundum erat omne commune, & immundum. Et vos iterum secundo ad Petrum: quod Deus purificauit, tu commune ne di-*

xeris. Sensus itaque verborum illorum est; qui existimat cibum aliquem esse immundum, si mäducat, peccatum est illi, licet falsa sit assertio, quia contra cõscientiam, & credulitatem suam agit, Ideo q; subdit Apostolus. *Qui autem distinet, si mandum auerit, damnatus est*, & rationem subiungens ait; *Quia non ex fide*. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est, id est, quod non est secundum conscientiam, peccatum est. Sic enim hunc locum exponunt Orig. Ambros. Chrysost. Oecum. & Theophilactus, & alij recentiores omnes. Vnde in comues. 28. q. 1. & c. *Interas*. de relict. pol. & ca. si de praescrip. & in c. per tuas. 2. de simonia. & in c. inquisitione. de sententia communicat. damnatur peccati, qui contra conscientiam agit.

4 Ratio etiam ostenditur, quia, vt notat S. Th. 1. 2. q. 19. ar. 5. velle malum, semper est malum, & peccatum, sed quocumque voluntas discordat a ratione, est mala, siue ratio erret, siue non erret, siue erret circa ea, quae sunt secundum se bona, siue circa indifferentia. Maior propositio est manifesta, eo quod malitia voluntatis maxime desumitur ex ob. ob. malo. Manet etiam patet, quia licet lex Diuina, & humana sit regula operationum nostrarum, nihilominus tamen immediata regula est ratio proponens id quod agendum est; Dum igitur voluntas aliquid velit contra id quod proponitur a ratione, quantum in se est, vult malum, & consequenter peccat. Si n. ratio apprehendit aliquid, vt bonum, & voluntas contrarium profectur, faciendo malum, contra dictam rationem, peccat, sicut autem ratio apprehendit id vt malum, & tñ voluntas in illud fertur, erit mala, quia vult malum; id quod procedit, non solum qñ est malum per se, sed etiam qñ est malum per accidens, scilicet, propter apprehensionem rationis. Hoc ipsum S. Th. his exemplis declarat, & confirmat, Abstinere namq; a fornicatione bonum quoddam est; voluntas tamen in hoc bonum non fertur, nisi secundum, quod a ratione proponitur. Si ergo proponatur, vt malum a ratione errante, fertur voluntas in hoc sub ratione mali: vnde voluntas erit mala, quia vult malum, non quidem id, quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens, p. apprehensionem rationis. Et similiter credere in Christum, est per se bonum, & necessarium ad salutem, sed voluntas non fertur in hoc, nisi secundum quod a ratione proponitur, vnde si a ratione proponatur vt malum, voluntas fertur in hoc vt malum, non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis.

Qui totus S. Th. discursus his duobus principiis & fundamentis nititur, quorum

Primum est legi naturali conforme, quae potissimum luget in duobus principiis primis moralibus, scilicet, *bonum est prosequendum*; *Malum est vitandum*. hae enim duo principia pñia practica sunt, vt ca. 2. dictum est, quibus si quis aduersatur, contra synderesim agit; Qui autè siue verè, siue falso iudicat aliquid esse malum, et nihilominus illud profectur, qui vult, is hoc ipso, quantum in se est, sectatur malum, faciendo illud quod ratio vt malum apprehendit.

Secundum est, q; nulla lex obliget, nisi quatenus nobis nota est, & per rationem apprehendit; nec actio ali qua humana est nisi voluntaria; voluntarium autem illud est, quod a principio intrinseco, & cognoscitur singula in quibus est actio, procedit; & cognoscitur actus tantum humanus erit circa legem, aut contra legem; in quantum illa nobis proponitur per rationem; Ideo

Ideoque si ratio proponat bonum vt malum, & volu-
tas in illud tendat, quantum in ipsa situm est, vt ma-
lum, & contra generale legem nature, peccat, quæ
vetat fieri malum, siue vere siue falso iudicat aliquid
esse malum.

5 *Hinc facile soluantur rationes in eòtrarium allatæ:*

Ad primum n. respondetur, quod licet conscientia
erronea dicat aliquid, quod sit contra legem Dei ma-
terialiter, formaliter tamen aliquid contra legem Dei
non dicat, eo quod existimat, (licet falsò) id esse scõ-
dum Dei legem, & præceptum, vt in exemplo allato
manifestum est; Duan enim conscientia erronea di-
cat metiendum esse pro vita hominis consensum da,
& si in rei veritate sic iudicando errat, & proinde ma-
terialiter iudicat aliquid faciendum esse, quod est cõ-
tra legem Dei; formaliter tamen nihil contra Dei le-
gem in hoc casu faciendum iudicat; Siquidem existi-
mat esse diuinum præceptum, mentiendum esse pro
vita hominis consensum da. Quo diuinitate falso ma-
nente, si contrarium agat, peccat: agit enim contra id,
quod præceptum diuinum (licet falsò) esse iudicat.

Ad secundum respondetur; Non esse impossibile
aliquem peccare faciendo id, quod reipsa bonum
esset, vt ex exemplis allatis cõstat. Item bonum est ie-
iunare, & tamen si quis putet esse peccatum, ieiuando
peccaret, quia faceret id quod malum esse putat,
malum autem, vt sic apprehensum, vitandum est. In
dilectione autem Dei fieri non potest, vt quis reuera
Deum super omnia diligit, & simul putet esse pecca-
tum & malum: Quia eo ipso quod subiect aliquid esse
peccatum, cognoscit & apprehendit illud esse contra
Dei voluntatem, & proinde faciendo illud, nõ po-
terit Deum super omnia diligere; Si quidẽ amor iste
sic infertur in Deum propter suam summam bonita-
tem, vt nihil possit voluntas sibi simul contrarium
velle. Quæ sola ratio est, cur dilectio Dei ex nullo
malo sine, aut praua aliqua circumstantia depruari
possit.

Certum igitur, & comprobatum est, actionem om-
nem non modo internam voluntatis, sed etiam exter-
nam discordantem a ratione erroneam malam esse, quo-
ties est voluntaria, Cuius ratio est, quia lex nature nõ
solum vetat velle, & malum esse iudicatur, sed etiam
id facere. Et quod dictum est hætenus de actu, intelli-
gendum est etiam de actu emissionis discordante a
conscientia erronea, cum videlicet, quis omittit ali-
quid agere, iudicans falsò malum esse id omittere.

6 *Dubium Secundum est.* An conscientia erronea obli-
get, vt eam sequamur? Hætenus enim solum diximus
peccatum esse contra conscientiam erroneam agere,
non tamen explicatum est, an obligemur secundum
eam operari, hæc enim duo inter se distincta sunt, vt
constat.

7 *Prima* Opinio est Durandi 2.d. 39.q. 5. nu. 7. qui
distinguit inter obligari, et ligari, ait, conscientiam
erroneam ligare quidem, sed non obligare. Inter hæc
duo autem hanc differentiam ponit; quod si dicitur
obligari, qui debet, vel tenetur id facere, ad quod obli-
gatur, ita vt aliter quantum est ex parte sua liberari
nequit ab illa obligatione nisi faciendo illud. Is vero
ligari dicitur mortaliter, qui sic dispositus est circa
aliquid agibile, quod non potest licite procedere, prout
exigit natura illius agibilis, eo quod dicitur conse-
scientia, & diuinitate aliquo contrario, quod dicitur
conscientia erronea, sicut qui corporaliter ligatur
non potest procedere, & mouere se etiam in reia; &

plana via. Quæ distinctione posita, vt tranque partem
probat. Et quidem quod conscientia erronea non ob-
liget, probat.

Primo, quia conscientia erronea dicat aliquando
id quod est malum illicitum & prohibitum, vt v.g.
dicat Iudeo conscientia, malum esse, & peccatũ cre-
dere in Christũ; Similiter dicat malo Catholico non
nunquam bonum esse fornicari, i. vel ad libidinis ex-
plendam, vel ad euicandum passionis angustiam. Itẽ
in indifferentibus dicat aliquando malum esse, id,
quod non est, vt cum dicat peccatum esse leuare fe-
stucam de terra; aut faciendum esse aliquid vt debitũ,
quod tamen non est debitum, vt quando conscientia
dicat faciendum esse opera supererogationis, & consi-
lij, tanquam debita. At vero nulla potest esse obliga-
tio respectu mali & illiciti, aut liciti, non tamen debi-
ti. Ergo non obligat.

Secundo, quia sola vera notitia de re obligationem
non tollit, sed magis cõfirmat. Sed vera notitia de re,
cuius erat erronea conscientia diuabat. Ergo conscie-
tia erronea prius non obligabat.

Tertio id ipsum hoc exemplo potest ostendi, quia si
minister aliquis Regis legem aliter promulgaret, quã
ab eo lata sit, procul dubio, ex tali falsã legis promul-
gatione nemo obligatus maneret. Sed conscientia er-
ronea hoc modo se habet respectu legis Diuinæ, & ge-
nerat. Ergo non obligat ad id, quod ipse aliter pro-
mulgat.

Quo ad secundum pertinet, si quod conscientia er-
ronea ligat; distinguit; Nam si error ille conscientie sit
inuincibilis, seu inculpabilis, vt est error, vel ignoran-
tia circumstantiæ particularis adhibita debita diligẽ-
tia, qualis fuit Iacob respectu Liæ, tunc nõ ligat, quin
possit homo agere secundum illam conscientiam, sic
errantem, eo quod talis error excusatur a peccato. Sin
vero error ille conscientie sit culpabilis, culus ipsemet
errans est causa, vel occasio, tunc vel culpabiliter errat
iudicando aliquid semper esse illicitum, sicut conscie-
tia hæretici dicit, quod semper illicitum est iurare, sic
faciens contra conscientiam erroneam peccat, & adeo
vt si hæreticus iuret timore mortis, vel aliquo alio mo-
do facit contra diuinum præceptum, peccat mortali-
ter, non quidem ratione iuramenti secundum se, sed
quia iuramentum apprehensum est ab eo tanquam cõ-
trarium semper præcepto diuino, & voluntas in illud
tendit solum vt apprehensum; faciens autem secundũ
conscientiam talem erroneam, hoc est nolendo iura-
re, non peccat sp. quia licitum est aliquando non iura-
re. Sin autem conscientia dicat aliquid, quod vere il-
licitum est, non solum vt licitum, sed etiam vt debitũ,
tunc quidem peccat non solum faciendo, sed etiam
non faciendo, vt v.g. si conscientia erronea dicat etiã
licitum, & debitum esse furari a malis diuitibus, vt de-
tur pauperib. vel quod debitum est mentiri pro salu-
da vita alterius; tunc quidem faciens secundum con-
scientiam illam erroneam, peccat, ex quo illud, quod ip-
sa dicat faciendum, est secundum se illicitum, & etiã
faciens contra illam peccat, non propter omissionem
secundum se, sed quia actus, qui omittitur: apprehẽsus
est, tanquam debitus fieri. In summa igitur dicit con-
scientiam erroneam non obligare nos, vt ei positiuẽ cõ-
formemur, (in quo consistit propria ratio obligatio-
nis) sed solum ea ligamur, ita vt non possimus sacrẽ
oppositum sine peccato id quod procedit in conscien-
tia erronea tam inculpabili, quam culpabili, cum hæc
solum differentia quod sciendo conscientiam erro-

neam

vt recte Nauar. loco citato annotauit, erit mortale, si quidem error ille grauiatem peccati nō minuit. Quod si nullū alioqui peccatū sit illud facere tūc si solum putet esse veniale, illud faciendo peccabit tūc venialiter, eo quod quantū in ipso est, nō amplius, q̄ venialiter vult tunc peccare. Quae oia intelliguntur da t̄ sunt siue, expresse, siue implicite putet id q̄ bonum est, esse male mortale, aut venialiter, vel alio solum putet esse tale aliquod malū, de quo alioqui scire, aut scire pōt, esse mortale, vel veniale illud facere, vtroque n. modo, cōfetur homo tūc quantū in ipso sitū est, mortaliter, vel venialiter peccare velle.

17 *Secundum est*, t̄ si falsū iudicet inaliū, & illicitum in genere, non tū iudicat in particulari esse mortale, vel veniale, aut aliq̄d tale in specie, de quo scire possit esse mortale, vel veniale, tunc licet Naua. & Val. locis proxime allatis Lud. Lopez. p. r. in intro. conf. c. 3. velint esse veniale agere contra conscientiam, eo qd̄ velle id, quod in genere dūtaxat iudicatur illicitum, non vt esse grauis malitia, cum huiusmodi voluntas cōtineat se adhuc intra limites eius rationis, quae est cōtra peccatum mortale, & veniale, adq̄ adeo sit imperitū in genere mali, & solum constituit peccatū veniale: Nihilominus tū existimo cum Rodriguez in Summa, p. 1. c. 71. cōcl. 4. & Valquez in 1. 2. disp. 59. c. 3. in hoc casu peccare mortaliter faciendo contra talem conscientiam erroneam: Quia qui ita operatur absq̄ alio examine, non dubitat se exponere periculo peccati mortalis, & velle illud committere qualescūq̄, sit, qui ne ro amat periculum, peribit in illo. Quae de causa qui haberet propositū peccandi, aut vellent esse malus in cōi non detetminando materiam aliquam peccati proculdubio mortaliter peccaret. Graue n. peccatum est ita se offerre, & cōmittere periculo peccandi in cōi, & hoc maxime tunc, cum nō sit aliud motiuum peccandi sibi propositum, quā illud agendi, eo quia peccatum est, non enim dici potest talis voluntas imperfecta in ratione male operandi, vt falsū Greg. de Val. vbi supra sibi periuadet.

18 *Tertium est*, cum t̄ conscientia non significet iudiciū predictum in cōi sed particulari circa opus, quod est exercendum, vt recte Caie. 1. 2. q. 19. art. 5. & to. 1. Opusc. in trad. 1. 7. responsionū, respons. 13. in fin. & Nauar. in Man. praelud. q. nu. 9. & in ca. si quis aut̄, de p. n. dist. 7. nu. 61. & 62. & Greg. de Val. vbi sup̄ & Barthe. Med. 1. 2. q. 19. ar. 5. dub. 3. norant, inde est, q̄ licet quis in vniuersali putet rē esse illicitā, tū tamen in particulari hic, & nunc non putet sibi eūe illicitā, faciendo non peccat contra conscientiam erroneam: vnde, & iurisperitus si in generali putaret illicitū esse deb. festinus dare consiliū si tū data occasione in die festo consiliū daret, existimas hic, & nunc id sibi illicitū non esse non peccaret. *Ratio est*: quia cū peccatum in proposito totū nascitur ex illo errore, si error ille, vel non admittatur, vel non perseueret, sed quouis modo cesset, nullū erit peccatū illud facere. Ex qua doctrina inferunt Caie. & Med. vbi sup̄ & Nauar. in c. si quis aut̄, de poen. dist. 7. nu. 62. quod mulier audiens a p̄dicatore, qd̄ sit peccatum mortale vt capillis alienis, quia est simulatio, cōcipitq̄ ex ratione audita, & auctoritate p̄dicatoris talem vsum esse peccatū mortale, & ex alia parte vellet vt huiusmodi capillis, & inde rōne, hinc appetit mouente nescit sol-

uere motiua rationis erroneae contrariæ appetitui suo, tū putans absq̄ solutione rōne id sibi licere, vt iur talib. capillis, non peccat quia verē nō operatur contra conscientiam a se approbatam, credit. n. hic, & nunc sibi licere ideoq̄, portando non operatur contra conscientiam suā, nec peccat. Ad hoc. n. vt excusetur a peccato, q̄ cōmitteret alioqui contra conscientiam, satis est, q̄ conscientiam erroneam, & falsum iudiciū ex quouis causa deponat, & mutet.

19 *Dubium quartū est*, t̄ ad q̄ peccati genus reuocet peccatum contra conscientiam commissū? *Ratio* diffcultatis est: quia eo ipso, quod peccatū sit, sub aliqua particulari specie peccati collocari dēt. *Responsō* datur cum S. Th. 1. 2. q. 19. ar. 5. ad tertium. Medina ibid. dub. 4. Greg. de Val. to. 2. disp. 2. q. 14. punc. 4. dub. 2. & Valquez in 1. 2. disp. 59. c. 3. reduci ad illud genus peccati quod conscientia dicat. Quotiescūq̄, cō. n. se offert aliquod peccatum per conscientiam erroneam, semper concipitur esse faciendum in materia aliqua particulari, & ideo reducitur ad illud praeceptum, qd̄ existimat se transgredi, vt v. g. accedat quis ad suā uxorem, quam putat esse alienā, peccat peccato fornicationis, aut adultērii, quod idem facit, quantū in ipso est, contra praeceptum illud, *Nō machaberis*. Et in hoc certū est, quorū agendo contra conscientiam erroneam, occurrat sibi aliquod preceptum, aut virtus contra q̄ existimat se peccare. Sin aut̄ non actū cogitaret se contra aliquā virtutē, aut praeceptum speciale facere, (vt si quis t̄ ex conscientia erronea putaret obicūm aliquod indifferens esse sibi illicitum, qd̄ quatenus indifferens, si putaret sibi non licere in cāpis ambulare, aut festiua de recta leuare) aut si quis solum in cōi cogitaret esse malum id q̄ facit, nihil in particulari cogitans an aliquod speciale praeceptum violet in tali casu recte docet idē Greg. vbi sup̄, talem peccare solum contra Synderesim, cuius nimirū praeceptum, veritas fieri generalium, pōt, & debet in tali casu cogitari. Cum in hoc euentu non determinet sibi aliquod vnū praeceptum magis q̄ aliud, contra nullū specie le praeceptū peccare cōfetur. Quia vero in tali casu certum est peccare, dicendum est solum Synderesis praeceptum violare.

21 *Hinc sequitur Primo falsum esse* q̄ t̄ docet Angelus vbi sup̄, c. 7. dub. 2. f. quod agens contra conscientiam erroneam, vnico tū peccato peccat, eo quod vna sit tū difformitas rō agere, f. contra conscientiam erroneam: agens vero contra conscientiam, veram, duplex peccatum cōmittere, ob duplicē difformitatem illius actus, vñ agendo contra conscientiam, alterā vero agendo contra praeceptum, quod proponitur. Sed vt diximus, hoc falsum est; quia nulla virtus, aut praeceptū obligat nisi media conscientia, & notitia, quae est immediata regula nostrarū operationū: huiusmodi conscientia, vñ notitia vera, seu falsā idē prorsus est ac ipsū praeceptum. Cum igitur non sit diuersa regulā, sed vna, & eadem contra q̄ peccat hō, vnum tū, & nō duplex erit peccatū, cōtra conscientiam siue veram, siue falsam operari.

22 *Sequitur Secundo falsū* q̄ docuisse Adrian. in 4. Sent. in trad. de Confess. q. 4. *Sacrum nunc*, necessum esse in cōfessione exprimere ac scirenter quis mortale peccatū operatus sit, vel contra dubiū conscientiae, qui addit speciale difformitātē seu aliud genus peccati. Verū, vt subil. ter. & docet Grego. de Val. vbi supra tradit, quāuis ceteris paribus, intra idem

genus

- genus, & spec. est peccat. magis peccat is, qui ad iudicandum aliquid esse malum (sive verè, sive talio iudicet) illud facit, quam is qui ad id non iudicat, pot. tamen & debet iudicare, & advertere, eo quod prior est malitia peccare videtur: po. tenior non est; nihilominus tñ circumstantia hęc ad cõsuetudinem quandã rationem peccati spectat, quatenus. I. q. peccat contra Synderesim facti, domi, & cõcedo malũ co. nup. & tñ, vt de contra conscientiam peccans solũ cõsueti tenetur se peccare, si peccatum mortale fuerat, non autẽ explicare tenetur se contra conscientiam, aut scirent peccasse. Quare tñ sem fatet Ariarius non peccare eos, qui in omni v. in fornicatione adulter, & c. hæc comittunt, quia præsumitur confessarios hoc scire, & advertere, & conscientias aut ad minus eum dubio conscientie hæc fecerunt. Sum igitur explicanda est hæc circumstantia, quæ si credit se tenetur ad eam explicandam, ne alioquin in eo ipso etiam a dictamine sue conscientie disceret, & sic peccatum de nouo committeret.
23. *Dubium primum.* An, qui agit cõtra conscientiam erroneam vincibilem, & culpabilem, magis peccet, quam qui in illam agit? In hac re non vna est authorum opinio, & finis; Nam Basilis. 2. d. 39. q. vnica. r. 3. absoluit, & simpliciter affirmat, pl^{us} peccare qui erroneam conscientiam sequitur, q. qui cõtra illam agit. Rõ eius est, q. grauius peccatum est violare legem superioris obligantis, q. legem inferioris, sed conscientia erronea est lex inferioris, si pl^{us} hois opetantis; contrarium autẽ est lex superioris Dei. Caut Principis. E. go magis peccat q. fm conscientiam agit, quia hoc magis agit contra legẽ Dei, vel Principis, q. qui contra illam agit, quia sic agit solum cõtra legem suam propriam. Pro hac est opinio affertur pòt R. char. 2. d. 39. ar. 2. q. 4. ad quartum, in fine, vbi dicit, habentem conscientiam erroneam, q. dicit fornicationem esse necessariam ad salutem, non fornicandum, peccare mortaliter, & et fornicatio mortaliter peccare, q. ad non fornicandum obligatur per legem diuinam, q. sortire est.
- d. Alj d. vero, vt Duran. 2. d. 39. q. 5. nu. 9. Alma. in trac. 1. s. ior. iur. Moral. c. 5. Ange. 2. c. 7. Mora. super 2. p. textus, dub. 4. & Barth. M. d. 1. 2. q. 19. ar. 5. q. 2.
24. & Gab. Valsq. in 1. 2. disp. 60. c. 3. existimant, q. non posse assignari certam aliquam regulam in hac re; Nã interdum contingere pòt, q. maius peccatũ sit agere cõtra conscientiam, q. fm eam, vt cõ aliq. putat se teneri ad mentidum, ad saluandam viã, pxi m; tunc n. maius peccatũ est agere contra conscientiam, q. fm eam; quia in hoc casu, non mentidum, peccat peccato homicidij exil. mat. n. se teneri hoc peccato, si nō metiatur; si vero sequatur conscientia erronea, peccat solum peccato mendacij, q. tñ è veniale, vt mendacium officiosum, q. est sine iudicio tertij. Interdũ vero contingere pòt, vt sit minus peccatum agere cõtra conscientiam, q. fm illam, si quis putaret peccatum esse veniale furari diuiti, vt det pauperi. in quo casu, sequendo conscientiam hanc erroneam, peccatũ fort. committit. agendo autẽ fm eam, erit tñ veniale. Sic et si quis existimaret se teneri ad occidendũ hominem, ad vindicandã iniuriã sibi illatam, plus peccaret occidendo, quam non occidendo, quia occidendo peccaret mortaliter cõtra præceptum illud. Non occides. at vero nō occidendo, nullum ip. culpæ præceptum tñãgreditur,
- se tñ contra conscientiam agendo peccabit, & tñ q. minus ven. autẽ, vt de ad iudicandum, quãdo maius, aut minus peccatum sit contra conscientiam, vel secundum eam a. ere, consideranda est materia, circa q. ve. sit in conscientia erronea in agendo, vel non agendo, q. vbi nō erit in maiori specie peccati, q. iudendo conscientiam, aliqua d. vero agendo contra ipsam; vt ex allatis exemplis manifestum est.
26. Nec vale. r. oim contrarium aliat; Quod tñ. ali. quando minus peccatum sit agere contra conscientiam, q. fm illa n. non ex eo provenit, q. conscientia nōt a sit le inferioris; si quidẽ conscientia vere nōt lex, sed proponit legem, sed ex eo poenit, qd a iudicio apprehenditur vt maior lex illa, contra q. putat homo se peccare, si sequatur conscientiam, q. sit illa, contra quam putat se peccare si cõtra eam agatur, quia grauior est materia operis, q. contra conscientiam, quam si secundum eam agei et.
27. *Dubium sextum.* est, quare sit sicut in agendo cõtra conscientiam erroneam vincibilem demeritum, & peccatum esset, ita et nō sit meritum, & virtus colorare se tali conscientia, sed et ex hac parte peccatũ sit, quidõ reser. phibita? Rõpõden. e. Alex. d. Alex. p. 2. q. 1. 2. m. 2. ar. 4. & S. Th. 1. 2. q. 19. ar. 6. ad primum, & Greg. de Valto. 2. disp. 2. q. 14. p. 5. Ant. de Cor. vb. supra q. 4. dub. 3. in sol. primi argumenti, & Gab. Valsq. in 1. 2. disp. 60. c. 3. p. 5. D. 2. c. 4. diuin. non. Q. od bonum est ex cõ integra, malũ vero ex q. obliet. de. i. u. particulari vnde ad malum satis est qd voluntas in aliquid fera, ut qd ap. apprehenditur vt malum, vel quod recipiã malũ sit, ad hoc vero vt voluntas bona sit, duo requirunt. Vnũ est, quod obiectũ apprehendatur vt bonum, & nullo mō malum; Alterum est, vt et fm naturã talis sit bonũ. Cũ ergo ipso q. operatur ex cõfictia erronea vincibilis, nō fertur i bonũ, quod exilimatur bonũ; & quod sit recipiã bonum (vt cõ apprehendit malũ esse bonũ) quilibet talis defectus actionis malũ reddit. Ratio huius a priori est: q. quandoque aliq. d. iudicatur esse malũ, obnoquum, ita iudicetur, siue ex ignorãtia vincibilis, siue et ex inuincibil. li. hã ille ille voluntarie, & quantum in se est, fertur in malũ, atq. ita hoc ipso actio illa mala est, voluntariũ n. è, quod est a principio intrinseco cognoscente singula, ex S. Th. 1. 2. q. 6. ar. 1. Quando autẽ aliquid apprehenditur vt bonũ, quod reuera malum est, ignorãtia tamẽ vincibilis, aut adhuc et manet i voluntariũ circa malũ, nã ob ignorantiam vincibilem indirec. te vult malũ, qd ipso fati est, vt actio censet simpliciter mala; Neq. n. quacuncq. ignorantia tollit voluntariũ, sed illa solũ, q. est inuincibilis, cum q. s. veritatem scire non potuit more, & mō morali, & humano. Ex quib. constat, q. conscientia erronea ex ignorãtia vincibilis semper accuset ab ea discedatẽ, id est, semper reddat actionem eius malam, quia, s. semper talis agit id quod malũ est, saltẽ in sua p. pria exilimatione, nec vnq. excuset, cõ ipsa concordantẽ, quia, talis indirecte vult malũ, cõ cordas autẽ cõ rone erãt inuincibiliter excusatur a peccato, eo q. ignorãtia inuincibilis tollit oim voluntariũ rōnem circa malũ, malũ autẽ, & peccatũ esse nō pòt, q. nullo mō est volitũ. Ad hoc autẽ vt actio aliqua non solũ bona sit, sed et meritoria, requiritur præter dicta, q. quis in gratia sit, & vt actio illa ex gratia procedat, & in finẽ bonũ referatur.

- 23 *Dubium Septimum* est, An † conscientia erronea plus obliget, quam præceptum prælati, & an maius peccatum sit agere contra talem conscientiam erroneam, q̃ contra præceptum prælati; & intelligitur difficultas, quādo prælati præcipit aliquid quod est in sefferens, sed quod non est expresse peccatum, & tamen subdito putatur esse peccatum ex erronea conscientia culpabiliter? In hac re duæ sunt Doctorum sententiæ: *Una* est, afferentium plus obligare conscientiam erroneam q̃ præceptum prælati; quæ sententia intelligenda est solum in rebus indifferentibus, ita ut maius peccatum sit agere contra conscientiam, quam
- 29 contra præceptum prælati. † *Ratio* est: quia conscientia erronea non obligat hominem, quia sibi ita uidetur, sed quia id quod dicitur, proponit tãquam præceptum à Deo: præceptum aut prælati solum apprehenditur ut præceptum humanum. Sed ut habetur Act. 4. *Oportet Deo magis quam hominibus obedire*; Cum igitur maioris obligationis sit præceptum Dei, quā hominis, maius peccatum est agere contra conscientiam erroneam, quam contra prælati præceptum. Dixi autem questionem solum esse de indifferentibus, hoc est, de eis, quæ puram obligationem accipiunt ex præcepto Prælati; Nam si prælati id præceperet, quod est etiam præceptum à Deo, tunc peccatum hoc esset etiam contra Dei præceptum. *Hanc sententiam sequuntur* S. Thom. 2. diff. 39. art. ult. ad tertium. Armin. uerbo conscientia. num. 1. & 2. Et Barth. Med. 1. 2. q. 19. art. 5. quæst. 3.
- 30 *Secunda* est dicentium q̃ conscientiam erroneam minus obligare quam præceptum prælati, & consequenter maius peccatum est agere cōtra prælati præceptum, quam contra conscientiam erroneam. Intelligitur autem questio de indifferentibus. ut dictum est. Sic Alex. de Alis p. 2. q. 120. memb. 3. art. 2. Bonau. 2. diff. 39. art. 1. q. 3. num. 24. Haur. quodlib. 8. quem refert ac sequitur Dionys. Cartus. 2. diff. 39. q. 3. S. Ant. p. 1. tit. 3. c. 10. §. 3. & 4. in fi. Summa Ang. uerbo conscientia. num. 2. Syluest. uerbo eod. quæst. 2. *Ratio* est: quia prælati præcipit potestatem à Deo de iurata; unde conscientia subditi quādo aliquid à prælato præcipitur, non solum habet supra se prælatum suum, sed etiam Deum. Deinde conscientia quæcūque erronea potest existere præcepto superioris deponi; quod est signum maioris esse obligationis, q̃ sit obligatio illa, quæ ex conscientia erronea provenit. Et denique si uera esset prima opinio, tunc ut ait Cartusianus, posset subditi etiā religiosi, ab obedientia suorum superiorum se excusare, dicendo: Dictamen conscientiæ meæ dicit mihi contrariū, non audeo in hoc obedire, & sic daretur discipulis color ex
- 31 questionis iniquæ. Ex qua β doctrina infert Halensis, tam seculares, quem religiosos, teneri se conformare mandatis, & præceptis suorum superiorum, quāvis modo longe diuerso; *Seculares enim sequi debent sententiam prælatorum in his, quæ ad eamdem spectant, in ista illud: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcumque uobis dixerint, scilicet, si nō sint contra Deum, mandata, facite.* Matth. 23. *Religiosi autē qui remouissent propria uoluntati, & proprio sensui, si qui tenentur mandatum superioris in his quæ non sint præcepta uel prohibita contrariū à Deo, uel in regula, quam profitentur, uel in constitutionibus obligatorijs ad culpam, quæ sunt ab Ecclesia super ipsos, uel à Capitulo Generali cum consensu prælatorum.* Cedere autem debent prælati, nē indifferetē præcipiant, propter periculum con-

scientiarū. Hactenus Halensis. Quæ omnia ad uerbū à Dionys. Cartus. & S. Anton. ubi supra, ad huius rei confirmationem recitantur. Ceterum, ut quid probabilius sit, paucis exponam sequentes propositiones adiungam.

- 32 *Propositio Prima*: Quoties † constat præceptum Prælati esse contra Deum, tunc plus obligat conscientia, quam præceptum prælati. Quoduis enim quis iuret, aut uocet generaliter obedire in omnibus id solum intelligitur de licitis, iustis, & honestis, & hoc certum est apud omnes, nec talis conscientia erronea est sed recta, & sic intelligendum est illud Act. 4. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.*
- 33 *Propositio Secunda*: In dubijs, & † indifferentijs, si post prælati præceptum adhuc subditus ignorantia inuincibili labore circa aliquam legem naturalem, aut positiuam, quam prælati tollere nequit, quia est lex alicuius superioris, & quia subdito non apparent sufficientes rationes quibus conscientiam deponat, neque ipse humana diligentia facta, veritatem percipere potest, sed neque eam deponere potest ex illo generali, & communi principio, quod tutum sit sequi beneficium superioris, in tali euentu sequendum est dictamen conscientiæ, & relinquendum præceptum prælati. Sic Gabr. Valquez in 1. 2. disp. 61. cap. 1. Exemplum non solet in eo, qui uidit *Motum proprium*, uel legem aliquam Summi Pontificis, quæ re aliquam præcipit, aut prohibet, quem tamen *Motum proprium* postea reuocauit, cuius reuocationem subditi ille omnino ignorauit; Prælati autem non solum ignorat reuocationem, sed etiam legem ipsam, quam nunquam ipsam uidit, aut de ea audiuit; in tali euentu, si prælati aliquid contra legem, & *Motum proprium* Pontificis præceperet, conscientiæ potius erroneæ, quam Prælati mandato standum est. *Ratio* est: quia Prælati pro sola sua auctoritate tollere non potest legem illam, quam interior per conscientiam licet erroneam ex ignorantia inuincibili vigere putat, Et ex alia parte, nulla ratio apparet, quæ talem conscientiam tollere potest; quādo quidem reuocatio illa legis, tam à Prælato, quam à subdito omnino ignoratur. Et proinde nullo modo præceptum Prælati sequi potest. In quo euentu, dictamen conscientiæ erroneæ maioris obligationis est, non quidem quasi conscientiam ipsa erronea sit lex superior, quam prælati
- 34 præceptum; sed † quia legem alterius superioris prælati proponit, & ex alia parte conscientia talis erronea inuincibilis est, nec à prælato tolli potest, secus autem dicendū esset, si prælati superior, præceptū aliquod contra conscientiam legis inferioris imposteret; quandoquidem sicut tunc tollere potest legem illam, ita etiam conscientiam illius tollere potest.
- 35 *Propositio tertia*, quoties post † prælati præceptū, & superioris admonitionem, conscientia subditi culpabilis, & vincibilis manet, tunc proculdubio prælati præceptum præualere debet, & conscientiam erroneam tollere. Quod sensu, recte Halensis, S. Ant. Henric. & Cartus. & Valq. vbi supra, docent conscientiam subditi in dubijs, secundum discretionem, & dicitur non prælati formari debere. Siquidem subditi iudicare non habet de præcepto prælati, sed de impletione præcepti. In quo casu Henric. & Cartus. affirmat, quod etiam si aliquid contra diuinum præceptum subditus faceret, nihilominus tamen propter obedientiam bonum non subditus, sed prælati solum peccaret. Ex quibus facile concludi possunt auctores, qui alias

alias inter se dissentire videntur. Et de conscientia erronea, cuiusque obligatione hac sint satis.

ADDITIONES.

a Solut hęc communis, & vera opinio. Hanc opinionem communem esse testatur etiam *Azor* lib. 2. Institut. Moral. cap. 8. versic. Tertio quatur. Et *Greg. de Valen. tom. 2. disp. 2. q. 14. pun. 4. versic. Primo*, quod paulo post certā appellat; eiusque potissimum fundamentū esse ait, quod sentitur à ratione. *D. Thom. alii*, atque explicata hic luculenter ab *Autore*. Contra quam tamen sententiam sunt multae & pleraque hanc infirma argumenta *Guglielmi Parisiensis*, de virtutib. & peccatis cap. 10. prope fin. hic responderi *Ricardus Hallus* lib. 1. cap. 17.

b Hinc Durandi sententiam inter refectiones. *Azor* quoque loco citato versic. Oculis queritur admittit consensum differrentiam inter ligari, & obligari, quando erronea conscientia nascitur ex errore vitioso, & mala fide suscepta, etenim quando illa existat, & contra ipsam facere minime possumus, quod est ligari; quia sic distat ratio; & tamen nec eam sequi debemus id est obligari, quando quidem ex voluntario, vitiosoque errore proficiatur, ita ut ne perplexi, atque in angustiis persistamus, illam nos deponere, atque obviare oportet.

Quod si conscientia ex errore probabili, ac iusto, bonaque fide contracto promittatur, non non obstringit, ut simul & ligare, & obligare merito perhibetur: propter ea quod non solum contra ipsam, quia ratio ita praescribit, facere non licet: sed et sequi compellimur: cum nullū vitium, nullaque nostra culpa inest. Hac non videntur plane differre ab his, quae hic de ignorantia culpabili, atque inculpabili traduntur ab *Autore*, num. 8. & trib. seq.

c Ceterum omnis auctorum sententia. Totam hanc rem satis explanat paucis complexitur *Azor* loco allegato versic. Quanto queritur nimirum. Agere contra conscientiam erroneam nunc inorte, nunc veniale peccatum esse idque duplici ex capite differere tum ex gravitate, & leuitate materiae, in qua aberrat conscientia, tum ex visibili iudicio, ad quod *Greg. de Valent.* loco citato versic. Tertio queritur hanc rem vniuersam desert, quatenus in estimādo peccato deficit à recta ratione, & quidem nisi vere dicam tertium caput, quod hac in parte ab *Autore* assumitur non videtur bene ad rem propositam pertinere, cum eo disputetur utrum agere contra conscientiam simpliciter sit peccatum, non autem si sit ne mortale, an veniale.

d Alij vero. Huiusmodi opinionem probabiliorē esse ostendit *Azor*, Institut. Moral. p. 1. lib. 2. citato cap. 8. versic. Nono queritur, & explicat eodem fere modo ut etiam *Kyrcap. Hallus* de conscient. quumque partia lib. 1. cap. 18. in fine.

e Respondet cum *D. Tho. Gregor. de Valent.* loco allegato id est communis Theologorum sententia dicit, & pauca probat ex eo, quod qui talem conscientiam retineret scilicet iniret illud ut quod est malum: quandoquidem potius, & debuit scire sibi malum: cum vincibili ignorantia laboraret. Annetique ex eodem communis Theologorum consensu alteram assertionem de ignorantia, sine errore inuincibili, & iusto conscientiam scilicet inde ortam, & constantem propterea non esse malam, quia error ille involuntarius est.

f Hanc sententiam sequuntur. Eam stupidius iter amplectitur *Azor* loco citato versic. Decimo queritur sed *Hallus* per totum cap. 19. pluribus explicat, & obux tueri, & vendicat ab argumentis diluix ex doctrina *D. Ber-*

nard. lib. de precept. & dispensat. & sane si res ipsa spectetur *D. Thom.* sententia videtur probabilior. Etenim conscientia etiam erronea subditi, de cuius re agitur in primis, ex precepto diuino cum proxime obligat: ut omnes sentiantur. At vero si alius aduerti, velati sciendum, aut Prelatus auctoritatis distributionis habeatur ratio, secunda opinio non est omnino reuocanda.

Libet hic recensere causas, & quasi fontes, unde erronea conscientia dimanat. Eas *Hallus* ca. 20. libri primi citati quumque praecipuas collegit nimirum Ignorantiam, Affectionem, seu passionem auiam, Pusillanimitatem, Perplexitatem, ac demum Humilitatem animi, & Studium conseruandae se ab omni labe mortisera.

Venerunt autem vero principum possumus, quemadmodum, & ipse fatetur, auctum abesse, ut sit error, seu adeo causa erroris, ut propria fragilitate, propriis defectibus deest illi, maiorem in dies perfectiorem inducat.

Deinde vero Pusillanimitas ad serapulosam conscientiam magis videtur pertinere. Nam vero Perplexitas potius effectus, quum causam erroneae conscientiae dicenda. Afflictio quidem cum ratio non dominetur, modereturque ac praesertim cupiditas, & voluptas; affectu inordinabilis, & vincibilis ignorantia praecipua causa existit. Huc videtur referendum illud *Genes.* cap. 4. Nonne si bene egeris, recipies finem autem male statim in foribus peccatum tuum aderit? Sed sub te erit appetitus eius, & tui dominabitur illius.

Iacobus Apostol. cap. 1. Enucleatur, nam cum dixeris, Vniuersique vero tantatur à propria concupiscentia abstractus, & illocus. Subdit. Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi. Et praclare in hanc sententiam *Demosthenes Olynthica* tertia: omnium est facillimum scipsum decipere: quisque enim quod cupit, hoc etiam existimat. Et *Aristoteles* lib. 3. Ethicorum cap. 4. in fin. Plenius autem et vulgo hominibus deceptio surrepere ob voluntatem videtur, quibus scilicet voluptas, licet non sit, bonum tamen apparet.

Duplex autem in vniuersum error huiusmodi & duplici intellectus defectus dimanans videtur esse. Deficit autem intellectus duo quodam modo, quando deficit in proprio actu, qui in veri cognitione cernitur: altero vero modo, quando deficit in actu, qui non ad propriam obiectum, sed ad inferiores vires, & facultates moderandas refertur. Communis Philosophorum, Theologorumque Legatur *D. Tho.* 12. q. 74. art. 1. defectus porro intellectus in vniuerso actu pariter bifariam. In proprio sum positum tum negatue. Defectum negatiuum ignorantiam, positionem autem generis nominis, quod vtrumque complexitur, errorem appellat.

In actu autem ad inferiores potentias relato, vel quia ab his deusibus deliberare imperat ipsarum defectus, atque inordinatos actus, vel quia post deliberationem, cum scilicet praesentem, illos insurgere, eos non coarctas, ac reprimis; sed potius in ipsis immoratur, & delectatur cognitione. Quae de re fufe in nostris de cognoscenda peccatorum natura commentariis.

De Conscientia Probabili, eiusque obligatione, Recensentur varia Doctorum opinioniones. Cap. V.

S V M M A R I V M.

1 Conscientia dubia, & probabilis inter se distinguuntur si eius opinio, & dubium.

Cor-

Conscientia probabilis est, cum assensu alterius partis, nec tollitur per formidinem oppositam eam.

Conscientia dubia est, quæ nec verè assensum, aut dissentium habeat, cum æqualis sit extremorum convenientia.

Assensus opinionis, seu conscientie probabilis unde proveniat.

Principia conclusionis intrinseca & extrinseca quæ, & quomodo generant assensum.

An contra propriam opinionem seu conscientiam probabilem operari liceat sine peccato.

Quomodo præsens quaestio intelligenda sit ut à superiori q. distinctæ, præcedentis.

In quibus illicitum sit sequi opinionem propriam secundum Caiet.

Omnis opinio in certam regulam resolvenda est, & quantum illa sit, ut eod.

In moralibus non licet sequi opinionem propriam, nisi sequendo partem tutiorem, & ratio quare.

Partis tutor iudicanda quæ, ut eod.

Sequendo propriam opin. est minus tutam, quando quis non peccet.

Ex autoritate & ratione probatur.

In opinionibus quinque ordo servandus, & quæ ab ignorantibus quæ à doctis sequenda sit, secundum Caiet.

Quamvis opinio sequenda secundum alios Summistas, & quæ opinio communis sit appellanda.

In quo foro & a quibus ordo à Summistis assignatus observandus, secundum Nau.

Opinio tua conscientia sequenda quæ secundum Ant.

In Scholis ubi speculativa res tractantur, licet pyramides tueri sententiam, in prædictis vero secus statumendum doctrina Soti.

Doctrina Antonij de Corduba de vivo docto, quæ opinio magis sequenda sit.

Conclusio generalis, Autorisque scopus in particulari proponitur.

Quamvis nonnulli eius sint sententiae, ut idem plane putent esse conscientiam dubiam, & conscientiam, seu opinionem probabilem, ut tamè rectè Bar. Medina 1.2.q.19. art.6. docet, sicut opinio, & dubium inter se differunt, ita etiam conscientia dubia, & probabilis inter se distinguuntur. Siquidem, opinio seu conscientia probabilis semper est cum assensu alterius partis, quævis cum aliqua etiam formidine alterius partis. Unde opinio, seu conscientia probabilis in hoc consistit; quod rationes pro ea adductæ, maiorem convenientiam ostendunt extremorum inter se in una parte contradictionis, quam in alia. Nec obstat, quod sit cum formidine quadam alterius partis talis. n. formido, verè assensum alterius partis non tollit, sed solum in hoc consistit, quod quis existimet, partem oppositam esse veram, quod ei adhuc non ostendunt rationes ad istam partem. At vero, qui dubitat, nec verè assensum habet, nec dissentium, sed non nino dubius manet; & consequenter conscientia dubia ea est, & censetur, quâdo rationes tales sunt, quæ pro neutra parte contradictionis assensum, vel dissentium generant, sed intellectus ad utramque partem anceps manet, ex quo maior convenientia extremorum in una, quam in alia parte, ei non ostenditur. Unde quævis alij hæc duo inter se confundunt, nos tamen, & distincta inter se esse arbitramur, & de eis, tanquam de diversis, in sequentibus agemus.

Aduertendum autem est, huiusmodi assensum ali-

cuius opinionis, seu conscientie probabilis ob maiorem. c. conformitatem prædicat, & subiecti, in una parte contradictionis, quam in altera, ex duobus prout nire possit, vel primo, quia talis propositio est per se nota, & evidens, vel secundo, quia est probabilis, ob rationes probabiles, & veritatem ostendentes maiorem conformitatem in una parte contradictionis, quam in alia. Qui duo modi ita inter se distincti sunt, ut quis habere possit assensum vnius partis probabilem primo modo, hoc est, per principia intrinseca, & est assensum alterius partis oppositæ probabilem secundo modo, s. per principia extrinseca.

Principia intrinseca alicuius conclusionis sunt, vel causæ illius, vel effectus, vel definitio, vel aliquid simile; Principia vero extrinseca sunt, quod ea propositio sit aliquorum Doctorum, quibus probabilis videtur, ex quo credere et potest quicumque opinionem illam esse rationabilem, & probabilem, quæ principia extrinseca sunt ita communia, ut patet, quod ad quicumque opinionem applicari possunt. Nec tamen illas intellectu sunt contrarij assensus, quia non sunt ex eisdem principiis, nec de eadem propositione. Exempli gratia. Sit aliquis qui opinatur, & conscientiam hanc probabilem habet, quod eligens minus dignum omisso digniore, tenetur restituere, idem; deducit ex proprijs, & intrinsecis principiis restitutionis, & iniustitiae, quia, i. violatur iustitia distributiva, omnis. n. iniustitia dicitur dandum esse vnicuique quod suum est. (quæ opinioem sequuntur Palud. 4. d. 15. q. 2. concl. 4. Caiet. 2. 2. q. 62. art. 2. in respons. ad dubium 3. Burth. Med. lib. 1. Instru. Confess. c. 14. §. 32. in regula 4. & Pet. Nauar. lib. 2. de restit. c. 2. par. 2. dub. 1. num. 144. & Petr. de Arrag. 2. 2. q. 62. art. 2. circa respons. ad art. 4. dub. 1.) talis, in qua, assensum habet huius propositionis; Qui prætermittit digniorem in electione, tenetur ei restituere: Sed per principia extrinseca, quia, s. videt plures Doctores opinari contrarij, (ut Sotum lib. 4. de iustitia, q. 6. artic. 3. ad 6. Mart. Ledesin. 2. 2. q. 18. artic. 2. dub. 9. pag. 253. Adria. in 4. in materia de restit. in q. quæ incipit. Quia ius determinatum est, concl. 1. Naua. in Man. c. 17. nu. 73. Couar. Relect. in regula, Peccatum, p. 2. §. 7. num. 6. de reg. iur. lib. 6. Salom. 2. 2. q. 63. art. 4. contr. iur. 3. concl. 2. Ioseph. Angles in Flo rib. 4. Sententiarum, in q. de restit. faciendo propter negligentiam ecclesiasticorum, art. 1. difficult. 4. conclus. 2. Greg. de Val. to. 3. disp. 5. q. 7. puncto 2. dub. 6. & alios recentiores) habet assensum huius propositionis probabilis. Et rationabilis est opinio quæ afferit non teneri ad restitutionem, qui prætermittit digniorem in electione, non tamen habet assensum huius propositionis; Qui prætermittit digniorem, non tenetur ei restituere, s. n. habet duos assensus cõtradictorios. Unde, licet quis habens assensum vnius partis per propria principia, habere etiam potest assensum partis oppositæ per principia extrinseca: ut in exemplo allato, videre est: assensum tamen alterius partis oppositæ per propria principia, & intrinseca principia simul habere non potest, cõ hac ratione assensus duos cõtradictorios simul haberet, quod est absurdum. His ita in vniuersum circa naturam opinionis, & conscientie probabilis prænotatis, dubia quædam moralia examinanda, & soluenda sunt: quæ Cõfessarijs, & alijs maxime liciti vtilia, & necessaria sunt. Sit igitur in vniuersum

DVBIVM; An contra propriam opinionem vel contra probabiliorem operari sine peccato liceat? In qua re, ante oia sciendum est, non esse questionem; An liceat

licet

liceat agere contra dictamen propriæ conscientie in particulari deductum ex opinione propria, hoc enim ut ex dictis in capite præcedenti dub. 1. constat, peccatum est; sed quod est, An manente opinione probabili propria in communi, & in universali, qua existimat, aliquid esse peccatum, possit aliunde habere reventum iudicii conscientie, quod liceat ei sic, & nunc illud hec facere? Exempli gratia, Habens assensum huius propositionis in cõ, vel ex proprijs, vel ex proprijs extrinsecis deductum: Qui prætermittit digniorem tenetur restituere; An habere potest dictamen conscientie cum assensu determinato, quod ei sit licitum hic & nunc & sequendo opinionem oppositam Doctorem: Non teneri restituere digniori in electione prætermisso.

In hac re, diversa tradunt Doctores, qui etiam sunt confusi, & in cõ hanc materiam explicant, nec eã ad casus particulares applicant, ut propter a difficile sit ex tam communi & universali eorum doctrina, casus multos, qui quoties cõdugant, in particulari solvere. Ut igitur oia manifesta sint, primo quid alij sic scribit, deinde verò quid ipsi in varijs casib. particularib. faciendum arbitramur, paucis exponemus.

Primo igitur optime ¶ docet Caiet. in Summa, verbo, opinio, *in credendo* illicium est opinione ali quam propriam sequi, nisi submittendo eam regulæ superiori, scilicet, Sanctæ Matris Ecclesiæ, & Sedis Apostolicæ. **¶ 2.º** *¶ 3.º* *¶ 4.º* *¶ 5.º* *¶ 6.º* *¶ 7.º* *¶ 8.º* *¶ 9.º* *¶ 10.º* *¶ 11.º* *¶ 12.º* *¶ 13.º* *¶ 14.º* *¶ 15.º* *¶ 16.º* *¶ 17.º* *¶ 18.º* *¶ 19.º* *¶ 20.º* *¶ 21.º* *¶ 22.º* *¶ 23.º* *¶ 24.º* *¶ 25.º* *¶ 26.º* *¶ 27.º* *¶ 28.º* *¶ 29.º* *¶ 30.º* *¶ 31.º* *¶ 32.º* *¶ 33.º* *¶ 34.º* *¶ 35.º* *¶ 36.º* *¶ 37.º* *¶ 38.º* *¶ 39.º* *¶ 40.º* *¶ 41.º* *¶ 42.º* *¶ 43.º* *¶ 44.º* *¶ 45.º* *¶ 46.º* *¶ 47.º* *¶ 48.º* *¶ 49.º* *¶ 50.º* *¶ 51.º* *¶ 52.º* *¶ 53.º* *¶ 54.º* *¶ 55.º* *¶ 56.º* *¶ 57.º* *¶ 58.º* *¶ 59.º* *¶ 60.º* *¶ 61.º* *¶ 62.º* *¶ 63.º* *¶ 64.º* *¶ 65.º* *¶ 66.º* *¶ 67.º* *¶ 68.º* *¶ 69.º* *¶ 70.º* *¶ 71.º* *¶ 72.º* *¶ 73.º* *¶ 74.º* *¶ 75.º* *¶ 76.º* *¶ 77.º* *¶ 78.º* *¶ 79.º* *¶ 80.º* *¶ 81.º* *¶ 82.º* *¶ 83.º* *¶ 84.º* *¶ 85.º* *¶ 86.º* *¶ 87.º* *¶ 88.º* *¶ 89.º* *¶ 90.º* *¶ 91.º* *¶ 92.º* *¶ 93.º* *¶ 94.º* *¶ 95.º* *¶ 96.º* *¶ 97.º* *¶ 98.º* *¶ 99.º* *¶ 100.º* *¶ 101.º* *¶ 102.º* *¶ 103.º* *¶ 104.º* *¶ 105.º* *¶ 106.º* *¶ 107.º* *¶ 108.º* *¶ 109.º* *¶ 110.º* *¶ 111.º* *¶ 112.º* *¶ 113.º* *¶ 114.º* *¶ 115.º* *¶ 116.º* *¶ 117.º* *¶ 118.º* *¶ 119.º* *¶ 120.º* *¶ 121.º* *¶ 122.º* *¶ 123.º* *¶ 124.º* *¶ 125.º* *¶ 126.º* *¶ 127.º* *¶ 128.º* *¶ 129.º* *¶ 130.º* *¶ 131.º* *¶ 132.º* *¶ 133.º* *¶ 134.º* *¶ 135.º* *¶ 136.º* *¶ 137.º* *¶ 138.º* *¶ 139.º* *¶ 140.º* *¶ 141.º* *¶ 142.º* *¶ 143.º* *¶ 144.º* *¶ 145.º* *¶ 146.º* *¶ 147.º* *¶ 148.º* *¶ 149.º* *¶ 150.º* *¶ 151.º* *¶ 152.º* *¶ 153.º* *¶ 154.º* *¶ 155.º* *¶ 156.º* *¶ 157.º* *¶ 158.º* *¶ 159.º* *¶ 160.º* *¶ 161.º* *¶ 162.º* *¶ 163.º* *¶ 164.º* *¶ 165.º* *¶ 166.º* *¶ 167.º* *¶ 168.º* *¶ 169.º* *¶ 170.º* *¶ 171.º* *¶ 172.º* *¶ 173.º* *¶ 174.º* *¶ 175.º* *¶ 176.º* *¶ 177.º* *¶ 178.º* *¶ 179.º* *¶ 180.º* *¶ 181.º* *¶ 182.º* *¶ 183.º* *¶ 184.º* *¶ 185.º* *¶ 186.º* *¶ 187.º* *¶ 188.º* *¶ 189.º* *¶ 190.º* *¶ 191.º* *¶ 192.º* *¶ 193.º* *¶ 194.º* *¶ 195.º* *¶ 196.º* *¶ 197.º* *¶ 198.º* *¶ 199.º* *¶ 200.º* *¶ 201.º* *¶ 202.º* *¶ 203.º* *¶ 204.º* *¶ 205.º* *¶ 206.º* *¶ 207.º* *¶ 208.º* *¶ 209.º* *¶ 210.º* *¶ 211.º* *¶ 212.º* *¶ 213.º* *¶ 214.º* *¶ 215.º* *¶ 216.º* *¶ 217.º* *¶ 218.º* *¶ 219.º* *¶ 220.º* *¶ 221.º* *¶ 222.º* *¶ 223.º* *¶ 224.º* *¶ 225.º* *¶ 226.º* *¶ 227.º* *¶ 228.º* *¶ 229.º* *¶ 230.º* *¶ 231.º* *¶ 232.º* *¶ 233.º* *¶ 234.º* *¶ 235.º* *¶ 236.º* *¶ 237.º* *¶ 238.º* *¶ 239.º* *¶ 240.º* *¶ 241.º* *¶ 242.º* *¶ 243.º* *¶ 244.º* *¶ 245.º* *¶ 246.º* *¶ 247.º* *¶ 248.º* *¶ 249.º* *¶ 250.º* *¶ 251.º* *¶ 252.º* *¶ 253.º* *¶ 254.º* *¶ 255.º* *¶ 256.º* *¶ 257.º* *¶ 258.º* *¶ 259.º* *¶ 260.º* *¶ 261.º* *¶ 262.º* *¶ 263.º* *¶ 264.º* *¶ 265.º* *¶ 266.º* *¶ 267.º* *¶ 268.º* *¶ 269.º* *¶ 270.º* *¶ 271.º* *¶ 272.º* *¶ 273.º* *¶ 274.º* *¶ 275.º* *¶ 276.º* *¶ 277.º* *¶ 278.º* *¶ 279.º* *¶ 280.º* *¶ 281.º* *¶ 282.º* *¶ 283.º* *¶ 284.º* *¶ 285.º* *¶ 286.º* *¶ 287.º* *¶ 288.º* *¶ 289.º* *¶ 290.º* *¶ 291.º* *¶ 292.º* *¶ 293.º* *¶ 294.º* *¶ 295.º* *¶ 296.º* *¶ 297.º* *¶ 298.º* *¶ 299.º* *¶ 300.º* *¶ 301.º* *¶ 302.º* *¶ 303.º* *¶ 304.º* *¶ 305.º* *¶ 306.º* *¶ 307.º* *¶ 308.º* *¶ 309.º* *¶ 310.º* *¶ 311.º* *¶ 312.º* *¶ 313.º* *¶ 314.º* *¶ 315.º* *¶ 316.º* *¶ 317.º* *¶ 318.º* *¶ 319.º* *¶ 320.º* *¶ 321.º* *¶ 322.º* *¶ 323.º* *¶ 324.º* *¶ 325.º* *¶ 326.º* *¶ 327.º* *¶ 328.º* *¶ 329.º* *¶ 330.º* *¶ 331.º* *¶ 332.º* *¶ 333.º* *¶ 334.º* *¶ 335.º* *¶ 336.º* *¶ 337.º* *¶ 338.º* *¶ 339.º* *¶ 340.º* *¶ 341.º* *¶ 342.º* *¶ 343.º* *¶ 344.º* *¶ 345.º* *¶ 346.º* *¶ 347.º* *¶ 348.º* *¶ 349.º* *¶ 350.º* *¶ 351.º* *¶ 352.º* *¶ 353.º* *¶ 354.º* *¶ 355.º* *¶ 356.º* *¶ 357.º* *¶ 358.º* *¶ 359.º* *¶ 360.º* *¶ 361.º* *¶ 362.º* *¶ 363.º* *¶ 364.º* *¶ 365.º* *¶ 366.º* *¶ 367.º* *¶ 368.º* *¶ 369.º* *¶ 370.º* *¶ 371.º* *¶ 372.º* *¶ 373.º* *¶ 374.º* *¶ 375.º* *¶ 376.º* *¶ 377.º* *¶ 378.º* *¶ 379.º* *¶ 380.º* *¶ 381.º* *¶ 382.º* *¶ 383.º* *¶ 384.º* *¶ 385.º* *¶ 386.º* *¶ 387.º* *¶ 388.º* *¶ 389.º* *¶ 390.º* *¶ 391.º* *¶ 392.º* *¶ 393.º* *¶ 394.º* *¶ 395.º* *¶ 396.º* *¶ 397.º* *¶ 398.º* *¶ 399.º* *¶ 400.º* *¶ 401.º* *¶ 402.º* *¶ 403.º* *¶ 404.º* *¶ 405.º* *¶ 406.º* *¶ 407.º* *¶ 408.º* *¶ 409.º* *¶ 410.º* *¶ 411.º* *¶ 412.º* *¶ 413.º* *¶ 414.º* *¶ 415.º* *¶ 416.º* *¶ 417.º* *¶ 418.º* *¶ 419.º* *¶ 420.º* *¶ 421.º* *¶ 422.º* *¶ 423.º* *¶ 424.º* *¶ 425.º* *¶ 426.º* *¶ 427.º* *¶ 428.º* *¶ 429.º* *¶ 430.º* *¶ 431.º* *¶ 432.º* *¶ 433.º* *¶ 434.º* *¶ 435.º* *¶ 436.º* *¶ 437.º* *¶ 438.º* *¶ 439.º* *¶ 440.º* *¶ 441.º* *¶ 442.º* *¶ 443.º* *¶ 444.º* *¶ 445.º* *¶ 446.º* *¶ 447.º* *¶ 448.º* *¶ 449.º* *¶ 450.º* *¶ 451.º* *¶ 452.º* *¶ 453.º* *¶ 454.º* *¶ 455.º* *¶ 456.º* *¶ 457.º* *¶ 458.º* *¶ 459.º* *¶ 460.º* *¶ 461.º* *¶ 462.º* *¶ 463.º* *¶ 464.º* *¶ 465.º* *¶ 466.º* *¶ 467.º* *¶ 468.º* *¶ 469.º* *¶ 470.º* *¶ 471.º* *¶ 472.º* *¶ 473.º* *¶ 474.º* *¶ 475.º* *¶ 476.º* *¶ 477.º* *¶ 478.º* *¶ 479.º* *¶ 480.º* *¶ 481.º* *¶ 482.º* *¶ 483.º* *¶ 484.º* *¶ 485.º* *¶ 486.º* *¶ 487.º* *¶ 488.º* *¶ 489.º* *¶ 490.º* *¶ 491.º* *¶ 492.º* *¶ 493.º* *¶ 494.º* *¶ 495.º* *¶ 496.º* *¶ 497.º* *¶ 498.º* *¶ 499.º* *¶ 500.º* *¶ 501.º* *¶ 502.º* *¶ 503.º* *¶ 504.º* *¶ 505.º* *¶ 506.º* *¶ 507.º* *¶ 508.º* *¶ 509.º* *¶ 510.º* *¶ 511.º* *¶ 512.º* *¶ 513.º* *¶ 514.º* *¶ 515.º* *¶ 516.º* *¶ 517.º* *¶ 518.º* *¶ 519.º* *¶ 520.º* *¶ 521.º* *¶ 522.º* *¶ 523.º* *¶ 524.º* *¶ 525.º* *¶ 526.º* *¶ 527.º* *¶ 528.º* *¶ 529.º* *¶ 530.º* *¶ 531.º* *¶ 532.º* *¶ 533.º* *¶ 534.º* *¶ 535.º* *¶ 536.º* *¶ 537.º* *¶ 538.º* *¶ 539.º* *¶ 540.º* *¶ 541.º* *¶ 542.º* *¶ 543.º* *¶ 544.º* *¶ 545.º* *¶ 546.º* *¶ 547.º* *¶ 548.º* *¶ 549.º* *¶ 550.º* *¶ 551.º* *¶ 552.º* *¶ 553.º* *¶ 554.º* *¶ 555.º* *¶ 556.º* *¶ 557.º* *¶ 558.º* *¶ 559.º* *¶ 560.º* *¶ 561.º* *¶ 562.º* *¶ 563.º* *¶ 564.º* *¶ 565.º* *¶ 566.º* *¶ 567.º* *¶ 568.º* *¶ 569.º* *¶ 570.º* *¶ 571.º* *¶ 572.º* *¶ 573.º* *¶ 574.º* *¶ 575.º* *¶ 576.º* *¶ 577.º* *¶ 578.º* *¶ 579.º* *¶ 580.º* *¶ 581.º* *¶ 582.º* *¶ 583.º* *¶ 584.º* *¶ 585.º* *¶ 586.º* *¶ 587.º* *¶ 588.º* *¶ 589.º* *¶ 590.º* *¶ 591.º* *¶ 592.º* *¶ 593.º* *¶ 594.º* *¶ 595.º* *¶ 596.º* *¶ 597.º* *¶ 598.º* *¶ 599.º* *¶ 600.º* *¶ 601.º* *¶ 602.º* *¶ 603.º* *¶ 604.º* *¶ 605.º* *¶ 606.º* *¶ 607.º* *¶ 608.º* *¶ 609.º* *¶ 610.º* *¶ 611.º* *¶ 612.º* *¶ 613.º* *¶ 614.º* *¶ 615.º* *¶ 616.º* *¶ 617.º* *¶ 618.º* *¶ 619.º* *¶ 620.º* *¶ 621.º* *¶ 622.º* *¶ 623.º* *¶ 624.º* *¶ 625.º* *¶ 626.º* *¶ 627.º* *¶ 628.º* *¶ 629.º* *¶ 630.º* *¶ 631.º* *¶ 632.º* *¶ 633.º* *¶ 634.º* *¶ 635.º* *¶ 636.º* *¶ 637.º* *¶ 638.º* *¶ 639.º* *¶ 640.º* *¶ 641.º* *¶ 642.º* *¶ 643.º* *¶ 644.º* *¶ 645.º* *¶ 646.º* *¶ 647.º* *¶ 648.º* *¶ 649.º* *¶ 650.º* *¶ 651.º* *¶ 652.º* *¶ 653.º* *¶ 654.º* *¶ 655.º* *¶ 656.º* *¶ 657.º* *¶ 658.º* *¶ 659.º* *¶ 660.º* *¶ 661.º* *¶ 662.º* *¶ 663.º* *¶ 664.º* *¶ 665.º* *¶ 666.º* *¶ 667.º* *¶ 668.º* *¶ 669.º* *¶ 670.º* *¶ 671.º* *¶ 672.º* *¶ 673.º* *¶ 674.º* *¶ 675.º* *¶ 676.º* *¶ 677.º* *¶ 678.º* *¶ 679.º* *¶ 680.º* *¶ 681.º* *¶ 682.º* *¶ 683.º* *¶ 684.º* *¶ 685.º* *¶ 686.º* *¶ 687.º* *¶ 688.º* *¶ 689.º* *¶ 690.º* *¶ 691.º* *¶ 692.º* *¶ 693.º* *¶ 694.º* *¶ 695.º* *¶ 696.º* *¶ 697.º* *¶ 698.º* *¶ 699.º* *¶ 700.º* *¶ 701.º* *¶ 702.º* *¶ 703.º* *¶ 704.º* *¶ 705.º* *¶ 706.º* *¶ 707.º* *¶ 708.º* *¶ 709.º* *¶ 710.º* *¶ 711.º* *¶ 712.º* *¶ 713.º* *¶ 714.º* *¶ 715.º* *¶ 716.º* *¶ 717.º* *¶ 718.º* *¶ 719.º* *¶ 720.º* *¶ 721.º* *¶ 722.º* *¶ 723.º* *¶ 724.º* *¶ 725.º* *¶ 726.º* *¶ 727.º* *¶ 728.º* *¶ 729.º* *¶ 730.º* *¶ 731.º* *¶ 732.º* *¶ 733.º* *¶ 734.º* *¶ 735.º* *¶ 736.º* *¶ 737.º* *¶ 738.º* *¶ 739.º* *¶ 740.º* *¶ 741.º* *¶ 742.º* *¶ 743.º* *¶ 744.º* *¶ 745.º* *¶ 746.º* *¶ 747.º* *¶ 748.º* *¶ 749.º* *¶ 750.º* *¶ 751.º* *¶ 752.º* *¶ 753.º* *¶ 754.º* *¶ 755.º* *¶ 756.º* *¶ 757.º* *¶ 758.º* *¶ 759.º* *¶ 760.º* *¶ 761.º* *¶ 762.º* *¶ 763.º* *¶ 764.º* *¶ 765.º* *¶ 766.º* *¶ 767.º* *¶ 768.º* *¶ 769.º* *¶ 770.º* *¶ 771.º* *¶ 772.º* *¶ 773.º* *¶ 774.º* *¶ 775.º* *¶ 776.º* *¶ 777.º* *¶ 778.º* *¶ 779.º* *¶ 780.º* *¶ 781.º* *¶ 782.º* *¶ 783.º* *¶ 784.º* *¶ 785.º* *¶ 786.º* *¶ 787.º* *¶ 788.º* *¶ 789.º* *¶ 790.º* *¶ 791.º* *¶ 792.º* *¶ 793.º* *¶ 794.º* *¶ 795.º* *¶ 796.º* *¶ 797.º* *¶ 798.º* *¶ 799.º* *¶ 800.º* *¶ 801.º* *¶ 802.º* *¶ 803.º* *¶ 804.º* *¶ 805.º* *¶ 806.º* *¶ 807.º* *¶ 808.º* *¶ 809.º* *¶ 810.º* *¶ 811.º* *¶ 812.º* *¶ 813.º* *¶ 814.º* *¶ 815.º* *¶ 816.º* *¶ 817.º* *¶ 818.º* *¶ 819.º* *¶ 820.º* *¶ 821.º* *¶ 822.º* *¶ 823.º* *¶ 824.º* *¶ 825.º* *¶ 826.º* *¶ 827.º* *¶ 828.º* *¶ 829.º* *¶ 830.º* *¶ 831.º* *¶ 832.º* *¶ 833.º* *¶ 834.º* *¶ 835.º* *¶ 836.º* *¶ 837.º* *¶ 838.º* *¶ 839.º* *¶ 840.º* *¶ 841.º* *¶ 842.º* *¶ 843.º* *¶ 844.º* *¶ 845.º* *¶ 846.º* *¶ 847.º* *¶ 848.º* *¶ 849.º* *¶ 850.º* *¶ 851.º* *¶ 852.º* *¶ 853.º* *¶ 854.º* *¶ 855.º* *¶ 856.º* *¶ 857.º* *¶ 858.º* *¶ 859.º* *¶ 860.º* *¶ 861.º* *¶ 862.º* *¶ 863.º* *¶ 864.º* *¶ 865.º* *¶ 866.º* *¶ 867.º* *¶ 868.º* *¶ 869.º* *¶ 870.º* *¶ 871.º* *¶ 872.º* *¶ 873.º* *¶ 874.º* *¶ 875.º* *¶ 876.º* *¶ 877.º* *¶ 878.º* *¶ 879.º* *¶ 880.º* *¶ 881.º* *¶ 882.º* *¶ 883.º* *¶ 884.º* *¶ 885.º* *¶ 886.º* *¶ 887.º* *¶ 888.º* *¶ 889.º* *¶ 890.º* *¶ 891.º* *¶ 892.º* *¶ 893.º* *¶ 894.º* *¶ 895.º* *¶ 896.º* *¶ 897.º* *¶ 898.º* *¶ 899.º* *¶ 900.º* *¶ 901.º* *¶ 902.º* *¶ 903.º* *¶ 904.º* *¶ 905.º* *¶ 906.º* *¶ 907.º* *¶ 908.º* *¶ 909.º* *¶ 910.º* *¶ 911.º* *¶ 912.º* *¶ 913.º* *¶ 914.º* *¶ 915.º* *¶*

dicio sequentes, & velut aves, quæ unam volantes alie aliam sequuntur, (ut contingit in ijs, qui sunt eiusdē factionis) hi enim quis numero plures, opinionē tū cōmuniorem non faciunt, sed cōmuniore ea dicenda, & defendenda est, quam ses, aut septem auctores classici, iuri docti, rem ex professo tradantes, sequuntur; hæc enim inquit, præferenda est illi, quæ à quinquaginta alijs, qui sola ferè auctoritate priorum ducuntur, probata est. Vnde, si utraque habet octo, vel decem assertores graves, & eum iudicio cum sequentes, utraque communis dici potest. Ex quibus infert, non esse admodum laudandos quosdam recentiores, qui diligentiores sunt in computando numero Doctorem, quam in rationibus, & argumentis aliorum examinandis & discutendis.

- 11 *Tertio*, § S. Ant. p. 1. titu. 3. c. 10. §. 10. docet, quod secus si scandalum, nisi quis tuta conscientia sequi opinionem, quæ habet pro se notabiles Doctores, dummodo talis opinio non sit contra auctoritatem expressam Sacre Scripturæ, aut determinationem Ecclesiæ, & dummodo credat eam probabiliorē, maxime post debitum diligentiam de inquirenda veritate factam. Cum enim in rebus moralibus inter doctos & sanctos viros sint opiniones contrariæ (ut u. g. S. Tho. in addit. 3. p. q. 6. art. 5. tenet, quod post lapsum in mortale, non tenetur quis statim confiteri sub precepto, habita copia confessionis, nisi in quibuslibet casibus ibi positis, & cum eo tenet Richard. 4. d. 17. artic. 3. q. 6. & alij. Sed Bonau. in 4. d. 17. p. 2. dist. art. 2. q. 2. ait, religiosus saltem habita copia confessionis teneri statim confiteri post lapsum in peccatum mortale, quia totū tempus uitæ eorum est tempus penitentiae, & Alex. de Alen. par. 4. q. 18. memb. 4. art. 4. id videtur tenere de oibus data opportunitate loci, temporis, & Sacerdotis), satis est quamcumque opinionem talium Doctorem sequi, quousque illa minus tuta sit, dummodo contrarium ab Ecclesia definitum nō sit. Quoad ignaros vero ait, eos sequi posse quamcumque opinionem uoluerint, dummodo sit aliquius Doctorem magni, id quod etiam Albertum Magnum docuisse, S. Antonium, ubi supra, testatur.

- Quarto*, Sorus lib. 3. de iustitia, quaest. 6. art. 5. ad quartum, loquens de hominibus doctis, & peritis, qui iudicare sciunt inter opiniones, loquitur, n. de *Iudic. d. 12* & *Medici*) ait, quod licet § in scholis ubi res speculative tractantur, licitum sit Doctores, tueri opinionē minus probabilem, relicta probabiliori, ex eo quod in huiusmodi scholasticis disputationibus nullum periculum, & præiudicium alicui infertur: in praxi tñ, in quib. præiudicari potest alteri, scus dicendum est: Vnde in his duo tradit, *Primum* est: Non licere omnia probabiliori minus probabilem sequi opinionem, quia sic exponeret se periculo nocendi alteri, & eligendi partem minus tutam, quod non licet. *Secundum* est. Quando & quæ probabiles sunt opiniones, tunc non est manifestum peccatum, nunc vnam, nunc alteram opinionem sequi, vix tamen, inquit, carere potest scandalo. In hanc sententiam propendet Adrianus quodlib. 2. puncto 3. vers. *¶ deo pro responsione* littera A. ubi ait, non esse licitum agere vnamquam contra propriam suam, seu opinionem. Probat hoc *Primo*, Quia non licet recedere a vero; sed agendo cōtra propriam opinionem recedit a vero, ut ipse existimat. *Secundo*, quia nullus licet potest id agere, de quo non potest iudicare, dum agit, quod ipsum hoc; sed impossibile est alicum iudicare, quod sibi licet agere

contra suam sententiam, vel opinionem de bono. Ergo non licet operari contra propriam opinionē. Minor patet: quia sic simul in eodem intellectu essent duo assensus, seu duo iudicia cōtraria; ut v. g. iudicaret quod operari A. sit malum, & qd operari A. non sit malum; ex quo ponit iudicare qd sibi licet. Huc etiam sciat laici Conrad. lib. 7. de Contra. c. 1. v. l. cō. et lib. 1. cas. 5. & 7. & concl. 2. Et expresse Anton. de Cord. lib. 2. quaest. 10. art. 3. ubi tria de viro docto *13* tradit, *Primum* est, Quod § quoties aliqua opinio probabilior dicit aliquid esse peccatum, toties illa sequenda est, & secundum eā operandum est. Cum quo consentit Adria. vbi sup. ut constat, quia dum dicit non esse licitum contra propriam opin. agere, consequenter docere debet, nec licitum esse contra probabiliorum operari; vnicuique n. opinio propria videtur probabilior. *Secundum* est, Quod si opiniones æque probabiles sint, i. rationes æque probabiles pro vtraque parte sint, tutor est eligenda. *Ratio* pro vtroque dicto est: quia in dubijs pars tutor est eligenda, ne humo se periculo peccandi exponat, partem minus tutā sequendo; in viros; aut casu res videtur esse dubia. *Tertium* est. Quando aliqua opinio probabilior est, qd dicit aliquid non esse peccatum, licet contraria opinio tutor sit, potest quis illam opinionem magis probabilem sequi, et alii minus tuta sit. Quia alias nunquam excusaretur hō a peccato p. aliquam opinionem, quæ certitudo haberi non potest, quod est absurdum. Quæritur autem ad ignaros & indoctos attinet, docet posse eos sequi tutiorem, & probabiliorē.

- Quinto* Barthol. Mod. 1. 2. q. 19. art. 6. & Salom. 2. 2. 14. q. 6. 3. art. 4. Contr. § docet licitum esse sequi opinionem probabilem, quæ opposita sit probabiliori; quando aut vtræque opinio æque probabilis est, sequi potest quam voluerit. Hæc sunt, qd ab auctoribus in hac materia sic in vaueris asseruntur; quia vero in moralibus res in particulari examinandæ sunt, & dubij esse poterit non solum de doctis & peritis, sed etiam de ignaris, & ijs, qui aliorum consilia sequuntur, ut vtrique in seq. dicemus; vbi etiam de diuersis peritum generibus, ac rebus diuersis ac distinctis, prout materię moralis ratio expositulat, agemus, hoc nimirum ord. n. v. Primo de peritis & doctis; Secundo de ignorantibus, & imperitis; Tertio de Confessoribus, & Penitēte; Quarto, de Medico; Quinto de Iudice, & Advocato; Sexto demum de subdito erga superiorem suum, quomodo. Vnusquisque horum, secundū, aut contra opinionem suam, aut alterius probabilem, agere, aut minus probabilem agere, & operari possit, aut teneatur, disputemus.

ADDITIONES.

- 1* Vt in exemplo allato, *Aliud exemplum* offerri dicitur a quo tota hæc narratio videtur esse desumpta, de eo, qui cum ex vna parte ex aliam se peccare, aliquid ex maiori ratione lucrificantis accipere ob rationes ex peccatis natura, & in diti. § quæ soluit, ut Auctor Aristot. lib. Politic. quem omnes sequuntur non in lucro, sed in iustitia versantur: ex altera tamen parte illiusmodi lucrum accipiendum putat; eo adductus testimonium, atq; auctoritate communis opinionis, maxime probabilis, quæ asserta, nullam hac in re peccatum admitti, lib. 2. c. 16. to. 1. *In* *credendis*. In his non solum propria in opor. uis consistendum est, a se inquam exogitata, sed neque si carereperit ab aliquo alio, vel sancti iussu, doctissimi; ut v. g.

ubi Ecclesia, cuius nomine, & Concilia, Summumq; Pontificem complectimur, aliter definiuerit. Ipsa siquidem cum sit Spiritus Sancti instructa, atque erudita, & ut apud Oseam 2. Christo in sempiternū desponsata; ne transferum quidem vagum in fide deficere, neque in credendis potest aberrare. At illi quamvis vite sanctitate, & doctrina præstantissimi, quia homines, humanosq; spiritum interdum loquentes, siuii uinime potuit, ut aliquando non hallucinarentur. Ex Patribus quinam opinioes à fide aberrantes habuerint, inquit Melchior Cano lib. 7. de locis Theologicis. c. 3. nu. 3. & seqq. qui ex Scholasticis etiam in sacrorum numeris celebris Azor institutio. Moralium lib. 2. cap. 9. Precept. 1. Nos eos proprijs nominibus recensendo superfedentes, ne, ut inuerecundus Cæsar, Patrum verenda detegamus, illud potius addemus, pietissimis, atque eruditissimis illis uiris illiusmodi opinioes idcirco vitio non esse vertendas, tum quod mentis, non uoluntatis vitio lapsi sunt, tum quia eorum tempestiue nulla ecclesia de ijs definitio adhuc exibat.

Ceterum quæ ibidem ab Azorio ponuntur in medio de non miscendis Physicis, & ad speculationem attentibus questionibus cum practicis, & quæ actionem attingunt ut priorum controuersiarum altera pars, quæ fortasse quispiam sequeretur, posterioem reuocatur, & firmitudini officiat; non sunt omnino contemnendæ, neque à re proposita prorsus alienæ.

Controuersum est apud Philosophos, exempli causa.

1. An aqua, quæ ex herbis vi caloris elicitur, sit eiusdem speciei, cuius est aqua naturalis.

2. An vinum ex fructibus conflatum sit eiusdem speciei, cuius est vinum expressum ex uua, atque: An hoc albi sit diuersum a rubro.

3. An balsamum aduictum ex India sit eiusdem speciei, cuius est illud, quod in sola nascitur Palestina.

4. An gelu, nix, glacies, & pluuia speciei inter se differant.

5. An Eunuchi utroque testiculo carentes rem habere cum muliere, ac semen emittere queant.

6. Num sanguis sit pars animalis uiuentis, & animata.

7. An oleum ex Iunipero, vel lino, vel amygdalis, vel pisce Balena expressum, siue collectum eiusdem sit vis, & naturæ, cuius est oleum oliuærum.

At tamen certum est.

1. Baptismum non posse confici, nisi in aqua naturali; siue ex flumine, siue ex mari, siue pluuia, & grandine, nique expressa, non autem in ea quæ vi artis ex herbis, aut floribus exprimitur.

2. Eucharistiam uero in solo uino ex uite producto; siue albu, siue nigrum existat.

3. Et Christum ex uino oliuærum oleo.

4. Eunuchos memoratos non esse idoneos ad matrimonium contrahendum: ita Sixtus V. decreuit.

5. Sanguinem in Christo esse assumptum ad hypostasis, & personæ diuinæ unitatem: ut colligitur ex concilio Tridentino, sess. 3. cap. 5.

6. Probabilis uero est, balsamum importatum ex India aptum atque accommodatum esse ad confirmationis Sacramentum conficiendum. Nogar. consil. p. 1. De Sacram. Vniuers. conf. 1. nu. 1. & Azor loco citato.

c. Quia est tutior opinio. huius rei plurima solent in medium offerri exempla. v. g.

Tutor est opinio asserentium.

1. Circumstantiis peccatorum speciem non mutantem, sed insigniter eorum deformitatem augentes in Penitentia sacramento necessario esse explicandas, præsertim si persineant ad materiale obiectum, cuiusmodi sunt quantitas

rei furto ablata. Tutior em dicit Azor loco notato, & q; etiam probabilior Henric. de Penit. lib. 2. cap. 7. nu. 5. in eandem sententiam ita acceptam descendit Greg. de Valent. tom. 4. disput. 3. q. 1. p. 1. versic. Ex hoc quoque sua damento, tamen si aliquo contrarium, quam & ipse dicit communem, tuetur, ut probabilior, ut ipse arbitratur; contra Francisc. Suarez Tom. 4. disput. 2. 2. sess. 3. 2. In suscipiendis ordinibus ad sacramenti substantiam necessario pertinere, ut qui promouetur ad ordines, manu tunc materiâ sibi in ipsi ordinibus porrectam. Henric. quoq. lib. 10. c. 10. in prin. De ordinis sacramento. tutior em appellat, & Gregor. de Valent. tom. 4. disput. 9. q. 1. punct. 5. prope finem, probabilior, atque in praxi usurpatum.

4. In foro conscientie nullam esse concessionem impetrantem à Summo Pontifice sine iusta causa Parochis, aut Episcopis, ut à suis Ecclesijs possint abesse, cum ad residendum, ut suior sententia est, iure diuino compelluntur.

5. Præceptum elemosinæ erogandi vim habere etiam quando pauper aliqua graui, nedum extrema necessitate premitur.

6. Non impleri eiusmodi præceptum de elemosina, si simpliciter, ac plane indigenti pecunia duntaxat mutuo datur.

7. Peccatum obnoxium esse, qui digniore post habito, minus idoneo, minusq; digno Ecclesiasticum beneficium coferre.

Verum enimuero non semper cogimur complere magis tuas opinioes, atque id quod tutius fieri potest, quin etiam eis aduersantes tua conscientia sequi possumus, quod minus tutum habetur. Tutius quidem est, ut hac superioribus addamus.

1. In diebus festis, & sacris detestari, & dolere peccata.

2. Nostrum peccatorum confessionem statim facere, atque nobis opportunitas sit oblata.

3. Circumstantiam, quam peccatum ex die festo, in quo fuerit admissum, recipit, confiteri.

4. Ex mutuo cessantis lucri ratione nihil accipere.

5. Exilinare, promissionem iureiurandi firmatam, licet in re alioquin leui, ad mortale, non autem veniale peccatum obligandi vim obtinere.

6. Ne iudex nocentem per allegata, & probata condemnent, atque interimat, quem prius in reuera uocis esse innocentem.

7. Pro suarum rerum defensione diurnum suum non accipere.

8. Ne in re condemnatus ad carcerem, ut ibi, me peccata, sibi penam oblatum sumat.

9. Refutere lucrum parum ludo legibus prohibito.

10. In suscipiendo Baptismi, vel Penitentia sacramento habere saltem attritionem, quæ existimetur bona fide esse contritio.

Ita inquam hæc omnia sunt magis tua censenda; ut nullum sit peccatum sequi contraria. Affirmatiui septima opiniois vera intelligatur de defensione propria rei ad uitam simpliciter necessaria, quam aliter tueri non licet; ut si quis conarctur tibi eripere equum, quem ad uitam fugam conseruandum parasti. Negatiua uero postremo de ea contritioe, quæ tamen si uera attritio a peccatore cognoscatur, tamē excludit omnem peccandi uoluntatem, & prauum affectum; cuiusmodi est peccatorum dolor metu Gehennæ conceptus, aut desiderio, & studio æternæ uite. Vide Azor loco memorato lib. 2. Instit. Moral. to. 1. cap. 12. si quis hæc explicantem.

d. Aut consuetudinem approbatam. Eiusmodi siquidem consuetudo efficit, ut in ijs locis, in quibus illa viget perbi causa.

1. *Aliquis in eadem Ecclesia dignitatem, ut loquuntur, & canonicatum habere possit. In Hispania, Gallia, & Germania.*

2. *In die Natali Dñi tres Missæ celebrentur, æque omnes, aut saltem una ante lucem, & Veneris in Ecclesia D. Marci ante mediam noctem. f. Tertia, aut quarta hora a Solis occasu.*

3. *Parochus facultatem sibi subdito dare possit, ne die ab Ecclesia constituto ieiunet, aut in die festo, & sacro aliquod feriale opus exerceat: ad tempus scilicet, & quando non est ab episcopo facili accessus.*

4. *Ordines Miores eodē die ab episcopis conferri queant; ubi id fuerit in more positum post Concilium Trid.*

5. *Vltimo supplicio plebendus ieiunis Eucharistia dari possit.*

6. *In ieiuniis dieb. liceat summa vespertina refectimēta, & in peruiis Natalis Domini paulo maiore solito.*

7. *Cui Sacerdoti fas sit Missam celebrare primatin in die, Cene Domini, atq; et in Sabbato Sancto de consensu Superioris ut ait Sotus 4. d. 13. q. 2. ad 2. & Maior eod. lib. dist. 12. §. 1. diffusum de die Parasceves, ubi cūque consue- tudo istudem rñ recepta est.*

8. *Vestigal exigere liceat ex ijs rebns, quæ ad vitæ rñs necessaria sunt.*

9. *Principibus concedatur, ut in locis sibi subiectis Iudei a Christianis rñsuras exgant.*

10. *Meretrices possint habitare in aliqua certa urbis, vel oppidi parte.*

¶ Quarto si non appareat, quæ sit cōsuet. minor. Id vi- detur promanere ex quadruplici diuersitate.

1. Temporum.

2. Prouinciarum.

3. Familiarum, ac partium.

4. Afferationis, seu testificationis de communi opin.

Temporum quæritur, quia rñs penit. nunquam, ut que uno tempore fuerit, cōis opinio alio tpe talis non exi- stit. Veteres tū Theologorum Canonistæ cōis consensu affirmarunt, in foro conscientie retinendum esse lucra factum ex ludo lege humana interdito, & damnato. Totum contra iuniores utriusque partis vno ore afferunt, & quidem rectius, ut supra quoque distum fuit.

Prouinciarum. Ex Gallia, & Germania pleriq; scrip- tores opinantur, Crucem non esse adorandam cultu, atque honore latræ: Quam opinionem, & Hispani, & Itali communi sententia improbant, atque rescilant.

Familiarum, ac partium. Tres sunt apud Theologos præcipue familiæ, & partes, quod ad rem præsentem atti- net: Vnam D. Tho. alteram Scotus, tertiam, quæ Ngmi- nali dicitur, Ochamus dicit. Fuit autem interdū, ut que vni ex his partib. aliqua opinio cōis est, alteri nequaquā eūsmōdi sit, quarum exēple non afferimus, cum multa sint, & vel parū in Theologia versato satis in promptu.

Afferationis, & testificationis de cōi. Accidit interdū, ut quocūq; sit casus, neq; de cōi opinione asse- randa inter scriptores conueniat. Si simplex presbyter cum concubina rem habuerit; aliqui esse simplicem for- nicationem, alij necessum alij deum sacrilegium dicem- dum esse ex cōi sententia testantur. Quod hanc postremā difficultatem attingit, tutor semper opinio eligitur, ut supra fuit expositum. De Theologorum partibus præla- tum illud Aristotelem lib. 1. cap. 6. maxime obseruetur. Sed forsitan rectius esse, & oportere videretur, ut pro veritatis salute vniuersique, & præsertim Philoso- phi (quanto magis Theologi) sua quoq; propria resu- tarent, nam licet amici ambo sint, sanctū est verita- tem ipsi in honore antepone.

De Prouincijs porro standum est à senioribus. De tempo- ribus aut non erit sic facile ea distinguere, & ab antiquo- ribus non desistere, nisi firmioris rōnis momentum nos alio impellat. Cuius vis pōt esse aliq; tanta, ut vnus vel infimi auctoris opinio eam nixa plurimorum classiorūq; sua sit præferenda. Id quod vix insignis inop. in l. Deo auctore. §. sed neq; de Codic. veteri tenendum. in- quies perproposita in rem propositam. Sed neq; ex mul- titudine auctorum, quod melius est, rectius iudicato- re; cum possit vnus, & forsan deterioris sententia multos, & maiores aliqua in parte superare.

Quamnam opinionem viri docti, & experti, in operando, vel consulendo sequi ce- neantur. Cap. VI.

S V M M A R I V M.

1. De prædictis & moralib. non de opinionibus speculatiuis intelligenda questio.
2. Vt opinio aliqua dicatur esse probabilis, quat obseruanda.
3. Quomodo in conscientia tatus quis mouet etiam si opinio quæ in sequitur a parte rei facta sit ex sententia Aucto- ris, & doctrina Saloni.
4. Quom opinione possit quisq; tuto sequi cōtra opinionē pro- priā, secundum illam alius etiam consuleret, & quare. opinio Medine probatur vti verior, & rationi confor- mior, non cō.
5. Opinio quæ prædens sequitur, non debet esse vnus Docto- ris, sed plurium.
6. Casus proponitur in quo non licet contra propriam opinio- nem operari.
7. Tuta conscientia opinionem quā viri docti non sequuntur quia contra propriam opinionem sequi possit, quando.
8. Qui in arte sua doctus & peritus est, potest sequi partē minus tutam si probabilior videatur, & validior.
9. Post adhibitam diligentiam tuto id facere possit quare.
10. Agens cōtra opinionē propriā sequēdo oppositā probabile sed minus tutā, nō peccat, nec peccatū pculo se exponit.
11. In prædictis qui consuleret possit alius contra opinionē pro- priā quando & in quibus extra sacramenta. Et quare.

Explicitas hactenus a liorū sententijs. superest, qd ipsi in hac materia probabile magis iudicemus, paucis exponamus. Vbi obseruandū est. Primo, non esse hic sermonē de opinionib. speculatiuis, quæ ad solam cognitionem pertinent, in quib. multoties ingenij exercendi gratia et minus probabilis defendendū tur, sed de prædictis, & moralib. quæ, & quatenus execu- tioni mandantur, ad mores & actiones hominum moderandas, & dirigendas inferuntur.

Secundo Notandū est, quod vt aliqua opinio p- probabilis dicat, tria pcepit cōsideranda sunt. Vnum est, Quinā, & cuius auctoritatis sint, qui cā defendunt, an docti sint, prudentes, timorate conscii, & in illa ma- teria multū versati, sicut. n. satis non est vt vnus, aut alius Doctor eam teneat, ita neq; satis est, q; in Theo- logia, vel iure Canonico, vel Ciuili graduatus sit, cū aliqñ accidat, nonnullos et ex his esse imperitos. Secun- dū est, Quot sint qui cā defendūt: nec enim iudicare vt vnus aut alterius Doctoris, est grauis opinio, si re- liqui oēs contrarium suum sequantur, nisi illa minus recepta, & paucorum opinio, adeo firmis, solidiq; fundamētis, & rationib. nitatur vt recta ratio dicet, hanc pauciores verum attigisse. Tertium est, Quod di- ligenter expendenda sunt argumenta vtriusque opi- nionis, & cōsideranda tam ea quæ in contrariū obij- ciuntur, quā in eammoda quæ pro vtraque parte assi-
B runtur

runtur His n. omnib. bene ponderatis, facile cognosci potest, quod securitas in quacunque probabili opinione habeatur. Nam quae a multis viris grauib. & doctis proponitur, & veris ac solidis fundamentis nititur, ac optima rationibus confirmatur, & per quas argumenta opposita facile soluantur, etiam opposita plurimae grauis auctores, & optima et argumenta habent, tanquam probabili & secura in praxi censenda est. Quib. addo ex Salono vbi supra, quod in rebus saltem difficilissimis, vbi tanta est Doctorum varietas, ut vix quid sequendum & tenendum sit, iudicare poterit, si quis omni affectu humano secluso, & simplici, ac nudo desiderio attingere; veritatis, diligenti studio, ac oratione ad Deum (qui omnis veritatis fons & auctor est) utatur, & his adhibitis medijs hanc, vel illam opinionem probabilem, quae veri vera, amplectatur, tutus in conscientia maneat, etiam si opinio illa a parte rei falsa esset. His ita annotatis, breuiter quid in hac re sentiam, sequentibus propositionibus exponam.

Prima Propositio. Quoties opinio dicit aliquid non est peccatum, vel est contra apud Doctores, vel etiam non ita communis sit ac opposita opinio, nihilominus tamen iudicio Doctorum, ac in ea arte peritorum non iudicatur improbabili, potest quidem; Doctor eam sequi in suis actionib. contra propriam opinionem, & secundum illam etiam alijs consulere. S. c. Barth. M. d. in 1. 2. q. 1. g. art. 6. dub. penult. Pet. de Arrag. in 2. 2. q. 63. art. 4. & Gab. Vesp. in 1. 2. d. 6. c. 2. q. 1. Qui hoc probant. **Primo,** Quia sibi opinio probabilis in specu latius ea est, & sine periculo erroris sequi possumus; ita et opinio probabilis in practica ea est, & possumus sequi sine periculo peccandi. **Secundo,** Quia ex eo fitia seu opinio aliqua de probabilis, quia est fin rectam rationem, & quod sequi possumus sine reprehensione, iuxta doctrinam Arist. lib. 1. Topic. ca. 1. & lib. 1. Ethic. cap. 4. vbi ait, opinionem probabilem illam esse, quam viri sapientes, & in ea arte periti assenserunt, & optima argumenta confirmant. **Tertio,** Quia ex communi omnium consensu, non est actus imprudenter sequi consilium Doctorum etiam contra propriam opinionem; Ergo nec contra rationem est, aut peccatum, sequi aliorum sententiam, contra propriam; alioquin sequeretur, quod si quis indoctus propria opinione existimaret aliquid esse peccatum, & alij omnes docerent contra rium, non posset sequi illorum opinionem contra propriam, id quod nimis durum, ne dicam, falsum esset affirmare. **Quarto,** Quia faciente Adriano (qui contra rium tenet) quod in 1. 2. c. 1. inferno contra opinionem contra propriam potest, aut etiam tenetur obedire Praelato, qui praefatus praecipit aliquid in opinione etiam probabilem; hoc autem non esset, si non liceret contra propriam opinionem operari, aut si contra propriam opinionem operari, esset contra propriam conscientiam agere. **Quinto,** Quia opposita sententia non solum a diu, & difficilis est, sed etiam animos timoratos nimis exercuiat; nam semper oportet in quiri, quemnam opinio de finia probabilior sit, quod tamen viri tunc rati, docti, & periti facere consueuerunt. **a** *Hasigitur ob causas & rationes,* hae Moliniae opinio mihi verior & recte rationi conformior semper visa est, & quam tua conscientia vauisquis in praxi sequi potest.

b *Qua conclusio* iuxta ea, quae diximus intelligi debet. Quod opinio illa, quae sequitur contra propriam, non minus tamen Doctoris est, & firmas pro se rationes habet, si non Doctoris eilet, & satis debet pro se habere rationes, non censetur prudens, qui eam contra propriam

opinionem, & eam omnium aliorum sequeretur. Debet igitur esse opinio plurimum Doctorum, etiam si pauciores sint, qui pro propria opinione; Imo etiam talis esse debet, quae communiter existimetur non continere aliquem errorem, sed probabilem esse, tunc enim etiam contra opinionem propriam, tuta conscientia sequi potest; *c* *Id quod maxime verum est,* quod video rationes omnes pro mea sententia Doctores omnes oppositae opinionis, examinasse, & ad eos respondisse, sic n. credere non debet rationes pro mea sententia esse evidentes, etiam si mihi maximum uim afferant. Coningit enim aliquando, ut quae alicui uidentur in solubilia argumenta, postea ab eo soluantur.

d *Est tamen* **f** *trans casus,* in quo non licet contra propriam opinionem operari. Si uideam antiquos scriptores, quorum opinionem modo sunt in controuersia, non attendisse rationem aliquam, aut decretum, seu legem, quae pro propria opinione tantam uim afferat, ut nulla appareat probabilis solutio, & contra, uideam nunc oēs recentiores, uel ea ratione, uel lege, uel decreto contrarios, tunc n. contra propriam opinionem operari, aut consulere, non licet, quia in hoc casu, antiquorum Doctorum opinio non censetur probabilis, sed potius erronea, falsa & antiquata. Exempli gratia, satis eorum opinio fuit olim, habenti mortale nondum confessionem sufficere eorum, nec necessarium esse confessionem actualem ad Eucharistiam suscipiendam, etiam habita copia confessionis, licet id consilium salutare sit, prout Panor. in cap. de Homine, le celeb. Misar. num. ult. Richard. in 4. dist. 17. art. 3. q. 6. Adrian. tract. de Confessione, q. 3. In M. d. Cod. de Confessione, quest. 14. dub. 2. & Caietan. in Sum. uerbo, communio, & in 1. Corinth. 11. & parte 3. quest. 80. art. 4. in antiquis impressionibus, docuerunt; Quorum tamen opinio nunc nullo modo sequenda aut tenenda est post Conc. Trident. sess. 13. cap. 7. & can. 11. ut nos latius in lib. 2. de Sacramentis in commun. cap. 7. quest. 3. art. 1. exposuimus. Sic et communis apud antiquos opinio erat, quod licet non peccaret, irregularis tamen erat, qui occideret, uel mutilaret inuoluntarium, cum moderatione inculpate tunc; ad uitam propriam seruandam, prout olim Alex. de Alea in Sum. p. 3. q. 34. memb. 2. artic. 2. §. 2. S. Th. 2. 2. q. 64. art. 7. ad tertium. Sum. Confess. lib. 2. titu. 1. q. 12. & 21. Palud. in 4. dist. 25. q. 3. art. 2. conclus. 3. Richard. 3. dist. 37. art. 3. q. 2. ad 2. & alij antiqui Doctores tradunt, quod tamen opinio iam quod irregularitatem falsa, & antiquata est, ut in Clem. Si furiosus, de homicidio, & recentiores omnes obij consensu confirmant, ut Caietan. 2. 2. q. 64. art. 7. Socus lib. 5. de iustis & iur. q. 1. ar. 8. Mart. L. de fin. 2. 4. q. 26. art. 2. in tract. de irreg. Syluest. uerf. Bellum. 2. q. 6. & in uerb. homic. 3. q. 4. Angel. uerf. Homicid. 5. in princ. Sum. Pifemel. uerf. Homic. 4. §. 2. Nauar. in Man. c. 27. nu. 211. Couar. in Clem. Si furiosus, p. 3. §. unio. nu. 1. de homic. Salon. 2. 2. q. 64. art. 8. controuert. 2. Pet. Nauar. de resti. to. 1. c. 3. nu. 364. Med. lib. 1. in fin. c. 10. c. 1. §. 1. c. Maiol. lib. 5. c. 48. nu. 6. Henric. li. 14. c. 10. §. 2. & Ioseph Angles, in Florib. 4. Sent. in tract. de Sacram. Ord. art. 4. Sin t. vero aliqua esset opinio, uel antiqua, uel noua, per legem antiquata, quae uel antiqui Doctores uiri graues, uel recentiores examinantes, eam; sequuntur, aut est opposita defensione, poterit quae contra propriam opinionem, illam sequi, etiam argumenta suae opinionis contra finiam oppositam soluere nequeat, quia non pro peccato esset contra opposita opinio improbabili, & im-

ex professo; Ita ut & legis, qui eam diligenter tractauerunt, existimetur. *Phil. Corasium. De comuni opinio. vtriusque Iuris lib. 1. tit. 6. & tit. ult.*

d Est tamen unus casus. Non videtur is casus, atque eiusmodi exceptio multum facere ad rem institutam. Nam quos fallit, si fuerit, ut ipse inquit author antiquorum scriptorum opinio erronea, falsa, atque antiquata, eam minime omnium esse probabilem? fortasse illud *Michaëlis Salon. q. 63. citata. art. 4. controuer. 12. concl. 4. versic. ultimo obseruandum*, id quod habet author c. 8. in fin. huius libri non cuius; confessorio, aut Doctori in rebus magni momenti iudicandis datum esse, si minus versatus, atque eruditus fuerit, ut tuta conscientia quancunque probabilem opinionem sequatur, quandoquidem sapientissimo contingit, ut cum vnum, aut alterum Authorem eam probabilem (re ipsa tamen falsam, & minime sequendam) asseruerant, sed aut fortasse antiquum, aut minus diligentem legerint, his acquiescentes per se ipsos non laborant, de vera indaganda, quam norunt sapientiores prudentioresque; ad quos omnino iis consuegendum est, alteri siquidem non solum cognoscunt ea, quæ ex principijs exstimaat, sed etiã de ipsis principijs vere loquuntur, & sentiant ea nimirum ita siue demonstratione intelligentes, ut cum de demonstratione inde confecta conclusiones. *Arist. lib. 6. ethic. c. 7.*

Alteri vero, prudentes, inquam, indeque probaliorum sunt regula, & mensura, ita ut quid rectum, quidne prauum sit ex eorum præscripto dignosci facile queat, atque illorum pronuntiatis, & opinionibus ad hærendum non minus, quam ipsis demonstrationibus, longa namque experientia admirabile quoddam natus sunt lumen, quo rerum agendarum principia perspicere, atque ita perspecta alijs possunt communicare. *Arist. eod. lib. 6. ethic. ca. 11. in fin. & cap. 5. com. 10. & lib. 2. cap. 6. com. 7. & lib. 3. cap. 4. com. 3.*

e Quando minus tuta. Minus tuta opinio ea perhibetur, quæ asseritur, aliquid non esse peccatum, e contra verò magis tuta, quia illud ipsum, quod proponitur, peccatum esse affirmatur. *Azor tom. 1. lib. 2. cap. 16. versic. ut in hac.*

f Ratio pro hac propositione est. Quod quispiam neglecta magis tuta opinione, neque proinde peccati ratione ductus, minus tutam, sed probabiliorē accipiat ex eo proxime, ac germane videtur posse monstrari, quia opinio non est posita in peccatis declinandis, & bono prosequendo (id siquidem electionis est) sed in coniectanda per rationationem, & percipienda veritate, quippe quæ eius bonitas, & rectitudo est. *Arist. lib. 3. ethic. cap. 2. prop. 1. lib. 6. cap. 9. com. 6. Itaque quod attinet ad opinionem, quæ eâ firmiter, validioribusque rationibus, munita, tametsi non ita tuta sequitur, is sane non videtur iure reprehendendus.*

g Leui aliquo argumento. Quum talis non esset vir doctus, & peritus in ea arte, & prudens, ut in propositio ne eiusque ratione supponitur diversis verbis ab Authore. Peritorum siquidem, & Prudentium opiniones rate sunt, & suis iuxta principijs, ut ex *Arist. paulo ante ostendimus. lib. 6. ethic. cap. 1. in fi.*

h Quamuis ex proprijs principijs. Hic duorum assensus distributio, cuius mentio fit, quæ ut restat, tamen ad re propositam non videtur esse satis. Duo in ea proponuntur, alterum probabili opinionem diiudicatio; alterum autem alterius ad actionem, & res peragendas translatio. *Deserviat memorata distributio iis opinionibus diiudicandis: ipsarum ad usum, & actionem conuersioni non videtur nepe posse accommodari. Ibi siquidem longè alius cernitur progressus, quem à quo melius, quam ab Aristotele, atque eius interprete Græco discere licet? Aliius vir*

cum propositum ipsi agendum quispiam est, inquit ille *libr. 6. ethic. com. 10.* quare utram contradiccionis partem eligat, si ex contradiccionis rebus ambigua sit: si vero contrarietas dubium fecerit, verum ex contrarijs sumendum videatur. Ac principium quidem inuentionis rerum in gerendarum sensibilibus, minorique; propositione ducitur, tū ad vniuersalem assensum facto ita conclusio earum conficitur. *Querit episcopus, ut in nostris persistamus exemplis, verum digniori, an minus digno beneficii Ecclesiastici conferat. Primū vtrinque; merita, huius quidem maiora, huius autem minora ex his, quæ audiuit, aut ipse vidit, & expertus fuit agnoscat necesse est. Deinde si tandem contra propriam opinionem constituit illud conferre minus digno, qui v. g. neque; Doctor, neque; tot annos natus, quot aliter existat eum ad hoc aliunde atque ab aliqua alia re sensu aliquo percepta adduci dicendum est, vel quia indigena, vel episcopalis seminarij alumni, vel quoniam non habet, unde astate confecta pariteret aliam, aut quippiam aliud generis eiusdem, ut res ipsa quotidie docet, quod tamen ad dignitatem, & merita non videtur proprie pertinere, cuius causa ex *Conc. Trid. præscripto habentur examinationes, & concursus, & professio, si episcopi minus dignis simpliciter, ac præcise beneficia Ecclesiastica cōferrent, nulla extrinseca ratione adducti, minus explorato, ac temere, ut lenius dicam, facere viderentur.**

De opinione in Sacramentis conficiendis, ad ministrandis, ab omnibus tam de clis quam indoctis sequenda. Cap. VII.

S Y M M A R I U M.

- 1 Opinio eorum qui in materia Sacramentorum negant posse aliquem propriam sequi opinionem etiam magis communem si minus tuta sit.
- 2 Certum est videntem materia dubia, & incerta, grauiter peccare. Et quare.
- 3 Opinio aliorum qui etiam in Sacramentis licitum esse putant sequi opinionem probabilem minus tutam. Penitentem accedere debere saltem cum existimata contritione, sententia tutor & securior non eod.
- 4 Authoris opinio, eiusque explicatio quot sint ad presentem considerationem necessaria.
- 5 Opinione probabilem sequendo præmissa probabiliori quando & quare quis non peccet.
- 6 Non probabiliorē, sed & securiorem sequi quando teneatur, scilicet in Sacramentis.
- 7 In administrandis Sacramentis secundum probabiliorē operari quare quis teneatur, & aliter agendo cur grauius peccaret.

Quoniam non solum in alijs rebus moralibus, sed et in Sacramentis conficiendis, non parua multoties Doctorum varietas, & dissenso est, multumque periculi inesse potest, si quis error in eis administrandis committatur, qui facile contingere possit, si alicui partē minus tutā, & securam sequi liceret, ideo restat inquirendum, quamnam opinionem probabilem ne, an vero probabiliorē, securiorē, tutioremque, in matet iis, ac formis Sacramentorum administrandis amplecti oporteat. In qua re, Primo quid alij sentierint, Deinde Secundo sententiam nostram exponemus.

Primo igitur nonnulli viri docti, & graues arbitrantur in hac materia Sacramentorum non posse alii quem propriam opinionem etiam magis communē sequi

sequi nisi ea pro parte magis tuta sit, existimantes semper in ista partem tutiorem eligendam esse. Pro hac opinione videtur expressè Dur. 4. dist. 17. q. 13. nu. 6. & 7. ubi ait, in his quæ tangunt salutem, vel damnationem animarum, id est periculum est committere se dubio, & quod tutius est, semper est tenendum. Et pro eadem adduci potest Petrus a Soto in lib. suo de ista ratione Sacramentum lect. 2. de Eucharistia, in principio, ubi ait, in Sacramentis tenenda esse certa, & relinquenda incerta. Vnde, quamquam sint diuersæ sententiæ Doctorum de materia Sacramenti Eucharistie, an scilicet ex spelta, farre, ac similitudine fieri possit, hoc tamen est certum, quod utentem materia dubia, & incerta, grauitur peccare, quocumque modo id fiat, siue, scilicet, ex natura & specie ipsi, siue ex corruptio- ne dubium oriatur; Ideoque tutius est in his casibus repeti Sacramenta, & perfici. Hæc Sotus. Id quod et Victoria quæst. 54. de Sacramentis tradit; quamuis enim existimatur Eucharistiam ex spelta, & farre consi- ci posse, addit tamen esse temerarium consicrare in alio, quam triticeo pane. Et Greg. de Valent. to. 4. di- sp. 6. q. 2. pun. 1. ubi ait esse peccatum uti materia du- bia. Hæc eadem ratio Sotus 4. dist. 11. quæstio. 6. versic. *Hic breuiter*. inquirens an ex amydo fieri pos- sit Eucharistia, subdit, quod cum dubium sit, an amy- dum sit sufficiens materia, & pars negatiua multum sit probabilior, non sine peccato aliquis se exponit ta- li dubio. Et Sotus in 4. dist. 9. q. 1. art. 3. in solutione arg. 3. ait. Quando res est dubia, vel in corruptione, vel in coniunctione, graue peccatum esset consecra- tionem periculo exponere ne esset valida. Ob eandem rationem, cum dubium sit inter Doctores, an in vino prorsus congelato fieri possit consecratio, nonnullis pariter negatiua tenentibus, (vt Armilla in verbo, Eucharistia, num. 19. Martin. Ledem. in 1. q. 15. ar- tic. 5. dub. 1. & Cardin. Alanus lib. 1. de Eucharistia, ca. 11. Ioseph. Angles in Florib. 4. Sentent. in q. de essen- tialibus Eucharistie. artic. 5. difficult. 3. & Hen- ric. lib. 8. cap. 12. num. 3. quam etiam sententiam Gre- gor. de Valent. ubi supra, putat probabilem) alijs ve- ro partem affirmatiuam sequentibus, (vt Syluest. ver- bo, Euchar. 2. q. 1. o. versic. Quintum. Angel. in ver- bo, Missa, nu. 23. Sotus 4. dist. 19. q. 1. art. 5. in fine. Franc. Suarez, to. 3. disp. 45. sect. 1. in fi.) graue sacrilegium committeret, qui vinum congelatum consecraret, an- tequam liquefaceret, vt facili fieri potest, ex Soto, Gregorio, & Suarez ubi supra. Simili ratione cum, si in Doctores sententia circa consecrationem cali- cis, an nimirum, sola illa verba, *Hic est calix sanguinis mei*; vel, *Hic sanguis meus*, de essentia sint huius Sa- cramenti; an vero reliqua omnia verba de eiusdem, essentia & substantia sint, communiter docent recon- tiores, quos sequitur Franciscus Suarez to. 3. disp. 60. sect. 1. in fi. in hac re partem tutiorem & certior el- igendam esse, & reliqua omnia verba recitanda esse. Sic cum controuersum inter Doctores sit, an validus sit baptisimus collatus in nomine genitoris, geniti, & procedendi ab utroque, grauius peccaret, qui hu- iusmodi verbis baptizaret; de qua re latius disputatū a nobis est lib. 1. de Sacramentis in communi, cap. 4. art. 2. Ratio pro hac sententia est, quia vrendo huius- modi formis minus certis, exponit se periculo irri- tum faciendi Sacramentum.

3 Secundo Alij rectoris sunt Barthol. Med. 1. 2. quæ- stio. 19. artic. 6. dub. penult. Salom. 2. 2. quæstio. 63. ar- tic. 4. controuer. 2. in respon. ad 3. docent etiam in

Sacramentis licitum esse sequi opinionem probabilē minus tutam, relicta opinione probabiliori, & secu- riori. Et probant, Primo, quia fi in alijs materijs, & negotijs maximi momenti cum damno proximi ope- rari aliquando liceat, v. g. non restituendo quod re- uera erat illius, propter opinionem probabilem; & homo ex illa excusatur a peccato, & ab iniuria erga proximum, eadem ratione cum periculo in re ipsa irri- tum faciendi Sacramentum propter opinionem probabilem, poterit aliquis operari absque eo quod pec- catum sacrilegij erga Deum, & reuerentiam Sacra- mento debitam imputetur. Secundo, (cum multorum sit opinio, ad Sacramentum Penitentiae eiusque fru- ctum suscipiendum necessariam esse contritionem, vel saltem eam attritionem, quæ iudicio penitentis existimatur contritio, nec sufficere attritionem no- tam ad confessionem Sacramentalem. Sic Duran. 4. dist. 17. q. 13. num. 5. Sotus, 4. dist. 12. q. 1. artic. 4. ver- sic. Et per hoc soluitur, & dist. 17. q. 2. art. 5. concl. 2. & dist. 18. q. 3. art. 2. & 3. satis manifeste hanc senten- tiam insinuant, & lib. 2. de natura & gratia. capit. 15. expressè Nauar. in Manuali cap. 1. num. 36. Vitulidus in suo Candelabro, par. 1. tit. 6. de attritione, dub. 7. & Cosmus Philarcus de offic. Sacerd. par. 2. lib. 2. c. 28. Alij vero existimant sufficere attritionem notam, si- licet, ob turpitudinem peccati, vel timorem inferni, ad Sacramentum penitentiae, vt Palud. 4. d. 17. q. 8. ver. Et ideo est tertius modus, concl. 3. & dist. 19. q. 1. ver. quantum ad secundum. Notab. 3. Scot. 4. dist. 14. q. 4. 5. Quantum ad tertium Syluest. verbo. Confessio. 1. nu. 24. q. 2. ubi refert Scotum ubi supra, & S. Th. quodlib. 4. ar. 10. Idem sentit Adrian. in 4. Sent. q. 5. de confes. dubio 5. sed probabilius mihi uidetur S. Anton. 3. p. tit. 14. cap. 19. 5. tertia conditio. Can- nis in Recl. de penitent. parte 5. circa quartum ar- gumentum principale in quæstio. de confes. infor. Mart. Ledem. 2. 4. q. 8. dub. 3. in fine, & dub. 4. & cla- rius q. 20. art. 1. versic. Tertio dico pag. 29. colum. 1. & versic. 7. dico. col. 4. Barthol. Med. lib. 1. Instru- ctis. cap. 2. in fine, versic. Matera huius Sacramen- ti. Rob. Card. Bellarm. lib. 2. de penit. cap. 18. in fine. Henriquez lib. 1. de penit. cap. 26. nu. 3. & in annot. litera, P. qui addit in publicis actibus Salmant. diuer- sos magistros, scilicet Puumam, Gallum, Sancium, & alios doctissimos, hoc ita certum resutat, ut sine temeritate, vel errore negari non possit, & latè Gregor. de Valent. to. 4. disp. 7. q. 8. penult. 4. & facit Conc. Trid. sess. 14. cap. 4. quæstio est ut patet inter Doctores, An penitens accedere debeat cum attritione sal- tem existimata contritione, quæ opinio probabilior iudicatur a multis, & sine dubio tutior, & securior est, debere ita accedere, nec aliter esse absolueundum; At uero probabilis etiam est opinio, sufficere attritionē etiam existimata attritionem ex parte materie ad Sacramentum penitentiae; & cum circa hoc nulla sit adhuc definitio, ut præcepit Ecclesia, licitum est absolue penitentem accedentem cum attritione co- gnita; imò existimandum est, semper licitum fuisse propter diuersitatem opinionum, & tamen cum eam- tum non sit, an illa sit sufficiens pars, & dispositio ad Sacramentum recipiendum, erit periculum in re, ne forte absolutio irrita sit, & tamen non peccat Sacer- dos sequens illam opinionem. Ergo in Sacramen- tis conficiendis licitum est sequi opinionem proba- bilem, quamuis minus tuta, & secuta sit.

In hac re sunt tam difficili, periculosa, & apud Doct.

res contrasteris, ut quid probabilius sit, paucis exponam, aduertendum est, in conscientia Sacramentis considerari posse, & reuerentiam, seu dignitatem ipsius Sacramenti, & voluntatem, seu necessitatem proximi ex debita Sacramentum administratione consequentem; Et quidem si solum Sacramenti dignitatem cogitemus, sic planè verum existimo Medinæ & Saloni sententiam, quam amplexus est Gab. Vafq. l. 2. disp. 63. cap. 2. licere quidem probabilem sequi sententiam prætermittit probabilioris & tutioris, prout ratio secunda concludit, vnde absque peccato licitum est absolueri penitentem accedentem cum attritione cognita, etiam si periculum in re sit, an absolutio futura sit irrita, vel non. *Ratio est*: Quia in moralibus operationibus ubi certitudo haberi non potest, satis rationally, & prudenter operari censetur, qui opinionem probabilem sequitur, & ideo sic operando excusatur a peccato, ut enim diximus, opinio probabilis ex eo probabilis dicitur, quod eam sine reprehensione sequi possumus, & quia conformis sit rethorice rationi. Quamvis enim opinio probabilior sit cõformior, & securior, non tamen tenemus semper sequi id quod melius, & perfectius est, vt ver. g. perfectius est, esse virginem, quam esse vxoritam; esse religiosum quam esse diuitem, nemo tamen ad illa perfectiora, secluso voto, obligatur. *Vnde cum satisfiat reuerentia debita Sacramento ad ministrando illud, pro ut opinio probabilis dicat, ex hac parte nullum erit peccatum opinionem probabilem* ¶ quamvis minus tutam sequi. *Sic vero consideremus voluntatem proximi ex Sacramento promittentem, sic vtriusque Soti, & aliorum sententiam veriorum iudicio tenet, scilicet in ministrare Sacramentum citra omnem opinionem, hoc est, sequendo probabilioris, & tutioris opinionem, quotiescum quid possit absque detrimento: Id quod intelligendum est, quantum est ex parte ministrantis Sacramentum. Vnde cum dicitur sint sententia circa formam Baptismi, vna probabilior, altera probabilior, vt in baptismo probabilis sententia putant nonnulli conferri baptismum in nomine Christi, vt Gaucranus parte 3. q. 66. art. 5. Adversarij in 4. q. 2. de Sacramento Baptismi, ad primum. *Vnde in Sum. de Sacram. q. 1. in fine. Hugo de S. V. c. lib. 1. Sacramen. par. 2. & Magister in 4. dist. 3. & in 1. Canonistæ in cap. A quodam Iudeo, de consecrat. dist. 4. Quib. addi possunt Scotus in 4. dist. 2. q. 1. de 3. vt de quinto, & Rich. eadem dist. art. 2. q. 1. ad 1. qui saltem dubij sunt de hac re, & potius inclinant in partem affirmatiuam: Alia vero, & probabilior est opinio omnium aliorum, nō esse vltimum baptismum, nisi conlatur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, quos recensimus lib. 1. de Sacramentis in cõmuni, cap. 4. art. 2. tenetur sacerdos ministrare hoc Sacramentum iuxta opinionem probabilioris & tutioris, & peccaret grauius aliter agens, quia exponeret periculo salutem spiritualem proximi. *Ratio est*. Quia obligatio charitatis, qua tenetur prouidere proximo de remedio, postulat vt prouideamus remedia illa, quæ sunt absque periculo, quando id possumus absque detrimento. Ergo qui minus tutam partem eligit, propter opinionem probabilem, non satisfacit huius obligationi, & ita quis non peccet male erigendo de remedio tuto, & securo, cum id sine periculo facere potuisset. Id quod non solum verum est, quando baptizat parvulum, sed etiam qui baptizat adultum, vtriusque eadem est ratio. Quamvis enim adultus alium**

de proprio actu iustificari possit, quia tamen hoc difficilius est, & ego possum ei remedium facilius, & securius prouidere peccato relicto cum in illo ducimur; siquidem quantum est ex parte mea, non satis ei prouideo, si cum possum prouidere ei de remedio se cupio, relinquo eum in diffinitione. & periculo salutis spiritualis. Id quod maxime verum est in Sacramento baptismi, ex cuius receptione pendit posse deinde recipere alia Sacramenta. Vnde si propter opinionem probabilem in re, aliquis verum baptismum non reciperet, maximè damnum in aliorum Sacramentorum receptione sentiret. Obligat ergo præceptum charitatis, vt relicta probabili opinione, opinionem probabilioris, & tutioris sequamur, & proximo remedium certum, & sine periculo adhibeamus. Peccat insuper sic baptizans, vt recitæ Cano vbi supra notat, quia contra vnum communem Ecclesie agit, non vtiendo forma recepta, & vtitur in Ecclesia, & idem de ceteris Sacramentis dicendum est.

¶ Neque huic obstat quod dictum est, posse penitentem aliquem absolui cum sola attritione cognita, quia si non prouiderit ei sufficiens remedium, seu incertum & sub opinione positum. Respondetur enim cum Gab. Vafq. loco citato disp. 63. ca. 3. prædictam doctrinam, vt diximus, intelligendam in esse ex parte eorum qui Sacramentum administrent, & ex parte eorum qui ipsi ministrando Sacramentum adhibent, tenentur enim ipsi sequi tutiorem partem & probabiliorem: At verò attritio tenet se ex parte ipsius penitentis, cum qui ipse accedere velit, & absolui, quia difficile habetur contritio, nullam ei confessarius iniuriam facit, si absoluat, nec de eo conqueri potest, quasi ex parte sua confessarius sufficiens remedium non adhibuerit. Et de viro docto hæcenus dictum sit.

ADDITIONES.

- ¶ Vnde cum satisfiat reuerentiæ debite. *Neque hoc negat, q. vide sequitur, nullum sic committi peccatum, videtur tamen. Etiam, vt inquit Franc. de Suarez in 3. in 2. p. d. 1. h. q. 65. art. 4. disp. 1. 6. sect. 2. vers. 1. Secundo ob id legitur: Qui in Sacramentis conscientia, post habita probabilitate sententia, probabilem sequatur, is periculo non sit eiendi sese exponit, quandoquidem reliquit certum, & assumit incertum, & quantumvis speculative opinio probabilis sit, si tamen in re est falsa, vt esse potest, nihil sane fiet, si est ergo manifestum, & morale periculum, ergo est sacrilegium sese huiusmodi periculo sine causa exponere, nam si minus rare sit illud, seu falsum, Sacramentum sacrilegium est, erit etiam sacrilegium exponere se sine causa tali periculo. Etiam in moralibus perinde est facere, atque exponere periculo faciendo. Id autem fieri sine causa ex eo perspicuum est, quod qui spreta sententia probabilioris, & probabilis amplectitur, cum vnam certam possit infirmare, sponte ab ea discedens, in incertum sese conicit, & complicat periculo, & quidem si probabilioris comparatione, & nomine operis ipsius res spectetur, probabilem opinionem amplectens a periculo non videtur absque posse. At enim qui amat periculum peribit in illo. Eius autem, quod ex Suarez dicebamus, in moralibus idem esse facere, quod se faciendo periculo exponere, videtur ratio; quia qui ita sese exponit ad aliquid perficiendum, illud iam faciendum prælegit, atque electio quæ bono, & malo distinguitur magis, quam actiones morales inducat, atque electio bona, & mala, constituit quodam qualitate afficimus. Arist. lib. 3. ethic. cap. 2. com. 1. 7. & seq.*

Neque omnino satisfaciunt ratio, quem pro hac parte hic
nemo. 5. a. Author in medium affert. Nam, ut sacramento
rum adinvisi ratio, quod generatum attinet ad singulorum
materia, & forme unionem, compositionemque sit mora-
lis potius quamquam Physica actio, ut faver Theolog
orum sententia confirmat, certe si per se spectetur, & ut
si simpliciter hanc aut illam formam, vel materiam huius-
modi attingit, nullo modo videtur posse dici moralis;
qua scilicet a coniectura tanquam rei dubie, aut incertæ,
aut ab arbitrio hominis adinvisi pendere. Mate-
ria siquidem, & forme sacramentorum determinata sunt
Christi Domini institutione, atque eo modo, quo sunt defi-
nita, ad ipsa sacramenta conficienda existant necessaria,
ut est cõs Theologorum consensus, & absolute loquen-
do est assertio de fide vi restat Francis. Suarez 10. 3. al-
legat. q. 60. art. 8. sect. 3. versic. Dico primo, & ratio est,
ut ipse inquit quia res intenti in hac assertionem ex scriptu-
ra sufficienter colligitur adinvisi Ecclesie, & sanctorum
expositione, & traditione. Quocirca, neque satis arduum
est responso quem in hanc ipsam sententiam affert Michael
Salon. in 2. 2. D. Thom. q. 63. art. 4. contrariet. 2. conclus.
1. versic. Ad tert. nam vi verbi. Ad tertium respon-
deo, in formis sacramentorum non licere Sacerdoti
sequi opinionem probabilem, non ex defectum opi-
nionis, sed quia præcepto Ecclesie tenetur vi forma
recepta, & visitati in Ecclesia. Primum enim Ecclesia
proprie non præcipit de formis sacramentorum ab ipso Chri-
sto Domino institutis, sed potius, ut modo dicebamus, ex-
ponit, & interpretatur. etenim præcepta de Sacramentis
conficiendis sunt propria Christi, non Ecclesie, a qua pro-
inde, quia illa sunt scriptura, & maxime rata, neque sol-
vis neque quod coram vim, & naturam attingit, possunt immu-
tari, vi loquor. Legitur Melchior. Can. de Locis Theologicis
lib. 2. c. 16. versic. ad illud vero q. tertio loco, & Franc. Su-
arez memorato 3. q. 60. ar. 8. disp. 2. sect. 6. vers. Altera
vero, Verum, n. vero fac, & hic Ecclesia præcepto, & autho-
ritati esse locum nonne ad probabiliorem quam nos amplecti-
dam censens opinionem confirmandam, inde firmissimè
ducitur argumentum, ex quo sequitur manifestè, ut qui
revertit in hac parte probabiliorem opinionem, ideo præcise
peccet, quod opinionem Ecclesie sententia auctoritate mun-
ditatem contemnit.

Ratio quoque, Bar. Med. 1. 2. q. 19. ar. 6. versic. Ceterum
magna est controuersia, minime plane mihi probatur.
Nihilofocus, aut, tñ hæc sententia mihi non videtur
veram, nam in omnibus negotijs etiam magni momen-
ti, & in maximam iniuriam tertij licitè est sequi opi-
nionem probabilem: ergo et in materijs sacramento-
rum. Nulla est Medica confectio, etenim reliqua ne-
gotia maximi momenti, & ad proximi iniuriam pertinen-
tia pendunt ex coniectura, & aliter sese possunt habere,
atque idcirco merito incerta, at negotium sacramento-
rum, quod spectat ad eorum formas, & materias, ut
ostendimus, certissimum est, atque ratum, & quod autem
ibidem Medica subdit, De n. de in sacramento Peni-
tentie deit opus probabile, quod attrito cogita attri-
to ex parte materia sufficit ad sacramentum Penitentiae,
quam Doctores sine periculo periculi sequuntur, at cer-
tum non est, an conficitur verum sacramentum; in his
possemus verbis non videtur rectè pronuntiatum. Pre-
terea quamquam sub opinione manet, ut ait Suarez diffi-
nit. 16. c. 2. sect. 2. versic. sed vixit aliquis, an attri-
tio cogita sufficit ad effectum sacramenti consequen-
dum, tamen, quod ad sacramentum ipsum conficiendum
pertinet, cum materia sufficiens esse certum est, atque
extra omnem opinionem. Vide eundem Suarez loc. 4.

d. spm. 20. sect. 1. conclusio. 1. & 2. Gregor. del' a-
lent. tom. 4. dist. 7. questio. 8. p. 4. versic. Tertio
confirmo. vixitque ex Concilio Trident. sess. 24. cap. 4.
ad certum esse ostendit, sed apertus, ac luculentus Gre-
gor. quippe inde colligit, ad iustificacionem consequen-
dam satis etiam cum attritionem sufficere, quæ exstima-
tur attritio.

Neque verò ex hoc sequitur, ut, quia aliquis est cer-
tissimus de sua attritione, quam scilicet manifestè se ip-
sa novit, propterea sit etiam certus de peccatorum rem-
issione, & sua iustificacione. Nam, ut præclare Sua-
rez loca proxime allegato sect. 1. prope finem; veritas
sacramenti, & iustificatio pendet ex multis alijs co-
piis potest esse incerta, ut ex intentione ministri, ex
iurisdictione, ex ordinatione, ex veritate baptismi; quæ
ex utroque penitentis scilicet, & absolventis neces-
sario supponenda sunt, ac demum ex debita diligentia ad
integram confessionem faciendam. Quod si forte omnia
hæc, aut alia, si qua sunt generis eiusdem concurrerent,
& certa essent; existeret quidem aliqua de iustificacione
certitudo, quæ humana illiusmodi cognita attritioni res-
ponderet; quæ nimirum non foret omni vacua formi-
dine, propterea quod homo non instatur ita, atque in-
trospicit suam attritionem, ut eius qualitatem, suamq;
doloris motum evadit, atque ex ploratu discernat. At-
tamen plurimum valebit ad deponendum peccatorum, &
ad conscientia, anxietate abiectionem, & serenitatem
consequendam, ut traditur in Concil. Trid. sess. 14. c. 3.

De imperitis, indoctis, & ignavis, quam opinionem in operando sequi tencan- tur. Cap. VIII.

S Y M M A R I U M.

1. Opinio asserentium eam ab imperitis opinionem sequen-
dam, quam illi communioribus arbitrantur, & si non tu-
tiorum.
  2. Ignarum & indoctum sequi posse opinionem probabilem,
quam probi, & docti viri sequuntur, quamvis minus
tutam, minusque communem.
- Ratio subiungitur huius sententia, & quomodo intelligen-
di sint auctores in præsentis opinione. ibid.
3. Dubitare aut hesitare censetur quædam quomodo se
habent formido respectu dubij.
  4. Cautela magna, & prudentia Confessarum adhibenda est
in sequendo opinionem probabilem Doctorum saltem
existimatum.

Res hæc quia satis manifesta est, aut saltem ex
his quæ iam dicta sunt facile cognosci poterit,
paucis expedientiæ, ut Joannes quiri Major, in 4.
Sent. questionis secundæ, prologi conclusa 5. illam
ab imperitis sequendam esse opinionem dicit, quam
ipse nec magis communem esse putat, quamvis illa
tutor, & securior non sit. A qua sententia non multum
differente videtur Anton. de Corduba, h. 2. q. 3.
quest. 3. in resolutione quæstionis, dicto 4. ubi affir-
mat indoctum, & ignarum a peccato excusari, si vel
tutorior, aut minus tutam sequatur, cum quodam illam
docti probabiliorem esse iudicent. Quoniam hæc ratio
est: quia planè temerarium videtur homini in do-
cto, si magis communem sententiam, aut probabili-
orem relinquit, & oppositam minus communem, &
minus tutam sequatur.

- b Alij vero vt *Henricus* quolib. 4. q. 33. & *Conrad.*
 2 qd. vt de *Cōtra* conciliū. 2. in casu 2. docent fignarum & indoctum sequi posse opinionem illam quam probabilem esse putat, & quam probat in ea arte periti sequuntur, quamvis illa minus tuta, minusque cōmunis sit. Idem fuit *Syluest.* verbi, *Opinio*, q. 1. in fi. vbi affirmat, quod licet sequens opinionem sui Doctoris in ijs in quibus non potest esse ignorantia iniunctibilis, a peccato non excusetur, in alijs tamen ex: *usatur etiam cum quis*, propter affectionem quam erga Doctorem suum habet, iudicat probabiliter, vt sibi videtur, esse verum, quod est falsum; vnde si doctor ille, quem imperitus consultit, dicet ei communem esse opinionem oppositam, sed illam sibi magis probari, puta conscientia potest illam sequi, si alias de doctrina & integritate illius bonam habeat opinionem, & pro hac recitat *Innoc.* in cap. *per tuas*, 2. de *Simonia*. & *Paronimita.* in cap. *Capellanus*, 2. de *serijs*, vbi *Paronimita.* expresse affirmat, qd sequens opinionem alicuius Doctoris non subtiliter inuestigata, que postmodum apparet falsa, excusatur a peccato, quamdiu non apparuerit falsa, & pro hoc adducit glo. in cap. 1. in verbo *Probabiliter*. de *posulata*. prelat. in 6. quam etiam *Henrici* & *Conradi* sententiam sequitur *Vasquez* in 1. 2. disp. 62. ca. 8. & 9. Ratio horum est: quia si ipse Doctor in suis operationibus illam sequi possit, & alijs eam sequendam proponere etiam imperitis, qui de illo Doctore bonam opinionem habet, satis prudenter, & secundum rectam rationem eiusdem Doctoris opinionem sequi poterit. Quod tamen præfati auctores intelligunt, vt sequendo hanc opinionem, si tamen conscientia habeat, non quidem absque formidine, sed absq; dubio, quod eam partem sequi possit. It autem dubitare, & hesitare censetur, qui intellectum in vtriusque partem contradictionis pendente habet, nec auri alicui adhuc assensum probabiliter videtur; quia scilicet, in neutra earum partem maior prædicat, & subiecti conformitas apparet; cum qua hesitatione & dubio, operari non licet: quia verò formido alterius partis assensum non excludit, sed ea sola est, quando quis per reflexionem intellectus iudicat rationes illius partis cuius habet assensum non esse euidentes, sed probabiles, ideoque putat in re forsitan veram esse partem oppositam, cuius veritatem rationes adhuc non ostendunt, nihil obstat quominus eum tali formid. nec operari licitum sit; satis namque est quod vnus partis assensum determinatum, vel p. principia intrinseca, vel per extrinseca habeat; vt nec temere: & contra conscientiam, sed prudenter, & secundum rationem operari dicatur, cum in omnib; opinionem certum sit, necessariū nō esse sequi semper partem tutiorem, sicut neque necessaria est euidentia, ad hoc vt quis licite operari queat; vnde satis responsum est ad rationem in contrarium.

- Et quidem licet horum opinionem vtiorem semper esse censuerim, nihilominus tamen magna cautela est & prudentia opus est in hac re, siquidem, vt rotē *Salon* in 2. 2. q. 63. art. 4. controuersia 2. notat, in rebus maximam momenti commensio qui minus exercitati sunt, non possunt semper tuta conscientia quamcumque probabilem opinionem sequi; forsan. n. legent in vno, vel altero Doctore opinionem, que poterit eis probabilis videri, quia ab illo Doctore assensum, que tamen in scholis, & apud peritos iam probabilis nō sit, sed falsa, vt in multis experientia testatur,

Quapropter, qui minus callent, tenentur in conscientia viros peritos, in illa materia exercitatos, & quos timorata cōscientia esse norunt, consulere, vt ab eis discant, quæ opinio sit probabilior, quæ probabilis, & quæ tuta conscientia tenenda, & sequenda sit, & qui aliter agunt, fidentes suis ingenijs, & Summulis, non sunt tuta in conscientia, nec prudenter, & rationabiliter in rebus magni momenti operari censentur; & opinum consilium est, magis exercitatos in tali materia cōsultare, cum nonnullum plus in rebus moralib; valeat praxus q̄ subtilis & ingeniosa rerum examinatio: qua diligentia adhibita, sua conscientia huiusmodi Doctoris opinionem sequi poterit. Et hæc de imperitis dixisse sufficiat, cū etiam aliorum opinionem sequi teneantur, & soleant, scilicet, petitorum, & doctorum sententiam, & quid dicit in consulendo facere debeant, superius abunde satis expositum est, plura hic addere superfluum erit.

ADDITIONES.

- 2 Ioannes igitur Maior. Non de imperitis, sed loquitur absoluit, atque eius casus verbis. Sicut nō peccamus tenendo hanc opinionem, vel illam circa materiam fidem concernentē: dummodo non constet nobis sufficienter propter arbitratū, vtra pars est vera; sic non semper in materia morum securior pars est acceptanda hinciter, sic, qd oppositū non sit probabile. Eodem passo in sequente proxima sexta cōclusio ne, vbi verius facit de communis peritorum opinione.
- b Vt *Henricus* quolib. 4. q. 33. Hac quidē de re in hac verba scribit *Henricus*. Si verò auditor sit simplex non potens discernere doctorum determinationes, neque condiciones prædictas circa doctorum, qui stat contra partem periculosa; sed nouit probos esse illos, qui finant contrarium, aut præsumit, eos esse magis fide dignos, iste exponendo illi periculo, non peccat mortaliter, quia non reputat illud periculum: etsi sit in veritate. Id ipsum cum *Henrico*, & *Conrado* De *contradictib;* q. 100. concl. 2. sentu simpliciter *Azor* tom. 2. in 1. 2. *Moral.* lib. 2. cap. 17. versic. Quinto queritur.
- c In alijs tamen excusatur etiam cum quis. Videtur periculose fieri. Hinc siquidem efficeretur, vt non ex veritate, sed potius ex affectione agendum esset: qua maxima peruersio est. 1. 1. q. 3. c. quicumque. & sane veritatem, cū quadam res sancta, & diuina sit, amicorum omnium beneuolentia, & necessitudinis anteporre omnino oportet. *Arist.* lib. *Ethic.* cap. 6. com. 3. ex quo in primis colligitur Iurisci consulti Rescutores, Iudicem ex sui Præceptoris opinione contra communem indicantem non excusari in syndacatu. *Corasius* de *communis opin.* lib. 3. tit. 12. nu. 3.

De opinione, quam Confessarius in absolvendo penitentem sequi possit, aut teneatur. Cap. IX.

SYMMA R I V M.

- 1 An confessarius teneatur sequi penitentis opinionem, vel propriam.
- 2 Penitens in facti ignorantia quando sequendo opinionem propriam absolui possit; etiam si confessarius sit alterius opinionis.
- 3 Penitens si sit in ignorantia iuris, nisi deponat q̄ iudicatur, & proponat se informare super iure, absolui nō potest.

Si sit ignorantia facti, & alteri praeiudicetur, quid confessor agendum. num. cod.

- 4 *Confessarius in omni eventu non solum quando est damnatus tertij ex ignorantia facti, sed etiam iuris absolvere potest, quo supposito.*
- Confessarius tenetur prospicere conscientie penitentis. num. cod.*
- 5 *Confessarius proprius seu ordinarius, ut Parochus potest debet contra propriam opinionem absolvere penitentem secundum Sylvest. & alios, & ratio eorumdem.*
- 6 *Reijcitur ab auctore ut minus ad rem pertinens, & quando momentum habeat.*
- 7 *Ordinarius nec tenetur, nec potest absolvere contra dictamen conscientie, nec extraordinarius quare.*
- 8 *Refellitur doctrina Contradi, confessarium ordinarium se exponere periculo faciendi iniustitiam extraordinarii non ita.*
- 9 *Quid senserit Medina.*
- Penitens simplex nec alios consulens contrariae opinionis in falso vel contrarij parere tenetur confessori, alias absolui non potest. ibid.*
- 10 *Opinio penitentis etiam si sit in damnum alterius, ab Ordinario potest & debet absolui: & quando secundum Med.*
- 11 *Quando est contrarietas opinionum in falso, siue alterius tertij praeiudicet, tunc nec proprius sacerdos, nec alienus negare debet absolutionem.*
- 12 *Doctrina Medina refellitur, & ut impertinens improbat.*
- 13 *Siue penitens sequatur opinionem probabilem relictam pro babulori qua vel sit in praeiudicium tertij, vel non, quinque confessarius absolvere potest. Et quare.*
- 14 *Ordinarius toties subditorum confessiones audire tenetur, quoties ipsi s. cretet & prudenter confiteri volum.*
- 15 *Inter obligationem absolutionis Ordinarij & extraordinarij, quia differentia.*

Hactenus in vniuersum de doctis, & indoctis dictum est, quam opinionem in agendo & operando sequi possunt, ut tamen omnia clariora fiant, rem hanc in particulari explicabimus: & primo quidem de penitente, & confessore agemus, An scilicet confessarius possit, & teneatur in fauorem penitentis sequi illius opinionem, vel propriam? In qua re, non parum dissentientes inter se auctores esse video.

- 1 *Primo namque Adrian. in 4. Sent. q. 5. de confess. dub. 7. §. de secundo. duo dicit quantum ad praesens institutum attinet. Primum est, quod si penitens sit in facti ignorantia, non solum inuincibilis, sed etiam probabilis opinionis, puta, quia consuluit peritros, vel quia ipse est illius opinionis; quia peritus est, ita ut opinionem aliquam iose sequi possit, tunc si sequendo suam opinionem nulli praeiudicium fiat, in omnium opinionem confessarius illum penitentem absolbere potest, etiam si confessarius opinionis opinionis sit, quam penitens; in autem ex tali ignorantia praeiudicatur alteri, ut de restituenda re aliena, puta de re furtiua de possideat, aut accommodata, quam penitens probabiliter iusto titulo possidere credit, tenetur confessarius illum ab ea opinione auertere si spes aliqua sit quod penitens eam opinionem relinquet. Ratio est: quia nisi confessarius in hoc casu eum moneat, videretur casu quod penitens non restituat, quod alias fortassis reuocaret; unde tenetur quantum in se est, damnum tertij vitare, & refert illud. S. Aug. epist. 54. & habetur 14. quaest. 6. ca. 1. Qui ad se confugientem (quantum*

boneste potest) ad reddendum non compellit, socius est fraudis & criminis: Sin autem probabiliter confiteretur Sa cerdoti, quod nullus ex admonitione fructus sequeretur, tunc penitentem in illa opinione relinqueret potest, iuxta illud D. Hieronymi ex Salustio: Frustra niti, & nihil aliud quam laborando odium querere, extreme demencia est. Secundum est, quod si sit ignorantia iuris, & exinde praeiudicium alteri in futurum, absolui illum non potest, nisi ille confitens firme proponat ut se abijcere omnem illud, in quo alteri praeiudicet, & vel in confessione, vel post ipsam se informare super iure; sin autem sit ignorantia facti, & exinde praeiudicatur alteri, tunc in §. De tertio. ait, quod tenetur illum admonere, ut diximus, & si post admonitionem confessori fidem non habet, debet nihilominus illum confessarius absolbere, ex quo potest in consistente post in timationem probabilitatis ignorantia perdurare, cum confessori in hoc credere minime teneatur. Quae doctrina quamuis alicui vera esse videri possit, supposito tamen (ut reuera in primo suo dicto supponit) penitentem verè sequi in eo probabilem opinionem, vel alio num consilio, vel proprio studio, & consequenter non sit euiciens penitentem in errore versari. poterit talis penitens probabilitate opinionis, quam sequitur, excusari, & proinde confessarius illum in omni eventu, non solum quando est in damnum tertij, ex ignorantia probabilis facti, sed etiam iuris, absolvere, & illum relinqueri in illa opinione, quam bona conscientia se quitur; Neque tenetur confessarius magis in uno casu, quam in altero, particulari ratione consulere bonis al terius, cui alias facienda esset restitutio, sed solum tenetur prospicere conscientiae penitentis; unde, cum ille in utroque casu non peccet propter opinionem probabilem, quam sequitur, non tenebitur confessarius ei persuadere oppositum, sed licite & tuta conscientia illum absolvere potest.

Secundo S. Anton. part. 3. tit. 17. cap. 6. §. vii. & Syluester in ver. Confessor. 3. q. 7. citantes Goff. Quodlib. 9. & Contr. lib. de Contra. q. vii. conclus. 3. distinguētes de confessore, dicunt, quod confessarius proprius, seu ordinarius, ut parochus potest, et debet contra propriam opinionem absolvere penitentem, qui iniit contractum, de quo sunt opiniones inter Doctores, an sit usurarius, necne etiam si ordinarius putet esse usurarium, penitens vero contraque sit sententia, quod non sit usurarius. Ratio est: quia confessarius ordinarius tenetur audire penitentem, qui eo ipso quod opinionem sequitur probabilem, excusatur a culpa, & consequenter ius habet petendi absolutionem. Ergo parochus tenetur eum absolbere, licet sit contrariae opinionis, quam sit penitens; & si non absolueret, exponeret se periculo faciendi iniustitiam, negando Sacramenta debita ei, qui ius ea petendi habet, cum excusetur a peccato ab opinionem probabilem, quam sequitur. Sin vero confessarius non sit ordinarius, sed extra ordinarius, et ex commissione; ut sunt alij licentia, quae ex commissione confessiones audiunt, talis non debet eum absolbere sequendo penitentis opinionem, sed tenetur sequi propriam; unde si credit contractum esse usurarium, & conscientiam deponere non potest, nullo modo potest eum absolbere sine peccato. Ratio est: quia penitens non habet ius petendi Sacramenta ab isto confessore, nec confessarius tenetur illi Sacramenta ministrare, & consequenter nullam ei iniuriā irrogat absolutionem negando, sequendo propriam suam opinionem, & non illam penitentis. Non autem

tem distinguant hī auctores de opinione poenitentis, an sit in damnum tertii, vel non, sed de utroque, calu eo dem modo loqui videntur.

6 Ceterum hæc distinctio, vt Sotus & Ledefinius locis infra citatis docent, non pertinet ad rem: quāvis enim aliquis momenti sit, quantum ad hoc, vt vi deamus, an confessorius teneatur, vel non teneatur Sacramentum ei ministrare, nihilominus tamē, ad hoc vt eum absoluerit possit, vel non, nihil planē facit: Nā

7 si sit ordinarius nec teneatur, nec potest absoluerē cōtra dictamen conscientię, ita nec extraordinarius: & sicut proprius potest propter probabilitatem opinio- nis quam sequitur poenitens, formare sibi dictamen conscientię per extrinseca principia, quod cum absol- uere queat, ita etiam & extraordinarius. Vnde uter- que confessorius tam ordinarius, quam extraordi- narius debet illum absoluerē contra propriam opinio- nem.

8 Ratio est: quia uterque confessorius scit, aut sci- re debet, quod poenitens ex ipso quod sequitur opinio- nem probabilem de aliquo contra se, in peccat, & consequenter nullum habet impedimentum quo mi- nus licitē absolui possit, & debeat. ¶ Nec verum est quod ait, Conradus confessorium ordinarium expone- re se periculo faciendi iniustitiam, non autem extraordi- narium, quia postquam uult audire confessionem poenitentis, tenetur poenitentem bene disposuit ab- soluere; scilicet enim onus nimis graue poenitentis, si post auditam confessionem dimitteretur sine absolu- tione, ita ut teneretur iterum aliter confiteri, cum prior confessorius illum bona conscientia absoluerit possit.

9 ¶ Tertio, lo. M. d. in Cod. de confess. q. 19. quæ est de confessione dimidiata iteranda, dub. ult. tria docet; *Primum* est, quod quoties poenitens & confessor sint contrarie opinionis in facto, vel cōtra dictamen aliquo- rum alter, id est, confessor, tenet opinionem damnan- tem poenitentem verō tenet opinionem liberantem seu iustificantem, vt v.g. poenitens tenet non esse contra- rium viurarium, confessor verō credit viurarium esse, tunc si poenitens sit sit simplex, nec alius consuluit, con- fessorius autem sit doctus, tenetur parere confessori, alioquin absolui non debet, eo quod videtur se indignū absolutione facere. *Secundum* est, quando poenitens aut æquē doctus est ac confessorius, aut alios æque doctos fide dignos habet, aut consuluit, quorum consilia se- quitur, tunc si confessorius sit proprius, ¶ etiam si opi- nio poenitentis sit in damnum & præiudicium alterius, potest & debet eum absoluerē; eo quod poenitens sequitur opinionem probabilem; sin verō cōfessorius sit alienus, seu ex commissione, & opinio poenitentis sit in præiudicium alterius, vt v.g. si sit circa contra- ctus, circa pedagias, talesque alias impositiones, circa scissionem lignorum de locis publicis, circa venationem, & piscationem in locis Reipub. vel nō propriis, sed alienis, in quibus solent Domini subditos aggraua- re, tunc potest absolutionem negare.

10 *Tertium* est, quando ¶ est contrarietas opinionum in facto, sine alterius tertij præiudicio, tunc nec prop- rios sacerdotes, nec alienos negare debet absolutio- nem poenitentis opinionem probabilem sequenti, vt v.g. si confitens tenet plura beneficia incompossibilia ex di- spensatione, putans id sibi licitum esse; & contra verō confessorius est opinionis contrarie, quam remert qd confessorius sit proprius vel alienus, cum illa plurali- tas non sit in præiudicium & damnum tertij. ¶ Sed hæc opinio quantum ad hoc quod distinguit inter cō- fessorium proprium, & alienum, quando non redun-

dat in damnum alterius, non est ad rem: quantum ve- ro ad distinctionem illam, quæ facit inter proprium, & alienum, quando est in damnum tertij, eodem mo- do refellitur quo Syluestri opinio, quia cum poenitens sequatur opinionem probabilem, non peccat ex ini- iustitia aliqua contra proximum, si non relinquit, & id- eo tam proprius quam alienus eum a- absolueri potest, absq; eo quod incurrat periculum aliqui ad peccatū ini- iustitie erga proximum, cui restitutio hec deberet, cum ipsamet poenitens ob probabilem opinionem q̄ sequitur non peccet, contra iustitiam erga proxi- mum non peccet, vt diximus.

14 *Quarto*, verior mihi videtur, ¶ & est communior opi- nio Angelicū Summa, verbo, Confess. q. 4. nu. 3. & verb. ornatus, num. 4. in fi. Ledesin. 2. 4. q. 8. ar. 4. dub. 7. Soti in 4. dist. 18. q. 2. ar. 5. in respon. ad 5. Nauarri in Man. c. 26. num. 4. & in capitulo 19. qui autem de penit. dist. 7. num. 66. Meding. 1. 2. q. 19. art. 6. dub. ante pen. Silon. in 2. 2. q. 63. art. 4. controuersia 2. concl. 4. & Henric- quez lib. 3. de Sacramento penit. ca. 26. nu. 6. Greg. de Valen. 3. dist. 5. q. 7. pun. 4. in fi. & Vasq. in 1. 2. di- sp. 62. cap. 7. & aliorum recentiorum, dicentium cō- fessorium quēcumque absolueri posse poenitentem se- quentem opinionem probabilem, relicta sua opinio- ne probabiliori, seu opinio quam sequitur poenitens, sit in damnum tertij, siue non. *Ratio* est: quia cōfess- rius denegare non potest absolutionem nisi male di- sposito: at vero poenitens eo ipso quod sequitur opinio- nem probabilem, non est male dispositus, ergo cōfess- rius absolutionem illi denegans, iure suo alium ex- traordinario procedit, cum hac tamen differentia, Nam ordi- narius cum ratione sui officij subditis suis Sacramen- ta ministrare teneatur, nisi in eis alioq; od impedimē- tum inueniat, & in hoc casu nullum sit, nequidimē- tum ex parte poenitentis, vt diximus, non solum tene- tur ipsius confessionem audire, sed etiam post auditā confessionem, ipsum absolueri teneatur. Id quod verū est, non solum tempore præcepti; quo con- teri poe- nitens tenetur, sed etiam quocumque alio tempore: quide- m vt verior; & communior habet Doctorum opi- nio, ordinarius toties subditorum confessiones audi- re tenetur, quoties ipsi discretē, & prudenter confiteri

15 voluerint. ¶ Confessorius autem extraordinarius, seu ex commissione, quamuis non teneatur confessionem illius audire, & non audiendo iniuriam illi non facit, nisi velit sequi suam opinionem, si tamen conditio- ne accepta audiendi confessionem, ad absoluen- dum poenitentem bene dispositum obligatur, & negando absolutionem peccaret; non tamen exstimatori sem- pet peccare mortaliter non absoluen- do, siquidem nō nunquam excusatur confessor, ut tam proprius, quam alienus, si propter opinionem propriam poenitentem absolueri nolu- erit, dummodo id bona fide, & ex causa iusta faciat: De qua re plura dicemus, cum de Sacra- mento poenitentis, eiusque minister agatur.

ADDITIO.

Quarto verior mihi videtur. Sequitur Azor libr. 2. tom. 1. Moral. Institut. cap. 17. Versicul. Decimo Qua- ritar. & Alfonso de Vega in Summa casuum Conscientie. Verb. Confessor. cap. 2. q. 4. & Franciscus Sarez. tom. 4. Di- sp. 3. 2. Section. 5. §. 1. ubi sententia Sor. Ledesin. Nauarri. & D. Antony docet disticta verba Confessorum in hoc ca- su non solum posse quod rursus asserit Auctor, verum etiam debere

debere absolucere penitentem. & professi de ratiis; quia unus
asserunt, id manifeste ostendit; cum penitentis sit integre
confessus sit. & bene dispositus exibat; & nihil contra con-
scientiam agat; id quod omni Confessori patet. Quia cum
vera sunt; non videtur magis oportere tutum, quod in calce bu-
lus Caput exstimat. Auctor confessorum non potest magis
saliter non absolucere penitentem in hoc casu propter pro-
priam opinionem; etenim si formaliter loquimur; quatenus
penitentis opinio probabilis est, nulla videtur ex parte
confessoris subesse bona fides, nulla causa, quam obrem po-
nitenti absolutio denegatur. Quia Confessori canendum
est, ne sua opinione nimis obliuiscitur nisi videtur ut inquit
Vega loco proxime citato; y tambien (id est Confessor)
se guarde, que en su opinion no sea solo (si maxime
propria perhibetur) porque no parda; que el tñia en
lo, que porfia, y en su prudencia.

Quod autem attinet ad detrimentum terti Summ. sect. 5.
citata prope fin. explicat, ut omnia luculenter. Negativam
refert, ad quod sequitur detrimentum alterius, vel non
sequatur, cum qua supponimus, non obstante illo detrimen-
to, opinionem esse ita probabilem, ut penitentis possit tutam
sententiam iuxta illam opinionem operari; hoc enim posito de-
trimentum illud est materiale; & per accidens; & forma-
liter non est iniuriosum. Tamen etiam quia est contrarium
quod potest detrimentum penitentis, si opinio nem Confessoris
sequatur; ut constat, si controversia sit de re aliqua re-
stituenda, sicut enim non restituendo videtur sequi damnum
temporale alterius; ita restituendo sequitur damnum
temporale penitentis, cui propterea non potest precipi, ut
eam rem alteri restituat, quam bonae fide possidet; &
quis melior est causa possidentis. Azor. Versicul. Decim-
mo quaeritur notato in fine.

De Medicis, quamnam opinionem sequi te- neantur in medicamentis prescriben- dis. Cap. X.

S Y M M A R I U M.

1. An medicis sequi teneantur partem tutiorem, & quatenus
Theologi consilium dare debeant medicis de medi-
camentis eligendis.
2. In praxi non licet medico sequi opinionem minus proba-
bilem, relicta probabiliori secundum Sorum, & alias.
3. Medicus in chirurgia, & medicinis consensendis, si di-
ligentiam non adhibeat, peccat.
4. Nullus medicus suadere potest infirmo, ut sumat potio-
nem quam ipse lethalem putat, etiamsi plures asserant
salutiferam, quare.
5. Sententia Autoris exponitur, ex quibus principijs dese-
mi debeat medicorum praxis in particulari in applican-
dis medicinis.
6. Quando medicamentum applicare non liceat, etiamsi a-
liando confectum certum periculum mortis.
7. Remedia si sint facilia, & absque opinione salutifera
eligenda sunt, & de quibus rationes sunt probabiles de
salto an sint salutifera, relinquenda.
8. Medicus reus homicidii iudicandus quando.
9. Medicus salutiferum medicamentum secundum opinio-
nem suam iudicium eligere potest, quando.
In quo casu, & quomodo intelligendum sit dictum Gale-
ni, ut medici ad aliter intersitiani.
10. Cum omnia in opinione posita sint, quare secundum opinio-
nem suam operari potest, & medicamenta applicare.

In quo eventu potest medicus medicamentum applicare
quod sit undam aliorum opinionem existimat esse salu-
tiferum, num. eod.

1. Quomodo Medicus conscientiam formare debet inter
diversas opiniones probabiles.
2. Opinionem speculativam probabilem contrariam expe-
rientiam sequi non licet, etiamsi aliud remedium non sit.
3. Singulare est in arte Medicina experientiam sequi con-
tra probabilem opin. & si quis contra eam ageret, reus
esset homicidii.

Quamvis multa de Medicis trahi possint, il-
lud tamen in praesentiarum solum explicandum
est, quam Opinionem ipsi in curandis infirmis sequi
possint, aut debeant maxime quando est periculum vi-
tutis, & salutis infirmi. An. f. sequi teneantur partem
tutorem inter opiniones. Exempli gratia, si opiniones
inter Medicos sint, & aliqui affirmant tale medi-
camentum esse lethale, alij vero esse salutiferum, an in
tali eventu teneatur Medicus sequi partem tutiorem,
ubi non est periculum occidendi, & qualiter Theolo-
gi consilium dare debeant. Medicis de medicamentis
eligendis. Et in hoc malum in republica, ut Medi-
cis, & Advocatis occidendi data impunitas videatur.
Sic enim Philonem ait apud Sophoclem tit. de Medic.
Μη δὲ λίσσιν οὐκ ἐνέχοντες ἀνθρώπων μὴ ἀνδράσιν
ἀνδρῶν. Hoc est. Id soli Medico, & Advocato licet,
occidere sine suo periculo. E. Plin. lib. 29. c. 1. De me-
dicis, inquit, nulla lex, quae puniat infirmis iam capitalem,
nullum exemplum vidisse, discessit periculis nostris, &
experienda per mortes agunt, medicumque tantum homi-
nem occidisse impunitas suam est. Hinc illa infestissima
notumetia inferitis, Turba medicorum me interem.
De quibus late Greg. Tolos. in Synag. p. 2. lib. 18. c.
25. & par. 3. lib. 36. c. 2. num. 29.

Inter Theologos tunc Sotus lib. 3. de iustitia, &
iure, q. 6. art. 5. in fine affirmat, quod si in medicina sit
opinio probabilior aliquod particulare medicamen-
tum esse mortiferum, minus autem probabile, non effe-
renoxio, quantumvis in disputationibus taceat licet opi-
nionem minus probabilem, quia tunc nulli nocetur,
in praxi tamen non licet medico medicamentum il-
lud infirmo exhibere, quia esset vitam illius manife-
sto periculo exponere. Eandem sententiam sequi vi-
dentur Canonici, & Summi, ut Inn. in c. 7. de nos
nu. 1. de homicid. ubi ait, quod Medicus in chirurgijs
faciendis, & in medicinis conserendis peccat, nisi
debitam diligetiam adhibeat, ut illas faciat, quas scit
secundum artem proficere debere; imo addit, quod si
scit medicinam nocituram, & eam conserit, peccat, si-
cut etiam peccat, si dubitet eam nocituram, vel proflu-
tutam. Eodem modo peccat, si vehementer credat
eam profuturam, si aliquid dubitationis habeat, aut
habere debeat, ne noccat, quia semper tutiorem partem
sequi debet, argum. cap. iuven. de sponsal. & cap. po-
tito. de homicid. quia securus est hominem relinque-
re in manu creatoris sui, quam medicum, de qua quo-
cunque modo dubitatur. Ang. in verbo, Medicus, nu.
2. Planello quod in princip. Taberna verb. eod. nu. 3.
verf. secundum. Nou. in Man. c. 2. 5. num. 60. verf. Secun-
do peccat. & in c. si quis autem de penit. dist. 7. num.
38. expresse docet Medicum peccare, qui unum agnos-
co concedit, quando existimat illud damnum altitru-
rum aegroti, quia partem minus tutam eligit, & nu.
74. & 75. ait, quod si nullus medicus suadere potest in-
firmo, ut summat potionem, quam ipse lethalem pu-
tat.

et, etiam si sciat plures medicos doctissimos asserere, positionem illam esse salutiferam, eo quod secundum suam opinionem exponit infirmum periculo mortis. Imo ex hac opinione sequitur, nullum medicum applicare posse medicamentum secundum suam sententiam salutiferum, si putet secundum aliorum opinionem esse lethale, quia tenetur sequi opinionem tutiorem. Eiusdem sententiae est Salon in 2.2.q.63.art.4. controuersia 2. concl.4. ad secundum, ubi ait, quod quodcumque est dubitatio a parte facti, non est licitum in praxi recedere a probabiliori opinione, & exemplificat de medicamentis affirmans male agere medicum, si exhibeat infirmo, huiusmodi, quod iuxta probabilioris opinionem esset potius notum, quam vtile. Denique, cum prædictis consensit Syl. verbo, Medicus, q.4. qui alios pro hac recitat quem etiam sequitur Valquez in 2.2.d.16.p.64.c.4.

Ante quam sententiam nostram exponamus, annotandum est, h. Medicorum opiniones ut plurimum esse ipsas calumnias. Vnde non potest quis in facto particulari, an tale, vel tale medicamentum salutiferum sit, nec ne, exinde certo indicare, & consequenter scire certo non potest, an liceat tale medicamentum infirmo in particulari applicare, vel non; sed hoc iudicium prædictum ex regulis prudencie, & principijs practici tum Theologiae, tum artis Medicinæ decerni debet, ita, vt medicus diligenter aduertat, quod in praxi operari solet tale, vel tale medicamentum, quod diligenter a Medico adhibita, facile Theologus, seu confessorius ex principijs practici Theologiae dicere, quando, & quare ratione medicus ex iustitia, vel ex charitate infirmi vitam artis suæ medicamentis tueri, & conservare teneatur, ita vt huiusmodi medicamentorum applicatione officio suo satisfaciatur, & a peccato excusetur. Hoc ita præsupposito, quid ego in hac sententia, breuiter exponam.

Primo igitur ex communis omnium sententia certum est, quod ubi nulla habetur ratio probabilis ex Medicinæ regulis, & experientia, an medicamentum profuturum sit infirmo, vel non, huiusmodi medicamentum applicare non licet, etiam si aliunde conflat certum periculum mortis. Vnde, ut optime docet Corduba, lib. 3. qq. q. 5. post concl. 2. grauius peccant Medici, qui vt aliquod medicamentum experiantur, illud absque ratione aliqua probabilis infirmo tribuunt. Ratio est, quia cum non sit vlla probabilis ratio, quod medicamentum illud salutiferum fuerit infirmo; non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam peccant, dum vitam infirmi periculo exponant ex tali dubio; vnde in hoc casu, sicut in alijs dubijs, pars tutior eligenda est, scilicet, vt infirmum potius prouidentia Diuinæ, quam tali medicinæ relinquatur, prout Innocentius, & alij Doctores allati testantur, qui in hoc casu solum loqui videntur, si verba eorum attentè ponderentur.

Secundo etiam certum est, quod ubi sunt rationes probabiles de facto ipso, an sit salutiferum medicamentum, nec ne, si alia sunt faciliora remedia, & absque opinione salutifera infirmo, ea eligenda sunt, & relinquenda illa, quæ sunt in opinione. Sicut enim supra cap. 7. diximus, quod qui ministrare potest Sacramentum Baptismi paruulo, vel adulto, sequendo partem tutiorem, tenetur lege charitatis non exponere se periculo alicuius opinionis: si quidem postulat charitas, vt ubi quis remedium certum adhibere possit, non assumat quod incertum est, & in opinione. Quotiescumque igitur

Medicus absque periculo occidendi ipsum infirmum, applicando medicamentum citra opinionem infirmum curare potest, si applicet medicamentum, quod propter opinionem incertum est, reus homicidij iudicatur, nec præcepto charitatis satisfacere efficitur, quandoquidem nulla ratio vigeat, ut medicamentum certum eo in casu relinquat.

Tertio, quod non dubium est de medicamentis, an salutiferum, nec ne sit, & similiter dubium etiam sit de alijs omnibus medicamentis, propter diuersas opiniones probabiles, & rationes, tunc Medicus medicamentum salutiferum secundum suam opinionem iudicatum eligere potest, quamvis secundum multorum aliorum sententiam lethale, & mortiferum habeatur, & ita experiri potest an medicamentum illud proficiat infirmo, vt rectè Corduba ubi supra q. 5. post concl. 1. annotauit, in quo casu etiam inquit, Galenus Medicus admonet, ut interficiat audacter, hoc est, ut tantum medicamentum, quod exillimant secundum opinionem probabilem prouocaturum, utantur, quamvis re ipsa, aliud quod fortassis periculum infert. Ratio est: quia ubi non sunt alia certiora remedia, sed omnia in opinione posita sunt, ad nihil aliud lex charitatis, aut iustitiae erga infirmum obligat, quam ut post prudentem, & diligenter examinationem, applicetur remedium, quod probabiliter profuturum existimat. Non enim fas est eo tempore infirmum sine remedio relinquere, si prouideri, ei possit de aliquo, quod secundum humanam prouidentiam iudicatur profuturum. Quod si postea res ipsa nocuum inueniatur, non eis hoc ad culpam imputari debet, quia incertum fuit hominum prouidentia. Pari ratione in tali euentu applicare potest Medicus remedium, quod secundum aliorum opinionem probabilem existimat esset salutiferum, quia satis prudenter segerit erga infirmum, si iudicio peritorum medicorum iudicatur. Et ubi hac ratione formare debet iudicium, quoniam scientia suam inter diuersas opiniones probabiles, & aliquando (ut dixi) non licebit aliuicuique id, quod in opinione positum est, quàm aliud certum medicamentum applicari poterit; aliquando autem etiam medicamentum secundum probabilem opinionem suam, aut aliorum, quamvis incertum, sine peccato applicare potest, ubi nullum aliud certum adhiberi possit.

Quarto, quamvis inter opiniones Medicorum secundum rationem speculationum opinio aliqua appareat probabilis, si tamen oppositum ex longa experientia, & observatione colligi possit, in eo euentu opinionem probabilem speculatiue contra experientiam sequi non licet, etiam si aliud remedium non sit. Id quod singulare est in arte Medicinæ, siquidem experientia longa opinionem oppositam omnino improbabilem reddit, vnde, si quis ea vteretur contra experientiam, reus esset homicidij propter periculum, cui se exponit; ideoque in tali casu relinquendus est infirmus diuinæ prouidentia. Contra verò si aliquis medicus longa experientia certus sit de aliquo remedio, quamvis speculatiue conuictus sit ad partem oppositam, quæ plurimorum iudicio cõprobatur, tementatis arguetur non est, si propria experientia ducatur, d. quæ certior est quamque ratio. Plura de Medicorum officijs suo in loco dicemus, hæc interim quantum ad præsens institutum spectat, dixisse sufficiat.

ADDITIONES.

Qui vinum egroto concedit. Longe aliter sensus Salerni.

ens, cuius lege cautum erat apud Locros, si quis Locrensi Epizephorum agrotans vinum merum bibisset, nisi inebriatus Medico, etiam si ad praesentiam valetudinem reddisset mortis supplicium esset constitutum, quia non infusus biberat. Petr. Tolos. De Repub. lib. 7. cap. 8. propositum. Ex Aelianum.

b Medicorum opiniones ut plurimum esse speculativas. Speculativus medicus, ut operatur; id est, posterior est eius ultimus finis, ut scilicet aut cōferret, & teneatur aut amissum bonum humani corporis valetudinem instauraret, & recuperet. Duplex autem speculatio, & cognitio eiusmodi operationem praecedat, una universalis, altera vero particularis. Prior in arte atque in libro de ea conscriptis continetur, veluti si oppositum Galesii, Auenae, posterior, quae statim cuiusque morbi curatorem praecedat. etenim cum primum medicus ad aliquem agrotum curandum accessit, necesse est, ut antequam aliquid efficere aggrediat, morbi propositi naturam, & causam cognoscit. Qui namque fieri potest, ut qui ignorat recte moueri curare. Morbi autem unus, & naturam inquirat, & respiciat tum per causas praecedentes, tum per signa consequentia: resolutionis methodo adhibita, quam iterum iurpat, iam inuenta morbi natura, ad inueniendum remedia, quae expellendi morbi vim obtineant. Quae quidem omnino non medicus praestiterit, ad operandum, quod est ad ipsa exhibenda, & applicanda remedia sese conuertit. Cui quicquid progressio potest animaduerti. Prima universalis per artem, atque eius libros excurrere; Reliqua particularia, secundum causas antecedentes, aetia vero a signis subsequentibus morbum exoritur. Quarta a cognito in morbo ad ea accommodata remedia de cernit. Quinta denique est contra ab excogitatis remedijs ad ipsius morbi expulsiōnem regressus: ut quae haec posuerim est ipsi operatio, ut per se constat.

In quoniam nobis progressus, & quasi gradibus potest error contingere, ex parte tum rei subiectae, tum ipsius medicus de priore haec Interpres Graecus lib. 6. Ethic. ca. 3. comm. 4. In medicina, quae sanitatem agrotantium procurat, si nihil eorum, quae fieri possunt, medicus ipse praetermisit, sed omnia accurate, atque opportune tractauit; agrotus tamen nihilominus curatur, & conualecat, sed moriatur, non est medicus, qui errat, aut fallit, sed ipsa rei natura, quae materialis eum sit, incertitudine, atque instabilitate posita est; neque quicquam qui recte velit iudicare, id vitio dandum medico existimabit, quod finem, qui sibi a principio proposuerat, non fuerit consecutus, sed frustrationis causam in instabilitate naturae proculdubio referet.

Hinc videtur pertinere illud Auenae lib. 1. sen. 4. do. Firma. 1. ca. 1. Cum autem ignoras egritudinem, relinque eam naturae, & non propores, quoniam aut natura superabit egritudinem, aut ipsam manifestabit atque illud Hippocratis. 2. Aphorism. section. aphorism. 52. Non si recta ratione omnium; secundum ea minus succedat, protinus est ad aliud transiendum, modo illud consistit, quod ab initio visum fuit. Et quod scripsit Galen. lib. 3. de compon. med. sect. lib. cap. 1. Verū certa cognitio tempore contingit post vsum Paanacorum artificiali coniectura exhibitorem.

Error posterior duplex, unus imperitiae, alter malitiae tribuitur. Est sane quemadmodum Medico mortalitas cunctis, ut modo dicebatur, imputari non debet ita quod per imperitiam quoniam sit in imputari debet: atque ita praetextum fragilitatis humanae, delictum decipiens in periculo hominis innoxium esse non debet. Illucius. 6. §. si cuncti. ff. De offic. praesid. & 1. Quia actione 7. in fin. & l. seq. Idem iuris, ff. ad leg. Aquilam. Idque multo magis iussu dolo, & mali-

tia praesto fuerit. l. 1. qua actione. §. Celsus.

c Ex peccato excutitur. Quae sunt peccata medicorum diligenter post alios exponit Alfonso a Vega summ. Casuum consue. tom. 2. cap. 35. in fin.

d Quae certior est quacunque ratione atque, idcirco Auctores minime cōtemnendi arbitrati sunt, neque sane immerito, medicam facultatem vsu atque experimentis potissimum scire flare, ut tradit Ioann. Francisci. Picus tom. 1. lib. 1. Exam. doct. Var. Gent. cap. 2. V. efficit. Et quamquam Caesar, Et quandoque ex empiricis reperitur, qui accuratius, & feliciore successu, quam rationales, ut appellantur, medicis curent. Nomi ego, inquit Ioann. Nentzianus in Sylva Napae li lib. 5. num. 75. antequam, ut ipse vsus verborum, nescientem Latine loqui, plures, & varios agrotos curasse a peritis medicis solis sacerdotibus relictos, & viginti quaque annis uel inuicem medus in mederi non desistit, cui vni plures deferbantur orna, subicit Nentzianus, quam tribus medicis peritis illius urbis, idem autem Pharmacum semel in anno magna quantitate cōsumit omnibus morbis adhibebat. Et ego Nonius eiusmodi empiricum noui, quem vulgo Medum Miraculorum nominabant.

De Iudice, & Aduocato, quamnam ille in iudicando, & hic in patrocinando opinionem sequi possit. Cap. XI.

S Y M M A R I U M.

- 1 An inter varias opiniones probabiles index libere sequi possit quam uoluerit, uel relictā probabiliori sequi probabilem.
- 2 Opinio eorum qui docent Medicum teneri sequi probabilem, eorumque rationes.
- 3 Opinio aliorum doctum licitum esse sequi probabilem.
- 4 Auctoris sententia propositiōibus explicatur. Index licet in amici fauorem indicare potest quauis, non mer. eodem.
- 5 Confirmatur ratione, & a simili probatur.
- 6 Si populus si andaretur uidens indicem nunc uiam opinionem sequi, nunc a liam sciendum non est.
- 7 Index ceteris paribus si propositum habeat sententiam ferendi praemissis, est in periculo peccandi mortal.
- 8 Index sicut & quibus relictis in suis primis actionibus se qui potest sententiam probabilem relictā probabiliori, si tamen eam quam sequitur ueram iudicet.
- 9 Non semper tenetur illud sequi quod recte rationi est conformis, sicut nec in medicis ad salutem ordinatā, eligere quod melius & perfectius.
- 10 Non est maior ratio in confessorio quam in iudice, cur probabilior sequatur, praetermissa probabiliori. Probabiliores a pluribus receptas opiniones esse minus iuras, & securas testatur experientia, ut patet pluribus instantiis. nom. add.
- 11 Secundum probabiliorē in iudicare quando index teneatur si tamen altera probabilis data possit.
- 12 Cum dua sint opiniones aequae probabiles ex parte facti, quid in iudicando, aut eriminibus agendum.
- 13 Cum dua sint ex parte facti probabiles, non tamen probabilior, in iudicando tenetur index in conscientia indicare in fauorem probabilioris, & quare.
- Leges non decernunt, ut sententia sententia in iudicio opti. probabiliorē, hoc forte circa in iudicio, sed in illius fauorem; qui melius probet & ostendat factum, non. 10.
- Regula illa licitum esse sequi opinionem probabilem quomodo intelligenda.

Circa

Circa obligationem charitatis, ſi diuerſe ſint opinioniones que ſequuntur, ſi non diuerſe, ſecundum tutiorem agendum eſt, nu. eo.

- 15 *Inter diuerſas opinionione circa intelligentiam iuris, quomodo ſequi debeat, & quid requirat iuſtitia, cum ex parte ſa-
bi vna ſit probabilior altera.*
- 16 *Solutio argumentorum pro prima opinione.*
*Regula illa (ſi dubijs pars tutor eligenda) quomodo in-
tellegatur, nu. eo.*
- 17 *Si advocatus partem aduerſarij probabiliorē putet, eā
que ipſe in ſpeculatione ſequatur, an poſſit contra illam
paſſo iniri.*
- 18 *Ratio diffiditatis proponitur, & aliorum ſententia pro-
feruntur.*
*Quid ſenſerit Author tribus ſubſequentibus numeris ex-
plicatur. 19. 20. 21.*

Quamtu ad iudicem, non agimus modo de illa
quæſtione conſidera inter Doctores. An i-
licet ¶ teneatur iudex contra propriam ſcientiam ſe-
cundum allegata, & probata iudicare, de hac enim re
alio in loco com. xlii. agatur; ſolum in præſentia-
rum ſecundum ſcopum a nobis in hoc libro propoſi-
tum, v. d. c. d. eſt, & poſſitne iudex, ſi in aliqua cauſa ſint
vnae opinioniones probabiles, ſequi libere quam volue-
rit; item, ſi vna opinio ſit probabilis, altera vero pro-
babilior, an ei licitum ſit ſequi opinionem probabilem,
reſiſta probabiliori. Que ſane quæſtio valde difficilis
eſt, & de qua variis ſunt Doct. opinion. ſententia.
Prima eſt Sylueſt. in verb. opin. §. 2. Caiet. verb. eod.
*Contraſi in lib. de Contraſt. q. vlt. Vaſquez, in 1. 2. diſ-
put. 64. cap. 2. Soti lib. 3. de iuſtitia, q. 6. art. 5. ad 4. qui
exemplum ponens de iudice & Medico, cum reliquis
allatis, docet teneri ſequi opinionem probabiliorē.*
H. um rationes ſunt, tamen qua ſequens opinionem
a probabilē ¶ reſiſta probabiliori, exponit ſe pericu-
loſi peccandi, ſi quidem eligit id quod minus certū eſt,
reſiſto certiori, & proinde peccat. Tum ſecundo, quia
regula communis eſt, quod in dubijs pars tutor eligē-
da ſit, cap. *anueſt.* de ſponſal. Tum etiam tertio, quia
iudex ſecundum merita cauſe iudicare debet, qui ve-
ro habet pro ſe opinionem probabiliorē, maius ius,
& maiora merita cauſe habet; ergo iudicando ſecun-
dum opinionem probabilem, non obſtante quod con-
traria ſit probabilior, cōtra iuſtitiam peccat, & eſt ac-
ceptor perſonarum; Quarto denique, quia eo ipſo qd
iudex ſcit aliam opinionem eſſe probabiliorē, con-
ſequenter habet hoc iudicium præſcriptum, ſcilicet, qd
tutius & ſecurius ſit iudicare ſecundum illam. Ergo
aliter iudicans, contra conſcientiam ſuam agit, quod
non eſt licitum.

- 3 *Secunda eſt aliorum, docentium ¶ licitum eſſe ſe-
qui opinionem probabilem, ſic S. Anton. prima par-
te, tit. 3. cap. 10. §. 10. regula ſexta, in fine, & regula 7.
vbi in vniuerſum docet, licitum eſſe ſequi opinionē
probabilem in adionibus moralibus. Amilli, in ver-
bo, opinio, vbi ait. S. cut non teneatur ſemper agere ho-
mo, quod melius eſt, ſed ſufficit agere, quod bonū eſt,
ita non teneatur iudex, vel alius priuatus, ſequi ſemper
opinionem meliorem & probabiliorē, ſed ſufficit
¶ ſequi ſequi probabilem, & quam aliqui Doctores pe-
nit. iudicat veram. Petrus de Arragon. 2. 2. quæſt. 63.
ar. 4. dub. vlt. qui etiam abſolute docet, quod quotieſ-
cunque fuerit opinio probabilis, poteſt iudex ſecun-
dum illam ſine peccato iudicare. Et idē docet de Mo-
dico curante iuſtū, & de Theologo procedente*

in hiſque ſunt ſecūdu ſententiam probabilem Sal-
lon 2. 2. quæſt. 63. art. 4. contraſeria 2. ait hanc etiā
ſententiam Salmanticæ d. xvi. ſe. Et Petrus a Soto,
Mancium, & alios recentiores, & quam ipſe et al. vbi
ſupra ample xus eſt ex par. & Greg. de Val. tom. 3. diſ-
put. 5. quæſt. 7. pun. 4. dub. 3. in hanc pot. uſus inclinat,
& expreſſe Barth. Mod. 1. 2. q. 19. artic. 6. dub. penult.
In hacigitur Doct. opinion. diſſentione, quid mihi veri-
ſimilius ſentendum ſit, ſequentibus propoſitionibus
exponam.

- 1 *Prima propoſitio: Quando iudex videt vtramque
a opinionem eſſe æquo 1. probabilem ex parte iuris, &
ipſe quoque ita iſi ſcit, poteſt licet: propter a nūcūm
b iudicare ſecūdu illam, b qua amio m. 3. ſ. ſauet; Imo
ſecūdo ſcandalo poteſt propter amicum modo ſecū-
du vnam, modo ſecundum alteram opinionem iudicare.
Sic Sotus vbi ſupra, ar. 5. ad 4. propoſit. 2. Arra-
gon vbi ſupra art. 4. ante dubium vltimum in fine. Sa-
lon, & Greg. de Val. locis allatis concl. t. & Medina
vbi ſupra, dub. antepenult. ¶ Ratio pro prima parte eſt,
quia in tali caſu ex vi iuſtiſſimæ diſtributionis, & offici-
ſui, non debet bonum illud favorabile magis vni, quā
alteri conferre, cum æquale ius vtrique eo nectat: er-
go liberum erit ei ſequi quacunque opinionem ma-
luerit, & vni potius quam alteri pro libito ſuare, abſ-
que vlla perſonarum a ceptione, cum acceptio perſo-
narum locum non habet niſi in eo quod ſit ex debi-
to iuſtiſſimæ diſtributionis. Et patet a ſimili. Nam quan-
do diuſi ſunt æque diſigni beneficio eccleſiaſti, eo poteſt
libere ſuperior conferre amico prout libere voluerit,
ſicut omnes concedunt. Secunda pars eadem ratione
confirmatur, quia cum vtrique opinio ſit æque proba-
bilis, iudicando nō ſecūdu vnam opinionem, nō ſe-
cundum aliam, facit quod eſt licitum ſemper, & li-
cito nititur fundamento iam diſto. Dixi, ſecūdo ſcan-
dalo, quia ¶ ſi populus ſcandalizatur videns iudicem
nunc ſecundum vnam opinionem iudicare, nunc ſe-
cundum aliam, non eſt faciendum. Cauendum etiam
eſt, ne iudex propter muñera, aut propter affectus par-
ticularis iudicet opinionem illam probabilem; que
reuera non eſt probabilis, vnde inferunt auctores præ-
ſati, ¶ iudicem, qui habet propoſitum ceteris paribus
ſemper ferendi ſententiam pro amicis, regulariter lo-
quendo, eſſe in periculo peccandi mortaliter, ſicut epi-
ſcopus, qui habet animum conferendi ſemper bene-
ſicia ceteris paribus ſuis conſanguineis, quia habens
hunc animum, & affectum, ſepe merita imparia ob ta-
lem affectum, qui facile iuſticiam perturbat, paria iu-
dicabit. Quod ſi habet animum ſuauendi ſemper cau-
ſe magis iuſti, amicis vero quando certū conſtitit
paria iura illos habere, non eſt in tali periculo, quia
tale propoſitum purgat affectum, & ſuauere licet ami-
ci pro libito, quando merita cauſe ſunt paria.*

- 8 *Secunda propoſitio: Quando ſunt due opinioniones
probabiles ex parte iuris, altera tamen probabilior,
poteſt iudex in iudicando, ſicut quicuiſque alius fidelis in
c ſuis priuatis adionibus, ¶ dam ſibi probabiliori ſequi pro-
babilem, quam iudicat eſſe veram: nec neceſſe eſt, vt iu-
dicet illā veriorē. D. x. debere iudicare illam veram,
quia ſi iuſticiæ falſam, tunc debet ſecundum proba-
biliorem, quam veram putat, iudicare, & non ſecun-
dum probabilem, quā putat falſam, vt recte Salon vbi
ſupra, conch. 4. & Greg. de Val. propoſit. 2. animad-
uertunt, alias peccaret ſic iudicando, contra conſcien-
tiam, & iuſtitiam, iudicando pro parte minus fauori-
bili, & quā exiſtimat falſam, nec in hoc pōt eſſe dubi-
tatas,*

- eultas. Hoc ergo supposito, propositio probatur, quia eo ipso, quod opinio est probabilis, est conformis rebus rationi, & consequenter tuta conscientia eam quis sequi potest in iudicando. † Nec obstat quod altera opinio sit probabilior, & consequenter conformior rebus rationi, & ideo potius secundum eam iudicandum erit: Quia sicut in medijs ordinatis ad salutem nomen tenetur eligere, scilicet voto, aut iuramento, quod melius & securus est, ut v. g. nemo tenetur eligere virginatatem, aut ingredi religionem, quamvis virginitas, aut religio melior, & perfectior sit, quam status matrimonialis, sed satis est seruare mandata, & eligere quod tutum, & securum est, ita in sequendis Doctorem sententis non tenemur eligere meliorem, sed satis est eligere eam, quam circa odium, & affectum iudicamus probabilem, bonam & veram. † Confirmatur a simili. Nam vt diximus, conscientius potest, & tenetur sequi opinionem probabilem poenitentis, relicta sua probabiliori, dummodo illam poenitentis non iudicet esse falsam. Ergo etiam & iudex sequi potest opinionem probabilem, quam iudicat esse veram. Et certe non est maior ratio in conscientia, quam in iudice, cum verum sit versus iudex in suo foro, & tribunali.
- d. Deinde experientia testatur, id probabilem, hoc est id pluribus receptis opinionibus, esse minus securum, non ergo sequenda est probabilior: quia tutior, & securior. Antecedens patet: ipsi Soco lib. 10. de iustitia, q. 4. ar. 3. probabilior videtur, & a pluribus. Doctoribus recepta opinio illa, episcopos, & clericos esse dhos firmiter retineam, & tñ opposita est tutior, & securior. Probabilior quoque est, hoc est, a pluribus recepta opinio, illam qui retrahit aliquem ab ingressu religionis, non tenet ad illum ingrediendum, sed sufficere, ut suis eò simili illum inducat ad pristinum desiderium, & tamē opposita est securior. Probabilior etiam, & magis recepta opinio est, licere muniti accipere aliquid ultra fortem ratione lueni cessantis, & damni emergentis, & tamen opposita est tutior, & similiter de alijs multis opinionibus. Imò probabilior, & a pluribus recepta opinio est, posse iudicem condemnare secundum allegata, & probata, probatum nocentem, quem cered seuit esse innocentem, abique eo quod peccet, aut officium deferat, & tamē sine dubio securior opinio est quae vult, ut potius officium in tali casu dimittat. Satis iuxta sit iudici, quod in iudicando opinionem probabilem à se iudicatam veram sequatur, etiam si probabilior, verior, & tutior sentiat.
- .. Addit autem Arragona vbi supra, hanc limitationem, opinionem probabilem sequendam esse à iudice, dummodo vbi, & consuetudine non sit abrogata, nec enim secundum probabiliorē iudicare tenebitur, quia cō iusto optima legum interpret est, arg. l. in iure, ff. de leg. & constitut. & cum dilectus, de consuetud. quod sane dictum verum est, nec quicquam con eludendi obest, siquidem in tali casu, opinio illa nō est dicenda probabilior, vt constat, siquidem iuxta aliquam causā habetur iam tantum improbabili.
13. Tertia Propositio: † Quando sunt duae opiniones quae probabiles ex parte facti, quia scilicet, vterque ex aequo probat factum suum) tunc in civilibus iudex cōponere debet partes inter se, vel si res, de qua litigatur, sit diuisibilis, d. uideri illam inter partes: Quod si causa sit criminalis, debet iudicare in fauorem rei. Sic Salo vbi supra, cōclus. 2. Ratio pro priori parte est: quia cō vterque ius aequale habeat, & res sit diuisibilis, ratio naturalis dicitur, vt vel partes inter se componantur,

vel vt res illa inter ipsos diuidatur. Ratio pro secunda parte est, quia etiam ratio naturalis dicitur, vt vbi sunt aequalia fundamenta facti in accusando, & rei in se defendendo, reo potius tanquā fauorabiliorem faueamus, arg. Reg. l. cum sunt. vbi dicitur. Cum sunt partium iura obicuta, reo fauendum est potius, quam alicui de reg. iur. in 6. & arg. Reg. in pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis, eo. tit. 3. lib. 8. & arg. Reg. h. in obicuta, minimum est sequendum, eo. tit. 3. lib. Deinde in criminalibus, accusator, vel fiscus habet se, vt aggressor, & reus vt aggressus, & se defendens, ius autem naturale dicitur, vt aggressor potius quam aggressori faueamus, idemque docet Arragona vbi supra in fine.

14. Quarta Propositio: † Quando duae opiniones ex parte facti probabiles sunt, sed ita vt vna earum sit probabilior in civilibus tenetur iudex in conscientia iudicare in fauorem probationis, sic Salo conclus. 3. & Greg. de Val. proposit. 3. vbi supra. Ratio est: quia iudex tenetur iudicare secundum merita causae, sed qui factum probat per testimonium meliorem & probabiliora, habet maiora merita causae, vt constat, ergo dignior est sententia fauorabilis, & hoc tantum probat argumentum tertium pro prima opinione illarum, in qua conclusione conuenit etiam Arragona 2. 2. q. 63. art. 4. dub. vlt. ad 3. Neque conclusio haec repugnat secundum, quia ibi locutus sumus de opinione probabiliori ex parte iuris, in hac autem de probationi ex parte facti, maius autem meritum causae non accipitur ad intelligitur secundum intelligentiam iuris, sed secundum processum illi quo factum probatur, inter quae duo maximum differre est, nam testimonium, quae adducuntur in facti confirmationem, quo maiora fuerint, eo causam ipsam digniore efficiunt. Recta autem ratio dicitur, vt sententia proferatur secundum maiorem dignitatem causae, nec est aliqua opinio probabilis, quae dicat licitum contra huiusmodi hominem sententiam proferre. Rationes autem quae reddunt aliquam opinionem probabilem, tenent se ex parte iuris: Et ratio postulat, ut quotiescumque in iure fuerint duae opiniones, vna probabilis, altera probabilior, licitum sit vnicuique quam maluerit sequi, alias illa, quae sequi non est licitum, nulla ratione nomen sententiae probabilis merebitur, vnde leges non decernunt, vt feratur sententia iuxta opinionem probabiliorē Doctorum circa iura, sed in fauorem illius, qui melius probat, & ostendit factum. Quod vero pertinet ad opinionem Doctorum, leges nihil statuunt, sed illud iudicis arbitrio & prudentie relinquunt, prout ipsamet etiā naturalis ratio dicitur.

14. Neque repugnat cōclusio haec doctrinae & regulae, quia † lexipsum in precedentibus assignauimus, & tenent sumus, licet non esse sequi opinionem probabilem, siquidem regula illa, & doctrina intelligenda est, quod est diuersitas opinionum circa actionem, utram, an recte, vel male fiat, opinionum, n. phabiles in tali casu reddunt hominem securum, & tutum in conscientia, vt quancumque situm sequatur. At vero diuersitas opinionum circa iustitiam vniuersalem partis litigantis in iudicio, nec aliquid afferit circa actum indicandi, nec idem est ac si esset diuersitas circa ipsum actum indicandi si in hoc essent opiniones Theologorum, quorū alii hoc modo iudicandum alij vero illo modo iudicandum affererent, sic seruari posset regula superius tradita, talis aut non est, vt diximus, diuersitas opinionum circa iustitiam parui litigantis in iudicio, haec enim nihil afferit circa actum iudicandi, imò cōter oēs docendo iudicandum esse pro parte probabiliori in iudi-

iudicio, cum tñ in expositione legis & iuri s, ubi est il-
lus diuersitas opinionum inter Doctores, & quous opi-
nio probabilis sit, licetum erit iudici sequi quā volue-
rit. Hac rōne diximus supra, qd qñ est diuersitas opi-
nionū in adiōib, nostris circa administrationē Sa-
cramēti possumus sequi hāc aut illam partem proba-
bilem absq; irreuerentia Sacramenti, siquē opinio
probabilis quæ assentit ita confici Sacramēti erit conse-
quēter ea rōne rectē confici; ynde et assentit nullam ei
fieri irreuerentiā, si eo modo Sacramēti administret. E-
tā vero qñ est obligatio caritatis succurrēdi proxi-
mo, nulla est diuersitas opinionū an hoc, vel illo mō,
p̄ximo ex caritate succurrere teneamur, sed oēs cōi-
ter docent succurrēdi i ei esse fm partē tutiōre, alias
peccaret contra caritatem. Si vero circa hāc obliga-
tiōē caritatis, essent diuersæ opinionēs probabilēs,
sequi possemus aut hanc, aut illam, iuxta ea quæ dixi-
mus. Pari rōne, cum sit diuersitas opinionū probabi-
liū circa iuris intelligētiā, pōt iudex cā sequi, q̄ p̄
probabile putat: siquē de eo ipso, qd sit probabilis, rectū
iudiciū fm illā intelligētiā fieri pōt; cōtera vero qñ
ex parte facti, vna pars probabilior est altera, ratio in-
stitit requirit fm oēs, ut fm merita causæ iudicet.
Dixi, *in ciuilibus*, quia licet eadem fortassis rō sit in cri-
minalibus, in ciuilibus, in criminalibus tñ ad con-
demnandum reum probationes debent esse luce
meridiana clariōres; unde qui iura partium non sunt ita
clara, sed obfcura, licet declinare in fauorem rei, quis
probationes accusatoris, aut fisci, sing paulo probabi-
liores & clariōres, eo ipso, n. quod defensio rei maneat
adhuc probabilis, probationes contra reum non sunt
luce meridiana clariōres; si tamen pars fisci, aut accu-
satoris clara, & manifesta sit, iudicandum erit contra
reum, ne delicta maneant impunita, *q̄ p̄doret q̄m d.*
reg. cum sunt, de reg. iur. in 6. ubi autem dubium sit,
aut etiam non sit certum, an sit obnoxius, tunc abso-
luendus est reus, quia sanctius est nocentem absoluerē,
quam innocentem condemnare, l. absentem, ff. de poe-
nis & glo. ubi supra.

6 Et ex d. his facili est solutio rationum, quæ in cō-
firmationem primæ sententiæ afferuntur, iam enim
constat quod ad tertiam respondendum sit. Ad primā
autem respondetur, sequentem opinionem probabi-
lem credi tam veram, non se exponere periculo peccā-
di, cum certum sit, licetum esse sequi opinionem, quæ
a iuris doctis, & prudētibus probabilis iudicatur. Ad
secundam etiam dicimus, regulam illam, *In dubiis pars
tutior est eligenda*, intelligendam esse, quando utraq;
pars habet periculum: nam si utraq; pars sit secūra,
& tutior contingat, quādo ambe opinionēs sunt pro-
babiles, quamuis probabilior sit tutior, quia tamen il-
la quæ probabilis est, etiam tuta & secūra est, illam se-
quendo, in nullo periculo est peccādi, ut diximus. Et
ad ea. Iuuenis, de sponsal. respondetur, quod loquitur
in re dubia, quia periculum erat pro utraq; parte, ut
patet legenti textui, & ideo pars tutior ibi eligēda cō-
sultior, aut certē, maiora testimonia ibi pro una par-
te, quam pro altera in illo particulari facto adducebā-
tur, & proinde merito in parē tutiorem inclinādum
erat, maxime, cum hoc ad Ecclesiæ honestatē spec-
tabat, ut pro illa potius quā altera parte iudicaretur.
Ad quartam respondetur: Quisvis speculatiue uidet
alterā parē esse probabiliorē, non tamē habet cōsiliū
tiam dubiam practicē, sed certū, si quod licitum sit
sibi relicta opinione probabiliori, sequi probabilē ere-
ditam veram, & iō cum sequendo non agit contra cō-

scientiam, aut iudicium practicum, ut constat. Quam-
uis igitur bonum sit partem probabiliorē sequi, id
tñ consilij tantum est, non præcepti, unde Salom. ubi
supra, consiliuit Confessores in foro animæ, & Theo-
logos in suis consultationibus, & Iudices in fœderis iu-
dicij probabiliores opinionēs sequi, habita tamen rō-
ne negotij, personarū, & aliarum circumstantiarum,
prout recta ratio, & prudentia requirit. Et de Iudice
hæc sint facti, plura enim de officio Iudicis alijs in lo-
eis dicemus.

17 Quoad Aduocatū q̄ etiam non minor est difficul-
tas, an possit contra propriam opinionem causam de-
fendere, hoc est, An si aduocatus parē aduersarij pro-
babiliorē putet, eamque ipse partem & opinionem
in speculatione sequitur, possit contra illam patroci-
nari? In qua re aliqua certa sunt, vnum vero cōtrouer-
sum. *Primum enim certum est*, peccare & facere cōtra
conscientiam, si partem aliquam manifeste iustam ef-
se sciāt, & tamen contra eam patrocinetur, siquidem
in hoc casu nullū est principium practicum vnde de-
ducere possit, licetum sibi esse parē manifeste iustā
& pro tali creditam oppugnare. *In Secundo etiam cer-
tum est*, posse licite aduocare, quotiescunque causa est
dubia aut iure ipso, aut factio, ita vt nō facile appareat
quemam partem iustior sit, sic S. Anton. p. 2. tit. l. c. 19. §.
vlt. circa medium Pisanelia in verbo, aduocatus verū
aduocatus Angel. verbo eodem, n. 17. Syllue. verbo,
eod. quest. 10. Tabien. eodem, verfic. Decimo tertio,
Nauarr. in Manuali capit. 25. num. 28. Sotus l. h. §. 5.
de iust. & iure, q. 8. art. 3. Salom. in 2. 2. q. 71. art. 3. cōtrou.
2. Arrag. ibid. Greg. de Val. m. 3. disp. 5. q. 15. pun. 4.
Tolet. lib. quinto infra, de sacer. cap. 60. cōclus. 3.
& Gabr. Vasquez in 1. 2. disp. 64. cap. 1. Roderiquez
in Sum. par. 1. cap. 2. Ioseph Angles in Flo. 4. Sent. in
additionibus, in fine libri. Ratio est, quia munus aduo-
cati est solum proponere iustas rationes, & testimo-
nia quibus pars sua confirmari potest, non autē adiu-
dicare seu ministrare iustitiam alicui parti. At vero
quoties iustitia vtriusque partis dubia est, ipsa rō pos-
sulat, vt ratio per iudicem decidatur. Ergo eadem rō
prostat, vt aduocatus pro sua parte exponat iudici
quæcunque illam cōfirmare possunt. Hoc est enim cu-
iuscunque iuris prudētis munus legum sensus, & au-
thoritates, nec non rationes in alterutram partem bo-
na fide applicare. Imò hinc omnes lites ortum habēt
atq; principiantur, quod res aut iure, aut factio in du-
bio versentur. *Dixi, quando non facile appar et quemam
partem iustior sit*, quia quādo vna pars ita probabilis est,
& recepta, vt altera eēt aliquid videatur probabilita-
tis habere, parum tamen, & in quā raro, aut nunquā
iudices inclināt, *n. tūc sine dubio ut optime Salom. ubi su-
pra* notat, peccat aduocatus cōtra iustitiam, si illi parti-
mimis iuste & probabiliter patrocinetur, siue pro reo,
siue pro actore, siquidem in moralibus, quæ cōiter de-
cidunt, pro certis hnt, unde qui talē causam defendē-
dam suscipit, non solum probabilis periculo se cōmit-
tit causam iniustam defendendi, & clientulum suum
expensis facere necessitat, in causa quā moraliter
malum esse nouit, sed etiam ad restitutionem omnium
damnorum tenetur.

18 Cōtrouersum est solum, An qñ causa ex utraq; par-
te hēt auctores æque graues, & rōnes æquales, & in
qua iudices modo in hanc partem, modo in illam in-
clinare solent, aut qñ una pars probabilior paulo est,
sed altera nihilominus satis etiā probabilis, & in qua
iudices multoties quoq; declinare solent, licetum sit aduo-
catus

advocato in causa quam minus probabilem putat patrocinari? Ratio difficultatis est: quia non licet iudici sequi partem minus probabilem. Ergo nec advocato. Consequentia patet: quia advocatus nihil aliud facit, quam inclinare iudicem in partem, quam ipse defendenda suscepit. *p. Sotus ubi supra in hoc casu distinguit, si n. agitur causa mortis, aut sanguinis, aut ubi honor alius periclitatur, ac tunc cum quis reus sit, ut de sua omnium bonorum possessione deurbetur, in his casibus non licet auctori contra reum patrocinari, nisi ad minus tunc utgeat probabilitate accusatio, quanta defensio, unde si probabilior esset pars accusatoris seu auctoris, non licebit partem eius defendere. Ratio eius est: quia in dubijs melior est conditio possidentis, maxime in favore honoris & vite. Imo in his casibus potissimum in causa capitis, pium esset rei patrocinium suscipere, etiam si eius causa minoris esset probabilitatis, dummodo nulli fraudi locus panderetur; & dñmodo reus talis non esset, qui perniciosissimus haberetur; In alijs vero casibus minoris momenti, licet vix possit sine periculo patrocinari contra partem, & opinionem probabilioris, si tamen ad rigorem conscientiae loquamur, non est quod omnino condemnatur, dummodo admoneat suum clientem iustitiam magis alteri parti favere, & etiam abstinere a fraudibus & peruersis legum interpretationibus, cum Soto etiam Arragona loco citato, Saloñ. & Toletus consentiunt in hac re.*

9. Primò; certum est, & existimo, in primo casu, hoc est, quando utraque pars æque probabilis est, & potest advocatus quamcumque partem suscipere pro libito. Sic Sotus, Saloñ. & Greg. de Valentia ubi supra. *Ratio est:* quia tunc neque charitas, neque iustitia postulat, ut unam potius quam alteram defendat partem. Deinde, sicut auctor non peccat in tali lite, ita ne advocatus illi favendo, & cooperando. Et denique, quia iudex ipse in casu æqualis probabilitatis, absque violatione iustitiae, potest cui parti maluerit, favere. Ergo multo magis advocatus, cum eius non sit constituere ius inter utramque partem, sed tantum intra limites iustitiae parti alicui favere. Et certe sicut auctor in tali casu licite confugit ad iudicem, ut reddat illi ius suum, ita etiam advocatus licite illi patrocinari potest.

20. Secundò; certum etiam est in secundo casu, hoc est, quando una pars probabilior est altera, posse advocatum in favorem rei patrocinari, dummodo non utatur fraude aliqua, vel dolo, ita Sotus, Saloñ, Arragona, Gregor. de Valentia, & Toletus locis allatis. *Ratio est:* quia licet unicuique iure naturæ defendere suum ius, quando non constat certè de iure alterius. Ergo si ceterum licitum est reo se defendere, etiam licitum erit advocato patrocinari illi. Addit tamen auctores citari, quod advocatus in hoc casu admonere debet clientem, causam suam esse minus probabilem, ut si velit componere se cum altera parte, possit, alijs tenebitur advocatus ad omnes expensas, & damna, quæ illi ex tali lite eveniant cum illorum ipse causa censetur, nisi eum admoneat. Intelligitur autem hoc dictum, quando advocatus partem Rei minus probabilem non putet esse falsam, si enim partem illam omnino falsam crede ret, tunc eam defendere non posset, ut constat. Nec obstat, quod iudex in tali casu non possit iudicare in favorem Rei, ut diximus supra propositione quarta. Ergo nec advocatus. Rñdetur. n. disparem esse rationem in hoc casu inter iudicem, & advocatum, quia iudex tenetur iudicare fm merita causæ, & processus; advocatus aut ad id illi tale tenetur, sed solum, ut inquirat, &

ponat merita causæ sui clientis, absque fraude, & dolo. *21. Tertiò;* Non solum, quando utraque pars æque probabilis est, sed etiam si una paulo probabilior sit altera, poterit advocatus causam minus probabilem contra Reum defendere, dummodo non habeat assensum determinatum; quod opinio ei causæ favens sit falsa, & dummodo opinio illa cui fauet non sit communi praxi reprobata, & hoc non solum in rebus minoris momenti, sed etiam in causis sanguinis, & honoris. *Ratio est:* quia eadem ratio videtur esse quo ad tunc in criminalibus, quam in civilibus, tam in rebus magni, quam minoris ponderis, & momenti, si quidem in utroque casu proponendæ sunt rationes eodem modo, & testimonia per iudicem examinanda sunt. Ergo, si ex rigore iustitiæ loqui velimus, & rationum momenta consideremus, in utroque casu eodem modo patrocinari licitum erit. Quod. n. melior sit conditio possidentis. Et quod in dubio nullus est condemnandus, æque verum est in causis sanguinis, ac causis civilibus; Nec aliquid obstat advocato quo minus id possit in uno casu, & non in alio; quia advocatus non condemnat partem contrariam, nec ipsam suo iure spoliatur, sed solum rationes suas iudici proponit, ut si iudicaverit probabilius condemnari, & spoliari, & iudex ad iudicem spectat, ne pro parte minus probabilis sententiam ferat. Idem confirmari videtur ex communi consuetudine bonorum etiam, & piorum advocatorum, qui, ut rectè annotavit Greg. de Valen. ubi supra, neque a doctis, & pijs Confessariis ob id damnantur. Sed neque contra conscientiam suam agit advocatus in tali casu; Quamvis enim intellectu speculativo sciat causam illam esse minus probabilem, nihilo minus tamen simul habet hoc iudicium praxicum, licere sibi defendere causam, quoties non est manifesta iustitia pro altera parte, ætli vna pars sit probabilior altera, unde nõ agit contra conscientiam defendendo talem causam minus probabilem. q. *Illud tamen observandum est,* ut iura fideliter referat, & testimonia veraciter eitet, ne fallacis iudicem decipiat: r. *Immo etiam admonere debet clientem,* quod eius pars non sit sibi probabilis appareat, sicut apponit, quia forte tunc, aut alium eligit advocatum, aut causam non prosequetur. Et de advocato hæc sint satis, de quo plura etiam suo in loco dicemus.

A D D I T I O N E S.

Probabilem ex parte iuris. De horum uocum iuris, & facti significatione Theologi, & quod ad rem presentem attinet, parce, & iteime. Cum tamen eorum paulo diligenter, & explanatio, quam proinde paucis comprehensam ponemus in medio, propositis hac in parte Questionibus; conducat mirum in modum. Igitur hic uis est, quod scriptis legibus, aut moribus alicuius regionis continetur. Factum aut, quod cum eisdem iure non complectatur, ei uidetur oppositum, atq. adversari; ita ut quæstio facti alia sit, ac quæstio iuris. L. Nec feruus. 41. ff. de Peculio. & l. Idè erit 16. ff. de stat. homin. & quæ sunt facti iure civili non possunt infirmari. l. 1. §. si uis ff. de acq. posse. & l. A bello. 12. §. 12. ff. de captenis. & l. 8. & l. penultima. ff. de capitis diminut. Porro facta hominū iure civili non coerceri contingit duobus modis. Uno, q. sūt aliqua hominū facta, quæ ubiq. gentium habent eandem vim apud omnes ex suis naturis; et nõ quia ita uidetur, vel minime, ut docet A. r. lib. 5. Ethic. 7. in prin. ubi agit, q. ante q. uam aut gētiū, aut civile ius constitueretur, cum par, eodemq. omnium hominum conditio

ditio erat. l. 2. de natal. restituen. l. 4. de inst. & iur. & l. quod attinet. 3. 2. ff. de regu. iur. Illi uero modo autem facta, qua ad ius naturale referuntur, & iuris consulti hac fere solent enumerari, tenere, ire, agere, soluere, dare, tradere, eligere, amere, vendere, locare, conducere, hereditatem adire, alii, heredem institui, pacisci, & alia id genus plerumque. Eadem res aut. lib. 1. Rhetor. c. 43. alia, & eam quæ tradebat, discipline accommodata ratione explauit, inquit: Hiæ autem sunt, quæ & virtutis, & vitii quamdam experientiam in se continent: in quibus sunt vituperationes, & laudes, & ignominie, & honores, & premia: ut ei, qui beneficium dedit, gratiam habere, & ei beneficium reddere, à quo accepit, & promptum esse ad amicos auxilio subleuandos. Quæ tamen omnia, ut per se perspicuum est, in facto consistunt.

Alio autem modo contingit, ut facta hominum legibus comprehendere nequeant, quod sunt adeo infinita, ut ad ea enumeranda non sufficiat hominum uita, ut inibi ait Aristot. qua de re initio fuisse. Hiæ porro, quæ pertinent ad æqui, bonique artem, ut virtutis, in facto posita esse, cum ex multis sit manifestum, item ex eo, quod, ut inquit Aristot. locis memoratis scriptam legem latam in uniuersum corrigi, atque emendari in particularibus actionibus, atque ad has, tanquam Leuitia norma, quæ plumbæ erat sese respicit, atque accommodat, atque idcirco iuris consulti etiam inquit, vitius scriptum deest, indicem ex aquo posse supplere. edita. 3. C. de edendo, nō quidem in facto, sed in ipso iure. L. unica. C. ut de eo. ad nos. part. index suppl. ex quibus facie percipitur causa, quam obrem iudicium quæstionibus iuris post habita probabiliori opinione, probabilem licet accipit: propriæ rei quod ius scriptum, quæ generatim conceptum, multuam interpretationem admittit: & virtutis non item cū sita sit in singulari actionis quasi articulo, & circumstantia, & rei qualitate, quam iudicem omnino bene perspetam habere, & plena inquisitione discere oportet. L. unica. g. C. de iudic. ex quo fit, ut indicare non possit, nisi ex probabiliori opinione, qua uidelicet ad rei qualitatem, & facti circumstantiam proximis accedit. Quod in primis affertur index, maxime in parui insignendis, primum, si spectaret non legem scriptam, sed quid in re posita faceret, quæ tam talis, si adesset. Deinde, si plerumque non ipsum factum solum, sed etiam eius, qui fecit, animum consideraret. Quod si præterea iurum factum spectandum sit, non partem eius, sed totum diligenter perpendere oportet. Porremo, ne longius abeamus, si facta distinxeris, neque eodem modo, quæ per infortunium, errorem, iniuriam facta, atque admissa sint puniendæ censueris. Aristot. locis proxime notatis quem legisti, si vacat; etenim nobis in his non est diutius immorandum.

b Quæ amico magis fauet. Id ipsum affirmant Iurisperiti, sed longe timidius, & cautius, quam Theologi. Quin Corrasius loco citato. tit. 11. num. 175. id nullo pacto admittendum existimat; ex eo potissimum, quod qui ad iudicandum inducitur, aut consanguinitate, aut amicitia, peruenit iudicium. Christi, qui est iustus; & fructum illius vertit in damnationis amaritudinem. c. quæcumque, 11. quæst. 3.

Sed videtur loqui de questione facti, de qua paulo inferius. Vide tamen locum. 11. tom. 4. opus. comm. paulo ante allegato, cap. 7. Versicul. Ideo si index, ubi ad questionem iuris id videtur accommodare; ut ex versic. Hinc etiam cognosci potest. Legio etiam Specul. comm. opin. an præfat. Ubi tamen non videtur sibi constare: nam cum de suo sensu, num. 103. distincta questione facti ab eo,

quæ est iuris, dixerit ex Niquarri, & aliorum sententia, cum in quaestione facti, quando scilicet ipsum factum per se obscurum est, peccat, qui pro amico iudicat, paulo post n. g. verbus diversis affirmat, quaestionem facti, atque eius resolutionem ex iudicis arbitrio semper dependere.

Dum illa probabilius, & sequi probabilem. Si per probabiliorum opinionem Author intelligit, ut paulo mox Versicul. Deinde experientia intelligere videtur, ut iudex in inducendo, prætermissa probatore, probabilem opinionem secutus, in conscientia fortasse tutus est; attamen, quod attinet ad externa, non erit liber a pena. Item communi consensu tradunt Iurisperiti, cum qui iudicat contra opinionem communem, quam legi ipsi, & consuetudini parem faciunt, & sacrosanctam appellant; tum iuriparum haberi; tum facere, ut auit licentiam, & teneri in syndacatu. tom. 4. Synag. comm. opin. de iudic. loc. 11. cap. 7. & Specul. comm. opin. Hieronym. de Genal. Præfat. num. 30. & seqq. & Anton. Maria Corras. de communi opin. lib. 3. tit. 12. num. 25. ubi num. 52. de sententia Innocen. & aliorum censet, iudicium contra communem opinionem etiam in conscientia teneri habere. tom. 1. comm. opin.

Probabiliores, hoc est à pluribus receptas opiniones esse minus securas. Iudicibus magis incerta, & communiores opiniones tutissimæ sunt; ut ex his, quæ modo exponerantur, & à Iurisperitis iustissime in hac sententiam disputantur nullo fere negotio potest intelligi.

Quia consuetudo optima legum interpretis est, argum. scribitur diserte, atque eleganter in l. si de interpretatione 37. & sequen. ff. de legibus. his verbis; Si de interpretatione legis quaeratur, in primis inspicendum est, quo iure ciuitas retro in huiusmodi casibus vii fuisse; optima enim est legum interpretis consuetudo.

Nam Imperator noster Severus reitripit (hæc in altera lege) in ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiuntur, consuetudinem, aut rem perpetuo iudicatorum auctoritatem uim legi obtinere debere. Et quidem pro iure, & lege consuetudinem obseruandam esse scribitur aperte in l. diuturna. 33. & seqq. ff. eodem tit. & C. qua sit consuetud. atque inibi l. 1. uadit, quod ad rem presentem magis attinet, consuetudinem a iudice esse custodiendam: in l. testium. 3. in fin. ff. de testibus tametsi hic non de decisione, sed de ordinatione litis verba fiant. Vid. Speculum commun. opin. in præfation. num. 71. & seqq. susus hæc de re disputantem, & Corrasium de communib. opin. lib. 2. tit. 9. num. 97.

Tunc in ciuilibus iudex componere debet. Si proprie loquamur, huius propositionis definitio magis ad arbitrum, quam ad iudicem videtur spectare: discrimen autem inter utrumque eluciat Iuris consulti ex §. 1. Institut. de Actionib. & ex l. lex 7. ff. ad leg. Iul. Repetund. sed apertius ex Aristot. lib. 1. Rhetor. cap. 43. prop. fin. Ubi inquit, Arbitr æquum, & bonum sibi proponit: iudex autem ipsam legem, neque vili alia de causa reperit esse arbitri, nisi ut æquum, & bonum ualeat. Sed explanatus lib. 2. Politic. cap. 6. Nec de iudicio, aut contra Hypodamum Milesum, recte se habet lex, qua iudicandum putant cum distinctione, lite simpliciter scripta; ita ut ex iudice fiat arbitri: hoc enim, in compromisso in plures factio recipitur (conferunt enim inter se de sententia ferenda); sed in iudiciis non reficitur: immo legislatores plerique contra, statuunt ne iudices inter se colloquantur. Deinde, quomodo non erit litigiosi sententia, cum iudex non, putat

putat tantum deberi quantum petitur: et quæ sequuntur in eadem sententiam. In quæ et. Pro Rege. Comod. Terpolite. atque eleganter ut solet, Aliud, inquit, est iudicium aliud est arbitrium. Iudicium est pecuniæ certæ arbitrium in eerte. ad iudicium hoc modo venimus ut totam litem aut obtineamus aut amittamus ad arbitrium hoc animo adimus, ut neq. nihil, neq. tantum quantum postulauimus consequamur. Et paulo post. Quid est in arbitrio; mite, moderatum, quāto equius, & melius sit dari, alij quantum. Quæ erant verba arbitrij a Pratore dati, & subauditur, tantum dari iubeas, aut aliquid huiusmodi, index tamen interdum pro arbitro accipitur, ut in l. Verbum oportere. ff. De Verb. significat. atq. arbitri ingenium, & personam inde s. offit, quoties que bonæ fides sunt iudicia exercet, & iurino tradit iustitiam in tit. l. ast. de actionib. in bona fide iudicij liberā potestatem permittere a quo, & bono animo iudicij quantum actori iudicij oporteat. Quin tradunt omnes in l. ff. de arbitrij iudicij arbitria esse redacta ad iudiciorum formā, quæ de re alius.

Vel si res, de qua litigatur sit diuisibilis diuidere illam inter partes. Hoc remedium, ut ipse appellat, Corraus tit. 9. citato numer. 177. asserit esse tantum æquum, & bonum, & post multorum iurisconsultorum id ipsum asseruerat enumeratione in probat. §. cum aliena f. institut. de verum diuis. & poterat asserere l. Adeo 7. §. Cum quis ex aliena. ff. de acquir. rerum dom. unde illud sumptis iustitiamus, sed neuter locus satis ad rem, cum utrobique sermo habetur de media inter altercantem Doctores sententia seligenda, non autem de re inter litigantes diuidenda. locus de hac re germanissimus est in l. sanimus 34. §. Ne autem C. de Donation. Cuius verba non pigeat referre, tum quia rem propositam bellissime, ac luculenter explicat, tum quia docet, quid agendum sit, quando res, de qua controuersia est, diuisi nequeat. hac autem verba in ea lege sunt. Ne autem communiōne inducta, donatoris, & ei qui liberalitatem suscepit aliqua oriatur contentio, electionem damus ei, qui ampliore summā in re donata habuerit reliquam actionis quantitatē offerre ei qui minorem Causam habuit, & totum possidere, in autem hoc minime facere maluerit, tunc omnimodo res diuidi secundum quantitatē utriusque parti competentem, si res diuidi sine suo periculo partibilis est, si autē in huiusmodi casibus, in quibus partitio inutiliter celebrari minime potest, amplioris summæ dominus noluerit offerre actionem; tunc licebit etiam ei qui minoris summæ habet potestatem offerre pretium, & totum vindicare. habentis In finibus.

Iam verò iudicis esse in omnibus medium conieciare, & ut Cicero ait, ferre, & nomen ipsum; & opino quam de alio vulgi habet iudicis manifeste. Erit igitur (inquit Arist. lib. 5. Ethic. cap. 4. comm. 8. a quo enim melius) id ius, quod ad corrigendum, & emendandum valet, damni, & lucri medium. Itaq. & cum aliqua de re inter se ambigunt, ad iudicem confugiūt. Adiere autem ad iudicem, adire ad eis est.

Nihil enim videtur esse aliud iudex, quam ius animatum. Queruntque iudicem medium; & vocant eos nonnulli, ut in l. iudex, id est medium diuidens, seu medium adiudicantes; proinde quasi facile futurum sit, ut ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo medium quiddam est, si quidem etiam iudex idemus est. Ad iudex quidem exequat, & veluti linea in duas partes inæquales secta, quo maior pars dimi-

diam superat hoc de illa detrahit, & ad partem minorem scilicet addit. Toto autem in duos partes æquales diuisum, cum se iudex dicunt obtinere cum partes æquales abstulerint, est autem æquale medium rei maioris, & minoris, proportionē Arithmetica; propterque hanc causam ius a Grecis *δίκαιον* appellatur, quia *δίκαιον* id est, in quo æqualia diuisum est; proinde ac si quis dixerit *δίκαιον*, & dicitur quod est iudex nominatus est quasi *δίκαιος* quæ vox cum significaret, qui rem in duas partes æquales secat. Quid ad rem propositam, & ad multa alia eodem pertinentia rotundius, atq. accommodatius?

In obicius minimum est sequendum eod. tit. & lib. Adde si placet. Inter dilectos in fin. de fide instrument. & l. Adrianus. ff. de actionib. & obligat. & l. Favorabilis res. ff. de regul. iur. & in primis Aristot. Problem. sectio. 29. de us. quæ ad iustitiam pertinent op. 110. 13. ubi vniuersum hanc rem diligenterissime persequatur, unde sumpta est ratio, quæ a utroque subicit, quod Iurisperiti consensu communis consensu dicunt habere locum in sententiando, ut loquuntur non autem circa merita causæ & pro cessum. to. 2. Regul. civil. lib. 16. Verbo Reus.

Ratio est, vniuersaliore huius propositionis superior rationem inuenimus; quia tunc si dicat ius ex fallo oriatur, quod ad iudicem non potest immutari. l. 2. C. Plus valer. quod agit, quam quod fin. concop. & l. si ex plagiis. §. 2. In l. cluio ff. ad leg. & quod fin.

Ut docet Glofa. Item bene leges discrete loquentes. l. si lögus. 18. §. 1. ff. de iudic. & l. ita vulnerat us. §. 1. A. ff. de iur. iudic. l. 1. In delictis. §. 2. ff. de noxalib. action. & l. si a reo. 70. §. vir. ff. de fideiussor. ut scilicet alij deterreatur a maleficio. l. bona fides. 3. in prin. ff. De possit. Tota enim siquidem remissione homines temere ad maleficia præcedunt. l. si operis. 1. q. C. de pen.

Primo enim certum est. Adeo, aut Advocatus in hoc casu non solum effundit causam in iuriam omnino debet deferre, fraterne deus suo cliente commoedat; sed etiam eam patifacere alij; et si agatur de morte, aut mutilatione membri, aut de fama alicuius insignis personæ, contra illam si opus fuerit testimonium ferre. Quia tamen in re Advocatus est sui damni, et fœdali, atque in ius iustitiae discrimini, modo si velit desistere, rationem oportet ducere. Alphon. de Ver. iurum. cas. confuent. tom. 1. caput. 3. cap. 3. ubi adiungit etiam quomodo causam ab Advocato deferendum esse, quia morte dignus est aliquo colore, atque honesto prætexu cum iurari acceperit illius tamen causam non esse propagandam de sententia doli. ff. de iur. iudic. & aliorum.

Secundo etiam certum est. Idem Alphon. de Ver. loco citato, cas. 4. in respon. productis præter Sotom. et Emmanuel. Rodriguez, et Orellana, Bannes, et Burgenfis, de Per. atque ex Rodriguez observat illud Advocato in anima habendum esse, ut quoniam sui clientis causam in iuriam esse perceperit, quam fortasse a principio talem non existeret, de ea ad monito cliente, plane deferat, et ex Burgenfis, Advocatus aut nec sit in damno, aut aspinatus, aut magis lucri causam tueri non debere eam causam, quæ evolvendis libris acquiri studio non invenitur per se probabilem, aut saltem a que, atque adversarij causam, ad demum de suo sensu tradit, ubi potius Advocatus oportere esse, quando a que probabili causam in iuriam, quam efficere ut litigatores transigant inter se, et conveniant.

Tunc fine dubio, ut optime Salom. Consensit Alphon. de Ver. a eodem loco, et probat iudicem ex eo, quod c. in fin. odi muris probabili causam in moralib. ita ab oib. fere

Exstimentur falsa, vt eius contrariopro demoustratone ferme habeatur. Vide eundem Salom. 2. 2. q. 7. l. art. 3. vbi de iniurijs hac re disputat. copiose.

- o Sed etiam ad restitutionem. Aduocati si dolo, aut culpa, aut negligentia causam egerint litigatoribus symptas. & omne damnum saltem eo nomine in flaurare. & restituere tenentur. Culpa porro triplex vulgo solet assignari, scilicet, & Leuissima.

Prima ad dolum proxime accedit, ac doli appellatione regulariter comprehenditur. l. 3. h. ex hoc edicto. ff. Negit. Caup. si abular. l. 1. §. si quis seruum. ff. de positi. & quemadmodum dolus, & latior culpa animo. & consilio: ita lenior culpa simplicitate quadam, id est segnitie, & rusticitate dignoscitur. l. 3. §. huius. ff. De suspecti. morib.

Ad latam culpam inris communis ignorantia pertinet. l. regula. ff. in prin. ff. De iur. & facti. ignorant. Negligentia porro ad leniorem culpam, & incuriositatem, quã alij plerumq; homines suis in rebus solent euitare. si cum verberet. in fin. & l. i. §. ff. de pignorat. action. & l. si putator. ff. ad l. Aquil.

Imperitia quoq; leniori culpa solet ascribi, si intra modum contineatur. l. Imperitia. ff. de regul. iur. l. idem iuris est. ff. ad leg. A quod. l. si quis id quod. §. Doli mali. ff. De iur. ff. l. 1. §. h. ff. de edu. l. 3. §. vltim. ff. De suspecti. iuror. Iurissimam, qua potius quidam gradus, quam speciem culpe videtur dicenda, eam autem esse, quando qui summam diligentiam præstare debet, mediocrem adhibet. Et quidem vt de lata Aduocatum tenentis de leuissima non teneri ad eiusmodi restitutionem inter omnes fere constare video. De leui controuersia aliqua videtur esse. Rodriguez & Syluester, vt vult Alfonso de Vega; negant teneri hic de ignorantia, cum iam citandi de negligentia quatuor. & Burgensis de Paz. & Navarra citati ab eodem Alfonso de Vega. cas. 4. notato. Versicul. Nota, que los Abogados, Orellana, & Bannes affirmant, ob eam rationem, quod iudices negligentes, & omnes officiales qui tenentur ex officio aliquid custodire, & non custodiunt, de leui culpa tenentur restituere, non modo de lata, & ampla, propterea quia tali custodia verget in vtriusq; partis utilitatem.

Ex quo duo bi posteriores Authores, scilicet eodem Vega. in trinit. Aduocatos mortalis culpa esse affines, qui sunt parati ad omnes causas temere, & nullo adhibito modo suspiciendas; tamen si in illis fiat, quando eodem, (hac eorum ratio est) in hominum industria finita sit, & quibusdã terminis circumscripita; pericere nequit, qua singula causæ necessario exiguunt.

Et rursus, quod attinet ad negligentiam, docet Vega ex Caietano eos quoq; Aduocatos ad restitutionem teneri, qui in discernendis causis, num in ista, necne sint, diligentiam non adhibent; tunc id coram inuincit sit. Ex Syluestro autem, quod ignorantem, atq; imperitiam attingit eos ad huiusmodi restitutionem non adstringi, qui cum sint imperiti, se tamen peritos, ac versatos esse affirmant, & iactant si illud clientis, qui ad eos confugit, non lateat. Peritum in hoc casu non videtur esse culpa Aduocati, sed ipsius clientis, qui alium peritorem adducendo sibi nohuit consulere.

In eandem sententiam adiungas nescio quid aliud ex Caietano. Sed videtur & apertum.

- p Sotus vbi supra in hoc casu distinguit. Eandem fere omnino ad verbum. Alfonso de Vega. tom. 1. sim. casum Conscientie cap. 3. cas. 5. in fin.

- q Illud tamen obseruandum est. Quod si Aduocatus causam aliquam probabilem, & iustum defendens, falso

testes, falsaq; instrumenta exhibeat, peccat quidem, sed ad nullam restitutionem tenetur, quoniam ita peccat, non contra iustitiam quemadmodum neq; ipsi testes sed veritatem, aut virtutem religionis. Atq; de iure mendacia, qua ad tuendas causas funduntur ab Aduocatis, tanquam officiosa, peccata venialia ex si mandata sunt: nisi in momento firmiter, & propterea quod hoc pacto forent mortalia, ita ex Orellana, & Bannes sententia tradit Alfonso de Vega loco citato. Versicul. & finalmente.

Immo etiam admonere debet clientem. Quo facto, si cum eam damno aduersarij ad transigendam cum eo inducat, non modo peccat, verum etiam illius damni restitutioni obnoxius est. Sicut si ab sit eiusmodi damnum aut aduersariis nulla vi, nulloq; dolo, aut fallacia, sine sponte, & litium fugiendæ causâ ad hoc ipsum adducitur. D. Thom. & Caietan. 2. 2. quæst. 71. art. 1. Didacus Perez, Burgensis de Paz. Azcunedo; & Rodriguez citati ab Alfonso de Vega. d. cap. 3. De Aduocatis cas. 4. in fin. De r. nuncijs hac questione 7. de Ioan. Azorijus Insunt. Al. val. libr. 2. cap. 17. in fin.

Subditus, an, & quando parere possit, aut teneatur superiori aliquid contra propriam opinionem sibi præcipiens. Cap. XII.

S V M M A R I V M.

- 1 Singularis opinio Adriani citi; & Ratio ab Auctore præponitur.
  - 2 Coramini & vera profertur.
  - 3 Ratio Corduba non probatur. Et quare.
  - 4 Ratio vera ab auctore assignatur, cur subditus possit contra propriam opinionem operari, & consequenter obediare teneatur Prælati.
  - 5 Probabilitas illius partis, quam præcipit superior, rade nascitur.
  - 6 Inferiorem teneri parere superiori contra opinionem propriam, quomodo intelligendum.
- Cum dubitetur an superior ius habeat præcipiendi, subditus parere potest, minime autem obligatur, numero eodem.

Q Vamuis huius difficultatis solutio faciliè colligi possit ex hic, quæ diximus capitulo quarto dub. 7. non tamen abs re erit paucis eam explicare. In qua tunc singulari est opinio Adriani Papæ VII. quodlib. secundo puncto tertio litera A. quia auctor sicut docuit neminem posse contra propriam conscientiam operari ex præcepto Prælati, ita etiam affirmat non licere alicui agere contra propriam sententiam seu opinionem ad mandatum superioris, quomuis sciat probabile dubium esse, an liceat, quod præcipitur.

Ratio eius est, quia nullus potest licitè agere id, de quo non potest iudicare dum agit, quod ipsum licet. Sed impossibile est alicum iudicare, quod sibi licet agere contra suam opinionem, seu sententiam de bono, vel malo. Ergo, &c. Minor patet: quia si simul haberet contraria iudicia, vt v. g. iudicaret, quod operari A. sit malum; si quidem hæc tenet opinionem & etiam

& etiam indicaret, quod operari A. non sit malum, ex quo ponitur indicare, quod sibi licet propter mandatum superioris. Vnde inferri iudicem habentem opinionem, quod de iure pronuntiandum sit pro Petro, non posse sequi aliorum opinionem, probabilem dicentium non pronuntiandum esse de iure pro Petro.

2. Alia opinio communis, & vera docet, quod subditum posse operari contra propriam opinionem, & consequenter teneri obedire prelati, dummodo habeat dictamen conscientie, quod id facere possit. Sic expressit Anton. de Corduba, lib. 3. qq. questio. 9. Gabr. Valseque, in prima secundae disput. 62. cap. 6. Ratio eorum est: quia, quod est absolute, & secundum se malum, potest ex aliqua circumstantia fieri bonum: sicut in duobus malis concurrentibus, quorum necesse est alterum eligere, illud, quod alius secundum se iustum erat. & tunc eligitur quia minus malum est, ob hanc circumstantiam nunc desinit esse malum. Cum ergo hic occurrant duo mala, quorum unum est obedire, agendo contra propriam opinionem, alterum vero non obedire, sequendo illam, licitum erit ex hac causa obedire superiori contra propriam opinionem.

Et ita fiet bonum, quod alias ex se malum esset.

3. Quae opinio Cordubae, licet vera sit, eius tamen ratio, aut nulla, aut oino falsa est, siquidem falsum est, in ea occurrentia fieri bonum ex praecepto prelati, si alias malum sit agere contra propriam opinionem, id quod evidenter hac ratione probatur. Nam vel ideo malum est agere contra propriam opinionem, quia illa permanente non poterat scire habere dictamen conscientiae, quod licitum sit illi operari, & sic etiam malum erit virtute talis opinionis adhuc existente praecepto prelati; semper enim malum est agere contra dictamen conscientiae, vt latius cap. 4. exposuimus. Quod si respondeat posse tunc aliquem habere illud iudicium, & dictamen conscientiae, licitum, scilicet, esse ita operari, quia scit esse opinionem probabilem in contrarium; Eodem modo dicimus nos, posse habere tale iudicium, & dictamen conscientiae etiam praeceptum aliquod prelati non adsit; Vnde quantum ad hoc nihil facit occurrentia illa praecepti prelati cum propria opinione: vel ideo malum est agere contra propriam opinionem, quia eo ipso se exponit quis periculo peccandi, ac certe hoc ideo dicendum est existente etiam praecepto prelati; vnde si alias erat periculum peccandi contra aliud minus praeceptum, quam sit praeceptum prelati, non liceret cum tali periculo etiam existente praecepto prelati, operari, quia praeceptum prelati non potest facere quin magis obliget praeceptum maius. Ergo si est cum aliquis dubius est, utrum illud, quod precipitur sit peccatum contra ius naturae, vel contra praeceptum superioris prelati, non poterit permanente tali dubio propter praeceptum prelati inferioris operari; ita etiam non posset contra propriam opinionem, si alias contra illam operari non liceret. Deinde, obedire contra, quae debetur prelati, supponit opus aliis bonum, aut saltem non aliunde malum, neque obedientia de opere alias malo, facit bonum, nisi, quando superior prelati aliquid precipit contra id, quod inferior praeceperat; de qua re modo est questio, vt supponitur.

- Ratio igitur pro hac reest: quia eo ipso, quod aliquis existimat probabiliter id quod precipit supe-

rior esse bonum, & quod alias ipse facere poterat propter probabilitatem contrariae opinionis consequenter illud facere poterit, si prelati id ei precipiat, quod si potest, ergo tenetur. In eis enim quae aliquis sine peccato facere potest, prelati imponere potest praeceptum, & subditus obedire tenetur. Immo vero hinc etiam sequitur, quod si aliquis inter duas opiniones dubius esset ex propriis, & intrinsecis principiis, ita vt nullius partis assensum habeat, potest, & tenetur obedire superiori, quando scit eam partem, quam precipit superior probabilem esse doctis viris, siquidem poterit tunc per extrinsecam principia formare si bi dictamen conscientiae, vt possit obedire, vt latius infra contra Adrianum dicemus.

Illud tamen in hac re annotare libet, quod probabilitas illius partis, quam precipit superior, non ex eo nascitur, quod superior sit, sed quia, aut aliis doctus, aut vir prudens sit, aut saltem, quia illa pars alijs viris doctis, & prudentibus probabilis est, vnde hac sola ratione, quod precipiat superior, non tenetur inferior obedire contra propriam opinionem, nisi aliunde probabilitas haberi possit, aut ex ipsomet superiore, aut ex alijs, licitum esse id facere, & a prelati precipitur.

Denique cum dicitur inferiori teneri parere superiori contra suam opinionem id intelligendum est, quoties est diversitas opinionum circa id quod precipitur, an ex se licet, vel non tunc enim, vt diximus recte sequitur, quod si superior precipit, quod licitum est secundum opinionem probabilem, inferior non solum parere potest, sed etiam tenetur, si autem diversitas opinionum esset, an superior possit id precipere, & an inferior tenetur obedire, tunc quidem quamvis inferior tenens opinionem contrariam obedire possit, non tamen tenetur.

Ratio diversitatis est: quia in priori casu, superior habet ius precipiendi, vnde consequitur obligatio in subdito, vt obediat, in posteriori vero casu cum dubietur, an superior ius precipiendi habeat, tunc licet subditus possit parere, non tamen ad obligatur, cum non possit esse obligatio in subdito ad obediendum, nisi ubi sit ius in superiore ad precipiendum.

Hinc recte docent Franciscus a Victoria, in Relect. de iure belli, num. 30. Dominicus Bannes in 2.2. questio. 40. artic. 1. dubio 6. Petrus Navarra. libro secundo de relictis, cap. 3. dubio 11. num. 270. Jacobus de Grassis par. 2. lib. 2. capi. 20. numer. 25. post Sylvestrum, verbo. Bellum. 1. quest. 8. dicto 4. & 5. & Gabriel in 4. distinct. 15. quest. 4. art. 2. concl. 4. & S. August. vt habetur in cap.

Quid culpatur, 23. quest. 1. inferiores cum ad bellum vocantur, quoties non constet illis de iniustitia belli, posse, & teneri obedire suo regi, quia tenentur de superiore meliora cogitare, & nisi evidens sit iniustitia, non diiudicare principem. Et licet re ipsa postea constaret eis de iniustitia belli, propter obedientiam tamen praeteritam non peccant, nec re restituere tenebuntur, non enim ipsi causam examinare tenebuntur, sed ex excusa-

buntur, quod licitum, & iustum fuisse bellum probabiliter existimaverint. Et de conscientia probabiliter haecenus dictum sit.

De Conscientia dubia, an, & qualiter secundum eam quis operari teneatur.

Cap. XIII.

SYMMARIUM.

- 1 Conscientia dubia quæ sit definitur.
- 2 Dubitatio duplex speculativa, & practica, & quid sint. num. cod.
- 3 Animante dubitatione possit homo facere id quod dubitat esse peccatum: vel non.
- 3 Solutio difficultatis de dubio practico affirmando esse tale peccatum quale dubitatur, & quare, multis rationibus ostenditur.
- 4 Communiter peccata venialia licet quis confiteri non teneatur, qui tamen dubitat, an sit mort. vel veniale, confiteri tenetur.
- 5 Plures habens prebendas, & dubius, an liceat easdem retinere, peccat, nu. cod.
- 5 Conscientia quando dubia est practice se determinando in particulari, quid agendum.
- 6 Conscientia dupliciter potest esse dubia, ibid.
- 6 Quoties quis dubius, & incertus est, quid agere, aut quâ partem eligere debeat, omni diligentia inquirere debet quid verius videatur.
- 7 Quando adhibita diligentia nondum veritas conficit, quod nam tutissimum remedium.
- 8 In necessitate, & casu urgente quid potissimum agendum sit tunc in conscientia partem eligat quæ forsitan à parte rei vera non erit, ibid.
- 8 Quâdo pro una parte est certum, pro altera dubium, peccatum est sequi, quod dubium est, & quare.
- 9 Quando ex utraque parte dubium est, & non potest deponi dubium, pars tutor sequenda est.
- 10 An dum aliquis rem possideat, & dubitet, an sit sua, vel alterius, teneatur illam restituere, vel possit eam detinere, & ea res.
- 11 Opinio Adriani de hac re improbat.
- 12 Secundæ opinio proponitur, & ab Authore quatuor propositionibus explicatur.
- 13 Quid dubius, an res suas, vel non quamvis, ante inquisitionem debito modo factam rem illam possidere queat ea tamen rei, aut eam alienare non potest.
- 14 Qui præsenter dubius est, & adhibita diligentia ad inquirendum veritatem adhuc dubius manet, non teneatur rem illam restituere sed potest integrè possidere, & quare, tribus rationibus comprobatur.
- 15 Qui facta debita inquisitione dubius adhuc manet, non solum rem possidere, sed etiam, rei, & alienare potest, paratam tamen rem restituere precium illius si confiteri rem esse alterius.
- 16 Quando pro ratione dubij inter determinatos incidendum est, quod possidet, & quando pauperibus erogandum.
- 17 Due rationes Adriani non valent ab Authore solvantur duobus nu. subseq. 17. & 18.
- 19 An cum dubitet de filio aliquo, plures, iudicari debeat in tali dubio legitime, & servare debeat paternam simul cum alijs legitimis persequere partem.
- 20 An ex sicente dubitatione de aliquo facto, propter quod parva aliqua a iure impediatur, credere se debeat rem, & potentiam inesse.
- 21 Due opinionis proponuntur, quid autem pro vero statuat

- dum, tribus propositionibus explicatur ab Authore usque ad nu. 25.
- 22 Qui fecerit alium de quo dubium est, an propterea excommunicationem incurrit, ab alijs pro excommunicatione, nec in iudicio, nec extra habendus est.
- 23 Qui dubitat de falso propter, quod excommunicatione, aut irregularitas incurritur, partem tutiorem eligere tenetur & se excommunicatam, & irregularem in dubio excusare debet, & consequenter ab hominum communicatione abstinere.
- 24 In dubijs huiusmodi falsi pars tutior non solum in foro interiori sed etiam in exteriori eligenda est.
- 25 Refellitur sententia Panormitani, nu. eo.
- 26 Quando dubium est pro utraque parte, & pars una necessarii eligenda, quid tunc agendum & consulendum.
- 26 Opinio Adriani discutienda proponitur, & improbat.
- 27 Secunda quæ est sententia Soti examinatur.
- 28 Eius opinio cum expositione rejicitur, ut a veritate deficiens, eiusque rationes una cum Alphano refelluntur.
- 29 Tertia sententia, ut vera agnoscitur, & ab Authore ad eius intelligentiam multa offeruntur.
- 30 Ratio Comarrum ex proprijs deducit principijs ab Authore probatur, & assignatur.
- 31 Cum dictum contingeret, qui dubitat de valore matrimonij, durante tali dubio teneri ad reddendum debitum alteri petenti bona fide, quæ sensu accipienda.
- 32 Reddendum est debitum non solum in dubio de matrimonio præsent. propter impedimentum aliquod consanguinitatis, aut criminis, sed etiam, quando dubium nascitur ex impedimento prioris matrimonij.
- 33 In dubio prædicto reddendum est debitum non solum, quando qui ita dubius est bona fide contraxit, sed etiam quando male fide contraxit.
- 34 Quando prædicta de dubio reddendi debitum procedant, quando non.
- 35 Vt dubius contra de matrimonio debitum petenti reddat, quomodo intelligendum.
- 36 Qui ante pubertatem emisit votum religionis, & dubius postea sit, an tunc habuerit usum sufficientem rationis, an teneatur adimplere votum quantum dubius manet.
- 37 Opinio Soti proponitur, & refellitur, pro cuius sententia falso iac male Zerula Nanarium citatur, numero eodem.
- 38 An in dubio subditus superiori parere possit, ac teneatur.
- 38 Autoris explicatio pro parte affirmativa quatuor propositionibus declaratur usque ad nu. 41.
- 39 Quoties dubium est de exten. homicidio, & simil. non obstante præcepto superioris tenetur partem tutiorem eligere, nu. cod.
- 39 Cum dubium sit an liceat fieri possit, quod precipitur, perseverare tali dubio, nullo modo potest obedire, & quare.
- 40 In re facta tuta, aut non evidenter mala, ubi nullum imminet periculum bono publico, aut tertie persone, nec subditus gravis damnationem incurrit, in tali dubio subditus obedire tenetur.
- 41 Quando Prelatus aliquid precipit de quo ex probabili causa subditus dubitat, an sit iustum, non semper tenetur subditus obedire. Et quare.
- 43 In huiusmodi casibus, & negotijs dubijs, maxime attendenda est qualitas iudicis, aut Prelati, quando omnia prædicta quibus nos obedire teneri dicitur, locum habere intelligatur, nu. cod.

Supponendum ante omnia est, Conscientiam dubiam illam esse, & dici, quæ nec assentitur vni parti contradictionis, nec ab ea dissentit, sed in dubio manet, iuxta ea quæ diximus cap. 5. & latius tradunt S. Anton. par. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10. Adrian. quodlib. 2. pundo 1. litera A. Nauar. in Man. cap. 27. nu. 279. & in cap. 6. quæ autem, de poenit. distinctio, 7. num. 9. 10. 11. 12. & 13. Bar. Medina. 1. 2. q. 19. artic. 6. dub. 4. & alij cõter. Põr aut dubitatio hæc est duplex, scilicet, vel speculatiua, vel practica. Speculatiua dubitatio, seu dubium in cõmuni est: quæ quis in generali dubitat an aliqd ita sit, vel non sit, seu an liceat, vel non liceat, vt an domus sit mea, vel an liceat in die festo iter agere, An liceat iurisperito in die festo consiliũ dare, vt exemplificat auctores præfati, & Nauar. in Man. præiudicio 9. nu. 9. Dubium practicum seu dubiũ in particulari est, quando quis in particulari dubitat, hic & nunc, an operatio quam facit, sit peccatum, nec ne, vt an liceat sibi in festo iter agere, seu an liceat sibi in hoc die festo consiliũ huic dare. Hoc supposito, de conscientia dubia variz sunt difficultates, quæ à nobis explicandæ sunt.

Prima est: An manet dubitatio, possit homo facere id quod dubitat esse peccatum, vel non? Antequam verò huic dubitationi respondeamus, sciendum est, difficultatem non esse de dubio speculatiuo; siquidẽ vt optime notant Medina vbi supra & Rodriguez in Sum. par. 1. verbo conscientia. cap. 71. concl. 3. & alij quos infra referemus, certũ est ferẽ apud oẽs non esse peccatum agere contra dubium speculatiuum. vt patet exemplis ab eo allatis; siquidem potest miles habere dubium speculatiuum, an bellũ quod geritur a Rege Principis, sit iustum, & tamen practice formare sibi potest iudicium licere sibi obedire suo Principi vocanti eum ad bellum, interim dum non constet ei de iniustitia bellad eum non pertinet determinare, & statuere an bellum iustum, vel iniustum sit, sed ad Principẽ, arg. c. Quid culpatur, 23. q. 1. Sic etiam iudex speculatiue agere potest, An liceat sibi secundum allegata & probata condemnare eum, quem scit esse innocẽ tem, & tamen practice formare sibi potest iudicium, licere sibi eum cõdemnare, quia S. Tho. 2. 2. q. 67. art. 2. & alij multi viri docti tenet id licere. Sic etiam potest iurisperito in genere dubitare, An iurisperitis liceat die festo consilium, & tamen practice formare sibi potest iudicium, licere sibi hoc die festo consiliũ huic dare. Dicitur autem illud iudicium vniuersale, a speculatiuum, a non quod vere non sit aliquo modo practicum, sed quia est per rationes magis vniuersales, & magis speculatiuas, non determinando se ad agendũ aliquid in particulari hic, & nunc, vnde tunc verẽ conscientia non est dubia, nec quis agere censetur manente conscientia dubia: Dixi certum hoc esse ferẽ apud oẽs: quia Cordub. lib. 3. qq. quest. quinta, & Vasquez, & alij recentiores, existimant fieri nõ posse; vt quis habeat dubium in vniuersali & speculatiue aliquid esse illicitum, & tamen in particulari iudicet esse licitum, vt verbi gratia: Qui dubitat an liceat iter agere in diebus festiuis, non habet sufficiens principium, & motiuum vnde deducit sibi licitum, esse iter facere, quia non est maior ratio ipsius, quam aliorum. Addit etiam Corduba, quod si aliquando contingeret, quod dubius in vniuersali non esset dubius in particulari, & ex illo assensu operaretur, peccaret tamen, nõ quia agat contra conscientiam dubiã, sed quia temere & absque ratione habet iudicium illud particulare, At

certe mihi magis placet opinio Caiet. in Sum. verb. opinio, & in 1. 2. q. 19. art. 5. Medinæ vbi supra, & Nauar. in Summa. præiudicio 9. & in d. c. si quis autem, num. 63. Soti in 4. dist. 27. q. 1. art. 3. ante finem. Ioan. Medinæ C. de resti. q. 17. Speculi cõmuni. par. 3. art. 18. non longe ante finem. Couar. de Spõsal. part. 2. cap. 7. §. 2. num. 10. & in reg. postfior. par. 2. §. 7. nu. 4. Salom. 2. q. 5. de dominio. art. 7. quæ 3. Greg. de Val. tom. 3. di. sp. 5. q. 6. pun. 5. de præiocatione. Hæricque lib. 12. c. 6. §. 6. Rodriguez vbi supra, dictum fieri posse, vt quis in genere dubitet, & tamen in particulari iudicet esse licitũ, & contra in particulari dubitet, & in vniuersali iudicet esse verum, & licitum. Dat Nauar. exphum; Nam quilibet Christianus certò credit generationem omnia contenta in Biblijs, an verò Tobias canẽ habuerit, speciatim multi dubitant. Item multi sine dubio aut scrupulo iter faciunt diebus festiuis, qui tamen cum interrogantur in vniuersali, vtrũ liceat iter facere in diebus festiuis, statim dubitare incipiunt. Et præter exempla allata, & auctoritates tot Doctõrum, ratio esse potest, quia alio modo longẽ diuerso proponitur res in comuni, & in particulari, & proinde nihil mirum est, si aliud iudicium fiat de re in vniuersali considerata, & in particulari. In vniuersali enim secundũ se, & absolute consideratur, in particulari autẽ fm oẽs circumstantias hic, & nunc occurrentes, adeo, vt & quod aliqui propter vna causam liceat, alio tpe ob aliam causam non licebit. *Et quia speculatiuum intellectus nihil indicat de operando, aut nõ operando, quia tũ conscientia artinet, siquidẽ nõ speculatiuum non est proprie regula operationũ in particulari, sed ratio practica ea est, quæ humane actionis diriguntur, & quia conscientia de dubia cõficia, namq; vt optime docet S. Tho. 1. 2. q. 19. art. 5. non significat quodcumq; dictamen rationis, aut quancumq; sciam, sed applicationem sciz ad opus hic, & nunc exercendũ, vel non exercendũ, nõ operans contra dubium speculatiuum, nõ peccat, vt diximus, sed solum qui contra dubium practiceũ agit, vt paulo post dicemus. Ex quib; & sequitur, qd licet qs dubius sit in vniuersali, nõ aut in particulari, & ex tali assensu operetur, non temere, aut absq; ratione illud iudicium habere, & operari, vt falsò putat Cordub. vt n. dicitur nõ operari temerariẽ, sed prudẽter, sufficit, qd consideratis oĩbus circumstantijs fm restiõnem iudicet hic, & nunc licitũ esse sibi hoc, vel illud agere, vt diximus, quia in vniuersali de re aliqua dubium habuerit. Solã igitur difficultas est de dubio practico; ¶ qui respondemus fm oẽs auctores allatos, & S. Thom. Quodlib. 8. art. 1. 3. & Caiet. tom. 1. opuscul. tract. 31. in 17. respõs. q. 1. 3. dub. 7. & in Summa. verb. opinio. Nauar. in d. c. si quis autẽ, de poen. dist. 7. nu. 61. & nu. 81. S. Anton. p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. in regula 6. verbi. Notandũ Adrian. Quodlib. 2. pun. 1. ante literam A. Barthol. Med. 1. 2. q. 10. art. 6. dub. 4. Gab. Vasq. in 1. 2. disp. 65. cap. 5. Ant. de Corduba, lib. 3. qq. q. 5. & Greg. de Val. tom. 2. disp. 2. q. 14. pun. 4. dub. 4. peccatũ esse mortale, facere id de quo aliquis in particulari dubitat, an sit peccatũ mortale, & facere id, de quo dubitat, an sit peccatũ veniale, esse veniale. Rõ est: quia cõ qd non est esse si de peccatũ est. Rom. 14. ubi p. fidẽ, aut scire de id est, ad lirẽ intelligit Apostolus conscientiam, ita ut sensus sit, Nõ solum peccatũ esse omne id qd est cõtra conscientiam, & cõtra fidem, sed et, quod non est esse conscientia, & fide, hoc est esse assensu credulitatis, quod illud sit licitum: sed qui habet conscientiam dubiam, non potest habere huiusmodi fidẽ. Ergo cum tali dubio nõ licet*

operari. *Deinde secundo* Ecclesiast. 3. dicitur, *Quia-
mat periculum peribit in illo.* Sed qui dubitat, an quod
operatur, peccatum sit, & tamen operatur, exponit se
periculo peccandi, quia nihil certi habet in ea re. Er-
go imputabitur ei ad peccatum. *Tertio*, sicut aliquis
conuincitur pius amare Petrum, quam Ioannem, qui
potens agere, quo utrique sit gratus, agit tamen pro-
pter Petri amorem id, de quo dubitat, an ex eo sit ini-
micitiam Ioannis incururus, siquidem agendo expo-
nit se periculo faciendi aliquid contra uoluntatem Io-
annis; ita pari ratione, qui dubitat, an tali facto sit ami-
sissus Dei gratiam, & facit illud ob sui, vel proximi
gratiam, plus seipsum, uel proximum, quam Deum
amare conuincitur. *Quarto*, a priori, quia facilius re de
qua dubitat, an bona, uel mala sit, quantum in ipso est,
censetur uelle malum, siquidem uult rem, siue bona, si
ue mala sit; & aut res illa in tali casu bona sit, & lic-
ita, est omnino per accidens, quum ad uoluntatem eius
attinet. Preterquam, quod ad rationem uoluntatis, ne-
cessaria est cognitio, & consequenter ad actum boni
requiritur cognitio libera, & uoluntaria boni. Qui ue-
ro dubitat, an aliqua operatio bona sit, uel non, non ha-
bet cognitionem liberam, & integram boni. Ergo
actus ille non est bonus; qui uero eccontrario habet ali-
quam cognitionem mali, & ad malitiam sufficit quilibet
particularis defectus, faciendū illud de quo in particu-
lari dubitat, an sibi liceat nec ne, deficit a rectitudine
operandi, & consequenter actus ille malus erit mortali-
ter, uel uenialiter, pro ratione dubietatis quam habet.
Egit igitur uniuersaliter uerum, non licere agere il-
lud de quo conscientia in particulari hic, & nunc du-
bitat an peccatum sit, nec ne.

4 *Hinc inferitur primo*, quod si licet cōmuniter, quis
peccatum ueniale cōfiteri non teneatur, nihilomi-
nustū qui de peccato suo dubitaret, an sit mortale,
uel ueniale, teneatur ipsum cōfiteri propter dubium,
quod de eo habet, ex Nauar. in Man. c. 21. num. 34. &
in c. si quis autem de pœnit. dist. 7. num. 4. & Adu.
Quodlib. 2. punct. 1. ante litteram A. & cōmuni
DD. in 4. dist. 17. Henneque. lib. 5. cap. 3. § 7.

Secundo inferitur, Quod habens plures probandas
peccat, quoties dubius est, an liceat sibi illas habere,
quia nācente tali dubitatione, periculo se committit
peccandi, & cum tali dubio retinendo magis amat
beneficium temporale, quam propriam salutem. Sic
S. Tho. Quodlib. 8. art. 13. & Nauar. in d. c. si quis au-
tem, nu. 58. & patet ex dictis.

5 *Secunda difficultas est*, Quidnam agendum sit,
quā conscientia dubia est eo modo quod diximus? Vt
aut difficultas hæc clarior, & manifestior reddatur,
sciendū est, conscientiam alicuius dupliciter posse esse du-
biā. Uno modo, ut sit in eo dubio, & statu, ut necessa-
rio debeat alterā partē eligere de quarum utraq; dubi-
tat, an sit peccatum; ut si quis ab altero gladium in uero
accipit, cum iuro restituendi, quā ille petit, & alter
illū repetit ad aliu in iure occidendū, pōt hic dubi-
tare, an liceat restituere, quia ex una parte restituēdo,
reus ur homicidii; ex altera uero parte non restituēdo,
reus esset pœnuri. Itē si mulier aliqua quā nondū
certa de morte prioris mariti, alteri nubat, postea du-
bitare incipiat, an sit peccatum reddere debitu petente
marito scdō, quid faciet in tali dubio, nā si reddat, &
ue re prior maritus uiuat, luxuria cōmittit, & si non
reddat, & prior maritus uo uiuat, iniuria cōmittit.

Itē, precipit Prælati, ut detegam crimen fratris
mei occultum, de quo ego dubito, an iuste præcipiat,

est dubius subditus in hoc casu quid facere debeat ex
vna namque parte non obediendo, exponit se pericu-
lo inobedientiæ contra suum prælatum: ex alia uero
parte obediendo, exponit se periculo infamandi, fra-
trem in re grauissimā, contra ordinem iuris. Alio mo-
do, ut dubi tē tantum de altera parte, an sit peccatum,
nec ne, de alia uero certus sit non esse peccatum, ut si
quis dubitat, an aliquod festum sit de præcepto, & cō-
sequenter an teneatur audire Missam; nām certū est
si audiat, non peccare. His suppositis, in priori casu,
certum est, quod debeat conscientiam suam ad alteram
partem determinare, & agere secundum illam, nām
alibi iuxta ea quæ diximus, necessario peccaret; quan-
doquidem peccatum est facere id, de quo in particu-
lari dubitat, an sibi liceat nec ne. Quam aut partem
eligere debeat, facile constat ex his quæ in sequen-
tibus dicemus. In secundo aut casu certum ē est, quod
licite pōt eam partem eligere, in qua nullum est pec-
catum, quia uero non ita certum est, an semper teneatur
partem illam eligere, explicare oportet ad quam
partem pōt, aut debet se determinare tam in primo,
quam in secundo casu. Et quidem si noua ratio occur-
rat, quæ tale dubium tollit, certum est quænam pars
eligenda sit, quā autem manent utrinque rationes
probabiles, tunc res paulo difficilior est, quid agendum
sit, aut quæ regula assignari possit in altera parte eli-
genda, & in determinanda conscientia, ne quis teme-
re se periculo peccandi exponat. Ex varijs autem re-
gulis, quas in hac materia tradunt Doctores, quatuor
sunt magis utiles, & uniuersales.

6 *Regula prima*: Quotiescumque aliquis dubius sit, &
incertus est quid agere, aut quā partem eligere debeat,
omnem diligentiam, & studium adhibere debet ad
inquirendum ueritatem, c. donec per rationes proba-
les inueniatur id quod uerius uidetur. Et de hac re nul-
la potest esse dubitatio: siquidem, ut euitet peccatum
in agendo, ea omnia facere tenetur, quæ recta ratio
præscribit, inter alia uero regula prudentiæ requi-
rit, ut debitam diligentiam adhibeat, ne in operan-
do peccet.

7 *Regula secunda*: In huiusmodi dubijs quando pro-
pria industria rei ueritas inueniri non potest, tutissi-
mum remedium est, sequi cōsiliū bonorum viro-
rum, & doctorum, inter quos præcipuum locum ha-
bere debent Prælati, superiores, & confessorij pii, &
discreti, quorum cōsiliū sequi multo laudabilius,
ut plurimum est, quam propriū sequi, etiam si tutius,
& melius uideatur. Inuē uero licet aliquo modo du-
bitemur an sit peccatum, uel non, dummodo non con-
fitear esse peccatum, sequendo illorum cōsiliū a pec-
cato excusatur; Quod si in aliqua necessitate, & ca su
urgenti talium hominum copia non adit, tunc ex
S. Bonauent. 2. dist. 3. § 9. art. 1. q. 3. in fi. & Salom. 2. 2. q.
63. art. 4. controuer. 2. post concl. 4. omni affectu hu-
mano secluso, diligenti studio, ac oratione ad Deum
(qui oīs ueritatis, & lucis fons, & author est) recur-
rēdū est; quib. medijs adhibitis, vnam partem quæ sibi
melior apparet eligendo, d. tutus in conscientia erit,
etiam si forte a parte rei non ita uera, ac bona sit.

8 *Regula tertia*; Quod pro vna parte certum est,
& pro altera parte dubium, peccatum est sequi id quod
dubium est. Sic Medina loco inferius; citando, & Ro-
driquez in Sum. par. 2. cap. 51. conclusio. 2. Ratio est:
quia tunc cōmittit se periculo peccandi, ut diximus,
ut v. g. Scit Petrus, quod licite ieiunare pōt, dubitat uero,
an nō ieiunando peccet, teneatur ieiunare, cū in hoc nul-
lum

lum sit periculum, aut dubium. Item, precipit Prelatus, ut dem operā literas, vel, & servam infirmis, dubito, an iuste precipiat, teneor obedire, quia in obediendo nullum est dubium, aut periculum peccati, focus vero si non obediam. Item, dubito, an hic contractus, quem celebravit ultimus, teneor non celebrare illū contractum, quia in non celebrando nullum est periculum, in celebrando autem dubium, & periculum est. Hanc tñ regulam Sotus in Relect. de tegendo secreto memb. 3. q. 2. concl. 1. Barthol. Medina 1. 2. q. 19. art. 6. dub. 4. concl. 3. limitant, ut vera sit, nisi ex eo, quod sequar partem dubiam, magnum, & grāde damnum incurram, ut v. g. si quis peccat a me fundum, quē tuta cōscientia possideo, si exinde dubitare incipiam, an meus sit, an vero restituere teneor, sine dubio tutius est fundum restituere: sed quia magnum inde damnum mihi sequitur, & melior est conditio possidentis, nō teneor illi fundum illum restituere, donec iuridicē suum esse probaverit, se quo exemplo latius infra dicemus; sicut & de subdito, an semper in re dubia praelato suo obedire teneatur. Interim satis sit hanc regulam ex communi opinione Doctorum assignasse.

Regula Quarta: ¶ Quando ex vtraque parte dubiū est, & non potest deponi dubium, sequenda est pars tutior, quod si neutra tuta fuerit, sequenda est pars minus periculosa. Colligunt hanc regulam Doctores, ex ca. *Insuetudine*, de sponsalib. &c. *Ad audientiam*, de homicid. & cap. 2. de poenitent. d. 7. P. sinella, verbo, Dubium. Angel. ibid. num. 1. Sylvest. eod. q. 2. Tab. eod. num. 2. veric. Primo. Adrian. Quodlib. 2. pun. 3. littera C. veric. Ad secundum. Caietan. in verto. opinio. Couar. de sponsalib. par. 1. cap. 4. §. 1. num. 9. Rodriguez in Sum. par. 2. cap. 51. conclusio. 4. Gabr. Vafquez in 1. 2. disp. 65. cap. 3. & disp. 66. cap. 1. num. in cap. si quis autem, de poenit. d. 7. num. 3. 4. & in Man. cap. 27. num. 231. Medina, 1. 2. q. 19. art. 6. dub. 4. concl. 4. Que tamen regula indiget limitatione, siquidem, ut optime notat Sylvest. ubi supra, si ea pars, quae est minus tuta sit multo probabilior altera, non est necesse sequi tutiorem partem. Et Nauar. ubi supra, notat hoc tantum esse consilium, regulariter in agendis sequi partem tutiorem nisi aliud ad id nos preceptum urgeat, & quando vtraque pars est tuta sufficienter, non est necesse sequi tutiorem. Et sine dubio in multis particularibus nos teneor homo partem tutiorem sequi, v. g. si quis agrum possideat, qui tamen ab alio reuocatur in dubium, utrum sit ipsius, vel non, sine dubio tutius esset illi agrum restituere, non tamen ad id teneor, donec suum esse probauerit. Illud vero in genere satis est, quod quando est dubium pro utraque parte, & nō est multo maior probabilitas pro vna parte, q̄ pro altera, nec apparet aliquid q̄ vtramque partem tutam oīno reddat, nec dubium deponere possit, tūc partem tutiorem sequi teneor, ut autem res hæc elarior, & manifestior reddatur, addenda sunt alie particulares difficultates, & explicandæ.

Tertia difficultas est, an dum aliquis rem possideat, & tunc dubitet, si an sit sua, vel alterius, teneor illam restituere, vel possit detinere & ea etiam vti? Que difficultas ex hac altera dependet, an scilicet, dubitatio superveniens impediatur bonam fidem, atque adeo reddat invalidam prescriptionem, de qua re suo loco agemus, nunc solum propofitam difficultatem breviter explicabimus: in qua revariae sunt authorum sententiae, sicut in illa altera difficultate propofita.

Prima est Adrianus in 4. in materia 7. de restitutione.

ne, in questione peculiari de preferentione, & quodlib. 2. pun. 12. in respons. ad rationes ante oppositum, in littera G. & littera H. dicitur, quod in tali dubio teneor diligenter examinare, an res illa sit sua, vel alterius; vnde ante examē licet rem illā restituere nō teneatur, si tñ possit sufficientem inquisitionem adhuc dubius sit, teneor se exonerare, erogando pauperibus, vel Ecclesiae cum protestatione si inveniatur verus dominus, quod illi teneatur tantundem restituere. *Ratio eius est:* quia qui dubius est, maxime ex causa probabili an res illa sua sit, vel alterius, peccat detinendo, nisi quantum temporis iusta ratione sibi cōcedi det, ad veritatem inquirendam, vnde postea detinendo, committit se periculo peccandi, teneor ergo partem tutiorem sequi, & eam restituere; aut certe si eam restituere nōsit, peccat. Eundem sententiam antea docuit Anton. de But. in cap. vlt. de prescript. Et pro hac opinione etiam afferri possunt Mart. Ledesin. 2. 4. q. 18. art. 1. dub. 1. fol. 231. Soc. lib. 4. de iustit. & iur. q. 5. art. vlt. in fi. & Pet. de Arragona, 2. 2. q. 62. in q. de dominio. in li. qui expresse docent, quod si facta diligenti inquisitione adhuc maneat probabiliter dubius an res illa sit sua, vel alterius, tunc teneor dividere rem illam cum eo de quo dubitatur an sit verus ipsius dñs, pro rōne dubij; quod si nullus confiteretur dominus, & dubitet an res sit sua, debet rem illam cum pauperibus dividere. *Ratio est:* quia rōne dubij videtur esse aequale vis utriusque. Ergo illo dubio manente, facienda est divisio, ut servetur aequalitas. Huic etiam reduci potest opinio Anto. de Corduba, lib. 3. qq. 8. ad primam rationem, ubi ait, quod licet facta inquisitione rem illam possidere possit manere: tñ tali dubio, nec rem illā alienare, nec ea vti potest. *Ratio eius est:* quia si confirmat rem illā vñsu aut alienet, exponit se periculo consumendi, & alienandi rem alienam. Deinde secundo, quia si is qui possidet rem aliquam in dubio, ea vti possit, pari rōne posset conuinc in dubio vti matrimonio, & ita non tantum reddere posset, sed etiam petere possessionis ratione, quod tamen falsum est, ut infra dicemus.

Secunda est aliorum, dicentium ¶ facto diligenti examine, si adhuc manet dubium, posse qui rem illā habet, possidere illam, si antea bona fide possidebat, & proinde non teneri ad restitutionem. Sic Glossa in cap. vlt. in verbo, *Nulla temporis*, de prescript. Panor. ibid. nu. 30. citans Bart. in l. Naturaliter, colum. 2. ff. de vñcup. & Anton. Franc. in annot. Panor. loco citato, afferens pro hac re l. si prius, ff. de nou. oper. nūc. Alex. & Jac. in l. 3. §. genera. ff. de acquir. poss. Sotus in 4. dist. 27. q. 1. art. 3. ante fi. veric. Ad huiusmodi euentus. Io. Mald. C. de relict. q. 7. Sylvest. verbo, prescript. q. 3. veric. Tertium. Tabiena. eod. l. nu. 10. veric. Nono. Couar. in Relect. in regula possessor. par. 2. §. 7. num. 3. & 4. ubi multos alios refert, afferens hanc esse communem. Speculum Coniugiorum par. 3. artic. 18. non longē ante finem in respons. ad 2. Joseph. Angles in Plon. b. 4. Sent. par. 2. in quaest. de prescript. art. 2. difficult. 2. Salon. 2. 2. q. 5. de dominio, art. 7. q. 3. Greg. de Valent. tom. 3. dist. 5. q. 6. pun. 5. Petr. Cenedo, in collect. iur. Canon. collect. 50. nu. 5. vtrutrum rem hanc figillatione explicemus, sequentes propositiones adiungam.

Prima Propofitio. Qui dubius est an res sua sit, vel alterius, quamvis ante inquisitionem debito modo factam rem illam possidere queat, e tamen vti, aut eam alienare non potest, & in hac re cōuenire videtur omnes

omnes Doctores, & in particulari Carduba vbi supra, immo etiā & Adrianus, & Sotus in locis citatis pro prima opinione, & Gabr. Vázquez disp. 66. c. 7. *Ratio* pro priori parte Conclusionis est: quia vt fateatur Adria. in Quodlib. citato etiam qui habet certam fidem vel sciam, quod res sit aliena, & ignoret cuius sit propter discretem peiudicandi vero domino, potest rem illam possidere quousque appareat verus dominus. Ergo multo magis in tali dubio licet potest retinere rem possessam donec constare poterit quis sit verus dominus. Neque enim rationabiliter iniurius potest esse dominus, si ille rem illam possideat, & seruet tanquam depositarius, donec ei constet de vero domino: si quidem hac ratione nullam committit iniustitiam, dum rem illam in utilitatem veri domini custodiat. Secunda verò pars probatur. Quia si cut inquirere tenetur verum dominum, aliis in dolo esse censetur, ita etiam rem illam in pristino statu conservare tenetur; frustra enim inquireret dominus, si aut rem deteriorē vsu redderet, aut omnino consumeret, & alienaret.

14 *Secunda Propositio.* Qui † prudenter dubius est, an res quam possidet, sit sua, & adhabita diligentia ad inquirendam veritatem, adhuc manet dubius, non tenetur rem illam restituere, s. *Nec partem illius*, sed integre possidere potest. Quod intelligitur, quoties facta debita diligentia deprehendat se habere maius, vel aequale ius, quam alter habet. Sic omnes Doctores pro secunda sententia allati. *Ratio est*: quia vt habetur, in Regula, In pari delicto, de reg. iur. in 6. vbi dicitur: *In pari delicto, vel causa, melior est conditio possidentis.* Sed in dubio, par causa est, quædam ad illius rei dominium attinet: ergo melior est conditio possidentis. Et vt in regula 11. de reg. iur. in 6. habetur: *Cum sunt partium iura obscura, res favendum est potius quam adversi.* In hoc autem casu, qui dubitat de re sua, est velut reus. Secundo, quia in nullo iudicio condemnaretur ille a iudice ad restituendam rem illam. Ergo nec in foro interiori ad illius restitutionem obligatur. Siquidem, in materia iustitiæ quando veritas constat, & forum exterius nō vtitur presumptione, iudex pronunciando suam non confert ius in conscientia, sed solum explicat quænam pars habeat ius. Ergo sicut iudex, quando sunt duæ sententiæ probabiles ex æquo, ferre potest sententiam pro quacunque sua maluerit; ita etiam quando iura partium sunt æqualia, potest iudex, & debet iuste rem illā possessori adjudicare, cum, vt diximus, in pari dubio potior sit ratio possidentis. Tercio, quia in retinendo re illam, non peccat cetera iustitiam, siquidem iustitia in eo consistit, vt seruetur æqualitas inter ius proprium, & alterius, sed in hoc casu qui possidet re, servat æqualitatem: nam ex una parte habet æquale ius dominij ratione dubij, ex alia vero habet maius ius ratione possessionis in qua ipse est bona fides; quod ergo in ea possessione permaneat, & non restituat; nihil facit contra ius alterius, sed debitam servat æqualitatem. Cum igitur non peccet contra iustitiam, ad restitutionem aliquam non tenetur.

15 *Tertia Propositio.* † Qui facta debita ac diligenti inquisitione dubius adhuc manet, non solum rem illam possidere, sed etiam vti, & alienare potest, s. *partem tamen restituere pretium illius*, si constet rem esse alterius, ex Gabr. Valq. in 1.2. disp. 66. cap. 7. Hec est contra Condubam vbi supra. *Ratio est*: Quia cum dictum sit, potest rem illam possidere, nulla ratio appa-

ret, cur ab illius vsu abstinere in perpetuum cogatur, & maxime in rebus illis quæ vsu consumuntur, vt sunt v. g. pecunia, instrumentum, oleū, vinū, & huiusmodi, hæc enim omnia sine vsu, cum maximo damno, & periculo detineri solent. Vnde nulla est iniuria si vsu consumantur, quando ex vsu nullum vero domino sequitur detrimentum. Siquidem vt supponimus, is qui in hoc casu rebus illis utitur, paratus, & potens est restituere, quando de vero dño ei constiterit. Qd idē etiā de rebus non consumptibilibus vsu dicendum est, u. g. de equo, pallio, domo, &c. *Ratio est*: quia talis possessio vere pateretur detrimentum sine causa, si ab omni vsu rei illius cessare cogetur, quod certē contra iustitiam esse videtur. Quam cōclusionem latius ostendimus in lib. de restitutione in cōi, in tractatu de possessore male, aut dubie fidei, in reg. 3. ubi ex Ioan. Med. C. de restit. q. 10. Cosar. in dub. peccatum, parte 3. in princ. nu. 4. & alijs probauimus, q. quoties quis dubius sit an res quam possidet sit aliena, & est in possessione illius, licet rem illam vendere potest, si cut etiam quilibet ab eo rem illam emere potest, dum modo paratus sit rem illam, aut pretium eius uero domino postea restituere, & manifestē dubium emet, ut cum diximus, dubium hoc ementi manifestare tenetur, cum certum sit illud aliquotulum de pretio diminueret. Intelligenda sunt ea omnia que hæctenus dicta sunt de eo, qui rem a principio possedit bona fide, & tamen postea incipit dubitare de uero domino illius, eo modo quo diximus.

16 *Quarta propositio.* Qui † a principio dubitat de re, & tñ res adhuc, vel in nullius possessione est, vel saltem possidetur cum tali dubio a principio, tunc si dubium illud alias superare nequeat, non potest rem illam integram retinere, sed debet pro ratione dubij rem illā diuidere cum altero quem verum dominum suspicatur; si vero dubium non sit inter aliquos determinatos, cuiusnam sit res illa, sed dubium tñ in genere, puta quia ignoratur verus dominus, tunc res illa non est diuidenda, sed pauperibus restituenda. Sic Michael Salon, ubi supra, & colligitur ex Ledesinio, & Soto vbi supra, & lib. 4. de iustit. q. 7. art. 1. ad 3. & Caieta. 2. 2. q. 62. art. 5. in responsione ad tertium. *Ratio pro prima parte est*: quia tunc est æquale ius inter utrumque, & neuter habet titulum possessionis, ergo æqualiter inter eos diuidi debet, ut seruetur iustitia; & in hoc casu non habent locum duæ regulæ allatæ, ut cōstat. *Secunda pars etiam patet*, quia cum ignotus sit omnino verus dominus, res eo modo se habet quo res perditæ que inueniuntur, quæ ex cōiōi DD. consensu pauperibus eroganda est, ut hæc ratio cedat in veritatem veri domini. Et ex dictis facillē solui possunt, quæ in contrarium adducuntur.

17 Quod enim Adrianus distingue dicit † non posse qui dubitat de re, an sua sit, vel alienius, rem illā detinere, quia committit se periculo furti in detinendo, falsum est: Nam primo, fieri potest, ut dubium sit æquale, & tunc non tenetur restituere, ut qui in dubio æquali potior est conditio possidentis, & deinde, tenetur magis homo suæ indemnitati, consulere, quam alienæ, ubi cetera sunt paria. Secundo, possit fecerit debitā diligentia ad inquirendum verum dominum, fecit qd in se esse, nec alia via manet illi ad medendum illi dubio. Non ergo tenetur ad amplius, sed tuta conscientia rem illam retinere, ac possidere ualet. Neque post debitam factam diligentiam de inueniendo uero domino habet conscientiam lætam, aut committit se periculo

riculo peccandi. Non enim peccat qui facit contra conscientiam dubiam speculative tantum, sed qui facit contra conscientiam practice dubiam. Quamvis igitur facta diligenti inquisitione maneat adhuc dubius speculative circa conditionem, & qualitatem rei, nimirum sine sua, vel alterius, qua tunc practice uidetur se non habere minus ius quod alter habet, & simul est in possessione rei, una cum illo dubio speculative, habet hoc iudicium practicum uerum, & rectum, per illam diligentiam fecisse quod debet, nec teneri ad amplius & licite rem illam possideri posse, cum in dubijs melior sit conditio possidentis, ut Medina, Couar. Salom. Gregorius, & reliqui fere omnes testantur. Eodem modo responderetur ad primam rationem Cordubæ, non exponi. scilicet periculum iniustitiae possessorum, qui in tali dubio rem detinet, & illa uisur, quia licet forsitan sit aliena res a parte rei, optimam tamen habet rationem, ut in tali dubio absque ulla iniustitia rem illam retineat, & illa uisur, ut proinde excusetur a peccato iniustitiae, ut diximus, nihilque ad rem facit quod a parte rei, res illa sua sit, uel alterius.

- 18 Altera etiam est eius ratio facile diluitur: Est enim diuersa ratio inter usum cuiuscunque alterius rei, quod quis possidet in dubio, & inter usum matrimonij in quo quis perscrutat in dubio: quia in usu cuiuscunque alterius rei non est nouum periculum alicuius alterius peccati, quam iniustitiae, in detinendo rem illam & ita quia sine regulis iustitiae post adhibitam debitam diligentiam de inueniendo uero domino, licitum est eam possidere in dubio etiam sine eadem iustitia regulis licitum erit re possideri uisur, quod maius ius habet in rem illam propter certam possessionem illius; At uero, in matrimonio quid dubium est, qui uteretur, matrimonio ex propria uoluntate, & non ad petitionem alterius, exponit se periculo contra aliam particularem uirtutem, nimirum castitatem, & ita debet abstinere ab usu in petendo debitum, ne incurrat periculum incontinentiae; in qua materia ut infra dicemus latius. Pars tutor in dubio eligenda est, non tamen tenetur abstinere a reddendo debitum quando petitur, ne uir ob mulieris dubium priuetur iusta possessione, quod habet in corpus uxoris, nam in reddendo nullum est periculum contra aliam uirtutem quam iustitiam, contra hanc autem non fit, quia melior est conditio uiri possidentis in dubio, & ideo reddere debitum potest, & tenetur, non autem petere ob periculum incontinentiae, cui in petendo debitum se exponeret.

- 19 Quarta difficultas est, An quando dubitatur de aliquo iure spurio, utrum legitimus sit, nec ne, iudicari debeat in tali dubio legitimus, ut hereditatem paternam simul cum alijs legitimis percipere possit. Intellegitur autem difficultas sicut & precedens, quod facta debita diligentia de conuolanda ueritate, non apparet an legitimus sit. In hac reque potius ad legistas, quam Summis pertinet, de qua legendi sunt Dec. in ca. per iuras, de prob. Syluest. uerbo, filius, q. 12. An gelus uerbo, eo. nu. 16. Couar. p. 2. de matrimonio, c. 8. §. 3. num. 8. & Gab. Vasq. in 1.2. disp. 66. c. 8. hac duo mihi dicenda uidentur.

- Primum est, quando certo cognosci non potest, quod illegitimus sit, & habetur uulgo pro legitimo, iudicandum est in dubio pro illo ut sit legitimus, hanc etiam esse doctrinam aliorum fratrum. Ratio est: quia cum melior sit conditio possidentis, & iste iam in possessione sit, & pro legitimo eodem habitus, contra iustitiam est

set, eum iure suo indebitè, & sine sufficienti probatione priuare. Etenim regula illa, in dubijs pars tutor est eligenda, in materia iustitiae, declaratur per regulam, in dubijs melior est conditio possidentis, quae utraque regula in reg. iur. in 6. habetur. Ratio est: quia maior est obligatio, quia quis tenetur aliquid in dubio non condemnare, quam nocentem iudicare, & priuare eum qui est in possessione iusta ut creditur, nullus. n. condemnandus est nisi pro culpa; Non ergo condemnari debet filius nisi ob culpam patrum; unde cum non consistit de culpa parentum filius tanquam legitimus habendus est, & uidetur definitum in l. filium, ff. de ijs, qui sunt filii, uel alieni iuris.

Secundum est, quomodo ab initio dubium erat, censeri tamen debet legitimus, nisi contrarium probetur. Ratio est: quia licet ex una parte uideatur melior conditio aliorum fratrum possidentium, cum tamen ex altera parte priuandus non sit sine causa, aut culpa, & ex alia parte cum iura partium sint obscura, potius sciendum sit reo, quam auctori; ideo in dubio pro illo iudicandum erit. Unde haec tres regulae iuris ita se habent, ut haec, in dubio pars tutor est eligenda; tollatur per hanc aliam in materia iustitiae; in dubijs melior est conditio possidentis, & haec etiam per hanc aliam derogatur, Comm. partem iura sunt obscura, sciendum potius est reo, quam auctori. iuxta ea quae diximus. Et de hac difficultate haecenus dictum sit.

Quinta difficultas est: An existente dubitatione de aliquo facto, propter quod poena aliqua a iure imponitur, credere se debeat reum, & penam iuris incurrisse, ut v. g. si quis dubitat an ob factum aliquod incurrit excommunicationem, puta, an clericus percussit, nec ne, an habendus sit pro excommunicato, & uitandus sit ab alijs, & an debeat excommunicare, & excommunicatum, & abstinere a celebratione. Item si dubitet de homicidio, an debeat dubitare se irregularem, & celebrare non posse; Ratio difficultatis est: quia in dubijs de facto pars tutor eligenda est, & pro ea tantum parte iudicium conscientiae formari debet, arg. cap. inueni, de sponsal. & cap. ad audientiam, & cap. Significasti, de homicid. Tutor autem pars est illa, in qua non est peccatum, sicut in iure pars illa dicitur tutor, in qua minus peccatum esse potest, quam in parte opposita. Ergo in dubio alij eum pro excommunicato habere, eumque uitare tenentur, & ipsemet etiam irregularem, & excommunicatum se existimare debet.

Ex altera parte est ratio, quia in poenis benignior interpretatio sequenda est, arg. cap. in penis, & cap. odia, de reg. iur. in 6. & l. interpretatio, ff. de penis. excommunicatio autem poena est, arg. cap. sacro, & ibi gl. de sent. excom. ergo non est habendus pro excommunicato, aut irregulari, quandoquidem, ut ait Panorm. in cap. cum tu, de testib. nu. 2. ea interpretatio benignior est, quae poena tollitur.

In hac re duae uidentur esse Doctorum sententiae, quarum

Prima est Panormit. in cap. ad audientiam, nu. 2. de homicid. & in cap. cum tu, de testib. & Summe Angelice, in uerbo, dubium, num. 2. & Syluest. uerbo, cod. q. 4. & Fel. in d. cap. ad audientiam, nu. 17. & glo. in ca. unico, de scriptis, in ordin. facund. Ioan. And. Cardin. Anan. & Socin. in d. cap. ad audientiam, num. 46. ut refert Couar. loco inferius citando, dicentium in foro exteriori non iudicandum esse excommunicatum, aut irregularem, quia in poenis benignior interpretatio facienda est, ut diximus. arg. c. in penis, & c. odia de leg. iur. in 6. & quia

de qua in reg. cũ sunt. de reg. iur. in 6. dicitur. Cum sunt partem vira obiecta, res sciendum est potius quam aliter. Quia ergo dubium est de excommunicatione, aut de homicidio, & ita res est obiecta, sciendum est res, ut non iudicetur excommunicatus, vel irregularis; in foro autem interiori dicunt habendum esse pro excommunicato, quia in foro animę tutior pars est eligenda, & ita abstinere debet a celebratione, & existimant hanc esse sententiam Innocentijs.

Secunda est, dicentium in dubio censendum esse irregularem; sic Nauar. in c. si quis autem, de penitent. dist. 7. num. 35. 3. 6. & seq. & in Sum. cap. 27. nu. 284. vique ad num. 289. Couar. in Clem. Si furiosus, par. rian princ. num. 3. de homic. & fauet Adrian. Quodlib. 3. punct. 2. littera D. Hugolin. Tabu. 1. de Censur. Ecclesiastic. 14. num. 12. 1. 3. & seq. & Gabriel Valsq. in 1. 2. disp. 65. capi. 3. *Ratio est*, quia eo ipso q. quis dubitat de facto, ex quo sequitur pena iuris, tenetur eligere partem tutiorem, in qua nullum est periculum peccati; ut autem res hęc clarior fiat, sequentibus propositionibus quid in hac sententia, breuiter exponam.

22. *Prima Propositio*. *¶* *Qui fecerit actum de quo dubitatur*, an propterea excommunicationem incurrat, ab alijs pro excoicatio nec in iudicio, nec extra iudicium habendus est. Sic Hugolin. vbi supra. *Ratio est*: quia incerta pro certis habenda non sunt. Deinde, quia post extrauag. *Ad euitanda scandala*, euitandus est locus excoicatus, denunciatus, aut notorius clericus per cuius for. qui nulla tergiversatione delictum suum celare potest, qualis non est, de cuius facto p. q. incurritur excoicatio, dubitatur, & hoc etiãsi nãor aliquis sit quod clericum perculserit. Vnde abrogatur cap. cum desideret. 2. q. 2. de sent. exco. in c. Clemens III. declarauit infamato de excommunicatione coicandũ non esse, nisi se purget, vel ad cautelã absoluiatur. Neque in iudicio vitãdus talis erit, quia siquis obijceret illi excoicationem ad hoc, ut talis ab agendo repellatur, pbari debet, & excommunicationis species, & nomen, & clarissimis argumentis ostendi, ut habetur in cap. 1. xer. si quis, de excep. in 6. quę omnia in eo, decius facto propter quod excommunicationi incurritur, dubitatio est, locum nullo modo habere possunt, ut constat.

23. *Secunda Propositio*. *¶* *Qui dubitat de facto, propter quod excommunicatio, aut irregularitas incurritur, partem tutiorem eligere tenetur, & se excommunicatum, & irregularem in dubio extimare debet, & consequenter ab hominum communione, & a celebratione abstinere debet.* Sic Palud. 4. dist. 25. q. 3. artic. 2. in fi. Henriquez lib. 1. cap. 3. §. 4. qui id docet maxime verũ esse in facto homicidij, & Nauar. Cou. & Hugolin. vbi supra. *Ratio est*: quia qui est in tali dubio, quod animo contra conscientiam facit, & periculo peccandi se exponit. At vero, qui in tali periculo perit in illo. Ecclesiast. 3. & deinde Extrauag. *ad euitanda scandala*. Ipsius excommunicato nõ tenetur, aut in aliquo subuenit. Quibus de causis Clemens Papa III. in cap. *Ad audientiam de homicid.* & Innoc. III. in cap. *significasti. 2. tit. eo. presbyterum* quandoque, tanquam homicidam habendum censuerunt, q. si forte homicida non fuit, & a sacerdotij officio suspendendum, quandoquidem in dubijs pars tutior eligenda est, etiam cessare tutius est, quam temere celebrare, pro eo quod in altero nullum, in reliquo vero magnum periculum timeatur. Et Honorius Papa III. in

cap. *petitio tua. de homicid. clerico*, qui, an a se quispiã in oblatione cuiusdam castri interfectus esset, dubitabat, respondit; *si conscientia cum mordet, ut ab altaris ministerio se obtineat. cum consulti sit*, ut inquit ibi Papa, in huiusmodi dubio abstinere quam temere celebrare, vnde idem Innoc. Papa III. in cap. *illud. de clerico extor. minist.* excoicatum quandam grauiter reprehendit, qui dubitans, an esset excoicatus, diuina nihilominus ministravit. *Quia enim in dubijs ait Papa, via est tutior eligenda, & si de lata in eũ sententia dubitabat, debuerat tamen se potius abstinere, quam sacramenta ecclesiasticis ministrare.*

24. *Tertia Propositio*. *¶* In dubijs huiusmodi facti, pars tutior non solum in iudicijs, sed etiam in foro exteriori eligenda est. Sic Nauar. & Couar. vbi supra, qui recte inñam Panorm. & aliorum reuellunt. *Ratio est*: quia forum exterius, & interius regulariter participantur, arg. cap. *ut amicum, de consue. in 6.* & cap. *unico de curetando. eod. lib. & cap. 1. de sepult.* in 6. nec villo modo diuersitas in eis faciãda est. *¶* *Nulla aliqua specialis ratio viget*; In hoc autem casu nec vl. la ratio, nec textus vlus, nec denique ipsamet Innoc. in d. cap. *ad audientiam*, quem refert Panorm. vrget ut inter vtramq. forum tale discrimen ponamus. Ergo inter illa talis diuersitas ponenda non est. *Ratio est*: quia quotiensq. forum exterius non fundatur in presumptione, sed cognita veritate iudicat, toties id qd forum interius dicit licitum, vel illicitũ esse etiam forum exterius similiter licitũ, vel illicitũ esse iudicat; sed in dubio facti forum exterius non fundatur in presumptione, sed eodem modo supponit rem dubiam sicut supponit forum conscientię. Ergo, qui iudicatur excommunicatus, aut irregularis in foro conscientię, talis etiam in foro exteriori iudicari debet. *Secundo*, quia tex. illi, quos profecit Panorm. et in foro exteriori procedunt, ut constat. nam in ca. *ad audientiam*, dicitur: *Ad audientiam Apostolatus nostri peruenit*, ex quibus verbis constat, rem delatam fuisse ad forũ exterius; & deinde additur: *te conuenit intrinsece presbytero memorato*, & tamen ibi Pontifex iudicauit illum irregularem, *quia in dubijs pars tutior eligenda est*. Ergo hæc regula locum etiam habet in foro exteriori. Eodemque modo in cap. *significasti. 2. de homicid.* in foro exteriori censetur homicida, & irregularis, et in re dubia, sicut in foro interiori. Et certe, vt optime aduertit Nauar. vbi supra, num. 36. difficile est dari potest casus, in quo ceteris paribus hoc est, si tot, & talia probentur in foro exteriori, quot, & qualis foro interiori constat, non iudicetur irregularem in foro exteriori, qui tales in foro interiori iudicari debent. Sed neque Tertio Innocentius Papa III. sententiam Panormitam, tenet, si quidem Innocent. in dicto cap. *ad audientiam. num. 9. de homicid.* post alia multa de irregularitate explicata hæc habet verba a Panormitano citata; *Pro his autem, qui in casibus dubijs dicunt aliquos non esse irregulares, facit, quod irregularitas sit de iure positio, quilibet autem esse irregularis, vbi ius statuit eum esse irregularem.* Quibus verbis, ut notant Nauar. numero 38. & Couar. numero tertio, locis citatis non assignauit differentiam inter vtrumque forum, quasi iudicandus esset irregularis in dubio in foro interiori, non autem in exteriori, cum ibi nullum verbum sit de aliquo foro; sed solum his verbis docere voluit, quod vbi est dubium, an in aliqua specie sit inducenda irregularitas iure Pontificio, nunc respondendum erit, non esse irregularem

tem constitutendam in eo casu, nisi id iure Canonico fuerit expreſſum; *Rationem* huius dat Innocentius, quia irregularitas omnis est de iure poſitio, & ideo ſi dubium ſit, an ob tale factum in ſpecie incurrat irregularitatem, dicendum eſt, ſi quocunque foro non incurri, quia ut ipſemet Innoc. ibi ſubdit, *poſſe ſunt molenda, cap. pena de poſuit. diſt. 1.* & nemo iudicandus eſt irregularis, niſi quibus caſib. iure expreſſum, *cap. is qui, de ſent. excom. in 6. vt v. g.* Dubium olim erat, an celebrare in loco polluto, elicit unus ex caſibus, in quibus irregularitas de iure incurritur, in quo dubio iudicandum erat non eſſet iudicatum ſuit in *cap. is quide ſent. excom. lib. 6.* quia id iure non ſuit expreſſum. At vero, ubi certi ſumus iure irregularitatem induci certo in caſu, & ſpecie, & tamé dubium ſit, an Petrus v. g. id fecerit, ob quod irregularitas incurritur, ita ut non de iure, ſed de facto dubitetur, tunc in utroque foro tutior via eligenda eſt, & Petrus irregularis cenſendus eſt, ita vt a celebratione abſtineat.

Illud vero in dubio ſatis verum eſt, quod Panorm. Ange. & Sylveſt. docent, ſcilicet, q. in tali dubio non eſt aliquis puniendus poena aliqua ordinaria talis delicti, & ita quamvis in dubio homicidij cenſeri deat quod irregularis, ad hunc effeſum, vt abſtineat a celebratione, & in hoc partem eligat tutiorem, non tamen cenſendus erit irregularis, vt ſi ſpoliatus beneficio, vel alia poena ordinaria homicidij puniatur. Siqui dem, in hoc caſu propter tale dubium puniri non debet, ne patiatur ſine cauſa graue damnari; at vero in alio caſu, ſcilicet, quod iudicando ſe irregularem abſtineat a celebratione, nullum dampnum incurrit, quin potius celebrando, graue dampnum, & periculum peccati incurreret, nemo autem periculo peccandi in dubio ſe exponere debet, vt diximus ex illo Eccleſ. 3. *Qui amat periculum peribit in illo.* Ex quibus conſtat, quid vniuſuique in dubio facti facere debeat, & alijs conſulere, quoties interrogatus fuerit.

25. Sexta difficultas eſt, an quando eſt dubium pro vtraque parte, & pars vna neceſſario eligenda eſt, quid tunc agendum, & conſulendum ſit. Exemplum ſit in materia matrimonij: eſt enim mulier, quae poſt audi tam mortem prioris mariti, alteri nupſit: tãdem audit maritum priorem viuere, & ideo dubitat, vtrum liceat ſibi negare debitum poſteriori marito, necne? id eſt, an ſit peccatum, reddere poſteriori poſt fidem datam priori, an contra potius peccatum ſit, negare poſteriori contra fidem eidem datam. Item mulier, q. alicui nupſit, poſtea dubitate incipit, an petere, vel reddere poſſit debitum, quia audit ſibi eſſe conſanguineum in gradu prohibito. *Ratio difficultatis eſt:* q. ſi reddat debitum praſenti marito, exponit ſe periculo fornicandi, quia fortaiſſ non eſt vir ſuus: atque & periculo adulterandi, iuxta ſi fortaiſſ prior maritus viuuit: ſi vero non reddat debitum, exponit ſe periculo irrogandi grauem iniuriam marito, qui eſt in legitima poſſeſſione. Rurſus augeatur difficultas: quia factum eſt, in dubijs partem tutiorem eligendam eſſe; pars autem tutior eſt, non petere, & non reddere debitum: Siquidem reddendo debitum exponit ſe periculo incontinentiae; E contra vero in cap. Dominus, de ſecund. nupt. Lucius Papa III. docet, quod licet dubitans de morte coniugis, ad ſecundas nuptias tranſire non debet, donec ei conſtet, quod ab hac vita migrare ſit coniux eius: ſi tamen aliquis, vel aliqui id haſtenus non ſeruauiſſet, & de morte prioris coniugis adhuc ſibi exiſtimat dubitandum, eis quae ſibi nupſit, debitum non de-

neget poſtulant, quod a ſe tamen nonerit nullatenus exigendum. Quod ſi poſt hoc de prioris coniugis vita conſiteretur, relictis adulterius complexibus, ad priorem coniugem reuertatur. Et in cap. inquisitioni tuae, de ſent. excom. Innoc. Papa III. ait: Quod ſi alter coniugum pro certo ſeat impedimentum coniugij, propter quod ſine peccato mortali non valet carnale commercium exercere, debet potius excitationis ſententiam ſubmittere ſiſſimere, quam per carnale commercium peccati operari mortale. Sin verò habeat conſcientiam huiusmodi impedimentum, ex leui, & temeraria credulitate, ad ſui paſtoris conſilium conſcientiam illem deponere, & debitum coniugale petere, & reddere poſſet; Quod ſi talem conſcientiam impedimenti habet ex probabili, & diſcreta credulitate, quamvis non euidens, & manifeſta, debitum quidem reddere poſſet, ſed poſtulare non debet, ne in alterum, vel contra legem coniugij, vel contra iudicium conſcientiae committat offenſum. In hac difficultate variae ſunt ſententiae, non ſolum de ipſa veritate rei, ſed etiam de ratione, quae pro veritate ipſa assignari poſſet, aut debet, vt ex his, quae dicemus manifeſtum erit.

29. Prima ſententia in hac re eſt ſ. Adriani Papae VI. qui in 4. Sent. in materia de Sacramento matrimonij q. 2. ſ. Hic oportet primum dicere, verſ. Ad ſecundum vbi remittit ſe ad Quodlib. puncto 2. in reſponſ. ad ſecundam littera F. vbi ait, uxorem dubitantem an vir cum quo coniungitur, verè ac legitimè ſuus ſit, non ſolum non poſſe debitum exigere, ſed etiam, nec petenti debitum reddere poſſe manente tali dubio; quia vtroque modo faceret contra conſcientiam dubiam, quod nunquã licet, ad cap. vero Dominus, de ſecund. nupt. & ad cap. Inquisitioni tuae, de excom. in quibus definitur in tali dubio reddendum eſſe debitum, non petendum: Reſpondet, vel capita praedicta intelligenda eſſe, quando dubium eſt tale, quod deponi poſſet ad ſolam coniugis petitionem, tunc enim mactus certus de matrimonio, reddere teneretur: vel ſecundo, loqui tantum Summum Pont. in d. c. Dominus, de foro exteriori, in quo debet reddere, in foro autem interiori ait nec licitum eſſe petere, nec reddere, manente tali dubio, & quidem in Quolib. cit. ſolum inueniunt d. c. Dominus, in 4. autem Sent. inueniunt, & c. Dominus, & cap. Inquisitioni tuae, vbi remittit ſe ad ea quae de hac re docuit in d. Quodlib. vnde ſignificare videtur, eandem eſſe rationem d. c. Inquisitioni tuae, ſcilicet, q. procedit ſolum in foro exteriori. Hanc tamen ſententiam Adrianus cõiter reſellunt Doctores, & in particu- lari Sotus, lib. 4. de iuſtitia q. 1. art. 16. in ſi. & 4. diſt. 27. q. 1. art. 3. & Nauar. in cap. ſi quis autem, de penit. diſt. 7. num. 91. & 92. eam reſellunt, quia certum eſt, tam in cap. Dominus, quam in cap. Inquisitioni tuae, ſermonem eſſe de foro interiori, & non ſolum de exteriori. Siquidem Lucius Papa III. in d. c. Dominus, nõ ſcribit ad indices fori exterioris, ſed ad Chriſtianos in captiuitate Sarrazenorum detentos, inſiſſiens eos in foro conſcientiae, quod facere tenerentur in tali dubio, vt ex verbis textus patet. Quo et modo intelligitur c. Inquisitioni tuae. Nam ibi ſermo eſt de dubio, q. pullat conſciam, addito; dubium leue deponendum eſſe iuxta conſilium paſtoris; in dubio aut probabili docet reddendum eſſe debitum, non petendum: quia oia ad forum internum, non externum pertinent. Praeterea qd vt ſuperiori difficultate expoſuiſſus, eadeſt ratio fori interioris, & exterioris, quoniam exterius nõ ducitur praſumptione. Cum igitur caſu propoſito ſupponitur idem in vtroque foro, ſcilicet dubium de veritate

te matrimonij, eadem debet esse decisio, & determinatio in utroque foro. Altera est expositio horum textuum q̄ idem Adrianus licet, l. deponendum esse dubium ad petitionem alterius coniugis, & contra textum est, & omnino falsū. Quod n. contrarietur verbis textuum, ex eo patet: quia semper agitur manente tali dubio, non aut de dubio iam depositio. Et deinde ibi dicitur, quod petenti reddat, sed non exigat debitum; non ergo ex sola petitione alterius pot. reddere, & petere debitum, quia deponere potest dubium, vt falso exponit Adrianus. Falsa etiā est hæc expositio quia nulla sufficiens ratio apparet quare deponere poterit dubium illud q̄ est de impedimento matrimonij ex sola petitione alterius coniugum: quandoquidē an matrimonium contractum fuerit sine impedimento, vel non, nihil constare potest ex eo quod alter coniugum petat debitum, vt constat.

I *Secunda Sententia* l. est, Martin. Ledesmi, 2.4.q. 18. artic. 14. fol. 13. r. Soti in lib. 4. de iustitia, & iure, q. 5. ar. 4. in fi. & in 4. dist. 27. q. 1. art. 3. ante finem, & dist. 37. quest. vnicā, art. 5. qui licet in locis citatis vt sit definitioem Ecclesiæ, de sententia excom. obfer 27 vnamq̄ esse in foro inter. on. sic tñ eam intelligit, q̄ qui dubius est ante debitum d. diligentiam de inquirenda veritate reddere potest debitum, nō aut petere; at vero facta semel sufficenti indagine, etiam si adhuc dubitet (dummodo non certō credat esse aliquid impedimentum matrimonij) & reddere, & petere pot. Eandem planē sententiam tenet Veracrus in Speculo coniug. parte 3. at. 18. concl. 5. vbi etiam ait Victoriam, & alium magistrum suum Salmatium, eandē opinionem tenuisse. Quam expositionem Sotus in dist. 27. ait non solum esse veram, q̄i vtreq; coniug. esset dubius, sed etiam quando vnus tñ eorum dubitat. Ratio autem cur reddere possit debitum ante factā diligentem inquisitionem, non autem petere, est, quia quia cum aliter sit in possessione, habet ius ad petendum, ergo iste reddere tenetur, non tñ ante factā debitam inquisitionem dubitans petere pot., q̄a est in mala fide: illa aut facta, quia iam est in bona fide, & reddere, & petere debitū pot. alias maneret absque sua culpa ligatus, vt neque præfente coniuge vti posset, neq; ad alterum transire, quod conceffu durū esset. Quo est argumento vtiut Veracrus vbi supra, quia sicut qui rē bona fide possidere cepit, et si postea incipiat dubitare an sit altitius, non dē priuari tali vfurfructu in dubio, vsque dum confluet: ita nec in casu nostro, qui contraxit bona fide matrimoniu, si postea incipiat dubitare, non tenetur cōfistere a possessione facta sufficenti inquisitione. Ergo, nō solum debitū reddere, sed et petere pot., & possidere ius matrimonij. Vbi aduertendum est, hos duos auctores loqui solum de eo, qui bona fide contraxit, & postea facta diligenti inquisitione dubitat: si. n. mala fide contraxit, tunc licet manente dubio, & facta diligentia, debitum reddere non tñ petere pot., & ita explicat e. Dominus, & c. *Inquisitionis tua*. Quia non pot. iuari iusta possessione ad exigendum eo quod mala fide cepit possidere, & hanc volunt esse illorum capitū intelligentiam, & differentiam inter illum qui bona fide contraxit, & qui mala.

Hæc est expositio, & sine confirmari vī *Motu quodā proprio* Pij V. pro Indis nouis Hispaniæ, quē Alphonsus a Veracruce refert vbi supra. Casus enim proposuit fuit Summo Pontifici, multos f. Indorum ex Gen

tilitate ad fidē cōuerſos, de nouo matrimonium contraxisse, & mansisse cum vltima uxore, nec inuenire potuisse alias suas uxores priores, qui tñ ex eo q̄ certū adhuc non essent de morte priorum uxorum, in maximo dubio versati, quid sibi agendū esset. Definuit aut pontifex præfatus, vt relictis prioribus uxoribus, maneret in matrimonio cū ea, quæ conuerſa est ad fidem, & cum qua ultimo contraxerunt, ita ut liberum sit reddere, & petere debitū, hoc autem non videtur alia ratione definitum, n. si quia iam facta sufficenti inquisitione inuenire non poterant priores cōiuges. Ideoque sufficenti facta inquisitione liberum erit reddere, & petere debitum. Verba autem Bullæ hæc sunt.

Pius Papa V. Ad perpetuā rei memoriam. Romanis Pontificis auctoritate, & circumspecta providentia, ne ea, quæ pro salutis Indorum nouerit ad fidem conuerſorum, & cōuertendorum directioe faciri debent, & terminari aliquis hasitationis scrupulo si braceat, de locis quib. & alijs opportunis consuevit providere remedijs. Cum itaq; sicut accepimus, Indis in sua insidelitate manentibus plures permittantur uxores, quas ipsi et lenissimis de causis repudiant, hinc scilicet, q̄ quod recipiunt baptismum, permissum sit manere cum ea uxore, quæ simul cum marito baptizata est. Et quia sæpe numero contingit illā non esse primam coniugem, unde tunc Ministri, & quæ Ep̄i op̄i granis scilicet scrupulis torquentur, existimantes illud non esse verum matrimonium: Sed quia dar. ssumum esset, separare eos ab uxoribus, cum quib. ipsi Indis baptismum sibi ceperunt, maxime quia difficillimum foret primam coniugem reperire. Ideo, nos statim de illorum Indorum in pectore affectu benignè consilium, atque ipsos Ep̄i, & Ministros huiusmodi scrupulis eximere volentes, & Motu proprio, & ex certa scientia, & a Apostolica potestate plenè iudicē vī Indis, si, vt præmittitur baptizati, & in futurum baptizandi cum uxore, quæ cum ipso fuerit baptizata, & baptizabitur remanere habeant, tamquam cum uxore legitimā, alijs dimissis, Apostolica auctoritate tenore præfenti declaramus, matrimoniumq; huiusmodi legem inter eos consilium, sique per quoscunque Iudices, & Commissarios, & quavis auctoritate fungentes, si libata eis, & eorum cuiuslibet quavis alter indici, & interpretandi facultate, & maiestate iudicari, ac definiri debere. Et si fecerit, si per his a quocunq; quavis auctoritate fuerint, & signauerint contingit attentari, irritum, & inane decernimus, non obstantibus quibusvis Apostolicis, ac in Provincialibus, ac in Synodali-bus Concilijs editis generalib. vel specialib. cōstitutionib. & ordinationib. ceterisq; contrarijs quibuscunq; Datū Roma apud Sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die 24. Augusti, anno Incarnationis Dominicæ Millesimo quingentesimo septuagesimo primo. Viginti nostri anno 6. Hæc ad litteram Pius Papa Quintus, in sua Bulla de hac re edita, quam refert Veracrus vbi supra. Certum est autem Summum Pontificem loqui, quando prima inueniri non potest, nam alias esset contra ius naturæ, & Diuinum definire, vt constat ex cap. Gaudemus, de diuortijs.

28 Ceterum hæc expositio, & opinio in multis deficiat veritate. Primo enim videtur contraria definitioni Summorum Pontificum, qui in d. cap. Dominus, & Inquisitionis absolute definiunt, vte ante inquisitionem, siue possit manente dubio de veritate matrimonij, reddendum esse debitum, sed non petendum. Secundo, quia nulla est ratio quæ conueniat intellectum, cur post examen petere possit, & non ante, nisi forte

forte in ipso examine ratio aliqua particularis apparet pro illa parte; quando igitur nulla talis ratio apparet (vt supponitur) non minus dubitatur intellectus post examen quam ante, at vero in d. cap. definitur, quod licet dubitatio levis deponenda sit iudicio pastoris, probabilis tamen si deponi non possit, efficit vt reddat solum, non autem vt petat. Vnde, postquam Pontifex in d. cap. Dominus, dixerat, nullum transire debere ad secundas nuptias, donec certus sit de morte coniugis prioris, (id quod clarius definitur in c. in presentia, de sponsal.) statim subdit. Si ne vbi aliquis, vel aliqua id habens seruauit, & de morte prioris coniugis adhuc existimat sibi esse dubitandum, reddat sed non petat. Vbi particula illa, Adhuc, denotat, quod dubio permanente etiam post examen; (sic ut reuera manere potest) reddere potest, sed non petere, Immo contra hanc opinionem est ratio hæc deducta ex dicto cap. in presentia, de sponsal. vbi Clemens III. statuit ut mulier, etiamsi sollicitudinem adhibuerit diligentem ut veritatem cognoscat, ad aliorum consortium conuolare possit, & etiamsi per septennium expellatur, & etiamsi inueniatur fuerit etatis, donec certum nuncium accipiat de morte viri sui. Sicut ergo post diligentem sollicitudinem adhuc manere potest dubia de morte mariti, & tamen ad secundas nuptias conuolare nequit; ita simili ratione, quæ iam contrahebat matrimonium post diligentem inquisitionem dubitat de impedimento matrimonij, debitum petere non potest.

Neque valet ratio Soti, qui vt rectè docet Corduba, libro 3. qq. questione octaua, quem refert Vera crux vbi supra, si possessio non sit causa sufficiens petendi, & reddendi debitum ante factum examen, ergo nec manente dubio post examē causa sufficiens petendi erit. Aut si sit sufficiens causa post examen, quia scilicet nemo tenetur cessare à possessione; etiā causa sufficiens erit petendi debitum ante examen, quia tunc etiam non tenetur cessare à possessione.

Pari modo, ratio Veracr. refelli potest, quia licet dubitans de matrimonio, non tenetur cessare à possessione (nam cessare à possessione est celebrare diuor- tium) tenetur tamen quantum est ex parte sua, abstinere ab vfu possessionis, vñs autem perfectus possessionis matrimonij in reddendo, & petendo debitum consistit. Deinde, vt supra diximus difficultate tertia, in fine, diuersa est ratio inter vñm matrimonij in quo quis in dubio perseuerat, & inter vñm cuiuscuque alterius rei, quam quis in dubio possidet vt ibi latius exposuimus.

Neque obstat definitio illa Pij Quinti, si quidem ideo permittit Pontifex eos simul remanere posse, tanquam legitimo matrimonio coniunctos, quia vel prius matrimonium eorum, decernit esse dissolutum vel quia secundum aliquos auctoritate Pontificia in eo dispensauit, vel quia (vt ego verius existimo) iuxta definitionem ex Gaudemus, de Diuorcijs, quoties aliter coniux in delis, manens in infidelitate, altero ad fidem conuerso, non vult habitare simul, aut non sine contumelia Creatoris, potest conuersus ad fidem prius matrimonium dissoluere, ducendo secundam vxorem, & ita liber manet ad reddendum, & petendum, & non est in dubio; Et quia vxores illæ, quæ, aut non poterant inueniri ab illis, aut cohabitare nonauerunt, aut non sine contumelia Creatoris, vt faciliè deducitur ex illis verbis, (id quia durissimum, &c.) ideo optimo consilio decernit Summus Pontifex, prius matrimonium dissolui, contrahebat matrimonio

cum alia femina ad fidem conuersa baptizata, aut statim baptizanda.

Terius sententia ¶ & vera est, dicentium prædicā cap. Dominus, & c. Inquisitioni, intelligenda esse tam in foro interiori quam exteriori, tam in matrimonio bona fide quam mala fide contracto, & siue inquisitio facta fuerit ad deponendum dubium, siue non, semper enim eligenda est pars tutior, ita, vt teneatur etiam dubio manente coniux debitum reddere, petere autem non potest. Sic Palud. 4. dist. 3. q. 6. quæst. 2. artic. 3. conclus. 5. Angelica, verbo, matrimonium, 3. impedimen- to 4. nu. 8. impedimēto 18. nu. 4. Syluest. ver. co. 6. q. 8. Ioan. Medina Cod. de relict. quæst. 17. Mart. Nauar. in cap. si quis autem, de penitent. dist. inf. 7. num. 101. & num. 107. & nunc. 120. & in Manuali, cap. 27. nu. 282. Couar. de Matrimonio, parte 2. cap. 7. §. 2. num. 7. & 8. Corduba lib. 3. qq. quæstio. 9. Barthol. Medina 1. 2. quæst. 19. artic. 6. Michael Salom. 2. 2. quæst. 5. de dominio, art. 7. ante finem. Greg. de Valentia, tomo secundo, disput. 2. quæst. 14. pñcio 4. dub. 4. Petrus L. defimus in addit. ad 3. partem S. Thomæ, quæst. 45. art. 1. dub. 2. Emanuel Rodriguez in Summa casuum conf. par. 2. cap. 51. conclus. 3. & conclus. 4. in fine, & Gabriel Valquez, in prima secunde, disputat. 66. capite quarto, Anton. Corduba, in Summa casuum conf. scientiæ, quæstio. 4. 5. opinioe secunda, puncto tertio, & certè hæc opinio satis probatur ex dictis capitulis, Dominus, & capitis, Inquisitioni. Sola difficultas est in probatione, & ratione assignanda: Nam quauis definitio Ecclesiæ satis sit, vt quis absque vñlo peccato, & periculo possit debitum reddere, non autem petere, permanente tali dubio facti de matrimonio, & ita satis probatur veritas huius rei per hoc extrinsecus principium, scilicet quia Ecclesiæ sine definitiui, non tamen conueniunt Doctores in assignanda ratione ex proprijs principijs huius definitionis ab Ecclesiæ in prædictis capitulis tradita, Omnis autē breuitatis causa aliorum rationibus (de quibus suo loco ex industria disputandum erit) illa ratio Couarruizæ mihi maximè probatur, quæ vt manifestior sit, supponit vñum quod est certissimum, scilicet, quod vbi cumque concurrunt duo præcepta contraria, aut mala, circa idem factum, ita, vt necesse sit vñum eligere, tunc illud malum eligendum est, quod aliis minus esset, illique præcepto obediendum est quod arbitrio viri prudentis potiorē vim obligandi habet. Quæ regula seu suppositum, vt diximus, verum est, & colligitur ex c. duo mala, &c. Nervi testium, dist. 13. vbi id eleganter explicat S. Greg. & ita consuevit Aristot. lib. 2. Ethic. c. 9. & latius tradunt Adrian. Quolib. 1. ar. 3. ad 3. littera S. Genesius Sepulveda in Dialogo de ratione dicendi testimonium, c. p. Sotus in relect. de ratione tegend. secretum, memb. 3. q. 2. & lib. 6. de iustit. q. 1. art. 5. ad finem, & c. 6. in Epist. ad Romanos. & Couar. vbi supra, nu. 9. cuius regula hæc est ratio: quia vbi est talis concurrentia, vt vñum necessarīo eligendum sit, nec dari possit medium, cum nullus perplexus esse possit in materia peccati sine culpa sua, consequens est vt ramque partem non impu- tari reipsa ad peccatum, sed alteram tantum; si igitur altera pars eligi possit sine peccato, ipsa ratio naturalis dicat, vt id quod aliis minus est, eligatur. Hoc sup- positum, probatur veritas proposita a Couar. Ex duobus malis propositis, quorum vñum est necessarīo eli- gendum, eligi debet quod est minus; Sed qui dubitat de valore matrimonij, anxius est, quidnam horum eli- gere

gere debeat, reddere debetum vxori petenti, contra conscientiam, an denegare. Ergo vnum horum necessarium eligere debet. Sed minus malum est debetum reddere, quam denegare: quia reddendo, solum incurrit periculum incontinentiæ contra castitatem, non reddendo autem, incurrit periculum iniustitiæ contra fidem matrimonij. Sed maius malum, & peccatum est denegare debetum contra fidem matrimonij, quam reddere contra castitatem, vt patet ex comparatione virtutū ipsarum inter se: iustitia enim multo nobilior virtus est quam temperantia; Immo iustitia; teste Sancto Thoma, secunda, secundæ, q. 58. art. 3.6. & 12. omnium virtutum moralium nobilissima est; & consequenter peccatum contra iustitiam, quale est denegare debetum petenti contra fidem matrimonij, maius est, quam reddere contra castitatem. Ergo reddere debet potius debetum, quam negare.

Ex qua etiam ratione sequitur, non licere coniugi petere debetum manente tali dubio, quia in non petendo, nullum est periculum, aut peccatum, in petendo autem potest esse peccatum. Est autem regula, *in dubijs pars tutior est eligenda*; illa autem vt diximus pars tutior est, in qua aut nullum omnino peccatum est, aut in qua minus periculum peccandi inest. Ergo sicut ex duobus malis, quorum vnum necessarium eligendum est, eligere debemus id quod minus est, ita etiam duobus propositis, quorum certum est, vnum non esse peccatum, de altero vero dubium est an sit peccatum, sequi & eligere id quod debetum est, peccatum erit, iuxta illud Eccle. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo.*

31 Circa hæc autem quæ in hac sententia tertia diximus, & quam veriores existimamus, nonnulla ad clariorem eius intelligentiam breuiter hoc in loco annotanda sunt: quorum

Primum est; Quod cū dicimus coniugem, qui dubitat de valore matrimonij, durate tali dubio, teneri ad reddendum debetum alteri petenti bona fide, eo sensu accipi debet, scilicet, si alius non debeat explicare huiusmodi dubium, vt ille etiam abstinere a petendo, Explicare autem non debet, quando vel est aliquod notabile periculum, vel quando nulla est spes quod alter coniux abstinere velit ab vfu matrimonij, in his enim casibus melius est relinquere eum in bona fide; in qua re maxima cum prudentia procedendum est, ne maiora mala, & scandala sequantur, quæ probabiliter timeri possunt.

32 *Secundum est*: Quod reddendum est debetum in dubio, non solum quando est dubium de matrimonio præsentis propter impedimentum aliquod coniugum nitatis, aut criminis, sed etiam quando dubium nascitur ex impedimento prioris matrimonij, puta, quia dubitatur de morte prioris coniugis; Quia licet tunc videatur maius malum reddere debetum, quam negare, eo quod non reddendo fide negando debetum, solum est periculum peccati contra iustitiam secundi matrimonij, reddendo autem incurritur periculum incontinentiæ contra castitatem, & contra iustitiam debetam priori matrimonio, & ita maius periculum sit reddendo, quam non reddendo, quia tamen in pari causa iustitiæ, melior est conditio possidentis consequenter conditio coniugis quasi non possidentis per secundum matrimonium bona fide, tante est efficacia, vt nulla fiat iniuria priori coniugi quasi non possidenti, si reddatur debetum secundo possidenti. Ratione igitur possessionis tollitur omnis ratio iniustitiæ contra

prioris matrimonij, vnde, cum iam super sit tantum periculum incontinentiæ contra castitatem, si reddat, periculum autem manifestum iniustitiæ contra ius possessionis matrimonij secundi, si non reddat, eligendum potius est reddere debetum possidenti cum periculo incontinentiæ, quam non federe cum periculo iniustitiæ.

33 *Tertium est*, In huiusmodi dubio reddendum est debetum non solum quando, qui ita dubius est bona fide contraxit, sed etiam quando mala fide contraxerat, quia licet ipse mala fide contraxit, alter tamen coniux est in bona fide matrimonij, & ideo ius habet petendi, vnde alter iniuste ei debetum negaret, ex quo patet, falli Sotum in 4. dist. 27. vbi supra, qui existimauit mala fide contrahentem, quamdiu dubius est de impedimento, nec reddere, nec petere posse, potest enim, & tunc reddere, petere autem non potest, vt diximus.

34 *Quartum est*, Quæ de redditione debiti in dubio dicta sunt, procedunt solum quando est dubium in vno tantum coniuge, tunc enim certum est ex d. cap. *Dominus*, & cap. *Inquisitioni tue*, teneri coniugem dubio manente, reddere debetum petenti; Si enim vterque coniugum dubius sit de impedimento, vel vtrique notum sit impedimentum, in hoc casu non est obseruanda definitio cap. *Dominus*, aut c. *Inquisitioni*. Si quidem, in hoc casu, nullus coniugum habet ius petendi debetum, definitur enim ibi, quod qui dubitat, non petat, sed tantum reddat, ergo in hoc casu, vterque amittit ius petendi, consequenter alter qui petenti negat debetum, nullam ei facit iniuriam, & ex alia parte exponitur periculo incontinentiæ contra castitatem, ergo tenetur negare debetum. Ratio enim, propter quam tenebatur reddere, erat, ne non reddendo exponeretur periculo maioris peccati, scilicet, iniustitiæ, quæ ratio cessat in hoc casu. Ex quibus etiam sequitur quod si alter coniugum dicat se vere non contraxisse, & petat debetum, ei denegare potest alter coniugum debetum; Sic Syluest. verbo *Matrimonium*, 4. q. 2. Henriquez li. 1. de Matrimonio, c. 15. §. 1. 3. Frat. Pet. Ledesim. in addit. ad 3. partē S. Thomæ, q. 45. art. 1. dub. 2. concl. 4. *Ratio est*: quia vir in hoc casu preiudicat sibi, & amittit ius, quod habebat. Ergo mulier non tenetur reddere ei debetum.

35 *Quintum est*: Quod si in dd. c. *Dominus*, & *Inquisitioni*, definitum est, vt in dubio coniux de matrimonio petenti debetum reddat, intelligendum est post matrimonium consummatum inter eos, post cuius consummationem propter dubium probabile superueniens petenti debetum negare non potest, secus aut si nondum consummatum fuerit inter eos matrimonium, tunc enim liberum est negare debetum etiam petenti intra spacium duorum mensium ab Ecclesia assignatum. c. *Ex publico*, de conuers. coniug. Sot. 4. dist. 32. q. 1. art. 3. immo qui tunc dubius est, nec petere potest, nec reddere, quia negando debetum, nullam facit iniustitiam, petendo autem exponit se periculo peccandi, & ita nec petere, nec reddere potest, maiusque periculum est reddendo, quam non reddendo. Hoc autem bimestre tempus ideo ab Ecclesia assignatum est, vt quilibet coniugum deliberare possit, an in matrimonio permanere vult, vel ad religionem transire, post tempus autem biuenerit, quia iniustum esset alterum coniugem retinere suspensum, qui dubius est tenetur explicare huiusmodi dubium alteri coniugi, iuxta ea quæ diximus supra in dicto seu Notabili primo,

mo, sin autem explicare non possit sine aliquo detrimento, teneatur reddere, secundum ea, quae supra dicta sunt. Et de hoc dubio in matrimonio haec dicta sufficiunt.

- 36 *Septima difficultas est* de Voto, an qui ante pubertatem emisit votum etiam Religionis, & dubius potest sit, an tunc habuerit vñm sufficientem rationis, teneatur adimplere votum quamdiu manet dubius? *Ratio difficultatis est*, quia in dubio pars tutior eligenda est, ut diximus, ergo potius iudicandum est habuisse vñm sufficientem rationis, ita, ut ad votum implendum teneatur. In hac re duae sunt authorum sententiae.

- Prima est in Soti lib. 7. de iust. & iure, q. 3. ar. 2. qui expressè affirmat, votum emissum ab impubere, etiam si Religionis sit, non obligare vouentem, si dubius sit, an vñm rationis habuerit, quando votum emisit. Vnde in dubio, inquit, consensus est non habuisse vñm rationis. *Ratio est*, quia in dubio melior est conditio possidentis, & homine manente libero, censetur manere in sua possessione. Non ergo teneatur ad votum implendum in ea ætate emissum, nisi planè constet fuisse doli capax. Eandem sententiam sequuntur Bart. Medina, in Summa, l. 1. cap. 14. §. 7. ob eandem rationem, Tho. Zerula, in sua Praxi Episcopali, p. 2. in verbo, votum, falso citans pro se Nauarrum, & Emanuel Sá, in Aphorismis Confessariorum, in verbo, Dubium, & in verbo Votum, ubi disertis verbis docet, quod in dubio, an quis vouerit, non teneatur voto; idemque dicendum si dubitet, cum nouerit, compos effect rationis, vel an sit obligatus. Huius etiam sententiae sunt Lopez in instruct. Confess. p. 1. c. 45. & Rodriguez in Summa casuum consc. tomo 2. verbo votum, ca. 99. conclus. 5.

Secunda opinio est Angeli, in Summa. verbo Votum, 3. num. 12. dicentis in casu quo quis dubitat, an habuerit intentionem vouendi, nec ne, teneri eligere partem tutiorem. arg. c. iuuenis, de sponsal. & idem docet Tabiena, in verbo votum, 3. nu. 2. verò. Primo, paulo post princ. & Syluest. verbo, religio. 2. q. 16. & q. 17. Nauar. to. 1. consiliorum consil. 26. in nouis, aliis 18. in antiquum. 2. verò. 3. ubi expresse ait, quod qui dubitat, an vouerit non solum Religionem intrare, sed etiam profiteri, querere debet sibi idem remedium, quod quereretur si sciret: quia in dubio certior partem teneatur deligere, saltem quoad forum conscientiae, arg. c. iuuenis, de sponsal. ex quibus verbis constat Zerulam falsò, ac malè Nauarrum pro contraria sententia citasse. Anton. de Corduba in tract. casuum conscientie q. 147. conclus. 3. & Sebast. Medices, part. 1. Summae 17. q. 1. artic. 2. ad 4. qui etiam affirmat, dubitantem quomodo se habuerat in vouendo, tutiorem partem eligere debere, ne se discrimini committat, & Gabriel Valquez in 1. 2. disput. 67. ca. 3. in fine, & Ioannes Azorius p. 1. Institut. Moral. li. 2. c. 19. dubio 10. & li. 11. ca. 15. dub. 2. Quae sententia mihi verior videtur, ob communem illam rationem, quia in dubijs pars tutior eligenda est. At verò pars tutior est, ut votum adimpleret, non autem, ut pateret se non uouisse, ut falsò docet Zerula ubi supra. Deinde in dubijs adhaerendum est semper illi parti, quae libera est à culpa, & fugienda ea, in qua periculum est peccandi mortaliter, ut diximus dub. 2. regula 3. & colligitur, ex c. si quis autè, de penit. dist. 7. & expresse tradunt Syluest. in verbo; Dub. nu. 4. q. 2. verò. Prima, ubi ait, quando in dubijs hinc inde est aequalis probabilitas, pars tutior eligen-

da est necessariò, quando ex electione alterius imminet periculum peccati mortalis, quia tunc uerum est illud Ecclesiastici 3. *Ad mans periculum peribis in illo*. Quando autem imminet periculum peccati uenialis solum, effect eligenda ad bene esse tantum, haec Syluest. Barth. Med. 1. 2. q. 19. arti. 7. dub. 4. concl. 3. & Lodouic. de Beia Palaestrellus in respon. casuum conscientiae, p. 1. casu. 3. At in obseruando uoto nullum est peccati periculum, in iudicando autem non emissum fuisse uotum, graue inest periculum. Ergo pars illa in tali dubio eligenda est. Et certè nisi in casu proposito eligenda esset pars tutior, decisio illa iuris in caput iuuenis, de sponsal. in caput ad audientiam, et in c. Significasti, de homicid. non esset uniuersalis, nec in aliquo casu locum haberet, cum tamen Summi Pontifices passim hac regula utantur. Non ualeat ratio Soti, & aliorum, scilicet quod in dubio iudicandum sit pro possidente, primo quidem, quia regula illa iuris; in dubio melior est conditio possidentis, obseruanda est solum in materia iustitiae, haec autem quae afferuntur in dubijs partem tutiorem eligendam esse, in alijs materijs obseruari debent. Secundo, si in casu proposito iudicandum esset pro uouente, pari ratione dicere possemus, quod qui dubitat de percussione clerici, aut de homicidio, non esset consensus excommunicatus, aut irregularis, quia melior est conditio eius quasi possidentis, quod tamen constat esse falsum ex his, quae dub. 5. diximus. Ergo etià in casu proposito. Tertia, quia ex eo, quod uouerit, ut supponimus in dubio, non censetur quod ad illud, quod uouerit, esse in possessione suae libertatis, cum uotum semel emissum necessariò obseruandum sit ut communiter tradunt Doctores in materia uoti, & nos ibi latius exponemus. Quarto denique dubium de uoto emissio, solum facit, ut facilius obtineat dispensationem, ut docet Syluest. in Summa uerbo, uotum, 2. q. 13. Caiet. 2. 2. q. 88. art. 1. in explicatio ne primae conditionis, in fine. Nauarrus, & Corduba locis proximè allatis.

- 37 *Octaua difficultas est*, an in dubio subditus superioris parere possit, aut teneatur?

Prima opinio est Adriani Quolib. 2. puncto 2. littera D. & in respon. secundum, & Nauar. in c. si quis autem de penitent. distinct. 7. num. 81. & num. 114. Rodriguez in Summa casuum conscientiae tom. 2. in uerbo, obediencia, ca. 9. conclus. 4. dicentium non teneri nec posse subditum, parere superiori in dubio, hoc est, quando dubitat, an id quod superior precipit, licitum sit, nec ne.

Ratio istorum est, quia nullum praeceptum superioris liberat, seu eximit hominem ab obseruatione iuris diuini, uel naturalis, sed iure diuino, & naturali praecipitur non agere contra conscientiam dubiam peccati mortalis. Ergo non licet obedire superiori praecipienti aliquid, quod ille dubitat, an sit peccatum mortale, neque, hoc enim esset agere contra conscientiam dubiam, quod non est licitum. Confirmari potest hæc ratio; Nam si praelatus meus precipiat mihi, ut reuelem crimen fratris mei; & ego dubitem, an iure precipiat non teneor illi obedire, etiam si ipse sit in possessione, & etiam si me exponam periculo inobedientiae, ut communiter tradunt auctores.

Secunda opinio est afferentium subditum in dubio teneri obedire praelato. Sic Bonauent. 2. distinct. 39. artic. 1. q. 3. ad ult. Palud. in 4. distinct. 19. q. 4. in fine Ale x. de Ales. p. 2. q. 10. memb. 3. articu. 2. ubi ait conscientiam subditi debere formari secundum discretionem

Prælati in dubiis. Henricus Quodlib. 8. ait. In dubiis, an aliquid sit contra præceptum Dei, standum est præcepto Prælati, quod est sit contra Deum, attamē propter obedientiam bonum, non peccat subditus, sed Prælati. Dionys. Carthus. 2. dist. 39. quest. 3. Angel. in verbo, obedientia, num. 6. Sylvest. in verbo, Belum, 1. quest. 9. vers. Tertia, & vers. Quarta, & verbo, conscientia, quest. 4. & verb. Religio, 6. quest. 6. & verbo, obedientia, quest. 2. vbi ex Goffred. & S. Tho. assert hanc regulam, quod quoties subditus conuenienti inquisitione certificari non potest, obedire debet, & obediendo excusatur, etiam si dubitet, an agat contra præceptum Dei, nec ne. Tabiena verbo codē, num. 12. §. vndecimo. Summa Pisanelle, verbo, obedientia, 1. §. 4. Sotus in relef. de regendo secreto, mēbro 3. quest. 2. Barthol. Medina, 1. 2. quest. 19. artic. 6. dub. 4. Greg. de Valentia, tomo 2. disput. 2. quest. 14. puncto 4. quest. 4. & tomo 3. disput. 7. quest. 3. puncto 2. vers. Tertio sequitur. Tolerus in Summa de septem peccatis mortal. cap. 1. §. Emanuel Sā, in Aphorismis Confessorum, in ver. obedientia. Ratio pro hac sententia esse potest, quia in casu dubij, vel probabilitatis vtriusque melior est conditio possidentis. Sed superior est in possessione suā auctoritatis respectu suorum subditorum. Ergo in re dubia potest de iure illa potestate sua vti; & per consequens subditi tenentur in tali dubio obedire. Et confirmatur hac ratio: quia alias sequeretur, quod superiores quotiescun que aliquid fieri præcepit teneretur manifestare, quo iure id faciunt, antequam subditi obedire tenerentur: quod in graue vergeret detrimentum gubernationis. Quæ omnia confirmari possunt ex S. Augu stino, lib. 22. contra Faustum Manichæum, cap. 24. & refertur 2. 3. quest. 1. cap. quid culpatur, vbi ait: *Non est potestas nisi a Deo sine iubente, siue finiente. Ergo vir iustus si forte etiam sub rege, & homine sacrilego militet, rectè potest illo iubente bellare, si vice pacis ordinem seruat, quod sibi iubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est: ita, ut fortassis reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem offendat ordo seruicendi.* id. quod etiam docet glo. ibidem, in verbo, iniquitas. Vt autem quid in hac re sentiam paucis exponam, sequentes propositiones adiungam.

n *Prima Propositio.* Quoties dubium est de facto aliquo, puta de matrimonio, uel excommunicatione, aut homicidio, & similibus, non obstante præcepto superioris, tenetur partem tutiorem eligere. Vnde si aliquis dubitet de homicidio, sic abstinere debet a celebratione, vt ex præcepto superioris, qui in eo casu dispensare nequeat, celebrare non possit, sed potius abstinere; siquidem in huiusmodi casibus, ita necessarium est ex natura rei flante iure communi prohibente excommunicationem, aut homicidium ne celebret, vt nulla ratione in tali dubio fieri bene possit contrarium ex præcepto prælati inferioris, qui cum huiusmodi irregulari dispensare non ualet, & ideo sicut ante præceptum prælati in tali dubio licitè celebrare non poterat, ita nec postea illud facere valet: nam propter præceptum obediendi non potest fieri, quod antea peccatum erat. Quæ de causâ, si uerum esset, quod alter coniugum propter dubium de morte coniugis, aut alterius impediendi, flante tali dubio non posset reddere debitum petenti, nec certè posito præcepto Ecclesiæ reddere teneretur, unde hac ratione in cap. *Inquisitioni tuæ*. de sentent. excommun. præ-

cipitur, quod si quis certus sit de impedimento, nec debitum petat, nec reddat, quod quidem ante hoc Ecclesiæ præceptum obseruandum erat, in quo casu dicitur, quod sustinenda potius sit excommunicationis sententia, quam quod debitum petat, aut reddat: quod igitur in d. cap. *Inquisitioni*, & cap. *Domini*: de secundis nupt. præcipitur, vt in tali dubio debitum reddat, non autem petat, non est aliud quam declaratio eius ad quod coniunx alias in tali dubio tenebatur ex natura rei, & natura matrimonij. Hac enim materia non est indifferens ex natura rei, ut fieri possit, & omitti, sed necessariò altera illa pars tutior eligenda erat ad peccatum uitandum, scilicet, vt redderet debitum petenti, quod quidem negare semper peccatum fuit, ut latius tradit Gabriel Vázquez in 1. 2. disp. 66. c. 9.

39 *Secunda Propositio:* Quando dubium est, an licite fieri possit, quod præcipitur, tunc qui dubius est tamē per principia intrinseca, quam extrinseca, perseuerante tali dubio, nullo modo obedire potest, cum hoc esset directè agere contra conscientiam dubiam, vt constat, quod nunquam licitum est. Quia tamen sepius dubium illud deponere possit per principia extrinseca, puta, quia uel ipsemet subditus est doctus, & uidet in eare esse opinionem probabilem pro parte superioris, uel quia ipsemet superior est doctus, & discretus; uel quia alij viri docti id licitum esse docent, tunc quidem potest, & tenetur subditus, ut plurimum tale dubium deponere, & obedire; Imperiti autem, & ignorantes, qui nesciunt rationes pro vtraque parte examinare, facilius credere possunt, & tenentur credere dicto superioris; unde quando cognoscunt superiorem esse alius uirum doctum, prudentem, & discretum, faciliè possunt, & tenentur sibi potius persuadere superioris præceptum esse iustum, & rectum, & consequenter obedire debent. Dixi, ut plurimum teneri tale dubium deponere, quia aliquando etiam possunt subditi eo dubio manente persuadere sibi non esse malum, sed licitum exequi præcepti superioris, & aliquando non possunt, ut igitur sciamus quando id possit, uel non possint, addunt Doctores, maximè Sotus, & Medina vbi supra, aliquot regulas, quibus id utrunque explicare conantur, quas nos in sequentibus propositionibus exponemus.

40 *Tertia Propositio:* Quando præceptum est de re, aut satis tuta, aut non euidenter mala, vbi nullum imminet periculum, aut bono publico, aut tertie personæ, neque subditus graue aliquid damnum incurrit, in tali dubio obedire subditus tenetur. *Ratio est:* quia ex una parte superior (tanquam possidens) habet ius imperandi omne id, de quo non ita euidenter constat esse malum, aut extra limites auctoritatis ipsius. Ex altera uero parte obedientia uirtus est perfectissima, o nec debet subditus rationē omnium præceptorum exigere, nec prælati tenetur reddere, maximè vbi id quod præcipitur, non est, ita euidenter malum. Hac de causâ, cū subditus dubius sit, an infirmitas sua sit sufficiens causâ ad frangendum ieiunium, aut ne teneatur horas Canonicas persolvere, tunc consilium est receptissimum, vt adueniente auctoritate, & præcepto prælati, in illam partem inelinet subditus; Nec obstat periculum tunc frangendi præcepti Ecclesiæ; quia Ecclesia censetur in tali casu nolle subditum obligare ad ieiunium, vel horas, cuius mentis prælati interpret est, & cui subditus credere tenetur. Sic

etiam quando Prælati interrogat sub præcepto aliquod secretum, unde nullum inuenerit cuiquam periculum, & subditi dubius sit, an habeat ius præcipiendi, tunc tenetur subditus reuelare, præsertim, si reuelatio illius secreti iuuat ad tollendam malam suspensionem Prælati. Item si quis dubius esset an dies aliquis festiui esset, & consequenter an teneretur ad audiendam Missam, necne, tenetur subditus obedire, & credere superiori suo decenter non esse diem festum, & non audiendo Missam ex culari peccato, etiam si fortassis dies festiui esset. Eodem modo, subditi ad bellum a Principe vocati, obedire tenentur, quamuis non constet illis de iure belli, & in d. c. *Quid culpatur*. ex S. Augustino, & Syluestro. Soto vbi supra, Victoria in relect. de iure belli, num. 30. & numero 31. Cordub. in lib. 3. qq. 4. 8. & Gabr. Valquez in 1. 2. disput. 66. ca. 9. Ioan. Driedone, lib. 1. de libert. Christiana, capit. 16. fol. mihi 224. & alij habetur, & hoc non solum quia possessionem, & ius habet præcipiendi, sed etiam quia tale præceptum pertinet ad bonum publicum, & defensionem Reipublicæ, cuius subditi debitores sunt. Nec possit princeps bene defendere rempub. si quoties bellum inducit, singulis causis, & rationes belli exponeret, satis enim est si Optimatum consilio id faciat, vt patet experientia. p. *Ad id, si subditi ex tali præcepto non incurrat graue damnum*, si enim in re dubia subditi tale damnum incurreret, puta, si Prælati mihi præceperet longum aliquod iter, aut rem difficilem, dubium mihi esset ius præcipiendi, non teneor statim cum tanto periculo, & discrimine obedire, donec constet mihi de iure præcipiendi, vt Sotus, & Medina vbi supra tradunt, & post hos Rodriguez in sua Summa casuum conscientie, pa. 1. cap. 9. in verbo, obedientia, conclus. 5. citans Cordub. lib. 3. qq. quest. 6. Quia de causa idem Sotus vbi supra, docet, quod qui ignorat contrahit cum serua, & postea dubitat de seruitute illius, & consequenter de matrimonio, licet possit reddere debitum secundum omnes, (quia denuo etiam consentire potest in matrimonio), etiam si illa sit ancilla non tenetur tamen reddere ei petenti debitum, quamquam Ecclesia præcipiat, si quidem vel reddet animo fornicario, vel maritali, animo fornicario non solum non tenetur, sed nec reddere potest absque peccato, animo vero maritali licet possit, non tamen tenetur, quia si tali animo redderet, iam ratum haberet matrimonium cum serua, & ita quod antea erat nullum, inciperet esse validum, quia seruitus solum impedit matrimonium, quando est ignorata, durum autem nimis esset, si quis coggeretur iniuriis, & cum tanto suo detrimento matrimonium ratificare.

¶ *Vnde q. communior videtur multorum Doctorum opinio*, in hoc casu coniungit dubium de seruitute alterius non teneri ad reddendum debitum, sic enim docet S. Thom. in 4. distinct. 36. in expositione litterę in fines, Bonauent. ibidem, in expositione textus, lib. 1. Richard. 4. distinct. 36. art. 2. quest. 1. Palud. ibidem, quest. 1. art. 1. conclus. 3. Supplementum Gabrielis, in 4. distinct. 36. quest. 1. art. 3. dub. 1. Adria. Quodlib. 2. puncto 2. in responsa ad secundum, 6. Dico igitur, littera D. & littera G. Io. Medina. C. de rebus quest. 17. versio. Corollarie sequitur. Couar. in 2. parte, de matrimonio, cap. 7. §. 2. num. ult. & Panor. in cap. propositum, num. 6. de coniug. et iuramentis, & Innoc. ibidem, Nauarr. in cap. si quis autem, de penitentia distinct. 7. nu. 84. & num. 3. & Henriquez lib. 1. cap. 10. §. 6. &

cap. 15. §. 7. & alij, quamuis gl. in cap. cuius rei causa, 1. quest. 2. & in d. capit. Propositum in verb. audiuit, Corduba lib. 3. qq. quest. 8. & quidam alij contrarium sentiant in hoc casu.

¶ *Quarta Propositio.* Quando prælati aliquid præcipit, de cuius præcepto est probabilis causa subditus dubius est, an sit iustum, non semper tenetur subditus obedire, sed in eam partem inclinandum est, in qua minus est periculi. Ratio huius patet ex regula illa receptissima in materia de ignorantia, & etiam in materia quacunque dubiosa, scilicet quando non potest deponi dubium, sequenda est pars tuta; quod si neutra tuta fuerit, illa potius eligi debet quæ est minus periculosa, tunc enim minus periculum pro maiori ratione habetur. Sic Sotus in relect. de cog. secreto, memb. 3. q. 2. conclus. 2. Buth. Medina 1. 2. q. 1. 9. art. 6. dub. 4. conclus. 4. Mich. Saloz, 2. 2. q. 69. art. 1. controvertia 3. & alij omnes quos difficult. 6. pro tertia sententia reuelamus. Ex qua doctrina sequitur, quod si prælati mihi præcipit, vt manifestem crimen fratris occultum, considerandum est, vtrum ex mea manifestatione periclitetur vita, aut fama alterius in æternum, quod si ita est, non est obediendum prælati, quando dubito an iure præcipiat, nam maius damnum est mors alterius, aut infamia perpetua, quam semel non obedire prælati meo. Sic etiam si inquirat iudex aduersus homicidam, aut furem, aut in quemus alium reum priuati criminis, puta quod non est in perniciem publicam, & dubium est probabile pro utraque parte, sine infamia, aut indeiia, quibus legitime possit inquirere, tunc testes hoc non dubitantes tenentur testimonium dicere, immo tenentur celare crimen, quamuis sint conscij, & a fortiori, nec reus ipse, si interrogatur tenetur se prodere, quia maius periculum est si occidatur homo contra ius, quam si obediatur iudici, aut prælati. Sic Sotus, & Medina vbi supra, & Emanuel Rodriguez in Summa casuum conscientie, in fine partis 2. in tract. de ordine iudiciali cap. 7. conclus. 11. citans etiam Petrum Aragon. 2. 2. q. 33. art. 8. iuxta si. Sic etiam si iudex interrogat eorum personam dignissimam, quæ multum vtilis est reipubl. etiam si opinaris iudicem legitime inquirere sed eum probabilis dubio partis contrarie, potes tuta conscientia non testificari, & celare crimen, & credere iudicem non iudicem procedere; Nam periculum graue, ne persona dignissima, & magnæ auctoritatis præterius occidatur, facit vt in moralibus formido præponderet opinioni. Sic Sotus conclus. 2. & Rodriguez conclus. 12. vbi supra. Nec obstat quod prælati, & iudices sint in possessione respectu suorum subditorum, quia sicut prælati est in possessione legitima respectu subditi, ita ex alia parte subditi est in possessione suæ famæ, & maius periculum est reuelare crimen fratris, si eius fama sit alius valoris, quam semel non obedire prælati; Nam, periculum infamie est perpetuum, si semel reuelat crimen, & ita amittit possessionem famæ suæ perpetuam, si autem semel non obediatur prælati non amittit possessionem perpetuam, & sic maius malum est reuelare crimen in præiudicium fratris, quando dubium est an præceptum sit iustum quam non obedire, ex Soto vbi supra, in responsa ad primum principale, Petro Ledesma in addit. ad 3. par. quest. 45. artic. 1. dub. 2. in responsa ad 4. argumentum pro prima sententia, & Medina loco proxime allato, qui post Adrianum quodlib. secundo puncto 2. littera

B. recte animaduertit in huiusmodi catibus, & negotiis maxime considerandum esse qualitatem prælati, aut iudicis, Nam si prælati sit vir doctus, pius, & discretus, & exposita ei ratione mei dubij adhuc prælati us virget imperando, certe teneor obedire. Sic etiam si videam pauperem graui necessitate laborantem, prælati præcipit, ne ei conferam pauperem, dubito an iure præcipiat, teneor non obedire, nam tuus damnum est quod moriatur homo, quam quod prælati le melius, aut iterum non obediam, ex Medina vi supra.

Et quæ hæcenus dicta sunt, locum habent, quando crimine perionæ, contra quam inquisitio fit, non vergat in damnum publicum, ut proditione, hæresis crimine læsæ maiestatis, & alia id genus, tunc enim in re dubia, vice versa dicendum erit potius testimonium quam celandum, ut v.g. si Inquisitores hæreticæ prauitatis interrogat aduersus hæreticum, & dubius sit testis forte propter aliquam probabilem causam, an iuste interroget, debet tunc subditus sine ulla dubitatione crimen reuelare. Quia in re dubia pars illa diligenda est ubi minus est periculum, minus autem periculum est si aliquis priuatus etiam iniuste occidatur, quam ut re spública, aut ecclesiæ damnum patiatur. Nec quispiam teneatur cum damno boni communis seruare vitam alterius, aut fidem illi datam, membra enim posthabenda sunt capiti, & ideo in dubio ius est declinare in periculum potius boni priuati, quam publici. Sic Sorus in relect. cit. membro 3. q. 2. conclus. 4. Gregor. de Valentia tomo 2. disput. 2. quest. 1. 4. puncto 4. dubio 4. in fine. Mich. Salon 2. 2. quest. 60. artic. 1. controuersia 3. conclusionem 5. Et Rodriguez vbi supra, cap. 7. de ordine iudiciali, conclus. 1. 1. Et de quædam dubia hæc sint satis, ex his enim facile colligi potest, quid in alijs casibus faciendum sit.

ADDITIONES.

- a. Non quod verum non sit aliquo modo practicum. Nullo modo videtur practicum, si quod statim subditur. *Aut horis non determinet, atque accomodat ad aliquod agendum in particulari hic, & nunc: atque in sola cognitione, ut sic plane est necesse, consilium.* Legitur Aristoteles, atque eius Interpretem Græcum lib. 7. Ethic. cap. 3. comm. 11. qui eiusmodi iudicia, siue rationationes ita distinguunt, ut in his, quæ cognitionis sunt, uel singularia solum enumerationem, in his autem quæ ad actionem assument, ipsam actionem concludant. Socrates est homo, inquit Interpretes, Homo est animal; Socrates igitur animal est. Hic quod concluditur agi minime potest, sed cum sint actione opinionum, & concluditur non enunciandum, et dicendum, sed agendum est, ut si dicatur; Hoc dulce est. Omne quod dulce est, gustare oportet. Hoc igitur gustandum est: utpote unum quoddam ex singularibus. Quia enim quod concluditur ex singularibus, atque agendis, necesse est, ut qui id colligit, si potest, & non impeditur, simul hoc agat, & dulce id degustet. Hæcenus ille: quæ de elegantier Demosthenes Philippica secunda in principio, & in fine orationis de Cbersonejo. ubi cum expouitur quæ Timotheus fuerit rationationem, & persuaserit Athenis ebus de ope Euboeensis aduersus T. hebanos ferende; hæc subiicit: Hæc Timotheus dixit; vos fecistis, quæ cū vtrique coniungeretur res confecta est. Quod autem interpretes in exponenda priore Universalis significatione usus est exemplo naturali, non efficitur, ut in Moralibus quoque non possint innumera afferri. Nam etsi Moralis Philo sophia finis actio sit, non autem cognitio, ut ait Arist. lib. 1. Ethic. capit. 3. com. 3. item, ut ipse docet Interpretes Græcos, aliquo modo speculatiua est, & p se constat, cū habeat suas disputatio

nes, & exceptiones; libris, ac sermonibus, cū docentur cōstitant.

Itaque universale alium, & primum non potest non fieri, et ipsum actionem: cum tamen peculiariter quoddam ratione speculatiua dici possit: etenim consilium, quod est quædam dubitatio, atque in huiusmodi universalibus uerisur, ut habemus ab Arist. lib. 3. Ethic. cap. 1. com. 12. inquit, & ratio naturatur, ut eod. cap. com. 8. & dub. seq. & lib. 6. cap. 5. & alibi sæpe, & qui consilium sibi aliquo præstatuto fine, quo modo, ac per quæ sit euenire, possit deliberant, sique in per plura fieri posse uideatur, per quoddam facillime, atque optime fieri quæst. considerant com. 8. notato. Quæ uero ita sint, ut consilium, idemque hoc pacto dubitant res diuersas, modo hanc, modo illam, consideret, atque ut plures conficiat rationationes, totidem sibi proponat universalis plane oportet.

Dubitat, & secum consultat miles (ut in altaris perficiamus exemplis) de opera præstanda iuxta Regis bellum iniunxerunt inferentis: ad præstandum adducitur ex eo universalis, quod Principi obtemperandum, & opitulandum sit: ad non præstandum verò ex altero universalis principio, quod iniunctum minus sit facere, atque obsequi. Quod adeo in singulari uerum est, ut nulla possit esse circumstantia, quantum uis minima, ob quam ad cōsultandum, atque ad agendum impellimur, quæ id non efficiat alium sibi accommodati universalis non est, atque iuxta illud, nulla fieri possit cōsultatio, nulla rationatio, id, & non uidet posse recte dici.

Atque ita perspicuum est eiusmodi circumstantia universalis, ut sic appellentur, omnino distinctam esse, & longe diuersam ab altero prius præposito universalis, sub quod, quasi quædam exceptio contingit, ut illa circumstantia cadat, & cum secundum illud prius universale propositionem agentis quidem habet quidam sed eius tamen licet sit, & uotione non mittitur agere atque eligere agens non perhibetur, ita loquitur Aristoteles, atque eius Interpretes Græcos lib. 7. Ethic. cap. 3. comm. 5. et 9. sequatur, ut agens ad eligendum, agendumque ex altero circumstantia universalis adducatur.

Ex quo facile intelligitur, si alterius universalis indicium, cum alterius, & diuersi particularis, seu singularis iudicio conferatur: hæc quoque iudicia esse diuersa, & inter se distincta, atque hinc uidentur speculasse communiter Theologi: hæc in parte ab Authore citati, atque asseruerantes fieri posse, ut quis in genere, & in universalis dubitet, an particulari tamen iudicet esse licitum, & contra rio. Quod non uidetur posse contingere in universalis, & particulari eiusdem generis, ueluti circumstantia, quando quidem hoc ex illo inferatur, quod fortasse referri posset Corduba, et Valenzæ, hæc ipsa de re singulari opinio. Doctores niderunt. Sed nequis arbitretur, nos hoc duplex universalis genus commentos esse, consulat Arist. atque eius Interpretem Græcum lib. 7. Ethic. capit. 3. citato com. 12. ubi illud manifestum agnouerit, atque ex illis obseruet, particularia iudicia universalibus fieri contraria, cum ex sui natura talia non sint, et in cupiditatibus (hinc omni peccatorum fons) irremptis mater eorundem quidem rebus, ut suo iure omne sibi indicium, & universalis rationationem afficiat, et non solum universalis, sed etiam singularis, et propofit, et sub ipsum sensum cadentis rei cognitionem reuocet o. com. 1. 5. Ad ea. 5. de prud. li. 6. com. 12. Preterea ex eisdem obseruandis com. 7. duplex rursus esse universale aliud, & in persona aliud uerum: ipsa re cōsistatur, superius eiusmodi est, ut in eo ad sua particularia ex sensu nullum possit esse dubium; etenim qui in se universale cognoscit, in particulari agnoscat plene necesse est, nam, qui se ipsum ignorat, modo sua mentis, nullus in homini iusta agere conducit, quam universale propositionem.

sitionem qui fit, particulare etiam fiat necesse est, ad effe, se esse dominum, atque idcirco ubi quoque iusta agere esse conducat. In altero autem numeri, quod est in re, non item. Nemo quicquam omne verum purgare, quod in re universale existit, non hoc tamen non efficitur, ut continuo etiam hoc esse verum cognovimus sitque particularis propositio est. His bene animadvertis, vix dici potest quanto est res sequens disputations, ne dum, qua in hac parte tractatur, futura sit.

b Ex quia speculativa intellectus nihil iudicat de operando. Ratio est, quia sola verum veritate contentus est, & proinde nihil mouere dicitur ad Aristotel. lib. 6. Ethic. cap. 2. com. 7. vbi Gracius interpretatur, libro 3. de anim. tex. 3. vbi Themist.

c Donec per rationes probabiles inueniatur id, quod verum videtur. Id est legimus in promissis, si rei proposita reperto sine, eius utilitate nobis ante oculos posita persequendam censamus, modi honestatis, & temporis opportunitatis iuxta rationem, & quod ad proximam sequentem regulam pertinet, ex hominum prudentium prescriptis, hec enim omnia ad bona consultationis vim, & ratio non attinet. Arist. lib. 6. Ethic. cap. 9. com. 13. & seqq. A quo praterea de secunda regula ad Auctorem hic allata, hac accipit, Ad magna vero res consultores etiam adhibere consuevimus, nobis ipsis diffidentes, quasi iustitiam ad discitendum soli nequeamus. li. 3. ca. 3. com. 7. quibus adiungit, qua supra ex lib. 6. cap. 11. prope finem adnotauimus.

d Tutus in conscientia erit, etiam forte a parte rei non ita vera, & bona sit. Inde fortasse ratio ducenda, quod prudens, licet diligenter consideret, recteque ac recte ratiocinetur, tamen sapienter exturbatur a fine, & quem sibi constituerat, non quod ipse fallatur, ac mentitur, sed quod subiecta ipsi res fluxa atque instabiles cum sint, immutentur, atque excident. Ita ut ille non accusandus, q. sine suo non fuerit potius, sed potius, quod recte ratiocinatus fuerit, ac consultari laudandus: causaque frustrationis non ipsi, sed natura rerum, & quod contingere aliter poterant, instabilitati ascribenda est. Gracius Interpret. lib. 6. Ethic. cap. 3. com. 2. prop. fin. & cap. 6. in fin.

e Ea tamen vi. videtur mirabile ex eo, quod nomine usus fructus, atque etiam usus, qui non possidentur, sed potius tenentur. ff. Quod legatorum l. 1. §. vnde questum. est, tot commodum & vtendi, & alienandi existant, quot non videntur. Illud etiam videtur dubium quod in fine huius numeri subiicitur. Frustra enim inquireret dominum, aut rem deteriorem vsu redderet, & quasi praeiusto non sit precium, quod rem repraesentat, & ipsius rei loco succedat. l. ad officium 3. C. com. diuid. l. Quia §. 9. ff. de vsu fructu. & quemad. & l. si usus fructus 3. §. ff. cod. & alij in rubricis, qui ab iuribus solent. Quid? si essent rei, qua functione recipere prohibetur, & usum consumuntur, ut annui, fructus, & alia generis cuiusdam, non ne in usum translati Domini, si unquam extaret, negotium gestum foret, cum ei affectus deterior fieri, aut omnino corrupti, & perire potuissent? Peritioris diffidant, eadem res omnia profert Auctor infra num. 15. quem, testor Deum, non legem prius quam hoc exararem, natus autem ratione possessoris, quae etiam hic iuxta, illud umirum exploratum si is possessor ad eiusmodi inquisitionem numquam aggrederetur, ac deia certo deprehenderet illam rem esse alienam, ipsam obnoxium esse restitutioni non modo ipsius rei, necummetam omnium fructuum, ex ea perceptorum ab eo tempore, cum ei dubium inuasi ratione ducant esse, q. excitata dubitatione de re aliena, ac neglecta inquisitione, cui debebat operam dare ex iustitia praescripto, scilicet

licet ut quod suum non erat alteri redderet, inde capis esse possessor non bona, sed mala fidei, & mala conscientia dispositus rem illam retinere. Leonard. Lessius. De iust. & iure lib. 2. cap. 14. dub. 4. Versicul. Dices. Et confirmatur l. Qui sit 2. §. Bone fidei §. ff. de iur. l. Quasi tom. 40. ff. De acquirendo rerum domini. Cuiusmodi tamen a Commarrus, & Salom quicquid ad Auctorem citatis existimant dubitantem, quatenus talis est, neque bona, neque mala fidei possessorum esse, sed medium inter utrumque positum. Quod si cum Lessio sentire volumus, dicamus, cum fieri male fidei possessorum non dubitationis inuisa, sed illiusmodi inquisitionis neglecta causa, & addamus male fidei possessorum non solum rem, & atque eius fructus restituere, sed etiam damnum praestare debere, si quidem ea res ab eo sit detenta nulla fuerit deterior. l. Nihil solum, 12. & seqq. ff. De rei vendit.

Nec partem. Alphonso a Vega secutus Petrum de Aragona, & Emanuel Rodriguez, superioris sententia patronos aliquos patrum pueribus, ut is possessor in conscientia sit tutus, danda esse arbitrat. in Summ. tom. 2. cap. 73. cas. 3. in fin. quando videlicet diligenter, atque accurate perquisitus, nullus rei sit possessa dominus appareat. In hoc casu Lessius ex Aetian. Soto, & Medina etiam Auctor paulo mox rem absolute pueribus restituenda, ita ut possessor ambigat quidem, num ea res sua sit, attamen dubium hic sistat, et in nullum dominum certum feratur. Quod si hoc fiat, pro ratione dubij partem danda esse. Itaque in pari dubio poterit diuidium restituere: probabilius putes alienam, maior pars est tradenda, si tuam; maiorem tu recte retinueris. Leonard. Lessius loco notato, in fin. sed loquitur de vi, qui non possident, aut alter mala fide. Cum promissus sit acceptis rem aliquam ab eo, qui bona fide possidebat, neque moraliter certus sit, etiam esse te eam non posse retinere: sed totum debere ei restituere cui possessor fuit. Ut utrobique videtur loqui de eo, qui a principio dubius existit: de quo Auctor mox.

Paratus tamen restituere precium illius si conflet. Leonard. Lessius. De iustitia et iur. lib. 2. cap. 14. dub. 4. citata existimant ex sententia Syluestri, et aliorum, hunc possessorem, ita comparente domino rei ab illo possessa non teneri, nisi de eo, in quo locupletatur factus fuerit: cuius rei rationem reddit qua neque iniuste accipionis, neque rei alienata ratione tenetur. Illud autem confirmatur ex eo, quod apertissimi iuris est, iuramentum debere ex alterius damno, est iniuria locuplet fieri l. Cum hi. 8. §. si quis 2. ff. de transactionibus, et l. iure successum ff. de iure dot. et l. Nemo hoc. 1. §. ff. de condit. indebit. atque alijs miris, consimilibus.

Etiam cum detrimento aliorum fratrum. Et quod attinet ad ordine suscipiendos idem iudicium faciendum de expositis quorum pars res adeo ignoratur, aut prius in certum sit, num legitimis concepti sint nuptii: eos inquam pro legitimis habendos, atque idcirco ad ordines promovendos. Communis opinio, ut testatur Cardinal. Palaeotus in Tractat. De spuris cap. 63. num. 3. quem indistincte, ac simpliciter sequitur Menoch. de arbitrar. iudic. q. lib. 2. cent. 4. casu 396. At Commarrus in Clement. Siffronius. 1. pari. releit. in princip. num. 9. De homicid. existimant o. in finem ad expositis ecclesiasticos ordines non esse sine dispensatione conferendos.

Quod si essent collati illorum usu eos non esse prohibendos. Commarrus. assentitur Salcedo in Practica Criminal. cap. 1. §. 4. Versicul. sed hinc loco et Alphonso de Vega in summ. casuum conscientiae tom. 1. capitulum 126. De Hyos. ca. 10. versicul. 7 nota, qua loquitur de

Id porro adeo verum esse auct, vi si hoc impediret

D 3 illegi.

illegitimus: si aliquis fuerit occultum, si sua matris filium
implacitum esse adhibere non teneatur. L. 1. §. quis ab aliquo
ibi, si testator cum negotio ubi Bartol. §. Doctores.
ff. de Carbonario edict. cum alij in eadem confirmatione
allegatis a Saledo loco citato. versu. Probentur, et cõmunis
istius sententia. §. ubi tamen aduersus N. iur. Iustus
putat hunc ab ordinibus suscipiendis abstinere. De eo vero,
qui iam ordinis insignitus est, propriam illius con-
sentientiam inspicere oportere: ita ut si in ultimo vo-
scantia impulsu ad inueterata assensuatiõis credulitatem propen-
dit præsumptum esse illegitimum esse, si ordinis mini-
sterio supersedere aut ad cautelam impetrare dispensationem
debeat; neutrum autem opus est, si eõrum a iuribus de-
clatatur ad credulitatem, qui plane creditur legittimum esse.
Communis est Simon. Mayol. de irrever. lib. 1. c. 7. ubi ex.

Qui fecerit actum, de quo dubium est. Id enim habet locum, quando exploratur actus, aliquem esse excommunicatum, communem boni meritis. Exploratur ipse actus, et notorios hereticos esse excommunicatos, ap. excommunicatus. De heretico it. cap. 1. de Bulla in Crux Domini: attamen Catholicis, quibus actus publici, aut privati boni, et commodi causa opus est: cum eis agere, pro excommunicatis non sunt habendi: nam si seius fuerit, Principibus Catholicis, aut eorum Oratoribus, et priuatis hominibus in Gallia, et Germania, quibus non permittitur iuxta hereticorumque ritum exteriorum, et animarum salutis incommoda, et pericula crearentur. Alphonsus de Vega ex Soti. de Iudicijs. Gutierrez, Rodriguez, et Navarri sententia, in summ. casuum confert. tom. 1. cap. 85. de descommunication. cas. 68. Idem tom. 2. cap. 15. de irregular. cas. 26. not. 1. arbitrat de ipsa irregularitate quoque a nullo, neque in die, neque Magistro, neque Doctore aliquem in dubio habendum esse irregularem. Id ipsum in excommunicatione, atque alij consimilibus rebus, in quibus in foro animarum, seu quasi penitentibus agitur non proprie de pena, sed de obsequendo ab aliquo ministerio. Ex Hostiens. et Taborum. in c. cum tu huius de testibus.

Nisi aliqui specialiter tunc vrgant. Tres à Canonistis referuntur casus, in quibus consensio specialis discriminat utrum vitiumque fornicis ratio censetur. Primus est, quem hic attingit Autor, quando habet locum præsumptio, hæc enim extinguitur, & contentio non admittitur, non autem in eternum, & consensio: à quo promittit non ligat semper in iusta condemnatio, nisi suspensa per appellationem: ceteri in extremo pro sententia ipsa præsumentur, atque cadem iurageatq; obstringere censetur. Et contra consensus (la defensus in cōfensu, g. inducit matrimonium efficere potest in exte rno. Et ecclesia non tenet: quia non habet nuda præsumptio illud esse matrimonium. Riccard. 4. sent. dist. 28. art. 2. q. 3. qui art. 1. e. vii. dist. q. 3. e contrario affirmant solum consensum de futuro, cum copule carnalis subiectione contentum matrimonium præsumentur, & in e. ecclesia indicio. Quoniam Ecclesia per verba, que præferunt de futuro, & copulam carnalem sequente præsunt affirmasse cōfensum de presenti, & ipsa minime se matrimonialia affectu cogitasse. Attamen secundum indicium Dei, inquit, non esset verum matrimonium: & ideo quod in eis consensu de presenti contrahi inquit. V. eri huiusmodi Ecclesia præsumpit hodie potest (Caus. Trid. nulla est). Secundus casus est, quando lex efficit iniuria, & publicam utilitatem minus male satisfieri, & offerunt exemplum de gabelis, & redditibus, quia cum non licite impositi iurent, eorum solutio non obligat in foro consensio, nec de re aliis. Tertius casus est, quando à lege imponitur pena: cuius in contentio, non autem in consensio fore habetur ratio: et tamen pena imponitur, ut ceteris motus incutiantur. Aut casus

in fine. ff. de penis: cu. quidem rationi in foro animi
nullus est locus. Hinc inferri licet. quem plerique omnes
sequuntur. ad. si cuncti dignum, de homicid. prop. fin. qui da-
ntum alii non dederit non sponte, neque dedita opera, nec la-
te culpa, etiam in foro conscientia non tenetur damnum re-
stituere nisi in casibus, qui occurr. r. 3. off. ad leg. 4. quili.
c. cap. 5. si egressus, & c. ubi de iniurijs. Hoc autem verum
esse animi. prout si pœna fuerit imposita ipso facto; & si
cui fuerit prop. bona fide si quidem ratio conscientia non
possit retineri affirmari. Secundo, nisi fuerit pœna de-
lictum, quædam damnum etiam in foro de tenetur solvere. Vt
etiam d. l. 7. bo. 2. 2. q. 72. art. 3. Tertio si non a lege,
sed ex partium conventionem, & pœna: nam & hæc solven-
da etiam in conscientia foro. Id. m. aquas naturalis postu-
lus. Etiam quid tam congruum fidei humana est quam q
ut alteri placeat servare. l. 1. ff. de pact. Quarto, &
ultimo, nisi pœna sit quidem a lege sed subrogata loco in-
est. modis inter se, & impossibilis restitutionis: ubi
gratia pro nichilo vellesolam trunato. Qua autem de
re alibi commodius in plura. Interim. Vide Felin. quo hac
fere omnia cap. 1. de constit. tit. 2. & potius obijciat
plura etiam in aliis differatim inter utrumque forum
desumptum ex foro fortissime propter delictum; & in
extero lucus est in interno, & animæ nequaquam, sed ex
notre iustitiam docet Comarum. Præfatu. un. l. 1. bo. 1.
cap. 1. 1. nu. 3. ref. Primum si provocata, & probatur ex
eo, quod externum institutum est ad externam gubernationem,
& publicis actionem, que cum ad aliorum exem-
plum respiciat, maximi interese illi pauci delicti, ubi p-
petratur. Internum autem non referatur ad æternam salutem,
& recom. illam. nem cum Deo nihil refert, utrum hoc an
illo loco peccata non committatur. Sed optima ratio est, que
in conscientia foro eundem omnium culpam inducit, et
esse oportet: cum omnes simul debent remitti: nec possunt
dividi quandoque sunt mortalia crimina, que præ ipse illos
admit. Et conformari ex cap. omnes utrimque forum.
De sum. Trin. & fid. Carol. ubi sine aliqua de distinctione
decretum, omnia peccata esse proprio sacerdoti confite-
da. Fr. smar. 10. 4. d. 15. 2. de iudicio off. conf. l. 1. ubi.

Secunda intentio. Hanc absolute amplectitur. & probat etiam Apologus de Vagis sumis. Cuius conf. en. s. 1. c. 78. ¶ Del debito conjugali. §. Ex eo quod patet dubium in hac questione accipiendum esse ut est species nullius in autem prædictum, quia si dicit mulier v. g. dñb. tu, nomen quoniam habet sicut jñt merus coniux, non autem dñbitat, non possit reddere, & petere debitum, quod esset præiudicare, & licet aut jñt personam eñt, & exploratam, utraque ne quies possit facere, merito possessio sumis. Utrum quidem diffinitionem si adduxerit Autor, & quos ipse sequitur hoc in parte, pro ipsorum certis sententiis ne hñtere quidem possit, quod quidem est apud eos ut apud omnes in conf. §. 1. contra dubium speciatim agere nullum esse præiudicium, ut videtur est apud Añtore multo huius c. p. 15. Eandem diffinitionem in dubium præiudicium, & specie adnotatum hinc quæstiones accomodat Ioñ. Medi. loco hic ab Autore citato vers. Inde patet, & possi en. c. 1. contrarium. ut alios præteream. §. 2. hic allegato in fin. ceterum illud referunt distinxit ad deb. reddituum; non autem ad petitionem. Sed nimirum si agere contra dubium speciatim simpliciter nullum est peccatum; eodem certe patet reddere, si petere huiusmodi debitum liceat. Alijs tamen præterioribus & ad indicandum relinquo.

quia videlicet votum religionis est res maximi momenti, & quod constare nequit, sine convenientie sibi, id est, plena, ut omnes fateantur, deliberatione, quae in proposito casu nunquam videtur adesse: neque eodem tempore, quocumque ante pubertatem, non fuit emissum votum, & cum erit incertum, non qui emisisset, esset doli capax, & prae dicti rationis ratio ad se obligandum sufficiente: neque post pubertatem tempore dubij; ob hoc ipsum, quod is dubitat, cum cum certissimum esse oportere; quemadmodum, ut ait Medina, tantum religionis votum desiderat, ad cuius voti favorem facit, ut inquit Sotus, quod nemo debeat in religionem obtrudi nisi ratione ipsa cogente.

Neque obstat quod tradit D. Thom. 2. 2. artic. ult. religionem ingressum modicum sufficere deliberationem, tanquam consulenti de re certa: nam disputat non ambigente, & fluctuante, sed de bene disposito, ut ibi annotat Caes. & Michael Palaeus lib. 4. sentent. dist. 38. pag. 82. 9. P. bi feg. pagin. hac in hunc sententiam habet. Verum cum fit res gravis religionis profectio, vel & matrimonium, imo gratior, quia est multo difficilius, & spiritualior, profecti religionem cum magna maturitate consilij semper probuerim, ut etiam religionem intraret, semper verum iudicaverim quod proeruerit, festinandum esse lente, maximeque haec deliberatio opportuna est adolescentibus, qui aetatis fervore siepe aguntur in devotiones insolitas, & cito deferue fecit devotio illa, & subit penitentia facti inconsueti. Freq. a sequentibus eodem pertinet, in quibus ostendit spiritum quidem sanctum spirare ubi vult; eisdem tamen esse desertissimum cap. 10. ut plane pat. est, & qui non patiatur, nos iudicare atque imprudenter agere: estote prudentes, sicut scripsit. Matth. 16.

In postremis verbis Palaeij cavendum, ne existimemus, ex eo, quod aliquem voti penitentia, significari deliberationem ad illud emittendum fuisse minus sufficientem: ut contra Summam Anglicanam recte admonet Gregor. de Valent. tom. 3. dist. 6. q. 6. quod 1. versicul. Cavenda prope finem.

Atque ex hoc facilius, atque apertius, quam ab ipso, probari possit, quod votum esse quidem obligatum, & promissio quae precipit, ut idem Gregor. de Communi omnium sententia ibidem in principio docet: etenim obligationem, promissionemque ut ab iusto voluntatis, ita possi factum necessitate existunt; ut locus penitentia non detur. Licit 5. C. De obligationibus, & actionibus.

Prima propositio. Quoties. Apertius fortasse concipi hac prima propositio ita poterit; superior non est obtemperandum, quando is praecipit aliquid quod ex sui natura, antequam iudicet, dubium iniecit, non esset peccatum. Et quidem non debere obedientiam superiori, quoties in eo, quod iubet aliquis peccati suspicio iacet, per se perspicuum est: & posset confirmari auctoritate D. Basilij in consiliis, nona dist. cap. 3. ubi tradit superiorum iussa esse obsequenda, quando sunt libera a peccato, & cap. si quis Episcopus 91. & quatuor sequentibus 11. q. 3. lege Leonardum. Lessum de Inst. & Jur. lib. 2. cap. 46. de obedientia. Dubitatur, 5. & Recardum Hallum de quinque partibus conscientiae lib. 2. cap. 6. pag. 131.

Nec debet subditi rationem omnium praeceptorum. Quae de re D. Basilij cap. 23. allegato. Quemadmodum inquit, pastoris iussu omnes obtemperant, & via quamcumque ille vult ingrediuntur, sic, qui ex Deo pietatis cultores sunt maledictoribus suis, obsequij debent, nihil omnino morum iussa curiosius perscrutant: quando libera sunt a peccato. D. Gregor. lib. 2. cap. 4. in 1. Regum. Vera obedientia nec Praepositorum

intentionem discutit, nec praecepta discernit, quia qui omne vitae suae iudicium maiori subdidit in hoc solo gaudet, si quid sibi praecipitur operatur, nescit enim iudicare quisque perfecte didicerit obedire. Le gis Leonardum Lessum dist. 5. allegata, ubi numeram hanc rem enarrat explanat.

Addidi subditi ex tali praecepto. Cur in hoc casu subditi non teneatur obedire Lessum de Inst. & iure lib. 2. cap. 41. dubitat 9. versiculo. In dubio autem cum rationem reddit, quod in dubio faciendum est reo, & ei, de cuius damno agitur, nam est inferior, & subditi non sit in possessione sua libertatis, propterea quia eius est parere, & vivere ad sibi praescriptam a superiori formam; non ad servitutem, sed ad salutem, ut inquit Arist. lib. 5. Politicor. cap. 9. in fin. in ipsum superiorem abdicat: tamen est in possessione sua incoluntatis cuius gratia quidem iure habet ad ipsorum naturam commutat, ut in discrimina ita tenere se coniciant; sed prius exploret, nam re vera superior in illa praecipendi causis fuerit. Alfonso de Vega in summ. conscient. tom. 2. cap. 5. de obedientia, cap. 3. arbitratu ex sententia Soti, & Ludovici Lopez in hoc casu subditi non teneri obtemperare statum superioris: etiam si sibi aut alijs multum damnum, aut periculum immineret.

Vnde communior videtur multorum Doctorum opinio. Henriquez loco ab Autore citato simpliciter communem appellat: Alfonso de Vega in summ. casuum conscient. tom. 1. cap. 78. de debito conjugali cap. 6. eam procedere arbitrari, quando coniux liber aut certo scit, coniugem esse servum; aut eius rei probabilem habet coniecturam, sine ubi tunc presumptum, secus si datur levi coniectura, & praesumptio, seu temeraria, credulitas, nam tunc iudicis, aut pastoris mandato, illius modi scrupulo deposito non solum reddere, sed etiam exigere debitum recte potest. Quod totum in universum iurum de quocumque impedimento diserte decernitur in cap. Inquisitionis 44. De sententia excommunicata. P. bi sine subditi, quod praeferimus faciens Alfonso, cum conscientia possit animam ex creditur probabile, & diserte tanquam non evidenter, & manifeste, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet, ne in alterum, vel contra legem coniugij vel contra iudicium conscientia committat offensam.

Et Rodriguez ubi supra. Omnibus, quae in hac quarta propositio sunt enarrata, assentitur Alfonso de Vega tom. 2. summ. casuum conscient. cap. 5. De Obedientia, cap. 1. & 2. ubi de sententia eorum, & omnium videtur esse, qui etiam citantur ab Autore, adiungit, tunc iudicem non intrudere in errorem, quando contra rem non adest in fama duobus testibus probata, si per aliam inquisitionis procedatur, aut si non praesto sit legitimus accusator, semper sine probatione, quae sit uno teste fide digno de iussu, aut indicis probatis per duos testes simul cum accusatione. Huius iudicialis processus duo sunt principij modi, unus ex officio, quando praecedente aliqua infamia, vel denuntiatione, iudex capit informationem, et format inquisitionem contra auctorem, ut ita ad plenam probationem, & sententiam amoveniat. Alter modus est ad instantiam partis, quando pars offensam, aut alius, ad quem id iure spectare potest, accusationem exhibet: & index ad admittendam illius probationem procedit. Denuntiatio autem non est revera aliqua perse distincta via procedendi, sed est quoddam premium, ut index ex officio procedat, ut ex Iulio Claro lib. 5. si. Praeterea Criminalis q. 3. tradit Leonor. Lessum. De Inst. & iure lib. 2. ca. 29. q. 12. pro fin. Quod de re non alias. Interea si placeat, vide Alf. de Vega 1. de 2. ca. 4. lib. 2.

De Conscientia Scrupulosa quidnam sit, & qualiter contra eam agendum.

Cap. XIV.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Scrupulus a dubio quomodo differat, & ab opinione, cuiusque definitio.*
- 2 *De scrupulorum medicina qui scrupuliserit, & quatuor regular tradiderint, & duo potissima remedia ab Autobore placata.*
- 3 *Optimum Caietani consilium circa confessionem scrupuliferorum a Medici, & ab Autobore laudatur, & quomodo peccata a nondum confessi quid potissimum sequendum secundum Autoborem.*
- 4 *Aliud remedium scrupuliferi tantum circa praeterita, circa futura aliud adhibendum est.*

DE hac re legendi sunt Summiſtæ in verbo, Scrupulū, vbi Stylueſter, Tabiena, Caiet. S. Anton. par. 1. tit. 3. ca. 10. §. 10. Adrian. Quodlib. 2. puncto 1. lit. A. Scus in reſc. de tegendo ſecreto. mēb. 3. q. 2. conſul. 3. Nauar. in Manuali. q. 27. n. 282. & ſeqq. Barthol. Medicina 1. 2. q. 19. art. 6. in fi. Greg. de Valentia tomo. 2. diſpu. 2. q. 14. pñdo 4. dub. 5. Emanuel Rodriguez par. 2. Summæ. q. 51. & Gabriel Viquez in 1. diſpu. 67. c. 1. & Ante omnia autē ſciēdum eſt, ſcrupulum diſſerre a dubio, quia qui dubitat, neutri parti aſſentitur, qui verō habet ſcrupulum, aſſentitur vni parti, ſed cum formidine, quæ animū eius excruciat. Diſſert etiam ab opinione, quia habens opinionem, quod in aliquo opere male operetur, non dicitur habere ſcrupulum. Eſt autem ſcrupulus proprie leuiſ quadam ſuſpicio & formido ad vnam partem contradictionis, quæ leuiſ motiui, & fundamenti prouenit, ducta metaphora a lapillo paruulo, qui in calce latet, & pedem offendit, ita etiam & timor ille in animo manens excruciat, & torquet hominem, & naſcitur ex quadam animi puſilla nimitate, vnde vocat ſpiritus puſillanimitatiſ, timet enim homo vbi timendum non eſt. Exempli gratia exiſtimat aliquiſ, quod ſibi liceat veſci carnibus in quadageſima propter infirmitatem, & ita dicit medicuſ, quod timor non eſt de ſe euident, exoritur in animo eiuiſ timor an vere liceat ei carnibus veſci, ex quo excruciatuſ incipit. Quia igitur ſcrupuluſ proprie, vbi dicituſ eſt, nullo, aut leui niſituſ motiuo, & fundamento, non modo poteſt quiſ licitē agere contra illuſ, ſed etiam eſt conſiliuſ ſalutatuſ contra illuſ facere, imo aliquando poteſt eſſe præceptuſ, cum nimiuſ aliquiſ graue damnuſ ex eiuiſ motu anxietatib. & ſcrupulib. vt plenuſque contingit, incurret, vt rectē Greg. de Valentia loco citato cum alijs communiter animaduertit. Naſci autem ſolent ſcrupuli partim ex cauſis corporeis, ſcilicet, ex melancholia, ex hac enim naſci ſolet timidiſ, item ex ægitudine & infirmitate, quæ plenuſque quo procedit etiam melancholia; item ex perturbatiōe phantaſmatuſ, quæ procedere ſolet ex nonnulliſ cauſis, quæ cerebrum exſiccant, vt ſunt ieiuniū, vigiliæ, & huiuſmodi; partim etiam ex cauſiſ ſpirituallib. qualeſ ſunt ſuperbia, ignorantia, illuſioneſ diaboli, & frequenſ, & nimia conuerſatio cum ſcrupuloſiſ, vt latuſ explicat S. Anton. vbi ſupra. Cognō

tae, ijsdem etiam praedicta remedia praescribi possunt, quavis in hac re magna prudentia opus sit: nam initio saltem non erit tutum illis regulam illam latius praescribere, quam pro illis dedimus, qui conscientiae timoratae, & nimis scrupulosi sunt; In eorum tamen dubijs quae confessario proponuntur, non debet confessarius rigorosus, rigidus, aut nimis durus esse, nec idem iudicium de illis, ac de alijs hominibus, qui non essent scrupulosi ferre, sed semper illorum dubia in meliorem partem interpretari debet, & nonnunquam etiam hortari eos poterit, ut

contra eorum scrupulos faciant, ita ut tandem bono suo consilio, & consuetudine assuefiant, & fiant robustiores contra causas, & occasiones scrupulositatis. Plura alia remedia legi possunt apud auctores ubi supra; haec interim tanquam praecipua, & maximè notatu digna, annotare volui, ad quae etiam cetera omnia revocari possunt. Et de conscientia, actibus, & effectibus eius, necnon de varijs gradibus, & statibus conscientiarum, & quomodo in singulis earum operari licet, haecenus dictum sit.

Finis Primis Libris.

DE ACTIBVS HVMANIS. EORVMQVE CAVSIS ET OFFICIIS.

Liber Secundus.

*Auctores in hoc Libro Secundo de Actionibus humanis, earumque Causis,
& Officijs Tractantes.*

LX *Sanctis Patribus & Scriptoribus Ecclesiasticis.* S. Ambrosius lib. de paradiso. S. August. lib. 12. de Trinit. c. 7. & lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 5. & contra Faustum Manichaeum cap. 27. S. Hieron. lib. 2. contra Iovin. & in cap. 34. Ezechiel. S. Greg. lib. 31. Moral. c. 31. & Homil. 6. in Euang. S. Basilii in princ. Prouerb. S. Chrysost. in Matth. 5. Ioannes Damasc. lib. 2. Orthodoxæ fidei. cap. 12. & 24. Greg. Nyss lib. 5. de Philosophia 1. Isidor. lib. 2. de sum. bon. Rober. Holcot de imputabilitate peccati. Lyra, Burgensis in Iacob. 1. Hugo de S. Victore lib. de Sacram. p. 6. *Ex Scholasticis,* Magist. Sent. in 2. d. & alij ibid. S. Thom. 1. p. q. 79. & 1. 2. q. 6. 12. & 14. & 2. 2. q. 89. Caiet. ibid. Alexander Alensis p. 3. q. 31. memb. 3. & p. 2. q. 95. Adrianus in 4. de Claui. Palud in 4. d. 9. & Theologi communiter in 4. dist. 16. & 17. Durand. in 3. d. 39. q. 2. Richard. Gabriel ibid. Scotus in 2. d. 22. Bonau. Albertus, Argentina ibid. Ioan. Bachonus in 4. d. 15. Oham quodlib. 1. q. 20. Almainus in 4. dist. 19. q. 1. Guglielm. Parisiensis, de legibus, Altisiodorens. lib. 3. Sum. trac. 3. Alphonfus a Castro de legibus lib. 2. c. 14. Michael Salon 2. 2. q. 89. Petrus de Arragona, ibid. q. 88. Conradus Koelin, ibid. Dominicus Soto lib. 8. de iustit. Petrus de Soto Lect. 5. de discrimine peccat. Dominicus Bannes 2. 2. quæst. 10. Barth. Medina in 1. 2. quæst. 7. & in Summa lib. 1. c. 9. Ioan. Medina Cod. de penit. tract. 1. quæst. 7. Conradus de contra. q. 100. Franc. a Victoria, relect. de Indis. Vega lib. 6. de Iustificat. Ioseph Angles in Floribus p. 2. q. 3. d. 39. Martin. Ledesma. 2. 4. q. 24. Henriquez lib. 13. cap. 23. Gregorius de Valentia tomo 2. disput. 6. Gabriel Vázquez, 1. 2. disput. 117.

Canonica, & Iurista. In dist. 38. Decret. Gratian. 1. q. 4. can. turbatur. Panorm. in cap. si cuius, gloss. in c. Abbas. ver. coactus, & 23. q. 8. cap. occidit, & de penit. dist. 5. cap. consideret, ubi Canonistæ communiter. Ioannes Andreas, Petrus de Ancharano, Andreas Siculus, Felin. Didaeus Couaruias in cap. Alma mater, p. 1. §. 10. Greg. Tolosan. in Syntagm. p. 1. lib. 16. Marcus Anton. Cucchius lib. 1. Instit. Iuris Canonici. Hugol. de censuris ecclesiasticis. Iuristæ. ff. de iud. 2. resp. 1. & ff. de auctor. tutor. 1. §. vlt. *Summiæ.* Syluester, Tabiena, Caietan. ver. peccatum, & ver. circumstantia. S. Anton. p. 1. tit. 6. S. Raymund. tit. de peccato. Almayn. tract. 1. Moral. Aphons. a Castro l. 12. de hæres. ver. peccatum. Angelus cap. 6. Moral. Summa Aftenj. p. 2. lib. 6. Hostiens. in Sum. tit. Bigamia Summa Angelica. Pifane Illa, ibidem, & in verb. Ignorantia. Simon Maiolus lib. 1. de irregular. Nauarrus in Manuali Prælu. 6. & cap. 11. 27. & alibi. Ioannes de Friburgo in Sum. Confessorum lib. 3. tit. 3. Vivaldus in Candelab. aur. de Irregular. Toletus lib. 1. & 4. instruct. Sacerd. Cosinus Philarch. de offic. Sacerd. p. 1. lib. 3. & alij quamplurimi.

DE NECESSITATE HVIVS SCIENTIAE
pro Confessarijs habenda.

VM in omnibus negotijs, & operibus etiam artium mechanicarum valde necessaria sit scientia, & cognitio rerum circa quas versantur, sine qua nihil recte perici, & ad finem debitum perducere valet, tum certe hoc confessarijs omnibus maximè necessarium est, quorum munus quoad ea quæ ad mores pertinent, in his duobus precipue veritatur, nimirum, vt humanus actus, seu peccati naturam, cuiusque mededendi rationem plenè, ac perfectè intelligant. Sacerdotum namque, sed præsertim confessoriorum est, de peccatis multo altius, quam priuati homines possint, aut soleant, iudicare, & tanquam ex altiori specula profundius singula peruestigare, quæ ab inferioribus seu penitentibus fiunt. His enim satis erit, si vt debiles, & infirmi, dolores, ac morbos, & vulnenum loca indicare, illis verò necesse est, vt tanquam iudices lepraam a lepra, malum a bono, sacrum a profano, pollutum a mundo discernant, & vt spirituales medici in firmitatum radices, & morborum causas inquirere, ac pro infirmis, ac infirmitatis ratione ac conditione medelam, & medicinam adhibere sciant. Id quod luculenter vnico illo testimonio c. Omnis utriusque sexus, de poenitentia, & remissionis, (vt alia plurima breuitatis causa prætermittam) comprobatur, vbi Innocentius Papa III. in Cõcilio Lateranensi, post alia multa, hæc habet verba: *Sacerdos autem sit discretus, & cautus, ut more periti medici, superius fundat vnum, & alium vulneribus sauciatis, diligenter inquirens, & peccatoris*

circumstantias, & peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium, & cuiusmodi remediū adhibere, diuersis experimentis vtendo ad saluandum agrotum. In cuius rei figuram, Leuit. 10. A vno, & omnes quod inebriare potest abstineret, ubi Deus sacerdotibus, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, ut habeant (inquit) scientiam discernendi inter sanctum, & profanum, inter pollutum, & mundum, doceantque filios Israel omnia legitima Dei. Et Malach. 2. dictum est, Labia sacerdotis custodiens scientiam, & legem requirunt, vtique populi, & subditi ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Et Ose. 4. dicitur, Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi. Et c. 6. De scientia a sacerdote non loquens Deus per prophetam, ait: Scientiam Deo volo plus quam sacrificium. Quibus verbis, vt eruditè Petrus Sotus loc. 1. de instit. sacerdotum, annotauit, scientiam non minus coniunctam sacerdotij gradui, quam sit ipsa sacrificij oblatio ostendit, vt tolerabilis sit sacerdoti non sacrificare, quam studijs, ac scientie non intendere. Vt itaque hæc, vt dignum est, a Confessarijs, ac sacerdotibus omnibus si non exactè, ex parte tamen cognosci possint, post tractatum de conscientia, de causis actus nostrorum, eorumque natura, & ratione, de passionibus animæ, de peccati essentia, & peccatorum mortalium, ac venialium discrimine, & differentia, ac de modum de efficacia, & obligatione legum in communem, in hoc secundo libro, quantum ad morale, vniuersum cognitionem satis est, breuiter agemus.

De actionibus humanis earumque causis, & principijs. Cap. I.

S V M M A R I V M.

- 1 Actio humana quatuorplex, & quæ operationes à Philosopho morali tantummodum humane appellentur.
- 2 Operationum humanarum Principia duo, Intellectus, & Voluntas.
- 3 Intellectus quæ sit suprema potentia, tum à Philosophis, tum à Theologis in speculatiuum, & practicum distribuitur.
- 4 Voluntas quid sit, & a quo dirigatur in agendo, & in qua tendas tanquam principia inuoluta, sed per tria media.
Iudicium intellectus practici quod S. Hieronymus, Basil., & alij Synderesin appellant, etiam in malis, & peruersis hominibus inuolutum permanens, & incorruptum, numero eodem.
- 5 Naturalis appetitus finis in voluntate acquiritur practicum rationis actum, & circa finem propositum triplicem actum exercet.
Ex quo operandi modo triplex hic actus appetitus, vt circa finem versatur, appellatur Voluntas, Frustratio, Intentio, nu. eod.
- 6 Quomodo inter se distinguantur, & quæ illorum officia.
- 7 Alia voluntatis actiones enumerantur, vt versatur circa media.

Intellectus practici prima operatio Consilium; Voluntas, Electio, & quid sit, nu. eod.

Homo animal rationale cum sit, ac quasi diuinum, (ad imaginem quippe, & similitudinem Dei creatus est, iuxta illud Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.*) quamvis beatitudinis capax sit, eam tamen non nisi rectè, ac religiose operando consequi valet. Ad hoc autem, vt debito, ac humano modo actiones suas exerceat, potentia quedam a Deo Optimo Maximo homini propria data sunt, a quibus actus humani fiunt, & procedunt. Actio autem humana duplex est, una, quantum ad substantiam operis, & ea actio, quæ competit soli homini, quæ a ceteris animalibus discernitur, quo sensu multæ actiones humane dicuntur, quæ verè libere non sunt, vt intellectio prima; nec non subiti motus voluntatis, qui omnem voluntatem antecurrunt. Alia vero actio humana est, quantum ad modum, quam videlicet homo cum libertate, & deliberatione, & consultatione exercet: Quarum duarum, licet priores non solum Physicus, sed etiam Metaphysicus humanas esse censet, nihilominus tamen postiores illas Philosophus moralis operationes tantummodo humanas appellat: quandoquidem, huius operationibus tantum, homo studiosius, aut utiçiosius, bonus, aut malus efficitur, tandem, aut vituperium meretur, & demum beatitudinem, uel perpetuam damnationem

nam consequitur. De quibus nos solum in præsentia-
rum agere statuiamus.

2. a *Hanc autem operationum duos sunt principia*, Intel-
lectus, & Voluntas, & quidem per intellectum maxime
a ceteris animantibus distinguimus, & Angelis,
ac ipsi Deo quodammodo appropinquamus; qui cer-
te aliud non est, quam ipsum quædam animæ no-
stræ potentia, & facultas, seu lumen quoddam, quo
illa a nobis cognosci, & cogitari possunt, quæ sensus
omnes, & caput reliquorum omnium animalium
excedunt. Sicut enim sensibus exterioribus oculis, au-
ribus, & ceteris corporeis animæ sensibus, & poten-
tijs, commoda, & incommoda corporis, pulchritudi-
nem, & deformitatem, dulcedinem, & amaritudi-
nem, & alia huiusmodi percipimus; ita etiam multo
altiori, sed omnino in corporea atque spiritali virtu-
te, & potentia cogitamus, & agnoscimus homines
spiritualem honestatem, & turpitudinem vitiatorum,
ac virtutum.

3. Hanc potentiam tum Philosophi, tum Theologi
in prædicam, & speculatiuam, b *in Rationem superi-
orem, & inferiorem diuiserunt*. Speculatiuam autem
illam vocant, quæ solum contemplandis rebus inten-
dit, quæ a nobis operande non sunt, de qua scientiæ
speculatiuæ disputant. Prædictus vero intellectus est,
qui rebus a nobis agendis tantum intentus est, de quo
Philosophus moralis, necnon Theologi dum de vir-
tutibus ac vitijs agunt, præcipue tractare solent, quæ
sanè diuersæ potentie non sunt, sed eiusdem diuersi
actus, vt ex Philosopho 3. de Anima, textu 49. S. Thom.
p. 1. q. 79. arti. 1. probat; sicut etiam de ratione
superiori, & inferiori idem S. Thom. vbi supra art. 9.
ex S. Aug. lib. 12. de Trinit. c. 7. confirmat; Est autem
ratio superior pars illa, quæ æternis conspiciendis,
aut consulendis intendit; Conspiciendis quidem,
secundum, quod ea in seipsis speculatur, consulendis
vero, secundum, quod ea eis regulari agendorum ac-
cipit. Sunt enim æternæ quædam rationes, superiores
quidem omni intellectui, communes tamen omnibus
quibus vita nostra directæ errare non potest, qualis
hæc est, de qua Dominus Matth. 7. *Quæcumque vultis,
ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis*. Ratio
vero inferior est, quæ rationibus temporalibus, &
corporeis intendit, sicut cum cogitat, quid quieti cor-
poris, & paci conducatur, quid honestati, & famæ.

4. Altera potentia huic coniuncta, & germana est
c Voluntas, quæ aliud non est, c *Quam inclinatio, & propen-
sio quædam, qua prosequimur, & tendimus interiori
animo in bona, & conuenientia, quæ per rationem
seu intellectum cognita sunt*. Cognitionem siquidem
intellectuam, necesse est, vt consequatur poten-
tia, & inclinatio, qua conuenientia nature bona a-
mentur, & mala odio habeantur. d *Duo autem in agen-
do voluntas respicit finem, scilicet, & medium, sicut, & intel-
lectus practicus, qui illam dirigit, vtrumque consi-
derat, finem tanquam principium, & media tanquam
conclusiones inde deductas*. Vnde principia hæc, &
fines, & actus circa ea, certa sunt, ac natura indita ra-
tioni, & voluntati media vero, & conclusiones, nec
certa, & eadem sunt, nec in ipsa eodem semper modo,
& ratione tendimus, sed variè ac diuersimodè. Cum
enim natura rationis, & voluntatis nostræ mutabilis
sit, non solum in diuersa, & contraria, sed nonnunquam
etiam in eadem obiecta variè ac diuersimodò fer-
tur. Quamuis igitur mutabilis sit ratio, & voluntas
nostra, quia tamen a natura semper ita comparatum

est, vt motus omnis ab immobili aliquo, & certo prin-
cipio incipiat, indita sunt certa quædam principia,
rationi, & voluntati nostræ atque fines, a quibus ad
conclusiones, & media progressus fiat.

In ratione itaque practica certa sunt, & immobilia
principia, quæ rationes spirituales, & æternæ, & im-
mutabiles appellari a Theologis solent. Sicut nam-
que in intellectu speculatiuo certa quædam principia
natura indidit, quæ a Philosophis *Axiomata*, *Maxi-
ma*, seu *Dignitates* dicuntur, quas nullus finis mentis
negare potest, vt sunt hæc. *Totum mouens est sua partes*,
Nihil simul esse, & non esse potest: ita etiam in intelle-
ctu practico certa quædam principia sunt, quæ nihil
aliud sunt, quam de finibus, & actibus humanis cer-
ta quædam, & infallibilia iudicia, qualia sunt. *Beati-
tudo appetenda, & sapientia studenda, in seipso viuendum*,
virtus amanda, vitium fugiendum, & similia; Quod iu-
dicium intellectus practici S. Thom. in 1. par. q. 79.
art. 1. ex S. Hieronymo, D. Basilio, Dunaiceno, &
aliis, lynderefin appellat, quod sanè iudicium etiam
in malis, & peruersis hominibus inuiolatum, & incor-
ruptum semper permanet.

Ceterum, cum vt dictum est, voluntas coniuncta sit
rationi, practicum hunc rationis actum alius similis
actus in voluntate consequitur, naturalis, scilicet, ap-
petitus finis, uelle esse beatum, uelle iuste uiuere, in-
corruptionem, & æternitatem appetere. Omnia e-
nim illa quæ ratio, vt fines, & ut certa bona volun-
tati proponit, illa naturaliter voluntas appetit, adeo,
vt circa finem hunc voluntas triplicem quasi actum
exerceat, si enim circa finem simpliciter nondum ade-
ptum versetur, appetitus hic finis, *Voluntas*, seu, *Vel-
le*, appellatur, vt latius probat S. Thomas, 1. 2. q. 8. art.
1. 2. & 3. cuius hæc ratio est: si quidem solus ille actus
ab ea potentia denotari natur, a quo procedit, qui sim-
plex est, & absolute a potentia in obiectum tendit;
sicut hac de causa cognitio principiorum sola vocari
consequitur, *Intellectus*, seu *Intelligentia*. Cum igitur
solus actus voluntatis circa finem talis sit, merito solus
ille proprie *Voluntas*, seu *Velle*, appellatur, quæ
Voluntas, seu *Velle*, non nisi circa bonum, aut verum,
aut apprehensum, siue apparens esse potest. Id quod
Aristoteles vsque adeo sibi persuasit, ut inde tanquam
ex quodam uniuersali, & certissimo principio tracta-
tionem moralem exoriri sit, libro primo Ethic. cap.
1. *Omnia* (inquit) *ars, & disciplina iudicat de electio, bo-
num aliquod appetere videtur. Quia propter bene veteres
bonum esse dixerunt, quod omnia appetunt*. Sin vero in
fine iam habito quiescat, actus ille voluntatis *Fructus*
dicitur, ex S. Thoma, 1. 2. quæst. 11. art. 1. Nam *frui
dicuntur*, cum affectus rem aliquam quædam antea vt quod-
dam vltimum, expeririuius in ea cum amore quodam
consequimur, & delectamur, quæ duo considerare li-
cet in fructu arboris, a quo recte S. Thom. vbi supra
fruitionem nominari dicit. Fructus enim & est quid-
dam vltimum, quod ex arbore expectatur, & etiam
aliquid delectabile est. Quam *fruitionis* descriptionem
ex S. August. lib. 1. de Doctrina Christiana, cap.
4. colligere licet, vbi ait: *Frui est aliquid rei inhaerere
propter seipsum*, id est, tanquam cuidam vltimo, quod
vt huius, propter se expectatur, & cap. 33. *Per se ipsum*, in-
quit, *dicitur*, *frui esse cum delectatione rei*. Cum cum
adeo quod diligitur, etiam delectationem secum necesse
est gerat, & lib. 10. de Trinit. 10. ait *Fructum cognitionis
in quibus voluntas propter seipsum delectat ac consequitur*.
Quæ uero re proprie frui liceat, idem S. Augustinus
lib. 1.

lib. 1. de Doctrina Christiana cap. 5. docet his uerbis. *Res quibus fruendum est, sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Eadem tamen Trinitas quædam summa res est, communisque omnibus fruendum easi tamen res dici debet, & non verum omnium causasti tamen & causa. Non enim facile potest inueniri nomen quod tante excellentiæ conveniat, nisi, quod melius dicitur, Trinitas hæc unus Deus.* Tertius uero actus, quid, scilicet, in finem per media tendit, *uentio* dicitur, ut eruditè tradit S. Thom. 1. 2. q. 12. art. 1. ex quo loco in responsione ad primum & quartum argumentum colligitur, quidnam propriè sit *Intentio*. Est enim voluntatis actus circa finem ab intellectu propositum, ut prosequendum per aliqua media, id quod ex ipsius vocabuli notione colligi potest: nam tendentia in aliquid tanquam in terminum per media esse solet. Qui voluntatis actus, Matth. 6. *Oculus*, Metaphoricè dicitur, *Si oculus tuus*, id est, intentio, ex S. Augustino, lib. 4. contra Iulianum, cap. 3. & lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 21. *simplex fuerit*, &c. Sicut enim homo per oculos gressus suos dirigit, ita per intentionem, & cognitionem finis, quæ ipsam antecedit, actiones suas dirigit.

6 Ex quibus omnibus constat, quomodo † inter se differant tres illi actus voluntatis, qui sunt circa finem, nimirum *Voluntas* simplex, seu *Velle*, & *Fruitio*, & *Intentio*. Etenim *Voluntas* simplex est circa finem absolute consideratum, ut bonum quoddam per se amabile, & appetibile. *Fruitio* autem, est circa finem, ut iam habitum. *Intentio* autem, est circa finem prosequendum, seu procurandum per aliqua media, ex S. Thoma 1. 2. questione 12. art. 1. ad quartum. Exempli causa. Qui desiderat Episcopatum, non intendit illum, & qui habet episcopatum non intendit, sed fruitur quodammodo illo, sed est dicitur Episcopatum intendere, qui per certa, & statuta media illum consequi voluerit. Hi igitur sunt primi actus in humanæ vitæ progressu circa finem.

7 Aliæ etiam actiones sunt rationis, & voluntatis circa media, dum enim voluntas efficaciter velit finem, mouet etiam rationem efficaci suo imperio ad consultandum scilicet, & inquirendum quibus medijs ad eum peruenire possit, & cum plura sint media, consultare, & inquirere monet, quodnam horum mediorum convenientius sit ad talem finem consequendum, ubi cum intellectu practicum, certum iudicium tulerit, quid faciendum sit, quod est conclusio consilij, & cuiusdam practici discursus hæc prima eius operatio est circa illa media, quæ Philosophi, & Theologi *consilium* vocant, ut latius, S. Thom. 1. 2. q. 14. art. 1. & seqq. offendit. Neque enim *consilium* in sola illa inquisitione consistit, ut optime Caietanus in locum S. Thomæ citatum annotauit, sed etiam in ipso iudicio, quo per rationem tandem concluditur, quid agendum sit. Id quod Philosophus 3. Ethic. 3. non obscure significat, quem dicat, *illum, qui consultat; videri quære, & resolvere*. Cum enim in rebus agendis multa incertitudo inueniatur, (quia actiones sunt circa contingentia singularia, nec in rebus dubijs, & incertis ratio iudicium sine præcedente inquisitione profert, merito ante iudicium de eligendis, necessaria est inquisitio rationis, quæ *consilium* vocatur. Possit hanc intentionis practici, seu *consilij* actionem sequi in voluntate *Electio*, cum scilicet voluntas medium illud efficatice citat vult, quod ratio convenientius esse iudicauit. Tunc enim eligere nos constat, cum a-

nimaduersis varijs medijs ad aliquè finè, iudicio rationis concludimus, vnum præ alijs esse amplectendum, atque adeo voluntate quoque illud præ alijs complectimur. Est igitur *Electio* appetitus consultatiuus, hoc est, qui consilium, & deliberationem intellectus sequitur. Exempli gratia: Intellectus inquit, consultat, & deliberat, an cum Turcis bellum gerendum sit, & varijs rationibus hinc inde adductis, iudicat, & concludit tandem bellum esse indicendum. Id igitur quod consilio, & deliberatione definitum est, voluntas appetit, qui actus *Electio* nominatur. Et hæc de principijs actionum humanarum dixisse sufficiat, quæ idcirco a nobis explicata sunt, quod harum potentiarum (Intellectus, scilicet, & Voluntatis) cognitionem, non parum ad rectè iudicandum de bono, & malo in moribus conducit, ut propterea hæc doctrinæ moralis principia præmittere uisum sit, reliqua uero, quæ longiori, & diligentiori inquisitione indigent, a Philosophis, & Theologis petenda sunt, quæ cum huic nostro instituto minus necessaria sint, consulo prætermittimus.

ADDITIONES.

Harum autem operationum duo sunt principia. Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 2. in hanc sententiam sic erudite, ut semper, & satis aperte, Tria autem sunt, quæ in anima actionis, ac veritatis dominium habet, sensus intellectus, & appetitus: sed ex his sensus nullius principium actionis est. Id quod perspicuè est ex eo quod beatiæ sensum cum habeant, actionis participes minime sunt. *Venerabilis, quam nostris, inquit Philosophus, cum inquit: appetitum non voluntatem esse actionum principium; ut comprehendat etiam appetitum sensitiuum, irascibilem, scilicet, & concupiscibilem, qui illiusmodi uim obtinet; præsertim; si dicto rationi sit audiens: nam si ab ea desiccat, si uoque ingenio feratur, non qua homini, sed potius, qua brutis magis conueniat actionis videtur esse principium: nam, ut ait Interpres Græcus loco modo citato, quando in ratione præditis, quæ sensui iucunda videntur persequitur appetitus, rationis iudicium tunc cessat; & qui natura est rationalis, quasi ratione careat ita operatur, brutisque similis euadit; dum secundum sensum, quæ cognitio est irrationalis, vitam traducit: huiusmodi sunt gloriosi, auari, libidinosi, ac voluptarii, qui ea dumtaxat, quæ percipere sensus queunt, appetere conueherunt; eorum nulla cura habita, quæ intellectu percipiuntur.*

In rationem superiorem, & inferiorem diuiserunt. D. Augustinum auctorem secuti. Quæ quidem diuisio videtur esse per similes illi, quæ Simplicius lib. 3. de anima context. 28. distribuit intellectum in superiorem, siue perfectum, quem vocat summum, et in inferiorem atque imperfectum, quem appellat proueniens, siue procedentem: vultque superiorem perferari in contemplando solo vero; cui videlicet, ita nullum opponitur falsum. Inferiorem verò, atque imperfectum occupari in contemplando partim vero, et falso; partim porro (hic est altius) in bono, et malo, et sanè actino quoque intellectui suam esse contemplationem significat aperte Philosophus, lib. 6. Ethic. cap. 2. dum ait, *altius*, et cogitauit eam veritatem esse, quæ appetitui recto cōsentanea sit: et nos in Additionibus ad cap. ... lib. superioris fusius ostendimus. Vm intellectus contemplatiui inferioris, atque imperfecti videntur usurpare Theologi, quando agunt de intellectus speculatiui errore, qui in actionibus humanis vsu venit sepe-
nume-

numeros, nam certe de speculativo, perfectio, & summo non possunt hoc in parte loqui: quoniam quidem is ad actiones, & res contingentes sese minime demittit; rebus æternis, ac necessariis inspicendis totus intentus. Iam vero rationis superioris a D. Augustino indulta due sunt partes, alteri, que solus æternis rebus conspiciendis incumbit, summum intellectum cōtemplatum simpliciter, alteri vero parti, que easdem res sempiternas conspiciit, procedens, & inferior intellectus, ac de eodem inferiori D. Augustini rationi practici intellectus videtur cōteri posse, in medio distributionis membro aliquid discernimus: reliqua satis perspicua, & sibi invicem respondentia: verum de his suis hoc in loco.

Porro intellectus contemplativus est, qui considerat, quæ passio sese habeat entia. Ita Damascenus lib. 2. Orisod. s. d. ca. 17. vel enucleatus, ut inquit Alexander Aphrodis. lib. 1. de Anim. qui & æternarum, & eodem modo se habentium semper rerum cognitor est. Practicus vero intellectus dicitur ille, qui rebus agendis desinit, ac determinat rectam rationem. Damasc. At enim Alexan. sic intellectus practicus est, qui propterea indiget consilio, & deliberatione, ut ad id, quod melius est, iussit, atque deliberatione tendat, quare agenda, in quibus versatur aliter, atque aliter videntur posse agi admodum explanate. Sed Damascenus magis expedit.

Quam inclinatio, & propensio quedam. Intellectus noster quadam forma est, & natura, ut inquit D. Thom. 1. par. q. 80. art. 1. ergo hanc numerum peculiarem inclinationem, propensionem, que natus fuit, ab hac ipsam rationem, quam ibidem, Coetivum, subtilissimam vocat. Id si quidem omnibus formis, & naturis congruit. Formulæ lapidæ gratias, & formæ ignis lenitas comitatur, quæ singula cōservantur, ubi melius est esse, quam alibi: & proinde desinitur ab Interprete Grat. lib. 9. Ethicor. caput. 5. comit. 2. Appetitus rationalis, quod sepe repetit Damascen. lib. 2. Orisod. s. d. cap. 22. prope medium, & de duob. Christis volunt: ubi multis alias profert voluntatis definitiones, sine adeo descriptiones, ex quibus maxime illa aridet, & huc loco apprime accommodata, Voluntas est imperatrix liber motus.

Duo autem in agendo voluntas respicit. Si proprie, ac strictè loquamur, voluntas solus finis est, electio autē mediocrum. Quod differt et tradit Arist. lib. 3. Ethic. cap. 2. comit. 6. Vbi distinguit electionem a voluntate ob hanc ipsam causam: & præterea quia voluntas est etiam eorum quæ esse, & fieri a nobis nequeunt; at verò electio eorum dātaxat, quæ sunt in nostra potestate sita. Hinc accedit, quod voluntas potentia, electio autem quidam actus videtur esse. Quamvis autem electio non sit voluntas, tamen eodem Philosopho ibidem Auctore ad eam proxime acceditur quia viraque in eadem rationali parte animi collocantur, tum quia voluntas est electiois pars; Et tum de eodem quia vulgo alterius nomen ad alteram accommodatur; ut ubi tradit Græcus Interpres. Alias differentias colligit Franc. Piccolomi. Institut. Moral. Grad. 2. cap. 22.

De Voluntario, & Involuntario, quod in actionibus humanis reperitur.

Cap. I I.

S Y M M A R I U M.

- 1 Voluntarium quoad nominis notionem quid significet in Sacra Scriptura, & quoad rem a Philosopho quomodo

definitur.

Involuntarium quid, ut plurimum præsupponit ignorantiam, & opponitur voluntati, in quo requiritur voluntarium eod.

- 2 Voluntarium est aliquid directe, vel indirecte, & quomodo se habeant hæc species in hominis operationibus.
- 3 Ut omisso sit voluntarium, & homini ad culpam imputetur, quot conditiones sint necessariae.
- 4 A violento est si præto producta vere non tollitur, nec ad culpam imputatur, si consensum non accedat. Et quare. On. ne quod sit per violentiam absque positivo consensu non statim dicendum est Involuntarium simpliciter, et quid ad illud requiratur, ibid.
- 5 Quod ex metu sit simpliciter voluntarium, involuntarium secundum quid; et quare.
- 6 Quando metus a peccato excusetur, contra factum irritum, et nullum reddat, nu. seq. 7. 8. 9. 10. et 12.
- 11 Omnes contractus excepto iuramento iure positivo irritantur, quando sunt ex metu cadente in iurum consentem.
- 12 Latro, qui a victore metu mortis centum aureos accepit, obligatus in conscientia manet ad restituendum.
- 13 Concupiscentiam non solum non casus involuntarium, sed potius augeat voluntarium, & consequenter gravior peccati, qui ex maiori concupiscentia peccat. Et quare.
- 14 Equaliter se habeat ignorantia ad actus humanos, in quod s. d. 5. nu. seq. explicatur.
- 15 Ignorantia curis, & falli qualis.
- 16 Ignorantia positiva, vel primitiva.
- 17 Ignorantia involuntaria, & iurabilis, & quod sint.
- 18 Ignorantia antecedens, & concomitans, & consensu quid.
- 19 Antecedens quæ dici solet Inimicibilis, tollit voluntarium, concomitans non item, consequens.
- 20 An, & quando id quod scilicet est ex ignorantia sit peccatum.
- 21 Concomitans quantum est ex se, nec excusat, nec excusatur, id est si peccat dimittit, nec augeat peccatum.
- 22 Ignorantia consequens, quando facit, ut peccatum sit mortale, quomodo veniale, & quare id fiat, ibi dicitur.
- 23 Regula Cæcæti a A. Fedina, & Greg. de V. alacritate approbata, quomodo quis timorata conscientia ab omni peccato excusetur.
- 24 Illa sola circumstantia in facto excusatur, ne minuitur per ignorantiam, quæ ignoratur: non autem alia circumstantia falli, quæ cognita sunt. Exemplum.

CVM ex dictis certum sit, Intellectum, & Voluntatem actionum humanarum principia esse, itaque adeo voluntatem post finem, quem naturaliter tanquam bonum quoddam appetit, amat, & desiderat, in media, iuxta rationis prædictæ iudicium, liberè, & contingenter tendere, quid Voluntarium, & Involuntarium sit, paucis explicandum est.

Et 2 quidem si nominis notionem spectemus, Voluntarium id significat, quod est vitæ incertum, & spontaneum, in qua significatione vocem hanc Sacra Scriptura non raro usurpat, ut Exod. 35. Omnis voluntarius, & pro no animo primus offerat Domino, & c. 1. Paralip. 28. dicitur, Scito Deum, & servi corpe perfectio, & animo voluntario. Et Psal. 53. Voluntarius sacrificabo tibi, & Psal. 118. Voluntaria vis beneplacita fac Domine, & c. Petr. 5. Non turpis tibi gratia, sed voluntaria, & alibi passim. Quo vero ad rem attinet, maximè alij aliter desinant, Aristoteles tamen lib. 3. Ethic. c. 1. & lib. 1. Magnor. Moral. c. 11. & Greg. Nyssenus (vel potius Nemesius) lib. 5. de Philosophia, cap. 3. & Dana-

Demascenus lib. 2. fidei Orthodoxæ, cap. 24. quos fecus est S. Thom. 1. 2. q. 6. art. 1. voluntariū definiunt esse id, quod fit ab intrinseco principio cum cognitione finis, aut etiam aliarum circumstantiarum, circa quas est ipsa operatio. Quæ definitio ex ipsa rei natura desumpta est; etenim cum voluntarium a voluntate proprie dicatur, voluntas uero principium internum fit operationum nostrarum cognitionem sequens, recte eo modo definitur, ut, & principium actionis, & agendi, & operandi modum exprimat. Et quidem per hoc, quod dicatur fieri ab intrinseco principio cum cognitione finis, distinguitur voluntariū non solum a uiolento, & motu naturali, sed etiam ab involuntario. Violentum enim est, quod procedit a principio extrinseco, & in rebus ac moribus etiam brutarum, & inanimatarum reperitur; Nam lapis, quando in locum superius funda, uel manu proicitur, uiolenter mouetur, & quando a loco superiori deorsum tendit, non ex cognitione, sed ex inclinatione nature, & pondere suo illuc fertur. Involuntarium autem dicitur illud, quod per uiolentiam fit, uel per ignorantiam, unde uoluntario involuntarium opponitur, cum, ut diximus, uoluntarium sit ab interno principio, uolentum autem, seu involuntarium ab externo: Etenim licet exteriora hominis membra cogi, & uiolentia quadam attingi possint, quo minus actiones suas exerceant, sicut cum pedibus, & manibus ligatur quis ut non possit progredi, uel operari, uoluntati tamen in proprio suo actu uiolentia inferri non potest; neque enim uelle possumus, nisi uolentes, & a uoluntate propria acti. Rursus in uoluntario requiritur scientia, & cognitio, ut uerò ut plurimum involuntarium ignorantiam præsupponit; quamuis etiam nonnunquam ignorantia in uoluntatis actibus inuenitur, cum scilicet, aliquid idem uolumus, quia quidam quale sit ignoramus, ut cum Iacob ignorauit Liam esse pro Rachele sibi suppositam. Actus igitur uoluntarius est, qui a uoluntate procedit, cum cognitione finis, siue id fiat ex recta ratione, siue ex libidine, siue ex animo, & libenter, siue ex metu, & tristitia fiat; ueluti cum mercator merces in mare proiciat, uoluntarie operatur, & eas projicere uult, licet cum tristitia proiciat.

2. Voluntarium f autē ita explicatum, in duas quasi species diuiditur, quas etiam explicat S. Tho. 1. 2. q. 6. art. 3. Una est ea, iuxta quam uoluntarium dicitur illud, cuius uoluntas positiue causa est, seu efficit illud. Atque hoc appellatur uoluntarium *directe*, quia scilicet a uoluntate directe, sicut ab agente procedit. *Alter* species uoluntarij est ea, secundum quæ uoluntarij dicitur id, quod carens a uoluntate procedit, quatenus uoluntas cum posset, & deberet illud impedire, non impediuit, sed permisit esse, aut fieri, unde merito uoluntati ascribitur. Quod uoluntarium *indirecte* dicitur, quia scilicet desinit ab agendo, cum agere deberet. Et licet definitio uoluntarij assignata, de uoluntario proprie, & directe intelligenda sit sicut etiam id quod auctores communiter tradunt, scilicet actus humanos esse uoluntarios, facile tamen uoluntario indirecte accommodari potest, quia scilicet causa aliqua ex parte uoluntatis assignari potest cur homo non impediuerit id, quod impedire potuit, & debuit, aut si nulla causa fit, hoc ipsum non uelle, & non agere, cum tempus fuerit, uoluntarium planè est, siquidem potest uoluntas absque omni causa non uelle, & non agere id, quod uult, & agere potuit, & debuit. Quæ

res maxime consideranda est in actibus, omissionis, qui propterea ad culpam imputantur, & peccatum, ut exinde constet huius rei cognitionem, ad inateriam moralem maxime conducere.

3. Illud f autem ex S. Thoma in 1. 2. q. 6. art. 3. & Caietano ibidem, quod hanc materiam moralem diligenter animaduertendum est, nempe, quod ad hoc, ut aliqua omisso sit uoluntaria, & homini ad culpam imputetur, tres conditiones sunt necessarie, una, quod possim, secunda, quod teneat, tertia, quod non faciam, quarum si aliqua desit, effectus mihi non imputatur, id quod exemplis declaratur. Si enim sint duo homines in extrema necessitate constituti, & ego non possum utrique subuenire, sed uni tantummodo, unde necessum sit alterum mori, illius hominis mors mihi uoluntaria non est, ideoque nec mihi ad culpam imputatur, cum in mea facultate positum non fuerit illam a morte liberare. Sic etiam si uideo duos gladijs se impetentes, quorum litem possum dirimere, magno cum discrimine, non facio, hoc non est mihi uoluntarium, quia non teneo eum tanto periculo; erit tamen uoluntarium respectu Prætoris, qui ad id ex officio tenetur. Simili ratione, uideo hominem ex carcere fugientem, quem poteram detinere, non detineo, ea omisso non est mihi uoluntaria, quæ respectu custodis carceris uoluntaria est, quia ad id ex officio tenebatur. Sit quartum exemplum; Etiam in Ecclesia orans, & exiens inde non clausi ianua, subsecutum est furtum, omisso hæc, quæ respectu Sacrilegi effect uoluntaria, mihi uoluntaria non est, neque ad culpam imputatur. Item si nauta, & alij ludentibus, nauis submergatur, tamen qui libet illorum potuerit nauem gubernare, solus tamen nauta, cui nauis gubernatio commissa fuit, directè nauem submersisse, censetur, etique ad culpam imputatur, quia ipse solus non modo potuit, sed etiam debuit eam gubernare.

Hinc inferuntur multa, quæ in materia morali fiunt quotidiana sunt, ideo etiam sciri necessaria sunt, ut sciamus, an in eis peccatum, nec ne committatur.

Primo enim inferuntur, quæ rectè 3. 2. q. 5. per totam dictum sit, a uiolente stuprator pudicitiam uerè non tolli, nec ei ad culpam imputari, quoties ei inferunt, nec consensus accedit. Vt enim ait S. Aug. epist. 122. *Tantum ualeat in mente integritas: uoluntatis, ut illa inuolata, nec in corpore possit pudicitia uiolentius membra potuerunt separari.* & lib. 2. ciuit. c. 18. *Proposito animi permanente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, ipsi corpori non auferat sanctitatem uolentia libidinis aliena, quam seruat perseverantia sua continentie.* Sic etiam si quis uolentia abhita manibus thus idolo offerret, a peccato excusatur, cum ei nulla ratione oblatio illa uoluntaria sit, & sicut Beata Lucia fertur dixisse Palchasto, *Si inuasi me (inquit) iheris uolari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.* Non enim inquatur corpus, nisi de consensu mentis: nam si in manu mea thura ponis, & per manum eam sacrificium facias, Deus non attendit, quum, & deridet. De consensibus enim, & uoluntatibus indicat Deus. Ratio est: quia peccatum, adeo uoluntarium est, ut si uoluntarium non esset, peccatum non esset, teste S. Aug. lib. de vera relig. c. 14. quod autem uolentium est, uoluntarium esse non potest, unde S. Thom. 1. 2. q. 6. art. 5. ex Damasceno, lib. 2. de fide orthodoxa, c. 24. ex professo docet, uiolentiæ causare involuntarium, cum uolentem a principio extrinseco,

extrinſeco, voluntarium autem ab intrinſeco procedat, demque tradit Nauar. in Manuali, in præluſio, 6. num. 3.

Ceterum, ut Barthol. Medina 1. 2. q. 6. art. 5. ad 2. & Gregor. de Valentia tomo 2. diſput. 2. quæſt. 1. puncto 3. in fine recte annotarunt, non propterea ſtatim dicendum eſſe inuoluntarium, per uolentiam, id, quod quis patitur abſque poſitiuo conſentia interiori, aut etiam cum uoluntate renitente per actum poſitiuum. Nam etiamſi quis non conſentiat, vel etiam uoluntate renitatur, ſi tamen poſſet quoque, & deberet actu externo efficaciter reſiſtere, & non faceret, minime eſſet id ſimpliciter inuoluntarium indirecte, quod proinde imputaretur ad culpam. Vt ſi puella, vt. g. ſtuprum inferatur, non quidem conſentienti, aut etiam illibenti, ſi tamen non reſiſtit, cum poterat, & debebat, voluntarium indirecte eſſet illi id ſtuprum, ſin uero non tenebatur clamare, neque exterius reſiſtere (nam in ſerebatur illi inorsu, reſiſtebat) tunc quidem ſtuprum illud aut uolentium, aut non voluntarium dicitur. Idemque dicendum eſt, ſi quis cogere tur ſacrificandum idolis, & non reſiſteret.

5 *Secundo conſtat, ſi quid dicendum ſit de actibus ex metu factis, quamuis enim metus ex ſua ratione voluntarium minuat, hoc eſt, ininus eſt voluntarium id quod ex metu fit, quam quod ſit ſine metu; nam, quod ſit ex metu, uerè non fieret, ſi non adeſſet metus; & propterea ſecundum quid inuoluntarium eſt, nihilominus tamen, quod ex metu ſit, ſimpliciter voluntarium eſt, vt ex Ariſtotele lib. 3. Ethicæ 1. ex Gregor. Nyſſeno, ſeu potius Nauſenio libro quinto, de Philoſophia, c. 1. S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 6. offendit. Ratio eſt: quia, quod ex metu ſit, conſideratis omnibus circumſtantijs voluntarium eſt, & ſolui uolentem eſt, ab aliqua circumſtantia abſtrahitur, actiones autem humane ſingulares ſunt, taleſque ſimpliciter iudicandæ, quales ſunt omnibus circumſtantijs particularibus conſideratis. Exemplum huius eſſe poteſt in eo, qui merces ob metum mortis in mare proijcit, hic enim licet ſi periculum mortis non eſſet, merces in mare non proijceret, dum tamen omnes circumſtantias conſiderat, ut maius malum, & mortem euitet, merces in mare proijcere uult. Actus igitur ex metu factus humanus eſt, & voluntarius, & proinde mentiorius, aut demeritorius eſſe poteſt.*

6 *Ceterum, ſi uſciatur, quando metus a peccato excuſet, aut contractum irritum, & nullum reddat, ſciendum eſt, Metum alium eſſe leuem, alium grauem, d. leuis eſt, quo perturbatur homo ineticuloſus, & inconſtans: Grauis, qui & in uicium conſtitem cadere dicitur, is eſt, quando quis eligit minus malum, ad uitandum maius, vt cum quis, vt mortem euadat, aliquid facit. Rurſus id quod ex metu ſit, vel eſt intrinſecè malum, aut id eſt eo eſt malum, qua vel iure humano, uel naturali, vel diuino prohibitum eſt; quibus potius assignari poſſunt hæ regulæ ex Barthol. Medina in 1. 2. q. 6. art. 6. Gregor. de Valentia, tomo 2. diſp. ut. 2. q. 1. puncto 4. & alijs ad dijudicandos uarios caſus particulares, & dubios, cum ex metu aliquid ſit.*

7 *Prima Regula. Metus ſi leuis, nec a peccato excuſat quamuis aliquando illud minuat, ut cum quis mentitur ad bona, vel uitam ſaluandam, & nec contractum irritat exinde conſequentem.*

8 *Secunda Regula. ſi Quæ ſi ſunt intrinſecè mala, vt mendacium, adulterium, homicidium innocentis, Parricidium, blaſphemia, & ſimilia, quocumque metu*

fiant, ſine peccato fieri non poſſunt. Ratio huius regulæ eſt: quia ea, quæ ſunt ex metu, ſimpliciter ſunt uoluntaria, vt dictum eſt, & res, quæ ſunt, intrinſecè mala ſunt, ut proinde ex nullo metu honeſtari poſſunt.

9 *Tertia Regula. Quæ ſi ex metu cadente in uirum conſtitem ſunt, non imputantur ad culpam, quoties ius, quod uiolatur ex metu, non obligat cum diſcrimine tanti mali, quantum ex obſeruatione timetur. Et licet non ſolum Deus, ſed etiam homo obligare poſſit ad legis ſuæ obſeruantiam, etiam cum periculo, & diſcrimine uitæ, nihilominus tamen exceptis certis caſibus cum tanto periculo homines obligare noluit, unde qui ex metu mortis eas uiolaret a peccato excuſaretur, vt dicemus infra in materia de legibus, earum que obligatione. Hinc David licet panes propoſitionis comederit, quos ſoli ſacerdotes licitè comedere, poterant, excuſatur tamen a peccato propter famis neceſſitatem. 1. Reg. 2. 1. & Matth. 11. ubi etiam Chriſtus factum illud approbat. Et Matthæia ob uicem commune periculum licuit pugnare in Sabbato, 1. Machab. 2. cuius factum idco excuſatur a S. Thoma, 1. 2. q. 100. art. 8. ad ultimum. Eidem a fortiori dicendum eſt de lege humana, quod communiter cum tanto periculo ad ſui obſeruantiam non obligat.*

10 *Quarta Regula quoad ſi contractus, ſeu pacta, quoties, pacta, & contractus ex metu cadere in uirum conſtitem celebrantur, etiamſi de iure natura obligatorijs ſint, & ſalutij, iure tamen poſitiuo irritantur, quoties tali metu facti ſunt, ut cum extorquetur conſenſus per iniuriam, & metu mortis, aut grauis damni. Ratio pro priori parte eſt, quia huiusmodi contractus etiam ex metu in cadente uiri conſtitem facti, etſi ſecundum quid inuoluntarij, ſimpliciter tamen uoluntarij ſunt, omnis autem promiſſio uoluntaria ad ſui obſeruationem obligat. Vnde iuramentum factum, latroni ex metu mortis, ualeat, & ratum eſt corâ Deo ut deſinit Clemens III. in c. Ad axes de ijs, quæ vi metus cauſa ſunt, quod etiam decreuit Innocent. III. in c. Cum dilecti, titulo eod. & idem habetur in c. ſi verò de iurando, ubi Alexander Papa I. affirmat iuramentum per metum extortum ſeruandum eſſe, niſi tale ſit, quod ſeruatum uergetur in interitum ſalutis, c. ceteri. Quod etiam docent S. Thomas, 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. Alexand. de Ales. parte 3. q. 31. membro 3. art. 4. §. 2. Durandus, 3. diſt. 39. q. 2. Richardus eadem diſt. q. 2. Gabriel eadem diſt. q. 1. art. 2. concluſ. 8. Sylueſt. uerbo iuramentum, 4. num. 7. uerſiculo primo; Caietanus, 2. 2. quæſt. 89. artic. 7. in reſpon. ad tertium, dubio 1. in fine. Sotus lib. 8. de iuſtitia, quæſt. 1. art. 7. Michael Salo, 2. 2. quæſtione 89. artic. 7. Bartholomæus Medina 1. 2. quæſtione 6. articulo 6. Gregorius de Valentia, tomo 3. diſputat. 6. quæſtione 7. puncto 4. & alij communiter. Sic etiam, & vota, quæ ſunt tempore naufragij, ualida ſunt, & firma, ex conſenſu omnium DD. Et Matrimonium ualidum, conſentit, quando quis graui metu infirmitatis perteritus ducit uxorem, quam habuit in concubina.*

Dixi autem irritari poſſe, quia, ut notat Medina ubi ſupra, prædicti omnes contractus (excipio iuramentum, quod propter ſanctitatem iuramenti ſemper obſeruandum eſt, quando eſt de relicta) iure poſitiuo irritantur, quando ſunt ex metu cadente in uirum conſtitem. Sic enim matrimonium ex tali metu contractum ab Alexandro Papa III. in cap.

Concomitans, alia *Consequens*. *Antecedens* est illa, quæ uel vi præuenit omnem voluntatem, & causi est cur voluntas aliquid velit, & quæ nullo modo est uolita, aut causata a voluntate; cuius rei signum est, quia subblata hac ignorantia, displicet factum, & ita nullo modo voluntaria est talis ignorantia, unde talis ignorantia tantum abest, ut causet voluntatem, ut potius inuoluntarium simpliciter causet: ut cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non teneatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret si sciret, puta cum aliquis diligentia adhibita nesciens aliquem trāsire per viam, proijcit fugittam, quæ interficit transeuntem. Et talis etiam ignorantia fuit in Iacob, *Concomitans* est illa, quæ neque a voluntate causata est, nec est causa, ut voluntas aliquid uelit, aut agat, sed est per accidens coniuncta cum illa actione; ut si quis maximè cupiens occidere inimicū ubiqueque inueniret, postea vero venationi operam dāns, adhibita omni diligentia, putans se occidere, feram, interficit inimicū, talis ignorantia non facit inuoluntarium, ut docet Aristot. lib. 3. *Ethic. c. 1.* quia non causat aliquid, quod sit uoluntati eius repugnans contrariè, quandoquidem adueniente scientia facti, non poenitet facti, sed placet factum, & illud occisus fuisse, si cognouisset, sed neq. facit uoluntariū, quia non potest esse actū uolūtū, quod non est cognitum. *Consequens* est ea, quæ licet factum antecedat consequitur tamen actū uoluntatis, & aliquo modo est causata a voluntate, & talis causat uoluntarium. Quæ ignorantia uoluntaria esse potest duobus modis; uno modo *Directè*, alio modo *Indirectè*. *Directè*, quando actus uoluntatis fertur in ignorantiam, ut cū aliquis ignorare uult; uel ut excusationem peccati habeat, uel ut non retrahatur a peccato, secundum illud Job. 21. *Qui dixerunt Deo, recede a nobis, & scientiam tuam non uolumus.* & Psal. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* & hæc ignorantia siue illa iuris sit, siue facti, dicitur *Affectata*, *Indirectè* uoluntaria est, quando quis potest, & debet aliquid scire, uel considerare, & non scit, uel considerat; & est ignorantia malæ electionis; Quæ interdum oritur ex aliqua passione, uel habitu non omnino ligante rationem interdū uerò ex negligentia, cum quis non curat acquirere notitiam, quam non debet habere, quæ negligentia, si grauis sit, dicitur ignorantia crassa, si leuis, dicitur ignorantia leuis, prout uox ipsa denotat.

- 19 Ex his tribus prima, id est, *Antecedens*, sic dicta, quia antecedit liberam uoluntatis potestatem neque in illam ullo modo cadit, neque directè, aut indirectè uolita est, & tollit uoluntarium, quia nihil potest esse uolūtū, nisi cognitum, dicitur *Indirectè* uoluntaria. Secunda uerò, id est, *Concomitans*, licet constituat illud inuoluntarium, quia uerè non est cognitum, non tamen tollit omnino uoluntarium, aut causat inuoluntarium, cum ignorantia hæc non sit causa facti, nam etiam si non adesset ignorantia, idipsum uellet, & cuperet. Id qd Philosophus lib. 3. *Eth. capit. primo*, docuit, ita scribens: *Qui cum ex ignorantia ne quippiam egerit, factum minime agere fertur, si sane neque sponte egreditur id, quod ignorauit, neque inuitus, cum non delectat.* Tertia autem, id est, *Consequens*, uoluntarium non tollit, sed uoluntaria est directè, aut indirectè, ut dictum est, quæ sicut ipsa culpabilis est, ita etiam ea quæ ex eius ignorantia procedunt uoluntaria sunt, & peccata. Hinc Leuit. 5. dicitur: *Animas si peccauerit per ignorantiam, secutusque uinum ex iussu Domini le-*

ge prohibentur, et peccati rea intellexit iniquitatem suam, offeret aristem immaculatam, etc. & Psal. 24. *Delecta inuentus meas, et ignorantias meas ne memineris,* & alibi possumus, ut Ephes. quarto. Ceterum, ut quæ de ignorantia hæc dicta sunt, ad materiam moralem applicetur, & sciatur an, & quando id, quod factū est, ex ignorantia, peccatum sit, aut excusetur omnino, aut saltem minuat, quauis de hac re latius agemus, cum de peccato tractabimus, nunc tamen pauca ex Caietano 1. 2. q. 6. art. 8. Barth. Medina ibidem artic. 8. Nauat. in Manuali, præludio 6. nu. 8. Greg. de Valto. 2. disp. 2. q. 1. pun. 6. & alijs annotabimus.

- 20 Primo enim si certum est ignorantiam *Antecedentem* totaliter excusare peccatū, quia peccatum non est nisi uoluntarium sit; ignorantia autem hæc tollit omnino uoluntarium, ut diximus, & deinde nec sciri potuit, nec debuit circumstantia illa, ut supponimus.
- 21 *Secundo*, Ignorantia si *Concomitans* sit, quia non obstante nihilominus peccatum committeretur, si scientia adesset, quantum est ex se, nec peccatum est, nec excusatur, nec accusatur, id est nec diminuit, nec auget peccatum, ut ait S. Thom. 1. 2. q. 76. artic. 3. & 4. Unde omnino se habet per accidens, & imperinenter respectu illius actus, qui sit. Quæ uerò ratio uerum sit quod docent auctores, opus cum ignorantia hæc commissum aliquando excusari, totaliter a peccato, scilicet, si inuincibilis adesset ignorantia, & minui si adit uincibilis, (ut uerbi gratia) si is, qui interficit inimicum, putans se interficere eum, omnem debeat d. i. gentiam adhibuit, ne hominem interficeret, occidendo inimicum excusatur a peccato, si autem facile potuerit aduertere esse hominem, in tali casu, quia potuit, & debuit abstinere ab illo homicidio, homicidium illi ad culpam imputabitur, minuitur tamen ex tali ignorantia, quandoquidem peccatum minus uoluntarium est, quando actus non cognoscitur, latius in capite 10. explicabimus.

- 22 Tertiò, Ignorantia si *Consequens*, si sit uoluntaria, directè, puta, si sit affectata, aut crassa, seu supina, & quam quis facillimo negotio uincere potuit, nunquā excusatur a peccato, neque excusare minuit peccatum, ut quod aliqui fuisse mortale, sit propter ipsam ueniale. Sin uero sit uoluntaria indirectè, non tamē grauis interuenit negligentia in cognoscendo, (hæc. n. eadem est ferè cum uoluntaria directè) sed leuis, & quæ difficile uinci potuit, tunc aliquando causa esse potest, ut peccatum quod aliis fuisset mortale, propter ipsam ueniale reddatur. Sicut enim materie quæ titas pertinet ad actum humanum, & tamen aliquando eo usque minuit grauitatem peccati, ut quod aliqui fuisset mortale, sit tantummodo ueniale: ita etiā conditio, & ratio uoluntarij, quæ non minus ad actū humanum pertinet, quam materie quantitas, eo usque aliquando peccati grauitatem minuire poterit, ut propter talem ignorantiam, quæ uoluntarium indirectè tantum facit ueniale tantum sit, concurrentib. simul alijs etiam circumstantijs quæ minuit. In qua re opus est prudentia, & iudicio, ut sciatur, quando talis ignorantia leuis sit, & an ceteræ omnes circumstantiæ diminuentes simul concurrant.

- 23 Quarto, Cum circa factum particulare, cuiusque circumstantiæ facile contingere possit ignorantia, & inaduerterentia inuincibilis humano studio, dicit Caietanus hanc regulam a Medina, Gregorio de Valentia, & alijs ubi supra communiter approbatam scilicet.

Quod si quis aliqui timoratis conscientie sit, firmusque propositum habeat nullo modo peccandi mortaliter, & debitum adhibuerit diligentiam ad sciendum, quae teneretur scire, aut facere, quae facere debet, si forte fortuna ex obliuione, quam simpliciter loquendo poterat uincere, aliquid commisit, aut committit, quod uidetur esse peccatum mortale, ab omni peccato excusatur, ut v. g. si quis sciens contractum talem sapere usuram, & nihilominus non recolens actualiter eius, quod habitualiter scit, talem contractum facit, aut eo soluit, non peccat mortaliter. Et similiter sciens Petrum denunciatum esse excommunicatum, & tamen communicans cum eo in diuinis, ex hoc, quod non actualiter sibi occurrat hunc esse excommunicatum, excusatur a mortali. Quilibet enim in seipso experitur non esse in potestate sua actualiter meminisse semper, vel habere ad manum usum scientie eorum, quae habitualiter cognoscit. Unde inconsideratio haec, cum non sit concomitans, nec consequens, quia non est omnino in potestate nostra, referenda est ad ignorantiam antecedentem, & inuoluntariam ac inuincibilem. Si quidem si moraliter loquendo ignorantia & inaduerentia eiusmodi uincibiles fuisset, qui bona, & timorata aliqui conscientia sunt, communiter illam vicissent. Quare si non uicerunt, signum est, quod plurimum, eam fuisse inuincibilem, ac per hoc ut notat Caietanus in dicto art. 8. non solum excusatur a peccato, sed etiam a censuris consequentibus culpam. Quae doctrina alijs casibus applicanda est, & diligenter aduertenda pro consolatione, & tranquillitate bonarum mentium, ibi culpam timentium, ubi non reperitur. Sola difficultas esse potest, quomodo potest factum cognoscatur, an poterit aduertere, & ex negligentia sua non aduertit? Cui Respondetur cum Medina ubi supra, non posse id alio modo sciri nisi ex hoc, an ipse habeat uere uoluntatem, & propositum firmum non peccandi mortaliter, & examinando res, circa quas operatur, & adhibendo diligentiam, quam communiter adhibendo non solet errare: nam si haec ita se habet, tollerendus est omnino scrupulus, & conscientia sedanda.

¶ Quinto. Illa si sola circumstantia in facto excusatur, non minuitur per ignorantiam, quae ignoratur, non autem aliae circumstantiae facti, quae cognitae sunt, ut u. g. Si quis nocte hominem occidit, quem ignorauit esse clericum, bene tamen nouit esse hominem, ignorantia haec licet excuset a sacrilegio, non tamen ab homicidio, immo nec homicidii peccatum exinde minuitur, cum respectu homicidii, nulla interuenit ignorantia. Deinde etiam si non solum ignorauit esse clericum, sed etiam hominem fuisse, si tamen homicidium ignoratum fuerit uincibiliter, siue consequenter, sacrilegium uero inuincibiliter, siue antecederet; tunc quidem sacrilegium omnino excusabitur, homicidium autem non item, quamuis eius prauitas erit minor, quam si scienter commissum fuisset. Ex hac de ignorantia quatenus spectat ad uoluntarium, & actus humanos, dixisse satis sit, plura enim inferius de ea agemus, cum de peccatis disputabimus.

ADDITIONES.

Et quidem si nominis notionem spectemus. Ignoratio germinis notionis hominis vocabulorum, uoluntarium, &

Inuoluntarium, haud leuem inter Latinos & ipsius significationis, & fortasse multarum questionum uidetur confusionem peperisse. Sed nimirum in u. 1. & 2. u. 1. & 2. quorum superius plenius Latinarum uolunt uoluntarium, posterius autem inuoluntarium, neutrum uero uocabulo Latine reddi potest. Peritiores in u. 1. duobus his uocabulis exprimi sponte factum, aut sponte susceptum totidem in u. 1. inuite factum, aut inuite susceptum. Admunturq. ex Aristotele medium inter utrumque positum, ut u. 1. & 2. quod est non sponte factum, & diuiniunt ab eo, quod dicitur inuite factum; cui uidetur esse maxime simile, atq. affue, quia qui inuite facit, eum scisse ponitur, qui non sponte, non item conueniens autem in eo, quatenus uterque agit per inscientiam. Francisci Piccolom. Grad. 2. citat. cap. 12.

Sive ex metu, & tristitia fiat. Haec passim uulgo solent appellari mixta actiones, & spontaneae, seu sponte facta pro tunc, & inuoluntaria secundum quid; absolute autem uoluntaria. Auctor paulo post mixta quidem, quia partim sponte, partim inuite fieri, atq. exerceri dicitur. Inuite sane propter quod nata u. 1. & 2. fieri permolite in tempestate merces in mare proijcere, sponte uero quoniam illud tamen sciendum statuit, atq. eligi maioris boni assequendi gratia, quod est nauis & uita conseruatio. ac propterea cum huiusmodi actiones dicuntur mixtae, siue adeo medietatem magis sponte, quam inuite factae censendi. Primum ratione finis, quod est illud praestantius bonum, optatum, praeseclum & a quo actio uult, & denominatio nem potissimum habuit. Deinde merito principii, quod est consultatio recta, & praeseclio ad eam accommodata. Propterea nonnisi instrumentorum, quae tunc temporis in agere minime impedita supponuntur. Polstreum quia abest violentia atq. inscientia, quae ad inuite factum maxime pertinent. Atq. in hunc sensum expositae mediae actiones absolute uoluntariae perhibentur.

Francisci Piccolom. Grad. 2. cap. 12. in fin. ex Arist. lib. 3. ethic. cap. 1. u. 1. & 2.

Sicut Beata Lucia. Ex ethnicis adde, nisi molestus est, misere, ut auius sacra prophetae, per uoluntatem Lucetis exemplum; cuius meminit D. Aug. lib. 1. De ciuitate Dei cap. 18. ubi post expositam res esse narrationem hanc subiicit.

Quid dicemus? adultera haec, an casta iudicanda est? Quis in hac controuersia iudex laborandum putauerit egregie quidam ex hoc, ueraciterq. declamans, ait, Mirabile dictu, duo fuerunt, & adulterium unus admisit, splendide atq. uerissime. Inuens enim in duorum corporum commissione unus iniquitissimam cupiditatem, alterius castissimam uoluntatem, & non quid coniunctione membrorum, sed quid animorum diuersitate ageretur attendens, duo, inquit, fuerunt. & unus adulterium admisit, refertur a Gratiano. 32. q. 5. can. Propositio. 4. Quod ad hunc locum Auctor de uoluntario, atque in uoluntario ex Demofreno lib. 2. cap. 24. obseruetur, quod initio huius capituli adnotauimus et ipsum Gracelloquentem de utroque disputare sub nomine, tanuou, & anuou, spontaneam et inuitam, siue in spontaneam, ut uertit quidam Interpres.

Vtrumq. eleganter; at omnia coniunxit Demofrenes Philipp. 3. in prin. in ipsomet nauis periclitantis exemplo:

Dum nauis inquit est incolentis, siue ea maior, siue minor sit tum decet et nauitatem, et gubernatorem, et omnem nauis, esse strenuum, qui non uult in periculis quicquam eam auertere prouidere.

Metum alium esse leuem, alium grauem. Dupli-
citer autem dicitur metus grauis. *Aboluit*, & *Respe-*
ctiue.
Metus absolute grauis est eius maliquod uir constans for-
midat, atque ab eo commouetur. Huius metus sunt plures
speciei: scilicet.

1. *Mortis*.
2. *Mutilationis*.
3. *Atrocis cruciatus*.
4. *Longi carceris*.
5. *Diturni exilij*.
6. *Seruitutis*.
7. *Stupri in viro, vel femina*.
8. *Amisissus status honestatis*. ff. & C. & Decret. *Quod*
metus causi.
9. *Amisissus omnium bonorum, vel notabilis partis*.
10. *Infamia iuris, vel etiam facti, quæ difficultate possit ab-*
stergi.
11. *Excommunicationis iniuria*: si in illa sit, cum sub-
blatam continentiam, nullo negotio caneri possit. *Gabriel*.
4. sent. dist. 29. q. 1. ar. 1. existunt idem affirm. vidum de
iuris, si ad consensum extorquendum huius excommunica-
tionis metus incutitur.
12. *Hac fere viri obstatum solet sibi timere*. eodem pertinet
si eodem timeat sibi amore conuulsus, ut filij, parentibus.
fratribus, foraribus, per necessarios amicos, & si qui sunt
aliij generis eiusdem.

13. *Huc etiam referunt metum reuerentialem, ut appel-*
lant; præsertim si fuerit reuerentia, & minus, aut alius
non mediocriter mali expectatione circumscriptus: cuiusmo-
di est metus filiorum erga Patrem, subditorum erga prin-
cipem, & superiorum. & uxoris erga virum, & populi er-
ga tyrannem. Metus reuerentia grauis in peribetur, qui est
aliquis mali, quod est viro constanti non est formida-
bile, tamen femina, vel puer, vel senex, aut homini ex
fili natura meticulo haud leuiter timorem iniecit. *Que*
quidem cum non possint facile desiniri, viri prudentes indi-
cio vel inuenda sunt. Illud autem pro comperto habend-
um, feminas, effrenatasque homines non minus com-
moueri minoribus malis, quam viri sortes, & constan-
ter maioribus concutiantur.

Leonard. Less. De iustit. & iur. lib. 2. cap. 17. dubit.
6. in Prin. & Fernand. Rebell. De obligationibus iust. lib.
2. q. 11. scilicet. 1. qui addit præter cetera iniuria, sine iniuria
excommunicationis metum raro cadere, cum multis mo-
dis declinari possit. ac præterea in foro externo raro admi-
ti metum alterius mali, quam mortis, mutilationis, seu ver-
berationis. Supra: ac seruatus. nec magis apud iudicem, si
vi metum infamiae, aut bonorum exteriorum iacturam. &
effert legem. Nec timorem. 7. ff. Quod met. causi. sed certe
inde de infamia, de qua in ea lege, non videtur satis ex-
plorati iuris præsertim cum in l. sequenti §. 2. videtur
contrarium deserviri. Cum viris bonis ille metus (stup-
ri, & infamiae inde exorta) maior quam mortis esse
debeat.

Quod autem D. Thom. q. 47. addit artic. 3. ad 3. negat
metum infamiae cadere in virum constantem, interpre-
tandum est de leui, ut idem Rebell. obseruat.

c. *Nec contractum irritat exinde consequentem.*

Intellige in foro externo, de quo scribitur metum non
hominis non esse spectandum, & viam timoris nullam
esse excusationem. l. Metum. 6. ff. Quod met. causi. & l.
vani 184. ff. De regul. iur.

Secus in foro conscientie, in quo quæ ob huiusmodi me-

tum acta sunt possunt irrita fieri. & quæ sunt tradita re-
perti, & sic accepta debent restituere: cuiusmodi metus per
inuriam ad illa extorquenda sit inuassus: ut ex Syluestri
Nauar. Adria. Soti. & Covarr. sententia affirmat Leo-
nard. Less. De iust. & iur. lib. 2. capitulo 17. dubitatio. 6.
num. 46.

Et probat, tum quia sape metus leuis, id est minoris ma-
li non minus perturbat hominem, & impellit nolentem
ad consensum, quam metus maioris mali cadens in virum
constantem: Tum quia quod hoc metu obtinetur, per inu-
riam obtinetur: tum denique quia quicquid metu cogitur, pri-
uatur per inuriam sua libertate.

Hinc tamen de meliore sententia excipitur matrimonij
contractus, & notum, de quibus alibi suo loco.

Que sunt intrinsece mala. De quibus extat autem illa
Artis. sententia. Quædam autem sunt, ad quæ perpetrâ
dandum cogi, & compelli potest, sed potius extre-
ma quæque pati, ac inori conuenit. lib. 3. Etbic. cap. 1.
comm. 7.

Ad hoc nonnulli accommodant, & satis appositè, veterem
definitionem de malo culpa, & de malo pena. Illud ne-
mo committere, & perpetrare, hoc quispiam subire, &
suflinere, iniuria adhibitis circumstantijs debet. Si uideat, in-
quit, Nero Tandem ad eum Petrum ad crucem tol-
li; ferendum, quia est malum pena, si imperet negare
Christum, non est ferendum quia est malum culpa.

Quæ de re legitur Axiomum Moral. Institut. lib. 1. cap. 3.
nesi. Quæro quæritur.

Etiamsi de iure nature obligatorij sint. Iure quoque
ampli alij contractus eo iure celebrati obligant aliquo
pactum stipulatio. Institut. De exceptionibus in principio.
Item venditiones, donationes, Transactiones, l. p. litem. C.
De his, quæ ut. Item ad ius hæreditatis. l. si mulier. 2. l.
final. ff. Quod met. causi.

At tamen & hi, & si qui sunt aliij eiusdem generis,
eodem iure civilis infirmantur, irritaque redduntur ut ty-
dem proxime allegatis uerbis.

Præterea, quod attinet ad forum conscientie, illi res inde
possunt, & in irritum renouari pro arbitrio eius, qui me-
tum passus est: si metus iussu fuerit incussus ad ipsam
met contractum extorquendum.

Conuenit uter omnes, & probatur, quia qui metum
incussu incussu, cum alterum asse, erit iniuria, ac prout
teneatur illum in pristinum statum restituere, sequitur, ut
is alter huiusmodi restitutionem restitui possit exigere, et si
sibi iudicare: Atque id etiamsi metus non a parte, qua
cum nobis est contronersa, sed ab aliquo tertio fuerit
incussus. l. Item si cui exceptione. l. 4. §. in hac actione. ff. Quod
met. & cap. 1. 3. & 4. De his, quæ ut. Atque in eodem
conscientia foro nihil refert utrum alter reuera malum,
unde in timuisse, inserere cogitauerit, an non. Si in serio ap-
prehendisti periculum tibi impendere, atque idcirco an-
imo repugnante consensisti: unquam consensurus ulla
modo, nisi huiusmodi malum apprehendisses. Quippe
& ita conceptum ad id aequè ualeat, atque si re ipsa impen-
deret.

Non ita in foro externo, quod uisum præsumptio-
ne ut alibi sua declaratur. Notas Leonard. Less. De
iustit. & iure. libro 2. capitulo 17. dub. 6. numero 38.
& 45.

Ubi ut constat tres. Addunt nonnulli alios con-
tractus, ut sponsalia, Donationem, & promissio-
nem, & renouationem beneficij, si huiusmodi metu
fuerint celebrati, sed alij probabilius opinantur
hos

ho, si quidem non esse omnino nullus, atque irritus, sed infirmus, irritandusque, l. c. loco proxime citato. num. 37.

Datur uiator Latroni. Secus si dederit alicui tertio, qui cum iniuria illata non sit particeps, e manu latronum viatorem eripuit; tunc enim metus non est causa contrahendi, sed occasio duntaxat, ut viatori propositum non autem nocet. Quare si non meretur, ut et contrarius ille rescindatur. *Leffius De Justit. & iure lib. 2. cap. 17. dubit. 6. numer. 40.*

Veram esse doctrinam Sancti Tho. est ipsissima atque magnopere clara doctrina Aristot. Ita siquidem hac de re diserte loquitur lib. 3. ethic. cap. 1. comm. 10. Quod si quispiam & iucunda, & molesta esse violenta iocundo dixerit, quod extrinsecus sunt, & nos cogant, is efficit, ut et ratione omnia sibi esse violenta unusquisque putet, quippe cum horum causa omnia omnes agant, uiolenter & iniuri molestique; ob iucundum uero cum uoluptate. Sed ridiculum sane est in externam potius causam referre, quam in se ipsam, quod huicmodi rebus facile capiat, & honesta sibi, turpia iucundis ascribere. *Vide ibid. Interpretem Graecum, & verumque in fin. eius cap.*

Quam Aristoteles lib. 3. ethic. cap. 1. Fortasse aliud aliud intellexit philosophus eo loco, ut ex iis, quae iam dicuntur, apparebit. Igitur ex Aristotelis doctrina, universae de ignorantia explicatio, quam posteriores tot divisionibus, partitionibusque videntur potius implicasse, paucis expeditur atque, haud incommode absolui, si diuinitas eius sit & natura cognoscenda, quod attingit hunc locum uberior lib. 2. cap. 9. duas esse rationes: alteram a priori, ut loquuntur, alteram uero a posteriori ductam, tamen si hac in illam recidit, ut plane necesse est. Prior simplex, posterior uero bipartita videtur esse. Superior autem ratio a priori, in eo vertitur, ut uideamus, num ignorantia re ipsa an aliud quippiam fuerit causa, & quidem efficiens, ut utriusque natura patitur actionis cuius uis proponitur percipienda. Primo modo quando ipsa sola per se ignorantia est causa actionis, bene constituit inuite falsam, atque, ideo digna excusatione.

Secundo modo non item, quando nimirum habet aliquid aliud admixtum quo modo perhibetur homines uerere non ex ignorantia, sed ignorantia locum habet in iis, quorum ignorantia in sola per se causa extiterit, in aliqua re singulari. Atque haec duo, interpretatio, & uenia: est misericordia in consiliis alteram huius rationis partem, quam si dicitur pertinet ad alios. Altera attingit ipsummet agentem. Etenim unusquisque in se ipso per se agnoscere potest aliquid per ignorantiam reuera admisisse, si postea re cognita, dolore ob eam afficiatur, falsique exim penetrat. Solum rationem a priori, & a causa ductam lib. 2. ethic. lib. 2. cap. 1. q. sibi satis esse ad rem presentem enarrandam Damascen. existimamus: ut pote in qua includatur altera; ut modo dicebatur.

Qua in pura negationis, & pravae dispositionis ignorantia distributio ex parte ignorantis, ut putat Alfonso

Castro *De potest. leg. pen. lib. 2. cap. 1. in prima tra ditione lib. 1. Policrionum com. text. 109. distributio est, ad translationem de Demonstratione pertinet quare ea nihil fortasse ad rem presentem.*

Porro ea partitio, cuius meminit Author, in iuris, & facti ignorantiam, & quae frequenter usurpatur a iurisperitis, eodem Alfonso Castro auctore loco citat. & significatur ex parte obiecti, in quo alia uersatur, et adhibetur, ut ipse innuit initio eius capituli, quam una ex circumstantiis delicti; quae delinquentes ab eo exsuscitant, & liberentur a poena legis: siquidem illa sit ad id accommodata; secus si minus idonea. Admisit autem, quia, ut talis in legitimis actibus noceat, aut pro sit, ut in institutione heredis, testantis ignorantia non nocet. *Inst. de hered. instit. in fin. multo minus obest in ea militis ignorantia. Qui iure. 2. ff. de testamentis, neque in bonorum possessione petitione a filio facta patris ignorantia obest. l. 1. c. Qui ad mitti ad bon. poss. Quod si fuerit ignorantia iuris is in iudicio bonorum possessionibus non prodest, quominus duci cedat. In bonor. 10. ff. De bonorum poss. Hac exempli gratia. Si placita desideras, atque in nouum locum collecta, legito legem primam, & totum titulum & quae ibidem in eam sententiam aliunde citari solent ff. c. De iuris, & facti ignor. & utroque; si uidetur: obseruato ignorantiam & errorem pro eodem interdum accipi quae ex parte & facti, & iuris error perhibetur & Aristot. ignorantiam per deceptionem suae adeo errore dehit. *Grac. est. c. 1. l. 1. Post cap. 12. tamen si reuera non parum, si recte perpenditur differant inter se. Primum quia error nunquam stat a ueritate, inuolutus in eo duntaxat, quod falsum est, atque ignorantia & uero, & falso potest contineri. Deinde error sine ignorantia consistere nequit. Ignorantia sepe numero sine errore consistit. Etenim qui nescit, si non continuo labitur, & errat, sed qui arbitratur se scire, quod ignorat. Postremo error progreditur ad actionem delicti, non falsi, falsitas uero fieri potest, ut intra animi penetralia latet, nec in aliquam actionem externam prorumpat.**

Reliquas tum ab Authore, tum ab alijs ignorantia distributiones praeter uolam: praefertim quia si diligenter expendantur, ad unam ab Aristotele assignatam haud magno negotio redigi queant, quod praesentem attingit translationem, in qua quaeritur, quodnam sit spontaneum, & quod inuitum: de ea dicitur uberior, ut innumis lib. 2. cap. 9.

De Circumstantijs actuum humanorum.

Cap. III.

SYMMARIUM.

- 1 Non solum peccata ipsa, sed & circumstantiae illae in confessione explicari debent quae speciem peccati mutant. & art. 10.
- 2 Circumstantiae nomen unde desumatur, & metaphorice ad operationes substantiam applicatur.
- 3 In actibus humanis duplex est consideratio.
- 4 Circumstantiae consideranda sunt ex regula actuum humanorum, quae est recta ratio, non ut tales sunt in genere naturae, sed in genere moris.
- 5 Circumstantiae in genere moris, quaedam varias speciem, quaedam intra eandem speciem augent, vel minuant operis qualitates.
- 6 Circumstantiae quot secundum Ciceronem, & secundum Aristotelem, & 5. T. boni quot numerentur quibus actiones humanae efficiuntur.

- 7 *Numeri circumstantiarum Ratio vnde desumi possit.*
 8 *Actus humanus bonus simpliciter non est, nisi omnes bonitates tam obiecti, & finis, quam circumstantiarum debitum habeat.*
 10 *Circumstantia, quæ speciem mutant, necessario consistit de. n. 3.*
Quando speciem peccati mutat circumstantia, quando non sed arget, & minuit, & vnde hoc procedat, nu. seq. declaratur, l. 1. & 12.
 13 *Inter circumstantias nec a Tullio, nec Aristotele, nec a S. Thoma enumerantur, Quoties, & Quare.*

1 **P**ostquam ea ferè omnia, quæ ad communem rationem substantiæ humanorum actuum pertinent, in præcedenti capite explicata sunt; consequens est, vt de communibus etiam accidentibus eorundem actuum humanorum, scilicet de circumstantiis, quæ omni actui humano conuenire possunt, quatenus per rationem illam communem, & substantialem voluntarij humanus est, paucis agamus. Harum namque notitia non parum utilis, nec necessaria est Confessarijs omnibus, ac etiam ipsis poenitentibus, quandoquidem, vt rectè Concilium Tridentinum contra hæreticorum temeritatem Sessione 14. c. 5. & can. 7. definit, non solum peccata ipsa, sed etiam circumstantia illæ in confessione explicari debent, quæ speciem peccati mutant, quod sine illis peccata ipsa neque a poenitentibus integrè exponantur, nec iudicibus innotescant, & fieri nequeant, vt de gravitate criminum rectè censere possint & penam, quam oportet, pro illis poenitentibus imponere. Id quod exemplis manifestum esse poterit, si quis enim hominem interemit, explicare debet, vtrum, ille sacris initiatus, aut profanus fuerit. Itemque, si cum muliere concubuit, Matrimonij lege libera, aut alterius vxore, aut propinqua, aut alius voti sponcione Deo consecrata, aperiat necesse est. Hæc enim diuersa peccatorum genera constituunt: ita vt primum quidem, simplex fornicatio; alterum, adulterium, tertium, incestus, quartum, sacrilegium a S. Thoma 2. 2. q. 154. alijsque rerum diuinarum Doctoribus appellatur. Immo vero, non solum circumstantiæ speciem mutant, sed etiam, quæ peccati prauitatem valde augent, vel minuant conficiendæ sunt, vt clarius Catechismus Romanus in materia de Confessione, nu. 48. exposuit, furtum enim in peccatis numerandum est, quæcum si quis aureum nummum furetur, leuius omnino peccat, quam qui centum, vel ducentos, vel ingentem aliquam aurum vim abstulit. Quæ vero prauitatem rei magnopere non augent, quamuis vultur nonnunquam explicari queant, semper tamen sine crimine omitti possunt. Est igitur hæc de circumstantiis disputatio, tam poenitenti, quam confessori utilis, & necessaria, prout latius S. Thomas 1. 2. q. 7. art. 2. cuiusque loci interpretes tradunt.

2. a *Ut autem a Circumstantia nomine fit cordium sum mamus, sciendum breuiter est, ex S. Thoma in 1. 2. q. 7. art. 2. nomen hoc metaphoricum esse, a rebus corporalibus ad actus humanos, & morales translatum. Sicut enim in localibus aliquid circumflare dicitur quod licet a re extrinsecum sit, tamen attingit ipsam vel appropinquat ei secundum locum: ita per Metaphoram quæcumque conditiones sunt extra substantiam actus, & tamen actum humanum aliquo modo attingunt, Circumstantia a. d. dicuntur, seu accidentia actuum humanorum, quæ plurimum actuum humanorum conferunt. Vnde Circumstantia dicitur esse*

accidens operationi adiacens, quod eius qualitatem variat.

3 Est enim in actibus humanis duplex consideratio; vna, quæ ad eorum substantiam; altera, quæ ad illorum accidentia spectat: illa primario, hæc secundario in ipsis actibus spectatur, ad substantiam namque actus pertinet potentia ipsa, ex qua elicitur, vel imperatur, & voluntas, vnde ratio illa *Voluntarij*, de qua præcedenti capite d. sputauimus, dimanat, & obiectum circa quod talis actus versatur, de quo in sequentibus agemus. Accidentia vero actuum, seu circumstantiæ sunt, quæ manente eadem substantia actus, quoad genus, & speciem, variari possunt, vt a quoniam, & propter quid, & quibus sit actus, & alia eiusmodi, quæ paulo inferius recensebimus.

4 Antequam igitur vero hæc circumstantias ennumeremus, aduertere oportet, quod circumstantia actuum humanorum consideranda, & expendenda est ex regula, & norma actuum humanorum, quæ est recta, & prudens ratio, non autem, vt est talis actus in genere naturæ; vt enim tales actus sunt in genere naturæ, vt plurimum impertinentes sunt, & parum, aut nihil ad mores pertinent, & si aliquando alia, ac alia eorum ratio habenda sit, id quidem non ex ipsa natura operis in se considerati prouenit, sed pro vt recta ratio, alio, ac alio modo actionem ipsam considerat, quæ sola ratio ad bonitatem, vel malitiam operis, laudem vel vituperium, meritum, vel demeritum, premium vel penam pertinet: v. g. occidere hominem antequam prandium, vel post prandium, circumstantia planè impertinens est, nec aliquid discriminis in his ratio recta ponit: At vero celebrare Missam, ante, aut post prandium, in licet secundum naturam operis in se simpliciter, & in licet eadem sit actio, in genere, tamen moris longe diuersi est, & aliter, ac aliter ipsa recta ratio iudicat, & decernit.

7 Rursum, circumstantiæ in genere moris quedam sunt, quæ variant qualitatem operis mutando speciem, vel genus, vt locus facit respectu furti, vel homicidij: peribua respectu rei venere; Quedam vero circumstantiæ sunt, quæ non mutant speciem, sed tamè intra eandem speciem operis qualitatem variant, vel augendo vel minuendo, vt furti rem preciosam, & rem vilem. Quedam denique aut non variant qualitatem operis, aut ita parum auctant, vt tali operi sint proprie impertinentes, vt hominè ante prandium, vel post prandium occidere, & similia, quæ sunt circumstantiæ, sicut sunt impertinentes respectu boni, & malij, cum infinite sint sub certis regulis comprehendendi nequeunt.

6 *Circumstantia igitur, quæ in quouis actu humano, hoc ipso, quod humanus est, considerari possunt, septem a Cicerone in suis Rhetoricis enumerantur, quæ hoc versu continentur.*

Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando. Aristoteles autem lib. 3. Ethic. c. 1. & S. Th. in 1. 2. q. 7. art. 3. octo ponunt. Licet enumeratas, & aliâ, n. epè, circa quod, quæ tamen a Cicerone & alijs comprehenditur sub illa circumspecta, quod. De qua re legi possunt S. Th. sup. & 1. 2. q. 18. ar. 3. 10. & 11. & q. 72. ar. 9. Alex. Alensis p. 2. q. 95. m. 2. art. 3. & 4. & p. 4. q. 18. m. 4. ar. 3. Theologi cõmuniter in 4. diff. 16. & 17. cum agunt de Sacramento Confessionis. Damascenus lib. 2. h. dei Orthodox. cap. 14. Greg. Nyssenus, qui potius Nemesius lib. 5. de Philoiphia. c. 2. Bar. Medina, in 1. 2. q. 7. art. 2. & in Summa, lib. 1. c. 9. s. 1. & 2. Greg. de Valeria, tomo 2. disp. 2. q. 2. Petr. Socus, lect. 3. de peccatorum

catorum discrimine, Ioseph Angles, in Florib. par. 2. dist. 37. q. 3. art. 5. & 23. q. 8. c. *accidit*, & de penit. d. 5. cap. *confideret*, & Canonici ibidem, & Summistæ in verbo, *circumstantia*.

7 Huius autem numeri ratio, ex ipsamet circumstantiæ natura desumi potest, si quidem ut dictum est, circumstantia dicitur quasi extra substantiam actus existens, ita tamen, quod aliquo modo ipsum actum attingit; id quod tribus modis fieri potest. *Primo* modo: inquantum attingit ipsum actum; *Alio* modo: inquantum attingit causam actus. *Tertio*, in quantum attingit effectum. Et quidem circumstantia ipsum actum attingit, vel tanquam mensura illius, sicut locus, & tempus, & sunt illæ duæ, quando, & ubi. Multum enim refert, an actio aliqua in loco sacro, vel profano, in publico, vel in occulto fiat: Multum etiam refert, quando indulgeat quis voluptati, an scilicet, tempore sacro, aut profano, abstinentiæ, vel ieiunii, an alio; vel circumstantia aliqua actum ipsum attingit, tanquam qualitas illius, & talis est illa, quæ dicitur, *quomodo*. Non enim parum refert, an quis clericum leuiter, aut grauius percussit, etsi enim vtrique percussio excommunicationem causet, multum tamē interest quantum ad illius absolutionem. Si etiam plurimum refert elemosinam dedisse biliter, & promptē, aut cum tristitia, & minus libenter; diuini officium recte facit deuo, aut non deuo, ut constat. Ex parte effectus est alia circumstantia, quæ dicitur, *quid*, ad quam etiam reduci potest illa posita a S. Thoma, scilicet, *circa quid*, hæc enim duæ parum, aut nihil re ipsa inter se differunt; quæ sanè circumstantia magni momenti est; non enim parum refert, an quis multum, aut parum furatus sit, an parum percussit, an superiorem, vel inferiorem, ut constat.

Ex parte vero causæ actus, sunt alie circumstantiæ, vna ex parte causæ finalis, scilicet, *Cur*: Aliud enim est ieiunare ob reuerentiam Christi Crucifixi, aliud ex avaritia, dedisse elemosinam ex vana gloria, vel ex pietate, & misericordia. Alia est ex parte causæ efficientis: vtrum circumstantia *Quis*: Hoc est, an qui aliquod operatur, sit senex, an iuuenis, religiosus, an laicus. Aliud enim est fornicari solum a matrimonio, aliud laicum, aliud sacerdotem, aut in sacris constitutum. Alia denique ex parte causæ instrumentalis, qualis est circumstantia illa: *Quibus auxilijs*. An scilicet, percutiat baculo, an gladio. Quorum omnium circumstantiarum prima, & præcipua est, finis, secundaria vero *Quid*. Alia vero circumstantiæ sunt magis, vel minus principales, secundum quod magis, vel minus ad has appropinquant: Quia enim actus dicuntur humani, prout sunt voluntarij, voluntatis autem motuum, & obiectum est finis ideo finis circumstantiarum omnium præcipua est.

8 Ex his igitur quæ de circumstantijs hæcenus dicta sunt, colligi quædam possunt utilia in materia moralis. *Primo* enim, cum actio humana ut sit, voluntaria sit, & esse debet, bine est, quod non vtenis ratione, b
vtriusque, furiosus, dormiens, & grauius feblicitans, ita ut rationis compos non sit, talis nec studiosè, nec iusticiè agere dicitur. Quare merito Clemens Papa, V. in Clemen. *Si furiosus de homicidio*, statuit, furiosum, aut insanientem, aut dormientem, si hominem occidat, aut mutilet, irregularitatem non incurere. Ex parte igitur circumstantiæ, *Quis*, requiritur ut agens sit liberum, voluntarium, & utens ratione. Et quamvis aliqui per hanc particulam, *Quis*, significari vident agens

c principale, c. *id tamen omnino falsum est*: siquidem, ut actio fiat, necesse est, ut ab agente aliquo fiat, non ergo significat causam efficientem in proposito, sed conditionem, seu qualitatem quandam agentis, idemque valet, ac si diceret, *Qualis*, ut, fuerit religiosus, vel laicus, uerbi gratia is, qui peccauit, sic enim proprie est circumstantia, & accidens actui, scilicet, quod agens sit huius, vel illius qualitatibus. *Secundo* ex parte circumstantiæ, *Quid*, ut actio uolita sit bona, requiritur quod sit licita, & non prohibita, unde elemosyna ex re aliena est mala, quia rationi disconueniens, & prohibita; Et quamuis obiectum *Alienum* non sit circumstantia *Quid*, est enim obiectum quod cōfert speciem actui, accipere tamen alienum in magna, vel parua quantitate, est circumstantia: accidit enim furto, quod sit magnum, vel paruum, quod ab alio auferatur. *Tertio*, circumstantia *Ubi*, multum conducit ad actionem, ut bene, uel male fiat; unde celebrare extra Ecclesiam absque superioris facultate, uel etiam in Ecclesia tempore Interdicti, propter defectum huius circumstantiæ, erit malum. *Quarto*, Circumstantia illa, *Quibus auxilijs*, non parum conducit ad actum bonum, uel malum constitutum, unde, si quis uirtute alicuius superflitionis conetur habere sanitatem, aut rem perditam inuenire per iudicium, aut scire rem occultam per incantatorem, aut solvere maleficium coniugum per demonis ministerium; aut appetet quis dignitatem per ambitionem, aut simoniam, opus illud erit malum. *Quinto*, circumstantia, *Cur*, seu finis, actum aliquem bonum, constituit malum; unde iudex ex uindicta, & odio latronem suspendens, aut elemosinam tribuens ob uanam gloriam, peccat, quia finis est malus. *Sexto*, circumstantia, *Quomodo*, actum reddit malum, uel officium diuinum tepidè, & negligenter persoluens, peccat. *Septimo*, circumstantia, *Quando*, actum malum constituit potest, peccabit enim, qui post prandium Missam celebraret, aut qui in diebus ieiunij bis comederet.

9 Hinc constat quod rectè docuerit S. Thom. 1. 2. quæst. 18. art. 3. *actiones humanas non solum bonitatem, vel malitiam accipere ab obiecto, & fine, sed etiam a circumstantijs*, sicut enim in rebus naturalibus non sufficit forma substantialis, quæ dat speciem, ad totam rei perfectionem, sed multum perfectionis est superuenientibus accidentibus superadditur, sicut in homine ex figura, colore, & alijs similibus, quorum si aliquod de sit ad decentem habitudinem, consequitur malum; ita etiam in humanis actionibus, plenitudo bonitatis earum non tota consistit in sua specie, scilicet ex obiecto, sed multum additur ex circumstantijs debitibus, quæ sunt accidentia humanarum actionum, quarum si aliqua de sit actioni debita, actio mala erit. Si quidem elemosinam dare propter Deum, pauperi, ubi, quando, & quomodo conuenit, bonum vndeque est, hoc tamen ipsum facere non propter Deum, sed propter vanam gloriam, malum est, ex fine; facere vero propter Deum, sed non quando oportet, vel quomodo, malum est ex circumstantijs, quamuis bonitatis quandam speciem ex obiecto, & fine, habere videatur. Actus igitur humanus, bonus simpliciter non est, nisi omnes bonitates tam obiecti, & finis, quam circumstantiarum debitum habeat, vnde namque ex D. Dion. cap. 4. de Diuini nominibus. S. Tho. ubi supra, art. 4. ad tertium tradit, bonum non nisi ex causa integra, malum verò ex quocunque defectu confluere.

10 Quia vero, vt diximus ex Concilio Trident. Sess. 14. de Confess. cap. 5. certum etiam de fide est, circumstantias, quæ mutant speciem peccati, esse necessariā in confessione explicandas; id quod etiam Catechismus Romanus vbi supra, de circumstantijs augmentibus valdè vel diminuentibus eandem speciem tradidit, inquirendum restat, quando circumstantia speciem mutat, quando vero non mutat, sed auget; aut diminuit, & vnde hoc procedit, id quod peripicuū fiet his regulis.

11 *Prima Regula. Quando circumstantia e nouam confor-*
e mutatem, aut deformitatem actui tribuit, ita vt pec-
uliariter conueniat vel repugnet rectæ rationi, nouam
speciem constituit. Ratio huius regulæ est; quia in
hoc casu circumstantia transit in rationem obiecti,
obiectum aut ut rectè docet Sanctus Thomas 1. 2. q.
18. art. 2. speciem humanis actibus tribuit; dum enim
nouam conformitatem, aut deformitatem rectæ ratio-
nati superaddat, facit vt obiectum alio modo con-
ueniat, aut disconueniat rectæ rationi, & proinde ratio-
nem obiecti induit, & nouam speciem constituit
ut rursus, aut uicij, vt constat. Id exemplis manifestum
erit. Tollere namque rem alienam, ex ratione alieni,
constituitur in specie furti; At si considerat super
hoc ratio loci, ita scilicet, vt quis alienum, in loco sa-
cro furetur, illa loci sacri circumstantia, nouam defor-
mitatem, & speciem repugnantiam ad rectam ratio-
nem addit, & nouam speciem constituit. Quia en-
im ratio ordinat iniuriam non esse faciendam loco
sacro, qui in loco sacro furatur, speciem repugnan-
tiam ad ordinem rationis addit, & locus, qui prius
considerabatur, vt circumstantia, nunc consideratur,
vt principalis, & specialis conditio obiecti rationi re-
pugnat, talisque actus non solum furtum, sed etiam
sacrilegium censetur. Idemque dicendum est, si quis
in loco sacro, aut cum persona Deo per votum con-
secrata fornicetur, sic etiam, perussio patris, vltra vio-
lentiam, etiam impetice appellatur. Et qui elemosy-
nam erogat ob gloriam Dei, duplicem laudem meretur,
illa si quidem circumstantia gloriæ diuinæ facit, vt
actus ille non solum sit elemosyna, sed etiam vir-
tutis religionis actus, quam gloria diuina specifi-
cet; sicut contra: si quis non subueniat pauperi propter
eius odium, duplex peccatum admittit; alterum con-
tra misericordiam, alterum contra charitatem. Hanc
regulam communiter tradunt Authores, & colligi
potest ex S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 5. ad 4. & art. 20. &
quæst. 72. art. 9. Cuius & Medina ibi. Petro a Soto, in
relect. 5. in fine de bonitate, & malitia actuum huma-
norum: Iosepbo Angles, par. 2. in Floribus 2. Senten-
tiæ in dist. 37. q. 3. art. 5. in fi. & Greg. de Valentia, tom. 2.
q. 13. puncto 4. & alij.

12 *Secunda Regula. Quotiescumque circumstantia,*
non respicit speciem ordinem rationis in bono, vel
in malo, nisi præsupposita alia circumstantia, a qua
actus moralis habet speciem boni, uel mali, quam sola
intra eandem speciem auget, uel diminuit, reddendo
actum illum meliorem, aut peiorem, toties circum-
stantia illa aggrauans, vel diminuens, non autem spe-
ciem mutans censenda est, vt quantitas verbi gratia,
magna, uel parua in furto, furari enim rem paruam,
vel magnam, quia non respicit ordinem rationis in
malo, nisi præsupposita aliqua alia conditione, per
quam actus habet malitiam, puta hoc, quod est esse
alienum, quod repugnat rationi, speciem actus mora-
lis non mutat, aut constituit, sed priorem malitiam au-

get tantum, vel diminuit. Quæ regula ex S. Thoma, 1. 2. q. 18. art. 11. & alij. D. Scotus, quos paulo superius recentimus, colligitur, & predicto exemplo furti illustri-
lustrari solet. Vtrumque enim tam furtum rei parue, quam magnæ, eundem speciem iniuriæ, & furti est. Et delectatio intensi, & remissa, sub eadem specie libidinis est, sicut albedo intensi, & remissa sunt eiusdè speciei coloris. Scenica circumstantia loci; aliquando intra eandem speciem, auget malitiam actus: nam iniuria, quæ fit alicui priuato coram iudice sedente pro tribunali, grauior est illa, quæ fit in loco priuato, vtraque tamen est eiusdè speciei, quoniam est contra iustitiam. Quæ duæ regulæ diligenter annotandæ sunt pro intelligentia Concilij Tridentini, & Catechismi Romani locis supra commemoratis, & in materia confessionis admodum viles, & necessariae sunt, cum ista circumstantia omnes in confessione explicanda sint. Quæ vero nihil horum habet, hoc est, quod conformitatem nouam aut repugnantiam cum ratione habent, neque priorem augent, vel diminuant, sed plane impertinentes, & alienæ, sunt, ut percussisse gladio, uel hasta, & huiusmodi, sine crimine in confessione omitti possunt.

13 Illud demum præ addendum, & annotandum est ex Cicerone 1. 2. q. 7. art. 3. & Greg. de Valentia, tom. 2. dis-
put. 2. q. 2. puncto 2. inter circumstantias nec à Thoma, nec ab Aristotele, nec à S. Thoma, aut alijs clari-
cis scriptoribus enumerari, Quoties, hoc est, quoties actus aliquis gestus fuerit; Quia circumstantia proprie, ut dictum est, accidens est actui, & eundem actum circumstat, particula vero Quoties, numerum actuum, qui ex ipsis substantiāliter consideratis constatur, significat; numerus autem actuum unum, & eundem actum non circumstat, sed aliam, & aliam operationem addit; Non enim secundum furtum circumstantia est primi, aut e conuerso: nec tertium secundi, & sic deinceps. Atque hinc sine fit, ut confiteri oporteat non numerum peccatorum, non gloriā eorum, quæ sunt diuersæ speciei, sed etiam quæ eiusdè speciei sunt, ita ut non sufficiat dicere, quod pluries iurauit est, sed ex plene oportet quoties iuratus est, si numeri memin-
erit, quod si non meminerit, exprimere saltem debet quam frequenter, sic ut verisimilis numerus peccatorum habeatur.

Et de circumstantijs actuum humanorum in communi hæc iusticiæ debent, de eis namque plura suis in locis dicemus.

ADDITIONES.

a Vt autem circumstantiæ nomine. De quo Quintil. lib. 5. cap. 10. paulo ante finem pauca hæc habet. Hoc genus argumentorum sanè dicamus ex circumstantiis; quia tripliciter aliter dicere non possumus. Huiusmodi argumenta idè Author alibi appellat à complexu causarum, alibi ad mensuram, & accidentia.

Ciceroni quidem nomen Latinum fuit ignotum: & Græci τριπλῆς νῦσιν, ut meminit, quod sciunt.

Quare miror, vnde Sayro uenerit in mentem, vt infra numer. 6. Septem à Cicerone in sua Rhetorica circumstantias enumerari. Quod autem attinet ad rem ipsam, in tom. 3. De inuentione cap. 11. in vltima de circumstantiis definitio describit.

Circumstantia est quicquid inest, sine accide in nobis, et orationibus, et rebus, et induci, et controuersiis, et ipsa vita;

rit; locus, inquam, tempus, modus, persona, casus, res; quibus statim subdit à Philosopho fuisse adiectam materiam, ut uerum, quam Rhetor, inquit, habet, band tamen separatim discernatur. & fortasse, sibi uult in ipsius rei uerbi significati notionem comprehendere.

Hoc item ferme à Theophrasto. Differt autem Theosis ab Hypothesi, quod Hypothesis habet circumstantiam, Theosis autem circumstantia destituta est. Circumstantia autem est persona res, causus, tempus, locus, modus.

Primum recte Interpretis uulgatus (ut hoc obiter obseruetur) uertit in tale, Definitio, & enumerationem detracit.

Ceterum domum reuerentes illud in primis admonemus, sic circumstantia à diversis artificibus considerantur, ut à Rhetoribus, à Philosopho Morali, à iuris consultis, & à Theologis, ut de ceteris tacemus: ita à singulis pro diversitate rerum tractandaru diversè enumerari explicantur. Quia etiam contingit, ut idem Author in diversis rei sibi subiecta partibus, circumstantias diversimode speculetur, & enarrat: ut Theologus aliter in expendenda spontanei naturae, quod ei commune est cum Philo, sopho morali; ac in diiudicanda peccatorum gravitate, & specie de qua uid. Azorium lib. 1. Institutione Moral. cap. 4. atque in docenda restitutionis ratione. Rhetor sex tantum circumstantias modo expositas recenset quoniam tot ei sufficiunt ad haurienda sibi argumenta: reliquas aut contentum, aut eas ad sibi asilas redigit, ut facile intelligere licet ex Hermogene loco citato.

Claudius Saturninus in l. Ant. facta. 16. ff. De pau. septem exposuit circumstantias, quae postsumus spectari debent in puniendis peccatis, quae distis factis, scriptis, & consiliis continentur, sunt autem illiusmodi circumstantiae quos Saturninus modos appellat, causae, persona, locus, tempus, qualitas, quantitas, & eventus.

In contrariis quoque apud Iurisperitos circumstantiarum habentur ratio, de qua legitur Azorium Institut. Moral. lib. 1. cap. 18. versiculi. Quanto Iuritur.

Nos enim omnia persequi nec possumus, neque hac in parte debemus.

Circumstantiarum quoque tum restitutionem, tum peccatorum confessionem attingentium explicatio ad proprium locum remittenda est; atque hoc loco, ubi instituta disputatio fuit de spontaneo; & in uero quo ab Aristotele in uero duntaxat circumstantia declarasse satis uerum fuerit. Sed igitur quod attinet ad rem presentem ab Aristotele circumstantia proponitur, quas ipse uel uicinas id est singularem nominat: & sunt, ut ipse recenset, Quis, Quid, Circum quid aut, in Quo, Quo, Cuius gratia, & quomodo Tertium, & quantum pro eodem; ut patet, & recte Graecus Interpretes.

Quod si eas ad suas causas libet referre; ita illas illustrato.

1. Efficacit.	Principium	Quis	Persona.
	Coadiuvantem	Quo.	Instrum.
	Ex quo	Quid.	
2. Materia.	Quod, agitur, subiectum.	Circum Quod	
	In qua		Obiectum
	In Quo.		
3. Finem cuius gratia.			
4. Formam Quomodo.			

Verum ea distributio repositam attingit, ut expositis circumstantiis aliae faciant ad eam summa, & prae-

pue, & semper ut obiectum, et finis, illa parum, & quādoque ut instrumentum, alia inuoluerit, nec infrequenter; ut materia, & forma, uel modus: alia demum nihil omnino inquam. ut Persona, quae agit. Etsi namque haec cetero quis in exercenda actione principem locum obtinet tamen quod spectat ad muti ex ignorantia procedentis rationem nihil plane mouentis habet etiam, qui seipsum ignoret, nisi fuerit infans, referunt nemo. Reliqua uero, non omnia simul, nam quae ea sic ignorare, ut infans necesse esset, sed singula singulatim non cognita pro cuiusque naturae inuitum constitunt. Ad quod tamen eorum ignorantia non est satis: nisi rationem à nobis edicam ex parte nostra consequatur dolor, ac poenitentia: ex parte autem aliorum uenia, & misericordia. Legatur Aristot. atque eius Interpretes Graecus lib. 3. cap. 1. memorato prope finem & Azorius Igitur. Moral. lib. 1. cap. 18. versiculi. Quanto Iuritur.

Porro circumstantia temporis, & loci nulla mentio apud Aristot. loco modo notato fortasse quia nihil ad rem propositam pertinere uisa sunt. Eas uia cum aliis superioribus expositis singulas suis qualitatibus affectus opportunitate commemorat Aristot. atque eius Graecus Interpretes enarrat lib. 2. Ethic. cap. 3. a omni. 3. & parcius libro 7. cap. 8. infra.

Ebrius furiosus, dormiens. Non uidetur eadem ratio de ebrio, quae est de furioso, & de caecis hic ab Antiocho commemoratis, eorum siquidem, ac praeter in furioso, & dormientis, quatenus tales existunt, actiones sunt inuite, sine adeo inuoluntarie, ut cum aliis loquuntur maxime si furiosus sui furoris nullam causam attulerit, nam de dormiente nulla uidetur esse dubitatio: cum somnus merasit operatio naturae: nisi & ipse educti ad actionem aliquid propter causam dedisse existimandus sit, quod antea vigilans de ea paranda reuerentius cogitauerit. Porro eorum sponte agere est aperta atque explorata. Aristotelis sententia lib. 3. Ethic. cap. 1. cum. 12. & cap. 5. cum. 7. quam loco superiore Interpretes Graecus ita explicat inuoluntario.

Qui ob ebrietatem aliquid egit, merito non egisse ex ignorantia dicendus est, non solum, primo agendi causam habet ebrietatem, uerum etiam propter quod non ignorans in ebrietatem incidit: cum enim potuisset non tantum libere, ut inebriatur, bibere sponte igitur inebriatus est. Quae etiam sponte egit, quae in ebrietate commisit, non ex ignorantia. Idem De male lib. 2. orthod. fid. ca. 24. Per ignorantiam uero in sponte agere inquit quando ignorantia causam, non praebuerimus, sed sic euenit, nam si quis ebrius homicidium admittit, ignorans quidem necem admittit, at non in sponte. causam enim ignorantie suae ipse administravit.

Eo accedit, quod ebrius aliqua pena, que non nisi ob culpam, & priuam actionem sponte factam infligitur: dignus habitus est. Ex quidem duplici, una ebrietatis, alteram de libelli nomine, ex sententia, & lege. Tisitati qui uix septem Graecia sapientibus fuit: ut est apud Aristot. atque eius Graecum Interpretem conuenit. 7. notato, Job delecta per ebrietatem commissa milites dantur in deteriorationem militum. I. Milites. 12. ff. De iustod. & exhibiti. reor. & Lamine. 6. ff. De re militari. & in l. 1. C. si quis imperat. male. Imperatori maleducens in temulentia penam remittendum Theodosius censuit non simpliciter; sed persona maleducens habita ratione.

Et blasphemantes, in ebrietate multos pueros fuisse suo tempore testatur Iul. Clarus in Practic. Crimin. lib. 5. §. fin. versiculi. Praterea quarto.

Namquid ebrius aliquem occidens incurrit irregularitatem controuerſa eſt. Cardin. Zabarella in Clem. 1. de homicid. & Ioannes de Malab. ibid. affirmant. At nero Abbas in cap. Quia diuerſitate. De conſiſſion. probat. Quam negatiuam ſententiam egregie ſuadet. & notandus retinet Alſonſus de Caſtro De poteſtat. legal. lib. 2. cap. 14. verſicul. Quinto modo denique. & fortiaſſe hanc iniuria. non eſt ebrius ſi ſcite agit. aliqua pena dignus fuerit exiſtimatus. tamen non proxime. neque immediate. ut ad incurrendum in irregularitatem neceſſe uidetur. non operatur ſponte. & propoſito. ſed potius quodam impetu. ut ſi tribuitur in l. Verſus eundem 1. l. 3. Delinquunt. ff. De penis.

Neque uero d. modo recentis penis ebrio quandoque inſuſſit. ut eius poſſe fieri illatio ad irregularitatem. Eru datus leſor dydnet. & legat. prater alios Cynarum. De irregularit. tert. part. int. num. 3. & Alſonſum à P. ega ſum. caſum conſuet. tom. 1. cap. 42. caſ. 1. & 2. De Borrachis.

c Id tamen omnino falſum eſt. Non eſt falſum. ſi accipitur. ut numero proxime ſuperiore ad nos ſunt explicatum ex Ariſtotele doctum.

d Actioes humanas non ſolum bonitatem. uel malitiam accipere ab obiecto. & fine. ſed etiam. Sape quidem miratur ſum. unde ſciliſſ. fuerit. ut Theologi ſcholaſti. in primis paſſim. ſere in re morali ita finem. & obiectum poſitiſſimam à circumſtantia diſcriminent. & ſe inuicem. ut illa duo ad quendam alium ordinem. qui nequit eſſe. niſi ſubſtantia. (quo quid abſurdum) renouare uideatur. proinde atque. & ab ipſiſſ. Theologi. & a Philoſophis. ut ſuperius ſunt expoſiti. obiectum. & ſuis in alijs circumſtantiaſſ. expreſſe non enumeretur.

Ducet quæſtiam. ſcio ab obiecto alius tribui ſpeciem certam. atque inuicibilis. & rationem in qua ipſius actus uix. & natura certatur. Quis inſciatur. ergo cum illud efficitur. deſinit obiectum eſſe circumſtantia. & accideus. eius alius comparatione. nihil ſane inuicem. in quo potius ita permanet circumſtantia. & ſingulare quoddam accideus. ut inter ea. que ſunt ſui generis ad bonum. actiones attendentes de Ariſtotele ſententia. ut antea ſunt adnotatum. principem locum obtineat. Quid quod nomen in rebus naturalibus idem ceruimus. nunc accideus euſmodi perſiſtens tribuere formam. & quod quid erat eſſe alteri accideus. ut interea. & rationem. eclipſi Lunæ. Certe ſi bene in modum locuti ſuiſſent. fortiaſſe multas minus uiles que ſtiones recidiſſent. nec tam implicitam. & tam miris nodis inuolutam hanc diſputationem reliquiſſent. de qua haſtemus. que æqui. boni. ſciant. oro. uiri docti. hac prudēt. nihil eum ſtatuo. ſed diſputationis tantum cauſa hoc d. etum uolo.

c Quando circumſtantia nouam conformitatem. Non uero ad id. huiusmodi circumſtantia debet eſſe per ſe. & directio. & expreſſe uoluntaria. hanc pena qualiſi eſt. in qua Cæcatus n. ille acutiſſimus conſeſſus eſt. male ſe diſcipulum eſſe. quam doctorem. quoniam. uiginti. docere nec. nec alios non.

In ea tamen Authore Azoro lib. Moralium lib. 1. cap. 4. in princip. due præceptiones in primis ſunt obſeruanda. P. na quandoque opera exteriora peccata. ita ſunt. ut de his ſolum dicamus. que ſpeciem animi uoluntate in poſſident. in qua perſiſtunt ſpeciali uoluntatis propoſito. & directio uoluntaria ſint. plane neceſſe eſt. ut alijs ſpecialiſſ. turpitudinem tribuant. ut qui uerbo. uel conſilio alterum ad peccandum inducit. ſpeciali ſcandali peccatum non committit. niſi ea mente. & uoluntate id ſeruat. ut ille peccet. quãd. oquidem ſcandalum. ut ſpeciali pec

catum ſit. euſmodi animi ſpecialiſſ. propoſitum. et conſilium exigat.

Altera præceptio eſt. Peccata quorum prauitas. & turpitudinem ad ſu exteriori proprium obiectum. & materiam habente cernitur. cum non requirant ſpecialiſſ. uoluntatem. ut ſpecialia peccata exiſtant. eſſe autem per circumſtantia. quoniam ſit indirecto duntaxat. & non per ſe uoluntaria. ſamen in huiusmodi peccatis ſpecialiſſ. actus deformitatem importat. Eratur quia. et adulterium committit. tatus uerè ſur eſt. tametiſi per ſe. & directio ſurtum non. uel. ſed tantum propter adulterium.

Multa alia uirique præceptiones habebis apud Azorum loco citato. nos attulimus. qui a illuſtriora uſa ſunt. Quæ de praua actio. ne diſſa ſunt. eodem ſum modo ſtudiuſa licet accommodare. Jam uero ratio quoque. quam Author pro hac prima regula in medio ponit. non eſt in de qua que firma. & rata. ſunt enim qui opinentur. circumſtantia. ueluti finem. que eſt in primum bonitatem. aut prauitatem ac proinde ſpeciem actus in tribus. non migrare in naturam obiecti. Azor. lib. 1. notat. cap. 3. Verſic. 2. queritur.

Cum hæ circumſtantia omnes in conſeſſione explicata ſunt. De prioribus ſpeciem tantum in certa res eſt. ut ex Concil. Trident. & eum nunc ſacrorum ſcriptorum ſententia. De poſterioribus autem aggranatibus. & inueniuntur. controuerſa. Attamen de aggranatibus. notabiliter uerior. magis probanda. & tutor ſententia eſt. eaſ in conſeſſione eſſe exprimenda. ut uiciniſſ. hæc intergra ſit. ut poſſ. alius docet. & aſſumit probat. Suarez tom. 4. diſputat. 22. ſect. 3. Id diſſem affirmandum de circumſtantiaſſ. inueniuntur. quæ in inueniunt. ut ſpeciem it. de uariet. De iſi autem. que inueniunt intra eandem ſpeciem. non inueniunt inter Theologos. neque atiam. tamen. que eſt D. Boni. & Navar. c. 6. nu. 6. Manual. probabilior rem exiſtimat. Suarez loco proxime allegato. Verſicul. Quid d. d. eundem de circumſtantiaſſ. inueniuntur.

g Non ſolum eorum. que ſunt diuerſe ſpeciei. ſed etiam. Quoniam modo nunciam peccatorum diuerſe ſpeciei oportet in conſeſſione declarare. minime obſcurum. eſt. cum eorum ſpecies ſint ſignificata exprime ad. ut paulo ante ſuit declaratum. Porro de numero peccatorum. euſdem ſpeciei. qua ratione ſit patefaciendū inter. Conſol. ſas. & Theologos extat aliqua controuerſia. quam Author hic oſcit. Ex prioribus quidam arbitrati ſunt. falſe eſſe numerum peccatorum huius generis. conſue conſentiri. & ſapient. peccata. quibus uidentur aſſeriri Angelus. Verſicul. Conſeſſio. 1. nu. 1. & Sylueſter eod. Verſicul. Sed contrariam opinionem. qua aſſeritur diſtincte. ac deſinite numerum horum peccatorum in conſeſſione debere explicari. certum. medium ſimpliciter uerum exiſtimat. ut Franciſ. Suarez diſput. 22. notata ſectio. 5. in prim. cum Concil. Lateran. conſeſſio omnino. Tridentinum autem in ſignificatam peccata eſſe conſideranda decernat. Attamen. ut idem Suarez in ſin. eius ſcit. obſeruat. ex omnino recentiorum. Theologorum ſententia. nec oportet. nec ſemper expedit ſingula peccata per ſe. & quaſi hiſtorice narrare. ſed ſatis eſt illorum numerum uno uerbo exprimere. Ratio eſt. quia ad morale iudicium illud ſatis habetur. cum reliquum. & per ſe moleſtum ſit Conſeſſori. eique. & penitentia. ſimul quandoque noxiū.

De bonitate, & malitia actuum humanorum.
Cap. IV.

SYMMARIUM.

- 1 Qualis sit actus humanus, liber, moralis, & unde talem appellacionem sortitur.
Esse morale nihil reale addit super materialem actuum, entitatem, aliud tamen iudicium procedere debet secundum esse materiae, et secundum esse morale, num. eodem.
- 2 Quid sit bonitas moralis aut malitia, et in quo consistat.
- 3 Actus morales bonitatem suam aut malitiam unde desumunt.
- 4 Obiectum actus moralis quid, et quomodo actiones ipse secundum diversitates obiecti rationem inter se distinguantur.
- 5 Quatenus differentia obiecti non constituit speciem in moralibus, quae vero constituit diversam, ex quattuor *Mediis Regulis* declaratur, na. seq. 6.
- 7 Praeter bonitatem, quam habet actus ex obiecto, est alia, quae desumitur ex circumstantiis.
- 8 Bonitas actus voluntatis ex obiecto, sine, et circumstantiis consistere debet, nec alterum istorum sufficit.
- 9 Actuum humanorum quidam boni, quidam mali, quidam indifferentes secundum speciem.
- 10 Actus humanus id est a ratione deliberante procedens, in individuo cris bonus, aut malus, non indifferens, contra Scotum.
Actio procedens a sola imaginatione, non est proprie moralis sed extra genus moralium existens, et indifferens esse potest ibid.
- 11 Quinam actus deliberationem rationis praevinentes sint indifferentes in individuo, et qui non.
- 12 Actus inter bonitatem suam specificam primariam, et invariabilem habet a solo obiecto, accidentariam a circumstantiis, et unde bonitas actus exterioris.
Ad actum bonum requiritur obiectum bonum cum debitis circumstantiis, et voluntas bona, si aliquid bonum deest, actus malus est ibid.
- 13 Actus interior, et exterior genere naturae diversus, moris idem, ita, ut actus exterioris interior forma sit, et quomodo plures bonitates, vel malitias habeat.
- 14 Bonitas, aut malitia quam habet actus exterior ex fine, eadem est cum bonitate, vel malitia actus interioris, et quare.
- 15 Alia autem est bonitas, quam habet actus exterior ex obiecto et circumstantiis a bonitate actus interioris circa finem.
- 16 Actuum humanorum bonitatem, aut malitiam quae proprietas, et attributa consequuntur.
Qua ratione in actibus humanis sit meritum, vel demeritum ibid.

Actuum humanorum certum est quoddam esse bonos morales, quoddam veros malos, de quorum bonitate, & malitia paucis agendum erit, ut sit confessarius exactiorem notitiam de actionibus humanis assequatur. Id autem ut melius praestare valeamus, tria praecipue quantum ad praefatus institutum attinet, explicanda sunt; *Primum* est, quis actus dicatur moralis, & quare. *Secundum* est, in quo bonitas, aut malitia actus moralis consistat. *Tertium* est, unde actus moralis bonitatem, vel malitiam suam habeat.

¹ Quantum igitur ad *Primum* attinet, † advertendum est ex communi tum Theologorum, tum Philosophorum recte sententium consensu, actionem a *humanam illam dici*, & esse, quae a voluntate humana, & libera procedit. Cum enim in hominis potestate sit, eiusque dominio subijciat, plane libera est, quia a vero ratione procedit, humana est, quae etiam actio *Moralis* dicitur, deducto vocabulo hoc *Morale*, a more, seu consuetudine, ut Durandus in 2. dist. 38. q. 1. nu. 5. recte annotavit, sicut & beatus *Gracianus* vocabulum istud, quod respondet Latino vocabulo *Morale*, ductum est a vocabulo *Mor*, quod morem significat, seu consuetudinem. Recte autem talem appellacionem actio humana sortita est, eo quod proprium est actuum humanorum dependere ex consuetudine, & consuetudinis facilitate, & omnes tales actus sunt liberi, id quod actibus naturalibus non conveniunt; si quis enim centies, aut etiam millesies lapidem sursum projiciat, nunquam assuecet ascendere, quia motus eius sursum vel deorsum non est liber, sed unus est violentus, alter naturalis.

Porro, sicut recte notat idem Durandus ubi supra nu. 6, quomodo actus morales sint quidam res in esse naturae, dicuntur tamen morales ob rationem iam dictam, quia scilicet; assuecimus sibi, uel si aliquo opere pro arbitratu nostro operari. Et quomodo hoc esse *Morale*, nihil reale addat super naturalem talium, actuum entitatem, aliud tamen iudicium est de eis secundum esse naturalem eorum, & secundum esse *Morale*. Si quidem tam actus temperatus, quam intemperatus sunt eiusdem speciei secundum esse naturae, sed in esse morali sunt contrarii. Nam secundum esse naturae eadem habent principia secundum speciem, & ex parte obiecti, & ex parte appetitus, & appetitus; si enim duo eandem mulierem concupiscant, quae est vxor unus, & non alterius, quicquid pertinet ad esse naturae, totum est unius speciei ex utroque, & tamen unus actus est intemperatus, & malus, alius vero temperatus, & licitus.

Quantum autem ad secundum, scilicet, quid sit haec bonitas moralis, et malitia, et in quo consistat, sciendum est, quod cum ratio boni sit ratio convenientis, sicut bonum naturae consistit in esse quod est conveniens naturae; sic bonitas moralis actus voluntatis consistit in convenientia eius ad rectam rationem; unde sicut bonitas esse naturalis in eo consistit, ut nihil desit rei in genere naturae, sed sit in suo genere perfecta, adeo, ut homo tunc dicatur perfectus, quando habet perfectionem humanae naturae debitam; ita bonitas esse moralis in eo posita est, ut nulla perfectio actioni desit, quam debeat homo in illa adhibere, quatenus voluntate & ratione utitur in agendo circa hanc, uel illam materiam, sed sit prorsus actio recte rationi contentanea. Econtrario autem ratio malitiae moralis in eo consistit, ut actio deficiat a perfectione ei debita; unde sicut homo qui claudus, caecus, aut pusillus, est, in esse naturae imperfectus est, ob defectum debitae quantitatis, aut qualitates corporeae: ita actio quoad esse morale mala & imperfecta erit, quoties illi perfectio aliqua in genere moris, puta in obiecto, fine, aut debitis circumstantiis desit. Quamvis enim homo ex aliquo praeecepto semper operari non teneatur, semper tamen praeecepto negatio obligatur, scilicet, ut non exerceat actionem malam, atque adeo etiam, ut exerceat actionem bonam, si nimirum circa talem, aut talem materiam operari voluerit. Haec

nus igitur explicata sint illa duo, quæ proposuimus, nempe, quis actus moralis sit, & in quo bonitas, uel malitia moralis consistat.

- 3 *Ex his etiam faciliè constat, quid de tertio puncto dicendum sit, uidelicet, unde actus moralis bonitatem, uel malitiam suam habeat. Quia enim propria actuum nostrorum natura, & perfectio ex conuenientia, & conformitate ad rationem est, quicquid in illis rationi uel consentaneum uel dissentaneum inuenitur, bonitatem facit uel malitiam. Igitur, quia actus nostri primo ab objecto illo, circa quod fiunt, accipiunt speciem, & entitatem, prima eorum bonitas ex objecto est, sicut & malitia, secundum quod obiectum conforme est, uel disforme rectæ rationi. Et hæc est bonitas, uel malitia ex genere siue speciei propriæ, ut rei alienæ acceptio ex genere est mala, elee molinæ collatio bona est. Sicut enim res naturalis primam & præcipuam bonitatem, aut malitiam suam, seu speciem ex forma accipit, seu obiecto: ita actus moralis bonitatem, aut malitiam suam ex obiecto uoluntatis, hoc est, in quod fertur uoluntas, accipit. unde tam in Philosophia morali, quam in Scriptura vituperantur omnes, aut laudantur ex rebus diligenter, iuxta illud Oisg 9. *Falsi sunt abominabiles sicut ex qua dilexerunt.**

- 4 Illud autem in præsentiarum obiectum ꝑ dicitur, res scilicet ipsa, circa quam ueratur actio, ut conueniens, uel disconueniens regulæ rationis. Exempli gratia: obiectum homicidij est homo, non quomodocumque, sed prohibitus occidi, obiectum furti est res aliena, non utrumque, sed ut prohibita accipitur, & ut discordat a norma, & regulâ rectæ rationis, quæ admodum obiectum uisus non est uidere, sed color, sub ratione uisibilis. Et sicut scientiæ distinguuntur ex rebus ipsis, & obiectis, non quidem ut sunt res nature, sed ut sunt in genere scibilis, ita etiam actiones humane ex obiectis suis distinguuntur, quæ sunt res quædam, circa quas uerantur, uel quas respiciunt, & quæ eas respiciunt, non ut sunt res naturales, sed ut sunt conuenientes, uel disconuenientes ad rationem, quæ est regulâ directiuâ operationis humane, secundum hanc rationem diuersitatis obiecti, actiones ipsæ inter se distinctæ erunt.

- 5 *Non est tamen existimandum, quod ꝑ queuis differentia obiecti speciem constituit in moralibus, sed illa tantum, quæ dicit specialem conformitatem, uel deformitatem ad rationem, ut autem sciat confessarius quenam differentia obiecti in moralibus specie diuersam constituat, in moralibus assignari non incommode possunt regulæ traditæ a Barthol. Mediano. 1. 2. q. 1. art. 2. in fine.*

Prima est, Quando unus actus conformis est rectæ rationi, & alter dissonus, differunt specie, quoniam obiecta differunt in ordine ad rationem, ut habere rem cum propria, & cum aliena.

- 6 *Secunda est, Quando ꝑ uterque actus est difformis rectæ rationi ex causa diuersa, differunt specie, ut habere rem cum soluta, & cum maritata.*

Tertia est, Quando uterque actus est conformis rationi ex causa diuersa, differunt specie in bonitate morum, sicut credere in Deum, & Deum amare.

- 7 *Quarta est, Quando ꝑ actus sunt conformes, aut difformes rectæ rationi, ex eadem causa, licet maxime distent in genere nature, sunt eiusdem speciei, ut uerbi gratia uendere triticum iusto precio, & uendere uinum iusto precio, sunt eiusdem speciei in genere mo-*

ris, & ad eandem uirtutem pertinet, licet differant in genere nature. Item comedere perditio, & comedere artem in die ueneris, in genere moris sunt eiusdem speciei, & utrumque opus contra temperantiæ uirtutem est, quamuis in genere nature plurimum inter se differant, ut constat.

Post hanc etiam bonitatem ex obiecto, alia est ex *Circumstantiis*. Sicut enim in alijs rebus bonitas, & malitia non tantum existit ex rei essentia, uerum etiam ex rei accidentibus ita etiam tota bonitas, aut malitia moralis actionis non est ex obiecto, sed requiritur quædam circumstantiæ, quæ si desint, aut adsint, actio bona, aut mala etiam illarum ratione erit, sicut patet in sacrificio, quod perperam obtulit Saul, 1. Regum 14. & 15. & alijs eiusmodi. *Est d. autem actus modus secundum circumstantias, cui nulla circumstantiæ debita ex illis, quas capite præcedente numerauimus, defuerit, siue habeat præterea circumstantiam aliquam bonam non debitam ex præcepto, siue non; ille uero actus erit malus, cui aliqui debita circumstantiæ ex illis defuerit, de quare plura loco citato diximus.*

- 8 *Neque e solum ex dictis, sed ꝑ etiam ex fine bonitatem, uel malitiam actus humanus accipit. Bonitas enim rei, ut latius probat S. Tho. 1. 2. q. 18. art. 4. cuius esse dependet ab alio, tanquam a causa aliqua, etiam attenditur ex fine, quem res ipsa per causam suam ordinatur, unde, & actio hominis, eiusque bonitas a fine, in quem ab homine ordinatur, dependet. Quæ ex causa, recta intentio finis, plurimum nobis in Sacris literis commendatur, ut operationes nostræ recte sint, secundum illud Matth. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Et 1. Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite.*

In his igitur omnibus bonitas rei consistit, prout exemplo declarari potest. Eleemosynam namque dare pauperi propter Deum, ubi quando, & quomodo conuenit, bonum undique est; sed hoc ipsum facere non propter Deum, sed propter uanam gloriam, malum est ex fine; facere uero propter Deum, sed non quando, & quomodo oportet, est malum ex circumstantiis, bonum uero ex obiecto, & fine. Unde communiter tradunt auctores, bonitatem actus uoluntatis ex obiecto, fine & circumstantiis consistere, nec alterum istorum sufficere, sed hec omnia ad actionis humane bonitatem requiri, quia bonum est ex integra causa, malum autem ex quocumque; singulari defectu, ut antiquus Dionysius c. 4. Diuin. nominum tradit. Ex hac communi doctrina hactenus tradita, alia quædam inferuntur.

- 9 *Primum est, Actuum humanorum ꝑ quosdam bonos esse, quosdam malos, quosdam uero indifferentes secundum speciem. Tunc autem actus moralis bonus est secundum speciem suam, quando obiectum eius consentaneum est rationi, sicut dare eleemosynam pauperi. Ratio huius est: quia actus omnis habet speciem in obiecto, actus autem humanus, seu moralis, speciem suam habet ab obiecto relato ad principium actuum humanorum, quod est ratio. Actus uero moralis tunc est malus, quando eius obiectum aliquod ordini rationis repugnans includit, sicut furari, quod est tollere aliena. Tunc uero actus secundum speciem indifferens erit, quando eius obiectum non includit aliquid pertinens ad ordinem rationis, sicut letare festum de terra, ire ad campos, & huiusmodi, quod de se non est consonum rectæ rationi, neque dissonum. Dixi, q. de*

De bonitate, & malitia actuum humanorum. 81

de se neque rationi consonum, neque dissonum est: quia fieri potest, ut aliunde consonus, aut dissonus sit rationi, sicut homo de se, nec est albus, nec niger, ceterum aliunde prædictis qualitatibus affici potest. Hoc idem tanquam certum, & exploratum affirmat D. Hieronymus in epistola quadam ad S. Augustinum; quæ inter Augustini epistolæ est 12. dicens, *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens, ambulare; capitis nubes purgamenta projicere, spiritus reuerentia uicere. Hoc nec bonum, nec malum est, si ne enim feceris, si ne non feceris, nec institum habebis, nec inuolutum.* Et inter articulos Iohannis Huius decimus sextus in ordine est; *Diviso immedata humanorum operum est, quod sunt, vel uirtuosæ, vel uitiôsæ: ut habetur in Bulla Martini V. quæ est prima eiusdem in ordine, qui articulus tanquam hæreticus in Concilio Constantiensi sessione 15. & a Martino V. damnatus est. Id quod intelligendum est de humanis operibus in specie.*

10 *Secundum est, Quamuis sit dictum est, actio moralis secundum rationem, quam fortitur ex solo obiecto absque circumstantiis, indifferens esse possit, habita tamen ratione obiecti cum omnibus circumstantiis finis, loci, & temporis, & huiusmodi, si a ratione deliberante procedat, in indiuiduo malus aut bonus erit, ut S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 5. & eius loci interpretes, Durandus 2. dist. 40. q. 1. nu. 6. Gregor. de Valentia, tom. 2. q. 1. 3. puncto 6. & alij communiter contra Scotum in 2. d. 7. q. vnicæ, art. & dist. 41. q. vnicæ, affirmant. Siquidem actus omnis in particulari a ratione deliberata procedens, vel ordinatur ad debitum finem cum debitis circumstantiis, vel non; non ordinatur, non est indifferens, sed fortitur bonitatem ex fine, si non ordinatur ad finem debitum, cum debitis circumstantiis, eo ipso est malus in indiuiduo, quia repugnat rationi rectæ, cuius est ordinare in finem debitum id, quod agitur; Siquidem dici non potest, ut recte docet Durandus, quod ordinatur ad finem indifferenter, quia impossibile est rationem boni non includi in ratione finis, ideoque talis finis vel erit verum bonum, & sic actus erit bonus, vel erit bonum apparens, & ita malus erit. Hoc ipsum ex illo testimonio Saluatoris communiter confirmant auctores, Matth. 12. *De omnibus otiosus, quod locuti fuerint bonum, reddent rationem, in die iudicii; otiosus autem actus est, qui caret bono ac debito fine, secundum illud S. Gregorij Homil. 6. in Euan. & lib. 7. Moral. cap. 25. Otiosum, inquit, est uerbum, quod aut uirtute restituitur, aut ratione indita necessitatis caret. Dixi, si procedat a ratione deliberante, actio enim quæ non procedit a ratione deliberante, sed a sola imaginatione, ut cum quis non animaduertens fricat barbam, vel mouet manum, aut lapidem, propriè loquendo, non est moralis, aut humanus, cum genus moris continetur totum relatione quadam ad rationem deliberatam, & consequenter q. est indifferens, quasi extra genus moralium actuum existens.**

11 *Circa hos autem actus procedentes ab imaginatione, & præuenientes deliberationem rationis, annotandum est ex Durando 4. dist. 41. q. 1. nu. 9. & Gregor. de Valentia ubi supra, aliquos actus tales esse, circa quos ratio debet esse periculis, ne infurgant, & tales sunt actus sensualitatis, seu appetitus sensitui, circa materiam peccati mortalis, & respectu talium actuum, quantumcunque deliberationem præueniant, potest ratio esse negligens in reprimendo, & peccare*

saltem venialiter; tales actus sunt quodam modo, id est, indirecte voluntarij, & morales, quia poterant, & debuerunt per rationem, & deliberationem præueniri; & impediri, & tales non sunt indifferentes in indiuiduo.

Alij verò sunt actus, circa quos ratio nullo modo tenetur esse periculis, quia scilicet obiecta talium scilicet dum se non sunt materia alicuius peccati mortalis, aut uenialis, ut leuare scissuram, uel fricare barbam, & tales actus, ut fr præuenientes, quos non tenetur ratio præuenire, sunt extra genus moris, & indifferentes ad bonum, & malum, in quibus exemplum posuit S. Thom. ubi supra.

12 *Tertius est. Cum sit in actionibus moralibus considerari possit bonitas, & malitia actus interioris, scilicet voluntatis, & exterioris actus, qui exterioris productionis, actus interior bonitatem suam primò & persè, hoc est, bonitatem suam specificam, & essentialem, primariam, & inuariabilem a solo obiecto habet, accidentariam autem a circumstantiis, si quidem bonitas, & malitia actus interioris, scilicet voluntatis, differunt specificè sunt, species autem actus ex obiecto sumitur, unde primò, & per se bonitas ab illo desumenda est, ex circumstantiis autem accidentaria, quædā bonitas, seu malitia illi peradditur, b. maximè a uerò fine. Actus uero exterior cum bonis, aut malis esse possit uel secundum genus suum licendum circumstantiis in ipso consideratis, ut dare elemosinam, scilicet uatis debitis circumstantiis, est bonum; uel in ordine ad finem, ut dare elemosinam propter unam gloriam, dicitur esse malum; illa quidem bonitas, aut malitia, quæ est secundum ordinem ad finem, tota dependet a voluntate, in qua prius inuenitur, & ex qua derivatur ad actum exteriorē; siquidem mediante actu interiori, actus exterior tendit in finem; voluntatis est enim respicere finem) illa autem, quæ ex debita materia, & circumstantiis est, ex ordinatione rationis dependet, quæ prior est, quam bonitas actus uoluntatis, adeo, ut & actus interior, ab exteriori, & e contra, exterior ab interiori, quo ad bonitatem, uel malitiam dependeat, ut v. g. actus exterior elemosinæ, & bonus est ex obiecto, & natura sua, & ut refertur in debitum finem, prior bonitas reperitur prius in illo actu exteriori, quam interiori, qui pro obiecto suo habet ipsum actum exteriorē, & ab eo tanquam ab obiecto pendet, proponitur enim voluntati a ratione, tanquam quoddam bonum apprehensum, & ordinatum per rationem, ideoque talis actus interior uoluntatis, scilicet uelle dare elemosinam, bonus est, quia est de tali exteriori actu bono; E contra uero, quia actus exterior ex se nec liber est, nec ad aliquem finem debitum refertur, sed hoc totum a voluntate procedit, hæc posterior bonitas ab actu interiori voluntatis, ad exteriorē deriuatur, ideo enim actus exterior elemosinæ ob gloriam Dei exhibitus, ex eo fine bonus est, quia intentio talis finis est bona.*

Quartum est. Cum bonum ex integra causa sit, malum autem ex quocunque singulari defectu, ad bonitatem actus requiritur, & uoluntas bona & obiectum bonum cum debitis circumstantiis, quorum si aliquid desit, actus malus erit, & hoc ex dictis manifestum est.

13 *Quintum est. Actus interiori uoluntatis, et actus exteriori, quamuis in genere nature sint diuersi, ex ipsis tamen unus solum in genere moris constituitur, ita ut interior exterioris forma sit, qui sane actus unus est, quando*

quando plures bonitates, vel malitias habet, aliquando vnam tantum. Vnde Nauarrus in Manuali, in præ-
lud. 9. num. 20. vers. 6. docet confessarium, & peniten-
tem circumspicere debere non solum an actus sit pec-
catum ratione sui obiecti tantum, sed etiam an tale sit
ratione alterius mali finis, vel malæ circumstantiæ,
vt v.g. furtum factum ad machandandum, ratione ob-
iecti, quatenus, scilicet, est cōtēctatio rei alienæ, est fur-
tum, ratione vero finis, quatenus, scilicet, sit ad ma-
chandandum, est peccatum luxuriæ, & si fieret ad enen-
dum gladium ad occidendum hominem, esset homici-
dium, & si fieret in loco sacro, esset sacrilegium. Et
elemosina facta pauperi propter Deum summè dile-
ctum, duplicem bonitatem habet, & quia subuenit
pauperi, & quia id refert in honorē Dei, & glo-
riam.

14 Sextum est. Bonitas ¶ aut malitia k quam habet actus
k exterior ex fine, eadem est cum bonitate, vel malitia
actus interioris circa finem, nihilque bonitatis aut
malitiæ, per se loquendo, actui interiori virtutis huius,
aut viti, circa eundem finem addit. Ratio huius est;
quia actus exterior non denominatur bonus bonitate
tali ex fine, nisi ab illa eadem bonitate, quæ est in
actu interiori voluntatis circa finem. Sicut medicina
non denominatur sana, nisi ab illa sanitate animalis,
ad quam habet ordinem. Vnde sicut in medicina non
est distincta sanitas ab animalis sanitate, a quo deno-
minatur sana; ita nec in actu exteriori, vt est bonus ex
fine, alia est distincta a bonitate eius actus in-
terioris, qui est circa finem. Dixi, ¶ Per se loquendo, quia
per accidens actus exterior actum interiorē melio-
rem, vel peiorem tripliciter reddere potest, vt expli-
cat S. Thom. 1. 2. q. 20. art. 4. Primo, secundum nu-
merum, vt si quis bonus, vel malus fine vult aliquid facere,
& tunc quidem non facit, postea vero, & vult, & fa-
cit, tunc enim dupliciter actus voluntatis, & est du-
plex bonus, vel duplex malus. Secundo, quantum ad
extensionem, vt cum quis vult aliquid facere bono fi-
ne, vel malo, & propter aliquid impedimentum desi-
stet, alius autem continuat motum voluntatis quousque
opus perficitur, tunc quanto voluntas diuturnior est
in bono, vel malo, tanto peior, aut melior est. Tercio,
secundum intensionem, sunt enim quidam actus exte-
riores qui inquantum sunt delectabiles, vel penosi, ap-
ti sunt intendere voluntatem, vel remittere, quanto
autem voluntas intensius tendit in bonum, vel malum,
tanto est melior, vel peior.

15 Septimum est. Bonitas, vel ¶ malitia quam habet ac-
tus exterior ex obiecto, & circumstantiis, alia est a
bonitate, vel malitia actus interioris circa finem, ad-
dique aliquid ad bonitatem, vel malitiam actus inte-
rioris, cuius l exterior est obiectum. Ratio est; quia
bonitas, & malitia hec non conueniunt actui exteriori per
bonitatem, & malitiam intentionis finis, sed secun-
dum se, neque actus in terior denominatur bonus a bo-
nitate actus exterioris, qui est propter finem, sed a suo
fine. In hoc tamen casu bonitas actus interioris redun-
dat in actum exteriorē, quatenus is est etiam bonus
ex fine, & bonitas actus exterioris redundat in actum
interiorem voluntatis, quatenus est illius obiectum.
Ex patet in eo, qui dat elemosinam ob honorē Dei,
i quo actu duplex est bonitas, & quia subuenit paupe-
ri, & quia id refert in honorē Dei, & bonitas unus
in alterius bonitatem redundat.

16 Octauum est. Ex bonitate, & ¶ malitia actuum hu-
manorum consequuntur quedam proprietates, &

attributa, de quibus S. Tho. 1. 2. q. 21. & illius loci in-
terpretes; Pet. Sotus loci 4. de actibus humanis; Greg.
de Valentia tom. 2. q. 10. disput. 2. & alij latius agunt.
Primo enim si actus bonus est, habet rationem quan-
dam rectitudinis, & dicitur Rectus; contra verò, si ma-
lus sit, dicitur Peccatum. Cum enim actus moraliter
bonus is sit, qui procedit, & diriguit in finem prout
recta ratio & lex æterna præscribit, actus ille dicitur
Rectus; contra vero, quando recedit ab ordine ratio-
nis humanæ, quæ est proxima regula, & ab ordine ra-
tionis seu legis æternæ, quæ est suprema regula boni-
tatis, erit malum, m et dicitur Peccatum. Secundo, Pecca-
tum vel rectum, si in his accidunt, quæ potestatem
actuum suorum non habent, aut non voluntariè operā-
tur, nec culpabilia, nec laudabilia sunt, in naturalibus
enim, & necessarijs, nec laus, nec vituperium reperit-
tur, Prout Philosophus 3. Ethic. c. 5. annotat, vbi uero
voluntarium est, ibi rectum, & laudabile, peccatum,
& vituperabile. In solis enim actibus voluntarijs,
laus est, & culpa, ex eo enim actus laudabilis, aut vitu-
perabilis, quod imputatur agenti; tunc autem impu-
tatur agenti, quando est in potestate agentis, vt agit
vel non agit, per voluntatem enim homo dominum
actus sui habet, bonus enim actus dicitur laudabilis
malus vero vituperabilis. Tercio, Has duas rationes cō-
sequuntur pena, & premium, seu quod actus sit merito-
rius, seu demeritorius; omnis enim actus bonus lauda-
bilis est et meritorius, seu dignus premio, sicut est contra-
arius omnis malus, & vituperabilis, & dignus est pe-
na, & demeritorius. Hæc autem ratio meriti, aut de-
meriti in humanis actibus non solum est in ordine ad
seipsum qui bonum, aut malum operatur, sed etiam in
ordine ad ipsum vniuersum. Quia enim quicquid a-
gimus boni quantumvis priuati, non solum nobis uti-
le est, sed vniuerso, cuius nos membra, & partes sumus
& ideo pena, vel premium se operantibus debetur
ab ipso vniuerso, sicut cum quis medicus, aut aduoca-
tus actiones suas in bonum, vel malum Ciuitatis, aut
Canonicus actum suum in bonum, vel malum totius
Collegij ordinat, debetur ei pena vel premium, pri-
mo quidem, & principaliter a tota Ciuitate, seu Colle-
gio, secundario vero a singulis Collegijs, vel Ciuitatis
partibus. Neque solum actus bonus, aut malus dignus
est premio, vel pena, sed ab ipso etiam Deo auctore
vniuersi, ratio postulat ut reddatur vniuersi iuxta
opera sua bona, vel mala. Quatenus enim ipse curam
vniuersi gerit, & actus bonus in eius honorem cedit,
& in eum tanquam in ultimum finem actio quæcun-
que bona tendit, ratio postulat, vt ab eo remuneretur,
Contra vero, quia actus malus in detrimentum quodā
modo totius vniuersi tendit, cuius curam præcipuam
gerit Deus, & per illum quodammodo subtrahitur
honor Deo, hoc ipso quod non refertur in illum, tan-
quam in ultimum finem, sicut deberet, dignus est non
solum, vt puniatur absolute, sed etiam ut a Deo ipso
puniat, unde est illud commune dictum, Deus sicut
nullum opus bonum relinquit irremuneratum, ita
nullum malum relinquit impunitum. Et Ecclesiæ ulti-
mo dicitur: Cuncta que sunt, adducet Deus in iudicium,
sive bonum, sive malum, vt propterea o ne bene meritis indu-
cendi sine peccatore; ad opera bona faciendā, & mala
fugiendā. Et de bonitate, & malitia actuum huma-
norum hæc tenet.

ADDITIONES.

b Sicut etiam Græcum vocabulum *ἦθος*, hac de re, ut Aristot. ipse initio lib. 2. Ethic. Moralis virtus *ἡθική* est, & affectu educe comparatur, unde etiam nomen habet, quod parum admodum a *ἦθος* est, quod est amore descriptum.

Præ Græcis Interpretes, est autem ad e, id est mos, & assuetudo operatio ipsa, *ἡθική* vero: verò, id est mores, qualitas, quæ ex operatione affectuose animæ, & rationis acquiritur, hoc est finis, & opus vero *ἡθική* anima vero nimirum ratione quidem per se destituta, quæ rationi tamen subijci, & obtemperare idonea est, *ἡθική*. Quæ posrema verba in Latino commentario desiderantur.

Hinc fortasse non improbi scriptores, quemadmodum, inquit, in virtute consideratur & internus habitus, & externa actio; sic etiam mores vel sunt externi, vel interni. Internos vocamus ipsos habitus, secundum quos quales dicuntur, bene scilicet, vel male morati; externi sunt veluti testes internorum.

Atque ut interni *ἦθος*, sic externi *ἡθική* distinctionis doctrina gratia appellari possent. Rursus quemadmodum, ex affectionibus proveniunt habitus; sic ex *ἡθική* proveniunt *ἦθος* erit igitur ut *ἡθική* ipsa assuetudo, & *ἦθος* vero mos ipsa assuetudine comparatur.

a Actionem humanam illam dici, *ἡθική* humana duplex est, una, quantum ad substantiam operis, id est illa actio, quæ competit uni, homini, quæ ac ceteris animantibus segiungitur. In qua quidem acceptione multas repetitur actiones humanas, siue potius hominis, quæ libera non sunt, ut prima intellectus, & voluntatis subiti motus, qui omnino ipsam voluntatem anteverunt.

Alteram actionū humanarum genus est, quæ motū agendi possunt in primis, quas videlicet homo exercet cū libertate, & deliberatione, & consultatione. Atque hæc proprie perhibentur actiones humane de quibus Philosophus Moralit. Ita B. Medina 1.2. q. 1. art. 1. versicul. Tandem exponendum, atque eundem in modum omnes se re reliqui Theologi.

Sed fortasse universa hæc res non incommode uno verbo expediri, atque absolvi posset; si dixerimus, humanam actionem, de qua in presentia, cum esse, quæ in hominis electione consistit, *ἡθική* inquit *ἡθική*. Inquit, Inquit, Moralit. lib. 1. cap. 1. in principio. D. Thom. loco proxime citato erradisse necessaria ad humanam actionem constituendā, Primo, quid conveniat homini quatenus homo est, secundo, quod homo dominus eius sit, tertio, quod ex libera voluntate ac proveniat.

Omnia hæc, atque alia ad rem presentem maxime accommodata complexurū una electio. Solis enim nobis, nō etiam brutis competit, *ἡθική* lib. 3. Ethic. comm. 2. De his est, quæ in nostrā potestate posita sunt. Ibid. comm. 7. *ἡθική* voluntas electionis affinis est, & quedam pars: etenim, ubi mens consultans affectione elegerit quippiā, voluntas, quæ est appetitio, ipsam consequitur; simulque cum ea incitatur, & sub Philosophus, atque eius Græci Interpretes, Quocirca præterea appetitus, & ratio dicitur causa efficiens electionis: atque hæc fuit intellectus, & cogitatione, *ἡθική* & *ἡθική* habet Aristot. nec sine morali habitu consistit, lib. 6. Ethic. cap. 2. comm. 5. & 6. ex quibus posremis verbis constat manifeste, cur quæ humana actio dicitur, Moralit. etiam perhibetur: quia scilicet electio, in qua tota cernitur actio humana, absque morali habitu non subsistit.

c Quid sit hæc bonitas moralis, & malitia, & in quo

consistat. Quæ hic ab Autore proponuntur, & à Theologo longe pluribus explicantur paucis etiam ex Aristotelis doctrina possunt absolvi; si dictum fuerit bonitatem, et malitiam moralem in bona, & mala electione potissimum sitam esse. Bona siquidem actio inquit, *ἡθική* lib. 6. Ethic. cap. 2. comm. 6. et quod item contrarium in actione est, nō existit sine intellectu, & cogitatione, & moribus, in quibus tribus paulo ante observatum fuit electionem collocatum esse. Tunc autem fuerit electio proba, & bona, quando fuerit facta ex virtute, quæ melius pectore anteponat. Nam cum electio appetitus sit consultatus, si bona sit, atque ex virtute, illud prorsus appetet, quod vere bonum consultatio esse collegerit; ut docet Interpretes Græci eodem cap. 2. comm. 3. in fin.

Duplicem autem virtutem bona electio postulat, præter scilicet, & virtutem moralem, quæ postior finem, proponit: prior autem ea exigitur, & per-agenda suspeditur, quæ illiusmodi fini assensuendo conducunt. Aristot. atque eius Interpretes Græci eodem lib. 6. in fin. ex quibus quæ sit prava electio non est difficile videre.

Præterea porro aut simpliciter, & absolute, aut secundum quid cūsumo est.

Absolute bona electio est, verbi gratia, temperantis, quippe quæ & prudentia simili, & morali virtute prædita sit. Et contra vero quia utique cūsumo virtutis deest tuetur, Intemperantis electio simpliciter mala existit. At vero continens, atque incontinens electio bona quidem habetur; sed non simpliciter, & alia in uno, atque in altero eventus.

Præterea cognoscit, & appetit quæ vere bona sunt. Sed semper cum conflictu perturbationis, aqua tandem aliquando alter superatur; alter autem victor discedit, ex quo incontinentis male, & continens vero bene actiones ire putantur; non omnino, sed propemodum ex parte diutius. Ambo virtute morali carent, necnon ut continens ad eam paulatim nitente atque accedit; ita Incontinens in singulis dies magis inde recedit.

Quæ omnia cum fiant singula pernicioli ratione bona, ex præscripto, mala autem contra præscriptum recte rationis, de qua initio libri primi dictum fuit, in hoc, paucioribus etiam universam hæc rem cōplectentes, recta licere & affirmare, omnem moraliam, siue humanarum actionum bonitatem, & malitiam consistere, id quod uno ore omnes etiam Theologi mutant; quidem, quod attinet ad rectam, rationem, atque ad actiones ex illius præceptis quæ editas non videtur disferre temperantia a continente quemadmodum, neque Incontinentis ab intemperante in posterioribus: nam in recta ratione aperte differunt, & siquidem in Intemperante corrupta est in Incontinente autem manet superflua *ἡθική* lib. 7. Ethicorum cap. 8. in fin. & cap. 9. comm. 6. ubi præterea & cap. 4. comm. 4. et c. 7. comm. 3. et seq. et cap. 10. de illorum electione.

Atque ex Theologiis illud etiam in hanc sententiam observari quamquam obiectum ideo rei exteriores quæ recta rationi, aut consentaneæ, aut dissimilantur sunt, dicantur humanis actionibus speciem tribuere, tamen formaliter malitia, aut bonitatem humanarum actionū rationem inesse in ipsismet actionibus, non autem in illarum obiectis, quippe quibus in obiectis illiusmodi bonitas, et malitia potius casualiter, et originaliter, ut in pomo, et medici na sanitas, reperiuntur. Bart. Mediu. 1.2. q. 18. art. 2. nec. Illud etiam non est præterendum, et seqq.

Neque illud omittendum, sed diligenter ad notandum, quod auctor innuit ex D. Thom. et alijs, obiecti, de quo hic verba sunt, quemadmodum et scientia aliusmodi subiecti, duas esse partes unam quam materialiter, alteram quam formaliter.

formale subiectum & obiectum vocantur, superius in re considerata, quatenus natura consistat; posterius in modo quo illa res consideratur, potissimum consilii habes exempla apud Authorem hic num. 4. & 7.

d Erit autem actus bonus secundum circumstantias. Hinc Aristoteles recte coarguit Stouos ex eo, quod defunctus virtutem absolute dicebat esse impossibilitatem, & quandam traugulitatem, non addebat, ut oportet, & quando oportet, & cetera, ad adiunguntur. Sic enim Philosophus circumstantias appellat lib. 2. Ethic. cap. 3. comm. 3.

Nam autem id efficiat in propria circumstantia, utrum natura persilicet, an vero in obiecti nino transientes ut Theologos contronerfua nerfuar. Eicemur nerus, ac probabilis uidetur, quando id prafiant, eas in obiecti formali natram migrare, non quod inquam, locus, & c. ens dat ipfa res, circa quam, ad eum per absurdum est: sed qua efficitur, merito recte rationis, quadam neli: forma; qua ab illius prafp. pio dicitur, aut ei dicitur si audiens; qua sine quasi forma omnibus circumstantiis peraeque communis est, ut constat ex Aristot. lib. 2. Ethic. cap. 3. com. 3. et cap. 6. com. 9. ubi eam defcribit per hac duo nerba: *ut dicitur, ut oportet, quod quidem argumentum, ut prateream, quae ab aliis in hanc rem afferuntur, apud me plurimif. Si plura desideras, legito Bartol. A. Med. lib. 1. 2. q. 18. artic. 2. & 3. & 4. Inft. Moral. lib. 1. q. cap. 3. & seqq. & Gregor. de Valent. tom. 2. diffut. 2. q. art. 2.*

c Neque solum ex dictis, sed etiam ex fine. Tribus modis, ut notat Greg. de Valent. tom. 2. diffut. 2. q. 1. 3. p. 2. *1. Versicul. sed ut hac assertio, finis consideratur. Primo, ut per se, tanquam obiectum terminat aliquem actum, quo pacto vocatur finis intrinsecus, secundo, ut acci dat aliquid actui, quo modo una ex circumstantiis esse dicitur. Tertio, ut peculiariter causa rationem obtinet, quae ab Aristotele hinc gratis consuevit appellari, & hoc tertio modo vult Gregorius finem habere in parte tractari. Quomodoque accipitur, illud exploratum est, Aristotelem plurimum finis deferre; quod attinet ad rem praesentem. Nam ut pratereamus illa, quae de communi rerum agendum fine, ut quo summum, atque optimum bonum humanum collocauit lib. 1. cap. 2. Ethic. atque hinc cognitionem magnam ad vitam recte traducendum momentum asserre, ac deinde voluntatem, quae in nobis maxime domi natur, ad finem referri, ab eoque in primis excitari, lib. 2. Ethic. cap. 2. comm. 6. & cap. 4. & 5. in princip. & alibi sepe. Philosophus statuit finem esse non solum principium rerum agendarum lib. 6. Ethic. capit. 5. comm. 12. & cap. 12. prope finem: atque etiam ipsarum actionum lib. 7. cap. 8. com. 3. sed etiam ipsarum actuum lib. 1. cap. 1. com. 5. & lib. 7. cap. 2. com. 7. & pluries alibi: perinde, ut nihil magis, quam finis ad actiones humanas, & morales pertineret.*

Quid quod si conseruatur enim obiecto, illi de Aristotele sententia praeferre uidetur, nam illi ab ipso lib. 2. Ethic. cap. 1. comm. 15. ut praecipua eorum, quae adiunguntur (sic Aristoteles appellat circumstantias eodem lib. 2. cap. 3. comm. 3. ut fuit paulo ante annotatum) utraque re censentur: tamen finis creptam obiecto actionis denominationem constitutionemque sibi suo iure nendicat.

Itaque est qui lucranda causa aduerfium committat, non eulder: sed auarus magis habendus est, lib. 5. Ethic. cap. 2. comm. 2. tum moderatur obiecto, tanquam regula quae admodum rari: illud aut remutendo, aut intendendo. In omnibus enim antecessit habibus, inquit Aristotel. libro 6. Ethic. cap. 1. comm. 2. moralibus uidetur, est qui dicitur, copus, ac finis, in quem respiciens is, qui ha-

bet rationem intendit, ac remittit. Cuius rei exempla habes ibidem ab interpretate uraco.

Postremo finis imminuat naturam, & ut obiecti, ut v.g. quod alias recte factum, & laude dignum est, aut turpe enadat, aut nullum meretur commendationem: ut qui ob nanam gloriam, aut ob aliquid in finem anorem, mulierulam, elargiuntur elemofinas. Ex contra quod per se turpe est, & detestandum, ob bonum finem efficitur commendandum. Interpret Graecus affert exemplum de adulterio commissio cum uxore Tyranni ab eo, qui ipsum tyrannum interficere confiluerat, atque ita patriam in libertatem uendicare: nec alio modo se ut persellunt animaduertit ab Aristot. cap. 6. comm. 9. lib. 5. cap. 10. comm. 2. lib. 7. cap. 7. comm. 2. & uidetur huiusmodi ab Aristot. cap. 6. comm. 9. ut ad oblationem circumstantia significat adulterium bonitatis admitti posse; Quod ut Ethico homini politico demus, certe nobis Christianis luce veritatis illustratis non est probandum ullo pacto, est enim adulterium eodem cum Aristotele ibidem auctore, per se malum: at huiusmodi mala non sunt inquam aduertenda, ut eneniat bona: ut omnes nouimus. De propofita Aristotelis sententia de fine legito, si uidetur, i. o. am. 2. 7. 1. institution. Moral. cap. 2. in fin. De fine alibi agit Aristot. in lib. 2. Physic. cap. 3. & lib. 5. Metaph. cap. 2. sed qua attulimus finem in praesentia habetur.

Quotum uero indifferentes secundum speciem. Non erat fortasse praetermittendum quartum membrum, quod ad humanorum actuum rationem, & in de qua per se, perfectam distributionem tradidit D. Thom. quodlibet. 4. ar. 5. ut scilicet praeter bonos, et malos, atque indifferentes existant etiam actus, qui cum ut ille ait, in malum sunt, tamen debitis circumstantiis nelti boni effici possunt: occidere hominum non est bonum, quasi per se peccandum, neque est malum absolute malum, cum iura tuenda gratia grassatorem liceat interficere.

Turro neque indifferentes esse per se perspicuum est, quod admodum sapere, & sonare malum, et bonitatis nelt, et circumstantia posse nelt, ut cum index, aut emi nultifet aliquem iuste, et publica nultitatis causa occidit. Id nelt detur fimpftrari ex Aristotele lib. 2. Ethic. cap. 6. comm. 9. ubi huiusmodi actiones vocat eas, quae simul atque nominantur impleatam prauitatem intelliguntur habere, et pro exemplo in medio ponit adulterium, furtum, et homicidium. De adulterio, quod ipse atque eius Graeci Interpreter arbitrat sunt aliqua posse bonitatis circumstantia, refutari, dictum est numero proxime precedente. Futurum uero licitum fieri in extrema necessitate nemo est qui ignoret. Actiones indifferentes agnoscit etiam Ifoocrates ad tota men sensu, sic enim in Archibado. Nihil rerum omnium praecise uel malum est, uel bonum: sed utriusque rebus, atque occafionibus naturae necesse est, enenias confimiles inde coplegi.

Ex consequenter est indifferentes, quasi extra genus moralium actuum existens. Turram nelt detur alii indifferentes in indiuiduo, atque in exercitio, quod attinet ad meritum, et demeritum: utraque aeterna, non lenis inter Theologos dubitatur neltur. De qua ita Bartol. A. Med. 1. 2. q. 18. art. 9. Versicul. est alia Dubitatio. Primum omne opus malum sine in homine peccatore sine in homine exiftente in gratia est demeritorium coram Deo: cum de peccato mortali id exploratissimum fit, de nemini non ite, idem tamen ad esse affirmandum, et de posterori, quando quidem de omnium sententia apud Deum peccatum nenia le aliqua sit parua dignum. Deinde opus moraliter bonum in homine exiftente extra gratiam est indifferens, quod neta aeterna meritum, et demeritum attingit. Et enim, cum

ita sit opus bonum, non est demeritorium; atque etiam meritorium eo pariter, cum praescriptur ab hominis gratia, & de charitate deserviens. Si dicitur vero, inquit Augustinus, omnes facultates inveniuntur in cibis pauperum. & traditur eis corpus meum, ita ut ardeam, charitate in autem non habuerit, nihil mihi prodest.

¶ Item non est opus bonum ex illis: nam in gratia est meritorium vite aeternae; quatenus qui iustificatur in initio, & deinceps in suis actionibus, eas, sequi in finem supernaturalis refert. Quae sententia ex quinque de se relatis hac de re maxime probatur Bartol. Medin. art. 9. citato versu. Quinque opinio, in fin.

b. **Maxime vero in fine.** Operantis, inquam, in fine, ut cum Theologus loquimur, & in omni operis circumstantia est; non autem a fine ipsius operis, qui cum sit proximum obiectum, huiusmodi actui peccatum tribuit; ut ex D. Thom. quasi secunda, de Malo. art. 4. a 9. dicitur de illis Vitiis, & recenset Barthol. Medin. 1. 2. quaest. 18. articulo quarto, versum ad quartum in fin.

Quid si actus plures fines habuerit? Bonitatem voluntatis ex utroque dimanare dicendum est: ex uno tanquam ab obiecto, & ex alio tanquam a fine; tamen si utrumque fuerit obiectum.

Quispiam vult pecuniam propter honorem. & honorem propter sibi congruas nuptias. Hic est bonitas, quae est ab obiecto, scilicet a pecunia, & alia a nuptiis; sed primae essentialis, secunda accidentalis; sic est exemplum Medin. 1. 2. quaest. 19. art. 2. in fin. quod tamen non videtur quadrare in omnem partem. Illud vero ab eodem inibi nucleatur.

Quod ad finem refertur, aut habet nuda appetitur ex se, aut non. Si quidem non habet, tunc bonitas eius bonitas finis plane confenda est: ut cum volo medicum propter sanitatem; atque ita eadem est bonitas obiecti, quae finis: quod si habet unde ex se sit expectandum, tunc bonitas obiecti differt a bonitate finis, cum eo, quod bonitas finis, nimirum operantis, sit accidentaria.

Ad interioris voluntatis, & actus exterioris. Vocabulo actus exterioris intelligitur hac in parte omnis actus moralis, qui non elicitur, sed tantum imperatur a voluntate.

Itaque etiam actus intellectus sic habendus est exterior ob hanc ipsam rationem, quod non a voluntate, sed ab ipso intellectu elicitur.

Is autem non ut omnis aliarum animarum potentiarum actus non secundum esse naturae, per se, atque absolute consideratur, sed quatenus ad voluntatem, ut imperantem refertur, ex quo moralis, & voluntarius appellatur.

¶ Namvero actus interioris nomine intelligunt Theologi in re proposita non tantum eos actus internos, qui versantur circa finem, & proprie pertinent ad voluntatem, aut tantum eos, qui sunt circa media, quos sibi electio vendicat, sed communiter omnem actum interioris, siue finem, siue media attingit.

Quare sequitur ut merito voluntatis imperantis, aut elicentis, non solum, ut iquit A. thor, possit esse plures actus in genere naturae, qui constitutur unum actum actum in genere moris, cuiuslibet sit finis, vel actus, qui cum adhibetur ad finem, aut hominem, loco cuius actus habetur: verum etiam e contra possit esse unus, atque idem actus in genere naturae, qui multiplex sit, & diversus in genere moris, ut cum quis incipit bo-

num naturam conservare bonae intentione, & finit malae. D. Thom. 1. 2. q. 25. art. 1. atque inibi Caiet. & Bartol. Medin. art. 3. versu, sed explicare. & Greg. 2. Valentin. 2. secundum, & spurcius. 2. quaest. 15. puncti primo, in princ.

Bonitas, aut milititia quam habet actus. Accipitur hic bonitas, & milititia non secundum earum communem rationem (sic enim non sit bonitas, & milititia in actu exteriori sit, distincta est ab omni bonitate, & milititia in actu interiori, atque e converso: quae ratio videtur & ipsi actus inter se cernuntur distincti) sed secundum rationem bonitatis, & milititia talem, huius, vel illius speciei virtutis, aut vitii; ut in specie significatur per determinata nomina virtutum, & vitiorum, ut exempli gratia iustitia, atque iniustitia.

Quae sane posterior bonitas, & milititia non omnis est distincta in utroque actu; sed interduum una, atque eadem perspicitur, in uno quidem formaliter in alia autem per extrinsecam denominationem.

Atque hoc passim dicimus primam bonitatem, vel militiam, quae sit naturae ex fine posteriori convenire actui exteriori, qui in interiori, qui in fine versatur; propterea quod actus exterior non est bonus ex fine nisi quatenus per alium interioris bonum refertur in finem; deinde si consideretur actus exterior, quatenus in esse moris est quidam effectus interioris actus, sic etiam bonitas actus exterioris simpliciter posterior putanda est bonitate actus interioris etiam illius, qui habet exterioritatem actum pro obiecto.

Ita siquidem pendet ab interiore, aut a causa efficienti. Notat Gregor. de Valent. loco proxime superius allegato puncti 3. ex Scot. Gregor. Ariminens. D. Thom. Riccard. & Durand. ut ipse eos interpretatur adversus Caietan.

Actus exterior est obiectum. Bonitas actus exterioris, in quo veluti in obiecto versatur actus interior, non additur ad huius bonitatem, veluti nova, & seorsum ab eiusmodi internis actus bonitate: sed tanquam alium, quendam modum fortis perfectiore in prius enim erat in potentia, mox in actu; atque in ipsa executione positum. Etenim actus internus, qui pro obiecto habet actum externum, denominatur bonus ab illa bonitate, quam fecundum specificam rationem obtinet ex se se externus. Gregor. de Valent. tom. 2. disp. 2. q. 15. p. 4. versu. Ad actum, ex Caietano.

Actus malus, & dicitur peccatum. Vult & Domin. Sotus, ut refert Medin. 1. 2. q. 2. art. 1. arbitrat sunt opus malum morale, & peccatum re sine illi in esse, atque idem valere: differre autem formaliter ratione quia superius est distinctum a quo regulatur, peccatum vero contra legem, & regulam. Itaque primum aucti, si nulla esset lex, & homo non haberet superiorem, & diceret mendacium, faceret quidem opus moraliter malum: sed non peccaret: quia ubi non est lex, neque praevincatio est Rom. 4.

Item ubi non adest superior nulla inobedientia culpa existit.

Deinde ob eandem rationem ex horum sententia non peccaret is, qui inuincibiliter ignorans Deum aut aliquam legem constitutam, mendacium diceret: opus autem moraliter malum tantum admitteret. Medina hac opinio non probatur & merito. rtesse. Ipsi consilio.

¶ Prout Philosophus 3. Ethic. c. 5. Eodem propius pertinet illud pernegatum D. Augustini, Peccatum adeo voluntarium, quod si non est voluntarium, quod

pecca-

Clavis Regiæ Sacerd. Lib II. Cap. V.

peccatum non est, neque vituperationem meretur. Multa alia eiusdem consimilia loca habes apud Medin. 1. 2. q. 1. ar. 2.

Vi propterea vehementer inducendi sint peccatores. Etiam quamquam existentem in peccato mortali opera non merentur vitam eternam, neque peccatorum remissionem; absolute tamen conducunt ad excusandam, atque effugiendam novam delicta; & ad aliquam mercedem temporalem consequendam; & quod caput est, ad peccatorum remissionem impetrandam per modum non quidem meriti, sed impetrationis, supplicationisque. De oratione, Publicanus domum abijt iustificatus, quia pie Deum orauerat, Propitius esto mihi peccatori. Ex quo illud præclarum D. Th. bon. 2. 2. q. 83. ar. 7. & 16. Peccator, si pro se, necessaria ad salutem, pie & perseveranter petat, infallibiliter exauditur.

De Ieiunio, Convertimini ad me in ieiunio, fletu, & planctu; quis si convertatur Dominus, & ignoret. Joel 2. de elemosina, Peccata tua elemosinis redime. Daniel 4. Beneficentia, & communiois nolite obliuisci: talibus enim hostis reconciliatur Deus. Hebr. 13. Atque in munusculum, Iamam, & munda estote, & subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam, & uenite, & arguite medicus Dominus, si fuerint peccata vestra, ut cocumam, quasi iuxta dealbabitur. Isaia 1. Barib. Ad edina 1. 2. q. 2. i. i. i. i.

De Peccati natura, eiusque differentijs essentialibus. Cap. V.

S Y M M A R I U M.

1 Mali nomen latius patet quam peccati, & in quo proprie consistat peccatum, eiusque nominis ratio.

2 Aliud debet ordinandi ad finem regula proxima est ratio humana, suprema lex æterna, & nu. 6.

3 Tres peccati definitiones proponuntur.

4 Quarta & optima, & communis assertur, & explicatur.

5 Definitio ab Augustino tradita perfecta est, explicans materiam & formalem rationem peccati contra Gregor. de Valentia.

6 Quicquid legem humanam positivam operatur, agit et contra divinam, utramque uideretur comprehendere lex æterna in definitione peccati.

7 Ad essentiam peccati duo præcipue requiruntur, unde duplex oritur genus peccati, Originale aut naturæ, Personale aut personæ.

Peccatorum personalem aliud aduale aliud habituale, & unde oritur hac essentialis differentia, nu. cod.

8 Primatio gratiæ, & dilectionis que post alium peccati mortaliter remanet, peccatum habituale mortale dicitur. Ratio peccati habitualis ex peccatis venialibus relinqui non potest, ibid.

9 Peccata specie distingui per diversa præcepta quibus aduerfantur, ut aliqui opinantur, regulariter, & ut plurimum non est verum.

10 Quando duplex erit peccati specie distincti transgredi duplicem legem unam aliquem alium prohibentem.

11 Regulas aliorum Authorum de aliis ab Authore adiuuantur, quibus uberior fit rei explicatio.

12 Occidere proximum non est nouum peccatum inobediens contra legem diuinam aut humanam; nec distinguitur a peccato hoc micidij quod erat in lege prohibiti, et quare.

In Religiosis cur peccatum duplex sit non exequi præceptum supererit.

13 Cur blasphemia, & uerba turpia in Ecclesia non sint in specie sacrilegij, cum tamen alius pollutionis, immo & coniugalij sit contra religionem.

14 Secunda regula traditur, & explicatur.

15 Resoluitur opinio Nauarri qui docet duplex esse peccatum non ieiunare in iugitia quod occurrat Quadragesima.

16 Vi peccata non distinguuntur specie regulariter ex diuersitate præceptorum, ita multo minus ex diuersitate penæ.

Distinguuntur peccata specie ex obiectis seu ex diuersitate obiectorum contrariorum diuersis uirtutibus. ibid.

Voniam intentio nostra est ea præcipue tradere, quæ ad instructionem Confessorij pertinent, post explicationem actuum humanorum in cõs, conuenienti ordine agenda est de peccatis, de quibus præcipue agitur in iudicio illo archano confessionis. Atqui ut ab ipso peccati nomine incipiamus sumamus aduertendum est ex S. Th. 1. 2. q. 2. 1. ar. 1. Peccati nomen nõ fit ita late patere, ac Mali uocabulũ, siquidẽ Mali in sua ampla significatione sumptũ, quæcumque defectu perfectionis que alicui rei debita est, significat: sicut econtra, bonum dicitur illud quod hæt oia quæ sibi conueniunt. Peccatum autem proprie consistit in actu, qui agitur propter aliquem finem, cum non habeat debitum ordinem ad finem illũ, debitus autem ordo ad finem secundũ aliquam regulam mensuratur: quidẽ regula proxima, in his quæ per uoluntatem aguntur, (& de quib. nunc agimus) est ratio humana, regula aut suprema est lex æterna; vñ sit, ut faciat actus uoluntarij hominis procedens in debitũ finem, secundũ ordinem rationis, & legis æternæ, rectus, & bonus est; ita econtra, actus uoluntarius, & humanus ab hac rectitudine deficiens, qui sit homini impedimento, quo minus ad ultimũ finem, & beatitudinẽ peruenire ualeat, Peccatum appellatur. Quæ notio nominis breuiter exposita, eius definitiones tradendæ sunt: variæ aut tardi solent, ut uidere est apud Magistrũ 2. disp. 3. 5. Alexan. de Ales. p. 2. q. 106. memb. 1. Bonau. Rich. & Scotasticos 2. disp. 35. S. Tho. 1. 2. q. 71. ar. 6. & Caiet. & Medibidem. Gregor. de Valentia. to. 2. disp. 6. q. 1. pun. 1. Iosephum Angles. in Florib. 2. Sent. in dist. 37. ar. 2. Raym. tit. de peccatis, cap. 1. Tabiena in uerbo peccatum, t. 1. in princ. S. Anton. 1. par. Summæ, tit. 6. c. 1. Nauar. in Manua. prælud. 7. nu. 5. Summam Coronam. p. 1. in prin. Pet. à Soto de actibus humanis, lect. 6. Sebast. Medicem p. 2. tit. 1. q. 1. & alios.

Prima est Peccatum, quod est præuicatio legis diuinæ, & castissimi inobedientia mandatorum, quæ est S. Ambrosij in lib. de Paradiso, cap. 8. & Magistri ubi supra, & colligitur ex 1. Ioan. 3. ubi dicitur. Peccatum est iniquitas. est enim iniquitas, seu deuitatio ab æquo, & recto, quod præscribitur per legem. Græce autem clarius hoc explicatur, quando dicitur, & quæritur ubi supra.

Secunda est. Peccatum est conuersio uoluntatis indebita ad bonum commutabile, relictio bono incommutabili seu æterni libera uoluntatis ab incommutabili bono, & conuersio ad bona commutabilia. Quæ colligitur ex S. Augustino. lib. 1. de lib. arbit. cap. 16. & lib. 2. cap. 19.

Tertia est, Peccatum est uoluntas retinendi, vel conseruendi id, quod iniustitia netat, & unde liberũ sit obis.

De pecc.

ner. Quæ est S. Augustini lib. de duabus animabus contra Manichæum. c. 11. & lib. 1. Retract. c. 15.

¶ *Quarta*, & Optima est S. Augustini lib. 22. contra Faustum Manichæum cap. 27. *Peccatum est dictum, vel factum, vel conceptum contra legem æternam.* Quæ definitio communiter ab omnibus, vt a S. Th. vbi supra, Gahr. 2. diffin. 4. 35. quæst. unica. artic. 1. Pet. Soto, Tabiena, Nauar, Medina, & alijs, quicquid contra eam obmurmuret Grego. de Valentia, loco citato, recipitur. Ideo autem S. Augustinus hæc tria *factum, dictum, & conceptum*, in eius definitione posuit, ut doceret homines his tribus præcipue modis peccare etenim non solum *facto*, sed etiam *dicto*, & *conceptu* citra *factum*, homines peccare; vt de malefactis vbique constat ex Scripturis; Quod uero uerbis etiã peccetur, declarat Christus Matth. 5. dicens: *Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit Consilio, qui autem dixerit fratri, reus erit gehennæ ignis.* De cordis concupiscentia, quod peccatum sit, clarè demonstrat nonum, & decimũ Decalogi præceptum. Et Apostolus Rom. 7. ait: *Sed peccatum nõ cognouimus, nisi per legem. Nam concupiscentiã nesciebã, (scilicet esse peccatum) nisi lex diceret, non concupisces, & Saluator Matth. 5. ait: Quicunque uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mactatus est in cor de suo.* Ex qua etiã definitione euidenter est, non solum actum exteriorẽ, sed etiam interiorẽ esse peccatum. Explicat etiã definitio prædicta totam rationem peccati, siquidem in actu humano, qui peccatum est, duo insunt, unus, quod est quasi materiale, id quod expressit illius in uerbis: *Dictum, factum, vel conceptum.* Alterum, quod est formale, id quod illis uerbis exprimitur, *contra legem æternam.*

¶ *Hic e contra Greg. de Valentia* constat, de fñitione hanc perfectã esse, & ex genere, & differentia constare, seu materiale, & formale rñem peccati & plica re, omne est peccati genus non solum commissiõis, sed Et omisõis, & negligentiã cõprehendere. Etenim, vt rectè S. Tho. 1. 2. q. 71. ar. 6. ad 1. annotauit, affirmatũ, & negatiõ ad idẽ genus redeuntur, sicut in Diuinis. genitum, & ingentũ, ad Relationem, vt ait S. Aug. lib. 5. de Trinit. & ideo pro eodem est accipiendum dictum, & non dictum, factum, & nõ factum; Qui. n. nõ facit, quod facere debet, videtur facere aduersus ea, quæ facere tenetur, iuxta ea quæ docet idẽ S. Tho. 1. 2. q. 71. ar. 5. ad tertium. Sic. n. peccatum est dictum blasphemie contra Deũ, eo quod est non dictũ laudis Dei, qđ Deum laudare tenetur; si. n. de Deo loqui uelit, Deum laudare tenetur, non blasphemare. Auius etiam ad congregandum pecunias, rapit alienum, & non dat suum quando tenetur: & gulosus ad satisfaciendum gulæ superflua comedit, & ieiunia vt superflua prætermittit.

¶ *Ad idẽ autem pro formali rñe peccati*, quod sit contra legem æternam. Cum. n. actio humana regula aliqua commensuranda sit, regula autem uoluntatis humane duplex, una propinqua, & homogenea, & ipsa ratio humana. alia uero sit regula prima, scilicet, lex æterna, quæ est quasi ratio Dei, eo ipso quod actus aliquis inordinatus est, ab hac regula deiciat, & consequenter peccatum est. Continet autem hæc particula utramq. legem diuinam scilicet, & positiuam, & naturalem, & etiam humanã. Qui enim contra legem humanam positiuam operatur, etiam contra legem diuinam agit; præcipue sc̃m legum humanarum obseruantiam. Est enim

lex Dei audire Apostolos, eorumque successores, & Episcopos, iuxta illud Saluatoris Luc. 10. *Qui nos audit, me audit, & qui nos spernit, me spernat. Et obedite præpositis ecclesiæ, & subiaceite eis.* Hebr. 13. Itẽ lex Dei est, non resistere potestati seculari. Roma. 13. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, qui aut resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Explicat etiã hæc particula auersionem a fine, sc. a Deo: Cũ enim lex æterna primo, & pẽsẽ, ac principaliter ordinat hominem ad finem ultimum, conuoluerit facit, vt bene se habeat circa ea, quæ sunt ad finem, & ideo in hoc quod dicitur peccatum esse cõtra legem æternam, explicat auersionem a fine, aliaque omnes auersiones, & deordinationes, Hæc autẽ auersio a Deo, seu a bono incommutabili, non est intelligenda secundũ locum passibus corporeis, sed secundũ spiritum affectibus mentis, sicut affectu homo fe unit amico, & ieiungit fe ab inimico, etiam si in eodem loco inmonis permaneat. Cõstat ergo quã rectè definitum sit peccatum, vt potẽ ea omnia conplectens, quæ ad rñem peccati ipẽtant, ad quam definitionem, reliquæ omnes facillè reduci possunt. Circa quam definitionem licet varia ac diuersa disputari possint, & soleant, quia tamen ea potius ad Theologiam Scholasticam, quam Moralem pertinet, conuoluto a nobis hoc in loco prætermittuntur.

¶ Quantum autẽ ad peccatorũ differentias attinet, & secundũ erat, qđ nobis in hoc capite explicandũ iulcepinus, annotandũ est, qđ sicut in peccato qđã tanquã essentialia, quẽdã uero tanquã accidentalia considerari possunt, ita et peccatorũ differentie qđã accidentales, quẽdã uero essentialis sunt. Ad essentialiã autẽ peccati, ut notat S. Th. 1. 2. q. 72. ar. 1. duo præcipue pertinet, unũ est, ut sit defectus uoluntarius; Alterũ est, ut sit defectus perfectiõis debite; Ex primo capite consequitur illa uulgata, & cõmunis differentia essentialis peccati, quod aliud sit peccatũ Nature, seu Originali; aliud peccatum Personæ, seu Personale. Originale peccatum illud est, quod uoluntate communi, & priuati patris, committit; quatenus enim uoluntas eius omnium censetur fuisse uoluntas, qui ab ipso eiuẽdem rationis naturam per carnalem generationem accipiunt, omnes in eo peccasse dicuntur, & peccatum originale contraxerunt, secundum illud Ro. 5. *Per unum hominẽ peccatum in hunc mundum intrauit.* & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit in quo omnes peccauerunt. Personale uero peccatum est, qđ propria uoluntate personæ committitur, iuxta illud Io. 8. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.*

¶ Ex secundo capite, quatenus, & peccatum dicit defectum perfectiõis debite inesse actui, nascitur alia differentia essentialis peccatorum personaliu, quoddam. n. dicitur *Abusuale* peccatum, quoddam uero *Habituale*, *Abusuale* est defectus perfectiõis actualis debite, iuxta illud, *Qui facit peccatum non est ex Deo* 1. Ioan. 3. *Habituale* autem est illud, per qđ transacto actu, peccator dicitur, & quod manet in homine, & est illud quod manet, & heget in anima per modum habitus, siquidem cũ actus prauus statim transeat, nihilominus tamen aliquid manet in anima, a quo homo dicitur uere peccator, & quod auferetur, & a quo homo mundatur per gratiam, sacramenta, & contritionem, unde Paul. 5. dicitur. *Et a peccato meo munda me:* constat autem transactũ fuisse actum homicidii, uel adulterii; de quo

Claui Regiæ Sacerd. Lib. II. Cap. VI.

prophtia ibi loquitur, & a quo mūdari petit. Et de hoc loquitur Eſa. c. 27. dicens: *Hic eſt omnis fructus ut auferatur peccatum,* & 3. loā. dicitur: *ſcitis quoniam in hoc ille apparuit, vt tollat peccata noſtra.* Et hæc quidē certa ſunt apud oēs, quaniſ nō ita inter ſe conueniant Theologi, vnde nā peccatum perſonale ſpecificam ſuam differentiam deſumat; quæ res quia non parum conducit ad cognitionem moralem, ſiquidē aliqui putant ſolum neceſſum eſſe ea conſideri, quæ differunt ſpecie, alij verō negant, idē breuiter a nobis explicanda eſt. Quia verō peccatū perſonale duplex eſt. vt diximus. *Habituale, & Actuale,* de utriſq; dicendum eſt. Quoad *habituale* igitur peccatum, ſeu quoad id quod manet in hoīe per modum habitus, tranſacto peccato actuali, ante omnia.

- 8 *Sciendum eſt.* Quod cum hominīs perfectio ſupernaturalis, omniumq; actionum humanarum, & affectionum finis ſit dilectio Dei, ut notat S. Th. 2. 2. q. 27. ar. 6. per quam ad ipſum Deum, ut ad finem ultimum ſupernaturalem ordinatur quem finem uiribus nature peruenire nequeat, Deus, qui *omnia ſuauiter diſponit* Sap. 8. hominibus formas quaſdam, & dona, quibus finem hūc conſequi poſſent, inſundit, gratia. ſ. & charitatem, quæ propterea quod hominī a Deo tanquam neceſſaria, & debita ad finem conſequendum conceſſa ſunt, & quaſi commendata, conſequenter ex intentione Diuina, & præcepto hominī in eſſe debent; Data. n. ab eo ſunt hominī, ut ea in ſe conſeruet, & ſalutē ſuā operetur. Hæc igitur perfectio gratiæ, & dilectionis, quæ hominī ex lege diuina debita eſt, cū per peccatum mortale tollatur, conſequenter eius priuatio quæ poſt actum peccati remanet, peccatum habituale conſtituit, ita ut peccatū habituale mortale priuatio, ſeu defectus gratiæ & charitatis debet in eſſe hominī propriē ſit, & deſiniri poſſit. *Etenim vt diximus, gratia, et charitas ita*

aſſi debita, & neceſſaria hominī ad beatitudinē conſequendam, ut et oportet cum illa ex hac uita excedere. Quæ etiam priuationes, ex diuerſis peccatis mortalib; prouenientes, et in eodē homine penes diuerſum ordinem, ad diuerſa ſui cauſa. 1. ad diuerſa peccata actualia, ex quibus procedunt, diſtinguuntur, prout ſimili quadam ratione S. Th. 1. 2. q. 88. ar. 1. ad 3. de diuerſis peccatorum maculis in eodē homine exiſtentib; declarat. *Ratio autem peccati habi-*

- tualis ſi perſonalis ex peccatis uenialib; reliſti, in priuatione cuiuſdam facultatis, ſiue habilitatis hoīs iuſti ad facilitē, & expeditū uſum, & ex ceteriū gratiæ, & charitatis conſiſtit. Quamuis. n. peccata uenialia charitatē & gratiam, aut amicitia Dei non tollant, nihilominus tñ eiūſdem gratiæ, & charitatis uſum minus promptum, & expeditū poſt ſe relinquunt.*

- 9 Quamquam autem ꝑ ad peccatum actualē mortale ſiue cōmiſſionis fuerit, ſiue omiſſionis, aliqui peccata diſtingui ſpecie putant, penes diuerſa præcepta, quib; quaſerantur, ita ut furtū v. g. & homicidiū ſpecie diſtingui uelint, qñ diuerſis præceptis aduerſantur. Hoc tñ vt recte notant S. Th. 1. 2. q. 72. ar. 6. ad 2. Caie. ibi dē, & Medina 1. 2. q. 71. ar. 1. & artic. 6. Greg. de Valent. to. 2. diſp. 6. q. 2. punc. 1. & alij cōmuniter, & regulariter, & ut plurimum non eſt uerum; Nam ſurtum contra legem diuinam, naturalem, & humanam eſt, & tamen qui furatur unum ſolum, non triplex peccatum committit. Et peccatum uſuræ, non ideo habet malitiam triplicis ſpeciei, quia præcepto humano, naturali, & diuino pro-

hibetur. Fieri et potest, ut diuerſa peccata vno præcepto aut diuerſis prohibeantur. Si. n. eſſet unum tñ præceptum ne quis iniuſtitiam faceret, adhuc homicidium, & adulteriū diuerſa ſpecie peccata eſſent. Et actus exterior, & interior eiūſdem ſpeciei ſunt, & tñ in Decalogo in diuerſis præceptis prohibentur.

Deinde Eccleſia facere non potest, quin non ieiunare, & non audire Miſſam, ſint diſtincta peccata, quamuis. n. facere potest per ſuam prohibitionem, quod ſit peccatū, ut tñ huiusmodi alterius ſpeciei ſit, hoc ali-

10 de expendendum eſt. *Dixi regulariter, ꝑ & ut plurimum,* peccata non diſtingui ſpecie, ex eo, quod ſunt contra diuerſa præcepta, quia aliqui duplex erit peccatū ſpecie et diſtinctū tranſgredi duplicē legē unū aliquē actū prohibentē, tunc. ſ. qñ lex aliqua particularis addita ſupra alteram legem, actum aliquem tranſferat ad aliā uirtutē, ut v. g. Religioſus ex lege iuſtitia tenetur reddere alienum, ꝑ accedat prælati præceptum, q. tranſfert actū ad uirtute obedientiæ, duplex erit peccatū non reddere alienū. Itē præceptum eſt legis naturalis, ut uirtutē dicamus, & non mentiamur, ſi ſuperueniat præceptum prælati in uirtute ſancitæ obedientiæ, ut non mentiaris, certē ſi mentiris, & peccas contra uirtutem ueritatis, & contra prælati obedientiā, & duplex eſt malitia, diuerſa ſpecie. Sic et tenetur religioſus ex uirtute caſtitaſ non fornicari, accedit præterea uotum, quod tranſfert actum in uirtutem religionis, & ita peccatum erit duplex, ſpecie diſtinctū, & neceſſario in confeſſione explicandum, maxime, qñ perſona pro religioſo non cognoviſcit, confeſſario. Ceterum, qñ præceptum non tranſfert actum ad aliam uirtutem peccans vnum ſolum committit peccatum, ut patet in homicidio, & furto, & uſura, & alijs homī, quæ multis legib; prohibentur. Quam doctrinam latius tradit Bartholom. Medina ubi ſupra, ubi affirmat peccata ſpecie diſſerre, ex eo, quod ſunt cōtra diuerſa præcepta diuerſarum uirtutum, (id quod certum eſt apud omnes) ceterū, an aliundē diuerſificari poſſint, non explicat, ſicut neq; Greg. de Valentia materiam hanc expoſuiſſe uidetur. Quia uero res ualde frequens eſt, & ſcitu neceſſaria, huic regulæ ab iſtis authoribus allatæ, duas alias apponemus; quæ rem hanc melius explicabunt.

- 11 *Prima ſit,* Peccata ꝑ non ſolū ſpecie differunt, qñ ſunt contra diuerſa præcepta diuerſarum uirtutum; ſed etiam, qñ ſunt contra diuerſa præcepta eiūſdem uirtutis ex diuerſo obiecto, & motiuo. *Quæ regula ꝑ probari, ꝑ & explicari poteſt* his exemplis. Nam v. g. Deus, quia prohibet furtū in Decalogo, ſub ea rōne & motiuo, ne quiſpiam uiolet iuſtitiam erga proximum, & lex ciuilib; & humana poſitiua, & lex naturalis ſub eadem ratione & motiuo prohibeat furtū, hæc diuerſa præcepta nō faciūt ut ſint diuerſa peccata furtū cōmiſſum contra has tres leges Diuinam, Naturale, & Humanā, ſed unū erit peccatū, & idē ceterum præceptum ex parte obiecti, & motiuo, & ex parte uirtutis, iuſtitia cui opponitur. Idemque de homicidio dicendū eſt, unū. n. & idem erit peccatum, etiam ſi tā lex Diuina, quā Naturalis, & Humana homicidiū uetāt, qñ hæc præcepta ex eodē motiuo iuſtitia ſeruntur, ita. n. uanaque lex iſtarum repōnit rem quā præcipit in materia iuſtitia. Qñ autem lex Diuina prohibet v. g. furtum ex uno motiuo, & lex humana v. g. Eccleſiaſtica, furtum prohibet rei ſacræ non ſolum ex prædicto motiuo iuſtitia erga pro-

primum, sed etiā ex motu religionis, hac ratione furti rei sacre, nō solum erit contra iustitiam, sed etiā contra religionem. Etenim lex Ecclesiastica ex diverso motu eandē materiā sub alia virtute constituit vnde in hoc pōtō iā noua inest contrarietas ad virtutē, & cōsequenter ad naturā rationālē, & distīctam rōnis, quæ regula est actiōum humanarū. Et idem dicendum est de peccato homicidij quod prohibetur lege Decalogi, & Civilī ex eodem motu iustitię, & tandem Ecclesiastica lege ex motu religionis.

- 12 Nec valet, q̄ aliqui dicunt esse hoc nouū peccatū inobediētię contra legem Diuinā, aut humanā positūam, &c. idere v. g. p̄ximū, & hoc peccatū distingui a peccato homicidij, q̄ orat in lege naturę, phibitū, quia præter malitiā homicidij tunc, videtur etiā alia malitiā inobediētię, iūq; in hoc consistit, ut aliquis non obseruet præceptum superioris. Respondetur, nō esse plura peccata; siquidem peccatum inobediētię nō est speciale in sola trāsgressiōe præcepti superioris, nisi fiat ex cōtēptu expressio superioris, & præcepti, sed trāsgressiō illa sine cōtēptu, est ratio quedam vniuersalis, quæ in omnib. peccatis reperitur, ut optimē tradit S. Th. a. 2. q. 104. ar. 2. ad primum, sicut eodē, nō est specialis virtus obediētię, quādo aliquis materialiter solum exequitur, q̄ p̄cipitur, aut illud etiā exequitur ex affectu alterius virtutis, ut temperatię, vel iustitię, sed tunc solum est specialis virtutis obediētię, q̄n quæ exequitur id q̄ p̄cipitur ex intentione expressa, quā a superiori p̄cipitur, & in hoc eodē id erat rōnem honestatis. In eo autem q̄ hēt uotum obediētię, ut in religiōis est duplex peccatum q̄n peccant cōtra præceptū, aut legem superioris, vñū est in materia, quæ p̄cipitur, v. g. tēperantię, aut alterius virtutis, alterū contra uirtutem religionis ex illo uoto, etiā si nō fiat, ex illa ex pressa intentione nō obediēdi. Ratio est, q̄ uotum obediētię habet p̄ materiā præceptū superioris, & uotū ex sua natura reponit uarietā in materia religionis, etiā simpliciter executionē eius q̄ p̄cipitur, & proinde permittere præceptū, erit cōtra religionē. Vnde sequitur, q̄ si præiūas aliqui sibi subdito p̄cipiat, ut hodie ieiunet, nō solum actū illū ieiunandi reponit in materia temperatię, (siquidē ieiunare, & abstinere pro se p̄stat ad materiam temperantię) sed etiā in materia religionis & obediētię, & cōsequenter nō ieiunans duplex peccatum committit, in temperantię, scilicet, & in obediētię, & utrumque cōfiteri tenetur.

- 13 Ex qua regula cōstat, quare ↑ uerba blasphemię, aut uerba turpia in Ecclesia nō fiat in specie sacrilegię, ut tamen actus pollutionis in ecclesia nō tātū sit cōtra castitatem, sed etiā contra religionē, Ratio inquam est: Quia peccatum pollutionis, & fornicationis, immo etiā, & actus coniugalīs in Ecclesia phibetur lege Ecclesiastica in reuerentiā loci, ipsoque iure statuitur, ut eo ipso loci, & litas amittatur, & Ecclesia reconciliatiōe indigeat, in quo fit iniuria loco sacro auctōrē sanctitatē consecrationis, & benedictionis; Hæc autē nō amittit uerbis, aut actibus turbis. Ideoq; nō fit particularis irruerētia loco sacro. Vnde in quacūq; lege aliqd p̄cipiēte, uel phibētē, attendi debet ratio motiua, ut exinde cognoscatur, utri id q̄ alias erat malū, & lege aliqua de nouo phibetur, in noua specie peccati constituitur, uel in eadem qua prius erat specie remaneat.

- 14 Secunda sit, Nō sunt plura peccata numero in eo-

dem actu contra eandem uirtutē, v. g. in ieiunio, aut alio opere, quando eadē materiā præcipitur multis præceptis ex eodē motu, & ratione eiuſdem obiecti, materię, circumſtantiarum. Dxi, respectu eiuſdem obiecti, & circumſtantiarum, quia per orōnem ad diuersas circumſtantijs, uel materijs, possunt esse plures numero malitię, in eodē actu distinctę, ut v. g. quis uno, & eodē actu plures occidit, uel eodē actu furatur, & alios ad furandum puocat. Hęc regula patet: q̄ eadē est ratio motiua in multis præceptis, & actus eudē, & prius habet respectū cōtrarietatis ad uirtutē ex uno, uel pluribus præceptis. Vnde duplex peccatū nō erit omissio audiendi Missam ad quam tenebatur ex duplici præcepto ex eodem tamē motu. Ratio est quia malitiā omissionis formaliter (ex multorū opinione) cōsistit in priuatione actus dubi. Ergo sicut unus tantū erat actus debitus, & unū bonitatis bonus, ita eodē omissio actus debiti, una tātū malitiā erit, una; repugnantiā ad uirtutē, & cōsequenter in eodem actu, uel in omissione respectu eiuſdem obiecti, & circumſtantię, una tantum erit malitiā & contrarietas ad uirtutē, quando præcepta nō sunt diuersa secundum speciem.

- 15 h. Ex hac regula refellitur opinio ↑ Nauarri in Mann. c. 11. n. 4. ubi respondens cuidam quæſtioni sibi propolita, docet duplex esse peccatū nō ieiunare in uigilijs, quæ occurrit in Quadagesima, uel in quatuor tēporib. annis, & iſſimans ex duplici præcepto, etic duplicē malitiā. Sed sine dubio fallitur ob rationē allatā, sicut etiā erat in eo, q̄ ait duplex esse peccatū nō audire Missam in die Dominico, quādo cōcurrat aliud festum, q̄ alijs esset in præcepto. Vnde ait nō satisfacere, qui cōfiteatur se non ieiunasse, aut non audiuisse Missam in uno die in quo ad id tenebatur ex præcepto, sed dicere debet se eo die ad id duobus diuersis præceptis obligatū fuisse. Quæ doctrina falsā est, sicut, & unda nēq̄ falsum est. Nec ualet, quod assert pro se Nauarrus, q̄ frater Franciscanus peccat duplici peccato, si nō ieiunet die ueneris, quādo alias ratione aliquius uigilię eo die concurrentis, ecclesię uniuersalis lege ieiunare tenetur, quasi unū esset peccatū contra propriam regulam; alterum uero contra præceptum Ecclesię. Respondetur, nēq̄ Gabr. Vasquez in 1. 2. to. 1. in q. 77. ar. 6. disp. 98. ca. 3. nu. 9. & 10. talem Religiosum duplex peccatum cōmittere non quidem solum numero distinctū cōtra uirtutem temperantię, ut contendit Nauarrus, sed specie; Quia obseruare tenetur propriā regulam nō solum ratione temperatię, ex præcepto religionis, (sic. n. peccaret solum unico peccato, & contra suam regulam, & contra legem ecclesię) sed etiā tenetur regulam obseruare ex uoto obediētię, & ita ex uirtute religionis; Immo in Nauarri opinione tria essent peccata, unum contra uotū obediētię, & alia duos, contra duo præcepta abſtinentię.

- 16 Deinde, sicut peccata ↑ nō distinguuntur specie regulariter ex diuersitate præceptorū, ut iam expositum est, ita multo minus distinguuntur specie ex diuersitate pœnæ ipsiſ constitutę, ut optinē docent S. Thom. 1. 2. q. 72. ar. 5. Caiet. & Molina ibidem. Siquidem i peccata eiuſdem speciei aliquando diuersis pœnis puniuntur, ut v. g. furtum mortale, & ueniale illud n. æterna, hęc pœna temporalis puniuntur; E contra uero peccata diuersę speciei nonnunquam pœnis similibus puniuntur, ut patet nō solum in pœna æterna, quæ pro diuersis specie peccatis in-

curritur, sed etiam in pena excommunicationis, quæ à iure Canonico infligitur pro diuersis peccatis in specie.
k Distinguitur k. q. i. ut peccata specie ex obiectis, seu ex diuersitate obiectorum contrariorum diuersis virtutibus, circa quæ committuntur. vt latius tradunt S. Thom. 1. 2. q. 72. art. 1. Caiet. & Medina ibi, & Grego. de Valentia tomo 2. disp. 6. q. 2. punct. 1. siquidem cum duo ad rationem peccati concurrat videlicet, actus voluntatis, & inordinatio a lege æterna, quorum primum per se intenditur a peccante, qui intendit talem actum voluntarium in tali materia exercere, secundum autem omnino per accidens se habet ad eius intentionem, innumquod; aut specificationem desumit secundum illud, quod est per se, & non secundum id, quod est per accidens; consequens est peccata specie distingui secundum obiecta, seu ex obiectis, quatenus bono rationis contrariantur, unde si quis vinum bibat alienum ex delectatione neintemperatus est, si ex avaritia, avarus si ut rapiat aliena, iniustus, quæ oia satis manifesta sunt ex doctrina in capitulis superioribus tradita; Cetera, quæ speculatiua potius quam practica sunt, omittimus.

A D D I T I O N E S.

- a** Peccati vocabulū quidā deducunt à pellicatu; nimis fortasse dixerit. Itaq. rectius si habeatur primigenium, sine dermatu à suo verbo. & quo presciat, quod optimi latinitatis. Auctores in eadē ferme significatione nisi sunt, quia nostri scriptores sacri; atq. ita, vt de alijs tacē. Admittere, recordari, & consiteri peccata, & Peccati potius dixerit. Cicero peccati cōmunit cū uitio, & culpa et opposuit officio. & Regē factus Theolog. distinguit à uitio, quod hoc tum in habitibus, tum alibi virtutū contrariis conuincitur; peccatum vero, & culpa in aliis duntaxat. Et quidem apud Iurisperitos sepe accipitur pro culpa. l. Herenn. 6. 3. in fin. §. de eiusd. & l. Titio 7. 1. ff. de condit. & demōstr. & apertus in l. Sibicam. 95. in fin. §. de solut. sed & sepius ab eisdem transferunt ad corpus animarum, atque et ad inanimata, ut ad parietes, & possessiones, de quib. aliis. Magis autem pertinere notū uidetur ad habitum, quam ad alium; ex quo lib. 7. Etic. c. 8. in princ. Arist. illud aque interitū, qui morbus continuus est, & perennans, S. Augustinus autē De perfectione Iustitiæ. 4. conuulsū tibi simile esse dicit; peccatum vero elandicationi. A culpa autē, quia hæc solum in aliis, morum, & rationis voluntarius, ac liber; quatenus à recta ipsa ratione desinit, posita est. Peccatum vero et in aliis, nature, & artium; vt ex Aristot. lib. 2. Physicor. context. 8. 2. quæritur ibi habeatur. Grego. de Valentia. tom. 2. disp. 6. q. 1. p. 1. in princ. & Azor. lib. 4. in princ. & Barbo. Medin. 1. 2. q. 7. artic. 1. Card. Bellarm. tom. 4. controuers. lib. 1. cap. 1. in princ.
- Differentia autem inter Peccatum, & malum possum notior esse, quam ut pluribus declarationem maiorem indigeat. Si quis tamen plura desideret, præter alios legat D. Duns Scotum De diuina. nomin. c. 4. & D. August. de fide ad Petri par. 2. c. 21. & lib. 2. de Genesi contra Manicheos c. 29. & contra epistol. fund. meum c. 33. & alibi. & Jo. Jo. de Damascen. lib. 4. Orthod. Fid. c. 21.
- b** Peccatum est transgressio legis diuine. In eandē rationem sed paulo cōuincit D. August. lib. 2. de consensu Evangelistarū. c. 4. Peccatum est transgressio legis, utraque descriptio expressa ex illa breuissima, sed maximè concinna Apostoli 1. cor. quæm & Auctor in medio ponit, ut patet in eia simplici est autē aīnā quasi cōtra legē,

sen adeo factū sine lege, vt eo loci aut venerabilis Beda. lex autē Græce vī quæ appellatur. Dicamus nos ex D. D. Ambrosio. & Augustino. amō legis transgressionem, aut uno verbo Transgressionem, quod speciatim illud 1. Thol. 1. 18. Transgredientes reputant omnes peccatores terre.

c Hic contra Grego. de Valen. Idem Greg. allata D. Augustini, & eōs consensu probata definitio nō utro dat, quod peccata habitualia maxime congruit. Ceterum facili respondere posset. Nam ut ipsemet Gregor. ait eodem loco, inueni peccati et secundum formalem rationem acceptum, primario quidem fuisse attributum significandis peccatis, quæ in ipso actu prauo consistunt. Quamobrem nullus uideatur reprehensionis locum: nam fortasse nō omne, sed quod maxime dicitur peccatum, hic fuerit definitio; tamen si et possemus asserere in hac definitione et peccata habitualia aliquo modo includere eo ipso, quod in ea potissimum obliuiscamur peccata in delectatione, a quo peccati habituale originem ducunt; hinc habet, ut in nostris animis inhaereat, & persistat. Aiqui habetis ex aliis cum gignatur, ut ex Aristot. exploratum est, hinc naturam, & non illarum signat, & refrant, plene necesse est.

d Additur autem pro formali ratione peccati. Id lucidissimum Card. Bellarm. to. 4. contr. 2. lib. 1. c. 1. uerbo. Porro, inculcetur, atq; explanatur, ut omnia, explicat hinc uerbo. Porro peccati rationem, atq; ideo ipsum formale peccati indicauit August. cū ait, contra legē, & tēter nam nec dicere uoluit, contra rationem, ut loquuntur Philoſophi, neq. contra legē Dei, ut loquitur S. Ambrosius lib. de Paradiso. ca. 8. neq. contra legem simpliciter, sed contra legem æternam, nimirum ut cōprehenderet omnes leges, & ipsam legum radicem siquidem omnis lex tum naturalis tum positua, & positua tum Dei, tum hominum ideo est lex, quia congruit cum lege æterna, quæ est ipsa Dei rō summa, ac perfectissima regula, nec est aliud quælibet alia lex, nisi adumbratio quedam, atq. participatio legis æternæ. Quæ de re infra suo loco.

Illud etiam ex eodē Card. Bellarm. animaduertendū, in eodem D. Augustini definitione uideri desiderari, quod in primis uim, & naturam peccati attingit, ipsam, inquam, uoluntarium, de quo ipsemet D. August. De uera religione c. 1. 4. Vici adeo, inquit, peccatum uoluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si nō sit uoluntarium, sed censet Bellarm. hanc temere fuisse ab Augustino prætermisum hoc loco uoluntarium, cū id ex alijs definitionibus partibus nullo ferè negotio colligi possit: quandoquidem non est propriè contra legē nisi id, quod uoluntarium est. Etenim lex propriè non datur nisi is, qui libere arbitrio sui pradii sunt. Hæc Bellarm. ex quibus positrema fortasse (sancti uiri pace distul sit) non uidentur coluere, cum is, quæ paulo ante ab eodē exponuntur de altera definitione peccati tradita alibi ab Augustino, Peccatum est transgressio legis.

Quæ definitio, inquit Bellarm. generalissima est, & conuenit in peccata omnia non solum morum, sed etiam nature, & artis. Attenit ex his, quæ natura committunt, quamplurimum non est propriè tribuenda.

e Ecce, ut diximus, Gratia, & charitas ita est debita. Non quidem immediate, sed mediatè: quatenus scilicet dimittis subterram salutem nostram operari, & ad Deum conuerti, & ad ipsum accedere, & facere quæ in diuina literis generatim præcipiuntur, in tuo finem, ut transiis quæ gratiam, & charitatem procuret.

Itaque etiam si charitas, & gratia non cadunt sub præceptum immediate: cum hæc dona non sint aliqui actus.

adus; & medietatem de cadunt, sic, ut intentio legis-
corum, utrumque Dei fuerit hominibus communiare ho-
minum odi dona, tanquam nec essentia, & debuit; quod satis
esse exilium dicitur, ut primario illorum intelligatur
hoc in parte esse peccatum habundantius mouet. Grego-
rius de Palatio ad verbum. tom. 3. diffinit. 6. q. 2. p. 1. uerget. k
Hinc sequitur.

f In priuatione cuiusdam facultatis. Moraliter tan-
quam huiusmodi facultas censeri debet habitus, sine
ideis quasi quidam habitus; cumque primum esse ali-
quod magis sit, & homini corruptus ad salutem co-
municabilem, atque ob id in bonum rationem eius primario exili-
tando potius mouet, & tunc peccatum in modum ha-
bitus consistit in multis, ut patet, atque in habitibus
ad exercenda cetera opera, unde influit per de nobis
nec peccator. Quod si physice consideretur, et si ac-
tus non est aliquis peccatorum habitus, sed censetur magis
in quodam ordine, & relatione bonum in se, & Deum
ut ad non rationem ut sit in ratione per peccatum huiusmo-
di inuoluntarius non impedit diuinam familiaritatem,
& multa amicitia, & similia, ut in ratione sit capax plu-
rimo, & maiorem utilitatem, & in se inuoluntarius
quibus ad expositum, & ferunt illud charitatis
exercitatio inflatur. Gregorius de Valentia. p. 1. notato
versicul. Quod vero.

g Quae regula & probari, & explicari potest. Tria
hac non videntur inter se coherere, nec ego ab eo toto
celo. Et enim diuersa obiecta quae in regula proponuntur,
eiusdem virtutis in probatione, atque explicatio non be-
neant. Primum si quidem expositur idem obiectum di-
uersarum legum: Deinde diuersa quidem obiecta, sed
diuersarum non solum legum sed etiam virtutum, atque
morum studio, atque aciori iudicio praeiudicio leuiter iudi-
candum relinquimus.

Quodam illatione offertur exemplum de voluntaria
pollutione, effusioque sanguinis ad regulam propositam
declarandum magis oppositum videri forsitan potuisset,
si recte fuerit expositum.

Qui ita lebesit ecclesiam, duplici scelere obstru-
itur, non contrarietatem, ut enim, quam sit; generatim,
lex naturalis vendicat, & quae sanctatur, religio enim non
esse violandam. In libro aduersus legem ecclesiasticam,
quae peculiari precepto deinceps, ecclesiam non esse eo po-
tulo polluerendam. Quocirca peccatum violentis ecclesiam
viroque modo speciale diuinitas potest; sed postea ore itri-
clius; quia admittitur contra & speciale virtutis religio-
nis vnumque, atque eiusdem virtutis particula ecclesiam
attingentis obiectum. Idem generatim contra religio-
nem peccat, & primatim contra immunitatem illarum,
qui ex tribus ex ecclesia conueniunt, & inuicem, atque a secu-
laris iustitiae immunitate gratia illo coeque. Legitur Ioan. 7. Ar. lib. 4. Titul. Moral. cap. 2. versicul.
Septimo queritur. Itaque inde x, qui reuocant extrahit ab
ecclesia per nunc, & contra ecclesia communitate, grane
sacrilegium committit. Quod quid? peccat praeterea et
contra ipsum reuocant, quoniam aliud obiectum influit com-
munitate: ut probatur habet opus. Franciscus Suarez.
de virtut. & statu Religion. lib. 3. cap. 1. versicul. 2. i. uo-
luntate superest.

h Ex hac regula refellitur Opinio Nauar. Idem ad-
uersus Nauarum sentit Ioan. 7. Ar. lib. 4. Titul. Moral.
cap. 2. versicul. sexto queritur, pluribus exemplis id ip-
sum ostendentibus in medio positum.

i Si quidem peccata eiusdem speciei. Vera, ac potissi-
ma ratio huius regulae, quae Caet. 1. 2. q. 7. 2. ar. 5. Gene-

ral: m. vocat, in eo posita est, quod pena in peccatis per
accidens est; itum quia est praeiudicium ipsi peccato
tunc quia peccatis extrinsecus indicant aliquando, ut
maius a iustitia indicant, atque, cetera deinceps, infligunt
teq. pro peccatorum ratione, & natura. D. T. h. eo d. arti. 5.

Distinguntur igitur peccata specie ex obiectis.
Vt haec maior negotio percipitur, in me moria red-
da est distributio super se tradita in obiecta in terale,
& formale: atque obseruandum ipsa obiecta formali-
ter primis huiusmodi peccatorum specificis distincti, iam accepta
referre oportet. Materialia autem obiecta diximus esse ip-
sas res, quae cadunt sub peccatis, quantum natura constituit
ta tales exilium, ut carnes, pisces, & cetera, mulier, formalia
autem haec eisdem res, quocirca contra rectam rationem praeter
penam adhibetur. Ex quo accidit, ut quae sunt diuersa in
genere natura, in obiectis differant in genere moris, quia res ip-
so in reperiuntur. Multa, diuersa, quod in obiectis occidit homi-
ni in regulatione, in truncatione, in locatione, &c. Lepidulo
atque, alijs in numeris, & tamen non tantummodo homi-
nium patitur. Contra natura, eademque, in re ex sui na-
tura diuersa, specie peccata possunt admitti in genere
moris, ut in re aliena per vim ablatum, & rapina,
Io. 7. Ar. lib. 4. Moral. lib. 4. cap. 2. versicul. Quarto queritur.

De differentijs accidentalibus peccato- rum. Cap. VI.

S Y M M A R I V M.

- 1 Accidentales peccatorum differentia, & conditiones enu-
merantur a nu. 1. usque ad 7. Quorum prima est pec-
cata omnia esse, ac Mortalia, per Venialia.
- 2 Alia sunt contra Deum, alia contra proximum, alia contra
seipsum, & quatenus sunt, sigillatim ostenduntur.
- 3 Peccatorum alia sunt in obiecto, alia in materia, alia in
actu.
- 4 Alia sunt coram Deo, alia coram hominibus, Quia in uno eod-
em peccato inueniri possunt.
- 5 Quaedam sunt Omnis, quaedam Commissionis, & quid
sint.
- 6 Quae Commissionis, & Omnis inter se differant specie, quae
item non explicatur.
- 7 Quando imputari debeat homini peccatum in ommissionis.
- 8 Communis opinio recentiorum proponitur, & distincti sub
sequenti bus numeris explicatur usque ad h. cap.
- 9 Quae Omnis sit voluntaria, quot conditiones sint necessariae,
& quanta sit omnis meriti proprietas formaliter, ibi.
- 10 Causam sufficientem ommissionis precepti culpabiliter praebent,
peccare censetur.
- 11 Quando alii est ipsa ommissio, non committitur novum
peccatum formaliter, sed solum materialiter.
- 12 Alius qui est in ommissionis, est non aliunde malus, eo
ipso tamen quod sit occasio, malus est, & peccatum.
- 13 Aliquando alius potest esse bonus ex precepto, qui propter
omissionem ulterius precepti non inuenitur esse malus.
Quo intelligendum sit quod nu. 1. praedicti, proponatur
sua Greg. de Palatio pro contra Anglos, & alios.
- 14 Refelluntur rationes pro sententia superius inducta.
- 15 Alius qui est causa in ommissionis, si aliunde malus non sit, licet
non sit formaliter peccatum in ommissionis, & tamen
reductum, & tamen numerum peccatorum in ommissione.
- 16 Omnis qui sit in seipsum, proprius peccatum non est, ut
falso docuit Aristoteles, & quare.
- 17 Quando quis dedit causam peccato, si autem quod inuenit
illam paratam causam quod dedit paratam malum su-
um non sit ad culpam non imputabitur.

Quoniam (vt e superioribus constat) distinctio, & differentia essentialis actus humani ex obiecto desumitur, in peccato autem non solum essentialia, sed et accidentalia quædam considerari possunt, consequens est, vt differentias & conditiones accidentales peccatorum explicemus, ex huius. n. re notitia, non parum confessarius in officio suo titubando adiuvabitur. Accidentales autem peccatorum differentia, & conditiones potissimum sunt istæ.

1. *Prima est, Quod peccata sunt omnia, aut sunt Mortalia, aut Venialia.* Dum. n. quis peccat, & Deum offendit ita, vt Deum quasi a se alienet. Mortaliter peccat dicitur, quia, si huiusmodi peccatum prius hominem gratia, & charitate, quæ est spiritualis vita alicui, & principium operandi utiliter & efficaciter ad uitam æternam consequendam, secundum illud 1. Jo. 4. *Qui non diligit manet in morte.* & Rom. 8. *Si secundum carnem vixeritis, mortemini.* Qñ autem quis peccat non ita grauius, ut Deum a se alienet, sed ita ita obicationem charitatis mutuet, & e. peditem ac promptum amicitia: usum inter Deum, & hominem præpedit, & enialiter peccat dicitur, De quib. peccatis intelligitur illud 1. Jo. 1. *Si dixerimus quoniam peccatis non habemus, ipsi nos seducimus.* ex S. Aug. lib. 3. cõt. duas opin. Pelag. c. 3. & 1. *lac. in sua epistola. c. 3. dicens. In multis. n. offendimus omnes.* ex eodem D. Aug. in Enchirid. c. 78. Quam differentiam peccatorum mortalium, & venialium accidentaliter esse S. Tho. 1. 2. q. 72. ar. 5. ea rōne in resp. ad primum, quod in eadem specie peccati contingat aliquem peccare mortaliter, & venialiter, ut accidit in furto rei parue, & magne; & motus primus in genere adulterij est peccatum veniale, & verbum otiosum, quod plerumque est veniale, potest esse mortale. Quæ tria falsa essent, si peccata mortalia & venialia, hoc ipso q. talia sunt, e. venialiter differrent. Plura de hac differentia inferius dicemus.

2. *Secunda distinctio seu differentia est accidentalitatis peccatorum.* Est, quod alia sunt contra Deum, alia contra proximum, alia contra ipsummet peccatorem. Illa proprie contra Deum sunt, quæ aduersantur uirtutibus, quarum scopus præcipue est Deus, cuiusmodi sunt virtutes Theologicæ, & Religio. Quæ uero iustitiæ, & alias uirtutes ad proximū pertinentes uiolant, dicuntur fieri contra proximū: Quæ uero uiolant rectitudinem earum uirtutum, quæ passionibus proprias moderantur, proprie contra ipsummet peccatorem esse dicuntur. Quam differentia declarat S. Tho. 1. 2. q. 72. ar. 4. ex triplici ordine qui debet esse i hoie. Etenim unus ordo & præcipuus est ille, quo homo dirigitur in Deum in illis actibus, qui excedunt rationem humanam, ut sunt ea quæ sunt fidei, & quæ soli Deo debentur, & qui in talib. peccat, contra Deum peccare censetur, vt infidelis, hæreticus, sacrilegus, & blasphemus. Alius est per cōparationem ad actus nostros, quorum mensura, & regula est rō, quæ dupliciter regulat hominem, uidelicet, in ordine ad seipsum, & per cōparationem ad proximum. Qui ergo peccat contra primum ordinē, d. peccat contra seipsum, vt gulosus, luxuriosus, prodigus, ebrius. Qui uero peccat contra ordinem rationis ad alium, tunc peccat contra proximum, sicut facit fur, & homicida, & ois iniustus, quia iniustus est proprie ad alterū. Quo est modo uirtutes ois his peccatis oppositæ distinguuntur, etenim uirtutibus Theologicis, aut dicitur, homo recte, & debite ordinatur ad Deū, fidē, sp̄s, & claritatem, & religionē, temperantia uero, & ferocitatem ad seipsum, iustitia uero ad proximum. Id quod propheta luculenter expressit his uerbis: *Ascendamus tibi quid dominus requirit a te, utique facere iudiciū, quantum ad seipsum, & diligere misericordiam,* quod pertinet ad proximum, & *solum ambulare iuxta Deum Deum,* quod pertinet ad Deum. Mich. 6. cuius etiā diuisionis peccata a meminit Beda in fine cap. 6. epistol. 1. ad Corinth.

3. *Tertia distinctio est, Quod tria peccata alia sunt Spiritualia, alia Carnalia, quia peccatorum distinctio nem affert S. Tho. 1. 2. q. 72. ar. 2. ex S. Greg. lib. 32. Moral. c. 31. circa medium, ubi ait, Quod septem capitaliū uiciorū quinq. sunt spiritualia, & duo carnalia. Illa dicuntur spiritualia, quæ cum in materia spiritali uersentur, delectationem tñ internam habent, hoc est, quæ sensu tñ interno percipiuntur, atque adeo ex propria ratione actu interno peraguntur, ut Superbia, Ira, &c. Carnalia uero peccata dicuntur illa, quæ in delectatione, & tactu corporali, sicut in materia sensibili perficiuntur, ut Gula, Luxuria, furturn, &c. Quæ differentia, sicut, & illa secundum, plane accidentalit est; quod. n. peccatum carnale, vel spirituale sit, aut contra Deum, proximum, aut seipsum, accidentale oino est ipsi peccato, quoniam mortaliter differentie istæ habent essentialit quæque differe: entia adiungunt. Nā quoduis peccatū spirituale differt et essentialiter a quouis camali, quatenus uersatur circa diuersam et essentialiter materiam in genere moris, & respiciat diuersæ uirtutis, vt consideranti est manifestū. Circa hanc triam, sicut diuisionē illud annotandū est, quod sensu dicit Apostolus 1. Cor. 6. *Omne peccatum quodcumq. fuerit bono esse extra corpus, qui aut fornicatur, in corpore suo peccat, quasi uelit solā fornicationē esse peccatū carnale.* Nā ut optime docet S. Th. ubi sup. ar. 2. ad 4. quia in peccato fornicationis alia ita feruit corpori, ut nihil aliud in ipso momento cogitare homini liceat, inerte d. hoc solū peccato contra corpus suū homo peccare dicitur, quouis et alia ratione hoc dici potest, quia pñiturum in hoc peccato iniuria particularis fit corpori, dñatur illo corpus ipsū inordinatē maculat.*

4. *Quarta distinctio est, quod tria peccata alia d. sit Cordis, aliud Operis, sit S. Th. 1. 2. q. 72. ar. 7. ex S. Hier. i. c. 34. Ezechielis, & Magistro in 2. d. 42. Ea dicuntur peccata Cordis, quæ uoluntate tñ concipiuntur, Ois uero, quæ uerbis et e. primum, Operis aut. quæ actione exteriori peraguntur. Circa quā distinctiōne illud annotandū in primis est, quædam peccata esse, quæ corde perficiuntur, & eodum manent, ut odium, hæresis, alia uero quæ ore eodum manent, ut cōtumelia, consultiū, detractio, tertio denique quædam peccata sunt, quæ opere perpetrantur, vt furturn, & homicidiū; & hæc quidem peccata licet specie inter se distinguantur, ut ait S. Th. 3. p. q. 90. art. 3. ad 1. hæc tamen differentia quatenus extrinseco quodam modo, & in communem refertur ad peccata Cordis, Operis, non est essent. alio per se, sed accidentalit, coniuncta semper cum essentiali, ut significat S. Tho. 1. 2. q. 72. ar. 7. ad tertium.*

Deinde etiam sciendū est, in uno eodumq. peccato hæc tria inueniri posse, ita ut unum sit quasi gradus dispositio, & preparatio ad alterum, vt q. 1. tra-

mundus ex hoc quod appetit vindictam, primo conturbatur in corde; secundo, prout in verba contumeliosa, & tertio procedit usque ad facta. Item, luxuriosus primo meditatur de fornicatione admittenda, secundo sollicitatur verbis mulierum, & tertio actum committit, quare omnia vnum peccatum perfectum reputantur. Quando autem quis solum turp cogitatione delectatur, nec ultra procedit, tunc solum peccatum cordis committit, qui vero solum impudica locutione delectatur, nec ultra se extendit, peccat peccato Oris. Si vero perpetrat, iam erit peccatum Operis, ut constat.

5. Quinta distinctio est, quod tria peccatorum quedam sunt Commisissio, quedam Omissio. Peccatum Commisissio, est defectus perfectionis debite inesse adui, quoniam quis circa materiam aliquam exerceo. Quoniam enim homo non semper tenetur secundum virtutem agere, supposito tamen quod quis operari velit circa materiam pertinentem ad hanc, vel illam virtutem, tenetur recte secundum virtutem operari, unde talis defectus dicitur peccatum Commisissio. Peccatum Omissio, est defectus voluntariis perfectionis actualis debite absolute. De peccato omissionis, intelligitur illud Iaco. 4. *Scienti bonum, et non facienti, eum tenetur, peccatum est illi.* De peccato vero omissionis ubique in Scripturis mentio fit, quoniam recentior peccata populi, unde Ecclesiastici cap. 48. de filiis Israel dicitur: *Quidam ipsorum fecerunt, quod placuit Deo, alii multa commiserunt peccata.* Hanc differentiam et peccatorum ponunt Orig. Ha. 5. in Iero. dicens: *Scio, et illam differentiam, que nonnullis sapientum usa est, quod de delicto quidem sit cum non facinus ea, que facere debemus peccata vera sit, cum committimus quod committere non debemus.* & S. Aug. q. 20. in Leu. & alij passim, ut S. Th. in 1. 2. q. 72. ac. 6. ubi docet peccatum commissiois, & omissionis materialiter quidem inter se differre specie, non aut formaliter. Vt autem breviter faciat consiliarius, quoniam commissio, & ommissio inter se differat, & quare non, hac duo addere statuiamus.

6. Primum est, commissio, & ommissio illa sola que se necessario concomitantur sunt eiusdem speciei, & de his solum exempla S. Th. ubi supra ponuntur, ut v. g. Non est leuitare, & comedere tempore indebito; Non resistere, & detinere alienum.

Secundum est, commissio, & commissio, que non necessario se concomitantur, differunt specie. Etenim diversa est ratio, & dissonantia ad rationem, non facere quod quis tenetur, & facere, quod tenebat non facere. Et aliud est peccatum non audire Missam suo tempore debito, aliud blasphemare contra Missam, aut alio modo illam irreuerenter tractare, & tri primum est omissionis, sed in vero commissiois. Et aliud est peccatum non amare Deum quoniam quis tenetur, & aliud Deum odio habere. Et de differentiis accidentalibus peccatorum hac pro confessorum instructioe sufficiant. Circa peccatum vero omissionis, quantum ad actiones morales attinet.

7. Dubium est, quoniam imputari debeat homini peccatum in omissionem, an quod re ipsa omittit preceptum, obtemperandum fuit, an vero quoniam data fuit causa omissionis, v. g. omittit quoniam audire Missam die Dominico, quoniam imputari ei debet hoc peccatum. Ratio difficultatis est: quia aliquando accidit, ut quis tempore, quo debuisset exequi preceptum, sit expers rationis, v. g. sit in somnis,

aut sit ebrius. In qua re tres sunt authorum sententiae.

Prima est Marfilij, 2. d. q. 2. 1. ar. 2. propositi. 3. c. 4. dicentis, tunc imputari peccatum, quoniam est tempus implendi preceptum, etiam si quis eo tempore careat visu rationis, ut si sit ebrius, aut dormiens, & citari solet ab authoribus S. Tho. pro hac opinione. 1. 2. q. 71. ar. 5. ad 3. ubi ait, solum pro eo tempore omissionem ab opere peccatum esse, pro quo preceptum affirmativum, cui ommissio contrariatur, obligat. & 2. 2. q. 79. ar. 3. ad 3. ubi ait, peccatum omissionis incipere imputari alicui ad culpam, quando est tempus operandi. Unde infert Marfilij fieri posse, ut quis cat dormitum sine sua culpa, & quod dormiens peccet, & perdat gratiam Dei, si tunc currat preceptum, ut v. g. si quis antequam cat cubitum, ita erat deditus studio, ut postea tempore, quo Missam audire debet, dormiat, hic non peccat non audiendo Missam, & tamen non peccavit studendo antequam dormiuit, neque postquam exicitus est a somno, quia iam perierit tempus audiendi Missam, & tamen peccavit mortaliter non audiendo Missam. Ergo peccavit dormiendo. Probari potest hac sententia ratione qua utitur S. Tho. in 1. 2. ubi supra, quia si quis abiens fore dormitum cum periculo non exurgendi ad audiendam Missam, casu aliquo exigitur a somno, & sic preceptum implet, uere talis non dicitur omissionis preceptum. Ergo, tunc de omittente, quoniam inlat tempus implendi preceptum, tempore quo dormit. Idem ubi dicitur Durand. 2. d. 35. q. 2. m. 9. ad primum, ubi ait, omissionem solum habere rationem culpe tempore quo preceptum affirmativum obligat.

Secunda est Alex. de Ales. 2. d. q. 7. memb. 7. Gab. 2. diff. 4. 1. q. uni. ar. 3. dub. 3. littera R. & Adriani in 4. 7. 3. de Eucharistia in secundum argumentum septimum, dicentium tunc solum esse peccatum omissionis, quod dat causa omissionis, & non postea, si quis tunc usu rationis careat. Unde non peccat quoniam dormit, nec quando est ebrius, licet omittat preceptum. Ratio est, quia tunc actus ille prior est solum voluntarius, non aut quando dormit, ut vero peccatum debet esse voluntarium.

8. Tertia est communis recentiorum, ut Bar. Melanct. 1. 2. q. 71. ar. 5. dub. 3. Iosephi Angles in Floribus 2. Sec. d. 37. q. 2. de essentialibus peccatis omissionis, distictul. 6. & 7. Greg. de Valentia, tomo 2. disp. 6. q. 1. puncto 4. dub. 3. Antonij de Corduba lib. 2. qq. 23. in fi. & Gabrielis Vasquez in 1. 2. dispo. 94. c. 2. quorum sententia ad hec dicta reuocari potest.

Primum est, ommissio precepti affirmativi obligantis ad faciendum quod precipit, uere est culpabilis, & peccatum, quando est voluntaria, & hoc certum est, & ab omnibus concessum.

Secundum est, ut ommissio sit voluntaria, & ad culpam imputetur tres conditiones sunt necessarie, iuxta ea que tradit S. Tho. 1. 2. q. 6. ar. 3. Prima est, quod quis possit; Secunda, q. teneat; Tertia, q. non faciat, ut v. g. si duo gladij se feriant, potenti illos componere cum magno suo damno, & periculo, & non faciat, non erit hec ommissio censenda voluntaria, quoniam non tenet eum tanto suo periculo; Neque ei culpa erit imputanda. Efficit tri voluntaria, & culpabilis iudicis, quia ei ex officio incumbit tales lites componere. Similiter uidenti homine esse carcere fugientem, quem poterat detinere, & non detinuit, talis ommissio non est voluntaria, quoniam non tenebat ex officio, sicut tenet carceris custos. Item ex eadem ab Ecclesia, & uo claudendi ostium,

cuius

malus, & sicut in vniuersum oēs occasiones mali dicuntur malæ, & vt tales amputandæ, sic etiam, & occasiones omisionis.

- 12 Illud vero annotandum ¶ in hac re est, posse aliquem actum esse bonum ex præcepto, qui propter omisionem alterius præcepti inde secutam, non incipiat esse malus, quia. Actus ille ex præcepto est maioris obligationis, & derogat secundo, vt si quis propter extremam necessitatem detineatur ne Missam audiat tempore debito; tunc enim actus ille qui est cā omisionis secundi præcepti, non est malus quia in tali euentu, nec omisio est mala, derogatur enim secundo præcepto a priori. Verum est ergo hoc textum nostrum vniuersaliter, quoties omisio præcepti imputatur ad peccatum. Dixi, hos oēs auctores id affirmare, quia actus ille est cā omisionis, quia Medina vbi supra, & Angles, volunt, qd si actus ille positius non fit cā omisionis, sed tū concomitans, tunc non erit malus, aut peccatus, si alias bonus erat; dant exemplum in eo, qui prius decreuit non audire Missam, & interim ne sit otiosus, studet, aut visitat in firmum, hæc opera, inquit, non sunt mala. *Ratio istorum est*: quia isti actus alias ex se boni sunt, & non sunt cā, vel occasio ipsius omisionis, ergo non sunt mali. Et qd melius est studere, qd esse otiosum eo tempore, vel aliquid mali facere, & qd talis actus potest esse impletus præcepti, recitare horas Canonicas. Hæc tamen opinio non rectè refellit alij, vt Grego. de Val. vbi supra, qd verè in hoc casu, cā omisionis non solū est illa voluntas omittendi præceptum, sed et ipsa operatio exterior, cui qd simul occupat ne possit adimplere præceptum, siquidem illa operatio exterior est natura sua incōpossibilis cō obseruatione præcepti, oīs aut actus incōpossibilis cō obseruatione præcepti, qd per se primo eligitur, est cā omisionis, & consequenter malus, est omisio ex alia cā simul consequatur, qd sufficiens esset, remoto actu incōpossibili, vt accidit in casu proposito. Nam, vt cā moralis censetur alicuius effectus, sufficit vt illa posita, & quasi primario electa, exinde sequatur effectus, etiam si simul ob aliam causam idē effectus sequatur, ut seq. posuit. Alioquin, vt explicatione Grego. de Val. sequeretur, casu quo duo hōes simul displosis bombardis alterum globulis trajicerent, neutrum illorum esse cām mortis vt patet; nam quocumq; illorum nō dispendiente bombardam, effectus i sequeretur.

- 13 Nec valent rōnes, quas afferunt; siquidem illa operatio, qd primario, & per se assumitur; & secundū se incōpossibilis est cum obseruatione præcepti, & tantum cā omisionis, & mala, est homo antea decreuisset non audire Missam, & non obseruare præceptum; & quamuis non ita malum sit omittere præceptum ratione operis alias boni, qd ratione operis mali, & otiosi, non tamen inde sequitur opus illud manere bonum, si vere fit cā omisionis; Aliæ vero actiones, qd per accidens coniunguntur cum illa prima, non sunt causa omisionis, & consequenter si alias essent bonæ ex obiectis, & circumstantijs, non sunt malæ ex circumstantijs. Exempli cā, si quis decreuit non audire Missam; & tempore quo audienda erat Missa, decreuit iter facere; hæc operatio est cā omisionis, & operatio mala, sed si interim quo iter facit, recitet horas, aut aliud bonum facit, illa operatio secundario sequens non erit mala, nec peccatum, cum concomitanter se habeat ad omisionē. Item, si quis decreuit domi manere, aut iacere in le-

cto propter frigus, aut pluuiam, aut alia de cā, tēpore quo audienda erat Missa, hæc operatio est cā omisionis, si uero interim studet, aut ulititer agrotat, aut horas Canonicas recitet, operationes istæ, qd concomitanter, & secundario se habent respectu omisionis, non erunt malæ, aut peccata propter omisionē. Quod si dicas hæc opera, quia efficiuntur tempore indebito, saltem esse mala propter hanc temporis indebiti circumstantiam: Respondetur, hæc temporis circumstantiam habere malitiam omnino per accidens respectu huius operationis, & ita ex illa nulla tali operationi malitia provenit.

- 14 *Septimum est*. Actus ¶ ille, qui est causa omisionis, si aliunde malus non sit licet non sit formaliter peccatum omisionis, reductiuè tamē peccatū omisionis est, & vnus numero peccatum cum ipsamet omisione. Ratio est: qd actus ille positius, v.g. voluntas non audiendi Missam, aut voluntas studendi tempore quo audienda est Missa, non alia ratione peccatum est, nisi *K* quia est causa omisionis. Ergo nō per aliam malitiam est peccatū, qd per malitiā omisionis. Vnde fit, ut satis fiat in confessione dicendo se omisisse Missam tempore quo tenebatur ex præcepto eam audire, absq; eo quod dicat se fluuile eo tempore, aut iter egisse. Etenim cā seu voluntas omittendi Missam non habet in hoc euentu aliam malitiam qd omisionis inquantum est cā illius, eodemq; modo se habet voluntas omittendi ad omisionem, sicut actus interior ad exteriorem: sicut ergo ab actu exteriori, in quo primo reperit malitia ex obiecto, & circumstantijs deriuatur eadem per analogiam, et proportionem ad interiorem, sic et ab omisione deriuatur eadem malitia ad voluntatem omittendi, unde unum, & idem peccatum est cum ipsa omisione, tam voluntas omittendi expresse, quam voluntas apponendi causam, & ipsamet etiam causa, ita scilicet, ut malitia omisionis primario, & per se reperitur in omisione, in actu vero secundario, & ab ipsa omisione in actum deriuata.

- 15 *Ostauum est*, ¶ omisio quæ fit in somnis propriè peccatum non est, ut falsò docuit Marsilius, & idem de alijs peccatis in somno, & ebrietate factis. *Ratio est*, quia ad rationem peccati requiritur rō voluntarij perfecti, peccatum n. adeo voluntarium est, vt si voluntarium non sit, peccatum non erit, ex S. Aug. lib. 3. de lib. arb. c. 18. At uero omisio in somnis, uel ebrietate, non ¶ est libera; Non enim ad peccatum sufficit quod proveniat a cā libera in principio posita, sed requiritur, ut actus semper maneat sub libera hominis potestate, vt patet, quia alias sequeretur, quod qui semel liberè uenenum alicui propinaret ad mortē, quod operatur per multos dies, sic propinans continuo per totum illud tempus peccaret siue in somno, siue in uigilia, quod est absurdum, sequi vero patet: quia operatio ueneni to oīlo tempore est libera in sua cā. Et simili ex cā sequeretur, quod qui nimium comedit, vel bibit, ex quo sequitur aliquod nocuumentum salutis, semper eliet in actu peccatū, quādiu nutritiua facultas operaretur circa cibum in detrimentū salutis, quod est absurdum. Deinde etiam si ad rationem peccati satis esset actionem illam esse liberam in causa sua, sequeretur aliquem posse simul esse in statu peccati mortalis, & in gratia, peccare, & iustificari, quod est absurdissimum; Sequela patet: Quia si quis postquam propinauit uenenum, aut emisit sanguinem, uel nimium bibit, &c. contrariè,

vere apud Deum iustificabitur, aut si quis postquam
se precipitauerit, adhuc in motu contritionis, in gra-
tia erit, & tamen tunc potest sequi in maiorem, in no-
cumentum salutis, ut diximus; vel saltem quia per
manet in gratia sine nouo peccato, & tamen erit et
in peccato, si fuisset contra prior voluntas, & inoe-
tas in causa. Ergo, ut sit peccatum, requiritur non solum
libertas, sed voluntas in causa, sed etiam, ut
actus semper inaneat, ubi libera potestas, quia liber-
tas cum non sit in propria in finem, aut in ebrietate,
in vere & proprie in finem non est peccatum. *2. a. in*
ratione Pauli. 4. d. 9. q. 3. a. 1. c. concl. 1. aut pollutionem,
aut homicidium in finem non est peccatum,
sed effectum peccati, eo quod tunc non est per actus
vires rationis, & *Sotus 4. d. 1. q. 1. a. 7.* talem idia-
tetur de pollutione in finem, eo eadem rationem
& citat Jo. Maiorem, & de pollutione id docet contra
Masilium Medina 1. q. 7. a. 5. opinionem
prima, & Gabr. 2. d. 4. q. 4. vult, a. 2. c. concl. 2.
tans etiam Gulielmum Ochamum quod ubi 1. q. 2. o.
docet postea quem postquam se precipitauerit de se,
penitente, & iustificari, eo quod licet causa voluntaria
et esset, tamen quia post penitentiam non est ei volun-
taria mors, non est imputabilis in peccatum. At
vero in finem incurrere quis potest, eo quod rationem
restituend, censuras, & irregularitatem, ob homici-
dium non finem, aut ebrietate facium, ratione vo-
luntarij in causa finem quod iustus est idia incurrere
de voluntarium in principio; maxime cum Ecclesia
non nisi deest terminus, nec, nullus tamen proprie in
finem gratiam amittere potest, quia gratia non nisi
per peccatum amitti potest, peccatum autem non est
nisi ubi libera est potestas, quia non est in finem, aut
in ebrietate, & ideo actus in finem factus, non im-
putatur homini nisi quatenus voluntarius era. si sua
causa, id quod etiam iustus mani esse docet Bartho.
Medina ubi supra, dub. 3. concl. 5. & in respon. ad
primam, & Paulianum loco proxime allato.

16 **Nomen est.** Quando aliquis dedit causam peccato, si antequam enunciet illi premitteat cause, quã dedit patrandi nialium futurum, fibi ad culpam non imputabitur. S. c. ex p. re. f. ioseph Angles in Florib. 1. Sen. d. 37. q. 3. de essentiali iure peccati omilitionis. dub. 3. difficul. 7. Sotus 4. dist. 1. 2. q. 1. 1. 7. propo. n. 2. vers. Hinc n. fit Barb. Medina 1. 2. q. 19. art. 5. dub. 3. post cõcl. 5. v. 7. g. si ex cogitatione libidinis in vigilia, vel sleepine contingit, in fomnis oritur ne cuncta pollutio, si antequam fixum capiat cum delectati premitteat, futura pollutio in fomnis ei nõ imputabitur. Ratio est quia illa pollutio iam nec est voluntaria in secum fit in fomnis, nec in causa sua, tum iam sit nolita, & per penitentiam remissa. Et qui venenum alicui propinat ad mortem, si anteq̃ morietur, poeniteret, non ei imputabitur nisi se secuta, quamvis si clerico venenum illud propinasset, ex morte secuta, quoad Ecclesiam, just non indicat de occultis, pro excommunicato habereat, & etiã pro irregulari censendus erit. Et si qui i. voluntarie præcipitem daret, si in præcipitio poeniteret, quoad Deum a peccato excusaret, ex Gabrielis, & alijs, ubi supra.

*cari posse ea peccati; quæ ratio in Spiritum Sanctum pe-
catis inter appellantur quibus, si licet agatur contra di-
minutionem gratiam, & spiritualia remedia, & auxilia ad evitan-
dum peccata.*

Propter quod huiusmodi peccata, quæ in spiritum sanctum dicuntur, per se non sunt essentialiter diuersa ab alijs peccatis, quæ aduersantur certis quibusdam virtutibus, & temperantibus. Et sic. Ita Grego. legno et. am. locum. 4. 7. lib. q. 1. in. Moral. c. 3. in fin. Ex quo obfer- uari uult peccatum, quod contra spiritum sanctum in proximi deliquit, esse quidem contra spiritum, non tamen specia- liter, & directè, sed generale ratione, quia dicitur pec- catum contra Deum committi, atque ex altera parte, quicquid periculis contra nosmetipsos, vel contra pro- ximum, & contra Deum speciale peccatum esse possit, non facit et finis contra spiritum speciale esse, & contra Deum peccatum, sed; offendit contra Deum.

D. Unde etiam incitum est, in uno eodemque peccato. *Quia* nonne eiusmodi distributio nec accidentalis perit, nec auctore. Causata tractatur a D. Thoma 1. 2. q. 72. art. 7. unde eam Auctor desumpsit. Sic ut, per se effectus non est, neque effectus vel ad minus habet, sed est potius diuisio totius integralis in suas partes, ut notat Gregor. de Valen. 2. d. p. 6. q. 2. p. 2. uerbi. *hac* autem differentia. Quobis siquidem modis huiusmodi peccati possunt considerari: uno per modum simplicis profectus, et progressus ab uno ad aliud: ut peccatum in eo, qui nulli formicari, et uerbis inuitat, aique aliis formicari; et tunc, opus aggreditur. Hic non tres alios existit, qui in esse morali, ut per se perspicuum est, non distinguuntur specie, ad unum quod totum integrale confidendum concurrunt: quandoquid duo primi iuxta quod preparatus ad tertium, et perire nunt. A tertio modo quadam terminum intermedium esse, quatenus in singulis aliis peccator ex sua intentione separatum in se insit, ut canit 1. in eo, qui consensit delectationi cogitandi aduheret, et uerba proferat ad aliud per uocantes, per se tamen delectabilia pronuntians: sic, distinguuntur huiusmodi peccata a peccato ad uerbum, per in ipso opere perfectum; quatenus, ut modo diximus, per eandem intentionem in singulis immoratur. Auct. 1. 2. q. 72. art. 7. Ex quo praterea obijciunt, exposita peccata multo magis differre, si considerentur, quatenus singula in singulis suis subiectis consumuntur. Ita siquidem in specie peccatis distinguuntur, cum modis eisdem Haresis in corde uiuunt, et de trahit in ore alterius, qui absque alio opere per se peccata exsolvunt. Item fere duo et Ioann. Azor. lib. 4. Moral. in q. 4. in prim. Vi praterea in sequentibus longis distributionibus docet, hic memorata peccata singula suo in genere specie multiplicari et obediunt de his, que cogitatione sermoneque, et plerumque sunt: et de his, que de facio obediunt, et de uariis suis bonis surripimus, Atque si qui multum in Deum simus, et in duodecim Apostolos inferat. Atque hac de causa quia scilicet et huiusmodi peccati, qui reliqua quousque distinguuntur ex obiectis, Azor diffinit a Noma. Moral. 6. num. 18. asseruit si quis in ea occidere causam cum animarum eius finalis, esse non tot hominum, quos sunt homines occidendi, sed tantum duos, quos ex parte Causa, alterum uero ex parte eius finalis, que de se tenet. Nemo enim pro sua persona diuinitatem habetur. Exempla ad opera peccata pertinentia paulo ante sunt allata; et quod unicuique per se obuia sunt. Illud quod, non uidetur preterendum, quod in uia uidet Azor. Ver. Quarto quare ex probabiliori sententia, peccata multata in interna multo amplius et temporis interruptione non absoluit, sed in

ADDITIONES.

^a Ad secundam hanc partitionem Grego. de Val. tom. 2. dispo. 6. q. 2. p. 114. l. 2. versum neque dicitur. p. 114. t. 10.

sunt per contrariam voluntatem interrupta.

- c Non ieiunare, & comedere tempore indebito. Hac D.T. bom. exempli inquit Azor lib. 4. Moral. Infi. c. 3. in princ. id quod nunc uidetur concludere quia ieiunij preceptum, quatenus uoce uideatur in affirmatione consistere, sensu tamen negationem continet. nam ieiunium seruare nihil aliud est, nisi, Non comedere. atque idcirco in comedendo uiolatio precepti cernitur. quod quidem cum in affirmatione consistat, peccatum aduersus illud commissum habendum est. (consimiliter preceptum restituendi uoce quidem affirmatum est, sed sententia negatum: quod est alienum non retinere: proindeque qui non restituit, commissum peccatum potius admittit, quia retinet alienum; atque ita labefacta precepti negatione conceptum, ne alienum retineat. Ex quibus infert Azor, peccata commissiois, uel omissionis, si ueritalia sint posse et distingu in eadem materia subiecta. Quod sane perlibenter conceditur. Primum si sub diuersa ratione formali considerentur; ut docet Bar. Me. 1. 2. q. 7. 2. ar. 6. Per tertium documentum; & attingit hic Author. Etenim qui occidit hominem peccat iniustitiam peccatum, qui aut ex eo quod non parit pauperem, quem senebatur passere finem in causis, si fame periret, homicidium quidem itidem committere perhibetur; peccatum uidelicet charitatis, non aut iniustitiae repugnans. quandoquidem ille alere pauperem non tenebatur ex iniustitia, sed ex charitate. Deinde uero si peccatum commissiois materialiter ad eum sensum consideratur; ut scilicet habet actum positum morale, scilicet commissio, & ommissio differunt plusquam specie, etiam in genere moris, cum hac quiddam positum, illa uero quiddam priuatiui existat. & ommissio quidam merus defectus sit, commissio aut uere actus a ratione, & uoluntate profectus. Greg. de Val. to. 2. d. 6. q. 2. p. 2. vers. Quarto intelligitur. & seq.

Ex eodem Greg. ibid. Ver. Quod tamen obseruandum, quod inquit Author numero proxime superiore, peccatum commissiois esse defectum perfectionis debita inesse actus, quem quis circa materiam aliquam exercet, supposito quod quis uelit operari circa eam materiam; suppletendum esse, ex eo quod modo morali maxime proprio operetur. Is autem modus consistit in eo, ut homo non solum utatur ratione in operando, sed utatur etiam pertinentem, ut loquitur Grego. ad ultimum finem, quatenus habet hunc finem praestitutum a Deo. Id quod est commune quiddam actionibus bonis, quam malis. Nam ut reg. conueniunt in hoc, quod retinent quendam ordinem ad ultimum finem; cum eo tamen differunt, quod bonae ad eum relate, illo nos deducant, prauae autem nos inde auertant, & impediunt, quod minus eo perueniamus. Legito ipsum Gregor. hac de re quadam alia accurate, ut solet, & subtiliter disputantem.

- e Ommissio non est uoluntaria. Ponatur, quod facile fieri potest, hunc secum dicere, Volo non claudere, aut nolo claudere; certe quidem tunc ommissio erit uoluntaria, propterea quia procedit a uoluntate. & tamen ex eo quod non tenetur qui est defectus unius ex tribus conditionibus necessariis ad efficiendam omissionem uoluntariam; ex D.T. bom. doctrina dicimus esse uoluntariam, quae est aperta contradictio. Bart. Med. ar. 5. citato. Versic. Ad hac magnopere laborat in propofita dubitatione diluenda. Etenim non acquiescens dubius primo loco allatis ad eam solutionibus, hac ferre ad id; Certe si D.T. attendente legatur, non inuenietur affirmari, illas omissiones esse uoluntarias; sed effectum inde subsecutum non esse uoluntarium respectu omittentis, ueluti cum non claudo ostium, quod non teneo claudere, subsequitur furtum, quod qui-

dem furtum non est mihi uoluntarium peccatum. Neque, hic ualeat illa argumentandi formula, Quicumque uult antecedere, uult etiam consequi. sed is uult non claudere ostium, ex quo sequitur furtum, ergo uult huiusmodi furtum. Consecutio nulla est. Etenim furtum non sequitur ex opere, uel omissione non claudendi ostium, sed ex alterius malitia, quam ego cauere minime teneo.

Talis uere non censetur peccare. Multo magis si ubi dederit omissionis causam, per se ipsum penitentiam agat, & actum preceptum in tempore exequatur. Verum quomodo nam modo peccat, qui omissionis causam praebeat? Inchoate, inquit Gregor. de Valen. tom. 2. dif. 6. q. 1. pun. 4. inquit, quatenus is existimatur eo ipso uelle mox omittere. Reuera tamen qui omissionis causam dat est proprie non nisi per commissionem peccat. quod quidem commissiois peccatum non est peccatum distinctum ab ipso omissionis peccato, quod posita proprie, & complete admittitur adueniente tempore, quod inflat preceptum. Itaque unum tantum, non autem duo hic censenda sunt inesse peccata: quemadmodum in homicidio, quod quis inchoate admittit, quando de eo faciendo cogitat, complete autem, quando ad opus procedit, & interficit uel ipsa quod inquit Author nu. 10. non esse nouum peccatum formaliter.

- g Ratio est. Paucis comprehensam, sed per elegantem confirmationem adiungit Grego. de Valen. tom. 2. dif. 6. q. 4. Versicul. Respondeo. Nam si actus, inquit, mens esset proxima causa peccati, ex hoc ipso peccatum esset, ergo a fortiori si mihi sit causa peccati. Eam mutuat est a Barto. Medina. 1. 2. q. 7. 1. ar. 5. Versic. pro expositione, apud quem multas alias, neque infirmas eodem pertinent orationes reperies. Qua de re aliquid ex Alijs Alfonso de Vega Sum. cadum consuet. to. 2. cap. 6. 2. casu. 4. 4. & seq.

h Expresse Io. Angles. Id ipsum sensit. Ioan. Azor. Infi. Moral. lib. 4. cap. 3. Venial. septimo queritur. Vbi in fine hac habet rem uerisalem de malis actibus confessionis, si uero actus finis alioquin mali, debet eos poenitens confessario exponere; non quidem propter omissionis peccatum, sed quia sunt per se mali, & uitiois: ut si quo tempore sacrum audire deberes, furtum admitteres.

Effectus sequeretur. Ac nihil esset si omittens responderet, omittere se non ob actum impossibilis sed quia statuit non adimplere. Nam etsi sic efficeretur, ut huiusmodi animi propositum, non autem actus in impossibilis esset causa directa omissionis; tamen nullo pacto effici posset, ut actus in compossibilis non esset indirecta causa omissionis. Alioquin multa, etiam manifesta sequeretur absurda. Primum uerbi gratia, Non peccare clericus, qui in navigatione de reuicet omittit preces Canonice, proiecisset in mare Breuiario. consimiliter neque peccare eum, qui noto castitatis obstrictus, duceret uxorem; si antea statisset huiusmodi uotum minime seruare. Postremo neque aliquod peccatum, aut scilicet admittere latro, qui rem furto ablatam distaxerit, cum antea cogisset de ea domo non restituenda. Nullum, inquit, horum peccare, ex eo quod clericus Breuiarium profundat, qui uouit, uxorem ducit, latro rem furto sublatam eo animo diſtrahat, quae non parua esse absurda nemo ignorat. Ac nihil etiam ualeat, quod aliqui ad hac respondent, in hisce, & consimilibus casibus, actum in compossibilem esse peccatum, quia admittit facultatem ad illud implendum; tametsi eo pacto peccates ad illud implendum respicerent. Na obijciatur, quod id eorum est in alijs casibus, in quibus non eripitur eiusmodi facultas, si non simpliciter, ut minus ex sup-

Claui Regiæ Sacerd. Lib. II. Cap. VI.

suppositione quandiu scilicet, qui in aliu impossibile detinetur, voluntarie inibi sese occupat quod & peccatu esse nemo opinor negaret; etiam si non tantum quantum illud, quod in aliu impossibile facultatem exequendi præcepti adimere positum est. Gregor. de Val. tom. 2. disput. 6. q. 2. p. 1. 4. Versicul. Sed quod potest contra. Medin. 1. 2. q. 7. 1. art. 5. versicul. Ad Tertium. prim. Dub.

k Nisi quia est causa omissionis. At enim ea, que in particulari casu ad unum referuntur, non putantur esse numero distincta, ut cum quis parat gladium, exempli causa, & egreditur domum, interficiat inimicum, & si quidem alius sit & physici e plures numero sint, moraliter tamen unum duntaxat numero peccatum constituit, ut antea fuit observatum. Porro huiusmodi alium, qui est causa omissionis, & directe, aut indirecte peccatum commissum ex illis, cum sit alius quidem positum, ut inquit Author, atque ex hypothesi carens debita perfectione, non esse peccatum distinctum specie a peccato omissionis probatur plane ex eo, quod non caret alterius virtutis perfectione nisi illius, cuius alius præceptus erat. In eo autem solus habet discernim, quod omisio est defectus perfectionis eius virtutis debite absolute, alia vero commissio est idem defectus eiusdem virtutis, sed ex hypothesi debita. Et enim si ponatur illud, voluntatem habere alium circa actionem præceptam, vel materiam ei impossibilem, illa nolle debet eam actionem exequi vel etiam nolle occupari in materia incomparabili, quid alius voluntatis pertinet etiam ad eandem virtutem, cuius alius præceptus est. Greg. de Val. tom. 2. disput. 6. q. 1. versicul. Itaque ad argumentum, & seq.

1 Non est libera. Non videtur sequi ex hoc, omisionem de qua in presentia, non esse peccatum. Nam quāvis aliqua omisio non sit in se quando ad illam, libera, tamen quia sunt voluta, & libera in sua causa, propterea, recte putatur peccatum. Coniuncta est omisio sagitta ad occidendum hominem, non semel emissa sagitta non potest renouari ab emittente: cum tamen initio poterat in illam non emittere. Nihilominus ebrius quamquam dum ebrius est non habet facultatem temperandi se a delictis, quia admittit, tamen quia illam habuit in sua causa, quandoquidem poterat se non ingurgitare vino, si prave aguit, ut aliquid boni efficere omittit, id vitio in merito datur; modo hoc ut minimus, fuerit aliquo modo premissa. Medin. 1. 2. q. 7. 1. art. 5. versicul. Quarta conclusio. Ipse Author paulo ante num. 9. hoc ipso capite, & infra hoc eodem numero in fin. ex Medin. & Paludan.

m Quare ratione Paludan. Cuius verba libuit in medio ponere, quoniam perpulerat sunt, & ad rem præsentem maxime apposita, inquit igitur. Vbi sciendum est, quod pollutio inchoata, & determinata in fornicationis nunquam est peccatum, licet quandoque sit signum, & effectus peccati, quia tunc non est perfectus usus rationis. Vnde ille clericus cuius virtus gressiva dormientis soluta est, & iuit ad domum inimici, rediensq; semper dormiuit, usq; mane, audito clamore, & conscius odij præcedenti, & consuetudinis antiquæ, inuenit ensem languinosum, & statim fugit ad ecclesiam, non est homicida ipso facto: licet forte sit irregularis, sicut ebrius homicida, maxime quia fuit in causa rixæ præcedens, alios secus esset, ut in furioso forte. De Pollutione si plura, eaq; sine evocatione desideras, consule Alphonsum de Vega Summa casuum confessorum. tom. 2. cap. 67. De Pollutiones.

n Hinc fit Barth. Medina. Idem plane sentit argue-

ob eandem rationem Alphonsus de Vega. cap. 67. citato: De Pollutiones. cap. ultim. ubi præclarum Confessoribus documentum offert, quod ideo non fuit molestum, afferre, quiaque ipsi iuxta verbum, tametsi alius præter propter, et 2. ar. 1. 2. hoc loco appositu videri possit, est autem huiusmodi; Notem los Confessores accerta de los peccados de las poluciones, quando son voluntarias, que sepan preguntar a los penitentes con mucha cautela: sepan entender lo, que ay en ello, porque ay muchos, que no entienden bé este peccado, y otros, que de vergüenza no le quieren dezir: y hazle a muchos tan natural este vicio, que se uelue en costumbre, despues sienten grandissimo trabajo, en le quitar, y para ello, tengan los Confessores particular para los niños algunas preguntas cautelosas; para que les sepan disimuladamente facir la verdad, sin diucubris les ni enfiarles el peccado, que por ventura no saben, y quando uniere alguno a Confesarse perdido en este vicio, diganle, que ay uno, que sea muy deuoto de Nuestra Señora, que se discipline, que se confiese muy a menudo: mas no le dexen comulgaz, sino muy pocas vezes, por la reuerencia de tan alto sacramento; y pongale otros remedios, que conuengan, segun la natural condition, y estado suyo, con la prudencia, que un buono medico sçlo cure una enfermedad anigua, y arraygada, estando la naturaleza debilitada.

De Peccatorum inter se connexione, & inaequalitate unde desumpta sit.

Cap. VII.

SYMMARIUM.

- 1 Peccata omnia nullo modo inter se connexa sunt, cum alia alijs sint contraria.
- 2 Explicatur locus Apostoli. Iac. 2. Quicumque totam legem serauerit, offendat autem in uno, factus est omni reus.
- 3 Vt peccata inter se connexa non sunt, ita nec paria & equalia sunt fornicariis Stori & Hereticis fornicariis.
- 4 Quomodo, & unde inaequalitas peccatorum desumenda sit, & 2. modis ex 5. Commentaria declaratur.
- 5 Alia vero certa regula statuitur ab Authore num. 8. quæ ubi sequ. expli. vbi signa ad finem capitis.

Peccata quāuis si aliquando inter se collationem, & vinculum habeant, siquidem nonnunquam in uno actu peccati multæ sunt deformitates, ut uerbi gratia, in adultério deformitas est non solum contra iustitiam, sed etiam contra castitatem, & religiosus fornicando, & contra eandem castitatem, & contra uotum religionis peccat: immo inter peccatum unum nonnunquam ad se alterum trahit, quo sensus S. Greg. lib. 3. 1. Moral. c. 3. 1. docet, superbiam radicem esse, omnium malorum, & alia uitia ad se trahere; nihilominus tamē peccata omnia a nullo modo inter se connexa sunt, vt luculentum S. Th. 1. 2. q. 73. art. 1. declarat. Nam in quoduis peccatum fieri potest uoluntas liberè sine alio, & quedam peccata inter se prorsus contraria, & repugnantia sunt, vt Arist. 2. Ethic. c. 8. affirmat pro prodigalitate, & auaritia: puillanimitate, & audacia, quæ eadem uirtuti liberalitatis, & fortitudinis opponuntur. Contraria uero eadem simul inesse non possunt.

- 2 Quod si 1. A postolus Iac. 2. dicat. Quicumque totam legem serauerit, offendat autem in uno, factus est omni reus.

¶ Iam in bonis externis, quæ minoris momenti sunt, quo fit, ut ceteris paribus peccata spiritalia grauiora sint quam carnalia, ut idem S. Thom. 1. 2. qu. 71. artic. 5. & illius loci interpretes tradunt. Primo quidem ratione subiecti, etenim peccata spiritalia, pertinent ad spiritum, cuius est conuerti ad Deum, & ab eo auerti; peccata uero carnalia consummantur in delectatione appetitus carnalis, qui principaliter conuertitur ad bonum corporale: quamuis igitur peccatum carnale in quantum huiusmodi, plus habet de conuersione, propter quod est maioris adhesionis, & difficilioris curationis. infatigabilis est, enim delectabilis appetitus, ut ait Philosophus 3. Ethic. cap. 1. 2. quia tamen peccatum spirituale plus habet de aduersione, ex qua procedit res culpæ, adeo peccatum spirituale in quantum huiusmodi, maioris culpæ est. *Secundo* ex parte eius in quem peccat: Nam peccatum carnale, in quantum tale, est in corpus proprium, quod est minus diligendum, quam Deus, & proximus, in quos peccatur per peccata spiritalia. *Tertio* ex parte motui, quia quanto est grauius impulsium ad peccandum, tanto homo minus peccat, peccata uero carnalia habent maiorem impulsum propter concupiscentiam carnis nobis innata, unde minoris culpæ sunt. Hinc fit, ut quando quis ex maiori motui, & ex causâ magis impellente peccat, leuius peccare censetur. Hinc fit, quod quia Dauid deambulans in folio specie Bersabee delectatus peccauerit. 2. Reg. 11. leuius peccasse dicitur, quam si quæsisset illam ad peccandum cum illa: Et sic uerificatur Axioma illud Theologorum, ut recte notat Bartho. Medina 1. 2. qu. 7. arti. 5. leuius peccat qui accedat ad mulierem pulchram, quam qui accederet ad deformem, quod intelligendum est quando occurrit oculis hominum, & subito rapit uoluntatem eius, si enim mulierem pulchram quæreret ad peccandum cum ea, certe grauius peccaret quærendo magis intus, & magis uoluntati uocæ peccare. Illud tamen annotandum est ex D. Gregorio li. 3. 1. Moral. cap. 31. & lib. 33. cap. 11. & Aristotele, libro 3. Ethic. c. 10. & libro 7. cap. 6. & Medina ubi supra, post Sanctum Thomam ibi ad tertium, peccata carnalia licet ex se minoris culpæ, & malitiæ sint, quam spiritalia: esse tamen magis turpia, magis exprobanda hominibus, & maiori infamia notanda, quia sunt circa illas delectationes, quæ nobis cū brutis communes sunt, unde quodammodo per hæc peccata homo brutalis redditur.

¶ *Quarto*, attendi si potest ex causâ peccati, & sic ubi uoluntas est maior ad peccandum, ibi peccatum est grauius, est enim uoluntas per se, & propria causâ peccati. Ex causis uerbis & trifecis, & remotis, quæ inducunt uoluntatem ad peccandum secundum naturam ipsius uoluntatis, sicut finis, qui est proprium obiectum uoluntatis, ex tali causâ augetur peccatū, grauius enim peccat, qui ex uoluntate intensiore peioris finis inclinatur ad peccandum. & sic occidere proximum propter odium quod erga illum gerit, grauius peccatum est, quam propter furtum illum occidere. Aliæ uero causæ quæ inducunt uoluntatem ad peccandum præter naturam, & ordinem ipsius uoluntatis quæ nata est moueri liberè ex se ipsâ secundum iudicium rationis, tales quidem causæ quæ diminuant iudicium rationis (sicut ignorantia) uel quæ diminuant liberum motu uoluntatis (sicut infirmitas

uoluntatis, metus, & concupiscentia iudicium rationis præcedens) sicut diminuit uoluntarium, ita diminuant peccatum, in tribus, quod si actus esset omnino inuoluntarius, non haberet rationem peccati, ut S. Th. 1. 2. qu. 73. ar. 6. & interpretes illius loci affirmant.

¶ Vbi annotandum est *Primo*, circa uoluntatis intentionem, quod licet talis intentio uoluntatis auget peccatum, hæc tamen grauitas, ut notat M. di. 2. in locum citatum S. Thomæ, non est de necessitate confessionis communiter loquendo; tum quia non facile semper cognoscitur, tum quia non facile exprimitur in confessione; quamuis enim penitens dicat magno seruiore odio habuisse Petrum, non tamen satis explicat intentionem uoluntatis, siquidem in isto seruiore est magis, & minus tum quia insilio hæc melius explicatur ex alijs circumstantijs, & ex consuetudine, ex perseverantia, &c. Dixi, communiter loquendo, quia si notabiliter ualde aggrauaretur si homo amaret mulierem ut Deum, certe exponenda esset in confessione.

¶ *Secundo*, Circa si concupiscentiam aduertendum est, nomine *Concupiscentia* hoc loco sicut est c. 2. huius libri, 3. nihil aliud intelligi, quam autem seu motum appetitus sentientes, quo aliquid delectabile prosequimur, aut quo malū fugimus, & cui aliqui uoluntas consentit. Quæ passio concupiscentia ex S. Thomæ 1. 2. qu. 77. ar. 6. & qu. 73. ar. 6. secundum, est duplex: quædam antecedens uoluntatem, quæ uidelicet uoluntas ex citatur, & mouetur uel ad irā uel ad delectationem, uel ad aliū effectum, quædam uero consequens, quam uidelicet quis uoluntate sua excitat in appetitu suo, ut inde promptius in peccatum feratur; Hæc quidem concupiscentia consequens ex omnium sententia post S. Thomam locis allatis, & 1. 2. qu. 6. ar. 7. auget peccatum, sicut auget uoluntarium, & sic ubi maior est concupiscentia maius est peccatum, inquit, n. ex uoluntate ineffrænata tendente in suum obiectum. Illa uero antecedens iudicium rationis, quo maior est, eo & magis minuit peccatum, sicut inuit uoluntarium, adeo, ut aliqui totam rationem uoluntarij, & peccati tollat, puta quando concupiscentia talis, & tanta est, quæ totaliter cognitionem auferit, ut contingit in illis, qui propter concupiscentiam sunt amentes, ut S. Th. 1. 2. qu. 6. ar. 7. ad tertium annotauit.

¶ *Quinto*, attendi si potest grauitas peccati ex dignitate personæ peccantis, quia ratione S. Thomæ 1. 2. qu. 73. articulo 10. docet, magnitudinem personæ peccantis ex deliberatione aggrauare peccatum per quatuor; *Primo*, quia qui scientia, & uirtute excellunt, facilius peccato resistere possunt. Vnde Damianus L. 2. 2. ait, quod seruus sciens uoluntatem Domini sui, & non faciens, plagis uasulæ multetur. *Secundo*, propter ingratitudinem, omne enim bonum quod quis inagratificatur, Dei donum, & beneficium est, cui homo peccando sit ingratus, secundum illud Sapient. 6. Potentes potenter tormenta patiuntur. H. ne illud lib. 2. de Summo bono ait; (resque peccati cumulus inextinguibile meritorum, & saepe quod minoribus, in eo fitur, maioribus imputatur). Et Chrysostomus super Matt. ait: Quanto maiora sunt hominibus collata beneficia, tanto grauiora sunt peccantis iudicia. *Tertio*, propter specialem repugnantiam adus peccati ad personam peccantis, sicut si princeps iustitiam uiolenter, qui ponitur iustitiæ custos, & si sacerdos fornicetur, qui ea sicutem uiouit. *Quarto*, propter exemplum, scandalum;

lum; vt enim ait Greg. in Pastoral. pa. 1. capit. 1. *In exemplum culpa uehementer extenditur, quando pro re uerentia peccator honoratur.* & 11. quæst. 3. cap. Præcipue ait Nicolaus Papa, referens Gregorij magni testimonium. *Deterrus in populi Prælati de linguant, ac per hoc ipsi crudeliter quam ceteri puniuntur.* Vt ait B. Gregorius, scire prælati debent quod si peruersa iniqua perpetrant, tot mortib. digni sunt, quot ad subditos suos perditurus exemplum transmittunt. Unde necesse est ut tanto se cautius a culpa custodiant, quanto per praua que faciunt, non solum moriantur. Vnde Hieronymus ad Heliodorū de morte Nepotiani, ait: *Te se omnium oculi di riguntur, domus tua, & conuerſatio tua quasi in specula constituta est: magistra disciplina, quod feceris, id sibi omnes faciendum putant.* &c. Ad plurimorū ē. notitiam perueniunt peccata magnorū, notat S. Thom. & magis homines ea indignè serunt. Addit autē idē Sanctus non solū peccata uenialia, sed et mortalia que cōmittuntur, vel ex ignorantia, vel ex imbecillitate, vel ex subita animi perturbatione, minus imputari his qui in maiori dignitate constituti sunt, eo quod minus negligunt huiusmodi peccata reprimere, h. q. tñ oīno subterfugere infirmitas humana nō b. fuit.

12. *Sexto*, attenditur q. peccati grauitas ex dignitate personæ; in quam peccatur, cū. n. grauitas peccati attendat ex parte obiecti, persona autē in qua peccat quodammodo obiectū peccati est, eo grauius est peccatum, quo principalior est persona offensa. Hinc fit vt maximū peccatum fit peccare contra Deū; secundo contra personā coniunctā Deo ratione uirtutis, aut officij; vnde de talib. dicit Zach. 2. *Qui nos tangit, tangit pupillā oculi mei.* & 3. Reg. 19. *Altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio.* Deinde ex parte sui ipsius grauius peccatū est offendere personā sibi magis coniunctā naturali necessitudine, vel beneficiis, iuxta illud Ecclē. 14. *Qui sibi nequā est, cum bonus erit?* & Mich. 7. *Filius contumeliā facit patri, filia cōsurgit aduersus matrem suā.* Deniq. ex parte proximi, eo grauius peccatū est, quo fit cōtra personam publicam, puta Regem, vel Principem; vnde dicitur E. o. d. 22. *Principem populi tui nō maledices*; & Iob 34. *Qui dicit Regi Apostata, qui uocat Duces impios.* Eodemq. modo grauior est iniuria que fit personæ illustri, & famose, quia in scandalum, & in turbationem plurimorum redundat, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 73. art. 9. annotauit.

13. *Septimo* attenditur q. peccati grauitas ex notitiā & to fide corporali, siue temporali, siue spiritali; q. peccata sibi aut alteri inferit, si tñ id præuidere potuerit, & debuerit, vel certè si sequatur per se ex genere peccati q. cōmittit, ut docet S. Th. 1. 2. q. 73. a. 8.

14. *Ostauo* denique assimilanda est, peccati grauitas ex oībus circumstantiis, vt notat idē Sanctus ubi sup. ar. 7. de qua re plura diximus supra c. 3. Ex quib. om. nib. facile perspicere, & considerare poterit, rudēs Confessarios, quale iudiciū circa peccata adhibere debeat; quare plura in materia de Pēnitentia dicemus; interim satis fit quædam capita, & fundamēta assimilasse, ex quibus peccati grauitas, & inæqualitas assimilanda sit.

ADDITIONES.

2. Peccata omnia nullo modo inter se cōnexa sunt,

Secus de eorum habilibus, probabile namque est, vt ait Gregor. de Valen. tom. 2. disp. 6. q. 3. p. 1. v. 1. ult. e. c. si non quod ad essentiam attinet, ut certe, quod ad statū, & perfectionem esse conexos; quo modo etiam uirtutes connexæ sunt. Nam quemadmodū ad perfectū statum uirtutes pertinere uidentur, vt nullo in casu quāquam aliquo uisio impediatur, quominus sic, & propterea ipsam uirtutē exerceat, ad uirtutis statū obfirmatū, atq. adeo suo modo perfectum uidentur attingere, vt nulla uirtute aliquis retardetur ad usū uirtutis, sed omnium uirtutū, saltem cōpatibilium exercitio sit factus ad peccandum proclius, & præcepti, aliēque posses interpretari, statū uirtutis perfectus, sed de nomine quæstio fortet. Ita ferē ad uerbum Gregor. loco modo citato. *Uirtutis, si uidentur, vt in uisum per paulo explicatū, paucis tamen enarremus.* Vt ita igitur triplici inter se sunt nexa uinculo; principio, medio, ac fine. Tripcipio quidem; quia ut prædicta est prauitatis, & fons omnium uirtutum, carūq. cunctarum semina continet; ita imprudentia uirtutum; omnis siquidem uisio, si imprudens exiit. Deinde uero medio iuncta sunt ex co uirtutis, quod omne uirtutum est recessus a medio, uersio mediū, obliquitas, atq. inuolucris ita. Postremo uelutur, & hinc, etenim, vt omnis uirtus ad bonū finem, ac deū ad summum bonū deducit; sic uirtutem omne permittit, & labefactat naturā, & ab bono de deficiens dat homines tandē precipites in summū malum. Atq. ita uirtutum cū uirtute collatur, nō defectio, deminutio, & priuatio sit, ut illa forma, cōm tñt, & modo quodā experientia lib. 1. Physic. context. 49. & 55. sequitur, ut qui in uno deliquit, omnium reus meritis habeatur. Nam per unumquodq. uirtutum excluditur, & pervertitur uirtus, & charitas cō legem uirtutis, est spiritus, atq. omnium uirtutum germanissima uita ab hominum mentibus; semonetur, siue adeo in eis dissoluta ac dissipata extinguitur. Omnia ferē ex Francisc. Puccolin. Moral. Philosoph. Grad. 9. c. 50. u. fin. In contrariā sententiam uidetur abire Ioan. Azor. Moral. 7. lib. 1. lib. 4. cap. 19. tom. 1. in fine.

Mihi tamen. Quemadmodum ē Io. Azorio Instit. Moral. lib. 4. cap. 19. quæst. 1. quem ubi huc explicat, tem legitio, si uacat; (ard. autē Bellarmi. tom. 4. lib. 1. cap. 12. uersic. 5. Iacobus. & cap. proxime sequenti. uersic. Respondeo, Duo quādā, atq. alibi D. Augustinus nūm fecimus, cum D. Iacobi locū de peccatis mortalib. que charitatem excludunt interpretatur.

Quo modo atem quimortaliter deliquerit, expulsa charitate, ex qua lex omnino pendet per palchra, & aque eleganti similitudine ob oculos ponit, accepta ab Authore, ut aiunt, operis imperfecti in Mattheo homil. 35. & reperitur in tom. 2. Sancti Ioan. Chrysostomi. sic autē habet, ut ad uerbum referat Greg. de Valent. loco citato: *Sicut miles, inquit, si toto corpore fuerit uictus, & vnā partem haberet, nulla nihil ei prodest, quod toto reliquo corpore fuerit, ferro uelutis, si per illam partē sagitta autem perculserit. Sed sic cadit, quemadmodū si totus fuisset nudus: sic & Christianus si iustitiam fecerit, & in uino peccauerit, similiter peccator statuitur ac si semper peccasset. Id quod & Esauici agnouerunt, quod eius fieri potest natura lumine, siquidem est peccare, tanquā transilire lineas: quod cum feceris, culpa commissa est; quā longe progrediare, cū semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet.*

Marcus Tullius Paradox. 3. quod interitus de receptis a lege, ut ex ipsius si Cicero cōtexu facile percipitur, non autē de accessu ad res peccantib. obiectas:

et vel laici. Secus si boue, aut illum periret. Barthol. Medin. 1.2. q. 73. art. 2. Joann. 4. et 7. nullus. Moral. lib. 4. quasi. penultim.

k Sequimo attenditur peccati gravitas. Hanc parit multas transgressionis difficultates, & praeclari documentis referantur sicco pede, re alius pertrahit, atq; adeo pertrahitur. Auctor, alioquin per diligens. Alii quia igitur ex eisdem basile fontibus hoc de re producimus.

Primum ex D. Thom. loco citato observetur, vocamentum quod ex peccato nascitur, tribus modis posse considerari, atque id, quod attinet ad culpam. Primo, quatenus est praesens, & intentum. Secundo, ut praesens, sed non intentum. Tercio quatenus nec praesens, nec intentum, est, atque hoc tertio modo bisariam prouenit ex peccato, sicut adeo ex peccato alius, videlicet aut per se, aut per accidens.

Nocementum parit poenam peccantis attingens duplicem considerationem recipit. Et enim conuenitur alius peccati idem aut per accidens, aut per se cum nocimento sit praesens, & intentum. Primo, & secundo modo nocementum eggerat peccatum, sed primo modo directe, secundo autem indirecte. probatur superius, quia tunc nocementum est per se peccati obiectum, monstratur, & inferius ex eo, quod procedit ex voluntate, multum quidem ad peccatum proximum, sed non omnino ac simpliciter illiusmodi nocementum, & damnum spectans.

Tertio modo, si per se nocementum consequatur peccati alius, directe aggrauat ipsum peccatum, quia ipsa species peccati attingit. ut scilicet ad alium ex publica alicuius fornicatione. Quod si idem hoc tertio modo nocementum se habeat ad peccatum per accidens, directe sane non aggrauat peccatum, sed negligentia eiusdem nomine in praesentibus his, quae impendebant nocementum, hoc peccatum ad poenam adscribitur, tamen si praeiis eius consilium eueniret, siquidem rei illius operam dedit; ut cum quis incaute sapientia eiusdem hominem transiit, atque in terrorem. In eum ob id irregularis efficitur.

Hic tamen admodum notandum propter homicidium casuale non memini irregularitatem ob id praesentem, quod alius, ex qua illud sequitur, fuerit quomodoque illa eadem operantibus, sed si fuerit propterea illicita, & prohibita, quia ex natura sua praesentem periculum homicidii; ita ut semper, vel frequenter, & interdum sit illius causa; sit in bellum, torquentium, & in iurgia, ut ex virore sententiae, quam pluribus, atque egregie probat, Greg. de 1. sent. 2. dist. 6. q. 3. puu. 3. Verficat. Altera sententia, & seqq. De qua uide etiam Medin. 1.2. q. 73. artic. 8.

De nocimento autem peccantis poenam attingente haec statuuntur; si nocementum se habeat ad alium peccatum per accidens nec praesens, nec intentum fuerit, neque aggrauat peccatum, neque maiorem peccati gravitatem consequitur; ut si quis praecipit feriat ad aliquem occidendum, ad lapidandum, &c. aliquid. At vero si huiusmodi detrimentum per se consequatur ex alio peccato, neque fuerit praesens, neque intentum, non reddit peccatum grauius, modo vero contra ex grauiori peccato grauius detrimentum, & maior poena consequitur, atque in iudicis, qui de inferis penis minime cogitat, grauius ibi prouenit propter homicidium, quam propter furtum. Secus de fidelis, qui alias perfectus habet, grauiori siquidem in eius supplicio efficitur. Si hoc de re pluribus desideras, in primis legito Barth. Medin. loco proxime citato. Quod si non solum tibi curae est nouisse pracepta ad diuicandos rarios particulares casus, & penae quotidianas, quod at-

tine ad alium malum, neminem etiam, quod bonitatem attingit, has duas numerales, atque optimas obferuato regulas. Prior si effectus, siue euentus sequens praecognitus fuerit, addit numerum aliquid ad bonitatem, vel malitiam alius exterioris, quomodoque euentus huiusmodi sequatur, siue per se, siue per accidens.

Posterior si euentus non sit praecognitus, diffinitione opus est. Et enim si consequatur per se ex opere, addit aliquid ad bonitatem, & malitiam eiusdem autem per accidens, nihil addit. Prior regula intelligatur non in eo casu solum, quo euentus consequens est praesens, sed quo est ei uoluntarius directus, vel indirectus, ut autem vel fuerit intentus, vel certe potuerit, aut debuerit impediri. Secus male fecerit (brihi n' Domini docentes, & monuisse illos se ipsum, unde intellegebat multos, & grauius ma Indormis peccata consequutura. Aetiam quauquam ea praesens non sit illa uoluit directe, aut indirecte, quod impedire non acbuerit. Posterior nero regula proueniat de euentu neque praesens, neque directus, aut indirectus in se ipso uolito immediate. Ita ex D. Thom. & Cretan. statim, & declarat. Gregor. de 1. sent. 2. dist. 2. q. 15. puu. 5.

Octavo denique alii manda est. Caput hoc praetermittit Greg. de 1. sent. atque in eius locum sufficit caput duellum ex ratione legis magis, uel minus siue, ob legislatoris intentionem obligantes; de quo uis hoc cap. annu. 5. Quod si fortasse siue aues, quae huius loci traduntur a D. Thom. de circumstantiis, hoc accipio. Per eas peccatum aggrauari contingere tribus modis. Primo, quando ea transferit alium in alium genus peccati, ut quod nullo sit in alterius peccatum, ueluti nati, propterea concubitus cum ea trahitur in aliud peccati genus, nullo ita uidelicet, quatenus quis rem alterius usurpat.

Secundo quando persistit in eodem peccati genere, atque augeat dumtaxat rationem peccati. Qui parentem uita priuat, in eodem sensu crimine multa peccat. Violat enim qui procreant, qui alius, qui erudit, qui in sede ac domo, atque in Republicam collocant.

Tertio modo, quando augeat deformitatem procedentem ex alia circumstantia, cuiusmodi esset accipere alienum in magna quantitate, quod grauius peccatum, quod simplex furtum, & parua in quantitate, tamen si furripere multum, uel paruum, ex natura sua ad rationem boni, uel mali nequaquam pertinet.

De origine, & causis peccatorum in communi. Cap. VIII.

S U M M A R I V M.

- 1 Peccatum ut est alius, habere potest causam per se ex parte autem inordinationis, causam habet deficientem per accidens.
- 2 Prater uoluntatem sunt illae causae inducentes ad peccatum tum interna tum externa.
- 3 Unde ex quibus principis obligatur, tres esse causas internas scilicet ignorantiam, passionem, malitiam. Tria cum sint alium humanorum principia, diuersissimo de tamen concurrunt.
- 4 Cum causa diua aut omnes simul concurrant, illa peccati causa dicitur, quae principia est, atque ita se habet, si deest, non committeretur peccatum.
- 5 Causa externa peccatorum plerumque bono, Damon, obiectum, sensibile.

Quemadmodum qui meretur corporis b. re-
de voluerit, infirmitatis originem &
causas cognoscere debet, vnde provenit
vt eidem passioni nonnunquam contra-
ria adhibeat remedia, intelligens ex contrariis cau-
sis eandem infirmitatem nonnunquam oriri, aliter
etiam nonnunquam eidem morbo, & eadem
ex causa originem habenti medetur, cum aeger in-
tegrus viribus, & robusto corpore est, aliter cum
infirmus. Ita etiam medicus spiritualis causas, & ori-
gines peccatorum opus est vt attendat, vt illis re-
media opportuna adhibere possit.

Cum vero peccatum sit actus humanus inordina-
tus, deficiens, & imperfectus, ex parte actus habere
potest per se causas, sicut, & quilibet alius actus, q-
vis ex parte inordinationis, quatenus, sicut prius
reclutudinis debita inesse, non aliam causā
habere possit quam deficientem, seu agetemperac-
cidens. Et igitur peccatū a voluntate pei accidens,
quatenus voluntas carens directione regulæ ratio-
nis, & legis diuine tendens in aliquod bonum com-
mutabile, causā actum eundem positum peccati p-
se, deformitatem vero, & in ordinationem actus p-
accidens, & præter intentionem, provenit. n. defe-
ctus ordinis in actus defectu directionis in volun-
tate. Nec tamen voluntas est per se cā peccati, sed p-
accidens quatenus est per se cā actus. n. quo est defe-
ctus perfectionis debite. Peccati etiam quod nullo
mō consti sit in actus, sed omissione, & privatione,
voluntas cā per accidens est, quatenus non illud im-
pediuit, cum debuit, & potuerit.

Sunt etiam præter voluntatem alie causæ mouē-
tes, & inducentes ad peccandum, tum internæ ut
ignorantia, passio, & malitia tum externæ, vt obie-
cta ipsa, & illecebræ peccatorum, quæ posunt tum
appetitū sensitiuum, tum rationem commouere, &
ad se allicere: Itemque Diabolus ipse malum, &
peccatum suggerens, & homo persuadens alteri ma-
lum; & deniq; peccatum vniū alterius peccati causā
esse potest, vt ex his quæ inferius dicemus, mani-
festum erit. Et quidem hæc causæ omnes eleganter S.
Th. in 1.2. q. 75. pro more suo exposuit, & facili-
ter id ipsum euidenti ratione, & experientia comprobari
posset. Et quoad eas internas peccatorum enumera-
tas, authores eas euiden-ter colligunt ex causis, &
principiis intrinsicis humorum actuum in com-
muni cum. n. tres præcipue actuum nostrorum cā. 2.
& principia sunt. *Ratio, Voluntas, & Appetitus*, qua-
rum de e prioribus homini pro ut quantum rationalis
est conueniunt, de quib. c. 1. latè satis diximus, quæ
etiam a S. Tho. vbi supra art. 2. causæ immediatæ,
& proximæ actus humani in quantum habent, ap-
pealantur; tertia vero cā, *Appetitus*, qui ab eodem,
loco proxime allato, causā remota, & mediata dicitur,
qui quæ etiam homini cum b utis communis
est, harum trium potentiarum, causarum, & cā principio-
rum imperfectum, vel alicuius earum actum non
solum imperfectum, & deficientem reddit, atq; ita
peccatum, est enim peccatum (vt diximus) actus hu-
manus deficiens, & imperfectus. Nunc igitur ad hoc
vt actus humanus perfectus sit, integritas omnium
causarum rationis. f. voluntatis, & appetitus requiri-
tur, bonum enim ex integra causā est, ita si carum
aliqua deficiat, opus imperfectum, malum, & peccati
erit, cum malum, teste S. Dion. c. 4. diu. non in
singulis defectibus sit, prout in omni effectu plures

causæ habentes, manifestum est, vt enim res a sit
scriptura, & calamus, & manus, & ars necessaria
sunt, quicquid autem horum defecerit, opus imper-
fectum constituit.

Hæc sit, vt scitu rationis perfectio est scientia, &
cognitio, ita eius defectus est *Ignorantia*, quæ eest
non minima peccatorum origo, & causa est, vnde
Eph. 5. dicitur: *Capitulum de his est populari mors, Quia con-*
habuit Scientiam. Voluntas autem imperfectio in pro-
pensione, & complacentia veri boni consistit, im-
perfectio autem, & defectus in comp acentia, & pro-
secutione mali, quam *Malitiam* dicimus. Perfectio de-
nique appetitus infiniui humani in subiectione erga
rectam rationem constituta est, imperfectio aut
illius rebellio est contra rationem. Hanc, qū circa
bonum aliquod agendū appetitus rationi repugnat,
inobedientiam vocamus quando autem in malum cō-
tra rationem tendit, *concupiscentiam* appellamus, de
qua S. P. ulius ad Ga. at. 5. dixit: *Caro concupiscit aduer-*
sus spiritum. Quæ b. quæ ratio lepe, aut per ignoran-
tiam, aut per errorem deficiat, dirigendo voluntatē
ad aliquod illic tum, quod licitum esse opinatur, cā
est peccati; Et quia c. voluntas propter suā libertatē,
& defectum, vult, & tendit plerumque in aliquod il-
licitum sub ratione boni vultis, aut delectabilis, gene-
rat peccatum, & deniq; a appetitus sensitiuus
nonnunquam inclinatur voluntatem ad delectationes
prohibitās, est etiam causā peccati. D uerfmodē tū
vt diximus, peccatum ab his trib. causis produci-
tur. Nam a rōne, & Voluntate immediate, & deficien-
ter emanat, qm peccatum in illis immediate consti-
tuit; peccatum. n. non est, nisi voluntas libere con-
sentiat; a potentia vero sensitiua mediātē id est, in-
directe.

Observandum autem est, hæc tres causæ ita cōcur-
rere ad peccatum, vt quævis nonnun- tum, in mo
frequentē est, aut ducit aut omne simul concurrat, aut,
illa tamen peccati causā dicitur, quæ præcipua est, atque
ita se habet, vt si deficiat, non committeretur pecca-
tum, prout experientia docet. Cum. n. quis licet ali-
quod operetur, vt si agnoscat peccatum esse nō opera-
retur, est et aliqua passione, & affectu id operetur,
ignorantia tū illius operationis cā fuit. Cum vero
ex passione aliqua vehementi aliquis consentit in
peccatum, qd non ignorat peccatum esse, est reue-
ra ignorantia aliqua sit, prima tamen cā passio illa
est. Denique, qui nec ignorat, nec illecebris passione,
malum eligit, quidē errat, sed prima, & principa-
lis causā peccati malitia est. Hæc igitur tres primæ
causæ, & originēs iustæ et peccatorum sunt, ignorā-
tia, rationis, malitia voluntatis, & infirmitas, &
concupiscentia appetitus sensitiui.

Causæ vero externæ et peccati plerumque sunt ho-
mo, Dæmon, & obiectum sensibile, vt Alexander
de Ales. p. 1. 2. Summ. 25. 94. memb. 3. art. 4. & S.
Thomas 1.2. q. 75. art. 3. & alij recentiores tradunt:
De homine id patet Num. 21. vbi dicitur: *Noune*
illa sunt, quæ decepti sunt filios Israel, & pernaricantes
fecerunt in Dominum super peccato? De Dæmone id
patet Gen. 3. vbi legitur respondisse Enam Domi-
no, *serpens deceptus me.* & Sap. 1. *Inuidia Diaboli mors*
intrauit in orbem terrarum. Vñ Jo. 8. Christus ait de
illo. *Ille fuit, qui occidit ab initio.* Et de obiecto expen-
diæ comprobatur, quia obiectum sensibile exterius
excitat sensum, & sensus inclinat voluntatem, vnde
Genes. 3. dicitur: *Vidit igitur mulier, quod bonum ef-*

felignum ad rescindendum, & pulchrum oculis, aspellu- que delectabile, & tulu de fructu illius, &c. Quia vero hæc causæ omnes, licet huiusmodi voluntatē libe- rare persuadere possint, ad malum tamen compelle- re nequeant, & consequenter vt resē S. Thom. vbi supra docet, peccatū liberi arbitrii malum, germē- que voluntariū erit folaque uoluntatis causa suffi- cienter complens peccatum dicitur, vt ex his quæ diximus, & inferius afferemus, manifestum esse po- terit. His igitur in communī præmissis, de singulis eorum in particulari breu- ter agendum est.

ADDITIONES.

a De origine, & causis peccatorum in cōmuni. Quoniam icēne de his disputatur ab Authorē, sibi hic adscribere nonnulla, quæ in hanc sententiam in nostris de peccatorū natura cognoscēda Cōmentariis suisus explicabimus. In peccatis igitur duo proprie videntur pos- se considerari causarum generā, nimirū finalis, & efficiens siue adeo deficiens, si præcipuā in hoc genere spe- ciet, quæ voluntas est, consiſtunt namq. peccata in quodā motu, atq. operatione, sed enim motū, & operationē in primis, ac directō spectant efficiens, & finis. Materia porro, & forma reſpicunt proprie substantiā rei. atqui peccata, cum altera ex parte in priuatione, & defectū cernunt, nullam sic ex sui natura videntur substantiā retinere. Colligitur ex D. Tho. 1. 2. q. 72. art. 3. Quod nu- tem attinet priuatū ad causam materialem, id ipsum satis perspicuū est, nā materia proprie dicitur, ex qua ali- quid efficitur. Atvero peccatū existit ex nihilo, q. est ex- carentia regulæ rationis, & legis diuine in nostrā volū- tate. Nec siquidem, antequam voluntas accedat ad ope- randum malū, non habet illam rationē mali nec culpæ, nec pæne, sed est pura negatiō huius ipsius regulæ ratio- nis, & diuine legis, vt docet Barthol. 2. Medin. 1. 2. q. 75. art. 1. Habent tamen peccata materiam circa Quā, id est obiectū, de quo ante multa, & plura paulo mox. Ex his, quoque intelligitur, peccati proprie nullam esse causam formalem, propterea quod huiusmodi forma ea dicitur, quæ aliquam substantiam materiam informat: vt in rebus naturalibus, atque etiam ar- tificialibus perspi- cur. Francisc. Smauz. disput. 1. 1. Metaphysic. tom. 1. se- ction. 3. cap. 10. existimat malum, siue peccatum posse habere causam formalem, quodammodo remotam atq. extrinsecā. Rectius, quod attinet ad peccatum, vt et nos supra sepe obseruauimus, Cardin. Bellar. tom. 4. de am- sione, gratiæ lib. 2. cap. 18. versic. secundo obseruandum, censet peccatum formaliter consistere in priuatione reſtitutis, quæ in voluntate debuit inesse, videlicet cō- formatiō ad regulam recte rationis, & legis diuine, quæ peccati, cum alibi, tum ibidem, versiculo 3. ob- seruandum. Vno verbo appellat, declinationē a lege vnde peccatum S. Ioann. epist. 1. cap. 3. per appositū dixit esse delictū. Ad hoc autem caput, quod præcipuum est, reuocat duo alia, quibus idem quod exantibus definit esse peccatū. Vnū est, ut producat a libero arbitrio; al- terū, ut sit actus particularis seu adeo singularis, determi- natus atq. in certa specie cōstitutus, reuocatur inq. ad primum formale, propterea, q. non pot. actus nō confor- mis esse regulæ, i. legis si fuerit particularis, & a libero arbitrio productus. Lex siquidem non est, nisi de actibus particularibus, & certis neq. legis capax est, nisi potētia liberæ cuiusmodi est voluntas. Hæc enim de forma, nunc de fine primum dicendum, deinde de efficiente.

Quemadmodum igitur in singulis virtutū generibus ita in quoquoque peccato duplex consiſtitur finis; pec- cularis, s. cōmuni. Finis peculiaris est singulari vir-

tutum, aut peccatorum proprius finis, & propriæ obie- ctum actus ipsorum; ut exempli gratia finis peculiaris Misericordis statuitur alienam lenare indignitatem, ac miseriam, & sane laboris item alere, & nudum vesti- bus, operire sed auaritia indecētē pecunie cōseruationē, Luxuria vero in honestam, ac turpem delectationē, tan- quam finē propriū sibi prescribitur. Atvero finis cōis cōis ille habetur, ad quem velut ad ultimum omnis iustus, & omne peccatum suo modo refertur, in virtutē, qdē æterna beatitudinem, atq. ipsammet Deum, in peccatis vero amorē sui ipsius, quem Græci φιλανθρωπίας, latini, siue cōm Theologi consiſtituendū putant. Barthol. Med. 1. 2. q. 1. art. 5. Notand. 2. ex Platone, D. Augustino, & D. Thom. ut apud eundem Media. & Sanctum Doctorem uidere est. 1. 2. q. 77. art. idem agnosci Durand. lib. 2. sentent. dist. 42. art. 2. Porro vtrq. virtutū finis, atq. aliter peccatorū quē peculiarem dēimus, nunc d. mitem di, huc, n. ex ponitur inferius, & in singulorū peccatorū generū enumeratione, at illi ad aliam pertinent tracta- tionē. Porro amorē sui ipsius Aristoteles li. 9. Ethic. c. 8. duplicē facit, nū prauorum alterū studiō foris. Pri- orem, de quo nobis sermo in primis est, & qui sibi cōe no- mē arripuit cum esse docet, quo quis sibi plus tribuit, & habere contendit, quā par sit, externorum bonorū atq. earum uoluptatum, quib. finitū, & rationis experti animæ gratificamur; posteriorem uero cū esse, quo quis semper studet agere iustā maxime omnium, aut tempe- rata, aut alia, quacūq. à virtute proficiscitur: honestatēq. omnino sibi ipsi uendicat, et ut paucis absoluā summā ope emittit, ut a iusti bonis maxime excellat. Eundem fere in modū distinguere Theologus, tamen si Sanctus Doctor 2. 2. q. 25. art. 7. ad 1. huiusmodi amorē triplicem statuit, prauarū namq. Philautiam inordi- natam, inſorum aut ordinatū nominat, & hanc, quæ ad modū facit, & elato, interui boninis, & rationalis animæ partis; illam uero externi finis, & sensitiuæ animæ portionis esse decernit, sed si res attēte considere- tur, & ea eodē reddi. Ceterū ut prauī amoris naturā faci- lius percipiamus, uideamus cū primo, quod, & quænam sint officia amoris honesti. Hæc aut quinq. recēsentur. Primum, ut uelit nisi bonis uiuere, & in sua integritate, conseruari. Deinde, ut sibi ipsi propria, hoc est spiri- tualia bona optet, & uelit. Præterea, ut hæc ipsa bona colat & exerceat pro iurid. Tu, ut sibi ipsi maxima cū de- lectatione uiuat: dum altari rerum memoria, & bona su- turarū spe, & præsentū pulcherrimarum rerum cōte- platione miris oblectatur modis. Id Theologi dicunt, Ad propriū cor redire. Postremo, ut ita sibi consentiat, conueniatq. vt delect si quid boni fuerit prætermittit, uehementer aut gaudeat secum ob studiōs editas de se operationes, nullāq. fere uoluntatis diffi- sione patiatur. Secunda uero parti boni est uolunt cōseruari non interitū, sed externū bonum, non spiritalia, atq. honesta bona, sed corporalia, et uoluptuosa appetit, atq. enixe psequitur. His quidē potius solū delectant, & gaudet, uerū pau- lo mox dolent, & nollent, ea sibi uoluptati fuisse, præteri- tarū rerū graui atq. acerba reuocatione, & futurarū vi- more, & præsentū diffinitione magis uolere, creuē- tur, nihil sibi constant, nunc hoc, nunc illud appetit, et ut inquit ille, Vt ita dīcōneant ordinē toto, ex Arist. et D. Th. locis supra citatis, et col. li. 9. c. 4. et 2. 2. q. 25. ar- 7. Nunc generatim aliqua de fine particulari, ac pro- prio peccatorū, nō modo absolute, uerū et vt obiecti- naturam obtinet. In memoriam igitur reuocatur, illa- sius distibutio, in qua ex communī fere (eius primus Author extitit doctissimus Pistoria) Theologorum cō- sensu statuitur, suum alteram optet, alterū uero opēra-

quidem propria, ratio potest afferri, & indicata est. Et numero proxime superiore, quod preparat, ac propensum infirmis voluntati obiectum peccati. Id autem videtur efficere potissimum in duobus modis, uno quidem, quod deficit in proprio actu, qui in veri cognitione cernitur, altero vero modo, quando deficit in actu, qui non ad proprium obiectum, sed ad inferiores vires moderandas refertur. Hi si quidem duo alius intellectus tribus solis in primis. D. T. h. 1. 2. q. 7. ar. 1. Deficit porro intellectus in proprio actu itidem bifariam uno negative, altero positive. Defectum negativum appellant ignorantiam, positivum autem errorem. De ignorantia in notis ad caput sequens: si quidem res opus esse animadverterimus. De errore autem intellectus licet multa adiderimus ex Aristotele in primo libro ubi hic aliqua subiicere, & ad Theologorum rationem tractare sortasse non erit inutile. Igitar cum duplex vulgo sit natura intellectus, (contemplativus, & Practicus) superior in veritatem cognoscendam totus incumbit: posterior autem ad actiones operationis, dirigendas se totum confert: eo sane ordine, ut ubi definit contemplativus, ibi Practicus incipiat. Prior namque cognoscit, & cernit, v. g. rationem rectam sequendam esse, atque bonum esse, atque hoc definitum, iudicium hoc posteriori propensum deferit, quo ut arrecto, concludit ad praxim, bonam rationem sequendum esse. Ex quo aliqui hanc male dixerunt, speculationum utellum extensione fieri practicum sed dum volunt id colligere ex contextu, ... li. 3. De Anima, non satis fortasse recte. Quae de re in pluribus ad primum lib. notis diligenter, iam vero utriusque. Intellectus error non videtur eodem modo contingere. Intellectus error intellectus speculativus in eo cernitur, quod aliqua res ab ipso apprehendatur, sicut non est, & non apprehendatur, sicut est. Itaque intellectus dicitur ea, quae ex sui natura sunt mala, esse homini ex precepto servanda, & quae sunt ex se bona esse prohibita, & quod est ex se infidens, ut tollere, & cuncta ex bono prohibita, vel precepta esse, quae quidem vehementer errare perhibetur. Non sic evenit error practici intellectus: ut pote qui non in veri cognitione, verum in directione, & regula ad rectas, & sibi ad actiones consistit. Quare tunc practicus intellectus dicitur errare, & falsum retinere iudicium, quando docet ad actiones recta non adhibere regula. Quod si hoc praestet, quamvis speculatio, quod attinet ad rei existentiam falsam sit, praxis tamen verum iudicium habebit, atque adeo non existimabitur errare. Ad hanc rem illustrandam afferunt Theologi exemplum Iacob qui accedens ad Liam, putans esse Rachel uxorem suam, praxim quidem non erravit, propterea quod ad actionem adhibuit rectam regulam, quia videlicet vir praeceptis praescriptis, atque ex vi, praxim conclusit. Mihi ingrediendum est ad hanc mulierem, quae mea uxor est. Viri si decipitur, & attinet ad speculationem, iuravit heri tamen, non ex ponebatur, ita in cognitione sua est, ut pen deat omnino ab eo, quod res est, falsitas autem ab eo, & res non est, itaque: cum Iacob ita accesserit ad Liam, manifestum decipitur est eo facto cum tamen hoc illi non fuerit visum, quia, quatenus in ipso sunt nulli practicum erroris admixti. Quod si ita est, sequitur, ut ad depravandas nostras actiones plus valeat practicus intellectus, quam speculativus error etenim, quando adesse prioris error, semper praxi redditur actio quippe quae recta caret regula, non sic accidit de intellectu speculativo errore, ut modo declarabatur. Bar. Med. ex Aris. & D. T. h. 1. 2. q. 19. ar. 3.

c Ex qua voluntas. Quod voluntas sit causa peccati, dupliciter ex capite item contingit. ratione tum propriam, atque immediatam ipsius voluntatis actum, quos elucos appellant, tum actum aliorum potentiarum, qui

mediati, atque imperati vocantur. Ceterum, quod attinet ad utrumque cum in peccato praxi actum, cernatur, et ita quidem inordinatio ipsius quidem actus voluntas est causa per se, inordinatio autem inordinatio per accidens. hac. n. praxi agentis intentionem acc. idu, ex defectu convenientis directionis in ipsa voluntate. D. T. h. 1. 2. q. 75. ar. 1. Tunc vero dicitur voluntas debita, ac convenienter directione carere, quando recta est ratio, & divina legis regula deest, unde ipsomet, aut alijs potentibus imperat, ut possit aeterno, atque incommutabili bono, temporale, & commutabile prosequatur. D. Tho. & Med. ex aris. 1. Ex quo intelligitur, non tam efficients, quam de deficientem causam peccati esse voluntatem. D. Augustinus dicit lib. 1. 2. de civitate Dei. c. 7. Triplex autem est boni modi defectus. Triplex, scilicet: proximus, atque immediatus, quoniam modo innuimus, quod quis dum operatur, non vult intendere ad regulam rectae rationis, neque; tam par est attendere. Hinc si quidem efficitur, ut voluntas producat actionem rectam rationi minime conformem, qui ex hoc ipso nimirum peccatum est, quod in operando ipsam rectam rationis regulam non intuetur, neque; sibi sequendam proponit. Propterea autem ista voluntas est, non quia sit actus elatus in voluntate, sed quia in voluntatis potestate situm est attendere, vel non attendere ad regulam dirigentem. Ex quo. n. voluntas libere se habet ad operandum, & non operatur dum, & vero quatenus actus peccati autem teneatur in defectu neque. naturae, neque. voluntarium malum exitus est quidem simplex negatio est. Non naturale malum: quia tunc peccatum etiam, quod inde nascitur, esset naturale; atque ita homo non posset non peccare: & quod peccaret, non esset proprie peccatum non malum voluntarium, quia peccatum id ipsum esset, & antegrediente defectu quere oportere, ut praxi in infinitum abire. Quare dendum, illiusmodi defectum ut praecedat peccatum tempore, aut natura, in simpliciter negatione consistentem esse causam mali, ut autem committatur actum, & ipsum mali ratione inducere, & aliqui d. positum sibi asserere. Alter defectus, sed remotus in eo consistit, quod voluntas creata, non est summum bonum ex hoc ipso namque; efficitur, quod defectus sit plane capax, nec semper ad rectam rationis regulam intendat quod in universum de omnibus creatis naturis eleganter docuit D. Augustinus in Enchirid. c. 12. his verbis: Nunc omnes, quoniam naturarum omnium conditor summe bonus est, bonae sunt, & quia non sicut earum conditor summe, atque incommutabiliter bonae sunt, ideo in eis & minus, & augeri bonum potest. Tertius denique, ac remotissimus defectus est in eo positus, quod voluntas humana ex nihilo sit creata, atque; eius, quod secundo defectum continetur, quodammodo videtur esse comprobatio ex eo, si quidem voluntas humana non est summum bonum, atque. in illi, in quod nullus defectus cadere potest, quod ex nihilo facta est. Nec ideo potuit ex bono oriri voluntas mala, quia bonum factum est a Deo bono; sed quia de nihilo factum est, non de Deo. S. Aug. li. 2. de Nuptiis, & concupiscentia ca. 28. & li. 12. de civ. Dei. c. 11. Card. Bellar. io. q. De Amicitia & stat. peccat. li. 2. c. 18. & c. 19. Primus est peccatus, & sequ. Bar. Med. 1. 2. q. 75. ar. 1. in fin.

De Prima causa peccatorum, ignorantia scilicet, in speciali. Cap. IX.

S U M M A R I U M.

1 Enumeratis authoribus qui de ignorantia agunt, ut est causa peccati, multas divisiones rectas usque ad nu. 5.

G 4 Prima

Clauis Regiæ Sacerd. Lib. II. Cap. IX.

- Prima verò, quod ignorantia sit vel parè negativa, vel
positiua, eod. num. 1.
- 2 Ignorantia eorum quæ quis scire potest, est vel praua
dispositiua, vel pura prauitatis.
- 3 Ignorantia alia inuisibilis, alia facti.
- 4 Ignorantia alia Antecedens, alia Concomitans, alia
Consequens.
- 5 Ignorantia alia Vincibilis, alia Inuincibilis, Inuincibi-
lis item duplex.
- 6 Ignorantia Inuincibilis seu Antecedens quamvis cau-
sa potest esse peccati, tamen ipsa in se peccatum esse
nequit.
- 7 Quam diligentia dicatur sufficiens, & humana, &
quam homo adhibere tenetur, ut ignorantia Inuinci-
bilis laborare censetur.
- 8 Opinio Aut. de Corduba, & Greg. de Valentia, ut dura
nimis, non probatur ab Autore.
- 9 Non obligatur homo ex aliquo precepto orare, aut se à
peccatis purgare, quod Autores prædelli videntur
asserere, sed satis est, ut doctos consulat, etque credat,
& quare.
- Satis est ut plurimum consultare doctos in his quæ per-
tinent ad salutem, quos si non habuerit, tenetur consu-
lere ad Deum per orationem, & quare. ibid.
- 10 An qui consulunt Doctores peccati sit statim atque fidei
mysteria audiunt illis credat, priusquam oratione,
& penitentia de suis peccatis se præparet, maxi-
me si sequatur errorem Doctores maxima autori-
tate.
- 11 Qui neque scit se errare, vel ignorare, neque dubitat
utrum ignoret, vel erraret, neque occurrat aliquod moti-
uum ad dubitandum, hic non tenetur nullam adhibere
diligentiam ad numerandum iuris diuini ignoran-
tiam, nisi hæc ignorantia oriat ex mala volun-
tate.
- 12 An inter infideles possit esse huiusmodi ignorantia in-
uincibilis iuris diuini circa articulos fidei, & religio-
nis mysteria, aut talis ignorantia non imputetur il-
lis ad culpam.
- 13 Tota est ignorantia negativa apud infideles quæ non
inop. etur ad peccatum, & ignorantia inuincibilis
mysteriorum fidei, quæ verior est sententia.
- 14 Solus ratio contrariæ sententiæ, quomodo intelliga-
tur illud Psalmista: Exiuit sonus eorum, &c.
- 15 An inter fideles possit esse ignorantia inuincibilis my-
steriorum fidei, aut iuris diuini?
- 16 An iuris naturalis ignorantia inuincibilis dari possit, ex
ph. aut.
- Principiorum iuris naturalis quatuorplex differentia,
num. eod.
- Quæ de singulis principiorum generibus sentiendum
sit num. 17, 18, & 19. aperte declaratur.
- 20 Quod us positum in L. humanum ecclesiasticum, &
ceteris, quam diuinum, ignorantia inuincibilis dari po-
test.
- Ignorans Catalogum librorum prohibentem, si per igno-
rantiam inuincibilem prohibitos retineat, non incur-
rit excommunicationem. num. eod.
- Secus de legibus quæ frequentissime notæ sunt, ut de re-
luctantia in Quadragesima indicandum est, nume-
ro eod.
- Legum etiam quæ pertinent ad suum statum, ignorantia
inuincibilis præsumi non potest, cum omnes teneā-
tur illud scire, sine quo non possint opus, ad quod obli-
gantur, exequi ibid.
- 21 Ignorantia etiam facti inuincibilis reperiri potest con-
tra Guliel. Parisiensem. Et quare.
- 22 Ad scientiam facti satis est adhibere eam diligentiam
circa cognitionem obiecti, aut illius circumstantiæ
quam prudenter, & non nimium scrupulosi adhibere
solent.
- 23 Ignorantia inuincibilis omnino a peccato excusatur, quia
nullo modo est voluntaria in sua causa.
- Quando ignorantia inuincibilis est causa totius facti
excusatur totaliter a peccato, quando non, excusatur ex
parte tantum, num. eod.
- 24 Ignorantia inuincibilis quæ excusatur a peccato, excusatur
apena quæ est a iure statuta propter illud pecca-
tum.
- 25 Qui occidit hominem scienter inuincibiliter ignorans
esse Clericum, talis in excom. latum contra perensio-
rem clericum non incidit.
- 26 Qui inuincibiliter ignorat se esse excommunicatum,
aut suspensum, aut interdictum, non sit irregularis,
quamuis diuina celebret.
- Qui cognosceret conjugineam, vel affinem, inuinci-
biliter ignorans fornicationem committit, non ince-
stum, & proinde si vellet matrimonium contrabe-
re, posset illud sine ulla dispensatione licite facere,
ibidem.
- Lacos frequenter ab excommunicationibus iuris excu-
santur, qui ut plurimum inuincibiliter ignorant, rectè
docuit Greg. de Val. num. eod.
- 27 Ignorantia inuincibilis iuris aut facti, non excusatur do-
minem habentem usum rationis a pena iuris quæ in-
curritur sine peccato.
- 28 Qui ignoranter contrahit, & consummat matrimo-
nium cum illa, quæ ab alio fuit corrupta, quamuis
tanta ignorantia laboret ut etiam postquam cum il-
la coinit putet esse a se primo corruptam, irregularis
est.
- 29 Qui uxorem quam duxerat virginem, & post eiusdem
adulterium cognoscat, irregularis est.
- 30 Filius quem mulier nupta ex presbytero cõcepit, quam-
uis ipse ignoret se esse filium presbyteri, irregularis
est.
- 31 Ignorantia vincibilis eorum, quæ quis scire tenetur, pec-
catum mortale est si cõdum se, etiam si nullum aliud
peccatum insequatur.
- Ignorans vincibiliter fidei articulos peccat mortaliter
num. eod.
- Ignorans præcepta decalogi etiam si nulli inde sequa-
tur peccatum, peccat mortaliter, & quare ibid.
- Ignorans præcepta Ecclesiæ aut alia quæ ad statum
suum pertinent, peccat mort. & quare. ibid.
- Ignorans etiam circumstantias facti, quas scire tene-
tur, peccat mortaliter.
- 32 An ignorantia hæc iam iuris quam facti, secundum se
peccatum sit, ut ratione negligentia inquirendi veri-
tatem.
- Laborans ignorantia vincibili culpabili, si paniteat et
ignorantia, & proponat vel proprio studio, vel consule-
ndo peritos veritatem inuestigare, non peccat
ignorando. num. eod.
- 33 Ignorantia vincibilis si sit affectata, peccatum auget, si
vero non sit, quamuis culpabilis sit, licet non totaliter
excuset a peccato ne plurimum, peccatum tamen mi-
nuat.
- Ignorantia vincibilis magis aut minus minuit peccatū,
prout ipsa magis aut minus voluntaria est, numero
eodem.
- 34 An sciant in aliquibus peccatis sufficere voluntarium,
quod

quod vocamus interpretatiuum, in aliquibus autē necessarium est voluntarium directum, & expressum; adeo ut ex quavis ignorantia impediatur, illa in peccato habens sufficiat quocunque voluntarium.

35 Ignorantia concomitans, cum hominem nec voluntarium nec involuntarium faciat, sed solum non volentem, seu non voluntarium; consequenter opus cum illa, factum a peccato non excusatur, nec accusatur, id est, nec minuit nec aggravat peccatum.

36 Falsum est quod docuit Vasquez ignorantiam concomitantem semper excusare operantem ab excommunicatione, irregularitate, & obligatione restituendi, etiam si adsit prauus affectus circa id quod ignoratur.

37 Vtrum peccatum admissum ex ignorantia veniale, & culpabili, eiusdem sit speciei in genere moris cuius esset si ex certa scientia perpetratum fuisset.

38 Peccatum factum ex ignorantia culpabili iuris, prohibentis malum quia malum est, eiusdem speciei est, cuius fuisset si adfuisset scientia.

39 Peccatum factum ex ignorantia iuris positivi, prohibentis aliquid non ex natura rei malum, sed ideo malum quia prohibitum, eiusdem est speciei cum peccato ex scientia certa commissio, non solum reductiue sed etiam primo & directe.

40 Peccatum ex ignorantia facti commissum, eiusdem speciei est cum peccato commissio ab eo, qui facti erat conscius.

41 Quid de peccatis commissis ex ignorantia priuante hominem usu rationis dicendum sit, explicatur.

42 Omnia que fiunt aut dicuntur in ebrietate, peccata non sunt.

Verba, & dicta iniuriosa, & facta contumelia que aliquis in sana mente essent iniuriosa, non sunt peccata.

Fornicatio, adulterium, aut aliud damnum temporale, quod fit in ebrietate, si prauis fuerit, aut probabiliter preiudici potuit, peccatum est, numero eodem.

43 Præter ignorantias supradictas alia est, qua coniungitur, omni peccato, qua excitas mentis seu habetudo sensus error, imprudentia, vel obscuratio dicitur.

Primo a igitur ex parte Rationis seu Intellectus causa peccati est ignorantia rerum agendarum, vt.n. docet S. August. libr. 83. qu. q. 26. Peccata alia sunt infirmitas, alia neuropathia, ignorantia, alia malitia, de ignorantia vero prout peccatum est, vel causa peccati, agut Geson par. 2. in tract. de Reg. Moral. & in Copenhio Theologie tract. de Conscientia. Alex. de Ales. par. 2. Summæ, q. 146. & q. 155. per totum S. Th. 1. 2. q. 6. art. 8. & q. 76. per totum. Caic. & Med. ibid. & Gabr. Vasquez, disp. 17. Doctores Scholastici in 2. d. 2. ubi Bonauar. 2. & dist. 43. in expositione litteræ. Scot. Rich. Dur. Argentia, Gabriel, & alij in dicta dist. 22. Syluester, & alij Summi, in verbo, Ignorantia. Canonistæ, in d. 38. Almain, tract. 1. Moral. c. 4. Angelus, cap. 6. Moral. Adr. Quodlib. 4. Alphonsus a Castro, lib. 2. de potest. legis penalise, c. 14. Ant. de Corduba, lib. 2. sui Questionarij Theologici. Ioseph Angles, in Florib. 2. Sent. in dist. 22. in tracta de Ignorantia. Nauar. in Manuali, ca. 23. nu. 45. & 46. Sebast. Medices, par. 2. Summæ, tit. 5. q. 33. et seqq. Petrus Sotus de ratione medendi peccatis lect. 2. & alij passim. Quia vero nomen hoc Ignorantia,

varia & diuersa significat, prius erit in sua significatione diuidendum, quam definendum, iuxta receptum methodi doctrinæ præceptum. Solent autem variæ, & multiplices ignorantia: diuisiones a Doctioribus tradi. Quarum

1. Prima est, Quod ignorantia vel esset purè negatiua, quæ a S. Thoma 1. 2. q. 76. ar. 2. dicitur Nescientia vel priuatiua. Nescientia est quæcunque carentia scientiæ eorum que quis scire non potest, quæ nescientia est teste S. Thoma vbi supra, post Dion. Arcopag. c. 7. de Celecti Hierarchia, circa medium. & ca. 6. Ecclesiæ Hierarch. ante finem, est in Angelis, qui cum multa ignorant, quæ scire non possunt, nescire potius, quæ ignorare ea dicuntur. Ignorantia vero est eorum, quæ aliquis aptus natus est scire secundum statum suæ personæ: non n. rusticus dicitur ignorare propriè Geometriā, sed nescire. Vnde ignorantia breuiter est, cui quis ignorat res quæ ad se pertinent, nescientia uero, cum nescit ea quæ ad se non pertinent.

2. Secunda est. Ignorantia eorum que quis scire potest, diuiditur in ignorantiam præuæ dispositionis, & in ignorantiam purè priuationis. Ignorantia præuæ dispositionis, quæ dicitur Error, est, cum quis iudicat re aliter esse, quæ est. Ignorantia purè priuationis, quæ non est cum iudicio aliquo positio, sed est sola priuatio scientiæ quam quis habere debuit. Et utrumque ignorantie genus potest esse in peccatis tam commissionis, quæ omissionis quæ fiunt ex ignorantia. v.g. occidere potest quis hominem existimans esse feram, & occidere potest nihil iudicans falsum, sed solum non attendens euentum. In omissione similiter non attendens obligationem, & iudicans illam non esse.

3. Tertia est Ignorantia, alia est iuris, alia facti, quas Arist. lib. 3. Ethic. c. 1. uocat ignorantiam vniuersalem, & particularium. Ignorantia iuris est, cum ignoratur lex, vel aliquid esse præceptum, vel prohibitum, facti vero, cum ignoratur res ipsa prohibita, quæ prohibita est; ut cum quis occidit hominem putans esse feram, ignorat rem prohibitam ne ipse homicidium: hæc autem potest esse, aut de ipsa opere, aut de aliqua circumstantia illius.

Rursus, ignorantia iuris distinguitur potest secundum iuris distinctionem, aliud. n. est ius naturale; aliud ius diuinum positium; aliud ius humanum. Ius naturale est illud, quod ex ipsius nature institutione prouenit, & hoc est omnibus commune ius naturale, distinctum. 1. Quod ius? diuinum appellatur, si respiciamus cetera; est illius, si quidem Deus ipse, qui naturam condidit, est iuris naturalis author, & institutor. Si uero ad ipsius ortus illud referamus, naturale dicitur, quia si mul cum ipsa natura oritur, & non postea per aliquam suæ humanam, siue diuinam legem. Nam licet præcepta legis naturalis sint a Deo in Decalogo legis expressa, ante tamen quod Decalogus ille in lapideis scriberetur, fuerat in tabulis cordis scriptum, si mul cum ipsa natura formatum. Et hinc est, quod licet nullum fuisset ius scriptum, si tamen maneret ius naturale, quia illud perire non potest, eo quod sit necessarium. & ab ipsa natura inseparabile. Ius autem diuinum positium est ius non necessarium nature coniunctum, sed ab illa separabile, & a Deo propter præceditum, ut est præceptum de Baptismo, aut de confessione in lege Euangelica, & multa præcepta ceremonialia, & iudicialia, quæ fuerunt olim solum Iudeis data. Ius humanum est illud, quod non a Deo, sed ab homine conditum est, siue illud sit Ecclesiasticum, siue Ciuile: de quibus omnibus

omnibus contingit haberi ignorantiam.

4 *Quarta est.* Ignorantia ¶ alia dicitur Antecedens; alia Concomitans, alia Consequens, de quibus dictū est capi. secundum. Ignorantia Antecedens est quæ tpe antecedit omnē voluntatem, & peccatū, estq; causa operis, & peccati, quod alias non fieret, si scientia adesset, vt si quis ex ignorantia peccet, ita quod non peccaret, si esset præcepti prohibentis peccatū conficius. Nam si scientia opposita opus non impediret, ignorantia illius non deberet Antecedens, sed Cōcomitans. Et hæc ignorantia ab aliis dicitur aliqui Inuincibilis aliquando Probabilis; Inuincibilis quidē, qñ nulla diligentia humana impediri potuit; Probabilis vero quia licet potuerit fortassis vinci, non tamē debuit, eo quod rōne probabilis se iudicatum fuit, vltra qđ nullus inquirere tenetur. Dī autē hæc ignorantia causa operis, seu peccati, per accidens, à Sanc. Thom. t. 2. q. 76. ar. 1. quia priuation non pōt esse p se cā. ignorantia autē tēnus est cā peccati, quatenus tollit scientiam quæ alias prohiberet ne fieret opus absolute, aut cū aliqua circumstantia, porrō dī causa per accidens, sicut remouens prohibens, qđ prohiberet opus; qui. n. remouet impedimentum quo lapis v.g. decinebatur, ne descēderet in locum suū, est causa per accidens quare lapis descendat.

Ignorantia Concomitans est, quæ nec antecedit opus, nec voluntatē, nec illam sequitur, vnde nec cā est, nec effectus peccati, quia, se habet, non tollit scientiam, quæ aliā adū, & opus impedit, vt cū aliquis v.g. occidit hominem, existimans, se occidere feram, est tñ ita affectus, actū, vel habitū, ut si sciret, nihilominus occideret, qui autē hoc modo operatur, non dī ex ignorantia, vel p ignorantiam, sed cum ignorantia operari, vt ait Arist. 3. Ethic. cap. 1. Ignorantia consequens est, non quæ consequitur opus, quia illius pōt esse causa, sed quia est aliquo modo voluntaria, & ita aliqua rōne consequitur voluntatem explicatam, vel implicitam, & hæc dicitur aliquando vincibilis, iuxta ea quæ de vincibili ignorantia subinde dicemus

5 *Quinta est. b* Ignorantia ¶ alia est Inuincibilis, alia Vincibilis. Inuincibilis, quæ est Antecedens dī, est duplex: quædam nullo modo vinci pōt quædam vero dī Probabilis, quæ licet vinci possit si adhibita fuisset maxima diligentia, adhibita tñ diligentia rōnabili non vincitur. Rursus, hæc ignorantia Inuincibilis duplex esse potest, vel in se, & non secundum suas causas, vt cibus, qui se inebriat, ut occideret hominem, quando occidit est Inuincibilis in se; quia ignorantie esse peccatum, non tamen in sua causa, quia voluit ebrietatem, vel secundum se, & secundum suas causas, vt amens in se, & in causa sua ignorat Inuincibiliter fornicationem esse peccatum.

Vincibilis, quæ etiam consequens appellatur, est quæ vinci pōt, & debet, & hæc duplex est: vna dī directe volita, & affectata, vt qñ aliquis ex proposito vult ignorare, vt qui vt legē ignoret expecte vult aut non legere, aut non audire, aut non inquirere, vt sunt, qui dicunt Deo: Recede a nobis, scientia viarum tuarum nolimus. Iob. 2. Et Psal. 25. Nōna intelligere, ut bene egeret. Altera dī crassa, seu supina, quæ tñ ex negligentia discendi prouenit, vt cū quis facile cognoscere potuisset, nullam tñ ad discendū diligētiam adhibuit, dī autē crassa, quia homines crassi, vt plurimum solent esse fegnes ad discendum. His ita de ignorantie distinctionib. & definitionib. in vniuersū

explicatis, qđ alia ad materiam moralem pertinens breuiter explicata sūt in sequentib. propositionib.

6 *Prima propositio.* Ignorantia Inuincibilis, seu Antecedens, quāuis ¶ cā esse possit peccati, eo modo quo dictū est, cum tñ voluntaria non sit, ipsa in se peccatū esse nequit, & hoc certum, & in cōfesso est apud oēs, sola dīscussio inter auctores est, quid requiratur ad hoc vt ignorantia aliqua sit Inuincibilis. In qua est re inuicertum esse dē. scđ vt ignorantia Inuincibilis sit, tenetur hō eam diligentia humana, & morale adhibere, qđ vir prudens adhibendā iudicaret, considerata rei grauitate, & periculi, & alijs circumstantijs tam rerū, qđ personarum, qđ diligentiam qui adhibuerit, si postea veritate ignoret, ignorantia Inuincibili laborare censetur, et tñ diligētia illa non fuerit summa, & maxima quæ adhiberi poterat, vt rectē Med. 1. 2. q. 76. ar. 2. dub. 4. concl. 3. & dub. vlt. Ioseph Gregorius in Florib. 1. Sent. trac. de Ignorantia, q. 2. diff. 1. concl. 3. Norab. 3. & Greg. de Valtro. 2. disp. 6. q. 6. punct. 6. corollario 1. & alii eōdem docent. In rebus n. agendis non nisi diligentia moralis, & humana, & quæ prudentes solent in simili re vti, requiruntur, vt et fateatur Petrus Sotus ubi sup. de causis peccatorū, selec. 2. circa mediū. Potuit, n. v.g. Iacob Gen. 3. qñ iuit dormitum, interrogare Liam, essetne Rachel, vel saltē cum ea cōfubularet cā sermone agnosceret, & for tassis fuisset. Potuit quoq; postulare lumē, vt eam uideret, & ita ignorantiam expellere, & nihilominus habuit ignorantiam, & Inuincibilem, quia hoies cōiter non solēt facere tale m diligentiam quare non tenetur hō facere quod potest, ut eam uideat, sed satis erit diligentia moralis, & humana, & quæ prudēs solet i simili res & negotio vti attēctis illiatis pñon, negotiis, &c.

7 *Dubium aut ¶ est,* quēnam diligentia dicatur iusticiens & humana, & qđ hō adhibere tenetur, ut ignorantia Inuincibili laborare censetur? Pro cuius solu- tione supponēdū est, ignorantia posse esse *non*, aut *falsū*, & cū ius aliud diuinū sit, aliud naturale, aliud humanū, de singulis breuiter dicēdū est. Quia ius. n. aliqui hæc oia confundunt, est tñ nō parua inter hæc differentia, diuersumq; de eis iudicium faciendum.

Quanti igitur ad ius diuinū attinet, Ant. de Cor. lib. 2. q. 2. concl. 2. docet tunc hominem satisficere debite diligentie faciendo qđ in se est, qñ peritiores cōsuluerit, illorumq; consiliū secutus sit, & est propriam adhibuerit diligentiam, & studium vt veritatē adificet, & p̄terea diuinum auxiliū & opem implorauerit, postulatueritq; a Deo illuminari, qđ oia, inquit, genetur hō facere, ut ignorantia inculpabilis, & Inuincibilis sit; nec satis cū propriā adhibere indolstrā nisi est petitoribus consulat, immo, neq; satis est doctos consulere, nisi et ad Deum orando confugiat postquam autē hæc oia fecerit, certissime docet illum de veritate a Deo insinuatū vel interipri luminē, vel exteriori p̄dicatione; & proinde docet oēs qui hæc diuina illustratione carent, sua culpa illa carere, qui minimum diligentiam sufficientē, quā possent, non adhibent, & referit pro se Alexandr. de Alex. p. 3. q. 6. in noua impressione, memb. 5. ar. 3. ad 6. qui ait, quod si hō per cognitionem naturalem, quā oia nouit est Deus, operatur, & petat ab eo illuminari, quia facit quod in se est, illuminabit a Deo, & idem docet Gabr. lec. 59. in Canonē Missæ, litera P. Refert et prose Durandum. 3. d. 25. q. 1. nu. 9. qui loquens de nato, & nutritio in deserto, ait, talis

tal. m

talem teneri, & sufficere ex parte sua, bene viuere secundum legem naturę, quo factis, Deus subueniet ei in necessariis ad salutē, reuelādo ea quę credere dēt vel per seipsum, vel per Angelum, vel per Prędicatorem illud. Avert ēt pro eo Conradus in lib. de Contrāctib. q. 100. concl. 2. casu 2. qui tñ nihil ait de necessitate orationis, sicut nec Durandus illius meminit, sed solum ait excusari aliquē ab alio cuius rei ignorantia, de qua dubitat, si consulat peritos in illa arte eorum; de quibus sequitur. Alph. a Castro ab eodē relatus lib. 2. de potest. legis penalis. ca. 3. 4. Quarto modo ignorantia, expresse docet, ad depellendā ignorantiam iuris diuini non satis esse, consilium vñ vñ rum doctum, sed plures & doctos & bonos, & insuper obligat, inquit, orare Deum, & per penitentiam peccatorum, si quę hęc, preparare se ad suscipiendā scientiam, vt sic dignus fiat cui Deus per se, aut per Doctores quos ille interrogat, reuelat quod obligatur scire. Gregor. ēt de Valentia loco proximē citato, expresse ait, interdum maius ali quod studium quam humanum requiri, ad hoc, vt ignorantia censetur inuincibilis, vocat aut studium humanum, cōsultationem, meditationem, & similia, quę solēt in negocijs humanis usurpārī, studium aut maius quā humanū appellat, quod ad Dei opem & auxiliū im petrandū refertur, vt oratio, penitentia, & similia. Ratio eius est: quia rō negotij talis aliqui est, vt ad cognitionē necessariam obtinendam non possit iudicari moraliter sufficere esse studium humanū merū. Vt v.g. si Dæmon transfigurans se in Angelū lucis alicui appareat, eumq; in errore alique inducet, quē ingenio suo, aut ēt cōsultatione nō posset facile agnoscere, & cauere. deberet se orationem adhibere, Deumq; cōsultare. Similiter si quis in materia fidei hesitans, non hēret copiam Doctorū Catholicorum, sed tñ hęreticorum, neq; per se posset orationib. & lacrymis, vt a Deo instrui possit, quibus factis, illuminabatur a Deo, vel ministerio hominum, vel interna Dei inspiratione.

- 8 Ceterum, cum horum Doctōrum op nio dura nimis sit, mihi ver. or vt illa quam recentiores plerūq; sequuntur, nimirum, quod licet pōt credendum sit, Deum facienti quod in se est, non negaturū gratiam, & necessariā ad salutē, ad vincendam tamē ignorantiam eorum quę sunt de iure diuini, & necessariā oib. salutē, nō teneri hominē ad se disponendum ad gratiā per contritionem orationem, legis naturalis obseruationem, &c. ita, vt si illa oia nō faciat, ignorantia illa sit culpabilis, & peccatum mortale, sed satis erit vt plurimum adhibere debitam diligentiam externam, cōsultando doctos, & prudētes, & audire prędicatores qui possunt illum instruere, quā debita facta diligentia, si erret, aut ignoret bona fide, ignorantia censetur inuincibilis, & inuoluntaria. Sic Franc. a Victoria, in relectione de Indis Insularib. concl. 1. nu. 33. Andreas Vega, lib. 6. de Iusticiis. c. 18. Petrus de Soto, tract. de ratione mendic. peccatis, lect. 2. post medium. Ioseph Angles

in Florib. 2. Sen. dist. 22. tract. de Ignorantia, q. 2. artic. 1. difficult. 3. in fine. B. Medin. in 1. 2. q. 76. ar. 2. dub. pen. concl. 5. & Gabr. Vasquez, disp. 130. c. 5. in 1. 2. S. Tho. & alij. Rō est: quia cōis modus quo quis cognoscere pōt necessaria ad salutē, est per media humana, per instructionem aliorum, & aud. tionē Euangelij, vnde Ro. 10. Apostolus simpliciter ait. Quomodo credent ei, quoniam non audierunt? additq; Apostolus, gentes ideo tantum fuisse inexcusabiles, quia vere audierunt. Vnde subdit; Sed dico, nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiit sonus eorū, & in fines orbis terre verba eorum. Psal. 18. Quod vero aliqui cognoscunt per reuelationes, est particularē privilegium & miraculum, vt patet de Cornel. Centur. Act. 10. non tenetur aut hō ad querenda ea quę sunt sibi necessaria, modo supernaturali. Dein de si quis Gentilis nihil oīno audierit de fide, non pōt scire se teneri ad habendam illam dispositionē de fide cognoscenda. Quamuis igitur peccet faciendo ea, quę sunt contra legē naturalem, non est tamen hoc ignorantia, aut incredulitatis peccatū, ut constat. Quoties ergo nouit, aut dubitauit aliquod esset mysteriū credendū, satis est vt doctos cōsulat, eisq; credat, nec posset obligari ex aliquo precepto orare, aut se a peccatis purgare, ut sine errore doceatur, dein de istis preceptum homini sit facere totum quod in se est, quia tamen precepta hōi nō obligant ad sui impletionem vt omne medium possit se adhibere, sed solum, vt proportionatum, & cōiter ordinatur ad talem finem adhibeat, quale est cōsultare doctos, consequenter fitis facit bona fide, & intentione tales cōsultare, nec obligatur orare, aut penitentia de peccatis agere, vt a Deo illuminetur. Sic v.g. tenetur hō vitam propriā ex precepto naturalis cōseruare, non tamen oī medio possit, vt ait Med. vbi supra, non. tenetur vti medicis, nec p̄ciosissima ut vitā cōseruet, sed satis est uti medicina cōsuetā, & cōiter ordinata ad talem finem. Itē ex lege Euangelica Matth. 18. tenetur hō corrumpere fratrem, admonendo, cōsultando, adhibendo testes, dicendo ecclesię, sed tamen non tenetur orare, aut constituere se in gratia vt illum conuertat, quia hoc non est medium ordinariū, quod ab hominib. adhiberi soleat ad fratrem corripiendum, & conuertendum, vt experientia docet.

Dixi satis esse, vt plurimum, cōsultare doctos, quia si quis dubitet de ijs quę ad religionem, & salutē pertinent, viros doctos non habet a quibus discere, & edoceri possit, tunc quidem existimo tenetur cōsultare ad Deum per orationē, & alia huiusmodi media Ratio est, quia iste cognoscit esse rem necessariā ad salutē, & ex ratione naturali quā quisq; Deū cognoscit, & religionem, intelligit confugendum esse ad Deum, non ut supernaturaliter illum inueniat, sed ut mediatiati vtiatur, ne in re tanti momenti aberret, quo sensu vera esse potest p̄iorum Doctōrū opinio, cui fauet S. Aug. lib. 7. de vilit. credendi, ca. 8. ubi in hoc casu, hunc ordinem vincendi ignorantia tanquam necessariū pręscribere videtur.

- 10 Dubium autem est, An quis cōsultat Doctores, peccet, si statim atque fidei mysteria audierit, illis credat, priusq; oratione, & penitentia de suis peccatis se pręparet, maxime si sequatur errorem Doctōris magnę auctoritatis? Antiochod. lib. 3. Summar. tract. 3. c. 2. q. 3. in q. 1. seu dub. o. 1. incidente, & Adrian. Quodlib. 2. sine argumentis. q. 1. ad 2. & Quod

Quodlib. 4. 2. 1. puncto 3. Quod incipit. Ad euiden-
diū quid sit peccare. docent peccare eum, q. vel soli
Deo cōmittit salutem suam omisso, vel neglecto hu-
mano subsidio; vel qui secundo quamvis accuratissi-
mè requirit hominum quātūlibet Doctorū consi-
lium, & ministerium, non tñ se talem exhibet apud
Deum, q. ab eo mereatur in viam salutis dirigi, puta
quia se nō disponit p orationem, & penitentia peccatorum,
& fauet S. Tho. Quodlib. 3. ar. 10. vbi ait,
q. in his q. pertinent ad fidē, & bonos mores, nullus
excusatur si sequatur erroneam opinionem alicuius
magistri, in talib. n. ignorantia nō excusat, alioquin
innuēs a peccato fuissent, qui secuti sunt opinio-
nem Arii, Nestorij, & aliorum H. hereticarum. Con-
traria tñ sententia est verior, q. sequuntur Franciscus
Victoria, Relect. de Indis Insularis conel. 1. nu. 33.
And. Vega li. 6. de iustit. c. 18. Petrus de Soto tract.
de ratione medij de peccatis. lect. 2. post medium, &
Gabriel Vazquez in 1. 2. q. 76. ar. 3. disp. 120. c. 5. p-
ceptum credendi non obligare vt oret, aut peniteat
de peccatis, vt sine ex ore doceat, sed satis esse, bona
fide Doctorem fide dignū consulere. Qd si casu ali-
quo accidat, vt Doctor ille errorem doceat, ignorā-
ti non imputabitur, sed Doctori: Alioquin simpli-
ces oēs, q. suis parentib. & parochis docendos se tra-
dunt, manifestē peccarent, q. nec oratione, nec pe-
nitentia se pparant. Vt v. g. si quis nihil sciens de fide
Christiana, incipiat p nimum instrui ab aliquo A-
riano, aut alio hæretico, q. vitā honeste exterius
apparet fide dignus, & bonus, & cetera oia fidei my-
steria rectē proponant in articulo aut de filij æquali-
tate errorem doceat, sine dubio sic instructus a peccato
excusabit, cum non habeat cām car de illius ar-
ticuli veritate dubitet. Quā rōne merito Vazquez
vbi supra, Corollario 4. multis Schismaticos, & hæ-
reticos simplices ab errore excusatos esse docet, q. a
suis maiorib. credunt, nec adhuc sufficientes vident
eos errare. E contra vero, vt admonet S. Bonauentura
tertio d. 25. art. 1. q. 3. ad penult. si aliquis simplex
homo, vel vetula aliqua audiant aliquid nouum cō-
tra ea, quæ ipsi communi ter in ecclesia audiuerit, pec-
carent statim assentiendo, quousque nouerint illud
vniuersaliter ab ecclesia teneri.

Quo sensu intelligendus est S. Thomas in illo ar.
10. vt manifestē satis ex illius verbis colligi pōt, aut
n. *Qui ergo assensit opinioni alicuius magistri contra
manifestam Scripturam testimonium, siue cōtra id quod
publicē tenetur secundum ecclesiæ auctoritatem, non po-
test ab erroris vitio excusari; in rebus n. dubijs non est
de facili prestandum assensu quoniam, ut ait Salsus. Au-
gust. lib. 3. de doctrina Christiana. c. 36. consulere debet
quis regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus lo-
cis, & Ecclesiæ auctoritate percepit, & vt S. Bonauentura
loco proxime citato notat Semper Deus habuit,
& habebit aliquos infelices, & famulos qui veritatem fi-
dei non solum in se, sed etiam in simplicibus conseruaret
dum simplices imitantur eos, & credunt.*

11. *Secunda propositio:* Qui tñ neque scit se errare, vel
ignorare, neq. dubitat vtrum ignoret, vel erret, ne-
que occurrit aliquod motiuum ad dubitandum, hic
non tenetur vllam diligentiam adhibere ad hanc iun-
diuinij ignorantiam vincendam, nisi tñ hæc ignorā-
tia, aut hoc non dubitare, oriatur ex mala volunta-
te, & inclinatione ad peccatū, vel ex culpabili ne-
gligentia considerandi quid sibi agendū sit. Ratio e-
st q. nullus tenetur adhibere diligentiam ad aliq. ve-

ritatem inuestigandam, nisi aliquo mō pgnoscat
illam voluntas, n. non sicut in incognitum, nec in
poteſtate hois est, inuestiri eam cognitionem rei de
qua nihil scit, aut dubitat: ois. n. vllus libertatis no-
stræ circa aliquam rem nititur tanquam radice, præ-
cedente aliqua cognitione, saltem confusa, & com-
muni eiusdem rei, vel alterius quæ sit cum illa ita
connexa, vt ex ea faciliē possit veniri in cognitionē
aliquā illius rei. Sic expresse Ioseph Angles in Flori-
bus 1. Sent. dist. 11. c. 2. q. 2. ar. 2. diff. 3. & Greg.
de Valen. to. 2. dist. 6. quæst. 6. puncto 1. & colligitur
ex communi doctrina quam optime tradit Fr.
a Victoria in Relect. de obligatione hominis, cum
primo incipit vt ratione, p. 1. nu. 20. 2. 1. & seqq.

12. Dub. um autē esse solet, An tñ inter infideles possit
esse aliqua ignorantia huiusmodi inuincibilis iuris
diuini circa articulos fidei, et omnia religionis Chri-
stianæ n. y. scilicet, ita vt talis ignorantia non impute-
tur illis ad culpam?
Prima opinio negat dari ignorantiam inuincibilē,
& inculpabilem eorum, quæ sunt fidei nostræ, quā
defendunt prauissimi auctores antiqui. Alex. 4. de
de Ales. p. 2. q. 1. 11. memb. 8. casu primo. vbi docet
puerum, qui ab infantia includit in carcere Sarrace-
norum, perueniens, do ad ætatem adultam, ignoran-
do ea q. sunt fidei, peccare, q. si faciat q. in se est in-
structus vel per doctrinam exterio rem, vel interio-
rem, facere aut, inquit, quod in se est, est vt ratione,
per q. pōt comprehendere Deum esse, & inuocare
adiutorium Dei, de incarnatione autē & redēptione
si apte: intellectum suum quantum in se est, vocabi-
tur vocatione interiori, est nō exteriori. & q. 1. 53.
memb. 3. Antifiodor. li. 3. Summa. tra. 3. c. 2. in q.
vtrum fide. possit subleue saluum. Alber. 2. d. 22. art.
10. Gabr. ibid. c. 2. ar. 3. dub. 1. qui idem docet G.
Afenfis. Gerſon Alphabeto. 6. l. itera k. & alphabeto
6. l. itera l. Guliel. Parisien. tract. de legib. c. 21. Bona-
uentura 3. d. 25. ar. 1. q. 2. ad vltimum. vbi loquitur
de mysterio incarnationis. Adrianus in quodlib. 4.
ar. 1. puncto 3. 6. Ad videndum quid sit peccare; lite-
ra G. vbi expresse docet, non dari posse inuincibilē
ignorantiam de communib. articulis fidei, puta de
omnipotentia Dei, Christi humanitate, passione, &
resurrectione, resurrectione; mortuorum, & sic de
alijs, & refert Gerſonem, Antifiodorem, & Hu-
gonē de Sanct. Viē. li. 2. de Sacra. p. 6. c. 5. to. 3. vbi
ait neminem excusari per ignorantiam a precepto
baptismatis suscipiendi, quia nisi sua culpa obſtiterit,
audire, ac ſerre debet. Horū omnū rō est; q. fa-
cienti q. in se est. Deus non denegat gratiam, & ne-
cessaria ad salutē. si ergo alicui fides non innotescit
aut per extēriā p̄dicatōnem, aut per inspirationē
internam hominis culpa est, eo q. nō scit id quod
ponitur, & debuit, vt cā consequeretur, & confirma-
tur ex illo Ro. 10. vbi dicitur. *In omni terram exi-
uit sonus eorum.* & c. vbi significat Apost. Euangelij
predicationē omnib. p̄mulgati esse, ta vt credere
possint. vnde nō erret id imputabili fide ignorantia.

13. *Secunda sententia* test dicentia pōt. esse ignorā-
tiam inuincibilē mēteriori fide, et eorum, q. sunt
necessaria ad salutē, ita vt ea ignoretur culpa non
sit. Sic S. Th. 2. 2. q. 10. ar. 1. vbi expresse ait, posse ef-
fe infidelitatem, q. vocat negatiuā abſq. peccato &
tales infideles nō dānari ob peccatum talis ignorā-
tiæ, sed propter alia peccata. Duran 3. d. 25. q. 1. ad
primum, vbi etiam concedit dari posse ignorantiam inuincibilē

invincibilē iuris diuini apud eos quibus mysteria fidei non erant: proposita nec per eos flectit, quo min⁹ proponebatur, resistendo, sed predicationi. Almainus tra. 7. 1. Moralium c. 1. propositi. 2. A. m:chanus quem refert, ac sequitur Vega li. 6. super Conc. Trident. c. 18. Petrus Soto in tra. de rōne mendici peccatis. l. 2. 2. post medium. Franc. Viſt. n. tra. de Indis Insular. 5. concl. 1. Conradus lib. de Contra. 7. q. 100. ar. 2. 4. concl. 2. Alphonsus a Castro li. 2. de potest. legis penal. c. 14. 8. Quorū inō ignorantia in fine. Ioseph Angles in Florib. 1. Sent. d. 22. 7. 2. 2. d. f. 3. Car. Med. 1. 2. q. 76. ar. 2. dub. 4. conc. 4. Dominicus Bānes in 2. 2. q. 10. ar. 1. dub. 1. Greg. de Val. to. 2. disp. 6. q. 6. puncto 1. Corollario 3. & 7. q. 10. disp. prima, puncto 1. Sotus 4. d. 5. q. vn. c. ar. 2. dub. vlt. concl. 2. & Gabriel Vazquez in 1. 2. disp. 120. c. 3. & alij recentiores communiter, & patet ex illo Ioan. 1. 5. *Si non reuſsum, & locutus es finis sem. peccatum non haberent, nunc autē ex rationem de peccato suo non habent, quem locum S. Aug. tra. 89. in Ioan. interpretatur de peccato infidelitatis, expresse affirmans, eos, quibus Christus nec per se, nec per ministros suos locutus est de doctrina fidei, abique culpa ignorare, & epist. 109. tractans illud Rom. 1. *Reuelatur ira Dei, &c.* ait, ignorantiam fidei in eis qui audire noluerunt, esse peccatum, in eis vero, qui non potuerunt audire, esse poenā peccati, & similia habet author quæſtionum noui testamēti apud S. Augustinum Augustinum, qu. 67. & plura in huius rei confirmationem adduci possunt ex S. Aug. in li. de natura, & gratia. c. 2. 4. & 8. *Rationibus evidens est, quia apud multas gentes nulla appareat vestigia quoniam ibi prædicatum fuerit Euangelium, & consequenter inuincibiliter ignorare: fidei mysteria, cū teste Apostolo Ro. 10. Credere non possunt ei, quod non audierunt, adeo vero non possunt sine prædicatione. nec vllum modū habere possunt uti ut credat, cum nihil de fide audierint, immo et si aliqui hanc fidem, & religionem quæ ipsi præsententur, aliquæ dubitationi subreptæ, satis facere videntur confiteri, si eos, qui doctores apud eos habentur consulant, illi autem eos potius in suis erroribus confirmabūt, quā uti vera fide, de qua nihil audierint; Nec vllō modo cognoscere possunt fide relicto horum consilio, teneri ad eum conſugere orando, & purgando se a necessitatibus, cum nemo sit qui eos de hac re instruat. Et talem ignorantiam inuincibilem habuisse Indos Occidentales nostra hæc tempeſtate, antequam Hispani ad eos Euangelium detulſent, Vega, Medina, Ioseph Angles, Vazquez, & alij testantur; Quod si aliquando eorum maioribus Euangelium annuntiatum sit, adeo tunc vel temporis iniuria, vel locum malicia huius rei notitia obſcure, & vt quæ ad propositū attinet ita se habet, ac si nūquā ibi Christus prædicatus fuisset.**

4 Ad rationem quoque contrariæ sententiæ respondetur, Deum facienti quod in se est non negare gratiæ autem illis, quibus peruenire possunt ad noticiam eorum quæ sunt necessaria ad salutem, vnde omni tempore etiam gentibus Barbaris Deus gratiæ suæ particulam communicauit, quia si recte videretur, in Dei noticiam peruenire possunt; nam ex hac rerū machina, & serie vniuersi possent hōes si recte huiusmodi gratiæ dono vterentur, in maiorem Dei noticiam venire: vnde carentia huius cognitionis promittit quidem ex peccato præcedente, & est peccati poenā, non est tamen peccatum in eis, qui nihil

vnquam de fide audierunt; aliud namque est, Deum permittere vt propter peccata præcedentia prouentur tali cognitione, aliud vero est ignorantiam hanc esse peccatum, vt n. peccatum sit talis ignorantia, præcedere debuit obligatio notitiæ, aut saltem aliqua dubitatio aliam ignorantia voluntaria, & euipabilis esse non potest, certe illis, qui nihil unquam de fide audierunt, esse nequit. Itaque, qui nihil audierunt de Christo damnabuntur quidem, si alia peccata commiserint contra legem naturalem, non tamen ob infidelitatem, etiam si eorum demerita præcedentia Deus plurius doctrinæ Euangelicæ subtraheret. Quia vt vincatur ea ignorantia, non obligauit Deus ad præcepta legis naturalis, sed solum ad audiendum, & non obtinendum aures euangelio, cum eis fuerit annuntiatur. Illud verò ex Apostolo Rom. 10. in confirmatione allatum teste S. Aug. & alijs prophetice intelligendū est, ita, vt paulatim complicatur, aut si forte in vniuerso mundo Euangelium per Apostolos annuntiatur fuerit, in aliquibus tamen locis ita eius notitia iamdiu obliuione deleta est, vt nec minima eius notitia permanſerit.

15 Dubium aliud est, An inter fideles possit esse ignorantia inuincibilis mysteriorum fidei? In qua re communis Doctorum sententia est, fideles omnes ex fidei præcepto teneri scire omnia fidei mysteria quæ communiter celebrantur in Ecclesia, puta articulos omnes in Symbolo Apostolorum contentos, & Sacramenta, & ideo circa hæc mysteria nullus fidelium habere potest ignorantiam inuincibilem. Sic S. Th. 2. 2. q. 2. ar. 7. & 8. & in 1. Corin. 1. 1. lect. 4. Bonaventura in 3. dist. 25. arti. 1. q. 3. Durandus ibidem, 7. nu. 9. Richard. ar. 4. q. 1. Scotus eadē dist. q. 1. 5. Sed positio, Gabriel. q. 1. ar. 2. concl. 5. Ioseph Angles in Floribus 2. Sem. dist. 3. tra. de Ignorantia arti. 2. d. f. 3. dub. 2. Medina 1. 2. q. 76. ar. 2. dub. 4. post conclus. quartam. Marſilius 3. q. 1. ar. 3. conclus. 5. & 6. Adrianus Quodlibet 3. art. 1. litera A. Dñicus Bannes 2. 2. q. 2. ar. 8. post dub. 2. Grego. de Val. to. 3. disp. 1. q. 2. puncto 4. Gabriel Vazquez in 1. 2. dist. 13. c. 1. & 2. Angelica verbo, fides, num. 7. Syluest. verb. eod. q. 3. Annilla verbo Credere, nu. 2. Nau. in Man. c. 1. nu. 22. & alij. Ratio est; quia culpa est ignorare ea quæ statui suo sunt necessaria; At vero cognitio illorum mysteriorum quæ in Symbolo Apostolorum credenda proponuntur, & ab Apostolis olim, & nunc a pastoribus, & concionatoribus prædicantur, & ab Ecclesia in suis solemnitatibus celebrantur, sunt fidei Christianæ prima principia, & fundamenta, quæ ad statū cuiuslibet fidelis pertinent, & proinde nō possunt sine culpa a quocūque ignorari.

Hoc autem intelligendum est de illis, qui vult inter fideles, ubi talia mysteria celebrantur, & prædicantur. Nam si quis baptizatus in infantia captiuetur apud infideles, veniens, ad vñm rationis, inuincibiliter ignorare potest talia mysteria, quia nō habet a quo doceat, possit.

Immo etiam aliqui rustici, & valde rudes inter Christianos aliqua mysteria inuincibiliter ignorare possunt, quia si licet ab illis, quorum cura mandata sunt: siue parochiis, siue parentibus, & patris instructi non sunt, nec admoniti, nec ipsi alios adire possunt, a quibus instruantur, id quod ratio tamen accide-re solet. De qua re plura inferius dicemus. Et de ignorantia iuris diuini hæc dicta sufficiant.

16 Quod vero ad ius naturale spectat, Doctores

Claui Regiæ Sacerd· Lib II· Cap. IX.

antiqui vt Alexand. de Alex. p. 2. q. 1. 3. membro 3. Durand. 3. diffin. 5. q. 1. ad primum, Gratia. 1. q. 4. can. Turbatur. Gerfon. Antifiodor. Hugo de Sancto Vidore, Gabriel, Adrian. Castro, & alij citati in præcedentibus, communiter docent, iuris naturalis rerum agendarum ignorantiam inuincibilem dari non posse. Alij vero recentiores vt Bartho. Med. 1. s. q. 76. ar. 2. dub. 4. Ioseph Angles in Floribus 2. Sè. diff. 2. ar. 2. difficul. 4. Greg. de Valto. 2. disp. 6. q. 6. puncto 1. co. coll. 7. Antonius de Corduba li. 2. c. Theolog. qq. 4. concl. 1. Gabriel Vasquez in 1. 2. diff. 123. c. 2. & alij hoc non ita absolute docent, quorum sententia vt intelligatur, & veritas clarius explicetur, sciendum est, principia legis naturalis esse in triplici differentia, quedam enim sunt prima, & vniuersalissima legis naturalis principia, quorum veritas est sola terminorum apprehensione absque ullo labore, & studio innotebit, vt sunt illa: Bonū est faciendum. Malum fugiendum. Item quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; & Sancto Tho. 1. 2. q. 94. ar. 6. & illud. Omnia quæcumq; vultis vt faciant vobis homines, facite & illis. Matth. 7. & illud: Summum bonum est amandum.

Quedam secundo sunt quæ ex his principijs immedie, & facile deducuntur, vt sunt præcepta Decalogi: Nam præcepta primæ tabulæ, facile ex illo principio. Summum bonum est diligendum, colliguntur: Nam Deus est summus bonus, ergo summè diligendus, quod est primum præceptum. Item Deus non est vili perisio blasphemandus, quod est secundum mandatum. Deinde, Deus certo hebdomada temporis colendus, prout commune est omnibus gentibus, quod est tertium mandatum. Præcepta vero secundæ tabulæ facile eliciuntur ex illo principio, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, & hoc immedie, & absque vilo studio.

Quædam tertio principia sunt, quæ remotius, & difficultius colliguntur: ex iuris naturalis, aut decalogi præceptis, vt simplex fornicatio est fugienda, quæ fit in se, ut ex illo principio, quod tibi non vis fieri, &c. Est in prolis præiudiciū, propter parentū incertitudinem, ergo non est committenda; colligitur aut studio, & labore. His præpositis, sit in ordine.

17 Tertia Propositio: De primis illis principijs practicis apud habentē vniuersum rationis, dari non potest ignorantia inuincibilis. Sicut, nā in speculatiuis non datur ignorantia primorum principiorum, cognitio. n. e. minimè ignorari non potest, quia totum maius est sua parte, aut si æqualibus æqualia demus, quæ remanent sunt æqualia, aut de quolibet verum esse eleant non esse, & de nullo simul: Ita in practicis principijs primis non datur ignorantia inuincibilis, potest enim quæ ea non cōsiderare, ignorare vero non potest. Ratio est, quia ex fenore, & manifesta sunt ex ipsa terminorum apprehensione, & pertinent ad S. ynderfensū, quæ nec in damnatis extinguitur. Quamuis igitur vias rationis, vel ex mala terminorum apprehensione, prauæ de illis iudices, aut ex aliqua passione, & perturbatione ea actu non considerent: Ignorare tamen ea non potest, ideoque semper illorum ignorantia culpabilis erit.

18 Quarta Propositio: Circa principia secundi generis, qualia sunt decalogi præcepta, vt diximus, quamuis fortassis ad aliquod breue tempus, in certo aliquo casu dari possit ignorantia inuincibilis, ad longum tempus non potest. Prima pars patet: quia

si aliqua ratio ea mentis caligine laboraret vt ex illi maret furtum esse licitum, prout olim apud Germanos credebatur, vt docent Iulius Caesar lib. 6. de bello Gallico, & S. Th. 1. 2. q. 94. ar. 4. Castro lib. 2. de potest. leg. p. nal. c. 14. & Lacedæmones olim adulteriū licitū fuisse ex illi inabant, propriæque vxoris amicis communicabant, vt re. r. Plutarchus in vita Licurgi. Gentes etiam quedam in Africa, didicæ Augilæ vt refert Pompe. Mela lib. 1. c. 8. in viū habebant vt feminæ: nō quæ nubunt pateant supbia omnium, qui cum munere aliquo accefferint, immo quæ cum plurib. concubuerint, eam maius decus conquisisse ait, & in posterum ad perpetuam pudicitiam legibus fuerulimis illas coque testatur. Ex Gramantici Æthiopes, teste Solino c. 43. histor. solas matres recognoſcunt, patrib. autem nullam reuerentiam exhibent. Quæ tamen omnia contra ius naturale sunt. Si quis igitur in tali euentu cum primū ratione vteretur, intelligeret furtum, aut adulteriū esse licitum, aut parentis bus nullam reuerentiā debere, & rogaret maiores suos de his rebus, sine dubio ab illis nō addiceret veritatem, ergo haberet ignorantiam inuincibilem horum præceptorum. Honorantes parentes: Non furtum facies, non adulterabis, ad breue tempus, donec ipse consilium seipsum intelligeret nō esse licitū facere in alium id, quod in se ab alio fieri nollet. Et per breue tempus posset quis, ex patribus idolis deditū natus, & in idolorum cultu educatus, ignorantiam inuincibilem primi præcepti Decalogi habere. Horum omnium ratio est; quia cum primū hic ratione uteretur, non teneretur aliorum mores statim dampnare. Ergo excusaretur per breue tempus illos sequendo.

Pars secunda patet, quia licet hæc principia nō sint ita prima, possunt tū ita facile soludari, rōnis naturalis ex primis principijs deduci, vt non possit quis longo aliquo tempore eorum ignorantiam inuincibilem habere. Vide ad Ro. 2. dicitur: Gentes quæ legem non habent, sicut Moyses, scriptam naturaliter earumque legis sunt, faciunt. Omnia. n. secunda tabulæ Decalogi præcepta, nō fecus sub illo principio (Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris) continetur, ac ppositio hæc, Petrus est animal, sub hac vniuersali, omnis homo est animal, comprehenditur. Sicut ergo non cadit ignorantia inuincibilis in dicto principio. Quod tibi non vis fieri, &c. ita neque in suis particulārib. immedie sub eo contentis. Quod vero de errorib. Gentilium dictum est, non est contra veritatem propostā, siquidē ignorantia eorū inculpabilis non fuit, nam procedebat ex malitia voluntatis eorum, & ex consuetudine peccandi, & ex cōtempu veræ religionis, & cultus Dei adeo, vt teste Apostolo ad Ro. 1. tradidit sint in durtum cordis propter uitia, & inuenerunt. In reprobis sensum ignorantia, & erroris, non planè inexcusabiles fuisse, quia cō cognouissent Deum, non sicut Deique gloriæ commendati gratias egerunt. Talis igitur ignorantia inculpabilis fuit.

19 Quinta propositio. Circa præcepta naturalis tertio modo quæ remotius, & difficultius ex primis principijs deducuntur, dari potest ignorantia inuincibilis saltem a rudioribus, & iōgo tempore; vt e. g. formationem simplicem non esse peccatum; delectationem moralem in materia Venerea non esse peccatum; licitum esse plures habere vxores; Mendacii pro vita hominis tuenda non esse peccatum. vsuū

ex pecunia mutuata malam non esse, licitū esse vindicare iniuriam propria auctoritate; Ratio est: quia hæc, & alia huiusmodi non sunt ita manifesta, nec ita facile à quouis & primis principibus colligi possunt, cū videamus et sapientissimos Philosophos in his rebus hesitasse, & errasse: Nā, & Cicero de Officiis l. 1. c. de iustitia, asseruit, quāvis falsū, primū iustitiam minus esse, vt ne quis cui nocet, seipsum laceat iuria. Sicut et Tullius, q. 1. perpetuā defendit, fas esse mortē sibi consciscere ad miseriam aliquam grauiorē declinandam. Existimauit ergo licitum esse vindicare iniurias propria auctoritate, qñ lacessimur iniuria, & occidere seipsum non esse malum, qñ quis id facit vt maius malū euitet, & Gabriel Vasquez vbi sup. disp. 1. 2. c. 2. in fin. ait, vt videlicet in tali quendam, qui pium existimabat ex grotu iam iam moriturū, ne quā dolore mortis detineretur, in alteram partem versare, vt citius aiam exhalaret; addit; cū huius rei ignorantiam inculpabilem habuisset, prout factū sufficienter ex animæ expertus est. Sic et aliquis licitum putare potest sacrificare homines tanquā cruentas victimas Deo, prout olim apud Indos consueuerat. Quia igitur Conclusiones istæ paulo obscuriores sunt, nec ita facile quique eas ex seipso cognoscere potest, nec ab aliis edicere quando apud barbaras gentes enutritus, & educatus sit, nihil mirū, si toto vitæ tempore, aut saltem longo spacio earū ignorantiam inuincibilem habeat.

Quoad ius positiuū tam humanū Ecclesiasticū, & Ciuile, quam Diuinū, ex cōi. & indubitata oīum Theologorū, quos superius citauimus, iūta Adriani Quidlib. 4. Modin. Carli, Vasquez, Iosephi Gregor. de Val. & aliorum oīum (excepto vno Gualtero Parisiensi trac. de legibus, cap. 2. r. qui id negat) sit

20 *Sexta Propositio.* Ignorantia ē inuincibilis iuris positivi dari potest, vt latius Vasquez vbi sup. disp. put. 1. 2. c. 2. & Ioseph Angelus florib. 2. Sent. d. 22. q. 2. ar. 2. diff. 5. probant. Ratio est: quia non oēs tenentur scire ius positiuū, & leges oēs humanas, & statu talia, cō. nūm dū edicta affligunt, cū sit more humano impossibile, neque n. leges i. t. ex principis illis cōi. iuris nuntur: depēdet, sed ex voluntate, & beneplacito legislatorū. Et cū multe leges sint, quarū nulla nobis in mentē venit cōsideratio, aut dubitatio, earum vtiq; ignorantia inuincibilis erit; quāquid nisi naturaliter nobis occurrat aliqua dubita tio, vel notitia de re aliqua, in tra potestate non erit de illa cōsultare, aut illā amplecti, & reicere.

Hinc fit, quod qui inculpabiliter ignorat legem, qua cauetur, ne vitra pretiū dēstatū a lege, frumētum vendatur, in foro conscientie, nec reus iniuriæ est; nec ad restitutionē tenetur. D. xi. in foro cōscientie, quia in foro exteriori, non ita admitti solet ignorantia iuris, eo quod difficile admodū sit illam probare, vt con. tat ex titulo, *De iuris, & falsi ignorantia in Cod. vbi et ob ignorantiam non conceditur repetitio*, sed negatur, vt con. tat ex l. cū ignorantia, & l. cum inquis, & l. con. titutio. i. titu. eod.

Sic et ignorantia Catalogi prohibentis aliquos libros, si per ignorantiam inuincibilem reus n. librum prohibuit, vel oblitus est libri, vel quia cōsultato peritiores, qui fore ignorant Catalogū, in tali casu ex cōdicationem non incurrit, vt nequit Ioseph Angles vbi sup. secus auctem dicendum erit de illis legibus positivis quæ frequentissime non adus

notæ sunt, vt v. g. Petitions clericum esse excommunicatum, Edere oua, & Iactantia in quadragesima peccatum est, & prohibitum, quia hæc leges omnibus notæ sunt, ideoque quis earum ignorantiam inuincibilem prætere de non potest.

Deinde etiam non præten duntur ignorantia legū pertinentium ad suum statum, vt n. docet S. Thom. 1. 2. q. 76. art. 2. tenetur quis scire eas, quæ ad statum suum pertinent. Iudex n. tenetur scire leges quæ ad officium iudicis spectant, aduocatus et scire debet eas, quæ ad se pertinent. Tabellio item eas, quæ tabellionatus officium respiciunt, Et sic de Doctoribus, Iurisperitis, Confessariis, & aliis similibus iudicandū est. Quia omnes tenentur scire illa sine quibus nō possunt opus ad quod obligantur exequi. Si quis autem aliquod, quod iuxta suum statum illi lex facere præcipit, ignorauerit, talis ignorantia est illi peccatum. Vnde vt à peccato ignorantia excusetur, diligenter debet adhibere debet, inquirendo à peritis an lex aliqua de re illa sit; quod intelligitur, qñ occurrit dubitatio, aut notitia cōfusa de realiqua quam aggreditur, aut nisi ipse sibi sufficiens sit, vt intelligat quales leges sibi vt plurimum solent circa tales operari pones, & contra quas quos exercet.

Hinc et inferitur fieri posse, vt euidem rei ignorantia eodē tempore vni homini sit inuincibilis, & alteri vincibilis, vt v. g. etiam aliquis à iuris perito facile ignoratur vincibiliter, qñ condicio status, & officii illius, quod versatur in iure, suppeditat illi facultatem, vt possit illius Canonis notitiā acquirere; Alio ruitio talis ignorantia erit inuincibilis, quia cum non habeat occasionē, consuetudinem moralem, & ex intentione non possit Canonis illius notitiā sibi cōparare. Vnde in his reb. consideranda est conditio personæ, & negotii, facti autem et cōsultare viros doctos, & probos si ignarus sit, vel per se, si doctus est, studeat, vt ignorantiam habeat inuincibilem.

21 *Septima Propositio.* Ignorantia ē inuincibilis, facti reperiiri potest, vt cōiter tradunt auctores allati in superioribus. cōtra Gualterum Parisensem, trac. de legibus, cap. 2. r. qui docet nō dari ignorantiam facti inuincibilem, quia inquit, tenetur hō non solum facere diligentiam externā inquirendo, & studendo, sed et internam, orando, & conscientiam emundando, quib. præmissis non patitur Deus vnquam, vt quis erret in facto particulari, vt v. g. inquit, si aliqui pro sua legitima vxore clam alia supponeret, quamuis non tenetur externā diligentia adhibere quod bona fide credit esse suam, si tñ interius esset bene dispositus per orationem, & penitentiam, Deus mutaret cor mulieris ne talis fornicatio ex ignorantia accideret. Conclusio tamen nostro probatur: quia illa est ignorantia inuincibilis facti, cuius nulla notitia specialis, aut cōfusa; aut dubitatio de re illa menti occurrit. Si quis ergo accederet ad mulierem etiam non suam, ignorans esse consanguineam, nec dubitat, nec vlla menti occurrit suspicio, an sit consanguinea, non erit reus incestus, etiam si mulier illa vere sit consanguinea. Sic etiam S. Th. 1. 2. q. 76. articulo 3. docet occidentem patrem, si ignorauerit patrem esse, etiam non excusetur ab homicidio; quia sciuit esse hominem, excusatur tñ à peccato, quatenus est pater digne promouens ex ignorantia patris. Cōcedit ergo S. Th. dari posse ignorantiam inuincibilem alicuius circumstantiæ, etiam

Clavis Regiae Sacerd. Lib. II. Cap. IX.

etiam si daretur opera rei illicitae, v.g. fornicationis, occisioni, venationi prohibita, ignorantia namque talis euentus aut circumstantia facit, vt actus illa quidam ad illam circumstantiam pertinet, sit omnino inuincibilis, etiam si opus quod exercetur sit illicitum, & si actio nota ignoraretur, puta, occidere putat seram, inuincibiliter ignorans esse hominem, alioquin ob ignorantiam inuincibilem peccatum non erit, quamuis verum hominem occidat. Et certe posse quem inuincibilem ignorantiam facti habere, pluiquam certum est. Scire enim potest quis iure diuino omnem fornicationem esse prohibitam, & tñ stante hac scientia, ignorare potest illam cum qua coit, non esse suam, vt contigit Iacob, cui nocte nuptiarum pro Rachele supposita est Lia. Gen. 29. Scit et aliquis licere sibi in bello iullo occidere hostem, quia tñ scientia stante, ignorare potest Petrum, quod verè est amicus, esse hostem, propterea, quod vidit illum hostilia signa gestantem. Sic et scit aliquis non licere sibi cibum venenosum aut mortiferum fumere, nec alteri porrigere, & tamen ignorare potest huc vel illi cibum què summit, aut porrigit esse mortiferum.

Ad scientiam aut facti, satis est eam diligentiam circa cognitionem obiecti, aut illius circumstantiae adhibere, quod prudentes, et non nimium viri scrupulosi in talibus adhibere solent: non enim requiritur, vt quoties manas ad lectum vxoris accedit, cum ea dormitur, lumine adhibito exploret, an illa que in lecto decumbit, sua sit, necne, quia viri prudentes, rarisimè id faciunt, nisi quod aliqua se obtulit iusta inquirè di ratio. Nec opus est, vt cibum comesturus medicum consulat, an venenosus sit, necne, quia nullus prudens id facit, nisi quod aut infirmus est, aut dubius, & periculù sit de cibi illius malitia. Sic emens rem non tenetur a venditore petere, an res illa sua sit, quia viri boni, & timorosi hoc facere non solent, nisi quod illa subest suspicio venditorum esse latronem. Et qui alicui beneficium confert, aut officium, solum illam diligentiam facere tenetur, quod in tali re viri prudentes adhibere solent, puta, aut fumendo experientiam de doctrina, & bonitate eius, si ipse possit, & idoneus sit per seipsum merita eius perferutari, aut si non, possit, vnum aut alterum bonum & prudentem consulat virum, qui personae merita sciat, & iuxta illorum consilium faciat. In his omnibus, aut alijs similibus, ignorantia quae simili adhibita diligentia occurrat, censetur esse ignorantia facti inuincibilis, quia ignorans non tenetur plura facere, vt illam vincat. Satis namque est diligentiam moralem adhibere, quod quia dubitat, aut rationem dubitandi habet, vt ignorantia inculpabilis, & inuincibilis habere dicatur, quia de cā Iacob ignorantiam inuincibilem habuit dormiendo cum Lia, quod si supposita clam fuit pro Rachele forore, quoniam nullam rationem dubitandi habuit an illa esset Rachel nec ne. Eodem modo quicquid Lyranus Gen. 20. & Theodoretus q. 62. in Gé. dicant, Abimelech peccasse mortaliter assumendo sibi Saram in vxorem, quia non adhibuit sufficientem diligentiam, vt sciret an esset uxor Abraham, necne, mihi tamen verior uideatur sententia contraria, non peccasse, quia non habuit ullam rationem dubitandi illi fuisse uxorem, maxime cum ab Abrahamo audierit illam fuisse fororem suam, nec maiorem diligentiam adhibere tenebatur ut sciret an vere vxor aut foror Abrahami esset, quod sententia expressè docet, & defendunt Adrianus in Quolib. 4. ar. 1. in singulis

tera Q. An de Corduba, li. 2. q. 2. ad 2. Gabriel Vaquez in 1. 2. disp. 124. c. 4. & alij, & patet ex verbis Domini ad eum ubi ait, *Ego scio quod simplici corde feceris, &c.* hoc est absque peccato id fecisse. Quod vero Dominus ait ad Abimelech, *Castidit te, ne peccares in me, & non dimisi, ut tangeres eam, quasi signifi- care velit, peccaturum fuisse Abimelech si Sarā cognouisset.* Respondet Adrianus, & Corduba, illud peccares in me accipere materialiter, pro actione adulterij absque malitia, hoc est, quod fecisset aliquid simile peccato secundum exteriorem speciem peccati, vel vt notant Chry. Ho. 45. in Genesim, & Vasquez ubi supra, illud peccares in me, dictum est a Deo, in persona Abraham: quia, n. Abraham dedecus, & contumeliā passus fuisse si Abimelech cognouisset Saram, etiam si aliquo peccato ipse Abimelech Deus vt ostenderet hanc ignorantiam Abraham factam, esse quasi sibi factam (iniuria enim alicui facta, etiam, & amicis suis irrogari videtur) dixit, *Castidit te ne peccares in me, hoc est, ne contumeliā hanc amico meo Abrahamo inferres.* Quod vero mortē ei minatus sit, non id propter aliquam culpam Abimelech fecit, sed vt eam libere dimitteret.

2. *Offensa Proposita.* Ignorantia si inuincibilis omnino a peccato excusat. Sic Doctores omnes alati. Ratio est, quia nullo modo est voluntaria in sua causa, eo quod cum ignorans adhibuit diligentiam vt eā videret, consequenter excusatur a culpa contra legem operando quicquid non est in potestate hominis vitare peccatum tale, cum vitari nequeat ex intentione quod cognosci non potest. Vnde infert Ioseph Angles in Florib. 2. Sen. d. 22. q. 2. ar. 3. diffie. 1. concl. 4. pretermittentem peccatum aliquod alias consentiendū, de consilio confessoris immunem esse a culpa, quia huiusmodi peccatum nullo modo fuit volitum. Et ibidem ar. 1. diffi. 3. in fine, eadem ratione docet, cum, qui iudicio confessoris, non iterat confessionem, necessario iterandam, hanc ignorantiam inuincibilem, quia fecit totum quod facere tenebatur ad illā excludendam, & cum illam vincere non potuerit, non tenebatur confessionē iterare. Et eadem de cā vtroque in loco post Alphonsum a Castro affirmat, facientē contractum vlturarium ex consilio literati, & sapientis, laborare ignorantia inuincibilis, & a peccato excusari. Hanc conclusionem latius probat Alphonsus a Castro, lib. 2. de potest. leg. pen. c. 14. ex optima, & efficacissima ratione, quia opus ex tali ignorantia factum non est voluntarium in se, aut cā sua; Non in se, quia nihil in se voluit, nisi praecognitū: Nō in cā sua, quia est ignorantia inuincibilis, quae vt diximus est, quod faciendo quod moraliter potest, & tenetur facere, non potest vincere. Cum igitur ignorantia haec nullo modo uolita sit, consequenter excusatur a peccato, eo quod quod fecit esse non potest, quod nō est voluntarium, omne enim peccatum ideo peccatum est, quia voluntarium.

Hinc etiam fit, quod quando ignorantia inuincibilis est causa totius facti, excusatur totaliter a peccato, quando autem non est causa totius facti, sed aliquis circumstantiae mutantis speciem, excusatur a peccato non totaliter, sed ex parte, vt v.g. si quis intendens occidere inimicum, occidat patrem, quem inuincibiliter ignorauit esse patrem, excusatur ille ex parte a peccato, hoc est, a peccato quatenus est parricidium promouens et circumstantia ignorata patris, non tamen excusatur a peccato homicidij, quia nouit esse

esse hominem, sic S. Thom. 1. 2. q. 76. art. 3. Caic. & Med. ibid. Alph. a Castro lib. 2. de potest. leg. p. n. c. 14. proposit. 2. circa conclusionem secundam principalem. Couar. in c. Alma mater, p. 1. §. 10. num. 16. de sent. excom. lib. 6. Ioseph Angles in Florib. 1. Sct. d. 2. art. 3. diff. 1. conclus. 1. & Gabr. Valquez, n. 1. 2. q. 76. art. 2. disp. 1. 24. c. 2. Greg. de Val. tom. 2. disp. 6. q. 6. punto 1. Corol. 8. & alij.

Hic et mo^o si Iudas illicite cognoscens Thamar nuntium suum excusatur ab incestu, non autem fornicatione, Gen. 38. quia ignorabat fuisse nuntium suum cognovit autem se ad alienam accessisse. Sic & Iacob etiam cum delectationibus vacasset alicui coniugali cum Lia, excusatur tamen fuisse a fornicatione, quia credebatur se coniunctum cum sua, & non cum aliena. Et si quis ex ira occideret sacerdotem aliquem ignorans illum esse sacerdotem, & si sciret, non occideret, talis ignorantia etiam non excusaret a peccato homicidij, quia sciuit esse hominem, excusatur tamen a tota sacrilegij circumstantia, quia inuincibiliter ignorauit fuisse sacerdotem. Sic et si quis coiret cum aliqua moniali, nesciens illam esse monialem, sed si sciret nullo modo illi carnaliter misceri, talis ignorantia quibus sit inuincibilis, non excusat a peccato fornicationis, quia ille qui sic coiuuit, habet nouit non fuisse suam, excusatur tamen a tota circumstantia sacrilegij, aut incestus, quia inuincibiliter ignorauit esse monialem. *Ratio est omnium est*, quia in tantum aliqua operatio excusatur a peccato inquantum habet de ignorantia, & per consequens de inuoluntario; ubi si id totum a quo peccati malitia pendet, fuerit inuincibiliter ignoratum, tunc ignorans excusatur a tota malitia peccati, si vero id a quo non tota, sed solum partialis malitia pendet, inuincibiliter ignoratur, tunc ignorans excusatur solum ab illa parte malitiae peccati, quae pendebat ex illa circumstantia ignorata, quia tantum habet de excusatione peccati, quantum habet de inuincibiliter ignorantia, & non amplius, nec minus.

Ex quo est fundamentum Greg. de Val. ubi supra Corol. 4. docet, fieri posse ut cum ignorantia fuerit aliquod peccatum, & tamen ipsa ignorantia sit inuincibilis, ut v. g. si die festo promulgaretur in templo lex aliqua, & quod ipso die templum non adiret Missae aud. & gratia, sicut tenetur, 163; ignoraret legis promulgationem, & quis peccaret omni modo Missam, non tamen faciendo contra legis promulgationem, quia cum inuincibiliter ignoraret, cuius ignorantia cum fuit peccatum omissionis Missae. *Ratio est*: quia cum talis nihil omnino nouit de promulgatione lege, non potuit moraliter adire templum ea intentione ut legem cognosceret.

24. *Nota propositio*. Ignorantia inuincibilis quae excusatur alicuius peccato, excusatur etiam illum a peccata iure statuta pro illud peccatum, siue pena illa sit ipso iure inflictis, siue per iudicem inferenda. Sic Martin. Ledesma. 1. 4. q. 24. ar. 6. concl. 2. Alph. a Castro, lib. 2. de potest. leg. p. n. c. 14. propositione 2. circa secundam conclusionem principalem. Couar. in c. Alma mater, p. 1. §. 10. nu. 13. & nu. 16. de sent. excom. lib. 6. Barth. Med. 1. 2. q. 76. Ioseph Angles in Florib. 2. Sent. dist. 22. tract. de Ignorantia, q. 2. ar. 3. diff. 3. Greg. de Val. tom. 2. disp. 6. q. 6. punto 1. Corol. 9. Henriquez lib. 13. cap. 23. §. 1. litera T. Hugolinus de Cenuris ecclesiasticis, Tab. 1. c. 9. §. 8. nu. 7. Gabriel Valquez in 1. 2. disp. 124. c. 2. & disp. 125. c. 3. Adr. in 4. Sent. in tract. de Clauibus, q. 3. §. Ex his aliter,

& sup. Syluest. ver. Ignorantia, q. 8. & nos latius expressimus tot. 1. Causum conf. lib. 1. de ex. cap. 13. proposit. 3. nu. 15. & colligi uix ex doctrina S. Thomae in 1. 2. q. 76. art. 3. & Caic. ibid. *Ratio est*, quia deficientia cum necessaria est effectus. Ergo, si ignorantia excuset opus a peccato, excusabit etiam a pena, quae peccato debetur, maxime, cum p. n. nec restringendae potius sint quam ampliandae. Hinc *Primo* sequitur, quod si quis percussit vel occidit hominem, quem scit esse hominem, inuincibiliter tamen ignorat esse clericum, talis hominida vel percussor in excommunicationem latam contra percussorem clericum c. si quis suadente, 17. q. 4. non incidit. *Ratio est*: quia pena illa imponitur pro sacrilegio commisso contra Clericum, iste autem est in homicida, non autem sacrilegus. Quia ergo excusatur a sacrilegio pro inuincibiliter clericatus ignorantiam, excusabitur etiam ab excommunicatione illa quae ob sacrilegium percussorem imponitur. Nec tamen in tali casu excusatur ab irregularitate, quia ob illam non incurritur sacrilegium, sed satis est homicidium, quod ille verum perfecit, cum sciuerit esse hominem, quae interfecit. Sed si illum occidit, putans ex ignorantia inuincibiliter illum non esse hominem, tunc aliqui existimant, quod sicut excusatur a peccato per inuincibiliter ignorantiam, ita etiam excusatur ab irregularitate per eandem ignorantiam, sic Alph. a Castro lib. 2. de potest. leg. p. n. c. 14. in fine Gabr. Valquez, n. 1. 2. q. 125. c. 3. & Palud. in 4. dist. 35. q. 1. art. 4. concl. 1. ubi dat hanc regulam, ubi ignorantia in irregularitate homicidij se excusatur, non autem in Bigamia. *Ratio est*: quia Irregularitas in Bigamia non incurritur propter peccatum, sed propter defectum Sacramentalis significationis. Irregularitas autem homicidij licet in persona publica infligatur sine peccato, in persona tamen priuata semper est cum peccato, & illic omnes ignorant, a quae excusatur a peccato excusatur etiam ab irregularitate. Alij vero, ut Couar. in cap. Alma mater, p. 1. §. 10. num. 16. de sent. excom. lib. 6. Ioseph Angles in Florib. 2. Sent. dist. 22. tract. de Ignorantia, q. 2. ar. 3. diff. 3. concl. 2. Barth. Med. in 1. 2. q. 76. art. 3. dub. vlt. con. clu. 2. & Caic. ibid. potius in hanc partem inclinat; ait. n. in hac re secus sentiendum esse de Irregularitate, quam de excommunicatione, quia haec non incurritur nisi ob culpam, irregularitas autem etiam citra culpam incurritur; Et quia irregularitas non est poena propria, sed inhabilitas quae solum propter horrorem sanguinis est usui imputatur.

26. *Secundo* Sequitur, quod si quis inuincibiliter ignorat se esse excommunicatum, aut lapsum, aut interdictum, non fit irregularis quamuis diuina celebraret. *Ratio est*: quia talis ignorantia excusabit illum a peccato, & consequenter ab irregularitate, cum talis irregularitas non nisi pro peccato praeterito infligatur. Id quod expresse definitum est in c. Apo. stolice, de cler. excom. min. str. & gl. ibidem, in verbo. Probabilis, Castro lib. 2. de potest. leg. p. n. c. 14. in fine.

Tertio Sequitur, quod si quis plebeius accedens ad Ecclesiam ubi conaciones fieri solent, & omnem diligentiam debitam adhibens, ut necessaria ad salutem adducat, ignorans tamen quorum sanguinitatis gradum esse lege prohibitum ad matrimonium contrahendum, & cum tali ignorantia pu-

H. blic.

blicet & in facie ecclesiæ hânis legitimis præmissis, contrahat cum ea, quam scit esse in quarto consanguinitatis gradu sibi coniunctam, ita tamen vt si sciret hoc esse lege prohib. tum, non faceret, talis & a peccato, & ab excommunicatione Clemens, vnicæ de consang. & affin. excusatur. *Ratio est*: quia diligentiam deb. tam adhibuit, vt disceret, & prout ignorando non peccat, quia alias obligaretur ad impossibile. Si igitur ignorat, non est peccatum, n. eo, us, quod ab ea tanquam a causa ortum habet, peccatum erit, & consequenter poenâ, quæ peccato debetur, non incurrit. Nam excommunicationis nō incurritur nisi pro peccato mortali, quod contat in eo non esse, qui inuincibiliter ignorat. Et hoc non solum de ignorantia facti, sed etiam de ignorantia iuris intelligitur, siquidem prædicta Clemens de eis solum agit, qui scienter in gradu prohibito contrahunt, hoc est, ex Alphonsio de Castro, lib. 2. de potest. leg. p. n. ca. 14. in propositionibus. 2. & 3. applicatione propositionis primæ, & in fine dicit c. 14. aut scientia facti, iuris: ita vt qui inuincibiliter ius illud ignorat liber sit ab excommunicatione, sicut, excusaretur si sciens ius inuincibiliter ignoret factum.

Quarto Infertur Castro in d. c. 14. ante finem, quod si quis vxori minime alligatus cognosceret aliquā contranguine, n. vel affinem suam, inuincibiliter ignorans illam esse affinem, aut consanguineam suam, prout contingit iude coeunti cum Thamar, Gene. 38. et si fornicationem committeret, non tamen incestum, quia inuincibiliter ignorat esse affinem, aut consanguineam suam. Et proinde si ille vellet matrimonium cum altera contrahere, posset sine vlla dispensatione id licite facere, c. si quis cum, & c. si homo, 1. 5. q. 2. & 3. quamuis incestuosus sit a iure poenâ inflig. vt matrimonium non contrahat, in cap. deince. 1. 3. & in cap. nec eam, 35. q. 2. & 3. posset etiam ab vxore debitum 1. c. te petere, si matrimonio alligatus alicum cognouisset, quam inuincibiliter ignoraret esse vxorem suam consanguineam, quod tamen illi non liceret, si sciret illam esse sibi affinem, vt hñ in c. Transmisit, De eo qui cog. consangui, vxor. iuræ. *Ratio est*, quia sicut in vtroque istorum casuum excusatur ille ab incestu, propter inuincibilem consanguinitatis aut affinitatis ignorantiam, ita etiam ex consequenti excusatur a poenâ quæ propter incestum est a iure statuta.

Quinto Infertur, veram esse doctrinam quam tradit Gregor. de Valen. tomo 1. disp. 6. q. 6. puncto 1. Coroll. q. nimium laicos frequenter ab excommunicationibus iuris excusari, quia illas, vt plurimum inuincibiliter ignorant. *Ratio est*: quia excommunicationis non incurritur nisi ob peccatum contumacie, quæ sine contumacia, & inobedientia contra ecclesiam in eo est, qui laborat ignorantia inuincibili circa talem comminationem. Ergo sicut excusatur a peccato contumacie, & inobedientie, ita et a poenâ excommunicationis, quæ non nisi propter contumaciam contra ecclesiam contrahitur, & colligitur ex ea. si vero, 2. de sent. excomm. & Ioseph Angles in Florib. 2. sent. dist. 22. quest. 2. artic. 3. difficult. concl. 1.

27 Decima propositio. Ignorantia inuincibilis iuris, aut facti non excusat hominem habentem vium

rationis a poenâ iuris quæ incurritur sine peccato, S. c. Alphonsus a Castro, libr. secundo, de potest. leg. poenal. capitul. 14. conclus. 1. principali, & Bartho. Medina, 1. 2. questio. 76. articul. 3. dub. ult. conclus. 2. *Ratio est*: quia hæ poenæ non infliguntur a iure ob peccatum, sed sunt tantum operationes quædam, aut certæ personarum qualitates & conditiones. Ergo sicut ignorantia non tollit causam harum poenarum, ita neque tollit effectum, qui necessario causatur ab illa cā, vt verbigatia, Bigamia, potest esse sine peccato, & tamen bigamia est quadam operatio, ex qua propter legis dispositionem necessario sequitur irregularitas, est enim bigamus irregularis ratione significationis, quia talis non apte representat Christum in ministerio altaris, cum Christus vnicam sibi sponsam desponsauit, quæ significatio in bigamo esse nequit. Sic etiam irregularitas ob homicidium etiam iustum, secliuo peccato, incurritur, vt constat in iudice iuste hominem occidi præcipiente, & etiam in eo qui occidit in bello iusto, vtque enim irregularis est, etsi non peccet, quia in vtroque deest significatio, & representatio manifestudinis Christi. Item ad euitandam clericorum fornicationem statutum est, vt filii eorum irregulares sint & incapaces beneficiorum ecclesiasticorum, illa tamen fornicatio non est causa indignitatis in filio, quia licet illum poeniteret præterite fornicationis ante filij formationem, filius tamen postea natus est irregularis. Vnde qualitas conditio existens in filio, quæ est defectus legitimæ filiationis, est quæ causat in filio talem irregularitatem, & inhabilitatem. Quæ omnes irregularitates a talibus operationibus aut qualitatibus causantur, per nullam facti, aut iuris ignorantiam tolli possunt. Etenim ignorantia quæ iude ignorat incurri irregularitatem per iustum hominis occisionem, facere non potest quin talis occisio præcesserit, quam ille fieri præcipit. Similiter ignorantia quæ quis ignorat se esse filium clerici, facere non potest quin ille verè sit filius clerici. Si igitur ignorantia nulla tollere valet huiusmodi operationes, ex quibus irregularitas incurritur, ergo nec impedire potest quin talis irregularitas ab illis operationibus procedat. Hinc

28 Primo sequitur, irregularem esse illū, qui ignoranter contrahit, & consummat matrimonium cum illa quæ ab alio corrupta fuit, quamuis tanta ignorantia laboret, vt etiam postquam cum illa coit, putet esse a se primo corruptam. Sic Doctores communiter in capitul. curiaudum, dist. 34. Cardinal. in Clement. Cum ex eo de sent. excomm. Henric. in capitu. 1. de bigam. S. Thom. in addit. part. 3. questio. 66. articul. 3. ad 3. Palud. in 4. dist. 27. quest. 4. artic. 2. Richard. libidem artic. 4. quest. 1. ad 3. Ioan. Bachon. 4. d. 15. quest. 3. arti. 3. Summ. Astens. par. 2. libr. 6. titul. 7. questio. 1. & questio. 1. artic. 3. post Hostiens. in Summa. titul. de Bigam. §. circa hoc. versicul. 7. S. Anton. part. 3. tit. 19. de Irregul. capitul. 3. Summa Angelica. verbo, Bigamia. numero quarto. Pisanella. verbo. cod. in princip. Syluest. co. num. 1. Gabriel. 4. dist. 27. q. 3. art. 1. Notab. 2. Martin. Ledesma. 2. q. 16. arti. 2. traç. de irregul. non longe ab initio Sotus 4. d. 27. q. 3. art. 1. concl. 4. Couar. in Clemen. Si sirofolus. §. 2. nu.

2. nu. 2. verſ. 3. de homicid. Simon Maiolus, li. 1. de irregul. c. 33. nu. 4. verſ. E. qua in fin. Grego. Tolofanus in Syntagmate iuris, p. 2. lib. 16. c. 10. num. 8. Alphons. a Caſtro, lib. 2. de poteſt. leg. p. nal. c. 14. concl. 1. coroll. 1. Sebaf. Medices p. 2. titu. 9. q. 28. Nauar. in Manuali, c. 27. nu. 195. & nos latius totum. 1. lib. 6. ca. 4. memb. 1. expoſuimus, & expreſſe docet glo. in cap. Nemo, ad ſacrum, 2. & colligitur ex c. Debitum, de bigamis. Ratio eſt, quia cum irregularitas hæc inſignatur fine vno peccato mortali, p. credere, & ſolum incurritur ob deſectum perſe hæc ſignificationis, ſiquidem qui matrimonium contrahit cum corrupta ab alio non integrè repreſentat matrimonium Chriſti cum Eccleſia, quod eſt vnus ſolum cum vna virgine, nulla ignorantia ab huiusmodi irregularitate, illum excuſare poterit.

29 *Secundo* ſequitur, irregularem eſſe illum, qui vxorem, quam duxerat virginem, cognoviſſet poſt eiſdem vxoris adulterium, id quod nõ ſolum procedit quando ſciens vxoris adulterium, illam cognoviſſet, vt euidenter colligitur ex c. ſi cuius, & cap. ſi laici, diſt. 34. Et etiam ſi ignorans vxoris adulterium illam poſtea cognouerit. Sic glo. in c. ſi cuius, diſt. 34. in verb. admittere. Panor. in cap. ſuper eo, nu. 8. de bigam. Hoſtienſ. in Summa, i. de bigam. §. Quot ſunt ſpecies, nu. 3. in fin. Ioan. de Friburgo in Summa Confeſſ. lib. 3. titu. 3. q. 8. & 10. verſicu. Sextus. Sum. Aſtenſis, p. 2. lib. 6. tit. 7. q. 2. queſtiuncula 10. Angelica, verbo, Bigamia, nu. 2. Sylveſt. eo. num. 1. verſ. ſexto, & Tabiena verb. end. §. Tertio Naua. in Manuali, c. 27. num. 195. verſ. ſecundo dico. Couar. in Clem. Furioſus, §. 2. nu. 3. de homicid. S. Anton. par. 3. titu. 29. cap. 3. Simon Maiol. lib. 1. de Irregul. cap. 3. nu. 6. & omnes Canonice, & Summiſſe. Et inter Theologos idem docent S. Tho. in addit. par. 3. q. 66. art. 3. ad 4. Palud. 4. diſt. 27. q. 4. ar. 2. verſic. Tertius modus. Richard. 4. diſt. 27. art. 4. q. 1. Gabr. 4. diſt. 27. q. 3. ar. 1. Notab. 2. verſ. ſecundo contrahitur. Alphons. a Caſtro, lib. 2. de poteſt. leg. p. nal. c. 14. concluſ. 1. principali, Coroll. 2. Sotus 4. diſt. 27. q. 3. ar. 1. concluſ. 5. Martin. Ledefm. 2. 4. q. 26. ar. 2. tracta. de Irregul. non longe ab initio. Marcus Anto. Cuechius lib. 1. inſtitut. iuris Canonici tit. 5. Henri quez lib. 2. de Sacram. Matrim. ca. 6. §. 10. Alphons. Viuald. tracta. de Irregul. nu. 6. Sebaf. Medices, par. 2. Summa, tit. 9. a 8. Tolet. Card. lib. 1. cap. 26. De qua re plura legi poſſunt totum 1. lib. 6. c. num. 19. vbi de hæc re late diſputauimus, contra aliquos, qui id negat. Et certè, cum irregularitas hæc ſine peccato contrahatur, quia rone probatur irregularet eſſe ei, qui ſciens vxoris adulterium, carnaliter illi poſtea miſcetur, eadem etiam conueniunt in irregularitate, quando id fecerit ignorans adulterium vxoris, vnde Paludanus vbi ſupra affirmat, multos eſſe bigamos, qui ſtam bigamiam ignorant.

30 *Tertio* ſequitur, irregularem eſſe filium illum quem mulier nupta ex preſbytero concepit, quumvis ipſe ignoret ſe eſſe filium preſbyteri, ſed putet ſe eſſe filium mariti matris ſue. Si quidem vt diximus poena hæc filijs preſbyterorum a iure impoſita eſt, non propter aliquod proprium peccatum illorum, ſed propter hoc ſolum, quod ſunt preſbyterorum filij, quod illi ad culpam imputari non poſſent, cum ipſi illud vitare non poſſent. Et de igno-

rantia inuincibili hæc ſunt facis.

31 *Vnde* in *Propoſitio*. Ignorantia ꝑ vincibili eorū que quis ſcire tenetur peccatum mortale eſt, ſecundum ſe, etiamſi nullum aliud inde peccatum ſequatur. Sic Doctores communiter poſſ. Sen. Thomā, 1. 2. q. 76. ar. 1. & interpretes loci illius Ioseph Angles in Florib. 2. Sen. diſt. 22. q. 2. ar. 2. diſt. 1. Et intelligitur propoſitio ſue ꝑ ignorantia craſſa ſue affectata. *Ratio eſt*, quia talis eſt in periculo probabili committendi peccatum aliquod mortale; Et ita ratione talis periculi ignorantia hæc erit peccatum mortale. Hinc

Primo ſequitur, quod ignorans vincibiliter ſidei articulos, peccat mortaliter. Quia cum tenetur vnuiſque ſub præcepto credere, (qui autem nõ crediderit condemnabitur. Mar. 16.) nemo autem credere pōt quod ignorat, conſequenter peccat mortaliter, qui articulos fidei vincibiliter ignorat.

Secundo ſequitur, Ignorantem præcepta Decalogi, etiam ſi nullum aliud inde mortale ſequatur, peccare mortaliter. Quia tenetur vnuiſque ſcire præcepta iuris naturalis vnuerſalia, quæ ſunt Decalogi præcepta, vt diximus, immo etiam & ea ſeruare tenetur, vnde Matth. 19. dicitur, *Si uis ad vitam ingredi, ſerua mandata*. Qui autem vincibiliter ipſa ignorat, eſt in certifiſimo periculo committendi furtum, homicidium, aut aliquid aliud iure naturali prohibitum, quod tamen vitare tenetur. Atque ita ratione talis periculi talis ignorantia erit ſecundum ſe peccatum mortale.

Tertio ſequitur Ignorantem præcepta Eccleſie, aut alia præcepta que ad ſuum ſtatum pertinent, peccare etiam mortaliter. *Ratio eſt*: quia tenet quis ſcire vnuerſalia Eccleſie præcepta, pura de annua Sacramentali Confeſſione & de Cõione, & de Ieiunio, & de Decimis Miniſtris eccleſie ſoluendis, & de Miſſa in dieb. feſtiuis audienda; cū ergo fideles omnes ad hæc ſeruanda præcepta teneantur, ſeruare aut ea probabiliter, & moraliter non poſſunt, quia ea ignorant (voluntas enim nõ fertur in incognitum) conſequenter eorum ignorantia, vt potè cauſa moralis peccandi, erit peccatum mortale.

Qua de cauſa rectè Ioseph Angles loco proxime allato, diſt. 1. concl. 3. docet eum, qui culpabiliter ignorat hæc præcepta, licet ieſinet quadraginta ſimā, & alios dies, cõſtitatur, & cõicet ſemel in anno, reſſe peccati mortalis, ob probabile periculum peccandi cui ſe exponit ob eorum ignorantiam. Sic etiam Epifcopi, Iudices, Advocati, Tabelliones, Medici, Confeſſores, & ſimiles perſonæ, ignorant es ea, quæ ratione ſtatus eorum ſcire tenentur, mortaliter peccant, Non enim poſſunt ea, quæ ſtatus ſui ſunt debite exequi, ſi ea ignorant, quæ ad ſtatum, & officium eorum pertinent.

Quarto ſequitur, peccare mortaliter eum, qui ignorat etiam circumſtantias facti, quas ſcire tenetur, vt v.g. Epifcopus ſcire tenetur mores ſuorum ſubditorum, & qualiter ea, quæ ſunt cultus diuini exercantur. Non ſolum enim tenentur prælati ſcilicet leges ſecundum quas gubernare debent ſubditos, ſed etiam an leges illæ a ſuis ſubditis obſeruentur, tenentur enim vultum pecoris, & mores ſubditorum ſcire, & delicta corrigere, quæ omnia ſcientiam facti, & adtionem eorum neceſſario requirit. Hinc *Apoſtolus Rom. 12. ait*, *Quæreſtis ſcilicet adine*

Sollicitudo enim circa facta singularia versatur, ut patet, ad hunc effectum omnes fideles aliquos parochos, hoc actus eos scilicet sunt, & Eucharistiam acceptant, hoc actus in factum sunt, ne ne, si parochus ignoret, peccat mortaliter, quia opposita est curia illi est necessaria, tenetur enim parochus hoc scire.

32. Distinguitur autem et inter authores. An ignorantia hanc tam vici, quam facti, secundum se peccatum sit, an vero ratione negligentie inquirendi veritatem in qua re datur sententia.

Prima est dicendum ignorantiam secundum se peccatum esse, & non solum ratio ne negligentie in veritate inquirenda. Sic Alex. de Alex. pa. 2. q. 112. memb. 1. in corp. & ad 1. B. Nau. 2. di. 2. ar. 2. q. 2. in corpore, & ad 1.2. & 3. Albertus Magnus ibidem ar. septimo, Richard. articulo secundo, quod sitio ne secunda. Maril. 1. questione 11. artic. 4. conclusio prima, & 2. Aiman. tra. 1. Moral. cap. 4. Io. Gerson Alphab. 31. altera D. Alphosus a Castro lib. 2. de potest. leg. penal. c. 14. 6. Ignorantia solum facti. Ioseph Angles in Florib. 2. Sen. di. 2. q. 1. ar. 2. diff. 1. c. c. cl. 1. Barthol. Medina. 1. 2. q. 76. ar. 2. dub. 2. Gregor. de Valencia tomo 2. disp. 6. q. 6. puncto 2. Ratio est, quia illud est secundum se peccatum, & non tantum effectus peccati, quod est secundum se contra preceptum. Sed ignorantia est contra preceptum, eo quod non solum tenetur adhibere diligentiam, ut sciamus, sed etiam debemus scire, si possumus. Ergo ignorantia secundum se peccatum est.

Secunda est, asserentium ignorantiam secundum se peccatum non esse effectum peccati, & totum peccatum consistere in negligentia sciendi, & addidit. Sic Anti. fiodo. lib. 2. Summa tra. 29. ca. 1. q. 2. Durand. 2. di. 22. q. 3. Sylvester. verbo, ignorantia. q. 3. Tabiena verb. cod. num. 2. verficu. Pr. mo. Corduba lib. 2. q. Theolog. q. 6. Gabriel Vafquez in 1. 2. di. pu. 118. cap. 2. & 3. & S. Tho. 1. 2. q. 76. ar. 2. & Caic. & Conradus ibidem. Et de sententia S. Thomæ non potest esse dubium, cum verba eius manifeste sint, ait enim loco citato in corpore: Unde propter negligentiam ignorantia a eorum que quis scire tenetur, est peccatum, & idem habet in respons. ad primum, ad quartum, & ad quintum. Ratio est: quia peccatum actuale consistit in privatione fornice, non quomodocumque, sed actionis debite, & ita non est privatio actus primi, hoc est, fornice, sed actus secundi, hoc est operationis; ignorantia vero est privatio actus primi, hoc est, scientie per modum habitus, sed actus secundi, scilicet, operationis. Nam scire dicitur actum qui actu non considerat, ac proinde scire, seu scientia in habitu consistit, vel in actu per modum habitus. Cum igitur ignorantia non sit actualis peccatum omissionis, aut commissionis, erit peccatum actuale ipsa negligentia addi (cōdi), seu considerationis privatio, que sunt privationes actionum, sicut etiam negligentia præparandi se ad gratiam, est peccatum, non autem ipsa privatio gratie, ut notat S. Th. 1. 2. q. 76. ar. 2. ad secundum. Et licet hæc Doctorum dissentio quantum ad materiam moralem attinet, non multum ad rem faciat, in rigore tamen hæc secunda veriorum esse existimo, & S. Thomæ magis conformem. Nec valet ratio in contrarium quia fecit attribuit debitam diligentiam ut rem sciret ignorando non pec-

ca, ut constat, et amil ignoret. Unde ignorantia non peccat actu quod tempore, sed quando est tempus acquirendi scientiam quam habere tenebatur, aut illa via, ut docet S. Th. 1. 2. q. 76. ar. 2. ad 5. sicut in aliis peccatis omissionis, solo illo tempore homo actu peccat: pro quo obligat præceptum affirmativum. Sic etiam licet transiente reatu per poenitentiam remaneat ignorantia, fin quod est privatio scientie, hoc est laudis primi, non tamen remanet negligentia, secundum quam ignorantia est peccatum, ut ibidem docet S. Th. in respons. ad quartum.

Hinc inferitur, quod laborans ignorantia vincibili culpabilis poeniteat cum ignorantia, & proponat vel proprio studio, si ad id sufficiens sit, vel consulendo peccatores, veritatem inuestigare, non peccat ignorando, ante quam de veritate instruat, ut etiam Ioseph Angles in Florib. 2. Sen. di. 11. 2. q. 2. artic. 2. dub. 7. fatetur, eam rationem assignans, quod tunc negligentia illa inculpabilis est. Unde hæreticus extra Ecclesiam constitutus ignorans explicitè veritates articulorum fidei, quas tenebatur explicitè credere, si proponat interrogare Catholicos, & veritatem inquirere, interim postquam hoc proposuit, illo tempore intermedium; etiam ignorando non peccat, iam enim nulla est negligentia veritatem addiscendi.

33. Duodecima propositio: Ignorantia vincibilis si sit affectata, peccatum augebit, si verò affectata non sit, quamvis culpabilis sit, & tota iter non excuset peccato ut plurimum, peccatum tamen semper diminuit. Sic S. Th. 1. 2. q. 76. ar. 2. & illius loci interpretes Ioseph Angles in Florib. 2. Sen. di. 32. q. 2. ar. 4. cōcl. 2. Alphosus a Castro. li. 2. de potest. leg. penal. cap. 14. in principio, & paulo ante finem, & Gregor. de Valencia, tomo 2. disp. 6. questio. 6. puncto 3. & Doctores communiter. Prima pars patet; Nam ignorantia affectata est illa, quam quis diligit, & desiderat, & per se vult, quæ ut re dicit annotavit Castro ubi supra, initio cap. 14. dupliciter contingere potest: nam potest quis velle ignorare ob hoc solum, quod putet scientiam esse noxiam, & ita vult ignorare, non ut malum faciat, sed potius ut malum euitet. Talis fuit Paulus, qui volebat audire doctrinam Christi, & persequabatur eos, qui illam prædicabant: hoc tamen non facebat ut liberius peccaret, quia (ut ipse testatur Galat. 1.) Abundantius amulatur exilium, quam paternum traditionum: sed ideo ignorare volebat, quia putabat se offendere Deum, si talem doctrinam didicisset. Aliquando autem quis ignorare vult præceptum, ut liberius peccet, De quo intelligitur illud Ps. 5. Nolui intelligere, ut ne ageret, quare autem noluit ad bene agendum intelligere, verbis sequentibus declaravit, sic inquit: Iniquitatem meam tuas est in cubiliis suis, sicut omni via non bona, malitiam autem non odisti, & huiusmodi autem homines sunt, qui ut ait Iacob. 2. dicunt Deo. Recede a nobis, scientiam tuam non volumus. Quia ergo hæc ignorantia augeo voluntarium, consequenter augeat peccatum.

Secunda pars probatur quia tanto aliquod peccatum est minus grave, quanto est minus voluntarium; At vero talis ignorantia etiam crassa minuit voluntarium, & consequenter peccatum, cum enim ibi minor contemptus sit, per consequens minus peccatum erit; Non excusat autem omnino talis igno-

igno-

ignorantia à peccato, quia non tollit omnino rationem voluntarij.

Hinc inferitur ex Gregor. de Valentia ubi supra, ignorantiam inuincibilem posse magis, vel minus peccati gravitatem minuere, prout ipsa magis, vel minus voluntaria, & culpabilis est. Adeo, vt si ignorantia sit tantum venialiter, & imperfecte voluntaria (vt est illius, qui aliquam adhibuit diligentiam, sed non sufficientem, in casu perijurij ex ignorantia veniali, vt docent Angel. verb. perijurium, in principio, Syluest. eod. q. t. vers. Secundo qui iuratur. & Nau. in Manual. c. 2. n. 7. vers. 6.) nonuit peccatum, adeo, vt non sit mortale. Cuius ratio est; quia in eo ea sunt peccatum non est nisi venialiter voluntum, nō. n. aliter voluntum est, nisi vt est volita ignorantia, quicquid Caiet. t. 2. q. 76. ar. 4. dub. vlt. significet, fieri posse vt ignorantia sit tantum venialis, & tamen peccatum ex ea commissum sit mortale, quando. f. peccatum est intrinsece malum, & mortale contra ius naturæ, vt v. g. si quis ex negligentia, & ignorantia veniali tantum putans fornicationem non esse malam fornicaretur, Quod tamen falsum est, quia si quis inuincibiliter, & inculpabiliter putaret fornicationem licere, nullo modo peccaret fornicando, vt patet ex dictis de ignorantia inuincibili. Ergo si venialiter sit id putet, solum peccabit venialiter eo, quod fornicatio tunc solum erit venialiter volita, sicut ipsa ignorantia. Ratio est, quia sicut peccatum tñ habet malitiæ, quantum habet voluntatis, (omne enim peccatum ideo peccatum est, quia voluntarium) ita ignorantia tantum habet excusationis a culpa, quantum habet inuoluntarij.

34. *Dubium autem est circa peccatum hæresis, An sicut in aliquibus peccatis sufficit voluntarium, quod vocamus interpretatiuū, seu indirectum, in aliquibus autem necessarium est voluntarium directum, & expressum, adeo, vt ex quouis ignorantia impediatur, ita etiam in peccato hæresis sufficiat, quodcumque voluntarium, an vero necessarium sit voluntarium expressum, ita vt quis ab ea ex quavis ignorantia excusetur?*

In hac Dominicus Sotus 4. d. 2. q. 2. art. 3. post concl. 5. expresse ait peccatum hæresis eodem modo committi, quādo quis errat in rebus fidei crassæ, & culpabili ignorantia, quas scire debet, atq; si sciēter errat, & fauent S. Bonau. 4. d. 1. t. 3. dub. 4. circa textum. Canus lib. 12. de locis, c. 9. §. 5. *At quid pertinet ad peccatū, ubi ait laborantem ignorantia affectata peccare peccato hæresis, eo quod talis non est paratus corrigi ab ecclesia, & ideo errat cō pertinacia; At vero hæresis non est aliud quam error in rebus fidei cum pertinacia. Et Barthol. Torres Episcopus Canariensis, in t. par. S. Thomæ q. 2. ar. 4. in 3. parte Commentarij, proposuit, ait, cum qui ex ignorantia non affectata erat, non esse hæreticum, existimare ergo errantem ignorantia non affectata, esse hæreticum, & Greg. de Valent. tomo 3. disp. 1. q. 1. pun. 1. difficul. 4. ad t. ubi Can. sententiam approbat. Alii vero, vt S. Thom. 2. 2. q. 1. ar. 2. ad 3. & ibi Caiet. & Domin. Bānes. Alex. de Ales 2. par. q. 161. memb. t. Durand. 4. d. 1. t. 3. q. 5. num. 6. Palud. ead. diffin. 4. q. 3. art. cōclusionē. t. Gabriel q. 3. artic. 1. Notab. 3. Syluest. verbo, Hæresis, in principio. Armilla eod. num. t. & 3. Corduba lib. 1. quæst. Theolog. quæst. 16. §. 7. Alphons. à Castro lib. t. de iusta hæ-*

ret. pun. c. t. Gabriel Vasquez, in 1. 2. tomo 1. disp. 1. 3. 6. cap. 2. & Martin. Nauar. in Manuali, cap. t. num. 17. docent de ratione hæresis esse, vt quis sciēter erret contra definitionem Ecclesiæ, adeo, vt qui ignorāter quacumque ignoratione sequitur errorem, hæresis peccatum non commiserit. Cuius etiam sententiæ videtur esse S. Augustinus lib. 4. de Baptismo contra Donatistas, cap. 1. 6. his verbis; *Constitutum inquit, ergo dū aliquis isto modo, aut eorum verbi gratia, sentit de Christo, quod Thobianus opinatus est, & in eius hæresi baptizari extra Ecclesiam Catholicam communicamus, alium uero hoc idem sentit, sed in Catholica baptizari existimatum ipsam esse Catholicam fidem; istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata fidei doctrina Catholicæ fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit.*

Ratio pro hac sententiā est; quia tunc vt quis offendere auctoritatem Ecclesiæ, cum sciēter illius dictis, & opinionis aduersatur: si enim quis ignorāter cōtra suum magistrum opinetur, non dī aliquo modo eius auctoritati derogare perfidia, & incredulitate, sed solum peccare peccato ignorantie. Ergo similiter qui ignoranter contra determinationem, & communem consensum Ecclesiæ, & fidelij crediti non dī infidelis, sed ignarus. At vero peccatum hæresis non est peccatum ignorantie, sed infidelitatis, requiritur ergo ad eam, vt quis sciēter credat aliquid contra Ecclesiæ Catholicæ determinationem, & cōsequenter etiam si ignorantia affectata laboreat, non erit hæreticus, quia si sic ex cædio addiscendi ignorat, erratque in reb. fidei. verē non sciēter aliquid credit contra id quod definitum est ab Ecclesia. Quia igitur peccatum hæresis, cū consummetur in intellectu, postulat ex parte intellectus circumstantiā, id illam sciētiæ, quā ille, qui errat, sciat suā opinionem se aduersari Ecclesiæ testimonio, quæ constituitur per quancumq; ignorantiam.

35. *Decima propositio: Ignorantia concomitans, cum inopinem nec voluntarium, nec inuoluntarium faciat, sed solum nō volentē, seu nō voluntarium, cōsequenter opus cum illa factum à peccato non excusat, nec accusat, hoc est, nec minuit, nec aggravat peccatum. Sic S. Thom. 1. 2. q. 6. ar. 8. & q. 76. ar. 3. & 4. Durand. 2. d. 22. q. 4. num. 5. Grego. Arimin. ibid. q. 2. Gabriel eadem diff. q. 2. ar. 1. Notab. t. & Notab. 3. in fine. Couar. in cap. Alma mater. par. t. §. 10. num. 15. vers. Decimo perpeffus, de sent. ex com. lib. 6. Summa con. sess. tit. excommunicatio. q. 2. 12. Petrus à Soto, in tract. de ratione medendi peccatis, lect. 3. paulo ante finem. Ioseph. Angles in Florib. 3. Sent. diff. 22. q. 2. ar. 3. difficul. 2. Conradus Caietanus, & Bartho. Medina, in 1. 2. q. 76. ar. 3. & 4. Ant. de Corduba lib. 2. qq. Theo. q. 16. Iacob. Almain. tract. 1. Mor. c. 4. Greg. de Valent. mo 2. disp. 2. q. 1. pun. 6. & Gabriel Vasquez, in 1. 2. disp. 1. 2. §. 2. & c. 1. qui duo solum primam partem concedunt. Probant autem possunt singulę eius partes: Prima quidem, quia si quis putat se occidere feram occidat inimicum, quem tñ si cogno uisset, & occidisset, talis ignorantia nō est causa actus, quia nō tollit sciētiā, quæ si adesset, prohiberet actum: nam tñ si adesset sciētiā, sequeretur actus, talis error ignorantia non causat inuoluntariū, quia nō causat aliquid quod sit repugnans volūtati illius, mors. n. inimici non est voluntarij eius cōtra-*

ria, sed potius audita morte illius dicitur, neque ignorantia illa causat voluntarium, quia non potest esse actus voluntarius, quod ignoratum est. Id quod docet Arist. 3. Ethic. c. 1. dicens: *Qui cum ex ignoratione quip pū egit, factum minus egrē fert; in scilicet, neque sponte egit, sed quod ignorat, neque inuitus, cum non doleat.*

Secunda pars patet: quia ignorantiaatenus exeu fat actum a peccato quatenus causat inuoluntarium: Aut vero ut patet in exēplo alato, illa ignorātia non causat inuoluntarium, ergo non excusat a peccato opus quod alias peccatum iuit. Neque accusat, hoc est auct aggrauat peccatum, quia non causat voluntarium, unde talis ignorantia quæ non est cau fa peccati, sed comitanter se habet ad peccatū, nec dimiuit, nec auct malitiam operis quod cum illa fit, imminuit se hēt imperinēter, & per accidens res pectū actus illius, & actū in sua natura relinquit.

Hinc infert Corduba: q. si quis decreuit oīno nō ieiunare, & persequens in eadem voluntate igno raret esse diem præcepti ieiunādī, & nō ieiunaret, non excusatur a peccato exteriori ob ignorantiam comitantem, quia illa imperinēter oīnino se ha bit in ordine ad hunc actū, & ex altera parte adorat voluntas non ieiunādī, & si sciuiſſet fuisse diē præcepti, utique non ieiunādū peccauit: Neque n. ignorantia hæc vīlo modo cauſa iuit peccati, quia non abſtulit scientiam, q. si adesset, prohiberet pec catum, si n. sciret, & peccasset, vñ relinquit actum eodem mō malū, quo fuisset, si non adesset ignoran tia; Aut vero si nō aſſeſſet talis ignorātia p omnes peccaret; ergo ētnon obſtante hac ignorantia pec catū erit. Quāvis n. ignoretur materiale huius pec cati, quia ignoratur, an sit dies ieiunii, formale tñ, si cognitū, & voluntas expreſſa comedēdi eo die, & si sit lege prohibitiū, ſcilicet in conſultu non igno ratur. Ecce quāvis Vāſquez vbi ſupra hanc ſecun dā partem neget c. 1. & c. 3. vbi et in ſuā ſententiam ad ducere conatur S. Th. id tñ, & cōtra eū ſententiam oīnino aliorū interpretum ſententiam, & opinionem: eſt, & contra veritatē. Etenim S. Th. eo loci de ope externo loquitur, ſed de oſſione externa, nō autē de prauo affectu occidendi ſi ſciuiſſet ibi fuſſe nīmī cū, non n. dubium alicui eſſe poterat hōi prauum affectū eſſe peccatū, nec aliquo mō excuſari: ob illā ignorantia, nam ignorantia illa nō eſt concomitās reſpectu illius prauū affectus, ut conſtat, ſed reſpec tu illius actus externi, ſcilicet inſinici, loquit aut S. Th. de actu illo reſpectu cuius ignorantia cō comitanter ſe hēt, & reſpectu cuius operis nec inuoluntariē, nec voluntariē ſe hēt, ſed non volūtariē, cōtat aut operantē non liſe inuoluntariē in ordinatione ad hōi prauū affectū, imo talis prauus affectus eſt illi maxime voluntarius. Vnde rectē S. Th. diſtinguit actum externum a tali mala inclinatione, a. t. n. *Scientia, quæ per ignorantiam priuatur, non prohiberet actū propter inclinationē neſcitiam ipſum, ſcilicet actum, & quia ſcientia ſi adesset, non prohiberet hunc actum externum, propter malam inclinationem voluntatis in ipſum, conſequenter ignorantia huius ſcientie non facit hominem inuoluntarium: nimirum in ordine ad actum externum, & proinde rectē concluditur quod talis ignorantia, quæ non eſt cauſa actus peccati, ſ. operis externi, quia non cauſat inuoluntarium, reſpectu illius, non excuſat actum ſilum externum a peccato.*

Hunc autem ſententiam eſſe S. Thom. euidentiffimū eſt ex verbis illius art. 3. ſemper n. loquitur de actu externo, non ſolum agens de ignorantia concomitante, ſed etiam de inuincibili & vincibili tñ craſ ſa, quam affectata, atque inuincibilem excuſare omnino a peccato, vincibilem autem affectatā augere peccatum, vincibilem craſſam minuire peccatum, concomitantem nec augere, nec minuire.

36 Ex quibus etiam conſtat, falſum q. eſſe q. docet c. 3. docet, talē ignorantia comitantē ſemper excuſare operantē ab excommunicatione, irregularitate, & obligatione reſtitendi, & tñ adit prauus affectus circa id q. ignoratur, ut circa homicidiū, vel aliqd huiusmodi, ut laus docuimus ex cōi Doctorū ſina to, l. c. 18. nu. 20. lib. 1. Nemo n. eſt excuſat ab homicidio q. fecit ignorans, ſed ſciuiſſet libentius, ſi ſciuiſſet, & rē intellexiſſet, ut rectē Barth. Medina 1. 2. q. 76. ar. 3. dub. 1. annotat, falſum n. eſt, homicidiū factum cum tali prauo affectu, non eſt peccatum, Nam aliquando erit peccatum, aliquando autem non erit, non tamen ob ignorantiam comitantem, ut hic author putauit, ſed quia diligentiā debim. vel non debitam in actu aliis periculoſo, vel nō periculoſo reſpectu homicidii illius adhibuerit; ſi n. intendens ſeram occidere, occideret inimicum, nulla, aut non debita diligentiā adhibita, tunc quidem homicidii operis in eo caſu excommunicationem, & irregularitatem etiam induceret. Rō eſt: quia in hoc caſu ignorantia nō eſt cauſa peccati, nām ſi ſciuiſſet, nih. hominis occidiſſet; ſed eſt peccatum, quia voluit cauſam immediatam homicidii, ſcilicet negligentiam inquirendi veritatem, in quo eſt ignorantia hæc, non tam comitans, quam vincibilis & conſequentis eſſet, ut rectē Joſeph Angles in Florib. 2. Sent. d. 22. q. 2. ar. 3. difficul. 2. conclud. 1. & Greg. de Valent. to. 2. diſpu. 2. q. 1. pun. 6. propoſit. 1. & in reſponſa ad 1. argum. docent; Sicut e contra, ſi actus ille ex quo procedit homicidii, ſit alias licitus, & min. mē periculoſus, puta, venatio, ſeu ſagittatio licita, & in minimē periculoſa, & de bitam diligentiā adhibuit, ut cognoceret an fera, vel homo illic eſſet, nec vīlo modo ab animo iræ, aut vindictæ cupidō, ſed ſolum ab animo veni di proceſſit, tunc quidē homicidiū illud nec exco municationē, nec irregularitatem induceret, quia in tali caſu actus ille nullo modo ad culpā imputandus eſt propter ignorantia inuincibilē, quæ ut diximus, actū oīno a culpa, & a pena iure ob culpā & peccatū impoſita, excuſat, ut Joſeph Angles loco proxime citato cōcl. 3. docet ſubtiliter affirmat.

37 Dubium autem eſt, in q. quia ſpecie fit actus, ſeu peccatum q. per ignorantiam non excuſatur, hoc eſt, utrum peccatum admiſſum ex ignorantia vincibili & culpabili, euident fit ſpeciei in genere moris, cuius eſſet, ſi ex certa ſcientia fuſſet per petratum. Quæ ſane difficultas conſoſioris valde no randa eſt, quam tractant Caiet. 1. 2. q. 76. ar. 4. & Barth. Medina ibidem. Alphoſ. a Castro lib. 2. de poteſt. leg. pen. c. 14. poſt ſecundam propoſitionē. Covar. in c. Alma mater, par. 1. ſ. 1. o. m. 16. de ſent. excommun. lib. 6. Joſeph Angles in Florib. 2. Sent. diſt. 22. q. 2. tra. 1. de ignorantia, art. 4. difficul. 5. Cord. lib. 2. q. 2. Theolog. q. 24. Grego. de Valen. to. mo 2. diſpu. 6. q. 6. pun. 10. 3. & Gabr. Vāſquez, in 1. 2. diſpu. 101. cap. 5. quamvis hi omnes auctores non

non conveniant inter se, quid autem nobis probabilius videatur, his frequentibus dicitur: exponit. premissa prius illa distinctione ignorantie, quam afferunt ex Caiet. ubi supra. Quod duplex sit ignorantia: Alia prius usu rationis, vt ebrietas, & amantia, quando quis procurat eam; Alia quæ prius sola debita scientia. Et hæc iterum est duplex, quedam iuris fide vniuersalis, fide particularis, vt cum quis nescit hunc actum, verbi gratia, homicidium, aut fornicationem esse peccatum; alia facti, vt cum quis sua negligentia nescit hominem esse in loco ubi projicit legitimum. Denique peccata ex iuris ignorantia facta, aut de se mala sunt, vt fornicatio, furtum, & similia; aut solo iure posita, ut mala sunt, quia scilicet a iure prohibita, vt non iure unare tali die, & similia. His præmissis

38 *Primum* dictum est: Peccatum factum ex ignorantia culpabiliter iuris, prohibetis malum, quia malum est, vt furtum, fornicatio, & similia, eiusdem speciei est, cuius fuisset, si adfuisset scientia, & in hoc omnes conveniunt. *Ratio est*: quia peccatum specificatur ex obiecto per se volito, & cognito; at vero qui ex ignorantia iuris fornicatur, existimans fornicationem esse licitam, licet ignoret fornicationem esse contra legem, & proinde incognita & involuntaria sit illa contrarietas fornicationis ad legem, quia tamen vult illud obiectum, scilicet accedere ad non suam, & quam scit non esse suam, et ab hoc obiecto actus ille speciem suam desumit, consequenter actus ille eiusdem est speciei, ac si confusus iuris illud commisit. Nam in idem omnino obiectum directæ ferat voluntas, cum operatur ex ignorantia, atque ferretur, si sciret operaretur, semper enim fertur in illud obiectum quatenus est tale bonum delectabile, nihil curans de contrarietate et inconuenientia quam habet ad legem prohibentem. Et idem de furto dicendum est, qui enim ignorat furtum prohibuit esse iure naturali, quia tamé vult auferre rem alienam, vnde peccatū furti obiectum & speciem suam desumit, & non ex contrarietate legis, ideo peccans ex tali iuris ignorantia, peccatum eiusdem speciei committit, ac si confusus legis rem alienam auferret, idem enim est obiectum volitū in utroque casu, & proinde eiusdem speciei peccatum erit.

Hinc sequitur, quod qui committit usuram ex culpabili ignorantia iuris, ad restitutionem tenetur perinde ac si esset iuris confusus. *Ratio est*: quia uterque vult lucrum ex mutuo, & proinde uterque peccatum iniustitiae committit.

Eodem modo prætermittens culpabiliter ex ignorantia peccatum confitendū, nesciens hoc esse malum, tenetur iterare confessionem ac si esset iuris confusus, & illud prætermitteret. *Ratio est eadem*: quia utriusque obiectum (scilicet, prætermisissio voluntaria peccati confitendi) est in se volitū, & consequenter utrumque peccatum est eiusdem speciei, nempe falsilegiæ.

39 *Secundum* dictum est: Peccatum factum ex ignorantia iuris positum, prohibetis aliquid non ex natura rei malum, sed ideo malū, quia prohibuit, eiusdem est speciei cui peccato ex certa scientia commissio non solū reduci debet, vt voluit Caiet. Corduba, & Medina, sed et primo & de iure. Ioseph Angles Greg. de Valentia, & Valquez ubi supra docent, vt

v.g. peccatum culpabiliter ignorantis ius positiuū ieiunandi, & non ius unatis propter tale ignorantia est eiusdem speciei, nempe in contemptu, & peccato commissio a sciente ius ipsū. *Ratio est*: quia peccatum sumit speciem ab obiecto & conseruatione ad illud, at vero obiectū, scilicet cibi vetiti, carnis videlicet, aut bina comestio, fuit utrobique in se volitū. Ergo eiusdem est speciei fide scienter fiat, siue ex legē ignorantia. Qui enim peccat scienter contra ius positum, non ideo peccat, quia feratur in actū sub illa peculiari ratione, quatenus est contra legē (hoc enim valde rarum est, & in alia particulari specie, nimirum inobedientia speciei alia) sed ideo peccat, quia voluntas fertur in actum ipsū secundum rationem vtilis, aut delectabilem eodem modo quo ille, qui ignoranter peccat, & ideo peccatum eiusdem erit speciei in utroque vt diximus.

40 *Tertium* dictum est: Peccatum factum ex ignorantia, facti commissum, eiusdem speciei est cum peccato commissio ab illo, qui facti erat confusus. Sic Medina, Greg. de Valentia & Valquez ubi supra, cetera Caiet. & Ioseph Angles, qui id negant, & solū volunt esse circumstantiam peccatorum, quorum effectus sunt, vt v.g. homicidium in venatione ex negligentia sciendi, & incuratū ligandi est in eadem specie homicidij, ac esset si scienter factum fuisset, & non solū in specie incuratæ ligitationis, & periculose operationis. *Ratio est*: quia homicidium hoc, quod est illi us actus obiectum, indirectè saltem volitum est, & facti est vt in specie illa cōtinuatur. Nā peccato personali quod speciem suam, hoc solum videtur esse essentiale, vt actus ille peccati fit voluntarius voluntate propria, hoc est, vt voluntas positivè sit principii illius, seu effectus illius, & autem fit voluntarium directè vel indirectè, accidentaliter tantum differentia esse videtur, pertinet ad hoc genus essentiale peccati, personale, ex qua, si iudicari debet de gravitate peccati personalis, non autem de essentia, vel de specie peccati, vt rectè Greg. animaduertit, & hoc maxime in peccatis illis, quorum malitia in externo opere consummatur, hoc est, quorum malitia ex obiecto & circumstantiis primariè desumitur ex actu exteriori, et inde secundario derivatur in voluntatem, quale est homicidium, furtum, adulterium, et similia; siquidem in his peccatis, sicut malitia est primario in opere externo relatum ad suum obiectum et circumstantias, & secundario in voluntate, ita etiam peccata illa primario prohibentur a lege non solum humana, sed etiam diuina, secundum actum exterioriorem, et secundario derivatur præceptum prohibens in actū interiorem, vt patet; Nā lex diuina prohibuit periculum, furtum, adulterium, et cetera quæ in Decalogo continentur, non sub hac forma: *Nē velis falsū iurare, aut, Nē velis falsum testimonium dicere, aut, Nē velis occidere*, sed sub hac forma: *Nē iures falsum*. Item: *Nē falsum testimonium dicas*. Item: *Nō occides*. *Non aduiterabis*. Quæ omnia signa sunt manifestissima, opus externū secundum te malū esse, et cadere sub præceptum, et primariè prohiberi. Nam ideo velle occidere, et iurare falsum, est malum, quia occidere, et iurare falsum est in malū, saltem, vt obiectū. Quid si non, et decimum præceptū directè prohibent concupiscentiam vtoris, aut rei alienæ, non ideo factum est, quia præceptū directè

Clauiſ Regiæ Sacerd. Lib. I I. Cap. IX.

& primariè feratur in tales affectus, & ſecundariè in opera exteriora, ſed illa præcepta ſub ea forma lata fuerūt, ad tollendum fallam opinionē vulgi, putat. ſ. licitum eſt huiusmodi res concupiſcere, & ſo la opera exteriora prohiberi, cū tamē vetito exteriori opere, quod 6. & 7. præcepto iā vetitum erat, ſufficeret aliquo affectus prohibitus eſſet, prout Catechiſmus Romanus optimè expoſuit, vbi etiā aliā huius rei rōnem aſſignat in explicatione præcepti Sexti, nu. 6. & præcepti Noni, nu. 3. ex S. Tho. 1. 2. q. 100. art. 5. ad 5. Id quod multo magis dicendum eſt lege humana, quia opus externū prohibet. Cū igitur homicidium malitiam & ſpeciem ſuam ex opere externo deſumat, idemque opus externū ſit, ſiue ignorantia culpabili fiat, ſiue ſcienter, Lētis eſt actionē illam externam homicidij volūtā eſſe etiā indirectē, vt homicidium in utroque euentu ſit & dicatur, eiufdemque ſpeciei ſit, ſiue ignorantia culpabili, ſiue ſcienter committatur. Immo, ſi peccatū illud non ſit homicidij, quia ignoratur euentus, eo dem mō non erit in ſpecie periculofa operationis, quia ignoratur periculum, qui enim occidit ex ignorantia, ignorat etiam periculum illius: Non ergo poteſt ex illo ſpeciem deſumere vt putauit Caiet. ſed ex obiecto & actione exteriori, quæ cum eadē ſit ſiue ex culpabili ignorantia, ſiue ex ſcientia fiat, & in utraque ſufficiens ſiſratio voluntarij, & eadē malitia, cuiusdem conſequenter ſpeciei vtraque actio erit. Itemque de adulterio dicendum eſt.

Hinc ſequitur ſic occidentem hominē ex culpabili ignorantia contra iuſtitiā peccare, ac ſi ſcienter occideret, quamuis non ita grauiter, & proinde ad reſtitutionem obligari. Etenim eodem modo contra iuſtitiā eſt, & obligationem reſtitutionis inducit, ſicut homicidium ſcienter factum, vt rectē Gabr. Vaſquez loco proximi citato diſputat. 101. cap. 3. & 4. animaduertit, immo etiam idē ſeruet tandem Joſeph Angles in Florib. 4. ſent. d. 22. q. 2. art. 4. diſcult. 5. Concluſ. 3. in fine.

Eodem modo occidens hominem irregularis erit, vt ſeruet Caiet. 1. 2. q. 76. art. 4. vbi etiam aſſeruit talem in iure Canon. vocari homicidam voluntarium; quod etiam docet Greg. de Valentia, tom. 2. diſput. 6. q. 6. puneto 3. vnde ſignum euident eſt, huiusmodi voluntarium ſufficiens eſſe vt actum illum in ſpecie homicidij conſtituat.

41. *Quartum dictum eſt;* Quoad ſi peccata commiſſa ex ignorantia priuante hominem vſu rationis; In qua re, vt materiam hanc breuiter explicemus, nonnulli nobiles Theologi indiſcernerent docent, omnia opera peccati, quæ ſunt in ebrietate, eodem modo culpe imputari, ac imputarentur ſi abſq; ea committerentur. Sæ Alex. de Ales p. 2. quæſt. 112. memb. 9. & 153. memb. 2. Durand. 2. d. 22. q. 4. ad primum. nu. 9. Marſi. 2. 2. q. 15. artic. 2. concluſ. 3. Henr. quodlib. 3. q. 16. Rich. d. 11. 2. ar. 3. q. 2. ad 2. Sylueſt. verbo, ebrietas, q. 4. Armilla cod. num. 10. immo & S. Th. 1. 2. q. 76. art. 4. ad ſecundū, & quartum, quem ſequitur ibidem Conradus & Caiet. et 2. 2. quæſt. 150. art. 4. in corp. & ad primū, *quorum ratio eſt;* quia inebrians ſe voluntariè dedit cauſam talis ignorantis etiam voluntariè. Sicut ergo cauſa illa, ſ. ebrietas, & ignorantia voluntaria & libera eſt, ita et euentus ex ea ortus volūarius eſt, et culpe imputandus. Alij vero non ita abſolutè docent

omnia opera aliis mala in ebrietate facta, culpe imputari, vt Bonau. 2. diſt. 22. art. 2. q. 3. ad vltimum Pau. 4. diſt. 32. q. 1. art. 3. concluſ. 3. Maior 4. diſt. 17. q. 8. concluſ. 4. Caiet. 2. 2. q. 150. art. 4. Alphons. de Caſtro lib. 2. de poteſt. leg. penal. c. 14. poſt primam cōcl. principalem Couar. in Clem. Si furioſus. p. 3. in princ. nu. 3. & 4. Anton. de Corduba lib. 2. q. 18. Ioan. Arboreus in lib. 10. ſuz Theopie, capit. 3. Mart. Nauar. in Manu. c. 27. nu. 230. verſi. Decimo primo Greg. de Valentia tomo 3. diſput. 9. q. 3. puneto 2. aſſert. 3. & Gabr. Vaſquez, in 1. 2. diſput. 127. c. 2. & 3. qui omnes aſſerunt peccata in ebrietate facta excuſari ſi non omnino, at ſaltem ex parte. Id quod etiam docent Origen. Homil. 5. in Geneſim, Chryſ. Hom. 44. in Geneſim, S. Irenæus lib. 4. c. 51. S. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum. cap. 44. & Theodoretus. q. 96. in quæſtionibus ſuper Geneſim, qui diſputantes de ebrietate Loth aſſerunt excuſari a peccato inceſtus, quamuis fortè excuſatus non eſſet ab ebrietate. Omniſis igitur aliorum ſententijs, hæc mihi in hac re dicenda videntur.

42. *Primo,* non omnia quæ ſunt in ebrietate, peccata ſunt, ut patet, ſi quis in ebrietate blaſphemaret, aut actum periuſij, aut inſidelitatis committeret. *Ratio eſt;* quia hæc vt peccata ſunt, & ad culpam imputantur, fieri debent ſcienter; At vero qui non uidet, aut dubitat eſſe fallum, quod iurat, periurus non eſt, ſicut nec blaſphemus eſt, qui ignorat quid dicit. Ebrius autem in ebrietate poſitus, non eſt ſui compos, & conſequenter ſcire non poteſt an bonum, aut malum, verum an falſum ſit, quod facit, aut dicit.

Secundo, verba, vt dicta iniurioſa, & facta cōrumeliæ in ebrietate facta, quæ aliquin in ſana mente iniurioſa eſſent, non ſunt peccata. *Ratio eſt;* quia etiam ſi hæc præiudicant, eo ipſo tamen quod in ebrietate dicta, & facta ſunt, in cōi hominum æſtimatione non conſentent aut reputantur iniurioſa.

Tertio, fornicatio, adulterij, homicidium, aut aliud damnū tēporale quod ſit in ebrietate, ſi præuiſum ſuit, aut probabiliter præiudici potuit, peccatum eſt, & imputatur ei ad culpam. *Ratio eſt;* quia tunc quodammodo voluntaria conſentit talia peccata ſaltem indirectē, id quod ſatis eſt ad cōſtituendum peccatum, & ex alia parte proximus vere dānum patitur, tenemur autem cauere dānū proximū, ne eueniat etiam in ebrietate, aliquin imputabitur ad culpam: poſtquam autem quis præiudici huiusmodi dānū ſequi poſſe in ebrietate, ſi tamen debitam diligentiam adhibeat, ne aliquid illorum eueniat, quamuis talis ebrietas ſit peccatum, quod tamē poſtea caſu aliquo euenit, non erit peccatum. Vt autem hæc debita & ſufficiens diligentia adhibeatur, ne eueniat, conſiderandum eſt id quod docet S. Thom. 1. 2. q. 20. artic. 5. ſcilicet, an cūctus aliquis frequenter contingat in ebrietate, ſiue per ſe, ſiue per acciſus, & tunc peculiaris diligentia adhibenda eſt, ne tale quid acciſat; ſi autē raro contingat, multo minor cura neceſſaria eſt; quod ſi habita ratione circumſtantiarum temporis, & loci, nullum videatur imminere periculum, tunc nullam diligentiam adhibere tenetur.

Quarto, quando cūctus præuiſi erant, aut probabiliter præiudici poterant, & non adhibita debita diligentia poſtea in ebrietate contingat, peccata ſunt.

sunt vt diximus, & eiusdem speciei nō solum redu-
citur, vt p̄dat Caietanus in 1.2. q. 76. art. 4. quē se-
quitur Ioseph Angles in Florib. 2. Sent. dist. 2.2. q.
2. art. 4. difficut. 5. concl. 2. sed etiam dicitur & per
se facit si scilicet fieret, vt docet Gabriel Vāquez, in
1.2. disp. 101. c. 4. & disp. 127. ca. 3. Ratio est, quia
adeo voluntarium sufficiens ad constitucōem pec-
catorum, & peccata h. c. malitiam suam delinunt ex
obiecto & circumstantijs operis exterioris, quā
malitia, vt diximus, primarie est in actu exteriori:
secundarie autem denaturat in interiorē, vt latius
supra exposuimus. Vnde sit vt in limoi euentibus
si damnum proximo inferatur, teneatur ad res-
torem, prout etiam Ioseph Angles loco proxime al-
lato fatetur. Atque hæc satis hoc loco sint de igno-
rantia, quæ prima causa peccati est, positis illis quæ
supra c. 2. de eadem in fine docuimus. Hæc autem
eo a nobis prolixius tractata sunt, vt quid de pecca-
to ignorantie in arcano illo confessionis iudicō
censendum sit tam poenitentes, quam confessarij
rudiores, quos hic instruere cupimus, melius intel-
ligant, & exactius perpendant & considerent, cum
dubium non sit, multa peccata ex ignorantia ini-
tium, & progressum suum habere.

43 Illud denique in fine huius capituli addendum est
præter hæc ignorantias, de quibus hæcenus dictum
est, aliam esse, quæ communis est omni peccato, de
qua, Errant, (inquit Sapiens, Prou. 14.) qui operatur
malum quæ cecitas mentis, seu hebetudo sensus,
seu error, ignorantia, imprudentia, vel obscuratio,
in Scripturis, & Patribus appellatur, qd̄ illa quo prin-
cipium aliquod nō cogitur, qd̄ recte expensū, &
consideratū attentē peccato auerteret, vt quā sit
ingratum Deo, quam nobis noxiū peccatū, quā
ta p̄na dignū, & similia. Quamuis n. certum sit,
& constet experimento multos agere contra id, qd̄
apperte sciunt (prout et auctoritate diuina confir-
matur, in illud, 1.2. c. 2. Seruus, qui cognouit noluit
atque domini sui, & non fecit, plagus vulnibus multis, & Luc.
4. dicit, Scitis bonū facere, & nō faciis, peccati est illi.)
nihilominus tamen æquē manifestum esse debet,
eos qui sic faciunt, vel obliuisci, vel minus attente
considerare rationes illas, quæ illos a peccatis re-
traherent. Quem errorem, & defectum tradit Sa-
cra scriptura passim, vt Hierem. 12. vbi dicitur, De
solatione desolata est terra, quia non est, qui recogitet
corde, & similia habentur, Esau. c. 57. quæ etiam cā
est, quod scriptura sæpius inculcat eos, qui peccāt,
nō intelligere ea, quæ agunt, eoque cæcos appel-
lat. Hoc ipsum etiam docet S. August. tum alibi, ubi
præcipue lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 17.
vbi cum quaesierit quare homines nō sint sine pec-
cato, & dissilet, recte posse respondere, quia nu-
llus, statim subdit: Sed si ex me queritur, quare noli-
mus in longum, & paulo post reu. clarius explicans
ait: Noli ut homines sine qua lateat, quod insitum est,
sine qua non delectat. Tanto enim quidquam uicem
tuis noli, quanto certius quæ bonum sit noxium,
eoque delect. aut. Et certe ipsa & experientia hoc d-
cet, quoties peccamus, nam quoties quis attrahit
ab obiecto delectabili, vel utili, nec recta ratio im-
pedit voluntatis affectum, ita se habet intellectus,
vt rationem delectabili, vel utili in peccato effi-
caciis, & attentius consideret, rationes autem re-
trahentes a peccato leuius cogitet, & expendat.

Qui sanē defectus recte a S. Thoma 2.2. q. 15. art. 1.
& 2. cecitas mentis, & habetudo sensus appellatur,
vbi latē & docet causas huiusmodi hebetudinis, &
cecitatis explicat, de qua te legendi, nos Prosper
lib. 2. de vocat. Gent. c. 27. qui est de timore, vbi vo-
cat caliginem mentis, Henricus a Gandauo, Qd̄ li. 1.
q. 17. & quodlib. 10. q. 10. Alexander de Ales, parte
4. q. 112. memb. 4. S. Thom. in 1.2. q. 77. art. 2. & 2.
2. q. 15. art. 1. & 2. Scotus in 3. dist. 36. q. vnic. §. se-
cundus articulus. in principio, & deinceps. Capreo-
lus ibidem, q. 1. art. 2. ad primum Scot. contra 1. cō-
clusionem. Gabriel, 2. d. 12. q. 2. art. 3. dub. 3. & 3. di-
stin. 36. q. vnic. art. 2. p. 2. concl. 3. Adrian. Quod-
lib. 4. in prin. art. 1. litera F. Petrus Sotus, tract. de
medendis peccatis, lectio. 2. Anno, de Corduba, lib.
2. qq. Theolog. q. 13. Greg. de Valen. 2. ou. 3. dist.
1. q. 15. Gabriel Vāquez, in 1.2. dist. 118. cap. 5. &
alii recentiores. Hæc quantum ad nostrum institut-
um spectat, dixisse sufficiat.

ADDITIONES.

Primo igitur ex parte rationis. Proderit miri-
fice, nisi fallor, dissertationi propositæ, in eius vestibulo,
atque aditū illud præmunitionem habere, & mouisse, quam
tandem scientiam hac in parte intellectus, retinere de-
beat vt huius scientie primatio, et vacuitas, quam igno-
rantiam ditionis, non sit causæ peccati.

Igitur, cum intellectus hoc loco consideretur potissi-
mus, quatenus recte a regula vitæ ad dirigendū,
moderandūque humanos actus, sequitur, vt ad id di-
plici scientia ipsi sit opus. Et enim, quoniam sic versatur
in y, quæ ad fugiendū, & profectumque pertinet, ad bi-
bita rationis, in electioneque, necesse est, vt omnino
intelligat, quæ fugienda, quæque profectanda sint. Sed
enim hominum rationes in singularibus rebus sunt posi-
tæ, ex quo his, vt quæ ipsam ant fugam, aut profectum
attingi, semper singularis existat. Verum quia, vt Logi-
ci loquuntur, conclusio sequitur debiliorem partem, &
nō consequitur ex puris particularibus, ideo efficitur, ut
huiusmodi conclusio nascatur ex altera præmissa vniuer-
sali, ex altera vt particulari. Quamobrem ad humanū
actummodum moderationem, & vniuersali, & particula-
ri scientia intellectus nosse, indiget: non quacunque
sed ea, quam percipere possumus, & debemus. Quod
autem attinet ad scientiam vniuersalem eo pacto consi-
deratam, primū (vt de fidelibus dicamus) omnes scire
debet, & credere, quæ ad fidem in Deum spectant, ea
namque ratione, vt ut, quæ sunt per se credenda, &
quæ articulis fidei continentur, pro cuiusque conditio-
ne, ac statu ab omnibus fides explicat asit adhibenda.
Cetera verò quæ in sacra scriptura, in Apostolicis tra-
ditionibus, atque in concilijs ad fidem ipsam pertinen-
tia habentur, satis est nō credere implicite, atque in
animi preparatione, vt scilicet instrui, atque parati si-
mus ad credenda etiam explicite, quando nobis fuerint
patefacta, quæ fides in his deest, nisi complectimur.

Deinde verò omnes tenere debent communissima,
atque vniuersalia Iuris præcepta, & Naturæ quidem illa
quæ generalissima, Nulli faciendum est indubitum, &
vni. uaque scientiamque debent, Petrus autem legis,
quæ in Decalogi scripta leguntur: Nona porro legis
Euangelica, quæ maxime ad charitatem pertinet: Diliges
Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua,
ex tota mente tua, & proximum tuum, sicut teipsum.
Quibus

4 *Passio autem elens peccatum, sicut minuit voluntariū, sic & peccatum, quomodo. Et quare.*

Peccatus graui carnis temptatione, minuit peccatū, quam, qui ex leui temptatione peccat, & quare. nu. eod.

nerit voluntatis assensum. Et denique hoc ipsum sufficienter satis quotidianā experientia constat, vt lō giori probatione non indigeat.

Juxta hanc causam, infirmitatem scilicet & falsā communis & vniuersalis causā, tanquam radix, & origo peccati constituitur. Amor nimirum inordinatus sui, qui vt ait S. Aug. lib. 14. ciui. ca. 28. quem refert, & sequitur S. Th. 1. 2. q. 77. ar. 4. *Cum isque ad contemptum Dei pertingit, & sit ciuitas Babylonis.* Quo sane in loco egregie S. Thomas ostendit passionem omnem appetitus nostrali ad uel esse, & quod bonum aliquod sensibile nobis amamus. Quocumque enim volumus, propter nos volumus, si itaq; nos ipsos inordinatē non amaremus, nisi aliud inordinate cupereamus. Quod satis Apostolus indicat, eū priusquam diceret de multis nouissimis temporum peccatis, premissit 2. Tim. 3. *Erunt homines seipsum amatores, cupidi, electi superbi, &c.* Amor vero hic sui inordinatus, ille affectus intelligitur, quo nos iuxta corpus tantū considerantes, omnia & neglecta anima, bona corporis inordinatē amamus. Cui inordinato amorī ideū S. August. ubi supra opposuit amorem Dei, vt que ad contemptum sui, quo quidem amore ciuitas Hierusale. edificatur. Huius rei probatio esse potest. Si quidem nemo peccat, nisi vt aliquod bonum consequatur, quod inordinatē amat. Sic enim Iudas ex inordinato pecunia: amore peccauit; Dāuid ex concupiscentia Bethsabee, corruit; Eua ex inordinato amore uescendi ex ligno vetito lapsa est. Hæreticus ex amore sui, vt suum se quatur beneplacitum, peccato occidens suipsum, præ nimio sui amore peccat, nec præsentis miseria, quas inordinatē deterioris iudicat, patitur.

Et quamuis multa bona sint, & ferē innumerabilia que nobis inordinatē cupere possimus, hæc tamen omnia Apostolus 1. Io. 2. ad tra. reuocat, dicens: *Omne quod est in mōdo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia uite.* Quæ vt optime S. Thom. 1. 2. q. 77. ar. 5. bona omnia appetitus sensitui continet, & causæ sunt peccati omnis qd ex sensualitate & appetitu sensitui proficiscitur. Nominē autem *Concupiscentia carnis*, intelliguntur naturales concupiscentiæ ciborum & uenererorum, Nominē vero *Concupiscentia oculorum*, concupiscentiæ animales diuitiarum, bonorum, & aliarum rerum curiosarum; Nominē denique, *Superbia uite*, intelliguntur omnes passionē appetitus irascibilis, cuius est ferri ad ardua & difficilia, qualis est materia superbiæ, unde fit, vt sicut hi duo appetitus, concupisibilis scilicet, & irascibilis, causæ sunt & passionē sensitui, ita bona omnia ex quibus appetitus sensitui quoquo modo voluntatem mouere possit ad istorum vnum aliquem reducantur, quoniam isti morbi sunt, unde animi ipsi infirmantur.

Sicut autem passio mouere potest voluntatem ad expectandam rem illicitam mortaliter, ita etiā causa peccati mortalis esse potest, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 77. ar. 8. ac euidenter colligitur ex illo Apostoli ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operantur in nobis ad fructificandum morti.* proprium autem est peccati mortalis, quod morti fructificet. Et quidem si voluntas antecedenti passioni nullum præbeat assensum, nullum exinde peccatum mortale sequetur. Cum enim passio illa & motus subitaneus voluntarius non sit, nullo modo auertit à Deo tanquam

1 **A**ltera peccati causa ↑ intrinseca, est passio appetitus sensitui, quam merito Scriptores infirmitatem appellant, per similitudinem quandam ad corporis infirmitatem. Sicut enim corpus hominis infirmum esse dicitur, quando debilitatur, vel impeditur in executione propriæ operationis, propter aliquam inordinationē partium corporis, ita scilicet quod humores, & membra non subdantur virtuti regitiuæ, & motuæ corporis: ita infirmus animæ dicitur, quando impeditur anima in propria operatione propter inordinationē partium ipsius. Sicut autem partes corporis dicuntur esse inordinate quando non sequuntur ordinem naturæ, ita & partes animæ inordinate dicuntur, quando ordini rationis non subdantur; est enim ratio vis regitiua partium animæ, vt optime S. Thom. in 1. 2. q. 77. ar. 3. exposuit. Ita namque quasi febris quedam est, & sanguinis accessio, quia iudicium rationis turbatur. *Turbatus est* (inquit Dauid) *a furor oculis meus.* Psal. 6. Et carnis concupiscentia mentem, & rationem peruertit, iuxta illud Dan. 1. 3. *Concupiscentia subvertit cor tuum.* Quamuis enim voluntas cum potentia immaterialis sit, & libera, ab appetitu sensitui, qui vis, & potentia materialis est, directe moueri nequeat, indirecē tamen ex parte obiecti ab eo moueri potest ad agendum, quatenus dispositio appetitus sufficit, vt obiectum appareat conueniens ipsi appetenti, & sic voluntati etiam proponatur expectandum, quia sobrietatem illud delectabile, & bonum appareat facit, quod illi affectui conueniens est, iuxta illud Philo. 3. *Esit. c. 4. Qualis unusquisque est, talis ei finis uidetur hoc est, talia iudicat sibi expediē.*

Et quæ quod aliquo tandem modo appetitus sensitui voluntatem moueat, dubitari non potest, aut debet cum id passim Scriptura testetur, Dan. 1. 3. *Concupiscentia subvertit cor.* Ac si aperte Scriptura dicere, Propterea sensualitatis voluntatem ad delicias, libidinis iram, & huiusmodi alliciat. vt is appetitus sensitui passionibus consentiat. Et Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis mei, & captiuam me in lege peccati.* In quib. verbis explicat vim appetitus sensitui, quia secum trahit voluntatem, siquidem per legem membrorum intelligit Apostolus concupiscentiam, & cum concupiscentia, passio quædam sit sensualitatis, de sententia B. Pauli inducet planē intellectum, vt contra scientiam operetur. Hoc idem clarissime Iacobi 1. confirmatur: *Unusquisque inquit, tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illius concupiscentia autem cum concupiscentia parit peccatum.* Nec sane eodem modo explicari posse videtur, quod appetitus sensitui moueat, & inelinet voluntatem, quā indirecē ex parte obiecti, quia nimirum ratio, & voluntas facile ad illud idem inelinetur, ad quod propendet appetitus Hinc S. August. li. 5. contra Iulianum. c. 5. sententiam S. Iacobi supra citatam explicans, ait: *Variens est concupiscentia; parit peccatum: sed concupiscentia non parit, nisi conceperit; non concepit nisi illuxerit, hoc est, ad malum perpetrandum obiectum.*

quam ab ultimo fine, & consequenter peccatū mortale non constituit. Neque enim præcipitur nobis quod concupiscentiam non habeamus, sed ne illi consentiamus. Quando autem huiusmodi passioni consensum aliquem formaliter, aut interpretatiue (vt loquuntur Theologi) præstat, huiusmodi assensus a passione impulsus, in mortalis erit, vt si voluntas delectationi venerit assensum præstet. Teneatur namque homo cum primum talis delectatio insurgit, illam opprimere, aut resistere quantum potest, totisque viribus procurare ne in tali cogitatione voluntas immoretur, & intellectum auertere, ne de illa cogitet, aliter enim in certissimo est lapsus periculo, qui vero amat periculum, peribit in illo. Sublatis cogitationibus turpibus, continuo passionis tempestas quiescit. Non enim fertur voluntas in incognitum. Et sicut in præsentia obiecti ad sedandum carnis concupiscentiam oportet omnino auertere oculos corporeos, & ne femine pulchritudinem, & vanitatem videat, ita etiam ad opprimendam carnis passionem in absentia obiecti, necessarium profusum erit oculos mentis auertere, ne turpia, & inhonesta contemplantur.

- 3 Quia verò si nōnumquam passio talis, & tanta est, vt omnino priuet hominem vsum rationis, consequenter totaliter excusat a peccato, vt v.g. qui præ nimia aegritudine incidit in phrenesim, excusaretur ab adulterio, & homicidio tempore amantiae patratō ratione passionis, atque phrenesis. Ratio est: quia peccatum adeo est voluntarium, vt nisi sit voluntarium, non sit peccatum: quando autem totaliter aufert vsum rationis, redditur autem omnino inuoluntarium, & minime liberum, & proinde totaliter a peccato excusat. Id quod certum est, qđ talis passio fuerit naturalis, vt qui ex naturali aegritudine in amantiam incidit tunc enim operationes illæ, vt potest non liberæ, aut in seipsis, cum homo tunc ratione non vtatur, aut in sua causa, eo quod, vt supponimus, talis aegritudo corporalis fuit naturalis, nullo modo peccata sunt, fin vero passio ratio nis vsum totaliter tollat, fin vero illius aliquo modo saltem indirecte volita sit, tunc quidem non semper peccata a culpa omnino excusantur, vt si quis præ ira, aut amore, quæ a principio vitare potuit, & tenebatur, insaniret, & in insaniam constitutus, fornicaretur, aut hominem occideret, homicidium, & adulterium eiusdem speciei committere censetur, eique ad culpam imputabitur, iuxta ea, quæ superio ri capite in fine illius de peccatis in ebrietate commissis differuimus. Ratio est: quia huiusmodi actus habent sufficientem rationem voluntarij, etsi non in seipsis, attamen in causa sua, quam providere poterat, & tenebatur, vt docent S. Tho. 1. 2. q. 77. ar. 7. & Ioseph. Angles in Floribus 2. Sem. dist. 2. q. 6. ar. 3. dist. 7. concl. 2. Ad id tamen quod si debitam diligentiam prius adhiberet, ne hæc in furia, & phrenesi committeret, quamvis postea fieret, ei ad culpam non imputabitur, iuxta ea quæ ibi de ignorantia diximus.

- 4 Illud autem certum est, passionem si antecedentem peccatum, semper minuere peccatum, nō quidem vt auferat sui generis malitiam (nam fornicatio, & adulterium ex graui passione mortalia etiā sunt, sicut est homicidium) sed diminuere, & excusare dicitur, quod leuius faciat, & magis dignū mi-

sericordiam; quia de causa Regius Propheta ait miseriam cordiam implorandam allegat infirmitatem, *Miserere mei Deus quoniam infirmus sum.* vt Psal. 6. Quod ideo fit, quia passio, & infirmitas hæc antecedens minuit voluntarium, sicut & rationis considerationem, & consequenter diminuit peccatum sequens. At vero passio, quæ deliberationem sequitur non impedit iudicium rationis, nec voluntatem, sed potius aggrauat, & auget quam diminuat, quæ demonstrat intentionem voluntatis ad actum peccati. Quo enim magis in actu aliquo delectamur, & quo plures & fortiores passionis voluntati coniunguntur, eo magis illam tenent, & grauius peccatur quod, & in bono, & in malo euident, & manifestū est. Passio enim sequens in actu virtutis deliberationem auget, etiam eam virtutem, sed quæ præuenit minuit, vt optime tradit S. Thom. 1. 2. q. 77. art. 6. vnde quando 1. 2. q. 6. ar. 7. docet concupiscentiam augere voluntarium, in quaestione vero 77. citat, quod diminuit, secundum ea, quæ de passione, & concupiscentia antecedente, vel consequente iudicium rationis intelligi debet, siquidem passio antecedens, diminuit peccatum, quia diminuit voluntarium, perturbans rationis iudicium, consequens autem auget, eo quod est causa, quod voluntas suauis, & intensius in obiectum feratur.

Hinc fit, vt peccata, graui carnis tentatione incitante, minus peccet, quam quæ ex leui tentatione peccat, quia tunc peccatum est a principio minus liberum, & voluntarium, scilicet a voluntate maiori passione incitatu, & impulsu, vnde minus peccat, qui ex maiori ira vindictam exercet, vt si quis, accepta contumelia, statim delinquentem percutiat, minus peccat, quia minus libertatis habet. Et accedens ad pulchriorem minus peccat, quam qui ad minus pulchram accedit, quoniam insurgit tentatio, quæ intellectum excæcat. E contra vero, si quis nulla carnis illecebra agitatus eliceret hunc actum, volo fornicari, & statim motus carnis sequeretur, & libidine exardesceret, talis passio carnis subsequens non minueret, sed auget peccati malitiam, quæ quo passio grauior fuerit, eo peccatum grauius etiam erit. Quia quo principium actionis est magis liberum, eo magis voluntarium erit, quo autem peccatum magis voluntarium est, eo erit grauius, & maioris malitiae. Vnde qui intrat domum meretricis animo accedendi ad illam, nulla tamen praua passione excitatus, grauius peccat, quam qui praua passione, & delectatione intrat, quia quo principium est magis voluntarium eo peccatum sequens grauius censetur. Et de secunda peccatorum causa intrinseca, scilicet de infirmitate, seu passione appetitus sensitui hæc sufficiant.

ADDITIONES.

Infirmitatem. Eandem sensitiuum appetitum ut notat Bar. Med. 1. 2. quæst. 74. articulo 3. Doctores Scholastici communi consensu vocant unico vocabulo sensitiuitatem; non quod velint utranque idem omnino esse, asserunt namque inter se ratione differre: appetitus enim sensitiui, ut aiunt nudam potentiam significat, quæ sensitiua bona appetitus sensitiuitatem vero dicitur significare ipsiusmet appetitus sensitiuum, non simpliciter consideratum, sed quatenus rationis deliberationem.

præcurrit, & ante prædicationem ingit. & in se habilem, & concupiscibilem facultatem completi. Porro aut hunc Cæcilius 1.2. q. 7.4. r. q. sensuality tribus modis accipitur. Primo modo absolute. ut sensuality est, atque ita nulli peccato obnoxius est. Secundo, ut volens esse dicitur, & hoc modo perhibetur principium peccati venialis. Id tunc contingit, quando exorientis ipsius sensuality tati motus aduersus bonum rationis, consensu voluntate non præuenimus, ac sedamur. Tertio modo consideratur sensuality, ut mota a ratione deliberante. Sic, quæ admodum virtutis ita uti, ac peccati, eiusdemque mortifici: principium habetur, & subiectum, ut Theologi nullo affirmant. Traxit plene Cæcilius hanc distributionem ex communi illa Theologorum loquendi formula, quæ appetitus sensuum motus peritum in primo primis, in secundo primis, & in plene deliberatis, atque ex illa omnium ad discernenda peccata accommodatissima comparatione dacta, & progressu primis peccati admissa a primis in suis parentibus in netis ponit, comme fione. De qua legendus est Magister sententiarum lib. 3. Quod attinet ad partitionem sensuality in Melius fortasse Bar. Medin. eod. ar. 4. quem legitio, & ad Grego. de Valen. to. 2. diff. 6. q. 4. p. 12. & obferuat ab eo reprobandi Cæcilius in eo quod in sensuality appetitus posuit libertatem independentem a voluntate. Extenus porro sensuality perhibetur causa peccati, quatenus ad modum, atque adeo peccati obiectum voluntati, quæ sola, ut sepe iam dictum est, præparandum concurrat. Quobis autem modis id in deur contingere, cum quidem, quatenus a sensuality, mouetur voluntas, altero autem modo, quatenus ab eiusdem appetitus passione superatur ratio, contra suam scienciam, iam uero certum est, & ratum ex sacra scriptura, & Patribus, atque ex ipsa experientia, ut Grego. de Valen. loco proxime notato, & post eum Author affirmat, a passione sensus, atque ab ipsa sensuality, ut utramque indiffinitè usurpemus, voluntatem moueri. Id quæ omnes aiunt, ex parte obiecti, potissimum accidere, propterea quod sensuality immutat, atque inactit de ipso obiecto iudicium rationis, quod voluntas semper nata est sequi, itaque cum ab uno, ut ita dicam, ad aliud obiectum voluntas hinc in modum inclinetur; recte quoque, hac ratione ab appetitu sensitivo dicitur moueri. Passio uero sensus ideo rationis iudicium mutat, quod per quandam redundantiam, ut inquirunt, ita afficit phantasia, & estimatiua, ut huius iudicium eam sequatur passionem, quæ modo in lingua dispositionem sequitur gustus. Atque hoc passio efficitur, ut a phantasia in obiectis, sic iudicio estimatiue conformatis excutitur, induciturque, intellectus ad id iudicandum; præsertim cum fiat iudicium de singulari, ad quæ iudicia plurimum uales estimatiua. Alium uero dum proponit D. Th. 1.2. q. 77. ar. 1. quo voluntas a sensuality mouetur, & unit esse per quandam abstractionem; cum scilicet appetitus sensitiuus ita intente, & tam uerbentem passionem ad aliquod prosequendum appellatur, ut cetera potentia, & concupiscimus in voluntas, quæ est rationalis appetitus, aut aliqua ex parte aut pro illius passionis nebeatia a proprio munere fungendo distrahitur, ex quo fit, ut voluntas in distracta, atque a suo actu impedita moueri a sensuality perhibetur. Verum prima, quæ desumitur ex parte obiecti, ut inquit Cæcilius, 1. proxime citato, inuoluitur; nostra tamen idonea, quæ uoluntatem necessario moueat.

Jam uero omnes fere Theologi, ut testatur Bar. Medin. eod. q. 77. ar. 2. asserunt aduersus Scotum lib. 3. Sen. diff. 36. rationem contra suam scienciam a passio me appe-

tus sensitiuus ita posse superari, ut ex ignorantia, atque errore ipsius intellectus omne peccatum eo passio uoluntatis contrahat. Quæ de re ex Philosophis legatur Franciscus Piccolomini, Moral. Philosophia grad. 3. ca. 16. Illud autem ex eo efficitur, quod cum duplici, ut antea fuit ostensum, sciencia universalis scilicet, & particulari nobis opus sit ad res alias producendas, impedit illiusmodi passio, quominus in particulari possimus aliquid considerare, ac recte agnoscere, quæ in universalis, atque habita sciencia. Nihil quippe omni fornicationem esse malam, & peccatum: tam cum torpi uoluptate illeus, atque irretitus, non uidet eam, quam max est admissurus, esse suæ iudam. Tribus autem modis id impedimentum contingere docet D. Th. hom. ar. 2. proxime allegata. Primo per distractionem, de quo paulo ante. Secundo per contrarietatem, quando uim passio inclinat, & impellit ad contrarium illius, quod universalis sciencia præcipit, cuiusmodi est ea, quæ præfuit, amne furtum esse uitandam, & licet aliquis inueniat, tamen rem oblatam furatur. Tertio modo per quandam immutationem corporalem, ex qua ratio ita afficitur, & reuincitur, ut ium minus libere, nequeat exequi, quæ admodum usu enire solet in ebrietate. A perite id effundit nebeatem sensuum passionum, quæ tanta quomodo excitatur, ut homini omnem rationis usum auferat, & idcirco nonnulli amio amore, alios uim iracundia feruente in insaniam adactos fuisse legimus.

De Tertia causa interna Peccati quæ est Malitia. Cap. XI.

SUMMARIUM.

- 1 Malitia quid, & quodnam peccatum ex malitia appetitur, aut quomodo malitia sit origo peccati.
- 2 Ex malitia peccare, id est scienter malum sub specie boni peruerse eligere ex Scripturis ostenditur.
- 3 Gravius peccat ceteris pario, qui ex malitia peccat, quæ ex ignorantia, aut passione seu infirmitate, & quare.
- 3 Inordinatio voluntatis seu malitia peccandi ex duobus præcipue contingit, & quomodo.

Altera peccati causa interna est malitia, quæ ut notat S. Th. 1.2. q. 78. art. 1. defectus est voluntatis, quæ sicut præcipua causa est omnium actuum humanorum, ita & eius inordinatio causa principalis est omnium peccatorum. Cum enim tres præcipue modi peccandi sint, scilicet vel ex ignorantia, vel ex passione, seu infirmitate, vel ex malitia, quorum primus est defectus intellectus, secundus ex defectu appetitus sensitiui, tertius uero ex defectu voluntatis, qui est inordinatio ipsius peccatum ex malitia non incommode dici, & desiderii potest esse, quod nec ex ignorantia, nec ex aliqua præcedenti passione, sed tantum ex libertate, & ex certa sciencia, committitur, non quidem quod voluntas eligat malum sub ratione mali, hoc enim im possibile est, cum impossibile sit potentiam aliquam ferri, vel operari, nisi circa proprium obiectum. Non enim audias colores, aut uisus sonum percipere potest, nec intellectus operatur, nisi assentendo ueris, & falsis dissentiendo, ita ut uoluntas obiectum sit bonum, sed quia scienter malum sub ratione

Clavis Regiæ Sacerd. Lib. II. Cap. X.

ne boni eligi, hoc est, quamuis tum in vniuersali, tum in particulari rem aliquam malum simpliciter; atque adeo repugnare bono honesto, & nocere animæ sciat, sponere nihilominus illam ob rationem boni minoris quam in ea cernit, scilicet vtilis, aut delectabilis bono maiori anteponeit, atque adeo eam peruenire eligit, hoc enim peccatum ex certa malitia committi dicitur. Est quidem in omni peccato maxime mortali, a. electio, & malitia, sed in alijs præueniuntur a passione, vel ignorantia. Quando vero nihil eorum adest, sed ipsa peccati malitia delectat, & ex ea peccatur, scilicet vere peccatum esse, peccatum illud ex certa malitia committitur, seu malitia illa origo peccati est, & peccatum ex malitia appellatur. Sic enim peccatum ex malitia communiter describunt auctores. San. Thom. 1. 2. quæst. 78. art. 1. & Caic. Conrad. & Barthol. Medina ibideq. Alexander de Ales par. 2. Summa, q. 145. membro primo, & secundo. S. Bonauent. 2. dist. 43. artic. 3. quæst. 2. Scot. ibidem quæst. 2. Richard. ar. 1. quæst. 1. Durand. quæstio. 1. numero 7. & ad secundum, & quæst. 2. num. 5. Gabriel. quæst. 1. artic. 1. Notab. secundo. Adr. Quodlib. 4. artic. 1. in principio litera A. Anton. de Corduba, libro secundo qq. quæst. 8. Petrus Sotus in tracta. de ratione medendi peccatis. lect. 4. Ioseph. Angles in Floribus 2. sentent. dist. 37. quæst. 6. arti. 4. difficul. 1. & 2. Gabriel Vasquez in locum S. Thomæ citatum in annotationibus, & Greg. de Valentia, tom. 2. disp. 6. q. 8. puncto 1. & alij recentiores communiter.

2. Quod vero aliqui f. sint, qui interdum ex certa malitia peccant, euidens est testimoniis Scripturæ, nam Iob 34. dicitur: *Quasi de industria recesserunt ab eo, omnes vias eius intelligere noluerunt.* Et Prouer. 3. dicitur: *Qui reuelant iter rectorum, & ambulantes per vias tenebrosas, qui latenter cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.* Et ratione etiam ostenditur: ostenditur: qui enim peccat, necesse est ut ex aliquo principio inordinato peccet, scilicet, vel ex ignorante intellectu, vel ex sensualitate stimulante, aut ex voluntate deordinata, hæc enim tria humanarum omnium actionum principia sunt: At vero ex malitia peccans, non peccat ex ignorantia, & peccat, sciens aliquid esse peccatum: neque ex passione, cum vel supponitur, nulla passio eum agitaueit. Ergo peccabit ex deordinatione voluntatis, quæ bonum ab intellectu præcensum repudiatur, & malum sub specie boni eligit, seu scienter privari vult bono spirituali quod est malum simpliciter, ut bono aliquo temporali potatur, ut patet in eo, qui inordinate, & scienter aliquod bonum temporale amat, puta diuitias, vel voluptatem, quam ordinem rationis, vel Legis Diuine, vel charitatem Deitatis namque dum sciat simpliciter hoc esse malum, velle scilicet pati dependendum in aliquo bono spirituali, ut bono temporali potatur, ex certa malitia, vel industria peccare dicitur, quasi scienter malum eligens.

3. Hinc sequitur grauius f. peccare cum ceteris paribus, qui ex malitia peccat, quam qui ex ignorantia, aut passione peccatum committit, ut S. Thomas 1. 2. quæst. 78. artic. 4. Alexander. de Ales par. 2. quæst. 145. memb. 3. & auctores alij tradunt.

quia peccatum eo grauius est ceteris paribus, quo magis voluntarium, & liberum, cum autem ex certa malitia peccatur, motus peccati est magis proprius voluntati, quæ ex seipsa in malum mouetur, quam quando ex ignorantia, aut ex passione incitantur peccat, ut constat; peccatum igitur ex hoc ipso, quod est ex malitia, aggrauatur, & tanto magis, quanto fuerit malitia maior; cum tamen contra quo passio vehementior est, eo minus peccatum est, id quod ex tam vehemente passione committitur, ut superius exposuimus.

Deinde etiam qui ex passione peccat, facilius, & citius redit ab bonum propositum: transiente namque & cessante passione, incipit displicere peccatum ut homicidium ex ira commissum, & similia: malitia vero illa voluntatis, maxime illa quæ est ex habitu, magis hæret, & permanet, & proinde tardius, & difficilius ad penitentiam agendam inducitur. Et denique cum in peccato ex certa malitia inordinatio tota sit in appetitu rationali, pessime ille dispositus est quantum ad vltimum finem, qui est principium in operabilibus, minus vero malis, qui ex passione vel ignorantia peccat, cuius propositum tendit in bonum finem, quamuis propositum hoc ad tempus breue propter passionem interrumpatur.

4. Contingit autem hæc inordinatio voluntatis, & malitia peccandi, tum ex alijs multis, tum precipue ex duobus: Primo quidem, & communiter ex peccando: consuetudine, sit enim peccatum per consuetudinem, & habitum quasi connaturalis, adeo, ut ipsum solum per se delectet, atque tunc multum detractum est integritati mentis humanæ: nam primo incipit homo aliqua passione impulsus, & superatus, animus quodammodo trahi ad consensum peccati, quare etiam displicet, postea vero paulatim ipsa frequentatione fit, ut minus displicere incipiat, minus sentiri, & tandem in naturam conuertitur per seipsum delectat. Itaque sic peccantes similes sunt his, qui captiuitatem ipsam, aut infirmitatem, quasi naturale bonum amare coeperunt.

Secundo, propter remotionem impedimenti malum, siue peccatum: Postquam enim natura humana in primo parente spoliata est grauitas, & vulnerata in naturalibus, verificatum est illud Genes. 8. Sensus, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, & delectatur semper appetitus noster magis in amorem præsentium voluptatum, & sensibilibium, quam in honorem æterni amoris, & virtutis pulchritudinem, nisi aliqua prohibeant, quæ sunt frequentissime desiderium vite æternæ, & timor gehennæ. His enim remotis effrenat voluntas nostra temporalem voluptatem, aut aliud bonum terrenum. Hinc Ecclesiastici 27. dicitur: Si non inflāter tenueris te in timore domini, cito subuertetur domus tua. Sic enim remota trabe prohibente lapidem descendere, statim lapis descendit, ita eodem prorsus modo, remota per desperationem spe vite æternæ, aut per presumptionem amoto timore gehennæ, statim homo ex certa malitia, quasi abique freno peccat, ut eruditè post S. Thomam, 1. 2. q. 78. ar. 3. Petrus Sotus in Tract. de modis peccatis. lect. 4. Adrianus Quodlib. 4. in princip. litera A. & Ioseph Angles in Florib. 2. Sent. dist. 37. quæst. 6. ar. 4. difficul. 3. expl. cant. Hæc ea sunt, quæ ipsi.

tualis iudex in confessionibus audiendis diligenter aduertere debet, vt sciat peccatum aliquid an ex ignorantia, vel passione, vel ex consuetudine, & certa malitia processerit, quia longe alia & efficacior medicina his, quorum illis peccatis est necessaria. Et de causis peccatorum interioribus hæc dixisse sufficiat.

ADDITIONES.

2. Electio. In mala electione potissimum posita est peccatorum malitia; vt ante sæpe nuper fuit a vobis admonitum. Itaque quo maior ac fucior, & ab ignorantia, & passione magis nuda fuerit electio in peccando, eo maior, atque aduandior malitia inibi perspicitur. Testatur hic Auctor, & docuit Cæcilius. 1. 2. q. 78. art. 1. neque est magnopere obscurum, in omni peccato perfectum, vt loquitur Cæcilius, electio, quomodocumque mala reperitur: tamen in aliquibus ita inest, vt eorum sit primum principium. Consimiliter in omni peccato reperitur aliquam passionem, & appetitum sensitiui commotionem. Et enim voluptas, quæ inde nascitur, omnia, quæ in optionem veniunt, atque ita sub electione cadunt, consequitur. Et cum tria sint, quæ in electionem, & totidem, quæ in repudiationem cadere soleant, honestum, utile, & inuicendum, & tria contraria, turpe, iniuriale, & molestum, quæ admodum in his bonis vir recte agi, iusta malus peccat: ac præcipue circa voluptatem. Arist. lib. 2. Ethic. cap. 4. comment. 4. Cum igitur quicunque peccant, hi omnes voluptate ducuntur: tamen alii magis, alii minus in hoc ea tenentur, atque hæc non potest esse, nisi quæ ad appetitum sensitiuum attinet aliquo modo. Quandoquidem peccata posthabito æterno, atque incommutabili bono ad commutabile, & temporale conuertitur, & sine non videtur posse fieri, vt in peccante prælio non sit aliqua sensitiui appetitus delectatio, quæ scilicet ad aduersionem omnium peccatorum radicum, & fontem referatur, vt ex his, quæ ante tradidimus hoc de re, & docuit D. Tho. 1. 2. q. 77. art. 4. quæ illis a vobis traditis annexenda sunt, notum, exploratumque est. Quod si maxime quæramus, atque in primis impellatur ad peccandum ab huiusmodi voluptate, ita vt hæc dominetur, & quodammodo regnet, ita ex sensitiui appetitus passione peccare proprie dicitur: tamen si cum ea sit aliqua malitia, siue ad id praua electio, atque ignorantia conuulsa. Tollit, quod attinet ad ignorantiam, ea quoque per omnia peccata vagatur aliqua ratione. Id porro facilius agnosceret ex cognitione eius scientia, quæ hunc locum attingit: quæ nimirum particularis, atque actus existerit, ad aliquod prosequendum, vel fugiendum. Ex vero triplex est. Prima, quæ scitur, hoc esse malum. Altera, quæ scitur hoc nunc esse malum. Tertia demum, quæ scitur, hoc nunc malum, reatum ad aliquod aliud, esse sibi peius. Quare qui peccat per ignorantiam, quæ ex electio primum scientiam, ita ex ignorantia simpliciter errare perhibetur. Qui per ignorantiam, quæ secundam scientiam repellit, ita peccat per ignorantiam ex passione, quæ sui vt intellexit obiectum, & voluntatem compellit, vt ille, præsens malum nequeat introspicere; hæc autem illud noluit inspicere. Id denique ex praua electione, & malitia certa peccare existimatur, qui in peccando laborat ea ignorantia, quæ tertiam scientiam reiecit. Quod adeo verum est, vt qui peccat ex passione, peccet quidem eligens, non autem ex electione, quia electio in eo non est.

primum principium peccandi. Idem profecto videntur posse affirmari de eo, qui ex ignorantia peccat. profingulorum ignorantie generum natura. Quocirca quæ certa malitia peccat, proprie non peccat neque ex ignorantia, neque ex passione, sed ex ipsa voluntaria electione mali, cum sciens prudens præponat bonum sibi conuenientem bono conuenienti illius præmetati boni absentia; vt loquitur Cæcilius, & malitiose iniunctus, qui bonum conuenientem cum modo iniunctis præstat anteposendum bono in ista aduersione prauationi, & absentia lucris, Cæcilius. 1. 2. q. 78. art. 1. ex D. Thom. ibid. & ar. 4. ad 3.

De causis exterioribus peccati.

Cap. XII.

SYMMARIUM.

1. Extrinseca causa peccatorum quæ, & quomodo se habeant singula ad operandum malum.
2. Diabolus non potest esse causa peccati directè, ita, vt producat actum ipsius voluntarium, cui annexum est malum culpe, sed vna cum homine liberè consentiente.
3. Necessitatem ad peccandum inducere nullo modo potest uim eod.
4. Causa est peccati indirectè suggerendo, & proponendo obiecta, & quomodo voluntatem moueat, in eo.
5. Res exteriores, & obiecta sensibilia nonnunquam peccatorum cause esse solent, in diuina & dispositiue.
6. Num peccatum alterius causa esse possit, secundum quadruplex genus cause.
7. Inter cetera peccata quæ aliorum cause sunt, duo sunt præcipua, Superbia, & Auiditia.
8. Alia sunt peccata quæ originis aliorum esse solent: ideoque Capitalia nominantur, & quare sic dicantur.

DE Causis intrinsecis peccatorum, scilicet, de ignorantia, infirmitate, & malitia hæcenus; restat igitur vt breuiter de externis dicamus. Sunt autem hæc cause. Homo & Diabolus, immo etiam & peccator vbi, alterius peccati causa quodammodo esse potest. Et quidem de homine res certa est ex his quæ diximus, potest enim quis suauis, & consilio suo, alijsque modis & vijs alterum ad peccatum inducere. Demonem autem causam esse nonnunquam peccati, manifestum est ex Scripturis: nam Gen. 3. Diabolus suauis iuxta primos parentes deuicit: Ideo etiam dicitur Sapientia 2. Inuidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. quæ scilicet mors intravit per peccatum, vt Apostolus ad Rom. 5. latius ostendit. Et 1. Petr. 5. dicitur, Aduersarius vester diabolus circumus quarens quem deuoret. & Ephes. 6. Non est vobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates tenebrarum harum, &c. Immo aliqui eius opinionis, seu potius erroris fuerunt, vt cederent peccatum nullo modo esse a libero arbitrio creato, sed a solo Demone; quem errorem seu hæresim S. Augustinus lib. de hærese. 11. Alphonfus a Castro, lib. de hæresi. in verbo, peccatum. Hæresi 3. & Sebastian. Medices verbo, de hæresi 3. tribuunt Valentini; Et est verisimile Valentini ita sensisse, cum negauerit liberum arbitrium, prout

mentiam, propter finem ambitionis. Et denique in causa formali idem patet; quamvis enim propriè forma nō sit forma, vt docet Durandus vbi supra, questio. 1. nu. 5. quia tamen forma est, quæ dat esse rei, & finis in Moralibus gerit vicem formæ, hinc sequitur, vnum peccatum posse esse quodammodo causam formalem alterius: Nam si quis committit furtum propter fornicationem, tunc furtum est sicut materiale, fornicatio autem sicut formale.

- 4 Inter cetera vero peccata, ↑ quæ etiam aliorum sunt cause, duo præcipua sunt, *Superbia* nimirum & *Avaritia*, vt euidenter ex sacris literis colligitur: De *superbia* quidem *Ecclesiastici* 10. *Initium omnis peccati est superbia*, id quod etiam docent Patres S. August. lib. 11. super Genesim ad literam, capite 14. & S. Greg. lib. 1. Moral. cap. 31. & D. Prosper lib. 3. de vita contemplatiua, cap. 3. S. Tho. 1. 2. quæst. 84. artic. 2. & eius loci interpretes. Dicitur autem *Superbia initium omnis peccati*, siue quia primum peccatum Angelorum fuit *Superbia*, vt notant S. Thom. 1. par. quæst. 63. artic. 2. vbi ait, quod non potuisset esse nisi *Superbia*. Albert. in Summa, par. 2. tract. 5. quæst. 2. 1. memb. 2. Antioch. lib. 2. Summa, tract. 2. cap. 1. Alex. de Ales. p. 2. quæst. 98. memb. 2. Bonau. in 2. dist. 6. art. 1. q. 1. Aegid. quæst. 1. art. 3. in corpore, & in dubio litera 1. Richard. artic. 1. quæst. 1. & 2. Thom. de Argentina, 2. d. 6. quæst. 5. artic. 1. Caiet. Bannes, & alij, in locum S. Thomæ citatum. Medina. 1. 2. quæst. 84. artic. 2. Gabriel Vazquez, in 1. par. tomo 2. disput. 232. cap. 3. & in 1. 2. disput. 136. cap. 2. siue quia primum peccatum in homine fuerat etiam *Superbia*, vt tradunt S. Thom. 2. 2. quæst. 163. artic. 2. vbi hæc rem latè & eruditè pertrahat. Petrus Sotus tract. de mendis peccatis, lect. 3. ante finem. Barthol. Medina, in 1. 2. quæst. 84. artic. 2. in fine. Gabriel Vazquez, in 1. 2. disput. 136. cap. 2. & Iansenus in locum *Ecclesiastici* citatum, cap. 10. vnde ibidem subditur: *Initium Superbia hominis appetat ad Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit eo eius, quoniam initium omnis peccati est superbia*. Ac si diceret, principium peccati primi hominis fuit *superbia*, principium autem *superbiae* hominis recedentis a Deo tunc cepit, cum homo ab eo delocit, scilicet in Paradiso, & quando cor eius a Deo recessit. Id quod etiam Tob. 4. clarissimè cōprobat, vbi dicitur: *Superbia nunquam in sensu tuo, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipsa enim initium sumpsi c omnis perditio*. Addit etiam S. Thomas in artic. 2. ad 2. in omni peccato particulari esse quandam voluntatem non subiicienti se, aut non parendi legi, quæ *superbia* quædam est, præterquam quod alia etiam ratione *superbia* dicitur causa, & initium omnis peccati, quia cum in moralibus finis sit principium agendi, finis vero in rebus acquirendus sit, vt homo per illas habeat perfectionem suam singularem, & excellentiam, eo ipso quod quis peccat, peruersè expectat singularem quandam excellentiam, quod est peccatum *superbiae*, vt etiam S. Thomas vbi supra tradit.

- d De *auidia* similiter constat causam esse omnis peccati. 1. Tim. 6. Radix, inquit Apostolus omniū malorū est cupiditas, & S. Chrysol. hom. 7. in epist. 1. ad Tim. & Isidor. lib. 2. Sent. de Summo bono, cap. 41. S. Thom. 1. 2. quæst. 84. art. 1. Ideo autem

dicitur omnium malorum radix, vel quia sicut radix præbet fomentum toti arbori, sic auidia seu pecunie & diuitiæ, materiam & facultatem præbent committendi multa peccata, iuxta illud *Ecclesiæ* 10. *Pecunia obediunt omni*, vel quia cupidus & auidus paratus est offerenti sibi pecuniam obedire, ad omne malum committendum, prout testatur Sapiens *Ecclesiastici* 10. *Auidus nihil est sceleratius, habet enim auidiam suam venalem*. Et certè dum auidus suam insatiablem cupiditatem explere studet, furta, sacrilegia, homicidia, & alia quæuis facinora aggredi non cessat, vt verissimè exclamat Poeta.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames.

Immo Apostolus. 1. Tim. 6. explicans vim huius peccati ait: *Qui diuites fieri volunt, incidunt in varias tentationes, &c.* & infra: *quæ quidā appetentes errauerunt a fide*. Item detestabile namque est hoc auidia peccatum, quod a vera fide, & religione abducit, hominesque quibus maximis cruciat doloribus, & ad modum spinarum cor hominis ex omni parte cruciat.

Præter hæc duo vitia *Superbiam* scilicet, & *Auiditiam*, sunt etiam alia peccata, quæ sunt cause, & origines aliorum peccatorum, quæ ideo nominari solent *Capitalia*, ducta metaphora à Capite, quæ sicut caput propriè membrum est animalis, quod est principium, & directiū totius animalis, vnde metaphoricè omne principium caput vocatur, & etiam homines, qui alios dirigunt, & gubernant capita aliorum esse dicuntur, ita etiam vitium aliquod capitale dicitur, quasi origo, & principium, seu directiū aliorum, & communiter septem vitia Capitalia ab authoribus enumerari solent, post S. Gregor. lib. 3. 1. Moral. cap. 3. 1. Cassianum lib. 5. de institutis Cynob. & Collat. 5. cap. 2. & S. Thom.

- e 1. 2. q. 84. ar. 3. & 4. quorum *Primum* est *Superbus*, e seu *inanis gloria*, *Secundum* est *Auiditia*; *Tertium* est *Luxuria*; *Quartum* est *Inuidia*; *Quintum* est *Gula*; f *Sextum* est *Ira*, *Septimum* *Accidia*; quæ vitia reuè Capitalia dicuntur, non quidem quod nullum omnino peccatum sit, quod nō ex his oriatur, sed quia vt plurimum hæc vitia tanquam cause & origines sint aliorum, in quibus vniuersaliores quidam prauis motus animi cernuntur, vt experientia docet, quæ ratione non caret. Siquidem omnis prauus animi motus aut est circa appetendum bonum, aut circa malum, si est circa bonum, aut est circa bonum internum, quod sola ratione apprehenditur, vt excellentia laudis, & honoris, quod inordinate persequitur, *Superbia*, seu *inanis gloria*; aut secundo est circa bonum corporis, quod vel attinet ad bonum, & conseruat omnem indiuidui, vt cibis, & potus, quod inordinate persequitur *Gula*; aut spectat ad bonum & conseruationem speciei, sicut coitus, & ad hoc ordinatur *Luxuria*; Aut tertio est circa bonum externum, vt diuitiæ, & ad hoc *Auiditia* ordinatur; Si autem motus prauus sit circa malum, vel illud apprehenditur in bono aliquo proprio, vt in operatione aliqua difficile, sicque *est Accidia*, quæ de bono spirituali tristatur ob laborem corporalem adiunctum, aut est in aliquo bono alieno, quæ est malum proprium, & est *Inuidia*, quæ de bono alieno trahitur, quatenus impeditiū est propriæ excellentiæ; aut certè apprehenditur bonum

Clavis Regiæ Sacerd. Lib. II. Cap. XII.

num illud alienum, vt dignum vindicta & circa illud est *hæc*, quæ omnia accuratè tractant S. Tho. 1.2. quæst. 84. art. 3. & 4. & illius loci interpretes, Alexander de Ales. parte 2. quæstio. 135. memb. 2. & membro 3. & Theologi communiter in 2. d. 42. cum Magistro. Satis sit in presentiarum breuiter admonuisse, quod ad spirituales iudices, & eum qui cupit animorum vulneribus mederi, non solum pertineat nosse peccata singula, sed etiam causas, & origines ex quibus oriuntur, vt hæ ratione peccatorum vulneribus recitè, & debite mederi possit. Hæc itaque de peccatorum causis tam inter- nis, quam externis sufficiunt.

ADDITIONES.

- a Vnusquisque tentatur. *Aperius de Diabolo lib. de Ecclesiasticis dogmatib.* Non omnes, ibi legitur, cogitationes nostræ malæ a Diabolo exci-ant: sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt. Quibus autem nosserimus rationibus, atque adeo technis (ac- cidentis nos aggradiatur exponit D. Tho. loco paulo ante citato, & capitulo D. Basilini in opusculo, in quo disputa- tur, Rebus secularibus non esse ad habendum. Quæ de re legendus est etiam Gaglielmus Tarsiensis De tentatio- nibus.
- b Cui resistite fortes in fide. Ergo tunc nobis Diaboli suggestio, quæcumque ex sit, multo nobis veritur, quando parum fortes succumbimus, atque illi assenti- mur, quod si è contra strenue, vt patet, obstitimus, nõ vitij, non culpe, sed meritis, ac virtutis maior inde ma- teria nobis suppeditatur: & ut inquit Apostolus, eveni- tum cum tentatione pronentis. Item vero fieri potest in- terdum, vt hominis suggestio Diaboli fraude, atque ad peccandum etiam perducta à peccati culpa omnino immunes excusetur. Id autem contingit, ut ait D. Thom. 1.2. q. 80. art. 3. quoties, permittente Deo, Dia- bolus ita commonet, & appetitum, vt omnem profus rationis usum obruat, atque impediat, quicquid enim mali, ratione ita obruta, atque obducta homines admit- terent, ipsi frandi minime foret, cum nulla in eis sit peccandi voluntas adstet. Neque vero è contra illud pra- terendum videtur, quod enarrat idem D. Tho. ead. q. 80. art. 4. Diabolum omnium peccatorum aqua salta fuit, aut sicut ab hominibus posse, vt loquuntur, occasionaliter causam exstimatori, quatenus sui in causis, ut primi nostri parentes principio peccatum illud admittent, quod ad posterum omnium peccatorum segete inuexit.
- c Omnis perdit o. Fisi duo hac loca ut inquit paulo superius auctor referri possunt ad angeli peccatum, quod fuit absolute omnium primum: tamen credibilis est, Ecclesiasticum, & Tobiam spei esse primorum hominum peccatum, quod multo notius est vulgo, quæ pec- catum Angeli. Card. Bellarm. tom. 4. De missi. gra- tia. cap. 4. versicul. incipimus. Vbi paulo post præter alias & Sacra Scripturæ, & Sanctorum Patrum autho- ritates hæc D. Augustini aperitissimè in eandem sen- tentiam profert ex lib. 11. de Genes. ad litteram. cap. 30. Quando, inquit, his uerbis crederet mulier a bona, atque vili re diuinus se fuisse prohibitos; nisi iâ inestimenti amor ille propriæ potestatis, & que- dam de se superba præsumptio, quæ per illam ten- tationem fuerat conuincenda, & humilianda?
- d De Avaritia. Avaritia, quæ Græce *φιλονεικία* di- citur, (id est argens amor, & cupiditas) nõ in solo ar-

gento, vel numis, unde magis nomen dicitur reka- nat argento enim numi vel mixto argento fre- quentius apud veteres fiebant; sed in omnibus re- bus, quæ immoderate cupiuntur intelligenda: est: ubique omnino plus vult quisque opera facit Græcè *παρανοία* D. Augustini lib. 3. de libera arbitrio. cap. 17. & profecto illud Apostoli prolata- hic ab Ambrose, & passim à reliquis Theologis hac in parte, Radix omnium peccatorum est cupiditas; Græce loquens dicitur Cupiditas habet *φιλωνεικία*. Ex quo fit, ut etiam sub nomine cupiditatis, ne dum auaritia de re proposita Theologi disputent. Atque ut rem aperius patefaciant non solum cupiditatem, verum etiam superbiam tripartito distribuunt. 'Prin- cipio autem cupiditatem dunt, primo accipi pro mor- dinato diuitiarum appetitu: secundo pro inordinato ite- dem appetitu: cuiusque boni commutabilis: tertio pro quodam proclinate, & propensione corrupta na- tura ad hæc caduca, & corporalia bona inordinatè ap- petende. Totidem, atque isdem ferè modis super- biam putant accipendam. Primum pro inordinato ap- petitu propria excellentia: deinde pro aliud Dei con- temptu: quod attinet ad eum effectum, ut bono uolite obtemperare diuinis mandatis: potius pro quodam inclinatione ad huiusmodi contemptum: profecta ite- dem, & erumpens ex nostra natura corruptione. Vtrique primo modo speciale peccatum, secundo gene- rale: tertio cupiditas radix, superbia vero initium peccatorum perhibetur. Atque hoc quidem tertio modo cupiditas, & superbia ad idem peccatum con- flatendum simul conspirare possunt. Nam, cum in omni peccato, ut omnes Theologi affirmant, auersio ab incommutabili bono, & conuersio ad commutabile bonum cernatur: ex parte sine auersione superbia, ex parte autem conuersione cupiditatem collocantur: quæ ideo hæc propriè radices omnium peccatorum vocari uolunt, quod peccatum in conuersione quodam- modo nutritur, & foetur: superbia uero eorundem peccatorum initium appellari auit: propterea quia ex parte auersionis incipit prima ratio mali. Alter D. Thom. & plerique alij, qui nisi duobus illis locis, non Ecclesiasticis, initium omnis peccati est superbia, & al- tero Apostoli, Radix omnium malorum est cupiditas: idipsum: utrique tribuendum arbitrantur: autem spe- cialia peccata sunt. Auerio prior explicatio, quæ est quorundam Theologorum, quos D. Tho. 1.2. q. 84. artic. 1. & Durand. lib. 2. Sent. dist. 47. q. 4. sine no- mine referunt; in presentia perplacet, est enim magis communis: & idcirco ad res cognoscendas accommodatior. Nunc uero modo duobus sacris scripturæ locis in hæc sententiam productis refragamus. Amis enim rectissime sapienter, atque Apostolus, non primas hominum actiones, quæ singulares, sunt carpit, ac re- prehendere constituit, peccata specialia & testati sunt. Sic enim proximus accesserit ad singularia, quæ si magis communi propolissent. Ex hac tamen nõ im- pedierunt quominus, qui per modum scientiæ, ac dili- gentiæ hæc eadem pertractaturi essent, omnino mora con- fessarentur, & docerent. Quod idcirco, sentit Iacell. tom. 2. rastat. 2. de superb. cap. 4. contra suum Doctorem, quem tamen minime nominat.

Superbia, seu inanis gloria. Inter D. Augustinum, & D. Gregorium exstunt controuersia, quæ Iacellus loco paulo ante citato samosam appellat; & cuius me- minit D. Thom. 2. 2. quæst. 132. artic. 4. de super- bia.

bus, atque maiori gloria. Prior namque superbiam, ut passim nunc videtur, in omnibus fere Christiana doctrina (Catechismis; posterior vero inanem gloriam in capitalibus peccatorum numerum; & quidem primo loco veluit. Verum omnis pagina videtur esse tantum de nomine ut adnotat Greg. de Valent. tom. 2. diffus. 6. q. 14. quæst. 2. Id perspicuum fiet; si que modum vulgo facinus, primo diti ingenuum superbiam in eam, quæ generatur, & in eam, quæ speciatim consideratur. deinde dicamus inanem gloriam duobus eisdem modis accipi. uno modo proprie, altero improprie; superbia igitur generative accipitur, ut supra suis ostensum, latissime diffunditur ad omnia peccata. Quam idcirco D. Greg. Regiam, & Sapientiam initium omnium peccatorum vocavit. Speciatim vero consideratam superbiam ex omnium fere sententia affirmamus speciale esse peccatum, & capitale, idemque esse. & significare, quod inanis gloria improprie accepta, ita siquidem significas inmoderatam appetitum propriæ excellentiæ. In qua significatione arbitramur à D. Greg. in Capitalibus peccatis numeratam esse inanem gloriam. Eum porro non latuisse nomen, ac notionem superbiam speciatim accepta ex eo manifestè apparet, quod quatuor superbiæ speciei, quæ propagantur, & filias effugiunt. At enim superbiæ generatim considerata eas non potuit attribueri. Cum non quatuor, sed omnia peccatorum genera ex ea deriventur. Non me fugit, nonnullis exilissimæ, non superbiæ, sed arrogantia speciem illas quatuor filias esse. Sed hoc parum nos perturbat, cum in arrogantia (modo illis hoc concedatur) sit superbiæ alius; isque non nunquam pro habitu ponatur, nullum inconueniens sequatur; eas superbiæ tribuamus. Explicat Caiet. 2. 2. q. 62. art. 4. Postremo vero inanem gloriam propriè sumptam exilissimam à speciali superbiâ tantum differre, quantum filia differt à matre. Censemus enim inanem gloriam superbiæ primogenitam filiam esse. Id nobis iactantibus, & iam excoctis verbis nostris Marce pressio fuit D. Antonii. 2. p. tit. 3. cap. 1. De superbiâ. §. 1. qui hoc videtur esse mutuum tum à D. Thom. 2. 2. quæst. 13. 2. art. 4. in corp. ubi inquit, vanam gloriam immediatè oriri à superbiâ: tum ab ipso D. Greg. lib. 31. Moral. cap. 31. tamen illi videtur eo loci verba facere de superbiâ generaliter considerata: cum nos de ea loquamur hac in parte, ut de speciali. Hanc ipsam controuersiam enititur sedare Janell. tom. 2. tra. 2. de superbiâ, cap. 2. in fin. sed parum accurate, meo quidem iudicio. nam dum proficitur se D. Augustinum auctorem velle sequi; non satis caute D. Gregorij sententiam videtur proficere.

F Septimum accidia. Exiit autem huiusmodi peccata aliorum peccatorum cause, potissimum in genere causa finalis, quæ, ut inquit D. Thom. 1. 2. quæst. 84. art. 3. & nos quoque supra non semel obseruauimus, formalis origo est. Ex quo sequitur, ut capitalia vitia aliorum non solum simpliciter principia dicantur, verumetiam quandoque dirigendi, & propemodum perducendi viam obineant. Quamobrem à D. Gregorio Moral. cap. 31. conseruitur septem commemorata peccata ducibus exercitum, atque hinc videre licet, ut inquit & Auctor, eadem rectè fuisse nominata capitalia: propterea quod, quasi more ducentium ordines reliquorum vitiorum instruant, & ducunt. Quod tamen ita intelligitur, ad quoque attingit Auctor; ut non semper, sed in plerisque id contingat. Possunt enim quidam peccata oriri ex aliæ causâ, quæ fortasse nihil aliud

ad capitalia peccata; ut exempli gratia ex ignorantia, quam tamen ad neglegentiam, atque hanc ad accidiam reuocare liceret. Veram vicinque sit, meriti finis, ut diximus, talia habent, & nominantur, necesse est autem huiusmodi fines præcipuos, ac primarios mouendi rationes retineant. In quibus enarrandis non immorabimur; cum & eos, & illorum motus Auctor diligenter exponat.

De effectibus peccatorum.

Cap. XIII.

SYMMETRICUM.

- 1 Primus peccati effectus natura corruptio. Bonum natura humana triplex, scilicet ipsa potentia operatur, inclinatio naturalis ad virtutem, donum intellectus origo, &c. num. eod.
- 2 Inclinatione naturalis ad virtutem minuitur, & impeditur ex peccatis acquisitis, ne feratur in bonum, & quare, num. eod.
- 3 Homo prolapsus in peccatum gratis foliatur, & in naturalibus vulneratur. Anima potentia quot, quæ dicuntur substantia virtutum, & quomodo singula vulnera acceperint, num. co.
- 4 Secundus effectus peccati est macula in anima, quid autem macula sit secundum viros ostenditur.
- 5 Quid sit peccati macula secundum viros, & Thomam sententiam.
- 6 Ex diversitate peccatorum quæ sunt cause privationis vitiorum anime, diuersæ, & inæquales sunt macule.
- 7 Peccatum etiam veniale suam habet maculam. Quomodo intelligendum sit S. Thom. non negat relinqui maculam ex peccato veniali num. eod.
- 8 Tertius peccati effectus Reatus paræ; & quid sit.
- 9 Pro peccato mortali paræ duplex constituitur, scilicet, paræ sensus, & damni, ex Scripturis probatur.
- 10 Quomodo intelligendum sit, quod Doctores dicunt, avaritia respondere paræ damni, conversioni paræ sensus.
- 11 Peccatis venialibus secundum se, & ex natura sua non debetur paræ aternæ, sed temporalis, & quare.
- 12 Peccatum veniale conuincit cum mortali sit quod culpam remissum non sit in hac vita, paræ aternæ puniatur in inferno, secundum viros sententiam. Immo, dimissa culpa veniali in hac vita si non plenè satisfactum fuerit pro paræ, in eternum puniatur si cum mortali conuincitum fuerit, num. eod.

E Vm hæcenus de causis peccati dictum sit; restat ut pauca dicamus de illius effectibus, huius enim rei cognitio non parum utilis est penitentibus, & confessorijs, illis quidem, ut sic magis fugiant, & desistentur peccata: his autem, ut sic accuratius naturam peccati cognoscant, & remedia facilius adhibere possint. De qua re disputant Theologi 2. dist. 34. & optimè S. Tho. in 2. 2. q. 85. & duobus sequentibus.

Inter huiusmodi aut effectus; Primus est Corruptio natura. Cuius autem bonum natura humana triplex sit, quorum Primum quidem est ipsa potentia operatur, ut animæ ipsa scilicet principia nature ex quibus ipsa natura constituitur, & proprietates

exinde causata; *Secundum* vero est inclinatio quædam naturalis hominis ad virtutem. *Tertium* autem est ipsum donum iustitiæ originalis primo homini collatum pro se, & toto genere humanoque; in singulis concrenda; si scilicet primus parens non peccasset: certum ac manifestum est, primum illud naturæ bonū nullo modo pro peccatum tolli, aut diminui, cum testis S. Dionysio c. 4. Diuin. Nom. etiam in Dæmonibus naturalia māserint integra, & proinde etiam in hominibus manere debent, tam iustis, quam peccatoribus. Etenim, rationalis anima tam secundum se, quam secundum suas potentias, immortalis est, & proinde bonum hoc naturæ, nec penitus tolli, nec aliquo modo pro peccatum diminui potest. Illud vero tertium bonū naturæ humane concessum, videlicet, iustitiæ originalis, per peccatū primi parentis totaliter ablatum fuit; per peccatum nāque primi parentis, originale peccatum, quod aliud non est quam iustitiæ originalis priuatio, in omnes homines pertransiit; solū igitur mediū illud bonum naturæ, nempe, ipsa naturalis inclinatio ad virtutem, per peccatum diminuitur, vt S. Thom. vbi supra, & eius loci interpretes, Alex. de Ales, par. 2. q. 95. memb. 3. ar. 1. in Corp. & ad 2. Bonau. 2. dist. 35. ar. 1. q. 1. & art. 2. q. 3. Richar. art. 2. q. 1. Sotus lib. 1. de Natura, & gratia, cap. 13. Ioseph. An. les, in Florib. 2. Sent. d. 3. q. 7. c. 8. artic. 1. & Gabriel Valquez, in 1. 2. tomo 1. disp. 137. c. 2. tradunt. *Ratio* autem ob quam inclinatio ad virtutem prauis actibus, & habitibus ex peccatis acquisitis aliquo modo nempe ex transsecus minuitur, & impeditur, ne ita facile in virtutem feratur, ea est; quia licet potentia voluntatis ex sua natura inclineat ad virtutem, cum tamen libera sit, etiam ad peccatum mouer. potest, vnde facile in vnam, vel aliam partem inclinari potest quālibet, & habitibus acquisitis, vnde quāuis in se subsistat immota, & immutabilis maneat ipsa voluntas, habitus tamen acquisito promptius, & facilius in eam partem mouetur, in quā talis habitus inclinat; & quia quo magis fertur, & inclinatur in vnam partem, magis ab alia impeditur, & retardatur, consequenter quo quis magis peccat, & maiorem habitum vtiuosum acquirit, minus ad virtutem promptus fit, & inclinatur. Per actus namque humanos fit inclinatio quædam ad alios similes actus, ideoque eo ipso quo quis inclinatur ad vnum contrarium, diminuitur inclinatio eius ad aliud; quia igitur peccatū virtuti contrariatur, & per peccatum homo magis inclinatur ad malum iuxta illud Gen. 6. *Sensus, & cognitiones humani cordis prona sunt ad malum omni tempore*; consequenter per peccatum inclinatio ad virtutes extenuatur; & quia homo peccatum peccato addere potest etiam in infinitū, inde etiam fit, vt naturalis hæc inclinatio in infinitū augeri possit, nūquā tamen totaliter tolli, & auferri potest, quia semper manet radix talis inclinationis ad bonum, scilicet natura rationalis, quæ ab homine tolli non potest, vt optimè S. Thomas vbi supra, art. 2. demonstrat.

2 Hinc facile constat quia ratione Patres, & præcipue Beda in c. 10. Lucæ, explicans illā parabolam hominis descendentis ab Hierusalem in Hiericho docent hominem ab statu gratiæ in statum peccati prolapsū, non tantū spoliatum fuisse gratuitis, sed etiam vulneratum in naturalibus. Exspoliatus

namque fuit gratuitis, quatenus priuatus fuit iustitiæ originali, quæ homini à Deo concessa fuit, & quæ illi facultatem præstabat ad actiones supernaturales, atque ad eam hominem Deo gratū reddebat: vulneratus autem in naturalibus fuit, quia sicut vulnerus corporis in eo propriè consistit, vt sit separatio quædam continuū in animalibus; ita cum in statu innocentie per donum iustitiæ originalis facultates coniunctæ, & vnite fuerint, per illam nāque, & corpus animæ, & partes inferiores seu sensuales rationi, & ratio Deo planè subiiciebatur per peccatum originale factum est, vt vires, & facultates animæ remaneant quodāmodo destitute, & priuæ suo ordine quo naturaliter inclinantur, & ordinantur ad virtutē, siquæ ipsa destituitur per metaphorā vulneratio naturæ dicitur. Quia vero quattuor sunt potestates animæ, quæ possunt esse virtutū subiecta. *Ratio*, in qua est prudentia; *Voluntas*, in qua est iustitia; *Inscissibilis*, in qua est fortitudo, & *Concupiscibilis*, in qua est temperantia; cōcirco quattuor vulnera tradunt Doct. acceptis naturam ex peccato; nā quatenus *Ratio* destituitur suo ordine ad verum, & *vulnerus Ignorantie*, in quantum vero *Voluntas* destituitur ordine ad bonum, & *vulnerus c. Malitiæ*, in quantum vero *Inscissibilis* destituitur suo ordine ad arduū, & *vulnerus d. Insupermitatis*, in quantum autē *Concupiscencia* destituitur ordine ad delectabile moderatū, rōne est *vulnerus Concupiscencia*. Quæ vulnera nō solū inflicta sunt toti humane naturæ ex peccato primi parentis, sed et ex alijs peccatis actualibus, cōsequitur, & crescut. Etenim, per peccata actualia, & Ratio in agendis hebetatur, & Voluntas induratur ad bonū, & maior difficultas bene agendi accrescit, et *Concupiscencia* magis exardescit, siquæ in vnoquoque inclinatio ad bonum virtutis per peccata actualia diminuitur, dum huiusmodi potentie maxima cū difficultate suas operationes exercet, & quatenus homo magis, ac magis per peccata actualia recedit ab ordine iustitiæ, magisque seipsum impedit quominus prout, & expedit virtutum officia exequatur, atque adeo ad vitia procliuiorem se reddit.

3 *Secundus effectus* peccati est *Macula* in anima post peccatum relicta, de quo effectū si quis ex se est in Sacris literis commemoratio, ut *7. Psal. 118. Beati immaculati in via.* & *Ps. 14. interrogans P. opheta: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Respondet. *Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.* & *Sapientis: Beatus qui inuentus est sine macula.* Ecclesiastici 31. & *Deut. 32. Tecceuerunt ei, & non filij eius in sordibus.* *Esaia 4. Si abluerit dominus sordes filiarum Sion.* & *Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam.* & *mundabimini ab omnibus iniquitatibus vestris.* Et Christus teste Apostolo, *Ephe. 5. Exhibet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentē maculam.* Quæ sane macula nō nisi gratia abluet, & anima inherente tolli potest, vt docet Theologia cōtra Nouatores hereticos in materia de iustificatione. Et quāuis nō parua sit dissensio inter Doctores quidnam sit hæc peccati macula, siquidem Scotus in 4. d. 14. q. 1. §. *Dico ergo*, existimat peccati maculam, ex qua peccator quis dicitur, etiam post cōmissum peccatū, & in peccato manere, donec iustificetur, & deleatur per pœnitentiam, non esse aliud, quā relationē rōnis hoc est, obligationem, & reatū ad pœnā, quatenus anima post actum peccati est obiectum

ira diuine, & intellectus, & voluntatis Dei desti-
nant hominem ad debitam poenam; & eandē seq-
videtur Duran. in 4. dist. 14. q. 5. ad 1. ubi concedit
peccatum tantum deleri, quod attinet ad reatum
poenę æternę, non quod attinet ad culpam quę
transiit, & expressus in 2. dist. 42. q. 3. num. 4. & 1. d.
32. q. 1. nu. 5. docet maculam peccati non esse aliud
quam poenā. Vnde in istorum sententiā nihil aliud ē
deleri peccatum, quā non imputari ad poenam. Idē
affirmat Ioan. Medina Cod. de Pœnitentia, tract.
1. q. 7. & Guliel. Parisiensis, 1. ac. de Sacramento Pœ-
nitentię. & Holcot, in quęstione de imputabilitate
peccati in corpore. & Iacob. Almainus in 4. d. d.
19. q. 1. ar. 1. a quibus nō multum differt Gabriel,
in 4. dist. 14. q. 1. ar. 1. Notab. 2. Gabriel etiam Vasque-
z in 1. 2. tomo 1. d. d. 139. quamuis hanc Scoti
sententiam merito impugnēt, nihilominus tñ in c.
5. concedit hominem dici, & esse peccatorem, & pos-
sibilem ex actu peccati præterito, & ex illo manere
dignum poenę æternę (id quod verum est) addit autē
hanc maculam ex peccato relictam, & a qua per ius-
tificationem emundatur, non esse aliud quam de-
nominationem rōnis, quia homo vere peccator dicitur,
quousq; peccatum sit, vel per poenitentiam perfectū,
vel condignam mutationem retractatum, ita
vt ex actu peccati præteriti non retracto homo
denominatioe extrinseca solum dicitur peccator,
& dignus poenā æternā si sit mortale, vel tempora-
li, si sit veniale; retractato autē peccato, homo nec
manet pollutus sordē peccati, nec dignus poenā æ-
ternā, vel tota temporali, quia antea dignus erat.
Que opinio in hoc differt a sententiā Scoti, & alio-
rum quod Scotus vult reatum poenę solum oriri
ex voluntate Dei, obligante ad poenā, nec aliā ma-
culā in anima agnoscit; Vasquez autē docet, ex pec-
cato præterito oriri dignitatem ad poenā per ex-
trinsecū respectū, non quidem ex Dei voluntate, pœ-
nitentem, sed suapte natura ex peccato præterito
non retractato, adeo vt macula hæc quā verē homo
pollutus sit sordē peccati sit denominatio peccatoris
iniusti apud Deum, & inimici illius, quę denomi-
natio extrinseca solum per iustificationem tolli-
tur. At certē, sicut hūc author merito Scoti senten-
tiam refellit, ita & sententiā illius impugnari po-
test, neg. n. satis explicat per hanc suā extrinsecam
denominationem, quidnam sit hæc macula relictā
in anima peccatoris post trāsactum peccatum, quā
Scripturę toties inculcat, & quę per iustificationē
tollitur, vnde, in fine illius disputationis negat ali-
quid intrinsecum reale positū in nobis per iusti-
ficationem tolli; rem hoc in loco latius nō exami-
nabimus, qđ parum vtilis, aut necessaria sit huic mo-
rali doctrinæ, quam nunc solum explicare contē-
dimus.

- 4 Alij vero alio modo maculam hanc in anima ex
peccato relictam explicant, vt Magister, qui in 4.
d. 18. c. vlt. ait elongationem a Deo per diuinum iu-
diciū esse maculam animę, Deus enim (inquit) est
vita animę, & mundicijs illius, quare elongari ab
eo, idem est, quod maculari, & pollui. Alexan. de
Ales., p. 1. q. 14. mēb. 6. ar. 4. in finit maculā hāc esse
priuationem debite pulchritudinis, & S. Bonauer
tura 4. d. 13. in fi. textus, ait esse priuationem o-
dinis debiti, & pulchritudinis animę, & Richardus
ibidem, vocat id similitudinē, sed nō explicat

quidnam sit hæc priuatio, aut dissimilitudo.

Dicendum est igitur cum S. Thoma, 1. 2. quæst.
86. ar. 1. & 2. & q. 109. artic. 7. & q. 89. ar. 1. & 4.
18. q. 1. ar. 1. quę vñ iuncta 1. Caiet. Conrado, Med-
na ibidem, Iosepho Angles, in Florib. 2. Sēd. 3. 7.
q. 8. ar. 3. conelu. 1. Soto 4. dist. 15. q. 1. artic. 2. non
longea sine Gregorio de Valent. 2. mō 2. d. i. q. 1.
6. quæst. 16. puncto 1. Summa Corona. p. 1. c. 1. nu-
mer. 10. & communiori Doctorum sententiā macu-
lām peccati esse priuationem nitoris animę. Cum
enim in anima hominis sit duplex nitor, & pulchri-
tudo, vna quę dem ex refuglencia luminis rationis
naturalis, per quam homo in suis actionibus dirigi-
turalia ex refuglencia diuini luminis scilicet grati-
e, per quam homo perficitur ad bene agendum,
macula hæc, quę peritio peccato remanet in anima,
est priuatio recti ordinis rationalis, & gratię, quatenus
in his consistit nitor, & pulchritudo animę, si-
cut macula corporis proprie dicitur priuatio nitoris
corporis; Nam sicut in corporalibus (in quibus
proprie inest macula), quando aliquod corpus niti-
dum perdit suum nitorem ex contactu alterius cor-
poris, sicut velis, & aurum, & argentum, aut aliud
huiusmodi corpus, illud verē, & proprie dicitur ma-
culatū, ita per metaphoram dum anima peccando
adheret reb. per inordinatum amorem, conuertit
do se inordinate ad ipsas, & auertendo se a Deo, ma-
culatur. Itaq; quemadmodum gratia, & rectus or-
dinationis metaphoricę dicitur nitor, & pulchritudo
quędam animę, quatenus f. reddit animam gratā,
& acceptabilem, sicut nitor corporis reddit illud iu-
cundum ad aspiciendum, sic priuatio decoris gra-
tię, & pulchritudinis spiritualis, est inordinatio amo-
ris, & quāsi contactu inferioris, & immundæ alici-
us rei proueniens, macula animę metaphoricę vo-
catur. Quę quidem macula secundum S. Thomam
1. 2. q. 86. ar. 1. ad 3. non est aliquid positū in ani-
ma, nec sola, & pura priuatio, sed priuatio nitoris
animę, vt ordine ad causam, id est, peccatum a quo
causatur, sicut per gratiam vnitur Deo, & nitorem
gratię, & pulchritudinem spiritualem habet.

- 5 Hinc fit, quod licet priuatio nitoris gratię, quę
ob peccata diuersa sequitur, eadem sit, causa, tamen
huius priuationis cum sint diuersę, & inæquales
(qui. n. committeret homicidium, & sacrilegiū, gra-
uius peccaret, quam qui fornicationem, & furtum
committeret) consequenter ex parte causę diuersę
& inæquales maculę erunt, sicut et diuersę dicun-
tur vmbre ob diuersitatem corporum, quā inter lu-
men Solis, & Terram interponuntur, tametsi om-
nes vmbre eiusdem luminis priuationes sint, vt re-
tē S. Th. 1. 2. q. 86. ar. 1. ad 3. declarat. Sicut igitur
vmbra, quę est priuatio luminis formaliter sumpta
per respectū ad lumen, non suscipit magis, & minus
sed per respectum ad corpus a quo casualiter, suscipit
diuersitatem, diuersā. n. corpora, vt obiecta diuersa
causant vmbas; ita et licet maculę non sint diuer-
sę, quatenus denotat priuationes gratię ex actu pec-
cati interpositi, at tamen in peccatorum diuersita-
tem a quib. causantur, maiores, & minores maculę
sunt, vt diximus. Et in hac priuatione gratię,
& nitoris consistit peccatum habitualiter ma-
nens, quod secundum fidem tollitur per e. gratiam
Christi.

- 6 Præterea quamuis peccata venialia non eandem

maculam inferunt quam mortalitas (siquidem non priuant nos gratia Dei, nec aliquo habitu supernaturali) nihilominus tamen, cum aliqui Scripturæ loca in quibus maculæ, & immundities peccatorum mentio fit, de peccatis etiam venialibus intelligatur, vt Prover. 1. 6. *Quis potest dicere mundum esse cor meum, purus sum a peccato?* & Ioan. 13. volenti Petro, vt Christus lauaret non solum ipsius pedes, sed etiam manus, & caput, respondit Christus. *Qui lotus est, non indiget nisi vi pedes lauet, sed est mundus totus, & vos mundi estis, sed non omnes.* Quia comparatione significauit omnes Apostolos vno luda excepto mundos esse, & lotos a peccatis mortalis macula, q̄ reddit hominem simpliciter maculatum, & immundum, & solum indigere lotione aliqua pedum, hoc est, leuiorum culpæ, quæ facile contraxerant, necessariò dicendum est, etiam ex peccato veniali contrahi maculam, siquidem a peccatis venialibus vere iustificamur, & emundamur, & cum eis nemo intrare potest regnum celorum, eo quod nihil inquinatum illuc intrabit, Apoc. 21. & ita ex peccato veniali contrahi maculam aliquam concedunt S. Th. p. 3. q. 87. ar. 2. ad 3. Alex. de Ales. p. 2. q. 107. memb. 1. ar. 1. p. 4. Summa. q. 15. memb. 3. ar. 3. §. 4. Sorus. 4. dist. 1. ar. 2. q. 2. Grego. de Valentia, tomo 2. disp. 6. q. 16. pun. 1. §. Quinto sequitur, & Gabriel Vaquez, in 1. 2. q. 139. c. 5. & Ioseph Angles in Florib. 1. Sent. dist. 37. q. 2. ar. 2. Quod si S. Th. 1. 2. q. 39. ar. 1. negat relinquere maculam ex veniali, intelligendum est de macula quam tribuat q. 87. ar. 1. & 2. peccato mortali, & quæ simpliciter reddit hominem maculatum, & immundum, siquidem macula venialis, quamvis reddat hominem aliquo modo, & secundum quid, maculatum, non tamen denominat hominem simpliciter maculatum, sed ex parte cum homo iustus existens in gratia etiam si habeat peccata venialia, dicitur simpliciter mundus corde, simpliciter inter mundus, & simpliciter immundus, & maculatus nemo esse potest. Erit igitur macula, quam infer peccatum veniale, priuatio illius nitoris, qui seruentur charitatis sunt, quæ peccata venialia impediunt, continentur, iuxta ea, quæ tradit S. Th. 1. 2. q. 89. ar. 1. seu, vt vult Greg. vbi supra, priuatio illius nitoris, quo alias homo prompte, & expedite amicitia, & charitate Dei vteretur, & proinde etiam per veniale nitor; & decus animæ

f aliqua ex parte obscuratur.

7 Tertius peccati effectus est Reatus pœne, hic autē pœne reatus, non est aliud, quam, quod homo per peccatum dignus sit pœna, atque adeo, ad pœnam luendam diuinitus ordinatur, quam ob causam S. Dionysius cap. 4. de Diuin. nom. p. 4. ait, non esse maiorem puniri, sed fieri pœna dignum. Ratio quidem est: quia omnis peccatus destruit ordinem, peccatum enim, a iustis inordinatus est, & consequenter dignus est, vt a principe illius ordinis puniatur, cuius ordinē violauit. Quia vero tres ordines sunt, quibus humana voluntas subditur, primo enim subditur ordini propriæ rationis, secundo, ordini hominis spiritaliter vel temporaliter gubernantis, & tertio ordini vniuersali diuini regiminis, peccando triplicem ordinem, scilicet rationis, hominis, & Dei violat, & proinde merito ab his tribus principibus puniri meretur. A ratione quidem, per remotionem conscientie, iuxta illud S. Augustini lib. 5. Confess. c. 13. Ius-

sisti Domine, & sic est, vt omnis animus, inordinatus sibi ipsi pœna sit. A Deo autē per gehennam tormentorum ab homine quidem per pœnam temporalem. Deinde etiam reatum pœne peccati effectum esse, & modum hunc loquendi conformem esse Scripturis, facile constat ex Deute. 21. vbi, Reus sanguinis propter effusionē sanguinis proximi pœna dignus vocatur, & talis dignitas ad pœnam Reatus appellatur in illis verbis: *Et auferetur ab eis reatus sanguinis,* & ex 1. Corin. 11. vbi, qui manducat indigne reus dicitur corporis, & sanguinis Domini, hoc est dignus est pœna propter sacrilegium, in sumptione indigna corporis, & sanguinis Christi commissum.

E talem hic reatus pœna in peccatore, nihil aliud formaliter loquedo, vt docet auctores, quam relatio rationis, secundum quam intelligitur peccator dignus esse ea pœna, quam Deus iustissima sua voluntate, & lege illi constituit, & proinde ad quod homo obligatus est, vt optime declarat S. Th. 1. 2. q. 87. artic. 1. ad 2. adeo, vt reatus pœne formaliter quid medium sit inter culpam, & pœnam, & quam relatio inter fundamentum, & terminum, quæ in causa est, quod reatus aliquando culpa, aliquando etiam pœna dicitur, cum tamen neutra sit, sed ali- quid mediū inter culpam, & pœnam, ut diximus.

Et cum Deus iustus, & reus sit, Deut. 32. & S. Aug. lib. 1. Retract. c. 9. dubium esse non debet, aut potest, quin vnicuique peccato tantam pœnam constituat, quanta iustus est illud puniri, vnde in puniendis peccatis non solum iustitiam commutatiuam obseruat, sed etiam distributiuam; commutatiuam quidem, quatenus tanta pœna iniuste decreuit peccata, quanta merentur, hæc tamen iustitia pœne omnino æstimanda est, præcipue ex diuina lege, & voluntate, sicut D. Augustinus in lib. de natura boni, c. 31. & li. de fide contra Manichæos, c. 9. annotauit, ita vt iusta pœna peccati ea censenda, & dicenda sit, quam Deus illi decernenda putauit: Nam si humana æstimatio eorum, qui leges pœnales humanas conderunt, iustitiam, & æqualitatem pœne secundum formam iustitiæ commutatiuæ constituit, multo magis hoc potest diuina æstimatio efficere. Distributiuam etiam obseruat iustitiam, seu Geometricam, cum sicut in taxando premio rationem habet dignitatis operum, ita etiam in decernendo pœna rationem nature, & grauittis cuiusque, culpe consideratis omnibus illius circumstantiis habet.

Pro peccato 7 autem omni mortali personali iuste pœnam æternam constituit, eamque duplicem, damni, & sensus, iuxta illud Mat. 25. *Ita maledicti in ignem æternum, in illo namq; verbo, Itē, seu dicitur, pœna damni, hoc est, carentia visionis diuine, designatur, in verbis autem sequētib; in ignem æternum, pœna sensus, hoc est, quæquod sensibilibus lēso, tristitia, & afflictio voluntatis, quæ ex apprehensione rei nocuæ, vel intellectuuali, vel sensitiua proficitur, declarat.* Quia propter, & in anima separata est etiam sine corporeo sensu pœna sensus id est, pœna affligens, & merore afficiens, & Iudith 16. *Dabit ignem, & vermes in carnis eorū, vt urantur, & sentiant vique in sempiternum.* Esai. 66. *Permis coram non morietur, & ignis eorum non extinguetur,* & Mat. 3. *Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti.* Sec. 9. Bonum est tibi iustum intrare in regnum Dei.

Dei, quam duos oculos habent, mitti in gehennā ignis, ubi uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quamuis enim peccatum mortale breuissimum tempore committitur, nihil tamen obstat quominus iustitiae Deo poena aeterna puniatur; siquidem ut optime docet S. August. lib. 2. de ciuit. Dei cap. 1. in retributione iustitiae non semper considerat aequalitas temporis inter culpam, & poenam; nam etiam in ciuili Republica pro breuissima adulterij culpa, capite plectitur adulter, atque adeo perpetuo priuatur viucentium societate; ubi late varijs exemplis hoc ipsum confirmat, & S. Gregorius lib. 4. Dialog. c. 44. huius rei aliam rationem assignat, dicens: *Voluissent iniqui sine fine viuere, ut potuissent sine fine peccare: ostendunt, quod in peccatis semper viuere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare: dum uiuunt. Ad magnam ergo iudicantis iustitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, qui dum uiuerent, nunquam uoluissent carere peccato.* Qui ergo uoluntatem habet in aeternum peccandi, iustitiae Deo in aeternum puniatur. *Al-*

teram hanc efficacem huius rei rationem adducit S. Th. 1. 2. q. 87. ar. 3. Quia per peccatum mortale tollitur principium ordinis, quo uoluntas hominis subditur Deo; principium autem huius ordinis est ultimus finis, cui homo inhæret per charitatem. Cum igitur peccatum mortale auertat a Deo, & charitatem auferat, quæ principium est uitæ, consequenter peccator ex natura rei manet obnoxius poenæ æternæ; semper enim defectus, quo subtrahitur principium irreparabilis est, & ideo cum per peccatum mortale corrumpatur principium ordinis, quo, ut diximus, uoluntas hominis subditur Deo, erit inordinatio quantum est de se irreparabilis, et diuina uirtute reparari non potest: sicut si corrumpatur principium uisionum, non potest fieri uisionis reparatio, nisi sola uirtute diuina. Quibus omnibus aliam quoque addere possumus, quæ est huiusmodi: Poena omnis infligitur propter culpam, ergo tam diu durare debet poena, quam diu perseuerat culpa; culpa autem post hanc vitam nunquam remittitur in inferno, ibi nulla est poenitentia: ergo nec inquam poena finietur.

Congrua etiam ratione duplex hæc poena, scilicet, damni, & sensus peccatis mortalibus statuitur, ut S. Thomas 1. 2. q. 87. ar. 4. & alij cōmuniter ostendunt ex eo, quod cum in peccato mortali sint duo motus, & uersio a Deo summo, & incommutabili bono, & conuersio ad creaturam, & bonum commutabile, priori illi, scilicet, a uersioni, respondet poena damni, quæ est infinita non solum extensiuè, hoc est, secundum durationem, sed etiam intensiuè, & secū-

dum quantitatem, ut maior excogitari non possit: est enim amissio boni infiniti, scilicet, Dei, pro ut igitur priuatur Deo ut obiecto, & sine, qui quidem poena hæc infinita est: Priori uero illi, scilicet, conuersioni ad creaturam, & bonum commutabile, respondet poena sensus, & hæc ratione licet poena hæc extensiuè, & secundum durationem, ut diximus, infinita sit, intensiuè tamen finita est, tum quia ipsum bonum commutabile finitum est, tum quia ipsa conuersio est finita, (non enim possunt esse actus creaturæ infiniti), & consequenter poena hæc finita erit, alia tamen alia maior, & intensiua, pro grauitate, & inæqualitate delictorum, iuxta illud. Deute. 25. Pro mensura delicti, erit & plagarum modus, & Rom. 2. tunc reddet unicuique secundum opus suum.

Ceterum, sicut ut diximus, Doctores dicant, auersioni respondere poenam damni, conuersioni autem poenam sensus, non eo sensu accipiendi sunt, quasi dicere uelint, auersionem sola poena damni puniri, & conuersionem sola poena sensus, (utraque enim deformitas tam auersionis quam conuersionis, quatenus adæquate pertinet ad eandem culpæ grauitatem, puniuntur tum poena damni, tum poena sensus, adeo, ut a qualibet illarum poenarum in adæquate, & ab utraque adæquate constituitur una poena iusta), sed distinguere uoluerunt inter utramque poenam ut facilius exhibeat rationem congruentiam in poena, quæ, ut est priuatio beatitudinis, prius respondet auersioni, & ut est poena sensus, praeicipue respondet conuersioni. Quæ quidem congruentia ratio potissimum locum habet in peccatis commissiōis: nam in peccatis omissionis, non est etiam conuersio proprie, sed solum uirtualiter, & implicite. Itaque in peccatis omissionis, grauitas, quam habet ex auersione, sufficit ad cognoscendum quod iuste, & congruenter poena damni sensus, puniatur. Quando autem in amicitiam Dei quis per charitatem reddit, auersus reatus iste poenæ æternæ tam damni, quam sensus, fitque dignus Dei aspectu, quæ respondet auersioni, & poena sensus, quæ respondet conuersioni ad creaturam commutatur in poenam temporalem, soluendam vel in hoc seculo, vel in purgatorio: Nam qui alterum offendit, quamuis in amicitiam redeat ueniam petendo, remaneat tamen debitor damni illius, & in uicem facit, ut latius Deo iuuante contra hæreticos in materia de Satisfactione demonstrabimus.

Quod uero ad peccata uenialia spectat, certum est, illis ex sua natura, & secundum se, non deberi poenam æternam, sed temporalem: cuius hæc est ratio: quia ueniale ex sua natura, non contrariatur ultimo fini, aut charitatem tollit, quæ est principium reparandi bonum per ueniale amissum, scilicet, perfectam Dei subiectionem, & proinde ex sua natura non meretur poena aeterna puniri, sed tantum temporali: Non autem censendum est peccatum ueniale reparabile esse ex natura rei, quasi ex uiribus nature remitti possit, sed quia non repugnat peccato ueniali charitas, quæ est principium reparandi boni amissum. Dixi autem peccato ueniali ex se, non deberi poenam æternam, in quo omnes conueniunt: est tamen dubium, an peccatum ueniale, quod cum mortali coniunctum manet, post hanc uitam poena aeterna puniatur, ut v. g. an uenialia illa, cum quibus decedunt reprobi, & damnati, æterna poena puniantur.

In qua re Scotus 4. dist. 2. r. q. 1. §. in ista questione docet, non puniri poena aeterna in inferno: sed tandem poenam illius finire, permanente sola poena, quæ peccatis mortalibus debetur, cui ex parte, consentit Durandus 4. dist. 2. r. q. 2. Primo, si ueniale non sit remissum in hac uita quoad culpam, ut accidere potest, maneatque coniunctum cum mortali, tunc fateatur puniri poena æterna, quia in inferno nulla culpa etiam uenialis remitti potest, manente autem culpa, etiam manere debet poena. Sin autem ueniale in hac uita fuerit dimissum secundum culpam, sed nondum pro poena satisfactionum plene, tunc tale debitum cum mortali coniunctum manens, remittitur in inferno, iuxta modum etiam, & poena pro mortali dimisso secundum culpam, quæ in hac uita non ex toto

to soluta erat tandē in inferno solutione pēnæ pro aliquo tēpore remittitur. Quia sufficiens perioluitur virtūque hoc debicum patiendo tantum poenae in inferno, quantum alias in purgatorio, vel in hac vita servata proportionē solvendum erat.

11 Committitur tamen & verior sententia est quā tradit S. Thomas 1. 2. qu. 87. arti. 5. ad tertium & eum sequuntur Caic. & Bartho. Medina. ibidem, & Alex. de Ales par. 2. q. 107. mēb. 9. & Richard. 4. d. 21. ar. 24. q. 1. Ioan. Maior. q. 1. Bonau. 4. dist. 42. art. 2. q. 2. Ioan. Viguierius in Summa Theologic. c. 16. §. 4. vers. 8. Greg. de Valentia tom. 2. disp. 6. q. 17. punct. 4. Gabriel Valquez in 1. 2. disp. 141. c. 2. & antehos omnes Richardus de Sancto Victore par. 1. suorū oporū, opus de differentia mortalit & venialis. Et quidem si culpa venialis in hac vita non sit remissa, sine dubio vt recte docuit Durandus, etiam pēna eterna punietur in inferno cum mortali Quia quamdiu manet culpa venialis peccati, & macula illius, qui eam habet, dignus est pēna, & consequenter semper pro tali veniale in inferno punietur, cū in inferno nulla possit esse contritio, aut iustificatio, culpa autem venialis ex sola solutione pēnæ sine contritione, aut iustificatione aliqua deleri & remitti non potest. Sed neque dimissa culpa venialis in hac vita, & nondum plenē pro pēna satisfacta, cessabit inquam pēna illa in inferno, si coniunctum fuerit illud veniale cum mortali bus, & idem de mortali peccato secundum culpā dimisso, si cū alio peccato mortali non dimisso secundum culpā coniunctum sit dicendum est) sed eterna pēna punietur, quia vt remittitur pēna peccato debita, non sitis est pati quantum quis meretur, sed opus est patiendo satis facere, ut vero satisfactio vt Deo accepta sit, pro pēna fieri debet ab existente in charitate & amicitia Dei. Non enim vel rationi, vel analogie fidei confataneum est credere, quod Deus aliquid acceptet a peccatore, & inimico damnato, cum ergo remissio & satisfactio omnis pro peccato innitatur gratiae, & acceptationi diuinæ, & meritis passionis Christi, damnatorū vero opera Deo accepta non sint, nec illis passio Christi applicetur, consequenter pēna peccatis huiusmodi venialibus debita, & cum mortalibus nondum dimissis coniuncta, in inferno erit perpetua. Et certē, si in hac vita pro pēna relicta ex peccatis dimissis non satisfactis quis per dolores & ærurnas impatienter toleratas, multo minus damnati in inferno impatienter ferentes pēnam, pro peccatis etiam secundum culpam dimissis, satisfacere poterunt. Impatientia enim sicut nec in illis, ita nec in istis aliquid Deo gratum & acceptum operatur.

Quamvis igitur culpæ venialis, si secundum se consideretur, pēna eterna non debeat, sed tēporalis, nihilominus tamen ex accidenti fieri potest, vt propter conditionem subiecti, & perpetuitatē culpæ, diuina lege statuatur illi iuste pēna perpetua, vt optime declarat S. Thomas vbi supra. eodē modo pro culpa mortali iam remissa, & nō plenē satisfacta, coniuncta cum mortali culpa non dimissa poenæ patietur perpetuas, sed per accidens, quia cum sit perpetuo futurus inimicus Dei, nunquam poterit pēnam persolvere, erit nihilominus quoad intentionem pēna illa minor, quam quæ debetur peccato mortali non remisso, sicut etiā illa

eterna, quæ per accidens peccatis venia sit usque ad culpam non remissam, aut etiam remissis, sed nō plenē satisfactis, & cum aliis mortalibus non dimissis, coniunctis deberetur, vt diximus. Et de peccatorū tam mortalium, quam venialium effectibus, quantum ad hoc præsens nostrum institutum spectat, hæcenus dictum sit.

ADDITIONES.

2 Cum autem bonum naturæ humanæ triplex sit, Plenus & ad rem propositam fortasse accommodatius Medin. 1. 2. q. 85. art. 2. v. c. explicatione huius dubitationis hac est. In anima siquidem existentium bonorum quinque genera statuit. Primo continentur alii studiosi & rationi cōsentientes. Secundo habitus studiosi nostris humanis scilicet passionibus comparati. Tercio alii diuinitus infusi, sicut fides, spes, & charitas. Quarto potentia obedientialis, & habitus ad recipiendum gratiam ex Deo. Quinto, & possit rem inclinatio ad virtutem. Alii studiosi, & habitus diuinitus infusi per peccatū omnino tolluntur, utriusque modo priores quidem absque ulla exceptione, et per quodlibet peccatū in posterius vbi excipitur spes, & fides, quippe quæ post peccatū mortale persisterunt imperfecta tamen; & quibus virtutis nomen proprie non debetur. charitas per huiusmodi peccatū omnino expellitur. Habitus porro studiosi nostris aliorum generis eiusdem acquiruntur pro peccato, & grauius operationes diminuantur, & si frequenter fuerint, ita ut consuetudinem inducant, tandem plane extinguuntur. At vero potentia illa obedientialis, & habitus ad accipiendum a Deo gratiam, pro peccato nō potest omnino auferri, propterea quod insidet in animæ rationis partē, ipsa essentia, atque eam necessario cōsequitur, neque ulla hominis iniquitas efficitur potestati Dei misericordiae, & clementiae, & misericordiae exhauiatur, ac propter eam voluit Deus ipse omnes homines saluos fieri. Demoni tamē huiusmodi habitus pro peccato potest; adeo ut de ea deinceps tantum detrahatur, quantum tam crescit peccandi consuetudo, non quod diminuitur, aut de ea detrahatur per aliquis ipsius partē ablatiōē, sic, si fieri posset, ut omnino tolleretur, sed quia ponitur vel impedimentum, ex parte termini, vel in subiecto contraria dispositio ad formam, quam agēs efficit inordinatus. Tollitrem nec inclinatio ad virtutē per se auferitur, nec diminuitur, cum sit immortalis, atque incorruptibilis pariter, atque ipsa animi essentia, quam consequitur. Diminuitur tamen, atque impeditur pro peccato ex parte termini, et operationis, quatenus sic in contrarium trahitur, ad malum scilicet operationem, ex quo fit, vt hæc quoque inclinatio hominis ad virtutem non per ablationem aliquis rei, sed per ablationē impedimenti diminuitur, ac proinde non posse omnino tolli, hæc ipsa de causa, quia infinita est syncretismatē, ut loquuntur logici, intellectus, & voluntas quorū alter, quacūque meritate peccata, sit alia percipere; altera vero, quocūque, bono amato potest aliud præterea amare, cū demum quia illiusmodi impedimenta recipiuntur in potentiam liberam, quæ aduerso illa pro sua libertate admittere, aut non potest admittere. Et cōfirmatur ipsa experientia æternam in pessimis, & sceleratissimis quibusque hominibus. cernere licet aliquod studium, aliquod desiderium ad virtutem, & ad aliquis studiosas actiones.

Non adeo imago Dei peccata est addita? inquit D. August. De *spiritu*, & *iter*. c. 30. quia etiam in impietate vite possent homines facere aliqua opera legis, de quibus forte dicere possumus, quod habet opus legis scriptum in cordis. eo. um idest nō om nino deletum, & addit ab impiis quog. bona quadam opera persine quibus nux degitur hac mortalit vita.

b Est vulnus ignorantie. Hanc Card. Bellarm. libro 4. De amission. gratia lib. 6. cap. 9. quadrupartitam indu ci quomodo distributa ad duo capita recte possit reuo cari. Ad unam, que iustitiam est, & cuiusmodi, & res vite necessarias attingit. Multorum pecorum pul li etiam minutissimi matres agnoscunt, nec fugien di vberibus cura, & opedimouentur aliena; sed ea ipsi in maternis corporibus loco abditi posita mi rabilis facilitate nouerunt. Contra homini nato, nisi opere nutriendis ad motis labris papillae vberis in gerantur, nec ubi sine sentiant, & iuxta se iacentib. mammis, magis possunt esurientes flere, quam su gere. D. Aug. De peccatorum meris, & remissis. 38.

Altera, qua adulterum dicitur, triplex existit. Vna, que propriis, ac germanis hominis finis, quod est veri ac summum bonum, in quo nostra beatitudo cernitur; Altera, que media ad illum ipsum finem se tendit; Tertia, qua & ipsa mens humane ab homine ignoratur cum cetera mentes, Angelica nimirum se ipsas perse que norint.

Sext alia mentis humane vulnera ibidem producit Bellarm. qua ad unum idem ignorantiam licet redige re, aut ratione, similitudinis, siue adeo profundioris gra du, cuiusmodi est facultas, cum quo non nulli nascuntur. Tam tardi non nulli sunt, & obliuio, vt ne prima quidem discere literarum elementa potuerint. Qui dam vero tante sunt fatuitatis, vt non multum a pecorib. differant, quos moriones vulgo nominat. D. Aug. *epist.* 18. ad D. Hieronymum.

Aux meritis cause quodammodo efficientis; hac au tem est difficultas discendi, atque intelligendi, qua ex orbis fontibus videtur dimoueri, videlicet promissa labore, & dolore, sine quo nihil fas est addicere; deinde ab eo, quod rerum veritas latet in oculis; postremo ab ipso corpore; quod cum nobis fuerit elargitum tam quam instrumentum ad sciencias comparandas; tamen ita aggravat animam, ut deprimat sensum multa cogi tantum ita cum sapiente loquamur.

Aut denique ratione contrarij cum homines tantu varium rerum, qua ad ipsos maxime pertinent, ignorantia laborant; tamen aliena, & praeteritam quae ad uitam de flectunt sollicite peruestigant, & curiose introspicere, atq. auide penetrare contendunt. Quod autem ad nos ip sos attinet, incredibile est, quanta sit nostrarum cogita tionum, de rebus minus necessarijs, ac nullius precij, qua dog. vero ingentis offensionis, & calamitatis, inuinitas, facilitas, leuitas; ut in eis omni contentione inaniter atq. effusius occupati, abijcimus diuinas, cum etiam qua ad eis in primis opera debet esse. Cum in huiusmodi re bus cōceptum huius sit cor nostrum, & portet copio se vanitatis ceteras, h. ne & orationes nostrae sepe intererunt, & turbantur; & ante conspectu rum, dum ad aures uas voce cordis intendimus, nescio, unde itruentibus nugatorijs cogitationibus res tanta praeciditur. S. Aug. lib. 10. Confesso. c. 35.

His accedit, inquit Card. Bellarm. quod cum mens eterna sit, & ei perpetuo debeat operatio; tamen dum est in corpore, ne mediam quidem

temporis partem sibi vindicare potest nam si du trahat interitum, ac pueritiam, in quibus beatitas mens aut nihil, aut parum admodum operatur; & demas tempus, quod sibi corpus tumet tum ad homi num, tum ad alias vite necessitates, quantum est quod intelligunt; ad opus suum relinquitur.

c Est vulnus malitiae. Idem Card. Bellarm. lib. 6. citato eap. 10. octo vulnera voluntati assignat quae ut reliqua, ne modum additamentorum excedamus, simplici expo sitione percurramus.

Primum est *luxuria* idest Amor sui, de quo in su perioribus.

Secundum, Difficultas in iurijs superandis, & virtu tibus excellendis.

Tertium, Incredibilis quaedam negligentia in ijs, quae ad bene, deatq. viuendum, tum in hac vita, tum citius post mortem atinent.

Quantum, immoderata sollicitudo in temporalibus lucris captandis.

Quantum mira, quaedam perversitas voluntatis hu manae, qua ad Deum colendum tardissima; etiam si per multa is se miranda, vel beneficia patefacit; ad colendum autem Deo falsos promptissimas; quantum nihil omnino de eorum diuinitate, quae place nulla est, cognouerint.

Sextum est Inconstantia, instabilitas pugna quaedam, & contentio voluntatis humane cum modo uelit, modo nolit huiusmodi nec plane uelit, nec plane nolit.

Septimum, fastidium proprii status.

Octauum, quod nullus nisi per gratiam reuocatur pec cata quidem mortalia omnia quis uitare potest; uenientia noui ut neq. et renouati; nisi singulari aliquo privilegio.

d Est vulnus infirmitatis. Huius, & Concipiente, qua sunt anima partis inferioris, hoc est sensus, anhelit Card. Bellarm. loco proxime allegato cap. 11. Trias alia vulnera.

Primum, quod multi nascuntur caeci, aut sordi, aut muti, aut claudi, aut alio modo hac in parte lesi.

Secundum est illuso somniorum qua per sensus interio re efficitur. Ipse somnus qui proprie quietis no men accepit; quis verbis explicet saepe somniorum visus, quam sit inquietus, & quam magnis licet fal sarum rerum terroribus, quas ita exhibet, & quodam modo exprimit; vt & veris eas discernere nequa mus, animam miseram sensusq. perturbet. S. Aug. lib. 12. De ciuit. Dei cap. 22.

Tertium in eo consistit, quod cum interior sensus nobis idcirco sit a natura tributus, ut meti ad cōtemplatione intelligentiae deferuiat; mix dici potest, quod modis eū perturbet, & confundat, & a reru cōflectu speculatione, qua illi proprie est, auocat, & sextentis inanib. signis igitur, quasi machinis, ipsa eo importunissime conuincit. Ad huiusmodi hominum vulnera mult Card. Bellarm. c. 12. libri 6. pendit ante notati, quas alias nostras miseras iū qua pertinent ad corpus, tum quae extrinsecus adue niunt. Superiores sex ab eo enumerantur. Prima cōple titur innumerabilia morborum genera, quae nec tot me dicorum libris omnia possunt comprehendi. Secunda in eo posita est, quod in pleriq. sine adeo omnibus morbis, vel ipsa adiumenta, & medicamenta pro tormentis me rito habentur; cuiusmodi sunt, media pharmaca, felliones, uestiones; ut plerique sepe minus gravate ferunt morbum, quam medicinam. Tertia refertur ad mi namem illa rebiem, quae detrahuntur homines inter dum, propter cibum, & potus inopiam. De qua eleganter D. August. loco proxime memorato. Quarta uer

et in angustiis, & ne ex arduo labore ad i'nsensum inopiam respiciat. Quarta est brevis vite vita, Sexta ac prima in constantia moris: et summi timore eternitatis, ut scilicet, quia nos extrinsecus regunt totidem rebus, ceteris. Tertia, ac sexta, a quod dicitur post Adami peccatum habemus. Tertia, quod cum homo in omni deus esse debet, scilicet si homo lupus acerrimus atque inhumanus sit.

Secunda, quod tradidit sumus in manus acerrimi Principis tenebrarum. Quarta est imbecillitas, & defectio a nobis animantium rationis experientia.

Quinta calamitas est ceterorum. Tertia, quod frequenter advenit, Sexta, atque ultima casuum fortuitorum criminum, quia nulla ratione nec providentia, nec cunctis potest. Barth. Aledin. 1. 2. quæst. 85. art. 3. in fi. aliter dixerit huiusmodi miseria, & vulnera, eaque quatuor proponit.

Primum est, quod homo in peccato concipitur. Alterum inde procedens, est omnia anime potentiarum discordia, & perturbatio. Tertium, Amor sui, pro cuius in quem ex D. Augustino sententia Primogenitum peccati originalis appellat.

Quarta infirmitas quædam ignobilitas nostri generis, a singulari sua præstantia in belluarum naturam propemodum degenerans.

Homo cum in honore esset, non intellexit, com paratus est iumentis, & similis factus est illis, ut passim ex Daniele decantamus. Legit ipsum Aledin. pluribus hac euangetiam. At denique sitis, universa hæc incommoda ad Augustino ad duo summi capita, relictis fontibus esse renovata. Ignorantia scilicet, & difficultas, ex quibus duos alios malorum fontes ducit exoriri errorum, amirum, & dolorem, quorum priorem ignorantia, posterioriorem autem parit, scilicet lib. 3. de libero arbitrio. cap. 18. 19. & 20. In theodoricum. cap. 24. & in lib. de natur. & gratia cap. 67. et theodoricum Cardin. Bellom. tom. 5. De amiss. grat. lib. 6. cap. 8.

Per gratiam Christi. Atque ista macula, de qua hic verba sunt, non est, quod proprie, & formaliter post concupiscentiam peccatum homo nascitur, & denominatur peccator, sed tantum materialiter, quatenus, inquit, illa ipsa primitiva auctoris gratia, est peccatum habitualiter manens, & privatio universæ gratia ad ultimum colesis beatitudinis finem assequendum necessaria. Quod sane peccatum, ut ait hic Auctor, secundum fidem tollitur per Christi gratiam.

Macula autem formaliter est privatio gratia, quatenus metaphorice, est auctor quidam anima. Gregor. de Valent. tom. 2. diffus. 6. q. 16. punct. 1. versicul. Tertio sequitur.

Alia ex parte obscuratur. Duos alios, peccati effectus Gregor. de Valent. locoproxime notato in fin. coniungit cum eius macula. Unus est aversio a Deo, tanquam ab ultimo fine, quia materialiter non differt ab ipsa privatione gratia, & charitatis, quæ est peccatum habitualiter manens, atque ipsa macula. Nam qui peccat mortaliter, ut se avertens a Deo ita se ad creaturam aliquam converterit, tanquam ad ultimum finem, ut ad eam existimet habitualiter conversus, & aversus a Deo; tamdiu, donec iterum per sanctiorem penitentiam in Deum converteritur. Alia ratio est aversivus a Deo, ut a legiflatore, hæc siquidem peccato essentialis est; cum sit aversio a lege, & hanc prior, quam altera aversio a Deo tanquam ab ultimo fine, cuius rei illud argumentum est, quod licet consisteret inter Theologos de peccati for-

mulatione, de eo tamem disputant an quodvis peccatum mortale avertat a Deo, ut ab ultimo fine. & convertat ad creaturam.

Alter effectus macula peccati adiunctus ex Gregorij Valentini sententia, est offensio Dei; non sine alio accepto, scilicet, est ipsum peccatum: sed passivè, quatenus scilicet in eo formaliter convertitur, quod iure meritis, optimo Deus trahitur hominibus propter peccatum, atque eis penam decrevit, ex quo iur peccatum huiusmodi offensivus causa existit, quod iram commovet, & provocat. Is autem effectus debetur non solum mortalibus, sed etiam aliquo pacto venialibus. De quibus potissimum interpretatur illud Iacobi, 2. 3. In multis offendimus omnes.

Et penam. Hoc loco intelligitur pena in ea significatione, quæ propria est, & denotat aliquid non commodum, quod aliud incommodum, & malum id est peccatum, unde naturæ, compensatur quæ. De qua Iob. 4. Quis unquam innocens perierit; aut quando recessit electus, sunt quin potius videri eos, qui operantur iniquitatem, stante Deo perisse. & D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 9. omnis pena si iusta est, peccati pena est, & supplicium nominatur.

Altero modo accipitur pena communiter pro quocumque damno, seu incommodo, quod sit contra inclinationem, reicemque prius aliquo bono ipsi convenienti: & duplicem considerationem habet, nam absolutam, quæ, hanc ipsam communem rationem simpliciter concipimus, atque ita absolute, pena velle potest appellari alteram relativam quando prater ea illud cogitatione reperimus, in quo medium, & ut de, & bonum ad aliud aliud maius incommodum evitandum, & ad contrariū commodum comparandum, ut medicum ad morbum depellendum, & ad bonā valetudinem assequendum.

Alteram efficacem. Efficacior, & productivus proximè iustorum auctoritatis congruentior videtur ut ille ratio, quoniam ex eadem D. Thom. summ. contra Gentes assertit Barth. Aledin. 1. 2. q. 87. art. 3. Versus, sed in præsentia in hunc fere modum. Iustitia diuina est, ut qui nunquam noluerint peccato carere, ut ait D. Gregor. dicit hanc mortalem vitam degeret, si nunquam in æternitatis seculis supplicio careret. Nam apud iustissimum Dei tribunal voluntas pro ipso facta habetur, & reputatur. At enim qui propter caducum, ac temporale bonum aversus est ab ultimo fine, qui in æternum possidet, malus fluxu atq. incerto bono, id quod æternum si æternum foret, quam ultimo fine, quod respectu est summum, ac sempiternum bonum, ex quo efficiunt, ut qui ita, id est, mortaliter peccat haud secus puniri debeat, atque si æternum peccasset, Multa alia in eadem rationem ponit in medio Medina, quæ apud eum legitur, si macat.

Ut maior excogitari non possit. Neque tamen ex hoc, neque ex eo, quod est privatio, quæ non videtur recipere, magis, & minus, sequitur, ut pena damni in omnibus qui damnantur sit æqualis, quæ namque nec in privatione, ut hoc demus, nec infinito perspicit possit inæqualitas aliqua, cum utrumque sit in infinitum; id quod verum est per se, et eorum merito, non autem ratione causæ, quæ quidem, cum sit peccatum, quod, ut iure recte sentientes constet, non est in omnibus æquale; efficitur, ut ex hac parte pena dāni, & æquissimè infiniti boni omnes damnatos ex æquo minime excusetur. Exiliis propter graviores culpas grauius, ac nehecentius, sollicitas, atque extorquet, quod sunt omnes fere aut re ipsa norunt, ut facile possunt reperi. Barth. Aledin. 3. 2. q.

1.2. *quasi. S. art. c. 4. ex Abulensi, versic. In primis, & seqq.*

k ¶ *¶* **D**ivina lege statutur illi iustus per vi perpetua.
¶ **N**eg. ex hoc efficitur. ut mitius verum sit illud pñssu
¶ **A** theologis usurpatum, Deus retrahit vltima. ¶ *¶* **p**ñssu
¶ **t**ri condignum. *¶* **N**on quod astatet a rem propoli tam,
¶ ad ipsum inquam peccatum ueniale, pro eo Deus in di
¶ **n**ito iuste exigere potest penas perpetuum aliquan
¶ **t**u morem; sed intentione in mittit. *¶* **Q**uid autem per
¶ **t**inet ad peccatum in mortale. *¶* **N**on potest iure conueniri dā
¶ **n**atus ob penam perpetuam, etenim propter peccata
¶ **m**ortalia potest esse et merito puniri per annihilatione
¶ **m**. Quamobrem autem damnati in nihilum redacti nō
¶ **f**int quia fuisse omnium maximam penam in causa est di
¶ **m**ina misericordia, iuxta illud Treu. 3. M. secundicie
¶ **D**ominique quod non sumus conueni. *¶* **C**ai. e. *¶* **B**ar
¶ **b**ol. M. 1. 2. q. 7. art. 4. ¶ *¶* **G**regor. de Valen. tom. 2.
¶ **d**isput. 6. q. 17. *¶* **p**ñssu. *¶* **a** in su.

dum saniores Catholicorum sententiā, unde sit hæc
differentia definienda, tribus nu. seq. docetur, scilicet,
c. 2. §. 25. 26.

27 *Quomodo cognosci possit à nobis quodnam peccatū sit mortale, quodnam uero ueniale.*

28 *Documentum primum ex sacris literis.*

19 Secundum refertur ad traditionem Ecclesiae eiusque
Doctorum.

30 Tertium habetur per lumen naturale, ex quo certa colligitur regula ad indicandum quid mortale, quid veniale.

Quædam diligenter consideranda, ut cognoscamus indicium ferre de differentiis peccatorum. un. rod.

 Vanius multa † de peccato mortali, & veniali in superiorib. d. d. et finit, vt tamen melior, & accuratior huius rei cognitio habetur, nonnulla in hoc capite de veris † addenda sunt. Atque cum multe sint peccata venialis, & mortalis acceptio- nis comodū erit prius fluere, in qua significati- ne in penitentia mortale, & veniale a nobis acci- piatur. Omnis autē hereticorum erroribus, (qui mortalia vocant ea peccata que mortē animę affe- runt, id est, omnia peccata, quæ non condonantur, immo negant omnino vllē peccatū esse, quod sua natura non fit mortale, venialia autē ea appellant, quę et si natura sua eternā mortē afferant, ob Chri- sti tantū merita, & misericordiā hominibus con- donantur) iuxta Catholicorum sententias agen- tes: sciendū ante omnia est ex S. Tho. 1. 2. q. 88. ar. 2. Andrea de Vega lib. 14. super Con. trid. cap. 2. Iosepho Angles in Florib. 2. Sen. par. 2. diff. 37. q. 3. ar. 2. difficul. 1. et aliis, Veniale peccatum tribus modis dici possē, vno modo ab euentu, quo modo quodcumque peccatum quantumcumque graue, si illius veniam, & remissionē obtineamus, veniale appellatur, quo sensu S. Ambr. lib. de Paradisi, c. 14. dixit, *omne peccatū per penitentiam fieri veniale*. & S. August. lib. 1. i. Ciuit. cap. vlt. & lib. de uera, & falsa penitentia, cap. 18. iniquitatē remissibilem vocat venialem. *Secundo* dicitur veniale ex causa, quia licet sit mortale, habet tamen aliquam causam suę veniē annexam, & hoc modo peccata quęcumque ex infirmitate, uel ignoraciā cōmissa dici possunt venialia, hoc est, digna quadā tenus venia. *Quomodo* peccata B. Pauli ante baptisimū, tamen graui-ssima dici possunt venialia, *Misericordiam inquit, con- fecutus sum, quia ignorans feci.* 1. Timo. 1. *Terto* dicitur veniale ex propria natura, & est peccatū, quod suapte natura leue, exiguū, & diminutum est, & rectē rationi parum difusum, nec mortem inferens, led diuino omnino uenia.

Quia uero ex Dialecticorum regulis, quot modis dicitur unum oppositum, tot modis dicitur & reliquum, Mortale etiam peccatum trifari dicitur. *Primo* enim dicitur mortale ab euentu, quod scilicet, non quam habuit esse ueniam. *Secundo* ex causa mortalis est, quodcumque peccatum ex malitia & de industria committitur. *Tertio* mortale est ex propria ratione quodcumque graue peccatum, re & rationi uehementer difflonum, & proinde de se uenia indignum, & mortem animæ in ferens, siue prima, quæ priuatio gratiæ est, siue secundum, quæ est æterna damnatio. Et ex his uenialis, & mortalis

*De Peccato mortali, & veniali, eorumque
differentijs. Cap. XIV.*

SUMMARY.

¶ *Injuxta Hæreticorum opinionem omnia peccata ex jure natura esse mortalia, suo autem modo quædam dici Venialia.*

*Juxta Catholicorum sententiam veniale tribus modis
dicitur, scilicet ex cōmuni, ex causa, ex natura propria,
nam eod.*

2. Peccatum etiā mortale quod modis dicatur, & quid sit: secundum nomina duplicem modum inferre dicitur:

3 *Peccati mortalitatis velior diffinitio a Navarro tradita
ab Authore probatur, & explicatur.*

Peccati venialis definitio qua.

5 *An veniale peccatum sit simpliciter peccatum, an secun-
dum quid tantum.*

6 *Conciliantur due opposita sententia, quomodo simplici
ter & analogice peccatum dici possit.*

7 Peccatum tam mortale, quam veniale duplex esse potest.

§ Peccatum ex suo genere utriusque modis veniale fieri potest. & seq. nu. 9. 10.

In tribus peccatis furti, homicidij, & obseruationis festi quod alias ex genere suo mortale est, ex occurrente necessitate aut nullum, aut veniale, in ceteris non itē, & auctore.

11 Peccatum ex genere suo veniale efficit potest ex causa
meritis mortalis, qu. 12. 14. 15. 16.

¶ 7 Peccatum veniale idem nunc: romanus in genere moris, mortale esse non potest, nec e coq. & quare.

¶ 8 Peccata venialis quatinus ad mortale disponunt, nunquam tamen ex his quatinus in multiplicatis fieri possunt mortale.

19 Quid de eo qui paratim magnā quantitatem furatur,
vel ab eodem, vel à diuersis, indicandum sit, fuse do-
cetur, & explicatur, & nu. 16 q.

21 Qui vult dare iherusalem parvā singulis diebus, vel
recitare orationem Dominicā, ex continuatione pra-
teritū fieri potest materia mortalis ommittenda.

224. *Piscinus varius & mortale diffundit ex natura rei, an ex sola Dei volū state.*

2.2. Cumexiparsul oporise paz natura differentia inter se jecū

talis peccati acceptionib. sola tertia nobis in hoc loco vlti erit. reliquæ vero duz à nostro proposito alienæ sunt. Non enim nunc quæ peccata habeantur mortalia aut venialia. & quæ sic, tradimus. sed quid vtrumque sit. & quare sic dicā. & quomodo ex illa natura distinguantur. inquirimus.

2 Mortale igitur peccatum, pro cuius nomine ipsum denotat, illud est, quod mortem inferre, seu quod mortem spirituali dignum est. Vnde duplici morte, rectè dicitur peccatum mortale, scilicet, tam a morte anime quam causat. quæ a morte secunda, hoc est, a morte æterna gehennæ, quam sancti mortem secundam appellant, quia dignum efficit hec morte. De quibus frequens mentio etiam in Scripturis habetur; & quidem de prima morte, quæ est animæ dicitur: *Homo per malitiam eccidit animam suam*. Hierem. 31. *Nullusque in iniquitate sua morietur*. & Ezech. 18. *Animæ, quæ peccauerit ipsa morietur*. & Rom. 6. *Stipendium peccati mors*. Sap. 16. & 1. Cor. 15. *Stimulus mortis peccatum hoc est*, feriens viam ad interiora animæ. & Iacob. 1. *Peccatum uero consummatum fuerit generat mortem*. Ratio est: quia licet anima et vitam corporis, si vitam animæ est Deus, per gratiam Dei, dans ei esse, quoddam diuinum, suoque vigore intus ingenerans vitam spirituale, & diuinæ nature conformem. Et quemadmodum anima vitam corpori non tribuit, nisi quam u. manet in ipso debita humorum. & qualitatium proportio, sic & Spiritus sancti gratia non uiuificat spiritum hominis, nisi quādiu consistit ordinatio debita in homine circa precepta Dei, & legē æternam. Tolle corporis temperaturam per uulnus graue. aut morbum, statim anima migrat e corpore, & corpus eorum tum relinquitur, tollit per inobedientiam subiectionem hominis ad legem Dei, statim anima per recessum à Deo mortua redditur. Hinc D. Augustinus. *Vita corporis tui est anima tua, quia anima tua est Deus tuus*. Quomodo ergo mortui corpus amissa anima, quæ uita est eius, ita mortui anima amissa Deo, qui uita est eius. Hæc autē est mensura, quā primo parenti minatus est Deus Genes. 2. *In quoque die comederis ex eo mortuus*. Non. A. Adā eo die, quo de ligno uento comedit, statim morte corporali mortuus est, sed morte spirituali animæ, quia statim infusa, gratiamque amissit, & proinde Deū. De morte secunda, quæ est p̄na gehennæ æternæ, ait Regius Prophetā Psal. 48. *Sicut omnes in inferno positi sunt, mors depascet eos*. & Ioānes Apo. c. 20. ita scribit: *Et infernus, & mors in illis sunt in statum iteni*. Hæc est mors secunda.

Veniale autem peccatum cōmuniter illud dicitur, quod ita leue est, vel defectu voluntarij, & deliberationis plene, vel defectu materie, vt nec amicitia cū Deo dissoluat, nec auferat vitā spūalē, nec ex se faciat aliquem reum p̄næ eterne, sed solum temporis, cuius etiā frequens mentio est in Scripturis, vt i. Ioan. 1. Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est, & Iacob, 3. In multis offendimus omnes, & Pro. 24. Sepies in die cadis iustus, & resurgit, impij autē corrūti in malum. Et i. cor. peccatū aliquid, non tollens amicitia Deī, & iustitiam, & hoc ē peccatum veniale.

3 Mortale autē † variè definitur ab authoribus, vt videre est apud Nauarr. in prælud. 9. nu. 7. vesicu. quarto, & Summā Coronam in prima p. ar. capi. 1

nu. 17. illa tamen vt breuior, ita melior defin'io est, quam tradit Toletus in tracta. de septem peccatis mortalibus, cap. 1. *Mortale est reccssus a regula diuina nolens, vt, Dei gratia peccantē primum, & altera a mortis adiutanc.* a. qua non differt illa Canili in Sūma Doctrinae Chnrl. ill. de peccatis c. 1. *Mortale: Et tale est, tollens vitam spiritūalem, ac mortem inferiū cūm.* a. peccatorū, quā mors a Deo separat, ac aucto p'p'io aucti vbit. Dicitur reccssus a regula, sicut enī in artificiat' dicitur error, seu peccatum aucti, non sequi regulam artū, per quam diriguntur operationes artū in, ita in moralibus peccatum est deuiat' a regula, cui in operando quā conformit' ē debet. Quia vero, vt rectē docet S. Tho. 1. 2. q. 11. fl. 71. art. 6. *Peccatum non est aliud quam elusio boni, malus actus autē humanus censetur, quia est voluntarius, voluntatis autem humanæ duplex est regula, vna propinqua, & homogenea, scilicet ipsa humana ratio, alia vero est prima regula & remota, scilicet, lex æterna, rectē dicitur, quod peccatum mortale sit reccssus, & deuiat' a regula diuina, quia peccando mortaliter deuiat a ratione, & lege diuina, cui homo in operatione conformare se debuit.* Additur præterea, quod sit reccssus seu deuiat'io voluntarie, ad actum enim humanum requiritur voluntarius, vt latius in superioribus explicauimus, potest autē actus humanus esse voluntarius, vel quia elicitur ab ipsa voluntate, vt ipsum velle, vel eligere; vel quia a voluntate imperatur, vt sunt actus exteriores locutionis, vel operationis. Qualiter vero actus humanus passione aliqua, aut ignorantia a peccato excusari possit, satis constat ex his, quæ in præcedentibus de causis peccatorū dicta sunt. Dicitur deinde Peccatum mortale *primario gratia Dei*, quia cum peccat' sit infirmitas quæ dā animæ, vt docet S. Tho. 1. 2. q. 71. art. 1. ad 3. & q. 72. ar. 1. in corpore & q. 74. ar. 9. ad secundū, & q. 88. ar. 1. in corpore. peccatū aliquod dicitur mortale ad similitudinē morbi, qui dicitur mortalis, ex eo quod inducit defectū irreparabilem per subtractionē principii aliuscuſ, scilicet animæ. In moralibus autē principium vitæ spiritualis est gratia, qua coniungimur cum Deo, vltimo fine nostro, quia vero per peccatum mortale anima deordinatur a Deo vltimo fine nostro, cui per charitatem vniūus, consequenter priuat hominē gratia, qua viuimus, & coniungimur Deo. Quia vero per peccatum mortale homo æterna pœna gehennæ dignus cōstituitur, qui enim illud cōmittit, nisi pœniteat, morte punitur æterna: *Malorū enim amatores*, inquit Sapiens c. 15. digni sunt morte, rectē ē in fine dicitur peccantes mortaliter æternis supplicijs esse adiudicatos, iuxta etiam quæ superiori cap'te dicta latius a nobis sunt; vbi diximus, hanc pœnā duplicē esse, vñā damni, priuantē nos fruitione Dei, alteram sensus, quia scilicet peccator punitur pœna sensus, iene nūquam perpetuo.

luxta hæc tunc quæ de peccato mortali dicta sunt, definitur potest veniale peccatum esse peccatum sine aduersu humanum voluntariu inordinatum, qui gra-
tia peccantem non priuat, nec aliquem reum pœne eter-
nae constituit, sed solum temporalis. Et quidem veniale
esse auctum inordinatum, satis ex se conflatur, nam ali-
quum dicit inordinatione circa ea quæ sunt ad fi-
nem, quia tamen inordinatio hæc non tollit prin-
cipium

pium vite, & gratiam, est enim compatibilis cum gratia, & charitate, consequenter non constituit hominem æterna pœna dignum, sed solum temporali, & in hac re conveniunt omnes.

5 Solum diversitas est inter auctores. An peccatum veniale sit simpliciter peccatum, an vero seculum quid tantum? Caiet. enim in 1. 2. q. 88. art. 1. docet esse tantum peccatum secundum quid, per analogiam, & attributionem ad mortale, immo aut definitionem peccati traditam ab August. lib. 22. cont. Fau. tum capi. 27. simpliciter convenire tantum peccatum mortali, & veniali solum, secundum rationem imperfectam, additque veniale non esse simpliciter prohibitum, nec contra legem, sed præter legem, & idem docent Conradus, & Medina ibidem, & volunt esse opinionem S. Thom. ibidem in responsa ad primum, ubi ait *divisionem peccati in Veniale, & Mortale, esse Analogi in Analogata*, & faciunt huic sententiæ Alexandr. de Ales. par. 2. Summæ q. 105. memb. 1. & Bonaven. 2. dist. 42. art. 2. q. 1. cum aierant, peccatum veniale non esse contra præceptum, sed præter illud. Volunt igitur hi auctores, divisionem peccati in mortale, & veniale, non esse divisionem generis in suas species, sed analogi in sua analogata.

Alii vero vt Durand. in 2. dist. 42. quæst. 6. & Maior. ibidem, quæst. 6. in 2. quæstio, in responsa ad dubium primum. Andr. Vega super Conc. Trid. lib. 14. cap. 13. & Joseph Angles in Florib. 2. Sentent. dist. 37. quæst. 3. art. 2. difficul. 3. quavis peccatum veniale ex defectu perfectæ considerationis analogice peccatum respectu mortalis esse concedant, peccatum tamen ex genere suo veniale vniuoce peccatum cum mortali esse docent. *Ratio est*: quia licet in veniali primo modo sit voluntarium solum analogice, & non simpliciter, attamen in veniali ex genere suo, vt in v. obitioso, est peccatum, & voluntarium simpliciter, & vniuoce, vnde intel. ligi potest esse posse veniale peccatum, etsi nullum esset mortale, vt v. g. intelligi potest fore verbum obitiosum, aut mendacium iocofum, etiam si nullum posset esse peccatum mortale, signum ergo est tale verbum, aut mendacium non dici veniale peccatum, logiam ad mortalem. Deinde etiam venialia in Scripturis dicuntur simpliciter, & absolute peccata, vt 1. Ioan. 1. *Sidixerimus quia peccatum non habemus, &c.* & Ecclesiast. 7. *Non est homo qui non peccet.* sermo autem est in vtroque loco de iis, quorum peccata sunt tantum venialia. Item sub nomine peccatorum comprehenduntur a Christo, cum dicit Ioan. 8. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis*, alias claus faceret tales ad eorum remissionem extendentur, neque confessio eorum, esset sacramentalis, quod est falsum. *Ratio est*: quia sunt adus mali simpliciter, quippe qui voluntarii, & contra ream materiam indebitam, & a recta ratione deuiant, & dissentiant, & denique pœna, & reprehensione digni ab omnibus habentur, non autem respondet pœna simpliciter, nisi peccatis simpliciter.

6 Ceterum, si iuxta iudicio facile conciliari possunt hæc duæ sententiæ superius commemoratæ, si hæc distinctione, quam adhibuit quidam refectores, Gregor. s. de Valentia tom. 2. disput. 6. quæst. o. 18. puncto 2. Gabriel Vasquez in 2. disput. 144. ca. 3.

Nam peccatum considerari potest vel formaliter, vt tale est, hoc est, vt offendit Deum, & diuerium reatum pœnæ inducit, & sic mortale, quod est contra spirituales vitam animæ, s. contra charitatē, & vnionem cum Deo, veniale autem non itē, non differunt essentialiter, sed accidentaliter, vnde, & diuisio peccati in mortale, & veniale sub hac consideratione non est essentialis, sed accidentalis, atque adeo subiecti in accidentia, vt supra docuimus, & fatetur S. Thom. 1. 2. quæst. 72. art. 5. & secundum hanc considerationem 1. 2. quæst. 88. art. 1. & 2. recte docet peccatum veniale non simpliciter, sed analogice dici peccatum. Nam ratio peccati simpliciter in eo posita est, vt vitam spirituales tollat, & quia veniale non tollit eam, sed *est veluti aggruado, & dispositio tendens ad mortem*, deo analogice dicitur peccatum, nec aliud voluit S. Thomas locis allatis, vt verba, & rationes eius manifestant, & sic certum est quod ablatio mortali non esset possibile peccatum veniale dari: quia si impossibilis esset mors, impossibile lis etiam esset aggruado, & dispositio ad mortem. Deinde vt S. Thom. in illa quæst. 72. artic. 5. argumentatur, si mortale & veniale, vt formaliter talia sunt, hoc est, vt dicuntur ratione maioris, vel minoris offensæ, aut reatus, differret essentialiter in genere peccati, nunquam contingeret peccata mortalia, & venialia esse eiusdem speciei, cum tamen certum sit, aliquando esse eiuſdem speciei, ut cum habent idem obiectum, & priuant perfectione debita eiusdem virtutis, & solum differunt penes quantitatem materię, aut perfectionis adus, vt furtum paruum, & magnum, & consensus in fornicationem plenē, & non plenē deliberatam, Sin autem considerentur materialiter (vt loquitur Gregor. a Valentia, seu vt ait Vasquez) intra genus mortis, hoc est, quatenus habent hoc aut illud obiectum, priuantque perfectione debita huius, aut illius virtutis, seu quatenus peccatum vtrumque differt, quatenus est naturæ rationalis, et rationis est, & contrarium virtuti, sic quidem tam mortale, quæ veniale siue ex genere suo, siue ex leuitate materię, aut imperfectione adus, vniuoce peccata sunt: nam Mortale habet obiectum planē rationis, & charitati Dei, & proximi repugnans, Veniale vero non item; obiecta vero quæ ita differunt, pariunt omnino differentiam essentialē peccatorum in genere mortis, ut furtum paruum, & magnum, plenē aut non plenē deliberatum, est vniuoce furtum contra virtutem iustitiæ, & verbum obitiosum, quod ex genere suo veniale est, vniuoce conuenit in communicatione genericæ peccati cum verbo contumeliæ, & iniurię, quippe ex genere suo est mortale, & ideo hæc ratio essentialis iter diuidit peccatum in mortale, & veniale, id quod non solum verū est de veniali ex genere suo, vt voluerunt Durandus, & Gregor. de Valentia, sed etiam de veniali ex imperfecta de liberatione: Nam etiam in talibus venialibus reperitur vera ratio, & vniuoce voluntarii, ac proinde nihil ex hac parte obstat, quo minus vniuoce peccata sint, & contra præcepta, vt et iudicet Vasquez loco superius commemorato contra Durand. annotauit. Et sicut animalia, quæ per putrefactionē generantur vt mures, formicæ, & alia id genus animalia, imperfecta, sunt nihilominus simpliciter animalia, quamuis imperfecta, ita, & venialia quęcunque, quam-

lib. 5. de iustitia. quæst. 5. art. 4.º quarto. Intelligitur autem hoc de eo, qui aufert aliquid pro suo vitio necessario, & non in quantitate excessiva, ac tunc a diuitis, & non a pauperis, ut ipsemet est, iuxta in equali causa, potius est conditio possidentis. I. si ob turpem, & porro. ff. de coadi. ob turp. caus. Idem pari ratione dicendum est de homicidio o. d. m. scilicet quis aggræffus a suo inimico in tali periculo constituitur, ut nisi inualorem occidat, probabiliter timeret, aut mori, aut grauius vulnerari, tunc enim non peccat occidendo cum moderamine inculpate tutele, siquidem mors illi secuta, non est per se intentata, sed eligitur tanquam medium necessarium suo euasione, & effectus defensionis iustæ, & necessitate ad vitium propriam saluandam. Eodem modo, qui ex magna necessitate in die festo laboraret pro pane necessario acquirendo, excusatur a peccato, cum non sit intentio ecclesiæ aggravare, aut tam strictè aliquem in huiusmodi casu obligare, iuxta ea, quæ tradunt Nauarr. in Manuali capitulo 13. numer. 15. & 16. Sum. Corona loco proxime allegato numer. 29. Tolet. libro 4. Instru. sac. cord. cap. 25.

- 11 *Illud autem test notatione dignum, quod licet in peccatis furti, homicidij, & obsequiis dici festi, quod aliis sit ex genere suo mortale, ex occurrente necessitate, aut nullum, aut veniale solum reddatur, tamen est in aliis peccatis, vt animaduertit Summa Corona vbi supra, puta in peccato luxuriz, si enim puella graui inopia oppressione, vel mortis timore, vt vti succurreret, iuuenem admitteret, peccaret mortaliter, aut vero peccatum mortale ob nullam causam committendum est, etiã pro vita tuenda. In illis enim tribus iusta adest causa, quæ actus illos a peccato excusare potest, in peccato vero luxuriz nulla ratio fingi potest, per quam reddi possit licita, nisi bono matrimonio honestetur, est enim a natura ad finem prolis procreandæ ordinata, modo, & ordine conuenienti, qui autem vitatur vago concubitu, aut prolem incertam gignit, contra ordinem naturalis ordinis agi tunc nulla circumstantia, aut conditione honestari potest, & ideo est peccatum mortale. Sic Sotus libro quæto de iust. q. 5. articulo 4. Summ. Corona vbi supra. Sic etiã periculum ex nullo fine, aut causa honestari potest. Quia in iuramento adducitur Deus in testem, per iuramentum facit Deum testem falsi, quod est peccatum mortale contra religionem, ideoque per iuramentum coactæ, aut timore mortis, aut quocunque alia necessitate, semper est mortale, cum enim in vita pro Dei honore exponenda sit, non est adducendus Deus in testem falsi, eo quod se cõtemnitur Deus, quod nulla ex causa fieri debet. Ex quibus omnibus constat, quod licet mortale ex genere suo non possit effici veniale ex genere suo, cum hoc sit impossibile, nam mortale est contra legem Dei, & tollit charitatem, veniale autem non tollit charitatem, nec auertit ab ultimo fine, ex dispositione tamen agentis nihil obstat, quod minus modis prædictis id quod est ex genere suo mortale, vel ex actus imperfectione, vel paruitate materie, vel ex ignorantia, aut necessitate fiat veniale.*

- 12 *Contra vero peccatum sex genere suo veniale, effici potest ex causa Mortale variis modis.*

Primo quidem si in eo consistatur vitium finis

adeo vt quis paratus sit potius peccare mortaliter, si de hoc actu cogitur, quam id r. linquere. Sic S. Tho. 1. 2. q. 88. art. 2. & art. 4.º. Ioseph Angles in Florib. 2. Sentent. dist. inct. 37. q. 9. art. 1. diff. 3. S. Ant. par. 1. t. 1. 10. cap. 1. §. 1. Nauarr. in Manuali præclud. 9. num. 18. Summa Corona, par. 1. cap. 1. numer. 23. Cosm. Philarch. de officio sacerdotis, part. 2. libr. 3. cap. 1. Barth. Medina in 1. 2. q. 88. art. 2. & 4. conclus. 3. Sebati. Medicus in summa peccatorum cap. tit. 1. quæstio. 11. Exemplum potest esse in illis verbis otiosis, & multis, quibus vt solent parafiri, & buttones, &c. huiusmodi adfudent, &c. Ratio huius est, quia a constituere vitium finem, in aliquo actu, est colere illum tanquam Deum, vt si quis dicat, nolo aliam beatitudinem, nisi iocose mentiri, aut mallo hoc mendicium iocolum proferre, quam Deum videre, quod est summa peruersitas, iuxta sententiam S. August. lib. 8. 3. q. quæst. 30. d. centis, *omnis humana peruersio est finis, ut nullo* (ea scilicet referendo ad aliud) & *utendi finem* creaturis scilicet, quæ ad Deum referri debent, tanquam in vitio fine quietendo. Id quod vitio lo sepheus vbi supra diff. 2. conclus. 1. non raro contingit, sunt enim nonnulli, qui adeo sunt terrenis rebus affecti, vt libenter gloræ æternæ cedent, hac lege, vt immortales efficiantur, si bonis perpetuo fruantur. Ad hoc autem periculum euitandum, scilicet, an quis ita animo afficiatur illis, vt potius vellet Deum offendere, quam illa omittere, nõ debent fieri istæ comparationes, quæ in finis sunt periculosa, vt rectè Philarchus supra notauit.

- 13 *Secundo, quando id quod est ex se veniale, intenditur, & ordinatur à peccante ad peccatum mortale, vt si quis proferret verba iocosa, ludens cum muliere, intendens eam prouocare ad fornicationem, quamvis enim verba illa simpliciter dicta, de se essent peccatum veniale, tamen ratione finis sunt mortale. Sic S. Thom. & alii omnes autores superius allati. Et Ratio est: quia omnis actus, etiam de se bonus, ob finem mortalem est peccatum mortale, actus etiam a fine iudicatur, vt v. g. dicere vnum Pater noster, aut versiculũ alicuius Psalmi, aut alias quascumque orationes, est actus Religiosis, sed dicere huiusmodi cum aliqua superfluitate, est peccatum mortale, erit autem superfluitas, quoties huiusmodi alio fine edicuntur, quam quod sunt ab ecclesiæ ordinata, vbi aduertendum est, quod licet veniale ex suo genere possit fieri mortale ratione mortalis intentionis, mortale tamen ex genere nõ fit veniale ratione venialis intentionis, vt subtiliter Cosm. Philarchus loco citato notauit. Ratio est: quia bonum per malam intentionem efficitur malum, & malum per peccatorem intentionem efficitur peius, at vero malum per bonam intentionem non efficitur bonum, non solum quia non sunt facienda mala, ut veniant bona, Rom. 3. & S. Thom. 1. 2. quæstio. 79. art. 4. ad 4. sed etiam quia bonum est ex causa integra, malum vero ex quocunque defectu, ex D. ony. cap. 4. Diuin. noni. & S. Tho. 1. 2. q. 18. art. 4. ad 3.*

- 14 *Tertio, si fiat per contra conscientiam erroneam, di. Quamten id esse mortale, vel de eo dubitante, vt verbi gratia dicere mendacium iocolum, sine proximi offensione, est de se veniale, qui autem hoc dicendo, crederet, aut dubitaret esse mortale, peccaret mortaliter propter conscientiam erroneam, quam habet.*

habet, vt latius diximus libro 1. cum de conficiētia erronea diuini uimus, & expreſſe docent Nauarr. in Manuali prelu. 9. num. 9. Summa Corona part. 1. cap. 1. nu. 20. Cōm. Philarch. vbi ſupra, & Medices in Summa viſit. cap. 1. tit. 1. quæſt. 1. Bar. 10. Medina 1. 2. quæſt. 88. arti. 4. in fin. & alii communiter. Eſt tamen in hoc caſu notandum, quod vt aliquis peccet mortaliter hoc modo, non ſufficit, vt conficiētia dicat illud eſſe ſolummodo peccatum, ſed etiam mortale. Nec ſufficit, vt conficiētia dubitet in generali, ſed in particulari de re, circa quam erit peccatum, vt qui dubitat in genere, an liceat diebus feſtiuis negotiari, & deinde exigit nūm. a ſuo debetore, non eſt condemnandus de mortali. Et ſi iuripennis dubitaret in genere, an iuripennis licet ſe ſuis diebus conſulere, & tamen dicto caſu particulari quod e conſulendum ſit, crederet, quod illo de feſto poſſet in tali caſu ſine peccato conſilium dare, non peccaret; E contra vero, ſi quis arbitretur licere generaliter iuripennis diebus feſtis conſulere, ſed dubitaret an, hic, & nunc, hoc conſilium ſibi liceat dare, peccaret agendo contra conficiētia.

15 *Quæſtio*, quando aliquiſi fit in contemptum conſilii diuini, vel regulæ, & legis, etiam non obligatis ad mortale, ſic Nauarr. Summa Corona. Philarch. Medina, & Medices vbi ſupra. Quamuis enim conſilia diuina non obligent ad obſeruantiam eorum, niſi quia ſe ad illa obligauerit, ea tamen ſperne re, & contemnere peccatum mortale eſt. Et quamuis multe leges, & Regule multorum Religioſorum ad mort. le non obligent, non tamen contēni poſſunt abſque peccato mortali, vnde quamuis opus ſit conſilii vovete religionem, vovete caſtita- tem, quia tamen quali vovete, tūtur, aut promitte- re, aut mo firmato non ingredi religionem, aut al- liud vovum emiſſum, peccat mortaliter, ex Ca- jeta. 2. quæſt. 88. arti. 2. dub. 2. ſ. c. ſcā oppoſita con- ſilio. Nauarr. prelu. 9. num. 15. qui citat gloſſam in cap. Quia autem, d. diſt. 10. Petro de Ar- ragon. 2. 2. quæſt. 88. arti. 2. dub. vlt. Sum. Corona. p. 1. cap. 1. nu. 23. Cōf. Philarcho de officio Sacerd. par. 1. l. b. 3. cap. 1. Quamuis enim non diſplicet Deo, (vt verbis Caietani, vtar) ne ſequi conſilium eius, ſi ſiſcet tamen ei, quod tu promiſtiſi non ſequitur ſum- conſilium. Et ſi quis in contemptum ſtatuiſi virginitatis duceret uxorem, aut ſi religioſus in contemptu ſuæ regulæ ſine licentia ſui ſuperioris, inquit Phila- chus, ſcriberet litteras, peccaret mortaliter, eo ipſo enim, quod contēnit, aut parū pendit auctoritatem, ordinationem, mandata, & leges ſuperioris, peccat mortaliter, ſecus autem ſi ex alia cauſa non faceret quod præcipitur. Ex contemptu autem dicitur eſſe, quando quis principaliter mouetur ad id faciendū, eo quod conſilii mandatuſi ordinationeſi aut auctoritateſi mandata, & ordinationes parui ſunt, vt latius tradit Nauarr. in Manual. c. 23. nu. 42. & ſicet S. Tho. 2. 2. q. 105. art. 1. ad 1.

16 *Quæſtio*, quod cū ex ſe veniale, fieri poſſet mortale ratione ſpeciali, ſic Nauarr. prelu. 9. num. 18. Summa Corona par. 1. cap. 1. nu. 23. in fine. Cōf. Philarch. de officio ſacerd. par. 2. libro 3. ca. 1. Scabian, Medices in Summa peccat. capit. tit. 1. quæſt. 11. vt verbi gratia ſi prebyter faceret niſus in condiſi turpes fabulas, & huiusmodi coram

ſe fieri, aut larvas de monum ante ſe permetteret, & ſimilia; Hæc enim quæſi in ſe conſiderata ſunt tantum venialia, ratione tamen perſonæ, & ſcandalii, quod exinde probabiliſi liter ſolet, ſunt etiam mortalia, ſeu exornatio mulierum, aut hominū, quæſi ex ſe non excedat rationem peccati venialis, ſi tamen probabiliter credi poſſet per eam proximum mortaliter peccaturum, ob ſcandalum erit mortale, vt tradunt præſati auctores, de quæſi tamen re quid nos ſentiamus latius ſuo loco dicemus.

20 *Ex his quæſi de peccato mortali, & veniali ha-* ſtenus dicta ſunt, ſequitur peccatum aliquod veniale manens idem numero in genere Mortis, non poſſe vlla ex cauſa vel modo fieri mortale, vel contraſi expreſſe S. Thom. 1. 2. quæſi. 88. arti. 4. in Corpore Alexand. de Ales par. 1. quæſt. 19. membr. 8. & par. 2. quæſi. 107. membr. 3. Bonauen. 4. diſt. 16. par. 2. diſt. 16. quæſi. 3. quæſt. 1. & ad 2. num. 90. quæſi. falſo Vaſquez proſententia contraria loco inferius citando reſert. Altiſi. libro 2. Summæ, tracta. 2. 8. capi. 4. quæſt. 3. in prima parte ad argumentum 2. Ioannes Geſſon Alphab. 6. 1. litera C. S. Anton. par. 1. tit. 10. capi. 6. 4. Conradus in 1. 2. quæſt. 88. arti. 2. Medina in 1. 2. quæſt. 19. art. 1. Joſeph Angles in Florib. 2. ſenten. diſt. 17. quæſt. 9. artic. 1. diſt. 3. conſi. 1. Gregorius de Valentia tomo. 2. diſp. 6. quæſti. 18. punſi. 2. *Ratio eſt*: Quia hæc peccata omnino inter ſe diſt. in genere moris, quomodo cūque conſiderentur, vnum enim tollit gratiam, & auertit a Deo, alterum vero id veniale cum gratia conſiſit, nec a Deo vltimo fine auertit. Ergo impoſſibile eſt vnum numero manens idem mortaliter fieri aliud, auertere a Deo, & non auertere. *Ratio a priori eſt*, quia peccatum conſiſit principa- liter in actum voluntatis, ſicut & quilibet actus moralis, vnde non dicitur vnus actus moralis, ſi voluntas mutetur, quamuis etiam actio ſecundum naturam ſit continua, ſi autem voluntas non mutetur non poſſet eſſe quod de veniali fiat mortale. Sicut enim neceſſe eſt ad hoc vt actus qui erat antea bonus, reddatur malus, mutetur affectus & voluntas, ſicut & mutari debet aliquo modo cognitio, eadē ratione neceſſarius eſt, vt affectus incipiat eſſe mortalis, qui antea erat venialis, apprehenſionem & cognitio- nem mutari, vel quia additur noua circumſtantiæ, ſicut ſunt, vt contingit, quando peccati, quod erat veniale, ex obſiecto & genere ſuo, cum plena deliberatione fiat mortale, ratione ſe ei conſiſtentiæ, aut ratione ſiſi mortalis, vt diximus, tūc enim mutatur: apprehenſio & cognitio, vt conſtat. Id quod non ſolum verum eſt de actibus internis ipſius voluntatis, ſi quæſi cum S. Thoma conueniunt Richard. in 2. diſt. 40. art. 2. quæſt. 1. Capreol. 2. diſt. 40. quæſt. vnica. conſi. 3. & arti. 3. in ſolu. argumentorum contra 3. conſi. 6. & Ferrar. libr. 3. contra Gentes, capi. 10. ſ. circa tertium. Sed etiam de actibus externis, & aliis potentiis preter voluntatem. Cum enim operatio exterior valeat eſſe moris ab effectu & voluntate, illa dicitur eadem numero in genere moris, quæ ab eodem affectu & voluntate proced. nam vt notum eſt, ab eodem habere debet eſſe indiuiduum in genere moris, quo habet eſſe genericum: Sicut ergo idē affectus

affectus non potest fieri de veniali mortali, vt diximus, ita neque idem affectus exterior numero in genere moris fieri potest de veniali mortali, quamuis idem in genere naturae manere, & continuari potest, vt omnes adinuicem tuant. Vnde falsa est cō. rana opinio, quam sine villo folido fundamento sustinere conatur Gabriel Vasquez in 1. 2. disp. 145. ca. 2. falso pro fecitans S. B. 12. in 4. d. 16. vt diximus, immo et D. r. in 2. d. 40. q. 3. nu. 4. quamuis initio contrarium hanc sententiam tueri videtur, in fine tamen concedit mutari cognitionem, & volitionem, proinde non manere eandem actionem numero moraliter.

Eadem ratione verum est quod docent S. Tho. 1. 2. q. 88. ar. 3. & interpretes illius loci. S. Anton. par. 1. u. 10. cap. 1. §. 7. Ioseph. Angles in Florib. 2. Sen. d. 3. 7. q. 9. ar. 1. difficult. 2. concl. 1. Grego. de Valen. to. 2. disp. 6. quæstio 18. p. 2. nu. 2. in fine. Gabriel Vasquez in 1. 2. to. 1. in annotationibus q. 81. art. 3. Sebati. Medices in Sum. pecc. capit. tit. 1. q. 1. in principio peccatum veniale ex genere suo dispone re ad mortale, vel per quandam consecutionem seu consequentiam, quatenus scilicet augente, & crescente dispositione, vel habitu per actus peccatorum venialium, in tantum et crescere potest libido peccandi, vt facile etiam probatur in eam malitiam, vt non curet violare, & transgredi etiam præceptum diuinum, aut humanum, & aliumere, vt medium peccatum mortale ad consequendam rem, cuius amor solum erat culpa venialis, vel quia facile cōtingere solet, vt qui peccando venialiter transgreditur ordinem rationis in rebus minimis, paulatim hac assuetudine mala decedat in maiora, volens sequi ordinem rationis in rebus maioris momenti, iuxta illud Eccl. 1. 8. *Qui spernit minora, paulatim defluat*, quæ enim assuetudo est verba otiosa proferre, facili incedit in verba perniciosa.

18 Et quamuis peccata ¶ venialia aliquo modo ad mortale disponant, nunquam tamen ex pluribus venialibus quantumcumque multiplicatis fieri pōt vñ mortale, neque omnia peccata venialia tantum de reatu habere possunt, quantum vñum mortale, ex S. Thoma. 1. 2. q. 88. ar. 4. Caiet. & Medina ibidem S. Anton. par. 1. tit. 10. cap. 1. §. 3. Alexand. de Ales par. 1. q. 107. memb. 4. Iosepho Angles in Florib. 2. Sen. dist. 37. q. 9. ar. 1. difficult. 3. concl. 3. Gabriel Vasquez in 1. 2. disp. 146. cap. 1. & 2. Ratio prior est: quia mortale tollit amicitiam Dei, veniale autem non tollit, unde sicut vñum veniale non tollit ita nec omnia simul, cum ex illis non possit fieri vñum aliquod mortale, quandoquidem venialia omnia inter se d. uersi sunt, nec in vñi coalescunt. Ad posteriori etiam patet: quia culibet veniali peccato secundum se debetur pena finita, mortali autem infinita, fieri autem non potest, vt ex pluribus penis finitis vna infinita fiat. De pena damni constat, quia mortale meretur carcerem diuinæ visionis quæ est pena orationum grauissima, qui nulla pena venialis peccati comparari pōt, vt ostendit S. Thoma. ubi supra ex Chryso. Homil. 47. ad pop. Antioch. & Homil. 24. in Matth. & cap. 5. ad Theodorum, & Retio est, quia ex pena est maior, quo maius est malum patientis illam, & atque prauitudo gloriæ est, malum, quia est prauitudo maximi boni, diuinæ visionis, & consequenter maxima est pena, & quoniam

vero ad penam sensus, quamuis pena debita venialibus *per se*, nunquam ad æquari possit pena *per se* debita mortali, quia pena debita *per se* mortali, est æterna, pena vero *per se* debita veniali est temporalis, & ita quod penæ durationem *per se* venialia ad æquari non possunt mortali, tamen fieri potest vt pena *per accidens* debita venialibus, multis, & qualis sit cum pena debita alicui mortali, puta quando coniuncta sunt venialia cum mortali nō remisso, vt supra dictum est; Quod penæ autem intentionem non est dubium, quia pena sensus debita multis venialibus æquari possit cum pena sensus debita mortali, eo quod, cum hæc pena sensus est debita mortali sit finita, crescere potest pena venialibus debita crescente numero venialium, vt æquales sint, & ea quæ venialibus respondet, & quæ mortali. Quod vero S. Thomas loco allegato tradidit hanc doctrinam, addat particulam *foris*, non eam addit, quasi de re dubitans, sed quia id tanquam certum apud omnes non definitum, vt Caiet. expoliuit.

19 DVBIUM tamen esse potest circa hoc vltimum. Quia quia paulatim magnam quantitatem furatur, etiam si singulis furtis paruum tantummodo quantitatem usurpet, tenetur totum quod furatus est restituere, & difficultas esse potest tam de eo, qui eundem paulatim furaretur, quam de eo, qui a diuersis paulatim magnam quantitatem usurpat. Quæ difficultas, quia vultis, & necessaria est scitu, & quotidie in praxi occurrit, paucis hoc in loco explicanda est.

Prima opinio est N. uar. in Manuali. cap. 17. nu. 139. d. centis. eum qui sine animo furandi quantitatem notabilem, sic paulatim aliquid furatur etiam si perueniat ad quantitatem notabilem, nunquam peccasse mortaliter in illis furtis, teneri tamen sub peccato mortali ad totam restitutionem, vnde ait inueniri posse furtum solum veniale, quæ obligent ad restitutionem sub peccato mortali. Ratio pro prima parte esse potest, quia ex pluribus venialibus non potest fieri vñum mortale. Secunda pars probatur: quia cum illatum sit notabile damnum exterior obligatio restitutionis di sub peccato mortali.

Secunda est, dicentium vltimum furtum, quo puenitur ad notabilem quantitatem simul cum præcedentibus, esse mortale; Sic Ioan. Medina Cod. de restit. quæst. 10. §. occurrit hic casus. ad 2. Sotus lib. 5. de iustitia. q. 3. ar. 3. ad 3. & 4. dist. 23. quæst. 1. ar. 2. casu 3. Barthol. Medina. 1. 2. quæst. 88. ar. 4. ad tertium. Andreas Vega lib. 14. sup. Conc. Trid. ca. 11. in fin. Corduba in Summa Calium confid. c. 70. qui id probant, quia vltimum furtum coniunctum præcedentibus, complexit damnum notabile, quod antea notabile furtum, aut damnum nō erat. Eandem sententiam amplexus est Gabriel Vasquez in 1. 2. disp. 146. cap. 3. vbi non solum hanc materiam optime explicat, & probat, sed et regulam hanc facilem tradit, ad cognoscendum quando culpa po sterior, quæ secundum se venialis esset: fit mortalis propter præcedentes; scilicet, Quoties materia, & obiectum peccati venialis continui potest cum materia præcedentibus, ita vt pro vna reputetur, tunc vltimum peccatum fit mortale, quod aliud esset veniale, & non alio modo. Cum igitur furtum non solum cōsistat in ipsa usurpatione, sed etiam in retentione, hinc fit, vt qui vltimum furtum committit, peccet

mortaliter accipiendo illud vltimum, v.g. decimū nummū, & retinendo illum simul cum alijs nouem, non quidem quia hoc postremum sit peccatum mortale, sed quia acceptum, & retentum, sed prout vnā notabilem quantitatem constituit, & damnum notabile cum illis alijs nouem efficit, ideoque peccatum hoc constituitur toto tempore retentionis huius notabilis quantitatis. Id quod non solum procedit, quando quis paulatim furatur ab eodem vsq; ad notabilem quantitatem, sed etiam qñ auferat diuersis, & nulli eorum infert damnum notabile sed quātitas ablata omnibus simul notabilis fit, tenetur. n. singulis restituere sub mortali. & In ipsa ablatione peccat mortaliter, cum eadem ratio sit de retentione, & ablatione.

Vnde constat illi Nauarrum vbi supra, dū dicit auferentem paulatim vsque ad quantitatem notabilem non peccare mortaliter in vltimo furto, & tamen teneri ad illius partis restitutionem sub mortali. Hæc enim duo repugnant. Nam si tenetur restituere sub mortali, ideo est, quia restituere illam est mortale, eo quod cum præcedentibus furtis coope- raretur ad retentionem notabilis quantitatis, quod si nõ esset mortale retinere illam partem, non tene- retur sub mortali illam restituere, idem enim pec- catum est, retinere, & aliu auferre, seu vsu parare. Ergo non solum peccat mortaliter retinendo, & non resti- tuendo, sed etiam vsu parando, vt latius in materia de restitutione dicemus.

20 Hinc fit, vt sicut ille, qui postremo loco furatur paruum quantitatem, ratione præcedentium facit notabile damnum, & proinde peccat mortaliter, ita etiam cum vultu simul facient damnum notabile inferunt, omnes mortales peccant, etiam si vnusquisque per se paruum foret quantitatem, cū enim sint causa notabilis damni, ad quod omnes simul concurrunt, & non sit maior ratio vnus, quam alterius, omnes peccabunt mortaliter. Secus autem dicendum erit, si ex quatuor vnusquisque per se no- tabile damnum inferat, & postea, cum illis simul alius accedat, & furetur ab eodem paruum quantita- tem, hic enim non peccat mortaliter, quia cum illi quatuor fuerint determinatæ causæ per se damni no- tabilis, alius, qui cum illis paruum quātitatem vsu parauit, non debet censi confors notabilis damni, & proinde nec peccabit mortaliter, ex Gabriel Vaf- quez vbi supra.

Hæc autem doctrina hæcenus explicata non solum procedit in materia iniuriæ, sed etiam in alia quacumq; materia quæ continuari potest, v.g. in materia intemperantie; cum. n. intemperantia eatenus sit peccatum, quatenus saluti, & rectæ dispositioni corporis aduersatur, inde est, q; qui sæpius intemperate comedit, aut bibit, etsi in singulis prandijs, ieiunij, potibus, aut confessionibus, parū excedat, si singula secundū se considerentur, rōne- trā effectus relictū a præcedentibus fieri potest, vt postremū prandium aut ieiunium sit mortale, quod alias secundum se non esset. Quod diligenter notan- dum est propter eos, qui putant ieiunium ecclesiasticum non violari culpa mortali, etiam si aliquis extra tempus assignatum sæpius comedat, dummo- do per singula ieiunctacula, aut confessiones parum ex- bi sumat, quod saluum esse constat ex dictis. Secus autem erit in illis materijs quæ hæc ratione centi-

nuari non possunt, vt in materia verbi, aut iuramēti otiosi, quæ cum materia præcedentium continua- ri non potest, vnde nec postremum semper ratione præcedentium mortale erit.

21 Ex eadem regula tradita colligitur peccare mor- taliter eum, qui vult dare elemosinam paruum singulis diebus, vel recitare orationem Dominicā aut aliquid paruum singulis etiā diebus, si per ali- quot dies non elargiatur elemosinam, quamvis. n. omni sio vnus, aut alterius elemosinæ, aut recita- tionis, non sit mortale, ex continuatione tamen, præteriti fieri potest materia grauis, quod non solum verū est in omissione elemosinæ (in quo solum cō- ceditur a Soto lib. 7. de iustitia, q. 3. art. 1. in corpore prope finem. Iosepho Angles in Florib. 4. Sen. in q. de voto, ar. 2. difficult. 2. Petro de Aragona in 2. 2. quæst. 88. ar. 3. & Summa Corona tract. de voto num. 8.) sed etiam in recitatione orationis Dominicae, aut alieu us rei parue, vt contra otium, & al. os. docent Gregorius de Valentia to. 3. disp. 6. quæst. 6. punto 4. Gabriel Vasquez in 1. 2. disp. 146. c. 2. corollario. 5. Emanuel Rodriguez in Summa p. 2. c. 99. conclus. 1. & alij recentiores, sicut enim supra de furto dictum est, quod per vltimum furtum alio- quin leue completur ratio peccati mortalis contra iustitiam erga hominem; Ita etiam in presenti, quando incipit esse grauis materia voti, quæ præ- mittitur, mortaliter peccatur contra Religio- nem, & cultum Deo debitum. Et si, qui vult integre recitare Rosarium Beatae Virginis, peccat mortaliter non recitando, Quare etiam non pec- cabit mortaliter, qui promittit, & vult quot die dicere vnum Ave Maria, si per spatium 150. dierum illud dicere omittat, cum in summa centū, & quin- quaginta Ave Maria recitare debeatur? Et certe si id peccatum sit mortale in omissione largitionis elemosinæ, vt facit Sotus, & reliqui, et in omis- sione orationis Dominicae, aut Ave Maria, id simi- liter verum erit, cum vtrobique par ratio sit. Nam si obligatio recitandi diem præteritum nõ cō- tinuatur, neque obligatio elargiendi elemosinam cōtinuari poterit, & si hæc cōtinuari valet, vt tādē fiat materia grauis, ita vt eius omisso simul cū præ- cedentibus sit mortale, eodē etiam modo omisso recitationis alicuius rei in se parue, ita cōtinuari potest cum alijs, vt tandem vnā notabilem matē- riam reddat, & peccatū mortale constituat. In quō casu sicut in alijs de furto, & intemperantia, non- fit ex pluribus venialibus vnū peccatum mortale, sed vltimum ratione præcedentium, cum quibus continuatur, & quasi vnū totale cum illis consti- tuitur, sit mortale, quod alias esset solummodo ve- niale.

22 DVBIUM al'ud est. An peccatū mortale, & veniale differant ex natura rei, an vero ex sola Dei no- luntate? Ex Doctoribus Catholicis quidam existi- marunt mortale, & veniale nõ distingui ex natura rei, sed ex lege, & voluntate Dei, ita statuēte, vt hoc sit veniale, illud vero mortale. Sic Ioan. Geron. in 3. parte. tract. de vita spirituali, lect. 1. quæ habetur in Alphabeto 61. litera A. & sequentibus, Iacobus Alma. in tract. 3. Moralium, cap. 20. & Rossensis ar- tic. 32. contra Lutherum qui docent omne peccatū veniale, etiam verbum otiosum de esse peccatum mortale, & mereri p. nam æternam, & ex sola Dei misse.

opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, &c. Nā concludit: *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

At vero, ubi in Scripturis peccata prohibentur, sed absque aliquo dictorum signorum, venialia cōfenda sunt, vt de verbo otioſo Matth. 12. dicitur, *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum, quod locutus fuerit homines, reddet rationem de eo, in die iudicii.* Sic concupiscentia carnis, aut rei alienæ per violentiam auferenda; ante consensum voluntatis erit venialis, iuxta illud Iacobi, 2. *Concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum, peccatum vero cum confirmatum fuerit, generat mortem.* Quo ex loco colligitur Doctores, huiusmodi concupiscentiam ante deliberatum consensum patrandi actum, vel delectatum se in cognitione actus solum esse peccatum veniale, quia ante illum consensum non generat mortem, & Ephes. 3. dicitur, *fornicatio autem, & omnis immunditia, & auaritia, neque nominatur in vobis; & infra: Hoc enim scitote antellegentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod est idololatriæ seruitus) non hēbēt hereditatē in regno Christi & Dei:* Ex quo loco probant auctores, fornicationem, immunditiam, & auaritiam peccata esse mortalia, scurrilitatem vero, & stultiloquium esse solū veniale, quia meminit postea istorum, & tamen illis nec dictam comminationem, vel aliam ex prædictis appositam, significans ista solum venialia esse. Add. tan. Vega, Scripturam apertius, & frequentius explicare, quæ sunt mortalia, quam, quæ sunt venialia, quia magis nostra intererat hoc nosse. Sin vero ex Scripturis non possit aliquando ita facile discerni, an aliquod sit mortale, vel veniale, tunc

29 *Secundo* recurrere oportet ad traditionem Ecclesie, & Doctorū ipsius: quæ cum Doctores, & vxi graues communis consensu tradunt, & doceant esse mortalia, vel à pijs doctis, & t'moratis viris, vt talia vitantur, vel cerē talia existimant, proculdubio habenda sunt mo talia; quæ vero ab ipsis venialia cōfentur, cōfenda quoq. ipsa sunt venialia; hinc Job 12. dicitur: *Interroga iumentis, & docibit te, & volastilia cali, & indicabunt tibi, ubi per iumentis, & volastilia cali, intelliguntur prelati, & sapientiores ecclesie, quos Deus in fidelium detrimentū errare non patitur, maximē Ecclesiam, quam Spiritus sanctus semper inhabitat, & illuminat.* Quod si ex nulla istarum regularum clare poteris colligere mortale, an veniale peccatum sit, quod cōmissum, vel omissum, sit tunc

30 *Tertio* ad lumen ipsius naturalis recurendum erit, ex quo hæc regulam certā haurire possemus: quæ ex directo, & grauitate repugnā charitati Dei, aut proximæ mortalia censentur: quæ vero iūi quidam dissonant, & a lege nobis tradita exhorbitantem, non autem tantopere, vt grauitate ledant charitatem, quam Deo, & proximis, & nobis ipsis docebimus, ea venia iudicanda erunt. Ex est hæc regula valde conueniens, & commodā ad distinguendum in quacunque materia peccatum veniale à mortali. Quia sicut ex lumine naturali constat, vnā esse magnam iniuriam, vel aegritudinem, aliam vero parvam: ita etiam constat hanc esse grauem offensam, illam vero parvam. Et hæc via, & regula communiter vtuntur auctores, vt inter mortalia,

& veniale discernant, quando neque ex Scripturis neque ex definitione Ecclesie satis certū scire, possunt, an mortale, vel veniale fuerit, vt constat ex S. Thom. 1. 2. quæst. 88. ar. 1. Caiet. Conrad. Medina, & aliis ibidem, Durand. 2. dist. 6. q. 2. quæst. 6. Vega, Iosephus Angles, Greg. de Valens, & aliis superius allatis. Nam quoties iudicio omnium aliqua iniuria est grauis in Deum, vt infidelitatis peccatum, vel in proximum, vt graue detrimētū circa bona spiritalia, corporalia, vel temporalia, absque dubio mortale peccatum erit. At vero si iniuria sit leuis, erit solummodo peccatum veniale, vt surrū leui, percussio leuis, subitus infidelitatis motus, concupiscentia alienæ vxoris indeliberata, & qualia sunt frequenter peccata venialia in materia incontinentiæ, vt immoderatus excessus in cibo, & potu, non tamen vsque ad ebrietatem, sed absque iusta necessitate, & ex sola delatione immoderata bibendi. Item excessus in fornicō, in confabulatione, & similia, Ratio est, quia illa amittunt cum Deo, & gratiam, quæ est vita spiritalis, tollūt: hæc vero id est, venialia neutrum faciunt. Quocirca rectē admonet Andreas de Vega, & Iosephus Angles ubi supra, ut qui discernere voluerit mortalia a venialibus charitatem ante oculos ponat; & oblata quacūq. culpa aut omissione humana, diligēter aduertat, an illa directē charitati, necne aduersetur: si non aduersetur, sciat ibi nullum esse peccatum, sin autem aduersari videatur, rursus perpendat, grauitate nean leuiter aduersetur: si grauitate inde charitatem lædi viderit, mortale peccatum, si leuiter veniale subesse agnoscit. Rursus consideret diligēter ea omnia, ex quibus grauitas peccati existimari debet, nempe causam an scilicet, cum pleno iudicio, & deliberatione commissum sit peccatum nec ne, & quia causa aliqua iudicatur mortalia, aliqua vero venialia ob imperfectionem actus. Item inspicere oportet materiam quantitatem, iuxta quod solum mortale, aut veniale esse potest. Item considerandum est Genus peccati, an veniale ex suo genere sit an mortale, & an aliquo modo ex fine veniale reddatur mortale, aut econtra. Item qualitas præcepti consideranda est, an sub poena grauiissima prohibitum sit, & alia his similia, & semper iudicio prudentium standum est, vt scilicet id peccatum mortale iudicetur, & id veniale, quod pro tali ducitur ab his, qui, & eruditione, & vitæ probitate præditi sunt. Et de peccato, cuiusque natura, qualitas, causis, effectibus, diuisionibus, & differentiis in communi hæcenus dictum sit.

ADDITIONES.

Ita explicatu difficilis. Ex quo D. Aug. in Enchirid. cap. 78. Quæ grauius, inquit, & quæ leuius peccata sunt, non humano, sed diuino pensandum est iudicio. Hanc sententiam ita interpretantur duo grauiissimi viri Petrus Soto de distinctione peccatorum, lectio. 10. & Gregor. de Valens. tom. 2. dist. 6. quæst. 18. ponit, vtrum, vt diuinum iudicium hic accipitur non pro eo, quod nos omnino fugit, & de quo extat illud, O altitudo scientiæ, & sapientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Sed intelligatur de eo (ad ipsam Auctor sequitur)

quod petefallum est, & cinet maxime in sacris literis
atq; in sensu Ecclesiæ sanctæ Dei, & in sententia docto-
rum, piorumq; hominum qui naturæ, & gratiæ lumine,
& diſtū valent ſi non certo, probabiliter tamen ea di-
gnoscere, & dyndicare. Probe ſane, ac veriffime. Ceterū
a nobis dicitur fuiffe explicatus; at certe ad rem
propositam paulo acco- modatius ſi locum Auguſtini
primū exponamus, ſi non ſimpliciter de omnib; pec-
catis, ſed tantum de hi; in quib; dyndicandis etiam vi-
ri eruditi ſolent laborare. Quopus enim quiſque eſt, vel
habet, qui humanæ ciſm indiciis, verbis, ocuſum leue,
bonūciūm vterūque patrū tam grave peccatum eſſe
ſe non agnoſcat? Deinde ſi affirmaverimus, iudiciū
diuinū a D. Auguſtino dici eo loco, quod petitur a ſine
non humano, verum diuino, hoc eſt ab ipſa charitate,
quæ vbi alibi monſtratur eſſe amicum preceptorum, &
noſtratiū aduſum ſinis ac forma proponitur, at eum
a ſine, omnium, quæ eo referuntur iudiciū, & ratio-
nem pendere ſatentur omnes. Quocirca non regula hu-
mana ſimpliciter, & per ſe, ſed diuina, quæ humanam
quoque comprehendit peccatorum grauitatem, & leui-
tatem ex D. Auguſtini ſententia pendere, & metiri
debemus: offerentes illud eſſe leue, & venia dignū,
quod leuiter violat charitatem; grave porro, & morti-
ferum, quod eam, quæ anima vitæ eſt, proſus laſeſcit,
atque cunctis quæ de re mox ſuſus explicabimus
ſi illud prius ponatur, (a catholicis ſcriptoribus, cōi con-
ſueſſe eſſe recepta hæc vocabula, Peccatum Veniale, &
Mortale, & non excogitata ab ipſis, ſed ex ipſa ſacra
ſcriptura deprompta; vt eleganter obſeruat Petrus a So-
to loco memorato de diſtinctione peccatorum leſſi. 7.
'De mortali legimus cap. 4. ſapientia. 16. quod menti-
tur, occidit animam: & apud Iacobum cap. 1. Pecca-
tum cum conſummatum fuerit generat mortem. V-
emus autem appellationem deſignanti poſſimum ex illo
D. Pauli Epſt. 1. ad Corinth. cap. 7. Hæc autem ſecun-
dum indulgentiam dico. Quia quidem poſtrema ver-
ba reſoluit, vt totus locus, ad ſum matrīmōij non gene-
rationis cauſa ſed deſolationis a natura, intra limites
tamen honeſtatis D. Auguſtini de bono coniugali in-
terpretatur, ſecundum veniam: diſcretis verbis adiu-
gens codem ſpeculi, quod ſum ſolius deſolationis
gratia accedat eam tantum veniale peccare. Nomen
Indulgentiam apud D. Paulum Grace eſt & dicitur
quod Veniam Latini verſum fuiffe. Illud etiam
manet tanquam certum, atque exploratum apud ordo
doctos peccata venialia ex natura ſua diſtingui a mor-
talibus Quod Card. Bellarm. to. 4. lib. 1. cap. 9. & Jeſſy.
De amiſſiō, Gra. luculenter atque erudite, vt apoſtes
in omnibus comprobat tum auctoritate ſacra ſcriptura,
deſinitione eccleſiæ, & ſanctorum Patrum; tum opti-
mis rationibus, & meminit cuiuſdam Bullæ Pij Quinti,
& Gregor. X. l. 1. in qua præter alios damnatur error,
in quo verſabantur aliqui eſſentem, nulla eſſe peccata
ex natura ſua. De qua quidem Bulla videtur etiam Gre-
gor. de Valen. tom. 2. diſp. 6. queſt. 18. punſt. 1. His ita
conſtitutis vna cum hi; quæ ab Authore vtriuſque pec-
cati hic offeruntur partitiones, aſſerimus, non aliunde
pendendū eſſe differentiā, ac rationem cognoscendi
peccati mortali & veniali: viſi ab eo principio, & ab
ijs regulis, quibus peccati abſolute conſiderat i na-
tura dyndicatur.

Quæ autem ſunt huiusmodi regulæ vbi alibi monſtra-
tum fuiffe, nempe reſta ratio, & lex diuina, & cum reſta
ratio conſiſt ex reſtitudine tum intellectū, tum volun-

tatis, huic poſteriori hæc in re prima debentur,
quippe quæ, in ante eſt explicatum, una per ſe
efficiens cauſa peccati exiſtit.

Legis porro diuina ſiſt, unde penſandum eſt, &
dyndicandum quicquid agimus, ex communi, & certa
ſententia, charitas habetur. Quocirca illud peccatum
duetur Veniale, minutum, & leue, quod ex una parte
parum voluntatis ad malum includit: ex altera au-
tem parum, ac leuiter charitatem violat, cum non de-
ſtruit, non laſeſcit, non obruit: aliquas tene-
bras ei tantum effundit, & non nihil obſcurat quiſta
peccat, non d. offendi, non auertitur ab itinere incipio: ſed
parum diuerſit atque odore vel inſiſtit, vel claudicat: mi-
nus velicem, minus ſeruosus progreſſatur: calet tamē
charitate, & amicus Dei perſeuat.

Mortiferum autem, & grave peccatum, ſi ſpecies
voluntatem, eam ſine peſſellam, & pleno, ut aunt, af-
ſenſu inſiſtiam requirit: aut expreſſe, aut interpre-
tatur, ut alio loco ſuſus ſuit expoſitum. Si Charitas
rationem duat, cum proſus expellit, & fugat:
& ſi fieri poteſt aſſiſcit, & corrumpit, & caſeſcit lami-
ne, ac vita animam miſerandum in modum ſoliat. Ita-
que qui mortifere peccata diuina legis progreſſu auer-
ſat, atque illius hæc, quæ charitas eſt, quantum in ipſo
peccante eſt, diſſipato, & comminuto: atque ipſum Deū
abominatus, miſerabiliter regreditur: immo potius illi-
co preceptis in hæreſib; prolabitur.

Verum, ſi placet, magis Theologica, atque in ſci hols
uſurpata loquendi formula utamur. Dicimus igitur
breuiter, & generatim, peccatum Veniale tunc dici,
quando aut non eſt perfectè voluntarium, quod proprie
competit Venialibus ex ſurſeptione, aut non eſt perfectè,
ſed ſecundum quid, diſcretis ætatem, cōtra legem quod
congruit peccatis venialibus, ex paruitate rei, & venia-
libus ex genere: quia ſcilicet neutrum perfectè tollit,
aut violat charitatem, quæ eſt ſinis præcepti, & legis.
Quocirca nullum peccatum veniale, cuiuſque generis
ſi perfectè peccatum eſt propter quod aut non eſt
perfectè voluntarium, aut non eſt perfectè contra le-
gem diuinam, quod Schola Theologorum dicit non ore,
ſi unum Durandum excipiat, quæ præter legem, non ore,
ſed de poſterioribus, quæ perhibentur non eſſe perfectè
contra legem, ſed etiam de hi; quæ ſunt ex ſurſeptione,
& haud perfectè voluntaria quomodoquid quod non
eſt voluntarium perfectè, hoc etiam ipſo non eſt perfectè
contra legem: niſi materialiter, ut notat Card. Bel-
larm. lib. 1. citato de Amiſſi Gratia, c. 1. prope finem,
& capoteſt reddi ratio quod voluntas, atque vniuerſa
ipſa reſta ratio lege, cum naturali, tum maxime diuina
nititur, & gubernatur. Poſtmiſ igitur ratio nemia
peccata a mortalibus ſecernendi, quæ una intelledus
ab omnibus tenebris alieno, & lucis veritatis illuſtratur,
ut ait Petrus Soto memorata leſſiō, 1. de diſt. pec-
catorum ad id ſufficeret, illa habetur, quod peccata mor-
talia ſunt contra charitatem: nimirum, quod frangunt,
& tollunt eam amicitiam, quæ nobis per gratiam cum
Deo intercedit: peccatorumque ab eo ita auertit, ut ſi
fieri poſſet, Deum ipſum ei reddant inimicum. Venia-
lia vero, neque cuiuſmodi amicitiam, vniuerſitatis, ac laſeſci-
ſcant, neque proinde Deum nobis faciunt inimicum, &
eam obrem veniale peccatum recte dicitur non eſſe cō-
tra charitatem. Quo ſane poſto patet Medin. 1. 2. q. 88.
ar. 1. concl. 3. interpretandum eſſe D. Th. afferentem eod-
dem art. peccatum mortale in eo diſſerre a veniali, quod
prius eſt contra finem, poſterior vero contra medium.

atque ita arbitratur Medina, si à Scoti calumnijs san-
ctum suum Doctorem vindicasse num id fuerit affectus
iudicent alij. Certè qua de contrapositione mediij, melio-
ra apud Caietanum. Illud igitur nunc statuatur, pecca-
tum veniale non esse contra ebaritatem, nec proprie
contra legem, cuius finis est ipsa ebaritas, & dilectio
ut dictum est.

Quod sane proprie congruit ijs venialibus, quæ talia
sunt ex suo genere, & obiecto, & ijs, quæ vocantur ex
paritate rei: ijs porò, quæ ex surreptione appellantur
conuenit esse venialia ob proprietatem, atque immediatam
rationem, quam tamen ad charitatem referre possumus
quia scilicet sunt perfecte voluntaria: as enim volun-
tatis nostra ebaritas quadam quodammodo forma-
est.

Hactenus additamenta, nix exarata, nix congesta.

ne dum digessit, elimazaq; primo chirographo, ad eu-
bitaria, ut illud recte metuem.

Ita nos Barctij res erat faciendum fuit ipse uide-

rit, qui interceptis, qui rapuit è manibus nos certe frugi,
ac germani amici partibus perfuncturi iocervamus fun-
damenta, pro tempore, rudi materia, fortuitis, atque il-
laboratis cémentis, sed neque hac per alios lucis promo-
uere ulterius ferendū alias, si Deus nostros conatus pro
no favore fuerit profectus, quem sumus orbi, deduce-
mus selem, captamq; domum absoluemus, expolsemusq;.

Ne forte infidcat cornicans garrula, cornix.

At et neque nunc eris ubi consistat; ne dum alijs hoc
infortunium parat, inter neptes, & dumeta sibi oculo
s configat, & fortasse metuet a Cane, quod band ex-
guum solatium.

Finis Libri Secundi.

DE LEGIBVS DIVINIS ET HVMANIS ET EARVM OBLIGATIONE.

Liber Tertius.

AVTHORES QVI IN HOC TERTIO LIBRO ALLEGANT VR

De Lege in communi Tractantes.

Lex Sacris Patribus. S. Aug. lib. 2. de Ciuit. Dei. S. Basilus Orat. 2. de ieiunio. Epiphani. Hæres. 75. S. Hieron. epistola ad Marcell. S. Leo Serm. 2. de Ieiunio. Cyrillus Hieron. Catech. 4. Damascen. lib. 2. fid. Orich. & l. 3. de lib. arbitri. Theodore. l. b. 9. de Curand. Græcor affeibus. Ildoso. l. 5. Etymolog. S. Chrysostol. Rom. 13. S. Anselm. Theol. 4. Theoph. in 1029. Tertullin. Apolog. c. 9. Origenes li. 8. Contra Cels. sum. l. 1. de i. i. S. Tho. 1. 2. q. 19. Alex. Alfens. 3. p. q. 26. Caiet. 1. 2. q. 90. Medina ibid. Sot. 5. Gabriel. Richar. in 4. dist. 15. Michael Salon. 2. 2. to. 2. de Vedicis Francisc. a Vidoria. Releca. de Homic. Ioseph Angles in Florib. in 4. Albertus Pighius lib. 5. Eccl. H. erat. Rossens. ar. 26. Alphons. a Castro de Potest. leg. p. n. l. 1. Ioannes Driedo de Libert. Christiana. lib. 2. c. 2. Sotus lib. 1. de Iust. Bellarm. Card. to. 2. Controuers. de Clericis. lib. 1. Greg. de Valent. to. 2. disp. 7. Gabriel Vasquez. 1. 2. to. 1. disp. 90. (anonis. & Iurista. Panorm. in c. Quia plerique. & in c. C. gnoicentes. Ant. n. de Burgos in Repet. eiusdem ca. & Ioannes Crotus ibidem. Gratian. dist. 4. c. 18. Ius. Petrus Ancharanus in c. Canon. statuta. Ioannes Calderinus ibidem. nu. 184. Ioannes Bapt. sta Ferreus. Repet. in d. c. Andreas ab Exca. Felyn. Decius ibid. Thomas Cananus in prom. Decret. Covarruias in c. Alma mater. & in Clementina. Si furiosus. 6. Vincit. Petrus Cencus in Collectaneis ad ius Canon. Benedic. Canophilus to. 1. lib. 1. Marcus Ant. Cucchius. lib. 1. l. i. ius Canon. Philippus Fæcia in c. Vbi periculum. Bertr. conf. 361. Francis. de Curte. conf. 17. Barb. conf. 55. Paulus Eleazar. in P. o. c. c. c. Clem. Inola ibid. Bud. us in annot. in Pâdici. l. 2. ff. de leg. Bart. in l. O. ius populi. Lud. v. Gomezin reg. de Infirmis resignat. Mart. Nau. in dist. 5. de P. nit. & alii. Summa l. 1. n. ver. Lex. Syluest. Taberna. Angel. Summa Alfens. Caiet. in verbo. Pædag. um in verb. G. bella. S. Ant. p. 1. t. 1. 1. Tole. us de 7. peccat. mort. Cordubensis. in Summa Casium Consens. q. 95. & lib. 1. Questionar. c. 14. Ioannes Medina. C. de Restit. q. 14. Lopez. in Inst. ius. Confess. c. 17. p. 2. Zerula. in Prati Epist. to. 1. ver. Pragmatica. Summa Corona. p. 1. Hugolinus. de Consens. tab. 1. Emanuel Rodriquez. in Sum. p. 1. Alphonsus a vera Cruce. in Spec. Coniugorum. dub. 14. Iacobus Almaynus. de Potesta. Eccl. dist. Turrecrinata. in Summa l. b. 2. Martinus Nau. rrus. in Manuali c. 23. Sebastianus Medices. in Summa Decretum Henricus l. b. 1. de Sacramen. P. nit. c. 3. Ioannes Azorius. p. 1. Instit. Moral. lib. 5. Cosmus Philarchus. de Officio Sacer. & alii nonnulli recentiores.

De nomine, & definitione legis in communi. Cap. I.

SYMMARIVM.

- 1 Nomen Legis quid propriè significet, eiusque varia nomina Etymologia.
- 2 Ex varijs eiusdem definitionibus una proponitur, ab auctore potissimum probata, & explicata.
- 3 Cui lex dicatur alius potius intellectus quâ volutatis, & quid tantum ronis practice, non speculatiue, n. cod.
- 4 Legis est bonum commune seu publicum non priuatum, & quare?
- Lex Ecclesiastica, siue Politica si uniuersalis, ad bonum eio ordinari debet, si particularis, saltem ad commune bonum illius loci, d. c. c. s. seu promissio n. cod.
- Lex lata, & ordinata in singulare cuiuspiam boni obtinet n. m. & naturam legis quatenus in bonum commune re dundat. ibid.
- 5 Si cessat ratio communis boni, & eius utilitas, statim lex cessat & n. m. obligandi non habet.
- Cessante causa propter quam lex obligat transgressores ad peccatum mortale, cessabit & legis seu superioris

præcepti obligatio & quare. n. cod.

- 6 Quando dicitur cessante causa legis, cessare etiam legem, eiusque obligatorem, quomodo intelligendum.
- 7 Ad legis rationem que sunt in premis necessaria.
- 8 Quæ conditiones in legislatore requiruntur, n. cod.
- 9 Potestas laica qualis, & quis eius finis?
- Lex iure diuino minime necessaria existens a Principe laico condita toto populo cõsuetudine nullius est reboris, nisi populus omnem suam potestatem transferat in Principem.
- 10 An hi qui possunt legem a potestate laica conditam nati sunt, teneantur ad eiusmodi obseruantiam, cum illi non consenserint, nec illorum cõsensu sit requisitus.
- 11 Potestas Ecclesiastica finis quæ.
- Potest. leges condere sine consensu populi, & quare? n. m. codem.

Vni in superiori libro de peccato dictum sit, peccatum autem canone contra legem est, vt docet S. Thom. 1. 2. q. 1. artic. sexto, consequens est, vt prius quam de peccatis, que in Decalogo probantur, differamus, pauca de legibus

legibus in eōi explicemus; huius enim rei notitia non parum confestariis utilis est.

1. Atqui vt multas huius nominis *Legis* acceptio nes breu. tatis causa omittamus, quæ huic nostro insinuat parum aut nihil deserviant, nomen *Legis* propriè significat rectam aliquam regulā præscribentem cōmunitati al. cui modum necessarium, ad eiusdem cōmunitatis bonum. Quis vero let varias habere solet cōd. itiones, & effectus, varia etiam habet nomina: A Latinis vocatur *lex*; A Græcis appellatur *nomos*; Ab Hebræis *Thora*; quæ sanè nomina licet idè significant, non tamen eandem nominis Etymologiam omnes tradunt. Nā aliqui vt Hidorus lib. 2. Ethymolog. c. 10. legē à legendo deducunt, quia scribi solet, vt legitur. Alij vt Cicero lib. 1. de legibus à diligendo, vnde ait: *Arbitratur prudentiam esse legem, cuius casus sit ut rectè facere iubet, iures delinquere, eamque re illi Græci putant nomine sui cuique tribuendo, appellatam, ego vero à diligendo. Nā ut illi æquitas sic nos delectus nim in lege ponimus, proprium tamen utrumque legis est* Hæc Cicero, quam etiam nominis derivationem, admittunt Alphonsus a Castro lib. 2. de potestate legis poenalis. cap. 1. Sotus lib. 1. de iustit. & iure, q. 1. ar. 1. Budæus in suis annot. ad Pandect. l. 2. ff. de legibus, quod refert æsequitur Thomas Cananus Ferrarient. in Repet. in proemium Decreti nu. 347. Alij vt S. Tho. 1. 2. q. 90 ar. 1. in corpore. Medina ibid. S. Anton. par. 1. titu. 1. cap. 1. §. 1. Gregor. de Valent. 2. diffut. 7. q. 1. puncto 1. Alphonsi. Vivaldi in suo Cadelabro par. 4. cap. 1. nu. 27. Archid. in cap. Lex, diffin. 1. Summis in verb. Lex, Sylvest. Tabiena ibidè, Toletus tract. de septē peccat. mortal. cap. 17. deduci existimant hoc vocabulū à *ligando*, quia obligat ad agendum Græci vero *nomos*, vocant verbo græco *nomizo*, quod tribuere significat, eo quod lex vnicuique tribuit, quod suum est. Hebræi uero vocant *Thora*, quod uerbo quod significat docere, seu ordinare, quia scilicet, Lex suo modo docet, quid factio opus sit, quia ratione Lex domini Pfal. 18. dicitur illuminare oculos. Sed parū refert ad propositū, vnde vox hæc deducta sit, modo intelligatur, quid in proposito significet.

Soleat etiā aliis nominibus appellari, vt Toletus, Vivaldus, & alij ubi supra notant; dicitur. n. lus, eo quod iustum statuat in rebus; id quod Græci maxime significauerunt in illa sua derivatione, & Cuius ubi supra clare docet, *Legem sub iustitia distributivā contineri*, & quia Lex non est, quæ non est iusta, vnde S. August. lib. 1. de liber. arbi. capit. 6. ait *Mibi Lex esse non videtur quæ iusta non fuerit*, & c. lus generale. diff. 1. & c. Erit autem. diff. 4. & ibi glo. in verb. iusta. Dicitur etiā *Præceptum*; quia firmitatē habere debet. Dicitur *Statutum*, eo quod firmeretur deliberatione, quasi in statu, id est, in gradu immobili sitū vel positū. Dicitur *Constitutio*, quasi simul statutio quia aliquando multi ad eam stabilicndā conveniunt, ex Sylvestro, Tab. Vivaldo, Toletis, & aliis communiter.

2. Variæ itē *Legis* definitiones à præfatis authoribus afferuntur, nā Cananus Ferrarientis ubi supra, docem, Grego. de Valentia sex; & Alphonsus a Castro septē afferunt. mihi uero omnium optima videtur illa, eile, quæ affert S. Tho. 1. 2. q. 90. ar. 4. in corpore, & est huiusmodi, *Lex est ordinatio ra-*

tionis ad bonum commune, ab eo, qui curam cōmunitatis habet, promulgata, quā approbat Thomas Cananus, S. Antonin. Sylvest. Tabiena, ubi supra. Medina in d. ar. 4. Vivaldus loco proxime allato, nu. 26. ubi alias etiam asserta quā non differt illa. Toletus tract. de septē peccat. mortal. c. 17. dicens: *Lex est rationis ordinatio, homini quid agendum, quid re non agendum sit ostendens, in commune bonum insinuat, cui similis est illa, quā asserte Clemens Alexandrinus l. b. 1. Stromatum. sub finem. c. Lex est recta ratio, quæ iubet quidem ea, quæ sunt faciendā, prohibet autem ea, quæ non sunt faciendā.* Et quāvis h. c. S. Thoma definitio Gregor. de Valen. non ardeat, est tamē ab aliis cōiter approbata, & veracōtē ne in quattuor particulis, iu. naturam, & proprietatem veræ legis explicat.

Primo enim dicitur, ordinatio rationis s. etenim lex mensura quædam est, & regula directiva humani actuum, secundū quam homo, vel ad aliquid agendū inducitur, vel ab agendo. f. mala, retrahitur, regula autem prima humanorū actū est ratio, quæ est principū primū humanorū actuum; Regula enim præscribere rationis prædictæ munus est, sicut etiam, & finē ostendere, qui est quasi principū quoddam in actionibus moralibus.

Id quod etiā ex natura legis eiusque efficacia, constat, liquet munus, & virtus legis est præcipere, aut prohibere aliquid, vt habetur 1. legis virtus. ff. de legib. & Senat. consil. & forma ipsa legis præ se fert, *Unum cole Deum, Nōi iures vana per ipsum.* vnde in eōi sermone dicuntur, *Mandata, seu Præcepta.* Præceptum autem, seu imperiū propriè actus est intellectus prædicti, vt docet S. Tho. 1. par. quæf. 17. ar. 1.

Illud tamen verū est, quod licet lex actio sit præcipere, & essentialiter intellectus, habet tñ ad actū voluntatis actum antecedentem, quatenus, c. d. legislatoris præceptis, quod fieri vult, iuxta illud l. 1. ff. de constit. *Quod principi placuit, nūm habet legis.* vt enim Rex legem faciat, non solum requiritur, ut iudicet fieri oportere, quod velit sic fieri sed præterea requiritur, id quod iudicari fieri oportere, & id quod vult fieri, statuat non solum consilendo, & exhortando, sed etiā præcipiendo. Quia igitur ad legē ferendam tam intellectus, quam voluntas concurrunt, intellectus quidem iudicando quid fieri oporteat, voluntas autem approbando, quod fiat, & tandem sequitur imperium legis, & illi potentiae tribuendus est actus, ad quam essentialiter pertinet, lex autem, vt dictū est secundum substantiā est imperiū, regula, & lux, inde est, quod lex a cōsuetudine intellectus, quā voluntatis dicitur.

Non tamen censendū est legem, qualemcunque actum esse rationis, seu intellectus, sed tantum rationis prædictæ, non autem speculativæ. Officium, namque prædictæ rationis est dirigere ad studiosas operationes, & rectè præcipere, non cognoscere veritates; Ar vero officium legis est dirigere, & rectè præcipere, ut constat, & proinde in ratione practica consistit. Ex enim lex propriè ad prudentiā gubernatiū pertinet, cuius officium existit multitudinem regere, ut notat S. Tho. 2. 2. q. 47. artic. 1. unde, & Rex a regendo dicitur, qui est actus prudentiæ, & Regum est leges condere, ex eodem arti. 1. Prudentia uero gubernatiua, non speculationem, sed

sed praxim dirigit, & quid agendum sit, quidve fugiendum doceat, & præcæbit.

Secundo, additur, *Ad bonum cōe*, ubi finis legis exprimitur, qui est bonum cōmune, non enim instituit debet lex in priuatum cōmodum alicuius, sed in vtilitatem cōmunem, iuxta illud cap. erit autem, dist. 4. *Lex nullo priuato cōmodo: sed pro cōmuni vtilitate ciuium debet esse cōscripta*, & Aristot. l. b. 4. Polit. cap. 1. ait, *Sunt autem leges omnes ad reipublicam accommodatae, non autem reipublicæ ad leges*. vnde cap. 10. ait, *Tyrannicæ dominationem esse, quæ ad propriam vtilitatem, non ad vtilitatem subditorum cōmuni ordinat*. Et Cic. lib. 2. de legib. ait, *Constat profecto ad salutem, & iura ciuitatisque incolumitatem, utamque omnium quietem, & beatam, conditas esse leges*. Ratio est: quia lex est opus propriū potestatis publicæ, sicut igitur potestas publica de se in bonū publicum ordinata est, ita etiam, & leges ab ea procedentes in bonum publicum, & cōmune institutæ de sunt. Idipsum etiam natura docet, etenim potentia naturalis de sua natura instituta sunt, ut bonū totius suppositi tueantur, & omnia mēbra, ad totius corporis salutem, & incolumitatem ordinentur. Siue igitur cōe bonum, & beatitudinem naturalē, quā hoc seculo adipiscimur, quæ est tranquillitas, & pacificus Reipub. status, consideremus: siue supernaturalē, illam quam in alia vita consequimur, & speramus, & ad quā omnia huius vite referenda sunt, cogitemus; legū omnī finis, & scopus hic esse debet, ut omnia ad rectū Reipublicæ statū, & beatitudinē supernaturalē ordinentur.

Hinc Syluester verb. l. x. quæst. 1. recte infert, quod lex siue ecclesiastica sit, siue ciuili, & politica, si vniuersalis, & iusta sit, ad bonum cōe ecclesiasticum, seu bonum cōe ciuile, ab habente potestatem ordinari debet; si vero particularis sit, ab bonū cōmune ecclesiasticum loci, & diocesis a Metropolitano, seu Ordinario; seu ad bonum cōmune ciuile illius provincie, vel loci, tota multitudine, vel eius vicē gerente ordinari, & institui debet.

Ceterum vt recte notant S. Thomas 1. 2. quæst. 90. artic. 2. *Sotus* lib. 1. de iust. q. 1. artic. secundo, ad primum, & Alphons. a Castro libro primo, de potestate legis pœnalis. capi. primo. si contingat legem aliquā ferri, quæ ad singularem cuiuspiam bonum ordinatur, illa certè non alia ratione vim, & naturam legis obtinebit, nisi quatenus bonū illud vniuersalis in bonū cōmune redundet: Immo vero, quod si pro aliquorum cōmodo statutum est, non tam illorum, quā totius Reipublicæ cōmodo censendum erit. Quia de causa leges, quæ, & pupillis, & orphanis, & minoribus viginti quinque annis, & seruis merito fauent, iustas censentur; quoniam est pro priuato illorum cōmodo statuta: videtur in bonū tamen totius reipublicæ cedunt. Nam plurimum Reipublicæ expedit, ne quis res sua malè utatur, vt dicitur Instit. De his qui sunt sui vel alieni iuris. si hoc tēpore. Expedit etiā Reipublicæ ciues suos esse locupletes, & quod nullus alteri dānum, aut iniuriā inferat. Huius rei ratio, ipsa natura docente, mani fecta est; cū enim omnis pars ordinetur ad totum, sicut imperfectum ad perfectum, vnus autē homo pars fit cōitatus perfectæ, inde est, quod si præceptū aliquod fiat circa particulare alicuius actio-

nem, & cōmodum, in tantum habet rationem legis in quantum ad cōmune bonum ordinatur.

Hanc particulā, siquid lex ordinari debeat ad bonum cōe, Bartho. Medina 1. 2. q. 90. ar. 2. veram, & intelligendā esse docet non solum de iure, sed etiam de facto, vt lex illa, quæ in priuatum cōmodum instituitur, ita vt nullo modo in vtilitatem publicam referatur, lex non sit, sed iniquitas. Deinde ita intelligitur, vt si cesset ratio boni cōis, & eius vtilitatis, illatim lex cessat, & vim obligandi non habet.

Hinc Alphons. a Castro lib. 1. de potest. legis p. nal. cap. 5. in documentō 3. infert, quod si lex alia iusta obligat illius transgressorem ad peccatum mortale, propter iustam causam, quæ tunc aderat, cessante tali causa, cessabit talis obligatio ad culpā mortalem. Vt v. g. si Prælatum propter graue scandalū, quod inde verisimiliter timetur, præcipiet sub peccatū mortalis obligatione, ne aliquis religiosus accedat ad horum cōem Conuentus, aut ne accedat ad salē, vel calem secularis hominis domum, etiam si cūmlicitia sua exiret extra Conuentum, aut ne cum tali, aut tali persona loquatur, quoties, & quamdiu scandalū occasio manet, ipsa etiam obligatio ad culpam mortalem manet. Sin vero scandalū occasio prorsus ablata sit, tunc obligatio præcepti ad culpam mortalem erit nulla, etiam si ipse prælatum non reuocauerit suum præceptum, sed velit adhuc manere cum eadem obligatione quā prius. *Ratio* est; quia a principio, quando tale dedit præceptum, si nulla scandalū occasio, aut alia similis iusta causa fuit, obligare non potuit ad culpam mortalem, ergo cessante iam causa a obligare nequit, consequentia patet ex illa regula iur. *Somnus res per quas inque causas nascitur, per easdem dissoluitur*. & c. Cum cessante de appellat. cessante causa cessat effectus. Nec refert an lex ceter, & exprimat ipsam causam motiua, an illā subticuerit, quia si causa certo cognoscatur, idē est ac si illa aperte exprimeretur, vt sic Panor. in cap. *plebique*. na. 39. de immunitatibus ecclesiariū, & citat. pro se Cyn. in l. *Non debemus*. C. de legibus, & Baldū in l. *Maximum vitium*. Cod. de liber. præteri. & facit cap. posttranslationem. de Renunciatio. vbi Innoc. Tertius declarat decretū quoddam Concilii Constantinopolitani, in eo casu non obligare, quia causa illius decreti cessauit.

Quando vero dicitur *cessante causa legis cessare, etiam legem, eiusque obligationem*, id quid intelligendū est, vt Alph. a Castro, & Medina supra notant, & hos secutus Michael Saloni in 2. 2. to. 2. de Veti. galibus. artic. 3. controu. 5. (qui alios citat id docentes de cessatione causæ, ob quam imponuntur veti. galia, vt tunc etiā cesset obligatio perfoluendi illa, vt Ang. verb. *Pedagium* nu. 6. Gabriel. d. 15. q. 5. arti. 2. Syluest. verbo, *Gabella*. g. nu. 9. q. 3. Caic. verb. *Veti. galia*. l. o. Medina. Cod. de reb. restituend. q. 14. Anton. Corduba in Sum. cat. confici. quæst. 95. dub. 3. Lopez in suo Instru. confess. par. 2. cap. 37. quando cessat rota causa legis. Etenim licet ratio legis aliquando cesset respectu alicuius particularis, quia tamen non cessat respectu totius Reipublicæ, aut quia licet cesset vna causa illius legis, restant tamen alie causæ, tunc quidem lex non cessat, neque eius obligatio, prout variis exemplis ostendi potest.

Hinc enim est, quod licet aliquis per virtutem exercitia carnem suam plenè subiecit spiritui, nihilominus tamen ad ecclesiastica ieiunia obseruanda teneretur, quia repressio carnis non est sola causa, propter quam ieiunium est ab Ecclesia ieiunium, sed sunt alia, ut puta eleuatio mentis in Deum augmentum meriti, & primum, quæ satis sunt ad obligationem ieiunij imponendam, & proinde non obstant cessatione alterius cause, adhuc remanent alia, & proinde etiam in suo robore manet, & vim obligandi habet. Immo cum lex ieiunij in cõmunem bonum instituta sit, non autem in bonum huius, aut illius in particulari, quamvis Petrus v. g. non egeat ieiunio ad cohibendum carnem, in plerisque tamen alijs necessarium erit ad hunc finem obseruare ieiunium, & ideo lex ista semper retinet vim suam.

Similiter finis, & causa baptismi est remissio cuiusque originalis, quia tamen alia etiã causa est, si quidem ordinatur ad cultum etiam Dei per actum religionis, qui exerceatur in susceptione sacramenti, & susceptionem characteris, quo baptizatus disponitur ad susceptionem aliorum sacramentorum, & ad alios similes fines, inde est, quod licet quis ab originali baptismi fluminis liberetur, tenetur nihilominus ad baptismum suum etiam suscipiendum; Præterquam quod lex baptismi preceptum est, cui parandum est suscipiendo baptismum aquæ.

Sic etiam præcipit lex, quod testamentum minus solemne, i. sine certo numero testium, & sine tabellione, profecto non habetur, & nihil valet sine finem, & ideo ipse legis est, ut catur obuiam fraudibus & dolis, cum mortuus homo pro seipso respondere non valeat. Quod si casus contingat, in quo quis insituit testamentum minus solemne sine fraude & dolo, quippe qui non habet testes, neq. tabellionem, coram quibus suam voluntatem patefaciat, profecto tale testamentum inualidum est, & pro in facto habendum: Nam ratio legis, propter quam instituta est, cessat in particulari, non autem in communi, & Lex (ut est in proverbio) non respicit casus particulares, sed id quod communiter, & ut plurimum accidit, ut habetur in iura, & duabus seq. ff. de legibus, & Senatuf. & Lea, quæ raro, ff. de reg. iur.

Eodem modo prohibet lex egressum de ciuitate, in hunc finem, ne hostibus illi obidentibus secreta quispiam reuelat, etiam si quis nullo modo ea reuelaturus sit, tenetur nihilominus legi illi parere. Præterea lex insinuat grauissimè, ut matrimonium clandestinum de cetero non valeat, neciebantur enim vane fraudes in matrimonij clandestini celebratione, & finis legis insinuende fuit, his fraudibus obuiam ire, offere se casus, in quo quis contrahit matrimonium clandestinum bona fide, & sine dolo, profecto non valet matrimonium, nisi ratio legis cessat in eueniendi particulari, non aut in communi.

Quando autem lex diffinitur, ut matrimonium clandestinum de cetero non valeat, & obligatoria non est, ut si esset lex instituta, quæ tempore pacis dõta erat effectus opportuna, tempore belli iam cessat, & iniunxerit obseruanda est. Sed de secunda particulari hæcenus.

8 Tercio dicitur, quod lex sit ab eo, qui eam communis iuris habet: Nam inter alia, iuxta legem requiruntur, duo in primis sunt necessaria: Primum est, ut sit recta, & iusta, si quidem lex illa quæ iusta non

est, legis nomen non meretur. Alterum est, ut habeat vim obligandi, id est, quod variæ conditiones in legislatione requiruntur. Propter primum, duas conditiones sunt admodum conuenientes. Prima est prudentia, & scientia ex Arist. lib. 10. Ethic. c. vii. & Platon. 12. de legib. ubi ait, *legislatorum debere esse viros diuinum, & clarissimos ingenij*. Secunda est, iuxta integritatem, ut isque leges instituit, Plat. 4. de legib. ipse primum in seipso exprimat, quæ alij facienda præscribit. Propter secundum autem necessaria omnino est auctoritas in eo, qui legem condit: omnis enim obligatio ex hac auctoritate oritur, vnde Plato in dialogo de regno ait, *Regis unus est condere leges*. Rursus quia lex, ut ait Arist. lib. 10. Ethic. c. vii. & late probant S. Th. 1. 2. 1. 90. art. 3. ad secundum, Med. naib. & Socinus li. 1. de iur. q. 1. art. 1. & Alphonfus de Castro lib. 1. de potest. legis penal. c. 1. vim coactiuam, & efficaciter inducentem ad opus, habere debet. Hanc aut vim coactiuam, non quilibet persona priuata, sed solum habet, qui totius communis curam gerit, & proinde solum leges condere potest. Potest quidem, & debet reus, aut alius qui leges condit, aliorum prudentium consilio in condendis legibus uti, vnde legem Papinianus in l. 1. ff. de leg. b. & Senatuf. conf. definit esse, *prudentum verorum consultum*, quo etiam sensu dicitur lib. 2. Polit. cap. vii. c. 1. *quæ priuatum vitam agunt, leges interdum statuere, hoc est, consilium principi dare, an lex sit instituenda, & quomodo, & quo ordine promulganda*; at vero, ut hoc eorum consilium firmitatem, & vim obligandi habeat necessarium est, ut regis auctoritas, seu eius qui curam communis perit, imperium accedat.

Hæc autem populi, & Regis sup. illi potestas licet omnis (teste Apostolo Rom. 13.) a Deo sit, illam tamen homines diuersimodè a Deo habent iuxta diuersitatem potestatis, & curæ, quæ super populum habet, cuius finis est, ut populus in pace custodiatur, & hæc potestas licet sit semper a Deo, non tamen immediate sic per populi consensum, a quo primum Deo annuente, aut permittente illam accepit, nec maiorem, quam illi populus ab initio concessit. Et qui talem populi regendi curam dedit, eo ipso potestatem dedit eas condendi leges, sine quibus populus bene regere non posset. Tam aperta vero, & manifestata est hæc populi potestas, ut Xenophon. li. 1. de factis, & dictis Socrati. refert. Periculum his verbis legem definitur, *Quæ, quæ tu unum conuenit & consentiens vulgus conscripsit, explanans, quæ sunt facienda, quæ re fugienda, sunt leges*. Et Iulianus Iurisc. consultus in l. De quibus, ff. de legib. censet leges nulla alia ex causa obligare, quàm quod iudicio populi receptæ sunt, & Can. Lex, dist. 1. Lex definitur *est statum populi, quæ maiores natu simul cum plebeis aliisq. iuxerunt*. Ratio huius est, quia cum Communitas sit quoddam totum liberum, sicut habet ius naturaliter regendi seipsum, ita hoc ius potest transferre in alium, & potest quasi vires suas alteri delegare. Et quia sepe euenit, ut ubi est multitudo, ibi sit confusio, & multoties etiam difficile sit totum populum conuenire in vnum ad leges condendas, ideo decuit, ut populus potestatem hanc, quæ sibi iure naturæ concessa erat, in alij, quem, aut aliquos transferret, qui re bene: (ut oportet) circumspicere, leges toti populo daret, quibus ille vitam pacificam agere

Clavis Regiæ Sacerd. Lib. III. Cap. I.

agere posset, vt habetur i. 2. *deinde, quia difficile*, ff. de origine iuris. & in l. 1. ff. de consil. princip. Vnde primus Rex qui est à Deo hominibus datus, vt Regum narrat historia lib. 1. c. 8. non nisi populo primò petenti fuit concessus. Deinde populi varij, varios sibi Reges elegerunt, eos. i. vt Iulius in principio fuit illustrior excedit qui prudentia, & roboris moribus reliquos exercebant, & qui rectius Republicâ gubernare possent. Quia vero regnū apud multos in tyrannide verti cepit, hanc gubernandi potestatem non vni soli homini, sed multis cōmittere ceperunt, ita vt exinde Republice initia sua habuerint, quæ tamen non eodē modo in gubernando vsæ sunt, nam in aliquib. soli Optimates, in alijs Mediocres, in alijs Plebs ipsa regere consueuerunt. Ceterum quocunq. modo potestas hæc laica gubernare consuevit, constat illā gubernandi potestatem ex populi consensu ortā esse, & solum legimus Sauli, & Davidi. 1. Reg. 8. & 16. à Deo immediate hæc gubernandi potestatem laicam concessam esse, quāvis eis et accessit consensus populi, vt constat. Alij vero Reges & Principes cōmunitatem hanc condendi leges auctoritatē ex consensu populi habent, vt habetur in l. 1. & 2. ff. de origine iuris.

9 Hinc inferitur, legem, quæ de re iure Diuino minime necessaria existens, à Principe laico, toto populo contradicente, condita foret, nulli us esse roboris, si forte populus omnē suam potestatem in Principem, aut in Senatū, tum ad leges cōdendas, tum ad omnem rōnem gubernandi transfusisset, nihil sibi reſeruant. An vero populus talē potestatem in Regē transferret, necne, ex consuetudine ipsa, & vsu coniectari poterit. Nā si Princeps aut Senatus, cui potestas hæc est à populo tradita, sicut ab antiquis temporibus sine populi consensu, immo illo inuito aliquid statueret, & populus seruare cogatur, apertē conuincitur populus omnē suā potestatem in Principem aut Senatū transfuisse, sin autem in alijs rebus Princeps aut Magistratus, cui hæc potestas leges condendi est à populo commissā, nihil contra populi consensum statuere solet, inde conuincitur populus non renūciasse oīno iuri suo, nec omnem suam potestatem in alium transfuisse.

10 DVBIVM solum est, An hi, qui post legē à potestate laica conditā nati sunt, teneantur ad eiūsmodi legis obseruantiam, cum illi non cōſenserint legi, nec illorum consensus sit requisitus. Et intelligitur difficultas, qñ potestas illa, quæ talem condidit, & non nisi ex populi consensu condere poterat? Respondet cum Alphō de Castro lib. 1. de potest. leg. p. 1. c. 1. post medium capituli, illos omnes ad eiūsmodi obseruantiam teneri, etiam si longissimò potestatem succedat, dūmodo lex illa, vel per legē aliā, vel per consuetudinem contrariam non abrogata sit. Ratio est: quia non solum qui tunc viuunt sed et à qui postea succedunt, vñ solum populum constituunt, & vno eodēque nomine vocantur; alias oporteret, à quolibet hoīe nato petere consensum, aut nouas leges condere, quod oīno absurdum est, & à ratione alienū. Quamuis n. proprio, & expresse consensu non ligantur, ligati tamen sunt per consensum præſumptum, & quē necessarō preſtare tenentur. Vnde etiam fit, qñ Rex priuilegia aliqua ciuitati alicui contulit, licet omnes, qui tunc viuunt, moriantur, non tñ eo ipso priuilegia perire dicuntur,

sed ad posteros deriuantur, propterea quod posteriores cū prioribus idem oīno populus censentur.

11 Est et altera præs excellentior, præs nimirū ecclesiastica, quæ hunc præcipuum sui regiminis finē hēt, vt videlicet populus sibi cōsiliū, ad æternā beatitudinem perducat. Et qui hanc curam, & potestatem hēt, licet ad hoc sit ab hoīe electus, à Deo tñ immediatē potestatem illam fuisseipē, & per illā suscipit potestatem legis condendæ. Quā potestatem Petrus à Christo in vniuersam ecclesiam accepit. Io. 21. quæ potestate vtens, iussit porrit toti ecclesiæ dare leges, quæ ad bonū illius regiminē viderentur. Idē alius Petri successoris Summus videlicet Ecclesiæ Romanæ Pontifex cōtingit, qui licet ab Ecclesiā ad illius regiminē eligatur, nō tñ ab ipsā Ecclesiā (vt quidā falso putauerunt) sed à Christo immediate hanc habent, qui eam oib. illis in Petro cōcessit. Hanc autem ecclesiā n. a potestate, quia non à populo, sed à Christo vim suæ potestatis habet, idē etiā sine populi consensu poterit leges condere de his rebus, quæ ad finem vltimum consequendū essent necessariæ, aut valde conducibiles. Ex quo intelligitur, in quanto errore versentur, qui affirmant leges Pontificias non obligare donec à populo acceptentur, siquidē si multitudo populi Christiani posset acceptare, & non acceptare leges Ecclesiasticas, superior esset Summo Pontifici ad absurdum planē est, & ab omni rōne alienū, vt docent glo. in ca. In his, d. 4. Alphonsus de Castro li. 1. de potestate leg. p. 1. c. 1. Barth. Med. i. 2. q. 90. ar. 3. & Sotus lib. 1. de iust. & iur. q. 1. ar. 3. & alii communiter.

Quarto dī, quod prænūtiat, voce, Caut scrip-
to, nihil n. lo. iussit, non promulgata sit, iussitque innotescat, quibus insinuat, vim legis non hēre, cōtra rationem namque est, vt quis obligari possit ad faciendū, aut vitandū id, qd nullo modo implere potest. Constat autē neminem posse velle id, qd prius ignorat, (voluntas n. non fertur in incognitū) At vero legislatoris voluntas, quæ nec voce, nec scripto manifestatur, p. orsus ignota erit, volūtatē autē ignotæ nemo parere pōt. & proinde nec legislator quempiam suā voluntate obligare pōt, ad aliquid faciendū, nisi prius voluntatem suam illi notam fecerit. Tanta namq. est ad legis rigorem publicationis necessitas, vt Gratianus dist. 4. c. in istis censcat, non leges institui, nisi promulgantur. Quo et pertinet illud Valentini & Mareiani Imperatorū de leg. b. & consil. in leges, leges, inquit, n. sacrasissimas, quæ cōstringunt omnīū vias, intelligi ab omnibus debent, ut vniuersi præſcriptis earū manifestis cognoſcant, vel inhibitis declinent, vel permissa ſeſcitant. Et in Authen. vt factæ nouæ consilii, non valere leges iā betur, sum in cōſeſſa sunt manifesta. Idemque constat ex iure Canonico, in c. Ad hæc de postul. prælati. & cognoscentes de consilii, & latius tradunt S. Tho. 1. 2. q. 90. ar. 4. S. Ant. par. 1. tit. 1. c. 2. §. 1. Panor. in d. 1. cognoscentes. & Ant. de Burgos in repe. eiūsdē c. de consilii. Angelica in verb. lex, nu. 12. Sylue. eo. q. 6. Tabiena. eod. n. princ. Sot. lib. 1. de iust. q. 1. ar. 1. Alph. a Cast. lib. 1. de potest. leg. p. 1. c. 1. Barth. Med. in 1. 2. q. 90. ar. 4. Caiet. ibid. Greg. de Val. to. 2. disp. 7. q. 1. pun. 2. Marc. Ant. Cucchius li. 1. tit. 1. maior. tit. 3. nu. 16. Toletus de peccatis mortal. ca. 18. & alii oēs. Ratio est, quia lex est regula humanarum actuum, regula autē nisi applicetur ad mensurandum

randum vana, & inutilis est; applicatur autem per promulgationem, & communem notitiam, vt constat, de qua re plura dicemus in sequentibus, hæc interim de legis definitione sufficiant.

De Diuisione, & Efficacitate legis in Comuni. Cap. II.

S V M M A R I V M.

1. Multiplex Legis diuio secundum diuersas rationes.
2. Communior legis quæ, cuiusque ratio assignatur.
3. Lex æterna secundum se considerata quid sit, & quid in ordine ad res creatas, quas gubernat atque disponit?
4. Legis æternæ proprietates.
5. Actiones humane tum naturales, tum liberæ subijciuntur æternæ legi, siue bonæ, siue malæ, sed diuersimodè.
6. Lex naturalis quid?
7. Speculabilium habitus est intellectus, ita practicum synderesis appellatur. n. eo.
8. Legi naturæ correspondet appetitus, seu inclinatio naturalis, is autem quod complex sit, & quib. respondeat gradus legis naturæ, ostenditur.
9. Legis naturalis officia tria, & quænam sint illa.
10. Proprietates variæ legis naturalis describuntur vsque ad num. 12.
11. Quot potissimum sint effectus legis naturalis, et quæ sint? Quomodo intelligatur legem naturalem duplicem vim habere, scilicet directiuam, & coactiuam. n. eo.

Vemadmodum variæ in lege conditiones considerari possunt, ita etiam variæ dari possunt, & solent legis diuisiones; si enim consideremus potestatem, quæ ad legem ferendam necessaria est, sic lex in duo genera diuidi potest, scilicet, in *Diuinam*, & *Humanam*. *Diuina* illa est, quæ a Deo immediate instituta est; *Humana* est, quæ ab humana potestate dependenter a Deo proficiscitur.

Sin autem adum rationis spectemus, in quo, vt diximus, præcipue, & essentialiter lex consistit, sic etiam lex in duas species diuidi potest, nimirum in *æternam*, & *temporalem*: *Æterna* illa est, quæ manet in mente diuinæ; *Temporalis* vero est, quæ est in mente humane, & humana potestate constituitur, quam legis diuisionem assert Sanctus Augustinus lib. 1. de libero arbit. cap. 6. dicens *Nihil in lege temporalis iustum, aut legitimum est, quod non ex lege æterna sibi homines deriuauerint.*

Quod si legis materiam attendamus, sic duæ alię legis species erunt, vna affirmatiua altera negatiua: affirmatiua est, quæ bonum aliquod faciendum præcipit. Negatiua vero est, quæ malum prohibet. Quę diuio colligitur ex Psal. 36. *Declina a malo, & fac bonum.* vnde communiter dici solet, aliqua esse præcepta affirmatiua, alia vero negatiua.

At vero si legis finem attendamus, sic duo membra erunt, si enim solum finem naturalem sibi proponat, dicitur *Naturalis*, quę est illa, quę solum respicit felicitatem, & bonum statum Reipublicę, & pacem, & tranquillitatem ciuium inter se, & cum alijs, & tales leges sunt communiter ille, quę a laica potestate feruntur. Quod si altiorum finem, & vires humanas superantem respiciat, vocatur *supernaturalis*, quę modum aptum ad finem supernatu-

ralem commodè consequendum præscribit, ut lex fidei, & Sacramentorum.

Communior autem legis diuio illa est, quæ lex in *Æternam*, *Naturalem*, *Humanam*, & *Diuinam*, diuiditur, prout illam diuidunt Sanctus Thomas in 1. 2. quæst. 91. Alexander de Alis part. 3. quæst. 26. 27. 28. & 29. Angelica verbo, Lex, num. 1. Syl. eodem quæstio. 1. Tabiena eodem. q. 1. Sotus lib. 1. de iust. q. 3. art. 1. S. Anton. par. 1. tit. 1. ca. 1. §. 4. Thomas Cananus Ferraricus. repet. in proxiemum Decreti. num. 399. Greg. de Valentia tom. 2. disput. 7. q. 2. puncto 1. Alph. Viuald. in parte 4. Candelabri ca. 1. nume. 27. & alij communiter, cuius diuisionis hæc ratio assignari potest.

Cum *sic sit regula*, seu dictamen practicum ratio nis in eo, qui curam communitatis habet, Deus vero sit primus, & vniuersalis gubernator vniuersi, is ab æterno vniuersorum ordinem, dispositionem, & regimen mente considerans, dicitur illa sua æterna ordinatione, quæ lex æterna omnia gubernare. Dicitur autem huiusmodi conceptio, seu summa ratio in mente Diuina existens lex æterna, tum quia nec finem, nec initium habet, diuina siquidem ratio nihil ex tempore concipit, sed ab æterno omnium habet conceptum, tum, quia lex illa omnino inuariabilis est, ex Soto lib. 1. de iust. quæst. 3. art. 3. Idem vero Deus prout auctor est naturæ, rebus singulis suos indidit instinctus, & inclinationes, quibus in suos fines agerentur: Quia vero inter ceteras creatura rationalis excellentior quodam modo talis impressionis participationem habet, (sibi enim, & alijs prouidet ad debitos actus, & fines) ideo participatio æternę legis, maxime in creaturis rationalibus, lex naturalis appellatur, quę maxime consistit in cognitione, & applicatione principiorum illorum, quę absque discursu, solo lumine naturali nota sunt, quales est illud, *Quod tibi nisi fieri, facias alijs*, iuxta Christi sententiam Matth. 7. *Omnia quęcumq; uultis, ut faciant uobis homines, & uos facite illis.* Dedit insuper homini Deus facultatem, ut sicut in speculatrici intellectu ex primorum principiorum notitiâ, medio discursu cognoscit, & deducit varias conclusiones, ita etiam in ratione practica, ut pro temporum, locorum, ac negotiorum uarietate per eandem legem naturæ ex principijs practicis communibus, & indemonstrabilibus quaslibet alias particulares dispositiones deducet, legesque concedit, prout expedire uidetur, quæ ab auctore suo dicuntur leges Humanę, siue sint ecclesiasticę, siue politicę, & ciuiles.

Quia uero non ad finem tantum naturalem, qui est pacificus Reipublicę status, conditus est homo, ad quem finem prædictę leges sufficiunt, led etiam ad supernaturalem felicitatē creatus est, ideo Deus homini legem supernaturalem dedit, quę duplex est, scilicet uetus, & noua, quę dicitur Euangelica, ut sic ad finem supernaturalem perueniret, quam rem latius explicat Sanctus Thom. 1. 2. quæstio. 91. ar. 4. ubi alias rationes assignat, cur homini lex diuina data sit, quæ apud illum legi possunt, hæc interim nostro instituto sint satis.

Lex æterna, si secundum se consideretur, nihil aliud est, quam ipsamet mens diuina, & essentia, seu ordinatio rationis in mente sua, quæ res omnes ab æterno ordinauit, de qua lege, & ratione intelligitur illud

Illud Prover. 3. *Ab æterno ordinata sunt.* Sin autem cōsideretur, nō ordine ad res creatas quas ordinat: sic nihil aliud lex æterna erit, quam summa, & æterna ratio diuinæ sapientiæ, quatenus res omnes ad fines destinatos ita dirigat. vt illis iuxta earum conditionem modum aliquem præscribat in ordine ad finē earum consequendum; siquidem rebus necessarijs modum necessarium, contingentibus contingentē, & liberis modum liberum præscribit. Quo sensu re-
de S. Tho. 1. 2. q. 93. art. 1. docet legem æternam aliud non esse, quam rationem sapientiæ diuinæ, quatenus est dire-
ctiua omnium actuum, et motionū. Quam legis æternę descriptionem colligere possumus ex Sap. 8. vbi Sa-
pientiā diuinā dicitur, *Attingere a fine vsque ad finē fortiter se disponere omnia suauiter.* Dicitur autē lex æterna, seu prouidentia diuina infallibiliter res om-
nes ad fines suos dirigere, non quia res omnes ex vi illius certō ad fines suos perueniunt sed quia ad fi-
nes suos non nisi per media præscripta a lege æterna peruenire possunt. Optima autem rōne lex æterna cōstituitur. Deus nāq; vt auctor primus est omnīū, ita & vniuersorū gubernator est; in artifice autē in se-
fē dēt necessario rerū omnīū ratio, forma, exemplar & idea, quæ per arte fieri debet. In Deo igitur artifice, & gubernatore rō, regulā, & exēplar rerū omnīū tractandarū, & gubernandarū præexistere debet, quæ a Theologis *Lex æterna* nominatur.

4. Habet autem hæc lex æterna quasdam proprietates, quarum hæc *Una* est, quod lex æterna legum ceterarum fons & origo sit, earumque vis & efficacia a lege diuina procedat, vt ostendit S. Thom. 1. 2. q. 93. artic. 3. vnde est illud eiusdem diuinæ sapientiæ Prover. 8. *Terme Reges regnant, et legem conditores iussu decernunt.* Ex Ro. 13. *Non est potestas nisi a Deo; quæ autem a Deo sunt, ordinatæ sunt.* Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Ex S. August. lib. 1. de lib. arb. cap. 6. ait. *In lege temporalis nihil iustum atque legitimum est, quod non ex lege æterna homines sibi deriuauerint.* Huius rei hæc ratio est: quia rectus ordo, & dispositio causalium huius est, vt res inferiores non nisi virtute superiorum motus moueāt, vt in primo motore patet, qui immobilis manet dat cuncta mo-
ueri. Et in artibus illa, quæ architectonica dicitur, ceteris ueluti Princeps imperat, vt latius Philosophus 1. Ethic. ostendit. Igitur pari ratione in legibus, quibus mundus iste regitur, idem ordo assignari debet, nempe, vt hæc omnes inferiores ab æterna illa lege dependant.

Altera est, quod creata omnia, tam necessaria, quam contingentia legi æternæ subiiciantur, unde est illa Mardochei oratio. Ester 13. *Domine, Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita.* Sunt autem res creatæ omnes in triplici differētia, uel enim sunt res innatæ, uel animatæ, & tunc aut irrationales sunt, aut rationales, uel sūt ite-
res creaturarum rationalium, quæ omnia legi æternę subiecta sunt. De inanimatis constat Psal. 148. ubi loquens de cœlis. Sole, Luna & Stellis. ait, *Statuit ea in æternum, et in seculum seculi, præceptum posuit, et non prateribit.* Et infra Iguis, quando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt uerbum eius. Ex Prover. 8. *Quando præparabas cœlos, aderam, quando cer-
ne lege et gyro uellabas abyssos. Quando athera firma-
bat firmamentum, et librabat fontes aquarum, et legem pone-
bas aquis, ne transiret in fines suos etc.* Creaturę item

animatę, & irrationales æternę legi subiiciuntur, in-
quantum sine indicio rationis, uel sensuum sequun-
tur id, quod eis a Deo est impressum, quasi motę ab alio, scilicet, a Deo, ad suos fines & actus; Deus enim non solum creaturę rationali regulam dedit, quæ per cognitionem tendat in finem suum, sed etiā toti rerum uniuersitati instinctus quosdam & prin-
cipia propriorum actuum indidit, quibus aguntur in suos singulorum fines, ut api ad mellificium, hi-
rundini ad struendum nidum, & terræ proferendi, fruges, & reliquis suis pariter uirtutes agendi. Ex quibus constat hoc unum discerni, inter legem di-
uinam, & humanam, quod lex humana ad solas creatur-
as rationales sibi subiectas extenditur, diuina uero, seu lex æterna, etiam ad irrationales.

Creaturę autem rationales æternę legi subiectę sunt non solum per inclinationem naturalem, sed etiam per cognitionem finis, & diuini præcepti, eo quod eis datum est intelligere, quid agere, uel cauere debeant, & hoc fixi Angeli sint, siue homines.

5. Alios etiam humani; non solum naturales, ut sunt nutritio, augmentatio, & similes, sed etiam li-
berę legi æternę subiiciuntur, siue bonę sint, siue ma-
le, quantum modo diuerso, bonę quidem perfectę, in quantum enim opus bona a gratia procedunt, etque iusti non ex coactione, & timore, sed ex uoluntate & amore operantur, Deo subiiciuntur per-
fectę, & æterna beatitudine remunerantur, male ue-
ro imperfectę, quatenus diuini punitioni subiiciun-
tur, siquidem mali ob demerita iuste puniuntur a Deo, quod lex æterna dicitur, & imperat. *Ordinatus* namque Deus permittere peccata heri, & ita fit; dis-
posuit peccatori penitentem parcere, & ita fit, decre-
uit etiam peccatorem in peccato peruersum pena-
re, & ita contingit, atque adeo etiam in peccatori-
bus & de illis omnia sunt, quę Deus fieri ordinauit. Qualiter autem cum peccator dimittit Deum, inci-
dat in Deum, & in legem æternam, & penam eius, loculenter demonstrat S. August. tum alibi si pe-
cator præcipit in Enchirid. capit. 110. & lib. 4. Confess. cap. 9. & lib. 5. cap. 2. & lib. 3. de lib. arb. capit. 12. & 13. & deinceps. Sicut etiam lib. 5. de ciuit. Dei. c. 11. pulcherrime ostendit res oēs creatas legi æternę, ac diuine prouidentię esse subiectas his uerbis: *Deum* (inquit inter cetera) *qui non solum calum, et terram, nec solum Angelum, & hominem, sed neq; exiguis animantibus uiscera, nec aut pennulam, nec herbe flosculum, nec arboris solum siue partium suarum conuenientia, et quadam ueluti pace dereliquit, nullo modo est credendum regna hominum, eorumq; dominationes et feritantes a sua prouidentia legibus alienas esse uoluisse.* Hoc il-
le, & de lege æterna, quantum ad hoc præsens institutum attinget, hę cōfufficiat, plura namq; de hac re legi possunt apud S. Tho. 1. 2. q. 93. per totū, Ale. de Ale. par. 3. q. 27. Angelicum uerbo. Lex. Syluest. eod. q. 1. Tabienam eod. q. 1. Anto. par. 1. tit. 12. c. 1. §. 1. & §. 2. Barth. Med. 1. 2. q. 93. Sotum lib. 1. de iustitia q. 3. ar. 1. 2. 3. & Greg. de Valentia to. 2. disp. 7. q. 3. Alph. Vivald. in Candel. aureo par. 4. cap. 3.

Lex naturalis est lumen rationis humanę, quod Deus naturę condidit, ut cum natura mentibus hominum impressit, quo cognoscunt aliquid facien-
dum, uel non faciendum, de qua Roma. 2. dicitur, *Gentes que legem (scriptam) non habent, naturaliter, quæ legi sunt, faciunt.* Enimvero enim legem non habent

tes (i. scriptam) ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis (per naturalem, scilicet, rationis dictamen) testimonium illis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, &c. Quo Apostoli testimonio aperte ostenditur legem naturalem hanc vim habere, vt bonum approbetur, ac faciendum proponatur, & malum accuset, & damnet tanquam fugiendum. De qua lege fusius differit Cassianus Collat. 8. cap. 23. & 24. cuius testimonium ad verbum adducit Medina 1. 2. q. 94. ar. 1. vt virtutem huius legis ostendat. Atqui vt melius legis naturalis efficacia explicetur,

Annotandum in primis est, quod sicut in homine est duplex modus intelligendi, scilicet speculatiuus, & practicus, ita in eo duplicia principia considerari possunt, quaedam enim sunt speculatiua, vt omne totum est manus sua parte, quaedam practica, vt Bonum est prosequendum, Malum est fugiendum, & sicut speculabilem habuit dicitur Intellectus, ita practicum habitus Synderesis appellatur. Et quemadmodum in speculabilibus est vnum principium primum per se notum, ratione cuius omnia innoscuntur. De eodem idem affirmari, & negari est impossibile, cuius meminit Philosophus 3. Metaph. 9. ita cognitione practica est illud principium primum, Bonum est sequendum, malum fugiendum, in cuius virtute omnia alia principia practica continentur, cuius et meminit Arist. 1. Ethic. 1. Et sicut primum, quod offertur rationi speculatiue, est Ens, ita primum quod rationi practice de appetibilibus, & agnibilibus offertur, est Bonum. Sicut n. primum obiectum intellectus est Ens; sic primum voluntatis obiectum est Bonum, vnde 1. Ethic. 1. dicitur, Bonum est, quod omnia appetunt.

Deinde vero sciendum est, legi naturae correspondere appetitum naturalem. Lex enim naturalis appetitum, & inclinationem quandam naturalem denotat; Nam vt optime docet S. Tho. 1. 2. q. 94. ar. 2. Natura lex de his prescribit, que naturaliter vel appetuntur vt bona, vel repudiuntur vt mala. Ex quorum comparatione inter se, idem San. Doctor tum preceptum, tum officia legis naturalis colligit. Pot aut, vt rem ipsam ostendamus exemplo, in hunc triplex appetitus naturalis considerari, & ratione inter se distinguui, cui respondent tres gradus legis naturae.

Primus appetitus est ad Esse, & viuere, & conseruari, siquidem primum bonorum naturalium est, Esse; & huic appetitui respondet primus quidam gradus legis naturae, scilicet, earum propositionum, que ad istas perfectiones hominis tuendas spectant, & ad repudianda, que sunt contraria, scilicet illa principia communissima, Bonum est sequendum, Malum est fugiendum, & ita ex illo appetitu communi conseruandi sesequitur alia propositio legis, & appetitus naturalis, que dicitur modum conseruandi vitam, vt cibis vsurpandis est.

Secundus appetitus est in homine in quantum est animal, & huic etiam respondet secundus quidam gradus legis naturae, ad quem spectant propositiones circa vsum matrimonii, Nam non solum inest homini naturalis inclinatio conseruandi se, sed etiam generandi sibi simile, & speciem propriam conseruandi; & ita colligi possunt hae propositiones, que ad actum Matrimonii, & appetitum eius spectant, vt v.g. Ea qui non est impeditus legitime, & vult matrimonium contrahere, non est prohibendum. Item,

Non est coniugibus prohibendum, quo minus iure matrimonii utantur.

Tertius appetitus est in homine, quatenus est rationalis, qua vtique ratione inclinationem habet, vt vitam agat socialem, & consequenter vt recte se gerat tum quoad se, tum quoad alios, scilicet, quoad Deum, conuersationemque proximis. Et huic appetitui respondet gradus quidam earum propositionum, que praefertur aliquod bonum proprium naturae rationalis, vt sunt praepcepta religionis; Deus est colendus; Non est falsum inuadendum; Item praepcepta iustitiae, & pietatis erga parentes, vt, Parentes esse honorandos. Ex quibus constat tria esse legis naturalis officia. Primum est, ad seipsum decenter vt viuere secundum inclinationem naturae in sitam ad conseruationem sui esse, in cibo, & potu. Secundum est, decenter viuere in communicando naturam suam alteri ad conseruationem speciei secundum in sitam inclinationem generandi sibi simile, & ad illam educandam. Tertium est, ad Deum & ad omnem hominem iuste viuere, ad parentes, ad filios, ad superiores, ad aequales, ad inferiores, secundum inclinationem, qua quisque appetit bonum, honestum, & iustum, & recte agere secundum rationem. Vnde fit, quod sicut idem primum illum appetitum naturalem vniuersumque appetit conseruationem sui esse substantialis, ita et idem eandem inclinationem naturalem; legem, pertinent ea oia, quibus vita hois conseruatur, & contrarij impeditur. Quo modo de iure naturali ponitur, vim vi repellere, Can. Ius naturale. d. 1. Quia tamen in istis naturalis i homine regulari debet ratione, inde hoc fieri debet cum moderamine inculpate tutele. Non enim licet quomodocumque vitare mortem, & infirmitates, sed debito modo. Neque licet malefactori resistere iudici condemnanti eum iuste ad mortem. Nec licet ad mortem corporis vitandam, incurere mortem animae, aliquod committendo peccatum. Et proinde solum licet se defendere ad inuadentem iniuste, & hoc non recuperando ex luore vindictae, sed cum moderamine inculpate tutele, vt latius tradit S. Ant. p. 1. tit. 1. 3. c. 2. 3. Assensu in Summa, lib. 1. tit. 29. art. 2. & li. 6. ti. 47. ar. 6. & lib. 7. tit. 3. casu 10. Sotus lib. 4. de iustitia. q. 6. ar. 3. ad 5. Coua. in Clem. Si furiosus. p. 3. §. vnicuique de homici. Alphons. Vival. in suo Candelab. par. 4. c. 4. nu. 19.

Sic etiam quamuis in homine sit appetitus ad communicationem sui, & conseruationem speciei per Matrimonium, et communionem maris & feminae. Can. Ius naturale. dist. 1. talis tamen appetitus, ratione moderari debet, ita vt non ad quamcumque feminam, sed ad legitimam sibi coniunctam accedat, aliis enim fornicando, vel adulterando contra legem naturalem, multoque magis vitium nefandum committendo, peccaret, vt constat Ro. 1. Similiter non nutrire filios tam corporaliter, quam spiritualiter moribus informando, contra legem naturalem est, cui etiam bruta corporalem filijs praestit cibum. Et denique ad appetitum, & legem naturalem tertio modo dictam pertinentem, que ad huiusmodi inclinationem spectat, vt quod quiete uiuat cum illis, quibus cum conuersatur, quod ignorantiis vitet, quod depositum, & commodatum reddat, cum ab eo repetitur. Can. Ius naturale. d. 1. quod inferiores obediunt superioribus. Ro. 13. & Hebr. 13. quo etiam pertinent ea, quae in Decalogo praecipuntur, vel prohibentur.

L. 2. Sunt

*dendum est potenti, non mutatur, nisi mutatis rebus, ex quarum mutatione contraria nascitur veritas. Si enim qui gladium deposuit apud aliquem, postea factus infamis illum repetat, non debet reddi, ne male vitatur. Sic etiam lex hæc: *Esus carum vniueque potius salubris est hominibus*, & tamen in particulari casu fieri potest, ut si salubris non sit; Nam homini sebril laboranti nocuus est. *Quo etiam modo fieri potest ut quoad hæc præcepta particularia & secundaria lex naturalis e cordibus hominum deleatur*, quatenus ob prauum affectum & consuetudinem pessimam, possint aliqui sibi persuadere contraria his quæ sunt secundum legem naturæ, ita ut principia illa communia non rectè applicent actionibus suis particularibus, eo quod ratio a concupiscentia, vel passione impediatur. *Quæ de causis quoniam non reputant latrocinium peccatum esse*, ut de Germanis olim refert Iulius Cæsar lib. 6. Comment. de bello Gallico, & apud Theodoretum lib. 9. de curandis affectionibus Græcorum, legitur per leges Lycurgi licitum fuisse *Pueros adamare, atque viros ex alienis uxori- bus feminas autem ex alienis maritis sibi filios comparare*. Et per leges Persarum, *matrum fororum, filiarumque coniugis iussu deque commiseri*, & per leges Tibarenorum *seniores ab altissimis rupibus præcipites dare*; & per leges Seytharum, *vna cum mortuis hominibus viuos infodere, quos olim viuentes illi dilexerant*: Et per leges Platonis, *mares & feminas mixto affectu nudorum corporum ad impudentiam sese excitare*: Itemque *omnem virorum communes esse viros*, nulla vero propriam sub eodem tecto incolere, *filios item omnibus omnes communes esse*, ita ut neque pater sit, quem ex se filium progenierit, neque item filius, ex quo natus sit pater, quæ omnia contra legem naturæ esse manifestum est. Immo etiam aliqui vitia contra naturam non vt peccata fugiebant, vt testis est Apostolus Rom. 1. De qua re legendi sunt S. Thom. 1. 2. quæst. 94. artic. 4. & 5. & 6. S. Anton. part. 1. tit. 1. cap. 1. §. 2. Syluest. verb. lex quæst. 3. versic. 4. & Tabiena verb. eodem. quæst. 3. Sotus li. 1. de iustitia & iure quæst. 4. art. 4. & art. 5. Barthol. Medina. 1. 2. quæst. 94. art. 4. & 6. Alphonsus a Castro lib. 2. de potest. leg. penalis. ca. 15. ante medium, qui alia vitia contra legem naturæ permissa tanquam licita adducit; & Gregorius de Valentia tomo 2. disput. 7. q. 4. puncto 1. & puncto 5. & alij. Ex quibus constat, qualiter intelligendus sit Aristoteles lib. 5. Ethic. cap. 7. cum dicat, *Lex naturalis esse immutabile*, sicuti ignis ubique urit, quod de primis principijs intelligit, de conclusionibus autem subdit, *posse mutari, non tamè apud Deos, qui immutabiles sunt sed apud nos, qui mutari possumus*.*

12. *Quarta est Lex naturalis esse indispensabilis*. Id quod certum est apud omnes, cum enim lex naturæ superior sit, ad eam potestas humana etiam pontificia non extenditur, immo lex naturæ potius hominibus magistratuum gerentibus proponitur tanquam certa & immota regula, ad quam omnem vsum auctoritatis eorum accommodare debent, & in eis, quæ ad communis bonum, & in eis, quæ ad particularium utilitatem spectant, quam vt circa illam aliquid immutare possint, liberanda aliquæ ab eius obligatione. *Possumus quidem ex epikeia declarare casum aliquem non esse in lege comprehensum*, (quod iudicio etiam ad priuatas personas spe-

ctat) vt v. g. si quis furiosus petat gladium, quem apud alterum deposuit, constat aliter eum eidenter declarare & iudicare posse, se non teneri ex lege naturæ, in tali casu depositum gladium reddere, quoniam lex naturæ non obligat nisi cum potest rectè adimpleri, at vero in casu aliquo, quo ex lege naturæ reddere tenetur, dispensare minime potest humana potestas, quo minus ad depositum reddendum teneatur. Itaque merito Didac. Couar. in Epitome libri 4. Decret. par. 2. cap. 6. §. 9. num. 3. & 4. reprehendit Panormi. in c. fin. de constitut. dicentem *ius naturale tolli posse*, quod omnino falsum esse ostendit, tum Ciceronis in lib. 3. de Repub. tum Plutarchi in Solone, tum Laë. Firmiani lib. 6. de vero cultu Dei; e. 8. auctoritate. Et communis Doctorum opinio est, si per præceptis Decalogi ab homine dispensari non posse, quia sunt legis naturæ, ex S. Thoma 1. 2. qu. 190. art. 8. Caietani & Medina ibidem, Soto lib. 2. de iust. q. 3. artic. 8. Grego. de Valentia to. 2. disp. 7. q. 4. pun. 6. vnde sequitur optima regula ad multos casus soluendos, scilicet, quod quoties aliquid ad legem naturalem spectat, non sit potestè dispensatio, vt v. g. in restitutione, quæ nulla dispensatione tolli potest. Similiter Iudeis baptizatus, sic contrarie vsum ante baptismum, tenetur ijs, a quibus accepit, restituere, nec ei dispensatio aliqua prodest, & ita de similibus iudicandum erit. Et de lege naturæ hæc sunt factis, de lege humana, & diuina, quia in sequentibus de ijs latius agetur, nihil in præsentiam dicimus.

13. *Quantum autem ad legum efficacitè attinet*, quod secundo loco a nobis in hoc capite explicandum suscepimus, breuiter sciendum est, duos esse potissimum omnium legum effectus; *Vnus est, facere homines bonos, quantum in ipsis est, vt docent S. Thomas 1. 2. q. 92. art. 1. Caietan. & Medina ibide, Sotus lib. 1. de iust. q. 2. art. 1. S. Anton. part. 1. tit. 1. cap. 2. §. 3. Sebast. Medices in repeti. capit. Ena. dist. 4. num. 2. & 5. Grego. de Valentia tom. 2. disp. 7. q. 2. pun. 2. Alph. Viuald. in Candel. aureo par. 4. capi. 1. num. 28. Pet. Cenedus in Collect. ad ius Canon. collect. 1. num. 3. Ratio est*: Quia lex aliud non est, quàm dictamen rationis in præsidente, quo subditi gubernantur, virtus autem subditi est, vt benè subdatur ei, a quo regitur, & gubernatur, lib. 1. Polit. cap. vltimo, sicut virtus irascibilis, & concupisibilis in hoc consistit, quod obediatur rationi: Ad hoc autem ordinatur lex vt obediatur ei a subditis. Cum igitur virtus sit, quæ facit bonum habentem, consequenter legis effectus erit homines sibi subditos facere bonos; bonos, inquam, non quomodounque sed ea bonitate, quæ suo fini conuenit. Vnde lex ciuilis intendit ciues bonos facere bonitate politica, hoc est, vt rectè, & pacificè inter se viuant, hic enim ciuilibus potestatis finis est, lex autem diuina, cum finè supernaturali respiciat, consequenter hoc vnum legibus suis intendit, vt sibi subditos deat & dirigat in finem supernaturalem, qui in Diuisione, & amore consistit.

Alter effectus legum est obligatio, quia scilicet astringuntur ijs, ad quos lex pertinet, ad eius obseruationem. Est autem obligatio hæc, quod attinet ad nostrum institutum, duplex: *Vna est obligatio sub peccato, seu (vt dicitur) in foro conscientie, obliga-*

tiæ est, sic aliquid præscribere, vt necesse sit id exequi ad beatitudinem consequendam supernaturalem, vel omnino (vt constat in ijs legibus, quæ sub mortali obligant) vel certe sine mora post mortem; vt patet in ijs legibus, quæ solum obligant sub peccato veniali. *Altera* est obligatio sub aliqua pœna, vel pœnæ reatu, seu in foro (vt dicitur) externo. Legem autem hoc modo obligare, est, eam præscribere aliquid necessario vitandum, aut faciendum, aliis incidit in pœnam a lege præscriptam, vnde est illud S. Hieronymi lib. 1. contra Iovin. *Quod præcipitur, imperatur, quod imperatur, necesse est fieri, si non fiat, pœnam habet.* & post; ad Roman. 1. 3. ex proposito metu pœnarum hortatur ad obedientiam legib. & superioribus præstantiam.

Hinc constat qualiter intelligi debeat, quod Doctores communiter ex Philosopho lib. 10. Ethic. ca. 9. asserunt, omnem legem duplicem vim habere, *Directiuam* scilicet, & *Coactiuam*. *Directiuæ* est, quæ ostendit quid faciendum, quidque fugiendum, & obligat subditi in cōscientia, etiam si nullus adsit, qui supplicia inferat. *Coactiuæ* vim est per illationem pœnarum, & vtrique necessaria est generi humano. Nam

Oderunt peccare boni uirtutis amore;

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Id quod optimè significatur Deuter. 33. vbi legitur, quod lex diuina ignea sit; Nam sicut in igne est claritas, & virtus comburendi, sic sanè in lege est lex ill'uminans ad dirigendum, & virtus ad mouendum, & coercendum. Etenim cum lex propriè ferri non possit nisi ab habente publicam auctoritatem, ferri autem debet ad cōmune bonum, necessarium omnino fuit vtramque vim legi inesse, vt scilicet subditi dirigere in ordine ad hoc bonum, atque adeo possit inobedientes punire, vt saltem hac ratione eos ad legis executionem efficaciter mouere posset. Vnde in can. *facte sunt*, dist. 4. dicitur, *Facte sunt leges, ut earum metu humana coerceretur audacia, utaque sit inter improbos innocentia, et in seipso improbis formidato supplicio irretiretur audacia, et nocendi facultas, & hoc ipsum docent S. Tho. 1. 2. q. 92. ar. 2. & eius loci interpretes, & alij, quos superius enumerauimus.*

De lege humana secundum se considerata.

Cap. III.

S V M M A R I V M.

- 1 *Qualiter lex humana in uniuersum definitur, aut describi possit, eiusque definitio explicatio,*
- 2 *An, et quare præter legem naturalem necessariae sint leges humane.*
- 3 *An conducibilis et utilis sit Reipub. gubernari bonis legib. quæ ab optimo Principe, sine legū positione*
- 4 *Qualis debeat esse lex, ut subditos obliget, et iusta ac recta censetur, et utilis communitati.*
- 5 *An lex humana cuncta uitia prohibere vel omnium uirtutum actus præcipere possit.*
- 6 *Lex iusta quæ secundum Isidorum, eiusdèq; explicatio. Ad debitam legis disciplinam quæ circumstantiæ requirantur. ibid.*
- 7 *Qualiter lex humana diuidi possit, et soleat.*

- Lex humana diuiditur in Tres Gênera, & in Ciuilem, eo.*
 8 *In ordine ad bonum commune lex humana diuiditur in Tres Sacerdotum, Tres Principum, Tres Militum; siue communis in ius Ecclesiasticum, et ius seculare.*
 9 *Qua ratione diuidatur lex in Constitutiones, Principum Senatûsconsultas, ius Tractorum, et Plebiscita.*

Actenus de lege in communi, eiusque diuisione, & efficacia, necnon de lege æternæ, & Naturali, dictum est, vnde, rectus ordo postulat vt de lege humana breuiter differamus. Quam vt melius explicemus, dubia quædam proponemus, ex quorum solutione facile ea omnia intelligitur, quæ de hac re aut tractari solent, aut confessarium, vel pœnitentem scire utile, & necessarium sit.

PRIMUM DVBIUM sit, Qualiter lex humana in uniuersum definitur, aut describi possit.

Respondeo ex dictis de definitione legis in communi, & ex S. Thoma. 1. 2. q. 91. arti. 3. & qua st. 94. artic. 1. & Isidoro lib. 5. Etymolog. cap. 4. & Greg. de Valentia tomo 2. dist. 7. q. 5. pun. 1. *quod Lex humana*, (prout distinguitur ab Æternæ, Naturali, & Diuina) est *recta* indicium rationis conueniens legi Naturali, et æternæ per diuersum aliquem probabilem ab habente auctoritatem sancitum, præscribens aliquid a subditis seruandum, Cuius partes manifestæ sunt ex dictis: Dicitur enim *rectum* indicium rationis, quia, & *Ratio* est regula actuum humanorum, lex autem, vt talis regula sit, recta esse debet, vnde S. August. lib. 1. de lib. arb. c. 5. ait: *Mibi lex esse non uidetur, quæ iusta non fuerit.* Dicitur, *Conueniens legi naturali, et æternæ*; quia lex omnis humana, si recta sit, deriuatur, & pendet a regula rationis, regula autem rationis est lex naturæ, cui consequens est omnem legem humanam intantum legis rationem participare, inquantum conueniens est legi naturæ, & S. Augustinus li. 1. de lib. cap. 6. ait, *In lege temporali* (id est humana) *mibi esse iustum, atque legitimum, quod non ex æternæ sibi homines deriuauerint.* Additur, *Ter diuersum aliquem probabilem sancitum*, vt enim optimè docet S. Thom. 1. 2. q. 95. arti. 2. leges humanæ dupliciter a lege naturali deriuantur: Quædam namque deriuantur ex primis principiis per consequentiam euidentem, & necessariam veluti ex illo principio communi: *Nihil malum est faciendum*, cui denter deducitur, *Ergo* non est occidendum. Item, ex illo principio, *Malefactores sunt puniendi*, inferitur necessarium; *Ergo* latrones sunt puniendi, quæ conclusiones, & consequentiæ de lege naturali sunt, utpote, ex ea necessario & euidenter deductæ. Aliæ vero deriuantur quidem ex lege naturali, quia denter merant in particulari præcepta naturæ communia, non tamen euidenter aut necessario, sed ratione solum probabili deducuntur, & tales sunt de lege humana; vt verbi gratia præcipit lex naturæ malefactores esse puniendos, sed tamen quæ genere supplicij non determinat, sed illud lex humana definit, Quamuis enim ex eo principio, Malefactores sunt puniendi, euidenter sequitur, ergo latrones sunt puniendi, non tamen sequitur, Malefactores sunt puniendi; Ergo latrones sunt suspendendi, hæretici sunt comburendi, sequitur tamen ratione probabiliter secundum hominum prudentiam, quoniam non apparet secundum prudentiam hominum, aliud ge-

nus

nus supplicij huiusmodi flagitijs convenientius infligi posse. Lex igitur humana præcipue in hoc ver-
fatur, quod determinat præcepta nature cõmunia, habet enim legislator humanus se tanquam artifex, quia sicut artifex formam donus in communi conceptam ad particulares fabricas, & formas applicat pro sua voluntate, ita lex humana communia natura præcepta ad particulares conclusiones accommo-
dat, prout recta ratio, & humana prudentia vtile ac necessarium esse bono communi iudicat.

Dicitur, *Ab habente auctoritatem*, quandoquidem vte. i. dictum est, lex non a quocumque, sed ab eo so-
lum, qui publicam curam communitatis gerit, statu-
it, & ferri potest. Additur denique, *prescribens ali-*
quid a subditis faciendum, aut vitandum, hæc enim vi-
tis legis est eos, quos comprehendit, ad eius obser-
uantiam constingere. Quæ omnia manifesta sunt
ex ijs quæ de legis definitione in communi diximus.

2. SECUNDVM DVBIVM est, An, & quare pter
legem naturalem, necessariæ sint leges humane? O-
mnibus hæreticorum sententijs, qui negant leges hu-
manas viles esse, aut necessarias, affirmantes non
minus impiæ, quam imperitæ Christum Dominum
deobligare Christianos a legum humanarum obser-
uatione, Respondeo varijs ex causis, & iustis vtile
ac necessarium fuisse. vt leges aliquæ humane con-
derentur. *Præmissa* est, vt hæc ratione saltem fornicidine,
pœnæ, qui legi obedire nolunt, a malis officijs retrahā-
tur. Sunt enim quidam ad malum faciles, & procli-
ues, ad bonum vero duri, & proterui, qui scilicet bo-
nesti gratia, & verbis ad virtutem de facili adduci
non possunt, quos necesse fuit metui, & vi a malo co-
hiberi, ut saltem sic male facere desistentes, & alijs
vitam quietam redderent, & ipsi tandem per huius-
modi alitudinem ad hoc perducerentur, ut uoluntari-
e facerent quæ prius metu implebant, & sic boni,
& studiosi herent. Et quamvis lex naturalis secum
afferat pœnam quandam in transgressores legis, scilicet,
conscientiæ vermen, dicente Apostolo Rom.
2. *Cogitationibus se inuicem accusantibus*, & expresse
docet S. Augustinus lib. 1. confess. cap. 1. *Insuper Domine*
et sic est, ut omnis animus inordinatus pœna sit sibi,
hæc tamen naturalis pœna, ut experientia constat,
non sufficit ad homines a malo reuocandos. Quam
causam assignat Ild. ut habetur in can. *salutis sunt au-*
tem dist. 4. f. d. 1. inquit, sunt leges, ut earum metu hu-
mana coercetur audacia, tutaque sit inter improbos
innocentia, et in ipsis improbis formidato supplicio re-
franctur audacia, et nocendi facies. Altera est, ut sic
homines melius, & facilius tenderent ad virtutem,
Siquidem magna pars hominum præsertim iuuenū
metu indiget, ut a noxijs voluptatibus abstrahatur,
quæ sunt præcipuū virtutis impediementū, quo subla-
to, facile homines incipiunt ipsam virtutem per se
diligere, & colere. Deinde, quia in ijs, quorum recti-
tudo diætamine legis naturalis euidenter non con-
stat, certius iudicat humana lex, quid virtuti consen-
taneum sit, unde fit, ut illi, qui secundum legem agunt,
certius possint virtutis perfectionem adipisci. Vt
enim omnes ex Philoponio in sententia libro 2. Ethic.
cor. cap. 6. docent, id est medium, seu virtutis obie-
ctum, quod a prudentibus constituitur, atque adeo
etiam a legislatoribus.

Tertia est, Quia ordo diuinæ sapientiæ requirit,
ut inferiora a superioribus regantur per medias &

secundas causas, atque ideo hæc ratione præter le-
gem naturalem datam à Deo, aliæ autem leges ab
homine dari debuerunt.

Quarta est, Quia cum homo discursivus sit, nõ de-
buit regi à Deo, ut animantia irrationalia per virtutes
tantum naturaliter sibi irrefrassas, sed conueniens
omnino fuit, ut etiam per discursum ac inueniret,
quæ sibi ad rectè viuendum conueniunt, quales sunt
leges iustæ ab homine institutæ, ut diximus.

Quinta est, Quia non poterant omnia ad bene ui-
uendum necessaria, maxime post naturā corruptam
tam, bene lege naturali definiri; Siquidem lex natu-
ralis una est, & immutabilis, & omnibus cõmunis;
actiones vero humane circa multa particularia uer-
santur, in quibus necessarium est, varias mutationes
ratione hominum, temporum, & locorum reperiri;
Quam igitur necessarium est, tranquillam esse Rem
publicam, & homines ad uirtutis perfectionem per-
uenire, rectè ac conuenienter secundum statum, &
constitutionem eorum instrui ac gubernari, tātum
est in humanis legibus emolumentum. Hominem
autem uirtute informari maxime utile ac necessa-
rium est, nam ut inquit Philopophus lib. 1. Polit. ca.
2. *Sicut homo si uirtutis perfectionem suscipiet, optimū*
est cunctis animalibus, ita etiam a iustitia, & uirtute
alienus, animal est omnium pessimum, et immunitissimū,
et ad libidinem inquit, cibationemque deterrimus.
Quoniam est in utramque partem solertia rationis
instructus, & armatus, in qua multo plus est uirium,
quam in ulla uel sagacitate, uel fortitudine brutorum.
De qua re legi possunt Plaro lib. 4. de legibus,
Arist. lib. 10. Ethic. c. 9. S. August. epist. 50. & 54. Ildo-
r. lib. 5. Etymolog. c. 21. S. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 1. Ca-
iet. & Medina ibidem. S. Anton. p. 1. tit. 17. unico.
§. 1. & 2. Sotus lib. 1. de iust. & iure q. 5. Gregorius
de Valentia tom. 2. disp. 7. q. 5. puncto 3. Sebast. Medi-
ces repetit. in can. *Erit*, num. 4. d. 4. Alphonsus Vi-
uald. in Candelabro aureo p. 4. c. 8. nu. 41. & Summi
stæ communiter in uerbo, Lex.

TERTIVM DVBIVM EST, An conducibilis,
& uilius sit Reipublicæ gubernari bonis legibus,
quam ab optimo Principe, sine aliqua legum posi-
tione? Ratio dissidentis propositæ est, quia leges nõ
possunt respicere particularia, & præsentia, sed ea so-
lum, quæ futura sunt, & ut plurimum cõtingūt, cum
tamen uir bonus, & prudens singulas rerum circum-
stantias considerare possit, & soleat. Quæ de causis,
consultius ad corporis salutem apparet, ut Medicus
prudentia sua, quam literarum præscriptis alliga-
tis egrotare moderatur. Nam multo melius particu-
laris morbi circumstantias considerare potest, De-
inde quia iudex est tanquam *lex animata*, lex autem
inanimata; melius autem est gubernari a iustitia, &
lege animata, quam a solis legibus, quæ sunt tanquā
iustitia mortua. Ceterum communis Doctorum sen-
tentia est, melius esse a legibus bonis, quam a bono
Principe, aut Magistratu gubernari. Sic Arist. lib. 1.
Rhetoricorum ad Theodocet. c. 1. & lib. 5. Ethic.
cap. 6. & lib. 3. Politic. c. 11. & 12. S. Tho. 1. 2. q. 95.
ar. 1. ad secundum. Barth. Medina ibidem. S. Ant. par-
te 1. tit. 17. cap. unico, §. 2. Alpha Castro lib. 1. de po-
test. leg. pœnal. cap. 6. non longe ab initio. Sotus lib.
1. de iust. & iure. q. 5. ar. 1. in responsione ad 4. Greg.
de Valentia tom. 2. disp. 7. quest. 5. puncto 3. &
alii. Ratio est: tum quia facilius inueniantur pauci
boni

boni, & sapientes, a quibus conduntur leges, quam multi iudices prudentes, & boni ad gubernandum, cum tamen essent multi necessarij tales, si abque legibus Republica arbitrio iudicum perpetuo gubernanda esset. Tum quia leges conduntur a multis post longam, & maturam deliberationem consideratis temporum, locorum, & personarum circumstantijs, iudicia vero breuissimè cogitantur, & ideo facilius hic, quam illic error contingere potest. Tū quoque leges definiunt quid faciendum, aut uitandum sit, cuncta omni passione, siquidem statuunt in genere, & in futurum Princeps vero, cum homo mortalit sit, seipsum numero perturbatur passionibus, quæ facile a recto defleunt. Quo fit, ut lex sit tanquam regula quædam inflexibilis, imiteturque magis rationem diuinæ providentiæ, quæ est etiam inflexibilis a recto. Vnde non solum melius est regi legibus, quam bono Principe, sed etiam vtilius multo est, ut quam paucissima arbitrio Principis committantur, & omnia quæcumque possibile est legibus determinentur. Quas omnes rationes eleganter, & doctè expresse Arist. li. i. Rhetoricæ. i. sic inquit; *Maxima igitur conuenit, ut quæ recta posita sunt leges, cuncta ipsa explant, quæ explicari queant, & quam minima uelut ibi relinquantur. Trium, quia unusquisque aut paucos prudentes, qui leges ferre, aut indicare possunt, scilicet, si uis est inuenire, quam multos. Deinde, quoniam longi temporis consideratione leges feruntur, iudicia breuissimè conficiuntur, difficile est, ut bene a iudicibus iustum, & conducibile distribuatur. Illud autem consilium maximum est, quod legislatoris iudicium non de singulis, nec de presentibus, sed de numeris, futuris, & de futuris est. Senator uero, et index de presentibus solum determinatisque iudicant. Vnde sit ut cum ament, et oderit, sua quoque utilitas connexa sit, non satis quantam ueritatem perspicere, sed propria uel uoluptatis, uel doloris, iudicia sua obumbrat. Quare minimum ceterarum rerum potestatem iudicis tribuendum dicimus, scilicet, ut non esse, aut non scilicet, & fore, aut non fore, esse quoque uel non esse, hæc omnia cum non possit lator legis providere, iudicibus relinquenda necessaria sunt. Hæc enim Aristoteles: qui i iustitissimis, atque euidentissimis rationibus motus, docet minimum esse iudicis arbitrio relinquendum, sed quoad fieri poterit, omnia esse legibus determinanda.*

Quamuis igitur in aliquo casu necessaria sit iudicis prudentia præter leges, immò uero de utrumque necessarium est, scilicet, ut bonus uir se quatur bonas leges, & ut leges, bonæ bene a bono, & prudenti principe applicentur, simpliciter tamen, & in universum uilutis est Republicæ bonis legibus quæ bono solum Principe gubernari, habita præsertim ratione naturæ, & conditionis humanæ. Quoad de Medicis dictum est, responderi potest cum Soto ubi supra, aliam rationem esse in Medicis, quam in iudicibus, quando quidem Medicis non tam crebro accidere potest, ut corruptum habeant animum ad necandum inimicum, quæ iudicibus ad sententiandum ferendum, uel in unius partis fauorem, uel in perniciem alterius. Et ideo periculosius est iudicis arbitratui iudicia permittere, quam medicis, ubi autem in suspicionem ueniret medicus, quod precio corruptus, uel odio, saluti infirmi insidierat, obseruandum diligenter erit, ne medicus suam potius opinionem, & prudentiam, quam artis regulas, & præscripta sequatur.

Quartum dubium est: Quis debet esse lex, ut subditis obliget, & iusta, & recta censetur, & utilis Republicæ, & communitati. Cum enim supra ostensum sit uilutis esse, & conducibilis humane societati bonis legibus, quam solis bonis Principibus regi, & gubernari, inquirendum est, quid necessarium sit ad legem uideoque rectam, & perfectam. Respondeo multa esse necessaria ad ferendam legem.

Primo enim lex iusta esse debet, lex enim iniusta nec obligat, nec ferenda, aut seruanda est: Ad hoc autem, ut sit iusta, variae conditiones sunt: necessaria

Una est ex parte agentis, scilicet, ut feratur ab habente auctoritatem, & ita ut non extendatur ad ea, quæ ferentis potestatem excedunt, unde Lex Civilis, seu Magistratus ciuilibus de rebus ecclesiasticis leges ferre non potest.

*Secunda est ex parte materiæ, nam res præcepta talis esse debet, quæ aut in se bona sit, aut si indifferens ex se sit, accedente tamen præcepto in materia aliqua necessaria constituitur, ita ut subditos obliget, siquidem lege non solum præcipi possunt ea, quæ ex genere suo sunt bona, uerum etiam ea, quæ per legem uirtutum loco constituntur, neque solum uetantur ea, quæ ex genere suo sunt mala, sed etiam quæ per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est; *Alia sunt prohibita, quia mala: Alia uero mala quia prohibita.* Dicit enim, v. g. alicui sancto festiuitate dicere, quem prius ferari indifferens erat, sola lege religionis fit uirtus. Et armatos noctu esse obambulare, quod prius erat indifferens, legis prohibitionem fit uirtutum. Quod si aliquid contra legem diuinam lex humana præciperet, tunc quidem iniusta esset, minimeque seruanda; ut si lex præciperet sanctos non esse colendos, necem non esse adorandam, fornicum esse, uel quid simile, unde Act. 4. dicitur; *Obedire oportet, magis Deo quam hominibus.**

Quod si quaeratur, An lex humana cuncta uitia prohibere, uel omnium uirtutum actus præcipere possit? Respondetur cum S. Th. 1. 2. q. 97. art. 2. & 3. Soto lib. 1. de iust. q. 6. ar. 2. & 3. S. Anto. p. 1. tit. 17. c. unic. §. 4. & Greg. de Val. to. 2. disp. 7. q. 5. pun. 7. & alijs cõmuniter: Quod cum nulla sit uirtutis species, quæ non possit aliquo modo ad bonum commune referri, immò etiã, & sepius priuatum bonum ad commune referatur, & lex humana ob communem mortalium utilitatem ordinetur, consequens est, ut nulla sit uirtutis species, de cuius actibus lex humana aliquos non præcipiat, singulos autem singulorum uirtutum actus præcipere nequit, ut v. g. ea, quæ fortitudinis sunt, non solum referri possunt ad protectionem propriæ personæ, aut amici, sed etiam ad tutelam Republicæ; præcipit quidem lex humana defendere Republicam, etiam cum mortis periculo, non autem sic defendere amicum, sed hoc relinquit legi naturæ; Sic etiam quæ sunt temperantiæ, tum ad bonam priuati hominis uelutudinem, tum etiam ut habilior quis sit ad contemplationem eorum, quæ bono publico conducunt, & in hac etiam præcipit ecclesia, ut certis diebus ieiunemus, non tamen in reliquo temporis anno moderate comedere iubet, quod facit lex naturæ. Et in materia religionis iubet certos dies in honorem sanctorum celebrare, ac sacris interesse; non autem cogit ad

alias

alias orationes liberas. In materia iustitiæ, & liberalitatis præcipit in gravi necessitate, & parentibus alere filios secundum suum statum, & nunquam filijs vice versa parentes. Extra illos autem calus reliqua ad legem naturæ, & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. *In summa* lex humana ea dumtaxat præcipit officia, quæ ad bonum commune referuntur, vel per se, & proximè, ut ad publicum bellum arma indui, vel mediare, (ut aiunt) ut illa, quæ ad bonam attinent disciplinam per quam ciues ad bonum iustitiæ, & pacis instituuntur.

Quantum vero ad vitia spectat, lex humana non omnia prohibet, (hoc enim minus durum esset) sed ea tantum, quæ Reipublicæ pacem, & quietem debent, qualia sunt ea, quæ iniuriam habent annexam, puta illa, quæ sunt contra iustitiam commutativam, ut homicidia, furti, adulteria, fraudes, & id genus reliqua. Item illa, quæ aut Deo, & Sacerdotibus iniuriam inferunt, ut sunt blasphemiae, aut quæ religionis substantiam concutunt, ut sunt hæreses, apostasie, & alia similia. Aliqua etiam permittunt, ut essent tur peiora, sic enim meretricia impune permittunt, ut adulterij obuietur, & viuras, ut caueantur furti.

Tertius est ex parte finis: Debet enim lex institui in bonum commune, & non in priuatam utilitatē. Vnde leges illæ, quæ instituuntur, & dantur communibus in bonum alicuius particulæ tantum, sunt iniustæ, nisi bonum illius in totius communia sit utilitatē redundet. Atqui ad hoc, ut lex commune bonum respiciat, inter alia requiritur, ut constituitur in communi, hoc est, non debet præcipere, si talis, aut talis occiderit, aut tali de causa, aut cum tali circumstantia, capite plectatur; verum in communi: Quicunque occiderit, nam circumstantiæ illæ accidentariæ non possunt lege aliqua concludi, sed sunt postea per prudentiam applicandæ. Cuius Ratio est: quia cum lex fit pro bono communi instituta, bonum autem commune ex multis conficit, ut personis, quarum negotiorum varietate, consequenter ut optime tradit S. Th. 1. 2. q. 96. art. 1. lex ad multa ratione personarum, temporum, & locorum debet respicere. Nam legibus parere coguntur, & senes, & iuuenes, potentes, & debiles, sapientes, & ignorantes, quibus multa possunt negotia contingere, quibus omnibus cum legislator prospicere debeat, necesse est, ut legem in communi ferat.

Quarta est ex parte formæ: Nam cum lex regula sit, ea debet rectitudine, & æquitate poltere, ut talem feruet tam in honoribus, quam in oneribus proportionem ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus Reipublicæ, sunt enim tanquam partes in toto, ideoque sicut partibus diuisa sunt a natura munera, sic & one ra secundum proportionem facultatum ciuium imperanda singulis sunt, atque honores secundum proportionem dignitatis impartendi. Vnde leges illæ gabeliarum, quæ extorquebant tributum ex his, quæ ciues in vits proprios, & sustentationes emunt, iniustæ sunt, quia plus oneratur, qui minus onerandus est, & qui plus indiget, plus soluit, quod est iniquum, ut inter ceteros late tradit Tolentius libr. 5. instruet.

⁶ confess. c. 73. & de peccatis mort. c. 18.

⁶ Has omnes 7 condiciones posuit Isidorus libr. 5. Etymologi. cap. 1. 1. & referuntur in Can. Erit autem, dist. 4. ubi dicitur, Est lex recta, ea quæ est honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum con-

uetudinem patriæ, loco, temporisque conueniens, necessaria, sine ulius, mensura quoque, ne aliquis per obsequium in captione contineat, nullo privato commodos, sed pro communi utilitate ciuium conser. ptasine lata, & paulo ante, quamuis compendiosius: lex, inquit, humana iusta est, quæ religioni congruit, quæ disciplinæ conuenit, & saluti proficit; quas legis proprietates optime explicat S. Thom. 1. 2. quæstio 95. art. 3. & in idem recidit vtraque legis iustitiae defectio, vnaque alterius explicatio est. Si quidem in lege dei in vniuersum considerari possunt, Primo, ut sit forma, proportionata fini ad quem homines ducit: sicut forma scilicet talis est, qualis conuenit sectioni 2. Physicorum: finis autem legis humane est utilitas hominum, 1. Nulla, si, de legibus, hoc est salus eorum, morumque dispositio, & institutio, ut tranquille, & feliciter viuant, & hoc significant illa verba. *Et saluti proficit. Secundo*, ut sit regula, & mensura, & sic conformis esse debet legi æternæ, & naturali, & sic respectu diuinæ, & æternæ, quæ est fons omnis rectitudinis dicitur, quod sit Religioni congruent, vnde leges Tyrannorum inducentium ad Idololatriam, vel ad quodcumque aliud, quod sit contra legem diuinam, iniustæ sunt, nec seruandæ, cum potestas humana ad id non se extendat, & in talibus dicendum est cum Apostolorum Principe Act. 4. Obedi re oportet Deo magis quam hominibus. In quantum autem lex humana, legi naturali conformis sit, additur, quod disciplinæ conueniat. Et ad has tres proprietates, reliquæ omnes reducuntur, nam quod dicitur honesta, refertur ad hoc, quod sit Religioni congruens; Quod autem subditur, iusta, possibilis, perendum naturam, secundum conseruetudinem patriæ, loco, temporisque conueniens, additur ad hoc, quod conueniat disciplinæ. Si enim lex promulganda esset congrua religioni, & tamen non esset possibilis, hoc est, non posset obseruari ab illis, quibus datur, lex vere non esset, nec obligaret. Nulla enim recta ratio permittit, ut lex aliquem obligare possit ad id, quod ille prestare non potest. Si enim lex diuina nec obligat, nec obligare potest ad impossibile, qui sit, ut lex humana, quæ multo minoris potentia est, possit ad impossibile aliquid homines obligare. Immo non solum requiritur, ut quod præcipitur sit possibile, sed etiam, ut non sit nimis difficile. Debet autem hæc possibilitatis ratio pro personarum qualitate pensari, hoc est, secundum agentium facultatem, & naturæ possibilitatē. Non enim pueris, & ætate nondum hrmis seniores confectis eadem imperari exercitia debet, & laborum grauamina, quæ alijs firmioribus, & ualidioribus. Neque tot ieiunia, aut spiritualia officia sūt lege a secularibus exigenda, quot a religiosis monachis. Vnde iniusta proflis censi debet lex, quæ sine vlllo discrimine omnes eadem mensura metiri uellet. Iniusta enim esset lex, quæ senes obligaret ad portandas farcinas, quæ uinibus iuuenum essent ferre pares. Sicut etiam censetur lex illa iniusta, quæ illud tributum a paupere exigere, quod non nisi diues reddere posset. Requiritur etiam ad debitā disciplinā, ut lex sit omnibus ciuitatis vestita, circumstantiæ autem sunt tempus, & locus, & ideo additur, secundum conseruetudinem patriæ, loco, & temporis conueniens. Nam cum rerum natura mutari non possit, quæ in diuersis regionibus diuersa fert hominum ingenia, & mores, & morbos, debent leges moribus regionis adapta-

adaptari. Et quidem in ferenda lege, locum confiderare oportet multiplici ratione.

Primo quidem, ne aliquid flatuatur, quod patrie consuetudini aduerfetur, quod intelligendum est, quâ do consuetudo illa honesta, & utilis est Reipublicæ; lex enim, quæ hanc abrogaret, iniusta censenda erit, nec digna, quæ obseruari debeat. Si vero consuetudo nec honesta, nec inhonesta est, nec Reipublicæ utilis, aut inutilis, ex pedit eam tolerare, ne fortè illam abrogare tentantes alicuius mali occasione præbeant. Sin autem consuetudo mala esset, vtpote, quia inhonesta, aut Reipublicæ incommoda, iuxta eam lex institui non debet; Quia sicut consuetudo illa mala est, ita lex, quæ secundum illam statueretur, iniusta erit.

Secundo, quia iuxta locorum varietatem sæpe multarum rerum conditiones variantur, & inde consequitur necessarium, vt si de rebus illis aliquid lege statuendum sit, iuxta locorum varietatem leges etiam varias statuere oportet. Cõstat siquidem alia in alijs locis esse rerum pretia, eo quod aliqua in aliquo loco abundant, & pauci illa perquirunt, quæ in alio loco sunt nimis rara, & a multis desiderata. Si igituristarum rerum pretia essent lege statuenda, necessarium oporteret aliam alij loco legem condere, quum non possit vnum in omni loco eisdem rei iustum statui pretium: Quod eandem causam in lege ferenda ratio temporis habenda est, cum certum sit ex temporum decursu variari mores hominum, & ideo necessarium erit, vt diuersis succedentibus moribus, diuersa etiam remedia per leges applicentur. Mutantur etiam successu temporis multarum aliarum rerum conditiones, ob quam causam eueneri necesse est, vt quod vno tempore utile est, alio tempore sit nociuum, quod hodie utile est propter nimiam illius abundantiam, post mensem, aut annum sit magnæ aestimationis, quia rara est, & a multis exoptatum. Has, & alias causas considerans Concilium Generale Lateranense sub Innocentio III. celebratum, ait: *Non debet reprehensibile indicari si secundum varietatem temporum statuta quandoque variantur humana, præsertim cum urgens necessitas, vel euidens utilitas id exposcit, & refertur in c. Non debet. de consanguin. & affinit. Vide Sotus libr. 1. de iustitia, & iur. 6. art. 1. eos grauius reprehendit, qui in condendis legibus, non alia tempora longius prospiciunt, quam id, quod præsens est; Quales sunt, inquit, illi, qui exiguum numerum personarum considerantes charitate feruentium, graui legum onere Religionum familiares premunt, quas cum posteri ferre nequeant, cœuibus excutunt. Cetera quæ in priori legis descriptione ab Isidoro adhibentur, ad finem legis, humanam scilicet salutem, spectant. Debet enim lex homines a malo retrahere, & ideo dicitur *Necessaria*, debet etiam promouere in bonum, & ideo additur *Utilis*, vtile enim idem est, quod medium ad finem accommodatum. Et quia ad eundem finem legis maximè conuenit, vt lex nulla obſcuritate iouoluitur, sed ab omnibus intelligatur, dicitur, quod sit *Manifesta*, cuius causam reddit apertissimam, & recte rationi consonam, sic inquit. *Ne aliquid per obſcuritatem incertum captione contineat. unde in l. leges sacratissime. Cod. de legibus, & Constitut. dicitur: Leges sacratissime, quæ conſtrigunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent, ut vniuersi præſcripto earum manifestus**

cognatus, vel inibitus declinet, nel permissa ſeſtentur. Quia vero, ut sæpius dictum est, lex ordinatur ad bonum commune, recte additur: *Nullo priuato commodo, sed pro communi omnium salute conſcripta.* Unde lex illa, quæ ſpæta communi utilitate, pro ſolo aliquo particulari communi aliquid ſtatuere, iniusta cenſenda eſt. & rationi contraria. Quæ omnia latius traduntur ab Isidoro. libr. 5. Etymolog. c. 21. & a gloſſa in Can. *Erit autem.* diſt. 4. S. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 3. & q. 96. ar. 1. & 4. Barth. Medina ibidem. S. Anto. 1. tit. 17. c. vnico. §. 3. Soto libr. 1. de iust. & iureq. 5. art. 3. & q. 6. art. 1. & 4. Alphonsus de Caſtro libr. 1. de poſſeſſ. legis penal. c. 1. Ioan. Viguerio tit. de legibus. 2. 15. Sylicstro in verb. Lex, q. 5. Tabiena eo. q. 18. Summa Piſanella cod. §. 7. & §. 8. Sebastianus Me dice repet. in Can. *Erit.* num. 6. & ſeqq. diſtin. 4. Gregorio de Valentia tom. 2. diſp. 7. q. 5. puncto 3. Tole to in Summa tract. de peccatis mortal. cap. 18. Alphonsio Vualdo in ſuo Candelabro, p. 5. c. 8. m. 43. & alijs.

Secundo requiritur, ut lex ſit ſufficienter promulgata, recepta, & nec per legem contrariam, aut conſuetudinem abrogata, de quibus omnibus latius in ſequentibus agemus, & ideo ſatis eſt, hæc omnia ſolum hoc in loco enumerare.

QVINTVM DVBIVM EST, circa legis humanæ diuiſionem, qualiter lex humana diuidi poſſit, & ſoleat. Huic difficultati Reſpondeo cum Isidoro. libr. 5. Etymol. cap. 4. & Gratiano ex Isidoro. diſt. 1. S. Tho. 1. 2. quæſtione 95. artic. 4. S. Antonio. parte prima tit. 17. cap. vnico. §. primo. Soto libro primo; de iuſtitia, quæſtione 5. artic. 4. Gregor. de Valentia, tom. 2. diſput. 7. q. 5. puncto 2. Barthol. Med. 1. 2. q. 75. ar. 4. Toleto in Summa, tract. de peccatis mortalibus c. 17. Sebati. Medice in Summa diſt. 2. ar. 1. & alijs legis humanæ diuiſiones, ex conditionibus, & attributis, quæ in lege continentur diuerſimodè conſiderari poſſe.

Primo enim lex humana conſiderari poteſt, prout a lege naturali deriuatur, ſiquidem, ut dictum eſt, lex humana eſt diſtamen rationis per diſcurſum ex principijs primis præctis deductum, & hac ratione diuidi poteſt, in *Ius Gentium*; & *Ius civile*. *Ius Gentium* eſt lex, quæ omnium populorum conſenſu ideo ſuſcepta, & inſtituta eſt, quia facili negotio deducitur ex principijs legis nature, & ita ad omnes nationes pertinet. hoc eſt, quod deducitur ſtatim ex lege naturali, tanquam conſeſſio ex principijs. ut vtrique gratis: Ex hoc principio naturali; Homo eſt animal ciuile, ſuſtentare non valens ſe abique ope, & auxilio aliorum. Ergo leges iuſtæ venditionis, locationis, impignorationis, aliarumque commutationum, pactorum, & conuentorum, ſine quibus homines ad inuicem conuiuere non poſſunt, ſunt de iure Gentium, *lex hoc iure.* ff. de iuſtit. & iure. Item, ex hoc principio naturali: Vita humana in pace conſeruanda eſt; ergo poſſeſſiones diuidendæ ſunt, conſeſſio hæc eſt de iure Gentium, ſiquidem vi illius principij, cum altera præmiſſa ſubiuncta, ſcilicet, ſed natura corrupta in communi viuens, nec agros toleret, nec paciſcè uiueret, rectè inferri ius Gentium. Ergo poſſeſſiones ſunt diuidendæ, unde diuiſio poſſeſſionum eſt de iure Gentium. Item ex illo principio naturali, conſeruandum eſt genus humanum, per coniunctionem maris, & femine, introducuntur

sunt

sunt iure Gentium leges nuptiarum, quibus celebratur contractus testibus adhibitis. Nam vi illius principij cum hac altera premissa, sed homines vt in plurimum sunt perfidi, & bonis matrimonij abutuntur, recte introducere sunt leges aliquot necessarię ad nuptias celebrandas.

Ius ciuile est lex humana, quę non ita facile, ac immediate ex legis naturę principijs deducitur, sed ex vario, & longo discursu, cum pendeat ex consideratione circumstantiarum magis particularium, atque ita lex ciuilis deriuatur a lege naturę per modum particularis determinationis, quę varia, & diuersa est in alijs, atque alijs ciuitatibus, regnis, aut prouincijs, secundum quod quilibet ciuitas, regnum aut prouincia sibi accomode determinat, vnaqueque namque prouincia leges particulares sibi prescribit, & determinat.

Quomodo ius ciuile non est idem apud omnes, sed variu ac diuersum. pro diuersitate populorũ, vnde videmus varias leges institui in ciuitatibus, & regnis. H. ne lisdorus lib. 5. Etymolog. capit. 5. & refertur in can. *Ius ciuile*, dist. 1. ait: *Ius ciuile est, quod quisque populus, vel ciuitas sibi proprium diuinitus, humanaque causa constituit.* Quamuis igitur tam ius Gentium, quam ius ciuile a lege naturali procedat, differunt tamen inter se, quod propositiones iuris Gentium facilius deducuntur ex principijs legis naturę, tanquam Conclusiones: propositiones autem iuris ciuilis difficiilius deriuantur tanquam determinationes alicuius communis ad aliquid magis particulare sub illo contentum, habita ratione circumstantiarum, loci, temporis, &c. Vt verbi gratia. Quod latrones suspensio multentur, deriuatur a principio legis naturę, scilicet, Malefactores esse iusta poena afficiendos, tanquam determinatio quędam formę communis, nimirum poenę iustę, habita ratione circumstantiarum.

Secundo considerari potest lex humana in ordine ad bonum commune, & sic diuidi potest lex humana secundum diuersitatem eorum, qui specialiter dant operam ad bonum commune, in *Ius Sacerdotum*, *Ius Principum*, & *Ius militare*. Siquidem Sacerdotes Deum pro populo orant; Principes populum gubernant; & Milites pro salute populi pugnant.

Communior autem distinctio est, quod hac ratione diuiditur in *Ius Ecclesiasticum*, & *Ius seculare*. Ius Ecclesiasticum est, quod a potestate ecclesiastica in bonum commune spirituale instituitur, nimirum a Summo Pontifice, a Concilio, Episcopo, vel aliquo Ecclesię prelato, & dicitur lex Canonica, quę etiam varias habet partes. Seulare est, quo a potestate seculari ad commune bonum temporale, & quale est tranquillitas Reipublicę, instituitur, vide licet, ab Imperatore, vel Rege, vel Duce, vel Republica, aut Communitate, aut aliquo alio superiori. Hanc diuisionem eiusque subdivisiones, & partes latius explicant H. stienlin tit. de Constitut. & Doctor. ibi. Summa Confessor. lib. 2. tit. 5. Rub. de legibus, q. 103. Thomas Cananus Ferrariensis Repetitio in proœmium D. decretali. Sebastiani. Medices in Summa, p. 1. dist. 1. art. 13. Astenlis lib. 1. tit. 46. ar. 3. Angel. in verbo, lex. num. 1. S. Anton. p. 1. tit. 17. c. unic. §. 10. & sequenti. Summa Pisanella in verbo, lex, §. secundo, Syluest. cod. q. 2. Taberna eodem, §. 20. Bo-

nedictus Canophylus in *Compendio iuris Canonici*, et *Cindis* tomo. 1. lib. 1. tit. 1. Alphonsus Vialdus in suo *Candelab.* parte 4. cap. 8. Marc. Anton. Cuccius libro primo instituit maiorum tit. 1. 2. & 3. Tolentus in Summa tract. de peccatis mortal. capit. 17. & alij communiter.

Tertio considerari potest lex humana quatenus fertur ab habentibus publicam potestatem, & curam Communitatis, & sic pro diuersitate regiminum diuiditur lex humana in *Constitutiones Principum*, & in *Senatusconsultis*, vel prudentum responsa; & in *Ius Prætorium*, vel honorarium, & in *Plebiscita*.

Constitutiones Principum sunt leges latę a potestate, in loco aliquo residente, iuxta formam regiminis, quod appellatur Regnum, siue Monarchia, vnde l. 1. ff. de constit. Princip. dicitur, *Quod Principi placuit, legis habet vigorem.*

Senatusconsultis, seu prudentum responsa, sunt leges, quę feruntur a potestate residente in Optimatibus populi, iuxta modum regiminis, quod dicitur *Aristocrasia*, id est, Principatus Optimatum.

Ius Prætorium continet illas leges, quę feruntur a potestate residente in paucis diuitibus, & potentibus, iuxta regimen quod, vocatur *Oligarchia*.

Plebiscita sunt leges, quę faciuntur auctoritate populi iuxta regimen, quod dicitur *Democratia*. De quibus formis regiminum agunt Plato in Politico, Aristot. libro tertio Politic. cap. 10. S. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 4. Caiet. & Med. ibidem. Sotus lib. 1. de iust. & iure. q. 5. artic. 4. Benedictus Canophylus in compendio iuris Canonici & Ciuilis, tom. 1. libro 1. tit. 2. Gregorius de Valentia tomo 2. disp. 7. quest. 5. puncto 2. Sebastiani. Medices in Summa, par. 1. dist. 2. ar. 1. & habentur in distinctione, 2. per totam.

Quarto considerari potest lex humana, quatenus est directiua humanorum actuum, seu secundum materiam legum, & sic alia lex dicitur *Ius Iulius* de adulterijs, alia *Comelia*, de ficiarijs, & sic de alijs, quę licet ab auctoribus suis nomina traxerint, non tamen solum hac ratione inter se distinguuntur, sed propter specificam distinctionem rerum, de quibus latę sunt, vt notant S. Thom. 1. 2. q. 95. art. 4. Medina ibi, S. Anto. par. 1. tit. 18. cap. vnico in principio. Sotus lib. 1. de iust. & iure. q. 5. artic. 4. Gregor. de Valentia tomo 2. disp. 7. q. 5. puncto 2. & alij. Et de legum diuisione quatenus huic nostro instituto sufficit, hæc dicta sint.

De legum humanarum subiecto, hoc est, Quosnam humana lex obligare censetur. Cap. IIII.

S Y M M A R I V M.

1. Quosnam lex humana obligare censetur. Errorum Reguardorum resuscitatum a Luthero eiusque fundamētū, veritas Catholica multis Scripturarū locis, et antiquorū Patrum testimonij refellitur, et cōstat.
2. Soluuntur rationes, quę in hæresi defensionem a Lutheranis offeruntur.
3. An Principes, & Nomoteta legibus suis parere teneantur.

Princi-

- 4 *Principes persæ, & direflè ut plurimum suis legibus non obligantur.*
- 5 *Principes pœnis in suis legibus contentis non subijcti sunt.*
- 6 *An si Episcopus ludens contra statutum, non sit excommunicatus? ille, qui cum eo lufit, excommunicationem incurrit?*
- 7 *An aliquo legato, ut excommunicet omnes beneficiatos, qui non solvantur procuratorem suum deffus mādaturus, qui non solvatur procuratorem legati, se ipsum excommunicare debeat?*
- 8 *An vbi ex flatu Civitatis cavetur, quod Massarij terrarum teneantur denunciare delinquentes in suo territorio, idem Massarij delinquentes seipsos denunciare teneantur?*
- 9 *Principem a lege sua eximi non tantum privilegium quod omni, & nec tam gratia quam iniqua conditio est, quare?*
- 10 *Principes ex iure, & equitate naturali, ac divina quo ad vim direflionis leges suas in conscientia observare teneantur, & quare?*
- 11 *Argumento officio, ut probat Papam teneri ad observationem legis Divinæ, & naturalis.*
- 12 *Idem varijs exemplis confirmatur.*
- 13 *Solummodo rationes in contrarium allate supra, nu. 3.*
- 14 *Solvuntur quæstiones: An Pontifex Summus teneatur semel in anno peccata sua Sacerdoti confiteri.*
Quibus deum legibus Principem subdij oportere intellegendum sit, quibus non eo.
- 15 *An peregrini, qui incertis sedes habent, teneantur legibus Regionis, aut Civitatis ad quam declinant.*
- 16 *An clericus, & alia persona Ecclesiastica servare teneatur leges, aut statuta laicorum, & non, seq.*
- 17 *Multa enumerantur de obligatione clericorum circa leges civiles, quæ communem Reipub. utilitatem cōcedunt, nec aliqua ratione libertati Ecclesiastica repugnant, & num. 18.*

Eter alia, quæ de virtute legis eiusque potestate scitu necessaria sunt, illud in primis explicandum breviter est, quod nam lex humana obliget. Siquidem heretici olim dicti Beguardi, & quedam mulieres Beguine, ut refertur in Clem. *Ad instrum.* de here. docuerunt, eos qui perfectionem iustitiæ, & Christianæ libertatis consecuti sunt, non amplius humanæ obedientie subiectos esse, nec ad aliqua Ecclesiæ præcepta obligari, quia, ut afferunt, vbi spiritus domini, ibi libertas. 2. Corinth. 3. Quam errorem postea refutavit Lutherus in libro de libertate Christiana, qui ex quibusdam Sacræ scripturæ locis indocte, & male intellectis, docet, hominem iustificatum per fidem, (cui soli ipse iustificationem tribuit) a omni legis humanæ obligatione liberari, quia per fidem, inquit, adimplevit omnia, & pro se affert locum illum 2. Corinth. 3. & illum ad Galat. 5. *Vos in libertatem vocati estis, & infra: Si Spiritus domini non effus sub lege, & 1. Timo. 1. Iustus non est posita.*

Contra hos tamen hereticos est Catholica veritas stabilita tum in Concilio Viennensi, tum habetur in dicta Clem. *Ad instrum.* de hereticis, contra Beguardos, & Beguinas, tum etiam contra Lutheranos, & alios nostri temporis hereticos, in Concilio Tridentino Sess. 6. cap. 11. & cap. 20. ubi dicitur,

Si quis hominem iustificatum, & quantumlibet perfectum, dixerit non teneri ad observationem mandatorum, Dei, & Ecclesiæ, sed tantum ad credendum, anathema sit. Nam secundum Evangelicam simul atque Apostolicam doctrinam, Christiana chantas neque superba est, neque inobediens superioribus, sed humilis, faciens unumquemque debitum servare ordine inter cetera membra in corpore Christi, omnibus reddit debita, cui honorem, honorem, cui timorem, timorem, cui obedientiam, obedientiam, cui tributum, tributum, cui vestigal, vestigal. Rom. 13. Christiana igitur libertas, cum super charitate Christiana fundata sit, nequaquam eximit hominem neque ab obligatione legis superioris potestatis, neque a consuetudine loci, quæ habet vim legis, neque ab obedientia parentum, aut præpositorum, neque a vinculis voti, juramenti, aut promissæ fidei. Quamobrem & Apostolus Paulus passim homines factos iam Christianos super hac re instructus, & admonuit, ne occasione libertatis Evangelicæ fullerentur. Filij inquit, obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est in Domino, & infra, Servi obedite per omnia domini carnalibus, non ad oculum servientes quasi hominibus placitis, sed in simplicitate cordis, et mentes Deum: Coloss. 3. & ad Tit. 3. Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse, id est obedire, & ad Hebræos c. 13. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis, ipsi enim perungunt quæ sunt rationem pro animabus vestris reddituri, & 1. Petri 2. Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum sive Regi, quasi præcellenti, &c. & ad Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nō est enim potestas nisi a Deo, quæ autem sint a Deo, ordinatæ sunt. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistit, ipsi sibi damnationem acquirunt, &c. & infra. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Ex doctrina igitur Apostolorum manifestum est, Christianos per fidei susceptionem, & professionem non fieri liberos a subiectione, & obedientia suorum superiorum. Et Ratio est: quia si iusti a iugo, & obligatione legum humanarum exempti essent, exinde sequeretur omnes exemptos fore, quia quidam uniusquisque statim iustus se esse diceret, & sic maxima sequeretur in Republica Christiana confusio, & perturbatio, & leges a nullo observarentur. His omnibus, accedit inter multa aliorum Patrum testimonium. S. Hieronymi sententia, qui in libro ad Titum tertio, *Admone illos principibus, & potestatibus subditi esse, expressè docet hanc hæreticam exortam fuisse olim ante mille, & sexcentos ferme annos, auctore quodam Iuda Galilæo, quam, etiam & Christus ipse, & Apostoli damnaverunt, verba eius hæc sunt. Admone, inquit Apostolus, illos principibus, & potestatibus subditos esse, obedire ad omne opus bonum. Tale quid, inquit, et ad Romanos scribitur, omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est potestas nisi a Deo: Quod quidem præceptum, et hic, et ibi propterea pato editum, quia Iuda Galilæi per illud temerè ad hoc dogma urgebat, et habebat plurimos sectatores cum, et in Actis Apostolorum cap. 5. sit mentio scripturæ referentæ, *Ante hos enim dies extitit Theudas, dicens, se esse aliquem magnum, cui apostoli sunt quasi circiter quadraginti, et post hæc surrexit in diebus census Iudas Galilæus, qui inter cetera hoc quoque quasi probabiliter ex-**

lege proferrebat, nullum debere dominum vocari, nisi solū Deū. & eos, qui in facti sunt adoptionis filij soluites Deo decimas, propter libertatem affectum non debere Cæsari tributa reddere. Quæ sanè hæresis in tantis creuerat, ut etiam Phariseos, & multam partem populi conturbaret, ita ut ad dominum quoque Saluatorem hæc quaestio referretur, licet eas dare Cæsari tributum, an non. Cui respondens Dominus ait; Regūte, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Cui responsioni Paulus Apostolus congruenter doctores debere esse subiectos, ac obediens principibus, & potestatibus. Hæc tenus S. Hieronymi doctrinæ; ex qua constat, & a Christo, & ab Apostolo Iudæ hæresim, immo & Lutheranorū, & aliorum nostri temporis hæreticorum insaniam, aperte satis refutatam esse, de qua latius alibi dissendendum nobis erit in opere particulari contra nostri temporis novatores; hæc interim pro fundamentorum, quæ de obligatione legum humanarum, dicemus, breuiter annotasse sufficiat.

2. Quæ autem in fœcorum hæresis defensionem affertur, eorum propositum non probat; Quod enim dicitur: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas.* 2. Corin. 3. & *Vos in libertatem vocati estis,* &c. ad Gal. 5. intelligitur (vt ex sententijs cohererentibus liquido constat) non de libertate, quæ est licentia quodlibet impune faciendi, sed de libertate Christiana, quæ facti spiritus fidei in Iesum Christum, in qua, id ablatum velamine veteris, seu Moysæ legis, libera, & spontanea voluntate ambulamus secundum legem Dei in die, quæ fecit nobis Deus, quæ dies est Christus Dominus.

Hæc autem libertas in peregrinatione ista neque captiuitatem a miseria excludit, neque seruitutem corporalem, neque necessitatem obediendi superiori preceptis: vbi enim est spiritus Domini, ibi est charitas Dei, & proximi. vbi autem charitas, ibi est pia, & spontanea voluntas; vbi autem pia, & spontanea voluntas, ibi nulla seruitus sub legibus, & imperijs hominum coacta.

Ex hinc etiam patet intellectus Pauli dicentis, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Galat. 5. loquitur enim de libertate, qua nos Christus per aduentum suum a seruitute legis veteris secundum caeremonialia, & iudicialia precepta, sub qua mortales tenebatur, liberauit; ita vt circumcisio iam nihil proficiat; libertas autem ista data nobis a Christo non est data in occasione carnis, prout faciunt vindicantes libertatem a constitutionibus, & legibus humanis, contra quos ibi Paulus inuehitur, sicut etiam S. Petrus 1. Petri. 2. dicens, *liberi tanquam serui Dei,* & non veluti habentes libertatem malitiæ, unde subdit: *Proinde subditi estote cuius humanæ creaturæ.* vel etiā intelligi potest hoc sensu de omni lege, ita ut qui spiritu ducuntur, non sint subiecti legi, quoad vim coactiuam, tanquam serui essent legis coacti ad obseruantiam, legis formidale pœnæ, sicut coacti serui sunt subiecti dominis suis carnalibus, prout Patres communiter exponunt.

Et secundum similem sensum accipiendum est verbum Apostoli 1. Timoth. 1. *Iusto non uest lex posita, sed iniustus, & non subditus.* Hoc est, iustus, quantum in ipso est, non subiiciuntur legi, quoad vim coactiuam, quia isti nequaquam ex timore pœnæ coacti legi parent, sed ex uirtutis amore, prout S. Chrysostom. homil. 2. in 1. ad Timoth. D. Ambros. enarratione in Psalm. 36. *Lex Dei eius in corde ipsius,* &c.

S. Augustin. in Psal. 1. S. Tho. 1. 2. q. 96. art. 5. Caiet. & Medina ibidem. Io. Driedo lib. 1. de liber. Christiana c. 1. p. 5. Greg. de Valent. to. 2. disp. 7. q. 5. pun. 4. Io. Bapt. Ferretus Vincentinus repet. in c. Canonum statuta nu. 68. de Confit. & alij communiter exponunt. His ita præmissis.

3. PRIMVM DVBIVM EST; An Principes, & legumlatores legibus suis parere teneantur? Ratio difficultatis est: quia par in parem non habet potestatem: Ergo minus in seipsum. Deinde, si suis legibus tenerentur, ergo cogi possunt ad illas obseruandas, lex enim sine vi coactiua non est lex: At vero Princeps a nullo cogi potest.

Item, vel obligatur a Deo immediatè, & hoc dici non potest, nam supponimus non extare legē aliquam diuinam de ea re, de qua lex humana statuitur; vel obligatur a propria voluntate; at vero nemo censetur velle sestringere ad legis obseruantiam, quam condidit.

Denique, sicut potest quilibet eximere a legis obseruatione, ita etiam seipsum eximere potest, & proinde numquam obligabitur in conscientia ad legis suæ obseruantiam: Vnde in 1. Princeps. ff. de legibus dicitur, *Princeps non est subiectus legi.*

Communis tamen, & vera opinio est, Principem non esse omnino liberum a legis suæ obseruatione. Sic S. Thom. 1. 2. q. 96. art. 5. ad 3. Caiet. & Medina ibid. Hostien. in Summa lib. 5. tit. de excom. 5. 6. Panor. in c. Canonum statuta. nu. 1. Petr. Anch. in repet. eiusdem c. nu. 1. Io. Baptista Ferretus repet. in idem c. Canonum statuta. nu. 50. Andreas ab Eua. ibid. nu. 192. & nu. 219. & seqq. Benedictus Gnapheus in repet. eiusdem c. nu. 30. de consil. S. Ant. p. 1. tit. 17. c. vnic. 5. 4. Innoc. in c. Canonum statuta. nu. 1. de Confit. & Glo. ibi in verb. ab omnib. Felinus ibid. nu. 24. Decius nu. 14. Ludou. Gomezius in reg. de infirmis resign. q. 1. Syl. verb. lex q. 14. Taberna eod. nu. 28. Sotus lib. 1. de iustit. & iure q. 6. art. 7. Couarr. in c. Alma mater p. 1. §. 1. nu. 4. de sent. exco. in 6. Gregor. de Valentia to. 2. disp. 7. q. 9. puncto 4. & Alph. Vivald. in 3. p. Candelab. nu. 57. & alij communiter. Vt autem omnia in hoc dubio clariora reddantur, & certa ab incertis separemus, sequentes propositiones apponendas esse statui.

Prima propositio; Principes per se, & directè, vt pluri mō, suis legibus non obligantur, Ratio est: quia vis legis humanæ, cuiusque obligatio oritur ex potestate ferendi legem, de iure autem par in parem potestatem non habet, vt in l. penult. ff. de arbit. cum actio, & passio in eodem subiecto esse non possint: ergo multo minus in seipsum, cum discernim esse de beat inter ligantem, & soluentem, arg. c. Debitū de baptismo. vnde gloss. & alij, vt Panor. Petr. Anchar. vbi supra, uerbū illud Canonum statuta ab omnibus seruanda sunt, exponunt, ab omnib. subditis, sicut et exponit Innoc. ibid. & certè lex propriè fertur in cōmuni in ordine ad subditum. Deinde lex obligat ex legislatōis intentione, princeps autem directè, hoc est, ex intentione non censetur communiter legem ferre in seipsum, ex quibus constat solutio ad primum, & ad 1. Principes. vbi supra. ff. de legibus.

Secunda Propositio; Principes pœnis in suis legibus contentis, & impositis non subiiciuntur. Sic omnes, quos supra enumerauimus, & S. Thom. in dicta quaest. 96. artic. 5. ad 3. qui legem illam, & Princeps.

fi. de legib. exponit de vi coactiui; lex enim nullam vim habet coactiuam, nisi ex Principis potestate, & voluntate, quo sensu recte dicitur, *Princeps solutus est legibus*, quia nullus in seipsum potest iudicium condemnationis ferre. si contra legem agat, immo, ut ait Sotus, non est intellectu possibile, ut vim quippiam sibi ipsi inferat, atque adeo sua lege cogatur, unde gl. in illud Ps. 50. *ibi soli peccauit*, aut, quod rex non habet hominem, qui sua facta diiudicet.

Hinc inferitur, quod, si Papa percurat clericum, non est excommunicatus, & si rex violat legem suam, non incidit in infamiam, nec in penam perjurii, ex Medina 1. 2. q. 69. ar. 5. & nos latè to. 1. lib. 2. ca. 11. nu. 29. confirmauimus.

Eadem ratione dispositio c. Auaritig. de elect. lib. 6. ubi electus ante confirmationem administrationi Ecclesie se ingerens eo ipso priuatus est iure ex electione quaesito, Papam non ligat, ex gl. ibi in verb. Ecclesiarius. Ioan. And. ibi. & Gomezio in reg. de infirmis resign. 1. in princip.

Hinc etiam est, quod si episcopus statutum faciat, quod quicumque luderet aleis, excommunicatus sit, etiam si ille ludat, in excommunicationem non incidet, sic Ioan. And. in regula cui licet, de reg. iur. in 6. Pet. de Ancharano repet. in cap. canonum statuta. nu. 178. & nu. 179. ubi alios per hoc sententia refert. Alexand. Ias. & alij in l. 1. ff. quod quisque iuris. Ludouic. Gomefius ubi supra, & nos latius tomo 1. Theauri casuum conscientie. lib. 1. cap. 5. nu. 22. do cuius, & facit l. penul. ff. de arbit. *Ratio est*: quia statueret, seu excommunicare eum actus iurisdictionis, ne mo autem potestatem habet in seipsum, id quod uerum est, quo ad rationem excommunicationis uisita tui inferendi tantum, an uero aliunde excommunicationem incurrat, statim dicemus.

- 6 DVBIVM tamen esse potest, si Episcopus ludens contra statutum non sit excommunicatus, utrum ille, qui cum eo lusit, excommunicationem incurrat? *Ratio dubij est*: quia exemptio uni concessa extenditur ad socium, arg. ca. licet, de priuileg. in 6. & quia actus iste ludendi inter duos est indiuiduus, quia non potest exerceri sine alio, atque in indiuiduo uictoria unius prodest alteri. C. si unus ex plurib. leg. 2. & 3. *Contrarium* tamen sententiam tenent Ioan. And. in reg. cui licet, in Mercurialib. in 6. & Petrus Anchar. repe. in c. canonum statuta. nu. 183. de constitut. affirmantes hunc tertium excommunicatum esse, afferuntque textum ad hoc probandum notabilem, 32. q. 5. can. propositio animi. ubi in actu inseparabili unus peccat, alter non, unus puniunt, & alter non ut patet de eo, qui committit adulterium per uirum, patiens enim uir non peccat, & ibi gl. in verb. unus commisit. affert aliud exemplum de eo, qui committit fimoniam altera parte ignorante. Et idem patet in actu electionis, ubi qui eligunt scienter indignum, puniuntur, sed non ignorantes. c. scriptum, de elec. & cap. si aliquis. eod. tit. & lib. & cap. si compromissarius. eod. tit. in 6. Intelligunt autem hoc de episcopo, qui solum ludit cum illo, non autem tollit aut suspendit effectum suae constitutionis. Addunt autem praesatis Doctores Ioan. And. & Pet. Anchar. quod licet praesatus episcopus ludens cum alio non ligetur sententia sui statuti, ex participio tamen cum illo tertio in crimine criminoso, ligatur sententia iuris, quamuis illa sententia

causetur a statuto, ut colligitur ex c. Nuper. & Inno. ibi, & alijs, de sent. ex com. De qua re plura diximus to. 1. Theauri casuum conscientie. lib. 2. c. 1. n. 30.

Ex eadem doctrina inferitur solutio illius questionis, an mandans alicui legato, ut excommunicet omnes beneficiarios, qui non soluerant procuracionem suam, dictus mandatarius, qui non soluerat procuracionem legati, excommunicare debeat, aut possit seipsum? *Quam questionem* in utramque partem disputant Ioan. Calderin. & Petrus Ancharan. repet. in cap. Canonum statuta, de constitut. nu. 184. & seqq. tandem uero concludunt, quod nec debet, nec potest mandatarius ille de iure uigore istius mandati excommunicare seipsum. Quia licet mandatarius praefatus sub mandato includi uideatur uirtute sermionis, id est, uerborum uniuersaliter prolatorum, siquidem dictum uniuersale uniuersaliter debet intelligi, & qui omne dicit, nihil excludit, 19. dist. cap. 1. & 1. q. 1. can. sunt nonnulli. nihilo minus tamen ex mente uerbis praeferenda, cap. intelligentia, de uerb. signifi. non includitur: Quia non est uerisimile, quod mandans uoluerit mandare mandatarium, quod occideret seipsum, quod contingit per excommunicationem, cap. Per uenerabilem in fin. Qui filij sunt legit, uel quod tam graue peccatum sibi ipsi imponeret, c. Sacro. de sen. ex com. nulla enim maior est poena in ecclesia, na per eam quis traditur Satanæ in interitum carnis, c. corripitiam. 24. q. 3. cap. audi. 1. 1. q. 3. & nos fustis lib. 1. to. 1. c. 3. nu. 13. expouimus. Ad hunc ergo casum tam durum, & difficile uerba mandati quantumcumque generaliter prolata non debemus extendere, sed restringere ad id, quod ciuilitate fieri potest, arg. l. si cui de ier. ui. & not. in c. i. de i. de reg. iur. in 6. per Dynum in qone de praete arbitrio potestati concessis, unde consequens est uerba haec, & mandatum, quod excommunicaret non soluentes, non extendi ad ipsum mandatarium. Immo si expresse mandasset, quod seipsum excommunicaret, mandatum esset illicitum, nec ei parendum; ergo uerba uniuersaliter dicta non includit hunc casum illicitum, arg. c. ad nostram, de iur. iur. & c. 1. tit. eod. in 6. quod enim expresse & specificè mandari non potest, in sermone generali non uenit, arg. c. dilecto, de praeben. & c. tua, de decim. Et deniq; si quis seipsum absolueret non possit, ca. Quid autem, de poenit. & remiss. multo minus se ligare ualet, nam fauorabilior est absolutio, l. Arianus, de actio. & oblig. Si ergo absolutio prohibetur, fortius excommunicatio: & alia insuper est ratio, quia generaliter quis non potest esse agens, & paties, sunt enim ista communiter impossibilia, quae in eadē persona concurrere non possunt. *Huiusmodi*, & alijs rationibus rectè praefati docent Doctores, mandatarium uigore talis mandati non posse excommunicare seipsum.

Hinc etiam potest solui alia difficultas huic omnino non dissimilis, ubi statuto ciuitatis cauetur, quod Massarij terrarum teneantur denunciare delinquentes in suo territorio, & ad eorum denunciations iude inquirere teneantur, modo contingit, quod idē Massarij crimen committit, ex quo poena mortis uenit irroganda; *Quaeritur*, an idem Massarij seipsum denunciare teneantur? Respondetur enim cum Pet. de Ancharano, repet. in cap. Canonum statuta, nume. 190. de colli. & Machagnano de Arzonitis, quod ipse refert, non teneri Massarium in hoc even-

tu denunciare seipsum. *Nam*, si non haberet officium, non teneatur seipsum denunciare, seu prodere arg. c. Non tibi dico de penite. dist. 2. ergo neq. propter officium tenebitur, arg. ca. cum non debeat. de elect. in 6. Nam denunciando seipsum, incurrit mortis periculum, sanguinem autē, & vitam suā quisq. redimere, & tuen. tenetur. l. vt vim. de iusti. & iure. & l. i. de bon. ex. qui mort. libi. confici. & facit l. Nemi timore, quod met. cau.

Eodem modo, Si episcopus statutum faciat annullans omnes alienationes factas de rebus ecclesiārum sine eius licentia, & poenā in apponat, si contingat Capitulum episcopo terras aliquas sine alia licentia vendere, non erit locus statuto, nec eius poenis; quia episcopus non comprehenditur suo statuto; & quia episcopus sic contrahendo non infissit, & licentiam dedisse videtur. Sic Ioan. Andreas in reg. Qui tacet. in Mercurial. de reg. iur. in 6. & Petrus Anc. repetit. in c. Canonum statuta, de constit.

Illud denum? circa hanc secundam propositionem annotandum est ex Soto lib. 1. de iusti. & iur. quæst. 6. art. 7. circa medium, Barth. Medina 1. 2. q. 96. art. 5. conclus. 3. in fine. & Alphonsus Vualdo in Candelab. suo auro par. 4. cap. 8. num. 58. quod hæc exemptio principis a vi coactiua; & poenis legis sue non tam est priuilegium, quam onus, non tam gratia, quam cōditio iniqua; Cuius ratio manifesta est: quia subditi, qui non solum leges huc ducuntur, verum etiam eius poenis stimulantur, duobus subditijs ad virtutem vtuntur; princeps autem altero delictus est, dum nullus sit, qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat; immo vix illius, qui veritatem doceat. Huc alludere videtur illud Proverb. 21. *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu domini, quæcunque voluerit, inclinat illud*. Hoc est, cum priuatorū corda sic in manu Dei sint, vt per suos iustitiae ministros ea gubernet, & cogat, cor tamen Regis in filios Dei manet positum: Vt sicut ipse solus posset ingentem amnem, & rapitum supra naturā aliorū diuertere, quam alueus ducit: sic filius ipse Regē, qui suæ mancipia esse voluntati potest, vel reuocari, vel in aliam videntem conuertere.

Tertia propositio. Quamuis? Principes suis legibus quoad vim coactiuam, & poenas in foro exteriori solui sint, ex iure tamen, & æquitate naturalī, ac diuinā, quoad vim directiuam, leges suas in conscientia obseruare tenentur: sic authores omnes quos initio attulimus, id quod iura omnia tam diuinā, quam humanā clemare videntur. Si quidem, si ius diuinū consideremus, reprehenditur a Christo Matth. 23. illi, *Qui dicunt, & non faciunt; & qui alijs onera graui imponunt, ipsi autem ne dixit volunt ea mouere*. In iure etiam Canonico idem statutum est, vt eundē text colligitur ex cap. Cum omnes. de constit. vbi Innocentius Papa III. ait: *Quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iure vti debet: & idem Pontifex in capitulo. Pro illorum de prebend. ait: Nobis legem ponere non debent, quam ipsi negligunt obseruare*. Iure etiam ciuili scriptum legitur. *Digna vox maiestate regnantis, legibus allegatum se principem profiteri*. leg. 4. C. de legibus & constitutio. Huc accedit etiam illud Catois dictum ab Innocentio III. in dist. cap. Cum omnes. & a San. Thom. 1. 2. quæstio. 96. articulo 5. ad 3. citatum, *Patere legem, quam ipse auctor*. Illud item Catois testimonio in libro 4. de

Legibus confirmari potest, *Paratum, inquit, erit illi civitati, videbis in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsent; salubrem vero illa, ubi lex seruienti bus magistratus domatur*. Ratio enim manifesta est, siquidem leges humanæ ordinantur ad bonū commune, & vt ciues bonos efficiant, & iustitiosos, At vero utrumque horum, id est, promouere bonū commune, & iustitiam sibi comparare, non minus ad Principē immo magis, quam ad subditos pertinet. Quamuis igitur Princeps quoad vim coactiuā legibus suis parere nō cogitur, attamen quoad vim directiuam non minus, quam subditus, leges suas obseruare tenetur, cum eadem causā in Principe, quæ in subdito, ad legem obseruandam insit. Præterquā q. turpe omnino est partem dissidere a toto, & ideo cum Princeps pars communitatis sit, ipsi toti conformare se debet. Nam lex nature præcipit, ut caput se conformet corpori, & membris, & quod patitur legem, quam ipse tulit.

Deinde omnis legislator vitare tenetur illud, propter quod lex sua suspecta, dura, odiosa, & scandalosa subditis reddetur. At vero statum legem, & ipsam nō seruans reddit eam suspectam, quod non sit utilis, & honesta, immo facile ex eius incuria in nō obseruandam, redditur contemptui apud alios, ut docet Card. in c. Cum omnes. Notab. 2. An. ibid. & Panoc. ru. 1. de constit. & Ioan. Bapt. Ferrer. Vbi citatur repet. in c. Canonum statuta. num. 50. de constit. Ergo conditor eam seruare tenetur.

Item etiam hoc argumentum efficaciter facit, ut. Nam Princeps omnis legem diuinā, & naturāle seruare debet, & tenetur, iuxta illud Rom. 13. *Omnis anima potestates sublimiores sibi sita sit, & i. Pet. 2. & c. solita de maior. & c. Qui resistit. 11. q. 3. & Clem. pastoralis. de re iudic. lex enim humana a diuinā, & naturalī dependet, & dimanat, iustitiam, & erudit tradit S. Tho. 1. 2. 1. 97. art. 3. & 6. & q. 95. ar. 2. sed tam diuinā lex, quam naturalis damnat illos, qui nō seruunt id, quod alijs imperant faciendum: De lege diuinā id colligitur ex Matth. 23. ubi Christus redarguit Scribas, & Phariseos id alijs imponentes, qd. ipsi sustinere nolunt: & Ro. 2. dicit Apost. *Qui alios docet, seipsum non docet, prædicans non mercedem, et mercedis, &c. Quia propter inexcusabilitatem, & bono amali, qui indicatur quo eum alterum indicat, seipsum cōdemnat, eadem enim agit qua indicat. Ex istis aut hoc d. homo, qui indicat, & qui talia agit, & facit ea, quia tu effugis iudicium Dei*. De lege autem naturali cōstat ex d. c. cum omnes. de cōst. l. 1. in prin. ff. Quod quisque iuris in alium statuit, ubi lex dicit, hoc eundē hñe summā æquitatē, & gl. ibi ait, qd. est æquitatis, & rō iuris diuini, & naturalis, qua cauetur, Quod tibi non vis fieri, alijs ne facias, & expresse Cai. 1. 2. q. 96. ar. 5. hoc de iure nature esse docet, vt princeps id faciat, quod ab alijs faciendum esse statuit.*

Quamuis igitur Princeps non eodē modo, quo alij, ad legis iure obseruantiam obligetur, quandoquidem princeps caput est communitatis, & auctoritas in eo residet, nihilominus tamen ex æquitate quadam naturalī legem suā custodire tenetur, cum vt recte Calestanus, vbi supra, notat, jurisplā nō sit pars, & præsertim caput, si non congruat cum alijs partibus, atque adeo cum toto in ea re, quæ similiter ad eam pertinet, maxime cum in morali bus magis moueat exempla, quam verba, & Prin-

ceps non solum vt præsit, sed profit, creatur; & alijs huiusmodi, quæ ipsius et ratio naturalis dicitur.

- 12 Denique idipsum ¶ varijs exemplis confirmatur; etenim diuinus legislator, cui legislatores omnes conformare se debent, leges, quas alijs imponebat, perfectissime obseruabat, *sapientie prius facere, quam docere*, Act. 1. Vnde legem Circumcisionis, quam Iudæis imposuit, Gen. 17. ipse seruauit, quia die octaua circumcisis fuit, & oblatus est in templo die quadragesimo, prout alijs præcepit. Et Bias cum ve re principem opinatur, qui patrijs legibus, institutiisque subiecent se primus, vt testatur Lud. Cælius Rhodiginus lib. 8. lectionum antiqua. c. 1. Traianus quoque, cum præfectum prætorio designasset, gladium ei in manu porrexit hæc verba subiiciens: *Pretere hoc gladio aduersus hostes meos in iustis causis, sin mi nus iustè egero, tum in meipsum stringas*. Zaleucus quo que legislator, cum filius eius adulterij damnatus, lege ita iubente, vt roque oculo carere deberet, ac to ta ciuitas in honorem patris aliquandiu repugna ret, ad vltimum ne lex violaretur, suo prius, demum filij eruto vno oculo usum videndi vtriq; reliquit; sic mirabilis æquitatis temperamento se misericor dem patrem, & iustum legislatorem patris est, vt referunt Valerius Maximus lib. 6. & S. Ant. par. 1. Chron. tit. 3. c. 3. §. 16. Quod autem Princeps teneat obseruare leges, vide latè Franciscum Patritium lib. 8. de Regno, & Regis instit. tit. 6.

- 13 *Ex hæcenus dictis* ¶ inuoluntur omnia, quæ in con trarium afferebantur. Quamuis enim vere lex nõ ef fet, si in vniuersum careret vi coactiua, attamen qd respectu principis, eo quod superiorem non habeat, caret vi coactiua, nihil amittit. Quibus addendum est, Principem suis legibus obligari, tum ex volunta te diuinitatis, tum ex proprijs; Ex diuina quidem, quia tā lex naturalis, quam diuina est, vt quisque patiatur legem, quam ipse tulit. Ex voluntate item prop ria, siquidem f. tendo legem humanam constituit se vnum eorum, cum quo lex ipsi loquitur, caput namque reliquis membris se conformare debet. Ex hoc namque ipso, vt optime docet Caiet. 1. 2. q. 96. artic. 5. circa medium, quod Princeps voluntariè le gem promulgat, vult ordinationem illam habere vim legis; quia uero ordinationem aliquam habere vim legis est fortiori ab æterna lege vim directiuam in foro conscientie, cui etiam princeps subijcitur; ideo ex propria voluntate principis, & ex æterna lege, humana lex vim obligatiuam principis in con scientia habet.

Quantum vero ad id, quod de exemptione alioru a lege dicitur, Respondetur cum Caietano, Medina, Greg. de Valentia post S. Thomam 1. 2. q. 96. artic. 5. ad tertium, posse quidem Principem ea iusta, & ra tionabili causa secum defendere, sicut cum alijs; Po test etiam quando, & quantum expediens fuerit, aut subditum, aut seipsum a lege eximere; sit vt non am plius illa teneatur, nec eius violatæ sit reus; Potest etiam legem mutare, siue aliam condendo loco il lius, siue totaliter tollendo; Ac vero stante lege in suo robore, nõ potest vel se, vel alium prohibito ita eximere, vt si contra eam faciat, non peccet contra legē naturalem, quatenus nimium turpis est pars, quæ toti non est conformis, siue ea pars sit tanquam caput, vt est princeps ipse, siue tanquam aliud mem brum, vt est quilibet subditus; Quamuis ut Medina

notat, non ita facile seipsum, ac alium priuatum ex imere sine causa possit, ex g. eximere hominem pri uatum, nõ est in pernecio Reipublice, eximere vero seipsum in maximum Reipublice dampnum re dundat, quandoquidem in Principem, tanquam in exemplar, omnium oculi coniecti sunt. Adde tamē, quod, si Princeps priuatum aliquem a lege exime ret sine causa, tunc quidem poenam transgressoris, impositam non incurrit subditus, faciendo tamē cō tra legem peccatæ cōtra legem nature, ut diximus, lex enim iusta eo ipso, quod regula est, facit, ut des se xus ab ipsa sine rationabili causa culpa, & peccatū sit, vt Sotus, & Greg. ubi supra, tradunt.

Hinc rectè colligit Caiet. 1. 2. qu. 96. art. 5. ante finem, & Sotus li. 1. de iust. & iure. qu. 6. art. 7. prope finem. Quod si Papa licentiet se vel alium, quia pla cet, ad non dicendum horas canonicas, uel carnes co medendum in Quadragesima, licentiatius malefacit non dicendo horas, aut carnes comedendo; Quæ tur pis est pars, quæ non consonat suo toti ex iure natu re, quod uiolatur a subdito, & multo magis a capite. *Ratio est*: Quia legislator legem condens opus tale constituit in certa uirtute, siue, ut ferens Papa le gem ieiunij constituit illud uirtute obligatoria ab stinentiæ; Ex præcipiens seruare festum, illud consti tuit in uirtute religionis. Constituto autem uirtutis opere, tota Reipublica, atque adeo ipsum caput se cundum illud agere tenetur: poenam uero illam trās gredientibus a lege impositam sic licentiatius non incurrit.

- 14 *Ex dictis constat* ¶ solutio illius questionis, An. I. Summus Pontifex teneatur semel in anno peccata sua sacerdoti cōfiteri; Quam questionem latius per trahant Glo. in c. sine 2. de offi. deleg. ubi Decius in fine gloss. & c. Nemo 9. quest. 3. Ioan. And. in c. Om nis utriusque sexus, de poenit. & remiss. & ibi Panor. nume. 14. & in c. signifi. casti. de foro comp. Pelin. in d. cap. sine 2. idem in cap. 1. de confit. fallen. 4. Syl. uel. uerbo confit. 2. quest. 6. Nauar. in principio di stinct. 5. num. 32. Sotus 4. distinct. 18. questio. 1. art. 5. Couar. in cap. Alma mater. part. 1. §. 1. num. 5. de sent. excom. in 6. Henriquez lib. 1. de Sacram. poenit. capit. 3. num. 2. Alphons. Viuald. in par. 4. cap. 8. nu mer. 57. & Theologi in 4. dist. 17. Qui omnes in cā sententiam conueniunt, summum Pōtificem ui præ cepti humani, & constitutionis cap. Omnis utrius que sexus, de poenit. & remiss. ad semel in anno con stitutum non teneri, nisi inquam coactiua, siquidem ui directiua illius Canonis sub reatu peccati mortali sit semel in anno peccata sua mortalia confi teri (& idem de Eucharistię sumptione in Paschate dicendum est) teneatur, tam ratione naturali, quæ do cet Principem legibus humanis subditum esse, quam quod preceptum hoc de confessione annua, licet aliqua ex parte humani iuris sit, non omnino diuini, uerè tamen fit iuris diuini limitati per hu manum. Adde tamen utriusque iuris uiolationem unicum solum peccatum esse, quoniam, ambo illa precepta unicum actum inuoluunt, & alterum est alterius determinatio. Quamuis enim ecclesia longius, ac breuius tempus confessioni sacramentali definire poterat, & potest, nihilo minus tamen constituta iam lege, uel seipsum, uel alium ab ea sine causa, & in hac specie gra uissima, iustissimaque, propter auct. admissam di cing

utque legis summo Pontifici eximere non licet: De qua re latius alibi dicendum erit.

Obseruandum demum est, doctrinam hanc, qua statuius Principem legibus suis subditi, intelligendam esse de legibus, quae ex aequo ad ipsum, perinde atque ad subditos spectant. Sunt enim aliquae leges, quae non minus ad principem, quam ad subditos pertinent, vt v. g. Indicta Paucionum, aut festi solennitatem eadem est aquitas in ipso, atque in subdito, nisi de iusta causa sciam, veluti cum alijs dispensauerit. Item est lex frumentaria, ne quis frumentum ex ciuitate deferat, lex haec ex aequo ad omnes pertinet. Aliquae vero leges sunt, quae ex aequo ad omnes non pertinent, vt v. g. leges, quae praescribunt modum conuiuij, vestibus, & sumptibus, & leges, quae prohibent, ne nocui deferantur arma, leges illae priores aequè Principem, ac subditos obligant, cum ex aequo ad omnes pertineant; at vero leges posteriores Principem non obligant, cum diuersa omnino ratio sit quoad earum observationem in Principem, atque in subditis, vt constat ut doctè, subtiliter; Caiet. 1. 2. q. 96. art. 5. Medina ibidem, & Sotus lib. 1. de iust. & iure, 6. art. 7. annotarunt.

§ 5. SECUNDVM DVBIVM EST, An ꝑ Peregrini, & qui incertas habent sedes, teneantur legibus regionis, aut ciuitatis, ad quam declinant. Hanc difficultatem attingit, & soluit Medina 1. 2. q. 96. art. 5. ante finem facta distinctione, sunt enim quidam peregrini, qui in aliena regione domicilium habent, & tales tenentur legibus regionis, in qua domiciliū habent, sunt enim incolae illius loci, & tanquam ciues reputantur. Alij vero sunt, qui nullum certum habent domicilium, sed de provincia in provincia demigrant, vt qui proficiuntur Laureti, aut ad D. Iacobū &c. & tales non obligantur legibus ciuitatis, aut loci, ad quem fortuito declinant, nō enim extat lex aliqua specialis obligans peregrinum per oppidū, aut ciuitatē transirentē, tenetur tamen huiusmodi legibus communibus Regni, alioquin nō videtur satis bene Republicae, & bono communi consultū, & hoc videtur esse oraxis communis, & obseruanda.

§ 6. TERTIVM DVBIVM EST, An ꝑ clericis, & alijs personae ecclesiasticae seuere teneantur leges, aut statuta laicorum? *Difficultatis ratio* haec est; quia clerici exempti sunt a potestate laica, & consequenter non videntur laicorum legibus astringi. Nihilominus tamen communis, & vera Dodorum sententia est, clericos, & alias personas ecclesiasticas nō esse exemptas ab obligatione diuersarum legum ciuiliū, quae non repugnant sacris Canonibus, vel officio clericali, & quae ad bonum statum Republicae conducunt. Sic Angelica in verb. Lex. nu. 5. circa medium. Sylue. verb. eod. q. 15. post Panor. in c. Ecclesia 5. Martini. 1. 3. v. r. circa hoc tamen; de constit. Ioannes Driedo lib. 1. de libert. Christiana cap. 2. part. 3. fol. mihi 103. Sotus lib. 1. de iust. & iure, quest. 6. art. 7. concl. 1. in fine, & 4. dist. 25. quest. 3. ar. 2. conclus. 4. Alphonsus a Castro lib. 1. de potest. legis pen. al. c. vltim. ante finem. Franciscus a Victoria in Rollet. 1. de potestate ecclesiae q. vltim. Martin. Nauar. in Manuali, cap. 2. 3. nu. 88. Barth. Medina 1. 2. q. 96. art. 5. dub. vltim. Ioseph Angelus in Floribus quart. Sententiarum de Sacram. ordinis, in fin. Robertus Bellarm. tom. 2. controuers. tract. de clericis lib. 1. cap. 28. conclus. 2. Gregorius de Valentia tom. 4. de

spit. 9. q. 5. puncto 4. Michael Salom. in 2. 2. tomo 2. in quest. 77. art. 1. controuersia 10. Thomas Zerula in Praxi Episcopali tom. 1. in verb. pragmat. dub. 2. Cosinus Philarchus de officio sacerdot. part. 2. lib. 3. cap. 2. in fine; Alphonsus Vuald. par. 4. cap. 9. num. 10. Emanuel Rodríguez tom. 1. cap. 1. 96. conclus. 1. & alijs communiter. *Ratio est*, quia clerici non obstat te clericatu ciues sunt, & membra Republicae politicae: sed Republica ciuilis non nisi legibus ciuilibus Principum gubernatur. Ergo eas etiam quatenus conducunt ad utilitatem, & bonum publicum, clerici seuere tenentur. Etenim magna confusio, & perturbatio in Republica sequeretur, si clerici leges ciuiles iustas in venditionibus, emptiōibus, contractibus, locationibus, & alijs huiusmodi commercijs ciuilibus, & humanis, non seruarent. Hinc S. Chrysostomus in id Roman. 13. *Omnes animae potestates sublimioribus subdita sunt*, docet Christi Euangelio non tolli politicas leges. & ideo debere etiam Sacerdotes, & Monachos eis parere. Quod gabellarum autem an clericis exempti sint, suo loco dicemus, cum de exactione Gabellarum differemus, & multat etiam de hac re diximus tomo primo Thesauri lib. 3. cap. 22. in expositione Bullae Genae Domini. Quo vero iure clerici a potestate seculari exempti sint, in tertio tomo, cum de Sacramento Ordinis agemus, latè examinabimus. Hic solum hanc propositum difficultatem de obsequantia legum secularium, quae non repugnant sacris Canonibus, aut officio clericali, quae in commune Republicae bonum instituantur, explicare statuimus, quandoquidem materia praefata id nobis ex postulare videatur.

§ 7. Hanc inserunt Doctores ꝑ omnes superius allati, quod si Republica pretia rebus venalibus constituat, puta, ne frumentum, oleum, aut aliquid simili ultra pretium iustum taxatum vendat, clerici carius vendentes mortaliter peccant, & ad restitutionem excessum tenentur, sicut laici. Qualem legē fecisse Carolum V. in Hispania praefertim in Regno Castellae anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo nono ferunt Alphonsus a Castro, & Salom. vbi supra, propter magnam sterilitatem, & penuriam aquae tunc temporis, quo confectum est frumentum, & hordeum seminare. *Ratio est*, quia lex illa pretium taxans consilium bono communi, & necessitati omnium, maxime pauperum, hi namque sit, qui vbi annona deficit, maxime indigent, sed ad subueniendum pauperibus, & eorum indigentiam, iuuat illa ex superfluo ecclesiasticam immunitatem non minuit, immo magis clerici, quam laici tenentur. Ergo non minus legem hanc clerici, quam laici seuere tenentur. Etenim lex haec iusta est, nec ullo modo statui, aut libertati ecclesiasticae repugnat, vt constat, immo ratio repugnat, vt clericus carius rem vendat, quā laicus, & ultra pretium taxatum a lege. Deinde ꝑ triplex iustum taxatum a lege, simpliciter est iustum, & actum illud in materia iustitiae commutativae constituit. At vero vendere rem iusto pretio est secundum ius diuinum, & naturale, quo nulla ratione clerici eximuntur, Lex enim naturalis, & diuina prohibet, ut nullus ultra iustum pretiū re aliquā vendat. Quo casu lex humana, & ciuilis declarans equalē, & iustum rei pretium, prohibensque, ne quis ultra tale pretium rem vendere praesumat, non inducit

ducit propriè nouam aliquam obligationem, sed so-
lum declarat eam, quæ lege diuina est imposita post
talem pretij taxationem. Vnde pragmatica illa Cas-
telle, vt notat Salon, vbi supra, exprimit clericos
quoque in illa comprehensos fuisse. In huius rei con-
firmationem est, quod Apostolus Paulus optimus
diuinæ legis interpret. Iad Thesal. 4. dicit, *Et ne-
quis supergredatur, neque circumueniat in negotio fra-
trem suum, quoniam index est dominus de his omnibus.*
Quæ verba interpretans S. Anselmus ait, *supergre-
dus eam est, non pro minori pretio illud, quod maioris
pretij est, elicitum. Circumuenio ubi per dolum frater in
ipsa venditione, vel in captione decipitur.* Hæc ille. Sicut
ergo iuxta Diui Anselmi sententiam ille supergre-
ditur in negotio fratrem, qui minori emit, quod
maioris est pretij, ita etiam contrariò ille supergre-
ditur in negotio fratrem, qui pro maiori vendit,
quod minoris est pretij. Et vtrumque Apostolus di-
cit esse contra Dei voluntatem, & Deum de his om-
nibus esse vindictam sumpturum. Clericus ergo vitra
pretium taxatum vendens contra legem diuinam
peccat, & quia contra iustitiam peccat, tenetur ad re-
stitutionem eius, quod vitra iustum pretium a lege
taxatum accepit, id quod procedit, etiam si pena
aliqua a lege transgressionibus imponatur, puta,
quod amittat frumentum, quod vitra taxatum pre-
tium vendiderat. huiusmodi enim poenæ appositio
non impedit, quo minus vendens iustum pretium ius-
tum peccet, additur autem legi poenæ, ut sic saltem
fratrum nimis illorum auaritiæ imponatur, & ti-
more poenæ a peccato retrahantur.

Eodem modo si lex sit, ne quis induatur serico, ne
quis venationi incumbat, ne quis noctu cum armis,
aut noctu incedat, lex hæc clericos aequè, ac laicos
comprehendit, eam leges ciuiles iustæ non repugnā-
tes statui ecclesiasticis, vel clericorum libertati, aut
morum honestati, obligent etiam clericos, vt com-
muniter Doctores alii tradunt.

- 18 Sic etiam si tempore belli, aut alio quouis tem-
pore edito Regis statuatur ob bonum Reipublice,
ne quis sine licentia equum ab ipso regno ad aliud re-
gnum transferat. siue hoc per venditionem, & em-
ptionem, aut per commutationem, aut per liberale
donationem, aut alio quouis modo fiat, appositæ gra-
uissima poenæ contrascentibus, quicumque cleri-
cis cõtra huiusmodi præceptum equum e regno ex-
traheret, peccaret mortaliter, vt ex dictis constat, &
late probat Thom. Zerula vbi supra, contra Nauar.
consil. 3. in Nouis alias consil. 4. in antiquis. de consi-
stitur, ubi falso docet clericos tali lege non compre-
hendi. Quamuis enim ad poenam non tenetur
ante iudicis condemnationem, tenetur tamen ad id,
propter cuius obseruationem imponitur poenæ, quod
est non transferre equum e regno. Et talis lex est in
regni Castellæ, ut habetur in libro sexto Regalium
Ordnationis, tit. 9. leg. 10. ut testatur Alphonsus a Ca-
stro loco proxime a nobis allato. Immo et talis Prag-
matica hodie viget in Regno Neapoli. ut constat.

*Præmissis, si Lex sit, seu Statutum, quæ Prag-
matica, ne quis asportet frumentum extra ciuitatem,
Regnum, seu Prouinciā, clericus violando legem sic
in bonum commune constitutam mortaliter pec-
cat ex Soto libr. 1. de iustis, q. 6. art. 4. post medium,
& artic. 5. in fi. & lib. 4. q. 6. art. 4. conclus. 2. & ex di-
ctis constat, & præfati auctores testantur. Ex qua-*

bus casibus, qui frequentiores in usu esse solent, col-
ligi potest, quid de alijs similibus dicendum sit. Hæc
interim de obligatione clericorum circa leges ciui-
les, quæ communem Reipublice vtilitatem cõcer-
nunt, nec aliqua ratione libertati ecclesiasticæ repu-
gnant, hoc in loco pro instituti nostri ratione breui-
ter attigisse sufficiat, plura namque suis in locis de
clericis dicemus.

De tempore, quo lex humana obligare in- cipit. Cap. V.

S Y M M A R I U M.

- 1 *Legibus obligari potest nemo ante promulgationem.*
- 2 *Qualis promulgatio necessaria est, ut lex vim obligandi habeat, an sit singularis innotescit, siue non.*
- 3 *An lex sufficienter promulgata obliget eum, qui eius ignorantiam inuincibilem habet.*
- 4 *Qualiter probari possit hæc ignorantia, ut contrasacietatem non solum a culpa in foro interiori, sed etiam a poenâ in foro exteriori excuset.*
- 5 *Quando allegatur ignorantia legis post promulgationem, tres præcipui modi sunt, quibus probatur hæc ignorantia.*
- 6 *Quando lex promulgata sufficienter vim obligandi habere incipiat.*
- 7 *Quando lex statim obliget facta promulgatione.*
- 8 *De legibus a supremo Principe latis, puta ab Imperatore, Regibus, Summis Pontificibus, communis sententia quæ.*
- 9 *An in legibus Ciuilibus Imperatoris, aut Regis sufficiat illa generalis publicatio facta in Curia Principis.*
- 10 *An qui ante tempus duorum mensium fuerint legem promulgatam in locis prouinciæ, teneantur in conscientia ad illius obseruationem, non expectado duos menses.*
- 11 *An in legibus Ecclesiasticis, in quibus nullum certum tempus ad obliuionem præscribitur, satis sit, ut in Curia Romana promulgentur.*
- 12 *Quantum ad leges irritatorias contrarium, quando obligent, & ad quid, culpam, seu poenam, siue reuocantur tantum.*
- 13 *De legibus reuocatorijs quid dicendum, an in prouincia solum, vel etiam in ciuitate, & parochia promulganda sint, ut obligent.*
- 14 *An præter sufficientem legis promulgationem necessarium sit etiam legem humanam acceptari.*
- 15 *In legibus tam ciuilibus, quæ Ecclesiasticis, siue lex in nihilo recepta ad nihilum obliget, an lex in vna sola parte recepta quoad illam obliget.*

Iuxta tempus, quo lex humana obligare
cõtestur, illud in vniuersum certum est,
& ab omnibus concessum, legem hu-
manam neminem obligare prius, quā
promulgetur, vt passim tam in lege ci-
uili, quā canonica habetur. Nā in *Leges sacratissimæ,*
C. de legibus & consuetudinibus, *Leges sacratissimæ, quæ
construunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent
ut inuenerit præscripto eam manifestum cognito, vel inibi
bita declinet, vel permissa sentiantur.* Quod decretum est
Valentiniani, & Marciani Imperatorum. Ex in Auth. *Ve
factæ nouæ constitutiones, de iure ualere leges, cū in cõ-
munis factæ sint manifestæ, & c.* in istis, dist. 4. expressè
habetur.

habetur, *leges tunc institui, & promulgantur*. Idemque colligitur ex c. *Cognoscetes*, de consil. & ex ca. *Ad hac*, de postulat. praelat. Doctores etiam communiter id affirmant, ut Glossa id d. ca. *Cognoscetes*, in ver. *ante prohibitionem*, & in d. ca. *Ad hac*, in verbo, *publice promulgatur*. Innoc. in d. ca. *Ad hac*, nu. 6. Panor. in d. ca. *Cognoscetes*, nu. 6. & in d. ca. *Ad hac*, nu. 9. Anton. de Burgos repet. in d. ca. *Cognoscetes*, nu. 205. S. Tho. 1. 2. q. 90. art. 4. Caiet. & Barthol. Medina ibidem. S. Anton. p. 1. tit. 1. c. 2. §. 1. in fine. Pisanella verb. lex §. 4. Angelica cod. num. 12. Sylvest. eod. q. 6. Taberna eod. in princ. Sotus lib. 1. de iustit. & iure, q. 1. art. 4. concl. 1. Alphons. de Cast. lib. 1. de potest. leg. p. 1. c. 1. Marcus Anton. Cuccius lib. 1. instit. maiorum tit. 3. num. 16. Sebastian. Medices repetit. in ca. *Eris*, dist. 4. num. 67. Ioseph Angles in Florib. 4. Sen. in q. de essentialibus baptismi art. 8. Greg. de Valentia 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. Mart. Nau. in Manuali c. 2. 3. n. 44. Alphons. Viualdus in Candelab. aureo, p. 4. c. 8. num. 43. Summa Corona par. 1. cap. 1. num. 30. Thom. Zerula in Praxi Episcopali, par. 1. in ver. *Pragmatica* in princ. Barthol. Hugolin. de Censuris Eccles. tabula 1. c. 9. §. 7. num. 1. Tolet. in Summa tractat. de peccatis mortal. cap. 18. Emanuel Rodriguez in Summa par. 1. cap. 194. concl. 7. Alphons. a Veracruce in appendice ad Speculum coniu. dub. 14. Petrus Cenedus in collectan. par. 1. collect. 1. numero 5. & alij communiter, & nos too. 1. thesauri lib. 1. c. 7. nu. 3. exposuimus. *Ratio est*: quia Lex est regula, & mensura actionum humanarum, regula autem & mensura imponitur per hoc, quod applicatur operantibus; applicari autem nequit, nisi per illius notitiam, & promulgationem.

Hinc sequitur, quod si quis ante legitimam legis promulgationem sciret in Concilio, aut congregatione constitutionem aliquam esse factam de minori pretio frumenti, & venderet maiori ante promulgationem, non peccaret, nec restituere teneretur. Sic Couar. in reg. peccat. par. 4. §. 3. num. 6. & colligitur ex doctrina S. Thom. 2. 2. q. 77. artic. 3. ad quartum, & Petr. de Arragon. ibi. & Michael Salon tomo 2. in 2. 2. q. 77. artic. 3. controuers. 3. ad quintum, Cordub. lib. 1. q. 14. in h. Suci. lib. 6. de iustit. q. 3. art. 2. ad vltimum. Thomaz Zerula in Praxi Episcop. par. 1. in verbo, *Pragmatica*, in princ. qui citat Dyn. in cap. sine culpa num. primo, de reg. iur. in 6. *Ratio est*: quia si teneretur restituere, vel id esset ex vi legis, & hoc non, cum ante promulgationem non obliget: vel ex accidente futuro, & hoc non, sicut nec qui vendit pretio occurrenti iusto, cum fiat plures superuenturos, & pretium inde diminuendum fore, quia satis est, quod pretio iusto vendat tempore venditionis, ut exemplificanti auctores allati argum. l. pretia rerum. ff. ad legem Falci. m. quicquid contradicant in hoc vltimo casu Bartol. in l. quatero. ff. de acq. em. glo. in l. contra legem. ff. de legibus, & Felin. in cap. Iacundo, de Constit. de qua re suo loco latius agemus.

Ceterum cum hoc ab omnibus concessum sit, sunt tamen quedam dubia, & inter auctores controuersia. **PRIMUM DVIBIVM EST**, qualisnamq. promulgatio necessaria sit, ut Lex uim obligandi habeat? Respondetur ex commun. Doctorum consensu, requiri, & sufficere promulgationem publicam, & solemnem, nec necesse est, ut singulorum aurius intime-

tur. Sic cap. *Ad hac*, de postulat. praelat. ubi dicitur: *Non est necessarium, cum constitutio solemniter editur, aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulis omnibus per speciale mandatum, uel literas includi, are, sed id solum sufficit, ut ad eius observantiam teneretur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam.* Hactenus Innocentius Papa III. Panor. ibi nu. 9. Glossa ibi, in verbo, *publice promulgatur*. Sylvest. verbo Lex, q. 6. & 7. Caiet. 1. 2. q. 90. art. 4. Medina ibi. Sotus lib. 1. de iustit. & iur. q. 1. art. 4. Ioannes Azorius. 1. par. Moral. lib. 5. c. 3. dub. 1. & 2. & alij supra citati. *Ratio est*: quia cum Lex pro omnibus instituta sit, debet consequenter talis esse promulgatio, quae ad omnes moraliter pervenire possit, unde publica esse debet, & quia Lex vim obligandi non habet, nisi ex legislatoris voluntate, ideo ex signo solenni hoc innotecere debet. Non autem requiritur, ut ad notitiam singulorum perveniat, sed facta est, ut consideratis circumstantiis ad eorum notitiam pervenire possit; forma autem consueta promulgationis est, ut solemniter in curia Principis, vel in civitate Metropolitana, vel in singulis provinciis, aut ciuitatibus, voce praecanis, aut alio legitimo modo promulgetur. *Cuius haec est ratio*: Etenim tunc verè Lex promulgari censetur, cum in forma praecipi constituitur, tunc autem fit praecceptum, cum publicatis dicitur, & promulgatur: De qua re inferius plura dicemus.

DVBIVM SECVNDVM EST, An lex sufficiter promulgata obliget eum, qui eius ignorantiam inuincibilem habet? Ioannes Andreas super illo uerbo, *Data Roma*, in fine lib. 6. Panor. in c. *Cognoscetes*, nu. 6. de Consil. Baldus in l. *Leges sacrae* ff. de Cod. de legibus, & consil. Caiet. 1. 2. q. 90. art. 4. & alij alij receptiores eius sententiae sunt, ut exilumet sic ignorantem uerè non obligari. *Ratio est*: quia nemo obligatur ad impossibile: At uero qui legem inuincibiliter ignorat, eam seruare non potest. Alij uero, ut Sotus lib. 1. de iustit. & iure, q. 1. art. 4. concl. 3. Barthol. Medina in 1. 2. q. 90. art. 4. concl. 3. circa mediū. Tho. Zerula in Praxi Episcopali p. 1. in verbo *Pragmatica*, in princ. & Gregor. de Val. to. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. dubio primo, propositione 2. docent, sic ignorantem post sufficientem Legis promulgationem uerè obligari, excusari tamen a culpa, si contra legem faciat; & haec opinio mihi magis placeat, quia alias proprie non decretur quis excusari a culpa, propter legis transgressionem, si lex omnes non obligaret post eius sufficientem promulgationem, excusatio enim proprie est ab obligatione legis, qua tenetur; nemo enim dicitur excusari, cum omittit aliquid facere, ad quod non tenetur: ut uerbi gratia, si quis non ingrediatur religionem, aut non ducat uxorem, talis enim non proprie ea in re dicitur excusari a peccato, quandoquidem abstineret a coniugio, uel religioso statu, non est alioqui contra ullius legis obligationem. Unde quauis sic ignorans obligetur lege, qua tamen inuoluntariè facit, & inuincibiliter ignorat, uiolando legem excusatur a peccato, nemo enim obligatur ad impossibile, ita ut faciendo contra reus peccati teneatur. Etenim transgressio legis tunc solum peccatum est, quando uoluntaria est, ignorantia autem inuincibilis cum sit inuoluntaria, & proinde a peccato excusatur, peccatum enim ad hoc est uoluntarium, si uoluntaria

rium non sit, non fuerit peccatum. Et quamuis hec Doctorem defensionem de nomine potius, quam de re sit, modum tamen loquendi Soti & Theologi melior, & verior est, quam alter ille Iuristarum. ut ex dictis constat: Nam lex in vniuersum promulgatur, & consequenter lex solemniter promulgata vniuerso obligat, & per accidens plane est, quod ab isto, vel illo in particulari ignoretur. Immo ex omnium consensu, qui se ignorat legem, si postea adinoneatur, a concionatore, vel alio fide digno, ad legis obseruantiam tenetur, & transgrediendo peccat, & tamen concionator ille, aut nuntius nō cum obligat; antea ergo lege illa obligatus erat, sed quia eam inuincibiliter ignorauit, a culpa excusabatur, & hanc nostram sententiam manifestè satis probare videntur verba illa cap. 1. de postulat. prelat. vbi Summus Pontifex docet, ad obligationem legis sufficere publicam, & solemnem promulgationem, neque necessarium esse, vt in omnium, & singulorum notitia veniat. Quamuis enim Pontifex eo in loco non meminit expressè *Obligatus*, hoc tamen ex eius verbis euidenter colligitur, cum determinet Episcopū obligatum fuisse seruare Interdictionem illud, cuius ipsemet Episcopus ignorantiam in sui excusationem allegabat.

4. TERTIVM DVBIUM EST, qualiter probari possit hæc ignorantia, vt contrarietatem non solū ac culpa in foro interiori, sed et a pena in foro exteriori excuset? & intelligitur hæc questio non solū, quādo statim inducitur obligatio, sed et si non obligaret, nisi post duos menses, vt in fra dicemus. In hac re varie sunt Canonistarum sententiæ. Glossa in c. *Proposui* in verb. *Tuella*, de probat. & c. *Proposui* in verb. *Non probatur*, dist. 82. docet standum esse iuramentum eius, & facit ea. Si vero, de sent. excomm. c. *Nulli*, de elect. in 6. & Glossam secutus est D. Anton. quando adest causa aliqua verisimilis. Deinde ignorantia, vel scientia consistit in mente hominis, & sic facile aliunde, quam per proprium iuramentum probari non potest, secundum gl. in §. *Alie*, Inst. de action. & eadem gloss. in Latqui natura §. *Cū me absente*, in glof. magna in verbis *committat*, ff. de nego. gest. & gloss. in c. *Petrus*, §. *Super huiusmodi*, in verbis, *Ignorantia*, de elect. in 6. & ibi Petr. Anchar. Hypol. conf. 61. num. 2. & conf. 96. nu. 8. iuramentum autem proprium dicitur, quod præstatur per seipsum, vel per procuratorem habentem ad hoc speciale mandatum. Panor. in c. *Cognoscentes* nu. 9. de Constit. ait talem probationem esse arbitrariā, secundum quantitatem præiudicii, & qualitatem persone allegantis ignorantiam, & qualitatem ignorantie, & qualitatem facti, in quo ignorantia præceditur, & citat ad hoc cap. *Innotui* in cuncta gloss. in verbo *Ignorantiam*, de elect. & in cap. fin. de iureiur. cui consentit Marc. Antonius Cerebus lib. 1. Infit. maiorum, tit. 3. numero 25. Alij vero ut Innoc. in d. cap. *Cognoscentes* & Cardin. quos refert Panor. dicunt, non sufficere iuramentum; etiam si haberet unum bonum testem, contra glossam, nec esse probationem arbitrariam, ut voluit Panor. titanus, sed requiri volute dilucidam, & manifestam probationem, quam sententiam sequuntur Syluest. verb. Lex, quest. 7. Anton. de Burgos num. 230. Andreas de Exca. num. 74. & Franc. Coscius Senensis, nu. 108. in repet. d. cap. *Cognoscentes*, de Constit. *Ratio eorum*

est: quia post sufficientem promulgationem est presumptio iuris contra eum; quandoque autem præsumit ius contra aliquem, si tunc probatio contra illam præsumptionem iuris debet esse aperta, & liquida, nec sufficit iuramentum, glo. in l. si. de minor. glo. in l. cum de indebito ff. de probat. facit glo. in c. *Cipientes*, in verbo *Fidem*, de elect. in 6. Rom. in consil. 481. incip. Præfatis consultationibus articulus. colum. 2. versio. Et igitur ex premissis. Bertrandus consil. 361. volum. 1. Et quidem opinio glossæ in foro concientie est satis probabilis, quia eo foro, ut plurimum statim solet iuramento, ut in ca. Si vero, de sent. excomm. ubi qui percussit Clericum communi nutriendum, suo iuramento ex ignorantia excusatur, & in c. si qui Matrim. accusa. postulat, ubi solo iuramento ex causâ verisimili admittitur ad accusandum, ne contrahentes matrimonium stent in peccato contra præceptum Dei, & ecclesie, & in cap. *Petrus*, ad finem, de elect. in 6. ubi, qui appellat contra electionem, iurat, quod credidit vera, quæ obijcit, & se posse ea probare, & hoc propter fauorem Ecclesie, nedutius uacet, & in cap. *Significasti*, l. de homicid. ubi iuratur, an sciret uitium equi, & statim eius iuramento ad excusandum ab irregularitate. In foro autem contentioso uerior, & communior uidetur Innocentij, & Card. opinio, quamuis etiam in hoc foro nonnunquam uera erit sententia Panor. titani, ut fatetur etiam Anton. de Burgos in d. repet. nu. 238. quando scilicet esset aliquis sancte uitæ, quia illa presumptio tollit aliam iuris.

Quando autem allegatur talis ignorantia legis post sufficientem promulgationem, tres præcipue modi sunt, quibus probari potest hæc ignorantia.

Primus est: Si probatur, quod allegans ignorantiam erat nouellus Cuius, sic Bald. in l. data operæ. Cod. qui accus. non poss. loan. Crocus in repet. *Homines populi*, colum. 2. a. 6. ff. de iust. & iure. Roman. in consil. 251. incip. Clarissimè dicitur, circa medium, Francisc. de Curte senior, in consil. 27. incip. Magnificus uir, versio. Tertio præmittitur, ubi autem nouellum, qui parum habitauit in loco, & forenses æquiparari. Andreas de Beca. in repet. cap. *Cognoscentes*, numero 66 & 67. de Constit. Immo Joannes Crocus in repet. cap. 2. Notab. 3. de Constit. in 6. ait, se defendi se quondam scholarem, qui attulerat pannum de alieno territorio contra statuta Bononiensium, ut non incidere in potestatem dictorum statutorum.

Secundus modus est: si probetur absentia eius, qui allegat ignorantiam cap. *Item in tuo*. Qui matrim. accus. poss. facit l. plane. ff. de execut. & ibi Bald. ubi ait, quod absens præsumitur ignorare etiam Bana generalia, quæ sunt in ciuitate, glo. in c. *Cognoscentes*, in verbo. Ante prohibitionem. in fin. & ibi Panor. mita. num. 10. de Constit. Andreas de Exca. ubi supra, num. 68. & sicut Romanus consil. 7. incip. Visus necessarius, in fin. Quæ ignorantia ratione absentie tunc maximè admittenda erit, quando de Constitutione Summi Pontificis agitur, & probet is, qui ignorantiam allegat, se apud eos fuisse, penes quos Sanctissimi Pontificis nomen, & acta nullo in honore sunt, puta, apud infideles, Turcas, uel etiam Christianos eos, qui nudum Christiani hominis nomen gestant, ceterum se Christianæ doctrinæ, et uitæ hostes inenitissimos reipia ostendunt, quales sunt

sunt Genea, & apud Gallorum, & Germanorum, & Heluetiorum aliquos recessus incolentes; vel si eam, puta, infantia probet, vel aegritudinem, vel furorem, aut arduum carcerem, hæc enim, & similia iustam ignorantie causam præbere possunt, iuxta ea, quæ docent glossa in c. *Proposui*. verb. *Non probatur*. dist. 82. Panorm. in c. cognoscentes. nu. 10. & Franciscus Coscius Senensis in repet. eiusdem c. nu. 112. de constitut. Alex. consi. 31. incip. ponderatis. volu. 5. Mar. Ant. Cuchus in Institut. maior. libr. 1. tit. 3. num. 24. & alij.

Tertius modus est, si probaretur, quod lex etiam semel publicata non semper, sed raro, & per intervalla temporum observatur in illo loco, quia tunc erit tolerabilis ignorantia. Sic Pet. de Anchirano, & Philip. Frac. in c. *ubi periculum*. §. præterea, de elect. in 6. & Andr. de Exea repet. in c. cognoscentes. num. 71. de constitut. qui tamen in omnibus his casibus præter dicta in singulis vult requiri iuramentum allegantis ignorantiam; quod idem antea docuit Decius in lectura 2. dist. c. cognoscentes. de constitut. Et de hac difficultate hæc ex Doctorem cõmuniori, & receptori consensu, & sententia dixisse sufficiat.

6 QVARTVM DVBIVM EST, Quando lex promulgata sufficienter vim obligandi habere incipiat? In hac re aliqua certa sunt, aliqua vero contraria, vt ex dictis constat.

Primo certum est ex dictis, quod cum lex omnis vim suam habeat ex legislatoris intentione, si legislator apponat certam temporis determinationem, illi standum erit. Vnde si lex dicat, statim a promulgatione obligationem incipere, statim facta promulgatione obligare incipiet, si vero post mensem, aut postquam lex erit promulgata in talibus, aut talibus locis, scilicet in parochia, diocesi, &c. non obligabit ante mensem, aut prius, quam in talibus locis promulgata fuerit: sic Syluester in verb. lex. q. 6. vers. Tertio. Nauar. in Manuali, c. 23. num. 44. Mar. Ant. Cuchus in lib. 1. Institut. maiorum. tit. 3. num. 30. Gregor. de Valentia tomo 2. dist. 8. quæst. 5. pun. 5. dub. 3. post Panor. in capitu. *cognoscentes*, nu. 7. Decius, & Felin. ibi. de constit. & Felin. in c. *licet causam*. vers. Nota sexto, de probat. & glossa in cle. 2. in verb. & num. de heret. Exemplum habetur in c. *eum singula*, de prebend. in 6. *ubi religiosi habentes duos prioratus intra mensem a notitia huius constitutionis, vnum eorum quem maluerint, dimittere tenentur, quod nisi fecerint, ex tunc eo ipso efficiuntur ineligibiles.* & c. si. ne clerici, vel monachi. *Religiosi de claustris exentes ad audiendum leges, vel physica, nisi intra duos menses mensum statim ad claustrum redierint, ipso facto sententiam excommunicationis incurrunt.* Et in c. *Non uerit*, de sent. excom. facientes seruari statuta edita, & consuetudines introductas contra ecclesie libertatem, nisi ea de capitularibus suis intra duos menses applicatione illius (anonis fecerint amoveri, excommunicati sunt. Et Conc. Trid. sess. 24. de reforma. Matr. c. 1. statuit, decreuit de irritando matrimonio claudere robur suum non habere nisi post 30. dies a die prima publicationis in eadem parochia facta numerados: & eadem Synodus Sess. 24. de refor. c. 17. statuit, *ut habentes plures parochias ecclesias, aut vnam cathedralem, & alia parochialem, unam earum infra spatium sex mensium dimittant, aliquam tam parochiam, quam beneficia omnia, & obtinent ipso iure macare consueant.* Notant tamè Pa-

nor. Syuest. Gregorius, & alij, quod licet legislator declarat, se statim, seu ex tunc velle obligare, id tamè intelligendum erit de irritatione actus, ita ut actus in contrarium factus irritus sit, non autem de pena, aut culpa, siquidem, qui haberet ignorantiam inuincibilem legis, excusaretur a culpa, & a pœna legis; pœna enim legis infligi non debet sine culpa, in culpa vero non est, qui legis ignorantiam inuincibilem haberet.

Secundo certum est, quod si licet legislator non explicit, ex quo legem velit legem obligare, si tamè is, qui legem tulit, inferior sit Papa, Imperatore, aut Rege, puta, si lex lata sit ab aliquo Magistratu, Duce, Episcopo, & similibus, tunc statim etiam obligat facta promulgatione in ciuitate, aut diocesi, ubi lex fertur, ut colligitur ex communi Doctorem sententia in c. 2. de Constit. in 6. & facit glossa ibi in ver. *Sententia*. Panormit. in c. *cognoscentes*. nu. 7. de Constit. Composit. in cap. *Capitulum Sanctæ Crucis*, de rescript. Syluest. verbo lex q. 6. vers. Tertio. Roman. consi. 228. Anton. de Burgos repet. in c. *cognoscentes*. num. 103. de Constit. Domini. Soto lib. 1. de iustit. q. 1. art. 4. post conclus. 3. Nauar. in Man. c. 33. num. 44. Mar. Ant. Cuchus lib. 1. Institut. maior. tit. 3. nu. 27. Gregor. de Valentia tomo 2. dist. 7. q. 5. pun. 5. dub. 3. Io. Azorius, tomo 1. Institut. Moral. lib. 5. ca. 3. dub. 2. Ratio est, quia cum isti non habeant ampliam iurisdictionem, vt plurimū, illa promulgatio facta in loco residentie satis sollemnitas esse videtur, ut omnes obliget, & ad omnium notitiam perueniat, nec vt plurimum necessaria est promulgatio in alio loco, aut longum aliquod tempus expectandum ad hoc, ut omnes subditos obliget: Id quod intelligendum est in foro exteriori; nam in interiori excusatur ignorantia inuincibilis, vt dictum est. Et quod ad pœnam spirituales, verbi gratia, excommunicationis per legem alicuius Episcopi latæ, etiam ignorantia vtrunque vincibilis in cuiusmodi legibus excusatur subditum, dummodo non sit crassa, & supina, id est, quæ attentis circumstantiis negotij, & personæ facile superari potuerit, prout Bonifacius Papa VIII. in c. *Ut animarum*, de Constit. in 6. ad tollendos conscientie scrupulos declarauit, & nos latè de hac re tomo 1. lib. 1. capit. 28. differuimus. Idè etiam & in constitutione Synodali dicendum est, vt ad eius obligationem non expectetur longum aliquod tempus, puta bimestre, aut promulgatio in singulis locis, quia cum angusta sit vt plurimum talis provincia, non opus est, vt varijs in locis fiat promulgatio, aut expectetur longum tempus ad eius obligationem, ex Ioan. Andr. in proem. Clemen. in verb. *De cetero*. Panor. in d. c. *cognoscentes* num. septimo, & Marco. Anto. Cuchus lib. 1. Institut. maior. tit. 3. num. 28. in qua tamen re, vt notat Panor. opus est prudentia, habita ratione qualitatis provincie, & constitutionis.

8 Tercio Controuersum est de legibus a supremo Principe latis, puta, ab Imperatore, Regebus, & a Summis Pontificibus, qui amplissimam, iacissimamque iurisdictionem habent; In qua re communis Doctorem sententia est, eorum leges obligare post duos menses a promulgatione facta, ut habetur in Authent. *Per facta nova constitutiones*; vt sic probabiliter ad notitiam subditorum veniant: sic Io. Andr. in data lib. 6. Hostiens. in Summa; tit. de Constitut. §. quando,

q. 3. ando. Bald. in leg. l. leges sacratissimæ. Cod. de legib. Panor. in c. cognoscentes. num. 7. de consil. Anton. de Burgo. in repetit. ciuili. in cap. num. 206. Andree de Exea in eadem repet. num. 76. Ang. in verb. lex nu. 13. Syluest. eod. q. 6. versic. Tertio. Sotus lib. 1. de iustit. & iure. p. 1. art. 4. Medina 1. 2. q. 6. artic. 4. concl. 2. Nauar. in Manuali c. 23. num. 44. Grego. de Valencia tomo 2. disp. 7. q. 5. pun. 5. diu. 3. Marc. Ant. Cuchus in lib. 1. inst. maior. tit. 3. nu. 16. & D. Orescos. nuntiat. id quod procedit tam in foro interno, quam externo.

Næque huic communi Doctorum sententiæ obstat illud Auth. Vt priuatis domibus ibi, *intra tres menses*. Næ Auth. Nos qui miles aut federatus, ibi. *post 36. dies*, quia ut notat glin d. Auth. ut factæ nouæ constitutio. nes, sunt casus speciales, in quibus prædictum spatium a lignatur, & proinde non derogant iuri, & constitutioni communi, & vniuersali. Neque obstat glin c. *Troposusti*, in uer. *non probatur*, dist. 82. quia ut notat Panor. in c. *cognoscentes*, nu. 7. de Consil. r. i. j. citat ab o. maius, & c. *decernimus*, dist. 88. per quod gloria mouetur, non loquitur de tempore, quo illa constitutio ligat, sed de tempore præfixo à Concilio Toletano Episcopis ad denunciandum subditis, quam in Concilio illo Toletano Provinciali facta fuerant.

9 *Quarto controuersum est, an in huiusmodi legibus ciuilibus Imperatoris, & Regum sufficiat generalis illa publicatio facta in Curia ipsius Principis, seu Imperatoris? In hac re communis Doctorum sententia est (loquendo de legibus, quæ non sunt reuocatorie priuilegiorum, aut irritatorie actuum, de quibus in ferius agemus) non esse sufficientem promulgationem factam in Curia, aut in Ciuitate Regiæ, sed requiri etiam, ut alijs in locis ciuilibus prouinciæ, aut Imperij, & Regni promulgatio solemniter fiat, & duorum mensium eluxerit spatium, ita ut ad omnium noticiam moraliter, & probabiliter venire possit, vnde lex Imperatoris non obligat Bauaros, v. g. nisi etiam in Bauaria promulgetur, ex Panor. in c. cognoscentes num. 7. de consil. Syl. verbo lex q. 9. versic. Tertio, & alijs, qui id colligunt ex Auth. *De noua constitutione*. Sotus lib. 1. de iustit. q. 1. art. 4. qui exemplificans de Cæsare, seu de Rege Hispaniæ (Sed idem de aliquo alio Principe, cui plura sunt regna, seu plures prouinciæ subiectæ) expressè docet, non fuisse esse verbi gratia, Toleti in Hispania promulgari legem, quia Belgas, Flandros, Italos, aut Indos comprehendat, sed oportere etiam in singulis prouincijs promulgari, ut sic qui absentes sint a Curia, in Prouincijs earum legum noticiam habere possint. Ratio est, quia, quod attinet ad gubernationem in seculari, diuersa regna, seu Prouinciæ videntur esse, per se distinctæ, & vniuersales, & Respublicæ: vnde cum lex sit vniuersalis regula à totiusque pertinent, non in uno certo loco tantum, sed in diuersis promulgari debet, ut ad omnium noticiam, peruenire queat, ut præter citatos manifestè tradit Bart. 1. M. d. i. n. 1. 2. q. 90. art. 4. conclus. 2. & diu. vlt. p. 1. conclus. quinta. Grego. de Valto. 2. disput. 7. q. 5. pun. 5. q. 2. Mar. Ant. Cuch. lib. 1. inst. Maior. tit. 3. num. 17. & alij.*

10 *Quinto controuersum etiam est, An qui ante id tempus duorum mensium sciunt legem promulgatam in locis prouinciæ, teneantur in conscientia*

ad illius obseruationem non expectando duos menses? Anton. de Butrio in c. 2. de consil. dubius est, & potius in partem negatiuam inclinat, & idem docet Andreas de Exea repet. in c. *cognoscentes*, num. 76. de consil. & Grego. de Valto. to. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. diu. 3. eo quod ante illud tempus lex non videtur obligare, & afferunt pro se Auth. *ut nouæ constitutiones*. Communior tamen, & verior sententia est dicentium, eos, qui legis promulgatæ noticiam, & scientiam habuerint, antelapsum duorum mensium ad legis obseruationem teneant, & obligari, sic glossa in c. *eum singula*, in uerb. *peruenierit*, de præbend. in 6. & in c. *Hoc consiliosum*, in uerb. *hactenus*, de rebus eccles. non alienan. in 6. Ioan. de Lignano, in c. 2. de consil. Panor. in c. *cognoscentes*, num. 7. de consil. & in c. 1. nu. 1. de postulat. prælat. ubi citat Andr. Pan. & Hostiens. pro eadem sententia; Angelica uerb. l. 3. nu. 12. Syl. eod. q. 6. versic. Tertio, Sotus lib. 1. de iustit. & iure. q. 1. artic. 4. qui id docet saltem verum esse, in foro interiori; Mar. Anto. Cuchus lib. 1. maior. institut. tit. 3. nu. 21. Anto. de Burgo repet. in c. *cognoscentes*, nu. 206. & nu. 213. de consil. Bartol. in *Lomnes populi*, de iust. & iure. Bart. cons. 55. & uidetur satis euidenter colligi ex c. primo, de postulat. prælat. in illis uerbis: *Sed id solum sufficit, ut ad eius obseruantiam teneatur, qui nouerit eam solemniter editam, aut publicè promulgatam*; ubi, ut notat Panor. uerbum illud, *sufficit*, satis ostendit sufficere ad obseruantiam constitutionis, quod illius notitia habetur. Ratio huius esse potest: quia frustra expectatur euentus, cuius nullus est effectus. Ex quo ergo quis certus est de legis promulgatione, frustra expectat lapsum duorum mensium, quia eum, qui certus est, non oportet amplius certiorari, ex regu. *Enim qui certus est*, de reg. iur. in 6. Nec obstat text. in dicta Auth. *Ut facta nona consilii*, quia, si rectè cõsideretur, solum probat id fieri propter scientiam, & non ob aliud; ita ut post illos duos menses præsumatur scientia, nec in contrarium facile admittatur probatio in foro exteriori, quamuis in foro conscientie ignorantia inuincibilis semper a culpa, & poenæ excauset, ut diximus. Qui enim facit contra legem, quam ignorat, in foro conscientie non peccat illo peccato, quod est committere in legem, sed illo, quod est ignorare legem, cum forte scire tenebatur. Etenim peccatum in eatenus censendum est, quatenus voluntarium est, ubi autem est ignorantia inuincibilis, non est voluntarium, ut constat, & per eò sequens non erit peccatum aliquod contra legem ex tali ignorantia. Tunc autem censetur ignorantia inuincibilis, quando qui scire non potuit aliquid adhibita diligentia solita adhiberi a uiris prudentibus eiusdem qualitatis; Sicur contra ignorantia inuincibilis dicitur, quando quis aliquid ignorat, quod esset eadem qualitatis homines communiter sciunt. Hæc autem omnia intelligenda sunt de his legibus, in quibus non est expressè statutum tempus determinationis, in quo obligare incipiunt; Nam de ijs alia est ratio, cum ipse leges obligandi vim non habeat ex uoluntate, & intentione legislatoris, antequam illud tempus adueniat, ut colligitur ex c. *Cum singula*, de præbend. in 6. & alijs legibus in secundo dicto sensu a nobis allatis.

11 *Sexto idem inter Authores controuersum est de legibus Ecclesiasticis Summi Pontificis, An in ijs legibus*

gibus, in quibus nullum certum tempus ad obligandum præfigitur, satis sit, ut in Curia Romana promulgentur, ita ut non opus sit ad earum obligationem, ut vel in singulis provinciis promulgentur, vel etiam expectentur duo menses ad earum obligationem? Aliqui enim existimant requiri promulgationem in singulis provinciis, duosque menses item expectandos post earum promulgationem, sicut de legibus civilibus ad Imperatore latis diximus. Sic Panorm. in c. *Cognoscere*, nu. 7. de constit. Franciscus Coccius Senensis in repet. dicti c. *Cognoscere*, nu. 100. Angelica in verbo, *lex*, nu. 13. Caiet. 1. 2. q. 90. art. 4. & ibi Barthol. Medina dubio 1. post concl. secundam, & dub. ult. *Ratio eorum est*: quia eadem utriusque ratio esse videtur. Nam imperium Papæ latius patet, quam imperium alicuius Regis, aut Imperatoris, & leges eius non minus, immò magis vniuersales sunt. Ergo non solum requiritur promulgatio in Curia, sed etiam in provinciis, diocesis, & ecclesijs cathedralibus. Quamvis enim Papa pedes habere plumbeos videatur, & proinde immobilis maneat, nec discurrat per provincias, & mandum, sicut Imperator, habet tamen Episcopos, & Archiepiscopos, per quos omnibus notitiam date potest.

Alij vero existimant leges Summi Pontificis vim obligandi habere, quamprius in Curia Romana publicentur, & in acie Campi Floræ, & ad valvas Basilicæ Apostolorum affixæ sint, & in Cancellaria Apostolica pro publicatis habeantur, nec necesse esse, ut in singulis provinciis promulgentur, nisi id in Bullis ipsis exprimat. Sic Ioan. Monachus in reg. *In generali*, de reg. iur. in d. 10. Andreas super data sexti. Panorm. in cap. *Querit*, num. 3. de sent. excomm. Paul. de Eleazar. in proem. Clement. Imol. ibid. Henr. Bohij, in c. *Cognoscere*, de Constit. Aufer. ad Cap. Tolosan. q. 445. dub. 2. Gomezus in proem. regul. Cancellar. q. 2. ante finem. Syluest. verbo, *Lex*, q. 6. versic. Tertio. Marcus Ant. Cucchus lib. 1. Instit. maior. titu. 3. nu. 19. Greg. de Valto. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. dubio 1. Ioan. Azorius par. 1. Instit. Moral. lib. 5. c. 3. dub. 3. Emanuel Rodriguez to. 1. q. Regular. q. 6. ar. 2. in fine, & fauet Sotus lib. 1. de iust. & iure. q. 1. art. 4. ait enim parum referre, si dicamus statim Romæ latis obligare: & Syluester, Gomezus, Gregorius, & M. Anto. Cucchus ita in vfu, & praxi observari dicunt, & huius etiam sententia est Anton. de Burgos repetit. in d. cap. *Cognoscere*, nu. 208. citans Archid. in c. si. dist. 16. unde Bulla Cœnæ, verbis gratia, obligat omnes ubique terrarum, postquam in die louis Sancti publicatur. Huius opinionis ratio hæc esse potest, quia tota Res publica & Ecclesiastica gubernatio sub uno capite, & pastore Summo videlicet Pontifice, una provincia respectu Papæ censetur, & ut notat Anton. de Burgos, ubi supra, Romæ sunt omnes mundi nationes, unde verisimile est, quod, quando ibi constitutio aliqua nova promulgatur, illi, qui Romæ commorantur, certas eorum ciuitates, & provincias faciant, ut proinde illa promulgatio Romæ facta sufficiens esse censetur, alias, ut Syluester loco proxime allato notat, multæ Decretales Pontificis nullo obligarent, quandoquidem multæ illarum in multis provinciis non sunt unquam promulgatæ, in quibus tamen obligant, & servantur, et hoc maxime

in legibus Pontificiis vim habet, quæ non pendunt ex acceptatione populorum, cum ecclesiæ supremus pastor immediate a Deo potestatem acciperet, cuius auctoritati, et imperio nihil omnino obstat, quod nonnunquam aliqui Principes, aut magistratus inveniuntur, qui talium constitutionum promulgationem in suis Regnis, et Provinciis impedire conantur, eorum enim iniquitas impedire minimè valet, quod minus Summus Pontifex leges ferre possit, quæ totum orbem Christianum ad eorum observantiam coarcent, et constringant. Idem autem duorum mensium spatium in lege civilis statutum est, quia satis rationabile tempus esse videtur, intra quod lex promulgata omnibus innovescere queat. Cum ergo in legibus Ecclesiasticis huiusmodi tempus constitutum non sit, illud tempus sufficere intelligi debet, quod habita ratione distantie rationaliter sufficit, ut aliquid Romæ promulgatum esse cognoscatur. Conveniunt tamen omnes, quod ignorantia inuincibilis semper excusat a culpa, et poena, non solum in foro conscientia, sed etiam in foro exteriori, si probetur, ut latius tomo 1. Thesauri lib. 1. cap. 18. ostendimus. Et quæ hactenus dicta sunt, de legibus præcipientibus aliquid intelligenda sunt.

12. *Septimò*, quantum ad leges irritatorias cõtractu cõtertradunt Doct. quod si lex aliqua promulgata fuerit in Curia, et habeat decretum irritis, et rescindens, statim obligat, non quidem quoad culpam, et penam, sed quoad rescissionem contractus facti contra dictam legem. Exempli g. si in Concil. Romæ statuatur, et promulgetur, ut illegitimus non possit habere beneficium Ecclesiasticum, et quod talis collatio sit irrita, etiamsi post promulgationem inuincibiliter ignorati beneficium collatum sit, collatio illa nulla, et irrita erit. Quia retractatio, seu annullatio actus non est ulla pœna, quæ infligitur ob culpam, & consequenter inuincibiliter ignorantes, & omni culpa carentes ea affici possunt, non aut pœna, ut diximus, cum absurdum planè esset ad pœnam ligare ignorantem. Sic glo. in Clement. 2. in ver. *Ex nunc*, de hære. & Panormit. in c. *Cognoscere*, num. 7. in princip. de Constit. Syluest. verbo, *Lex*, q. 6. versic. tertio circa medium. Sotus lib. 1. de iust. & iure. q. 1. ar. 4. Barth. Medina 1. 2. q. 90. artic. 4. ante conclus. 4. & Greg. de Valentia tomo 2. disp. 5. pun. 1to 5. dub. 2. & colligitur expresse ex c. 1. *Ad dicta* ubi *in super*, de conceis. præbend. in 6. Idem iudicium est de donatione facta a nouitio in religione ante duos menses professionis, nam si quis bona fide, & ignorantia inuincibiliter donationem validam fuisse existimaret, non peccaret eam acceptando; ceterum donatio irrita fuit, & inualida, ut colligitur ex Concilio Tridentino Sess. 25. de Regular. c. 16. quæ propter continuu, atque rescissurum, tenetur id, quod donatum est, domino vero restituere. Sic etiam extante lege, quæ decernat, & taxet rerum venalium pretia, si quispiam ignorans leges inuincibiliter vendat res auctori, & maiori pretio, liberatur a culpa, propter ignorantiam inculpabilem, sed tenetur restituere illud, quod plus iusto accepit, ut Barthol. Medina, ubi supra, tradit. Hanc autem communem Doctorum sententiam solum veram Sotus, ubi supra, affirmat, quando rescisso, & annullatio cuiusmodi contraclus est sine notabili damno, & iniuria ter-

tiae personæ, si enim Pontifex, verbi gratia, ferret legem, per quam redderet ad matrimonium inhabiles cognatos intra quintum gradum, cum non posset retractatio huiusmodi actus, & contractus fieri sine iniuria partium, ut constat, æquum planè est, ut talis lex vigorem non habeat, antequam in singulis prouincijs promulgaretur; Quare consultiſſimè fecerunt patres in Conc. Trident. Sess. 4. de reform. matrim. cap. 1. in lege irritandi matrimonia clandestina, ubi præceptum est, quod hæc non solum per dioceses vniuersas, sed etiam per singulas parochias poneretur, & quod non valeret, nisi post triginta dies a die primæ publicationis in eadem parochia factæ numerandos.

- 13 *Officio*, Circa leges reuocatorias priuilegiorum, & indulgentiarum illud communiter ab omnibus receptum, & approbatum est, huiusmodi leges vim obligandi non habere, quousque promulgatæ sint, non solum in prouincijs, sed etiam in ciuitate ac parochia; Exempli gratia, dum indulgentiæ reuocantur, aut suspenduntur, quousque in Metropoli Ecclesiæ sit reuocatio promulgata, quicunque potest concessis priuilegijs citra culpam uti. Neque hoc tantum, verum etiam si quis uisue ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit a referuatis Sacramentaliter absolutus, absolutio est ualida, ex Soto lib. 1. de iustitia, & iure, q. 1. artic. 4. & Greg. de Valentia tom. 2. disp. 7. q. 5. pun. 5. dub. 2. nisi (inquit hic author) fortè in anno lubilei, ubi strictissime uidentur illæ reuocari, in qua re consulendum esse censet tenorem Bullæ subilæ, & secundum illum iudicandum. Immo aliqui ut Panorm. in c. *Cognoscetis*, nu. 7. & Fel. lib. de Constit. & Greg. de Valentia to. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. dub. 2. affirmant huiusmodi leges reuocatorias priuilegiorum, non obligare aliquem, antequam ad eius notitiam peruenerint, & colligitur ex cap. 1. de concess. præbend. in dubio id communiter tradunt Doctores, ut notat Panor. ubi supra, & facit tex. l. qui absenti, & Aret. ibi. ff. de acquir. poss. l. 1. absenti. ff. de do. Sebastia. Sap. in annotationib. ad Panormitanum, ubi supra, in uer. priuilegiati. littera k. citans ad hoc Iasonem. in l. fina. colum. 9. uersic. successu ff. de Constitut. Princip. ubi dicit, esse commune opinionem Legistarum, & Canonistarum. *Ratio esse potest*, quia fauores sunt ampliandi; Vnde, ut notant Medina 1. 2. q. 90. art. 4. ante solutionem argumentorum, & Gregorius ubi supra, si quis habuisset antea priuilegium de ouis comendendis, aut de confessorie eligendo, qui ipsum a peccatis referuatis absolueret, ualide uti posset huiusmodi priuilegio, quousque sciret sibi esse reuocatum per aliquod nouum statum, id quod etiam docet Sotus li. 1. de iust. & iure, q. 1. ar. 4. & ut diximus, colligi uidetur ex d. c. 1. de conce. præb. in d. 6. nec obstat.

- 14 *QVINTVM DVBIVM* est, An præter sufficiēt legis promulgationem eo modo, quo dictum est, necessarium etiam sit, legem humanam acceptam? *Ratio difficultatis est*, quia uirtus legis dependet a potestate legislatoris, & non ab acceptance subditorum, & consequenter uim obligandi habet, quamuis subditi repugnent, & resistant. Communis nihilominus Doctorum sententia est, post legis promulgationem, & duorum mensium lapsum necessarium esse, ut lex recepta sit ad hoc, ut uim

obligandi habeat. Sic gloss. in ca. 1. in uerb. *frangere* de tregua, & pace, & Panor. ibi. nu. 4. & Fel. y. nu. 6. Syluest. uerb. *olex*, q. 8. uersic. 4. Io. Driedo lib. 1. de libert. Christi. c. 9. considerat. 2. Alph. a Castro, libro 1. de potest. legis pen. c. 1. Nau. in Manuali, ca. 23. nu. 4. 1. Marc. Anton. Cucchio lib. 1. Infit. maiorum titu. 3. num. 31. Barthol. Vgolin. de censu. Eccles. tabula 1. c. 9. §. 9. num. 1. Gregorius de Valentia to. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. dub. 4. Summa Corona part. 1. cap. 1. num. 30. Sebastianus Medices in Summa de concord. Canon. Decret. distinct. 4. artic. 5. & Tolosus in Summa tract. de septem peccatis mortal. cap. 18. & colligitur euidenter ex cap. in istis. §. leges, distinct. 4. ubi dicitur: *Leges instituuntur, cum promulgantur; firmanur, cum moribus videntur approbantur.* & huius rationem in sequentibus assignans ait: *Sicut enim moribus videntur in contrariis nonnullæ leges hodie abrogatæ sunt, ita moribus videntur ipsæ leges confirmantur, & in l. de quibus. ff. de legibus; Leges, inquit Iulianus Iuriconſultus, nullas alia de causa non tenent, quam quod iudicio populi receptæ sunt.* Etenim, ut præfati auctores tradunt, lex non promulgatur, nisi sub conditione saltem tacita, si scilicet, a Communitate acceptetur. Non enim expedit homines ita per humanam potestatem gubernari, ut renitentes, atque inuiti adigantur lege ad aliquid faciendum, quod aliqui neque lege naturali, neque diuina præstare teneantur, ut supponimus. Neque hoc cuiquam durum, aut absurdum uideri debet, cum Principis legum conditoris potestas quodammodo ab arbitrio populi pendere uideatur, quandoquidem secularis potestatis auctoritas ipsi Principi, seu magistratui a populo delegata sit ad leges ferendas, quæ ad bonam Reipublice moderationem utiles uidebuntur, adeo ut leges, quæ ab his Principibus, aut Magistratibus conditæ sint, ideal ualde dicende sint, quia ex ipsius populi consensu prodidiſſe censentur. Hinc Alphonsus a Castro, ubi supra, deducit, quod si Princeps, aut magistratus talem potestatem a populo habens uellet, lege ab eo condita populum contradicentem cogere ad aliquid lege diuina, aut naturali minimè necessarium, Tyrannus censeretur sit, quippe qui maiorem potestatem erga populum sibi committimus exercet, quam uerè habet. Hoc autem de sola potestate laica intelligendum docet Castro, quoniam hæc sola a populo suæ potestatis robur accipit. Sicut etiam dicendum est, tunc legem esse receptam, quando non ab uno, aut altero tantum, sed a maiori parte Comunitatis recipitur; Si enim pars populi maior eam receperit, tunc minor pars populi eam non obseruando peccat; Si uero etiam ecclōra, si maior pars populi eam non receperit, uel certum personarum genus sit, in quo maior personarum pars legem non acceptauerit, quamuis minor pars tantum populi, uel certi generis personarum eam acceptet, uim obligandi non habebit lex lata, & a minori tantum parte populi recepta. Non tamen a peccato excusantur ij, qui nulla iusta ratione ducti aduersus uoluntatem Principis conditoris a principio in causâ sunt, ne lex iusta Principis publicam utilitatem spectans recipiatur, eique obuiam eunt, ex Felino in cap. secundo, de tregua, & pace, & Marco Antonio Cucchio ubi supra, num. 34. Sicut neque excusandi sunt in hac parte, sup-

superiores illi, seu prelati, quorum negligentia fiat, vt a subditis lex vtilis, honesta, & iusta non acceptetur, & in praxim deducatur, si nimirum, prout debent, non curant, vt leges a Principe late ad notitiam subditorum perueniant.

Ecclesiastica vero potestas, quia non a populo, sed ab ipso Deo, vim suae potestatis habet, ideo etiam, sine populi consensu leges condere valet de his rebus, quae ad finem vltimum consequendum aut necessitatem, aut valde conuenientes essent.

35 *Ceterum* illud tam in legibus civilibus, quàm ecclesiasticis observandum est, quod sicut lex in nihilo recepta ad nihilum obligat; ita lex in vna sola parte recepta, quoad illam solum obligat fieri namque potest, vt acceptetur lex aliqua quoad vnum, & non quoad aliud, quoad suam principalem dispositionem, & non quoad penam, quia quoad illam recepta, & non quoad hanc; immo non potest, vt acceptetur quoad vnam partem potest, & non quoad aliam. Vnde sicut lex non obligat quoad totum, nisi quoad totum recipiatur a communitate, seu maiori parte illius; ita etiam neque quoad illam partem, quae non est recepta, obligabit, vt rectè N. uar. in Manuali c. 23. numero 62. v. c. l. Decimo Bar. Hugolinus de censur. ecclesiast. tabula 1. c. 9. §. 9. num. 2. & G. de Valentia tom. 2. disp. 7. q. 5. puncto 5. dubio 4. annotant.

Huius rei exemplum ponitur a Nauarro, & Hugolino locis allatis, de Extrauag. 1. Pauli Papae 11. sub titulo, De rebus ecclesiasticis alienatis. vbi hodie clerici in casibus a iure non permixtis ecclesiae bona vltra triennium locantes in excommunicationis penam, quae in dicta extrauag. lata est, non incurrunt, quandoquidem quoad hanc penam in pluribus locis recepta non sit, ex Nauar. in Manuali c. 23. num. 62. & cap. 27. numero 149. vers. Quinquagesima secunda, & nu. 140. Cap. in Summa in verbo excommunicatione c. 75. Hugolinus vbi supra, & nos to. 1. lib. 3. c. 32. num. 2. late ex posuimus: talis tamen locatio vltra triennium facta nulla, & irrita est, quia quoad hanc partem lex illa, seu Extrauag. recepta est.

Denique illud apud auctores omnes manifestum est, quod tolerantia, & distinatio Principis etiam Papae, quando scit a principis legem non esse receptam a maiori parte communitatis, excusat a peccato transgressores; immo licet recepta lex fuerit a maiori parte, si tamen postea temporis decursu, aut per aliam legem contrariam, etiam de prima mentione non facientem, aut contraria consuetudine, rationabili tamen, aut per non vsum, legislatores id sciens, & tolerans abrogata sit, amplius obligandi vim non habet, vt colligitur eisdem ex cap. In istis §. leges distinxit. 4. Panorrit. in cap. 1. de tregua, & pace numero quarto. Syluest. in verbo consuetudo, questio. 6. & in verbo lex questio. 6. vers. quarto. Angel. verbo lex §. 16. & §. 17. Nauar. in Manuali. cap. 23. numero 41. Barthol. Hugolin. de censur. ecclesiast. tab. 1. cap. 9. §. 9. numero 3. Marcus Antonius Caeus lib. 1. maiorum institutu. titu. 3. numero 31. Summa Coma part. 1. cap. 11. numero 30. Emanuel Rodriguez in Summa part. 1. cap. 194. c. c. l. 9. & 10. Tolerus in Summa tract. de septem peccatis mortali. cap. 1. Multi enim extant antiqui Canones, & leges, quae olim promulgatae,

& receptae fuerunt, modo tamen non obligant, quia per leges contrarias, aut per contrariam consuetudinem superioribus scientibus, & non contradicentibus derogatae sunt, cuius rei exemplum habetur in c. 10. §. 1. leges. dist. 4. ubi dicit, *Decretum Telephori Papae, quo statuit, vt clerici generaliter a Quinquagesima ieiunandi propositum susciperent, & a carnibus, & deliciis abstinerent, quia moribus vitiis non approbatum non est, aliter agentes transgressores reos non arguat.* Idemque iudicium de multis alijs legibus tam ecclesiasticis, quam secularibus faciendum est, de qua re plura inferius dicemus.

De qualitate legis humanae, hoc est, qualis, & quanta sit obligatio legum humanarum. Cap. VI.

S Y M M A R I V M.

- 1 De obligatione legis humanae contra haereticos, et quodnam illorum fundamentum, leges humanas non obligare de materia alicui per legem diuinam non praescripta.
- 2 Scripturarum testimonia, & Conciliorum auctoritates pro sententia Catholicorum ibid.
- 3 Contra haereticos probatur legem de re aliquam non per legem naturalem, aut diuinam praescriptam obligare ad observantiam. Ex eodem rationum dictio.
- 4 Opinio Ioan. Gersonis, eiusdemque refutatio. Legem obligantem sub mortali ferri posse ab ecclesiastica potestate concedit Almyrus, hanc tamen Primipibus, & legibus civilibus potestatem negat. an. cod. De legibus civilibus idem dabitur Soto ibid.
- 5 Lex humana in vniuersum potestatem habet obligandi sub mortali: tam Scripturis tum ratione probatur.
- 6 Lex ecclesiastica vim habet obligandi transgressores ad mortale. Probatur ex auctoritate ecclesiae a Christo tradita. num. eodem.
- 7 Quenam Scripturae loca illud aperte doceant. ibid.
- 8 Probatur ex cooperatione Sacerdotum legum Evangelicam cum illa. Arianus in lege veteri. ibid.
- 9 In his etiam quae vel indifferentia sunt secundum se, vel saltem non praecipit a iure diuino, aut naturalia auctoritas ecclesiae probatur.
- 10 Caluini, eiusque sectatorum interpretatio super Ait. 1. §. resellitur, vt manifeste falsum sit c. textu, tum Sancto rō Patrum communi intelligentia repugnans. ibid.
- 11 Apostoli constitutio, ne bigami ordinentur, in conscientia obligat, cum tamen nec iure diuino, nec naturali prohibeantur.
- 12 Lex ecclesiastica de iuramento praefectum Quadregesima obligat sub peccato. an. cod.
- 13 Esse in Ecclesia hanc potestatem condendi leges, quae sub pena peccati mortalis obligent, de fide est.
- 14 Lex civilis potestatem habet obligandi transgressores ad peccatum mortale: Ex Scripturis.
- 15 Idem probatur ex testimoniis Patrum.
- 16 Praecepta in ista parentum obligant filios sub pena mortis eterne.
- 17 Sicut Regibus. Ecclesiastica auctoritatem habet condendi leges particulares ad finem spiritalium suorum Regibus, in istis ad pacem, & tranquillitatem saeculariam.

Reprehenditur doctrina Gersonis, ut falsa, & absurda, ibidem.

- 13 *Soluntur Rationes, quæ in contrariam partem addu-
ta fuerant superius, nu. 3.*
14 *Medius nullum habet auctoritatem præcipiendi, sed
tantum facultatem consiliandi, & docendi, quod a-
gendum sit.*
15 *Quamvis Ecclesia alium nudum interiore fecundū
se nec præcipere, nec prohibere potest, nec punire,
propterea tamen aliorum inter prohibitus iude exortus
est, simul in obligatione ponit.*
*Hæreticus penè mentalis non est excommunicatus, nu.
eod.*

Ntequam cū Catholicis de obligatione
legum humanarum disputemus duo
breuiter explicanda sunt: *num* cōtra
hæreticos, qui negant in ecclesia esse
potestatem condendi leges, quæ obli-
gant in conscientia ad earum obseruantiam, de ma-
teria aliqui per legem diuinam non præscripta...
Quam olim hæresim tenebant Vualdenſes, ut pa-
tet ex Anton. in Summa p. 4. ti. 1. c. 7. §. 2. cōſ; ſe-
cūti Vuceleſſ. ut patet ex articulo eius 38. damnato
in Concilio Conſtantiensi ſeſſ. 8. & Ioannes Huſ, ut
patet ex art. eius 15. damnato in eodem Concil. ſeſſ.
15. & his temporibus Lutherus, ut conſtat ex Bulla
Leonis X. contra illum artic. 27. & artic. vlt. Con-
feſſionis Auguſtinae. Caluinus lib. quarto, inſtitut.
cap. 10. & alij recentiores affirmantes illa ſolum
mandata obligare in conscientia, quæ in Euangelio
explicita ſunt, hoc fundamento nixi, quod Matth.
15. dictum a Chriſto ſit; *Frustra colunt me, docentes
doctrinam, et mandata hominum.* Contra hæc tamen
hæreſim ſunt Scripturæ, & perpetua eccleſiæ con-
ſuetudo, ſiquidem Matth. 23. & Ioan. 20. dixit Chri-
ſtus; *Datis eſt mihi omnis potestas in celo, & in terra,
ſicut miſi me pater, et ego miſſo vos.* Ex quo loco
San. Chryſoſto. & alij eccleſiæ poteſtatem in Apo-
ſtolos, eorumque ſucceſſores a Chriſto tranſlatam
eſſe tradunt, quæ leges Eccleſiaſticas condere poſ-
ſent, ſicut ipſe Chriſtus eam a patre acceperat. Hinc
in Scriptura dicuntur *Superiores*, Matth. 23. Act.
23. Item *Præpoſiti*, & *ſublimiores poteſtates*. Rom.
13. & 1. Pet. 2. Item vocantur *Pæſtores*, Io. 21. Act.
20. Eph. 4. 1. Corinth. 12. & 1. Pet. 5. Item *Epſco-
pi* *ſuperintendentes*. Act. 20. quæ nomina regendi
poteſtatem, & auctoritatem condendi leges ſignifi-
cant; ſi quidem alijs qui præſent, non poſſent ſiſ-
ſicenter, & efficaciter ſubditos ad gubernationis
finem dirigere, prout Ariſtot. lib. 7. Polit. cap. 6. &
9. & Plato lib. 2. de Repub. & lib. 8. de Legibus,
tradunt, & experientia manifeſtat. Hinc Apo-
ſtoli, ut colligitur, ex Act. 15. hæc poteſtatem ſibi
a Chriſto traditam exercere ceperunt, conſtitue-
re legem de ſubſtentia a ſanguine, & ſuffocato ad
tempus, dicentes; *Viſum eſt Spiritui ſancto, et Nobis,
nihil ultra imponere vobis oneris, quam neceſſarias, ut
abſtineatis, nu. etc.* & licet Melancthon in Confeſ-
ſione Auguſtina artic. vlt. dicat eam non fuiſſe ve-
ram legem, ſed ſolum directionem quandam, id ta-
men facile tum ex verbis ipſis, tum ex c. 16. c. 17. con-
ſtituitur eſſe falſum, vbi Paulus ad illam conſtitutio-
nem Apoſtolorum alludens, hortatur ſideles; *ut ſer-
uarent præcepta Apoſtolorum, et ſeniorum.* Similia

etiam ipſemet Paulus præcepta ciſſe ordinationē
Preſbyteriorum, & Diaconorum ſtatuit, ut videre
eſt primo Timoth. 3. & ad Titum 3. & alia etiam,
circa ordinationem ſtatuit primo Corin. 11. Et idē
ex multis Concilijs colligitur, ut ex Chalced. Actio-
ne 15. ex Romano ſub Hilario 1. Can. 1. & Synodo
6. Act. 4. & Synodo 8. Act. 1. & Toletano 3. Can.
1. Concilio Viennensi, ut habetur in Clement. Ad
noſtrum, de hæreticis, & Conſtantiensi, ſeſſio. 8. &
Florentino, in vniōne Armenorum, & Tridentino
ſeſſ. 6. can. 20. Et denique Rom. 13. dicitur abſolu-
te; *Omnia anima poteſtates ſublimioribus ſubdiſcit.*
& Matth. 18. *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut
Ethiōnis, et Publicani.* Ex quo loco euidenter col-
ligitur, neceſſariō obediendum eſſe, ſaltem ut vite-
tur poena, qui modus neceſſitatis ſatis ad legem, de
qua renuntio contra hæreticos agitur, inſe-
nus enim offendens etiam conſtituere poſſe le-
ges obligantes in conscientia. Nec ualet, quod ab
eis affertur, ſiquidem eo in loco Chriſtus ea ſolum
mandata reprehendit, quæ legi diuinæ repugnant,
ut verba ſubſequentia manifeſtant, alij enim; *quare
vos tranſgredimini præceptum Dei propter tradi-
tiones hominum, etc.* Nos autem ſolum concedimus in
eccleſia Dei poteſtatem eſſe ferendi leges, quæ alio-
quin in lege diuina non continentur, nec legi diui-
næ repugnant.

Alterum, quod explicandum eſt, non ſolum cō-
tra hæreticos, ſed etiam cōtra Ioannem Geſſarianum,
& Iacobum Almainum erit; num hæretici volunt
in eccleſia poteſtatem non eſſe ferendi aliquam le-
gem de re aliqui per legem naturalem, & diuinā
non præſcripta, quæ ad eas obſeruantiæ ſub pe-
ccato mortali obliget. Quia ſatis inquit, eſt ad
ſalutem ſeruare mandata diuina. Matth. 19. *Si ſis ad
uitam ingredi, omnia mandata, & Matth. 23. Docentes
eos ſeruari: omnia quæcumque mandauit vob 1. Et quia
prohibitum eſt aliquid addere verbo Dei. Deute-
ronom. 4. & 12. & Eccl. 1. Ceterum hæc nihil
contra Catholicam veritatem valet; Nam inter
alia diuina præcepta hoc vnum eſt, ut obediāmus le-
gibus ſuperiorum, ut paulo ante dictum eſt. Illud ue-
ro, quod dicitur, nihil verbo Dei additum eſſe, in-
telligitur, quod verbo Dei repugnat, cuiusmodi e-
rant impij Sacrorū ritus ab Ethnicis uſurpati, quos
Deuteron. 12. in primis Deus uitari iulit, ut ex uer-
borū contextu euidentiffimum eſt. Et contra Ge-
ſſonem Paulus inferius exempla multa afferemus,
quibus probabimus hæc poteſtatem in eccleſia eſſe,
ut ea præcipere poſſit ſub poena peccati mortalis,
quæ aliā in Sacris literis, uel lege naturæ præcepta
non ſunt. Interim fati erit hoc argumentum affer-
re, quo uicitur S. Thom. 1. 2. q. 95. art. 2. & 3. humana
poteſtas ea omnia per legem humanam præſcribere
poſſet, quæ utilia, aut neceſſaria eſſe poſſunt bono
communi. Sed quantumque uirtutum actus
ad commune bonum reſciri poſſunt. Ergo de qua-
rumcumque uirtutum actibus legem ſancire ualet.
Maior ex eo patet: quoniam finis gubernationis hu-
manæ eſt bonum commune, & conſequenter auctori-
tas gubernandi ſufficiens non eſt, niſi de omni-
bus illis ſtatueret poſſet, quæ ad heuiſmodi bonū re-
ſciri poſſunt. *Que ratio generationem probat, auctori-
tas humana leges condendi poteſtatem de actionibus,
de quibus alioquin per legem naturalem, aut diui-**

nam nihil præscriptum sit: Id quod de fide certum est contra hæreticos.

3 Quod Ioan. Gersonem sciendum est, cum huius sententiæ fuisse. vt constat ex lecti. 4. de vita spiritua 11; Nullam potestatem humanam, quæcumque illa sit, siue Ecclesiasticam, siue ciuilem, posse leges condere, quæ, quatenus tales sunt. hoc est, quatenus humane sunt. nec quatenus potestatem hominibus concessa contra sunt, obligare possunt homines ad aliquid sub poena mortis æternæ, sed solum quatenus cum lege diuina miscentur, seu legis diuinæ interpretes, & declaratorie sunt: Vt exempli gratia, si superior lege sua præcipiat, non furandum, aut non adulterandum esse, peccabit mortaliter, qui aliqui istarum legum fuerit transgressus, non quidem, quatenus humana est, sed quatenus cum lege diuina miscetur, idem, quod illa. præcipiens. seu illam declarans. Et dat exemplum de M. d. i. c. o. qui docens ægrotum, cibum aliquem esse mortiferum, & admonens, vt ab illo tanquam a ueneno abstinere, non obligat ægrotum. si comedit, ad peccatū mortale, quamuis ille contra Medici præceptum comedens mortaliter peccet: Aeger itaque transgrediens medici præceptum peccat mortaliter, non quia transgressio illa, quatenus talis, hoc est, quatenus transgressio medici, sit mortalis, sed quia, & quatenus est transgressio diuini præcepti, quo præcipitur, vt neminem occidas. Et sententiam suam concludens corollario decimo tertio prædictæ lectionis dicit prælatos Ecclesiæ non posse obligare subditos ad aliqua non contenta in Euangelio; sicut Monachorum priuilegia non possunt obligare monachos sibi subditos, ultra ea, quæ in sua regulari professione continentur. Itaque secundum ipsum Papam annalem præcipiens confessionem non obligat potestate sua, sed solum declarat ius diuinum; quia, inquit, ante eius sanctionem lex Dei erat annuatim, confiteri, sed quia nobis ignota fuit, excusabat nos in ignorantia. *Pari modo* nisi ius, inquit, fuisset diuinum Quadragesimam ieiunare, præceptum Ecclesiæ non obligaret ad culpam, at quia tale ius erat, per Ecclesiam declaratum nos ligat.

Et multo magis leges ciuiles Principum, nisi declarationes sint iuris diuini antea ignorati, nullatenus ad culpam obligant. Iacobus uero Almaynus tract. de potest. Eccles. cap. 10. & 12. quamuis concedat de potestate ecclesiastica ferri posse legem obligantem sub mortali, hanc tamen potestatem principibus, & legibus ciuilibus inesse negat. Horum argumenta sunt, quia sicut solius Dei est gratiam dare, ita etiam & illam tollere, ergo ipse solus obligare potest sub mortali, per quod gratia tollitur. Et quia Nulla potestas humana punire potest transgressorem poena æterna, ergo nec obligare ad mortale, quod æterna poena punitur: hac enim de causa dicit solet Ecclesiam non habere potestatem in actus interiores, quia non potest eos punire. *Que opinio* plus quam falsa est, parum a Lutherano heresi distans, vnde & ipse hanc Gersonis sententiam in sui erroris confirmationem adducit.

Hæc tamen non obstantibus firmissimè tenendum est, vt quæ potestatem tam ciuilem, quam ecclesiasticam possit con. di. legem, quæ obligat sub mortali, & hoc de fide certum est, non solum de potestate ecclesiastica, sed etiam de ciuili, qui equid dubitet Sotus

lib. 1. de iustitia, & iure, quest. 6. artic. 4. de legibus ciuilibus, vt rectè Greg. de Valentia tom. 2. disput. 7. quest. 5. puncto 6. dub. 1. animaduertit. Vt autem hæc Catholica veritas clarior, & manifestior fiat contra Lutheranos, quam contra illos duos auctores, alioquin viros Catholicos, ac doctos, sequentes propositiones subiungam.

Prima Propositio. Lex humana potestatem habet obligandi transgressores ad peccatum mortale. Intelligitur propositio lege de lege humana in vniuersum abstrahendo a ciuili, & ecclesiastica. Probatur primo ex Sacris literis, Proverb. 8. *Per me reges regnant, et legum conditores in terra deseruiunt.* & Rom. 13. *Omnes potestates a Deo sunt, quæ a Deo sunt, ordinatae sunt.* Ex quibus locis, utalia breuitatis causa omittam, duo euidentissimè colliguntur: Vnum est causæ, & origo potestatis ad ferendas leges humanas obligantes ad earum obseruantiam in conscientia; quia scilicet leges humane iuste a lege æterna, & diuina deriuantur, haud secus ac causæ secundæ a primis dimanant, sicut enim causæ secundæ naturales produciunt uerè, & per se suos effectus naturales, quatenus subduntur efficacie causæ primæ; ita etiam leges humane suum effectum obligandi produciunt, quatenus a lege diuina deriuantur, cum igitur ab illa deriuentur, quæ omnes ligat, etiam istæ obligare possunt. Et sicut causæ inferiores, etiam non agent, nisi dependenter a causâ primâ, uerè tamen, & per se agunt, ita leges humane, quamuis non obligent, nisi dependenter a lege diuina, uerè tamen, & per se obligandi uim habent.

Uti itaque obligandi, quæ in legibus humanis est, ex duplici uoluntate dimanat, scilicet, & ex uoluntate potestatis humanæ instituentis, & præcipientis aliquid in particulari, tanquam ex causâ secunda, & ex uoluntate diuinâ, & æternâ potestatis ordinantis, quod illud, quod auctoritate humana fuerit institutum, ratum sit, & in conscientia obseruandum.

Immo uero lex diuina, & æterna, non quomodoque præscribit idipsum faciendum esse, quod lex humana statuit, sed faciendum ideo etiam esse, quia lex humana præscribit, seu quatenus ab ea præscribitur. Hoc enim est legem, ut si obligare, esse uidelicet illi parendum, quia, seu quatenus præcipitur. Sicut ergo legi diuinæ, & naturali parendum est, ita etiam & legi humane, quæ ab illa deriuatur. Ex hoc primum manifestè satis declarant illa uerba, *Per me Reges regnant, &c. & Omnis potestas a Deo est.* hoc est, a Diuina potestate, & uoluntate dimanat.

Alteram est, legem humanam ab hac diuina ordinatione habere uim obligandi ad peccatum; id eo enim subditur: *Quæ a Deo sunt, ordinatae sunt, & proinde inquit: Qui potestati resistunt, Dei ordinationi resistunt: ideoque damnationem sibi acquirunt.* Ex quibus tandem in fert: *Ideo necessitate subditi esse, hoc est, necessariò potestati humanæ obedire debent, non solum propter iram: id est, propter obligationem ad poenam, sed etiam propter conscientiam.*

Secundo eadem veritas hæc ratione probatur, quia utraque potestas uana, & inutilis esset, nisi hæc obligandi uim haberet. Et enim potestatis ciuilis finis, & scopus est, pacis, & boni communis conseruatio: ecclesiasticæ uero potestatis finis

est, hominem in finem supernaturalem dirigere. At certe vtraque potestas vt plurimum vana eliet. & finem suum non consequeretur, si potestas careret obligandi in conscientia, liberumque subditis esset absq; peccato leges institutas transgredi, & violare.

5 *Secunda Propositio:* lex ecclesiastica vim obligandi habet transgressores in conscientia ad peccatum mortale. Hæc propositio patet ex superioribus, in enim aliqua potestas humana fit, quæ obligare possit in conscientia, hæc sine dubio erit ecclesiastica, vt ex omnium consensu manifestum est; Atqui vt veritas hæc clarior reddatur, nõ abs re erit, auctoritate Scripturarum eam confirmare.

Primo igitur probatur hoc ex auctoritate ecclesiæ tradita a Christo, Ioan. 20. vbi ait: *Pax vobis; sicut misit me pater; & ego mitto vos.* hoc est, inquit Sanctus Chrysostomus: *Suum eis reliquit ministeriũ.* Et vt ait Theophylactus: *Opus meum suscipite.* Vnde perpetuo Catholici patres verba ista Christi sic intellexerunt, vt reliquerit Dominus Apostolis, & eorũ successoribus locum suum, ac vices, ac vt sua fungerentur auctoritate in ecclesia gubernanda. At Christus missus est a patre cum potestate, non solum prædicandi, & docendi, sed etiam condendi leges, & iudicandi; ergo, & Apostoli, & eorũ successores eam dem auctoritatem habent.

Secundo idem probant ea scripturæ loca, quæ docent obedientiam datam in prælati Ecclesiæ datam, & exhibitam esse Deo, & contra iniuriã fieri Deo quando illis non obediunt, eo quod auctoritate Dei regantur. vnde & præcepta pastorum præcepta Dei censentur, quia a potestate illam receperunt, vt populo sibi commisso ea, quæ ad legis Dei obseruationem maximè conducunt, præcipere possent. Hinc cum populus Israel murmurasset contra Moysen, & Aaron fratrem eius, dixit illis Moyses: *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum.* Quod ideo dixit Moyses, quia illi a Domino missi erant, & potestatem a Deo ad populi regimen acceptant, & ob hanc causam iniuriam illis illatam Deo inferri cõbstant. Et primo Reg. 8. de filiis Israel petentibus Regem loco Samuelis, ait ibi Dominus: *Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Et Luc. 10. *Qui vos ait, audit, me audit, & qui vos spernit, spernit eum, qui misit me.* Et Act. 15. *visum est Spiritui Sancto, & nobis, &c.* Rom. 13. *Non est potestas nisi a Deo, itaq; qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Et 1. The. 4. *Scit s, inquit, quia præcepta dederim vobis per Dominum Iesum, & paucis interpositis subdit: Itaq; qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum suum Sanctum in nobis.* Ex quibus euident est, non solum auctoritatem imperandi, atq; adeo leges ferendi diuinitus esse magistratibus, & Prælati attributam, sed etiam legem diuinam id ipsum dictare faciendũ, quod prælati præcipiunt, sicut si a Deo ipso præceptum fuisset. Si igitur Deus obligare potest suo præcepto in conscientia ad peccatum mortale, etiam Prælati Ecclesiæ id ipsum facere possunt.

Tertio Sacerdotium legis Euangelicæ multo præstantius, & maioris dignitatis, & auctoritatis est, quam fuerit illud Aaronis in lege veteri, vt copiose docet Apostolus ad Heb. 7. At vero veteris legis Sacerdos poterat sibi subditos obligare ad aliquid sub poena culpæ mortalis, vt constat ex illo Deute-

ron. 17. vbi dicitur: *Qui superbiebit, nolens obedire Sacerdoti: imperio, qui ex tempore ministrat Domino Deo tuo ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferens malum de Israel, cum tuncq; populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia.* Constat autẽ ex omnium Theologorum sententia, pro nullo peccato mortem tunc fuisse ex lege illa Mosaicã infligẽdã, nisi pro peccato mortali: Ergo multo magis in lege Euangelicæ præceptis, & legibus Prælatorum inferri potest necessitas parendi sub poena peccati mortalis. Et Prouerb. 6. dicitur: *Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tue.* vbi nomine Patris intelligitur Deus, nomine autem Matris intelligitur Ecclesia. Vnde Matth. 18. ait Christus. *Si ecclesiam, id est, prælatorum mandata, non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus.* Ex quibus omnibus satis comprobatur est, in ecclesia pene illius Pontifices, & prælatos potestatem esse præcipiendi, & condendi leges, quibus fideles omnes in conscientia parere teneantur.

6 *Neque* solum hæc auctoritatem hanc in his habent, ad quæ iam aliis iure aliquo diuino, vel naturali tenebamur, sed in his etiam, quæ cum vel indifferenter sunt secundum se, vel saltem non præcepta, videntes prælati ecclesiæ ad bonos mores, & utilitatẽ spirituales populi Christiani plurimum facere, sua lege illa præcipiunt. Id quod ex vñ, & praxi Ecclesiæ manifestum est. Nam Act. 15. Apostoli Hierosolymis congregati præceperunt a suffocato, & sanguine abstinere, sic enim ibi legitur. *Vñum est Spiritui Sancto, & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, vt abstinereis a suffocato, & sanguine, & fornicatione, a quibus custodientes nos bene agitis.* vbi S. Christo. ho. 2. 3. ait: *Hæc bona lex non præcipit, nunquam enim de his differit Christus, sed a lege hæc sumunt: neque sunt hæc iurenaturæ bona, vel mala, neque nobis præcepta sunt, sed cessante necessitate, temporis successu, tria ex illis quatuor deficiunt esse necessaria. Nec ualet, quod respondent Caluinus, & alij sectarii, ideo hæc præcepisse Apostolos, non tanquam legem statuentes, sed ne comedentes ex suffocato, & sanguine, scandalum alijs afferrent, & eo nomine legem illam vim habuisse, non quasi ab Apostolis conditam, sed quia iure naturali, & diuino tenebant vitare omnia, quæ fratribus nostris scandalo esse possunt; Hæc enim & textui, & sanctorum Patrum communi intelligentie explicatio repugnata, siquidem nulla ibi scandali fit mentio, sed solum absolutè ibi hæc obseruari præcipiuntur, unde in fine capituli habetur de Sancto Paulo: *Petrus transiens ciuitates præcipiebat eis custodire præcepta Apostolorum, & seniorum;* & cap. 16. dicitur: *Tradebant eis custodire dogmata, quæ decreta erant ab Apostolis, et senioribus, qui erant in Hierusalem.* unde semper appellantur *Præcepta, et leges Apostolorum.* Tũ a Scriptura, ut constat, tum a Patribus, Tertuliano in Apologetico cap. 9. Orig. lib. 8. contra Celsum, Cyrillo Catechesi 4. & S. August. Epist. 154. quæ est ad Publicolam.*

7 Sic etiam Apostolus 1. Timoth. 3. legem statuit, ne Bigami ordinarentur, quod tamen iure naturali, aut Diuino alias prohibitum non fuit, quæ tamẽ Apostoli constitutio in conscientia obligat, & in usu

vſu vſque hodie eſt apud omnes. vnde in Concilio Carthag. 4. can. 49. Episcopos ſcienter bigamum ordinans auctoritate ordinandi in poſterum priuatur, quæ poena ſatis arguit, legem illam in conſcientia, & ſub peccato mortali obligare.

Lex item eccleſiaſtica de ieiunio, præſertim Qua drageſimæ, ſub peccato obligat, quod tamen ieiunium neque per legem Diuinam, neque per naturalem præſcriptum eſt; Sic D. Hieronymus in epiſtol. ad Marcellam, de erroribus Montani. S. Ambroſ. ſerm. 25. D. Leo ſerm. 2. & 3. de ieiunio decimi menſis. Chryſoſt. hom. 2. in Genef. & hom. 6. ad populum Antiochenum. Baſil. orat. 2. de ieiunio. San. Auguſt. ſerm. 62. de tempore. Quo nomine D. Epiphanius hæreſi 75. & S. Auguſt. hæreſi 63. Arium exiſtitantem ieiunia eccleſiæ non obligare iuſtos, hæreſis damnant.

Solent etiã ſummi Pontifices, & alij Prælati obligare ſubditos, & Canones ſtatuer, quib. prohibent aliquid ſub poena excommunicationis, quæ poena non niſi ob peccatum mortale imponi ſolet. Sic. n. in c. ſuper ſpecula. Ne clericus, vel Monachus. prohibetur clericis ſecularibus, & religioſis, leges, aut Medicinam in ſcholis audire, & ſi ultra duos menſes ad ditionem protraxerint, ipſo facto ſententiam excommunicationis incurrunt. Et tamen clericos, aut religioſos ultra duos menſes ius ciuile, aut medicinam audire iure diuino, aut naturali nõ eſt prohibitum. Item in Concilio Viennenſi ſub Clemente V. decre tum eſt, excommunicatos ipſo iure eſſe eos, qui tẽpore interdicti ſepeliunt in eccleſia aliquem extra caſus à iure conſeſſos, vt ex Clem. 1. de ſepultu. conſtat; cũ tamen certum ſit, quod, ſi præceptũ humanum hoc loco ſeculdas, nullo modo peccaret mortaliter, qui interdicti tẽpore humanũ corpus eccleſiaſtica traderet ſepulture; & aliæ multæ his ſimiles afferri poſſent, niſi id ſuperfluum eſſe cenſerem.

Denique in eccleſia Catholica hæc auctoritatẽ eſſe conſendi leges ſub poena peccati mortalis obſeruandas de fide eſt, & definitum illis omnib. Concilijs, quæ in ſuperiori dicto contra hæreticos attulimus, & apertẽ teſtantur Damafus Papa in Can. Violatores, 25. q. 1. S. Tho. 1. 2. q. 96. art. 4. Bartho. Medina. ibid. Scholaſtici 2. d. 44. S. Anto. p. 1. Summæ, titu. 18. ca. vnico, 6. 2. Io. Driedo lib. 1. de liber. Chriſt. c. 8. & 9. Turrecrem. in Summa lib. 2. ca. 45. Alphoſus à Caſtro lib. 1. de poteſt. legis penal. c. 4. Sotus lib. 1. de iuſt. & iur. q. 6. art. 4. Adria. Quodlib. 6. art. 1. & 2. Io. de Med. c. de ieiunio q. 7. Mart. Ledefm. 2. 4. q. 18. art. 2. dub. 5. Alber Pighius lib. 5. Eccleſiaſtica Hierarchia. Roſſenſis art. 27. Panormi. in c. Canonum ſtatuta. num. 9. citans Io. Andream, in c. quanquam. de vſur. in 6. Andreas ab E. ea repe. in dictum c. canonum ſtatuta. num. 180. de conſtit. Summ. Piſanenſ. verb. lex. 6. 8. Angelica. eod. num. 3. Sylueſt. verb. lex. q. 8. & 9. Tabiena eo. q. 23. Nauar. in Manuali ca. 23. nu. 48. Coua in reg. peccatum. p. 2. 6. 5. nu. 2. Alphoſ. Vialid. in ſuo Candelabro aureo. p. 4. c. 8. nu. 55. Io. Maior. in 3. diſt. 37. q. 16. & in 4. diſt. 15. q. 4. Caiet. in 2. d. 96. artic. 4. Gabriel in 4. d. 16. ar. 1. notab. 6. Sebaſt. Medices in Sum. he. reſum. in verbo. eccleſia, hæreſi 3. Bellarm. tom. 1. controuerſia 3. lib. 4. c. 15. & 16. Greg. de Val. tom. 2. diſput. 7. q. 5. pun. 6. 0. Michael Salon. in 2. 2. to. 2. in q. 77. arti. 1. controuer. 7. Sum. Corona p. 1. c. 1.

num. 33. Coſm. Philiar. de offi. Sacerdotis p. 2. li. 3. c. 2. Toletus de inſtruct. Sacer. tra. de ſeptem peccatis mortal. c. 19. & 20. Emanuel Rodriguez in Sũ. p. 1. c. 194. concl. 1. M. Ant. Cucehus lib. 1. inſtit. maior. tit. 3. num. 41. & alij communiter. Quæ auctoritas merito eccleſiæ conceſſa eſt: Etenim, cum hominum ſtatus nunquam firmus ſit, ſed pro tempore, & locorum diuerſitate circa mores variatur, opus erat pro tempore variatẽ, ſecundum indigentiam, ultra leges ab ipſo Chriſto conditas pro eorum ſalute etiam nouas leges condere, quæ ſub reatu peccati mortalis obligarent, vt ſatis comprobatum eſt.

Quarta Propoſitio: Lex ciuilis poteſtatem habet obligandi tranſgreſſores ad peccatum mortale. Hæc propoſitio eiſdem argumentis comprobatur, quibus ſuperior confirmata eſt; Primo enim id ex facris literis euidenter colligitur, vt Rom. 13. vbi dicitur: *Omnis anima poteſtati ſublimioribus ſubdita eſt; & ſubiungens rationem ait: Nõ eſt enim poteſtas niſi à Deo; & infra: Qui reſiſit poteſtati, Dei ordinatio ni reſiſt it. Qui aut reſiſt uni, ipſi ſibi damnationẽ acquirit.* Nam Principes nõ ſunt timori boni operis, ſed mali, qui Apoſtoli locus verẽ de Principibus ſecularib. intelligitur, vt conſtat, & ſubdit, *Itaque neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed et propter conſcientiam.* Et ad Tit. 3. clariùs. *Admone illos, Principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe, diſco obedire, &c.* Et B. Petrus 1. ep. iſc. c. 2. ait; *Subieſti igitur eſtote omni hu mane creatura propter Deum ſive Regi, quaſi præcellẽti, ſine Ducibus, tamquam ab eo miſſi ſit ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, quia iſc eſt voluntas Dei.* Quibus omnibus in locis manifeſtum eſt, Apoſtolos de poteſtate ciuili locutos eſſe, ut verba textus indicant, & S. Chryſo. in eum locum S. Pauli, & S. Au. ep. iſt. 5. 4. ad Macedonium teſtantur Theophi laudẽ et priora illa Pauli verba exponẽs ait: *Ne forte illud fideles obijcerent, nos ipſe reddis abiectiores, qui cum ſumus regno clorũ poſituri, principibus ſubdas, oſtendit Deo eſſe ſubieſtos, qui magiſtratib. parent. Quis et, quod horribilius eſt, adijcit, eum videlicet, qui bis minus parnerit, Deo obſiſtere, qui illos inſtituit. Qui vero obſiſterit, cũ Deo, tum hominib. penas daturus. Quod ſane per illud ſignificatur, quod inquit, damnationem ſibi acquirunt.* Hæc Theophilaſus. Eadẽ Apoſtoli verba poſt Theophilaſtũ apertius interpretatur S. Anſel. ſi inquires: *Hoc. n. contra illos dicitur, qui ſe putabant ita debere uti libertate Chriſtiana, ſi nulli uel honorem deferrent, vel tributa redderent, unde magnũ po terat aduerſus Chriſtianam religionem ſcãdalam naſci à principibus ſeculi. De bona poteſtate patet, quod exim perſecit Deus rationabiliter. De mala quoq; uideri poteſt, dum & boni per eam purgantur, & mali damnantur, & ipſa deterius præcipitatur. Qui poteſtati reſiſtit, cum Deus eam ordinauerit, Dei ordinationi reſiſt it. Sed hoc tam grane peccatum eſt, quod qui reſiſtunt, ipſi pro contumacia, & peruerſitate ſibi damnationem æternæ mortis acquirunt. Et ideo non debet quis reſiſtere, ſed ſubijci.* Hæc S. Anſelmus. Scripture igitur teſtimonio, & auctoritate non ſolum probatur poſſe principes ſeculares condere leges, quæ obligant in conſcientia, ſed etiam hæretici euidentiffimẽ reſelluntur, dum prætexunt chriſtianã libertatẽ auctoritatem. Principum contemnunt, quos olim S. Petrus 2. ep. 2. cap. quaſi præmonſtrans nominauit, & damna

uit, dum inter alia mala eorum, hoc etiam illis tribuit, quod dominationem extenuat, & libertatem alios promittit: quoniam ipsi serviti sunt corruptioni: quo sane perditissimos homines & Deo reſervatos eſſe videtur iudicij erui. adus eſſe mat: De quibus etiam locutus eſt Iudas, dicens, Dominationem autem ſperant, mites autem autem blaſphemant, imitantes loquum illū, qui tempore Chriſti Iudeis perſuadere voluit, ſuperſtitionis. & Principibus a Cæſare conſtitutis, ac eorum legibus obediendum non eſſe, ut referunt Clemens Alexandrinus lib. 3. Strom. & D. Hieron. in Commentarijs ad Titum 3. vt ſupra docuimus.

- 10 Secundo id ipſum docent Patres, Theophilaſtus, & S. Anſelmus, vbi ſupra. & S. Auguſt. epiſt. 50. ad Bonifaſcium, vbi ait, *Qui legib. Imperatorum pro Dei voluntate obtemperare non noli, acquiris grande ſupplicium.* Sciam Chryſoſt. hom. 34. in epiſtolam ad Hebræos, ait: *Malum quidem eſt, ſibi nulli ſe ſibi princeps eſſe multarum cladum hac res exitiū occaſio, & conſuetudo eſt, turbet omnes, principij.* Ex Paulo poſt: *Malum autem non minus eſt, et inobediencia eorum, qui reguntur a Principe.* Populus enim, ſi non obſequitur Principi, ſimilis eſt populo Principem non habenti, immo etiam deterior. Illi enim (ſcilicet, qui Principe carent) *neniā habent, pro quo inordinatē, et in diſpoſitē verſantur, ſi quidem ordinatore privati ſunt: Hi autem neniam non merentur* (vtique nec apud homines, nec apud Deum) *quoniam etiam punitur, tam ab homine, quam a Deo.* Gelafius item Papa, vt habetur in Cā. *Quis autem diſt. 10. ait: Quis autem leges Principum, aut regulas Patrum, aut admonitiones patrum dicat debere conſentire, niſi qui in pœnitentiā ſibi tantum exitiū met tranſire commiſi ſunt.* Sed de Patribus in re manifeſta hæc ſatis ſunt.

Tertio, rationes, quæ probant poteſtatem eccleſiaſticaſ leges concedere poſſe, quæ uſuſcientiaſ obligant, hoc idem de poteſtate civili demonſtrat. Nam lex civilis iuſta derivatur a lege diuina, ſicut eccleſiaſtica, & Princeps ſecularis Miniſter Dei eſt, & a Deo poteſtatem habet, iuxta illud Prou. 8. *Per me reges regnant, et legem conditores iuſte decernunt, et Omnis poteſtas a Deo eſt, Rom. 1. 3. et Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* Vnde a Chriſto dicitur Pilato: *Non haberes in me poteſtatem, niſi tibi datum eſſet de ſuper.* Jo. 19. Ergo ſicut peccatum eſt legem diuinam violare, ita etiam, & legem humanam violans peccat, & conſequenter leges civiles iuſte obligant in foro conſcientiæ ad culpam. Vnde S. Bernardus in lib. de præcepto, & diſpenſ. ait: *Sine Deo, ſine homo nactus Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari preſſo eſſe ſequendum eſt, cura modo contrarius Deo non præcipitur homo.*

- 11 Deinde, Præcepta iuſta parentum obligant filios ad aliquid faciendum ſub pœna mortis æternæ, vt docet S. Auguſt. in titulum Plā. 70. dicens: *Vbi hoc iubet Pater, quod contra Deum non fit, ſic audiendus eſt, quomodo Deus, quia obedire patri iuſſu Deus.* & Deut. 21. *Ille inobediens præcipitur lapidari.* Pœna autem mortis nunquam in lege veteri, niſi pro peccato mortali, eoque graui imponebatur. Sed maior eſt auctoritas Principum erga ſibi ſubditos, quam parentum erga filios, in rebus, quæ Reipublicæ bonum concernunt, ſicut bonum commune patriæ, in quod dirigitur poteſtas Politica principum multo præſtantiſ eſt, & magis curandum, quam bonum

private cuiusque domus, vel familie, in quod dirigitur poteſtas æconomica parentum, cum bonum domeſticum, vt ait Ariſtoteles lib. 1. Politic. c. 1. ad bonum totius ciuitatis ordinatur. Vnde S. Aug. ſerm. 6. de verbis Domini, ait: *Deſolate ſunt maiores tuas, & tibi ſibi ſunt pater, et mater, ſi reſſe educantes, ſi in Chriſtum ueritantes, audiendi in omnibus, potemperant dum eis in omni inſuſione, cōtra maiorem ſi nihil iubet, et iernatur illas. Quis eſt, inquit, maior eo, qui me genuit, ſi. Ille, qui teipſum creauit, generat. u. homo, creauit Deus. ſ. unde generat homo, neſcit, quid generatus ſit, neſciſſe, qui te uidit, ut faceret, antequam eſſet, quæ ſecit, certe maior eſt pater tuo: Maior eſt quoque, Patria ſecit parentibus tuis, ut quicquid iſſerit parentes contra patriam, non audiantur, et quicquid iſſerit patria contra Deum, non audiantur. Hæc S. Aug. Cum igitur maior ſit poteſtas principis in re civili, quam Patris in re domeſtica, quandoquidem in re civili pater ſubditur Principi, ſi peccatum ſit filio patris, mandat iuſtum violare, multo magis peccabit filius Principis mandatum, & legem violando.*

- 22 Denique ſicut Reipublica eccleſiaſtica habere debuit auctoritatem, qua leges particulares concedere poſſet neceſſarias ſini ſpiritali præter eas, quas Chriſtus in Evangelio inſtituit, pro variatē locorum, & temporum, ita etiam Reipublica civilis habere debuit poteſtatem ſeipſam rectè gubernandi, & leges iuſtas concedendi, pacē, ac tranſquillicitati neceſſarias, præter eas, quas ius naturale, aut diuinum proponit, pro ratione temporum, hominum, & locorum. Quæ ſanè poteſtas vana, & inutilis eſſet, niſi ſubditu huiusmodi legib. in conſcientia obedire teneretur. Vnde Philoſ. lib. 5. Ethic. c. 7. quæ reſt S. Tho. 1. 2. q. 96. art. 1. ad 2. tantus civilis, politicum, ſeu legalis, circa illa verſari, quæ non ſunt a iure naturali, vel diuino, ſed ſunt indiſcretia, poſſuntque bene, vel uale fieri, hoc eſt, antequam ſint per legem ſtatuta, p. rum referre, & indiſcretia eſt, ad poſtquam lege ſtatuta ſunt, multum referre, an ſiāt, nec ne, immo tunc ſine peccato omitti nō poſſunt, quæ præcipiunt, nec fieri quæ per leges huius anas prohibentur.

Ex quibus omnibus conſtat, quam falſa, & abſurdum dicam erronea, ſit doctrina Geroniſ, de omni lege humana; & Almain de lege civili. Sicut etiam falſa, & temeraria eſt opinio quorundam Iuſtiſtarum, ſcilicet, Imolaſ in repet. cap. cum contingat, de iur. col. 17. & Felini in cap. 1. num. 18. de ſponſal. quos reſert Nauar. in Manuali, c. 23. num. 55. afferentium leges humanas non habere vim, nec quatenus tales ſunt, id eſt, humane, poſſe per ſe obligare ad mortale ſeculoſo contemptu, & ſcandalum, vnde nullo modo placeat opinio Caietani, qui in verb. clericus §. merum. aſſertuat clericos non deſerentes habitum, et conſurā, artes macellorum, et tabernariorum, aut officia ſecularia exercentes, tabernas frequenter ad aleas, pæſtaxillos ludentes, contra eccleſiaſia præceptum, ſeculoſo contemptu, et contumacia non peccare mortaliter, quantum inquit, & præceptio iur. ſ. poſſim pendet. Et eodem modo reiſcenda eſt euſdem Caietani opinio, qui in Summa, in verbo, ſ. eum num. §. Quod quartum, docet, quantum eſt ex iure ſcripto, non eſt mortale peccatum frangere ieiunia eccleſiaſia, ſi deſit contemptus. Ex cuius doctrina ſequeretur, quod qui in Quadrageſima, aliſique eccleſiaſia ieiunijs non ex cōtempſu, ſed ex intemperant-

rantia secretò, & citra scandalum carnis vesceretur, non peccaret mortali ter; quod quam alienum sit a vera, & Catholica doctrina, nemo est, qui ignoret. Nam Canon. 68. Apostolorum iubet clericum huiusmodi ieiunia frangentem, deponi, & laicum excommunicari, & Concilium Gangræ Can. 19. iubet excommunicari eos, qui indicia ieiunia sine necessitate soluit, & Concilium Toletanum VIII. Can. 9. priuat eos Sacra communione in Paschate, & iubet anno a carnis abstinere, qui Quadragesimæ ieiunium violauerint. Et nota non dicere Concilium, qui ex contemptu, sed qui ex intemperantia non ieiunant. Vnde nescio, qua ratione Caietanus vir doctus, & catholicus dicere poterit, non esse peccatum mortale frangere ieiunia Ecclesiæ si desit contemptus, quantum ex iure scripto. Patres insuper graue peccatum esse docent violare eiusmodi ieiunia, & loquuntur maxime de Quadragesima. Nam S. Basil. Orat. 2. de ieiunio. ait: *Ob paruum edulorum voluptatem animam incurere, & reus criminis statim*. S. Chrysost. Hom. 6. ad populum Antioche. ait. *Debere aliquem omnia potius pati, quam accedente ieiunii lege, prohiberi tangere nutrimentum*. S. Ambros. ferm. 25. ait: *Non leue peccatum esse indistinctum fidelibus Quadragesimam violare*. S. Augustinus ferm. 62. de tempore ait: *Alijs diebus ieiunare remedium est, aut premium, ut Quadragesima non ieiunare peccatum est, & similia*. passim habent Patres longe aliter de ieiunio sentientes, quam Caietanus docuisse videtur.

3 Ex dictis facile solui possunt, que in contrariū afferuntur. Ad primum enim Respondetur, legislatores non posse conferre gratiam, nec illam auferre, sed tantum condere leges iustas, quas transgredietes suis sceleribus, ac peccatis per inobedientiam subinde gratiam sibi auferunt, quemadmodum nec parentes, qui nos genuerunt, cum illis rebelles, & inobedientes sumus, non auferunt nobis gratiam, sed qui illis non obediunt, suis proprijs sceleribus gratiam amittunt. Immo nec Deus ipse, qui author est gratiæ, & quam solus conferre potest, non aufert illam peccatori, cui peccat, ut optime docent S. Th. 1. 2. q. 113. ar. 2. & ibi Caiet. dub. 1. & 2. q. 24. ar. 1. Barth. Med. 1. 2. q. 113. ar. 2. dub. vii. Michael Salom in 2. 2. to. 2. in q. 77. ar. 1. controversia 8. ad secundū Sotus li. 1. de iustitia, & iure q. 6. ar. 4. Gregor de Valentia tomo 2. dispunt. 7. quest. 5. puncto 6. Cosmus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. lib. 3. cap. 2. & communior Theologorum schola. Sed ipsi met peccator suo delicto illam sibi aufert, iuxta illud Osee 3. *Perdidi tuam ex te Israel*. Vt igitur potestas humana obligare ad mortale possit, satis est, quod legem statuere possit, quam si homo uiolet, consequenter priuetur gratia ex ordinatione legis diuinæ, cui humana lex nititur.

Ad secundum eodem modo respondetur, concedendo solum Deum infligere posse poenam æternam, non tamen inde sequitur, auctoritatem humanam non dare posse præcepta affirmatiua, aut negatiua, quorum transgressores reus fiat æternæ poenæ. Nam qui potestatem humanam offendit, etiam Deum ipsum, a quo potestas humana deriuata est, offendit, qui uoluit, ut obedientia homini præstetur, alioquin poenam æternam incurrat, quam Deus ipse infligere decreuit. Vnde transgressor legis humanæ peccat, & poenæ æternæ sit reus, non ex sola

uoluntate humana, sed ex uoluntate diuina, quam transgressor offendit violans legem humanæ potestatis, quæ cum a diuina deriuata sit, obligare potest ad poenam æternam, quam Deus inobedientibus inferre decreuit.

4 Illud uero exemplum de Medico allatum, nullā omnino vim habet ad eorum propositum comprobandum, eo quod Medicus nullam habet auctoritatem præcipiendi ipsi ægrotis, sed solum facultatem habet consiliandi, & docendi illum, quid agere debeat. Vnde licet ager comedendo cibum mortiferum contra Medici admonitionem, mortaliter peccet, non tamen id prouenit, quia agit contra consilium Medici, cum ille auctoritatem præcipiendi nō habeat, sed quia agit contra Dei præceptum præcipientis, ut non occidamus nos ipsos, sicut nec alios. Hic enim Medicus perinde se habet, ac uir doctus admonens virum simplicem, ut ab hoc, uel illo opere abstineat, quoniam peccatum est, qui si forte contra uiri docti admonitionem operetur, Deum ipsum offendit, legem illius transgredietes, minime uero uirum doctum, cum uir ille doctus ex hi potest nullā præcipiendi auctoritatem habet. Longe tamē aliter se res habet in Prælati, & Principibus, qui non solum auctoritatem docendi, ac mouendi, uerum etiam præcipiendi, & cogendi uiri habent. Nam alias fateri oporteret, nullum superiorem habere maiorem potestatem super suos subditos, quam habeat uir doctus illos docens, aut admonens, quod absurdum non solum falsum, sed etiam tenerum, & hereticum esset.

5 Ad id autem, quod afferunt, nullum legislatorem alium a Deo posse præcipere actum interiorem, seu ecclesiā nō posse præcipere actus exteriores, propterea quod eos punire non possit; Respondetur, & ecclesiā neque præcipit, neque uetat, neq; punit nudum interiorem actū secūda seipsum, cum illum præcisē cognoscere nō possit, sed præcipiens uirtutis actum, aut uetans uitij actum externum, simul etiam in obligationem ponit actum internum, siue quo actus ille externus fieri non potest. Vnde hereticus uerus, & peruersus, purē mentalis non est excommunicatus, qui & prouide abfolui potest a quolibet confessionis audiendas approbato, ut testatur inter ceteros Ioannes Driedo libr. 3. de libertat. Christiāna, c. 3. p. 1. in fine, ad solut. argumētū decimū, & nos latius to. 1. lib. 7. c. 4. nu. 21. ex communi Theologorum sententia probauimus. Verum, si actus quilibet exterior fuerit ex sua heresi exortus, etiam quantum uis fuerit occultus, ueluti hi heresim occulte scripserit, uel quæpiam occulte docuerit, iam excommunicatus est, per Bullam Cœnæ Domini. Ex quibus constat, aliud esse de crimine externo, quamuis occulto, quod excommunicatione puniatur aliud de crimine solo mentali, sola uoluntate, aut proposito concepto, quod ecclesiā per excommunicationis censuram non punit. Dicendum igitur est, quod licet ecclesiā potestatem non habeat in actus interiores, si per se considerentur, sine ulla relatione ad actus externos, habet tamen auctoritatem in actus etiam interiores, si considerentur, ut sunt conditiones actuum exteriorum, & ad eos referri possint, de quibus plene, & perfectē potest ecclesiā cognoscere, & statuere propter finem humanæ gubernationis, sicut rectē explicat Caietanus in Summa, verbo,

bo, Horæ canonicę. Quod tertium. Greg. de Valen-
tia tomo 2. disput. 7. quest. 1. puncto 7. & alij, quos
tom. 1. thesauri superius allato recensuimus. Siqui-
dem ecclesia eo communicat eos, qui eo odio, vel
amore contra hereticos procedunt, aut in eos inqui-
rere omittunt. Clem. *Ad alteram*, §. vero quia, de
heret. Sicut etiam eodem respectu precipit Inno-
centius III. in cap. *Dolentes*, de celebr. Miltarum, ut
officium diuinum *studiose*, & deuote a clericis per-
soluatur: quod fieri non potest sine actu interiori.
Et de potestate superiorum in condendis legibus
hęc sufficiant.

*Quæ, & quando lex humana ad peccatum
mortale obligat, & quomodo hoc co-
gnosce possit. Cap. VII.*

S Y M M A R I V M.

- 1 An omnis lex humana sicut ad culpam mortale obli-
gare potest, sit etiam de facto, & in actu illius trā
sgressorem remm mortalis peccati constituit.
- 2 Quomodo cognosci possit, quando lex humana obliget
ad mortale, quando ad veniale.
*Lex iniusta ex se, si a deo facta non obligat in consie-
tia, num. eod.*
*Lex iniusta que contra bonum diuinum, que contra bo-
num humanum, & ex quibus hoc constat num. eod.*
- 3 Omnis malus finis intentus a legislatore non sufficit
ad reddendum legem iniustam.
*Lex iniusta potest esse ex effusio, & ex forma, &
in quo forma consistat, num. eod.*
- 4 Quid in forma ipsa sit considerandum secundum Al-
phonsum.
- 5 Nisi lex ex pressē bono communi repugnet, tenetur
subditi in fauorem legis iudicare, & quare.
- 6 Quo sensu intelligendum sit, verum esse leges huma-
na non bono aduersantes non obligare in conscientia.
- 7 Iniuste in carceratus potest carcerem frangere, & re-
sistat: Iniuste excommunicatus non tenetur seruare
obligationis mandatum, neque ipse alios vitare,
nec ipsum alij, ibid.
- 8 Quotiescunque lex positiua, aut iudicis sententia suū
datur supra sola præsuppositione, non obligat in consie-
tia illam, qui de veritate in contrarium certus est.
*Sententia Adriani, ut uerior, ab Authore probatur,
iniuste condemnatum posse soluere si velit, sine
peccato, & quare, num. eod.*
*Iniuste re suas priuatus non potens aliter damnum si-
bi illatum rescire, potest tantumdem clanculo sur-
ripere ab illo, qui rem suam per iniustam senten-
tiam abstulit, nu. eod.*
- 9 Hæres, qui non consecit inuentarium, licet teneatur
creditoribus hæreditarij uires hæres itarias
in foro iudiciali, in foro tamen conscientia non te-
netur, & quare.
- 10 Lex humana iniusta, etiamsi simpliciter, et ex se, quā-
do instituta fuerit, obligaret ad mortale, cessante ta-
men omnino causa illa iniusta, propter quam condita
fuit, cessabit talis obligatio ad mort.
- 11 Non est necessarium, ut hoc casum in lege ex primo-
rū sed satis est, si inde colligatur, vel aliunde certo
cognoscatur illam esse causam, & non aliam.
- 12 Si cesset causa, propter quam posita fuit gabella, iudi-

ci meritis eam fraudare, quamuis ab initio iniuste fu-
rit imposita.

- 13 Licet quis carnem suam perfelle demeruit, & San-
ctus fuerit, tamen ad Ecclesiasticam ieiunia obseruan-
da tenetur.

Si lex instituitur de non gestandis armis homicidij
causa, etiamsi in aliquo particulari non sit hoc pericu-
lum, nihilominus ad legis obseruantiam obliga-
tur, num. eod.

- 14 Lex humana iniusta non obligat eius transgressore ad
peccatum mortale, nisi sic circa materiam talem;
qua sit alicuius momenti, & gravis, aut secundum
substantiam, aut circumstantiam.

Regula, que communiter ab Authoribus statuitur &
cognoscenda legis obligatione ex parte materie.

- 16 Transgressio legis tam Ciuilis, quam Ecclesiastica ex
contemptu peccatum est mortale.

In obseruatione præcepti humani duplex virtus solet
inueniri, unde & in violatione duo uitia plerumque
reperiuntur, nu. eod.

- 17 Transgressio legis humane unde habet, ut sit morta-
lis, vel uenialis: si superior aliquid præcipiat sub pena
excommunicationis eo ipso incurrere, & excommuni-
cadi tamen intentionem non habens, subditus hoc
præceptum transgrediens eam non incurrit, sed per
conscientiæ erroneam obligatur ab his casere, a quib-
us excommunicatus obligari tenetur, nu. eod.

- 18 Quomodo cognosci possit intentionem legislatoris esse
obligatorem ad mortale, vel ueniale, cum in lege
non exprimitur intentio.

Ex quibus colligi possit secundum Medin. & Ledesma.
an lex Ecclesiastica obliget ad mortale.

- 19 Verba præceptiua que, aut aequipollentia præceptis
secundum Alphonsum a Castro, & que non.

- 20 Verba alia consiliatoria seu persuasiva, alia præcepti-
ua, alia mandatiua, quænam illorum, & quando ob-
ligent secundum alios?

Quid Namur de hac materia tradat.

- 21 Authoris elucido varijs punctis, & propositioni-
bus expressis usque ad num. 31.

Quando lex aliqua sub quibuscunque; uerbis ex commu-
ni præsertim consuetudine Ecclesiæ, aut prudentum
existimatione intelligitur obligare ad mortale, ue-
rè obliget ad mortale, nu. eod.

- 24 Quoties aliquid præcipitur, vel prohibetur sub uirtute
sanctę obediencie, vel sub obseruatione diuini Iudicij,
vel sub indignatione B. A. post. Pet. & Pan. uel alijs
aquipollentibus intelligitur obligare ad mortale.

- 25 Quando gravis pena temporalis alicui legi iniuste appo-
nitur, que ex sua natura præsupponit culpam mort-
alem illa seu mandatum obligat sub mortali.

Quid de hoc senserit Namur, & alij, & quid Michael
S. don. cum quo concordat A. author. nu. eod.

- 26 Lex ciuilis iniusta præcipiens aliquid, vel prohibens sub
pena capitis, aut exilij, aut præscripti: pignori bonorū,
aut alicuius alterius similis damni, etiam sub mortali
obligare intelligitur, nu. eod.

Lex Ecclesiastica per uerba communia modi imperati-
ui lata, non eo solo cõsentur obligare sub mortali.

- 27 Quotiescunque lex Ecclesiastica utatur uerbo præcepti
uo, seu aquipollenti, aut uerbo significante determi-
natam necessitatem, alicui sub mor. obligare cõsentur.
Significatio his uerbis obijciatur nisi ex materia leui-
tate, aut aliunde contrarium constet, nu. eod.

Quæ in Regula S. Fracisci præponitur uerbo præcepti-
uo, obligant sub mor. ex declaratione Clem. 7. p. 1.

non autem in alijs ord. Religiosis, un. cod.

- 28 Quando nullum est verbum ex prodictis, sed verba communia non censetur obligare ad mort. nisi aliud de ex gravitate materie, aut ex detrimento boni communis, quod sequeretur.
- 29 Quando lex absolute fertur, nec ullo modo, verbo, aut signo declarat se non habere intentionem obligandi in conscientia, tunc pro gravitate, aut levitate materie indicandum erit obligare in conscientia ad mortale, vel veniale.
- 30 Quando lex absolute fertur, & Civili sibi inimicæ opponitur, standum est in foro conscientie legi canonice, & in lege Civili, quando agitur de materia peccati, standum est iuri Canonico.
- 31 An leges humane ad sui observationem obligent cum periculo vite, tribus no. seq. 3. 2. 3. 3. 4.
- 32 Solvuntur Rationes Cæciani, & aliorum in contrariam partem allati, qui putant universiter omnem legem humanam, quæ obligat ad mort. obligare ad mortale pro sui observatione.

VM ex his, quæ in proximè præcedenti capite dicta sunt, certum, & manifestum sit legem humanam obligare posse in conscientia, quatenus a lege divina, & naturali deriuatur, ne quis fortè ré malè intelligès exinde colligat omnè legem humanam ad culpam mortalem illius transgressore obligare, ut res hæc clarius explicetur, & ois errâdi occasio tollatur, quædam dubia explicanda sunt. Quorum

- 1 PRIMVM DVBIUM EST, An omnis lex humana, sicut ad culpam mortalem obligare potest, sic etiam de facto, & in actu illius transgressorem reum mortalit peccati constituat. *Ratio dubitandi est*, quia ideo, ut dictum est, lex humana in conscientia etiam sub mortali obligat, quia deriuatur a lege divina, & naturali, quæ dicitur legibus, & præceptis maiorum obtemperandum esse; led hoc omnibus humanis legibus convenit. Ergo omnes in conscientia obligant. Vnde S. Th. 1. 2. q. 96. art. 4. ex huiusmodi lege naturali, & divina simpliciter, & absolute concludit leges humanas in conscientia obligare, & non solum posse obligare.

Communis tamen, & vera opinio est, quam tenent Adrian. quodlib. 6. art. 2. littera A. verfic. Error secundus. Alphonsus a Castro lib. 1. de potest. legis penal. c. 5. in princip. Greg. de Valentia to. 2. disp. 7. q. 5. puncto 6. & alij; Omnem legem humanam non obligare ad peccatum mortale. *Ratio est*: Quia vis obligandi legis oritur ex auctoritate, & voluntate legem ferentis, ut ex superioribus manifestum est. Sed aliquæ leges ita feruntur, ut non tota auctoritate legislatoris fiant, sive quia hoc ipse non velit obligare ad mortale, sed ad veniale solum, immo etiam aliquando ad nullum omnino peccatum, sed solum ad penam, cuiusmodi sunt leges quorundam religioforum; sive quia res ipsa, quæ præcipitur, aut prohibetur, in se non est gravis, sed levis; sive, quia populus non estenit acceptor: nam ut diximus, ad legis obligationem requiritur, ut recepta sit a populo. Deinde etiam lex humana non est maior potestatis, & fortioris vinculi, quam sit lex naturalis, aut divina; At verò certum est, non omnem transgressionem legis naturalis, aut divinæ esse mortalem. Quamvis enim lex naturalis menda-

cium vetet, & Deus lege ab eo data, & per ministrationem eius promulgata, etiam mendacium prohibeat, dicens; Non mentieris, nec decipiet unquam proximum suum. Leuit. 19. Constat tamen non omnem mendacium esse mortale. Constat etiam verbum, pure otiosum esse solum peccatum veniale, quavis lege sua Deus decreverit de omni tali verbo otioso petere ab omnibus rationem. Matth. 12. omnis igitur legis humane transgressio mortalis culpa non erit.

Nec valet ratio in contrarium, siquidem licet et lex divina, quam naturalis dicitur obediendum esse, præceptis maiorum, non tamen dicitur esse mortale semper legibus humanis non obedire, sed tunc solum, quando lex illa a tota superioris auctoritate, proficiscitur, volens pro gravitate rei obligare ad faciendum, quod præcipitur, aut omittendum, quod vetatur, sub culpa mortali. Quo sensu etiam intelligendus est S. Thom. cum affirmat leges humanas in conscientia obligare. Cum ergo ex his omnibus manifestum sit, non omnes humanas leges obligare illarum transgressores ad culpam mortalem, sicut nec omnes leges divinæ ad culpam mortalem obligant, ideo

SECUNDVM DVBIUM EST, Quomodo cognosci possit, quando lex humana obliget ad peccatum mortale, quando vero ad veniale. In qua re, ut certa ab incertis separemus, ea prius ponenda sunt, quæ ab omnibus conceduntur, deinde de dubijs, & incerta omnia, quia fieri potest brevitate, & diligen-
tia explicanda.

Primo igitur certum est, legem iniustam ex se, scilicet a dolo secluso, non obligare in conscientia. Sic expressè S. Tho. 1. 2. q. 96. art. 4. Cætanus, & Modina ibi, Ioannes Driedo lib. 1. de libertate Christiana cap. 8. sententia quinta, & capit. 12. propositione prima, Alphonsus a Castro lib. 1. de potestatis legis penal. capit. 5. documento 1. Sotus lib. 1. de iust. q. 6. art. 4. conclus. 2. Adrian. quodlib. 6. artic. 1. conclus. 1. littera A. Gregorius de Valentia tomo 2. disp. 7. puncto 6. Panormit. in capit. Canonum statuta, num. 9. de Constit. & ibi Andreas ab Exco. num. 307. conclus. 3. Summa Pisanelia, verbo, lex, §. 8. Ant. p. 1. tit. 18. c. unico. §. 2. Angelica, cod. nu. 4. & nu. 24. Syl. verbo, lex, q. 5. & q. 6. verfic. Primo. Ta biena cod. q. 24. Nau. in Manuali c. 13. nu. 48. Summa Corona p. 1. c. 1. num. 33. concl. 3. Cosmus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. li. 3. c. 2. Toletus in instruct. Sacerd. tract. de septem peccatis capit. c. 18. *Ratio est*: Quia lex debet esse regula directiva actu humanorum, & proinde recta esse debet, vnde cum lex iniusta, recta regula esse nequeat, neque lex erit, & consequenter obligandi vim non habet; siquidem longissime a ratione naturali distet, ut quis ad iniustum aliquid in conscientia obligetur. Vnde in cap. lus generale. distinct. 1. dicitur, legem esse iuris speciem, lex autem quæ iusta non est, ius non est, & consequenter lex non erit, & S. August. libro 19. de Civitate Dei cap. 21. ait: Non enim iura dicenda sunt, vel putanda iniqua hominum statuta, cum illud etiam opus esse dicant, quod de iustitia fonte manaverit. Et lib. 1. de lib. arbit. c. ait: Non mihi lex esse videtur, quæ iusta non fuerit.

Lex autem humana iniusta est, quæ vel contra bonum divinum, vel humanum: Contra bonum divinum

uinum est, quæ repugnat legi Dei, sicuti sunt leges hominum, & madata contra Christi Evangelium, aut præceptum, aut contra verum Dei cultum. quibus legibus resistere oportet vique ad mortem, de quibus Act. 4. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* Et S. B. r. epi. 7. quæ est ad Adam Monachū, ait: *Mala in perantibus non est parendum, præsertim dum pravis obtemperans imperijs, in quo homini videris obediens; Deo plane, qui omne, quod perperam agitur, interdixit, non obediens te exhibes. Valde autem peruersum est profiteri te obediens, in quo noueris se periorē propter inferiorem, id est, diuinam propter humanā soluere obedientiam.* Et hoc certum est apud oēs, contra bonū autem humanum maximè lex iniusta est ex tribus.

Primo ex fine, sicut enim finis legis iustæ est utilitas boni communis; sic contra lex iniusta est, quando est contraria bono communi; vt quando aliquis præfident imponit leges onerosas subditis, nõ propter commune utilitatem, sed propter priuatam suam, vt propter cupiditatem, auaritiam, aut gloriam; Puta, faciens statutum, quod qui committit talem defectum, soluat tantum, quod non propter aliud facit, nisi, vt inde lucretur, vel cum imponat tallias, & gabellas vltra debitum, ut thesaurizet, aut inaniter in pompis, & vanitatibus eas consummat. Sic S. Anton. part. 1. tit. 18. cap. vnico §. 2. Angelica, verbo, lex, num. 4. versic. Tertius, Syluest. verbo eo. q. 5. Tabiena in verbo, lex, q. 2. Andreas ab Exea, repetit in c. Canonum statuta, num. 3. 1. 9. concl. 4. & Panormit. in eod. c. nu. 9. de Constit. post S. Th. 1. 2. q. 96. art. 4. & Bald. in leg. 2. Cod. de iure aureorum ann. & Bar. in l. vestigia. ff. de publica. & versic. vbi dicitur, quod fraudetur gabella, quæ licet non est imposita, & idem de illicitis gabellis docent Hostiens. in c. in nouamus. de censibus. Ioan. Driedo li. 1. de libert. Christi. c. 15. & Doctores in ea capite quibusdam, de verb. signific. & Zacharias in annot. ad Panormitanum ubi supra, & nos latius sup. loco dicemus. Hinc Aristoteles lib. 5. Polit. c. 10. ait. *Tyrannum nullam respicere utilitatem, nisi gratia proprii commodi.* Denique, quod lex illa iniusta sit, quæ nõ com mune, sed propriam conditoris vtilitatem respicit, inter recentiores eleganter docet Franciscus Patrius lib. 1. de Regno, & Regis institutione, tit. 3. his verbis: *Nam si rex, inquit, obliuiscitur utilitatis eorum, quibus præest, proprium dumtaxat querat commodum, sibi, suisque sineat, iustitiam negligat, voluntati infernat, tunc a dignitate sua discedit, hinc manifestè Tyrannus, qui rectum transgreditur, & ab omni uirtute se cernitur.* Hæc ille.

2. *Illud tamen hoc in loco diligenter a notandum cum* Alphonso de Castro lib. 1. de potest. legis pœnalis, cap. 5. documento 1. non omnem malum finem a legislatore intentum sufficere ad reddendam legem iniustam. Si enim finis intentus non nocet Reipublicæ, sed est illi indifferens, & res, quæ per legem præcipitur, aperte cognoscitur esse Reipublicæ utilis, quamuis legislator legem cum tali intentione condens peccet, lex tamen ab eo condita erit iusta, si cetera adint, quæ ad legem iustam necessarij exiunt. Vt verbi gratia, si princeps ad reprimendum effrenatum vestimentorum luxum, legem statueret, quæ pro varietate cuiusque status, & conditionis vestimenta moderaretur, & poenam moderatam transgressorij hac sola intentione adijce-

ret, vt sibi exinde lucrum acquireret, aut, vt vnum, aut alterum ciuem, quem odio habet, hac occasione punire posset, sic legem ferendo peccat ob intentionem peruersam, lex tamen lata iusta erit, si in Reipub. vtilitatem uergere cognoscatur, teneturque populus tali legi obedire.

Sicut vxor tenetur reddere debitum marito, qui ad solam libidinem suam explendam iulit exigeret, quamuis ille sic petens peccaret. Solus igitur ille malus finis obstat, ut lex iusta esse possit, per quem non communi utilitati Reipublicæ, sed priuato cõmodo legislator consulit.

Secundo iniusta erit lex ex causa efficiente, seu auctore, puta, cum excedit limites sue potestatis, vt si v. g. laicus cuiuscunque dignitatis, etiam Imperator, aut Rex, faciat legem, quæ extendatur ad clericos in re non permittit, vt quod debeat respondere in foro suo, aut, quod soluat tallias, & huiusmodi. Sic S. Anton. 1. part. 18. c. vnico, §. 2. Syluest. verbo, lex, o. 5. & q. 9. versiculi. 5. Andreas de Exea repetit. in c. Canonum statuta, num. 322. conclusione 5. de Constitut. & alij. Eodem modo prælati ordinarius subditum suum extra limites suæ iurisdictionis de gentem excommunicans, iniuste agit, & excommunicatio est nulla, arg. cap. Vt animarum §. Statuto, de Constit. in 6. & facit l. f. c. de iur. f. d. om. iudic. Angel. verbo, lex, num. 4. versiculo 5. Syluester eo. q. 9. uer. 5. & Alphonsus a Castro, lib. 1. de potest. legis pœnal. cap. 5. documento 1. Et propter hunc potestatis defectum, multi Theologi tradunt, & rectè, iniustam fore lege humanam, quæ adibus humanis purè internis, qui soli Deo præsent, aliquid præciperet. Quia tales actus non sunt iudicio humano, & consequenter nullum super illos habet homo potestatem.

Tertio lex iniusta est ex forma, quæ quidem forma consistit in hoc, ut seruetur æqualitas proportionis Geometricæ inter eos, quibus imponuntur onera propter bonum commune. *Im* enim vnus homo fit pars multitudinis, & quilibet homo & quod est, & quod habet, est multitudinis, sicut & quilibet pars est, quod est, totius, ideo natura aliquod detrimentum inferat aliquando parti, vt saluet totum. Et secundum hoc leges proportionaliter onera imponentes iustæ sunt, & obligant in conscientia, & qui ea recusaret soluere, peccaret, ex Ioan. Calderino, & Imola in præm. Decre. S. Anton. 1. part. 18. c. vnico, §. 2. & Andrea ab Exea repetit in c. Canonum statuta, num. 327. de constit. unde ex causa rationabili Rētores ciuitatis imponunt aliquas collectas secundum proportionem debitam, puta ad se defendendum in bello iusto. *Iniuste autem* sunt leges, quando talia onera inæqualiter imponuntur, puta, quando debiles, & pauperes plus, aut tantum oneris pro bono communi sustinere, compelluntur, quantum fortes, & diuites sustinere possunt, & tales leges in foro conscientiæ non obligant, vt præfati auctores, & Angelica verbo, lex, num. 4. versiculi. quartus. Syluester eodem, quæst. 5. Tabiena verbo, lex, quæst. 24. Alphonsus a Castro lib. 1. de potest. leg. pœnal. cap. 5. documento 1. Panormit. in c. Canonum statuta, numer. 9. de Constit. & S. Thom. 1. 2. q. 96. art. 4. Adrian. Quodlib. 6. art. 1. conclus. 1. littera B. & Sotus lib. 1. de iustit. & iure quæst. 6. artic. 4. conclus. 2. & 3. testantur. Et de his omnibus

omnibus legum iniquarum conditionibus intelligi potest illud Eia. 10. *h. qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitias scripserunt, ut opprimeret in iudicio pauperes, & cum facerent causam humilium populi mei, &c.*

4. *Est præterea in forma ipsa, ut subtiliter annotauit Alphonsus a Castro, ubi supra, aliud considerandum, videlicet sit æqualitas inter onus ipsum, & nouiter imponitur, & causam, propter quam onus imponitur; Alioquin, si onus multum excederet causam, ob id solum lex diceretur iniusta ex defectu formæ: Vt v. g. si ob aliquam nouam, & veram regni necessitatem Principi occurrentem, nouum aliquod subditis Princeps ipse tributum imponeret; iuste faceret. Si tamen tributum imposuit sit maius, quæ vera regni necessitas exigat, lex illa erit iniusta, quia deditur forma, per quam non solum sunt onera inter subditos proportionaliter distribuenda, sed etiam onera ipsa cum causâ commensuranda sunt, ne maiora, quam causâ petat, imponantur. Id quod cui denter colligitur ex cap. Quia perique de immunitate. eccles. ubi taliter extorta vltra causæ necessitatem restitui mandatur, & tantumlem vltra pauperibus dari; idem latius tradit Sanctus Anton. parte 1. tit. 18. c. vnico. §. secundo, affirmans talem legislatorem & hæredes eius teneri ad restitutionem omnium damnarum, quæ occasione legum dictarum, aliqui passi sunt, & illi, qui induxerunt conditorem ad legem ferendam, quilibet in solidum; Item, & seruantes tales leges tenentur ad restitutionem eorum, quæ occasione talium legum lucrati sunt, & est communis Doctorum sententia. *Hic igitur modis omnibus si lex aliqua iniusta fuerit, obligandi vim non habet. Et idem dicendum erit de particula 1. quocumque superioris mandato, ita vt nullus inferior illi obedire teneatur, si illius mandatum constituit esse iniustum.**

5. *Ceterum illud diligenter annotandum esse censeo ad meliorem eorum, quæ dicta sunt, intelligentiam non ita facile iudicari debere legem aliquam esse iniustam; Quævis enim aliquando lex non videatur ita manifestè bonum commune respicere, nisi tamen ex præse bono communi repugnet, teneatur subditi in fauorem legis iudicare, quia non semper causâ ita manifestâ est subditis. Deinde quamuis interdum videatur esse bonum aliquod particulare, & proprium ipsius Principis, vt plurimum tamen refertur ad bonum commune, quicquid contrarium subditi nonnumquam iudicet. Sic licet Princeps legem ferret malâ intentione, non tamen idcirco licitum erit subditis ei non obedire, quia tunc finis potius legis, quam extrinsecâ legislatoris intentio spectari debet. Quoad potestatem autem, condendi legem illud est necessarium, vt potestatem habeat non solum in uniuersum condendi legem, sed etiam condendi hanc legem. Neque enim possunt omnes Principes noua veltigalia imponere; vt latius tomo 1. Theauri casuum conscientiarum, lib. 3. c. 9. explicauimus. Necessarium est etiam, vt potestatem habeat in subditis; Præterea, vt recte notat Franciscus a Victoria in relect. de potestate ciuili. numer. 22. etiam si quis Tyrannus sit, non tamen subditi statim ab obedientia soluti sunt, quando fert leges iniustas, sed adhuc iure naturali ei obedire tenentur, quouisque aliter a superiori potesta-*

te iudicatum fuerit. Et denique quoad formam legis non ita facile apparet omnibus legis iniustitia, nec ita bene populus potest, aut solet iudicare. Immo, quamuis fortassis in una aliqua ciuitate omnia veltigalia essent iniusta, non tamen ab eorum solutione absoluantur subditi, quia de iure naturali, & diuino est soluere tributum, & proinde aliquid debitu reddere tenentur, ut latius suo loco ostendemus.

Quæ autem hæcenus dicta sunt, si scilicet, leges humano bono aduerfantes non obligare in conscientia, eo sensu vera esse intelligenda sunt, quando ex earum inobseruantia nullum scandalum sequeretur; si enim ex eo, quod legi, aut particulari præcepto non obeditur, graue aliquod sequeretur scandalum, aut turbatio Reipublicæ, tunc in multis casibus, & ut plurimum, obediendum est legi iniustæ, aut præcepto iniusto; ad cuiusmodi scandalum illud Matth. quinto. *Qui angariauerit te mille passus, de cum eo alius duo, & qui abstulerit tibi tunica, da ei & pallium.* argum. c. secundo, de noui operis natiuitate. & c. Nihil. de præscriptioe, Sanctus Thomas prima secundæ quæst. 96. art. 4. Panorm. in canonum statuta, nu. 9. Andreas ab Exea in repet. eiusdem cap. num. 32. p. de consil. Calder. & Inol. in proemio Decret. S. Anton. p. 1. tit. 18. cap. vnico. §. 2. Adrian. Quodl. 6. art. 1. proposit. 1. litera H. Alphonsus a Castro lib. primo de potestate legis penal. c. 5. documento primo, Sotus lib. primo de iustitia, quæst. 6. art. 4. conclus. 3. vt exempli gratia, si princeps tributum aliquod apertè iniustum subditis imponeret, posset subditi, si absque scandalo hoc facere valeat, principi tributum negare. *Vnde notant Doctores post Barth. cap. 1. de Constitut. quod licet fraudatorem gabella, quæ iniuste fuerit imposita, Alphonsus a Castro, Adr. Panorm. & alij superiores allati, & Cardin. conf. 56. incip. Pro magnifico, & sic intelligendum est c. si tributum. 2. q. 1.*

Sic etiam qui iniuste incarcerationatus est, potest absque culpa mortali carceres frangere, vt exat. si aliter exire non potest, ex Alphonsio de Castro, ubi supra, & nos tomo primo, libro 1. ca. 17. nu. 9. docuimus. Bart. in l. vis eius. Cod. de proba. Panormitan. in cap. inter alia. numer. 32. de immunit. eccles. gloss. in verbo per uolentiam in Clement. Pastoralis, de re iudic. Archid. Geminia. & Preposit. in capit. Ius gentium. super gloss. in verbo. Seruitutes, distine. 1. Andreas ab Exea repet. in cap. 1. num. 308. de Constitut. quia nullus parere tenetur sententiæ iniustæ, ergo poterit, non obstante iniusta sententiâ, a carcere exire. vt latius alibi ostendimus. Hoc tamen uerum tunc solum erit, quando graue ex hac re non immineret scandalum, aut magna turbatio, quia tunc, etiam si carcerem inueniret apertum, non liceret ei exire. Quæ de causâ, vt ait Castro, Paulus, & Syllas Act. 16. cum carcerem in quo iniuste tenebatur inclusi, Deo operante semel inuenerunt apertum, & secundo iterum ex Magistratus præcepto custos occurrere aperiret, exire noluerunt, ne inde occasionem alijs præberent, putandi eos iuste in carcerem coniectos fuisse, propterea quod falsâ predicassent: Ideo libenter carcerem elegerunt, vt sic suam innocentiam probarent, & fidei doctrinæ veritatem confirmarent.

Eodem modo iniuste excommunicatus non obligatur seruare excommunicationis mandatum; bene

que ipse alios uitare tenetur, neque ipsum tenentur vitare alii, quibus confiteretur leuitatem esse iniustam, nisi vel ratio scandalii, vel alia extrinseca occurrentis causa iuxta legem charitatis exegerit. Multa enim sint in se licita, nullo diuino precepto in se prohibita, que pro loco, & tempore consilium, charitatis docet esse illicita. *Sententiam* autem exco-
municationis iniustam appello non tam solummodo, quæ secundum iurisdictiois nulla est, vtpote vel lata a non suo iudice, vel continens intolerabilem errorem, sed & eam etiam, quæ iniusta est ex parte causæ, videlicet dum lata est, aut propter causam iniquam, aut causam non extantem, falsis videlicet præsumptionibus, aut testimonijs subnixam, vt colligitur ex cap. Illud plane. 11. quest. 3. & cap. Cui est illata eadem causæ, & quest. & c. si quis non recto. 24. q. 3. Ioanne Driedone li. 1. de libert. Christiana, c. 16. fol. nuhi 236. Adriano quodlib. 6. art. 1. littera D. & alijs, quos latet to. 2. li. 1. c. 17. nu. 8. & seq. retulimus, vbi materiam hanc examinauimus.

8. *Pari ratione* quæsiuimus, quæ lex aliqua positua, aut iudicis sententia fundatur super sola præsumptione, non obligat in conscientia illum, qui de veritate in contrarium certus est. Sic Panorm. in cap. Canonum statuta, num. 10. de Confit. Gulielm. de Monte Ferrato in secunda par. tract. super pragmatiam sanctionem. Angel. verbo, le. nu. 4. vericul. Secundus. Syluest. eod. q. 9. versic. Secundo. Tabiena verbo, lex, nu. 28. q. 27. circa medium. Andreas ab Exea repet. in c. Canonum statuta, numer. 332. conclus. 8. de Confit. Adrian. quodlib. 6. art. 1. littera B. versic. Ex quo infero. Io. Driedo lib. 1. de libert. Christ. cap. 16. Alphonfus a Castro lib. 1. de potest. legis pgnal. cap. 5. documento 1. in fine, & alijs. Hinc Adrian. Castro, & Driedo inferunt, quod iniuste condemnatus secundum veritatem ad restituendum aliquid, quod non abstinuit, aut non debet, seu ad possessionem rei relinquendum, iuste tamen secundum allegata, & probata, puta, committitur per falsos testes, qui seruato iuris ordine repelli non possunt, non tenetur in foro conscientie soluere, quia sententia sustinetur sola præsumptione iniustitiæ, ut notatur in I. Iulianus. ff. de cond. indeb. vnde licet talis sententia sit iniusta ex præsumptione, quæ præsumitur testes vera dixisse, aut instrumenta fuisse vera, sententia tamen in re veritate non erat vera, & iusta, quia cum testimonium verum sit quædam iniustitiæ pars, constat ex falsitate testium illam fuisse iniustam; sententia autem, quæ ex sola præsumptione censetur iusta, non inducit naturalem obligationem, nisi veritas præsumptioni conueniat. Cui consequens est, ut is, cui talis iniustitia est manifesta, non teneatur illi citra scandalum in conscientia obedire. Immo Innoc. in c. Quia plerique, nu. 3. & ibi Hostiens. & Panor. num. 19. & nu. 24. de immuni. eccles. Alex. in l. nemo potest, & ibi Iason col. 9. in 1. lett. & in 2. lett. col. 17. de legat. 1. docent, non licere sic condemnato sponte soluere, quia induceret victorem ad peccandum, victor. n. iniuste iudicatum recipiendo peccat, nunquam autem debet quis aliquid facere, quod fratri suo sit causa peccati; limitat tamen hoc Panorm. in d. nu. 24. nisi qui soluit animum donandi habuerit, tunc. n. inquir, nec ille recipiendo peccaret, & consequenter sic iniuste iudicatum soluere, seu potius donare potest. Ceterum

in hac re verior mihi videtur sententia Adriani, ubi supra, quod, si sine animo donandi licite soluere possit, si velit, tum ad redimendum veritatem, quæ verisimiliter timetur, tum ne contumaciter videatur nolere parere sententiæ, & subterfugie querere, tum etiam quia, si alius paratus sit recipere iniuste prius, quam iste soluit, non coinquinetur consensu in peccatum, nisi non soluendo eum correcturus esset, vel casu simili, ut constat in soluente viuas. Sicut etiam teste Panorm. non peccaret parendo iniuste sententiæ, & soluendo ad mandatū iudicis, quia iudicis redditur in inuitum, vt in l. inter stipulant. §. si Stichum. ff. de verb. oblig. & in c. intelleximus de iud. quomuis, ut notat Adrianus, sicut non teneatur parere iniuste sententiæ, ita nec in foro conscientie tenetur parere vocali mandato. Immo Alphonfus a Castro, vbi supra, addit, quod quæ iniuste per sententiam priuatur re sua, si aliter non potest dampnum filii illatum reficere, poterit ab illo, qui per iniustam sententiam rem suam abstulit, tantundem clanculo surripere, quantum fuerit ab eo iniuste solutum. Idem docent Innoc. in c. Olim Causam. nu. 8. de restit. spoliat. vbi ait, quod vbiunque per alium rem suam, & ius suum prosequi non potest, licitum est etiam furtere rem suam recuperare, dummodo ex tali furto, nec malū, nec scdulum valeat generari, si. n. ex inde scandalum sequeretur, illud facere non debet, & Panorm. in c. 1. nu. 9. de his que videntur trans. sunt. ubi concludit, quod in defectu probationum potest quis in occulto sibi satisficere, & Alex. de Imola, in cons. 137. incip. Circa primum. vol. 1. Paul. de Castro cons. 339. incip. Petitionem iura fierent. col. 2. circa princip. in 2. par. an nullum antiquorum, secundum nouis. impressiones. Iason in l. 1. col. 5. versic. alia utilitate. Cod. de testam. ubi tenet, quod haeres institutus in testamento, quod probare non potest propter defectum inhabilitatem testium, dato quod in iudicio contentio ob obediendum non possit, tamen potest quocunque ingenio etiam in foro conscientie furari res hereditarias. Idem tenet Alexander. consil. 13. incip. Viro eleganti consilio. col. 3. & Andreas ab Exea in repetit. cap. Canonum statuta, numer. 334. de constitut.

His omnibus consequens est, obtinentem iniustam sententiam teneri ad restitutionem in foro conscientie, quæquid inde fuerit consecutus. Quia retinet alienum, sic Panorm. in d. c. quia plerique, nu. 21. & Imol. in cons. 147. incip. In causa veritate. Ratio est, quia, vt dictum est, sententia iniusta non vult, nec inducit obligationem naturalem, & lex mandauit, vt executioni mandaretur sententia, quia presumit pro iniustitia sententia. Ergo cum in foro animæ cõsset de contrario, teneatur ad restitutionem, quia peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum. Vt in c. Cum tu de viuris. & in Reg. Peccatum de reg. iuris in 6.

Sic etiam Panorm. in c. quia plerique, num. 4. r. de immuni. eccles. Gulielm. de Monte Ferrato in secunda par. tractatus super pragmat. sanction. Angelica verbo, lex, numero quarto, versic. secundus. Syluest. verbo, eod. quest. §. 9. secundo, & Andreas ab Exea repetit. in c. canonum statuta, nu. 332. Emanuel Rodriguez tom. 1. cap. 194. conclus. 3. tradunt, quod licet haeres, qui non confectus inueniatur, teneatur creditoribus hereditarijs ultra vires hereditarias in foro iudiciali, ut habetur in l. si. Cod. de iure de-

lib. vi. in Authen. de hæred. & fal. notatur, in foro tamen conscientie non tenetur, *Ratio est*: quia lex fundata est super præsumptione, & præsumit plus fuisse in hæreditate, & quod hæres fraudavit bona, ex quo non conficit inventarium; unde ex quo constat in foro conscientie de contrario, non habet locum iuris dispositio.

9 Sic etiam licet hæres in foro iudiciali legata in minus solemnium testamentum relicta solvere nõ obligetur, vt colligitur e. l. in. Cod. de fideicom. si tamen certò nouerit nullam fraudem in huiusmodi testamentum minus solemnium interuenisse, voluisse; testatore in tale testamentum valere tenebitur in foro conscientie talia legata solvere: Sic Panor. in c. quia plerique. num. 42. & 43. de immunit. ecclesiasticans etiam D. Ant. Idem tenent Iason in l. nemo potest. in l. lect. colum. 9. & in lect. 2. colum. 15. & Ripa ibid. colum. 19. ff. de legat. 1. Adrian. Quodlib. 6. artic. 1. conclus. 2. versic. Infero in infero, in fin. l. testa. K. & Andreas Exca repetit in cap. Canonum statuta. num. 337. conclus. 8. *Ratio est*: quia solemnitates iuris ciuile fuerunt inducæ ad falsitates cui tãdas, & de rigore. Si ergo constat in foro animæ, quod nulla falsitas interuenit, cessare debet dispositio iuris positui, & seruari æquitas, & obligatio naturalis; quæ oritur ex dispositione de un. l. argu. l. cum aui plus. §. is natura debet. ff. de re iud.

Hinc Aneas de Falco in anno ad Panor. vbi supra. in verb. Sed totum interrogans de hoc casu: Quædam mulier, quæ erat peticin firmata dixit cuidam Petro, quod uolebat, quod dos sua reuerteretur ad matrem suam, si dux eius filij sine filijs decederent, cui dispositioni non interfuit alius, quam prædictus Petrus. cui hæc uerba dixit, ad quem per uia indirectam postea peruenit hæreditas istius mulieris: Respondit prædictum Petrum in conscientia teneri, & per denunciationem Evangelicam posse cõpelli ad soluendam dictam dotem in tali dispositione non solemnium relictam. Idemq; docet Ant. Franc. in anno ad Panor. vbi supra.

Ex eodem fundamento Inn. in c. Quod sicut. nu. 7. & nu. 8. de elect. Panor. in ca. Quia plerique. nu. 43. de immuni. eccles. & Adrian. Quodlib. 6. artic. 1. conclus. 2. versic. Infero secundo. l. i. p. k. inferunt, si alias legitima interuenit eorum, ad quos spectat electio, quæ se illicet sufficeret ad metas iuris naturæ (hoc est, interuenit consensus liber, & legitimus electi, & eligentium) non obstante nullitate ex defectu solemnitatum, quas ius statuit adhibendas esse; potest tunc electus dignitatem seruare, si fraus, aut dolus non interuenit. Et de hoc primo dicto principali, eiusque intellectu hactenus dictum sit, multa enim alia Corollaria ex eo deduci possunt, quæ propter prolixitatem uitandam prudentis lectoris iudicio relinquimus, & ex dictis facillè colligi possunt. Hæc uero exempli gratia retulisse sufficiat.

10 Secundo principaliter certum est, quod lex humana iusta, etiam si simpliciter, & ex se, quando instituta fuit, obligaret ad mortale, cessante tamen omnino causa illa iusta, propter quam condita fuit, nec alia de nouo illi simili occurrente; talis etiã obligatio ad culpam mortalem cessabit; Panor. in cap. quoniam contra. numero sexto. Notabil. vt de probat. & in capitulo quia plerique. numero tri-

gesimo octauo, de immunit. eccles. Archidia. c. in cap. vti nam. distinctio. 76. Cynus in leg. Non dubium. Cod. de leg. Bald. in leg. maximum uitium., Cod. de liberis præteritis. Angelus de Clauisio in Summa uerbo, lex. num. 4. versicula. Septimus. Syluest. eodem, quæstion. 1. ad. p. 1. octauo. Adria. Quodlib. 6. artic. 1. conclus. secunda. l. i. p. H. Alphonfus a Castro libro primo, de potest. leg. p. 1. cap. quinto, documento tertio. Michael Salo in 2. s. tomo secundo in quæstio. 77. artic. primo, controuersia octaua. Emanuel Rodriguez tomo primo, cap. 196. conclus. tertia. Andreas ab Enea., repet. in capitulo. Canonum statuta. numero 300. de Constitutionibus & est communis opinio Doctorum, & procedit etiam in dispositione poenali, sequendum eisdem, & Panor. in dicto capitulo, quia plerique, numero 39. in fine. *Ratio est*, quia ratio est, anima legis, omni quæ lex, aut iusta sit, necessarium illam causam requirit in ordine ad bonum commune, propter quod fuit instituta. Ergo sicut lex illa a principio, quando stabilita fuit, iusta, & nulla fuisse, si non extitisset causa iusta; ita etiam si postea cessat illa causa, aut alia similis, iniusta erit, & consequenter non obligabit, quandoquidem lex iniusta, vt dictum est, non est lex, nec obligandi uim habet in conscientia; quare cessante postea hac causa, aut alia simili definit esse lex, quia q. ab initio ualidum non fuit, nec temporis progressu ualidum erit. Consequenter ex illa regula iuris euidenter probatur: Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur, & c. cum cessante de appellatio. cessante causa cessat effectus, & c. Post translationem, de renunciat. ubi Innocentius refert decretum quoddam Concilij Constantinopolitani, docet illud iam cessasse, quia causa, propter quam potuit illud ita decerni a Concilio, iam cessauit.

11 Illud tamen t. obseruandum est ex Doctoribus allatis, non esse necessarium, ut hæc causa in lege exprimitur, sed satis esse, si inde colligatur, uel abunde certo cognoscatur illa esse causa, & non alia, tunc enim idem est, ac si causa apertè expressa fuisset. Non tamen est ita facile iudicandum de causa legis, an adhuc existat, uel cessauerit, maxime cum subditis non ita benè certò constare possit de causa legis, unde quando manifestum non esset cessare causam, recurrendum erit ad superiorum, cuius est iudicare, an causa legis cessauerit, necne.

Immo uerò non sufficit, ut quæcunque causa tollatur, sed necessarium est, ut omnis causa tollatur, & non ponatur illa causa, uel alia similis. Quia cessare nonnunquam potest causa ex aliqua parte, & manere ex alia, quo casu lex illa iustè adhuc obligabit; quia sicut ab initio fuisset causa sufficiens ad iustitiam, & uim legis causa illa, quæ suborta est, etiam si non extitisset prior illa, propter quam talis lex instituta fuit, ita etiam licet progressu temporis prior illa, propter quam a principio lex condita fuit, iam cessauerit, alia tamen non minus iusta, & necessaria oblata, lex illa p. m. suam obligandi retinebit. Denique non sufficit ut cesset causa, uel ratio aliquis particularis; Nam si manet causa quod commune obligat lex singulos, etiam eos, in quibus non est illa causa.

12 Hinc inferitur primo, Quod si cessat causa, pro-

pter quā poſita fuit gabella, licitum erit cum fraude
re, quamuis ab initio iuſte impoſita fuerit, quod in-
telligitur, dummodo alia noua cauſa priori ſimilis
in genere, vel in ſpecie in ordine ad bonum com-
mune non ſuperuenierit: Vt verbi gratia, ſi ad con-
ſtructionem pontis, aut murorum ciuitatis, aut ali-
cuius arcis ad tutelam regni neceſſariō gabella, vel
tributum imponatur, conſummatis huiusmodi aedi-
ficijs non poterit amplius illa gabella exigi. Item ſi
pro maris tutela, & deſenſione imponatur tributū
pro expenſis faciendis, vt ſecuri ſint a piratis nauig-
antes, non poterit iuſte tributum illud poſtea exigi,
ſi piratis exiſtentibus, Princeps iſperuillam præ-
bet nauigantibus contra piratas deſenſionem. Sic
etiam ſi iuſtitutum ſit pedagium, vt viæ ſecuræ, &
liberæ ſint, ſi non ſecutur pontes, aut non cuſto-
diantur viæ, non poterit Rex pedagium illud exige-
re. Quia ceſſante cauſa iuſta, propter quam conſtat
impoſitum fuiſſe tributum, oportebit ceſſare tribu-
tum; & Principe non præſtante ea, propter quæ in-
ſtituta ſunt gabella, non tenentur alij gabellam illi
ſoluere. Si vero piratae non eſſent, quamuis princeps
nullum laborem, nullaque expenſas maris tutelæ
tribuat, poterit nihilominus Rex tributum conſue-
tū, & huic rei deſtinatum exigere, ſi ille paratus
ſit, quoties opus fuerit, nauigantes a piratis tueri, &
vias publicas liberare, & ſecuras cuſtodire. Et iuxta
hunc modum dicendum eſt in reliquis omnibus tri-
butis, quorum impoſitionis cauſa cognoscitur eſſe
iuſta, ita, vt illa proſequi ceſſante, & nulla alia noua
illi ſimili adueniente, ceſſet etiam iuſti tributi obli-
gatio, poteritque tunc ſubſilire ſine vilo peccato prin-
cipem de tali tributo, & gabella fraudare, non ob-
ſtante lege per eum lata de tributo, aut gabella tali
ſoluenda. Sic expreſſe Panor. in ca. Canonum ſta-
tuta. nu. 9. de conſtit. Bart. in Luſtigalia. ff. de publ.
& veſt. Hoſtienſ. in Summa. tit. de cenſib. §. ex quib.
uerſis. ſed quid ſi mercatores. Zacharias in annot. ad
Panor. ubi ſupra. S. Ant. p. 2. ti. 1. ca. 1. §. 8. in princ.
& Angel. in verb. pedagium. num. 6. Sylu. verb. Ga-
bella. q. 9. & verbo, lex. q. 9. uerſi. *Tertio*, Gab. 4. d. 15.
q. 5. art. 2. concl. 1. Ioannes Driedo lib. 1. de liberta.
Chriſt. 15. fol. mihi 13. uerſi. *Quarto*, Io. Medina
Cod. de rebus reſtituendis. qu. 14. Alphonſa Caſtro
lib. 1. de poteſt. leg. poenal. ca. 5. documento 3. in ſine.
Andreas ab Exea repet. in c. 1. de conſtit. nu. 301.
Ant. de Corduba in ſuo traſ. de caſibus conſcientiæ
q. 95. dub. 2. in ſine. Michael Salon in 2. 2. q. de uſu
& alibus controuerſia 5. citans ad hoc Magiſtrum
Blaſum Nauar. de uſuſuſu. lib. 8. & colligitur ex
S. Tho. lib. 1. de Regimine Principum c. 8.

Inferius Secundo, Quod licet ſi quis carnem ſuam
perfectè domuerit, & iur ſanctus fuerit, ad eccleſia-
ſtica tamen ieiunia obſeruanda tenetur. *Ratio eſt*,
quia carnis reſpreſſio non eſt ſola cauſa, propter quā
indictum eſt ab eccleſia ieiunium, ſed ſunt alie mul-
te, ut eleuatio mentis ad Deum, meritum obedi-
entia, quæ ſufficiunt ad obligationem ieiunij im-
ponendam, ex Alphonſo de Caſtro, ubi ſupra, Andreas
ab Exea repet. in c. 2. nu. 303. de conſtit. & Emanue-
le Rodriguez to. 1. c. 196. concl. 3.

Inferius Tertio, Quod ſi lex inſtituta ſit de nō ge-
ſtandis armis homicidij cauſa, etiam ſi in aliquo par-
ticulari non ſit hoc periculum, nihilominus tamen
ad legis obſeruantiam quilibet obligatur, *Ratio eſt*,

quia ſciſplex ſpectat bonum commune, ita etiam ex
cauſam commune; Vnde & hic, in quo tale peri-
culum occidendi non inuenitur, legem ſeruari tene-
tur. Plura huius rei exempla ſuperius ca. 1. §. ſecun-
do huius libri attulimus, quæ propterea hic conſul-
to prætermittimus.

Tertio principaliter ſceturum eſt, legem humanā
iuram non obligare eius tranſgreſſorem ad pec-
catum mortale, niſi ſit circa materiam talem, quæ ſit
alicuius momenti, & grauis, aut ſecundum ſuam
ſubſtantiam, aut ſecundum circumſtantiam illi cō-
iunctam. Sic Alphonſus a Caſtro, lib. 1. de poteſt.
legis poenal. cap. 5. documento 2. Gregorius de Va-
lencia tomo 2. diſput. 7. queſtio. 5. puncto 6. q. 3. &
Michael Salon tomo 2. in queſt. 77. artic. 1. contro-
uerſia 8. poſt regulam primam. *Ratio eſt*, quia con-
tra rectam rationem eſt, ut lex obliget hominem ad
culpam mortalem pro quacunque re leuiſſima; Ete-
nim lex humana, ut iuſta, & rationabilis ſit, confor-
mari debet legi diuinæ, a qua deriuatur, ſormamque
legum diuinarum quantum poterit, imitari; At ue-
ro lex diuina, quæ, & ſub mortali, & ſub ueniali obli-
gare poteſt, quando hoc aut illo modo obliget, ſu-
mitur ex materia graui, aut leui; ut conſtat in lege,
& præcepto non mentiendi, mendacium enim to-
tolum, & officiolum ſolum erit ueniale, quia materia
leuis eſt, nocium autem mortale, quia eſt
materia grauis. Idem patet in lege, & præcepto Non
furandi, ſurtum enim rei parui momenti non niſi
ueniale peccatum eſt. Ergo ſimiliter in legibus hu-
manis iudicandum erit eſſe mortale, aut ueniale,
ex grauitate, aut leuitate materiæ. Si enim res, quæ
præcipitur, grauis ſit, obligat ad peccatum mortale,
ſi leuis ſit, ad ſolum ueniale obligare poterit, &
legiſlator auctoritate ſua abſoluti non debeat, ut uelit
pro rebus leuiſſimis leges ſuas ad mortale obligare.
Vnde Caſtro, Gregorius de Valencia, & Salon
reprehendentes docent eos ſuperiores, qui circa
res leues aliquod præcipiunt, aut ſub cenſura, aut ſub
merito obediendi, uel aliquo alio modo obligant
ad mortale; de quibus dici poteſt illud Ezech. 34.
*Cum auſeritate imperabatis eis, & cum potentia, & il-
lud Saluatoris, Matth. 23. Imponunt uera graua, et
impoſtabilia*. Exemplificat Caſtro, ubi ſupra, in præ-
latis, qui obligare uolunt ſubditos ad mortale pro-
pter ſolam uiolationem ſilentiij, tali, aut tali tem-
pore, aut propter tardum ad Miſſam accedendum, aut
propter ſolam unius lacrymæ ſine licentia manduca-
tionem, aut propter aliam ſimilem leuem cauſam.
Addit tamen, & rectè poſſe ſi paruis rebus talem
circumſtantiam, & tam grauem coniungi, ut puta,
grauē ſcandalum religionis, aut magnam occaſio-
nem tranſgreſſionis uotorum regulæ ſuæ profeſſio-
nis, ut merito prælatus res illas ſub culpa mortali
prohibere poſſit. Non quidem propter ipſas, quæ
re uera tanti meriti, & meriti non ſunt, ſed pro-
pter grauem circumſtantiam illis ex accidenti cō-
iunctam. Siquidem fieri poteſt, ut circumſtantia ali-
qua addat cuiusmodi materiæ grauitatē. Vt u.g. præ-
cipere poteſt prælatus ſub obligatione ad culpam
mortalem, ne aliquis religioſus accedat ad hortum
cōem cōuētus, aut ne accedat ad talē, aut talē ſecula-
ris hominis domum, aut ne tranſeat per talem uicū
etiam ſi cum licentia ſua exierit extra conuentum,
aut ne cū tali, aut tali perſona loquatur. Hec enim,
& ſimi-

& similia, quamuis secundum se considerata uidentur, & sunt parui momenti, comparata tñ ad honestatem, & bonum nomen religiosorum, aut rñe scandalis, & alterius circumstantiis, efficiuntur res magni momenti, & ideo obligat ad mortale, vt et testatur Bart. Medina in 1.2.q.96.ar.4 in solutione dubij se cuncti contra regulas ab eo allatas propositi. Possent aut Prelatus, & maxime summus Põfificum, qui in his, quæ pertinent ad totam ecclesiam circa fidem, & mores errare nequit, pro re alioquin leui secundum se, graui tamen ex adiuncta aliqua circumstantia, legem infringere, quæ obliget ad mortale, ostendit Gregorius de Valentia, ubi supra, ex eo q. Deus obligauit Adamum sub mortali, vt etiam a pomo abstineret, quod quidem per se non ita graue erat, sed propter circumstantiam, & finem legis, atque adeo seueritatem præcepti ex parte voluntatis diuinæ, vt, scilicet, seruaretur iustitia originalis pro posteris suis. Ergo similiter poterit prælati per potestatem sibi diuinis concessam aliquid sub peccato mortali præcipere, quod non sit graue, nisi secundum circumstantiam illi adiunctam, vt diximus.

Regula igitur hæc communiter statuitur ab authoribus pro cognoscenda obligatione legis ex parte materiae, scilicet, vt lex illa humana tam ecclesiastica, quam ciuili obliget ad mortale, quæ est de materia graui. Sic Sotus lib. 1. de iustitia, & iure, quæst. 6. artic. 4. post medium. Barthol. Medina 1.2. quæst. 96. art. 4. dub. 1. regula. 2. Michael Salon. 2.2. tomo 2. in q. 77. art. 1. controuerfia 8. regu. 1. Cõlinus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. lib. 3. ca. 2. conclus. 4. Toletus in Summa tract. de septem peccatis capital. cap. 20. diffi. 2. Circa quam regulam obseruandum est: *Materiam grauem* hoc in loco nõ appellari, quia peccatum mortale sit, cum sint multa, quæ in se esse mortalia sunt, quæ tamen lex aliquando nõ prohibet aliquo suo peculiari præcepto, vt simplex fornicatio non solet prohiberi aliquo præcepto humano præter diuinum, sed quæ, cum alias ex sua natura mala non sit, sed indifferens, lege tamen prohibetur tãquam materia grauis in ordine ad bonũ cõcõ, puta, quia eius obseruatio maxime conducit ad bonum Reipublicæ, eiusque, violatio charitatis proximi aut iustitię repugnat, talis n. lex obligat ad mortale, sin aliter ad ueniale solum obligabit. *Exempli gratia*, si in aliquo loco, aut regno sit penuria frumenti, materia grauis censenda est, non extrahere frumentum ex illo loco, aut Regno; vnde si eo tẽpore, quo ciuitas graui frumenti inopia laboraret, lex a Principe, aut Magistratu feratur prohibens, ne frumenta extra ciuitatem, aut Regnum illud deferantur, certissimum esse debet huius legis præceptum obligare sub mortali, cum illius transgressio in graue detrimentum Reipublicæ, aut proximi redundet.

Sic etiam quando imminet hostium, inimicorum & belli periculum, grauis materia censenda est non transferre equos in aliam prouinciã, neque arma, vel metallay quib. instrumenta bellica confici possunt; adeo, vt si aliquo tpe lex mandaret, ne offerantur arma, aut transferantur equi extra prouinciã, procul dubio ad peccatũ mortale transgressores obligaret. *Ratio est*: quia tales transgressores plurimum nocent bono cõcõ & paci, & saluti proximorũ aduersantur, agunt; non modo contra obedientiam in rebus grauib. superiori debitam, verum etiam cõtra

charitatem, & iustitiã legalem, quia bonum commune omni priuato, & proprio commodo præferendum sit; & quia magni referunt huiusmodi legum obseruationes, mortale erit eis non obedire.

Ceterum, si lex eff. quæ statueret, quod quis non equitaret mulas, aut non induatur fercis, communiter non obligaret ad mortale, nisi esset in graue damnum Reipublicę, tunc n. ad mortale obligaret.

Quarto principaliter certum est, transgressorem legis tam ciuili, quam ecclesiasticę ex contemptu esse peccatum mortale. Sic Alphonsus a Castro lib. 1. de potest. legis pœnalis. c. 5. documento 6. Adria. quod lib. 6. artic. 2. litera, D Ioan. Driedo lib. 1. de libert. Christiana. capti. 12. propositione 5. Barthol. Medina 1.2. quæst. 96. ar. 4. dub. 1. regula 5. Gregorius de Valentia tomo 2. disp. 7. q. 5. pũcto 6. ante finem. Toletus lib. Infruct. Sac. in trac. de septem peccatis mortal. cap. 19. Nauar. in Manuali. ca. 23. numero 42. & colligitur ex S. Thoma 2.2. qu. 186. artic. 9. in corp. & ad tertium. *Ratio est*: quia lege diuina tenemur sub peccato mortali subijci his potestatis, & legibus, vt superius ostensum est; Ergo illas contemnere peccatum mortale erit. Tunc autem uiolat quis ex contemptu, vt communis Doctorum sententia, & opinio habet, quando ideo uiolat, quia non vult subijci ordinationi legis, aut regulę, sed paripendit legislatores, aut præceptũ ex superbia, & timore quodam animi, & exinde procedit ad faciendum contra legem, vel regulam. Quando autem ex consuetudine, aut malitia, aut ira, aut ex alia causa particulari, puta, quia sibi videtur durum, aut molestum, contra legem facit, non censetur peccare ex contemptu.

Obseruandum autem est in obseruatione humani præcepti duplicem virtutem inueniri; Vna est obedientia, ueluti cum homo vult præceptis superiorum obedire, quia est præceptum ab eo; & huic virtuti contrarium est nolle obedire, quatenus est præceptum superioris.

Alia autem uirtus in obseruatione humani præcepti est virtus aliqua particularis: siquidem lex posita, vt optime docent Caiet. 1.2. q. 96. art. 4. in fine, Sotus in lib. 1. de iustitia & iure. quæst. 6. artic. 4. post medium, Ioannes Driedo. ubi supra, & alij; præcipiens, aut prohibens actus ex his, quæ sunt in se indifferentia, facit actus illos esse aut in præcepto, aut in prohibitione, constituens eosdem, vt sint actus huius, vel illius virtutis, vt uerbi gratia lex ieiunij præcipiendo abstinentiam facit actũ illũ sub præcepto temperantię, lex item sanctificandi diem festum, præcipiens audire Missam, & abstinere ab opere seruili, facit actus illos esse actus uirtutis religionis, & latit. Ex lex præcipiens solutionẽ uetigalium ponit actum illum sub uirtute iustitię. Vnde unũ idem; opus externum diuersarum uirtutum actus esse potest, ut dare decimas põt esse actus religionis, potest etiam esse actus iustitię, & actus uirtutis obedientię.

Hinc fit, ut in humani præcepti uiolatione plerumque duo uicia reperiantur: *Unum* inobedientia formalis id est, nolle obedire, aut contemnere præceptum, quoniam præceptum est, aut facere. i. quia prohibuit est, & sic peccatum mortale est legem humanam transgredi, iuxta doctrinam Christi dicentis Luc. 10. *Qui uos spernit, me spernit*; & Apostoli Pauli ad Rom. 13. afferentis: *Qui potestati resistit, ipse*

*fidi damnationem acquirunt. Ex 1. Reg. 15. Quasi pec-
catum arisaudi est repugnare, & quasi scelus idolola-
tria, nolle acquiescere. Et in hoc consentiunt omnes;
nam ipse huiusmodi contemptus secundum suam
speciem mortale peccatum est etiam pro tempore,
quo quis ad executionem humanæ legis non obli-
gatur, tamen si possit esse contemptus quidem surrep-
tius veluti primus, seu levis quidam inobedien-
tiæ motus, qui solum fit culpa venialis, vt Driedo,
vbi supra, notauit. Alterum vero executio operis hu-
mana lege vetiti, aut omissionis operis humana lege
præcepti, & tale peccatum alicui virtuti speciali op-
ponitur, estq; vel gulosis, vel sacrilegium, vel iniu-
sticia, vel timiditas, faciens in seipso fugere, cum op-
porteat in certamine fortiter stare, & pro iustitia
agonizare vsque ad mortem. Et hoc modo faciens
actum ex aliqua affectione, qui videtur lege prohibi-
tus, aut ex negligentia omittens actum facere, quæ
facere oportuit, omittens inquam, quia actus ille le-
ge præceptus, aut difficilis est, aut molestus, aut ex
alio quouis respectu, non semper est peccatum mortale
sed interdum solum veniale erit, interdum etiam
nullum, vt communiter præfati auctores testantur.*

- 17 *Quinto principaliter certum est, Transgressorem
legis humanæ habere, quod fit mortalis, aut venia-
lis culpa, ex iusta, & rationabili voluntate, & inten-
tione legislatoris, supposita tamen materia debita,
& sufficienti ad culpam mortalem, uel venialem;
non enim rationabilis esset voluntas, si pro libito
suo uellet tam stricte obligare ad culpam mortale
pro re leui, quæque ex circumstantia aliqua
alioquin non redderetur grauis, iuxta ea quæ in ter-
tio dicto principali annotauimus. Immo si legisla-
tor ciuilis haberet intentionem obligandi ad mortale
pro re leui, nonnulli putant, quod in tali casu
ad mortale non obligaret, quorum opinio valde
rationabilis, & probabilis est. eamque sequi videt
Barthol. Medina, 1. 2. quæst. 96. artic. 4. dub. 1. in
restitutione regulæ primæ a Syluestro positæ, dum
asserat, quod si legislator præciperet rem alioquin
leuem, & minimi momenti, non esset positum in eius
potestate, quod lex illa obliget ad mortale; idemq;
docet Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis
pœnalis, cap. 5. documento 2. de prælati ecclesiasti-
cis. cuius tamen opinio quoad leges ecclesiasticas
mihi non placet; secundum ea, quæ superius docui-
mus, quandoquidem legi ecclesiasticæ, & prælati
ecclesiæ multo maior obediencia debetur, quam
legi ciuili, vt constat. Intelligitur autem hoc quin-
tum dictum de legibus purè humanis, quæ de re in-
differenti aliquid statuunt, & quæ omnem suam
obligationem habent ex ratione humani præcepti;
Siquidem obligatio, quæ est ex iure naturali, vel di-
uino. a legislatoris humani intentione non depen-
det: & hoc dictum sic intellectum expresse defendit
Alphonsus a Castro lib. 1. de potest. leg. pœn.
cap. 5. documento 4. Nauar. in Man. cap. 23. nu. 49.
Summa Corona par. 1. cap. 1. nu. 33. conclus. 4. uerf.
Vt autem Cosmus Philarchus de officio Sacer. par.
2. lib. 3. cap. 2. conclus. 2. & Toletus in Instruēt. Sacer.
trac. de septem peccatis morc. c. 19. §. 2. affirmantes
ex voluntate legislatoris pendere vim obligan-
di ad peccatum mortale, vel veniale, ita vt, si velit
obligare ad mortale, obliget, sin minus, non obliget.
Ratio est: quia obligatio legis pendet ex voluntate*

legislatoris, dummodo cetera adsint, quæ ad indu-
cendam obligationem necessaria sunt. Vnde addit
Castro, vbi supra, quod si legislator non intendat
obligare ad culpam, etiam si verba ipsius legis vi-
deantur inducere obligationem, nunquam tamen
lex illa transgressorem culpæ reum efficiet, sed si
subditus obligatur, erit ratione conscientie suæ er-
ronere, quæ iudicat illic esse culpæ obligationem,
quamuis reuera non sit. Ceterum in tali casu, vbi le-
gislator vim obligandi ad culpam non habet, debet
talem suam intentionem uerbis exprimere, ad om-
nes scrupulos tollendos. Quæ de causâ S. Th. 2. 2. qu.
1. 6. art. 9. ad 1. affirmat statuta Dominicanorū (&
idem de statutis Minorum docet Castro, vbi supra)
non obligare ad culpam, præter illam, quæ ex iure
diuino, aut iure naturali fuerit aliis inducta, sed so-
lum ad penam taxatam, quia ipse regulæ institutor
expressit se nolle obligare ad peccatum, lex autem
non ligat vltra intentionem legislatoris.

*Hinc inferitur ex Io. Medina C. de ieiunio. qu. 7.
dub. 2. & Alphonsio de Castro, quod si legislator,
aut superior, aliquid præciperet sub pœna excommu-
nicationis eo ipso incurrere de, excommunicandi ta-
men intentionem nõ habens, quamuis subditus præ-
ceptum huiusmodi transgredere, & excommunicari
prælatum habuisset intentionem excommunicandi,
nullam tamen propter hoc excommunicationem
incurreret, obligatus tamen erit per suam conscien-
tiã erroneam, cauere ab his, quib. excommunicatus
abstinere tenetur. Ideo aut in priori casu violans legem,
q̃ ex conscientia erronea obligare putabat ad culpam,
(cum tamen uerè non obligaret ex defectu
voluntatis, & intentionis in legislatore) peccat mor-
tali, non tamen in hoc secundo casu excommuni-
cationem incurrit, eo quod legislatoris intentio nõ
fuit sub illa pœna obligare, quamuis ipse ex conscie-
tia erronea putaret obligare ad illam penam, quia
qui facit aliquid, quod errore deceptus putat esse con-
tra legē Dei, eo ipso Deum quodammodo contem-
nere uidetur, et ideo peccat propter solū cōtempnū
Dei, sicut inter pretarium, quem sic operans ha-
bet, iuxta doctrinam S. Thom. 1. 2. q. 19. art. 5. ad 3.
& S. Bonau. 2. dist. 39. art. 1. q. 3. unde quia contem-
ptus Dei sufficit obligare contemptorem ad culpā
mortalem, nõ autem sufficit ipsum reddere excommu-
nicatum (non enim omnis, qui Deum contem-
nit, est eo ipso excommunicatus, sicut est eo ipso
culpæ mortalis reus) ideo ex errore conscientie de
obligatione ad culpam oritur culpa, quæ errore se-
cluso non esset, ex errore autem de sola impositione
excommunicationis non oritur excommunicatio,
ut docet Alphonsus a Castro loco proxime al-
lato annotat. Hægitur hunc in modum ex commu-
niti Doctorum sententia exposita, alia nonnulla,
quæ controuersa sunt, in sequenti explicabimus.*

- 18 *PRIMUM DVBIUM sit, Quomodo cognosci
possit intentionē legislatoris esse obligandi ad mor-
tale, uel veniale, quando in lege non exprimitur in-
tentio. Ratio difficultatis maxime est in legibus ci-
uilibus, quæ nunquam explicare solent, obligare
se uelle transgressorem ad peccatum mortale: cum
tamen certum sit ex dictis, principes ciuiles autho-
ritate sua ab æterna deriuata leges ciuiles conde-
re posse obligantes ad mortale, immo multæ earum
ita obligant. Immo Socus lib. 1. de iust. & iur. q. 6. art.
4. poss.*

4. post medium, in responsione ad tertium argumen-
tum, quæ sit: sicut Michael Salom in 2. 2. tomo 2.
in q. 77. art. 1. controuersia 8. in principio, Cosinus
Philarchus de officio Sacerdot. par. 2. lib. 3. c. 2. concil.
5. & Summa Corina par. 1. c. 1. num. 33. post conclu-
sionem quartam. 6. Secundam autem conclusionem par-
tem, docent, hoc interesse inter Ecclesiasticâ pote-
statē, & ciuilem, quod Ecclesiasticæ principes, & præ-
lati, cum sint animarum iudices, possunt leges con-
dere non modo constituendo opera in specie certa
virtutis, aut vitij, verum etiam discernendo inter ve-
niale, & mortale, atque adeo explicando transgres-
sionem ius legis mortalem esse. Seculares vero Prin-
cipes, quorum proprius, proximusq; finis est bonū
temporale, & ciuile, scilicet, & tranquillus Reipublicæ
sue status, minime uero bonum spirituale, quamuis
possint suis legibus opera bonorum ciuiliū in specie
alicuius virtutis, aut vitij, puta, obedientiæ, fortitu-
dinis, &c. constituere, delectare tamen nec solē, nec
valere, quænam culpa sit illarum transgressio, mor-
talitatem an venialitatem, quandoquidē iudiciū tale spiri-
tuale est, & ab eorū officio, & auctoritate alienū. Cū
igitur res hæc, sicut utilis ad modū, & necessaria, dif-
ficilis tamen sit, perplexa, & obscura, primo aliorū
in hac re sententias afferemus, deinde quod ipsi ve-
rius, ac probabilius arbitramur, paucis exponemus.

39 In hac igitur se Ioannes Medina Codici de iuri-
dictione, quæst. 7. dub. 2. & Martinus Ledesin. 2. 4. quæ-
stio. 17. art. 2. dub. 6. docent ex quatuor præcipue col-
ligi posse, an lex Ecclesiastica obliget ad mortale.
Primo enim recurrendum est ad intentionem legis-
latoris, quæ sit, constat, habetur, quod queritur, cuius
Ratio est, quia leges humane ex legislatoris inten-
tione vim obtinere videntur, si autē de animo legis-
latoris non constat, tunc Secundo recurrendum erit
ad verba legis, cuius Ratio est, quia intentio vix alio
modo, quam per verba leges potest agnoscī, nisi forte
ipsæmet leges taliter possent consiliū, ut sua voce vo-
luntatem, & intentionem exprimerent. Verba autem,
uel sunt præceptiua, ut si lex dicat: *Præcipimus, tibi
sub pena, virtute, aut præcepto obedi, ut in iungi-
mus, aut alijs similib. verbis utatur, puta, verbis, quæ
acquirunt præceptiui, ut debet, oportet, non licet,
necesse est, teneatur, aut alijs, quæ necessitatem demo-
strant, obligat ad mortale, nisi de contraria legisla-
toris intentione per eandē legem cōstet, uel legis ver-
ba sunt cōia, ut statumus, volumus, & ordinamus,
&c. & tunc Tertio videndum est, quænam pena ap-
posita sit, grauior, an leuior. Nam si statuatur sub pe-
na mortis, aut perpetui carceris, aut excommunicationis,
irregularitatis, suspensionis, degradationis, priuationis
ecclesiasticæ sepulture, tunc obligat ad mortale, quia
hæc pœnæ non nisi pro mortalibus infliguntur. Sin
autē nec de intentione legislatoris sufficienter con-
stat, nec ex verbis legis, nec ex pena appposita, quia,
forte nulla apponitur, sed lex tantum utitur verbis
communibus, ita ut dubitetur, an obliget sub pœna
peccati mortalis: tunc Quartò ad materiā legis recur-
rendum erit, nam si res sit magni momenti, ita ut
omissio eius, quod statuitur, sit ualde periculosa, ten-
dendum est obligare ad mortale: Si uero sit leuius
materia, ut nullam quasi periculum sit, id, quod sta-
tutum est, prætermittere, obligat solum ad veniale,
&c. idem docet Cosinus Philarchus de officio Sacer-
dot. par. 2. lib. 3. c. 2. concl. 3. Et denique si post hæc*

omnia perspecta manet adhuc dubius de uigore le-
gis, an ad mortale obliget nec ne, tunc conscientia
dubia, quæ temere deponi non potest, erit et prole-
ge, & facere debet, quod tutius esse cognouerit, ne
conscientiæ propriæ contrarietate, adducit ad
gehennam, & Medina, & Ledesin, ubi supra.

20 *Alphonso a Casoli. 1. de potestate legis pena-*
lis. c. 5. documento 4. eadem serē hęc, quæ Medina;
nā quoad leges canonicas ait, quod quicquid in lege
canonica statuitur per uerbum præcepti, ut acqui-
pollentis præcepto, denotat illius canonis transgres-
sionem esse culpā mortalem, & id colligit ex Clem.
Exiui de paradiso. §. cum autem, de uerb. signifi. uer-
ba autē præceptiua, inquit, sunt, Tractatio, Mado, Inbeo
prohibeo, inibeo, veto, interdico. uerba autē equipollē-
tia præcepto sunt, Debeant, teneant, necessarii, Ne-
cesse est, Nō licet, non pot. At uero, inquit, hoc uerbum,
Oportet, non ostēdit sēper eandē obligatiōē
quia aliquid dē signi- cat præcepti necessitatem,
ut e. primo, de præceptis in 6. ubi dicitur, Episcopum,
quicquid ecclesiæ, & decimas, quas ab eo repetis, proponit se
legitimi præscriptis, allegare oportet bonum fidei, præfati
præcepti titulum, et probare. & ibi glossa in uerbo, Opor-
tet, & in can. Non oportet. 3. q. 9. ubi habet: ur Non
oportet quælibet uindictam, uel damnam prius, quæ legiti-
mos habet præfatos accusatores, locum; descendendi
accipiat ad abluenda crimina. Aliquando uero dicit for-
lam rationis congruentiā, & honestatem, ut 19. quæ-
1. can. 1. ubi dicitur: Clerici, qui monachorum propo-
sitionem appetunt, (qui meliorem vitam sequi cupiunt) li-
beros eius ab episcopis in monasterium largiri oportet. In-
gressus, uel interdus propositionem eorum, qui ad contem-
plationis desiderium transire nuntant. & 25. q. 1. can.
1. Gelasius Papa ait: Confitemur, quod nullus tam ue-
raciter Christianus ignoret, minus inuicem, Synodus consi-
litutum, quod uniuersalis ecclesiæ probatus assensus, nullū
magis excusaret, quam praeter se oportere, quā primam,
& quæ uniuersam; Synodus sua obferret firmiter,
& cōtinua moderatione custodit. & gl. ubi. Vnde quod
ad hoc uerbum, Oportet, Castro a Medina dissentit.
Vbi uero ponuntur uerba, quæ non indicant apertē
præceptū, nec equipollent uerbis præceptiui, ut
sunt hæc, Decernimus, statumus, ordinamus, nolimus
facimus, tunc aduertendū est, an sit pena grauis, uel
bi grata, an excommunicatio, degradatio, priuatio ec-
clesiasticæ sepulture, mors, carcer perpetuus, exclusio in
omnium bonorum, infamia, & tunc obligat ad morta-
le, De irregularitate uero & si sēpse dubitatur in
ter tales pœnas numerandæ sint, cum hæc nonnullæ
pro sola ueniali culpa, aliquando uero sine ulla cul-
pa imponantur. Vb. uero post hæc omnia dubius sit
consulat petitor, & semper tutiorem eligat partem,
ut uidelicet ita se habeat circa legis obsequium,
ac si illa ad culpam mortalem obligaret.

21 *Summa Corona par. 1. carit. 1. nume. 33. concl. 4.*
tria genera uerborum constituit, quædam cum sit
consuetudinaria, seu persuasiva, uel imperatiua, ut
cum dicitur, Si uis perfectus esse, uade, & uende om-
nias, quæ habes; & talia non obligant ad mortale, ni-
si quando quis ex contemptu transgredere; Quo-
dam sunt præceptiua, uel prohibitia; ut Tracipimus,
obligamus, teneatur in uirtute obediendi, prohibemus,
netamus, inibeamus, interdiciamus. Quædam ter-
tio sunt mandatiua, ut Mandamus, ordinamus, sta-
tuimus, constituimus, facias, dicite, seu dicat, & tunc si

leges, aut statuta fiant per præceptiva, aut mandativa verba circa iustitiam, dechantatem, & divinam reuerentiam in materia necessaria, aut multum ponderosa, etiam si fiant per verba mandativa, vel imperatiui modi, seu per verbum debet, vel oportet, obligant ad mortale; in materia uero non necessaria, & non ponderosa, si grauius per talia verba mandativa minimè obligantur, nisi ad veniale tantum, dum, non præcipit, nec prohibet, non hēt animum obligandi ad mortale. At uero si non colligi possit ad quid obligant ex legislatoris intentione, aut ex materia, tunc si ponatur pena spiritualis, puta, *indignationis æternæ, vel excommunicationis lætæ, aut comminationis*, obligat ad mortale, quia excommunicatione maiorem fertur, nisi pro mortali, rōne inobedientiæ ad minus; Quod si ponatur pena corporalis, puta *mors, aut mutilatio, vel ita grauis, & ardua*, quæ imponi solet pro mortali, aut et penæ temporales cū spiritualibus, simul iunctæ; imponitur obligat ad mortale; si uero pena temporalis levis ponatur, ut in multis statutis religiosorum, obligat solum ad veniale. Quod autem verba præceptiva, aut prohibitiua absolute in statu ponuntur, intelligi debent (et in dubio) obligare ad mortale, & multo magis hoc, quando uerbo præceptiuo, vel prohibitiuo additur aliud uerbum significatiuum intentionis obligandi ad mortale, ut est, *arctè præcipimus, prohibemus* in uirtute obedientiæ sanctæ, & similia, nisi per aliquod aliud uerbum, aut signum oppositum, et originatur, vel significetur.

Hæc autem omnia intelliguntur procedere in legibus Canonicis, nam in legibus ciuilibus nec uerba præceptiva, aut prohibitiua denotant obligationē sub mortali, sed aliusde eius obligatio patenda est, pro quam legum ciuiliū obligatione quatuor regulas tradit, quas in sequenti capite agentes de lege penali afferemus. Eadem omnia tradit Pann. in c. Nam conuenerunt, an. n. 3. & 4. de consuet. in omnibus consensit Tabiena, uerbo, l. x. q. 28.

- 23 Martinus Nauarrus in Manuali, cap. 23. a numero 48. & deinceps, multa de hac materia tradit: *Primo* enim ait, leges canonicas, quæ non habent uerba præceptiva, uel prohibitiua, sed solum ordinatiua, uel constitutiua, etiam si sint imperatiui modi, qualia sunt illa, *facite, faciatis, dicite, &c.* Non obligare ad mortale, sed solum ad ueniale, nisi sint de materia, quæ ex se obligat ad mortale, quo tamen casu non tam obligat illa lex, quam alia, quæ eiusmodi materiam talem fecit. *Ratio huius est*: quia quamuis author talis legis intentionem habeat, ut actus transgressionis legis sit uictiosus, qui antea fuit in differens, & consequenter uouerit obligare ad mortale, quia tamen nec præcipit, nec prohibet, uidetur noluisse obligare ad mortale; eadem docet Cosinus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. lib. 3. c. 2. Dico 1. post conclusionem quintam.

Secundo num. 50. docet, quod licet nullum sit uerbum latinū, quod solum in lege aliqua positum ex sua propria significatione sufficiat significet legislatoris mētē fuisse obligare transgressorem ad mortale, unde hæc uerba: *Te cœtu, d. best, obligetur, præcipimus, obligamus, uetamus, iubemus, mandamus, prohibemus*, sunt generalia, & apta tam culpam mortalem, quam uenientem significare, ut patet etiam in lege diuina, & naturali præceptiua, ubi lex deo non mentiēdo incoēst, de non furando minima, de

non ridendo immoderatē, & multo minuss in legibus humanis ponantur; nihilominus tamen, ut notat num. 52. ex usus accommodatione, & ex communi interpretatione Conciliorum, Pontificum, & aliorum Prelatorum, & Doctorum, omnia, & singula uerba præceptiua, & prohibitiua posita in lege ecclesiastica significant in dubio conditionē eius habere animum obligandi ad mortale, nisi de contraria legislatoris intentione aliunde constet, & cū eo consentit Cosinus Philarchus. ubi supra dicto 2. & id probant ex Clem. Exiui. de verb. obliga. ubi Pontifex interrogatus, an omnia, quæ S. Franciscus constituit in sua regula, obligent fratres Franciscanos sub mortali; Respondit in his, quibus S. Franciscus apponit uerbum *Præcipio*, ut acquipollens, ut *Teneantur*, obligari sub mortali, & subiungit, *Quia ex significatione*, & *ex uerbi præceptiui naturæ talis obligatio*. Et a fortiori quando dicitur, *arctè præcipimus*. Tertio, quoad Leges, ut in Clem. Dudum, de sepult. & cum dicitur, *In uirtute sanctæ obedientiæ* in Cle. Si Dominum, & ideoque de reliq. & uenerat. Sacerdotum, & in c. Cum ad monasterium, de statu Monach. aut cum dicitur, *Sub obsequio diuini indicij*, in Clem. 1. de inamunit. Eccles. Et etiam quando additur uerbum oportet, sentit enim cum Medina contra Alphonsū a Castro, uerbum *oportet* esse præceptiuum, & denotare obligationem legis ad mortale, sicut & uerbum debet. Item cum dicitur, *Sub pena æternæ indignationis* Den. & 35. Petri, & Pauli, significatur obligatio ad mortale, sicut cum apponitur pena excommunicationis, quia hæc præsupponit peccatum mortale. Sextus autem dicendum putat de pena suspensionis, interdicti, ac irregularitatis, quæ aliquando sine culpa adhibetur, arg. c. li ciuitas 6. si sententia, de sent. excom. in 6.

Tertio, quoad leges ciuiles num. 54. docet, quod licet continent uerba præceptiua, & prohibitiua ordinantia, uel constitutiua aliquid, non obligant ex eo solo ad mortale: tamen quia uerba hæc ex sua primaria, & originaria significatione, ut dictū est, non significant obligationem ad mortale; etiam quia Principes seculares pusi in his uerbis utuntur etiam in rebus leuibus, nec intentionem habent ligandi in foro interiori, sed solum ad penas temporales, quas sibi transgressoribus infligere, & tollere possunt. Et cum Nauarro consentit in hoc secundo, & tertio dicto Gregorius de Valentia, tom. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 6. dub. 3. in sexto signo. Hæc ea sunt, quæ authores circa hanc materiam docent, nunc superest, ut propriam opinionem in hac re exponamus, ubi hæc mihi dicenda uidentur.

- 23 *Primum est*, Quando lex aliqua sub quibuscunque uerbis communi consensum præferunt præsertim ecclesiæ, aut prudentium existimatione intelligitur obligare ad mortale, uerò obligat ad mortale hoc expresse colligitur ex Paulo Iuriconsulto in leg. Si de interpretatione, ff. de legibus, & Innocentio III. in cap. Cum dilectus, de consuetud. Panorm. n. cap. Nam conuenerunt, num. 4. ubi citat ad hoc I. minimi, ff. de legibus, & constituto. Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis penalis, capitu. 5. documento 4. Quicquid in iure Canonico, uerq. quia forte. Cuius ueracitatem, quoad quartum, in principio Martino Nauarro in Manuali, cap. 2. 5. num. 3. uerbis octauo, Gregorio de Valentia tomo 2. disp. 7. quæst.

7. q. 8. puncto 6. dub. 3. 8. quintum signum. Mich. Salo. in 2. 2. tomo 2. in q. 77. artic. 1. controuersia 8. regula quarta. Toletus in instruct. confessi. in tract. de septem peccatis mortal. cap. 19. versicu. quintum & alijs. *Ratio est*: quia communis consensus ecclesie, seu consensio est optima legum interpretatio maxime cū ipsa per se vim legis habeat, vt aiunt Vulpianus in l. Diuturna. ff. de legib. & S. Thomas 1. 2. q. 97. ar. 3. etenim, vt diximus, legislatores ipsi humani tacite, & implicite non intendunt obligare Communica- tem, nisi ipsa, uel maior illius pars legem illam tan- quam obligatoriam acceptauerit. Vnde quamuis non sit in lege expressum, an preceptum confessio- nis, & communionis tēpore Pasche obliget ad pec- catum mortale, hoc enim in c. Omnis utriusq; sexus. de penit. & remiss. non exprimitur, ius tamen, & praxis Ecclesie ita declarat. Similiter iure expref- sum non est legem ieiunij Quadragesimalis obliga- re ad mortale, quia tamen communis consensus Ecclesie, & Patrum, & Doctorum opinio ita eam in- terpretatur, dicendum est peccare mortaliter eum, qui ieiunium hoc Ecclesie sine iusta, & rationabili causa uiolauerit, ut latius in superiori capite contra Caietanum ex Concilijs, & Patribus ostendimus.

24. *Secundum est* proprie tū pertinens ad leges Ecclesiasticas, scilicet, quoties aliquod precipitur, uel prohibetur in *virtute sanctæ obediētiæ*, uel sub obedi- tione diuini iudicij, uel sub indignatione Beatorū Apo- stolorum Petri, & Pauli, uel alijs uerbis equipollen- tibus, intelligitur lex illa obligare ad mortale. Sic Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis pœnalis. cap. 5. documento 4. uersicu. quicquid in iure. Nauar. in Manuali cap. 2. 3. numero 53. Gregorius de Valentia tomo 2. disp. 7. q. 5. dub. 3. Michael Salo- n in 2. 2. tomo 2. q. 77. art. 1. controuersia 8. regula secunda. Summa Confess. par. 1. cap. 1. nu. 33. con- clus. 4. uersicu. 4. Tolet. in Summa, in tract. de septem peccat. mort. c. 19. uersicu. Quartum. & alijs. *Ratio est*: quia usus communis est, ut hec uerba indicent in- tentionem legislatoris esse obligare sub mortali. Id quod Michael Salo limitat, quando lex uerbis istis utitur circa materiam, & rem grauem; quia si res le- uis sint, tum in ordine ad bonum commune, quam ad priuatum bonum subditorum, tales leges, etiam si uocibus illis uterentur, sub mortali non obligabūt. eo quod obligatio hec non pendet ex sola, & libera intentione, & uoluntate legislatoris, sed ex in- tentione, & mente eius, iuxta regulam recte ratio- nis, a qua maxime alienum est, leuia, & que nullius fere momenti sunt, sub mortali præcipe- re, maxime cum potestas hec superioribus qui- buscunque tam Ecclesiasticis, quam secularibus tributa sit in edificationem, & commodum, & non ad destructionem, & damnum subditorum; esse autem maximum illorum detrimentum, si quascunque su- periorum leges, & de rebus leuissimis latus sub mor- tali obseruari deberent. Cuius etiam sententiæ est Alphonsus a Castro, ubi supra, in d. cap. 5. docu- mento 2. ex ratione ductus, quoniam si de reb. qui- buscunque leuissimis statui posset lex, aut dari præcep- tum obligans illius transgressorem ad culpam mortalem, nulla maior, & crudelior esset politię spi- ritualis seueritas, quam politię corporalis; & peior, atque miserior esset animę in hac uita subie- ctio, quam corporis. Nam lex humana in corpora-

li, & mundana politia non pōt pro aliqua leui culpa hominem ad mortem corporalem obligare, ergo ne que in Republica spirituali pro leui culpa lex terri- aut mandatum dari conuenit, obligans transgresso- res ad peccatū mortale. Que sane consequentia non malè ex S. Aug. comprobatur, qui lib. 21. ciu. ca. 11. mortem spirituale in politia spirituali comparat ad mortem corporale in politia mundana, sic inquit; *Quod est de ista ciuitate mortali homines supplicio pri- mo mortis, hoc est, de ille ciuitate immortalis homines supplicio secunda mortis auferre.* Hæc S. Augustinus.

25. *Tertium est* pertinens etiam t ad leges Eccle siasti- cas, quando grauis pœna temporalis alicui legi ius- tæ apponitur, que ex sua natura præsupponit cul- pam mortalem, tunc lex illa, seu mandatum obli- gat sub mortali. Et enim appositio grauis pœnæ in le- ge iusta euidens argumentum est, transgressionem illius legis grauem culpam esse, & mortalem, quan- doquidem, vt diximus, alia lex iniqua eilet, que pro re leui, tam graui pœna illius transgressorem puni- ret. Sic Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis pœnal. c. 5. documento 4. uersicu. Quicquid in fine. So- tus lib. 1. de iustitia, & iu. 6. articu. 5. Ioan Medina Cod. de ieiunio q. 7. Mart. Ledesinus 2. 4. q. 17. arti- 2. dub. 6. fol. 200. colum. 3. Nauar. in Manuali, c. 23. num. 53. Greg. de Valent. tomo 2. disp. 7. q. 5. pun. 6. dub. 3. Michael Salo 2. 2. in q. 77. art. 1. controuersia 8. reg. 3. Summa Corona par. 1. cap. 1. num. 33. con- clus. 4. uersicu. Tertio. Ioannes Driedo lib. 1. de liber. Christiana, ca. 13. conclus. 2. circa medium. Cofinus Philarchus de offic. Sacerd. par. 2. lib. 3. cap. 2. in ter- tio dicto Barth. Med. in 1. 2. q. 96. art. 4. dub. 1. regu- la 4. Toletus in Instruct. Sacerdotum. tract. de septē peccatis mortal. uersicu. Quartum. Quo fit lex Ec- clesiastica aliquid præcipiens, aut prohibens sub pœ- na excommunicationis, obliget sub mortali, ut tradit auctores allati, cum excommunicatio maior non nisi pro peccato mortali feratur.

Addit autem Caietanus in Summa in uerb. præ- ceptum, Nauarrus, Ioannes Driedo, Grego. de Va- lentia, ubi supra, quibus fuit Toletus loco allato, hoc intelligendum esse solum de excommunicatio- ne late sententiæ ipso iure, & facto incurrēdę, nō expectata alia admonitione, & sententia iudicis, si quidem mandata, & statuta sub excommunicatio- nis pœna, non ipso facto illata, sed comminata, & intimata, ut inferenda, non semper obligare putant transgressores illorum statutorum sub peccato mor- tali, quia cum excommunicatio hæc non impona- tur immediatę, sed ita, ut admonetur prius, qui est excommunicandus, non peccat mortaliter, donec præcedat admonitio, eique inobediēdo resistit; uerbi gratia, ius decreuit clericum, qui comam nutrit, ef- se excommunicandum. Can. Si quis distin. 23. & ca. Si quis ex clericis de uita, & honest. cler. & ibi gl. 1. n. uerbo. Anathema, & ibi Innocentius Papa III. l. 1. sed non ob hoc est statim indicandus clericus peccare mortaliter, si eam habeat laxiorem, nisi moni- tus generaliter, uel specialiter, persequeret, tunc e- nim propter inobediētiā, & contumaciā dig- nus est excommunicari, & peccat mortaliter. Alij uero, quos sequuntur Michael Salo, ubi supra, & Summa Corona, par. 1. cap. 1. nu. 33. conclus. 4. uer- si. Tertio, uolunt legem etiam in qua apponitur ex- communicationis maioris comminatio iusta, obli- gare

gate quoque sub mortali. Exemplum sit cap. Omnis vtriusque se us de penit. & remis. vbi nō apponitur excommunicatio late sententia, sed comminatio tantum illius, his, qui in Paschate non communicauerint, vt notat idem author, manifestū autē est, legem illam obligare sub mortali intellectu sub nomine paschatis toto illo tempore, quod iuxta diocesani consuetudinem ad communicandum concedi solet. Ratio pro hac opinione, quæ etiam mihi valde probabilis videtur, hæc afferri potest; Quia cū lex penam excommunicationis comminatur, vsq; comminatur illā propter eandem transgressionem, propter quam, si subditus in ea perseveret, punitur postea excommunicatione late sententia, sed hæc nō fertur nisi pro mortali: Ergo nec eius comminatio apponitur legi, nisi pro transgressionem etiam mortali; Hæc igitur Saloniis, & aliorum recentiorum opinio, cui fauere videtur Toletus, vbi supra versic. Quartum, si attendatur, mihi placet ob rationem a. latam; non a. ferri, aut comminari solet excommunicatio maior, nisi ob materiam peccati mortalis; & quantum ad exempla allata, existimo exemplum illud de nutritie comam esse falsū, hoc est, licet qui sic comam nutrit, excommunicationem non incurrit ante admonitionem, peccat tamen mortaliter, si absque causa rationabili eam nutrit, id quod verum esse censeo, maxime post constitutionem Sixti V. editam anno Incarnationis Dominicæ 1588. Quinto Idus Ianuarij, Pontificatus sui anno quarto, quæ Bulla citatur a nobis tomo 1. lib. 4. cap. 1. v. 5. numer. 30. & incipit, Cum sacrosanctam. Vbi sub grauissimis penis præcipitur clericis, quibuscunque, vt habitum, & tonsuram iuxta canonum decreta deferant. Aliter vero exemplum a Salone adductum, iuium propositum non probat, quamuis enim mortaliter peccet, qui sine iusta causa in paschate non communicat, in eo tamen cap. Omnis vtriusque locus non fit mentio excommunicationis maioris ferendæ, sed solum præcipitur, vt ois homo semel in anno peccata sua confiteatur, & solum in die Paschæ Eucharistiæ sacramentum suscipiat alioquin, & minus ab ingressu ecclesiæ arceatur, & mortuus sepultura ecclesiastica careat: quæ poena longe diuersa est ab excommunicationis sententia, iuxta ea, quæ to. 1. lib. 5. c. 9. nu. 9. & deinceps latius exposuimus. Et quod diximus de excommunicatione, idem dicendum erit de suspensione a iure lata, hæc enim a iure non nisi ob culpam mortalem ferri solet, vt diximus to. 1. lib. 4. c. 1. nu. 20. & etiā de interdico personali, quod non nisi ob grauem culpam ferri debet, immo nec interdictum locale, vt latius tomo 1. lib. 5. cap. 1. nu. 1. & 16. dictum a nobis fuit: Secus autem dicendum est de irregularitate, quia hæc aliquando sine vilo peccato incurritur, vt lib. 6. c. 1. docuimus, quamuis hæc, quando sine peccato incurritur, non sit dicenda poena, sed inhabilitas quædam, seu canonicum impedimentum tam ad ordines suscipiendos, quam ad ministrandum in ordinibus susceptis.

Iuxta hæc, quæ in hoc tertio dicto explicata sunt de legis Ecclesiasticæ, proportionaliter dicendum est, legem civilem iustam aliquid præcipientem, vel prohibentem sub poena capitis, aut exilij, aut præscriptionis bonorum, aut alius cuiusdam similis damni, etiam obligare sub mortali; Siquidem non esset iustus legislator, qui pro re leui, &

veniali subditos suos cum tanta potēte severitate obligare vellet, prout Castro li. 1. de potestate legis penalis, ca. 5. documento 4. in fine. Ioannes Medina Cod. de penitentia in tractat. de ieiunio. q. 7. Martin. Ledesma. 2. 4. q. 17. artic. 2. dub. 6. Sotus lib. 1. de iustitia iure, quest. 6. artic. 5. Ioan. Driedo lib. 1. de libertat. Christiana, cap. 12. proposit. 2. Barth. Medina in 1. 2. q. 96. art. 4. dub. 1. regula. 3. Summa Corona part. 1. cap. 1. num. 33. conclus. 4. versic. Tertio. Toletus in Instruat. Sacerd. tract. de septem peccatis mortal. cap. 20. & Michael Salon tomo 2. in quest. 77. artic. 1. controuersia 8. regula 3. & alij communiter affirmant.

26. *Quantum est lex Ecclesiastica* per verba communia modi imperatiui lata non eo solo censetur sub peccato mortali obligare, sic Alphonsus a Castro libro 1. de potestate legis penalis. cap. 5. documento 4. Summa Corona part. 1. cap. 1. num. 33. conclus. 4. Mich. Salon tomo 2. in quest. 77. art. 1. controuersia 8. & communiter Doctores contra Panormitanum, qui in cap. Vellra. Notab. 2. de cohab. cleric. & mulier. docet verba imperatiui modi equipollere verbis præceptiuis. Quæ Panormitani opinio, vt recte annotauit Castro, vera esse; valde inagnum nobis faceret numerum præceptorum, & tam duram nobis faceret legem Dei, vt penę esset intolerabilis, cum tamen Christus Matth. 11. dicat, esse iugum suauē, & onus leue. Sed præterea aperte conuincitur illam esse falsam, tum quia sic ea omnia, quæ dantur sub consilio, dicenda essent præcepta, siquidem omnia consilia Euangelica data sunt a Christo per verba imperatiui, vt verbi gratia, si quis peruersus esse, quod, & vnde est omnis, quæ habet, &c. tum quia huiusmodi verba, quamuis explicant voluntatem legislatoris volentis illud fieri, tamen volentes eius est omnino indeterminata, cum possit sub mortali, vel veniali obligare. Et idem dictum puto de his verbis, Oportet, & Debet, vt de verbo Oportet tradit glossa. distin. 25. q. 1. can. 1. & cap. 1. de prescrip. in 8. & ibi gl. in verbo, Oportet. Castro, & Salo ubi supra. Et de verbo Debet, quod non semper inducat mortale, præter ex c. 1. & glossa ibi in verbo, Debet, de dispensa. impub. glossa in canon. 1. distin. 25. q. 1.

27. *Quantum est, Quotiescunq; per lex Ecclesiastica* vtriusque verbo præceptiui, puta, præcipimus, iubemus, iubemus, &c. seu equipollenti, aut verbo significante determinatam necessitatem vt, Necessesse est, peccatum, &c. talis lex sub peccato mortali obligare confertur, nisi ex materia leuitate, vel aliunde contrariū constet. Sic doctores communiter, ut Ioannes Medina Cod. de penitentia tract. de ieiunio. q. 6. Martin. Ledesma. 2. 4. quest. 17. artic. 2. dub. 6. Nauarr. in Manuali, cap. 23. num. 52. Caiet. 2. 2. q. 186. artic. 9. Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis penalis. c. 5. documento 4. Alphonsus Viuald. in explicatione Bullæ Sixti V. de habitu & tonsura clericorum. Notab. 7. Cosinus Philarchus de officio Sacerdot. part. 2. lib. 3. cap. 2. dicto 2. Summa Corona part. 1. cap. 1. num. 33. conclus. 4. versic. Quarto. Gregorius de Valentia tomo 2. disp. 7. quest. 5. puncto 6. dubio 2. in sexto signo. Quicquid Michael Salon tomo 2. in quest. 77. artic. 1. controuersia 8. & Toletus in Instruat. Sacerd. de septem peccatis mortal. cap. 20. hoc negent.

Ceterum, licet hæc Saloniis opinio vera sit, si hæc verba

verba *De se*, & *sua originaria significacione* confiderentur, vt Nauarrus, Castro, & alij etiam cōcedunt, (quando quidem in lege diuina multa sunt sub verbo præcepti posita, quæ tamē non obligant ad mortale, vt gratia exempli, quādo Christi præcipit discumbere eos, qui septem panibus ab eo erant refecti, d. Mar. 8. Et discipulis iussit, ut paucos, quos habebant, pices apponeret: Et leprosis, & infirmis ab eo curatis præcepit, ne aliquid dicerent: *Nullos* tamē sanæ mentis dicit Christū in illis omnibus præceptis obligasse illos, quibus præcipiebatur ad culpam mortale. Immo etiam talia verba præceptiua quantum ad suam originariam significacionem tā de peccato veniali, quā de mortali intelligi possunt, vnde S. Tho. 2. 2. q. 44. agens de præcepto charitatis, & quæst. 56. de præcepto prudentiæ, & quæst. 122. de præcepto iustitiæ, & q. 140. de præcepto fortitudinis, atque quæstione 170. de præcepto temperantiæ, comprehendit non solum ea quæ obligant ad mortale, sed etiam quæ ad veniale, vt Nauarr. in Manuali, ca. 2. nu. 51. post Caiet. 2. 2. q. 186. artic. 9. docet) vbi tamen communis iuris Canonici obtinuit, vt talia verba in lege Ecclesiastica posita significēt intentionem legislatoris esse obligare sub mortali. Vnde hoc dictum quantum verum esse censuo magis propter communem sententiam Doctorum, quam propter Clementinam. Exiui de verb. signific. 8. Cū autem vbi Pontifex docet ea, quæ in regula S. Francisci proponantur cum verbo præceptiui, obligare sub mortali, rationem quæ reddit, quasi regulam communem, verbum præceptiui ex sua propria obligare ad mortale. Quæ sanē declaratio Summi Pontificis verissima est, sed tamen de regula tantum S. cti Francisci (de qua eo in loco solum loquitur) intelligenda: vbi quoniam enim S. Franciscus in sua regula tali verbo præceptiui vtiatur, constat ex declaratione Clementis Papæ V. Sanctum Franciscum animum habuisse obligandi ad mortale. *Ratio est*: Quia S. Franciscus arctam regulam, & compendiosam viam ad statum perfectionis assequendum instituit suæ regulæ professores ad mortale obligare, voluit, quotiescunque verbis præceptiuii uteretur.

Deinde religiosi illius ordinis, cum professionē emittunt, non solum vouent obseruare tria illa vota, quæ ad religionis essentiam pertinent, sed etiam quæ S. Franciscus in Regula præcepit. Quo fit, vt teneantur ex uoto, non solum tria vota essentialia, sed etiam regulæ obseruationem tenere, & seruare, cum regulæ illius obseruationem etiam uoueant. Secus autē est in alijs præceptis, quæ non obligant ex uoto: Sicut etiā talis ratio est in alijs religionum ordinibus, puta S. Benedicti, D. Augustini, B. Dominici, quarum professores nō uouent Regulæ obseruationem, sed tria illa vota essentialia obseruanda secundū regulā S. Benedicti, &c. vt ex forma profiteſſi hanc religionem constat: de qua re legendus est S. Tho. 2. 2. q. 186. ar. 9. Addidi autem hæc uerba significare obligationem sub mortali, nisi ex materia leuitate, uel alia contrarij consuetudine, si enim res, quæ precipitur, leuis sit, erit tantum transgressio venialis; Idemque ostendit communis usus multarum Religionum, in quarum constitutionibus vtiuntur nonnisi legum legislatores, & superiorem verbis præceptiui, cum tamen etiam transgressio venialis tantum sit, iuxta commune iudicium, & opinionem eorum.

rundem Religionum, ut pluribus tradit Caietanus 2. 2. q. 186. art. 9.

28 *Sextum est*, Quando nullum est uerbum ex prædictis, sed uerba communia, puta *ordinamus*, *statuimus*, *constituimus*, *uolumus*, *habilitamus*. Lex illa ad peccatum mortale obligare non censetur, nisi aliunde ex grauitate materiæ, aut ex detrimento boni communis, quod ex non obseruatione sequeretur, contrarium dicendum sit: sic Ioan. Medina Cod. de poenitentia. tract. de ieiunio, q. 7. Martin. Lodesm. 2. 4. q. 17. art. 2. dub. 6. Nauarr. in Manuali, cap. 2. 3. num. 49. & 50. Cosinus Philiar. de officio Sacerdotis par. 2. lib. 3. c. 2. in dicto 3. Summa Corona par. 1. ca. 1. n. 33. conclus. 4. in princ. & colligitur ex S. Thoma 2. 2. q. 186. art. 9. ad secundum. Et quæ in his dictis continentur, uera esse censuo, non solum in legibus ecclesiasticis, sed etiam in ciuilibus, quia hæc etiam obligant ex intentione legislatoris, quæ colligi debet ex uerbis, uel alijs signis.

29 *Septimū est*, quando lex absolute fertur, neque ullo modo, uerbo, aut signo declaratur se non habere intentionem obligandi in conscientia, tunc pro ratione materiæ magis, uel minus grauis iudicandum erit legem ex parte legislatoris obligare in conscientia ad culpam uenientem, uel mortalem. *Ratio esse potest*: non solum quia lex secum affert obedientiæ præceptum, obedientia autem secundum seclit virtus, & inobedientia peccatum; sed etiam quia in tali casu non est illa ratio, cur existimare debeamus legislatores non habuisse intentionem obligandi tam ad culpam mortalem, aut uenientem, quam ad poenam pro ratione materiæ, de qua ponitur præceptum. Sic Scotus lib. 1. de iust. & iur. q. 6. art. 4. post medium. & Greg. de Valent. to. 2. disput. 7. q. 5. puncto 6. dubio 3. in secundo signorū etiam fuit Bart. Medina. 1. 2. q. 96. artic. 4. dubio 1. in regula sua prima. Et quamuis in dubio lex potius interpretanda sit, quod obliget ad ueniale, quam ad mortale, eo quod leges quæ recte possunt intelligi de pena maiori, & minori, in dubio intelligendæ sunt de minori reg. In penus. de reg. iur. in 6. & l. si preses. ff. de poenis. ex Nauarr. in Man. c. 2. nu. 50. & Cosino Philiarcho de officio Sacerdotis par. 2. li. 3. c. 2. in dicto quinto, quia tamen in dubijs pars tutior eligenda est, & a peccato fugiendum est, quā si a facie colubri, quoad nos in dubio seruare debemus legem, ac si ad mortale obligaret, ex Alphonsio de Castro lib. 1. de potestate legis poenalis cap. 5. documento 4. in fi. Ioan. Medina tract. de ieiunio, q. 7. Lodesm. 2. 4. q. 17. art. 2. dub. 6. Greg. de Valentia to. 2. disput. 7. q. 5. puncto 6. dub. 3. in fine. Nauarr. vbi supra ca. 2. 3. nu. 57. verific. septimo. Cosino Philiarcho loco proximi me allato, & Toleto in Summa tract. de seclit peccatis mortal. c. 20. dub. ult. *At uerū* quoad iudicandum de alijs, qui in tali dubio legem transgressi sunt, conuenit, nonnunquam habita ratione rei, & personæ interpretari de ueniali, quamuis, si consilium eis dandum sit, monendi sint, ne exponant se periculo peccandi, atq̃dō cōtra legem, quia qui amat periculum, peribit in illo, ut præcati auctores recte animaduertunt.

30 *Octauū est*, Quando lex Canonica, & Ciuilis opponuntur, standum est in foro conscientie legi Canonice, & quando in lege ciuili agitur de materia peccati, standum est iuri canonico: sicut Panorm. in c. Canonum statuta, nu. 3. Anchar. in repet. eiusdem. cap.

cap. nu. 42. & 43. de Confit. Syluest. verbo, lex, q. 9. Tabiena cod. nu. 34. & Ioan. Andrin. Nouella. in c. de noui oper. nunciati, vt enim notat Glof. in reg. Possessor. de reg. iuris in 6. quando leges ciuiles vergunt in periculum animarum, quia, scilicet, continent aliquid contra ius diuinum, naturale. aut cõtra rationem, potest Papa huiusmodi leges in vtroque foro abrogare. *Ratio est*; Quia Summo Pontifici cum petit, saltem indirecte, potestas temporalis, quatenus necessaria est ad regimen spirituale, & principes temporales iuri Pontificio in huiusmodi casibus parere tenentur, vnde Summi Pontifices de facto derogarunt legibus ciuilibus permittentibus prescriptionem cum mala fide, vt patet ex cap. fin. de. prescript. & legibus indoctentibus infamiam; si intra annum luctus femina nubat, ut habetur in c. Super illa questione. de fec. nup. & ex alijs legibus multis, quas in ferius suo loco recensetibusimus.

32. **SECVNDVM DVBM EST.** An leges humane sunt ad sui obseruationem obligent cum periculo vite hoc est, vt mors potius subeunda sit, quã vel omisio, vel transgressio violentur? In hac re quorundam opinio est, vt notat Caiet. 1. 2. q. 96. art. 4. dicentium ius positium non habere potestatem obligandi in foro conscientie cum periculo vite, nisi in causa fidei, vel tuenda Reipublice, vnde docent licitum esse ad euitandam mortem celebrare coram excommunicatis, &c. & omnia iura positiua violare., *Ratio pro hac sententia esse potest*; quia vnusquisque iure naturali tenetur vitam suam tueri, & conseruare, cui iuri naturali ius humanum derogare nõ potest, maxime cõ legislator humanus nõ sit dñs vite, & mortis.

At verò Caietanus, vbi supra, opinionem contrariam defendit, existimans vniuersaliter omnem legem humanam, quæ obligat ad peccatum mortale, obligare ad mortem pro sui obseruatione; quod si in casu aliquo non ita obliget, hoc ex legis benignitate provenire putat. *Ratio eius est*; quia quilibet homo, quicquid habet, & quicquid est, multitudine est, sicut quælibet pars id, quod est, totius est, ergo lex humana, quæ respicit bonum commune, potestatem habet super id, quod est quilibet homo, ac per hoc super vitam ipsius, & proinde disponere potest, & ordinare de expositione vite, cuiuscunque pro communi bono, pro quo sit omnis lex. Hinc inferit teneti hominem potius mori, quam contrahere matrimonium sine dispensatione cum foro re confobrina, & tamẽ hoc solo iure positio est prohibito. Item tenetur sacerdos mori potius, quam celebrare Missam absque calice, corporali altari, lumine, vestibus sacerdotibus, & alijs requisitis ex iure humano. Deinde in ca. Sacris. de his, quæ vi, motusve causa sunt: Innocentius Papa III. ait; *Communione cum excommunicato ex metu excommunicati onem incurrere, eo quod licet talis attenuet culpam, eam tamen nõ propter exclusionem pro nullo metu debeat quis peccatum mortale committere*; communicare vero cum excommunicatis iure tantum humano est prohibitum, cõstat ergo hominem potius mori debere, quam hanc legem humanam de vitandis excommunicatis violare.

Tertio, & media opinio est Soti, lib. 1. de iustit. & iure, quæst. 6. art. 4. & 4. dist. 22. q. 4. art. 4. ante finem. Martin. Ledesmi. 2. 4. quæst. 35. art. 3. in fi. Barthol. Medinæ. t. 2. quæst. 96. artic. quarto, dub. secundum

do, Petri de Arragona in 2. 2. quæst. 62. art. 3. Emanuelis Rodriguez in Summa tomo 1. cap. 194. conclus. 4. & 5. Gregorii de Valentia to. 2. disput. 7. q. 5. puncto 6. quæ sententia mihi videtur venior, & communior, & clarior doctrinæ gratia his sequentibus pro positionibus explicatur.

32. *Prima propositio*: Lex humana est tam ciuili, quam Ecclesiastica ferri potest, quæ obligandi vim habeat etiam cum periculo vite, quando, scilicet, eius obseruatio in magnum bonum Communitatis, aut illius transgressio in magnum eius damnum, & detrimentum cedit. *Ratio est*; quia ex vna parte legislator, qui curam Communitatis gerit, exponere potest membrum periculo euidentissimo, si id necessarium sit ad corporis totius conseruationem, & ex altera parte quilibet tenetur, cum sit pars Communitatis, præponere bonum commune suo proprio, tanquam particulari bono, cum hoc secundum naturam sit, vt pars reseruetur ad totum. Vnde Papa præcipere potest alicui, vt fidem contra hæreticos defendat. Item Rex obligare potest militem, vt pugnet, & seruet locum in bello, teneturque subditus vitam potius, quam locum desicere.

33. *Secunda propositio*: Obseruatio legis humanæ, quæ non potest esse sine transgressione legis naturalis, aut diuinæ, quæ est de re intrinsece mala, aut quæ est de actu habente periculum mortis, quod a legislatori præuidere potuit, obligat sub mortali, etiam cõ periculo vite. *Ratio pro prima parte est*; quia illa lex naturalis, vel diuina obligat cõ periculo mortis, ergo & lex humana, quæ cum ea necessariò coniungitur. Vnde mori potius quis debet, quam adulterari, aut mentiri, aut peiorare, etiam si mendacii esset leue, cum hæc sint intrinsece mala, & ideo si lex humana aliquid præcipiat, cuius violatio sine istarum transgressionem fieri nequeat, mori potius quis debet, quã cõtra legem peccare, cõ mori potius quis debet, quã vel leuiter peccare. *Secunda pars* his exemplis illustrari potest, si. Episcopus tempore pestis præcipiat parochio, vt in parochia permaneat, vt administrat Sacramenta, tenetur obedire, nõ obstat periculum vite; Itẽ præcipit Episcopus Visitatoribus, vt suum officium exerceant, quãdo heretici grassantur, tenetur obsequiare preceptu cõ periculo vite, ex Medina. Arragona. & Rodriguez, vbi supra. Si cetiã quãdo Dux præcipit militibus, & dat signũ aggredicndi contra hostes, non obstat discrimine vite, parere tenentur.

34. *Tertia propositio*: Communiter est extra casus supra dictos lex humana non obligat cum tali periculo, nisi obseruantia legis pertineat ad bonum commune, aut eius transgressio reddendat in contemptum fidei. *Prima pars* probatur: tum quia lex humana non censetur strictius per se obligare, quam aliqua lex naturalis, aut diuina, quæ similiter obligat ad mortale, constat autem aliquas leges naturales, & diuinas obligantes alioquin ad mortale non obligare cum discrimine vite, vt patet in lege naturali de satisfaciendo creditoribus, aut de reddendo deposito cum periculo vite; Item ex Caiet. preceptum restitutionis non obligat cum periculo vite. Cum namque maximum bonum sit vita humana, ius naturale dicat, non teneri hominem vitam exponere pro legibus cuiuscunque naturalis obseruatione, nisi aliquid obstat aliud maximum malum. Vnde etiam in extrema necessitate licitum est accipere rem alienam.

nam inuito domino. Eodem in modo in lege diuina, de facienda integra confessione, citius fas est propter vitæ periculum aliquod vocatum celare; nec tunc erit confessio dimidiata formaliter, sed tantum materialiter, vt in materia de confessione dicitur. Neque tenetur quis baptismum suscipere cum periculo mortis, aut alia Sacramenta. Idem patet exemplis, quæ in Sacris literis leguntur, nam David in extrema necessitate comedit panem, propositionis contra legem diuinam, vt patet 1. Reg. 21. qui tamē Christi Saluatoris testimonio non peccauit. Matth. 21. & Machabæi sine peccato contra hostes in Sabto pugnauerunt. 1. Machabæi. 2. Cum igitur lex naturalis, & Diuina non semper cum tanto discrimine obliget, nec lex humana in tali casu semper obligare censenda est, vt constat de precepto ieiunij, quod licet sub reatu mortali obliget, nihilominus tamen non solum nō obligat cum periculo mortis, sed nec cum solo minor periculo, puta, quando abstinentia notabiliter valetudini noceret. Sic ut nec lex illa de non participando cum excommunicatis cum discrimine vitæ obligat.

Dixi, nisi transgressio eius redundet in damnum fidei, quia licet Ecclesiastica lex ieiunij non obliget cum periculo vitæ, si tamen Tyrannus mortem alicui minaretur, nisi ieiunium frangeret, id quæ faceret in cō tempum legis, teneretur in eo cū mori potius, quam legem frangere, propter ius diuinum, quod tenetur homo fidem conseruari. Matth. 10. Qui me negauerit, &c. Eodem modo, si quis mortem minatur Sacerdoti, nisi celebret coram excommunicatis: si id fiat in contemptum legum Ecclesiasticarum, & fidei Catholice, tenetur mori potius quam coram eis celebrare, sin autē id posset fieri sine contemptu fidei, & sine magna irreuerentia Sacramenti, non tenetur ad legis obsequium cum periculo vitæ.

35 Ex his soluuntur rationes triusque sententiæ in contrarium allatæ. Nam contra rationem primæ opinionis dicendum est, non obligari hominem semper uitam suam seruare, sed aliquando teneri eam exponere pro defensione fidei, aut Reipublicæ, ut constat. Ratio autem Caietani solum probat, posse constitui legem humanam, quæ obliget etiam cum vitæ periculo, vt dictum est, rarō autem contingit, vt lex humana cum tanto discrimine obliget. vnde superueniente tali periculo, cessat obligatio legis humanæ: ita vt contra faciendum non peccet. Ad exemplum vero de matrimonio cum consobrina Respondetur, ideo ex nullo metu licitum esse contrahere, cum consobrina, quia committeret incestum, qui est intrinsecus peccatum; peccatum autem mortale, aut ueniale nunquam ad uitandam mortem committi debet. De celebrante sine lumine, aut uestibus dicendum est, non teneri Sacerdotem cum tali periculo celebrare, quando id sine scandalo, aut irreuerentia Sacramenti, aut sine contemptu fidei fieri posset, ex Nauar. in Manuali, ca. 25. nu. 84. & Medina, ubi supra. Illud vero, quod affertur ex cap. Sacris, non intelligitur de participatione cum excommunicato in crimine, vel de metu leui non cadente in vinum constantem, vel quando coniunctus est contemptus fidei, & legis Ecclesiasticæ, vel quando populus exinde scandalizaretur, suspiciens leges Ecclesiasticas nullius esse valoris, in his enim casibus mori potius deberet, quam id facere, alias con-

municare tum illis, aut fugiendum mortis periculum peccatum mortale non esset, vt Sotus, Medina, Gregorius de Valentia & Ledesinus, ubi supra, testantur, & nos copiose satis tomo 1. lib. 2. cap. 14. nu. 36. & deinceps exposuimus.

De lege pœnali, eiusque institutione, & interpretatione. Cap. VIII.

S Y M M A R I U M.

- 1 Legi pœnalis definitio, eiusque differentia a lege præceptiua quæ.
- 2 Varia forma, & modi in penis statuendis nu. cod.
- 3 Cur pena legum humanarum transgressoribus statuenda.
- 4 Cavendum ne pœna atrocitas delicti grauiorem excedat.
- 5 Quæ in delicti mensura præcipue consideranda. nu. cod.
- 6 Quando possit Index ex iusta causa penam augere, ut delicti grauitatem transgredatur, quando autem non.
- 7 Regula in legum pœnalium interpretatione quæ, & quomodo intelligenda?
- 8 Cum sit dubitatio circa legem pœnalem ex variâ nōcū significatione, & utraq; significatione populus utatur, una cū pœna sit altera impropria, qd agendum?
- 9 Lex generaliter, & indistincte loquens, ad specialem intellectum pro benigniori interpretatione restringenda non est.
- 10 Quomodo autem regula hæc sit intelligenda, multis casibus ostenditur ibid.
- 11 Lex pœnalis, ut communior est sententiæ, extendenda non est ultra crimen, personam, aut casum, per legem expressum.
- 12 Cur argumentum a simili, aut a contrario sensu, aut ab identitate valeat in alijs legibus, non autem in pœnibus nim. cod.
- 13 Vnde constat falsum esse eorum opinionem docentium per reiterationem confirmationis incurri irregularitatem.
- 14 An pena apponi debeat secundum statum, seu legem antiquam, quæ urgebat tempore delicti, aut secundum statum nouum, quod uiget tempore sententiæ.
- 15 Quando in iure præcipitur, ut crimine tale, vel tale commissum puniatur a Iudice, nulla tamen pena in particulari huiusmodi transgressoribus decreta est, quantu pœna crimen illud puniri potest, aut debet.
- 16 Quidnam potest Index circa legem pœnalem quædam certa pœna statuere pro aliquo delicto?
- 17 An quando lex pœnalis statuit aliquam pœnam certam sub distinctione, potest Index ex illis minorem semper eligere?
- 18 An Princeps teneatur dissuadere pœnā a lege statuatā.
- 19 An ille, cui pœna est per legem adinueniata, poterit illam pro arbitrio suo remittere.
- 20 An, & quando, & quomodo interpretare licet, qui pro reo, ut pœna per legem statuatā remittatur.
- 21 Qualiter cognosci possit legem pœnalem continere sententiam, seu eam quæ subseq. acceleratur.
- 22 Quomodo lex utitur uerbis solis comminatorijs, et quare. Sed procedit hoc tantum in lege pœnali, non in contrariis nu. cod.
- 23 Lex pœnalis utitur uerbo, aut participio significante actionem futuri temporis, continet sententiam ferendam.

Etiam si

- Et iuxta lex penalis videtur verbo futurum sensu peris, quando dicitur sententiam latam, & m. 23.*
- 21 *Lex penalis videtur verbo Imperatoris modo, quantum sit prædicti temporis, sententiam continere ferendam.*
- 22 *Quoties in lege penali opponitur delictum de quo dubium est, an latam iudicetur an exprimitur, dicendum est ferendam continere.*
- 23 *Quibus modis cognosci potest lex qua sententiam tollit, nos latam.*
- 24 *Quoties in lege penali opponuntur verba, que significant transgressorem legis transgredere penam sine ulla sententia.*
- 25 *Quoties lex penalis videtur verbis temporis presentis, & indicat modum.*
- 26 *Lex, in qua ponuntur verba, per qua reddatur irrita, & inanis actio, aut possessio, que in penam criminis per legem imposita est.*
- 27 *Lex, in qua ponitur delictum, quia omnem dilationem, & omne temporis spatium excludit, aut pena executionem, latam sententiam continere censetur.*
- 28 *Licet in iuribus, & atrocibus delictis puniatur arbitrio iudicis contra proximum delictum, ac si delictum esset confirmatum, secus tamen de poenis per legem sententiam impositis.*

Llex in uniuersum ex communi Doctorem consensu tanquam certum supponendum est, leges humanas, quantum ad præsens institutum attinet, in duplici esse, differentia, quarum enim sunt præceptum, quæ, scilicet, aliquid faciendum, aut non faciendum iubent, aut prohibent, de quibus in superioribus dictum est; Quarum uero sunt penales, quibus pena in inflicta transgressoribus statuitur, de quibus in sequentibus agendum est. Differt autem lex penalis a præceptis, quod præcepta proprie illa est, que aliquod præcipit, aut prohibet, nulla apposita pena: penalis autem est, que apponit penam. Unde lex penalis definitur eile, que statuit penam alicui inflicti propter culpam commissam, ex Alphonsio de Castro lib. 1. de potest. leg. penalis, cap. 3. ante finem.

Atqui in penis statuendis variae formæ, & modi reperiuntur. Nam aliquando lex statuit penam, non tamen exprimit speciem penæ, & tunc eo ipso lex reliquisse videtur penam arbitrio iudicis, qua ille, quem lex punire voluit, sit placendum. Aliquando lex penam aliquam expressam, & taxatam, sed a iudice infligendam, statuit: sicut si lex hoc modo dicat, qui hoc, aut illud fecerit, relegatur, aut multetur pena decem aureorum, aut excommunicatur, aut officio, vel beneficio priuetur. Quo sensu Theologi, Canonistæ, & Iurisperiti communiter dicunt, tales leges continere sententiam ferendam, seu cõminatoriam, non autem sententiam latam. Aliquando autem Lex statuit penam expressam, & taxatam, quam non committit iudici, ut ab eo imponatur, sed ipsamet lex committit reo, ut ille in seipso penam exequatur, ut sunt leges illæ tam in iure Canonico, quam Civili contentæ, quæ condemnant reum ad exilium, aut ad alicuius pecuniæ solutionem, quas sunt penæ, postquam ad illas damnatus sit, tenetur reus in seipso exequi, nec expectare debet, ut ab alio sibi infligatur, sed satis est illi, ut ad illas a iudice iuxta legem condemnatus sit. Aliquando etiam Lex statuit, & exprimit penam taxatam, nec committit iudici, aut reo, ut ille

eam exequatur, sed ipsamet lex eam penam exequatur in reo. Tales sunt multæ leges in utroque iure, videlicet, sententiam latam continere, his, aut alijs similibus verbis utentes. Qui hoc, aut illud fecerit, sit ipso iure excommunicatus, aut interdictus, aut sit, priuatus beneficio, aut possessione bonorum suorum, de quibus omnibus in iuribus agemus.

Et ne leges humane passim ac facie violantur, neque Republicæ ex legum illarum transgressione, pro cuius recta gubernatione leges instituantur, perirent, aut humanis conuiuiis, & iocundis turbaretur, iustum, & expeditum omnino fuit, legum humanarum transgressoribus penam statuere, iuxta quod iustus amor ad illarum obseruationem non allicit, aut futuræ poenæ metus non impellit, præsentis scilicet poenæ timor ab illarum transgressione deterreat. Iuxta illud: *Odernus peccare mali formidine penæ*; Quam sane rem eleganter docet, & confirmat Aristoteles lib. 1. o. Ethic. cap. 9. Sic inquit, *Maximè necessitati potius, quam rationi, & penæ, quam bonitati pareat*, sed etiam *quæ leges in latere oportere videntur ad virtutem inuitare, ac promovere bonitatem, & alia, propterea quod i, qui prohibent, ob consuetudinem præcipue obtemperantibus, aduersus autem inobedientes, & habetiores ingenio, cogitationes, penæque usum habere, ac eos, qui curari, atque emendari nequeant, excludere, atque exterminare*. Probat enim bonum, & ad bonitatem inuenit, rationi obtemperaturum esse inquit, improbum vero noluisse autem affectum, dolore afficiendum esse perindeque amentum. Hæc sunt Aristoteles: qui ex sui ipsius, & aliorum Philosophorum iudicio, & opinionione ostendit necessarium esse legibus penas appendere, ut sic improbi saltem timore poenarum ad legum obseruationem erigantur. Idemque colligitur ex Concilio Lugdunensi, vt habetur in cap. Exigit de Censib. in 6. ubi dicitur: *Exigit pœnitentiam ad cor, ut non sinitur sola delictorum prohibitio, nec contenti, sed etiam penam delinquentibus imponatur*. Hinc factum est, vt in veteri testamento, populo illi duræ cruciatis leges multæ penales a Deo dæ: sine ita quidem ex gente populi duritia, vt sic tandem uetui poenarum legibus obtemperare disceret.

In lege autem penali constituida, summo studio cauere debet legislator, ne poenæ atrocitas delicti grauitatem excedat, prout rectè Iurisperiti in l. Respicit de mod. ff. de poenis, admonet his verbis: *Respicendum est (inquit) iudicant, ne quid aut durum, aut remissum constituantur, quæ causa de posuit*. Nos enim severitatis, aut clementiæ gloriam affectanda est; Sed perpenso iudicio, prout quæque res exposcit, statuerenda est. Planè in leuioribus causis promouere ad lenitatem iudices esse debent, in grauioribus poenis severitatem, legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi. Hæc ille.

Quæ de causa rectè admonet auctores poenarum, mortis non nisi pro ualde grauib. delictis, & quæ multum Reipublicæ nocida esse possunt, statuiendam esse. Alias uero poenæ etiam semper iuxta qualitatem criminis, que potissimum ex proximi nocumè, aut publicæ pacis turbatione capienda est, infligendas esse uolunt. Ad rectam autem delicti mensuram capiendam, non solum inspicienda est nuda delicti qualitas, sed omnes delicti, & delinquentis præcipuas circumstantias considerare oportet, quoniam ille culpam augere, aut minuere, aut prorsus tollere

tollere solent, prout dicitur in l. Respicendum. §. de-
linquant. ff. de penis. Qua consideratione faciã in-
telligit iudex æquum esse, & necessarium penam.
legis aliquando diminueri, propter particulares ali-
quas delecti, aut delinquentis circumstantias occur-
rentes. Nam, ut communiter tradunt auctores, pôt
iudex legis pœnam minuire ratione ætatis ipsius
delinquentis, puta, quia senex, aut puer est, ut dicitur
in l. auxilium. §. in delictis. ff. de minoribus. & c.
fin. de sent. excom. & c. Præteritis, dist. 34. & c.
tanta, dist. 86. aliquando etiam minuire eam po-
test ratione locorum, & temporum. ca. Super eo. de
sent. excom. nonnunquam etiam ratione personæ,
& causæ, & loci, & temporis eam minuire cõuenit,
cap. fin. & ibi glo. in verb. causas, de transact. & facit
c. Occidit. 3. q. 8. *Ex circumstantiis*, etiam delicti pœ-
nam minuire potest, cum uidelicet, cognoscit deli-
ctum esse sine dolo perpetratum, l. absentes. §. si. &
l. Respicendum. §. delinquit. ff. de penis. Immo et
minui potest pœna, ubi fuit doli minor, uel saltem
Iocis, ex Bald. in l. si fuerit. Cod. ex quibus caus. in-
firm. irroga. Alexand. cõf. 1. 4. uolum. 2. *Deinde* et. a
mitius puniri debet, qui alias optimis moribus præ-
editus fuit. l. non omnes. ff. de re milit. *Sicut* etiam
mitius puniendus erit, qui ex necessitate peccat, &
simplicitate quam ex cultu, not. l. 1. ff. de legib.
gl. in c. tanta, in verb. Quia simplicitate, dist. 11. c.
6. *Aliæ* etiam iusta causa minuendi pœnam est pau-
peritas, ita ut si lege aliqua definita esset pœna pecu-
naria, contra aliquos certi criminis reum, & ille ef-
set tam pauper, non esset soluendo aut data pecu-
nia nihil, aut uale parum sibi postea ad uitium su-
peresset, potest iudex pœnam temperare, & minore
penam ab eo exigere, aut prius remittere arg.
l. illicitas. §. ult. ff. de officio præsid. Panor. in c. Nili
specialis, de officio le. ubi addit, propter inopiam
pœnam pecuniariam non conmutandam in corpo-
ralem. Et Alphonsus a Castro, lib. 2. c. 1. 3. de potesta-
te iud. pœnal. Concl. 2. ait, quod in tali casu, cui
propter inopiã diminuta est pœna pecuniaria, aut prius
remissa, etiam si postea ueniat ad pinguorem
fortunam, non tenebitur ad penam illam soluendã.
Quia ob talem inopiã diminuitur, aut tollitur
debitum, & actio. Vt autem rectè, & subtiliter ani-
maduertit Castro, ubi supra, hoc intelligendum est
solum de debito, quod contrarium est ratione pœ-
næ, quia in debito, quod cõtrahitur ratione mutui,
aut ratione emptionis, aut uenditionis, aut alia simi-
li ratione, quamuis propter inopiã debitoris cesset
actio, non tamen propterea remissum censetur
debitum; unde quando debitor ad pinguorem for-
tunam uenerit, credituri solvere tenebitur, ut colligi-
tur ex c. O loardus, de solutione.

Causa etiam minuendi pœnam esse potest doli
defectus, ut puta, quia nõ ex deliberatione, aut præ-
meditato consilio, sed ex quodam impetu, aut subiti
passione, & perturbatione animi ex dolo cõcepta
crimen commisit, tunc enim sicut culpa est leuior,
ita ratio naturalis docet, ut pœna sit mitior, arg. l.
absentes. §. ult. ff. de penis. Vnde qui se defenden-
do alium occiderit, quamuis aliter se defendere po-
tuisset, mitiori pœna puniendus est, quam illa, quæ
per leges contra homicidas statuitur. Alia etiam
causa minuendi pœnam potest esse consuetudo, quæ
non sit nulla, ex Panor. in c. Ea quæ, de statu mo-

nach. citans pro hoc ca. cum contingat de foro com-
pet. & cap. Inquisitionis. d. caccufat. Et certè, si con-
suetudo non sit mala, ratio naturalis docet, ut per il-
lam possit pœna legis minui; *Quia* sicut consuetudo
potest in alijs rebus derogare legi, ita etiam in pœ-
na a lege statuta. ut v. g. si lex statuit, ut qui sacrile-
gium committit, soluat triginta libras argenti, & ló
gæua consuetudine seruatum sit, non solum nisi decẽ
libras, ipsa consuetudo cogit iudicem, ut legem seue-
ritatem temperet non exigendo a sacrilego nisi de-
cem libras. *Alteræ* etiam iusta causa minuendi pœnã
a lege statutam esse potest, si iudex, qui pœnam in si-
gere debet, non habeat potestatem infligendi pœnã
legis; ut v. g. si quis laicus commisisset crimen, cui
debetur ex legis decreto pœna mortis, & iudex, qui
illum damnare debet, est in sacris constitutus, non
debet illum pœna mortis, sed alia mitiori pœna puni-
re, quia iudici ecclesiastico sententiam sanguinis
dicere non licet. Hunc casum ponit Alphonsus a Ca-
stro lib. 2. de potestate leg. pœnal. cap. 1. 3. concl. 2.
& colligi potest ex cap. In Archiepiscopatu. de rapto-
ribus, ubi Archiepiscopus ille delegatus a Rege Si-
cilie, non poterat damnare ad pœnam mortis; ideo
dicitur illi, ut pœnam mitiorem imponat, ex quo tex-
tu Castro post Ioannem Andræam in ca. De causis de
officio deleg. docet vnum, quod diligenter conside-
randum est, quod iudex delegatus minuire potest
pœnã legis, quod alias non contingit. Alias causas re-
ferunt Archid. in c. penult. dist. 84. & in c. Innocens,
2. q. 4. Felinus in ca. Qualiter, & quando, §. ad corri-
gend. 3. de accusa. & Castro ubi supra, qui rectè no-
tat has, & alias similes causas tunc solum esse iustas
ad minuendum pœnam legis, quando lex ipsa nõ ex-
primeret, nullam aliam debere pœnam imponi, aut
manifesta prohibitione uetaret pœnam mutari, pro
ut dicitur in c. super eo. de rapto. tunc enim non
liceret legem transgredi pœnam mutando.

Potest etiam iudex si ex iusta causa adeo pœnã au-
gere, ut merita delicti transcendat, ut quando ex u-
nius delicti multi alij occasionem sumpsissent ad si-
mile delictum committendum. Tunc enim necessa-
rium est, ut illius delicti pœna exacerbetur, aut ali-
torem habeant, l. Aut facta. §. ff. de penis. Quo ta-
men in casu, in uno solo, aut fortè duobus, aut trib.
delinquentibus augenda erit pœna, non in tota mul-
titudine, nisi fortè illa rebellis esset, & delictum suum
quasi defendere uellet, quia tunc et contra totã mul-
titudinem pœnam augere oporteret, gl. in c. 1. uerb. re-
scindenda. de penit. d. 6. si uero multitudo, quæ deli-
quit, peccatum suum agnoscens pœnam congruã subi-
re parata sit, non solum non erit pœna augenda, sed
potius e contrario minuenda, quia ut dicitur in c. latores.
de cler. excom. min. si. & c. si de transac. & in c. com-
missiones. d. 44. & in c. ut cõstitueretur. d. 50. mul-
titudinẽ parcendum est. Propter has igitur, & alias
similes causas, & rones poterit iudex pœnas ultra de-
licti mensurã augere, uel minuire. Quæ omnia non
solum de penis corporalibus, sed etiam de spiritua-
lib. intelligenda sunt, prout melius, & uilius regi-
mini Ecclesiæ, uel Reipublice prudens, & æquus lu-
dex arbitrabitur de qua re legendi sunt Alphonsus
a Castro, lib. 1. de potest. legis pœnal. cap. 6. Sebal-
Medices, repe. in c. Erit. d. 4. n. 8. 3. & deinceps, & alij.

Quantum si uero ad legum pœnalarum interpreta-
tionem attinet, uariæ regulæ traduntur in titulo de
P reg.

reg. iur. in 6. Quarum præcipua est illa, quæ est in ordine illius tituli quadragesima nona, sic dicens: *In prius benignior est interpretatio faciendâ.* Quæ regula in solis rebus dubijs intelligenda est, ut constat ex alia iuris civilis regula, unde ista desumpta est, quæ habetur. ff. de reg. iur. sub hoc uerborum contextu, *Semper in dubijs benigniora præferenda sunt.* Pro cuius regulæ expositione adducit illic gl' exemplum ex l. merito. ff. pro socio. in qua Vlpianus Iuriconsultus censet credendum esse, cum qui societatem cum alio habens ex re utriusque cõi aliquid abstulit, iure poctus suo uti, quam furti consilium inire. Quoties igitur lex sit poenalis, & aliqua ambigua vocis significatione mitiorem, aut benigniorem legem facere poterit, q̃ altera, mitior, & benignior legis expositione faciendâ est; Nam, si uerba legis unam solum significationem habeant, illa tunc loquenda erit, nec probabilio interpretari licebit: ubi autem alia est uocis proprietas, usus aut cõmunis diuersam seruaret uocis significationem, ita ut dubium esset, iuxta quam significatione lex illa interpretanda esset, tunc quidem Doctores communiter affirmant, legem illam iuxta cõm loquendi usum accipiendam, & exponendam esse, quam uis fortassis usus ille cõis loquendi improprius sit, aut, p̃prie aliquoquin uerborum significatione repugnet. Sic Bart. in proœmio Digestorum, & in l. ois populi. q. 6. principali. ff. de iusticia, & iure, & in l. nõ dubium, C. de legib. & in l. instrumentorum. ff. de fide instrum. & facit pro hac re l. Labeo. ff. de supp. leg. Panor. in proœmio Decretalium, q̃. 8. Ioan. And. in e. fundamenta, de elect. in 6. Felin. in proœm. Decret. And. Sicul. in repet. rub. de fide instr. Petr. de Anehat. conf. 183. incip. Apud me ista quæst. & conf. 22. i. incip. Quia primo quæsit, p̃prie finem, & Alphonsus à Castro lib. 1. de potestate leg. p̃n. c. 7. in princ. Hinc Panor. ubi supra, in proœm. Decretal. num. 9. ait, quod licet appellatio filiorum ex propria uocis significatione comprehendatur etiam nepotes, ut est text. in l. liberorum, ff. de uerbo. signifi. propter communem tamen usum loquendi non comprehenduntur nepotes, ut patet in Insti. qui. da. tu. poss. in fine. Eodem modo idem Panor. ibidem post Ioan. And. ubi supra, docet, nepotis nomine in lege poenali debere intelligi nõ solum filium filij, uel filij, sed et filium fratris, uel sororis. Quia etsi propria nepotis appellatio solum filij filij, uel filij comprehendatur, ut dicitur in l. 1. & in l. Iuriconsultus. 6. Nepos, ff. de gradibus. communis tamen loquendi usus iam præualuit, ut filius fratris, uel sororis Nepos dicatur, quicquid Federic. de Sen. in consil. 38. uelit descendentes ex fratre, uel sorore non comprehendit appellacione nepotum in materia odiosa, quem Panor. ubi supra, refellit. & latius idem tradit Panor. in ca. Per tuas. de probat. ubi addit, communem usum uerborum seruandum esse in legum tam poenaliũ. q̃. fauorabiliũ interpretatione. Immo, etiam si statuto cauere, q̃ uerba statutorum intelligantur, prout iacent, adhuc tamẽ recipiunt interpretationem a cõmuni usu loquendi, secundum Iacobum But. in proœm. Digestorum, & Bar. in d. l. Non dubium, & Bal. in l. Omnes populi. q. penult. ff. de iustit. & iure. & Bal. in l. de quib. in fine. ff. de legib. Petr. de Anehat. cõsil. 31. incip. Viso puncto, & Seb. Sapia in Notat. ad Panor. ubi supra. Hoc tamẽ, q̃ ultimo loco dictũ est, locũ non

habet, si statutu diceret, quod uerba intelligi debet etiam fm̃ propriam significationem, p̃ne. n. nõ attenditur usus cõis loquendi, quia cõis uis loquendi non est propria significatio, fm̃ Bal. in l. Labeo. ff. de sup. leg. Panor. in proœm. Decretal. nu. 12. & not. Rou. sing. 42. 7. incip. Communis doctrina. Ad cognoscendum autem communem usum loquendi attenditur maior pars Ciuitatis, uel loci, ex Panor. in e. Ex parte, de censib. & Seb. Sapia loco p̃ximẽ citato, qui notant, quod, qui allegat communem usum loquendi, debet id probare, nõ sufficit autem, quod probare possit communem usum loquendi in materia statutoria fuisse, & esse decem annis citra, sed oportet, quod probet, quod erat tempore conditi statuti, alias probatio nõ releuat probantem, si enim nunc sit cõmunis usus loquendi, & tamẽ non erat tempore, quo lex condita fuit, interpretatio facienda erit iuxta propriam uerborum acceptationem, cum ea mens fuerit legislatoris tempore, quo lex statuta fuerat, ut optime docet Dom. Fulgos. in l. 1. in princ. C. de iuram. calum. ubi ait se ita in practica obtinuisse in ciuitate Verone.

Deinde si sit dubitatio circa legem poenalem ex varia uocum significatione, & utraque significatione populus utatur, una uerò sit propria significatio, altera uero impropria, tunc interpretatio legis facienda erit iuxta illam significationem, in qua constat ex aliqua uerisimili ratione legislatorem uoluissẽ, uerba intelligi, quãuis talis significatio impropria esset, & quæ uerborum p̃prietati repugnaret, l. cõ de Ianionis §. Afins, ff. de fundo instruto. vel instr. legato, & l. Non alter. ff. de leg. 3. toties autem m̃s legislatoris manifesta esse poterit de significatione suorum uerborum, quos uerba in alia significatione sumpta cõtinẽt aliquid absurdum, aut iniquum, l. in ambigua uoce, ff. de legib. Unde, in scriptura et sæpenuero accidit, ut mystica uocis significatio pro sensu literalĩ accipienda sit, q̃n id, quod iuxta historiam narratur, uerum nõ esse deprehenditur, ex S. Greg. in Prologo Moral. & S. Hiero. in ca. 19. Esaiæ, in princ. & in id. Psal. 80. *Ex adipe fremens infatiet te.* Hinc inferunt ex Barto. in l. Non dubium. Cod. de legibus, & Alphonsus à Castro lib. 1. de potestate leg. poen. documentum 1. quod si lex sub hæc serie uerborum lata sit: *Quicumque humanum sanguinem in principis palatio fuderit, capitali sententiã puniatur.* nihilominus tibi ebriusq̃ mendaci causa uenã fecans, & sanguinem ibi effundẽs, legis transgressor dicendus non erit, quia intelligenda non est lex de quacũq̃ effusione sanguinis, (sic enim esset in qua) sed de illa sola, quæ fit per iniuriam homini illatã.

Quæ de causã, licet in e. Si Ecclesia de cõsec. eccl. uel altar. dicatur: *Ecclesiam per sanguinis effusionẽ pollui*: si tamen in illa ex medici p̃cepto ad salutis conseruationem facta fuerit humani sanguinis effusio per alicuius uenæ incisionem, non censetur Ecclesia illa polluta; intelligitur ergo caput illud de illa sola sãguinis effusione, per quam homini inferitur iniuria, aut per q̃ aliqua cõtra locum sacrum committitur irreuerentia, alioquin fateri oportet, Ecclesiam uiolari, q̃n in illa brutũ aliquod animal hominem percuteret, & illius sanguinem funderet, quod est absurdum; Iniquum enim, et absurdum esset, poenam inferre, non ad præteritæ culpe punitionem, nec ad future cautela, aut corrcctionem.

nec

hæc denique ad ælicuius boni executionem. Quando autem de mète legislatoris ex ratione verisimili constare non potest, in qua, scilicet, significatione illæ verba legis acceperit, tunc ex duabus vocis significationibus, quarum vna est propria, & altera impropria, semper accipienda est propria, relicta impropria, prout dicitur in l. 1. §. si is qui nauem, vers. in reigrit dubia, ff. de exercitoria actione, & in l. non aliter, ff. de legat. 3. Quando aut verbum aliquod in lege positum plures habet significationes proprias, tunc illa vocis significatio sumenda est, quæ magis possit subiectæ materiæ conuenire ex Barto: in l. oēs populi, ff. de iustitia, et iure. Quod si vtraque vocis significatio subiectæ materiæ conuenire possit, & vtraque esset propria, & in vñ seruata, & non possit ex rationibus verisimilibus conijci, qua illarum legislator vñs fuerit, tunc a legislatore, si fieri commode possit, interpretatio petenda erit, arg. c. inter alia, de sent. ex com. & l. Leges sacratissimæ, & l. fi. C. de legib. In ceteris casibus dubijs, vt diximus, benignior, & mitior pars sequenda est.

Illud tñ aduertendum est, ex cōi DD. snia, legē generaliter, & indistinctē loquentem ad specialem aliquem intellectum pro huiusmodi benigniore legis interpretatione faciendā restringi non debere; vnde cōiter dici solet a Iurisperitis: *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*, & faciūt, p hoc c. Quod si dormierit, 3. i. q. 1. ca. Solitæ §. nobis autē, de maior. & obe. & l. 3. ff. de officio præsid. l. Imperator, ff. de postulando. Intelligendum autē hoc est, dū modo lex generalis per aliquam aliam legem specialem non sit limitata, & restricta, quia, vt habetur in regulis iur. in 6. *Generi per speciem derogatur*, & in l. Sanctio legum, ff. de penis ubi Papinianus ait: *Nō ambigitur in omni iure speciem generi derogare*. Exempli cā, si esset lex generalis, quæ diceret: *Qui legibus non obediunt, iudicis arbitrio puniuntur*, intelligitur non procedere hoc in illis criminib. quib. specialem poena per legē imponit. Sicut et intelligi debet, dummodo nulla iniquitas, aut absurditas ex tali generalitate sequatur, quia in tali euentu, quamuis lex non distingueret, nos ad uitandam absurditatem, aut iniquitatem distinguere debemus, ex Bart. in l. furti, §. pactus, ff. de his, qui not. infamia, & facit Cle mentina. Auditor. & Clem. Literas. de Rescriptis.

Hinc infert Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate re leg. pœnal. cap. 7. in 2. documento: *Quod licet in cap. si ecclesiæ, de consecrat. Ecclesiæ altaris, & in cap. Ecclesiæ, de consecr. dist. 1. generaliter dicatur, Ecclesiæ per quodcumque semen emissum pollui, & indigere reconciliatione*, non tamen polluitur per licitam emissionem feminis ex coitu coniugali; neque per emissionem feminis ab homine somnante factam; quia in his casibus effusio illa feminis caret omni peccato, & omni irreuerentia loci sacri, ut latius exposuimus tomo 1. lib. 5. cap. 16. a numero 19. absurdum autem est dicere, per opus, quod non est peccatum, & quod omni caret libertate arbitrij, & omni irreuerentia, ecclesiæ violari posse. Ad uitandam igitur omnem absurditatem, dicendum est, textus legis generaliter, & indistinctē loquentes de omni feminis effusione, ad solam illam, humani feminis emissionem restringendam esse, in qua aliquod interuenit peccatum, aut aliqua loci sacri irreuerentia. Sicut etiam dicendum est,

quod, licet textus ille de quouis semine generaliter, & indistinctē loquatur, non tamen polluitur per coitum brutorum animalium, cum hoc absurdum, esset affirmare, scilicet, ecclesiæ ex effusione sanguinis animalis bruti pollui, & egere reconciliatione, ne, ex gloss. in cap. Vnico, in verb. femine: De consecr. vel altari, in 6. Quemadmodum nec polluitur per effusionem sanguinis in Ecclesiā factam, quando vulnus, unde illa sanguinis effusio processit, extra ecclesiā illatum sit. Quia sic vulneratus extra Ecclesiā, & ad illam confugiens, & intra illam sanguinem fundens, nullam exinde iniuriam infert ecclesiæ. Absurdum autem esset dicere Ecclesiā esse violatam propter eam rem, per quam nulla profus iniuria illata est. Ne igitur has, aut similes absurditates in iure admittamus, necessarium erit aliquando generales, & indistinctas loquutiones ad specialem aliquem, & rationi consonum intellectum, restringere.

Demum quicquid † Panor. in ca. translatio. nu. 7. de Constitut. & Decius ibi. lat. in §. ex maleficijs, in gloss. fina. & in §. tripli. colum. 3. Institut. de action. Hippol. in l. lege Cornelia, §. Constitutum, n. 18. ff. de fidei. & in sua practica criminali. in verbo, diligenter. nu. 130. Bertrandus confi. 379. ad finem pñi mæ partis, vclunt legem pœnalem extendi potest ubi uno casu ad alium casum similem; Alij tamen, ut Fely. in proem. Decreta. Gomez. in §. ex maleficijs, num. 13. Institut. de Action. Afflict. deci. 2.1. num. 7. & Decius sibi contrarius in l. si quis id quod. ff. de iurisd. om. iudic. nu. 47. & Hippolitus confi. 7.1. nu. 19. & confi. 5.2. nu. 36. Franciscus Cofcius repeti. in cap. translatio. num. 50. de Constitut. & Alphonsus a Castro, lib. 1. de potestate leg. pœn. c. 7.1. document. 10. 3. docent legem pœnalem nunquam extendendam esse ultra crimen, personam, aut casum per legem expressum, quamuis in alijs criminibus, aut in alijs casibus eadem ratio inueniatur, & ideo in legis pœnalis interpretatione arguere non licet per argumentum a simili, aut a contrario sensu, nisi forte talis extensio per alias iuris regulas aperte, & euidenter probari possit; quæ opinio colligi uidetur ex c. Pœnæ. de pœnit. distinc. 1. ubi dicitur: *Pœnæ legum interpretatione mollienda sunt potius, quam nimis exasperanda; atque ideo proprium casum non excedunt*. Vnde glossa in reg. In pœnis. de reg. iur. in 6. ait, argumentum a simili non valere in pœnis, & facit reg. Odiā. de reg. iur. in 6. ubi dicitur: *Odiā restringi, & fauores conueniunt ampliari*. Rationem autem, cur argumentum a simili, aut ab identitate rationis valeat in alijs legibus, non autem in legibus pœnibus, hanc assignat Castro, ubi supra, quia aliæ leges adeo pendunt ex ratione, ut ratio legis dicatur esse mens illius, unde Panor. in cap. fin. de Rescriptis, ait, legem non esse aliud, quam rationem eius, & idem docet Bald. in l. non dubium. C. de legibus, & consequenter ubique quæ illa eadem inueniatur ratio, ibi etiam lex eadem habetur, lex autem pœnalis non omnino pendet a ratione, sed a voluntate legislatoris, quia licet pœnam aliquam sine ratione, non statuat, nulla tamen recta rō cogit, ut tale, aut illud crimen hac, aut illa pœna puniatur, sed hoc ex sola voluntate legislatoris dependet, & proinde etiam iudex pro suo arbitrio pœnam imponere potest, quando lex id arbitrio illius relinquit. Et hæc

etiam ratio est, cur, licet ratio naturalis sit eadem, apud omnes, criminaque puniendae esse dicatur, non tamen eadem poena idem erimen ubique puniatur, quia, humanum arbitrium non est idem apud omnes, sed diuersum, pro eodem genere delicti diuersam poenam statuens. Quibus omnibus, consequens est, argumentum a similitudine ab identitate rationis in lege penali prioris inualidum esse; Quia, ut diximus, lex penalis non oīno pendet a ratione, vt aliæ leges, sed etiam pendet ex arbitrio voluntatis, unde nihil mirum esse debet, si eadem crimina in diuersis orbis Christiani prouincijs diuersa poena puniantur.

- 10 Hinc inferitur, falsam esse multorum tum Canonistarū, tum Summariorū sententiā, doctūm p reiteratione Cōsanguinitatis cōmitti, & incurrī irregularitatem, sicut p reiterationem Baptismi; Quorum opinio refutauimus to. l. i. c. 8. n. 27. & pterea, quæ ibi dicta sunt, scilicet resiliunt ex dictis; quia in penalis non fit extensio ab vno casu ad alium, id quod maxime verum, & certū est, quo ad poenam irregularitatis, quæ non nisi in casib. a iure expressis incurritur, vt habetur in c. is qui de sen. excom. in 6. in iure autem non habetur irregularitas esse cum, qui sacramentum confirmationis reiteratione presumit.

Eodem modo sequitur errare Ang. in Sūma, verbo, Incessus, §. vlt. & Abulē in Math. 5. q. 10. affirman-tes, oēm incestuosum, hoc est, tam cognoscentē propriam suam cōsanguineā, q̄ cōsanguineā vxoris suę, priuatum esse potestate exigendi debitū ab vxore. Quia, ut recte docent Alphonsus a Castro, li. 1. de potest. legis pen. c. 7. & Alphonsus a Veracruce in Speculo cōiugiorū, p. 1. ar. 2. cōcl. 1. & p. 3. ar. 17. in fine, c. Transmissio de eo qui cog. cōsangu. uxore, & alia iura, q̄ incestuosus prohibent posse exigere debitum ab uxore de illo solo incestuoso loquuntur, q̄ cognouit cōsanguineā uxoris suę, non aut de illo, qui cognouit cōsanguineā suā, & cū hæc lex penalis sit, nō extendenda ad alios casus pter eos, q̄ in iure exp̄ssim sunt. Et quis sufficere possit pro rōne legislatoris volūtas, q̄ in uno casu hoc prohibuit, & non in alio, addi tamen pōt hæc rō: Quia, qui cognouit cōsanguineam uxoris suę, acquirit affinitatem, q̄ antea non habebat cum propria uxore, ut colligitur ex c. Discretionē, & c. Tūc de eo qui cog. cōsangu. uxoris suę, & c. 1. Cot. 6. ubi dicitur: *Qui ad hoc res meretrici, nūc impus efficitur tam ea, & proinde iustum, & æquum fuit, ut ab uxore sua, quam sibi fecit affinem, debitū exigere non possit: Quia vero solum cognouit cōsanguineam suam, nullā acquirit cum uxore sua affinitatem, quam antea non habuerit, & proinde illa affinitatis rō non impedit, quo minus ab uxore sua debitum exigere possit.* His ita in uniuersum circa legis penalis institutionem, & interpretationem, expōsit dubia quædam breuiter soluenda sunt.

- 11 PRIMVM DVBIVM EST, An ↑ poena apponi debeat s̄m statuto, seu legē antiquā, q̄ uigebat tempore delicti, aut secundū statuto nouū, q̄ uiget tempore finis, ut a. experientia cōstat, sæpenumero leges penales uariantur, poenæq̄ transgressorib. impositæ aliquando augentur, aliquando uero minuitur. Quæstio igitur est, si post crimen aliquod cōmissum lex, q̄ poenam certā contra illud crimen statu-erat, antea illius criminis punitionē mutaret, an delinquens in tali casu puniendus sit poenā, quæ statuta fuit tempore, quo crimen cōmissum est, uel poenā, q̄ per

legem posteriorem constituta est, & quæ uiget eo tēpore, quo crimen illud puniendum est? Respondetur cum Bar. in l. Omnis populi, ff. de iuritia & iure. Pa. nor. in c. fin. nu. 12. de cons. & Alphonsus de Castro, lib. 1. de potest. legis pen. cap. 6. ante finem. Quod, si poena tali delicto imposita sit ordinaria, in illa imponenda habenda est rō temporis, quo delictum illud commissum fuit, & sic intelligi uolunt præfati auctores c. si de sententia exco. & l. 1. ff. de penis, si uero poena sit extraordinaria, quæ superius annotauimus a iudice ex causā iusta minui, uel augeri potest, etiam si sit poena legis, seu statuti, tunc considerandum erit tempus sententiæ, & non delicti.

- 12 SECVDVM DVBIVM EST, Quidō in iure præcipitur, ut crimen tale, uel tale cōmissum puniatur a iudice, nulla tamen poena in particulari huiusmodi transgressorib. decreta est, quam poena criminis illud puniri pōt, aut dē? Respondetur cū Panor. in c. ex literis de cons. & Alphonsus de Castro, lib. 1. de potestate leg. pen. c. 6. puniendū esse tale crimen iuxta patrię, & loci illius cōsuetudinem; nec licebit iudici aliā poenam imponere, nisi urgēs aliqua rō in contrarium obstat, Sin uero nulla sit de huiusmodi criminis punitione consuetudo, nec p legem poena aliqua exp̄pressa sit, tunc iudex arbitrium suum s̄m poenas statutas in similib. criminib. informare, & poenam s̄m qualitatē, & quantitatem criminis infligere debet. Restat namq̄ ratio in punitione delicti illa est, quæ a Deo declaratur dicente: *Pro mea fura delicti tui & plagarum modus* Deu. 25. An uero iudex, cum ex illius arbitrio pendat punitionē, delinquentem poena mortis punire possit, controuersum est inter Doctores; In qua re Panor. ubi supra, num. 1. 1. de cons. & in cap. Cum te, num. 3. de sent. & re iudic. Antea. Fra. ubi in additione. Ant. & Io. Imola, in cap. de causis, de offic. deleg. Bald. in ca. 1. §. iniuria, de pœe iuram. fin. am. in l. 1. Cod. de his qui latro, occult. Ioan. de Anā in c. Inquisitionis in fine, de accusis, quos reuert. & sequitur B. mar. Diaz, in P. 2. Crim. Canon. c. 138. in fine, post glo. singularem, in §. In Summa. Instituta de iniur. partem affir- matiuam tenent; Albericus autem de Rosato, quem ipse refert, Ale. vand. cons. 1. 1. incip. Ponderatis cō- lūm. 3. uersic. Nec potest iudex, uniuers. 1. & Castro, ubi supra, contrarium docent; Quorum opinio nō malè conciliari potest, ut Zacharias in annot. ad Pa. nor. loco proximè citato, & Salzedo Compul- tensis, in addit. ad Bernard. c. 146. Iacob. Simács, de Cathol. institut. c. 46. num. 81. & Alphonsus Vi- uald. in Candelab. aureo, par. 4. c. o. num. 9. dicendo; Quando iudicis arbitrio relinquuntur aliqua poena, & tales sunt circumstantiæ delicti, ut mortem mereat, poterit tunc iudex arbitrarī poenam mortis, aliās secus, nec certā p̄t. (meo iudicio) in hoc regula affig- nari, sed hoc totum iudicis prudentis arbitrio, pen- tatis tamen benè omnibus delicti circumstantiis, præsertim loci, temporis, & personę relinquendum esse censio. Et pari modo Ecclesiæ censores pote- runt præmissis consideratis, ad depositionis, & car- ceris perpetui poenam procedere ex arbitrio, ut Ber. Diaz ubi supra tradit.

- 13 TERTIUM DVBIUM EST, Quidnam possit iudex circa legē penalem, in qua certa poena statuitur p aliquo delicto? Rōdo; Quoties lex penalis penā aliq̄ statuit contra reū certā, & taxatam a iudice in- feren-

ferendâ, tenetur iudex sub peccato pœnam illam infligere, nec eam remittere potest. Intelligitur autem de iudice inferiore. *Ratio est*: quia iudex, cum sit subiectus legibus, secundum illas iudicare tenetur, ut docet Arist. 5. Ethic. c. 6. ubi vult ratione dominari, non hominem, & lib. 2. Politic. ca. 8. ait, periculosum esse ex proprio arbitrio, & non secundum legem scriptam iudicare. Peccat ergo iudex, qui pœnam a lege statutam eo infligere negligat, aut illi remittit. Sicut enim leges humanæ obligant subditos transgressores ad culpam aliquam mortalem, aliquam venialem, ita et iudices, ne contra legem præscriptum, in iis rebus, quæ illos facere oportet, delinquant, lex non ferendâ continet. Iniam obligat iudicem, ut ea exequatur. Immo non exequendo legem, & iniuriâ Reipublicæ facit, & illi, quæ reus offenderat; qui enim a reo offensus est, ius hunc petendi a iudice iniuriæ sibi illatæ satisfactionem, & consequenter iudex obligatus est reparationem iniuriæ, quæ per legem statuta est, reddere. Reipublica etiam, ut constat, damnum pateretur, si crimina impunita iudex relinqueret, cum hoc modo non parum alijs delinquendi occasiorem præberet, ex S. Th. 2. 2. q. 67. ar. 4. ad tertium.

Quibus addo, quod iudex remittendo pœnam iuris reo sine consensu illius, cui ex decreto legis erat per iudicem adiudicanda, aut non condemnando reum ad illam, obligatur in conscientia ad reddendum illi tantum, quantum erat pœnæ illius aestimatum, ut expressè docet Alphonsus a Castro, li. 2. de potestate legis pen. c. 12. post conclus. 2. ver. Ex his, & ad huius rei confirmationem adducit cap. fi. De iniuriis & damno dato. Sic enim aut remittendo pœnam, aut negligens de eam infligere, infort damnum illi, cui ex legis decreto pœna erat adiudicanda. Ergo tenetur ad restitutionem: sicut ad restitutionem obligatur testis, ex cuius testimonio conuincitur posset reus condemnandus ad pœnam alteri reddendam, si requisitus ab actore, & iuridicè mādatus a iudice verum dicere noluit. Quia testis tenetur reddere testimonium, quoniam iuridicè a superiore rogatur. Can. Quisquis 1. i. q. 3. Dixi, *Quæ pœnalis statuitur pœnam certam a iudice inferendam*, quia pœnam non certam, aut non taxatam potest iudex aliquando temperare, prout qualitas, & circumstantia delicti patitur, & potius ad misericordiam, quàm ad iniuriâ severitatem in penis arbitrarie declinare debet, iuxta illud Iacobi 2. *Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam*. Superexaltata autem misericordia iudiciorum, & Respicendum, quod de penis dicitur: *plane in delictis causis priores ad lenitatem indices esse debent: in grauioribus, penis severitatem legem cum aliquo temperamento benignitatis subsequi*. Ceterum, ut notat Castro, ubi supra, hæc lenitas non potest præstare iudex post datam sententiam. Quia siue pœna fuisset a lege taxata, siue illi commissæ, si semel sententiam dixit, tamen non potest pœnam per suam sententiam declaratam minuire, nisi esset in causa, & crimine hæresis. In aliis in illo crimine hoc est speciale, ut definitum est in c. 1. Ut commissis 5. vlt. de hæreticis in 6. In alijs criminibus, solum ante datam sententiam, pœnas arbitrarie temperare potest, & debet, omnem autem pœnam remittere non potest. Quia, etsi lex iudicis arbitrio committat pœnæ quantitatem, & qualitatem, non tamē illi liberè relinqui, ut puniat, vel non puniat. Et quæ dicta sunt in hoc dubio, intelligenda sunt, ut diximus, de iudice inferiori, nam de supremo principe quid censendum sit, infra dicemus, sed neque hæc de iudice inferiori ita absolute

intelligi debent, ut nulla ex causa minuire possit pœnam a lege taxatam, sed ut non possit ea minuire sine iusta causa, quandoquidem poterit iudex pœnam a lege decretam ex causa iusta, & rationabili minuire, ut supra exposuimus, & oēs iurisperiti fatentur, & probant per l. Quid ergo 8. pena grauior, ff. de his qui notant infamiam, & per l. Et si seuerior, & l. si Possidonium, C. ex quibus causis irrogatur infamia. Quæ autem sint iustæ causæ, præter quas iudex minuire potest pœnam, explicauimus supra, & exponit gl. in illa prædicta l. Quid ergo, §. pena grauior.

14. **QVARTVM DVBIVM** est, An quæ Lex pœnalis statuit pœnam aliquam certam sub distinctione, ut si dicatur, suspendatur, vel excoicetur, vel puniatur in mille florensis; amputetur sibi pes, vel quid simile, poterit iudex mitiorē ex illis semper eligere? Rñ deo, cū gl. in c. Fraternitatis, in verb. professura. d. 34. & gl. in c. A crapula, in verb. uel beneficio, de uita, & honeste, clericis, & in c. Sicut, in uerbo, excommunicationis, de Iudæis, Pan. in ca. inter ceteras. nu. 5. de Refr. & Alphonsus de Castro, lib. 2. de potestate legis pen. c. 12. in fin. quod adhuc uerba alternatiua diriguntur ad reum, ut quoniam dicitur, soluat cētū, vel recedat a Ciuitate, tunc optio datur reo, ut in l. Quicunq; & ibi gl. in uerbo. Vel viginti solidos. C. de seruis fugitiuis. uel huiusmodi uerba diriguntur ad iudicem, ut puta, puniat eum iudex tali, uel tali pœna, et tunc datur optio iudici, ut quod maluerit, eligat, ut in d. c. Sicut, de Iudæis, & in l. Si fugitiui, C. de seruis fugiti. Nam regulariter iudex tanquā legis minister habet eligere, & imponere pœnam secundum circumstantiam loci, & personarum, ut in l. Respicendum, & in l. Aut facta, in ff. de penis. Hoc tamen Panor. ubi supra limitat, nisi una pœna esset translata in aliam; ut si lex dicat, pro tali delicto reus soluat mille, & si non soluerit intra decem dies, amputetur sibi manus; tunc enim post lapsum decem dierum, iudex non habet amplius electionem, quia pœna pecuniaria fuit translata in corporalem, & ait Bart. in l. cū duobus, in §. idem respondi, d. 2. ff. pro socio, idem docuisse,

15. **QVINTVM DVBIVM** est, An Princeps teneatur infligere pœnam a lege statutam? Respondeo, cū Princeps supremum habeat potestatem, nec legibus subiectus sit, sicut iudex inferior, potest consequenter in suis legibus dispensare, & omnem pœnam a lege statutam remittere, aliquando quidem sine consensu eius; immo inuito eo, qui iniuriam, & damnum passus est; aliquando non potest sine illius consensu, ut colligitur ex S. Th. 2. 2. q. 67. ar. 4. Felino, in c. Qualiter, & quando, §. ad corrigendos, de accus. & Alphonsus de Castro, li. 2. de potestate legis pen. c. 12. conclus. 2. ver. Contra hanc sententiam, qui citat etiam in l. uenia, C. de in ius uocando. Bal. Ang. & Salic. ibi, & Bald. in l. Rescripta. C. de precibus Imperatoris offerendis, & Dominici in c. Authoritate; de priuilegiis. In 6. Scien di namque, est pœnam imponi per solum bonum publicum, & tunc solum Princeps, qui curam totius Reipublice habet, potest pœnam remittere absque consensu alterius, quādo id Reipublice expedire cognouerit. Aliquando autem imponitur pœna a lege pro sola aliqua persona priuata, cui ea pœna adiudicata est; & tunc Princeps talē pœnam remittere non potest sine consensu eius, qui per legē adiudicata est, nisi (ut dixi) per bonū cōs Reipublice illam remittere oportere. Postquam reus crimine commisit, etsi is, cui lex pœnam adiudicauit, non habeat statim do

minium & ius in illa pœna, tamen ius ad illam, quo iure Princeps illum sine culpa illius, aut iusta causa priuare non potest, vt Felyn. & Cast. locis citatis tradunt. Aliquando autem imposita est pœna propter bonum publicum, & priuatum simul; & tunc Princeps non potest illam remittere sine illius consensu, quia inferret ei damnum sine culpa; intelligi, nisi esset Reipublice necessarium, quia tunc commune preferendum esset particulari.

- 16 **SEXTVM DVBIVM** est, An i ille, cui cui pœna est per legem adiudicata; potest illam pro arbitrio suo remittere; *Ratio difficultatis est*; quia vnusquisque renunciare potest iuri suo, & statuimus de regularibus. Ex alia parte, quia talis remissio pœnæ verget in damnum Reipub. cuius interest, vt delicta publica puniantur, ne alius debeat occasio delinquendi, non videtur posse eam remittere, quia nō potest renunciare iuri suo cum dāno Reipub. Huic questioni optimè respondet Alphonsus a Cast. l. 2. de pœte legis pen. c. 12. post concl. 2. vet. Sed nunquid, facta legum pœnaliū distinctione, quodam. n. prohibet huiusmodi remissionem in reb. de quib. illæ loquuntur, vt in c. Statutum, §. si quid aut. de Rescript. in 6. vbi dicitur: Nulla eorum. quib. restitutio facienda fuerit, remissione vllatenus eidem profutura, & ibi gl. in verbo, Remissione, docens, qd si postquā iudex receptum a parte illud parti restituerat, pars illud postea ei donaret, valeret donatio, quia (vt ait) hoc illi non prohibetur, & in c. Exigis, §. vlt. de censib. in 6. vbi dicitur: *Nulla est in hoc datum remissio, liberalitate, seu gratia valitura.* vbi prohibetur, & remissio pœnæ, & donatio; & in Cle. Nolētes. de hære. Præcipitur Inquisitoribus hæreticorum, ne aliquid extorqueant prætexu officij, alias excommunicati sunt ipso facto, nec absolui possunt, donec accepta restituant, *Nullis privilegijs, pactis, aut remissionibus super hoc valitur.* & in Conc. Lateran. sub Leone X. sess. 10. *Imprimentes librum absque pœnæ examine, librorum impressorum amissione priuantur, & pœna ducentorum centum fabrica Basilicæ Principis Apostolorum de Vrbe applicandorum puniuntur, sine spe remissionis.* & habetur in Constitutione 10. eiusdem in ordine, vbi, vt patet, prohibetur pœna remitti. Et in his pœnis, quæ per leges sic remitti prohibentur, non pœne, cui pœna est per legem adiudicata remittere, cum non possit contra legis præceptum agere. Et quod dicitur, posse quemlibet renunciare iuri suo, solum verum est, quando non est legē prohibitus; Sicut n. lex prohibet certas personas, puta minores 25. annis ne donare possint; ita prohibere potest alias personas, ne possint remittere, quando id expedit iudicauerit. Quando pœna alicui certe personæ adiudicata est, nec vlla legis prohibitio extat de remissione, tunc potest talem pœnam remittere; Nec ex tali remissione relinquitur crimen impunitum, sicut esset, si iudex, qui est persona publica, remitteret pœnam. Nam quando iudex damnauit reum ad pœnā alteri soluendam, tunc puniuit eum per talem condemnationē, ita vt nō possit dici impunitus. Quod autē alter remittat postea pœnā, non impedit publicam punitionem per iudicem factam, vt constat.

- 17 **SEPTIMVM DVBIVM** EST, An, & quādo, & quō intercedere liceat pro reo, vt pœna per legē statuta illi remittatur? Rō difficultatis est; quia si iudex, vt dictum est, pœnam remittens peccat. Ergo

etiam peccat ille, qui iudicem pro eo rogat: Quia ne mini rogare licet alium, vt faciat, & iuste facere nō pot. rogando enim apertè consensit facto alterius. & ex altera parte, vt patet experientia; multi est sciti, & boni viri sēpē rogati, & rogant iudices, vt iuris sceleratis parcerent, & legum duriciam in illis non exercerent, vt S. Aug. epi. 158. Marcellinum Tribunalis rogat, vt Donatistas, qui propter grauissima scelera, quæ commiserant, digni erant morte, citra mortis pœnā puniat; & idē facit epi. 159. & epi. 160. rogat Apringium, vt Circumcelliones grauissima scelera confesso mitiori pœnā, q. eorum criminal. exigebant, punire dignaretur. Hanc questionē olim S. Augustino Macedonius iudex Cæsareus in Africa propoliuit, vt patet epi. 53. eamq. epi. 54. soluit, quā ē Alphonsus a Castro lib. 2. de potest. legis pœnæ, l. 3. latè tractat, ex quib. nos pauca colligimus, quæ huius dubitationis solutioni erunt necessaria.

Primo igitur, sicut iudex non pōt sceleratis totā pœnam a lege statutam remittere, quia sic daret alij occasionem delinquendi, violaret iustitiam, & damnum inferret Reipub. vt diximus, & periret legum auctoritas, ita nec quispiam apud iudicem intercedere valet, vt totam malis, & sceleratis pœnam remittat, hoc enim esset consentire peccato alterius, sed solum petere potest ut pœnam temperet, quod fecit S. August. & sic ostendunt viri sancti miām, & charitatem, rogando solum, ut legum seueritas temperetur. Quod si S. Aug. in illa ep. 54. illud dicit, esse impunitum, non ita loquitur, quasi crimen sit omnino impunitum, sed quia pœna illa, quam patitur, si ad criminis meritum comparatur, ferē nulla sit, & iteō ait tale crimen esse impunitum.

Secundo, sicut iudex x aliquando, ut diximus, ex iusta, & rōnabili causa pœnam legis minuire pōt, ita dum spes sit de correctione rei, licitum est apud iudicem intercedere, ut pœnam mitiget, dummodo hac intentione pro eo intercedat, ut per impetratā a iudice pœnæ diminutionem, illum a peccato conuertat, & meliorem faciat. Nā si intercessor speret emendationem, non tamē eo sine intercedit p. eo, ut emendetur, sed ut malum aliquid per illum posset operetur, iniuste facit, non quia intercessio ex se mala sit, sed quia ad malum finē ordinata. Quod uerō in l. Quisq. cum malitibus. Ad legem iustā mā iest, & refertur in can. si quis, d. qu. 1. prohibetur, ne quis deprecetur pro eis, qui coniurauerunt contra Principem, & sic intercedentes notandos esse præcipit; Intelligendum est ideo prohiberi, quia Imperator ignorare censetur, quā intentione intercedat pro eis, an ut tales emendantur, & penitentiam agant de tanto crimine, an uerō, ut amplius lædere possint, immo intercedēdo p. talib. habetur suspēcti.

Tertio, Nō tenetur iudex semper exaudire intercessores huiusmodi, si iam bono fine intercedant. *Ratio est*; quia intercessor, & iudex valde diuersos habent fines, & circa diuersa obiecta versantur. Intercessor enim, ut plurimum, solum respicit bonum proximi, pro quo intercedit, iudex uero non solum hoc respicit, sed et bonū cōsequi curam gerit, unde, si timet incommōdū ex remissione, iuste negat, & alius petit.

Quarto, Quando non est spes emendationis ipsius rei, tunc nec iudex pœnam remittere, nec aliquis pœnæ a lege statutz diminutionem petere potest, etiam si sit pœna mortis plectendus. Hoc patet

ex dicto secundo, & colligitur ex capit. Facientis, dist. in. 86. Immo qui tali in peccato obstinato parceret, non misericors, sed potius crudelis diceretur. Vnde Ecclesia aliquoquin Christi clementiam, & mansuetudinem imitatur, relapsos, & clericos incorrigibiles tradit brachio seculari puniendos.

Quinto; Nullus licet potest pro suo intercedere, vt illi iura concedatur, quando ex venia concessione proximo damnum infertur: Ratio est: quia si cuti iudex, vt supra dictum est, pœnam in tali casu remittere, aut diminuire nequit; ita nec aliquis pro eius pœnæ diminutione intercedere potest cum alterius præiudicio, & damno. Qui enim causam damni dat, damnum dedisse videtur, cap. si. de iniur. & damno dato, & non sunt facienda mala, vt veniant bona; Rom. 3. Hoc autem intelligendum est solū, quando iudex non remisisset pœnam, nisi ab intercessore attractus, & illeclus fuisset. Si. n. iudex absq; alterius precibus pœnam remisisset fuisset, tunc licet intercessor pro huiusmodi pœnæ remissione, aut diminutione rogans peccet, ad illius tamē damni restitutionem non obligatur, quia tunc verē ipse non est occasio illius damni. Et pro quo reo, & quando, & quantum intercedere liceat, hæc sunt dictum sit.

8 OCTAVVM DVBIVM EST, Qualiter cognoscatur scilicet legem aliquam pœnalem continere sententiam ferendam. De hac re late tractat, sed confusè Andreas Tiraquel. in Commentarijs suis super l. si vnam. c. de reuocandis donationibus quæ omnia potius ad Legistas, quam ad Theologos, aut Summisas pertinent. Inter Theologos legi possunt ij omnes, quos to. 1. Thesauri lib. 1. ca. 1. recensimus, dū de excommunicatione late, aut ferenda sententiæ discussimus, quibus addi possunt Alphonsus a Castro, lib. 2. de potest. legis pœn. cap. 1. & Sebastianus Médices in Summa peccatorum capital. ti. 9. q. 42. Quia uero res hæc difficilis est, & de qua alij aliter sentiunt, nos hoc in loco ea solū afferemus, quæ communiori authorum opinione, & calculo approbati videntur.

19 Primo igitur, Quotiescumque lex pœnalis utitur uerbis solis comminatorijs, lex illa sententiā ferendā continet: Ratio huius est; quia comminatio nunquā est, aut esse solet de re præterita, aut presenti, sed solum de re futura, & consequenter lex pœnalis vitæ verbis solū comminatorijs, sententiā ferendam, & cōminatā in se continet. Huiusmodi autē dictiones, quæ solā comminationē significant, sunt istæ: Sub pœna, sub interminatione, sub interpositione. Vnde si quis homo, aut lex aliquid præcipit, aut prohibet fieri sub metu pœnæ, addens huiusmodi verba; Sub pœna, aut in determinatione, vel interpositione excommunicationis, sub interpositione, aut privationis bonorum, aut censuræ, &c. erit sententiā ferenda non lata, vt v. g. in c. Dolentes. De celebr. Missar. dicitur. Sub pœna suspensionis pœnitentibus ubi gl. in verbo, sub pœna, ait esse sententiā ferendam, Et in c. Relatum. de iure patron. vbi habetur. Sub anathematis interminatione prohibere curretis, vbi glossa in verbo, Excommunicationi subditur, notat solam sententiā ferendā in illo Canone cōtineri, & in c. Cum esses. de testamētis, dicitur. Sub interminatione anathematis prohibentes. Vbi glossa in verbo, Sub interminatione, notat, hoc in loco solū denotari sententiā ferendam, & c. Vnico de Sagitur. vbi etiam glossa docet his uerbis; Sub ana-

themate prohibemus, exprimi solum sententiā ferendā, & in c. si cuti tuis. de simon. & c. Cum Ecclesia, de immunit. eccles. & c. 2. de matrim. contracto contra interdicit. Eccl. & c. 1. de eo qui furt. ordines suscep. & Clem. 1. de priuileg. & excess. priuileg. habentur hæc uerba; Sub anathematis, seu maledictionis eterne interminatione prohibemus, & in c. Non solum. de regular. in 6. dicitur, sub pœna excommunicationis, & in c. Saloni tanq. dist. 63. dicitur. Sub excommunicationis interpositione. Quibus omnibus in locis solum continetur sententiā comminatoria, & ferenda.

Ceterum, ut rectè notat Castro, vbi supra, hoc quod diximus de verbis comminatorijs, quod scilicet, solum sententiā ferendam continere, tantum procedit in lege pœnali, de qua nunc agitur, nam si ponantur in contractibus, uerbi gratia, si quis contractum de realiqua cum alio faciens, promittat illi se aliqui facturum sub pœna centum aureorum, tunc quidem, est non ex propria uerborum significatiōe, attamen ex natura contractus, exprimitur sententiā lata, & non ferenda.

Deinde, etiam in lege pœnali, si post huiusmodi dictiones comminatorias, addantur alia, quæ aperte sententiā latam significant, tunc uerba comminatoria, propter dictiones sequentes, a sua natura detorquentur, & in sententiā latam significationem transferuntur. Exempli gratia, si Lex, aut homo dicat; Præcipio hoc sub pœna excommunicationis aut privationis bonorum, si quis autem contra fecerit, nouerit se statim, aut ex tunc, aut ipso facto, aut ipso iure excommunicatum, aut priuatum. Vnde c. Non minus. de immunit. eccles. vbi prohibetur sub anathematis districciónē, ne contra Ecclesiasticam libertatem tributū, aut angariae uiris Ecclesiasticis imponantur, continet sententiā latam, propter uerba frequentia, si autem Consequens, aut alij de cetero ista commiserint, et communis desisteret noluerint, ita ipsi, quam fautores eorum excommunicationi se nouerint subiicere. Eodem modo c. Clericis, secunda a parte Canonis, Ne clerici vel monachi, cōtinent sententiā latam, quia post interminationem, anathematis adduntur hæc uerba; Si quis autem contra hoc venire presumpserit, & communis se emendare noluerit excommunicationi subiaceat. ex gl. ibi in verb. Excommunicationi subiaceat. quæ uerba sententiā latam denotant, vt diximus to. 1. lib. 1. c. 1. n. 8. cuius capitis explicationem legere potest diligens, & studiosus lector to. 1. lib. 3. ca. 32. nu. 5. & deinceps. Sic etiam in Clement. 1. de relig. domibus, propter illa uerba, Eisdem, & alijs multis, &c. sententiā lata cōtinetur, quamuis ibidem uerba comminatoria hec, scilicet: Sub pœna excommunicationis, interponantur, eo quod uerba subsequentiā sententiā latam significant, ut legenti manifestum esse poterit.

20 Secundo, Omnis lex pœnalis vitens uerbo, aut participio significante adionem futuri temporis, sententiā a iudice ferendam continet. Sic Panor. in c. Si diligenti. num. 18. de foro competeti. Festin. in cap. Rodolphus, de rescrip. Alphonsus a Castro, lib. 2. de potestate legis pœn. ca. 1. regula 2. & alij quos attulimus tomo 1. lib. 1. ca. 1. n. 1. Ratio est; quia uerbum futuri temporis, ex sua natura non significat rem præsentem, aut præteritam, sed futuram, & quæ in posterum fiet, & ideo ex se nunquā exprimit sententiā a iure latam, sed solum ab homine ferendam, unde cap. Si uir. de adulter. & stupro, est fe-

est ferendæ sententiæ, ut colligitur ex illis verbis, *Reus eris.* & ex c. Si quis vxorē, 32. q. 1. utitur enim illa pœnalis verbo futuri tēporis dicendo, *Reus eris.* & E. od. 22. idem constat de eo qui furatus fuerit bouem, aut ouem, scilicet, quod restituet quinq; boues, pro uno boue, & quattuor oues pro una oue. vbi uerbum, *Restituet.* est futuri temporis, & expressē idem testatur S. Tho. 2. 2. q. 62. artic. 3. ad 1. vbi ait hunc furem non uisile tunc ad pœnam in illa lege expressam obligatum, nisi postquam ad illā dam natus fuisset a iudice. Et de participio futuri temporis extant passim exempla, ut in l. Capitalium. ff. de pœnis. vbi Calistratus Iuriconfultus ait: *Venerarij capite puniendi sunt, aut si dignatus respelli agi oportuerit, de portandis, scilicet, post sententiam latam, &* in c. Cum Ecclesia. de causa prelati. & propriet. vbi dicitur: *Præm. sicut electionem fallam eis contradicentibus, & exclusis decreuimus irritandam, &* in c. Cum tu de usuris, hæc uerba habentur: *Comm. unione altaris, & Ecclesiastica præcepis sepulchra primarios, & similia uerba habentur in c. 1. de cler. pugn. in duobus, &* in Clem. Sepē. de verb. signific.

Quæ autem in hoc secundo dicto annotauimus, solum procedunt de lege pœnali, in qua non apparet uila ratio, quæ cogit, ut lex talis intelligatur cōtinere sententiam latam, & non ferendam. Si enim lex aliqua lata esset sub uerbo temporis futuri, quæ inutilis, & nullius prorsus valoris esset, si sententiam ferendam contineret, tunc ne legem illam inutilem esse dicamus, ipsa ratio cogit, ut uerbum illud futuri temporis a propria sui significatione detorqueamus ad sententiam latam significandam, ut sic lex illa aliquid efficere, & operari valeat. Exemplum. sit. l. Improbum fœnus. C. Ex quibus causis infamia irrogatur. in qua lege dicitur: *Quod improbum fœnus exerceat, pœna infamie irrogabitur.* vbi glossa in uerbo, *irroganda,* notat infamiam esse ipso iure latā, quoniam (ut inquit) improbum fœnus exerceat est infamia, & Zacharias in annot. ad Panor. in cap. Si diligenti, nu. 18. littera C. in uerbo non intelligitur, ait, quod est specialē ibi; uel dici potest, quod ita est expressum per alia iura, ut in l. Debitor. §. verisimile. ff. de coprahenda emptione, & in l. Qui Romæ. §. Augerius. ff. de uerb. oblig.

Deinde etiam si lex pœnalis utatur uerbo futuri temporis, si tamen illa sit disposita iuxta aliquem illorum quattuor modorum, quos dubio quarto, declarauimus, dicitur sententia lata, ut melius ibi dicitur.

Denique hoc, quod diximus, intelligendum est de lege pœnali, quia si in alia lege, aut in dispositione testamenti testator ueretur tali uerbo, dicendo, uerbi gratia, lego Petro decem millia auroꝝum, præcipiendo illi, ut quotannis in tali die dicatur Missa pro anima mea, quæ si non curauerit, ut dicatur, *primetur, aut primabitur* illis decem millibus auroꝝum, seu dabit centum auroꝝos pauperibus, quamuis talis pœna sit per uerbum futuri temporis expressa, declarat tamen sententiam latam, & non ferendam, ut Felin. in cap. Rodolphus. nu. 24. in uerbo, *primetur, de Rescript.* & Alphonsus a Castro, libro secundo, de potestate legis pœnal. cap. 1. regula. 2. in fi. annotatur.

- 21 Tercio, lex pœnalis si utens uerbo imperatiui modi, quamuis sit temporis præsentis, sententiam con-

tinet ferendam: *Ratio huius est,* quia natura modi imperatiui est, ut semper ad aliquem alium respiciat, & conuequenter legislator uerbo imperatiui modi utens, non præcipit, ut reus sibi ipse pœnam infligat; sed ad iudicem uerba dirigens illi imperat, ut ille pœnam imponat. Sic in c. Quia propter: non obseruantes bonam eligendi ibi præscriptum, *eligendi ea uice potestate priuentur, &* ibi glossa in uerbo, *priuentur,* scilicet, per sententiam iudicis, & glossa in regula, in pœnis, de reg. iu. in 6. & Panor. in cap. Si diligenti, nu. 18. de foro competentis, & in cap. Quicquid, eodem tit. quamuis in prima parte capituli continetur sententia lata, vbi consensuens electioni de se factæ per abusum potestatis secularis, *in eligendis sit,* scilicet ipso facto, ex glossa, ibi in uerbo, *in eligendis sit,* in locum tamen parte continetur sententia, vbi ait, *Ab officiis, & beneficiis priuentur si spendantur,* scilicet, per sententiam, ex glossa. ibi. in uerbo, *suspendantur,* & in cap. Graue in, de excessibus prelati. continetur sententia solum ferenda, ut notat glossa. ibi in uerbo, *Abscindatis,* sicut etiam uerbum illud, *Arceatur,* in cap. Cum infirmitas, ut ibi notat glossa, sententiam ferendam, non latam, significat, & in cap. Excommunicamus, §. Quia uero, de hæret. uerbum illud, *innotentur,* sententiam ferendam denotat.

Fallit autem hoc tertium dictum, prout notat Alphonsus a Castro libr. 2. de potestate legis pœnal. capitu. 1. regula 3. circa medium, in duobus casibus: *Primus est,* quando ponitur uerbum imperatiui modi, quod nullum significat hominis ministerium, neque aliquam ex primit hominis actionem ad pœnam infligendam, ut sunt hæc uerba, *Subiaceat, innotat, innotet, &* alia similia: ut de uerbo *subiaceat* euidenter constat in cap. Si quis suadente diabolo, & ibi glossa in uerbo, *subiaceat,* 17. quest. 4. & idem notat Alphonsus a Castro lib. 2. de potestate legis pœnal. capite 7. uersic. septimo cognoscitur, de hoc uerbo, *subdatur,* quod significet idem, quod uerbum *subiaceat,* & proinde latam et primit sententiam. Et de hoc uerbo, *innotat,* idem censendum est, unde, in ca. 1. §. confirmamus, de relig. domib. in 6. & in cap. 1. de iniurijs, in 6. (vbi utrumque uerbum, scilicet, *innotat, &* *subiaceat,* habentur) & in Clem. 1. & ibi glossa in uerbo, *incurraat,* de usuris, lata sententia continetur. Et idem prorsus dicendum de illo uerbo, *innotat,* ut habetur in cap. Quod olim, de luden. in cap. clericis. Nos igitur in fine, de immuni. eccles. in 6. & de uerbo *Reincidat* in Clement. 1. §. vltim. de pœnis, Eodem uim, & potestatem habent hæc duo uerba, *Amittant, &* *Perdant,* ex Alphonsio de Castro libro secundo de potestate legis pœnal. cap. 7. §. septimo cognoscitur, & citat Authen. licet. Cod. de o. Episcopis, & clericis. vbi postquam dicitur: *Amittant lucrum,* & c. postea subditur, & Episcopus *lucrum hoc non vendicare:* quæ postea, uerba aperte declarant, quod illud uerbum, *Amittant,* prius possum, significauit amissionem ipso iure factam, quamuis Sebastianus Medices, in par. 2. Summæ peccat. cap. tit. 9. q. 42. puzet hoc uerbum, *Amittant,* denotare sententiam ferendam. De uerbo, *Perdat,* aliter quam Castro sentiunt glossa in cap. Imoluit, 1. q. 1. quamuis solum se citat Castro, & Panor. in cap. Si diligenti, nu. 18. de foro compet. scilicet, quod denota sententiam ferendam per iudicem, non autem a iure latam, ut uoluit Castro ubi supra. Ceterum de illis uerbis

verbis, *subiaceat, incutatur, incutatur*, res certa est, quod latam sententiam significant. Quod idem dicendum est, de verbis. *Fiat*, quo uti solent Pontifices.

Ratio est; quia hæc verba sicut non significant hominis ministerium, nec aliquam illius actionem, ita non diriguntur ad iudicem, quamvis ponantur in modo imperativo, sed ad potestatem, quæ legis imperio executioni mandatur.

Secundus est, quando cum verbo imperativi modi ponuntur aliquæ alia dictiones, quæ significant expressè sententiam latam, ut verbi gratia, si lex dicat, *ipso iure excludatur, aut ipso facto primetur, aut continuo repellatur, aut sine ulteriori sententia spoliatur*, aut denique lex utatur aliquo ex illis quatuor modis, quos dubio 4. explicauimus.

32. *Quarto*, quoties in 1. lege pœnali apponitur dictio, de qua dubium est, an latam, vel ferendam exprimat sententiam, in dubio dicendum est ferendam sententiam continere. Sic Fely. in e. Rodolphus; nu. 24. & c. nu. 30. de Rescript. Paul. Ph. Franc. in capitulo, In penis, & ibi gloss. de reg. iur. in 6. Alphonsus a Castro, lib. 1. de potest. leg. pœnal. c. 1. reg. 4. *Ratio* est; quia in penis benignior interpretatio facienda est. reg. In penis, de reg. iur. in 6. At uero sententia deferenda a iudice benignior, & mitior censetur. unde gl. in e. Quicumque, §. lubemus, & haeret. in 6. ubi præcipitur, ut laici publicè, vel priuati de fide disputantes excommunicationis laqueo inuoluntur; ait, continere sententiâ ferendam ob dubiâ illius uerbi, *in uoluntur*, significatione, & cadè gl. in e. Capientes, §. Si vero, in uerbo, priuenter, de elect. in 6. uerbû illud, *priuenter*, de sententia ferenda exponit, propter eandè rationè. Quæ etiam ob causam Castro, ubi supra notat, & cum uerbum infinitiui modi, etiam temporis præsentis, aptû sit, ut Grammatici docent, omnia tæpora cõprehendere, & proinde dubia sit eius significatio, an uidelicet, præteritum, an præteritum, vel futurum tempus significet, quoties in lege aliqua illud inuenitur, toties dicitur illud significare tempus futurum, & sententiam ferendâ exprimere, nisi aliquæ alia dictiones simul eû illo ponantur, quæ apertè demonstrant sententiâ latâ; Ex epli gratia, in c. Si quis, 2. q. 3. dicitur: *Si quis contra huiusmodi personas non probata deulerit, auctoritate huius sanctionis intelligat se iacturam infamiam sustinere*; scilicet, ipso facto, ex Alphonsio de Castro, q. id probat ex illis uerbis, *auctoritate huius sanctionis*; hæc enim uerba, *aiunt*, & potestatem habet declarandi sententiam latam, quicquid gl. ibi uelit; talem nõ esse infamem ipso iure, sed per sententiam.

Addit tamen Alphonsus a Castro ex communi Doctorum sententia, quod, si in alijs legibus, præterquam in pœnibus, ponatur dictio ambigua habens latæ, aut ferendæ sententiæ significationem, tunc si lex illa facta sit in fauorem, & commodum subdito- rum, interpretanda potius erit, ut latam potius, quàm ferendam sententiam contingere dicatur. arg. cap. odia, de reg. iur. in 6. Si quidem odia restringi, & fauores conueniunt ampliari.

33. **NONVM DVBIUM EST**, quibus 1. modis cognosci possit lex, quæ sententiam continet latam...? De hac re quatenus ad sententiam excommunicationis attinet, latè a nobis to. 1. lib. 1. cap. 11. disputatum est, & legi de hac re possunt Fely. in c. Rodolphus, §. ult. de Rescript. Panorm. in c. Si diligenter, num. 18. de foro competent. Andreas Tiraquel-

lus in Comment. leg. Si unquam. C. de reuocandis donat. Sebastian. Medices, in Summa peccatorum capital. tit. 9. q. 42. & Alphonsus a Castro lib. 2. de potestate leg. pœnal. c. 6. & ca. 7. & alijs recentiores. Nos sententiam nostram breuiter sequentibus dictis exponemus. Quorum

24. *Primum* est: Quoties in lege pœnali apponuntur uerba, quæ significant transgressorem legis incurrere pœnam sine alia sententia, lex illa sententiam latam continet. Huiusmodi dictiones sunt hæc, quæ sequuntur, *ipso iure; de iure; ipso facto; auctoritate huius legis; absque alia sententia; absque alia declaratoria; &c.* Sic Fely. ubi supra, & Alphonsus a Castro, ubi supra, gloss. in cap. 1. de Rescript. in 6. in uerbo, *ipso iure*. Unde sequitur cap. Excommunicamus, §. credentes, de hæret. & cap. Statut. §. ult. de Rescript. in 6. & ca. ult. & ibi gloss. in uerbo, *ipso iure*, de offi. deleg. in 6. & Clement. 1. & ibi gloss. fin. de Rescript. & Extrauag. Suscepti regimini. & ibi glo. in uerbo, Transcat, de elect. & Extrauag. Excecrabilis, & ibi gl. in uerbo, *ipso iure*, de præbend. in quibus omnibus habentur hæc uerba, *ipso iure*, continere sententiam latam; & idem dicendum de hac dictione, *eo ipso*, & consequenter cap. Quam sit, teste gloss. ibi in uerbo, *eo ipso*, & glo. fin. de elect. in 6. continet sententiam latam; & idem notat Domin. ibi, de his uerbis: *Statim, mox, prorsus, protinus, funditus*. Idem conflatur de hac dictione, *ipso facto*, & notat Ioann. Andr. in cap. Quia sepe, de elect. in 6. Sic etiam cum hæc dictiones, *Auctoritate huius sanctionis*, denotent sententiam latam, consequenter Can. Si quis, 2. questio. 3. ubi hæc dictiones habentur, continebit sententiam latam, & non ferendam. Nec ualet, quod affert gloss. pro se, quia, etiam si lex illa Athletas, §. Calumniator. ff. ex quibus causis irrogatur infamia. quam citat, sententiam solum contineret ferendam, nihil tamen inde probatur, quia Gelasius Papa non dicit se irrogare infamiam auctoritate legis Imperialis, sed auctoritate huius sue sanctionis.

25. *Secundum* est, Quoties lex 1. pœnalis utitur uerbis temporis præsentis, & indicatiui modi, toties lex illa sententiam latam continere censetur. Exempli gratia, si lex diceret; Excommunicamus, interdici- mus, suspendimus eum, qui hoc fecerit; Priuamus dominio bonorum suorum; Damnamus ad talem pecuniæ multam eum, qui hoc, aut illud erimen commiserit, talis enim abique alia iudicis sententia, si erimen commiserit, uerbi gratia, clericum uiolenter percusserit, erit statim per legis sententiam excommunicatus, &c. aut si uerbi gratia, hominem oc- ciderit, eo ipso bonorum suorum dominio priuatus erit. Quo modo loquendi utitur Papa in cap. Excommunicamus, 1. & 2. de hæret. dicens, *Excommunicamus, & anathematizamus omnem hæresim*, &c. & in cap. Dilectus, de tempor. ordin. similis forma loquendi habetur de censura suspensionis. Similiter si post hæc uerba, *Declaramus, decernimus, definimus, censuramus, iudicamus*, aut alia similia, sequatur uerbum præsentis; aut participium præteriti temporis, importans pœnam aliquam, tunc lex illa latam sententiam continet; uerbi gratia, si lex dicat: Qui hoc, aut illud fecerit, declaramus esse excommunicatum, aut amisisse dominium bonorum suorum, aut esse infamem, &c. Sic a. Nouit de his, quæ sunt a prælat ubi dicitur: *Nos tales institutiones, &c.*

definitiones carere decernimus robore firmitatis ex gl. si. sententiam latam continet. Sic etiam lex est lata sententiam continens, quæ ait: *denunciat, aut declaratalem esse excommunicatum, suspensum, aut dominio bonorum suorum priuatum.* Vnde cap. Tam litteris de testibus latam constituit sententiam, vt colligitur ex illis verbis, *Ab officio, & beneficio denunciatus esse suspensus, donec mercedem nostram indulgentiam obtinere.* His enim verbis non precipit iudici, vt eos suspendat: sed vt denunciet esse suspensum, & ideo lata prius sententiam continet.

- 26 *Tertium est, Lex, in qua ponitur verba, per quæ redditur irrita, & inanis actio, aut passio, quæ in poenam criminis per legem imposita est, sententiam a iure latam continet.* Sic in cap. Statutum, §. vltim. de rescipit. in 6. dicitur: *Sit ipso iure irritum, & inane: & in cap. fundamenta, §. Quod si fecus de elect. in 6. dicitur: Irrita prorsus ex nunc, & vacua nuntiatio, & in cap. Quorundam, in si. eod. titulo, & libro dicitur: omnino decernimus irritum, & inane, & in Clem. Pastoralis, in fin. de sentent. & re iudicata, dicitur: *Declaramus fuisse, et esse omnino irritos et inanes, & i. Clem. 1. de concess. prebend. ait Papa: Ex tunc etiam inane, et decernentes, ut irritum, & in cap. Quicumque, §. Hæretici de hæreticis in 6. dicitur: Quod si fecus altum fuerit, sit irritum, et inane, & in l. Statuimus, in fi. c. de Episcopali auctoritate, habentur hæc verba: *Ex tunc irritas decernimus, & inanes.* Itē si lex dicat: *Careat viridus, aut nō obsequat vires, aut careat omni robore firmitatis, careat omni privilegio, omni iure, aut actione, aut commodo, aut bonore, aut domino, declaratur esse sententia lata.* Vt in c. Ad aures de rescipit. in c. Docet, §. vlt. de immunit. eccl. in 6. in Clem. Quia cōtingit, §. vt autem, de relig. domib. Gemin. in c. 1. de cleric. cōiugat. in 6. vbi ait hoc verbum, *careat, tota lē denotare priuationē, per notatam per glo. in Clem. In plenique de electione.* Vnde ca. 1. De Schismat. & ordinat. ab eis ubi dicitur: *Careant impetratus, & c. Quiquis, de elect. vbi dicitur, Electionis commodo careat, & c.* Ne pro defectu, eo tit. vbi dicitur: *Electi potestate careant ea vice, latam continet sententiam.* Sicut etiam cap. 2. de arat. & qualitat. & cap. 1. de postulat. prelat. in 6. & cap. 1. de vita, & honestat. cleric. vbi hæc dictio, *careat, ponitur, latam in se sententiam continere censetur.* Idem hoc verbum, *Valeret, positum cum aliqua ditione uniuersali negatiua, quæ illud afficit, v. g. dicendo: Non valeat, nullo modo valeat, nihil valeat, aut nullatenus valeat, semper denotat sententiam latam, etiam si tale verbum ponatur in futuro tempore.* Sic glo. in cap. Si cui, in verbo, Non valere, de electione. in 6. Domini cus, & Philippus Francus ibid. & Alphonsus a Castro lib. 2. de potestate leg. penal. c. 7. vnde cap. Quia propter, de elect. vbi dicitur: *Aliter electio facta non valeat, & cap. Quamquam, in fi. de usur. in 6. vbi dicitur: Testamenta aliter facta non valeant, & Clem. 1. §. propter quod, de hæret. vbi dicitur, Non valet, & l. Si liberus, ff. de iure patron. ubi dicitur: *Penitus non valere, & l. Labeo, ff. de operis libertorum, vbi dicitur: Ipso iure non valere.* sententiam latam continet. Hoc autem, quod diximus de hoc verbo: *Non valet, Fely. in cap. Rodolphus, num. 24. de rescipit. & Bartol. in l. uniuersa, & ibi Baldus, Cod. de precibus Imperatori offerendis, & idem Bart. in l. 1. col. ult. in princ. ff. de testamentis.* Andreas Tiraguelus, in***

Commentarijs super l. Si inquam, in verbo, Reuertatur, nu. 59. de reuocandis donationibus & Alphonsus a Castro, vbi supra, imitant, vt verum sit, quando voces illæ ponuntur propter omissionem solemnitatem formalem, quæ, videlicet, debet intervenire in ipso actu, secus autem in alia solemnitate, quæ post actum intervenire potest. Vnde si lex dicat, aliquid non valere propter aliquid faciendum omissionem, tunc si voces illæ, *Non valet, ponantur propter solemnitatem aliquam omissionem, quæ in ipso actu debet intervenire, vitiat ipso iure; Sin autem ponantur propter solemnitatem omissionem, quæ post actum intervenire potest, tunc illius omissionem non vitiat ipso iure, etiam si ponantur ea verba, aliter non valet, sed per sententiam; quæ doctrina vera est, & valde consentanea rationi.* Sic etiam si ante verbum, *Agere, præcedat negatio uniuersalis, aut aliquid æqu. pollens, dicendo: Nihil agat, aut nihil ager, frustra agat, in futuro, lata sententia significatur, & patet ex ratione, & natura negationis, quæ vt Dialectici aiunt, tam malignantis nature est, vt destruat quicquid post se inuenit; Vt notat Fely. in c. Rodolphus, nu. 32. citans Baldum in l. si. ff. de lib. & posth. de rescipit. Idem dicendum est de hoc verbo, *Teneat; si præcedat negatio uniuersalis, dicendo: Non tenet, Non tenebit.* vnde latæ sententiæ sunt illæ, quæ in cap. Ad auctoritatem de appellat. & in cap. Si duo bus, si. eod. & in cap. Si motu proprio de preben. in 6. continentur. Ad eundem modum dicendum esse cenfeo de alijs negationibus, scilicet, *Nullas, Nullatenus, Nullo modo, quod sententiam latam denotant, cuiusque verbo cuiusque temporis iungantur, ex gl. in ca. Innotuit, in verbo, Nullam esse, de elect. & glo. in Clem. 2. de arat. & qualitat. & Archidiacon. in ca. Quoniam, de immunit. eccl. in 6. Vnde si Lex, aut constitutio aliqua dicat: *contra ius sit nullus, sententia sit nulla, electio sit nulla, Matrimonium erit nullum, nullas vires habeat; lata intelligit sententia.* Denique hæc reductur dictiones illæ, quæ significant priuationem potestatis ad aliquam rem faciendam, & recipiendam; Nam eo ipso declaratur irritum, & inane esse id, quod obolata potestate factum fuerit. Exempli gratia, si lex, aut constitutio dicat: *Qui tale, aut tale crimen commiserit, votum in electione aliqua præstare non potest, aut non potest eligi, aut non potest hære institui, aut testari non potest.* his enim verbis declaratur sententia lata, & nullus, & irritum esse ipso iure, si quid cōtra legis edictum factum fuerit. Quia quæ contra ius sunt, pro infelicitate haberi debent. Reg. Quæ contrarius, de reg. iur. in 6. Hinc in c. excommunicamus, i. §. credentes, de hære. dicitur: *Sit interfectibilis, hoc est, non possit concedere testamentum, & in c. Quisquis de cle. dicitur: Ineligibilis fiat, hoc est, non possit eligi, & in cap. Felicis de poenis, in 6. dicitur: *Sit interfectibilis.* In quibus omnibus sententia lata exprimitur, id quod etiam procedit, etiam si post tales dictiones sequeretur verbum futuri temporis.***

- 27 *Quantum est, Lex, in qua ponitur dictio, quæ omnem dilationem, & omne temporis spatium excludit ad poenę executionem, latam sententiam continere censetur.* tales dictiones sunt istę: *Statim confestim, ex tunc continuo post, incontinenter sine mora, illico, protinus, mox, subito, vestigio.* Cum enim ad hoc, vt iudex sententiam iuste proferat, multa requi-

quirantur, ut puta, reum citare, illum audire, testes examinare, & alia facere, ad quæ perficienda necesse est non modicum temporis spatium præterire, & hæc ditiones omne temporis spatium excludant, consequens est, ut leges per huiusmodi ditiones promulgatæ, latam sententiam significent, nec necessarium esse iudicis sententiam ad eiusdem pœnæ executionem. Vnde in cap. litteras, de concess. præbend. dictio, *latam*, expressè denotat sententiam latam, & idem de hac ditione, ex tunc in c. Quam sit, & ibi glos. de elect. in 6. & in c. Excommunicamus, §. credentes, de hæret. & in cap. Cupientes, §. ceteru, & ibi glos. in verb. ex tunc, de elect. in 6. & in c. Cû ex eo, §. glos. pen. cod. tit. & lib. & de hac ditione, *Ex tunc*, in c. 1. §. verum, de statu regular. in 6. & de hac voce, *Incessanter*, in c. 1. de his quæ fiut a maior. par. cap. & in c. Quemadmodum, de iureiur. & in cap. Referente, de præbend. & in c. si. de Schismaticis, & in c. Cum quis, de sent. excom. in 6. dicendû est. Quo sensuetiam usus est Bonifacius Papa VIII. hac voce *Ludate* in cap. Vt inquisitionis officium, teste glos. ibid. de hæret. in 6. Sic etiam dicendum puto de hac ditione, *Mox*, quod sententiam latam denotat, ex Felyn. in c. Rodolphus, nu. 33. de rescript. citatque Baldum idem docentem in l. lubemus, 2. §. sanè, Cod. de sacrosanct. Eccles. cuius etiam sententiæ est Andreas Tiraq. in l. Si unquam, Cod. de reuocad. donation. & fuet glos. in c. Quia propter, in verbo, *Mox*, de elect. in cap. 1. 20. q. 2. in verbo. *Mox*, ubi varias huius uocis acceptiones ennumerat. Vt omnes ditiones latam sententiam denotent, etiam si post eas sequatur uerbum futuri temporis, Est enim temp. futuro significetur esse faciendam pœnæ executionem, quia tamen sine ullo temporis intervallo iudicatur esse faciendâ, eo ipso declaratur sine ulla iudicis sententia, talem pœnam fore executioni mandandam, ut ex supradictis constat.

18. *Illud* denum sciendum est, quod licet in grauib. & atrocib. delictis, puniatur arbitrio iudicis conatus proximus delicto, ac si d. dictum consummatum esset. Vt Doctores communiter notant post glos. in l. Si quis, Cod. de Episcopis, & cleric. & l. Is qui cum teloy de Sicarijs, focus tamen dicendum est, quoad pœnas, quæ sunt ipso iure, aut per legis sententiam impositæ. Quamuis enim peccet is, qui tale crimen committere conatur, non tamen pœnam a lege impositam ante criminis consummationem incurrit. Et ideo in legibus pœnalis, diligenter considerare oportet, qualiam sit res, aut operatio, quæ per talem legem prohibetur, & propter quam pœna a lege imponitur. Si enim ex communicatio feratur ob aliquem actum, intelligitur de actu consummato, ex Panor. in c. Cum in cunctis, §. clerici sanè, nu. 3. de elect. & in c. 1. numer. 13. de eo qui mittitur in posses. Alex. conf. 1. 1. lib. 3. Cepol. conf. 166. & lo. Andreas in c. Perpetuo, de elect. in 6. & in reg. In pœnis de reg. iur. in 6. in suis Mercurialibus. Bartol. in l. Si quis non dicam rapere, Cod. de Episcopis, & clericis, & in l. 1. ff. de Sicarijs. Syluest. uerbo, pœna, q. 5. & Alphonsus de Castro, lib. 2. de potestate leg. pœnal. c. 7. in fine, qui omnes expressè docent, quod, ubi pœna apponitur in iure ipso facto propter aliquod delictum, non habet locum in eo, qui inchoauit, seu incepit illud delictum. si illud non perfecit, Quia statutum, & maxime pœnale, est strictissimè

intèrpretandum, arg. reg. Odia, de reg. iur. in 6. Id quod intelligitur, nisi constitutio puniat attentatum, ut est casus in l. 1. §. bestias, ff. de post. Secundum Salicetum in d. l. Si quis non dicam rapere. & Zachariam in annot. ad Panor. ubi supra. Quare, licet peccet is, qui consilium delictum, non tamen incidit in pœnam contra delicti patratorem ipso iure impositam, nisi ipsa lex utrumque in eadem pœna cõprehendat, scilicet, consulentem, & facientem, ut annotauimus to. 1. li. 3. c. 2. nu. 6. Quam ob causam Dominicus de Sancto Gemiliano in cap. Indemnitate, §. Postremo, de elect. in 6. ait, quod pœna imposita procurantibus ortum discordiæ non comprehendit nutriendes iam exortam, nisi aliud in lege exprimitur. *Ratio est*, quia attulimus, quia pœnæ restringendæ sunt, & non extra casum proprium extendendæ, arg. c. Odia, de reg. iur. in 6.

De obligatione legis pœnalis ad culpam, vel ad pœnam soluendam.

Cap. IX.

S Y M M A R I U M.

1. *An lex pœnalis ad sui obseruationem in conscientia, seu ad culpam obliget.*
2. *Lex pœnalis missa quæ.*
3. *Lex pœnalis distributa in purè pœnalem, & mixtam e multis reiecta, ab auctore probatur.*
4. *Lex purè moralis quæ dicenda sit.*
5. *Sententia afferentium nullam legem pœnalem obligare in conscientia ad culpam.*
6. *Sententia dicentium legem purè pœnalem, in qua nullum continetur præceptum, uel prohibitio, sed solum nuda pœna comminatio, non obligare ad culpam, sed pœnam; legem uerò mixtam, quæ præter pœnam, præceptum, uel prohibitionem continet, ad culpam, & pœnam obligare.*
7. *Pœnam in lege purè pœnali appositam, aliquando indicare homines esse obligatos ad culpam, unde certum sit, uel unde obligatio inducatur nu. eod.*
8. *Vnde legem pœnalem mixtam obligare constat, & quando non imponat obligationem culpe mortalis, sed uenialis.*
9. *Scutentia eorum, qui affirmant omnem legem pœnalem, siue mixtam, siue purè pœnalem, obligare ad culpam, nisi contrarium intentionem expresserint.*
10. *Potestas humana tam civilis, quam Ecclesiastica legè statuere potest obligationem ad mortale, etiam si panâ transgressori lex statuat, & ille se periculo exponat.*
11. *Lex humana siue Ecclesiastica, siue laica, aliqua fieri præcipiunt, aut prohibent pœna appositâ, ex eo ad culpam in foro interiori obligare non desinit, quod in foro exteriori obliget ad pœnam.*
12. *Lex purè pœnalis, dummodo uerè, & propriè pœnalis sit, obligat in conscientia ad id, pro quo imponitur pœna, nisi contrarium a legislatore exprimitur.*
13. *Vnde ut plurimum constare solet, legum transgressionem esse culpam mortalem, aut uenalem, nu. eod.*
14. *Quadam sunt leges conditionales potius, & conventionales, quam pœnales, in quibus non apponitur pœna sub ratione pœna.*
15. *Ad cognoscendum, quando lex sit condicionalis, & quando purè pœnalis, quædam Regula assignatur.*

- 13 *Solutiones argumentorum, quæ contra communem sententiam nu. 7. descriptas allata sunt.*
- 14 *Leges purè penales, licet non ex vi verborum expresse, & explicitè ad culpam obligent, implicite tamen, & interpretatiue.*
- 15 *An quando de eadem re sint distinctæ leges, altera moralis, altera purè penalis, duplex peccatum sit talem legem transgredi.*
- 16 *An transgressor legis teneatur in conscientia pati, & soluere penam a lege impositam.*
- 17 *Quanam, & quanta sit obligatio legis penalis sententiam ferendam continentis, tribus propositionibus declaratur usque ad nu. 21.*
- 18 *Quo consistit crimen, ob quod bonis suis priuatus non est ipso iure sed per iudicem priuandus, omnia illa facere potest absque peccato circa illa bona, quæ ante crimen commissum ratione domus sacre potuit sibi.*
- Qui tributum soluere Regi debitum omisit, etsi peccet nõ reddendo tributum debitum, ad illiusque restitutionem teneatur, ad penam tamen ante iudicis sententiam non teneatur.*
- Peccant subditi, qui obedire volunt superioribus, ob hoc solum, quod commiserint crimen, ob quod lex illis sua dignitate priuandos decernit.*
- 19 *Lex penalis, quæ sententiam ferendam continet, potest tamen iudici conferti, ut postquam illi legitime de crimine constiterit, rem ad penam damnare possit.*
- 20 *Reus ad penam a lege statutam damnatus in conscientia penam illam soluere teneatur.*
- Prelatus a iudice damnatus teneatur eius sententiae obedire, nec subditi amplius prelato obedire teneantur, nullo modo.*
- Damnatus ad penam lege statutam ob dolum, aut fraudem occultandi res aliquas, propter quas debetur tributum, teneatur in conscientia talem penam soluere, nullo modo.*
- 21 *Si quis a iudice damnatus ad penam decedat, è vitæ prius, quam soluat, habere desinuit ad soluendum obligatur.*
- 22 *Intelligendum damnatum ad penam lege statutam in conscientia obligari, dummodo omni iudicij ordine consummato sit, damnatus sit, ut nullum habeat iuris remedium.*
- 23 *Quam um obligandi in conscientia habeat lex penalis lata sententia.*
- 24 *Prima sententia affirmantiem obligare ante iudicis sententiam.*
- 25 *Secunda negantiem obligari ad executionem penæ ante iudicis sententiam, etiamsi lex sit penalis lata sententia.*
- 26 *Sententia media inter duas præcedentes, & qd author hoc in rescriptis paucis propositionibus declarat.*
- 27 *Lex penalis tam diuina, quam humana ferri potest, quæ transgressores obliget in conscientia ad penam si ne illa iudicis sententia.*
- 28 *Idem ostenditur de lege humana tam iusta, quam Ecclesiastica, & quatenus.*
- 29 *Ipsa facto incurri posse excommunicationem, suspensionem, irregularitatem, absque alia iudicis sententia, argumentum efficax est, posse Ecclesiam obligare reum ad penam ante iudicis sententiam.*
- 30 *Lex penalis iusta continens sententiam latam, statim ipsa facto ante quicumque sententiâ iudicis condemnationem, vel declarationem obligat reum ad penam iure statutam.*
- 31 *Peditatores, qui quodcumque, & quolibetque offe-*

ratum recipere presumunt, maledictionem incurrunt.

- 32 *Lex penalis contra priuatos res Ecclesiæ sine licentia Rom. Pontificis alienantes.*
- 33 *Lex penalis contra eos, qui officium recitare omiserint.*
- 34 *Reus iuraminis laque Manichæis, absque alia iudicis sententia omnibus bonis priuatur, & qd, si sic applicatur.*
- Silex prius aliquem nocet afflicto, & passiva, si commiserit tale crimen, absque alia iudicis declaratione nocet afflicto, & passiva priuatus est nullo modo.*
- 35 *Licet Religiosi ex delicto accedendo perpetrato incurrant illas penas ipsa facto, nullus tamen eorum obligatus erit illatim relinquere, & renunciare officium, & voces afflicto, & passiva.*
- 36 *Lex penalis latam continens sententiam, si non expresse continet executionem, et solutionem afflicto ipsius penæ, non obligat reum ad eam penam soluendam.*
- 37 *In lege penali diligenter attendendum, quod ad penam ipsam in lege, et quod in lege ad materiam iustitiam pertinet.*
- Quid de legibus tabellionum indicandum, quibusque penis obligentur, nu. eod.*
- 38 *Extenduntur etiam ad penas conventionales.*
- 39 *Intelligendum est illud, superius dictum p. 36. de lege proprie penali, scilicet de lege conditionali.*
- 40 *Qui in Ecclesijs suis, et beneficijs non resident, teneantur fructus restituere ante iudicis sententiam.*
- 41 *Transgressor legis penalis post iudicis condemnationem non solum teneatur non resistere iudici, aut ministris, sed etiâ teneatur in conscientia eas actiones exercere, quæ necessarie sunt.*
- 42 *Transgressor legis penalis post condemnationem iudicis non teneatur eas penas sibi ipse infligere, quia commodius a ministris exerceri possunt.*

Hæc æstus de legis penalis institutione, cuiusque forma dictum est, nunc restat, ut alteram eius proprietatem, quæ est, potestatem eius ad obligandum, explicemus: quæ cum in ordine ad culpam, aut ad penam intelligi possit, ideo de potestate, quæ circa vniuersumque horum habet, eo ordine discendum erit ut primo de potestate in ordine ad culpam, deinde vero de potestate, & obligatione ad penam agatur. Quæ omnia, ut facilius exponi, & ostendi possint, hanc totam materiam propositionibus quibusdam dubijs examinare, & absolueret statim.

- 1 **PRIMUM DVBIUM EST.** An lex penalis ad sui obsecrationem in conscientia, seu ad culpam obliget? Vt autem difficultas hæc clarior, & manifestior reddatur, afferenda est quedam distinctio legum penarum, ex authoribus, quos infra citabimus, sive enim quedam leges purè penales, quedam verò penales mixtæ. Lex purè penalis est illa, quæ nihil facere præcipit, aut prohibet, sed tantum imponit penam alicui facienti, vel omittenti. Exempli gratia: si quis furatus fuerit bonum, aut aurum, & occiderit, vel vendiderit: quiaque bonos pro uno restituit, et quatuor oves pro uno oue. Exod. 22. versu 1. ubi Deus ex vi iuramentorum verborum nihil prohibet, aut præcipit, sed solum penam furanti bonum, aut ouem assignat. Sic etiam Levit. 20. versu 10. multæ leges habentur, in quibus ex vi verborum nihil in eis Deus præhibet, sed tantum assignat penam, ut cum dicitur: Si necebat, quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriatur: et necebat, et adultera, Item: Qui dormierit

Quam nocebat fœsus, & reuelatur in nōminam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum super eos. Item qui dormierit cum masculo cōiū femineo, uterque obpevatus est nefas, morte moriantur. sit sanguis eorum super eos. Item, Qui supra uxorem filium duxerit matrē eius, scelus operatus est, vñus ardebit cum eis, nec permancbit tantum nefas in medio vestri: q̃ omnes, quātū ex hoc loco scripturæ, & uī dēbōrum colligitur, solum leges pœnales sunt, vt constat. Alia ē exempla huius rei ex iure canonico afferri possunt, vt patet ex c. Si quis, & c. calumniator, & c. Qui non probauerit. 2. q. 3. vbi habetur, quod qui nō probauerit, quod obiectet, penam, in qua iniecerit, pati debet. Et de additione verbi Dei est lex pœnalis in can. Sacerdote de consecr. 1. vbi Concilium Carthaginense 4. ait, Sacerdote verbum in ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicatur. Et de auditione Misse similis lex ibidem ex eodem Concilio Carth. 4. in can. Qui die habetur in hūc modum. Qui die sōlemni prœmissio ecclesie consentit, ad spectacula vadit, excommunicatur. Quæ duæ leges merē pœnales sunt, vt ex eorum verbis euidenter colligi potest. Et in c. Plerumq; de donat. inter virum, & uxore habetur hæc lex, Si mulier ob causam fornicationis iudicio ecclesie, aut propria voluntate a viro recesserit, nec recōciliata postea sit eidem, dotem, vel dotalem repetere non ualebit. Sic Clemēs Papa III. Ex lege etiam ciuii li varia exempla adducit Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis pœnal. ca. 9. vlt. Capitalium, ff. de pœnis. vbi venenarij, & grassatores capite puniuntur licet etiam incendiarij, & transiūge de hostes, vel renunciatōres consiliorum Principis viui exuruntur, aut furca suspēdi iubentur, auctores seditionis, & tu multus bestijs subiiciuntur, aut in insulam deportantur, & leg. Nunquam, ff. de priuat. delict. & leg. vnic. C. de rapto virgin. quæ omnes leges pœnales sunt nullo apposito præcepto, aut prohibitione adiuncta.

Lex pœnalis mista est, quæ non solum aliquid fieri præcipit, aut prohibet, sed et pœnam legis transgressorij imponit, siue pœna hæc a lege ipsi præscripta sit, siue iudicis arbitrio cōmissa fuerit. Ideo autem lex hæc pœnalis mista dicitur, quia sub eodem contextu verborum simul in ea miscentur mores, & pœna. Nam ex ea parte, quæ aliquid præcipit, aut prohibet, est lex moralis; ea vero parte, quæ penam contra transgressorem statuit, lex pœnalis dicenda est. vnde sit. vt tota lex, quæ ex illis duabus partibus componitur, merito pœnalis mista dicatur. Tales leges sunt illæ in iure diuino posite Exod. 22. vbi dicitur, Vidue, & pupillo non nocebitis; si leseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorū, & indignabitur furor meus, percutiam; vos gladio, & erunt vxores vestre viduæ, & filij vestri pupili. Et Luc. 19. dicitur, Si in nolaueritis hostias pacificorum domui, vt sit placabilis, eo die, quo fuerit immolata comedetis eam, & die altero, quicquid autē residuum fuerit, in diem tertium igne comburetis. Siquis post biduum comederit ex ea, probatus erit, & impietatis reus, portabitque iniquitatem suam, quia sanctum Domini polluit, & peribit anima illa de populo suo. In iure canonico etiam varia extant exempla, vt in can. Missas de cōsecrat. dist. 1. vbi Concilium Agathense hanc legem nullisse legitur, Missas die dominico secularibus votas audire speciali ordine præcipimus, ita vt ante be-

nedictionem sacerdotis egredi populus non presumat, si fecerit, ab episcopo publice confundatur. Et in c. Felix de torneamentis: postquam expresse prohibuit Concilium Lateranense torneamenta fieri, statim penam hanc transgressoribus imposuit, Quod si quis eorum ibi mortuus fuerit, quantum illi morienti penitentia non negetur; ecclesiastica tamen careat sepultura. Quæ pœna, ut notat Castrol. 1. de potestat. legis pœnal. c. 9. non ad omnes in torneamento pugnantēs, sed ad illos solos, qui illic mortui sunt, extendenda est; cum illi soli sint per legem expressi. De qua re videnda sunt ea, quæ ex Concilio Tridentino Sess. 25. de reform. ca. 19. & alijs summorum Pontifici constitutionibus, 1. lib. 3. c. 31. in fine attulimus. Sic et in c. Omnis utriusque sexus, de penit. & remiss. præcipitur omnibus, vt semel in anno peccata sua proprio sacerdoti confiteantur, & saltem in die pasche Eucharistia sacramentum recipiant, quo dato pœcepto, statim contra transgressores penam statuit his uerbis, Alioquin, & minus ab ingressu ecclesie arcetur; & moriē christiana careat sepultura. Et in ca. Cum infirmitas. eo. ti. & libro præcipitur medicis, vt cum eisdem infirmis vocari contigerit, ipsos ante omnia moueant, et inducant, ut medicos aduocent animarum; deinde vero apponitur pœna transgressoribus his uerbis. Si quis autē medicorum huius constitutionis, postquam per prelatos locorum fuerit publicata, transgressor exiterit, in diu ab ingressu ecclesie arcetur, l. per sententiam; vt notat gl. ibi in uerb. arcetur, donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit competenter. Tales etiam sunt canonē uisitatores propoſiti ab Innoc. III. in c. Romana. & a Greg. X. in c. Exigit. de censib. in 6. cuius etiam rei varia exempla adducit Alphonsus a Castro, ubi supra, ex iure ciuili, quæ apud eum legi possunt, hæc interim nobis sufficiant.

Hanc distinctionem legis pœnalis in pure penalem, & mistam Syluester in uerbis, inobedientia. in fine, uocat uerbalem tantum, & puerilem. Sotus lib. 1. de iustitia, & iure, quæst. 6. artic. 5. putat inintelligibilem, & Nauar. in Manuali. c. 23. num. 5. existimat hæc duo membra ueræ, & realiter inter se nō differre, cui consentit Gregorius a Valentia tom. 2. disput. 7. quæst. 5. puncto 619. 3. Eam tamen approbant Henricus a Gandauo Quodlib. 3. quæstio. 22. qui licet eas leges non appellet his nominibus, earum tamen exempla ponit, & proinde eam distinctionem approbare uidetur; & expresse Ioannes Driedo libro primo, de libertate christiana. capit. 12. post propositionem secundam, Alphonsi a Castro lib. 1. de potestate legis pœnal. cap. 9. ubi grauius Syluester reprehenditur. Angelus in uerb. inobedientia. numer. 1. Thomas Mercatus in suo opusculo de contractib. lib. 3. capit. 10. quem refert, & sequitur Michael Salon in 2. 2. tom. 2. in q. 77. artic. 1. controuersia 7. ubi ait esse multorum uirorum peritorum: Cosmus Philarcus de officio Sacerd. part. 2. lib. 3. capit. 2. conclus. 4. & Emanuel Rodriguez in summa tom. 1. cap. 195. conclus. 1. aliique recentiores, & (mea sententia) non male, quæ etiam si cōcedatur omnem legem penalem præsupponere culpam, non tamen necesse est, ut omnis lex pœnalis secundum se sumpta aliquid præcipiat, aut prohibeat. Nam, ut exemplis quibudam ostensum est, quædam sunt leges, in quibus ex tenore, & uerbis illarum nihil præcipitur, aut prohibetur, sed tan-

tum imponitur poena illi, qui aliquid fecerit, aut facere conuenerit, quæ leges purè poenales sunt; Quædam vero leges sunt, in quibus sub eodem verborum sermone miscentur aliqua, quæ ad mores hominum publicos spectant, & aliqua, quæ poenam transgressionis imponunt, & propterea leges poenales mixtæ dicuntur. Deinde ut collat experientia, aliquando legislator aliquid præcipit, aut prohibet, nullâ apponens poenam, postea tamen idem legislator, aut eius successor eidem legi poenam apponit, & ideo leges istæ inter se ex sua natura diuerse, & distinctæ sunt, nec ita inter se connexæ, quin vna sine altera considerari, & constitui possit; Quia nõ est necessum, ut eo ipso, quod lex aliquid præcipiat, vel prohibeat, statim apponatur poenam; Neque contra consequens est, ut in omni lege, in qua apponitur poena, sit et aliquid præceptum in ea expressum; Et rursum est aliqua lex, quæ aliquid præcipit, aut prohibet, & simul et poenam transgressionis imponit. Et ita iuxta horum doctrinam leges sunt triplicis ordinis, quædam sunt purè poenales, quæ in nihil præcipiunt, aut prohibent per se sumptæ, & ex vi verborum, quæ in illis continentur; Quædam sunt pure morales, seu præceptivæ, quæ, saliquid tantum præcipiunt fieri, vel non fieri, nulla apposita poena; Quædam sunt mixtæ, quæ saliquid ex vi verborum præcipiunt, aut prohibent, & simul transgressionis poenam apponunt. De penalis hoc in loco solum agendum nobis est.

Quæ vero legum poenalis perfecta explicatio, aliqualem etiam legis pure morales notitiam requirit, ideo de ea etiam, quantum huic nostro instituto satis erit, hoc vnum annotare necessarium erit, scilicet, legem pure moralem eâ appellari, non ut Theologi eam distinguere solent contra legem iudicialem, aut cerimonialem, (quo sensu eam accipiunt, eû de variis veteris legis cerimoniis, & præceptis differant) sed illam omnem, quæ quouis modo ad aliquam virtutem reduci possit, siue illa ad tollendas lites, siue ad bonos populi mores instituendos ordinetur. Tales leges purè morales sunt illæ, quæ in Decalogo continentur, prout in Exodo ponuntur c. 20. vbi quauis bona præcipiunt, & mala vetent, nullam tamen ipsarum transgressionis, poenam adijciunt. Tales etiam sunt illæ Exodus 21. his verbis contentæ, *Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi, septimo exiet liber gratis. Cum quasi resse intraverit, cui tali exeat. Et Exodus 22. Ad uerum non contristabis neq; effugies eum, aduenia enim & ipsi fuistis in terra Ægypti. Item. Si pugnas a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum redde ei. Sic et leges pure morales sunt illæ Levitici 18. quantum ex eo loco colligitur, vbi Deus legem statuit, quæ obligat, ut nullus cum nouera sua coiret, sic dicens. Turpitudinem uxoris patris tui non discoperies. Item. Ad mulierem, quæ patitur menstrua, non accedes, nec reuelabis secretum eius. Quæ leges quatenus in eo loco continentur, purè morales sunt, quamuis alibi ad meliorem earum obseruantiam leges purè poenales statuerit, ut Levitici 20. illis correspondentes, his uerbis, *Qui dormierit cum nouera sua, & reuelauerit ignominiam patris sui morte moriantur ambo, quæ lex purè poenalis correspondet priori illi legi, quam ex Levitici capite decimo octauo attulimus, ut constat, sicut etiam hæc alia Levitici 20. Qui coierit cum muliere cum fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsiq; ape-**

rnerit fontem sanguinis sui, interficietur ambo de medio populi sui. In iure etiam Canonico leges pure morales sunt illæ, quæ in c. Non liceat. can. nõ oportet, & can. Placuit. de consecrat. dist. 3. continentur, in quibus statuitur per totam quadragesimam (exceptis diebus dominicis) ieiunandum esse. Sic etiam circa Missæ auditionem datæ sunt leges pure morales in can. Cum ad celebrandas Missas. vbi præcipitur, *ut populus non ante discedat, quam Missæ ex integro celebretur.* & in can. Apostolica. de consecr. distinct. 1. præcipit Anastasius Papa, *ut Evangelium tempore Missæ non sedendo, sed stando audiat.* Et in c. 1. de feriis. prohibetur, *ne mercatum in die dominico fiat, neque aliquis ad mortem damnetur.* Quæ omnes leges tam diuinae, quam humane, pure morales dicuntur, quia solum præceptum, aut prohibitionem absque alicuius poenæ impositione continent. Hæc autem de lege pure morali breuiter annotare volui ad faciliorem eorum intelligentiam, quæ de lege pure poenali, aut poenali mixta, in sequentibus dicemus. His itaque prænotatis de poenali legum differentiis, variæ sunt circa dubium a nobis paulo antea propositum doctorum sententiæ.

Prima Sententia est afferentium, nullam legem poenalem obligare in conscientia ad culpam. Quam sententiam tanquam uulgi sententiam referunt Sotus libro primo de iustitia quaestio 11. articulus 5. & Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis poenali. c. 8. ubi etiam ait esse quorundam Doctorum: A qua sententia, ut mihi uidetur, non longe abest illa, quæ sequitur Nauar. in Manuali c. 23. num. 55. & num. 56. vbi expresse docet, nullam legem humanam etiam præceptariam, (præsertim secularem) poenam temporariam constituit obligare ad poenam æternam, & consequenter non obligare ad peccatum mortale, nisi aliunde cõflet legislatoris intentionem fuisse hanc obligationem inducere, aut quando alias sit contra legem diuinam, aut quis legem illam cum scandalo, aut eâ contemptu transgredit. Et ita docere uidetur, leges quascumq; poenales, tam purè poenales, quam mixtas, etiam si poenas grauioribus transgressionibus imponant, ut poenam mortis, uel amissionis bonorum, exilij, famæ, amissionis alicuius membri, & ex expresse tradit num. 57. uerbi 7. (dummodo non sint poenæ, quæ sua natura supponunt culpam mortalem, qualis est excoicatio maior, ut notat nu. 53.) ad culpam mortalem non obligare ex vi, & uirtute illarum. Quam sententiam probat Primo, quia leges humane poenales in dubio sunt mitius interpretandæ. Vbi ergo in lege humana apponitur poena temporalis, & nulla sit mentio poenæ æternæ, signum est legislator non uoluissè obligare ad poenam æternam, seu culpam mortalem.

Secundo, quia duobus concurrentibus unum affirmit, alterum negare uidetur, ut u.g. cum duæ uiae mihi occurrunt, & quæro, quæ tenenda sit, dextera, an sinistra? qui affirmat tenendam esse dexteram, eo ipso negat tenendam esse sinistram. Ergo quamuis legislator possit ad utranque poenam obligare tam temporariam, quam æternam, quando tamen de facto in sua lege obligat ad temporalem, & non meminit æternæ, eo ipso ostendit non esse intentionem suam obligare ad culpam.

Tertio, quia hic uidetur usus, & cõmunis interpretatio, maxime quoad leges seculares, de qua-

rum transgressionem non consuevit fieri scrupulus conscientiae, vel apud doctores, vel apud indoctos, nisi cum per eas etiam legi diuina naturalis, aut reuelata, aut canonica infringereetur. Id quod non solum procedit de legibus principum infidelium, qui nihil curant de pena aeterna, sed etiam fidelium, qui solum obligare intendunt ad penam temporalem.

Huius etiam sententia est Greg. de Valentia to. 2. disp. 7. q. 1. puncto 6. q. 3. ubi inter alia signa, quibus cognosci potest, quod lex humana non obligat, in conscientia, hoc vnum ponit. scilicet legislator civilis, aut etiam Ecclesiasticus apponat legi aliquam poenam temporalem tantum, neque aliunde constat ex aliquo certo signo ipsum voluisse simul obligare subditos ad illius obseruationem sub peccato mortali, & quae adeo ad penam et aeternam, tunc. n. (inquit) persuadere sibi possunt homines, legislatorem ad illam tantum poenam temporalem voluisse obligare, putans nimirum eam poenae comminationem fore satis ad deterrendum subditos ab eo, quod prohibetur. Hanc eandem sententiam, quod humana lex aliquam praecipiens, & poenam addens temporalem non obliget transgressorem ad mortalem culpam, cum satis sit transgressori ipsum fieri obuiis periculo poenae, tenent, & veram existimant, vt refert Couar. loco inferius citando, Matt. Mathe. 23. notat. 78. Cepola consil. ciuili. 13. col. 2. Decius in c. Nam in concupiscentiam. Ioc. 2. de Cost. & Lud. Gomez. in c. 2. nu. 60. de collat. in 6. quorum opinio a plerisque probatur auctoritate Hostie. & Ioan. And. in c. Relatum, de clericis non resid. qui idem tenent, & eos sequitur Iaſon in l. 2. nu. 143. Cod. de iure emph. idem in §. item si quis posulante, n. 78. Insti. de actionibus, & quidem alij locis allatis.

6. *Secunda Sententia* est dicentium legem pure poenalem, in qua nullum continetur praecipitum, vel prohibitio, sed solum nuda poena comminatio, non obligare ad culpam sed ad solam poenam, legem vero multam, quae praeter poenam praecipitum et, vel prohibitionem continet, ad culpam, & poenam obligare. Sic Henr. a Gā dauo quodlib. 3. q. 22. (vt falso citatur ab Angelo in verbo, inobedientia, nu. 1. & a Syluestro verbo, eod. in fine.) nam verum non est huius sententiae, sed eum tertiam opinionem sentit, vt infra dicemus. Hanc tamen sententiam expresse docent Angel. ubi supra, & Alphonsus a Castro li. 1. de potestate legis, poenalis, ca. 9. ubi docet legem poenalem, quatenus talis est, nunquam obligare ad culpam aliquid, quamuis aliquando ratione grauitatis poenae innuat illum, cui poena imponitur, aliunde ad culpam obligatum esse, in quo sententiam etiam citat Caiet. in 2. 2. q. 187. artic. 5. affirmantem legem civilem punientem mendicium validum feruiture, non facere ipsum criminis reum, sed suppositam punire culpam, & c. 1. docet, legem poenalem missam aliquando obligare ad culpam mortalem, aliquando vero non, sed solum ad poenam, & ad culpam venialem tantum. Quod vero lex pure poenalis, quatenus talis est, non obliget ad culpam aliquam, ex eo probatur, quia nullum in se verbum continet, per quod constare possit illam obligare ad culpam, lex autem, siue non obligat, nisi de bito modo publicetur, ita neque obligabit ad culpam, nisi talem obligationem legislator verbis sufficienter exprimat. Quod vero lex pure poenalis nullum tale verbum in se contineat, exinde probatur, quia verba, quae obligationem ad culpam inducunt sunt ista; *Praecipio, mando, iubeo, prohibeo, inhiibeo, interdicto*

reſto, aut æquipollentia, prout sunt haec verba, *teneatur, debeant, necessarii, necesse est, non potest, non licet*. Item, si post verbum, *statuimus, aut ordinamus*, aut aliud simile, adderetur aliquid horum verborum, *In virtute Sancti & obediunt, sub interminatione gehennae*, &c. haec enim obligationem ad culpam mortalem ostendunt. At vero in lege poenali nullum istorum verborum habetur in ordine ad culpam, ut supponitur, quia sic non esset lex pure poenalis, sed si quod tale verbum sit in lege, est in ordine ad poenam, vel per iudicem imponendam, vel per eum suscipiendam, intelligendum, non autem significabit obligationem ad id faciendum, vel omittendum, p. p. quod poena imponitur, ut u. g. si lata sit lex sub hoc tenore verborum: *Qui noctu armis accinctus fuerit, eum huiusmodi armis spoliari praecipimus*. Quae lex solum obligat iudicem, ut transgressor poenam in ligat, non autem alios obligat, ut a portandis armis abstineant. Quia verbum illud praecipimus non respicit armorum delationem, nec ad illa refertur, sed ad solam poenae impositionem. Deinde secundo, Quia poena non necessario dependet a culpa, neque illa necessario exigit ad sui constitutionem, quia licet poena nunquam imponatur alicui sine causa, frequenter tamen alicui imponitur sine culpa sua, & aliquando sine aliena, ut patet de irregularitate, quod incurrit bigamus sine culpa sua, vel aliena, p. p. secundas nuptias, & qui incurrit iudex p. p. mortis sententiam, qui iuste contra aliquem protulit: lex igitur poenalis, quatenus talis est, non obligat ad culpam. Quod vero poena in lege pure poenali apposta, aliquando iudicet homines esse obligatos ad culpam, & peccare, si faciunt vel omittant id, p. p. quod poena imposita est, id quidem certum est, haec tamen obligatio non inducitur (inquit Castro) iurte legis pure poenalis, sed iurte alterius legis moralis scilicet datae, quod id praecipit, aut prohibet, ut u. g. Quando legislator legem aliquam statuens aliquid fieri praecipit, aut prohibet, postea autem videns legem suam passim violari, statuit legem pure poenalem, ut sic saltem timore poenae obseruetur. In hoc casu subditi obligantur ad legis obseruantiam sub culpa, non tamen habent hanc obligationem a lege mere poenali, sed a lege morali, & ita si ea transgrediantur, peccant, non quia transgreduntur legem pure poenalem, sed quia faciunt contra legem moralem. Sic in c. 18. Leuitici habetur leges pure morales, solum obligantes ad culpam, ut u. g. *Turpitudo meretricis uxoris tuae non discoperietur: Turpitudo meretricis tuae ex parte sine ex matre, quae domus, vel foris genita est, non reuelabis*. Quibus tot aliae leges pure poenales correspondent. L. 2. to. 2. ut u. g. *Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte morietur*, &c. Qui igitur contra aliquam illarum legum fecisset, peccaret quidem, haec tamen obligationem ad culpam non haberet a lege pure poenali, sed a sola lege morali, quod fuisse transgressus. Ne igitur in Scriptura uerborum, & legum superfluitate incise dicamus, aliter dū est in L. u. c. 18. solum contineri leges pure morales, obligantes ad culpam sed non ad poenam, in capite autem uigessimus eiusdem libri contineri solum leges pure poenales, obligantes ad solam poenam, sed non ad culpam. Sic et clericus pugnas in duello peccat, quia agit contra praecipitum diuinum, non autem, quia agit contra c. 1. de clericis, pugnant in duello, et hic nullum sit praecipitum, aut prohibitio, sed solum poena imponitur, qui incurrit, qui in duello clericus pugnat. Sic et Diaconus, qui cum homicidio dedit, peccauit quidem, non

tū uirtute cap. De cetero, de homic. q̄ constat esse porē p̄nāle, sed virtute p̄cepti illius diuini, & moralis; q̄ ait: *Non occides*. Idē dicendū est p̄t oīa de latronib. ueneniarijs, incendiarijs, & alijs, qui p̄nāri iubentur in l. Capitaliū. ff. de p̄nīs. Qui igitur aliquis istorū criminū cōmiserit, peccat, nō tū uirtute illius l. Capitaliū, cū illa sit p̄nalis purē, & non moralis, ut cōstat. Addit deinde idē author, q̄ licet talis obligatio ad culpam nō oriatur a lege purē p̄nali sed a alia lege morali, hāc tū obligatiōe ad culpā, q̄ ex alia lege morali oritur, lex ipsa p̄nalis aliq̄ ex grauitate p̄nē, q̄ imponit, apertē dat intel ligere, tunc. sc̄q̄ imponit cas p̄nas, q̄ non nisi pro peccato mortali iuste infligi possunt, ut sunt *Mors, membri alienus abijctio, seruitus, perpetuus carcer, aut perpetuum exilium, excommunicatio*: hoc enim ipso, quod lex purē p̄nalis aliquam istarū p̄narū imponit, satis significat, per aliam legem diuinā, aut humanā esse p̄ceptum, aut prohibitum id. propter quod tam grauis p̄na imposita est. Quia cum lex illa p̄nalis ad culpam obligare non possit, consequens est, ut alia sit lex moralis obligans illius transgressorem ad culpam, propter quam lex illa merē p̄nalis tam grauem p̄nam imponit.

Quantum vero ad legem p̄nalem mistā, docet cap. i. quod cum lex p̄nalis mista duas partes contineat, vnam moralem, alteram p̄nalem, an & quantum pars illa moralis obliget, non nisi ex intentione, & voluntate legislatoris cognosci potest: sicut enim bonitas, & malitia actus exterioris pendet a bonitate, & malitia actus interioris, a quo est imperatus, ita legis scripte, aut voce prolata obligatio pendet ab actu interiori voluntatis, uolētis p̄ legem suā obligare. Hęc aut uoluntas ex uerbis legis cognoscitur; Qñ igitur pars moralis habet aliquod uerbum p̄cepti, aut prohibitionis, aut aliquid illis æquipollens, tunc tota lex mista dicitur obligare ad culpam mortalem, ut fiat, uel omittatur id, quod per talē partem morale decernitur. Si uero in parte moralis non sit tale uerbum, tunc, nisi aliunde iudicet ex parte p̄nalis ostendatur maior obligatio, tota lex mista cōstituitur non obligare ad culpam mortalem. Quæ autē sint uerba p̄cepti, aut prohibitionis, aut æquipollentia, supra dictum est. At si pars legis mistæ, quæ p̄nā transgressorib. statuit, talē p̄nam decernit, quæ (ut supra dictum est) non nisi pro culpa mortali iure imponi potest, tunc ex tali p̄na adiuncta, etiam si nullum aliud signum adesse, conijci potest legislatorē uelle obligare transgressorem partis moralis ad culpam mortalem. Si uero nullam tam grauem p̄nam lex mista imponat, nec in parte morali eiusdem legis reperitur aliquod uerbum p̄cepti, aut prohibitionis, aut æquipollentis, tunc dicendum est talem legem mistā, non imponere obligationem culpæ mortalis, sed solum uenialis: ad faciendum, uel omittendum id, qd per legem mortalem statuitur.

Hinc inferi primo, omnes illas leges Leuitici. i. 8. & 20. quas superius enumerauimus, in quibus Deus prohibuit matrimonia contrahi inter eos, qui aliquibus certis gradib. consanguinitatis, aut affinitatis erant coniuncti, obligat tunc temporis ad culpam mortalem, ut colligi potest ex p̄na mortis contra transgressores in illis legib. apposta, q̄ ut Scot. in 4. d. i. q. 6. §. De potentia uerē ordinat. Alphonsus

a Castro, li. i. de p̄tate leg. p̄n. ca. 8. post medium, & c. i. i. ante medium, & Couar. relect. in reg. peccatū p. 2. §. 5. nu. 3. de reg. iur. in 6. & alij cōmuniter tradunt, non nisi pro graui culpa mortali pōt infligi.

Inferi Secundo, illa tunc, siue leges, quæ ad instar legis p̄nalis mistæ fertur in c. Omnis utriusq̄ sexus, de p̄nīs, & remissæ ex cōmuni omnium Theologorum, & Canonistarum sententia, obligare ad culpam mortalem. Quæ obligatio non nisi ex p̄na apposta colligi potest, quæ tanta est, ut non nisi pro culpa mortali merito imponi possit. Si quidem si seclusa p̄na uerba sola inspiciamus, nullum uerbum p̄cepti, aut æquipollentis p̄cepto in illo statuto de confessione quotannis faciendā, & de cōmunionē in paschate faciendā, extat, quod sufficiens ter probat decretum illud ad culpam mortalem obligare, sed hoc ex p̄na apposta, quæ, scilicet, tale p̄ceptum transgrediens, & minus ab ingressu ecclesiæ ar. erit, & mortuus Ecclesiæ sepultura carere, iubetur, sufficienter colligitur, quandoquidem tanta p̄na non nisi ob mortalem culpam infligi iuste poterit. Idemq̄ iudicium de altera lege contra Medicos non admonētes infirmos, ut confessionē faciāt, in c. Cum infirmitas, de p̄nīs, & remiss. lata, faciendū est; siquidem transgressores illius legis ab ingressu Ecclesiæ, donec competerent satisfecissent, arceri iubentur, quæ p̄na arguit legem illam ad culpam mortalem obligare, etiam si nullum p̄cepti uerbum ibi appositum fuisset; Dixi, etiam si nullum extaret uerbum p̄ceptum, quia uerba illa in lege apposta, *Præsentis decreto statutus, & districte precipimus medicis corporum*, obligationem ad culpam mortalem sufficienter indicant, & ita lex illa p̄nalis mista est. (q̄)

Inferi Tercio, quod lex illa, quæ ponitur in cap. Mistas de Consecr. d. i. sit p̄nalis mista, ut ex literē decursu constat, & ad culpam mortalem obligat. Quia et si ex p̄na, quæ illi statuitur, sc̄q̄ legis transgressor p̄nā ab Episcopo confundi debeat, hoc non ita certō cognosci possit, cōiunctur t̄p̄ per hoc, qd ante p̄nā impositionem utitur uerbo p̄cepto, sic dicens: *Mistas die dominico secularibus totas audire spe ciali ordine precepimus*. Ex in c. Felices de torneamēt. lex etiam p̄nalis mista continetur, ubi tunc ex uerbo illō, *Prohibemus*, tū ex p̄na torneamenta facien tibus imposita, sc̄q̄ quod mortuarius sepultura Ecclesiastica negatur, colligitur legem illam ad culpam mortalem obligare. Et idem contingit in c. unico, de Sagittarijs. Hęc Summa eorum est, quæ hic author de obli gatione legis p̄nalis ad culpam in locis allatis habet, cuius sententiam ex industria eo prolixius allegauimus, quod nonnullis recentioribus eam minus fideliter retulisse animaduertimus.

Tertia Sententia est eorum, qui affirmant omnem legem p̄nalem, siue mistā, siue purē p̄nalem obligare ad culpam, nisi legislator contrariam intentionem expresse intenderit, dicendo non intendimus obligare ad culpam, aut quid simile. Sic Henricus a Gandauo, si attentē legatur, Quodlib. 3. q. 2. ut re cte annotauit Calro, ubi supra, ubi loquens de lege p̄nali purē, ait, quod licet lex purē p̄nalis ex for ma uerborum non obliget ad culpam, ex intentione tamen legislatoris aliquando obligat ad culpā, aliquando non. Si enim lex imponit p̄nam, p̄pter rem simpliciter malam, quales sunt leges, quæ p̄nā decernunt contra adulteros, aut latrones, lex illa quam-

quamuis purè pœnalis sit, ex intentione Legislatoris ad culpam obligat, imponit enim pœnam, quia vult abolere, vt malum illud non fiat, sin aut lex illa purè pœnalis de re indifferētī sit, quæ nec est ex se mala, nec bona, prout est lex illa, in aliquibus religionibus habetur, sic dicens, quicumq; post dictum cœptorium locutus fuerit cū aliquo, dicet septem psalmos. tūc quidē qui passim inquit, & temerariè sine iusta, & rōnabili cā legem transgreditur, ad culpam, & pœnam obligat, & idē inquit dicendum est de statutis Principum, & Prælatorum in cōfini li materia. Quib. verbis manifestè docet, legē pœna-
 1) lē, quīs non ex præcia verborū forma, attamen ex intētiōe Legislatoris obligare ad culpā, & pœnam. Et Joā. Driedo lib. 1. de liber. Christ. c. 12. post secūdam propositionem, vbi ait, si statutū sit, ne quis tale quid faciat, q. si fecerit, talis ei imponatur pœna, aut ad arbitrium superioris, sic, vel si punitur trāsgressor huius Cōstitutionis pœnā soluere nō tenetur anteq; ad cā condemnatur, peccat tñ, etiam si paratus sit pœnam soluere, nisi intētiō Legislatoris sit nō obligare ad culpam, sed solum ad pœnā. Dominic. Sotus expressè lib. 1. de iustitia, & iure, q. 6. artic. 5. Sylu. verbo, Inobedientia, in hinc, citans Gemin. in c. vt animarum, de constitut. in 6. & in c. Perpetuo, de elect. in 6. & Ioan. Andr. in c. Relatum. Ne clerici vel monachi. Couar. etiam in c. Reg. peccatum, p. 2. §. 5. nu. 3. & 4. concl. vlt. de reg. iur. in 6. qui etiam refert Felin. & Dec. l. 1. in cap. Nam concupiscentiam, de Constit. Ioan. Medina C. de resti. q. 12. uer. An autem. Bar. Med. in 1. 2. q. 96. ar. 4. dub. 3. Petrus de Arragon in 2. 2. q. 62. ar. 3. Michael Salon, in 2. 2. tom. 2. in q. 77. art. 1. controuersia 7. & 8. Alphonsus Viual. in 4. p. Candelabri in c. 9. nu. 8. in fi. Cosmus Philare. de Officio Sacerd. par. 2. lib. 3. cap. 2. Concluf. 4. Toletus in Summa de peccatis mor. cap. 20. dub. vit. Emanuel Rodríguez in Summa to. 1. c. 195. Summa Corona par. 1. c. 1. nu. 33. post quartam conclusionem, regula 2. Quæ etiam putatur esse sententia S. Tho. in 1. 2. q. 87. arti. 7. & 2. 2. q. 108. art. 4. vbi licet non agat de lege pœnali, supponit tamen, & docet omnem pœnam dicere ordinem ad culpam: & q. 96. ar. 4. vbi in vniuersum docet leges humanas iustas obligare in foro conscientiæ, & est communis opinio inter recentiores. Ideo autē addunt illam particulam: *Nisi contrarium exprimat a legislatore*: Nam in aliquibus religionibus, & in aliquibus collegiis habentur leges, quæ non obligāt ad culpam, eo quod legislator exprimit se nolle per tales leges obligare suos subditos ad culpam, sed solum ad pœnam. Sic enim inter statuta Fratrum Minorum, in Prologo dicitur, vt testatur Alphonsus a Castro libro 1. de potestate leg. pœnal. ca. 8. *Nolumus per hæc quæcunque nostra statuta fratres ad peccati vinculum attingere, nisi alias per ius Diuinum, vel humanum fuerint stricti*. Et in statutis fratrum Prædicatorum hæc habentur verba, vt Driedo, & Castro notant, *vt unitati, & paci totius ordinis provideamus, volumus, & declaramus, vt constitutiones nostre non obligent nos ad culpam, sed ad pœnā, nisi propter præceptum, vel contemptum*. Et Eugenius III. in Bulla quadam, referente eodem Castro, quæ incipit: *Ordinis tui*, declarauit nihil eorum, quæ in prima regula Sanctæ Claræ continentur, obligare ad culpam, præterquam quinque illius re-

gulæ vota, quæ sunt de obedientia, paupertate, & castitate, & clausura, & Abbat. *ſſe electi one, aut depotione*. Et idem protinus declarauit sentiendum esse de secunda regula per Vrbānum VI. eisdem fororibus S. Claræ data.

Quoad religionis autem ordinis, & cōgregationis nostræ Calisenis, alias Sanctæ Iustiniæ de Padua, Eugenius Papa III. in Priuilegio quodam incip. Regularem vitam agentibus. Anno incarnationis Dominicæ 1146. Prædic. Kalend. Iulij, declarauit: *Quod constitutiones Capituli Generalis, Trasl. dētis, Visitationum, & Reclutorum, obligant personas eis subiectas, sed non ad peccatum, nisi per contemptum, appellatione remota*. Ratio huius limitationis est: quia vis obligationis alicuius statuti, ex intentione, & voluntate legislatoris, aut Summi Pontificis declaratione dependet, quia illos, quibus legem statuit, obligare vult, aut non; aut illos sic obligatos, aut non obligatos esse declarat, & exprimit. Quorum omnium opinio, & limitatio intelligenda est de lege humana, aliquid sub pena temporalī præcipiente, aut prohibente, quod aliās nec diuina, nec naturali lege præceptum, aut prohibitum sit. Vt autem materiam hanc clarius explicemus, & quid veritatis, aut falsitatis vnaquæq; opinio in se contineat, ostendamus, sequentes propositiones subiungere statuiamus.

Prima Propositio: Potestas humana tam ciuilis, quam ecclesiastica legem statuere potest obligantem ad culpam mortalem, etiam si pœnam transgressori lex statuatur, & ille se periculo pœnæ exponat. Hæc propositio clara, & manifesta est ex iis, quæ in superioribus de potestate, tam laica, quam Ecclesiastica, quod vim obligandi in conscientia habeat, fusè satis exposita sunt. Ratio partis prioris est: quia potestas humana deriuatur a diuina, iuxta illud Proverb. 8. *Per me reges regnant, & legum cōditores in terra decernunt*, & Roman. 13. *Non est potestas, nisi a Deo, quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt*, &c. Itaque, qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, & consequenter tam Laica, quam Ecclesiastica potestas legem statuere potest, quæ ad culpam obliget transgressores.

Pars uero posterior, tum ratione, tum etiam exemplis euidenter probari potest. *Ratione quidem*, quia pœna ex se, & sua natura non repugnat culpe, quin cum ea stare possit, vt patet tum in damnatis in inferno, qui perpetuò patiuntur pœnam pro culpa, in qua sunt; tum etiam in multis uiuentibus, qui pœnas patiuntur pro peccatis, in quibus peruehant, sicut olim contigit Pharaoni, Antiocho, Hero di, & alijs. Ergo pœna non ita contrariatur culpe, quin simul esse possunt. Vnde fit posse legem humanam statui, quæ non solum ad culpam, sed etiam ad pœnam obligat.

Exemplis etiam ostendi facile potest, leges diuinas, & humanas aliquando ad culpam, & pœnam obligare. De lege diuina constat ex Genes. 2. ubi Deus hanc legem homini dedit, *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas*. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris. Quæ lex ad culpam obligauit, ut omnes fatentur post Apostolum Roman. 3. pœnalem autem fuisse hanc legem, ex pœna mortis, quam illi minatur, & quam Deus homini propter illius transgressionem infligit teste Apostolo, ubi supra, aper-

tiffime constat, lateque docet Eucherius li. 1. super Genesim capit. 17. ubi prædicta uerba interpretans ait: *Hanc, quam Deus homini minatus est, portem non eam tantum debemus accipere, qua caro separatur ab anima, sed hanc, qua hæc alienatur a Deo, qui est uita sua. Si cut. n. corpus nūq. ex anima ita anima, ut beatè uiuat, uiuit ex Deo. Ergo defuncti a Deo anima inre dicitur mortui, ex qua tres postea secuta sunt mortes, prima in anima, secunda in carne, tertia in damnatione. Sed ut ista sequeretur, prima præcessit defunctio Deo.* Hactenus Beatus Eucherius. Sic etiam omnes illas leges, quæ prohibebant matrimonia contrahi inter illos, qui erant aliquo affinitatis, aut consanguinitatis gradu coniuncti, transgressores ad culpam, & penam obligabant, ut de obligatione ad culpam constat Leu. 18. ubi post datas omnes illas leges subdit Deus: *Omnia anima, que fecerit de abominationibus, his quippam, peribit de medio populi sui.* Ex tam de obligatione ad culpam, quam ad penam euidenter colligitur ex pœna mortis transgressores imponit Leuiti. 20. quæ mortis comminatio non nisi ob culpam mortalem infligi solet, ut superius annotauimus. Et in lege euangelica, quæ Mosaicâ mitior est, similes leges habentur. Siquidem ex illis uerbis Christi. Mat. 26. *Omnes, qui occiderit gladio gladio peribit.* Theologi communiter docent Christum de iudicibus potestatem occidendi homicidas. Sed præterea iustis adulteros puniuit, priuando eos iure exigendi debitum ab uxoribus suis, quando hanc solam dixit esse causam, propter quam maritus licet dimittere uxorem suam. Matth. 19. Et in Iure Canonico passim leges statuuntur, quæ ad culpam mortalem obligant, prout constat ex appposita & excommunicationis pœna transgressores cum pœna non nisi ob culpam mortalem infligi debeat, ut colligitur ex ca. Nemo, & c. certum est 1. 1. q. 3. cuius rei plurima testimonia in tom. 1. li. 3. ferè per totam appoſuimus, quæ nunc breuitatis causa missa facimus.

- 9 *Secunda Propositio:* Lex humana siue Ecclesiastica, siue Laica aliquid fieri præcipiens aut prohibens pœna appposita, ex eo ad culpam in foro interiori obligare non definit, quod in foro exteriori obliget ad pœnam. Quæ propositio uarijs rationibus confirmari, & probari potest.

Primo quidem, quia in lege diuina reperiuntur uariæ leges purè penales, quæ priorem obligationem ad culpam per aliam legem prius impositam non tollunt: Ergo neque pœna legè humana imposita, aliam priorem obligationem ad culpam in eademmet lege, uel diuersa cõstitutam tollit. Antecedens ostenditur ex legibus illis purè penales in Leuitici ca. 20. contents, quæ obligationem illam ad culpam per leges alias morales priores Leuitici 18. impositam non tollunt. Non enim lex illa Leuitici 18. in qua statuit Deus, ut nullus cum nouerca sua coiret, sic dicens: *Turpitudinem uxoris patris tui non discoperies*, per eam posteriorem legem purè penalem Leuiti. 20. ubi dicitur: *Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit inuoluntatem patris sui, morte moriantur ambo*, tollitur, cuiusque obligatio ad culpam diminuitur, quin potius, ut lex illa moralis in eam obſeruetur, legem hanc posteriorem purè penalem addere uoluit. Id quod alijs exemplis eiuſdem loci ostendi potest, quæ superius a nobis recensita fuerunt. Si igitur lex diuina penalis aliam legem,

diuinam moralem priorem, cuiusque obligationem ad culpam non tollit, inuito minus lex purè penalis humana legem diuinam moralem priorem ad culpam obligantem tollere poterit. Inferior enim legem superioris tollere, & prius abrogare non potest. Homo autem adeo est inferior Deo, ut nullam, nisi quam ab illo accepit, teste Apostolo Rom. 13. habeat potestatem. Igitur homo per nullam ab eo conditam legem, diuinæ legis potestatem, quouis modo minuire, nedum prius tollere potest. Immo verò si lex penalis humana legis moralis diuinæ obligationem tolleret, exinde planè sequeretur, nullam iam esse totius diuini Decalogi obligationem, quandoquidem ferè nullum est ex toto decalogo præceptum, ob cuius transgressionem lex aliqua penalis a principibus, præferunt Christianis, statuta non sit; Pateri igitur oportere neminem in transgressionem Decalogi peccare, propterea quod periculo pœnæ per legem humanam impositæ se exponat; Quod quam erroneum, & hæreticum sit, nemo sane mentis est, qui non uideat. Quibus omnibus addo, quod sicut lex purè penalis diuinam obligationem ad culpam non tollit, quæ per legem moralem diuinam antea imposita fuit, ita neq. lex purè penalis humana obligationem ad culpam, quæ prius imposita lex moralis humana, tollere censetur. Quæ sanè consequentia inde apertissimè conuincitur esse manifesta, quia lex purè penalis humana maiorem cõtrarietatem, & repugnantiam cum lege moralis humana obligante ad culpam non habet, quam lex purè penalis diuina cum lege morali diuina, ut constat.

Huius rei exemplum ponit Toletus. Card. Summa, ubi supra. c. fin. in tit. de celebr. Missar. ubi præcipitur, ne Latinus in occidentali ecclesia consecret in pane fermentato, & aliis priuati officio, & benedictio; & tamen cum lex hæc penalis sit, non tollit obligationem ad mortale. Siquidem nemo est qui dicere audeat, non esse peccatum mortale scilicet in fermentato consecrare. Lex ergo penalis ad culpam obligat.

Secundo, quia positio vnius non infert necessariò ablationem alterius, nisi quando illa duo sibi inuicem contrariantur, aut quouis alio modo sic inter se mutuo pugnant, ut simul eidem hæerere non possint. Ut v. g. frigiditas tollit calorem, & e contrario, quia frigus, & calor contrariantur, & positio lucis infert ablationem tenebrarum, & album nigro repugnat. Quando autem illa non inter se pugnant, quamuis inter se diuersa sint, & disparata, possunt nihilominus eidem conuenire, ita ut vnum eorum alterum non tollat, unde dulcedinis positio albedinem non tollit, nec ex singulis positione sequitur necessario depositio nigredinis, quia nec dulcedo pugnat cum albedine, nec nigredinis cum nigredine; Siquidem albedo cum dulcedine iungitur in saccharo, & frigus simul cum nigredine existit in Opio; Sed pœna, & culpa sibi inuicem non aduersantur, aut repugnant; Ergo posita obligatione ad penam per legem penalem, non necessariò tollitur obligatio ad culpam, quæ per legem moralem prius imposita fuerit.

Tertio, ratio naturalis non patitur, ut quod ex sua naturali institutione ordinatur ad meliorem, alienius rei consistantiam, & conseruationem, sit illius abolitio, & destructio, sicut contra rationem est, ut media per se ordinata ad aliquem finem illi de-

deftruant, unde extat illud D. Bernardi, *Quod pro charitate aut iustitia institutum est, contra charitatem, vel iustitiam militare non debet.* Vestimentum enim, quod ex sua natura corporis humani calorem custodit, & conservat, calorem ipsum non destruit. Frigiditas, & siccitas, quæ ex natura sua carnes, ne putrescant, custodiunt, nunquam eadem carnes putrefacere faciunt. Cum igitur pœnalis lex ad hoc ex sua natura ordinata sit, ut lex illa perfectius, & accuratius observetur, ac ut subdit intelligatur, quantum legislator illam observari desiderat, nunquam illa ex se tollit obligationem illam, quæ per priorem legem moralem imposita fuerat. Recte namque rationi repugnat, ut quod in favorem legis, ac ut melius observetur, institutum est, nempe, pœna illius vim tollat, & observationem destruat. Quod autem pœna legi appositæ sit in illius robur, & vim, ut diligenti, & melius observetur, aperte docet D. Iudocus lib. 5. Erym. ca. 1. referuntque dist. 4. Can. Facite sunt leges. his verbis: *Facite sunt leges, ut earum metu humana correatur audacia, itaque effectus inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidatio supplicio refrenaretur nocendi facultas.* Pœna igitur legi appositæ obligationem ad culpam, quæ per priorem aliquam legem moralem imposita est, non tollit, quin potius maiorem legis observantiam præsupponit, & indicat. Ex quibus omnibus manifestum est, legem pœnalem missam obligare in conscientia ad faciendam id, pro quo pœna appositæ est, id quod intelligendum est, etiam si id, quod præcipitur lege humana pœnali, nulla alia lege naturali, aut divina præceptum, aut prohibitum sit; habet enim potestatem tam Laicæ, quam Ecclesiasticæ, facultatem obligandi subditi ad legum suarum iustam observantiam, & rem aliquam in materia virtutis obedientiæ, iustitiæ, temperantiæ, fortitudinis, aut alicuius alterius virtutis constituendi, quæ leges ita constitutæ, non obstante pœna temporali appositæ, in conscientia observandæ sunt.

40 *Tertia Propositio:* Lex pœnalis purè, dummodo verè, & propriè pœnalis sit, obligat in conscientia ad id, pro quo imponitur pœna, nisi contrarium a legislatore exprimitur. *Quæ Conclusio* intelligitur etiam quoad obligationem ex vi præcepti humani, etiam si id, quod præceptum, aut prohibitum sit, nulla alia lege morali divina, aut naturali, fieri, vel omitti præcipitur. *Ratio huius est:* quia loquendo propriè de pœna, pœna dicit ordinem ad culpam, ut puta, quod per illam quodammodo puniatur peccatum; ut docent S. Th. 1. 2. q. 87. art. 7. & 2. 2. q. 108. art. 4. & authores omnes pro tertia sententia superius allati. Ideo Ioannes Gerson lect. 1. de Vita spirituali anime, ait, pœnam, & culpam dici correlativè; id quod etiam fatetur Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis pœnalis, ca. 3. circa medium, & initio eiusdè capituli peccatum in definitione pœnæ posuit, & proinde non satis consequenter postea ca. 9. docuit, legem pœnalem non obligare ad culpam, quatenus pœnalis est. Hoc ipsum etiam sensisse D. Augustinū manifestum est ex lib. 1. Retract. c. 9. ubi ait: *Omnis pœna si iusta est, peccati pœna est, et supplicium nominatur.* Quæ de causis afflictionibus, quas nulli in hac vita, sæpe sine culpa præcedente tolerant, non esse dicendæ pœnæ, docent lib. 4. de Civitate Dei, ca. 3. sic inquit; *Nā iustitia quicquid malorum ab iniquis irrogat,*

tur, non est pœna criminis, sed virtutis examen. Merito autem pœna respectum dicit ad culpam, tum quia, ortum, & initium a culpa habuit, iuxta illud Apostoli ad Rom. 5. *Per unum, hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatū mors;* ubi nomine mortis, omne genus pœnarum intelligitur, ut Doctores communiter exponunt, tum quia pœna est tanquam medicina culpæ; id enim, quod per culpam violatū est, & labefactum, per pœnam ad æqualitatem, & ordinem revocatur. Pœnæ enim propriè conveniunt ordinare culpam, ut, videlicet, corrigat ordinem, quem perverterat culpa. Cum igitur ex vna parte de ratione pœnæ sit, ut imponatur ad culpam, & ex altera parte in legislatore potestas sit obligare legis transgressorem ad culpam, & simul etiam statuere pœnam, eo ipso, quod legislator statuit eam pœnam, significat se velle, ut id fiat, vel non quod præcipitur, aut prohibetur, ita ut transgressor in culpam, & pœnam statutam incurrat, quæ legislatoris voluntas obligandi in conscientia, subditis per appositionem pœnæ legitimè promulgata, eos obligat, nisi contrariū a legislatore, ut distinximus, explicetur. Et certè, ut rectè animadvertit Cosmus Philarchus, ubi supra, si contraria sententia vera esset, tota vis legum humanarum periret, parumque utilis esset legumlatorum cura, & diligentia, bonique etiam, qui magis mouetur virtutis amore, quam formidine peccati, aperiretur via innumeris fraudibus contra legem, si per appositionem pœnæ liberarentur a culpa, sique legislatores intendentes corroborare leges appositione pœnæ, contrarium profus effectum agerent, & illas maxime infirmarent subdito concitæ timore, quod sanè affirmare absurdum esset; Quandoquidem talis appositio pœnæ potius signū, & argumentum evidens est, quod legislator, non utcumque vult id fieri, quod præcipit, sed quod vehementissimè vult: siquidem penam sumit de transgressoribus. An verò culpa mortalis, aut venialis sit legis transgressio, ex subiecta materia pœnalis legis, & pœnæ impositæ qualitate, ut plurimum, constare solet. Si enim, ut id fiat, vel omittatur. Reipublicè expedit, & hæc ratio manifesta sit apud legislatorem; Immo verò si id fieri, vel omitti non tantum est simpliciter utile Communitati, cuius legis conditor curam gerit, sed & maxime interest eius ab eo non communè id fieri, aut omitti, quod præsumi potest ob gravem penam lege purè pœnali statutam, rationi consentaneum est, in tali calidè arbitrari, intendisse legislatorem ad mortalem culpam obligare transgressorem eius, ut rectè Covarruvias in Reg. Peccatum p. 2. §. 2. iur. in 6. annotavit, tales sunt leges de non extrahendis equis e regno tempore belli, aut etiam alio tempore: Item de non distrahendo frumento, vino, aut alia re simili, ne regnum remaneat exhaustum, & grave damnum patiatur, & sic de alijs legibus civilibus, in quibus ex materia legis, & pœnæ qualitate non admodum difficile erit iudicare, quam obligationem in foro conscientie leges illæ inducant.

11 Dixi autem in propositione, *Dummodo sit lex verè, & propriè pœnalis;* quia ut rectè notant authores quidam recentiores post Sotum, lib. primo, de iustitia, & iure, quest. sexta; articulo quinto, in fine, sunt quedam leges, quæ sunt potius conditionales, & conventionales, quam pœnales, in quibus verè

vere non apponitur pena sub ratione penæ, neque ad hoc, ut simpliciter fiat, vel non, sed solum apponitur conditio, ut si quis velit hoc facere, teneatur & aliud facere, scilicet teneatur talem pecuniam summam solvere; In quo casu ponitur illa solutio pecuniaria, non per modum penæ, sed per modum pretij, & conventionis, seu concessionis: Ut verbi gratia, si Princeps legem ferat sub hac forma, qui frumentum ex regno eue verit, illud perdat, aut talem suat poenam; Item, qui lignum, in nemore ceciderit, tali puniatur pena, lex hæc ad culpam, & penam obligat. Sin autem lex sub hac forma lata esset, qui vult euehere frumentum, tantum soluat; Similiter, qui vult in nemore ligna cadere, tantum contribuât, lex illa ad culpam non obligaret, quia talis lex penalis non est, nec intendit Princeps verè, & proprie frumenti euectionem, aut lignorum cætionem prohibere, sed potius concedere cum conditione, ut tantam pecuniam summam persoluat. In tali enim ea fu intentio Principis non est districtionem frumenti, sed lignorum cætionem utrare, sed illa ratione, potius pecuniam colligere, ideoque lex illa ad culpam non obligat, nec, ut diximus, conditio subiuncta est penæ, sed concessionis pretij. Quæ conditio varias ob causas poni potest, & solet, aliquando enim eam ponit legislator, ne res illa passim a quoque; & pro libito eorum fiat, aliquando, ne saltem sine aliqua rationabili causa fiat, ideoque conditionem, illam apponit, tanquam frænum; aliquando eam ponit, ne fiat sine aliquo commodo, & bono Reipublicæ, aliquando etiam, ne id fiat sine aliqua utilitate, præsertim spirituali illius hominis, ut cum apponitur conditio alicuius operis spiritualis, aliquando etiam, quia non est docens, ut ea sint iusta, ut patet in irregularitate bigami, vel iudicis infule condemnantis reum.

12. Ad cognoscendum autem quando lex sit conditionalis, vel pure penalis, hæc regulæ assignari possunt, quarum

Prima desumi potest ex qualitate rei, propter quæ apponitur pena, vel conditio, illa enim interdum sufficit ad significandum legislatorem nolle, ut res illa præcepta, vel prohibita fieri fiat, aut omittatur, & ad melius, & euidentius hæc sum significandum voluntatem apponit penam sub ratione penæ.

Secunda colligi potest ex qualitate penæ, quæ apponitur; Quædam enim penæ sunt, quæ non possunt habere nisi rationem penæ, & quæ non nisi ob culpam mortalem inferuntur, ut v. g. inter spirituales Excommunicatio, & aliquando etiam Interdictum, & Suspendio, & etiam Irregularitas ex delictis proueniens: Inter corporales autem sunt, Confisicatio omnium bonorum, Privatio omnium beneficiorum, Mortis, Perpetui carceris, &c. quæ sunt penæ important obligationem sub peccato mortali. Aliæ uero penæ sunt, quæ in flagitiis possunt, & solent, etiam absque culpa mortali in Deum pro culpis quibuscumque homines, ut sunt penæ pecuniarie, & leges imponentes tales penas, ut plurimum eas imponunt, in modum conditionis, & pretij, ut in allatis exemplis est manifestum, quamvis etiam nonnunquam in modum legis imponuntur, ut constat in quo casu lex illa ad culpam obligatur.

Tertia desumi potest ex verbis legis, si enim legislator explicite dicat, se non obligare ad culpam,

tunc certum est, legem illam in conscientia non obligare; Neque etiam si apponatur aliquid aliud, quod illud significat. Interdum etiam videtur lex penalis mixta, quæ tamen non est nisi conditionalis, quando apponitur aliqua particula diuersa, scilicet aut, si ponatur particula coniunctiva. Quod si ex nulla harum regularum colligi potest, quod sit lex verè penalis in dubio potius est putandum esse conditionalem, quam penalem, quia penæ potius restringenda, quæ ampliande sunt, arguunt. Penæ, de penæ dist. 1. & reg. Odia, & reg. in penis. de reg. iur. in 6.

13. His ita constitutis, argumenta præ aliorum, quæ communi sententia, quam sequimur, aduersantur, facile soluntur. Et quidem ad primam a Nauarro allatam Respondetur, diuersimodè iudicandum esse in legibus quoad penas, & culpas; Quia cum pena non solum ex transgressione legis, sed etiam ex præscripto legislatoris fiat, (vnde pro libito varias penas præferre solet;) quando ex verbis legis arceat colligitur transgressio illius puniendam, quidem esse, non tamen exprimitur, quia pena, sed verba legis citra ullam uim, & ex tortionem de maiori, uel minori pena intelligi possunt, tunc quia odia, restringere oportet, intelligi debent de pena minori. Id quod solum probant illi textus, quos Nauarrus pro se refert, scilicet, reg. in penis. de reg. iur. in 6. & l. si preses. ff. de penis. At uero cum culpa non incurritur ex sola legislatoris intentione, & arbitrio, sed ex natura legis, quia eo ipso, quod lex iusta est, obediendum est illi, & omni si obediencia est culpa) ideo an sit culpa mortalis, aut uenialis non solum ex verbis, & intentione legislatoris, sed etiam ex materia ipsius petendæ, & iudicandum erit. Hinc non ualet ratio illa, obligat ad minus, id est, ad penam: ergo non ad maius, scilicet, ad culpam, quia hæc non comparatur inter se, quasi unum excludat alterum, sed potius unum infinuat alterum, ut enim dictum est, pena non tollit obligationem, sed potius eam arguit; Neque necessarium est, ut in lege exprimat, vel culpa, uel pena æterna, alioquin enim nulla lex civilis unquam in conscientia obligaret, quia nunquam horum meminit, ut experientia quotidiana declarat.

Ad secundam Respondetur, eum, qui duobus concurrentibus inter se pugnantibus vnum affirmat, alterum negat, ut vidimus in secundo argumento, quo propositionem nostram secundam confirmauimus; At uero quod illa inter se non pugnant, sed potius sibi affina sunt, & alterum uelut alterius effectus sit, affirmatio vnius, non est negatio, sed potius insinuatio alterius, nisi oppositum aperte exprimitur, ut in varijs Constitutionibus multis in Religionem habetur. Penæ igitur impositio tantum abest, ut a culpa deobliget, ut potius illam infinuat, nisi oppositum legislator aperte exprimat.

Ad tertium Respondetur, falsum esse, quod docet, boni enim, & docti uiri (ut ex dictis constat) iudicant esse peccatum transgredi leges humanas, eoque maius, & grauius peccatum erit, quo maiores, & grauioribus penæ transgressoribus fuerint impositæ, vnde, ut notant Medina, ubi supra, & Michael Salom tomo 3. in quest. 77. artic. 1. Cõtrouerfia 7. ante finem. in argumento tertio, inæquales penæ transgressoribus tam lege diuina, quam humana impositæ, optime denotant una quales eos culpas committere,

mittete, qui leges illas offendunt iuxta illud *Deut.* 25: *pro mensura peccati erit & plagarum modus.*

Quid autem de sententia Cæstri sentiendum sit, confiat ex dictis, iam enim superius probatum est pœnam, quæ propriè pœna, & supplicium est, ac culpam, adeo esse ad iniuriam, & inter se relatas, ut ipsemet Cæstro fassus est, ut nullo modo locum habeat pœna, & punitio, ubi non existit culpa, ita ut pœna sit proprius ipsius culpæ effectus, cuius rei ratio- nem optimam reddit S. Th. 2. 2. q. 108. ar. 4. quia pœnæ proprium est reparare iniustitiæ aequalitatem, ita ut qui peccando nimis suæ voluntati indulgit, pœnam nolens patiatur. Ex quo sequitur, leges tamen purè penales, si grauem imponant pœnam, interpretati- uè culpâ præsupponere, quamvis enim huiusmo- di leges purè penales ex vi uerborum expresse, & explicitè ad culpâ non obligent, eo ipso tamen quo pœnam grauem aliquid facienti, vel omittenti im- ponunt, simplicitè, & interpretatiuè insinuant culpam esse illud facere, vel omittere. Nemo enim ius- tè apponit pœnam aliquid facienti, vel omittenti, nisi quia uult illud fieri, aut omitti, quod tali sta- tuto pœnali præcipitur, uel prohibetur, & conse- quenter in alio esse iudicat contrarium facere. alio- quin enim lex illa, uel statutum iniustum esset, si pu- nitur immanè ab omni culpa. Vt igitur Cæstri sen- tia vera sit, intelligenda erit legem pœnalem purè ex vi uerborum, & expresse ad culpâ non obligare, si n. intelligit nec præsupponere, nec insinuare culpam, dummodo contrarium non exprimat, omnino fal- sum esse censio, ut ex his quæ diximus manifestum esse potest. Vnde licet leges pœnales mittæ, & pure penales in eo differant, quod illæ explicitè conti- neant præceptum, ad quod obligant sub culpa, & pœna a transgressore luendam, purè autem pœnales explicitè, & ex vi uerborum tantum assignent pœnâ, in eo tamen conueniunt ambo, quod hanc pœnâ ne- cessario assignant pro aliqua culpa, aliter reuera ef- fectus iniustus. Quod uero addit secundo in loco, pœnâ non necessario dependere a culpa, falsum est ut diximus, irregularitas autem, quam incurrit bigamus, & iudex iuste hominem occidens, pœna propriè di- cenda non est, neque tales arcentur a sacris ordini- bus suscipiendis, ut aliqua pœna afficiantur, aut supplicio, sed propter decentiam: non enim decet, ut qui sanguine contaminatus est, sacramenta in- nocentissimi agni dispenset: neque bigamus Chris- tum uere significet, qui unam tantum ecclesiâz ex Iudeis, & Gentibus immaculatam sibi disponsa- uit. Siue igitur lex pœnalis missa sit, siue purè pœ- nalis, & siue præ se ferat præceptum, siue non, dum- modo tamen uera lex sit, obligat ad culpam; Quod si legislator interdum explicitè se obligare non uel- le ad culpam, illud est, quia nō uult eam habere vim legis, aut præcepti, sed tantum regulæ, quam con- siliando, admonendo, & adhortando sequendam proponit, quales sunt leges, seu statuta Religionum, quæ non obligant ad culpam, non solum quia prop- riè leges non sunt, sed potius habent modum ad- monitionis, & consilij, quam legum, sed etiam quia legislator exprimit se ad culpam non obligare, sed tantum ad pœnam, ut Sotus lib. 1. de iustitia, q. 6. ar. 5. in fine, Barthol. Medina in 1. 2. q. 96. ar. 4. dub. 2. ad 3. Petr. de Arragon. in 1. 2. q. 62. artic. 3. Michael Salo in 2. 2. to. 2. in q. 77. art. 1. Controversia 7. &

Alphonfus a Castro, lib. 1. de potestate legis pœnal. cap. 8. tradiderunt, & de hac prima difficultate hæc sententia sit.

15 SECUNDVM DVBIVM EST, An t quæsiō de eadem re sunt distinctæ leges, una moralis, altera pure pœnalis, (ut patet in *Leuit.* 18. & 20. & idem de legib. humanis, quæ statuunt pœnas transgressio- nibus legū diuinarum, v. g. occidi iubet lex furem, cum furtum in decalogo sit prohibitum,) duplex peccatum sit talem legem transgredi?

Respondeo. In tali casu nō esse duplex peccatum, ut testè Medina loco allato, dub. 2. artic. 4. annota- uit. Ratio est, quia lex pœnalis tunc solum obliga- tioni legis moralis constituitur pœnæ superaddit, quamuis in tali casu appositio pœnæ maiorem obliga- tionem arguat.

16 TERTIVM DVBIVM EST, An transgressor t legis teneatur in conscientia pati, & soluere pœnam a lege impostam? *Respondetur* certum esse teneri in conscientia: Ratio est, quia lex humana iusta obli- gat in conscientia; sed lex humana iuste obligare pot ad culpâ, & pœnâ, ut iam dictum est. Ex proinde transgressor legis ad subeundam pœnam in con- scientia obligatur. Et in hac re oēs conueniunt. Quia uero lex pœnalis alia est latæ sententia, alia ferendæ; Rursusque pœnæ in multiplici sunt differentiâ, quæ- dam n. sunt pure Ecclesiasticæ, & spirituales, quæ a lege Ecclesiastica solum imponi possunt, ut Excom- municatio, Suspendio, Interdictum, quibus addi po- test Irregularitas; quædam uero sunt ciuiles, ut pri- uationes facultatum, Confiscationes bonorum ex- teriorum; quædam uero sunt pœnæ corporales, ut: Mors, Incarceratio, Flagellatio, &c. Item, quædam pœnæ sunt, quæ non solum statuunt, sed etiam infligi per solum sententiam uel legis, uel iudicis absque ulla actione ipsius delinquentis, aut alterius possunt, & in sola passione, & priuatione consistunt, ut Excom- municatio, Irregularitas, Priuatio dominij bono- rum. Priuatio beneficiorum, & c. Aliæ pœnæ sunt, quæ infliguntur per realem alicuius actionem, reo tantum patiente pœnam infligam, ut ex pœna mor- tis, flagellationis, abscissionis membrorum; Quædam etiam sunt, quæ per solum actionem ipsius delin- quentis infliguntur, ut cum quis iubetur ire in exi- lium, & pœna pecuniaria, nam in pœna exilij neces- saria est actio delinquentis, ut proficiatur in exi- lium, quædam denique sunt, quæ & per actionem rei, & alterius infliguntur, ut cum quis ducitur in carcerem, de quibus omnibus in sequentibus quan- ta fieri poterit breuitate, & perspicuitate agemus. Vt autem ordinatè omnia explicemus, prius de sen- tentia ferenda, deinde de pœnis ipso facto a iure la- tis, differendum erit. Sit igitur in ordine

17 QVARTVM DVBIVM. Quam, & t quanta sit obligatio legis pœnalis sententiam ferendâ con- tinens? Quia uero lex ferendâ duas personas con- tinet, uidelicet reum, cui pœna infligenda est, & iu- dicem, a quo reus damandus est ad pœnam, quæ per legem statuitur; Rursusque in tali lege pœnali, duo tempora considerari possunt, alterum est tem- pus ante sententiâ a iudice latam, alterum uero est tempus post prolatam a iudice sententiâ, de his omnibus in seq. propositionibus dicemus.

Primo Propositione. Reus toto tempore, antequam iudex sententiâ iuxta legis dispositionem pro- ferat,

ferat, ad pœnam statutam a lege subeundam in conscientia non obligatur. Quæ propositio communis est omnium Doctorum, vt Ioan. de Anan. c. In litteris de Raptoribus, Angeli de Clausio. In Summa, in verbo, *Lex*, §. 4. in f. et o. casu. Syluestri, in verbo, *Lex*, §. 9. verfic. se primo, quando est pœnalis; Andree ab E. ea repetit. c. Canonum statuta, num. 3. 39. & num. 341. de Constit. Allesi. in 2. par. sue Summæ, lib. 1. tit. 29. artic. 3. S. Antonini p. 2. tit. 1. c. 13. §. 8. Alphonsi a Castro, lib. 2. de potestate legis pœnal. c. 2. Petri de Arragon. 2. 2. to. 2. in q. 62. art. 3. & S. Tho. 2. 2. q. 62. ar. 3. in corp. & aliorum omnium præterquam Decii, qui in c. Canonum statuta, in lect. 1. col. 9. verfic. Non omitto tamen de Constitut. vbi ait, æquè obligare legem late sententiæ, & ferendæ, & in l. quod a quocumq. ff. de reg. iur. *Ratio pro hac conclusione evidens est*: quia non est maior legis obligatio, quam sit per legem expressa. At lex pœnalis, quæ statuit pœnam a iudice ferendam, non præcipit reo, vt ipse per s. pœnam illam subeat, sed tantum, ut condemnetur ad pœnam, hoc enim significat lex pœnalis ferenda, & comminatoria. Non igitur tenebatur reus eam ante iudicis condemnationem per se subire, Ex qua conclusione nonnulla in praxi quotidiana inferri possunt. Hinc enim

- 18 *Primo* infertur, eum, qui ꝑ commissum crimen, ob quod bonis suis priuatus non est ipso iure, sed per iudicem priuandus, omnia illa facere posse abique peccato circa illa bona, quæ ante crimen commissum, ratione dominij facere potuisset, cum adhuc integrum dominium bonorum retineat, sicut ante crimen commissum retinebat, ut v. g. res illas alienare potest tam oneroso titulo, quam lucratio; Item res illas cum onere, aut detrimento aliquo permutare potest, aut etiam donare; dummodo tamen dolus, & fraus absit, ut limitat Castro, vbi supra, libro 2. de potestate legis pœnal. c. 2. Coroll. 2. Nam si is, q. crimen commisit, intelligens se propterea rebus suis priuandum fore, illa cum damno aliquo alienaret, aut donaret, quod crimine non commissio facturus non esset, non valeret talis alienatio, quia dolus, & fraus nulli patrocinari debent, cap. Sedes Apostolica, de rescript. & fauet Bartolus in l. post contractum, ff. de donat. vnde si post commissum delictum hac intentione bona donaret, ne fiscus ea caperet, nõ valeret donatio. Quia licet fiscus ante condemnationem nullum ius in illis bonis habeat, ius tamen habet ad illa, & contra reum agere potest in iudicio, & petere, ut priuetur bonis, & bona illi sibi dentur. Qui verò volens crimen committere, ob quod scit se bonis suis priuandum, antequam illud committat, bona sua donat, aut vendit, quicquid Bartolus, vbi supra, contrarium sentiat, nota conscientia, & valide res illas donare, & vendere potest, quia tunc fiscus non habebat ius in re, nec ius ad rem. *Ratio huius est*: quia non obstante tali mala intentione, est dominus rei suæ, neculla lege prohibetur rem suam dare, aut vendere, ideoque donatio illa, vel venditio erit valida.

Eadem ratione post crimen commissum, ante iudicis sententiam, res suas locare potest, quibus voluerit, & pretium locationis accipere, & redditus prius debitos exigere, dehiotque illi soluere teneatur. *Ratio inquit est*: quia post crimen commissum ante sententiam verè dominus est bonorum suorum.

Sic Petr. Anch. in c. Cum secundum leges, de hæret. in 6. & Castro, ubi supra.

2. *Secundo* infertur, eum, qui tributum Regi debitum soluere omisit, esse peccet, non reddendo tributum debitum, ad illiusque restitutionem teneatur ad pœnam tamen, quæ contra non soluentes tributa debita per legem statuitur, ante iudicis sententiam non tenetur. Eadem de eo dicendum est, qui res de regno In regnum transfereas manifestare noluit, ne soluere vestigal regi debitum, peccat enim non soluendo, pœnam tamen, quam lex contra tales statuit, soluere non tenetur, antequam iudex eum condemnet.

3. *Tertio* infertur, peccare subditos, qui superioribus suis obedire nolunt, ob hoc solum, quod commiserunt crimen, ob quod vel illos fusa dignitate priuandos decernit. *Ratio est*: quia ille solus conscientia officium suum retinere, & exercere potest, valensque omnia ab eo gesta, quousque per iudicem dignitate sua priuatus sit, & consequenter subditis præcipere potest, illique obedire tenentur. Sic Petr. de Anchar. in c. ad Apostolicam, de sent. & re iudic. lib. 6. in notab. 20. vbi citat Lasum interpretantem c. si episc. de app. & Bar. in tract. de tyranno q. 7. & Alphonsi a Castro, lib. 2. de potest. leg. pœnal. cap. 2. Coroll. 1. Conc. 1. & facit c. Nonne, §. quæst. 4.

Illud autem circa pœnam a iudice inferendam annotandum est ex communi Doctorum consensu, ut docent Petrus Ancharannus in c. Cum secundum leges, de hæret. in 6. & Alphonsi a Castro, lib. 2. de potestate legis pœnal. c. 2. Conc. 1. & colligitur ex l. si pœna, ff. de pœnis, pœnam hanc ad hæredes non trāsire, & proinde, si reus ante sententiam moriatur, cessat pœna. *Ratio huius est*: quia in his, quæ ad hæreditatem pertinent, hæres, & defunctus sunt velut eadem persona; ergo sicut defunctus nondum damnatus ad illam pœnam non tenebatur, necq. ita hæres. Quia etiam ratione, defunctus ob crimen commissum, iuxta legem certam summam pecuniæ post iudicis sententiam, & non antea soluere tenebatur, illeque, antequam ad eam condemnaretur, ex hac uita discessit non teneatur executor testamenti eam soluere, non enim tenetur executor testamenti ad plura, quam defunctus ille tenebatur, vt Baldus in l. id quod pauperibus, §. 9. C. de episc. & cler. & Castro, vbi supra, notarunt.

- 19 *Secunda Propositio*; Lex ꝑ pœnalis, quæ sententiam ferendam continet, potestatem iudici confert, vt postquam illi legitime de crimine confiteretur, reum ad pœnam in lege statutam damnare possit. Hæc in consensu est apud omnes, eamque expressè tradit Alphonsi a Castro li. de potestate legis pœnal. c. 2. in fine. *Ratio est*: quia alias legis pœnalis virtus quæ continet sententiam ferendam, nulla, & irrita esset, si iudex, cui hoc onus incumbit, potestatem hanc non haberet, ut experientia constat.

- 20 *Tertia Propositio*; Reus ꝑ ad pœnam a lege statutam damnatus, in conscientia pœnam illam soluere tenetur. Sic S. Th. 2. 2. q. 62. art. 3. in corp. Felin in c. Canonum statuta, nu. 4. 3. de Constit. qui citat Beldum in l. id quod pauperibus, §. 9. C. de Episcopis, & clericis. Castro, li. 2. de potestate legis pœnal. c. 3. Greg. de Valen. to. 2. disp. 5. q. 9. puncto 9. quæst. 3. verfic. Tertium est, & alij omnes. *Ratio est*: quia eo ipso qd lex tribuit iudici potestatem repetendi pœnam, cõse-

consequenter obligat subditum reum ad obtemperandum tali iustae sententiae iudicis, ne repugnet potestati, & legi iustae, adeoque ordinationi diuinae, iuxta illud ad Rom. 1. 3. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, & Hebr. 1. 3. obedite praeceptis vestris.* Ex qua conuolutione nonnulla inferuntur.

Primo inferitur, Quod si praelatus damnatus sit a iudice nō delictum, ad priuationem praelationis, tenetur huic sententiae obedire, nec aliquid postea facere potest, quod ad illam praelationem spectat, nec subditi amplius ei obedire tenentur: Et consequenter non potest fructus, qui dignitati debentur, iuste precipere, quos si percipiat, ad restitutionem obligatur.

Secundo inferitur, Quod damnatus ad penam lege statutam, propterea quod dolo, aut fraude res aliquas occultauit, propter quas iure debebat vestigal, aut quouis aliud tributum, tenetur in conscientia, talem penam soluere. *Ratio est*, quia cum leges istae iustae sint, quae huiusmodi criminibus penas aliquas infligi praecipiant, iuste etiam agit iudex, reum ad penam in lege statutam damnans, & proinde sic delinquens huic iustae sententiae obedire in conscientia obligatur.

21 Tercio inferitur, Quod, si quis a iudice ad penam in lege statutam damnatus, antequam eam soluat, ex hac uita decessit, haeres defuncti ad penam illam soluendam obligatur, dummodo sit poena, quae inferitur, circa bona temporalia, quibus haeres succedit. *Ratio est*, quia haeres in his, quae ad hereditatem pertinent, succedit in ius defuncti, eademque persona cum illo censetur, non solum ad lucrum, sed etiam ad damnum, ideoque tenetur id in hereditate patris, quod defunctus sic damnatus passus esset, si superuixisset. Haereditas autem nomine id solum intelligitur, quod deducto ab aliceno superest. Idemque de executione testamenti, quod de haerede censendum est, tenetur enim & ille ea soluere, quae defunctus solui tenebatur. *Dixi circa bona temporalia*, quia nec haeres defuncti, nec executor testamenti, penam corporis, quam alias defunctus, aut testator pati debebat, pati tenetur. Ratio differentiae est, quia defunctus propterea quod, dum uiuere, uerum habebat bonorum suorum temporalium dominium, potuit illud in haereditatem transferre, & ita transiit ea lege, & conditione, quae ipse illud retinebat. Et inde sequitur teneri haereditatem poenam ex illis bonis soluere, ex quibus, cum e uita decessit, soluere tenebatur. At circa corpus suum defunctus, aut circa corpus haereditis, quia non habet dominium perfectum, ideo nullum tributum, nullamque poenae obligationem super corpus haereditas transferre potest. Quo sensu intelligendus est Paulus iuriconsultus in l. si poena. ff. de poenis, ubi ait, haereditem non teneri ad poenam defuncti. Sicut est contra intelligendus est Bal. in l. quod pauperibus q. 9. Cod. de Episcop. & clericis. de solis poenis, quae circa bona temporalia inferuntur, non autem de poenis corporis, quando ait, haereditem teneri ad penam, ad quam defunctus fuerat condemnatus. Quibus omnibus consentiunt S. Thom. 2. 2. q. 108. art. 4. ad secundum, Alexander de Ales. in summa p. 3. q. 4. 1. membro quarto. art. 2. ante finem, Alphonsius a Castro lib. 2. de potestate legis poenalis, c. 3. circa medium, & paulo ante finem, & alij Theo-

logi communiter affirmantes, nunquam unum pro alio posse poena corporis puniri, id quod etiam iure humano definitum est, ut patet in leg. Crimen ff. de poenis.

22 Illud autem circa hanc tertiam propositionem, annotandum est, damnatum ad poenam in lege statutam, ad eam soluendam in conscientia obligari, dummodo omni iudicii ordine consummato sic damnatus sit, ut nullum habeat iuris remedium, quo sententiam condemnationis irritam facere possit. Quamuis enim damnatus sit a iudice ad poenam, si tamen appellet, putans se iniuste damnatum, non tenebitur poenam, ad quam damnatus est, soluere, quousque ultima sententia definitiua, qua non possit appellare, contra illam data sit; lex enim ait, quod si condemnatus appellauit, status eius integer erit. l. vnica. ff. Nihil inuouari pend. appell. & constat ex toto tit. decret. ut lite pendente nihil inuouetur. Vnde si praelatus condemnatus, & priuatus praelatione interim appellet, stante iusta appellatione retinere potest suam dignitatem, & excommunicare, & alia facere, ac si condemnatus nō fuisset, sique ab illo excommunicatus, & denuntiatus ab omnibus uitandus erit, cum excommunicatio secum executionem trahat, cap. Passoralis. de appellat. At ubi postea declaratum fuerit talem appellationem fuisse iniustam, & ultima sententia definitiua prolata fuerit, priuaretur tunc sua dignitate, & praelatura.

23 QUINTVM DVBIUM est, circa legem poenalem latae sententiae, quam uim obligandi habeat in conscientia? Potest autem haec difficultas duobus modis accipi, & intelligi uno modo ut sensus sit, An transgressores legis poenalis teneantur in conscientia ad soluendam poenam ante iudicis sententiam? Alio modo, An post iudicis sententiam poenas illas soluere, & subire teneantur.

Quoad primum sensum, In hoc conueniunt omnes, ut certa ab incertis separemus. Quotiescunque in lege lata sit pro aliquo delicto sententia excommunicationis ipso facto, ipso iure, aut nulla iudicis expectata sententia, quicumque legem illam transgreditur, ante iudicis condemnationem erit excommunicatus: sic Sotus lib. 1. de iustitia, & iure q. 6. art. 6. conclus. 2. Caiet. in summa, uerb. poen. c. 2. 2. q. 62. articulo tertio. Barthol. Medina 1. 2. q. 96. articulo 4. dub. 2. conclus. 1. Petrus de Arragona in 2. 2. quaest. 62. articulo tertio. Martin. Nauarr. in Manuali cap. 23. numer. 67. versic. Dixi regulariter Dominicus Banes in 2. 2. quaest. 12. art. 2. dub. 2. ad secundum. Alph. a Castro lib. 2. de potestate legis poenalis. cap. 8. post principium, & Gregor. de Valent. tomo 2. disput. 7. quaest. 5. puncto 6. quaest. 3. ante finem. Et patet ex communis praxi Ecclesiae, qui enim publicè clericum percussit, communiter tenetur ab omnibus pro excommunicato, etiam ante iudicis sententiam, ut patet 17. quaest. 4. c. Si quis suadente diabolo, & faciens, uel mandatis aliquem interfici per assassinos (quamuis exinde mors nō sequatur) aut eos acceptas, defendens, uel occultas excommunicationis, & depositionis a dignitate, honore, ordine, officio, & beneficio sententias ipso facto incurrit, ut habetur in cap. Pro humani, de homic. in 6. & haeretici etiam ut constat in c. Ad abolendam, de haeret. ipso facto excommunicati sunt. Differunt

tamen Sotus, & alij in assignanda huius rei ratione, Sotus enim loquens de excommunicatione in particulari, rationem hanc reddit, cur ecclesia aliquem absque causæ cognitione, & iudicis sententia excommunicare possit, non autem alijs poenis castigare. Quia, scilicet, per excommunicationem non priuatur quis bonis suis proprijs, quæ iure priuato possidendi, sed bonis communibus ecclesiæ, & sacramentis, & suffragijs ecclesiæ, quorum dispensatio ad ecclesiā pertinet, ideoque ecclesia tot ipso, quod quis legem suam violauerit, bonis suis illum priuare poterit; At uero per leges ciuiles priuatur quis bonis suis proprijs, quibus non nisi per actionem, propriam priuari ualet. Quæ Soti ratio, ut resè notat Bannes, ubi supra, non multum efficax est, Nam primo, ipso, quod quis per Baptismum fidelis, & membrum ecclesiæ factus est, habet ius ad percipiendā sacramenta ecclesiæ, & alia bona spiritualia ipsius. Deinde secundo bona ciuilia etiam eodè modo pertinent ad bonum commune, eorumque dispensatio ad eum pertinet, qui curam gerit communis. Ergo sicut bonis illis spiritualibus per legem priuari posset, etiam & bonis temporalibus priuari poterit; Immo si potest istis bonis temporalibus priuari per sententiam, etiam per legem eisdem priuari potest, cum iudex non nisi secundum legem iudicare debeat.

Alij uero Doctores alla tit. post Nauar. Medina, Arragon, Gregor. de Valent. post Caietanum aliam rationem vniuersaliorem assignant, quia excommunicatio est poena, quæ in priuatione, & passione consistit, ad quam reus non conuenit aliqua actione, prout facit in poenis pecuniarijs, & corporalibus, & ideo illa absque alia aliqua præterea actione, & executore incurritur. Et quod de excommunicatione dictum est, de suspensione, & irregularitate, etiam dicendum est, incurri ipso facto, prout fateatur ipsemet Sotus lib. 1. de iustitia, & iure, q. 6. artic. 6. ad septimum, de suspensione, & irregularitate, hac ratione motus, quod hæc non fit aliud, quam commaculatio, & indignitas ad tractandum sacra, & cōsentiant Caietan. Dominicus Bannes, Alphonsus a Castro, Petrus de Arragon, & Nauarrus, ubi supra, de suspensione, interdicto, & irregularitate incurri posse ipso facto, sine alia iudicis sententia, quia hæc poenæ non in actione, sed in priuatione consistunt. De alijs inter se dissentient, & in tres sententias diuisi sunt.

- 24 Prima sententia est dicentium omnem legem penalem, quæ continet sententiam a iure latam, obligare in conscientia ad penam in illa statutam, ante iudicis sententiam, ita ut non solum quis debitor sit illius poenæ, sed etiam ut teneatur statim penam illam soluere. Sic Alphonsus a Castro lib. 2. de iustitia hæret. punitione. c. 6. & lib. 2. de potestate leg. pen. c. 8. ubi citat multos alios in suam sententiam, ut Adrianum, Ioannem Medinam, Panorm. in ca. Canonum statuta. nu. 11. de constit. & in ca. dilecti. de arbit. Dominicum de S. Germaniano in ca. Pro humani. §. sacri. de homicid. in 6. Felinum in ca. Rodulphus, de refect. Barbarium in repet. c. Rainaldus, de testamentis. Philippum Decium in ca. Canonum statuta, num. 20. de constit. Paulum de Castro in l. 1. §. Ad bestias. ff. de postulando. Bald. in l. id quod pau. penbus. C. de Episcopis, & clericis, quest. 9. Ange-

lumi de Perusio in Auth. de incestis nupt. num. 2. & nu. 5. lafonem lib. 2. consiliorum suorum, consil. 211. Ant. Coriet. in singularibus, ius in tit. poena. uerf. ubi. quinque poena. Andr. Tiraq. in consenarijs super l. si unquam in uerbo. Reuertar. Cod. de reuocandis donationibus, & Gloss. in c. quam sit. verbo. Eo ipso, de elec. in 6. & ibidem in ultim. glossa super hoc uerbo, vacatur, & in c. commissa. in uer. iussu impedimento. de elec. in 6. & in clem. quoniam. in uerbo. eo ipso. de uita, & honest. cler. & in clement. Multorū. gloss. ultim. de penis. unde inferit hic author, scilicet, Castro, quod hæreticus statim, ac incidit in crimen hæresis tenetur in conscientia tradere bonā suā fisco, quorum dominio ipso iure priuatur, per c. cum secundum leges, de heret. in 6. ut multis argumentis ostendere conatur lib. 2. de potestate legis penal. ca. 10. & seq.

- 25 Secunda Sententia est asserentium neminem obligari ad executionem poenæ ante sententiam iudicis, etiam si sit ex penalis latæ sententia. Sic S. Tho. 2. 2. q. 62. ar. 3. ubi ait neminem ante condemnationem per iudicem ad penam teneri. Adria. Quodlib. 6. ar. 1. litera l. verfic. Tertio infero. Syluest. in uerbo Hæresis. 1. q. 8. uerf. Tertia poena. & in uerbo. Poena. q. 25. Conrad. trac. 1. de contract. q. 7. Ioan. Mend. C. de contract. lib. 1. dub. 3. uerf. Aut etiam, & q. 22. in secunda parte questionis in responsione ad sextum argumentum pro parte affirmatiua, & off. corollarij tertium, uerf. Nec obstat mortuum. Nau. in Manuali. c. 23. nu. 46. Covarruias in 2. p. epit. c. 6. §. 8. nu. 10. & inter luriconsultos multi, quos Castro lib. 2. de potestate legis pen. c. 9. & Sotus, ubi supra, reuerunt, ut Arch. in cap. Cum secundum leges, de hæret. in 6. Petrus Anch. & Philip. Francus in co. ca. Ioan. Andr. in c. pro humani. de homicid. in 6. Bart. in Leius qui delatorem. ff. de iur. fisci, Alex. in l. si quis maior. C. de transact. Guliel. Benedic. us in c. Rainardus de testamentis p. 2. num. 32. Hippolitus Marsiliensis in sua practica causarum criminalium. in §. Aggredior. nu. 105. & in rubrica. ff. ad leg. Corn. de falsis nu. 24. Alciatus in l. cum postea quam Co. de pact. & in leg. si quis maior. C. de transact.

- 26 Tertia Sententia, quæ media est inter duas illas præcedentes, est Caietani in 2. 2. q. 62. artic. 3. & Petri de Arragon. ibidem. Barth. Medina. 1. 2. quest. 90. art. 4. Dominicus Bannes in 2. 2. q. 12. art. 2. ad secundum, & Gregor. de Valentia tom. 2. disput. 7. q. 5. puncto 6. q. 3. prope finem, & aliorum, qui distinguunt de lege penalis, quædam enim poenæ sunt, quæ ad sui executionem exigunt actionem aliquam potestatiua, & realem, quæ poenæ non incurritur ex lege latæ sententiæ ante iudicis sententiam, saltem quoad executionem, satis enim est, quod reus pariatur poenas has ab alio illatas ex mandato iudicis; quædam uero sunt poenæ, quæ ad sui executionem non exigunt actionem realem, & potestatiua, sed sunt mere priuationes, & has incurrit legis transgressores ante iudicis sententiam, quoad executionem. Ut igitur, quid mihi probabilius in tanta doctorum uarietate uideatur, exponam, remque hanc ob præxim quotidianam scitu necessariam in clauis nūmi fusiussque d. clarare queam, sequentes propositiones subiungam.

- 27 PRIMA PROPOSITIO: Læc penalis tam diuina, quam humana ferri potest, quæ transgressores

fores obliget in conscientia ad penam sine vili iudicis sententia. Quae conclusio licet in communipossita ab omnibus conceditur, nec ab illo verè negari potest. Et de lege diuina id ostendi potest varijs exemplis, sicutum Exo. 22. habetur lex in qua statuitur, vt qui percutit oculum suum excusetur, detem feriat autem ancilla suam penam delicti lege diuina tenetur in conscientia ante iudicis sententia ad reddendam feriat ancilla libertatem. Si autem necesse non fuisse iudicis sententia, raro, aut nunquam plene fuisset seruo satisfactum, vt notat C. 2. tit. 1. de potestate leg. pen. e. 4. in principio, quia dominus iam in catenis aut domum inclusum tenuisset, ne ad iudicem perueniret. Et dominum ac eularet, sique seruum suum amitteret. Et in lege veteri vana sacrificia pro varietate peccatorum offerri precipiebatur, quae sacrificia in peccatum transgressio vana lege impolita erant, tenebanturque transgressores ad illa sacrificia facienda ante aliquam iudicis sententiam, ut si non essent sententiam, vltimo peccati re. tenebantur. Et in lege, Evangelice conuict adulter in sui criminis penam, priuatus est iure petendi debitum a coniuge. Innocentius c. 16. March. 5. & 19. colligitur. vbi dicitur non esse licitum vorem dimittere, nisi ob *fornicationem*, inde satis aperte docens licere coniugi. Innocentius coniugi adulterum dimittere, adeo vt quis possit adulterum se committere, nunquam recuperabit ius, quod serui aut fibris sui innocens voluerit illud per indulgentiam illi concedere. Et potest dari similem haeretico, qui eiusdem praeiurat, & ipsum sui erga se penitens, nunquam tamen recuperat bonam conscientiam, quoniam dominio per haereticum priuatus eiusque fuerunt illi, nisi noverit concessa, vt dicitur in e. vltima de haer. Cum igitur certum sit penam esse adultero coniugi priuatum esse iure exigendi debitum ab altero coniuge suo, ad persequendum colligitur, vt lex, quae talem penam contra adulterum statuit, penalis censenda, & decenda sit, ad quam penam illi, quando obligatur in conscientia adulter abique aliquo iudicis sententia, quae illum de crimine damnet. Quomodo enim ad duorum plenum faciemum, & cohabitationem iuste separandum requiritur iudicis sententia, ad hoc tamen, vt recentia cohabitatione debitum secreto licite negetur, nulla requiritur iudicis sententia, sed facili, vt illi quous modo de crimine alterius collige. Tunc enim adulter ante iudicis sententiam, quomodo possit abique illo peccato blande, & humiliter innocens debitum coniugale petere, & illo donante, & annuente recipere, illi tandem negante per vim, & violentiam capere non potest. Et si taliter acceptum mortaliter peccat, quia id, quod iure sibi non debetur, arripit.

29. Et quod si alii tunc exemplis e lege diuina de-
sumpta probantur, etiam de portetis, ac lege
humana tam laica, quam ecclesiastica facile ostendi
poterit, quandoquidem, vt alias dixi monstratum
est, vtique portetis facillime a Deo acceptis qua
leges condere possit de re quacunque, quæ non sit
contra lumen naturale, aut diuinum prædictum si res
illa inuestat meliorem mandatum Dei obseruan-
tiam, potestque homines facit subditos ad talium
legum obseruationem facit obligare, vitillam tran-

solvendum penam ab eo; vltiori iudicis sententia obligari possunt. Quæ omnia non solum de pte ecclesiastica, sed etiam laica procedunt, cum hæc etiam leges suis subditis præscribere possit, sicut ecclesiastica, quæ conscientias eorum ad peccatum mortale obligare queant. Etenim non solum ecclesiasticis, sed etiam laicis in officio, & dignitate positus obedientia in conscientia debetur, iuxta D. Pauli testimonium, qui de obedientia magistratibus debita, in communem, & absolutam loquens ait, *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistit, ipse sibi damnationem acquiritur.* Rom. 13. Et paucis interpositis de sola potestate seculari loquens ait, *Dei enim minister est iudex in nam ei qui malum agit. Ideo qui necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Potest igitur potestas humana tam laica, quam secularis legem penalem, condere, quæ illius transgressorem in foro conscientie ad penam obliget abique aliqua iudicis sententia perfoluendam.

SECVNDA PROPOSITIO: lex penalis iusta continens sententiam latam iudicem ipso facto ante quamcumque sententiam iudicis condemnationis, vel declarationis, quales sunt leges illæ, quæ in priuatione consistunt, obligat reum in conscientia ad penam, quæ in lege statuitur, eumque debitorem constituit. Sic auctores omnes in tertia sententia citati. Et patet in sententijs, & censuris ecclesiasticis, quæ eum in priuatione consistunt, & sine ulla aetione ipsius rei incurri possint, potest ecclesia eas inferre, & vere incurrunte ante omnem iudicis sententiam declarationem, & condemnationem, satis enim est quod quis crimine scienter commiserit, ob quod penæ illæ transgressores infliguntur a iure. Itaque si iudex ecclesiasticus precipiat aliquid sub pena excommunicationis latæ sententia, quicumque illam transgesserit, ante iudicis condemnationem erit excommunicatus. Sic etiam Bonifacius Papa VIII. in cap. cum secundum leges, de hæret. in 6. legem tulit, ut hæretici statim priuentur bonorum suorum dominio, ante omnem iudicis sententiam. Cetera quam legem annotandum, est, duo ibi a Bonifacio statuta esse, vnum est, quod hæreticus ipso iure bonis suis priuatus sit, & bona illa sisco applicentur; Alterum est, ut fideus bona illa non apprehendat, antequam ille per competentem iudicem sit de crimine hæresis damnatus. Ante omnem igitur sententiam iudicis, hæreticus verè penam legis incurrit, hoc est dominio bonorum suorum priuatus efficitur, & nullo modo, (quamuis nulla sequatur iudicis sententia declarationis) bona, quæ tunc possidet, vendere, aut permutare, donare, aut alienare possit; neque aliquid eorum facere, quæ soli domino vero conueniant, sicut nec ille, qui per iudicis sententiam bonis suis priuatus esset; Neque de huiusmodi bonis suis, quæ possidet, testari valet, sicut nec possit, si per iudicis sententiam bonis suis priuatus esset; vt latius Bald. in Authent. Incestas. Cod. de incest. nupt. Ioannes Andr. Petrus Anchar. Dominicus & Philip. Francus in cap. cum secundum leges, de hæret. in 6. & Alphonsus a Castro in libro 2. de potestate legis penal. capit. 8. in principio tradunt, vnde tales donationes, & alienationes ab eo factæ irritæ sunt, adeo vt postquam

per iudicis sententiam declaratum fuerit aliquem fuisse hæreticum, quoad hanc bonorum amissionem retroagitur vique ad tempus, quo fuit hæreticus, potestque fideus omnia illa bona a quocunque accipere, etiam ab emptore, aut hæredibus immo etiam repetere potest fructus omnes præter eos, quos circa vitæ suæ sustentationem impenderit, ut colligitur ex cap. Accusatus, §. in eo vero casu de hæret. in 6. Requiritur autem iudicia declaratoria criminis, non ut bonis suis priuatus sit, sed ut post sessionem eorum priuetur, hoc est, ut fideus bona illa, iuste exigere possit, aut ipsemet illi eadem reddere in conscientia, teneatur. Id quod iustissime, & magna cum prudencia statutum est, quia nisi ita fieri oporteret, suspensio contingeret odio, aut cupiditate solitante, ex modica, & leui criminis suspicionem excurio penæ contra innocentem, & inculpatum fieret dicente fisco hæreticum esse eum, qui vere catholicus esset. Ne igitur hoc contingeret, & ex altera parte hæreticus impunitus remaneret, statuit Pontifex hæreticum ipso iure, dominio bonorum suorum esse priuatum, quantumvis fideus ea capere prohibeatur, donec ille per iudicem competentem de crimine hæresis damnatus sit.

Sic etiam per capitulum, Quicumque, §. Hæretici autem de hæret. in 6. Alexander Papa III. legem, statuit, quæ hæretici, aut credentes, aut receptores, aut defensores hæreticorum ad beneficia ecclesiastica, aut officia publica inhabiles redduntur. Vnde si alicui hæretico beneficium ecclesiasticum, aut officium publicum collatum sit, quod nondum fuerit de suo crimine damnatus, collatio illa irrita, & inanis est ipso facto, & consequenter hæreticus virtute huius legis ante omnem iudicis sententiam in penam in habitatis, & indignitatis ad beneficia, & officia publica suscipienda incidit.

Eodemque modo hæreticus ante omnem iudicis sententiam patria potestate priuatur, ut colligitur ex cap. Quicumque, §. illorum autem, de hæret. in 6. ubi idem Alexander Papa III. statuit emancipationem filiorum a patre hæretico factam nullius esse momenti, & ualoris, etiam post talem emancipationem declaratur patrem fuisse hæreticum. Ergo ante iudicis sententiam pater hæreticus, eo ipso quod hæreticus erat, amittit patriam potestatem, & filius etiam ante talem emancipationem factus erat filius iuris, ut ibidem habetur, & docent glossæ ibi in verb. defuerint. & Alphonsus a Castro lib. 2. de potestate l. penal. capit. 5. argumento. 7. & Doctor. communiter.

Simili ratione Innocentius Papa III. l. legem statuit, quæ Assassinos, & illorum fautores, atque receptatores ipso facto depositionem a dignitate honore, ordine, officio, & beneficio incurere voluit, ita ut illa libere alijs per illos ad quos eorum collatio pertinet, conferantur, ut ex capit. Pro humani, & gloss. ibi in verbo, libere, de homicid. in 6. Ad quam penam incurrandam sententia iudicis necessaria non est; quia si illi, ad quos spectat, non libere, ut ait textus, illi, qui quos spectat, possent talia conferre; quandoquidem reus multa opponere posset, per quæ talis libertas impediretur.

quam ecclesiasticas iniuriam sustinendas, & soluendas obligant, maxime, ut dictum est, quoniam poenae illae in privatione consistunt, quales sunt amissio dominij bonorum propter haeresim, aut crimen laesae Maiestatis, & similia, & tales constitutiones, ac poenae passim in Concilio Tridentino habentur contra obvenientes plures ecclesiasticas cathedras, aut parochiales, ut videtur ex Scilicet 7. de reformatione. c. 2. & 4. Scilicet 24. de reformatione. 1.

Ex dicto sequitur, quod si lex priuata liquet voce actiua, & passiva, si commiserit tale crimen, continuo ac committit crimen, abique alia iudicis declaratione, voce actiua, & passiva priuatus est, si lex hoc ipsum exprimat. Sic Bart. Med. 1. 2. q. 96. articulo. 4. dub. 2. conclusio. 1. & Pet. de Arragon. in 2. 2. to. 2. in q. 62. art. 3. circa med. Et de voce passiva, et cõs. Doctorum consensus, & colligitur ex c. Quisquis. & gl. ibi in verb. videtur. de elect. ubi consentiens electioni inibi factae per absumptum potestatis secularis, ipso iure fit ineligibleis, nec absque dispensatione ad illam dignitatem eligi potest, & in ea cum singula. de pract. in 6. Religiosus Prioratus, vel ecclesiam curatam obtinens, si recipiat secundam, ipso iure priuatur prima, & si statim non dimiserit, efficitur ineligibleis, & tanquam ambitiosus priuatur vtriusque. Et ex Concilio Tridentino Scilicet 25. de regula. c. 6. qui in Provinciali, Abbatem, aut Priorem contra illius decreti constitutionem se creare permittit, deinceps ad omnia officia, in religione obtinenda inhabilis existit. De voce vero actiua Sonus, lib. 1. de iust. & in quaest. 6. articulo. 6. ad 3. docere videtur, quod priuatio vocis actiuae non incurritur ante iudicis declarationem. Alio vero, ut Medina, & Pet. de Arragon, ubi sup. dicunt ipso facto incurri, eo quod priuatio vocis actiuae poena priuatiua est, & quia excoicatio ipso facto incurritur, ante iudicis declarationem excoicatio autem priuatione vocis actiuae, & passivae includit. Quorum opinio mihi et uenior videtur, quod in lege exprimitur, prout expressit Clemens Papa VII. in Bulla, quae incipit, *Religiosa congregationis*. Anno Domini 1594. 23. Julii. Iulij, de largitione munerum, vtriusque Sexus regularibus interdicitur in qua postquam multas poenas contra illius transgressores imposuerit, hanc etiam de priuatione vocis actiuae, & passivae subiungit, dicens. *Et praeterea priuationem vocis actiuae, & passivae absque ulla superioris decretis aut ministerio, ipso facto incurritur*. Sic etiam Illustriss. DD. Car. Sacrae Regularium Congregationis praefecti, qui quodam decreto anno Domini 1590. promulgato, contra regulares, qui absque expressa licentia eiusdem Sacrae Congregationis, ad Monasteria, seu domus quae rumenque Monialium, vel sororum, sine sui, seu alterius cuiusvis ordinis accedunt, poenam huius priuationis vocis actiuae, & passivae influxerunt, ut ex illis ult. decreti verbis evidenter colligitur, quae ita se habent. *Qua omnia, & singula sub poena priuationis officiorum, & vocis actiuae, & passivae ipso facto incurritur, & annullari litera observari precipimus.* *Quia in illis*

35 Circa quas poenas priuationis officiorum, & vocis actiuae, & passivae, annotandum est ex Fr. Hieronymo a Socio Cappuccino in annotationibus, ad Cõpendium privilegiorum Mendicantium, in verbo, *Dare in ex positione dictae constitutionis* Clemens VIII. & in verbo, *Ingressi Monasteria*, quod licet Religiosi in odio super dicto ex delicto occulto perpetrato incurrant istas poenas ipso facto, nullus tamen

eorum obligatus erit statim relinquere, & renuntiare officium, & voces actiuae, & passivae, quas habet, quando per huiusmodi renunciationem delictum suum manifestari possit, ac fama, honores, amittit, ut ita cõem omnium Theologorum doctrinam de cõseruanda fama, & honore, quam latè explicat Alphonsus a Castro lib. 2. de potestate legis pen. c. 11. in argu. 1. per totum. & ca. 15. circa med. Tenentur tamè religiosi in tali casu omni diligentia, & sollicitudine, uti, & omnibus possibilibus, procurare dispensationem, alioquin a peccato nequaquam excusantur.

36 *Tertia Propositio*, Lex poenalis lata continens sententiam, si non expresse continet executionem, & solutionem actualem ipsius poenae, nõ obligat reum ad eam poenam soluendam, vel patiendam, quae sine reali actione ipsius rei, vel alterius infligi non potest. Quam propositionem defendunt omnes illi, quos pro tertia sententia attulimus, camque latè probat Sonus lib. de iust. & iur. quaest. 6. articulo. 6. Ratio huius est, ut aliis omittam, quas Sonus, ubi supra, adducit, quia tales leges poenales non continent in se actualem poenae solutionem, & executionem, ut supra ponimus, sed solum obligationem ad eam. Ergo autem iudicis sententia declarationem non tenetur reus eam soluere, quamvis debitor eius sit, consequentia ex eo patet, quia ut dicitur in reg. odia. & in reg. in poenis. de reg. iur. in 6. odia restringenda sunt, & in poenis benignior est interpretatio facienda. Quod igitur in ipsa lege nõ exprimitur poenae executio, ad eam soluendam non tenetur. Deinde vel ad eam tenetur ut legis, & hoc nõ, ut dictum est, quia nulla est ibi metio executionis, ut lex natura poenae, quod ipso quo quis incurritur, tenetur statim soluere, & hoc nõ, ut patet ex multis poenis praefertim corporalibus, quas reus nõ tenet soluere nisi alio infligere. Immo si rationem poenae diligenter consideremus potius de eius ratione est, ut non soluatur, nisi reo patiente, & alio infligente. Et in quibusdam poenis oino irrationabile est, ut reus teneatur sibi eas infligere, quamvis eas pati debeat, quod ab alijs infliguntur, ut u. g. poena mortis, carceris, & grauis flagellationis, immo etiam & restitutio omnium bonorum suorum facienda nõ est ob crimine laesae Maiestatis, aut haeresis, nisi postquam iudice iurisco post sententiam criminis declarationem exigitur, vel denique, si ex natura ipsa restitutionis, quia ex eo quod amisit dominium bonorum suorum, non potest ea ipsis possidere, at neque hoc obligat reum ad poenam statim persolvendam, quia dominium & possessio inter se distinguitur, ut patet in eo qui rem alienam bonam fide possidet, & in eo, qui rem alterius cum consensu domini retinet, quamvis in casu haeresis lex prioret reum doctum suorum bonorum, si scias tamen illorum bonorum possessionem ab heretico tollere non potest, nisi prius iudex ecclesiasticus illius iure haeretici fuisse declaret. Quae omnia ex eo manifestari facile possunt, quia aliquando leges expriment hanc actualem poenae solutionem, & executionem, ut ex dictis constat. Ergo signum est, ubi hoc non exprimitur, noluisse legislatorem transgressores obligare, ut poenas illas sibi ipsis infligerent. Praeterea quod ab omni humanitate, & ratione alienum est, quod reus ipse, qui in occulto crimen committit, seipsum condemnaret ad iacturam bonorum suorum, vel ad poenam carceris, exilij, aut mortis, & quod

& quod seipsum prodat, futurus iudex, testis, accusator, & iustitiae executor.

37 Illud autem in lege poenali diligenter advertendum, & distinguendum est, quod si ad penam ipsam in lege positam spectat, & quod si in eadem lege ad materiam iustitiae pertinet, hoc enim statim ante iudicis condemnationem reddendum est, illud vero non item, nisi post factam condemnationem. Itaque si sit lex quae praecipiat, ut eritici non minus viginti ar gentes vendatur, & qui contrarium fecerit, soluat quadraginta, qui vendit carius, tenetur continuo excessum iusti pretij restituere, quia accepit plus, & ex iustitia habere debet; ceterum ad poenam non tenetur, nisi condemnatione praecedente.

Idem plane de legibus illis dicendum est, quae tabellionibus praecipunt, ne aliquid vitra taxatum pretium accipiant, si quid n. vitra taxatum pretium acceperint, vt pote, quod pertinet ad materiam iustitiae, statim restituere tenentur, non tamen poenam pro simili transgressione impositam soluere obligatur, sicut nec illi, qui pecunias, aut merces ab vno regno in alterum traiciunt, non obstante, quod lex hoc sub grauius pnis prohibeat. Ex quibus colligitur, quod sententiandum sit de decreto illo Concilij Tridentini Sess. 1. de reform. cap. 1. in quo statuitur, vt episcopi, & alij ordinum collatores, aut eorum ministri, pro collatione ordinum, etiam clericalis tonsurae, aut pro literis dimissorialibus, aut testimonialibus, vel pro quolibet, nihil omnino etiam spote oblatum, quous praeter, tunc accipiant. Notarius tamen, si non habet stipendium, & salarium pro officio exercendo, decimam tantum vnius aurei parte accipere potest, nisi sit consuetudo nihil accipendi; contraria vero taxae, statuta, & consuetudines, etiam immemorabiles penitus cassantur, & interdicuntur. Qui secus fecerint, tam dantes, quam accipientes grauitur peccant, & poenas iuris ipso facto incur runt. Poenae iuris sunt, vt episcopus proprii gradus periculo subiacet, & ordinatus nihil ex tali ordinatione, vel promotione proficiat, vt habetur in cap. si quis episcopus, & in cap. Piacuit, vt nullus. 1. q. 1. Et licet has pnyas soluere non teneant, aut exequi ante iudicis sententiam, sic tamen acceptum statim restituendum est.

38 Et quod de his i prenis dictum est, Nauar. ip. Manuali c. 3. nu. 67. & Gregorius de Valentia tom. 2. disp. 7. quesi. 5. puncto 6. quesi. 3. ante finem, extendunt etiam ad poenas illas conventionales, de quibus conuenire solent contrahentes, vs. nisi hoc, vel illo tempore alter soluat, & beat hoc, vel illud amittere, aut soluere, &c. Ratio est: quia neque communis existimatio, neque vltus habet, vt eiusmodi poenas huant contrahentes, antequam sententia iudicis compellatur: vnde contrahentium intentio totum est, vt per tales penes eodem modo ad obseruationem contrahunt, sicut per penas ad legum obseruationem cogantur, scilicet, post iudicis sententiam habebitis potestatem, vt violatore promissi ad penam perfoluendam compellat. Alij vero, vt Peli. in cap. 1. nu. 43. & Decius ibidem num. 2. de constitut. & Ancharan. in regu. possessor. quesi. 3. de re iur. in 6. quem ipsi referunt, affirmant hanc poenam conuentionalem in foro conscientiae debere. Ceterum existimo has duas sententias recte conciliari posse, si uel dicamus cum Nauarro, ubi supra, pnyas has solu

in conscientia soluendas esse, quae ad satis factionem interesse debentur; tunc enim qui eas incurrit, ad earum solutionem in conscientia tenentur, aut saltem ad tantam eius partem, quantum est uerum interese, & damnum eius, cui debetur, iuxta ea, quae tradunt Doctores in l. unica, C. de sent. quae pro eo, quod inter, proferuntur. equitas enim, & recta ratio postulat, ut alter damnum illud recompenset, quod alter passus est, eo quod ille pactum, & promissum uolauerit, uel si dicamus, cum Couar. in 3. par. Epi. cap. 6. §. 8. nu. 1. & Corne. consil. 69. uol. 2. & conf. 55. uol. 3. & Rebulin d. l. unicam, penam hanc conuentionalem in foro conscientiae debere, si ab eo, cui soluenda est, petatur. Ratio est: quia contrahentes possunt se obligare ad pene solutionem ante iudicis sententiam. Vnde si petatur ab eo, alter poenam soluere tenetur, nisi fortassis contraria consuetudo ibi fetuaretur, cui in eo loco standum esset. Ratio esse potest: quia sicut iudici exequenti legis poenam restituere non licet, ita petenti poenam ex conuentione, & promissione refragari non licebit. In his ergo duobus casibus uero erit Felini, & aliorum opinio; contra uero, si nullum damnum patitur alter contrahentium ex non obseruatione promissionis, nec poenam a transgressore petat, uera est Nauarri sententia, non teneri alterum in conscientia ad talem poenam conuentionalem perfoluendam; quandoquidem qui poenam promissam, iusta coniectura praesumere potest, alterum nolle poenam recipere, si eam non petierit. Vt autem recte Couarruias annotauit, si qui ex conuentione, uel ex lege penam exigit, & extorquet, nullum peccatum committit, eo quod lex illa iusta est, & poena conuentionalis licite in contraui deducti potest, ut Baldus in l. r. c. unde ui. Corne. in dicto consil. 69. & Portunius in tract. de ule. si filial. 18. affirmant, quos Couar. ubi supra refert, & sequitur.

39 Deinde, itaque in hac tertia nostra propositione dicta sunt, intelligi debent de penis proprie dictis, seu de lege proprie poenali, scilicet, namque dicendum est de lege conditionalis, & oneribus sub conditione aliqua impositis, scilicet, ut soluat hoc, uel illud, aut etiam amittat, nisi hoc, aut illud praestiterit, &c. Vnde si magis uxor suae sub hac conditione legaret bona sua, si caste uixerit, uel si non transierit ad secundas nuptias, tunc quidem si talis uida non obseruaret castitatem, sed realiter fornicata fuisset, uel ad secundas nuptias clam, aut publice transisset, teneat in conscientia statim bona illa restituere, quia illa donatio fuit potius legatum conditionale, quam poena, & consequenter non stante conditione, nec legatum illud tenebit, & proinde tenebitur ante iudicis sententiam bona sic legata restituere. Sic Caius in summa, in uerbo, poena. Sotus, lib. de iustitia, & iure q. 6. art. 6. ad quartum. Nauar. in Manuali, ca. 2. nu. 62. & nu. 67. Barth. Medina, 1. 2. q. 96. ar. 4. dub. secundum, ad decimum, & Gregorius de Valentia tom. 2. disp. 7. quesi. quinta, puncto 6. dubio tertio ante finem.

Pari ratione qui collegium aliquod de sua substantia instituit, & legem, aut statutum sub hac conditione fert, ut quicumque collegiarum hoc, aut illud crimen admiserit, priuatus sit iuribus collegii, aut quod a collegio receperat, restituit, tenetur transgressori ante iudicis sententiam bona illa restituere,

vt Sotus lib. 1. de iustitia & iure, quest. 6. artic. 6. ad 4. Bartho. Medina, 1. 2. q. 96. art. 4. dub. 2. ad quartum, docent, quamuis Nauar. in Manuali, cap. 2. 3. nu. 63. contradicat. Ratio pro Soti, & Medina sententia, quæ mihi verior videtur, est, quia huiusmodi statuta non priuant transgressores bonis propriis, sed efficiunt illos inhabiles ad suscipiendum bona, quæ ex collegio susceperunt erant, unde cum fundatores collegiorum sub ea conditione solum bona sua concedere voluerunt, (id quod iuste facere poterant) non est dubium, quin conditione non seruata teneatur transgressor in conscientia ante omnem iudicis sententiam in se bonis illis, tanquam non suis, sed propriis alienis, priuare, & restituere quicquid ab articulo criminis commissi consumpsit, prout ipsemet Nauar. in Manuali, cap. 2. 3. nu. 62. statuitur in legatis testamentorum, quibus conditiones illæ de castitate, aut non transgrediendo ad secundas nuptias apponi solent, quas qui non seruat, legatum tale conditionale ipso facto amittit.

40 Eodem modo, qui deinceps in suis Ecclesijs, & beneficijs non resident, tenentur fructus restituere ante iudicis sententiam, iuxta Concilij Tridentini definitionem, Sess. 6. de reform. cap. 1. & Sess. 2. 3. de reform. cap. 1. & 2. & Sess. 24. cap. 12. de reformat. potest enim Ecclesia statuere hanc conditionem, cum conferat beneficia, vt qui non resident, fructus teneatur restituere. Præterquam quod ex alio etiam capite ad eorum restitutionem obligatur, lex enim iustitiæ postulat, vt qui officium suum non facit, stipendium pro officio destinatum non percipiat, vt Medina loco proxime allato annotauit.

Sic etiam Rex tali lege, & conditione iudices, ministrosque iustitiæ ad munera Repub. eligere, & assumere potest, vt quicumque iudicium vendiderit, aut manifestula susceperit, contumax sit accepta, absque alia iudicis declaratione, aut sententia restituere teneatur. Quales leges in multis Regnis, & Rebus publicis bene institutæ extant, & transgressores in conscientia obligant. Cum enim illos sua libera voluntate eligant in suos ministros, ac de suo actario stipendia illis decernant, possunt tali conditione illos eligere, vt in conscientia obligentur ad sic acceptum statim restituendum; & ideo si conditionem accipere voluerint, tenentur implere. Quo casu leges illæ non spoliunt transgressores bonis suis, quæ antea possederant, sed impediunt, ne acquirant dominium munerum, & proinde, cum sua non sint, sed aliena, ad eorum restitutionem ante iudicis sententiam in conscientia obligantur, vt Alphonsus à Castro libro secundo, de potestate legis penalis, cap. 6. versicul. 2. modo. Sotus libro 1. de iustitia q. 6. artic. 6. ad quartum. Cdu. in 1. parte Epit. cap. 6. §. 8. num. 10. in fi. & Bartho. Medina in 1. 2. q. 96. artic. 4. dub. 2. ad 6. & alij communiter tradunt. Et de hac difficultate quoad primum sensum hactenus dictum sit. Quoad secundum questionis sensum sit

41 *Quarta propositio:* Transgressor legis penalis post iudicis condemnationem non solum tenetur non resistere iudici, aut ministris penæ in ferentibus, sed etiam tenetur in conscientia eas actiones, exercere, quæ sunt necessariae ad subeundam penam, quæ ab alio ipso renitente, commode exerceri non possunt. Sic Cæc. 2. 2. q. 61. ar. 3. & q. 69. ar. 3. & 104. Driedo

li. 1. de libertate Christiana, c. 1. 5. ante fi. f. mihi 2. 2. 7. Sotus lib. 1. de iustitia q. 6. art. 6. conclus. 5. Couar. 2. par. Epit. c. 6. §. 8. nu. 10. in fin. Bartho. Medina, 1. 2. quest. 96. art. 4. dub. 3. & Petrus de Arragon, in 2. 2. tom. 2. in quest. 6. 2. art. 3. circa medium. *Ratio est:* quia, cum iudex, atque ministri iuste penas illas inferant, consequenter reus tenetur penas illas pati, & subire, & non resistere: nam hic locum habet illud Apostoli, Rom. 13. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* sed ad penas istas subeundas necessarii sunt tales actiones ab ipso reo exercendæ. Ergo in conscientia eas exercere tenetur. Itaque tenetur reus post iudicis condemnationem progredi in locum, ubi penæ afficiendus est; tenetur etiam ire in exilium, soluere pecuniam in sententia decretam, manere in carcere, aut ciuitate, si ad hoc condemnatus sit, atque adeo tenetur scalas ascendere, si fuerit suspendendus.

42 *Quinta propositio:* Transgressor legis penalis post condemnationem iudicis non tenetur eas penas sibi ipsi in illigere, quæ commodius à ministris, quam ab ipso fieri possunt, seu potius quæ nullo modo sicite a seipso exerceri possunt, ut sunt v. g. pena mortis, aut pena abscissionis membrorum, suspendij, verberum, & flagellationum. Itaq; non tenetur mortem, verbera, suspendium sibi ipsi inferre, aut nodum colli aptare, aut gladium in iugulum, aut sibi manus quoquo modo inferre; *Ratio est:* quia leges humanæ eatenus habent vim obligandi, quatenus expedit bono communi; sed ad commune bonum conferendum satis est, quod reus penas illas ab executore, & ministro iustitiæ illatas patienter ferat, & sustineat. Immo vero, cum inhumanum, & irrationabile esset reum ad illas sibi ipsi inferendas obligare, nullo modo censendum est voluisse legislatores obligare, aliquem, vt sibi huiusmodi penas ipsemet inferat. Aut vero damnum quæ potest, vt bibat poculum lethale, alibi dicemus. Hic interim de obligatione legis penalis tam ad culpam, quam ad penam dicta sufficiant.

Explicantur dubia quedam ad materiam legum humanarum in communi pertinentia. Cap. X.

S V M M A R I V M.

- 1 *An lex humana iusta, quæ semel ad culpam mortalem obligauerit, semper, & vbiq; eandem vim habeat.*
- 2 *Nonnunquam præter verba legis agere licere varijs exemplis confirmatur.*
- 3 *An occurrente casu particulari, in quo verba legis feruare non expedit, poterit inferior propria auctoritate interpretari legem non obligare in eo casu; vel antequam superiorem adire, vt contra verba legis agendo non peccet.*
- 4 *An iustus reus ratio epicheia sit, vt subditus faciat contra legis verba, quod ratio legis in particulari persona, & casu deficiat.*
- 5 *An iustus licet subditus in casibus particularibus, vt epicheia, & contra verba legis facere, ita etiam liceat legislatori, ac Principi dispensare in lege in illis casibus, quibus expedire iudicauerit.*

Quod-

- 6 Quodnam necessarium sit, ut dispensatio in legibus humanis reſolui, & legatime fiat.
- Papa in omnibus legibus; & ſtatutis Conciliorum etiā Generalium diſpenſare potest. *an. cod.*
- 7 Cuiusmodi in iure Canonico, uel aliquo Concilio generali nono, uel antiquo Concilio generalibus diſpenſat, ſpecialiter exprimere debes legem derogare tali decreto talis Concilii, &c.
- 8 An ſit in Papa circa humanum ius, ita etiam circa ius diuinum, & Naturale diſpenſare valeat.
- 9 Quibus in caſibus Praeſatis inferioris poteſtate delegata, & ex commiſſione diſpenſare poſſint legibus ſuperiorum.
- 10 Qua cauſa requiratur ad diſpenſationem.
- 11 An diſpenſatio ſine cauſa facta in lege humana ualida ſit, ita, ut diſpenſatus tutus ſit in conſcientia.
- 12 An lex humana ſemel ſtatuta, & approbata mutari poſſit.

Quare, cum lex humana deriuetur a lege naturali, quae eſt immutabilis, ipſa tamen mutabilis ſit, & mutabilis, &c.

Vin illa omnia haecenus expoſuerimus, quae ad legis naturam, & obligationem ſpectant, ſuperſteſſit ſolum, ut diſcultates aliquas breuiter explicemus, quae ad clariorem, facilioremque legum humanarum intelligentiam, & inuoluntarium cauſarum deſinitionem, nec non conſcientiarum tranquillitatem non parum utiles, & neceſſarias eſſe poſſunt. Eſt autem

- I. DVBIUM PRIMVM. An lex humana iuſta, quae ſemel ad culpam in mortalem obligauerit, ſemper, & ubique eandem vim, & poteſtatem obligandi habeat? Ratio diſcutienda eſt; quia lex obligandi vim habet ex voluntate, & intentione legislatoris, quae nobis ex uerbis innotet. Ergo ſicut eadem uerba legis manent, eadem etiam obligatio remanet cenſetur. Nihilominus tamen communis opinio Doctorum eſt, leges humanas ſtatuta, ſed decreta, etiā uniuerſaliter prolata, nunquam ita generaliter, & abſolute intelligi debere, quin interpretationes, cōditiones, & ciuiles intelligentias ſuſcipiant, prout aequitas, reſtaque ratio ſuadet: ſic S. Tho. 1. 2. q. 96. art. 6. & 2. 2. q. 120. art. 1. & ibidem Caiet. S. Anto. p. 1. ti. 47. ca. unico. §. 5. Ioannes Driedo, lib. 1. de libert. Chriſtiana, c. 12. propoſit. tertia, fol. mihi 174. Alpho-nſus a Caſtro, lib. 1. de poteſtate legis poenal. cap. 5. documento quinto. Soto, lib. 1. de iuſtitia, & iure. q. 6. ar. 8. Barth. Medina, in 1. 2. q. 96. art. 6. & Greg. de Valentia to. 2. diſp. 7. q. 5. puncto 9. & alij cōmuniter de uirtute epicheiae diſtinctes. Ratio eſt: Quia cum teſte Ariſtot. lib. 5. Ethic. ca. 10. & S. Thom. & alij, ubi ſupra, leges humanae de illis diſponant, quae frequenter, & ut plurimum ſunt, intendentes ſemper ad commune bonum, actus autem humani, de quibus leges dantur, in ſingularibus contin-gentibus conſiſtunt, qui multis, ac poene in infinitis modis uariari poſſunt, nec vilius hominis tanta ſapientia eſt, ut caſus omnes ſingulares excogitare, & praecidere poſſit, multoque minus per uerba ſua exprimere poterit ea omnia, quae ad finem inten-tum conueniunt: inde eſt, quod in huiusmodi caſibus, in quibus, ſi uerba legis obſeruariſent, illa lex communis ſaltem damnosa, & nociua foret, pre-ter uerba legis agere, & quod iuſtitiae ratio, & com-

munis utilitas poſtulat, ſequi, & obſeruare licebit, id quod legiſlator, et a. pſe. ſi addeſſet, dixiſſet, (ut uerbis utar Ariſtoteliſ,) & ſi ſenſiſſet, ita praſcriberet legem iuſtiſſimam, ut enim Iuriſconſultus Iulianus in l. neque leges, & in l. Non poſſunt, & in l. Nulla. ff. de legibus ait. Nulla ratio ingit, aut aequitas benignitas patitur, ut quae ſalubriter pro ſalute hominum introducta ſunt, ea nos diuini interpretatione contra ipſorum cōmōdū perducamus ad ſeueritatē. Cū igitur lex ad cōmūnem hominum ſalutem ordinata ſit, & ea ſolum ratio obliget, quae bonum commune reſpicit, ſi in caſu aliquo particulari contingat legis obſeruationem communi ſaluti, & bono damnū, & nocumē-tum afferre, impunit, & abſque peccato, praeter uerba legis ſubditi agere licebit. Immo uerū, ut docet, ſubtiliterque Barth. Medina, ubi ſupra, notat, non ſolum legem uiolari, qui nimis rigide legem obſeruare uult contra legislatoris intentionem, ſed etiam qui fraudulentè uerba legis obſeruans mentem legis-latoris tranſgreditur. Hinc in l. Non dubium. C. de legibus dicitur: Non dubium eſt? cum in legem cōmutare, q. uerba legis amplectens, cōtra legem uisum non noſtra ſem. & in l. Cōtra. ff. de legibus. Fraude (inquit Iuriſconſultus) legi ſatis, qui ſalutis uerba legis, mentem eius circumuenit. Etenim, ut recte docet S. Hilari. lib. 4. de Trin. cuius uerba reſert S. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 6. Intelligentia diſtinetur ex cauſis, & eſt eſſendiſſima deſiderans, quia non ſeruat res; ſed res debet eſſe ſermo ſubiecti ut. Exempli gratia, praecipit lex, ne ſilijs preſbyteri tētoꝝ parentibus in beneficio ſuecedant. c. Quoniam. & c. Ad extirpandas, de ſil. praebendis, ſi quis autē concederet beneficium illud amico, ut daret ſilio, eſſet ſalutis uerba legis mentem eius circumuenire. Item eſt lex eccleſiaſtica, ut ſacerdos in fauorem ſilij ſacerdotium non renunciet, conueniunt duo patres preſbyteri, ut alter in alterius ſilium cōſecret beneficium, & muncio iſſi quamuis uerba legis amplectantur, contra tamen eius uoluntatem faciunt, & legum tranſgreſſores ſunt, ut euidenter colligitur ex Conc. Trid. ſeſ. 25. de reform. cap. 15. Nauar. in tom. 1. conſiliorum, conſ. 5. in antiquis impreſſionibus, & 10. in nouis. Soto ubi ſup. art. 8. in ſi. Med. & alij ubi ſupra.

Quod autem nonnunquam praeter uerba legis agere liceat, quamuis ſatis conſtet ex his, quae dicta ſunt, poteſt tamen idipſum uarijs exemplis conſinnari. Maritus enim lege Diuina, & Naturali tenetur reddere debitum coniugale uxorī petenti, ſi tamen maritus inſirmatur, non tenetur, ut omnes Theologi docent; quia magis tenetur ad propriae perſonae conſeruationem, quam ad debitum reddendum; lex ergo Diuina, & Naturalis in caſu illo particulari non obligat, nec ad literam obſeruanda erit.

Sic etiam qui uotum de ſuſcipiendo monachatu emiſit, lege Diuina, & Naturali adeo tenetur ad reddendum, ut propter ſolam moram redditionis nonnunquam peccare dicatur: Cum uotum noueris Dominum Deo tuo, inquit ipſe Deus, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus, & ſi moratus fueris, reputabit tibi in peccatum. Deuter. 33. Si tamen poſt emiſſum uotum eueniat grauis patris indigentia ad uſus ſuſtentationem, cui filius ſuccurrere poteſt, non ſolum licebit illi, immo tenebitur ex S. Tho. 1. 2. q. 189. ar. 6. Alpho-

si minus periculum sit, non feruere legem, quam vitæ, & salutis discrimen subire. Ex quibus constat solutio arguendi initio allati, solum enim procedit in casu dubio eo modo, quo est positum est.

DVBIVM tertio est, An sufficiens ratio epicheas sit, ut subditus faciat contra legis uerba, quod ratio legis in particulari persona, & casu deficiat: Vt soluius hoc dubium, obseruandum est ex Caiet. 2. 2. q. 2. 0. art. 1. legem dupliciter deficere posse in casu particulari, scilicet. *Negatiue*, & *contrarie*. Deficit lex, *Negatiue*, tantum, quando deficit ratio legis in particulari casu, ac per hoc uidetur, quod lex in illo casu non obliget, si tamen seruetur lex, nihil mali, aut inordinati committitur, ut v. g. lata est lex, ut quilibet sacerdos tali die celebret, in satisfactionem peccatorum suorum, cognoscit, quis certo se pro suis de licitis abunde satisfecisse; deficit tunc lex negatiue tantum, quia cessat ratio legis in illo. *Contrarie* cessat lex, quando non solum cessat ratio legis in tali casu particulari, sed etiam inique ageretur obseruando legem, ut patet in lege de reddendis depositis, si redderent poscenti ad impugnamdam patriam, & de lege non ascendendi a patria Ciuitatis, si non ascendendo permitteret ciuitatem capi: & alijs huiusmodi, in quibus seruare legem esset a recto deuiare. His ita prænotatis.

Decendum est, Quando lex in casu particulari cessat contrarie, tunc iuxta ea, quæ in dubio præcedenti dicta sunt, pro euidencia, aut dubietate casus, licet uident, vel sola propria autoritate, vel ex consilio suspensionis præter uerba legis agere. Sin autem lex deficiat negatiue tantum, nec cessat legis obligatio, nec subditos contra uerba legis agere licet. Exempli gratia, lata est lex, ne quis arma nocturne deferat, quiaui Petrus uir pacificus sit, nec uolum ab eo timeatur occisionis periculum, contra legem arma deferre non licet. Item ex tal lege ecclesiastica ieiunij, cuius finis est extenuare corpus, & pacatis habere passionem, licet autem quis habeat iam fedatas passionem, nihilominus tamen ad ecclesiasticam ieiunia obseruanda tenetur. Sic etiam, ut notat Caietan. ubi supra, ratio legis in simplici fornicatione non est bonum prolis, & non generationis, sed educationis, institutionis, curæ, & huiusmodi; propter quod oportet copulæ coniugalæ iungi marem, & feminam in humanis, ne, scilicet, proles fornicariæ nata tali bono priuetur, seu incurrat tale damnum, ut latius tradit S. Tho. 3. contra Gentes, ca. 122. & 2. 2. q. 15. 4. art. 2. Quamuis igitur huiusmodi legis ratio in casu aliquo cessare poterit, puta, si utraq; pars carnalis copulæ sit sui iuris, & diues, & provisionem omnem proli necessariam ordinet, non tamen in tali casu huiusmodi copula carnalis solui cum soluta licita erit, ut constat, sed fornicaria: fornicarij autem, ut ad Galatas 5. dicitur, regnum Dei non possidebunt. Quamuis igitur in his, & alijs similibus exemplis, ut de celebrante dictum est, cessat ratio legis in particulari negatiue tantum, non tamen cessat obligatio legis, sed adhuc etiam ab illo tel illa seruanda erit, ut patet de Domino Iesu Christo, qui legem circumcissionis seruauit in seipso, & similiter Beata uirgo legem præsentationis in templo adimpleuit. *Quoniam omnino hæc est ratio*: quia lex humana in conueniunt uti legem ordinatur; bonum autem publicum per publicam legem obserua-

tionem conseruatur, quando commodè seruari possunt, alioquin propter exceptiones in particulari, aut iaro, aut nunquam leges humane seruauerunt, cum unusquisque statim rationem legis in eo cessare affirmaret, sicque uirtus legum humanarum facile ac passim ab omnibus contemneretur, & maxima rerum omnium confusio, & perturbatio sequeretur. Quæ omnia ex ijs, quæ tradunt Caiet. 2. 2. q. 120. ar. 1. Sotus lib. 1. de iust. & iure, q. 6. 2. 2. 8. Alphonsus a Castro, lib. 1. de potestate legis penal. c. 5. document. to 3. & Barth. Medina in 1. 2. q. 9. 6. art. 6. Michael Salion 2. 2. q. 60. art. 5. Bannes & Arragona ibidem, facile colligi possunt.

DVBIVM quartum est, An, sicut licet subditis in casibus particularibus uti epicheas, & contra uerba legis facere, ita etiam licitum sit legislatori, & Principi dispensare in lege in illis casibus, quibus expedire iudicabitur? *Ratio difficultatis est*: Quia cum lex bonum commune respiciat, non uidetur licitum esse ob bonum priuati alicuius bonum commune negligere, & dispensando contra legem facere. De materia dispensationis legendi sunt Summistæ, Angel. Syluest. Tabiena, Armilla, in uerbo Dispensatio. Summa Confess. libr. 3. tit. 12. 2. questione 1. S. Antonin. parte 1. tit. 17. cap. vñico. 5. 19. Panormitan. in cap. fraternitatis de schismat. Glossa latè in cap. Requiritis, si nisi rigor, 1. q. 7. Nauarr. in Manuali, prælud. 9. Alphonsus Vialdus in supplemento ad Candelabrum aureum, c. 12. S. Th. 1. 2. quest. 97. art. 4. Sotus lib. 1. de iustitia, quest. 97. artic. 3. Caietan. in 1. 2. quest. 96. art. 5. & quest. 97. artic. 4. Barthol. Medina. eadem questione 97. art. 4. Gregorius de Valentia tomo 2. disp. 7. quest. 5. puncto 9. Couarruias in 4. Decret. parte 2. capitulo 6. nono. Emanuel Rodriguez in Summa. par. 1. cap. 196. & cap. 237. & alij. Supposita ergo huius uocis, scilicet, *Dispensationis*, definitio, (est enim, ut præfati authores tradunt, dispensare, aliquem subditorum a legis obligatione eximere, sine quo legi obnoxius esset.)

Decendum est, quod qui legem condidit, potestatem habet dispensandi in lege sua, in casibus certis, & cum certis personis: Cum enim lex uim suam a uoluntate, & intentione legislatoris habeat, sicut potest legem condere, eiusque obligationem simpliciter abrogare, ita etiam eiusdem legis obligationem ab aliquo actu in particulari curia, etiam perferentibus omnibus conditionibus, secundum quas uoluit antea eiusmodi etiam actum in lege comprehendere, ex communi Doctorum sententia remouere potest. Id quod communis praxis, & ipsa ratio suadet, & confirmat. Cum enim lex humana, quia in communi posita est, casus omnes particulariter comprehendere nequeat, quandoque autem contingit, ut præceptum multitudini utile, alicui personæ particulari, aut in casu particulari utile non sit, immo uero illius obseruantia vel impedimentum est melioris boni, vel alicuius mali occasio; Quia uero periculosum esset quilibet committere iudicium, an uile sit præceptum, necne, ratio ipsa suadet, ut qui communis curam gerit, & uniuscuiusque saluti consulere debet, hanc dispensandi potestatem habeat, & tali persone in casu particulari contra legem faciendi facultatem concedat. Hanc autem potestatem in ecclesia esse, quia

qua Prælati, & superiores in suis legibus cum subditis dispensare possunt, de fide certum est apud omnes Catholicos, ut latius probat Paulus Gryffaldian lib. de fidei. Cathol. verbo, Dispensatio. & colligitur tum ex illo Apostoli testimonio, 1. Corinth. 9. Dispensatio mihi credita est; tum tractatione ipsa Ecclesiæ ab Apostolorum temporibus vsque ad hanc ætatem nonnullam deducta. Nec vilo modo dispensatio hæc, cum persona priuata in tali speciali bono communis præiudicium afferat, quia tunc concedenda non est, sed ea potius intentione, & prudentia fieri debet, ut ad bonum commune proficiat.

- 6 DV BIVM quantum est, quidam necessarium sit, vt dispensatio in legibus humanis recte, & legitime fiat? Respondet ad legitimam dispensationem duobus præcipue requiruntur. 1. *Autoritas, & causa*, quarum si aliqua defuit, dispensatio legitima, & iusta, non erit immo vero si defuit autoritas, dispensatio prorsus nulla, & inuálida erit. Hæc autem autoritas plenaria pænes Principem, & legislatorem manet, unde potest qui libet dispensare in sua lege, vel in legibus suorum antecessorum, in quo sunt ei pares, vel suorum inferiorum in eo, quo sunt eius inferiores. In lege autem superioris dispensare inferior non potest auctoritate propria, quantum ex potestate delegata, & ex consensu, & commissione eius nominum iuxta facultatem eis concessam inferiores etiam in legibus superiorum dispensare possunt, ut ex l. 1. Cod. de legibus. constat, & patet ratione: nam inferior potestas auctoritas non habet in his, quæ superior potestas decreuit.

Vnde Papa in pontificibus legibus, & constitutionibus humanis antecessorum suorum Pontificum, & in legibus dispensare potest, nec non in his, quæ ab Apostolis iure humano statuta sunt, ut notant S. Thom. Quodlib. 4. art. 13. C. 2. in an episcopus potest dispensare, p. 2. c. 6. §. 9. nu. 6. Medina in 1. 2. q. 97. ar. 4. c. incl. 1. & Alphonsus Vuald. in Supplem. ad Candelabrum aureum. c. 12. & gl. in ca. sunt quidam 25. q. 1. Quod autem Zozimus Papa in c. Contra statuta. 25. q. 1. ait; *Pontifici in Romanum contra statuta Patrum condere aliquid, vel mutare non possit*, intelligendum est, quatenus statuta illa sunt Naturæ, vel Diuini referunt. Vt glo. in S. Tho. & Couar. ubi supra, docent. Qua ratione cum bigamo, non obstante præcepto Apostoli 1. ad Tim. 3. & ad Titum 1. dispensare potest, ut ad ordines promoueri possit, sicut etiam dispensare potest circa id, quod aliquis Sacerdos non indutus velibus Sacris Corpus Christi consecraret, vt exemplificat S. Tho. ubi supra. Et eadem ratio est de omnibus alijs huiusmodi, quæ ex institutione humana procedunt. Ratio est; quia in istis parem cum alijs habet potestatem; unde sicut illi in suis legibus, ita etiam, & qui nunc est Pontifex, cum illis potestate æqualis sit, in eorum legibus dispensare potest. Qua etiam ex causa, & ratione. Rex in legibus suis, ac suorum prædecessorum statutis, qui in æquali sunt nunc potestatem dispensare potest.

7 Ex eodem etiam principio inferitur, quod Papa, in omnibus legibus, & statutis Conciliorum etiam Generalium dispensare potest, cap. Proposuit. & ibi gloss. & communiter Doctores, de concessionibus præbend. & c. significasti & ibi gloss. in verbo, auctoritatem, de elect. & glo. in c. ubi periculum, in verbo,

Concilio, de elect. in 6. Panor. in d. ca. significasti, nu. 3. Jacob. Almain in tract. de potestate eccles. cap. 14. Fel. in c. 1. num. 23. de conflict. latè Jacobatus lib. 5. de Concil. art. 15. quos refert, ac sequitur Couar. in Epit. 4. Decret. par. 2. c. 6. §. 9. nu. 6. Alphons. Vuald. in Supplemento ad Candelabrum aureum, c. 12. nu. 17. Medina in 1. 2. q. 97. ar. 4. concl. 1. Potest enim Papa ex omnium consensu suis humanum tollere; At vero in Concilio suis statum humanum est; Ergo & illud tollere, & in eo dispensare potest, vt praxis, & usus Ecclesiæ observat. Immo vè rō etiam si in tali Concilio decretum esset irritans, & derogans, quicquid iussu factum fuerit, nihilominus potest Papa illud tollere, ut docent Cardin. a Turrecremata, lib. 3. de Eccl. ca. 52. & §. 3. Victoria in relect. de potestate Papæ, & Concilii. Couar. & Medina, ubi supra, & Vuald. loco proxime allato nu. 18. & num. 20. Siquidem potestas Romano Pontifici a Deo, non a Concilio data est, & Papa supra Concilium est, vt inter recentiores latè Rob. Bellarm. Card. tom. 2. lib. 2. de Concil. c. 14. 15. 16. & 17. demonstrat, vt pote a quo Concilia omnia suam auctoritatem, & confirmationem accipiunt, iuxta ea quæ in seismo vltimo Concilio Tridentino in fine traduntur; Id quod etiam manifestè docent gloss. in ca. A. Apostolicæ de sent. & re iudic. in 6. in princ. la. noc. & Invald. in c. Graue, de prebend. Cardin. a Turrecremata in tract. de Eccl. li. 3. cap. 37. Anton. de Rosellis in tract. de Concilijs. q. 12. Aegid. Bellamera, c. 11. §. 9. q. 16. Jacobatus in tractatu de Concilijs. lib. 5. art. 8. Couar. lib. 4. var. ar. resolut. ca. 16. nu. 6. Alphons. Vuald. in Supplemento ad Candelabrum aureum. c. 12. nu. 20. Et quibus, & multis, quæ hi auctores adducunt, constat Concilium, etiam universale in statutis faciendis, in libris, & controuersiis decremandis, non habere aliam iurisdictionem, quàm eam, quæ sibi fuerit expressa, vel tacite a Summo Pontifice delegata.

7 Illud autem obseruandum est, quod cum Papa in iure Canonico, vel aliquo Concilio Generali nouo, (vt in Trident.) vel antiquis Concilijs Generalibus; aut in alijs decretis a se, vel a Sede Apostolica factis, dispensat, specialiter exprimi debet se derogare tali decreto Concilij Tridentini, adeo, ut dispensatio aduersus Concilij decreta, & canones sufficiens non censetur, nisi in specie fiat eorum derogatio his quidem, aut similibus verbis; *non obstantibus aliqua lege, vel constitutione, etiam in Concilio Generali statuta*, Vt Archid. in cap. primo, de constitut. in 6. & facit textus in cap. ex parte, & in cap. de capell. uronach. Etiam de ætate, & qual. ordin. & cap. Nonnulli, de rescript. & ibi Felin. colum. 4. & Alex. copul. 187. lib. 5. Card. Iacobat. tractatu de Concil. lib. 5. art. 1. & Couar. in lib. 4. var. ar. resolut. c. 16. nu. 6. Alphons. Vuald. in Supplemento ad Candelabrum aureum, c. 12. num. 22. & alij tradunt. Et quamuis in derogandis decretis, aut constitutionibus solius Summi Pontificis non est ita necessaria mentio ista, per hæc uerba prædicta specialia, iuxta Couar. & Vuald. ubi supra, solet tamen derogando alicuius constitutioni, vel sue, vel prædecessorum suorum, mentionem facere constitutionis eius, cui derogatur, aut in qua dispensare intendit, ut usus, & stylus Curie observatur.

8 DV BIVM textum est. An si sicut Papa circa ha-

manua

manum ius, ita etiam circa ius diuinum, & Naturalis dispensare valet? Respondetur, quomodo Panormit. in c. Non est iunum. d. 7. de voto. & Felin. in c. que in ecclesiis. nu. 19. de consil. et Decius consil. 112. & alij nonnulli illis sententiae fuerint, quod Papa cum causa in iure diuino dispensare possit; Alij tamen, quos paulo post referemus, rectius docent hanc potestatem Papae concessam non esse. Et quidem illud apud omnes certum est, (si loquamur proprie de dispensatione) summum Pontificem in preceptis primum, vel secundae tabulae Decalogi dispensare non posse, neque in articulis fidei, neque in sacramentorum infusione, & celebratione quo ad ea, quae ad sacramentorum essentiam pertinent, iuxta ea quae in Concilio Tridentino Sessione 21. cap. 2. traduntur, neque etiam in preceptis moralibus, quae sunt de lege naturae, hoc enim, vt recte docet S. Thom. quodlib. 4. art. 13. non esset posse pro veritate, sed contra ueritatem; nec denique in his dispensare ualet, quae determinate de iure diuino instituta sunt. Sic S. Thom. 1. 2. q. 97. artic. 4. ad tertium. & 2. 2. q. 88. artic. 10. Petr. de Arragon. ibi, & idem S. Thom. Quodlib. 4. art. 13. & Quodlib. 9. art. 15. in fi. & li. 1. sent. dist. 47. & 3. dist. 70. & 1. 2. q. 100. art. 8. Card. a Turresc. li. 2. de eccles. c. 107. Ioan. Maior. in 4. dist. 24. q. 12. Aug. in uerb. Papa in prin. Syl. uerb. Papa q. 16. Io. Diedo de libere. Canonicis, lib. 1. c. 14. circa medium. c. 104. Sotus lib. 1. de iustis. & iure. q. 7. ar. 3. ad 3. Amb. Cacher. contra Cuiet. lib. 6. c. 2. C. uarr. in epico. 4. decreta. p. 2. c. 6. §. 6. nu. 4. Franciscus Victorius in relect. 2. de potestate Papae, & Concilij. Alphonsus Viualdi in supplemento ad decalab. c. 12. nu. 1. p. & t. 3. At uero in alijs, quae ita sunt de iure diuino, vt tamen misceatur aliquid humanae obligationis, sine quaui dispensare potest, vt in voto, & iuramento, quibus aliqui dubitent, an haec sit dispensatio, an tantum declaratio; Ratio est, quia licet sit de iure diuino ferre votum, quia tamen haec obligatio ad id faciendum est sibi a semetipso imposita, hanc obligationem Papa tollere, & in ea dispensare potest; quo sensu exponi possunt, & excusari Panormitanus, & alij, quos initio difficultatis citauimus. De qua re alibi latius dicemus.

9 DVBIUM SEPTIMUM est. Circa Praelatos inferiores, qui cum propria, & ordinaria potestate in legibus superiorum dispensare non possunt, sed solum ex commissione, & potestate delegata, difficultas est, quibus in casibus hanc potestatem exercere possint. Et quidem ex communi Doctorum sententia, quam sequitur Sotus lib. 1. de iustitia & iure, q. 7. artic. 3. circa medium, in suis legibus proprijs auctoritate ordinaria, auctoritate uero delegata in legibus superiorum quilibet dispensare potest. Primo in his casibus, in quibus uel ius, uel consuetudo declarauit: sic enim iure, f. Concil. Trident. Sessione 24. de reformat. c. 6. ad cauendos hominum scrupulos, data est episcopis auctoritas absolendi ab omni culpa, & ab omni censura ecclesiastica, propter crimen occultum contracta, & dispensandi in omnibus irregularitatibus, & suspensionibus ex delicto occulto provenientes, excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario. Secundo, ex consuetudine, quae est optima legum interpret, dispensare possunt episcopi in omnibus uotis simplicibus, exceptis tribus, religionis, scilicet, castitatis, & peccati

grinationis Hierosolymitanæ, ut Sotus, ubi supra, & Barth. Medina in 1. 2. q. 97. art. 4. tradunt.

Tertio ex Cuiet in 1. 2. q. 97. art. 4. & Medina, & Soto in locis proximè citatis, & Greg. de Valent. to. 2. disp. 7. q. 5. puncto 9. in triplici rerum ordinis scilicet, in rebus leuibus, in frequentibus, & in legibus proprijs bonum suae ciuitatis, & diocesis respicientibus; Leuius autem censentur illa, quae proprie non praecipio aliquo obligant ad mortale, sed statuto posita sunt. Non enim rationi consonum est, & nimis molestum, & intollerabile esset, ad Principem, seu supremum Praelatum pro dispensatione in leuibus recurrere. Quia ratione ait Sotus Praelatos, & etiam priores consuetudinis ordinis S. Dominici dispensare posse in esu carniui, in induendis lineis, & id genus ceteris, id quod etiam Praelat. Congregationis nostrae Calisenfis possunt, & ex causa iusta facere, nonnunquam solent. In casibus etiam frequentibus dispensare potest episcopus, ob eandem rationem, quandoquidem nimis graue esset ad supremum Praelatum saepe ualde remotum loco, uel commoditate recurrere; unde potest Episcopus dispensare in ieiunijs non obstante lege, quae a summo Pontifice lata est, quae causa dispensandi frequentissime occurrit; Necesse rationi consonum, vt semidebilis, aut uolens quis equitare, aut pedes ire sine necessitate cogente, & putans se non posse seruare ieiunium, recurrat semper ad Papam; sed fas est uidetur, quod arbitrio episcopi, in aliud opus pium pro ratione personarum commutetur saluo legis fine. Hoc autem, & rectè licet Sotus, quod in huiusmodi legibus, & casibus dispensare potest episcopus ex causa in diem, aut in breue tempus, non tamen pro tota uita. Et eadem ratione, ut notant Sotus, & Medina, si alter coniugum per inceffum cum alterius sanguine in habilis ad exigendum debitum coniugale fiat, maxime dum, uel ob personae pauperiem, uel alia de causa commodè summum Pontificem adire non possit; focus autem si impedimentum antecederet matrimonium, quod subito contrahendum impediret, in quo solus Papa dispensare potest, ut praefati duo auctores docent, quicquid Syluester in uerb. dispensatio quaest. nona in fi. uelit etiam in hoc casu episcopum dispensare potest, sicut etiam, inquit, dispensare potest, si duo contraxerunt matrimonium in gradibus prohibitis, & non facile possunt adire summum Pontificem, & sine scandalo separari non possunt, vt de nouo contrahant, id quod falsum est, ut Medina loco citato animaduertit, cum alia ratio sit in impedimento ante, & post matrimonium contractum, & quia haec ratione datur occasio multis excogitandi huiusmodi necessitates.

Denique in legibus statutis in commodum proprium alicuius oppidi, & communis dispensare potest inferior in lege superioris, ut uerbi gratia, si lex lata sit, ne uinum, aut frumentum aliunde aduehatur, ut proprijs ciuicatis fructus dispensentur, potest Praetor in hac lege dispensare maxime consentiente populo, potest etiam populus iuri suo cedere; focus autem si res illa alijs etiam est communis, ut si lex superioris sit de dignitate, matrimonio, ordine, & similibus, quae ad bonum commune pertinent, cum Doctor. coniux, & ordinatus ubique, & non in uno tantum loco munus suum

exerceant, non poterit episcopus: sed totius ecclesie pastor, & Princeps dispensat, cum ei solum totius communitatis cura, & regimen committitur sit.

10. **DVBIVM** octauum est circa causam, quae requiritur ad dispensationem. In qua recommunis Doctorum sententia est, quam sequuntur S. Thom. 1. 2. q. 97. art. 4. S. Antoninus p. 1. tit. 17. c. vnic. §. 19. Caiet. 1. 2. q. 97. art. 5. Sotus lib. 1. de iustitia, q. 7. art. 2. Nauar. in Mant. praed. q. nu. 13 & seq. Couar. in 2. par. epit. de sponsal. c. 6. §. 9. nu. 7. Barch. Medin. in 1. 2. q. 97. art. 4. Greg. de Val. to. 2. disp. 7. q. 5. pun. 9. Alphonsus Viuald. in supplemento ad Candelabrū aureum. cap. 1. 2. no. 6. & alij Summiliae in verbo, dispensatio. ad id dispensationem requiri causam rationabilem. alijs qui dispensat, peccatum committit infidelitatis, & imprudentiae, vt recte notant auctores allati post S. Thomam: infidelitatis quidem, dum bono communi non proficiat, cum tamen lex omnis in bonum commune constituta sit: imprudentiae autem, dum prius, quam causam perpendam, & exploratam habeat, contra legem dispense. Etenim, vt A. postolus 2. Corinth. 10. docet, dispensandi facultas data est in aedificationem, & non est in destructionem: & Christus Luc. 12. in dispensatore super familiam suam constituto fidelitatem requirit, vt diximus, ita ut in dispensando non bonum suum, aut alterius bonum priuatum respiciat, sed bonum commune, ne alioquin occasionem praebet suspicandi, quod leges statuta sint propter turpe lucrum. Quapropter consuetudo illa, quod nō dispensetur in tali lege, nisi pro pecunia, abolenda est, ne quis suspicetur leges condi, vt sint legislatori peculiū, sicut eam aboleuit Concilium Tridentinum Sess. 25. de reformat. cap. 18. prudentiam etiam expolcit, vt non nisi causa cognita dispense. Quae communis Doctorum opinio varijs in locis à Concilio Tridentino confirmatur, tum praecipue Sess. 6. de reformat. ca. 2. in illis verbis, *iudicantibus vero, et dispensantibus temporalibus, puta, ne quis in beneficijs personalem residentiam de iure, siue consuetudine exigentibus per tempus resideat, ex veris, & rationabilibus causis tantum concessis, et coram ordinario probandis.* &c. & Sess. 24. de reformat. matrim. ca. 5. dicitur, *In contrahendis matrimonijs vel nulla omnino (scilicet à Papa) detur dispensatio, vel raris, idque ex causa, et graui concedatur.* In secundo gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos Principes, et ob publicam causam. & Sess. 25. de reformat. cap. 18. vbi late forma, & modus in dispensationibus faciendis praeribitur his verbis. *In utro publicè expedit, legimus, ut quadoque relaxare, aut plebem committere casibus, et nec ex utroque pro COMMUNI VTLITATE, et satisfactis, sic frequenter legem solvere, exemploque potius, quam certo personarum, remanque delectis, penitus indolgere, nihil aliud est, quam vnicuique ad leges transgrediendi aditum aperire. Quapropter sanctissimi sacrosanctissimi canonis exaltè ABOMINIBVS, et quod eius fieri poterit, INDISTINCTE, obseruandas, quod si VIRGENS IUSTAQUE RATIO, & MAIOR quandoque VTLITAS postulerint, non aliquibus dispensandum esse, CAUSA COGNITA, ac SUMMA MATVRITATE, atq; GRATIS, quibusque ad quos dispensatio pertinet, praebeant, ut praebeant, ut talis dispensatio surreptitiae, et scatur. Hactenus Conc. Trident. Quibus*

verbis aperte docetur dispensationem faciendam, non esse, nisi ex causa iusta, & ob bonum commune, aut saltem ob maiorem vtilitatem eius, cum quo dispensatur, sed neque tunc dispensandum erit nisi causa cognita, & mature ponderata, & non ob pecuniā, sed gratis. Quae omnia non solum in praetatis infectionibus potestatem dispensandi habentibus, sed etiam in summo ecclesiae pastore, & Principe procedunt, ut notant Summae confel. lib. 1. tit. 8. quesi. 81. Aluarus Pelagius de planctu ecclesiae lib. 2. cap. 15. Couar. & Viualdas, vbi supra, vnde S. Bernard. lib. de dispensatione, & praepcepto, vocat eos, qui sine causa iusta dispensant, non dispensatores, sed dissipatores. Ratio est, quia Princeps non nisi duce recta ratione quicquam facere debet, recta autem dicitur ratio, vt ius quod omnibus commune est, communiter, & indistincte ab omnibus seruetur, nec vnus alienius gratia sine causa violetur, frangit autem aequalitatem illam, quam iustitia inter omnes tenuari iubet, qui pro lubito, & sine causa cum aliquo dispensat, ideoque in conscientia tuus non est, qui sic dispensat, & ut plurimum peccatum mortale est, quod quidem princeps ipse sub poena peccati mortalis subditis suis iustitiam exhibere tenetur. Sed, & is etiam, qui à Papa humilimum dispensationem, petit sine iusta, & legitima causa, peccat, sicut ipse, qui dispensat, quippe qui rem illicitam à Principe postulat, eique in peccato mortali comparatur, vnde quauis grauius peccet superior sine causa, dispensando, quam dispensationem petens, si tamen superior dispensando mortaliter peccet, etiam petens peccati mortalis reus erit, cum utero; cetera legem naturae peccet, quia turpis est pars, quae non conuenit suo toti, vt ait Caietanus, vbi supra. Dixi utrumque peccare aliquando mortaliter, quia non nunquam & petens, & concedens solum peccat venialiter, ut Nauarrus, vbi supra, praed. q. nu. 14. Couar. in d. §. 9. nu. 7. Alph. Viuald. in d. c. 2. nu. 22. quae etiam alios refert, aut Victorij in relect. 3. de potestate Papae, proposit. 5. & 15. & Cordubani lib. 4. Quaestionum, q. 8. & alios. Quod autem mortale, aut veniale peccatum sit, ex circumstantijs iudicandum erit. Addunt autem Caietanus, Nau. & Couar. Gregor. de Val. & Alphonsus Viuald. numer. 25, loci allati, quod licet Papa dispensans si cum, aut cum alio sine causa in lege aliquo, g. ad non dicendum horas canonicas, vel ad non ieiunandum, in qua iustissima, peccet, quia facit contra legem naturae, quia omnis pars, & maxime caput tenetur conformare se suo toti, sic tamen licentiam non recinendo horas, & non ieiunando, non est reus iracundiae legis, aut uoluntati praepcepti de horis canonicis dicen lib. aut de ieiunando, cum iam dispensatione obtinuerit, & consequenter utendo tali dispensatione concessa illi à Papa sine causa, non peccat mortaliter, si exinde scandalum aut damnum proximo non sequatur; si enim ex usu talis dispensationis lequeretur scandalum, aut damnum alterius, puta, si congregatio mea esset onerata aliorum, ut cum quis privilegium procurat, quò se tributis solvendis absque causa subtrahat, unde aliorum uergit aggravatio, peccatum esset mortale, quod collat, id quod etiam procedere potest in alijs casibus, ut notat Greg. de Valentia, vbi supra, pun. 9. attenta conditione, & grauitate ipsius legis humanae, in qua illicitè facta sit dispensatio.

11 DVBIUM est, An dispensatio sine causa facta in lege humana valida sit, ita ut dispensatus sit tutus in conscientia? Inn. cap. cum ad Monasterium. num. 3. & 4. de statu monachorum. Pan. in cap. Non est. nu. 8. de voto, & voti redempt. & in ca. de multa. nu. 20. de prob. & in c. que in ecclesiis. num. 17. & Decius ibi. nu. 29. de constit. Syluest. verb. dispensatio. q. 2. nu. 4. Couar. in decretal. par. 2. cap. 6. §. 9. nu. 10. & nu. 11. docent, quod si is, qui inferior Papa est, dispenset sine causa, etiam in rebus humanis, non est ualida quia non est data ei potestas dispensandi sine causa: si vero Papa dispenset, tunc si dispensatio sit circa ius humanum, licet Papa sine ea dispensandus peccet, relatiuam tamen ipsa iuris tenet, & valet: tunc autem sit circa ius diuinum, tunc dispensatio sine causa facta non valet. Vt autem, quid verius sit, breuiter statuamus, dicendum est cum Caiet. in summa verb. dispensatio & in 1. 2. q. 96. ar. 5. Soto lib. 1. de iustitia. quest. 7. ar. 3. Bartho. Medina in 1. 2. q. 97. arti. 4. Petro de Arragon. 1. 2. q. 89. ar. 9. in fine. Cosmo Philarco de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 4. Nauar. in Manuali. prehud. 9. num. 15. & Alphonsio Vialdo in supplemento ad candelabrum aureum, c. 1. nu. 8. §. 2. & 3.

Primo, Quod licet inferior, v. g. episcopus dispensatio in lege superioris sine causa peccet, & dispensatio ita facta non valeat, in qua re conveniunt omnes, si tamen dispenset sine causa in legibus Synodaliibus a se institutis, aut in legibus sui predecessoris, aut inferioris, dispensatio peccat, dispensatio tamen valet, quia in his, que a sua merentur ordinaria potestate, eandem habere videtur episcopo ius potestatem, quam Papa in sui legibus dispensatio habet.

Secundo, quoniam Papa in his dispensat, que sunt tantum iuris positivi humani, dispensatio etiam sine iusta, & sufficiente causa facta, dummodo vera sit, valida censeri debet: Vt v. g. si dispenset cum aliquo, ut contrahat in secundo gradu, aut vt non ieiunet in Quadragesima vel vt non recitet horas canonicas. Ratio est, quia obligatio hac a iure humano dependet, quam Princeps, aut legislator pro libito suo abrogare potest. Dixi, dummodo causa sit vera, quia vt notat Medina loco citato, si causa ad dispensandum allegata sit falsa, & fictitia, etiam dispensatio nulla, & surreptitia erit. Ratio est, quia hæc dispensatio cause allegatæ innititur, tanquam fundamento, unde non extante fundamento, & causa factam adificium non corrui.

Tertio in his, in quibus admiscetur obligatio iuris naturalis, aut diuini, prout in ijs dispensare potest Papa, si dispenset sine causa legitima, peccat, & dispensatio inualida est. Sic omnes, quos supra attulimus vt verbi gratia si dispenset in voto, & iuramento, quia cum hæc dispensatio in ijs, qui sunt de iure diuino fit propria Dei, & concessa summo Pontifici ad rectam ecclesiæ gubernationem, non est credibile sine causa data ei potestatem dispensandi. Neque enim Papa, vt ait Caiet. in summa, ubi supra, habet potestatem in destructionem, sed in a. l. ficationem corporis Christi. 4. Corinth. 10. & S. Tho. 1. 2. q. 97. artic. 4. ad tertium, id satis aperte indicat & Nauar. ubi sup. prehud. 9. num. 13. Vialdo in d. c. 12. nu. 9. Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 3. ad tertium. Syluest. uero. dispensa. q. 3. nu. 5. Petrus

de Arragon. ubi supra, & Cosmus Philarchus loco citato, & alij, neque enim habet summus Pontifex auctoritatem supra ius diuinum, & naturale, ut illud pro sua uoluntate abroget. Et quidem hi omnes exemplificat in voto, & iuramento. Addunt autem Syluester, Caieta. in summa. Soto, Medina locis allatis post Panorm. in cap. Non est voti. num. 8. de voto, & voti redempt. aliud exemplum, scilicet, si a f. rationabili causa dispensetur, quis, ut plura beneficia curata habeat, aut ut non restituat, & patet, aut creditur, uel probabiliter dubitatur inde prouenire, quod ecclesiæ priuarentur debitis curis animarum, cum contra ius diuinum fit, ut ecclesiæ debita cura animarum priuaretur. Item, ait Soto, si in f. & puer curam permittitur gerere animarum, aut, ait Medina, si dispenset cum episcopo, ut testetur de bonis ecclesiasticis, quæ, ut aiunt Panor. & Syluester, sunt bona Dei, & pauperibus distribuenda: Item ex Pan. in d. c. Non est. num. 9. Syluestro, & Soto, ubi supra, si religiosus professus dispensationem obtineat a Papa sine iusta causa, ut possit transire ad laxiorem regulam; Item ex eodem. Pan. quem refert, & sequitur Syluester, ubi sup. q. 3. nu. 6. si religiosus preficiatur ecclesiæ curatæ causa legitima non extante, puta: quia non est apud ad officium predicandi, uel exercitium curæ, nam propter hoc bonum publicum emanauit illud ius dispensationum ut religiosus prefici possit ecclesiæ seculari. Quod D. de statu Monach. & gl. in c. Monachi u. gantes. 16. q. 1. ait, quod si religiosus preficiatur ecclesiæ seculari, non ut proficiat, sed ut præsit, peccat mortaliter, cum ueniat contra uotum. Item ex Soto, si laicus monachus in Abbatem preficiatur, in his, & alijs similibus, ut præfati auctores tradunt, dispensationes sine ea legitima causa inualide sunt apud Deum, quamuis in foro exteriori rate, & ualide habeantur. De quibus exemplis ex actibus suis in locis nobis agendum erit. hic solum exempla Doctorum pro hoc tertio dicto re ferre statuimus, quid autem ueritatis in se continet, alibi demonstrabimus.

Quæ autem hæc tenus de dispensatione dicta sunt, etiam de concedente, aut obtinente priuilegium procedunt, ut uocat Petr. de Arragon. 1. 2. q. 89. art. 9. in fi. in dict. 2. Gregor. de Valentia tom. 2. disp. 7. qu. 5. pun. 9. in fi. Nam & res ista causam, & auctoritatem requirit, sicut dispensatio; Alioquin & is, qui priuilegium, & exemptionem a lege communi procurat, & is, qui concedit, peccat similiter contra ius naturæ, quandoquidem ratio ipsa naturalis dicat, ut pars omnis sese cum toto conformet in his, quibus fieri potest. Alia multa de priuilegijs legi possunt apud Alphonsium Vialdum in Candelabro aureo, par. 4. c. 10. per totum, & S. Anto. par. 1. tit. 10. per totum.

12 DVBIUM decimum est, an lex humana semel statuta, & approbata mutari possit? Ratio difficultatis est, quia cum lex humana regula sit humanorum actuum, iusta, & recta, & a lege naturali deriuatur, consequenter semper permanens, & immutabilis esse debet, sicut ipsa lex naturalis immutabilis, & inuariabilis permancet. Respondeo cum S. Tho. in 1. 2. q. 97. artic. 1. Caiet. & Medina ibidem, Soto lib. 1. de iustit. & iure. q. 7. artic. 1. Gregorio de Valentia tom. 2. disp. 7. qu. 5. puncto. 8. S. Antonio in summa par. 1. tit. 17. cap. iiii. §. 8. & Aristotele. lib. 2.

lib. 2. politic. cap. 6. & S. Augustino li. 1. de lib. arb. c. 6. & Innocentio Papa III. in Concilio Latera. ut refertur in cap. Non debet de confang. & affinit. leges humanas interdum recte mutari, & abrogari possit. Ratio est, quia cum lex humana sit dictamen quoddam rationis, quo actus humani diriguntur, ex duplici causa, & radice, ut eruditè tradit Angelicus Doctor, ubi supra, provenire potest, ut lex humana iuste mutetur, una ex parte rationis, altera vero ex parte hominum. Ex parte rationis, quia cum natura nostra rationalis, & discursiva sit, nec omnia vno discursu, & apprehensione penetrare potest, sed gradatim ab imperfecto ad perfectum tendit, ut tam in scientiis speculativis, quam practicis videre licet. (Siquidem qui primo philosophati sunt, ut Thales Milesius, & alij, quædam imperfecta tradiderunt, quæ postea per postiores magis perfectè tradita sunt, & Læurgus Saloni, Numa, & alij leges quasdam imperfectas statuerunt, quæ deinceps successu temporum ab alijs exactius, & accuratius cultæ sunt) nihil mirum esse debet, si legislator non valens omnes casus occurrentes prævidere, statuat legem, quam posteri recto consilio, & ratione ducti mutant. Unde recta ratio, quæ prius dictabat legem ita statuendam fore, alio tempore dicta mutandam esse. Cum enim res humanæ, quæ leges humanæ moderantur mutationibus expositæ sint, recta ratio consequenter dictat, ut pro rerum mutatione leges etiam de novo statuatur. Unde Deus, qui legem veterem instituit convenientem, quidem rudi, & imperfecto populo, rebus postea mutatis, & hominibus ad maiorem perfectionem tendere cupientibus, aliam novam, & perfectiorem instituit.

Ex parte etiam hominum: convenit nonnunquam, ut lex mutetur, cum, ut constat ex experientia, actiones humanæ ita locorum, & temporum diversitati subiectæ sunt, ut longo tempore in eodem statu difficultatè permaneat. Unde fm diversis eorum conditionibus, & status, diversas leges statuere oportet, cuius rei exemplum optimum affert S. Tho. ex D. Augusti lib. 1. de lib. arb. ca. 6. his verbis. Si enim populus sit bene moderatus, & gravis, communisq; utilitatis diligens, ut sit castus, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos Respublica administratur. Porro si paulatim idem populus depravatus habeat viciatè suffragium, & regimini flagitiosus, sceleratq; committat, recte admittitur populo talis potestas dandi honores, et ad paucorum bonorum redit arbitrium. Hinc rectè Aristoteles lib. 2. politic. c. 6. conclusit quasdam leges, & quandoque mutandas esse ait. Sicut in alijs artibus, sic etiam circa civilem constitutionem impossibile est singula ad minimum rursus scriptis comprehendere, necesse est, ut generaliter scribantur. Actiones autem circa singularem sunt. Ex his igitur, inquit, conclusit, quasdam leges, & quandoque mutandas esse. Quæ oēs causas, & rationes egregie Innocentius Papa III. ubi supra, his verbis complexus est. Non debet inquit, reprehensibile iudicari, si secundum varietatem temporum statuta quoque varientur humana, præsertim cum vrgens ne cesset, vel evidens utilitas id exposcit, quoniam ipsi Deus ex his, quæ in veteri testamento statuerat, quasdam etiam mutat in novo. Quibus verbis non solum ostendit leges humanas licite nonnunquam mutari, & abrogari posse, sed etiam, quando

id licite fieri possit. Neque enim Princeps, & legislator pro libito, & sola voluntate sua legem rectè ante institutam mutare debet, sed tunc solum, quando aut vrgens necessitas, aut communis utilitas id exposcit, ut S. Thomas 1. 2. quæst. 97. artic. 2. & alij, quos paulo ante recensuimus, annotarunt. Sicut enim leges humanæ pro communi utilitate, & bono Republicæ institutæ sunt, ita etiam non alia de causa, & ratione mutandæ sunt, nisi cum earum, mutatio in augmentum, & utilitatem boni communis redundat. Etenim mutatio legis, quantum est de se, detrimentum Republicæ afferre solet, quæ cum consuetudo servandæ legis plurimum valeat, legis consequenter mutatio, talem consuetudinem tollens, vim etiam consuetudinis legis diminuit. Ex sicut (ut notant Honorius Papa III. in cap. cum consuetudo servandæ legis plurimum valeat, legis consequenter mutatio, talem consuetudinem tollens, vim etiam consuetudinis legis diminuit. Ex sicut (ut notant Honorius Papa III. in cap. cum consuetudo servandæ legis plurimum valeat, legis canices amore retinet humanis animis, ita inimica novitas invidiam, & discordiam afferre solet. Tunc igitur solum mutari lex debet, quando vel maxima, evidenti, & summaque utilitas ex nova lege proveniat, aut gravis, & vrgens necessitas consuetam legem obicuantiam, ob manifestam eius iniquitatem antiquare compulerit. Unde ff. de constit. Principi, l. 2. Vipianus ait. In rebus nonis constitutis evidens esse debet utilitas, ut recte recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est. Aliter autem legem mutans, ut Sotus lib. 1. de iustitia q. 7. artic. 2. in fine, Gregorius de Valentia tom. 2. disp. 7. quæst. 5. puncto 8. & alij communiter docent, peccat populus tamen non amplius eiusmodi lege tenebitur: siquidem iam simpliciter ex voluntate Principis abrogata esset. Satis igitur constat mutari posse legem ex causa iusta, nihilque obstat, quod lex humana legi naturali tanquam regulæ immutabili innitatur; Etenim lex humana à naturali lege per rationem humanam deducitur, quæ vero ratio humana non omnia futura satis prospicere potest, lexque humana in actionibus singularibus, & contingentibus consistit, cum tamen contra lex naturalis sola principia universalia contineat, quæ à singularibus abstrahunt, nihil mirum si, cum lex naturalis immutabilis sit, humana tamen variabilis existat. Siquidem mensura rebus ipsis, quantum mensura est, accommodari debet: mensura autem rerum mutabilium, quales sunt actiones humanæ, solidiorem, & firmiorem non suffert perpetuitatem, ut ratio, & experientia quotidiana demonstrat: & de mutatione legum hæc, quæ tam ad institutum nostrum spectat, dicta sufficiant,

De consuetudine, virtute, & conditionibus eius. Cap. XI.

S Y M M A R I U M.

1. Variæ definitiones consuetudinis.
2. De proprietatibus consuetudinis, quæ ex S. Tho. et aliorum consensu præcipue tres sunt.
3. Qualiter intelligenda sunt conditiones, ut haberi possint.
4. An consuetudo legem divinam, vel naturalem: mutare, vel abrogare valeat.
5. Quibusnam introduci potest consuetudo, quæ legem tollat, aut mutet.

- 6 Qualis debet eſſe conſuetudo, quæ vim legis habet.
 7 Conſuetudo neceſſariò debet eſſe præſcripta, quando,
 & quæ ad legitimam præſcriptionem requirantur, n. 8.
 9 Qualis multiplacatio, & quorum actum uſus conſue-
 tudinem, & legem obligatoriam conſtituit.
 10 An lex aliqua conſuetudinem unire poſſit.
 11 An quando conſuetudo habet id, quod lex, ſublata le-
 ge tollatur conſuetudo.
 12 Quæ ratione excuſantur ii, qui contra legem agunt pro
 pter conſuetudinem.
 13 An lex poſſit propter conſuetudinem tolli poſſit.
 14 An omnis conſuetudo propriè dicta obliget ad mortale.

VM in ſuperioribus de legib; abundè ſa-
 tis, quatenus præcisè opus morale pa-
 titur, dictum ſit, inter leges autem, &
 conſuetudines ea eſt connexio, & affi-
 nitas, ut nonnumquam conſuetudo uim

legis obtineat, reſtat, ut in fine huius libri pauca de
 conſuetudine in vniuerſum dicamus. De qua re Ca-
 noniſta in titulo, de conſuetudinibus, in Decretalibus
 & ſexto, & in can. conſuetudo, diſtin. 1. l. unſperiti
 in l. de quibus, quæ eſt lex 31. & in l. ſi de interpre-
 tatione, quæ eſt lex 37. jf. de legib; & in l. 1. & 2. C.
 quæ ſit longa cōſuetudo. Summiſte, ut Ang. Sylve-
 ſter, Tabiena, Arnilla, & alij in verb. conſuetudo. S.
 Tho. 1. 2. q. 97. ar. 3. Caie. & Barth. Med. na ibidem.
 Sotus lib. 1. de iuſtitia, & iure, q. 7. arti. 2. Alphoni-
 us a Caſtro lib. 2. de poteſtate legis penal. ca. 12. Ioan.
 Driedo lib. 1. de liberta. Chriſtiana. c. 10. & 11. & Io.
 Medina Cod. de ieiunio q. 8. S. Ant. p. 1. ti. 16. per to-
 tum. Gregorius de Valentia to. 2. diſp. 7. q. 5. pun-
 to 8. Marcus Antonius Cucehus in inſtitutionibus ma-
 ioribus lib. 1. ti. 9. Alphoniſus Viſual. in candelabro
 aureo. p. 4 in 2. p. per totum, & alij ſuſe diſputant.
 Antequam uero ad ſolvendas difficultates, quæ in
 hac materia occurrunt, accedamus, quædam anno-
 tanda ſunt, quorum

- 3 PRIMVM eſt Circa definitionem eius. Etenim
 variè deſinitio deſcribi ſolet. Ioan. Andricæ, &
 Panorm. in rubric. de conſuetud. ſic deſiniunt; Con-
 ſuetudo eſt ius quoddam, quod eſt moribus, ſeu vi-
 ſibus populi totius, vel maioris partis ratione initia-
 tum, continuatum, & conſtitutum, legis habens au-
 thoritatem. Alij aliter deſcribunt: Illa autem, ut
 communior, ita etiam mihi videtur vniòs deſcrip-
 tio, quam aſſert Iſidor. lib. 5. etymol. & reſertur in
 can. conſuetudo, diſt. 1. *Conſuetudo eſt ius quoddam,
 moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur, cum deſi-
 cit lex.* Cum enim leges nulla alia ex cauſa homines
 obligent, quam, quod a voluntate, & ratione legisla-
 toris proficiantur, & iudicio populi pro legibus
 ſuſceptæ ſint, merito etiam ea, quæ ſine villo ſcripto
 ex conſenſu Principis, & populi probantur, pro le-
 gibus habenda ſunt. parum enim, aut nihil reſert, an
 talis voluntas uerbis, & ſcriptis, an etiam actibus ex-
 ternis multiplicatis, qui conſuetudinem efficiunt,
 declaratur.

- 3 SECVNDVM eſt, Circa cōſuetudinis proprietates, quæ ex S. Thomæ, & aliorum Doctōrum conſen-
 ſu, & ſententia tres præcipue ſunt; *Primo* eſt, legem
 mutare, abrogare, & tollere, argu. cap. Cum omnes.
 de conſil. & l. de quib; ff. de legib; Et huc etiam perti-
 net legem confirmare, quando conſuetudo eſt con-
 formis legi, arg. cap. di. de conſuetud. ca. In iſtis §. de-

ges. diſtinct. 4. vbi dicitur, *leges inſtituuntur, cum promul-
 gantur, ſiſtunt uſum moribus videntium approbā-
 tur.* Sicut enim moribus videntium in contrarium non-
 nulli a leges hodie abrogata ſunt, ita moribus videntium
 ipſa leges confirmantur. *Secundo* eſt, legem interpre-
 tari, ut in l. ſi de interpretatione, (quæ eſt lex 37.)
 ff. de legibus, & Innocentius Papa III. in e. cum dile-
 ctus, de conſuet. conſuetudinem optimam legis in-
 terpretem eſſe dicit. 7. *tertio* eſt, legem facere, & conſti-
 tuere, ut habetur in l. de quibus, (quæ eſt lex 32.) ff. de
 legibus, & can. conſuetudo, diſtinct. 1. cuius rei opti-
 mum aſſert S. Thomas, vbi ſupra, ex S. Auguſtino re-
 ſtimonium, in epistol. 86. ad Caſulanum, *Mor, inquit,
 populi, Dei, & inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt,
 et ſicut præſcriptores legum diuinarum, ita contem-
 ptiores conſuetudinum eccleſiaſticarum coercendi ſunt.*
 & reſertur in cap. In his rebus. diſtinct. 1. Quam
 omnium optima ratio eſt, quam aſſert San. Tho-
 mas loco proxime citato, quia eadem eſt poteſtas
 condendi, mutandi, & interpretandi legem. Ergo
 ſicut multitudo poteſtatem habet legem condi-
 di, ſic etiam & eam interpretandi, & abrogandi,
 quam poteſtatem, non minus rebus ipſis, & factis,
 quam uerbis, & ſcriptis explicare ſolet, & poteſt,
 quia uero circa has conditiones nonnulla dubia eſ-
 ſe ſolent, ſiquidem non omnis conſuetudo legē tol-
 lere, aut conſtituere poteſt, ut diſtinct. 1. i. variis
 capitulis oſtenditur, ideo ad difficultatem omnem, &
 errorem tollendum, nec non ad elatiorē rei expli-
 cationem, quædam dubia in ſequentibus declara-
 tura ſunt.

3 DVBIVM Primum eſt Circa has conditiones,
 qualiter intelligendæ ſunt, ut vim habere poſſint
 eo modo, quo dictum eſt? Reſpondeo, quamvis in
 ſequentibus res hæc latius explicanda ſit, in hoc ta-
 men dubio ea, quæ neceſſaria ſunt ad ſecundæ
 conditionis intelligentiam, paucis exponemus. In qua
 re, vt recte notant Sotus, Gregorius de Valentia, &
 Medina, ad hoc ut conſuetudo ſit fida legum inter-
 pres, requiritur *Primo*, ut ſit publica, & neminem
 lateat, ſi enim aliquid a multis ſeruetur, ſed in oc-
 culto, ita, ut ad noticiam principis non perueniat,
 talis conſuetudo non poteſt eſſe legum interpres,
 ut ergo legem cōſuetudo interpretari poſſit, debet
 eſſe publicis moribus recepta, ſciente, & conſentiente
 Principe. *Secundo*, ut id non ſolum ſciat, ſed etiam
 approbet, & non puniat, etiam ſi res in iudicio de-
 ducatur. Si enim ſciat aliquid fieri, & uel ex negli-
 gentia, uel ex impotentia non potens delinquentes
 corrigere, & abuſum tollere oculata diſſimulatione
 talem abuſum permittat, talis conſuetudo legem
 interpretari non poteſt. Hinc colligit Medina in 1.
 2. q. 97. ar. 3. quod licet olim ſemel tantum in die, &
 id quidem hora nona, in diebus ieiunij comedere li-
 cebat, conſuetudo tamen introduxerit, quod
 aliquid non ſuſumamus, quæ conſuetudo optime,
 legem hanc ieiunij interpreta ta eſt. In de enim Do-
 ctōres, ut notant Ioan. Medina capit. de ieiunio q. 8.
 Martin. Ledefin. 2. 3 q. 17. art. 6. dub. 6. & Caie. in
 Summa uerbo ieiunium. in principio, communiter
 excuſant fideles, qui iuxta morem, & conſuetudi-
 nem patrij in die ieiunij longiores collationes fa-
 ciunt, ſive ſumant olera, ſive electuaria ſive etiam
 aliquos fruſtus, aut etiam panem, uel ſolum, uel ſi-
 mul cum aliquo fruſtu arboris alioſius. Quod quam-
 etiam

etiam consuetudinem, quæ legem hancieuij inter-
pretata est, excusantur hoies refectionem ante
horam nonam sumentes. Nam, vt Cæle. Io. Medina,
Ledesma tradunt, paulatim detractum est multum
horæ comedendi; Trecenti enim anni adhuc non
sunt, ex quo hora prandij in ieiunio erat hora tertia
post meridiem, vt constat ex S. Th. 2. 2. q. 147. art. 7.
Nunc autem religiosi etiam multum ante meridiem
æstiuo tempore, & in Quadragesima comedere so-
lent. Quæ consuetudines valent, & a peccato excu-
sant summo Pastore ecclesiæ sciente, & tolerante.
Econtra vero consuetudo introducta a tabellionib;
aut a stabularijs, & huiusmodi exigendi vitra taxa-
rum pretium, nec legitima legum interpret est, nec
a peccato excusat. Quia, vt ait Bartho. Medina, licet
id frequētissime fiat, & ita fieri Princeps cognoscat
huiusmodi tñ transgressores i iudicio accusatos gra-
uiter punit, quod efficax argumentum est, uelle Prin-
cipem, vt lex statuta seruetur, adeo vt occulta cō-
suetudo, & abusus multorum in contrarium, vigori
legis præiudicare non possit. Addit unum Sotus
ubi supra notatu, & obseruatione dignū, scilicet dis-
simulationem prælati, quæ facit ad legis constitu-
tionem, interpretationem, aut abrogationem per
actum multiplicationem intelligi de illo prælato,
seu principe, qui est legislator, quāvis enim prætor
in verbis, vel prælati consuetus, aut provincie le-
gum transgressiones dissimulant, talis tamen cōsue-
tudo nunquam legis vires consequitur, quia nō est
signum voluntatis supremi prælati, aut principis,
qui est legislator. Id quod multum valet ad casuum
plurimorum decisionem.

4 DVBIUM Secundum est, an consuetudo legem
diuinam, uel naturalem mutare, uel abrogare
ualeat? Respondeo, nulla consuetudine derogari
posse iuri diuino, aut naturali, eo quod nullo modo
id fieri potest sine detrimento salutis, ut ex pres-
sè habetur in cap. cum tanto, & gl. ibi in verb. Natura-
li iuri de consuetud. idemque docent. S. Tho. 1. 2. q.
97. ar. 3. ad 1. S. Ant. p. 3. tit. 1. d. 6. Sotus lib. 1. de ius-
titia q. 7. ar. 2. ad 1. Panorm. in d. c. cum tanto, nu. 1.
& 2. de consuetud. Sylva. uerb. consuetudo. q. 14. Ta-
biena uerb. eodem. uerb. Tertio. lo. Driedo lib. 1. de
liber. Christi. c. 10. Alphons. Viuald. in Candelabro
aureo p. 4. tract. 2. c. 1. & 3. & alij. Immo uero quan-
to consuetudo contra legem diuinam, & naturalem
fuerit inueterata, tãto grauioris causa est peccati;
tantum abest, ut consuetudo aliquid uigoris detra-
hat illis legib. Id quod procedit quoad prima prin-
cipia iuris naturalis, hæc n. nullo modo per consue-
tudem mutari possunt. Notandum n. est ex S. Th.
1. 2. q. 94. ar. 4. & quest. 95. ar. 2. In lege naturali tria
considerari posse. 1. prima principia, quæ nunquam
deficiunt a rectitudine, ut *Nulli faciendum est ma-
lum*. Et prima conclusiones raro deficientes ex
illis principijs communibus deducuntur, sicut hoc,
quod est. *Non esse occidendum*, deducitur ut cōclusio
quædam ab eo, quod est. *Nulli esse faciendum malum*.
Et quedam determinationes, quorundam prin-
cipiorum communium a dicta lege deriuatæ, sicut
lex nature habet, quod peccans puniatur, sed quod
tali, uel tali poena puniatur, est determinatio legis
nature, quæ ex sola lege humana uigorem habet,
Quamuis igitur prima illa principia nullo modo
mutari possint per consuetudinem, ea tamen, quæ

ut conclusiones inde deducuntur, u. g. Non occides
Non furaberis, per cōsuetudinem limitari, & decla-
rari possunt, Quæ uero remotius tamquam determi-
nationes ex illis principijs deducuntur, quoniam se-
re aliud non sunt, quam leges humane, possunt etiam
per consuetudinem tolli, declarari, & limitari, pro-
ut ratio naturalis suadet, ubi autem nulla ratio natu-
ralis id suadet, ius diuinum aut naturale consuetudo
limitare, aut distinguere nequit.

Hinc inferitur primo, Consuetudine induci non pos-
se, ut iuramentum falsum non sit peccatum, cum
hoc sit contra ius diuinum.

Secundo, Consuetudo facere non potest, ut inuen-
ta ex naufragio sint occupantium, cognito uero do-
mino, cum illa furari sit contra ius diuinum, &
naturale.

Tertio, Consuetudo facere non potest, ut licite
exigantur usure, quia iure diuino, & naturali sunt
prohibitæ, ut patet ex toto titu. de usur. & communi
Theologorum, & Canonistarum consensu, &
sententia.

Quarto, Consuetudo facere non potest, ut licitum
sit uiolare sigillum sacramenti confessionis, ut com-
muniter tradunt Doct., eo quod tale uinculum sacra-
mentale sit de iure diuino, & naturali.

Quinto, Consuetudo facere non potest, ut regula-
ris professus aliquo modo sit Dominus eorum, quæ
lucratur prædicando, legendo, & eorum, quæ
sibi donantur; quia esset contra ius nature, ut mo-
nachus, qui est mortuus mundo, & nec uelle, nec
nolle habet, dominium haberet. Vnde quicquid ac-
quirat monachus, acquirit Monasterio, ut late docet
Nauiar. in tract. de tribus uorib. & Viuald. ubi supra
c. 2. nu. 10. ualeat tamen illa consuetudo habendi,
expendendi, & recipiendi ex licentia suorum super-
iorum, quicquid eis donatum fuerit, et acquiescent
ad usum tantum. Religiosis enim prohibita est pro-
prietas, non rerum usus.

Qua etiam de causa ualeat usus, & consuetudo,
ut religiosus beneficiatus donare possit aliquid, quod
sibi de congrua portione superfluerit, non quidem
tanquam dominus, sed ex superiorum tacita licen-
tia, & permissione, & ex antiqua consuetudine in-
terpretata a iure, in ca. ceterum de donation. Idem-
que iudicandum est, si prælati de religionis aliquem
ad Curiam, uel ad scholas cum portione taxata mit-
teret, ex consuetudine enim disponere potest de il-
lis, quæ ipse propter abstinentiam non consumpsit,
ut Viualdus, ubi supra, & in supplemento par. 3. cap.
14. nu. 86. & nu. 87. tradit.

DVBIUM TERTIUM est, A quibusnam intro-
duci potest cōsuetudo, quæ legem tollat, aut mutet?
Respondeo, certum est ab ijs induci posse, apud
quos est auctoritas uendendi leges; Quia eadem est
utriusque potestas. Vnde patet primo, quod si popu-
lus potestatem habeat regendi seipsum, & ferendi
leges, poterit per cōsuetudinem abrogare leges,
sin autem potestas hæc sit in Rege, talis consuetudo
abrogare legem non potest, nisi ad sit saltem taci-
tus consensus Regis, ut scilicet, sciat ipsam consue-
tudinem, & illam toleret, cum tamen illam impediri
re possit. Si enim sciat, & toleret, quia non potest
abusum impedire, talis tolerantia, sicut nec uellet ad
consensum, ita neque ad consuetudinem inuencen-
dam ualebit, ut supra exposuimus, & expresse do-
cent

cent Sotus lib. 1. de iustitia. q. 7. art. 2. Bart. Medina in 1. 2. q. 97. art. 3. Gregorius de Valentia to. 2. disp. 7. q. 5. punção 8. Marcus Antonius Cuchus in maioribus institutis lib. 1. tit. 9. num. 9. Syluest. verb. consuetudo. q. 3. & alij

Secundo constat, quod consuetudo, vt vim legis habeat, introduci debet a maiori parte populi, hoc est, vt maior pars populi habentis consensum habilem ad introducendam legem, seu consuetudinem vtatur illa consuetudine; Quia si minor pars populi legem facere non potest, ita nec inducere consuetudinem ex l. De quibus ff. de legibus. Angel. ibi col. 2. & Panorm. in c. 8. numero 18. de consuetud. Syluest. verb. consuetudo. num. 7. quæstio. 4. in fine. Marc. Anto. Cuchus, vbi supra. Maior autem pars ex Panorm. vbi supra, intelligitur, quando ex tribus partibus sint duæ, vt in l. Nulli. & in l. Plane. ff. quod cuiusque viuerit. Id quod intelligendum est computando eos, qui sunt habiles. seu consensum habilem habentes ad legem instituendam. Etenim mulieres, infantes & multo minus furiosi, & huiusmodi non computantur, quia legem condere non possunt, vt in l. 1. ff. de legibus. Sed tantum viri ratione vtentes ex Panorm. in c. final. numero 8. & numero 10. de consuetud. Socin. consil. 7. colum. 4. in princip. l. 1. Felin. in c. super his. de maior. & obed. Syluest. verbo consuetudo. quæstio. 4. in fine. num. 7. Gregor. de Valentia tom. 2. disp. 7. q. 5. punção 8. Marco Antonio Cuchus lib. 1. maiorum institutis. q. nu. 8. & alij.

Tertio constat ex dictis, Non posse per populi consensum abrogari legem ecclesiasticam, nisi ad sit consensus prelati saltem tacitus: Quia populus non habet potestatem in huiusmodi legibus. Nam, vt recte notat Joannes Driedo lib. 1. de liber. Christiana. c. 10. in fine. lex canonica, ead. audentiam nostram de consuetud. neque est a potestate, quæ ex consensu populi dependet. neque tunc solum ligare incipit, cum iudicio populi pro lege suscipitur, neque etiam est de nudis temporalibus rebus, in quibus populus liberum habet consensum. vel dissentium. Insuper & sacro sancti canonis propter bonum spirituale commune instituti sunt, & ad impediendum peccata, nec non homines in Deum dirigunt, vel sunt de rebus, & iuribus ecclesiasticis, quæ consuetudine vlla præscribi non possunt; Immo, vt ait Panormitan. in cap. final. numero 9. de consuetud. consuetudines contra canones inducæ præsumuntur temerarie, & ambitiose, & fini æterno contrarie.

6. **QVARTVM DVBIVM** est, Qualis esse debeat consuetudo, quæ vim legis habet? Respondet, Quamvis glossa in cap. si. Panormit. & alij ibi de consuetud. S. Anton. p. 1. tit. 16. §. 4. Syluest. in verb. consuetudo. q. 3. nu. 6. Tabiena verb. cod. §. Quinto, & sequen. varias conditiones ponant, possunt tamē omnes ad illas duas eas reduci, quas Grego. Papa IX. in caput. final. de consuetud. posuit, scilicet, quod sit *rationabilis*, & *prescripta*: vnde licet recte H. morio Papa III. in cap. Cum consuetud. de consuetud. consuetudinem, vsque longæui sit sit leuis auctoritas non tamen est: vique adeo valitura, vt iuri etiam scripto derogare valeat, nisi fuerit *rationabilis*, & legitime *prescripta*: ex Soto l. 1. de iustitia. quæstio. 7. art. 2. S. Antonino, vbi supra, Marc.

eo Antonio Cuchus, loco proxime citato. num. 4. r. Greg. de Valentia. vbi supra, & alij. Illa autem dicitur consuetudo *rationabilis*, quæ & iustam causam, & bonum finem habet, sicut & lex ex istis dicitur iusta, & rationabilis. Quædo igitur consuetudo hæc duo habet. abrogare potest legem, quæ etiam iusta, & rationabilis olim erat.

Quod si quis dicat fieri non posse, vt consuetudo aliqua cõtra ius possit esse rationabilis, eo quod ius, & lex iusta fundatur super ratione. cap. Erit autem lex. distinctio. 4. & cap. consuetudo distinctio. 1. & l. leges sacratissimæ Cod. de legibus. Ideoq; consuetudo, quæ huic legi iusta, & rationabilis contraria, est, nõ potest esse rationabilis. Quia si vnum contrarium est bonum, & rationabile, aliud malum erit, & irrationabile. argum. ea. Intellecto de iureiurand. & c. hospitium, dist. 32.

Huic facile responderi potest cum Ioan. Andr. quem refert, & sequitur Panormit. in cap. final. numero 6. de consuetud. & Tabiena, vbi supra, Quod licet considerata vnica ratione, & vno fine, consuetudo contra legem rationabilis esse non possit, diuersa tamen ratione, & sine diuerso poterit esse consuetudo rationabilis contra legem rationabilem, puta, ex eo, quod deficit iam bonus ille finis legis ob temporis, & hominum mutationem, & hic alter consuetudine inductus nunc cognoscitur esse melior.

Exempli gratia, lex statuit, vt episcopus tractet negotia cum consilio capituli. cap. Nouit. & capit. Quando. de his que fiunt a prelat. Quæ lex fuit bona, & rationabilis, eo quod episcopus, & Capitulum faciant vnum corpus, & quia firmius est iudicium, quod plurimorum sententia confirmatur, cap. prudentiam. de offic. deleg. Ex tamen bona est consuetudo, quæ est in cõtrarium, vt habetur in ea. Non est de consuetud. in 6. propter alium bonum finem, videlicet, ut facilius expediantur negotia. Vt igitur consuetudo valeat, & pro lege feruetur, debet esse rationabilis. Nã, si ratione careat, uel salutis æternæ repugnet, uel bono publico contrarietur, non consuetudo, sed corruptela potius appellanda erit, neque obferuari debet. cap. 1. de consuetud. in 6. clem. 1. de penit. & remiss.

Sicut si ellet contra legem, aut libertatem ecclesiasticam, ut cap. 1. de consuetud. & Authent. Cassa. Cod. de Sacrosanct. eccles. In dubio tamen presumendum est consuetudinem esse æquam, & rationi innixam, dummodo iuri communi non adueretur; Contra uero, si adueretur iuri communi, presumetur in dubio irrationabilis: & denique hoc totum iudicis, ac boni viri arbitrio relinquatur, ut sciatur, an consuetudo aliqua rationabilis, uel irrationabilis sit, iuxta ea que tradunt Glossa in ea. l. in verb. rationabilis de consil. in 6. H. officium in summa tit. de consuetud. §. quid sit consuetudo, uersic. consuetudo est usus. Panorm. in c. si. num. 5. de consuetud. Felin. in ca. si quando. col. 8. uersic. ibi uero de rescript. Rebu. de consuetud. num. 9. Aret. consil. 44. colum. 2. Oldrad. consil. 220. Barbat. consil. 5. colum. 2. libro primo. Craueta consilio 116. numero quinto, & alij. quos refert, & sequitur Marcus Antonius Cuchus libro 1. institutis maior. numero 42. cap. 9.

Quantum uero ad alteram conditionem, scilicet,

est, quod sit *Prescriptio*; annotandum est, requiri hæc præscriptionem, quando populus, apud quem est consuetudo, non habet absolute auctoritatem condenda legem; Nam si hanc haberet, sufficeret quocunque modo intentionem explicare ad legem abrogandam, sicut sufficit ad legem condendam. Quando autem auctoritas hæc ab alio dependet, tunc secundum omnes necessaria est præscriptio, hoc est, consuetudo debet esse præscripta, seu obtempa per cursum temporis sufficit ad præscriptionem, Bald. in l. de quibus in 8. oppo. ff. de legibus. Alexand. consil. 129. uol. 2. Panor. in ca. si. nu. 7. de consuetud.

8 Ad præscriptionem autem legitimam multa requiruntur. Primo enim requiritur certum aliquod tempus, & spatium notabile, quod in iure civili videtur esse tempus decem annorum, etiam si consuetudo sit contra ius. Si quidem iura requirunt legem tempus ad inducendam consuetudinem, vt C. quæ sit longa consuetudo. l. 1. C. de serui. longum autem tempus dicitur decem annorum. Cod. de præscript. longi temporis per totum. Bart. in l. de quibus ff. de legibus. Cyn. in l. 2. C. de senit. Panor. in l. fin. num. 11. de consuetud. Syluest. verbo. consuetudo, num. 4. q. 2. & num. 6. q. 4. versu. Secundo requiritur. Tabiena cod. num. 7. versu. Sexto. Marc. Antonius Cuccius lib. 1. inquit. maior. tit. 9. num. 23. & Gregor. de Valentia tom. 2. dist. 7. q. 5. puncto. 8. ubi Syluest. in dicta quest. 1. & Gregor. de Valentia ita limitant, vt hoc tempus decem annorum sit sufficiens inter præsentis, id est in locis ubi præsentis sunt legislatores, inter absentes autem tempus debet esse viginti annorum. In lege autem canonica, seu ecclesiastica videntur prælati auctores distinctione, si enim consuetudo sit præter ius, tunc sufficit tempus decem annorum ex glossa in c. n. in verbo. consuetudo. de consuetud. in 6. Panor. Sylu. Tabiena & Cuccius ubi supra, num. 28. qui ait esse receptam sententiam, citans præ hoc Anon. Batrui in cap. fin. de consuetud. & in ca. Quia circa. de consang. & affinit. Corneum consil. 154. num. 4. lib. 4. & consil. 193. lib. 1. Decium consil. 124. colum. 2. in fin. versu. accedit scientia, & quamvis Innoc. in ca. Cum dilectus. num. 6. de consuetud. limitet hoc, ita vt vellet tempus decem annorum sufficere, quando est contra ecclesiam uniuersalem, secus autem quando talis consuetudo detraheret iuri alicuius ecclesie particularis, quia tunc, inquit, sicut in præscriptione requiritur tempus quadraginta annorum, ita in consuetudine. Panormitanus tamen, & Syluest. ubi supra, hoc dictum Innocentii reprobant, quia non debet esse minus fauorabile totum corpus ecclesie, quam aliquod membrum ipsius.

Sin vero consuetudo sit contra ius canonicum, tunc requiritur tempus quadraginta annorum, quia ad præscriptionem in rebus ecclesiasticis hoc tempus est necessarium iuxta ea, quæ traduntur in ca. si. de consuetud. & cap. Non est. cod. tit. in 6. In hac autem re existit commune requiri tempus quadraginta annorum, ut habetur in c. De Quarta. c. uigilanti. cap. Ad aures. cap. Illud autem. & cap. Quia iudicande. de prescript. & cap. si. qui. de prescript. in sexto, nisi sciens summus Pontifex, & patiente eo, talis consuetudo irrepperit, nam tunc decem annorum lapsus sufficit, quæ opinio non frequenter

mis accepta uidetur sententia eorum, quos supra retulimus; Item nisi sciens, & patiente Prelato inducatur talis consuetudo contra aliquam ecclesiam; In qua tamen re pro temporis, & rei grauitate requiritur communis existimatio bonorum, ac prudentum, ut illud item sufficere, uel non sufficere, censatur, quod illi æquum, & iustum iudicauerint, ut recte Gregorius de Valentia loco proxime citato animaduertit, contra ecclesiam autem Romanam opus est præscriptione centennaria, ut habetur in ca. Ad audientiam. & c. cum nobis. de prescript. & c. si. eodem ti. in 6. Addunt autem prælati auctores Panor. in cap. fin. numero 11. de consuetud. lafon. in leg. de quibus. ff. de legibus, numero 45. Cravetta. de antiq. tempo. part. quarta, numero 9. Syluest. Tabiena ubi supra, & Cuccius num. 42. & colligitur ex c. super quibusdam. ff. præterea. de uerb. signific. quod consuetudo decem annorum non sufficit, ubicunque derogaret, uel præiudicium afferret his, quæ sunt reserua Principi in signum specialis priuilegij, quinimo, nec quadraginta annorum consuetudo eo in casu satis elicit, sed tunc utroque iure requiritur tempus, de cuius initio non est memoria.

Secundo requiritur aliqua actuum multiplicitas animo introducendi consuetudinem intra hoc tempus; Et quidem, ut plurimum, secundum omnes, unus actus ad introducendam consuetudinem non sufficit, etenim consuetudo, ut nomen ipsum innotat, introducit ex frequentia moris, cessat autem frequentia, ubi est unicuique actus. Neque ex unico actu quantumcunque notorio elici potest consensus populi (qui tamen necessarius est) an uoluerit consuetudinem introducere nec ne; Nam forte per errorem, uel causam uicini scandalum, populus prima uice non contradicit; unde eo casu non elicit consuetudo, sed eius principium. Addunt tamen Panorm. in cap. fin. numero 17. de consuetud. Syluest. uerbo. consuetudo. c. q. hoc quarta. uerbo. Tercio requiritur nu. 6. Angel. eod. nu. 5. Tabiena eod. nu. 8. uerbo. 7. Corneus lib. 2. consil. 90. nu. 6. & 7. lib. 3. consil. 319. nu. 15. Ripa lib. 1. Respons. nu. 6. quos refert, & sequitur Marcus Ant. Cuccius libro 1. inquit. maior. tit. 9. num. 17. quod si unicuique actus habet causam successuum, & continuationem per tempus, intra quod introducitur consuetudo, tunc introducere potest consuetudinem arguente, capiunt de beneficio. de præbend. in 6. ut si beneficium seculari consenserat regulari, & possideatur per Regularem tempore habili ad consuetudinem inducendam, efficitur beneficium illud Regulare, licet unica collatio interuenierit. Et e contra si Regulare consenserat seculari, & illa collatio habet actum successuum, scilicet, possessionem continuationem per secularem. Et idem dico de pontis adificatione in publico, cuius causa duraret per totum tempus præscriptionis. Et ratio esse potest, quia ibi actus est quidem unus ratione rei factæ, quæ est una, sed est saltem virtualiter multiplex propter temporis diuinitatem, a qua possent esse multiplices. & de facto sunt, cum non continue artifices operentur, Communitatem tamen saltem requirunt duo actus, argum. can. Ita nos. 25. q. 2. seu potius tot actus, & notorii, ut uerisimiliter transierint in notitiam populi, & ut ex illis elici possit consensus populi, con-

consuetudinem illam inducere volentis, qui tamen pro negotij qualitate modo plures, modo pauciores desiderantur ad inducendam consuetudinem, quique actibus contrariis non sint interrupti; Et quamvis dubium inter Doctores sit, An ad interrumpendam consuetudinem satis sit vnus, aut alter actus, nihilominus tamen communiter tradunt Doctores, quod aut consuetudo illa erat completa, & perfecta, & tunc vnus actus in contrarium non tollit consuetudinem, sed oportet, ut tollatur eo modo, & tempore, quibus fuit inducta, quia iam lex est, & ideo tanquam lex tolli debet, vnde saltem sequitur tempus decem annorum, argumen. leg. Nemo iuncta glof. libi. ff. de reg. iur. fin. autem completa non fuerit, interruptitur vnicuique actu, ita vt de nouo incipere oportet, quia per hoc apparet de tacito consensu populi, quod non velit inducere consuetudinem, cum fecerit actum contrarium. argumen. l. vbi repugnantia. ff. de reg. iur. Panorm. in ca. si. num. 19. de consuetud. Ang. verb. consuetudo. n. 11. Syluest. eodem num. 8. questio. q. 5. Tabiena eodem num. 12. versu. 10.

- 9 Hinc Sotus libro primo, de iustitia. c. 7. ar. 2. monet, diligenter cauendum esse, ne in Republica, aliquid semel, aut bis permittatur, quia exinde facile alij ad idem faciendum inducantur, ac subinde consuetudo vires nanciscitur. Et idem, inquit, periculum existit inter vires potentes, ut si semel vasalis vrbaniatatis, ac beneuolentie gratia Domino, ac patrono suo munuscula obtulerint, statim vrbaniatatis in consuetudinem rapitur, & gratia in ius debitu conuertitur.

Sed neque vnus quicumque, & multiplicatio actuum, consuetudinem, & legem obligatoriam constituit; Nam si casu forte, aut temere actus aliqui tametsi frequentissime celebrati sint, non propterea censentur consuetudo introduci, sed oportet tales actus ad hunc finem factos esse, vt consuetudinem inducere intendant. ex Panorm. in c. fin. num. 17. de consuetud. Syl. verb. consuetudo, quest. quarta, num. 7. versu. Quarto requiritur. Tabiena eodem num. 10. versu. Nono: Ioan. Driedone lib. 1. de liber. Christ. c. 11. fol. mihi. 161. Soto lib. 1. de iustitia, & iure q. 7. ar. 2. Barth. Medina in 1. 2. q. 97. artic. 1. §. circa tertium. versu. Tertia conditio, Marco Anton. Cuceho lib. primo, in situ. maior. titu. 9. nu. 18. Decio conf. 115. colum. penul. & conf. 402. colum. fina. Hinc Driedo, Sotus, & Medina inferunt, quod licet homines pietatis, & deuotionis gratia diem, & sum colere, vel ieiunium seruari incipiant, non tamen iamen id vertitur in legem, & consuetudinem, nisi postea consuetudo illa suscepta sit confessione populi pro lege, ac precepto obligante. Vnde quamuis in uigilijs festorum Beatæ Virginis consuetum sit ut populus a carnibus abstineat, & ieiunet, talis tamen consuetudo vim legis non habet, excepta. Vigilia Assumptionis eiusdem Beatissimæ Virginis, quia populus in reliquis uigilijs ex sola deuotione ieiunare intendunt, nec unquam animum habuerunt obligandi se ad peccatum, si illis diebus non ieiunent.

Hinc Sotus, ubi supra, docet, quod mos ille foluendi statis horis officium Beatæ Virginis, in principio uim precepti non habuit, sed uim illam ante quadringentos annos obtinuit; Alioquin, in-

quit, in ordine S. Dominici non esset fratribus iuratum, ut surgentes illud in dormitorio perfoluerent: Veruntamen postea adeo religio inualuit, ut uix is sit, qui audeat negare preceptum, id quod intelligendum est, quoad illorum ordinum fratres, & alios religiosos, qui officium B. Virginis recitare ex precepto, aut ex consuetudine uim precepti habent tenentur; Nam qui officium Romanum, seu Breuiarium Romanum obseruant in horis recitandis, uirtute constitutionis Pij V. incip. Quod a nobis edita anno Dominicæ incarnationis millesimo quingentesimo sexagesimo octauo. septimo Idus Iulij, & anno tertio Pontificatus eiusdem, a tali precepto liberantur, quæ constitutio habetur in Bulla. n. 72. eiusdem in ordine.

- 10 QUINTVM DVBIVM est, An lex aliqua consuetudinem uincere possit, Respondeo, aut lex sequitur consuetudinem, & tunc sine dubio tollit eam, arg. l. 3. ff. de sepul. uo. præsertim si dicitur in lege, Non obstante quacunque consuetudine. Vnde per Cōcil. Trid. Sess. 23. de reform. c. 15. tollitur consuetudo illa, quæ sacerdos secularis antea eligere solabant consularium, quem malebant. Hoc tamen, qd diximus, consuetudinem, & tolli per legem sequentem, Panorm. in c. fin. nu. 24. de consuetud. Syluest. verb. consuetudo. q. 6. in fi. Tabiena cod. uerfic. 4. in fi. & Marc. Anton. Cuceho lib. 1. institut. maior. titu. 9. nu. 191. limitant, & restringunt ad consuetudinem, generalem, talis enim per legem, & constitutionem nouam tollitur, & merito; quia alias illius legis promulgatio superflua, & inutilis esset; At uero consuetudinem certi loci, seu consuetudines particulares non tollit, nisi de ea facta fuerit mentio in lege, ut colligitur ex c. 1. & glof. libi in uerb. Singularium, de consuetud. in 6. Ratio differentie est, quia cum Papa scire præsumatur tales consuetudines generales, condendo legem illis contrariam (quamuis de ipsis mentionem non faciat) eas reuocare censetur, alias superflua esset legis promulgatio: At uero cum consuetudines, & statuta locorum specialium, & personarum singularium sint facti, & in facto consistant, poterit Papa illas ignorare, ideoque consuetudines huiusmodi particulares, dummodo rationabiles sint, (nisi mentionem illarum faciat) per constitutionem sequentem non reuocare censetur. Non enim reuocat, quæ ignorat, & lex illa, quamuis in illo loco uim non habeat, in alijs tamen locis uiget, & ualeat.

Hinc Panorm. & alij ubi supra, inferunt, Quod si ciuitas facit statutum contra suam consuetudinem, tollitur consuetudo, licet de ea non faciat mentionem, quia ciues consuetudinem suam scire præsumuntur, ut notat in L. omnes populi. ff. de iust. & iur. Sin uero econtra lex præcedat consuetudinem, tunc opus est distinctione. Nā uel illa non est derogatoria consuetudinis, & tunc communiter docent auctores, quod consuetudo generalis (dummodo sit rationalis, & præscripta) uincit, & tollit generalem legem; consuetudo autem particularis non uincit legem uniuersalem, argum. l. 2. C. quæ sit longa consuetudo. Sed solum uincit legem ubi consuetudo uiget; ideoque ut ait Panorm. in c. Cum olim. num. 8. de consuetud. noceat priuilegijs studij generalis in loco ubi uiget, non in alio. Vel lex illa est derogatoria, hoc est, derogat omnem con-

consuetudinem sequentem, & tunc Panormitan. in c. fi. nu. 24. de consuetud. citans Bart. in Authen. Nativigia. Cod. de furt. & leos. C. de vfu. & Syl. ut rb. cōsuetudo, q. 6. nu. 10. Marcus Anton. Cuchus. libr. 1. Instit. maior. tit. 9. nu. 193. & Sotus lib. 1. de iustitia, q. 7. art. 2. docent, legem illam per nullam consuetudinem sequentem vinci, aut abrogari posse. Ratio eorum est, quia consuetudo eatenus vni abrogandi legem habet, quatenus declarat voluntatem Principis volentis abrogare legem, & voluntas Principis per talis clausulæ appositionem satis explicatur, quod nolit consuetudine sequenti legem suam abrogari.

Ceterum mihi verior videtur sententia contraria, quam sequitur Barthol. Medina. 1. 2. q. 97. art. 3. Quia quibuscunque verbis lex statuta sit, potest a Principe per verba derogari; consuetudo autem approbata a Principe habet vim uerborum, cum, ut docet S. Tho. 1. 2. q. 97. art. 3. non solum uerbis, sed factis etiam volūtis legislatoris manifestari soleat; Et consequenter talis consuetudo vincit legem: quibuscunque verbis lata sit; Nec ulla ratio est, cur aliæ leges per consuetudinem tolli possint, non autem ista. Vnde Sotus, ubi supra, tandem fatetur, tam longam consuetudinem in contrarium esse posse, ut decretum illud irritans cunctas, & tollat. Affert Medina exemplum. c. si episcopus, de pœn. & remitt. in 6. ubi Bonifacius Papa VIII. ait, *Quod nulla potest consuetudine introduci, quod aliquis prater seipsum licentiam confessorum sibi eligere valeat, qui ex seipso solvere, aut ligare; & tamen sacerdotes seculares, ut ante diximus, ex consuetudine eligebant confessorum, quem malebant, donec tandem consuetudo ista in Conc. Trident. Sess. 23. de reformatione. c. 5. abrogata fuerat.* Vnde, quamvis consuetudo semel reprobata a lege amplius induci non possit, nihilominus tamen, ut Panor. in c. fi. nu. 24. de consuetud. & in c. 2. nu. 8. de prob. & conf. 7. ante h. vol. 2. Syl. verb. cōsuetudo, q. 6. nu. 10. & Taberna exp. versic. Quarto. docent, si subsit nova ratio, quæ non suberat tēpore legis damnantis consuetudinem, de nouo induci poterit, arg. leg. si hominem. ff. mand. & est tex. iuncta gloss. in clem. statutum, in verb. consuetud. de elec. Et enim ut recte animaduertit Ioan. Driedo libr. 1. de libert. Christ. ca. 10. Notab. 6. consuetudo ex consideratione vnius æquitatis, & rationis est utilis. lex autē illi contraria ex alia ratione, alioque respectu etiam videtur utilis, atque ita sit, ut plerumque contrariæ videantur duæ positivæ leges, quarum tamen utraque suo respectu est utilis, unde fit, ut interdum consuetudo vincat, & abroget legem contrariam, interdū vero lex vincat, & tollat contrariam consuetudinē, quod utiliter, & cum lucro utilitatis Reipublicæ fit, si habeatur consideratio ad utilitatem præponderantem loco, tempori, & conditioni Reipublicæ magis congruentem, quam tamen doctrina tradit S. Th. 1. 2. q. 97. art. 3. ad secundum.

- 11 DVBIUM sextum est, An, quando consuetudo habet id, quod lex, sublata lege tollatur consuetudo? Resp. cum Panor. in c. fi. nu. 21. de consuetud. & in c. 1. nu. 2. & in c. super eo. nu. 4. & nu. 6. de cogn. spir. . .

Quod ubi consuetudo concurrat cum iure communi, si ius commune tollitur per contrariam constitutionem, tollitur etiam per consequentiam consuetudo, nisi sit talis consuetudo, quæ ex omissione

generet scandalum, ut ex d. c. 1. de cogn. spir. & ex glo. in c. 1. in verb. facti in fi. de constit. in 6. colligitur. Vnde Glossa Hic in c. 1. de constit. in 6. ait, qd cum sapè contingat, quod plures Episcopi suas constitutiones synodales extrahant a corpore iuris, ut sic rectores ecclesiarum videant ea, quæ ad suum officium pertinent, si Papa posita constitutionem faciat iuri communi contrariam, constitutio hæc non solum tollit, & abrogat ius commune, sed etiam statuta illa particularia ab Episcopo loci facta. Nec huic obstat, quod initio dubij præcedentis diximus, scilicet per constitutionem hanc: non tolli consuetudines particulares loci, aut statuta particularia, nisi expressè eorum mentio fiat in lege noua; quia illud intelligitur, quando statuta illa particularia, & consuetudines particulares facta, & induta erant contra ius commune, quod si facta sint illa statuta, aut induta consuetudines illæ secundum ius commune, tunc, ut notat Helias, reuocato iure communi reuocatur etiam illa particularia statuta, & consuetudines loci particulares.

- 12 DVBIUM septimum est, quia ratione excusantur a peccato ij, qui contra legem agunt propter consuetudinem? Ratio difficultatis est, quia consuetudo debet esse rationalis, ut puta fundata super aliqua ratione. arg. c. si de consuetud. At uero qui primus violat legem, peccat mortaliter, & sic etiam reliqui violando legem illam similiter peccant. Ergo cum consuetudo hæc agendi contra legem humanam ortum, & initium habuerit ab actibus malis, & illicitis, consequenter non erit rationalis, & ideo per nullam consuetudinem excusantur qui contra legem agunt. Respondeo, aliam esse rationem consuetudinis quoad vim inducendi nouam obligationem, & priorem obligationem legis renouendi, ut docet, & subtiliter tradunt Io. Medina. C. de ieiunio q. 8. Sotus libr. 1. de iust. q. 7. art. 2. ad secundum, & Martinum Ledesm. 2. 2. q. 17. artic. 6. dub. 6. Siquidem ad hoc, ut obligationem inducat, & legem constituat, requiritur, ut sit rationalis, & præscripta, ut diximus, & consequenter non habebit vim legis quamdiu prædictus illicitus increbruerit, quia sicut lex, ita etiam consuetudo æqua, & iusta esse debet. Ad hoc autem, ut consuetudo legis obligationem tollat, non opus est, ut sit rationalis, & præscripta, sed satis est, quod per tantum tempus sit huiusmodi consuetudo induta, & obseruata, ut ad notitiam maiorum perueniret, qui cum eam faciant, non contradicunt, cum tamen commode, si vellent, contradicere possint, & prauaricatores punire, quod quia non faciunt, iuste præsumitur eos legis rigorem velle amovere. Vnde quando iura dicunt, quod consuetudo debet esse rationalis, & præscripta, ut legem vincat, & tollat, aut statuti Papæ, & Principis præiudicet, intelligi debent de consuetudine inducenda, & seruata, nesciente superiore, cuius est legem facere, & reuocare. Nam eo id nesciente, necessarium est contrariam consuetudinem, iustam esse, & rationabilem, & per longum tempus præscriptam, ut legem vincat: scilicet de consuetudine maioribus scientibus introducenda, & obseruata. Quo etiam sensu accipiendum est id, quod ait S. Tho. 1. 2. q. 97. artic. 3. ad secundum, nempe, quod si eadem legis ratio permanet, quæ prius non vincit per contrariam consuetudinem superuenientem, sed non obstantibus

modi consuetudine manet lex in suo vigore, intelligitur enim, si legislatore ignorante talis consuetudo introducta sit, nam si eo sciente, & consentiente, consuetudo contraria adit, etiam illa eadem legis ratio permanet, lex illa viam suam amittit.

Hinc Caiet. in 1. 2. q. 79. artic. 3. Sotus. Medina. & Ledesma in locis proximi citatis, Ioannes Driedo lib. 1. de libert. Christ. c. 10. Notab. 6. Greg. de Valentia tom. 2. disp. 7. q. 5. punct. 8. & Sylu. verbo consuetudo. q. 7. recte inferunt, quod licet consuetudo aliqua contra legem, & canonem introducta sit ex causa non iusta, sed ex actibus illicitis, & consequenter primi illi legis transgressores peccauerint, nihilominus tamen lucentes eorum excusantur a peccato, ob talem consuetudinem inducendam: Quia non tenentur posteri, & successores solliciti, & curiosi esse, in inuestiganda causa, ob quam maiores sui contra legem facere coeperint. Quinimo uere presumere possunt, eos habuisse iustam causam, quod est, saltem secundum presumptionem, & verisimile iudicium, eiusmodi consuetudines apud posteros esse rationabiles, etiam si forte alia causa noua non occurreret, id quod satis est in proposito, quoad hunc effectum abrogandi legem. Deinde, ut notat Driedo, quamuis lex in se magis esset utilis reipublice, nondum habenti contrariam consuetudinem, non tamen est magis utilis reip. affluere in contraria consuetudine. Atque ita lex, quae plerumque in se magis foret expedita ecclesiae, fit inutilis ecclesiae, aut reip. sic disposita, habenti, videlicet, consuetudinem illi legi prorsus contrariam, & proinde nullum omnino peccatum erit propter talem consuetudinem inducendam contra legem agere, in hoc enim casu, nec eadem ratio legis, nec eadem superioris intentio obligatoria manet, vt ex dictis constat, & ideo non est mirum, quod licet consuetudinis initio a culpa inobedientiae primi transgressores non excusentur, excusantur tamen posteri ob consuetudinem contrariam sufficienter continuatam, cum difficile sit, & nonnunquam periculosum reipublice consuetudinem multitudinis remouere, vt post S. Thomam in prima secundae q. 97. artic. 3. ad secundum, Ioan. Driedo, & alij traderunt.

- 13 DVBIUM octauum est, An lex poenalis per consuetudinem tolli possit, Respondeo: In hac re vnum certum est, alterum uero controuersum, certum est enim, quod, si lex aliqua sit, in qua constituitur poena contra eius transgressores, sublata lege, seu praecipio, consequenter tollitur poena legis. Ratio est, quia poena illa non nisi ob legis violationem incurritur, sublata vero per consuetudinem lege, non amplius dicitur quis legis violator, ergo nec poenam legis incurrit.

Controuersum est autem, an huiusmodi lex poenalis tolli possit, quoad solam obligationem ad poenam per consuetudinem, manente adhuc lege, & praecipio, In qua re Hostiensis in cap. 1. de tregua, & pace, Franciscus Zabarel. in proemio clementinarum, s. vniuersitati, referens etiam quendam Matthaeum. Andreas Tiraequellus in commentarijs super legem, si unquam. C. de reuocandis donationibus. in verbo, reuertatur. recensens discrimina inter legem, quae continet sententiam laicam, & ferendam, discrimine 2.3. & Alphonsus a Castro, lib. 2. de potestate legis poenae. ca. 12. conclus. prima, docent, quod si lex po-

nalis statuat poenam a iudice in ferendam, tunc poterit derogari potestati legis in ordine ad poenam inferendam per solam consuetudinem contra ipsam poenam, manente adhuc obligatione eiusdem legis in ordine ad id, propter quod imponitur poena. Vt ubi gratia: Si ad cuiusdam superflua, & excessiua mulierum ornamenta lex praeciperet nullam mulierem portare monilia aurea, & quae portauerit, priuari illis, & insuper duodecim ducatos aureos soluere fisco, manente obligatione huius legis ad non portandum monilia, & manente uirtute, & potestate illius legis ad priuationem illorum, derogari potest illius legis potestati ad extinctionem decem ducatorum aureorum per solam consuetudinem non exigendi illos. Sin autem consuetudo sit contra legem, propter cuius transgressionem imponitur poena ipso facto, aut ipso iure, tunc quamuis, ut dictum est, poena illa mediate tolli poterit, per ablationem talis legis, & praecipii, manente tamen obligatione praecipii, namquam per solam consuetudinem contra poenam tollitur obligatio poenae a iure imposita. Ratio istorum est, quia nulla unquam incipere potest consuetudo contra huiusmodi legem. Nam primus ille, qui legem violat, peccat mortaliter, & poenam incurrit, & sic secundus, tertius, & quartus, & ita de ceteris. E. gondu possunt inducere consuetudinem. Vnde inquit Castro, non posse contrariam consuetudinem induci, ut percutiens clericum non sit excommunicatus, cum cetera canonem, si quis suadente diabolo. 17. q. 4. d. lincus ipso facto excommunicationem incurrit, unde licet primus percutiens canone illo in suo rore non manente, excommunicatus est ipso facto, ita etiam & reliqui, non obstante contraria consuetudine quacunque. Eadem etiam ratione, inquit, intrantes in monasteria Monialium absque dispensatione Papae, excommunicati sunt, (nisi forte intrarent propter ignorantiam inuincibilem, putantes id sibi licere). Nec illis potest ullo pacto suffragari loggia multorum sine huiusmodi licentia intratum consuetudo, quamuis propter monasterij disformationem, & dissolutionem, & superioris praelati negligentiam, & dissimulationem, moniales ipse multis domus suas portas aperire, & liberam introitum facultatem concedere consueverint. Nam sicut primus sit absque licentia intrans, ipso facto in excommunicationem incidit, ita etiam secundus, tertius, quartus, & reliqui eo quod post ingressum primi potestas illius canonis non est ullo pacto diminuta, sed vires suas retinet. Et in Concilio Later. sub Leon. X. Sess. decima, & in consilio. C. eiusdem, in ordine anno 1515. lata est aeterna excommunicationis ipso facto contra eos, qui imprimunt, aut imprimi faciunt librum aliquem sine praegia legitima ex aminatione libri, unde sicut primus, qui librum imprimendum examinare omisit, excommunicatus est, sic etiam secundus, & tertius, & reliqui excommunicati erunt, nec contraria consuetudine excusantur, cum legis potestas non pendeat ex eorum voluntate, sed ex legislatoris intentione.

Alij vero, ut Panor. in ca. 1. de tregua, & pace. nu. 4. & glo. in c. Denique. in verb. consuet. dist. 4. Angel. in verb. consuetudo, num. 15. Syluest. verb. eod. q. 7. & q. 11. & q. 12. Tabiena verb. eod. nu. 15. verbi. Decimotertio, & alij rectiores docent, manente lege tolli posse obligationem ad poenam per contrariam consuetudinem. Ratio est, quia si lex aliqua praecipit ab-

rogari

rogari potest per contrariam consuetudinem, ut diximus, nulla est ratio, quare similiter abrogari non possit quoad obligationem ad penam, si sciente legislatore introducta sit consuetudo, ut qui legem illam violat, non illa pena in lege constituta puniatur. Vnde S. Iustest expresse docet quæst. illa XI. quod lex, vel statutum habens annexam excommunicationem tolli potest per contrariam consuetudinem, ita ut contra scientes excommunicationem, illam non incurrant, quando per bñm, aut trñm actum factum est contra, legislatore sciente, & valde contradicere, & non contradicente: ubi autem ignorat, requiritur secundum Panor. tempus 40. annorum, si est ius canonicum, sed si sit statutum episcopii, sufficiens decem anni, ante quos ligabuntur pena, & culpa delinquentes sine causa rationabili. Quæ sanè sententia valde probabilis est, & exemplis etiam confirmari potest; Sunt enim aliquæ excommunicationis pænæ per sententiam latam a iure statutz, quæ tamen per consuetudinem postea abrogatz fuerunt; Nam excommunicationes olim latæ a Bonifacio Papa VIII. ut patet in Extravag. 1. de sententia excom. contra non reuelantes simoniam, & contradantes aliquid pro impetranda aliqua gratia, aut iustitia in Curia Romana, per non usum, & non exequendo penam a lege impositā, ablatæ erant olim ante novam constitutionem Gregorij Papæ XIII. de hac re editam, ut docent ipsemet Castro, & Nauar. in Comment. Bullæ vigesima octavæ Gregor. XIII. incip. Ab ipso Pontificatus. Anno incarnationis Dominicæ, 1574. Notab. 3. nu. 6. versic. Tertio. & colligi potest ex verbis Bullæ Greg. XIII. Idemq; testatur Nauar. in Manuali c. 27. nu. 3. & num. 148. versic. Quinquagesima. de censuris illis latis in prædicto Concilio Later. sub Leone X. contra imprimētes, aut imprimi facientes libros aliquos sine prævia, & legitima examinatione, donec postea Conc. Trident. Sess. 4. & Pius Papa IIII. in Indice librorum prohibitorum, regula X. & postremus omnium Clemens Papa VIII. in nouissimo Indice, anno Domini

1595. easdem censuras innouarunt, & confirmarūt. Nec obstat ratio in contrarium allata, si quid enim argumentum concludit, probat nunquam posse legem aliquam consuetudine contraria abrogari, quia communiter consuetudo contra legē per actus illicitos, & mala fide factos incipit. Respondetur igitur iuxta ea, quæ in præcedenti difficultate ex communi Doctorum sententia, & consensu dicta sunt; Quod licet primi illi peccent, & penam incurrant, quia tamen paulatim fiunt iidem actus bona fide, siue accedente tacito consensu legislatoris, siue ex ignorantia iusta inuincibili eorum, qui illos faciunt, legem ipsam, immo & penam legis, ipsamque legem manente, contraria consuetudine abrogare possunt, & legislator scienter transgressores non castigando, seu penam impositam non exigendo, rigorem legis quoad penam illam remittere censetur.

14 DVBIUM novum est, An omnis consuetudo propriè dicta obliget ad peccatum mortale? Respondetur cum Ang. versic. consuetudo in fine, consuetudinem quamcumque non sic obligare. Ratio est, quia consuetudo non habet maiorem vim obligandi, quàm habet lex, Ergo sicut non omnis lex obligat ad mortale, ita nec omnis consuetudo ad peccatum mortale obligabit. Sola ergo consuetudo illa obligat ad mortale, quæ ea mente & intentione introducitur, ut si præceptiva, vel prohibitiua sub peccato mortali, quod perpendi debet ex materia, & circumstantiarum gravitate, & qualitate, & ex illis loci ubi talis consuetudo observatur. Multa alia de consuetudinibus particularibus, an, & quando obligant ad peccatum mortale, legi possunt apud Caiet. in summa in verb. Hora canon. & in verb. ieiunium. Ioannem Driedonem li. 1. de libert. Christ. c. 10. & duobus sequentibus, & Alphonsum Vialdum in candelabro aureo p. 4. trac. 2. c. 5. qui varias consuetudines recenset; hæc interim a nobis de consuetudine in genere, eiusque natura, & conditionibus, & denique de hoc tertio libro dicta sufficiant.

Finis Libri Tertij:

DE LEGE DIVINA POSITIVA, ET PRIMUM DE PRIMO PRAECEPTO DECALOGI Non habebis Deos alienos. LIBER QVARTVS.

Authores qui in hoc Quarto Libro allegantur.

E *Patribus, & Scripturis Ecclesiasticis.* Clemens Roman. lib. 6. Constit. S. Athanasius serm. de B. Virg. S. Ambrosius lib. 3. de Spon. S. August. quæst. 71. in Exodum & 10. de Ciuit. ca. 1. Epiphanius Hæret. 78. Ioan. Damascenus orat. 1. & 3. de Imaginib. S. Gregorius lib. 7. moral. cap. 13. Arnobius lib. 2. contra gentes. Cyrillus Hierosolym. Catechesi 6. Eusebius Cæsariens. lib. 2. cap. 14. Theodoret. lib. 1. hæret. fabul. Isidorus Pelusiota lib. 1. ca. 1. Maximus Taurinensis serm. 5. in natal. Apostolorum, Ven. Beda in capit. 4. Lucret. Seuerus Sulpitius lib. 2. Histor. Egehippus lib. 3. cap. 2. Nicephorus lib. 2. histor. cap. 16. Cedrenus in compendio Glycas lib. 2. Annalium. Gregorius Turonensis lib. 1. Histor. Franc. cap. 16. Rupertus Turiensis lib. 13. in Ioan. Cardinalis Baronius tom. 1. Annal. Abulensis super cap. 4. Matth. Maldonatus in 1. Lucæ. & alij. Burgenfis lib. 1. Scrutinij distinct. 18. ca. 9. Petrus Galarinus de arcanis fidei Cathol. cap. 4. lib. 11.

Ex Scholasticis. Magister in 4. dist. 34. S. Thom. 1. 2. quæst. 91. Alexander Alensis par. 3. quæst. 23. Bonauentura in 3. distinct. 9. Scotus ibidem. Gabriel in 3. distinct. 37. Durandus 2. 2. quæst. 3. Caiet. 1. 2. quæst. 100. Bartholom. Medina ibidem. Palud. in 4. distinct. 34. Petrus Aureolus in 4. distinct. 24. Ioannes Maior distinct. 34. Sotus 2. de Iustitia quæst. 1. Franciscus de Victoria quæst. 2. de Magia. Alphonsus Castrolibro primo de iusta hæret. punir. Michael Medina de recta in Deum fide libro secundo, Ioann. Bachonius in prolog. 4. sent. quæst. 9. Adr. quodlib. 3. Gregor. de Valentia tomo 2. disputat. 7.

Canonista. Panormit. capit. primo de Reliquijs, & Vener. SS. Archidiacon. & glo. in capit. non licet 26. d. Couarruias in ca. quamuis. par. 1. Martinus Nauarrus in cap. inter verba. 11. q. 3.

Summae. S. Antonin. par. 1. tit. 14. Pisanella uer. sortilegium. Rosella uer. impedimentum. Syluester. Caiet. Angelica. in ver. fors. & superstitio. Tabiena uer. Apostasia. Armilla aurea uer. Astrologia. Carechismus Rom. in primo præcepto decal. Nauarrus in Manuali cap. 11. Cosmus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. lib. 3. Tollerus in Summa lib. 4. Pedrazza in præcepto 2. decalog. Syluester Prius lib. 2. de Strigibus. Barth. Spineus de Strigibus. cap. 18. Malleus malefic. part. 2. Basfeldius par. 2. de confessione malef. & alij plurimi recentiores.

De lege Divina eiusque divisione.

Cap. I.

SYMMARIVM.

- 1 Lex divina æterna. & positiva quod?
Cur præter legem naturalem, & humanam necessarium
fuit aliam longè digniorem superaddi, ibid.
Quætor easse æternam, & in ps. 10. exprimitur.
Lex Domini immutata, & innotat.
- 2 Legum Divina descriptio ex autore, & fine.
- 3 Quomodo lex divina una dicitur quomodo æterna, & Æterna, & qualiter hæc duæ inter se distinctæ s.
- 4 Imperfectio, & perfectio earum ex tribus colligitur.
- 5 Legem veterem bonam fuisse qui docuerunt contra Manicheos, & alios hereticos.
- 6 Quam præcepta in lege veteri continebantur, & quomodo numero fuerint, explicatur.
- 7 Ratio triplicis generis assignatur, cur omnia præcepta reducuntur ad Morales, ceremoniales, iudicialia.

Vin iam in superiori libro ca. omnia exposuimus, quæ ad legis naturam, & divisionem in communem scitu necessaria erant; nec non triplicis legis, hoc est, *Æternæ, Naturalis, & Humanæ* effectus, & proprietates, quantum huic nostro instituto satis est, declaravimus; Reliquum est, ut de quarta specie, scilicet, de lege Divina generatim in sequentibus agamus; ubi ante omnia recolendum est id, quod antea docuimus, legem divinam duplicem esse videlicet, *Æternam, & Positivam*. *Æterna* est sua ipsius essentia, quæ fons est omnis luminis, rectitudinis, & perfectionis, unde omnis alia scientia, & lex promanant. *Positiva* vero illius quædam participatio est, & nobis a Deo data; de priori in superiori satis dictum est, de hac secunda præter sermo instituitur.

- 3 Neque frustra tot leges exogitate, uel institutæ sunt, quin potius ut eleganter & diligenter docet S. Tho. 1. 2. q. 91. ar. 4. præter legem naturalem, & Humanam, necessarium omnino fuit, ut lex alia dignior, & altior nobis poneretur, quæ idcirco *positiva* dicitur, & significantius diceretur *positiva*, ut Sotus lib. 2. de iustitia. q. 2. art. 1. annotavit. Etenim si natura humana ordinata solum ad finem naturalem fuisset, minimè ei lege alia, quam naturali, & humana opus esset; ceterum cum creatus sit homo ad imaginem, & similitudinem Dei, factusque capax sit diuinæ visionis, & finis supernaturales, qui proportionem naturalis facultatis humanæ excedit, necessaria illi fuit non solum in intellectu (speculatio) fidei cognitio, quæ finem illum offenderet, sed etiam in intellectu practico lex aliqua naturali excelsior, quæ tanquam regula diuinitus data, ad finem suum supernaturalem dirigeretur.

Deinde quia humana iudicia, ex quibus etiam diuinitas, & contrariæ leges præcedunt, præcipue de rebus singularibus, & contingentibus incerta, & diuerfa sunt, ut homo in particulari absque dubitatione, scire posset, quid sibi agendum, quidve utandum esset, lege aliqua in alio diuinitus data in actibus particularibus dirigi, & instrui necessarium fuit, ne in operando erraret.

Præterea quia homo tam in moribus interioribus, quam in exterioribus rectitudinem habere de-

bet: homo autem, cui competit legem humanam, condere, de internis moribus iudicium ferre non ualet, quia ei fuit lex diuina, quæ circa tales actus hominem ordinaret, & dirigeret. Et denique cum testetur S. Augustinus lib. 1. de lib. arbit. ca. 6. lex humana omnia, quæ male fiunt, punire, vel prohibere nõ valeat, quia dum auertere uellet omnia mala, etiam multa bona tollerentur, & impediretur ut ita boni communis, quod est necessarium ad conseruationem humanam, ut uerbi gratia, si omnia mendacia, & hominum acritas, & supplicio vindicaretur, non elict, qui loqui auderet, & si uel retices abigeret, nõnunquam homines in grauiora scelera mererentur, adeo ut nullum malum improhibitum, & inipunitum remaneat, necessarium fuit superuenire legem diuinam, per quæ peccata omnia prohiberentur. Quas omnes quatuor causas, & rationes Propheta psalm. 18. assignauit, dum ait, *lex uerbum immutabile*, id est, nullam peccati turpitudinem permittens; *conuersationis animarum*, quia non solum exteros, & actus, sed etiam interiores dirigit, & inuincit; *Domini fideles*, quoniam certissimum, & infallibile, *superuenire præstat periculum*, in quantum hominem ad finem supernaturalem, & diuinum ordinat. Quas uo causas merito idem propheta psalm. 118. legem inquit, pone mihi Domine, ut non delinquantur, & exquiram eam semper, &c. & iterum, Quomodo dilexi legem tuam Domine, &c.

Potest autem iuxta ea, quæ in præcedenti libro de lege in communem dicta sunt, lex diuina ex auctoritate, & hinc ipsius sic describi; *Lex diuina est ordinatio rationis a Deo data, quæ hominem infirmum, & beatitudinem supernaturalem dirigit. Quæ descriptio tum ex præcedentibus, tum ex subsequentibus clarior, & manifestior erit, iuxta quam etiam colligitur, quam rectè S. Tho. 1. 2. q. 91. art. 5. docet legem diuinam, unam tantum esse specie simplicissimam, & essentialiter, quamuis alia ratione in duas quasi partes diuidi, & distinguì possit pro diuersitate temporis, quæ promulgata est, atque etiam pro diuersitate perfectionis, non quidem quæ contingat ex parte Dei, sed aliunde, ut paulo post exponemus.*

Si enim authorem huius diuinæ legis, & finem consideremus, sic planè una lex diuina est specie, si quidem legis Diuinæ auctor est Deus, qui, ut ait propheta psalm. 46. *tangunt uisus Domini excelsus, terribilis, rex magnus est super omnes terram*, omniumque seculorum, & *Eliaze 33. Dominus legem ferit, Dominus rex noster*. Finit etiam diuinæ legis uisus est, nempe, uisio beatifica. In uero & promulgationem huius legis, & perfectionis erigemus, sic quidem una uetus, alia *Novæ* dicitur, quæ duæ leges non distinctæ sunt inter se, ueluti duæ species eiusdem generis, ut equus, & bos, sed tantquam perfectum, & imperfectum in eadem specie, sicut puer, & uir, ut docet Apostolus ad Galat. 3. ubi statum legis ueteris comparat statui puerili essentibus sub pedagogo, dicens; *itaque lex, scilicet uetus, Pedagogo noster fuit in Christo*, statum autem legis nouæ comparat statui uiri perfecti, qui tam non est sub pedagogo, unde subdit; *At ueni fides, iam non sumus sub pedagogo, &c.* Quam diuinam legis diuisionem in *Novam, & ueterem* probat S. Thomas, ubi supra ex Apostolo ad Hebr. 7. Nam *translatio sacerdotis necessaria est, ut legis translatio fiat*. Dum igitur duplex sacerdos,

cerdotum sit, ut ibidem dicit Apostolus, scilicet, si
cerdotum leuiticum, & sacerdotum Christi, con-
sequenter illam lex erit duplex, scilicet, *Vetus, & No-
ua*, quarum illa imperfecta est, hæc perfectior, sicut par-
uulus in eadem specie humana imperfectus cen-
setur, si ad virum iam perfectum comparatur. Hæc
autem imperfecta, & perfectio ex tribus, quæ ad le-
gem pertinent, colligi potest, nempe ex fine quo lex
docet, ex ordine iustitiæ, quam constituit, & ex mo-
do, quo subditur cogit. Et sine quibus, eo quod lex
noua finem proximum perfectionem habet, quam
lex vetus, ut ex initio siue constitutionis colligitur.
Eo. 36. hæc. n. ius cultoribus, iudicibus, et terrenum bo-
num Chamanæorum proponebat, lex autem noua,
bonum spirituale, & regni coelorum propoluit, vnde
statim Christus ad regnum cælorum in iux prædi-
cationis initio auditores suos inuitauit dicens, *Pen-
tentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum.*
Math. 4. A qua vocat, tanquam a capite, lex noua,
Euangelium Regni nominatur, de qua re legendus
est Sanctus Augustinus libro 4. contra Faustum, ca.
2. & libro 18. de ciuitate Dei, cap. 1. et etiam vo-
tus, ut plurimum, actus externos ordinabat, & aut
noua non solum externos, sed internos et perfectiori
modo ordinat, vnde Math. 5. ait Christus *usi a-
bandauit iustitiam vestra pharisæi scribarum, & Pha-
risæorum non intrabitis in regnum celorum*, & ideo di-
citur, quod lex vetus cohibet manum, lex noua animū
Denique lex noua perfectior est, quia vetus ex mo-
do, quo impellit homines ad sui obseruationem, vetus
namque ad mandata obseruanda timore pœnæ
inducebat, lex aut noua ad ea in primis impellit per
charitatem, quæ, ut ait Apostolus ad Roman. 5. *dis-
posita est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui
datus est nobis*: vnde recte a S. Augustino libro contra
Adimantum Manichei discipulum, ca. 17. dictum
est, *breues differentie legis, & Euangelij est, mores
amor*. Quæ etiam causa est, cur nouæ legis siue regni
esse, et omnis laus dicitur, Math. 2. & S. Augustinus in
tractatu de laudibus charitatis, & lib. de natura, &
gratia cap. 69. locum illum 1. Ioan. 5. interpretatur
et mandata eius gratia non sunt, nimis, inquit, aui-
diti, cum tamen legis veteris importabile regnum fuisse
dicitur, Ac. 15. non solum quia plura officia ex terrena
requirebat, quæ de eam autem omnia, hæc dicitur lex
factorum, sed etiam quia vires ad se suppetendam
non suppeditabat, & mortis, aliarumque poenarum
temporalium formidine, quæ solent homines gra-
tiam conueni, terrebat.

Multa de hæc lege veteri, & noua traduntur a
Theologis post S. Thomam, qui optime omnium
in 1. 2. quæst. 98. vbi ad 108. inclusiue hanc ma-
teriam pertractat, ostendentes contra Manichæos, &
alios hereticos, legem veterem bonam fuisse, iuxta il-
lud, Roman. 7. *Lex quidem sancta est, et mandatum san-
ctum, et iustum, et bonum*; & Psal. 111. *Psallim, ut etiam
late probat S. Augustinus cum aliis, tum in lib. 2. a-
dversum Faustum Manichæum, & libro 2. contra ad-
uersarium legis, & prophetarum*, ubi hæreticorum
argumenta soluit, ostendens eorum tantum rationi-
bus probari legem veterem non fuisse ita perfectam
sicut noua; Quo sensu accipiendum est illud Ezech.
20. *dedit eis præcepta non bona, id est non bona, & per-
fecta simpliciter*, quoniam bona pro illo statu, seu
bona dicuntur præcepta legis veteris, cerimonias

quæ, quia gratiam non conferbant, per quam homi-
nes a peccato mundarentur, propterea lex noua, quæ lex
gratiæ appellari solet. Item a Deo datum esse legem
illam varijs rationibus probant, quoniam ministerio
Angelorum, ut docet S. Thomas. 1. 2. q. 98. art. 2. & 3.
post D. Augustinum lib. 2. de Trinitate. c. 13. & lib. 3. c.
ult. & D. Gregorium in proœmio Moralium c. 2. & 3.
patet ex epist. ad Gal. 3. *lex inquit, data est per An-
geles in manu Mediatoris*, id est, Moy sis, & Act. 7. *Ac
cepserunt inquit S. Stephanus legem in dispositione An-
gelorum*. Cum enim lex illa imperfecta fuerit, si qui-
dē ait Hebr. 7. dicitur, *non habet perfectum* adduxit lex,
non nisi per Angelos Dei ministros ferri cum con-
ueniebat, & alia multa his similia de utraque lege a
D. Thoma, & alijs tractata sunt, quæ, quia huic no-
stro instituto non conducunt, prætermittimus.

Illud solum explicandum est, quantum præcepta
in lege veteri continentur, & quæ numero fue-
rint. Cuius rei facilius est explicatio, etenim præcep-
tum legis, cum sit obligatorium, aliquid faciendū
præcipit, quod est, & ceterarum ad finem; contingit
autem ad unum finem multa esse necessaria, uel ex-
pedientia, inde est, quod licet omnia legis veteris
præcepta unum sint secundum ordinem ad unum
finem, multa tamen sunt secundum diuersitatem
eorum, quæ ad finem illum ordinantur. Et quidem Bur-
genfis li. 1. sermone 1. d. finit. 13. c. 9. ait, *fuerunt præ-
cepta, quod sunt dies in anno*. At uero Galutinus
Pantensis. lib. de fide, & legib. & Galutinus lib. 11.
de arcana Catholice fide, c. 4. multo plura fuisse ac
firmas, scilicet 613 ut merito Apostolus Petrus Ac.
15. dicitur, *Quid tentatis imponere iugum super caput
discipulorum, quod nos nec nos nec patres nostri portare
potuimus*. Ceterum quicquid de hæc sentiendum sit,
communis Doctorum sententia est, quam sequuntur
S. Thomas. 1. 2. quæstio. 99. per totum. Alexand. de
Ales par. 3. q. 28. membr. 2. & Scholasticus 3. dist. 37.
Sotus lib. 2. de iustitia. q. 2. Greg. de Valentia tom. 2.
disput. 7. quæst. 7. punctio. 4. & alij omnia legis veteris
præcepta ad tria capita commode reduci posse, uidelicet,
ad moralia, cerimonialia, & iudicialia, iuxta il-
lud Deut. 6. *illa sunt præcepta primæ, etque indi-
canda, quæ mandauit Dominus Deus vobis, ubi præcepta
moralia aut noua, hæc dicuntur præcepta*, quoniam
erant præcepta. Quæ etiam tria præceptorum ge-
nera in sinuata sunt ab Apostolo Roman. 7. dicente,
*lex quidem Sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et
bonum*, iustum, quidem quantum ad iudicialia, Sanctum
quantum ad cerimonialia (nam sanctum dicitur,
quod est Deo dicatum) bonum uero, id est, honestum,
quantum ad moralia, ut optime S. Tho. 1. 2. q.
99. art. 4. explicauit.

Ratio autem huius triplicis generis hæc est, quia
de ratione legis diuinae est, ordinare homines ad
Deum, ad seipsum, & ad proximum, bonitas autem
omnis est uirtus, quæ bonum habentem facit, unde
oportuit præcepta legis veteris de actibus uirtutum
dari, qualia sunt præcepta legis Moralia, quæ legem
naturalem in se continent. Quia uero homo
actiones suas ad Deum referre debet, quæ relatio,
& ordinatio non solum per actus interiores mens-
tis, ut sunt credere, sperare, & amare, sed etiam
per exteriora quædam opera, quibus homo diui-
nam seruitutem proficitur; talia opera ad Dei cul-
tum magis proprie pertinere dicuntur, qui cultus

carimonia vocatur, consequenter præcepta illa, quæ peculiarè cultus religionis modum continent, alioqui naturali lege non præscriptum, per quem homines rectè ordinantur ad Deum, specialiter carimonia nomenclantur. Et quamvis colere Deum sit actus virtutis, & sic ad Morale præceptum pertineat huius tamen præcepti determinatio, vt, scilicet, talibus hostijs colatur, & talibus muneribus, ad præcepta carimonia pertinet.

At vero, vt homo ad proximum modo debito, & conuenienti ordinaretur, instituta sunt præcepta iudicialia; iustitiæ namque munus est, homines rectè inter seiplos ordinare. Quamvis igitur actus iustitiæ in generali ad præcepta Moralia pertineat, determinatio tamen eius in speciali pertinet ad præcepta iudicialia. Sicut igitur determinatio communis præcepti, de cultu Diuino fit per præcepta carimonia; Sic determinatio communis præcepti de iustitia obseruanda inter homines, per præcepta iudicialia determinatur. Vnde tria præcepta veteris legis ponenda sunt, videlicet, Moralia, quæ sunt de dictamine legis nature, & cerimonialia, quæ sunt determinationes cultus Diuini, & iudicialia, quæ sunt determinationes iustitiæ inter homines obseruandæ. Reliqua vero omnia, quæ in lege veteri continentur, ad hæc tria genera reducuntur, vt latius ostendit S. Tho. 1. 2. q. 99. art. 5.

De legis veteris, seu Decalogi præceptis, eorumque numero, distinctione, ordine, & perfectione. Cap. II.

S Y M M A R I U M.

1. Cerimonialia dicantur antonomastice præcepta. Omnia moralia præcepta ad legem naturæ pertinent. Præcepta moralia sunt in triplici gradu de iure nature, & vnde procedunt, in. eod.
2. Quamam ex tribus generibus præceptorum moralium solum ad Decalogum pertinent. Cur duo illa principia, diliges dominum Deum tuum, & diliges proximum tuum, & non sunt expressa in decalogo.
3. Quamam præcepta decalogi nomine intelliguntur. Cur Deus Angelorum ministerio in tabulis moysi insculpsit præcepta decalogi, alia autem per Moysen. ibidem.
4. Decalogus legum omnium Epitome, ad quem omnia alia præcepta, vel antecedenter, vel consequenter reduci possunt.
5. Doctrina de reductione omnium aliorum præceptorum moralium veteris legis ad Decalogum valde utilis, & necessaria, quibus præcipiunt.
6. Primæ tabule præcepta quatuor, & secundæ multorum, diuersa sententia.
7. Quid Hebræi secundum Iosephum legis peritissimum de hac legum descriptione senserint. Quid S. Augustinus, S. Tho. & alij. eod.
8. Primum mandatum primæ tabule secundum Augustinum triplex est; morale affirmatum negatiuum Cerimoniale negatiuum vero est vnitatis subordinatio. Præceptum sanctificandi sabbatum partim naturale partim cerimoniale, ibid.

Cur præceptum illud obseruandi diem Sabbati cef-

saui, & non alia præcepta Decalogi. Ibidem, & numero 11.

9. Numerus, & distinctio, & conueniens ordinatio præceptorum.
10. Quotuplex differentia, præceptorum ordinantium hominem ad proximum.
11. Præceptorum pulcherrimus ordo, et dispositio qualis.
12. Præcepta moralia Decalogi omnem in se perfectionem continent, et de inuicem virtutum operibus agunt.
13. Lex Diuina leges alias quascunque quomodo excedit in sanctitate, et perfectione, vel prescribendo, vel prohibendo. In omnibus sigillatim ostendenda perfectio respectu legum humanarum.
14. Quod est contra aliquid decem mandatorum regulariter est peccatum mortale nisi ex tribus causis excusetur.

NT ER legis veteris præcepta ea præcipuum locum habent, quæ Moralia dicuntur, vt propterea rectè S. Thom. 1. 2. q. 99. articulo 4. in argumento. Sed contra; antonomastice Deuter. 9. præcepta appellantur. Quæ cum de his sunt, quæ ad bonos mores secundum se pertinent, mores autem humani dicuntur in ordine ad rationem, quæ est proprium actuum humanorum principium, consequenter præcepta omnia moralia ad legem naturæ pertinent, sicut omnis rationis humane iudicium aliquammodo a naturali ratione deriuatur. Etenim sicut omne iudicium rationis speculatiue a naturali cognitione primorum principiorum procedit, ita etiam iudicium omne rationis practice, ex quibus diuersimode ad iudicandum de diuersis procedi potest. Sunt autem præcepta Moralia in triplici gradu de iure nature, secundum tres diuersos modos, quibus ab eisdem primis naturæ principijs descendunt. Quædam enim sunt in actibus humanis adeo explicata, & manifesta, quod statim ratio naturalis perspicue insubiliet hominis diiudicat faciendâ, vel non faciendâ, sicut, *Honora patrem tuum, et matrem tuam, et non occides, & non furum facies, & similia*; ex illo namque principio communi, & primo, *Id facias alijs, quod tibi fieri vis*, subsumpta hac naturaliter quoque per se nota, *Quod velles a filijs tuis honorari*, sequitur, quod & tu parentes tuos honorare debes. Et rursum ex illo, *Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis*, subsumendo statim, quod nolles ab alio legi in persona, vel in bonis, colligi, *Non occides, Non furum facies, Non adulterabis*.

Quedam autem sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diuersarum circumstantiarum, quas diligenter considerare non est cuiuslibet, sed sapientium, sicut considerare particulares conclusiones scientiarum non pertinet ad omnes, sed ad solos philosophos; veluti illud *Leuit. 19. coram capite confinges, et honora personam senis*. Hoc enim non est adeo notum, quam debitum honorandi parentes. Item illud, *Ne dicas fratri tuo Racha*, Matt. 5. quod non tam manifestum est, quam prohibitio non occidendi.

Quedam denique sunt, quæ licet rationi naturali consentanea sint, non potest tamen ratio per se ipsam, nisi diuinitus instructa, attingere, sicut sunt credenda, & ad cultum diuini pertinentia, ut

Non

De Præceptis Decalogi, eorumq; numero, &c. 219

Non facias tibi sculptile; Non assumes nomen Domini in vanum; & similia.

Ex his tribus generibus præceptorum moralium illa solum ad Decalogum pertinent, quæ primo, & tertio loco enumerantur, scilicet, quorum notitiâ homo habet per seipsum a Deo; huiusmodi autem sunt illa, quæ statim ex communibus principiis modica consideratione cognosci possunt; & iterum illa, quæ statim ex fide diuinitus insita innotescunt. Illa vero duo alia præceptorum genera inter præcepta Decalogi non enumerantur, illa, scilicet, quæ sunt prima, & communia, quorum non oportet aliquam editionem esse, sed tanquam per se nota in ratione naturali, & mentibus nostris scripta sunt, sicut *id ne facias alijs, &c.* & iterum illa, quæ per diligentem inquisitionem sapientum inueniuntur rationi conuenire, hæc enim a Deo proueniunt ad populum, mediante disciplina sapientum: vtrique tamen horum præceptorum in præceptis Decalogi continentur, sed diuersimodè; illa enim, quæ sunt communia, & prima, continentur in eis, sicut principia in proximis conclusionibus; quoniam. *Non occides, Non furum facies, &c.* nihil aliud est, quam, *id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis.* Illa vero, quæ per sapientes cognoscuntur, & conuerso continentur in Decalogi præceptis, sicuti conclusiones in suis principiis: vt illud *Leuit. 19. Coram cano capite conserges*, virtute continetur in illi, quod est, *Honorare parentes, & Non fornicaberis*, Deuter. 24. ad id, quod est, *non machaberis, & illud non sanaueris fratri tuo ad ysuram*, Deuter. 18. ad id, quod est, *non furaberis.* Quia etiam ratione duo illa principia communia, & præcepta, *diliges Dominum Deum tuum; & diliges proximum tuum*, non sunt expressim in Decalogo posita, eo quod sunt prima, & communia præcepta legis naturæ, & per se nota rationi humanæ, vel per naturam, vel per fidem. Quicunque enim fateretur esse Deum, eadem ipsa confessione compertissimum habet eundem a se diligendum. *Esse*. nec quicquam esse potè rationi naturali aperiens confitens. Quia tamen diligendi modus: cum sit res supernaturalis, non est cunctis mortalibus in comperto, eundem expressit in præceptis primæ tabulæ, sicut modum diligendi proximum in secundæ tabulæ præceptis declarauit. Vnde & hæc etiam duo præcepta prima, & communia in Decalogo, tanquam principia in suis conclusionibus continentur, vt egregiè explicat S. Tho. 1.2. q. 100. art. 3.

Quoniam autem hæc Decalogi præcepta a nobis in sequentibus explicanda sunt, antequam ad eorum declarationem in particulari descendamus, annotanda sunt nonnulla in vniuersum in hoc capite, quæ ad faciliorem, & meliorem huius rei intelligentiam conducunt.

Primo igitur vt a nomine exordium sumamus, decalogi nomine nihil aliud, quam illa decem præcepta intelliguntur, ab ipso Deo concessa, & promulgata, & tradita in duabus tabulis lapideis: vt patet Exod. 21. & 31. & Deuter. 4. 9. & 10. cum tamen reliqua præcepta promulgauerit Moyses auctoritate diuina, & non ipse Deus immediatè præscripserit, vt patet Deuter. 4. ex illis verbis *Moyse locutusque est dominus ad vos, &c.* quæ Decalogi præcepta, vt dictum est. Deus Angelorum ministerio, in tabulis Moyse insculpsit, alia vero dedit per

Moysem, id quod optima ratione factum est. Cum enim in Decalogo ea solum contineantur præcepta, quæ neque ita per se nota essent, vt nulla peculiari consideratione, præter lumen ipsum rationis, aut fidei indigerent, neque etiam adeo difficilia, ut a solis sapientibus ex per se notis deduci facile possent, sed etiam a vulgaribus, & denique quæ ad omnes homines communiter pertinerent, rationi planè consentaneum erat, vt Deus tanquam naturæ author illa per se doceret.

SECVNDO aduertendum est, iuxta S. Aug. doctrinam in quæst. 140. super Exodum, & S. Tho. 1.2. quæst. 109. art. 3. & artic. 11. & Catechis. Romani initio explicationis Decalogi, Decalogum legum omnium aliarum summam, & epitomen esse, faciliq; ad præcepta Decalogi, vel autem edere, vt principia, vel consequenter, vt conclusiones reduci, & reuocari possit. Etenim præceptum de fide vnius Dei, ut docet S. Tho. 1.2. q. 100. art. 4. ad 1. sicut & præceptum dilectionis Dei, & proximi ut ibidem affirmat, & artic. 3. cuius sententia in responsione ad primum, non sunt Decalogi præcepta, sed potius se habent ad illum antecedenter, tanquam præambula, quia sunt per se cognita facillima, ex ipso lumine rationis vel fidei, credere enim in Deum est primum, & per se notum ei, qui habet fidem, vnde Hebr. 11. dicitur. *Accedentes ad Deum oportet credere, quia est id quod repetit art. 1. eiusdem quæstionis 100. & latius tradit Nau. in Manuali. c. 1. nu. 5.* Alia vero præcepta, quorum ratio non ita cuiuslibet nota, & manifesta est, sed solum sapientibus, qualia sunt præcepta moralia tradita a Deo populo per Moysen, & Aaron, consequenter ad Decalogum reducuntur per modum cuiusdam additionis. Ratio est, quia ea, quæ sunt manifesta (qualia sunt Decalogi præcepta vt diximus) sunt principia cognoscenda ea, quæ non sūt manifesta (qualia sunt illa præcepta moralia super addita Decalogo, & tradita a Deo populo ministerio Moysi, & Aaron) adeo vt singula singulis cor respondeant. Cum enim in primo Decalogi præcepto cultus Deorum alienorum prohibitus sit, huic consequenter super adduntur illa præcepta prohibitionum eorum, quæ in cultum Idolorum, & Idololatriæ superstitutionem ordinantur, quale est illud Deuter. 18. *Non inueniatur in te qui habet filium suum, aut filiam suam, dicens per ignem, nec sit maleficus, atque incantator, neque qui Thyones consulat, neque diuinos, & quærat a mortuis veritatem.* Rursus quia in secundo Decalogi præcepto prohibetur perurium, superadditur ei prohibitio blasphemie; *Leuit. 4. Vbi blasphemus iubetur lapidibus obrui, & prohibitio falsæ doctrine, cuius mentio fit Deuter. 18. vbi falsi prophete refelli iubentur.* Ad tertium vero Decalogi præceptum, quod est de sanctificatione Sabbathi, reducuntur omnia cærimonialia. Quarto autem præcepto de honore parentum superadditur præceptum de honore Senum, secundum illud, *Coram cano capite conserge, & honora personam Senis.* *Leu. 19.* & vniuersaliter omnia præcepta inducunt ad reuerentiam exhibendam maioribus, vel ad beneficia exhibenda, vel equalibus, vel minoribus. Quinto aut præcepto, quod est de Prohibitione homicidij, prohibetur non solum lacio quælibet corpora proximi, sed et intemum odium, vt sunt illa. *Non habis contra sanguinem proximi, &c.* rursus. *Non*

oderis fratrem in corde tuo. Sexto aut præcepto, quod est de prohibitione adulterij, prohibetur omne genus luxurie, non solum simplex fornicatio, iuxta illud Deut. 24. *Non erit meretrix de filiabus Israël neque fornicator de filiis Israël*, sed etiam crimen nefandum, seu vitium contra naturam, secundum illud, Leu. 18. *Cum masculo non commisceberis, ut omni pecore non cubis.* Septimo autem præcepto de prohibitione, furti, adiungitur præceptum de prohibitione viſuræ, secundum illud Deuter. 18. *Non faveris fratri tuo ad viſuram, & prohibitio fraudis, iuxta illud Deuter. 25. Non habebis in sacculo diversa pondera, & vniuersaliter omnia, quæ ad prohibitionem calumniæ, & rapinæ pertinent.* Octauo etiam præcepto, quod est de prohibitione falsi iudicii, iuxta illud Exod. 23. *Ne in iudicio plurimorum acquiescas et tentes ad a veritate deuies, & prohibitio mendacij sicut ibi subditur. Menda non facies, & prohibitio detractionis, secundum illud Leu. 19. non eris rimator, & falsario in populo.* Postremis autem duobus præceptis nullum aliud superadditur, quia per ea vniuersaliter omnia mala concupiscentia prohibetur.

5 **TERTIO** annotandum est, doctrinam hanc de reductione omnium aliorum præceptorum moralium veteris legis ad Decalogi præcepta, valde vtilem, ac scitu necessariam esse, cum omnibus fidelibus, quantum eorum capacitas, & intellectus pantur, & apprehendere valeant, tum præcipue Theologos omnibus, confessorijs, ac diuinarum eloquiorum interpretibus, & concionatoribus.

Primo quidem Theologis, eo quod sicut ad res naturales cognoscendas plurimum reſultat, omnia, enria ad decem capita, seu prædicamenta reduci, ita ad cognoscenda omnia genera vitiorum, & reponeſſendos actus virtutum, in suo ordine, plurimum expedit decem præcepta referri.

Secundo magnam etiam confessorijs, & poenitentibus utilitatem affert, ut illi poenitentium confiteſſus dilucere, & ipsi peccata sua ordine enuacuare, & confiteri melius ſciant.

Tertio denique vtilis est doctrina hæc prædicatoribus, si quandoque uoluerint legem diuinam populis interpretari, hinc enim intelligant, quid circa vnumquodque præceptum traſſandum, & explicandum sit. Recte igitur sapientia diuina utilitati, ac ea pacitati hominum conſulere volens, conuenque omnium, quæ ad mores bene influendos pertinent, epitome, & compendium ita dære cupiens, Decalogum compoſuit, in quo paucis uerbis capita, & fontes, immo uero legis naturalis plenitudinem tradidit. Haud diſſimile, quicquid de fide iſtaſum in ſcriptis literis, & ſcripturis aut alias per reuelationem Dei traditum eſt, id diligentia, ac ſtudio Apoſtolorum cooperante Spiritu ſancto in duodecim articulos contractum videmus. Et quicquid recte otando periri poteſt, id ſimiliter per Chriſtum Saluatorem noſtrum in ſeptem breuiſſimas petitiones reductum legimus. Sicut etiam prudentiſſimi iuriſconſulti ſummam iuris ciuiliſ ad tria capita, uidelicet, honeſte uiuere, alterum non lædere, ius ſuum unicuique tribuere, redegerunt.

6 **QUARTO** circa numerum præceptorum Decalogi una, & concordet omnium Doctorum ſententia, decem eſſe, prout nomen ipſum teſtatur, ſicut etiam in eo conueniunt omnes, hæc omnia in

duas tabulas eſſe diuiſa, in quarum prima collocantur illa præcepta, quæ ad dilectionem, cultumque Dei pertinent, in ſecunda uero illa, quæ dilectionem proximi expſcite continent, & de cauſa illius præcepta. *Prima tabula*, hæc autem *Secunda tabula* præcepta nominantur.

Atque hæc myſticas tabulas aiunt uoluiffe ſignificare Deum hoc ipſo, quod præcepta Decalogi tradidit in duabus illis tabulis lapideis. Deut. 4. Attue ro quot primæ tabulæ, & quot ſecundæ tabulæ præcepta ſint, non parua eſt inter Doctores diſſenſio. Nam Heſychius in lib. Leuit. 26. *Decem mulieres in duo chano coquant pauperes*, & D. Hieron. in cap. 10. Oſæ, ſuper illa uerba. *Propter duas iniquitates tuas, in prima tabula quatuor præcepta circa Deum ponuntur, ſcilicet primum, Ego ſum Dominus Deus tuus. Secundum, Non habebis Deos alienos coram me. Tertium, Non facies tibi ſculptile. Quartum uero, Non aſſumes nomen Dei tui in uanum.* Illud uero de obſervatione ſabbathi, Heſychius a numero decem præceptorum reiſcit, quia non eſt obſeruandum ſecundum literam, ſecundum omne tempus, cum iam apud Chriſtianos in diem Dominicam mutatum ſit, cum tamen præcepta mo. alia Decalogi immota permanant, ſolum igitur ſecundum ſpiritum intelligi uult, ut ſcilicet, nullum huius mudi opus faciamus. Et his conſentit etiam ex parte Origenes Homilia 8. ſuper Exodum; ponit enim quatuor præcepta in prima tabula, quamuis in hoc ab illis diſcrepet, & illud, *Ego ſum Dominus Deus tuus*, non facit diſtinctionem præceptum, ſed pro eodem exiſtimat illud, atque ſubſequens, *non habebis Deos alienos coram me.* Secundum uero arbitrat, *non facies ſculptile.* Tertium, *non aſſumes nomen Dei tui in uanum.* Quartum autem, *Memoro tu diem ſabbathi ſanctifices.* In ſecunda uero tabula, hi omnes præcepta ad proximum pertinentia a collocant, ut primum ſit, *Non ora patrem, & matrem tuam.* Secundum *non occides.* Tertium, *non adulterabis.* Quartum, *non furta facies.* Quintum, *non faſum teſtimonium dices.* Sextum, *non concupiſces rem proximi tuæ; non concupiſces uxorem eius.* hæc enim duo cum eandem animæ potentiam reſiciant, coniungunt, & ut unum unitate ordinis numerant.

Hebræi uero auctore Iſoſepho legis peritiſſimo lib. 3. antiq. cap. 6. in utraque tabula quinque præcepta collocant, in prima, ſcilicet, quatuor prædicta de dilectione Dei, nam in duo ſeſiungunt, *Ego ſum Dominus Deus tuus*, & *non facies tibi ſculptile.* & quintum de Honore parentum, eam forte ob rationem, quod, cum Deus ſit ex quo omnis paternitas deriuatur, uoluit: ut ſui inſtar parentes noſtros coleremus. A qua etiam ſententia non abhorret Sotus li. 2. de iuſtiſ. q. 3. & 4. Gregorius a Valentinio Thoma diſput. 7. q. 7. puncto. 4. ea ratione perſuaſi, quod tabulæ ille æquales erant; in ſecunda uero quinque negatiua ponunt, ſcilicet, *non adulterabis. non occides. non furaberis. non faſum teſtimonium dices. non concupiſces.*

Alij uero, ut S. Aug. queſt. 71. in Exod. & S. Tho. 1. 2. queſt. 100. artic. 4. Barthol. Medina ibidem. Alexan. de Ales part. 3. q. 19. memb. 2. art. 2. Gabriel in 3. diſt. 37. quæ. unic. artic. 1. notab. 5. & Catechiſmus Romanus in explicatione primi præcepti Decalogi, nu. 16. & Sotus, & Valentinus, ubi ſupra, hæc ut

ut communis esset opinio in approbantes. primæ tabulæ tria præcepta, secundæ vero septē tribuunt, hoc modo, & ordine, ita ut primæ tabulæ, primum præceptum sit, *non habebis Deos alienos* eorumque meo facies tibi sculpere, ut adores illi, illa autem verba, *Ego sum Dominus Deus tuus*, & præfationis locum habent. Secundum, *Non habebis uxorem Dei tui in vivis*. Tertium, *Memento, ut diem Sabbathi sanctifices*. In secunda vero tabula sunt septem erga proximum, quorum primum est, *Honora patrem tuum, et matrem tuam*, &c. Secundum, *Non occides*. Tertium, *Non machaberis*. Quartum, *Non furis facies*. Quintum, *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Sextum, *Nō concupisces uxorem proximi tui*. Septimum, *Non domum, non agrum, nō servum nō ancillam, non bonū, non asinum, &c. unumquodque illius sui*. Quorum sententia ecclesiæ magis placuisse constat, vel ob id, quod magis ad inveniendum sanctissimæ Trinitatis respiciat, ita ut primum mandatum primæ tabulæ referatur ad patrem, secundum ad filium, cui proprium nomen est verbum Dei, non creaturæ, & tunc ad Spiritum sanctum, quo in nobis Sabbathi tunc, id est, ab omnibus, quo caro sine spiritu gignit, quærimus, nosque continemus.

§ QUINTO advertendum est secundum hanc sententiam, quodeunque præceptum siue primæ, siue secundæ tabulæ, tanquam vnum numerari, non solum sit, sed vnu simpliciter, vniatē simpliciter indivisibile, sed etiam si sit vnum vniatē subordinatiōis. Si quidem primum tabulæ primæ mandatum, quod D. Augustinus numerat, triplex, scilicet, vnum affirmativum morale, *Ego sum Dominus*, id est, solus me pro Deo. Nam ut recte docet S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 4. in corpore in tabernaculo Deus præcepit fieri imaginem Seraphim, ut dicitur E. cod. 25. Quæ tria præcepta non sunt separati numeranda, sed secundum subordinatiōem vnum sunt cum illo, non habebis Deos alienos eorumque meo facies tibi sculpere, ut adores illi, illa autem verba, *Ego sum Dominus Deus tuus*, & præfationis locum habent. Secundum, *Non habebis uxorem Dei tui in vivis*. Tertium, *Memento, ut diem Sabbathi sanctifices*, est duplex, ut colligitur D. Tho. q. 100. art. 5. ad 2. scilicet, partim naturæ, quatenus illo præcepto Deus rebus divinis interdum utatur, ad commemorandum beneficium creatiōis, & gloriæ futuræ, & quietis in Deo, partim ceremoniale, ut, scilicet, id fieret die Sabbathi, quo Deus ab opere creatiōis requiescit, quæ et parte in hoc præceptum, cessavit, & in alia festa mutatum est; Nihilominus tamen tanquam vnum præceptum numeratur propter subordinatiōem, quoniam ceremoniale illud determinabat naturæ, unde malè Hefychius præceptum hoc a Decalogo reiecit, eo quod præceptum illud ceremoniale fuerat; Quia hoc non obstat quominus etiam in Decalogo fuerit; Etenim cum præceptum hoc divini cultus morale sit, ritus vero in particulari ceremonialis, sit, ut vnum semare festum, sit morale, quod autem hic aut ille dies observandus sit, ceremoniale est, determinans præceptum illud naturæ, & morale de utacundo rebus divinis, & ideo nihil mirum, si præceptum illud, quatenus

cerimoniale, mutatum sit, sicut & reliqua ceremonialia cessaverunt, ut constat. Quia vero concupiscentia uxoris alienæ ad communiōem pertinet ad concupiscentiam carnis, concupiscentia autem aliarum rerum, quæ desiderantur ad possidendum, ad concupiscentiam oculorum spectat, merito hæc duo præcepta, ut duo distincta recensentur. Nam iuxta philosophorum doctrinam actus distinguuntur per obiecta; clarum autem est muliebrum vnum diversum esse obiectum a rerum possessione; nam alterum ad luxuriam, alterum ad avaritiam pertinet, ideoque & duo diversa præcepta constituunt.

§ SEXTO circa numerum, & distinctionem horum præceptorum notandum est, numerum hunc denarium præceptorum planè, ac evidenter ex lege colligi, ut habetur Deuter. 4. his verbis, *posuimus vobis præceptum suum, quod præcepit, ut faceretis, et decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis*. Quæ decem præcepta summa sapientia a Deo ordinata sunt, ut egregie S. Thomas 1. 2. quæst. 100. artic. 5. Alexand. de Alis par. 3. quæstio. 29. memb. 2. artic. 2. Gabriel. 3. distinct. 37. artic. 1. notab. 5. Scotus lib. 2. de iustitia. q. 3. artic. 5. & alij tradunt, sicut enim præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quamdam communitatem humanam, ita etiam præcepta legis divinae ordinant hominem ad communitatem quandam seu rempublicam hominum sub Deo. Ad hoc autem, ut quis bene conuerteretur in communitate, duo in primis necessaria sunt; unum, ut recte se habeat ad eum, qui communitati præest; Alterum, ut bene se habeat ad alios confocios communitatis. In lege igitur Divina primo ordinanda erant præcepta, quibus homines bene, & recte se habeant ad Deum, qui communitati præest; Alterum, ut bene se habeant ad alios confocios communitatis. In lege igitur Divina primo ordinanda erant præcepta, quibus homines bene, & recte se habeant ad Deum, qui tamquam Rex, Dominus, & Princeps universitati præest; & deinde ferri debuerunt præcepta ordinantia homines ad alios proximos simul convenientes sub Deo. Quia vero tria precipue principi communitatis debentur, videlicet, fidelitas, reverentia, & famulatus, recte in prima tabula tria præcepta traduntur, quibus homo bene in Deum ordinatur. Etenim cum Deo in primis fidelitatem debeamus, quæ in hoc consistit, ut honorem principatus ad alium non deferamus, ordinatur primum legis præceptum, in quo dicitur *non habebis deos alienos eorumque meo*; Deinde cum eidem reverentiam debeamus, quæ in hoc posita est, ut nihil iniuriolum in eum comitemus, additur secundum hoc præceptum, *non affumes uxorem Dei tui in vivis*. Quia vero Deo famulatum in compensationem beneficiorum ab eo acceptorum debemus, recte ordinatur tertium legis præceptum, in quo dicitur, *Memento, ut diem Sabbathi sanctifices*, videlicet, in memoriam creatiōis rerum, reparatiōis hominum, & ceterorum Dei beneficiorum præteritorum, presentium, & futurorum.

Quantum etiam secundum Sanctum Augustinum alia distinctio fieri potest unanimatorum ordinantium homines ad Deum, secundum personarum appropriatiōem, quia per primum præceptum revereri præcipimur primi principij unitatem, quæ appropriatur patri, per secundum

veritatem diuinam, quæ appropriatur filiis per tertium eius bonitatem, quæ appropriatur Spiritui sancto; etenim tertium præceptum est de quiete Sabbathi, per gratiam autem Spiritus sancti sanctificamur, animæque quies in ipsa summa bonitate tanquam in fine consistit. Est & alia ratio distinguendi hæc mandata ordinantia in Deum, quia consuetudo animæ in Deum est triplex, scilicet, corde, ore, & opere: unde in primo præcepto ostenditur honor, & reuerentia secundum actum cordis, cum dicitur, *Non habebis Deos alienos*; in secundo secundum actum oris, cum dicitur, *non assumes nomen Dei tui in vanum*; in tertio ostenditur honor, & reuerentia in actu exterioris operis, cum determinatur quies in Sabbatho, ut vacet anima Deo; hæc enim est intentio Sabbathi, cum dicitur, *Memento, vi diem Sabbathi sanctificare*.

- 10 Quantum autem ad præcepta ordinantia hominem ad proximum suum, ea sunt in duplici differentia, quædam enim proximi sunt, a quibus beneficia specialia recipimus, quibus specialiter ad gratitudinem, ac recompensationem obligamur, inter quos præcipui sunt parentes. Et quantum ad hoc, datur quantum præceptum de honorandis parentibus, a quibus secundum Deum, vitam, quæ bonorum omnium fundamentum est, acceperunt. Sub parentibus vero intelliguntur reduci omnes bene actores corporales, & spirituales. Quidam vero proximi sunt, quibus solum generaliter aliqui debemus. Generaliter autem ad omnes proximos homo ita se habere debet, ut nulli noceat neque opere, neque ore, neque corde. Contingit autem opere expresse nocere proximo, scilicet, vel in persona propria ipsum occidendo, aut membris truncando, aut ledendo, contra quod datur quintum præceptum. *Non occides*; vel in persona coniuncta, præuicium quantum ad proles procreationem, & quantum ad hoc datur sextum præceptum, *non uicaberis*. Nam turpiculo commissa cum proximo uxore, filia, vel sorore, in mariti, patris, vel fratris iniuriam redundat. Vel in bonis fortunæ, in rebus exterioribus possessis, de quo datur septimum præceptum, *non furum facies*, quo prohibetur omnis iniusta contractatio, usurpatio, occupatio, aut detentio rei alienæ. Ore autem nocumentum proximo inferri potest per detractiorem, quæ prohibetur octauum præceptum, cum dicitur, *non loqueris contra proximum falsum testimonium*. Corde etiam damnum proximo inferitur per illicitam concupiscentiam, quæ teste Apostolo 1. Ioan. 2. duplex est, scilicet, concupiscentia carnis, quæ prohibetur nono præcepto, cum dicitur, *non concupisces uxorem proximi tui*, & concupiscentia oculorum, quæ decimo, & ultimo præcepto prohibetur, *non concupisces rem alienam, non domum, non seruum, non ancillam, &c.* Quamvis enim concupiscentia omnis in una communi ratione conueniat, qua ratione Apostolus Rom. 7. tanquam unum præceptum ponit, dicens, *concupiscentiam nescire, nisi lex diceret, non concupisces*, quia tamen in speciali diuerse sunt rationes concupiscentiæ, ut notat S. Tho. 1. 2. quæst. 100. artic. 4. ad 3. Doctores communiter post S. Augustinum quæstio. 71. in Eodem, diuersa præcepta de non concupiscentia distinguunt; differunt enigm specie concupiscentiæ secundum actum, vel concupiscentiæ diuersitatem, iuxta doctrinam philo-

sophi libro 10. Ethic. cap. 3. & apostolo superius exposuimus.

- 11 SEPTIMO, Ex prædicta distinctione præceptorum, quæ & memoratæ, & intellectui simplicium inferuit, colligi etiam potest pulcherrimus eandem ordo, & dispositio. Nam priora sunt, quæ ad Deum ordinant, posteriora vero, quæ ad proximum ordinant. Cum enim rationis ordo a fine incipiat, finis autem vite humanæ, & societatis sit Deus, priori loco collocanda erant præcepta illa, quibus homo ad Deum ordinatur. Inter præcepta autem illa, quæ Deum respiciunt, seu homines ad Deum ordinant, primum est, quod homo illi fideliter subdatur, nullam participationem cum inimicis habens: secundum autem est, ut ei reuerentiam exhibeat: Tertium vero, ut ei famulatum impendat. In præceptis autem ordinantibus ad proximum, primum, quod & affirmatiuum est, illud poni debet, quo specialiter, & specialibus proximis benefacere tenemur. Reliqua vero fixa negativa sunt, prohibentia nocumenta generaliter omnibus proximis inferenda, secundum quod magis, vel minus indebita, & damnosa sunt, ita ut maiora nocumenta prohibentur prioribus, minora uero posterioribus, siquidem omnibus obligamur, ne noceamus. Et quia uariis est nocumentum operis proximo, quum oris, & maius oris, quam cordis, & inter ea, quæ opere inferuntur, maius est, quod inferitur in re magis dilecta, hoc est, in propria uita, & persona; Nam ordinata electione quilibet magis diligit se, quam proximum, & proximum coniunctum, quam res exteriores; Ideo inter ultima sex præcepta primo prohibetur maius nocumentum proximo, scilicet, operis in persona proximi propria; in sequenti prohibetur nocumentum operis erga proximum in persona coniuncta; in alio prohibetur nocumentum in rebus; deinde in præcepto octauo prohibetur damnum oris, in nono aut, & decimo prohibetur nocumentum cordis, in nono quidem ne concupiscat quis thorum alienum; in decimo, ne res proximi exterius illicite deficiat. In quibus omnibus tam prime, quam secunde tabule præceptis apparet ordo secundum ordinem grauitatis peccatorum. Grauius namque peccatum est violare, quod si aliquam irreuerentiam illi faceret, & hoc est etiam grauius, quod si in aliquo obsequio, & famulatu deficiat inueniatur. Et in proximis magis repugnat rationi grauius peccatum est, non lenare debitum erga parentes, quibus homo magis est debitor, quam alijs; & in alijs grauius est opere peccare, quam ore, & ore, quam corde, inter operis autem peccata grauius est homicidium, per quod tollitur uita hominis iam existens, quam adulterium, per quod tollitur certitudo prolis nascituræ; & adulterij grauius est furto, quod pertinet ad bona exteriora.

Eodem modo grauius est ore, quod corde proximo nocere; Corde est grauius peccatum concupiscentia thori alieni, quam reum extenuum, ut constat.

- 12 OCTAVO annotandum est, Hæc præcepta moralia Decalogi omnem perfectionem in se continere, ac de universorum uirtutum operibus agere. In quo lex diuina hæc legis humanis prestat. Lex enim humana cum ordinata sit solum ad communitatem ciuilem, quæ est hominum ad iniunctum, homines autem ordinantur ad iniunctum per actus exteriores, qui sunt uirtutis iustitiæ, per quos, scilicet, iuni-

De Præceptis Decalogi eorumq; numero, &c. 223

cuique quod suum est, tribuitur, non alia præcepta proponit, quam quæ ad iustitiam pertinent; Quod si quæ alia de fortitudinis, temperantiæ, aliarumque virtutum actibus præcepta tradat, id sane non alia de causa, & ratione facit, nisi quatenus rationem iustitiæ assumunt, & ad commune bonum civile referuntur, iuxta philosophum lib. 5. ethic. c. 1. Præcipit namque lex humana fortitudinem, non quæ aliquid in particulari necessaria est ad suas iniurias propulsandas, sed quæ rei bellicæ necessaria est, puta, ne locum in acie deferat. Iubet etiam temperantiæ moderamen, non tamen quo quis aut seculum, aut cum propria vxore non sit intemperans, sed quo adulterium non committat. Lex autem diuina, cum homines ad Deum ordinet, vel in præfenti vita, vel in futura; homo autem non solum iustitiæ, sed aliarum etiam virtutum actibus externis, & internis cū Deo coniungitur consequenter de virtutum omnium actibus præcepta proponit. Quare æx æquo, primariæque intentione tam virtutes intellectuales, quæ sunt rationis lumina, ac quæ rationis in seipsis ordinant, quam morales, quæ bene ordinant actus rationis circa passionem interiores, & exteriores operationes iubet, nempe tres in primis Theologicis fidem, spem, & charitatem, mox & quatuor morales, secundum illud Sap. 8. de eadem diuina lege, & sapientia assertum; *Sobrietatem, & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutes, quibus utilis nihil est in vita hominibus.*

35 NONO, lex hæc diuina leges alias in eo excedit, quod præcepta sanctiora, & perfectiora præscribit, & proponit, id quod euident ex singulis præceptis, quæ in Decalogo continentur, & ex actibus, qui in eo vetantur, aut præcipiuntur.

Primum namque Decalogi præceptum est, *Non habebis Deos alienos coram me.* Quod sane præceptum prohibet omnem idololatram, diuinationem, & recursum ad arolos, ac magos indistincte, & quacunque de causa, vt Exod. 20. & Leuitic. 19. habetur; in quo leges humanas excedit. Quamuis enim secundum leges magi, incantatores, & malefici puniantur, qui tamen hoc faciunt contra imbres, grandines, & uentos, præmiuntur. C. de malefic. l. Eorum, cum tamen id grauissimum peccatum sit, vt latè probat S. Tho. 2. 2. q. 96.

Secundum etiam Decalogi præceptum, scilicet, *Non assumens nomen Dei tui in vanum*, quo prohibetur omne Periurium, & iuramentum sine causa, leges humanas excedit, quibus licitum est in causa sanguinis accusatorem corrumpere. ff. de præiuricat. l. fin. Quod tamen peccatum est, vt Doctores post S. Thom. 2. 2. q. 69. communiter tradunt.

Tertium uero præceptum, scilicet, *Memento, vt diem sabbathi sanctifices*, ubi prohibetur in festo omne opus seruale, quamuis in legibus humanis reprobatur non sit, perfectiori tamen modo in Decalogo, quam in alijs legibus obseruandum præcipitur.

Quartum autem præceptum, videlicet, *Honora patrem tuum, et matrem tuam, etc.* in qua inclusiue præcipitur Patribus filios amare, & nutrire, excedit leges humanas, & imperiales, quæ filios spurios, & ex damnato coitu generatos omni paterno beneficio priuant, ut in Authen. Quibus mod. nar. eff. l. i. §. fina. & C. de incest. nupt. Authen. ex

complexu. & Cod. de Natur. lib. Authen. licet, quod sane nimis durum est, quamuis bono fine, & respectu statutum sit. Vnde Episcoporum est curare, quod vterque parentum talibus necessaria subministret secundum eorum facultates. capit. Cum haberet. de eo, qui duxit in matrimon. quam poll. per. adult. & ibi Panormit. Notab. vltim. Barro. in d. Authen. ex Complexu. Syluest. uerb. filius §. 4. questio 4. verific. Quotum. Tabiena. uerb. alimentum. verific. Tertio.

Quintum uero præceptum, scilicet, *Non occides*, excedit leges Imperiales, quibus licitum est viro occidere adulterum vxoris deprehensum in adulterio, si sit persona uilis, & cui non debet reuerentiam ff. de adulter. leg. marito. 1. & leg. si adulterium, & Cod. de adulter. leg. Gracchius. Insuper licet patri, qui habet filiam in potestate, occidere adulterum filiae in domo sua fornicantem, & occidere filiam. ff. de adult. leg. pater. & l. Non in ea. Similiter licitum est occidere latronem, & populatorem agrorum inuentum in maleficio. C. Quod liceat unicuique, lege 1. & 2. Cum tamen nihil horum secundum Deum liceat, & prohibentur talia quinto hoc Decalogi mandato, vt infra dicitur.

Sextum autem Decalogi præceptum, nimirum, *Non Mechaberis*, quo prohibetur omnis actus illicitus carnalis extra matrimonium, leges item excedit humanas, quibus conceditur homini libero, & soluto tenere mulierem solum in concubinam, vt in Authen. Quibus mod. nat. eff. l. i. §. si quis autem. Cum tamen secundum Deum fornicatio simplex peccatum mortale sit, & a regno Dei excludat, ut docet Apostolus 1. Corinth. 6. Sic etiam secundum leges licitum est in multis casibus repudiare, & matrimonium ritè contràctum dissolvere, & maxime in casu, qui notatur in can. lege. dist. 10. & can. sunt qui dicunt. 27. q. 2. scilicet, causa religionis, quod tamen lex diuina prohibet, Matth. 19. vbi dicitur, *Quod Deus coniunxit, homo non separat*, & *Non licet dimittere uxorem excepta causa fornicationis.* Item secundum leges damnatur, qui deprehensam in adulterio detinet in vxore Codice de adulter. l. crimen. & l. castitati. cum tamen secundum præcepta decalogi, & ius canonicum possit eum tenere absque vlla pœna, dummodo illa uelit ab adulterio recedere. 3. r. quest. 1. capit. illud uero. §. Hic subaudiendum est. Item si mulier infra annum mortis uiri sui nubat, efficitur infamis, & punitur. Cod. de secundis Nupt. l. 1. & 2. Non sic secundum Deum, sed nubere potest libere, cui uult, melius est enim nubere, quam vri. 1. Corinth. 7. & capi. fin. de secundis Nuptis. Deinde secundum leges filius germani unius copulari potest matrimonio cum filia alterius germani, ut in Authen. de Nuptis. §. inter eas. & Cod. de Nupt. l. Nemini. Cum tamen secundum Deum hoc illicitum sit, debentque tales separari. ca. Non debet, de consang. & affinit. & 35. q. secunda, can. progeniem.

Septimum etiam Decalogi præceptum, *Non seruum facies*, quo prohibetur omnis rei alienæ acceptatio iniusta, siue per furtum, siue per usuram, siue damnificationem, aut alio modo, leges Imperiales excedit, quæ usuras saltem leues permittunt. C. de usur. l. eos. Et quod contrahentes se in pretio decipere possunt. l. in causa. 2. §. idem Pomponius. ff. de Minor. & l.

& Litem si pretio, §. in ff. locati. At uero secundum legem diuinam, si non seruetur aequalitas in contrahentibus, qui plus iusto habet, damnificatio restituere tenetur. cap. Per tuas de Donato. Immo etiam secundum leges in longissimo tempore possessor male fidei praescribit, si quis emptionis. & l. cum notissimis. C. de praescrip. 30. vel 40. annorum, cum tamen secundum Deum, & canones id licitum sit, ea vigilantia, de praescrip. & rescriptis. Possessor, de reg. iur. in 6.

Quamvis Decalogi praeceptum, videlicet, *Non dices falsum testimonium*, quo prohibetur omne mendacium, falsum testimonium, & promissio non seruata, excedit leges Imperiales humanas, quae permittunt, quod, si promitto aliquid nudo pacto, non teneor, quia exinde non oritur civilis actio. ff. de pactis l. iuris gentium. §. sed cum nulla. vers. igitur nuda pactio. Contra uero secundum Deum; & canones recedens a pacto peccat mortaliter, & ex nuda promissione licita obligatus est. c. 1. de pact.

Nonum praeceptum Decalogi, nimirum, *Non concupiscis uxorem proximi tui*, quo prohibetur omnis affectus inordinatus, & deliberatus libidinis carnalis; Nec non.

Decimum praeceptum eiusdem decalogi, scilicet, *Non concupis, ex re alienam*, quo prohibetur omne desiderium inordinatum rei alienae, leges humanas excedunt, cum secundum leges malencia cogitationis, secundum uero legem diuinam puniuntur omne peccatum tam cogitationis, quam facti. de poenitentia, dist. 1. cap. omnis iniquitas cap. Nunquid, capit. Homicidium, c. si propterea. c. si cui, & 33. q. 2. capit. omnis. Ex quibus omnibus manifestum est, quanta sit diuinorum praeceptorum perfectio, quantumque lex diuina leges humanas excellit, cum non solum actus uiales, sed omnes etiam inordinatos affectus prohibeat.

De quibus S. Augustinus in libr. de decem choridis ait, *Decalogus legis decem praecepta habet, quorum tria priora ad Deum pertinent, quia ex septem ad hominem. Haec decem praecepta sunt decem ebordis psalterij, quas tangendo seras peccatorum occidit, quibus occisis seruus, & innocens in dilectione Dei, & humana societate uersatur.* Haec ille, de qua re legi possunt S. Anto. p. 1. tit. 18. capit. vnic. §. 4. Syluest. in uerbo lex. q. 10. Tabiena uerb. eod. §. 19. & alij.

- 24 DECIMO, ut recte notant Nauarr. in Manuali cap. 11. num. 4. & Toletus in summa lib. 4. capit. 12. quod est contra aliquod decem mandatorum, regulariter est peccatum mortale, nisi una illarum trium causarum excusetur. Prima est defectus deliberationis, tunc autem actus dicitur deliberatus, cum in nostra potestate sit, ut illud facere possimus. Hec enim perfecta deliberatio necessaria est ad peccatum mortale, cum autem semiplena est, nec integra, solum erit veniale. Ut contingit in accidia, seu taedio circa spiritualia, subito nos surripiente. Item qui ex subitaneo motu concupiscit alterius uxorem, & non ex pleno uoluntatis consensu: Aut qui occidere uult, sed non actu deliberato. Secunda est materiae paruitas, ut qui aliquod leue falsum, alteri imponit, solum ueniale peccat: & qui paru furatur, non nisi peccatum veniale regulariter committit. Quas duas causas ponit S. Thom. 1. 2. quæst. 88. artic. 5. & 6. & 2. 2. quæstio. 59. artic. 4. ad 2. Tertia est defectu pleni usus iudicii, & rationis,

ut accidit in ebrijs, & semidormientibus, qui aliquando pollutionem patiuntur, & alijs in firmitatibus, & perturbationibus, in quibus solent alios percutere, aut uerba iniuriosa proferre, qui tamen mortaliter non peccant.

- 15 VNDECIMO, Quamuis praeceptum dilectionis Dei sine charitate impleri non possit, quando enim inflat obligatio de dilectione Dei, tali praecepto satis facere non possumus sine modo charitatis, scilicet, ex toto corde, ex tota anima, & super omnia, ut constat ex illis uerbis, Matth. 22. *Dilige Dominum ex toto corde, & ex tota anima tua, &c.* In quibus uerbis non solum praecipitur substantia, sed etiam modus dilectionis, omnia tamen Decalogi praecepta, cum sint naturalia, non excedunt modum naturae, ideoque non obligant, ut in charitate, quae est uirtus supernaturalis, stant; Sed solum obligant ad substantiam actus, unde praeceptum hoc, honora patrem, & matrem, non obligat, ut parentes ex charitate honoremus, sed solum, ut reuerentiam externam eis exhibeamus. Vnde qui existens in peccato mortali parentes ueneratur; legibus transgressor non est. Similiter praeceptum hoc, Non occides, solum obligat hominem, ne occidat, non tamen, ne occidat ex charitate. Similiter praeceptum ieiunij non obligat ad finem, qui est inuacratio carnis, uel eleuatio mentis, sed solum ad ipsam actum ieiunij, & sic de reliquis praeceptis. Quamuis igitur implicito praecepto non sit inuacratio extra charitatem facta, ualeat tamen quoddam substantiam actus praecepti, & elicium uel finem inueniri peccatum, quod incurreretur, nisi illud adimpleret, ut dicunt S. Thom. 1. 2. q. 100. ar. 10. Barth. Med. & Caic. ibi. Sotus, lib. 2. de iustitia. q. 3. ar. 10. Nauarr. in summa c. 1. num. 17. Toletus in instruct. sacerdot. li. 4. c. 12. & alij omnes. Et hoc est, quod auctores communi ter dicunt impleri posse praeceptum quoad substantiam auctus sine charitate, non tamen quoad modum, & finem praecepti. Et quod finis praecepti non sit in praecepto. Et de praeceptis Decalogi in uinucrium haec sunt satis.

DE PRIMO PRAECEPTO

Decalogi, Non habebis Deos alienos coram me.

De Cultu Dei, & Sanctorum. Cap. III.

S Y M M A R I V M.

- 1 Quam conueniens fuit primum praeceptum esse de uero cultu veri Dei, quia prima illa negatione annexa, quod habebis Deos alienos, non facies sculptilis, uel ad orabes etc.
- 2 Primum praeceptum est latius, & ceteris diuinis, qui non modo Christiana religio, uerum etiam ueris naturalis caput, et fundamentum est.
- 3 (ut non affirmatiue, sed negatiue ponitur hoc primum praeceptum, num. eod.)
- 4 Ex varijs causis homo induci potest ad unum Deum colendum, reuelo cultus falsorum. Deorum, et quoniam praecepta sunt.
- 5 Adoratio quid sit, et quem proprie respiciat.
- 6 Adoratio quomplex, interna uera est, sine exteriori, exterior

terior vero sine interiori fideio est, & irritio, non vera adoratio.

6 Deit Solus cultu latrice adorandus.

Vna est adoratio simpliciter trium Personarum in Trinitate.

7 Christus, quatenus Deus, seu hic homo Christus, in diuina, & humana natura subsistens eadem adoratione latrice adorandus est, quia tota Trinitas, et singule personae diuinae adorantur.

8 Humanitas Christi, in quantum est diuinitati unita, est cultu latrice adoranda, et est de fide.

9 Beata virgo non solum, ut ceteri sancti, sed excellentiori modo adoranda est, quia dicitur hyperdulia.

10 Sancti Angeli, et alij beati in calce regnantes ab hominibus adorandi sunt, dulia, et in necessitatibus invocandi.

11 Imagines Christi, B. Virginis, et Sanctorum adoranda sunt.

Quomodo intelligendum est imagines propter prototypa adorari, ibid.

Vm de preceptis Decalogi in communi in superioribus ab eadem facis dictum sit, ordo doctrinae postulat, ut de iisdem in speciali disseramus. Quia uero legislatoris finis ac scopus est hac legis promulgatione homines facere bonos, bonitatis autem progressus naturalis generationis ordinem iniuri debuit; in ordine autem generationis duo praecipue consideranda sunt; Primum est, ut pars illa, quae est initium vite, primo constituitur, ut in generatione animalis primo generatur cor, & in domo primo ponitur fundamentum, & in moralibus fundamentum primum est recta intentio voluntatis circa finem, inde namque actiones omnes circa media suam sortiuntur bonitatem; cum igitur Deus humani uoluntatis finis vltimus sit, primum omnium iacere oportuit quoddam fundamentum religionis, per quam Deum modo debito coleremus: Secundum est, ut primo contraria, & impedimenta tollantur. Sicut agricola primo purgat agrum, postea vero projicit semina, secundum illud *Ititerem. 4. Nonate nobis nouale, et nolite ferre super spinas, et tribulos.* Ideo ex his duobus consequens est, primum omnium praecceptum legis illud esse debuisse, quo Deus vere coleretur, & impedimenta vere religionis amouerentur: Quia uero praecipuum impedimentum religionis est, quod homo falso, Deo adhaereat, secundo illud *Matth. 6. Non potestis Deo seruire, & Mammona*, congruentissima ratione primum hoc legis praecceptum positum fuit, *Non habebis Deos alienos coram me*: in quo uerius Dei cultus praecipitur, omnique fallorum Deorum cultus excluditur, sub forma triplex negationis, scilicet *Non habebis Deos alienos; Non facies tibi sculptile non adorabis ea, neque coles.* Quamuis enim religionis vere unus actus sit, eius tamen violatio non uno, sed pluribus, & praecipue duobus modis fit, scilicet re namque inter gentes, qui absque ulla imaginis effigie creaturas pro Deo mente colebant. Resert enim Mare. Varro, Roman. antiquitus absque simulachris aliquamdiu Deos coluisse, qui cultus prohibetur illis prioribus uerbis, *Non habebis Deos alienos.* Alij uero sub quibusdam imaginibus, & delubris falsos Deos adorabant, contra quos dicitur, *non facies tibi idola*, ubi huiusmodi imaginum institutio

prohibetur, cultusque idololatriae earum vetatur, cum dicitur, *neque coles ea.*

2 Primum igitur Decalogi praecceptum est latrice, hoc est diuini cultus, qui non modo religionis Christi, sed etiam iuris naturalis caput, & fundamentum est. Nulla enim uiqua natio tam barbara fuit, quae non primum suarum legum fundamentum in Dei cultu posuerit. Cultus autem iste in hoc consistit, ut unus Deus credatur, & colatur. Nam, quod dicitur, *non habebis Deos alienos coram me*, eam habet sententiam coniunctam, *me unum, & uerum Deum coles, & alienis cultum non adhibebis.* Quia uero cunctis manifestum erat, Deum esse, non opus erat affirmatiue illud ponere, sed negatiue, puta non esse plures Deos. Nam multi erant, qui sicut Deum esse credebant, imo uero, & uerum esse Deum colere profitebantur, multitudinem tamen Deorum venerabantur. Cuiusmodi inter Hebraeos ipsos permulti fuerunt, qui, ut Elias eis obiecebat 3. Reg. 18. *in diuis partibus claudicabant*, quod, & Samaritae fecerunt 4. Reg. 17. qui Deum Israelis, & Deos gentium colebant.

Ad Deum autem colendum, reiecto cultu fallorum Deorum homines varijs ex causis, & rationibus induci possunt, quas S. Thom. in opus. 4. de decem praecceptis, & S. Ant. p. 1. tit. 14. ca. 4. §. 2. adducit. Quarum una est ex dignitate Dei, ut enim Eccle. 1. dicitur, *unus est altissimus creator omnium, omnipotens, & Rex potens, & metuendus unus, scilicet super thronum illius, et dominans Deus.* Cuius etiam haec maxima dignitas est, quod omnia sciat. Hoc namque deitatis signum est, unde Eia. 41. dicitur, *Annuntiate, quae uentura sunt in futurum, & scienus, quia dii estis nos, & H. br. 4. dicitur, Omnia nuda, et aperta sunt oculis eius.* Altera est, ex Dei largitate; quidem a Deo omne bonum tam naturale, quam spirituale habemus. *Quid enim habes, ait Apostolus 1. Cor. 4. quod non accepisti, & in ipsa. Aperierte te manui tuae omnia implebuntur bonitate.* Tertia est, ex premij magnitudine. In nulla enim lege talia promittuntur premia, sicut in lege Christi. Sarracenis enim promittuntur flumij lactis, & mellis: Iudeis terra, promissionis, Christianis uero gloria promittitur Angelorum. *Matth. 22. Erunt sicut Angeli Dei in caelo.* Quod considerans S. Petrus ait, *domine, ad quem simus? uerba uita aeterna habes.* Ioan. 6. & S. Pau. Rom. 8. ait, *non sunt condigne passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis.* Quarta denique esse potest ex patri fidelitate. In baptismo namque abrenuntiat homo diabolo, & pompis eius, & solli Deo solum promisit. Vnde magnum supplicium meretur, qui fidem ei non seruat. Hebr. 10. *irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione duobus, uel tribus rebus moritur, quanto magis putatus deterior, mereri supplicia, qui filium Dei contemnuerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritu gratia contractum se fecerit.* His ergo alijsque grauitissimis ex causis Deus honorandus, & colendus est, cum igitur ex communi Deorum sententia in hoc primo decalogi praeccepto, cultus, & adoratio Dei praecipitur, ante omnia sciendum est adorationem proprie respicere alium ui excellentem, & superiorem, ut S. Th. 2. 2. q. 103. artic. 1. ad 2. docet, cui ei submittit. Vnde adoratio definitur potest, actus honorandi alterum, se illi, tanquam superiori, & excellentiori submittendo. Hic autem actus,

actus, ut docet S. Thom. ad virtutem iustitiæ pertinet, nomine iustitiæ utendo, prout sub illa comprehenduntur virtutes omnes, quæ ad alterum ordinantur, siue sit ipsa propria iustitia commutativa, aut distributiva, siue religio, pietas, obsequantia, aut aliæ similes, quæ dicuntur partes potentiales iustitiæ. Cum. n. adoratio ad alterum tendat, necesse est, ut ad illud virtutis genus, cuius munus est operatio circa alterum moderari. Sicut ergo inter prædictas virtutes iustitiæ, quædam versantur circa homines, quæ variæ sunt secundum diversas rationes debiti, quæ inter homines esse possunt, aliæ circa Deum, quæ dicitur religio, ista adoratio debita esse potest, & Deo, & homini, propter aliquam excellentiam, quæ in eis reperitur. Et quamvis aliqui adorationem actum intellectus esse velint, quibus favent Gabr. in 3. disp. q. unic. in princ. Bellarminus to. 2. controuers. l. 3. c. 12. & Toletus in Summa lib. 4. c. 12. rectius tamen Franciscus Suarez in 3. p. disp. 51. scilicet. 1. docet esse actum voluntatis, supponentis actum intellectus. Qui. n. aliquem adorat, præsupponit cognitionem habere excellentiæ illius, cui adoratio exhibenda est. Talis igitur bona existimatio, & cognitio excellentiæ supponit adorationem. Et illa enim bona existimatio oritur prudens iudicium dictans aliquem esse colendum, post quod sequitur voluntas honorandi. Non ergo potest adoratio in illa intellectuâli existimatione consistere. Unde fieri potest, ut aliquis veram habeat cognitionem de alterius excellentia, quin tamen nec debito iudicio colat, nec adoret, ut patet etiam respectu Dei, si quis habeat veram illius fidem, & tamen ipsum adorare, & religiosè colere nolit. Quamvis igitur adoratio supponat illam speculativam cognitionem alienæ excellentiæ, consistit tamen verè & peritur per practicam illam recognitionem, & voluntariam submissionem, & ideo S. Tho. 2. 2. q. 84. art. 2. dicit adorationem Dei maxime consistere in interiori affectu, & deuotione: ut verò q. 82. art. 1. docet deuotionem esse actum voluntatis, & clarissime omnium id testatur Lactantius lib. 4. diuin. institut. capit. 4. his verbis, *Non potest, inquit, neque religio a sapientia separari, neque sapientia a religione scerni, quia idem Deus, & intelligi debet, quod est sapientia, & honorari, quod est religionis; sed sapientia præcedit, religio sequitur.* Idipsum ostendit perit hac ratione, quia in daemonebus est cognitio excellentiæ diuinæ, *Dæmones enim credunt, & contremiscunt.* Iacob. 1. & tamen, quoniam eis deest hæc voluntaria submissio, & affectus, non adorant, sed blasphemant Deum.

- 6 Adoratio autem hæc duplex est, vna est interior quæ per interiores actus mentis, videlicet, intellectus, & voluntatis exhibetur, quæ maxime ad Deum refertur, qui summus Spiritus est, & actus interior, & affectus mentis voluntatis uidet, & cognoscit, quæ etiam ad creatos spiritus beatos extendi potest, quatenus internos actus ad illos relatos cognoscere possunt. Quo sensu S. August. in Enchirid. c. 3. & 6. & lib. 12. de Trinit. c. 14. dixit, *Christi namque religionem esse maxime colere Deum fide, spe, & caritate, quia. Cæx fide, spe, & caritate mouetur homo ad colendum Deum vero religionis cultu, ut exponit S. Tho. 2. 2. q. 81. art. 5. ad 1. vel e contrario ipsa virtutes istas imperat, ut per illas Deum colat, ut ex-*

ponit idem S. Tho. 3. d. 9. q. 1. art. 1. quæstioncula 3. ad 1. Alia est externa, quæ in exterioribus humilitatibus, & submissionis signis consistit, puta, in genuflexione, in humiliatione, in prostratione, in ianum elevatione, & alijs similibus submissionis signis. Hæc autem exterior est quasi adus imperantis, & affectus, interior vero elicitus, & quasi affectus, unde si deest actus iste internus, quamuis adit externus, non est verè adoratio, sed fictio adorationis, & irritio, ideoque, ut sit vera adoratio, necessum est, ut ex voluntate honesta procedat: interna autem adoratio esse potest verè sine externa, sicut sola voluntas occidendi potest dici homicidium internum, non tamen dicitur simpliciter homicidium, quia hæc vox, exterminium adum humanum significat, sicut, & adorationis nomen magis impositum videtur actui externo, quam interno. Propter quod S. Tho. 2. 2. q. 84. adorationem Dei posuit inter actus externos latræ, quamuis ut diximus, actus exterior rationem adorationis nō habeat, nisi ut procedat ob affectum interno, nam si ab illo non oriatur, non tam adoratio, quam fictio, & actio adorationis erit.

Demum cum ex dictis consistat, adorationem aliqui debitam esse propter eius excellentiam, diuidi potest adoratio ex parte obiecti, & excellentiæ rei adoratæ, in latram, dulcem, & hyperduliam. In qua diuisione nominum, sciendum est, quod licet vox hæc *latra* & hæc *dulcis*, idem significant, scilicet, seruio, adeo, ut apud Græcos hæc duo verba frequenter pro eodem accipiantur, ita ut communia sint iuramentis, quæ Deo, & hominibus debetur; Ad omnem tamen ambiguitatem tollendam scholastici Doctores, & recentiores scriptores hæc nomina inter se distinguere solent, ut *latram* appellent singularem excellentiam, & adorationem, quæ Deo propter summam eius excellentiam debetur, quam etiam acceptione usi sunt Patres hac voce, ut patet ex Synodo, 7. quæ est Nîcæna 2. act. 3. 4. 6. & 7. S. Aug. lib. 10. ciuit. c. 1. & lib. 1. de Trinit. c. 6. & lib. 20. contra Faustum. c. 21. & q. 61. in Genes. ubi aduertit propterea falsorum Deorum cultum *Idolatriam*, non, *Idoloduliam* fuisse appellatam, quia *latra*, proprium cultum vero Deo debitum significat, & eodem modo vtuntur hac voce Damasc. orat. 1. & de imaginibus. Ionas Aurelianus lib. 1. de cultu imaginum, Beda in c. 4. Lucæ, & alij. Nunc autem *dulcis*, significatur honor, & cultus, qui creaturis excellentibus dari potest. Cum igitur certum sit, diversas esse excellentias Dei, & creaturarum, ut sine erroris suspitione loquimur, accommodarunt *latra* ut vocem, ad cultum diuinum significandum; *dulcis* vero nomen significare voluerunt cultum creaturis excellentibus debitum, ut constat ex S. Thom. 2. 2. q. 103. artic. 2. & 3. & 3. d. 9. q. 2. artic. 1. & Durando ibid. q. 3. & alijs. Quia igitur excellentia alia est increata, alia creata, adoratio, quæ exhibetur propter excellentiam increatam, dicitur *latra*, quæ vero propter creatam, generali nomine dicitur *dulcis*, præsertim, quando excellentia est gloriæ, vel Sanctitatis creatæ. Quod si illa excellentia sit aliqua singulari ratione excellens, Theologi vocant illam *hyperduliam*, qualis est sanctitas illa humanitatis Christi, ob singularem rationem unionis, ad verbum diuinum, & sanctitas illa B. Virgini, quæ cum mater Dei sit, ita præstat alijs sanctis,

dis, ut dici possit Domina, & Regina nostra. Quae omnia colliguntur ex S. Tho. 2.2. q. 103. art. 3. & 4. & Theologis in 3. dist. 9. & alijs.

Respectus adoratio hae diuidi potest in absolutam, & respectiuam, sicut enim voluntas potest rem aliquam amare, uel per se, quia in se bona est, quae dici potest dilectio absoluta, uel propter aliud, quia, scilicet est utilis, & dici potest dilectio respectiua, ita dici potest adoratio absoluta illa, quae quis uult rem adorare propter intrinsicam excellentiam, quam habet, adoratio uero respectiua dici potest illa, quae quis adorare uult rem propter aliud, scilicet propter excellentiam, quae est in aliqua persona, ad quam tales res aliquam habitudinem, uel coniunctionem, habent. Priori modo solum adorabiles est res intellectualis, cum haec solum capax per se sit excellentiae propter se honorabilis, uel uirtutis, sanctitatis, dominij, &c. cum enim homo fit naturae intellectualis, non potest prudenter, & honeste se submittere alteri rei propter eius dignitatem, nisi sit eiusdem, uel excellentioris naturae, & excellentiam naturae intellectuali conuenientem habet. Posteriori modo adorabiles sunt res ordinis inferioris, quia cum non propter se, sed propter alterius rei dignitatem colantur, honor illis exhibitus non in illis consistit, sed in ipsius personis, propter quas adorantur, redundat. Ne igitur in hoc cultu exhibendo error aliquis adhibeatur, quia non honor Deo, Christi humanitati, Beatae Virgini, sanctis, & imaginibus, absque ulla huius praecipui transgressionis exhibendus sit, sequentibus propositionibus breuiter exponam.

- PRIMA Propositio; Deus solus cultu laetiae adorandus est. Sic Deut. 6. *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli serues.* Quem etiam locum ad probationem, adorationem eam soli Deo tribuentiam esse, adduxit Christus Matth. 4. contra tentationem illam Diaboli, *Hae omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*, unde tres pueri Dan. 3. dixerunt, *Notum sit tibi Rex, quia Deus tuos non colimus, et statum aureum, quam crexisti, non adoramus.* & Apoc. 19. *Cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum* (Angelum. scilicet) *et dixit mihi, Vide ne feceris, conferens enim tui sum, et fratrum tuorum habentium testimonium Iesu Deum adora.* Ut enim circa hunc locum inquit S. August. q. 61. super Genclm, *Talis apparuit Joanni Angelus, ut pro Deo posset adorari, et ideo fuerat corrigendus adorator.* Est autem haec adoratio propriae actus seruitutis debita soli Deo, quia summo omnium Domino, quae proprie dicitur laetia, illa uero alia, quae hominibus, uel Angelis exhibetur, solum est actus dulcis, id est, talis seruitutis fide obsequij, quod exhiberi potest creaturae. Quod totum luculenter declarat S. Augustinus libro 1. de Trinitate cap. 6. differens de diuinitate Spiritus sancti, his uerbis; *habentur non seruire creaturae, sed creatori* (Rom. 1.) *non eo modo, quo iubentur per ueritatem seruire inuicem, ad Galat. 5. quod est Grati dilectum, sed eo modo, quo iustum Deo seruitur, quod est nec latere.* Unde id oblatum dicitur, quia simul ac huius eam seruitutem exhibent, quae debetur Deo, seruandam hanc enim seruitutem distinxit est. *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli serues;* nam, et hoc distinctum in *gaudea scripta a meminerit, latere se non habet.* Haec ille.

Huius autem cultus, & adorationis haec ratio est, ut optime docent S. Thom. 2.2. q. 8. art. 1. ad 3. &

quaeft. 84. art. 1. Alexander de Ales, par. 3. quaeft. 30. memb. 1. per totum. S. Bonau. 3. dist. 9. Richar. Scotus, Gabriel, & alij scholastici Doctores ibi. Quia, ut philosophus in *Pedamentis*, & lib. 5. *Metaphysic.* tradit, relatio ad Aliquid dicitur, ut pater est filij pater; Unde, cum Deus sit dominus, & est aliquis serui Dominus, seruus enim ad Dominum refertur: ubi igitur propria, & specialis est ratio Domini, ibi necessario propria, & specialis ratio seruitutis esse debet. Manifestum est autem dominium soli Deo secundum quandam proprietatem, & singularem rationem, & excellentiam conuenire, quia scilicet creauit omnia, gubernat omnia, summum in rebus omnibus principatum obinet, primum, & indeficiens principium est: ideoque illi specialis ratio seruitutis, quae laetia dicitur, merito debeatur, cum sit & principum, & finis omnium. Sicut ergo proditor regis est, qui ei aufert, quod exhibere tenetur, sic qui Deo debitam reuerentiam non exhibet, aut honorem Deo debitum alteri exhibet, maximam iniuriam Deo facit, peccatque mortaliter, ut communiter tradunt auctores. Unde Esa. 42. ait. *Ego Dominus, hoc est nomen meum, Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam si uoluptas.* Et grauiter eos reprehendit Apostolus. Roman. 1. *Qui mutauerint gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Etenim cum adoratio uenerationis sit, & reuerentia exhibita ratione aliquis dignitatis, quae est in creatura rationali, non est summa, immo ab illa diuina, & sub illa, & ad illam, ratione illius summae dignitatis, quae est in Deo, debetur ei soli adoratio laetiae; ratione uero dignitatis datae a Deo, creaturae debetur ei Dulcia, non dignitatis, quae summa sit, sed quae sub illa est, ratione cuius adoratur Deus. Quibus addi potest ex Alexandro & Ales, ubi supra, art. 2. Quod licet in Deo considerari possit maiestas, ueritas, & bonitas, haec tamen adoratio conuenit Deo ratione potestatis, siquidem maiestas, cui proprie conuenit adoratio, dicitur respectu maioris, & superioris status, unde sicut ratio maiestatis plus se tenet ex parte potestatis, quam ueritatis, uel bonitatis, ita magis ratione potestatis, & maiestatis, quam ueritatis, aut bonitatis seruitus, & adoratio haec laetiae Deo debetur.

Hinc etiam consequens est, unam esse adorationem simpliciter trium personarum in trinitate, quae adoratur pater, & filius, & Spiritus sanctus, sicut una est maiestas, quae omnibus tribus personis eadem, & communis est. Unde Gen. 18. habetur, quod *Abraham tres uidet, et unum adorauit.* Quibus igitur discretio, & numerus sit personarum, quia tamen una, & equalis in tribus est maiestas, una erit, & adoratio. Et ideo dicitur Io. 5. *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui uult illum*, per hoc offendens, quod honor patris est ex honore filij, & conuerso. Et licet sit ibi discretio proprietatum, ille tamen proprietates, ut offendit Hilenfis, ubi supra, artic. 3. inuicem sunt, & ad inuicem relati. Unde Christus ait. Io. 14. *Philippe, qui uidet me, uidet et patrem meum.* Ideo qui intelligit filium, ut filium, necesse est, ut intelligat patrem. Sic igitur respiciendo trium personarum discretionem unitas, & idem honorat, eademque adoratio toti Trinitati debetur, & similiter respiciendo essentiam unam, & idem honor numero debetur ei, & adoratio.

SECUNDA propositio; Christus, quatenus Deus, hic homo Christus in diuina & humana natura subsistens eadem adoratione latrice adorandus est, quia tota trinitas, & singule diuine personæ adorantur. Id quod de fide est, & constat tum ex dictis, tum ex eo quod Christus de se loquens Io. 5. ait. *et omnes honorificent filium, sicut honorificam patrem, & Ro. 1. Apost. illud Eia 45. Mihi curabat omne genus.* de Christo exponit, quod de adoratione latrice intelligi constat. Et hoc sensu dicitur ad Phil. 2. *in nomine Iesu omnes genua stellantur, & S. Tho. Christum adorans Ioan. 20. dicit, Dominus meus, & Deus meus.* Nec de hac redubium esse potest, & alibi exactius a Theologis demonstratur.

8 TERTIA propositio: Humanitas Christi, in quantum est diuinitati unita, seu coniuncta, latrice adoranda est. Quod etiam de fide est, vt collat ex Cód. Ephes. can. 8. ubi dicitur, *si quis audet dicere, & assumptum hominem coadorari oportere Dei uerbo quasi alterum aite ri, & non potius vna adoratione honorificat Emmanúel, secundum quod factum est caro uerbum, & athena sit.* Et in 5. Synodo, (quæ est secunda Constat) collat. 8. c. 9. dicitur, *Si quis non una adoratione Deum uerbum incarnatum cum propria ipsius carne adorant, sicut ab initio Dei ecclesiæ traditum est, anathema sit.* Quæ definitio ecclesiæ hæresim Nestorianam damnauit, uoluit namque Nestorius Christum co adorandum esse cum Dei Verbo, existimabat. n. d. in Christo personæ esse, ideoque Christum non adorandum putauit ea adoratione, quæ Dei uerbum, sed uidebat adoratione, vt diuidebat supposita & personæ. Nisi quod aiebat, quod adorantes Dei uerbum coadorabant quodammodo Christum propter unionem dignitatis, & amoris inter Christum, & Dei uerbum. Quam hæresim Nestorii Concilia damnant affirmantes vna adoratione Christum adorandum esse. Ratio est, quia humanitas uerbo unita fortiter esse personæ diuinæ, ideoque vna adoratione latrice adorari debet. Hinc corpus Christi iacens in sepulchro adorandum erat latrice, ut potest uerbo unitum, & anima Christi uita etiam tunc Dei uerbo cultu latrice adorari debuit. Vnde quedam preces feruntur, quæ diriguntur ad animam Christi, qualis est illa, *anima Christi sanctissima.* Hoc sensu Deum libro 3. ad. orth. cap. 8. & lib. 4. cap. 3. ait. *carnem per se esse inadorabilem, tamen, ut uerbo unitam, eadem adoratione coli;* Non enim inquit, *carnem uideam adoramus, sed carnem Dei, id est incarnatum uerbum, & lib. 3. c. 8. ait. Timor carbonem tangere propter ignem copulatum ligno, adoro (bruit Dei mei simul utrumque naturam propter carni unitam deitatem, & S. Augustinus serm. 58. de uerbis Domini in fine, ait, Replicabunt Arriani, & dicent, quid quod carnem eius, quam creaturam esse non negas, simul cum diuinitate adoras, atque ei non minus, quam diuinitati deservis? Ego, Respondet, dominicam carnem, immo perfectam in Christo inmanitatem propterea adoro, quod a diuinitate suscepta, atque deitati unita est, non igitur aliam, atque diuinam, sed vnam, eundemque Deum, & hominem Dei filium confiteor.* Quam etiam ueritate latius tradunt Magister, & Theologi 3. dist. 9. S. Thom. par. 3. q. 25. ar. 1. & 2. Alexander de Ales. in Sûma p. 3. q. 30. memb. 2. & alij passim.

9 QUARTA propositio: Beata Virgo, non solum vt ceteri sancti, sed excellentiori modo ado-

randa est. Quæ res de fide est, vnde in Synodo 7. Actio. 4. 6. & 7. & in Trident. sess. 25. in decreto de reliquiis, & ueneratione Sanctorum, primo loco dicitur Deiparæ adoratio, & Damasc. in orat. 1. de Natiuitate B. Mariæ, & 2. de Assumptione ait, *Decet enim Dei matrem ea quæ filij sunt, possidere, & ab omnibus adorari.* Non est tamen adoranda tanquam Dea, nec illi sacrificia offerenda sunt, vt Collyridiani hæretici docuerunt, testibus Ephiphanius hæresi 78. & Damasc. lib. de hæresibus, hoc enim esset idololatia illi latrice honorem tribuere, quo sensu S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu Sancto cap. 12. dixit, adorationem Christi propriam non esse cum eius matre communendam, & Epiphanius vii supra contra Collyridianos disputans, virginem adorandam esse negat, scilicet latrice, sed dulcia solum excellenti, quæ a Theologis communiter hyperdulia dicitur. Et notant S. Tho. 2. 2. q. 103. art. 4. ad secundum, & par. 3. q. 25. art. 3. & Alex. de Ales p. 3. q. 30. memb. 3. artic. 2. & Scholastici Doctores communiter 3. dist. 9. & hoc non solum ob singularem quandam prærogatiuam gratiæ, & Sanctitatis quæ in illa præ reliquis omnibus Sanctis inest, sed etiam propter specialem matris Dei dignitatem, quæ, & distincta est a dignitate gratiæ, & aliorum quodammodo rationis ab illa. Quo sensu supra ex Damasceno diximus oratio, 2. de Assumptione Virginis, *Decet matrem ea, quæ filij sunt, possidere, & ab omnibus rebus adorari.* Siquidem B. Virgo eo, quod mater Dei est, speciale quoddam ius, & dominium habet in omnes creaturas, vt autem supra dictum est, unicuique iure dominij adoratio ab inferioribus debetur. Quod quidem dominium merito Patres in duobus fundam. esse docent, primo quidem in coniunctione, & affinitate, quodam inter Deum, & Virginem, vnde S. Athanasius sermo. de Sanctissima Deipara ait, *Quia ipse rex est, & dominus, mater, quæ eum genuit, & Regina, & domina uerè censetur, & ideo Caiet. in 2. 2. q. 103. artic. 4. ad 2. aduertit B. Virginem habere consanguinitatem cum Christo, vt homine, affinitatem uero cum Christo, vt Deo, & proinde specialis, inquit, ei adoratio debetur, quia propria operatione naturali sola sine deitatis attritu, cum Deum concepit, peperit, & genuit, & lacte proprio pamt. Secundo, quia singulari quodam modo ad nostram redemptionem comparata est. Sicut enim Christus, eo quod nos redemit, speciali titulo Dominus est, ac Rex noster, ita, & B. Virgo propter singularem modum, quo ad nostram redemptionem conuenit, & suam iubilantiam ministrando, & illam pro nobis uoluntarie offerendo, nostramque salutem desiderando, petendo, procurando. Quam rationem Rupertus significauit, libr. 13. in Ioan. his uerbis; *Mater omnium hominum dicitur, quia nouit, soluit omnium causam, tuæ siue dolore peperit, quando Deum hominem factum de carne sua genuit. Et tunc magno dolore parturiret, quando iuxta (truce enim stabat). Propter has igitur causas ecclesiæ Dei B. Virginem, vt matrem Dei ueneratur, eamque ab omnibus speciali quodam ueneratione adorandam proponit, quæ etiam adoratione coadoratur eius Sanctitas omniique perfectio eius sub aliori quodam ratione, quatenus scilicet, omnes alie ac maternitate Dei manant, & ad illam ordinantur.**

10 QUINTA Propositio, Sancti Angeli, ac alij,

Beati

Beati in celo regnantes ab hominibus adorandi sunt dulcia, & in necessitatibus inuocandi. Quae etiam propositio contra haereticos de fide est, & definita in Concilio Nicæno 2. act. 6. in fine, ubi dicitur, *Com timore Dei omnia agamus, postulantem intercessionem incontaminata Deipare, & semper Virgini Dominae nostrae Mariae; item Sanctorum Angelorum, omniumque Sanctorum saluantes venerandas illorum reliquias, ut nos sancti iudicis eorum fiamus participes.* Et antea Concilium Gargense can. 20. *Anathema dicitur* (Eustachianis) *qui collectas, quae sunt in martyrum memoris, execrantur;* & in Concilio Constantiensis, & Trid. sess. 25. Id quod etiam scripturae manifeste docet, nam Tob. 12. dicit Angelus Raphael, *Ego obtuli orationem tuam Domine; non quidem manifestando illam Deo (quem nihil latet) sed eam Deo offerendo, ut Angeli intercessione, & oblatione Tobiae oratio effectum consequeretur.* Idemque Zach. 1. Dan. 10. Psalm. 90. Apocal. 5. & 8. quibus in locis manifestum est, Angelos adiuuare homines, & orare pro illis. Nam Zachar. 1. Angelus orans pro populo captiuo, *Domine, inquit, exerceat, usquequo tu non miseraberis Hierusalem, & urbium Iuda, quibus ausus es?* &c. Sigitur Angeli pro nobis orant, multo magis beati, qui & Angelis aequales sunt, ut dicitur Luc. 10. & intelligunt orationes nostras, & amant nos non minus, quam Angeli, & deinde aliquid habent prae Angelis, quod sint membra corporis ecclesiae magis coniuncta, quia sint Angeli, & experti sunt nostras miseras, quas Angeli non sunt experti. Quam etiam veritatem latius Doctores tum ex scripturis, & Conciliis, tum ex Patribus, & ecclesiae traditione contra haereticos nostri temporis ex industria, & proposito demonstrant, & probant. Nos, quia cum catholicis tantum in praesentiarum agimus, veritatem hanc non tam probare, quam supponere, & insinuare solum flatuimus, ut sic omnibus notum esset, huic primo praecipito de cultu Dei non repugnare cultum, & adorationem Sanctorum; cum Deo honor latratis, sanctis autem dulcia solum, tribuatur.

1. **SEXTA** Propositio; Imagines Christi, B. Virginis, & sanctorum adorandae sunt. Hoc satis manifestum est ex scripturis. In quibus expresse agitur de imaginibus, ut Exod. 25. ubi Moyses ex praecipito Dei, fecit imagines Angelorum, duos, scilicet Cherubim aureos, posuitque illos in tabernaculo in summis propitiatorij partibus; constat autem huiusmodi imagines Cherubim super arca existentes adoratione coli solitas ab eis, qui arcam adorabant. Immo S. Hieron. epist. ad Marcellam ideo ait tabernaculum a Iudeis veneratum fuisse, quia ibi erant Cherubim. Et Exod. 39. In veste Pontificis erant malorum punitorum simulachra. Et nume. 21. Fecit Moyses serpentem aeneum, posuitque eum pro signo: Et quicumque percussit a serpentibus aspiciabant illud sculpsisse. Iam nantur: Domino utique sic disponente in figuram magni mysteriorum, & serpentem hunc aeneum adorasse Iudeos, docet S. August. lib. 3. Trinit. cap. 10. Si ergo licuit venerari imagines Angelorum, cur non etiam sanctorum? & si licuit venerari imaginem Christi in forma serpentis (nam serpentem Christi fuisse figuram patet Ioann. 3. Iuxta non licet Christi imaginem in humana forma venerari? Insuper Salomon Sapientissimus 3. Reg. 6. & septimo in

templo quod extruxerat, fecit bouum, ac Cherubim sculpsit imagines, & a Deo laudatus est, tantum abest, ut propterea reprehensus sit. Et 2. Paralip. 3. sculpsit Cherubim. Deinde etiam scripturae docet res sacras, & ad cultum diuinum destinatas religiose adorandas esse, ut Psal. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam Sanctum est.* Id quod ad literam intelligitur de arca testamenti, de mensa, & propitiatorio, totoque tabernaculo, quod alii suis Cherubim sub humana forma tegebant. Tabernaculum autem adorari solitum a Iudeis docent Synodus 7. act. 3. Dama. lib. 3. de fide ortho. capit. 27. Hieron. tom. 3. epist. 130. ad Marcellam. Si ergo res inanitates propter relationem ad Deum, cultumque diuinum honore digne sunt, cur non etiam imagines Christi, & Sanctorum adorandae erunt, propter habitudinem ad prototypum. Id quod expresse declarant septimae Synodi Patres in actione 3. his verbis: *Imagines colimus non in materia, aut in coloribus honorem constituentes, sed per hoc officium nostrum, quod ipsis, quorum typum imagines essant, debemus impetieris.* Ceterum secundum Basilium Magnum sententiam, quod imagines honor exhibuit, ad ipsum prototypum referatur. Idemque, docent Concilij Trid. Patres Sess. 24. in fine. Hinc versus illi.

*Effigiem Christi cum cernis, pronus adora,
Non tamen effigiem, sed quod designat, honora.*

Quod autem dictum est imagines propter prototypa adorandas esse, non eo sensu accepi debet, quasi velimus affirmare, non vere honorari ipsas imagines, (siquidem imagines ipsae & sanctae, & venerabiles sunt) sed solum hoc loquendi modo significare volunt Patres, & Concilia, non eadem ratione imaginem honorandam esse, qua prototypum, quia, scilicet, tota ratio huius adorationis prototypum fundata est, & in eo terminatur, nullo autem modo in imagine, cum enim imagines res inanimatae sint, non habent in se unde propter se colantur, sed tota ratio adorandi illas est excellentia, & dignitas prototypi, in quo vno animi figuris; imago autem solum propter habitudinem ad excellentiam, & dignitatem personae, cuius imago est, adoratur. Sed de hac re plura legi possunt apud Patres, & alios recentiores auctores, qui rem hanc copiosius contra haereticos tractare solent.

De superstitione, & Idololatria, quibus primum Decalogi praeceptum violatur. Cap. IIII.

S Y M M A R I U M.

1. Superstitio est vitium virtutis Religionis oppositum. Cultus diuinus indebitus fieri potest quod modis ibid.
2. Cultus superfluous qualis censeri debeat?
3. Cultus falsus, et falsus Deo exhibitus tres habet species, et quoniam illa sunt.
4. Cultus indebitus deformitas unde colligitur secundum Caiet.

Cultus indebitus qualisunque sit, id est, vero Deo falsus cultus, vel falso Deo cultus diuinus peccatum mortale, eodem.

Falsitas cultus communis ex parte cultus quos spectat.

U

Fat.

Falsarius in cultu particulari seclisio contemptu Ecclesiastica disciplina solum peccat ven.

- 5 *Idololatris quod sit, & quot modis accipitur.*
- 6 *Ad Actū Idololatris committendū quod requiruntur.*
- 7 *Allores in theatris, qui vt persona decorum obseruēt, altorem alterum, vt louem implorant, non sunt idololatris. Quare?*
- 8 *In cultu Sacratissima Eucharistia nō est idololatria, vt impiissime vniuersam Ecclesiam damnant heretici.*
- 8 *Cultus Sanctorum non est idololatria, & in quo consistit cultus, & honor illis exhibitus a Catholicis.*
- 9 *Sacras imagines, & reliquias colere nō est idololatria.*
- 10 *Idololatria omnium peccatorum grauissimum, nū. eod.*
- 10 *An maior peccatū sit idololatria interior, vel exterior.*
- 11 *An Christianus committens actum Idololatris falsa integre interiori fide incurrit penas conuictarum in foro conscientie.*

Voniam in superioribus ostensum est, hoc primo Decalogi præcepto verum Dei cultum præcipi, falsum autem prohiberi, scilicetque declaratum est, quāvis cultus Deo, & sanctis tribuendus, prout Religiois virtus præscribit, nunc de vitij, & peccatis, quæ cultui huic aduersantur, agendum est. Sicut enim religio virtus est, quæ debitus honor Deo exhibetur propter singularitatem eius excellentiam, vt docet S. Tho. 2. 2. q. 81. art. 2. & 4. ita e contrario superstitio vitium est, cultum indebitum ei reddens, vt idem Sanctus 2. 2. q. 92. arti. 1. & 2. tradit, puta, quia exhibetur cultus diuinus, vel ei, cui non debetur, vel eo modo, quo non debetur.

Potest autem cultus diuinus hoc secundo modo duobus modis indebitè fieri. *Primo* quide, si sit falsus, quod accidit, vel quando aliquid cærimoniarum & ritus usurpatur diuini honoris causa, quæ falsum significat, vt si quis iam verum Deū colere, & adorare, vellet per cærimonias veteris legis; nunc enim si quis Deo offerre vellet veteris legis sacrificia, falso Deum coleret, quia licet olim vera erant, & verum cultum significabant, scilicet, inuocatio Christi futuram, nunc tamen essent falsa, ut constat, cum iam Christus mortuus, siquæ quando aliquid in persona alterius ad colendum Deum adhibetur, quod tamē ex alterius voluntate minime erat ad finem illum, adhibendum, ut si quis verbi gratia ex persona ecclesiæ immisceat propterea diuino cultui, tanquam parem officij diuini, ut loco Antiphonæ, & g. tūc enim si quis huiusmodi propterea in diuinis officiis adinsecut (siue ea voce, siue organo canantur) formaliter, & ex intentione, graue peccatum mortale committit, eo qd præter deformitatem, quā habet talis actus ex sua natura, quatenus vel vanus est, vel prouocatus ad malum, directe obstat fini diuini cultus, qui est, ut humana mens ad caelestia exerceatur, non ad mundana, & inala, & aliique merito falsarius in diuino cultu censetur, ut ex S. Thom. 2. 2. q. 93. art. 1. & Caiet. 2. 2. q. 91. arti. 1. & 2. q. 93. art. 1. & Gregorio de Valentia 2. 3. disp. 6. q. 9. puncto unico, & quæst. 10. puncto 2. colligitur. Hoc enim, ut ibidem notat Caietanus, non est aliud, quam coniungere *Christū cum Belial*, & sicut fecerunt filij Aaron Leuit. 10. *apponere ignem alienum*, scilicet, carnis & mundi in sacrificio diuino, qui iure deo uocati sunt; vel quando quis cærimonijs infidelium colere vellet Deum

verum, etenim & hic cultus falsus est, & perniciosus, & mortale peccatum, ut notat Tolet. in summa lib. 4. cap. 13.

Secundo etiam contingit indebitus cultus Deum colendi, quando adhibetur cultus aliquis superfluous, qualis censetur ille, qui iudicio bonorum, & sapientum, neque ad excitandum interiorē spiritum, neque ad diuinam gloriam pertinet; ut cum quis præter confectum communem ecclesiæ, & proborum, apud quos uiuit, singulariter aliquid facit diuini cultus causa, puta ex Caiet. 2. 2. q. 93. art. 1. Nauar. in summa. c. 11. nu. 24. & Greg. de Valentia 2. 3. disp. 6. q. 10. puncto 2. si incipit in die Dominico, dummodo id faciat ex studio quodam singularitatis, aut ex eodem Caiet. si oraret sic in propria persona, quod eam nihil ad ecclesiam conducere uellet, cum tamen quilibet sit pars ecclesiæ, & in persona ecclesiæ præceptum habeat orandi a Christo dicente, Matth. 6. *orabit. s. Pater noster, Pacem nostrum. d. mitte nobis*, &c. aut ex Nauar. ubi sup. & Tolet. in summa lib. 4. cap. 13. si multiplicet Alleluia, cum dicendum est unum, additque in super ea, quæ in cærimoniali dicenda præscribuntur.

Altero uero cultus diuinus primo modo superius dicto, scilicet, cultus ille, qui exhibetur Deo falso, cui exhibendus non est, tres habet species, iuxta tres fines diuersos, circa obiectum creaturæ, s. præscriptibiles, ex S. Th. 2. 2. q. 92. art. 2. *Primo*, n. ordinari potest, & solet cultus diuinus in hūc finem, f. ad exhibendū Deo reuerentiā, & honorē, & hac ratione prima species huius superstitionis, & falsi cultus est *idololatria*, quæ diuinam reuerentiā, & honorem ex hibet indebitè alicui creaturæ, *Secundo*, ordinari potest cultus diuinus in hunc finem, ut instruat, & doceatur a Deo, quod sit; quando honoramus Deū orationibus, deuotione, &c. & similiter potest quis tribuere diuinum cultum creaturæ procurando ex ipsa instructionē, & cognitionem rerum occultarū, & in hoc consistit secunda species superstitionis, quæ dicitur *divinatio*, per q. quæritur de demonibus per aliqua pacta cum eis inita, uel tacita, uel expressa. *Tertio*, ordinari potest cultus diuinus ad hunc finem, ut ab ipso dirigatur in suis actionibus, secundum instituta Dei, qui colitur. Et similiter potest quis tribuere cultum diuinum creaturæ, ut ab ipsa in suis actibus dirigatur, & in hoc consistit tertia superstitionis species, quæ dicitur superstitio quorundam uanarum obseruationum. Vnde, doctè animaduertit Caiet. 2. 2. q. 92. art. 1. quædam modum in diuino cultu inueniunt tria genera diuinorum; *Primo*, sacrificia, oblationes, decimæ, & huiusmodi, quæ directè in Dei reuerentiam fiunt; *Secundo*, orationes, contemplationes, lectiones, & huiusmodi, quæ ad instructionem nostrā ordinantur; *Tertio*, sacramenta, benedictiones, sacramentalia, ieiunia, festa, & huiusmodi, quæ directè consistunt in ritu a Deo instituto, & ad actus nostros dirigendos ordinantur, sunt actus regenerationis, confirmationis, ordinis, matrimonij, &c. ita in cultu superstitionis, est *Primo* Idololatria, quæ diuinam reuerentiā exhibet creaturæ; *Secundo* est diuinatio, quæ varijs modis instructionem a demone querit; *Tertio* est obseruatio, quæ tam multipliciter, & operationes fidei constringunt, continent, & aliquid creaturas quandoque assumunt ad sua opera, quasi sacramentalia.

Quarto sequitur, nullam esse idololatriam, sacras imagines, & reliquias colere; siquidem catholici sacras imagines venerando, nec cultum eis diuinum, tribuunt, nec illas secundum se colunt, sed relatiue, quatenus coram illis actionem aliquam honorificam exercemus, per quam excitare volumus opinionem excellentem de ijs prototypis, ad que ipsae referuntur, & quorum loco, ac vice quodammodo habentur, & honorantur. Sanctorum vero reliquias veneramus, eo quod sanctorum hominum (qui vicia Christi membra, & templum Spiritus sancti fuerunt) aut corpora sunt, aut partes extiterunt, aut corpora attigerunt; relatiue etiam eodem cultus genere veneramus, quo illos, quorum reliquiae sunt, cum, videlicet, reliquias praesentibus, in illos animum intendimus, adeoque cultum coram reliquijs vsurpamus ad ipsos referimus: cum igitur nec diuinum cultum vsurpamus, nec creaturæ sicut Deo, illi, in tribuimus, illos veneramus, & reuerenter tractando, idololatriam non committimus.

Quod ad criminis huius grauitatē attinet, manifestum est grauiusimum omnium peccatorum esse, ut constat ex sacris literis, quae grauiusimum verbum, & coram nationibus id vcat, *Exo. 10. 20. Deu. 5. & alibi* fit, tum ex eo, quod illa in sacris literis suauissima est impietatis exaggeratio, si quod peccatum cum hoc comparatur, ut *1. Reg. 15. 7.* tum ex natura ipsius peccati. Sicut enim in terrena republica grauiusimum esse videtur, quod aliquis honorem regis, uel alteri impendat, quam vero Regi, quia quantum in se est, totum republice ordinem perturbat, ita in peccatis, quae contra Deum committuntur, quae tamen sunt maxima, grauiusimum esse videtur, quod aliquis diuinum honorem creaturae impendat, cum ratione quantum in se est, alium Deum in mundo faciat, diuinum principatum minuet, & primum quod in fide est, scilicet credulitatem Dei omnipotentis, creatoris celi, & terrae, destruens; unde *Deus Eia. 42. ait, Gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam fultpti libus. Vt fultus traheant S. Th. 2. q. 94. ar. 3. Alexan. dicit de Ales in summa par. 2. q. 158. memb. 5. S. Bonau. Scotus, & reliqui Doctores cum Magistro Sen. 3. di. 37. Quotuplex autem Idololatria sit, & quanam eius origo fuerit, optime tradit S. Thomas, ubi supra, q. 94. ar. 1. & 4. cumque secuti sint S. Ant. par. 1. ti. 4. cap. 4. §. 1. & Gregorius de Valentia tom. 3. di. 6. q. 11. puncto 2. quae res, quia parum, aut nihil ad nostrum praesens institutum spectat, consulto a nobis praetermittitur.*

10. DVBIUM autem est circa grauitatem peccati Idololatriae, scilicet, An maius peccatum sit Idololatria interior, an vero exterior? sermo autem est de Idololatria interior eius, qui est etiam infidelis, & exteriori eius, qui non est infidelis, sed tamen directus, vel indirectus, sicut enim actus circumstantias, vel ad creaturam diuinum honorem actu suo reducat. Respondet S. Th. 2. q. 94. artic. 2. & 3. Alex. and. de Ales in summa par. 2. q. 158. memb. 5. Cajetan. 2. q. 94. art. 2. & Gregorius de Valentia tom. 3. di. 6. q. 11. puncto 2. Plus peccare Idololatriam, exteriorē intensius, quam interiorē tantum. Ratio est, quia grauius est peccatum eius, qui peccat sciēter, quam eius, qui peccat ignoranter. At vero idololatria interior, & infidelis, qui ex illius creaturā esse Deū, ei, diuinū honore tribuit, peccat ex ignorā-

tia; Idololatria vero exterior, qui timore, vel alio respectu creaturæ diuinū honore tribuit, sciēter peccat. Ergo pl^{us} peccat, unde S. Ab. li. 6. de ciuitate Dei c. 10. dicit. *Senecam eo damnabilius coluisse idola, quo illa, quam deditur gebar, sic egeret, ut cum populo ve racter ageret ex simaret.* Ceterum extensius grauius peccatū est Idololatria interior, eo q. duo peccata, committit vno infidelitatis alterū superstitionis.

11. DVBIUM secundum est, An Christianus committens actum idololatriae, salua integre interiori fide, incurrat poenas censurarum ecclesiasticarum in foro conscientiae, ita ut non solum in foro exteriori, sed etiam interiori incurrat excommunicationē latam in Bulla coenae Domini contra haereticos: Caletanus 2. 2. q. 94. ar. 1. partem affirmatiuam amplectus est. Ratio eius est, quia actus ille exterior est per se, & ex proprio: nec actus infidelitatis processituius. Alij vero, ut Syluester ver. haec. li. 1. q. 6. citās Alex. antrum de Ales p. 2. q. 163. memb. 2. in principio, de Apostasia loquens. Tabiena verb. Apostasia, q. 3. & in ver. Haereticus q. 2. Nauar. in Manuali. c. 11. nu. 2. 7. Gregorius de Valentia tom. 3. di. 6. punct. 2. Toletus in sum. na li. 4. c. 13. & alij communiter docent, quod licet Christianus ex affectu, & animo ita credendi actum idololatriae committens excommunicationem sit, si tamen solum actum, & eternum exerceat, hoc est, retinens perfectam iustitiam fidei timore tamen, aut alia victus passione consentit in exteriorē actum Idololatriae, tunc licet in foro exteriori censendus sit excommunicatus, quia praesumitur et interior, & cum errore, vere tamen in foro interiori excommunicationem non incurrit: grauius tamen peccat. Ratio est, quia vere talis actus eternus est, alioquin ex sua natura aptus sit processui infidelitatem, interiorē, non est tamen a parte rei actus infidelitatis unde eo poenae potius restringendae sunt, quam ampliandae, *arg. reg. adu. reg. In panis. de regul. iur. in 6. non censetur ex tali actu externo in excommunicationem incidisse, & communicatio enim. Bullae contra haereticos credentes ferunt, ut alibi expressimus.* Et de prima specie superstitionis, quae est Idololatria, haec sufficiant.

De diuinatione, & varijs eius speciebus. quibus primum Decalogi preceptum violatur. Cap. V.

S V M M A R I V M.

1. Diuinitio in quo consistit.
2. Futura praecognitiones possunt quousque, & quot modis causa futurorum esse habeat.
3. Distinctio omni lege damnata.
4. Futurorum enenarum inquisitio ex operatione demonum pronatur, vel expresse, vel tacite innocendo. Quam futurorum cognitionem demones habere possunt, et qua ratione illam hominibus annuntiare nullo.
5. Diuinationum genera quot sunt.
6. Expressi sanocatoe demonum quot modis fieri solet, et quot species sub se continet. Praestigiū quid, & quot modis fieri solet. nullo.
7. Diuinitio per somnia secundum species, et qualiter? Somniorum cause in numerum quatuor, et quoniam illae sunt?

gentium futurorum euentuum inquisitio, & diuinatione ex operatione demonum provenit uel quia demones *expresse* in auxilium inuocantur, ad futura manifestanda, uel *facite*, & preter intentionem hominis, eo quod dum homines uanis, & inutilibus medijs huiusmodi futurorum cognitionem acquirere procurant, de mon ex peruerfitate voluntatis sue, & studio nocendi hominibus, occulte fe ingerit ad prenuuntiandum, & docendum aliqua futura que hominibus sunt ignota, illi tamen nota, explicandum est, quamnam harum rerum cognitionem demones habent, & qualiter ea hominibus annuntiare possunt. Vt autem colligi potest ex doctrina S. Thom. 1. p. q. 57. art. 3. & 4. S. Bonau. dist. 7. art. 2. Syluestri, quib. diuinatione. Tolet. in summa lib. 4. ca. 15. & aliorum.

Primo Demones ex perfectione intellectus, & subtilitate ingenij considerantes ad quid nostra inclinat affectio, aut quid possit uirum causae naturalis, plus, minusve coniunct, quid homines nonnumquam facturi sunt. Immo vt docet S. Tho. ubi supra artic. 4. cognoscitur interdum ipsa cogitatio non solum per actum exteriorem, sed etiam per immutationem vultus. Quod si medici aliquas affectiones animi per vultum cognoscere possunt, multo magis Angeli, & demones, quanto subtilius huiusmodi immutationes occultas corporales percipiunt. Vnde S. August. to. 3. in lib. de Diuinat. demonum. c. 5. ait, quod aliquando hominum dispositiones non solum voce prolatas, uerum etiam cogitatione conceptas, cum signa quaedam in corpore exprimentur, ex animo tota facilitate percipiunt.

Secundo ex doctrina aliena nuntiant, puta que ex permissione diuina a bono Angelo dicunt, aut per scripturas; Permittit namque Deus ut aliquando ipsi demonibus quaedam nuntientur.

Tertio, ex longa experientia, & magna notitia rerum naturalium multa sciunt, vt eccl. ypsie, pestes, pluuia, & huiusmodi, quae cum ex causis naturalibus euenire cœuerant, nobis autem non uidentur euenire nisi contingentes, illa prenuuntiantes, uidentur aliquibus euenire futura contingentia. Saepē namque demoni secretum morbum aliquis intuetur, & cognoscit naturale tempus mortis, quod alteri praenuntians, uideatur futurum contingens praedicere, saepē etiam ruinas domorum nuntiat quia occultas causas ruinae uidet.

Quarto ex doloſa cautela, quae proponunt aliquid facere, & praedicunt. His ergo alijsque modis rerum notitiam habentes, & uidentes homines deditos uanis huiusmodi rerum inquisitionibus, paulatim se illis insinuant, talia nuntiant, sique diuinatorum suos fallunt, & decipiunt, vt S. Tho. ubi supra, & 2. 2. q. 95. art. 3. & late S. Aug. lib. 2. de Doctrina Christi. cap. 23. docent.

Diuiditur autem diuination in duo genera, quorum vnum est, in quo *expresse* inuocatur daemon, ut occultata doceat; Alterum, in quo *tacite* ad eadem facienda inuocatur, ex S. Tho. 2. 2. q. 95. artic. 2. & 3. Expresse inuocatio est, uel quando inuocatur daemon, uel quando facit aliquid, quod scit ex diaboli uirtute operari, facit incantatores. Vtrique enim expresse daemonem inuocant ex intentione, uerbo, uel facto. Et tunc interuenit pactum factum, et si non cum illo homine factum, tamē cum aliquo alio, qui illis operibus ostendendo, uel operando

afflit. Tacita autem inuocatio daemonum tunc solummodo est, quando aliquis talibus se implicat, ut dignum sit daemone se illis immiscere, quamuis hoc sit praeter hominis intentionem.

Expresse uero daemonis inuocatio multipliciter, fit, & varias habet, & continent sub se species pro diuerfitate modorum, quibus solet daemone huiusmodi superflucioſos homines docere.

Primo dicitur *Preſtigium*, quia, a. varijs prestigiosis apparitionibus, seu fictis, & apparentibus figuris, ita se aspectui, & auditui hominum ingerunt ad prenuuntiandum futura, ut eorum oculos perſurgant, sunt autē huiusmodi apparitiones uarijs modis ex Alexandro Ales. p. 2. q. 4. 3. Gabr. 2. dist. 8. q. 2. ar. 3. Caiet. 2. 2. q. 95. art. 3. & Greg. de Val. to. 3. disp. 6. q. 12. pun. 2. & alijs. *Aliquando* enim obicit daemone sensibus uera corpora uel occulte, & celeriter aliunde importata, uel a se facta, & conſtata applicando naturalia actiua, & passiva, quomodo uere facti sūt serpentes per magos Pharaonis. Exod. 7. ut docent Alex. de Ales, Caiet. & Greg. ubi supra post S. Aug. lib. 3. de Trin. c. 7. & 8. et lib. 83. qq. q. 79. et S. Tho. q. 7. de potentia art. 5. ad 8. Et simile quid narrat S. Aug. lib. 18. de ciuit. Dei, c. 18. de uolueribus in quas socij Diomedis qui submersi fuerant, conuerſi erāt, *Aliquando* autem obicit sensibus nō uerum aliquod corpus, sed similitudinem aliquam corporis, ex naturalium tamen operatione conſurgentem, quomodo S. August. lib. 18. ciuit. ca. 18. intelligenda putat, quod de locijs Vlyſſis in bestias conuerſis perhibetur, & quod de Archadij narratur, quod cum itagnum quoddam trajicerēt uertebantur in lupos. Nō enim putandum est, illos in uera corpora fuisse transformatos, sed opera demonum sub huiusmodi corporeis similitudinibus apparuisse. Et idem censendum putat S. Augustinus lib. 2. ad Simplicianum. q. 3. & S. Th. 2. 2. q. 95. art. 4. ad 2. & Caiet. ibidem, & Alexander de Ales. par. 1. q. 164. membr. 6. & Greg. de Valentia tomo 3. disput. 6. q. 12. puncto 2. de anima Samuelis. quae apparuit Sauli Reg. 1. Reg. 28. q. 2. daemone scilicet in forma Samuelis apparuisse. Quamuis S. Tho. ubi supra, & Toletus in summa libro 4. capit. 15. putant etiam dici posse animam Samuelis uere apparuisse non dominante arte magica, sed occultata dispensatione, quae Phytionissam, & Saullem latebat. Cui fauet illud Eccl. 46. Post haec dormiuit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem uitae ſuae. Quam autem harum opinionum uerior sit Caietanus determinare non audeat. Sic etiam ut notat Caiet. 2. 2. questio. 95. artic. 3. daemones solent sepe numero apparere in phialis aq. uel aliquo corpore polito, scilicet per quasdam corporis similitudines a daemone procuratae, cum inuocatur. Et frequenter accedit, cum demones in assumptis corporibus humanis apparent uigilantes, & conuersantur cum eis, familiariter colloquentes, & concumbentes, quandoque etiam munera uera eis afferentes. Non enim habent ueras carnes, ossa uera, nec membra, fed carnis, & membrorum similitudinem non solum uisibilem, sed etiam palpabilem, & solidam, ita ut sentiantur tanquam humanae personae, prout refert Caietanus se a personis fidelis dignis ex propria experientia narrans audiuisse. Addit autem, & refert Caietanus, se ab iſtē personis accepisse, daemones sic in corporis similitudine

tudinibus apparentes, veram carnem non habuisse, id quod ex duobus probatur esse certum; Primo ex temperamento carnis. Nam cum caro eius quasi glacialis molesta esset tactui humanæ carnis, confessus est ipsemet dæmonem, se non posse melius facere. Non enim potest sic commiscere naturalia abique vera generatione hominis, ut carnem humanam afficiat.

Et simili ratione non potest semet humanum efficeret propter perfectionem horum, & similitum effectum requiritur propria naturalia actiua perfecta, ex quibus patet verissimum esse, quod Christus post resurrectionem dixit, *Palpate, & videte, quia spiritus, seu dæmonium, carnem, et ossa non habet.* Luc. 24. & Ioan. 20. Secundo, ex delectatione tactus, & concubitus. Est enim tantò personarum humanarum commissio naturalis delectabilior, quanto verum super excedit verisimili.

Aliquando facit exterius aliqua apparere, quæ nec in veritate corpora sunt, nec corporum habent similitudinem, sed solum illudendo sensibus externis, ita ut videatur homo sibi exterius videre, quod nullo modo est, quod facit commouendo spiritus, & humores ad eum modum, quo ex simili commotione phrenetici videntur sibi videre varias imagines, & similitudines in parietibus, & huiusmodi, ex Philosopho in libro de somno, & vigilia.

*Aliquando etiam id facit cauſando apparitiones secundum sensus interiores ad eum modum, quo affici solent, quando sensus exterior ligantur, ut folet contingere nonnunquam per uniuersam attentionem in superbis contemptu, inquit Caicatan, qui a dæmone illuduntur in varijs imaginibus, aut per aliquam alterationem corpoream, ut per varias viciationes, ut accidit ijs, qui ire se credunt vespere quintæ feriæ ad ludos Dianæ, & familia diabolica, cuius rei uaria ex eis pla ponit Caicatan. 2. 2. quæst. 95. artic. 3. quibus consentiunt ea, quæ Alexander de Ales, par. 2. quæst. 4. 3. membr. 3. art. 1. & Gabriel 2. d. 8. quæst. 2. articulo. 3. ex S. Auguſtino in lib. de spiritu, & anima, cap. 28. & lib. 18. de Ciuit. Dei, c. 18. adducunt, ubi sic ait, *Quidam muliercula post Sathanam conuerſe illuſionibus, & phantaſmatibus ſeducta, credunt ſe, & conſtitunt nocturnis horis cum Diana Peguorum Dea, & cum Herodiade, & innumera mulierum multitudine aequitare, earumque inſuſionibus obtemperare. Ipſe namque Sathanas, qui ſe trans, & trahit in angelum lucis, cum mentem cuiusque mulierculæ ceperit, & hanc ſibi per inſidelitatem ſubrogauerit, illico diuerſarum perſonarum ſpecies mente, quam captiuam tenet, in ſomnis deludens modo læta, modo triſtia, modo cognitis, modo incognitis perſonas oftendens, per dæmonia quæque deducit, & cum ſolis hæc patitur ſpiritus inſidels, non in anima, ſed in corpore enire opinatur, & circo nimis ſtultus, & hebes eſt, qui hæc omnia, quæ in ſpūritu ſum, etiam accidere arbitrat in corpore.* Hec S. Auguſt.*

7. Secunda species est diuinatio per somnia, cum, scilicet, inſtructio expectatur a Dæmone per ſomnia. Et quantum ad hanc ſpeciem ſciendum eſt, quod cum ſecluſa reuelatione (qualem habuerunt, Ioseph Gen. 41. & Danie. capitu. 2. & 4.) in ſomniorum interpretatione nihil ex ſomnijs de futuris contingentijs ſciri poſſit, cognitum eſt rerum futurarum contingentium cognitionem a dæmone per ſomnia expectare. Ratio eſt, quia nihil poteſt ex ſonijs cogno-

ſci, niſi ſomniorum cauſe cognoscantur; ipſum namque ſomnium per ſe nullus effectus contingentis cauſa productiua eſt. Cum igitur ſomnium ex ſe cauſa determinata non ſit alicuius effectus, ut conſtat, immo nec ullum ſomnium, ut procedens ex aliqua certa cauſa, quod non poſſit ab alia cauſa provenire, tenerarij erroris eſt cognitionem futurorum contingentium ex ſomnijs certam expectare. Et quidem manifeſtum eſt ſomnium ex ſe non eſſe cauſam productiuam alicuius effectus contingentis; quod vero nullum ſomnium ita procedat ab una certa cauſa, quod ab alia cauſa provenire non poſſit, optime oſtendit Caicatan. ex doctri. na S. Thom. 2. 2. quæſt. 95. articulo. 6. & in ſumma verb. *ſomniorum obſeruatione.* ex eo quod ſomniorum cauſæ in uniuersum quatuor eſſe poſſunt, quarum due ſunt corporales, & due ſpirituales. Rurſum corporalia una eſt interna, ſc. humores naturales cauſantes motu aliquem in phantaſia, ex quibus contingit interdum ſomnia re ea, quæ ſunt conſentanea huiusmodi humoribus, unde, ut notat S. Thom. homini, in quo abundat frigidi humores, nonnunquam occurrunt in ſomnijs quod ſit in aqua, uel in niue, quare propter hæc medici diſcuti interdum intendendum eſſe ſomnijs ad cognoscendum interiores diſpoſitiones.

Alia eſt externa, ſcilicet, corpus circumſtaſ, ita enim aliquando imaginationis circumſtaſ immutatur uel ab ære continenti, vel ex impreſſione corporis caeleſtis, ut ſic dormienti aliquæ ſimilitudines appareant, conformes corpori circumſtaſ, aut corporibus caeleſtibus. Spiritualem uero cauſam ſimiliter una eſt interna, videlicet, cogitatio præcedens in vigilia, ſiquidem occurrunt aliquando dormienti phantaſiæ earum rerum, circa quæ cogitatio, & affectio eius vigilando immo rata fuit. Altera eſt externa, videlicet, Angelus bonus, aut malus, tale ſomnium immitens. Solet enim Deus miniſterio Angelorum aliqua interdum hominibus reuelare per ſomnium, ſecundum illud Num. 12. *Si quis ſuerit inter uos propheta Domini, in viſione apparebit ei, aut per ſomnium loquar ad eum.* Aliquando etiam operatione dæmonis aliquæ phantaſiæ dormientibus apparent, ex quibus quandoque aliqua futura reuelat his, qui cum eo pacta illicita habent. Cum igitur tam variæ ſint cauſæ ſomniorum, & ab earum qualibet eque poſſit ſomnium proueuire, cohibendum iudicium eſt, ne vni alicui earum adhaereat, & diabolica fraude decipiatur, iuxta illud Eccleſiaſt. 24. *Meliſ eſt errare ſecernit ſomnia.* Error namque eſt, ut ait Caicatan, contra omnem rationem eſſe, ut potentem prouenire a pluribus cauſis, pro certo ab una earum expectare. Immo tunc maxime cauendum eſt, ne quis temere ex ſomnijs aliquid ſibi certo perſuadeat, quod videatur euentu comprobari. Accidit namque, ut vel caſu poſtea res eueniat, uel procurant te dæmone, ut hæc ratione facilius hominem per ſomnia illaqueare queat.

Et quidem quoad cauſam hanc ſpiritualem exterream, coniecturae aliquæ assignari ſolent, quibus ſciri poſſit, quando ſomnium prouenit a Deo aliquando docente, & quando a Dæmone. Si enim ſomnium illud impellat aliquem ad opus inuale, aut indiſcretum, iudicio id eſt, eſſe a dæmone. Econtra uero ſi moueat ad opus bonum, exſtimari poteſt eſſe a Deo, quamuis tunc etiam ſi non alia cauſa faciendi

ciendi appareat, non nisi cum humilitate, & timore faciendum est, solet namque aliquando demon se transfigurare in angelum locis, ut facilius homines illa loquere, & decipere possit. Deinde secundo, si post hominum animus maneat confusus, turbatus, & minus aptus ad opus spirituale, & bonum, signum est primum a demonio, contra vero si animus postea promptior, & alacrior redditur ad bonum, existimari probabiliter potest esse a Deo, semper tamen opus est prudentia, & discretione spirituum, ut cognoscatur, an ab Angelo bono, vel malo procedat, petendumque a Deo lumen est, ut bonum a malo discernere, & iudicare possit.

9. Dicendum igitur est, quod si quis utatur somniis ad praeconoscenda futura, secundum quod somnia procedunt ex reuelatione Diuina, vel ex causa naturali, seu corporali intrinseca; siue extrinseca, quantum virtus illa extendere se potest, non erit illicita diuination; si autem causetur ex reuelatione demonum, cum quibus pacta habentur expressa, quia ad hoc inuocatur, vel tacita, quia scilicet, somnia extenduntur ad ea, ad quae se extendere non possunt, vel sunt habere certitudinem de contingentibus, & alijs, quae subterfugunt etiam corpora caelestia, erit plane diuination illicita, & superfluitiosa, ut S. Thom. 2. 2. q. 95. art. 6. & alij communiter tradunt.

10. Tertia species dicitur *Necromantia*, cum videlicet adhibito sanguine, & certis carminibus mortui videntur resurgere, & loqui, & docere futura. Quia enim demon nullam animam reuocare possit ad mundum hunc, fingit tamen esse mortuum, assumédo corpus, ac si anima esset. Sunt tamen qui affirmant demonem id facere ex permissione diuina, sicut de Samuele supra diximus, quamuis alij docent Deum id fecisse, demonem autem, vel Phytomysum non potuisse facere, de qua re supra diximus, quid autores sentiant. Dicitur autem species haec *Necromantia*, eo quod diuination haec fieri solet in mortuis animalibus, vel in figura inuicorum animalium, deducto uocabulo a voce *nekros*, quae mortuum significat, & *Mantia*, quae Diuination interpretatur. Ad huiusmodi autem cadauera suscitanda sanctus adijcit, ut notat S. Tho. 2. 2. q. 95. art. 3. & Alexander de Ales p. 1. q. 164. mem. 2. Demones namque amatores sanguinis esse perhibentur; ideoque quoties *Necromantia* fit, cruor aquae miscei solet, ut facilius daemones prouocentur.

Quarta species dicitur *Diuination per Pythones*, cum, scilicet, demon futura praenuntiat per homines viuos, & arreptitios, qui dicuntur *Pythones* ab Apolline Pythio, qui primus auctor diuinandi olim putabatur, ex S. Tho. vbi supra.

Quinta species dicitur *Gnomantia*, cum, scilicet, demon docet per signa quaedam apparentia in corporibus terrestribus, ut in ligno, ferro, aut lapide polito.

Sexta species dicitur *Hydromantia*, cum, scilicet, aliquid docet per figuras apparentes in aquis.

Septima species appellatur *Aeromantia*, cum talia docet per figuras in aere apparentes.

Octaua species dicitur *Pyromantia*, quando, scilicet, haec docet per figuras apparentes in igne.

Nona species nominatur *Aruspicum*, cum, scilicet, per signa apparentia in visceribus animalium sacrificatorum in aris demon talia praenuntiat.

11. Tacta vero diuination, seu inuocatio daemonis in

duo genera subalterna diuiditur, *Primum est*, quando ad cognitionem occultorum vitium vana, & superfluitiosa dispositione existente in rebus ipsis, quae tamen dispositio nullam habet sufficientem virtutem ad res illas iudicandas.

Secundum est, quando eiusmodi cognitio quaeritur ex dispositione eorum, quae homines ipsi faciunt, confuso ad eam cognitionem acquirendam, & sub quolibet istorum continentur aliae species, ut tradit S. Tho. 2. 2. q. 95. art. 3. Greg. de Valent. 3. disp. 6. q. 12. pun. 2. Tolet. in summa lib. 4. c. 15. & Michael Medina lib. 2. de recta in Deum fide, post S. August. libro 2. de Doctrina Christiana. ca. 19. & seq. *Primum* namque istorum sub se continet nonnullas alias species, quarum

12. *Prima est Genethliac*, quando, scilicet, ex motu, aut situ siderum inquiruntur natalia hominum, ita ut ex ijs quaeratur humanorum effectuum cognitio, & euentuum contingentium circa illos. Quare Astrologi, qui, & Genethliaci dicuntur, volentes per uetus, & situs astrorum ea circa homines cognoscere, quae ex libera voluntate hominis dependent, eaque, quae si certo euentura praenuntiare passim a Doctioribus, & nouissimis a S. xto V. in praefata sua constitutione damnantur, quandoquidem nec hominis complexio nec caelum, nec ulla creatura cogere, & impellere voluntatem hominum possunt, ad aliquid agendum, & huiusmodi contingencia ex multis causis, ne accidunt, impediri possunt. Si quis igitur siti, & motu astrorum utatur ad cognoscendum euentus futuros casuales, aut actus liberi arbitrij, peccat, ex S. Tho. 2. 2. quest. 95. art. 5. scilicet si eis utatur ad praedicenda futura, quae ex caelestibus corporibus caulantur, puta siccitates, pluuia, & huiusmodi, dummodo eas non certo euenturas asserunt.

Secunda est Augurium, quando, scilicet, ex garrutiauium, vel ex uocibus quorumcumque animalium, aut etiam ex mutationibus hominum, quaeritur cognitio occultorum. Si eadem nominatur a garrutiauium audito, qui dicit in istis praecipue attendi. Sciendum autem est, quod licet huiusmodi animalia non habeant dominium actuum suorum habent tamen instinctus quosdam, quibus motu aliquo naturalis nonnunquam ad aliqua facienda mouetur qui *instinctus*, ut recte notant S. Thom. 2. 2. quaest. 95. artic. 7. ex duplici causa procedere possunt, *uno modo* ex causa corporali, cum enim bruta haec animalia non habeant nisi animam sensitivam, cuius omnes potentiae sunt actus corporali organorum, eorum anima dispositioni continentium corporum subiaceat, & primordialiterque

13. instinctum; unde nihil prohibet aliquas eorum operationes esse signa futurorum, in quantum conformantur dispositionibus corporum caelestium, & aeris continentis, ex quibus proueniunt aliqui futuri euentus. Unde uti uocibus, & motu huiusmodi animalium ad praeconoscenda futura, quae aliquantulum causantur per motus corporum caelestium, & quae ad huiusmodi animalia aliquantulum pertine re possunt, nullo modo illicitum est; Quandoquidem conueniunt per caelestia corpora cognitionem quandam naturalem, & instinctus ad ea, quae eorum vitae sunt necessaria, sicut uiti inuinationes, quae fiunt per pluuia, & ventos, & alia huiusmodi.

modi. Ideo si quis ex hoc, quod cornicula frequenter crociat, prædicat pluuiam cito esse futuram, non censetur superstitiosus diuinatorem, eo quod motus ille crociantis corui naturali quodam instinctu representat pluuiam futuram, non quidem quod in imaginatione corui sit aliqua pluuiæ imago, sed quia est motus quidam correspondens pluuiæ, dispositionem quandam habens in illo animali conformem dispositioni corporum caelestium, & aeris continentis, ex quibus frequenter eueniunt huiusmodi futuri euentus. *Alio modo* causari possunt huiusmodi instinctus ex causa spiritali. vel ex Deo, ut patet in columba super Christum descendente, & in Coruo qui palit Heliam; & in Cete, quod euomit, & eiecit Ionam, vel ex demonibus qui vtuntur huiusmodi operationibus brutorum animalium, ad implicandos animos hominum, vanis opinionibus. Sola igitur diuinatio illa quæ fit per auguria, ita vt extendatur vitra illud, ad quod pertinere potest, secundum ordinem instinctus naturalis, vel diuinæ providentiæ, est superstitiosa, & illicita, & in sacris literis prohibita, Deuter. 18. in illis verbis. *Non inueniatur in te, qui obseruet auguria & Leui. 19. Non augurabimini.* Quod vero Ioseph Genes. 44. non esse sibi similem in scientia augurandi, affirmauit secundum S. August. in lib. quæst. super Genes. ca. 145. to. 4. & S. Tho. 2. 2. q. 95. art. 7. ad 1. non serio, sed ioco dixit referens hoc ad vulgi opinionem de illo, sicut etiam dispensator ipse Ioseph paulo ante dixit. *Scyphum quem furari stis, ipse est in quo bibit Dominus meus, et in quo agnari solet.*

Tertia est *Arsipicium*, cum, scilicet, ex volatu auium, aut ex alio motu quorumcunque animalium, quaeritur eiusmodi occultarum rerum cognitio.

Quarta est *Omen*, cum, videlicet, ex verbis hominum casu aliquo, aut aliqua intentione prolatis, retorquet quis ad futurum, quod vult cognoscere.

Quinta est *Chironantia*, quando, scilicet, ex figuris, & lineamentis manuum inquiritur futurorum notitia. Quod si quaeratur ex apparentibus signis in spatula alicuius animalis, *Spatulamentia* vocatur.

- 14 Secundum etiam genus diuinationis per *tacitum* demonis inuocationem duas habet species, quas n. merat S. Tho. 2. 2. q. 95. art. 3.

Prima est, quæ fit ex consideratione eorum, quæ eueniunt ex protractione punctorum facta serio, ab homine ad aliquid occultorum inquirendum.

Secunda est diuinatio per *fortes*, seu *fortilegium*, quod consistit in actibus humanis, *confulto* factis, siue fiat in taxillorum emissionem, siue in aliquarum chartularum descriptionem; siue ex signis resultantibus in plumbo liquefacto, & proiecto in aquam siue ex consideratione festæ, quam quis eligit ex duobus oblati equalibus, vel inæqualibus, siue ex quibusdam schedulis scriptis, vel non scriptis, in occulto positis, siue ex consideratione eius, quod aperienti librum primo occurrit: dum enim ex istis cognitio inquiritur futurorum, est implicita diuinatio, & inuocatio demonum: & generali nomine diuinatio per *fortes*, seu *fortilegium*, appellatur, ex S. Thom. 2. 2. q. 95. artic. 3. Pro clariori autem huius speciei intelligentia

- 15 Notandum est primo, ex S. Thom. 2. 2. quæstion. 95. artic. 8. & Opusc. 25. ca. 1. S. Anton. part. 2. tit. 12. §. 8. Syluest. verb. superstitio. quæstion. 9. Tabie-

na verò, fors. §. 1. & alijs, fortes propriè dici, quando aliquid serio fit ab homine, vt eius euentu considerato, aliquid occultum innotescat. Quia vero fors in rebus necessarijs locum non habet, neque in eis quæ vt plurimum accidunt; (Nemo enim fortibus inquit, an Deus sit, duo, & tria esse quinque, solem oriri, aut æstatem esse siccam, hyemen vero pluuiosam, ridiculum enim esset hæc per fortes inquirere) sed solum in rebus humanis, quæ ad nos, vel amicos nostros pertinent, quæ per propriam industriam, & prudentiam cognoscere, & ad effectum perducere non possumus; Res autem ad vitam humanam pertinentes tribus modis accommodari possunt, vel enim primo, sollicitantur homines, vt ea qualitercunque habeant, vel secundo, vt habitis vtantur, vel tertio, ut futurum euentum usque rei cognoscant, ideo iuxta hæc tria, triplex genus sortium constituitur ab authoribus solet.

Quia enim res vite nostræ deferentes in usum nostros assumere non possumus, nisi eas aliquantulum habeamus, res autem secundum sui naturam, communes sunt omnibus, necesse fuit ad hoc, quod eis distinetur uti possent, ut per aliquod modum inter homines diuiderentur. Quando autem communium rerum diuisio ex humana industria, & voluntate concorditer ad effectum perducitur potest, tunc fortibus non indigetur. Quod si humanus sensus non sufficit ad concorditer diuidendum, tunc consueuerunt forte diuidere, secundum illud Proverb. 18. *Contradictiones conprimunt fors.* Sicut autem est distinctio facultatum, ita etiam honorum, & dignitatum, unde quandoque contingit, quod aliqui non ualentes concorditer eligere aliquem, cui dignitas aliqua conferatur, forte hoc requirendum existimant. Quod etiam in lege veteri obseruatum fuit, ut forte quidam ad officium summum sacerdotis accederent, unde dicitur Luc. 1. Quod Zacharias forte exijt, ut incensum poneret, ut notant S. Thom. Opusc. 25. cap. 2. & Tabiena ubi supra verò, fors, numer. 2. & Maldonatus in hunc locum Luc. Saul etiam forte in Regem electus fuit. 1. Reg. 10. sicut autem contingit dubitari circa distributiones bonorum, ita & penarum. Et ideo si credatur aliquis puniendus, ignoretur autem quem puniri oportet, forte hoc aliquibus inquirendum videtur. Sic enim legitimus Ionam fuisse in mare proiectum, sicut & Ioseph Acham de anathemate surripientem forte puniuit, Ioseph cap. 7. Quando igitur inquiritur iudicio sortium, quid cui sit adhibendum siue res illa sit possessa seu possessio, siue sit honor, siue dignitas, seu pena; aut aliquid alius, vocatur *fors diuisoria*, quæ describitur esse, quando emittuntur fortes, ad cognoscendum quid cuique eueniat.

- 19 *Rursus* uero, quia sicut dubitatur, an quis rem aliquam habiturus sit, ita etiam dubitare contingit, an re aliqua utendum sit, & uniuersaliter an aliquid agere expediat, omnis enim actio usus aliquis est, uel sui ipsius, uel rei alterius. Ideo cum talis dubitatio circa agenda occurrit, siquidem per humanam prudentiam tali dubitationi satisfieri possit, ad humanum consilium recurrendum est. Quia uero, ut dicitur Sap. 9. cohibitiones mortalium timidae, & incertæ providentiæ nostræ, ideo ubi humano consilio dubitationi plenariè occurrere non

potest, ad sortium inquisitionem recurrunt, vt de Hester cap. 3. legitur, vbi dicitur, quod missa est fors in vtramque diem, & quo mense genus Iudeorum deberet interfici. Et quia huiusmodi fors succedit Jo co consilij, dicitur fors confultoria, quasi ad consulendum ordinata. Vnde fors confultoria deferibitur esse, quando emittuntur sortes ad cognoscendum, quid in aliquo casu agendum sit.

- 17 Denique quia plerumque sollicitant homines de futuris euentibus, ex quorum cognitione homo in pluribus agendis, vel vitandis dirigi potest, & tamen futurorum cognitio industriam humanam excedit secundum illud Ecclesiastes 8. *Multa hominis assiluit, qui ignorat præsens, & futura nullo scire potest nuntio.* Idcirco homines ad aliquid de futuris euentibus cognoscendum, interdum recurrendum, esse putant ad sortes. Et hæc dicitur fors diuinatoria: Diuini enim dicuntur, qui aliqua de futuris prænoſcunt, quasi sibi attribuentes, quod est proprium Dei, secundum illud Esa. 41. *Annuntiate quæ futura sunt, & dicemus, quia dixit eis nos.* Vnde nomen sortes communiter in hoc sensu accipitur, ita vt fors diuinatoria deferibitur esse, inquisitioni occultis excedentis humanam industriam per aliquid a nobis factum, scilicet, rebus humanis ad nos pertinetibus, vel habendis, vel vitandis, vel cognoscendis.

- 18 Notandum secundo est, quod ex his tribus sortium generibus, tertium hoc, scilicet, diuinatorium, ferè semper est peccatum mortale, etiam, scilicet, ibi vt plurimum tacite inuocatur daemon; societas autem cum demone, (non solum expresse inuocando demonem, sed etiam tacite, per quæcunque occultata pacta cum demonibus inita) peccatum est ex suo genere mortale, & omnibus prohibita 1. Corinth. 10. in illis verbis. *Nolo vos fieri socios demonum,* & S. Augustin. lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 2. ait, *omnis societas demonum, & hominum tanquam peccata fugienda est.* Dum enim homines præter debitum ordinem occultæ, & futura exquirunt, ingeuntur se demones, & talibus rebus efficaciam aliquando præstant, vt diuinationis prætextu homines in errorem inducant, & consequenter peccatum superstitionis erit. *Disiſerit semper esse peccatum mortale,* quia si quis non expectaret, aut quæreret cognitionem, ex emissionem sortium, quasi illa sufficiat ad cognitionem futurorum parandam, sed potius intendet exinde expectare responsum, seu iudicium a Deo, tunc existente causa rationali, ut notat S. Thom. 2. 2. q. 9. art. 8. excusatur vsus sortium, ad aliquid cognoscendum, iuxta illud Proverb. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur,* ita Iosue cap. 7. ex præcepto domini deprehendit Achan fuisse reum per sortes. Et Saul videtur etiam eodem modo deprehendisse filium suum Ionatham mel comedis, vt habetur 1. Reg. 14. Et Ionas a facie Domini fugiens forte deprehensus est, & in mare deiectus, vt habetur Iona 2.

- 19 Confultorium autem, quando iudicium expectatur a demone, semper est peccatum mortale, sicut legitur de Rege Babylonis Ezech. 21. quod stetit in buio, in capite duarum viarum, diuinationem, quærens, committens fugitas interrogauit idole, extra consuluit. Quando autem iudicium expectatur a Deo, tunc licitum est his conditionibus concurrentibus, quarum Prima est, cum sit ex causa

rationali, & ex necessitate, contra vero peccatum est recurrere ad sortes absque ulla necessitate, tunc enim esset Deum tentare, scilicet, si quis habet, quod faciat ex humana industria, eo prætextu recurreret ad iudicium diuinum ex S. Tho. opus. 2. 2. cap. 5. & Alexandro de Alep. 2. q. 165. mem. 3. & dicitur 2. Paral. 20. *Cum ignoremus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.* Vnde legitur antiquos sanctos aliquando Deum in rebus dubijs, & necessarijs consuluisse, sicut legitur 1. Reg. 30. quod Dauid consuluit Dominum dicens, *Persequar Latronibus hos, & comprehendam eos, an non? vt ergo fors confultoria licita sit, requiritur necessitas, ne tentetur Deus, vbi opera humana prouideri potest.*

Secunda est, vt occurrente etiam necessitate, fiat cum reuerentiâ; si enim irreuerenter, & sine deuotione requiratur sortibus diuinum iudicium, peccatum est, sed veniale, ex Toletio in summa libro quarto, ca. 15. in fine, nisi irreuerentia notabilis sit. Hinc conditionem ponit Beda super Act. Apostolorum dicens: *Si qui necessitate aliqua compulsi Deum putant per sortibus exemplo. Apostolorum esse consulendum, videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum catu, & iussu ad Deum precibus egisse, quem locum ad hoc probandum afferunt sanctus Thom. 2. 2. q. 95. art. 8. in corp. & opus. 2. 2. c. 5. & Alexander de Alep. 2. q. 165. memb. 2. Syluest. superstitio. q. 9. Tabiena verb. fors num. 6.*

Tertia est, ut fiat modo proportionato, hoc est, ne Diuina oracula ad negotia terrena conuertatur; hanc conditionem ponit S. Augustinus ad inquisitiones Ianuarij. His inquit, qui de paginis Euangelicis sortes legunt, *gesti optandum sit, potius faciant, quam ad demonia consulenda concurrant, tamen illa mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vita huius mortalitatis, diuina oracula uelle conuerti.* Hæc enim sanctus August. epist. 119. ca. 20. & eam etiam afferunt sanctus Thomas, Syluest. Tabiena, Halensis, vbi supra, part. 2. questio. 165. memb. 2. Toletus, & alij. Ratio est, quia nullus debet ea sorte inquirere, quæ per suam industriam, vel cognoscere, vel ad effectum perducere potest: negotia autem terrena opera, & industria humana tractari, & perfici possunt, & proinde Deus sortibus in istis rebus consulendus non est.

- 20 Diuinatoria sortis etiam nonnunquam licita est, concurrentibus, scilicet, his conditionibus, una est, quando fit ad contradictiones humanas sedandas, quæ aliter terminari non possunt, in tali namque casu, licitum est cum debita reuerentia sortibus diuinum iudicium implorare, iuxta illud Proverb. 18. *Contradictiones comprimis fors: ut verbi gratia, cum tempore pestis, aut persecutionis necesse sit aliquos curatos manere ad salutem ouium, quo tamen sufficerent, & cum multi sint, non potest episcopus eos concordare, nesciatque quos duos istorum constituat, possit in hoc casu iudicium a Deo, per sortes expectare.* Vnde Sanctus Augustinus epist. 108. ad Honoratum, ait, *Si inter Dei ministros sis disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneat, ne fuga fiat omnium, & qui eorum fugiant, ne morte omnium deferatur ecclesia; si hac disceptatio aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneat, qui fugiant, sorte eligendi sunt.* Sic etiam, si ciuitas electio-

seffa, & clerus dubitaret, qui fugere, aut manere deberet, fortibus controuersia hæc dirimi potest.

Similiter, si duo essent in æquali necessitate extrema, quorum vni tantum coram aliquis subuenire posset, tunc forte consulendus esset Deus, vter illorum esset, Sic S. Augustinus. l. de doct. Christi. c. 11. his verbis: *Si cui abundaret aliquid, quod oporteret dari eis, qui non haberent, nec duobus dari potuisset, si tibi occurrant duo, quorum neuter alium, vel indigentem, vel vixente aliqua necessitate superaret, ubi iustitiam faceres, quam ut forte eligeres, cui dandum esset, quod dari utrique non posset.*

Sic etiam quia terrenæ dignitatis officium ad temporalia disponenda ordinatur, potest etiam licite ad huiusmodi fortis haberi recursus, si aliter electio non concors esse non potest. Quamvis enim Rector querendus sit, non forte, sed industria prudens, tolerabilis tamen est forte rectore seculari quæ re, quam populum dissensionibus laborare, ex S. Th. opusc. 2. c. 5. & 2. 2. q. 95. art. 8.

Secunda est, quando in tali vti fortium non violatur iustitia, si enim res, quæ in forte mittitur, sit vnius, puta, Petri, nec ad eam par ius habent alij, puta, Ioannes, & Andreas, inter quos mittitur fors, tunc huiusmodi fors diuisoria non erit licita, eo quod continet iniustitiam contra verum dominum, cum ad eam admittantur alij, qui tamen æquale ius ad rem non habent. Similiter, ut licita sit talis fors, requiritur non solum, ut non admittantur, qui par ius non habent ad rem, sed etiam ut non excludantur alij, qui par ius habent ad eam rem alias committitur iniustitia, cum enim æquales sint in iure, ad sortium etiam æqualitatem admitti, non autem excludi debent.

Tertia est, ut non fiat in electionibus ecclesiasticis, hoc enim illicitum est, & prohibuit, ut constat c. si. de sortileg. & communiter tradunt Doctores S. Th. 2. 2. q. 95. art. 8. opusc. 2. c. 5. cap. 5. Alexand. de Alis. p. 2. q. 165. memb. 5. Io. Buchonius in prologo quarti. q. 9. art. 1. Ang. verb. fors. §. 2. S. Ant. par. 2. tit. 12. cap. 1. §. 8. Sylvest. verb. superfluit. q. 9. Tabiena. verb. fors. vers. Quinto. Caiet. 2. 2. q. 95. art. 8. & in summa verb. fors Greg. de Val. to. 3. disput. 6. q. 12. pun. 3. Tolet. in summa lib. 4. cap. 15. quia electio ad dignitates ecclesiasticas fieri debet inspiratione spiritus sancti, & concordia electorum: ut vero qui forte eligitur, humano iudicio, aut inspiratione diuina non comprehenditur. Nec obstat quod Matthias Act. 1. forte sit electus, non solum quia ut notat Halensis, vbi supra, q. 165. memb. 5. privilegium singulorum legem communem facere non possunt, arg. c. Hinc est. §. Quod privilegium. 1. 6. q. 1. & cap. Sanè. de priu. Sed etiam quia, ut notat Beda in Act. 1. quæ referunt S. Th. opusc. 2. c. 5. & 2. 2. q. 95. art. 8. & Alex. de Alis vbi supra. memb. 4. *Matthias ante Pentecosten forte electus fuit, quo tempore, ne à lege discreparet, in qua summus sacerdos forte querebatur, ipse etiam forte electus fuit.* Et enim querendus erat vetus sacerdos, donec veniret ille, qui per proprium sanguinem intravit semel in Sancta Sanctorum, prout hostia in Pascha immolatur, in die Pentecostes (spiritu apparente) esset consummata. Donec enim venit veritas, figuram exercebat, & propter hoc Matthiæ electio forte facta est ante Pentecosten, in qua dabatur Spiritus sanctus, nondum enim omnino facta erat publicatio verita-

tis, nec antea plenitudo Spiritus sancti in ecclesia effusa erat: septem vero Diaconi postea in ministerium non forte, sed electione discipulorum. Apostolorum vero oratione, & manus impositione sunt ordinati, ut ostenderetur, quod deinceps per electionem essent prælati eligendi, non forte.

21. Quod vero superius dictum est de temporalium dignitatum electione, fieri neque possit fortibus, intelligendum est, duobus concurrantibus. Primo, si non stultè, & promiscue fiat, secundo si abique communis boni damno, & proximi iniuria fiat. Ut enim Tabiena in verb. fors. vers. Quinto. Caiet. 2. 2. q. 95. art. 8. & in summa. verb. fors. & Toletus in summa. l. 4. ca. 15. & alij rectè notant, dupliciter contingere potest uti fortibus in temporalibus dignitatibus: *Primo* promiscue, ita ut vniquisque de populo bonus, & maius, aptus, & ineptus forti subit principatus, vel huiusmodi regiminis habendi, & sic peccatum esset non superflitionis, sed fauoritis, & iniquitatis contra bonum commune. Est enim contra naturalem dignitatem rationalis creature, cui datum est, ut ratione sibi, & alijs prouideat, & contra commune Reipub. bonum, quod quilibet tutari tenetur, & non in discrimen ponere, ut in tali casu accideret.

Secundo, contingit uti fortibus in dictis dignitatibus, post nominatos multos, qui pro idoneis, & aptis ad huiusmodi officia communiter habentur, ita ut super illos tantum nominatos, seu conscriptos, fortes cadere possint, in quo casu solum fortibus uti licitum esse dixerimus. In dignitatibus enim terrenis solum de rebus caducis agitur, focus autem in ecclesiasticis in quibus de re diuina, & æterna hereditate tractatur, unde in illis præcipuum bonum est, ad quod fortes ordinantur, in istis præ Dei, quæ exuperat omnem sensum, bonum est, quod a solo Spiritu sancto effici potest, ideoque in illis, non in istis, licitum erit fortibus uti.

22. Cum igitur ex hæcenus dictis manifestum sit, quænam diuinitio, & quibus in casibus peccatum sit, solum dubium restat inquirendum, an semper peccatum mortale sit, an vero aliquando solum veniale esse possit? Et quidem quævisque diuinitio hæc per expressam damnationem innotatam sit, peccatum mortale est, ob commercium illud cum demone, ex S. Th. 2. 2. q. 95. artic. 1. in corpore, in fi. Caiet. eadem quæstione artic. 3. Nauar. in Manuali c. 11. nu. 2. q. vers. Quinto, & nu. 28. vers. 7. & Greg. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 12. puncto 4. tale namque peccatum non solum est contra religionem, sed etiam contra charitatem erga seipsum, non tantum generali quadam ratione, sicut sunt omnia alia genera peccatorum, sed peculiariter, quatenus agitur cum hoste salutis humanæ. Quæ vero per implicitam damnationem innotatam sit, aliquando excusatur a mortali ob ignorantiam, ex Caiet. ubi supra art. 2. & Nauar. cit. & Gregor. de Valentia, dummodo tamen ignorantia non sit crassa, & supina, scilicet, quia vel noluit ex industria scire, an hoc, aut illud sit peccatum diuinitio, vel quæ attentis omnibus circumstantiis facile uinci potuisset. Immo etiam, ut Caiet. & Gregor. de Valent. in locis proxime allatis docent, excusari potest a mortali ratione leuitas materiæ, nimirum, quando non haberet animum superflitionis inquirendi occulta, sed iocose, & vanè, tunc enim unitatis, non superflitionis peccatum erit, &c.

De vana obseruantia, & Maleficio, quibus
quis primum Decalogi preceptum trans-
greditur. Cap. VI.

S V M M A R I V M.

- 1 Obseruantia vana in quo differt a Diuinatione.
Obseruantia nomine quatuor intelliguntur. numero eo-
dem.
Obseruantia vana explicita, vel implicita, & quid sint.
- 2 Obseruantie vanae speciei quatuor, & quae sunt, enu-
merantur.
- 3 Ars Notoria quid sit peccatum mort. ob tacitum com-
mercium.
Eti vana, illicita, inefficax, & quare.
- 4 Obseruantia sanitatum per causas naturales inefficaces ta-
men, & per artificialia pec. mor. sed magis supersti-
tiosum, & illicitum per artificialia.
- 5 Obseruantia futurorum eadem ex vanitate humana,
cooperante demonum malitia, vana, & superstitiosa.
- 6 Obseruantia reliquiarum, vniuersum, orationum ad collum
appensa, &c. iure quomodo illicitum, quomodo supersti-
tiosum vsque ad nn. 9. seq.
- 7 Quomodo excusanda, vel accusanda sint consuetudines
aliquarum regionum, in quibus adhibentur quaedam
forma, quae videntur superstitiosae.
- 8 Haec breuia portantem, vel haec oratione recitantem tale
periculum euitare posse ex vi praedictorum est a
demonem.
Qualiter orationem Dominicam recitare superstitiosum
esse censetur.
Breue S. Vincentii in pluribus miraculosum.
- 9 Inter omnes obseruantias vanae praecipua est illa, quae di-
citur maleficium.
Quid maleficij nomine intelligitur?
Qui negat huiusmodi maleficos, & maleficia, refutatur.
- 10 Malefici tales causas applicare non possunt, quorum ef-
fectus sequuntur.
- 11 Causa a maleficis adhibita vniuersa, nec vllam habet
virtutem producendi effectum.
- 12 Malefici nulla faciunt, quae concurrentibus causis qui-
busque naturalibus fieri possunt.
- 13 An malefici, aut alij eorum maleficis a diabolo de loco
in locum transferantur, sive declaratur.
- 14 Rationes, quae possunt homines ad credendum inducere,
qui quod rationem multorum nesciunt, falsa, & sabu-
losa arbitrantur.
Scientia naturalis demonum nulla ex parte diminuta
num. eod.
- 15 Omnia corpora inferiora obediunt quoad motum locale
eorum potentiae, salvo ordine naturae.
- 16 Diabolus nouum speciem, aut phantasmam animae, aut
sensui interiori imprimere non potest, sed noua im-
aginationis potest offerre, quomodo?
- 17 Maleficia, & assistentia demonis non minor est, quam scie-
ntia, aut potentia.
Cur homines perditos cooperatores esse, vt plurimum ue-
ro volunt mulieres, cum per se possint hac maleficia
perpetrare, ibid.
- Incubi, & succubi quae ratione sicut Demones? nn. eod.
- 18 Malefici, & Striges nonnunquam transformantur in be-
stias, quomodo? an tantum delusorie, vel realiter per
apparentiam.
- 19 Maleficiati euomunt acies, clauos, pilos, ossa &c. Quid.

- 20 Demones excitare possunt tempestates, causare infir-
mitates, sterilitates &c. quomodo.
- 21 Demones summa praedicere qualiter possunt.
- 22 Maleficiorum, seu maleficorum potestas qualis, & quanta.
Damos impedire potest hominem Deo permittente va-
riis modis.
Ad amore compellere quanta potestas exemplo ostenditur.
- 23 Maleficia omnia ad quinque genera reuocantur.
- 24 Maleficiis quot modis conuulsi possint.
- 25 In maleficio seu malefico confessorius quatuor inquire-
re debet ad peccati grauitatem percipiendam.
- 26 An liceat pro regravari, & virgine bono publico malefi-
cium, & diuinationum alia, & paratorum opera vti?
- 27 An saltem liceat Magos adire, & petere, vt maleficium
vnum per aliud dissoluant.

TERTIA superstitutionis species est ob-
seruantia vana, quae in hoc a diuinatione
differt, quod diuinatione tota refer-
tur ad cognitionem rerum occultarum
modo inderbit consequendam, hoc
est, cognitionem futurorum Dei propriam indebi-
to modo procurat, sicut Deo iniuriam grauissi-
mum infert. obseruantia autem vana, & superstitio-
sa in eo consistit, quod medijs inutilibus, & vanis
procurat commoditates, & varias corporum im-
mutationes, vt v. g. sanitatem, vitae prolongatione,
scientiam rerum vniuersalium, aut nouimenta his
commoditatibus contraria alteri inferenda, &
ijsdem locis, quibus diuinatione in iure canonico, &
sacris literis prohibetur. Obseruantia namque no-
mine intelliguntur Magia, Veneficium, Maleficium,
& similia. Et sicut diuinatione explicita, vel implicita
est, ita etiam & obseruantia vana explicita, vel im-
plicita est.

Explicita est, quando inuocatur Dæmon, vt do-
ceat aliquos effectus per media aliqua, quae vel ho-
minem latent vel per quae dæmon, aliquam per in-
strumenta, effectus illos principaliter operatur:
qui effectus intentus, si superet vim naturalem cau-
sae adhibita, & etiam facultatem naturalem Dæmoni-
nis, qualis est insusio substantiae scientiae, aut concilia-
tio beneuolentiae aliorum, haec enim dæmon na-
turaliter praestare nequit) est expressa superstitio,
superstitiose expectans a dæmone, quod solius Dei
est; sin autem effectus intentus non superet natura-
lem potentiam dæmonis, vt sunt sanitas, & quævis
corporis immutatio (excepta resurrectione corpo-
ris, aut restitutione visus, & huiusmodi, quae natura-
li alicuius creaturae facultate fieri non possint) tunc
quidem licet grauissimum peccatum sit propter com-
mercium cum dæmone, non est tamen ita proprie
superstitio, vt notauit Gregorius de Valentia to. 3.
disput. 6. q. 13. puncto. 1. eo quod non vsurpatur id,
aut expectatur a dæmone, quod est solius Dei, po-
test enim dæmon multa facere, applicanda a natura
passiui, quae nobis ignota sunt, eo quod ignoramus
naturales rerum causas, quae tamen demonibus no-
tae, & manifestae sunt.

Implicita est, quando quis ea media adhibet ad ef-
fectus aliquos, quos non habent virtutem vllam ad
tales effectus, ignorans dæmonem solere se immiscere
huiusmodi vanitatibus, vt hominem unitatis dedi-
tum irretiat, seu ignorans dæmonem esse eum, qui
illos effectus operari solet. Ideo aut si hęc ignoranter
adhibeat; Nam si sciens adhibeat huiusmodi me-
dia vana.

dia vana, & eo ipſo expreſſe inuocatur dæmon factio, quamuis non verbo, vt ex ſe conſtat.

2. Huius autem obſeruantia vana quatuor ſunt ſpecies, quæ explicant S. Tho. 2. 2. q. 96. & Caiet. ibide, & in ſumma verb. incantatio, S. Anton. par. 3. titu. 1. 2. c. 1. §. 9. 10. & ſeqq. Ange. verb. ſuperſtitio. nu. 3. & ſeq. Sylueſt. eod. q. 10. Ioan. Bachonius in prologo quarti ſent. q. 9. art. 3. 4. & 5. Barthol. Medina in ſumma lib. 1. c. 1. §. 4. 5. C. Greg. de Valen. to. 3. diſpu. 6. q. 1. 3. Continus Philarchus de officio ſacerd. p. 2. lib. 3. c. 7. & 8. Nauar. in Manuali. c. 1. nu. 31. & ſeqq. & Tolet in ſumma lib. 4. c. 1. 6.

3. Prima eſt *ars notoria*, qua videlicet quis per quatuor orationes, & ieiunia, adhibitis præterea inſpectionibus quarundam figurarum, & prolationibus quorundam verbo rum ignotorum, & alijs huiusmodi, expectat ſcientiam abſque labore ſibi inſuſum iri. Quæ obſeruantia peccatum mortale eſt obſtaculum cum dæmone commereium, & illicita, & inefficax ad talium ſcientia acquisitionem: illicita, quidem, quia utitur huiusmodi inſpectionibus figurarum, & prolationibus verborum, non vt cauſis, ſed vt ſignis, quæ ſigna, cum non ſint diuinitus ad hæc inſtituta (ſicut ſunt ſacramentalia ſigna ad ſuos effectus producendos) vana, & ſuperuacua ſunt, & conſequenter pertinent ad pacta quedam ſignificationum cum dæmone. Inefficax etiam eſt huiusmodi ars ad acquirendam ſcientiam, quandoquidem his medijs non intenditur, aut acquiri poteſt ſcientia naturaliter. Etenim medium ordinarium acquirendi ſcientias eſt propria induſtria, ſtudio, & labor, abſque ſtudio igitur, & labore vel le huiusmodi ſcientias acquirere, ad modum ſcientiarum in ſolarium, vanum, & inefficax eſt, cum ſolius Dei ſit ſcientiam infundere, nec ad dæmones ſpectat intellectum illuminare; poſſunt quidem dæmones verbis hominibus colloquentes aliqua documenta ſcientiarum exprimere, ſubito autem ſcientiam infundere, & illuminare intellectum non poſſunt.

4. Secunda eſt *obſeruantia ſanctitatis*, cum, ſcilicet, quis vane media aliqua adhibet tanquam cauſas efficaces ſanctitatis, ſeu immutationis corporum, & hoc ſive media illa ſint naturalia, ſed aliqui inſufficientia ad hoc, vt tales effectus cauſent, ut herbe, lapides, &c. ſive artificialia, vt characteres, figure, imagines, & huiusmodi, cum enim figure illæ naturaliter huiusmodi effectus cauſare nequeant, adhibendæ non ſunt tanquam cauſæ ſufficientes ad tales effectus cauſandos, adhibite autem tanquam ſigna ad pacta ſignificationum cum dæmonibus inita pertinent. Quamuis enim cauſæ naturales ad ſuos proprios effectus adhiberi poſſint; ſi tamen naturaliter tales effectus cauſare non valeant, non tanquam cauſæ, ſed ſolum tanquam ſigna adhiberi poſſunt, ſic autem tanquam ſigna adhibite, pertinent ad pacta ſignificationum cum dæmonibus inita, quod ſuperſtitioſum, & peccatum eſt. Multoque magis ſuperſtitioſum, & illicitum eſt, artificialia, quatenus artificialia ſunt, ver. g. *imagines*, quas vocant Aſtronomice, *characteres*, nomina quedam, aut alias huiusmodi *vanas obſeruationes*, ad effectus exteriorum ſignis adhibere, vt recte docent S. Tho. 2. 2. q. 96. art. 1. ad 1. & 2. & lib. 4. contra gentes. c. 104. & 105. & ibidem Ferricenis, Sylueſt. verb. ſuper-

ſtitio. q. 10. Ratio eſt, quia huiusmodi artificialia, neque ſecundum ſe, neque virtute aliqua celeſti eis impreſſa poſſunt eſſe principium operationis, qua alterentur corpora, & ideo vane adhibita ſunt pacta tacita cum dæmonibus inita, & illicita, & damnata ſunt, vt latè probat Gregorius de Valencis, vi ſupra.

5. Tertia eſt *obſeruantia futurarum euentuum*; Sunt enim, qui ex quorundam impertinentium obſeruatione mala futura, uel alijs futura conijciunt, obſeruantes aliqua tempora, loca, aut uerba audita, uel oc curſus hominum, aut animalium, &c. Quæ omnes obſeruationes, cum ſine ratione, & arte ſint, nec ex auctoritate Dei, uel eccleſie introducunt, ſed ex uanitate humana, cooperante dæmonum malitia, qui nuntur animos hominum huiusmodi vanitatibus implicare, vana, & ſuperſtitioſe ſunt, ut docent S. Tho. 2. 2. q. 69. art. 3. S. Ant. par. 2. tit. 12. c. 1. §. 10. Sylueſt. verb. ſuperſtitio. q. 10. uerſi Tertium. Grego de Valencis tom. 3. diſpu. 6. q. 1. 3. puncto 2. Tolens in ſumma lib. 4. c. 1. 6. & alij: Cuius rei optimum, & expreſſum extat S. Aug. teſtimonium lib. 2. de doctrina Chriſt. c. 20. his verbis, *Ad pacta cum dæmonibus inita pertinet uolunt inuocatio obſeruationum, puta, ſi me brem aliquod ſoluerit, ſi inſtrum ambulanti ſuos amicos, lapides aut cauſas, aut puer medicis interuenient; lumen calcare, cum ante domum ſuam quis trãſit, redire ad lectum, ſignis, cunctis calcatis, ſeu nuntius: i. edice domum ſi procedens offenderit eum veſtis a foribus rotatur, plus timere ſuperſtitiones mali futuri, quam preſens dæmonum dolere.* Hæc S. Auguſt. Quamuis enim a principio in iſtis obſeruationibus aliquid fortassis ueri homines experti ſint, id tamen non iſtarum uirtute, ſed caſu accidit: Poſtea uero cum homines incipiunt animam ſuam huiusmodi obſeruantijs implicare, multa ſecundum huiusmodi obſeruationes eueniunt per deceptionem dæmonum, vt in his obſeruationibus homines implicati curioſiores ſiant, & ſe magis inferant multiplicitibus laqueis pernicioſi erroris, ex S. Aug. ubi ſupra, S. Thom. ar. 3. ad 2. & Syl. in uerb. ſuperſtitio. q. 10. uerſi Tertium.

6. Quarta eſt *obſeruantia religionem, breuium, & orationum* portando eas ad collum, ut uero uanitas & ſuperſtitio omnis in huiusmodi incantationibus uel ſcripturis ſuſpenſis eu itetur, hæc ſecundum S. Tho. 2. 2. q. 96. art. 4. euenda ſunt.

Primo quidem, vt nihil falſi contineant non ſolum contra ſacram ſcripturam, ſed etiam contra ec cleſiæ auctoritatem, & conſuetudinem, ſic enim eſt ſed uerum, & peccari non poteſt a Deo, qui non eſt teſtis falſitatis.

Secundo, ne aliquid in eis proferatur, aut ſcribatur ad inuocationem dæmonis pertinens, tunc enim certum eſt ſuperſtitioſum, & illicitum eſt.

Tertio, ne ignota nomina contineant, quia tunc aliquid illicitum ſub illis latere uidetur, unde San. Chryſoſt. ho. 42. ſuper Matth. ait, *Quod Phariſæorum magiſt. ſignum ſimilitudinis ſuæ ex eſt, nunc multi aliqua nomina Hebræica, & grecorum conſpiciunt, & ſcribunt, & allegant, quæ non intelligunt, & uia nec uidentur.*

Quarto, ne cum uerbis tacris aliqua uana contineantur, puta, aliqui char. & ſi inſcripti præter ſignum crucis, quia alij ad dæmonum inuocationem pertinent.

Quinto, ne ſpes habeatur in modo ſcribendi, aut ligandi.

ligandi, aut in quacunque huiusmodi vanitate, quæ ad diuinam reuerentiam non pertinet, quia hoc iudicatur superstitiosum, aut aures esse licitum, unde can. Non liceat Christianis. 26. q. 5. dicitur, *Nō liceat Christianis tenere traditiones Gentilium, non in collectionibus herbarum, quæ medicinales sunt, aliquas obseruationes, aut incantationes attendere, nisi tantum cum symbolo diuino, aut dominica oratione, ut tantum creator, & Deus omnium adoratur, & honoretur.* Talis obseruantia vana est illa, quando euangelium scriptum est in charta virginea, & cum certis ceremonijs. Talis etiam est, vt notat Caiet. in summa verb. incantatio. Barthol. Medina in summa lib. 1. c. 14. §. 2. & Greg. de Valentia to. 2. disp. 6. q. 13. pun. 2. quod annulus ferreus super filium positus moueatur verbis aliquibus sacris pronuntiatis. Tunc enim putandum est tacite eîusmodi verba ad dæmonem referri, qui vult etiam verbis sacris honorari, non uero ad Deum, a quo minime expectandus est ullus effectus vanus. Id quod Caietanus, ubi supra, testatur, se experientia probare. Cum enim annulo super filium posito diceret illa eadem uerba, protestatus se nullo modo ad dæmonem illa dirigere, sed ad Deum, secundum intentionem eius, qui illa aliquando sancte viurpauit, annulus permanfit inuictus. Quod signum est effectum illum non sequi, nisi quando saltem tacite illa uerba ad dæmonem referuntur.

- 7 Ex quibus etiam patet, quomodo accusandæ, uel excusandæ sint cōstitutiones alii quarum regionum, & prouinciarum, in quibus a precantibus, uel qui piam desiderantibus aliquæ circumstantiæ adhibeantur, quæ uidentur superstitiosæ. Vt quod iumentis uena aperitur certo die alicui sancto dedicato. Item quod circa templum S. Antonij nouies circumducuntur iumenta. Item quod in Italia, vt narrat Caiet. 2. 2. q. 95. art. 4. soliti sunt aliqui ex primo numero oblato in agni Crucifixi in Parasceue facere an nullum pro depellendo morbo cōstitutionis neruorum. In his namque, & similibus casibus, si animus per adhibenda huiusmodi circumstantiæ tanquam per se efficaces ad effectum impetrandum à Deo, scilicet sanitatem, & rerum suarum incoluitatem, &c. sine dubio est superstitio mortalis ex genere, ex Grego. de Valentia, ubi supra. Quo sensu intelligendum est quod Nauar. in Manuali cap. 1. n. 1. num. 36. versicul. 26. ait, *Ne peccatum in mortale colligere herbas medicinales in die B. Iohannis Baptiste, vel in die S. Petri, vel alterius Sancti iumenta uenam aperire.* Quis enim non sit peccatum uti huiusmodi circumstantijs, si ex deuotione, & ut se magis excitet ad intente precandum propter præsentiam rerum suarum circumtemplum Sancti; uel etiam propter diem sancto dedicatum, uel propter Crucifixi memoriam, aut si casu, & concomitante illa faciat, si tamen hæc faciat credens in tali die, aut cum tali circumstantia, herbas collectas, aut apertionem uenæ, &c. maiori polleere uirtute, quam si in alio die, aut tempore fieret, superstitio erit mortalis: si autem non esset talis superstitio, nec periculum scandalis, scilicet quod alij, non putarent esse superstitioem, & consuetudo loci hæc obseruaret, nullum esset peccatum hæc facere, vt Nauar. & Greg. de Valentia ubi supra, & Caiet. 2. 2. q. 95. art. 4. testantur, ubi ait, quod ex eo qd S. Greg. triginta diebus orari fecit pro defuncto, hoc dicentes ex deuotione Missas triginta pro ali-

quo defuncto exultant, nec peccant uenialiter, ex quo principale, puta, quod uirtus diuina assistat, si uoluerint potest, licet aliam rationem reddere nesciat, quare hæc conditiones, & circumstantiæ, quæ alias vanæ sunt, obseruant, nisi quia sic a maioribus suis acceperunt. Difficile namque est, uelle tales consuetudines igniorum traditione, & auctoritate obseruatas tollere, sed res præ, & prudenter explicanda est, & fideles ad non eundem sunt exinde ad uana, & superstitiosa declinent, ut præfati auctores testantur. Et quidem quoad catholicos res istas defenditur, & explicatur ex dictis: contra hæreticos uero, qui absolute, damnant catholicos superstitutionis, dum hæc faciunt, aut permittant, adduci potest testimonium illud. S. Paulini, qui in Natali 2. S. Felicis Martyris Nolani non sine laude, & commendatione refert consuetudinem fidelium, qui suo tempore solerent ad sacrum Martyris sepulchrum accedere.

*Non solum gremio suo pignora ferre paternæ,
Sed pecora agra manu sape intrudere secum,
Et sancto quasi conspicuo mandare licenter.
Moxque datam sua consilio ad vota medellam
Experto gaudere Deo, & iam credere sana,
Et uere plerumque breui sanata sub ipso
Limine læsa suis iumenta reducere telis.*

- 8 Sexto, Ne in eis prænotauerit, quod qui hæc breuia portauerit, uel hæc orationes dixerit, tale malum euicabit, puta, non morietur in bello, in peccato, & huiusmodi, uel consequatur tale bonum, puta, obtinebit fauorem puellæ, &c. nec etiam portentur, aut dicantur tali animo, quasi sibi hæc quis ob illa promittat, hoc enim illicitum, & a dæmone est, qui dum sic simplices, & idiotas reddit securos, facit, ut se periculis exponant, & facilius peccent, & ut in peccatis moriantur; Ratio est, quia Deus nulli orationi, nullis uerbis infallibilem temporalium, effectum promittit, cum bona hæc temporalia nobis aliquando mala, & nociua sint. Vide cum resignatione uoluntatis petenda sunt, quatenus sint ad Dei gloriam, & salutem animarum conducant. Si igitur diceretur ipsamet oratio Dominica cum hac firma, spe, quod prius reuelabitur hora mortis, quod scientia diuinitus infunderet, quod latrones, & inimici nocere non poterunt, effectus superstitiosus, si autem nihil horum sit, licitum erit uerba sacra, & preces scriptas ad collum portare, sicut etiam uoce uiurpare. Nam, cum quis gestat, tacite eo ipso precari etiam uidetur, & maxime conducit ad excitandam deuotionem, & ad beneficia promerendam. Ratio est, quia cum certum sit uerbum Dei creditum, & prolatum esse summæ uirtutis ad impetrandum, defendendum, & adiudicandum, actualiter uero illud semper proferre, & meditari non possumus, & illud aligatum portare in signum, & testimonium, quod se per habemus cor ad Deum, & in illo speramus, bonum, & sanctum est, ex corde religioso, & pio procedens. Vnde ecclesia in laudem S. Ceciliæ canit, quod semper Euangelium Christi in pectore gerebat. Sic etiam legitur de sanctis Bartholomæo, Barnabæ, & alijs, quod infirmos curabant Euangelium eis supponendo, & multi Religiosi publice, & notorie dant breuia infirmorum colloalliganda, ut Dominiani teste Cosmo Philarcho loco inferius citan-

do breue S. Vincentij, de quo multa videntur miracula. & sensibiliter videmus Euangelium positum super dæmoniacos maxime habere virtutem.

Eadem plane ratio est de portatione reliquiarum, si enim portentur ex fiducia Dei, & Sanctorum, quorum sunt reliquie, non erit illicitum: Sin autem circa hoc attendatur aliquod vanum, puta, quod vas esset triangulare, quadrangulare, aut aliquid aliud huiusmodi, quod ad reuerentiam Dei, & Sanctorum non perueniret, illicitum plane, ac superstitiosum. efficitur. Sic S. Thom. 2. 2. q. 96. art. 4. S. Anto. p. 2. tit. 12. cap. 1. §. 1. 2. Angel. verb. superstitio. nu. 7. Syluest. verb. eod. quest. 10. versic. Quartum. Gregor. de Valentia. to. 3. disp. 6. q. 13. puncto 2. Na. in Manuali. c. 11. num. 35. Cosmas Philarchus de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. cap. 10. Toletus in summa lib. 4. cap. 16. & alij. In his ergo omnibus casibus peccatum est morale huiusmodi vana, & superstitiosa obseruantia, vt potest contraria virtuti religionis, nisi excusentur quia ipsi videntur ignorantia vincibili, & non crassa, quia scilicet ignorare licet esse illicita, fecus autem si admoniti illa adhibeant, ut præfati authores commonerunt tradunt.

9 Interalias autem obseruantias vana illa vna, & præcipua est, quæ Maleficium appellatur, Maleficij autem nomine intelligitur hoc in loco illud solum maleficium, quod a diabolo per hominem, vel instantem hominem inferitur, mediante aliquo signo pacti expressi, vel taciti, quod est inter maleficium, & diabolum, quod signum etiam maleficium dicitur, vt in xio gladij intra circulum plumarum inuolutio, imago cerea cum acubus infixis, & huiusmodi.

Et quamuis aliqui negare videantur huiusmodi maleficos, & maleficia, dicentes ea omnia, quæ committuntur a maleficis fieri purantur opera demonum, potius sine opera demonum, mediante causis naturalibus effici; Siquidem possunt aliqui notitiam illarum causarum naturalium habere, & per earum applicationem, influentibus celis, illos effectus facere, quos dæmonibus tribuimus; Nihilominus tamen certum esse debet dari talia maleficia, & tales maleficos reperiri, adeo vt non solum in sacris literis tales occidi iubentur, ut Exod. 22. vbi dicitur, *Maleficos non patieris viuere*; sed etiam iure ciuili per na mortis affici præcipiuntur, l. Nemo. l. Multi. C. de maleficis & mathematicis. Immo etiam ratione convincitur, non omnia, quæ ab illis fiunt, ab hominibus, mediante causis naturalibus fieri posse, sed solum a dæmonibus.

10 Primo enim homines tales causas habere, & applicare non possunt, vt illi effectus sequantur, ut patet de pluuijs, grandinibus, fulminibus, & huiusmodi, quæ ipsi efficiunt. Siquidem ad applicandum aditus passiuus requiritur contractus scilicet virtutis intra sphaeram actiuitatis: certum autem est hominis virtutem non extendi usque ad nubes, ex quibus illa generantur.

11 Secundo, Quia videmus illa, ex quibus tales causant effectus, vana prorsus esse, nec ullam habere virtutem tales effectus producendi, ut patet ex inspectione sola eorum, quæ ad illos causando efficiunt; Nam pro pluuijs, & grandine scopam aqua intingunt, & in aerem aquam spargunt, & statim sequitur pluuijs; Ad alique maleficiandum faciunt imaginem ceream, cui acus infigunt, & ille, qui ma-

leficiatus fuit, in illis partibus crudeliter torquetur, in quibus imago illa cerea fuit acubus infixæ, quæ tamen certum est non habere virtutem producendi tales effectus, non enim existimandum est conuenientem imaginis peruenire ad personam, sed dæmon hæc erga personam operatur, dum maleficus eadem facit circa imaginem, id quod facit per pactum expressum, vel tacitum, dum in illis uanis obseruationibus colatur, & insuetur, adeo ut si huiusmodi uana ferent ab alio, qui diabolo, & cum malignis effectibus renuntiet, nullus sequitur effectus.

12 Tercio, Malefici multa faciunt, quæ sine dæmone fieri non possunt, concurrentibus quibusque causis naturalibus, & celestium corporum influentijs, qualia sunt illa, quæ provenire non possunt nisi ab intellectu dirigente, & operante, non quidem humano, sed aliquo alio in rebus ipsis existente, qui educi non potest ex potentia materie, ut uerbi gratia quando malefici suis artibus portantur, & alios et inuitos portari faciunt ad loca remotissima, ubi uolunt, etiam inanis, & fenestris, & omnibus clausis quibus ad eorum ingressum, & egressum clausa de mone aperiantur, & aperta postea calidius tunc modo, ac si tacta non fuissent, quæ omnia non possunt provenire a uirtute corporis, vel ratione delationis per aera, & per loca clausa, uel ratione ordinis, & directionis ad locum determinatum illis ignotis, sed a uirtute aliqua intellectiva cognoscente, & dirigente, quæ directio non potest esse ab intellectu eorum, qui inuicunt, & quo a cieunt, portantur. Item ad inueniendam occultissimam faciunt, quæ puella uirgo in amphora aquare, aut in ungue uidet imaginem eius, qui furtum fecit, cum omnibus particulis circumstantijs, quæ neque maleficus, neque puella illa nouerunt, quæ non uirtute aliqua corporalis fiunt, sed opera demonis, qui illam eligiem in amphora facit, aut speciem illam phantasmæ obijcit. Item magicis suis artibus faciunt, ut lapides, ligna, & bruta nonnunquam loquantur, locutio autem non nisi ab intellectu, & maxime responsio ad rem, & de occultis, quæ homines operantur, procedere potest, ut propterea necessario latendum sit dari maleficos, & uere fieri huiusmodi maleficia, non uirtute causarum naturalium, sed opera demonum, vt experientia constat, & pluribus probant Syluester Prius Magister Sacri Palatii, lib. 2. de frigidis c. 1. & seq. & Fr. Barth. Spinus Magister etiam Sacri Palatii in q. de frigidis c. 18. & seq. Maleficarum par. 2. & p. 3. Petrus Binsfeldius suffraganeus Treuirensis in tractatu de confessionibus maleficorum, & figarum, vbi par. 2. multa de hac re dubia proponit, & soluit. Cosmas Philarchus de officio Sacerdot. par. 2. lib. 3. c. 7. & 8. Greg. de Valentia. to. 3. disp. 6. q. 13. puncto 4. Tolet. in summa lib. 4. c. 16. & alij passim.

13 Dubitant quidem Canonistæ de aliquibus eorum effectibus, nimirum an malefici, & alij eorum maleficijs a diabolo de loco ad locum portantur, & de alijs huiusmodi, scilicet de eorum translatione in brutorum figuras, propter can. Episcopi. 26. q. 5. ex Concilio Ancyano, vbi iubentur concionatores docere omnia ista, quæ narratur de mulierculis, quæ dicebant se portari cum Diana, vel Herodiade Dea paganorum, esse fabulosas, præfignificas, & falsas.

lum

lum in phantafia perfici. Ceterum quamuis nonnunquam illufiones fint, vt fuperius diximus agentes de præligijs, non tamen negandum eft, quin aliquando demon vere huiusmodi mulier transferat de loco ad locum. Eft enim id experientia a iudiciis varijs comprobatur, prædicit in Germania, vt Nauarrus ex: Mallo maleficarum. l. 1. q. 1. & p. 2. c. 3. refert c. 1. n. 38. verū. Tngelimo fecundo. & Colinus Philiarus, vbi fupra, ex diuerfis authoribus oftendit: Idemq; concedunt Abulenfi fuper ca. 4. Matthæi. q. 47. Francis Victoris q. 2. & 7. de Magia. Alphonsus a Castro, lib. 1. de iust. hæret. punitione. cap. 16. Caiet. 2. 2. q. 95. art. 3. Greg. de Valent. 3. disp. 6. q. 13. punc. 2. Toletus, & alij, vbi fupra. Ratio eft, quia certum eft materialia, & corporea quantum ad motum localem obedire Angelis, tam bonis quam malis ad nutum, ex S. Tho. p. 1. q. 110. art. 3. Syluest. verb. Maleficium. q. 2. verū. Secundū. Colino Philiarcho, vbi fupra. c. 7. in demonib; autē manferunt naturalia, & in fua prima perfectione. Ideoq; a demonibus de loco ad locum portari poffunt. Immo de facto certū eft homines ab Angelis bonis, & malis fuisse de loco ad locum tranflatos. De bonis extant exempla Abacue, Danielis c. 15. & Philippi, Act. octauus; de malis etiam habemus exempla clariffima; & a tota ecclesia recepta, & celebrata, de Hermogene Mago, qui iuuu S. Iacobi Apostoli a demone ligatus fuit, & de domo propria ad domū S. Iacobi per aera portatus, & de Simone Mago, qui magicis artibus a demonib; vifibiliter per aera, quasi caelum confcenderet, se deportari fecit, quem S. Petrus, præcepto demonib; facto, de fublimi aere deposuit, & cadens toto fractus corpore poftea expirauit. Quam hiftoria referunt Clemens Roman. lib. 6. confit. cap. 9. Arnob. lib. 2. aduersus Gentes. Cyrillus Hierofol. Catech. 6. Epiphani. hærefi. 21. Euseb. lib. 3. hift. capit. 14. Philaftrius de hæref. c. 3. S. Augustinus epift. 26. ad Cafulanum. & De hærefibus, hæref. 1. Severus Sulpitius lib. 2. Hiftoria. Theodo retus lib. 1. hæreticarum fabularum. cap. 1. Ifidorus Pelufiota lib. 1. epiftol. 13. Maximus Taurinensis fermo. 5. in Natal. Apostolorum, vbi latè hanc rem declarat. Damianus Papa libro de vitis Pontificum Romanorum, in Petro. Heresippus lib. 3. c. 2. Metaphra ses in die 29. Iunij. Niceph. lib. 2. Hift. c. 36. Codreus in compendio. Glycas lib. 2. Annal. Gregorius Turonenfis lib. 1. Hiftor. Franc. cap. 2. 5. & alij, quos refert Baronius Cardinalis to. 1. Annalium fub anno Christi 68. Petri vero 24. Neronis anno 12. a numero 16. vique ad numerum 22. vbi multa narrat, quæ a Simone Mago artibus magicis fiebant. Vnde ad dictum can. Epifcopi 26. q. 5. Respondent. Victoria, & Gregorius de Valentia, vbi fupra, ex Turrecremata fuper illum canonem, non ita intelligendum eife, quasi ibi negetur, quod nullo modo contingat unquam vere huiusmodi accidere, fed quia fabulofum eft id accidere eis modis, qui in illo canone memorantur, ita feilicet ut eiusmodi mulieres conueniant cum Diana, & cum Herodiade, credebant etiam mulieres illæ, quarum ibi fit mentio, Diana, & Herodiadem veras eife in Deas, quod eft hærenum; credebant etiam fe certis noctibus fuper quadam beftias multarum terrarum fpatia transcurrere, quæ omnia falſa, & nugatoria funt;

Quam etiam reſponſionem dant Sylueſter, vbi fupra, lib. 2. c. 1. Nauar. loco citato. Colinus autem Philiarus, vbi fupra, c. 7. in fin. canonem illum nullius eife auctoritatis, & inter palas numerari, nec in dicto Concilio Ancyran reperi, & faciunt pro hac ſolutione ea, quæ in lib. Decretalium, ante d. can. Epifcopi. 26. q. 5. nouiter correcto, & iuſſu Gregor. X. III. impreſſo, annotantur.

14 Quia vero tam multa, & fere incredibilia de his maleficis dicuntur, vt nonnulli qui illorum rationem reddere neſciunt, hæc falſa, & fabuloſa eſſe edant, non abs re erit breuiter fundamentū horum omnium proponere, vteo cogito, facilius credi, & diligentius ab omnibus cauere poſſint malefici illi, qui uirtute demonum ea omnia operantur. Etenim ut notat S. Tho. p. 1. q. 66. 64. in demonibus magna ineſt ſcientia, non enim per peccatum ſcientiam naturalem amiſerunt, agnoſcunt enim naturali ſcientia omnes ſpecies, & naturas, & uirtutes rerum naturales per earum ſpecies, ſeu ſimilitudines eis a Deo a principio ſuæ creationis inditas, eaſque non ſolum in comuni, ſed etiam in particulari cognofcunt, ex S. Tho. 1. p. q. 57. art. 1. & 2. Vnde quilibet diabolus perfectè cognofcit uirtutes omnium Angelorum, cælorum, ſtellarum, herbarum, volucrum, piſcium, animalium, arborum, metaliorum, lapidū, & elementorum, & naturas, & quocunq; modo prodeſſe, aut obeſſe poſſunt. Et cum ſint intellectuales, & ſine diſcurſu, & ratione intelligent, eorumq; intellectus a principio perfectus, & in actu fuerit, omne ens intelligibile vniuerſaliter, quod eſt eorum naturale obiectum, ab initio cognouerunt, quæ cognitio naturalis nec per peccatum penitus ablata, nec aliqua ex parte diminuta fuit, quia cum eorum cognofcarur naturam, quæ ſimplex eſt, nihil ab ea ſubtrahi poteſt; Quod ſi demones ſæpe fallantur, inde eſt, quod tanquam ſuperbi ex rebus naturalibus de myſterijs diuinis, de futuris contingentibus, & de his, quæ libera voluntate ſunt, & de his, quæ ſecundum diuinam potentiam eueniunt, iudicare volunt.

15 Et cum tam magna ſit eorum ſcientia, non minor eſt eorū potentia, quibus omnia corpora inferiora quo ad motū localem obediunt, ſaluo naturæ ordine. vt diximus, unde non poſſunt totam terrā, aut aliud elementum mouere, cum hoc eſſet ordinem naturæ euertere; poſſunt tamen quæſcunque partes etiā turres, & montes mouere; poſſunt etiā tanta celeritate moueri naturaliter, vt in tempore imperceptibili ab oriente in occidentem, a terra in cælū, & contra aliquid portæ ualeant, in quicquid uolūt, ex S. Thom. 1. p. q. 57. art. 3. portant autem per hoc, quod ita intelligent, & uolunt, nā corpora, vt diximus, quod motū localem eorū uoluntati obediunt.

Hinc eſt quod angeli mali ea omnia facere poſſunt, quæ per motum localem, aut per applicationē uirtutum adiuuarum naturalium fieri poſſunt, ſi a Deo permittantur, vt homines ad longinqua loca portare, pluuias, ventos, infirmitates, ſentientes, & huiusmodi facere; item aerem omnem in aëre illū colare, & figurare, & in eo apparere in forma uiri, & mulieris, aut beſtiæ, vt experientia docent, & ſancti tradunt.

16 Quia uero in iſtis apparitionibus ſunt nonnulli illufiones, & multa apparent oculis fieri, quæ

verè non sunt, vt istorum etiam ratione reddamus, ostendendum breuiter est, ad quid se extendat diaboli potestas specialiter circa hominem, quantum ad animam, & corpus, & res, & famam. Et quidem certum est, non posse diabolum nouā speciem, seu phantasma in anima, seu in sensu interiori imprimere, quæ nullo modo in ea fuerit; si enim non potest nouas formas in materiam corporealem influere, multo minus has imprimere poterit in imaginationem, in qua nihil recipitur sine organo corporali; Vnde facere nequit, vt cæcus a Natiuitate imaginetur colores, vel quod surdus natus imaginetur sonos; potest tamen per specierum, seu phantasmatum transmutationem, diuisionem, & compositionem, noua imaginationi offerre; Cum enim in cerebro quidam sinus sint pleni spiritibus subtilibus seu situiis, in quibus spiritibus conseruantur species rerum sensitiuarum, quorum spiritu motu, & transmutatione, contingit etiam secundum naturæ operationem noua imaginari, (quam tanquam somniorum causam reddit philosophus) possunt hoc etiam modo dæmones immutare imaginationem non solum dormientium, sed etiam vigilantium, & noua quædam ostendere, non quidem totaliter noua, sed per diuersas diuersarum phantasmatum partium compositiones, sicut nos etiam pro libro possimus diuersa phantasmatum compositione, & diuisione, noua, & impossibilia imaginari, vt motem aureum, chymæras, &c. potest etiam esse tanta spirituum, & humorum commotio in phantasmatum delatione, vt huiusmodi apparitiones etiam vigilantibus fiant, & oculis corporeis cerni videatur, vt patet in febricitantibus, qui etiam vigilantes patiuntur alienationes, & dicunt se videre latrones; & in melancholicis, qui aliquando multitudinem hominum armatorum sibi videre videntur, & timore percussii exinde clamores grauissimos emittunt. Si igitur apparitiones, & illusiones istæ naturaliter fiant in dormientibus, infirmis, & melancholicis, multo magis fieri possunt a dæmonibus, qui humores omnes hominis mouere possunt, & reducere ad caput, species diuide re, & transmutare, ut diximus.

Potest et in humanum corpus infirmitates inducere, vt patet in Iob, intelligi omnes infirmitates inducibiles per corpora inferiora, quia nouit virtutes omnium eorum, & eas corporibus humanis applicare potest. Potest etiam nocere in rebus, vt patet in Iob, quem subito accepta licentia rebus omnibus spoliavit, similiter in fama, quia fumere potest formam humanam, & obloqui, & fingere casus, in quibus videantur delinquere, sicut permisit se inueniri sub lætulo cuiusdam sancti viri in forma puellæ, vt refert Syllu. vbi sup. verb. malefic. q. 3. in fi.

- 17 Nec minor illis inest malitia, et astutia, cum enim tanta scientia, & potestate imbuantur, ex odio erga genus humanum, vtuntur modis omnibus, vt homines ad se confuentes decipiant, & perdant; & quauis huiusmodi maleficia (quando id a Deo illis permittitur) per se agere possint, vultum tamen homines perditos cooperatores esse, vt plurimum autem teste Alexand. de Ales par. 2. qu. 165. membr. 6. mulieres, & homines simplices decipiunt; Inuocati etiam nonnunquam veniunt, vt eis fides facilius adhiberi possit; aliquando non veniunt, & hoc, vt magis noceant, venientes etiam aliquando non effi-

ciunt ea, quæ facere soliti sunt, & sed potius signenta esse ostendunt, & hoc, quando timet, ne maleficia eorum detegantur, & contra maleficos procedatur, & ut alios ad credendum inducant, somnia, & fallæ esse, quæ de maleficis dicuntur, ut sic maleficia libere, & impune fiant.

Ex his facile colliguntur rationes eorum omnium, quæ a maleficis fiunt, scilicet, quæ ratione sepe in specie mulierum, & uirorum apparent, & sub specie mulierum supponunt se uiris, & sub specie uirorum molesti sunt mulieribus, quæ etiam ex eorum congressu generant, quos latini incubos, & succubos uocant, ex S. Greg. lib. 7. Moral. c. 12. S. Aug. lib. 15. ciuit. c. 23. Id. lib. 8. Etymol. c. ult. S. Tho. 2. d. 8. ar. 4. q. 2. Cosino Philiare. de offic. sacer. p. 2. lib. 3. cap. 8. ubi uaria huius rei afferit exempla.

- 18 Eodem modo malefici, & striges suis maleficijs nonnunquam transformantur in bestias, quod licet aliquando fiat delusorie sola imaginatione, nonnunquam tamen fit etiam per realem, & extrinsecam parentiam; in cuius signum multi, & multæ sub forma gattorum fuerunt uulnerati, & cum uulneribus in eisdem locis correspondentes reperti, qui capiti confessi sunt, & pueri, quos maleficiarunt, infra paucos dies exficcati interierunt, ut latius habetur in Malefico malefic. p. 3. q. 1. c. 9.

Neque solum transformantur, sed etiam alios transformant, & transformati portant onera, ut asini, sicut uidentur, cuius rei exempla afferunt S. August. lib. 18. ciuit. c. 16. 17. 18. & Malleus Malefic. p. 2. q. 2. c. 4. Philareus ubi supra, & alij, non quod uere transmutentur, & propriam figuram amittant, sed sicut dæmones possunt corpora assumere aerem condensando, & sub diuersis formis apparere, ita etiam possunt per actiuorum applicationem maleficorum & maleficiatorum corpora incurare, & aeris condensatione nobis occultare, & figuras bestiarum, ut gattorum, asinorum, uoluerum efficere, & circumponere, ut in hæc, & similia animalia conuersi uideantur, & ipsi dæmones, ut uideantur uera animalia, formant uoces eis proprias, illos portant, ut uideantur uolucres uolare, onera sustentant, quæ, ut asini, portant, fenestras eis aperiunt, ut sub gattorum forma ad maleficiandum portari ingrediantur, aere etiam condensato corpus alicuius proportionaliter extendunt, ut uideatur sine membro, quod tanquam abscessum ostendunt, & postea uideatur, quod illud restituit, cum uerè abscessum non fuerit, sed solum fuit apprensus, & phantasticus; Immo etiam ipsi dæmones aliquando sub forma bruti apparent, ut serpentes, ut patet in tentatione primi parentis, & alia huius rei exempla refert S. August. libro 18. ciuit. cap. 18. possunt enim per aeris condensationem quam uoluerint formam oculis ostendere.

- 19 Quantum uero ad effectus admirabiles, ut quod maleficiati euomant acus, clauos, pilos, ossa magnæ, plumas ingeniosissime confertas, & huiusmodi, quæ uidetur impossibile, ut res tan magnæ, & sensibiles per foramen paruorum oris, immo etiam per oculos sine dolore uisibiliter emittantur, patet ex dictis, quomodo hæc fieri possunt: Nam uel sunt illusiones, ut uideantur, quæ uerè non sunt, uel demon aeris condensatione, & coloratione facit illa apparere, aut si sint uere res, ipsæ diabolus inuisibiliter hu-

huiusmodi stomacho intulit, & inde visibiliter educitur non obstante, quod sint ita magna, quia potest ad libitum ea diuidere, & reunire, & vbi opus fuerit, actiua naturalia ad id applicare, cū localiter huiusmodi corpora, & partes eorum ad nutum mouentur ab eo, & inuicem conglutinentur. Quæ omnia tanta celeritate facere possunt, ut oculus diuisio nem, & compositionem discernere non possit, sed iudicat ita magna emitti, & quod oculus decipiat. Quod autem oculus aliquando non possit ratione velocitatis motus percipere rem, vt est, patet ex velocitatis motione, nam videtur eo fieri circulus igneus perfectus, qui tamen non est, & ex his, quæ circulatorius manuum dexteritate facere solent. De qua re mirabile exemplum habetur apud Cosmum Philarchum vbi supra lib. 3. cap. 8. quod refert ex Surio tom. 3. in vita S. Petri Archiepiscopi Tarantalis.

20. Eodem modo constat ex dictis, quæ ratione dæmones excitant tempestates, causant infirmitates, sterilitates, finitates applicando earum causas, & etiam odia inter virum, & uxorem, ea imaginationis representando, quæ ad vxoris odium, & ad alterius mulieris amorem inducunt, & cum omnia faciant, quæ proficua, aut nocua esse possunt: eaque a longissimis partibus subito asserre queant, quicūque infirmitates visibiles, & inuisibiles locis opportunis earum applicacione causare possunt, immo non solum exterius, sed etiā interius inferre ea possunt per eos, dum homo dormit, aut dum putat se bibere, aut aliquid aliud sumere: hinc est, quod vetula, aut alio incautante sanantur infirmitates, & malefico torquente imaginem, aut acubus illā punge, & torquente persona multum distans in illa parte, in qua pungitur imago; quæ omnia diabolus ex pacto tacito, vel expresse cum malefico erga talem personam operatur; dum maleficus hæc facit circa imaginem.

21. Constat etiam qualiter dæmones solent multa futura prædicere: Cum enim præsentia omnia, & occulta, exceptis cordium cogitationibus norunt, aut noscere possunt secundum omnes Theologos, consequenter sciunt omnia Principum consilia, & tractatus hominum, & corporum dispositiones; vnde sciunt de his omnibus diuinare, etiam de his, quæ a præsentibus deriuantur, licet coniecturaliter; Sicut si scit determinatum esse in consilio Regis alicuius, quem scit non esse hominem leuem, neque mutabilem, probabiliter enuntiat, quod tale bellum erit. Similiter præsentia quoque distantia omnia similiter norunt, & quia subito mouentur, ea subito nuntiant, adeo vt futura enuntiare hominibus videantur.

22. Facile etiam ex dictis colligitur, qualis, & quanta sit potestas maleficorum, & maleficiorum circa corpus carnalem, vt n. notant S. Tho. in addit. p. 3. q. 58. art. 2. Palud. 4. dist. 44. q. 2. ar. 3. Syluest. verb. maleficium, q. 6. & alij, ideo potestas maleficiorum permittitur dæmonibus a Deo in actu generatiue potestatis, magis quam in alijs, quia per cæmpeccatū originale transfunditur; potest autem dæmon impedire hominem Deo permittente multipliciter.

Primo enim ex hoc, quod est spiritus, potestatem habet super creaturam corporealem ad motum localem prohibendum, vel faciendum, vnde potest

corpora impedire, ne sibi etiam mutuo appropinquent, vel directè, vel indirectè, & interponendo inter eos in corpore assumpto.

Secundo, ex eo quod hominem inflammare potest ad actum illum, vel ad actum infirigiditatis; adhibendo occulte virtutes rerum ad hoc validas.

Tertio, turbando imaginationem, & æstimationis facultatem; quæ reddat mulierem exasam, potest enim, ut diximus, talē imaginationem imprimere.

Quarto, prohibendo directè rigorem membrorum, & motum localem cuiuscunque organi.

Quinto, prohibendo missionem spirituum ad membra, in quibus est virtus motiua quasi intercludendo vias feminis, ne ad aliam generationis descendat, vel ne ab eis recedat, vel ne excidatur, vel ne emittatur, & multis alijs modis. Hæc omnia præter institutum nostrum eo latius exposuimus, quia multi etiam catholici, hæc figmenta esse credunt, quos refellit S. Tho. loco proximè allato, & de his legi possunt ea, quæ in Malleo Maleficarum a duobus religiosissimis Inquisitoribus Ord. Prædic. & ab Innocentio Papa VI. contra striges, & maleficos specialiter deputatis Syluestro, & Bartholomæo Spino, composito, latius, & exactius traduntur; Quorum omnium est infinita fere extensio exempli, vnum solum adducam ex iis Sanctiorum Patrum, in uita S. Basilij Magni, ubi legitur, quod famulus quidam, cuius in uxorem ducere filium domini sui opera cuiusdam malefici ductus fuit ad Diabolum, qui inuisibiliter apparuit, & Christum, & omnia Sacramenta negauit, & seipsum corpore, & anima diabolo tradidit, & sic propria sua manu scripsit, Ex eo igitur die filia cepit amare seruū, & instanter a patre illum in maritum petere, pater vero indignè tulit, non solum quia nobilis erat, & senator, sed etiam quia uix Sanctissimus fuit, & sicut illum in timore Dei nutrierat, ita etiam Deo in Monasterio dicere uolebat, sed tandem coactus, illum ei dedit. Obseruauit fuit, quod nunquam iret ad ecclesiam, id cum uxor intellexerat, quæ sanctæ uitæ fuit, uehementer dolens, causam ab eo exquisiuit, quæ cognita, statim lacrymis perfusa ad S. Basilium accessit, qui cum uocauit, & ad poenitentiam conuersum per aliquot dies in certo loco reclusit, ut iuxta regulam præscriptam poenitentiam ageret, & oraret, postea uero uocato clero, & populo, illum ad ecclesiam duxit, & omnibus pro illo orantibus, diabolus inuisibiliter illum de manibus S. Basilij eripere conabatur; audiebantur ab omnibus voces, & querimonie diaboli contra sanctū uirum, qui ei præcepit, ut chartam illius manu scriptam redderet, & charta statim per aerē delata, & ab omnibus uisa, defendit, & in manibus S. Basilij imposita fuit, qui recognita, manu illam lacerauit. Hæc ibi: plura legi possunt apud Authores, quos supra retulimus.

Ex his, quæ hæcenus dicta sunt, colligi potest, quidnam maleficum proprie sit; Est enim opus excedens communem captum, & facultatem hominum, diaboli opera, & libero voluntatis humanæ consensu factum, interueniente nimirum pacto explicito, vel tacito hominis cum diabolo, vt describitur a Gregorio de Valentia tom. 3. disputa. 6. quest. 1. 3. punct. 4. §. 2. seu, vt ait Toletus in Summa lib. 4. cap. 16. Ars nocendi alijs, dæmonis potestate

te. Quæ omnia ex superioribus manifesta sunt.

Possum autem maleficia omnia, vt notat Syluester verb. Maleficium, q. 5. vers. Secundo, ad quinque genera reuocari. Aut enim huiusmodi opera diabolica sunt, *Primo*, ad cognoscenda occulta, & procul posita (vt cunilia, & actiones personarum, quæ longe absunt) aut *Secundo* ad infirmitates, & morbos mirabiliter inferendos, sub quo intelliguntur damna omnia tam in persona, quam in rebus illata, v.g. causando homicidia, dolores, aut destruendo vineas, animalia; subvertendo domos, arbores, & huiusmodi; nam Deo permittente, circa personas dæmon aliquando potestatem suam exercet, inducendo dolores, & infirmitates, quas nulla medicina sanat. Applicata ad hoc venena, aliaque virtutes naturales, quæ talia causant; similemque potestatem habet circa res ipsas irracionales, vel per se eas destruendo, vel grandines, tempestates, aliaque destructionis causas applicando; Aut *Tertio*, ad inducendam sanitatem; Aut *Quarto*, ad falsas, & præstigiolas apparitiones, & actiones; Aut *Quinto*, ad motus, vel mutationes rerum, & effectus mirabiles, & communis hominum iudicio impossibiles; vix enim aliquid maleficium reperiri potest, quod sub uno horum non continetur, aut consistat.

- 24 Potest autem maleficus aliquis cognosci, *Primo* ex confessione propria, dicendo se prædicta fecisse, aut aliqua eorum.

Secundo, ex confessione aliorum, qui eiusdem delicti consortes sunt. & qui alios nominant, ut notat Bursfeldus in tract. de stigmatibus, & Petr. Bursfeldus in tract. de confessionibus maleficorum.

Tertio, si chryographum aliquod reperitur penes aliquam personam, manu eius atq; ab ea recognitum, quo se dæmoni dedicasse, abiecta fide Christi, prohiatur, aut stigmatum quodam insignita sit, quo solent malefici esse insuati.

Quarto, si penes aliquem reperiantur aliqua uena, hostia, bufones, membra humana, imagines ceræ, quæ acubus transfixæ sint.

Quinto, si dæmonē inuocare solere conuincatur, si minata fuerit mulier ipsius malū, & deinde quis reperitur morbo, ac fæstinatione correptus.

Sexto, si testes aliqui sint contra aliquem testificantes, quod viderint eum veneno, aut unguento aliquo linire animalia, quæ postea mortua reperta sint, aut infantes, aut alios, ex Bursfeldio, & Grego. de Valentia locis proxime allatis, & ex Malleo maleficarum, p. 3.

- 25 Ad peccati vero huius grauitatem melius percipiendum, confessarius hæc quatuor præcipue in maleficio, seu malefico inquirere debet, ut Tolet. in summa lib. 4. cap. 16. annotauit. *Primum* est, An intercessit pactum aliquod cum dæmone (prout fere semper intercedit) in quo promittunt se negaturus Christum, & fidem Christianam abiurant, Satanam adorant, actionesque nefandas, & sacrilegas erga venerabile Eucharisticum Sacramentum exercent. *Secundum* est, An in tali pacto aliquam hæresim habuerit, credendo fidem Christianam esse falsam, Sacramenta ecclesiæ nihil valere, si enim talis error intercessit, est hæresis, & si monitus, (dummodo ignorans fuerat) non respiciat, hæreticus est; Sin vero talis error non intercessit, sed sola malitia voluntatis, est sola dæmonis inuocatio, quæ est gra-

uissimum peccatum. *Tertium* est, qualenam maleficium fuerit, solent enim, iussu dæmonis facras in suis maleficiis misere, puta, aquam benedictam, oleum Sanctum, ceram benedictam, imino etiam (quod horror est dicere) & Sanctissimum Eucharisticum Sacramentum. Conatur. dæmon animas hominum ab istis auertere, & eis abuti, cum ipse rerum omni um sacramentum inimicissimus sit. Nonnumquam etiam verba sacra adfiscant, immo dæmoni sacrificant; Vnde de istis interrogandus est maleficus, & an crediderit istis sacris talem inesse virtutem, aut effectum ipsorum nefandos. Si enim pertinaciter credit, hæreticus est, & hæretico iura penas incurrit; Sin autem fuerit sola malitia voluntatis, abiectione errore, (quod vix fieri potest) solum est graue peccatum superfluitatis. *Quartum* est circa damnum illatum, an personæ vel rebus damnum intulerit, & teneatur ad restitutionem. Hæc ea sunt, quæ in hac morali doctrina præcipue annotanda, & consideranda sunt, vt confessarius aliquem huius rei notitiam habere possit. His ita expositis quedam dubia soluenda breuiter sunt. Quorum

- 26 PRIMVM est, An liceat pro re graui, & urgente bono publico maleficorum, & diuinorum alias paratorum opera vti? Ratio difficultatis est, quia licitum est malo alterius vti ad bonum suum, vt licet vti iuramento infidelis, quem scimus iuraturum in nomine Dei sui, & licitum est a parato fieri accipere sub usuris. Ob quæ ratio meum Petrus Aureolus in 4. dist. 14. q. 2. & summa Ang. verbo. super perfluit. §. 13. docent, quod licet non possit quis inducere alium ad maleficium aliquod faciendum, si tam sit aliquis dispositus actualiter facere aliquid maleficium, vt aliud destruat, possum illo uti ad bonum meum.

Contraria tamen, & vera opinio est dicentium nullo modo hoc esse licitum. Sic S. Th. 4. dist. 34. q. 1. ar. 3. S. Bon. 2. dist. 7. ar. 2. q. 1. Io. Maior. 4. dist. 34. q. 2. Syl. verbo. malefic. q. 6. Rosella verb. impedimentum, 15. c. 18. Taberna verb. impedimentum, 12. vers. Nono. Caiet. verb. maleficium. Nau. in Manuali. ca. 11. nu. 29. vers. 11. Co. in c. Quamuis, p. 1. §. 1. num. 10. de pact. in 6. citans Caiet. to. 3. opuscul. 12. de malef. & Alphonsus 2. Cast. lib. 1. de iustia hæret. puni. ca. 15. Cosinus Philiaricus de offic. sacer. p. 2. lib. 3. c. 11. Toletus in summa lib. 4. c. 16. & alij cõiter. Ratio est, quia actio, quæ petitur, est intrinsece mala, & consequenter pro nullo bono consequendo, aut malouitando, licitum est iter operari, & proinde nec petere, quia esset cooperari peccato. Immo talis, aut recte notat Syluester, & cõtra legem naturalem, & legem diuinam, & contra ius canonicum, & ciuile peccat. Siquidem lex naturalis reuerentiam, & fidelitatem uerius dominum suum requirit, qualem habere non potest is, qui ab eius inimico. I. diabolo certant cum eo de statu, & uolente adorari, petit, ut accipiat auxilium, & parato auxiliari. Lex est diuina eos damnat, unde Leu. 20. dicitur. *Animam, quæ declinauerit ad Magos, & arolos, & fornicata fuerit cū eis, ponā faciem meā contra eam, & interficiam illam de medio populi sui.* Ius etiam canonicum non solum prohibet alicui suadere, ut talia faciat, sed et ad domum talium accedere, can. Non obseruatis, 26. q. 6. 7. Ius item ciuile istos consulere uetat, alius consiliens de portari, & bona eius confiscari, & diuinum gladio ultor-

re fe-

re ferri iubetur. I. Nullus. I. Nemo, & I. culpa. C. de malef. & mach. Et denique cōtraria Aureoli opinio vni omnibus incantationibus aperit. cum vbiq; sint viri, & femine parati incantare, & soluere maleficia, vnde homines passim eos adirent, si id licitum esse putarent. Nec valent, quæ in contrarium afferuntur, tunc enim licitū est vti alterius malo ad bonum nostrum. quando actio petita potest ab illo parari, si voluerit, sine peccato fieri, ita vt ex iniquitate sua proveniat, quod opponit ipse peccatum, tunc enim petens bonum opus petit. Quia vero ille, a quo petitur, non vult nisi cum peccato efficere, ideo petens vtendo iniquitate parati non communicat peccatum illius, vt in exemplis allatis constat, petens namque mutuum ab vltimario petit opus bonum, scilicet, mutuum, quod vltimarius, si uellet, sine peccato concedere posset, & similiter petens iuramentum ab infideli petit opus religionis sanctum, scilicet, iurare, quod idololatra potest, si vult, sine peccato concedere, recognoscendo verum Deum, & per illum iurando. At vero in casu nostro petens, vt maleficiū soluat, reum petit illicitum, & quam ille sine peccato præstare non potest, & consequenter peccat, quia consentit iniquitati alterius sic petendo, & iaducendo illum ad peccatum. Nec excusatur petens a peccato, quod maleficus ille, a quo petit, paratus erat ad cuiusque petitionem maleficiū operari: Quia etsi ille paratus esset, non tamen operatus fuisset hoc particulare maleficiū, nisi ille petiisset; unde constat illius petitionem causam fuisse proximum, quod maleficus ille maleficiū hoc particulare commiserit. Siquidem si petens non fuisset maleficus, hoc in specie maleficiū non fuisset operatus. Sicut a simili, qui petit a meretrice parata ad cuiusque instantiam, peccat, etsi enim illa parata esset, non tamen hunc actum meretricium in particulari commiserit, nisi ab illo induta fuisset, qui actus meretricius, cum sit malus, sicut actus maleficus, neque unquam bene fieri potest, consequenter ad illum committendum sine peccato induci non potest.

Sicut parato occidere inimicum meum non licet mihi uti ad homicidium, quod cedit in bonum meum, quia, scilicet, ipse vltus, seu actus, hoc est, consensus in homicidium ex se res mala est, & consequenter nec paratum inducere licet ad homicidium tale, vel maleficiū faciendum, digni enim sunt morte non solum qui faciunt mala, sed etiam qui consentiunt facientibus. Rom. 1. & faciunt, quæ docet Sanctus Thomas. 2. 2. quæst. 78. arti. 4. de petente pecuniam sub vltis, & de eo qui iuramento infidelis utitur in bonum suum. Caiet. ibi. Adria. Quodlib. 3. art. 2. Coar. vbi supra.

SECVNDVM Dubium est, An saltem liceat Magos adire, & petere, ut maleficiū vnum per aliud maleficiū dissoluant. Aureolus, & Angelus in verb. superflitio. §. 13. id licitum esse docent.

- 27 Compunctis tamen, & vera opinio est in contrarium, quia hoc esset maleficiū, & habere pactum cum diabolo, seu consentire saltem in illius peccatum, quod non licet, vt diximus. Est, enim maleficiū omne secundum se malum, nec ulla intentione bene fieri potest. Non est tamē negandum, quin si quis sciret maleficiū factum consistere in laqueo, ibi alligato, licitum esse rogare maleficiū, ut illam

ligaturam soluat, sicut etiam licitum est rogare maleficiū etiam pecunia ei data, ut illas ligaturas, quas forte habet sepultas, suspendas, & occulte conseruas inde dimoueat. Quia hic nulla interuenit opera diabolica, sed humana tantum actio, quam quilibet alius efficere posset, si sciret, vbi esset illa alligata. Immo huiusmodi facere uirtus est, & qui scirent, ubi sepulta, aut conseruata essent, eas subtrahere posset, cum hoc non sit vti maleficio, sed factum destruere. Sic Scotus 4. dist. 34. versic. Hic primus, §. Et ex hoc patet. Syluest. verb. Maleficiū. q. 8. versic. His premissis Tabiena verb. impedimentum. 12. vers. Nonno. Caiet in summa verb. maleficiū in fine. Nau. in Manual. c. 1. nu. 29. Tolet. in summa lib. 4. cap. 16. Colinus Philarchus de officio Sacerd. p. 2. lib. 3. cap. 1. in fine, & alij. Qui etiam docent fas esse maleficia dissoluere exorcismis approbatis, aqua benedicta, Sanctorum orationibus, piorum deuotione, uera penitentia, deuota eucharistie susceptione, & similibus.

*De peccatis, in speciali, quibus primum
Decalogi preceptum violatur,
Cap. VII.*

S Y M M A R I U M.

- 1 Peccat Idololatria contra hoc preceptum adorantes pro Deo diuolum, uel aliquod Idolum, aut creaturā.
- 2 Quiniam peccant respectu sacrarum imaginum, & reliquiarum, & quot modis illarum respectu peccare possunt.
- 3 Peccant, qui Diuinationibus operam dant de rebus futuris ex libero arbitrio dependentibus indicando.
- 4 Qui ex consideratione situs, & motus astrorum aliquid circa hominum natalitia, & actiones liberas indicant.
- 5 Credentes somnijs, interpretando bona, uel mala euentura per somniorum obseruantiam peccant.
- 6 Qui in Calendis Ianuarij, uel alio die quasi pro bono augurio aliquid donant.
- 7 Qui sortibus diuinatorijs, aut consultijs indebitē utuntur ad præcognoscendum quid futurum, uel faciendum sit.
- 8 Qui incantationes faciunt, uel heri procurant ad inueniendā furta, uel amissā, aut recuperandam sanitatē.
- 9 Qui ex complexionē, & physiognomia uultu certo colligunt, quæ futura sunt ei in uitā, aut gradus honores, &c.
- 10 Qui aliquod maleficiū faciunt, aut procurant ob quācumque causam.
- 11 Portantes breuias, aut procurantes etiam si sint uerba bona, & diuina, si adnascantur uerba uana, & superstitiosa.
- 12 Qui Deum tentant; Deum tentare quid, & qualiter fiat.
- 13 Tentatur Deus varijs modis.
- 14 Esse peccatum mortale ex genere suo communis opinio, nonnunquam solum ueniale.
- 15 Purgatio per aquam feruentem, aut ignem candentem, & similia iure canonico prohibita.

Cum ex his, quæ dicta sunt, manifestum sit, quid hoc primo Decalogi præceptum prohibuit, vel præceptum sit, nõ abs re erit, ad faciliorem eius intelligentiam, & exactiorem confessarij instructionem, singula peccatorum genera breuiter recensere, quibus contra primum hoc Decalogi præceptum peccari solet. Quia igitur primum hoc præceptum cultum diuinum præcipit, prohibetque, ut latra, quæ soli Deo debetur, alibi non exhibetur, & alteri exhibita dicitur Idololatria, quæ est maximum, & grauissimum peccatum: ideo

PRIMO contra hoc præceptum peccant Idololatraz adorantes diabolum pro Deo, uel aliquod idolum, aut creaturam, ei diuinum honorem tribuentes, etiam solo cultu exteriori, can. Nõ licet Christianis. 26. q. 5. vbi dicitur, *Nõ licet Christianis tenere traditiones Gentilium, et obseruare, uel colore clementia, aut laude, aut stellarum cultus, aut unum signorum fallaciam pro domo faciendi, uel propter segetes, uel arbores plantandas, uel coniugia faciendi, &c. Sed tantum Deus creator omnium, et dominus latraz scilicet, honoretur.* Idolatria autem hæc peccatum mortale est ex S. Th. 2. 2. q. 94. art. 1. & 2. Alex. de Ales p. 2. q. 158. memb. 5. Bonauen. Rich. Scot. & alij. 3. dist. 7. & Summis. in verb. Idolatria. Nuar. in Man. c. 11. nu. 26. Cosinus Philarchus de officio Sacerd. p. 1. lib. 7. cap. 9. Tolerus in summa lib. 4. cap. 13. Barthol. Medina lib. 1. instr. c. 14. §. 2.

SECUNDO, cum ad hoc primum præceptum pertineat cultus sacrarum, & Reliquiarum, earum respectu peccant, *primum*, qui nimia diligentia gentium idola exquirunt, eaque exiigentes, & in locis sacris ponentes, quamuis non adorationis, spectaculi tamen, & ornatus causa huiusmodi in locis ea collocant, cum exinde idola hæc plures habere, soleant spectatores, quam Sacre Sanctorum imagines, oculosque spectantium ad libidinem moueant, dum nuda Veneris, aut Dianæ membra conspiciunt, & Sarrionum gestus salaces, & Bacchi, Bacchantiumque turpes, & uinosos viros inspiciunt, ob quas causas S. Greg. multas vrbes statuas iussisse confringi, auctores in vicia eius referunt. Non tamen committere existimo hoc peccatum esse mortale, quauis tot circumstantiæ concurrere possint, ut mortale censendum esset, ut Cosinus Philarchus, vbi supra notauit. *Secundo*, qui pingit, seu retinet inhonestas imagines: Dicuntur autem inhonestas non solum illæ, quæ sunt inhonestarum mulierum, & quæ actus inhonestos representant, sed etiam illæ, quæ sunt honestarum, si sint nude in totum, vel in parte, uel ita fucate, ut terminos honestatis excedant. Immo possunt esse adeo inhonestæ, ut illas efficeret, & retinere peccatum mortale sit. Potest etiam esse, quod imago aliqua honeste depicta sit, & tamen retinens illum mortaliter peccet, v. g. si sit imago illius, quam quis inhonestè amat, ut illum in sua imagine semper præsentem habeat, uideat, delectetur, concupiscat. Et quod peius est, aliqui earum paruulus imagines ad collum se runt, capillos, literas, uel aliquid aliud earum penes se habent ob eorum memorem. 4. & ut eis ostendant, quam seruenter eas diligant. Id quod confessores, ut rectè monet Philarchus, ubi supra, diligenter aduertere debent, nec illos prius absoluant, quam res huiusmodi abiecerint, & combuss-

rint, cum retentio earum sit causa proxima ut plurimum, quod in peccatis permaneant, & peccata de nouo continuo committant. *Tertio*, qui laceras imagines ita depingunt, ut per illas aliquid falsum, & apocryphum representetur, ut si depingatur B. Virgo in lecto quasi pueryera, & passa dolores ita ut ex par tu inualida, & imbecillis reddita sit, nec corpus suum sustinere ualeat, hoc enim falsum est. & Canis, & matri iniuriolum.

Item si in locis inhonestis depingantur, aut sub effigie illarum mulierum, quæ amantur, aut nimis lasciuæ, & nude sunt, ita ut ad libidinem potius, quam ad deuotionem excitent, aut nimis negligenter seruentur, quamuis in his casibus non semper censendum esse peccatum mortale. *Quarto*, qui sacras reliquias indecè, & illicitè ad collum portant, ita ut aliquid vanum, & superfluum circa illas attederet, quod ad Dei, & sanctorum reuerentiam non pertineret, puta, quod was esset triangulare, aut aliquid aliud huiusmodi; ex S. Th. 2. 2. q. 56. art. 4. ad 3. Syluest. & Taberna in verb. Reliquiæ.

Item si furtiuè eas subtraheret, etiam ut honorificentius reponantur, nisi essent apud infideles, qui earum iniusti sunt possessores.

Item si eas vanales exponeret, scilicet, aut eas uerè uendendo, & accipiendo pretium, quia tunc esset symonia, ex Panormitano in cap. cum ex eo, de Reliq. & Venera. Sanct. Syluest. & Taberna uerb. reliquiæ, (quamuis si essent apud infideles, & pro illis daretur pecunia, non esset symonia, nec illicitum, quia non daretur causa emptionis, sed ut ab iniusto possessore auferantur,) aut ex ponendo eas principaliter causa quesitus, & ut oblationes largiores accipiant. Item, qui reliquias, & corpora sanctorum perpetuè sepulture tradita de loco ad locum sine Papa, uel Episcopi, aut Prælati loci licentia transferunt. I. fin. C. de Reliq. & sumpt. fin. can. corpora de consecrat. dist. 1. Syluest. & Taberna uerb. Reliquiæ q. 3.

Et qui reliquias nouas sine summi Pontificis, uel saltem Episcopi, & Prælati loci auctoritate uenerantur. Neque enim reliquiæ nouæ, aut antiquæ nouiter repertæ; si non sunt alicuius Sancti canonizati, sine auctoritate Summi Pontificis, ad quem spectat Sanctorum canonizatio, publice uenerandæ sunt: Sin autem Reliquiæ nouiter repertæ ex aliqua scriptura, uel alijs coniecturis alicuius Sancti canonizati iudicentur antequam publice adorandæ exponantur, id Episcopo significari debet, cuius est iudicare, an illæ sufficientes causæ sint ad credendum eas esse Sanctorum illorum reliquias. Non sunt tamen damandi illi, qui oratione priuata fe illis commendant, quos sancti uixisse, & piè credunt sanctos esse, & eorum reliquias reuerentent. Non tamen debent illas ita tenere, ut sanctorum canonizatorum, super altari cum lumine, ut ab ingredientibus domum hominibus illis adhibetur sine Prælati licentia, ex Panorm. in c. 1. de reliquiæ. & Venerat. Sanctorum. Syluest. uerb. reliquiæ. q. 1. Taberna eod. q. 1. Cosinus Philarchus ubi sup. cap. 9. & alij.

TERCIO contra hoc primum præceptum Decalogi peccant, qui diuinationibus operam dant, qui scilicet de rebus futuris ex libero arbitrio dependentibus, uel hanc, & quid futurum sit diuinant, uel ad sic diu, nantes accedunt. Cui enim solius Dei sit futura

tura præscire; Efa. 41. *Annuntiate, inquit, quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia Dñs estis nos, & 26. q. 5. in princ. diuinare, & futura prædicare, v. g. ea, quæ ex libero arbitrio dependent, uel quæ per acciden- tem in rebus humanis contingunt, Deo non reuelante, quod Dei est, sibi manifeste usurpant, vnde & *Diuini*, seu *Diuinatores* dicuntur, & mortaliter peccant. Potest tamen nonnunquam fieri, ut ratione actus imperfecti sit solū ueniale, puta, quādo non est dæmonis inuocatio expressa, nec tacta, uel si est, necesse nec credit, neq; dubitat faciès, si crederet, nō faceret, tunc enim est quedā vanitas, ut qui in libro fortunæ, aut rotæ Pythagoræ, uel in apertione librorum, & huiusmodi aliqua scire uolunt. S. Tho. 2. 2. q. 95. art. 1. & 2. Caiet. ibi. S. Anton. p. 2. tit. 12. c. 1. §. 3. Syluest. uerb. superstitio. q. 4. Tabiena eod. nu. 3. Nauar. in Manua. c. 1. nu. 30. Barth. Medina li. 1. instruct. c. 14. §. 2. Sebati. Medices in summa uictori tit. 2. q. 36. Tolet. in sum. lib. 4. c. 15. Cosinus Philiar- cus de officio Sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 12.*

4. **QVARTO** peccant, qui ex consideratione fitus, & motus astrorum aliquid circa hominum Nat- alitiam, aut circa futuros eventus casuales, aut homi- num actiones liberas certo affirmant. Nam arbi- trium liberum astrorum, & corporum cælestium, motibus non subdit, quamuis enim ratione compo- ris, in quod agunt, aliquantulum inclinent, non ta- men cogunt, aut necessitant, immo (vt dicitur) sa- piens dominabitur astris, nec solum sapiens, sed & quilibet potest agere, & sæpè agit contra eorum in- clinationem. Et quamuis futura contingentia ex a- strorum influxu pendeant, possunt tamen multipli- citer impediri, & ex astrorum concursu, qui non ple- nē intelligitur, & etiam si plenē intelligeretur, pos- sunt tamen impediri, quatenus homo ad illa coope- ratur, & ab Angelis, sub quorum cura sunt, & etiam a Diuina prouidentia. Pari ratione peccant, qui stellarum cursus, aut lunæ motum pro domo facien- da, aut vxore ducenda, obseruant. can. Non licet. 2. 6. q. 5. & qui tempora, & menses Aegyptiorum, aut Calendas Ianuarij, aut horas ad aliquid inchoā- dum obseruant. can. Non obseruetis. 2. 6. quæst. 7. & can. Quis existimaret, eadem causā, & quæstio. Hæc enim omnia est falsa, & vana opinio procedant, & consequenter diuinatio illicita, & superstitiosa erit. Si quis autem cursum lunę obseruet ad inciden- da ligna, vel si utatur consideratione astrorum ad prænoscentium futura, quæ ex cælestibus corpori- bus causantur, puta, siccitates, pluuia, & alia huius- modi, non est illicitum. Vnde licet rusticis etiam per uentos, & dispositiones lunæ considerare tem- pus seminandi, & medice tempora potionum, & aliarum rerum medicinalium; & denique licitum est uti consideratione astrorum, & lunæ in his, quæ naturaliter ex influentijs eorum procedunt. Archid. & Glof. in d. can. Non licet. 2. 6. q. 5. S. Thom. 2. 2. q. 95. artic. 5. & Caiet. ibi Syluest. uerb. superstitio. nu. 6. S. Anto. p. 2. q. 12. c. 1. §. 6. Ang. uerb. fors. nu. 3. Armilla uerb. Astrologia in princip. Tabie. uerb. super- stitio. nu. 3. Pisanella uerb. fortilegium li. 1. §. utrum diuinatio. Barth. Medin. li. 1. instruct. c. 14. §. 2. in fi. Cosinus Philiarus de offic. Sacerd. par. 2. lib. 3. cap. 12. Tolet. in summa lib. 4. cap. 15.

5. **QVINTO** peccant, dantes fidem somnijs, uolen- do interpretari per somnia illa, quæ sunt futura,

v. g. in bonum, uel malum euentum, si dormiat, & somniet se inuenire pecunias, uel dentes, ab ore sibi cadere, & huiusmodi, id quod prohibitum est Deu- teron. 18. vbi dicitur, *Non inueniatur in te, qui obser- uet somnia*. S. Tho. 2. 2. q. 95. art. 6. & Caiet. ibi. S. Bo- nau. 2. dist. 7. part. 1. art. 1. q. 3. nu. 68. Ang. uerb. fors. nu. 5. S. Ant. p. 2. tit. 12. c. 1. §. 7. Pisanella uerb. fortilegium, §. utrum diuinatio, quæ fit per somnia. Syl- uest. uerb. superstitio. nu. 7. Tabiena eod. nu. 4. Caiet. in summa uerb. somniorum obseruatio. ubi etiam Armilla. nu. 1. Nauar. in Manuali. c. 11. nu. 3. Medi- na lib. 1. instruct. confes. c. 14. §. 2. Toletus in summa lib. 4. ca. 15. Sebati. Medices in summa peccatorum capitalium tit. 2. q. 36. 5. Tertia. Ioānes Pedrazza in expositione primi precepti decalogi. n. 14. Hinc Cato,

Somnia ne cures, nam mens humani quod optat, Dum vigilans sperat, per somnium ceruit id ipsum.

Et quidem huiusmodi somniorum obseruatio peccat- um mortale est, quod quies propter huiusmodi somnia cōmittit, uel omittit aliquid contra necessa- ria ad salutem; contra uero ueniale erit, si non com- mittatur, aut omittatur aliquid necessarium ad salu- tem, ex Caiet. in summa, & Medi. ubi supra, semper tamen cauendum est, ne determinatē unum inferat, & in dicet euenturū ex tali somnio, cum enim som- nium ex diuersis causis oriri possit, temerarij erroris est, unam determinatē in ferre, aut si temerē determi- naretur ad unum aliquid futurum significandum, so- lum tamen ueniale ex Caietan. Pedrazza, & Medice locis proximè allatis, hummodo non sit in preiudiciū alterius, aut exinde periculum non sit, ne cad- dat in crimen superstitutionis diuinatoriæ per som- nia, secundum quā si quis actus suos dirigeret, & regu- laret, immiseretur diabólica illuso, & tacta dæ- monum societas, sique esset peccatum mortale.

6. **S E X T O** peccant, qui in calendis Ianuarij, uel alio die, quasi pro bono augurio aliquid donant, Aut qui eo die, uel alia aliquid facit propter bonum annum, & bonam fortunam habendam. can. Illud. ca. Sed & illud. 2. 6. q. 2. ubi multa huiusmodi super- stitiosa prohibita sunt, & can. Si quis, & can. Non ob- seruetis. 2. 6. q. 7. Item, qui ex eo, quod audit aues gar- rire, lupos ululare, boues mugire, &c. & ex eo, quod obuiat lepori, aut mulieri grauidæ, & huiusmodi credit aliquid sibi prosperi, uel mali euenturum: nam licet ex animalium uocibus, & alijs signis ab eis sum- ptis, temporum qualitates, scilicet, serenitas, pluuia, uenti, & naturalis eorum instinctu præcognoscantur, humana tamen ex illis præcognosci non possunt. S. Thom. 2. 2. q. 95. artic. 7. Caiet. ibi, & in summa uerb. Augurium, Armilla, eodem. Pisanella uerb. fortilegium, §. utrum diuinatio per augurium. Ta- biena uerb. Augures nu. 2. S. Anton. part. 2. tit. 12. c. 1. §. 8. Nauar. in Manuali. c. 11. nu. 37. Sebati. Medice in summa pecca. capit. tit. 2. q. 36. §. Quarta. Barthol. Medina li. 1. instruct. confes. c. 14. §. 2. Pedraz- za in precept. 2. decalogi. num. 15. Cosinus Philiar- de offic. sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 14. & alij. Et quidem hæc aliquando, ut notat Caiet. tolerari possunt, ut non mala, si debita ad sint circūstantiæ, puta, quod ex his non sumatur nisi coniectura, & suspicio, & de his tantum, ad quæ cælestia corpora fe extendere possunt, & quod sicut in ceteris suspitionibus pru- denter se habet homo, ita in istis; aliquando autem erunt solū uenialia, scilicet si aliqua circūstantia de- sit,

ar. 1. & Nau. in Man. c. 11. n. 4. ver. Trigefimo octa-
uo, nollet vti medicina tpe martyrii, non est tentare
Deum, cum exinde maxima cōsequi folcat vtilitas.
& ostendatur promptitudo patiendi pro fide Chri-
sti: nam si corporalem medicinam fufciperet, vide-
retur hæc minus sponte pati, & fugere paffionem,
quāto poffet, cuius cōtrariū S. Marturus factō docue-
runt. Neq; et tentaret Deum, qui medicinam nollet
recipere propter spirituale in profectum, continēdo
fē intra limites obsequij rationalis: puta, si ob car-
nem demandam, aut paffiones effervescentes com-
primendas, vel vt inelius paffionem Christi in feip-
fo sentiret, libenter hæc eō suffineret. Quomodo
sancti, & qui dāt sunt in exemplum ceteris pra-
sertim religioſi in hoc mundo, vulnera, dolores iliacos
vleera, aliaque corporis iniurias libenter fufci-
piunt, & patiuntur, eiq; vtuntur, vt instrumentis di-
uinitus ſibi conceſſis ad carnis ſubiectiōnem, & mor-
tificationem, & participationem paffionis Christi,
id quod bene limitat Nau. vbi ſup. dummodo mor-
tis periculum ſecum non adferant, ſi enim ex eo, qd
medicinam non reciperet, probabile mortis pericu-
lum incurreret negligendo medicinam, peccaret: vt
igitur cognoscatur, qñ tētar Deum necne ex aliquo
opere, aut dicto nostro, reſpicere oportet ad cām, &
finem, p quem effectus ille a ſolo Deo expectatur.
Et ſi ea ut cā rōnabilis, non erit Dei tentatio: ſi vero
nulla talis cā ſubſit, erit Dei tentatio, ſaltem interp-
tatiue. Hinc qui periculo mortis ſe ex pōueret ex cā
vtili, aut neceſſaria, puta, qui exſtens inter inſideles,
concionatore fidelium audiendi, neceſſaria docu-
menta fidei gratia adiret, aut qui iuſto in bello pu-
gnat, non peccaret, vt reſtē notat Pedrazza in pri-
mum præceptum in decal. n. 6. Pari mō qui ex iuſta,
& vtili cā Deum oraret expectans ab eo euentum,
nō peccat. Ita, n. videmus interdum ſanctos viros hui-
ſe hūmō orationib; vel ad miracula patranda, vel ad
detegenda occulta, &c. Qui vero fine præparatione
orat, Deum dē tentare. Ecce. 18. quia talis oratio
ad nihil eſt vtilis, quippe cum Deus non promittit
ſe: tale inſpirationem exaudiri. Vnde ad nihil aliud
oratio talis vſ ordinari ex modo, quo inſtituitur,
niſi ad experiendam diuinam poteſtatem, vtrum
ſuccurrere poſſit etiam non bene oranti. Idem iudi-
cium de illo faciendum eſt, qui ſola oratione nititur
a Deo bona temporalia impetrare, neglectis ijs me-
dijs, ſine quibus non ſolent ordinari bona tempora-
lia conferri, ſecus, ſi in aliquo cau expedit fieri in
ea re miraculum, &c. Que omnia manu ſeſta ſunt ex
ijs, quæ traduntur a S. Th. 2. 2. q. 97. per tot. & Sum-
miſſis in verb. Tentare, vbi Ang. Sylue. Tabie. Caie.
Nau. in Man. c. 11. nu. 40. Sebalt. M. die in ſum. pec-
cap. 1. 2. q. 36. verſi. Trigefimo ſecundo. Greg. de Va-
len. tom. 3. diſp. 6. q. 14. Pedrazza in primum præce-
ptum Decal. nu. 6. & alij.

- 13 *Tentare* vero Deus varijs modis, Primo, indiſcre-
tē ſe periculo committendo, cum habet humanum
conſilium, vel auxilium de aliquo faciendi, quod
prohibetur. *Secundo*, in incredulitate a Deo aliquod
petendo, quod prohibetur. *Tercio*, miraculum a Deo
abique neceſſitate petendo. *Quarto*, terminum Dei
adiutorio ponēdo, non n. tps. aut modum præſcribi-
tur Deo. *Quinto*, volendo experimentum habere de
potentia, aut præſentia Dei, an adſit, vel aliquod fa-
cere poſſit. *Sexto*, volendo Deum capere in ſermone

iuxta illud Ma. 22. *Quid vobis tentatis Hypocritæ?* Nam
hypocritæ vnum in corde, aliud in ore habent. de
qua re legendus eſt S. Ant. p. 2. tit. 3. c. 10.

- 14 *Quantum* autem ad peccati huius grauitatem atti-
net, eōis Doctorum opinio eſt, eſſe peccatum mor-
tale ex gñe ſuo iuxta d. c. S. Tho. 2. 2. q. 97. ar. 2. &
aliorum vbi ſup. Tentare namq; eſt experimentum
ſumere uelle de perfectione Diuina, de ea dubitan-
do, unde maniſeſte continet diuine excellentiæ deſ-
pectum, id q; graue pēſū eſt, & grauius prohibiti
Deo. 6. & Mat. 6. *Non tentabis diu Deū tuū.* Intelli-
gendum aut hoc eſt de tentatione *ex plura*, & *forma*
li, ſi quidem quæcūq; expreſſa dubitatio de diuina
perfectione res grauis eſt cōtra uirtutē Religionis,
atq; adeo opus ex tali dubitatione procedens diuinā
excellentiā grauius lædit. Nonnūq; aut ſolū ueni-
ale erit: nam ſi ſit tñ tentatio *materialis*, et *inter-*
pretatiua, tuc p p actus imperfectionē ſolum ueni-
ale erit cōter; Dixi cōter, quia ſi grauitas materiæ,
ſeu magnitudo & qualitas tentationis ſit tanta, ut
reducatur actū in naturam ſuæ formæ, mortalis erit,
ſicut de alijs et peccatis cōſtat u. g. ſi quis ſe exponeret
maximo periculo, ut in purgatione illa ſerri cā-
dentes. Poſſet ſecundo eſſe ueniale ſolum p deſec-
tum *plena deliberationis*, ut in primis motibus, ut reſ-
tē Caie. 2. 2. q. 97. art. 4. & in ſum. uerb. tentatio. Se-
balt. Med. in ſum. pecc. ca. tit. 2. q. 36. 8. Trigefimo ſe-
cundo. Greg. de Val. tom. 3. diſp. 6. q. 15. punct. 2. &
Anni uerb. tentare, annotatur.

Hinc conſtat, merito iure canonico prohibitum
eſſe purgationem illam, qua quis ſumere uult aq̃
ſeruentem, aut ignem candentem, aut prunas igni-
tas, uel in fornacem ardentē ingredi, ut a ſuſpicio-
ne criminis obiecti ſe purget, ut patet ca. Conſulti-
ſti. 2. q. 5. & c. 3. de purg. uulg. Rō eſt, quia ad tuendū
bonum in cōſciētiā eſt, ſi de crimine, uel innocentia cō-
ſtare poſſit per probationes teſtium, & per iurā, &
alia hūmō media ordinaria, & ſuaui, qualia decet
humanam gubernationem, neque exponendus eſt
homo tanto periculo, cum igitur talis purgatio bo-
no cōi non expedit, illa uti non eſt aliud, quam *inter-*
pretatiue ſaltem Deum tentare, ut docent S. Tho.
2. 2. q. 95. ar. 8. ad 3. & p. 3. q. 80. art. 6. ad 3. Grego. de
Val. tom. 3. diſp. 6. q. 15. punct. 1. & Sebalt. Med. in
ſum. pecc. c. tit. 2. q. 36. verſi. Trigefimo ſecundo. Vn
de canon ille Normacienſis Concilij. 2. q. 5. can. fa-
pe ubi iubetur Abbas qñ aliquod ſurtum in mona-
ſterio contingit, periculo ſacro, ſanctiſſimo Sacramē-
to Monachos purgare, & dicere, *corpus dñi noſtri ſit*
tibi bodie ad probatum. per alias conſtitutiones ui-
delicet. c. 3. & c. ex tuarum, de purg. uulg. reuocatus
eſt: nam ut conſtat, ex inde perſona ſuſpecta magno
periculo exponitur, eo quod debet peccare, ſi rea ſit,
et corpus domini ſumit, uel ſe inſamare, ſi abſineat.
Atque adeo purgatio illa mulieris de adulterio ſu-
ſpectæ per aquas amaras, quibus ſi rea erat, ſemur pu-
treſceret. Num. 5. quauis tunc tps, eo q; conſtaret
de uoluntate diuina, cui placebat per miraculum de
crimine cognoscere, licita, & expediens fuerat bono
cōi illius populi, nunc tamen utpote præceptum iu-
diciale cum fuerat, planē ceſſauit, & res ſimilis mo-
do humano, & ordinario tranſigenda eſt, ne ali-
quin tentādo Deū, a quopiam peccetur. Hiſ igitur
pcipue modis in Primū Decalogi pceptū peccatur.

Fine Libri Quart.

254 DE SECVNDO DECALOGI P R A E C E P T O

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

Liber Quintus.

Autores, qui in hoc Libro Quinta citantur, de natura iuramenti tractantes.

X Sanctis Patribus. S. August. lib. 19. contra Faustum. & serm. 28. de verbis Apost. Iacob. 5. S. Hieronymus in S. Matth. & in Ezechiel 16. S. Chrysost. hom. 9. ad pop. Antioch. S. Bernardus ho. 66. in Cantica *Ex Scholasticis.* S. Tho. 2. 2. q. 122. Cai. ibid. q. 89. Alexan. Alen. p. 3. q. 31. Magist. sentent. in 3. dist. 39. S. Bonauen Richard. Scotus, Durandus, Gabriel, Thomas Argentin. ibid. Ioan. Bachonius in 4. dist. 2. 5. q. 14. Petrus de Arragona. 2. 1. q. 89. Ledesma. 2. 2. q. 17. Egidius Quodlib. 6. q. 24. Sotus lib. 8. de iustitia. Ambro. Catharinus de periurio. Gregorius de Valen. to. 3. distu. 6. *Canonista.* Innoc. in c. cti Christu Panor. ibid. Archid. in c. tibi. Domine. Host. Goffred. Turrecremata li. 4. Card. in Cle. & e. quamvis p. 1. §. 7. Couar. l. 1. Varia. Reso. Paulus, Alex. & Aretinus

inl. prima. ff. de uerbo. oblig. Ioan. Crotus ibid. Alciatus li. 1. paregon. ca. 2. Vlpianus in l. iusiurandum. §. si de qualitate iuramenti. Ioannes de Selua l. 1. de iuramento p. 1. quest. 2. Andr. Tiraquel. de legib. connubialib. gl. 5. Anto. de Butr. de Rescript. Soc. lib. 3. consil. 99. Federicus consil. 91. Paul. de Cast. consil. 65. Ange. consil. 236. Ioan. Andr. in c. ult. de sepul. Bal. leg. ult. Zacharias. & Anto. Franc. in annot. in c. ueritatis. Odradus in consil. 24. Felin. & Decius in c. quoniam Abbas. Fulgos. & Roman. l. sed si hac ff. de in ius uocand. Bur. in auth. Iafon. in l. stipulationis. Philip. Corneus consil. 246. Anania in c. querelam. Imola. Alex. Fortunius. Lambertinus. Lanfrancus ibid. Cald. co. affi. 2. o. de praeb. Gutierrez in auth. facit. puberum. Ignatius Lopez de Saliedo in praed. crim. c. 8. & Ioannes Bernardus in c. 92. Nicolaus Millis in repert. Auferrus in capella Tolosana. *Ex Summis.* S. Anton. p. 1. ti. 14. S. Iust. Tabiena. Pilanella. Armilla uer. iurare. Nauar. in Manual. ca. 10. & 13. Barthol. Med. in struct. Confessor. c. 14. Summa Corona Confessor. p. 3. de iuramentis. Toletus in Summa li. 4. Emanuel Rodriquez p. 1. c. 191. Cosmus Philiaricus de offi. Sac. p. 2. l. 3. S. balthianus Med. in summa hres. Iacob. de Grassis p. 2. decisio. l. 2. ca. 8. Cathedib. Romanus & Colonienis in praepeto secundo Pedraz ibid. Guliel. Peraldis in summa de uiribus to. 2. tract. o. Cordub. in summa cas. c. nescien. q. 64. Ludouicus Lopez part. 1. in struct. confessor. 42. Ioannes Azorius p. 1. Moral. Institut. lib. 5. c. 6. Emanuel Saia in aphorismis uer. Vocum. Frater Hieronymus a Sorbo Capucinus in compend. privilegiorum. Didacus Lopez a Sunica in tract. de uoto. Alphonsus Viuald. in annot. ad candelab. aureum tract. 14. & alij plurimi recentiores.

De iuramento secundum se quidnam sit, & unde dicatur. Cap. I.

S Y M M A R I U M.

- 1 Iuramentum quoad Nominis interpretationem quid sit.
- 2 Post Ciceronis tempora uerbum enatum est, pro quoquo fuit Iusiurandum.
- 3 Iuramentum dicitur apud varios Sacramentum.
- 4 Iuramentum pro alio sumptum quomodo definitur.
- 5 Iuramentum pro habitu sumptum uarie definitur.
- 6 Iuramentum non est nisi Deus tacite uel expresse inuocetur.
- 7 Ad Iuramenti essentiam quae requiruntur, et quomodo Deum expresse uel tacite inuocamus.
- 8 Ad Iuramenti essentiam non est necessarium hoc uerbum (iuro) ut multis exemplis manifestatur.
- 9 Nulla uerba praeter necessaria esse ad substantiam iuramenti.
- 10 Error Bartoli, et aliorum expresse docentium uerba fore necessaria ad iuramentum.
- 11 Iuramentum de re praestitum sine nouo consensu, et in-

tentione ad alium casum extendi non potest.

- 12 De eo qui promisit sub iuramento se soluturum centum aureos intra 20. dies termino a iudice postea prorogato quid dicendum an sit peritum necne.
- 13 Non est necessarium regulariter ad iuramentum, quod fiat talis enangelus, diuini scripturis, aut re aliqua sacra, ut cruce, reliquijs, etc.
- 14 Quandoque status esse fieri iuramentum per contactum rei sacrae, quandoque necessarium, nu. cod.
- 15 Qui iurat sub fide mea, uel per fidem meam, non censetur iuramentum fecisse.
- 16 Quanam fides intelligatur, cum sit iuramentum in fide ingenui uiri, Regis, Principis, in bona fide, nu. cod.
- 17 Si quis dicat, in fide boni Christiani, Religiosi, non erit iuramentum, et qui eius sensus, nu. cod.
- 18 Per fidem meam, seu per conscientiam meam, etc. non est magis iuramentum, quam in fide, quod nullum est, unde reuelatur Sotus, et Syluester.
- 19 An et qualiter iuramentum est iurare per creaturas, siue sacras, siue non sacras.
- 20 Qui diceret per habitum S. Francis, aut S. Domini, in iuramentum facit secundum Sotum, et quare.

Quem-

Verumadmodum primo Decalogi præcepto summa erga Deum fidelitas iubetur, utrumque superfluitis, quod uirtuti religionis opponitur secundum excessum, manifeste prohibetur, ne, scilicet, cultus Diuinus alteri, quam uni, ac uero Deo tradatur, ita hoc secundo mandato Diuinum nomen & uerbis, & factis honore maximo profectui iubetur, simulque utamur, ne quous modo illud in uanum assumamus, neque per ipsum aut falsum, aut frustra, aut temere, & irreuerenter iuremus. Et quia prius est Deum suscipere ad colendum, quam eum susceptum honorare, ideo rationabiliter præmittitur præceptum primum, quod prohibet superfluitis, & deinde secundum utatur peritium, quod ad irreligiositatem, & irreuerentiam Dei spectat, ut erudit S. Th. 2. 2. q. 122. art. 3. & S. Anton. p. 1. tit. 14. c. 4. §. 3. annotatur. Hoc igitur secundo præcepto in uniuersum prohibetur, ne nomen Dei contemnamus, ne in uanum illud assumamus, sed ut sum uerborum honorem profectum, ac per illud sancte iuremus. Quia uero non solum ille in uanum Dei nomen assumere censetur, qui per eum male iurat, uel bene iuratum male adimplet, sed etiam, qui male & indebitè uouet, uel male adimplet, quod bene uouit, uel qui blasphemias, & uerba iniuriosa contra Deum, & sanctos efficit, ut Catech. Colon. & Roman. in explicatione secundi præcepti, Angel. in uerb. interrogatio secundi præcepti, Nauar. in Manuali, cap. 12. nu. 1. Cofinus Philicarum de officio Sacerd. p. 2. lib. 3. c. 13. Barth. Med. lib. 1. instr. conf. c. 14. §. 3. & seq. & alij communiter tradunt, ideo ut quid hoc præcepto prohibuit sit, & quomodo contra illud peccari soleat, plene cognoscatur, de singulis breuiter agemus hoc ordine, primo scilicet, de iuramento, deinde de uoto, & tandem de blasphemia.

DE iuramento igitur agentes, ab ipso nomine inchoandum est, ipsa namque nominis interpretatio ad rei ipsius notitiam, & intelligentiam non parum conducere solet. Et quidem ante omnia id breuiter obferendum est, quod uox hæc IVRAMENTUM Latina est, a Seneca, & a Iulianis uisum sit præp. uisitata, nata tamen, ut opinor, post tempora Ciceronis. Nam neque Cicero, neque qui illum præceperunt, uisum sit, sed loco illius ponebant Iusiurandum, ut Petrus de Arago. 2. 2. q. 89. art. 1. annotauit, Seneca quidem in lib. 2. de Clementia, sic ait, *o uocem in coactione mittendam omnium mortalium, in animi uerba Principis; Regesque iuramentum faciunt.* id est, in cuius uerba Principes iuræ. Vipianus etiam hæc uox uisum est in leg. Iusiurandum. §. Si de qualitate iuramenti. sic enim legendum esse testatur Budæus. Dicitur autem iuramentum a iure, uel, ut ait S. Aug. serm. 28. de uerbis Apostoli, super uerbis Iacob. c. 5. *uolite iurare*, quia qui utitur iuramento, ius ueritatis reddit Deo, qui propter compitet patrocinium ferre ueritati, suoque testimonio ueritatem stabilire, (uerba S. Augustini hæc sunt. *Quid est iurare nisi Ipsi reddere Deo quando per Deum iurat*) uel quia, ut ait S. Th. 2. 2. q. 89. art. 1. iure introductum est, ut dicta sua, & facta homines testimonio diuino confirmet, uel denique, quia qui iurat, perinde facit firmitatem id, quod iurat, ac si esset ipsum ius. Id. n. quod iuratur, pro lege habendum est, & ueluti ius sancte seruandum est. 1. §. 6. dato, ff. de iurei. Id. quod etiam

Apostolus Hebr. 6. denotare uidetur dicens, *iuramentum est omnis conuersatio finis, ac lege sancti* esset. Quare iura post prælitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittunt, quia iniuria aliqui Deo irrogaretur: unde & iusiurandum dicitur iuramentum iuris. Sic S. Anton. p. 2. tit. 10. cap. 3. §. 1. Sotus lib. 8. de iust. & iure, p. 1. art. 1. concl. 1. Petrus de Arago. 2. 2. q. 9. art. 1. Couar. in cap. Quamuis. p. 1. in princ. num. 2. de pactis. in 6. & Grego. de Valenzia tom. 3. disp. 6. q. 7. punc. 1.

Dicitur etiam *Sacramentum*, ut in Authen. Sacramenta puberum, C. si aduersus uentil. c. 2. §. 6. Item Sacramenta ubi præcipitur, *Quod Sacramenta, id est iuramenta, puberum sponte facta custodiantur inuolubiler.* & c. Qui Sacramento & can. Non est obseruandum. 2. 2. q. 4. & can. Paruli. 2. 2. q. 5. & S. Th. 3. p. questio. 60. art. 1. Panor. in rubrica, de iureiurando. Catechism. Roman. in explicat. Sacrament. in principio. Couar. in capit. Quamuis in initio. num. 2. de pactis. in 6. Et Vegetius lib. 2. de re militari, scribit, milites iurare solent, & ideo militibus Sacramenta dicuntur, I. milites agrum, §. ignominiosa. ff. de re militari. Quæ de causâ ipsi milites Sacramentarij appellabantur, ex eo, scilicet, quod se Sacramento id est, iuramento ad fidelitatem obligabant: Quintilianus etiam lib. 12. c. 2. ait, *Qui uelut Sacramento rogati, uel etiam superfluitate constituti, uelut esse ducunt a suscepta semel perijussione discedere.* Cornelius Tacitus etiam lib. 1. sic utitur hæc uoce, dicens, *Addebant Mithridates Valerius remanendum per annos Sacramentum id est, iuramentum, in uocem Tiberij.* Unde Suetonius in Cæsare, c. 42. *incredibilem astrictum tenaci Sacramento dixit.* Cicero etiam lib. de Oratore, hæc significacione nomen hoc accepit, ubi ait, *Sacramento contendere id est, iuramento.* Merito autem sic appellatur, quia iuramentum aliquid religiosum est, & actus latitæ, siue religionis, ex S. Th. 2. 2. questio. 89. artic. 4. quo Deo honorem deferimus, quem tanquam infallibilem ueritatem in alicuius rei confirmationem, & testimonium adducimus. Quo sensu Deut. 6. dicitur, *Domini Deum tui timebis*, & ipsi solus seruies, ac per uocem illius uiuabis, & Psal. 62. *laudabuntur omnes, qui iurati in eo.* Unde Cicero in officiis, lib. 3. *iurandum*, inquit, *est affirmatio religiosa*: de qua re legi possunt S. Th. 2. 2. questio. 89. artic. 4. Sotus lib. 8. de iust. questio. 1. artic. 4. Nauar. in Manuali cap. 12. num. 2. & alij. Sed de nomine hæc sunt facta.

QVIA uero iuramentum, & pro actu iurandi, & pro habitu sumi possit, quid utrumque sit, explicandum est. Iuramentum igitur pro actu iurandi sumptum sic definitur, *iurare est Deum testem inuocare.* Sic S. Th. 2. 2. q. 89. art. 1. Sotus lib. 8. de iust. q. 1. art. 1. concl. 1. Gabr. 3. distinct. 39. questio. 1. artic. 1. Summa Corona par. 3. tract. de iuramento. nu. 3. & alij. Qui enim iurat Deum ueritatis auctor ad dictum suum confirmandum in testem inuocat. Unde S. Augustini, serm. 28. de uerbis Apostoli, ait *Quid est iurare Deum in si testis est Deus?* Id quod etiam euident est, si finem enquiremus, ob quod iuramentum introductum sit. Et namque iuratio ueritatis confirmatio certa in rebus moralibus, ut in particulari contingunt, iuxta illud Apostoli ad Hebr. 6. *Omnis conuersatio finis ad confirmationem est iuramentum.* Quæ sine confirmatio certa esse non

potest, nisi Deus in testem aduocetur. Testimonium enim humanum nonnunquam fallax est, tum ex vi tio voluntatis hominis, qui contra id, quod mente sentit, ob malitiam pronuntiare potest; tum etiam ex defectu intellectus, qui non potest cognoscere occulta cordium, aut futura, aut præterita omnia, vel absentia, de quibus tamen homines loquuntur. Vt igitur certitudinaliter in rebus moribus habe retur, necessarium omnino fuit ad testimonium di uinum recurrere. quia Deus neque mentiri potest, neque cum aliquid latet.

4 *Instrumentum* autem pro habitu sumptu variè de finitur. Hostiensis enim in Sum. Rubr. de iuramento. Godfred. & Archi. quos refert, & sequitur Ang. verb. iuramentum. sic definiunt, *Instrumentum est as sertio, vel negatio de aliquo iure, profecto, & honesto sacra rei attestatone firmata.* Quæ tamen definitio communiter rejicitur ab alijs, eo quod exinde seque retur, nullum posse male iurare. cuius tamen con trarium frequentissimè videmus. Verior ergo, & cõ munior definitio est, *Instrumentum est abstinere rei as firmatio, vel negatio ad duccendo Deum quantum in se est, in testem, tanquam infallibilem veritatem.* Ita Doctores Scholastici cõmuniter in 3. dist. 39. vbi S. Bonæ, Richar. Scot. Gabr. & alij. S. Ant. p. 2. tit. 10. cap. 3. in princ. Syluerb. iurare, p. 1. Tabiena ex. num. 1. So tuus lib. 8. de iust. q. 1. art. 1. conclus. 2. Nauar. in Ma nual. c. 12. num. 1. Couar. in cap. Quamuis. par. 1. in princ. an. 1. de pænis. in 6. Petr. de Arrago. 2. 2. q. 89. art. 1. Cofinus Philarchus de offic. Sacerd. p. 2. lib. 3. cap. 1. 3. Greg. de Valtuta tomo 3. disput. 6. q. 7. puncto. 1. summa Corona. part. 3. tract. de iuramē to. num. 3. Toletus lib. 4. cap. 20. Emmanuel Rodri quez in summa par. 1. c. 191. conclus. 1. & alij. Qui enim iurat, & Deum in testem inuocat, hoc ipso, quantum in se est, vult, & cupit Deum manifestare id, quod iuramento confirmatur. Vel negatur, tanquam id, quod est ab ipso Deo etiam scitum, & verum. Id quod hominibus probis, & prudentibus sufficit ad faciendam fidem, cum credibile nõ sit hominem facile expetere diuinum testimonium in confirma tionem rei falsæ, cum tanta Diuinæ Maiestatis iniuria, quanta est uelle quantum in se est, ut Deus, qui summe sapiens est, & summe bonus, asserat, & testi ficetur, id, quod est falsum. Ex qua definitione

5 **P R I M O** In fertur, Non esse iuramentum, nisi Deus tacite, vel expresse inuocetur in testem, hoc enim est de iuramenti essentia, vt constat. Vnde nul la d. ctio simplex, seu affirmatio sit, seu negatio, que præ se non fert testimonij, aut execrationis imagi nem, est iuramentum, in si petenti quis responde ret, *Non, aut non est;* aut interroganti, an fecerim, aut diuerim nec ne; quis responderet, *Sic, aut non;* aut non feci; aut feci; *Dixi, aut non dixi;* non iuraret, aut qui diceret, *merè, in veritate, certe, profecto, sanctè;* cum nul lo istorum modorum Deus inuocetur, vt constat, ita Soto lib. 8. de iustit. quæstio. prima, art. 1. con clus. 4.

D V B I V M tamen est, An qui diceret, *Deus fert,* aut *Cumam Deo loquor,* iuramentum faceret? Respon det cum Cajet. 2. 2. q. 89. art. 1. in fine, & Petro de Arragona ibidem. Notabat & Soto lib. 8. de iustitia. q. 1. art. 1. ante finem. Summa confes. par. 3. tra ct. de iuramento. num. 5. vers. Item qui dicit. Humilimo di uerba dupliciter intelligi posse, vno modo inuo-

entur, alio modo enuntiativè: inuocativè sumuntur, quando inducuntur ad cõfirmandum id, quod dicitur, seu quando intendit quis Deum in testem eius, quod dicit, vt siepe fieri solet, & tunc est iuramentum, sicut Paulus ad Galat. 1. loquitur, dicens, *Ecce coram Deo, quia non mentor, aut Deus testis, quod non mētor.* & illud S. Petri 1. ad 2. 1. dicens, *Tu scis domine, quia amo te,* formam habet iuramenti, ex Soto vbi supra, videtur namque Deum in testem aduocare amoris sui erga eum.

Enuntiativè solum sumuntur, quando solum pro feruntur per modum narrationis, id quod frequen ter accidit in illis, qui non intendunt iurare ad con firmandum dicta sua, sed solum significare ea, quæ dicunt, coram Deo dici, & ab ipso sciri, vt Irenæus sit, Ego sic, aut sic aio, sed tamen verba mea Dei scientiæ, & iudicio remitto; ipse enim, quod verum sit, nouit, & sic iuramentum non est. Quia igitur hu iusmodi verba ex animo, & intentione proferentes penitentur, ideo cessant dolo, & præiudicio cuius queque, qui sine intentione iurandi talia verba pro ferret, solum significans se habere conscientiam ream in tali re, & Deum cõfitemi esse talis rei, non erit iuramentum, quia non est inuocatio Dei in tes tem, sed simplex tãtum enuntiativè, quod Deus scit verum esse, & quod dicti illius Deus spectator sit. In iudicio tamen & præiudicialibus aut rectè notat Ca jetanus, vbi supra ad communem intellectum au dientium respicere oportet, ne cretetur.

6 Ad iuramentum ergo essentiam requiritur, vt Deus expresse, vel tacite inuocetur: *Expresse* verbi gratia dicendo, *Innocè Deum, Christum, Sanctissimam Trini tatem;* seu facio Deum testem, seu dicendo, *Per Deum per Christum;* *Per Sanctam Trinitatem;* *Per summam veritatem;* & similia. *Tacite* seu implicite, dicendo, *amò Deus;* *Ter Deum;* &c. Item cum iura tur per creaturas, quatenus in his relictæ Diuina virtus, bonitas, veritas, potentia, & sapientia, vt cum quis iurat per cælum, per terram, per Euange lium, per Sanctos, per salutem, & uitam Domini sui, &c.

Perinde namque est, ac si iuraret per Deum, cuius veritas, in Evangelio continentur, & per San ctos, qui Euangelium & veritatem primum predi carunt, coluerunt, & crediderunt; Per scripturas etiam, aut per Reliquias, in quibus diuina veritas manifestatur; Et qui iurat per conscientiam, at testando Deum per eam. In his omnibus igitur ta cite inuocatur Deus, elique, ut notat Toletus libro quarto capit. 20. maius iuramentum, quo magis Deus in creaturis relictæ. Maius enim est iurare per Beatam Virginem, quam per alios sanctos ma gis per istos, quam per cælum, magis per cælum, quam per terram, & sic consequenter. Qui enim per creaturas iurat, semper, ut notant Alex. and. de Ales parte 3. quæstio. 31. memb. 3. Syluest. verb. iurare. 1. quæstio. 4. & Petrus de Arragon. secunda 2. quæstio. 89. artic. 1. & alij, nomen aliquod in illis esse profiteretur, siue falsum, ut idololatæ, siue ue rum, ut orthodoxi, qui Deum in creaturis existe re profiterentur, adeo ut non tam creatura, quam Deus ipse, qui author est creaturæ, ut testis addu citur, attamen notant Petr. de Arragon. & Summa Corona aubi supra, quod qui attestaret creaturas, ita tamen ut per eas aliquo modo diuinum testimo nium

nium non inuocaret; sed solum ut eas tanquam res humanas ad dicti sui confirmationem adduceret, uerè iuramentum non faceret, ut qui diceret, *per fidem meam*, seu in *fide mea*, scilicet, humana, & moralis, ut infra dicemus.

- 7 SECUNDO infertur, non esse necessarium ad essentiam iuramenti hoc uerbum *IURGO*, sufficit enim ad iuramentum hoc, ut *expresse*, vel *tacite*, Deus in testimonium inuocetur; potest autem tacite inuocari in testem sine hoc uerbo *IURGO*, unde in lege ueteri saepe sapienter celebratur iuramentum illud, *viuit Dominus, uiuit Deus*; & Deus ipse iurauit per hæc uerba, *uiuo ego*, Num. 2. 1. & Hierem. 4. iurauit, *uiuit Deus*, & Apostolus Roman. 1. iurauit per hæc uerba, *Testis mihi est Deus*; & patet ex c. Iurabunt. 2. 2. q. 1. ubi dicitur iuramentum fieri dicendo, *uiuit Dominus*, Hierem. 4. & can. Non est cōtra. 2. 2. q. 1. Apostolus iurasse dicitur illis uerbis 1. Corinth. 15. *Quotidie morior per gloriam uestram fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro*; & in c. Et si Christus, de iurei. ubi omnes isti modi iurandi enunciantur tanquam uera iuramenta ab Innoc. III. Papa. Et ita contra Cardinalem in cap. Præterea. 1. de spōsa. dicentem nō dici quoniam per iurum, nec quo ad periculum reatum censeri iuramentum prestitum, nisi quis fidem interposuerit expresse per uerbum *IURGO*, communiter tradunt auctores. Panor. in d. c. Et si Christus, & in c. querelam, de iurei. Ioan. Suesā. in trac. de iurei. p. 1. q. 10. penul. Sotus lib. 8. de iustitia, q. 1. art. 1. ante finem. Petrus de Arragona 2. 2. q. 89. art. 1. Notab. ult. vers. Quinta. Syluest. verbo. Iurare, nu. 2. q. 1. Summa Corona p. 3. trac. de iuramento. nu. 6. dub. 3. & Angel. verb. iuramentum, 1. §. 5. Couar. in c. Quamuis, q. 1. in princ. nu. 7. de pa. et lib. in 6. qui etiam docet apud Cardinalem in Commētariis, qui nunc typis excussus circumferuntur, nō reperiri talem decisionem, & sine dubio est opinio falsa, ut constat ex dictis.

- 8 TERTIO infertur nulla uerba præcise necessaria esse ad substantiam iuramenti, eo quod sine ulla uerborum prolatione Deus uocari potest in testem, ut v. g. cum quis rogatus, ac iussus, manu crucem, aut librum euangelij tangit, intendens, & significans se iurare. Sic Syluest. in verb. Iurare. num. 2. q. 1. Sotus lib. 8. de iustitia q. 1. art. 1. ante finem. Petrus de Arragona 2. 2. q. 89. art. 1. Notab. ult. §. sexta. Couar. in cap. Quamuis in principio, nu. 4. uersicu. Tertio. de pactis in 6. qui citat glo. in summa. 2. 2. q. 1. ubi dicitur, *Forma iuramenti, alia fit solo ieremio, alia fit interuentu aliorum ut facit*. Panor. in rub. de iurei. & Anto. Corsetus in eadem rubrica, q. 6. & huc pertinet, quod ex Alex. tradit Ioan. Stobæus sermo *ne 2. 5. firmum*, inquit, *est iuramentum si solum annuero*. Ratio est, quia ibi est tacita Dei inuocatio, cuius ueritas est in scriptis.

- 9 QUARTO infertur, errasse Bartolum in l. Et per iusiurandum, ff. de acceptationibus & in l. qui iurasse, ff. de iurei. Alb. Fulg. & Romanum in l. 1. in princ. ff. de uerb. oblig. expresse docentes uerba fore necessaria ad iuramentum. Contrarium enim est uerum, ut præfati auctores tradunt. Ratio est tum quia iuramentum fit Deo, qui metis inspector est, can. Si quid inuenisti, 1. 4. quaest. 5. & can. erubescant. dist. 32. tum quia ex communi sententia, neq; in Matrimonio necessaria sunt uerba, aut de illius

essentia, cum interdum sufficiat contrahentium consensu quouis modo aliquo signo citra uerba exterius significatis. Id quod non solum uerum est in ualentibus loqui, sed etiam in non ualentibus, ut docet Couar. ubi supra, & in Epitome de sponsal. p. 2. c. 4. nu. 1. Si enim uerba essent de essentia Matrimonij, mutorum matrimonium nullum esset. Et eodē modo uerba non sunt necessaria ad iuramentū non solum in his, qui loqui nō possunt, sed etiam nec in his, qui loqui possunt, ut optime Couar. in d. capit. Quamuis. contra nonnullos asserentes Bartoli opinionem esse uerā in his, qui loqui possunt, aliā autē uerā esse in non ualentibus loqui, testatur. Qua distinctione, (licet falso) utuntur Paul. Alexand. & Aretin. in l. 1. ff. de uerb. oblig. Ioan. Crotus ibidem. col. 4. & Alciat. lib. Parergon. cap. 2. & Ioan. de Selua lib. de iuramento. p. 1. q. 2. & Andr. Tiracuell. de legib. connubial. gl. 5. nu. 18. quos refert, & refellit Couar. ubi supra.

- Nec obstat cap. penult. de iurei. ubi *qui iurauit se statuta in ecclesia sua edita seruaturum, promittens per idem iuramentum, statutum postea subsequens si deliter obseruare ex ui illius iuramenti non tenetur*; dat Pontifex rationem, quia iuramentū semel super re constitutum non potest simpliciter consensu iurantis ad aliū casum extendi ex ui iuramenti, nisi expressum iterum fiat, significans non sufficere iurandi mentem, nisi & uerba iuramentum significantia fuerint expressa. Respondetur enim ibi non agi de iuramento mente concepto, sed potius de extensione iuramenti, quam textus negat fieri posse ad casum non contentum, quando iurat absque nouo consensu, & intentione iurandi de nouo, quo sensu accipitur textus citatus, ut colligitur ex doctrina S. Thom. 2. 2. q. 98. art. 2. ad 4. & Ant. de Butr. in c. Ab excommunicato, nu. 23. de re scriptis. Soc. lib. 3. consil. 99. & Couar. in c. Quamuis. ubi supra. num. 5. qui hinc colligit, & bene, quod ad effectum uerum iuramenti, & etiam ad periculum non sufficeret habere relationem ad aliud iuramentum factū a iurante. Unde qui semel iuramentum præstaret de soluendo centum aureos Petro, ac postea diceret, se promittere equum dare Ioanni sub eodem iuramento iā præstito, quāuis tenetur ex ui promissionis equum dare Ioanni, non tamen ex ui iuramenti, nec periturus erit, si non dederit, ex Couar. ubi supra post Anto. de Butrio in d. c. Ab excommunicato. nu. 23.

- 11 QUINTO infertur, quid dicendum sit de eo, qui promittit alicui sub iuramento se soluturū centum aureos intra 20. dies, si postea termino ei a creditore prorogato periturus sit, necne. si intra tempus prorogatum nō satisfaciatur. In qua re Card. in clem. 1. §. Nos itaque, q. 5. de iurei. & Bal. lib. 1. col. 436. & Decius in c. De causis, numero septimo, de offic. deleg. negant periculum fore, quia alias extensio iuramenti fieret ad tempus prorogatum ab eo, quando iurauit, non comprehensum.

Alij uero, ut Felinus in cap. de iurei. col. 1. & in cap. 2. de sponsal. numero 34. & Couar. in cap. Quamuis. par. 1. in princip. num. 6. de pactis, in 6. & Socin. lib. 3. consil. 99. putant esse periculum, nisi intra tempus prorogatum satisfaciatur. Ratio est, quia iurans soluere intra certum diem, duo communiter promittit, primo, se resstringere iuramento ad solutionem; & secundo se eidem solutioni satisfacturum

intra certum diem; Vnde quamuis tempus prorogatum ſit, quia tamen illa temporis prorogatio eſt temporis etiam determinatio, tenetur ex vi prioris iuramenti ad ſoluendum.

Nec obſtat cap. penult. de iureiur. quia ibi agitur de extensione ad rem diſtinctam, v.g. iuramentum ibi præſtitum fuit ſuper ſtatutis iam eo tẽpore editis, ratio autem, & extẽſio poſtmodum ſecuta ad iuramentum, agit de ſtatutis editis poſt primũ iuramentum, & ſic de re diſtincta ab ea, quæ in primo iuramento tractatur, Vnde nihil mirũ, ſi Pontifex ibi doceat clericum nõ teneri obſeruare ſtatuta poſtea edita vi prioris iuramenti; At vero vbi iuramentum, & eius extenſio ſuper eandem rem cõtingunt, (vt accidit in caſu propoſito) proculdubio promiſſio ſub iuramento præſtita extenditur etiã ad tempus prorogatum, ita vt perſenius ſit niſi intra tempus prorogatum ſatis acciat. Quamuis enim primum iuramentum ad tempus certum reſtrictum eſſet, ideo que eius vis peritura eſſet eo tempore finito; quia tamen euſdem temporis extenſio fit per legitimã cõ unctionem cum prioris iuramenti extensione, ea- que prorogatio circa eandem rem contingit; æquitas poſtular; vt eo caſu prioris iuramenti vis obtineat etiam quoad idẽm prorogatum, cum ſemper tractetur de eadem re, que ſub prioris iuramenti religione fuerat comprehenſa. Id quod maximẽ certum eſſe puto, quoties ex verbis, aut alijs coniecturis mens, & intentio iurantis deprehendi poſſit. Nam cum, vt dictũ eſt, verba præſciſe neceſſaria non ſint ad iuramentum, ſatis erit mẽtem præſumi, vel ex coniecturis, vel ex alijs uerbis, vt notat Panorm. in c. penult. n. 4. & de iurei. Secus autem, vt dixi, quãdo de diſtincta ageretur. Vnde Docuiſ ipſe in ca. præterea. col. 2. de appell. poſt Innoc. ibi tenet, quod ſententia excommunicationis lata in Titium, niſi intra decem dies ſatisfecerit, etiam ſi illi decem dies in alios decem proſtulerent, nihilominus tamen ſi tranſcurſus locus erit excommunicationis cenſuræ,

12. S E X T O Inferitur non eſſe neceſſarium regulariter ad rationem iuramenti, quod factũ eſt Euangelij, aut alijs diuinis ſcripturis, aut ſuper aliqua re ſacra, puta, ſacris reliquijs, cruce, &c. Ratio eſt, quia ad iuramentum ſatis eſt, quod aliquid promittatur, aſſermetur, aut negetur, adducendo Deum in teſtẽ. Sic Panorm. in c. vlt. num. 3. de iuramento calum. Gabr. 3. diſtin. 39. qd. 1. art. 1. coroll. 1. Sylueſt. Ver. iurare. 1. q. 1. Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 1. nu. 1. de pactis in 6. Graian. 22. q. 1. vbi ait, ita eſt iuramentum, ſi per Deum iuretur, ac ſi per ſacra Dei euangelia iuratum fuerit, & colligitur ex c. Et ſi Chriſtus, de iurei. vbi per hæc ſimplicia verba, teſtis eſt mihi Deus, iuramentum inducitur. Cuius ſolemnitatis, ſi iurandi tactis ſacroſanctis Euangelij meminit Sozom. li. 6. Eccleſiaſt. hiſtor. c. 3. Meminit etiã Iuſtin. Nouella. 72. & 124. & Leõ ſurioſus, §. Sed cum antiquitas. Codic. de curat. ſurioſ. Immo aliquando etiã iurantium timore permiſſum fuit, vt iuramenta fierent in eccleſijs ſuper Sanctõrum reliquijs, vt colligitur ex l. Generaliter. §. vlt. Cod. de rebus creditis. Dixi, regulariter, quia licet eadem vis fit iuramenti ſimplicis, ac iuramenti præſtiti cum hac ſolemnitate, quo ad Deum, ſicut etiam uoti ſimplicis, & ſolemnis, quo ad Deum, & uoti obligationem arg. c. Rurſus. Qui clerici, vel uouent. Quandoque ta-

men *Satis eſt iuramentum fieri tactis rebus ſacris, quandoque etiam neceſſarium.*

Satis quidem eſt ad terrorem hominum, qui temere iuramenta huiusmodi violare non erubeſcunt, & maiore pœna caſtigari ſolent, qui ſolemnitatem, qui ſimplex iuramentum uiolant, grauiusque peccatum eſt, ac maior peierandi religio, ob maiorem iurantium timorem. Quãto enim i. 3. per quod iuratur, magis ſanctum eſt, tãto magis penale eſt per iurium. ex S. Auguſt. epiſt. 154. ad Publicolam, & c. Monete. 22. q. 1. Panorm. ibi ſupra. nu. 3. & S. Tho. 2. 2. q. 98. artic. 3. ad 2. vbi expreſſe affirmat, grauius eſſe peccatum quoad per iurium, ſi per ſolemniter iuret per Euangelium, quam ſi per Deum communiter ſermonem. tum propter ſcandalum, tum propter maiorem de liberationem.

Neceſſarium etiam eſt aliquando, vt iuramentum tactis Euangelij præſtetur, alioquin iuramentum vim nullam non habebit, quantum ad iuris effectum attinet, ut communiter tradunt Doctores in Rubrica de iurei. vbi Panorm. & alij, & patet ex c. Hortatur 3. q. 9. & c. Teſtimonium 1. q. 1. & clem. 1. §. porro. de hæret. & cult. de iuramento calumniæ & alibi ſæpe. Notant autem Doctores, quod ſi lex exprimat corporaliter iurandum eſſe, ſatis erit ſcripturam quamlibet tangi, ſi uero in ſpecie ſanxerit iuramentum præſtandum fore ſuper Euangelij, tunc neceſſario fieri debet tactis Euangeliorum libris, alijs iuramentum ualidũ non erit, nec ſufficiat, quod tãgatur quilibet alius liber ſacer, id quod verum eſt conſiderato iure ſcripto, ex Clemen. Multorum. §. porro. & ibi gl. in uerb. tacta. de hæret. Panorm. in c. Dum in cauſa. nu. 3. de iuramento calum. & in c. Tuis. nu. 7. de teſtib. & in c. Eſt Chriſtus, & in Rubrica de iurei. Sylueſt. uerb. iurare. 1. q. 1. Couar. in cap. Quamuis. p. 1. §. 1. nu. 2. de pactis in 6. vbi aut cõuetudine obtentum eſſet, ſatis eſſe iuramentum præſtari ſuper crucem, illi ſtandum eſſe docent Panorm. in d. c. Tuis. & in c. Præſentatis. circa finem. de teſtib. & lib. 2. conf. 68. & Couar. vbi ſupra citans gl. in Authent. vt iurandum, & alios.

Immo uero quamuis Episcopis, & Sacerdotibus nõ teneatur, cum iuramentum præſtant, ſacra tangere, ſed ſatis eſt per ſuam conſecrationem tangendo proprium pectus iurare, arg. cap. vlt. de iuramento calumniæ, & ibi Panorm. num. 7. citans cap. ſi quis preſbyter. 2. q. 5. glo. in e. ut circa in uerbo. corporali. de elec. in 6. Nihilominus tamen in cauſis grauiſus, & in omnibus illis, in quibus iure expreſſum eſt ſpecialiter Episcopum, aut preſbyterum debere tactis ſacroſanctis Euangelij iuramentum præſtare, etiam iſti iurare debent tactis ipſis Euangelij, & ponunt duos cauſas, in iuramento teſtis, & calumniæ. c. Teſtimonium. §. Episcopos. 1. q. 1. text. in Authent. de ſanctiſſimis Episcopis. §. Nulli. Ego N. de iurei. c. in. Quoties. 1. q. 7. & c. Quoties. §. porro. de purg. canon. gl. in d. e. ut circa in uerb. corporali. de elec. in 6. Panorm. in c. cum in cauſa. nu. 6. de iuramento calum. Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 1. nu. 3. de pactis in 6.

13. S E P T I M O Inferitur, Quod qui iurat hoc modo, *ſub fide mea, uel per fidem meam*; non cenſetur iuramentũ feciſſe; Nã talia uerba hoc ſignificant, hoc faciam, ſicut ego ſum fidelis, intelligens fidẽ humanã, hac enim rõne non adducitur Deus in teſtem, quod tenet.

necessarium est ad iuramentum. Sic Innoc. in c. Ad aures. quod met. cauſ. Angel. verb. iuramentum. 1. §. 6. Sylu. verb. iurare. 1. q. 6. Andr. Alciat. in Rubrica de iureiur. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 1. art. 1. post cōcluf. 4. & in reſol. de iuramento. p. 1. c. 4. Caiet. 2. 2. q. 89. art. 6. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 2. uerb. Inferius Secundo. Couar. in c. Quamuis p. 1. §. 2. num. 2. uerb. Nonno. de pactis in 6. Petrus de Arragon. 2. 2. in q. 89. artic. 1. ante ſolutionem tertij argumenti. S. Tho. Summa Corona p. 3. tract. de iuramento nu. 5. dub. 1. & nu. 6. dub. 3. Emanuel Rodriguez p. 1. ſumma c. 191. nu. 3. Idem dicendum. ſi dicat. *In fide ingenui niri. In fide nobilis hominis. Regu. Principis. &c.* In bona fide. &c. In iſtis enim. & ſimilibus ſemper in telligitur fides politica. & humana. Quomobrem ſi quis contrahat aliquem ſecent. quem expreſſim fide humana. uel ea. quae nobilitatis iure. ac titulo paſſim conuentionibus accedit. ſeruare promiſerit. non conſecritur ex hoc contractus iſte iuratus. nec iuramenti priuilegia obtinebit. Idem dicendum. ſi dicat. in fide boni Chriſtiani. aut religioſi. non enim erit iuramentum. ex Soto in d. artic. 1. ſed ſenſus eſt. id pronuntiar ſecundum fidem humanam. quam bonus Chriſtianus. & religioſus ſeruare debet. Sin autem quis per fidem Chriſti. aut per fidem Chriſtianam aliquid aſſuerauerit. aut ſeruare promiſerit. tunc ſine dubio eſt iuramentum. conſecritur enim tunc fides catholica. & Theologica adduci in teſtimonium. Sic Sotus lib. 8. q. 1. art. 1. poſt cōcluf. 4. Sylu. uerb. iurare. 1. num. 7. queſt. 6. Couar. in c. Quamuis. par. 1. §. 2. num. 2. & ſumma Corona par. 3. tract. de iuramento. nu. 5. Quo modo conciliantur opi niones contrarie Doctores. nam qui docent fidei interpoſitionem iuramentum eſſe. cuiusque uiolatoris periuſus eſſe. vt Panor. in c. Querelam. num. 5. Bernard. Ioan. & Hoſtienſ. & Fely. de iureiurando. intelligendi ſunt. ut uerum aſſerant de fide Theo logica. & catholica. Econtra uero. qui negant. hoc dicendi modo interuenire iuramentum. ut Doctores antea citati. de fide humana loquuntur. Sic qui diceret. *In conſcientia mea. aut per conſcientiam meam.* non iurat ex Petro de Arragon. ubi ſupra. ſenſus enim eſt. id dico. quod ſentio. quicquid Sylueſt. in uerb. iurare. 1. queſt. 5. putet eſſe iuramentum. Vnde falſum eſt etiam. quod docet Sotus libro 8. de iuſtitia queſt. 1. art. 1. poſt cōcluf. 4. non eſſe iuramentū dicere. *In mea fide. in mea conſcientia.* bene tamen. ſi dicat. *Per meam fidem. per meam conſcientiam. Per habitum S. Franciſci. aut S. Domini.* Quia inquit. cū apponitur præpoſitio *IN.* ſenſus eſt. ſecundum fidem. & conſcientiam meam loquor. hoc eſt. iuxta. id. quod ſentio. nec fidem. aut conſcientiam meam adduco in teſtem. ſicut cum addo præpoſitionem *Per.* idco hoc loquendi modo fit iuramentum. non illo. Sed ut reſol. notant Sylueſt. uerb. iurare. 1. q. 5. & Petrus de Arragon. 2. 2. q. 98. art. 1. ante ſolutionem tertij argumenti. principalis. Nauar. in Manuali cap. 12. num. 2. Gregorio de Valen. tom. 3. diſput. 6. q. 7. punc. 2. & ſumma Corona par. 3. tract. de iuramento. nu. 5. dub. 2. poſt. S. B. nau. 3. diſt. 39. in expoſitione littere. ante finem. nihil intereſt inter has. formas iurandi. unde ſi fit iuramentum. adducit præpoſitio *Per.* erit etiam. quando additur *IN.* unde ſi res. quae iuratur. fit ſacra. ſue ueritas *IN.* ſue *Per.* erit iuramentum. Sin autem res. quae ad-

ducitur in iuramento. uel aſſerendo. uel negando non fit ſacra. non erit iuramentum. ſue fit cum præpoſitione *Per.* ſue cum præpoſitione *IN.* Vnde qui diceret. *Promitto tibi per fidem meam.* aut in fide mea. porrigendo dextera manum. uel paſſim fieri ſolet. intelligendo de fide. quam proſitetur Chriſtiani. uerum iuramentum præſtat. Sin autem intelligat de fide ciuili. & de fidelitate humana. tunc præſtat iſto fidei non conſtituit iuramentum. Quod ſi præſtando fidem nihil horum cogitat. tūc ut notat Summa Corona par. 3. tract. de iuramento. num. 6. dub. 3. intelligitur de fide humana. quia ſic ipſum nomen ſonat. ut conſtat.

14. OCTAVO In ſerut. an. & qualiter iuramentum fit. iurare per creaturas. Cum enim iurare ſit Deum in teſtem aſſertionum noſtrarum adducere. Deus autem non ſolum *expreſſe.* ſcilicet. uerbis Deum. ſignificantibus. ſed etiam *tacite.* & mediatè in teſte adduci poteſt. puta. quando creatura. cui diuinum aliquid. atque ſacrum ineſt. quatenus talis inuocatur. conſequens eſt iuramentum eſſe. Si quis dicat. *Per hanc crucem. per quatuor ſanctos angelos. per baſiſimum. quem accepi. &c.* ſemper enim in his tacite. Deus inuocatur. in quibus ſemper diuinum aliquid. & ſacrum inuenitur. Et idem cōtingit. quando creaturae non ſacrae in teſtimonium adducuntur. ut ignis. aqua. lux. &c. Dei nomine appoſito in obliquo. Vt ſit dicat. *Per illam lucem Dei. per illam aquam. aut hanc aquam Dei.* Illud enim nomen. Dei in obliquo poſitum facit ut Deus illarum rerum conditor tacite ſaltem in teſtem adducatur. Sic S. Thom. 2. 2. queſt. 98. art. 6. Sylueſt. uerb. iurare. 1. queſt. 4. Angel. in uerb. iuramentum. 1. §. 2. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 5. Petrus de Arragon. 2. 2. queſt. 98. art. primo. Summa Corona. par. 3. tract. de iuramento. num. 4. Immo. etiam ſi non addatur nomen Dei. ſi tamen ipſa creatura. per quam iuratur. eſt eiuiſmodi. ut peculiari quadam ratione excitet in nobis Dei memoriam. adhibeamus adducere in teſtimonium erit iuramentum. quia ea citata. ex comuni modo concipiendi. intelligitur Deus citari. Id quod ſignificauit Chriſtus Matth. 5. dicens. *Non iurabis. neque per calum. quia thronus Dei eſt.* Vnde Innocentius Papa 3. in cap. Eſt Chriſtus. de iureiur. ait. *Qui iurat in calce. iurat in throno Dei. & in eo. qui ſedens ſuper eum.* Sin autem quis adducet in teſtem. creaturas abſque ullo tacito. uel expreſſo reſpectu. Dei. aut diuinae bonitatis in eis reſpondens. ſed ſolum nominaret eas. quatenus tales ſunt. & ſecundum ſe tantum conſideratas. non erit iuramentum. ex Nauar. in Manuali. capitulo. 12. num. quinto. Summa Corona par. 3. tract. de iuramento. numer. 4. & Petro de Arragon. 2. 2. q. 98. artic. 1. ut faciunt. qui iurant per ſuam ueritatem. per ſuam fidem. per has veſtes. per hanc barbam. per hos capillos. ex Nauarro ubi ſupra. in his enim nihil ſpecialiter excitate poteſt in nobis memoriam Dei. nec aliquid ſpecialiter continent in ſe. unde iuramenti uim inducere queant. neque ſic loquentes iurandi intentionem habere uidentur. Qui uero diceret. *per habitum S. Franciſci. aut S. Domini.* &c. iuramentum ſacere uideretur ex Soto 1. 8. de iuſtitia. & iure. quaſi. 1. artic. 1. poſt cōcluf. 4. & Summa Corona. ubi ſupra. quia aliqua Dei memoria peculiariter excitarur in probis ex huiuſmodi modo loquendi. diuinaque.

tas in illis sanctis maximè respiciendæ, atque ideo inquit Sotus, iuramentum est tum loquentibus indelicatum, tum etiam audientibus absonum, & ingratum.

*De Iuramenti diuisione, seu quod duplex sit,
Cap. I I.*

S Y M M A R I U M.

- 1 Iuramentum materialiter diuidi solet in iudiciale, & extraiudiciale, & quid sit.
- 2 Iuramentum extraiudiciale est vel assertorium, vel promissorium, & quid sit.
- 3 Assertorium sit vel per simplicem contestationem, vel per execrationem, & promissorium.
- 4 An petrus excedendo duo peccata commisit.

Variis iuramentum omne specificè, et formaliter acceptum vnius modi sit, cum in omni iuramento diuinum testimonium inuocetur, in quo ratio formalis iuramenti consistit, vt optime, ac subtiliter Caic. 2. 2. q. 89. artic. 1. annotauit; Materialiter tamen diuersimodè diuidi solet.

- 1 Quidam namque, vt Canonistæ, Angli. verb. iuramentum. 2. Syluest. verb. iurare. 1. q. 2. Tabiena eod. 5. 2. & alij iuramentum in *iudiciale*, & *extraiudiciale* diuidunt. *Iudiciale* est, quod deferretur in iudicio, & hoc aliquando dicitur iuramentum de calumnia, quo quis iurat se bona fide, non animo calumniandi causam mouisse, vel respondere, seu aliquid proponere, vt C. de iur. calum. l. 2. §. 1. ff. de hæ.

Est autem calumnia falsi petitorio, vel iniusta repulsiõ facta scienter; quod iuramentum non solum debet esse de præterito, sed etiam de futuro. Aliquando autem solum dicitur iudiciale, & dicitur iurare in litem ex eo, scilicet, quod propter litem, siue propter rem in lite id est, iudicio petitam præstat. Vnde aliquando datur a iudice, quando deficientibus probationibus habens vnum testem, vel famam pro aliquo, compellit eum iurare, super quo est fama. Et dicitur necessarium, quia pars, cui deferretur, sine causa illud recusare non potest, vt in cap. fin. de iureiur. Aliquando autem dicitur decisorium quia præstat ad decisionem litis. Aliquando autem istud iudiciale datur a parte parti, & tunc recusari potest, vt colligitur ex cap. fi. de iureiur. *Extraiudiciale* vero iuramentum dicitur voluntarium, quia voluntariè fit, & de hoc iuramento in sequentibus agetur, & est duplex, scilicet, *assertorium*, & *promissorium*.

- 2 *Assertorium* est, quod ad præterita, & præsentia, asserenda, vel neganda assumitur. *Promissorium* est, quod assumitur ad aliquid futurum confirmandum. Quæ duo iuramenta non differunt inter se specie, quandoquidem ad rationem iuramenti solum spectat, quod Deus in testem adducatur; quod autem, testetur super præterito, præsentia, vel futuro, ex quo sumitur differentia materialis, & accidentalis iuramenti assertorii, & promissorii, naturam speciem iuramenti non mutat. Assertorii exemplum, est, *Iuro Petrum non occidisse Ioannem*, vel *Iuro Petrum occidisse Ioannem*; Promissorii exemplum est, *Hoc fa-*

ciam per Deum, vel, *Non faciam per Deum*, vel, *Dabo tibi cæcum aurore*. *Cras veniam ad talem locum per Deum*, vel, *Non veniam*, & similia.

Rursus tam *Assertorium*, quam *Promissorium* iuramentum aliquando fit simpliciter, seu per simplicem contestationem, aliquando per execrationem; *Simplex contestatio* est, cum quis simpliciter inuocat diuinum testimonium, sine obligatione sui, vel alterius ad formam, vt cum aliquis dicit, Testis est mihi Deus; Testor Deum, Per Deum, Iuro coram Deo; Coram Deo loquor, his enim omnibus iuratur ex S. Aug. sermo. 28. de verbis Apostoli. Item cum quis iurat per creaturas aliquas, in quibus peculiariter reuelatur diuina veritas, quam ipse creaturæ suo modo imitatur, vt cum iuratur per sancta Euangelia, per Sanctos, &c. Non enim tunc filius in creatura, sed intendit iurare per diuinam veritatem, que in creatura reuelatur. Et denique quoties versus per verba in eo sensu, quo pro consuetudine aliorum iurantium versus parti solent, intendendo explicitè, vel implicitè eo loquendi modo diuinum testimonium inuocare, de quibus variis loquendi, & iurandi modis fatis dictum est supra. Execratorium est, in quo siue promittendo, siue asserendo aliquid affirmatur, vel negatur aduocando Deum non solum, vt testem, sed etiam vindexem, & punitorem si falsum sit, quod dicitur, vt verbi gratia. Si non est verum, quod dico, aut si non implevero promissum, illud patiar, vel illud mihi contingat, aut filijs meis, aut possessioni mee, & solet fieri his, vel similibus verbis. Hæc faciat mihi Deus, hæc addat, nisi ita sit; aut nisi hoc faciam, prius me vita, non viuat filius meus, pereat in cædo possessio mea, sic me Deus adiuet, sic vitam meam seruet, &c. Qualis iurandi formula frequens erat in testamento veteri, 2. Reg. 3. *Hæc faciat mihi Dominus, et hæc addat, etc.* Est autem dictorum iuramentorum sensus huiusmodi. Nisi hoc ita sit, aut, nisi id fecero, aut si id fecero, dixero, fecerim, aut dixerim, Deus in testimonium hoc, & illud faciat. Vnde quæuis in huiusmodi iuramenti Dei punitionem, & vindictam petat, nisi sit verum, quod dicit, quod ad execrationem spectat, nihilominus tamen præcipuum in eis est Deum in testem vocare, quod est de essentia iuramenti, vt diximus. Sic S. Thoma. 2. 2. q. 98. ar. 1. ad tertium, & artic. 6. Alex. de Ales in summa, p. 3. q. 31. memb. 3. artic. 3. §. 1. Magister sent. 3. dist. 39. Bonau. Richard. Scotus ibi. Gabriel ibid. q. 1. arti. 1. coroll. 2. Ang. verb. iuramentum. 2. Syluest. iurare. 1. q. 2. Tabiena verb. iuramentum. num. 3. §. 2. Sotus lib. 8. de iustit. q. 1. artic. 1. conclus. 2. & post conclus. 4. Nauar. in Manuali, cap. 12. num. 3. Couar. in cap. Quæuis. par. 1. in princ. nu. 3. de pactis in 6. Caic. in 1. 2. q. 98. art. 1. §. Ant. par. 2. tit. 10. ca. 3. §. 1. Greg. de Valentia tom. 3. disputa. 6. q. 7. puncto 2. Cosmus Philareus de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. capitu. 13. summa Corona p. 3. tract. de iuramento, nu. 8. Emanuel Rodriguez in summa p. t. c. 191. num. 2. & 3. Toletus li. 4. c. 20. & alij, & quæuis multas alias iuramenti diuisiones faciunt, hæc tamen, quam assignauimus, & communior, & verior est, & quam auctores in iuramenti explicatione sequuntur.

D V B I V M solum est. An petrus excedendo duo committat peccata, unum petriuri, quando falsa est assertio illa, in cuius confirmationem adhibetur iuramentum execratorium. Alterum execra-

nia

nis, seu maledictionis; Respondeo esse vnum solum peccatum periurij, ex Caiet. 2. 2. q. 98. art. 1. Na uar. in Manuali. cap. 12. num. 1. & Gregorio de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 7. punct. 2. in fine. Ratio est, quia ex excoatio illa, cum sit prolata solum causa ad rucendi Deum in testem, nec quisquam fere est, qui ex animo sibi malum imprecetur, consequenter solum periurij reatum incurrit. Confirmari autem potest horum opinio ex eo, quod actus agentium, non se extendant ultra intentionem eorum. argum. cap. ad audientiam, de Decimis. Quo fit, ut si quis esset ita sibi in seclus. ut ex animo illam maledictionem imprecaretur, tunc duplex esset peccatum, ut patet, vnum periurij, alterum uero excoationis. Et de iuramenti diuisione hæc sufficiunt.

*De iuramenti vsu, & quibus modis
licitis, vel illicitis fit.*

Cap. III.

S Y M M A R I U M.

- 1 An Iuramenti vsus per se bonus sit, & licitus.
- 2 Solutio argumentorum, quæ in negatiuam partem adductæ sunt.
- Quod Christus prohibuit Matth. 5. non simpliciter omnem modum iurandi.
- 3 Solutio Rationis in contrariam partem adductæ.
- Iuramentum in cultum, reuerentiam, & honorem Dei, ordinare quomodo.
- 4 Non solum licitum est iurare tempore gratiæ, sed præceptum est naturale, et diuinum omnibus hominibus commune, quando exigit ratio.
- 5 Iuramentum ex suis circumstantijs bonum, non tamen per se appetendum.
- 6 Iurandi consuetudo, & frequentia maxime cauenda, etiam in sermonibus veritate subnixis, ex scripturis, & Patribus.
- 7 Quidnam necessarium ad iuramentum, ut actus bonus & licitus, vel illicitus sit.
- Circumstantia variæ enumerantur, quibus iuramentum licitum, aut illicitum redditur.
- 8 Pueri, si sint doli capaces, possunt se obligare ad iuramentum promissorum, pater tamen potest filij sic vocari, & iuramenta irrita facere, quando.
- 9 Periuri repelluntur a iuramento ex defectu debite reuerentiæ.
- 10 De quo periurio intelligendum est, an de conuictio in iudicio, an de notorio.
- 11 Clericis, Sacerdotibus, & Prelatis iurare in iudicio interdicitur, quare.
- Varij casus numerantur, in quibus iurare debent, n. eo.
- 12 Clerici accusati coram Iudice seculari, aut requisiti, ut solemnem præstent iuramentum coram eo iurare prohibentur. Qualiter tamen id possunt.
- 13 Si iuraretur aliquid, quod est peccatum Veniale, aut mortale, non est seruandum iuramentum.
- Pro re turpi, inhonestæ, illicitæ, vel iniusta iuramentum falsum non valet.
- 14 Iuramentum cum sit actus latræ, per solum Deum fieri debet, per creaturas autem nō, nisi ad Deū relatas.
- Iurare per creaturam, ut creatura est, maxima Deo iniuria.

15 Iurare per membra Dei, quasi is membra habeat, illicitum est, immo blasphemum, maxime si aliqua membrum nominetur.

Iurare per membra Christi honestè regulariter loquendo, animo de se contemptus, & consuetudo irauditi, non erit mortale, sed Veniale, ibid.

17 Verum, seu falsum iurare per Deos falsos peccatum mortale, quare.

An grauius peccatum sit iurare falsum per verum, Deum, an iurare verum per falsum Deum.

18 Respondetur testimonio S. Aug. pro parte affirmatiua superius allato.

19 An licet Christiano petere, & recipere iuramentum ab idololatra, quem scit per Deos falsos iuraturum.

20 Ratio in contrarium non valet.

In iuramento falso nihil boni, iuramento falso per falsos Deos aliquid boni est.

21 An iurans per Deos falsos, & aliquid promittens alius promissum implere teneatur, quam si simpliciter, & absque iuramento promississet.

22 An grauius sit peccatum iurare falsaliter per Deum, quam per creaturam.

Quare per iurans cum deliberatione, & solemnitate infamis sit, & irregularis, non autem qui simpliciter per Deum periurus est. n. eod.

23 Ex fine licito iuramentum erit licitum, & contra illicitum, quando finis illicitus apponitur.

Affertorium iuramentum ex eo finibus vitari potest.

24 Causa concomitans turpis iuramentum reddit illicitum.

25 Iuramentum magna cum reuerentia, & timore fieri debet.

Iuramentum præstare solebant olim ieiun. n. eo.

Tempus iuramentum reddit illicitum.

26 In Dominici diebus, & in festis solemnibus, nisi ex magna necessitate, & pro causis pui, et pro Ecclesia, et pace iuramentum solemne non licet.

V M ex dictis manifestum sit, quid, & quotuplex iuramentum sit, restat, ut de illius vsu in sequenti agatur. Atq, ut rem hanc melius explicemus, dubia quedam proponenda, & soluenda sūt.

1. P R I M U M Dubium est, an Iuramenti vsus per se bonus, & licitus sit? Ratio difficultatis est, eo, qd Christus Matth. 5. simpliciter prohibet omne iuramentum, dicens, Ego autem dico vobis, non iurate omnino, & iacob. 5. dicitur, Ante omnia fratres mei nolite iurare, neque per celum, neque per terram, etc. Quibus in locis omne iuramentum, interdicitur, esse videtur. Os quæ sacra scripturæ testimonia quidam heretici, scilicet, Manichæi, teste S. Bona. 3. distin. 39. ar. 2. q. 1. & Apostolici tempore S. Bernard. ut patet ex homil. 6. in Cantica, & V. Valenses, ex Guidone, Carmelita, & Alphonsio a Castro, de hæres. lib. 8. in verb. Iuramentum, & Sebast. Medice in summa de hæres. cap. 110. & Fraticelli, teste Turrecremata li. 4. Summa de ecclie. par. 2. cap. 37. Et V. Viclefus in errore 43. damnato in Concilio Constantiensis sess. 8. Et Anabaptistæ, ut patet ex Cochleo contra eod. dem, docent ita Christianis interdicitur esse iuramentum, ut illis nulla ex causa licitum sit iurare. Et S. Hieronym. in cap. 5. Matth. ut refertur in cap. considerat. 22. q. 1. ait concessum fuisse Iudæis iurare per Deum, non quod esset rectum hoc facere, sed quia minus malum esset per Deum iurare, quam

per

per Idola. Et in Hieremie c. 4. ait Euangelium prohibere iuramentum, & idem habet in capitulo 8. 24. chariz. Ratio est, quia cum iuramentum adhibeatur sit, vt suprà terminandi lites, & controuersias humanas Hebr. 6. omnino peruersum est diuinum testimonium inuocare, illudque ad res humanas referre.

Contrarium tamen certum est, & de fide tenendū, Iuramentum bonum esse licitum, & honestum, id, quod patet Deute. 6. vbi dicitur, *Domineus Deus tuum timebis, et ipsi soli seruiaris, ac per nomen illius iurabis*, Quia ex loco S. Thom. 2. 2. quæstio. 98. articulo. 2. & 4. & alij optime colligit, iuramentum religionis, seu latrici actum esse. Qui enim iurat, testimonium diuinum inuocat ad veritatem confirmandam; Non potest autem aliquid confirmari tanquā certum, & verum, nisi per aliquod certum, & verius eo, secundum illud. Propter quod vnum quodque tale, & illud magis. Cum igitur iurando Deum, in testem veritatis inuocamus, ipsum tanquam veritatem primam, & infallibilem profitemur. Id quod Apostolus ad H. b. 6. docuit illis verbis, *Homines per maiorem se iurant*. Quibus consentit S. Hieronymus in Mattia. 5. dicens, *Qui iurat aut veneratur, aut diligit Deum, per quem iurat*. Erit igitur iuramentum legitime factum virtutis, seu latrici actus; Atque adeo omni iure tam diuino, quam naturali, & ciuili, vt religionis cultus haberi solet. Hinc Hieronymus, conuoluit esse Deus de filijs Israel, quod enim dereliquisset, inuolensque in his, quoniam erant *Dij*. Et Philosophus 1. Metaph. ca. 3. affirmat iuramentum esse quid honorabilissimum, cuius ideo venerationem nunquam antiqui tribuerant, nisi illi, quos pro dijs colebant, & Cod. de Iureiurando. Imperator ait, Iurandi contempta religio satis Deum habet vitorem.

Deinde licitum esse iuramentum testatur propheta Psalm. 63. *Laudabuntur inquit omnes, qui iurauerunt in eo*. Vnde Christus toties iurasse censetur, quoties versusuit illud. *Amen, Amen*, vt notant Hieronymus, super illud Ezech. 16. *vino ego duxi Dominum, etc.* Iuramentum inquit, Dei in veteri testamento erat, *vino ego, in Nguo autem, Amen, Amen, etc.* & Chrysost. homil. 11. in Epist. ad Hebræos, & Orem, in Heb. 3. Idemque patet ex ca. Et si Christus de iureiur. Sed Deus etiam, ipse in scripturis sepe iurasse legitur, vt Gen. 22. vbi iurauit Abraham, quod ex eius semine, *uisurus esset super omnes gentes benedictionem*. & Pl. 109. *Iurauit dominus, etc.* & H. b. 6. textu, Apostolus Deus iurasse testatur. Apostolus etiam ipse sepe iurauit, vt Rom. 1. *Testis est mihi Deus, etc.* & 2. Cor. 1. *Testem Dei inuoco, etc.* Phil. 1. *Testis est mihi Deus, etc.* Quibus omnibus in locis Apostolus Deum in testem eorum, quæ dicit, inuocat. Immo Apoc. 10. inducitur Angelus iurans manifeste per nomen Dei. Et S. Augustinus late hoc ipsum confirmat libro 19 contra Faustum. c. 23. & sermo. 28. de verbis Apostoli. Chrysostomus, Hieronymus, & alij, vbi supra, S. Th. secunda secundæ quæstione 98. arti. 2. & 4. Caietan. & Petrus de Arragon. ibidem. Alex. de Alis in summa p. 3. q. 31. memb. 2. arti. 2. & 3. Bonau. 3. dist. 39. arti. 2. q. 1. Richard. ibid. arti. 1. q. 1. Scotus ibid. Gabr. q. vnic. ar. 2. concl. 1. S. Anton. p. 2. tit. 10. cap. 3. §. 2. Angel. verbo iuramentum 3. loan. Bachon. 4. dist. 25. quæstione 1. articulo. 3. Syluester verb. iuramen-

tum 2. quæst. 1. Tabien. verb. iuramentum. nume. 5. §. 3. Sotus lib. 8. de iustitia. quæst. 1. articulo. 2. & 4. Nauar. in Manuali cap. 12. numero 2. Couar. in cap. Quamuis. par. 1. §. 6. nume. 2. de pactis. in 6. Gregor. de Valentia tomo. 3. dist. 6. quæstio. 7. puncto 3. Cosinus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. li. 3. cap. 14. Summa Corona tract. de iuramento. numero 10. Toletus in summa lib. quarto, capite. 27. Catechism. Roman. tract. de secundo Decalogi præcepto num. 6. & 7.

Quod vero in contrarium afferunt, facile, variisque modis solui potest, illa tamen, omnibus alijs, solutio venor est, quam afferunt S. Thomas Gabr. Sotas, & alij ex S. Augustino libro 19. contra Faustum. capitulo 23. & lib. de Mendacio cap. 15. quem etiam sequitur Innocentius III. in cap. Et si Christus. de iureiur. Censuram, scilicet, eo loco non prohibuisse simpliciter omnem modum iurandi, siue per Deum, siue per creaturam, sed fidelitatem, & temperantiam iurandi, scilicet, de passim, aut ex leui causa iurarent, ne ex facilitate iurandi veniat ad consuetudinem iurandi, & a consuetudine in pericuriū cadatur. Voluit namque eo in loco Christus duos Iudeorum errores reuellere. Existimabant enim Iudæi, non esse iuramentum, si per creaturam iurarent, eo, quod audierant, Reddes Domino iurandum tuum, quem errorem ipsos habuisse titis manifeste significat verba illi Saluatoris Matth. 23. *Ne vobis dices exei, qui dicitis, quicunque iurauerit per templum, nihil est, Credebant insuper solum iuramentum falsum, id est, pericuriū esse peccatum, atque adeo, dummodo falsum non iurarent, quamuis passim, & pro nulla, aut leui causa iurarent, minime se peccare arbitrabantur. Hos igitur errores reuellit Christus dicens, Audi, quia dicitur est, aut quoniam non per creaturam, id est, falsum iurando, Ego autem dico vobis non iurare omnino, id est, nullo modo iurandum esse sine necessitate, neque per calum, neque per terram, neque per templum, etc. Significans etiam iuramentum fieri posse per creaturas. Prohibetur enim quedam, quia per se mala sunt, vt furctum, adulterium, &c. quæ nullatenus licita sunt, quedam vero prohibentur ex causa, non quia per se mala, sed quia, si fiant frequenter, & passim, sequuntur inde mala, vt verbi gratia vinum per se non est malum, & tamen Apostolus Ephes. 5. prohibet, dicens, *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*, secundum illud S. Hieronymus, Venter mero astutus, facile desipunt in libidinem. Sic & iuramentum per se malum non est, cum introductum sit ex fine bono, scilicet, ad finitendos controuersias, Heb. 6. & ex bono principio procedat, videlicet, ex estimatione, quam habemus de diuina infallibilitate credentes Deum summam, & infallibilem veritatem esse, omniumque rerum notitiam habere, quia tamen ex frequenti, & incauta iuratione nascitur sepe pericuriū, iuxta illud Eccles. 23. *Vir multum iurans impletur iniquitate*, ideo iustus ex causis prohiberi censetur iuramentum omne siue per Deum, siue per creaturam, scilicet, ne abque causa iusta iuraret. Vnde Eccles. 23. dicitur, *Iuratum non obferuat ostium, multis enim casus in illa*. Vt recte S. Th. 2. 2. quæstione 98. articulo 2. notauit. Et eodem modo Respondens est ad contrarietatem ex San-*

Iacobo allatam, sicut etiam & patres, qui negare videntur licitum esse iurare, ad hunc modum exponendi sunt.

- 3 Ad rationem autem Respondetur, quod licet iuramentum quatenus refertur ad animum iurantis, habeat pro fine confirmare veritatem, & efficere aut ditotem certum earum rerum, quae iurantur, nihilo minus tamen hoc ipsum iuramentum, seu inuocatio Dei, per ordinem ad habium religionis a quo oritur, atque adeo ipsa legis determinatio, praecipue in Deum, eiusque reuerentiam ordinatur. In iuramento igitur duo sunt, vnum quod est minus principale, scilicet confirmare veritatem diuino testimonio; Alterum vero quod praecipuum est, exhibere Deo hunc, atque illum honorera, quod Deus ex variis confirmatione, exigente hominum infirmitate, afficitur. Hoc igitur modo nulla omnino peruersitas est diuini testimonii inuocare ad controuersias humanas finiendas, cum & ipsemet finis controuersiae humanae in Diuinum tandem cultum ordinetur. Sicut etiam eadem ratio nulla est peruersitas in eo, quod incarnatio Christi famili modo ordinata fuerit in remissionem peccati, atque adeo hoc modo gratia diuina ad naturam hominis sanandam ordinatur, cum haec omnia tandem ad honorem Dei, tanquam ad finem principalem referantur. Scio quidem Caictanum aliter argumentum hoc solvere, sed non ita bene; haec autem solutio nostra ex S. Tho. doct. 2. 2. q. 98. ar. 4. ad 1. Petri de Arragon ibidem, & Grego. de Valentia to. 3. disp. 6. q. 7. punct. 3. desumitur.

- 4 Ex dictis inferitur primo, non solum licitum esse iurare tempore gratiae, cum sit actus virtutis Religionis, quo Deo cultum, & honorem exhibemus; sed etiam praecipuum esse naturale, & diuinum omnibus hominibus commune, quando recta ratio ad id induxerit. Id quod patet ex vsu, & praxi fidelium. Habet enim potestas publica vim petendi a subdito iuramentum: quando id bono Reipublicae expediens visum fuerit, puta quando id necessarium erit ad detegenda, coercenda quae mala, quae vel in damnum Reipublicae in proximi iniuriarum redunda; Adeo ut qui tunc temporis non iuraret, non solum contra praecipuum obediētiae, sed etiam religionis ageret. Immo quandoque non requisitus tenebitur quis iusiurandum offerre, sive ad liberandum aliquem innocentem a morte, vel pro alio magno bono publico, & non iurando peccaret.

- Quibus addo non solum licitum esse iurare, quando est in praecipuo, ut in casibus praedictis, sed etiam quando utile iudicabitur. Enimvero hoc praecipuum non solum docuit nos Christus non iurare, quando nec necessitas, nec utilitas adest, sed etiam praecipuum naturale expressit, scilicet iurandum esse, quando iusta necessitas, & pia utilitas id exposcit. Sic Ale. xan. de Ales. p. 3. q. 31. in enb. 2. art. 4. Sotis li. 8. de iust. q. 1. art. 2. Coar. in c. Quamuis. p. 1. §. 6. numero 4. de pactis. in 6. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 98. artic. 4. & Summa Corona tract. de iuramento. p. 3. num. 11. Grego. de Valentia to. 3. disp. 6. q. 7. puncto 3. in fine.

- 5 Inferitur secundo, Quod licet iuramentum suis cit constantis ornatu bonum sit, non est tamen per se appetendum, nec inter illa bona, quae per se appetenda sunt numerandum, ut sunt actus charitatis, obedientiae, humilitatis, orationis, & huiusmo-

di, sed solum inter ea recenseri debet, quae sunt necessaria, hoc est, quae ad subueniendum alicui defecui ordinata sunt. Intet virtutes enim quaedam sunt simplicitet bonae, honestae, & simpliciter appetendae, ut fides, spes, charitas, iustitia, &c. cum sint quasi ipsa salus animae; quaedam uero appetendae tantum sunt, ut media ad finem, ut poenitentia quae bona & necessaria est supposito peccato, & eatenus est vitiosus quatenus ad peccatum remittendum conductus, atque adeo in statu innocentiae non fuisset. Sic & iuramentum, quamuis ob id honestum, & bonum sit, quod a fide, & estimatione proficitur, quod de diuina infallibilitate habemus, nunquam tamen fuisset licitum nisi ob necessitatem, scilicet ad idem nostram in rebus dubijs, & grauibz confirmandam. unde nec in statu innocentiae eo fuisset opus, quandoquidem tunc homines sibi fidem mutuam praestarent. Hinc

Inferitur tertio, summopere cauendum esse iurandi frequentiam, & consuetudinem, etiam in sermionibus veritate subnixis, nec mediocriter laborandum est, ut consuetudo haec uineatur, Vnde S. Augustin. *In iuramentum, inquit, caue quatenus potes, melius quippe nec verum iuratur, quam iurandi consuetudine, etiam in perituum cadatur saepe, & semper perituo appropinquatur non quia peccatum est verum iurare, sed quia grauius peccatum est falsum iurare, quod citius cadit, qui iurare consuevit.* Et infra, *Nemo nouit, nisi qui expertus est, quam sit difficile, & consuetudine iurandi extinguere, & nunquam tenere, iurare, quod aliquid necessitas facere cogit.* Hinc consuetudinem iurandi acriter reprehendit scriptura, *Eccl. 23. In uocationi non assuecit os tuum, multi enim casus in illa.* Et ibidem, *uir multum iurans reprobatur iniquitate.* Quauis igitur iurare non nunquam bonum, & licitum sit, quia tamen non nisi ad subueniendum infirmitati humanae adhibendum est, minimè iurare licet absque graui causa, & necessitate, alioquin quo sanctius sit, eo perniciosius frequentatur, id quod appositissimo medicinae exemplo S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 5. Caiet. & Pet. de Arragon ibidem. Sotis lib. 8. de iust. q. 1. artic. 5. Gabr. 3. dist. 39. artic. 2. conclus. 1. q. unica. Grego. de Valentia tomo 3. disp. 6. q. 7. puncto 3. & Catechismus Romanus tract. de secundo Decalogi precepto, num. 7. declarant, ut enim corpori medicamentum adhibere non expedit, nisi necesse sit, eorundem uero frequentatio omnino perniciofa est; immo uero quo uirtuosior medicina est, eo maior nocumtum inducit, si indebitè sumatur, ita etiam, nisi cum graui, & iusta causa subest, iureiurati non est salutare, quod si scpius adhibeat, tantum adest, ut proflit ut quanto magis uenerandum est, tanto magis periculosum habetur. Vnde pulchre sanctus Ioannes Chrysost. Homil. 9. ad Populum Antiochum, hanc iurandi consuetudinem reprehendit, his uerbis *Improbam iurandi consuetudinem expellamus, et uel tantillum Deo tribuimus honoris, quantum uestimentis nostris praeficiamus; Quomodo enim non absurdum est, uestimentum, quidē habentes reliquias melius, ipso continuè abuti non sustinere; Dei uero nomen ubique temere, et ut occurrit distrahere. Quam iurandi consuetudinem Christus in ludis redarguit Mat. 5. & de eali posuit, quae 2. 2. q. 1. ex patribz afferuntur.*

SECUNDVM dubium est, Quidnam necessarium sit ad iuramentum, ut actus bonus, & licitus uel

vel illicitus sit; In hac re Doctores, vt Glo. in cap. 1. 22. q. 4. Host. & Goffred. quos refert Angel. verb. Iuramentum, 3. Ioan. Bachon. 4. dist. 25. q. 14. art. 5. Summa Corona p. 3. trac. de iuramento. nu. 13. & Greg. de Valentia to. 3. disp. 6. q. 7. punc. 3. & Cosinus Philareus de officio Sacerd. p. 2. li. 3. c. 15. & Turrecr. in c. Quod autem. 22. q. 4. & Gab. 3. dist. 39. qd. vnica ar. 3. dub. 1. varias enumerant circumstantias quibus iuramentum licitum, aut illicitum redditur, quæ delinuntur ex persona. Ex re, Ex fine, Ex causa. Ex tēpore, & ex modo quæ his veribus comprehenduntur.

Si iurandum licitum dicitur, notat,

Quis; Cur; Quod; per quod; Ad quid; Cur; Quando;

QVIS tenet personam iurantem, vnde ex persona iuramentum redditur illicitum, vt enim notat S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 10. in iuramento dān consideranda sunt, vānū ex parte Dei, cuius testim. nūm inducitur; Alterū ex parte hominis, cuius dictum iuramento cōfirmatur. Ex parte Dei maxima reuerentia deoetur iuramento, & sic quidem in iudicio interdicitur iuramentum pueris, & puellis ante annos pubertatis, masculis, scilicet ante decimum quartum annum, puellis vero ante annum duodecimū, eo quod antea vltim pericūm rationis non habent, quo possunt cum reuerentia debita iuramentum præstare. cap. paruli & can. pueri, 22. qd. 5. & can. Hæc illi, eadem causa, & q. Vnde ante hoc tempus cogi non possunt a Iudice ad præstandum iuramentum, ut omnes faterentur, An vero admitti debeant antea, si ad id se obulerint, non ita conueniunt auctores. Nam Syluest. verb. iuramentum 2. q. 3. & Grego. de Valentia tomo 3. disp. 6. q. 7. punc. 3. negare videntur antea admittendos esse; Alij vero, vt S. Anton. p. 2. tit. 10. c. 3. §. 4. Ioan. Bachon. 4. dist. 25. q. 14. art. 5. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 1. art. 10. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. artic. 10. & Summa Corona p. 3. trac. de iuramento, nu. 13. docent admitti posse dummodo sint doli capaces, alias non, eo quod in iuramento adesse debet iudicium. Quæ opinio verior videtur, si tenorem canonum consideremus: solum enim dicitur, *Quod si venierint iurare, non cogantur.* hoc loquendi modo significans, non esse repellendos, si vigente in eis ratione, & iudicio vitro se ad iurandum obtulerint: Contra vero vera erit Syluestri sententia, si praxim, & consuetudinem attendamus. Idem dicendum est de pupillis infantæ proximi, & de iuriis, & inenit capis, iuramentum enim fieri de: et eum iudicio, quo præfati erant. Quæ omnia intelligenda sunt de iuramento in iudicio facto, id est solemnī, Nam extra iudicium iurare, & penurare possunt, & ita si extra iudicium periurent, si sunt doli capaces, peccant mortaliter, aut venialiter iecundum qualitatē perijurij, sicut & alij, arg. ca. 1. de delictis puerorum, id quod procedit de iuramento assertorio. Nam quantum ad promissorium, certum est si sint doli capaces, possunt se obligare iurando, & valet iuramentum coram Deo, & in iudicio. Vnde gl. in d. can. paruli, 22. qd. 5. & Summa Corona vbi supra resē docent, Impubrem talem conueniri posse de tali iuramento præfatio arg. leg. vlt. in fin. de lib. caus. Illud tamen addendum est, posse patrem reuocare eius iuramenta, vt habetur in cap. pueri. 22. quat. 5. vbi dicitur, *Si pater eius,*

ut audierit, statim contradixerit, potest eius, & iuramenta irrita erunt. ubi ut notat Gioffa in verb. statim, ut reuocatio hæc valeat, statim id est, quam primum nouit, & potuit a patre illius facienda erit.

DEMDE ex defectu debite reuerentiæ repelluntur perijuri a iuramento, ut habetur in can. paruli. 22. q. 5. S. Tho. 2. 2. q. 89. ar. 10. Rich. 3. dist. 39. ar. 1. q. 3. S. Ant. p. 2. tit. 10. c. 3. §. 3. Gabr. 3. dist. 39. ar. 3. Soto lib. 8. de iust. q. 1. ar. 10. Syluest. iuramentum. 2. q. 3. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 89. ar. 10. Greg. de Valentia 3. disp. 6. q. 7. punc. 3. Summa Corona trac. de iuramento, nu. 13. Id quod procedit etiam si offerat se ad iurandum. Ratio autem differtentiæ inter pueros doli capaces, & perijuros est, quia pueros solum defectus ætatis, & iudicij in habiles reddit ad iurandum, & i deo si malitia supplicet ætatem, iurare volentes admittuntur, perijuros autem ipsum iudicium, & delictum propriū in idoneos ad iurandum reddit. Quia ut notat S. Th. ex retroactis præsumitur, quod reuerentiam debent iuramento non exhibebunt. arg. cap. Semel malus de reg. iur. in 6. ubi glo. ponit exemplū perijuri, ex dicto can. paruli. Vnde talis in iudicio non est admittendus ut sit testis in contrādictis, nec in lite, neque de calumnia iurare potest, dicitur. ubi: *Qui semel perjuratus fuerit, post hoc, per testis sit, nec ad iuramentum accedat, nec in sua causa, vel alterius iurator existat.*

DUBIUM autem est, an hoc quod de perijurio dictum est, intelligatur solum de eo, qui conuictus est de perijurio in iudicio, an vero de illo etiam qui notorius, & publicus perijurus est de facto, etiam si de perijurio non fuerit conuictus in iudicio. Ratio difficultatis est, quia reperiuntur multi tales, qui priuatim perijuri sunt; S. Ant. ubi supra dubius est, ob rationem dictam, cum quotidie in contrādictis maxime uenditionis, & emptionis homines perijuri sint. Sotus autem, Petr. de Arragon. & fauet S. Thom. ubi supra solum putant hæc vera esse de perijurio, qui in iudicio conuictus est, & condemnatus perijuri, & huic multum fauet Canon ille *Paruli*, 22. q. 5. qui loquitur solum de iuramento solemnī. Syluest. Gregorius de Valentia, & Summa Corona locis proximè citatis, docent, quod si iuramentum fuerit iudens quantum ad uerba, & deliberationē, & factum, puta, si coram multis deliberat super sancta Dei Euangelia talis scripturis, falso iurauerit, etiam si id coram iudice non iecerit, tamen per perijurio censendus erit; Iam enim ratione scandalī, & deliberationis, & grauitatis rei iuramentum publicum censetur, & ideo tanquam perijuratus habendus erit, & fauet d. ca. paruli, ubi reicitur absolute iuramentum perijuri. Sin autem uerba talia fuerint, ut iuratoria, & non iuratoria haberi possint, aut ex ira, cholera uel alio dubitet de intentione, & deliberatione, & falsitate rei, talis quamuis perijurus sit, a iudicio tamen non est repellendus, hoc enim modo auctorū opinioniones conciliandas esse censeo, & pie interpretandas.

EX parte uero hominis, cuius dictum iuramentum confirmatur interdicitur clericis, iacerdotibus & praelatis iurare in iudicio, non quia non possunt iurare (immo in quibusdam casibus iurare debent) sed quia sine graui, & urgenti causa, & necessitate exigi non debet ab illis iuramentum in iudicio, aut in contrādictis, sicut a laicis: Ratio est, quia in eis præ-

presumitur iustitia conuersationis, obstatum perfectiouis ita vt nec aliquid falsum dicere, nec illicitum promittere voluerint. Ideo enim exigitur iuramentum ab homine, quia dubitatur de veritate eorum, quae dicit, ne simpliciter loquendo diceret mendacium, vel non seruaret promissum, quod dignitati personarum ecclesiasticarum derogat. Debent etiam ipsi magis cauere ad iuramento non necessario, vt exemplo doceant alios nomen Domini reuereri, nec illud in vanum assumi debere. Vnde in can. Si quis presbiter. 2. q. 5. dicitur quod *Sacerdotes ex leui causa iurare non debent*, (scilicet per sacra Dei Evangelia, sicut laici) *manus enim, per quam corpus, & sanguis Christi conficitur, iuramento polluitur. Sed iure iuramenti per sanctam consecrationem interrogantur*. Vnde solum pro magna aliqua necessitate, vel utilitate illis iurare licet. & praecipue pro negotiis spiritualibus. ex 2. q. 5. per totam. S. Th. 2. 2. q. 89. ar. 30. Rieh. 3. dist. 39. art. 1. q. 3. S. Anto. p. 2. tit. 10. c. 3. §. 3. Gabr. 3. dist. 39. quæst. 1. ar. 1. c. dub. 1. Syl. verb. iuramentum. 2. q. 3. Soto lib. 8. de iustitia. q. 1. art. 10. conclus. 3. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 10. Gregorio de Valentia tom. 3. d. 6. q. 7. pun. 3. Summa Corona tract. de iuramento. p. 3. nu. 13. & alij Quibus in locis S. Antonin. & Syl. verb. variis casus referunt, in quibus sacerdotes, & Praelati iurare debent, quorum *Primus est*, ne defectu probationum quis laedatur, vel rem suam amittat, tunc enim possunt, & debent iurare, vbi tamen non sit calumnia sanguinis. *Secundus est* pro fide, vt cum quis abiurat haereticum, promittens non amplius relapsurum, vel etiam schismaticum, de consecrat. dist. 2. ca. Ego Berengarius. & prima quæst. 7. can. quot. ex. *Tertius est* pro obedientia, prout iurant Episcopi, & Abbat. Romano Pontifici. cap. signi. theati de elect. & c. Ego N. episcopus. de iuratu. *Quartus est* pro pace. 2. 2. q. 1. can. Omne. *Quintus est* pro ecclesiae indemnitate. arg. cap. De firmitate. dist. 28. *Sextus est* quando ab excommunicatione absoluantur. cap. Ad reprimendam de offic. ordin. *Septimus est*, cum infamatus debet se purgare deficientibus, scilicet, probationibus. can. Si quis presbyter. can. Habet hoc. & foga. 2. q. 5. *Oktavus est*, si ligent in causa spirituali, vel alia, iurare debent de calumnia, & etiam de veritate dicenda. ca. ceterum. & c. si de iuramen. calum. in antiquis & cap. si de calumnia. eod. tit. in 6.

12. CVI, denotat in cuius manibus sit iurandum, & tunc extra iudicium, & in privato, cuiusque iurare potest homo, in iudicio autem quilibet iurare debet iudici competenti. Vnde clerici accusati coram iudice seculari, aut requisiti, ut solemne praestent iuramentum coram eo iurare prohibentur, sed tantum coram suo iudice ecclesiastico se purgare debet. can. Nullus. 1. 2. q. 5. sicut nec ad testimonium ferendum coram iudice seculari vocari possunt. can. Testimonium. 1. 1. q. 1. fere per totam. can. Quanquam. 1. q. 1. Quae omnia intelligenda sunt, nisi addit praestata licentia. Gabr. 3. dist. 39. quæst. 1. art. 3. dub. 1. litera P. Iohannes Bachon. 4. dist. 2. 2. q. 14. arti. 5. Syl. verb. iuramentum. 2. q. 3. & 4. Angel. verb. eod. 3. nu. 3. Summa Corona tractat. de iuramento. nu. 14. Colinus Philarchus de offic. sacer. p. 3. lib. 3. ca. 15. & alij communiter.

13. QVOD, Hæc particula causam iurandi denotat, & sic pro omni re licita, & honesta iuramentum

fieri potest, pro re autem turpi, illicita, vel iniusta iuramentum factum non valet. argumen. capit. fin. de pactis. & c. 1. de re iudic. Ioan. Bachon. 4. dist. 2. q. 5. quæstio. 14. articulo quinto. Angel. verb. iuramentum. 3. numero quarto. Syl. verb. iuramentum secundum quæstio. 4. Summa Corona p. 3. tract. de iuramento. numero 15. Colinus Philarchus part. 3. libro tertio. capit. 15. ut latius in sequentibus dicemus. Vnde si iuretur aliquid, quod est peccatum veniale, aut mortale, non est seruandum iuramentum. Item iuramenta contra ecclesiae libertatem illicita sunt. Neque iuramentum in detrimentum ecclesiae, aut diminutionem regni valet. Item si maritus iuret non habitare cum vxore, vel contra, non valet. Et denique quisque iuramento affirmauerit aliquid se facturum, quo secuto falsus corporaliter, vel spiritualiter admittitur, vel sine quo utraque falsus, vel altera reparari, vel conservari non poterit, fidem seruare prohibetur. ex Ioan. Baeono, ubi supra. Hæc sententia de iure iur. §. Quomodo censetur. Cuius rei multa exempla habentur in 2. 2. quæst. 3. per totam, sed praecipue can. si §. vlt. verb. iuramentum iacque, & nos in sequentibus varia exempla afferemus.

14. PER QVOD, iuramentum enim, cum sit actus patriæ, per solum Deum verum fieri debet, per creaturas autem non nisi ad Deum relatas. hoc est, quantum in eis diuina veritas reuelatur. Ego iurando aliquam creaturam attestaret, iniquitatem creatura est, ei attribuendo, quæ soli Deo debetur, maximam iniuriam Deo faceret. Id quod Christus prohibuit Matth. 5. *Nolite iurare omnino, nec per calum, nec per terram, &c.* his enim verbis non solum refellere voluit errorem Iudeorum credentium non esse iuramentum, si iuretur per creaturas, vt enim diximus supra, id falsum est, sed etiam, ut non iuremus per eas constituto in illis iuramenti finem, & vim, & exhibendo eis reuerentiam, quæ soli Deo debetur, tunc enim species quedam est idololatricæ, & blasphemicæ, licet veritas iurationi subsistat. Quare hoc solo sensu per creaturas iurare non licet, vt Doctores communiter docent, eo quod hac ratione aliquid nimis creaturae attribueret, cognitione, scilicet, secretorum, vel infallibilitate, quæ de causa Gabriel, & alij locis in tra. citandis docent, Iudeis tanquam paruulis prohibitum fuisse iurare per creaturas, & concessum iurare per Deum, ne honor Deo attribuendus, scilicet, veritatis, cognitio secretorum, & infallibilitas creaturae attribueretur.

Quamuis igitur iuramentum per Deum tanquam rerum omnium conditorem, & cognitorem, primamque & infallibilem veritatem fieri debeat, factum tamen per creaturas, referendo eas in creaturæ, cuius nomen, & maiestas in eis existunt, fere quatenus a Deo creatæ sunt, licitum est. Et ita licite iuratur per creaturas, puta, per Evangelia, per quæ diuinæ veritas nobis innotescit, ac per sanctos, qui illi crediderunt, & coluerunt, & multo magis per B. Virg. quæ eandem fidem, & sublimius nouit, & perfectius coluit. Id quod S. Augustinus refertur. 2. 2. q. 1. can. Mone, ait, sciendum est, quod sancti non tam per creaturas, quam per creatorem creaturas iurant, neque in creaturis (per quas, si iurant) aliquid quod creatorem ipsum sanum venerantur; Sic qui iurat per cælum, iurat per thronum Dei, atque adeo per ipsum Deum, ex

Innoc. in ca. Etsi Christus. de iurciu. & qui iurat per crucem, per ipsum Deum iurat, qui in ligno crucis mortem passus est per redemptionem generis humani. Iurare ergo per creaturas in Deū relatas licitum est, siue hoc fiat per modum simplicis attestat[i]onis, vt contingit, quando quis iurat per Euangelia. vel per sanctos, vel per crucem &c. siue per modum ex-
 16. **Denum certum est, illicitum, & peccatum mor-**
 tiale esse per Deos falsos iurare, siue verum, siue fal-
 sum iuret, est enim blasphemia, quod solius Dei est,
 Deo falso tribuere. Ratio est, quia vt dictum est, iu-
 rare est actus latræ, seu religionis, quo Deum verita-
 tem infallibilem profiteamur. Cū igitur hæc, quæ
 sibi soli debentur, alijs attribuantur, maxima illi
 iniuria fit, estque blasphemia, & idololatræ impie-
 tas. Solum restant hic examinanda quedam dubia.
 17. **DVBIVM PRIMVM** est. An grauius pec-
 catum sit iurare falsum per verum Deum, an iurare
 verum per Deum falsum? Ratio difficultatis est,
 quia S. Augustinus epist. 154 ad Publicolum ait, &
 refertur 22. quæst. 1. can. Monete. expresse ait, *siue*
illa dubitatione minus malum est per Deum falsum iu-
rare veraciter quam per Deum verum fallaciter. Quo
nto enim id quod iuratur, est magis sanctum, tanto ma-
gis penale est perurium. Communis tamen opinio as-
 firmat simpliciter grauius peccatum esse iurare
 verum per Deos falsos, quam iurare falsum per Deum
 verum. Sic Alexand. de Ales. part. 3. quæst. 31. mem-
 bro 3. artic. 2. §. 2. Sotus in tractatu de cauendo a iu-
 ramentorum abusu. part. 1. capit. 6. & libro 8. de ius-
 titia quæstio. 2. artic. 3. Petrus de Arragon. 2. 2.
 quæstio. 89. artic. 6. dub. 2. Couar. in capitul. Quam-
 uis. part. 1. §. 1. numero 10. de pactis in 6. & summa
 Corona part. 3. tractat. de iuramento, numero 26. Ia-
 cobus de Grassijs parte secunda decif. libro secundo
 capitul. 8. numero 6. & capitul. 1. 1. numero quinto 3
 Ratio est euidentis, quia blasphemia, seu idololatria
 grauius peccatum est, quam perurium, in quod il-
 la opponitur confessioni fidei, quæ est totius Chri-
 stianitatis fundamentum, estque ideoque infidelitas
 species, & consequenter contra primum Decalo-
 gi præceptum, cum tamen perurium sit contra se-
 cundum, peccatum autem, quod primo præcepto
 opponitur, grauius eo est, quod secundo opponi-
 tur. Deinde, qui falsum iurat per verum Deum, so-
 lum detrahit veritati dictorum diuinorum, qui au-
 tem per falsos Deos verum iurat, ipsi diuinitate effen-
 tiæ iniuriam infert, quia illam, quantum est in se,
 communicat creaturis, quas pro Deo colit, quod
 facere multo peius, ac grauius est, ut constat. Iura-
 mentum autem per Deos falsos factum ad idola-
 triam pertinere constat, Hierem. 5. ubi Deus fi-
 lijs Israël improprie, quod ab eo veluti Apostata
 defecerint, & iurauerint in ipsi, qui non erant dii.
 Et S. Chrysostom. homil. 16. oper. imperic. *Idola-*
træ, inquit, se fecit omnia, quia per falsum Deum iura-
re. Et ratione probatur, quia qui huiusmodi iuramen-
ta facit, tribuit creature honorem qui soli Deo de-
betur, profiteatur enim illam, nec fallere, nec fal-
si posse, & consequenter blasphemus, & idola-
tra est.

15. **Iurare vero per membra Dei, quasi membra ha-**
 beat, illicitum est, immo blasphemia, maxime si ali-
 qua membra impudenter nominarentur. Idem etiam
 dicendum est, si quis per pudenda membra Christi,
 aut B. Virginis, aut Sanctorum iuraret. Quamuis e-
 nim Christus vere membra illa habeat, vt quilibet
 alius verus, & integer homo, eaque ratione illa no-
 minans minime mentitur (prout mentitur ille, qui
 iurat per membra Dei siue honesta sint, siue inhon-
 est, quasi Deus his membris sit præditus, quod est
 blasphemia) nihilominus tamen dum illa in Christi
 ignominiam, & dedecus nominat, volens ex ipso iu-
 ramenti modo innuere aliquid esse in Christo ignomi-
 niosum, & vituperabile, vere blasphemus est, & gra-
 uissime peccat, & prauissimis penis affici debet, iux-
 ta notata in c. clericum. & c. si quis per capillum. 2. 2.
 q. 1. & in Auehat. vt non luxur. contra naturam. §.
 vi. Et idem censendum est de iurante per membra
 inhonesta Sanctorum ob eandem rationem.

Iurare autem per membra honesta Christi, & San-
 ctorum, vt per caput, manus, oculos &c. *regulariter*
loquendo, dummodo desit contemptus, & consuetu-
do iurandi, non erit mortale, sed ueniale, est enim ali-
qualis irreuerentia ita inter membra distinguere, ex
Angelo verb. iuramentum. 3. §. 12. Gabr. 3. dist. 39.
q. 1. art. 2. quæst. 3. in fin. S. Anton. par. 2. tit. 10. cap.
4. in prin. Petro de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 6. dub. 1.
concl. 3. Couar. in c. Quamuis. par. 1. §. 1. num. 6. de
pactis in 6. Gregorio de Valentia tom. 3. disputa. 6. q.
7. puncto 3. & Summa Corona tractat. de iuramento.
num. 26. Dixi, regulariter loquendo, Nam, si adit
debita reuerentia, & alij comites iuramenti aliquan-
do sic iurant non peccabit, ex S. Antonino, Syluest.
Petro de Arragonia, & Gregorio de Valentia locis
proxime allatis, vt si v. g. præsentem Sanctissimum Eu-

18. **Ad testimonium autem S. Augustini facile Re-**
 spondetur, duo considerari in iuramento per Deos
 falsos; vñ, quod est veritas, aut falsitas; aliud, quod
 est idololatria, quod inuoluitur in tali iuramen-
 to, dum diuinus honor, & soli Deo debitus, dijs fal-
 sis

fis attribuitur. Quamvis igitur ratione periurij in quo stat veritas, & falsitas, minus malum sit iurare verum per Deos falsos, quam falsum per Deum verum, immo stando intra latitudinē, & rationē mendacij, & periurij, (quod solū ibi considerauit S. Augustinus) primum non est mendacium, aut periurium ex S. Tho. 2. 2. q. 98. art. 1. ad 2. Soto, Arag. Couar. & Summa Corona, ubi supra, secundum autem & mendacium est, & periurium; Si tamen consideretur id per quod iuratur, quia hic iuratur per Deum verū, ibi vero per Deum falsum, sicque quod Dei solius est, Djs falsis attribuitur, & incurritur idololatria, simpliciter dicendum est peius esse iurare verum per Deos falsos, quam per Deum verū iurare mendaciter, vt patet auctores testantur.

19 DV BIVM Secundum est, An liceat Christiano petere, & recipere iuramentum ab homine Idololatra, quem scit per Deos falsos iuraturum? Ratio difficultatis est, quia petens, & exigens iuramentū ab eo consentire videtur actui Idololatriæ; qui sine peccato fieri non potest; ergo peccat. Deinde non licet priuata persone exigere iuramentū ab eo, quē certo nouit peccaturum. Ergo multo minus licitū est exigere iuramentū ab eo, quē certo nouit iuraturum per Deos falsos, cum, vt dictum est, minus peccatum sit peccare, quam falsos Deos inuocare.

RESPONDEO cum S. Tho. 2. 2. q. 78. artic. 4. & q. 98. art. 4. Alexandro de Ales p. 3. q. 31. membr. 1. art. 6. 2. Bonau. 3. dist. 39. art. 1. q. 3. Gabriele 3. dist. 39. quæstio. 1. artic. 1. dub. 2. littera R. Soto lib. 8. de iustitia. q. 2. art. 3. & Petro de Arragon. 2. 2. quæst. 89. art. 6. Gregorio de Valencia tom. 3. disp. 6. quæstio. 7. punct. 3. Couar. in cap. Quamuis, part. 1. §. 1. num. 9. & nume. 1. de pactis. in 6. Caiet. tom. 2. opusc. 12. & in summa uerb. maleficium Syluest. uerb. maleficium. quæst. 8. & Summa Corona part. 3. tract. de iuramento num. 26. & alijs communiter, quod licet peccatum graue sit exigere ab eo iuramentū, intendendo directē, ut per falsos Deos iuret; (cum, ut constat, huius uolūtatē obiectum per se in malum sit) sicut etiam graue peccatum est inducere illum ad iurandum, non intendendo etiam, vt per falsos Deos iuret, quando petenti, aut exigenti nullum, aut exiguum commodum inde resultat; (quandoquidem unusquisque, quantum in se est, alterius peccatum uitare tenetur, quando id potest sine suo incommodo,) nihilominus tamen ex causa rationali iuramento eius vti, nullum omnino peccatum est. Siquidem ex una parte petens iuramentum non intendit, vt per Deos falsos iuret, sed per Deum verum. Necessitas etiam petendi adest, puta, vt sic pacta, & conuenta iuramento firmentur, id quod licitum, & honestum in se est; Et ex altera parte iurans potest, si uelit, iuramentum rectē præstare, iurando, scilicet, per Deum verum. Si igitur per Deos falsos iuret, atque ita iurando peccet; hoc totum ex sua malitia, & falsa religione procedit, & proinde peccatum hoc, qualecunque sit, iuranti tantum, & non ex causa rationali petenti imputandum erit, cui nec petens iuramentum assensit, nec illud impedire cum dispensio, & damno suo tenetur; sed solum fide illius, hoc est, fidelitate naturali vti, quam quilibet, cuiuscumque religionis sit in pactis, & foederibus seruare tenetur. Idem a simili ostendi potest; Qui enim ab ho-

mine parato ad vsuras petit mutuum, dat quidem aliquo modo ipsi materiam, & occasio nem peccandi, ipse tamen petendo non peccat, quandoquidem, quod ipse petit, scilicet, mutuum, iustum, & licitum est, & cum merito præstari potest. Sin autem alter mutuum sine usura præstare nolit, culpa ipsius (iurari) est, non petentis, qui petit ab altero quod ille si uellet sine peccato, & cum merito facere posset. Pari ratione, qui ab infideli petit, quod aliquid iuramento confirmet, non petit, ut per falsos Deos iuret. (sic enim petendo peccaret, sicut etiam peccaret, qui mutuum pecuniam sub usuris sibi dari peteret) sed solum petit iuramentum, quod ab altero legitime per Deum verum præstari potest, cum res licite petita fuerit. Vnde si infidelis per Deos falsos iuret, culpa est ipsius iurantis, non autem iuramentum exigentis, quia is, qui exigit, id petit ab illo, quod ille, si uellet, bene facere poterit. Idem etiam patet exemplo Iacob, qui, vt legitur Gen. 33. petiit a Laban Sacerdoti suo homine Idololatra, ut si quid, quodcum illo pepigerat, iuramento firmaret. Et Romani cum Iudeis pacem firmabant. 1. Mach. 8. cum tamen illi per Deos falsos, hi uero per Deum verum iurasse legantur. Quæ omnia latius confirmat S. Aug. epist. 154. ad Publicolam, cuius uerba referuntur in c. Menece, 2. 2. q. 1.

20 Ratio autem in contrarium non ualet, vt enim dictum est, qui petit iuramentum ab infideli, nulla ratione intendit, vt infidelis per Deos falsos iuret (id enim peccatum esset) sed intendit tantum, vt pacta iuramento confirmet; licitū autē est pacta, & conuenta iuramento firmare, & eius rei petendæ ius habent qui contrahunt. Non igitur peccato alterius sic petendo consentit. Quod autē petendo aliqualem peccandi occasionem præbeat, non facit, vt peccet petendo rem in se licitam, Non enim malū est, qualitercumque occasione materialem peccandi præbere, sed tunc solū, quando aut ipsum factum, in quo consistit occasio, per se malū est, nec licite fieri potest, aut quando illud absque suo comodo, aut necessitate aliqua facit. Quod uero de exigente iuramentum ab eo, quem falsū scit iuraturū, dictum est, nihil contra veritatem a nobis in præfenti questione probatā ualet. Siquidem, vt rectē notat S. Tho. 2. 2. q. 9. art. 4. ad quartū, ex S. Augustino epist. 154. ad Publicolam, in iuramento falso nihil boni est, quo vti licet, hoc est, ex eo, quod quis falsum iuret, nulla potest ad nos utilitas iuste peruenire, nec aliqua ratione ex eo res nostra iuari iuste potest. Ceterum in iuramento facto per Deos falsos, aliquid boni est, quo utimur, cum ex huiusmodi iuramento efficiuntur pacta firma, quæ cum infideli pepigimus, quia firmitate carere cum nobis esset incommodum, sit, vt non teneamur cum tanto nostro damno, & iactura alterius peccatū in iuramento per Deos falsos vetare, sicut in periurio tenemur, quod nulla ratione bene fieri potest.

21 DV BIVM Tertium est, An iurans per Deos falsos, & aliquid promittens, rectius promissum implere teneatur, quam si simpliciter, & absque iuramento promississet? Ratio difficultatis est, quia S. August. epist. 154. ad Publicolam, solum ait, quod qui iurat uerum per Deos falsos, semel peccat, quia iurat, per quem non debet; qui uero falsum per eundem iurat, bis peccat, quia præterea iurat falsum. Et idem est, si non adimpleat iuratum promissum. Qui-

bus verbis significat, eum, qui rem aliquam promittit cum iuramento per Deos falsos, magis teneri ad seruandum promissum, quam si simpliciter, & absque iuramento promississet.

Respondet ex Alex. de Ales in summa p. 3. q. 3. 1. memb. 3. art. 2. §. 1. Gabr. in 3. dist. 39. q. 2. art. 3. dub. 3. S. Anto. p. 2. tit. 10. ca. 4. §. 1. in fine. Soto lib. 8. de iustitia. q. 2. art. 3. dub. 3. Covar. in c. quamuis. pa. 1. §. 1. nu. 7. de pactis. in 6. & Petro de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 6. dub. 3. Innoc. in c. Etsi Christus. nu. 2. & Pa. norm. ibi. de iureiur. & alijs. Quod licet huiusmodi iuramentum per se loquendo nullam aliam inducat obligationem præter eam, quæ est in simplici promissione, e quod secundum ueritatem non est iuramentum, cum nec uerus Deus, nec ulla res sacra illic in testimonium inuocetur, ut constat, Nihilominus tamen ex suppositione, hoc est supposita eius conscientia erronea, quia, si putat esse ueros Deos, peccat peccato periurij, si falsum dicat, & sacrilegij, nisi adimpleat promissum, quod tali iuramento firmavit. Vt enim libro primo ex communi Thologorum sententia diximus, conscientia erronea uim obligandi habet; ratio est, quia qui agit contra legem superioris creditam, seu æstimatam, licet non uere obligantem, ipsum superiore, eiusque auctoritatem contemnit; Qui uero contra erroneam conscientiam agit, contra legem superioris creditam agit. Ergo ipsum contemnit; & consequenter peccat, eiusdemq; generis peccatum committit; ac si lex illa uere fuisset. Cui consequens est, quod tam Idololatra, quam Genilis iusiurandum suum obseruare tenetur, nõ quidẽ ex ui religionis, quæ falsa est, sed ob fidelitatem hu. nanã, quam secundum conscientiam iurando confirmauit. Quo sensu intelligendus est S. Augu. ubi supra, relatus in c. Ecce dico 22. q. 5. dicens *peruiri eũ esse, qui super lapidẽ falsũ iuratur*, id est, qui ad loquem lapidem falsum iurat. Quia uis, n. a parte rei, & in ueritate per rem sanctam; & diuinam non iuret, & proinde uerum iuramentum non faciat, si tamen per illam iuret, eo ipso quod putat rem sanctam esse; tenetur fidelem illam seruare, & falsum iurando bis peccat, semel quidem iurando per rem illam, per quam iurare non debet, & deinde falsum iurando per rem illam, quam in conscientia sua erronea sanctam, & diuinam esse putat. Quæ omnia ex se satis manifeste sunt.

22. DVBIUM QVINTVM est, an maius sit, & grauius peccatũ iurare falsaciter per Deum, quam per creaturam? Ratio dubij est, quia ex vna parte grauius uidetur peccatũ iurare per Deum, quia, vt ait S. Augu. epist. 154. & refertur can. Monete. 22. q. 1. in fi. *Quanto, per quod iuratur, magis falsum est, tanto magis peccat: est periurium: Deus autem sanctior est sanctis omnib. in infinitum*, Et proinde grauius peccatum est iurare falsum per Deum, quã per creaturas, magisq; obligat iuramentum per Deum, quã per creaturam factum. Ex altera uero parte grauius uidetur periurium, quod fit iurando per creaturas, eo quod S. Augu. ubi supra, docet, *duplíciter reum esse, qui per creaturas iurat mendaciter, quia & contra prohibitionem iurat, per quod sibi iurare non licet, & quod peccat est immunis, qui non nisi per creatorem iurat, & proximum dolo capie, quod facit etiam per creatorem mendaciter iuranti*. Si igitur duplex in illo reatus sit, qui falsum per creaturas iurat, a quorum vno im-

munis est, qui per creatorem falsum iurat, grauius proculdubio erit periurium factum per creaturam, quam factum per creatorem; grauius autem periurium non est, nisi quia iuramentum magis obligat. Grauius etiam est creaturæ, & creatorem simul quã creatorem tantum contemnere; qui uero per Deum tantũ periurium committit, creatorem solũ offendit; qui uero per creaturam falsum iurat, & creaturam, & creatorẽ etiam contemnit, quandoquidẽ, qui per creaturam iurat, non per ipsam solam iurat, sed etiã per eius creatorem Deum, & sic per duos sanctas, quæ sunt magis sancta, quam alterum solum.

Respondet cum S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 1. o. ad secundum, & quæst. 98. art. 3. ad secundum. Alexandro de Ales in summa p. 3. q. 31. memb. 3. art. 3. §. 2. Scotto in 3. dist. 39. q. vnicã. ad secundum. Gabriele eadẽ dist. 39. q. 1. art. 3. dub. 2. Soto lib. 8. de iustitia. q. 1. art. 1. o. ad secundum, quod ceteris paribus grauius peccatum est iurare falsum per Deum, quam per creaturam, ratio siquẽ obligat iuramentum per Deum, quam per creaturas factum. Quo sensu recte a Sã. Augustino dictum est, iuramentum secundum se cõsideratum tanto fortius esse, & obligare magis, quanto maius est id, per quod iuratur. Ceterum ex modo iurandi fieri potest, vt magis obliget iuramentũ per creaturas, quam per Deum factum, nimirum si iuramentum, quod fit per creaturam, puta per sancta Dei euangelia (prout fieri solent) fiat cum quadam deliberatione, & solennitate; iuramentum autem, quod fit per Deum, fiat leuiter, & absque deliberatione, & sollemnitate. Quanto enim crescant plus sollemnitate, tanto maius est iuramentũ. Hinc ecclesia ad terrorem statuit, vt per creaturas non nisi sollemniter, & per consequens deliberate iuretur, ubi ueritas est simpliciter asserenda, uel promissum firmiter obseruandum. Vnde propter hoc obseruatur certa cerimonia, vt quod digiti eleuentur, aut sanctorum reliquie, uel Sacre Scripturæ tãgantur. Quamuis igitur ceteris paribus, & secundum se grauius peccatum sit iurare per Deum, qui summẽ sanctus est, & eminenter in se continet omnem sanctitatem creaturarum iuxta illud Psal. 138. *Confessio eius super calum, & terram*, id est, laus est, super omnem creaturæ bonitatem; supposita tamen ex altera parte sollemnitate, & deliberatione plena, qualis habetur, cum per crucem, reliquias, & Euangelium iuratur, grauius periurium erit, quam si simpliciter per Deum solum falsum iuraret; non quidem propter reuerentiam eius, per quod iuratur, sed propter sollemnitatẽ, & deliberationem, quæ ibi, nõ hic reperitur, & hoc solum probant argumenta allata.

Hinc inferitur, quare periurians cum deliberatione, & sollemnitate infamis sit, & irregularis, non autem, qui simpliciter per Deum periurius est. Infamia namque non semper sequitur quantitate culpæ, sed crimen publicum. Violatio igitur iuramenti sollemnis, & publici facit irregularem ratione infamie, infamia autem irregularem reddit. Qui enim ad sacro: ordines accedere debet, bonã famã communem habere debet iuxta illud 1. ad Timo. 3. *ordinandus bonum testimonium ab his, qui foris sunt, habeat*. & Tit. 1. Quia igitur sollemnis iuramenti transgressor fidei uiolator præsumitur, ideo rationaliter habetur infamis, & consequenter irregularis efficitur, quæ præsumptio de eo, qui ex leuitate, & in-

deliberatione falsum iuravit per Deum non est, unde nec peierando in famiam, aut irregularitatem incurrit.

- 23 AD QUID, denotat finem, propter quem iuramentum illicitum, vel licitum redditur. Etenim ex fine licito iuramentum licitum efficitur, & econtra illicitum erit, quando finis illicitus opponitur. Quia cuius finis bonus, vel malus est, & ipsum quoque bonum, aut malum est arg. c. Artaldus, 8. q. 3. vbi ex fine, ad quem tenditur, iuramentum redditur illicitum, vt si ante electionem iuretur de indemnitate rerum ecclesie, vt sic eligatur. Ioan. Bachon. 4. dist. 25. q. 6. 14. art. 5. Angel. verb. iuramentum. 3. §. 6. Sylu. eod. 2. q. 4. Summa Corona par. 3. trac. de iuramento. nu. 27. Cosmus Philarchus de officio Sacerd. p. 1. lib. 3. ca. 15. Et ita 22. q. 1. can. 1. iuramentum faciendum esse dicitur pro fopdere pacis, ad sedandas controuersias, & mentes hominum seruandas, vbi aliter veritas offendi non potest. Heb. 6. & l. 1. ff. de iureiur. dicitur: *Maximum remedium expediendarum litum in vsu venit iuramentum religio.* Couar. in c. Quibus, par. 1. §. 6. nu. 3. de pactis in 6. Et quidem cum iuramentum fit assertorium, vel promissorium, vtrumque ex indebito sine illicitum esse potest. Assertorium enim iuramentum, ut optime explicat Summa Corona, vbi supra, ex octo finibus vitia potest, pro ut octo sunt genera mendacij posita a S. August. in lib. de mendacio. c. 14.

Primo, cum quis iurat falsum contra fidem, & sapit haereticum.

Secundo, cum iurat falsum contra proximum, vt eum iniuste laedat, sine sui, aut alterius utilitate, vt cum proximo falsum imponit in iudicio, aut falsum testificatur contra illum in aliqua re.

Tercio, cum falsum iurat, vt alicui proficiat, laedendo alterum, puta, cum producit vt testis in causa pecuniaria, vt amicum a debito liberet, & alium iniuste condemnari facit.

Quarto, iurando falsum ex sola delectatione mentendi.

Quinto, iurando falsum complacendi causa, sine alterius tamen praedjudicio, sed solum, vt eis placeat.

Sexto, iurando falsum, ut alicui proficiat sine alterius offensione.

Septimo, iurando falsum, vt multum alteri proficiat, puta, vt excuset homicidam, ne suspendatur.

Octauo, iurando falsum, vt seipsum a malo liberet.

Iuramentum autem promissorium illicitum redditur, quando quis aliquid licitum promittit ob malum fidem, puta, promittit dare aliquid puellae, vt illi consentiat in actum malum. Hic enim finis malus appositus donationem alias in se licitam vitiat, vt pluribus confirmat Summa Corona, vbi supra, quae alios modos enumerat.

- 24 CV R, in hoc loco causam concomitantem denotat, quae si turpis fuerit, iuramentum illicitum reddit, vt iuramentum Herodis propter saltationem puellae. Item iuramentum eorum, qui iurant adinuicem alicuius delicti societatem. Item qui iurant ad conspirationes, & coniurationes iniustas faciendas contra superiores, & huiusmodi. arg. c. fin. de pac. & cap. 1. de sent. & re iudic. & can. coniurationum. & can. conspirationum. 11. q. 1. Ioan. Bachon. 4. dist. 25. q. 6. 14. art. 5. Angel. verb. iuramentum. 3. §. 6. Sylu. eod.

iuramentum. 2. q. 4. Summa Corona p. 3. trac. de iuramento. nu. 28. Cosmus Philarchus de officio Sacerd. p. 2. lib. 3. cap. 15.

- 25 QVOMODO, explicat modum, quo iuramentum illicitum redditur, puta, si per vim aut timorem, aut ex inconsulto iracundiae calore iuretur, de quibus postea latius agemus, cum de obligatione iuramenti dicemus. Et cum iurare sit actus laetiae, in quo ad veritatis testimonium Deum tanquam summa veritas inducitur, ideo ut licite fiat, cum magna reuerentia fieri debet, vnde Cornelius Papa ait can. Honestum. 22. q. 5. *Honestum etiam videtur, ut qui in sanctis audet iurare, Ieiunius faciat cum omni bonestate, & timore Dei.* Quae caerimonia quamuis notat ibi glossa, fit potius consilium, quam praecipium, & iam in desuetudinem abiit, reputabatur tamen olim inhonestum altari fieri, ut quasi ad sacrosanctum sacramentum aliter, sic ad iuramentum accedere, nempe ut iuratur attentior animo secum reputaret, iurumne esset, ac certum id, quod sub iuramento asserturus accedebat. Quia propter, & alijs circumstantijs exornabatur iuramentum, scilicet, ratione loci, ut nemo nisi in templo, & super altari, & libro Evangeliorum attactu, quae sacerdos in manibus teneret, quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentum praestaret. Vnde S. Ioan. Chrysost. Homil. 15. ad pop. Antioch. ait, *Non ita geris, & deploro quospiam in ijs singulis audires sicut gemo, & lacrymis prosequor, & horresco, cum vides quem piam supra mensam hanc scilicet, altare neniens, & manus imponentem, & Evangelij iuramentum attactu, &c.* Cuius et caerimoniae meminerunt S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 10. Petrus de Arrago. ibidem Gab. 3. d. 39. q. 1. artic. 3. dub. 2. littera S. Sotus lib. 8. de iusticia q. 1. art. 10. conclud. 2. & Greg. de Valentia tom. 3. disput. 6. q. 7. puncto 3. Angel. verb. iuramentum. 3. §. 3. Sylu. verb. iuramentum, secundo q. 4.

- 26 QVANTO, Tempus enim iuramentum reddit illicitum, unde 22. q. 5. can. Decreuit habetur, *Decreuit sancta Synodus, quod a septuagesima usque ad octavas Pasche, ab Adventu usque ad octavas Epiphaniae, nec non in ieiunijs quatuor temporum, & in Leuitis maioribus, & in diebus Rogationum, ac in diebus Dominicis, nullus supra Evangelia nisi de concordia, & pacificatione iurare praesumat.* Verum huic decreto, ut ibidem notat glossa, per contrariam consuetudinem praestitam derogatum est, quantum ad septuagesimam, & aduentum, &c. In Dominicis tamen, & in solemnibus diebus, nisi ex magna necessitate, & pro causis pijs, & pro ecclesia, & pace iuramentum solenne praestare non licet, quandoquidem illis diebus, uacandum est rebus spiritualibus. c. 1. de ferijs. S. Tho. 2. 2. q. 88. artic. 10. in corpore. Gab. 3. dist. 39. quae. 1. art. 3. dub. 2. littera T. Angel. verb. iuramentum. 3. §. 13. Sylu. verb. iuramentum. 2. q. 4. Summa Corona p. 3. tracta. de iuramento. nu. 36. Gregorius de Valentia tom. 3. disputa. 6. quae. 7. puncto 3. Cosmus Philarchus de officio Sacerdot. p. 2. lib. 3. c. 15. & alij communiter.

de pactis in 6. Greg. de Valentia tomo. 3. dispu. 6. q. 7. puncto 3. Summa Corona par. 3. tract. de iuramen-
to num. 126. Cosmus Philarchus de officio Sacerdot.
p. 2. lib. 3. c. 23. Toletus in summa lib. .c. 21. Barth.
Medina lib. 1. anfruct. confess. cap. 14. §. 3. Emanuel
Rodriguez in sum. p. 1. c. 1. §. 1. num. 4. concl. 1. Jo. Pe-
draza in preceptum secundum Decalogi. num. 2.
Catechismus Rom. in secundum præcep. Decal. nu.
11. Aequi iur. res hæc clarius explicetur, singulas par-
ticulas exponemus.

2. Quoad primum igitur particulam, quæ est veritas,
id notandum in primis est, per eam non intelligi
hoc in loco adæquationem rei ad intellectum, quæ
Metaphysici propriè veritatem appellant, sed con-
ditionem quandam orationis, atque sermonis ex-
terioris probati, v. l. oratio cum animo concordet. Ita-
que ad hoc, vt veritas, quæ comes est iuramenti, a-
desse intelligatur, non est necessarium, vt id, quod
affirmo, sit semper verum, & ita se habeat a parte
rei, sicut a me significatur; sed requiritur solum, &
sufficit, ut ita cû per certo existissem, quemadmo-
do me esse iuratur. Hanc autem veritatem iureiu-
rando necessariam esse testatur propheta Psalm. 14.
his verbis, *qui iurat proximo suo, & non desipit*; & ex
sine ipsius iuramenti colligitur, finis autem iuramē-
ti est confirmatio dicti humani.

Ceterum sicut duplex est iuramentum, *Affertorium*,
scilicet, & *Promissorium*, ita veritas in vtroque di-
uersimode requiritur: nam in *Affertorio* requiritur
solum veritas concordie vocis cum mente interiori;
hoc est, vt id, quod afferitur, omnino verum sit, &
quod negatur, sit falsum, solum secundum rationa-
bile iudicium eius, qui iurat. In *Promissorio* autem du-
plex veritas requiritur, *una est*, in concordia orati-
onis promissionis, & animi interioris faciendi suo
tempore id, quod promittitur, altera est, vt sit con-
cordia promissionis, & effectus futuri, hoc est, vt exi-
stimet effectum promissionis adimpleri posse, & de fa-
cto adimpleatur. Quod intelligendum est, nisi cum
mutata rei promissæ conditione, incipiat talis esse,
vt iam fidem seruare, & promissis stare si velit, Dei
odium, & offensionem subiret.

3. Quoad alteram particulam, quæ est *Iudicium*, si-
gnificatur hac voce discretio, & prudentia, quæ in
iuramento inesse debet. Neque enim in iurandum
temere, & inconsideratè, sed consultè, & cogita-
tè adhiberi debet: iurans igitur, ut eum iudicio iu-
ret; tria præcipue considerare debet: *Primum est*,
an quæ iuramento confirmanda sunt, absque iura-
mento sufficere probari possint, nec ne. Quæ enim
aliter probari, & persuaderi possunt, non sunt iura-
mento confirmanda. Vnde confirmare iuramento
res, quæ clare, & perspicue sunt, aut quæ ad aliquas
pertinent disciplinas, & alia rationis, quam iuramen-
to probari possunt, nempe, syllogismo, temerarium
planè esset. *Secundum est*, ut antequam iuret, diligen-
ter seculum reputet, quemadmodum se res habeat, de
qua iuramentum ferre debet, ne forte ex dispositio-
ne falsum pro vero iuret. *Tertium est*, ut non ex qua-
cunque causâ, aut odio, amore, aut animi pertur-
batione iuret, sed solum ex gravi, & necessaria cau-
sa. Et quocumque, vel ex his tribus deficiente, iuramen-
tum sine iudicio factum dicitur, & ex consequenti
temerarium censetur.

4. Quantum ad tertiam particulam, seu conditionē,

quæ est iustitia, ex dictis manifestum est, quod ad iu-
ramentum requiritur, ut res, quæ iuratur, iusta, & ho-
nesta sit. Et quamvis Caic. 2. 2. q. 89. ar. 3. existimet
iustitiam hanc requiri solum in iuramento promissi-
torio, non assertorio; eo quod, inquit, iuramento as-
sertorio sæpe affirmamus fecisse nos res turpes, idque
honestè, & licitè, ut cum rogatus aliquis a iudice
de furto, vel adulterio, iurat se id fecisse: Alij tamè om-
nes rectius docent, iustitiam utriusque iuramenti,
scilicet, tam assertorii, quam promissionis necessariam
comitem esse, quamvis diuersimodè. Nam in *Promis-
sorio* requiritur dupliciter, scilicet, tum ex parte
ipsius actus iurandi, ut videlicet sit iustus, & non no-
ceat proximo: tum etiam ex parte Rei, quæ iuramē-
to firmatur, ut, scilicet, id iuramentum iustum dica-
tur, quo res iusta promittitur, & iniustum, quo pro-
mittitur res iniusta. In *Affertorio* autem nõ requiri-
tur iustitia ex parte Rei assertoræ, quia licitè sæpe res
iniusta adhibito iuramento detegitur, sed solum ex
parte actus iurandi, hoc est ex parte causæ, quæ com-
pellit ad iurandum.

5. Hæc igitur veritas, iudicium, & iustitia adeo ad iura-
mentum sunt necessaria, ut quocumque ex his comi-
tibus deficiente, iuramentum illicitum, & peccatū
sit, ut optima ratione S. Thom. & alij communiter
probant. Si cum deest veritas, iuramentum sua sub-
stantia, & medulla priuatur, & Deus testis mendacii
adducitur. Si deest iudicium, afficitur Deus quoddam irre-
uerentia, siquidem sine causâ inducitur tanquam
testis: Si deest iustitia, adducitur, quantum est ex par-
te iurantis, ut cooperatore, & approbator iniquitatis.
Quæ sine manifesta iniuria, & irreuerentia diuini
nominis esse non possunt.

6. His autem conditionibus opponuntur tres aliæ
uitiantes iuramentum, scilicet, Dolus, indifferetia,
& iniustitia, a quibus iuramentum denominatur do-
losum, incautum, & iniquum. Dolosum in as-
sertorio est, quando iurans oppositum eius sentit, quod
iurando assertit. In promissorio, quando iurans se
aliquid facturum, in ipso actu iurandi intendit op-
positum, nec intendit se obligare ad illud, quod iu-
rat. Iuramentum incautum, seu temerarium est,
quando quis iurat aliquid facturum, quod tamen fa-
cere non potest. Iuramentum iniustum est, quando
rem iniustam facere iurat, puta, iurare hominem occi-
dere, adulterare, &c. de quibus omnibus latius in se-
quentibus, & quoad rationem peccati, & obligandi
uirtutem dicemus.

PRIMUM dubium est, an omne iuramentum,
cui aliquis prædictorum comitum deest, sit peri-
urium, nec ne? Ratio difficultatis est, quia S. Hiero-
nymus in id Hierem. 4. *Iurabis, viuit Domine*, &c.
ait tres illos comites ita necesarios ad iuramentum,
ut si illorum aliquis vnus defuerit, non sit iuramen-
tum, sed periurium. Ex altera uero parte est, quia,
periurium dicitur, mendacium iuramento firmum.
Sic Magist. 3. dif. 39. S. Bonau. 3. dif. 39. ar. 1. q.
1. Syluest. uerb. periurium in princip. Tabiena exl. 6.
1. S. Tho. 2. 2. q. 98. artic. 1. ubi ait, falsitatem esse de
intrinsicâ ratione periurij, & ab ea speciem sumere.
Sorus lib. 8. de iustitia, q. 2. art. 1. Couar. in c. Quam-
uis par. 1. §. 6. nu. 5. de pactis in 6. Pet. de Arragon 2.
2. q. 89. artic. 3.

Respondet, Ex quolibet defectu horum trium
comitum incurritur periurium, cum, in quo-
cunque

eunq; eorum falsitas contineatur; Atq; adeo falsitas in eius definitione posita non solum accipienda, est, prout directe opponitur veritati, quæ est comes iuramenti, sed etiam se extendit ad iudicium, & iustitiam, quæ sunt alij comites iuramenti. Hinc est, vt quodcumque eorum aliquis iuramento desit, perurium sit, non tamen in eodem genere, gradu, & ordine, vt optime S. Th. & alij, vbi supra, tradiderunt. Nam primo, principaliter, & simpliciter, seu formaliter perurium est, quando desit veritas. Sicut enim specificatio, & essentia iuramenti est confessio veritatis, s. finis illius, ita specificatio, & essentia perurij est per se primo falsitas, quæ opponitur veritati. Secundario tamen perurium erit, quando desit iustitia iuramento, quocumque enim modo quod illicitum iuratur, eo ipso falsitatem incurrit. Quamvis enim verè habeat animum faciendi, quod iurat, obligatus tamen est non facere, & falsificare, quod iurauit. Est tamen hic secundus gradus perurij inferior primo. Qui vero iurat sine iudicio, quavis veritatem iuret, eatenus tamen iuramento illi falsitas inest, quatenus sic inconfutib. & temere iurans, periculo dicendi falsum se exponit. Hic tamen falsitatis gradus inter ceteros inferior est. In omni igitur iuramento, cui aliquis prædictorum comitum desit, falsitas inest, & committitur perurium. Nam in falso inest actu falsitas; in iniusto falsitas etiam inest virtute, in temerario etiam reperitur falsitas, quasi in causa. Ex quibus omnib. manifestum est, quam rectè perurium definitum sit mendacium iuramento firmatum, extensio, mendacij, seu falsitatis nomine, prout S. Th. 2. 2. q. 98. ar. 1. ad 1. & Gabr. 3. dist. 39. q. 2. Notab. 1. declarant.

8 SECUNDVM Dubium est, an omne perurium peccatum sit?

Respondet cum S. Th. 2. 2. quæst. 98. artic. 2. Soto lib. 8. de iustitia. 3. artic. 2. Tabiena in verb. per iurium §. 1. & alij communitur, peccatum esse. Quia deum inferitur iniuria Deo, eo enim ipso, quod Deum in testem falsi profert, aut ignorantie notam Deo iniurit, eo quod Deum omnis veritatis conficium non esse facit, aut prauæ voluntatis reum esse facit, quantum in se est, dum velit eum falsum attestari, quorum verumque contra debitum eius reuerentiam est. Et denique perurium omne in se mendacium includit, & proinde peccatum erit Religioni contrarium, cuius est Deo reuerentiam debitum exhibere.

9 TERTIVM Dubium est, An perurium grauius peccatum sit ceteris peccatis, quæ in proximum committuntur. In hac re certum est perurium grauius peccatum esse, quam sit adulterium, vt notant Richard. 3. disp. 39. artic. 4. q. 2. Gabr. ad. dist. ar. 3. dub. 4. & Ange. v. c. perurium §. 9. Ratio est, quia tanto grauius est peccatum, quanto corrumpit ordinem digniorem. Dignior autem est ordo ille, qui debet esse hominis ad Deum immediate, & directe, quam ille, qui debet esse ad proximum immediate, & mediante proximo ad Deum. Perurium autem ordinem priorem corrumpit, adulterium autem secundum. Ex quibus etiam consequens est, vt Richard. vbi supra. q. 3. & Gabr. testantur, perurium grauius peccatum esse, quam furtum, quia grauius est adulterio, quod maius est furto. Grauius enim est iniuriari proximo in vxore, quam in exteriori

possessione, vt constat. Solū difficultas inter auctores est, an sit grauius homicidium? In qua re Richard. 3. d. 39. art. 4. q. 1. Duran. ibidem. q. 5. Tho. de Argem. eadem dist. ar. 3. Gabr. 3. dist. 39. q. 2. art. 3. dub. 4. & Ang. in verb. perurium §. 8. docent homicidium grauius peccatum esse perurio, & intelligitur quælitio ceteris eodem modo se habentibus, puta, surreptione, tentatione, impulsione, timore, & ceteris huiusmodi. Horum ratio est, quia tanto grauius est peccatum, quanto contrariatur directe maiori virtuti, & actui digniori, sed perurium directe, & immediate est contra actum virtutis latræ, (præcepta. n. primæ tabulæ sunt de actibus virtutis latræ) homicidium autem est directe, & immediate contra charitatē, rōne secundarij actus, qui est diligere proximum; Certū est autem quod nobilior virtus est Charitas, quam latræ. Nobilior et actus est proximum diligere ex charitate, quam iurare verū ex legitima causā; Grauius ergo peccatū est homicidium, quam perurium.

Alij e contra, vt S. Th. Quodlib. 1. q. 9. ar. 18. Regid. Quodlib. 6. q. 24. Syluest. verb. perurium. qu. 2. Tabiena verb. eod. §. quarto. Sotus lib. 8. de iustitia. quæst. 2. art. 3. conclus. 4. Couarr. in cap. Quamuis, par. 1. §. 7. num. 1. de pæcis. in 6. Jacob. de Graff. par. 2. deci. c. 1. numer. 7. S. Ant. par. 3. ti. 1. o. cap. 7. §. 2. Turrecrem. in c. ille. 22. q. 1. docent perurium grauius peccatum esse, quam homicidium, id quod intelligit Sotus, siue iuramentum fiat per Deum, siue per creaturam, siue solemiter, siue priuatum. Ratio est, tum quia perurium est contra præceptum primæ tabulæ, & per hoc immediate contra Deum; homicidium autem contra præceptum secundæ tabulæ, & immediate contra proximum. Peccata autem, quæ sunt contra Deum, ex se graviora sunt, quæ sunt contra proximum, cum Deus sine proportionē maior sit proximo. Tum quia in causâ homicidij delictum iuramentū, vt per hoc fit finis controuersie, Hebr. 6. sed frustra id fieret, si homicidium grauius peccatū esset perurio. Præsumeret enim, quod qui maiorem culpam homicidij commisit, non vereretur minorem perurij incurtere. Vnde ex hoc ipso, quod in causâ cuiuslibet peccati delictum iuramentum, manifeste offenditur perurium, pro maximo peccato habendum esse. Tum quia, per iurare nomen Dei videtur quedam Diuini nominis denegatio; unde secundum locum post Idolo latræ peccatum perurij tenet, ut ex ordine præceptorum apparet.

10 Nec obstat, quod pena maiori puniatur homicidium, quam perurium, & consequenter grauius erit homicidium perurio, cum pena proportionetur culpe. Respondet enim S. Thom. vbi supra, si humano iudicio quantitate pœnæ non semper respondere quantitati culpe. Quandoque enim culpa minor grauior pena puniatur, quando, ex culpa minor grauius nocuumtum imminet hominibus, aut Reipublicæ. At vero secundum iudicium Dei grauior culpa grauior pena puniatur, unde ut ostendatur grauitas idololatricæ & perurij, post primum & secundum Decalogi præceptum additur comminatio pœnæ transgressoribus.

11 Ad rationem autem in contrarium, quæ asseritur homicidium opponi charitati, perurium autem latræ, quæ est minor virtus, Respondet Syluester, & rectè, homicidium non opponi immediate chari-

charitati, sed iustitia, vt latè docet S. Tho. 2. 2. q. 64. quæ est minor lætia. Quod vero Richar. Gabriel. & Ang. rationem illam S. Thomæ & aliorum infringat scilicet, ideo perurium esse grauius peccatum homicidio, eo quod peccata primæ tabule grauiora sunt peccatis tabule secundæ, quia, inquit, exinde sequeretur, grauius fore peccatum in die Dominico facere opus seruile, quam homicidium; quia obseruatio Sabbati est præceptum primæ tabule, cuiusque obseruatio est ad ordinandum hominem directe, & immediate ad Deum. Hanc inquam eorum illuminationem docet & neruose refellunt Syluester, & Sotus vbi supra, asserentes obseruantiam festorum, quantum ad tempus determinatum dierum non esse de iure Diuino, sed folio de iure humano, & ecclesiastico, & hac ratione violatio festi, non est tam grande peccatum, quam velt homicidium, vel furtum. Quam vero ad tempus determinatum, scilicet, vt aliquod tempus expendatur ad honorem Dei. sic est de iure diuino, quia ratione, qui præceptum illud transgrediretur, ita scilicet, vt nullum in tota vita seria ret tempus, quod diuino cultui dicaret, grauius quam, homicidia peccaret, quia contra lætiam, & amicitiam ad Deum ageret.

12. Quide criminis huius grauitate plura scire desiderat, legat Guiljelmum Peraldum in summa de vitijs, & virtutibus tom. 2. tract. 9. par. 2. & 4. quo in loco duodecim rationes adducit, quæ criminis huius grauitatem ostendunt. Præter quas illud est potissime obseruandum, quod perurium omnium humanorum conueruorum fundamentum funditus euerit, omnium enim actionum humani contrarius, & conuersus firmissimum stabilimentum est dictorum, & conuentuum fides, quæ simpliciter violata maximum damnus infert, id quod multo magis continget, si iuramento stabilita violetur.

13. QVARTVM Dubium est, quando sit peccatum mortale, aut veniale iuramentum, ex defectu alicuius circumstantiæ istarum trium, quas supra retulimus, vt autem materiam clarius explicemus, de singulis suo ordine agemus, primo quidem de iuramento, cui deest *veritas*; deinde de eo, cui deest *iudicium*, & tandem de eo, cui deest *iustitia*.

14. PRIMA Propositio: Iuramentum assertorium, cui deest *veritas*, quacunque ratione desit, siue cum causa, siue absque illa, & in quacunque materia, siue magna, siue parua, quocunque etiam fine, sub quacunque forma, & quocunque modo, & intentione, fiat, dummodo sit actio deliberata, est peccatum mortale. Sic S. Thom. 2. 2. q. 98. artic. 3. ad 2. vbi ait peccare mortaliter eum, qui iocose falsum iurat; & etiam qui ex lapsu lingue falsum iurat, dummodo aduertat se iurare, & falsum esse, quod iurat, & ad ter aduertit, si consideretur responsio cum argumento, vt vniuersaliter docet esse peccatum mortale aliquid cum iuramento falsum affirmare, vel negare. Caiet. ibid. S. Bonau. 3. distin. 39. artic. 1. quæst. 2. & 3. Richard. ibid. artic. 3. q. 2. Scot. 3. distin. 39. q. vnic. artic. 1. & 2. videatur ergo. Gabriel. 3. distin. 39. q. 3. ar. 2. concl. 1. & 2. S. Apt. par. 2. tit. 1. oc. 4. §. 2. & cap. 7. §. 1. Angel. verb. perurium §. 1. Syluest. verb. eod. num. 1. Tabiena. verb. iurare. num. 10. §. Nono. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 2. art. 3. conclus. 2. Nauar. in Manuali, ca. 12. num. 6. & seq. Couar. in c. quatuor, pa. 1. §. 1. numero. 4. & §. 6. num. 5. de pactis in 6. Petrus de Arragon. 2. 2. q.

89. artic. 3. Greg. de Valentia tom. 3. disputa. 6. quæstion. 7. punct. 3. Bartho. Medina lib. 1. in stru. confes. c. 14. §. 4. Caiet. in summa verb. perurium. Summa Corona p. 4. tract. de iuramento nu. 17. Cosmus Philarchus de officio sacerdot. par. 1. lib. 3. c. 13. Sebastian. Medices in summa peccatorum capital. lib. 6. q. 34. Tolet. in summa lib. 4. c. 21. Pedrazza in secundo præcepto Decalogi §. 2. Emanuel Rodriguez p. 3. iummæ c. 94. concl. 3. & alij communiter, quæquid Goffredus, cui fauet Angel. putat, perurium iocolum non esse peccatum mortale.

15. Quæ opinio merito exploditur a Theologis, & alijs citatis. Ratio est, quia iurans falsum eam ob causam peccat, quia inducit Deum in testem mendacij, in quo grauis iniuria Deo irrogatur, eo n. ipso (quantum in se est) proficitur, vel Deum nescire, & verum est, vel si fiat, posse induci, vt patrimonium mendacio ferat. Sed tam falsum est mendacium iocolum, quam perniciolum; verbi gratia, dicere te esse Romæ, cum sis Venetijs, ac dicere D. Petrum fuisse damnatum. Ergo si iuramento confirmes vtrumque quantum attinet ad rationem iuramenti, seu perurij, æqualiter in vtroque peccabis; quia in vtroque æqualiter Deus in testem mendacij adducitur. Et vt exemplificet Sotus, qui falsum iurat se non fricasse barbam, aut non penna lauasit dentes, (dummodo falsum sit) mortaliter peccat, ac si iurasset se non commisisse homicidium, quod tamen patrauit. Atque adeo recte insert mortaliter peccare, qui falsum iurat ad cauendum sibi mortem, vel innocentem, iur Regi, vel ad liberandam ab incendio, & proditione totam Rempublicam, de qua re legi possunt, ca. faciat, & cap. si quis. 2. 2. q. 2. Quilibet igitur siue adultus, siue puer doli capax, siue uir, siue femina, siue in iudicio, siue extra, siue scienter falsum iurat, siue secundum suam estimationem saltem aduertat se iurare falsum, siue iurando affirmat verum esse, quod ita est fenescit certo, sed in animo suo dubius est, peccat mortaliter, etiam si iocose fiat, secus autem si quis affereret eo modo, quo seid, puta, credo esse ita vel isupspicor, & huiusmodi. Eodem modo qui crederet aliquid esse falsum, cum tamen verum sit, & cum iuramento affirmaret illud esse verum, perurium esset, quia iurat contra mentem suam, quod est formaliter perurium, sicut materialiter non mentiar, quod u.g. qui iuraret Petrum occidisse Ioannem, quod ipse ignorat, immo credit Petrum non occidisse, est uere Petrus illum occiderit. erit tamen sic iurando formaliter, & ex intentione perurium consensus. 2. 2. q. 2. can. Homines apud dicatur. *Homines falsum iurant, vel cum fallunt, vel cum falluntur. Aut putat homo verum esse, quod falsum est, & temere iurat. Aut fit, vel putat falsum esse, & tamē pro uero iurat, & nihilominus cum scelere iurat. Distinguitur hæc duo peruria, primus enim non ex animo peccat, sed fallitur. Ac si diceret, est mendacium, seu perurium solū materialiter, secundus vero fallit, et perurium est, scilicet formaliter. Et infra. Fac alij qui putat esse falsum, et iurat tamquā uerū sit, et forte uerum est, & intelligit. Pluit in loco illo, interrogas hominem, et dicit pluisse, et ad negotiū eius competuit ut decat pluit, sed putat nō pluisse, perurium est. Intere sit quemadmodum uerbum procedat ex animo; Rē linguam non facit nisi rea meus. Quæ omnia procedunt in quacunque materia iuretur falsum, siue in re graui, siue in re parui momenti, ut dictum est. Immo*

Immo quanto res, pro qua falso iuravit, erit parvi momenti, tanto maior irreuerentia Deo fit, ut notat Summa Corona, ubi supra, num. 17. prope finem, & ideo gravius peccat, quia magis vane allumit nomē Dei. Et denique intelligitur hæc omnia, sub quacunque forma verborum iuretur, siue per Deum, siue per sancta Dei Evangelia, siue per sanctos, siue per aliud genū, seu modum iurandi, ex Soto, & Nau in d. nu. 6. & Sum. Corona ubi sup.

16. *Dixi (Dummodo alio sit deliberato)* Quia nullum perjurium est mortale, dum fit indeliberato, & ex surreptione. Cum enim actus bonus, aut malus non sit, nisi sit humanus, talis autem non est, qui ex inadvertentia, & surreptione fit, consequenter nec perjurium mortale erit, quando inadvertenter fit, ob quā cautam Gabriel 3. dist. 39. quæst. 2. artic. 1. concludit, ait, quod si fatuus, aut furiosus periuret, non peccat. Et Soto lib. 8. de iust. q. 2. artic. 3. in respon. ad tertium, ait, cum, qui lapsu lingue devertat, non peccare mortaliter, nisi adit deliberata advertentia. Nam si est motus surreptionis, adeo vt sit subita deliberatio, non autem plena, solum est veniale, puta, si tempus non suppetebat ad plenē deliberandum. Actio autem potest esse deliberata, & formaliter, & interpretative, ut notat Gabriel loco proxime allato, qui etiam recte addit, quod in iuramentis cum solemnitate factus indeliberato, & surrepto locum habere non possunt, ubi propter deliberationem habendam tot adhibeantur solemnitates, atque adeo mortaliter peccabit, quia nō intendit iurare falsum, quia non curavit adhibere diligentiam debitam, ne iuraret falsum. Nō propterea talem diligentiam in re tam gravi reddit actus in naturam suæ forme, hoc est, coniunctur, quod maluit iurare falsum, & incurrit perjurium, quam discutere, & advertere, vt debuit, an iuraret falsum, id quod non solum in hæc materia, sed etiam in alijs omnibus diligenter advertendum est, vt sciatur, quando peccatum fit necne, ex advertentia debita, vel inadvertentia iudicandum. Hæc autem deliberatio, vel indeliberatio tam in actionibus bonis, quam malis, ut recte notat Scotus 3. dist. 39. q. vnicæ. ar. 1. §. videtur ergo, non est æstimanda ex aliquo tempore breui, aut longo, quia qui habet prudentiam magnam, qua promptus est ad deliberandum, quasi in tempore imperceptibili, facilitatem deliberandi acquirere potest, & talis deliberatio esset sufficiens ad rationem peccati, sicut est sufficiens ad rationem meriti.

17. *Quibus addo ex Caiet. 2. 2. q. 98. artic. 3. in fi. Nau. in Manuali. c. 12. num. 6. veri Quinto, Summa Corona p. 3. tract. de iuramento nu. 16. Greg. de Valto. 3. disp. 6. q. 7. pun. 3. in fi. & Toletus in summa lib. 4. ca. 2. notab. 1.* Quod si quis alio iuraret falsum inadvertenter putans esse verum, ita tamen dispositus, quod si sciret, & adverteret illud esse falsum, adhuc falsò iuraret, peccaret mortaliter propter malam dispositionem, quam habet ex intentione, quandoquidem talis inadvertentia non esset causa perjurij, quæ excusat a peccato, sed concomitatur, concomitans autem inadvertentia nō e. causa, sicut nec ignorantia, ut infra dicemus, quicquid Sotus, li. 8. de iust. q. 2. arti. 3. in fi. & Emanuel Rodriguez p. 1. summat. c. 191. concl. 7. contradicant.

Eodem modo, qui iuraret super aliquid, in quo

nihil sanctitatis esset, puta super lapidem, existimans se iurare super Evangelia, aut aliam rem sanctam, falsum dicendo, erit perjurus, quamvis ille, cui iurat, nō intendat illum obligare, & iurans hoc nescit, arg. c. ecce dico. 2. 2. q. 5. in iura namque affirmatione sancti habetur id, per quod iurat. Vnde inferit Sum. Corona, ubi supra, quod si innocens interrogatus sit, an commiserit tale fursum, & iuret super scripturam, in qua continetur, se iustum commisisse, dicendo, ut innocens an iuram comm probaret, ita immuni sum a tali peccato, sicut continetur in tali scriptura, putans esse illam scripturam, quam ipse scripserat, in qua se iustificaverat, non propterea perjurus censetur, eo quod Deus non respicit id, quod in scriptura continetur, sed quod mens iurantis cogitat.

18. Et quædam sunt de inadvertentia, dici etiam possunt de ignorantia, qui enim iurat falsum, putans esse verum, non habens animum fallendæ, tunc si nullam diligentiam adhibuit, vt certo sciret, quod iuraret, mortaliter peccavit, si autem adhibuit aliquam diligentiam, sed non sufficientem, peccavit solum venialiter, si vero debitam adhibuit diligentiam, tunc excusatur a peccato in tali iuramento ob ignorantiam ininvincibilem, sicut in alijs rebus ex Ange. verb. perjurium §. 1. Sylvest. eod. quæst. 1. §. 2. Gabr. 3. dist. 39. q. 2. artic. 2. concl. ius. 3. Scot. 3. dist. 39. quæst. vnicæ. §. Quantum ad secundum. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 7. ver. sexto Sum. Cor. par. 3. tract. de iuramento, nu. 17. & Toletus in Sum. confess. lib. 4. c. 21. Nota. 1. in fi. Id quod certum est, quando iuramentum fit extra iudicium, an vero iudex dicendum sit quando iuratur in iudicio, non ita manifestum est, quandoquidem in iudicio maior adhibenda diligentia est, vt iuretur. Vnde Scotus, & Gab. ubi supra recte docent, respiciendum esse ad legem, & consuetudinem iurandi, an iuramentum accipi solet, vt simpliciter, & certo assertivum, vel non. Si enim accipitur vt certo assertivum rei, vt communiter fieri solet, tunc non solum peccat mortaliter iurans falsum, quod verum putat, sed etiam si verum iurat, quod tamen sibi non est omnino certum, sed aliquo modo dubium, quia ad confirmandum illud, quod assent simpliciter certum, & verum, adducit Deum testem, cum non sit simpliciter certus. Nec solum fit irreuerentia nomini Dei, sed etiam est mendacium perniciiosum, & nocivum proximo, atque adeo peccabit iudex, si sententiam certam ferat, quando scit testes non recte, & certo deponisse. Si vero ex lege positiva, vel communi consuetudine habeatur, quod iurans non teneatur deponere de certitudine, sed de credulitate, sicut communiter fit in favorabilibus, tunc iurans non peccat, eo modo iurans quo probabiliter existimat partem illam magis veram esse, quam alteram, ut habetur in capit. unico, de scrutinio in ordine faciendi, ubi Innocentius Papa tertius docet, non peccare eum, qui respondet aliquem esse dignum ad huiusmodi onus officij, quantum humana fragilitas nosse sint, dummodo contra conscientiam non loquatur: Quia non simpliciter assertit esse dignum, sed in quantum humana fragilitas nosse finit, cum illum, quem indignum esse non novit, dignum æstimare debeat. Et eodem modo in alijs promotionibus ad dignitates per electionem, vel ad ordines, vel in Collegijs, & universitatibus

ad Magisterium, in Religionibus ad praelaturam, uel ad alios, si sit confectio approbata, quod responsiones sub iuramento, si de obedientia promissa non debeant intelligi, nisi de credulitate. quāto finit humana fragilitas nosse, & per consequens, quod iurans, seu respondens non mouit indignitatem in eo, debent talia iuramenta, & responsiones intelligi secundum communem consuetudinem. Nec respondens peccat in aliquo, quamuis rarius esset ibi loqui cum adfectione, sicut loquitur decretalis allegata, non simpliciter, sed quando finit humana fragilitas. Nam fauores ampliandi sunt, & odia restringenda, ideoque testis in odibilibus strictè dicere tenetur ueritatem, & hoc certum, in fauorabilibus sufficit dicere, quod credit esse uerum.

19 Sic etiam ut excusetur iurans a peccato, credere tenetur magis uerum esse illud, quod iurat, quam eius oppositum; Quia uniuersaliter tam in fauorabilibus, quam in odiosis iurans de illo, de quo est simpliciter dubius, & non magis assentit corde uni parti, quam alij, Peccat mortaliter, quia adducit Deum testem illius, quod assentit uerum, certum, uel creditum, quorum neutrum est uerum, cum sit sibi simpliciter dubium. *Que* Scoti, & Gabr. doctrina, diligenter notanda est, ad uitandum seculos, qui ex quotidiana praxi in huiusmodi rebus errant.

20 Dubium est; An qui aliquid affirmat, uel negat, aliter concipiendo, & intelligendo uerba in mente sua, quam ille, cui iuramentum prestat, illa accipit, peccet, & periurus sit? In hoc autem dubio solum agemus de iuramento assertorio, nam de promissorio, quamuis eadem fere sit ratio, de eo tamen inferius agemus. Huc igitur difficultati Respondeo cum Alexand. de Ales par. 3. q. 31. memb. 4. Soto lib. 8. de iust. & iur. q. 1. ar. 7. in fin. S. Tho. 2. 2. q. 89. arti. 7. ad 4. Caiet. & Petro de Arragoni ibi Syluest. verb. iuramentum. 3. q. 2. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 8. versu. Nono. Summa Corona p. 3. tract. de iuramento. nu. 17. Cofino Philarcho de officio Sacerd. p. 2. lib. 3. c. 14. Pedrazza in explicatione secundi precepti. 6. 3. Toletus in Summa lib. 4. capitulo. 21. Notab. 2. & alij.

21 Primo, Quicumque non petit, sed seipsum ultro offert ad iurandum, iurare tenetur secundum intentionem eius, cui iurat, & oppositum iurare est mortale peccatum. Sic Syluest. Cofino Philarchus, & Toletus, ubi supra. Ratio est, quia cum in hoc casu nulla sit ratio, ob quam iuret, non debet iurare, aut si iurat sine fraude iurare tenetur, cum iuramentum fiat ad confirmationem ueritatis. Vnde negotiatores, qui, ut res suas vendant, iurare solent se tanti emisse rem illam, quam vendunt; & tamen non est ita, nam minoris emerunt, quamuis intelligant se rem illam tanti emisse simul cum alijs rebus, peccant mortaliter, & perituri sunt, quia sponte iurant ubi tamen uerbis secundum communem sensum, & modum intelligendi, prout intelliguntur ab emptoribus, qui intelligunt ea uerba de pretio solum illius rei.

22 Secundo, Quicumque petitur a iudice, seu superiori competente, ut iuret de ueritate rei, uel uerbi gratia interrogatur quis a superiori, seu iudice competente de aliquo delicto a se perpetrato, an sit uerum, aut de alterius delicto, de quo precepsit semi-

plena probatio, aut fama publica est, quod ille, uel alter, de quo interrogatur, crimen illud commiserit, aut aliquid habeatur sufficiens indicium, quia, scilicet, adest testis aliquis fide dignus, tenetur iurare uerum secundum mentem iudicis interrogantis iuridice sub peccato mortali, & aliter iurans, etiam si id faciat ad uitam propriam, uel alterius saluandam, periurus est.

Eodem modo peccat, & periurus est, qui tempore pestis uenit ex loco infecto, & sub iuramento interrogatus ad portas ciuitatis a custodibus, dolose contra intentionem interrogantium responderit, non uenire ex illo loco, id quod uerum est, si talis ciuitas uerè infecta sit, & ipse etiā infectus sit: si enim ciuitas aliqua non admittit ciues alterius, quia peste infectos puat, & tamen uenit ciuitas illa peste non sit infecta aut si infecta sit ciuitas; ipse tamen rationabiliter credit, neque se, neque aliquid suum, esse peste contaminatum. tunc si cultos ab illo petat sub iuramento an ueniet ab illa ciuitate, iurare potest. Non uenio, intelligendo, nō modo, quamuis uerè ueniat, secundum mentem custodis. nam satis est quod iuret uerè ad petitionem iudicis remotā, & præcipuam intentionem interrogantium, ex Syluest. uerb. iuramentum. 3. q. 2. in fin. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 19. uerbis. uigesimo. Summa Corona par. 3. tract. de iuramento. num. 18. Toletus in instruct. sacerdot. cap. 21. lib. 4. Rodriguez in summa p. 1. c. 191. concl. 4. Cofino Philarcho p. 2. lib. 3. ca. 14. in fine. Quicquid Ludouicus Lopez p. 1. instruct. confitentiar. c. 42. contra dicat.

23 Tertio, Interrogatus a iudice incompetenti, uel etiam a iudice suo competenti, non tamen iur. dice, & secundum formam iuris, puta, quia uel nulla habet indicia, ut eum examinare deberet, eo quod peccatum est oculum, uel quia interrogat de rebus im pertinentibus, & non spectantibus ad causam, tunc quidem non tenetur iurare secundum intentionem cogentis, seu ad iurandum inducentis, neque etiam mentiri debet, & contra propriam intentionem iurare, quia esset periurus, & peccaret mortaliter, sed ita potest accomodare uerba, ut sint uera secundum intentionem propriam; & falsa secundum intentionem exigentis indebitè iuramentum, & sic respondendo non mentitur, nec est periurus. Nam formalis ratio mendacii, non sumitur ab intentione constituendi falsitatem in mente alterius, nam alias, qui ad celandam ueritatem uteretur uerbis æquiuocis menti retur, sed consistit in hoc, quod aliter dicitur, quam sit in mente, unde mentiri est contra mentem ire, ut ex dictis constat.

24 Hinc excusantur, qui coacti iurare, respondent, id quod est uerum secundum propriam intentionem & falsum secundum intentionem illius cui iuratur dicendo, Nescio, non feci, non uidi, scilicet, ut tibi dicam, uel non feci in tali loco, uel die. Atque ita Primo, non est periurus testis, aut reus, qui interrogatus de crimine a nō suo iudice, uel interrogatus a suo iudice, sed non iuridice, respondet, non feci, non uidi. &c. non audiui, scilicet, ut tibi dicam, uel tali die, hora, tali anno.

Secundo confessarius, qui interrogatur de auditis in confessione, Ex Sot. de tegendo secreto. qu. 3. memb. 3. conclus. 2. 3. & 4.

Tertio, uxor, quæ a marito ad iurandum compelli-

pellitur, ut veritatem dicat de commissio adulterio; et si verum sit, dicere potest, non iuram, intelligendo, ut tibi reuelari. Ange. verbo iuramentum. 4. dist. 1. Syluest. verb. eod. 3. questio. 2. Nauar. in Manuali. c. 1. 2. num. 18. verius. Deimonono. Lopez parte. prima, in instruct. conficent. ca. 42. Cosinus Philarchus de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. c. 14. Pedrazza in explicatione præcepti. 2. §. 3. Toletus in summa lib. 4. c. 2. 1. Notab. 2. vel intelligendo iam non esse adulteram, quia deletum est per penitentiam & confessionem, Mulier enim præfata iurare potest se non habere peccatum: adulterij, quia moraliter credit verum esse post factam confessionem.

Quarto, qui interrogatur, an locutus sit de his, que in consilio. vel congregatione tractata sunt, si locutus est de rebus minimè præiudicantibus, & que iuxta mentem statutorum non sunt sub silentio tenenda iurare potest, & respondere, se nihil de his locutus fuisse, intelligendo de his, que tacere iuxta mentem statutorum tenebatur, ne ex illa congregatione eiciatur, ex Cosmo Philarcho de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. c. 1. 4.

Quinto, scholastici vniuersitatis, qui cathedram candidatos, siue oppositores (ut vocant) extra scholas alloquitur de illis rebus, que ad sobornandum, minimè faciunt, quod tamen si postea cum suffragantur sunt confiterentur, exinde redderentur inhabiles ad suum suffragium conferendum, & ea de causa iurati respondent, de nulli candidatorum quicquam locutos fuisse, intra se intelligentes, nihil locutos esse de ijs rebus, que contra statutorum mentem sunt, non peccant, aut perijuri sunt. S. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 19. verius. Vgelimo, & Emanuel Rodriguez in sum. p. 1. c. 191. concl. 4. in fin.

25. **QUARTO**, quando quis a persona priuata petitur siue violentia, sed cum iustitia iurare tenetur ad intentionem exigentis. Vt v.g. vendens rem aliquam, & interrogatus sub iuramento de aliquo occulto impedimento, quod emens tunc detegere non potest, vel non debet iurare, aut si iurare expediat, iurare debet secundum intentionem ementis, & non secundum intentionem propriam, alias est periurus, iurandum falsum, nam emens sub iuramento decipitur, & damnificatur. Sic Sum. Cor. p. 3. tract. de iuramento. nu. 17. Cosinus Philarchus de officio sacerdot. p. 2. lib. 4. c. 2. 1. Notab. 2. Et idem dicendum est, quando exigitur iuramentum ob alium bonum finem, puta ad finiendam aliquam controuersiam, aut si sibi satisfiat, vel simile, vel enim iurare non debet, aut si iurare voluerit, iurare debet secundum mentem exigentis iuramentum, alias periurus est, & peccaret mortaliter. Dixi (siue violentia) quia si per viam priuata exigens iuramentum per metum, inopunitatem, vel aliud simile extorquet illud, tunc iurare potest verum secundum mentem suam, & falsum secundum intentionem extorquentis, ut ex prædictis exemplis in tertio dicto alatis comitat.

26. **DVBIVM** autem est, an quando quis rem aliquam ab alio dandam, aut commodandam petit, & is, a quo petitur, nolit ei dare, vel accommodare rem illam, uti possit acquiescere? In hac re Ludouicus Lopez in instruct. conficentiar. par. 1. ca. 42. ait, non posse, quia vis cessat coactio iniusta, uti debet verbis in sensu, quo communiter accipiuntur, & iurare debet ad mentem rogantis. Alij tamen, vt Syl-

uest. in verbo iuramentum. 3. q. 2. verius. licet autem, quem L.opez, ubi supra, falso pro se citat. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 18. in fin. Sum. Cor. par. 3. tract. de iuramento. nu. 17. & Tolet. in sum. lib. 4. ca. 2. 1. Notab. 2. in fin. verius. tertio. rectius respondent, quod si res, que petitur, est illi aliquo modo debita, tenetur sub mortali respondere secundum intentionem petentis: si vero res illa debita non sit, nec aliquo pacto ad illam dandam, vel accommodandam tenetur, nec illi rem illam dare, aut accommodare placet, respondere potest, se talem rem non habere, maxime quando petens importunus est, & alter iustam causam habet, cur dare, vel accommodare noluerit; satis est enim, quod verum iuret, & respondet secundum intentionem propriam, scilicet, non habere rem illam, ut det illi, vel accommodet. Que omnia diligenter obseruanda sunt a confessorijs, ut sciant penitentes suos condemnare, vel absolueret, quando casus huiusmodi acciderint. Et de iuramento assertorio hætenus.

17. **SECUNDA** propositio; iuramentum promissorium, cui deest veritas de præfenti, hoc est, in quo quis iuramento promittit se aliquid facturum, non habet animum adimplendi promissum, quæcumque res sit illa, que promittitur, siue licita, siue illicita, siue parua, siue magna, est peccatum mortale. Quæ propositio, ut intelligatur, supponit unum, quod est coram apud omnes, nimirum in iuramento promissorio esse duplicem veritatem, una est in tempore præfenti, cum sit iuramentum, que in hoc consistit, utis, qui promittit, quando promittit, habeat animum adimplendi promissum.

Altera est de futuro, scilicet, ut faciat, quod promittit. Qui, si aliquid promittit, duo faciendum pollicetur in futurum; Alterum asserit de præfenti. Pollicetur, quod emens daturum, e.g. centum, que res futura est. Et assentit, & affirmat de præfenti, se habere animum huiusmodi rem adimplendi suo tempore. Et ita cum adiungit iuramentum promissivum, confirmat testimonio esse verum, quod in præfenti de suo animo asserit, atque etiam futurum verum, quod se promittit adimplere. Quisquis igitur cum iuramento promittit aliquid facturum, non habens animum adimplendi tale promissum tempore præfenti, quo iurat, peccat mortaliter, ut Doctores communiter docent. S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 7. S. Ant. p. 2. tit. 10. c. 4. §. 2. Syluest. verb. iuramentum. 2. q. 6. & verb. periurum. q. 1. Tabiena verb. iurare. §. Nono. Gab. 3. dist. 39. q. 2. art. 2. concl. 4. Caie. 2. 2. q. 98. art. 7. S. ius lib. 8. de iustit. q. 2. art. 3. & Toletus in sum. lib. 4. c. 2. 1. nu. 13. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 3. Greg. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 7. puncto 3. Couar. in cap. Quamuis. p. 1. §. 6. nu. 5. de pactis in 6. Sum. Cor. p. 3. tract. de iuramento, nu. 18. Barthol. Medina in sum. lib. 1. c. 14. §. 4. regula 4. & Couar. in cap. Quamuis, p. 1. §. 1. num. 4. de pactis in 6. Cosinus Philarchus de officio Sacerdot. p. 2. lib. 3. ca. 13. Pedrazza in explicatione præcepti. 2. §. 3. & Toletus in sum. lib. 4. c. 2. 1. in fine & colligitur ex 22. q. 2. cap. 1. ubi dicitur, *ne dolo iurat, qui aliter facturus est, quam promittit*. Ratio est, quia iuramentum promissivum, quod attinet ad veritatem requisitam de præfenti, conuenit cum assertorio, qui enim promittit, u.g. se daturum centum aureos, eo ipso asserit, se iam habere animum id faciendi.

Atque ita respectu huius animi, & uoluntatis est assertio rei praesentis; atque adeo iuramentum assertorium. Et consequenter, quantum ad hanc ueritatē idem iudicium est de hoc iuramento, ac de assertorio. Est enim mendacium quoties iurantem non conformatur uerbis ipsius, & proinde mortale erit peccatum non habere animum adimplendi promissum cum iurat, si enim Deum in testem falsi adducit, quod est irreuerentiam grauem facere Deo. Non intendens igitur adimplere promissum, prout uerba testantur, mendax, & perius est contra ueritatem iuramenti, quod in omni casu, materia, & ob quemcunque finem est peccatum mortale, dummodo fiat deliberate, iuxta ea, quae in superiori propositione annotauimus.

Nec obstat, quod iuramentum promissorium aliquando sit de re illicita, ut quando fit de occidendo homine, quo casu non uidetur esse peccatum mortale, si iurans non habeat animum adimplendi promissum quin potius tenetur non habere animum adimplendi promissum. Respondetur enim, quod licet non habeat animum adimplendi promissum, & consequenter non peccet peccato homicidij, eo ipso tamen quod non habet animum id adimplendi, & nihilominus iurat de factum, peccat peccato peruij, contra praeceptum negatiuum de non adducendo Deum in testem falsi.

Quamuis igitur sic iurans, siue habeat animum adimplendi quod iurat, siue non, peccet, non est tamen propterea perplexus; Quia potest libere omitte re iuramentum, & sic utrinque euadere periculum peccandi.

28 DVBIUM autem est de iuramento promissorio, cui deest uentus de futuro, hoc est, quando is, qui aliquid licitum iuramento promissit, non adimplet promissum, an peccet semper mortaliter, an uero sit aliquando ueniale tantum. ratione paruitatis rei, seu materiae, quae promittitur? In qua re duae sunt Doctorum sententiae.

PRIMA est dicentium iuramentum promissorium de re parua, & minima, u.g. dandi pomum, obolum puero, non obligare ad peccatum mortale, sed tantum ad ueniale. Sic S. Ant. p. 2. tit. 10. c. 4. §. 2. uer. De tribus, circa medium. Syluest. uerbo. iuramentū. 4. q. 1. citans etiam Archid. Sotus lib. 8. de iustitia q. 1. artic. 7. & q. 2. art. 3. concl. 5. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 3. Barth. Medina in summa li. 1. c. 14. §. 4. Loid. Lopez in instruct. concl. par. 1. c. 41. Emanuel R. idrij. in summa p. 1. c. 192. concl. 5. & p. 2. c. 94. concl. 3. & Summa Corona tract. de iuramento. nu. 19. & Naxar. in Manuali. c. 12. nu. 10. uerfic. Decimo. Qui omnes docent, quod frangere iuramentum de re leui fuisseptum, dum tamen quando sciam futurum iuranti animum adimplendi habuit, esse solum ueniale. Ratio eorum est, quia paruitas materiae excusat à mortali in omnibus alijs praeceptis diuinis, & uotis. Vnde inferunt, quod qui iurauit dicere unū Aue Maria tantum, si postea non recitet, peccat solum uenialiter.

SECUNDA est afferentium iuramentum promissorium de re licita ob dictum ueritatis de futuro, semper esse peccatum mortale, etiam si materia promissa sit parua. Sic expresse Caietan. in summa in uerbo peruij. §. 2. ubi ait, esse peccatum mortale quoties iuramentum promissorium non

adimpletur. & 1. 2. quæst. 89. artic. 7. dub. 1. diffiniens de materia iuramenti, ait, quod si res leuis quae promittitur, sit pars eius materiae, quae iuramento est promissa, tunc id praetermittere non est peccatum mortale, sed ueniale solum, ut uerbi gratia, si promissum cum iuramento me recitaturum psalterium, aut unum psalmum, & cum recitas, omitto unum versiculum, illa omisso leuis unus uersiculi quasi pro nihilo reputatur, & consequenter non potest inducere culpam mortalem, Iam autem res leuis quae promittitur, & omititur sit totalis materia iuramenti, erit mortale. ut uerbi gratia si iuramento promissi dicere unum Aue Maria, aut dare pro elemosina potum, aquae frigidae, & illa omitto, pecco mortaliter, quia totaliter non exsoluo promissum. Cum Caiet. consentiant Tabiena. uerbi iurare. §. Decimo. circa medium Coua. lib. 1. uariar. resolut. cap. 1. num. 2. & in capit. Quamuis p. 1. §. 1. nu. 4. de pactis in 6. Gabr. 3. d. 39. quæst. 2. artic. 2. concl. 4. & concl. 7. Gregor. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 7. puncto. 3. conc. 3. Toletus in Summa lib. 4. cap. 22. in principio. & Cofinus Philiar. de officio Sacerdot. p. 2. lib. 3. cap. 3. & alij recentiores in suis scriptis. Ratio pro hac opinione, quae mihi uidetur probabilior, est, quia grauis iniuria fit Deo dum adducitur in testem falsi. Sed qui iuramentum promissorium de re licita non adimplet, quantumcumque sit eius iuramenti materia, quantum in se est, causa est, ut Deus falsus testator sit; qui enim antea in iuxta Deum in testem adimplende promissionis, & nunc promissum non adimplet, quantum in se est facit ut Deus tunc falsum testator sit, scilicet, quod promissum adimplendum ab eo erit, quod tamen re ipsa Deus antea non fuerit testator. Deinde sicut mortalis est defectus ueritatis in praesenti, ut diximus, & authores prius opinionis etiam concedunt; Ita etiam peccatum mortale erit deficiente secunda ueritate, scilicet, ueritate executionis promissionis, factae, & stabilitae iuramento; Siquidem tam in una, quam in alia adducitur Deus in testem, cui maxima interrogatur iniuria, si ueritas, siue praesens, siue futura deficiat.

Insuper peccatum est mortale non adimplere iuramentum promissorium re in graui. Ergo etiam in re leui consequentia probatur, quia ratio falsitatis aequa reperitur in promissione rei leuis, ac rei grauis. Ergo si in promissione rei grauis mortale peccatum sit violare iuramentum, eo quod Deus in testem falsi adducitur, in transgressionem etiam rei leuis mortale erit, cum utrobique eadem ratio falsitatis sit, & utrobique Deus in testem falsi adducatur, ut constat. Demum hoc ipsum colligitur ex c. Debitoris de iure iur. ubi Alexander Papa III. precipit, ut qui iurauit soluere, uisuras, eas soluere teneatur, cum tamen parum utilitatis inde nascatur uisurario, quandoquidem accipiet ex hoc iuramento uisuras, tenetur uisuras acceptas restituere. Quamuis ergo parum utilitatis afferat complendum iuramenti uisurarij rei minime, ei cui factum fuit, tamen mortale est, si non adimpleatur.

29 Nec ualet ratio in contrarium, scilicet, quod modicum pro nihilo computatur, & quod paruitas rei excusat à peccato mortali in omnium praeceptorum materia. Ergo etiam in iuramento. Quia ut respondent authores secundae sententiae post Caietanum, tunc modicum pro nihilo reputatur, & excusat à mortali, quando ut pars, aut quasi pars alterius con

sideratur: At quando secundum se sumitur, vt testis quoddam, tunc non habet rationem in eo tui, sed potius. Sed melius responderi potest: displicere esse rationem in iuramento, ac in alijs materijs, propter grauem iniuriam, quæ fit Deo in eo quod adducitur in testem falsi, quæ ratio cessat in alijs rebus. Deinde ratio peccati mortalis non sumitur simpliciter ex paruitate, vel ex magnitudine materie, sed ex vi præcepti, & debiti, cuiusque rationis, quæ fit proprie fit de re magna, vel de damno notabili, transgressio in minimo censetur præter intentionem, & voluntatem præcipientis: At si tota vis præcepti sit de minimo, transgressio est contra intentionem præcipientis, quæ si sit obligare ad mortale, erit obligare ad mortale. Sed præceptum de seruando iuramento obligat ad mortale: & tota eius vis, æque reperitur in iuramento de re minima, ac de re magna, scilicet, ne Deus unquam in testem falsi inuocetur. Ergo violatio talis iuramenti in re leui erit peccatum mortale. Id quod vñ: exemplis confirmari potest.

Primo quidem, quia licet inobedientia in re minima sit venialis, si tamen Prælati rem iniuriam præcipiat alicui in virtute sue obediencie, significans per hoc, quod intendit obligare ad mortale, talis inobedientia erit peccatum mortale: Quia tota vis præcepti obediencie ad rem illam minimam restringitur. Exempla passim sunt apud Religiosos, quorum Prælati aliquando iussu de causis sic percoi ponunt alicui silentium, vt non egrediatur cubiculum & huiusmodi.

Secundo, excommunicatio maior non incurritur, nisi ob peccatum mortale, & tamen si alicui præcepto apponatur poena excommunicationis ob rem leuem, vt contra clericos nutientes contumacem, ca. Si quis ex clericis. 2. 3. & c. si quis de vita & honeste, cleric. & contra minantes Agnus Dei; vt habetur in cons. 2. Gregorij Papæ X. I. h. que incipit, *Omni certe studio*, edita 1572. talis inobedientia erit mortalis ex intentione præcipientis, & obligantis ad mortale.

Tertio, Mendacium officiosum non est nisi veniale, & tamen si iuramento confirmetur, efficitur mortale, quia Deus ipsa veritas adducitur testis, & in confirmationem mendacij, ex omnium sententia, quos superiori propositione citauimus.

Quarto, omisso vnus verbi est res minima; At, si omittatur in forma sacramenti, est sacrilegium, & peccatum mortale.

Quinto, iurans soluere viuras tenetur sub poena perituri eas soluere, etiamsi eius executio sit parui momenti, vt supra diximus. Materie ergo leuitas, & paritas non semper excusat a mortali.

30 Nec valent Petri de Arragon. & aliorum resolutiones in huiusmodi iuramento promissorio Deum non asserri, vt testem veritatis de futuro, sed potius vt *fidei iorem*, & veluti *pignus*, quo alter certus redditur de effectu futuro, hoc modo docentes violationem iuramenti non esse peccatum graue, eo quod Deus non adducitur, vt testis, sed vt fidei ius; Nam ad confirmandum aliquid iuratum non solemus vi testibus, sed pignore, & fidei iusore. Quia, vt recte notat Gregorius de Valentia, vii supra, Dei nomen non interponitur proprie vt fidei iusor, aut pignus; Siquidem fidei iusor, seu pignus proprie est id, ex quo creditor possit sibi satisfi-

facere casu, quo debitor illum fallat: constat autem eos qui requirunt iuramentum non id spectare, neque sibi potius esse Diuino nom. ne satis facere; Deus igitur hoc solo sensu in iuramento tali, vt pignus, seu fidei iusor inuocatur, quia sicut pignus, & fidei iusor solet facere creditorem certum, quia etiam inuocatio Diuini nominis suo modo facit ad testimonium. Ex coniectione non adimplens iuramentum quantum in se est, Deura fallacem reddit, id quod grauis iniuria est, in qua cum que materia licita fiat, vt constat.

31 Adde tamen his omnibus non peccare mortaliter cum, qui partem minimam promissionis iurate non adimplet, si reliquum promissionis adimpleat, v.g. qui prestito iuramento promittit centum aureos se datum Petro, si centum aureos persoluit, excepto obolo, penitus non erit eo modo, vt peccatum mortale committat. Ratio discriminis est, q. in priori casu de quo hætenus disputatum est, obolum, seu res minima separatum eo iudicatur, vt materia totalis iuramenti, non sic autem in hoc posteriori casu, de quo nunc agitur, quia quantitas illa oboli in casu non consideratur, vt materia iuramenti, cum non fuerit iuramenti vinculo separatum supposita, atque ideo tanquam res leuissima, nequaquam iudicanda, est ad iuramenti transgressionem. Item mortali culpa dignam, vt Caic. 2. 2. q. 89. ar. 7. dub. 1. & Coua. li. 3. varia. res. li. c. 1. nu. 2. docet, si subtiliter arg. annotarunt. Et quæ hætenus dicta sunt intelligi debent de iuramento ex solo def. sua veritate.

32 **TERCIA PROPOSITIO**, Iuramentum est, siue de re veniale, siue de re mortali. Vt autem propositio hæc clarius explicetur, supponendum est, tunc, accideret peccatum ex defectu iudicij, *grauo* quando quis res veras tingit causa, & necessitate confirmari; Etenim licet non debet iuramentum nisi ex causa necessaria, & iusta, puta, quando iuratio necessaria est ad periuandum iud. quod iuramento assensur, vel promittitur. Eil enim irreuerentia, & temeritas quedam diuinum nomen citra necessitatem inducere, quandoquidem tunc frustra fit iuramentum, quando sine hoc caret. Finis autem iurandi, necessitas adest. Necessitas autem iurandi tunc est, quando illa veritas, quæ est iuramento firmanda, nequeat alia via compræbui, easque iuratio necessaria sit tuendæ charitati, siquidem Deus ex qualibet causa in testem adducendus non est. Atque ita iuramentum ex defectu *causæ necessariæ* communiter solum est veniale peccatum. Quia si id aliquo verum est, quod iuramento confirmatur, adducere Deum in testem sine causa sufficienti non est nisi irreuerentia venialis. Dixi, communiter, quia si id faceret in contemptum Dei, ad quem aliquando induci frequens usus iurandi, aut exponeret se periculo peccandi, erit mortale. S. S. Anton. part. 2. tit. 1. o. cap. 4. §. 2. uerbo. De tribus circa medium. Syluest. uerbo. iuramentum. 2. q. 8. Tabiena uerb. iurare. num. 9. Q. 2. Caic. in summa. uerb. periuurium. in §. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 2. post conclusionem sextam. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 3. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. artic. 3. Gregor. de Valentia to. 3. disput. 6. quaestio.

ffio. 7. pun. 3. Barthol Medina lib. 2. instruct. con-
fess. cap. 1. §. 4. Summa Corona p. 3. tractat. de iura-
mento. num. 1. 6. & Toletus in summa lib. 4. ca. 2. 1.
in fine.

33 *Secundo* contingit peccatum ex defectu iudicii,
quando non adhibetur *iudicij deliberatio*, & *inquisi-*
tio ad videndum, an res vera sit, quae iuramento con-
firmatur. Etenim ad iuramentum requiritur, ut fiat
prævia consultatio, maturusq; iudicij examinet; &
consequenter ut nihil iuret, antequam pro rei quali-
tate sit ceruus, verum esse quod iurat.

Dixi, *pro rei qualitate*, quia non æqua in omni ma-
teria, quæ iuramento est confirmanda, ad veritatem
perferendam requiritur diligentia, sed in rebus
arduis, & gravibus multo maior, quam in ijs, quæ
sunt minoris momenti. Immo quandoque res po-
test esse tam perniciosa, & manifesta, ut sine ulla discul-
sione iurari possit. Vnde culpa iurandi rem incer-
tam, & dubiam pro certa, & vera æstimanda est pe-
nes negligentiam, hoc est, penes omissionem dili-
gentiæ, quæ pro materie dignitate adhibenda est.
Si igitur negligentia nulla fuerit, hoc est, si post
legitimum examen quis id iurat, quod certo putat
esse verum, licet forte sit falsum, nullatenus pec-
cat. Sin vero negligentia est notabilis, & magna,
tunc peccatum mortale erit, quia qui est notabili-
ter negligens in inquirenda veritate eius rei, quam
iuramento confirmat, sciens, & volens exponit se
periculo peiorandi, & censetur peccatè uelle iura-
re falsum, si contingat falsum esse id, quod uult iu-
rare, quod proculdubio sine culpa mortali fieri
nō potest. Quod si imperfectè solum negligens fue-
rit, solummodo imperfectè censetur uelle iurare
falsum, & proinde solum uenialiter peccat. Etenim
in tantum censetur iuramentum falsum peccatè,
aut imperfectè voluntarium, quatenus negligenti-
a inquirendi perdisca, uel imperfecta est. Idem
quæd dicendum est, quoties quis dubitat, an verum
sit, nec ne, quod pro certo iurat, aut leuiter, & te-
mere putat verum, quod iurat: peccatum enim mor-
tale, aut ueniale erit, ratione negligentiae, eo quo
non sufficienter prouidet, utrum falsum sit, nec ne;
id quod iuramento confirmat, ut cōter tradunt Do-
cto res, S. Tho. 1. 2. q. 89. art. 3. S. Bonau. 4. d. 39. ar. 1.
q. 2. nu. 1. 6. & q. 3. nu. 21. Scot. 3. d. 39. q. unica. uer-
sic. Quantum ad secundum. Richard. eadem distinc.
art. 3. q. 2. Gabriel ibid. q. 1. artic. 1. litera D. & q. 2.
art. 2. conclus. 3. & 6. S. Anto. p. 2. titul. 10. cap. 4. §. 2.
circa medium. Angel. verb. per iuramentum. nu. 2. Syluest.
verb. iuramentum. 2. q. 8. Tabiena verb. iurare. ver-
sic. septimo. & uerfic. octauo, Sotus lib. 8. de iustitia.
q. 1. artic. 3. & q. 2. art. 3. conclus. 6. Nauar. in Ma-
nual. c. 12. nu. 3. & nu. 7. Caiet. in Summa uerb. per-
iurium. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. artic. 3. Grego-
de Valent. tom. 3. disp. 6. q. 7. puncto 3. Couar. in
c. Ogamus. p. 1. §. 6. nu. 4. de pactis. in 6. Summa Co-
rona p. 3. tractat. de iuramento. num. 1. 6. Barthol. Medina
lib. 1. instruct. confess. cap. 1. §. 4. in fine. & To-
letus lib. 4. c. 2. 1. Emanuel Rodriguez p. 1. summae,
c. 192. conclus. 1. & alij. Quæ doctrina intelligenda
est in casu, quo talis aduertat se iurare, & aduertat
se iurare id, quod est falsum, aut dubitet, an verum,
aut falsum sit, & consequenter etiam id, quod est
insufficienter discussum, quod Doctores uocare
solent, aduertere de dicto, & iuramento. Si enim

quis solum aduertente lingua iudicium, iuret id,
quod non sufficienter discussit, non aduertens se ali-
quid tale iurare, non peccat iurando, cum iurare ita
inaduerteretur non sit actus humanus, ut colligitur
ex doctrina S. Tho. 2. 2. q. 98. art. 3. ad 2. Nauarro nu.
6. & Grego. de Valentia. & alij. vbi supra.

34 DVBIUM solum est circa hanc circumstantiā,
quanta, scilicet, necessitas requiritur ad iurandum,
ita ut iurare nullum omnino peccatum sit? Iococates
apud Ioannem Stobæum ferm. 2. 5. referente Couar-
tuuia in c. Quamuis. part. 2. §. 6. num. 4. de pactis in 6.
Sacramentum, inquit, *oblatum tibi datus de causis in-*
urati, uelut te ipsum turpi suspensione liberet, uel ut am-
icos ex magnis periculis eripiat. Pecuniarum uero gra-
tias, pessi inflam quibus habes, nullum Deum iuraueris,
sin minus, alijs tuarum videberis.

Alij uero, ut Alexander ab Anglia in destructio-
rio uitiourum p. 4. cap. 16. & Gabriel in 3. d. 39. quest.
1. art. 3. dub. 1. enumerant nouem causas sub hac ne-
cessitate comprehensas, quarum septem tenent se ex
parte boni inducendi, & duæ ex parte mali remo-
uendi.

Primus est, Pro ueritate fidei, aut doctrinæ, aut a-
lia utilitate confirmanda. Sic iurauit apostolus 2. Co-
rinth. 1. dicens, *Fidelis Deus, quia sermo noster, qui fuit*
apud uos, non est in illo p. 1. & non.

Secunda est, pro ueritate declaranda, aut manife-
standa. Deut. 19. *In ore duorum, aut trium testium stat*
omne uerbum, non est autem testis nisi iuratus secun-
dum iura.

Tertia est, Pro amicitia contrahenda. Gen. 26. *dixit*
uiri Getaræ ad Isaac, sit iuramentum inter nos, et in-
eamus foedus, ut non facias nobis quicquam mali. Et se-
quitur. Surgentes mane iurauerunt sibi mutuo.

Quarta est, Pro pace confirmanda. Et sic Gen. 31.
Iurauit Iacob Laban per timorem patris sui Isaac.

Quinta est, pro fidelitate seruanda. 2. Reg. 5. *vene-*
runt Ienes Israel ad Regem Dauid, & percussit cum eis
foedus coram Domino.

Sexta est, Pro obedientia, & subiectione recogno-
scenda, sicut iurauerunt uiri Galaad Iephthæ, iudicū
11. dicentes, *Dominus, qui hæc audis, ipse mediator, &*
testis est, quia nostra promissa faciemus.

Septima est, Pro consuetudine ecclesiæ statutis, &
lege seruandis, & sic tibi Israel data lege iauerūt
Exod. 19. & 24. *Cuncta, quæ locutus est Dominus, i-
faciemus.*

Octaua est, propter calumniam cauendam, ut fieri
solet in contestatione litis, seu in principiis causarū,
ne pars adri u alteram calumnie impetret, nec altera
calumnie se defendat, & in cautione pacti seruā-
di, aut debiti soluendi. Heb. 6. *omnis controuersia sua*
est iuramentum ad confirmationem, & pacti compositio
nis, uel concordie.

Nona est, pro in famia purganda, ut Deute. 21. ubi
docetur, quō in crimine occulto, ut puta, occasione
hominis, suspicæ psonæ iurabit, & manus suæ non
effuderit hæc sanguine, nec oculi uiderunt. Ad has
cās ex sacris literis collectas, ceteræ oēs reduci pos-
sunt, quæ sub necessitate comprehenduntur. Quan-
tum autem ad alterū comitem iuramentū attinet, sit

35 QUARTA PROPOSITIO, iuramentum ex de-
fectu iustitiæ, quæ solum locum habet in iuramento
promissorio, ut Doctores infra citandi notant, ali-
quando peccatum mortale est, aliquando autem.

Archidiaconi in c. Florentinum. dist. 85. & Catherinus apud Couarruuiam, vbi supra, velint talia iuramenta emittentes peccare mortaliter; quia ponunt obicem Spiritui sancto. Quorum opinio solum vera est, quando quis intendit non seruare prædicta; etiam si occurreret casus, quo id sub peccato mortali facere teneretur; tunc enim peccaret mortaliter sic iurando; vt si contingeret obligatio dandi elemosinam existentem in extrema, vel graui necessitate, aut quando videt proximum in magna necessitate, tunc enim tenetur illi mutare sine suo damno. Ceterum vt recte notat Caietanus in summa, vbi supra; huiusmodi iuramenta communiter, & non sic extreme ad casus de necessitate salutis interpretanda sunt. Quia sic iurantes super sua libertate se fundant dicentes, ego non tencor mutare, si iubeat, ingredi religionem, fieri clericus. accipere prælatum neminem dare elemosinam, &c. & ideo nolens incidere in focum, iurauit. Non enim communiter plus quàm veniale est, ita obfistere inspirationi diuinæ. nec simpliciter deest veritas, aut in præfati. aut in futuro, cū possit talia iuramenta obferuare, etiam si, vt ait S. Thomas, vbi supra, multo melius faceret, si ca non seruaret.

- 37 QVARTO, iurans se facturum rem aliquam indifferentem, puta non leuare festucam, aut rescindere vngues tali die, non transire per talem locum, & similia, si non obferuet tale iuramentum, quamuis tunc intenderit illud seruare, solum venialiter peccat. Hæc autem peccatum ex eo constat, quia vtitur Dei nomine ad rem confirmandam quæ fieri, vel nō fieri parum refert, id quod irreuerentia quædam est, & vanitas. Et idem dicendum si iurauit facturum re impossibilem. Sic S. Anton. p. 2. tit. 10. c. 4. §. 2. circa medium. Syluest. verbo. iuramentum. 3. q. 1. §. 6. Tabiena. verb. iurare. num. 11. versic. Decimo. Caietanus in Summa verb. iurare. §. 2. Sotus li. 8. de iustitia. q. 2. art. 3. conel. 5. Nauar. in Manuali. c. 14. num. 12. versic. Duodecimo. Ludou. Lopez. p. 1. in str. consuetudine. 42. Summa Corona. p. 3. tra. 3. de iuramento. nu. 19. conel. 5. & 21. §. Quo ad tertium membrum, & 6. Quo ad sextum membrum. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 3. & Cosinus Puliarchus de officio Sacerd. p. 2. lib. 3. c. 15. & alij communiter.

Explicantur dubia quædam ad rationem, et notitiam iurantem in communi pertinentia. Cap. V.

SVMMARIVM.

- 1 An peccet, qui ad iuramentum faciendum inducit alterum, aut prouocat, aut qui iuramentum recipit ab eo, quem scit, vel probabiliter credit falsum iuramentum. num. 2. 3. 4. 5.
- 2 An, & quando iurandi consuetudo sit peccatum?
- 3 Qui non aduertit se falsum iurare absolute loquendo nō peccat mortaliter.
- 4 Consuetudo iurandi quando iuramenti speciem mutat, aut æggrauat.
- 5 Astrictus iurare sed non mentiri, immo ita dispositus, vt non mutaretur, ut iuraret, si aduertet, regulatiter solum venialiter peccat.

- 6 Astrictus iurare tam vere, quam false non aduertens, an falsum iuret, peccat mortaliter.
- 7 Peccans ex consuetudine præter peccata, quæ committit in singulis iuramentis, peccat peculiari peccato omissionis contra charitatem. num. cod.
- 8 An, & quando peccatum sit molare iuramentum comminatorium.
- 9 Iuramenta terminatoria parentum excusantur per conditionem appositam.
- 10 Nominatio facta de aliquo malo culpa sine mortali, sine veniali potest, & debet non adimpleri.
- 11 Vt comminatio facta de iniuria inflicione, aut prouocatio ne mali pena, sine quoad corpus sine temporalia tractanda. num. cod.
- 12 An peccent, & periuri sint, qui honoris, aut amicitie, causa iurant se non præfessuros in exitu domus, & similia, et tamen contrarium faciunt.
- 13 Quæ conditiones in omni iuramento simpliciter falso subintelligende sint ex iure communi, ut iuramenti m. obliget. num. 16. 17. 18.

VM in superiori capite ea omnia exposta sunt, quæ ad rationem iurantem spectant, & simul etiam abunde satis peccati grauitas ex defectu cuiuslibet circumstantiæ innolescat, restat, vt dubia nonnulla in sequentibus dissoluamus, quibus ante hæc clarior, manifestior; reddatur. Quorum

- 1 PRIMVM Dubium est, An peccet, qui ad iuramentum faciendum inducit alterum, aut prouocat, aut qui iuramentum recipit ab eo, quem scit, vel probabiliter credit falsum iuramentum. Ratio difficultatis est, quia sicutum est petere iuramentum ab eo, quem scimus per Deos falsum iuraturum. Ergo etiam in casu præfati cum par ratio utrobique esse videatur: in hac re hæc mihi dicenda videntur ex communi Doctorum consensu.

Primum est, persona publica, ut iudex publicum exigens iuramentum ab eo, quem scit periurum, nō peccat, dummodo iuris ordine seruato id faciat, & ad partis instantiam. Sic Magister Sentent. 3. d. 39. ante finem. S. Tho. 2. 2. q. 98. art. 4. Ale. & and. de Ales p. 3. Summe. q. 31. memb. 2. ar. 6. §. 1. S. Bonau. 3. dist. 39. in exposit. literæ. Richard. eadem dist. art. 3. q. 3. Gabriel ibidem. q. 2. arti. 3. dub. 1. Angel. verb. iuramentum. 3. §. 11. S. Anton. part. 3. titul. 10. capitu. 7. §. 3. Syluest. verb. iuramentum. 2. questio. 7. Tabiena verb. periurium. num. 4. versic. Tertio. Turrecrem. in cap. ille. 2. 2. quest. 5. Sotus lib. 8. de iustitia. questio. 2. art. 4. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 20. versic. 22. Couar. in ca. Quamuis. p. 1. §. 6. nu. 3. de pactis. in 6. Corduba in summa casuum conscientie. quest. 64. Summa Corona. p. 3. tra. 3. de iuramento. num. 17. prope finem Scabaita. Medices in summa peccatorum capital. tit. 6. qu. 35. Ioannes Pedrazza in exposit. 2. præcepti. num. 8. Iacobus de Grassis par. 2. decis. lib. 2. cap. 4. num. 3. & num. 5. Toletus in summa lib. 4. cap. 21. Notab. 3. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 6. dub. 2. ad secundum. Emanuel Rodriguez p. 1. suæ summe. cap. 19. 1. num. 6. conel. 3. & alij. Ratio est, quia in hoc casu iudex non videtur exigere, sed is, ad cuius instantiam facit, & publicum eius officium implorat.

Secundum est, persona exigens iuramentum ab eo, quem scit, aut probabiliter credit falsum iuratu-

imm, puta, scit eum contrarium fecisse eius, quod iurat, peccat mortaliter. Sic auctores omnes superius allati, & colligunt ex cal. 22. q. 3. ubi dicitur, *Ille, qui bonam provocat ad iuramentum, & sit enim falsum iuramentum esse, vivit homicidam, quia homicida corpus occidit, ille animam, immo duas animas, & cum animam, quem iurare provocavit, & suam. Scis verum esse quod dixit, & falsum, quod ille dicit, & iurare compellis, ecce quod ille iurat, ecce pervertit, in quid invenit immo, et tu peris, qui de illius morte satari molis sis.* Ratio est, quia hoc est inducere ad peccatum quod peccatum est.

Nec obstat licitum esse petere iuramentum a priore, quem scis iuraturum per falsos Deos, quasi etiam licitum sit in casu presenti. Quia longe dispar est ratio. Dum enim petitur iuramentum ab infidele dari potest causa, quia, scilicet, petitur ad habendam certitudinem de fide illius quando id necessarium est, & ideo eorum petitio ex eo, ne videatur inductio. At vero in casu presenti, cum nihil dari possit, quod ex certo, aut probabili periculo iuste praedicti possit, inducere omnino videor ad peccatum perituri, & consequenter peccatum, ab iuramento petito. Atque ita solvitur ratio in contrarium allata.

3 *Annatum autem est, eum scire alium iuratum falsum, qui more humano id credit, unde non sufficit quia cumque dubitas, & suspicio, ut quis careat iure petendi iuramentum, unde recte notant Ang. verb. iuramentum. 3. num. 1. Sylvest. verb. iuramentum. 2. q. 9. & Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 20. Veri, vigesimo secundo male facere confessores, qui inducunt penitentem ad vouendum, & iurandum se non committiturum tale peccatum carnale. vel aliud simile, in quod humana fragilitas facile labitur arg. capit. clericos de cohabit. clericis. & mulier. ubi Alexand. Papa III non vult clericos in iuris conflictus, qui publici deventur concubinas, ad eas abutandas compelli, & dat rationem, ne in eadem fornicationem insinuat diaboli fraudis redeunt, perituri reatum, merentur. Eodem modo peccant patres, & domini, qui filijs, & famulis suis de iuramento, ut autorem iurati, aut criminis revelent, si moraliter credant eos exponi periculo peccandi in eo, quod intelligi debet, quando deferunt eis tale iuramentum ea intentione, ut revelent auctorem criminis in omnibus casibus. Nam exstulandum iuramentum ab eis in casibus, in quibus extranei possent revelare crimine non peccant, ex Ang. in verb. familia. §. 8. Sylvest. c. 8. Tabiena verb. eo. nu. 6. ver. Quinto. Nau. in Manuali. c. 12. nu. 21. ver. 2. §. Ludov. Lopez. p. 1. infirmit. confitentiae. c. 42. in fi.*

4 *Tertium est, si abique inductione quis sponte se offerret ad iurandum, & adest causa rationabilis ad recipiendum iuramentum, non peccat, qui iuramentum illud recipit, etiam si fiat illud falso iuramentum. Hoc enim casu recipiens nulla ratione causa illius perituri, & licet alijs uti peccato alterius in bonum proprium. Nec de illo loquitur capit. ille. 22. questio. 5. sed de eo, qui in lucem non dispositum iurare, arg. c. Mouet. 2. q. 1. & expressè hoc docent Ang. verb. iuramentum. §. 6. 1. Sylvest. verb. iuramentum. 2. q. 9. & Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 20. in fine. Iacob. de Grassi. ubi sup. nu. 13.*

5 *Quoniam est, qui petit iuramentum ab eo, quem*

nescit falsum esse iuratum, nisi id faciat virgenter necessitate, non peccat. Sic omnes pro primordio citati. Ratio est, quia dubitare in re gravi de veritate alterius nullum est peccatum, sed infirmitas humana. Unde si abique causa exigatur iuramentum, cum re parvi momenti, & ubi aliter satis fide dignum est ille a quo petitur iuramentum, in his, & similibus casibus vix sine culpa iuramentum petit. Id quod eleganter expressit S. Aug. Hom. 28. de verbis Apostoli, & habetur in cap. Qui exigit, 2. q. 5. Qui exigit, inquit, iuramentum, multum inter se, si nescit alium iuratum falsum, non peccat. Si enim nescit, ideo dicit, iuramentum, ut fides ei sit, non est peccatum, tamen humana tentatio est, quia, scilicet, procedit ex quadam infirmitate, qua dubitat de veritate proximi, & hoc est illud in animo de quo Christus dicit, 5. ait. Quod amplius est a malo est. Si autem sit eum fecisse, et cogit cum iurare, homicida est, ille enim se suo perituro intermit, sed ille manum infert, et non prestat, et prestat, quia, quantum in te est, illum ad peccandum inducit, & ut peccet, scilicet, conlinit.

SECVNDVM dubium est, An, & quando iuran- di consuetudo sit peccatum. Sunt enim quidam, qui ex consuetudine iurandi quicquid, ut dicunt, in buccam venerit, iurare solent. Quidam apud Scotum 3. dist. 39. quest. unica, & Gabr. ead. dist. q. 2. artic. 1. Notab. 2. litera D. dicunt, quod unum periculum huius non est peccatum mortale, tamen ex consuetudine peccare est peccatum mortale, unde docent semper eos peccare, qui ex consuetudine iurant, siue verum, siue falsum dicant. Ratio eorum est, quia sic iurantes semper iurant sine iudicio, cuius defectus semper est mortale, vel veniale peccatum. At certe, ut recte docet Gabriel, ubi supra, post Scotum, habitus, & consuetudo nihil faciunt ad rationem peccati, sed deliberatio, & consensus in actum illicitum, unde si actus primus in se non est peccatum mortale, sed veniale, circumstantia frequentationis, aut consuetudinis non facit eum mortale. Quia habitus inclinans non potest ad peccatum grave reddere leviorum quantum ad genus peccati, aut contra, quandoquidem habitus generis ex actibus semper inelinet ad actus eiusdem rationis cum his, ex quibus generatur, licet bene ad intensiorem, semper tamen in eadem specie. Ideoque si actus praecedens generativus habitus non fuerit peccatum mortale, nunquam actus sequens, ad quem inclinatur habitus, erit peccatum mortale. Atque ita in casu proposito, distinctio perituri quantum ad raritatem, & frequentiam non facit ad rationem peccati mortalis, sed distinctio inter deliberationem, vel in deliberationem, siue deliberatio sit unica, siue ex consuetudine frequentata, unde in hac re sit

7 *PRIMA propositio: Qui non aduertit se falsum iurare, absolute loquendo non peccat mortaliter. Ratio est, quia non habet mentionem directam, aut indirectam iurandi falsum, & consequenter non est iuramentum formaliter, sed materialiter tantum. Sic Sanchez Thom. secunda secunde questionis 98. articulo 3. ad 2. Bonavent. 3. distinct. 39. articulo 1. quest. 1. numero 2. 1. Richard. ibidem articulo 3. questione 2. Scotus eadem distinct. questione unica, §. videtur ergo. Gabriel ibidem quest. 2. articulo 1. Notab. 2. & articulo 2. conclus. 6. Caiet. in 2. 2. quest. 98.*

art.

art. 3. & in Sum. verb. perjurium. §. 1. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 2. art. 3. concl. 7. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 3. in fine. Barthol. Medina lib. 1. instruct. conf. c. 14. §. 4. in fine Greg. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 7. pun. 7. in fine. Ludou. Lopez p. 1. instruct. concientie. c. 42. Emanuel Rodriguez p. 1. summae ca. 191. concl. 7. significat tamen præfati auctores peccare venialiter quia sine causa iuravit, & quia imperfecte saltem voluntarium est tale perjurium.

8. **SECUNDA** Propositio, Consuetudo iurandi absolute, & secundum se sumpta, quamvis mala sit, non tamen speciem iuramenti mutat, aut aggravat, nisi quatenus omnem aliquem iuramenti tollit. Itaque qui decies varie iuravit ex consuetudine, de ceterum præfata peccata committit, vel mortalia, vel venialia, iuxta defectum comitis, qui defuerit iuramento. Hoc est, si fuerint falsa, aut de re iniqua, quæ sine mortali impleri non potest, erunt mortalia, & si fuerint vana ex defectu iudicii, & discretionis, erunt venialia. Nec aliquod discrimen est, quantum ad hoc, inter iurantem ex consuetudine, & iurantem sine illa. Sic Sotus, Petrus de Arragon. & Gregorius de Valentia locis proximè alatis, & Barthol. Medina lib. 1. instruct. conf. c. 14. §. 4. in fin. Ratio est, quia consuetudo in quacunque materia non est sine actionis frequentatione, ex qua generatur habitus, ex quo oritur facilitas ad iterum, & iterum iurandum, quæ facilitas secum deferret periculum deierandi; antequam enim usum rationis, & facit sæpe sæpius, ut homo iuret antiquam adhibeat veritatis iudicium, frequentatio autem actuum non est distincta ab ipsis actibus, ex quibus generatur, & consequenter non est peccatum ultra numerum actuum multiplicatorum. Ex quo fit, ut qui habet consuetudinem iurandi; si ex causa legitima iurat veritatem, non peccat; si autem iurat sine causa, peccabit solum venialiter consuetudo enim illa, cum fit habitus, nec est peccatum, nec aggravat peccatum ex illa procedens. Non tamen per hoc intendimus favere peccatis illi consuetudini iurandi, sed ut illi occurramus, qui plus nimio eam inculpantes, culpam esse affirmant, ubi culpa non est. Aliquando tamen saluberrimum est consilium, ut rectè notant Medina lib. 1. instruct. conf. c. 14. §. 5. Petrus de Arragon. 2. 2. quæst. 89. art. 3. in fin. Emanuel Rodriguez par. 1. summae, ca. 192. nu. 1. & seq. & Ludouicus Lopez p. 1. instruct. concientie, cap. 42. huiusmodi homines non prius absolvere, quam tuerent consuetudinem præfata. Quod si neque id efficiant, nec occasione per iurandi relinquire velint, aut animum saltem resistendi illi consuetudini, eamque extirpandæ non habeant, absolviendi non sunt, cum tales in statu peccati mortalis sine exponentes se periculo peierandi, qui autem amat periculum peribit in illo, & Eccl. 3. dicitur, *Ne assuecat os tuum iurationi, multi enim casus in illa.* *Ngumatio Dei non fit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non adscribis, quoniam non eris nominatus ab eis omnis iurans, & nominans in toto a peccato non purgabitur, vir multum iurans in peccatis iniquitate, & non discedet a domo illius plagæ, &c.* & multa de hac re habentur Zach. 5. & Concil. Tolet. 8. can. 2. & Chrysost. Homil. 9. ad populum Antioch. quem cap. 3. dub. 1. in fin. citavimus. Inter alia autem aduersus hanc teterrimam iurandi consuetudi-

nem extat puleherrimum Sancti Aug. testimonium hom. 28. de uerbis Apostoli super illa verba S. Iacob. 5. *Aut omnia nolite iurare. Aut omnia inquit, ut attendatis præ ceteris, vigilatque ne superpetat vobis consuetudo iurandi, tanquam in specula ista se posuit contra te, aut omnia leuissit te super cetera, unde te attendas.* Et infra, *Nolles ut diceret tibi, ante omnia, ut omnia tua insperes, omnes motus lingue tue diligentissime custodires, & seque casus male consuetudinis tue. Ad com contriungendam, pando ante omnia. Quid est ante omnia? ante omnia vigilas, ante omnia intentus es, &c.* Quibus verbis significat vigilantissimam curam, quam homines ad extirpandam malam iurandi consuetudinem adhibere debent, ne in perjurium incidant.

9. **TERTIA** Propositio, Affectus iurare, sed non mentiri, immo ita dispositus, ut non mentiretur, aut iuraret, si aduerteret, regulariter solum venialiter peccat. Sic Barthol. Medina lib. 1. instruct. conf. c. 14. §. 4. in fin. & Gregor. de Valentia tom. 3. disp. 6. quæst. 7. punct. 3. ante finem. Ratio est, quia sæpe iurat sine necessitate. Dixi, *regulariter*, quia in tanta consuetudine iurandi, contingere aliquando potest, ut mendacium iuramento confirmet, ut peccet mortaliter.

10. **QUARTA** Propositio, Qui affectus est iurare tam vere, quam falsè in communibus locutione, non aduertens an verum, aut falsum iuret, si falsum iuret, peccat mortaliter propter periculum, cui le exponebat iurandi falsum, sic Caiet. 2. 2. quæst. 89. art. 3. in fin. & in Summa. verb. perjurium. §. 1. Nauar. in Man. cap. 12. num. 6. versu. Quinto. Barthol. Medina lib. 1. instruct. cap. 14. §. 4. in fin. & fauet Sotus lib. 8. de iustitia. quæst. 2. art. 3. in ultimis verbis. Ratio est, quia tale periculum in sua causa, id est, in tali consuetudine est volitum, sicut peccatum ebrietatis est volitum in sua nimia potatione vini potentis inebriare iam scita. Et enim dubium non est, quin frequentissime saltim in huiusmodi casu adus redeat in naturam suæ formæ, debuit enim præcaueri, & advertere diligenter suam malam consuetudinem, ne aliquando se periculo peierandi exponeret. Unde propter talem negligentiam in re tam graui redeat actus in naturam suæ formæ, id est, conuenitur quod maluit incurrere perjurium, quam dicere, ut debuit, an iuraret falsum. Quam doctrinam etiam sequuntur Greg. de Valentia tom. 3. disput. 6. quæst. 7. punct. 3. & Ludou. Lopez par. 1. instruct. concientie, cap. 42. maxime in casu quo quis solitus est, & frequenter iurare, & simul frequenter in iuramento mentiri. Nam moraliter loquendo, talis aliquando peierabit, coniungendo mendacium cum iuramento. Et quoniam talis debet hoc præuideri, & vitare, & potest id facere desistendo ab ea consuetudine, etiam si forte talis tunc, cum peierat, non aduertat, videtur tamen illi id imputari in causa, ideoque si ab ea consuetudine non desistat, huiusmodi perjurium censetur illi voluntarium in causa, id quod satis est, ut qui peccare mortaliter censetur.

Adiit autem Gregor. de Valentia, ubi supra, sic peierantem ex consuetudine, præter peccata, quæ committit in singulis iuramentis, quæ male iuratur, peccare etiam alio peculiari peccato omnifissionis, contra charitatem fidei debitam, eo quod non conatur remouere a se talem consuetudinem iurandi.

ranti sepe sine necessitate. Tenetur. n. vnusquisque non solum remouere a se peccatum, sed periculum peccandi. Quod ommissionis peccatum erit mortale, aut veniale, iuxta ea quæ in singulis propositionibus de peccato iuradi dicta sunt. A quo tamen ommissionis peccato quis desistit, quando dolet de peccatis, & mala consuetudine præterita, & proponit se amplius non malè iuraturum, atque adeo per vnam, eandemque penitentiam liberatur quis tam a peccatis commissionis, quam etiam a peccato ommissionis, satique erit peccatum commissionis confiteri, cum exinde prudens confessarius satis de statu penitentis instrui, & edoceri censatur.

- 11 **TERTIVM DVBIVM** est Circa iuramentum comminatorium. an, & quando peccatum sit violare huiusmodi iuramentum? Pro huius difficultatis solutione sciendum est, iuramentum comminatorium esse, qñ iuramentum est, de comminatione penæ, seu de malo ab ipso iurante inferendo; vt verbi gratia; Per Deum castigabo te, percutiam te, &c. Differt autem a iuramento execratorio, quia execratorium est de malo, quod inferendum est a Deo, & non ab ipso iurante; comminatorium vero e contra, vt dictum est, vnde in scripturis sæpe habetur. Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, nisi fecero; quod ad iuramentum execratorium pertinet. Execratorium autem aliquando coincidit cum assertorio, scilicet, cum tali iuramento vtimur, ad confirmandam aliquam veritatem præsentem, aut præteritam, vt Deus me destruat, nisi hoc ita sit, aut si non id fecerit, aliquando autem coincidit, cum promissorio, puta cū iuramus futura; vt, Deus me destruat, nisi hoc fecero. Comminatorium autem reduciatur ad promissorium, & ideo idem de eo quoad hoc dicendum est, quod de promissorio diximus, & consequenter iuramentum comminatorium inducit peritium duobus temporibus, *præsenti*, scilicet, & *futuro*. In *præsenti* dupliciter, *primo*, quando sit animo mendaci, siue materia iusta sit, siue iniqua, hoc est, quando fit abique animo adimplendi, & tunc semper est peccatum mortale; Ratio est, quia iuramentum cadit super mendacio, ideoque deest illi veritas, & prouide vt de peritio promissorio dictum est, peccatum erit mortale, nisi excusetur per inadvertentiam, aut alio modo. *Secundo* si fiat cum animo ueraci, id est, cum animo adimplendi, in materia tam mortali, quam veniali, & tunc idem de eo, quod de iuramento promissorio, dicendum est.

- 13 *Aique* hinc excusantur iuramenta comminatoria parentum, dum iurant se castigaturos filios, si illos arripuerint ad castigandum, cñ enim non habeant animum castigandi, & adimplendi iuramentum, & consequenter huiusmodi iuramentis deesse videtur veritas præiens, excusantur tamen a peritio propter conditionem appositam, scilicet, *si arripuerint*, & non adimpleant; est enim voluntas eorum non arripere ad castigandum. Excusantur etiã a peritio huiusmodi comminatoria iuramenta, quando illis apponitur indeterminata conditio, ne forte per expressionem conditionis oriatur obligatio iuramenti adimplendi, & ita in eis non videtur esse veritas præiens, sed videtur potius fictio iuramenti, quam iuramentum; & consequenter in prædicto casu excusatur iurans non adimplens co-

mminationem a peccato mortali, non tamen a grauiori. Denique excusantur a peritio iuramenta comminatoria quibus parentes iurant se filios, & fetuos occisuros, eorum capita fracturos, &c. Quicquid, n. quando iurant non habere animum occidendi, & frangendi capita, & inferendi graue nocumtum, & consequenter uidetur deesse veritas præiens, ipsi tamen quando iurant, putant se verum iurare, quia loquuntur per exaggerationem, & ita excusantur a peccato mortali, non tamen a veniali graui, vt supra dictum est.

- 13 *Committitur* etiam peritium in iuramento comminatorio tempore futuro, i. tempore executionis. Et quidem si comminatio fiat de aliquo malo culpæ siue mortali, siue veniali, potest, & debet non adimpleri, vt diximus de iuramento promissorio, vt v. g. si quis cõminatus est percutere aliquem, aut diripere bona eius, aut impedire eum ab aliquo assequendo, &c. tenetur non eequi, ut patet. Quæ ratione cum iuramenta parentum de punitione filiorum ut plurimum fiant passione, ira, & inordinata vindicta potius, quam ex bono correctionis, (cuius rei signum est, quod si in eodem erraret filius, & mater non irata, non comminaretur punire illum) & consequenter punio hæc promittitur sub ratione mali venialis, non obligat, secus autè esset, si ut bonum correctionis promitteretur, quæuis ex ira, nisi tunc etiam alia ex causa excusentur ab executione penæ comminatæ, vt infra dicemus. Sin autem comminatio facta sit de ulla iniusticia, aut procuratione mali penæ siue quoad corpus, siue quoad bona temporalia, tunc tria consideranda sunt, *Primum est*, quod sicut iuramentum non est vinculum, iniquitatis, ita nec melioris boni impedimentum, vnde si melius sit abstinere a cõminati mali iusticia executione, non tenetur iurans ad executionem iuramenti. Quamuis igitur pater, aut mater promittat, & comminetur castigare filium ob bonum correctionis, si tamen melius est post pacatam domum parere, ne scelus conturbet totam domum, commutatur iuramentum in melius. Exemplo Dauid, qui licet iurasset percutere Nabal cum domo eius, postea tamen ad preces Abigail mutauit in melius indulgendo; i. Reg. 25. *Secundum est*, comminationem intelligendam esse secundum præsentem iustitiam, vnde qui iurauit iustam punitionem, postea petenti veniam iuste parcat ab eis; peritio, eo quod cessauit præiens iustitia, secundum quam iurauit, propter conuersionem in penitente. Quo modo licet Deus dicat sæpe se castigatum gentem, postea tamen ignoscit ob penitentiam eorum. Et Dauid ad preces innocentis Abigail pepereit Nabal, quasi iã cessauerit ratio præsentis iustitiæ, ex alterius innocentis, & humilis supplicatione præueniente. *Tertium est*, quod penæ in hac vita non sunt appetibiles nisi vt medicinæ, uel pericula puniende, vel boni communis causa. Vnde quando comminata penæ cessaret habere rationem vtriusque medicinæ, non tenetur iurans comminationem iuratum adimplere. Quando autem id contingat, relinquatur iudicio prudentiæ, quæ est circa singularia occurrentia. Ex his tribus colligitur quare mater, quæ iurauit verberare filium, aut dominus qui iurauit uerberare seruum, & postea parcat (uel ne turbet pacem domus, vel quia non est opus amplius talia

penæ

penat medicina. vel quia iudicatur melius parcere) non teneatur ad implendam comminationem iuramentum. Quibus adde sufficientem causam esse etiam satisfactionem mali patrati per penitentiam vel ipsius delinquentis, vel petitionem veniæ ab amico factam. Ex quibus melius est modo non punire, siue ob bonum pacis, siue alia iusta de causa: Non tamen iusta causa erit omittendi comminationem iuramentum, quod iam cessaret bilis, furor, & voluntas castigandi, ut latius tradunt Caiet. in Summa verb. Perjurium, §. 3. & in verb. Minari, & 2. q. 89. ar. 7. & dub. 1. Na. ua. in Manuali. c. 12. nu. 10. vers. Decimo. Gre. de Valentia. tom. 3. disp. 6. q. 7. punct. 3. Ioan. Pedraza in expositione 2. præcepti, §. Sexto. Toleus in Summa lib. 4. c. 22. in fin. & alij post Tabienam in verb. iurare. nu. 11. vers. Decimo. post medium.

¶ **QVARTVM DVBIVM** est an peccent, & perijuri sint, qui honoris, vel amicitie causa se praueinent, iurant se non præcessuros in exitu domus, aut ianue, aut non velle sedere in loco nobiliori, aut accipere aliquid ex amicitia, & similia, ut quotidie fit, & tamen contrarium faciunt. Ratio difficultatis ex vna parte est, quia iuramentum promissoriū libere factum de bono, quod non vergit in damnum alterius, seruandum sub peccato est. Ex altera uero parte, cum tam facile violentur talia iuramenta, non videtur, quod intentionem habuerint ea seruandi.

RESPONDEO cum Tabiena verb. iurare. num. 11. vers. Decimo. circa medium. Caie. in 2. 2. q. 89. ar. 7. dub. 2. Soto lib. 8. de iust. q. 1. ar. 7. post principium & Greg. de Valentia. tom. 3. disp. 6. q. 7. punct. 3. Quod in huiusmodi actibus, in quibus de nullius agitur præiudicio, sed potius de honoris animo, ac signis amicitie, duo præcipue consideranda sunt. Primo pia intentio iurantis, sic enim iurando non intendit omnino se agere, sed *quantum est in se*, nisi alteri id sit ingratum, quam intentionem manifestat, cum statim ad voluntatem alterius faciat oppositum. Quo pacto S. Petrus dixit Christo, *Non lauas mihi pedes in æternum*, intendens, scilicet, quantum in se erat, & sic nec iurando, nec faciendo oppositum deest iuramento veritas. Secundo consideranda est qualitas ipsius actus, quia, scilicet, iurat in huiusmodi sepe de his, quæ sunt potius in potestate alterius, ut cum dicit, non venies mecum, non transibis hoc ostium, non sedebis ibi, non præcedam, &c. Hæc igitur, & similia, quamuis pie interpretanda sint, quantum est ex parte iurantis, a parte tamen rei indifferenter sunt iuramenta. Ideoque sic iurans communitur peccat venialiter propter indifferetionem, faciendo tamen oppositum perijuri non est, quia non facit contra intentionem implicitam, & communiter cognitam in huiusmodi.

¶ **QVINTVM Dubium est, Quænam conditiones in omni iuramento simpliciter factio subintelligendæ sunt ex iure communi ad hoc, ut iuramentum obliget?** Est autem questio de iuramento promissorio, nam in assertorio nulla conditio subintelligitur, sed solum requiritur, ut iurans verum iuret, ut ex dictis constat. In promissorio autem subintelliguntur multæ conditiones, quas colligunt glossæ in c. Quædam modum. in verb. conditio. & ibi Panor. in c. 8. de iureiur. Angel. in verb. iuramentum. 4. Syluest. in verb. iuramentum. 3. questio. 1.

& Gab. 3. d. 39. q. 1. art. 2. concl. 9. Tabie. verb. iurare. §. Decimo sexto. & Jo. Bach. 4. d. 3. q. 14. artic. 6. Host. tit. de iureiur. §. Quod species, qui uiginti conditiones afferunt, quæ tamen omnes commodè ad tres reduci, & reuocari possunt.

16 **PRIMA** est, delatio auctoritati superioris. In omni namque iuramento ius superioris intelligitur exceptum, ut in c. uenientes, de iureiur. & ideo in omni iuramento intelligitur, nisi contrarium præcipiat, aut uel sit superior, & hoc in eis rebus, quæ superioris auctoritati, & dispositioni subiectæ sunt, siue autem in eis, in quibus superior non habet auctoritatem, uel tantum habet auctoritatem limitatam, secundum quam præcipere potest. Hinc in omni iuramento vniuersaliter tacite intelligitur primo, si Deo placuerit. Arg. c. Beatus 22. q. 2. & ibi glossa, unde Iacob. 4. dicitur, *Dicitis, si Dominus uoluerit, & si uixerimus, faciemus illud*. Sic etiam Papæ auctoritas se cundo excepta intelligitur in rebus ad eum spectantibus saltem dū causa rationabilis existat, sic etiam cuiuslibet iudicis auctoritas ac ius præcipiendi intelligitur excepta in eis, quæ siue iurisdictioni substant. Vnde si quis iurauit soluere centum auros in certo termino, si iudex per arefiam, aut alias prohibet, teneatur obedire iudici iuramento non obstanti. Vnde Federic. cons. 91. format hanc questionem: quidā clericus in minoribus scholasticus filius familias existens in studio de voluntate patris obligatus est iuramento non exire districtū Bononiensem nisi prius soluere debuit, sed reuocatus a patre ad certum diem, petita, & obtenta licentia a creditore, rediit ad patrem, uel Episcopum, nunquid est perijurus? Et concludit non esse perijurum, tum ob præceptum patri, cui ex lege naturali, & diuina filius est obligatus, tum etiam propter iussum Episcopi; significans omnem obligationem factam per filium, etiam cū iuramento, intelligi saluo iure patris. Hinc est, quod filius familias uouere nequeat sine consensu patris, excepto uero Religionis, per quod soluitur patria potestas. arg. c. an. pueri. 22. q. 5. Ex quibus constat in iuramento filii subintelligi exceptam auctoritatem patris. Quæ doctrina licet alias uera sit, in casu tamen a Federic. proposito non ualet, quia, ut rectè notat Syluest. ubi supra, quocienscunque pater, aut episcopus, aut alius superior consenserit iuramento ab inferiori facto, (ut in casu proposito contingit) non exculatur inferior ex obedientia, quia nulla est, cum superior se ipsolauerit iure suo, secus autem dicendum esset, si filius, aut subditus iurasset non exire, donec soluere debuit infirmo patri, episcopo, aut superiori, tunc enim non ualet iuramentum contra obedientiam superioris, ut Syluest. verb. iuramentum. 4. quest. 16. annotauit, quia inferior obligare se nequit ad standum in aliquo loco, nisi superior tacite, uel expresse cōsentiat, unde religiosus obligare se nequit iuramento ad inueniendum in loco, nec seruans contra præceptum superioris, aut domini sui.

17 **Secunda** est, obseruatio fidei, propter quam iuratur, quia non seruanti fidem fides seruanda non est. argum. Reg. Frustra sihi fidem de reg. iur. in 6. intelligitur enim edictio hæc in iuramento promissorio, si mihi fidem seruaueris, ut habetur in cap. peruenit. 2. & c. sicut. 3. de iureiur. Ideo si mulier contra fidem sponfaliorem, uel matrimonij uenerit, licet

vir iurauit eam in vxorem ducere, vel pro vxore semper tenere, non obstante iuramento potest non ducere. Ceterum vt hæc conditio sane intelligatur, annotandum est ex Panor. in cap. peruenit. 2. num. 3. & 4. de iuricir. Ang. in verb. iuramentum. 5. nu. 17. Syl. verb. iuramentum 4. quest. 1. 3. Tabien. verb. iurare. 5. vigesimooctauo. Sum. Cor. p. 3. tract. de iuramento. num. 22. & Cosino Philiareo de officio facer. p. 2. lib. 3. cap. 16. dub. 3. obligatio, seu iuramentum duplex esse potest, quædam enim est reciproca, mutuo se respiciens, vt v. g. promisi tibi certum quid, quia tu promissisti aliquid aliud, promissi tibi equum, quia tu promissisti mihi centum, &c. tunc, si tu non adimpleas ex parte tua promissum, nec ego teneor ad implere ex parte mea: &c. sic intelligitur illud, *Frangenti fidem fides frangatur eadem*, & ca. peruenit. 2. de iureiur. &c. Constitutus de poenis & l. cum proponas. 2. C. de pacis. & Reg. Frustra de regu. iur. in 6. Sic si iurauit quis alicui seruire vsque ad tempus determinatum pro certo salario sibi quolibet mense soluendo, si alter non soluit ei salarium, nec ille tenetur ei seruire. Vnde infert Panorm. Quod si Doctior promissit legere sub certo salario, si non soluitur illi salarium, non tenetur legere. Sic etiam si quis promissit cum iuramento seruire in bello ratione feudi, quod illi concessit, si auferat ei feudum, non tenetur illi ad seruitum, arg. c. 1. si de seu. vafal. Et si promissit te non expellere de domo, etiam cum iuramento, subintelligitur, si solueris mihi canonem, alias si tu non soluis, possum te expellere, quia tu non soluis id, ratione cuius facta fuit promissio. l. quæro. 5. inter locatorem, ff. de locat. Idem dicendum de patre, qui promissit cum iuramento non exheredare filium, subintelligitur enim nisi crimen ingratitude in se commiserit. l. quidam cum filium, ff. de verbor. oblig. Ang. verb. iuramentum. 5. numer. 18. & num. 20. Tabiena verb. iurare. 5. 25. Idem dicendum etiam est, quando conditionaliter promissit, puta, iuravi in repro te Romam, si dederis mihi centum; si non das, non teneor, quia obligatio mea non purificatur, nisi a tempore existentis conditionis: vt l. cedere diem. ff. de verbor. oblig. & Instit. de verbor. oblig. 5. ex conditionalij. Id quod procedit, non solum quando alius non seruat promissum mihi ex negligentia, & voluntariè, vt putat Host. sed etiam si non adimpleat promissum ex aliqua necessitate, puta, quia non potest, siquidem non teneor ego ad id, quod iuravi, quia iuramentum meum fuit tacite conditionatum: sic Panorm. in c. sicut 3. num. 6. de iuricir. D. Anton. & alij ab eo citati. Ang. verb. iuramentum. 5. nu. 18. Syluest. verb. iuramentum 4. quest. 1. 3. Cosinus Philarchus de off. fic. sacer. par. 2. lib. 3. capit. 16. dub. 3. Summa Cor. par. 3. tract. de iuramento. num. 22. Quandoque autem obligationes non sunt reciproce, nec mutuo se referuntur ad inuicem, sed ad diuersa, puta, promissi tibi simpliciter certum librum, & iuravi, & tu etiam simpliciter promissisti mihi aliquid facere, & iurasti; certè licet ego non adimpleam promissionem meam, tu tamen non euitas peritium, si non adimpleas promissionem tuam, quia simpliciter promissisti, & non ratione promissionis mee, & de ipe cic ad speciem non admittitur compensatio, iuxta notata in ca. 2. de deposit. & idem docent Panorm. Angel. Syluest. & alij supra allati, post Cynum in

l. cum proponas 2. C. de pacis.

- 18 TERTIA conditio respicit statum rerum ipsarum, tam iurantibus, quam eis, cui iuratur, & etiam rerum pro quibus, & ratione quarum iuratur, nec non statum ipsius iuramenti, vnde intelligitur, si res in eodem statu permanferit. Vnde si quis vtofficialis iurat, cessante officio, non tenetur. Item qui prelati iurat, vt talij, exempli gratia obedientiam, si cedit prelationi, aut deponatur, non tenetur ei subditus. Et qui iurauit accipere aliquam in vxorem, si fuerit illa fornicata, aut effecta leprosa, vel incurabiliter aliis infirma, non tenetur ad iuramentum. Et qui iurauit reddere gladium, non tenetur, si repetatur in furia, nec erit peritium, quia cum promissit, non cogitauit de furia, quæ superuenit, de qua si cogitasset, non promississet. Sicut ait Gabr. qui in pingui fortuna iurat aliquid fe daturum, si mutatur fortuna, ut prestare non possit, non tenetur durante impotentia. Similiter si absoluitur a iuramento ab eo, qui potest absolueri sufficiente causa rationabili, non tenetur iuramento, a quo fuerit absolutus.

Denique ex omnium consensu, quando aliqua generaliter iurantur, subintelligitur semper, si honesta, licita, possibilis, moderata, &c. secundum intentionem illam, secundum quam ordinatur iuramento obligari uoluerit, & rationabiliter debuerit. Vnde per generale iuramentum seruandi statuta, & statuenda, & consuetudines ecclesiæ, vniuersitatis, aut communis cuiuslibet, non obligatur iurans nisi ad ea, quæ sunt licita, & honesta. Nam de alijs ordinator iuramenti non intendit, nec iuramentum obligare debet, aut potest. De quibus omnibus latius agunt auctores, quos initio difficultatis huius citauimus. Hæc interim nostro instituto sufficiant.

De iuramenti virtute, & obligatione.

Cap. VI.

S V M M A R I V M.

- 1 In iuramento tam assertorio, quam promissorio est obligatio, sed diuersimode.
Iuramentum factum male per creaturas, seu per falsos Deos seruandum est, & obligat, si licitum sit, quod iuratur.
- 2 Iuramentum de eo, quod est peccatum mortale, aut veniale non obligat, sed peccatum est illud seruare.
- 3 Iuramentum de re vana, aut indifferenti non obligat.
- 4 Iuramentum illicitum non ratione rei, de qua fit, sed ob defectum alicuius debita circumstantia obligat.
- 5 A iuramentum dolose obliget, declaratur propositionibus subsequentibus nu. 6. 7. 8. 9. 10. 11.
- 6 Quando promittens, & iurans intentionem promittendi, & iurandi habuit, non tamen animum adimplendi, peccat mortaliter.
- 7 Qui iurat aliquid cum animo iurandi, non tamen promittendi, & se obligandi, peritium mortale committit, contra illud, quod asserti Greg. de Valen.
- 8 An sic iurans ratione iuramenti maneat obligatus ad implendum, quod iurauit.
- 9 Quisquit se iurare, animum tamen iurandi non habet, nullam ex natura iuramenti obligationem incurrit, sed ratione scandalij, &c.

- 10 In foro exteriori iurans semper in dubio presumitur habuisse animam iurandi, & se obligandi.
- 11 An qui fingit se iurare semper peccet mortaliter.
- 12 An liceat uti verbis simulatorijs, & amphibologicis in iuramento promissorio ita scilicet, ut is cui iuratur, de cipiatur.
- 13 Si qui metu coactus latroni petiti centum aureos, se daturum iuramento promittit, & non intendit, non tenetur persolvere.
- 14 An iuramentum coactum, seu metu extractum sit obligatorium.
- 15 Iuramentum metu extortum in conscientia foro sub mort. obligat quando, & quare.
- 16 Iuramenta per vim, & non solum per iniuriam extorta non obligant in foro exteriori. Quare, & nu. 17.
- 18 An heres ex vi iuramenti a defuncto testatore emissi illud prestare obligatur, quod defunctus sub iuramento promiserat.
- 19 An qui iuravit alicui se facturum aliquid, eo mortuo teneatur sub iuramento facere illud ei ex heredi.
- 20 Quare potest quis obligare se alicui, & successoribus eius non obligare se & successores suos.
- 21 An minor viginti quinque annis aliquid iuramento præstito confirmans sine consensu tutoris in conscientia obligetur servare promissum.
- 22 An qui promittit cum iuramento aliquid facere, obligetur sub mortali peccato id facere licet velit solvere id quod eius interest cui iuratur.
- 23 Iuristarum ratio adducta non valet, & quare.
- 24 An is qui iuravit se soluturum certam quantitatem pecunie, possit absque peritio satisfacere per compensationem.
- 25 Quid censendum sit circa iuramenta facta in nomine alterius, ut a procuratoribus, & patronis nomine absentes, & nu. 26, 28.
- 27 Iuramentum fieri non potest per procuratorem etiam si mandatum habeat speciale quando, & quo casu.
- V**M ea omnia hæcenus expolita sunt; quæ ad iuramenti naturam spectant, restat, ut eius effectus explicemus, inter quos hic præcipuus est, ut obligandi vim habeat, id quod apud omnes indubitatum est. Hoc n. ipso, quod quis iurat præcepto naturali Religionis, ad aliquid obligatur; obligatio namque ut optime docet S. Tho. 2. 2. q. 8. art. 7. ad aliquid faciendum, vel dimittendum refertur, atque adeo in iuramento tam assertorio, quam promissorio sua inest obligatio, quamvis diversimodè. In assertorio enim obligatio est, ut res præsentis, vel præteritæ respondeant dictis. In promissorio autem, ut res futura dictis respondeant. Ad hoc enim obligat Religionis præceptum affirmativum, de conservanda, & procuranda gloria diuina, ut verum efficiat illud, in cuius confirmationem testimonium Dei inuocauit, ne alioqui sit quis. *Quantum in ipso est, causa, ut Deus falsum testatus sit.* Diuersa tamen ut diximus, est obligandi ratio, siquidem in iuramento assertorio, quod est de præsentibus, vel futuro, obligatio non est respectu rei, quæ iam fuit, vel est, sed respectu ipsius actus iurandi, ut scilicet iuret id, quod iam verum est, vel fuit. In promissorio, autem quod præstat de his, quæ a nobis fienda sunt, cadit contra obligationem super rem quam aliquis iuramento firmavit. Quisquis igitur aliquid se facturum iurat, ad id faciendum

obligatur, ad hoc ut veritas impleatur, si tamen alij duo comites adiunt, scilicet iudicium, & iustitia. ut partim ex hæcenus dictis, partim ex ijs, quæ inferius dicemus erit manifestum. Atqui ut materia hæc clarius exponatur, primo ponemus ea, quæ certa sunt apud omnes, deinde vero, quæ dubia & controuersa sunt examinabimus.

PRIMO igitur certum est, quod iuramentum factum malè per creaturas, hoc est, exhibendo ipsis creaturis reuerentiam, quæ deo debetur, ius factum per Deos falsos, seruandum est, & obligat iurantem dummodo licitum sit quod iuratur. Sic c. et si Christus. ver. & quamuis. & ibi gl. Pan. de iurei. Alex. de Ales. p. 3. q. 31. memb. 3. ar. 2. §. 1. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 4. §. 1. in fi. Gabr. 3. d. 39. q. 2. ar. 3. dub. 3. Sorus lib. 8. de iust. q. 2. ar. 3. Syluest. verb. iuramentum. 4. q. 4. Coua. in c. Quævis p. 1. §. 1. nu. 5. 6. 7. & 8. de pac. in 6. & alij communiter. Rõ est, quia licet peccat iurando eo modo, quo non debet, seruando tñ fidem in re licita bene facit, quam si non seruaret, peccatum peccato adderet. Id quod etiam docet S. Aug. epist. 154. ad Publicolam, cuius verba referuntur in can. Monete. 22. q. 1. vbi ait, *nolo te cõsiderare, ut si quispiam, per Deos falsos iurauerit se fidem seruaturum, si eam nõ seruauerit, nonne tibi uidetur his peccasse?* Si enim tali iuratione promissum custodierit fidem, deo tantum peccasse indicaretur, quia per tales Deos iurauit, illum autem nemo reprehenderet, quia fidem seruauit. Nunc vero quia iurauit per eos non debuit, & contra pollicitam fidem fecit, quod non debuit, his utique peccauit. Et per hoc patet, ut consequenter docet S. August. quod non est illicitum uti fide illius ad bonum, qui per falsos Deos iurat, nec per hoc peccato eius se faciat, quo per demonia iurauit, sed bono pacto eius, qui fidem seruauit. ut capit. 3. dub. 2. & 3. latius expolimus.

Secundo certum est, iuramentum illicitum, hoc est, quod est de eo, quod est peccatum mortale, aut veniale, non obligat, sed peccatum est illud seruare mortale, aut veniale iuxta qualitatem peccati de quo fuit, sicut etiam peccatum fuit ita iurare. Sic S. Tho. 2. 2. q. 98. art. 7. Caic. & Petr. de Arragon. ibi. Alex. de Ales. par. 3. q. 31. memb. 4. ar. 1. Angel. verb. iuramentum. 5. §. 1. & 2. S. Bon. 3. dist. 39. ar. 3. q. 3. Richard. eadem dist. art. 2. q. 3. Scotus ibid. Ioan. Bacch. 4. disp. 2. §. 1. 4. art. 5. Gabriel. 3. dist. 39. q. 1. art. 2. conclus. 6. S. Ant. par. 2. tit. 1. cap. 4. §. 2. Sorus lib. 8. de iust. q. 6. art. 7. Syluest. verb. iuramentum. 2. quæst. 7. & verb. iuramentum. 4. q. 1. Tabiena verb. iurare. §. Decimo. Nauarrus in Manuali. c. 12. nu. 25. verfi. Decimofexto. Cofinus Philarchus de officio Sacerdot. par. 2. lib. 3. c. 15. Sum. Cor. par. 3. tract. de iuramento. nu. 21. Tolet. lib. 4. c. 21. Ludou. Lopez par. 1. in struct. conscientie. c. 42. Bartol. Medina lib. 1. in struct. confess. c. 14. §. 4. & alij. Rõ est, quia nemo potest se obligare ad peccatum, ut constat, cum iuramentum iniquitatis vinculum esse nequeat. Vnde ut rectè notat Gabr. vbi supra, taliter iurans in ipso actu iurandi peierat, non autem postea dum iuramentum non seruatur, quia in ipso iurandi actu Deum quodammodo contemnit, & irreueretur, non autem cum oppositum eius quod iurauit facit.

Tertio certum est, iuramentum illicitum, hoc est quia est de reuana, & indifferenti, quæ licet in se mala non sit, non tamen ob id est bona, eo quod nec

nec cedit in honorem Dei aut propriam, seu proximi utilitatem, vt v.g. de non tranſcundo per talem locum, aut de non ingrediendo domum domum, aut de non loquendo cum aliquo homine particulari, puta Martino, non obligat. Intelligitur autem hoc, quouſque res iurata manet indifferens, vt v.g. iuramentum de non tranſcun-ſo per talem viam, quouſque tranſitus ille ſit res indifferens, non obligat, ſi enim ſic iuraret ob euitandam occaſionem peccati, tunc, quia eſſet de re bona, obligaret. Sic S. Ant. p. 2. tit. 10. c. 4. §. 2. circa mediũ Sylueſt. uer. iuramentũ. 4. q. 1. §. Sexto. Ang. uer. iuramentum. 5. num. 5. Ta- biena uer. iurare. uerſic. Decimo. Caiet. in Summa uer. per iurium, §. 2. Sotus lib. 8. de iuſt. q. 2. artic. 3. conſul. 5. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 89. artic. 3. in explicatione ſecundæ quali-ſtatĩ inramenti, iuſtitia, d. 5. & 6. Nau. in Man. c. 12. n. 12. & nu. 17. Sum. Co. p. 3. tract. de iuramento. nu. 19 in fin. conſul. 5. & nu. 21. §. Quoad tertiuũ membrũ. Lud. Lopez p. 1. inſtr. conſcientia. c. 42. Coſmus Philarchus de off. ſacer. p. 2. lib. 3. ca. 15. & alij. Rõ eſt quia iuramentũ obligat ſeruare promiſſiũ ubi uerũ eſt iuramentũ, promiſſio autẽ tunc ſolum eſt, quando res promiſſa cenſetur aliquo modo uilis, cum igitur iuramentum de re omnino indifferenti reddatur omnino inutilis, & inefficax, non eſt promiſſio. Ergo iuramentum adiunctum nullam inducit obligationẽ. Vnde manente re iurata in ſua indifferentiã, nulla inducitur obligatio, ſecus autem ceſſante tali indifferentiã. Hinc ſit, quod, ſi in illa via, per quam ſe nunquam tranſiturum temere iurauit, uenit mulier ad habitandum, quam inhonẽſtẽ amat, & per illam tranſcundo eſt ei occaſio peccandi mortaliter, pro tempore illo, quo ratione occaſionis peccandi actus redditur bonus, & licitus, iuramentum obligat. Pari ratione, qui iurauit ſe non habiturum talem, aut talem in ſuum miniſtrum, aud quod non loquetur cum tali de tali re, vel non ibit ad officinam ſuam, vt aliquid emat, vel quod non quoquet ad furnum ſuum, non obligatur ad ſeruandum tale iuramentum tanquam de re indifferenti, & uana emiſſum. Intelligitur tamen iſtum caſum uerum eſſe, quando quis ſolum ex ſe iuratur, quia ſecus eſſet, ſi conueniſſet cum proximo ad tale aliquid faciendũ ex pacto, aut alio bono reſpectu, & ita iuraſſet ei, quia tunc obligatus eſſet, vt recte Ang. uerbo. iuramentum, 5. §. Quintus, & Nau. in Man. c. 12. num. 17. annotant.

4 *Quarto*, Iuramentum illicitum non ratione rei, de qua ſit, ſed ob defectum alicuius circumſtantia debita, puta, diſcretionis, & iudicij obligat. Ratio eſt, quia tale iuramentum non eſt ſim- pliciter inu- alidum, & eius adimpletio non impedit ſalutem animæ, aut proſectum eius, ergo ſeruandum eſt. arg. c. ſi uero. de iureiur. vel ſi adẽſt iuſta cauſa, peten- da eſt abſolutio, nec proprie auctoritate inſin- gulari poteſt, vt v.g. iurauit ille, qui non eſt ſui iuris, do- nec irriteſcit, illud ſeruare tenetur. arg. cap. pueri. 22. q. 5. Item iurauit quis ex ira, ſi impetus iræ non fuerit talis, ac tantus, quod induceret quan- dam mentis alienationem, tenet iuramentum, eſt ſi, quod iurauit ex impetu iræ, non iuraſſet omnino deliberatẽ, ex Angel. uer. iuramentum. 5. §. 8. Syl- ueſt. uer. iuramentum 4. q. 9. S. Ant. par. 2. tit. 10. c. 6. §. Quartus caſus. Sum. Cor. par. 3. tract. de iura-

mento nu. 34. Coſmo Philiar. de off. ſacerd. par. 2. lib. 3. c. 15. in fi. Quia in bonis non requiritur lon- ga, & multa deliberatio; ſed ſufficit liber conſen- ſus. Hæc igitur omnia cum certa ſint, alia tamen du- bia, & contrauerſa ſunt. Eſt igitur

5 *PRIMUM DVBIUM*, an iuramentum doſu obliget? *Primum ſoluamus*, & explicemus hanc diſpo- ſitionem, annotandũ eſt ex Caiet. 2. 2. q. 89. art. 7. circa quartum, in iuramento promiſſorio (de quo nunc agitur) tria conſideranda eſſe; *Primum* eſt ipſa promiſſio; *Secundum* eſt iuramentum, quo promiſſio fir- matur, quæ duo ſunt in præſenti, quando iuratur; *Tertium* eſt obſeruatũ, & adimpletio promiſſionis, quæ in futuro expectatur, quæ tria ſunt exterius, & his tribus ad extra reſpondent alia tria interius in mẽ- te iurantũ, quorum *Primum* eſt intentio promitten- di, & obligandi ſe; *Secundum* eſt intentio iurandi; *Tertium* eſt intentio adimplendi promiſſum. Et ex de- cẽ tu alicuius horũ trium iuramentũ eſt mẽdax; eſt enim mendacium falſa uocis ſignificatio cũ in- tentione fallendi. Exemplum primi patet in illis, qui licet iurent ſe facturos, in corde tamen non pro- mittunt, ſed mendacibus uerbis ſimulant ſe promit- tere. Exemplum ſecundi patet in his, qui licet ore proferant uerba iuramenti ſibi nota, non intendunt tamen iurare, ſed uerbis mendacibus ſimulant ſe iu- rare. Exemplum tertij patet in illis, qui promittunt, non tamen adimplere promiſſum intendunt. Diffi- cultatem hanc tractant S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 7 ad 4. Alex. de Ales p. 3. q. 31. memb. 4. artic. 3. & S. Bona. 3. diſt. 39. art. 3. q. 1. Rich. ibid. art. 2. q. 1. Scot. eadẽ diſt. art. 3. litera K. Gabr. 1. diſt. 39. q. 1. arti. 2. conſul. 5. S. Anto. p. 2. tit. 10. c. 6. uerſ. Quintus caſus. Ang. uer. iuramentũ. 5. n. 2. uerſi. Decimoſeptimo. Syl. uer. iuramentũ. 4. q. 8. 17. & 19. Tabiena uer. iu- rare. num. 12. 14. & 15. Caiet. ubi ſup. Sotus lib. 8. de iuſt. q. 1. ar. 7. circa argumentũ 4. Pet. de Arrago. 2. 2. q. 89. ar. 7. Nau. in Manuali. c. 12. n. 13. uer. Deci- moquarto. Couar. in c. quãuis p. 1. §. 5. nu. 2. de pactis. in 6. Greg. de Valentia. to. 3. diſp. 6. q. 7. punct. 4. dub. 2. Sum. Cor. tract. de iuramento. p. 3. num. 19. & nu. 24. Emanuel Rodriguez p. 1. Sum. cap. 192. conclu. 4. Lud. Lopez. par. 1. inſtr. conſcientia. cap. 32. Coſmus Philarchus de off. ſacerd. p. 2. lib. 3. c. 16. & alij. Quorum aliqui uer. S. Bonauen. Richar. Gabr. docent obligare in foro exteriori, non autem in fo- ro conſcientia. Ceterum ut res hæc clariuſ expona- tur, ſequentes propoſitiones ex frequentiori Docto- rum conſenſu aſſeremus.

PRIMA PROPOSITIO: Quando promittens, & iurans intentionem promittendi, & iurandi ha- buit, non tamen habuit animum adimplendi pro- miſſum, peccat mortaliter, & ad promiſſa imple- nda obligatur, ſiue ui, ſiue iure tale faciat iuramen- tum. Sic Caiet. 2. 2. q. 89. art. 7. Sotus lib. 8. de iuſt. q. 1. art. 7. Pet. de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 7. conſul. 3. Grego. de Valentia tom. 3. diſp. 6. q. 7. puncto 4. Sum. Cor. tract. de iuramento. p. 3. nu. 19. conclu. 1. Coſmus Philarchus de off. Sacerdot. par. 2. lib. 3. c. 16. & alij. Exemplum ſit in eo, qui proſitetur re- ligionem, & non ſolum uoto, ſed etiam iuramento ſe obligat ad tria uota ſubſtantialia religionis, animo tamen non pie, & religioſe, ſed diſſolute, & luxurioſe ueniendi; talis enim non ſolum mor- taliter peccat, ſed etiam tenetur promiſſum ob- ſeruare

seruare. Esse peccatum mortale constat, quia in iuramento promissorio sunt duo, vnum est animus faciendi ea, quae quis iurat; Alterum obligatio, seu executio operis promissi in futuro; respectu primi est assertorium, respectu secundi est promissorium; est iurans assertorie falsum, peccat mortaliter, efficiendo, quantum in ipso est, Deum fallacem. Ergo iurans, & promittens ab iure animo adimplendi, & efficiens falsam orationem exteriorem, quam iuramento confirmat, peccat mortaliter. Quod vero iuramentum hoc obligatorium sit, patet, quia duae illae priores intentiones, scilicet, promittendi, & iurandi, vere illum obligant ad iuramentum adimplendum, effectus enim naturalis iuramenti est obligare iurantem, ad modum id, quod iuratur, in materia vera iuramenti sit, defectus autem animi ad observandum non tollit vinculum iuramenti, unde eo non obstante, tali iuramento obligatur.

7 SECUNDA PROPOSITIO. Qui iurat aliquid cum alio iura ali, non tamen promittendi, & se obligandi, (vt patet in his, qui licet iurent se aliquid facturos, in corde tamen non vere promittunt, sed verbis mendacibus, se promittere simulant) per iuramentum mortale committit. Sic Pet. de Arrag. 2. 2. q. 89. art. 7. conclus. 5. addens id verum esse, siue sua sponte, siue coactus iuret, & Caiet. 2. 2. q. 89. art. 7. & verb. per iuramentum, §. 1. ubi absolute ait esse per iuramentum mortale, & Sylu. verb. iuramentum, 4. q. 7. verum. Secundum, & q. 8. Rodriguez p. 1. Sum. c. 192. concl. 4. nu. 4. S. Bonau. 3. dist. 39. art. 3. q. 1. Richard. ibi. art. 2. q. 1. ad secundum, & in corpore articuli. Scotus eadem dist. art. 3. littera K. Gabriel 1. d. 39. q. 1. artic. 2. conclus. 5. qui omnes absolute etiam volunt peccatum esse mortale. Greg. de Val. to. 1. dist. 6. q. 7. puncto 4. §. Tertio modo, qui putat esse peccatum veniale solum, quando rationaliter ab eo iuramentum exigitur, sic decipiendo alterum absque causa rationabilis, autem mortale esse negat, quia nihilominus manet obligatus ratione iuramenti, & ita non est perniciosa proximo illa deceptio; at vero quando irrationaliter petitur, sic iurando nihil peccat. Et licet hoc secundum eius dictum verum sit, primum tamen est falsum, quia sic iurando intentio eius non confirmatur verbis exterius prolatis, unde deest veritas praefens id quod mortale est, Et deinde sicut ille, qui iurauit animo iurandi, & non seruandi promissum, peccat mortaliter, ut ex prima propositione constat, quia non habet animum conformem iuramento, ut plenius Gregor. de Valentia, ubi supra, §. Primo modo, docet; A fortiori peccabit mortaliter, qui habet animum iurandi, si sine animo promittendi, & obligandi se, cum in isto longius distet animus à verbis, quae iuramento confirmat, quam in illo. Vnde non sibi videtur constans, & conformis Gregorius de Valentia, ut constet, nec valet ratio eius; quia etiam in casu primae propositionis manet vere obligatus, ratione iuramenti, & tamen in eo casu peccat mortaliter. Ergo etiam in casu praesenti. Ratio igitur, cur peccat mortaliter, est, quia ex iusta causa iurans tenetur veram illam orationem exteriorem facere, quam iuramento confirmat, unde adducendo Deum in testem falsitatis, peccat mortaliter.

8 Quod si petas, an sic iurans maneat obligatus ratione iuramenti ad id adimplendum, quod iura-

uit? S. Bonau. 3. d. 39. art. 3. q. 1. Rich. ibid. ar. 2. q. 1. Scotus ibid. art. 3. littera K. Gabriel 2. d. 39. q. 1. ar. 2. concl. 5. docent in foro ecclesiae exteriori teneri ad seruandum promissum, quia ecclesia iudicat de his, quae patent, verba autem significant obligationem. In foro autem conscientiae interiori putant non manere obligati; & id docet Sylu. verb. iuramentum. 4. q. 19. quae sequitur Cosmus Philarch. de offic. Sacerd. p. 1. lib. 3. c. 16. quia in priuatis obligationibus nullus non intendens se obligare coram Deo obligatur, quia Deus iudicat secundum secreta conscientiae. Nihil accipit verba secundum quod foris sonant, Deus vero secundum quod intus concipiuntur. Hinc 1. Reg. 16. dicitur. *Homo uidet, quae patent, Dominus autem intuetur cor.* & C. Humanae res. 22. q. 1. dicitur. *Humana aures talia verba nostra iudicant, quod foris sonant; diuina vero iudicia talia foris audiunt, quod intus proferuntur.* Nec tamen, inquit, reponat talis commodum ex peccato suo, eo, quod si non dolose iurasset, obligatus esset, nunc autem obligatus non est, quia dolose iurando peccauit mortaliter, quod peius est, quod sit obligatio ad seruandum iuramentum. Addunt tamen praefati auctores, sic dolose iurant obligari in conscientia ad hoc, ut iurati iuranti, ex dolo suo non laedatur, secundum illud 1. Thes. 4. *Ne quis suum pergridat, & circumuehat in negotio fratrem suum.*

Alij vero, vt Caiet. 2. 2. q. 89. art. 7. Scotus lib. 8. de iustitia. q. 5. artic. 7. circa responsum ad 4. Couar. in c. Quamuis p. 1. §. 5. n. 2. de pactis in 6. Pet. de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 7. conclus. 4. Gregor. de Valentia to. 3. dist. 6. q. 7. puncto 4. §. Tertio modo. Sum. Cor. par. 3. tracta de iuramento. num. 19. conclus. 3. Ludou. Lopez p. 1. instruct. conscientiae. cap. 42. Emanuel Rodriguez par. 1. Sum. c. 192. conclus. 4. quibus fauet S. Tho. 2. 2. q. 98. art. 7. ad 4. sic iurant etiam in foro conscientiae obligari ad adimplendum promissum. Id quod procedit, siue dolo, siue coacte iurauerit, ut exteius notat Rodriguez, & Arragon. vbi supra. Ratio est, quia obligatio est intrinseca, & naturalis effectus iuramenti, sicut ignis caleface repta ut animus iurandi separari nequeat ab obligatione seruandi promissum. Et confirmatur, quia ad iuramentum promissorii rationes veritatis sunt necessariae, una, ut qui iurat, habeat intentionem adimplendi, quando iurat, altera, ut postea in executione, si materia licita sit, & honesta, id efficiat verum, & iuraz. Implicat ergo aliquod esse verum iuramentum, & non inducere obligationem, verum vel dicendi, vel faciendi. Atque ita patet solutio argumenti in contrarium, obligatio, n. inseparabilis est à iuramento, ut dictum est, & qui voluntate iurandi habet, virtualiter, & implicite illa voluntate vult oia, quae necessario consequuntur ex iuramento, & consequenter virtualiter, & implicite vult promittere. Obligatio, n. respectu iuramenti, non nititur voluntate iurantis, sed iure naturali per se annexa est iuramento, unde non est in potestate iurantis separare illam à iuramento.

9 TERTIA PROPOSITIO. Qui fingit se iurare, animi tamen iurandi non habet, nulla ex natura iuri obligatio incurrit, siue iure, siue in iuria requisitus iuret. Sic Caiet. 2. 2. q. 98. art. 7. in resp. ad 4. §. Ex quibus patet, vers. si autem tertio modo. Scotus lib. 3. de iust. q. 1. art. 7. in responsione ad 4. Petr. de Arrago. 2. 1. q. 98. art. 7. conclus. 6. Greg. de Val. to. 3. dist. 6. q. 6. puncto 4. §. Quarto modo. Couar. in c. Quamuis p. 1. §. 5.

nu. 2. de pact. in 6. Sum. Cor. p. 3. trac. de iuramento. nu. 19. concl. 2. Colin. Philiar. de offic. Sacer. p. 2. lib. 3. c. 16. Ludo. Lopez. p. 1. in fin. conscientiæ. c. 42. Ratio est, quia cuius iuramentum sit actus humanus, ubi non est voluntas, & intentio iurandi, ibi vere nullum est iuramentum, sed simulatio tantum iuramenti, & consequenter nulla inde nascitur obligatio absolute, & ex ratione iuramenti, quia ad ea, quæ honesta sunt, & ad quæ lege non asstringitur, nisi ex propria voluntate obligari non possumus. Dixi, *absolute, seu ex ratione iuramenti*, quia, ut præfati auctores Caiet. Sotus. Cou. & Sum. Coro. docent, certum est eum teneri ratione scandalum ad seruandum, si detur, si quis enim in publico, & solemniter iurauit, quous sit in se, alicuius momenti, si persuadere illis non possit, ille non uerè iurasse tenetur sub peccato mortali seruare iuramentum, ne dot scandalum, & perius habeatur. Similiter tenebitur ratione iniuriam, si cum deceptione fiat, ut si quis animo Venereo puellæ iuret se eam accipiturum in coniugem, absque animo tamen iurandi, is copula secuta tenetur illare promissioni ex lege iustitie, non ex vi iuramenti, ex Soto, & Lopez, & Sum. Cor. loco proxime allato. Si vero nec scandalum, nec iniuria, potest, tunc qui iurauit absque animo iurandi, potest absque peccato non adimplere, quod finis est iurare.

10 *Notandum* tamen est, quod in foro exteriori iurans semper in dubio præsumitur habuisse animum iurandi, & se obligandi, etiam si coram Deo talem animum non habuerit. Dixi in foro exteriori, quia coram Deo ille, qui dubitat, verum iuramentum, nec ne, vel dubitat, an habuerit ueram intentionem iurandi, & obligandi si, nec negat, secundum aliquos coram Deo deobligatus manet a vinculo iuramenti. In dubio enim melior est conditio possidentis; ceterum iuxta ea, quæ ibi. 1. cap. 23. dub. 7. de uoto, diximus (utrobique enim par ratio est) mihi placet contraria sententia, in interpretandum esse iuramentum cum animo uero intentionis fuisse, quia in dubijs, quantum fieri potest, pars tutior eligenda est. arg. c. Iuuenis, de sponsalib. ut latius ibi probauimus.

11 *Si quis* autem petat, an qui ad istum modum fingit se iurare, semper peccet mortaliter, non ita consistit apud auctores. Nam Caiet. 2. 2. q. 89. art. 7. circa responsionem ad 4. §. Ad hoc dicitur, absolute uult esse peccatum mortale, siue ille, qui sic iurat, sponte iuret, siue coactus sit, cui confert Emanuel Rodriguez p. 1. Summæ c. 192. concl. 4. Alij tamen ut Sotus lib. 8. de iustitia & iure. c. 8. artic. 7. circa responsionem ad quartum argumentum principale, Couar. in cap. Quantis. p. 1. §. 5. num. 2. de pactis in 6. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. artic. 7. in fine concl. 6. Greg. de Valent. to. 3. disp. 6. q. 7. puncto 4. §. Quarto modo Sum. Coron. p. 8. trac. de iuramentis. num. 19. §. Secundus dolus. Ludouicus Lopez p. 1. in fin. conscientiæ. cap. 42. in fine, & alij cum distinctione respondent. Nam uel id, in quo fingimus iurare, est falsum, siue in præfatis, quia non ita se res habet, siue in futurum, quia non habeo animum id adimplendi, & tunc, siue vi, siue uire cogar ad iurandum, peccatum mortale, ex Soto, & Petro de Arragona, ubi supra, ubi Sotus dat exemplum de eo, qui iniuste rogatur a latrone, ut iuret sibi tantam numerare pecuniam, si ipse iurat, siue intentione tamen iurandi. Quo casu iurans peccat morta-

liter, quia licet non sit iuramentum interius, est tamen diuini nominis ad aliquid, quam rem confirmanda extenot inuocatio, quæ quidem est actus religionis. Atque adeo applicata materiam repugnat, quale est mendacium, afferendo uerum Deo in testimonium falsi est grauis irreuerentia, & iniuria diuini nominis, & peccatum mortale. Confirmatur autem a simili; Nam qui solo cultu exteriori colit idola, ut fecit Marcellinus Papa, sine animo interiori colendi peccat mortaliter, ut constat, & non ob aliam rationem, nisi quia actum externi cultus applicat ei, cui non debetur. Ergo a simili, qui exterius tantum Dei nomen in teilem inuocat ad confirmationem mendacij, peccat mortaliter. Vel qui sic fiet iurat, ut iuramento ad confirmandam veritatem, & tunc si quis cogitur iuridice, & ab habente auctoritatem exigendi iuramentum, & iuris ordine seruato, ut iuret, aut etiam a priuato, qui rationabiliter exigat iuramentum, peccat mortaliter, si dolose iurando; facit enim contra finem iuramenti, & iniuriam grauem, & notabilem deceptionem inferit ei, qui ius habet ad uerum iuramentum, & præterea in hoc casu tenetur iurare, & iuramentum adimplere ad mentem alterius. Præterquam quod huiusmodi fictio, & mendacio, subicitur omnis ratio publicæ iustitiæ, & contrarium humanorum, solent enim homines, ut certi finis de rerum ueritate, quæ querunt, exigere iuramenta, ad quorum mentes, & intentiones alter iurare tenetur. Sin uero iuramentum per iniustitiam extorquetur, & in casu, quo alter non tenetur iurare, tunc quidem sic iurans non peccat mortaliter, ut falso putat Caiet. sed tantum uenialiter. Nam cum alter tunc non habeat ius ad uerum iuramentum, non facit is, qui sic dolose iurat, contra finem iuramenti, nec iniuriam extra falsum iurat, sed solum fingit per uerum testimonium ueritatem confirmare, quæ reuera non confirmatur, quod solum ueniale peccatum est, cum sic in iudicio officiosum, quo quis iniuriam sibi illat, cauet, ut testetur. Sotus, Pet. de Arragon. Gregor. de Valent. Sum. Cor. & Lopez animaduertunt. Et quæ in hoc dubio primo dicuntur, intelligi debent de his, qui planis uerbis contra mentem iurant.

12 **SECVNDVM** Dubium est, an liceat vi uerbis simulatoriis, & amphibologicis in iuramento promissorio, ita, ut is, cui iuratur, decipiamus? Respondet cū S. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 4. Alex. de Alex. p. 3. Sum. q. 31. memb. 4. Caiet. 2. 2. q. 89. art. 7. ante fin. Petro de Arragon. ibid. concl. 7. Sylicius uerbi iuramentum. 3. q. 2. Nau. in Manu. c. 12. nu. 8. uerbi. Nonno. Sum. Cor. p. 3. trac. de iuramento. nu. 17. Gregor. de Val. to. 3. disp. 6. q. 7. puncto 5. uerbi. Secundo modo, Soto lib. 8. de iust. q. 1. art. 7. ante fin. Colin. Philiarcho de offic. Sacerd. p. 1. lib. 3. c. 14. Ludo. Lopez p. 1. in fin. conscientiæ. c. 42. Pedrazza in explic. præcepti 2. §. 3. Tol. li. 4. Sum. c. 2. 1. Notab. 2. & c. 22. in princ. & alij. Quod tamen in iuramento alteri, quod in promissorio iuridice requisitum, uti tenetur uerbis planis, & iurare debet ad intentionem eius, cui iuratur, alioquin peccat mortaliter, etiam si uerum sit secundum intentionem iurantem, unde lib. 2. de Summo bono. c. 31. & refertur 2. 2. q. 5. can. Quicumque, dicitur. Quæcumque arte uerborum quis iurauit, dens tamen, qui conscientia testis est, ita hoc nec potest, si nescit, cui iuratur, intelligit. Dupliciter autem reus est, quia

quia & nomen Dei in nuntio assumit. & proximum do-
lo caput, & tenetur nihilominus sub mortali iuramē-
tum adimplere ad mentem eius, qui illud legitimē
requirit. Ratio est, quia ille in hoc casu ius habet
ad exigendum iuramentum. Ergo alter tenetur ut
his simplicibus, & ad mentem eius iurare, cum iura-
mentum interducatum sit ad confirmationem veri-
tatis rei, quod ut opus est iuramento ad illius confir-
mationem, & cum iurans in tali casu causā legiti-
mam non habeat vtendi verbis ambiguis, & dubijs
& detorquendi iuramentum in alium sensum, quā
concepit, is qui iuridice interrogat, consequenter
vtendo verbis amphibologicis peccat mortaliter,
& iuramentum nihilominus adimplere tenetur. Sin
vero iuramentum irrationabiliter requisitum fue-
rit, vtendo verbis ambiguis, quæ uerū sensum gene-
rant secundum mentem iurantis, quamuis falsum
iuxta intelligentiam alterius, non peccat, nec iura-
mentum secundum mentem alterius adimplere te-
netur. Quod non peccet, ex eo constat, quia uerum
iurauit, quamuis non illud uerum, quod alter uole-
bat, qui sibi imputare debet, quod deceptus sit, cum
sine causa iusta alterum ad iurandum adiecit. Quod
etiam non teneatur adimplere iuramentum secun-
dum mentem alterius, patet, quia non fuit iuratum
ad mentem eius, sed ad mentem ipsius iurantis, id
quod fieri iuste potuit, cum alter nullum ius habue-
rat exigendi iuramentum ab eo. Hinc inferitur

13 *Primo*, quod si quis latroni petenti promittit, in-
quit, mihi sub iuramento, te mihi daturum centum
aureos, coactus, & metu iurari se daturum, concipi-
endo intra se, si tibi illos debeo, aut si mihi placue-
rit, non peccat, nec tenetur illos persolvere, si illi al-
ias antea non debebat, aut si etiam iurauerit, non
intendit vere dare: si enim antea debebat, aut cum
iurauerit, vere intendebat dare, tunc in his duobus
casibus tenetur dare, alias non. Sic Sotus lib. 8. de ius-
ticia q. 1. art. 7. in fine. Syluestr. iuramentum. 4. quæst.
7. versic. secundum Nauar. in Manuali. cap. 1. num.
14. versic. Decimoquinto Gregorius de Valen-
tia tom. 7. disp. 6. q. 7. puncto 4. §. secundo modo.
in fine. Emanuel Rodriguez par. 1. Summæ. c. 193.
conclus. 3. Ludouicus Lopez. p. 1. inlustr. conficien-
tiæ. ca. 42 & Toletus lib. 4. Summæ. c. 22. quicquid
Caietanus 2. 2. q. 89. artic. 7. contradicatur. Ratio est,
quia sic iurando non mentitur, sed dicit uerum iux-
ta mentem propriam, quamuis non iuxta mentem
latronis: ad cuius mentem non tenetur iurare, & pro-
inde nec peccat, nec aureos illos persolvere tenetur,
quandoquidem non id iurauit. Quibus addo, quod
si latro sub iuramento interrogat, an utatur amphi-
bologia in pronuntiatione facienda, licet etiam
tunc illa uti in iurando; uerbi gratia, iurare se ne-
que uti, neque usum amphibologia, subintelligē-
do intra se ad dicendum sibi, cum enim hoc totum
uerum sit, non committit mendacium, nec conse-
quenter periculum.

Secundo inferitur, quod mulier habens secretum
impedimentum, propter quod non potest cohabitare
uero, & propterea excommunicationem patitur,
postea in articulo mortis ad effectum obtinen-
di abolitionem, si iuret se cohabitaturam uiro, in-
telligendo intra se, si id sine peccato fieri possit, si
postea consuecat, nec cohabitare uoluerit, rea per-
suri non erit, ex Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 9. versic.

Non, in fi. & Ludou. Lopez. 1. inlustr. conficien-
tiæ. 14. *TERCIUM* Dubium est, an iuramentum coac-
tum, seu metu extractum obligatorium sit, de hac
re agunt S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. & q. 98. artic. 3.
ad 1. Alexand. de Ales. p. 1. Sum. q. 31. in em. 4. art. 4.
§. 2. S. B. Nauar. 3. disp. 39. art. 3. q. 2. Richard. ibid. arti-
2. q. 2. Durand. dist. 2. Gabr. 4. dist. 39. q. 1. artic. 2.
concl. 8. lo. Bachelus. 4. dist. 25. q. 14. art. 3. Panor.
in cap. si uero. nu. 9. de iurei. S. Ant. p. 3. tit. 10. c. 6.
§. Quintus casus. Angel. uerb. iuramentum. 5. §. No-
nus. Syluest. uerb. iuramentum. 4. q. 7. Caiet. 2. 2. q.
89. art. 7. circa 3. Sotus lib. 8. de iust. q. 1. artic. 7. Na-
uar. in Manuali. cap. 1. nu. 14. versic. Decimoquin-
to. Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 5. num. 3. de pactis. in
6. Sum. C. r. p. 3. tract. de iuramento. nu. 12. Petr. de
Aragon. 2. 2. q. 89. art. 7. Greg. de Valen. tom. 3. disp.
6. q. 7. puncto 4. Ludo. Lopez. p. 1. inlustr. conficien-
tiæ. cap. 42. Cosinus Philarcus de offic. Sacerd. part. 2.
lib. 3. cap. 16. & alij. Qui omnes suppositis circum-
stantiis ad iuramentum, puta, quod uerum iure-
tur, ut in assertorio, quando dominus cogit seruum,
ut iuret, an Petrus hoc, uel illud fecerit, & maritus
cogit uxorem, ut dicat, an adulterium commiserit,
& sic de alijs, tenetur uerum dicere, aut secundum
mentem suam, quando iniuste petit, & non secun-
dum mentem mariti, aut saltem non mentiri, debet
enim homo omnia mala potius pati, quam falso iu-
rare. Peccare, ex S. Augustino lib. 2. ciuit. capitu-
18. & refertur in cap. Itane. 32. q. 5. & supposito
quod factum sit de re alijs licita, & denique sup-
posito, quod iurans animam habuerit iurandi, &
se obligandi, & supposito metu cadente in uirum
constantem; His, inquam, omnibus suppositis præ-
fati authores duo docent, *verum est*, iuramentum
hoc metu extortum obligare in foro conscientie,
etiam sub peccato mortali; *Alterum est*, talia iura-
mentum per uim, & non solum per iniuriam extorta
in foro ecclesiæ exteriori non obligare. hoc est, non da-
ri ad actionem in iudicio contra eum, qui iurauit,
sed potius dari illi ius repetendi, si dedit, quod promi-
sit.

15 *Primum* patet, ex c. Si uero. de iurei. ubi Alex.
Papa I I. determinat negligenda non esse huiusmo-
di iuramenta coacta, nisi quando seruata uergerent in
interitum salutis aeternæ, additq. Summus Pontifex
ita se determinasse, ne aliquis haberet materiam alicui
ueniendi contra iuramentum proprium, & auctor perui-
ri haberetur. Ratio huius est, quia quicumque uolens
iurare rem licitam, tenetur implere iuramentum.
Sed sic iurans. v. g. latroni se daturum centum, uolens
iurare rem licitam. Ergo obligatur in conscientia ad
implere promissum. Maior ex se manifesta est; Mi-
nor autem duas habet partes, q. materiam huius iura-
menti esse rem licitam, immo actum uirtutis, & de-
inde uolens iurare, non obstante tali coactione. *Prima*
pars patet, quia materia huius iuramenti, quo pro-
mitto me daturum centum latroni, est ipsi actus dan-
di, quæ sine actio, quamuis, ut respicit latronem vi,
& metu illa centum & x torquetem, & recipientem, nullius
uirtutis actus sit, immo illi noxia, & inutilis est, eo q.
peccat, & pecuniā acceptā restituere tenetur, prout
tñ respicit dantē coactē pro redemptione suæ uexatio-
nis iniuste, actio honesta, & bona est, & actus uir-
tutis, & caritatis, si fiat p. euitāda morte, p. priuā, & mi-
sericordie, si pro uitā proximi fiat, dñ. n. quis est cha-

ritate erga seipsum, & proximum, vitam propriam, & pro animi bonis temporalibus præponere. Sic igitur redimendo iniustitiam suam uexationem, quam quidem redimere cepit, quomodo præstitit iuramentum, & complete redimit, dando quod promissit, etiam si tunc in loco securo sit, actum uirtutis exerceat. *Secunda pars* constat, quia qui uiuere metu coactus aliquid facit, vel promittit, est secundum quid inuoluntarie facere censetur, quia, scilicet, nollet facere, simpliciter tamen, quia, scilicet, non potest aliter periculum vitare, id facere uoluntarie dicitur, ut in eo uidere est, qui merces in mare coactus projicit, ex Aristot. lib. 3. Ethic. cap. 1. Quod sane uoluntarium mixtum ex uoluntario secundum quid, & simpliciter, sufficiens est ad constituendum actum moralem bonum, uel malum pro ratione materiae. Qui enim metu inuoluntarius coactus adulterium faceret, aut mendacium diceret, proculdubio peccaret. Confirmatur hæc ratio. Quia si metus aliquis tolleret hanc obligationem iuramenti, maxime metus cadens in uirum constantem, metus enim minor non excusat. At uero nullus metus facere potest, ut uir constans contra mentem iuret, & consequenter peccet; si enim iuraret cum peccato, iam non esset metus cadens in constantem uirum, cum maius malum sit peccatum, quam id pati, propter cuius metum peccat. In foro igitur conscientie tale iuramentum obligatorium est, si illud, quod promittitur, licitum sit, & seipse consensit in promissum, quantum tunc fuerit per metum etiam in constantem uirum coactus, cum pro nullo temporali quippiam damnum ostenderet, & peccare debeat. Quibus addo ex Soto, ubi supra, quod licet latro eidem uiatori iuranti, centum alias deberet, & nihilominus uiator iuranti dare centum, teneretur tradere.

- 16 Quod uero iuramenta coacta (in foro conscientie,) obligent ad sui obseruantiam sub mortali, contra Panormit. qui in c. Si uero de iureiur. putat tantum obligare sub ueniali, eo quod Cælestinus Papa Tertius in cap. Verum, de iureiur. ait, *Homines, qui eiusmodi fregerint iuramenta, non esse tanquam pro mortali criminè puniendos*: probatur; quia omne iuramentum promissorium de re licita, & de re graui in foro conscientie obligat sub mortali, ut antea comprobatum a nobis fuit; cum ergo hæc iuramenta talia sint, sub mortali obligare censentur. Nec ualet fundamentum a Panorm. allatum, quia nihil ibi statuit Summus Pontifex de culpa, utrum mortalis, an uenialis fuerit, sed de pena tantum canonica, quam ecclesia ob circumstantiam coactionis relaxat, hoc est, eos, qui huiusmodi iuramenta coacta fregerint, leuius puniendos esse decernit.

Secundum uero, scilicet, in foro iudiciali non obligare talia iuramenta, colligitur ex cap. Si uero, & cap. verum, de iureiur. Ratio est, quia ecclesia præsumit, quod qui coacte iurauit, id fecerit non tam animo iurandi, quam euadendi periculum: Et quia qui sic impulsi ad iurandum, nullum ius acquisiuit, nec ulla ei competit actio ex obligatione talis iuramenti, cum nullum incommodum de malicia sua reportare debeat.

Dixi autem, *si per vim*, & non solum per iniuriam. Quia si uis absit, quamuis per iniuriam iuramentum fuerit extortum, cogitur in foro exteriori is, qui iurauit, adimplere iuramentum. Vnde quam-

uis ille, qui simpliciter promissit, etiam per vim coactus soluere uisuras, non tenetur illas soluere, si tamen cum iuramento citra ullam uim promissit illas soluere, quamuis patiatur iniuriam, non soluendo per iurum erit, & in foro contentioso cogetur stare promissis, ut definitum est ab Alex. Papa in cap. debitorum, de iureiur. Datur tamen postea actio repetendi illud, quod quis eo modo dat, iuramentum adimplens, ut ex eodem c. Debitorum, constat.

Ad alia uero iuramenta ui extorta cum iniuria non compellitur iurans in foro contentioso, ut constat ex c. Si uero, & c. verum, de iureiur. & c. Abbas, de ijs, quæ vismet. cau. fiunt. & ex l. y. q. 6. per totam. Petr. de Arrago. ubi supra conclus. 1. Summa Coro. loco proxime allato. nu. 20. conclus. 6. & alijs.

Eodem modo, qui coactus per uim simpliciter promittit latroni dare centum, non obligatur in foro conscientie, aut exteriori obseruare promissum; secus autem in foro conscientie; si cum iuramento promissit, ex Nauar. in Manuali c. 18. nume. 7. & Arag. ubi supra, & Ludo. Lopez. p. 2. instructio. conscientie. c. 30. conclus. 4. & Mich. Sal. in 2. 2. p. 1. q. 5. de domin. art. 2. ad 5. Ratio differentie est, quia licet utriusque, id est, tam promissionis simplicis, quæ promissionis cum iuramento, eadem materia sit, nempe actio dandi pecunias; alia tamen, & alia ratio; Nam quia promissio fit alteri, & ad illius rationem pertinet efficere gratum, & utile, ideo habet pro materia illam traditionem pecuniæ, quatenus recipitur in passio, id est, quatenus est illi utilis, & bona; At uero iuramentum, quia est adhibitio diuini testimonij, habet pro materia eandem traditionem pecuniæ consideratam perse, & absolute, sine ordine ad patientem; & præterea iuramentum obligat, ut enuntiatio illa, in cuius confirmationem inductum fuit, efficiatur uera.

Quia igitur datio illa pecuniæ, in ordine ad latronem, non est bona, & utilis ei, sed potius noxia, & inutilis, consequenter ex ratione promissionis promissio illa non obligat, utpote non habens materiam idoneam; quia uero in iuramento non consideratur, an materia, de qua fit, sit utilis ei, in cuius gratiam fit, se solum, ut sit de materia licita, & ut uera efficiatur enuntiatio illa, in cuius confirmationem inducitur, consequens est, ex accessu iuramenti induci obligationem ad illud adimplendum, quod iuramento promissum fuit.

- 17 Denum intelliguntur hæc omnia de iuramento extorto per uim cadentem in uirum constantem; si enim iuramentum sit coactum per metum, qui non cadit in constantem uirum, tunc iuramentum illud non solum obligatorium est in foro conscientie fortiori ratione, quam sit iuramentum coactum per metum cadentem in constantem uirum, sed etiam in foro contentioso, quia secundum iura talis metus non indicatur sufficiens ad aliquid cum iuramento promittendum: unde si promittat cum iuramento ex tali metu, in utroque foro ad obseruandum promissum obligatur, ut expresse notant Durand. 3. distinctio. 39. quæstio. 2. numero 7. & Gabriel ibidem quæstio. 1. artic. 2. conclus. 8. Quibus addendum est, hæc omnia in hoc dubio expolita intelligenda esse de eo, qui intentionem iurandi habuit, & uerbis planis, & non ambiguis usus est: nam tunc idem dicendum erit, quod superioribus du-

hijis annotauimus. Quid autem dicendum sit de uoto metu facti, nec non de matrimonio ex metu contracto, suis proprijs in locis exponemus.

- 18 **QVAR** VM Dubium est, an hæres ex ui iuramenti a defuncto testatore emissi illud præstare obligetur, quod defunctus sub iuramento promiserat? Respondetur cum Pan. in c. ueritatis. nu. 3. de iureiur. & Zacharia & Anton. Fran. & Seb. Sap. in annot. eiusdem loci. Ioan. An. in c. ult. de sepult. & Bald. in l. ult. col. 4. l. C. de pact. & in l. 2. C. de fru. & litis expen. & in l. G. generaliter. C. de reb. cred. & in l. greg. legato. ff. de leg. 1. Ang. in Auth. de iureiur. a mort. præf. §. 1. collat. §. Paul. de Cast. consil. 65. & consil. 307. alias consil. 167. incip. vides, & consideratis. & consil. 13. in parte 2. iuxta nominatam impressionem Angel. consil. 236. incip. Ex Themate, & actis. & Oldr. in consil. 241. incip. factum tale est. Coriet. in repet. rubr. de iureiur. in 2. priuileg. Alciat. in c. cum contingat. nu. 120. & Innoc. ibi. nu. 18. de iureiur. S. Anto. p. 2. titu. 1. o. c. 6. §. 3. Ange. uerb. iuramentum, §. num. 40. Syluest. uerb. iuramentum 4. q. 3. Tabiena. uerb. iurare. num. 30. uerb. 29. Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 5. nu. 4. de pact. in 6. Soto lib. 8. de iust. q. 2. art. 2. ad 4. Caiet. 2. 2. q. 98. artic. 3. in fi. & alijs. Hæredem ex ui iuramenti non teneri, teneri tamen, quantum est hæres defuncti. Ratio pro prima parte est, quia iuramentum est uinculum personale, & obligationem spirituales inducit, in personalibus autem nullus ligatur nisi ex proprio consensu, unde quamuis pater in temporalibus seipsum, & hæredem obligare possit, in spiritualibus tamen non potest; obligatio. n. spiritualis animam tantum iurantis ligat, sicut ceteri spirituales contractus, uoti, & similes arg. c. vnic. 30. q. 2. Ideoque filius, uel hæres, ex iuramento defuncti non quam efficitur perius. Idem dicendum est ex Pan. Syluest. Tabien. S. Anto. Couar. & alijs, et si defunctus iurauerit pro se, & suis hæredibus, adhuc enim ob rationem datam obligatio iuramenti ad hæres non transit. Ratio pro altera parte est, quia hæres tenetur soluere debita defuncti, cum hæres sita transeat cum onere suo.

- 19 **QVINTVM** Dubium est, An qui iurauit alicui se facturum aliquid, eo mortuo, teneatur sub iuramento facere illud eius hæredi? Hæc difficultati ex Panor. in c. ueritatis. nu. 3. & gloss. ibi. uerb. compellantur. de iureiur. & Nichol. Siculibid. S. Anton. p. 2. titu. 1. o. c. 6. §. 3. Ange. uerb. iuramentum, §. num. 40. Syluest. uerb. iuramentum 4. q. 3. Tabiena. uerb. iurare. nu. 30. uerb. 19. & Couar. in c. Quamuis. par. 1. §. 5. nume. 5. de pact. in 6. Respondetur primo, si iurans expressit se etiam iuramentum facere successoribus illius, certum est teneri sub iuramento. Secundum, si alicui sub nomine & ratione dignitatis fiat iuramentum, & nulla fiat mentio successorum, censetur nihilominus iuramentum factum etiam quoad successores in illa dignitate, arg. c. ueritatis, de iureiur. & cap. §. gratiose. de recript. in 6. ut si dixit, iuro obediendum Episcopo Pat. aut Roman. Pont. quia dignitas non uariatur ex uarietate personarum, arg. c. liberti. 12. q. 2. In dubio autem an actus aliquis, personæ uel dignitati tribuendus sit, ex coniecturis deprehenditur, argum. c. Requisiti. de test. Pan. & Felin. & Decius in c. Quoniam Abbas. de offic. deleg. Barto. in l. penult. ff. de rebus. dub. & ibi Paul. Cast. Bald. item in d. cap. Quoniam Abbas. Socin. consil.

34. lib. 3. col. 2. Alciat. de præsumpt. reg. 1. præsumpt. 28. Couar. ubi supra nu. 5. uerb. Tertio constat, coniectura uero satis sufficiens est, quod actus ipse fiat respectu rei ad dignitatem pertinentis. Tertio, si cum iuramento aliquid alicui particulari promittatur, unde ei acquiritur obligatio, tunc nisi aliud suadeat materia subiecta, & intentio iurantis, secundum quam iuramentum seruandum est, (cum ex rei, & materiæ natura iuramentum interpretandum sit) obligat etiam, quoad hæredes, qui in illo debito successerunt defuncto, etiam si in tali iuramento nulla facta sit successoris mentio. Ratio est, quia iuramentum sortitur naturam actus, cui apponitur, & secundum illam interpretari debet, cum igitur ea sit natura huius rei, quæ promittitur, ut illius obligatio transeat ad hæredem, consequenter iuramentum uinculum ad hæredem transibit, quicquid Bal. Fulgo. & Ro. in l. sed si hac. ff. de in ius uocan. contradicant, falso est illam iuramentum esse uinculum personale etiam ex parte eius, cui præstatur, ita ut ad hæredes eius non transeat. Vnde qui iurat Titio dare centum, iuramentum hoc facit secundum interpretationem iustam eius actus, qui iuratio ad hæredes; At uero actus iste proculdubio secundum iuris decisiones ad hæredes Titij transit: Ergo, qui iurauit, tenebitur hæredibus Titij sub iuramenti religione, quæ eius animam obligat ad perijuri poenam.

- 20 Quod si queratur, quare aliquis potest se obligare alicui, & successoribus illius sub poena perijuri, non autem obligare se, & successores suos? Respondetur Panor. in c. ueritatis nu. 3. de iur. & S. Anto. p. 2. titu. 1. o. c. 6. §. 3. quia in primo casu agitur de obligatione propria, quam quis facere potest, pro ut uoluerit; in secundo autem casu agitur de obligatione aliena, quam non potest facere in istis spiritualibus, nisi interueniat mandatum speciale. agum. cap. fin. de iuram. calum. in 6. anima enim in spiritualibus non nisi ex consensu proprio ligari potest. arg. cap. vnic. 30. q. 2. & quod not. glo. in l. q. 4. in summa. & 24. q. 3. in Summa.

- 21 **SEXTVM** Dubium est, an minor viginti quinque annis aliquid iuramento præficti cor firmans de consensu, & licentia tutoris, & curatoris in conscientia obligetur seruare promissum? Respondetur cum gloss. in c. B. literis. 2. in uerb. sub iuramento, & glo. in c. 2. uerb. iuramentum de pact. in 6. Panor. & Doct. ibid. de sponsal. & Pan. in consil. 108. nu. 1. & 2. lib. 2. & in c. cum contingat, de iureiur. & H. Alciat. & Doct. ibi. Bart. in Auth. sacramenta. puber. C. si aduer. ven. l. Couar. in c. Quamuis. pa. 3. §. 1. nume. 3. de pact. in 6. & in 4. p. 2. c. 7. §. 1. num. 3. Einauele Rodriquez p. 1. Summa. ca. 192. conclus. 6. & communis, quod minor 25. annis iuramento obligari potest, dummodo is pubes sit, nempe femina duodecim, uir autem quatuordecim annorum; immo iuramentum præfictum ab impubere, doli tamen incapace, & proximo pubertati, qui intellectum, & discretionem habet ad iurandum, ualidum est, & obligationem inducit, dummodo iuramentum non firmat contractum præiudicium alterius, quam contrahentis: his enim duobus casibus exceptis, te-

nebitur minor 25. annis, maior autem 14. obferuare, & adimplere contractus iuramento firmatos, ita ut ratione minoris ætatis ab eis discedere minime licebit. vt latius Couar. & Rodriguez vbi supra ostendunt.

- 22 SEPTIMUM DVBIUM est, an qui promittit cū iuramento aliquid facere, obligetur iud mortali peccato id facere, licet velit solvere id, quod eius interest, cui iuratur? In hac re alia est Iuristarum, alia canonicarum sententia: Iuristæ enim, vt lasen. in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verb. obligat. & alii ibid. Philip. Comes in conf. 146. lib. 4. Ana. in c. querelâ. Neprelati vices suas. Dec. in cap. 1. de iud. nu. 23. Matth. Afflict. dicif. Neapol. 295. volunt non teneri ad factum, & consequenter si soluat interesse, sufficere, nec incurrî peritium. Ratio eorum est, quia iuramentum fortiori naturam actus cui apponitur. Iurans autem aliquid facere, videtur iuramentum fecisse iuxta qualitates huius promissioni, & obligationi iure accessorias, cuius ea est natura, & conditio, ut liberetur soluendo interesse, si nolit agere. l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verbor. oblig. In quam etiam iuristatun sententiam aliqui canonicæ, vt Jo. And. in c. Qualiter & Felyn. in c. 1. de pactis inclinauerunt, existimantes etiam iure canonico promissionem facti omnino liberari, si velit solvere interesse, nec cogendum esse præcisè facere, per text. in c. Dilecti. de arbitris.

Alij vero, ut Pan. in c. veniens. nu. 7. 8. & 9. de iur. iur. & ibi late Schaff. Sap. de iureiur. & idem Pan. in cap. pet. tuas. & Hostien. & Imol. ibi. de arbitris. Inno. in c. 2. de pignori. Roma. in d. l. stipulationes non diuiduntur. in princ. & Alex. ibi. & conf. 179. Fortun. in c. 1. nu. 16. de pactis. Ang. verb. iuramentum. §. 33. verbi. 2. 1. Syluest. verb. iuramentum. 4. q. 2. 1. Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 4. nu. 9. de pact. in 6. docent sic promittentem cum iuramento teneri ad factum prestandum, nec liberari a perjurio soluendo interesse. Ratio est, quia iuramenta interpretanda sunt secundum ius Canonicum potius, quam Cæsareum. At secundum ius canonicum promittens aliquid facere etiam absque iuramento, præcisè facere cogitur, quod promissit, arg. c. 1. & c. Qualiter, de pactis, ubi dicitur, *studiose agendum est, vt ea, que promittuntur, opere compleantur*, vbi notatu est verbum illud generale, *promittuntur*, & illud opere compleantur, ubi requirit in simplici promissione rei. Cl. cite, complementum in forma specifica, & non respectu interesse. Ergo a fortiori id iuramento firmatur. Intellegitur autem dummodo illud adimplere potest, & dummodo nō sit cōtra bonos mores. Quod vero iuramento ad religionis causam intelligenda potius sint iuxta iura Canonica, quam Cæsarea, ex se constat. Ius autem tum diuinum, tum Canonicum præcipiunt iuramenta seruanda, ut eo stat Pål. *que procedunt de labijs meis non sunt irrita, & si Christus de iureiur. Regde Deo iuramenta tua. Et c. non contingat de iureiur. c. 2. de pactis in 6. seruari præcipitur iuramentum specificè, etiam si damnosum, & damnum inferat, dummodo non vergat in salutem æternæ dispensum, nec reducat in alterum, scilicet, aliquid terti, detrimentum, principale ex gloss. ibi in verb. *detrimentum*. Deinde, ut argumentatur Sebast. Sap. vbi supra, si per sententiam quis condemnatus fuerit ad factum, a iuramento sententiæ obli-*

gatur ad factum, & non potest soluendo interesse liberari, vt est glo. reputata singularis in l. qui restituere. in verb. *condemnandus*. ff. de rei uend. At vero sententiæ, & iuramentum æquiparantur. l. 2. & l. sed et si potest. §. si cum de hereditate. ff. de iureiur. Si ergo sententiæ obligat præcisè ad factum, multo magis iuramentum, vnde hanc communem Doctorū appellat sententiam.

- 23 *Nec* valet ratio Iuristarum, quia iuramentum interpositum super contractu fortit debet naturam contractus primordiale, non naturam accidentalem, quæ ex mora contingit, gloss. in l. certi conditio. in princ. & glo. 2. in fn. si cert. pet. promissio autem faciendi ex propria natura, & primordiali habet consensum, & necessitatem præcisè faciendi; hoc etenim secundum propriam verborum significationem promissio inducit, ex accidenti autem, id est, ex mora, quia promittens non facit, quod promittit, tenetur ad interesse. Cum igitur hæc obligatio ad interesse in promissionibus facti sit ex accidenti, propter moram, minime erit iuramentum secundum eam intelligendum, sed secundum primordiale obligationis, & contractus naturam vt Atet. in cap. 1. de iudic. colum. penult. & Schaff. Sap. vbi supra respondent. atque ita solum est iuristarum argumentum, quod etiam solui potest dicendo iuramentū potius interpretandum esse iuxta ius diuinum, & Canonicum, quam civile, & Cæsareum, vt diximus.

Nec obstat secundo, quod quidam Canonicæ vbi supra asserunt pro se, cap. pet. tuas, & cap. Dilecti. de arbitris. ubi promittens stare sententiæ arbitri, præcisè non cogitur, sed sufficit prestare interesse, vel penam solvere; Quia ut rectè respondet Panor. in c. veniens. nu. 9. de iureiur. & Couar. ubi supra. nu. 6. ideo non cogi ibi quæ præcisè ad factum sed liberati præstatione penæ ad id interesse, quia non obligauit se præcisè, & determinatè ad aliquod unum certum, sed alternativè, vel ad factum, vel ad penam, si non fecit, quod promissit, atque ita liberatur soluendo penam.

- 24 OCTAVUM DVBIUM est, An is, qui iurauit se soluturum certam quantitatem pecuniæ, possit absque perjurio satisfacere per compensationem? v. g. iurauit quis soluere centum Titio, qui tamen Titius centum debet iuranti, an qui sic iurauit, possit compensare sine perjurio. Innoc. III. Host. And. Imo. & communis ex Fel. in c. Ad nostram. 1. de iur. iur. expresse negat, quia iuramentum in forma specifica obligandum est. c. debitoribus de iureiur. compensatio autem non est vera, sed ficta solutio. l. si cum filio. ff. de compens. Deinde in d. cap. Ad nostram. primo. habetur, quod iurans se soluturum quandam summam pecuniæ, & pignus creditori assignauit, cogitur pecuniā soluere, licet creditor ex pignore fructus percipit. Et tamen certum est fructus illos debitoribus esse restituendos, iuxta d. cap. Ad nostram. primo, & c. acquiescentibus de usuris, & compensandos esse in solutione capitalis, l. 1. c. de pign. actione.

Alij, vt Bar. in l. amplius. ff. rem rat. hab. Bal. in d. c. Ad nostram. 1. Pan. ibi. num. 3. de iur. iur. & Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 4. nu. 8. p. 1. de pactis in 6. Sylu. verb. iuramentum, 4. q. 27. & Sum. Contra. c. de iuramento, nu. 25. contrarium videtur sequi

sententiam, scilicet, eum, qui iuravit solvere, non esse perituro, si compenset, facit ad hoc l. 4. §. soluisse ff. de re iud. ubi si soluisse dicitur, non solum, qui soluit, sed etiam qui liberatus est ob obligationem. l. si ambo. ff. de compensat. Ideo qui sic soluit compensando verum soluit, & consequenter adimplet iuramentum. *At in hac re placet sententia Jo. Medinæ. C. de rest. q. 3. causa duodecima. §. Respondetur. & Sum. Coronæ ubi sup.*

Quod iuramentum servandum est iuxta mentem iurantis in foro conscientie, cum iuramentum non obliget nisi iuxta intentionem debitam iurantis, siue expressam, siue interpretatam. Vnde si is, qui iuravit, intendebat se obligare ad debiti solutionem absolutam, sciens alterum sibi tantum debere, tunc tenetur solvere, nec habet locum compensatio propter iuramentum, ratione cuius visus est iurans cedere iuri, quod habebat ad compensandum. Limitandum autem hoc est, dummodo solvere potest sine compensatione, tunc enim non debet contravenire iuramento, sed solvat, & repetat sibi debitum postea. Si autem solvere non potest, puta, quia alter solvere illi nolit, ex impotentia excusatur a perituro. Si enim impotentia excusatur a perituro, ut patet ex his, quæ infra dicemus, multo magis impotentia, quia non possum solvere tibi, quia tu mihi non solvis, excusabit a perituro, ut notat Syluester, ubi supra.

Sin autem intendebat ita se ad soluendum obligare, ut non intendat cedere iuri compensationis, tunc iuramentum interpretandum est, quod iurat, solvere se debitum, si tenebitur illud solvere. Ex quia absolute non tenetur, cum habeat facultatem compensandi, si velit, cui facultati cedere non intendit, ideo in hoc casu compensatio locum habebit, ac si iuramentum appositum non fuisset. Intelligitur autem hoc dummodo debitum sit liquidum, quia si non sit liquidum, in nullo casu compensare potest, sed prius solvere debet, & postea liquidare, & repetere. Quæ omnia solum procedunt in foro conscientie, nam in foro iudiciali iudex hac omnia non respicit. Atque ita conciliari possunt authorum inter se opiniones.

Ex dictis pater ratio, quare in casu d. c. ad nostram 1. de iureiur. non sit permissa compensatio debiti cum fructibus a creditore perceptis, vel ut ait Cou. ubi supra num. 1. o. vers. Quarto, quia nondum erat liquidum, quantum creditor ex fructibus percepisset: compensatio autem nuncquam admittenda est, nisi ea de liquido fiat. L. si debeas ff. de compen. & notat Bar. in leg. fratre ff. de cond. indeb.

Quod autem in d. rap. ad nostram. 1. non fuerat liquiditas quantitas a creditore ex fructibus pignori percepta, patet, quia ex fructibus erant expensæ deducendæ, ut ibidem significatur in illis verbis: *Debitum expensis* arg. l. fructus ff. solut. matr. l. sumptus ff. de rei vend.

Vel ut notat Medina, quia debitor cum iuramento creditoris promissis datis pignoriibus se non molestam datum creditor ante solutionem debiti, super pignore, aut super fructibus in de perceptis, atque ita constat, eum iuri compensationis celsisse, cum se iuravit.

NONUM DVBIUM est, Quid censendum sit circa iuramenta facta nomine a literis, puta a procuratoribus, & patronis in litibus nomine absentium.

In hac re hæc mihi breuiter dici possent videntur.

Primum est, iuramentum per procuratorem præstari non potest absque speciali mandato, Sic Couar. in e. quamvis p. 1. §. 5. num. 8. de pactis in 6. & Sotus lib. 8. de iustitia q. 2. ar. 2. in fi. & facit e. vlt. de procu. in 6. Ratio est, quia cum tractetur de obligatione spirituali, non potest fieri sine speciali consensu, maxime in re tanti momenti, quantum est vinculum religionis iuramenti arg. ca. vni. 30. q. 2. Cum enim procurator iurare debeat in animam alterius, non poterit eam absque eius speciali consensu obligare, præsertim cum agitur de perituro committendo, quod gravissimum crimen est. Id quod procedit, tum in iuramento promissorio, cum verisimile non sit, quæquam velle ita se obligare, & aliquid promittere sub iuramento absque speciali suo consensu, tum in iuramento asseritorio, cum nemo certus esse possit, an alter id verum esse sciat, & an sub iuramento requisitus id verum esse asseueraret, nisi specialiter habeat in mandatis ita iurare quo nomine.

Secundum est, iuramentum per procuratorem, aut nuntium habentem speciale mandatum ad iurandum id, de quo in iuramento tractatur, fieri potest. Ratio est, quia licet iuramentum, & contractus matrimonialis sint actiones personales, tamen sicut matrimonium licite contrahitur per procuratorem habentem ad hoc mandatum speciale, si de procura. in 6. ita etiam iuramentum per procuratorem speciale mandatum habentem exhiberi potest c. fin. de iuram. calum. in 6. vbi Doctores cum muniter Caiet. 2. 2. q. 98. artic. 3. & Sotus lib. 8. de iust. q. 2. artic. 2. in fi. & Couar. in c. Quamvis p. 1. §. 5. num. 8. de pact. in 6. Vnde ca. 1. §. Verum de statu regul. in 6. habetur, ex consensu domini posse vassallum iuramentum fidelitatis præstare per procuratorem habentem ad hoc speciale mandatum. Ro. in sing. 798. Archid. in c. tibi domino. dist. 63.

Quod intelligitur, modo Dominus ipse non contradicat, vt habetur in d. §. verum: si tamen vassallus iuste impeditus sit, vt non possit commodè accedere ad dominum, tunc etiam invito domino mittere potest procuratorem, aut nuntium specia li mandato instructum, ad fidelitatis iuramentum præstandum, ex Couar. vbi supra, post Bal. in capi. 1. §. nisi iusta. num. 6. & ibi glo. verb. quo tempore miles. per quos fiat inueft.

In casu autem huius secundj nostri dicti, si cuius nomine procurator præstitit iuramentum, ita astringitur vinculo iuramenti sub poena perituri, ac si ipsemet in propria sua persona iurasset ex Soto, vbi supra. Id quod procedit, quando quis constituitur procurator ab aliqua persona singulari, vt nomine suo iuret. Si enim ciuitas aliqua constitueret procuratorem, vt faciat contractum cum iuramento, & procurator iurare nomine ciuitatis, etiam si ciuitas violaret contractum iuratum nomine suo, non erit rea perituri. Quia iuramentum est actio personalis, quoad hunc effectum. Non poterit tamen ciuitas eo in casu ratione iuramenti petere restitutionem in integrum. Sic Bal. in l. generaliter. colum. 2. vers. po ne enim. C. de reb. cred. Gutierrez in Authen. Sacramenta puberum, num. 4. C. si aduersus vend. quos resert, ac sequitur Emanuel Rodriguez p. 1. summa. c. 192. num. 8. conclus. 8.

Est autem hoc secundum dictum solum intelligendum

dum in casu, quo lex non requirit in aliquo actu proprium alicuius iuramentum propria manu fieri, aut dummodo actus ille non sit eius conditionis, ut per alium geri nequeat, tunc enim fieri non potest per procuratorem iuramentum, etiam si mandatum speciale habeat. arg. c. si vero. 2. de lent. ex com. quem ita intellexit Fel. in c. licet 3. de testib. & attestat. Ioan. Domin. & Doct. in ca. vt circa. de elect. in 6. & facit d. c. licet. 3. quo in loco apparet. testem, nec testimonium per alium dicere, nec iuramentum ad id necessarium prestare posse etiam cum mandato speciali. Idem docent Card. in cle. 1. Notab. 2. de iure iuran. Dec. in c. cum parati. nu. 5. de appell. l. si in leg. si is, q. pro emptore. ff. de vspicatione. nu. 39. & Couar. in ca. Quamuis. p. 1. §. 5. nu. 8. de pact. in 6.

Tertium est, Qui alterius nomine ex speciali mandato iurat, non tenetur iuramentum adimplere, Quia iuramenti huius sensus est, iuramentum adimplendum esse ab eo, cuius nomine iuratur. Sic Sot. li. 8. de iust. q. 2. ar. 2. in fi. & Caiet. 2. 2. q. 98. ar. 3.

28 *Quoniam est*, si ius cuius nomine iuratum est, facultatem specialem non dedit procuratori ad iurandum, & procurator eius nomine iuret, non sic ligatur, vt, si non implet, periturus sit. tenetur tamen ratione facultatis, quam dedit procuratori ad suam litem, & causam agendam stare verb. procuratoris; quod si neque ad id facultatem dedit, nulla ratione ad iuramentum adimplendum obligatur, ex Soto vbi supra, & ex se constat.

Quintum est, qui nomine alterius iurat absque eius facultate, peccat mortaliter, cum sit fictio, irreuerentia, & abusus iuramenti, vt constat, non tamen qui sic iurat, tenetur iuramentum adimplere, cum non suo, sed alterius nomine, (quamuis male) iurauerit.

Sextum est, Non licet concedere alicui suo procuratori facultatem generaliter ad iurandum de calumnia, aut alio modo in quacunque lite, & causa, vbi id procuratori videbitur expedire; Et consequenter nec licet procuratori huiusmodi, ex vi talis facultatis generaliter iurare nomine absentis. Ratio est quia in ea lite, quæ inficio, v.g. & ignorante domino tractatur, iuramentum de calumnia, quo procurator iurat in animam domini iuxta c. 2. de testib. in 6. licet fieri non potest, cum nulla sit certitudo, quod absens in eius lite defendenda, aut prosequenda calumnia tali modo procedere vellet; Forsitan enim dominus eam minime defenderet, aut ijs fortassis defensionibus non vteretur, si cuius litis scientiam haberet ex Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 5. n. 8. in fi. de pact. in 6. & Soto li. 8. de iust. q. 2. nu. 2. in fi. ubi tamen forensis consuetudo præscripta uiget, ut ex generali facultate fiant præfata iuramenta, ea saltem cautela adhibenda est, vt procurator ipse, aut patronus nihil iuret nomine alterius, nisi, q. alter certo sciuerit esse verum, si iuramentum fuerit assertorium; alioquin falsum iurando vteret; periturus erit, ex Syl. verb. periurii. q. 4. scilicet, qd. alter certo adimplere statuerit, si iuramentum iuerit promissorium. Vbi uero non uiguerit talis consuetudo præscripta forensis, omnino necessarium est, vt procurator, qui iurare debet in animam domini, mandatum habeat speciale, puta, ad iurandum in tali, aut tali causa, & vt dominus causæ agentis fusi dicat, iurameo nomine hoc, aut illud, ex Soto, Couar. vbi supra, & est communis Doctorum sententia.

An, & quas ob causas possit iuramentum non obligare. Cap. VII.

S V M M A R I V M.

- 1 Ex quatuor capitibus contingere potest iuramentum promissorium non esse adimplendum absq. peccato.
- 2 Quotiescunque quis iurat aliquid facere, quod est peccatum mortale, aut veniale, peccat iurando, nec adimplere tenetur.
- 3 Quotiescunque id, quod iuratur, bonum est, minus tamen bonum, quam oppositum illius, non est obligatio adimplendi iuramentum.
- 4 Ex parte euentus iuramentum non obligat in multis casibus, qui sunt declarantur nu. 5. 6. 7. & 8.
- 9 Ex parte modi contingit, vt quis non teneatur iuramentum adimplere, sunt autem duo modi, sub quibus iuramentum non obligat.
- 10 Relaxationem iuramenti in fauorem alterius fieri posse ab eo, cui quis iurauit, certum est.
- 11 An qui metu coactus iurat se non denuntiaturum superiori latronem sic compellentem eum iurare, nec petiturum iuramenti relaxationem, ad id, quod promissit, faciendum obligetur.

Vm effectus proprius iuramenti sit obligare iuramentum, atque periturum sit non adimplere, quod iuratum est, vt ex dictis constat, sunt tamen aliquæ causæ, propter quas iuramentum non obligat, si de iuramento promissorio loquamur; Nam quoad assertorium, & etiam promissorium quantum ad eam obligationem attinet, quæ respicit tempus præsens, in quo fit iuramentum, nulla causa esse potest, cur non obliget, cum nulla causa esse possit, propter quam licitum sit sine iustitia, iudicio, & veritate iurare, iuxta ea quæ docet S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 1. Illa enim est obligatio præcepti negatiui naturalis de non vane iurando, quod semper obligat. Quantum autem ad obligationem iuramenti promissorii quæ respicit futurum, seu futuram executionem respicit, spectat, communis, & certa Doctorum sententia est, in multis casibus iuramentum promissorium non obligare. Ex quatuor autem capitibus, vt recte docent Caiet. in Sum. verb. periurium. §. 2. & Toleus in sum. lib. 4. cap. 22. & alij, contingere potest iuramentum promissorium non esse adimplendum, absque peccato. Primo, ex parte materiæ. Secundo, ex parte euentus. Tertio, ex parte modi; Quarto, ex parte relaxationis.

PRIMO igitur ex parte materiæ hæc mihi breuiter dicenda videntur ex communi omnium Doctorum consensu.

- 1 PRIMA PROPOSITIO; Quotiescunque quis iurat aliquid facere, quod est peccatum mortale, aut veniale, peccat iurando, nec adimplere tenetur Sic S. Tho. 2. 2. quæst. 89. ar. 7. ad 2. & q. 98. ar. 2. ad 1. Caiet. & Petr. de Arrag. ibi. Ang. uer. iuramentum. §. 5. 1. & 2. Syl. verb. iuramentum. 2. q. 7. & verb. iuramentum. 4. q. 1. Sot. li. 8. de iust. q. 1. arti. 7. ad 2. Nau. in Manua. c. 12. num. 15. ver. Decimofexto. Ioan. Bachon. 4. d. 25. q. 14. artic. 5. Dur. 3. d. 39. q. 4. Gabr. 3. dist.

dist. 39. q. 1. ar. 2. cōcl. 6. S. Ant. p. 2. ti. 1. o. c. 7. §. 1. Pa. in c. Si vero. nu. 3. de iureiur. Cōu. in ca. Quamuis. p. 2. §. 6. num. 6. de pact. in 6. Cai. in Sum. vero. per iurū §. 2. Lud. Lopez p. 1. instr. c. 14. §. 4. reg. 1. Greg. de Valento. 3. disp. 6. q. 7. punct. 4. §. 2. Cosinus Philarchus de off. sacer. p. 2. lib. 3. ca. 15. Toletus in Sum. lib. 4. c. 22. Immo adimpletio iuramenti de mate ria illicita mortali peccat mortaliter: si vero materia venialis fuerit, venialiter iuramentum peccat, dummodo animo adimplendi iuraverit, iuxta ea, quae diximus c. 4. proposit. 4. In hoc autem vltimo casu, si is, qui iuravit se commissurum peccatum veniale, id adimple ret, ea potissimum ratione, quod iuraverit, hoc est, vt reuerentiam faceret iuramento, existimans se teneri ad iuramentum illud adimplendum, quia iuravit, erit peccatum mortale, vt ait Ang. verb. iuramentum. 5. q. 3. cuius tamen opinio non vbi sup. cum Syl. rehtuimus. Addunt autem Soc. li. 8. de iust. q. 1. artic. 7. ad 2. & Burth. Med. lib. 1. instr. confel. cap. 14. §. 4. & reg. 1. et sic quoddam genus blasphemiae ea ratione adimplere peccatum veniale, quia iuramentum est, quasi Deus iuranti peccati adimplentionem velit, q. est blasphemia. Quam propositionem tunc solum admitterem. vbi quis malitiose sub ea ratione adimpleret. Quia tamen moraliter loquendo, nunquam homines ratione iuramenti, sed potius bona fide, & perignorantiam rem iuratum adimplent, potius dicendum est minus culpam eire iuranti illa committendi peccatum, quia iuravit, quandoquidem in eo casu reuerentiam aliquam erga Deum habet, ex Syl. verb. iuramentum. 4. q. 1. §. 6. pro his. & Nau. in Ma. c. 1. 2. nu. 1. §. ver. Decianofexta. Vnde qui iurat facere contra leges, & statuta humana, quae sunt de bonis moribus, ad mortale obligantia, & iurando peccat, nec iuramentum observare debet. c. Quemadmodum. de iureiur. & in Reg. Non est obligatorium de reg. iur. in 6. Ang. verb. iuramentum. 5. num. 13. ca. 11. S. Ant. p. 2. tit. 1. o. c. 6. §. 1. ver. casus tertius. Syl. verb. iuramentum. 5. q. 11. & q. 3. Tab. verb. iurare. §. Trige simo octavo. Sum. Cor. p. 3. trac. de iuramento. n. 21.

Et qui iuraret observare aliquod particulare statum in civitate, quod esset iniquum, & contra iura, peccat mortaliter, & illud servare non debet. atque clem. Ex grau. de viur. vbi excommunicantur, qui cōgunt observare statutum de solvendis vsuris, vel de non repetendis. Sic etiam qui iurat facere contra primum iuramentum, peccat mortaliter, si primum tenet illos comites habuerit, nec obligat secundum; si quis autem, si primum esset contra rationem, tunc non tenet sūm. cap. tra nos, & c. veniens. de iureiur. Ang. verb. iuramentum. 5. n. 15. §. 1. Duodecimus. Syl. verb. iuramentum. 5. q. 12. Sum. Cor. vbi sup. n. 21. casu 5.

3. SECVNDA PROPOSITIO. Quotiescumq; id iuramentum est, bonum est minus tamen bonum, quam oppositum illius, non est obligatio adimplendi iuramentum. Ratio est, quia iuramentum Deo factum est impeditivum maioris boni, quandoquidem respectu illius habet rationem mali, & consequenter Deo non placet. Et a fortiori, si esset votum, non obligaret, cum non sit votum, quod non sit de meliori bono. Sic S. Th. 2. 2. q. 89. ar. 7. ad 2. & alij omnes re lati pro prima propositione. Vnde qui iur at peregrinare ad aliquem locum sanctum, si postea intrare vellet Religionem, quod tamen facere non posset, nisi peregrinationem iuratum deserat, non tenetur

iuramentum implere, cum non infringat promissū, qui illud in melius commutat. cap. peruenit. 2. de iureiuran.

Item si iuret, quod non erit ep̄s, aut clericus, aut religiosus, &c. ex S. Thom. 2. 2. q. 89. ar. 7. ad 2. & q. 98. art. 2. ad 3. Alex. de Ales. p. 3. q. 31. memb. 3. ar. 4. §. 1. peccat quidem iurando, in quantum ponit obice Spiritui Sācho. Id quod intelligi debet, si iuravit simpliciter, & in quocumque casu se nunquam futurū ep̄iscopum, tunc enim iuramentum illud indifferens fuit, & absque iudicio emissum, maxime si contingeret, quod nullus ita sufficiens inveniiretur, sicut ille, qui iuravit, ideoque in tali casu non erit obligatorium iuramentum.

Sin autem hic iurans se non futurum ep̄iscopum id fecit ex consideratione periculi, & suae insufficiētiā, non peccavit iurando, immo ait Halensis in eo casu, si inveniatur alius sufficiens, obligatur nō suscipere, & implere iuramentum; sin vero non inveniatur alius atque sufficiens, atq; adeo expediens sit, vt prelationem suscipiat, tunc petita dispensatio a superiori de iuramento facto debet suscipere, quāvis etiam in hoc casu propter religionem iuramenti non sponte, sed coactus mandato superioris suscipere debet. arg. c. Florent. d. 85. vbi Gre. Papa primus eo git Archidiaconum, vt ep̄iscopatum susciperet, eo q̄ iudicatus fuit ecclesiae necessarius, etiam si prius iuraverat nunquam se futurum esse ep̄iscopum.

Item qui iuravit non dare eleemosinam indigentij, iuramentum non obligat; Quia non est verisimile, quod Deus acceptet talia iuramenta, cum ipse praecipiat opera charitatis evereri, & iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis. can. inter cetera. 22. q. 4. & c. Quanto. de iureiur. S. Th. 2. 2. q. 98. ar. 2. ad secundum.

Sic etiam qui iuravit non mutare, non fidei debere, aut aliquid huiusmodi, non obligatur ad iuramentum implendum, sed mutare, & nō debere potest, sicut prius, antequam iurauerat. Pan. in cap. si vero, num. 5. de iureiur. S. Anto. p. 2. ti. 1. o. c. 6. §. 1. ver. fixus modus. Ang. verb. iuramentum. 5. nu. 4. Syl. verb. iuramentum. 4. q. 1. Caiet. verb. per iurum, §. 2. Sum. Cor. trac. de iuramento, num. 21. Item quando iuramentum excludit opus indifferens, pia intentione pro Deo, aut proximo faciendum, inane rei indifferentia, iuramentum non obligat. Sic authores omnes proxime citati, & Io. Bachon. 4. d. 2. §. q. 14. artic. 5. Cosinus Philarchus de off. sacer. p. 2. lib. 3. cap. 15. & Tolet. lib. 4. instr. sacer. ca. 23. vt si quis iurat, quod non loquetur Martino, vel quod non intrabit domum eius vel quid simile. Non enim tenetur iurans ad observantiam talis iuramenti, si vult contrarium facere pia intentione propter Deū, vel salutem proximī, ex Panormita. in cap. si vero, numero 5. & in cap. cum quidam. num. 6. de iureiur. Hae de causis si quis absque vlla ratione boni, vtilis, honesti, vel delectabilis iuravit transire extra muros civitatis, aut aliquid huiusmodi, non tenetur servare, si nulla sit ratio se transgredi, quia iuramentum non est vinculum ad aliquid otiosum; constat autem, quod salua indifferentia actus otiosus est exercere illum.

Secus autem est si actus in seipso indifferens esset ad cautelam seu utilitatem spiritualem, vel temporalem sui, vel alterius, ut infra dicemus; Quia tunc

iuramentum adimplere tenetur, vt si quis iurauit nõ intrare in talem domum, aut non transire per talem viam, ad cauendum sibi a tentatione talis mulieris, &c. ex Caiet. in Sum. verb. perituri. §. 2. Nauar. in Manua. c. 12. nu. 12. & Cosino Philarcho de officio sacerdot. 2. lib. 3. c. 15.

4. Secundo ex parte euentus iuramentum non obligat in multis casibus: quia vero iuramentum promissum non solum fit in utilitatem propriam, sed etiam aliquando in fauorem tertij, ideo pro huius capitis clariori intelligentia sequentes propositiones afferam.

PRIMA PROPOSITIO: Quando iuramentum non est in fauorem tertij, & euentus reddit rem iuratum minus bonam, quam oppositum, non tenetur iurans stare iuramento: sic omnes supra allati. Ratio est, quia iuramentum non est impedimentum maioris boni. Deinde quia si a principio iuraret rem minus bonam, id est, non ingredi domum amici, cum melius esset ingredi ad pacem componendam, non esset obligatio adimplendi tale iuramentum. Ergo similiter in præfenti casu. Cum vero euentus non reddat rem iuratum minus bonam, quam oppositum, tunc adimplendum est iuramentum, cum vtraque ratio proximè assignata cesset ibi, vt constat.

SECUNDA PROPOSITIO: Si iuramentum factum sit in fauorem tertij, adimplendum est, etiam si euentus rem iuratum minus bonam reddat, quod oppositum. Ratio est, quia si a principio iuramentum factum in fauorem tertij uerè de re bona, minus tamè bona, quam opposita illi, esset obligatio adimplendi iuramentum, nisi accederet ratio partis. Ergo pari ratione in præfenti casu, vt colligitur ex docto. S. Tho. 2. 2. q. 89. ar. 9. ad 2. & Soto lib. 8. de iust. q. 1. ar. 9. circa 2. Hoc tamen dictum limitandum est in casu, quo quis semine iurauit se eam in uxorem ducituram, & per verba de præfenti duxit, potest. n. absque violatione iuramenti ingredi religionem, ex ca. 2. de conuers. coniug. & Syl. verb. iuramentum 3. q. 5. & Cai. in Sum. verb. perituri. §. 2. ver. caput secundum. Nec obstat quod in c. committum. de sponsal. confutitur, vt contrahat, & postea ingrediatur, quia, vt ait Syl. post gl. in verb. Tunc illud factum erat ob opinionem vulgi, ne appareat perituri, cum in veritate non sit. Quod si quis vltimus petat, vnde colligatur talis interpretatio? Respondet id colligi ex ca. peruenit. 2. de iureiur. vbi dicitur, quod iuramentum, seu promissum non infringit, qui in melius commutat, vel Respondere potest, quod intelligitur, nisi moriatur ciuiler.

TERTIA PROPOSITIO: Inpletio cuiuscunque iuramenti facti in iuramentum solum tertij, licet omitteri potest ex solo consensu illius, cui iuratum est, Sic S. Th. 2. 2. q. 89. ar. 9. ad 2. Io. And. in c. 2. de sponsal. lo. de Legano in clem. 3. de usu. Ang. verb. iuramentum. 9. nu. 2. Syl. verb. iuramentum. 5. q. 8. Tabiena verb. iurare. nu. 30. ver. decimonono. Sotus li. 8. de iust. q. 1. ar. 9. Caiet. in Sum. verb. perituri. §. 3. in fi. Sum. Cor. p. 3. trac. 8. de iuramento. nu. 41. & Tolet. li. 4. Sum. ca. 22. Ratio est, quia iurans non intelligitur iurare in hoc casu, nisi in fauorem tertij, & consequenter non alia ratione iuramento ligatur.

5. **QUARTA PROPOSITIO:** Quando iuramentum factum est in fauorem tertij cum aliqua conditione, nisi illa adimpleatur, iurans ad iuramentum scri-

uandum non obligatur. ca. peruenit. 2. Scribi Panor. de iureiur. & cap. uerum de conditio. apposit. Ang. verb. iuramentum. 5. num. 38. ver. 25. Syl. verb. iuramentum. 4. q. 22. Sum. Cor. par. 3. trac. 8. de iuramento numero 22. & Cosinus Philarcho de off. sacer. p. 2. lib. 3. capit. 16. Ratio est, quia ea est natura conditionis, ut suspendat actum, cui accedit. Intelligendum autem est hoc, quando tota obligatio ponebatur in conditionis euentu, uel propter causam. Vnde iudicatur adire S. Iacobum, ut fratrem suum uideat, & redimat sua peccata, licet frater suus decesserit, tenetur nihilominus ire, quia tota causa iuramenti non fuit uidere fratrem suum, sed etiam si ea tota causa fuisset, tunc enim mortuo fratre non tenetur ire. Sic etiam si iurauit adire Romanum, si suum fratrem ibi inueniret, & ultra hoc, ut uisitaret septem ecclesias, quamuis cessaret conditio, scilicet, non esset ibi frater, teneretur tamen propter aliam causam id est, ut uisitet ecclesias. Si uero tota obligatio dependeat a conditione tantum, uel a causa tantum, illa deficient cessat obligatio, ut diximus, uerbi gratia promissi tibi ire Romanum, si uulsi centum aureos dare, tunc si nõ soluas mihi centum aureos, non teneor ire. Item obligauit me tibi seruire in bello ratione feudii, quod mihi concessisti, si auferas mihi feudum, non teneor tibi ad seruitiu. argum. cap. 1. de feud. u. ff. & patet ex dictis.

6. **QUINTA PROPOSITIO:** Si quis alicui tertio iurauit se daturum ei opem, & nunquam ei aduerfuturum, si is tertius in iuramentum, & suos uelit in sui genere, qui iurauit, contra iuramentum non faceret, ius suum, & suorum defendendo contra illum tenetur. arg. e. petito & ibi glo. in verb. specialibus ueltris, & Pan. ibi. nu. 4. de iureiur. Syl. verb. iuramentum. 3. q. 1. uerfi. Decimotertio. & Io. Bach. in 4. dif. 25. q. 14. art. 6. Ratio est, quia cum quis præsumi non debeat, quod uellet ius suum negligere, consequenter non intelligitur uoluisse contra se, & suos opem ferre.

SEXTA PROPOSITIO: Si famulus iurauit domino se illi obtemperaturum, domino imperanti a liquid inordinatum parere non tenetur, arg. c. Quintauallis. de iureiur. S. Thom. 2. 2. quest. 68. artic. 2. ad 3. Syl. uerfi. verb. iuramentum. 3. q. 1. uerfi. c. 1. Nonno. Ratio est, quia mens iurantis non censetur fuisse, ut ubi non deberet, ubi uoluerit parere. Et enim regula generalis, ut qui promittit aliquid absolute, si contingat postea aliquid, quod faciat adimpletionem malam, non est promissum adimplendum. Quamuis enim sic promiserit, intelligitur tamen, si adimpletio non redundet in dispendium anime. Vnde si iurasti te daturum alicui, quicquid peteret, ut fecit Herodes, quamuis iuramentum hoc posset esse a Principe licitum, intellecta debita conditione, scilicet si peteret, quod dare decreet; si tamen petat aliquid illicitum, non est adimplendum promissum, cum de non tenebatur Herodes implere promissum, cum illa petijt caput Ioannis, immo adimplendo promissum suum grauitur peccauit.

7. **SEPTIMA PROPOSITIO:** Quotiescunque euentus reddit rem iuratum in dispendium, seu probabile periculum alicuius notabilis mali temporalis, aut propriæ salutis temporalis iurantis, non tenetur se stare iuramento, etiam in fauorem tertij factum. Vt u. g. si quis iurauit adire Romanum tali tempore, si postea acciderit in uia esse inimicorum exercitum,

tum, qui omnes transeuntes occidit, aut capit, non tenetur cum isto periculo implere, quod iurauit, ex Tolet. lib. 4. c. 2. Item promissum quod cum iuramento commode scilicet, aut restituere gladium domino, si tamen postea ille factus sit furiosus, ita, ut possit se, vel alium interficere, nō tenetur reddere, donec durat impedimentum, ex Tolet. ubi supra. & Summa Corona tract. de iuramento. n. 21. §. Quod septimum. concl. 2. Item si sensus iurauit se feruorū domino in officina, domo, & vrbe, si contingat, vt eo in loco grassetur pestis, famulus perijuratus non erit, si alio eat, vt fugiat pestem.

Item sicut non valet iuramentum tendens in mortem alterius, argu. 22. quest. 4. capi. 1. cum quatuor seq. ita. & fortius valere non debet, si tendit in propriam. arg. capi. si non licet 23. quest. 5. Pan. in capi. si verum. 2. de iur. & gloss. ibi. in verb. falsus. Angel. verb. iuramentum. 5. nu. 7. Syluest. verb. iuramentum 4. quest. 10. qui omnes hoc verum esse mouent, quando directe ergit in mortem, secus autem si occasionaliter, & dant exemplum in Vitramontis, qui iurauit stare Romæ de mense Augu. Nam si iurans debet feruare iuramentum; Quamuis enim aliquando ex tali mora propter aeris intem periem contingat Vitramontis mors, tamen hoc non semper accidit, & sic directe non tendit in mortem sed occasionaliter. Hanc limitationem gloss. & aliorum adhuc restringit Io. And. eamque veram esse dicit, nisi ex imminente infirmitate, vel complexionē iudicaretur sic iurans ex tali mora moriturus. In quam etiam sententiam descendunt Panor. Ang. & Syluest. locis proximè allatis. Ex quibus constat, quod si ex qualitatibus verisimiliter præsumitur de morte, non obligat. Idem dicendum est, scilicet, non obligare iuramentum, quando cedit in mutilationem, quia nemo est dominus suorum membrorum, ut vult Syluest. arg. Liber homo. 1. in princip. ff. de l. Aquilium. de qua re alibi agendum est. Hinc Pan. inuehit contra Carthusienses, dicens, quod si a medicis peritis dicebatur fratrem. Carthusiensis ordinis non posse mortem euadere nisi per esum carniū, non obstante regula, aut uoto deberet carnes comedere.

Quia sicut iuramentum, ita & uotum non ligat propter periculum mortis, cum paribus passibus ambulent: & consentit Syluest. ubi supra, maxime ubi medici ex circumstantiis dicere non aliter posse eum mortem euadere. Quamuis enim Magist. Arnold. de Villa noua summus, & quasi diuinus medicus fecerit tractatum, in quo concludit uitam restaurari posse sine esu carniū, dicens, quod uinum medicorum maxime aromaticum, & utella ouorum mediocriter mollia, quæ acutissima digestionē conuertuntur in laudabilem, & multum sanguinem, sunt ad hæc magis competentia, quam carnes; quia tamen contingere posset, quod infirmus cui essent falsidici, & horridi, & quod illa capere non posset, tunc saltem in hoc casu ex consilio medicorum tenetur comedere carnes, & excusatur a peccato. Angel. tamen Emanuel Rodriguez par. 2. summe. c. 94. conclus. 16. Mart. Ledesma. 2. q. 17. ar. 6. dub. 5. & Ioan. Azor. par. 1. inf. Moral. li. 5. cap. 6. quest. 7. rectius docent, nec in tali casu teneri Carthusienses ad comedendum carnes, cuius rei hæc ratio assignari potest, quia, scilicet, maius bonum

est conseruare rigidam obseruantiam regulæ in nota religione, quam sit damnum, quod sensum falsicui ægroto ex tali abstinentia a carnibus, etiam in periculo mortis.

His omnibus addo, a fortiori non obligare iuramentum, si illius impletio cederet in dispendium, aut periculum salutis spiritualis iurantis, aut alterius, vt si in domo in qua quis seruit, aut in officina esset periculum fornicationis, in tali enim euentu nō tenetur famulus stare iuramento, vt constat.

OCTAVA PROPOSITIO: Si euentus reddat rem iuratum, hoc est, rei iurate impletionem impossibilem, aut ita difficilem, vt, si, quando iurauit, eam difficultatem suspicatus fuisset, non iurasset, non tenetur stare iuramento, arg. c. Querelam, & c. Breui. & ibi. gl. & Panor. nu. 4. de iur. iur. Ang. verb. iuramentum. 5. nu. 30. vers. 18. Ang. verb. iuramentum. 4. q. 18. & 21. & verb. iuramentum. 3. q. 1. vers. Quinto, & verb. 6. Sum. Cor. p. 3. tract. de iuramento. nu. 21. Cosinus Philarchus p. 2. li. 3. ca. 16. Tolet. li. 4. Sum. c. 22. & facit reg. iur. Impossibile nulla est obligatio. ff. de reg. iur. Ratio est, quia iuramentum bona fide factum non trahit obligationem, nisi faciendi rem ex voluntate iurantis. Hinc est, quod si quis iurauit se tali die ieiunaturū, & accidit tali die se non bene habere, ita vt abstineo incurreret damnum, nō tenetur ieiunare.

Sic etiam, qui iurauit se conueniunt alique tam tali die, & postea ipse deprehensus detinetur in carcere, vel ille alius longe dūcebat, non tenetur implere promissum.

Item promissum se soluturum talem summam pecunie tali die, si postea ad tantam paupertatem decedat, vt soluere non possit, non est periculum. Est autem hæc propositio intelligenda de supeniente, impossibilitate, & difficultate, nam si a principio impossibilitas fuit præiudici, aut præiudici potuit probabiliter, & moraliter, peccauit iurans mortaliter, & est periculum, quia de fuit intentio; Quod si dubius erat, an implere posset; etiam tunc iurando peccauit mortaliter, non enim dubium pro certo iuramento firmandum est. Sin autem probabiliter credebat se in termino soluturum, puta, ex fructibus Massarie, ex redditibus, simili, quo casu fecit suum posset, si postea non impleuit, excusatur a peccato. Ex quibus iudicandum est, quid dicendum sit in alijs similibus casibus.

TERTIO, ex parte modi contingit, vt quis non teneatur iuramentum adimplere, ubi Caiet. verb. perjurium. §. 2. ponit duos modos, sub quibus iuramentum non obligat ad sui adimplentionem; Quotum *Primus est*, communis modus intelligendi hominum, verbi gratia; Cum aliqui volentes se honorare, iurant per D. um se nolle præcedere; In quibus, & similibus iuramentis, subintelligitur se non præcessurum, quantum est ex se, & propterea absque peccato perijuri faciunt oppositum, statim præcedendo. Quo sensu S. Petr. dicendo; *Non laudabis mihi pedes in aterum*, non erat perjurium, cum postea lauari se permisit, dicens, *Non tantum pedes, sed manus, &c.* de qua re diximus supra cap. 5. dub. 4. quem etiam modum ponit Tolet. lib. 4. Sum. cap. 22. *Secundus est* modus iurandi violentus, unde iuramentum extortum metu cadente in vitium constantem non obligat, id quod intelligit Caietanus, & recte, in materia matrimonij, quæ sicut matrimonium coactum

Coactus timore in virum constantem cadente non valet, saltem lege ecclesiastica; c. cum locum. c. veniens. de sponsal. ita iuramentum metu extortum de contrahendo est irritum. arg. c. significavit nobis. & ibi gl. in verb. Tanta vis de eo, qui duxit in matrimonium poll. per adult. Et sicut in ceteris iuramentis p. eundem metu extortis necesse est petere relaxationem; ita etiã in iuramento accedente matrimonio cõtracto.

Est enim peculiare Papæ ob virtutem religionis, & ne populares alioquin scandalizarentur, iuramentis etiam multis absolutionem, & relaxationem concedere. De alijs iuramentis metu extortis, præterquã in Matrimonio, & voto, diximus sup. c. 6. dub. 3. vim obligandi habere in foro conscientie, quare autem in iuramentis Matrimonij, & voti ex metu in virum constantem cadente, eadem vis obligandi non sit, suis proprijs in locis dicemus.

QVARTO, ex parte relaxationis. Certum est ex his, quæ dicta sunt, relaxationem iuramenti in favorem alterius fieri, fieri posse ab eo, cui iuravit; eo enim ipso, quod ille relaxat, id est, vult, ut non teneatur ad promissum, intelligitur iam ei solvisti promissum, faciendo secundum eius voluntatem, cui iuravit, ex S. Th. 2. 2. q. 89. artic. 9. ad 2. Caiet. & Petr. de Arragon ibi. Pan. in c. 1. num. 4. de iureiur. Sot. lib. 8. de iust. q. 1. art. 9. in responsione ad 2. Sum. Cor. tract. de iuramento nu. 41. Syl. verb. iuramentum 5. q. 8. Tabiena verb. iurare. num. 20. verf. Decimonono. Couarr. in c. Quamvis. p. 1. §. 3. numer. 1. de pact. in 6. Greg. de Valen. to. 3. disp. 6. q. 7. punct. 4. §. 3. & Tole. lib. 4. Sum. c. 22. & alijs; vt v. g. si Petrus alicui iuramento promissit se daturum ei pecuniam, aut ei servitutum, & alter ei dimittat, absolutus est a vinculo iuramenti. Ratio est, quia in huiusmodi iuramentis subintelligitur conditio, si alter voluerit.

Certum etiam est aliquando relaxari iuramentum, eo ipso quod cessat causa principalis, ob quam factum est iuramentum; vt v. g. si quis iurat alicui obsequium aliquod, & obedientiam præstare, puta, Regi, aut Episcopo, tanquam Regi, aut Episcopo, si postea Rex ille deponatur, aut Episcopus renūciat episcopatu, non tenetur amplius illis obedientiam, & obsequium exhibere, iam enim cessat causa obligationis iuramenti, & proinde ipso facto relaxatur iuramentum ex Panor. in c. veritatis. nu. 3. de iureiur. Couarr. in c. Quamvis. part. 1. §. 3. num. 5. uerf. Decimo. de pact. in 6. Syl. verb. iuramentum. 3. q. 1. vers. Decimoquinto. Sum. Cor. vbi sup. num. 41. & alijs communiter. Idem dicendum est, quoties statuta Religionis, aut alicuius collegij per superiorem reuocantur, aut tolluntur, statim etenim hi, qui iuraverunt eadem statuta servare, absolui censentur ab illo iuramento. ex Caiet. 2. 2. quest. 89. art. 9. Couarr. in c. Quamvis. p. 1. §. 3. num. 5. uerf. Decimo. de pact. in 6. Greg. de Valen. 3. disp. 6. q. 7. punct. 4. §. 3. & ex dictis constat.

DVBIVM solum ex hoc capite esse potest de eo qui metu coactus iurat se non denuntiaturum superiori latronem sic compellentem eum iurare, neque petiturum iuramenti relaxationem, quid, scilicet, in hoc casu dicendum, & sciendum sit? In hac re hæc mihi nunc dicenda videntur.

PRIMUM; Quamvis ille, qui sic coactus pecunia solvit, iuramentum non teneatur sub reatu peccati mortalis denuntiare, potest enim suam propriam pe-

cuniam; & iniuriam alteri remittere, si tamen alter tam nefarius latro esset, aut res esset talis, quæ vergeret in damnum Reip. qui iuravit se rem illam non denuntiaturum, peccavit mortaliter, etiam si ad vitandam mortem iuraverit, nec tale iuramentum adimplendum est, cum sit contra publicam iustitiam.

SECUNDVM est, si res esset talis, q. ipse non teneatur denuntiare, non peccavit iurando simpliciter se non denuntiaturum, intelligendo in mente sua, quod sponte sua non denuntiabit, aut quod non nisi legitime interrogatus a superiore denuntiabit.

TERTIVM est, qui sic iuravit solvere, v. g. octu, nõ pot. eos repetere, nisi prius a iuramento absolutus, & si iuravit etiam non repetere, non pot. repetere, sed ecclesiæ denuntiare, ut ipsi cogat restituere. Quæ omnia colliguntur ex S. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. Caiet. & Petr. de Arragon ibid. Alex. de Ales p. 3. Sum. q. 3. memb. 3. ar. 4. §. 2. Dur. 3. d. 39. q. 2. nu. 7. Gabr. ibid. q. 1. ar. 2. concl. 8. vers. Dicunt notant. Pan. in c. Ego N. nu. 7. de iure iur. Syl. verb. iuram. q. 2. 8. Tabiena verb. iurare. nu. 27. vers. 16. Sot. lib. 8. de iust. q. 1. ar. 3. & art. 7. circa arg. 3. Grego. de Val. to. 3. disp. 6. q. 7. punct. 4. Sum. Cor. p. 3. trac. de iuramento. nu. 20. concl. 8. & nu. 31. in fi. & Cosmo Philareho de off. sacer. p. 2. lib. 3. c. 16.

QVARTVM est, qui sic iuravit, posterioris iuri relaxationem petere potest, illaque obtemperans, etiam relaxationem petere potest, nisi iuraverit, vel de neutro iuramento f. petiturum relaxationem, vel nisi cum iuravit, intellexit, nec per se, nec per alium relaxationem petiturum. arg. c. Ad nostram 2. de iur. rel. quantumcumque enim quis iuret non petere dispensationem, neque illa vi, potest, vbi ratio id exigit, prælati iuramentum potest facere, & si ille voluerit dispensare, potest illa vi, sunt enim talia iuramenta facta, ex Soto lib. 8. de iust. q. 1. art. p. in fi. & Emmanuele Rodriguez p. 1. Sum. cap. 192. concl. 2. Syl. verb. iuramentum. 5. q. 14. in fi. De qua re plura in sequentibus dicemus.

De Absolutione, & dispensatione iuramenti. Cap. VIII.

S Y M M A R I U M.

- 1 Absolutio, dispensatio, irritatio, commutatio, & relaxatio quid sint, aut significant.
- 2 Quid in iuramento absolutur, & dispensatur, & ad quæ se extendit absolutio.
- 3 In iuramentis assertorijs non potest contingere dispensatio, quare.
- 4 Inter votum, & iuramentum quotuplex differentia.
- 5 Irritare iuramentum potest ille qui unque dominum, et potestatem habet in rem promissam.
- 6 Ad irritationem voti, aut iuramenti non est necessaria irritatio Ecclesiastica, non consensus eius, qui iuravit nec causa.
- 7 Quamvis irritatio iuramenti nõ fiat nisi ab habente potestatem, et dominum in rem promissam, absolutio tamẽ, et dispensatio ex causa fieri potest a Prælati Ecclesiæ, qui habent solum iurisdictionem spirituales. Quid in dispensatione, et relaxatione horum iuramentorum cavendum.
- 8 Summus Pontifex in omni iuramento cessante domino tertius.

De Absolutione, & Dispensatione Iuramenti. 307

1. *ut per personam ex causa rationabili dispensare potest.*
 9. *Episcopus, cum sit subditus non solum declarare potest, sed etiam aliquid sub iuramento promissum, si debita ratione materia sit etiam in omnibus iuramentis dispensare, cessante nota.*
 10. *Prælati regularium exempti ab ordinario circa suos subditos in omnibus iuramentis dispensare possunt.*
 11. *Quando Summus Pontifex, aut alius potest habere absolutionem, & dispensationem in iuramentis dispensationes, nec esset nota, & mentio iuramenti.*
 12. *Dispensatio in iuramento sine causationabili peccat, nec valet dispensatio in foro conscientie.*
 13. *In quibus modis quis iurans potest autoritate propria contrarium iuramento, nec induget dispensationem.*
 14. *Commutare iuramenta promissoria potest ille qui relata sunt, seu dispensare potest.*
 15. *Communitio iuramenti in æquale, vel minus boni quam fuerit non possit fieri auctoritate Prælati, aut habetis potestatem in illud tamen, quod melius est, uniusquisque pro suo arbitrio commutare potest.*

Varius ea fere omnia, quæ inferius de voti dispensatione dicimus, etiam de iuramenti dispensatione intelligenda sunt, ad faciliorem tamen utriusque materiam cognitionem, & explicationem pauca breviter in prædicto capite exponemus. quæ ad hanc, de qua agitur, iuramenti notitiam spectant. Primo igitur explicanda sunt hæc nomina, *Absolutio, Irritatio, Dispensatio, Commutatio, & Relaxatio*. Et autem *Absolutio* nomen magis commune, quantum tamen ad præsens nostrum institutum atinet, idem significat, quod obligationem iuramenti tollere, id quod etiam *Irritatio, & Dispensatio, & Relaxatio* significant, & operantur, vnumquodque enim istorum facit, ut quæ alias iuramento fuerat obligatus, a tali obligatione absolvatur, & liberetur. Atque ita *Absolutio* a iuramento idem est, quod iuramenti vinculum, & obligationem tollere. *Irritatio* autem magis proprie loquendo significat, & est iuramentum nullum efficere, hoc est, impedire, & cassare, ne robur obligandi obtineat. *Dispensatio* vero est iuramenti obligationem tollere, postquam vim obligandi habuit, respectu alicuius, seu respectu aliquorum personarum condonando ei, vel illis, qui iurant, quasi ex persona Dei, quæ pollicetur sunt.

Commutare autem iuramentum, ut ipsum nomen præ se fert, est ab una in alteram rem maiorem, vel minorem iuramenti obligationem transferre, & commutare. *Relaxare*, autem iuramentum est velle, ut alter ad obligationem iuramenti non teneatur. Secundo, ut sciatur, quid in iuramento absolviatur, & dispensatur, oportet notare ad quid per iuramentum homo obligatur. Cum enim in iuramento requirantur tres comites, *veritas, scilicet, iudicium, & iustitia*, quorum primus, id est, *veritas*, pro formalis, alij vero duo, scilicet, *iudicium, et iustitia*, pro materiali ipsius iuramenti habentur, veritasque iuramenti in actu illo iurandi consistit, ut, scilicet, iuretur solum, quod verum est, materia autem sit id, super quo iuramentum fit; consequenter absolutio, quæ in iuramento fit, non extenditur ad

formam, hoc est, ad iuramenti veritatem, cum indispensabile omnino sit, & contra ius divinum, ut quis permittatur peccare mortaliter, iurando falsum, id quod formæ iuramenti repugnat: sed absolutio hæc extendit se tantum ad materiam iuramenti, hoc nimirum sensu, ut id, quod sub iuramento cadebat, seu, quod idem est, ut id, quod erat materia iuramenti, per absolutionem non sit amplius eius materia; atque ita dispensatio, absolutio, & relaxatio non respiciunt, nec cadunt supra iuramentum, cum eius observatio de iure naturæ, & divino sit, sed cadunt supra eius materiam. Cumque aliquando contingat, ut id, quod universaliter consideratum licitum, utile, & honestum est, (ideoque optime, sub voto, vel iuramento comprehendatur) secundum aliquam causam, & eventum particularem possit esse, vel inutile, vel in honestum, & nocivum, (ac proinde indebita voti, aut iuramenti sit materia) in ecclesia a Deo potestas penes Summum Pontificem, & alios Prælatos relicta fuit ad eius necessarium regimen, ut post huius causæ particularis diligens examen tandem iudicaret, an æquum esset huiusmodi voti obligationem, & iuramenti religionem in casibus particularibus remittere, & materiam, quæ voto, & iuramento subiecta fuit, ex causâ subtrahere per absolutionem, & dispensationem. Nam ubi manifeste est, quod in votum, aut iuramentum deducitur, in honestum est, aut iniquum, tunc nulla necessaria est dispensatio, immo iuramentum, & votum irrita sunt. Quod si dubium sit hoc, an promissum votum, vel iuramentum possit esse debita voti, & iuramenti materia, Episcopus id potest declarare, nec dicitur ea declaratione proprie dispensatio. Quæ omnia ex S. Thom. 2.2. quest. 88. ar. 10. de voto, & de iuramento. 2.2. quest. 89. ar. 9. Caiet. & Petr. 4. Arragon. ibidem Soto lib. 8. de iust. q. 1. art. 9. Cou. in c. quamvis. p. 1. §. 3. nu. 3. de pact. in 6. Summa Cor. p. 3. tract. de iuramento. nu. 37. & alijs colliguntur.

Tertio ex his manifestum est, in iuramenti assertorij non posse contingere dispensationem; materia namque iuramenti assertorij, quod est de præterito, vel presenti actu, in quandam necessitatem iam transit, & immutabilis efficitur, quandoquidem vel statim fuit verum, vel falsum iuramentum propter veritatem, aut falsitatem actus iam præteriti. Vnde cum fieri non possit, ut non sit vel fuerit, ita per dispensationem mutari non potest. Dispensari enim non potest, ut actus iurandi, qui iam est, aut verus fuit, non sit, aut non fuerit verus. Sic namque dispensatio non ad materiam, sed ad ipsum actum iuramenti refertur, talisque dispensatio contra ius divinum, & naturale est, iuxta quod tenemur Deum in testem veritatis adducere. In iuramento autem promissorio est duplex veritas, una de presenti, quæ in hoc consistit, ut quando iuratur, verum dicat, id est, intentionem habeat observandi, quod promittit, qui iurandi actus coincidit cum actu iuramenti assertorij, ac proinde etiam indispensabilis est; Altera veritas est de futuro, id est, ut id, quod iurando promissum, faciat esse verum adimplendo promissum; quod cum variari possit, ita, scilicet, quod in aliquo eventu possit esse illicitum, & nocivum, & per consequens non debita iuramenti iura-

teria, ideo in tali iuramento promissionario dispensari potest, quia talis dispensatio materiam iuramenti respicit, & super eam, non super actum iurandi præsentem cadit absolutio, sicut ut sicut prius p iuramenti promissionem illud obsequare tenebatur sic per auctoritatem absolventis ab illa obligatione liberetur. Hic enim effectus absolutionis, & dispensationis est, ut id, quod sub iuramento cadebat, sub illo amplius ex iusta causa non cadat. Exempli gratia, sicut in voto, si quis peregrinationem vouit, utcum adimplere tenetur, si tamen eius adimpleratio in aliquo casu, uel simpliciter esset mala, uel inutilis, aut maioris boni impedimentum, peregrinatio illa tanquam indebita voti materia per dispensationem tollitur, ita etiam in iuramento dictum est, si quis n. iurauit ieiunium, quod postea, uel malum effectus, uel maioris boni impedimentum, non amplius materia debita iuramenti censendum est, sed in eo ab habente potestatem absolutio, & dispensatio petenda, & concedenda est, ex communis Theologorum doctrina, quam auctores præfati, & Emanuel Rodriquez p. 1. Sum. c. 192. conclus. 9. post sanctum Th. 2. 2. q. 89. arti. 9. ad primum locis proximè allatis explicat.

Quarto, Votum, & iuramentum, quantum ad præsentem iuramentum attinet, inter se differunt; Primo ex parte obiecti, eo quod uotum fit soli Deo, iuramentum uero & Deo, & homini fieri potest. Secundo ex parte materie, quia propria materia uoti est opus supererogationis, ut in sequentibus dicemus, materia uero iuramenti cuiuscunque opus uirtutis, ut ius suum unicuique tribuere, & c. Tertio ex parte dispensationis, quod licet Papa dispensare possit in uoto, quod maius est, non tamen inferre licet, posse dispensare in iuramento, quod minus est. Nam relaxare non potest iuramentum factum alteri de soluendo ei certam pecunie quantitatem, cum non habeat facultatem tollendi alteri, quod suum est; quod tamen relaxare potest alter cui promissio illa facta est, cum sit suorum bonorum dominus. Sicut enim potest illa donare, ita etiam iuramentum sibi de illis exhibitu remittere potest. Contra uero quis uotum fit Deo, cuius Papa Vicarius est, potest illud in aliquid aliud, quod sibi magis gratum est, commutare, in quo tamē uoto prius homo dispensare nequit, cum Dei vicarius non sit. Quarto ex parte dispensationis respectu materie, quia in commutatione, dispensatione; uotum attendi debet id, quod Deo magis gratum est; In iuramentis uero relaxandis cauere debet, ne fiat iniuria tertie personæ. His igitur quoad istorum nominum differentias, eorumque significationes, nec non dispensationis necessitatem breuiter declaratis, quid de irrationatione dispensatione, & commutatione iuramentorum censendum sit, sequentibus propositionibus exponam.

- 5 **PRIMA PROPOSITIO:** Irritare potest iuramenta omnis ille, qui dominum, & potestatem in rem promissam habet, sic pater irratamenta filiorum, & filium in minori erate existentem, sicut, & nota ab eis euissa irritare, & annullare potest 22. q. 5. can. pueri, & ibi glossa in verb. statim, nisi quod iuramentum statim, ac cognoscitur, irritare debet; uotum autem non, sed potest ex peccato tempus pubertatis, ex glossa ubi supra, & Summa Corona trac. de

iuramento, nu. 38. sic etiam maritus iuramenta uxoris, & dñs iuramenta seruum, & superior subditorum sibi iuramenta in his, in quibus illis subiecti sunt, irritare possunt. Nu. 30. & artic. 1. Tuas nos. 5. de iurur. 5. Th. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 3. Syluest. uerb. iuramentum, 5. q. 7. Taberna uerb. iurare, nu. 20. vers. Decemmonono. in fi. Sotus lib. 8. de iustitia, q. 1. artic. 9. Petrus de Aragon. 2. 2. q. 89. artic. 9. dist. 1. Ioan. Bachon. in 4. d. 15. q. 14. artic. 6. Sum. Corona pac. 3. de iuramento, nu. 38. Cosmas Philarchus de off. neo Sacer. p. 2. lib. 3. cap. 4. Iacobus de Grassijs p. 2. decis. aurearum. lib. 2. c. 10. num. 24. vers. Decima. Toletus in Summa lib. 4. ca. 23. Idem dicendum est de Papa respectu clericorum, seu rerum ecclesiasticarum, quarum dominus est, plenitudinem potestatis super eas habet ex S. Thom. & Caetano 2. 2. quest. 89. artic. 9. Couse. in cap. Quamuis p. 1. §. 3. numero 5. vers. 8. de pactis in 6. Summa Corona, & Toletus, ubi supra, unde qui iurauit dare alicui beneficium ecclesiasticum, ut aliquid aliud ecclesiasticum, puta, Præbendam, aut Episcopus iurauit dare, si licet talia aut talia beneficia, & officia ecclesiastica, gradus, dignitates, aut etiam non conferre, uel alienare res ecclesiasticas, habet ad Papam, ut seruus ad dominum, potestque Papa pro sua uoluntate abique ulla causa talia iuramenta irritare, argum. cap. peruenit. 1. & cap. Intellecto. de iurur. Inimmo etiam si iurauit dignitates non suscipere, quando prodesse possent, potest Papa, quando eo pedit, talia iuramenta irritare, ut patet ex c. Florentinum. d. 85. ubi Grego. Papa 1. coegit Archidiaconum, ut Episcopatum susciperet; quomodo prius iurauit, nonquam se Episcopatum suscipiturum. Hoc autem quod dicitur de potestate Papæ, ut possit iuramenta irritare, intelligi debet tantum de rebus ad ecclesiam pertinentibus, quia reliquorum iuramentorum materia Papæ potestati non subijcitur, ex Petro de Aragon. ubi supra dicto. 3. Quod autem dictum est de potestate mariti respectu uxoris, Summa P. inella, Verac. Syluest. & Taberna, ubi supra intelligendum putant in illis iuramentis quæ non potest irrorari, adimplere sine scandalo uiri, uel preiudicio, & idem de alijs argo. cap. Manifestum, & gloss. ibi in verb. Nisi auctor. 33. q. 5.

6 Ex quibus constat Primo, non esse necessariam iurisdictionem ecclesiasticam ad irrationem uotum, aut iuramenti, sed satis esse, quod habeat dominium super re uoto, aut iuramento promissa. Secundo collat ad irritandum iuramentum non esse necessarium consensum eius, qui iurauit, sed irritari potest illo iniurto, atque n. ueniente, dummodo uelit ille, penes quem est dominium eius rei, quam iuramento promissit. Tertio constat, quod iuramenta, quæ irritari possunt, non sunt firma iuramenta, sed illorum obligatio ex natura, & uoluntate eius pendet, qui habet dominium rei promissæ. Quarto constat, quod ad irrationem non est necessaria causa, sed sufficit, quod ille, ex cuius uoluntate res promissa dependet, contradicat.

Illud autem annotandum est, quod iuramenta, quæ a prædictis etiam sine causa irritari possunt, post illorum confirmationem, non possunt amplius abique peccato sine causa irritari, si tamen sine causa postea irritentur, qui iurauit, obedi debet, nec reus est iuramenti, sed peccat irritum potest con-

officio publico ad poenam eius, cui præstita fuere, propter aliquod crimen commissum ab eo, ut in ordinum excommunicationum, iuramentis, quæ illis sunt, relaxantur, & liberantur subditi a iuramento fidelitatis illis præstito. can. Nos sanctorum. & can. iuratos. 15. q. 6. & c. ult. de hæret. & c. inter alia. de sct. excom. Caiet. 2. 2. q. 89. art. 9. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 1. art. 9. in fi. Couar. in c. quamuis. p. 1. §. 3. nume. 5. ver. Nono de pactis in 6. Greg. de Valencia to. 3. disp. 6. q. 7. puncto 4. §. 3. Summa Corona p. 3. tracta. de iuramento nu. 39. & Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. art. 9. dicto 3.

8. *Quandoque* item ab ecclesia indirectè remittuntur iuramenta in totum per naturam rationis consequentis ab antecedenti. Quemadmodum accedere solet cum episcopis aliquis, vel Princeps priuatur episcopatu, uel regno. Eo enim ipso, quod tali officio, & dignitate priuatur, iuramenta his a subditis præstita cessantur remissa arg. c. Ad apostolicam. 5. de sent. & re iudic. in 6. & c. venerabilem. de elect. Gabr. 3. dist. 39. q. 1. art. 2. concl. 9. in fi. Angel. verb. iuramentum. 4. nu. 12. versic. Decimus. Sylue. verb. iuramentum. 3. q. 1. uersic. Decimoquinto. Caiet. 2. 2. q. 89. art. 9. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 1. art. 9. ante finem. Greg. de Valent. tom. 3. disp. 6. q. 7. puncto. 4. §. 3. Couar. in c. quamuis. p. 1. §. 3. num. 5. uer. Decimo. Idem dicendum est, quoties statuta religionis, aut alicuius collegij per superiorem reuocantur, aut tolluntur, statim etenim his, qui eadem statuta seruare iurarunt, ab illo iuramento absolui censentur.

TERTIA PROPOSITIO; Summus Pontifex in omni iuramento, cessante damno tertie personæ, ex causa rationabiliter dispensare potest. Dixi, cessante damno tertie personæ, quia, si iuravi creditori meo pecuniam debitam soluere, aut alicui priuato iuramentum præstiti super aliquo contractu, uel conventionem, non potest Summus Pontifex iuramenti huius obligationem per dispensationem tollere, cum non sit rerum mearum dominus. Ex quo sequitur, non habere Summum Pontificem eandem, nec æqualem potestatem dispensandi in iuramentis, quam habet in uotis. Nam quia iuramenta nonnunquam fiunt in commodum tantum hominis, uota autem semper fiunt Deo, cuius Vicarius est summus Pontifex, ideo in omni uoto, non autem in omni iuramento dispensare potest. Sic Syluest. uerbo. iuramentum. 5. q. 2. in fine. Tabiena. uer. iurare. uersic. uigesimo. post medium. Caiet. 2. 2. q. 89. art. 9. Sotus lib. 1. de iustitia. q. 7. art. 3. dub. ult. & lib. 7. q. 4. art. 2. in fi. & lib. 8. q. 1. art. 9. in fi. Couar. in c. Quamuis, par. 1. §. 3. nu. 4. uersic. 7. & num. 5. uersic. Hæc sane de pactis, in 6. Cosm. Philiare. de offic. facer. p. 2. lib. 3. c. 4. concl. 4. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. articulo. 9. & Tolentis lib. 4. Sum. c. 37.

9. **QUARTA PROPOSITIO;** Episcopus ex causa cum sibi subditis non solum declarare potest, quando dubium est, an aliquid sub iuramento promissum sit debita uoti materia ex S. Thoma 2. 2. q. 89. articulo. 9. ad 3. sed etiam dispensare potest in omnibus iuramentis, quæ se fiunt uota, possit in illis dispensare. Sic Syluest. uerbo. iuramentum. 5. q. 3. Tabiena. uerbo. iurare. uersic. uigesimo. Artic. uerbo. iuramentum. 6. in princip. S. Ant. p. 2. tit. 10. ca. 6. in princip. Sum. Pisanella. uerbo. iuramentum. 1. §.

ult. Caiet. 2. 2. q. 89. art. 9. Petrus de Arragon. ibid. dicto. 4. Sotus lib. 8. de iust. quæst. 1. art. 9. 1. olet. lib. 4. Sum. ca. 23. Ratio est, quia uinculum iuramenti minus est, quam uinculum uoti. Vnde quicumque potest a uoto absolueret, a iuramento etiam de eadem re emisso absolueret potest. Ex quo sequitur, Episcopum dispensare non posse in iuramentis emissis de religione, de perpetua castitate, de peregrinatione in Hierusalem, & uisitandis liminibus Apostolorum Petri, & Pauli, & de Peregrinatione ad Diuum Iacobum, sicut nec in uotis illis dispensare ualet, quæ Summo Pontifici referantur ut patet in Extrauag. Sixti. III. quæ incipit. Etsi Dominici gregis de poeni. & remiss. Soto, Caieta. Arragon. ubi supra. & Couar. in cap. Quamuis. p. 1. §. 3. nu. 12. de pactis in 6. In alijs autem iuramentis, nempe aliarum peregrinationum, ieiuniorum, &c. Item non ludent non uenandi, Episcopi dispensare possunt. Inferior autem Episcopo iurisdictionem Episcopalem non habens a iuramento absolueret non potest, sicut nec a uoto absolueret ualet potestatem ordinaria, ex Syluest. iuramentum 5. q. 4. & Toletus lib. 4. summa. cap. 23. in fi. Vnde licet confessorius ordinarius absolueret possit a peccatis contra iuramenta factis, obligationem tamen iuramenti facti absque aliquo priuilegio tollere, & in ea dispensare non potest, ex Toletus, ubi supra, & Nauar. in Manuali. c. 12. num. 79. uersic. Decimo.

Dixi, *absque priuilegio*, quia quilibet idoneus confessor per bullam Cruciatæ, aut alio modo facultatem habens dispensandi in uotis poterit similiter in iuramentis de eadem re dispensare, ut docent Sotus lib. 8. de iustitia. quæstio. 1. artic. 9. Petrus de Arragon. 2. 2. quæstio. 88. artic. 12. & 89. artic. 9. dicto. 4. & Emanuel Rodriguez par. 1. Sum. c. 192. concl. 10. citans ad hoc Directorium Curatorum. c. 15. & in expof. Bullæ Cruciatæ. §. 11. nu. 42. quem refert Petrus de Arragon. ubi supra. Emanuel Sain in Aphorismis. uerbo. uotum. 2. & Alphonsus Viald. in additionibus ad Candelabrum. tract. 14. nu. 8. & Frater Ioannes a Penna huius etiam effe sententia, & Ludouic. Lopez infra citandus, & Frat. Hieronymus a Sorbo Capuecinus in annotat. compendij priuilegior. uerbo. uotum. cum eadem sit ratio quoad hoc de uoto, & iuramento, quicquid Nauar. in Manual. capit. 12. nume. 79. de hac re dubius sit. & ca. 27. numero 275. ubi id expresse negat, quem sequuntur Ludouic. Lopez prima parte instructio. conscientie. capit. 50. & Gregor. de Valencia. tomo 3. disp. 6. quæstio. sexta, puncto quarto. Ad doctam ex eodem Rodriguez in dict. §. 11. quem sequitur Capuccinus, opinionem Nauarri, & aliorum posse esse ueram in casu, quo quis promitteret, & uoueret dare, & statim iuramentum subiungeret, quia tunciam concurrerent duo uincula, ut ait Nauarrus, secus autem, quando quis simpliciter iurasset dare, quia tunc non esset nisi unum uinculum, sicut in uoto. Intelligit autem Nauarrus hanc suam opinionem solum procedere de confessorijs, qui hanc facultatem habent dispensandi in uotis, tanquam delegati uirtute Bullæ, & priuilegiorum, hos enim existimat non posse dispensare in iuramentis, nam de ijs, qui eadem facultatem habent, ueluti ex officio, & iure communi, & tanquam ordinarij, ut Episcopi, & Prælati, sicut in uotis, ita etiam iuramentis dispensant.

De Absolutione, seu Dispensatione Iuramenti. 305

dispensare posse docet, quod idem docent Lopez, & Greg. ubi supra, de qua re latius agemus in materia de voto.

- 10 QUINTA PROPOSITIO: Prælati Regularium exempti ab ordinario iura suos subditos in iuramentis dispensare possunt, sicut Episcopi. Quia tales sunt ueluti Episcopi erga suos subditos; Immo subditorum iuramenta imitare possunt, ut diximus, quod & certius, & factu facilius est. Sic auctores proxime citati, nec in hoc ulla est apud auctores difficultas. Immo etiam omnes confessorum ordinum Mendicantium ex Privilegio Innoc. Papæ VIII. dispensare possunt in omnibus uotis, in quibus possunt Episcopi, præterquam in uoto peregrinationis ultra duas dietas. Sic Auctor Compendij Privileg. Mendicantium in uerb. Absolutio quoad seculares. 1. §. 12. & uerb. Absolutio quoad seculares. 2. §. 12. Nauia in Manua. c. 12. num. 79. uer. 11. Ant. de Cor. in Summa de casibus conscientie. q. 149. Ludu. Lopez. 1. p. instruct. conscientie. c. 50. Greg. de Valen. tom. 3. disp. 6. q. 6. punèto 7. Petr. de Arrag. 2. 1. q. 88. art. 22. Emanuel Rodriguez p. 1. summa. c. 191. concl. 10. Frater Hieron. Sorbo Capucinus in annota. ad comen. privileg. ordinis Mendicantium. in uerb. uotum. Idemque dicendum est de alijs confessorijs Regularibus, qui privilegij ordinum Mendicantium fruuntur. Quale est privilegium Eugen. Papæ III. concessit confessorijs S. Benedicti Congregationis Cassinensis, ut habetur in privilegio XI. eiusdem incip. Esti quaslibet personas. Anno 1436. pridie Calè. Julij; Ut inferius in materia de voto dicemus; consequenter iuxta doctrinam supra traditam possunt prælati confessorij Regularis in iuramentis omnib. dispensare, quibus Episcopi possunt, ut expresse docet Petrus de Arrag. & Rodri. ubi supra.

Annotandum tamen est ex Fratre Hierony. Sorbo loco proxime citato, quod supradicti confessorij Regularis, qui uirtute suorum privilegiorum, uel alij, qui uirtute alienius Bullæ in supradictis uotis, & iuramentis dispensant, non possunt hoc agere, nisi in sacramento penitentiae. Quando autem tales dispensationes non sunt per uirtutem alicuius Bullæ, uel sublatæ, sed per uiam autoritatis, sicut habent Papa, Archiepiscopi, Episcopi, Generales, Prouinciales, Abbates, Priores, uel Guardiani pro suorum subditorum uotis, & iuramentis, tunc dispensationes illæ, etiam in foro exteriori, ex causâ rationabili fieri possunt.

- 11 SEXTA PROPOSITIO: Quando summus Pontifex, Episcopus, aut alius potestatem habens absoluerit, & dispensandi à iuramentis, dispensat, necessaria est notitia, & metio iuramenti, i. ut sciat actum esse iuratum; tacit pro hoc gloss. celebris in ca. cum non deceat. in uerb. effectus. de elect. in 6. gl. in Clè. Dudum in fine in uerb. pacta de sepul. & cas allegat Rom. singul. 7. incip. Dispositio emanans. Panor. in c. constitutus num. 7. & 8. de rescip. & in c. 1. de his que sunt à ma. par. capit. Alex. & consil. 38. incip. uisa petitione. Sebati. Sapia in annot. ad Pan. in d. c. constitutus, & ubi Felin. & Decius. Hieron. Gratius. consil. 41. Causa in rubr. de testam. p. 2. num. 19. post conclus. 4. uerfic. Secundo inferitur, & in ca. Quamuis p. 1. §. 3. nu. 6. de pactis. in 6. Qui omnes expresse tradunt generalem Canonum, uel statutorum derogationem minime tollere statum iuratum atque

adeo tollens statutum, si ignoret esse iuratum, non censetur tollere iuramentum. Ratio est, quia, qui habet potestatem tollendi iuramentum, non censetur illud tollere, nisi habeat uoluntatem illud tollendi. Hæc autem uoluntas alicui non inesse censetur, nisi demus, & constituamus in eo scientiam perfectam eius actus, quem per dispensationem tollere conatur.

- 12 SEPTIMA PROPOSITIO: Dispensans in iuramento sine causâ rationabili peccat, nec ualet dispensatio in foro conscientie, sic Sotus lib. 8. de iustit. q. 1. art. 9. in fi. Petr. de Arrag. 2. 1. q. 89. ar. 9. Co. uar. in c. quamuis p. 1. §. 3. nu. 5. uerficu. Hæc sane de pact. in 6. Cosmus Philiare. de offic. Sacer. p. 2. lib. 3. c. 1. concl. 4. & colligitur ex doctrina S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 12. ad 2. & Caiet. ibidem, in respon. ad dub. 2. Intelligitur autem propositio de illis, qui solum potestatem habent dispensandi, & non irritandi, qualis est in Papa respectu rerum ecclesiasticarum, in uiro respectu uxoris, in Prælato respectu religionis, &c. nam irritare possunt uota sine causâ eo modo quo supra exposuimus.

Causâ uero legitima dispensandi in iuramento elicienda est, uel *Primo*, ex grauitate operis, & imbecillitate iurantis; uel *Secundo*, ex diminuta operis utilitate, uel *Tertio*, respectu boni communis. Quoadigitur res illa, quam quis iuramento confirmauit, est nimis ardua; aut quando is, qui iurauit, ex mutatione uirium, uel fortunæ effectus est parum aptus ad id exequendum; aut denique quando res iuramento confirmata est iuranti impedimento, ne bono publico consulat, tunc est legitima causâ dispensandi in iuramento, prout latius infra de uoto dicemus. Per omnia enim quantum ad hoc paripassu currunt iuramentum, & uotum, cum utrumque uim habeat à iure diuino. In rebus autem, quæ ex iure diuino pendunt, si abique causâ legitima statum illa est dispensatio, ut Doctores communiter tradunt, & colligitur ex Innoc. in ca. cum ad monasterium. num. 1. de statu Monachorum, & Panor. in c. Nō est uoti. nu. 6. & 7. de uoto, & uoti redemptio. Et quod absolutio à iuramento sine causâ non ualeat, expresse docent Innoc. in cap. cum inier. in fi. de renuntia. Panor. ubi sup. glo. in cap. Quoties. in uerb. absolui. de iureli. quam glossam sequuntur communiter Doctores ex Panor. mitano, ubi supra. Sebati. Sap. & Ant. Franc. in annot. ad Panor. mitanum in d. cap. Non est uoti. Archid. in ca. Quæ ad perpetuum. 2. §. quest. 1. Cou. & Petrus de Arragon. & Cosinus Philarchus, ubi supra. & Ioan. Bachon. 4. dist. 2. §. qu. 1. artic. 6. in fi. Ratio est, quia respectu illarum rerum, quæ ex iure diuino, aut naturali pendunt, non habet summus Pontifex ex ceterum, & superiorem potestatem, sed tantum dispensatoriam, quæ data ei est in ecclesiæ edificationem, & non in destructionem illius.

- 13 OCTAUA PROPOSITIO: quotiescunque iuramentum est de re illicita aut maioris boni impedimentum, hoc est, ut auctores infra citandi tradunt, uel primo cum iurat aliquidi, quod est mortale in se uel secundo, quod est ueniale in se; uel tertio, quando iuratur aliquid licitum, & indifferens, quod ex circumstantia efficit mortale, aut ueniale; uel quarto; cū excludit opus de genere bonorum, ut cū quis iurat, quod non erit episcopus, monachus, uel cleri-

cus, aut quod non celebrabit vsque ad mensē, vel quod non ieiunabit, & similia, vel quinto, cum iuramentum excludit opus pietatis ex charitate, vt cum iurat quod nihil dabit ex charitate tali, vel sexto, cum excludit opus indifferens, quod tamen pia intentione pro Deo, aut pro proximo esset faciendum, vt si quis iurat, quod non loquetur cum Petro, vel quod non intrabit domum suam, vel quod non comedet ad eandem mensam cum tali, (id quod intelligendum est, manente operis indifferentia) in tribus primis modis ex omnium sententia potest quilibet sic iurans autoritate propria contravenire iuramento, nec indiget dispensatione: in alijs vero tribus, quamvis Monaldus, & alij, quos sequitur Sum. Coro. par. 3. tract. de iuramento num. 39. in fine, velint opus esse dispensatione, alij tamen ut S. Tho. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 3. Pan. in ca. si uero. num. 3. & c. cum quidam nu. 6. de iureiur. Ioan. Bacho. 4. dist. 25. q. 14. art. 5. in fi. Ang. uerb. iuramentum. 6. num. 1. Sylu. uerb. iuramentum. 5. q. 1. §. Quantum ad secundum. Tabiena uerbo iurare. num. 20. uerbi. Decimo nono. Sotus lib. 8. de iust. q. 1. art. 9. in respons. ad argu. 3. principale, & alij cōter, rectius tradunt posse sic iurantem autoritate propria contravenire, id quod intelligi debet quādo certum est iuramentū non ligare; si enim dubium esset, an iuramentum licitum esset nec ne, aut concedens, uel no cium, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tūc opus est episcopi declaratione, & dispensatione ut notant auctores præfati. Potest tamen defen. si Monaldi opinio ita, scilicet ut in tribus ultimis casibus non expediat propria autoritate contravenire, quando exinde scandalum aliorum sequeretur, tūc enim tum ob reuerentiam iuramenti, tum ob scandalum simplicium, & ne notetur ab alijs tanquam periurus, petenda erit ab episcopo, aut alio habente autoritatem absolutio, nisi urgeret necessitas, nā tunc etiam in licitis ob urgentem necessitatem potest quis autoritate propria frangere iuramentū, si non potest haberi superior, a quo petatur absolutio, arg. can. Antecessor. 1. q. 3. Syluest. uerb. iuramentum. 4. q. 18. & uerb. iuramentum. 5. q. 1. in fi. & alij communiter.

- 14 **NONA PROPOSITIO:** Commutare iuramentum promissoria potest ille, qui illa relaxare, seu dispensare potest. Hæc conclusio patet ex dictis. Ratione autem probatur, quia commutare minus est, quam dispensare; Nam dispensatio omnino remittit iuramenti obligationem; commutatio uero non item, sed unū in aliud mutat uel æquale, uel melius; ut cum quis iuratur peregrinationem, & postea in ieiunium commutatur, obligatus enim adhuc manet ad ieiunium, in quod peregrinatio commutata est. Vnde consilium est, ut quando causa dispensandi non est adeo manifesta, commutent potius q̄. dispensent episcopi, & alij ad quos spectat dispensatio, aut dispensationem cum commutatione temperent. Vnde consequens est posse cōfessarios regulares uirute Priuilegiorum suorum commutare iuramenta promissoria de eisdem rebus, de quibus uota commutare, & dispensare possunt, iuxta ea, quæ superius in propositione quinta latius ex communiori, & ueriori Doctorum sententia annotauimus, & expresse docet Emanuel Rodriguez p. 1. summa. c. 192. concl. 10.

15 **DECIMA PROPOSITIO:** Commutatio iuramenti in æquale, uel minus bonum, quamuis fieri non possit sine autoritate Prælati; aut alterius habentis ad hoc potestatem, in illud tamen quod certum est melius esse, unusquisque pro suo arbitratu commutare potest. Prima pars certa est, & omnium consensu comprobata, cuius hæc est ratio, quia in tali commutatione, admittitur quædam dispensatio, cum non exigatur id de quo iuratum est, sed pars quidam ipsius, ad dispensationem autem semper necessaria est superioris autoritas. Secunda pars est contra Syluest. in uerb. uotum 4. q. 7. uer. secundum, qui uult etiam tunc requiri superioris autoritatem ad commutationem, sed nostram sententiam in uoto, & consequenter in iuramento tenent Pan. in c. peruenit. 2. nume. 1. in fi. de iureiur. Angel. uer. uotum. 4. num. 2. & idem Pan. in c. scripturæ. de uoto. Sotus lib. 7. de iust. q. 4. ar. 3. Caic. 2. 2. q. 88. art. 12. & Pet. de Arragon. ibidem. & q. 89. ar. 9. dicto 5. Couar. in c. quamuis. p. 1. §. 3. num. 4. uerb. 6. & colligitur ex d. c. scripturæ, ubi definit summus Pont. uotum solum ne religionis extingueret omnia uota ante emissā; Quia, inquit, illa commutatur in melius, ubi commutatio illa facta fuit non autoritate alicuius prælati, sed priuato iudicio. Ergo etiam idem de iocundum est de commutationibus iuramentū in melius facta. Ratio est, quia qui commutat in aliquid melius, satisfacit iuramento emissio, & aliquid amplius facit, quam antea promisit, & quia gratus, & acceptus est Deo quod melius est. Intelligendum autem est hoc primo, quando certum est commutationem fieri in id quod melius est, quia si res dubia sit, utrum id, in quod uotum, aut iuramentum commutatur, sit melius, uel æquale bonum, nec ne, necessaria erit superioris autoritas. arg. ca. 1. de uoto, & uoti redempt. Intelligitur secundo, quando iuramentum fit soli Deo; si enim fieret homini, in eius utilitatem non posset commutare etiam in meliorem rem sine illius consensu, quia forsitan illud, quod per se melius est, non erit illi melius, ut præfati auctores, & Summa Coro. p. 3. tract. de iuramento. nu. 25. & nu. 40. tradiderunt, de qua re plura agemus infra in materia de uoto. Quæ autem de relaxatione iuramenti dicenda sunt, satis constant ex ijs, quæ in fine præcedentis capitis expostita sunt.

De Modis uisitationibus quibus male iurando peccatur, & varijs periurij penis. Cap. IX.

S Y M M A R I U M.

- 1 **Ut quandoque laudabile, immo præceptum per nomen diuinum iurare, sic ius penis grauissimis prohibuitur.**
- 2 **Qui sci enter falsum iurant etiam si uoco, uel coactione, & metu, uel etiam ex lapsu lingue dummodo aduenter faciant peccant mort.**
- 3 **Qui pro certo affirmat uerum quod ita esse certo ignorat sed animo dubius est, peccat mort. ibid.**
- 4 **Qui iurat id quod uerum existimat, quod re uera falsum est.**
- 5 **Qui iurat rem sic esse aliter intendens quam uerba sonant, dummodo legime sit interrogatus. ibid.**
- 6 **Qui per falsos Deos, Mahometem, Solcm, &c.**

Qui

Quinducit alios scilicet ad falsū iurandum etiam per Deum verum. nu. eod.

- 4 *Qui iurat se illicitum fallurum, ut occidere, furari.*
- 5 *Qui iurat aliquod secretum tenere, & postea ad uertentes & ex proposito illud reuelat.*
- 6 *Præcipue parricidæ, quæ contra perjurios statuuntur, quinque, inter quas principalis infamia, nu. 7. & 8.*
- 9 *Collatio beneficii iuxta periuro ipsi iure nulla est.*

Quænammodum licitū, & laudabile est diuini nomen fidei faciendæ causā inuocare, dummodo id debitis adhibitis conditionibus & circumstantiis fiat, iuxta illud prophetæ ps. 62. *Laudabuntur omnes qui iurant in eo; Immo etiam id quandoque*

in præcepto est, vt ex illis Deut. 6. verbis colligitur, Dominum Deum tuū timebis, & illi soli seruias, ac per nomen illius iurabis; ita quandoque illud facere, malum & illicitum est, & sub penis grauissimis prohibitum, prout illa Exo. 20. verba declarant, Non asumes nomen Domini Dei tui in uanum; Neque enim habebit infans Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. Quib. verbis, & rationē assignat, cur hoc facinus seculum adeo ac nefarium sit, nimirū propterea quod eius Maiestas iniuriatur, quæ non Deum, ac dominum nostrum esse profiteamur, vt hac ratione saltem homines ab hoc peccato committendo deterreat. Quia vero non vno solum modo, sed varijs ac diuersis peccatum istud committi potest, & solet, ad faciliorem huius rei intelligentiam, ac maiorem tam penitentis, quam Confessorij vtilitatem, visitationes modos, quibus male iurando peccari solet, breuiter afferemus.

- 1 **PRIMO** igitur peccat mortaliter illi, qui scilicet falsum iurant, etiam si loco, vel coactione, & metu, vel etiam ex lapsu lingue faciant, dummodo aduerterent id facient, focus autem si non aduertant, ita S. Thom. 2. 2. q. 98. art. 3. ad 1. 2. & ad 3. si consideretur responsio cum argumento. Magister in 3. dist. 36. Bona. ibid. art. 1. q. 2. & 3. Rich. ead. dist. art. 3. q. 2. Scotus ibid. q. vnic. art. 1. Gabr. ibid. q. 2. art. 2. conclus. 1. & 2. S. Ant. p. 3. tit. 10. c. 7. §. 1. Ang. verb. periurium. §. 1. & seq. Syl. cod. nu. 1. Tabien. verb. iurare nu. 10. §. Nono. Sotus lib. 8. de iustit. 2. artic. 3. conclus. 2. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 6. & seq. Cou. in c. Quamuis. p. 1. §. 1. nu. 4. & §. 6. num. 6. de pact. in 6. Petr. de Arrag. in 2. 2. quæst. 89. art. 3. Greg. de Valentia. to. 3. disp. 6. q. 7. punet. 3. Barth. Medina lib. 1. instruat. confes. cap. 1. §. 4. Caiet. in sum. verb. periurium. Lud. Lopez p. 1. instruat. confes. c. 42. Sebast. Medices de peccatis cap. tit. 6. q. 32. & q. 3. Sum. Cor. tractat. de iuramento. nu. 17. Cosinus Philiares de off. sacer. p. 2. lib. 3. cap. 13. Emanuel Rodriguez p. 1. sum. c. 191. conclus. 1. & 7. Tolet. in sum. lib. 4. c. 2. 1. & alij communiter. Ratio est, quia talis indignum Deo facit iniuriā, quippe qui, aut illi inficitur potam iniuriā, dum ipsum alicuius rei veritatem latere arbitrat, aut certe improbitatis, aut prauis affectus, qui mendacium testamini diuino uelit confirmare. Ex S. Tho. 2. 2. q. 98. artic. 3. Iurat autem falsū non is solum, qui, quod falsum sit, uerum esse iurando affirmat, sed ille etiam, qui iureiurando id asserit, quod cum uerum sit, tamen ipse falsum putat. Cam. n. mendacium ea de causa mendacium sit, quod contra

mentem, & animi sententiam profertur, ut notat S. Tho. 2. 2. q. 110. art. 1. manifestum est, hunc planē mentiri, & perurium esse. Ex Magistro, & alijs, dist. 39. & colligitur ex 22. q. 2. can. Homines, ubi dicitur, *Interesse quemadmodum uerbum procedat ex animo, eam linguam non facit, nisi mens rea.*

SECVNDO peccat mortaliter, & perurium est, qui p. certo affirmat esse uerum, quod ita esse certo ignorat, sed in animo suo dubius est; Quia tenetur dicere secūdū illud, quod nouit, & sentit, ex Angel. verb. periurium. n. 3. uers. Quarto. Syluest. enq. 1. Nau. in Manu. c. 12. n. 7. uers. Octauo. Sum. Cor. p. 3. tract. de iuramento. n. 17. & alijs. Grauem n. iniuriā Deo infert, dū Deum in testē ueritatis rei simpliciter adducat, cū tamen ipse de re ipsa certus non sit.

TERTIO peccat mortaliter, & perurium est, qui id iurat, quod uerum existimat, & tamen reuera falsum est, nisi quantum potuit, curā & diligentia adhibuerit totam rem exploratā, & exploratā haberet; Quamuis enim ipsius oratio menti cōsentiat, periurij tamen reus est. Sic Syluest. periurium. q. 1. uers. Secundo. Caiet. in Sum. uerb. periurium. §. 1. Sot. lib. 8. de iust. q. 1. art. 3. concl. 6. Nauar. in Man. c. 12. nu. 7. uers. Sexto. Greg. de Valen. to. 3. disput. 6. q. 7. punet. 3. Emanuel Rodriguez par. 1. sum. c. 191. Cathed. Rom. super præcep. 2. decalogi. nu. 22. post S. Ant. p. 2. tit. 10. c. 7. 7.

QUARTO peccat mortaliter, & perurium est, qui iurat alicui aliquid si se esse, uel nō esse, intendēs uerba aliter quam sonant, dummodo legitime ab aliquo requisitus & interrogatus sit: Ratio est, quia uerba intelliguntur secundum intentionem & mentem eius cui sit iuramentum ex legitima causa, si de inter. ac. leg. de etate. §. qui interrogatus. Alex. de Ales. p. 3. Sum. q. 3. 1. memb. 4. Syl. uerb. iuramentum. 3. q. 2. Sotus lib. 8. de iust. q. 1. art. 7. in fi. Caiet. 2. 2. q. 89. art. 7. & Petr. de Arragon. ibidem. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 8. uers. Nono. Sum. Cor. par. 2. tract. de iuramento. num. 17. Cosinus Philiares de off. sacer. p. 2. lib. 3. c. 14. Lud. Lopez p. 1. instr. confes. cap. 42. Pedrazza in expositione secundi præcepti. §. 3. Tolet. lib. 4. sum. c. 2. 1. Noab. 2. Secus autem si a iudice incompetenti, uel illegitime rogatus sit, uel coactus ab eo, cui iuramentum de iure præstare non tenetur, tunc enim non peccat, quia Deus accipit iuramentum secundum intentionem iurantis sine dolo. 22. q. 5. can. Quæcumque; arti. & can. Hoc uidetur, ubi §. Arch. & auct. communiter.

QUINTO peccat mortaliter, q. per falsos Deos iurat. v. g. per Mahometem, per Solem, &c. c. Vnde Exo. 23. dicitur, *Per nomen externorum deorum nō iurabis, neque audietur ex ore uestro.* & can. Mores. 2. 2. q. 1. Quandoquidem ut recte notat Cathed. Rom. in expositione secundi præcepti nu. 26. nihil a ueritate magis alienum est, quam mendaces, & fictitios Deos tanquam uerum Deum testari, estque blasphemia quædam ex S. Tho. 2. 2. q. 13. art. 1. ad 3. Nau. in Man. c. 12. nu. 4. uers. 2.

Ex eodem modo peccat, qui alium inducit ad iurandum per falsos Deos: Recipiens autem ab infide libus iuramentum per falsos Deos, non peccat, dum modo aditus iusta causa, & dummodo non inducat illos ad iurandū, ex S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 4. & q. 98. art. 4. & alij communiter.

SEXTO peccat mortaliter, qui inducit alios scilicet

ter

ter ad falsò iurandum etiam per Deum uerò. can. Ille. 22. q. 5. Pan. in c. Cleros. de cohabit. cleri. & mulier. Tabiena uerb. perurium num. 4. uerf. Tertio. S. Tho. 2. 2. q. 98. art. 4. Qui tamen ex officio tenetur, potest exhibere iuramentum, quamuis sciat peccatum ex S. Tho. ubi supra. & Doctoribus communiter, quos c. 5. in princip. attulimus.

SEPTIMO peccat mortaliter, & perurium est, qui eò iuramento promittit se licitò aliquid facturum, cum tamen aut promissum implere in animo nò habuerit, aut si habuerit, quod promissit, re ipsa non ptestat, nisi ille, cui promissit, ante terminu relaxet iuramentu. 22. q. 2. can. 1. & 2. S. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. S. Ant. p. 2. tit. 10. c. 4. §. 2. & c. 7. §. 1. Syl. uerb. iuramentu. 2. q. 6. & uerb. perurium. q. 1. Tabien. uerb. iuranc. §. Nono. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 1. uerf. Decimotertio, & alii, quos c. 4. dub. 4. propositione 2. citauimus, & Catech. Rom. ubi sup. nu. 23.

4 OCTAVO peccat mortaliter, & perurium est, qui iurat se aliquid illicitum facturum, ut occidere, furari, &c. quamuis ille sciat, atque ex animo dicat; Quia tenetur cògram facere. S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 2. & q. 98. art. 1. ad 1. Caiet. & Pett. de Arragon. ibid. Ang. uerb. iuramentum. §. 5. 1. & 2. Syl. uerb. iuramentum. 2. q. 7. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 15. uerf. Decimosexto. Sum. Cor. p. 3. tracta. de iuramento, nu. 21. Barth. Medina lib. 1. instr. conf. c. 14. §. 4. ut latius exposuimus cap. 7. §. Primo. uerf. Prima propositio, & Catech. Roma. in expositione præcepti 2. nu. 24.

NONO peccat, qui iurat se non obtemperaturu Consiliis Euangelicis, cuiusmodi sunt, quæ ad celi-
batum, & paupertatē hortantur. Quamuis enim nemo ea necessariò sequi debeat, si quis tamen iuret, nolle se illis parere còsiliis, eo iureiuràdo diuina còsilia contemnit, & uiolat. S. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 2. Alex. de Ales. p. 3. q. 3. 1. memb. 3. ar. 4. §. 1. Cat. Ro. ubi sup. ut plurimū tamen peccatum hoc solum ueniale erit, secundum ea quæ dicta sunt c. 4. in fin.

DECIMO peccat, qui, quod uerò est, iurat, idq; ita se habere existimat, leuè, quibusdam conieciuris adductis, & longè petitis. Quamuis enim huiusmodi iusiurandum ueritas comitetur, subest tamen aliquo modo falsum, nam qui sic negligenter iurat, in magno peierandi periculo uerfatur ex Cate. Roman. in expositione præcepti 2. nu. 25. quando autem id mortale, aut ueniale peccatum sit, c. 5. dub. 2. latius exposuimus.

5 VNDECIMO peccat mortaliter iurans aliquid secretum tenere, & postea aduertent, & ex proposito illud reuelat, si res erat, quæ cum bona conscientia teneri potest secreta. Et idem de eo dicendum est, qui alium inducit ad tale secretum reuelandum sciet, & dokos ex S. Thom. 2. 2. q. 70. artic. 1. ad 2. Panor. in c. Ego N. num. 7. de iureiur. S. Anto. par. 2. tit. 10. c. 7. §. 3. Syl. uerb. iuramentum. 4. q. 28. Tabiena uerb. iurare, nu. 27. uerf. 26. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 23. uerf. 25. Pedrazza in expositione 2. præcepti. uerf. Nono, & Theolog. in 3. dist. c. 39. & Richard. 4. dist. 21. artic. 5. q. 4. & colligitur ex can. Qui ambulat. 5. q. 5. id quod S. Ant. uerum et se docet, etiam si ex tali reuelatione non oriamur scd alium. Seruare namque fidem in rebus licitis est de iure naturali, & ideo accedente iuramento fidem violare mortale erit.

VDODECIMO etiam contra hoc præceptum peccat, qui uerbum Dei (cuius maiestàtē non sòlò pij, sed impij etiam interdò reuerentur, ut de Eglò Moabitum, rege legitur Iudic. 3.) à reſa, & germana eius sententia, ad impioru dogmata, & hæreses flectit, quique etiam eius uerba, & sententias, quæ omni ueneratione colenda sunt, ad profana quæque detorquet, ad færitia, scilicet; fabulosa, uana, assentiones, detractiones, fortes, libellos famosos, & si quæ alia sint id genus, ex Catech. Rom. ubi supra, nu. 27. in quod peccatum sacra Trid. Syn. Sess. 4. in fin. grauitè animaduerti iubet.

Et quauis alijs modis iusiurandum malum, & illicitum esse possit, his tamen modis frequentius homines peccare solent, quos hoc in loco breuiter collegisse, & attigisse satis est, cum de illis latius in superioribus disputatum sit.

6 QVOAD penas vero, quæ contra periuros statuitur, ut omittamus varias penas, quæ olim apud Ethnicos in uſu erant, quantum ad presens nostru institutum attinet, hæc præcipue sunt.

Prima, & principalis est infamia, quæ pena utroque iure, tam Pontificio, scilicet quam Cæsareo peruritis itrogatur. vn. can. infames. 6. q. 1. & can. qui cūque. ead. causa & quest. & l. si quis maior. C. de translat. gloss. in cap. querelam. in uerb. erimine. de iureiur. Ioan. Bachonius. 4. dist. c. 25. q. 1. 4. art. 6. Angel. uerb. perurium. nu. 6. S. Anton. par. 2. tit. 10. c. 1. §. 3. Syl. uerb. perurium. quest. 6. Tabiena. uerb. eodem. nume. 6. uerf. Quinto. Couar. in capit. Quamuis. par. 1. §. 7. nume. 4. de peccatis in 6. qui id procedere docet non solum in perurio, quod sit in iudicio, sed etiam extra iudiciu, quod etiam antea docuit Bachonius: ubi supra, ut uero rectius docet Sotus lib. 8. de iust. q. 2. art. 3. in respons. ad secundum principale, infamiam hanc non contrahipso iure ex perurio, nisi concurrentibus duabus conditionibus, scilicet, & quod solenniter iurando peierauerit; & quod postea in foro iudiciali sit de perurio publice condemnatus, ita ut sit a ferendo testimonio repudiandus. arg. can. Quicunque. 6. q. 1. idemque docent S. Tho. 2. 2. quest. 98. art. 3. ad 3. Syl. uerb. & Tabiena, & S. Anton. ubi supra. Quia peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur, & condemnentur. Immo, inquit Sotus, hæreticus quoadusque sit de hæresi cōdemnatus, non habetur iure infamis. Hoc autem quod diximus, ex S. Thoma & alijs intelligendum est, si perurium contingat in iuramento promissorio, nam ex perurio assertorio non incurrit infamia. Quod etiam præter Doctores citatos tradunt etiam gloss. in can. Quicunque. in uerb. recipiatur. 6. quest. 1. & gloss. in l. Lucius. ff. de infamis. Panor. in c. testimonium. & Felin. ibidem. nume. 2. o. de testibus. & Lambertinus de iurepatron. par. 1. lib. 2. quest. 9. art. 15. & Lanfrancus in capit. Quoniam contra. de probation. uerb. testes. nu. 135. quos refert Couarruias, ubi supra. Rationem hanc assignat S. Thomas, quia qui assertorie peierauit, post factum iuramentum non habet potestatem faciendi, quod non fuerit factum. Qui autem solenniter iurando aliquid promissit, propterea si id non implet, maiore incurrit infamiam, quia in eius potestate remanet, postquam iurauit, ut de suo iuramento ueritatem.

7 *Secunda est*, quod periculum assertorium rei pre-
sentis, vel preteritæ iure civili punitur pena crimi-
nis felonatoris, & ideo perurus ad tempus exulat.
J. vlt. ff. de crimine felonator. Perurium autem pro-
missorium hanc etiam iure civili penam habet, vt
preter infamiam perurus poenam contractus soluat.
& actionem omneque conventionis commodum amittat. d. li. quis maior. C. de transactio. &
Docto. ibi. & Io. a Selua de iureiur. q. vlt. Couar. in c.
Quamvis. p. 1. §. 7. nu. 4. de pact. in 6.

Tertius est, Quod perurium simplex priuato homi-
ni iniuriarum, & præiudicium irrogans iure Pon-
tificio pena depositionis ab ordine, si clericus sit,
punitur. c. cum non ab homine. & Docto. ibi. de iudi.
Pan. in c. Tuas. de iureiur. Couar. in cap. Quamvis. p.
1. §. 7. num. 3. de pact. in 6. Quod si falsum dixerit
testimonium in iudicio, vltra depositionem destrui-
tur in Monasterium, vt ibi penitentiam tanti
sceleris agat, secundum Panor. in cap. 1. de crimine
falsi. & facit can. Episcopus. dist. 50. Si laicus sit, &
erimen capitale sit, qui falsum testimonium aduer-
sus reum dixerit, puniendus erit eadem pena, qua
puniretur reus ipse, si criminis conuictus foret. l. 1.
§. 1. & ibi Bar. ff. de fidei. J. vlt. in ca. sicut. de testib.
& facit can. satis. 33. q. 5. glo. in can. Rex debet. in
verb. perurios. 23. q. 5. & Couar. vbi supra. nu. 6. Sin
vero crimen capitale non sit, tunc pena falsi in homi-
nem libero est deportatio omnium bonorum publi-
cacio. in seruo autem vltimum supplicium. l. 1. §.
vlt. ff. de fall.

8 *Quarta est*, Quod perurus priuandus est benefi-
cio: Et quibus Rebuffus in tract. de pacificis posses-
sionibus. 218. existimet perurium priuatum esse ipso iure
beneficij ecclesiasticis, quæ iam tempore periu-
rij obtinebat, quam etiam opinionem tenet Barba.
in c. cum non ab homine. de iud. Alij tamen omnes
verius docent non esse priuatum ipso iure suo benefi-
cio, sed per sententiam priuandum. Sic Pan. in c. 2.
de refr. Dec. & Fel. ibi. col. 1. qui ait hanc esse com-
munem opinionem. gl. in c. Querelam. in verb. Re-
moventes. in fi. de iureiur. & eadem gl. in cap. Illud
verb. falso. de excess. prælat. Io. a Selua tract. de iureiur.
q. vlt. & in tract. de beneficio. p. 3. q. 2. nume. 7.
Io. Bernard. Diaz in sua præf. c. 86. in antiqualiis c.
92. cum annot. Ignatij Lopez de Salzedo, qui etiam
hanc sententiam probat. Cæsar Lambert. de iure pa-
tron. p. 1. lib. 2. q. 9. art. 15. Vnde Salzedo ubi supra,
docet ante sententiam facere fructus suos, immo et
posse renuntiare beneficium suum, ita vt sententia
priuationis post renuntiationem lata nullius mo-
menti sit, cum iam clericus beneficio careat, & alios
refert in huius rei confirmationem. Addit insuper
clericum hanc penam non incurere, si probare pos-
sit absque dolo commissum fuisse perurium, aut si
propter difficultatem iuramentum non adimple-
uerit, & facit glo. 1. in c. Breui. de iureiur. Procedunt
autem hæc omnia, ut notat Syl. in verb. perurium.
q. 5. in fin. perurium ratione deficientis veritatis, non

autem ratione deficientis iustitiæ, & iudicij, ex per-
iurio. in istis, nec infamia incurritur, nec a testimo-
nio repellitur, nec beneficio ecclesiastico priuan-
dus est, quod idem docent glo. in can. definitio. in
verb. emendatio. 22. q. 4. Couar. in c. quamvis. p. 1.
§. 6. nu. 9. uerf. Hinc sanè. de pact. in 6. Caiet. 2. 2. q.
98. art. 2. in princ. Socus lib. 8. de iust. q. 2. concl. 6. &
Bonau. 3. dist. 39. art. 1. q. 1. qui tres ultimi satis fa-
uunt, dum dicunt perurium ex defectu iustitiæ, &
iudicij esse solum perurium secundum quid: per-
urium autem ex defectu veritatis esse perurium
formaliter, & absolute, quandoquidem formale iu-
ramenti est attestatio veritatis, atque adeo perurium
proprie tunc est, quando deest veritas, quæ iusta autem,
& Syluester, & Couar. id expresse docent, quorum
opinio communis esse videtur.

9 *Quinta est*, Quod collatio beneficij facta periuro
est ipso iure nulla. Sic Pan. & Docto. in cap. quærela.
de iureiur. Dec. in cap. dilecti. col. 2. de except. Fel. in
c. 2. colum. 3. de refr. Nicol. Millis in repertorio in
verb. perurios. Auferrius in Capella Tholosana. q.
17. quem refert, & sequitur Couar. in c. quamvis. p.
1. §. 7. num. 3. de pact. in 6. Io. Selua de beneficiis. p.
3. q. 2. nu. 7. & 8. Ang. in Sum. verf. perurium. nu. 12.
Io. Bernard. Diaz in præf. crim. canon. c. 86. Ignatius
Lopez de Salzedo in c. 92. Ratio est, quia peri-
urus est infamis. l. si quis maior. C. de transactio. colla-
tio autem beneficij facta infami est ipso iure nulla.
reg. Infamibus. de reg. iuris. in 6. id quod tradunt
præfati authores de eo, qui est infamis notorius in-
famia iuris. tunc etenim collatio est nulla ipso iure,
vt notant Pan. in c. inter dilectos. num. 6. de excess.
prælat. & idem Pan. in c. super eo. ad fi. de elect. Fel.
vbi sup. col. 4. & Couar. loco proxime citato.

De eo autem, qui est infamis infamia facti, com-
muniter tradit Doctores, quod postquam quis per
sententiam declaratus esset perurus, & postea ei fie-
ret collatio, collatio illa nulla esset, secus si non sit
condemnatus, & per sententiam declaratus. Sic Cal-
der. consil. 10. titu. de præbend. & post eum optime
Nauar. in c. si quando. Except. 17. nu. 9. verf. Tertium.
de refr. Lopez, Salzedo, & Diaz, & Cou. vbi supra,
vbi Nauar. Couar. & Salzedo alium casum ponunt,
in quo collatio facta periuro est nulla ipso iure. si
cum collatio beneficij periuro facta fuerit autori-
tate literarum Apostolicarum ad beneficia. Cuius
ratio est. Quia cum collatio beneficij præsupponat
morem honestatem, omnino alienum a mente sum-
mi Pontificis est, vt infames, ac periuri sub huius-
modi literis ad beneficia a se concessis comprehen-
dantur, cum potius ea velit clericis bonis moribus
præditis conferri. Idemque præter tres citatos docet
Cald. consil. 20. de præb. & consil. 4. de accus. Fel. in c.
2. col. 3. de refr. & in cap. Inquisitionis. col. 2. de ac-
cus. Rebuffus in tract. de pacificis posses. nu. 222. siue
igitur quis infamis sit infamia iuris. siue infamia fa-
cti, collatio beneficij illi postea facta & nulla, & in-
ualida est. Atque de periurij penis hæc sufficiant.

DE SECVNDA PARTE SECVNDI PRAECEPTI

De Voto, eiusque natura, Conditione, & Obligatione.

Liber Sextus.

Auctores, qui in hoc Sexto Libro allegantur, de voto, eiusque natura tractantes,

EX Patribus. S. August. contra Faustum, & lib. de Sancta Virginitate. S. Hieronymus episto. ad Edibiam. Gregorius Nyssenus homil. 2. in orat. Domini. Fulgentius in lib. de fide ad Petrum. cap. 3. *Ex Scholasticis.* S. Thom. 2. 2. q. 13. Caiet. ibidem Alex. Alensis par. 2. q. 13. Magister in 4. dist. 38. Scotus ibid. §. ratio igitur. S. Bonau. ibidem. Richardus ibid. artic. 6. Paludan. ibid. q. 5. Durand. ibid. q. 1. & Gabr. Sotus de iustitia. lib. 7. q. 2. & in 4. d. 29. Ioseph Angles in florib. in 4. q. de voto. Hercules quodlib. 1. 1. q. 25. Henricus quodlib. 6. q. 39. Michael Palatius in 4. dist. 38. dispra. Adrianus tract. de sponsal. q. 9. Ioannes Maior in 4. dist. 37. Petrus de Arragona. 2. 2. q. 88. Dominicus Bannes 2. 2. q. 13. Michael Medina de continentia hominum sacrorum. lib. 4. cap. 3. 6. Martinus Ledesma. 2. 4. q. 17. Bellarminus lib. de Clericis. cap. 15. Gregor. de Valentia tom. 3. disput. 1. & 6. *(anonima, & Iurista,* Canonista in titulo de voto, & voti redemptione. Innocen. in cap. consulti. de regularibus. Hostiensis, & Vincent. in d. cap. Consulti. Panorm. in c. Statuimus. & Henricus Bohic super d. cap. Ioannes Andr. ibid. & in cap. qui bona. Archidiaconus ibid. & Antonius de Butrio. Lopus. & Cardinalis in clement. vnica. Landunus in Cardin. q. 6. Andr. Tiraq. de pignis Alexand. de Imol. bonorum. Cui possunt ad bon. posses. admitti. Nicolaus Arelatus in tract. de haeret. Francisc. Squillacens. de fide Catholica. Gendissalinus de haeret. q. 1. Palladius Rubens in alleg. de haeret. Simancas de Catholica institut. titu. 17. Bernardus Diaz in prac. canon. Coua. in cap. quamuis pactum. Francisc. Pegna p. 3. ad directorium Inquisit. Ignacius Lopez de Salfedo in prac. crimin. canon. Campegius apud Zanch. cap. 7. Albert. in tract. de agnoscendis assertio- nibus. quæstion. 3. Conradus Brunus l. 5. de haeret. Alexand. in consi. 72. lib. 1. Nicolaus Boer. decif. 301. Thom. Gramma. decif. 50. *Summi.* Ang. Armilla, Caieta. Pisanello, Syluester, Tabiena, verb. votum. Relig. S. Antonin. p. 2. tit. 11. Summa Cor. p. 3. tract. de voto. Emmanuel Rodriguez p. 2. cap. 92. Ludouic. Lopez p. 1. instructor. Confess. cap. 43. Gul. Peralda p. 2. de vitijs, & virtutibus Schaft. Medices in Sum. peccato- rum capital. titu. 4. Martinus Nauarrus in Manual. cap. 12. & 21. Cosinus Philarchus de offic. sacerdot. p. 2. lib. 3. Bartho. Medina lib. 1. instructor. Confess. c. 14. Vualdus in Candelab. o. Corduba in tract. Casum con- scient. cal. 149. Ludou. de Beia in resp. cas. conscient. p. 2. Tolenus lib. 4. Summ. cap. 17. Emanuel Si in Apho- rismis verb. Religio. & verb. votum. Henriquez lib. 2. de Matrino. cap. 5. Ioannes Azorius par. 1. institut. Moral. lib. 13. cap. 14. & alij plurimi recentiores.

Quid votum sit, seu quomodo de finitur.

Cap. I.

SYMMARIUM.

- 1 Votum unde appelletur, & quare potius a voluntate no-
men fortitius, quam tamen actum rationis importet.
- 2 Voti descriptio notum, quia vero communior, & optima.
- 3 Voti ratio promissione persequitur, ex qua sequitur obli-
gatio.
- 4 Ad voti perfectionem sufficit, quod promissio fiat impli-
cite.
- Annexum notum solemus castitatis impedit, aut dirimi-
tur matrimonium suscipienti sacros ordines, etiam si
quis implicite non notum emittat. ibi.
- 5 An puer ante usum rationis cogitasset ad seruandum ca-
stitatem.
- 6 Solum propositum, seu conceptus boni, & desiderium
debeatur non sufficere absque promissione, & an-
imo se obligandi.

- 7 Qui religionem ingreditur, & in ea suscipit habitum
etiam cum firmo proposito manendi, non censetur vo-
tum emisisse.
- 8 Qui putant habitum susceptionem habere nim notum sole-
nit, sunt propositum voluntatis aequipollere voto sim-
plici. reselluntur.
- Propositum ingrediendi religionem quando nim notum
habeat. ibid.
- 9 Promissio qua ad votum sufficit debet esse deliberata.
- 10 Promissio ad votum necessaria fieri debet Deo.
Votum soli Deo fieri potest, quare, n. eod.
- Vota, quæ sunt sanctis, proprie vota non sunt, nisi in quæ-
dam sunt mediate, & principaliter Deo, & ipsi a-
more Dei. ibid.
- 11 Votum de bono aliquo maiori fieri debet.
- 12 Votum ad sui validitatem requiritur, ut promissio facta
non sit a superiore reuocata.
- 13 Sanctum, & expediens est nouere religionis ingressum,
quam non nouere ex Sacra Scriptura, & ratione pro-
batum contra haereticos.
- 14 Melius, & magis meritorium est sanctum ex voto, quam
sine illo, triplex ratio assignatur.

Ma-

Materia hæc quæ ad eos celebris ac æstignu necesse est, tractat a Theologis in 4. distinct. 38. S. Tho. 2. 2. q. 88. Soto lib. 7. de iustitia per totum, summissis in verb. votum. a Canonistis in titulo de voto, & voti redemptione, a Nau. in Manuali. 1. 2. a nume. 24. & alijs suis in locis, quos inferius referemus.

Ad cuius intelligentiam, vt ad nomine ipso exordimur, aduertendum est ex Richard. 4. distinct. 38. art. 2. q. 2. S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 1. ad secundum. Palud. 4. dist. 38. q. 1. 5. Prima Supplemento Gabr. ibi. q. 1. Nomib. 1. & Sum. Cor. p. 3. tract. de voto. num. 1. votum dici a voluntate, quasi voluntarie factum.

Quamuis enim importet promissionem, quæ æstignu rationis denotat, quia tamen ratio in tali actu a voluntate dirigitur, ideo tanquam a primo mouente, votum non inepet a voluntate dici potest. Quæ sane vox non solum in usu est apud sacros scripores, sed etiam apud profanos, ut videtur ex apud Ciceronem lib. 2. de legibus. & lib. 3. de Natura Deorum, & lib. 1. de diuinat. & alibi passim. Duo autem præcipue hæc uocis significari solent. Interdum enim idem est, quod desiderium. Quia enim ex, quæ maxime cupimus, & desideramus adhibitis votis a Deo petere solemus, inde tractum est votum nomen ad desiderium nostrum significandum. Vnde qui desiderij sui factus est compos, uoti compos dicitur; Idemque uota facere significat, quod optare, auerere, & precari. Altera uero uocis acceptio & significatio, quæ huius loci propria est, ut significet aliquam promissionem non cuiusque factam, sed Deo, & sanctis cum quadam firmitate, & obligatione, secundum illud Deuter. 23. Cum uotum uoueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, &c. & infra. si uolueris polliceri, luuere, absque peccato eris. Quod autem semel expressum est de laibus tuis obseruabis, & facies sciti promissisti Domino Deo tuo, &c. Præsupposita autem hæc uocis significatione, uariè ab authoribus describi solet.

1. Prima descriptio est Hug. de S. Vi. lib. 2. de facta p. 12. c. 3. dicentis, votum est sponsio animi voluntaria & Deo facta pollicitatio.

Secunda est Magistri in 4. dist. 38. dicentis, uotum est testificatio quædam promissionis spontanea, quæ Deo, & de his, quæ Deo sunt proprie fieri debet.

Tertia est Iuristarum dicentium, votum est aliquid boni cum deliberatione facta promissio. Alij alias definitiones afferunt.

Ceterum illa omnium optima est, & communior quæ colligitur ex S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 1. Soto lib. 7. de iust. q. 1. art. 1. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 24. S. Anto. p. 2. titu. 11. c. 2. §. 3. Barthol. Medina lib. 1. instruat. confess. c. 14. §. 6. Lud. Lopez par. 1. instruat. confitentia. c. 43. Summ. Cor. p. 3. tract. de voto. nu. 1. Schall. M. dice in summa peccatorum cap. 2. tit. 2. q. 1. 8. Pet. de Arragona 2. 2. q. 88. art. 1. Grego. de Valentia tom. 3. disputat. 6. q. 6. puncto 1. Cosmo Philarcho de off. sacerdot. 2. lib. 3. c. 1. Emauele Rodriguez in p. 2. Sum. c. 87. Toletus lib. 4. Sum. c. 17. & alijs. votum est uoluntas & deliberata promissio, (scilicet interius) Deo facta, de aliquo bono maiori a superiori non reuocata. Quæ definitio breuiter à nobis in hoc capite explicata est, latior enim & exactior expostio ex h. a., quæ inferius deinceps, constabit.

PRIMO igitur ponitur Promissio pro genere, quia uidetur debere animus obligandi seipsum, adeo ut quamuis quis proponat, & deliberet aliquid facere, si tamen non promittat illud facere, non censetur votum emississe, aut uoto obligari, ex S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 1. ubi ait, rationem uoti perfici promissionem, & constare ex facis literis, in quibus semper mentio est promissionis, ubi de uoto agitur, ut Deuter. 33. Cum uotum uoueris &c. facies sicut promissisti Domino Deo tuo, &c. & Eccl. 5. Si quid uoueris Deo, ne more rit reddere, displices. ne sit stultia, & infidelis promissio. Hinc Greg. Nissen. Hom. 2. de oratione Domini, & definitis uoti, ait, uotum est promissio alicuius rei, quæ petitis nomine deditur, & seruis definitur. Nō requiritur tamen, quod promissio hæc facta sit cū stipulatione præmissa, i. cū interrogatione, & responsione, sed sufficit, quod nuda fiat, & absque fidei, & iuramenti interpositione, ex Richardo in 4. d. 38. art. 3. q. 3. Palud. ibidem. uers. Secunda definitio. concl. 3. Immo sufficit, quod promissio sit purè mentalis, ut scilicet nihil dicat ore, aut scripto, ex S. Bonau. in 4. dist. 38. art. 1. q. 1. Richar. 4. dist. 38. art. 3. q. 1. Sup. pl. Gab. ibid. q. 1. Nomib. 1. S. Anton. p. 2. tit. 11. c. 2. in prin. Tabiena uerb. uotum. 1. nu. 4. 5. Tercio. Nau. in Man. c. 12. n. 24. Sebast. Medice in sum. c. peccat. tit. 2. q. 38. Ioseph Angies in florib. 4. sentent. quest. de uoto, artic. 1. diff. 1. Sot. 4. dist. 38. q. 2. ar. 1. Couar. in c. Quamuis, p. 1. §. 1. nume. 1. 2. de pact. in 6. Rodriguez par. 2. summa. c. 91. concl. 9. & Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto. num. 4. Ratio est, quia cum uotum fiat Deo, Deus autem intuetur Cor. 1. Reg. 16. nihil refert an fiat uerb. aut sola mente promissio ista, etiam si ad e. pressiorem uoti firmitatem aliquando uerba, testes & scriptura illi adiungantur, & facit ad hoc e. cum apud de ipsa.

Præterea ad uoti perfectionem sufficit, quod promissio hæc explicitè fiat, qualis est illa, quæ est in recipientis ordines sacros, & hoc ex ecclesiæ occidentalis intentione, & institutione, quæ ordini sacro adiunxit votum solemne castitatis, ex S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 11. in Corp. Caiet. tom. 1. opus 27. Soto lib. 7. de iust. q. 7. art. 2. & latè id probat Rob. Bellarm. lib. 1. de clericis. cap. 15. & c. 16. Vnde ordinatus sacris absque alia promissione explicita, eo ipso quod suscepit ordines sacros, uoto contrahitur, ut optime docet Sylue. uerb. Matrimonium. 8. q. 12. uers. Secundum.

Immo si quis sacros ordines suscipiet, non intencens uocare, nec se obligare uoto, lib. igitur tamen, posito enim, quod ordinari uoluerit, necessario censetur uelle etiam uotum consequens contrahere, ex Nauar. in Manuali. cap. 22. num. 52. post Syl. uerb. Matrimonium. 8. uers. 2. & Palud. 4. distinct. 37. ar. 2. concl. 3.

Nec obstat, quod nemo egerit uocare, cū in integras 2. 2. q. 1. quia ecclesia nullum cogit sacros ordines suscipere, sed solum statuit, ut qui sacros ordines suscipiunt, inhabiles sint ad matrimonium. Vnde qui uoluntariè ordinatur, uoluntariè etiam illam inhabilitatem incurrit, ex Soto in 4. dist. 37. §. H. e. & Nauar. in Manuali. cap. 22. num. 52. & si contrahat, excommunicatus est, clem. 2. de consens. & affin.

Annexum autem esse uotum solemne castitatis impediens matrimonium, & dirimens, suscipien-

ti facies ordinis, patet ex cap. t. & can. *si quis dorem* & *can. ambrosianus* d. 32. & cap. 1. de clericis coniuge Syl. verb. Matrimonium. 8. q. 12. ver. 2. & Pal. 4. d. 3. q. 1. art. 2. concl. 3. & Soto 4 d. 37. ver. 1. Dico igitur, qui tres idem affirmant de eo, qui dum suscipiet ordines, contrarium protestabatur. Hoc. n. in casu tenetur ad castitatem, non ex vi voti (quia neque simpliciter, ut constat, voluit emittere votum), sed ex vi statuti ecclesiæ, potest enim ecclesiæ facere inhabilem ad matrimonium etiam ignorantem & inuitum, sicut feruum, vel frigidum, & huiusmodi.

5. *An vero puer ante vium rationis sacris initiatus possit postea cogi ad castitatem seruandam, ex vi statuti ecclesiæ non ita conueniunt auctores. Partem affirmatiuam affirmant Palud. 4. dist. 38. q. 1. ar. 2. concl. 3. vbi ait, quod si ante annos discretionis aliquis sacrum ordinem suscipiat, ad continentiam obligatur, etiam si in cunis ordinaretur supposito quod characterem baptismi receperit, quia, inquit, obligatur statuto ecclesiæ, non voto iuro, & Syl. verb. Matrimonium. 8. q. 12. ver. 1. Secundum vbi repetit hæc verba Paludani, & addit quod si talis contrahit, dirimitur matrimonium, quamuis postea contrariam opinionem magis conformem D. Tho. esse velit, & expresse Mart. Lest. 2. q. 55. art. 4. vbi ait, eos teneri ad castitatem postquam deuenerint ad vium rationis, & ecclesiæ possit illos obligare; addit tamen ecclesiam debere facile cum illis dispensare si petant, & pro hoc citat Ioan. Maiorẽ 4. d. 37. Partẽ uero negatiuam tenet idem Pal. 4. d. 25. q. 3. art. 1. concl. 3. Rich. 4. d. 25. art. 4. q. 2. ad 2. Syl. verb. ordin. 4. q. 1. ver. Tertio. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. art. 5 ad 4. & in 4. d. 25. q. 1. art. 2. concl. 3. Pet. de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 1. §. circa 2. concl. 3. in fin. Rodriguez p. 2. Summ. c. 92. concl. 8. lo. Azorius p. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 14. q. 9. & idem Rodriguez c. 96. concl. 4. & Henriquez lib. 2. de Matrimonio. c. 5. nu. 9. nisi adules sponte velit uasare in statu ordinis. Quia votum solemne, ratione cuius est inhabilis, pendet a voluntate liberẽ acceptatẽ statum. De qua re alibi latius agendum est, & hæc opinio probabilior est, & rationi conformior.*

6. **SECUNDO**, Adeo necessaria est promissio ad votum, ut solum *propositum*, seu boni conceptus, & desiderium etiam deliberatum facienti aliquid bonum, non sufficiat absque promissione, & animo se obligandi. Sic S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 1. Caie. ibidem. Gabr. in suppl. & distin. 39. q. 1. Notab. 2. Syl. uest. verb. religio. 5. q. 8. & verb. votum. q. 2. Pan. in cap. literaturam. nu. 2. de voto & voti redempt. S. Anton. p. 2. tit. 11. c. 2. Sum. Cor. par. 3. tract. de voto. nu. 4. in princip. & in fin. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 1. in fin. Joseph. Ang. in florib. 4. sent. tractat. de voto, art. t. difficult. 1. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 26. Emanuel Rodriguez par. 2. summ. c. 92. conclus. 9. Gregorius de Valentia tom. 3. disp. 6. punct. 1. in fin. q. 6. Lud. Lopez par. 1. instruct. conscientiæ. c. 43. Couar. in c. Quamuis. par. 1. §. 3. num. 12. in fi. de pact. in 6. Toletus libro 4. summ. c. 17. Quicquid gloss. celebris in ea. Qui bina. 17. q. 1. & aliqui iuriconsul. vt Alex. de Imola in leg. bonorum. Cod. qui admitt. ad bonor. possidet. possunt, & aliqui canonist. ut referunt Syluest. & Sotus locis citatis, existimant, solum propositum voluntatis absque promissione sufficere ad votum, maxime

quando iuxta opus inceptum est.

Atque ad id v. docet Nauar. in Manuali. ca. 12. nu. 26. huiusmodi propositum nec obligat ad mortale, aut ueniale. Ratio est, quia propositum cum sit actus voluntatis eligentis aliquid facere in futurum, non est affirmatio aut negatio alicuius rei, sed solum contentus voluntatis, qui exprimi potest per hoc verbum de futuro; Patet, dummodo in illo non intelligamus sensum promissionum, scilicet, promitto facere, sed tantum simplicem assertionem eius, quod tunc in animo gero. Promissio autem cum sit actus intellectus importat affirmationem, aut negationem. Vnde qui habuit propositum aliquid faciendi, si postea mutato propositum oppositum faciat, non mentitur, cum tamen ille, qui promisit aliquid facere, si postea contrarium faciat, mentitur; eo quod facit contra veritatem illius, quod facere promisit.

Deinde non ordinatur homo ad alterum per solum propositum voluntatis, absque promissione, & tamen per votum obligatur quis Deo, aut alteri. Per solum igitur propositum absque promissione non fit votum. Id quod procedit, *propterea*, etiam si tale propositum diu duret; Non enim ex hoc fit votum, quia non est promissio, ex supplem. Gabr. in 4. distin. 38. art. 1. Notab. 2. quæst. 1. litera. C. *Secundo*, etiam si tale propositum vix exprimat, non tamen habet vim voti, quando promissio non est, exemplum sit in eo, qui dicit, Faciam hoc, & illud, talis namque simplex assertio, non facit hunc sensum, promitto facere, sed est simplex assertio tantum assertio eius quod existit in mente, vnde qui illud non implet, non committit mendacium, ex Soto lib. 7. de iust. q. 1. art. 2. in fi. Pet. de Arragon. 1. 2. q. 88. art. 1. in fi. & Joseph. Angles in florib. 4. sent. in q. de votis. art. 1. difficult. 2.

Hinc sequitur *primo*, ingredientem religionem, & habitum in illa suscipientem, etiam cum firmo proposito mandandi in ea, non tenent votum emisisse; Ratio est, quia adhuc non est promissio, quæ tamen vt supra diximus, necessaria est ad votum; quo quis se obligat Deo, aut alteri. Vnde fallitur Inn. in c. Consultu. in prin. de regular. affirmans propositum voluntatis cum habitu susceptione habere vim voti solemnis, adeo ut talis non poterit postea contrahere matrimonium. Idemque docent Hostiensis & Vincent. in d. c. Consultu. & Henricus Bothe super cap. statutus, de regular. citans Archid. cap. 17. q. 1. in cap. Qui bona. & Ioannes Andreas, & Ant. de Butrio. volunt talem excentem, & spoliarentur habitu inducendum esse, vt reuertatur ad illam religionem de qua egressus est, vel ad aliã, quia obtulit se in genere religioni. Quod si nullo modo acquiescit, inducendum, volunt ad procurandum dispensationem a P. 12. (quia episcopus non potest) & cum hac dispensatione, quod si obtinere non potest dispensationem, paratus fit votum implere; contrahens autem matrimonium ante obtentam dispensationem, non solum peccare, putant mortaliter, sed etiam matrimonium nullum esse, & proinde debitum petere, ad exigere non posse. Eodemque modo falluntur Palud. 4. dist. 38. q. 1. ver. Secunda definitio. conclus. 2. & S. Ant. par. 2. tit. 1. c. 2. qui existimant propositum voluntatis æquipo-lere voto simplici, adeo vt qui intra-

ret religionem cum proposito manendi in ea, & habitum suscipiendi, teneretur in illa, uel alia religione professionem emittere, non quidem quia propositum sit uotum: sed ex praecepto ecclesiae ita praecipientis.

*Autores autē praedicti omnes in eo se fundant, quia in c. Beneficium de regular. in 6. habetur, quod beneficium clericis, qui est religionem ingressus, intra annum probationis alteri non conferatur, nisi constet, quod absolute uoluit mutare vitam. Ergo inferunt propositum mutandi vitam cum habitus susceptione censi a Summo Pontifice Bonifacio VIII. uotum solemne; alias non expoliaretur clericus beneficio suo. & c. Consulti. de regular. in 100. cent. Papa II. I. affirmat, quod ille, qui accipiens habitum religionis firmum propositum habuerit deserendi seculum, in seculum rursus redire non potest. Et idem habetur in c. statumimus. & c. super eo. tit. eod. Et in c. Neque uiduas. 27. q. 1. Pelagius Papa ait: *Neque uiduas ad imperia transire patimur, quia in religionis proposito dictam observationem permansimus.* Ex quibus omnibus inferunt solum propositum sufficere ad uoti obligationem.*

Ceterum Panor. in c. literaturam. num. 3. de uoto, & uoti redempt. Syluest. in uerb. religio. §. qu. 8. & uerb. uotum. 1. q. 2. Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 1. & tom. 3. opus. 17. resp. on. ar. 7. Sotus lib. 7. de iustitia. q. 1. ar. 2. in fin. Couar. in c. Quamuis. p. 1. §. 3. num. 12. de pactis. in 6. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 26. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 1. in fin. Gregor. de Valent. 10. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 1. in fine. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. c. 92. concl. 9. glo. in d. c. consulti. in uerb. protestetur. & in d. c. statumimus. in uerb. nisi eis denter. de regul. docent tale propositum voluntatis absque prouisione, etiam si sequatur habitus susceptor, non esse uotum simplex, aut solemne.

Quia, ut diximus, de ratione uoti est promissio. Deinde quia uotum solemne est contractus quidam, quo utraque pars manet obligata, quod non potest esse sine utriusque parit consensu. At uero Monasterium, seu superior illius tribuens alicui habitum religionis, in illius professione non consentit. cap. Ad Apostolicam de regular. Ergo quantumuis quis propositum habeat, & suscipiat habitum, uoto solemni astrictus non erit: Nec alicubi tale praeceptum reperitur, ut falsio Palud. affirmat. Vnde ad iura in contrarium allata respondetur. Ad illud enim ex c. Beneficium. desumptum, & ex c. consulti. & etiam ad alia iura citata Respondent, *Neque propositi mutandi vitam non intelligi nudum propositum, sed propositum cum implicita saltem, & virtuali promissione firmatum, quod uoti uirtutem habet, ut supra dictum est.* Vnde cum clericus ille cum tali proposito habitum susceperit, uidetur probationis anno renuntiasse, atque adeo merito expoliatur beneficio habito, & alteri confertur. Et nisi hoc modo iura citata exponantur, sine dubio contradicerent cap. literaturam. de uoto, & uoti redempt. ubi Alex. Papa III. expressē definit, solum propositum ingrediendi religionē, non obligare alium ad religionis ingressum, ut optime Panor. ibidem affirmat, unde dispensationes, quas S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. testatur se uidisse a Summo Pontifice datas ad scrupulos potius tollendos, quam quod uoti obligationem habuerint, concedebantur.

Hinc inferitur secundo, sic suscipientem habitum cum tali proposito permanentem in religione, non tamen manere in religione, sed posse redire ad seculum, & matrimonium non obstante tali proposito contrahere, quia non tenetur ex ui. proposito, & propositum, eo quod promissio non sit non obliget. Neque ex ratione susceptionis habitus, quia intelligitur habitum suscipere secundum eius canonum, atque adeo experietur per annum difficultates religionis arg. c. Ad Apostolicam. de regular. & Nauar. in Manuali. c. 12. num. 47. unde si nouitius intra annum probationis habitum dimittat, dummodo uotum non fecerit, non peccabit mortaliter, immo nec venialiter, nisi id faciat ex animi leuitate. ex Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 26. & Petro de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 1. in fi.

TERTIO, Ut promissio, quae requiritur ad uotum, sufficiat, debet esse deliberata, quia subita promissio, & absque consideratione facta non sufficit, ex S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 1. Caiet. & Petr. de Arragon. ibid. S. Bonau. 4. dist. 38. ar. 1. q. 1. num. 14. Richard. ibid. ar. 2. q. 2. Palud. 4. dist. 28. q. 1. uerfic. Secunda definitio. Gabriele ibid. q. 1. Norab. 2. litera. C. ante fin. Soto lib. 7. de iust. q. 1. ar. 2. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 24. & nu. 26. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. Notab. 6. Angel. uerb. uotum. 1. nu. 6. uerfic. Quarto. Syluest. uerb. uotum. 1. q. 1. Tabiena uerb. uotum. 1. uerfic. Primo. Iosepho Angles in florib. 4. sent. q. de uoto. art. 1. difficult. 3. Summa Corona par. 3. tra. 2. de uot. nu. 4. Sebast. Medice in Summa peccat. capit. ut. 2. quæst. 38. Ludouico Lopez p. 1. in instr. conscient. cap. 43. Euanuele Rodriguez par. 2. Summa. cap. 92. conclus. 1. Gregorio de Valentia tom. 3. disp. 6. quæst. 6. puncto. 1. Tolet. lib. 4. in instr. conscient. c. 17. quanta uero deliberatio necessaria sit, inferius dicemus.

QUARTO. promissio ad uotum necessaria, *seu debet Deo;* Etenim quamuis promissio fieri possit homini, uotum tamen soli Deo fieri potest. Per uotum enim quis se totum deuot, & obligat alteri, nulli autem alteri a Deo, potest homo se per uotum obligare; & ideo soli Deo fieri potest uotum. Ratio autem a priori est quia cū religio uirtus sit, quae Deum respicit, etiam uotum, quod est actus latitiae, & religionis, soli Deo mediat, uel immediate, taceat, uel expresse fieri potest, secundum illud Esaiæ 10. *Solent enim in hostijs, & muneribus, & uota conueniunt Domino, & solent.* Potest enim cuiuscunque uirtutis opus Deo tanquam sacrificium offerri, ut castitas, eleemosina, claritas, & c. quicunque actus seu fortitudinis, seu temperantiae, & c. huiusmodi ordinatio, & oblatio non tribuuntur ipsis uirtutibus imperatis a quibus illi actus eliciuntur, sed uirtuti imperanti, qualis est religio, unde & hoc actus uouere, a uirtute religionis saltem mediate elicitur.

Hinc est, quod uota, quae sunt sanctis proprie uota non sunt nisi quantum promittitur ipsi sancto tale uotum ad implere a ore Dei, adeo ut etiam iustissimi uota hant Deo mediate, & principaliter, cum non fiant sanctis, quatenus creature rationales sint. (suaque quidem hac ratione licendum se talis honoris, & obedientiae non sint capaces) sed quatenus quodammodo Dei sint, scilicet, participatiue, hoc est, quatenus Deus in eis est, & in eis honoratur; sic enim promissiones eis factae uota sunt,

Dei quia

quia in Deo in ipsis sunt. Quia igitur votum promissionem Deo factam significat, ideo cum absolute quis vouet alicui sancto, intelligendum est uouere Deo in illo sancto. Et eadem ratio est de prelatiis, si considerentur, quatenus in eis est Deus secū dum dignitatis participationem, & potestatem, quam habent, secundum quam gerunt vicem illius. Quibus consonat modus ille proferendi a quibusdā religiosiis obseruatus, quando dicunt, *Promitto Deo, & B. Marię, & B. Argenti, & B. Dominici, & B. Francisci, &c.* Semper enim uotum fit Deo, nec promissio aliter fit sanctis, nisi quatenus fit coram sanctis Deo, seu quatenus Deus est in sanctis suis. Quo etiā modo iurare licet per creaturas, referendo iuramentum saltem implicite ad Deum, pro ut est in sanctis suis. Sic Sanctus Thom. 2. 2. q. 88. artic. 5. ad 3. affirmans, quod qui uouet aliquid sanctis, uel prelatiis, uouet Deo, quod implentur, quod sanctis, uel prelatiis promittit. Caic. & Petr. de Arragon. in d. arti. 5. Sotus lib. 7. de iustit. q. 2. artic. 3. Syluest. uerb. uotum. 1. q. 1. f. 2. Nauar. in Manuali, cap. 12. num. 25. Gregor. de Valentia tom. 3. disp. 6. c. 6. p. 6. puncto 3. Sum. Cor. tract. de uoto. nu. 4. in fi. Richa. 4. d. 38. art. 2. q. 1. ad 1. Ang. uerb. uotum. 1. num. 2. Gabr. 4. d. 38. q. 1. Notab. 2. Emanuel Rodriguez parte 2. sum. c. 96. conclus. 1. Ioan. Azorius parte prima, institut. Moral. lib. 11. cap. 12. dub. 7. & dub. 10. Bartholomæus Medin. lib. 1. instruct. conf. c. 14. § sexto.

Atque ita cum quis uotū facit alicui sancto pro aliqua gratia, puta, pro salute obtinenda, & uisione peniculi, & huiusmodi, talis debet esse mens, & intentio uouentis, & orantis. ut illam principaliter Deo speret obtinere, intercedente sancto illo, ex S. Anton. a. pat. 11. c. 1. §. ult. & Gabriele uel sup. laici tamen, qui actualiter non ita dirigunt intentionem suam in uotis sanctiorum ad Deum, sed in inuitum consuetudini fidelium, non sunt statim in hoc condemnandi, sed pie interpretanda est eorum intentio, prout laici Ecclesia in huiusmodi fieri docet, & intendit, ut S. Anton. loco citato annotauit.

Hinc sequitur non esse uotum illud, quando quis uouens, & promittens dicit alteri, se nunquam lusurum, aut facturum tale, uel tale quid, quia non est promissio facta Deo, que tamen necessaria est ad uotum, ex Nauar. in Manuali c. 12. nu. 25. Sum. Cor. p. 3. in tract. de uoto. nu. 4. in fi. Ludou. Lopez p. 1. instruct. conf. cap. 43. Rodriguez, & Azorio ubi supra.

QVINTO, votum de bono aliquo non esse debet. Etenim voti materia talis esse debet, ut etiam eius contrarium non sit melius, & Deo gratius, at adeo ut non solum sit bonum absolute, sed etiā melius, quam eius oppositum, ex S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 2. Caic. & Petr. de Arragon. ibidem. S. Bonau. 4. dist. 38. art. 1. q. 2. Richard. ibid. art. 2. q. 2. Palud. q. 1. uerbic. Sexta definitio. Gabr. 4. dist. 38. q. 1. Notab. 2. litera. C. Soto lib. 7. de iustitia. q. 1. artic. 3. S. Ant. p. 2. tit. 11. c. 2. Notab. 2. Angel. in uerb. uotū 1. nu. 1. Syluest. uerb. uotum. 1. q. 4. Nauar. in Manuali c. 12. nu. 25. Sebast. Medice in summa peccat. capit. tit. 2. q. 38. Sum. Cor. p. 3. trac. de uoto. nu. 5. Cosino Philarco de offic. sacerdot. p. 2. lib. 3. cap. 17. Greg. de Valen. tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 3. Lu-

dou. Lopez p. 1. instruct. conf. c. 43. Barth. Medina lib. 1. instruct. conf. c. 14. §. 6. in fi. Toletus lib. 4. instruct. sacerdot. c. 17. Emanuele Rodriguez. p. 2. Sum. c. 94. & c. aliis.

12. **SEXTO**, votum ad sui ualiditatem ultra prædicta requirit, ut promissio facta non fit a superiori reuocata. Quia uota filiorum familias, religiosorum, & aliorum, qui alterius potestate subduntur, legitime a suis parentibus, & prelatiis, aliisq. superioribus irritari possunt, ut infra dicemus, & colligitur ex c. puella, & c. fi. 20. q. 2. S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 8. & 9. Caic. & Petro de Arragona ibid. Nauar. in Manuali c. 12. nu. 25. Sebast. Medice in Sum. peccat. cap. tit. 2. q. 38. Summ. Cor. p. 3. trac. de uoto. num. 5. Ludou. Lopez p. 1. instruct. conf. cap. 43. Nullus enim per promissionem firmiter se obligare potest ad id, quod est in alterius potestate, sed solum ad id, quod est omnino in sua potestate; Quicunque autem est subiectus alicui, quantum ad id, in quo est subiectus, non est suæ potestatis facere, quod uult, sed ex alterius uoluntate dependet. Non potest igitur quis per uotum se obligare firmiter in his in quibus alteri subijcitur, sine superioris sui consensu.

13. Ex dicta uoti definitioni sequitur *Primo*, Quod cum uotum fit de re bona, sanctum, & expeditius est uouere ingressum religionis potius, quam non uouere, ex S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 5. & q. 189. art. 2. Richard. 4. d. 38. art. 6. q. 1. Palud. ibid. q. 5. artic. 1. conclus. 1. Io. Bachono in 4. dist. 3. q. 2. ar. 3. Gabriele in 4. dist. 38. q. 1. ar. 4. litera. R. & litera S. & S. Anton. par. 3. tit. 1. c. 2. §. 3. Soto lib. 7. de iust. q. 2. ar. 2. Petr. de Arrago. 2. 2. qua. 88. art. 2. Gregorio de Valentia tom. 3. disp. 6. questione 6. puncto 3. & alijs.

Id quod tum ex sacris literis, tum etiam ratione manifestum est Nam Ecclesiast. 15. dicitur *vota mulierum placebit domino*. Eliaze 19. *In illo die, inquit, id est, hoc tempore noue legis, coitit Deum homines, & mulieres, & uota uenerunt Domino, & solent, & p. sal. 75. uenerunt, & reddunt Domino Deo uelro, &c. & p. sal. 65. Reddam tibi uota mea, quæ & dimiserunt labia mea.* Ex quibus manifestum est, pium, ac utile esse uouere: Nunquam enim Sacra Scriptura sic uota commendat, nunquam illa emittenda, & adimplenda hortatur, nunquam denique fideles in illis adimplendis laudat, & contra infideles detestatur, si uana, & inutilis effectus uouendi religio, ut hæretici non minus impij, quā imperite fabulatur. Vnde Anna 1. Reg. 1. uouens Samuel filium Domino in obsequiū perpetuum templi ad Deo exsoluta est. Idemq. Patres patrum docent ut Grego. Nyss. homil. 2. in orat. Dominice. S. Ambros. in exhort. ad uirgines. S. August. lib. 6. de Sancta uirginitate. ca. 30. & lib. 1. de adult. coniug. c. 24. S. Fulgentius in lib. de fide ad Petrum. c. 3. & alijs.

Ratione etiam optima ad probat S. Thomas, ubi supra. Quoniam is, qui ex uoto bonum opus exequitur, exercet opus ornatum præstanti quadam circumstantia, uidelicet, gloria diuina actualiter, uel uirtualiter ex opere secuti, & eaque non quomodo uel quæ adhibita opert, sed per adeo firmam, & excellentem uoluntatem, qua uoluerit quis manere etiā obligatus ad opus illud faciendum ob eiusmodi circumstantiam finis gloriæ diuinæ. Vnde etiā, Sequi-

24 Sequitur *Secundo*: Melius est, & magis meritorium aliquid facere ex uoto, quam sine illo.

Primo, quia actus nobilioris virtutis melior est, & magis meritorius, quam actus inferioris virtutis. Contingere enim, qui est actus castitatis, & ieiunare, qui est actus abstinentie, si fiant ex uoto, sunt actus imperati a uirtute religionis, quæ actus inferiorum uirtutum ad Dei cultum, & reuerentiam ordinat. Ergo sic ordinati sunt nobiliores, quam si à proprijs uirtutibus elicerentur sine imperio religionis. Quæ de causa S. Augustinus in lib. de Virginitate, c. 8. dixit, *virginitatem adeo maxime, quia Deo dicata est, honorari quam, sonet, & conseruat continentie pietatis.*

Secundo, quia qui ex uoto aliquid facit, magis se subiicit Deo, quæ qui sine uoto facit, ille enim subdit se Deo non solum quoad actum ipsum, sed etiã quoad potentiam, & facultatem, cum de cetero nõ possit contrarium facere sicut teste D. Anselmo in lib. de similitudinibus, ca. 8. plus est dare arborem cum fructibus, quam solos fructus.

Tertio, quia per uotum uoluntas immobiliter firmatur in bonum: facere autem aliquid ex uoluntate firmata in bonum, ad uirtutis perfectionem pertinet, ut testatur Philosophus lib. 2. Ethic. ca. 4. de qua re legendi sunt S. Th. 2. 2. q. 88. art. 6. Caiet. & Petrus de Arragona ibi. Richard. 4. d. 3. ar. 6. q. 2. Palud. ibid. q. 5. ar. 1. conclus. 2. Gabriel. 4. distinc. 38. q. 1. ar. 4. littera R. Sotus lib. 7. de iustitia q. 2. artic. 4. Gregor. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 3. Ioseph. Angles in floribus. 4. in q. de uoto. art. 3. & art. 5. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 32. uersic. Quarto. Prædicta tamen, ut recte monet Paludanus, intelligenda sunt ceteris paribus, hoc est, quædum cum æquali charitate fiat utrumque opus. Vnde merito reprehenditur ab omnibus Ioan. Maior, qui in 4. distinc. 8. q. 4. contrarium docere videtur, & rationes assignatas soluere conatur. Et de uoti definitione hæc tenendum sit, quæ ex sequentibus manifestior erit.

De varijs uoti diuisionibus.

Cap. II.

S Y M M A R I U M.

1. *Votum aliud personale tantum, aliud reale, aliud ex utroque mixtum.*
2. *Votum aliud temporale, aliud perpetuum, ibid.*
3. *Votum conditionatum aliud, aliud absolutum, ibid.*
4. *Votum aliud simplex, aliud solenne.*
5. *Voti solennis ratio in quo consistit multiplex sententia.*
6. *Voti solennitas est de iure diuino, & naturali, & consistit in iurata consecratione, non externa contra alios sup. 3.*
7. *In quo notum, solenne præcipue differt a simplici, num. eodem.*
8. *Votum solenne Religionis per se dirimit matrimonium contrarium, votum annexum ordini sacro per accidens.*
9. *Votum solenne matrimonium dirimere censetur ex Apostolica traditione descendere. n. eod.*
10. *Votum solenne Religionis iure diuino, & naturali contrahendum impedit, & contrarium dirimit, secundum Conc. Trident.*

7 *Religionis professio, holocaustum, secundum baptisum, tanti meriti, & efficacia, ut omnia peccata etiam quæ ad penam remittantur secundum 5. Th.*

8 *Argumenta eorum, qui asserunt uoti solemnitas in esse de iure positum, solentur, & quomodo ad ius positum spectet?*

Voti solemnitas est sola institutione Ecclesiæ inuentam esse quomodo intelligendum.

9 *Votum solenne in Religione non approbata emitti non potest, quare.*

Vod ad diuisionem uoti spectat, Doctores tam Theologi, quam Canonistæ varias uoti diuisiones enumerare solent, & quidem Palud. in 4. dist. 38. q. 2. duodecim refert; alij pauciores recensent, ut Magister in 4. d. 38. Richard. ibi. ar. 3. q. 2. Gabr. ibi. q. 1. ar. 2. littera D. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. §. 1. Angel. uotum. 1. nu. 8. Syluest. uerb. uotum. 1. q. 1. Tabiena uerb. uotum. 1. Sotus lib. 7. de iustitia. q. 2. ar. 5. Gregorius de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 5. Emanuel Rodriguez p. 2. Summe cap. 87. concl. 2. Toletus li. 4. in struc. sacerdot. c. 18. & Ioannes Azorius p. 1. Institutionum Moralium. lib. 1. cap. 14. Nos eas solum referemus, quæ huic nostro instituto magis conducunt.

1. *Prima est*; votum aliud est personale tantum, aliud reale tantum; Aliud ex utroque mixtum. Personale tantum dicitur, cum quis uouet, & promittit Deo aliquid opus ad personam ipsius uiuentis, quod scilicet a persona solum impleri potest, ut qui uouet castitatem, ieiunium, orationes, Missam, religionem, & similia. Reale est, quando res sola Deo promittitur, & nihil ad personam uiuentis spectans, ut qui uouet elemosinam, & ea quæ abique rei dispendio non sunt. Inter quæ duo hæc differentiã assignant auctores, quod pater irritare possit uota personalia filiorum usque ad decimum quartum annum, non autem postea; Realia uero annullare potest usque ad uiginti quintum inclusive, ut notat Toletus, ubi supra.

Mixtum ex utroque est, cum quis, & rem, & personæ officium promittit, ut qui peregrinatum se uouet, peregrinandum enim non solum opus, & laborem suum præstat, sed etiam sumptus ad iter necessarios expendere debet.

2. *Secunda est*, uotum aliud est Temporale, aliud perpetuum. Temporale dicitur, eo quod ad certum, & præscriptum tempus durat, & obligat, ut qui abstinentiam; & continentiam ad certum tempus uouet, & qui uouet semel, aut bis in mense, aut hebdomada ieiunare: Perpetuum est, quod ad uitam uiuentis permanet, ut qui uouet perpetuum abstinentiam ab aliquo cibo, aut perpetuam castitatem, ut in religione, & in sacri ordinis susceptione.

3. *Tertia est*, votum aliud est conditionatum, aliud absolutum. Conditionatum est, quæ quis aliquid uouet apposita conditione, & rursus duplex est: vel pære conditionatum, ut cû quis uouet ieiunium, aut peregrinationem, aut ingredi religionem, si ab infirmitate liberetur, aut a periculo liberetur, vel conditionis penale, ut cû quis aliquid uouet certa apposita pænâ, si illud nõ feruet, ut cum Petrus dicit, si nõ abstinuerò a ludu, vel fornicatione, uoueo centu, uel tot dies ieiunii, uel peregrinationis, uel religionis, hæc enim huius uoti

pernam, ut conditionem affudit. m. Vnde sicut in voto pure conditionato, extante conditione, tenetur implere votum, ita in conditionato, censi, si postea non alit fluctu voto obligatur.

Abfoluta m. est, quando quis aliquid simpliciter sine conditione, & perna uouit, & talis, qui in prin. cō. modo potest votum adimplere tenetur.

Quarta est; votum aliud est *simplex*, aliud *solemnē*. *Simplex* generaliter uotum est, quod cūque nō sit *solemnē*. *Solemnē* est, quod de natiuitate, vel expresse in aliqua religione a Papa approbata, & quod est annexum ord. m. sacro. c. 1. de voto, & uoti redempt. in 6. Quæ duo uota inter se differunt tam a posteriori, siue ab effectu, ut m. a priori, siue ex propria ratione. Ab effectu, quia uotum *solemnē* matrimonium contrahit, & contrahendi nō dirimit, hoc est, efficit, ut quis non solum contrahere nequeat postea matrimonium, sed etiam si contrahere tentat, inualidum sit matrimonium, atque adeo dirimi debet tanquam inualide contractum.

Simplex autem uotum non ita dirimit contrahendum, quia uis si sit castitatis, in p. d. t. quoniam minus licet, & sine peccato contrahi possit, & eatenus impedire dicitur matrimonium *contrahendum*. Et in hac re cōueniunt oēs, & colliguntur c. unico. de uoto & uoti redempt. in 6. Quo autem modo hæc uota a priori, & ex propria ratione differant, atque adeo quæ utriusque propria sit rō, non cōueniunt auctores. Quamuis in eo cōueniant iure omnes, votum *simplex* consistere in nō de quod m. promissione, propter quod dicitur *simplex*; in explicanda tamen propria ratione voti *solemnis*, non parua est inter doctores controversia. In qua re

3 PRIMARIA opinio est assensum uoti *solemnitatem* essentialiter consistere in quadam *spemali benedictione*, vel *consecratione ipsius uocantis*, ideo autē dicunt consistere in quadā *benedictione* propter benedictionem, quæ fit in professione religionis; in consecratione uero propter ordinis sacri susceptionem. Sic S. Th. 2. 2. q. 88. art. 7. & art. 12. Quæ benedictio, & consecratio, cum sit solam de iure positiua, consequenter dicunt uoti *solemnitatem* esse de iure positiua. Hæc tamen opinio cōtrarie reijcit ab omnibus. Ratio est, quia quod est de re cōstituta, ita se habet, ut sine eo res esse non possit, ut cōstat. At uero sine benedictione aliqua per se nō uouentis, sit *solemnis* professio, ut patet in professione religionis ordinis Prædicatorum, ut docent Caieta. & Petrus de Arragona locis infra citandis. solte uestes benedicuntur post professionem inter mediat, atque adeo benedictio hæc non est personarum, sed uestium, & sit postquam uoto *solemni* obligatus est ille cuius uestes benedicuntur. Et deinde sacerdotes Graecorum consecratur sine ullo uoto *solemni* castitatis. Poteritque ecclesia, si uellet, statuerē de nostris, ut qui facris initiarentur, solum uotum *simplex* castitatis emitterent; Vnde tunc daretur consecratio sine uoto *solemni*. Votum igitur *solemnē* non consistit proprie in benedictione, & consecratione. Et quamuis Sotus, & Petrus de Arragon. velint S. Thomam non fuisse huius opinionis, sed solum hoc loquendi modo significasse uoluisse illam *solemnitatem* benedictionis, aut consecrationis adhiberi in signum uoti *solemnis*, non aut quod sit de illius essentia, sicut nec *solemnitas* nuptiarum est de

essentia matrimonij, quāuis adhæberet in illius essentialitatem; hæc tamen expositio corā uolentibus, & a uerbis S. Th. aliena, ut legentibus uerba manifestum est, est. Sed siue cuius opinio sit, siue non, si sit, est; & cōtra m. Doctorem consensu recedat, ut diximus.

SECUNDA opinio est eorum, qui affirmant *solemnitatem* uoti consistere essentialiter in *sollemnitate*, & *consecratione ecclesiæ* prohibente matrimonio ipsi, qui *solemniter* uocant. Adeo ut, quāuis consecratio illa, & dedicatio, quæ tales in seipsum cultui diuino, sit fundamentum in huius inhabilitatis ad matrimonium, & statuti ecclesiæ, hæc tamen *sollemnitas*, & *traditio* foris nō constituit essentialiter uoti *solemnitatem*, sed solum statum ecclesiæ. Cuius sententia sit Canon. in c. Rufus. Qui clerici, uel uocant, & Gerfon. tit. 2. 2. Moralium suorum. litera J. Seco. in 4. dist. 13. in si. 8. Ratio igitur. Hæc uis quod lib. 1. 2. q. 25. Hæc uis quod lib. 6. q. 39. Palud. in 4. dist. 38. q. 4. art. 4. cōcl. 1. 1. Michael Palacios ibid. dist. 2. & Caiet. 2. 2. q. 88. art. 7. & opus. 2. 7. tom. 1. in fine, uis sententia est, quamuis in medio questionis fauere videtur sententia tertia, quæ infra referemus. Michael Mardina de continentia hominū sacrorū. li. 4. c. 36. & 37. q. 4. Alensis li. 2. tit. 16. Ange. uerb. Matrimonium. 3. impedim. 5. in prin. Joan. Azorius to. 1. in li. Moral. 1. 2. c. 6. dub. 1. & 2. & Joseph Angelus in florib. 4. sent. q. de uoto. artic. 6. Spec. coniug. p. 1. art. 3. 1. & colligitur ex c. vni. de uoto, & uoti redempt. in 6. vbi Bonifacius Papa VIII. ait, *Quod uoti sollemnitas ex sola consecratione ecclesiæ fit instituta*. Idemque docet Grego. Papa XIII. cōstitut. 102. quæ incipit; Accedente domino. anno Domini 1584. octauo Kal. Iunij Ratio est, quia Papa statuerē pōt, ut qui corā tribus, & sub. religionem uocaret, maneret uoto *solemni* affectus, & inhabilis mino ad matrimonium contrahendum. Ergo uoti *solemnitatem* constituit tantum in statuto ecclesiæ. Deinde qui uocet tria iura religionis in religione non approbata, manet ligatus uoto *simplici*, non *solemni*, non alia ratione, nō si quia deest authoritas ecclesiæ.

4 TERTIA sententia docet uoti *solemnitatem* esse de iure quāuis, & ad quāuis, & consistere in consecratione externa, ut uoluit prima opinio, sed in interna, quæ hominē affect. *quædam dedicatio*, & *traditio proprii corporis*, & *libertatis*, dominium utriusque in Deum tra. ferunt, inter se nō nec acceptatione illius, qui Deus uis gerit, & hæc ratione ab ecclesiā in huiusmodi *solemnitate* uoti statum sunt dicte *solemnitates*, tum in collatione, & susceptione ordinis sacri; tum in emissionē, & susceptione professionis, quibus *filenitibus* significat ecclesiā se acceptare, & *traditionem*. Vnde docet hæc opinio, quod non quilibet ad uas traditū suppositus, sed traditio est talis affecta certis quibusdam circumstantiis ab ecclesiā, iuxta cuiusque religionis institutionem approbata, uotum *solemnē* cōstitutit. Atque ita uotum *solemnē* hoc præcipue differt *simplici* quod *simplex* consistit in *unda promissione*, siue illa sit de futuro, siue de presenti, quia quis uel in futuro promittit, uel in presenti uiuere paupertatem, & castitatem, & obedientiam. Non obstante enim tali promissione, retinet sui ipsius dominium, atque adeo tanquam dominus potest inde quicumque esse alteri per matrimonium tradere; quamquam nō sine peccato (si

uotum castitatis emittit) contra fidelitatem Deo datam; uotum autem sollempne, quia includit *traditionē auctoritatem domini* in manus Dei, & eorum, qui uicem Dei tenent, ita ut non sit amplius ius iuris, sed sub dominio alterius, consequenter iure naturali, & diuino talem personam inhabilem reddit ad tradendam se alteri per matrimonium, aut faciendum ualide, & iuste ea opera, quæ sunt contraria illis, quæ uouet. Quia iure diuino, ac naturali, nemo potest alteri dare, quod suum non est, & si dederit, irrita est donatio. Iure igitur naturali, & diuino ex solemnī uoto religionis approbatæ per paupertatē, facultatē, ac rerum suarum dominio se abdicat, & ineptum, & inhabilem se reddit ad rerum proprietatem, ac dominium in posterum acquirendum. Per castitatem se ad matrimonium contrahendum inhabilem facit: Et per obedientiam suæ personæ dominium in religionem transfert, quæ ius acquirit, ipsum quandoque ab ea recessit, repetendi, recuperandi, & reducendi tanquam rem suam. Unde communiter cum hæc personæ traditione confectio, & benedictio quædam coniungi solet, quæ tamquam nota signatur persona religioni addicta, tradita, & diuino cultui mancipata. Hanc sententiam sequuntur Theologi antiquiores, & recentiores S. Th. in 4. d. 38. q. 1. ar. 3. & in addit. ad 3. p. q. 5. art. 2. Altiſſid. lib. 3. Summ. tract. 2. cap. 2. quest. 3. & 4. Alber. in 4. d. 38. artic. 16. S. Bonau. ibid. artic. 2. quæst. 1. 3. Richar. 4. d. 38. artic. 7. quest. 2. & ar. q. 1. Duran. 4. d. 38. quest. 1. num. 9. & 10. Tho. de Argentina eadem dist. artic. 3. ad 1. Capteol. ibidem q. unica. Carthusianus quest. 2. Sotas lib. 7. de iustit. q. 2. arti. 5. & in 4. dist. 38. quest. 2. art. 2. Syluester. uerbo uotum. 4. quest. 5. Taberna uerb. dispensatio. quest. 7. Petrus à Soto tit. de uoto. lect. 5. Martinus Ledesmius 2. quest. 55. artic. 2. qui tamen sibi contrarius est quest. 69. artic. 7. in fine. Petrus Ledesmius in addit. ad 3. partem. quest. 3. artic. 2. Petrus de Arragon. 2. 2. quest. 88. artic. 7. Gregorius de Valentia tomo 3. disp. 6. quest. 6. puncto. 5. Henriquez lib. 1. de Matrimonio cap. 5. §. 3. 6. & 7. Coua. p. 2. de sponsal. cap. 7. §. 4. num. 7. inno. etiam Caieta. tomo 1. opus. 2. 7. quamuis dubius, affirmat tamen, quod uotum sollempne religionis per se dirimeret matrimonium postea contrahendum, in quo distinguit uotum sollempne religionis a uoto annexo ordini sacro, illud enim per se, hoc uero per accidens dirimere ait matrimonium postea contrahendum. Quæ sententia mihi uidetur probabilior, & rationē, & pietati cōuincior. Rationi quidem, quia, quod alteri se tradidit, & se in dominium illius transiit, iure naturali, & diuino inhabilis est ad suscipiendum alium statum priori contrarium, sed qui uouet sollempniter, tradit se, & uoluntatem suam diuino cultui, & ministris, ita ut iam Deus non solum sit dominus talis hominis, ut causa uniuersalis, & prima, sicut est dominus aliarum rerum, sed iam habet particulare quoddam dominium talis personæ. Ergo uotum sollempne iure naturali, & diuino reddit hominem inhabilem ad matrimonium contrahendum, ad dominium, & proprietatem rerum acquirendam. Maior propositio patet, Nam si iure naturali, & diuino, qui rei suæ dominium in alterum transfudit, illam sine furto iterum surripere non possit, eodem modo nec ille, qui seipsum alteri tradidit, seipsum sine furto surripere nequit.

Minor patet, nam religio ex iure diuino est status querendi Christum, iuxta illud Matth. 19. *Sin uos perfecti esse, uade, & uende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me.* Si igitur utraque præmissa sit de iure naturali, ac diuino, consequens omnino est, cōclusionem eiusdem iuris, & rationis esse. Idipsum docet traditio ecclesiastica, ecclesia namque ab antiquissimis temporibus, a tempore, scilicet, Apostolorum semper docuit uotum sollempne religionis dirimere, & annullare matrimonium postea contrahendum, ut ex Concilijs Toletano. 1. can. 16. Chalcedonensi Generali. can. 16. Pombliensi, caus. 11. Tolet. 8. can. 6. Tolet. 4. can. 51. Turon. 2. can. 16. Triburiensi. can. 2. 3. Et ex Patribus, Cyr. lib. 1. epist. 11. ad Pomponium Basilium in lib. de Virginit. ultra medium. Ambrosio in lib. ad Virginem Lupam. cap. 5. Chrysostomum epist. 6. ad Theodorum. Gregorio lib. primo, epist. 40. Gelasio 1. epist. prima, cap. 22. & 23. Innocentio 1. epistola secundā, cap. 12. & 13. Siricio epistola prima, capite sexto constat. Ergo credendum est, quod hoc emanauit à Christo Domino, neque enim Concilia, aut Summi Pontifices id tanquam aliquid nouum statuerunt, sed potius, ut rem antiquam confirmarent, ac prouide confendunt est hoc ex Apostolica traditione descendere.

6 Hoc etiam ipsum non male ex Concilio Tridentino sess. 24. de reform. Matrim. can. 9. colligi posse uidetur, ubi sic definitur, si quis dixit clericos in Sacris ordinibus constitutos, ut Regulares castitatem sollempniter professos, posse matrimonium contrahere, contra tuncque ualidum esse, non obstante *leues ecclesiastica* in uoto, &c. ubi aduertendum est cum Petro Ledesmi, & Henriquez ubi supra, primam particulam, *leues ecclesiastica*, poni propter ordines sacros, qui ex lege ecclesiastica dirimunt matrimonium. Secundam uero, *ex uoto*, poni propter religiosos, quorum matrimonium irrita sunt ex natura uoti. Etenim religio intrinsece, & ex sua natura includit omnino dam continentiam, cum religiosus totum se Deo confectet, & immolet, quæ totalis dedicatio, & consecratio sui ipsius ex natura rei pugnat cum statu matrimoniali. Iure igitur naturali, & diuino uotum sollempne religionis matrimonium contrahendum impedit, & contrarium dirimit, ad quod Cōcilium Tridentinum satis manifeste ubi supra significauit, contra distinguens uotum sollempne religionis a uoto solemnī ordinis sacri, docens hoc esse *ex lege ecclesiastica*, quasi aliter dicendum sit de uoto solemnī religionis, ut diximus.

7 *Est denique sententia hæc admodum pietati cōsentanea, & maxime congruit cum dignitate professionis solēnis, & exaltatione q̄ de illius excellentia cōiter habetur.* Quis enim *bodes antinomus* appellatur religionis p̄fessionē. Si enim eam uocat S. Grego. Homi. 20. in Ezech. & D. Hieronymus epist. 8. & in epist. 25. ad Paulā de obie. Bileſille, statu religionis cēset esset quasi sed in baptismū, & S. Tho. in 2. 2. qu. 189. ar. 3. ad 3. docet professionem sollempnē religionis tātū esse meritū, & efficaciam, ut p̄ illā oīa peccata etiam quod p̄nām totā remittatur. Et in uita S. Antonij habetur Angelos dixisse, peccata ante p̄fessionē cōmissa deleta esse, & p̄ p̄fessionē hominē restitui ad eū statū, in quo fuit cū baptismū accepit, nec Monachū ratione redditurū de peccatis antea commissis.

atque adeo si statim post professionem inoreretur, enolaturum eum in cælum. Idem quod Diuus Hieronymus, docent etiam S. Anselmus in libro similitudinum cap. vi. & D. Bernardus lib. de Dispensatione, & præcepto versus finem, & alij quos refert Thomas VValdensis tom. 3. de sacramentalibus tit. 9. cap. 80. comparantes solemnem professionem baptismi. Et quod peccata omnia, id est, poena peccatis debita per professionem remittatur, docent Thomas VValdensis ubi supra, Gioia in cap. scripturæ, in verbum temporale de voto, & voti redempt. Palud. 4. d. 38. q. 4. artic. 1. conclus. 8. Angel. verb. religiosus q. 46. S. Ant. p. 3. tit. 16. c. 3. §. 3. Gabr. in 4. d. 38. q. 1. art. 5. littera AA. Syl. verb. Religio. 3. q. 23. Grego. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 5. Ioan. Azor. p. 1. iust. Moral. lib. 1. c. 5. dub. 11. Quæ omnia non satis communiter decernunt, aut intelligi possent, si professionis solemnitas in solo ecclesiæ instituto extrinsece constituta esset.

8 *Argumenta* vero pro secunda sententia facile solui possunt. Ad primum enim Respondetur, quod licet summus Pontifex efficere potest, ut quocumque votum sit coram tribus testibus, in eo sit actualis traditio, non tamen inde sequitur, voti solemnitatem erie de iure positivum, sed tantum ad ius positivum spectare apponere condiciones, & circumstantias, sine quibus in voto non erit actualis conditio, quod verum est. Nam sicut matrimonium est de iure naturalis, & diuino validum, & similiter testamentum à quocunque homine factum, & tamen ad ius positivum spectat apponere condiciones, sine quibus nec matrimonium, nec testamentum validum erit; ita etiam votum solemnè religionis est sua natura, & ex iure diuino est actualis traditio, & tamen ad ecclesiam pertinet apponere condiciones, sine quibus in voto non erit talis actualis traditio, & acceptatio. Est igitur votum solemnè seu professio de iure diuino, sed solemnitas voti, hoc est, quod solemnè fiat hoc, vel illo modo, hac, vel illa caerimonia, atque adeo fiat traditio solemnè, & irrevocabilis, est de iure, & constitutione ecclesiæ; & id tantum intendit Bonifacius Octauus in cap. unico de voto, & voti solemnitate ex sola institutione ecclesiæ esse inuentam, quo etiam modo intelligendus est Gregorius X III. qui eodem modo locutus est. Nisi enim traditio hæc his circumstantiis, & accedente approbatione, & constitutione ecclesiæ, fiat, Deus non acceptat traditionem, & traditionem dominij personæ, aut certe non sciremus, quod acceptaret. facta igitur traditione actuali dominij personæ affecta talibus circumstantiis ab ecclesiâ inductis, & apposis. eo ipso iure naturæ, & diuino persona fit inhabilis ad matrimonium, eo quod tran sit tanquam mancipium in peculiare Dei dominij. Sicut institutio alicuius ecclesiasticæ præbendæ, quamvis sit ex sola auctoritate ecclesiæ, illa tamen institutione supposita, est contra ius naturæ vendere præbendam spiritualem.

6 Ad secundum respondetur, ideo in religionē ab ecclesiâ non approbata non emitti votum solemnē, ex defectu conditionis, & ecclesiæ non recipiens votum illud, quia enim ecclesiâ non approbat religionem illam, nec etiam recipit votum in ea factum. Et hæc satis sint de hac difficultate, quæ omnia intelligenda sunt de voto solemnè religionis, quod

eniam attinet ad solemnitatem eius voti, quod fit tantum implicitè, ius voluntaria susceptione sacrorum, ordinum, quatenus illis est annexa obligatio ad castitatem, & inhabilitas ad matrimonium, receptissima sententia est omnium tam secundæ quam tertie sententiæ, initiatus scilicet, solo statuto ecclesiæ inhabilis effici ad matrimonium, nec in hac re ulla est difficultas.

De materia voti, seu de re voto subiecta.

Cap. III.

S V M M A R I U M.

- 1 *Propria voti materia est alius virginitatis aut res bona, possitima vero bonum supererogationis.*
- 2 *Votum de re illicita seu de peccato nullum est.*
- 3 *Votum veniale, aliquando erit mortale ibid.*
- 4 *Vota sex modis illicita fieri possunt vsque ad nu. 7.*
- 5 *Votum de licito pro illicito obtento non est obligatorium, sed potius blasphemum quam votum.*
- 6 *Promittere licitum pro petitione licita ex causa tamen turpi, non licet, sed obligat si conditio adimpleatur.*
- 7 *Promittere licitum pure conditionaliter apponendo elementum illicitum, obligat adueniente conditione.*
- 8 *Ausi quis veniat licitum ad quod monetur ex re illicita tanquam ex fine secundario, votum validum fit, & obligatorium.*
- 9 *Votum de re absolute necessaria, vel impossibili non tenet.*
- 10 *Votum de nunquam peccando mortaliter ex sua natura verum, & validum est contra Noua, quem falso citat Argens.*
- 11 *Ne huiusmodi vota fiant præsertim quoad peccata cordis maxime consulendum est ibi.*
- 12 *Votum de non peccando venialiter circa aliquam materiam certam validum est, & obligatorium ibid.*
- 13 *Votum de nunquam peccando absolute non valet, nec obligat.*
- 14 *An qui votis absolute abstinere a venialibus, ab his saltem abstinere teneatur ex vi voti, quia facti utatur potest.*
- 15 *Votum de rebus indifferenter ad bonum morale, ut malum, quatenus in differentes sunt nullum est.*
- 16 *Votum si iusta vota, ut non leuare, filare, &c. in honorem huius vel illius sancti, non tenetur adimplere.*
- 17 *Votum de induenda veste alba die Sabb. ob honorem B. Virg. aut de veste nila, & alpera valet.*
- 18 *Qui dubitat an res de qua factum est votum, sit indifferens, non potest illud propria auctoritate infringere, sed tenetur, donec dispensationem obtineat.*
- 19 *Vota facta in universali quæ in particulari possunt esse bona, & mala, fieri non debent.*
- 20 *Vota licite fieri possunt de bonis temporalibus.*
- 21 *An de re lege naturali aut diuina alius præcepta, votum fieri possit.*
- 22 *Votum violare factum de rebus quæ sunt ex præcepto non grauius esse quam si votum non esset ensitum, error Io. Gersoni.*
- 23 *Quæ necessitas non tollit rationem voluntarij, sed sub notu addu.*
- 24 *Votum rem aliqui præceptam quare bonum nile.*
- 25 *Votum secundum de eadem re emissum non multiplicat peccatum, quare?*
- 26 *Voti ad præceptum seu legē naturalem aut diuinam accedere quando inducit non obligantem, ut duplex sit peccatum.*

- 21 *Votum de re precepta, non esse complete, & proprie votum S.T. bonum non affirmat, ut valuerunt alij supra num. 16.*
- 22 *Qui vult se daturum elemosinam pauperibus si cum dei Petro in extrema necessitate constituto, non voto satisfecerit, cui contradicit Azorius.*
- 23 *An in Baptismo fiat proprie votum cum quis abrenuntiat mundo, & sese ecclesie obligat ad seruanda precepta.*
- 24 *An de rebus que repugnant bonis consiliorum votum valide fieri potest.*
- 25 *Ponere absolutum de oppositis consilia euangelico non obligeat quare.*
- 26 *Qui votum absolute se nunquam votum facturum, tali no- to non tenetur.*
- 27 *An qui votum emisit se nunquam votum facturum sine consilio alicuius viri docti, & postea emitat, val. d. sit.*
- 28 *An, & quale peccatum sit emittere votum de reb. que consilia euangelica repugnant.*
- 29 *An fieri possit votum de re, que maius bonum impedit.*
- 30 *An votum valide fieri possit de bonis illis, que licet non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen absolute loquendo incompatibilia.*
- 31 *Iuramentum de matrimonio contrahendo iurante obligat, non autem votum vouentem, & quare? Voto de matrimonio non obstante potest quis ingredi religionem sine dispensatione, ex circumstantia tamen fieri potest votum laudabile, & validum. nu. eod.*
- 32 *Qui votum emisit ob certum aliquem finem potest sua autoritate commutare votum illud non solum in aliquid Deo gratius, sed etiam in aqu. gratum.*
- 33 *An votum de contrahendo matrimonio sine copula, & consummatione validum sit, & obligatorium.*
- 34 *Observatio voti manifeste nocua non habilitur, ut castitas, & maceratio corporis vergens in detrimentum persone non obliget.*

Post explicationem definitionis, & diuisionis voti ordo, postulat, vt de eius materia, seu de re voto subiecta breuiter agamus. In qua realia certa sunt, aliqua vero incerta.

- 1 **PRIMO** namque certum est, propriam voti materiam esse *actum alicuius virtutis, seu rem bonam*. Sic S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 2. S. Bonau. 4. d. 1. q. 1. Richard. eadem dist. art. 1. q. 1. & 2. S. ar. lib. 7. de iustitia q. 1. art. 3. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. arti. 2. Grego. de Valent. tom. 3. disputat. 6. q. 6. punct. 2. Ioannes Azorius par. 1. instit. Moral. lib. 1. cap. 14. post dubium 5. Ratio est, quia votum est promissio facta Deo. Sed nihil est Deo acceptum nisi bonum. Ergo solum bonum est materia voti. Deinde sicut inclinatio naturalis indita rebus naturalibus semper respicit bonum naturale, ita inclinatio moralis per votum obligandi fit Deo solum bonum morale secundum ream rationem respicit.

SECVNDO potissima voti materia est bonum supererogationis, id est, ad quod nullum ex precepto obligationem habemus, sed quod tantum est in consilio. Sic S. Thom. 2. 2. q. 88. artic. 2. S. ar. lib. 7. de iustit. quest. 1. artic. 3. conclus. 5. Richard. 4. dist. 38. art. 3. q. 2. Ang. verb. votum. 1. §. 1. Syluest. verb. votum. 1. q. 4. §. Tertium. Petrus de Arragon. 2. 2. quest. 88. artic. 2. Ioannes Azorius par. 1. instit. moral. lib. 1. cap. 14. dub. 10. Summa Corona

par. 3. tract. de voto, num. 5. Ratio est, quia votum est promissio boni voluntarii. Bonum vero supererogationis, & consilij est omnium maxime voluntarium, & Deo gratissimum. Hinc S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 2. ait; *Tunc maximeque regnum celorum possidebit, &c.* 151. quod sit esse LICITVM, & AD PROPECTVM VITAE MELIORIS pertinere cognoscit, libenter nonne, & celeriter reddat.

TERTIO votum de re illicita, seu peccato nullum est, sic S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 2. S. Bonau. 4. dist. 38. ar. 1. q. 2. n. 2. Richard. ibi. ar. 3. q. 1. Gabriel ead. dist. q. 1. Notab. 2. S. ar. lib. 7. q. 1. ar. 3. conclus. 1. Syl. verb. votum. 1. q. 4. vers. Tertium. Nau. in Man. c. 12. num. 25. Sum. Cor. p. 3. tract. de voto. nu. 5. Joseph Angles in florib. 4. sent. art. 1. diff. 6. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 2. concl. 1. Greg. de Valto. 3. disp. 6. q. 6. punct. 3. Cosmus Philarchus de offic. sacer. p. 2. lib. 4. c. 17. Barthol. Medina lib. 1. in tract. confess. c. 14. §. 6. in fin. Emanuel Rodriguez p. 2. sum. m. c. 94. conclus. 1. Tolet. in sum. lib. 4. cap. 17. Ioannes Azorius par. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 14. in princip. & colligitur ex lib. lib. 2. de Synonymis, cap. 16. & refertur 22. q. 4. cap. 1. malit. vbi dicitur, *In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Si quid incantae mouisti, ne facias, iurpia enim est promissum, que scelere adimpletur, unde vouere id quod est peccatum mortale, non est votum, sed peccatum mortale, v. g. si uoueat Deo te homicidium, furtum, uel adulterium, aut aliud maleficium commissurum, est peccatum mortale: quod uero fit mortale, patet, quia actiones sumunt speciem ab obiecto, unde cum obiectum illius voti sit mortale, etiam votum ipsum peccatum mortale erit duplicem malitiam in se continens, prima est malitiae voluntatis occidendi, furandi, &c. altera est sacrilegij, quod fit dum vouetur Deo res, que illi maxime displicet, in quo maxima iniuria Deo irrogatur. Vnde utraque haec malitia in confessione explicanda est: si autem vouerit id, quod est veniale, votum nullum est, & peccat venialiter, ex Soto lib. 7. de iust. quest. 1. art. 3. conclus. 1. & in explicatione illius Petr. de Arragon. Sum. Cor. Tolet. Greg. de Valen. Ioanne Azorio. Nau. in Man. c. 12. nu. 34. Emanuel Rodriguez. 2. p. sum. c. 94. conclus. 3. Aliquando autem erit mortale, vouere veniale, puta si aliquis de industria promitteret se commissurum veniale, intendens, vt Deo placeret tale peccatum, est enim blasphemiam mortalem, ex Greg. de Valen. ubi supra, blasphemiam siquidem est uelle, ut Deus acceptet peccatum. Et quae in hoc tertio dicto annotata sunt, locum habent, non solum quando vouens habet intentionem promittendi, & seruandi promissum, sed etiam quando habet propositum promittendi, etiam si non habet propositum seruandi promissum, ex Petr. de Arragona, & Rodriguez locis proximè citatis. Cum enim propositum illud vouendi sufficiens sit ad votum, in illo includitur voluntas se obligandi, & seruandi promissum. Quod uero tale votum de peccato mortali, aut veniali sit nullum, patet, quia votum est promissio rei gratæ & acceptæ. Deum nullum autem peccatum Deo acceptum esse potest. Intelligitur aut hoc dictum de opere malo secundum se, & ex obiecto, utrum autem votum factum ob finem uitalem teneat, infra dicemus. Pro qua re*

Notandum est, vota sex modis illicita fieri posse, vt notat Caiet. in sum. verb. uotum. §. 2.

Primo, promittendo opus quod in se illicitum est, v. g. odio habere aliquem, occidere, furari, &c. & sic uotum est nullum, & peccat uouens, eo modo quo diximus.

Secundo, promittendo opus bonum, sed propter malum finem, ut si quis uoueat dare elemosinam propter uanam gloriam, & tale uotum est nullum, & peccatum mortale, aut ueniale, iuxta qualitatem finis mortalis, aut uenialis. Ratio est, quia opus, cuius finis malus est, & ipsum opus malum est, res enim speciem fortitur ex obiecto suo. Vnde quamuis id, quod uouetur, bonum sit, uotum tamen de illo ob talem finem est malum, & indebita materia uoti, materia enim talis uoti non est solummodo dare elemosinam, sed totum hoc dare elemosinam ob malum finem, inane uero gloriam, quod constat esse formaliter malum, sic Richard. 4. dist. 38. art. 1. q. 1. Gabriel ibi. q. 1. artic. 1. Notab. 2. litera C. circa medium. Ang. verb. uotum. 1. num. 3. Caiet. 2. 2. q. 88. art. 2. & verb. uotum. §. 2. Sotus lib. 7. de iust. q. 1. art. 3. circa concl. 5. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 2. & Greg. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 6. pun. 2. Ioseph. Angles in florib. 4. sent. quest. de uoto, artic. 1. difficult. 1. Nau. in Man. c. 12. num. 30. vers. undecimo. Cosinus Philarchus de off. sacer. p. 2. lib. 3. cap. 17. Emanuel Rodriguez par. 2. sum. ca. 9. 4. concl. 10. Ludouicus Lopez p. 1. instruct. confes. cap. 44. Toletus lib. 4. instruct. sacer. c. 17. & Ioannes Azorius p. 1. instruct. Moral. lib. 1. c. 15. q. 3. Id quod procedit, etiam si qui uouet non habeat i. propositum seruandi promissum, dummodo propositum hoc habuerit quando id uouit, ut notant Arragon. & Rodriguez locis citatis.

Tertio promittendo aliquid licitum ob illicitum peritorem obtinendam, vt si quis uoueat Deo centum aureos, ut uictoriam inuictam, & ciuitatem non suam consequatur, tale enim uotum non est ualidum, nec obligatorium. Ratio est, quia finis ille ob quem illa elemosina promittitur, nempe ut uictoria inuicta obtineatur, & medium illud, quo uictor ad talem uictoriam obtinendam, scilicet, dare centum aureos ea intentione, ut uotum hoc sit tanquam medium ad obtinendam uictoriam illam, minime acceptatur a Deo. Non enim uult Deus ad eum finem acceptare centum aureos, ut ipse conferat uictoriam inuictam, immo potius est materialiter blasphemia, quam uotum, cum faciat Deum autorem peccati. Et idem dicendum si quis uoueret Deo munera ut compotem eum faceret optati adulterij, homicidij, &c. Sic Richard. 4. dist. 38. art. 1. q. 1. Caiet. 2. 2. q. 88. art. 2. & in summa verb. uotum. §. 2. Sotus lib. 7. de iust. q. 1. artic. 3. post medium. Gregor. de Valento. 3. disput. 6. q. 6. pun. 2. Petr. de Arragona 2. 2. q. 88. art. 2. Ioseph. Angles in 4. in q. de uoto, artic. 1. difficult. 1. Nau. in Manuali. c. 12. num. 30. vers. undecimo. Cosinus Philarchus de off. sacer. par. 2. lib. 3. ca. 17. Emanuel Rodriguez par. 2. sum. ca. 9. 4. conclus. 10. Tolet. lib. 4. instruct. sacer. c. 17. & Ioannes Azorius par. 1. instruct. Moral. lib. 1. c. 15. q. 3. clare namque patet, quod ipsi uoti executio, scilicet, offerre centum vota ualent, pro inuicta uictoria, est actio formaliter mala, non minus quam dare elemosinam pro-

pter inanem gloriam. Non est ergo sic facta promissio uotum. Nec obstat, quod similes promissiones faciæ homini ualent, vt si quis promitteret meretrici 10. aureos pro turpi actu, ex Cou. in reg. peccatum p. 2. §. 2. nu. 2. Sotus, & Arragon. vbi sup. Ergo etiam, & promissio facta Deo, Quia ratio differentia est eo, quod cum ab homine expectari possit obsequium turpe, quod sit pretio æstimabile, promissio pro tali obsequio facta ex iustitia ualida est. Ceterum cum a Deo expectare tale obsequium sit blasphemum, consequenter uotum pro eo consequendo factum, nullum est, nec obligatorium.

Quarto, promittendo Deo licitum pro aliquo illicito obtento, quasi in recompensationem, & gratiarum actionem, vt si quis uoueret Deo calicem pro uictoria inuicta iam obtenta, aut pro obtenta aliena, &c. tale enim uotum nullum est, nec obligatorium, immo potius est blasphemia, quam uotum, cum Deus non acceptat illud hoc respectu factum. Est enim facere Deum autorem mali, quod est grauissimum peccatum. Sic Caiet. 2. 2. quest. 88. artic. 2. & in summa verb. uotum. §. 2. Sotus lib. 7. de iust. quest. 1. artic. 3. ultra medium. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 88. artic. 2. Ioseph. Angles in florib. 4. sentent. q. de uoto artic. 1. difficult. 1. Gregor. de Valento. 3. disput. 6. q. 6. pun. 2. Nau. in Manuali. cap. 12. nu. 30. vers. undecimo. Cosinus Philarchus de off. sacer. par. 2. lib. 3. cap. 17. Emanuel Rodriguez to. 2. c. 94. concl. 12. & Toletus lib. 4. instruct. sacer. d. capit. 17. & patet ex his que in tertio modo dicta sunt, nã eadem est virtusque ratio, vt constat. Hinc igitur quatuor modis uotum est nullum, & commutatur peccatum.

Quinto, promittendo licitum pro petitione licita, ex cuius tamen turpi pendente, vt v. g. si quis habens concubinam uoueat Deo centum aureos, si concederit sibi ex illa filium, & huiusmodi uotum est ualidum, & obligat, si conditio adimpleretur. Sic Caiet. in sum. verb. uotum. §. 2. & 2. quest. 88. artic. 2. Sotus lib. 7. de iust. quest. 1. art. 3. post medium. Petr. de Arragon. 2. 2. quest. 88. artic. 2. Ioseph. Angles in 4. q. de uoto, art. 1. difficult. 1. 1. conclus. vltim. Gregorius de Valento tom. 3. disput. 6. q. 6. pun. 2. Nau. in Manuali. cap. 12. num. 31. vers. dixi. Ludou. Lopez 1. par. instruct. confes. c. 43. Cosinus Philarchus de off. sacer. d. par. 2. lib. 3. ca. 17. & Toletus lib. 4. instruct. sacer. ca. 17. quicquid Emanuel Rodriguez par. 2. sum. cap. 94. conclus. 12. contrarium sentiat. Ratio est, quia in hoc casu uotum non cadit super illo illicito coitu, sed super dono filij, quæuis præsupponat illum illicitum coitum. Non tamen tenetur si retinere concubinam, ut faciat quod in se est ad uotum adimplendum, quia, præsuppositum est malum, & illicitum. Idem dicendum si quis bellum iniustum moueret, & uoueret aliquid Deo pro incolumitate exercitus, uotum enim tenet. Item si in duellum defendens uouet aliquid Deo pro vita, & incolumitate sua, si exinde saluus euadat. Idem dicendum de meretrice, que uouet dimidium turpis lucri. Item si fur, dum in patrandò furto est, aliquid Deo uouet, ne capiatur, similiter si uisarius, aut fur promittat partem lucri in ludo iniusto, huiusmodi enim vota ualent, quamuis non ad meritum, cum ueretur circa actum malum, sed ad obligationem. Qui

in his quibus casibus effectus, pro quo vouetur, est res bona, & a Deo. Quamvis enim adulterium sit malum, & similiter bellum iniustum, & duellum, & morticinium, furum, viura, & ludus inordinatus; proles tamen bona est, & similiter incolumitas, lucrum, &c. atque ita vota pro his rebus emissi sunt valida, cum sit de rebus, & pro rebus bonis, quatenus a Deo sunt. Quia vero communiter vouentes non praesentunt in huiusmodi rebus id, quod bonum est, a malo, nec vituntur huiusmodi distinctionibus Metaphysicis, distinguendo in malo actum, id quod est entitatis, ab eo, quod est deformitatis, idem Rodriguez, ubi supra, voluit huiusmodi vota non valere. Sed ut recte notat Grego. de Valentia loco prius citato, longe dispar est ratio de materiali entitate peccati, coniuncta, cum deformitate culpae, & de alijs bonis coniunctis cum peccatis, ut de incolumitate, prole, lucro, &c. Nam materialis entitas peccati est etiam quaedam pars peccati, & prohibetur a Deo, illa autem bona non ite. Et ideo pro obtinendis a Deo illis bonis quantumvis coniunctis cum peccatis votum validum fieri potest, non autem pro obtinenda materiali entitate peccati.

6. *Sexto*, promittendo licitum non pro aliqua petitione obtinenda sed pure conditionaliter apponit de euentum illicitum, ut si quis vouet ingredi religionem si committat adulterium, ad hoc ut caveat ab adulterio, vel ut poenitentiam faciat de adulterio, vel absolute intendit in tali euentu obligare, se ad tale votum, tunc huiusmodi vota sunt vere conditionalia, & obligant a dumtaxat conditione, & non alias, s. Syluest. verb. votum 2. q. 2. versicul. Tertium. Caic. 2. q. 2. art. 1. & in Summa. in verb. votum. §. 2. S. no. lib. 7. de iust. q. 3. post conclusionem. Grego. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punctio. 2. Nauar. in Manuali. ca. 12. num. 3. Joseph. Ang. in floribus 4. sent. q. de voto art. 1. difficul. 1. 1. concl. penult. & Cosimo Philarch. de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. cap. 17. in fine.

7. *DVBIVM* autem est, An si quis voueat licitum, ad quod mouetur ex re illicita, ita ut hoc illicitum non sit finis rei voto promissa (tunc enim certum est, non esse votum) sed tantum sit finis quidam secundarius ipsius vouentis, seu applicationis, & motionis voluntatis ad vouendum, sit votum validum, & obligatum necne? Respondendum sic votum est peccatum mortale, ut venialiter pro ratione, & quodlibet rei, votum tamen sic factum validum est, & obligatum, ut verba gra. ita qui vouet religionem non dirigendo suam professionem, & vota in finem futurum, licet ad id moueatur sperans, qui inde habebit occasiones luxuriandi, votum illud valet. Item si quis considerans, quod factus sacerdos facile poterit conuicci beneficiis, licet sit indignus hac intentione motus vouet fieri sacerdos, Item promittit quia Missas, ut praebendam consequatur, habens intentionem abutendi praebenda, huiusmodi vota tenentur. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 3. versicul. Dixi. Syluest. verb. religio. 3. quest. 6. Caic. 2. q. 88. art. 2. versicul. circa bona supererogatoria. §. 2. In primo ergo sensu. Petr. de Arragon. 2. q. 88. art. 3. Joseph. Ang. in 4. de voto art. 1. difficul. 1. 1. conclusio. 2. Lydus. Lopez par. 1. in 1. conficiencie. ca. 42. Gurgio. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punctio. 2.

Cosimo Philarch. de officio sacerdot. par. 2. li. 3. c. 17. ante h. Emanuelem Rodriguez par. 2. Summa. c. 94. conclusio. 1. 1. Soto lib. 7. de iust. q. 1. ar. 3. post conclusio. 5. Rō est, q. nec finis religionis est malus, nec finis voti est malus, sed solum causa mouens, si pes habendi ibi occasione luxuriandi, consequendi beneficii, &c. est mala, quia impulsiva, & motiua non vit at non promissa, sed tantum actum promittentis, igitur obiectum illius voti sit bonum, Liuere religio, (ita enim lo uenit) non est finis religionis, sed motiuium forum vouentis; quod motiuium solum vitat actum promittentis, votum autem relinquit in sua natura, consequenter votum illud bonum, & validum est, & adimpleti potest sine peccato, & solum tenetur mutare intentionem, & de ea penitere sique votum adimplere.

8. *QVARTO* votum de re absolute necessaria, vel impossibilium, quod homo mortuus sit, vel uoluitur, non tenet. Sic S. Tb. 2. 2. q. 88. ar. 2. Caic. Petr. de Arragon. ibid. Sotus lib. 7. de iust. q. 1. ar. 3. conclusio. 3. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 28. ver. 8. Lud. Lopes p. 1. in 1. conficiencie. c. 4. Greg. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punctio. 2. Sum. Cor. 3. tract. de voto. nu. 5. Ratio est, quia votum significat promissionem voluntariam, sed necessitas, vel impossibilitas tollit voluntarium. Illud igitur, quod est absolute necessarium, aut impossibile, nullo modo sub voto cadit. Nec de hac re ulla potest esse difficultas.

Hinc constat, quid sentiendum sit de illis votis, quae sunt de non committendo peccato. Id quod quatuor modis fieri potest. *Primo*, de uitando peccato mortali in genere; *Secundo*, de uitando peccatum mortale in specie; *Tercio*, de uitando peccatum veniale in specie; *Quarto*, de uitando peccatum veniale in genere. *Votum* igitur primo modo factum, scilicet de nunquam peccando mortaliter, ex sua natura ueniale, & ualidum est, quicquid Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 65. dicat non esse ualidum, eo quod est rei ualde difficultis. Ceterum hanc nostrā sententiam docent Sotus lib. 7. de iust. q. 1. ar. 7. post medium. Petr. de Arragon. 2. q. 88. art. 2. & Emanuel Rodriguez p. 2. Summa. c. 94. conclusio. 5. & Io. Azorius par. 1. in 1. Moral. lib. 1. c. 14. dub. 4. qui tamen falso Nauarum pro hac opinione citat. Ratio est, quia votum hoc, & bonum obiectum habet, & possibile ex gratia Dei, quam omnibus conferre paratus est, & colligitur euidenter ex Concil. Tr. sess. 6. cap. 15.

Consulendum tamen est, ne huiusmodi vota fiant praesentum quantum ad peccata cordis, quae maxima cum difficultate cognosci possunt. Sic enim semper estet scriptura, an uouens cogitauerit, necne; cum tamen testata fieri debeat de re certa, & cuius transgressio sit manifesta. *Votum* autem secundo modo factum est laudabile, ex Soto, & Azorio, ubi supra. *Votum* etiam tertio modo factum, id est, de non peccando uenialiter, quia aliquam certam materiam, ut si gratia, nunquam uenit iocose, ualidum est, & obligatorium, cum sit de obiecto bono, & possibile mortaliter ex gratia Dei. Unde & laudabile est sic uotum: sic Sotus lib. 7. de iust. q. 1. articulo. 3. Joseph. Ang. in floribus 4. sentent. q. de voto art. 1. difficul. 8. Petr. de Arragon. 2. q. 88. art. 2. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 65. Emanuel Rodriguez par. 2. Summa. ca. 94. conclusio. 4. in fin. & Ioan. Azorio

Azorío p. 1. infini. Mo. al. lib. 1. r. c. 14. q. 4. *Votum autem quod modo factum, scilicet, de nunquam peccando absolute non est validum nec obligat, cum sit votum de re simpliciter via ordinaria impossibile, licet cum gratia Dei, quod de lege ordinaria dat iuxta illud 1. Jo. 1. *Sideremus, quod peccatum non habemus, p[er] nos seducimur, & veritas in nobis non est, & definitur in Consilio Meleuitano. can. 6. 7. & 8. & in Conei. Tri. fecit. 6. can. 2. 3. & expresse id docent Sotus li. 7. de iust. q. 1. arti. 3. Pet. de Arrag. 2. 2. q. 8. ar. 1. Ioseph Angles q. de voto, ar. 1. difficu. 8. Greg. de Val. to. 3. dif. 6. q. 5. punc. 2. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. c. 94. conclu. . & Io. Azo. p. 1. infini. Moral. lib. 1. c. 14. q. 4.**

- 10 Dubium aut est, An qui vult absolute abstinere a venialibus vitis sit saltem abstinere teneat. et vi voti, quod saltem vitare potest, v.g. ab hoc, vel illo quod in particulari vitare potest, vnde ximus. Ratio difficultatis est, quia qui vult se ieiunaturus pro tota quadragesima in pane, & aqua, aut dare ecclesie centum aureos, si posset non potest ieiunare omnibus diebus quadragesime, aut dare centum aureos. tunc saltem ieiunare diebus, quibus posset. & dare quantum commode valet, puta 40. aut 20. Ergo idem dicendum est in casu nostro. Partem affirmantem tenet Ioseph Angles q. de voto. ar. 1. diff. 8. Venior autem est opinio Son lib. 7. de iustitia. q. 1. ar. 3. Patet de Arrag. in 2. q. 88. ar. 2. & Greg. de Valco. 3. diff. 6. q. 6. p. 2. Non teneri et vi voti ab absolute abstinere. Ro est, quia cum votum illud abstinere nullum sit, eo qd est de re impossibili, ad nihil tenetur quis ratione illius. Atque adeo talis venialiter peccat: non magis peccat, quam si votum non emisisset.

Ad argumentum autem in contrarium responde-
tur, diuersimodè esse rationem in illis casibus: ac in isto
quod tale votum de ieiunio, aut de dâdo centum au-
reos ecclesiæ est ualidum, cum fit de re bona, & pos-
sibili, ideoque ex utrisque uotis potest potius adim-
plere, q̃ pot. Quæritur de causâ, quæ uouet confite-
ri omnia peccata uenialia, ex utro uotis tenetur solum
ea confiteri, quæ moraliter occurrunt memoriæ,
ex Petr. de Aragona ubi sup. Emanuele infl. m. 2.
p. 2. Sum. c. 94. concl. 4. & Io. Azorio p. 1. inft. Mor.
li. 1. c. 1. 4. q. 4. si aliorum peccata meminerit, non te-
netur fatetur ea ut uotis confiteri, cum solum uouisse
confiteri se confessurum ad ea quorum meminerit quæ
côfessionem facit. In casu aut nostro uotum omni-
no fuit nullum, cum n. quis uouet omnia peccata ue-
nialia utraque, cum dicit supra totam materiam si-
mulum sumptam, quæ cum sit impossibilis, minime
obligat ad aliud exinde faciendum.

- 11** **Q**UINTO certum est uotum de rebus indifferē-
tibus ad bonum morale, uel malum, *quatenus omnib.*
circumstantiis confidit ad inferentes finem, nullum
esse, nec obligatorium. Sic S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 2. S.
Bonau. 4. d. 38. ar. 1. q. 2. nu. 1. Rich. ead. d. ar. 1.
q. 3. Gab. 4. d. 38. ar. 1. Notab. 2. litera C. Ang. uer-
bo uotum. 1. nu. 5. Sylu. uerbo uotum. 1. q. 3. Cae. 2.
2. q. 88. art. 2. dub. 4. Sytus lib. 7. de iust. q. 1. ar. 3.
circa conclus. 2. Pet. de Arrag. 2. q. 83. art. 1. Greg.
de Valto. 3. disp. 6. q. 6. pun. 2. Nauar. in Manuali
c. 12. nu. 2. uerbi. Non. Ioseph Angles in floribus,
4. sent. q. de uoto. art. 1. difficul. 7. Bartho. Med. li. 1.
in fr. conf. c. 14. §. 6. ante fr. Sum. Cor. p. 3. tra. 2.
de uoto. num. 5. Lud. Lopez p. 1. in fr. conf. c. 4. Conf.

mus Philaren. de off. sacer. p. 2. lib. 3. cap. 17. Eman. Rodriguez p. 2. Sum. c. 94. concl. 6. Tol. lib. 4. infr. sacer. d. 1. 1. lo. Azorius p. 1. infr. Moral. lib. 1. c. 4. du. 5. Emanuel Sa in Aphor. verb. uotum, §. 1. Arag. ot. Tol. & Rodriguez addunt hic uotum esse contra carnaliter. Non esse uotum. pater, quia materia uotus debet esse: opus bonum secundum rationem & Deo gratum. Res autem indifferentes, quatenus tales non sunt bonae, aut Deo acceptae. Etenim res indifferentes dicitur illae quae nihil boni aut mali per se ferunt ut fricare barbam, reficere ungues in tali die, &c. huiusmodi: adeo ut illis nihil honoris diuino accrebit, nec aliquid utilitatis uotanti, ut proximo accedit, etiam hic. Et sic uotum peccatum probatur quia malum est per res uanas, & nullius momenti uelle Deo, & Sacerdoti reuerentiam exhibere.

De his quatenus consideratur omnibus circumstantiis indifferentes sunt: nam sicut iuramentum de re indifferenti accedit et circumstantia reddens ad rem bonum, valet, ut diximus c. 6. uer. Tercio, ita etiam uotum circa obiectum indifferentem si reddatur bonum ex circumstantia, materia uoti esse potest, quando uero redit ad suam indifferentiam. Siquidem opus illud cum tali circumstantia potest esse bonum, et actus uirtutis, et consequenter materia potest esse Voti. Vnde quando manet talis circumstantia, potest esse materia uoti, quia iterum cessante, definit esse materia uoti. Ex quibus multum inferri possunt.

12. *Primo, quod vota que sunt a mulierculis de non filando in Sabbatho ob honorem etiam B. Virginis uel non edendis capitibus animalium ob honorem S. Ioannis Baptiste, uel de non edendis caribus igni aulis ob uenerationem S. Laurentij martyris, non est secularis, nec obligatoria, quia opera illa adhuc re-
lata in *inueniuntur in differentia*, cum nihil conducat ad honorem B. Virginis, S. Ioannis, S. Laurentij, si in Sabbatho non filent, & tamen alia opera feruilia faciunt; aut si a capitibus animalium, uel caribus igni aulis abstinant, & tamen edant alias carnes coctas, focus autē si uoueret femina se in sab-
batho non facturam opera feruilia ob Deiparae cultum; aut hac ratione liberius & expeditius uacaret di-
uine contemplationi, tunc enim uotum esset ualidum, cum tale opus in illum nō esset relatum bonū sit, & actus religionis. Et idem dicendum de eo, q
uoueret non edere carnes ob honorem S. Io. Baptiste, uel S. Laurentij, aut alterius Sancti.*

Secundo, iusta non loquendi, uel non ludendi causa, aliqui uel ad certum aliquem ludum, quando solus sunt, quia colloquium, aut ludus uocentur sunt gratia, non sunt ualida, nec indigent dispensatione, ut non feruentur, quia hac ratione non cedant in bonum alicuius Dei, aut uocantis, focus autem effectus fieret propterea quod ex talibus actionibus datur occasio peccandi, ut dilapidandi, substantiam uocantis, totum ualida essent ob huiusmodi causam, & cum cum stantiam bonam ad ueniam.

Tertio, qui uouet non ingredi talem domum, quia ibi datur occasio peccati, tunc quamuis ingressus in domum sit ex se re indifferens, cum tali tamen circumstantia, in eam ingredi malum est, & materia uoti esse potest, & contra si ingressus in illam domum esset uiuendi bonum propter aliquem finem, poterit esse materia uoti. Ceterum, quam primum cessauerint tales circumstantiae bo-

nat, aut male cessat, et votum, nec teneretur illud amplius servare. Ratio est, quia votum non plus obligat, et sed less cessante in universum eius causa, & sine cessat. Ergo & votum, cessante enim tali causa, & sine opus redditur indifferens, de quo votum fieri non potest.

13. *Quarta*, votum de induenda ueste alba die Sabbati ob honorem B. Virginis, aut etiam de portanda imper ueste alba, uel, et Soto, & Azorio, quia talis amicus signum est castitatis, & consequenter opus hoc ex tali circumstantia cohesionari potest. Item votum de ueste uili, & alpera gerenda ualeat, quia est signum poenitentiae, & incitat ad poenitentiam. Votum etiam de non bibendo uinum ualeat, quia est opus poenitentiae.

Quinto, quamuis uota de re indifferenti, quatenus indifferens est, a uocente abique ulla dispensatione annullari possint, fatique sit de talibus poenitentis; Qui tamen dubios est, an res, de qua factum est votum, sit indifferens, nec necne non potest illud propria auctoritate infringere, sed seruandum erit, quia alias expone, et pei seculo peccandi, ideoque commissa, et debet saltem confessorum, & obtinere dispensationem ab habente potestatem. Quae omnia exempla colliguntur ex Caiet. 2. 2. quaest. 88. ar. dub. 4. Soto lib. 7. de iust. & iur. quaest. 1. arti. 3. circa conclus. 2. Nau. in Manuali c. 12. nu. 37. Ang. uerb. votum. 1. nu. 5. Syluest. votum. 1. q. 3. uer. Tertium. Barth. Medina lib. 2. in fin. confect. 14. §. 6. in fi. Josephi Angles in 4. q. de uoto, arti. 2. d. ffic. 7. Cosmo Palliarch. de officio Sacer. d. p. 2. lib. 3. c. 15. & c. 17. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 88. arti. 2. Lud. Lopez p. 1. in fin. confect. c. 43. Greg. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 2. Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto, num. 5. Tolet. lib. 4. c. 17. Ioan. Azorio p. 1. in fin. Moral. lib. 11. ca. 14. dub. 5. & Emanuele Rodriguez p. 2. Summae, c. 94. conclus. 6.

14. *Sexto*, uota facta in unius soli, quae in particulari possunt esse bona, & mala, fieri non debent, quod si fiant, intelligenda sunt respectu boni, in quod inclinare possunt, unde iuramentum ab He. ode praestitum puella saltanti imprudenter factum fuit, & impietate adimpletum. Et ex tempore esse potest de Iepthe Iud. 11. qui ait S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 2. ad 2. ex S. Hieron. in c. 7. Hierem. & in uiuendo stultus, & in reuelando impius fuit, idemque post multa doctet S. Aug. in super Iud. 49. & quamuis nonnulli dubij sint, an uere occideret filiam, immo occidit fleuigunt Lyran. Vatilius, & Arias Montan. in Iudic. 11. Pat. c. tamē, & D. Scholastici communiter tradunt neccesse uiuendo, & eam occidendo, fuit Chryfost. Hom. 4. ad popu. Anthio. & Hom. de Iepthe Orig. to. 9. in Ioan. Tertul. lib. 3. contra Marcionem. Iul. Mart. q. 99. Grego. Nazianz. O. ac de Machabaeis, quae est oratio. 22. f. Ambros. lib. 1. de offic. c. 50. & lib. 3. c. 12. Hieron. in ep. 7. Hier. S. Aug. ubi supra. Ildor. in Alleg. in scripturam, & de uita, & morte sanctorum Beda in li. q. super Iudic. c. 7. Ruper. de Trin. & operibus eius, in lib. Iud. cap. 12. Abulen. in librum Iud. c. 11. q. 92. S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 2. ad 2. S. Bonau. 4. dist. 38. ar. c. 2. nu. 23. Rich. eadem dist. ar. 3. q. 1. S. An. p. 2. ti. 1. c. 1. §. 2. Soto lib. 7. de iust. q. 1. ar. 3. ad 2. Petr. de Arrag. 2. 2. q. 88. ar. 2. in fi. Io. Azorio p. 1. in fin. moral. li. 11. ca. 14. q. 2. qui tandem post multa in utramque partē

disputata in hanc communem Patrum, & Theologorum sententiam descendit. Votum igitur hoc Iepthe, ut recte notat Rich. in 4. dist. 38. arti. 3. q. 1. ad primum non fuit obligatorium, nisi ad immolandum animal occurreret immolatum, & quod hoc fuit licitum, & placens Deo, prout victoria subsecuta ostendit. Unde in occidendo filiam suam impius fuit. Quid uero ibidem dicitur, *Spiritus Sanctum, fuisse super Iepthe*, uel intelligendum est ex S. Tho. quia fides, & deuotio eius ex qua motus est ad uouendum, fuit a Spiritu sancto, uel, ut notat Soto, quia ex zelo diuino animatus Ammonitis Dei hostes ad ortus est. Nec ex eo quod inter iustos antiquae legis numeratur ab Apost. Hebr. 11. fit consequens titulum non peccasse, quia recenset etiam Sampsonem, & Dauidem, quos tamen constat non nunquam peccatores fuisse; Et quia probabile ualde est, eum poenituisse de facto in uoto, sicut multi alij poenitentia egerunt ex S. Th. & Rich. ubi supra.

15. *Sexto* certum est, vota licite fieri posse de bonis temporalibus, puta, pro obeinenda finitate, pro euasione periculi, &c. Vt patet exemplo Iacob Gen. 28. ubi de eo dicitur, *nonis uotum dicens, si fuerit, Deus mecum, & c.* si fideret me in uia, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad induendum, reuerfusque fuero prospere ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, & lapis ille, quem erexi in titulu, uocabitur domus Dei, confessorij: quae de deis mihi, decimas offeram tibi, & latius docet Richard. in 4. dist. 38. ar. 1. q. 2. Gabriel ibidem. q. r. ar. 1. notab. 2. litera C. Soto lib. 7. de iust. q. 1. art. 3. ante solutionem argumentorum, & alij, quicquid haeretici non minus impii; quam imperite mercaturam esse calamitent. Haec igitur cum certa sint, sunt tamen nonnulla dubia, & contraria.

16. *PRIMUM* DVBIUM est, de re lege naturali, aut diuina alijs praeccepta, votum fieri possit, v. g. lege naturali, & diuina tenetur non fornicari, non adulterare, non occidere, & lege Ecclesiastica tenetur audire Missam in Dominicis, & alijs festiuis diebus; difficultas est, an votum de his rebus emissum ualidum sit, & obligatorium? Ioan. Gerson par. 2. ut refert Arragon. eius sententia fuit, ut exstimeret votum fieri non posse de rebus, quae sunt in precepto, atque ideo docuit, quod si quis uoueret rem debitam ex praeccepto, & conerarium fecerit, non peccat grauius, quam si uotum non emisisset, & facere uidetur S. Thom. huius sententiae in 4. dist. 38. q. 1. arti. 2. quae est in uoluntate. 2. ubi ait, votum singulare, quod est de consilijs, seu de operibus consiliorum, habere complete rationem uoti, votum autem commune, quod, scilicet, est de operibus praecceptorum, non habere eoucomplete rationem uoti, & in solutione ad tertium ait, fractionem talis uoti, non inducere nouum peccatum, & Tabiena uerb. votum. 1. §. Secundo non indundum. Ratio pro hac sententia fuit, ut potest, tum quia hac ratione iniuriam facit legi diuinae, dum maiorem uim attribuit suae propriae uoluntati, quam legi diuinae: Tum quia cum homo pluries de eadem re uotum emittit, & repetere possit, frangendo uotum primum mille peccata committeret, si toties uota reuocaret, & frangeret, quod est absurdum. Ergo & illud, ex quo sequitur. Consequentia patet, quia non minus tenetur homo uotum adimplere, quam ea facere, quae sunt

De materia Voti, seu de re Voto subiecta, &c. 327

tionē vōtita etiam, qui rem alioqui lege, aut precepto imperatam, & voto promissam contemnit, duplex peccatum committit; quāvis enim vnicus actus sit, ad eū tamen duplex malitia. Atq; ita qui castratam votit, & fornicatū duplici le crimine vni-
co actū polluit, interperantē, & seu libidinis, cōtra præceptum naturæ, & sacrilegiū prauitate, faciendo contra votum. Vnde passim sacrilegæ appellantur mulieres, quæ post votum emissum fornicationē committunt. vt can. impudicæ. can. uirginibus. can. si quis sacro. can. uel. a. 27. q. 1. Esse autem duplex peccatum expresse tradunt Durand. 4. d. 38. q. 1. nume. 6. Palud. ead. dist. q. 2. verbi. Quinta diuisio. Gabriel ibid. q. 1. arti. 1. Notab. 2. littera D. S. Ant. p. 2. ti. 1. c. 2. §. 2. Syluest. verbo. uotum. 1. q. 5. Caic. 2. 2. q. 88. ar. 2. dub. 1. & sum. verba. uotum. §. 1. Ioseph Angles q. de voto. artic. 2. diffie. 9. Pet. de Arragona ibidem. Nau. in Man. cap. 12. num. 25. Sum. Cor. p. 3. tracta. de voto. num. 5. Emanuel Rodriguez p. 1. inst. mor. lib. 11. cap. 14. q. 1. Et consequenter, qui uouit rem alioqui præcepto imperatam, puta non furari, non adulterare, &c. per huiusmodi uoti transgressionem duplex peccatum committit, & contra præceptum, & contra uotum, quæ circumstantia, utpote mutans speciem peccati, necessarium in confessione explicanda est, quicquid falsò Tabiena verb. uotum. 1. §. Notandum secundum, contrarium senserit.

20 Atque hinc patet responsio ad confirmationem, quæ ut melius intelligatur, & clarius soluat, sciendum est, Quod leges humanæ de nouo posite ad præcipiendum id, quod lege naturali, aut diuina præceptum erat, sunt in duplici differentia. Quædam enim tales sunt, quæ adum præceptum non mutant aliam speciem, sed in eadem relinquunt, & tales leges non inducunt aliam nouam obligationem ultra diuinam, aut naturalem; ut verbi gratia est lex naturalis præcipiens non occidere; lex humana de eadē re imposita cum grauissimis penis, non transfert priorem actum in aliam speciem, & ideo nō inducit nouam obligationem, ultra eam, quæ est ex lege naturali, & sic peccans contra has leges, unum solum committit peccatum, sicut diximus de eos, qui uotum confirmat centies, ac milles de eadem re.

Aliæ uero leges sunt, quæ adiunctæ legib. naturalibus actus illarum in alia speciem transierunt, & hę nouam obligationem inducunt supra legem naturalem, ut uerbi gratia lex naturalis præcipit restituere alienum, si postea prælatus in uirtute S. Obediencie præcipiat, ut restituatur fiat, quia huiusmodi præceptum & lex mutat speciem prioris actus, ita ut nouam inducat obligationem supra legem naturalem, non restituens duplex peccatū committit, unū inuitiæ, alterū inobediencie, quorum quodlibet necessarium debet in confessione explicari. Atque ita cum uotum accedens ad id, quod homines ex lege naturali facere tenentur, mutat actus speciem, & faciat id, quod antea erat in uirtute temperatię, esse in uirtute religionis, nouam inducit obligationem.

21 Ad auctoritatem S. Tho. in 4. dist. 38. Respondet non uoluisse eoliquendi modo significare, uotum de re præcepta non esse complete, & proprie uotum (cum enim circumstantia illa mutat speciem peccati, ut diximus, & ubi saluatur essentialis ratio alicuius, ibi est proprie illud, & consequenter illud proprie est uoti) sed tantum docere uoluit, eiusmodi uo-

tum non esse solum uotum, sed & præceptum, hoc est, rem præceptam, non esse ita propriam materiā uoti, sicut res, quæ sub consilio cadit, est propria materia uoti; Nam res, quæ in consilium cadit, ideo est proprie materia uoti, quia est solius uoti materia, & non præcepti. At uero uotum, quod cadit supra materiam præceptam, quāuis sit uerū, & proprie uoti materia tū illius non est propria uoti, id est, solius uoti, sed cōis illi, & præcepto. Idcoque in 4. d. 38. dixit uotum de re præcepta esse cōe uotum, id est, uotum communiter dictum, non quod desit illi aliquid de essentia uoti proprie, sed quia est de materia cōmuni uotis, & præceptis, ut testē Caic. Pet. de Arragona, Gregorius de Valentia, & Azorius locis proxime citatis annotauerunt. Vnde idem S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 2. in corp. ait id quod cadit sub consilio propriissime cadere sub uoto, significans etiam rem, quæ cadit sub necessitate finis, & consequenter sub præcepto, esse proprie materiam uoti.

Quod uero postea 4. dist. 38. q. 1. art. 2. ad tertium dicat, fractionem uoti de re præcepta non inducere nouum peccatum, uerum est, quia ibi non est, nisi unicus actus duplicem malitiam habens, eo modo quo dictum est.

22 Hinc sequitur quid dicendum sit de eo, qui uouit se daturum elemosinam pauperibus, si eam det Petro in extrema necessitate confuturo, an uoto satisfecerit, nec ne? Respondetur enim, cum uotum hoc uim habeat ex intentione uouentis si cum uoce rit, nihil aliud expresse, dicendum est non satisfecisse, quicquid Ioannes Azorius p. 1. inst. moral. lib. 11. ca. 14. q. 1. in fine contradicat. Ratio est, quia intentio uouentis interpretari debet fuisse dare elemosinam, quæ alias non erat in præcepto, cum uoto regulariter fieri solet de re, quæ cadit tantum sub consilio, & non sub præcepto, atque ita cum præceptum sit dare elemosinam existenti in extrema necessitate, non censetur satisfecisse uoto; Secus autem si quando uouit intendebat dare elemosinam pauperi, siue ad eam elargiendam præcepto teneretur, siue ex consilio, ac pietate induceretur.

Eadem ratione, si sacerdos alicui penitentiam iniungat, ut det elemosinam, palmam recitet, aut aliquid simile, intelligendum est de illis, quæ alias in præcepto non erant, ut communiter docent auctores, & tenet Azorius ubi supra, de qua re latius in materia de penitentia agemus.

23 SECVNDVM DVBIVM est, An in baptismo fiat proprie uotum, cum quis abrenuntiat mūdo, & sese ecclesię obligat ad seruanda eius præcepta. Ratio dubitandi est, quia Magister in 4. d. 38. & S. Tho. 2. 2. q. 88. artic. 2. significare uidentur in baptismo cōtineri uotum. Vera tamen, & communis Doctōrum sententia est, non esse proprie uotum, sic Richard. 4. d. 38. ar. 3. q. 2. Durand. eadem. d. q. 1. num. 8. Gabriel ibidem. q. 1. art. 1. Notab. 2. littera. D. Sen. Anton. p. 2. titu. 1. cap. 2. §. 2. Syluest. verbo. uotum. 1. q. 4. §. Tertium. & q. 5. Caic. 2. 2. q. 88. ar. 2. dub. 2. Sotus lib. 7. de iustitia. questio. 1. articu. 3. ad 1. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 31. uersific. Duodecimo. Petrus de Arragona 2. 2. questio. 89. articu. 2. ad 1. Ioseph Angles in floribus. 4. sentent. questio. de uoto. art. 1. difficult. 13. Bartho. Medina lib. 1. inst. 2. confess. cap. 1. q. 6. in fine. Gregorius de Valentia tom. 3. disp. 6. questio. 6. puncto 2. dub. ult. Ludou-

E e cus

cus Lopez p. 2. Summæ. c. 43. & Ioannes Azorius p. 1. instit. moral. lib. 1. cap. 14. q. 3. Ratio est, quia neque uerba baptismi, quæ sunt, *uolo, credo, Abrenuntio*, uotum significant; Nec; aliquid extat *statu tum ecclesiæ*, quo significatur baptismum aliquid uocare, prout cõstat de susceptione ordinis sacri, in quo ordinatus implicite uotum continentia emit- tit; Neq; de iuræ colligi põr ex natura *professionis* (*br*) *secundæ religionis*, quæ q̃s in baptismo proficet se uelle subijcere iurisdictioni ecclesiæ, & iuxta eius mandata uiuere, quia ad hanc professionem fidei fa- tis est, ut quis illam corde, & ore profiteatur cum proposito mutandi uitam absque ullo uoto: Eo uel maxime, quod cum uocare fit opus consilij, baptiza- ri aut sit opus præcepti, fieri non põr ut unum in al- tero contineatur ex natura rei. Et quia in baptismo paterinus promittit pro altero, nullus autem alium uoto ligare põr: nec Magister, aut S. Thomas unquã docuerunt in baptismo uotum proprie emitti, sed solum significant largo quodam modo, & impro- prie dici, & appellari uotum, propositum illud mu- tandi statum, & uitam, quod fit in baptismo, quo et scitu intelligendi sunt Doctores, quando dicunt fide- les in baptismo uocare legem euangelicam.

Ex quibus sequitur, ut recte docent præfati au- thores, quod Christianus, quando fornicatur, furatur, aut aliud peccatum committit, non peccat du- pliciter peccato, scilicet, contra præceptum, & contra uotum, sed unum solum committit, quamuis sit gra- uius. Etenim fidelis in eodem genere peccati graui- peccat, quam infidelis propter notitiam ueritatis, q̃ habet ex fide, & propter Sacramenta, quibus imbu- tus est, quibus peccando contumeliam facit, ex San- tho. 2. 2. q. 10. ar. 3. ad 4. S. Ant. Caie. Soto, Petio de Arragona, & alij.

24. TERTIVM DVBIUM est, An de rebus, quæ repugnant bonis consilijs, uotum ualide fieri pos- sit? Vt si quis uocet non ingredi religionem, uel non ieiunare, uel non mutare, nõ dare cleemosinã? Ratio diffinita est, quia quod licet est facere, licitum est uocare: Sed licitum est non sequi diuina consilia, puta, non ingredi religionem, non mutare, non ieiunare. Ergo etiam licitum erit idem uoce- re. Deinde uotum emissum de perpetuo seruando alicui hospitali est ualidum, ut Doctores communi- ter tradunt: Et tamen uotum hoc est impeditiuum boni consilij, si ingressus religionis; Ergo uota de impediendis bonis consilijs sunt ualida.

In hac re communis opinio Doctorum est, quod licet quis licite omittere possit opera consiliorum, non tamen potest de oppositis, & repugnantibus illis uotum emittere, & uotum hoc modo factum non obligat. Vnde quamuis licite possit quis non ingredi religionem, cum talis ingressus sit tantum in consilio, non tamen potest se ad eius oppositum uoto astringere. Sic S. Bonauent. 4. distin. 38. artic. primo, quæst. secunda, num. 20. Palud. in 4. distin. 38. quæst. prima, uers. Sexta de finitio. §. prima. conclus. Caie. in summam. uerb. uotum. §. 2. & 2. 2. quæst. 88. ar. 2. dub. 2. prin. Verfic. circa opposita consilio- rum. Sotus lib. 7. de iust. q. 1. arti. 3. §. circa quintam conclusionem. dub. 2. Syluest. uerbo. uotum. 1. q. 4. uersic. Quarto. Nauar. in Manuali. cap. 12. nu. 19. uersic. Decimo. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 2. circa conclu. 5. dub. 2. concl. 1. Gregorius de Valen-

tia to. 3. disp. 6. q. 6. punct. 2. q. 4. Bartho. Med. lib. 1. §. instit. confel. c. 14. §. 6. in fi. Sum. Coro. p. 3. trac. de uoto. ar. 1. difficul. 10. Lud. Lopez p. 1. instit. con- ficien. c. 47. Cosmus Philarchus de offic. sacer. p. 2. l. 3. c. 17. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. c. 94. concl. 13. Toletus lib. 4. instit. sacer. cap. 17. uers. Quia, & Ioan. Azorius p. 1. instit. moral. lib. 1. ca. 14. q. 6. Ratio est, quia uotum debet esse promissio facta Deo de re grata illi, & accepta. At uero ea, quæ sunt opposita consilijs diuinis, non sunt grata, & accepta Deo. Nunquam enim Deus acceptat id, quod est contra consilium, & maiorem propensionem suis uoluntatis, & ad quod faciendum tanquam melius ipse nos allicite inuitat, & hortatur. Quamuis igitur licite quis potest non obferuare consilia, puta, non ingredi religionem, non tamen potest uoto aliquo se ad id obligare, unde nec uotum sic emissum adim- plere tenetur. Atq; ita soluitur ratio prima in con- trarium. Non enim quicquid licet facere, licet uoce- re, cum de rone uoti sit ut gratum Deo sit, quod uo- uetur. Et idem dicendum est de eo, qui uouit nõ mu- tuare, non facere cleemosinam, & tale enim uotum, cum aduersetur consilijs Christi, non ualeat, potestq; is, qui talia uota emittit, propria auctoritate contra- facere, cum nullo uoti uinculo obligatus sit, ut di- ximus supra de iuramentis in tali casu, cap. 7. pro- positione 2.

25. Hæc aut, quæ diximus, ut uera sint, intelligi de- bent simpliciter, & absolute; sic enim uocare absolu- te non ingredi religionem, aut non mutare, est cõ- tra consilia euangelica, nec obliuiscenda talia uota. Di- xi, absolute, quia si malum, & iniquum esset in ali- quo indiuiduo, & casu particulari ingredi religionem ob aliquas circumstantias, licitum erit uotum non ingrediendi, ut u. g. si quis uocet non ingre- di religionem in Monasterio, in quo regula non seruatur, ex Nauar. in Man. c. 12. num. 36. uers. Quarto. Sic enim multa sunt ex genere suo bona, quæ rone ali- cuius circumstantiæ mala fiunt, sic multa sunt ex suo genere mala, uel non ad bona, sicut eorum oppo- sita, uel indifferencia, quæ rone alicuius circumstan- tiæ bona redduntur, uel meliora, quam eorum oppo- sita. Et pari ratione quamuis mutare, & fideiuber e absolute sit consilium, ubi tamen tales circumstantiæ concurrerent, quæ meliorem redderent actum non mutandi, aut non fideiubendi, quam oppositum, tunc licite de istis uotum fieri potest: Vt uerbi gra- tia. Non est consilium omnibus petentibus mutua- re, aut pro oib. fideiubere; quare qui uouerit se non mutaturum illi, a quo mutatum non est accepturus, uel nõ fideiussurum in discrimine pro oib. tale uotum & licitum, & ualidum est, cū hoc ad prudentiam per- tineat, & consilij tui fit de mutando, uel fideiubendo pro loco, tpe, & cum alijs circumstantiis uirtutis. Vnde ille solū faceret cõtra consilij, qui absolute uo- uerit nõ ingredi religionem, nõ mutare, non fideiuber alicui, aliquo in casu, & tale uotum esset nullum: secus aut si adesset aliqua circumstantia, q̃ meliorem redderet actum non ingrediendi, nõ mutandi, non fideiubendi, quam oppositum, tunc n. ualidum, & ue- rum erit uotum ex Soto, lib. 7. de iust. q. 1. ar. 3. §. circa cõc. 5. dub. 2. Pet. de Arrag. 2. 2. q. 88. ar. 2. dub. 2. circa cõclusionem quintã. cõcl. 1. Nauar. in Man. c. 12. n. 36. uer. Quarto. Eman. Rodriq. p. 2. Sum. c. 94. cõ- cl. 13. & Lu. Lopez p. 1. instit. cõcl. c. 43. ante finem.

Eadem

consequenter solum peccatum erit veniale; Immo tanta potest esse apud nonnullos ignorantia, ut nulum peccatum committerent. Dixi, *Regulariter*, quia in duobus casibus esset mortale; *Primus est*, quando quis ita pertinaciter vouerit non dare elemosinam vel non mutare, ut habeat animum in nullo casu hac facere, cum enim dare elemosinam, vel mutare, sit sicpe lapsus in precepto; scilicet in casu necessitatis; qui tali animo voueret, haberet propositum non ferendi preceptum, & consequenter peccaret mortaliter. *Secundus est*, quando sciens, & prudens, quod opposita consilii non placent Deo, ea voueat illa intentione, ut Deo sic consulente displiceat, veluti in despectum diuinorum consiliorum esset enim hoc grauissimum sacrilegium, & mortalis blasphemia, ut constat.

29 QUINTVM DVBIVM est. An fieri possit votum de iis rebus, quæ maius bonum impediunt? Communis Doctorum opinio est non posse.

Ceterum in hac re opus est distinctione; Nā quedam opera bona sunt, quæ omnino incompatibilia sunt cum operibus perfectionis. ita vt ex sua natura repugnare videntur cum operibus consiliorum, vt Matrimonium in ordine ad vitam religiosam, & de hac re agemus dubio sequenti.

Alia uero sunt, quæ licet non secum comparantur bona maiora, non tamen priuant absolute maiori bono, & de istis intelligitur præsens dubium. Vnde respondemus bona huiusmodi generis posse esse materiam uoti: sic Palud. 4. d. 38. quest. 1. vers. Sexta definitio. §. 2. conclusio. Richard. eadem dist. ar. 3. quest. 2. ad secundum. Gabriel ibidem. quest. 2. ar. 1. Notab. 2. littera G. versicul. Ad secundum. Angel. verb. votum. 3. num. 1. Syluest. verb. votum primo. questione quarta. versicul. Quartum. Tabiena. verb. votum. 1. in fin. Caiet. secunda secunda. questione 88. articulo. secundus. circa bona, quæ non sunt præcepta. versicul. Ad secundum dicitur. Sotus lib. 7. de iustitia. quest. 1. ar. 3. post conclus. quintam dub. 2. versicul. secundus gradus operum est. Gregorius de Valentia. tomo secundo. disp. 9. questione. 6. puncto 2. questio. quarta. ante conclusionem primam. & conclus. 1. Toletus libro quarto instruct. sacerdot. cap. 17. versicul. Quinto. & Ioannes Azorius p. 1. inst. Moral. lib. 1. c. 14. q. 7. Ratio est, Quia ad uoti materiam non requiritur, quod sit simpliciter optimum, & bonum melius. sed satis est, quod sit aliquod bonum, coadiuuans, & iuuans ad salutem æternam, & non excludens simpliciter bonum magis Deo gratum, & acceptum. Quamuis enim, dum uiuentur hæc bona Deo, non offerantur illi alia, quæ alioqui ei magis placerent, hoc tamen non obstat, quinominus recte hæc maiora illi offerantur, quæ a Deo, utpote non omnino excludentia alia maiora, acceptentur ut uariis exemplis ostendi potest. Nam si quis certam peregrinationem uouet, tale uotum ualidum est, licet alia res gratior sit Deo, & peregrinatio hæc incompatibilis sit cum pauperum religiosis ingressu, ex Gregorio & Azorio ubi supra.

Item, si quis uouet, se datum elemosinam certo pauperi, ratum est uotum, quamuis alius sit egentior.

Item, si quis uotum emittit se perpetuo seruiturum hospitali, aut alteri loco pio, & curat suscipere sum infirmorum, uotum hoc licitum. & obligato-

rium est. & tamen incompatible est hoc cum præfenti ingressu religionis, qui esset perfectior, & Deo gratior; cum certum sit per ingressum religionis, & professionem absolui posse a priori uoto, ex Soto, Petro de Arragona, Gregorio de Valentia. Toletus, Azorio, & alijs. Vnde solutum manet secundum argumentum in principio dubij præcedentis allatum. Similiter ualet uotum de ingrediendo religionem laxio: em, cum tale uotum sit de bono absolute; sufficit enim. quod uocet religionem ingredi, cum hoc magis Deo placeat. quam manere in seculo. Nec obstat, quod per huiusmodi uotum uideatur excludi perfectior, & æstior religio; Nam primo uotum non fertur directe in id, quod est magis Deo gratum, quam aliquid aliud. Deinde secundum non per hoc excluditur Religio strictior; nā obstante tali uoto non tenetur in religione illa laxiore perseverare, sed ad æstiorē, & perfectiorem, si uelit, ascendere potest, a. g. c. licet. de regular. & hunc casum expresse ponunt Palud. 4. d. 38. qu. 1. §. sexta definitio. uer. 2. conclus. Gabriel in 4. d. 38. qu. 1. ar. 1. Notab. 2. littera G. versicul. Ad secundum. Syluest. verb. uotum in q. 4. versicul. 4. Tabiena. verb. uotum. 1. in fine. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 53. uersicul. 10. de secundo. Azorius par. 1. inst. Moral. lib. 1. cap. 14. questio. 7. & est communis Doctorum opinio.

30 SEXTVM DVBIVM est. An uotum fieri possit ualde de bonis illis, quæ quamuis non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen talia ex sua natura, ut absolute, & simpliciter loquendo sunt incompatible cum religione, ut Matrimonium: Exemplum sit de uoto contrahendi matrimonium, an, si licet, uotum de nubendo ualidum sit. In qua re communis Doctorum sententia est, quod absolute, & simpliciter loquendo tale uotum ex genere suo non esset ualidum; cum absolute loquendo impedimentum sit maioris boni, id est, continentie, & religionis, seu castitatis perpetue. Maius namque bonum, & gratius Deo est castitas, quam matrimonium, ex Concilio Tridentino. sess. 24. can. 10. & colligitur euidenter ex 1. Corinth. 7. ubi Apostolus uariis rationibus probat, quod melius est castitatem seruare, quam nubere. Et ita uotum de nubendo non ualere expresse docent Tabiena. verb. uotum. in fine Caietan. secunda secunda. questione. 88. articulo. secundo. ante finem. Sotus libro septimo, de iustitia. quest. prima, articulo. tertio, post conclusionem quintam. dub. secundo. uersicul. In tertio ordine. Joseph Angles in floribus quarto, sententiarum. in questione de uoto. ar. 1. d. dist. 12. Petrus de Arragona secunda secunda. questione 88. articulo. secundo. dub. ultimus. conclusio secunda. Gregorius de Valentia tomo tertio. disp. 6. sexta. questio. sexta. puncto secundo, questione quarta. conclusio. 3. Nauar. in Manuali. cap. 12. numero 43. versicul. Decimoquarto. Cosmas Philateus de officio sacerdot. par. secunda, libro tertio, capitulo. 17. Emanuel Rodriguez parte secunda, Summe, capitulo 94. conclus. 14. Toletus libro quarto, instruct. sacerdot. cap. 16. versicul. Quinto. & Ioannes Azorius par. prima, institutio. Moral. lib. 1. cap. 14. quest. 9. & alij communiter. Ratio est, quia status matrimonialis, respectu status continentie est de se inferior. Cum ergo Deus non iudicet homini-

bus

bus defensionibus, sed ascensionibus, secundum illud *Piel. Beatus vir cuius est auxilium ebi te, ascensionibus in corde suo disposuit*, non habet acceptum, quod illi quis pollicetur aliquid minus gratum, ex sua naturaecludens aliquid aliud sibi magis gratum, & acceptum.

Dicit aliquis votum non minus obligat, quam iuramentum, at vero iuramentum praestitum alicui de contrahendo matrimonio obligat iurantem nisi inter religionem, & commissum de sponsal. Et
31 go, & votum nudum obligat. Respondetur tamen cum Caietano, Petro de Arragona, & alijs, differentiam esse, quantum ad praesens institutum attinet, inter iurantem, & vouentem matrimonium; votum enim fit soli Deo, cui magis placet status continentiae, quam matrimonij, vnde votens matrimonium non manet voto ascriptus, sed semper potest aut vouere religionem, aut fieri sacerdos, & manere in statu continentiae, cum haec ex sua natura Deo magis grata, & accepta sint: iuramentum autem de nuptijs contrahendis fit homini, cui magis grata est promissio matrimonij, quam recedere ab ea. Vnde sicut iurans seruare tenetur alios contractus civiles, iuramento hominis confirmata est etiam & iuramentum de matrimonio contrahendo, ne alioqui iniuriam faciat illi, cui facta est promissio.

Dixi, votum de matrimonio contrahendo absolute loquendo non esse validum; Quamvis enim *Soto* lib. 7. de iustitia. q. 1. ar. 3. ante finem, & *Petrus de Arragona* 2. q. 88. ar. 2. dub. penult. conclus. 2. in si. simpliciter, & in omni euentu negent, Matrimonium esse in materia voti, quia semper tale votum manet impedimentum maioris boni; & quia non obstat talis voto, ingredi possit religionem sine dispensatione.

Alij tamen vt *Caiet.* 2. q. 88. ar. 2. ante finem. Tabiena verbo. votum. 1. q. vi. *Ioseph. Angles* in floribus. 4. sen. q. de voto. ar. 1. difficul. 12. *Navar* in Manuali. c. 12. num. 4. 3. verfic. Decimoquarto. §. Dixi absolute. *Gregorius* de Valentia tom. 3. dispul. 6. q. 6. ponit 2. q. 4. conclus. 3. *Cosmus Philarchus* de offic. sacerdot. p. 2. lib. 3. cap. 17. *Toletus* lib. 4. instrue. sacerdot. cap. 17. verfic. Quinto. *Emanuel Rodriguez* par. 1. Summe. cap. 94. conclus. 14. & *Ioannes Azorius* par. 1. iustit. Moralium. libro 11. cap. 14. quae. 9. docent, quod si adsit aliqua circumstantia, propter quam votum de contrahendo matrimonio fit laudabile, licitum, & validum erit tale votum, ut verbi gratia, si quis voueat nubere propter fornicationem uitandam, quia, scilicet, cognoscit se labilem, & diffidit se posse continere, & nisi nubat, casurum in multa pericula, & ex altera parte nullam in seipso proclitutam, & inclinationem uidet ad religionem, tunc enim votum erit validum, & obligatorium. Ratio est, quia si votum de re indifferenter absolute propter cautelam a malo est obligatorium, ut diximus; multo magis votum de re bona, & in remedium tanti periculi. Uel eo maxime, quia respectu huius hominis melius est nubere; quam tri, ut inquit *Apostolus* 1. *Corinth.* 7. Cessat namque ratio facta in principio dubij, cum sit votum fit de meliori bono respectu illius. Quamvis enim tale matrimonium impedit id, quod absolute est maius bonum, non tamen impedit id, quod circumstantijs omnibus consideratis illi homini non solum

licitum, & bonum est; sed etiam melius, ideoque matrimonium tali homini materia uniti esse poterit. Et sic soluta est prima Soti ratio. Altera vero eius ratio, si quid probat, probat etiam votum de inferiundo aegrotis in hospitali, uerbi gratia, aut de aliqua peregrinatione, non esse uerum votum.

Nam similiter ei qui ea uouerit, si postea mutet propositum, & religionem ingredi uelit, licet id facere, ut ipsemet Sotus paulo ante concessit, etiam absque dispensatione. Ratio igitur, cur postea talis absque dispensatione ingredi possit religionem, & facere contra id votum, non est, quia votum fuerit nullum, sed quia posito, quod talis ingredi uelit religionem, mutatur materia voti, definit enim uel bonum melius tali homini, quippe cui postquam in animum inducit religionem ingredi, hoc est illi melius ad uincenda etiam carnis tentationes. Supposito enim tali animo ingrediendi religionem, materia prioris uoti de matrimonio incipit esse homini oblaesca, & offerendi Deo id, quod & sibi est melius, & Deo gratius, atque ita non obligat primum votum.

32. Addit autem *Rodriguez* loco proxime citato unum notatu dignum, quod a nullo alio auctore hactenus animaduersum esse dicit, scilicet, quod quotiescunque quis votum emittit de re aliqua ob aliquem certum finem, potest propria via autoritate commutare votum illud non solum in aliud aliud, quod Deo magis gratum est, sed etiam in aliud aequè gratum, & acceptum Deo, ordinatum ad eundem finem.

Id quod mihi etiam placet, quando certo illi constaret illud aliud, in quod commutatur, uel magis gratum, uel aequè gratum, & acceptum Deo, esse ubi autem non ita certus aut dubius esset, opus est prudentis, & docti consilio, & iudicio, nec non dispensatione multoties, ut id licite facere possit.

Præterea aliae etiam causae esse possunt, ut nuptijs legitima uoti materia sint, puta, si quis Deo promittat se ducere uelle in uxorem certam puellam, aut meretricem, ut eam a corporis, & animae interitu libere, et uel ut ipsamet eius puellae uita, & honestas moribus ad beatitudinem consequendam uehementius incitetur, talis enim finis bonus, & laudabilis est. Hunc casum ponunt *Cosmus Philarchus* de iustitia c. 2. li. 7. c. 17. & *Io. Azorius* p. 1. inst. Moral. li. 11. c. 14. q. 9.

Item Matrimonium uoti materia esse potest, si quis uir primarius uouerit aliquam in uxorem ducere, ob publicum pacis bonum, aut communem Reipublicae salutem; puta, si exinde provincia aliqua, aut regnum a paganismo, aut haereti ad fidem catholicam, & Christi religionem facilius, & commodius reduceretur. In hoc enim casu dubium non est, quod gratius Deo esset matrimonium, quam continentia, cum has ob causas nonnumquam etiam post religionem, & castitatis votum matrimonium, obtemperans prius dispensatione, contrahere liceat, ut infra dicemus.

33. SEPTIMUM DVBIUM est, An votum de contrahendo matrimonio sine copula consummatione, ualidum sit, & obligatorium? Ratio difficultatis est, quia tale votum non est impedimentum religioni, aut castitati.

Respondetur tale votum illicitum, & invalidum.

dum esse. Ratio est, quia licet hoc votum neque religionem impedit, cum adhuc sit licitus ingressus, cap. ex publico de conser. coniug. neque etiam impedit continentiam, cum supponat eam confensum dari tamen, qui Matrimonium uouet, et rei natura obligat se ad copulam, & consummationem illius. Vnde q. 6. fit absolute uotum de contrahendo matrimonio absolute illicitum, ex Richar. 4. d. 38. art. 7. q. 1. & Soto lib. 7. de iust. q. 1. art. 3. post conclus. 5. dub. 2. Vnde quamuis Scotus 4. d. 30. q. 2. art. 2. Palud. ead. d. q. 2. & Tabiena uerbo Matrimoniu. 2. q. 5. dicant matrimonium sine peccato contrahi posse ab eo, qui emisit uotum castitatis, dummodo illud contrahat cum proposito seruandi castitatem Alij tamen ut Bonau. 4. dist. 28. qu. 6. Rich. ibidem, art. 2. q. 4. & d. 38. art. 7. q. 1. Syluest. uerbo Matrimoniu. 7. q. 5. uerbi. Secundum Adria. tracta. de sponsal. q. 9. Sotus in 4. dist. 29. q. 2. art. 3. conclus. 3. & d. 30. q. 2. art. 2. & d. 38. q. 2. art. 1. concl. 1. & 2. & Lud. de Beia p. 2. respons. casuum conscientie, casu octauo, rectius docent esse peccatum mortale contrahere matrimonium post simplex uotum castitatis, & animo non consummanti, quia in eo contraetur includitur obligatio reddendi debitum, si petatur, atque ita contrahendo, quantum in se est, uult exponere se periculo, & necessitati ueniendi contra uotum suum, si alter coniux uoluerit potestate sibi concessa uti, ut latius in materia de Sacramento matrimonio nij explicabimus.

- 34 Illud demum circa hanc materiam uoti emittendi obseruandum est, quod cum uoti materia uirtutis opus esse debeat, consequenter uota illa, quæ cum tanta carnis, & corporis castigatione, & maceratione quis emittit, ut uergant in personæ detrimentum, ualida non sunt, quia nihil Deo gratum est, nisi in quantum est opus uirtutis, quod quidem est, in quantum cum debita discretione fit, iuxta illud Apostoli Rom. 12. exhortantis fideles, ut exhibeant corpora sua hostians uiuentem, sanctam, Deo placentem, & tandem subdit, rationabile obsequium nostrum. Vnde uouere licet ea tantum ieiunia, iugillas, & alias corporis macerationes, quibus caro spiritui subditur, concupiscentia refragatur, & natura non nimis grauitur. Atque ita quando obseruatio uoti effect manifeste nociua notabiliter, non obligat, nec opus erit ad superiores recurrere, cum in tali casu cesset res promissa, scilicet, abstinere, esse pro tunc opus uirtutis, & materia uoti; Id quod certum est, quando non esset facultas ad superiores recurrendi; Quia ut plurimum homines in his, quæ ad seipsos attinent, de facili in iudicando decipiuntur, consilios est, ubi res dubia est, ad superiores recurrere, ad quorum arbitria, talia uota seruanda, uel pretermittenda erunt, ut recte docent S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 2. ad 3. Caic. ibidem in fine, Sotus lib. 7. de iustitia, q. 1. art. 3. ad 3. in fi. & alij. Hoc autem, quod diuinus, intelligendum est regulariter, & quod diuinus emittitur a persona particulari in propriam solum utilitatem: Nam Monachus Carthusianus, qui uouit non comedere carnes, non id promisit pro se solo, sed pro conseruatione religionis & disciplinae totius ordinis, ne relaxatione paulatim pereat, quam ipse conseruare tenetur etiam cum periculo uite, ut diuinus c. 7. propositione 7. lic. Ang. uerb. iuramentum. 5. q. 7. Martin. L. de iur. 2. 4. q. 17. arti.

6. dub. 5. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. c. 94. com. 16. & Ioan. Azorius p. 2. insti. moral. lib. 5. c. 6. q. 7. Et de materia uoti hætenus dictum sit.

De conditionibus requisitis in uoto ex parte uouentis. Cap. IIII.

S. P. M. M. A. R. I. P. M.

- 1 *Condicio prima uouentis est, ut sine dolo, & fallacia reuocet idola autem tribus modis contingere potest.*
- 2 *Qui coram alijs, ut sit in uoto solemniter religionis, sine animo promittendi uotum emittit, tenetur uoti seruare, quamuis uotum solenne obijce animo nouit, & apud Deum nullum sit, nec obliget ibid.*
- 3 *Qui intendit uouere, sed non implere promissum, ueretur, & obligatur.*
- 4 *Quando quis uotum intendit promittere, & uouere, non tamen se obligare, quin potius animum habet se non obligandum sit uotum ualidum.*
- 5 *Uotum uerum sit, non requiritur expressio, & formalis intentio.*
- 6 *Supposito uoto, obligatio consequens ex natura uentis, non ex uoluntate uouentis.*
- 7 *Caetanus male ad Nauarro citatur. ibid.*
- 8 *Deliberatio ex parte uouentis conditio necessaria.*
- 9 *Qua, & quantitas debet esse deliberatio, ut uotum fiat ualidum, & perfectum.*
- 10 *Votum ex repentino motu factum non est obligatorium.*
- 11 *Ebrius, aut iracundus uouens, & non adimplens, non est uoti reus.*
- 12 *Deliberatio, quæ ad solum uenialiter peccandum sufficit, ad uotum non sufficit, quare. nu. eod.*
- 13 *Ad uoti obligationem deliberatio quæ necessaria, & sufficiens.*
- 14 *Vota, quæ sunt ob metum mali repentini, & mortis, tam naturalis, quam accidentalis.*
- 15 *Vota in motu iracundia, aut ebrietate ualida quomodo. Deliberatio sufficiens potest fieri in momento temporis. ibidem.*
- 16 *Vouens ex facilitate tenetur uotum adimplere. Qui fraude, uel ignorancia inducitur, est ad uouendum, non tenetur, nec uotum erit ualidum ibid.*
- 17 *Peccata in ebrietate commissa, cum impudentia, cum tamen nota sic emissa non sint ualida, nu. eod.*
- 18 *Uotum sit uoluntarium, non coactum, necessarium requiritur.*
- 19 *Metus cadens in uotum constantem ex uarijs cognoscitur potest.*
- 20 *Votum ex metu factum non cadente in uotum constantem ualidum erit, & obligatorium. ibid.*
- 21 *Votum ex metu mortis intrinsecus, sine diuinis illis obligat in conscientia, quare. nu. eod.*
- 22 *Votum factum metu mortis extrinsecus, sed ex causa naturalibus ueniente ualidum est, & obligatorium.*
- 23 *An uotum factum ex metu cadente in uotum constantem, & ob extrinsecum incesso per iniuriam ab homine in illum factam, ut emittat uotum, ualidum sit necne.*
- 24 *Si puella propter patris timorem citra mortem, exiit, & c. religionem proficitur professio nulla est.*
- 25 *Minor metus excusat seminum quam masculinum.*
- 26 *Quo iure uotum emissum ex metu cadente in uotum constantem nullum sit.*

Cum uotum ab ecclesia irritetur iuramentum uero non.

20. *An si quis metu in iuram conflatum cadente ad sacros ordines promouetur tenetur uoto castitatis ita ut matrimonium contrahere non possit.*

21. *Etiam ex huiusmodi metu falsum etiam si postea iuramento confirmetur, adhuc nullum est & inuoluntarium.*

22. *Metus uouentem ab omni culpa excusat, si uotum non exequatur quod a principio uouerat.*

Veniamus ad votum rite & valide faciendum quædam necessaria sunt ex parte materię, ut in superioribus expostum est, ita etiam conditiones quædam ex parte uouentis necessario requiruntur, quas in hoc capite afferemus.

1. Prima est, ut uouens sine dolo & fallacia uoueat. Potest autem huiusmodi dolo tribus modis contineri.

Primo quidem, quando quis non intendit uovere, sed in sum verbis exterioribus simulat se uovere promittendo, sic aliquid factum, abique proposito tamen & uoluntate promittendi, & seruandi promissum. Et tale uotum coram Deo nullum est sicut & iuramentum abique animo iurandi nullum, & inuoluntarium est, ut diximus c. 6. dub. 1. propositi. 3. sic Caiet. in sum. verb. uoti. §. 3. & 2. q. 88. ar. 1. Sotus lib. 7. de iust. q. 1. ar. 2. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 1. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 27. uerf. 7. Ioseph Angles in florib. 4. sent. q. de uoto. ar. 1. diff. 4. conclusi. 3. Summa. Cor. p. 3. trac. de uoto. nu. 4. Lud. Lopez p. 1. in stru. consue. c. 43. Barthol. Medina li. 1. in stru. consue. c. 14. §. 6. in prin. Emanuel Rodriguez par. 2. Sum. ca. 95. conclusi. 5. Toletus lib. 4. in stru. sacer. c. 17. §. Alterum. & Io. Asor. par. 1. in stru. Moral. lib. 1. c. 13. q. 9. & c. 15. q. 8. Ratio est quia exterior promissio est signum promissionis interioris. Ergo ubi & quædò homo interiori actui uoluntatis non intendit promittere, promissio nulla est sed fictio tantum promissionis; Et consequenter nullam inducit obligationem; peccat tamen mortaliter sic uouens, quia in re graui mentitur, dum animo non uouendi uotum emittit.

Disiutorum Deo, quia in foro exteriori, qui sic uouit, compellendus est ad uotum præstandum, nisi certis euidentibus signis, aut testibus ostenderit, se non habuisse animum promittendi. Sicut enim qui alteri promittit coram testibus aliquid ei persolvere, cogi potest ad soluendum promissum, quamuis dicat se non habuisse animum promittendi, sed decipiendi, cum fraud, & dolo nulli patrocinari debent: ita a fortiori, qui coram alijs promittit Deo.

An uero qui sic uouet saltem solemniter abique animo uouendi, sit compellendus in foro conscientie, est dubium: Nam Palud. in 4. dist. 38. q. 2. in fi. affirmat valere tacitam professionem eius, qui in religione ultra annum permanfit cum habitu etiam si nunquam interfuerit consensus, idque ex statuto inquit, ecclesie. Contrarium tamen dicendum est, quia uere uotum quoad Deum fuit nullum, nec aliquod apparet statutum ecclesie obligans in conscientia obseruare uotum. Quia uero homo uidetur quæ foris sunt, & secundum ea quæ foris aguntur, iudicat ecclesia, hinc est, quod qui conuen-

alijs, ut fit in uoto solemniori religionis, sine animo promittendi, uotum emittit, tenetur uotum seruare, non quidem ratione uoti, quia fuit nullum, sed ratione euitandi scandalum, quod ex uoti fractione sequeretur; Potestque ecclesia, quæ de solis externis iudicat, sic uouentem compellere ad uoti obseruantiam, nec tenetur illi credere, etiam si iure intentionem obligandi se non habuisse. Sicut etiam cum aliquis baptismum suscepit, aut ordinem abique animo fulcipiendi sacramentum, apud ecclesiam pro baptizato, & ordinato habetur, & pro tali tractandus est, etiam si iure iurando affirmaret se non habuisse intentionem recipiendi tale sacramentum, nec tenetur ecclesia illi fidem adhibere; unde cogit omnes huiusmodi ad reddendum uota sua, quæ distinxerunt labia sua. Et merito quidem, alias enim magna perturbatio sequeretur in ecclesia: Nam Monachi, ac moniales, & clerici statim ac aliquid uisile illis accideret, dicerent, se non habuisse animum uouendi, & ordines sumendi. Item coniugati dicerent, se non habuisse animum contrahendi matrimonium. Vnde matrimonia omnia facile dissoluerentur, & sacerdotes ipso efficerentur, & breui tempore uniuersa non solum ecclesiastica, sed etiam humana conuersatio destrueretur. Vnde istis credendum non est, nisi ostendant euidentibus signis se non uouisse, non habuisse animum contrahendi matrimonium &c. Si enim illis credendum non est, quando promiserunt, quare credendum illis erit, quando dicunt se non uere promississe? Hinc Sotus, Petrus de Arragon. Ioseph Angles & Emanuel Rodriguez & Sum. Corona locis proximè allatis insensunt, quod sic uouens, scilicet scandaloso (ut si à loco ubi scandalum oriri potest, in aliam prouinciam longe recedat) ad uoti obseruantiam non tenebitur, cum ex se nullum sit, & tantum obliget ratione scandali. Contra uero si in eodem loco maneat, ne in peccato permaneat, ad secretè uouendum tenetur iuxta formam suæ regulæ; Aliter enim non erit religiosus, & sic dum falsò se religiosum ostendat, in statu damnationis manet eo quod prælati illius religionis illum a peccatis absoluerint, aut ligare nequeat, sed solum Diocesanus Episcopus cum religiosus non sit. Deinde etiam intentionem suffragandi habet in electionibus, cum uero suffragio caret, mortaliter peccat, unde uel à loco illo recedere, & sine scandalo habitum dimittere, uel secretò infra se religionis uotum emittere debet.

Secundo potest esse fallax uotum, cum quis intendit quidem uovere, sed non implere promissum quo casu uere uouet quis, & obligatur, perinde ac si haberet animum adimplendi promissum, quamuis sic uouens peccat mortaliter, & in statu damnationis manet, quousque sumus proposuit, sic Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 1. & in sum. verb. uotum. §. 3. Sotus lib. 7. de iust. q. 1. ar. 2. uerf. Tercio. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 38. uerf. Septimo. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 1. §. circa secundum, conclusi. 3. Ioseph Angles in florib. 4. sent. q. de uoto. ar. 1. diff. 4. conclusi. 2. Barthol. Medina lib. 1. in stru. consue. c. 14. §. 6. in prin. Greg. de Valen. tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 2. Lud. Lopez p. 1. in stru. consue. c. 43. Sum. Cor. p. 3. trac. de uoto. nu. 4. §. secundum fallacia. Tolet. lib. 4. in stru. sacer. c. 17. Emanuel Rodriguez p. 2. sum. cap.

91. conclus. 6. & conclus. 7. Corduba de casibus conscientiar. q. 145. & Ioan. Azorius par. 1. in fin. Moral. lib. 1. c. 13. q. 9. post Sylvest. in verb. religio. 3. q. 6. & q. 9. Ratio est, quia tam ex voto, quam ex iuramento quasi naturalis & necessarius effectus sequitur obligatio adimplendi promissum, nec est in potestate uouentis abstrahere se ab huiusmodi obligatione. Immo ex eo peccat mortaliter, quod habet animum non seruandi uotum, id quod tenetur. Vnde Sotus, & Rodriguez inferunt, Religiosos Militares S. Ioan. & alios similes, quamuis aliquando obtentu ciuium bonorum temporalium, quia religio nis soleant talia uota emittere, dicantque se non habuisse intentionem seruandis castitatem, ad eam tamen seruandam ratione uoti emissi obligantur. Si cetera simili, si quis alteri promissit soluere certam pecunie quantitatem, persoluere tenetur, etiamsi intentionem habuerit non persoluendi, sed promittendi tantum & decipiendi, ut Caus. & Medina & Ioseph Ang. ubi supra.

¶ *Tertio*, si talis potest esse uotum ex parte uouentis, quando quis uerè intendit promittere, & uouere, non tamen sic obligare, quoniam potius animus habet non se obligandi, & in hoc casu cōuenitur inter Doctores, an uotū hoc ualidum, & obligator. ū sit. Partem negatiuā tenent Glossa in c. literarum. in verb. proponens in animo. de uoto. & uoti redemp. S. Bon. 4. dist. 38. ar. 1. q. 1. nu. 15. & in 3. d. 39. ar. 3. q. 1. nu. 40. Rich. 4. d. 38. ar. 3. q. 3. Ang. uerb. uotū. 1. q. 7. Syluest. Metus. q. 8. uerb. 8. Nau. in Man. ca. 12. nu. 17. uer. Septimo. & c. 38. uer. Sept. citans Ca. iet. 2. q. 88. ar. 1. & Greg. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 1. ubi refert S. Tho. 2. q. 88. artic. 1. ad 2. & 3. Quæ sententia probari potest *Primo* ex c. Humane aures. 2. q. 5. ubi habetur, *Deum ueneri cor, & intentionem seruandis, non uerbo, & c.* literarum. de uoto, & uoti redemp. Alex. Papa III. quendā, qui in morbo de religioso statu cogitans dixit se nō amplius moraturum in seculo, proponens ingredi religionem, non uouisse iudicauit. *Secundo* ratione, quia cum uotum, cuiusque obligatio dependeat ex intentione, & arbitrio uouentis, consueuerunt qui habet solum propositum uouendi, non autem se obligandi per uotum, uere non uouisse censetur.

¶ *Alij* uero, ut Sotus li. 7. de iust. q. 1. ar. 2. uer. *Tertio*. Pet. de Arrago. 2. 2. q. 88. ar. 1. Ludou. Lopez par. 1. in fin. conscientiar. c. 42. ante fin. citans etiam pro hac opinione sua Ioan. de la Penna. Emanuel Rodriguez par. 2. Sum. cap. 92. conclus. 7. & fuit Ioannes Azorius p. 1. in fin. moral. lib. 1. c. 1. q. 9. & alij recentiores in scriptis suis docent tale uotum ualidum, & obligatorium esse, & Arragon, & Rodriguez hanc communem esse opinionem omnium ferè Theologorum nostri temporis affirmant. Mihi quidem hæc secunda opinio semper uisū est uerior, & probabilior. Ratio autem, quæ me mouet, hæc est: Quia supposito, quod habet intentionem uouendi, & promittendi, etiamsi de uerit intentione obligandi se, uere tamen obligatur tali uoto, eo quod obligatio intrinsecus, & quasi naturalis effectus est, promissionis. Addo ut quamuis in libera potestate uouentis, & iuratis sit, iurare & uouere, supposito tamen, quod cum intentione iurandi, aut uouendi iurat, aut uouet, separare nequit a iuramento, & uoto hunc intrinsecum, & na-

turalem effectum, & resultantiam necessariam obligandi. Confirmatur hæc ratio. Quia est de iure naturali, & diuino seruare uotum, & iuramentū iuxta illud psal. 75. *uouete, & reddite Domini uota deo uestro.* & Ecclesiastes 5. dicitur, *Siquid non sit Desiderium reddere, displicet. n. ei in oculis.* & *Insula promissio, sed quodcumque uoueris, reade.* Supposito igitur, quod uouet, hoc est, quod intentionem uouendi habuit, ex sua natura consequitur obligatio. Sicut à simili, quamuis accipere mutuum, & dicere uxore pendeat ex nostra uoluntate, ea tamen in supposita ex natura rei oritur obligatio reddendi mutuum creditore, & debetum uxori: ita etiam quamuis in nostra potestate sit uouere, & promittere, qui tamen promittit, & uouere uult, & promittit, & uouet, uelut noluit ex naturali quodam consequentia, & resultantia uoto astrictus, & obligatus manet.

¶ *Notandum* autem est ex Petr. de Arragona, Rodriguez, & alijs, ubi sup. quod ad hoc, ut uotum sit uerum uotum, non est necessarium, quod uouens habeat expressam, & formalem intentionem se obligandi, ut diximus c. 10. §. *Primo*, sed licet sit intentio uirtualis, qualem habere censetur, qui uouet. Atque adeo, qui uouet Deo se, & uolens, etiamsi tunc nihil cogitet, de se obligando, uel obligatur, eo ipso quod uotum ex sua natura obligationem inducat: Alioquin uota, quæ ex communiter sunt, non essent uera uota, cum nullus fecit sit, qui habeat formalem intentionem se obligandi, sed tantum uouendi, & promittendi. Et denique si uitalis contractus obligant, quamuis in eis non explicetur formalis intentio se obligandi, sed contrahendi, ita etiam in uoto dicendum erit, cum par ratio sit, ut constat.

¶ Et quæ dicta sunt, regulariter uera sunt; Nam si quis ex ignorantia inuincibili uel quia credit obligationem non esse inseparabiliter uoto annexam, uel quia credit opinionem primam esse ueram, & emitteret uotum habens quidem propositum uouendi, & non se obligandi per uotum, ille talis nō obligaretur uoto: tum quia talis uerè eo ipso quod tunc, cum uouet, non uult se uoto obligare, censetur uoluntatem mutasse, & a uouendo recedere, ita ut perinde sit, ac si uouere nollet. id quod solum uoluisse uidentur auctores pro prima opinione citati, & expresse Greg. de Valeria, ubi supponit talem uerè non promississe, & conuenienter non se obligasse. Ratio est, quia cum ignorantia inuincibilis tollat uoluntarium, fit ut tunc obligatio illa nec formaliter, nec uirtualiter sit uol. ta, & conuenienter uotum erit nullum, quo casu rectius dicitur non uouisse, quam uouisse: unde nihil in iuribus, si exinde nulla obligatio consequatur. Sic expresse Petrus de Arrago. Rodriguez ubi supra conclus. 8. & Azorius in locis proximè allatis.

¶ Ex qua doctrina Arragon, & Rodriguez inferunt, quod si aliquis ignorans inuincibiliter uotū castitatis esse contrarium sacro ordini illum suscipere, ille talis non maneret obligatus uoto castitatis, qui a nec formaliter, nec uirtualiter fuit uoluit. Qui talis mihi uidetur impossibilis, cū in adulto sacris ordinato inesse nō possit talis ignorantia. Quare si puer ante usum rationis sacris ordinis initiaretur, nō teneretur postea in adulta ætate ad uotū castitatis seruandum, sed uxorem ducere posset, si uellet,

vt docent Sotus in 4. dist. 25. q. 2. art. 2. concl. 3. Pet. de Arrago. 2. 2. q. 88. ar. 1. §. circa secundum. versic. concl. 3. in fin. Rodriguez p. 2. Sum. c. 92. concl. 8. Jo. Azorius p. 1. instit. Moral. lib. 13. c. 14. q. 9. & q. 10. & alij, quos attulimus c. 10.

- 6 Ex dictis facili est responsio ad ea, quæ pro contraria sententia allata sunt. Nam dicitur Humanæ aures 2. 2. q. 5. solum probat iuramentum habere vim ex intentione iurantis, si enim iurans nō habeat intentionem iurandi, iuramentum est nullum, quod certum est, ideoque de voto dicendum est. Sin uerō iurans, & uouens intentionem iurandi, & uouendi habeat, uelit, nolit, obligatur eo quod in tali casu iuramentum, & uotum ex sua natura, & non ex voluntate iurantis, aut uouentis obligationem habeat, vt diximus. Illud uero ex c. litemuram. de uoto, & uoti redemp. nihil contra nostram sententiam probat, cum ibi sermo sit non de eo, qui uouit, sed qui solum propositum absque promissione habuit, solum enim propositum non ualere ad uotum latius probatum a nobis est c. 10. §. Secundo. & aperte docent S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 1. Caiet. & alij omnes, quos ibi citauimus. Atque ita etiam soluitur rō in contrarium allata, solum enim propositum uouendi uotum nou constituit, supposito autem uoto, tunc obligatio consequens, non ex uoluntate uouentis, sed ex natura sui prouenit.

Neque S. Tho. quem refert Greg. de Val. contrarium fuisse, nam in locis ab eo latis, solum docet eum, qui uouit religionem ingredi in communem, aut in certo aliquo monasterio, aut post certum tempus, aut sub certa conditione teneri ad hæc, uel illa faciendā iuxta intentionem illam, quam habuit, quando illa uouit, id quod certum est, nec a quoque negari potest, multum tamen differunt hi casus ab hoc nostro, de quo præsens controuersia est.

Neque fuit primæ opinionij Caietanus, quem pro se citat Nauarus. Quod enim docet Caietanus, est eum qui solis uerbis sine animo promittendi, & seruandi promissum uouet propter metum, aut aliam quamcunque causam, ære non obligari, quia uerē non est uotum, ut diximus in primo modo, unde male à Nauaro in iuris rei confirmationem adductus est.

- 7 Secunda conditio ex parte uouentis est deliberatio, hoc est, ut deliberet de re, quam uouet, aliter actus erit imperfectus. Sic S. Tho. 2. 2. q. 88. artic. 1. Caiet. & Pet. de Arrago. ibidem. Rich. 4. dist. 38. art. 2. q. 2. Palud. ibidem. q. 1. §. prima definitio. versic. conclus. 1. & §. Secunda definitio, versic. prima conclusio. Supplementum Gabr. in 4. dist. 38. q. 1. art. 1. Notab. 2. littera C. Ange. uerb. uotum. 1. nu. 6. versic. quarto. S. Ant. par. 2. tit. 11. c. 6. 1. Notab. 6. Syluest. uerb. uotum. 1. q. 1. & uerb. uotum. 2. q. 13. Tabiena uerb. uotum. 1. §. Primo notandum. Sotus lib. 7. de iustit. q. 1. art. 2. Nauar. in Manua. c. 12. nu. 24. Greg. de Valent. to. 3. disp. 6. q. 6. punc. 1. Barth. Med. lib. 1. instrue. confes. c. 14. §. 6. Summa Cor. p. 3. tract. de uoto. nu. 4. Caiet. in Sum. uerb. uotum, §. 3. Joseph Angles in florib. 4. sent. q. de uoto. artic. 1. difficul. 3. Ludou. Lopez p. 1. instruat. conscientie. c. 43. S. bastianus Medices in Sum. peccatorum capit. tit. 2. q. 38. Emanuel Rodriguez par. 2. Sum. c. 92. conclus. 1. Toletus lib. 4. instruat. sacer. c. 17. & Jo. Azorius par. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 12. q. 2. Vt

autem sciatur, quid sit hæc deliberatio, Notandum est, deliberationem deo importare, unum est, discursus, seu collatio inter multa; Alterum est determinatio ad unum, id quod experientia constat, nunquam enim requiritur deliberatio, nisi quando datur optio inter multa, vt v. g. concepit intellectus bonum esse ingredi religionem: ut autē deliberatio fiat, necessarium est, vt per discursum, & collationem consideret, an ille status sibi expedit, & quæ religio sit conuenientior, conferendo singula, quæ in religionibus inueniuntur, cum fine, quem intendit, & tunc demum postquam uiderit per discursum talem religionem esse sibi aptiorem, determinat eam ingredi, & sic fit deliberatio. Atque ita non satis est ad hanc deliberationem determinat prior illa determinatio intellectus, qua iudicat expedire sibi ingredi religionem, sed requiritur hæc altera determinatio voluntatis, qua potius eligit religionem ingredi, quam non. Vnde ad deliberationem utraque determinatio requiritur, tam, scilicet, illa intellectus, quam hæc altera voluntatis, ut constat. His ita suppositis.

DV BIVM est inter authores, quænam, & quantum debet esse deliberatio, vt fiat uotū. In qua re quidam iuristæ apud Sotum, quos sequi uidetur Rich. in 4. dist. 38. art. 2. q. 2. existimant necessarium esse adeo plenam deliberationem, ut sit *manus, & diuturna*, ita scilicet, vt consideret omnia, quæ circumstant operationem, & quæ illum a uouendo detertere, aut a uouendo remouere possent. Ratio est, quia cum uotum sit grauissima obligatio, qua quis se Deo obligat in perpetuum sub pena mortis æternæ, requirere uidetur omnium circumstantiarum plenam deliberationem. Sicut etiam in alijs contractibus ciuilibus, vt in matrimonio opus est tali deliberatione propter grauissimam obligationem, quam secum adducit. Ceterum ut, quid statueret, paucis exponamus, tria in hac re mihi dicenda uidentur.

Primum est uotum ex repentino, & in deliberato voluntatis motu factum, quales sunt illi motus, qui à Theologis dicuntur *primi primi*, in quibus nulla est deliberatio, nec ratio culpe, aut meriti, non est validum, nec obligatorium. Ratio est, quia cum primi motus non sint liberi, nec in nostra potestate, obligare non possunt uotum enim uoluntarium esse debet. Hæc si obrius, aut iracundus primo iræ motu laborans iuret, aut uoueat, se iterum Romanum, si iterum ludat, non pendens quid faciat, quamuis illud non adimpleat, non erit uoti reus: unde Angelus uerb. uotum. 1. num. 6. recte docet huiusmodi uota ex surreptione sine deliberatione facta non obligare. Regula uero illa, quam ibidem afferet ad cognoscendum, quando uotum ita in deliberate factum sit, & consequenter ut non obliget, scilicet, *Quotiescumque transiit in angustia, seu periculo penitus falsi est qui uouit, uel ut ipsi loquuntur, est male contentus, quod tale uotum emisit*, est falsū, sicut etiam falsū est eadem fere regula tradita in Supplemento Gabrielis in 4. dist. 38. q. 1. art. 1. Notab. 2. littera C. ubi dicitur, ex eo perpendi posse an uotum ex in deliberatione processerit, si diceretur ei, *usque simpliciter sic obligari data temporis copia ad deliberandum* Respondetque non. Id quod falsum esse constat, tunc quia contingere potest, & solet, vt licet quis post longam

longam deliberationem uouerit, polleat tamen voti
penitentie, et tamen iecundum omnes, tunc uero ualidum
est, ex Soto lib. 7. de iur. i. q. 1. r. 2. Petro de
Arragona 2. 2. q. 88. art. 2. et Io. de Azor. p. 1. in
f. 1. r. 1. lib. 11. c. 15. q. 5. Et enim hominis
voluntas natura sua inconstans, leuis, mutabilis, et
flexibilis, ut sequatur quocumque eam ducit affectus;
tunc quia illa pensando solum arguitur motum non
fuisse factum ex plena, et perfecta deliberatione,
confideratis omnibus, quae pertinere possunt ad
actionem, non tamen arguit de fuisse illi sufficere, etiam
deliberationem, aut non processisse ad uoluntaria
electionem, ex Palud. 4. dist. 38. q. 1. §. 2. secunda
definitio uerbi, secunda conclusio. S. Anto. p. 2. r. 11. c. 2. §. 1.
Notab. 6. Syl. in uerbo, uotum 2. a. 12. et alij.

Secundum eñ, deliberatio, quæ iustificat, i peccandum solum uenialisiter, (qualis est illa, quæ in Theologi motum primo secundum appellatur) ad uirum non sufficit, ita omnes, quos in tertio dicto attinemus. Ratio est, quia cum uotum, ut infra dicemus, obligat ad mortale peccatum, sic per motum uoluntatis, in quo solum est culpa uenialis, non frangitur uotum, ut omnes concludunt, tamen talis motus sufficiens erit ad incedendum uoti obligationem. Implicare non uidetur, ut si quæ ea deliberatio non uotum possit, et sub peccato mortali obligari, quæ tamen non possit peccatum mortale committere.

10 *Tertio* ergo, ad uocis obligationem non est necessaria deliberatio illaqua quis cōfiderat omnia, quae promittere possunt ex tali operatione, sed ea solum necessaria, & sufficiens est, qua quis cognoscit, & uidet, quid fit illi, quod facit, & quae facis est ad peccandum mortaliter, sic Palud. 4. diffin. 3. 7. 8. 9. 1. Secunda definitio. *verbi*. Secunda conclusio. S. Anton. 2. tit. 1. cap. 2. §. 1. Norah. 6. Sylu. verb. uotum. 2. q. 13. Caie. 2. 2. q. 88. ar. 1. & in Sima. verb. uotum §. 3. Sotus lib. 7. de iust. q. 1. art. 2. Pet. de Arrago. 3. 2. q. 88. ar. 1. Iosiph Angles in florib. sent. q. de uoto ar. 1. difficul. 3. Grego. de Valto. 3. diffin. 6. q. 6. pun. 1. Nau. in Manu. c. 12. nu. 2. & nu. 26. *verbi*. Quarto Sum. Corp. 3. tract. de uoto. nu. 4. Taberna uotum uotum. 1. ueri. Primo notandum. Birth. Med. instrum. confess. lib. 1. c. 14. §. 6. Sebati. Medices in Sum. peccat. capit. tit. 2. 38. Emanuel Redriquez p. 2. Sum. c. 92. concl. 1. Toletus lib. 4. instrum. Sacre. c. 17. & Jo. Azorius par. 1. in titu. Moral. lib. 1. cap. 12. q. 3. Ratio est, quia talis deliberatio sufficiens est ad cōsumendum opus liberum, & spontaneum. Atumque humanum, seu morale, & etiam ad sufficiendum Baptismum, ad inuadendum, ad contrahendum matrimonium, & ad quaecumque alium contratum ciuilem, & ad merendum coram Deo, & ad peccandum mortaliter, & denique ad inducendam obligationem quaecumque humanam. Ergo etiam ad inducendam obligationem erga Deum per uotum. Cum aequa fit utriusque ratio. Etenim cum in actu ex tali deliberatione procedente sit libera contradiçtionis, qua homo facere, uel non facere promittit, uel non promittere possit, quia cognoscit, quid facit, & promittit, consequenter uotum ex tali deliberatione procedens, uim obligandi in inducit. Atque ita recte docent praefati Doctores, omnem deliberationem, quae sufficiens est ad peccandum mortaliter, sufficere ad uotum, quod quidem est peccatum mortale est etiam actus uoluntatis, &

berat. Idipſum confirmari poteſt ex c. uiuentis de
vot. & voti rede in p. ubi Alex. Papa III. votū emiſi-
ſum magis ex facilitate animi, quam ex aetate pueri, quam ex
cib. & a diſcretione, invalidum iudicauit. & commuta-
uit in qua doctrina

† *Adferat primo ualere uota illa, quæ sunt ob meum malum repentini, & mortis, tam uotales, ut in grauius infirmo ut colligitur ex ca. Sicut nobis de R. gulianibus ubi ex definitione Innocen. Pape III. cler. uis qui uenia & gratitudine laborant uouit ingre di de cogens uolens ut ingredere, & tamen probabile est in nua gratitudine non fuisse admodum maturam illam deliberationem longuoliquo temporis di. iurfo habitam, quam accidentaliter ut patet de uo tis mulierum in parcu, & uirum in quibuscunque angustis, & periculis proprijs, i. nauis, & incendijs, & hosti, ueniant in periculis finium. Si n. habuerint intentionem obligandi, & deo, cogitantes de cau tis, quæ mouebat eos ad uouendum, licet in infirmitateque periculo. & de fine, & de ratione periculi, propter quod euitandum uocantur, ea adimplere tenentur, etiam in tribulatione, & perturbatione ciuila finis. Palud. 4. tit. 38. q. 1. 5. prima definitio in prin. S. Ant. 2. tit. 11. c. 3. §. 1. Notab. 6. Syluerb. uotum. 2. q. 13. Tabiena urb. uotum. 1. §. Primo notum. Sotus lib. 7. q. 1. ar. 2. & Nauin Manuali. c. 12. na. 52. verbi. 21. Vnde Israel ferebat uotum, quo iactabat inquitante periculo belli. Na. 2. 1. P. uen. Regdum tibi uota mea, quæ d. i. i. uenerunt la bi mea. Et locum est eis uen in tribulatione mea. Nō enim finit huiusmodi uota fine deliberatione, ex quo uocantes finit in fina mente.*

*N*on obstat c.G. in dñdus. 179. ubi quidam prefbyter G. natus nomine uouit se futurum monachum, cum esset infirmulus, qui tamen noluit fieri recuperata sanitate, nec tamen cogitur implere uotum. Respondetur enim illi solum haberi non eum cogi ad manendum in Monasterio, cum non fecerit uotum solenne, sed simplex tantum. Atque adeo cum nouum esset monachus, cogi iure non potest remanere in Monasterio, cum de eo nõ emiserit uotum. Non tamen negatur ibi quia salte in foro conueniente consulendum ei fuisse ingredi religionem, ut sic uotum adimpleat. S.C. Turrescrem. abis. §. I. no. 2. q. 189. art. 3. ad 2. V. aut uotum dubitans intendenti se obligare, totius est adimplere. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 6. l. Notab. & Quia in dubiis pars tutior est eligenda. arg. c. ad actiões. De hominib. & libens in diuisis. d. reg. iur. unde verius si dubio suspens certui, quod tutius interest. Si uero sciunt: sine fluctibus deliberatione, & ex resurrectione filium, & doloris, & angustie nimietate inconsiderata mouile, quod delibetate non scilicet, potro non tenentur.

12 *Inferitur per uia, ualida effe uita illa, quæ in ira-*
cundia fiant. ficut etiam & ea, quæ bene po-
teftas facit, nifi ira, & potius ita uim rationis au-
ferrent, ut ob eum defectum non poffet peccare
mortaliter, tunc enim non tenerent. Unde filius,
qui iratus pateri, ait pater iratus magiftr, ut be-
ne potius, iurat, aut timeat intrare religionem,
vel aliquid aliud, non tenetur, quia quod calore
iracundiæ fit, pro non factis haberi debet. L.
Quicquid. ff. de regulis iuris, & l. tertio. ff. de di-
uortis. difficile enim eſt iuſtum dolorem tempo-
rate.

rare, vt dicitur in l. Si adulterium cum incestu §. Imperatores. ff. ad leg. lul. de adult. Id quod uerum et si iracundia, aut potius rationem, & iudicium penitus absorberent: secus autem si præcesserit deliberatio sufficiens ad peccatum mortale, quæ non requirit magnam moram temporis, sed quod sciens iurat, & uouet sicut etiam qui calore concupiscentie inflammatus, aut bene potatus, non tam perscè ebrius iurat uxore ducere, compellitur eâ ducere, nisi oîno metis expers esset. Et sicut iurata, aut potatus occidit hominẽ, nõ excusatur a toto, quin sit mortale, sed a tanto, ne scilicet, tam graue iudicetur, ita, & uouens, satis n. est, quod nõ sit ita extra se, quin sciat, quod faciat. licet postea peniteat. Sic Pal. 4. dist. 38. q. 1. §. 4. definitio. uerf. 1. conclus. 5. An. par. 2. titu. 1. 1. e. 2. §. 1. notab. 6. Sylu. uerb. uotũ. 2. q. 1. 3. Tabiena uerb. uotum. 1. §. 1. notandum in fine. Primo notandum. Sotus lib. 7. de iust. quest. 1. ar. 1. Ioseph Ang. q. de uoto. ar. 1. difficul. 3. & Summ. Cõro. p. 3. tit. de uoto. num. 4. Ratio istorum est, quia sicut aliquis iracundia accessus, aut repentina turbatione commotus, dummodo sit rationis compos, uotum frangere potest, & peccare mortaliter, ita eadem passioe dominante potest uotum emittere, & per uotum Deo obligari: Neque enim libertas maior ad aliquod promittendum, quam ad seruandum promissum desideratur.

Quibus omnibus addo ex Palud. 4. dist. 38. q. 1. §. 2. de definitio. uerf. 1. conclus. 5. An. par. 2. tit. 1. 1. e. 2. §. 1. Notab. 6. Gabr. in 4. dist. 38. q. 1. ar. 1. Notab. 1. lito ra Cõn fin. Nauis Manual. c. 12. nu. 16. uerf. Quin to. Panor. in c. literaturam. nu. 2. de uoto & uoti redempt. Lud. Lopez p. 1. instr. conscientie. c. 4. hanc deliberationem fieri, posse in momento temporis; illud uero c. literaturam de uoto, & uoti redempt. quod requirit deliberationem, & propositũ præcedere promissionem, intelligitur de præcedenti. (vt loquuntur philosophi) naturæ, seu causæ, & non temporis, ita ut opus non sit, vt de deliberatio hæc præcedat uotum per aliquod spaciũ temporis, sed sicut ad rationem meriti, uel peccati satis est, vt facta sit ista deliberatio in eodem temporis momento, in quo & uotum opus, uel peccatum fit, ita etiam ad rationem uoti sufficit, vt in eodem temporis momento, quo fit ipsũ uotum, sit deliberatio, & aduertentia etiam per inperceptibile quasi perceptionem conuenientis, & disconuenientis. Quamuis enim ueniatque simul, & in eodem tempore efficiatur, semper tamen prius natura deliberatio præcedit uotum, sicut substantia solis præcedit lucem suam, & ignis calorem suum.

Sola autem differentia inter vota facta magna præcedenti deliberatione, & inter facta ex repentina deliberatione, sufficiens tamen ad uotum, est, quod in illis dispensandis aut redimendis, aut commutandis diligens est adhibenda prouiso; In istis autem facili esse debet dispensatio, redemptio, aut commutatio. Ratio est, quia huiusmodi vota facta ex passione, uel timore, quodammodo sunt inuoluntaria, & consequenter secum afferunt causam, vt dispensentur, ex Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 1. Soto li. 7. de iust. q. 1. ar. 2. Nauar. in Manual. c. 12. nu. 26. Lud. Lopez par. 1. instr. conscientie. c. 4. Ioseph Ang. in floribus. 4. sent. in q. de uoto, ar. 1. difficul. 3. conclus. 3. Petr. de Arragona 2. 2. q. 85. ar.

1. dub. 2. conclus. 3. Pan. in e. uenientis. nu. 3. de uoto & uoti redempt. Palud. 4. dist. 38. q. 1. §. 2. de definitio. uerf. 1. conclus. 5. Syl. uerb. uotum. 2. q. 1. 3. in fi. & Tabiena. uerb. uotum. 1. §. 1. notandum in fine.

3. Inferius tertio, quod sicut iurans ex consuetudine, uel ex facilitate, reus est perjurii, si non iurat uerum, vt diximus ca. 5. dub. 2. ita etiam qui uouet ex facilitate, tenetur uotum adimplere. Immo, vt notat Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 1. & Petr. de Arragona ibi d. e. dub. 2. conclus. 2. frangens uotum ex facilitate factum, habebit duplex peccatum; vnum, quod commisit uouens irreuerenter, & sine exacta diligentia, alterum, frangens uotum. Quod intelligendum est, dummodo non procedat tale uotum aliquando ex surreptione, & motu subitaneo, absque ulla deliberatione. Vnde Emanuel Rodriguez par. 2. summae. c. 92. conclus. 3. affirmat iuramenta, & uota facta ex ira tempore ludii, ab eis, qui ludendo iurant, & uouere solent, ualida esse, citatque ad hoc Aleocerum, tract. de iudo. c. 13. quamuis facile in huiusmodi uotis dispensare solet.

Inferius quarto, quod si quis fraude, uel ignorantia inducatur ad uouendum, tale uotum non erit ualidum, cum fraus, & ignorantia tollant uoluntariũ requisitum ad uotum. Vnde si quis alterum deciperet, affirmans in tali religione non seruari ciborum delectum, nec ieiunia, aut aliquid aliud difficile, quod si præciserit, nunquam uoueret, uotum illud ualidum non erit. Cuius rei signum est probationis annus in quo quis uult, vt difficultas religionis ante professionem emissam comprobetur. Secus autem si deceptio esset circa minora, tunc enim ualere uotum. Pari modo, si quis deciperet rusticum, ita ut uoueret peregrinationem Hierosolymitanam, dicens locum esse propinquum, & quod non est nauigandum, cum tamen res longe aliter se habet, tale uotum esset nullum. Secus autem si deciperet tantum circa res leues, puta, si diceret iter esse magis amenum, quam reuera sit, tunc enim uotum ualidũ erit. Sic Sotus lib. 7. de iust. q. 1. ar. 2. circa medium. Petrus de Arragona 2. 2. q. 88. ar. 1. & Emanuel Rodriguez par. 2. summae. c. 92. conclus. 4.

Ex quibus omnibus constat, quamam deliberatio sufficiens sit ad uotum, illa scilicet, qua homo iudicat, quid fit id quod facit, hæc enim cum efficiat actum simpliciter, & in se uoluntarium, & non solum in casu, sufficiens est ad hoc, vt homo se obliget Deo per uotum, & homini per contractum ciuilem. Dixi, simpliciter, & in se, quia qui sciens, & uolens, se inebriaret, cognoscens quod ebrius solet uouere, si postea uoueat, non ualet uotum. Quamuis enim peccata ab eo facta in ebrietate, quæ alias facere solebat in ebrietate, imputarentur ei, eo quod essent uolita in sua causa, uota tamen tunc facta ualida, & obligatoria non erunt. Etenim libertas in causa quamuis sufficit ad peccatum, non tamen ad uotum constituendum sufficiens censetur, cum plus ad uotum, quam ad malum requiratur. B. vnum. non nisi ex integra causa consergit, malum uero ex quocunque defectu.

Vnde tunc solum erit uotum obligatorium, quando in se formaliter, uel uirtualiter uoluntum fuerit, ut Petrus de Arragona 2. 2. q. 88. ar. 1. Ioseph Angles in floribus. 4. sent. in q. de uoto, artic. 1. difficul. 3. conclus. 4. & Emanuel Rodriguez par. 2. Sum.

Summæ. c. 92. conclus. 2. annotarunt. Arque ita solvantur argumenta in contrarium allata.

- 24 Tertia conditio est, vt votum sit voluntarium, & non coactum. Ratio est, quia cum votum, vt diximus, debeat esse voluntarium, vis autem, & metus tollunt voluntarium, consequenter vbi coactio, & metus est, votum esse non potest. Sic Panor. in c. Sicut nobis. de reg. Palud. 4. dist. 38. q. 1. §. 1. definitio. Angel. verb. Metus. §. 8. Syluerb. Metus. q. 8. ver. sic. 8. & verb. votum. q. 12. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. Nau. in Manu. c. 12. nu. 52. Pet. de Arrago. 2. 2. q. 8. ar. 3. Greg. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 4. in fi. Barthol. Med. lib. 1. in truct. c. 6. §. 1. Lud. Lo. pez. p. 1. in truct. c. 6. §. 1. Joseph Angles in florib. 4. sent. q. de voto. ar. 2. d. 1. Sum. Coro. p. 3. tract. de voto. nu. 4. Cosmas Philarchus de off. sacerdot. p. 3. lib. 3. ca. 18. Emanuel Rodríguez par. 2. sum. c. 93. Toletus lib. 4. in truct. sacer. c. 17. & lo. Azorius p. 1. in truct. Moral. lib. 1. cap. 15. q. 6. Vt autem clarius innoteat quidam in hac re præfati doctores affirmant, aut negent, supponendum est, metum alium dici illum, qui est ab intrinseco, alium vero qui incutitur ab extrinseco. Metus ab intrinseco est ille, qui a Deo offertur, qui n. mini facit iniuriã, vt metus gravis mortis ex periculosa infirmitate proueniens. Vnde vota nuncupata Deo metu graui, periculosa morbi, ex metu intrinseco fieri dicuntur. Metus ab extrinseco est ille, qui a re extrinseca incutitur. vnde vota illa, quæ sunt metu mortis extrinsecus veniente, siue metus ille incutitur a causis naturalibus, v. g. ex timore naufragij, siue ab homine mortem minantem, ex metu ab extrinseco veniente facta censentur.

Rursus, metus alius est ille, qui dicitur cadens in virum constantem, alter uero, qui dicitur non cadens in virum constantem. Metus cadens in virum constantem est ille, qui illatus cogit quem eligere minus malum, ob maius malum libi imminens effugiendum. Vt cum quis infamiam, uel contumeliam, aut patrimonij lacrumam sustinet, ne mortem, & penam capitis subire cogatur. Aut qui bona in mare prouincit, ne passus naufragium intereat. Aut qui offert pecunias latroni, veritus vincula, verbera graui, supplicium, & mortem: Aut qui finit se potius occidi, quam peccare venialiter, minus enim damnum est quodcumque peccatum etiam veniale, quam quodcumque corporis incommodum, vt animã Aristot. 3. Ethic. cap. 1. propter quatuorquedurissima, non est quid turpe agendum, & facit calcaris de his, quæ vi met. cau. nunt. Panor. ibidem, & 22. q. 2. c. 1. Gabr. 3. dist. in 39. q. 1. ar. 1. littera E. Coar. de Matrim. & Sponsal. p. 2. c. 3. §. 4. nu. 2. & seq.

- Potest autem hic metus ex varijs cognosci. primo 25 quidem ex obiecto, vt si malum, quod minatur sit graue, qualia sunt mors, grauis cruciatus, carcer diuturnus, seruitus, grauis infirmitas, captiuitas amissio status, uel magnæ partis suorum bonorum, metus stupri, infamie, quæ facile rescitari non potest, vt constat ex toto titulo, de ijs, quæ vi, met. cau. sunt. vbi hæc omnia recensentur. Secundo ex parte modi, vt si metum incutit vnus, uel plures homines armati, uel inermes, si mulier, si senex, &c. Tertio respectu subiecti, si fieri enim potest, vt metus, qui respectu vnus est cadens in virum constantem, respectu alterius non sit, metus enim re-

spectu feminæ, aut puellæ potest esse cadens in virum constantem, qui respectu viri non sit.

Metus autem non cadens in constantem virum est, quando quis maius malum, uel incoeuens admittit, ad fugiendum minus malum; vel inconueniens, vt qui peccat, ne substantiam temporalem perdat, aut mortem sustineat corporalem, ne diuitias habitas perdat. His prænotatis, in aliquibus conueniunt omnes, in alijs autem dissentiunt.

Primo, votum factum ex metu non cadente in virum constantem, ualidum, & obligatorium est. Sic omnes. Ratio est, quia metus ille non tollit voluntarium. Ergo nec votum, nec matrimonium ex tali metu factum impedit, vt Doctores communiter affirmant.

Secundo, votum ex metu mortis intrinsecus, siue diuinitus illato, (cuiusmodi sunt vota facta Deo metu graui infirmitatis) ualidum est, & in conscientia obligat, ut ex communis Theologorum, & canonistarum sententia constat. Et colligitur ex cap. Sicut nobis de regularib. vbi clericus quidam, qui graui morbo tentatus religionem vouerat, votum adimplere compellitur. Ratio est, quia metus ab intrinseco incussus uoluntarium non tollit; Immo, qui uouet ex metu incusso ab intrinseco, gratum habet illud uouere, vt mereatur patrocinij diuini, quo a periculo liberetur.

- 16 Tercio, votum factum metu mortis extrinsecus quidem, sed ex causis naturalibus ueniente, ualidum, & obligatorium est, sic omnes aut hores initio allati. v. g. si quis ad uitandum mortis periculum in mari uoueret. Item votum factum metu mortis ab extrinseco, puta ab homine ob alium finem, quem ad extorquendum votum, eodem modo ualidum est, & in conscientia obligat; vt v. g. si in vincula, & carcerem coniectus, aut ad mortem condemnatus, uoueret, vt ab illo periculo liberetur, aut si quis captiuus, aut in bello uoueat, ut liber euadat, votum illud ualidum, & obligatorium est. Quæ tamen omnia intell. genda sunt, dummodo vis, & metus talis non sit, quæ rationis uisum omnino alienet. Ratio est, quia in tali periculo constitutus eligit votum tanquam medium, quo Deo propitio euadat periculum. Et confirmatur, quia sicut si promitterem dare alicui aliquid, ut me liberaret a morte, in casu in quo non teneretur, puta, me co, obligarer, ita qui in aliquo huiusmodi periculo constitutus Deo promittit, votum, & promissionem obseruare tenetur. Sic Palud. 4. dist. 38. q. 1. 6. prima definitio. Sotus li. 7. de iust. q. 2. ar. 1. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 3. dub. 2. conclus. 2. Greg. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 4. Nau. in Manuali. c. 12. num. 52. uer. 21. Lud. Lopez. p. 1. in truct. c. 6. §. 1. Barthol. Med. lib. 1. in truct. c. 6. §. 1. Sum. Cor. par. 3. tract. de voto. nu. 4. Joseph Angles in florib. 4. sent. q. de uoto. ar. 2. d. 1. Sum. Coro. p. 3. tract. de voto. nu. 4. Cosmas Philarchus de off. sacerdot. cap. 17. Emanuel Rodríguez p. 2. sum. c. 93. conclus. 2. Ioan. Azorius p. 1. in truct. Moral. lib. 1. cap. 15. q. 6. & alij communiter.

- 17 Quarto autem dissentit. An uotum factum ex metu cadente in virum constantem, & ab extrinseco incusso per iniuriam ab homine in illum finem, vt emittat votum, ualidum sit, nec ne? In qua re Syluester uerb. Metus. q. 8. a. 1. c. 8. & uerb. uotum. 2. quæ. 8. docet uotum illud ualidum, & obligatorium

rum effectus ille, qui uouit, animum uouendi habuit, eo quod obligatio voti provenit ab intentione uouentis; in autem uouere non intendit, nullum, & irritum erit. Alij tamen. vt Sotus lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. & Palud. 4. d. 38. q. 1. §. prima definitio. verbi. conclusio. Petrus de Arrago. 2. 2. q. 88. ar. 3. dub. 2. concl. 1. Grego. de Valen. tom. 3. d. 16. q. 6. pun. 4. Ioseph Angles in florib. 4. fen. q. de uoto ar. 2. diff. 3. 8. concl. 1. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 52. uerbi. 2. 1. Ludou. Lopez p. 1. institutio. confici. cap. 45. Summa Corona p. 3. tract. de uoto. num. 4. Cosmus Philarchus de officio sacer. p. 2. lib. 3. c. 18. Emanuel Rodriq. p. 2. Sum. c. 99. cōcl. 1. & cōcl. 3 & Toletus lib. 4. instit. d. sacer. d. cap. 17. absolute docent uotum ita emissum nullum, & irritum esse: & Barth. Medi. lib. instit. cōfess. c. 14. §. 6. ex parte Syluestri sententiam, ex parte uero aliorum sequitur opinionem; si. n. causa sit iniusta, uotum, inquit, erit nullum, si uero metus ille ex causa iusta illatus sit, non inualidat uotum; dat exemplum. vt si maritus uxore deprehensam in adulterio, cū ibi posset eā occidere, minatus est ei, dicens, occidam te, nisi professā fueris religionem; si ipsa hoc adacta metu, & causa euitanda morte professā fuerit, manet obligata.

Ceterum alij, ut diximus, & expresse Sotus in 4. diff. 2. q. 1. ar. 3. Petrus de Arrago. & Lopez ubi supra, absolute docent tale uotum esse nullum; & colligitur ex c. Perlatum. de ijs, que vi met. causa sunt, ubi Alexander Papa III. determinat profitemi religionem ex metu mortis inuiculis, libere matrimonij contrahere, & religione exire posse. Et patet à simili in matrimonio, quod etiam ex tali metu contractum nullum, & irritum est; etiam si quis animum uouendi, & contrahendi habuit. cap. Notificasti. 3. q. 5. & de conser. coniug. per multa capita. & c. cum locum de sponsal. & distinctionem illam Medinæ refellit Sotus in 4. d. 29. q. 1. ar. 3. alio exemplo, quia potest esse iustus metus, qui matrimonium annullat, vt si quis furum deprehensum in crimine, comminatur ei se cum delaturum, nisi filiam suam uxorem duxerit, re uera metus ille iure incutitur, & tamen matrimonium non tenet, ut et docent Lopez, & Acrago, ubi supra. Vnde exempli Medinæ falsum est, vt constat, non enim tenebitur adultera eo in casu religionem profiteri, & si ex tali metu professā fuerit, uotum nullum, & irritum erit: uotum enim, sicut & matrimonium liberū esse debet, talis autem metus liberatorem tollit, cui suffragatur edictum, quod metus causa, ut habetur in l. Nec timorem. & in l. Isti quidem. ff. titu. eo. quare, quamuis sic uouens dicat se habuisse animum uouendi, vel contrahendi, si tamen legitime probet ex metu contraxisse, à uoto, vel matrimonio iure absoluetur, seu potius declarabitur absolutus, cum antea re ipsa obligatus non fuerit.

Denique hæc omnia probari possunt ex Concil. Trid. sess. 25. de Regular. c. 18. ubi sub excommunicationis pœna prohibetur, ne quis virginem aliquam, uel uirgineam, aut aliam quamcumque mulierem inuitam, præterquam in casibus in iure expressis, ad ingrediendū monasterium, uel ad suscipiendū habitum, causamque religionis, uel ad emittendā professionem; quomodocumque cogat, & compellat. & cap. 19. statuitur remedium, & modus agendi cū eis, qui aliquo modo præterdunt se per vim, & metū ingressos esse religionem,

18 Hinc testis infert Ioseph Angles in quest. de uoto. ar. 1. difficul. 18. conclus. 1. post Sotum lib. 7. de iust. quest. 2. ar. 1. Quod si puella propter patristicæ mortis minantis ei aliquas graues iniurias citra mortem, exitum, &c. religionem profectur, nulla erit professio illa; quia cum teste gloss. in cap. cum locū. in uerb. metus. & Panor. ibid. num. 6. de sponsal. Sum. Coro. ubi supra, num. 4. Soto ubi supra, & Nauar. in Man. c. 22. num. 51. minor metus excuset mulierem, quam masculum, eo quod est fragilior ratione sexus, ut etiam docet Host. in Sum. in titu. de matrim. §. qualiter. uerbi. si uero, & facit c. indignatur. 32. quest. 6. talis metus in animum constantem feminæ cadere potest. Quare diligenter considerare debent tam Monachi, quam Moniales an professionem per vim, aut metum ex parentū, & propinquorum impulsu emisserint; non enim satis est dicere, id vi fecisse, si uoluntas aliqua assensit, aut alia causa professionem emisserint, puta, si ad professionem emittendam mouebantur, vel quia defecit eis dos honesta, vel ne discederent à sua nobilitate, vel ut fratribus boni cederent, uel quia contra parentum uoluntatem contendere non ualerent, uel quia ex monasterio eas exire non permitant, quamuis cum tristitia quadam professionem emisserint, ita ut potius oppositum eligere mallent, hæc namque sufficientes cause non sunt annullandi professionem, dummodo in actu professionis ipsam emittere resoluuerant, & emittendo uoluntas consenserit, tunc enim uotum ualidum erit, nec reuocari potest, nihilque poenitere iuuat: fin autem contra professionem emisserint, nec uquam consensum adhibuerint, uotum erit nullum, nisi postea ratificassent, ut Summa Corona par. 3. tracta. de uoto. num. 4. annotauit.

19 Quinto, diffinitur inter se authores, quo iure uotum emissum ex metu cadente in uirum constantem nullum sit; utrum, scilicet, iure naturali, an uero iure positivo tantum, nullum sit? Nam Doctores in 4. d. 29. agentes de matrimonio inter se diuisi sunt, quidam enim, ut Sotus ibidem ar. 2. Couar. in par. 2. de Sponsal. cap. 3. §. 5. numero 6. & Specula. coniug. par. 1. articulo 8. docent matrimonium ex metu cadente in uirum constantem, iure naturali, diuino & positivo esse inualidum, & irritum. Alij uero ut Paludan. in 4. diff. in 29. quest. 1. artic. 3. conclus. 2. Richar. ibid. ar. 1. quest. 1. Durand. cad. diff. quest. 2. numero 8. Maior. ibid. q. 1. Sotus ibidem q. 1. ar. 3. Nauar. in Manuali. cap. 22. num. 50. Petrus Ledesin. in addi. 3. p. S. Thom. quest. 47. ar. 3. conclus. 5. Gregorius de Valentia tom. 4. diff. 10. q. 3. puncto. 2. & Henriquez lib. 11. cap. 9. §. 1. & alij uolunt esse ualidum iure naturali, & tantum esse nullum iure positivo. Et finitū ratione philosophantur alij recentiores de uoto. vt Petrus de Arrago. 2. 2. q. 88. ar. 3. dub. 2. conclus. 3. Pet. Ledesin. ubi supra in respons. ad quintum & Ioannes Azorius p. 1. inst. lib. 11. c. 1. §. 6. Ratio est, quia si iure nature metus cadens in uirum constantem annullaret uotum, etiam metus leuis in uiro meticulouso irritaret uotum, & matrimonium, quod falsum est, & contra communem Doctorū sententiam. Sequela probatur, quia metus leuis non minus tollit libertatem in uiro meticulouso, quam in uiro constante metus grauis. Vnde existimo hanc sententiam ueriorē,

ut scilicet, tale votum nullum sit ex ecclesiæ statuto, annullante votum factum ex metu graui, nō autem ex metu leui. Cum n. votum fiat Deo, ecclesiæ, quæ regitur Spiritu sancto, docet tale votū nullum esse, idq; merito statuit in odiū, & pēnā eius; qui per iniuriā illud e. torquet. cum Deus militē spontaneū, & voluntarium eligat. c. Non est. 15. q. 1. atque adeo votum sic metu extortum, ipso iure irritum est, & nullam obligationem inducit.

Nō obstat, quod iuramentum metu cadente in virum constantem, cum iure nature validū sit, non tñ irritatur ab ecclesiā. Ergo nec votum ab ecclesiā irritari debuit. Rōdetur. n. differentia esse, quia iuramentū fit homini, vnde facilius oritur scandalū, si non seruetur, quam in voto, quod fit soli Deo.

20 Sexto etiam differentia inter authores est, an si quis metu in virum constantem cadente ad sacros ordines promoueat, teneatur voto castitatis, ita vt matrimonium contrahere non possit, etiam si maxime uellet. Quidam enim, vt Gofre. in Summa de ætat. & qual. ord. nu. 1. Hostiens. in Sum. tit. de ætat. & qual. ord. nu. 5. Palud. 4. dist. 38. q. 1. ar. 4. concl. 6. vbi ait, oīno peccare si non contineat, qui iniunctus ordinatus est, si fuit uoluntas licet coacta, talis. n. quamuis sine culpa, non tamen sine causa cogitur continere, sicut etiā, qui habet vxorem infirmam, quam non potest cognoscere. Loquitur autē hic author de ordinato per metum cadentem in virū constantem, nam qui per uim ordinatus esset, non erit uere ordinatus, nec cogetur cōtinere, vt in fra testatur S. Ant. p. 3. tit. 14. c. 16. §. vlt. in fin. Sylu. verb. ordo. 4. q. 1. Tabie. verb. ordo. 2. uerf. Decimo septimo. Summa Pisanelle verb. ordinatus. 1. uerf. utrū coacte ordinatus. Armilla verb. ordo. num. 14. Arch. in c. de iudeis dist. 4. §. in fi. Ioan. Andr. Ant. Butrio. & Abbas in ca. Maiores de Baptismo. §. vlt. Henricus Boich. ibid. & Canonistæ communiter, in d. Maiores. & in c. de iudeis. dist. 45. Hi inquit, omnes docent, quod ordinatus per metum in virū constantem cadentem, continere cogitur, dummodo quando sic ordinatus fuit, non habuit vxorem, si. n. vxorē habuit, quando sic ordinatus erat, poterit illa uti sine peccato. Ratio esse potest, quia talis suscipit charactērem ordinis, ergo & continentiam seruare tenetur, cui continentia annexa est.

Alij uero e contra docent non teneri ad continentiam seruandam, etiam si charactērem suscepit, sed posse vxorem ducere. Sic Glossa in ca. Maiores. §. vlt. in uerb. conditionaliter uolens. de baptismo, & Glossa in c. vbi illa. dist. 74. Summa Confeff. tit. de ætat. & qual. ord. q. 50. & q. 51. Ang. uerb. ordo. 3. §. vlt. Rosella uerb. ordo. 3. nu. 5. Maior. 4. d. 24. q. 2. ad quintum. Sotus in 4. d. 25. q. 1. art. 2. Rich. 4. dist. 29. art. 4. q. 2. ad tertium. Rota in decisionibus vltimo impressis p. 1. dec. 661. ubi ait, quod si Lucas Cancellarius approbavit hanc sententiam, & liberam dedit facultatem, ut contrahat nuptias is, qui sacros ordines recepit per uim, uel per metum mortis, uel ante quam sit doli capax. Ioan. Azorius p. t. in flutu. Moral. lib. 1. c. 15. q. 7. in fine, & lib. 3. c. 12. q. 6. & c. 14. q. 8. & alij, quos c. 10. & c. 13. citauimus. Ratio est, quia uotum metu mortis factū, vt diximus, non ualet; uoluit enim ecclesiā, ut uotum vim haberet, si sponte fieret. Et quia ut præfati authores tradunt post glossam, castitas perfecta, & integra,

res est uoti, non præcepti. ean. integritas. 3. 1. q. 1. & quia continentia non uoluntaria debetur. ca. Ante triennium. dist. 31. vnde ecclesiā solum cogit emere, aut uotum continentia denuo emittit, eam, ut facrorum ordinum usū, & exercitio abstinere, atque adeo privilegio clericali non gaudebit, si ad nuptias transierit, ut Sotus, & alij annotant. Nec ualeat ratio in contrarium, quia continentia non est necessaria, & iure diuino annexa characteri ordinis sacri, vt constat de sacerdotibus Græcis, sed solum ex decreto, & constitutione ecclesiæ, statuit autem ecclesiā, vt uotum nullum esset, quod sit metu cadente in uirum constantem, ut ex cap. Perlatum, & ex c. cum dilectus. De his, quæ vi met. cau. sunt, colligitur. Vnde nihil mirum si eodem decreto, quo continentia sacris ordinibus annexa est, scilicet, ecclesiæ, ex eiusdem ecclesiæ statuto ordinatus metu cadente in uirum constantem ad continentiam seruandam non teneatur.

21 Septimo, uotum, quod ex metu in uirum constantem cadente factum nullum est, etiam si postea iuramento confirmetur, adhuc tamen nullum, & inuolidum manet. Id quod procedit in eis, in quibus necessario requiritur consensus liber ad contrahendum ualiditatem. Vnde qui ex tali metu uouet ducere aliquā in uxore, cum matrimonio hoc nullū sit ipso iure. arg. c. cū locum. c. cum ueniens. 2. de sponsal. significauit. De eo qui dux in Matrimonio de finit esse nullū, & irritum, etiam si iuramento confirmetur. Sic Cou. in p. 2. de Matrim. c. 3. §. 5. num. 3. Cosinus Philarch. de offi. Sacer. p. 2. li. 2. c. 7. & li. 3. c. 18. & Emanuel Rodriguez p. 2. Summa c. 93. concl. 4. Ratio est, quia ad matrimonium ex natura rei requiritur liber consensus; iuramentum autem fortiter naturam eius, quæ a primordio inest ædū, in quo resultat. Cum igitur matrimonium, cui adheret iuramentum, requirit liberum consensum, qui deesse censetur in casu proposito, consequenter iuramentum ipsum illi adhaerens nullum est ipso iure. Habet. n. iuramentū adhaerens coniugio per metū contra dicto illā conditionem, si liber consensus interveniat, sicuti ipsamet coniugal contractus; unde cū ipse liber consensus deficiat ad iuramentum in hoc casu requisitus, ipsum iuramentum nullum est ipso iure; iuramentum enim defectum consensus non supplet, ut not. in c. fin. de procurat. in 6. ut Cou. & Cosinus Philarchus ubi supra, latius ostendunt.

Octauo metus, qui a principio faceret, ut uotum nullū, & irritū sit, uouente tñ ab omni culpa excusat, si uotū non exequatur, ut v. g. si uouens die Sabbati ieiunare, aut non ludere, aut dare elemosinam, & postea tibi metus mortis inueniatur, vt contra facias, tunc contrafaciendo excusaris a culpa. Id quod intelligendū est, nisi tyrannus in contemptum religionis, & ecclesiæ cōtumelias cōpelleret uouentē ad frangendū ieiuniū. S. c. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. Ioseph. Angles in florib. 4. kn. q. de uoto. art. 2. diff. 18. concl. 3. & Emanuel Rodrig. par. 2. Sum. c. 93. concl. 5. Ratio est, quia uouens intentionē nō habuit obligandū, sed ad seruandū uotum cum tanto detrimento. Deinde, quia uotum nō obligat, nisi ad modum legis, lex autē ecclesiastica ad ieiunium non eo rigore cōpellit, ut uelit nos subire mortē pro fidei obseruatione, nisi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum comminaretur, ut doctores cōmu-

De subiecto voti, seu de ijs, qui vouere possunt. 339

muniter affirmant. Dixit *ecclesiastica*, quia nullus metus quantumvis grauis excusat à culpa transgredientem legem diuinam, aut naturalem. Ratio est, quia obligatio adimplendi legem diuinam non ex nostra uoluntate, sed Dei præcipientis oritur; atque ita in omni euentu obligat, ut recte Sotus, & Ioseph Angles locis proximè citatis annotarunt. Vnde si metu mortis puella in stuprum consentiret, non excusatur à culpa, cum nec ob mortem peccatum mortale, aut ueniale committendum sit. Et de votis ex metu factis, hæc dicta sint.;

De subiecto voti, seu de ijs, qui vouere possunt. Cap. V.

S V M M A R I V M.

- 1 An & quatenus uouere possunt pueri.
- 2 Ante usum rationis nullo modo vouere possunt noto solenni aut simplici.
- 3 Si ante annu, pubertatis quis habeat usum rationis, uoto simplici etiam religionis obligare se potest quantum uis est. poterit tamen parens notum irritare. Voto solenni non potest etiam cum consensu parentum nunc eod.
- 4 Pueri antiquo iure quando se solè in Religionis uoto obligare poterant, uero autem Concil. Trid. qu. ando. Matrimonium ab impubere contractum ualidum est, professio autem solennis non item, quare. nunc eod.
- 5 An uotum solenne Religionis ante prædictam ætatem emissum obliget saltem ad uotum simplex, maxime si cum parentum consensu fiat.
- 6 Uotum reale ante usum rationis quantum annu puer facere uotum potest, quod à parentibus irritari queat. Post pubertatem uotum ante semina Religionis ingrediens (quod facere quis potest inuitis parentibus) eo ipso declaratur uoluntaria religionis, nunc eod.
- 7 An & qualiter uouere possunt ferui.
- 8 Quænam nota emittere possunt coniugati.
- 9 Utrum potest sine consensu mulieris notum emittere de ieiunio aut peregrinatione, & seatur implere; quare.
- 10 An mulier uouere possit succurrere terra sancta absque licentia mariti.
- 11 An & quando uxor ante contractum matrimonium uotum peregrinationis aut obliuiscit emissit aut etiam post contractum & confirmationem cum consensu mariti eadè fecerit, teneatur ea seruare, si maritus ea postea irritauerit aut si redundet in præiudicium status matrimonialis.
- 12 An alter coniugum notum continentia emittere possit.
- 13 An uxor possit inuito aut in scio marito mouere, & obligare se ad non exigendum debitum.
- 14 Quando emittitur notum ex consensu alterius an notum illud teneat, & obliget uouentē, si alter postea renouet consensum.
- 15 Uxor, quæ ex consensu mariti notum continentia emisit, debitum petere non potest, & petendo peccat sed maritus debitum reddere tenetur.
- 16 Maritus qui consensit notum continentia ab uxore emissum potest uoluntarius debitum petere. Si sembo de communis consensu notum continentia emisit, non potest maritus uotum uxoris nec uxor mariti uotum irritare. ibid.
- 17 Si post huiusmodi notum, mutuo consensu emissum, autem

obtentum dispensationem se commiserint, sacile in committunt.

- 18 An Religiosi aliquid uouere possint sine licentia superiorum.
- 19 Opera Religiosorum in quatuorplex sunt differentia, etiā in quibus uouere possunt ante consensum superiorum explicat. num. 20. 21. 22. 23.
- 22 An abbates, & Prælati religionum uota possint emittere.
- 24 An Episcopi aliqua uota, & que facere possunt.
- 25 Parochi archiepiscopi, Archidiaconi, Præpositi, Priores, Canonici, quæ uota possint emittere.

Voniam ex his, quæ iam dicta sunt, manifestum est, ad emittendum uotum necessarium esse iudicium, usumque rationis; sed neque hoc satis est, nisi etiā qui uouet sui iuris sit; quandoquidem nemo per uotū obligare se potest alteri, qui rationis, & libertatis compos, & capax non est, atque adeo nonnulli ipso iure naturali uouere non possunt alij uero iure solū canonico uouere prohibentur; ideo quinam illi sunt, qui uouere nequeunt, aut saltem de quibus dubium esse possit, an, & quomodo uouere legitime possint, nec nec in seq. exponemus.

- 1 PRIMVM DVBIVM est de pueris, an & quatenus uouere possint pueri? De hac re uidendi sunt S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 9. Caie. & Petr. de Arragon. ibid. Rich. in 4. d. 38. ar. 4. q. 2. Palu. ca. d. 3. ar. 1. cōclus. 5. Io. Bachonius in 4. d. dist. 3. q. 3. ar. 2. Durand. 4. d. 38. qu. 1. num. 7. Gabr. ead. d. q. 2. ar. 5. §. 7. & 8. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. §. 7. uer. 2. Ang. uerb. uotum. 2. §. 9. Sylu. uerb. uotum. 3. q. 5. Tabie. uerb. uotum. 5. q. 6. Caie. uerb. uotum. §. 3. Sot. lib. 7. de iust. q. 3. art. 2. Nauar. in Manual. c. 12. nu. 68. uerb. 6. Sum. Cor. trac. de uoto. n. 6. Greg. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 6. in fi. Barth. Med. lib. 1. in str. cōscien. c. 48. Ioseph Angles in florib. 4. sent. in q. de uoto. ar. 7. difficul. 1. t. & 12. Coluius Philarchus de off. sacer. p. 3. lib. 3. c. 18. Emanuel Rodriguez p. 2. sum. c. 91. & Ioannes Azorius par. 1. instit. Moral. libro 1. cap. 16. dubio nono. & alij, ex quibus hæc mihi dicenda uidentur.

Primo quidem certum est, quod pueri ante usum rationis, nullo modo uouere possunt, uoto solenni, aut simplici. Ratio est, quia ad quodcumque uotum requiritur deliberatio rationis, quæ in pueris deficit, sicut in amentibus, & furiosis. Ergo si curamentes, & furiosi non possunt se ad aliquid uoto astringere; ita etiam nec pueri ante usum rationis ullo uoto se obligare possunt. Quando autem adit sufficiens usus rationis, certa regula assignari nequit, cum alijs citius, alijs tardius id contingat. Et quidem ex iuris præsumptione, ante septennium non præsumuntur habere usum rationis; unde prima ætas dicitur infantia, & durat usque ad septimum annum, quo tempore ob defectum usus rationis deliberare non possunt, nec uouere. Id quod regulariter uerum est, nam quandoque accidere potest, ut puer ante septennium uigat integro usu rationis, & tunc quantum de iure est, uoto simplici obligare se poterit. Vnde attendere debent confessores, & qui cū illis uersantur, an sint doli capaces, necne, & an sciant discernere, quid sit Deo uouere;

Tunc autem possunt vouere, quando illum vsum rationis habent, vt possint peccare mortaliter, ex communi Doctorum sententia. & Nauar. in Man. c. 12. nu. 63. vers. 6. quicquid Syluest. verb. religio. 2. q. 15. contradicatur.

3. Secundo certum est, quod si ante annum pubertatis, qui in pueris est decimusquartus, & in feminis duodecimus completus, vt colligitur ex cap. puella. 10. q. 2. & c. is qui. de regul. in 6. quis habet vsum rationis, voto simplici etiam religionis, quantum est in se obligari potest, poterit tamen parens quodcumque tale uotum irritare. Dixi si habet vsum rationis, quia si non haberet vsum rationis, uouere non posset, vt constat. Dixi posse se obligare uoto simplici etiam religionis, vt docent expresse Syluest. religio. 3. q. 2. & in verb. uotum. 3. q. 5. Caiet. verb. votum. §. 3. & 2. 2. q. 88. ar. 9. & q. 189. ar. 5. Sotus lib. 7. de iust. q. 3. ar. 2. Nauar. Manual. c. 12. nu. 68. Ludou. Lopez p. 1. instruct. confitent. cap. 48. Gregor. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 6. Ioseph Angles in florib. 4. sent. q. de uoto. ar. 7. difficul. 12. conclus. 1. & Ioan. Azorius p. 1. insit. Moral. lib. 11. ca. 16. q. 9. quicquid Angel. verb. uotum. 2. §. 6. & Rossella non bene intelligunt S. Th. 2. 2. q. 88. artic. 9. contradicant, voto tamen *solemni religionis* ante pubertatem obligare se nequeunt etiam cum consensu parentum, uel tutorum, propter ecclesiæ statutum. Dixi *uoto solemniori religionis*: Quia ut notat Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 9. ante annos pubertatis, dummodo doli capax sit, potest se obligare uoto solemniori continentie suscipiendo ordinem sacrum, cum ecclesia tale votum acceptet, statuit; votum esse solum etiam in tali puero doli capace, id quod patet ex eo, quod ecclesia exigit a tali, quod se in sacro ordine, quem sponte suscepit, recognoscatur: vultque tali ordini sacro insparabiliter annexum esse uotum continentie in ecclesia occidentali. Id quod verum est, quamvis enim post Concilium Tridentinum, session. 23. de reform. cap. 12. nemo sacris ordinari debeat ante vigesimum secundum a tatis annum, si tamen quis antea ordinatus sit sponte etiam ante pubertatem, uere ordinatus est, & ad uotum continentie obligatur.

Dixi *posse tale uotum a parentibus irritari*, cum enim pueri ante decimum quartum annum, & feminae ante duodecimum, ut plurimum non ita ratione, & iudicio vigeant, lex ecclesiastica, quæ respicit id, quod est ut plurimum, subiicit voluntatem eorum in illi ætate parentibus, & tutoribus, ideoque nulli eorum uotum est ita firmum, quin a parentibus irritari queat, quod si uotum non irritetur, ad eius adimplentionem tenetur, siue sit uotum religionis, siue ieiunij, siue orationis, &c.

4. Tertio: Quamuis antiquo iure puer post annum decimum quartum completum, & puella post completum duodecimum, & non antea, etiam si doli capaces essent, voto solemniori religionis se obligare poterant, ut docent S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 9. & alij omnes, & colligitur ex c. Non solum de regul. in 6. ca. 1. tit. & lib. eod. Nouo tamen iure Conc. Trident. sess. 25. de reg. c. 15. statutum est, ut nullus, neque uir, neque femina, ante decimum sextum annum explem, & integrum annum probationis a primo die suscepti habitus, professionem emitat, Adco ut professio antea facta, nulla sit, nullaque obligatio ad aliquid Regule, uel Religionis,

vel ordinis observationem, aut ad alios quosque effectus inducat. Vnde sicut iure antiquo professio a uiris facta ante decimum quartum annum, & a feminis ante duodecimum facta, nulla, & irrita fuit; ita etiam modo facta ante decimum sextum completum, & integrum annum probationis, nullam obligationem inducit.

Ne contra hoc valet, quod matrimonium contractum ab impubere doli capace, & apto ad generandum ualeat, vt habetur in c. De illis de despons. impub. Et tales suscipiunt ordinem sacrum, uoto solennitenter ad continentiam. Ergo etiam ualida erit impuberum professio solumnis; quandoquidem uotum maioribus privilegijs foueri debet, quam matrimonium; Et quia cum tales se obligare possint homini per matrimonium, quare etiam non possunt se obligare Deo per professionem? Respondetur primo, in matrimonio contrahendo, & ordine sumendo interueniunt sacramenta, quæ non sunt in professione ecclesiæ, vt quoad essentia mutantur, vnde ubi debita est materia, qualis est uir & femina prædictis qualitatibus affecta, & alia adfint necessaria, matrimonium ab eis contractum adeo est validum, ut ab ecclesiâ irritari nequeat; Idem de sacramento ordinis dicendum est; In professione autem cum nullum adfit sacramentum, potest ecclesiâ solumne religionis uotum ex causa iusta irritare, id quod fecit, præscribendo ætatem ad professionem valide faciendam. Et cum res hæc a voluntate ecclesiæ dependat, hoc sufficit. Secundo, dispar ratio est in matrimonio, & ordinis susceptione, ac in professione, nam in professione solumni religionis mors cuius eiusdem interuenit, quæ ardua ualde mutatio est, non sic in matrimonio, & ordinis susceptione, ob rem igitur dignitatem recte statuit ecclesiâ, ne professio solumnis uirerit ante ætatem præscriptam. Deinde quamuis tales non possint se Deo obligare ante pubertatem, & ætatem ab ecclesiâ præscriptam tali modo, sper uotum solumne, possunt tamen se dare alio modo, sper uotum solumne continentie, suscipiendo ordinem sacrum, acceptante ecclesiâ tale uotum, ut subtiliter Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 9. Sotus lib. 7. de iust. q. 3. ar. 2. & Gregor. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 6. annotarunt.

Dubium solum est, an tale uotum solumne religionis ante prædictam ætatem cuiuslibet obliget saltem ad uotum simplex eo maxime, si uouens sit doli capax, & de consensu parentum factum? Ratio difficultatis est, quia cum ecclesiâ solâ solumnitatem doneget, videtur ille remanere obligatus inquantum potuit, uoto simplici; vnde in ca. Quidam de cõuect. coniug. vir ingressus monasteriũ, & professionem emittens inuita vxore, quauis resiliat debet petente vxore, ea tibi mortua, matrimonium cõtrahere nequii, vt docet ibi Alexand. III. & dat rationem, quia *per tale uotum promissit se non exigere debuit, quod in eius potestate fuit, & ideo, quoad hoc uotum tenuit; Non reddere autem in eius potestate non fuit, sed mulieris tunc esse Apostolo, uir non habet potestatem sui corporis, sed mulier.* & in c. Placet nobis, eod. tit. & lib. Celsinus Papa Tertius quaerent, an mulier, quæ credens mortuum maritum, religionem professæ esset, quod reuerso restituta fuit viro, post obitum uiri teneatur regulariter obseruare disciplinam? Respondetur, quod licet uotum eius non nisi quæquid tenuerit, & ceteris ta-

De subiecto Voti, seu de ijs, qui vouere possunt. 341

in eo sunt obligati, quatenus se possint obligare, atque ad continentiam illi non debent pertinere, nec uero monachi alteri subdere, cum utrumque bonum in eis sit potestatem: unde Syluester in verb. religio. 3. q. 2. docet tale uotum retinere rationem & uirtutem uoti simplicis, irritabili a parentibus.

Communiter tamen, & uera opinio est dicentium, uotum solenne religionis, quod non ualet pro solemniori, propter defectu ætatis à iure requisitum, non habere vim uoti simplicis, atque adeo non tenetur talis ad religionem, aut continentiam ex ui illius uoti. Sic expresse Angel. uerb. uotum. 2. §. 6. Caic. 2. 2. q. 88. ar. 9. Sotus lib. 7. de iustitia. q. 3. ar. 2. ante finem. Ioseph. Angles in floribus. 4. sentent. in q. de uoto. ar. 7. dub. ult. & Greg. de Valentia to. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 6. in fi. Quorum opinio certa est modo post Concilium Tridentinum, ubi supra, immo etiã & iure atque uerissima fuit, siquid in c. is qui. & cap. Non solum, de regular. in 6. habetur, quod professus ante annum decimum quartum completum, libere potest redire ad seculum, id quod ecclesia non diceret, ut recte notat Caietanus ubi supra, si talis, quantum in ipso est, ad religionem, aut continentiam teneretur. Ad rationem autem, & auctoritatem in contrariis Respondetur dispare esse rationem in uoto ab impubere, aut ante legitimam ætatem factò, & in conuige. Quia uotum solenne ab impubere factum absolute irritatur ab ecclesia, & proinde vim uoti simplicis non retinebit, factum autem a coniuge, non irritatur, nisi quatenus est in præiudicium alterius coniugis, ideo cum uiuissitque habeat potestatem suam, quantum ad hoc, quod est non petere debitum, potest alteri inuito id uouere, & consequenter ratione talis uoti solennis obligatus manet ad non exigendum debitum, cum hoc sit in potestate sua, non autem impeditur quoad aliud, quod inter coniuges cernitur, scilicet reddere debitum, cum quoad hoc fuisse sit ut uoluntas & potestas eius alteri coniugi, ut recte Syluester in uerb. uotum. 4. quæst. 3. §. Quartum. Sotus lib. 7. de iust. q. 3. ar. 2. & Nauar. in Manuali cap. 1. 2. nu. 60. unde qui sic uouit solemniter, mortua uxore, matrimonium contrahere nequit, si tamẽ de facto contrahat, tenet matrimonium, ex Syluestro, & Nauarro locis proximè allatis; & gl. in c. Quidam in uerb. Non exigere, de conuict. coniug. que tandem in hanc sententiam inclinatur, licet contrarium non oimò improbabile, non ualere matrimonium, putet, sed falso, quamuis. n. contrahendo peccet, nec adhuc debitum exigere poterit, cum ad hoc se obligare poterat, non tamen irritatur ab ecclesia tale matrimonium, ut constat.

6. **QUARTO**, filius familias, seu puer, etiam post pubertatẽ, quæ ab anno quattodecimo ad 25. ætatis annum durat, & adolescentia uocatur quamuis iure antiquo uoto simplicis, & solemniori ita se obligare possit, ut uota illa ab eius parentibus, & tutoribus irritari possint, & iure nouo Concilii Tridentini, 25. de regular. c. 1. §. uotum solenne post decimum sextum ætatis annum emittere ualet, uotum tamen reale, ante vigesimum quintum annum facere non potest, quia a parentibus irritari queat. Ratio est, quia toto hoc tempore adolescentes sunt sub cura parentum in ijs, quæ pertinent ad dispensationem bonorum suorum, ita ut de bonis suis sine eorum licentia nihil dispensare possint, ut ha-

beat. ff. de minorib. 25. annorũ per totum titulum. Unde parentes eorum uota realia, id est, uota illa, ad quorum impletionem necessarij sunt sumptus, ut v. g. de rediendis ecclesijs, de dandis elemosinis, de facienda peregrinatione, ad quam necessarij sunt sumptus, & expensæ, de huiusmodi, uique ad 25. annũ irritare possunt. Id quod intelligitur est de bonis paternis, si n. filij haberent bona castrensia, uel quasi castrensia, id est, in bello, uel in officio publico acquisita, puta legendo, docendo, aduocando, medicando, exercendo artes liberales. aut seruando Regi in officio, ob quod stipendiũ accipit, cum hæc bona ad liberam potestatem & dispositionem pertineant filiorum, uique de illis & inuitis parentibus uouere ualide possunt. ut præcitant auctores communiter tradunt. Dixi autem uota realia sic facta de bonis paternis, irritari posse à parentibus, uique ad 25. annum, quia nisi pater illa irritauerit, filius illa post expletum 25. annum, illa adimplere tenetur, ut notat Summa Coron. par. 3. tracta. de uoto. numero 6.

Primum autem notatu dignum est ex Palud. in 4. dist. 38. q. 3. ar. t. conclus. 5. S. Antonino p. 2. tit. 1. c. 2. §. 7. uerbi. Secundo. & Nauar. in Man. c. 12. nu. 70. uerbi. Dixi principaliter. Quod minor 25. annis habens curatorem, uel existens in patris potestate, quoad uotum reale, quamuis pater, aut curator irritare possit uota realia ab eis principaliter facta uique ad 25. annũ, ut diximus, si tñ post pubertatẽ uir, aut femina intrat religionẽ (quod potest facere inuitis parentibus, aut curatoribus) eo ipso dedicat omnia bona sua religioni, argum. cap. in præsentia. de probat. que nisi eiset maior 25. annos non posset alienare, a deo ut nec parentes, nec tutores bona illa retrahere possunt, que possent, si illa principaliter uouisset; eo quod non potest talia alienare sine illis, nisi se ipsam alienando, quædam enim transiunt cum uniuersitate, que alias non transirent. Quia igitur non possunt irritare uotum illud personale post pubertatẽ ab eis emissum, per quod bona eius in monasterium transferuntur simul cum persona, consequenter nec bona illa alienare, aut retrahere postea possunt; hæc enim cum accessoria sint, sequuntur personam uouentem.

7. **SECUNDVM DVBIVM** est de seruis, an, & qualiter uouere possint. Respondetur, eũ nullum firmiter aliquid promittere possit; quod non est positum in sua, sed alterius uoluntate, nisi illius accedat consensus; seruis autem domino subiectus est, inde est, quod seruis nulla ratione uoto se obligare possit in his, in quibus domino subiecit, abique illius consensu. Hinc est, quod seruis uota realia facere non possit, quia nihil habere supponitur. Neque et uota personalia emittere potest, quia aliquo modo præiudicium dño inferret, cum dño suo quoad personam suam, & operationes personales subiectus sit. Unde nec peregrinationem, nec ieiunium, quibus à seruitu dño abstrahimur, uel debitor ad seruandum dñi efficitur, uouere pot. Multoq. minus uoto se obligare ualet ad religionẽ, per quã oimò ab obsequio dñi sui abstraheretur. Unde si aliquod uotũ de istis faceret, à domino suo irritari & annullari potest. Econtra uero si uoueat rem aliquam, in qua domino non est subiectus, nec domino suo præiudicat, uotum illud ita ualidum efficit, ut a domino re-

ritari nequeat. Atque ita castitate inuito domino vouere potest, & orationes aliquas in quibus non est domino subiectus, aut ei non praeiudicat. arg. c. Relatum, de sent. excom. & arg. c. ex antiquis, & c. si feruus sciente, dist. 54. & c. si quis ieiunium. 17. q. 4. & clare in l. si quis rem. ff. de pollicitat. ubi dicitur. *Quod seruus sine auctoritate domini voto non obligatur.* Innoc. & Pano. in cap. scripturae. de voto, & voti redempt. Hostiens. ibidem, & in tit. de voto. §. Quis possit. S. l. h. 2. q. 38. ar. 8. ad 2. & q. 10. q. in corpore ar. & q. 189. ar. 6. ad 2. Rich. in 4. dist. 38. ar. 4. q. 2. Durand. ibidem. q. 1. num. 7. Palud. ead. dist. q. 3. ar. 1. conclus. 3. Ioan. Bachon. 4. dist. 2. q. 3. ar. 2. ante finem. Gabr. in 4. d. 38. q. 1. ar. 5. conclus. 3. verif. Quinto. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. §. 7. Angel. verb. votum. 3. q. 7. Tabiena verb. votum. 5. q. 6. P. anella verb. votum. 2. §. verum feruus. Sotus lib. 7. de iust. q. 3. ar. 1. ad 2. Petrus de Arragon. 2. q. 88. ar. 8. Gregor. de Valentia tom. 3. disp. 6. pun. 6. q. 6. Sum. Cor. par. 3. tract. de voto. nu. 6. Cosmus Phialiarhus de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. c. 18. in fin. Barth. Med. lib. 1. in fin. confel. c. 14. §. 6. Emanuel Rodriguez p. 1. summæ. c. 91. conclus. 10. & conclus. 11. & Ioan. Azorius p. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 16. q. 8. & alij.

TERTIVM DVBIUM est de coniugatis, quænam vota emittere possint? *In hoc res unum certum est apud omnes, quod neque vir, neque vxor vouere aliquid potest, quod directe, vel indirecte tendat in præiudicium status matrimonialis, facit cap. Manifestum. 6. ex præmissis. 3. q. 5. & glossa ibid. & c. Noluit. 33. q. 5. Richard. 4. dist. 38. ar. 4. q. 2. Ioan. Bach. 4. d. 3. q. 3. ar. 2. ante finem. Gabr. Supplementum. in 4. d. 3. q. 1. ar. 1. Notab. 2. & ar. 2. conclus. 7. Ang. in Summa verb. votum. 2. §. 8. Syluest. verb. votum. 5. q. 1. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 61. verif. Tigellin. nototio. & num. 64. verif. Maritus. Cosmus Phiarhus de officio sacerdot. p. 2. libro 3. cap. 18. Gregor. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. pun. 6. q. 6. penult. Emanuel Rodriguez par. 2. summæ. c. 90. conclus. 2. & Ioan. Azorius p. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 16. q. 10. Quod intelligendum est sine alterius consensu. Ratio est, quia ut recte notat S. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 8. votum est tantum de illis rebus, quæ nostris subiacent potestate, non aut de illis, in quibus quis est alteri subiectus. Cum igitur coniuges corporis potestatem commutatur coniugaliter, ideo in hoc sibi præiudicare non possunt. Vnde unus coniugum, continentiam, abstinentiam, longam peregrinationem, & alia similia vouere nequit, quibus coniugale debitum impeditur, ne vel omnino reddi possit, aut saltem congrue non possit. Quod enim congrue, & commode fieri nequit, dicitur non fieri, aut non posse fieri, ideo circa hæc vouere non possunt cum præiudicio alterius. Dixi, in alterius præiudicium, quia vxor vouere potest ea quæ non sunt in præiudicium viri, sicut, & econtra. Vnde si vouit aliquod ieiunium honestum, & moderatum sine licentia viri, quod sine scandalo viri adimpleri potest, tenetur illud adimplere: vt si vouit dare elemosinam de suo proprio, & Palu. 4. dist. 38. q. 3. ar. 1. conclus. 6. Bachon. ex Syluest. ubi supra Idem dicendum si vouit recitare aliquas orationes, & alia, in quibus non sit præiudicium viro. Nam si tendat in vlti scandalum, tunc si maritus voluerit, frangere tenetur, ut v. g. si vouerit*

tali die ieiunare, aut non comedere carnes, aut si vouerit surgere ad matutinum singulis noctibus, cum scandalo viri, aut iacere in camera tota nocte super icamnum, &c. viro potente debet uiuere, aut denique si aliquid aliud vouit, per quo d. matrimonium sit ei odiosum. Idemque dicendum est de viro respectu vxoris. Non enim datur ratio diuersitatis quoad vinum, aut vxorem quoad statum coniugalem, cum in hoc pares sint arg. c. Gaudemus, de diuor. 193. Et proinde in his, quæ in præiudicium illius tendunt, neuter coniugum sine libero consensu alterius quippiam vouere potest, cum nemo proximū suo iure spoliare possit. Quod si aliquis aliquid vouit sine alterius consensu, potest illud ab alio irritari.

Et hæc quidē ita absolute dicta certissima sunt, & ab omnibus concessa; quamvis enim Innoc. in c. scripturae. de voto, & voti redempt. And. & Annot. de Butr. ibidem, & Syluest. verb. votum. 5. q. 1. in fin. velint, quod sicut vxor non potest obligari voto abstinentie, vel peregrinationis nisi maritus consentiat, vt habetur in can. Manifestum, & can. Noluit. 33. q. 5. ita neque maritus obligare se potest ad votum abstinentie, aut peregrinationis sine consensu uxoris, cum uir, & uxor dicantur pares, cap. Gaudemus, de diuor. Alij tamen ut glo. in c. Manifestum. 33. q. 5. Hostiens. & Pan. in d. c. scripturae. nu. 8. de voto, & voti redempt. Richar. in 4. dist. 38. ar. 4. q. 2. Durand. ibidem q. 1. nu. 7. Palud. 4. dist. 38. q. 3. ar. 1. conclus. 6. Ioan. Bachon. 4. dist. 3. q. ar. 2. Ang. verb. votum. 2. §. 8. Sum. Cor. p. 3. tract. de voto. nu. 6. Grego. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. pun. 6. & Ioan. Azorius p. 1. lib. 1. c. 16. q. 10. docent posse virum sine consensu mulieris emittere votum de ieiunio, & de peregrinatione, atque adeo tenebatur ea implere etiam inuita vxore. Ratio est, quia in ceteris omnibus, præterquam in reddendo, & petendo debito, uir est caput mulieris. 1. Corinth. 11. & can. cum. ut. 3. q. 5. & Ideo sui iuris, mulier autem est sub potestate uiri. Idco licet viro sine consensu mulieris emittere votum de ceteris, puta de ieiunio, peregrinatione, vel similibus pertinentibus ad domus administrationem, sed mulieri non licet, sine consensu viri. Id quod inde conuincitur, quia specialiter prohibetur de vxore, cum. v. d. etur permittit de viro. Quorum opinio mihi etiam uidetur vera ob rationem dictam, quam tamen licet tamen, dummodo ex tali abstinentia ieiunio, & peregrinatione, nullum præiudicium fiat mulieri quoad carnale debitum; si enim uellet talia, &c. ieiunio, ita ut impotens redderetur ad reddendum debitum, non posset votum, illud inuita uxore seruare; sicut nec longam peregrinationem, ex qua præiudicium vxori faceret, vouere licet. ex S. luct. vb. supra, & Emanuel Rodriguez p. 2. summæ. cap. 90. conclus. 7. scilicet autem de peregrinatione modica ad domum disponendam, vel domicilium alio transferendum; aut etiam si longaliquo tempore abesse oporteat lucræ ac negotiationis gratia. & ad prouidendum sibi, & familiaritatis de rebus necessariis, in his enim casibus licitum est viro abesse etiam ad longum tempus, cum in utilitatem familiaris redundet, sicut etiam pōt quis Domino suo terreno a quo seculum tenet, aliquæ mulieris consensu militare, iuxta ea quæ tradunt S. Th. in addit. p. 3. q. 64. ar. 4. Sec. lib. 7. de iur. iur.

illiusq. 3. ar. 1. circa medium, & Rodriguez ubi supra innotat potest maritus emittere votum pro subsidio terrae sanctae sine consensu uxoris, vt definit Innoc. III. in c. Ex multa. 6. in tanta. de voto, & voti redemp. Panor. ibid. nu. 8. 5. Th. loco proxime citato ad 1. Palud. in 4. dist. 38. q. 3. ar. 1. conclus. 6. Angel. verb. votum. 2. §. 8. Syl. verb. votum. 5. & Rodriguez p. 2. Sum. c. 90. concl. 8. quamvis, vt notat Syl. & Nau. in Man. c. 1. 2. nu. 61. uerfic. 34. non fit consensum uiro, ut crucem accipiat, si uxor eum non potest sequi, & de incontinentia timeatur. Ceterum, vt notat Rodriguez ubi supra post alios, quos refert, non potest maritus ea uota deuotione uorum emittere ad eundem terram sanctam, sine consensu uxoris: ut adeo cum hisce temporibus tertia illa sit in possessione Turcarum, & uota ad eundem locum illi non sint facta ad subsidium terrae sanctae, sed tantum ex deuotione: non poterit maritus huiusmodi uoti sine consensu uxoris facere.

10. *Ceterum* dubium inter auctores est, an mulier uouere possit succurrere terrae sanctae abique licentia mariti? Et intelligendum est dubium, etiam si adire debeat Hierosolymam, & secum milites ducere. Hostiensis in d. cap. Ex multa, & Pan. ibid. nu. 9. de voto, & voti redemp. & Nau. in Man. c. 1. 2. nu. 61. uerfic. Trigefimo quarto. Lud. Lopez. p. 1. instr. conscientiae. 46. docent, quod si mulier est iuuenis, & suspecta de incontinentia, non debet exire tale uotum sine licentia mariti, sed debet reducere illud: si uero sit mulier senex, & potens ad deducendum bellatores, puta, sit Comitissa aut magna Domina, & habeat bona paraphernalia, ad est bona uita doctem sibi relicta, aut per donationem, legatum, & similia ad se arrogata, de quibus facere potest elemosinas, aut alia, quae uult uiro etiam inuito, tunc huiusmodi uotum sine uiro licentia facere, & illud adimplere tenetur. Alij tamen rectius docent non posse uxorem tale uotum adimplere sine licentia mariti. Sic S. Thom. in add. par. 3. quae. 64. ar. 4. ad 1. & Palud. in 4. dist. 38. q. 3. ar. 1. conclus. 6. Rotella verb. votum. 2. §. 9. Syl. uerfic. in uerb. votum. 5. quae. 1. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. cap. 90. coaciu. 8. & quidam recentiores in suis scriptis. Ratio est, quia uxor uotum facere: & adimplere non potest cum praediuicio mariti, si necit, uel expressa licentia eius, ut ipsemet Nauarrus ibidem nume. 61. fatetur. Cum igitur huiusmodi uotum uergat in praediuicio mariti, non est adimplendum. Deinde non potest mulier sic discurrere sine periculo castitatis, praeterquam quod indecens omnino est, ut uxor relicto domi uiro cum militibus Hierosolymam uiro renuente proficiatur. Non igitur uotum tale facere, aut adimplere ualeat sine licentia illius. Nec est textus, aut ratio pro Nauarri opinione, siquidem ea. Ex multa. ab eo citatum, solum loquitur de uiris. Non igitur ad mulieres extendi debet. Sed neque probatur opinio Nau. ex cap. praecedenti. Quod super his, & de uoto, & voti redemp. Quia ut notat Palud. id intelligendum est, quod uadat, aut per se, aut per alium, & quia cum ibi non ex primis, an de licentia uiro, uel sine uotum emissum fuerit, non est a communi hac opinione sine textu, aut ratione discendum.

11. DVBIUM autem est, an quando uxor ante coactum matrimonium uotum peregrinationis, aut

abstinentiae emisit, aut etiam post contractum, & consummatum matrimonium eadem uota cum consensu mariti fecerit, teneatur ea uota seruare. si maritus ea postea irritauerit, aut in praediuicio status maritalis reduxerit? Respondeo sine ante matrimonium, siue post ex consensu mariti huiusmodi uota emisit, si uota in praediuicio mariti, aut maritus postquam consensit, repugnat ei (in quo ultimo casu peccat repugnando postea sine causa), non tenetur mulier ea adimplere, nec peccat uxor non adimplendo. Ratio est, quia tenetur iure diuino, & humano obedire marito, ut notatur in c. Manisium, & ibi gl. in uerb. Nisi author. & c. Noluit, 33. q. 5. Panor. in c. charissimus. nu. 4. de conuer. coniug. Palud. 4. dist. 32. q. 1. ar. 1. 3. conclus. 1. fo. Bachonius. 4. dist. 3. q. 3. ar. 2. Syl. uerb. uotum. 4. q. 2. uerfic. Sexum, & uerb. uotum. 5. q. 1. in fin. Caic. 2. 2. q. 88. at. 8. dub. antepen. So. li. 7. de iust. q. 3. ar. 1. circa medium. Nau. in Man. c. 1. 2. nu. 61. uer. Dixi. Cosmus Philarchus de offi. sacerdot. li. 3. c. 4. Lud. Lopez par. 1. instr. & conscientiae. c. 46. & Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto. nu. 6. uerfic. Et si ambo, & habetur ex pressis, Nume. 30. ubi postquam locutus est generaliter de omni uoto filii, & uxoris, postea subditur de uoto uxoris approbato ab eius marito, qui postea contradicit, ipeccat de uoto abstinentiae, per ieiunium, uel ceterarum rerum, quod mulier obedire debet, quamuis uir reuocando peccet.

12. Dubium aliud est, an alter coniugum uotum continentiae emittere possit? Quia uero intelligi possit hoc dubium tam de matrimonio rato, quam de consummatum, de utroque dicendum est.

Primo igitur certum est, quod post contractum matrimonium, & nondum consummatum, poterit uxor uiro iniuncto (& idem dicendum est de uiro respectu uxoris) uotum continentiae, & castitatis emittere, & illud observare, ingrediendo religionem. Idemque dicendum est de uoto non petendi, & non reddendi debitum absolute. Hoc constat ex cap. uirum, & cap. ex publico & Panor. ibidem numero 1. & num. 4. de conuer. coniug. ubi post matrimonium contractum, sed non consummatum datur spatium duo um mensium, ut possit deliberare, an religionem intrare uoluerit, necne; computandum autem est hoc spatium non a tempore matrimonij contracti, sed a tempore, quo statuitur a iudice, ut deliberet, an religionem intrare, uel ad uiuum redire uelut notat glo. ibidem in uerb. intra duorum. quamuis elapso etiam hoc tempore, ante copulam religionem libere intrare ualeat. Palud. 4. dist. 32. q. 2. ar. 1. conclus. 2. Gabrielis supplementum, ibidem q. 1. ar. 1. conclus. 3. Sotus in 4. dist. 38. q. 3. ar. 1. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. cap. 90. conclus. 1. Specul. coniug. p. 1. ar. 1. 5. conclus. 2. Henricus lib. 2. de Mat. im. c. 5. §. 8. quod si ingredi noluit religionem, tenetur ad uiuum redire, poteritque ut huiusmodi uotum irritare, dummodo non uouerit uxor ingredi religionem, seu castitatem in religionem seruare, si uotum uouerit castitatem in religionem seruare, tenetur eam ingredi. Ceterum si post contractum matrimonium, ut dictum, ante consummationem uouerit castitatem antequam consummari in seculo, eamque extra religionem seruandi, non est cogenda religionem ingredi, & quia matrimonium ratum non dissoluitur per simplex uotum

votum castitatis, sed solum per solennem religionis professionem, consequenter debet ad virum redire, poteritque mantus votum illud irritare. Etenim nec per sacri ordinis suspensionem, nec per religionis ingressum extra regularem professionem, nec per votum simplex continentie in soloio teruandæ, sed solum per religionis professionem, soluitur matrimonium ratum, non consummatum uinculum. c. verum. & c. Ex parte. 2. de consensu coniug. Palu. ubi supra, concl. 2. & Gabr. concl. 3. Angl. verb. matrimonium. 3. imp. q. 5. §. 2. & habetur expresse in Extrauang. Antiqu. Ioan. 2. ti. de voto, & voti redp. atque adeo sacris ordinatus tenetur ad matrimonium redire, etiam si ratum solum fuerit, & non consummatum, vt Ioannes 22. loco citato definit.

Secundo certum est, non posse maritum, aut vxorem post consummatum matrimonium altero inuito vouere, aut intrare religionem nisi ob notoria fornicationem carnalem: aut spiritualem facta diuortio, arg. cap. *Quæstus*, & c. Porro, & c. *significati*, & diuort. Palud. 4. dist. 32. q. 2. artic. 1. concluf. 3. Gabr. ibid. ar. 2. concluf. 6. Doctores communiter in 4. dist. 3. §. Canonista in ti. de diuort. Syluest. verb. Diuortium, quæst. 1. 3. & verb. uotum. 5. q. 2. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 64. uer. Mantus. H. nique 2. lib. 1. de Matrimo. c. 17. & alij. Ratio ex dictis collat, quia non valet uotum unius coniugis in præiudiciu alterius.

- 13 Tercio certum etiam est, non posse vouere continentiam post consummatum matrimonium quoad redditum debiti, altero inuito, quia vouere non potest alienum: ceterum an possit inuito, aut infcio marito vouere, & obligare se ad non exigendum debitum, id est, ad non compellendum consortem sibi reddere, dissentient auctores. Et quidem absque dubio potest se obligare ad non exigendum debitum, id est, ad non compellendum consortem sibi reddere, cum hoc nullo modo sit in alterius præiudiciu, sed solum in præiudiciu propriu, cui renuntiare potest, atque adeo mantus non potest tale votum uxoris irritare, nec contra uxor irritare potest huiusmodi votum mariti, solum difficultas est, an alter coniugum vouere possit sine consensu alterius, non petere debitum. In qua re S. Bonau. 4. distin. 32. ar. 2. quæst. 1. nu. 8. Rich. ibidem ar. 2. quæst. 1. Thom. de Argem. 4. dist. 32. ar. 2. concl. 2. Palud. ibidem quæst. 2. ar. 1. concluf. 3. & Angel. uer. Matrimonium. 4. §. 6. docent posse tale uotum emittere, nec posse ab altero coniuge irritari. Ratio est, quia quoad hoc est sui iuris, nec uergit in præiudiciu alterius, cum satis sit reddere debitum, quando alter petit. Alij vero docent non posse tale uotum emitti ab altero coniuge sine alterius consensu: quod si fiat, posse ab altero consorte irritari tale uotum. Sic S. Thom. in addit. partis 3. q. 64. ar. 4. ad 3. Gabr. supplementum in 3. dist. 32. q. 1. ar. 2. concluf. 7. Syluest. uer. uotum. 5. q. 2. Sotus lib. 7. de iust. quæst. 1. ar. 1. maxime de uoto facta uiro. Nau. in Manuali cap. 12. num. 60. Lud. Lopez par. 1. in ist. consens. par. 1. c. 4. 6. Petr. de Arragon. 2. c. 88. ar. 8. Grego. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 6. Emanuel Rodriq. 2. par. 2. sum. cap. 90. concluf. 3. & Ioseph Angl. in floribus. 3. sent. quæst. de uoto ar. 7. difficult. 9. dub. 2. Ratio est, quia nimis onerosum esset matrimonium alteri, quin semper

exporteret subire uerecundiam in petendo debitum, æq; ita quatenus hac ratione uerget in præiudiciu alterius, non potest uotum de non petendo debitum, altero infcio emitti, consiliumque ab altero, tanquam illi præiudiciale irritari potest. Vnde soluitur ratio in contrarium allata. Et hanc secundam opinionem tanquam communiorē, & ueriores docere uidetur S. Aug. epist. 43. ad Arnice. Riparium. & Paul. eius coniugem, ut ita finem, & referetur in canon. sola. 33. q. 5. ubi ait, non sola causa esse potest quare id, quod non si non solum non hortemur, uerum etiam prohiberemus implere, si forte tua coniux hoc tecum suscipere, animi, seu carnis infirmitate recuset. Nam, & uotenda talia non sunt a coniugatis nisi ex uoluntate, & consensu coniugum. Et si perperam factu fuerit, magis corrigenda est temeritas, quam persequenda promissa. Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid non erit, sed potius ueracem suscipere alienum. Hactenus S. Aug.

- 14 Dubium etiam est, quando emittitur uotum ex consensu alterius, an uotum illud teneat, & obliget uiuentem, si alter postea reuocet consensum?

Respondet primo, si uxor uocet continentiam de consensu mariti matrimonio iam consummato, si uir reuocet sine causa facultatem, quam dedit uxori, antequam uotum faciat, nequaquam amplius vouere poterit. Sicut enim mandatum alias re integra reuocari potest, ita etiam, & facultas integra reuocari potest. Sic Palud. 4. dist. 32. q. 2. ar. 2. concl. 1. uerbi. Sed contra hoc est, & concl. 3. & Richar. ibi. artic. 2. q. 2.

Secundo, si maritus sine causa reuocet facultatem post uotum ab uxore emissum, peccat mortaliter. Sic Palu. ubi supra, & Syluest. uer. uotum quinto, quæst. 2. ubi causam licitam reuocandi talem facultatem eam esse uult Palud. quod licentiam sit perso na suspecta de inclementia, & talis, que non poterat licentiam, quo casu significat teneri uxorem petenti reddere debitum, quamuis alter peccet, reuocando itaque ita docere uidetur reuocationem esse ualidam, postque uxorem absque peccato reddere debitum petenti post reuocationem, idemque docent Sotus lib. 7. de iust. q. 3. artic. 1. & in 4. 1. 7. q. 1. ar. 4. Petr. de Arrag. 2. q. 88. ar. 8. concl. 3. Emanuel Rodriq. 2. sum. ca. 90. concluf. 4. & Ioseph Angles q. de uoto. ar. 7. difficult. 9. dub. 1. concluf. 1. Alij uero docent p. imo peccare maritum reuocando facultatem prout concessam post emissum castitatis uotum, in quo consensum cum Paludano, secundo itaque docent non ualere reuocationem, & irritationem talis uoti emissi de consensu illius. Sic Richar. 4. distin. 32. ar. 2. quæst. 2. Syluest. uer. uotum. 5. quæst. 2. Rodilia. uer. uotum. 3. §. 2. glossa in ca. Manifestum. in uerbi. nisi author. 33. q. 5. & uidetur satis euidenter colligi ex d. capit. Mansellum. §. ex premissis. Cane. to. 1. opus. 31. Responsione 14. dub. 4. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 59. & Cosinus Philarchus de officio sacerdot. par. secunda. lib. 2. ca. 4. Martin. Loxelin. 2. 4. quæst. 55. ar. 1. in fi. & consuequenter non teneri, nec posse vxorem, quæ ex consensu mariti tale uotum castitatis emisit, reddere debitum marito petenti, quia si conuenerit, & cooperaretur peccato mortali, seu maritum exigendo debitum peccat, iuxta illud Rom. 1. Digni sunt morte, & non solum qui faciunt, sed etiam qui consensunt.

p. 1. inltr. conficient. cap. 46. Pet. de Ledefim. addi. ad 3. partem S. Thom. q. 5. ar. 1. difficul. 2. principia h. dub. 2. conclu. 3. Marti. Ledefim. 2. q. 5. ar. 1. in fin. Emanuel Rodriquez p. 2. summa. c. 90. conclu. 5. Ioan. Azorius p. 1. inltr. Moral. lib. 1. ca. 21. q. 5. & alij. & colligitur euidenter ex c. Quod Deo 3. q. 5. Ratio est, quia eo ipso quod uterque ex mutuo consensu emittit votum castitatis, uterque uidetur cedere iuri suo, quod habebat petendi debitum, & consequenter alter non tenetur reddere, immo nec potest. Est enim genus quoddam mutui contractus, uoueo, vt tu uouear, id est, renuntio iuri meo, vt tu renunties tuo, uterque igitur priuatur in posterum iure suo petendi debitum.

Addunt tamen prelati authores, quod ubi uterque coniux timeret sibi de incōtinentia, petere debet dispensationem a summo Pont. qui solus in hac re dispensare potest, cum si votum perpetue continentie ad eum modum quo in fra dicemus cap. 20. dub. 5. uerfi. Tertium. Intelliguntur autem hac omnia quatuor dicta de voto simplici castitatis, & continentie. Nam de voto solemnī alio in loco latius agemus, quæ tamen omnia multo magis ualida in eo habent, ut constat. Dixi enim emittit votum, quia si non uouetur continentia, sed solum pacū inter se fecerunt, aut se abiurarunt super nō petendo, tūc si non continent, pōt alter alteri remittere hoc patē. & redire ad vñm matrimonij propter periculū incōtinentie, immo quia temeraria sunt adiurationes, cogendi sunt ad suum matrimonium redire: pecc. ecclesiā ex Ang. in verbo. matrimonium. 3. impedimentum. 5. 6. 5. Rosella in impedimentum. 4. 6. 7. Nau. in Man. c. 12. nu. 59. in fi. uerfi. Dixi, & c. 16. nu. 31. uerfi. 7. & Lud. Lopez p. 1. inltr. conficient. c. 46.

- 17 *Quinto*, Quando ambo coniuges ex mutuo consensu continentiam eo modo, quo diximus, emittunt, adeo tenentur votum illud obseruare, ut si ante obstatam dispensationem se committant, sacrilegium committant, & filij nati ex tali copula illegitimi sint. Sic Innocen. in cap. Dudum. numero 4. & Pan. in cap. charissimus. nu. 7. & ibi Zacharias in annotat. de conuer. coniug. Hostien. in summa. tit. de filijs presb. §. quis possit. uerfi. Quod si sacerdos, & idem Zacharias in anno. ad Panor. in cap. si quisquam litera A. de cobab. clerico. & mulier. citans ad hoc Rom. sing. 502. in eip. Die quod filij sacerdotis & Ang. verb. Matrimonium 3. impedimentum 5. 6. 5. gloia in cap. Ministri. dist. 81. & Emanuel Rodriquez p. 2. summa. c. 90. concl. 6. & quamuis gloia, Hostien. & Zacharias id solum dicant de illis, qui post uotum solenne castitatis per ingressum religionis, aut ordinis sacri iussceptionem nati sunt: alij tamen omnes id simpliciter dicunt de illis, qui nati sunt ex parentibus post emissum castitatis uotum, etiam si eorum parentes postea nec ordinis sacros iussceperint, nec religionem aliquam approbatam ingressi sint; Quamuis enim non cessat matrimonium inter eos quoad uinculum, & essentiam eius, cessat tamen quoad uotum carnis, unde filij postea nati tūquam illegitimi in hereditate succedere non possunt.

- 18 *QUARTVM DVBIVM* est, De Religiosis, An ipsi aliquid uouere possint sine superiorum suorum licentia, & consensu. Ratio difficultatis est, quia religiosi per professionem renuntiant uoluntati p-

petite, & totus subest uoluntati superioris. Ergo si cut promissio de re aliena ipso iure est nulla, ita uoluntate a religiosis factum abique consensu superioris nullum, & irritum est. Vnde in c. Monacho. 20. q. 5. dicitur, *Monacho non licet vota uouere sine consensu abbatis sui, si autem non uenerit, frangendum erit.* In hac re due sunt sententie.

Prima est dicentium Religiosum non posse uotum emittere abique licentia superioris ubi ratione dictam. Ex quia non potest aliquid uotum emittere abiq; p̄iudicio aliquo, aut periculo saltem alius cuius præ uicij obsequantur eorum, ad quæ tenet ex sua professione, & abiq; periculo reddendi se interdu onerosum prelato suo, aut alijs cum quib. uiuit, propter sollicitudines, & modos singulares, quos interdum habent illi, qui essent ad plura q. alij obligati. Sic Rich. in 4. d. 38. ar. 4. q. 1. Ang. verbo. uotum 2. §. 3. Rosella uerb. uotum. 4. nu. 14. Maior in 4. dist. 38. q. 4. & fuere uidetur S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 8. ad 3. & ad 4. ubi ait, uotum monachi non est firmum, nisi sit de consensu prelati.

Secunda est eorum, qui affirmant aliqua uota monachorum ualida, & obligatoria esse, sine superioris consensu. Sic Palud. in 4. dist. 38. quest. 3. art. 1. conclus. 7. & q. 4. artic. 2. conclus. 6. Ioan. Bachon. in 4. dist. 1. q. 3. ar. 2. Gabr. in supplem. 4. dist. 38. q. 1. ar. 5. 6. Tertio. S. Ant. par. 2. tit. 11. cap. 2. §. Syluest. uerb. uotum. 5. q. 3. Tabiena. uerb. uotum. 5. 6. Quar to. Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 8. Sotus lib. 7. de iust. q. 3. art. 1. dub. 3. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 67. uerfi. Quin to. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 88. arti. 8. dub. 1. Grego. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 6. q. 1. Ioseph Ang. in floribus 4. sent. q. de uoto artic. 7. difficul. 2. Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto. nu. 6. Ludo. Lopez par. 1. inltr. conficient. c. 48. Barth. Medina li. 1. inltr. cōfess. c. 14. §. 6. circa medium. Toletus lib. 4. inltr. sacerd. c. 17. uerfi. Tertium. Emanuel Rodriquez par. 2. sum. c. 89. & Ioan. Azorius par. 1. inltr. Moral. lib. 1. c. 16. quest. 4. Quæ duæ sententie ita inter se differunt, ut prima uelit uotum religiosi non ligare eū ut quantum in se est, impleat illud, quasi sit ipso iure nullum, & irritum; Secunda uero uelit uotum ligare uouentem, ut quantum in se est illud adimpleret, quousque a superiore irritetur, unde d. c. Monacho, dicitur, *Quod monacho non licet uouere sine consensu abbatis, si autem non uenerit, frangendum erit*, ubi non tancer dicitur, *frangendum erit*, ipsi quoque libi non sit frantum, & nullum; Quia in huiusmodi uotis religiosorum subintelligitur tacite cōditio illa, si Abbat aut superiori placuerit; si Abbat, aut superior non contradicat. Quia uero hec nimis generaliter dici uidentur, ut in particulari explicemus, quēnā uouere, aut nō uouere possunt sine consensu expresso, aut tacito superioris, & quousque obligatoria sunt eorum uota;

- 19 *Notandum est*, opera religiosorum, de quibus uotum emitti potest, in duplici differentia sunt, quedam enim sunt prohibita, & hoc dupliciter, uel in genere, ut peregrinatio, & exitus a Monasterio, uel in particulari, ut quod non faciat hoc, uel illud, uerbigratia quod non ieiunet, nō se uerberet, &c. Queda uero non sunt prohibita, & hec sunt in quaduplici differentia, quedam sunt necessaria ad salutē, ut præcepta Decalogi, & alia præcepta diuina, quedam sunt, ad quæ monachus ex professione tenetur, ut tria

tria vota essentialia religionis, ieiunia, silentium, & alia religionis statuta; Quædam tertio sunt opera libera, & voluntaria supererogationis, quæ adhuc in duplici sunt differentia; quedam enim ita cedunt, vt nullo modo prohiberi, aut præcipi possint, ut transitus ad regulam arctiorem: quedam vero sunt, quæ excedunt communem, & vniuersalem regulæ obliuantiam, talia tamen sunt, quæ superioribus voluntati subiecta esse videntur, ut orare, abstinerere, disciplinam sumere, vigilare, & huiusmodi. De quibus omnibus quid sentiendum sit, sequentibus propositionibus breuiter exponam.

Prima propositio: Vota de his, quæ necessaria sūt ad salutem, & a quocunque fiant, vera uota sunt, & firma, ante omnem superioris consensum, & obligant. Ratio est, quia, vt supra diximus, de his vouere quis potest, & de his nulla est difficultas, ut constat. Sicut contra nullum est uotum de his, quæ sunt p se mala, & peccata iure mortalia, siue uenialia, cum hæc non subiant prælati religionis; vt recte Caietanus annotauit.

20 *Secunda propositio:* votum a Religiosis emissum de materia prohibita a prælato in generali, uel in particulari, non est ualidum, nec obligatorium ante consensum prælati affirmatiue. Sic Soc. in lib. 7. de iust. q. 3. ar. 1. Pet. de Arrago. 2. 1. q. 88. art. 8. dub. 1. conclus. 1. & Grego. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 6. dub. 1. Nau. in Man. c. 12. num. 67. vers. Quinto. Sum. Cor. p. 3. tract. de voto. num. 6. Cai. 2. 1. q. 88. ar. 8. vers. Vnde ad primum dubium. Lud. Lopez p. 1. instr. confes. c. 48. vers. uota religionis. Barth. Medi. lib. 1. instr. confes. c. 14. §. 6. circa medium, & Eman. Rodriguez p. 2. Sum. c. 89. conclus. 1. & sic intelligendum est cap. Monacho. 20. q. 4. ubi dicitur, Monacho vouere non licet sine consensu Abbatis. Quicquid Syll. uel. uer. uotum. 3. q. 3. vers. Quintus. & Ioseph Angles in q. de uoto. ar. 7. difficul. 1. conc. 1. dicant talia uota non esse irrita, sed irritanda, atque adeo obligari uouentem, ac fenare, quantum potest, donec irritentur a prælato. Sed contrarium uerum est, ut diximus, & probatur, quia prælati do minium, aut quasi dominium uoluntatis subditi habet, ut illam dirigat. Ergo priusquam accedat consensu prælati, non emittitur uotum cum consensu eius, qui est dominus uoluntatis uouentis, sed potius contra illius uoluntatem, & ideo non obligat. Deinde materia uoti debet esse materia uirtutis, sed res prohibita a prælato non est monacho materia uirtutis, antequam accedat eius consensus. Non igitur uotum emissum erit ualidum, quoadusque accedat consensus prælati. Immo uero, cum in tali uoto sua intelligatur conditio affirmatiua, si superiori placuerit (sine qua conditione subintellecta uouens uouendo peccaret) uotum censetur conditionale, unde non extante conditione, si prælati consensus, uotum non erit ualidum, nec obligatorium. Quibus addo ex præfatis Authoribus, quod cum uotum hoc conditionale sit, si placuerit superiori, tenetur subditus manifestare prælato uotum suum, ut de licentia sciendi, quod uouit, alias pmissio esset uana, & ridicula. Nec satis est petere facultatem, uerbi gratia, ieiunandi, uel peregrinandi, quod fuerat promissum, & etiam prohibuit, sed tenetur illi manifestare uotum suum de illa re, quandoquidem consentire non potest, nisi sciat, & aliquando ne-

gare solent absolute superiores, quæ concederent, si cognouerent esse Deo promissa per uotum.

Quamuis igitur nonnulli putent satis esse petere facultatem sciendi, quod uouit, non ex primendo, quod uouit, atque adeo satis esse, quod prælati contradicant impletioni uoti rogatus a subdito, etiam si non pateficerit ei ad id se obligasse uoto; Cuius opinionis est Cai. 2. 1. q. 88. ar. 8. quamuis obfure, & expresse Canus, quem refert Lud. Lopez, esse uidentur, eo quod mulier, quæ uouit continentiam, rogata a marito potest ei debitum reddere, nihil ei significando de uoto continentię a se facto, Alij tamen, ut Sotus lib. 7. de iust. q. 3. art. 1. Pet. de A. rago. 2. 1. q. 88. ar. 8. dub. 1. conclus. 1. Ioseph Ang. q. de uoto. ar. 7. difficul. 1. conc. 1. Lud. Lopez p. 1. instr. confes. c. 48. vers. utrum religiosus, & Grego. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 6. dub. 2. implet Caietanum id concedit. Ad objectionem. Tabie. uerb. uotum 5. uel. 6. Quid. to. post medium Nau. in Man. c. 12. num. 69. uel. Septimo. consensum esse dicunt, petere facultatem sciendi, & uotum emissum illi explicare, ut sit postea excusatur a peccato i non sciendo, si prælati contradicant, sciens uotum eius rei a suo subdito fuisse emissum. Sicut a simili filius, qui promissit homini sub conditione, si patri placuerit, tenetur patri conditionem manifestare, ut pater condidit, uel dissensum præstet, & filius in conscientia tutus sit, si pater consensum rei promissæ assensum præstare noluerit.

Nec ualet exemplum a Cano allatum, quia, ut Sotus ubi supra notat, mulier coniugata emittere non potest uotum continentię, etiam sub conditione, de non reddendo debitum absque consensu mariti, sed solum de non petendo.

Illud autem aduertendum est ex Gregor. de Val. ubi supra, consensum affirmatiuum non solum adhiberi, quando superior expressis uerbis facultatem concederet, sed etiam quando audiens de uoto subditi taceret, & non contradiceret. Nam qui tacet, præsertim in tali casu, & re ad ipsum spectante, consentire uidetur: Id quod significat S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 8. ad 4. ubi ait, uotum religiosi esse conditionale, si inquit, suis superioribus placuerit, uel non renuntiat, quia de causa subditi, subditos non peccare sic uouendo, ob tacitam, scilicet, conditionem, si superiori placuerit, aut non renuntiat, hac enim subintellecta conditione nihil illicitum uouent.

21 *Tertius propositio:* Religiosis emittens uotum de re a prælato, uel Religione prohibita, quam ignorat esse prohibitam, si postea sciatur illius rei prohibitionem, non est ualidum, nec obligatorium, sed neque tenetur illud prælato manifestare, aut licentiam petere, ut uotum adimpleat. Sic Pet. de Arragon. 2. 1. q. 88. ar. 8. conclus. 3. Ratio est, quia ignorantia hæc tollit uoluntarium, adeo ut non uouisset, si eius rei prohibitionem præciperet. Vnde uotum illud non est obligatorium.

Idem dicendum est, si uoto iam emissio, prælati rem promissam prohibeat, ut uerbi gratia si quis promissit ieiunare tali aut tali die, & postea postea tale ieiunium prohibeat, uotum illud non erit ualidum, nec tenetur uotum illud aperire, et prelati, aut petere licentiam uotum illud adimplendi, ex Pet. de Arragon. ubi supra, & Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. c. 98. conclus. 2. Ratio est, quia non censetur rei-

religiosis valles obligare voto, si ante tali prohibitionem, immo quando voti illud emisit, subintelligatur conditio, nisi prelati contradiceret, & prohiberet.

Addunt tamen prefati authores Arragon, & Rodriquez, quod, si quando votum illud emisit, intendebat absolute se obligare, aut etiam si prelati prohiberet, tunc si materia non sit per se mala, sed solum mala, quia prohibita, cessante prohibitione, (quæ cetera mortuo prelato, aut deposito ab officio) sicut & quæcumque alia censura, aut prohibitio ab homine facta, de nouo refurgit voti obligatio, & ad eius adimpletionem tenetur. Quia cum votum illud non fuerit irritatum per prohibitionem, sed suspensum tantum (ad irritationem enim cum sit pæctus sui conditionis requiritur causæ cognitio) contingit, ut ea prohibitionis sublata, votum adhuc erit obligatorium. Quare si talis religiosus domicilium mutat, & ad aliud Monasterium transiit, in quo non est talis prohibitio, tenetur votum illud seruare, donec per regularem causam cognita irritetur.

21. *Quarta propositio*; Religiosus emittens votum de re non prohibita, ante prælati consensum ualidum, & obligatorium est, quando prelati non commutauit, dispensauit, aut irritauit. Sic Causæ 2. 2. quæst. 83. ar. 8. & S. 1. ubi de iust. q. 3. ar. 1. Sylue. verb. votum. q. 3. versic. Quartum. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 67. versic. Quinto. & num. 69. versic. Septimo. Petr. de Arragon. 2. 1. q. 88. art. 8. dub. 1. conclus. 2. Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto. num. 6. Lud. Lopez p. 1. Sum. c. 4. uer. Vota religiofori. Ioseph Ang. in 4. sen. q. de uoto ar. 7. difficult. 2. conclus. 2. Emanuel Rodriguez par. 2. Sum. ca. 89. conclus. 2. & Bartho. Medina lib. 1. inst. conf. c. 14. §. 6. circa medium. Ratio est, quia talis materia est in se licita, & materia uirtutis, & uoti, cum non sit prohibita, & subintelligatur conditio negatiua, nisi Prelatus contradicat. Ergo obligat in conscientia, quoad usque accedat prelati prohibitio, & irritatio. Tale est votum dicendi septem psalmos, orandi, ieiunandi, &c. Addunt etiam Sotus, Arragon, & Summa Corona liberum esse uocenti in huiusmodi rebus, ut, si uelit, manifestare possit, uel celare tale votum, cum in hoc subditus utatur iure suo. Et quidem si huiusmodi uota facta libenter, & commode perfoluere possit, potest ea celare prelato, ne ab eo irritentur. Sed si graua sint, & difficulter ea adimplere ualeat, potest ea prelato patefacere, ut ea irritet, nec peccat fac faciendū uti iure suo: potestque prelati ea irritare, cum in his monachus uere prelato suo sit subiectus.

23. *Quinta propositio*; Votum emissum a religioso de transgundo ad regulam si ieiunium, obligat antea commensum consensum superioris. Sic S. Thom. 2. 2. q. 189. artic. 8. & Caste. ibi. & idem Caste. 2. 2. q. 88. ar. 8. Palud. in 4. dist. 38. q. 3. artic. 1. conclus. 7. Ioan. Buchon. in 4. dist. 3. q. 3. artic. 1. Sotus lib. 7. de iust. q. 3. ar. 1. uer. Tertius operum ordo. Petr. de Arrag. 2. 2. q. 88. ar. 8. dub. 1. ante conclusiones, & conclus. 5. Nauar. lib. 3. tit. de uoto, consilio 30. in antiquis, alias consil. 40. in Nouis. Cosinus Philarchus de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 18 Summa Corona tract. de uoto. num. 6. & Emanuel Rodriguez p. 2. Summar. cap. 89. conclus. 3. & fauet Ioan. Azorius par. 1. inst. Moral. lib. 11. cap. 22. dub. 12. Ratio est, quia

quod hoc subditus non est prelato suo, sed solum tenetur licentiam humiliter petere, ut habetur in c. licet. de reg. an vero prelati tale votum irritare possint, nec uisus dicimus.

Quoniam olim erat. An Abbates, & alij Prælati Religionum uota emittere possent, eo quod olim iure communi in subditi erant episcopis, ut patet in c. Abbates, & cap. Abbas, & cap. Monasteria. 18. q. 2. atque adeo nihil uocare poterant, quod eorum munus impeditur: quomodo cetera, que nihil obstant eorum publicæ administrationi, uocare possunt, de qua re legendi sunt Summis, Ang. uerb. votum 2. §. 4. Sylue. uerb. votum. §. q. 4. Gabr. supplementum in 4. dist. 38. q. 1. ar. 5. Ioan. Azorius p. 1. inst. Moral. lib. 11. c. 16. q. 7. Quia uero nunc ab Episcoporum iurisdictione, & potestate Pape beneficio excepti sunt, cessant omnia, que antiquitus de illis in hoc re tradita sunt. Nunc solum considerare debent, quid liceat secundum æquitatem, quid debeat secundum honestatem, & quid ex pediatur secundum utilitatem.

24. *QUINIVM DVBIUM* est de Episcopis. An alij uota, & que facere possint? De qua re tractat S. Thom. 2. 2. q. 6. ar. 7. Rich. 4. dist. 38. ar. 4. q. 2. & Pal. ibid. q. 3. ar. 1. conclus. 1. Hostien. Innoc. & Pan. in ca. Nisi quis pridem de renuntia. & in c. licet de Regular. & in c. M. gne. de uoto & uoti redempt. & Ioan. Buch. in 4. dist. 3. q. 3. ar. 2. Gabr. supplementum in 4. dist. 38. q. 1. ar. 5. Ang. uerb. votum. 2. §. 1. S. Anto. p. 2. n. 11. c. 2. §. 7. Sylue. uerb. votum. 3. q. 1. Tabiena uerb. votum. §. q. 1. Emanuel Rodriguez p. 2. Summar. c. 88. & Ioan. Azorius p. 1. inst. Moral. lib. 11. c. 16. q. 1. & 2. & c. 21. q. 13. & alij uaria docent.

Primo non potest sine licentia Pape emittere votum, uel post episcopatum votum emittimus imple, per quod distinctionem u. n. c. uel matrimonij inter ipsum, & ecclesiam suam, ut colligitur ex dicto cap. Nisi cum pridem de renuntia.

Secundo, uocare non potest aliquid, quo ecclesiæ suæ notabiliter præiudicaretur, puta, longam aliquam peregrinationem, propter quam in abesse debet diu a sua ecclesiâ, quod intelligitur sine licentia Pape. c. Magnæ, & ibi Innoc. & Pan. num. 9. & num. 10. de uoto, & uoti redempt. & c. licet c. Episcopos, de consecra. dist. 3. ubi dicitur, quod cessante infirmitate non debet episcopus saltem diebus dominicis abesse ab ecclesiâ sua. Secus autem ubi peregrinationem non esset longa, ex Innoc. & Pan. ubi supra. Quod si longam aliquam peregrinationem uocet sine licentia, ex quo ualere debet votum, quantum fieri potest, soluere debet expensas eundi, & reduendi laborem autem itine: si uigilijs ieiunijs, & orationibus compensare debet, ut hic ualeat unum in sui præiudicium, iuxta notata in d. c. Magnæ de uoto, cetera uero, in quibus ligatus non est, ut abstinentia, elemosinas, & similia uocare potest, & denique omne votum, quod bonum exemplum alijs præbere possit, arg. d. cap. Magnæ.

Tertio, si nouit ingressum religionis antequam creatus sit episcopus, tenetur votum prius adimplere, ex cap. per tuas. de uoto, & uoti redempt. quia licet illatus episcoporum perfectior sit status religionis, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 84. ar. 7. quia tamen religionis ingressus, & professio non impedit, quominus in episcopum eligi possit, uotum suum, quantum

De subiecto Voti, seu de ijs, qui vouere possunt. 349

tum potest, adimplere tenetur. Sin vero post adeptum episcopatum tale votum religionis emitat, tenetur, quantum in se est, & quantum potest, ut illud adimpleat, ut scilicet, petat licentiam a Papa, quam non obtenta, sed uoto iam irritato per supernam excusatur, ex quo non fiat per eum, quo minus adimpleatur, obtenta autem licentia, votum adimplere tenetur, ut Doctores communiter tradunt.

25 **SEXTVM DVBIVM** est de clericis in dignitate constitutis, aut curam animarum, & beneficia residentiam requiritur, habentibus, quales sunt Parochi, Archiepiscopi, Archidiaconi, Praepositi, Priores, Canonici, & similes, an isti aliqua vota, & quantum emitte possint? Respondet; Clerici, quicunque beneficiati habentes beneficia, quae personalem residentiam requirunt, longam aliquam peregrinationem, aut aliquid aliud in detrimentum ecclesiarum, quibus preiunt, sine licentia Episcopi vouere non possunt, arg. c. Nisi cum pridem. de renuntiati. & c. Magnae. de voto. & uoti redempt. & c. Non oportet. 2. de consecr. dist. 5. Et quamuis Rich. in 4. d. 38. ar. 4. q. 2. & alij, quos referunt Hostiens. & Pan. in ca. ex multa, §. h. de voto. & uoti redempt. existimant licere eis vouere peregrinationem Hierosolimitanam, quia uidentur licentiam generaliter a Papa clericis omnes, qui possunt esse utiles terrae sanctae, praeterquam episcopi, arg. d. c. ex multa. §. h. Alij tamen omnes, quos in ira referimus, rectius docent, non licere eis absque Prelati, aut summi Pontificis petita & obtenta licentia, arg. c. Fratemitati. de clerico non resid. id quod nostris temporibus certum est, quaequid olim super hac re inter auctores controversum fuerit, & si tale uotum emittat, soluere debet expensis, & redimere labores eo modo, quo praecedenti dubio de episcopis dictum est.

Alia uero uota, puta, abstinencia, elemosynarum, orationum, & similia uouere possunt sine licentia episcopi, dummodo, ut notat Syluest. loco inferius citando, non sint in graue detrimentum suarum ecclesiarum.

Possunt etiam sine licentia episcopi, immo eo inuito, petita tamen licentia, quamuis non obtenta, depolita cura, aut beneficio, & legitime renuntiato, aut etiam non renuntiato, uotum religionis emitte, & eam ingredi. Dicitur. 19. q. 2. & c. licet. de Regularibus. Interim uero dum profecti sint, expleto probationis anno, eorum beneficia nulli conferri possunt. c. Beneficium. de Regularibus. in 6. id quod procedit non solum quando habuit ius in re, & fuit in professione, sed etiam si tantum habuit ius ad rem, puta, quia facta est sibi gratia de praetura, & interpositum est decretum, & habitus est processus, & postea religionem intrauit, non enim uacat ius ad rem intra annum probationis, sed uti potest beneficio ius concedens spacium anni ad probationem, ex lo. And. & Guid. quos refert sequitur lo. Bachelon loco inferius citando, quicquid lo. Monachus uelit uacare beneficium in hoc casu. Interim uero dum professionem emitat, prauidendum erit ecclesiae de Vicario sufficiente, qui ei inferuiat, assignata illi competenti portione de fructibus beneficii; quod uero superest, cedit in usum eius, ne sit oneris religioni, ut notat Syluest. uerbo religio. 2. q. 8. arg. can. de lapsis. t. 6. quest. 6. maxime quando monasterium parum, aut nihil ha-

bet, unde eum sustentare queat, quod si monasterium illud diues sit, ut cum commode sustentare possit sine alio uitae subsidio, tunc, quod superest, consecrari debet, & in usus ecclesiae, qui seruiebat, expendi, ex Ang. in uerb. Nouitius. §. 2. 2. & Geminiano, in c. beneficium. de reg. in 6. In quo tamen standum puto consuetudini, & executio hae per episcopum faciendi est, eum ex eo de elect. in 6. Plura de hac re tradunt S. Thom. 2. 2. quest. 189. artic. 7. Hostien. Innoc. & Panor. in d. c. Magnae. de uoto. & uoti redempt. Rich. 4. d. 38. ar. 4. q. 2. Palud. ibid. q. 3. ar. 1. conclus. 2. Jo. Bachelon in 4. dist. 3. q. 3. tercia. ar. 2. circa medium. Supplement. Gabr. in 4. dist. 38. q. 1. ar. 5. & S. Anton. p. 2. tit. 11. ca. 2. §. 7. uersus. Quinto. Angel. uerb. uotum, secundo, §. 3. Syluest. uerb. uotum, 3. quest. 2. Tabiena. uerb. uotum. §. 6. Secundo. Emanuel Rodriguez parte 2. Summae, cap. 38. conclus. 3. & Ioannes Azonius parte prima instit. Moral. lib. 1. t. cap. 16. quest. 3. & alij passim.

De uoti vinculo, & obligatione.

Cap. VI.

S Y N O P S I S.

- 1 Vouere ex se non est ex precepto, sed tantum ex consilio.
- 2 Potum emissum ab eo, qui vouere potest, & de materia licita adhibitis debitis circumstantijs, ex precepto est obligatio, contra haereticos.
- 3 Idem probatur ex Patribus, & ratione.
- 4 Obligatio uoti, ex se est ad peccatum mortale, ex accidente autem potest esse solum ad ueniale.
- 5 An ex lenitate materiae uoti possit esse solum peccatum ueniale.
- 6 Cur iuramentum promissorium de re leui obligat sub mortali uotum autem de re maxima sub ueniali.
- 7 An, si quis non est ueritate uotum Credo cum intentione obligandi se ad mortale, committendo peccat mortaliter.
- 8 An si alio uoti sit speciale peccatum, & an aliquando sit duplex peccatum uiolare uotum.
- 9 An toties nouum peccatum committatur, quoties notum frangitur.
- 10 An grauius peccatum sit frangere notum solumne, quam simplex circa eandem materiam.
- 11 An etiam sit uinculum uoti, an iuramentum.
- 12 Cur iuramentum uoto adhibetur, num. eod.
- 13 An si sit peccatum mortale ex genere non adimplere notum, sit etiam mortale poenitere uoti.
- 14 Qui de uoto alio poenitet ita tamen, ut habeat propositum illud adimplendi, non peccat mortaliter. Poenitere se fecisse et obseruasse, ad quae ratione uoti tenebatur, peccatum mortale, num. eod.
- 15 An promissio uota, et simplex obligat sub mortali, si propositio illius explicatur, usque ad n. 21.
- 16 Quae promissio simplex sub ueniali tantum.
- 17 An, qui promissum, annuum obligandi se habuerit, diligenter perpendere debet confessorius.
- 18 Falsè promittens uerbis tantum sine intentione se obligandi, non sit reus in conscientia, etiam si iuramento illud promiserit, et quare. num. eod.
- 19 Promissum non implere in re grauius, cuius impletio est

G g de f.

- defectus edicit in damnum notabile alterius mortale.
- 19 Omnis sufficiens materia facti mortalis non est sufficiens materia promissionis obligantis ad culpam mortalem.
- 20 In quibus casibus non est seruanda promissio.
- 21 Per se simplex assercionem nullus tenetur adimplere assercionem.
- 22 An promissio pure mentalis obliget promittentem in conscientia saltem ad explicandam promissionem ei, cui in mente facta est promissio.
- 23 Argumenta pro affirmatiua soluentur.
- An promissio facta sardo primum, quam ab eo, aut ab alio illius vice acceptetur, non obligat, nu. eod.
- Nec promissio simplex sine solemnitate iuris absenti facit, ar. eod.

Nec alia multa, quæ de uoto tradi solent, hoc unum præcipuum est, & eius effectus quasi naturalis, quod obligandi virtutem habet, de qua tractant S. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 3. & Caic. & Petr. de Arragon. ibid. Richard. 4. dist. 38. ar. 5. Palud. ead. dist. 38. q. 3. ar. 4. Supplementi Gabr. ibidem, q. 1. ar. 3. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. §. 5. Angel. uerb. uotum. 3. Sylu. uerb. uotum. 2. Tabiena. uerb. uotum. 3. Socus lib. 7. de iust. quæst. 2. ar. 1. Nauarr. in Manuali. c. 12. nu. 26. Summa Coro. p. 3. tract. de uoto, nu. 8. Ioseph Angles in florib. 4. senten. q. de uoto, ar. 2. Cosinus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. lib. 3. c. 18. 19. 21. & 22. Lodou. Lopez p. 1. iust. uet. conscient. c. 43. & seq. Greg. de Valto. 3. disp. 6. q. 6. puncto 4. Barth. Medina lib. 1. instr. uet. consilii. ca. 14. §. 6. Emanuel Rodriguez p. 2. Summa. c. 99. Toletus lib. 4. instr. uet. sacer. c. 17. Io. Azorius p. 1. instr. uet. Moral. lib. 1. c. 15. & alij, quam etiam materiam nos partim in sequentibus propositionibus, partim propositis dubijs explicabimus. Sit igitur in hæc re

- 1 *Prima Propositio:* Antequam quis uotum emittat, uouere ex se non est in præcepto, fed tantum ex cōsilio. Quæ propositio certa est apud omnes, & patet, eo quod uotum est promissio facta Deo, promissio autem est aliquid, quod quis pro aliquo uoluntarie facit, aduque est uoluntatis, ut optime notat S. Thom. 2. 2. quæst. 88. artic. 2. & consil. ex dictis.

Dixi Ex se, Quia ex vi alicuius præcedentis uoti potest quis teneri ad aliud uotum, ut uerb. gratia in societate iustit. ex ui uoti professionis tenetur professus uouere, se non procuraturum, nec accepturum alioquam prælationem, uel dignitatem intra, uel extra Societatem, quantum ex se est, ut patet in consultatione quadam Gregorij XIII. in ep. Ascendente Domino. Cuius etiam mentionem fecimus supra, ca. 12. dub. 3. in fine.

- 2 *Secunda propositio:* Votum emissum ab eo, qui uouere potest, & de materia licita, adhibitis debitis cōsultantijs, ex præcepto est, & ad sui obseruationem obligat. Sic S. Tho. 2. 2. q. 89. ar. 3. & alij superius allati.

Hæc propositio certa etiam est, & de fide contra hæreticos id negantes. Etenim Lincpetiani teste Damasceno libro de hæresibus. circa finem, docuerunt posse religiosos pro libito facere, quicquid uelint. E. Prædicelli hæretici teste Turrecremata lib.

4. Summa de ecclesia. p. 2. c. 37. uota, & institutum Religiosorum deridebant. Idemque fecit Ioan. VViciet ut refert Thomas VValdensis to. 3. tit. 9. de clericis & Religiosis. c. 75.

[Et denique in eadem hæretici sunt Lutherus, Caluinus, & alij recentiores hæretici: Vbi Lutherus in libro, quem de uotis Monachis inscripsit, docet, uota non obligare, nisi quandiu homini ea seruare placet, quod est omnino non obligare. Probatur autem breuiter hæc ueritas ex scripturis; nam Deuteronom. 23. dicitur, (cum uotum uoueris) Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus. Et si mortuus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris pollui eam, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labijs tuis, obseruabis, & facies, sicut promissum Domino Deo tuo, & propria uoluntate, & ore tuo loquutus es. Quod ex loco manifestum est, uoluntarium esse uouere, necessarium autem emissum uotum adimplere. Et Ecclesiastes 5. Si quid uoueris Deo, pro moreis reddere, & displices enim ei iudicis, & sumis promissio: Sed quodcumque uoueris, redde. Nihilque melius est non uouere, quam post uotum, uisum non reddere, ubi expresse habetur esse in hominis potestate, ut uoueat, post emissum aut uotum teneri sub præcepto ad illud obseruandum, quod uouerat. Ex Psal. 75. dicitur, uouete, quod consilij est, & reddite Domino Deo uestro: quod præceptum denotat. Unde S. Augustinus ibi, uouere est uoluntatis, sed reddere necessitatis. Ex Pro. 20. Ruina est homini deuorare fauile, id est, blasphemare, seu consumi. Alij asserunt, quod post uota retrahere, & similia passim Deu. 23. Num. 30. & alijs locis scripturæ habentur.

Idem etiam Patres docent. Innocent. Papa III. in c. Licet. de uoti redemp. ait, Licet uniuersis liberum sit arbitrium in uouendo, quæ adeo tamen solutio nec esset, si post uotum, ut sine proprio soluto dispendio aliter resiliere non liceat. Ex S. Basilij in questionibus suis explicatis quæst. 14. Qui se ipsum Deo semel deuouerit, huius si ad aliud se uita genus transulerit, sacrilegi se sceleris obnoxij, & quippe qui seipsum Deo, cui se consecraverat, ueluti subiecturatus sit. Ex S. Chrysost. Epist. 6. ad Theodorum lapsum, & S. August. lib. de bono uiduitatis capitulo 11. dicunt adulteros peiores esse, qui post uotum castitatis matrimonio copulati, immo non nupti, sed adulteria, aut adulterio peiores sunt tales nuptiæ. Verba Sancti Augustini sunt. Plane non dubitauerim dicere, lapsus, & ruinus a castitate sanctiore, quæ nouetur Deo, ad uiciorum peiores. Si enim (quod nullo modo dubitandum est) ad offensiosem Christi periti uer, tum uen breui eius fidem non seruat marito, quanto grauius offendit, cum illi ipse non seruat fides in eo, quod ex eo oblatum, qui non exegerat offerendum. Cum enim quisque non reddat, quod non imperio compellitur, sed consilio communitus uouit, tanto magis fraudatus uoti arget iniquitatem, quanto minus habuit uouendi necessitatem. Et Epistol. 45. ad Armentarium & Paulinam, qui iam inquit, nonnullam te obstrinxisti, aliud facere tibi non licet. Non talis crisis non feceris, quod nouisti, qualis mansisses, si nihil tale nouisses. Minor enim tunc esset, non peior, modo autem tanto, quod abisti iussior fidem Deo frigeris, quanto maior si perfoleueris. Quæ omnia euidenter uirumque propositionem confirmant.

Ratione etiam idē comprobatur, quia ad fidelitatem pertinet seruare promissum. Etenim, vt recte docet S. Aug. Epist. 19 ad S. Hieronymum: *fides dicitur huius syllabus significat, vt fiat, quod dicitur*. Sed homo tenetur seruare fidelitatem Deo tum ratione creationis, tum rōne vniuersalis dominij. Ergo maximè obligatur seruare fidem factam Deo per vota, & emissā: siquidem fractio voti quædam infidelitatis species est. Hinc Salomon rationē assignans, quare votum seruandum sit, ait Ecclesiast. 5. *Duplicet Deo infidelis promissio*. Id quod certum est apud catholicos, & simul hæreticos tum ignorantie, tum malitiæ conuincit, qui rem tam euidētem, & ex scripturis, & ex Patribus comprobatam negare audent.

Tertia propositio: obligatio voti de fœst ad peccatum mortale, ex accidente autem potest esse solum ad veniale. Vnde sicut furtū, quod ex genere suo est peccatum mortale, ex paruitate tamen materiæ potest esse veniale, ita etiam in voto dicendum est. Et quidem quoad primam partem conueniunt omnes initio allati, scilicet, votum ex genere suo obligare ad sui obseruantiam sub peccato mortali, ratione fidelitatis, quam tenetur seruare Deo is, qui vouit, immo grauius peccatum est, violare promissum factum Deo, quam homini. Quia in violatione promissionis factæ homini solum peccatur contra iustitiam, in violatione vero promissionis factæ Deo fit peccatum contra iustitiam, & contra religionem; in voto enim oritur obligatio non solum ex iustitia, cuius actus est votum, sed & ex religione, cuius actus est et votum, & de grauius peccatum committitur ex vtriusque virtutis violatione. Idem denique certum est ex scripturis, & Patribus supra citatis. Quoad secundam vero partem

PRIMUM DVBIUM est, an ex leuitate materiæ violatio voti possit esse solum peccatum veniale. Caie. 2. 2. q. 89. ar. 7. & Cosm. Philiar. de offic. Sacerd. p. 3. c. 3. docent, q. si votum fiat de re aliqua totali, & dimittat aliqui minimā partē illius, ut si quis uocat dicere unum psalteriū, & dimittat ex negligentia vno, aut alterū psalteriū, aut versum, talis non peccat mortaliter, quia tunc parum pro nihilo reputat. Sin vero materia parua sit tota materia voti, obligare putat ad mortale, vt v. g. si quis voueat quotidie dicere unū Aue Maria, & illud relinquat, erit peccatū mortale. Quoties igitur res minima est pars voti, violatio illius partis minimæ est solum peccatū veniale; qñ aut res minima est tota materia voti, eius ommissio erit mortalis. Cuius etiam opinio solim fuit Nauar. ut testatur in Manuali c. 12. num. 10. & nu. 40. Ratio eius est, quia iuramentum promissorium de re leui obligat sub mortale. Ergo, & votū, cum votum non minus obliget, quam iuramentū. Et etiam propter excellentiam virtutis religionis, quæ non uidetur posse uolari, nisi mortaliter.

Alij uero, ut Sotus lib. 7. de iustitia. q. 2. artic. 1. Nauar. in Manu. ca. 12. nu. 40. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 82. ar. 3. dub. 1. concl. 3. Ioseph Angles in floribus. 4. sentent. in q. de uoto. artic. 2. diff. 2. Summa Corona p. 3. tracta. de uoto. nu. 8. Greg. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 4. dub. 2. Ludouicus Lopez p. 1. infrat. conf. concl. cap. 42. Emanuel Rodriguez p. 2. Summa. c. 99. concl. 1. & Ioan. Azonius p. 1. infrat. Moral. lib. 11. cap. 15. q. 4. reclus docent votum de re minima, siue sit pars tantum rei promissæ,

siue tota rei materia obligare solum ad peccatū veniale. Ratio est: quia materia illius voti, quouā docuimus sumatur, est solum res leuius. Ergo votum de ea emisso obligat solum ad veniale. Deinde votum est quædam lex, quam homo sibi ipsi ex propria uoluntate imponit. Ergo non debet magis obligare, quam si esset lex a Deo, uel ab ecclesia illi imposita. Sed lex diuina, & ecclesiastica ex genere suo ad mortale obligans ratione leuitatis materiæ non obligat nisi sub ueniali: Ergo uotum de re leui obligat tantum sub ueniali.

Ad rationem in contrarium respondetur, dispare rationem esse inter votum, & iuramentū, in hoc. n. est res, quæ promittitur, leuissima sit, nisi opere cōpleatur, Deus astrictus mendax, quæ est grauior iniuria, siquidem tam mendacium est, quod circa rem leuem profertur, quam quod circa rem grauem, atque adeo grauius perijuri non tam penditur ex rei grauitate, uel leuitate, quam ex graui iniuria, quæ fit Deo, dum in testem falsi adducitur. Secus autem in uoto, in quo solum grauitas perpendenda est ratione materiæ, vnde si uotum fit de re minima, erit solum peccatum veniale. Quod illud uero, quoad de excellentia religionis dicitur, respondetur, quod licet ex ea parte aliquam habeat excellentiam, quia tenent omnia, quæ ad religionem pertinent, non sunt æqualis excellentiæ, dignitatis, & necessitatis, nihil mirum, si non omnia æque stricte obligent, vt constat.

Quod uero Sotus, Arragon, & Ioseph Angles ex hac doctrina inferant, quod si quis promitteret dare quoti die unum obolū pauperib. tunc quauis quotidie non dando peccaret solum uenialiter; qñ ramē peruenerit ad materiam peccati mortalis, peccaret mortaliter, sicut ille, qui furatur quotidie unū obolum. Ratio est, quia licet priora peccata tantū sint uenialia, ultimum tñ est mortale, uel ratione nocuitati, uel ratione grauitatis materiæ, quæ astrictur. Secus autem inquit, dicendum est, si aliquis promittat singulis diebus dicere unum Pater, & Aue, aut unum Credo, & illud quotidie prætermittat, nunquam peccabit mortaliter, ter, quia semper frange- ret fidelitatem in re leui, & ex plurib. uenialibus non potest fieri vnum mortale. Hæc inquam illatio mihi non placet, & falsā est in hoc ultimo exemplo, vt recte notant Ludou. Lopez. par. 1. infrat. conscientia. c. 42. Greg. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 4. dub. 2. Emanuel Rodriguez par. 2. Summa. c. 99. concl. 1. Gabriel Vazquez in 1. 2. to. 1. disp. 1. 46. cap. 2. corollario 5. & Ioannes Azonius par. 1. infrat. Moral. lib. 1. cap. 5. q. 3. Nam toties prætermitti potest leuis materia uoti, vt iam fit graue id, quod est prætermittendum. Non enim est ratio, cur peccatum sit mortale prætermittere integrum Rosarium B. Virg. v. g. & non sit etiam peccatum mortale ei, qui promittit quotidie dicere unum Aue Maria, si omittat illud Aue Maria per centum, & quinquaginta dies. Vnde sicut in furto communiter tradūt auctores, quod per ultimum etiam furtum aliqui leue compleatur ratio peccati mortalis contra iustitiam erga hominem; ita etiam in præfenti casu dicendum est, quod quando omisso recitandi aliquid incipit esse grauis materia uoti, mortaliter peccatur contra religionem, & cultum Dei obbitū. Eadem. n. est rō in illis, ac in isto casu nostro.

Gg 2 Tuac

tradunt. Caic. 2. 2. q. 88. ar. 3. ante finem. & Naua in Man. c. 1. nu. 4. 1. vnum aut annotandum est ex Pal. in 4. d. 38. q. 3. ar. 4. cone. 5. & Gabibiar. 3. littera M. 5. Et illo potest sumi. & Ioan. Azorio par. 1. inf. Min. lib. 1. c. 2. o. dub. 7. quod qui vovit certa die non habere vinum, nihilominus celebrandum potest ad abluendum vinum, non quam infuldendere, quia in tali voto excipi intelligitur vltus. & consuetudo ecclesie in hac re arg. c. Ex parte de celebr. Missar. atque adeo interpretari debet votum de non bibendo vini illa die extra Missae celebrationem. Quod autem dictum est peccatum esse frangere votum, intelligendum est, quod quis scienter violat votum, aut ex negligentia. & obliuione vincibili, & culpabili. ex eo quod debita diligentiam non adhibuerit, vt voti emissi recordaretur, & scus autem si ex obliuione inculpabili, & inuincibili illud violaretur. Naua in Man. c. 1. 2. num. 39. Corduba de casibus confic. q. 40. & Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. c. 99. concl. 9.

- 10 DVBIUM QVINTVM est, an grauius peccatum sit frangere votum solemne, quam simplex circa eadem materiam? Respondet primo certum est grauius peccatum esse votum solemne, quam simplex frangere, ratione scandali, quod contingere solet. Secundo. Grauius etiam est abscutere, & remota ratio in scandalum: sic S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 7. ad 1. & quest. 3. 89. ar. 8. ad 3. Sous lib. 7. de iust. q. 2. ar. 5. ad primum & Naua in Manua. cap. 1. 2. num. 32. uerbo. 13. Ratio est, quia votum solemne obligat sicut traditio, votum autem simplex tantum licet promissio. Et confirmatur, quia vt praefati auctores tradunt, & certum est, votum solemne quo ad Deum plus, & firmitus obligat de se, & consequenter eius violatio grauius peccatum erit. Nec obstat c. Rufus. Quia clerici, vel videntes. ubi Caelestinus Papa III. affirmat, simplex votum non minus obligare apud Deum quam solemne, id. n. ex S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 7. ad primum, & Soto in 4. d. 38. q. 2. ar. 1. ad primum, & Glossa in d. c. Rufus, in verb. Apud Deum, intelligendum est, quantum ad hoc, quod vtriusque voti transgressio sit peccatum mortale, quamuis vnum minus peccet alio.

- 11 SEXTVM DVBIVM est, an grauius peccatum sit frangere votum, seu iuramentum, seu quod idem est, an arctius sit vinculum voti, quam iuramenti? Io. Maior in 4. d. 7. 8. q. 5. in fine, & Michael a Medina lib. 5. de continentia. c. 23. docent arctius esse vinculum iuri, quam votum, & in hanc potius partem inclinat Grego. de Valen. 10. 3. disp. 6. q. 7. puncto. 4. Ratio est, quia votum etiam nonnunquam iuramentum confirmamus, & non contra. Ergo signum est iuramentum arctius ligare, quam votum.

Ally vtroque S. Tho. 2. 2. q. 89. ar. 8. Richard. inf. 4. dist. 38. ar. 5. q. 2. Syluester. iuramentum 4. q. 5. Tabiena verbo. Iurare. 6. Decimo septimo. Sotus lib. 8. de iust. q. 1. ar. 8. Naua in Manua. cap. 1. nu. 31. uerbo. Tertio. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 89. ar. 8. Ioannes Azorio p. 1. inf. Moral. lib. 1. c. 15. qu. 1. econtra affirmant grauius peccatum esse ex se, & sua natura frangere votum, quam iuramentum, & arctius esse vinculum voti ex se, & sua natura, quam iuramenti. Ratio est, qui iuramentum ex sua natura dicit promissionem factam Deo, iuramentum autem per se, & immediate non fit Deo, sed homini. Atque ita ex parte eius, cui fit obligatio, arctius, & maior est obligatio voti, quam iuri. Deinde quamuis vtriusque, id

est, tamen iuri, quod votum obligatio, ex aliquo diuino censetur, quo sensu intelligendi sunt Canonice dicentes votum, & iuramentum pari passu currere, ut Panor. in c. 1. & in c. si uero de iureiur. longe tamen aliter, siquidem obligatio voti oritur ex fidelitate, qua Deo debemus, in obseruandis promissis ei factis; obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, quam ei debemus, ut si uerum faciamus esse id, quod ei promittimus. At uero maior est ex se fidelitas, quam reuerentia, quae alicui debetur, immo in inidelicitate continetur irreuerentia, & non contra inidelitatem in irreuerentia, unde grauius peccatum ex se est iri, quod iuramenti uolatio. Dixi, ex se, & ex sua natura, quia de eadem re fiat non solum votum, sed etiam iuramentum, tunc sine dubio arctius est vinculum utriusque simul, quam unius tantum, est enim votum iuramentum, atque adeo inest ratio obligationis utriusque, sitam uoti, quod iuri. Deinde fieri per accidens potest, ut grauius peccatum sit frangere iuramentum homini factum, quam frangere votum Deo factum, u. g. grauius peccatum est frangere iuramentum homini decem millia aureorum, quae illi ex iustitia, & iuramento debetur, quam frangere votum factum Deo, de dando elemosinam decem aureorum. Ceterum ex se, & natura rei ceteris paribus, ut parum plus aucta materia iuramenti, maior est uoti, quam iuramenti obligatio, grauiusque peccatum erit votum, quam iuramentum uolare.

Nec ualet ratio in contrarium, ut optime notat S. Tho. 2. 2. q. 89. ar. 8. ad secundum. nam iuramentum adhibetur uoto, non quasi aliud firmitus, sed ut per haec duo vincula maior firmitas habeatur adeo ut diligetiores sint homines ad promissa adimplenda, quo pluribus se uinculis obligatos conspiciant. Sicut si quis aliquod Petro debeat, unum folum iure, & nomine, & deinde idem ipsum alio titulo, & iure, quauis minori, debeat, arctius Petro obligatur, quod si uno tantum titulo obligaretur, non quia uinculum secundum sit maius primo, sed quia pluribus uinculis arctius tenetur. Quod uero ecclesia maiorem uim faciat in iuramento, quod in uoto, ex eo quod iuramentum factum non annucllet, sicut irritat votum metu actum, non probat arctius esse vinculum iuri, quod uoti, sed quia cum ex natura rei tale uotum, quod iuramentum ex metu factum, aptum esset inducere obligationem, ecclesia uoluit ut uotum ex metu emissum esset nullum, & non iuramentum, quod est periculum peccandi, eo quod frequenter sit iuramentum, quod uotum, ut Panor. in c. si uero de iureiur. Ang. in uerb. iuramentum 5. §. 1. Tabien. in uerb. Iurare. §. Decimo septimo, & Petrus de Arrag. 2. 2. q. 89. ar. 8. ad secundum doctae subtiliter quae annotantur.

- 12 SEPTIMVM DVBIVM est, an sicut est peccatum mortale ex genere non adimplere votum, ita et sit peccatum mortale penitere uoti? De hac re legendum sunt S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 6. ad 3. Caic. & Petrus de Arragon. ibi in fine Palud. in 4. d. 38. q. 5. ar. 1. conclus. 3. Syluester. uerb. votum. 2. q. 20. Ang. uerb. uoti. 3. §. 1. Tabiena in uerb. votum. 3. §. Quarto. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. ar. 4. in fin. Naua in Manuali. cap. 12. nu. 54. uerbo. 24. Summa Corona. p. 3. tract. de uoto. num. 4. Joseph Angles in florib. 4. fen. in quest. de uoto. ar. 5. Gregor. de Valen. tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 3. in fin. Cosinus Philarchus de officio sacerdot. p. 2. libro 3. ca. 1. B. Ludou. Lopez p. 1. instruct. concil. ca. 5. §. Non est idem. Emanuel Rodriguez

p. 2. Sum. c. 99. ebel. 4. & Io Azo. p. 1. inst. Mora. lib. 1. c. 17. dub. vi. qui oēs cōiter docent nō esse peccatum mortale. Ceterum cum res hæc adeo vtilis sit, & in praxim quotidianam veniat, quid de hac res sentiendum sit, in particulari explicare oportet.

Primo igitur, qui ita poenitet de voto, vt intendat illud non adimplere, sine dubio peccat mortaliter, loquendo regulariter. Rō est, quia talis intentionem habet peccati mortalis. Dixi, regulariter loquendo, quia si votum esset de re leui, solum erit veniale. Sicut. n. rranfgressio voti in re leui solum veniale peccatum est, vt diximus; ita & penitentia illius cum animo non adimplendi veniale tantum erit.

- 13 *Secundo*, qui ita de voto facto poenitet, ut tñ propositū habeat illud adimplendi, nō peccat mortaliter. Rō est, quia cum vouere non sit de necessitate, salutis; Ergo nec poenitere, q̄ vouerit, erit peccatum mortale. cū actus ille non fit contra vllū preceptū. Id q̄ maximè procedit, q̄ q̄ quis ex voto cognoscit se impeditū esse ab aliquo opere maiore. Immo fieri pōt, vt pnia aliqua circumstantia ita cohonestetur, vt nullum sit pccū, vt v.g. si quis poeniteret uoti solemniter emissi, quia habet parentes necessitate oppressos, quibus extra religionem liberius subuenire possit: talis. n. volutio p̄ circumstantiam illius boni finis non est peccatū, sed potius actus meritorius, dum mō postea votū adimpleat, & propositum non adimplendi non incipiat. Intelligendū autē hoc dictū de pnia circa *vota non da magna, & temporanea*, vt sunt ieiunare, carnisbus tali, vel tali die abstinere, talem ecclesiam visitare, psalmos recitare Rosarium B Virg. dicere, & hmoi; De istis. n. poenitere, cum aiorā adimplendi, regulariter loquendo, nō est pccū, si sufficiens cā poenitendi addit, puta si illorum adimpletio impedimentum sit alterius boni melioris, puta, dum votum ieiunii aut similes à studio, a Coniunctione, à lectione in beneficium publicum, aut ab alio charitatis opere maioris fructus hominem reuocet; Dixi, circa *bona non ita magna*, quia poenitere hoc mō de votis essentialibus, & perpetuis ipsius religionis, puta, castitatis, obedientie, paupertatis, aut alijs ita magnis, semper est peccatum veniale graue p̄ periculum, cui hō se exponit, nisi conetur eam poenitudinem depellere. Et rō est, quia nunquā ferē, regulariter loquendo, dari pōt cā sufficiens, p̄ quam melius esset ista vota non emisisse.

Tertio, poenitere de voto, quantum ad opera, quæ quis ex voto fecit, præsupposito adhuc voto, i. poenitere se fecisse, & obsequia illa opera ad quæ ratione voti tenebatur, peccatum mortale est. Scite enim tali voto, opera illa ita sunt ad salutem necessaria, ut sine eorum obseruatione salus æterna acquiri nequeat; unde poenitere de adimplatione eorum, idem est ac poenitere de operibus ad salutem necessarijs, quod sine dubio ex genere suo peccatum mortale est. Ceterum si quis dolat de bonis operibus factis ex voto, non tamen præsupposito uoto, ut cum quis dolet se professum esse, & tot annos in religione uixisse, nihil curans an huiusmodi operibus caruisset, qui dolor proprie non est de uoti obseruatione, sed de applicatione animi ad votum, solum peccat venialiter. Postquam enim quis bona fecerit, non potest citra culpam illorum poenitere.

Quarto, opus factum ex voto cum illa tristitia, & poenitudine, dummodo adit propositum adimplendi

di votum, quis non habeat illam excellentiam meriti, q̄ aliqui habuissent, si prima illa uoluntas, quæ quis uouit, adhuc uigeret, adhuc magis meritorium est, q̄ si non fieret ex uoto, sic S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 6. ad 2. Palu. in 4. dist. 3. 8. q. 5. ar. 1. concl. 3. Pet. de A. rag. 2. 2. q. 88. ar. 6. in fi. Et Esmā. Rodrig. p. 2. Sum. c. 99. conc. 4. Rō est, quia impletio uoti est actus religionis, quæ est potior uirtus, q̄ abstinentia, q̄ cuius actus est ieiunare, unde ieiunium ex uoto factum ē cū aliquali tristitia magis meritorium est, q̄ illud, q̄ non fit ex uoto; studendum tamē summo opere est hmoi tristitia depellere, ne, si nimio penitudo crescat, in periculum incidat frangendi votum.

- 14 DVBIUM OCTAVUM est, an promissio absq̄ rōne debiti præcedentis, aut iuramento, testibus, & scriptura, q̄ di nuda, & simplex, facta homini, obliget sub pccō mortali? ut u.g. cum quis spōtaneē, & simplicibus uerbis aliquid amico promittit, & pollicetur. Si. n. promissio facta sic cum iuro, aut cum alijs circumstantijs requisitis ad ita obligandum in foro exteriori, ut promittēs compelli possit ad eius obseruationem, aut si facta sit homini ratione debiti præcedentis, ut si quis promittat puellæ eam ducere, uel ratione sponsaliorum, uel alterius debiti, dubium non est, quin ex genere suo obliget ad sui obseruationem, ut reatu peccati mortalis. Nisi. n. obligarent tales promissiones ex genere suo ad mortale, uiolaretur omnis societas inter homines, periret amicitia humana, atq; iustitia. Item cum promissio actus uoluntarius, & gratuitus sit, ideo quæque respicitur gratuita, seu uoluntaria promissio, tollit obligationem adimplendi promissum: unde si quis ui, metu, aut dolo promittat aliquid, cum promissio non fuerit gratuita, quamuis fuerit uoluntaria, loquendo de uoluntario missio, non tenetur obseruare promissum. Non enim exigit morum honestas, ut gratuita fiant coactæ; nec honestati conuenit, ut q̄s ex iniquitate reporter commodum sui, aut finis; re portaret autē aliquo modo, si coactus ui, metu, aut dolo promissum adimplere teneretur. Dixi aliquo modo, quia licet sic acceptum restituere teneretur in conscientia iuxta ea, quæ c. 6. dub. 3. in fi. annotauimus, ad tempus tamen possideres rem acceptam, id quod utile illi aliquo modo esset. Et hæc omnia certa sunt, solum ergo difficultas est, an simplex promissio sponte facta alteri, ex genere suo obliget ad mortale, intelligendo dummodo id, q̄ promittit, bonum, & licitum sit, & reliq̄ ad sint circumstantie.

In hac re Caic. 2. 2. q. 88. ar. 5. uersic. sciendum secundo. & qu. 1. 3. ar. 1. dub. 4. & in Sum. uerb. Perfidia. existimant promissionem simplicem hōi factam obligare quidem sub pccō ad sui obseruationem, nō tamen ad peccatum mortale ex genere suo. Rō est, quia promissionis obligatio (ut ipse putat) ad aliam uirtutem non pertinet, quam ad ueritatem, i. uerum dicere, quæ est uirtus moralis; unde non adimplere promissum ex genere suo nihil aliud est, q̄ mendacium, quod ex obiecto non est mortale, nisi aliunde fiat perniciolosum, & contra charitatem: confirmari potest hæc opinio ex S. Th. qui in 2. 2. q. 88. ar. 1. ad 1. ait, *hominem bonum obligari ex qualibet promissione secundum honestatem*, quasi significare uelit, obligationem, quæ consurgit ex promissione, non pertinere ad iustitiam, sed solum ad honestatem moralem, quæ quis promissum adimplere tenetur.

De-

Deinde legatum est quoddam promissionis genus, & tñ dum vivit testator, semper mutare potest testamētum suum, nec tenetur solvere legatum; signū ē: ergo est, quilibet promissionem ex genere suo non obligare sub mortali. Ceterum in hac re quid sentiam, in sequētib. propositionibus breviter exponam.

- 15 *Prima propositio*: omnis promissio iusta, & honesta, etiam simplex, ad sui observantiam obligat saltem sub peccato veniali. Hæc propositio certa est, & ab ipso Caie. ubi sup. concessa. Ratio est, quia ex promissione tenetur quis in conscientia verum facere dictum suum, hoc est, adimplere promissum, aliis mendacium committit, id quod peccatum saltem veniale est. Hoc n. dicitur ratio naturalis, & oppositum eius manifeste nocet tranquillitati, & bono cōi. humanæ societatis: vnde S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 5. ad 1. docet, hominem obligari homini ex qualibet promissione naturaliter; & 2. 2. q. 110. ar. 3. ad 5. docet eum, qui non adimplet promissum, infideliter agere, eo quod animum mutat. Qui n. promittit, dat fidem alteri, frangere vero fidem est contra ius nature. Ergo saltem peccatum crit veniale.

- 16 *Secunda propositio*: Omnis promissio simplex, vera, deliberata, voluntaria, rei licite, possibilis, notabilis, immutata manente rerum, & personarum statu, facta homini, ex genere suo sub mortali obligat. Sic Sylvest. in verb. pactum. q. 4. Angel. verb. cod. §. 4. Tab. verb. pactum §. 2. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. Pat. de Arrag. 2. 2. q. 88. ar. 3. Michael Saló in 2. 2. p. 1. q. 5. de dominio. ar. 3. dub. 2. Gregor. de Vel. to. 3. diu. 6. q. 6. pun. 1. Ioseph. Angles in florib. 4. sen. in q. de voto. ar. 2. diffi. 3. Nau. in Manu. c. 18. num. 7. & Lud. Lopez p. 2. Sum. c. 27. Corduba trac. de casib. cōcient. ca. 156. & Emanuel Sa in aphor. in verbo. promissio, & alij cōiter. Quæ propositio primo in generali probanda est, deinde explicanda. Ratio igitur, cur promissio ex genere suo adhibitis debitis circumstantiis obliget ad mortale, est, quia observantia promissionis non solum pertinet ad veritatem moralem, quæ præcipitur dicere verum, vt falso putat Caiet. sed etiam ad iusticiam commutativam, quæ tenetur reddere debitū ei, cui fuit promissum, postquam n. aliquid est promissum, iā est debitum, sed iustitia ex genere suo obligat ad mortale. Ergo & promissio simplex. Minore est manifestata. Maior autem probatur, quia cum promissio sit ad alterum, non pertinet simpliciter ad virtutē veritatis moralis, sed reductur ad commutativam iustitiam. Non n. in promissione solum aliquid dicitur, sed etiam fides alteri attingitur, quæ sanè fides teste Cicero in offic. lib. 1. ipsissimum est iustitiæ fundamentum, cui fidei omnium hominum pacta, & conventiones nituntur. Et confirmatur hæc ratio: Quia alius cedret in maximum Reip. detrimentū, periretque convicius humanus, & fides, si sibi perfunderent homines in promissis frangere fidem, & verba dare non esse genere suo pliquam veniale, vnde Lin. 3. deca. lib. 3. dicit, *Nisi fide fieri Respublica, populus non stabit*. Quæ omnia clariora fient, dum propositionis verba perpendamus.

- 17 *Primo* enim, vt obliget promissio simplex, debet esse vera, hoc est, cum animo se obligandi facta, nemo enim ex promissione obligatur, nisi animū habuerit se obligandi, sic S. Thom. 2. 2. q. 110. ar. 3. ad

5. facit c. literarum, de voto, & l. obligatumum. 1. ff. de pact. & obi. Ang. Syl. & Tabie. locis proxime citatis. Nau. in Man. c. 18. nu. 6. Lud. Lopez p. 2. infra. conf. c. 30. concl. 4. Ioseph Angles q. de voto ar. 2. diffi. 1. concl. 6. Eman. Rodriguez p. 2. Sum. c. 27. concl. 3. Ratio est, quia possitima vis obligandi nascitur ex intentione, vnde ex defectu intentionis non consequitur obligatio, vnde quidam, dñ obligatores se reddere velint, simul cū promissione iuramentū adhibere solent, Quasi alij existimantes se non obligatos servare promissionē, eo quod non videntur habuisse animū se obligandi. Atq; hæc de cā ijs, quib. aliqua sit pollicitatio, statim iuramentum promissionis cōfirmatoriū exigunt, alios parū se putant consecutos, quādoquidē alias ut dici solet.

Pollicitis dices quilibet esse potest.

Quare diligenter pendere debet confessarius, an qui promissit, animum obligandi se habuerit, nec ne, vt Lopez, & Rodriguez ubi supra monent, vnde qui sicte promittit, id est, verbis tantum pollicetur, animo autem, & intentione se obligandi caret, nō sit reus in conscientia obligationis promissæ, fit tenetur solum penitere de dissimulatione, id quod Rodriguez, & Ioseph Angles verum esse docent, etiam si iuramento illud promiserit. Ratio est, quia radix obligationis, scilicet voluntas se obligandi desit. Ceterum in hoc casu pro maiori securitate conscientiæ, & reverentia debita iuramento petenda est ab ordinario, aut alio habente potestatem relaxationis ad iuramento. Addunt autem Ang. Sylvest. & Tabiena unam limitationem, in qua volunt promissionem simplicem sine tali animo factam obligare in conscientia, scilicet, quando subesset causa, quæ ad hoc obligaret de necessitate præcepti, puta, promissit quis patri suo vestem, qui moritur ex frigore, tenetur enim tunc quamvis animus se obligandi non habuerit. At vero hæc limitatio ad rem non facit, quia tunc non tenetur ex vi promissionis, sed ex lege naturali, & diuina, quæ tenetur succurrere patienti extremam necessitatem, quæ lex multo magis obligat filium in ordine ad patrem, vt constat. His addendum est, quod licet talis promissio sine animo obligandi se facta in conscientia non obliget, scitio tamen illa nonnunquam peccatum mortale erit, quando, scilicet, alicui notabiliter nocet, aut nocere intendit, ex Nau. ubi supra.

Secundo debet esse deliberata, & voluntaria, quia sine deliberatione facta non obligat, illa autem requiritur, & sufficit deliberatio, quæ requiritur ad votum: & quamvis sit deliberata facta, si tamen metu, aut dolo facta sit, non obligat, vt diximus supra ex Caie. Tabiena, & Nauar. ubi supra, nu. 7. nisi ad sit iuramentum, iuxta ea quæ diximus c. 6. dub. 3. in fi. ex S. Tho. 2. 2. q. 89. ar. 7. & alijs.

Tertio debet esse rei licite, quia si promissit, quod de se erat illicitum, quamvis promittendo peccavit, mutando tamen propositum bene facit. arg. c. si publicis. & cap. in malis. 22. q. 4. vbi dicitur, *In malis promissis rescinde fidem*, & in fra. *Impia est promissio, quæ scelere adimpletur*. Ang. Syl. & Nau. ubi supra.

Quarto debet esse rei possibilis, quia si promittenti sit impossibile, vel perniciosum, vt si promissit pecuniam, quam postea ob infortunium reddere non potest, non tenetur servare promissum, cum ad impossibile nemo teneatur, argu. l. impossibile, ff.

de reg. iur. & Reg. nemo. de reg. iur. in 6.
 18. *Quanto debet esse rei notabilis paruitas in materia exculat a mortali, sicut in furto, & alijs rebus, ita etiam in adiungendis promissis: alius si promissum non impleat in re graui, aut defectus impletionis promissi cedat in notabile damnum, & detrimentum alteri, non solum ex eo, quod caret re promissa, sed etiam quia deluditur, in defectu promissionis grauius offenditur in propria fama, uel bonis, quia necesse est deoquere substantiam, fidemque creditoribus frangere, quia sibi fides data est violata, tunc culpa mortali non vacat, talem non implet promissionem, dummodo ab eius impletionem nulla rationabili ex causa sit excusatus, ut v. g. si quis promittat alicui succurrere primo mane inchoato bello, & non seruat promissum. Similiter si quis promittit se tenere aliquid secretum, quod magni refert, si reuelaretur. Item si medicus promittat periclitanti infirmo subuenire, & eius defectus interim infirmus aut moritur, aut notabile læsionem patitur. Sic etiam si aduocatus pollicitus est patrocinari Petro in iudicio, atque ideo Petrus alicui sibi patronum non paruit, nisi aliunde ex causa sit, ut infra dicemus. Aut si quis fidem fecit puelle de largiendo ei pro dote, qua ratione cognatus promissionis conficius delitit illam dotare, qui promissum non adimplet, mortaliter peccat, nisi aliqua rationabili ex causa excusatus sit, ut paulo post exponemus. Addunt etiam Caiet. in Sum. verb. peritiam, & Lud. Lopez p. 2. instr. conf. 30. concl. 6. tunc etiam esse peccatum mortale non seruare promissum, quando materia promissionis ea præponderat grauitate, ut quæcumque in foro exteriori iureque ciuili contra pollicitationem huiusmodi intenteretur actio, reus promissi pronuntiare, tunc enim etiam ad iudicium exterius nõ vocetur, mortaliter peccat non adimplendo promissum, quandoquidem tunc consequitur obligatio ex iustitia, & in materia graui.*

19. *Notandum autem est circa hanc particulam ex Lud. Lopez ubi supra concl. 3. Tertio requiritur. materiam omnem furti mortalis non esse sufficientem materiam promissionis obligantis ad culpam mortalem, siquidem nulli dubium est, quin decem argentei sint sufficiens materia peccati mortalis furti, & tamen promissio decem argenteorum non inducit obligationem culpe mortalis: Id quod limitandum censere non nisi ex defectu solutionis, seu adimplentionis promissi alter notabile damnum pateretur, id quod raro accideret solet, promissio autem centum argenteorum obligat ad mortale, ut constat.*

Sexto, immutatus esse debet status rerum, & personarum, hoc est ad hoc, vt simplex promissio in conscientia obliget personam, & res in eodem statu esse debent tempore adimplendi promissum, in quo erat, quando facta fuerat promissio. Si enim facta sit magna mutatio in statu personarum, negotiorumque contingentibus a tempore promissionis, non tenetur quis adimplere, quod sic promissum. S. e. S. Thoma. 2. 2. q. 110. ar. 3. ad 5. Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 1. & q. 113. artic. 1. in fin. Ang. Syl. & Tabiena locis proxime citatis, in verb. pacti. Soc. li. 7. de iust. q. 1. ar. 1. Petr. de Arrag. 2. 2. q. 88. ar. 3. Nauar. in Manua. c. 18. num. 7. Lud. Lopez p. 2. instr. conf. c. 30. concl. 2. Ioseph Ang.

q. de voto. ar. 2. diff. 3. concl. 5. & Ro. Iriquez per. Summa. c. 27. concl. 1. Ratio est, quia obligatio promissionis oritur ex intentione promittentis. Non est autem probabile promittentem in casu tantæ mutationis obligare uoluisse; quæ mutatio, ad hoc vt non obliget, arbitrio toni, & prudentis iuri relinquenda est, habita semper ratione intentionis eius, qui promissum, & promissum sit, mutationem hanc præcisiuè fecit, & aduertit. Et quoniam Victoria, & Caius hoc procedere putent, etiam si iuramento confirmata sunt promissio alii tamen, ut Lopez, & Rodriguez ubi supra, secutus esse docent in hoc casu mutationis petere relaxationem iuramenti promittenti ab ordinario, & hoc cum ob maiorem conscientie securitatem, tum ob reuerentiam debitam iuramento, immo in dubio id omnino necessarium est.

20. *Hinc in tertio primo, non esse seruandam promissionem, quando id, quod promittitur, uel sit inutile, aut nocuum ei, cui promissio facta est; vt si quis promississet alicui ensem, & interim efficitur furiosus, uel quando promissionis obsecratio facta sit magna nocua promittenti, quam esset utilis ei, cui promissio, ut si quis promississet se adire aduocatatum in causa eius cras, & accidit p. opri filii infirmitas exigens paternam curam, & p. clementiam.*

Secundo, non tenetur seruare promissum, quando promittenti sit impossibile, aut perniciosum, vt si quis promississet alicui dotare hinc ad annum illius filiam, & interim tanto est aditus infirmitas rerum suarum, vt extra statum, & ordinem illi sit, in quo promissum, constat enim quod non promissum in tali statu. Et simile est de his, qui promittunt ire aliquo, & postmodum maiora urgent.

Tertio, nõ tenetur adimplere promissum gratuitum, si tempore promissionis erant amici, & postea adimplentionis tempore sunt inimici, aut si, cui promissio facta sit, signa ingratitudinis exhibuerit, ex Soto, Ioseph Ang. & Arrago. ubi supra, sicut si quæducere promissum, postea fornicata sit, ex Nauar loco proxime citato, arg. c. Quemadmodum. de iur. iur. Hinc Sene. lib. 4. de beneficiis c. 35. ar. 1. ad hoc, quod homo teneatur facere, quod promissum, requiritur, quod omnia immutata permittant, alioquin nec sunt tenendi, ex in promittendo, quia promissum, quod habebat in mente, sub intellectu debet cond, moueri; nec etiam est infidelis non implendo, quod promissum, & quæ eadem conditiones non est tant, unde, vt notat S. Tho. in d. q. 100. ar. 3. ad 5. Apostolus non est inuentus, qui non iurit Corinthi, quo se iuratum esse promiserat. 1. Cor. 1. idem, propter impedimenta, quæ superueniunt.

Quarto, addunt Caiet. 2. 2. q. 88. arti. 1. & Petr. de Arrag. ibi ar. 3. aliam rationem excusandi a peccato furti mortali, non adimplentes promissa, ex locutioni abusu desumptam, quoniam cõterunt vt homines simpliciter promissione utique non intendunt se obligare ad mortale. Cuius signum est, quod nolunt super promissione iurare, idque non ob reuerentiam iuramenti, sed ne peccet mortaliter, si non seruent. Sed hoc quantum reduci potest ad primam particulam. Tales enim excusantur, quia non habent intentionem obligandi de sub peccato, sed solum ex quadam beneuola honestate. Vnde fit, quod simplices promissiones parum aestimentur apud homines sicutem plebeios, & vulgares ex defectu intentionis ad obligandum, ut Caiet. ubi supra annotauit.

Quinto

Quinto, non tenetur quis servare promissum, qñ altera pars remittat promissionem, vel pro sua parte non impleat id; cuius causa promissio facta est, l. eum proponas. 2. C. de pact. & c. peruenit. 2. de iurei. Dixi *causam causam*, quia si alicui absolute alicui promiserit sine respectu rei ab eo promissæ, & contra ille aliquid tibi absolute promiserit, sine respectu rei a te illi promissæ, non liberatur vnus ab obligatione, ex eo quod alter nō servet promissum suū, vt recte Nau. in Manc. 18. nu. 7. in fin. & Eman. Rodriguez p. 2. Sum. c. 27. concl. 1. annotatur.

Ex dictis facile solvuntur rationes in cōtarium allatæ. Ad rationem enim Caiet. Respondetur, falsum esse fundamentum eius, nimirum, obseruantia promissionis pertinere tantum ad veritatem moralem, siquidem, ut diximus, pertinet etiam ad fidelitatem, quæ est pars iustitiæ commutatiuæ, atque ita non solum erit mendacium non servare promissum, sed etiam erit violare iustitiam non reddendo debitum ei, quod fuit promissum. Quando autem S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad 1. ait, obligari hominē homini ex promissione secundum honestatem, non accipit honestatem, vt excludit iustitiam, sed vt excludit forum ciuile. Qui n. aliquid alteri promissit, tenetur ei debitum reddere in conscientia, & secundum honestatem; etiam si in foro exteriori, & ciuili ad id compelli non possit, vnde postea subiicit, *hanc obligationem esse iuris naturalis*, hoc est, obligari ex naturali iure, quamuis non possit ciuili ter cogi. I. a iudice damnari. Quare, vt promissio in ciuili tribunali firmitatem habeat, actionemq; pariat, solet iuramento, vel scripto, vel testibus circumvallari. Denique legata promissiones proprie non sunt, nec firmitatem habent ante mortem testatoris, quia vt ait Apostolus ad H. br. 9. testamentum morte cōfirmatur. vnde omnia ad illum articulum referenda sunt, ex Soto lib. 7. de iustitia, q. 3. ar. 1.

- 31 **Tertia propositio:** Per simplicem affectionē nullus tenetur adimplere affectionē. Sic Caiet. 3. 2. q. 88. ar. 1. Sor. lib. 7. de iust. q. 3. ar. 1. Ioseph Angles in q. de voto ar. 3. difficul. 3. concl. 3. Nau. in Manc. 12. nu. 26. vers. 2. & in c. Non reuertebantur. nu. 1. & 2. de pen. d. 2. Lud. Lopez p. 2. instr. conf. c. 30. & Eman. Rodriguez p. 2. Sum. c. 27. concl. 2. Ant. de Corduba tract. de calib. conf. q. 156. & colligitur ex doct. S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 1. Ratio est, quia talis affectio futuri non est promissio, sed modus quidā exprimiendi propositum animi sui. Ergo sicut propositum nō est promissio, ita neq; significationes huiusmodi propositi erunt promissiones, & cōsequenter vim obligandi non inducunt. Tales sunt locutiones illæ, faciam, prestabo, dicam, &c. Vnde cum quis alteri dicit, visitabo, aut salutabo illum, aut illum nomine vestro, orabo Deum pro te, &c. suffragabor tibi in iudicio, faciam hoc, aut illud pro vobis, huiusmodi dici solent potius causa exprimiendi amoris, propositi, & intentionis, quam habent ad ea faciendum, quam animo sed ea obligandum. Vnde cōsonum est prudentiæ, cum efflagitatur a alijs de persequendo orationibus pro illis, de suffragandis illis in tali negotio, &c. sine animo nos obligandi de huiusmodi fidem esse facere. Quæ doct. r. p. notanda est ad tollendos scrupulos multorum, quise pro alijs oraturos affirmant, aut illis suffragaturos, unde qñ aliquis alteri dicit: Ego suffragabor tibi in iudicio

aut dicit: Faciam hoc aut, illud, statim alter exigit promissionem dices, promittisne, nisi addat, se promittit ex communi conceptu, & intelligentia nō censetur per talem simplicem affectionem facere promissionem. Immo si quis ita interrogatus responderet se promittere, sine tamen animo obligandi sed tantum exprimiendi suum propositum, non obligatur in conscientia, saltem si res est levis, & non iurat illud, ut Nauar. in d. e. Non reuertebantur. nu. 2. affirmat. Vnde in fert, confessionis eorum, qui confitentur se omisitisse, aut destitisse ab executione diuina vocationum, & propositorum implēdipiā consilia, intelligendas esse de umiliombus, quæ per negligentiam, vel aliam inordinationem saltem venialeb contaminantur.

- 22 **DVBIVM NONVM** est, an promissio purē mentalis, quæ fit interius in mēte, aut ēt exterius, dummodo promittens sit solus, obliget promittentem in conscientia, saltem ad explicandam huiusmodi promissionem ei, cui in mente promissio facta fuit? Quæ etiam difficultas tractari solet in materia de dominio, an. sine quocunque actu exteriori, per solam voluntatem quisque iure dominium in alterum trasferre possit? Partem affirmatiuā tenet Mart. Ledesmi. 3. quartæ q. 18. ar. 1. dub. 13. & eam Sotus lib. 4. de iust. q. 5. ar. 1. ad 1. & lib. 7. q. 2. ar. 1. ad primum, probabilem putat. Ratio est, quia voces sunt tantum signa conceptuum. Ergo si per voces transferretur dominium, & promissio facta voce obligat, multo magis per promissionem, & conceptum mentalem. Propter quod n. vnum quodq; tale, & illud magis. Et quia si tali promissioni mentali addatur iuramentum, non est dubium, quin obliget servare promissum, non solum ratione iuramenti, sed etiam ratione promissionis mentalis præcedentis, cum iuramentum non obliget nisi ratione promissionis precedentis, iuramentum enim non inducit obligationem, sed tantum confirmat illam. Denique promissio facta furdo nihil audienti, aut facta absenti in presentia alicuius obligat in conscientia. Ergo facta etiam in mente tenet, cum eadem sit utriusque ratio, tam ignota enim est promissio facta furdo nihil audienti, aut absenti, etiam si verbis explicetur, quam si esset omnino interna, & non explicata verbis. Ergo sicut obligat vna, ita & alia.

Contraria vero sententia communior, & probabilior est non obligare, sic Sotus locis proxime citatis, quamuis enim illam opinionem probabilem effedicat, hanc tamen probabiliorem esse putat. Iacobus Almayn in 4. d. 15. q. 2. Armilla. verb. promissio. Pet. de Arrag. 3. 2. q. 8. ar. 3. dub. 4. Michael Salon in 2. tom. 1. q. 5. de dominio. ar. 2. dub. 1. Ioseph Angles in florib. 4. sent. in q. de voto. ar. 2. difficul. 4. Lud. Lopez p. 2. instr. conf. c. 30. & Eman. Rodriguez p. 2. Sum. c. 27. cōcl. 4. Huius ēt opinionis videtur esse S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 1. in corpore, ubi ait, *Quod promissio, graue ab homine fit homini, non pot fieri nisi per verba, vel quas inque exteriora signis; Deo autem fieri potest promissio per solam interiectionem cogitationem, quia n. ait, ut 1. Reg. 16. Hominem videt cor, que patet, sed Deus intuetur cor; Rō est, quia naturale est, vt homo homini proprios conceptus verbis, & signis externis significet; Ergo nunc significatā promissionem nulla videtur obligatio relaxare. Sola ergo*

ergo promissione mentali, nec rei dominium in alterum transfertur, nec ius alteri in re; aut ius ad rem acquiritur, nec obligatio aliqua inducitur adimpledi promissum. Confirmatur hæc ratio, quia cum promissio sit actus iustitiæ, ad hoc, ut promissor dare te neatur, requiritur, ut i, cui fit promissio, illam acceptet; Dare enim, & accipere sunt relativa, unde quandoque non est, qui accipiat, non est donatio, & translatio domini, sed per solam promissionem interiore illi, cui fit promissio, nihil acceptat, nec acceptare potest. Ergo per solam promissionem interiore non inducitur aliqua obligatio, qua promissor teneatur seruare promissum; nec aliqua iniuria fit ei, cui fit promissio, si reuocatur promissio, nec obligatur promittens talem promissionem ei manifestare, cum absque omni iniuria decretum, & propositum suum mutare, ac reuocare possit. Et hanc etiam sententiam sequuntur communiter iurisperiti, qui eam confirmant ex l. i. ff. de verbo. obligat. ubi dicitur, quod aninus in mente retentus obligationem non inducit, sed oportet, quod per verba exteriora explicetur. Et in labenti. ff. de donat. ubi dicitur, quod absenti fieri nequit donatio, quia requiritur ulterius partis acceptatio. Quæ doctrina non solum procedit in contractibus, & promissionibus mutuis, in quibus essentialiter requiritur utriusque partis consensus, ut uidere est in matrimonio, & alijs contractibus emptionis, & venditionis, cum tales promissiones sint mutue, do, ut des, facio, ut facias, promittit, ut promittas, sed etiam in alijs promissionibus simplicibus, & non mutuis, quæ super nullo contractu iudantur, semper enim necessarium est, ut verbis, aut signis externis exprimat promissio, ut virtutem obligandi inducat, ut ex dictis manifestum est.

Ad allata uero in contrarium facile respondeatur. Ad primū enim dicimus, quod licet uerba vim habeant ab interno conceptu, internus tamen conceptus non ligat absque uerbis, aut signis externis. Sicut enim natura instituit uoces, & signa ad exprimendos conceptus internos, ita etiam instituit uoces, & signa tanquam instrumenta, & media, sine quibus unus homo alteri non possit obligari.

Ad alterum uero dicimus, promissionem internam iuramento firmatam obligare non ex ui promissionis, sed ex ui iuramenti, propter diuini nominis reuerentiam, exigit enim reuerentia Deo debita, ut qui Deum iurando in testem illius promissionis adduxerit, illud efficiat, & præstet, in cuius testimonium talem testem adduxit, ut in materia de iuramento expofuimus. De promissione uero facta furo presenti, Respondetur non obligare, ione ab eo, aut ab alio uice ipsius acceptetur, ut Lopez, Ioseph Angles, Petrus de Arago, Michael Salon, & Rodriquez locis proxime citatis affirmant, & fauet Sotus libro septimo, de iustit. quæst. 2. artic. 1. ad 1. quamvis etiam Salon non improbare putat obligare etiam ante acceptationem, eo quod per accidens est promissionem illam non audiri a furo, factis enim esse putat, quod promissionem suam uerbis expresse, unde Dominicus Bannes tractat, de dominio, quæst. 5. dub. 2. ait, promissionem præsentem factam transferre dominium. Ad certe probabilius est aliorum opinio asserentium promissionem factam etiam præsentem, & audienti, si taceat, non

obligare, donec acceptet. Ratio est, quia beneficium non confertur inuito, quando autem fit præsentem, si taceat, donec acceptet, non uidetur illi placere. Quia uis, in fauorabilibus secundum regulam iuris, Quæ tacet, præsumitur uidetur, R. 3. Qui tacet, de regul. iur. in 6. nihilominus tamen cum dare, & acceptare relationem ad inuicem dicant, qui tacet, si non uerbis postea significet se grati habere, & acceptare promissum, (ut communi usu inter homines obseruari solet) tacendo potius significat se talem promissionem contemnere, & negligere, atque adeo, qui promissit ad impendendum promissum, non obligatur. Quoad promissionem uero factam absenti *Respondetur*, Non obligare saltem ex iustitia legali, antequam acceptetur ab ipso, qui absens est, aut ab alio, si qui præsens est nomine absenti, & ideo reuocari potest etiam sine causa, & sermo est de promissione simplici facta sine iuris solemnitate, nam de ea, quæ fit cum solemnitate iuris, puta, quādo fit coram testibus, cum instrumentum publico, & uocato notario, aut præsentem aliquo, qui eam acceptet nomine absenti, non solum tenet donatio, & promissio, sed nec absque donatarij, & promissarij consensu, uel legitima causa reuocari potest ab eo, qui donauit, & promissit. Quæ omnia latius tradunt Sotus lib. 3. de iust. q. 5. ar. 3. Covar. lib. 1. uariar. resol. cap. 14. num. 11. & 14. & de testam. p. 3. nu. 13. Mich. Salon in 2. p. 1. q. 5. de dominio. ar. 3. dub. 3. Lud. Lopez p. 2. in ltr. conscientiar. cap. 27. Ioseph Ang. in florib. sent. in q. de voto. ar. 2. diffcult. 3. conclus. 3. & diffcult. 4. Eman. Rodriquez par. 1. Summae. cap. 95. conclus. 1. Gregor. de Valentia, tom. 3. disp. 5. q. 10. punct. 3. & Bannes ubi supra.

De Impedimentis excusantibus a votorum impletione. Cap. VII.

S Y M M A R I U M.

1. *Impedimenta noti duplicia possunt occurrere, scilicet, ex materia voti, & ex iurisdictione monachis.*
2. *Quotupliciter quantum ad materiam fieri potest impedimentum.*
3. *Materia noti impossibilis quomodocumque superueniat sine ex culpa uenialis, sine penæ exeat, & impletione.*
Impossibilitate respectu totius materia promissa sine per naturam, sine per miraculum sublata tenetur quis uotum implere.
Si impossibilis a parti adueniat, tenetur ad alteram partem possibilem sibi, & licitam, an, rod.
4. *An femina, quæ a votum castitatis exiit, & postea notum illud fornicando, aut etiam matrimonio, uel contrahendo, in impossibilitate sibi fecit uoti obseruationem, ad castitatem in posterum seruandam tenetur.*
5. *Habens intentionem perpetuo seruandæ castitatem si postea contrahat matrimonio, peccat non solum contrahendo, & consummando, sed etiam quoties debuit peti.*
Talis non potest petere debitum sine dispensatione, reddere uero tenetur.
An, qui post uotum simplex castitatis Matrimonium contraxit, & uelut in regem de religionem, antequam consummet, supposito quod alter coniux continere nequeat.
7. *Quid dicendum de femina, quæ nouit religionem, & postea*

lica

flera contraxit matrimonium, sed non confirmavit.

- 8 *Quid de femina, que uouit non nubere, & postea contraxit matrimonium, & confirmavit.*

Qua tale uotum fecit, si formetur, non duplici peccato tenetur uno fornicationis, altero sacrilegij, sed uno fornicationis, ibid.

- 9 *An, qui per seipsum uotum adimplere nequit, teneatur id per alium perficere.*

- 10 *In tribus casibus ne tur per alium perficere, quando uotum per se ipsum adimplere non ualet, & quinam illi casus sunt.*

- 11 *An heres defuncti uota teneatur adimplere, usque ad num. 15.*

- 12 *Quotiesque uotum est reale, solum tenetur heres adimplere.*

- 13 *Si partim reale, partim personale est, & utrumque a defuncto expressum, tenetur solum ad reale.*

- 14 *Si personale expressum, reale autem tacitum, & acceptum, heres ad nihil tenetur.*

Vamuis obligatio uoti adeo inseparabiliter cū uero uoto coniuncta esse videatur, ut nihil a uoti obligatione liberare possit omnino, aut partim, & omnino, aut partim non reddat uotum inualidū, nihilominus tamē occurrere possūt, & sō lēt impedimēta aliqua, q̄ a uotorū impletione excusāt.

Ex quidem sicut ad effectum uoti duo præcipue pertinent, *materia*, scilicet, siue obiectum uoti, & *actus*, siue *intentio* ipsius uouentis, ita etiam ex duplici hoc capite, duplicia impedimēta occurrere possunt, quædam scilicet, ex parte *materiæ uotui*, quædam uero ex parte *intentionis* ipsius uouentis, quæ uotum reddant inualidum, & consequenter ab ipsius obligatione, & peccato liberant, & excusant.

Et quidem quædam ad uoti *Materiam*, Caieta, in Sum. uerb. uotum. §. 4. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. circa 3. arg. citans S. Tho. 4. d. 38. ar. 3. & Grego. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 4. & Io. Med. tract. de ieiunio. q. 13. in respons. ad 4. hanc regulam generalem assignant. Quicquid impediret uotum, quod sit, si tempore executionis adueniat, a uoti adimplentione excusat, cuiusque obligationem tollit; Hoc autem multis modis fieri potest.

2. Primo, si materia uoti postea facta sit *illicita*, ut v. g. uouit quis ieiunare singulis sextis feriis, postea perdit sanitatem, ita ut abstinere sit ei illicitum, excusatur ab impletione uoti. Sic Richar. in 4. diff. 38. ar. 5. q. 1. Ang. uerb. uotum. 3. in princ. Syluest. uerb. uotum. 2. q. 1. Tabien in uerb. uotum. 3. §. Secundo. Caic. uerb. uotum. §. 4. Sum. Cor. tract. de uoto, num. 8. Maior, in 4. diff. 38. q. 3. in fi. & Emanu. Rodriq. p. 2. Sum. c. 94. concl. 2.

Notant tamen recte Angelus, & Rodriguez ubi supra in hoc casu adendum esse superiorem, si facultas adfit, id quod etiam suadet S. Tho. 2. 2. quæst. 88. ar. 2. ad 3. quia in his, quæ ad seipsum pertinent, de facili fallitur homo in iudicando talia uota. Idem dicendum est de eo, qui uouit nunquam petere dispensationem a uoto, si enim occurrat casus, in quo timet quis probabiliter sibi de transgressione uoti, aut expediat, uel pro honore sedis Apostolicæ, uel utilitate personæ uouentis, aut Reipublicæ, aut forte necessarium sit recipere dispensationem, aut commutationem uoti, non est obligato-

rium illud uotum, atque adeo illicitum redditur tale uotum, ex Richar. in 4. diff. 38. ar. 9. q. 1. & Gabr. ibid. q. 1. dub. ult. citra FF. Syluest. in uerb. uotum. 2. q. 14. Alcocero de Lud. c. 17. col. penul. quem refert, ac sequitur Eman. Rodriq. par. 2. Sum. cap. 94. concl. 2. in fine.

Secundo, si materia uoti facta sit *impeditiva maioris boni*, puta, uouit quis ire Microfolymam, & postea uult ingredi Religionem, quia adimplere uotum esset impedimentum maioris boni, inde religionem licite ingredi posset. Item si quis uouisset se fore clericum, si postea uult ingredi religionem, non debet scrupulum aliquem de priori uoto habere, quia per religionem, quæ est status perfectionis, cetera uota cessant, arg. ca. Scripturæ. de uoto, & uoti redemptio ubi Alexan. Papa III. ait, *Reus fratri uoti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuum noscitur religionis obsequium commutare*. Gloffa, & Pan. ibi. S. Tho. 2. 2. q. 88. artic. 1. 2. ad 1. Palud. in 4. diff. 38. q. 4. ar. 1. concl. 5. & ar. 3. conclus. 2. & 3. Syluest. uerb. uotum. 4. q. 7. uerfi. Tertiū. Caic. in Sum. uerb. uotum. §. 4. Arnalia. uerb. uoti. §. 10. Nau. in Manu. ca. 12. nu. 78. uerfi. Nonno. Sum. Cor. tract. de uoto, nu. 8. & alijs omnes.

Tertio, si materia uoti facta sit *indifferens*, ut si quis uouit non transire per certum vicum, quia v. g. ibi erat mulier attractiua ad malum, mortua mulier transire uicū iam est indifferens, & ideo aliquis non ligat. Caic. in Sum. uerb. uotum. §. 4. Nauarr. in Manu. c. 12. nu. 12. & nu. 28. uerfi. Nonno. Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto. nu. 5. Cosmus Philarchus, de off. sacer. p. 3. lib. 3. c. 15. & cap. 17.

Quarto, si materia uoti facta sit *impossibilis*. S. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 7. ad 1. Rich. in 4. diff. 38. ar. 5. q. 1. Pal. ibid. q. 3. ar. 4. concl. 2. Gabr. eadem diff. q. 1. artic. 3. litera F. Ang. uerb. uotum. 3. in princ. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. §. 5. Sylu. uerb. uotum. 2. q. 1. & q. 10. Tab. in uerb. uotum. 3. uerfi. Primo. Caic. in Summa. uerb. uotum. §. 4. Socii. 7. de iust. q. 2. ar. 1. ad tertium. Nau. in Manu. c. 12. nu. 36. uerfi. Octauo. Petr. de Aragon. 2. 2. q. 88. ar. 3. Greg. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. punct. 4. q. 4. Lud. Lopez p. 1. in fr. conficentie. ca. 43. Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto. nu. 8. Cosmus Philarch. de off. sacer. p. 2. li. 3. c. 19. & c. 21. & Thole. lib. 4. Summe, c. 17. ut v. g. si rex, qui uouit edificare ecclesiā, regno priuatus id nequeat prestare; Adhuc tamen Palud. S. Ant. & Naua. Gabr. & Sum. Cor. quod si postea perueniat ad pinguem fortunā, teneatur adimplere totum, uel partē quæ possit.

Circa hanc autem impossibilitatem duo præcipue annotanda sunt; *unum est*, non referre, utrum materia uoti reddatur impossibilis ex culpa uouentis, aut sine culpa eius, nam quocunque modo superueniat, excusat ab impletione uoti, cum in utroque casu eadem sit ratio, nam ad impossibile nullus tenetur. Id quod intelligitur de impossibili nō solum simpliciter, sed etiam de impossibili moraliter loquendo. Quamuis enim in eo peccauit, quod reddidit sibi uoti obseruationem impossibilem, & propterea penitere debet de culpa illa præterita, & postea tamen non peccat non obseruando, quatenus iam ex suppositione est illi moraliter impossibile. Ideo autem sequitur, ut poeniteat de culpa præterita, ne aliqui possint censeri uoluntarii peccare in causā. Per poenitentiam enim definit esse

esse illi voluntaria causa illa, ex qua res est ei impossibilis, & consequenter supposita iam tali impossibilitate non peccat in non adimplendo votum, ut colligitur ex S. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad 2. Sylva. in verb. votum. 2. q. 1. Tab. verb. votum. 3. §. Primo. Caie. 2. 2. q. 88. ar. 3. Soto lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. circa 3. arg. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 47. Greg. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 4. dub. 4. Cosimo Philarch. de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 9. & Toledo lib. 4. cap. 17.

Alternum est. An impossibilitas superueniens sit respectu totius materiae promissae, an uero respectu partis tantum, & an duret in perpetuum, uel ad tempus talis impossibilitas. Si enim impossibilitas superueniat toti materiae promissae, non tenetur uotum illud implere, durante tali impossibilitate, illa autem uel per naturam, uel per miraculum sublata, tenetur uotum adimplere, quicquid Palu. in 4. dist. 3. dist. 8. q. 3. ar. 4. conclus. 2. solum id ueniam esse putet, quamdiu per naturam impossibilitas illa tolli non possit. Si uero impossibilitas illa superueniat parti materiae, tenetur tunc ad reliquam partem materiae sibi possibilem, & licitam. Ut patet in eo, qui uouit ieiunare, aut peregrinari, aut dare elemosinam, si enim factus est impotens, ad ieiunandum propter infirmitatem, transacta infirmitate, tenetur ad ieiunium, si uero infirmitas sit incurabilis, & perpetua, excusatur pro semper. Sic etiam qui uouit dare pecunias, & factus sit pauper, si postea ad meliorem fortunam redierit, tenetur dare totum, aut partem secundum possibilitatem suam, & sic de alijs. Etenim quis ad triduanum ieiunium, si iam ieiunare non poterit, tenetur alio tempore, cum poterit: nisi forte repperit ad aliquod tempus particulare propter eius temporis solemnitatem, y. g. si quis uouisset ieiunatum in Adventu, & in uigilia alicuius Sancti, tunc enim si non potest illo tempore, non tenetur alio, ex Soto li. 7. de iust. q. 2. ar. 1. S. in Coro. par. 3. tract. de uoto nu. 8. Greg. de Valto. 3. disp. 6. q. 6. punct. 4. dub. 4. Lud. Lopez p. 1. instr. conscientiæ. c. 43. in fi. & Cosimo Philarch. lib. 3. c. 19. Quia uero circa hæc duo maxima difficultas inesse potest duobus generibus uotorum, scilicet, castitatis, & ingressus in Religionem, ideo de utrisque in sequentibus agemus, de priori quidem in hoc loco, de altero uero in proprio capite agemus. Est igitur

4 DVBIUM PRIMVM. An femina, quæ uotum uirginitatis emisit, & post uotum illud fornicando, aut etiam contrahendo matrimonium impossibile sibi feci obseruantiam uoti, ad castitatem in posterum seruandam tenetur.

Respondetur cum S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad 2. Caie. ibid. uerf. Ad hoc dicitur. Soto lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. post medium. S. Anto. p. 2. tit. 11. ca. 2. §. 3. in fi. Nauar. in Manuali. c. 12. n. 43. uerf. Decimoquarto. Sum. Cor. tract. de uoto nu. 8. Lud. Lopez. part. 1. instr. conscientiæ. c. 44. Ioseph. Ang. in florib. 4. sen. in q. de uoto, ar. 2. diffie. 10. Greg. de Valentia o. in 3. disp. 6. q. 6. punct. 4. dub. 4. Cosimo Philarchus li. 3. par. 2. c. 19. Eman. Rodrio. par. 2. Summæ, cap. 96. conclus. 1. Toledo lib. 4. instr. facerd. cap. 17. & Joan. Azorio p. 1. instr. Moral. lib. 11. ca. 19. du. 14. & ca. 21. dub. 11. Duobus modis considerari potest huiusmodi uirginitatis, seu castitatis uotum, scilicet secundum naturam uoti, aut secundum intentionem uiuentis.

Et quidem si naturam huius uoti spectemus, cum seruare uirginitatem non consistat in operatione, sed in non operando, scilicet, in negatione ueneræ uoluptatis uoluntarie, atque adeo ad uirginitatem requiritur, quod nunquam uoluntarie uenerem admiserit uoluptatem, negatio autem non pro aliquo tempore, sed ad semper obligat, & consequenter uotum castitatis ex sua natura requirit, & obligat nullo uno quod tempore uoluptatem uenerem uoluntarie admittere. Vnde hac ratione dicendum est, non liberari ab obligatione non seruandi castitatem in posterum, quantum potest, ex eo, quod uirginitate amittit.

Si uero intentionem uiuentis fuerat perpetuo seruare uirginitatem, cum hoc uotum, ut diximus, sit negatiuum, scilicet, de non cognoscendo uiro etiam amissa uirginitate, atque adeo uiuentis intentio conformis est naturæ uoti uirginitatis, tunc quamuis corrupta fuerit, tenetur nihilominus, quantum potest, se continere, atque adeo seruare de cetero castitatem, alijs tamen mortaliter peccat, quoties carnalem actum exercet.

Ceterum si uiuentis intentio solum fuisset obligare se de cauendo a primo libidinis actu, & non de continentia perpetuo seruanda, nisi consequenter, & secundario quatenus ad perpetuam uirginitatem sequitur, amissa semel uirginitate, poterit licite uxorem ducere, quia cum amiserit sibi impossibile illam seruare; Nam actus agendum non operantur ultra intentionem eorum, arg. ca. Ad audientiam, de decimis. & l. Non omnia, si cert. pet. & ideo confessor intentionem percutari debet; ubi autem dubium esset qualis esset intentio, recurrendum est ad id, quod quod natura uoti requiritur. f. toties peccet, quoties actum carnalem exercet.

Hinc inferitur, quod si habuerit intentionem perpetuo seruandi castitatem, & postea contrahat, & consummat matrimonium, peccat non solum contrahendo, & consummando, sed etiam quoties postea debitum petat; Quamuis enim post consummationem impossibile sit illi seruare omnino castitatem, quia tamen possibile est illi partem seruare, uidelicet, non petendo debitum, tenetur reddere debitum, sed non potest petere, absque obiecta dispensatione, cum id sit sibi illicitum, tenetur etiam habere uoluntatem seruandi uotum plene, mortuo, scilicet, coniuge, ex Soto in 4. dist. 38. q. 2. ar. 1. conclus. 3. Caie. in Sum. verb. uotum. §. 4. Nau. in Manu. cap. 12. nu. 39. uerf. 8. Couar. in c. Quamuis pactum. p. 1. §. 6. nu. 8. de pact. in 6. Cand. aur. tract. de Matrimonio, q. 138. Mart. Led. 2. 4. q. 55. ar. 1. Cosimo Philarch. de off. facerd. p. 2. lib. 3. c. 19. Greg. de Valto. 3. disp. 6. q. 6. punct. 4. dub. 4. Sum. Cor. p. 3. tract. de uoto, nu. 8. Lud. Lopez. p. 1. instr. conscientiæ. c. 43. in fi. Toledo lib. 4. instr. facerd. c. 17. & Ioan. Azorio p. 1. instr. Moral. li. 11. c. 21. q. 3. 4. & 6. post S. Tho. in additionibus ad tertiam par. q. 53. ar. 1. ad 3. & ad 4. & Th. de Argent. in 4. dist. 38. q. vnic. ar. 3. in fine.

Secus autem quando habuit animum solum abstinentiæ a primo actu ueneris, tunc, n. quamuis contrahendo, & consummando Matrimonium peccet, postea tamen debitum licite petere, & reddere potest.

6 DVBIUM SECVNDVM. An qui post uotum simplex castitatis Matrimonium contrahit, tenetur ingredi religionem, antequam illud consummet supposito, quod alter coniux continere nequeat, Prima

Prima opinio docet Matrimonio contracto, & non consummato, & ratione voti antea facti, teneri religionem ingredi. Ratio est, quia, cum adhuc integre seruare possit uotum castitatis, non quidem remanendo in seculo, sed ingrediendo religionem, per quem ingressum matrimonium ratum dissoluitur, tenetur illud facere, cum quilibet teneatur uotum adimplere pro ea parte, quia potest.

Quamuis igitur talis non uouet religionem, nihilominus tamen ad id tenetur, cum ea solù ratione possit uotum adimplere; Et sibi impunit, quod potuerit castitatis uotum seruare manendo in seculo, uoluit sciens, ac prudens matrimonium contrahere.

Quod uero post contractum matrimonium ante consummationem possit religionem ingredi, et reclamante altero coniuge, habetur in c. ex publico. de conuers. coniug. & Cöcilio Trid. sess. 24. c. 6. Sic S. Tho. in addit. 3. partis. q. 53. ar. 1. ad 3. & 2. q. 189. ar. 8. in arg. 4. Richard. in 4. d. 38. ar. 7. q. 1. ad secundum. Palud. 4. dist. 27. q. 1. ar. 3. in casu. 5. & q. 3. ar. 3. concl. 2. & distinc. 8. q. 3. ar. 5. conclus. 4. & 5. Durand. in 4. dist. 38. q. 1. vnicuique. ar. 5. in fin. S. Anto. p. 3. tit. 1. cap. 16. §. 1. Supplementum Gabr. in 4. dist. 32. ar. 1. Notab. 5. & d. 38. q. 1. ar. 3. litera F. Summ. Astenfis. lib. 8. tit. 16. q. 1. Sylue. uerb. Matrimoniu. 7. q. 5. versic. Secundum. & uerb. Tertium. Tabiena uerb. impedimentum. 2. §. Tertio. §. Quinto. Petrus à Soto lect. 5. de Matrimonio prope finem. Nauar. in Manu. c. 12. nu. 80. versic. Decimoquarto. Ioseph Angles in florib. 4. sent. in q. de matrimonio. in trac. de impedimento uoti. artic. 2. dub. 2. Petrus Ledesmius in addit. ad S. Thomam, in q. 53. ar. 1. dub. 3. hanc opinionem putat probabiliorē Pedraza in 6. precepto. §. 8. Couar. in ca. Quamuis pactu. p. 1. §. 6. nu. 8. de pactis. in 6. & Ioannes Azorius p. 1. instituta. Moral. lib. 1. d. 5. & c. 2. dub. 2. & Rosella uerb. impedimentum. 4. nu. 9. ait contrariam opinionem esse periculosa.

Secunda opinio docet, quod licet talis post simplex uotum castitatis peccet contrahendo matrimonium, & etiam consummando postea, quando ipse debitum petit, non tamen peccat mortaliter consummando matrimonium per redditionem debiti, non tenetur ingredi religionem ad seruandam castitatem. Sic Angel. in uerbo. Matrimonium. 3. Impedimento. 5. num. 2. Sotus in 4. distinc. 38. q. 2. artic. 1. post conclusionem secundam. versic. Quid autem remedi. ubi docet primam opinionem solum ueram esse in uoto religionis, non autem in uoto castitatis. Antonius de Corduba tracta. de casib. conscientiae. casu 136. puncto 2. Ludouicus Lopez par. 1. institue. consell. cap. 50. Speculum coniugiorum in appendice ad 1. §. pa. 1. & huius etiam sententiae dicitur fuisse Franciscus à Victoria, ut refert Petr. Ledesmius ubi supra. Cosmus Philarchus de offic. sacerdo. p. 2. lib. 3. cap. 19. Henriquez etiam lib. 2. de Matrimonio. cap. 2. §. 8. ubi ait hanc sententiam esse probabiliorē, & satis tutam in praxi, & pro ea refert Victoriam, Pennam, & Perez 1. 1. titu. 1. lib. 5. ord. p. 14. & perpendit Martin. Ledesmi. 2. 4. q. 66. art. 4. sique resolutum fuit in casu occurrenti à Patribus societatis Iesu Eborae, ut quidam eorum affirmauit in quodam scripto suo. Ratio est, quia nō est redigendus, qui ita uouit, ad tales angustias, sed censetur iam moraliter impeditus ad uotum im-

plendum, cum tam difficili modo sit ei utendum.

Cum. n. uotū reddatur ei moraliter impossibile, non obligat durante impossibilitate, eam. ipso quod contraxit matrimoniu. transulit ius corporis sui in coniugem, ita ut alter pro arbitrio debitum petere possit. Nec refert, quod sua culpa in hanc impossibilitatem seruandi uotum incidit; qui enim incidit in morbum sua culpa, cum quo ieiunium non est possibile, non tenetur ieiunare, etiam si ieiunare uouerit, ut constat. Aut si quis in paupertatem sua culpa incidit, ita ut nequeat uotum de dando calice adimplere, nisi cum magno suo rubore ostiatim mendicet, cū sit nobilis, nō erit ex ui uoti ad id com pellendus, quin potius ex morali impossibilitate reputabitur excusatus. Cum igitur is qui post uotum castitatis matrimoniu. contraxit, nequeat, quoad redditionem debiti, uotum adimplere, nisi ingrediendo religionem, quod difficillimu. mediū est, ei praefertim, qui non est diuino spiritu afflatus ad subeundū perfectionis culmen, quamuis sua culpa id contigerit, reputandus est moraliter impeditus, atque adeo non peccat consummando matrimoniu. ad coniugis petitionem, & satis est, quod uotū adimpleat meliori modo, quia potest, saluo statu matrimonii, nempe, reddendo debitum, & non petendo. Et à fortiori idem dicendum est, si non inueniat religionem, in qua recipiatur, immo tunc obligatio ceitat, cum illius adimpletio in hoc casu non sit possibilis, atque adeo tunc etiam debitum reddere, & petere potest.

Confirmatur haec sententia ex quadam Extrauag. Ioannis 22. sub tit. de uoto. incip. Antiquae concertationi. ubi Pontifex agens de eo, qui post matrimoniu. de praesenti non consummatum sacris initiatus fuerit, atque adeo solemnē uotum castitatis emisit, ait: *quod talis induendus est ingredi religionem, quod si forsua adimplere uenerit, & sponsa eius infirmitas in dubio petitione, tunc per censuram ecclesiasticā compellendus est matrimonium consummare; Quibus uerbis, ut notat Glossa in uerbo. Renuent implere, aperte significatur eum posse renuere religionis ingressum, quia alias non compelleretur per ecclesiasticas censuras matrimonium consummare. Ad dedit autem glossa ultima non posse illum postea debitum ab uxore exigere, cum adhuc quoad seuoto continetia ligatus sit.*

Ad rationem autem pro contraria sententia Respōdemus, quod licet induendus est, qui uouit, ut ante consummationem ingrediatur religionem, ad id tamen tenetur, nec peccat debitu. reddendo, ut n. ex dictis constat, & sic contraxit, deest facultas adimplendi uotū, quoad redditionē, eo quod moralis impossibilitas ei superuenit, quāuis id ex culpa cōtigit, & i. cōtractu matrimonii mortaliter peccauerit.

DVBIVM TERTIVM est, quid dicendum sit de femina, quae uouit religionem, & postea matrimoniu. contraxit, non tamen consummauit. Respōdeo, deo cam teneri ingredi religionē, prout uouit, & peccabit mortaliter consummando matrimonium. Ratio est, quia adimpletio uoti adhuc est ei licita, & possibilis, si tamen consummauerit, postea non solum debitum reddere, sed etiam petere potest, & uotum religionis praesens non obligat ad continentiam, nisi post professionē factam in religione approbata; mortuo autem coniuge tenetur ingredi religionem ex uoto pristino non extincto, sed quali

ad tempus fopito; vnde si postea contrahat, peccat de nouo, quia incurrit periculum violandi votum suum per consummationem matrimonij de nouo cō tracti, & si postea consummat, grauiter peccat; ita omnes in præcedenti dubio allati, & expresse Caic. 2. q. 88. ar. 2. in respon. ad secundum, veri. Ad primum horum dicitur. Sotus lib. 7. de iustitia. q. 2. ar. 1. in respon. ad tertium, post medium, & 4. d. 38. q. 2. ar. 1. conclus. 4. Nauar. in Manuali. c. 47. ver. Dixi, vouet intentione. & nu. 80. ver. ex quo sequitur, Cosinus Philarchus de offic. sacer. p. 2. lib. 3. c. 19. Ante de Corduba tract. de casib. conf. casu 136. pun. 2. Lado. Lopez p. 1. instruc. cap. 50. Speculum coniug. in append. ad ar. 15. par. 1. Henriquez lib. 2. de Matrimonio. c. 2. §. 9. & Ioan. Azorius p. 1. insti. Moral. lib. 1. c. 2. dub. 8.

DVBIVM QVARIVM est, quid dicendum sit de femina, quæ vouit non nubere, & postea contrahit matrimonium, & consummauit? Palud. in 4. d. 38. q. 3. ar. 5. concl. 6. Caic. 2. q. 88. ar. 3. ante finem, & in opus. to. 2. trac. 11. q. 1. & 2. & Ioseph Angles trac. de uoto. ar. 2. difficul. 11. docent uocū non nubendi æquipollere voto castitatis, & consequenter à solo Papa dispensari posse in tali voto. Alij veto, vt Syluester uerb. uotum. q. 4. in fin. Sotus lib. 7. de iust. 2. ar. 1. circa tertium argumentum, & in 4. d. 38. q. 2. ar. 1. ante conclusionem secundam. Rosella uerb. impedimentum. 4. c. 12. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 83. ar. 3. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 43. uerficu. Decimoquano. Summa Coro. trac. de uoto. nu. 8. & Emmanuel Rodriguez to. 2. Summa. c. 96. concl. 2. docent tale uotū non æquipollere voto castitatis, dummodo non aliunde habuerit animum uouendi perpetuam castitatē, id est, abstinentiam à cōtrauiu matrimoniali, sed solū uouit non nubere; Et consequenter si postea contrahat matrimonium non tenetur abstinere vi illius uoti à petitione debiti. Ratio est, quia votum de non nubendo, quantum est ex se, importat solū priuationem status, in quo actus Matrimonij licite exerceri potest, hoc autem longe diuersum est à uoto castitatis, vnde si nubat; & debitum reddere, & petere potest. Vnde sequitur, quod etiam si matrimonium nondum sit consummatum, poterit tamē legitime consummari etiā n. petendo debitum, non obstante uoto de non nubendo, cum materia illius, quæ erat priuatio status Matrimonialis, per Matrimonium postea valide contractū impossibilis omnino reddatur.

Secundo inferitur, eam, quæ tale votum fecit, si fornicetur, non peccare duplici peccato, uno fornicationis, altero sacrilegij, ut auctores primæ opinionis falso opinantur, sed vno tantum simplicis fornicationis peccato, cum tale uotum non æquipollat voto castitatis,

Tertio infer ut, uotum hoc non esse reseruatum Papæ, sed Episcopum in eo dispensare posse; Immo quilibet idoneus confessor per Bullam Cruciatæ in eo dispensare ualet, cum nec sit reseruatum Papæ, eo quod non est uotum castitatis, nec in Bulla excipiat, vt prælati auctores docēt. Secus autē in his omnibus dicendum esset, qñ in emissione talis uoti alium habuisset seruandū, & uouendi perpetuam castitatem, tunc enim fornicando sacrilegiū committeret, nec in eo episcopus, sed solus Papa

dispensare posset. Quibus omnibus addendum est ex Soto lib. 7. de iust. & Petro de Arragon. ubi supra, quod si ea intentione uotum non nubendi fecit, vt licentius fornicaretur, uotum illud non est obligatorium, vt pote de re mala, & illicita emissum, talis enim finis malus tanquam prouoti obiecto appositus, uotum annullat, iuxta ea, quæ diximus cap. 12. atque adeo nubendo, aut fornicando, non transgreditur uotum, sit autem licentius luxuriari non sit finis uoti, sed finis tantum applicationis uoluntatis ad uouendum, ualet uotum, & obligat, cum vere sit de meliori bono, puta, non nubere, ut constat.

DVBIVM QVINTVM est, An qui per seipsū uotum àdimplere nequit, teneatur id perficere per alium? De hac retractant Inno. & Panorm. in c. licet vniuersis. de uoto, & uoti redemp. Palud. in 4. d. 38. q. 3. ar. 3. S. Anto. p. 2. tit. 11. ca. 2. §. 6. Gabr. Supplementum in 4. d. 38. q. 1. ar. 3. litera L. Angel. in uerb. uotum. 3. §. 6. & 7. Syluest. uerb. uotum. 2. q. 10. Tabiena uerb. uotum. 3. §. Sexto. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. ad 5. in fin. Nauar. in Man. c. 12. nu. 55. uerficu. Ioseph Angles q. de uoto. ar. 2. post difficul. 13. dub. 1. Lado. Lopez p. 1. instruc. conficent. c. 45. in fi. Emanuel Rodriguez p. 2. Summ. c. 99. concl. 10. & Io. Azorius p. 1. insti. Moral. lib. 1. c. 15. dub. 16. Ex quibus hæc mihi tanquam probabiliora dicenda uidentur. Quorum

Primum est, Regulariter loquendo id nemo tenetur per alium perficere, quod per seipsū nō potest. Ratio est, quia in omni uoto semper subintelligitur conditio illa generalis, si Deo placebit: si potero, & huiusmodi, etiam si non exprimitur, arg. c. Quemadmodum. de iureiur. quæ conditio si non extat, tollitur obligatio uoti.

Id quod maxime locum habet, quando res uoti talis est, quæ à uouente solum, & non ab alio commode fieri potest, aut solet, nisi expresse, dum uouit, intentionem habuerit exequendi per seipsū, aut per alium.

Secundum est, In quibusdam casibus tenetur is, qui uouit, per alium perficere, quando uotum per se ipsū adimplere non ualet.

Primus casus est, quando uotum ad id extendi uidetur tacite; vt v. g. Qui uouit ferre opem iis, qui pugnant in terra sancta, tunc enim tacite uotum ad id extendi uidetur. ut si non potest per se opem ferre, faciat per alium. Sic Innoc. Ang. Syluest. & Nauar. ubi supra. Secus autē si uouit solum ex deuotione uisitare terrā sanctā, tunc enim non tenetur per aliū uisitare, si ipsemet postea impeditus fuerit: ex Innoc. Gabr. Ang. & Syluest. ubi supra. Idē dicunt Angel. & Syluester de eo, quæ uouit ire Compofellam, & aliquid impendere ad dādum in tēplo S. Iacobi. Ad idē Rodriguez, Qd cū Rex, aut Regina, aut alij similes uiri principes sanguinis regij uouit peregrinationē aliquā extra regnū eorū, cū huiusmodi uota adimplere ipsi non possint, aut soleant sine graui dāno regni, tenentur uotum adimplere per alium.

Secundus casus est, cum quis uouit aliquid, & tempore uoti erat impedimentum, quod uouens certo non uouit futurum postea perpetuum, ut perinde non posset per seipsū uotum implere, tunc enim ne uotum sit derisorium, censetur uoluisse per alium implere. Secus autem si nō erat certus de impedimen-

in perpetuo, quamuis impedimentum erat temporis, emissi, quia tunc solum tenetur quamprimum commodè poterit arg. in l. Nepos Proculo. ff. de verb. obl. Pan. in c. licet. uniuersis. num. 13. de voto. & voti redempt. Ang. Sylu. Nauar. & Lopez locis citatis.

Terminus cuius est, secundum Pan. & Ang. quando vouens culpa sua seculum est impotens ad implendum votum, puta, quia prius fuit in ira ad exequendum votum, quo calidius voluit tenei exequi per alium, aut votum commutare, vel redimere. Ceterum vt rediis docent Sylu. & Nauar. ubi supra & Sotus lib. 7. de iust. q. 2. art. c. circa tertium, oppositum est uerius, quamuis cum mora impetitor ad culpam, vt habetur Deut. 2. 3. ubi dicitur. *Quod si moratus fuerit, imputabitur sibi in peccatum*, non tamen superueniente impossibilitate ex culpa tenebitur votum exequi per alium.

DUBIUM Sextum est, an obligatio voti transeat ad hæredes, v. g. vouit quis, & culpabiliter, vel inculpabiliter conuicti adimplere votum, & moritur ante hæres defuncti tenetur vota eius adimplere? Hanc materiam explicat Inno. & Panor. in c. licet uniuersis de voto, & voti redempt. Paludius 4. d. ff. 38. q. 2. art. 3. supplem. Gabr. ibid. q. 1. artic. 3. littera L. 5. Ant. p. 2. tit. 11. c. 2. §. 6. Ang. verbo, votum. 3. §. 8. Syl. verbo, votum 2. q. 1. Tabie. verbo, votum. 3. §. Sexto Sotus lib. 7. de iust. q. 2. art. 1. in fin. Barthol. Mod. 1. 2. q. 90. art. 3. in Nau. Manuz. c. 12. num. 56. vers. 18. Ioseph Angles in floribus. sent. q. de voto, art. 2. diff. 13. dub. 1. Lud. Lopez p. 1. Sum. c. 45. in fi. Enan. Rodrig. p. 1. Sum. c. 99. eccl. 1. 1. In Azu. p. 1. in fi. Moral lib. 1. c. 1. §. 5. dub. 15. & alij passim.

Pro cuius solutione supponendum est, quod votorum aliud est reale, aliud personale, aliud ex utroque mixtum: Personale, quod concernit personam propriam, non alienam. Reale, quod concernit res seu substantiam exteriorem: Mixtum, quod partim personam, partim rem respiciat concernit, vt latè c. 1. expostuimus. Hic supposito sit

Prima propositio, Votum, cum proprie Religionis actus sit, quia quis propriam uoluntatem Deo offert, & consequenter propriæ personæ obligatio sit, non rei, adeo propriæ personæ adhæret, vt aliud voto suo obligare non possit absque eius consensu, loquendo de voto personali tantum: vt per gra. si vouisti filium aliam templo offerre, teneris illum dare; ille autem solum tibi filiali obedientia parere tenetur, nullatenus tamen ex vi religionis. Item vouit quis ieiunare, continere, peregrinari, dum uiueret, non tenetur hæres adimplere votum, nisi si sponte se obligauerit, siue hæres sit filius, siue extraneus: vt patet ex c. licet de voto, & voti redempt. Ideo enim dicitur uotum personale, quia solum personam uocantis obligat. Dixi, *absque eius consensu*, si enim sponte consensit, & se obligauerit, & ea de causa præcisè, vt hereditatem leuare possit, & non aliis, tunc accepta hereditate tenebitur uota adimplere, non autem si hereditatem non accipiat. Dixi, *loquendo de voto personali tantum*; nam si dominus defunctus uouit mittere certas personas indeterminatas ultra mare, tenetur hæres mittere, quia tale uotum non est proprie personale tantum, sed partim reale, sicut secundum ius civile tenetur implere pollicitationem factam Reipublicæ

à predecessore. Sic Palud. 5. Ant. Ange. Sylu. Tabie. Nauar. & alij.

Secunda propositio, Quotiescunque votum est Reale solum, quale est votum fundandi Monasterium, dotandi ecclesiam, vestiendi pauperem, dandi calicem, aut oblationem mittendi, aut tot armatos ultra mare, tunc tenetur hæres huiusmodi vota realia adimplere secundum oēs. Ratio est, quia hæres, licet tunc non tenetur ratione voti ea facere, quia tñ tenetur defuncti debita soluere ratione adeptæ hereditatis, consequenter etiam huiusmodi vota realia persoluere tenetur, quod quidem uotum reale est debitum quoddam Deo persoluum.

Tertia propositio, si votum sit mixtum, id est, partim Reale, & partim Personale, & utrumque est expressum a defuncto, tunc hæres tenetur solum ad reale, & non ad illud, quod est personale, vt v. g. si pater defunctus uouit ire ad S. Petrum, ubique calicem autem offerre, uel Monasterium adificare, & ipsū ingredi, tenebitur hæres tantum ad reale, non ad personale, hoc est, tenebitur hæres offerre calicem, adificare monasterium, non autem ire per se, aut per alium, nec ingredi monasterium, ita Paluda. S. Ant. Gabr. Ang. Syl. uell. & alij.

Quarta propositio, Quando votum est personale, & reale, sed personale est expressum, & principale, reale autem erat tacitum, & accessorium, vt v. g. vouit quis ire ad S. Iacobum, quod est principale in voto, non autem expressit expensis, quas in itinere facturus erat, quæ sunt res accessoriae voto, in hoc casu hæres ad nihil tenetur. Ratio est, quia cum in hoc casu hæres non teneatur ad principale, nec cogi potest ad reale accessorium, sublato enim personali, ad quod, vt dixi, hæres non tenetur, auferitur etiam reale accessorium. Item vouit quis intrare religionem, & illi dare bona sua, si ea professione emitteret, si moritur vouens ante professionem, non tenetur hæres dare bona Monasterio, quia sicut non tenetur ingredi religionem, quod est principale, ita nec dare bona, quod est accessorium, sublato enim principali tollitur accessorium. Similiter si suscepit defunctus eunuchum, non propter hoc tenetur hæres mittere expensas, quas ille facturus erat nisi ipse hoc ordinauerit, si omnes præfati auctores initio allati.

Quinta propositio, Quod si filius hæres per vota patris grauaretur, illum habet eam pœndi dispensationem; Etenim intelligitur semper ad eundem hère dicatum obligare se uota paterna realia implere, in quantum uires hereditatis patiuntur. Quod si sit hæres necessarius, grauius non potest ultra quantam partem bonorum, etiam in testamento fuerint relicta hæc uota; Si aut non fuerint necessarius, tenebitur hæres omne uotum reale defuncti in testamento relictum in quacunque quantitate adimplere, ex Iosepho Angles, Sylu. Angelo, & alijs, quod intellige, si hereditatem adierit, & compelli potest uterque hæres ad uoti impletionem per priuationem hereditatis, immo etiam & per excommunicationem ex Pan. in c. licet. num. 15. & D. Anto. quæ citat Gabr. Syl. & alios, quia participando hereditatem facit, quasi contractum, & obligationem de eo equendo uotum eiudem in his, in quibus tenetur, quod si hereditatem non accipiet, non tenetur, quia nec hæres est, nisi forte promiserit, tunc enim uocet

Et quidem si plures apposuit conditiones, & vouens non intendebat se obligare, donec omnes implerentur, non teneatur ad votum antequam omnes conditiones adimpletæ sint; si autem de hoc non cogitauit, nec fecit discernere, tutius est, immo necessarium, ut votum adimpleat, vna conditione existente, ex Archid. in c. Non solum. 2. q. 8. Syluester verbi. votum. 2. q. 2. ver. Quartum. & Summa Corona tractatu de voto, nume. 11. & facit, quia in dubijs pars tutiore eligenda est, ex Angelo verb. votum. 3. q. 12. Sin vero vnam solum conditionem apposuit, non nisi adimpleta conditione ad votum tenetur, ut v. g. si filius meus liberetur ab hoc morbo, dabo calicem ecclesie, si filius non liberetur, ad calicem ecclesie dandum non obligatur. Id quod Syluester verb. votum. 2. q. 2. ver. Primum, nisi scandalum sequeretur, ex eo quod non adimpleret, ut si votum fuit publicum, & conditio sit secreto in corde retenta, tunc enim tenebatur ante purificationem conditionis adimplere votum, non quidem ratione voti, sed ratione scandali.

Circa votum autem conditionale sciendum est, quod conditio aliquando adijcitur in penam alicuius rei faciende, uel non faciende, ut si quis castitatem, uel Religionem uouerit, quando in certum peccati genus incurrit, & tunc huiusmodi vota, expleta conditione seruanda sunt, non antea. Id quod intelligitur de uoto pœnali absolute factis, ut in casu proposito constat. Nam ut recte notant Barthe. Merl. 1. 2. q. 96. ar. 4. dub. 3. ad secundum, & Petrus de Arragon. 2. 2. q. 62. ar. 3. circa medium, & alij uotum pœnale dupliciter fieri potest: uno modo, sub distinctione, ut si quis promittat se non iururum, aut si iurur, ieiunaturum, certe si iurur, non est reus uoti, sed solum iururare tenetur. Alio modo absolute, ut si quis promittat se non accessurum ad talem mulierem, quod si fecerit, talem subitum penam; si ad eam accedat, reus est uoti, & insuper penam subire tenetur.

3. Rursus conditio appositæ, aliqui talis est, ut sit contra naturam, & substantiam eius, cui accedit, & tunc talis conditio est appositio uoti irritat, & nullum efficit, ut colligitur ex c. si de condi. apposi. ut si quis uouerit ingredi religionem ea conditione, ut ad uotum reddendum non teneatur; Item qui uouerit Religionem ea intentione, & conditione appositæ, ut proprium quid sibi referret, tale namque uotum, nullum, & irritum est, quia possidere proprium, cū solemni Religionis professione pugnat, ex Calderi no. Cardin. & Abbate, quos refert Couar. in 4. de Matrim. p. 2. c. 3. §. 1. nu. 18. Ang. in verb. Religiosus. §. 19. Syluest. verb. religio. 3. q. 7. Tabiena. verb. Religio. §. 20. Rosella. verb. Religio. 2. §. 11. & Ioanne. Azorio p. 1. insti. Moral. lib. 1. cap. 15. dub. 9. Aliquando uero conditio appositæ est impossibilis, & tunc in foro conscientie uotum illud nullum est, & irritum, ex Palud. in 4. d. 38. q. 3. ar. 2. conclu. 1. & Azorio ubi supra, siue conditio hæc sua natura sit impossibilis, ut si quis uouet ingredi religionem si calum manu tegerit, si mate totum ebiberit, siue lapsu temporis effusa sit impossibilis, ut si quis uouet dare elemosinam si pater eius uiuat, cum tamē iam mortuus sit. Aliquando conditio appositæ est corrupta, ut si quis uouerit religionem, si homicidium committat, si potuerit habere coitum cum tali femina, talis enim conditio cum habeat finem malum,

& moueat, & trahat ad peccatum, uotum est irritum, & nullum efficit, ex Palud. ubi supra, & Azorio, & Syluestro verb. uotum. 2. q. 2. uerl. Tertium est, n. ne cessarium ad uotum ut finem bonum habeat. Aliqui conditio est necessaria, & in futurum concepta, ut dabo elemosinam, si cras sol oritur, & tunc statim existente conditione tenetur uotum persolvere. Aliqui autem conditio est contraria, ut uoueo dare calicem si pater, & frater in eis bello salui redierint, & tunc utraque conditio impleri dētur ualeat uotum. Aliquando autem est dissimulata, ut uoueo dare calicem si pater, aut frater saluus redierit, & tunc satis est alterutrum impleri, ut ualidum sit uotum, ubi autem dissimulata ita ponitur, ut incertum sit ad quid uotū se extendat, u. g. uoueo dare uiginti, aut quindecim aureos certe ecclesie, uoueo post annum, uel biennium fieri reli giosus, tunc si consit de mente uouerit, secundum cā adimplendū est uotum; quod si de uoluntate promittētis dubij sumus, tutior pars eligenda est, ita ut obligatio conferatur in id, quod maius est, puta ut det uiginti, & in tempus, quod breuius est, puta ut post annum suscipiat religionem. His ita suppositis, dubia quedam soluenda restant.

DVBIVM PRIMVM est, An si culpa uouentis deficiat conditio sub qua uouit, teneatur nihilominus uotum adimplere.

Respondeo cum Richardo in 4. d. 38. ar. 5. qu. 3. Ang. in verb. uotum. 1. §. 10. Sylu. in verb. uotum. 2. §. secundum. Tab. in verb. uotum. 2. §. 2. Gabr. in 4. distinctio. 38. quæst. 1. ar. 3. litera I Iosepho Angles quæst. de uoto ar. 2. difficul. 17. Ioan. Azorio par. 1. insti. Moral. lib. 1. cap. 22. dub. 9. Naua. in Manuali. cap. 12. numero 42. uerlicul. Vnde cōm. Summa Corona tract. de uoto. numero 1. Ludouico Lopez par. 1. flammæ. cap. 44. Cosimo Philiarcho de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. ca. 18. & Ioan. Azorio par. 1. insti. Moral. lib. 1. cap. 20. dub. ul. uotum illud obligatorium esse. Vnde inferunt, quod si quis aliquid Deo uouit, si ipsum à peccato certo præferret, postea uero non facit id, quod fecisset, aut intendebat facere implicite, dum uouit, ad se præferendum ab illo peccato, aut se præcipit in illud peccatum, ne astrictus maneret tali uoto, nihilominus uoto ligatus manet, alias enim fraus praetorinaretur eidē. Sicut si quis uoueret aliquid si Petrus in domum suam ingrederetur, & deinde Petro scipius ad se ueniente fores occluderet, ne in domum suam intraret, uoti uinculo tenetur, eo quod per uouentem stetit, quo minus ingrederetur. Secus autem si id faceret ex incuria, negligentia, uel obliuione. Quæ omnia intelligenda sunt iuxta intentionem uouentis, a qua uotū obligandi uim habet. Si enim uouens, quando uouit, intendebat solum obligare se, si Deus ad illud peccatum uitandum maiorem solito gratiam ei cōferret, ut cōter sit non tenetur etiam si ex sua culpa conditio non extet, quia intendebat, & per talem gratiam solito maiore ipse à culpa illa præferatur: ubi autem dubius esset de sua intentione, tunc expectandum solum est, ut cōter cōsuetum Dei auxilium, quod datur unicuique facienti, quod in se est, & proinde si incidat in peccatum, ad uotum tenetur, cum iam uoti conditio impleta sit, ut recte Syluester, & Azorius ubi supra annotant.

DVBIVM SECVNDVM est, De tempore quā scilicet, quibus uotum sum adimplere tenetur? De qua re legendi sunt S. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad tertium.

tium Caiet. & Petrus de Arragon. ibi. Palu. in 4. distin. 38. q. 3. art. 2. concl. 2. S. Anton. p. 2. tit. 11. c. 2. §. 2. & §. 5. Supplement. Gabr. in 4. d. 38. q. 1. art. 3. littera K. Angel. verb. votū. 3. §. 2. & 3. Syluest. verb. votum 2. q. 5. Tabiena verb. votum. 3. §. Quarto, & §. septimo. Sotus li. 7. de iustitia q. 2. art. 1. ad quartum. Nau. in Manuali. ca. 12. nu. 41. & nu. 54. Summa Corona tract. de voto. num. 11. Ludouicus Lopez p. 1. instruct. conficient. c. 45. §. Non implent. Ioseph Angles in florib. 4. sent. in q. de uoto art. 2. difficult. 12. Cosmus Philarchus de officio sacerdot. lib. 3. p. 2. cap. 18. in princ. Et Emanuel Rodriguez par. 2. summa. cap. 99. concl. 14. Ioannes Azorius p. 1. instit. Moral. lib. 11. c. 15. dub. 10. & dub. 11. & Gregor. de Valen. tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 4. Qui omnes docent, quod cum votum pendeat ab intentione vouentis, qui intendit se statim obligare, tenetur statim: si autem ad certum tempus, vel sub certa conditione. non tenetur statim reddere, quāuis nec tardare debet ultra, quod intendit se obligare.

Ceterum cum hæc nimis vniuersaliter dicta sint & res in particulari explicanda off. antequā nostrā de hac re sententiam afferam, supponendum est varijs modis emitte posse votum, vno modo determinando tēpus; Alio modo sub conditione: Tertio modo absolute nullū tēpus determinando. Rursus determinatio tēporis in emissionē voti dupliciter cōtingere potest, vno modo ita vt ipsū se habeat tanquā pars obiecti ipsius voti, vt cum quis voueat ieiunare vigiliā alicuius sancti ex ipsius deuotione, hic non solū ipsū ieiunium, sed tēpus ipsū etiam sub voti obiecto cadit. *Alio modo ita vt tēpus non sit pars obiecti, sed solū se habeat tanquā determinatiuum executionis voti, vt si quis vouet ingredi religionem post annum quo casu sola religio obiectum est voti, tempus vero est determinatiuum executionis ipsius voti.* His suppositis, rem ipsam sequētibz propositionibz breuiter exponam.

Prima propositio: Qui vouit aliquid facere determinando tempus, tale votum fuit absolutum, fuit conditionale, tenetur intra illud tempus votū suū adimplere, alias voti fracti reus erit. Hæc propositio certa est, & ab omnibus concessa. Ratio patet ex dictis, quia cum voti obligatio ex vouentis intentione dependeat, eo ipso quod intendit votum intra certum tempus adimplere, contrafaciendum peccat mortaliter, nisi aliunde excusetur.

Secunda propositio: Qui aliquid vouit ita vt determinatio temporis apposta se teneat ex parte obiecti, quāuis non adimplendo votum tempore determinato peccat mortaliter, transacto tamen illo tempore non tenetur amplius ad votum: ita Sotus, Petr. de Arragon. Nauarrus, Summa Corona, Lopez, Ioseph Angles, & Rodriguez vbi supra. Ratio est, quia tempus est de ratione obiecti ipsius voti. Cum igitur transacto illo tempore, non amplius existat voti obiectum, quod erat ieiunium v.g. talis diei, ut constat, consequenter cessante voti obiecto, cessat eius obligatio. Vnde si quis voueat ex deuotione alicuius sancti, eius vigiliā ieiunare, aut ieiunare feria sexta, propter deuotionem ad passionem Christi, vel in die Iabbathi propter affectionem, & deuotionem ad B. Virginem, si in his dieb. ieiunare prætermittat, peccat quidem, in alijs tamē dieb. ieiunare non tenetur. Quia ut diximus, materia & ob-

iectum voti, non fuit solum ieiunium, sed etiam de uotio temporis, atque adeo finito illo tempore, impossibile est votum illud implere. Simile enim est huiusmodi votum, ac præceptū ecclesiæ de ieiunio alicuius sancti, ac de persoluendis horis canonicis, in his enim casibus obligatio voti respicit certum diem, tanquā onus illius diei, seu fit voti obiectum, quæ onus illud in aliud tempus non transfertur.

Tertia propositio: Qui aliquid faciendum certo tēpore vouit, ita tamē quod non principaliter intendat tēpus in uoto adimplendo, hoc est, non habita ratione ad tēporis deuotionē, sed respiciendo opus illud quod faciendū vouit, & solū tēpus appositū, ita quā determinatiuum executionis ipsius voti, non solū mortaliter peccat non adimplendo uoti tempore statuto, sed transacto etiā illo tempore, tenetur adhuc quam primum poterit votum adimplere. Sic expresse Sotus Nauar. Petr. de Arrag. Lopez, Ioseph Angles. Sum. Coro. & Rodriq. locis sup. citatis. Ratio est, quia materia & obiectum uoti, transacto illo tēpore adhuc manet; Ergo & obligatio uoti.

Hinc qui vouit intra annum ire Romam ad visitandā limina Apostolorum, si culpa sua intra tempus illud non adijt Romam, & visitauit corpora Apostolorum, peccauit mortaliter, & nihilominus finito anno uotū adimplere tenetur. Ratio est, quia peregrinatio, quæ fuit principalis materia & obiectum uoti, eadem manet, & tempus solum ad opem lendam moram appositum fuit.

Eodem modo, qui vouit ingredi Religionem intra annum, si id non facit, peccat mortaliter, & adhuc uotum persolvere tenetur, quam primum comode poterit.

Quarta propositio: Quique uouit aliquid conditionatum, siue illud penale esset, siue non, posita conditione, uotum adimplere tenetur. Hæc conclusio ex supradictis patet, & expresse id docet S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 3. ad tertium. Ratio est, quia intentio vouentis, ex qua uotum obligandi vim habet, erat se obligare impleta conditione, & non ante.

Quinta propositio: Qui aliquid absolute uouet, nullum determinando tempus, tunc Caiet. 2. 2. quest. 88. art. 3. in fine, & Nauar. in Manuali ca. 12. nu. 41. vers. Decimo, consulunt, ut recurratur ad intentionem & conscientiam vouentis, & secundum eam faciendum esse. Atque adeo inquirunt, tunc non teneri, quando conscientia non remordet, teneri autem, quando remordet, usque ad illud enim tempus nondum hominem in mora esse dicunt. Alij tamē, vt Syluest. verbo, votum 2. questio. 3. Angel. verbo, votum 3. §. 2. Tabiena verbo, votum. tertio. §. Quarto. Paludan. in 4. distin. 38. questio. 3. articulo. 2. conclui. 2. Gabriel in supplem. ibid. quest. 1. ar. 3. littera k. Petrus de Arragon. 2. 2. quest. 88. art. 3. in fine. Summa Corona tract. de uoto, num. 11. Cosmus Philarchus de offic. sacerdot. p. 2. lib. 3. ca. 18. in principio. Ioseph Angles q. de uoto art. 2. difficult. 12. propositione prima, Greg. de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 4. Eman. Rodriguez par. 2. summa. c. 99. conclus. 15. & Ioannes Azorius par. prima, instit. Moralium lib. 11. ca. 15. dub. 10. hanc regulam Caietan. & Nauarri, ut incertam & fallacem refulunt. Nam

pro ijs, qui timorati sunt conscientie, nimis scrupulosa est, dum incertum hominem reddat quando in mora sit, necne, immo scrupulosa semper se in mora esse erident; pro illis vero, qui salutis suae parum memores sunt, nimis ampla & laxa est, tales namque aut nunquam, aut sero se in mora esse putabunt. Ex communicatione igitur, & veriori Theologorum, & Canonistarum sententia dicendum existimo, cum, qui nullum tempus sibi ad votum perfolvendum perscripserit, teneri statim votum suum adimplere, quando id commodè potest, secundum boni, ac prudentis viri iudicium, & maxime iuxta, & consilium sui doctoris, & prudentis determinationem, qui pensatis singularibus conditionibus personae, materiae, & temporis, quod faciendum sit iudicare debet, atque adeo in dubio partem tutiorem eligere debet, scilicet, ut ad votum statim data opportunitate perfolvendum iudicet, ut tandem Caietan. & Navarr. sententur; Alioquin si per ipsum flat, quo minus statim votum adimpleat, quando moraliter sine notabili incommoditate potest, reus erit voti. Quae sententia meo iudicio satis manifeste colligitur ex Deuteronom. 23. ubi dicitur, Cum votum nomen Dominus Deo tuo, vel T. A. R. D. A. B. I. S. reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus. Et si M. O. R. A. T. V. S. fuerit, reputabitur tibi in peccatum. Et si ceteris, si quis non illi Deo, ne MORERIS reddere, displicet enim ei infidelis, & fuit promissio. Ex quibus locis evidens est peccatum esse tardare, & moram facere, in voto reddendo, & Deum statim votum requirere, & infidelem esse qui est in mora reddendi, Ratione etiam constat, quia votum istud cum ex se non magis obliget vno tempore quam alio, ut constat, sed tota ratio exequendi votum, ex acceptatione, & requisitione Dei dependet, in cuius cultum, & gloriam fit, consequenter cum Deo omni tempore, quo quis commode illud facere possit, votum illud acceptet, & requirat, ut Deuterom. 23. habetur, statim ac quis commode illud possit facere, obligabitur. Confirmatur etiam exemplo aliorum debitorum, cum enim aliquid alteri homini debeamus, illud solvere, ac reddere statim quam primum commodè possumus, tenemur, maxime creditore, requirente, atque adeo si non reddat, in mora esse celsus, Deus autem sper votum requirit, ut diximus.

Notandum autem est ex Paludano, & Gabr. ubi sup. & S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. §. 2. hanc doctrinam tamen in alijs rebus, tum maxime in voto religionis locum habere, idque ex natura ipsius voti; Qui enim vouit intrare religionem, non determinando tempus, tenetur quam primum commodè potest ingredi. Ratio est, quia qui hoc movet, ideo vouisse iudicatur, quia Deo diu fervire intendit in hac vita, & non ut moriens, quia illud parum utile sibi, & Deo gratum foret; Est enim natura religionis, ut vita hominis, & non tantum mors Deo dedicetur; unde qui cito commodè potest intrare debet, quia qui vouit intrare, residuum vitae suae Deo dedit. Sicut qui promittit cum aliqua contrahere, non sufficit in morte contrahere, quia ad hoc fit matrimonium ut simul conviviat. Quae doctrina diligenter annotanda est propter eos, qui post religionis votum, religionem ingredi, procrastinant silent.

10 DVIVM TERTIVM est, an si quis vouit v. g. in vigilia alcuus sancti, v. g. S. Laurentij non com-

edere panem, & postea vel ante vouit in die ueneris non comedere nisi panem, &c. contingat, ut cōcurrat in eodem die vigilia S. Laurentij, & dies ueneris possit eo die comedere panem, vel teneatur abstinere à pane? Respondet primo, si vouens sit certus de sua intentione, iuxta illam votum adimplere debet, cum iuxta illam votum obliget, & non amplius, Secundo, si non sit certus de sua intentione, utriusque si potest, adimplere tenetur, quia obligatus ad duo praecepta, tenetur ambo implere, sed votum adimplere est praeceptum; Sin autem utrumque implere nequeat sine periculo mortis, aut grauis infirmitatis, tenetur vnum solum implere, illud. Quod prius vouit, nisi posterius sit praesentius, & Deo gratius. Vnde si unum esset maioris deuotionis, & alterum maioris afflictionis, cum deuotio mentis praeferenda sit afflictioni carnis, ex eo quod est actus perfectioris virtutis, & religionis; & bona per se, deuotio, afflictio uero carnis bona per accidens, & actus minoris uirtutis, uidelicet, temperantiae, eligere debet id in quo habet maiorem deuotionem, & cum certus sit se non posse utrumque implere, non tenetur aliquid aliud pro eo in alio die facere, cum iam ex causa sit propter impossibilitatem adimplendi; Sicut qui ieiunium ecclesiae adimplere nequit ob infirmitatem, non tenetur alio die ieiunare, aut in aliud bonum commutare. Quid autem dubium erit, an utrumque implere possit, tunc illud ieiunium, quod implere non potest, in alium diem transferre, aut in aliud bonum non sua propria auctoritate, sed praesentis sui, quae requiritur ad dispensationem, vel commutationem, commutare debet. Ratio est, quia in dubio positus, an peccet, votum non seruando, partem tutiorem eligere debet. Si loquimur Maior in 4. d. 3. q. 2. col. pe. & Io. de Neapoli quem referunt, ac sequuntur S. Anz. p. 2. tit. 1. c. 2. §. ult. & Syl. uerb. votum. 2. q. 17. vers. Et his dico, quatenus in hoc ultimo casu Syluester hanc regulam sequendam esse putat, ut non obligetur ultra illud, quod actu cogitauit, aut quod si cogitasset, obligari uoluisset, sed quod diximus, tutius, & securius est.

11 DVIVM QVARTVM est, an qui absolute uouit uir non comedere carnes die ueneris, teneatur abstinere a carnibus, si dies Natalis Domini in diem ueneris incidat? Ratio difficultatis est, quia in cap. de obseru. ieiuniorum. Honorius Papa III. permittit eo die comedere carnes. Glossa Io. Andr. in d. cap. fin. docet posse, nisi expresse cum casum in voto includit, ita ut votum illud intelligendum alias sit de esu non licito. Vnde d. cap. in quo exceptio fit de eo qui tenetur ex uoto, ait, intelligi debere de eo qui vouit nunquam comedere carnes. Et fuit Io. Azor. p. 1. inf. Moral. lib. 1. c. 20. dub. 3. ubi ait, quod si nihil de eo die cogitauit, quando vouit, non tenetur a carnibus abstinere, aut ieiunium seruare. Alij tamen vt Gloss. ibi, in uerb. Nec uero, & Pan. nu. 3. Palud. in 4. d. 38. q. 3. ar. 4. conclus. 4. docent, teneri absolute votum adimplere etiam si fit dies Natalis Domini. Quia in d. cap. fin. excipit eos qui voto, aut Regulari obseruantia affecti sunt ad carnium abstinentiam seruandam, unde cum huius abstinentia in eo casu sit in praecipuo voti, tenetur eo die abstinere. Id quod non solum uerum est in eo, qui vouit nunquam comedere carnes, ut uult Io. Andr. immo uero talis non posset comedere in festo Natalis

uitatis, etiam si non veniret in feria sexta, eo quod cum talis nulli diem excepit generaliter, indistincte intelligendus est, sed etiam de eo, qui vovit non comedere carnes feria sexta, quia ex quo novit generaliter, tenetur abstinere in qualibet feria sexta. Nec valet ratio Io. Andr. si n. intelligeretur votum de esu illicito, vt ipse putat, uouisset Deo de uento, vt ait Pan. cum antea ad illud tenebatur ex præcepto diuino, & humano; Et quomodo votum fieri possit de re alias præcepta, qñ tamen non cōstat de mēte vouentis, interpretari oportet votum fieri de re, quæ alias in præcepto non fuerit, cum uotum cum muniter & proprie sit opus consilii, non præcepti. Vt igitur talis Deo aliquid uouere dicatur, intelligi debet, quod abstinere feria sexta, etiam si alias licite carnes comedi possent.

Confirmatur hæc opinio. Quia dispositio debet semper intelligi, ut non sit inutilis, sed ut aliquid operetur, arg. c. abbate de verb. sign. & l. Quoties de uerb. oblig. S. d. si uotum prædictum referatur ad esum illicitum, inutile quali esset tale uotum. Ergo intelligi dēt gñaliter, ut cōprehendat et esum licitum. Addit aut & recte Palud. ubi sup. post hoc uotum auctoritate episcopi in alium diē commutari.

12 DVBIUM QVINIUM est, an qui uovit ieiunare in die alicuius Sancti, v.g. S. Mart. si dies ille festiuitas incidat in Dominica, tenetur ieiunare in Dominica, uel potius in sabbato. Hanc difficultatem tractant S. Anto. p. 2. tit. 1. c. 2. §. vlt. Syluest. uerb. uotum. 2. q. 16. Tabiena uerb. uotum. 3. §. 7. Supplementum Gabr. in 4. d. 38. q. 1. ar. 3. litera M in fine. Sum. Cor. tract. de uoto. nu. 11. & Io. Azor. p. 1. inf. Moral. lib. 1. cap. 2. dub. 4. Pro cuius solutione Notandum est ex S. Tho. 2. 2. q. 147. ar. 5. ieiunium esse duplex, aliud afflictionis, aliud exultationis. Ieiunium afflictionis illud est, quo quis ieiunare intendit, ut carnem affligat, ut eam spiritui subdat, & Deo pro peccatis satisfaciat. Ieiunium exultationis, est, quo quis ieiunatur, magis fit dispositus ad spirituale gaudium, & contemplationem diuinorum, se sumque celebrandum. Hoc supposito, certum est, si intendit primum, id est ieiunium afflictionis, in sabbato præcedenti iuxta morem, & usum ecclesiæ vniuersalis in talibus ieiunare debet, & non in Dominica: E contra uero si intendit secundum, id est ieiunium exultationis, ieiunare debet in Dominica: Ratio est, quia ieiunium hoc licitum est, votum autem licitum obligat. Esse autem licitum cōstat ex S. Hieronimo episto. ad Lucinum, ut habetur in euntinam. dist. 76. & s. tentur S. Thom. ubi sup. præ ad tertium, & alij citati. Nec obstat, quod cap. si quis tanquam. & c. si quis presbyter. dist. 30. ieiunium in Dominica prohibet; Intelliguntur enim quando ieiunatur in Dominica ex contemptu diei Dominice, uel ex superstitione, & errore hæreticorum, (sicut Manichæi ieiunant, quasi necessarium tale ieiunium arbitantes) alias namque ex deuotione licet.

Quando autem dubius est, an intendit ieiunare, si dies ille in Dominica uenerit, nec ne: quauis ex una parte possit in Dominica ieiunare, eo quod probabile est, quod intendat potius implere ieiunium exultationis, quam afflictionis: Si tamen ieiunet in sabbato præcedenti, potius, quam in festo uoto satisfacisse censitur, & qui-

dum ceteris paribus magis consulendum est vnicuique, quod cōueniat se quantum ad diem vniuersali ecclesiæ in ieiunando quam quod fit singularis.

S. milliter, qui uovit ieiunare per totum mensem si expresse dies Dominicos non comprehendit uotum suo, non tamen conscientia cōsolari, mare se cōsuetudinem vniuersali ecclesiæ, ita ut non ieiunet in dieb. Dominicis, & Tabiena, & Azor. ubi supra, credere iam teneri abstinere ab ouis, & lacticijs illis diebus, prout ecclesiæ tempore Quadragesimali in Dominicis abstinere.

13 DVBIUM SEXTUM est, Quid facere debet is qui duo vota duxerit seorsim, unum post alterum, aut etiam in eadem repugnantiā.

Respondetur cum S. Tho. in 4. dist. 38. q. 1. artic. 4. quæstionum cula 1. Ang. uerb. uotum. 3. §. 24. S. Anton. par. 2. tit. 1. c. 2. §. 5. Syluest. uerb. uotum. 2. q. 17. & Io. Azor. p. 1. inf. Moral. lib. 1. c. 20. dub. 5. & Sum. Cor. tract. de uoto, nu. 11. in fi. Quod utrumque seruare debet, si potest, si sint impossibilia, seruare debet maius, id est, quod arctius est vinculi; quod intelligitur, quando sunt inæqualia; si uero sint equalia, seruare debet primum cum non poterit, ut si obligare ad aliud secundum uotum impossibile sit, sic enim interpretanda est pia uocantis intentio. Scilicet, quod non fecisset aliud uotum impossibile priori, si de illo priori cogitasset, quando votum secundum esset arg. c. Quemadmodum de iureiur. ubi iuramentum non extenditur ad uerisimiliter non cogitata, & idem de uoto dicendum est. Vnde qui uovit nihil coctum, neque panem in vigilia alicuius sancti, p. 3. Laur. comedere, & postea, uel ante uovit se nihil cibi sumpturum in feria sexta nisi panem, si uigilia S. Laur. cadit in feria sexta, seruare potius debet uotum primum, quam secundum, hoc est abstinere debet a panis coctione illa die, ut sic votum maius seruet, quauis in his, & alijs similibus, efficere oportet ad uocantis intentionem, quam habuit, aut uerisimiliter habuisset, si de priori uoto cogitasset.

14 DVBIUM SEPTIMUM est, An cessante causa propter quā quis uovit, cessat obligatio uoti? Quidam, ut Hostiensis in c. Magnæ de uoto, putant non cessare; Goffredus autem contra cessare affirmat. Ceterum rectius Pan. in d. c. Magnæ, nu. 14. Ang. in uerb. uotum. 3. §. 5. & 2. Syluest. uerb. uotum. 2. q. 8. & Io. Azor. p. 1. inf. Moral. lib. 1. c. 15. dub. 13. distinguendo respondent, Quod si causa finalis, ob quam factum est uotum, cessat, ita quod non intendat se obligare, ea non obstat, cessat uotum, arg. c. cum cessante de appella. Sin uero causa solum impulsiva & inductiva uoti cesset, ea cessare restat adhuc obligatio uoti, quauis in hoc casu facilius sit causa dissensionis prædictæ arg. c. par. 2. de conuers. coniug. In dubio autem utrum fuerit causa finalis, uel impulsiva uoti, iudicandum est pro parte rationis, scilicet, quod inuenerit uoti obligatio, arg. l. Quicquid astringendū est. de uerb. oblig. Nā in omni uoto causa finalis uidetur esse placere Deo, & ideo ad hanc causam uidetur impulsiva. Et ideo ipsi cessantibus remanet nihilominus obligatio & eodem modo uouens ex duabus causis impulsivis, puta ire Romam, cum ad satisfactionem pro peccatis, tū ut fratrem suum inueniat, si una illarū deficiat, puta qua-

statu

frat. inde recessit, & hoc vovit, tenetur nihilominus propter aliam causam: Quod intelligendum est si intendebat se obligare vna illarum extante, alias non tenetur, quia votum non obligat ultra consensum, & intentionem, vt constat. Et ex dictis facile colligi potest: quid in aliis casibus iudicandum sit.

De voto ingrediendi Religionem, & qualiter interpretandum sit. Cap. IX.

S. P. M. M. R. I. P. M.

1. Qui in religionem inducendus est, sufficientem statem habere debet, quoniam illa sit.
2. Nemo minus metu, & terrore violento inducendus.
3. Non minoribus ad simoniam datus, aut acceptis pertrahendus.
4. Explicatio asperitatis in religione, quam ingreditur, diligens esse debet, omnisque falsa suggestio exclusio. Mira, & singularis S. Bon. regule discretio. ibid.
5. Ex parte obligationis quot observanda sunt? Maxima prudentia opus est in Religionis ingressu.
6. An, qui vovit Religionem in certo aliquo loco ingredi, si non ibi recipiatur, liber sit ab obligatione voti.
7. An, qui determinate vovit vnum Monasterium ingredi, expulsus ad tempus teneatur aliquantulum exposcere, & iterum tentare, in ad habitum recipi possit.
8. Quid facere teneatur, qui vovit religionem ingredi, non determinando religionem, nisi locum in partem arri.
9. Qui vovit, eligendi ingredi non tenetur ingredi monasterium reformatum, etiamsi ibi, & non alibi recipi possit.
10. An, qui votum fecit Religionis, satis faciat voto obsequendo habitum, seu ingrediendo ordinem equitum militarium S. Iacobi, Calatrano, aut Alcantarae.
11. Quid facere teneatur, qui religionem aliquam certam, v. g. S. Benedicti, vovit ingredi.
12. An, qui religionem aliquam vovit, teneatur ubique iterarum monasteria illius religionis adire, vt voto satisfaciat.
13. An, qui vovit, Religionem in communis, vel etiam aliquam in particulari, & non admittitur in illa, vel aliqua alia, quia ignorat Grammaticam, sed recipietur, vt laicus, teneatur Grammaticam discere, vel ingredi vt laicus.
14. An, qui vovit certam Religionem aliquam, aliam ingredi possit. Vovens strictiorem religionem ingredi regulariter, & inire communis peccat ingrediendo laxiorem, vt cod. Quare regulariter, & inire communis peccare dicitur, ibidem.
15. An, qui vovit religionem ingredi, satisfaciat voto, si statim egreditur absque vlla probatione.
16. Disparitas rationis eius, qui inquit matrimonium contrahere, satisfacit incrementis, si contrahat equitum, vt statim religionem ingrediatur.
17. An, qui vovit ingredi Religionem, postea post ingressum egredi sine peccato.
18. Ex rationali causa ante professionem emissam recedere quis potest, & contra votum non delinquit peccat tamen, quomodo.
19. An, qui movet religionem ingredi, & in ea perseverare, & proficere, poterit tuta conscientia intra annum probationis ad seculum redire.
20. An, qui vovit ingredi religionem, & sit dubius, an vo-

- uerit etiam proficere, interpretari, & intelligere debeat se non esse proficere.
21. An, qui vovit ingredi, postea tempore probationis aliquos crimina commisit, & propterea eiecitur, nisi obligatione teneatur.
22. Idem de eo quaeritur, qui antequam ingressus est, peccata commisit ita, ut culpa sua non sit admissus in monasterium, ibidem.
23. An vovens ingressum posset ex sua culpa, vel citra suam culpam non sit admissus ad ingressum, aut ingressus non admittatur ad professionem, & tamen in seculo servare castitatem, & regulam, & alia eius ordinis precepta, quantum in se est.
24. An, qui absolute vovit religionem, non admittit, aut relictus teneatur servare castitatem, & alia religionis officia.
25. Non tenetur quis paupertatem, obedientiam, & castitatem servare, nisi post votum solemne, per quod voluntur explicite.
26. An, qui post votum solemne emissum propter mores depravatos expellitur, nota essentia religionis servare teneatur.
27. Sententia definitiva iudicum ecclesiarum non tenetur etiam emendatus redire, sed tuta conscientia potest in seculo manere.
28. Eiectus propter incorrigibilitatem obligatus manet ad castitatem, ita ut inhabilis sit ad contrahendum matrimonium.
29. Eiectus propter mores depravatos ad obedientiam non teneatur, quo scribitur.
30. Exclusus a Monasterio solutus manet a voto pauperum.
31. Si non fuerit in sacris, divinum officium recitare non tenetur, ibidem.
32. Quante ingressum vovit absolute religionem, postea certam quandam professionem emisit, an ab ea ipse expulsus teneatur ex ea nisi simpliciter ante ingressum emissam intrare.

Vamvis nulli dubium esse possit, religionem rem in se sanctam, & laudabilem esse, atque adeo non solum bonum, sed etiam opus maxime meritorium esse, consuleret aliqui: Religionis ingressum, vt egregie demonstrat S. Thomas 2. 2. q. 189. ar. 6. quandoquidem quibus religiose vite institutum periuademus, hac ratione a mundanae vite periculis prope innumerais auocatur, & ad Christi consilia amplectenda inducuntur: Vt tamen id debito modo fiat nonnulla diligenter consideranda sunt.

1. Primo enim, qui inducendus est, etatem sufficientem, & secundum iura debitam pro ingressu religionis habere debet: quae etatem antiquo ad minus complectebatur tempus 14. annorum cum, letum ad professionem valide faciendam, vt constat ex cap. significatum de regular. & cap. Is, qui monasterium, eod. tit. in 6. & glossa in cap. in verbis, etate legitima de reg. in antiq. iure autem novum Concilium Tridentinum sess. 25. c. 15. de reg. professio ante 16. annis expletum facta, nulla, & irrita est; Id quod maxime cum prudentia, & iudicio sanctum est, vt sic atque illa, quae alias inconstans esse solet, maiorem in huiusmodi proposito arduum, & difficilem stabilitatem, & ad considerandum quid illa obligatio ponderet, discretionem sufficientem habeat.

2 Secundo, cauendum est, ne violenter, minis, metu, atque terroribus inducatur ad religionem, prout in e. præfens clericus, 20. q. 3. c. 1. de reg. hab. etur Eterni ut Nicolaus Papa in d.c. præfens affirmat. *Quod quis non eligit, nec opor. p. d. i. q. u. d. i. g. n. i. t. q. u. d. c. i. t. n. o. n. d. i. l. i. p. i. f. a. c. i. l. e. c. o. n. t. e. n. t. N. u. l. l. m. n. b. o. n. n. u. s. i. f. i. v. o. l. u. n. t. a. r. i. u. m. Q. u. a. p. r. e. p. t. e. r. p. s. s. a. f. a. s. i. o. n. i. b. a. d. m. u. n. d. i. c. o. n. t. e. p. t. i. u. m. e. t. D. e. i. a. m. o. r. t. i. s. n. o. n. v. i. o. l. e. n. t. i. a. i. n. d. u. c. e. n. d. u. s. e. s. t. I. n. e. i. u. s. r. e. i. f. i. g. n. u. m. d. o. m. i. n. u. s. l. u. c. 9. n. o. n. f. e. r. e. d. a. m. i. n. i. a. v. i. n. g. a. m. p. e. r. q. u. a. m. v. i. o. l. e. n. t. i. a. n. u. l. l. i. i. n. f. e. r. a. t. u. r. p. r. a. c. e. p. t. i. v. n. d. e. S. y. n. o. d. u. s. T. r. i. d. e. n. t. i. n. a. s. e. s. s. 2. c. 18. de Reg. e. a. c. c. m. m. u. n. i. c. a. t. o. m. n. e. s. & s. i. n. g. u. l. a. s. p. e. r. s. o. n. e. s. c. u. i. u. s. q. u. e. q. u. a. l. i. t. a. t. i. s. v. e. l. c. o. d. i. c. i. t. i. o. n. i. b. u. s. f. u. e. r. i. n. t. i. t. a. m. c. l. e. r. i. c. o. s. q. u. a. m. l. a. i. c. o. s. s. e. c. u. l. e. r. e. s. v. e. l. r. e. g. u. l. a. r. e. s. q. u. o. e. t. i. a. m. q. u. a. l. i. b. e. t. d. i. g. n. i. t. a. t. e. s. i. n. g. u. l. e. s. e. g. e. n. t. e. s. a. l. i. q. u. a. m. v. i. r. g. i. n. e. m. v. e. l. v. i. d. u. a. m. a. u. t. a. l. i. a. m. q. u. a. n. c. u. q. u. e. m. u. l. i. e. r. e. m. i. n. u. i. t. a. m. p. r. a. t. e. r. q. u. e. m. i. n. c. o. s. i. b. u. s. a. d. i. u. r. e. e. x. p. r. e. s. s. i. s. N. e. q. u. e. s. o. l. u. m. c. a. u. e. n. d. a. e. s. t. v. i. o. l. e. n. t. i. a. v. t. d. i. c. t. u. m. e. s. t. s. e. d. e. t. i. a. m. p. e. r. s. u. a. s. i. o. n. i. m. i. s. i. m. p. o. r. t. u. n. a. v. t. n. o. t. a. n. t. R. i. c. h. i. n. 4. d. i. s. t. 3. 8. a. r. t. 6. q. 3. & G. a. b. r. i. d. q. 1. a. r. t. 4. l. i. t. e. r. a. T. t. u. n. c. a. u. t. e. m. e. s. t. i. m. i. s. i. m. p. o. r. t. u. n. a. p. e. r. s. u. a. s. i. o. n. q. u. a. n. d. o. f. i. t. c. u. m. r. e. t. u. m. t. e. m. p. o. r. a. l. i. u. m. p. r. o. m. i. s. s. i. o. n. e. & c. u. m. n. i. m. i. a. f. o. l. l. i. c. i. t. u. d. i. n. e. s. o. l. e. n. t. n. a. m. q. u. e. p. r. o. m. i. s. s. i. o. n. e. s. h. u. i. u. s. m. o. d. i. & p. e. r. s. u. a. s. i. o. n. e. s. i. m. p. o. r. t. u. n. a. e. i. n. i. u. e. n. i. u. s. s. u. r. r. e. p. t. i. o. n. e. m. c. a. u. s. a. r. e. o. b. l. i. g. a. t. i. o. u. e. r. o. m. o. n. a. s. t. i. c. a. l. i. b. e. r. e. f. i. e. r. i. d. e. b. e. t. & n. o. n. n. i. s. i. e. x. p. l. e. n. a. v. o. l. u. n. t. a. t. e. & d. e. l. i. b. e. r. a. t. i. o. n. e. C. u. m. e. n. i. m. q. u. i. s. e. s. t. d. e. c. e. p. t. u. m. v. i. d. e. t. & m. i. n. u. s. v. o. l. u. n. t. a. r. i. e. r. e. l. i. g. i. o. n. e. m. i. n. g. r. e. s. s. u. m. f. a. c. i. l. e. r. e. f. i. l. i. t. e. s. o. l. e. a. p. r. o. p. o. s. i. t. o. m. u. t. a. n. d. o. v. o. l. u. n. t. a. t. e. m. f. i. u. n. t. q. u. e. n. o. s. s. i. m. i. l. i. u. s. h. o. m. i. n. i. s. p. e. i. o. r. a. p. r. i. o. r. i. b. u. s. L. u. c. 11. v. t. g. r. a. u. i. s. s. i. m. e. S. T. h. o. v. b. i. s. u. p. r. a. a. r. t. 9. i. n. a. r. g. 3. a. n. n. o. t. a. u. i. t.*

3 Tercio, summo opere cauendum est, ne quis muneribus per Simoniam datis, & acceptis ad religionem pertrahatur, c. Quam pio. l. q. 2. Non tamen ad hoc pertinet, si aliqui alicui pauperi necessaria subministrant in seculo nutriendi eum ad religionem, vel sine pacto munuscula aliqua tribuant, ut sic eius benevolentia, & voluntate conciliata ad religionem vitæ institutum eligendum moveat, & alliciat, ex S. Thom. 2. 2. q. 100. a. r. 3. ad 4. & q. 189. artic. 9. sicut etiam fas est Ethnicos ad fidem, & religionem Christi inducere muneribus ac donis gratuito, & liberaliter propositis, oblati, & datis ex Syl. in verbo. Iudeus. q. 6. sic etiam licite admittuntur aliqui, ut ad tempus in ipso Religiosorum domicilio gratis inserviant, quo sic postea in eorum familiam & religionem admittantur ex Joa. Azorio to. 1. instit. Moral. lib. 12. cap. 1. dub. 2. Ceterum in his omnibus oportet pactum abesse, ne, scilicet, aliquid detur, vel promittatur pro ingressu in religionem, tanquam pretium. Vnde si monasterium sit tenue, quod non sufficiat tot personarum nutriendas, dummodo gratis exhibeat ingressum monasterij, absque Simonia vitio prociuit personarum, quæ in monasterio recipienda fuerint, aliquid accipere licet. Sicut etiam absque Simonia licitum erit, propter deuotionem, quam aliquis ad monasterium ostendit, largas elemosinas faciendo, facilius aliquem in monasterio recipere, ut latius ostendit S. Tho. 2. 2. q. 100. artic. 3. ad 4.

4 Quarto, in alicuius inductione ad religionem diligens esse debet asperitatis religionis, ad cuius obligationem inducitur, explicatio, omnisque falsæ suggestionis exclusio. Quandoquidem asperitatis religionis celatio, & falsitatis suggestio opo-

rantur deceptionem, deceptio autem ratione ignorantia multum de se uoluntarij dimittit. Hinc S. Bened. in regula sua c. 58. quod inscribitur de disciplina suscipiendi novum fratrum, ait. *Traditur ei dicitur et spera, per quod dicitur de Deum, et si promissis de stabilitatis sue perseverantia, praelata ei regula dicitur ei. Ecce h. s. b. quia multum h. n. s. si potes obsequia reingredere, si heron non potes, libet discedere. Immo verotanti pondere & momenti hec res est, ut aliquando deceptio hæc votu de ingressu religionis factu irritet, & annulet, v. g. si quis aliquē decipiet, si mans in tali religione non seruati ciboru delectu, nec ieiunia, aut quippiam aliud difficile, quod si prænosset, nunquā voveret, si ita seductus vocaret, votum nullum, & irritum erit, eo quod deceptio illa tollit voluntarium requisitum ad votum, ut optime Scotus lib. 7. de iust. q. 1. art. 2. circa medium, Petr. de Arrgo. 2. 2. q. 88. a. r. 1. & Emanuel Rodriquez par. 2. Sum. c. 92. conclus. 4. annotant. Neque solum in inductione requiritur, vt explicetur religionis asperitas, sed etiam vt religio, ad quam suscipiendam mouetur, ea obseruantia vigeat, vt inducus occasionem habeat proficiendi. Nam si tepide maiores viuunt, & inter minores multa sit relaxatio, non parum imminet inducō periculū scandali, dum credendo se ad perfectionis semitā induci, ingressus semel inuenit tantam remissionem, & imperfectionem, ut deceptum se fateri iuste possit, & si mendacio inducentis, tamen ipso inductionis actu, quo tantum ad illam religionem ingressum intulit. Vnde quando inducitur aliquis ad religionem exponenda est ei tam asperitas religionis, quam difficultas, quæ erit ex imperfectione consorij, si ita est, vt Caiet. 2. 2. q. 189. artic. 9. monet quod in loco docet, malum, & illicitum esse inducere aliquem ad ingressum Religionis Conuentualis, vel uitæ communis. Ratio eius est, quia inducitur quis ad uitam reprehensibilem, omnis autem uita reprehensibilis mala est. Vitam autem communem religiosorum reprehensibilem esse ex eo constat, quia exorbitat a vita Regulari, & quia continuus bonorum praelatorum conatus est ad illorum reformationem. Vnde in sefert vituperabile esse non solum inducere, sed etiam ingredi, & recipere ad uitam irregularem personas utriusque sexus, quamuis ecclesia hoc permittit tolleret. Idemque docent 2. 2. quæ. 189. a. r. 5. & Nauar. in Manuali. c. 12. num. 46. & num. 51. uers. 20. peccat. Sed intelligendi sunt hi authores, quando in aliqua religione regula non obseruaretur secundum essentialia religionis, scilicet autem si obseruatis essentialibus, alia non ita bene custodiantur.*

5 Quinto, ex parte obligationis tria præcipue obseruanda sunt, nimirum, vt fiat præuia deliberatio; Deinde cum diligenti examinatione propositioni stabilitatis, & denique cum prouida discretionē, vt, scilicet, ingredi uolens non se obliget statim voto, aut iuramento, sed prius uires suas expariatur, an onus religionis sustinere possit, quæ omnia sapientissime S. Bened. in Reg. sua c. 58. h. n. i. m. adauit, dum fratres suscipiendos in omni patientia probandos esse uoluit, i. s. q. s. i. e. n. c. h. a. c. i. t. e. r. u. m. & tertio regulam legendam esse statuat. *Ersi tandem habita secum deliberatione promiseris omnia custodire, et cuncta sibi imperata seruare, tunc suscipi-*

tur in congregatione, sciens se sub lege regulæ constitutum, quod ei ex illa ei non liceat egredi de monasterio, nec collum excutere de sub iugo regulæ, quam sub iam morosa deliberatione licuit recusare, aut suscipere. Vnde patet, quod licet in genere suo, & secundum se bonum, & laudabile sit consilium aliquibus ingrediendi religionis, immo etiam ut se obligent voto ad ingrediendum, quia vnum, & idem opus ex voto factum laudabilius, & magis meritorium est, quā si sine voto fiat; tum quia vouere est actus religionis, quæ excellentiam quandam habet inter virtutes, tum quia per uotum firmatur voluntas hominis ad bonum faciendum. Et sicut peccatum est grauius ex hoc, quod præcedit ex voluntate obstinata in malum, ita bonum opus laudabilius est ex hoc, quod præcedit ex voluntate confirmata in bonum per votum; nihilominus tñ aliquibus non ita bonum, & expediens erit vouere prius religionem, quam vires suas, & religionis onera experti sunt, & consequenter in hac re maxima prudentia opus est, & diligenter consideranda sunt personæ, & aliæ omnes circumstantiæ. Vnde Rich. in 4. d. 38. ar. 6. q. 3. Gabriel ibidem q. 1. art. 4. littera T. Caic. 2. 2. q. 189. ar. 2. Nauar. in Man. ca. 12. nu. 46. Ludou. Lopez par. 1. instr. confic. cap. 44. & Emanuel Rodríguez p. 2. Summæ. c. 95. conc. 1. absolute docent experientia compertum esse, non expedire inducere aliquem ad vouendum religionis ingressum, quia sic emissæ vota, cum non tam ex proprio affectu, quam ex suasionem alterius fiunt, nō ita postea animo alacri implentur, nec huiusmodi sic religionem ingredienti, onera religionis, & pœseuerantiam ita bene sustinent, immo vero multoties malos exitus habent, quibus fauet Io. Azor. par. 1. instr. Moral. lib. 12. c. 1. dub. 2. in fine. Si enim, ut inquit Caietanus, minus late tota vita agitur, cum recolitis quis non sponte, aut ex proprio affectu, sed aliena inductione maritum talem acceptasse, quanto magis molestum erit ei vitam in carne præter carnem agere, in paupertate, & obedientia perpetua viuere, qui sine deliberatione, discretionem, & deuotionem ad alterius potius suasionem, quam voluntatem propriam, & diuino spiritu ductus, religionem vouisse cognoscitur. E contra vero dissuadens alicui religionis ingressum absque causa legitima peccat mortaliter, ex Palud. in 4. d. 18. q. 4. ar. 1. conclu. 4. Ang. in verb. religiosus, §. 3. Nau. in Man. c. 12. num. 44. qui tamen addunt dari posse aliquas circumstantias, propter quas in particulari casu nulla culpa sit alicui dissuadere religionis votum, de qua re alibi latius agendum erit. His præmissis circa voti interpretatione dubia quædam soluenda sunt.

DVBIVM PRIMVM est, an qui vouit religionem aliquam in certo loco ingredi, si non recipitur ibi, liber sit ab obligatione voti?

- 6 Respondeo cum S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad 2. Caic. ibi. & idem S. Thom. 2. 2. q. 189. ar. 3. ad 2. Sylu. in verb. religio. 2. q. 16. Soto lib. 7. de iust. q. 2. ar. 2. circa 3. Ioan. Bachono in 4. d. 3. q. 3. ar. 3. Naua. in Manua. c. 12. num. 46. Pet. de Arrag. 2. 2. q. 88. ar. 3. circa arg. 2. Greg. de Valto. 3. dif. 6. q. 6. puncto 4. Cofmo Philia. de off. sacer. p. 2. lib. 3. c. 21. Lud. Lopez p. 1. instr. confic. c. 44. Io. Azor. p. 1. instr. Moral. lib. 11. c. 22. dub. 1. & Eman. Rodríguez p. 2. Sum. c. 95. conclu. 4. quod cum votum obliget secundum intentionem vouentis, qui fecit uotum ingrediendi

religionem in uno certo loco, & monasterio, uerbi gratia in monasterio Cafinenfi propter peculiarem conditionem, & deuotionem illius loci, eo quod ibi initium sumpsit ordo Monasticus in occidente, aut quia eo in loco S. Benedictus regulam suam descripsit, aut quia monasterium illud caput sit ordinis monastici, aut quia ibi requiescunt S. Benedictus, & foror eius S. Scholastica, aut ob alium respectum, si in eo loco, & monasterio recipi nequeat, non tenetur amplius religionem ingredi, etiam in alio loco eiusdem ordinis. Ratio est, quia intentio eius primaria limitata fuit ad illum locum, & ingressum in illam religionem in genere, fuit tantum secundario intentus; cessante autem obligatione ad primariam intentionem eius, cessat etiam quoad secundariam.

- 7 **DVBIVM SECVNDVM** est, an qui determinate uouit unum monasterium intrare, expulsum ad tempus teneatur aliquantulum expectare, & in eo iterum tentare, an ad habitum recipi possit? Respondeo cum Caic. 2. 2. q. 88. ar. 2. uerbi. In eadem responsione. Petro de Arragon. ibidem, & Grego. de Valto. 3. dif. 6. q. 6. puncto 4. q. 4. uerfic. Tertium, & Io. Azorio p. 1. lib. 1. cap. 22. q. 5. Quod si simpliciter repulsus sit ab eis, manifesto eisdem uotum suo (quia hoc forte potest esse inducitur eorum ad illum recipiendum) non teneatur amplius expectare, sed liber est a uoto, quamuis fortassis postea alij futuri sint Monachi, qui meliori spiritu ducti cum ad ingressum religionis recipere uellent; Ratio est, quia quando duorum uoluntas ad aliquem contractum requiritur, uotum eorum simpliciter renunciat, alter liber manet ab obligatione contrahendi. Si uero talis uouens repellatur ad tempus, & sperat alio tempore recipi, tenetur expectare ex hoc ipso, quod non est simpliciter resolutus, præsertim si causa, ob quam nunc repulsus est, non sit perpetua, sed ad tempus. Si enim esset perpetua, neque sperat se alio tempore ibi posse recipi, liber est a uoto.

DVBIVM TERTIVM est, quid facere teneat, qui uouit religionem ingredi, non determinando religionem, aut locum aliquem in particulari?

- 8 Respondeo primo, qui simpliciter, & absolute uouit religionem in communi, ita ut intentio primaria ipsius tantum fuerit se obligare ad religionem, quamuis postea particularem habeat affectum ad hunc, uel illum ordinem, & ad hunc, uel illum locum, quasi sibi magis congruentem, si in una religione non recipitur, tenetur aliam, ac subinde aliam, & aliam adire, ut per se non flet, quo minus uotum adimpleat, satisque erit quinque, aut sex, aut septem diuersas religiones lustrauisse. Ratio est, quia cum determinatio loci, aut Religionis in illo non se teneat ex parte obiecti, sed accidentaliter se habeat, quamuis reiectus sit ab una, aut altera religione, tenebitur nihilominus alias religiones attentare. Addo tamen, quod si in monasterijs, quæ sunt in proprio regno non recipiatur, non tenebitur transire ad alia, quæ sunt extra regnum; Immo nec tenebitur adire singula monasteria provinciarum, sed fat erit diuersa monasteria diuersorum ordinum in illa ciuitate, & provincia, uel prope existentia adire, ex quib. cognoscere poterit, quod in nullo recipereatur. Ratio est, quia

quia cum votum sit de possibili morali, obligatio eius moraliter intelligenda erit. Vnde cum nullam inueniat, quæ ipsum recipiat, licite potest in seculo manere, & matrimonium contrahere, vt colligitur ex S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad 2. & q. 189. ar. 3. ad 2. & Caic. ibid. S. Ant. p. 3. tit. 16. cap. 2. §. 4. Angel. verbo. votum. 3. §. 1. Syluest. verb. Religio. 2. q. 17. Ioan. Bachono in 4. diff. 3. q. 3. ar. 3. in princ. Soto lib. 7. de iust. q. 2. ar. 1. in responsion. ad 3. principale. Nauar. in Manuali. cap. 12. num. 48. vers. Decimo octauo. Petro de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 3. Grego. de Valen. to. 3. disp. 6. q. 6. punct. 4. Lud. Lopez par. 1. Summæ. cap. 44. Iosepho Ang. in floribus 4. fen. qu. de voto. ar. 2. difficul. 5. conclus. 3. Cosmo Philarcho de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. ca. 2. 1. Emanuele Rodriquez par. 2. Summæ. cap. 95. conclus. 4. & Ioan. Azorio p. 1. instit. Moral. lib. 11. c. 22. dub. 2. & 3. Quicquid Innocen. in cap. porreclum num. 5. de regular. falso putet talem teneri fieri religiosum, & profiteri in manibus episcopi, & manere in domo sua, quia inquit, sic implet votum suum, quantum potest. Cuius opinio falsa est, & ab omnibus reiecta; Ratio est, quia sicut ille, qui vult solum intrare hanc religionem in particulari, verbis gratia Religionem S. Benedicti, quæ est pars religionis in genere, non tenetur sub episcopo profiteri, & sub eius obedientia in domo propria manere, si religio S. Benedicti noluisset illum recipere; ita qui vult religionem in genere, non tenetur profiteri sub episcopo, & sub eius obedientia manere, si nulla religio illum recipere velit, sed tuta conscientia matrimonium in seculo manens contrahere potest.

Et confirmatur hæc ratio, quia in utroque casu eadem ratio est; siquidem in voto religionis implicite subintelligitur assensus religionis acceptatæ, id est, si Religio nec recipere voluerit, particularis quidem, si particularem religionem vouerit, & vniuersalitas religionum, si religionem in genere vouerit, hæc enim censetur fuisse mens, & intentio votantis; vnde reiectus ab omnibus liber manet a voto.

Illud tamen addendum est, quod si quis vult religionem in genere, & applicauit animum suum ad vnam aliquam certam potius, quam aliam, tenetur primo illam petere, a qua si repulsus sit, tenetur postea aliam, ac aliam petere, eo modo, quo dictum est, vt notat Sotus, vbi supra.

9. *Notandum* autem est, cum, qui vult religionem ingredi, non teneri ingredi monasteria non reformatæ, etiam si ibi, & non alibi recipi possit; Monasterium autem non reformatum dicitur, vbi unusquisque pro sua voluntate vitam agit, & fere omnes putantur esse male conscientie, nisi forte spes esset in breui reformandum fore monasterium, tunc enim teneret illud ingredi, si alibi non recipere, alias votum suum ratione euentus factum esset illicitum. Ceterum si in aliquo monasterio essentialia seruauerit, sed non adeo strictè circa accidentia, ut regula exigit, si sub obedientia prælati ibi cum Dei timore uiuatur, monasterium illud ingredi tenetur, ut uoto suo satisfaciatur, ut Ioan. Maior in 4. diff. 38. q. 20. Caic. 2. 2. q. 88. ar. 3. & q. 189. ar. 3. Nau. in Man. c. 12. nu. 40. Lud. Lopez p. 1. instit. conf. c. 44. & Emanuel Rodriguez p. 2. Summæ. c. 95. conclus. 3. anuotatur.

10. Dubium autem est inter auctores, an qui uotum

fecit religionis, satisfaciatur uoto, assumendo habitum, seu ingrediendo ordinem equitum. Militarium S. Iac. Calatraue, & Alcantare. Pro cuius solutione sciendum est, Religiosos horum ordinum esse in duplici differentia; quidam enim eorum, scilicet, & sacerdotes simpliciter uocent castitatem, & choro, & diuinis officiis deputati sunt, & tales uerè, & simpliciter religiosi sunt. Alij uero, scilicet, milites, qui belligare solent, aut possunt, proficere solum castitate coniugalem, & uxores ducere possunt, & habere, impetrata facultate a magistro ordinis, & tales uerè, ac proprie religiosi non sunt. Hoc supposito dicendum est, quod qui solum habitum militum assumeret huius secundi generis, non satisfaceret uoto, qui uero habitum assumeret militum primi generis, satisfaceret, cum isti uerè religiosi si sint, sicut etiam qui profiteretur religionem San. Io. Hierosolymitanam, uoto ingrediendi religionem satisfaceret, cum milites eius absolute castitatem uoucant, nec matrimonio copulari, aut uti possint. Quæ doctrina colligitur ex S. Thom. 2. 2. q. 186. ar. 4. ad 3. ubi expressè docet illos ueniendi modos, scilicet, quod quosdam homines matrimonio utuntur, non esse simpliciter, & absolute loquendo, Religiosos, sed secundum quid, in quantum scilicet in aliquo participant quædam, quæ ad statum religionis pertinet, ex Soto lib. 7. de iustitia q. 5. ar. 3. ad 3. & 4. d. 2. q. 1. ar. 4. Sarmiento. lib. de reddit. Ecclesiast. p. 4. ca. 1. nu. 13. Couar. in lib. 4. decre. de Matrino. par. 2. c. 3. §. 1. num. 18. ubi sententiam Soti approbare uidetur Anton. de Corduba tracta. de casibus. casu. 148. expressè, & casu 178. Grego. de Valencia tomo 3. disp. 10. q. 4. puncto 2. propositione 4. Emanuel Rodriquez p. 2. Summæ. c. 95. conclus. 8. & Ioan. Azorio p. 1. instit. Mora. lib. 13. c. 3. dub. 2. & Panorm. in rubrica de Regularibus. Ang. in uerb. religiosus. nu. 1. Syluest. uerb. Religio. 1. q. 1. qui omnes docent uerè, & proprie Religiosos non esse, qui matrimonio utuntur. Vnde Nauar. in tracta. de reddit. Ecclesiast. q. 1. monitione 55. & q. 3. monit. 27. & monit. 29. & conf. 2. 3. in antiquis, alias conf. 10. in Nouis. tit. de Reg. & Fortunius Garfias in consilio edito pro militia edita S. Iacobi par. 2. promittit, & sine distinctione prædictæ docentes milites S. Iacobi Calatraue, & Alcantare esse religiosos, quæstionem hanc potius confundunt, quam explicant, ut recte Azorius ubi supra, notauit.

11. DVBIUM QUINTUM est, quid facere tenetur, qui religionem aliquam certam, puta, S. Benedicti, uouit? *Respondetur primo*, qui uouit ingredi certam religionem, ita quod intenderet solum ad eam se obligare, niti debet pro uiribus, ut in ea recipiatur, quod si in ea recipi nequeat, uel quia ipsa non uult, aut quia prohibiti sunt recipere ad professionem, tunc quauis Palud. in 4. diff. 38. q. 4. arti. 1. conclus. 3. putet ratione uoti impliciti, quod abrenuntiasse uidetur seculo, teneri non redire ad seculum, sed remanere, in alia religione. Alij tamen omnes melius, & uerius docent non teneri aliam religionem adire, sed liberum esse a uoto. Sic S. Thom. 2. 2. quæst. 188. ar. 3. ad 2. & ibi Caic. & idem S. Tho. 2. 2. q. 189. ar. 3. ad 2. S. Ant. par. 3. tit. 16. c. 2. §. 4. Ioan. Bac. in diff. 3. q. 3. arti. 3. in princ. Syluest. uerb. religio. 2. q. 16. Sotus lib. 7. de iustitia. q. 2. arti. 1. in respons. ad 3. principale. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 46. Petr. de Aragon

ragon. 2. 2. q. 88. ar. 3. circa secundum principale. Grego. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 4. Cosinus Philiar. de offic. Sacer. p. 2. lib. 3. ca. 2. 1. Ioseph Angles q. de voto. ar. 2. diff. 5. & Emanuel Rodriq. p. 2. Sum. c. 95. concl. 4. Et consequenter potest talis tunc conscientia matrimonium posse contrahere, nisi aliud obftet, vt ex dictis constat. Respondeo secundo, qui vult ingredi aliquam religionem, & posita in se cognoscit aliquod impedimentum, propter quod in ea non recipitur. vt v. g. vult intrare religionem, in qua hoies ex ignobili gñe, aut ex Iudeis, & Turcis vsq; ad tertiam, aut quartam gñonem nō recipiuntur, & postea in se cognoscit talem ignobilitatem, aut ex talibus parentibus descendere, non teneatur amplius ad votum. Et similiter, si postea incurrat aliquod impedimentum perpetuum puta, morbum aliquem perpetuum, vel contagiosum, ppter quod a monasterio expelleretur. Ratio est, quia nullus teneatur ad impossibile & votum iam factum est illi impossibile, id quod procedit, siue culpa sua, siue absque vouentis culpa impedimentum illud superueniat, quamuis peccauit in priori casu, vt exprefe docent Sotus lib. 7. de iust. q. 2. art. 1. in respon. ad tertium princip. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 3. circa argumentum secundum Sylu. verb. relig. 2. q. 16. Ioseph Angles in florib. 4. en. q. de voto, arti. 2. diff. 5. concl. 1. Greg. de Val. to. 3. disp. 6. q. 6. puncto 4. q. 4. Emanuel Rodriq. p. 2. Sum. c. 95. concl. 5. & colligitur ex doctrina S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad 2. §. si vero incidit in impossibilitatem. Secus autem dicendum est, quando impedimentum esset temporale, puta, si incideret in febrem quartanam, aut aliud impedimentum temporale superueniat, tunc enim cessante impedimento, religionem intrare tenebitur. Ratio est, quia sublato impedimento nulla subest excusationis causa.

22 DVBIUM QVINTVM est, an qui religionem aliquam ingredi vult, teneatur vbique terrarum monasteria illius religionis adire, vt voto satisfiat? R. si deo, quamuis natura voti exposcere videatur, vt nō admittitur in vna provincia, aut regno, extraneas provincias, & regna querere teneatur. v. g. Hispanus Italiā, &c. Si spes sit, quod alicubi receptores inueniat, eo quod votum obligat ad sui obseruatā. quantum possibile est, quia tñ votum obligat secundum intentionem vouentis, si vouentis intentio saltem tacita nō fuerit exteras provincias, & terras adire, ad id non tenebitur. Ratio est, quia cōs vouentium intentio est solum obligare se ad votum in provinciis & regnis proprijs. Nullus n. Italus vouens religionem intendit se obligare ad eundem in Galliam, aut Hispaniam, vt voti adimpleat, vnde et in dubio de vouentis intentione dicendum est tale non teneat peragere remotas provincias, & regna extranea, cum hoc in visu non sit, nec quispiam vouendo obligare se intendit, nisi ad diligentiam moralem. Vnde satis erit, si in eadem provincia quinque, aut sex monasteria illius ordinis querat. Nā ex illis coniecturam facile potest facere, vtrum in reliquis recipere retur, tūc n. moraliter tota religio est explorata. Sic Aug. ver. votum. 3. §. 10. Sylu. verb. relig. 2. q. 16. Ca. 2. q. 88. ar. 3. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. art. 1. circa tertium principale. Nauar. in M. n. ca. 1. 2. nu. 48. vers. 18. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 3. circa argumentum secundum Grego. de Valen. tomo 3.

disp. 6. q. 6. puncto 4. q. 4. verlicul. Quartum. Ioseph Angles q. de voto. art. 2. diff. 5. concl. 2. & 3. Cosinus Philiar. de offic. sacer. p. 2. lib. 3. ca. 2. 1. Emanuel Rodriq. p. 2. Sum. c. 95. concl. 4. Io. Azor. p. 1. infi. Moral. lib. 11. c. 2. dub. 2. Cosinus Philiar. chus de offic. sacer. p. 2. lib. 3. c. 45. & alij cōiter.

23 DVBIUM SEX TVM est, an qui vult religionem in cōi ingredi, vel etiam aliquam in particulari, & non admittitur in aliqua, vel in illa particulari, quam vult, quia ignorat Grammaticam, sed recipitur vt laicus, an teneatur Grammaticam discere, vel ingredi vt laicus? Ratio difficultatis est, quia, ait S. Tho. 2. 2. q. 88. ar. 3. ad secundum, si illud, quod quis vult, ex quacunque causa impossibile reddatur, debet facere, quod in se est, vt saltem habeat promptam voluntatem faciendi quod potest. Sed qui ob defectum Grammaticæ non admittitur in religionem, potens est dare operam, vt discat Grammaticam, & ita recipiatur.

Respondeo, cum Soto lib. 7. de iust. quest. 2. ar. 1. ad tertium principale. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 3. circa secundum argumentum. Ioseph Angles in florib. 4. en. q. de voto. art. 2. diff. 5. concl. 1. Cosmo Philiarcho de officio sacer. par. 2. lib. 3. ca. 2. 1. Ioanne Azorio par. 1. infi. Moral. lib. 11. c. 2. dub. 4. & Emanuele Rodriguez par. 2. Sum. c. 95. concl. 10. Quod si talis bona fide credebat votum emittendo, non necessario requirit Grammaticam, vt admitteretur inter illos, qui deserunt choro, & sacris initiantur, tunc nec teneatur addiscere Grammaticam, si alias non admitti possit nec etiam teneatur laicorum ordinem intrare sed omnino liber est a voto. Ratio est, quia ignorantia ipsius excusat, quæ facit, vt votum fuerit inuolutarium. Et similiter qui vult intrare ordinem laicorum, in quem nullus v. g. in ea religione, quam ingreditur vult admitti, nisi scias tale officium, si quando votum emisit, bona fide credebat non esse necessarium scire aliquod officium, non teneatur illud addiscere, vt admittatur, præferim si fuerit illud difficile, ob eandem rationem. Ceterum qui absolute vult religionem, scis necessariam esse Grammaticam, vt admittatur inter eos, qui seruiunt choro, tunc quamuis Sotus, Arragon, Angles, & Rodriguez absolute dicant, talem teneri vel Grammaticam addiscere, vel habitum laicorum suscipere, vt voto satisfaciatur; probabilis tamen valde est opinio Cosmi Philiarchi in hac re, hoc vltimum non ita vniuersaliter verum esse; sed cum limitatione, hæc tenendam esse opinionem eorum, scilicet, si crederet se ineptum esse ad discendum, quando vouit, tunc enim, inquit, teneatur ingredi, vt laicus, quia apostolus conditionis impossibilis quamuis faciat, vt nullum sit votum quantum ad ingressum in ordinem, qui seruiunt choro, ne tamen delusorium omnino sit, valebit quantum ad ingressum in ordinem laicorum, tenebiturque vt laicus ingredi, & laborare, & exercere opera manualia, cum quo ad hoc non sit ei impossibilis voti adimpletio, si bene imputet, quod religionem vouerit scienter apponendo limitationem, & conditionem, quam sibi impossibilem esse vouerat. At vero si religionem ea intentione nouerat, vt reciperet inter illos, qui deserunt choro, scis necessariam esse Grammaticam, & quando vouit, credebat se aptum ad discendum,

si postea omni adhibita diligentia non potest discere, valde probabile est, & rationi consentaneum non teneri ingredi rei laicum, cum uotum obliget secundum intentionem rationabilem tantum eius, quod uouit, censetur enim in hoc casu uouisse ingredi religionem, si aptus postea fuerit potest diligentiam adhibere, ea addiscendi, quæ requiruntur in illis, qui choro inseruiunt; atque adeo uotum quasi conditionale emisisse censetur; quia conditione absque culpa sua cessante, cessabit uotum, ne ultra intentionem suam obligatur effic dicamus, fieri enim potest, ut persona uouens talis sit, quæ non censetur aliam intentionem habuisse. Et confirmatur hæc opinio ex communis regula Theologorum, & Summisarum in hac materia, scilicet quod sicut effectus non excedit causam: ita uotum non extenditur ultra intentionem uouentis, cum ex ea virtutem sumat, cui etiam fauent Azorius, ubi supra, & Ioannes à Penna, quem refert, ac sequitur Ludou. Lopez p. 1. Sum. c. 45. §. 2.

- 4 DVBIUM SEPTIMUM est, an qui uouit ingredi certam aliquam religionem ingredi possit? Respondeo primo, Qui uouit ingredi certam religionem, licite potest ingredi aliam illa arctiorem & præstantiorem. Ratio est, quia alias uotum esset impedimentum maioris boni. Immo licet eum inducere ad ingrediendum maiorem religionem, nisi aliquid rationabile obstat, puta infirmitas, vel spes maioris profectus in religione minori. Sic S. Tho. 2. 2. q. 189. ar. 9. ad tertium, & Cai. ibi. Palud. in 4. d. 38. q. 3. ar. 1. conclus. 7. S. An. p. 3. tit. 16. c. 2. §. 4. Aug. verb. uotum. 3. §. 16. Syluest. verbo uotum 2. q. 18. Intelligendum autem est hoc ex Caiet. yb. supra, dummodo religio illa maior bene se habet, tunc enim licitum erit inducere ad maiorem eam, qui obligatus est uoto ad minorem, quia ubi bene fuerit, frustra de maiori tate in abstracto, & in debito gloriatur, oportet eum ad maiorem de facto seruiat inquirere.

Secundo, qui uotum simplex em. sit certæ religionis, in aliam æque arctiorem priuata auctoritate transire, non potest, & si admittit sit in alia æque durior, & arctior, nisi bona fide putet id sibi i. cere, ad illam, quam uouit, redire teneatur, dummodo in illa alia nondum professionem emisit: unde qui uouit ingredi ordinem S. Dominici, qui mu. s. admittit postea sit in alia æque durior, ad ordinem canonicorum redire teneatur, quando non sit in alia professus, ex Ioanne Azorio p. 1. in lib. Moral. lib. 1. c. 22. dub. 12. in fine & alij.

Tertio, Qui uouit strictiorem religionem ingredi, regulariter, & iure communis peccat ingrediendo laxiorem, nec ad eam induci potest, nisi aliqua specialis & euidentis causa, & hoc cum dispensatione superioris ex S. Th. 2. 2. q. 189. ar. 9. ad tertium, Palud. in 4. d. 38. quæst. 3. ar. 1. conclus. 7. & q. 4. arti. 1. conclus. 5. Ang. verb. uotum. 3. §. 16. S. An. p. 3. tit. 16. c. 2. §. 4. Syluest. verb. uotum 2. q. 18. Tab. verb. religio. §. Trigesimo. Ioseph Angles in floribus 4. sent. in q. de uoto. ar. 2. d. fiscal. 17. Nauar. in Man. c. 12. nu. 48. vers. 18. & Ioanne Azorio p. 1. in lib. Moral. lib. 1. c. 32. dub. 12. scilicet tunc semel professione in illa religione laxiori, quamuis peccauerit profitendo laxiorem, liber est à uoto priori, & professio valida est, ut omnes præfati auctores re-

stantur, & expresse tradit S. Tho. 2. 2. q. 189. art. 2. ad 3. & definitur à Bonifacio 8. P. pa. vii. n. cap. Qui post uotum de reg. in 6. vb. d. c. iur. Qui post uotum a se de certa religione intranda emissionem religionem alia & laxiorem ingrediatur, & proficitur in ipsa, potest (uoto non obstat) ante priorem, in quoque simpliciter per seculum solenne noscitur derogatum, mouere licet in eodem. Pro uoto tamen non completo, erit eius penitentia imponenda, ut duo sumus Pontificis tradit, vult est, peccasse intrando laxiorem religionem, quia minus præstat, quam prom. fit. & ideo penitentiam ei imponenda est. Alterum est, liberari à uoto religionis arctioris, per professionem factam in laxiori, quæ, ut ait S. Thom. uotum solenne in religione laxiori, quo quis se tradit religioni, ita ut religio sibi in. n. ipsum acquirat, fortius est, quæ uotum simplex de intranda religione maiori, & ideo liberat à uoto priori simplici. Recte ita monet Ioseph Angles, ubi supra. Magistros nouitiorum cautos esse debere, ne tales uouentes recipiant, vel receptos retineant, quia retinendo peccatis eorum cooperantur.

Dixi autem Regulariter, & iure communis non posse ingredi laxiorem, quia si aliqua religio haberet à Summo Pontifice priuilegium, ut tali uoto arctiores admittere possit, tunc non erit peccatum illos admittere, quæ priuilegium Eugenius Papa III. ut habetur in priuilegio xlincipit. Etsi quilibet personas. 14. §. 6. congregationis Casinensis concessit, ubi habetur, quod prælati d. e. congregationis absolueri possunt intrantes in eandem congregationem à uoto cuiuscunque religionis etiam arctioris dummodo in ea religione, seu ordine arctioris quo uouissent, professionem non emisit. Quod si posset ab eadem congregatione ante professionem emissam recedant, talis præcedens dispensatio nullius erit roboris, vel momenti. Cuius meminit P. Hieronymus à Sorbo in annotat. ad compendium priuilegiorum. verb. uotum. Et simile priuilegium concesserunt Eugen. Papa III. ordini S. Augusti. & Leo X. congregationi Camaldulensi anno 1513. & Julius Papa I. congregationi Montis Oliueti 1507. ut refert idem author in eodem compend. in verb. Nouitius.

- 15 DVBIUM OCTAVUM est, an qui uouit Religionem ingredi, satisfaciatur voto si statim egrediatur, absque ulla probatione? Respondeo, qui habet uotum religionis, & illam ingreditur animo factum exequendi, non satisfaciatur voto, sed teneatur uoluntatem mutare, & experiri, an uita relicta sibi cōueniat, necne. Sic expresse S. Tho. 2. 2. q. 189. art. 4. ad tertium Palud. in 4. d. 38. q. 4. ar. 1. conclus. 1. Richard. 4. d. 38. ar. 8. q. 3. lo. Maior. in 4. d. 38. q. 2. vers. sic. Dabitur ad finem S. An. par. 3. tit. 16. cap. 2. §. 4. Summa P. Innella, verb. religio. 3. q. vit. Angel. verb. uotum 4. §. 18. Syluest. verb. religio. 2. q. 19. Sonus lib. 7. de iustitia. q. 2. artic. 1. in respons. ad tertium argumentum post medium. Ioannes Azorius parte prima instit. Moral. lib. 1. c. 22. capit. 22. dubio sexto. Ratio est, quia quando quis uouet, non solum obligatur ad uotum, sed etiam ad omnem essentialē ei annexum, sine quo uotum non esset uotum. Quia quicumque uult aliquid, uult eo ipso implicite omne id, sine quo id esse non potest. Sed uotum ingrediendi religionem siue p. op. o. remanet, & vel experiri debet, & cum proposito o. statim

exendi, vere non est votum, cum sit malum, nihil autem malum potest esse materia voti, nec votum illud votum esse potest, aut rationem boni habere nisi ex remanentia, & experientia aliqua in religionem. Ergo eo ipso quod votum ingrediendi religionem emittitur, ut voto satisfiat, non solum intrare debet, sed etiam animum habere experiendi religionem, cum talis experientia sit quid substantiale voto, quoad materiam, & efficaciam. Vnde ad utrumque ex vi voti, id est, ad ingressum religionis, & experientiam faciendam de religione obligatur. Vnde Richardus, ubi supra, recte docet, vouentem intrare, ut exeat, aut vouentem in troitum, & exitum, aut solum vouentem in troitum, cui comitatur exitum diu propositum, peccare, & votum illicitum facere. Nam vouere ut exeat, est vouere ob malum finem, & sic non tenet votum; vouere autem copulatiue in troitum, & exitum, temerarium est, propter coniunctionem partis malae, scilicet exitus, & denique vouere intrare religionem cum voluntate, & proposito exendi, peccatum, & temerarium est, quia quauis intrare de se bonum sit, cum tali tamen proposito concomitante exendi malum est, ideoque uouens intrare religionem eo modo, quo tenet votum, voto non satisfacit, nisi mutet propositum, & in tunc cum proposito experiendi, an ei expedit uitam religionis proficiat, facta autem experientia bona fide, & videns religionem sibi non conuenire, si exeat, liber manet a uoto.

¶ **Neque obstat praedictis, quod qui iurauit contrahere matrimonium, satisfacit iuramento, etsi eo animo contrahat, ut statim religionem ingrediatur, c. Commissum de sponsal. similiter qui iurauit soluere usuras, satisfacit iuro soluendo illas cum animo, ut statim eas repetat. c. Debitores. de iureiur. Et qui iurauit, uel uouit ingredi religionem, si in episcopum eligatur, potest religionem intrare, & nihilominus postea Episcopatum acceptare, & consequenter implet votum intrando cum animo exendi propter Episcopatum. c. Per tuas. de uoto, & uoti redemp. Ergo pari ratione satisfacit uoto ingrediendi religionem, & eam ingreditur animo statim exendi. Respondetur, enim disparem esse rationem, quia in praedictis casibus intentio fertur in licitum, siquidem post matrimonium de praesenti ante consummationem, ingredi religionem, & post solutas usuras, illas repetere, & post ingressum religionis assentiri illi electioni in Episcopum, licita sunt de se. At uero post uotum ingrediendi religionem absolute factum, uelle statim exire de se illicitum est, ut constat; quia talis ingressus non cadit sub uoto, sed solum ille, qui est cum animo probandi, & experiendi an expedit ei uitam religionis suscipere. Vnde quauis uouens ingredi religionem eo animo, ut statim exeat, possit absque ulla experientia statim, ac ingressus est, exire, quia tale uotum, ut diximus, non est uotum ingrediendi religionem, tamen absolute ingredi uouit religionem, tunc non solum ingredi, sed etiam experientiam bona fide facere, ut uoto suo satisfaciat.**

¶ **DVBIVM NONVM** est, an qui uouit ingredi religionem, possit post ingressum exire sine peccato? Respondetur primo, qui uouit ingredi religionem, cum intentione experiendi illam, & cum libertate remanendi, uel non remanendi, utrumque facere potest, aut remanere, aut exire. Ratio est, quia intan-

tum fertur obligatio uoti, in quantum se extendit uoluntas, & intentio uouentis. Idem dicendum est, de eo, qui simpliciter uouens ingredi religionem, nihil cogitauit de libertate exitus, uel de perpetuitate remanendi, solum enim obligatur ad ingressum religionis, secundum formam iuris communis, quae est, ut detur ingredientibus annus probationis, unde non tenetur perpetuo remanere in religione, sed bona fide experiri, an religiosum institutum sibi conueniat, nec ne. S. Thom. 2. 2. quae. 1. 189. ar. 4. Caiet. ibid. Richard. in 4. d. 38. ar. 8. quae. 3. Paluda. in 4. d. 38. q. 4. ar. 1. conclus. 2. Ioan. Bachonius in 4. d. 3. qu. 3. ar. 3. S. Ant. par. 3. ti. 1. 6. cap. 2. §. 4. Summa Pisanel. la. uerb. Religio. 3. §. ult. Angel. uerb. uotum. 3. qu. 18. Syluest. uerb. Religio. 2. q. 19. Sotus li. 7. de iust. q. 2. ar. 1. circa tertium argum. Nau. in Manu. ca. 12. num. 47. uerb. Quarto. Coua. in c. Quamuis de paetis. p. 1. §. 3. num. 12. in fi. in 6. Cosmus Philarchus de officio Sacerd. p. 2. lib. 3. ca. 20. in fin. Ioseph Angles q. de uoto. ar. 2. diff. 7. Emanuel Rodriguez p. 3. Summae. ca. 95. concl. 2. & Ioannes Azorius p. 1. inst. Moral. lib. 1. c. 22. q. 6. Idem dicendum est, quod uis cum uoto de ingrediendo concurrat etiam propositum perseverandi in ipsa religione, adhuc enim non est impedita libertas exendi, cum propositum solum non sit promissio, atque adeo non sit uotum. Nec obstat, quod non dicitur uenisse, qui non stetit, ac per hoc non dicitur uenisse ad religionem, qui non stetit in illa, sed exiit ante professionem, quia solum dicitur non uenisse ad religionem, qui primum ingressus est, exiit, antequam experientia ullam, aut talem nullam de religione fecerit, ut superius dictum est, secus autem, si post experientiam factam exiuerit. Idem dicendum est de eo, qui uouit se fore religiosum, nisi enim aliud intellexerit in mente sua, non tenetur permanere in religione; intelligitur enim tale uotum non de perpetua, & perfecta religione, sed de ea, quae est intra annum probationis; atque ita satis erit si secundum iura probationis experimentum fecerit ex Ca. 2. 2. q. 189. ar. 4. dub. 1. & Iosepho Angles in floribus. 4. sen. q. de uoto. ar. 2. diff. 6. Couar. in cap. Quamuis. p. 1. §. 3. num. 12. in fi. de paetis in 6. & Ioanne Azorio p. 1. inst. Moral. lib. 1. c. 22. q. 7. Ratio est, quia cum uotum sit uoluntarium, solum obligat secundum uouentis intentionem.

¶ **Respondetur secundo, qui post uotum ingrediendi religionem, & experientiam factam ante professionem exiit, si ex causa rationabili recedat, puta, quia displicet ei id uitae genus, tanquam minus gratum, & commodum sibi, aut, quia probata bona fide religio parit sibi minorem fortitudinem, roborem minus animi ad ipsius perseverantiam, & propterea timet, ne temporis processu tepidus inueniatur, non peccat, nec contra uotum suum facit, quia utitur iure suo, annus namque probationis iure conceditur, ut quis experiat onera religionis, ita tamen, ut sua sponte, & uoluntate possit a religione, praesertim ex aliqua rationabili causa, infirmitatis, scilicet, debilitatis, aut difficultatis alius recedere, ex S. Th. 2. 2. quae. 1. 189. artic. 4. ad secundum Caic. ibidem dub. 3. Iosepho Angles. quae. de uoto. artic. 3. diff. 7. Cosmo Philarcho. de officio Sacerd. par. 2. lib. 3. cap. 20. in fi. Emanuel. Rodriguez par. 2. Summae. c. 95. concl. 2. & Ioanne Azorio par. 1. insti.**

Moral. lib. 1. c. 12. q. 6. in fi. & colligitur ex cap. Ad Apostolicam. de Regularib. & ex c. 1. & ex c. 2. cond. ti. in 6. Immo vero etiam intra annum probationis abique legitima causa recedat, in eo peccat, quod temere, & ex animi leuitate ab inepto proposito desistat, contra votum tñ delinquit, cum secundum iura tps probationis liberum sit, vt libere manere, vel exire possit, vt colligitur ex c. 1. de reg. in 6. in illis verbis. *libere potest intra sequentem annum ad seculum remeare*, & ex c. 2. cond. ti. & lib. in illis verbis. *annum ad seculum redeat, sicut de sua voluntate preceperit*. Et facit Nau. in Man. e. 12. num. 47. ver. Quarto. & Io. Azorius vbi supra. Quicquid Caic. 2. 2. q. 189. art. 4. dub. 3. cumque secuti Iosephus Angles, & Cosinus Philarch. putent sic vouentem, & excurrentem sine legitima causa ex sola libertate peccare mortaliter, quorum opinio mihi nimis dura, & rigida videtur ob rationem allatam, sicut & falsam existimo Caietani sententiam, quia docet ingredientem abique voto, & sine causa iusta, pro sola libertate excurrentem, peccare venialiter. Nisi. n. ex leuitate animi retrocedat, atque ita quodammodo peccatum inconstantie committat, ex alio capite nulli committit peccatum quia facit quod licitum est sibi, & iure suo vitur, vt colligi potest ex S. Th. 2. 2. q. 189. art. 4. ad secundū, vbi ait, cum qui religionem ingreditur, si exeat, *proferat* ex aliqua rationabili causa, non dare malum exemplum, nec generare scandalum, sed facere qd ei est licitum. Loquitur autem Sanctus Thomas de eo, qui vouit religionem ingredi. Ex eo enim quod ait se egredientem *proferat* ex causa non peccare, significat, quod exiens etiam sine rationabili causa non scandalizat, quia facit, quod sibi licet, quod si aliquis ex eius egressu scandalizetur, erit scandalum passum ex parte eius, non autem actuum ex parte excurrentis, quia fecit, quod licitum erat ei facere. Id quod multo magis locum habet in eo, qui ingreditur sine voto.

19. **DVBIVM DECIMVM** est, an qui vouit religionem ingredi, & in ea perseverare, & profiteri poterit tuta conscientia intra annum probationis ad seculum redire? Sotus li. 7. de iust. q. 2. ar. t. circa tertium arg. in fi. Pet. de Arraz. 2. 2. q. 88. ar. 3. docent, quod si bona fide ingreditur, & post experientiam sumptam bona fide videt, eam non conuenire, etiam si multoties perseverantiam vouent, possit n. h. h. omnis exire, absolutusq; manebit a voti obligatione. Ratio est, quia votum semper ingredientem secundum ius commune, sed iura concedunt annum probationis. Ergo si intra probationis annum expertus sit bona fide illum statim non conuenire, poterit ad seculum redire, liberque manet a voto.

Alij. vt S. Th. 2. 2. q. 189. ar. 4. in corpore. Palud. in 4. dist. 7. 8. q. 4. ar. 1. conclus. 1. Caic. 2. 2. q. 88. arti. 3. verifie. Duabus autem existentib. Nau. in Man. e. 12. num. 47. S. Ant. p. 3. ti. 16. c. 2. §. 4. Summa Pisanel. la in verb. Religio. p. 3. vlt. Syluest. verb. Relig. 2. q. 19. Cua. in e. Quamuis p. 1. §. 3. in fi. Cosin. Philarch. de offic. Sacerd. p. 2. lib. 3. cap. 10. Ludou. Lopez p. 1. in stru. conscientie. c. 44. in fin. & ca. 45. in princip. Gregorius de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 4. dub. 4. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. cap. 95. conclus. 7. & Joannes Azorius p. 1. in stru. Moral. lib. 1. c. 22. dub. 8. docent teneri ex vi voti ad proficiendum, seu ad perpetuo remanendum in Religione.

Ratio est, quia obligatio voti procedit ex voluntate unde in tantum se extendit obligatio voti, in quantum se extendit voluntas, & intentio vouentis. Cū igitur vouens intendit se obligare non solum ad ingreditum, sed etiam ad ppetuo remanere, atque adeo per hoc efecundum votum de perseverantia credit iuri, quod tempus probationis sibi concedit. Et confirmatur, quia duo diuersa sunt vota, vouere ingressū, & vouere perseverantiam in religione, ut cōstat, & hoc secundum arctius obligat, quam primum solum, unde per hoc secundum se obligat ad aliquid amplius, quam per primum solum, quod intelligi non potest, nisi per secundum addatur noua, & distincta obligatio ad perseverandum, renuntiando, quantum in se est, iuri, quod sibi annum probationis concedit. Cum enim annus probationis datus sit in fauorem vouentis, & religionis, cui renuntiare possunt. cap. Ad Apostolicam de Regularibus, vouens non solum ingredi, sed etiam profiteri, & perseverare, videtur, quantum est ex se, ei renuntiare. Vnde qui habet huiusmodi votum, si iudicatur aptus religioni, tenetur in ea perseverare, etiam si experiretur aliquot difficultates, quas alioquin iudicet et sufficientes ad excurrentem, si votum fuisset solum de experiendo. Siquidem vouendo profiteri videtur promittere si superatorem difficultates Religionis, & renuntiare beneficio probationis sibi concessio, adeo ut nisi religio illum dimittat, non obstantibus huiusmodi difficultatibus profiteri teneatur, nec aliquid dispensatione ad seculum redire aulet.

Cuius ratio est, quia licet probauerit bona fide statum Religionis, non dum tamē adimpleuit votum de proficendo, & perseverando in illa. Vnde exire non potest sine dispensatione. Immo uero impetrat super tali voto dispensationem, si exprimat solum, quod uouit ingredi, & tacet, quod uouit etiam profiteri, surrepticia erit talis dispensatio si obtenta, ut Nau. Lopez, Cosinus Philarchus, Grego. de Valentia, & Rodriguez locis proxime citatis docent, & consequenter, ut recte in fert Rodriguez, excurrente sine legitima dispensatione obtenta, duo peccata contra duo hæc diuersa vota committit; diuersum namque, & distinctum est votum ingrediendi ad probandum, & votum proficendi, & perseverandi, ut diximus.

20. **DVBIVM VNDECIMVM** est, An qui uouit ingredi religionem, & dubius sit, an vouent etiam profiteri, interpretari, & intelligere debeat se uouisse profiteri.

Respondet cum Nau. tom. 1. consiliorum ti. de voto. consil. 1. 8. in antiquis, alias consil. 2. 6. in Nouis, uersicul. Tertio. & Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. m. c. 95. conclus. 6. debere intelligi votum de proficendo.

Tum quia votum ingrediendi religionem sine intentione implicita emittendi professionem in illa seruatis seruandis videtur varium. Tum quia in dubijs eligenda est pars tutior, capit. iuuenis, de spōsal. & fuit Ludouicus Lopez p. 1. in stru. conscientie. cap. 45. §. 2. in fine. affirmans multo tutius esse, ut in tali dubio peccat dispensationem addens dubietatem hanc inducere faciliem causam dispensandi commone.

21. **DVBIVM DVODECIMVM** est, An qui uouit igitur

di religionem, & postea, probationis tempore alia quæ criminosa commisit, & impedimenta apposuit, & propterea eijciatur, & idem de eo qui antequam ingressus esset, peccata commisit, ita, ut culpa sua non sit admissus in Monasterium, aut Religionem uoti obligatio teneatur?

Respondetur, Qui ita deliquit in eum finem, ut non admitteretur ad ingressum, aut vt in ingressu eijceretur, non modo peccat, sed exclusus etiam non manet tuta conscientia. Quamuis enim ex vi voti directe non videtur aliquibus ad aliud teneri, sed solum poenitere de peccatis commissis; Alij tamen rectius docent adhuc voto suo non satisfecisse, nisi bona fide iterum ingredi peccat, & admissus bona fide experitur; Quia culpa sua, & iniuste, & cum dolo curauit, vt non admitteretur, aut vt ingressus excluderetur, iuxta ea, quæ capit. 17. dub. 1. docuimus.

Aliter tamen dandum est, si commisit criminosa, non tamen eo scias, vt non admitteretur, aut eijceretur, sed ex mala, & praua consuetudine, aut ex humana fragilitate, tunc enim quamuis peccet, non admissus tamen, aut post ingressum eiectus liber manet.

23 DVBIUM DECIMUMTERTIVM est, An qui vovet ingredi religionem, & postea ex sua culpa vel citra culpam suam non sic admissus ad ingressum, aut ingressus citra culpam suam aut ex culpa sua, non sit admissus ad professionem, teneatur in seculo seruare castitatem, & regulam, & alia illius ordinis præcepta, quantum est in se. I N hac re duo certa sunt, tertium vero incertum, & controversum.

Primum est, Qui vovet religionem cum intentione obligandi se ad castitatem, & continentiam perpetuam, & ad alia religionis officia, etiam si ad religionem non admitteretur, aut post ingressum eijceretur, sine dubio etiam in seculo manens ad hæc omnia seruanda obligatur.

Secundum est, Qui vouendo religionis ingressum animum habuit ad nihil se obligandi, nisi in ea reciperetur, & prosperetur, postquam passus est repulsum, aut exclusus sit, ad nihil obligatur. Ratio est, quia obligatio voti non extenditur vltra intentionem vouentis.

Tertium, & de quo dubium est, de eo solum est quod absolute vovet religionem, non admissus, aut reiectus, teneatur in seculo manens castitatem, & alia religionis officia seruare? Ratio difficultatis est, quia hæc omnia continentur in voto religionis.

Ergo sicut votum solemne ad hæc omnia obligat: ita etiam, & votum simplex, cum obiectum voti simplicis sit ipsum votum solemne. Confirmatur autem ex illa communi regula, Quotiescunque id quod quis vouet, est factum, est impossibile, tenetur saltem dare operam vt adimpleat id, quod est in eius potestate, vt verbi gratia. Qui vouet dare centum pauperibus, vel ieiunare totum aduentum si non potest totum aduentum ieiunare, aut centum dare, tenetur saltem ad id, quod est sibi possibile. Ergo à simili, qui vovet ingredi, si non admitteretur, tenebitur saltem castitatem in seculo seruare, cum hoc sibi possibile sit.

Communis tamen opinio est non teneri ad castitatem, & alia religionis onera, siue ex culpa sua, siue citra culpam suam admissus non sit, aut post in-

gressum reiectus. Sic expresse Caiet. 2. 2. q. 88. artic. 3. Sotus lib. 7. de iust. q. 2. art. 1. ad 3. Nauar. in Manuali, cap. 12. nu. 47. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 3. circa 2. arg. Gregor. de Valent. to. 3. disp. 6. q. 6. p. 1. eto 4. dub. 4. Ludou. Lopez. par. 1. instr. conf. c. 44. in fin. Ioseph Angles in florib. 4. sentent. q. de voto, art. 4. difficult. 9. Ludou. de Beia in 1. p. Respond. casuum conscient. casu. 29. Cosinus Philarchus de offic. sacer. p. 2. lib. 3. ca. 20. & Emanuel Rodriguez par. 2. suu. ca. 95. concl. 2. & concl. 4. Ratio est, quia ex vi talis voti, solum obligatur quis ad id, quod est propria, & prima materia, & proprium obiectum eius.

Sed propria materia, & proprium obiectum illius, qui religionem simpliciter vovet, est religio solum; non autem castitas, aut alia religionis officia. Ergo cessante religione, cessat obligatio ad alia illam materiam uoti secundariam, scilicet, castitatem, & reliqua. Immo vero si teneatur vt uoti ad castitatem, teneatur etiam ad paupertatem, & obedientiam, cum non sit maior ratio vnius, quam alterius; æque enim post solemne votum ad ista, quæ ad illam obligatur, vt conflat. Cum igitur absurdum sit asserere, cum, qui redit ad seculum teneri ad paupertatem, & obedientiam absurdum etiam erit dicere teneri ad castitatem. Deinde qui uouet statum aliquem accipere, non tenetur ad leges illius status quousque vere statum illum assumpsit, nisi forte in uoto, quo statum premissit, leges aliquas illius specialiter uouerit, vt qui vovet verbi gratia, intra annum suscipere sacros ordines, quamuis peccat non suscipiendo sacros ordines intra annum, non tamen tenetur officium diuinum recitare, aut ex voto seruare castitatem, quousque vere fuerit ordinatus. Et qui vovet suscipere Baptismum, quamuis peccat non suscipiendo baptismum, non tenetur tamen ad leges Christianas ante baptismum vere susceptum, exceptis illis, quæ sunt de iure nature.

Ad Religio est quidam status, & lex particularis quam homo sibi ipsi instituit, & implet. Ergo qui illum uouit non tenetur castitatem, aut alia religionis officia seruare, quousque statum illum per solemnem professionem suscipiat.

Ad Rationem autem in cōtrariū Respondetur, castitatem non aliter includi in voto religionis quam paupertatem & obedientiam, vnde sicut non tenetur ad ista nisi post solemne votum, sic neque ad illa. Per votum enim solemne hæc omnia uouenter explicite, non autem per simplex religionis uotum. Quare quoadusque votum solemne fuerit emissum, ad illa non obligatur. Nec est similis ratio uoti simplicis ingrediendi religionem, ac ieiunandi, & dandi centum, quia ideo tenetur ieiunare quantum potest, & dare quantum potest, qui non potest per totum aduentum ieiunare, aut dare centum, quia qui uouit totum, formaliter vouet partem, & sic si non potest præstare totum, tenetur saltem præstare partes, quantum in se est. At uero qui uouet statum religionis, non uouet formaliter leges illius status, sed secundario, & conditionate, quatenus statum illum suscipit, quem non nisi per solemnem professionem suscipit, & proinde non nisi post solemnem professionem, ad castitatem, & alia onera religionis obligatur. Et idem dicendum est si

voluisset primario profiteri religionē, adhuc enim non tenetur seruare castitatem, cuius quo perseverantia in religione facta sit et impossibilis ex culpa sua, vel extra culpam suam. Quia primaria materia talis voti non erat ipsa continentia, sed erat votum solenne siue professio, quo cessante, cessat etiam obligatio ad continentiam, & castitatem, quæ erat materia secundaria, vt ex dictis constat.

Hinc inferitur primo, quod si ille, qui vouit religionem, antequam professionem emittat, cum muliere congregiatur, solum peccatur fornicationis, aut adulterij committit, non sacrilegij, cum nondum vouerit castitatem, sed religionem.

Secundo si talis matrimonium contrahat, (propterea ualde potest) debuit reddere, & petere potest absque peccato, cum nondum sit religionem professus, sed sua culpa, vel absque culpa sua reiectus sit, nec votum castitatis emisit, vt diximus.

- 25 **DVBIVM DECIMUMQUARTVM** est, an qui post votū solenne emissum propter mores deprauatos à religione expellitur, vota essentialia, & religionis præcepta seruare tenetur.

Respondetur cum Soto lib. 7. de iust. q. 2. artic. 1. ad 3. in fi. Iosepho Angles in floribus 4. fen. q. de voto 3. artic. 2. diffie. 8. Pet. de Arragon. 2. 2. quest. 88. artic. 3. circa secundum arg. Cosmo Philarcho de off. sacerdot. 2. lib. 3. cap. 2. 1. Emano. Rodriguez p. 2. sum. cap. 95. concl. 11. & Io. Azor. p. 1. inst. Moral. li. 12. c. 16. dub. 4.

Primo, qui post votum solenne tanquam incorrigibilis à monasterio, seu Religione expellitur, quamdiu per ipsum steterit ne iterum recipiatur, nō est tutus in conscientia, sed tenetur se emendare, & vitam in melius mutare, vt iterum ad religionem recipiatur. Quod si correctus, & emendatus non admittitur, licite in seculo remanere potest. Prima pars patet, quia donec in malitia, & culpa sua maneat, ipse causa est exclusionis, & proinde tutus non est in conscientia, cum malitia, & culpa nulli patrocinari debeat.

Secunda pars constat, quia si post vite emendationem non recipiatur, adimpletio voti facta est illi impossibilis sine sua culpa. Intelligitur autem, positio hæc de eo, qui expellitur tanquam contumax, eo quod emendari, & corrigi recuset.

- 26 **Secundo**, Religiosus sententia definitiua, & publico iudicio ad id destinatum eiectionis, non tenetur etiam emendationem redire ad monasterium, & Religionem, sed tuta conscientia in seculo remanere potest, & sub episcopi obedientia viuere in habitu clericali, nec cogi potest ut ad Religionem redeat. Sic Nauar. consil. 51. de regularibus, in antiquis alias consil. 78. in Nouis, & consil. 3. de statu Monachorum in antiquis, alias consil. 79. de regularibus in nouis, & in cap. Non dicatis. 1. q. 1. nu. 34. & nu. 36. & Io. Azorius p. 1. inst. Moral. lib. 12. c. 16. dub. 6. Ratio est, quia per iustam sententiam eiectionis in perpetuum definit esse religiosus illius Monasterij, seu ordinis, à quo est repulsus, & tanquam seruus à domino derelictus censetur.

- 27 **Tertio**, Eiectus à Monasterio propter incorrigibilitatem, in seculo manens, obligatus manet ad votum solenne castitatis seruandum, ita vt inhabilis sit ad contrahendum matrimonium, etiam si non sit in sacris, & si cum muliere congregiatur, sacrilegium committit. Sic omnes initio alati, & pa-

tet à simili, quia sicut eiectionis exclusus à religione post solennem professionem, quam in uita uxoris emisit, mortuus uxore, inhabilis est ad contrahendum matrimonium, propter solenne votum emissum. Quidam, & c. placet. de conuers. coniug. ita à simili in casu proposito, prout vñ, & consuetudine ecclesiæ semper receptum esse videmus, quæ nunquam tales exclusos ad matrimonium admittit.

Quarto, Eiectus à religione propter mores deprauatos, ad obedientiam non tenetur nisi hoc sensu, scilicet, vt vitam; & mores emendet, & paratus sit redire ad religionem, si eum admittere velint, alias cum prelati, quibus obedientiam debebat, eā reiecerint, ab obedientia absolutus manet, quandoquidem nisi eum admittant, nō censetur amplius monachus religionis, & impossibile est ei obedientiam seruare.

- 28 **Quinto**, Exclusus à Monasterio, seu Religione absolutus manet à voto paupertatis. Ratio est, quia Religio non amplius eum alit, & consequenter potest viuere, & vestire, & alia ad uitam necessaria sibi acquirere, ita tamen ut nulla ratione possit diuitias accumulare, aut testamentum cōdere, sed bona quæcunque acquirit, ad Romanum Pontificem, vel ecclesiam vel episcopum pertinent, inslar bonorum illorum quæ uacantia dicuntur, ut latius tradit Azorius ubi supra dub. 9. Ratio est, quia licet non alatur à Religione, tenetur tamen uota obedientiæ, & paupertatis meliori modo, quo potest, adimplere, alioquin mortaliter peccat.

Sexto, Eiectus à Monasterio, & Religione, si non fuerit in sacris, officium diuinum recitare non tenetur, nec etiam ad ieiunia, & alia religionis præcepta seruanda tenetur.

Ratio est, quia hæc non uouit, aut promissit expresse, & ad illa non tenebatur, nisi ratione religionis, à qua exclusus est.

Deniq; si habitu indutus, à religione eiectionis fuerit, tenetur eum gestare in seculo, secus autem si per sententiam eiectionis, illoque expoliatus dimissus fuerit, arg. c. ult. de regularibus.

- 29 **Septimo**, Qui ante ingressum in religionem, uouit religionem absolute, & postea certam religionem professus, & ab ea iuste expulsus est, si non possit iterum in priorem religionem admitti, non tenetur ex uo voti simplicis ante ingressum emissi, aliam religionem intrare, aut inquirere. Ratio est, quia uotum simplex religionis per solenne in aliquo religiosorum ordine emissum plane extinguitur: obligatio autem semel extincta non reuiuiscit. Sic Io. Azorius ubi supra, dub. 5. & Sotus, & Petrus de Argon. ubi supra, quamuis hi duo ultimi probabiliores putant sententiam contrariam scilicet, teneri aliam inquirere religionem in quam ingredi debeat, si bene uolum receptatorem inueniat; At certe cum per solennem professionem, quam fecit, uota, quæ ante emiserat, omnino cessant, non est dicendum teneri post eiectionem aliam religionem inquirere, aut ingredi ratione uoti simplicis prius emissi.

De varijs modis, quibus quis ab obligatione
voti liberari possit. Cap. X.

SYMMARIUM.

- 1 Quinque modi assignantur, quibus obligatio voti atque votum ipsum annullari solet.
- 2 Quid interpretatio siue epikeia.
- 3 Cessatio voti tollitur quando.
- 4 Irritare votum quid sit, & quid supponit, ubi non re-
fere docuit Greg. de Valentia.
- 5 Dispensare quid sit, in quo differt a commutatione.
- 6 Commutare votum quid sit, ad quam reducitur voti re-
demptio, & quid illa sit.
- 7 Irritare votum qui possunt.
- 8 Potestas, quae habetur superiorum Religiosorum ad ir-
ritandum vota subditorum, non solum iure humano,
sed naturali, & diuino illis concessa, ibid.
- 9 Quanam vota Religiosorum a Praelatis possunt irritari.
- 10 Non potest Praelatus irritare vota subditiolibus subdi-
torum, nec votum de ingrediendi religionem irritari
quare.
- 11 Ansi religiosus veniens aliquid explendum pro tem-
pore, quo erat sui iuris, votum illud a Praelato irritari
possit.
- 12 An Praelatus vota religiosi irritare possit, quae ante
Religionis ingressum emisit.
- 13 An votum a Religiosis alicuius Praelati semel emis-
sum a Praelato postea irritari possit.
- 14 Communis, & vera sententia quae ibid.
- 15 Solutur ratio Richardi in contrarium allata.
- 16 An si superior aut aliquis habens potestatem domi-
natiua, votum subditi solum ex voluntate sua irri-
tet, quia ei placet ualida sit, & an peccet superior sic
irritando.
- 17 An Abbas, & Praelatus vota nouitiorum irritare pos-
sint.
- 18 An qui nunc aliorum superiorum funguntur, irritare
possunt vota subditorum quae possent super iores, si a-
descent.
- 19 An summus Pontifex Religiosorum vota possit irri-
tare.
- 20 Quanam vota seruorum possunt Domini irritare.
- 21 An possit Dominus irritare votum serui persolvendum,
& tempore seruatus, & libertatis, nu. eod.
- 22 Quaestio ab alijs instilla de seruo impubere, nec patrem
nec matrem habente, ab autore soluitur.
- 23 An maritus irritare possit vota omnia uxoris.
- 24 An possit uxor vota mariti irritare.
- 25 An si uxor emisit votum aliquod implendum post mor-
tem mariti possit maritus votum illud irritare.
- 26 An, quae vota filiorum sem illas a parentibus possint
irritare.
- 27 De uotis realibus, & personalibus ab impubere emis-
sis quid indicandum.
- 28 De uotis personalibus a filijs familias post annos pu-
bertatis.
- 29 De uotis realibus post pubertatem emisiss, quid dicen-
dum.
- 30 An si Pater non irritauit vota personalia aut realia a
filijs ante pubertatem emissia, ea post pubertatem irri-
tare possit.
- 31 Patrem non habere potestatem in filium post puber-
tem quantum ad vota personalia, nec post an. 25, quo
ad realia, sicut cum alijs totus uoluit, falsum est.

- 28 Prior sententia quae, & quomodo conciliatur inter
se.
- 29 An nota personalia facta ab impubere facta cum anno
ea implendi, postquam peruenit ad pubertatem a
patre possint irritari.
- 30 Nota personalia ante pubertatem emissia, quae forma-
tiam post mortem patris non renouantur.
- 31 An siem Pater sic etiam mater nota impubertem irri-
tare possit.

Solent ab authoribus quinque modi as-
signari, quibus obligatio voti, atque
adeo votum ipsum tolli, & annullari
solet; Quorum primus est Interpretatio
siue epikeia; Secundus est Cessatio, Tertius est
Irritatio, Quartus est, Dispensatio, Quintus autem
Commutatio, de quibus tractant S. Thom. 2. 2. q. 88.
arti. 10. 11. & 12. Caiet. ibid. & in summa verbo, vo-
tum. 6. vltimo. Rich. 4. dist. 38. art. 8. q. 1. & artic. 9.
q. 1. & 2. Palud. ead. dist. q. 4. per totum. Ioan. Ba-
chonus in 4. dist. 3. q. 5. Gabr. in 4. dist. 3. q. 1. artic.
5. & S. Anto. p. 2. tit. 1. cap. 2. 5. 8. summa Pisanel-
la verbo, votum. 5. Ange. verbo votum. 2. & 4. Sylue.
verbo, votum. 4. Tabiena in verbo. Dispensatio. 3.
8. 9. & 10. S. v. lib. 7. de iustit. q. 4. artic. 1. 2. & 3.
Nauar. in Manuali, cap. 12. numer. 63. & seqq. Petr.
de Arragon. 2. 2. q. 88. artic. 1. 10. Gregor. de Valent.
tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 7. Ludou. Lopez. part.
1. instruct. confic. cap. 47. & quatuor sequentibus.
Barthol. Medina lib. 1. instruct. confess. capit. 14. 5.
7. Summa Coro. par. 3. tract. de uoto, nu. 1. 4. & seqq.
Cosinus Philarchus de offic. sacer. p. 2. lib. 3. cap. 4.
Ioseph Angles in q. de uoto, artic. 7. Candelabrum
aurum in supplemento, capit. 14. Tolet. in summa
lib. 4. cap. 18. Emanuel Rodriguez p. 2. sum. capit.
Ioan. Azor. par. 1. inflit. moralium, lib. 11. cap. 17.
& Io. Benedictus in summa peccatorum, lib. 1. cap.
9. & alij.

Est autem Interpretatio seu Epikeia declaratio
quaedam eius, quod unicuique intelligenti potest
esse euidens, votum in tali casu particulari non te-
nere.

Vnde vere ante ipsam interpretationem, votum
in re nullum fuit.

Ad talem autem interpretationem voti non est
necessaria superioris auctoritas pro illo articulo,
vt uerbi gratia, uouit quis non comedere carnes, &
in eum locum deuenit, ubi, nisi eis comedat, fame
peribit; In hoc casu poterit uouens ius prima au-
thoritate, non obstante uoto, carnes comedere, a-
quitas enim, & ratio naturalis in eo casu dicat, vo-
tum non obligare; Non tamen propterea a voto
facto abiciendus manet, sed illa necessitate prae-
terita manet uoto astrictus, sicut antea. Ex quo patet,
ad interpretationem, siue in lege, siue in uoto, ne-
cessarium esse, vt eius impletio in tali casu particu-
lari sit rationi naturali, & requiritur contraria. Quo,
etiam modo supra docuimus per manifestam rei
aut circumstantiarum mutationem, atque adeo
per interpretationem epikeiae, siue superioris au-
thoritate uoti obligationem tolli, quando ipsa ma-
teria uoti, aut possibilis, aut bona & utilis, aut melior
esse definit.

Cessatione item tollitur uotum, quando quis ob
aliquam causam, aut usque ad tempus aliquod cer-
tum,

tum votum emisit. Vt v. g. uni sit quis votum de re indifferenti ex aliqua particulari circumstantia, aut sine ob ea effecta, puta, de non intranda domo propter vitandum aliquod periculum, quod ibi sibi imminerebat, quia, scilicet, ibi habitabat mulier aliqua impudica & excitans cum ad libidinem, cessante causa, & recedente femina, cessat votum, cuiusque obligatio, quia iam talis domus ingressus reddidit veluti res vana, & inepta, vt sit materia voti. Item votum quis ieiunare singulis feriis sextis huius anni; & lapso anno, cessat votum. Et de his duobus modis satis sit hæc breuiter dixisse.

4. *Irritare* votum non est aliud, quam efficiere, vt votum nullum, irritumque sit. Vnde quauis Gregorius de Valentia to. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 7. in principio, dicat *Irritationem* non supponere votum vere obligauisse ex eo, quod putet votum illud esse dependens, donec superior præberet assensum: Alij tamen rectius, & verius docent vota in inferiorum de re non prohibita facta ante superiorum consensum verè obligare, quouisque in eis prælati, aut superiores dispensent, aut ea irritent; si enim irritantur, ergo antea non irrita, sed utilis illa fuerunt. Sic expresse Paul. in 4. d. 38. q. 4. art. 2. concl. 1. Gabriel cad. dist. q. 1. art. 5. concl. 1. & alij quos supra, cap. 14. dub. 4. propositione 4. citauimus, vbi etiam huius rei rationem assignauimus.

5. *Dispensare* vero est auctoritate superioris voti obligationem relaxare, atque adeo dispensatio & supponit verum in re fuisse votum, & vinculum eius tollit in quo differt a commutatione, cum per commutationem non tollatur, sed solum mutetur materia, & obiectum eius vinculi. Cedit autem dispensatio tam in legem, quam in votum, quauis diuersimodè; quia lex multis respicit, & obligat, votum autem tantum respicit personam singularem: Vnde fit, vt dispensatio in lege nihil aliud sit, quam exceptio, & exemptio ab vniuersali illa legis obligatione, vt cum quis privilegio excipitur, ne quadragesimam, verbi gratia, ieiunet, dispensatio autem in voto est sublatio illius ob id, quod causa, qua factum est, minime iam nunc decere videtur.

6. *Commutare* autem non est aliud, quam materiam voti, cuiusque obligationem auctoritate superioris in aliam materiam transferre. Vt v. g. si quis vult peregrinationem, & votum illud commutetur in ieiunium, aut orationem, vel elemosinam, nunc enim tenetur votum illa facere ex vi voti, & non solum ex præcepto commutantis; Atque adeo si non ieiunauerit, orauerit, aut elemosinam erogauerit, peccabit peccato sacrilegij contra votum.

- Huc etiam reductur voti *Redemptio*, est enim idem voti *Redemptio*, quod *commutatio*, nisi quod *Redemptio* sit commutatio voti in pecuniam, vt si votum peregrinationis commutetur in pecuniam aliquam loco applicandam, commutatio autem fit in quolibet aliam rem. His itaque breuiter de illorum significatione & expositis, de his tribus ultimis, irritatione, scilicet, dispensatione, & commutatione voti in sequentibus ageamus.

7. Quod igitur ad horum primum attinet, irritare possunt vota omnes illi, qui potestatem habent dominationem in eos, qui vota emiserunt, patres. Domini, tutores, curatores, mariti, prælati, vota filiorum, iuueniorum, pupillorum, minorum, vxorum,

& religiosorum sibi subditorum irritare possunt. Neque enim irritandi potestas spiritualis, & ecclesiastica est, sicut dispensandi, & commutandi, sed civilis, & profana; neque ex iure canonico, sed ex iure naturali descendit, atque ideo potestas hæc irritandi vota non solum penes Christianos, sed etiam penes infideles reuertitur.

Hinc est, quod multi vota irritare possunt, quatenus dispensare, aut commutare vota nequeunt. Sicut e contra, multi dispensare, & commutare valent, qui tamen ea irritare non possunt. Alij vero sunt, qui & ea irritare, & dispensare, & commutare valent. Nam Pater, & Dominus vota filiorum familiaris, & seruorum irritare possunt ob potestatem dominationem in filios, & seruos, non tamen dispensare, aut commutare, quia ad dispensationem, & commutationem requiritur potestas spiritualis iurisdictionis respectu eorum, quorum vota commutare, aut dispensare debent; Episcopus autem vota, aliqua suorum subditorum dispensare, & commutare, valet ob potestatem spiritualem, quâ in subditos habet: nulla tamen irritare valet ob defectu potestatis dominationis in illos. Alij vero, quia utramque potestatem spiritualem, scilicet, & dominationem erga subditos habent, illorum vota irritare, & dispensare possunt, ut Prælati Religionum in eorum subditis, & ex Soto lib. 7. de iustitia q. 3. ar. 1. Petro de Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 8. & Ioseph Angles quest. de voto art. 8. difficult. 6. Provincialis, & Generalis cuiusque ordinis erga subditos eorum. Item Abbatissa suarum. Monialium vota irritare potest, ex Ioseph Angles in 4. sent. in quest. de voto, art. 7. difficult. 7. & Ioan. Azorio p. c. institut. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 3. in fine. Sicut enim pater irritare potest votum filij, ob dominium in operibus illi subditis, ita & Abbatissa poterit, cum maiorem auctoritatem, & dominium super opera monialium habeat. Quæ autem diximus, intelligenda sunt de votis subditorum factis circa eam in quibus sunt subditi, secus autem si fiant circa ca, in quibus non sunt subditi, ut inferius dicemus.

Potestas autem hæc, quam habent superiores Religiosorum ad irritandum suorum subditorum vota non solum iure humano, sed etiam naturali, & diuino illis conuenit. Ratio est, quia eo ipso, quod quis religionem proficitur, subijcit voluntatem suam arbitrio prælati, vnde facta professione iure naturali, & diuino non potest abique superioris iniuria voluntatem suam ab obedientia superioris subtrahere, & consequenter Prælati iure naturali, & diuino ob ius dominationis voluntatis subditi, illius vota irritare potest, ut significat Caiet. 2. 2. q. 88. ar. 8. & expressè Petr. de Arragon. ibid. tradit. Hæc cum certa sint, alia tamen dubia, & incerta, sunt, & in sequentibus explicanda.

PRIMUM DVBIUM est, quænam vota Religiosorum a Prælati irritari possint? Quauis Religio in 4. dist. 38. art. 4. q. 1. Ang. verb. votum. 2. §. 3. Rosellia. verb. votum. 4. nu. 14. & Ioan. Major in 4. d. 38. quest. 4. existimant vota a religiosi emissa sine superioris licentia esse nulla, quia tamen hæc eorum doctrina a nobis supra cap. 14. dub. 1. reiecta est, ne idem sæpius repetamus, quoad præteritum difficultatem.

Respondendo, Prælatorum potestatem in hæc re,

eo usque extendi, vt Regulariter uota omnia, quæ emiserint subditi, ab eis irritari possunt. Ratio est, quia Religiosi non sunt sui iuris, sed Dei, cuius uices superior gerit. Vnde etiam si uocant ea, ad quæ alias ex iure diuino tenentur, vt ver.g. non peccare mortaliter, (quæ uota ante Prælati consensum obligant) possunt tamen a prælato irritari, vt Palud. 4. dist. 3. 8. q. 4. arti. 2. conclus. 6. Syluester uerb. uotum. 3. q. 3. vers. Quinrum. & uerb. uotum. 4. q. 2. uerfic. Quinrum. Soto lib. 7. de iustit. q. 3. art. 1. circa medium. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 83. ar. 8. dub. 1. conclus. 4. Gregorius de Valentia tom. 3. disput. 6. q. 6. puncto. 6. dub. 6. Nauar. in Manuali. capi. 1. 2. num. 65. Ludou. Lopez par. 1. instruct. conficiencie, cap. 48. in princ. & Io. Azor. par. 1. in lit. Moral. lib. 1. 1. cap. 17. dub. 16. tradunt, quicquid Caietanus 2. 2. q. 88. ar. 8. in fine. & Ioseph. Angles in q. de uoto. art. 7. difficult. 2. conclus. 3. contradicant, ex istis imanes prælatum irritare non posse uota facta a subdito de rebus necessariis ad salutem, puta de non mentiendo, de non furando, &c. ea ratione ducti, quod potestas irritandi fundatur supra dominium materie. Cum igitur talis materia præceptorum iuris naturalis, & diuini non cadat sub dominio prælati, consequenter uotum supra illam cadens a prælato irritari nõ potest. Quæ opinio falsa est, quia licet prælati non sit dominus absolute illius materie, quatenus ad eam subditi obligantur præcepto diuino, & naturali, quatenus tamen ad eam subditi obligantur, uel non obligantur potest per obligationem peculiarem virtutis Religionis ortæ ex *uaculo* uoti atq; adeo ex *subditi* uoluntate, quæ *subditi* uoluntas subiecta est prælati, consequenter in tali uoto subditi prælati nõ solum dispensare, sed etiam uotum illud irritare potest.

- 9 Dicitur, posse prælatos omnia uota subditorum suorum regulariter irritare, quia fatendum est cum Soto lib. 7. de iustitia. quest. 3. art. 1. Petro de Arragona 2. 2. quest. 88. artic. 8. dub. 1. conclus. 5. & Ioseph Angles in floribus 4. sent. q. de uoto art. 7. difficult. 2. conclus. 4. & Io. Azorio p. 1. in lit. Moral. lib. 1. 1. c. 17. dub. 17. & 18. non posse prælatum irritare uota substantialia subditorum, sicut nec uotum de ingredienda religione strictiori, si subditi illud emittat. non tam ea ratione, quod fit de re, quam subditi facere debet. postquam fuerit extra obedientiam prælati, & proinde supra illam non habet plenam potestatem ita, ut illam irritare nequeat, ut docet Arragon ubi sup. quæ ratio non ita firma mihi uidetur, quam quod ius Canonicum expresse uotum hoc excipiat ab Abbatis potestate, vt patet in cap. licet de Regularibus. ubi Monachis conceditur libera facultas transiendi ad alioiorem religionem, petito saltem, licet non obtento, superioris consensu, Quæ facultas Religiosis conceditur, ne alioquin spes omnis uitæ ætæternæ aggrediendi tolleretur. si penes superiores suos facultas, & potestas irritandi huiusmodi uotum remaneret, ut Ioannes Azor. ubi supra, rectius annotauit. Alia uero uota a religiosis emissæ, siue sint de rebus, quæ ad Regulam, & Constitutiones ordinis pertinent, siue de aliis operibus uoluntariis, ut de ieiunando, orando, &c. à prælati eorum irritari possunt. Quia licet materia uoti huiusmodi, quantum attinet ad Constitutiones, & Regulam, non sit omnimode ei subiecta,

quia tamen uoluntas Religiosi ei plene quoad ista subiectur, ita ut iure prohibere queat subditos suos nouis se uotum uinculis obstringere, merito poterit uota illa libera obligatione noua facta irritare, ut præfati auctores, cum Caieta. affirmant, & res certa, & indubitata est.

Semper autem in irritatione uotorum huiusmodi requiritur, & necessarium est, ut prælati suo subditos uotum suum manifestet, ut a uoto liberetur: Quia prælati uotum illud, quod ignorat, irritare non potest, cum, ut constat, uoluntas in ignotum, ferri nequeat.

- 10 SECVNDVM DVBIVM est, an si Religiosis uocet aliquid explendum pro tempore, quo erit sui iuris, uotum illud a prælati irritari possit? ut v.g. si Religiosis uocet aliquid faciendum, quando erit episcopus, an uotum hoc irritari possit a prælati, cui nunc subest, ita ut si postea episcopus factus sit, irritatio valida sit? Respondetur cum Syluestro uerb. uotum. 4. q. 2. uerfic. Quinrum. Soto lib. 7. de iustit. q. 3. art. 1. in fin. Emanuele Sa in Aphorismis. uerb. uotum. cap. 2. Gregor. de Valentia to. 3. disput. 6. q. 6. puncto. 6. dub. 5. & Ioan. Azorio p. 1. in lit. Moral. lib. 1. 1. c. 17. dub. 19. uotum illud ualide irritari posse. Ratio est, quia licet tunc non possit irritari uotum ex parte materie, potest tamen irritari propter subiectionem uoluntatis, qua fuit emissum. Satis enim est, quod uoluntas Religiosi, qua uotum emissum est, superiori subiecta fuerit, & uotum semel irritatum, non amplius reuiuifcat.
- 11 TERTIVM DVBIVM est, an Prælati uota Religiosi irritare possint, quæ ante religionis ingressum emisit? Respond. posse. Sic glossa expresse in c. Noluit. 33. q. 5. Quia religiosus plus est prælati subditus, quia uxor uiro: at maritus irritare potest uota uxoris, quæ fecit ante matrimonium, ut infra dicemus. Ergo & prælati uota prius emissæ pari ratione irritare poterit, & fuit Ioannes Azor. par. 1. in lit. Moral. lib. 1. 1. cap. 17. dubio 2. & dub. ult. Immo uero solemnem professionem uota omnia persona laici finiuntur, & cessant, quia in ipsum religionis uotum perpetuum communi iure commutantur, cap. Scripsit. de uoto, & uoti redempt. & Palud. in 4. dist. 38. q. 4. ar. 1. conclus. 5. Summa Pisanelle uerb. uotum. 6. §. ult. Richard. 4. dist. 38. ar. 8. quest. 2. Lud. Lopez p. 1. instruct. conficiencie. cap. 48. S. Anto. pa. 3. tit. 1. c. 2. §. 9. Syluest. uerb. uotum. 4. quest. 7. vers. Tertium. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 65. & alij communiter.

- 12 QVARTVM DVBIVM est, an uotum a Religioso ex licentia prælati semel emissum a prælati postea irritari possit.

In hac re unum certum est, alterum uero controuersum. Certum est enim, quod Abbas dans licentiam subdito suo uouendi, si eam reuocet, antequam ille subditus uotum illud faciat, & post illam reuocationem uocet, uotum irritum est, nec peccat superior reuocando ex causâ licentiam: sin autem uotum fecerit ante reuocationem licentie, tenet uotum, quousque cum eo dispensatum sit, solum difficultas est, An idem prælati, qui uouendi licentiam dedit, cum eo dispensare, illudque irritare postea queat.

Hinc Respondet Richardus in 4. distinctio. 38. articulo. 4. quest. 3. non posse, Vnde ait recurendum esse

esse in hoc casu ad Summum Pontificem pro irratione, vel dispensatione; aut si Religiosus ille plures prælatus habeat in sua religione per ordinem habentes, ita ut quicquid potest inferior, potest superior, & amplius, si uouit de licentia inferioris, ab illo voto potest absolui a superiore: de voto autem facto ex licentia superioris ab eodem, aut inferiore suo absolui nequit. Ratio est, quia ad voti firmitatem a religioso emissi, solum requiritur consensus Prælati. Ergo accedente eius consensu ita firmum est uotum, ut amplius ab eo irritari non possit. *Communis* tamen, & uera opinio est posse prælatum non solum ante uotum factum licentiam concessam reuocare, ita ut postea emissum, nullum, & irritum sit, sed etiam post uotum emissum illud irritare possit. Et quidem, si ex causa rationabili de nouo occurrenti motus prælatus reuocet licentiam datam, & uotum irritet, non peccat prælatus; Sin vero illud postea irritet sine rationabili causa, peccat quidem mortaliter, quia est infidelis Deo in re graui. Ceterum siue ex causa rationabili, siue absque illa uotum irritet, irritatio ualida est, nec peccat subditus, si non adimpleat tale uotum, quod sine iusta causa irritatum fuit. Sic expressit Angel. uerb. uotum. 4. §. 8. Syluest. uerb. uoti. 4. quæst. 3. versic. Sextum. Caiet. 2. 2. quæst. 88. art. 8. versic. In eodem artic. & in Summa. uerb. uotum. §. ult. in princ. Sot. lib. 7. de iustitia. quæst. 3. artic. 1. post medium. Petrus de Arragon. 2. 2. quæst. 88. artic. 8. dub. 2. Gregorius de Valentia to. 3. disp. 6. quæst. 6. puncto 6. dub. 3. Ludouicus Lopez par. 1. in struc. conscientiæ. cap. 48. in fine. Cosmus Philarchus de officio faciendo. pa. 2. lib. 3. cap. 4. conclus. 3. Ioseph. Angles in floribus. 4. sentent. trac. de uoto, ar. 7. difficult. 5. Nauarrus in Manuali. cap. 12. num. 73. uersic. Quarto. Emanuel Sá in uerb. uotum. cap. 2. Ioannes Azorius par. 1. in struc. Moral. lib. 11. cap. 17. dub. 6. Ratio est, quia licet relictus ex licentia prælati uouerit, adhuc tamen manet prælato subiectus, sicut antea erat. Ergo adhuc manet in superiore potestas uotum illud irritandi. Non enim per talem concessionem transiit prælatus dominium sui, quod habuit supra uoluntatem subditi in ipsum subditum, quasi postea subditi absolutum dominium haberet utendi uoluntate sua in uouendo pro arbitrio suo: sed solum concedere censetur superior facultatem subdito uouendi, cum dependentia tamen semper ab eiusdem superioris uoluntate, atque adeo absque translatione domini uoluntatis subditi, & rei offerendæ, cum dominium sit facultas uti de re *independenter ex uoluntate alterius*. Etenim credendum est (quando aliud non explicatur) superiorem, minimè, quod potest, uelle cedere de iure suo, nisi cum possit postea ad bonum subditi pertinere, ut superior tanquam adhuc dominus facultatem illam reuocet, id quod in utilitatem subditi redundare censetur. Quæ etiam sententia eno firmari potest ex cap. Noli. & cap. Manifestum. 33. q. 5. ubi habetur, quod si maritus consentiat uoto uxoris, & postmodum censendum reuocet, non tenebitur amplius uxor uoto. Ergo pari ratione idem de prælato respectu subditi dicendum erit; atque ex consensu illud irritare poterit.

- 13 Nec obstat ratio Richardi in contrarium allata; solum enim probat, ab eo irritari licite non pos-

se uotum ex licentia illius emissum sine rationabili causa; quia uero prælatus etiam post datam facultatem adhuc manet uoluntatis subditi dominus, si voti irrationem faciat, ualida erit, quia adhuc uirtutis iure suo. Nec peccat subditus, dum sequitur uoluntatem prælati, cum eius sit parere superiori, & non examinare iussa superiorum in iis, quæ non sunt per se mala. Sicut nec peccat ille, qui pecunias apud se depositas reddit domino illas petenti ad prodigendum, quia alius iure suo utitur, quamuis in eius usu peccet: Immo subditus postea faciendo contra reuocationem a prælato factam peccat, eo quod facit contra obedientiam, & contra iustitiam, utendo aliena operatione inuito domino, scilicet, prælato. E contra uero obediendo non peccat; sed si quid culpe sit, id totum superiori imputatur, qui uotum illud sine causa rationabili irritauit. Quibus addo, quod si superior irritat semel uoto, & postea poenitentiæ motus ob peccatum commissum in irratione facta sine causa, iterum facultatem subdito faciat, non tenetur subditus stare uoto ex Armilla uerbo. uotum. §. 12. Quia uotum uere irritatum non redit, ut inferius latius ostendemus. Et quæ hæc tenent de prælatis circa irrationem dicta sunt, intelliguntur etiam de Prælato sanctimonialium erga suas Moniales. Quia potestas hæc, cum sit dominatiua, potest etiam esse in laico, etiam in femina, quicquid sit de potestate dispensandi, de qua infra dicetur.

- 14 QUINTVM DVBIVM est, an si superior, aut aliquis habens potestatem dominatiuam uoti subditi solum ex uoluntate sua irritet, quia ei placeat, & nulla alia ex causa, ualida sit irritatio, & an peccet superior sine causa si irritando?

Respondeo cum Paludano in 4. distinc. 38. quæst. 4. artic. 1. conclus. 2. S. Anton. par. 2. titu. 1. capite. 2. §. 6. in fine. Gabriele in 4. distinc. §. 8. quæst. 1. artic. 5. conclus. 1. Syluest. uerbo uotum. 4. quæst. secunda. uersic. sextum. Sot. lib. 7. de iustitia. quæst. 3. artic. 1. Petro de Arragona 2. 2. quæstio. 89. artic. 8. post conclusionem. 3. Nauarro in Manuali. cap. 12. nume. 6. & num. 69. Gregorio de Valentia tomo 3. disp. 6. quæst. 6. puncto 6. in principio. Ioseph. Angles in floribus. 4. sent. quæst. de uoto, ar. 7. difficult. 4. Caiet. in Summa. uerb. uotum. §. ult. in principio. Barthol. Medina lib. 1. in struc. confess. capit. 14. §. 7. Ludouicus Lopez par. prima. in struc. conscientiæ. cap. 47. in principio. Cosmo Philarchus de officio faciendo. par. secunda. lib. 3. capitulum 4. Summa Corona par. 5. trac. de uoto. num. 15. Toletus libro 4. in struc. faciendo. cap. 18. in fine, & Ioannes Azorius parte prima. in struc. Moral. lib. 11. ca. 7. dub. 5. Irritationem uoti a superiore factam etiam absque causa, pro sola superioris uoluntate ualidam esse, ita ut qui uotum emisit, non amplius ad illud obligetur, cum superior ea in re iure suo utatur. An uero peccet in eo superior, quod sine causa uotum irritet, non ita conueniunt auctores; Nam Paludan. S. Anton. Syluest. Ioseph. Angles, Gabriel, & Azorius docent non peccare, quia utuntur iure suo, nisi, ut ait Syluester, ex mala uoluntate irriteret, aut licentiam semel concessam sine causa rationabili reuocaret. Sotus tamen, Barthol. Medina, & Gregorius de Valent. uolunt peccatum esse ueniale, saltem sine rationa-

tionabili causa votum subditi irritare. Ratio est, quia cum irritatio sit actus iurisdictionis, vti debet prudentia, & iudicio, an equum irritet, vt confideret, an vitiosus, ac decentius sit facultatem concedere, vel negare. Et quia est quædam deformitas, sine causa impedire promptitudinem illam subditi ad exhibendum cultum Deo per votum; quæ opinio etiam mihi uerior, & securior videtur; debet enim quis vti iure suo rationabiliter, maxime in re tanti momenti. Illud autem certum est, quod siue superior irritando peccet, siue non, ipse tamen subditi liber omnino manet a voto. An uero subditi peccet, si votum superiori manifestet, ita vt si consentiat, adimplere teneatur, secus autem si dissentiat? Respondeatur, Regulariter subditi non peccare. Dixi, regulariter, quia si superior sine peccato non potest votum illud irritare, puta, quia non datur causa irritandi, secundum Soti, & aliorum sententiam, quam ueriores putamus, subditi saltem peccabit venialiter, eo quod dat occasionem ruinæ peccati superiori, à quo voti sui irrationem petit.

15 SEXTVM DVBIVM est, an Abbas, & Prælati vota nouitiorum irritare possint? Respondeo cum Nauarro in Manuali. c. 12. nu. 65. Josepho Angles in florib. 4. fest. in quest. de voto. ar. 3. dub. 3. Ludo uico Lopez p. 1. in l. 1. de consuetudine. c. 47. & c. 48. Ioanne Azorio p. 1. in l. 1. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 20. & Emanuele Si in Aphorismis. verb. votum. ca. 2. Prælatum nouitiorum vota irritare non posse. Ratio est, quia, cum nondum professionem emisissent, eorum voluntas à superioris voluntate non dependet, arg. cap. 1. & cap. beneficium. de Regularibus. in 6. per professionem renuntiant voluntati propriæ. Vnde vota nouitij, vel de tempore nouitatus manent suspecta, eo quod nisi annum probationis nec à superiori irritari, nec à vouente compode forassis adimpleri possunt, vel per professionem cessant. & iure communi in votum religionis commutantur, dummodo vota illa fuerint personalia, vt eorum communitate tradunt auctores. Nonnulli tamen cōcedunt prælatum posse nouitij vota in hoc sensu irritare, videlicet, si non faciat professionem, aut eius non irritet, secus autem si professionem fecerit. Atque adeo dicunt, quod sicut nouitius est religiosus in fieri, & in esse imperfecto, sic etiam habeat prælati auctoritatem vota eorum irritandi: sed prior dicendi modus melior, & uisitor est.

16 SEPTIMVM DVBIVM est, an, qui vice aliorum superiorum funguntur, irritare possint vota subditorum, quæ superiores irritare possent? Rñdeo cum Ioanne Azorio p. 1. in l. 1. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 3. in fine, posse, dummodo huiusmodi Vicarij iurisdictionem generalem habeant ad omnes causas, & negotia, non autem contractuum, & limitati ad certas causas, id quod procedit, siue eam iurisdictionem demandatam habeant auctoritate legis, Canonis, Principis Constitutionis, aut ipsius superioris, cuius vice funguntur, aut aliquis alterius legitimi superioris. Quia de causa Prior Clausitralis Congregationis Calisenfis tempore Capituli Generalis absente Abbate vota monachorum irritare potest, sicut Abbas posset, si præsens fuisset, cum ex constitutionibus ordinis à Summo Pontifice, bus confirmatis illo tempore potestas re-

gimini penes Priori Clausitralis monasteriorum remaneat.

17 OCTAVVM DVBIVM est, an Summus Pontifex religiosorum vota irritare possit.

Respondeo cum Caietano 2. 2. quest. 88. ar. 1. 2. verb. Ad secundam questionem euidentiam. Sono. lib. 7. de iur. iustit. q. 3. ar. 1. Petro de Arrago. 2. 2. q. 88. art. 8. dub. 1. post conclusionem 3. Gregorio de Valentia to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 6. in prin. Naua. in Manuali. c. 12. nu. 76. verb. Sexto, Ludou. Lopez, par. 1. in l. 1. de confess. c. 49. Cosimo Philarcho de officio Sacer. p. 2. lib. 3. c. 4. concl. 4. Emanuel Si in Aphorismis. verb. votum. c. 2. & lo. Azor. op. par. 1. in l. 1. titu. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 3. & alijs post Richardum in 4. dist. 38. art. 4. q. 1. Post Summum Pontificem Religiosorum vota irritare, cum ratione professione sit eorum prælatum non minus, quam Religiosis Prælati, immo Summus ac supremus eorum prælatum est, vt trahitur potestatem spirituales. Et de minatiuum super eos habens; laicorum autem, seu secularium hominum vota irritare non potest, sed solum dispensare, & commutare, cum super eos potestatem dominatiuum non habeat, sed solum spirituales. Immo uero nec clericorum vota, qui Religiosi non sunt, regulariter irritare potest, cum super voluntates, & res eorum dominium non habeat, ea uis rei signum est, quia possunt multa disponere, & multos contraus facere, qui si liciti fuerint, à Summo Pontifice irritari & reuocari non possunt. Dixi, regulariter, quia si clericus aliquid uouerit, quod ad gubernationem ecclesiarum, beneficiorum, & rerum ecclesiasticarum pertinet, puta, de beneficio renuntiando, alienando, aut augendo numero Canonico, non alii uis ecclesie, aut alia vota similia de reb. ecclesiasticis fecerit, potest et Summus Pontifex irritare, eo quod aut facta videntur iuxta conditionem, si Summo Pontifici placuerint, aut quia in reb. ecclesiasticis, ex mulorum sententia, Papa plenum dominium habet, & ideo tanquam potestati eius præiudicantia irritari ab eo possunt. Quod alia uero eorum vota, puta, de ieiunando, orando, dando elemosinas, peregrinando, & similia, cum talem potestatem dominatiuum non habeat, facta tenent, nec conditionata sunt, & consequenter ad libitum illa irritare nequit, sed solum commutare, & ordinare, aut in eas dispensare. Eodemque modo cum Episcopus erga suos subditos solum potestatem spirituales iurisdictionis habeat, illorum vota, siue clerici, siue laici sint, solum commutare, aut dispensare, non autem irritare potest. Et de Religiosis hædenu dictum sit, ex his enim difficultates alie, si quæ sint, facile dissolui possunt.

18 NONVM DVBIVM est, de potestate Dominorum ad irritanda vota seruorum, quænam vota eorum irritare possint.

Respondeo primo, data est Dominis ea potestas super seruos, vt possint omnia eorum vota irritare, quæ Dominis eorum in aliquo præiudicant, unde possunt vota seruorum de peregrinatione, de danda elemosina, aut de bonis recitandis, nec non de intranda religione illis iniuri irritare. Quia hæc omnia præiudicant seruino debito illorum dominis. Sunt enim serui adeo Dominis alitidi, ut opera, labor, ars, &c. denique res omnes

eorum in bonis Dominorum nomenentur. Si tamē ferui aliquas orationes pauca uocent, ex quibus nullo praeiudicio Dominis inferatur, tunc Dñs vota illa irritare nequit, sicut nec votum ferui de seruanda castitate irritare ualet, cum tale votum non praeiudicet Domino; Et in ijs, quae non praeiudicet seruitutis sui Domini, seruus ei subiectus non est, sed sui iuris, & consequenter votum ab eo emissum de tali re à Domino irritari non potest. Quae doctrina non solum procedit de voto emissio tempore seruitutis, sed etiam de eo, quod fecit, antequam in eius potestatem deueniret; quae enim Domino praeiudicant, irritari possunt ab eo, non autem ea, quae in praeiudicium illius non redundant. Ratio vtriusque est, quia potestas Domini in seruum est ratione seruitutis ei debita: ubi igitur ex oblatione voti, vel ante seruitutem, vel in seruitute facti, sequitur aliquod praeiudicium Domino, eoque extenditur domini potestas, ut votum illud, tanquam in sui praeiudicium factum, irritare possit, secus autē si absque iniuria, & praeiudicio Domini possit obseruari. Quae ratio aequae ualet in votis ante seruitutem factis, ac in illis, quae ferui tunc tempore sunt, & consequenter idem ius in Domino est, quoad ea irritanda, vel non. Sic S. Thom. 4. dist. 38. qu. 1. art. 1. qu. 1. articulus 3. art. 3. & 2. qu. 88. art. 8. ad secundum. Palud. 4. dist. 38. qu. 4. art. 2. conclus. 4. Gabriel ibi. qu. 1. artic. 5. post conclus. 3. vers. Quinto. Ang. verb. uotum. 2. §. 11. Syluest. verb. uotum. 4. qu. 1. vers. primum. & verb. uotum. 3. qu. 7. Nauar. in Manuali. c. 13. nu. 64. vers. maritus autem. Petrus de Aragon. 2. 2. qu. 88. art. 8. Ioan. Azorius par. 1. instit. Moral. lib. 11. c. 17. dub. 2. & dub. 9. & 10. & Cosmus Philarchus de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 18. in fin.

Secundo, Vota a seruo facta, quae seruus facienda promittit eo tempore, quo sui iuris, & libertatis est, à Domino irritari non possunt. immo irritata à Domino, seruo libertatem adepti, reuiuiscunt. Sic expresse Gregorius de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto. 6. dub. ultimo. Petrus de Aragon ubi supra & Ioannes Azorius loco proxime citato. dub. 11. Ratio est, quia catenus solum potest Dominus ferui uotum irritare, quatenus in eius praeiudicium redundat. At uero post adeptam libertatem eorum adimpletio nullo modo praeiudicat Domino. Votum igitur ferui post emancipationem adimplendum, etiam tempore seruitutis emissum dominus irritare non potest.

Difficultas autem est, an irritare possit uotum ferui perfoluendum, & tempore seruitutis, & tempore libertatis. *Huius* questionis respondet Syluest. uerbo uotum 4. qu. 1. vers. Quintum. uotum ferui explendum durante tali potestate tantum, aut ea durante, & postea simpliciter a domino irritari posse. Rectius tamen respondere mihi uidentur alii quos sequitur Ioannes Azorius par. 1. instit. Moral. lib. 11. cap. 17. dub. 11. distinguendo, quod uotū ferui aut factū est simpliciter, non referēdū illud ad aliquod tēpus expresse, & laze uotum ita potest a dño irritari, ut ē finita libertate non reuiuiscat; aut factum est solum explendum pro tempore libertatis, & tale uotū irritare nequit, cum dominus non sit superior, quoad uoluntatem ferui simpliciter; aut referē uotum ad uerumque tempus, libertatis, scilicet, &

seruitutis, ut in praesenti casu supponitur, & tunc irritare illud potest solum ex parte, quam sibi nocet, non autem pro tempore libertatis, ut ex his, quae diximus, colligi potest.

Quaeritur ulterius potest, An si seruus impubes uota aliqua emisit Domino non praeiudicialia, Dominus illa irritare ualeat, si neque patrem, neque matrem habeat?

Respondet; quamuis nullus hanc difficultatem attigerit, mihi tamen pars affirmatiua probabilior uidetur; Est enim admodum consentaneum rationi, ut Dominus, sicut omnem curam talis impubers habet, ita etiam & uota illius tali casu irritare possit, eodem prorsus modo, & ratione, quae parentes poterant, si uiuissent.

19 DECIMUM DVBIUM est de uotis coniugatorum, an maritus irritare possit uota omnia uxoris? Abulensis in c. 30. Numerorum. Sotus. lib. 7. de iustitia. qu. 3. art. 1. & Petrus de Arago. 2. 2. qu. 88. art. 8. docent maritum irritare posse omnia uota uxoris, nullo excepto, etiam uota non mentiendi, & seruandi praecepta. Ratio est potestatem, quia nullum est tempus, in quo non possit uir uxorem ordinare in bonam gubernationem domus, & familiae, tum quia licet uxor non sit subiecta uiro quoad materiam praeceptorum Dei, bene tamen subdita est, quoad nouam obligationem, quam sibi imponit per uotum, scilicet, seruandi illud: tum quia exedit obuiare leuitatis mulierum leuitate uotum; tum quia Num. 30. concedi uidetur ista potestas maritis, quod praeceptum legale secundum ueriores opinionem est Morae, adeo ut nunc uim habeat. Existimant igitur hi auctores uxorem subditi esse uiro, sicut religiosus est suo Praelato, atque adeo posse uirum irritare omnia omnino uota uxoris.

Communis tamen, & uerior opinio est irritare posse solum uota uxoris, quae sunt in praediuidia ipsius, & domus, & familiae administrationem. Et sic irritare potest uotum uxoris, quod praeiudicat actui matrimoniali, cap. Nolut. 33. qu. 1. & uota abstinentiae, ieiuniorum, & peregrinationum ab uxore facta siue ante, siue post matrimonium, poterit uir irritare, utpote ei praediuidialia, cetera uero uota non item, ut uota recitandi aliquas preces, aut largiendi elemosinam ex bonis illius, quorum liberam habet administrationem, multo quod minus irritare ualet uotum de non mentiendo, de non peierando, de non ferendo falsum testimonium, & huiusmodi. Ratio est, quia uxor non est subdita illi, nisi quoad ea, quae sunt in mariti praediuidium, unde ea solum uota uel ante, uel post matrimonium emissia irritare ualet, quae uiro praediuidium aliquo modo afferre possunt, & hoc solum colligitur ex cap. 30. Numerorum, ubi dicitur *Similiter uouerit, & iuramento se constrinxerit, ut per ieiunium, & ceterarum rerum abstinentiam affligat animam suam, in arbitrio uiri erit, siue faciat, siue non faciat*. Hanc communem sententiam docent Innocentius in cap. Scripturae, & ibi Panorm. num. 8. de uoto. Palud. 4. dist. 38. qu. 4. art. 2. conclus. 5. Summa Pisanella uerbo uotum. 3. in princip. Ang. uotum. 2. §. 8. & §. 11. Syluester uerbo uotum. 4. qu. 1. vers. Quintum. Nauar. in Manuali. c. 13. nu. 65. & nu. 66. Gabrielis supplementum, in 4. dist. 32. qu. 1.

art. 1. N. trah. 3. & art. 2. concl. 7. & d. 38. q. 1. art. 5. ver. Se c. ca. Caiet. 1. Opusc. tra. 31. Respons. 14. d. 13. q. 1. Lo. Lopez p. 1. instr. conf. c. 4. 5. & ca. 47. Joseph Angles in florib. 4. sent. in q. de voto. arti. 7. diffi. 9. Greg. de Val. 10. 3. disp. 6. q. 6. punct. 6. dub. vlt. Sum. C. 20. p. 3. trac. de voto. nu. 7. Com. Philiar chus de offi. sacerdot. 1. lib. 3. cap. 4. concl. 3. & Io. Azor. par. 1. instr. M. ral. lib. 1. 1. cap. 17. dub. 12. & du. 14. & alij cōiter. Et quoad vota, quæ sunt in præiudiciū eius, non solum irritare pōt ea, quæ emissā sunt sine eius licentia, sed etiam illa, quæ emissæ sunt licetia viri, quous n. in hoc casu peccet ea postea re uocando, & irritando sine causa, irritatio tamen valida est, & vxor obedire tenetur, vt colligunt præfati auctores Cosinus Philiar chus, Lopez, Joseph Angles, Petrus de Arragon. vbi supra, & Nauar. nume. 61. ex cap. Manifestum. 33. q. 5. non enim minor est potestas viri post concessionem talis licentiæ, quam antea, quamuis dispar sit ratio quoad rationem peccati, vt in simili diximus supra dub. 4.

30. VNDECIMVM DVBIUM est, an possit vxor vota mariti irritare?

Respondet, posse ea vota irritare, quæ sunt præiudicialia adui matrimoniali. Sic Syluester verb. votum. 5. q. 1. Sotus lib. 7. de iustit. q. 3. art. 1. Nauar. in Manuali c. 12. nu. 61. verfi. Trigesimo tertio. 6. Dixi Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 8. Greg. de Valent. som. 3. disp. 6. q. 6. punct. 6. dub. vlt. Summa Coro. p. 3. trac. de voto. num. 7. Ludo. Lopez p. 1. instr. conficent. c. 48. & Io. Azor. par. 1. instr. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 13. post Glossam in cap. Manifestum. 33. q. 5. & Panor. in c. scripturæ. num. 8. de voto. Ratio est, quia quoad debitum coniugale petendum, vel reddendum, coniuges sunt pares, iuxta illud 1. Cor. 7. *Vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor, & e contrario.* Atque ita cum in cōiugio pares sint, quod pertinet ad debitum coniugale, si maritus vouerit non reddere debitum, potest vxor non admittere, & illud irritare, & idem de viro respectu vxoris. Vnde neuter eorum abique alterius consensu votum castitatis, & omnimodæ continentie vouere potest, vt colligitur ex c. Quidam, & c. Placuit de conuers. coniug.

Dixi, quoad ea, quæ sunt præiudicialia adui matrimoniali, quia cum vir sit caput mulieris, in rebus pertinentibus ad domum, & rei familiaris administrationem, non sunt pares, & ideo multa vota vxoris circa huiusmodi potest maritus irritare, quæ tamen vxor e contra non posset, si a marito facta essent. vt præfati auctores Panor. Syluester, & alij, vbi supra, post glossam annotantur, & nos cap. 14. dub. 3. expressimus, vbi alia multa legenda sunt, quæ potestatem viri, aut vxoris concernunt circa irritationē voti emissi de non petendo debitum, siue ex consensu consortis, siue ex vtriusque consensu, atque ideo hoc in loco prætermittenda sunt.

31. DVODECIMVM DVBIUM est, an si vxor votum aliquod emisit implendum post mortem mariti, possit maritus votum illud irritare?

Respondet, quicquid Innocentius, & Hugo, & Panor. in c. scripturæ. nu. 7. de voto, & voti redem pti. putent maritum posse irritare tale votum, eo qd votum emissum tempore inhabili, scilicet, tempore illo, quo voluntas vxoris subiecta fuit voluntati mariti, non est de necessitate adimplendum tempore

habili, sed a marito irritari potest. Alij tamen, vt Palud. in 4. diff. 38. q. 4. art. 2. concl. 5. Ang. verb. votum. 2. q. 13. Syluester in verb. votum. 4. q. 2. verfi. Quinrius Sotus lib. 7. de iust. q. 3. art. 1. Nauar. in Manuali c. 66. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 8. Greg. de Val. tom. 3. diff. 6. q. 6. punct. 6. dub. 5. Caiet. 2. 2. q. 88. art. 8. ver. ad hoc dr. Joseph Angles in florib. 4. sentent. in q. de voto. arti. 7. diffi. 9. dub. 1. concl. 2. Ludou. Lopez p. 1. instr. conficent. c. 47. & Io. Azor. p. 1. instr. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 15. Maritum irritare non potest tale votum. Ratio patet ex dictis, quia maritus solum irritare potest vota illa, quæ vel sunt in præiudiciū adui matrimonialis, vel in damnum administrationis domus, & rei familiaris, quale non est votum adimplendum ab vxore post mariti mortem. Neque satis est ad irritandum votum, quod habeat potestatem super voluntatem vouentis tēpore, quo votum emittitur, sed vltra hoc requiritur dominii materie ipsius voti, cum tamē constet maritum nō esse dominū materie voti, quod ab vxore post eius mortem adimplendum est, præterquam quod maritus non est dominus voluntatis vxoris, nisi quo ad ea, quæ sunt in præiudiciū suum, quale non est votum post eius mortem adimplendum.

22. DECIMUM TERTIUM DVBIUM est circa irritationē votorum, quæ sunt a filiis familias, an, & quæ vota eorum a parentibus irritari possint? Pro cuius rei intelligentia supponendum est primo, vota hæc vel esse posse realia, vel personalia. Reale est, qd ad res pertinet, & ad cuius impletionem sumptus requiruntur. Personalē vero, quod ad vouentis personā pertinet, vt votum religionis, ieiunij, orationis, peregrinationis, &c. Secundo, quidam dicuntur filii impubes, quidam vero puberes: Impubes sunt masculi scilicet vique ad annum decimum quartum, scilicet, vique ad duodecimum completos, non enim sufficit attigisse, sed oportet complexisse, ex gl. in ca. firma. 20. q. 1. Palud. in 4. diff. 38. q. 4. art. 2. conclus. 7. Gabriel. ibid. q. 1. art. 5. verfi. Septimo, & alij cōiter, post annum autem decimum quartum dicitur pubes, & quia vique ad 25. annum sub cura parentum, aut tutorum sunt, ab anno 14. ad 25. dicuntur esse *Minores*, seu in minoribus, & sub curatorum potestate. Tercio, patris nomine veniunt etiam tutores, & curatores. Nam sicut filius familias refertur ad patrem, in cuius potestate est, sic pupillus ante 14. annum parentis orbatus refertur ad tutorem, minor autem post 14. annū vsq; ad 25. annū refertur ad curatorem. His ita suppositis, quid in hac re sentiendum sit, sequentibus propositionibus breuiter exponamus.

32. Prima propositio, vota omnia tam Realia, quam personalia ab impubere emissā a patre, vel a tutore, qui patris vicem gerit, vt diximus, irritari possunt. Vnde si filia ante 12. annum, aut filius, seu pupillus ante 14. annum, votum aliquod reale verbij gratia dandi elemosinā, aut personalē, v.g. castitatis, Religionis, orationis, &c. emiserint, patres, & tutores illa prohibito irritare possunt. Id quod procedit, non solum si in ea ætate emittantur, puta, ante septennium, quando ratione, & iudicio communiter non videntur, immo vero neq; tunc proprie vouere possunt, eo quod in eis libertas, & deliberatio defunt, quæ ad votum requiruntur, sed etiam si vltius ratione. Quamuis etiam ante pubertatem possint simplici voto, etiam religionis, se obligare, illud;

seruare reſentur, ſi à patre, vel tutore non irritetur, vt colligitur ex ca. 30. Numerotum, & Doctõribus infra citandis, quia tamen viq; ad annos pubertatis ſubſiſcunt parentibus, & tutoribus, nõ ſolũ quoad rem, ſed etiam quoad voluntatem, conſequenter poſſunt parentes, & tutores quæcunque vota realia, vel perſonalia ante pubertatem emiſſa irritare, poterunt tales impuberes irritationem huiusmodi votorum petere, immo nonnunquã Cõfeſſarius cõſulere poteſt, vt eorum petant irritationẽ. Sic S. Th. 2. 2. q. 88. ar. 9. Caie. & Petrus de Arrag. ibid. Richa. 4. d. 38. art. 4. q. 2. Palud. ead. d. q. 4. art. 2. concl. 7. & 8. Gabriel ibid. q. 1. art. 5. litera. X. Summa. Piſanel. 12. verb. votũ. 2. §. 2. & §. 3. S. Ant. p. 2. tit. 11. c. 2. §. 7. Ang. verb. votum. 2. §. 5. & 6. Tabiena verbo. votũ. 5. num. 6. verſi. Quinto. Sylueſtr. verb. votum. 3. qu. 5. & q. 6. & verb. votum. 4. q. 2. verſic. Secundum. So tus lib. 7. de iuſtit. q. 3. art. 2. Nauar. in Manuali. cap. 12. nu. 64. Barth. Med. libr. 1. inſtitut. conſeſſ. c. 14. §. 7. Lud. Lopez p. 1. inſtitut. conſcientiæ. cap. 47. & cap. 48. Joſeph Angles in q. de voto. art. 7. diſt. 11. & diſt. 12. Grego. de Valentia tom. 3. diſp. 6. q. 6. punct. 6. ante finem. Coſinus Philarchus de officio ſacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 4. concluſ. 3. & cap. 18. Sum. Corona par. 3. tract. de voto. nu. 7. Tolerus lib. 4. inſtitut. Sacerd. capit. 18. Emanuel ſa in Aphoriſm. verb. votum. cap. 2. & Ioannes Azorius p. 1. inſtit. Moral. lib. 11. cap. 17. dub. 7. Panorm. in c. ſcripturæ. nu. 7. de voto. late Imola repet. in c. cum contingat. num. 18. de iuricir. & colligitur ex c. Puella. 20. q. 2. & c. Non ſolum. de reg. iur. in 6.

- 34 Secunda propoſitio: vota perſonalia à filiis fami lias poſt annos pubertatis emiſſa, & etiam mixta, quæ per ſe primo ſunt irritabilia, vt votum peregrinationis, pater, & tutor irritare non poſſunt. Sic au thores vbi ſupra. Vnde poteſt filius poſt annum decimumquartum, & filia poſt completum duodecimum votum caſtitate, & etiam religionis emit tere, & alia vota perſonalia patre inuito. Quam uis enim poſt Concilium Trid. ſeſſ. 25. de Reg. cap. 25. non valeat profeſſio, aut votum ſolemne Reli gionis ante decimum ſextum annum completũ, ſi tũ filia, aut filius votum de intranda religione ante decimum ſextum, poſt completum duodecimum in femina, & decimũ quartũ in maſculo emittat, adeo validum eſt votum illud, vt à patre, vel tutore irri tari non poſſit. Concilium. n. eo in loco ſolum irritat profeſſionem religionis ante completum annũ decimum ſextum factam, patriam tamen poteſtatem, & ius in vota filiorum, & pupillorum cõſequi non extẽdit, nec ius commune quoad hoc corrigi. Ra tio pro hac concluſione eſt, quia poſt annum puber tatis filius plenum ius hẽt quoad propriam perſonã, cum etiam ſupponatur hĩc plenum, vſum rationis. Ergo votum perſonale adeo valide emittitẽ poteſt, vt à patre, vel tutore irritari nequeat. Ideo. n. ius pa tri concedit, vt vota omnia pſonalia ante pubertatẽ emiſſa irritare poſſit, quia ante pubertatẽ volun tas filij cõſectur imperfecta, vt pote pleno iudicio ra tionis, & deliberatione carens, ſecus autem poſt pubertatem, quocirca emiſſa ante pubertatem irrita re poſſit, non autẽ quæ poſtea ſunt. Et hæc certa ſunt quoad vota, quæ ſunt pure pſonalia, vt vota caſtita tis, religionis, ſacri ordinis ſuſcipiendũ, recitandi offi cium, vitandi peccatum aliquod particulare, &c. Si

enim ſint mixta, & perſonalia principaliter, vt vo tum peregrinationis, tunc quidem quamuis regula riter ea pater irritare poſſit, eo quod acceſſoriũ ſe quitur naturam principalis, iuxta regulam iuris 42. Reg. Acceſſorium, de reg. iur. in 6. quando tamẽ vo tum tale eſſet præiudiciale gubernationi domus, perſonæ, poteſtati, & ſubſtantie paternæ, puta, q. a eam filius ſine multis ſumptibus exequi non poſſit, tunc quidẽ valde probabile eſt ratione illius rei ad mixtæ, poſſe patrem irritare votum illud, cum filius tunc etiam ſubiectus ſit patri, quantum ad curã bonorum. ſic expreſſe S. Ant. par. 2. tit. 11. cap. 2. §. 6. verſic. 3. Nauar. in Manu. c. 12. nu. 70. verſi. Ota uo. Petrus de Arragon. 2. 2. quaſt. 88. artic. 9. Joſeph Angles q. de voto. art. 7. diſt. 12. dub. 6. concl. 2. & Ioannes Azorius par. 1. inſtit. lib. 11. c. 17. dub. 7. vbi Petrus de Arragna & Joſeph Angles concedunt ſaltem ſuſpendere poſſe quoad executiõẽ, viq; ad tẽpus, quo filius fuerit emancipatus, vnde conſultum ſecurius eſſe ad oẽm ſcrupulum auferendum petere diſpenſationem à prælato, quam illud irritare.

- 35 Tertia propoſitio: vota realia omnia poſt puber tate emiſſa ante vigefimumquintum annum à pa tre, ſeu tutore, ſeu curatore irritari poſſunt. Ita om nes allati in prima propoſitione. Ratio eſt, quia vſ que ad vigefimumquintum annum completum fi lii ſunt ſub parentum, tutorum, & curatorum cuſto dia, & cura, ita vt de rebus, & bonis eius ſine eorum autoritate diſpenſare non poſſint, vt patet ex to to tit. ff. de minorib. Quæ propoſitio cum duplici li mitatione intelligẽda eſt, Prima eſt, dummodo ſint vota realia principaliter, ſin. pſonalia ſint princi paliter, & realia acceſſoria, irritari non poſſunt à parẽtibus, ſeu tutoribus, aut curatoribus. Vnde ſi pu bes ſolẽnter proficitur religionẽ, (quod ſacere po teſt inuitis parẽtibus, & curatoribus) eo ipſo dedi cat omnia ſua bona Deo, illaq; in monaſterium trañ fert, quæ niſi eſſet maior 25. annorum alienare nõ poſſet, niſi ſe alienando, nec poſſunt parentes, aut curatores talia bona retrahere, ex Palud. 4. d. 38. q. 3. ar. 1. concl. 5. S. Anto. par. 2. tit. 11. c. 2. §. 7. verſic. Secundo. Sylueſtr. verb. votum. 4. q. 2. verſic. ſecun dum. & Nauar. in Manu. c. 12. nu. 7. verſi. Dixi princi paliter, & facit cap. In præſentia. de probat. Secũ da eſt, dummodo vota realia nõ ſint facta de bonis caſtrenſibus, ſeu quaſi caſtrenſibus, tunc. n. non pote rit pater, tutor, aut curator talia vota irritare, quia d. omnium, & vſus horũ bonorũ penes filios ſunt, ita vt de illis libere elemoſinas facere, & vouere ſe daturum aliquid ex eis, poſſint, & inuitis paren tibus ex Palud. 4. diſt. 11. §. 4. art. 6. conclu. 3. S. Ant. par. 2. tit. 11. c. 2. §. 7. verſi. Tercio. Sylueſtr. ver bo. votum. 3. q. 6. Nauar. in Manu. c. 12. nu. 141. Sum ma Corona tract. de voto. nu. 7. Lud. Lopez p. 1. in ſtit. conſcientiæ. ca. 48. Joſeph Angles in floribus 4. ſent. q. de voto. art. 7. diſt. 12. & dub. 8. Coſmo Philiar. de offic. Sacer. p. 2. lib. 3. c. 18. Emanuel Sa verb. votum. c. 2. & Io. Azorius p. 1. inſtit. Moral. lib. 11. c. 17. dub. 7.

- 26 DECIMUM QVARTVM DVBIVM eſt an ſi pater non irritauit vota perſonalia, aut realia à fi liis ante pubertatẽ emiſſa, ea poſt pubertatẽ irrita re poſſit, vt v. g. Emiſit filius ante 14. annum votũ aliquod reale, vel ante 25. annum votum ali quod perſonale, quod à patre, vel curatore his tempo

r. bus

ritus irritatum non fuit, an possit parens elapsi illis annis votum illud irritare? In qua re sunt duae sententiae.

Prima est negantium, posse patrem talia vota irritare. Sic Sotus lib. 7. de iur. q. 3. artic. 2. Pet. de Aragon 2. 2. q. 88. art. 9. in fi. Joseph Angles in floribus 4. sent. in q. de uoto artic. 7. d. flicu. 12. & dub. 7. Ratio est, quia post pubertatem pater non habet potestatem in vocis personalitate filij, nec in realibus post 25. annum, & confirmant exemplo serui, quia dominus votum serui manente seruitute emissum, non potest post libertatem irritare, quia iam est iuri iuris. Ergo neque parens in proposito.

Secunda est dicentium posse parentes uotum illud postea irritare. Sic Caet. 2. 2. q. 189. art. 5. Nauar. in Manualic. 12. nu. 71. versic. Nono. Ludou. Lopez p. 1. instruct. confcientia. c. 48. versu. uotum solemne, citans etiam probacopione Pennam. Gregorius de Valentia to. 3. d. ispo. 6. q. 6. punc. 6. paulo ante finem. Emmanuel Sa in Aphorismis, uerbo. votum. c. 2. versu. votum impuberis. Summa Corona tracta. de uoto. num. 7. versu. quantum ad pueros. & Ioannes Azorius p. 1. inflit. Moral. c. 17. dub. 7. Ratio est, quia uoluntas filij ante annos pubertatis censetur imperfecta, & perfectio & pleno carens iudicio, & deliberatione, & ideo adeo conditionata, scilicet si parentes consenserint, & absque prauiudicio patriae potestas. Sed nulla facia est mutatio in uoto ex sua natura, ex eo quod mutata est persona, scilicet ex eo, quod filius exiit annos pubertatis. Ergo namque adhuc condicio implicita, quam a principio habuit. Et consequenter post annos pubertatis irritari potest a patre, sicut intra annos pubertatis potuit. Quia uel habetur in regu. Non firmatur de regu. iur. in 6. que a principio non tenet, grauius solo tempore non firmatur. Intellegitur autem haec opinio, quae mihi uerior uideatur, dummodo filius post annos pubertatis votum illud antea factum non confirmet: de nouo, & ratificet. Si enim postea cum iam iuris sui sit, illud ratificet, non poterit illud amplius pater irritare, cum iam perinde esset, ac si uotum illud post pubertatem emisisset. Vbi ut recte notant praefati auctores, ad hoc, ut aliquis approbet, & ratificet uotum antea factum propter aetatem inualidum non sufficit talem opinionem habere, scilicet, credere tale uotum tenere, & cum illa credulitate uelle illud adimplere, sed opus est, ut aut de nouo uoceat, aut saltem in animo uelit, ut uotum primo factum, de nouo ualeat, etiam si antea non ualuit. Hoc enim est approbare, seu ratificare uelle nunc aliquid, quod olim uoluit, atque adeo ut uelit denuo ut obligetur ex uoto. Credere enim perinet ad actum intellectus, approbare autem seu ratificare ad uoluntatem. Vnde intentio illa exequendi votum ex eo, quod credebatur illud ualere, non sufficit ad uotum confirmandum. Et ideo si aliquis ante pubertatem uotum emisit, & postea in legitima & libera aetate considerans suum uotum, credens illud esse absolute ualidum, intendit centies, aut millies illud adimplere, non propterea coram Deo approbasse, aut ratificasse uotum censetur. Sicut in contractibus etiam apparet, siquidem seruare contractum inualidum, & uelle illum seruare ex hoc, quod creditur ualidus, non est illum ualidum reddere, sed cogni-

ta postea eius nullitate poterit rescindi, nisi denuo ratificauerit.

27 Quod uero a Soto & alijs dicitur, patrem non habere potestatem in filium post pubertatem quantum ad personalia uota, nec post 25. quoad realia, falsum est, siquidem etiam post pubertatem habet pater potestatem quoad actum praetextum uoti ante pubertatem a filio emissum. Quia cum actus ille elicitus fuerit cum dependentia ad consensum patris, adhuc pendet obligatio eius ex patris consensu, si cuius, & antea padebat. Vnde pater uotum illud irritat non tamquam habes adhuc simpliciter in uoluntate filij, sed tamquam ex cuius consensu, tanquam ex conditio ne uis illius uoti adhuc dependet, fuit namque emissum, *sub conditione*, si patris consenserit, unde et patres nondum consenserint, nec filius post pubertatem denuo uouerit, manet in sua natura, scilicet, conditionata, & proinde poterit postea a patre irritari, sicut et principio potuit. Nec obstat illud de seruo, cum dicitur ratio fit; Nam in uotis filiorum conceditur patri potestas irritandi uota ob defectum iudicij, in uotis uero seruorum data potestas propter prauiudicium quod ab eis irrogatur Dominis, unde non potest Dominus uota serui irritare quae in domini prauiudicium non uergunt. Quia igitur tempore quo seruus est liber, nulla eius uota sunt prauiudicialia Domino, & iam cessante omnino ratio potestatis in seruum, non poterit Dominus uota illius postea irritare, scilicet autem de uotis filiorum, ut diximus.

28 Hanc igitur secundam sententiam quamuis primam ueritatem esse existimem, non male tamen utramque inter se conciliari posse puto, prout eas Cosmus Philarchus de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. ca. 18. reconciliat, ut scilicet. Soti sententiam tunc ueram esse censet, quando pater uotum filij, & illud in fra tempus ei concessum non irritauit, tunc enim postea adueniente pubertate illud irritare non potest, eo quod sciendo tale uotum a filio suo emissum fuisse, & tacendo, tacite censetur uotum illud confirmasse, ut enim cap. 14. dub. 4. propositione. 2. diximus, superior non solum consensum affirmatiuum censetur adhibere quando uerbis expressis facultatem concedit, sed etiam quando sciens uotum emissum esse, taceat, & non contradicit. Nam qui taceat, praefertim in tali casu, censetur uidetur iuxta regulam iuris. Qui taceat de reg. iur. in 6. siquidem imputet, quod ei fuerit intra tempus pubertatis illud non irritauerit. Et sicut ad hoc cap. puella. 20. q. 2. ubi de uoto professionis dicitur. *At si a uotum dixerit dissimulando consenserint, & uoluerint nec ipsi, si parentes, nec ipsi, si puella, quae in anno duodecimo aetatis sacrum uelamen assumpit, mutare poterunt uoluntatem.* Citea quod cap. Notandum est quod licet iure antiquo pater uotum solemne etiam religionis emissum ab impubere irritare poterat intra annum, & diem, non autem postea, eo quod tale uotum transacto anno, & die in uotum solemne, & ualidum transierat. hodie tamen absque ulla patris irritatio ne uotum solemne religionis ab impubere emissum etiam post pubertatem nullius ualoris est, ex Concilio Trid. sess. 25. de reg. c. 15.

Contra uero Caietani opinio uera erit, si pater solum post annos pubertatis sciuerit uotum filij ante pubertatem emissum, tunc enim etiam uotum post pu-

bertatem illud irritare poterit, quia sunt de re, quæ tunc ex patris dispositione, & voluntate pendebat, & taciturnitas filij non potest aut debet ei præiudicare; semper enim præsumitur votum filij ante pubertatem emissum, esse conditionatum, scilicet, si pater consenserit. Non potest autem in hoc casu præsumi tacita confirmatio voti, dum illud pater ignorauerit. Ergo ne præiudicium fiat patriæ potestati, dicendum erit posse patrem in hoc casu votum illud post pubertatem irritare, quod intelligi debet, dummodo statim ac conficius factus sit uti, contradicat; si enim non statim contradicat, videtur dissimulare, & consentire; Ideoque, si vult, debet statim contradicere & statim contradicendo legis beneficio uti, illud irritare. Ad quod facit cap. Mulier. 3. a. quæst. 2. ubi dicitur, *Quod mulier, quæ in domo patris habet, & in ætate puellari votum emisit, si pater cognoverit votum, & tacerit, complect quod potest esse, si autem statim ut audivit contradixerit, pater, & vota, & iuramentum eius irrita erunt.* Hoc igitur modo, hæc Doctores inter se differentes opiniones conciliari posse videntur.

29 **DECIMUM QUINTVM DVBIVM** est, an vota personalia facta ab impubere, cum animo ea adimplendi, postquam pervenerit ad pubertatem, a parte irritari possint? vt v.g. si voueat religionem, aut alius personale votum emittat, adimplendum mortuo patre, aut adveniente pubertate. Quidam vt Innocentius in ca. Scripturæ. de voto. & Ioseph Angles in q. de voto artic. 7. diff. 1. 2. dub. 5. negat. & consensire videtur Caiet. 2. 2. q. 88. art. 1. ver. circa vota subditorum, ubi docet, quod si persona subdita vouerit nunc aliquod, non pro nunc, sed pro tunc quod illud erit suum, votum illud adeo firmum est, quod non possit a superiore irritari & Nauar. in Manuali. c. 1. 2. no. 66. ver. Quarto, sententiam etiã Innocentii veram esse docet, quando quis expresse vouet aliquod adimplendum pro tempore quo liberatus erit a subiectione, & meruit etiam parentis, & curatorum.

Alii vero contra affirmant posse patrem huiusmodi vota irritare, & idem de tutore dictum est, sic Syluester verb. uotum. 4. q. 2. uerfi. Quintum. & verb. Religio. 2. quæst. 1. 5. in fine, & citat Rayner, Rodan. & Aftenicm. Sotus etiam lib. 7. de iustitia, q. 3. art. 1. ante solutionem argumentorum in hanc inclinari sententiam, affirmans non esse metuendam Gregorius de Valent. 3. disp. 6. q. 6. punct. 6. dub. 5. & Io. Azorius p. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 8. Et hæc sententia verior est. Ratio est, quia iura ideo concedunt patri potestatem irritandi vota impuberum, quia ante illud tẽpus voluntas eorũ censetur imperfecta, utpote pleno iudicio, & deliberatione carens. Quia ratio aequæ ualet siue referatur opus adimplendum atque uotum sint sui iuris, siue potest cum sui iuris fuerint; & proinde idem ius, eademque erit potestas patris, aut tutoris quoad illa irritanda. Quamuis, n. non possit tunc uotum illud irritari ex parte materie, potest tamen irritari propter subiectionem uoluntatis eo tẽpe, quo uotum illud emissum fuit. Potest igitur pater uotum filii, ante duodecimum, & uotum filii ante decimumquartũ annum cuiussum irritare, aut eo deficiente tutor: Idemque dicendum est de uotis realibus ab impubere factis, etiam si ea referant ad tempus, in quo

sui iuris erunt omni potestate patria solu ti, scilicet post annum uigefimumquintum.

Intelligendum autem est hoc, dummodo huiusmodi vota personalia, aut realia facta sint ante pubertatem; si n. filius, aut pupillus qñ uouerit pubertatis annos excolesierit, & uota hmoi fecerit adimplenda tempore, quo sui iuris erunt, tunc quidem quia uota illa ex plena animi deliberatione, & iudicio facta censentur, & referuntur ad tempus, quo sui iuris erunt, a patre, uel tutore irritari non possunt, vt recte Ioannes Azorius ubi supra notauit.

30 *Hic omnibus addo ex communi Doctores sententia, quod si uota personalia, aut realia filiorum familias, aut pupillorum ante pubertatem emissã sub ea forma, id est, pro tẽpore quo sui iuris erunt, semel a patre, aut tutore irritentur, non amplius reuiviscunt etiam post mortem patris, aut tutoris, nisi denuo ab ipsis post pubertatem facta fuerint.* Ratio est, quia talis irritatio non tam fit ratione, præiudicii parentis, aut tutoris, quam quia vt sepe diximus, intra annos pubertatis non censentur filii eo uti iudicio, & deliberatione, vt uoto obligari possint. Sic etiam si tutores, aut curatores uota pupillorum, aut minorum emissã, antequam sub eorum potestate erant, irritauerint (id quod facere possunt) non amplius reuiviscunt. Hoc autem quod de minoribus diximus, ita intelligendum est, scilicet, si ante pubertatem uotum reale emisit, potest curator uotum illud simpliciter irritare, etiam si post pubertatẽ sub eius cura & tutela uenerit, cũ modo tale uotum reale simpliciter emisit, nullũ tempus respiciendo quiddo illud emisit; si enim reuult ad rempũ in quo erit sui iuris, tũc distinctione opus est, nam uel pater eius conficius erat uoti illius, & tacuit, & non contradixit, & postea mortuus est antequam filius pubertatis annos excolesierit, uel etiã postquã pubes factus erat, & tunc iuxta doctrinam dubio præcedenti a nobis traditã, curator, qui loco eius successit, uotum illud irritare non potest, postquam pubertatis annos excolesierit, nec pater eius poterat, si in uisus fuisset, sin uero pater eius uotum illud ignorabat, & uouẽ iam pubes factus sit, sicut pater uotum illud irritare potuit, ita etiam consentaneum est rationi, ut curator qui loco patris successit, facultatẽ illud irritandi habeat, cum omnis cura talis minoris etiam post pubertatem quoad uota realia, & rerum suarum administratorem pertinet. Quando autem talis minor post pubertatem uotum aliquod reale emisit, tunc quidem quamuis, illud curator irritare possit, si simpliciter emissum sit, ut supra diximus, si tamen illud emisit adimplendum pro tempore, quo sui iuris erit, & bonorum suorum administrationem habebit, a curatore irritari non potest, vt expresse docent Syluester verb. uotum. 4. quæst. 5. uerfi. Quinto, & Ioannes Azorius par. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 17. dub. 8. in fine, & hoc sensu uera est sententia Caieta, & Nauarii ubi supra locis proximẽ allatis. Ratio esse potest, quia pro eo tempore mater, alicui res oblata non est in potestate curatoris, & ex altera parte voluntas minoris subiecta illi non fuit, aut tempore quo uotum fuit emissum, aut quo adimplendum est, vt constat, & idem colligitur ex doctrina Gregorij de Valent. loco proximẽ citato, ubi expresse docet uotum a subdito emissum, & adimplendum

dum pro tempore, quo sui iuris sit, nisi adolescens vouet se facturum elemosinam, quando fuerit emancipatus, irritari non posse à superiore, quando est subditus solum quoad rem, quam vouet, ut in casu prop. isto contingit.

31 **DECLIVM SEXTVM DVBIVM** est, an sicut Pater, sic et mater vota iuberi irritare possit?

Respondet; certum est matrem non posse viuere patre, isto autem mortuo potest, dummodo fuerit tutrix impuberum, alias non poterit, quatenus mater. Filius enim, quoad viuere pater, quoad hæc sub sola patris est potestate, quo mortuo, potestas hæc patria quoad tutorem transit, non in matrem, nisi mater filiorum sit tutrix, quo casu iure tutricis, id potest, non matris. Quod si nec curatores sint, succedet mater, eaque omnia poterit, quæ pater, & tutores, quoad vota personalia, & realia potuissent, & deficiente matre, succedit auia. Sic Palud. 4. d. 3. §. 4. art. 2. concl. 8. & S. Anton. p. 2. ti. 1. c. 2. §. 6. ver. 2. in fin. Syl. verb. votu. 4. q. 2. ver. primum. Naua. in Man. c. 12. nu. 64. ver. sic. Ludouicus Lopez p. 1. instit. conscientiar. cap. 47. ver. Pater & mater. Ioseph Angles in floribus. 4. Sent. q. de voto. art. 7. difficult. 1. dub. 3. & Ioannes Azorius p. 1. Instit. Moral. lib. 11. c. 17. dub. 7. in fine. Et de primo modo, scilicet, de uotorum irratione hæc sunt fati.

De uotorum dispensatione, seu absolute. Cap. XI.

S Y M M A R I V M.

- 1 Dispensatione seu absolute voti vinculum soluitur.
- 2 Dispensatio communiter sumpta quid significet?
- 3 Lex communiter respectu bonum, sicut & votum.
- 4 In particulari lex, & votum possunt non seruari, quod proprie est dispensare.
- 5 Votum semper fieri debet de meliori bono.
- 6 A lege, & voto dispensatus quis dicatur.
- 7 Potestatem dispensandi in Ecclesia Dei relictam esse de fide certum est. vide nu. 13.
- 8 Voti obligatio, etiam sit de iure diuino, & naturali, eius tamen vinculum solui potest. id dispensari.
- 9 Variæ opiniones circa Papalem in dispensando potestatem.
- 10 Quare votum, cum sit de iure diuino, & naturali, non tamen violando dispensari potest. uerior auctoritas solutio. num. 12.
- 11 In prædictam solutionem nonnullorum in instantia, eiusque dilatio.
- 12 Voti Reus ut quis dicatur, ex quibus colligitur.
- 13 In omni voto simplici, siue temporale sit, siue perpetuum, Pontifex summus dispensare potest.
- 14 In voto etiam solemnem continentia per Sacrorum Ordinum susceptionem emisso.
- 15 An in voto solemnem continentia in professione Religiosis emisso.
- 16 Partem affirmatiuam quis teneat.
- 17 Negatiuam assertiuius uerior, & communior opinio.
- 18 Exemplis illustratur.
- 19 Rationibus comprobatur.
- 20 Bonum commune privato preferendum.
- 21 Errant non mediocriter, qui bono magno mediocre pre-

ferunt, cum quò communius tanto diuinius bonum esse dicatur.

22 Est contra ius nature, ut persona Deo dicatur, ut sic matrimonium contrahat.

Pontif. potest illi illud acquisitum, ac dominum tollere, ut passor vniuersalis Ecclesia, nu. cod.

23 Calix consecratus an, & quomodo in communes usus conuerti potest.

24 Religiosus, ut si, & quando talis, nulla humana potestate etiam Pontificia licite coniugatus esse potest.

Potest fieri non Religiosus, & coniugatus ex consequenti, ibidem.

25 Ex plenitudine potestatis potest ex Monacho non Monachum facere, & cum votum castitatis sit de essentia Monachorum, potest tamen in huiusmodi votis ex urgenti causa dispensare.

26 Continentia bonum æquiualens an dari potest, quibus bonis anteponeudo, & quare amplectenda.

27 Obligatio semel extincta non renouitur.

Potest Pontifex in voto solemnem pauperatis dispensare, ibidem.

28 Voti dispensatio legitima quæ, & quomodo requiritur.

29 Quare auctoritas superioris, & rationabilis causa ex parte dispensati requiruntur.

30 Prælati est uices gerentis Dei declarare hominibus Dei voluntatem. ibid.

31 Index in propria causa nemo esse potest, nec sibi superior, ideoque nec se cum dispensare.

32 Quam potestatem habere dicatur in dispensandis huiusmodi votis usque ad dubium 4. 5. nu. 45.

33 Pontifex in omni dispensatione summam habet potestatem, ut Vnarius Christi, in aliquibus autem solus ipse dispensat.

Quot, & quæ sunt illi soli reseruatæ? nu. cod.

34 Votum peregrinationis in Hierusalem iure Canonico ultramarinum appellatur.

35 Quo iure omnia prædicta pontifici reseruantur, & sequuntur.

36 Dispensatio peregrinationis Hieroglyptice, siue sit in subsidium terra sanctæ, siue deuotionis ergo, ex consuetudine soli pontifici reseruat.

37 Votum, quo quis uotis bona aliena mixta conferre in subsidium terra sanctæ, ab Episcopo dispensari non potest, sed à Papa solo, ut in alios usus conuertantur.

38 Dispensans in votis Pape reseruat quomodo excommunicationem incurrit, quomodo non.

39 Si Confessionalia Six. IIII. cessassent, aut si uali la essent, non incurrerent excommunicationem in reseruat dispensantes, & quare?

40 Votorum commutatio minoris est facultatis, quæ in dispensatio.

41 In parui talis facienda est interpretatio, ut proprium casum non excedat.

42 Vota omnia exceptis quinque prædictis nu. 33. non solum Episcopi, sed omnes Prælati spiritualium, non irregularium habentes, quoad sibi subditi dispensare possunt.

43 Vota omnia perpetua ex D. Thom. opinione Pontifici reseruat esse quomodo intelligendum.

44 Votorum quadam perpetua dicuntur per se, quadam ex intentione nouentis, & quasi per accidens.

45 In voto non contrahendi matrimonium an Episcopus possit dispensare.

46 Opinio Caiet. eiusdemque ratio.

47 Opinio aliorum firmiter, & uerior, eiusdemque Ratio, & quomodo seruatur in sacro penitentiæ pratorio secundum Nauar.

- 4 *Votum continentie, & castitatis non perpetue, sed ad tempus ab Episcopo dispensari potest, & quare.*
- 49 *An possit idem aliquando in voto perpetue castitatis.*
- 50 *Speculatoris, & Andrea opinio.*
Authoris opinio fuisse declaratur, nu. 51. 52. & 53.
- 54 *Idem solutio contra Sperul. & Ioan. Andream.*
- 55 *Virginitatis votum emittens an ab Episcopo possit dispensari.*
- 56 *Quis propriè virgo dicatur.*
- 57 *Votum virginitatis Papa non reformatur, sed perpetua castitatis.*
- 58 *Solutum questio, scilicet, Episcopum posse dispensare, cum tale votum differat à voto perpetua castitatis, & ratio soluitur.*
- 59 *Quomodo idem censeri potest cum voto perpetua castitatis, & consequenter non ab Episcopo dispensari, sed Pontifici referri debet.*
- 60 *Votum suscipiendi sacros ordines an Papa referretur, cui responderetur negativè, cujusque ratio.*
- 61 *Votum sacrum sub distinctione vel ingrediendi Religionem, vel servandi castitatem, &c. an sit Papa reservatum.*
- 62 *Quomodo Episcopus in hoc voto dispensare possit, & non.*
- 63 *Votum de ingredienda alicuius Religionem an ab Episcopo dispensari possit.*
- 64 *Potesit Episcopus dispensare, in laxiorem Religionem ingrediatur, & quare.*
- 65 *In voto simpliciter Religionis licet Episcopus dispensare non possit, potest executionem differenda declarare.*
- 66 *Votum nunquam petendi dispensationem, aut non ab alio, quam à Papa an sit obligatorium, & Papa reservatum.*
- 67 *Quare nec obligatorium, nec Papa sit reservatum.*
- 68 *Votum penale sacrum de materia Papa reservatum an sit Papa reservatum.*
- 69 *An te adimpletam conditionem Episcopus dispensare potest, & Ratio quare?*
- 70 *An post incursam penam, aut commissam peccati solus Papa dispensare possit, dubium ab Autore discutitur.*
- 71 *Prima multorum opinio affirmativa, sed sine rationibus ad probandum adductis.*
- 72 *Secunda declaratur, & Authori uti verior placet.*
- 73 *Ratio cur huiusmodi vota post adimpletam conditionem Papa referantur, & an vere sint in casu proposito dicenda vota religionis.*
- 74 *Vota sola, quæ propriè Pontifici referantur.*
- 75 *Votum obligandi vim habet ab ipsa mente, & voluntate mentium, ut ipsa potest experientia.*
- 76 *Episcopus, & quilibet Confessorius virtute cruciatus, aut libere dispensare, aut commutare potest huiusmodi vota post incursam penam, cum non sint simpliciter voluta.*
- 77 *Quomodo caute intelligenda sunt omnia de votis penalis, aliis autem si sint pure conditionales.*
- 78 *In votis maxime ratio habenda est de intentione voluntatis, an ex affectu sit, vel in penam.*
Probabile est Episcopum in conditionalibus etiam posse dispensare ante adimpletam conditionem, licet postea Pontifici referatur, nu. eod.
- 79 *An sicut Episcopus circa subditorum suorum vota dispensare potest, sit respectu eorumdem Archiepiscopus Episcopi illius Archiepiscopus.*
- 80 *In votis Episcopi sit suffraganeus potest, in eisdem vero subditis minime, & Ratio, cur id fieri nequeat.*
- 81 *Propter voti fractionem potest à peccato absolvi, ut autem commutare, aut dispensare.*
- Quid intersit inter absolute, & dispensare, ibid.*
- 82 *An alij Prælati inferiores Episcopis possint vota subditorum suorum commutare, & in eis dispensare.*
Requiritur Privilegium, & nullo modo quasi Episcopalis, ibid.
- 83 *Abbatibus exempti nisi sint quasi Episcopi, & propriè habeant territorium, ut Abbas sacri Monasterij Casinensis.*
- 84 *Non solum in votis, sed irregularitibus ex delicto occulto promerentibus dispensare potest Capitulum sede vacante, & quare.*
- 85 *Simpliciter Sacerdos, Parochus, Curatus in votis dispensare non possunt, & quare.*
Nec quorumcumque Penitentiarij, nisi specialiter ijs cedatur.
- 86 *Ad potestatem dispensandi requiritur nullo modo in foro exteriori.*
- 87 *An Prælati, & Superiores Religionis dispensare possint in votis Religioso non.*
- 88 *Omnes Prælati Religionum, quales modo omnes fere sunt, Pontificis privilegio nota non solum errare, sed in eis dispensare possunt.*
- 89 *Idem possunt non solum Generales, et Provinciales, sed et prælati conventuales.*
Idem etiam in quibus eorum iure funguntur, ut Vicepropositi, nu. eod.
- 90 *Superiores posse subditorum vota irritare, non autem dispensare, quod docuit Paludanus, falsum est.*
- 91 *Palud. scripsit contradicere.*
Dof. rina Gregorij de Valentia reprehenditur, nimirum, eodem.
- 92 *An superior vota Novitij commutare, seu in ijs dispensare possit.*
- 93 *Ex vi privilegiorum potest absolute, et relaxare vota Novitiorum, aut latiorum, non aliis.*
- 94 *An quæ Abbatibus, et prælati conveniunt, etiam Abbatibus conveniant.*
Prælati non Sacerdos eandem habet facultatem, contra Palud. et S. Anton. nu. eod.
- 95 *Quam facultatem habent prælati Regulares, seu Confessarij regulares circa votorum dispensationem.*
- 96 *Omnes confessoria Ordinum Mendicantium possunt in ijs omnibus dispensare, in quibus Episcopi, voto pergrationis excepto alia duo dicat.*
- 97 *Quæ privilegia concessa ordini sancti Benedicti dispensandi, et commutandi vota, et à quibus hoc indultum est Monasterio Vallis Oleti, et alijs eiusdem ordinis.*
- 98 *Congregationi sancti Benedicti Hispania de Montserrat, quæ facultas absolviendi, et dispensandi concessa.*
Idem privilegium concessum Confessorij Ordinis Minorum, ibid.
- 99 *Monachis S. Benedicti Congreg. Casin. aliis S. Iustini de Padua ex privilegio concessum posse dispensare in omnibus, et singulis votis pergrationis, eademque commutare.*
Quibus autem, et quamdiu, et in quibus non valent secundum eadem privilegia, nu. eod.
- 100 *Intrantes in eandem Congregationem absolvi possunt à voto cuiuscunque Religionis, etiam ex illius.*
Quomodo hæc absolutio nullius sit roboris, et momentis, ibid.
- 101 *Vota permutari, et quibus casibus dispensandi Monachis à superioribus eiusdem Congregat. ad audiendas confessiones deputatis qualis potestas.*

102 De statu Commissariorum, qui votum Religionis emis-
erunt, quid statuendum.

103 Confessarius Soc. Jesu privilegia qua in votis commu-
tandis.

104 Opinio Io. Azorij de extensione facultatis prædictæ
non probatur.

Autoris sententia proferitur cum autoritate, & ra-
tione.

105 Confessores Regulares virtute privilegiorum quorun-
cunque dispensare, aut commutare vota non possunt,
nisi in sacramento Penitentie, nec alijs potestatem
delegare absolvendi, & quare.

106 Qui per viam auctoritatis ordinaria dispensant, ex cā
rationabili possunt etiam alijs delegare.

107 In votis alienis qui dispensare possunt, an etiam in pro-
prijs valeant.

Nec Papa secum, nec Episcopus secum dispensare potest
& quare, nu. eod.

108 Confessor electus ab Episcopo cum eo dispensare potest
in quibus ipse Episcopus cum suis inferioribus.

Confessori communicatur iurisdicctio ad eum nu. eo.

109 Confessorius a Papa electus unde potestatem accipit
dispensandi cum eodem.

110 Pontifex eligendo sacerdotem non constituit illum in-
dicem supra seipsum, sed constituit seipsius materiam
potestatis sacerdoti.

Inferior Episcopus secum hoc modo dispensare non pos-
sumt num. eod.

111 Forma in dispensatione observanda qua sit.
In dispensatione requiritur forma expressa, vel tacita.

112 In Episcopo, aut alio inferiore a Papa secundum Ca-
nonicas non sufficit, quod intendant dispensare, sed
exprimant.

Archiepiscopus promouendo scienter illum, qui dispen-
satione indigebat, non propter hoc dispensat numero
eodem.

Ab excommunicationis sententia absolueri siue, verbo
non potest Episcopus nu. eod.

113 Papa faciens aliquid animo dispensandi, licet non ex-
primat, sufficiens est dispensat, & ratio a simili.

114 De intentione dispensandi Palad. & aliorum opinio
quomodo se probabiliter habeat, & ubi.

115 De Bulla, ut in libris beneficio in votorum dispen-
satione quid diligenter observandum.

116 In votis dispensare qui potest, an idem commutare possit.

117 Perior, & probabilior opinio, que absoluit docet, qui-
cunque potest dispensare, eandem posse commutare
contra Nanez, Greg. de Valentia, & alios.

Eiusdem confirmatio cum una pugnatio Gregorij de Va-
lentia, & Ludou. Lopez, nu. eod. Commutatio species
dispensationis, ibid.

118 Quando Verificatur ea Regula, qui potest, quod ma-
ius est potest etiam, quod minus.

Quomodo sit dispensatio, & quotupliciter fieri contin-
gat, ibidem.

119 Dispensatio, & commutatio sunt eiusdem rationis.
Probatur a simili, quod possit idem commutare, qui dis-
pensare, eo nu.

Concludit cum Soto contra Nanez, & alios summa nume-
ro 117.

120 Cui conceditur facultas commutandi, non tribuitur po-
testas dispensandi.

Alius dispensandi, & commutandi qualiter differant,
ibidem.

121 Quid dicendum sit de voto facta Deo, & non homi-

nis, falso tamen de re, que cadit in neccitatem alicuius
terrij.

1 **S**ecundus modus, quo quis ab obligatione,
& vinculo voti liberari potest, & solet,
est per dispensationem, seu absolutionem.
Accipitur autem Dispensatio communi-
ter prout significat personæ exemptionem a lege
factam ex particulari ratione, ex S. Thom. 2.2. quæst.
88. artic. 10. Soto lib. 7. de iusticia. q. 4. artic. 1. Sylu.
in verbo, dispensatio, & alijs Summistis. Couar. p.
2. de sponsal. capit. 6. §. 9. num. 2. & alijs. Videat S.
Thomas ubi supra docet, dispensatio voti intelli-
genda, & explicanda est ad modum dispensationis,
quæ fit in legis alicuius obseruantia. Quoci-
ca sicut lex, quamvis communiter, & ut plurimum
respicit id, quod est bonum, quia tamen contingit
huiusmodi in aliquo casu non esse bonum, oportuit
per aliquem determinari in illo particulari casu le-
gem non esse seruandam, & hoc proprie est dispen-
sare in lege; ita etiam qui vouet, quodammodo sibi
legem statuit, obligans se ad aliquid, quod est secun-
dum se, & ut in pluribus bonum; quia vero contin-
gere potest, ut in aliquo casu sit vel simpliciter ma-
lum, vel inutile, vel maioris boni impedimentum, quod
est contra rationem eius, quod cadit sub voto, cum,
vt diximus, votum fieri debeat semper de meliori
bono, necessarium plane fuit, vt ab aliquo determi-
naretur votum in tali casu non esse seruandum. Si-
cut igitur cum quis Principis beneficio a lege solui-
tur, & ab ea eximitur, dicitur dispensatus, seu a lege
illa solutus; ita etiam cum a voti vinculo, & obliga-
tione liberatur, rectè dicitur in voto dispensatus,
hoc est, a voti vinculo absolutus.

Et quidem in Ecclesia Dei potestatem esse dis-
pensandi in votis de fide certum, & tenendum est,
atque adeo necessarium plane fuit ad bonam, &
providam Ecclesiæ gubernationem, vt talis in ea
dispensandi potestas relinqueretur, vt experientia
quotidiana testatur, & optime declarat Inno. Papa
in c. Dispensationes, l. 7. his verbis: Dispensationes
rerum nonnunquam cogunt per nos quidem a debito ri-
gore quosdam exire foras, vt maius aliquod lucrum faciat.
Sicut enim si qui more nauigant, tempestate urgente,
nauis periclitante, & anxiat, quendam exonerant, ut co-
tera salua permaneant, ita, & nos cum non habemus sal-
uandorum omnium negotiorum penitus certitudinem,
despicimus ex his quodam, ne cruciorum patiamur dis-
pendia, hæc tenet Summus Pontifex.

Neque obstat, quod voti obligatio sit de iure
Diuino, & naturali, & ideo nullus, immo nec Sum-
mus Pontifex voti vinculum tollere potest, quod
est dispensare argu. capit. qui in ferio, de maiorib. &
obed. & elem. Ne Romanus, de elect. Huic enim
argumento varie Respondant auctores. Quidam e-
nim ideo dicunt posse Papam in voto dispensare,
quia in quolibet voto subintelligitur conditiona-
liter Papæ voluntas, & proinde posse in eod. dispen-
sare, & de facto tollere voti obligationem, quia
deest illa condicionalis subintellecta, scilicet, si
Papæ placeat. Sic Richard. in 4. dist. 28. articulo. 9.
quæst. 1. Eni enim ipso, quod dispensat, non placet il-
li, & consequenter cessat voti obligatio. Quæ respo-
sio non placet, tum quia hac ratione posset Papa p-
libito sine causa in voto, aut iuramento dispensare,
quod

quod est falsum; tum quia potest quis, ut ait S. Tho. 4. dist. 38. quæst. 1. artic. 4. quæstiuncula 1. sicut alia multa facere, ita etiam sine voluntate Papæ uocare potest.

9. *Alia* vero, quibus fauere Couubi supra, & expressè S. Bonau. in 4. dist. 38. artic. 2. quæst. 3. Palud. in 4. dist. 38. q. 4. art. 4. concl. 1. S. Anton. p. 2. tit. 11. c. 2. §. penult. in principi. Syluest. uerb. uotum. 4. quæst. 3. uerbis. Tertium. di. iunt Papam dispensare in uotis, non quidem tollendo eorum obligationem, sed solum decedendo in eo casu uotum non obligare, propter aliquod bonum, quod impeditur, aut in alium, quod sequitur ex adimpletione uoti. Sed non ualet ista responsio, quia aliud est declarare ius, quod pertinet ad Episcopiam, & aliud dispensare circa ius, quod pertinet ad potestatem spirituale, quam habet Papa respectu uoti, & iuramenti. Ius declarat, & interpretatur ille, qui ita explicat illud, ut offendat aperte, an ius illud, id quod agitur, includat necne, ut u. g. lex illa naturalis, *Non occides*, ita sepe per leges humanas declaratur, ut consistet per eam homicidium ad defensionem commissum minime prohiberi. Ius uim. ff. de iustitia, & iur. Ratio namque naturalis dicitur, de defensionem iustitiam omnia esse permittit. Sic etiam lex illa, *Non facies furtum*, ita explicatur, ut tamen furtum non dicatur committere, qui fame coactus uictus gratia a ienu assumit, cap. Si quis propter necessitatem de furtis. Dispensat uero circa ius, qui data legis obligatione ab ea priuatum aliquem eximit. Quamuis igitur aliquando non opus sit dispensatione, sed solum declaratione, puta, quando uotum, aut iusiurandum aperte pugnat cum iure naturali, quando tamen non ita pugnat, opus est dispensatione. Omnia igitur hae responsiones, iuxta quam ut constat, dispensatio potius erit declaratio iuris, quam uera dispensatio, relaxatio, & obligatio.

10. *Verior* mihi uidetur eorum responsio, qui docent Summum Pontificem, aut alium Prelatum dispensantem in uoto, uel iuramento, non dispensare in iure diuino, & naturali, seu, quod idem est, non tollere ius diuinum, aut ius naturale, (hoc enim non potest humana potestas) sed solum tollere uoti obligationem. Qui enim in uoto dispensat, non tollit legem diuinam, quæ est, ut dum uotum firmum manet, seruetur, nec facit potestatem, ut ilante uoto liceat ei contraire, id enim esset contra ius diuinum facere, sed solum tollit eius uim, & obligationem. id idcirco, & determinando uotum non esse seruandum etiam in casu, quod ante dispensationem uere obligauerit in re uotum. Quare fuit quando Princeps in lege humana dispensat, non facit, ut subditus legi non obediat, (quod esset contra ius diuinum, & naturale) sed solum, ut quod antea lex erat, & uim legis habuit, non sit lex in hoc casu, sic etiam, quando Papa, aut alius in uoto dispensat, non facit, ut sit illicitum illud, quod iure diuino, & naturali non est licitum, scilicet, non exequi uotum, durante adhuc uoto (hoc enim esset contra ius diuinum, & naturale) sed solum facit, ut quod antea erat uotum, & uim obligandi habuit, in tali casu non sit. Ius enim diuinum, aut naturale non dicitur, opus promissum exequendum, nisi durante uinculo uoti, quod per dispensationem tollitur.

11. *Quod* si quis inuest, & dicat, hoc ipsum quod est tollere uoti obligationem, esse tollere ius diuinum ex eo, quod illa obligatio resultans ex uoto exequenda sit de iure diuino; Respondendo, quod licet talis obligatio ex iure diuino resultans ex uoto exequenda sit, quia tamen illa ex uoluntate, & deliberatione humana, quæ non potuit omnia circumspicere, promoueri, & quæ subditur prelati, sit prelati existente causa obligationem illam legitime tollere possint.

12. *Quod* enim quis uoti reus sit ex duabus præmissis colligitur, scilicet, quia *libere*, & *deliberate* uouit, & quia ius diuinum, & naturale dicitur, ut notum redatur, dispensans autem non tollit hoc secundum, scilicet, ut uotum manente eius uinculo non reddatur (hoc enim contra ius diuinum, & naturale esset) sed illud primum, uidelicet, obligationem, quatenus ex propria uoluntate uouentis emerit, quæ est quedam lex humana, ut diximus. Sicut etiam uidemus, quod quamuis obedire legi humane sit preceptum diuinum, quia tamen lex ipsa positua est, & ab homine prolata, dum superior in ea dispensat, non censetur, aut dicitur contra ius diuinum dispensare, sed solum tollit uim legis, ita ut lex in illo casu cesset. Sic S. Tho. 2. 2. q. 38. art. 1. o. ad 2. Caiet. ibi art. 12. ad 2. dub. 1. Sorus lib. 7. de iustitia. q. 4. art. 1. ad 1. Ioannes Medina, tit. de confessione. quæst. 48. de dispensatione super confessione, reuelanda in responsione ad 2. Cou. de testa. c. 1. num. 12. Petrus de Arragon. 2. 2. quæst. 88. art. 10. Joseph Angles in floribus. 4. sent. in quæst. de uoto. artic. 8. difficult. 1. & Greg. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 7. quicquid Ioannes Azo. ius hanc solutionem improbare contendit. part. 1. Instit. Moral. lib. 6. cap. 1. dub. 4. qui tamen non aliam meliorem, immo potius nullam pro solutione difficultatis responsionem excogitare potuit. Cum igitur certum sit in Ecclesia religionem esse hanc potestatem a Christo, ut Vicarius eius, qui est Summus Pontifex, & alij, ut infra dicemus, pro causa, & occasione occurrente ad salutem, & commune bonum fidelium in uotis dispensare possint, superest, ut nonnulla explicemus, quæ maiorem habent difficultatem, ex quorum declaratione casus multi, qui quotidie occurrunt, facile solui, & explicari possint.

PRIMUM DVBIUM est, an in omni uoto sole, nni dispensari possit. In qua re certum est, posse Summum Pontificem dispensare uoto simpliciter, siue sit temporale, siue perpetuum, ex S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 1. 2. ad 3. Soto lib. 7. de u. q. 4. art. 3. ad 3. Syl. uerb. uotum. 4. 3. uerb. 4. Taberna uerb. dispensatione. §. 9. & alijs. Et idem dicendum est de uoto solemniter continentie, emisso per sacerdotem, si iunim susceptione, ex cõi Doctorem sua sedm. S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 1. 1. & Pal. 4. d. 38. q. 4. art. 4. concl. 10. Syl. in uerb. uotum. 4. q. 5. Nau. in Mane. 1. 2. n. 75. uerb. 4. Petr. de Arragon. 2. 2. q. 88. art. 11. Sot. in 4. dist. 38. q. 2. art. 2. & Greg. de Valen. to. 3. disp. 6. q. 6. pun. 7. & alios. Solum contra u. r. inter auctores est, an Summus Pontifex in uoto solemniter continentie in Religione emisso, dispensare possit? In qua re sunt duæ sententiæ.

16. *Prima* est dicentium Papam dispensare non posse, sic S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 11. Alb. Magn. in 4. dist. 38. art. 16. & 18. Alt. in Summa lib. 3. tra. 3. 22. q. 2. c. 1. D. Bon. 4. dist. 28. art. 1. quæstio. 3. Turrecce.

in cap. Sicut bonum. 2. 7. quæst. 1. Glossa in ca. cum ad monasterium in verb. Abdicatio. in fine de statu monach. Sylu. verb. votum. 4. q. 5. Tabiena verbo. dispensatio. §. Septimo. Sotus in 4. dist. 38. q. 2. arti. 2. & lib. 7. de iustitia. quæstio. 4. artic. 5. Ambrosius Ca. thesinus lib. 6. cap. 2. Iacob. Alma. in tracta. de potestate Papæ. cap. 15. Ludovicus Lopez par. 1. in studio. conciliaris. cap. 49. & Petrus de Arragon. (quævis dubitas) in hanc magis inclinat. & facit d. cap. Cum ad monasterium. de statu monachorū. vbi Innoc. Papa III. in fine ait. Quod abdicatio. appropriatis sicut etiam custodia. castitatis adeo est annexa regulæ monachali. vt contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere. Rō horum est quia per solemnem professionem religiosus cōsecratur. & totaliter mancipatur cultui diuino. Sed Papa facere non potest. vt qui semel sit Deo consecratus. non sit consecratus. sicut nec facere potest. vt id qd est sanctificatum. sanctificationem amittat etiam in rebus inanimatis. puta. quod calix consecratus designat esse consecratus. si maneat integer. Ergo nec facere potest. vt ille. qui est religiosus. non sit religiosus. Hoc est. vt Religiosus non teneatur seruare continentiam. Et cōfirmatur. quia vt Albertus. Altissiodorensis. & Bonauent. dicunt. continentia tam magnum. & tam excellens est bonum. vt nullo alio compensari queat. secundum illud Ecclesiastici. 2. 6. omnis ponderatio non est digna anime continentis.

17. Secunda est asserentium posse Papam dispensare in voto iolemi per professionem emissio ex iusta. & graui causa. Ita Henricus de Gandauo quodlib. 5. q. 35. & 28. Richard. in 4. dist. 38. artic. 9. q. 1. Durandus ibid. q. 1. Palud. ead. dist. q. 4. artic. conclus. 1. Ioannes Bachonus in 4. dist. 3. q. 5. artic. 3. Henricus. Quodlib. 1. q. 25. Ioan. Maior in 4. dist. 38. q. 14. Gabriel in 4. dist. 38. q. 1. artic. 5. littera E. E. S. Ant. p. 2. tit. 1. ca. 2. §. penult. Ange. verb. votum 4. q. 5. Caic. 2. 2. q. 88. arti. 11. & to. 1. O. uic. 27. Michæla Medina lib. 1. de continentia. cap. 7. & c. 25. & 43. Ant. de Cord. lib. 1. q. 24. Nau. in Man. ca. 12. num. 75. vers. Quarto. & conf. 10. tit. de sponsal. in antiq. alias conf. 38. tit. de voto. in Nouis. Cou. in c. 2. de testamētis. n. 10. & nu. 11. & num. 12. Greg. de Val. to. 3. dist. 6. q. 6. pun. 7. Ioseph. Angles in florib. 4. sen. q. de voto art. 8. dist. 1. Emanuel Sa in Aphorismis. verb. votum. c. 2. Io. Azorius p. 1. infti. Mora. lib. 12. cap. 7. dub. 1. & Io. Bened. in Sum. de peccatis. lib. 1. c. 9. ante fi. Inno. in d. ca. cum ad Monasterium. num. 4. Ioan. Andr. & Panor. num. 2. 1. de statu Monach. & idem Panor. in ca. 1. num. 8. de voto. & voti redempt. & alij Canonistæ. & Iurisperiti. quos refert Couarr. vbi supra. Immo idem tenet S. Tho. in 4. dist. 38. q. 1. ai. 1. q. 4. quæstioncula 1. ad 3. & Claudius Spenceus lib. 5. de continentia. cap. 4. & seq. multa in hanc sententiam. quæ verior. & communior est adducit. Potest autem hæc opinio probari tum exemplis. tum ratione.

18. Exemplis quidem. Nam. vt hystoriz multæ erant. siæpe sæpius vrgenti ex causa Summi Pontificis cum Religiosis dispensauit. vt matrimonium contraherent. Sic in vita B. Laurentij Iustiniani Iogitur. quod cum familia Iustinianorum extincta morbo. & ferro fuisset. ita in solium remaneret aliquot senes. qui ad sobolem procreandam inepti essent. & quidam adolescentis nomine Nicolaus in.

Monasterio S. Nicolai ordinis sancti Benedicti. Vitalis Venetorum Dux ab Alexandro Papa III. impetravit. vt liceret adolescenti Monacho matrimonio contrahere ad huiusce gentis sobolem reparandam. eique vnica filiam Annam nomine deponeret. ex qua sex filios masculos. & tres filias genuit. Qui tandem post infinitas gratias Deo peractas votis voti. & vitæ memor. edificato prius apud Amianum monasterio virginū sub nomine S. Adriani. in quo Anna vxor eius vitam monasticam cepit. ad monasterium est reuersus. & multis miraculis ambo clauerunt.

Raminus etiam II. Santij I. Aragonie in Hispania Regis filius. a prima iuuentute monachus coenobij sancti Pontij de Tomeris in Territorio Narbonensi ad Iauri fluminis ripas sub Prætorio Abbat. deinde sanctorum Facundi. & Primitij in Hispania Abbas. & Postea Pompelonensis episcopus. Petro. & Alphonso fratris suis. Aragonie Regibus sine prole mortuis. Romani Pontificis auctoritate ad vitandos intestinos motus in monasterio educatus est. & Regio diademate Offic. coronatus. moxrem ducere. Agnetem. scilicet. Guilhelmi Comitis Picauicenis forem. ad sobolem procreandam cōpulsus est. Qui cum vitæ Sanctitate religionem cōiunctam habens. S. P. Benedicti habitum vbi usque. Regalibus coatinue gessit. monasteria multa edificauit. totiusque in operibus pietatis manens tandem in Coenobio sancti Petri vteris ab ipso in Officiuitate constructo. ac monachis sancti Benedicti donato. Regni resignatione Petronillæ filiz prius facta anno 1137. reliquum vitæ in habitu monastifico. & penitentie peregit. mortuusque est anno Domini 1147. & in Coenobio S. Petri sepultus fuit. Vt Lucius Marinus Siculus lib. 8. de Memorabilibus Hispaniz. cult. Ioannes Vafius in Chron. cap. 18. Petrus de Palude in 4. dist. 38. q. 4. artic. conclus. 11. Ancharanus conf. 39. nu. 2. Fel. in c. i. quando. nu. 5. de re scriptis. Modernus Parisiensis de consuetudinib. Parisi in Rubr. num. 40. Caic. 2. 2. q. 88. arti. 11. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 88. arti. 11. Arnoldus Vion. Belgæ. & monachus Cassinensis li. 4. de ligno vitæ. c. 12. & Ioan. Azor. p. 1. infti. Moral. lib. 12. c. 7. dub. 1. testatur.

Casimirus etiam huius nominis primus post patris sui obitum cum matre Rixa a Polonis regno exasus. Coenobium Cluniacense prope Matificone ingressus. Deo subarctissima regula se deuouit. & mutato nomine Crolus uocatus in eodem postmodum monasterio Diaconus effectus est. ex quo a Poloniam facti penitentibus. dispensatione Romani Pontificis euocatus. ad Regnum suorum maiorem effectus. uxorem accepit. & liberos procreauit. regnumque. & populum sibi commissum. per decem. & octo annorum spatium tam bene rexit. ut moriens 4. kalend. Decembr. ann. 1058. conspectu diuino beari meruerit. scribitur Chronicon Cluniacense manu scriptum. Martin. Chromerus libro. 4. de Orig. & rebus gestis Polonorum Arnoldus Vion libro 4. cap. 11. & Ioannes Azorius ubi supra. Vbi recensendum non est. quod idem Chromerus scriptor diligentissimus narrat. quod pro hac Romani Pontificis dispensatione agnoscent Poloni tria præcipua. & egregia sibi fuisse a Romano Pontifice iniuncta. Primum est. ut singu-

li exceptis nobilibus seu equitibus, & qui sacris additi sunt, quotannis obolum vnum in lucernam perpetuo in ecclesia S. Petri Romæ arsuram pendere, qui etiam nunc S. Petri nummus vocatur.

Secundum est, vt omnes Poloni rotunda in more monachorum tonsurâ capillorum vterentur, nec infra auriculas more barbarico quisquam omnino comam nutriret.

Tertium est, vt in festis solemnibus dum sacra fiunt singuli equites sacriam lineam cādidam in modū stola, qua in sacris vntur sacerdotes, & Diaconi ē collo suspendam ferrēt, quæ Romani Pontificis, & Benedicti IX. seu potius Clementis 2. præcepta non graute Polonorum legati suscepere, & totam Poloniam Pontificis decretis obstrinxerunt.

Constantia item filia Rogerij Regis Siciliae, & Neapolis sanctimonialis femina, & quinquagenaria in Monasterio Panormitano, postquam pater eius Rogerius in expeditione Hierosolymitanā, & eius expugnatione diem obiit anno 1291. & Tancredus eius Regna tyrannice occuparet, & insuper Romano Pontifici obedientiam denegasset, & propterea regno a Cælestino Papa III. priuatus fuisse) eisdem Pontificis consensu Henrico VI. Imperatori nupsit, & genuit Federicum II. Sic Belugantius, & Belueus, in suis Centiloquijs a numero 129. vsque ad 150. Phacellus Recum Sicularum scriptor lib. 7. cap. 6. in decade posterior, & alij recentiores scriptores, Caieta, Petrus de Arragon, Ioan. Azorius, immo, & Diplomata, & Decreta Cælestini III. quæ hæcque in Archiuij Romæ seruantur, idem habent, vt mirum sit Syluestrus & Sotum ausos esse negare huius rei veritatem, aut summos Pontifices ita cum eis de plenitudine potestatis, non de iure dispensasse, aut eos nondum fuisse profectos, sed nouitios: aut eos non vsque adeo spontaneè solemniter vouisse, quod peius est, hæc cum scandalo totius Christianitatis fecisse. Cum tamen tot historici horum omnium inuenerint, & vt constat Constantia iam quinquagenaria fuit: Ramirus etiam tantum abusu, vt Nouitius fuerit, vt Monasterio Abbas præfuerit. Casimirus etiam non solum profectus, sed etiam ob vitæ meritum Diaconus ordinatus fuit. Nec vllus est, qui eos religionem ingressos coartasse scribit: Et denique tantum ab his, vt summus Pontifex hæc cum populi scandalo fecerint, vt potius propterea ab omnibus summo in honore haberentur, & hæc beneficij maximi loco habuerint, vt ex dijs manifestum est.

- 19 Ratione etiam ostenditur, quia credendum est Deum non deesse sive ecclesiæ in rebus adeo necessarijs, sed suauiter, & sufficienter prouidisse quibusque necessitatibus illius. At vero necessarium aliquando esse potest, maximeque expedire bono communi ecclesiæ, vt cum Religiosis talis fiat dispensatio auctoritate summi Pontificis, quæ scilicet grauissima subsistit causa, puta, pax, & tranquillitas totius Regni, quæ alio modo non ita commode sequeretur, nisi ex matrimonio alicuius religiosi, aut femine sanctimonialis ob defectum successoris, & hæredis legitimi, vt in exemplis allatis manifestum est. Item sufficiens sine dubio causa esset, si Rex infidelis cum toto suo regno conversionem ad fidem promitteret, si sanctimonialis fe-

mina sibi in uxorem daretur, cuius amorem captus esset: sicut Jacob consensit dare Dynam filio Regis Sichæ alienigenæ propter circuncisionem, & Gt. Aut si Regina concupiscens monachum similiter vellet cum hac conditione fidem catholicam ample-

- 20 21 Præferendum namque est bonum commune, in tali casu bono prius alterius. Bonum namque tanto diuinus, quanto communis. Vnde vt in cap. non med. occurrer de cons. d. 5. dicitur, non mediocriter errant, qui bono magno præferunt mediocre bonum. Semperque cauendum est, vt admonet S. Bernardus in lib. de precepto, & dispensatione, ne quod pro charitate institutum est, contra charitatem pugnare videatur. At certe contra charitatem faceret, qui propriam continentiam, & castitatem in vita religiōis professam, communi ecclesiæ bono, accedente summi Pontificis consensu, præferret, cum in perenna ecclesiæ scriptum sit Cant. 2. ord nauit in mecharitatem.

Ad rationem vero in contrarium allatam facile est respondere. Nam quatuor per solemnem religionis professionem qui cultui diuino mancipatus sit, ita vt manente vinculo status religiosi matrimonium contrahere non possit, quia tamen fieri potest auctoritate summi Pontificis Christi vicem in terra gerentis, vt ex grauī, & legitima causa, qui fuerat religiosus, non sit amplius religiosus, consequenter nihil obstat, quominus postea matrimonium contrahat. Et quidem contra ius naturæ, vt per-

- 22 23 Deo traditi contra matrimonium, posito, quod adhuc Deus retineat peculiare dominium illius, ceterum cum summus Ecclesiæ pastor potestatem dispensationis ad paciscendum gregem Christianum illimitatam acceperit, potest ex causa legitima id ius acquisitum, & dominum tollere, quod Deus supradictum habet ratione professionis a se emissa. In quo casu Deus accommodatō se iudicio rationatōnab li ecclesiæ, manumittit (vt sic dicā) eam personam, & reddit illi iterum suū dominium. Vnde licet humana potestas non possit pro libito facere, vt aliquis licite vitatur alterius, supposito, quod dominium eius rei maneat apud illum alterum, potest tamen ex causa rationabili in multis casibus dominium rei transferre ex vno in alterum, quin factio alter licite vitatur ea re aliquam dominus. Sic in casu proposito Summus Pōtēx suo iudicio, & determinatione rationabilis, ex voluntate, & auctoritate Dei Religiosum illum Deo prius traditum quasi manumittit, dum per dispensationem faciat, vt Dei esse destinatio modo peculiari, quo prius, qua manumissione per dispensationem legitimam facta, licet illi periorum iam sui iuris facta matrimonium contrahere. Nec aliquid in hoc casu contra ius naturale aut diuinum sit, nec accipitur alienum inuito dominum, sed ex Dei voluntate, quod erat aliter, & iuris Dei, ex legitima causa, per dispensationem definit iam esse illius, vt proinde licite matrimonium contrahere possit. Vnde quod offertur de Calice consecrato, eodem modo soluitur. Nam tametsi calix ille, qui semel consecratus Deo, passim in communes vsus iure conuerteri non possit, amissa tamen formula consecrationis ob iustam causam vendendi, & ad alios vsus profanos locari potest. Et vt ait Durandus, ubi supra, in casu, quo aliquis laicus periculosissime sit-

iret, nec posset bibere, nisi per calicem consecratum, licite in eacaso vti eo posset ad bibendum, sicut Dauid, & qui cum eo erant, in necessitate vti sunt panibus Deo sacratis. 1. Reg. 11. Quamvis igitur Religiosus quamdio talis sit, nulla humana potestate, etiam Pontificia, licite coniugio vi possit, cum matrimonio statui Religioso repugnet, ex causa tamen fieri potest non Religioso, & sic consequenter licite matrimonium contrahere, & filios procreare valet.

Ad cap. cum ad monasterium. Respondet eodem Richardus, Durandus, Gabriel, Palud. Caietanus, & alij, non posse Pontificem dispensare, ut manente vinculo voti, seu manente tali monacho, non sit obligatus ad castitatem, paupertatem, &c. cum de essentia monachatus sit castitas, & proprietatis abdicatio, atque ideo repugnare alicui esse monachum, & posse matrimonio vti, vel proprietarium esse, & 25 & hoc solum voluit Summus Pontifex. At vero ex plenitudine potestatis suae potest ex monacho non monachum facere, & tunc erit illi licitum matrimonio. Dicit etiam potest Papa eo in loco non id definiuisse, sed tanquam Doctore illius fuisse opinionis, & alios Pontifices contrarium sensisse, & in huiusmodi votis ex causa vtriusque dispensasse.

26 Quod vero dicitur, non dari bonum aequivalens continentiae, ob quod iuste fiat dispensatio, parum facit ad finem primam confirmandam, vt S. Tho. 2. 2. quæstion. 88. art. 11. in corpore, & ad quartum docet, non enim antequam continentia omnibus bonis priuatis animæ, aut communibus Reipublicæ, siquidem, vt notat Apostolus 1. Corin. 7. continentia amplectenda est propter contemplationem, eo quod mulier insepulta cogitat, quæ Dei sunt, finis autem potior est huius, quæ sunt ad finem. Cum igitur fieri possit dispensatio in voto continentis, vel contemplationis, multo magis in voto continentie. Solum igitur antequam ibi continentia, & sanctitas animæ omnibus diuitijs, & bonis externis fortunæ, aut corporis.

Quibus omnibus addo cum Iosepho de Angles, vbi supra, quod tamen legitima causa dispensationis, mortua voto, & cessante iam causa dispensationis, non 27 teneat ad monasterium redire, quia obligatio semel exincta non amplius reuiuiscit.

Hinc etiam sequitur posse summum Pontificem dispensare in voto solemnium paupertatis, vt Couarr. in c. 2. nu. 11. de testam. in Azor. p. 1. in tit. Moral. lib. 12. c. 7. dub. 3. & ipse notat Sotus lib. 7. de iustit. q. 4. ar. 1. in sit. tentantur. Non enim est ratio cur in voto castitatis potius quam paupertatis dispenset.

28 SECUNDOVM DVBIVM est, quænam requiratur ad legitime dispensandum in voto? Huic difficultati communiter respondent auctores, duo præcipue requiri, scilicet, auctoritatem superioris, & causam rationabilem ex parte dispensati. S. c. S. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 12. Caiet. ibi. Palud. in 4. dist. 33. quæst. 4. ar. 4. conclus. 3. & 4. S. An. par. 2. tit. 1. ca. 2. §. penult. An. verb. v. u. q. 10. Syluest. verb. votum. 4. q. 1. & q. 7. ver. secundum. Tabiena verb. dispensa. 10. §. Declin. G. b. n. 4. dist. 38. p. 1. art. 5. littera CC. Cui in summa. verb. votum. c. 1. Sotus lib. 7. de iustitia. q. 4. ar. 1. & 2. Petrus de Arragon 2. 2. q. 88. ar. 12. N. u. in Manu. c. 12. n. 75. & 76. Summa Co- 30 ro. 13. par. 3. tracta. de voto. ante fin. Cosinus Philiar-

ehus de off. sacer. p. 2. lib. 3. c. 4. Ioseph Angles in q. de voto art. 8. diff. 3. Greg. de Valent. tom. 3. disp. 29 6. q. 6. punct. 7. & alij communiter. Ratio est, quia votum est promissio facta Deo, de eo quod est sibi gratum, & acceptum. Sed quid Deo acceptum sit, vel non, pendet ex voluntate Dei, cui facta est promissio. Ergo ad P. auctoritatem pertinet declarare hominibus Dei voluntatem, cum Dei vices gerat. Nec de hac re vlla est apud auctores difficultas, aut esse potest. Hinc inferunt Palud. & S. Antoninus, vbi supra, quod, cum nullus sit iudex in propria causa, nec superior sibi, consequenter nemo secum dispensare potest, vt infra dicemus.

32 TERTIUM DVBIUM est, quænam hanc potestatem dispensandi in votis habent?

Respondeo primo, potestas hæc summa, & suprema est penes summum Pontificem, qui Christi in 33 terris vicarius est. Immo in aliquibus solus Papa dispensat, in illis. Equæ sibi referauit, quæ sunt quinque, suorum scilicet, Religionis, & Castitatis perpetuæ sacris ordinibus annexæ, & etiam vota simplicia de Religione intranda, & castitate perpetua seruanda, & votum peregrinationis in Hierusalem 34 ad uisitandum Sanctum Domini sepulchrum, quod votum in iure Canonico ultramarinum uocatur, & votum uisitandi limina Apostolorum SS. Petri, & Pauli, & votum peregrinationis ad sanctum Iacobum Compostellanum. Quæ omnia et si non vtriusque antiquo, at saltem iure nouo Papæ reseruatur ut patet ex constitutione Sixti iij. quæ incipit, Res Dominici gregis. 2. de Poen. & remiss. inter c. traugant communes. Angelica verbo, votum. 4. §. 6. v. l. u. verb. votum. 4. q. 3. uer. quartum. Tabi. uerbo, dispensatio. §. nono. c. 100. lib. 7. de iustit. q. quarta art. 3. post princip. u. Nauar. in Manuali, cap. 12. nu. 75. Pet. de Arragon 2. 2. q. 88. ar. 12. Lud. Lopez par. 1. in instr. conf. c. 49. Greg. de Valent. tom. 3. disp. 6. q. 6. puncto 7. Summa Cor. tract. de po. q. 1. Card. Toledo lib. 4. instr. facer. c. 18. in h. Euan. S. in Aphorismis, uerbo, votum. c. 2. & Io. Azor. pa. 1. in tit. Moral. lib. 11. c. 19. dub. 3.

Circa hæc autem vota sciendum est, quod licet S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 12. ad tertium solum mem. ac 36 rit uotorum continentie, & peregrinationis terræ sanctæ, eo quod ut ait Sotus lib. 7. de iustitia. quæst. 4. artic. 3. ad tertium. alia forsitan suo tempore non erant excepta, iure tamen iure. nouo reliqua resecuata sunt, & ita obstat praxi curiæ Romanæ, quæ consequendo in dispensatione Hierosolymitanæ peregrinationis adeo inualuit, ut si modo fiat tale votum non solum in subsidio terræ sanctæ (quo solo in casu votum hoc Panormit. in cap. Ex multa nu. 11. de uoto, et voti redempt. et Angel. in uerbo, votum. 4. §. 6. falso putat Papæ resecuatum esse) sed etiam ex deuotione tantum, non potest in eo alius quam Papa dispensare, ut rectius Syluest. verb. votum. 4. quæst. 3. ver. quinque. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 75. ver. secundo. Pet. de Arragon 2. 2. q. 88. art. 12. Gabr. 4. dist. 38. q. 1. ar. 5. l. itera EE. in fine, et Ioan. Azorius p. 1. in tit. Moral. lib. 11. cap. 19. dub. 4. et alij communiter tradunt.

37 Quibus addo ex Syluestro vbi supra, quod etiam votum quo quis bona alteri interea vout confecti in subsidium terræ sanctæ, a solo Papa dispensari potest, et non ab Episcopo, vt in alios vus conuertant.

uerantur, etiam si vouens religionem ingrediatur. & idem habent Summa Pisana verbo, votum, 5. q. penult. & Ang. verb. votum. 4. q. 1. 3.

- 38 *Notandum* in super est, quod si interior a Papa absolueret a dictis votis, non propterea excommunicationem Papalem incurreret. nisi prætextu Confessionalis cum cessionem a Sixto III. eos absolueret, ex Ang. verb. excommunicatione, 6. casu 31. Syluest. verb. excommunicatione, 7. nu. 77. versi. Tngesimæ secunda Nauar. in Manuali, c. 12. nu. 75. versi. 2. & Ludouic. Lopez p. r. Institut. conscientie, c. 49. & constat ex verbis prædictæ Extravagantis. Quamvis ut Nauarrus in Manuali, c. 2. 7. nu. 105. versic. Decima octaua, notat Extravagans illa nullius fere est quoad hoc momenti, cum confessionalia illa Sixti III. cessauerint, vt latius tom. 1. Theauri conscientie, lib. 3. cap. 30. num. 14. exposuimus. Immo vero, qui in dictis votis prætextu confessionalis Sixti Quarti, dispensaret, non propterea incurreret excommunicationem ibi definitam, vt aliqui putant quia ibi non agitur de dispensatione, sed de communi tante talia vota: Et licet minus sit commutare, quæ dispensare, non tamen facienda est in hac parte consequentia ab vno in aliud; cum inhærendum sit verbis canonis prædictæ Extravagantis, & in penis talis interpretatio facienda est, vt non excedat præprium casum. c. Pen. & de pen. dist. 1. & facit Regula odia de reg. iur. in 6.

- 42 Secundo, Exceptis his quinque votis Summo Pontifici reservatis, non solum Episcopi, sed etiam omnes prælati iurisdictionem spirituales ordinariam habentes, quoad fidei subditos dispensare possunt. sic S. Thom. 2. 2. quæst. 88. arti. 1. ad 3. Palud. 4. dist. 38. quæst. 4. ar. 4. conclus. 5. S. Anton. p. 2. tit. 11. cap. 2. §. penult. Angel. verb. votum. 4. quæst. 6. Syluest. verbo votum. 4. quæst. 3. versic. Quartum. Tabiena verb. dispensatio, §. Nono. Sotus lib. 7. de iustitia, quæst. 4. ar. 3. Petrus de Arragon. 2. 2. quæst. 88. ar. 12. Gregorius de Valentia tomo. 3. disput. 6. quæst. 6. puncto. 7. Ioseph Angles in quæst. de voto, art. 8. difficul. 9. Nauar. in Manuali, cap. 12. numer. 75. versi. 3. Ludouic. Lopez par. 1. Institut. conscientie, cap. 49. Summa Corona, par. 3. tractat. de voto, num. 15. Card. Toletus in Summa, lib. 4. cap. 18. in fi. Ioan. Ben. in Summa peccatorum, lib. 1. c. 9. in fi. & Ioannes Azorius par. 1. Institutio. Moral. lib. 1. cap. 19. dub. 2. siue vota illa sint temporalia, siue perpetua orationis, ieiunij, &c. Quare cum S. Tho. vbi supra dicat, omnia vota perpetua esse Papæ resecuta intelligendus est de votis, quæ natura sua perpetuitatem dicunt, qualia sunt votum Religionis, & votum Castitatis: Non autem de votis, quæ tantum habent perpetuitatem ex intentione vouentis, vt si quis voueret perpetuam orationem, vel ieiunium, elemosinam, &c. Locutus est enim S. Tho. de illis, quæ sunt per se perpetua, non autem de ijs, quæ ex intentione vouentis, & quasi per accidens perpetua sunt, vt restit. Caic. 2. 2. q. 88. ar. 1. 2. in Responsione ad 3. Sot. lib. 7. de iust. quæst. 4. ar. 3. in fine. Petr. de Arragona, 2. 2. quæst. 88. art. 12. & Ioan. Azorius par. 1. Instit. Moral. lib. 1. ca. 18. dub. 4. annotant.

- 45 **QVARTVM DVBIVM** est, An Episcopus dispensare possit in voto non contrahendi Matrimonium.

Prima opinio est Caietani tomo. 2. opu. tract. 1. 1. q. 1. & 2. dicentis Episcopum non posse. Ratio est, quia votum non nubedi æquiualeat voto castitatis; votum enim castitatis non est aliud quam in perpetuum abstinere a nuptijs; Nam reliquum quod ad castitatem pertinet, in præcepto diuino, & naturali est, scilicet non committere alteri sibi non nupte. Vnde existimant votum hoc, sicut & votum castitatis, Summo Pontifici reservatum esse.

- 47 Secunda opinio est dicentium posse Episcopum in eo dispensare, sic Ang. verb. votum. 4. q. 9. Syluest. verb. votum. 4. quæst. 4. in fine, citans etiam pro hac opinione S. Anton. & Rosella verb. impedimentum. 4. nu. 12. Sotus in 4. dist. dist. 38. quæst. 2. arti. 1. conclus. 1. in fine Nauar. in Manuali, c. 12. nu. 76. versic. Quinto. Petrus de Arr. 2. 2. q. 88. ar. 12. in fine, ante solutionem argumentorum. Gregorius de Valentia tomo 3. disput. 6. q. 6. puncto. 7. Ludouicus Lopez p. 1. Institut. conscientie, cap. 9. Eman. Sá. in Aphorismis, verb. votum, cap. 2. Alphonsus Viald. in additionibus ad Candel. aureum, tracta. 14. nu. 42. vbi alios refert, & Ioannes Azorius p. 1. Institut. Moral. lib. 1. cap. 19. dub. 5. Ratio est, quia non est votum simpliciter castitatis, vnde nec violatur votum si postea fornicetur, vt Sotus & Azorius vbi supra restit. animaduertunt, quia votum solum est de non contrahendo; Ideoque potest Episcopus in tali voto dispensare. Si que feruari ait Nauarrus in Sacro penitentiariæ prætorio.

- 48 Sic etiam dispensare potest Episcopus in voto continentie, aut castitatis non perpetuæ, sed ad tempus, puta ad annum, vel decennium. Sic Palu. 4. dist. 38. quæst. 4. articulo 4. conclus. 5. S. Anton. par. 2. tit. 11. cap. 2. §. penult. versic. Nota 4. Ang. verb. votum. 4. quæst. 9. Syluest. verb. votum. 4. quæst. 3. versic. Sextum. Sotus lib. 7. de iustitia, quæst. 4. arti. 3. & in 4. dist. dist. 38. quæst. 2. arti. 1. conclus. 1. in fine Nauar. in Manuali, cap. 12. num. 76. versic. Quinto. Gregorius de Valentia tomo. 3. disput. 6. quæst. 6. puncto. 7. Petrus de Arragon. 2. 2. quæst. 88. arti. 12. ante solutionem argumentorum. Ludouicus Lopez par. 1. Institut. conscientie, cap. 49. Ioseph Angles in floribus. 4. sen. quæst. de voto art. 8. difficul. 9. conclus. 3. Emanuel Sá. in Aphorismis, in verbo, votum cap. 2. & Ioan. Azorius par. 1. Institutio. Moral. lib. 1. cap. 19. dub. 6. Ratio est quia cum Episcopus ordinaria potestate dispensare possit in omnib. votis, exceptis Papæ reservatis, & votum hoc non sit perpetuum continentie, aut perpetuæ castitatis, sed temporalis, in eo dispensare poterit, cum prohibitiones, & exceptiones restringendæ sint, vt sonant. Idcirco dicendum est in voto certæ castitatis potius, in non committendo adulterium, aut aliud certum libidinis genus.

- 49 **QVINTVM DVBIVM** est, An Episcopus aliquando dispensare possit in voto perpetuæ continentie, seu castitatis?

- 50 Quidam vt Speculator, & Ios. And. in c. veniens Qui clerici, vel vouentes quos refert Syluest. loca inferius citando, docent episcopum posse, quia in d. cap. veniens, habetur, quod episcopus dispensat cum femina, quæ post sponsalia emisit votum continentie, audita feueritate viri, qui audit talis voto sponso cum alia contraxit. In hac re hæc morbi dicenda videntur.

51. *Primum est*, Qui post votum simplex castitatis, & continentie ante obtentam dispensationem à Summo Pontifice, (qui solus dispensare potest) matrimonium contrahit, peccat, etiam antequam illud consummet. Ratio est, quia matrimonium contrahitur, vt compleatur, & consummatur consummatio autē est contra votū castitatis emissum. Vñ Episcopus ante matrimonium contrahit, seu ante matrimonium ratum (vt Theologi loquuntur) in tali voto dispensare non potest vt conueniunt omnes.

52. *Secundum est*, Quando post consummationem Matrimonij alter coniugum vouit castitatem, tunc quidem siue ex licentia alterius coniugis, siue illo infuso votum emittit, votum illud non solum à marito irritari potest, quatenus, & quādiu est in eius praeiudicium, vt distinx. c. 14. dub. 3. verū. Primo & cap. 19. dub. 10. sed et in eo dispensare potest Episcopus. Ant. p. 3. tit. 1. c. 22. §. 2. & §. 3. Syl. verū. matrim. 7. q. 5. verū. Vade. c. 10. Sotus in 4. d. 38. q. 2. art. 1. post conclusionē. 3. vb. id infinuat, & expressē Pet. de Arrag. 2. 2. o. 8. art. 8. dub. vlt. & art. 12. ante solutionē argu. Ratio eius est, quia non est vere votū castitatis, sed tantum petendi debitū, & ideo non refertur ut Papæ, sed in eo episcopus dispensare potest. Immo & quilibet ecclesiarius per Bullā Cruciatæ, vt ait Arragon vbi supra. art. 8. Ceterum in hoc dicto Petri de Arragon. dicentis hoc esse votū solū de non petendo debitū, non ita facile ei assentior; Nā quādiu post consummatū matrimonium vxor votum emittere non possit de castitate simpliciter seruanda, tale enim votū absolute includit abstinentiam ab vbi copulæ carnalis, id quod in potestate alterius coniugis non est, abq; alterius consensu potest tamen cauere vbi de non petendo debitū, saltem hoc sensu, vt nunquā ipsa petere velit debitum, nisi in casu quo erit alteri conuersum. (hoc enim in eius potestate est) atq; ita in uoto non petendi debitum poterit Episcopus simpliciter dispensare, ita vt mortuo viro non teneatur ad castitatem postea seruanda, atq; adeo si postea mortuo marito fornicaretur, nō faceret contra uotū prius emissum; At vero in alio voto de castitate, non poterit simpliciter dispensare, potest. n. dispensare, vt possit petere debitū à marito, non tñ vt eo mortuo cum alio licite contrahat, quia ratione talis voti, quantū in se est, tenebitur postea castitatem seruare, cum votum illud fuerit (quantū ex se fuit) perpetuū castitatis. atq; ita viro mortuo tenebitur illud, quantum pote, absolute, scilicet, in eo statu manere, quo nec debet petere, nec reddere teneatur, cum castitatis votum vtriusque repugnet, vt constat.

53. *Tertium est*, Quando prout Matrimonium ambo coniuges de eoi consensu simplex uotum castitatis emittunt, cum uterq; in hoc casu iuri suo de petendo, & reddendo debitū cedat, uotū censetur perpetue castitatis, & in eo solus Papa dispensare potest. Nisi forte sit periculum incontinentie, & non possit de facili patere accessus ad summum Pontificem, vel nisi ipsi coniuges sint ita pauperes, vt non habeant, quo dispensationē acquirant; Tunc n. poterit episcopus in tali voto dispensare. Sic Angel. verb. votum. 4. q. 6. & Syl. verū. D. dispensatio. q. 9. n. fin. & in verb. Matrimonij. 7. q. 5. verū. 1. & in verbo. votū. 4. q. 4. in fin. & in verbo. votū. 5. q. 2. in fin. Sotus in 4. d. 38. q. 3. art. 1. concl. 3. in fin. Nau. in Manu. c.

1. 2. nu. 5. verū. Trigesimo secundo. & nu. 76. verū. c. Quinto. Pet. de Arrag. 2. 2. o. 8. art. 8. dub. vlt. & art. 13. post mediu. Ludou. Lopez p. 1. in fin. confic. c. 46. & c. 49. Mart. Ledefin. 2. 4. q. 55. art. 1. Speculū coniugiorū. p. 1. art. 15. in fin. & in appendice ad art. 15. in fin. Greg. de Valento. 3. disp. 6. q. 6. pun. 7. Emanuel Salin Aphorisi. in Azor. Debitum coniugale, & in verbo. votū. c. 2. & Io. Azorius p. 1. in lib. Mor. lib. 1. c. 9. dub. 8. Id quod intelligendū est, non solū qñ post consummatum matrimonium huiusmodi votū simplex emiserunt, sed etiā qñ post votū simplex emissum, matrimonium contrahit & consummatum fuerit, quamuis enim consummando peccauerunt, quia tamen matrimonium tenet, & periculi incontinentie timetur, & vel pauperes sunt, aut difficilis est accessus ad Papā, cum eis Episcopus dispensare poterit. Et idē dicendum, si vnus ante Matrimonium simplex votū castitatis emittit, & postea matrimonium consummauit, potest enim dispensare, vt petat, & reddat debitum. In huiusmodi tamen casibus dispensatio hæc non est faciēda, immo nec fieri potest ab Episcopo simpliciter quoad votum ipsum, nisi inquantū Episcopi locum habet. Et ideo talis dispensatio proderit quoad debiti petitionē, & redditionē, non autem vt soluto matrimonio per coniugis mortem liceat secundas nuptias contrahere.

Idem etiā dicendum esse censeo, si quis post uotum simplex castitatis contraxit matrimonium de presenti, hoc est, ratum solum matrimonium contraxit, sed nondum consummauit. Quamuis enim sic contrahendo peccauit, & adhuc uotum adimplere possit, si velit, ingrediendo religionem; etiā inuito marito, quia tamen verius est illam opinionē esse putō, quæ docet non teneri ingredi religionē vt latius c. 16. dub. 2. ostendimus, consequenter poterit Episcopus, si non possit uouens induci ad ingressum religionis, (id quod primo tentandū est) dispensare vt debitū uiuenti marito, eum quo iam contraxit, petere possit, quicquid Io. Azorius loco proxime allato, dub. 5. contradicere, & eo putat tenet ad religionis ingressum, quod fundamentum à nobis in c. 16. refutatum est. Et iuxta hæc pariter dicendum erit, qñ uotum castitatis emissum est post matrimonium ratū, & de presenti ratum. Si n. petnit postea uoti, & religionem ingredi nolit, poterit Episcopus ad modū dictū dispensare. In alijs autem casibus, in quibus Episcopi locum non habet, nunquā est concedendum Episcopo in voto continentie perpetuæ dispensare posse etiam in coniugatis, nā in non coniugatis nunquam dispensare valet.

54. Ad Speculatorem autem & Ioan. Andream vbi supra, Respondetur cum Paludano in 4. dist. 38. q. 4. art. 4. concl. 5. Angelo verb. uotum. 4. q. 6. Sylvestro verbo. uotum. 4. q. 5. & Ioan. Azorio par. 1. Infit. Moral. lib. 1. c. 19. dub. 11. Episcopus cum diuitia femina non dispensasse ex auctoritate propria, sed vt Papæ delegatus, & ex specifica delegatione, & commissione Papæ Alexandri III. vt patet ex dicto c. 19. Quam facultatem ideo facilius Summus Pontifex concessit, tum quia mulier illa uotū illud emisit non tam sponte, quam timore quodam uiri, & intentione, liberandi se ab eius fuitia, sicut etiam in hisq; calore iracundiæ uotis sunt facilius dispensari solet, tum quia femina illa iuuenis erat, & proinde probabile erat periculum ne contra vo-

tum fornicaretur, ut ibi expresse habetur.

- 55 **SEXTVM** Dubium est, An qui virginittatis votum emisit, possit ab Episcopo dispensari? Ratio difficultatis est, quia qui promittit virginittatem, solum vovet videtur corporis integritatem perpetuo servare, fugiendo omnem venereum concubitum, in enim proprie dicitur virgo. Vnde si illa semel amittit, cum impossibile sit votum adimplere, non censetur amplius voto ligari. Ex deinde votum virginittatis non reservatur Papæ, sed votum perpetue castitatis, Castitas autem includit propositum de non habendo rem conjugalem, aut etiam veneream cum alio.

- Respondetur cum hinc: votum, & ex intentione vouentis, & ex natura rei considerari possit: si qui votum illud emisit, solum animum habuit servandi se integrum à primo concubitu siue conjugali, siue venereo extra coniugium, tunc cum tale votum differt à voto castitatis perpetue, non est reservatum Papæ, sed in eo Episcopus dispensare potest. Quia non votum castitatem simpliciter, sed ex parte tantum, cadit nec solum à primo concubitu venereo. Sin autem intentione habuit castitatem simpliciter servare, tunc cum id sit cū voto castitatis, erit Papæ reservatum, sicut & votum castitatis. Sin autem simpliciter, & absolute virginittatem vovit, nihil cogitans de primo solo libidinis actu, neque an votum hoc virginittatis differret à voto castitatis, tunc quidem per se, & ex natura sua censetur idem cum voto castitatis, & proinde eodem modo summo Pontifici reservatur, ac propterea ab episcopo dispensatio petenda non est, nisi iuxta ea, quæ in dubio præcedenti dicta sunt, de qua re plura diximus supra c. 16. dub. 1. ubi auctores multos enumeravimus.

- 60 **SEPTIMUM** Dubium est, an votum suscipiendi sacros ordines sit Papæ reservatum? Ratio difficultatis est, quia in voto illo includitur votum solenne castitatis. Respondetur cum Nauaro lib. 3. c. 6. fil. 32. in antiquis, alias conf. 18. in Novis, de voto & voti redempte Petro de Arragona 2. 2. q. 88. art. 13. in fine ante solutionem argumentorum Ludovico Beja p. 1. Repon. casuum conscientie, casu 28. Emanuel Sic in Aphorismis, verb. votum. 1. & Io. Azorio p. 1. instit. Moral. lib. 11. c. 19. dub. 9. Non esse Papæ reservatum. Ratio est, quia sicut qui vovit religionem, non vovet convenientiam antequam Religionem proficiatur, atque adeo ex vi illius voti si non proficiatur, non tenetur servare castitatem in seculo, ut diximus c. 18. dub. 13. Sic qui vovet sacros ordines sumere, quia non promittit castitatem presentem, sed futuram. Episcopus ordinatus est, consequenter non censetur votum castitatis Papæ reservatum vovisse, unde si commiscatur cum femina ante susceptionem ordinum, non facit contra votum castitatis, nec contra votum factum, ut constat ex Nauar, ubi supra, & in Manua. c. 12. nu. 47. & Azorio ubi supra, atque ita cum eo in hoc voto Episcopus dispensare potest.

- 61 **OCTAVVM** Dubium est, an votum factum sub distinctione, vel servandi Castitatem, vel ingrediendi Religionem, vel suscipiendi sacros ordines, sit Papæ reservatum?

- 62 Respondetur cum Ioanne Azorio par. 1. instit. Moral. lib. 11. ca. 19. dub. 10. Quod si in animo ha-

beat sacros ordines suscipere, poterit in tali voto Episcopus dispensare, cum enim in tali voto tres partes conditionales distincte sint, quarum una non reservatur Papæ, quando in animo habet vel servare castitatem, vel Religionem ingredi, vel sacros ordines sumere, potest Episcopus votum illud commutare, seu in eo dispensare. Sin vero nolit amplius sacros ordines sumere, tunc cum alie due partes Papæ reservatæ sint ad unum illarum servandam obligatur, & proinde cum eo Episcopus dispensare non poterit.

- 63 **NONVM** Dubium est, an votum de ingredienda ratione religionis possit ab Episcopo dispensari? Respondetur cum Paludano in 4. dist. 38. q. 4. art. 4. conclus. 5. in fine. S. Anton. p. 1. titu. 11. cap. 2. §. pen. Sylvest. verb. votum. 4. quest. 3. versicu. Sextus. Petro de Arragona 2. 2. q. 88. art. 12. ante solutionem argumentorum. Iosepho Angli. in floribus 4. sentent. in quest. de voto. art. 8. distic. 4. dubio 2. & difficult. 9. conclus. 5. & Emanuele Sa in Aphorism. in verb. votum. cap. 2. post Episcopus dispensare cum eo, qui vovit ingredi arctiorem religionem, ut ingrediatur laxiorem; Ratio est, quia hoc non est dispensare in voto religionis, cum semper sit religioni obnoxius, sed in modo, & qualitate illius, hoc est, in arctiori vinculo. Sic etiam ut notat Petrus de Arragon, si aliqua mulier voverit fore beatam, poterit Episcopus in tali voto dispensare, quia hoc non est esse religionis. Quibus addo ex Iosepho Angles ubi supra, conclus. 4. Quod licet Episcopus in voto simplici religionis dispensare non possit, potest tamen causa legitima declarare voti exceptionem esse differendam, ob maius bonum, ad quam differendam requiritur iurisdicção spiritualis, nec ita tuta est declaratio alicuius Doctoris, ut est declaratio auctoritatis Episcopi, ut constat.

- 66 **DECIMUM** Dubium est, an votum nunquam petendi dispensationem, aut non petendi dispensationem ab alio quam a Papa, sit obligatorium, & Papæ reservatum?

Respondetur cum Richardo in 4. dist. 18. art. 9. q. 3. Gabr. ibid. q. 1. dub. ult. & S. Ant. p. 1. tit. 11. ca. 2. §. pen. in si. Iosepho Angles in q. de voto. art. 8. distic. 8. Eman. Sa in Aphorism. in verb. votum. c. 2. & Io. Azor. p. 1. instit. Moral. lib. 11. c. 19. dub. 15.

- 67 *Primo*, tale votum non esse obligatorium, cum aliquando expediat potius petere dispensationem ob maius bonum, vel ipsius vouentis, vel ipsius Reipubl.

Secundo, Non est Papæ reservatum, cum non sit vnum ex illis quinque enumeratis supra, atque ita in eo episcopus dispensare potest.

- 68 **VNDECIMUM** Dubium est, an votum poenale factum de materia Papæ reservata sit Papæ reservatum? vi v. g. vovet me non lulum tali ludo, aut vovet me non peccaturū tali, aut tali peccato, quod si fecus fecero, ingrediari religionem, aut ibi Hierosolymam; Dubitatur si iustitiam illud genus peccati commiserit, an alius à Papa in huiusmodi votis dispensare poterit? In qua re vnum certum, alterum vero dubiū valde & commoverium. Certum est enim quod ante adimpletam conditionem, cū ante incursum penam episcopus dispensare possit, cū huiusmodi vota ante incursum penam non obligent, nec antea sunt vota religio-

De votorum dispensatione, seu absolutione. 399

gionis, aut peregrinationis in Hierosolē, sed solum non iud. ndi aut non peccandi tali genere peccati, super quibus episcopus ex causa dispensare potest, vt omnes, quos paulo post afferam, testantur.

70 Dubium autem est, an quando vouens iam luserit, aut commiserit illud genus peccati, censetur emississe votum Religionis, aut peregrinationis Hierosolimitanę, in quo solus Papa dispensat.

71 Prima opinio est dicentium, vo. um illud post lulum, aut commissum peccatum, transisse in votū religionis, aut peregrinationis Hierosolimitanę, & consequenter solum Papā in eo dispensare posse. Sic Sotus lib. 7. de iustit. quęst. 2. artic. 1. ad 4. & quęst. 4. art. 3. ante medium. Nauarrus in Manuali. cap. 12. num. 43. quicquid Sotum repręhendere conatur, in eius tamen opinionem licet sub quadam distinctione inclinat, quamvis etiam posita eam oppugnare contendat. Couar. in cap. Quamuis pa. cium. par. 1. §. 3. num. 12. de pñis. lib. 6. hanc opinionem Soti tutiorem esse dicit, quamvis alteram, quam paulo post afferemus, probabilem esse putat. & Ioannes Azor. 1. par. 1. iustit. M. 3. lib. 2. l. 1. ca. 19. dub. 13. qui tamen nullam pro se rationem adducit.

72 Secunda est asserentium, Episcopum etiam post adimpletam conditionem posse dispensare, & quęlibet alium confessorem virtute Cruciatę, aut l. i. bilis in eo dispensare, aut illud commutare posse. Sic Barthol. Medina lib. 2. in iustit. confess. c. 14. §. 6. vbi ait se opinionem Doctorum huius temporis. Petrus de Arragon. 2. 1. q. 88. art. 12. affirmans esse communem opinionem. Ludovicus Lopez p. 3. in iustit. confitent. ca. 44. vbi notat esse sententiā Doctorum huius ætatis, & ait Canum huius fuisse sententię. Palacios super summam Caietani. in verbo, vo. um, versic. 6. Author Candelabri in additionibus. tra. 3. l. 4. de vo. o. num. 50. vbi docet multos Doctores Salmanticenses de hac re interrogatos, ita sensisse, & esse tutę opinionē in praxi, & n. 57. refert duos Pręlatos Hispanię, videlicet, D. Hieronym. Manrique Episcopum Salmantensem, & D. Alphonsium Velazquez Archiepiscopū Compositellanum, viros doctissimos, & Religiosissimos in huiusmodi votis pñalibus etiam adimpletis conditiones, sepe dispensasse. Antonius de Corduba in Summa quęst. 152. in hanc potius inclinat sententiā. Gregorius de Valentia to. 3. disp. sex. 1. quęstione sexta, puncto septimo. Ludovicus de Bea in parte primā. Responso. casum conscientię. casu vigesimo octauo, Toletus in Summa libro quarto, capitulo decimo octauo, in fine. Emanuel S. in Aphorismis. verbo votum. capitulo secundo. Cosmus Philarchus de officio sacerdot. parte secunda, lib. 3. capitulo vigesimo secundo, in fine, vbi potius in hanc sententiā inclinat, quāvis liberum, cuique relinquit. vt quam maluerit sententiam eligat. & Ioseph. Angles in quęstione, de voto. articulo 8. difficult. decima, vbi ait, quod licet Soti sententiā sit tutior, poterit tamen confessor sequi hanc Medinę sententiā, quamvis ipsemet Soti opinionem teneatur, tunc enim non faciet contra conscientiam, cum hac secunda opinio etiam teste Soto vbi supra probabilis sit, quāvis apud contra suam propriam opinionē. Et hæc opinio mihi placet magis. Ratio est, quia Papa reseruat sibi illa vota, quando

sunt absolute facta & voluntaria, & habet propriā rationem religionis, peregrinationis Hierosolimitanę. &c. & quando procedunt ex amore, & deuotione religionis, & terrę sanctę. At vero in his casibus vere non sunt vota religionis, aut peregrinationis in terram sanctam, sed iuxta ludendi, aut nō peccandi nec ex amore peregrinationis, aut deuotione religionis procedunt, quin potius imponuntur tanquam odia. &c. pręsertim, vt sic deterretur a ludō, & peccato committendō. Cum igitur impositio illius pñę sit odiosa, & pñalis, vt constat, non nisi stricte interpretanda est, & ad proprios & formales terminos restringenda.

74 Et ideo ea sola vota summo Pontifici proprie reseruati censentur, quę proprie, & simpliciter sūt Religionis voluntas, castitatis desiderata, peregrinationis intentio, cuius generis non sunt, quando re-

75 ligio, castitas, aut peregrinatio buissimodi in pñam, & etiam odiosam non voluntas a vouente promittuntur. Et hanc esse vouenti mentem & voluntatem, qua votum obligandi vim habet, ipsa experientia testatur. Nullus enim est, qui sic vouendo intendat religionem, aut peregrinationem Hierosolimitanam vouere, sed solum non ludere, aut nō committere tale peccatum. Ideoque in eo Episcopis, & quilibet confessoribus virtute Cruciatę, aut l. i. bilis dispensare, illudque commutare potest, etiā post impletam conditionē, vt ex dictis constat.

Quę omnia intelligenda sunt, quando hæc adduntur in pñam, ita vt dicantur vota pñalia; Si enim non sint pñalia, sed pure conditionalia, vt quando quis vouet esse Religiosum, vel ire in Hierosolimam, si Deus illum ab hac infirmitate liberet, si pater eius ante eū obierit, si filius fuerit diues, &c. tunc quidem licet Sotus lib. 7. de iustitia. quęstione secunda, articulo primo, ad quartum, vel 2. & ante, & post adimpletam conditionem a solo Papa dispensari aut commutari posse, est tamen, probabile posse in eo Episcopum dispensare antequam conditio adimpleatur, cum in ea vim obligandi non habeat, vt insinuat Petrus de Arragon. 2. 2. quęstio. 88. art. 1. 2. post adimpletam vero conditionem solus Papa dispensat, cum tunc tanquam votum absolutum censendum sit, & ideo illi reseruatum.

78 Vnde vt recte Petrus de Arrag. vbi sup. post Antonium de Corduba in summa. quęst. 152. notat, in his votis maxime habenda est ratio de intentione vouentis, an scilicet, ea fecerit ex affectu, & deuotione ad continentiam, religionē, aut peregrinationem terrę sanctę, si luserit, vel peccauit illud commiserit, an vero in pñam, vt discernatur, an sint pñalia, in quibus Episcopus etiā post incursum peccatum, an vero conditionalia, in quibus solus Papa maxime post impletā conditionē dispensare potest.

79 DVODECIMVM Dubium est, An sit Episcopus circa subditorum suorum votū dispensare, potest, sit etiam respectu eorumdem possit Archiepiscopus, Episcopi illius Metropolitani? Respondeo, Quod licet Archiepiscopus in voto Episcopi sui suffraganei dispensare possit, eo quod illi immediate subiectus est; in votis tamen subditorum sui suffraganei sui dispensare non potest, sicut nec absolueret. Sic Paluda in 4. dist. 38. quęst. 4. art. 4. cōcl. 8. S. Anton. par. 2. tit. 1. c. 2. & penul. Syl. l. c. verb. vo

tum. 4. quæst. 3. verfic. Quartum. Sotus lib. 7. de iur. q. 1. quæst. 4. art. 1. Petrus de Arragona. 2. 1. quæst. 88. art. 12. Ioseph. Angles in floribus. 4. senten. in quæst. de voto. art. 8. difficul. 9. concl. 1. 7. & 8. & Emanuel S. in Aphorismis in verb. votum. cap. 2. 80 Ratio est, Quia licet in foro contentioso sit index appellationis respectu subditorum suffraganei sui quia tamen cura animarum ordinaria subditorum suffraganei sui illi non incumbit, nec iurisdictione spirituali ordinariam respectu illorum habet, ideo licet visitando illos absolvere possit a voti fractione, non tamen vota eorum commutare, aut in eis dispensare potest.

81 Aliud namque est absolvere a peccato propter voti fractionem aliud vero possit in voto dispensare. Etenim, ut recte notat Toleus lib. 4. summa. capit. 18. in fine, Qui vult contentiosam perpetuam si fornicetur, 3. proprio confessor. absolui potest a peccato illo contra votum commissio, Ceterum a voto, quod adhuc manet, solus P. p. a, ut diximus, absolvere potest.

82 DECIMVM TERTIVM Dubium est, An alij Prælati inferiores Episcopos possit: ut vota subditorum suorum commutare, & in eis dispensare? Respondere potest, si habeant ad id privilegium aut talem facultatem in legibus præscriptam, aut iurisdictionem quasi Episcopalem habeant in aliquos. Sic Richard. in 4. d. 3. 8. ar. 9. quæst. 1. & Paludanus in 4. d. 3. 8. quæst. 4. art. 4. S. Anton. p. 2. tit. 11. c. 2. 6. penult. Sylvest. verb. votum. 4. q. 3. verfic. Quartum. Angel. verb. votum. 4. q. 6. Tabiena verb. Dispensatio. 6. Nono. Petrus de Arragona. 2. 1. quæst. 88. art. 12. Gregorius de Valentia. 3. disp. 6. quæst. 6. p. 2. 7. Naua. in Manus. cap. 12. num. 75. verfic. Tertio. Summa Corona p. 3. tracta. de voto. num. 15. Ludovicus Lopez p. 1. in fine. c. conficitur. cap. 4. Cosmus Philareti de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 22. Ioannes Benedicinus in summa de peccatis. lib. 1. cap. 9. in fine. Emanuel S. in Aphorismis, in verb. votum. cap. 2. & Ioannes Azor. s. p. 1. in fine. Moral. cap. 18. dub. 4. Vnde Abbates ex c. 23. p. 1. & Commendatarii S. Ioannis dantes Reuerendas ad ordines, alij iurisdictionem quasi Episcopalem habentes, in votum subditorum votis tantum Episcopi, dispensare possunt. c. Sylvestro, Petro de Arragona, & Nauaro vbi supra, & facit, quæ tradit Glossa Clement. 1. in verb. proprii. de rebus eccl. non al. en. & eadem significat Innoc. in cap. statutus. de Maior. & obed. Panor. in c. significasti. de foro compe.

Addo tamen cum Petro de Arragona loco proxime citato, hoc non diximus, de H. bentibus auctoritate qua si Episcopalem, & de potestate eorum circa dispensationem in votis, non esse extendendum ad alia, quæ ex iure speciali conceduntur Episcopis in Concilio Tridentino Sed. 24. de reformatione. c. 6. in fine. sicut sunt Abbates quasi Episcopi, & diocesim propriam, & proprium territorium habeant, qualis est Abbas Casinensis, qui sacri Monasterij Casinensis Abbas est, & Episcopalem auctoritatem, & diocesim, & territorium proprium habet, cui eadem potest circa suos subditos, quæ reliquis Episcopis circa suos possunt.

84 Capitulum etiam sede vacante dispensare potest, non solum in votis, sed etiam in irregularitatibus

ex delicto occulto provenientibus, Quia capitulum succedit in iurisdictione Episcopi. Sic Sylvest. verb. capitulum. q. 2. & circa Federicum. encl. 29. & Panor. in ca. cum olim. de Maior. & obed. Tabiena, verb. eodem. verfic. Primo. Angel. verb. Capitulum. q. 1. Petrus de Arragona. 2. 2. quæstione 88. art. 12. conclus. 5. Emanuel S. in Aphorismis in verb. Capitulum. & nos latius tomo 1. Thesauri casuum conscientie. libro 1. capitulo sexto. num. decimo quarto. ex posuimus.

85 Quia vero a predictis, omittis Prælati Religiosorum, de quibus infra dicemus, in votis dispensare non possunt, ut v. g. simplex sacerdos, quicquid contradicit sine ratione, aut auctoritate Gabriel in 4. d. 38. q. 1. art. 5. litera E. e. coroll. 2. Nec parochus, aut Curatus in suorum subditorum votis dispensare valet, cum facultas dispensandi ad iurisdictionem spirituales spectet, ut diximus, quia prædicti carent. Nec Penitentarii quorumcumque, nisi quatenus eis specialiter committitur. Quamvis enim prædicti in foro conscientie iurisdictionem habeant, non tamen in foro exteriori, quæ tamen 86 requiritur, ut quis ex potestate ordinaria, & extra penitentiam sacramentum, dispensare possit. Vnde quamvis sic vouent simplex sacerdos in articulo mortis constitutus a peccatis absolvi poterit, & parochus semper & omni tempore, non tamen a voto liberare eum possunt. Neque etiam Archidiaconi potestatem dispensandi in votis habent iure suo, nisi forte ex aliquâ legitima præscriptione, & tunc solum quando in contemptum illius ex consuetudine legitime præscripta. Vnde Archidiaconus, qui consuevit dispensare in bannis, non propter hoc potest in votis, & qui in votis pergrinationis non propter hoc in votis abstinentiarum, & sic de aliis. Sic Palud. in 4. d. 38. q. 4. art. 6. conclus. 6. S. Anton. p. 2. tit. 11. cap. 5. penult. Angel. verb. votum. 4. q. 6. & Sylvest. verb. votum. 4. q. 3. verfic. primo, & verfic. decimum. Sotus lib. 7. de iur. p. 2. q. art. 3. & Naua. in Manus. c. 12. nu. 79. verfic. 10. Summa Corona p. 3. tracta. de voto. nu. 15.

87 DECIMVM QVARTVM Dubium est, Quid dicendum sit de potestate prælatorum seu superiorum Religionis circa dispensationem in votis suorum. Religiosorum? Paludanus in 4. d. 38. quæst. 4. art. 4. conclus. 7. & S. Anton. p. 2. tit. 11. c. 2. p. 2. docent, penes Abbates & superiores non esse potestatem dispensandi in votis suorum subditorum, 88 sed solum irritandi. Quia si facta sint ante ingressum Religionis, per professionem liberantur, si post professionem, non sunt firma, nisi ex consensu superiorum, unde possunt irritare vota suorum, non autem in illis dispensare.

Committimus tamen & vera opinio est dicentium, Prælatos Religionum exceptos ab ordinario (quales modo sunt omnes fere ex summi Pontificis privilegio) non solum suorum subditorum vota irritare, sed etiam in eis dispensare posse. Sic Richard. in 4. d. 28. art. 9. q. 2. Gabriel ibid. quæst. 1. art. 5. litera E. e. corollario. 2. Angel. verb. votum. 4. q. 6. Sylvest. verb. votum. 4. quæst. 3. verfic. Nonum. Tabiena. verb. dispensatio. verfic. decimo. Caieta. 2. 2. q. 3. Naua. in Manuali cap. 12. num. 75. verfic. Tertio. Summa Corona p. 3. tracta. de voto. num. 15. Petrus de Arragona. 2. 2. q. 88. art. 8. dub. 1. conclus. 4.

& 5.

& 5. & art. 12. concl. 6. Grego. de Valentia tom. 3. disput. 6. q. 6. pun. 7. Lado. Lopez p. 1. in stru. confcient. cap. 49. Cosinus Philarchus de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 12. Ioseph Angles tractat. de voto. ar. 8. difficul. 9. concl. 6. Ioannes Benedictus in summa de peccat. 3. lib. 1. ca. 9. in fine. Tolemus lib. 4. in stru. sacerdot. cap. 18. in fine. Emanuel Sa in Aphorismis in verb. votum. c. 2. & Ioan. Azorius p. 1. in stru. Moral. lib. 1. cap. 18. dub. 4. Immo ut notat Sotus ubi supra, hoc quod diximus, verum est, non solum quoad Generales, & Provinciales, sed etiam quoad prelatos Conventuales, cum ij sint antistites ordinarij suorum subditorum. Et idem dicendum est quoad eos, qui ex iure, vel ex prelatu, vel auctoritate eorundem vice funguntur, cuiusmodi sunt vice prepositi, vice rectores, vice provinciales, & alij huiusmodi in ijs, quae spiritualia sunt aliorum loci tenentes, vt recte Ioannes Azorius annotavit. Quod vero Palud. & Anton. dicunt posse irritare omnia eorum vota, & ideo non opus esse dispensatione, falsum est, nam si Monachus professus votum migrand. ad arctiorem rel. gremionem fecerit, eius prelatum non potest irritare votum illud pro libito & arbitrio suo, cum careat dominio super hunc actum; potest tamen ex causa legitima, & non aliter in tali voto dispensare, tum quia irritare est voluntatem alterius coe. ere, id est, sp. esse vero non, nisi spontanea petitione subditi annuere, tum quia habet iurisdictionem spirituales in Monachum, acque adeo tempore quo votum illud em sita erat sub prelati potestate, vt teneatur sequi eius voluntatem, unde gratiam eius per dispensationem tollere poterit. Sic Caiet. 2. 2. qu. 88. art. 8. Sotus lib. 7. de iustitia. q. 3. art. 1. & qu. 4. art. 3. Nauar. lib. 3. tit. de voto. consil. 30. in antiquis, lib. 3. consil. 40. in Nouis. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 8. 1. in 2. dub. 1. concl. 5. Cosinus Philarchus de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. ca. 18. Ioseph Angles in stru. 4. licent. q. de voto. ar. 8. difficul. 9. concl. 6. Emanuel Rodriguez p. 2. summa. c. 89. concl. 3. Emanuel Sa in Aphorism. verb. votum. c. p. 2. & Syluest. verb. votum. 4. q. 3. versic. Sextum. Immo ipsemet Paludanus in 4. d. 38. q. 4. art. 4. conclus. 5. in fine. & S. Antoninus p. 2. tit. 1. c. 2. 5. penult. fatentur. Prælatum seu Abbatem irritare non potest tale votum, posse tamen in eo dispensare. Non enim prohibere potest prælatum subditum transire volentem ad frugem meliorem, si tamen vult sub eius obedientia manere, potest cum eo dispensare. Unde male docet Gregorius de Valentia tom. 3. dispensatio. 6. quæstio. 6. puncto 7. parum pertinere ad praxim quod prælati Religio. num exempti dispensare possint, cum (inquæ) prælati Religionum habeant potestatem irritandi vota subditorum, quod est & certum, & facilius factu, quia vt iam diximus, in voto transiendi ad arctiorem religionem solum dispensare possunt, non autem illud irritare valent.

93 DECIMUM QUINTVM DVBIVM est. An superior vota Nouis commutare, seu in eis dispensare possit?

Respondeo, quod licet vota Nouitiorum irritare non possit, vt diximus cap. præcedenti. dub. 6. nec in eis dispensare, eo modo qui in votis professorum potest; Nihilominus tamen eo modo vota

illorum aboluere & relaxare valet, quo potest vota laico. rum, qui nouiti, aut Religiosi non sunt. ni mirum ex utriusque Religionum quibus vota laico. rum relaxare possunt, ut paulo post dicemus, & expresse docet Ioannes Azor. us p. 1. in stru. Moral. lib. 1. cap. 19. dub. 2. 1.

94 DECIMUM SEXTVM DVBIVM est. An quæ de Abbatibus & Prælati de iurisdictionem spirituales habent in Abbatibus, & Monialibus?

Respondeo. Non habere. Ratio est, quia dispensandi facultas ad iurisdictionem spirituales pertinet, vt saepe dictum est, cuius femina incipax est, vt late tradunt Socus in 4. d. finit. 20. quæst. 1. artic. 4. & Mart. Ledesmius 2. 4. quæst. 20. art. 4. pag. 309. & 310. Secus autem dicendum est de Prælato non sacerdote, non enim ulla est ratio cur Prælati non sacerdotes hanc facultatem habere non possint, quicquid Paludanus in 4. dist. n. 38. q. 4. art. 4. concl. 9. & S. Antoninus p. 2. tit. 1. c. 2. 5. penult. sine ratione de hac rel. dubitent.

95 DECIMUM SEPTIMVM DVBIVM est. Quam facultatem habeant Prælati Regulares, & confessarii Regulares circa uotorum dispensationem?

Respondeo, omnes confessores ordinum Mendicantium, & consequenter alij Religiosi qui fruuntur priuilegiis ordinum Mendicantium, ut inter alios sunt confessarii Regularis Congregationis Casinensis O. dinis Sancti Benedicti, vt patet ex Bulla Pij V. quæ incipit, *Ex superna dispositionis*, edita aunn Domini 1567. decimo septimo Kal. Septembris, Pontificatus eiusdem anno secundo, possunt ex priuilegio summo, ut Pontificum dispensare in eis omnibus votis, in quibus possunt Episcopi, excepto voto de peregrinatione ultra duas dietas.

96 Sic Innocentius Papa VII. in quadam Bulla quoad Fratres Confessores ordinum Minorum, ut habetur in Compendio priuilegiorum in u. bo. Absolutio quoad seculares. 2. §. 12. Nauarr. in Manuali. cap. 12. aum. 79. versic. undecimo. Petro de Arragonia 2. 2. quæst. 88. artic. 12. Ludouico Lopez par. 1. in stru. confcient. cap. 50. Ioan. Benedictus in summa de peccatis lib. 1. cap. 9. in fine. & Gregorio de Valentia tom. tertio, disputat. sexta quæstione sexta, puncto septimo. Hinc fit vt confessores prælati in omnibus votis, exceptis quinque, quæ diximus esse Papæ reservata, dispensare possint.

97 Sic etiam Eugenius Papa I V. concessit superioribus, & Confessariis deputatis Monasteriis S. Benedicti, oppidi uallis oleti, ut in votis quorumcumque fidelium utriusque sexus, etiam Episcoporum seruatis, dispensare valeant, & ea commutare in alia pietatis opera, toties, quoties expedire videbitur. Quam concessionem Pius Papa II. ad reliqua Monasteria S. Benedicti, quæ prædicto Monasterio uallis oleti annexa, uel subiecta fuerint, extendit, ut habetur in Compendio Priuileg. Relig. uerbo. Absolutio quoad seculares. 2. num. 16. & nu. 17. & Compend. priuileg. Societatis Iesue. b. Dispensatio. §. 10. ut refert Ioan. Azorius p. 1. in stru. Moral. lib. 1. c. 19. dub. 20. in fine.

98 Idem item Papa II anno Domini 1503. pro congregatione Sancti Benedicti Hispanie de Monteferrato concessit, ut sicut antea uirtute cuiuslibet fa-

cultus Martini V. concessit Monasterio B. Mariæ de Monteferrato absolueri, & dispensare possent cum secularibus in casibus, & votis Episcopis reservatis, ita etiam possent concessari eiusdem inter coniugatos, quorum alter eorum, cum alterius sanguinea adulterium perpetravit, dispensare in foro conscientie ad petendum debitum. Vt referretur in Compend. Privileg. in annot. Capuccini. Idipsum ad eundem effectum possunt facere confessores ordinum Minorum, in foro conscientie, cum his, qui post votum simplex castitatis, matrimonium contraxerint, prout eis concessit Pius Papa V. vt referretur in eodem compendio, in annotat. Capuccini, & idem referretur in Compend. Privileg. Societatis Iesu, vt infra dicemus.

99 *Eugenius* etiam Papa III. in quodam Privilegio incipit. Et si quilibet personæ concessio Monachis ordinis S. Benedicti Congregat. onis Casinensis, alius San. Iustini de Padua. Anno 1436. pridie Kal. Iulij, concessit, vt Prælati præfata Congregationis dispensare possint cum omnibus, & singulis præsentibus, & futuris intrare volentibus in eandem Congregationem in omnibus, & singulis votis peregrinationis etiam vitæ maritæ, & Apostolorum Petri, & Pauli, & S. Iacobi, & quibusvis aliis votis, etiam talia sint, propter quæ Sedes Apostolica merito sit consulenda, & ea in alia pietatis opera commutare, voto Religiosis duntaxat excepto, quando sub obedientia dictæ Congregationis vixerint.

100 *Idem* etiam *Eugenius* Papa in eod. Privilegio concessit, vt Prælati dictæ Congregationis absolvere possint intrantes in eandem congregationem a voto cuiuscunque Religionis ordinis, a quo modo in ea religione, seu ordine ætiori de quo voluissent, professionem non emisissent, si autem a dicta Congregatione ante professionem emissam recedant, talis præcedens absolutio, & dispensatio nullius erit roboris, vel momenti.

101 *Idem* denique *Eugenius* in eod. Privilegio concedit, quod Monachi a superioribus ad confessiones secularium audiendas deputati, vota omnia permutare, ac in omnibus, & singulis casibus, etiam ordinariis per Synodales, aut Prouinciales constitutiones resecutis, cum sibi confectis dispensare possint, præter eas censuras, vota, & casus, de quibus merito sedes Apostolica consulenda esset. Quæ omnia in prædicto Privilegio habentur, & est privilegium 11. eiusdem *Eugenii* III. in ordine prædictæ Congregationi concessum, & referretur in Compendio privileg. Religio. in verb. Dispensatio. §. 27. §. 28. & §. 29. & in annot. Capuccini. in verb. votum.

102 *Paulus* etiam Papa II. anno 1468. 18. Novembris, eidem Congregationi Casinensi concessit, vt habentes votum Religionis, assumentes habitum, seu statum Committorum, seu oblatorum, & in congregatione perseverantes, votum implerent, secus autem si non permanerint, tunc, n. remanere voluit obligatos, & vota a iura Religione adimplere.

103 *Paulus* vero III. concessit confessoribus Societatis Iesu, vt commutare possint omnia vota exceptis vitæ maritæ, & peregrinationis ad limina Apostolorum Petri, & Pauli in urbe, & ad S. Iacobum Compostellatum, castitatis, & religionis. Quam facultatem cum eadem exceptione extendit postea Gregorius Papa XIII. ad vota etiam iurata, dummodo

commutatio non fiat in præiudicium tertij. Vt referretur a Capuceo in annotat. ad Privilegia Relig. in verb. votum. & a Ioan. Azorio par. 1. in tit. Moral. lib. 1. c. 19. dub. 20. vbi etiam similia refert de intrare volentibus in societate Iesu, quæ non paulo supra de intrare cupientibus in Congregationem Casinensem retulimus. Vbi etiam refert posse Concessarios dictæ societatis ex commissione Prouincialis dispensare ad petendum debitum in his, qui post votum simplex castitatis matrimonium contraxerint, admonito penitente, vt si superflus vixerit, votum seruet. Id quod antea Pius V. concessit Confessoribus ordinum Minorum, & referretur in Compendio Privilegiorum eiusdem societatis in verbo,

104 Dispensatio. §. 9. Et licet Ioannes Azorius vbi supra putet hanc facultatem extendi solum ad eos, qui post votum simplex castitatis matrimonium contraxerint, & consummarint, ea perualus ratione, quod vouens castitatem, & post matrimonium contrahens, ante consummationem teneatur ingredi Religionem, vt sic situm votum adimpleat, cum adhuc illud ante consummationem adimplere possit, & proinde dicta facultas dispensandi ad tales non extenditur; alij tamen & mea sententia melioribus ducti rationibus extendi etiam putant ad eos, qui solum matrimonium ratum contraxerint, & nondum consummarunt. Quia fauores ampliandi sunt, & privilegia Principum plenissime interpretanda sunt, iuxta Reg. Odia. vbi dicitur, *Odia restringi, fauores autem conueniunt ampliari*, de regulis iuris. in 6. & leg. Beneficium. ff. de constitutio. Princip. Deinde verba absolute prolata, si appliciter, & sine limitatione intelligenda sunt.

105 vnde cum absolute conceditur dispensandi potestas cum eo qui post votum simplex castitatis matrimonium contraxit, accipi debet absolute & simpliciter, vt dictum est. Et quia vt diximus. ca. 16. dub. 2. non teneatur post matrimonium sic contractum Religionem ingredi, sed satis est vt votum meliori modo quo possit, adimpleat, scilicet, non petendo debitum; Ex sicut episcopus in tali casu dispensare potest, ut dictum est supra dub. 5. vers. Tertium. si non possit induci vouens ad intrandam religionem, ita etiam & confessorius Regularis in eodem casu dispensare potest, vt debitum petere possit, admonito vouente vt post mortem conseruet, vt votum seruet. Ex quibus constat quidnam possint prælati Regularium quoad religiosos sibi subditos, & alij confessores regulares circa dispensationem votorum, quæ a secularibus emittuntur. Solum aduertendum restat, quod huiusmodi confessores regulares qui virtute suorum privilegiorum, & alij qui virtute iubilæi, aut Bullæ alicuius in votis dispensare possunt, vel commutare, non possunt hoc agere, nisi in sacramento penitentiae. Sed neque potestatem hanc alijs delegare, hoc est, per alium absolueri, dispensare, aut commutare, cum eis solum ministerium nudum dispensandi, aut commutandi commissum sit, ex Syluest. verbo delegatus. q. 8. vers. Primum. in fine, & Ioanne Azorio par. 1. in tit. Moral. lib. 1. c. 19. dub. 22. Alij vero qui non virtute alicuius Bullæ, vel iubilæi, sed per viam auctoritatis ordinariæ dispensant, vt Papa, Archiepiscopi, Episcopi, Generales, Prouinciales, Abbates, Priores, vel Guardiani, seu Rectores

dores pro suorum subditorum votis, ex causa rationabili etiam in foro exteriori dispensare, aliisque hanc facultatem dispensandi delegare possunt.

- 107 DECIMUMOCTAVVM DVBIVM est, an qui in alienis votis dispensare possunt, in suis etiam proprijs dispensare valeant.

Respondet cum Palud. in 4. dist. 38. q. 4. artic. 4. concl. 4. Pan. in c. Magnae. nu. 2. de voto, & voti redempt. Ang. in verb. vob. 4. q. 7. & Syluest. in verb. votum. 4. q. 3. verfic. vndecim. Non posse quemquam secum dispensare, cum nemo iudex esse possit in sua propria causa, nec superior sibi ipsi, vnde nec

- 108 Papa secum nec episcopus secum dispensare valet, Confessor tamen electus ab episcopo cum eo dispensare potest in ijs votis, in quibus episcopus cum suo inferiore dispensare valet, ex Paludano vbi supra. In quo casu confessorius non accipit iurisdictionem ab Episcopo, qui cum illum non habuerit, neque illum ei communicare poterit, sed illum accipit communicatam ei a superiori, mediante tamen Episcopo electione talis personae, vt secum dispense. Similiter confessorius a Papa electus potest cum ipso in

- 109 votis dispensare, non potest a Papa ipso accepta, sed a Deo, mediante tamen Pontificis electione, seu eo ipso quod ei subijcit, prout etiam in absolutioe peccatis contingit. Quo in casu Pontifex non tribuit sacerdoti auctoritatem absoluti-

- 110 to di supra seipsum, quia auctoritas iudicandi ex parte sacerdotis est a Christo vnde Pontifex eligendo sibi sacerdotem non constituit illum iudicem supra seipsum, sed seipsum constituit materiam potestatis sacerdotis quam sacerdos a Christo in ordinatione accepit, quam auctoritatem supra Papam exercere potest, eo ipso quod supra Papam materia eius potestati subiectam esse velit, & constituat. Addit autem Paludanus, inferiores episcopos secum hoc modo dispensare non posse, nisi sibi concedat, sicut constitutiones Religiosorum dant Praelatis, vt ipsi etiam praedictis dispensent omnibus, sicut, & ceteri fratres, vt possint.

- 111 DECIMVMNONVM DVBIVM est, quanam forma in dispensatione observanda sit?

Respondet cum Palud. in 4. dist. 38. q. 4. artic. 4. concl. 2. S. Ant. par. 3. tit. 1. c. 2. §. pen. ver. Nota, secundo, & Syluest. in verb. votum 4. q. 8. ver. Primum. In dispensatione requiritur forma expressa, vel tacita, scilicet, quod intendat quis dispensare. Vnde siue in votis, siue in alijs sacrum superioris non dispensat, nisi hoc ipse exprimat, vel saltem di-

- 112 spensare intendat. Et quidem in Episcopo, & alio inferiore a Papa docent communiter Canonistae, quod ita iuri subsunt, vt non sufficiat, quod intendat dispensare, nisi exprimat arg. capit. literas. de concess. preben. vbi Archiepiscopus promouendo sciens illum, qui dispensatione indigebat, non propter hoc dispensat, & arg. c. 2. de Schismaticis. Vnde nec Episcopus sine verbo absoluere potest ab excommunicationis sententia, quam tuncque intendat, vt diximus tom. 1. Thesauri cas. conscient. lib. 2. c. 11. num. 3. 1. Papa vero qui non subest iuri,

- 113 certum est, quod faciens aliquid animo dispensandi licet non exprimat, eo ipso sufficienter dispensat, sicut & simpliciter salutares aut partice passionis excommunicatio absolutio ab excommunicatione, nisi hoc ex certa scientia faciat, & per hoc absol-

uere intendit, vt ibidem ostendimus nu. 29. & lib. 7. capit. 4. num. 1. 3. quia vero non solum verba, sed etiam factio fieri potest dispensatio, & intentio explicari hinc Palud. Ant. & Sylu. vbi supra, & Emanuel Sa in Aphorismis in verb. votum. 2. in fine docet, quod eo ipso dispensant, quod faciunt effectus, seu actum animo dispensandi, vel sciunt, & non contra dicunt, quando facile, & libere contradicere possent, quae opinio valde probabilis est, & defen-

- 114 ditur licite potest procedere in foro interiori, & conscientiae, vt in dispensatione de votis contingit, illa vero contraria procedit in foro exteriori, in quo dissimulatio locum non habet, vt constat.

- 115 Illud vero in dispensatione votorum diligenter annotandum est ex Nauarro in Manual. c. 12. num. 79. ver. Duodecimo, & Ludouico Lopez par. 1. in-

- 116 stru. con. f. c. 50. & alij, quod non eo ipso quo quis sumit Bullam, aut concessum sit iubilaeum quo potestas commutandi aut dispensandi in votis conceditur, eo ipso dispensati sunt, vt latius sequenti capite dicemus.

- 116 VIGESIMVM DVBIVM est, an qui in votis dispensare potest, eadem etiam commutare possit? Nauar. in Manual. c. 12. nu. 79. verfic. Illud autem Ludouicus Lopez par. 1. in stru. conscientiae. c. 50. Gregorius de Valent. tom. 3. di. sp. 6. q. 6. pun. 7. Ludouicus de Bea in 2. parte. Respons. casu. conscient. ca. su. 9. & Capuccinus in annot. ad compend. priuileg. in verb. votum. Notab. 4. & Ioannes Azorius. 1. part. in stru. Moral. lib. 1. ca. 18. dub. 7. quamus dubius, dicunt non posse, nisi sint tales qui habent potestatem dispensandi iure communi, vel tanquam ordinariam, & c. officio, vt Episcopi, & Abbates, & alij respectu suorum subditorum. Non vero qui auctoritatem illam ex priuilegio specialia, aut ex iubilaeo, tanquam delegati aut commissione ed. habent. Quia priuilegium contra ius commune restringendum est, & satis est, quod aliquid contra ius commune operetur, vnde in reliquo ed. restringendum. Alij vero absolute docent, quod quicumque dispensare potest in voto, potest illud commutare. Sic Palud. in 4. dist. 38. q. 4. artic. 3. conclus. 5. Syluest. ver. votum. 4. q. 3. verfic. secundum. Tabiena ver. dispensatio. §. Non. Socus lib. 7. de iustitia. q. 4. art. 3. Petrus de Arrago. 2. 2. quest. 88. art. 12. Cosmus Philarchus de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. ca. 2. in fine. Tolerus in summa lib. 1. cap. 18. in fine a fortiori debet hanc sententiam tueri, dum concedi eius esse dispensare, cuius est commutare, & Emanuel Sa in Aphorismis ver. votum. 2. & Aphonsus Viuald. in additionibus ad candelab. aur. tract. 1. q. 1. & alij quos refert.

- 117 Quae opinio mihi verior, & probabilior videtur, quia vt ait S. Th. 2. 2. q. 88. art. 10. minus est votum commutare, quam in voto dispensare, cum, n. absolute determinatur aliquod votum non esse seruandum, dicitur dispensatio voti, si autem per hoc quod seruandum erat, aliquid aliud imponatur dicitur commutatio voti, cui autem conceditur, quod maius est, conceditur etiam quod minus est. Nec valet quod G. eg. de Valent. & Ludouicus Lopez respondent, id verum esse in his quae sunt eiusdem rationis, commutare autem, & dispensare, sunt diuersae rationis, & ideo non sunt necessario connexa, falsum namque est esse diuersae ratio-

nis, quæ tum attingit ad præsentem materiam. Nam commutatio species quædam est dispensationis, & quasi pars illius, quando fit in minus, vel æquivalens, sed commodius bonum. Et certe si in aliquo vera sit illa regula, qui potest quod maius est, potest etiam quod minus est, verificali debet de illo minori, quod continetur in illo maiori, tanquam pars in toto, aut species in genere, ut in præsentia casu contingit, quando fit commutatio voti in minus, vel æquivalens. sed commodius bonum, potest enim dispensatio fieri vel in toto, vel in parte, & remittendo, & commutando. Non sunt igitur diversæ, sed eiusdem rationis dispensatio, & commutatio, & potest qui potest dispensare in voto remittendo illud in totum, illud commutare potest mutando illud in aliam materiam. Deinde si verum sit ut concedit Lopez ubi sup. post Navar. quem refert, quod si cui concessa est facultas ad dispensandum in tertio gradu consanguinitatis, conceditur ei subinde tacite potestas ad dispensandum in eodè gradu affinitatis, licet dispensatus in uno, non eo ipso censetur dispensatus in alio, quare etiam non censetur data ei facultas ad votum commutandum, cui conceditur potestas ad dispensandum in votum, cum magis inter se convenientia sit, quam illa, ut constat. Præterquam quod privilegia a Principum large interpretanda sunt, ut supra diximus, quando non sunt in præiudicium tertij, sicut esse non potest in casu proposito de coqui dispensare, & commutare potest, nullum enim fit præiudicium si qui dispensare in voto potest, illud in aliud commutare, ut constat. Quicquid igitur Navarrus, & alij in hac re senserint, mihi semper magis placuit Soti, & aliorum opinio, ut scilicet qui in voto dispensare potest, etiam illud commutare possit, quippe quæ species in genere, & pars in toto continetur, & cui competit ratio generis, & totius, eadem etiam speciei, & partis ratio convenire dicendum est. Ceterum contrarium non cui conceditur facultas commutandi votum, quod minus est, censetur statim concessa ei potestas ad dispensandum in voto, quod maius est, ut recte Palud. in 4. dist. 38. q. 4. ar. 3. conclus. 5. Emanuel Sa in Aphorismis in verb. votum. c. 2. & Ioan. Azorius 1. par. in situ. Moral. lib. 11. cap. 18. dub. 5. annotarunt, quicquid Sylvestr. Tabiena, & Toletus locis proxime allatis contradicant. Qui enim in voto dispensat, obligationem ex toto tollit sed qui commutat, obligationem voti non tollit sed in aliam materiam mutat, quod longe minus est facultatis, ut constat. Vnde cum in Bullis, aut in iubilæis solum concedatur facultas confessoribus commutandi vota, non autem dispensandi, ut notant Joseph Angles in floribus. 4. sent. in q. de voto. art. 8. dub. vlt. conclus. 2. & Ioan. Bened. in Summa de peccatis. lib. 1. cap. 9. in fine, & Ludovic. Lopez part. 1. instruct. 2. conscientia. capi. 47. & capitul. 48. qui aliunde virtutem dispensandi in votis non habent, virtute illarum vota solum commutare non autem dispensare possunt, id quod Parochi, curati, & alij confectores, qui solum virtute iubilæi, & indulgentiarum commutare possunt, diligenter animadvertere debent, ne alioquin in errores facile incidunt.

131 VIGESIMVMPRIMVM DVBIVM est, quid dicendum sit de voto factio Deo, & non homini, si

non tamen de re, quæ cadit, in utilitatem alicuius (scilicet) ut si quis velit se de iure vel eodem alicui monasterio aut ecclesie, aut daunum se dote alicui puellæ orphanæ, aut elemosinam alicui indigentian episcopo, aut alius eandem auctoritatem habens, in voto illudque in aliam operam piam, quæ non in utilitatem illius tertij persone redundat, commutare possit? Respondendo quicquid aliqui negent, ex quod putent ex tali voto acquiritur illi tertie persone; Alij tamen rectius affirmant posse. Sic Ang. verb. votum. 3. q. 2. Sylvestr. verbum. 4. q. 7. ver. Calet. tom. 2. opuscul. tract. 11. Petr. Arragon 2. 1. q. 88. art. 12. Navar. in Manuali. q. 12. nu. 78. ver. Nono. Lud. Lopez p. 1. instruct. 2. c. 49. in fi. Alph. Viual. in additionibus ad candelabrum aureum. tract. 14. nu. 16. & 17. ubi alios refert. Ioan. Azorius part. 1. in situ. Moral. lib. 11. c. 19. dub. 12. & alij. Ratio est, quia in hoc casu promissio, ut votum tantum sit Deo; seu Sanctis, & non tertij personæ, unde tertie illi personæ nullum est ius acquisitum. Deinde, quia ut sequenti c. dub. 1. corol. 1. dicemus qui ingreditur religionem, liberatur ab obligatione illius votum, non liberaretur, si alteri esset ius acquisitum, ut constat. Vnde si votum illud fiat in euidet melius, ut fit per ingressum religionis commutari iustum potest propria auctoritate, & idem dicendum esset, si promissum centum ecclesie S. Petri, possum ea postea alteri operi magis pio, vel donari de ea pauperibus fame morientibus, auctoritate propria commutare. Contraria vero opinio vera est, quando ius est acquisitum ecclesie, aut tertie persone, puta si promissum ecclesie centum aureos, & curatus ecclesie votum illud sciens, mihi gratias egisset acceptando illud, tunc ne ipsi in damnum tertij dispensare aut illud commutare non potest, sique resolutum fuisse in vniuersitate Complutensi a grauissimis Doctores se presente, testatur Alphonsus Viualdus ubi supra, & faciunt, quæ tradit Couar. lib. 3. Var. resol. cap. 16. num. 3.

De votorum commutatione, & causa ad dispensationem, & commutationem requisita. Cap. XII.

S Y M M A R I V M.

- 1 Commutatio vocatur aliquando Redemptio, differunt autem sicut Emptio, & permutatio.
- 2 Commutatio seu Redemptio quomodo differunt a dispensatione.
- 3 Ad commutationem regulariter necessaria est auctoritas ecclesiæ.
- 4 An quis auctoritate propria votum suum in melius commutare possit.
- 5 Quando Prælati auctoritas non est necessaria.
- 6 Potum ieiunij non potest quis commutare in orationem, et in elemosinas, immo nec res illi a Prælato et quare.
- 7 Argumenta Sylvestri in contrarium allata solvuntur.
- 8 Ad voti commutationem in id quod est æquale bonum necessaria est superioris auctoritas.
- 9 Et in id quod est minus bonum.
- 10 Dubius & incertus an fiat commutatio in melius, non potest quis votum illud absque superioris auctoritate in

te in aliud commutare.

- 11 Non solum vota temporanea potest propria auctoritate in vota religionis commutare.
- 12 De omnibus opinionibus inter se dissentientes conciliantur ab auctore.
- 13 Si quis religionem ingrediatur ea fraude, ut debita non polueret, non solum non liberaretur a debitis sed etiam periret mortis. Et post professionem, omnem operam possibilem dare tenetur ut soluat.
- 14 Votum peregrinationis in Hierusalem in nullam aliam rem etiam Religionis commutare posse sine auctoritate Papae, falso docuit Dominicus a Soto.
- 15 Quoniam vota commutare possunt.
- 16 Ad qua sola se extendit facultas concessa ad commutanda vota in Iubilis, aut indulgentis Pontificia.
- 17 Oblitus peccati reservatus, quo respectu Iubilis non erat absolutus, postea a quocunque confessorio ab ordinario approbato potest absolvi.
- 18 Penitentis qui petit commutationem votorum de quibus non recordatur expresse, validam commutationem a confessorio accipere potest, nec alia indiget etiam si postea distingeret recordetur.
- 19 Quoniam in commutatione facienda seu consideranda.
- 20 Auctoritate Ecclesiae Cruciate vota commutare possunt solum in utilitatem cruciate.
- 21 In commutando votum religionis, imponendum est perpetuum vinculum ut, sic commutetur quasi in aliquid aequale.
- 22 An postquam votum commutatum est in aliquid aliud, cuius commutationem vovens ratum habuit, liberum voveat sit votum primum vel ad in quod commutatum est adimplere.
- 23 An si Papa votum sibi reservatum in aliud aliquid commutaverit postea Episcopus, aut confessorius Religionis, illud relaxare aut in aliud ex causa commutare.
- 24 An cum Papa commutaverit alium votum castitatis in aliud, homo a priori voto liberetur, & ad id in quod commutatum est solum teneatur.
- 25 An ad dispensationem, & commutationem voti requiritur iusta, & legitima causa.
- 26 Si Papa cum aliquo sine causa in voto dispensat, non solum peccat, sed nec dispensatus in conscientia talis est.
- 27 Quoniam causa iusta, & legitima sunt ad dispensationem vel commutationem voti. nu. 28. 29. 30.
- 31 An si iusta causa dispensandi in voto sit dispensatio gravis, & molesta, quae in voto adimplendo reperitur.

Commutare votum non est aliud, quam materiam voti in aliam materiam mutare, ut v.g. peregrinationem, in reclusionem, &c. Aliquando tamen commutatio vocatur Redemptio, atque adeo diff. re videntur Commutato, & Redemptio, sicut Emptio, & permutatio. Dicitur aut. in redemptio, quando votum transmutatur in pecuniam, aut in aliud pecuniatum, aestimabile, unde si ille, qui vult videri a limina Apostolorum, habet hostes versus Romanos, & non versus S. Iacobum, & libere ura prima peregrinatione, & obligetur ad visitandum S. Iacobum, commutato est, Si vero impeditus sit absolviatur, & preceptum sibi tantum dare pro Deo, quantum expen-

sus erat eundem, & redeundo redemptio est, quae etiam debet esse iusti precij, & aequalis arg. c. Magnae. de voto, & voti redemptio. ut nihil minus eroget, quam erat expensurus. Quod rem viderem est commutatio, quod Redemptio, idemque S. Th. 2. 2. q. 88. art. 10. haec duo non distinct. Differt autem commutatio, & redemptio a dispensatione, quod per dispensationem tollitur voti vinculum non autem per commutationem seu redemptionem, sed ut recte Caieta. 2. 2. q. 88. art. 10. annotavit, in commutatione voti voti materia transmutatur eodem vinculo manente, & consequenter vovens ad id tenetur, in quod votum est commutatum ex vinculo eiusdem voti, & non ex praetextu aliquo commutantis. Neque enim in votorum commutationibus intervenit preceptum aliquod, sed habente potestatem commutandi commutante, concutitur sola passiva acceptatio eius, qui vovit, & sic facta est commutatio; unde fit ut etiam ex quo commutatum adus latiae inveniatur, sicut in exequendo voto promisso inveniatur. Quo sensu explicandus est Sylvest. in verb. votum. 4. q. 1. dicens in commutatione, & redemptione inesse annulationem obligationis voti, id est obligationis voti, quoad illam, si materiam praecise circa quam an ea versabatur. Ex quibus constat, plus esse dispensare in voto, quam votum commutare, ut optime S. Th. 2. 2. q. 88. art. 10. declaravit.

Sicut autem ad voti dispensationem, ita etiam ad eiusdem commutationem regulantur necessaria est ecclesiae auctoritas. ut S. Th. 2. 2. q. 88. art. 12. S. Bonau. in 4. diff. 38. art. 2. q. 1. Richar. ibid. art. 8. q. 1. & alij communiter tradunt. Dicitur regulariter, quia an aliquando quis propria sua auctoritate votum suum mutare possit, infra dicemus. Ratio est, quia cum promissio in voto facta Deo de illo sit, quod sibi est acceptum ad praelatos, & pastores ecclesiae pertinet, qui vicem Dei gerunt, ut quid Deo gratum & acceptum sit, declarent; id, quod certum, & ab omnibus concessum est. Ceterum

PRIMUM DVBIUM est, an quis auctoritate propria votum suum in melius commutare possit? Prima opinio est S. Bonau. in 4. diff. 38. art. 2. q. 1. dicentis, si non posse absque Praelati auctoritate, excepto voto religionis, vel etiam status perfectioris, in quod aliud votum commutari potest sine praetextu licentiae, quia propter si dignitatem iura dant licentiam, consentit etiam Richar. ead. diff. art. 8. q. 1. alij tamen votum temporale auctoritate iuris commutari posse in perpetuum religionis observantiam. c. scripturae de voto, & voti redemptio. & vnum laxioris religionis in auctoritate. c. sane. de Regular. alia vero vota non nisi cum superioris licentia commutari possunt. Eadem docet Sylvest. verbo. votum. 4. q. 7. vel si secundum, ubi id probat ex c. 1. de voto, ubi dicitur, Ex arbitrio eius, qui praesidet, pendet animadvertere, & considerare diligentius qualitatibus personae, & causam commutationis, & l. 2. ff. si cert. pet. Infit. quibus modis tollitur obligatio, dicitur, quod non absoluitur ab obligatione, qui creditur rem meliorem solueret, nisi soluat rem debitam, & promissam. Addit etiam alium casum, in quo licet sine auctoritate praelati commutetur votum in aliud, si quando votum esset manifeste illicitum, hoc est, impedimentum maioris boni, unde

ad hoc ut ieiunium commutetur in elemosinam vel sacrificium, semper est necessaria auctoritas prælati. si tamen quis vouisset peregrinationem, quare religionis ingressus impediretur, non opus esset auctoritate prælati, ad votum illud in religionem commutandum.

Secunda opinio est asserentium, non opus esse licentia prælati, quando votum commutatur in melius bonum: ut autem hæc secunda opinio melius explicetur, sciendum est, primum, votum commutari posse in bonum maius, vel in bonum minus, vel in bonum aequale. Sciendum est Secundo, unum esse posse maius bonum altero, duobus modis, scilicet quia est opus excellentioris virtutis, ut oratio actus est virtutis excellentioris quam ieiunium siquidem oratio actus est religionis, ieiunium vero temperantiae, & elemosyna est actus charitatis, & ita præstat ieiunium. Vel quia continet aliter, & aliquid amplius, ut qui vult dare ecclesiæ duos calices, si det tres, votum perit, si, si pueri Deo duos aut tres calices, si det unum calicem promissum persolvit, & hoc secundo modo certum est, quod aliquid promittitur, & dat aliquid maius bonum. quod primum illud continet, ut totum pariter, vel ut genus speciem, ut quia hoc secundum plus valet quam primum, potest fieri: prælati licentia illud primum in hoc secundum commutare, quare ratione omne votum in religionis votum commutari potest, ut infra dicemus. Dubium autem est de illo primo eo ipso quod quis exercere voluerit actum meliorem virtutis quam vouerit, votum suum adimple re cesset, aut possit, sine prælati licentia, v.g. vouit ieiunium, & vult dare elemosinam, aut orare. His ita prænotatis, quod Doctores senserint sequi, propositionibus exponam.

- 5 Prima Propositio, quando votum euidenter fit in id, quod Deo gratius, & vouenti ad voti sui finem consequendum accommodatius, & melius est, non opus est prælati auctoritas ad votum illud commutandum. Sic Ang. verb. vol. 4. quæst. 2. in fine Ioannes Barchon. 4. distinct. 4. quæst. 5. art. 6. Caietanus 2. 2. quæst. 88. artic. 12. & in Summa verb. votum. §. vlt. Sotus lib. 7. de iur. iur. quæst. 4. artic. 3. Armilla verb. votum. m. 14. Ioan. Maior. 4. distinct. 38. quæst. 3. versic. Tertio arguitur. Nam 2. in Manuali cap. 12. num. 75. Couar. in cap. Quamuis pastum, par. 1. §. 3. num. 4. vers. Ego vero, lib. 6. Petrus de Arragon 2. 2. quæst. 88. artic. 12. Gregorius de Valentia tomo. 3. disput. 6. quæst. 6. punct. 7. Ioseph Angles in floribus. 4. sentent. in quæst. de voto. artic. 8. distinct. 4. Alphonfus Vualdis in additionibus ad candelabrum aureum, cap. 14. num. 14. Summa Corona par. 3. tract. de voto num. 18. Cofinus Philarchus de officio Sacerdotis, par. 2. lib. 3. cap. 22. in fine. Toletus libro 4. Summa. cap. 18. ante finem. Anton. de Corduba in Summa de casibus conscientiarum, casu. 149. Barthol. Medina lib. 1. in struct. confesso. cap. 14. §. 7. Regula. 2. Ioannes Benedictus in Summa de peccatis. li. 1. cap. 9. ante finem Emanuel Sa in Aphorismis verb. votum. 2. Ioannes Azorius par. 1. institutio. Moral. lib. 11. cap. 18. dub. 2. & alij. Et colligi potest ex capit. Peruenit. 2. de iur. in. vbi Gregorius Papa 1. ait, non propositum, aut promissum infringit, qui in melius illud commutat. Ex cap. Scriptum a. de no

to. & notum redempti, dicit Alexander Papa 1. 11. *Res fratri notum non habetur, qui se porale obsequium in perpetuum noscitur religionis observantiam commutare, & facit cap. sane de Regulari. vbi Canonici Regularis permittitur fieri monachus, quia est arduus pro festio, & c.* et tit. eod. vbi Innocentius III. concedit transiitum de religionis laxiori ad strictiorem. In quibus omnibus locis non fit mentio auctoritatis prælati, & sepe redditur pro ratione, quia est maius bonum id in quod commutatio fit. Ratio etiam est manifesta, quia votum ideo obligat, quia est promissio de re gratia Deo, sed qui commutatur votum in rem meliorem, offert Deo rem gratiorem. Ergo voto satisfaciunt, etiam si non accedat prælati auctoritas. Et denique huius sententia est S. Tho. 2. 2. quæst. 88. ar. 12. vbi docet: ideo necessarium esse superioris auctoritatem ad voti commutationem, ut definitur, & determinat in plura Deo, quid sit Deo acceptum, hoc enim illud. Quoties igitur hoc certum erit, ne illud esse Deo gratius, in quod fit commutatio voti, nulla erit auctoritas plani necessaria.

Dixi primo quando est euidenter commutari in melius, atque adeo absque formidine oppositi. Nam certitudo moralis admixta formidine non sufficit. Hæc enim solum sufficit, quando aliter non potest melius conscientia consuli. In proposito autem potest utrique interrogando prælatum, qui vices Dei gerit.

D. si secundo per bonum melius quod Deo gratius, & vouenti ad finem suum consequendum aptius & accommodatius est, posse propria auctoritate votum commutari, quia in commutatione voti, considerare oportet non solum excellentiam virtutis, & operis, in quod mutatur, sed etiam utilitatem vouenti, & finem voti facti. Ut v.g. vouit quis ieiunium, ut carnis voluptates comprimeret, & domaret, non tamen potest ipsi commutare votum illud in orationes, & elemosinas, etiam si ieiunium sit actus temperantis, oratio autem actus religionis, & elemosina actus charitatis, quæ sunt virtutes excellentiores, immo recte commutari potest tale votum in illa, ab alio etiam prælati. Ratio est, quia actus harum virtutum nec sunt ita viles, & apti ad carnem edomandam ac ieiunia, & alia corporis castigatiles. Si etiam si quis vouit elemosinam ad avaritiam comprimentandam, non recte commutatur votum illud in orationes, aut alia opera, quæ ex sua natura sunt digniora, dummodo non sint æque apta remedia ad consequendum finem voti, quod enim, quod est in hoc casu vouenti utilius, est etiam Deo gratius. Cum enim Deus bonorum nostrorum non egeat, id solum in hoc casu cesset Deo acceptius, quod ad finem meliorem, in vouentis est accommodatius. Vnde qui vouit ieiunare singulis feriis sextis, ut carnem maceraret, si videret hoc carnem non reprimi, potest sine licentia prælati ieiunium illud prius ordinarium mutare in ieiunium solius panis, & aquæ, cum hoc sit remedium aptius ad finem voti consequendum. Item vouit quis alicui Hospitali paruo, qui parum indigebat seruitio, potest mutare votum seruendo hospitali alteri maiori, & magis populofo, ob maiorem necessitatem seruitij, & augmentum charitatis, hoc enim sine dubio gratius Deo esset. Si etiam qui voueret dicere, vel audire Missam lectam, potest sine li-

cen-

4 professio acceperat; Alij tamen vt Couarruuias, & Petrus de Arragoni locis proxime allatis quibus facit Emanuel Sa in Aphor. verb. Religio. docent etiam vota huiusmodi realia per religionis professionem cessare, & tolli.

- 12 Ego autē has Doctorum dissentientes opiniones ita inter se conciliari posse, & debere puto, vt illam Paludani veram esse censiam, quoties ius acquisitum est et alicui tertio ex tali promissione facta ab eo qui proficitur, aut si illi aliquid ex iustitia debuit esset, vt verbi gratia, si quis promissit, & iurauit dare Petro centum aureos, & ipse promissione acceptauit, tenebitur eos dare, quia iam Petrus aliquando eis accepit ad illos. Sic etiam si certa aliqua debita soluenda alicui habet, & habet vnde soluat, ea ante religionis ingressum soluere tenetur, nec p professionem extinguuntur, vt recte docet S. Th. 2. 2. quæst. 189. art. 6. ad 3. si autem non habet vnde reddat, tunc quidem facere tenetur quod potest, scilicet bonis suis cedere creditoribus, quibus creditoribus exhibitis religionem intrare potest, ex S. Thom. Palud. S. Anton. & Syluest. vbi supra. Econtra vero vbi ex promissione non esset ius alicui tertie persone requisitum, aut debita essent incerta quæ non cedunt in præiudicium tertij alicuius cogniti, non tenetur manere in seculo, & laborare, vt soluat, sed religionem ingredi potest. Quo sensu vera erit Couarruuiæ, & aliorum opinio: vt verbi gratia, si quis vult dare calicem certæ ecclesiæ, aut monasterio, aut doctem alicui puellæ orphane, cum ex tali voto non acquiratur ius tertie persone, seu ecclesiæ, ex Ang. verb. votum. 3. q. 26. Sylu. verb. votum. 4. q. 3. vers. 4. Caietan. tom. 2. Opus. tra. 1. 1. q. 3. Naua. in Manuali. c. 12. n. 78. vers. Nono, & Ioanne Azorio p. 1. Institut. Moral. lib. 1. cap. 19. dub. 12. consequenter per religionis ingressum a tali debito, & voto liberatur.

- 13 His tamen omnibus addo ex Petro de Arragon, & communij Doctorum consensu, quod si quis ingrederetur religionem ea fraude, vt debitum non solueret, non solum non liberaretur a debitis, sed etiam peccaret mortaliter & post professionem omni modo possibili dare operam teneretur, vt solueret; immo post Bullam Sixti Quinti, quæ incipit, Cum de omnibus Ecclesiasticis editam anno 1587. talis professio nulla, & irrita esset, vt colligi potest ex verbis Bullæ, ante finem vbi ait. *Statuimus, & ordinamus, ne alieno ere pressi, vel ratione obligati, vel criminis, & scelerum, quousmodi sunt homicidii, furta, perstrocina, vel alia similia, vel gramora, suspecti ad vllam Religionem recipiantur, si fuerint iuuenes, aut viri adulti, maiores sexdecim annis, nisi prius de eorum parentibus, patris, & antea illa vita, & moribus diligenter inquiratur, & accurata informatione, & fide digna relatione compertum sit, eos neque prædictorum criminum reos, vel suspectos existere, nec propterea damnatos esse, nec damnandos fore, necque accenseri ere alieno ultra suorum facultatem, vires gramatos, vel reddendis rationibus ita obligatos, vt ex huiusmodi casuali vel mortali ipsi iam illata, vel in ferenda credatur. Et infra, Itaque nisi de his omnibus plena, & indubitata fides facta sit, ad habitum Regularem nequaquam admittitur. Alioquin ad Religionem perpetuo inhabiles declaramus. Quod si aliqui contra hanc constitutionem fecerint, in eis tam suspceptionem habebunt, quam professionem irrita*

esse decernimus, & eos habitus erui, & à Monasterio ei ei debere. Quæ particula, nec in alia constitutione declaratoria euident Sixti V. anno sequenti facta, quæ incipit. Ad Romanum spectat, nec in altera constitutione Gregorij XIII. quæ incipit, Curam spectat Romanam, mutata, vel iubilata fuit, & ideo quoad hanc partem Bulla illa in suo robore permanet.

- 14 Inferitur secundo falli Dominicum a Soto, qui in lib. 7. de iustitia. q. 4. artic. 3. in eo quod dicat votum peregrinationis in Hierusalem in nullam aliam rem, etiam Religionis commutari posse, sine auctoritate Papæ, eo quod Papa in caput. Ex multisque votis, eam sibi referret. Ceterum verior est Caiet. in verb. votum. c. vlt. Nauarri in Manuali. c. 12. n. 78. vers. Nono. Petri de Arragona 2. 2. quæst. 88. ar. 12. Gregorij de Valentia tom. 3. disp. 6. q. 6. pun. 7. & aliorum sententia, non esse necessariam Papæ licentiam, aut alterius, quando commutatio fit in religionem aut in aliam rem, quæ constaret esse meliorem. Quia quando Papa sibi referat alicuius voti commutationem, intelligendus est, dummodo res sit dubia, ita vt non euidenter constet, an id, in quod commutatio fit, melius sit. Potest enim aliquid votum hoc a tali persona fieri, vt probabiliter dubitari possit, an melius esset illud seruare, aut eo dimisso religionem intrare, vt si aliquis magnus Rex fecisset votum de acquirenda terra Sancta, & huiusmodi, quia re Papa consulendus esset, & secundum eius auctoritatem faciendum, & non ita facile, & simpliciter in Religionem commutandum, ex Ang. verb. votum. 4. quæst. 2. Summa Pisanelle verb. votum. 6. in principio, & citat pro hoc Summ. consil. lib. 1. titu. 8. q. 75. & Sylu. verb. votum. 4. q. 7. ver. Tertium. Quamuis hic author putat posse sine licentia Papæ in Religionis votum, & professionem commutari, auctoritate iuris canonici, in caput. Scripturæ de voto, & voti redemptio. vbi Pontifex absolute docere videtur, omnia vota in religionem licite commutari, tutior tamen est Angeli opinio, & consulendus esset Papa in re tam dubia, & graui.

- 15 SECVNDVM DVBIVM est, Quinam vota commutare possunt?

Respondeo ex communi Doctorum consensu, auctoritatem ad commutanda vota, quando commutatio non fit in euidenter melius, habere eos, qui possunt dispensare, id quod procedit siue agamus de ijs, qui de iure communi, & tanquam ordinarij dispensare possunt, in qua re consensit Nauar. in Manuali. cap. 12. numero 79. siue agamus de ijs, qui ex privilegio suorum virtute dispensare possunt, ut docent omnes quos præcedenti capite, dub. 20. pro secunda sententia citauimus. Quibus addo, quod sicut quoad dispensationem quedam sunt vota quæ Papæ reuerentia sunt, sic etiam quoad commutationem, vt votum caritatis perpetuæ, Religionis. Peregrinationis Hierosolymitanæ, etiam si sit ex deuotione, aut in subsidium terræ Sanctæ, & Peregrinationis Romanæ, & Compottellane, saltem ex consuetudine, & suffragatur Extravagans Sixti. 4. quæ incipit, Et si Dominici gregis, de pœni. & remiss. inter Extravagantes communes iuxta quam constitutionem incurrent excommunicationem, qui prætextu confessionalijs Sixti 4. prædicta vota commutare attentauerint, præterquam quod commutatio nullius roboris, vel momenti erit.

16 TERTIVM DVBIVM est, An concessa facultate ad commutanda vota vi Iubilaei, aut Pontificiae indulgentiae, intelligitur solū facultas ad ea vota, quae quis fecerat ante Iubilaeum, vel indulgentiam Pontificiam, an vero extenditur et ad alia, quae post Iubilaeum, aut indulgentiam Pontificiam facta sunt? *In hac re* duae sunt Doctorū sententiae. *Prima* est asserentium existendi non solū ad vota prius facta, sed etiam ad ea, quae postea fiunt. Sic Navar. in M. in. c. 12. nu. n. 80. Petr. de Arrag. 2. 2. q. 88. art. 12. Alph. sus Vivald. in admodum. ad cancellarium aureum. tract. 14. nu. 37. Emanuel Sa in Aphorism. verb. votum. 2. in fin. & Io. Azor. p. 1. instit. Moral. lib. 1. c. 18. dub. 9. Ratio horū est, rō quia fauores non sunt restringendi, sed ampliandi. arg. ca. odi. de reg. iur. in c. 6. cum dilectus, de don. & l. beneficiū. ff. de constit. Prin. maxime quando ex tali ampliatione non praedjudicatur iuri alieno. Cum ergo potentia ad commutanda vota ex Iubilaeo, concessa sit in fauorem poenitentis lucrantis di. Ium Iubilaeū, intelligi debet facultas haec se extendere ad omnia vota, quae tam ante, quam post Iubilaeum facta sunt. Tum quia sicut facultas conceditur ad absolueudum a peccatis, censuris, & casibus reueruatis, sic et ad commutanda vota: id facultas concessa, quoad absolutionem a peccatis, & censuris, & casibus reueruatis, nisi aliud exprimitur, ad peccata, & censuras, & casus extenditur tam ante, quam post Iubilaeum contractos. Et 30 etiam & facultas commutandi vota.

Secunda est dicentium facultatem illam extendi solum ad vota ante receptionem Bullae, & Iubilaei facta. Sic Sotus lib. 7. de iust. q. 4. artic. 3. Ioseph Angles in florib. 4. sent. in q. de voto. art. 8. difficult. 7. conclu. 3. Ludo. Lopez part. 1. instit. consic. c. 50. Ant. de Corduba in Summa casuum cons. casu 149. in fine, qui tamen in lib. de indulg. q. 7. proposit. 2. primam opinionem sequitur. & Lud. de Beia in Respon. casuum cons. part. 2. casu 9. Ratio horum est, quia dispensatio, aut commutatio non conceditur nisi ad praeterita, incontinens enim est concedere alicui facultatem dispensandi in voto, priusquam votum fieret. Hae secunda sententia quamvis probabilis sit, mihi tamen yrior videtur prima, & communior est Doctorum, qui de hac re interrogati ita consilium solent, & rationes habet firmiores, & meliores, vt constat. Nam sicut facultas absolueudi a peccatis extenditur non solum ad peccata ante commissa, sed etiam ad ea quae tempore Iubilaei committuntur, ita etiam & facultas dispensandi, & commutandi vota, tam ad ea quae ante, quam quae post Bullae receptionem, durante tempore Iubilaei facta sunt. Et licet inconueniens non est, vt concedatur facultas absolueudi a peccatis reueruatis, quae quisque postquam Bullam, & Iubilaeum lusciperet, commisit, ita neque quod concedatur facultatem ad commutanda vota, quae post Bullae receptionem facta sunt.

17 Hinc sequitur, quod sicut qui oblitus fuit peccati reueruati, si tempore Iubilaei nō est ab eo absolutus, quia illud non fuit confessus, potest ab illo postea a quocunque confessorio approbato ab ordinario absolui, eo quod per priorem absolutionem virtute Iubilaei datam, reueruatio omnis a peccatis vsque ad illud tempus commissis omnino sublata fuit, nec Papa illam reueruationem voluit amplius quoad poenitentis illius peccata retinere, sed confessorio virtute

Iubilaei electio potestatem absolueudi ab eis commisit, ita vt deinceps haec reueruatio possit postea a quolibet confessorio approbato absolui, sic etiam qui oblitus est voti, cuius si poenitens recordaretur, tempore Iubilaei commutatus fuisset, possit postea ab approbato ab ordinario gratiam commutationis votorū consequi, tam quoad vota exprelia, confessorio in hac quoad ignorata, & oblita, maxime cū voti commutatio sit res favorabilior, quam absolutio a censuris, & casibus reueruatis, vt constat. Nec valet qd Ludovic. de Beia loco proxime alato dicat, displicem esse rationem in absolutione a casibus reueruatis, & in commutatione votorum, eo quod reueruatio casuum, & censurarum sit impedimentum ad gratiam, & indulgentiae consecutionem, ideoque vt habilis & capax sit gratiae, & Iubilaei, tollitur censura, & reueruatio etiam peccatorum quorum non meminit in confessione a quibus postea absolui possit ab approbato ab ordinario, sicut tempore Iubilaei absolui ponisset, si illorum memor fuisset; Votum autem non contrariatur gratiae, nec Iubilaei executioni, & proinde solum conceditur facultas; vt virtute Iubilaei commutari possit votum durante tempore Iubilaei, non autem postea; Quia licet tempore Iubilaei non commutetur votum, cuius oblitus est petere commutationem, cuius non commutetur votum nisi cognitū sit, & expressum, atque adeo confessorius vere illud commutat, nihilominus tamen potestas confessorio data per Iubilaeum ad vota commutanda, talis, ac tanta est, vt iuxta tenorem Bullae, non solum vota facta ante Bullae receptionem, durante tempore Iubilaei, sed etiam postea commutare possit, sicut a casibus reueruatis inculpabiliter oblitis postea absolui possit. Ea namque mens summi Pontificis pia & benigna esse censetur, vt per talis Iubilaei & Bullae concessionem, tribuat facultatem absolueudi, dispensandi, & commutandi vota, quae ante completum tempus Iubilaei omnia & inculpabiliter oblita fuerunt. Qui igitur Iubilaeum recipere fluuio, & absque culpa, sed solum ex pura simplici ignorantia seu obliuione, votum quo erat affectus durante Iubilaeo non commutauerit, prout sibi commutandi facultas concedebatur, transito adhuc Iubilaei tempore, votum sic oblitum commutare potest, cū respectu talis voti concessa a Summo Pontifice gratia effectū suū absque alicuius culpa non obtinuerit. Neque. n. ignorat summus Pontifex multos fore, quibus casus, aut censuras reueruatis non habent, habere tamen vota, quorum commutationem ex causis iustis & rationabilibus petere cupiunt, quorum desiderio in hac re satisfacere, & ab omni huiusmodi grauamine liberare, per Iubilaei concessionem intendit. Cum igitur commutare possit vota indulto Iubilaei concessum sit in fauorem poenitentis lucrare cupientis di. Ium Iubilaeum, tam ampla & gratiosa facultas non est solum ad tempus Iubilaei, sed & postea, cū contrahenda, sed ultra etiam extendenda videtur: expia mentis Summi Pontificis intentione, & gratiosa Bullae interpretatione: Atque adeo satis erit postea voti illius commutationem cuius tempore Iubilaei inculpabiliter inmemor fuit, ab eodem confessore, vel alio approbato ab ordinario petere. Quae doctrina diligenter annotanda est a curatis, & parochis, qui non aliunde quam

ex virtute Iubilæi vota commutare possunt. Qui et diligenter verbis Bullæ attendere debent, si enim facultas datur vi illius vt commutare possint in certam elemosinam, nõ possunt in aliud pium opus, aut in aliam elemosinam votum illud commutare, cum terminos demandatæ facultatis transgredi non possint, adeo vt quantumvis pauper sit ille cuius votum commutatur, dare tamẽ debet elemosinam aliquam parvam, sive paupertati conformem, ex communi Doctorum consensu.

- 18 *Illud autem certum est, vt etiam fitetur Ludouicus de Bria. vbi supra, quod si poenitens a confessore petat, vt omnia sua vota commutet, de quorum numero non recordatur expresse, recordatur tamẽ esse talis, & talis obiecti, & confessor dicat pro omnibus tuis votis facies hoc, aut illud, adeo valida erit commutatio, vt etiam si postea poenitens recorderetur expresse & distincte de numero votorum, non indigebit alia commutatione. Vt verbi gratia si quis in naufragio constitutus, aut graui morbo oppressus, multa emitteret vota de visitandis variis ecclesijs, aut de dandis elemosinis, & postea ab his periculis liberatus non recordaretur ecclesias, aut numerum elemosinarum, ppteretque per Iubilæi hæc sua vota commutari, non tamen recordatur numerum earum ecclesiarum, aut elemosinarum, distincte, poterit confessarius vota illa sic sibi quoad obiecta cognita commutare, quamuis non sint illi facis cognita quoad numerum, valebitque commutatio illa, ita vt poenitens postea extra tempus Iubilæi, alia prædictorum votorum commutatione, non indigebit, quantumvis distincte postea ad memoriam & memoriam suam numerum votorum suorum reuocaret, sicut in peccatis, aut censuris oblitis cõtin geret, vt auctores omnes concedunt.*

Postremo annotandum ex Petro de Arragon, 2. 2. q. 88. art. 1. 2. quod confessor virtute Bullæ, aut Iubilæi electus, tenetur commutare, vel dispensare, vota, quæ vouens (præceptis Iubilæi obseruatis) rationabiliter commutari, vel dispensari postulauerit. Nam cum talis confessor in commutando, seu dispensando, sit iuxta delegatus in fauorem poenitentis, & ad gratias, & indulgentias Papæ ei administrandas, & executioni mandandas assignatus, tenebitur poenitentis ius suum tribuere, & gratias ei indulgere meliori forma qua potest argum. cap. Quæsto a nobis 2. q. 4.

- 19 **QVARTVM DVBIVM** est, Quenam in commutatione faciendi considerata sunt?
Respondet. Cum voti commutatio res admodum difficilis & periculosa sit, maximo iudicio, & discretione in votis commutandis opus erit, ita vt considerentur in primis hæc tria.

Primo, quid liceat secundum æquitatem; Etenim conari debet, vt quantum fieri potest, commutatio fiat in bonum æquale, ex Syluestro verbo, votum. 4. q. 8. v. sic. Secundum. Soto lib. 7. de iusticia. 4. artic. 3. Caiet. 2. 2. q. 88. art. 1. Nauar. in Man. c. 12. numero. 63. Iosepho Angles in q. de voto. art. 8. difficul. 6. cõclu. 2. Lud. Lopez p. 1. in struct. conficent. ca. 50. esto fit commutatio que dicitur redemptio, ex Palud. in 4. dist. 38. q. 4. art. 3. concl. 1. Quæ æqualitas non in pũcto indiuisibili consistit, aut scrupulose accipienda est, sed ad boni viri arbitrium cessante fraude, & lata culpa iudicanda est, ex Syluestro vbi supra &

Lud. Lop. in c. 50. citato, & Jo. Azorio p. 7. institut. Moral. lib. 1. c. 18. dub. 13. in fi. Quamuis vbi virtute Bullæ, vel Priuilegij vota commutanda sunt, commutari possunt in aliquid mitius, & parum minus, alioquin priuilegium nihil operaretur, cum abique eo possint vota absque causa in melius, & Deo gratius, & in æque bonum cum causa, auctoritate prælati commutari, ex Antonio de Corduba in Summa q. 149. & q. 150. Bartho. Med. lib. 1. in struct. sacerdot. c. 14. §. 7. Alphonsus Vialid. in additionibus ad Candelabrum aureum, tract. 14. num. 20. & num. 21. Petro de Arrag. 2. 2. q. 88. artic. 12. & Emanuel Sa in Aphor. verbo, votum. 2. & Lud. Lopez p. 1. in struct. conficent. c. 47. qui tamen id concedit solum in casu, quo causa subest ita commutandi in minus, eamque esse Papæ intentionem, Omne namque priuilegium eo modo est interpretandum, vt aliquid operetur, quod stando in iure communi non licebat, quicquid sine ratione lib. 1. in fi. Moral. p. 1. c. 18. dub. 6. Jo. Azorio, quod viderim, contradicere.

Secundo, consideranda oportet, quid deceat, ne scilicet ex tali commutatione scandalum aliquod consequatur.

Tertio, quid expediat, & quoad ipsum vouentem, & quoad proximum ex Panor. in c. Magni. num. 3. de voto, & voti redemptio. Gabr. in 4. dist. 38. q. 1. art. 5. litem. y. Ang. verbo, votum. 4. q. 12.

Præter hæc, Attendere debet verba Bullæ, quia priuilegia iuxta eorum tenorem interpretanda sunt; vnde communiter tradunt Auctores, auctoritate Bullæ Cruciatæ commutari possunt vota solum in utilitatem Cruciatæ, & subsidium Regis, atque adeo elemosinam, in quam fit commutatio, eroganda est quælibet Cruciatæ, in expeditionem contra Turcas, Sic enim in Bulla præcipitur Nauar. in Manual. c. 12. num. 80. Petrus de Arragon. 2. 2. quæst. 88. artic. 12. Ioseph Angles in quæst. de voto. artic. 8. difficul. 7. Ludouicus Lopez part. 1. in struct. conficent. cap. 49. & cap. 50. Anto. de Corduba in sum. q. 149. & q. 150. & Alpho. Vialid. in addit. ad Candelab. aureum, tract. 14. num. 39. Iocus autem si talis confessor auctoritate episcopi talia vota commutasset, quia posset tunc commutare in elemosinam pauperibus erogandam, ex Iosepho, & Lopez vbi supra; quæ tunc non virtute Bullæ Cruciatæ, sed episcopi commutatur, id est in aliis similibus casibus, vt in casu sequenti dicendum est. Et quia virtute alicuius Iubilæi datur facultas commutandi vota in certam elemosinam, aut aliud opus pium, in id solum commutari potest, atque adeo etiam si sit pauper ille, cuius votum commutatum est, dare tamen debet elemosinam iuxta vires suas. Et cui datur facultas commutandi votum, non potest virtute illius commutare, vel relaxare penam ob votum violatum contrarias, ex Nauar. tom. 1. consil. 35. in antiquis, alias cons. 32. in Nouis, de voto, & Jo. Azorio p. 1. institut. Moral. lib. 1. c. 19. dub. 23.

Item, consideranda, est qualitas & conditio vouentis, ætas, infirmitas, aut robur corporis, officium, status, inopia, & an habeat suis lucrari paucum arte sua, &c. ex Richard. in 4. dist. 38. art. 8. quæstio. 1. Gabriele ibidem quæst. 1. artic. 5. litem. y. Angel. verbo, votum. 4. q. 12. Nauar. in Manual. capit. 12. numero 77. & alijs. Consideranda sunt etiam expensæ, & sumptus quos faciens erat, qui vult; Vt v. g. in commutando voto peregrinationis Hierosolymitanæ,

mitant, habenda est ratio expensarum, non quidem earum, quas homo dñes debebat per accidens facere iuxta statum, sequorū, & famulorum, sed earum quas solus, aut ipse cum vno, aut altero famulo facturus erat: ex Petro de Arragona 2. 2. questio. 88. art. 12. habenda autem est ratio solum expensarum in eundo, non autem in redeundo, quia solus vovuit ire, non autem redire, ex Iosepho Angles in q. de voto. art. 8. diff. 6. propositione. 4. quod tamē dictum mihi non placet, in mo existimo esse falsum, nam in cap. Magna. de voto, & voti redempt. Innocentius Papa III. ita votum transmutat: num commutandum esse censuit, *ut expensæ, quas vouens in eundo, morando, & redeundo facturus erat, alius religio committeretur in necessariis vsus terre Sanctæ sine diminutione qualibet transferende.* Idem etiam docet glossa ibidem in verbo. *Eundo.* quamvis enim nō vovuit redire, sed solum ire, huiusmodi tamen reditus tacite subintelligitur in voto peregrinationis & reuertiōe a peregrinatione est accessoria ad protectionem, & opus religionis consummans votum, vt recte notat Lopez vbi supra, capit. 40. Considerandus etiam est labor itineris, & modus quo peregrinaturus erat, puta an pedibus iter esset facturus, necne, si enim pedibus ire proposuit, tunc (quod attinet ad laborem peregrinationis) iter vnus diei ieiunio, & iter duorum dierum, cum ieiunio duorum dierum cōmode commutari pōt, & sic deinceps. Quod si non esset pedibus iturus, tunc iter quatuor, vel quinque dierum iure in vnus diei ieiunium commutatur, ex Ioanne Azorio par. 1. inslitu. Moral. capit. 18. dub. 13. Dixi, quod attinet ad laborem peregrinationis, quia cum in huiusmodi peregrinatione considerare possint hæc duo, videlicet, labor, & itineris molestia, & expensæ, laboris, & itineris molestia in ieiunia, & orationes commutari pōt, expensæ vero in elemosinas, & vius pauperum, puta in dotandis pauperibus aut in aliud simile commutandæ erunt. Sic etiam promissit peregrinari ad Beatam Virginem Lauretānam, & vltierus promissit offerre illi templo decem aureos, commutari debet & pōt hoc modo & autoritate superioris, aut virtute lubilai, vt decem aurei offerantur alicui alteri ecclesiæ indigenti, expensæ vero in itinere faciendæ pauperibus erogandæ erunt deductis tamen, quas domi vouens facturus erat, vt not. Ioseph Angles vbi supra, propositione. 2. Exempli gratia, erat in itinere singulis diebus sex nummos aut gentes consumpturus, & domi tantum tres, ijs tribus deductis, ceteri sunt pauperibus erogandi, labor denique itineris commutandus est in ieiunium, ita vt si pedibus iter facturus erat, dies itineris diei ieiunij respondeat, sin vero pedibus iturus non erat, pro quarto quoque die itineris dies vnus ieiunij imponatur, vt dixi. Quod si quis votum Religionis

21 fecit, verbi gratia ingredi religionem S. Benedicti, considerare oportet, quod sic vouens ingrediendo teneretur ad officium Diuini, ad vigilias nocturnas, ad obedientiam, ad ieiunandum fere semper, ad abstinendum semper à carnibus & similia, & ideo in talis voti commutatione imponendum est aliquod vinculum perpetuum, vt sic commutetur quasi in aliquid æquale, verbi gratia quod confiteatur singulis mensibus, ieiunet singulis feriis sextis, septem psalmos poenitentiales, aut alias orationes

quotidie recitet, & det elemosinam iuxta statum suum, & hæc omnia per totam vitam fieri debent, ex Petro de Arragona 2. 2. q. 88. art. 12. & Barth. Medina lib. 1. inslit. consil. ca. 14. §. 7. vbi addit, quod confessarius si in vocis commutandis prædicta in diligentiam non adhibeat, peccat mortaliter, vnde mōnet ne quis hoc onus commutandi vota, in se suscipiat, qui non vetatus sit in regimine animarum. Notat autem Alphonsus Viuald. in additionibus ad candelab. aureum. tract. 14. num. 40. vnum particulare pro commutandis votis tēpore lubilai, quod si confessarius quando est compluribus confessionibus occupatus, magna illum (vt solet) poenitentium stipente cetera, dicat poenitenti, tēpore quo durat Bulla seu lubilium, Ex nunc, commuto tibi votum hoc, seu de rebus in quas fiat commutatio consule talem Doctorem, ad cuius sententiam te obligo, gerit optime factum, & valida erit talis commutatio.

22 QVINIVM DVBIUM est, An postquam votum commutatum est in aliquid aliud, cuius commutationem vouens ratum habuit, liberum vouenti sit votum primum, vel id in quod commutatum est adimplere. Ratio difficultatis est, quia prior obligatio per commutationem factam penitus extincta est, & in aliam materiam commutata. Ergo ad hanc secundam obligationem tenetur.

Respondeo cum Ioanne Azorio par. 1. inslitu. Moral. lib. 1. cap. 18. dub. 10. & dub. 12. supposito quod commutatio recte & iusta ex causa facta sit, posse si velit, non obstantē hac commutatione facta, votum primum seruare. Ratio est, quia commutatio tacita conditione hac fieri censetur vt vel prius votum persoluatur, vel id, in quod commutatio fit, pro ut commodius & vtilius visum erit. Tota enim commutatio fit gratia ipsius vouentis, ita vt tali privilegio & gratia vi possit, aut non vsu, sicut illi placuit, vnde nō est penitus extincta obligatio prior, sed in hanc commutata, cum hac tamen conditione, vt vel prius votum, vel id, in quod commutatum est, persoluatur & præstet. Dixi, supposito quod commutatio recte & cum ista causa facta sit, si enim iusta non sit, non valet vt paulo inferius dicemus, si autem iusta fuerit, & sic multoties commutata sit, semper ei liberum erit, vel votum primum vel primum, aut secundam commutationem exoluere, prout ei commodius & vtilius visum fuerit.

23 SEXTVM DVBIUM est, An si papa votum sibi referuatum in aliud aliquid commutauerit, possit postea Episcopus, aut confessarius Religiosus ab ordinario ad confessiones audiendas approbatus, illud in quod est commutatum, relaxare, aut in aliud ex causa commutare. Vt verbi gratia, Si Petrus votum castitatis emiserat, quod postea a Papa in certa ieiunia, preces, vel elemosinas commutatum sit, & deinde causa substat, vt ieiunia & preces, & elemosinæ in aliud commutentur, An episcopus, aut alius confessarius vi lubilai electus, ea commutare, possit? Ratio difficultatis est, quia actio, & res in alterius locum subrogata, vim, & naturam eius sortitur, ac sapit, in cuius locum suffecta est. Sed id, in quod castitatis votum a Papa mutatum est, substituitur in locum ipsius voti, Ergo referuatur Papæ, sicut vo-

zup prius illi referuatum fuit. Alij vero vt Antonius de Candelab. in Summa. q. 150. Emanuel Sa in Aph. primus. verb. v. t. m. 2. in fil. Ioann. Azor. p. 1. mlt. Moral. lib. 1. c. 1. 8. dub. 1. 1. & fauent Syluest. verb. votum. 4. q. 7. m. fine. & Alphonsus Viu. in addi. nonib. ad Candelab. art. tracta. 17. numero 78. & glo. in cap. Tempora pœnitendi. 19. q. 7. rectius docent Episcopum, aut alium cœlestium virtutis lub. lxi. electum, posse huiusmodi votum commutare. Ratio est, quia prius votum iam per commutationem in aliam materiam sublatum est, quoad illam materiam priorem; illud autem in quod commutatum est, nō est referuatum in summo Pontifici. Sicut igitur peccatum excommunicatione affectum Papali, definit esse Papæ referuatum remota excommunicatione, ita etiam votum castitatis, si in aliam materiam a Papa commutetur, non est amplius ei referuatum, cessante referuatio ex commutatione in aliam materiam ei non referuatam, & consequenter potest Episcopus, aut alius confessorius vi lubiles electus ex causa illud commutare. Argumentum autem solum probat teneri eum, cuius votum in aliud mutatum est, illud in quod mutatum est, ex vi precedentis voti obseruare, vt initio huius capitis annotauimus, non tamen inde consequi vt referuatum esse hoc secundum votum, sicut primum in referuatum fuit.

24. SEPTIMUM DVBIUM est, an cum papa commutauerit alicui votum castitatis, in certas elemosinas, &c. libere vt homo a priori voto, ita vt faciens dictas elemosinas ad nihil aliud teneatur? Quidam eius sententia sunt, quod licet obseruandum illud in quod votum commutatum sit, libere prius a priori voto, (id quod certum est) non obseruando tamen, teneri ad castitatem primum obseruandam. Ratio est, quia commutatio est quasi contractus conditionalis, ita vt non extinguatur prior obligatio, sed mutatur in aliam materiam, si modo impleatur.

Respondeo tamen quod cum per commutationem factam extincta sit prior obligatio quoad illam priorem materiam, absoluitur homo procius a priori voto castitatis, & ad materiam obligatur, iuxta ea que notant Panor. in cap. 1. numer. 1. de voto. Syluest. verb. votum. 4. q. 3. m. fine. Tercio, Sotus libro 1. de iust. q. 7. artic. 3. circa medium. versic. Ex quo fit, & Alphonsus Viualdus in additionibus ad Candelab. aureum. tracta. 14. pu. 27. obligatio autem semel extincta non reuiuiscit. Id quod solum verum est quando commutatio fit ab homine. si enim commutatio fiat a iure, & talis commutatio non impleatur, reuiuiscit prima voti obligatio. Vt v. g. si quis fecit votum peregrinationis in Hierusalem, & illud commutet in votum Religionis, si culpa sua redeat ad seculum, votum illud primum adimplere tenetur, vt idem Viualdus post alios notat. Quamuis proprie votum primum non sit per ingressum religionis commutatum, sed suspensum tantum, & tunc solum commutatum prius votum est, quando professionem in religione approbata emittit, vt constat, quia semel emissa adeo extincta prioris voti obligatio, vt etiam si postea a Religione apostata rect. ad primum illud votum non obligetur.

25. OCTAVUM DVBIUM est, an ad dispensationem

nam & commutationem voti requiratur iusta, & legitima causa?

Respondeo ad dispensationem & commutationem voti, (quoniam non fit commutatio in id quod est eundem melius, sed in id, quod est minus, aut etiam æquale bonum) requiri ipsam causam iustam & rationabilem. Sic S. Th. 2. 2. q. 88. art. 12. Bonad. 38. art. 2. qu. Richar. ibid. art. 9. q. 1. Gabr. ead. dist. q. 1. art. 5. littera CC Panor. in c. 1. nu. 2. 1. de voto. & voti redempt. Ang. verb. votum. 4. q. 10. Palud. 4. d. 38. q. 4. artic. 4. concl. 3. S. Ant. p. 2. tit. 1. c. 2. §. 6. in fin. Syluest. verb. votum. 4. q. 8. versic. secundum Tabienam verb. dispensatio. q. 10. Caiet. 2. 2. q. 88. art. 12. & in sum. verb. votum. §. vlt. Sotus lib. 7. de iust. q. 4. ar. 4. Petrus de Aragona. 2. 2. q. 88. art. 12. Greg. de Val. tom. 3. disp. 6. q. 6. punct. 7. Nauar. in Man. c. 12. num. 76. versic. 6. Lud. Lopez p. 1. instruct. conf. c. 49. Sum. Cor. p. 3. tract. de voto. nu. 16. Coim. Paulier. de off. sacerdot. p. 2. lib. 3. ca. 4. Josephus Angles in florib. 4. sent. q. de voto. art. 8. d. ffic. concl. 2. & d. ffic. 3. concl. 1. Barch. Med. lib. 1. in str. conf. c. 14. §. 7. lo. Benedictus in sum. de peccatis. l. 1. c. 9. in fi. Tolet. lib. 4. sum. c. 18. Emanuel Sa in Aphor. verb. votum. 2. lo. Azor. p. 1. in str. Moral. lib. 1. c. 18. dub. 3. & ca. 19. dub. 16. & alii cœiter. Ratio est, quia prelati in edificationem solum, non autem in destructionem ecclesiæ, huiusmodi potestatem & iurisdictionem acceperunt, vt constat 2. Corin. 10. & 13. Eius est autem manifestissima destructio, si prelati pro sua mera voluntate absque causa aliqua votorum vincula tollerent. Quamuis igitur irritari potest votum absque causa, ab eis, qui potestatem dominatiuam habent in subditos, vt superius dictum est, non tamen ab eis, qui solum potestatem iurisdictionis habent, quæ potestas ad voti dispensationem necessaria est. Datur quidem vtrique potestas, scilicet dominatiua, quam gubernatiua, in edificationem, & non in destructionem, sed tamen dispares in vtriusque ratio; Dominatiua, n. ex ipsa natura dominij, seu quasi dominij, ita datur, vt possit prelati etiam sine causa rationali, tanquam dominus, votum subditi valide irritare; potestas vero gubernatiua ita datur, vt solum fiat per eam facultas gubernandi subditum, & recte, & valide in his, que sunt ratio nabilia; alioqui Deus non cœderet, & sic votum non valet.

Quæ omnia procedunt etiam in votis in quibus Papa dispensat, adeo vt si Papa cum aliquo sine causa in voto dispensaret, non solum peccat, sed nec dispensatus in conscientia rursus est, cum talis dispensatio sine causa, i. a nulla sit, vt prelati autem hoc dixerit verbis tradiderunt. Vnde Panor. in ca. Non est. num. 7. §. 2. de voto, & voti redempt. docet, quod absolutio a iuramento prestita sine causa, nō valet, & ita absolutus non est tutus in foro conscientie. Item dispensatus a Papa super pluralitate beneficii, sine causa, non est tutus apud Deum. Immo etiam Religiosus impetrans a papa dispensationem vt laxiorem religionem transiret, si causa non subijciatur, tutus quoad Deum non est. Ecce Sotus 4. dist. in Dion. 38. quart. 2. articulo. 1. concl. 1. in fine, ait, dispensatum a papa sine causa in voto simpliciter perpetue castitatis, non manere tutum in conscientia. Idemque de similibus dicendum est. Ratio breuiter est, quia iure diuino, & naturali vota reddere debemus. At vero in ea, que iuris diuini, &

ni, & naturalis sunt. Papa ius non habet, qñ nulla iusta, & rationalis causa subest. Et consequenter peccat Papa sic dispensando in votis sine causa, & qui scietur huiusmodi voti dispensatione utitur, eodē etiam modo peccat, vt præfati doceant auctores. Id quod intelligendum est, quando nulla apparens causa dispensandi addit; Nam si causa apparens esset, ita vt ex ea dubium sit, an ex causa legitima dispensatio concessa sit, potest dispensatus stare iudicio Prælati dispensantis, aut commutantis, non autem iudicio proprio, vt post S. Tho. 3. 2. q. 88. ar. 1. 2. auctores omnes communiter affirmant.

NONVM DVBIUM est, Quænam causæ iustæ, & legitime sint ad voti dispensationē, & commutationē?

Respondetur, cum S. Bon. in 4. d. 2. l. 8. ar. 2. q. 2. Gabriele ibid. q. 1. art. 5. l. 1. 2. c. corol. 2. Caic. 2. 2. q. 88. art. 12. Petro de Aragon ibid. Syluest. verb. votum. 4. q. 6. Soto lib. 7. de iustis. q. 4. ar. Nauar. in Manuali. c. 12. num. 77. Sum. Corona tract. de voto num. 16. Greg. de Valto. 3. disp. 6. q. 6. pun. 10. 7. & 10. Azor. p. 1. in 1. Moral. lib. 1. c. 18. dub. 3. & ca. 19. dub. 17. & alij.

27 **Primo**, causam legitimam dispensandi esse ex parte materie, quando maius bonum cernitur in dispensando, quam in voti executione, puta, quando executio voti redditur illicita, vel inutilis aut moraliter impossibilis, aut maioris boni impeditura, tunc enim votum de eo emissum dispensari potest, aut prorsus tolli, quia non est gratum Deo. v. g. vxore orbatus vouit non amplius vxorem ducere, vnde ex sanguine complexionē, & libidini expositus, non solum patitur difficultatem, sed etiam quasi impossibilitatem seruandi continentiam, atq. adeo ex leminis retentione, iudicio medicorum, dubitatur de salute, in hoc casu votum videtur illicitum, adeoque causa rationalis petendi, & obtinendi dispensationem. Sic Sum. Cor. vbi sup. Item vouit quis nutrire lampadem accensam ante imaginem. B. V. in aliquo capella, si destruat capella, facta iam est inutilis voti executio, & commutandum est votum in aliam elemosinam.

28 **Secundo**, dari potest causa legitima dispensandi ex parte vouentis, puta ob eius infirmitatem, debilitatem ad votum adimplendum, quæ aliquando talis, ac tanta esse potest, vt non solum ad dispensationem, sed etiam ad voti obligationem prorsus tollendam sufficeret. Vt v. g. vouit quæ peregrinationem ad limina Apostolorum, iterque illud pedibus conficere, & postea effectus est podagricus, vel pede debilitatus, ex quo non potest commode votum implere, tunc licite cum eo dispensari potest, aliudq. ei imponi, seu in aliud commutari. Item causa sufficiens dispensandi cum coniuge, qui redditur imbecillus propter absentiam promissam, ad debiti solutionem, & proinde licite cum eo dispensatur. Itē vouit quis certis diebus ieiunare, aut carnes non comedere, effectus est debilis, & infirmus, vt non possit votum observare, pro ratione infirmitatis votum commutandum dispensandum, & penitus tollendum erit.

29 **Tertio**, dari potest causa dispensandi ex eo quod voti observatio sit maioris boni impeditura, vt v. g. vouit quis ieiunare, & postea occurrit illi occasio studendi, & concionandi, prælegendi, hæc enim omnia cedunt in bonum commune, & ideo iusta

erit causa vt cum eo dispensetur. Vnde omnes Ministri ad ecclesiæ utilitatem, & bonum commune destinati, vt Concionatores, Confessores, Lectores, Cantores, & huiusmodi, qui propter ieiunij promissi observantiam minus sufficienter sua ministeria exercere possint, sufficientem causam dispensandi in voto absentie habent, ex Iosepho Angles vbi supra artic. 8. difficul. 5. Soto lib. 7. de iust. questio. 4. artic. 3. Summa Corona loco proxime citato. Item vouit quæ peregrinari ad terram Sanctam, & tamen expedit ecclesiæ, vt aliter ei inferuiat, causa iusta erit dispensandi. Item vouit quis ingredi Religionem, sed ad commune bonum Rei publicæ, confert, vt vxorem ducat, licite cum eo dispensatur. Item vouit quæ castitatem, qui si vxorem duceret, sedarentur multa scandala, in hoc casu hæc sufficiens causa est dispensandi cum eo, quia magis meritorium est paci Reipublicæ consulere, quam à coniugio abstinere. Addit autem Sotus vbi supra, quem sequitur Summa Corona, quod si bonum aliquod obstat voti executioni, solum cederet in propriam utilitatem vouentis, & non communem, hoc non esset magis bonum, & per consequens non esset causa sufficiens ad dispensandum, sed partim dispensatione, partim commutatione vtendum erit.

30 **Quarto**, causa ad dispensandum, aut commutandum erit probabile periculum peccandi in eo qui vouit, hoc est quando probabiliter ereditur vouentem ita affectum esse, vt scilicet votum violaturum sit aut obliuioni traditurum, ex Ludouico Lopez p. 1. in 1. 2. confess. cap. 50. Ioanne Azorio. par. 1. in 1. Moral. lib. 1. cap. 18. dub. 4. & ca. 19. dub. 17. & Iosepho Angles, questio. de voto. artic. 8. dub. vlt. Item si votum factum sit ex quadam animi leuitate, aut subita perturbatione, aut metu, vi, aut dolo, ex Nauar. in Manual. cap. 12. num. 77. ver. se primo. Ludouico Lopez par. 1. in 1. 2. confess. cap. 49. Ioanne Benedico lib. 1. de peccatis. ca. 9. in fin. Iosepho Angles quest. de voto. art. 8. difficul. vlt. in fine, & Ioanne Azorio vbi supra. c. 18. dub. 3. & ca. 19. dubio. 17. Item causa rationalis dispensandi, aut commutandi est copia numerosi talque familie, eiusque nocumentum ex absentia patrisfamilias, si peregrinationis quod emisit votum exequatur, ex Nauarro, & Ludouico Lopez vbi supra. Alię etiam iustæ causæ dari possunt, vt præfati auctores, quarum iudicium arbitrio superiorum relinquendum est.

Illud vero communiter monet Doctores, quod vbi talis causa erit, vt superior non possit in totum legitime dispensare, dummodo talis sit qui dispensandi, & commutandi pollet auctoritate, partim dispensat, partim commutat voti obligationem, ex Caic. 2. 2. q. 88. ar. 12. & alij.

31 **DECIMUM DVBIUM** est, An sufficiens causa dispensandi in voto sit, difficultas grauis, & molestia quæ in voto adimplendo reperitur.

Respondetur, cum Soto li. 1. de iustis. q. 7. ar. 3. ante finem, & li. 7. q. 4. ar. 3. circa medium. Sum. Cor. tra. de voto. nu. 16. Ludouico Lopez p. 1. in 1. 2. confess. cap. 44. Cosmo Philiarcho de off. sacerdot. par. 2. li. 3. c. 4. in fi. & Iosepho Angles q. de voto. artic. 8. difficul. 5. concl. 1. Quod si difficultas sit in re ipsa voti promissa, puta vouit quæ imprudenter longum

Mm 3 ieiun-

ieiunium in pane & aqua, aut longam peregrinationem pedestrem, & similia, quæ postea debilitate complexionis aut temporis indispositione, aut ex alio accidenti superueniente difficulter adimpleri potest, causa hæc iusta est petendi dispensationem. Sin autem difficultas ex prava indispositione voutentis procedit, non est legitima causa dispensandi, maxime si illa difficultas fuit causa voutendi, ut v.g. si quis videns se esse facilem ad crapulam, & ebrietatem, & exinde vovit ieiunium, & abstinentiam à vino, quamvis postea difficultat abstineat, non habet causam iustam dispensandi. Id quod verum esse censeo, quando est spes emendationis; quando enim talis spes non esset, tunc causa erit iusta ad commutandum votum in aliud & alleviandum eius peccatum, non contra votum ita facile, & communiter peccet, ut recte Cosius Philarchus ubi supra & summa Corona annotant. Circa dispensationem vero cavendum est diligenter, ut ea omnia exprimentur, quæ ad concedendum efficere possunt difficultatem, ex Nau. in Manu. cap. 13. nu. 73. vers. Tertio, Couar. p. 2. de sponsal. c. 6. §. 10. nu. 34. & Ludou. Lopez p. 1. instruat. conficent. cap. 48. Hinc Religiosus alicuius ordinis intendens transire ad Canonicos Regulares, & quia non credit aliter se obtenturum super hoc dispensationem nisi habitum sui ordinis prius dimiserit, ideo illum dimittit, & tacita ista intentione, & fraude dispensationem obtinet, teneatur ad primam suam religionem reuerti, vel dispensationem de nouo à Papa obtinere expresse, ut illa taciturnitate non obstant, dispensationem illam ratam, & validam esse velit, ex Nau. & Lopez ubi supra. Idem de illis dicendum est, qui consueverunt copulam hac intentione obtinendi dispensationem super impedimento matrimonij, si prædictam intentionem tacerint, etiam si expresserint præcessisse copulam, surreptitia est talis dispensatio impetrata, & per consequens inualida, ex Ludouico Lopez ubi supra. Sic etiam si quis cum voverit proficisci in religionem impetrans super tali voto dispensationem solum expresse Papæ, quod vovit ingredi, surreptitia est talis dispensatio sic obtenta, ex Nauar. in Manuali. c. 12. num. 47. vers. Secundo, & Ludouico Lopez. par. 1. instruat. conficent. c. 44. in fin. Et de voto hætenus dictum sit.

De blasphemia, eiusque gravitate, Cap. XIII.

SUMMA R. P. M.

1. Blasphemia cui virtuti opponitur, & contra quod præceptum, & in quo proprie consistit.
2. Quod dicitur blasphemiam opponi confessioni fidei quo sensu exponendi Theologi.
3. Blasphemia peccatum varijs modis contingere potest.
4. Blasphemia in Deum, & Sanctos non differunt specie, Quare?
5. Blasphemia quale peccatum sit, an semper mortale an aliquando veniale.
6. An licet ex genere suo sit mortale, in deliberatione, & surreptione, possit esse veniale.

Blasphemia ex prava consuetudine procedens quando

mortale non erit.

7. An sint mortales est blasphemare Deum, sit & proximum?
8. An blasphemiam peccatum sit maius reliquis maxime homicidio, & pernicio.
9. An gravius peccet Catholicus blasphemando quam hereticus.
10. Qualiter se gerere debet confessorius qui audient eius confessionem, qui blasphemant, vel ex prava consuetudine vel aliis.
11. An quilibet confessorius ab hoc peccato possit absolvere, blasphemiam publica qua ducenda non erit. Ad factum notorium tres conditiones sunt necessarie. num. cod.
12. Quibus panis castigari solet peccatum blasphemiam.
13. In re Canonico gravi pena affligitur.
14. Clerici blasphemii ab ordine ecclesiastico, & honore ejiciendi.
15. Decreta Sanctorum Pontificum in blasphemias Clericos, & laicos.
16. Iudices seculares qui contra blasphemiam convictos non animadverterint, ipsam penam subiciuntur. Audientes blasphemantem quid agere oporteat, & numero 17.
17. Constitutiones quædam in blasphemias moribus mentionem non confirmata.
18. Varijs penis in diversis regnis puniri solent.
19. An Inquisitores heretici præsumunt contra blasphemias procedere possunt, & quando id eis permisi sit. Blasphemia hereticales qua? num. cod.
20. Pena quas Inquisitores solent imponere.
21. An qui blasphemias hereticas aut verba heretica per iocum, & ludum proferit prædictis penis corrigi debet, & an ab Episcopo vel ab Inquisitore.
22. Quid de eo statuendum qui per lubricum lingua seu animo indeliberato in blasphemiam prorumpit.
23. Quid de eo dicendum qui in ebrietate blasphemiam aus verba heretica proferit.
24. Dormientes si proferant excusantur à penis.

Blasphemiam peccatum gravissimum esse quamvis nullus dubitet, controuertitur tamen inter authores, cui virtuti opponatur, & cui mandato repugnet. • Etenim S. Tho. 2. 2. q. 13. ar. 1. & ar. 2. ad secundum, & Sotus li. 8. de iustitia, q. 2. ar. 3. conclu. 1. docent, blasphemiam confessioni fidei aduersari, & contra primum mandatum esse. Alij vero vt Nau. in Ma. c. 12. nu. 82. Dominicus Bannes 2. 2. q. 2. ar. 1. Notab. 3. Greg. de Valto. 3. dif. 1. q. 1. §. puncto. 2. Ioannes Azor. p. 1. insti. Moral. li. 9. c. 3. §. dub. 1. & Catechismus Romanus in fine secundi præcepti, rectius docent opponi Religioni, & secundo Decalogi præcepto. Etenim infidelitas consistit, præ tunc in assensu aliquo interno falso de Deo, tum in externa asseueratione falsi ex tali assensu interno proveniente, siue affirmatiue, siue negatiue, scilicet dicendo aliquid Deo inesse, quod vere illi non inest, vel non inesse, quod inest, vel attribuendo creaturæ, quod Deo conuenit. Blasphemia vero nõ consistit proprie in ipso assensu, vel asseueratione falsi, sed in dictione, seu significatione falsæ de Deo quæ longe differt ab assensu falsi; siquidem potest quis etiã deliberate vel le dicere, & significare aliquid falsi, etiam si nihil falsi ipse sentiat, aut asseueret. Deinde

de multæ sunt blasphemiae in Deum, vel sanctos di-
 & æque sine errore & fidei affirmantur, vt constat.
 Religioni igitur opponitur blasphemia; sicut n. re-
 ligious munus est Dei honorem tueri, ita blasphe-
 mia Deum honore priuat. Atque adeo definitur cõ-
 munitur solet Blasphemia, quod sit contumelia,
 seu conuitium in Deum; hoc est, dictum contume-
 liosum in Deum, aut Sanctos coniectum; sicut blas-
 phemia in Regem vel Principem est verbum con-
 tumeliosum in eum dictum. blasphemans namq. di-
 uinæ bonitati derogare intendit, eiusque honorem
 diuinum pro posse impedire conatur. ex Hugone
 de S. Victore lib. de fructu carnis, & spiritus. c. 6. A-
 lexandro de Ales in sum. p. 2. q. 13. m. b. 1. Couar.
 in c. quibus pactum. de pactis, in p. 1. §. 7. num. 8.
 Greg. de Valen. to. 3. disp. 12. q. 13. puncto 1. & 2. &
 Ioan. Azor. p. 1. in li. Mor. lib. 9. c. 28. dub. 1. colligi-
 tur ex S. Tho. 2. 2. q. 13. ar. 1. ad 1.

2. Quod vero S. Thomas, & alij Theologi dicunt
 opponi confessioni fidei, eo sensu exponendi sunt vel
 quod magnam similitudinem & affinitatem habet
 cum infidelitate, hoc ipso quod etiam versatur cir-
 ca aliquid falsum de Deo, saltem ex intentione bla-
 sphemantis, qui intendit aliquam imperfectionem
 Deo tribuere, id quod falsum est, cum Deus omni
 imperfectione careat, vel quod proficisci potest, ac
 interdum solet, ex infidelitate, quo etiam modo in-
 telligendum est, quod solet dici, blasphemiam oris
 opponi confessioni fidei, blasphemiam autem cor-
 dis fidei mentis interiori actui fidei.

3. Blasphemia vero peccatum varijs modis contin-
 gere potest.

Primo quidem tribuendo Deo aliquid, quod su-
 diuinæ bonitati repugnat, id quod fit, vel attribu-
 endo ei quod sibi non conuenit, vt v. g. dicendo, quod
 Deus iniustus sit, improvidus, inficius, crudelis,
 inuidus, & similia, vel aufereudo ab eo, quod sibi
 conuenit, vt v. g. dicendo: Deum non posse hoc
 facere, quando in se possibile est facere; non habere
 curam & prouidentiam rerum; vel dicendo ad
 despectum Dei, hoc enim idem est, ac dicere Deus
 hoc prohibere non potest; Item dicendo, si Deus
 non facit vindictam, non credam esse iustum, nega-
 bo fidem &c. qui modus blasphemandi hereticalis
 est, & si quod ore profert, corde crederet, hæreticus
 esset.

Secundo, si appetitus detestetur diuinam, dicendo
 v. g. maledictus sit Deus, veniant illi hæc aut illa
 mala, his enim verbis, Deum malo subicit, quasi
 Deus possit ad modum creaturarum huiusmodi
 malis subiacere.

Tertio, affirmando, vel negando; seu detestando
 prædictis modis Sanctos Deos. Quia sicut Deus lau-
 datur in Sanctis suis, quatenus multa bona in eis,
 & per eos operatur; ita dum eos spernimus, maledi-
 dicimus, eorum sanctitatem & miracula calum-
 niamur, Deum in sanctis suis inhonoramus, & bla-
 sphemamus, talis enim blasphemia redundat in
 Deum. Eodem modo si quis blasphemaret alias
 res sacras, quatenus sunt instituta diuinitus, vt sa-
 cramenta, quicquid vel ex pressis, vel tacite iudicio
 prudentum detrahatur vellet gloriæ diuinæ,
 significando aliquid falsi circa res sacras, ex S. Tho.
 2. 2. q. 13. ar. 1. ad 2. & alijs communiter. In quo et
 genere sunt, qui creaturis maledicunt, quatenus

creaturæ Dei sunt, & opera manuum eius; secus au-
 tem si maledicendo creaturas, non intendenter il-
 lis maledicere nisi quatenus cõ offensionem affe-
 runt, & non quatenus creaturæ Dei sunt, puta si de-
 ambulando pedem in lapidem impingentes, maledi-
 cunt simpliciter lapidi offendent, aut tentien-
 tes ventum frigidum molestum, maledicere et ven-
 to, aut patientes aliquas tentationes maledicerent
 diabolo homines sollicitanti, & similia, erit enim
 tunc veniale solum ex Ludouic. Lopez. & Summa
 Cor. Nauar. & Caiet. locis inferius citandis. Eodem
 modo qui malediceret diei, mensi, aut anno, intelli-
 gendo solum spatium illud temporis, peccat solum
 venialiter; sin vero intelligat sanctum qui illo
 die celebratur, mortalem blasphemiam commit-
 teret.

Quarto quando attribuitur Deo, vel sanctis ali-
 quid verum & honestum, sed tamen irreuerenter
 iurando, per corpus, caput, vel sanguinem Dei, &
 Sanctorum, & huiusmodi ex ira, indignatione, con-
 suetudine &c. quos modos latius tractant Syluest.
 verb. blasphemia. q. 2. Taberna co. nu. 2. Caiet. 2. 2. q.
 13. ar. 1. Nauar. in Manuali. c. 12. nu. 84. & sequen-
 Sot. lib. 8. de iust. q. 2. ar. 3. conclus. 1. Summa Cor.
 p. 1. nu. 86. Sebastianus Medices in summa peccat.
 capit. tit. 4. q. 32. Greg. de Val. to. 3. disp. 1. q. 13. pñ.
 1. Lud. Lopez p. 1. in li. instru. conf. 51. Barth. Med. li.
 instru. c. 14. §. 2. circa mediū. Io. Benediculus in sum.
 de pecc. li. 1. c. 9. §. 1. Tolet lib. 4. sum. c. 13. lo. Azo.
 p. 1. in li. Moral. lib. 9. c. 28. dub. 3. & optime omniū
 Couar. in c. quamuis pactum. de pactis. in 6. p. 1. §. 7.
 nu. 9. Qui omnes modi blasphemandi fieri possunt,
 scilicet, corde, dum homo interius huiusmodi contra
 Deum, vel sanctos cogitat, & ore, dum quod mē-
 te concepit, extra euomit.

4. Illud vero annotandum est ex Caiet. 2. 2. q. 13. ar.
 1. ad 2. & 3. & Ioan. Azorio par. 1. in li. Moral. lib.
 9. c. 28. dub. 10. blasphemiam in Deum, & in sanctos,
 non differre specie, sed solum gravitate, & leuita-
 te materiae subiectæ, sicut nec iuramentum specie
 differt, eo quod quis per Deum, aut per sanctos iu-
 ret. Ratio est, quia peccatum hoc, vt diximus, Reli-
 gioni opponitur, quæ vna est, siue Deo, siue san-
 ctis propter ipsum Deum eiususque tribuitur: e-
 dem enim specie peccatum est, maledicere Deum
 vel in seipso, vel in sanctis suis. Etenim hoc ipso,
 quod ita detrahitur de honore ipsorum, derogat-
 ur etiam aliquid gloriæ Dei, cuius nupere & gra-
 tia consecuti sunt sancti suam dignitatem. Vnde
 fit, quod confessor non teneatur inquirere an bla-
 sphemia in Deum, aut in sanctos coniecta fuerit,
 quasi hæc duæ blasphemiae specie inter se differant,
 sed solum id inquirere teneatur, vt sic iudicet de
 maiori, vel minori peccati gravitate, ut in ceteris
 peccatorum speciebus contingit. Quamuis n. non
 differant specie, notabiliter tamen inter se differe-
 runt quantum ad peccati gravitatem, ita vt neces-
 sario explicanda sint in confessione talis circumstan-
 tia blasphemiae. Sicut in furto explicari debet quan-
 titas materiæ, non solum propter restitutionem faci-
 endam, sed etiam ad explicandam gravitatem
 peccati, etiamsi de facto non fuerit furatus, sed vo-
 luerit furari; ex Dominico Bannes. 2. 2. quest. 13.
 art. 1. & fuet Catech. Rom. tracta. de sacramento
 poenit. nu. 48, docens circumstantias valde aggra-
 uantes,

uantes, uel minuantes peccatum in confessione aperienda esse. Quod uero Summa Corona p. 1. nu. 86. Caietano ascribat, censuisse illum prædictos quatuor modos blasphemie nõ differre specie. falsum est; nunquam enim docuit hos modos inter se speciem differre, cum eorum sit blasphemias illas, quæ hæresim continent, specie differre ab illis, quæ nullam hæresim habent annexam, solum igitur censuit blasphemiam in Deum coniectam, non differre specie ab illa, quæ in sanctos coniectur. ut diximus, prout subtiliter Azorius loco proxime alaro animaduvertit, hunc; fuisse Caietani sensum; euidenter ex verbis illius colligi potest. Hæc igitur cum certa sint, dubia quedam explicanda sunt, quorum

5 PRIMVM DVBIVM, est, qualem peccati sit, & an semper mortale sit, uel aliquando possit esse veniale?

Respondeo esse peccatum mortale ex genere suo. Sic S. Tho. 2. 2. q. 13. art. 2. Alex. de Ales p. 2. q. 131. memb. 3. Sotus lib. 8. de iustitia. q. 1. ar. 3. Caiet. in Summa. verb. blasphemia. S. Anton. par. 2. tit. 7. cap. 5. §. 1. & §. 2. Syluest. verb. blasphemia. q. 3. & 4. Tabiena. eod. §. Secundo. Nauar. in Manuali. ca. 12. nu. 84. versio. Quinto. Summa Corona p. 1. nu. 86. Ludouicus Lopez p. 1. instituta. conscientiæ, ca. 5. 1. Sebastianus Medices in summa peccat. capital. titu. 4. quest. 35. Dominicus Bannes 2. 2. q. 13. art. 2. Toletus in Summa. li. 4. c. 13. Emanuel Sã. in Aphorismis. verb. blasphemia. Io. Benedictus. lib. 1. de peccatis. cap. 9. §. 1. & Ioannes Azorius par. 1. institut. Moral. lib. 9. cap. 28. dub. 16. Ratio est, quia peccatum mortale est, per quod homo separatur a primo principio uitæ spiritualis, quod est charitas Dei: Blasphemia autem ex genere suo charitati diuinæ, eo quod diuinæ bonitati, quæ est charitatis obiectum, derogat. Ideoque ex suo genere mortale peccatum erit blasphemiam in Deum, uel in sanctos coniectur. Id quod colligitur ex Leuit. 24. ubi dicitur, *Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur*. Pœna uero mortis non nisi pro peccato mortali inferitur. Immo Dominicus Bannes ubi supra affirmat blasphemiam in Deum, & sanctos quatenus Deum amici sunt, & diuinæ sanctitatis participes, nunquam posse esse peccatum veniale ratione materiæ. Quia quod hoc modo blasphemando dicitur, uel est contra Diuinum intellectum, & sic ponit errorem & falsitatem in Deo; uel est contra Diuinam uoluntatem, & sic ponit in Deo malitiã uel est contra Diuinam essentiam, & sic ponit malum naturale in Deo, quæ omnia grauissima materia sunt, & consequenter peccatum mortale. Confirmari potest, quia blasphemiam magis repugnat secundo precepto, quam peruium: Nullum autem peruium asseritum peccatum veniale est ex paruitate materiæ, ut e. 4. dub. 4. propositione 1. docuimus. Ergo neque blasphemiam. Et denique sicut nullum homicidium veniale esse potest ratione materiæ, etiam si occidatur fœtus in ventre, aut impediatur conceptio, quia uita hominis, quæ in potentia erat in fœtu, est res grauissima, ita neque ulla blasphemiam ratione materiæ in Deum, aut sanctos, prout diuinæ sanctitatis participes sunt, coniecta, peccatum veniale esse potest. Dixi, quatenus Diuina sanctitatis participes sunt, siquidem consuetum, quod

dicitur in hominem etiam sanctum, nõ prout sanctus est, sed alia ratione, & ex alio respectu, ueniale esse potest ex paruitate materiæ; Quamuis enim naturalia in sanctis, magis honoranda sint, quã si non essent sancti, quia tñ in eo casu solũ blasphemiam materialis est, consequenter uenialis tñ erit propter materiæ paruitatem. Tunc n. sanctus solum se habet per accidens, ut si quis diceret de Crispino & Crispiniano per iocũ, quod fuerint fures, aut de Ioanne, & Paulo germanis, quod fuerint Bunnuchi. Cõtunelia n. quæ irrogatur sanctis, non ut habent respectũ ad Deum, sed ut homines quidã sunt excellentes, nõ opponitur Religioni, sed singulari cuidã obseruantia, quæ est peculiaris quidã uirtus, ut reuere Domini Bannes & Lopez ubi supra, & Greg. de Valen. to. 3. disp. 1. q. 1. 3. punct. 2. annotant.

SECVNDVM Dubium est, An blasphemiam liceat ex genere suo, & ratione materiæ sit peccatum mortale, aliud tamen, scilicet, ex indeliberatione, & surreptione ueniale esse possit.

Respondeo, Blasphemiam ex indeliberatione, & surreptione dupliciter provenire posse, uero modo, ita ut homo nõ aduertat, quid dicit, nec uerborum sensus cognoscit, id quod accidere potest, ex eo quod quis subito ex aliqua passione & ira in uerba prorumpit, quorum significationem non considerat, & tunc si talis perturbatio sit, quæ omnẽ rationis deliberationem antecedit, nullum omnino peccatum erit, si uero aliquantulum rationis iudicium sequatur, plenum tamen præcedat, peccatum erit ueniale. Sin autem perturbatio & passio illa non sit tanta, quin aduertat se blasphemare, quia cognoscit sensum uerborum, quod esse non potest sine aliqua deliberatione, tunc a mortali non excusatur, sicut nec ille, qui ex subito motu ire aliquem occidit iuxta se sedentem ex S. Tho. 2. 2. q. 13. art. 1. ad 3. Alex. de Ales par. 2. summa. quest. 131. memb. 3. S. Anton. p. 2. tit. 7. c. 5. §. 1. Ang. verb. blasphemiam. nu. 6. Summa Pisanella eod. & Syluest. verb. eod. quest. 4. Caiet. in summa. verb. blasphemiam. in fine. Nauar. in Manuali. cap. 12. nu. 84. versio. Quinto, Couar. in cap. Quamuis prædictum, de pœnis, in 6. par. r. §. 7. nu. 10. summa Corona par. 1. num. 86. Sebastianus Medices in Summa peccat. capit. tit. 4. q. 35. Lud. Lopez par. 1. institut. conscientiæ. cap. 5. 1. Io. Chapeauilla tract. de casibus referatis. cap. 19. q. 1. Toletus li. 4. summa. ca. 13. Emanuel Sã. in Aphorismis. in verb. blasphemiam. & Ioan. Azorius par. 1. institut. Moral. li. 9. c. 28. dub. 16. Nec opus est longo tempore, immo in momento temporis potest esse sufficiens iudicium rationis, & deliberatio quæ ad meritum, uel demeritum requiritur. Quæ doctrina procedit, siue inconsideratio illa procedat ex causa iusta, siue iniusta, ex ludo, ebrietate, aut alia occupatione ex Ang. Nauar. & Lopez ubi supra, quicquid Pan. in ca. statutus de Maledictis. Seb. Med. q. 40. & summa Corona par. 1. nu. 86. existimantes blasphemiam ex indeliberato motu provenientem, ex ludo, ebrietate, & aliis iniustis causis esse mortale, quorum opinio in foro conscientie falsa est, quamuis in foro exteriori quoad criminis huius punitionem uera esse possit. Sed neque blasphemiam ex praua consuetudine procedens mortalitatis culpa erit, si inconsideratio sola fuit causa probationis blasphemie, ita ut si aduerteret, non proferret,

ferret, ex Caiet. in summa. verb. blasphem. a. in fin. Nauar. Lopez, quicquid de Summa Corona, Toletus Sebastianus Medices, & Emanuel Sa, hoc s proxime citatis mortale peccatum esse putant, quorū opinio solū vera est in illis, qui communiter nihil oporant se emendare, tales. n. blasphemiz sunt peccata in sua causa neglecta, id est, ex consuetudine praua, ex qua regulariter procedunt, & quam emendare, contemnunt, vt ibidem Lopez affirmat.

7 TERTIVM DVBIVM est, an sicut peccatum mortale est blasphemare Deum, ita etiam mortale sit blasphemare proximum, hoc est, maledicere proximo?

Respondet, quicumque proximo maledicit, considerando ei ex corde aliquod damnum notabile, puta mortem, aut aliud graue malum, peccat mortaliter, quia facit contra charitatem, ut constat. Dixi damnum notabile, quia si solum imprecatur ei, aliud quod leue malum erit, ueniale peccatum. Dixi, ex corde, quia si ex impetu passionis id faceret, dicendo, ueniat illi hoc, aut illud, quod tamen malum vere nolle, vt ei eueniret, non est mortale peccatum damnandum, ex Sum. Cor. p. 1. num. 86. Tol. libr. 4. sum. c. 13. ante fin. Quia ratione excusantur parentes, qui ex aliquo subito metu filijs aliquid malum imprecantur, unde abique tali desiderio uenialis culpa erit, quia sic charitas non violatur.

8 QVARTVM DVBIVM est, an blasphemiz peccatum maius sit peccatis reliquis, tum maxime homicidio, & perurio?

Respondet primo, Blasphemiz simpliciter & proprie loquendo, minus peccat, etiam infidelitas. Sic Dominicus Bannes. 2. 2. q. 13. artic. 3. & Greg. de Valent. to. 3. d. sp. 1. q. 13. puncto 2. Ratio est, quia peccata eo maiora sunt, quo uariis maioribus opponuntur; Maior autem virtus est fides, vt pote virtus Theologica, cui opponitur infidelitas, quam Religio, quae est uirtus moralis, seu opus naturae Religio, vt diximus. Hoc autem intelligitur de blasphemia, quia non est cum haeresi & infidelitate conuicta, hoc est, quando blasphemans recte interius sentit & credit, eum, & etiam uerba blasphemiz proferat. Quod uero S. Tho. 2. 2. q. 13. artic. 3. dicit blasphemiam ad idem genus pertinere quod infidelitas, & habere in se grauiter infidelitatis, & infidelitatem aggravare, eo sensu accipiendum est, uel quia blasphemiam suo etiam modo uersatur circa falsum aliquod de Deo, qui enim blasphematur, licet non sentiat, nec intellectu perceperit falsum esse, quod dicit, dicendo amen inducit perioniam sententias se esse, vt ore pronunciat, uel quia proficisci potest tacendum solet, ex infidelitate; uel quia sicut ex confessione fidei restat quaedam laus in Deum, ita ex blasphemia Dei nomen dehonorat, & uis uis. Infidelitatem etiam aggravat, addendo, peculiare suum militiam inuiminationis glorie Diuinae; Quae modum enim laus fidei augeret per dilectionem, & confessionem, quia laus Dei magis, ac magis obscuratur, & uis uis per detestacionem uoluntatis, & locutionem blasphemiam.

Secundo, odium Dei grauius peccatum est blasphemia, ex Dominico Bannes, & Greg. de Valent. ubi supra. Ratio est manifeste, quia odium Dei grauius peccatum est quam infidelitas, quia opponitur

charitati, quae est maxima uirtus; Infidelitas autem grauius est blasphemia, vt diximus.

Tertio, Grauius peccatum est blasphemia, quam perurium, quia enim peiora non dicit, aut sentit aliud falsum de Deo, sicut blasphemus, sed Deum solum adhuc testem falsitatis, non tanquam assermans Deum esse falsum, si stem, sed tanquam sperans quod Deus super hoc non testificetur per aliquod euidentis signum.

Quarto, Grauius peccatum est blasphemia quam homicidium, quod obiectum, cum blasphemia directe sit contra Deum, homicidium autem contra proximum; blasphemia etiam est contra secundum praeceptum primae tabulae, peccatum uero homicidium contra praeceptum secundae tabulae; Maius autem est praeceptum primae tabulae, quam secundae, & consequenter maius peccatum erit blasphemia, quam homicidium. Si autem comparetur secundum effectum nocendi, sic grauius est homicidium, quam blasphemia, plus enim nocet homicidium proximo, quam blasphemia Deo. Quia uero in gravitate culpae magis attenditur intentio uoluntatis peruersae, quam effectus operis, ideo cum blasphemus intendat nocumētum Diuino honori in ferre, simpliciter loquendo grauius peccat quam homicida; quod enim manibus efficere nequit, uerbis saltem iniurijs facere contendit. Quae omnia a latius tradunt S. Tho. 2. 2. q. 13. artic. 3. Caiet. & Dominicus Bannes ibid. Alex. de Ales p. 2. q. 13. membr. 5. S. Anton. p. 2. ti. 7. c. 5. §. 1. & 2. Sot. lib. 8. de iust. t. q. 2. ar. 3. conclus. 1. Greg. de Valto 3. d. sp. 1. q. 13. puncto 2. Sum. Cor. p. 1. nu. 86. Sebast. Medices in sum. pecc. caput, tit. 4. q. 36. §. 7. & 38. T. b. uerb. blasphemia. ueris. Qu. rto. & ueris. quinto. Emanuel Sa in Aphorism. uerb. blasphemiz & alij.

QVINTVM DVBIVM est, an grauius peccat catholicus blasphemando, quam haereticus. Ratio dicitur, at s est quia haereticus consensit v. g. magis Ch. i. ti. & sanctorum id facit ignorantia, quia uideat eas coleudas non esse; catholicus autem credit esse coleudas; grauius autem peccatum est scire, quam ignorare maledicere.

Respondet ex Caiet. & Dominico Bannes 2. 2. q. 1. ar. 3. Quod cum omne peccatum grauius sit te teris parib. cum intentione, quam cum ignorantia culpabili, non in affectu, sed in consensu, iuxta illud Luc. 12. 22. cognouit uoluntatem Domini sui, & non fecit, uapulabit multum; & 2. T. 2. melius erat eis ueritatem non cognoscere, quam post agnitionem reuocare, & multo magis iniuriari, consequenter catholicus blasphemans grauius peccat quam haereticus, si rationem solū blasphemiae consideremus. Rō est, quia blasphemia quae est cum cognitione talis plus habet de malitia in intentione sua, quam illa, quae est cum ignorantia, quia plus habet de uoluntate nocere re illi obiectum, atque adeo blasphemia haec dicitur a Caiet. blasphemia, non solum ex parte rei blasphematae, sed etiam ex parte blasphemantis; Illa uero quae sit cum ignorantia culpabili, non tam affectuata, blasphemia solū ex parte Dei blasphemati. Dixi, ceteris parib. quia si blasphemaret unus scienter ex magna passione, ut iracundia, & alter cum ignorantia culpabili, proferret maiorem blasphemiam, grauius peccaret ille, qui ille. Dixi, cum ignorantia culpabili, non affectuata, quia si fuerit affectuata, tamen abest, quod exiuit, quod potius

ius aggruat peccatum quâ scientia, quia signum eiusdem est maioris, & vehementioris voluntatis in malum. Et talis fuit blasphemia Phariseorum, & Iudeorum blasphemantium Christum in Cruce pendentem, cum tamen blasphemia S. Pauli multo minor erat, quam blasphemia Christiani, qui nunc blasphemaret Christum, quia illa erat ignorantia, quidem culpabilis, sed excusans. & minus habens de voluntario. Ceterum quia hæreticus in tali conculcatione imaginis habet etiam hæresim, credendo imagines non esse colendas, consequenter ex cunctis hæresibus & infidelitatibus, unde procedit conculcatio, grauius peccat quâ catholicus qui tantum committit peccatû blasphemie et in m. ut supra diximus, infidelitas peccatû grauius quâ blasphemia.

30 **SEXTVM DVBIVM est,** Qualiter se gerere debeat confessorius, qui audit confessionem eius, qui blasphemauit? Intelligi autem potest questio, tunc de eis, qui ex praua consuetudine blasphemare solent, tum de eis, qui publice blasphemauerint, quibus non ita sepe, sed semel tantum blasphemias in Deum, vel sanctos cœcunt.

Respondeo, Quia assuetus est blasphemare, nec tamen se emendauerit non oblitare quod in præteritis confessionibus emendationem non promiserit, non est statim absoluentus, etiam si iterum emendationem pollicetur, sed ad tempus differenda erit absolutio, ut iterum hanc prauam consuetudinem aliquam ex parte deponat, & relinquat, quod si postea emendare se noluerit, nullo modo absoluentus est, cum sit indisciplinatus ad abjectionis beneficium recipiendum. Ideo autem differenda est absolutio, quia qui antea promissit emendationem, & tamen ab errore non desistit, credendus est nolle in posterum ab hoc prauo vicio desistere, ideoque differenda erit absolutio quousque se ex parte emendauerit. Intelligitur autem hoc de eo qui assuetus est blasphemare. Si enim semel aut iterum blasphemauerit, absolui potest, & debet dummodo propositum emendationis firmiter concipiat. Quia immo qui sæpius assuetus est blasphemare, dummodo certa signa doloris, & detestationis huiusmodi impietatis dederit, nec ita commode differri possit absolutio in aliud tempus absolui tunc potest, imposita tamen salutari & debita pro tanto crimine poenitentia, ex Barth. Medina lib. 1. instruct. conf. c. 14. §. 1. post medium, & Ioan. Azorio par. 1. instit. Moral. lib. 9. c. 28. dub. 18. Dixi imposita salutari, & debita poenitentia, quia licet Nauar. in Manuali c. 12. nu. 8. §. 3. ver. Tert. o. censet non licere poenitentem absolueri absque grauiissima poenitentia iniuncta pro arbitrio seu confessoris, ut habetur in Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 9. §. 8. *Ad abolendam.* Alij tamen ut Armilla in verb. blasphemia. num. 1. Emanuel Sa in Aphorismis. verb. blasphemiam, & Ioan. Azorius vbi supra, dub. 9. rectius docent huiusmodi Concilij decretum non esse moribus vtiuntur comprobatum, quod attinet ad penas in eo constitutas in maledicos. Unde satis erit si licet de blasphemiam crimen quam immane sit, & quibus poenitentia iure diuino, canonico, & ciuili subiectum ostendat, & sceleris grauitatem exaggeret, explicando primo hunc peccatum inficitam esse poenam mortis, Leuit. 24. Secundo, exinde ostendi in grauitudinem magnam, cum aliæ creaturæ, quæ

tunc tanta beneficia a Deo non receperunt, non solum Deum laudant, sed homines etiam ad eum laudandum iurant. Tertio, quod alij peccatores contumelia Deo inferunt in rebus, & creaturis suis; blasphemiam vero contumeliam inferunt in Deum ipsum, & sanctos suos quatenus Diuine sanctitatis participes sunt. Quarto, quia hoc peccatum quasi proprium est datorum &c. de qua re plura legi possunt apud Gul. el. Petalid. par. 2. de uirtut. & vit. c. 1. §. multa, & Sebastian. Medices in sum. peccat. ca. tit. 4. q. 42. & alios.

11 **SEPTIMVM DVBIVM est,** An quilibet confessorius ab hoc peccato absolueri possit? Intelligitur autem difficultas de blasphemia publica, nam de occultis cōueniunt omnes posse proprium parochum ab ea absolueri. De publica vero, & manifesta controuersia est inter Doctores. Quidam enim ut Glossa in c. 2. in verb. *Referuntur*, de prenit. & remiss. in 6. Panor. in c. diamus, de Maledicis, Sebastian. Medices in sum. pecc. cap. tit. 4. q. 4. & sum. Cor. part. 1. nu. 80. uolunt abolitionem publici blasphemii iure cōmuni esse reuerentiam Episcopo.

Alij vero ut Ang. uerb. blasphemiam. nu. 4. Syluest. verb. cod. q. 6. Armilla. verb. cod. nu. Nauar. in Manuali c. 27. nu. 262. ver. Dubitatio & Ioan. Azor. par. 1. instit. Moral. lib. 9. c. 28. dub. 12. Non esse iure cōmuni reuerentiam Episcopo. Nam c. illud citatur, scilicet, *Statutus*, quo citantur contrariæ opinionis auctores, intelligitur solum de blasphemia in foro iudiciale coram episcopo delata, quam more antiquo, solum poenitentia puniebat episcopus, & poenitentia ex parte, vel ex toto pro ratione poenitentiae ipsius blasphemantis relaxare solent, ut legenti caput illud manifestum esse poterit. Immo vero Concilium Lateranense vbi supra, vetando, ne confessari blasphemos in foro conscientie nisi cum graui summa poenitentia ad arbitrium seu confessorij imposita absoluantur, satis innuere videtur, posse eos cō prædicta poenitentia absolueri, ut subtiliter Nauar. vbi supra, annotauit. Hoc autem quod diximus solum procedit de iure cōmuni, siquidem in nonnullis locis solent episcopi abolitione blasphemiam publicam si bi reuerentia, vel cōlat. Tunc autem dicitur publica, quia est notoria, vel *notitia iuris*, quod cōstat in actu iudicij, ad quod sufficiunt tres personæ, (id quod pertinet ad forum exterioris) vel *notitia facti*, (quod pertinet ad iudicium animæ, & forum conscientie, de quo nunc agitur.) Ad hoc autem ut factum sit notorium, tres conditiones necessariæ sunt, scilicet, *Notitia multorum hominum, loci qualitas, & Temporis.* Quoad notitiam multorum hominum, ea accipienda est iuxta numerum loci in quo fit blasphemiam, quoniam enim decem homines in ciuitate dicuntur pauci, in villa tamen etiam multi. Unde qui in publica platea in mercato, in nundinis coram nouem, aut decem audientibus blasphemaret, dicitur publice blasphemasse. Dixi, *Notitiam*, aut *decem*, quia talis locus non requirit maiorem numerum, ad facilius notorium facti. Sin vero blasphemiat in foro villæ, sufficit si sint septem, si in vicino, uel taberna, vel simili, sufficit, quod sint quinque, aut sex, prout erit vicinium, vel locus, si in refectorio fratrum, sufficit, quod sint quatuor, aut quinque, & sic de similibus iudicandum erit, quia respectu horum locorum isti dantur multi. Dixi, *audientibus*, quia si essent ibi centum

etiam homines, & nemo illorum audiuit, vel quia longè distabant, vel quia voce submissa blasphema utitur, ut auriem non poterant, non propter hoc dicitur notorium.

Quod qualitate loci, non omnis locus facit blasphemiam esse publicam, etiam si fiat coram tot viris: Si quis namque semper blasphemaret domi, coram filiis, & famulis, quamvis essent plures quàm decem, non diceretur publicus blasphemus, nisi coram extraneis, ibi convenientibus. Sic neque nauta blasphemando in navi coram sociis, aut multo per viam incedendo, sequens mulum, & sic de similibus locis, sed qui in d. f. f. ubi convenit inuenitur, siue in foro, siue in ulla, aut alio loco publico, siue respectu circumstantium, in blasphemiam prorumpit. Quantum ad qualitate temporis, oportet, ut fiat in die, concurrentibus predictis circumstantiis, si enim fieret in nocte, non diceretur notorius, quæ omnia prudens confessorius diligenter considerare debet, ut iudicet quando quis publicam blasphemiam emiserit, & casum referuatum incurrit, ut colligitur ex Panor. in c. v. str. nu. 16. de cohab. cleric. & mul. Sum. Cor. p. 1. nu. 86. in fine, & Io. Chapeauilla tract. de casibus referuatis. cap. 19. q. 1. & alij communiter.

12 SEPTIMUM DVBIUM est de poenis, quibus hoc peccatum castigari solet.

Respondendo, hoc peccatum vsque adeo atrox atque immane est, ut interdum sacra litera, si de blasphemia sermo incidat, benedictionis nomine vtatur per Antiphrasim significantes maledictionem, ut Catechismus Romanus tract. de secundo Decalogi precepto. num. 29. annotat. ut 3. Reg. 21. Impia lezabel de Naboth loquens, calumniando dixit, *Benedixit Deus regi.* & Job. 1. *Ne forte peccauerint filij mei, & Benedixerint Deus in cordibus suis, & vxor lob* cap. 2. ait, *Benedic Deus, & morere, & alibi sepe.*

Porro quanta sit huius criminis gravitas, atque atrocitas, acerbissima & varia mortis genera blasphemis diuinitus illata, exemplo nobis esse possunt. Ob blasphemiam filius mulieris Israel tidis precepto domini lapidibus fuit obrutus, eo quod nomen Domini blasphemasset. Lev. 24. ob blasphemiam seruorum Sennacherib. Regis Assyriorum, Angelus Domini 185. millia hominum de exercitu eius percussit. 4. Reg. 19. ob blasphemiam Antiochus insanabilis & horribilis plaga percussus fuit. 2. Mach. 9. ob blasphemiam etiam Necanor armis suis ruit. 2. Machab. 15. Goliath Maledictus Dauid in Dijs suis occiditur, eiusque caput abscinditur. 1. Reg. 17. cuius rei plura in sacris literis et tantæ testimonio, quæ a confessorijs ad huius criminis derelictionem poenitentibus inculcanda sunt.

Porro lege veteri olim blasphemii poena mortis puniebantur. Lev. 24. ubi dicitur, *Qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur, lapidibus obruet eum omnis multitudo populi, siue ille eius, siue peregrinus fuerit.*

Iure item ciuili poena mortis blasphemii puniebantur. Auth. vt non luxurientur homines contra naturam. Nam propter talia delicta, inquit Imperator, & fames, & terræ motus, & pestes eueniunt cuius constitutionis poena tunc locum habet, cum quis ex consuetudine, & incorrigibilitate, Deum, aut Sanctos blasphemauerit, ex Alex. lib. 6.

confi. 233. Anan. in c. secundo, de Maledictis. col. 8. & alij, quos refert Couar. in c. Quamuis pactum in 6. p. 1. §. 7. nu. 10. Quæ poena in desertudine abiit, ut notat Lucas de Penna in l. omnes iudices. C. de delatori. lib. 1. col. 3. quem refert, & sequitur Couar. ubi supra. Julius Clarus lib. 5. sentent. in practica, verb. blasphemiam. nu. 3. & Io. Azor. p. 1. in tit. Moral. lib. 6. c. 8. dub. 6.

13 In re etiam canonico graui poena afficiuntur. Nā c. statumus, de c. Maledictis, ita dicitur, *si quis contra Deum, aut Sanctorem aliquem, & maxime beatam Virginem linguam in blasphemiam publice relaxare praesumpserit, per Episcopum suum poenae debitis subiiciatur, videlicet, ut septem diebus Dominicus praefatus ecclesiæ palam, dum agitur Missa, solemniter, exiliatur, & ultimo die Dominico pallium, et calciamenta non habeat, ligetur corrigia circa collum, septemque diebus praedictis, sextus ferus in pane, & aqua ieiunet, ecclesiæ nullatenus ingrederetur. Quolibet quoque praedictorum dierum, si poterit, aliqui duo reficiat pauperes siue uni. Et si nec ad hoc eius suppetant facultates, id in panam alia commutetur, cui etiam si renuerit recipere, nec peragere poenitentiam supra dictam ecclesiæ interdicitur ingressus, & in obitu ecclesiastica careat sepultura.* Hic Greg. Papa ix.

14 Circa quod decretum, notandum est, non habere locum in clericis, quia clericus non agit publicæ poenitentiam, c. ex poenitentibus. d. 50. sed solum in laicis, clericis namque blasphemiam ob ordine ecclesiastico, & honore dei ieiuncti sunt, c. Si quis per capitulum. 22. q. 1. Item poena hæc tamen in laicos quàm in clericos lata, locum habet in ijs solum, qui maledictionem ex consuetudine, & absque spe emendationis, vel cum ita grauis fuerit blasphemiam, quod maximè spectet Diuine maiestatis iniuriam, fecerit aut quado processit ex calore iracundiae, aut ebrietate, ut notat verbum illud per remissionem in d. c. statumus, non autem habet locum in foro animæ, in qua prudens confessorius rigorem hunc mollire potest. Immo vtraque poena tam in clericos, quam in laicos iam olim per delinquentem antiquata est; Quæ omnia latius tradunt Host. in summ. tit. de Maledictis. §. blasphemantes. Innoc. & Panor. in d. c. statumus, & Ioar. Andr. ibi. Syluest. verb. blasphemiam. quest. 7. Alex. in confi. 72. lib. 1. column. 4. Ioan. Bernard. Diaz in pract. canon. & crimi. c. 103. in antiquis, & c. 110. in Nouis, & Ioannes Salsedo ibidem. Couar. in c. Quamuis, p. 1. §. 7. num. 10. de pact. in 6. & Ioan. Azorius p. 1. in tit. Moral. lib. 9. c. 28. dub. sexto, & alij passim.

15 Multis etiam summorum Pontificum decretis statuta poenae sunt in blasphemos, siue clerici, siue laici fuerint. Nam in Concilio Lateranensi sub Iulio 2. coepto, & deinde sub Leone X. continuato, sess. 9. §. Ad abolendam. clericis blasphemantibus, poena decreta est sub his verbis, *Quicumque Deo palam, seu publice maleixerit, contumeliosusque atque obsecris verbis Dominum nostrum Iesum Christum, vel gloriosam Virginem Mariam eius genitricem expresse blasphemauerit, si clericus vel sacerdos fuerit, eo ipso, quod delictum huiusmodi fuerit commissum, etiam beneficiorum, quæcumque habuerit fructibus (applicando ut inf.) vnus anni nullatur; Et hoc sit pro prima vice, quia blasphemus ita deliquerit. Pro secunda vero si ita deliquerit, & commissus fuerit, si vnicum habuerit beneficium, eo priuetur, si plura, quod ordinarius maluerit.*

tius par. 1. in tit. Mora. lib. 9. cap. 28. dub. 19.

- 19 Blasphemia etiam vniuersae poenae in diuersis Regnis puniri solent. Nam Alphonsus Hispaniae rex, v. habetur, 7. Par. tit. 28. statuit, quod blasphemus praesertim plebeius pro prima blasphemia verberetur, pro secunda note ur in labijs ferro candenti signetur crucis, pro tertia vero, vt ei lingua abscindatur. Sic leg. 4. & leg. 17. tit. 14. libro 8. Recop. Apud Gallos etiam sunt variae poenae huic vitio impositae, siquidem Carolus Octauus, & Ludouicus Duodecimus, (qui sanctus fuit) vt testantur Nichol. Baer. de cit. 30. num. 15. & Couar. in c. Quamuis pactum. par. 1. §. 7. Num. 1. de pactis in texto, & Ioan. Bened. lib. 1. in Sum. de peccat. s. cap. 9. §. 1. in fin. tulerunt, vt blasphemus pro secunda blasphemia puniatur poena abscisionis superioris labij pro tert. 2. inferioris, pro quarta lingua. In Regno etiam Neapolitano, teste Thoma Grammatico, de cit. 50. blasphemus lingua clauo publice perforatur. In quibus autem locis praedita lingua perforatur ab it in delictu ordinem, & mutata est in eam poenam, quali gno premitur lingua, quod lignum a Seneca libr. 4. de beneficijs. c. 36. linguam linguarum appellatur. Aliubi etiam amputari solent lingua blasphemantis, & iuste quidem. vt per ea membra quis puniatur, per quae deliquerit. l. 3. C. de senis fugit. ex Accur. & ibi. Couar. vbi supra. Quae omnes poenae manifeste indicant, quam execrabili scelere se polluat is, qui impuro ore in Deum aut sanctos maledicta, & blasphemias conserunt.

- 20 OCTAVVM DVBIVM est, Cum ex dictis constet blasphemiam crimen esse mixtum fore vt late probant Bar. Soc. lib. 4. consil. 119. Couar. in c. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. num. 1. de pactis in 6. Ignatius Salfedo super Berna. Diaz. praer. crim. can. c. 110. & Ioan. Azorius par. 1. in tit. Mora. lib. 9. cap. 28. dub. 5. adeo vt crimen hoc tam per ecclesiasticum iudicem, quam per secularem puniri possit, & datur locus praeventioni, maxime si iudex ecclesiasticus primo de eo cognoscere incipiat, qui melius declarare poterit, & iudicare, quatenus poena tanto foedius imponenda sit, Dubium tamen est, An etiam Inquisitores haeretice prauitatis contra blasphemos procedere possint, & quando id eis permittum sit?

Respondendo certum est ex consuetudine Iulij Papae III. in blasphemos edita anno Domini 1554. cuius initium est, *In multis deprauatis*. Inquisitores haeretice prauitatis cognoscere posse de hoc crimine, nec de hac re controuerfiam esse apud authores. Vt autem sciamus quando contra eos procedere possint, sciendum est, quod blasphemiae quaedam sunt quae non continent, aut sapiunt haeresim, & istae non pertinent ad Inquisitores; Aliae vero sunt quae haeresim sapiunt, & continent, & de talibus cognoscere possunt Inquisitores. Hanc distinctionem communiter tradunt Card. in clem. 1. §. sane. de viur. Francisc. Squillacensis tract. de fide cathol. cap. 16. Albericius tract. de agnosc. assertio. quaest. 6. num. 10. 24. & quaest. 22. num. 63. & quaest. 27. & 36. num. 18. S. marcus de cathol. in tit. cap. 8. Conradus Brunus lib. 5. de haere. cap. 20. Alphonsus a Calisto Camorensis lib. 1. de iusta bare. punitione. ca. 12. Couar. in c. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. num. 12. verum, crimen autem de pactis lib. 6. Direct. Inquis. p. 2. q. 41.

& ibid. Francisc. Pegna. commen. 66. Ignatius Salfedo (super praer. crim. & canon. Ioan. Bernard. Diaz. c. 110. Domin. Panes 2. 2. q. 13. art. 1. in fin. Ioan. Roias tract. de haeret. p. 2. assert. 12. Toletus in summa lib. 4. c. 13. & 10. Azorius p. 2. in tit. Moral. lib. 9. cap. 28. dub. 5. & est communis & verissima opinio. Quoniam vero tota difficultas est in cognoscendis blasphemijs haereticis, vt inde intelligatur qui procedere possint contra tales haeretice prauitatis Inquisitores, eas breuiter recensere oportet, quae communiter, vt tales habentur, sunt autem istae, *Abnegatio Dei*; *Negredo in Deum*; *Discredo de Deo*; *Negredo fidei*; vel *crucem Domini nostri Iesu Christi*; *vel christum*, quod fronte recepi; vel *puritatem Virginis Mariae*, &c. Habent enim haec verba nefanda, infidelitatis significationem, & fidei abnegationem, & directe opponuntur fidei confessioni. Idemque de alijs similibus dicendum est, quae aliquo modo contra fidei articulos d. recte profertur. Quicunque ergo ore impuro atque blasphemio articulos fidei oppugnat, is haereticus blasphemus censendus est, & contra eum Inquisitores procedere possunt. Alij vero blasphemias, vt Deum *taceat*; per *uiam Dei*, &c. & similes non sunt haereticae, quia fidei confessioni non opponuntur, quamuis grauissimae blasphemiae sint, unde earum punitio ad ordinarios iudices pertinet.

- 21 Poenae vero quas Inquisitores imponere solent, vt Simancas, Ioannes Roias, Franc. Pegna, Salfedo testantur, conformes esse debent grauitati blasphemiae; Nam si blasphemia sit arrox, & blasphemus sit plebeius, infamiam mita conspicuus alligata lingua, & sine pallio in publicum ducitur spectaculum, flagellis cedatur, & in exilium mittitur. Quod si nobilis sit, & honestior, sine mitra producitur, in Monasterium ad certum tempus detur, poena pecuniaria muldatur, & ob suspicionem aliquando abiuurare compellitur.

In leuioribus autem blasphemijs mitius agitur. Inquisitorum arbitrio, sed haec poenae imponi solent. Nam Inquisitores blasphemum damnant, vt aliquo die festo in ecclesia dum Sacra celebrantur, & tunc nudo capite, sine pallio, sine calceis nudis pedibus, chorda fuccinus, & cereum ardentem de xtera teneat, & tandem absolutis sacris, legitur publice sententia contra ipsum lata, & indicuntur ei saepe ieiunia, precatones, & aliquando etiam poena pecuniaria muldatur.

- 22 NONVM DVBIVM est, An qui blasphemias haereticas, aut verba haereticalia per iocum & ludum profert, praeditis poenis corrigi debeat, & ab Episcopo, vel Inquisitore?

Respondendo, quod licet regulariter dictum, vel factum iocosum poenam non mereatur, l. sicut fenel. C. de liberali. causa. & l. 1. §. Diuus. ff. ad l. Corneliam, de Sica. l. obligationum substantia. §. vit. ff. de ad. & oblig. facit. c. 1. de sent. excom. In crimine tamen haeresis longe aliter iudicandum est. Vbi si quis iocose quippiam in Deum, in sanctos, aut in fidei d. xent, poena condigna punitendus est. Sic Cardinalis Zabarella in clem. 1. §. nos igitur. in fi. de Summ. Trinita. Nicholaus Arelatanus tract. de haeret. Notab. 28. Francisc. Squillacensis tract. de fide Cathol. cap. 19. num. 3. in fin. Gondissaluis, de haeret. q. 1. num. 7. Lopus & Cardinalis in clement. vnica. §. sane. de viur. Pala-

cus Rubius in allegatione de hæresi. §. 4. in fi. Simã cas de cathol. insti. tit. 17. numer. 22. & 23. Ioannes Roais in singularibus fidei sing. 103. Ignatius Lopez Salsedo in pract. crim. canon. Bernardi Diaz. c. 110. Franciscus Pegna par. 3. ad Direct. Inquisit. cõment. 17. & alij, quia vt recte scripsit Gerson par. 5. tract. vlt. *Non patitur ludum fama, fides pendet.* Puniẽ di autem sunt isti ab Inquisitoribus, non ab Episcopo, vt recte docent Card. Gondissalvus, Roais Salsedo, & Pegna vbi supr. Quia ex eo quod quis verba hæreticalia profert, statim illorum iurisdicõni subiicitur, & ideo ad eos pertinet iudicare, & discernere, an serio, vel iocose verba prolata fuerint. Quia vero in iure definitum non est, quæ poena huius criminis rei plectendi sint, ideo arbitraria poena iniungenda erit, habita ratione personarum ea profertur, loci item, & scandali, si aliquod inde exortum fuit. Modi etiam profertur eiulmodi dicteria, nec non personarum audientium, atque ita poena augenda, vel minuenda erit. Quia verò minime interueniunt ea, quæ ad hæresim constituendam sunt necessaria, puta error in intellectu, & pertinacia in voluntate, non sunt tanquam hæretici, sed leuius ac mitius puniendi; Sic tamen vt grauius puniantur, qui facietas hæreticales profertur, quam qui scandalosæ, erroneas, aut alterius qualitatibus; Quod si viri Theologi, aut religiosi fuerint, qui hæc protulerint, ærius puniendi sunt, præsertim, si coram laicis hæc dicteria, & facietas proferant, vt Franciscus Pegna, & Salsedo locis proximè allatis annotarunt. In qua re diligenter præcauendum est, ne facile fides eis adhibetur dicentibus se iocose verba illa protulisse, sed maturior iudicio res expedienda est, ne hac occasione, impij homines, & qui vere heretici sunt, condignas tamen criminis penas effugiant. Quod idem d. cendit eis de illis, qui dicunt se hæreticorum verba solum recitare, non autem approbando, & laudando, protulisse, ne hac occasione illi etiam penas deuitent. Id quod circumstantiæ rerum, & qualitas personarum recitantium facile commostrabunt. Qui ambo sic se excusantes, probare debent se ioco, & recitatuẽ verba huiusmodi protulisse, alias illis credendum non erit, vt expresse tradunt Calder. in tract. de forma procedendi contra inquisitos de hæresi, in rubrica de hæreticis credentibus &c. num. 6. Franciscus Pegna, & Ignatius Lopez Salsedo vbi supra.

- 23 Idem dicendum est de eo, qui per lubricum linguæ, seu animo indeliberato in blasphemiam, vel hæresim prorumpit, non enim inultum relinquendum est hoc crimen, quamuis mitius puniendum,

&c aliquando remittendum, maxime quando qui ea verba dixit, statim palinodiam recantauit, & poenituit. sed reprehendus est grauius, & admonendus, vt præcaueat in futurum. Quando autem puniẽ dus erit, poena pecuniaria in pios vsus eroganda, vel alia arbitraria castigandus erit, consideratis audientium, & profertur personis, & loci, & scandali circumstantiis, vt latius scribunt Lopus, & Cardinalis in clem. vnica. de vsur. Albertinus tract. de agno. assert. q. 3. num. 10. Gondissalvus tract. de hæresi. q. 1. num. 7. Squillacensis tract. de fide cathol. c. 19. num. 3. in fin. Io. Roais tract. de hæresi. p. 1. num. 66. Cuipegus apud Zanchinum. c. 7. vers. Non ex proposito. Franciscus de Pegna ad directiorum Inquisit. cõment. 17. Ignatius Lopez Salsedo ad pract. crim. canon. c. 110. & alij. Idemq. dicendum de illis est, qui per iram, seu calorem iracundiæ aliquid verbuẽ hæreticum profertur, vt præfati auctores testantur.

24 Secus vero dicendum de eo est, qui blasphemiam, vel hæreticalia verba in ebrietate profert, dummodo omnino mente priuatus fuerit, nam perinde de eo, ac de furioso, & mente capto censendum est, & de proinde a poena excusandus erit. Sic Zanchinus tract. de hæresi. 7. num. 9. & 10. Gondissalvus de hæresi. q. 8. nu. 6. Franciscus de Pegna, & Salsedo vbi supr. Dixi *dummodo omnino mente priuatus fuerit*, nã si modica fuerit ebrietas, coercendus erit, qui delinquit, vt notat Bart. in l. Respicendum §. delinquit, si de poenis. C. ampegus apud Zanchinum. c. 7. vers. Aliqualiter corrigi, & Franciscus de Pegna ad Direct. Inquisit. p. 3. cõment. 17.

25 Dormientes etiam si proferant verba hæreticalia, aut blasphemiam, cum furiosis, & vere ebrijs æquiparentur, omnij iudicio rationis carcant, cum sensus sint penitus ligati, ab omni poena excusantur, arg. clem. vnica. de homic. vbi Landonus, & Cardinalis Florentinus. q. 6. & Tiraq. tract. de poenis tẽperandis, aut remittendis. causa. 5. num. 1. Franciscus de Pegna cõment. 17. ad Direct. Inquisit. p. 3. & Ignat. Lopez c. 110. ad pract. crim. canon. Idemq. dicendum est de pueris, & senibus, qui propter ætatem decrepitam delirant, si illi vel propter ætatem præmatutam, & teneram, vel isti ob ætatem decrepitam delirantes blasphemiam, cum n. iudicij, & rationis expertes sint, ab omni poena excusantur. Atque de Blasphemia hæc dicta sufficiant. Ex quibus omnib. vt cumq. cognoscere potest prudens, ac discretus cõfessarius, quando, & quib. modis contra fecundum Decalogi præceptum peccati solet, & possit, vnde restat vt de tertio præcepto in seq. lib. agamus.

Finis Sexti Libri.

DE TERTIO. QVARTO. ET QVINTO DECALOGI

P R A E C E P T I S.

Memento Diem Sabbathi sanctifices;
Honora Patrem tuum, & Matrem tuam, &c.
Non occides.

Liber Septimus.

*Autores, qui in hoc Libro Septimo recensentur, de Tertio, Quarto,
& Quinto Decalogi Praeceptis agentes.*

LX Patribus & Scriptoribus Ecclesiis. Clemens Romanus Constit. lib. 7. c. 20. Iu-
stinus Martyr. Apolog. 2. ad Anto. Origenes homil. 7. in Exodum. Ignatius episto.
ad Magnesiam. 6. & 8. Tertullianus in Apolog. c. 16. & de Corona Militis c. 1. Cy-
prius epist. 33. & 59. Cyprianus Lue. 9. S. Ambr. lib. 3. offic. c. 12. S. Hierony. in Eze-
chiele. c. 44. & in epist. ad Heliodor. S. August. epist. 118. & sermo. 154. de Tempore, &
lib. 1. de Ciuit. c. 20. Clemens Alexandrinus lib. 1. & 7. Stromat. Eusebius in hist.
Ecclesiast. lib. 6. c. 28. Beda in Luc. 11. Nicolaus de Lyra in Mat. 8. Burgensis sup. c.
14. lib. 2. Machab. Landolphus in vita Christi. Abulen. q. 69. in Mat. 8. Scod. 1.
S. Tho. 2. 2. q. 122. & 1. 2. q. 103. Alex. Alen. p. 3. q. 3. Albertus in 4. d. 38. Scotus in 4. d. 15. Gabriel Palu-
dan. ibid. S. Bonau. in 3. dist. 37. & in 4. dist. 39. Richar. ibid. Durand. in 4. d. 38. lo. Maior ead. dist. 106. Ba-
chonus in 4. dist. 4. Adrian. Quodl. 2. Henricus de Gandauo Quodl. 5. & 6. Herueus Quodl. 1. 1. q. 25. Do-
nyl Carthul. in Summa Theol. Petrus de Arrago. 2. 2. q. 64. Michael Salon ibid. Ioseph Angl. 3. in florib. in
4. sent. Alphonsus à Castro lib. 1. de haeres. Petr. à Soto lectio. 3. de Matrimonio. lo. Medina de restit. q. 3.
Sotus lib. 5. de fur. Franciscus à Victoria relect. de homicidio. Michael Medina lib. 1. de Cont. nentia. c. 7.
Tho. VValdensis lib. 2. doctrinal. fid. c. 6. lo. Gerson. alphab. 2.6. Ambrosius Catharinus lib. 6. Martinus L-
desmius 2. 4. q. 18. Dominicus Bannes 2. 2. q. 26. Gregor. de Valent. tom. 3. disp. 7. Canonista, & juris. Pa-
norm. in e. 1. de feriis, Antonius Franciscus in annot. ad Panorm. Archib. in e. ieiunia. Innoc. 3. c. licet de Re-
gularib. Glossa in 19. q. vlt. c. statumimus. & 12. q. 3. Cap. Non dicatis. Ioan. Andr. nu. 21. de statu monacho.
Alti. Iodoren. lib. 3. in sum. tract. 3. 2. Turrecremata in c. sicut bonum. Anebaranus consil. 339. Felinus in
c. si quando. Molineus de consuetud. Paris. nu. 40. si quis à liberis. ff. de libe. agnosce. Bartholus ibid. Bald.
Paulus. Imola. Alex. in l. penul. ff. solut. matrim. Couarruias in e. quamuis pa. 2. 1. p. 3. & lib. 1. variat.
resolut. c. 2. & in clem. si furiosus. p. 3. vnico. Summis. in ver. feriae. & Dominica. S. Ant. p. 1. titu. 14. &
p. 2. tit. 7. Ang. Pisanelia, Syluest. Tabiena. Caic. in Sum. verb. festoru. violatio. Nau. in Man. c. 13. & c. 15.
Petr. Nau. 2. de rest. c. 3. Barthol. Medina lib. 1. instruat. confes. c. 14. Ludou. Lopez 1. p. instruat. confen-
tie. Ioan. Pedrazza in explicatione 3. praecept. & 4. Catechif. Rom. in d. praecept. Ioan. Bened. 2. lib. 1. in
summa de peccatis. Emanuel Sa in Aphorismis ver. festu. Emanuel Rodriguez pa. 1. c. 14. Andr. Crocque-
tius catechif. 74. Corduba in summa cas. conf. q. 171. lo. de Fribugo in summa Confess. Almaynus in
tract. de potest. Papae. Cosmus Philarchus de offic. Sacerd. lib. 3. Henriquez lib. 2. de Matrim. Ioan. Azor-
ius in Instit. moral. de praecept. decal. & alij tum veteres tum recentiores.

*De praecepti huius Ordine, & Sabbathi ac
dierum festorum institutione.*

Cap. 1.

SUMMARIUM.

- 1 Præceptum de Sabbathi sanctificatione rest. tertio loco succedere debuit, quare.
- 2 Ordinis Ratio assignata a S. Tho. qualis.
- 3 Præceptum hoc partim Naturale, partim morale, partim Cerimoniale, & partim humanum.
- 4 In hoc tertio præcepto facta est solum mentio Sabbathi

varijs de causis.

- 5 Cur inter cetera decalogi præcepta nulli alteri Deus verbum hoc (memento) addidit.
- 6 Cum Deus Sabbatum institueret celebrandum, illum-
que diem benedixit, quare Ecclesia in diem Domi-
nicam commutauit.
- 7 Quam multa & insignia opera die dominico facta sunt.
- 8 Gravis error eorum, qui affirmant non diem dominicum
nec vlla alia festa, sed Sabbatum tantum celebra-
ndum.
- 9 An & quare Ecclesia alios dies festos celebrandos in-
stituit.
- 9 Causa varia assignantur, cur ecclesia dies festos insti-
tuit.

Nu 2 Tertium

Hoc Decalogi præceptum, quod est de immolatione sabbathi, commemorat in eo, post nostram ad Deum fidem, & receptam in nobis, ubi dicitur: *Et postquam dicitur: Fecitque omnia, & cetera* ipse nobis revelaretur, vel ipsi Religionē eius amplecteremur, non externo hoc ipsum cæto, & obsequio testemur. Etenim cum Deo fidelitatem, reuerentiā, & famulatum debeamus, fidelitas autem in eo consistit, ut Principatus ad aliū non deferatur, id quod primo præcepto docemur, reuerentiā verò postulat, ut nihil iniuriolum in eā committatur, prout secundo præcepto instituitur; Famulatus autem ei debetur in memoriam & compensationem beneficiorum, quæ ab eo accepimus; recte quoad hoc tertium istud de Sabbathi sanctificatione præceptum additur, in memoriam tu creationis rerū, quod redemptionis hominū, tum etiam beneficiorum omnium præteritorum, præsentium, & futurorum.

Alum etiam huius ordinis rationē S. Tho. 2. 2. quæst. 122. art. 4. Sotus lib. 2. de iustit. q. 4. art. 4. & alij non omnia, quæ contemnuenda afferunt, quod reioris impediunt veritatem religionis, quæ sunt Idololatria, & irrueritæ, per primum, & secundū Decalogi præceptum, conueniens omnino fuit, ut tertium aliquod præceptum p̄neretur, per quod homines in veritatem religionis fundarentur, ad quam pertinet cultum Deo exhibere. Quia verò cultus iste tum internus est, qui in oratōe, & deuotione consistit, tum externus, ut sacrificiorum oblatio, & alij adūs similes, & ad cultum interiorē magis inducit homo ex interno spiritus sancti instinctu, quo tamen magis ad religiosum famulatū Deo exhibendū mouetur, dar. debuit legis præceptum de cultu exteriori, secundū aliquod sensibile finem. Homo enim ei sensibilibi sit, per sensibilia ad insensibilia, & spiritualia contemplanda ducitur, sic namque per externam illi thūificandi cærimoniam instruitur fidelis Christianus, qualiter mens orantis in Deum eleuanda sit, secundū illud Psal. *Dirigatur Domine oratio mea, sicut in censum, in conspectu tuo.* Et cetera præcepta Decalogi sunt quasi quedam prima, & cōmuna legis principia, præcepta de euer ori. Dei cultu sub signo communis beneficii datū fuit, scilicet, ad representandū opus creatōis mundi, à quo Deus die septima requieuit dicitur. His ita breuiter de ordine expōsit, reliqua, quæ ad huius mandati hoc tiā pertinent, breuiter annotanda sunt.

Primo igitur sciendū est, præceptum hoc partim naturale & morale esse, partim cærimoniale, & partim humanū, quatenus autem naturale, & morale est, obligat ad sanctificandū Deo aliquot dies, hoc est, ut aliquod tempus ad vacandū rebus diuini deputatur, atque adeo præceptū hoc quatenus naturale, omnes gentes obligat. Vnde in orani Republica ex lumine naturali insit, uti sunt dies aliquot festi, quibus præcipue sacrificia offerre bantur Dijs illis, quos colebant, ut latius tradunt Herod. lib. 2. cap. 2. & 4. Plutarch. lib. de Num. in Fene. lib. de ritib. Roman. Alex. ab Alexandro lib. 5. cap. 7. Inest. nā, quæ homini naturalis incitatio ad hoc, quod cuiuslibet rei necessitas deputatur aliquot tempus, sicut corporali refectioni, somno, & alijs huiusmodi. Vnde etiā spirituali refectioni, qua mens

hominis in Deo reposita, diuina natura, tēpus aliquod deputat homo. Quatenus verò est humanū, & cærimoniale est, solum obligat iudeos ad rep̄s certum & determinatū, scilicet, ad sanctificandū in quatuor diebus sabbathi. Expediens autē iudeis omnino tunc tempus fuit, ut dies certus fip̄ diuino cultui dicaretur, et, non alioquin Aegyptiorū sacra imitarentur. Præter diē eūd sabbathi quos dies festos diuina lege constitutos habebant, quibus maximo beneficiorū memoria renouaretur, ut scriptura sacra possum testatur, Exod. 12. 14. & Leuit. 23. Nome. 28. 29. Dicit. 10. de qua re legendus est S. Tho. 1. 2. q. 102. art. 4. Quatenus autem humanū est, habet certos dies determinatos ab ecclesijs, ut constat. Vnde præceptū hoc de sanctificatione sabbathi inter Decalogi præcepta, non quia eius cærimoniam alie, sed quatenus morale, est, possum etic consistit, ut notat S. Tho. 2. 2. quæst. 122. art. 4. Alex. ab Alex. 4. par. 3. quæst. 32. mē. b. 2. Sotus lib. 2. de iustit. quæst. 4. art. 4. Catholici. Roman. tractat. de tertio præcepto Decalogi, nu. 4. Collins Philarchus de offic. Sacerdot. par. 2. lib. 3. cap. 3. & alij.

Secundo in hoc præcepto facta est solū mentio sabbathi, varijs de causis. Primo, quidē, quia in die sabbathi perfectū est opus creationis, quod fuit primū beneficium nobis à Deo collatū. Eo nā, quæ de requieuit Deus ab omni opere, quod fecerat, hoc est, formari noua productione quieuit. Id quod ita intelligi debet, non quod eo die septimo, qui est dies sabbathi creatū finem ceciderat, sed in ip̄s, qui præcesserat diebus, a quibus excludendus est dies septimus, ante quē nihil defuit rerū productioni. Vnde in eorū a huius beneficii voluit Deus iudeos sabbatizare, id est, cessare ab omni opere, & diem istū ad cultum diuinū deputare, hoc enim vere sabbatizatio est. Ne igitur tantū beneficium à Iudeorū, mentibus excideret, hunc diem illis obseruandū præcepit. Qui tunc sensus literalis est huius præcepti iudeis in Decalogo traditū. Secundo, ob figurā Christi in lege promissi; Christus enim, die sabbathi in sepulchro requieuit, quasi tunc finit opus Redemptionis requiescens, cuius figurat secundū allegoricam significationē diei sabbathi requies fuit. Tertio, eo quod sabbatum illud, iuxta sensum Tropologicū & Morale mentis quiescit in Deo, & cessationē ab omni actu peccati figurat, & significat. Quarto deniq, quia iuxta sensū Analogicū significabat futurā requiem beatitudinis, & fruitionis Dei, quā habituri sumus post hāc vitam. Vnde ob istā multimodā significationē, sabbathi, quamvis alie complures essent in legislatorū sollemnitates, de hac tamen sola in Decalogo secundū literalē, moraleque sensū mentio habita est, quæ etiā reliquæ cōprehenduntur. Nunc ceterarū singulæ ob particulare aliquod beneficium fuerunt institutæ, illud autē creationis fuit vniuersale. De qua re legendus est S. Tho. 2. 2. quæst. 102. art. 4. ad 10. vbi septē veteris legis sollemnitates enumerat, causasq, institutionis earū egregie explicat. Plura de sabbathi significatione videri possunt apud S. Tho. 2. 2. q. 122. art. 4. Alex. ab Alex. p. 3. q. 32. mem. 2. S. Anr. p. 1. tit. 14. c. 4. §. 4. Sotum l. 2. de iustit. q. 4. art. 3. & alios passim.

Tertio, quamuis multa alia Decalogi præcepta fuerint, nulli tamen alteri Deus verbum hoc, Memen-

MEMENTO, addidit, nisi huic de Sabbati sanctificatione, vel quia vt S. Th. 1. 2. q. 100. art. 7. ad 5. & Cathed. finus Romanus super hoc præcepto, num. 8. tradunt, præceptum hoc de Sabbato ponitur vt commemoratiui bñfici præteriti, puta creationis vniuerſi, vel quia cum naturæ lex, etſi aliquo tẽpore Dum religionis ritu colendum eſſe doceat, hoc tamẽ quo potiſſimum d. e fieri deberet, nõ præſcripti, ideõq; populus de hac re admonendus eſſe videbatur, vel quia vt idem ſanctus Thom. 2. 2. qu. 122. art. 4. ad tertium. Alex. de Ale. p. 3. q. 32. mem. br. 3. S. Bonau. Richard & alij in 3. di. 37. ſcribunt, præceptum hoc ad aliorum omnium obſervationem quodammodo facit. Dum enim homo Deo, & ſibi vacat, melius intelligit quid ſibi agendum, aut fugiendum ſit, atque adeo in eius recordatione cetera omnia ad memoriam reuocantur, cui conſequens eſt, vt qui præceptum hoc bene & diligenter obſeruat, & reliqua omnia, quæ in Sabbathi celebratione ad memoriam reuocare debet, facilius, & accuratius obſeruabit. Hæc igitur tria cum certa ſint, alia quædam quæ magis obſcura, & dubia ſunt, breuiter in ſequentibus ſunt explicanda.

PRIMUM DVBIUM eſt, cum Deus Sabbathum inſtituit celebrandum, illumque diem benediixerit, & ſanctificauerit, quare eccleſia in diem Domini cum commutauerit?

Reſpondeo, *Primo*, cum præceptum hoc vt ſuperius dictum eſt, ceremoniale fuerit, quod attinet ad tempus in die Sabbati præſcriptum, ſicut ceremonialia alia omnia antiqua erant, morte ſcili cet Chriſti, ita etiam Sabbathum, qua parte ceremoniale fuit, ceſſare debuit. Nam cum illæ ceremoniæ ſint quaſi adumbratæ imagines lucis, & veritatis illius, vtique neceſſe erat, vt lucis ac veritatis, quæ Ieſus Chriſtus eſt, vt lo. 1. & Gal. 4. habetur, aduentu remouerentur. Vt enim Patres, Theologi, & Scholaſtici communiter docent, Sabbathum Iudeis præceptum fuit in vmbra & figura futuræ requiæ Chriſti in ſepulchro. Sicut enim Deus requieuit die ſeptimo ab omni opere, quod patrarat, Gen. 2. hoc eſt, ex Alexandro Aleſſi p. 3. q. 32. memb. 3. art. 3. nouarum ſpecierum creatione, (quamuis. n. nouas quotidie creat animas, non tamen nouas rerum ſpecies) ita die ſeptimo requieuit Chriſtus in ſepulchro: completa mundi redemptione: vnde in perſona Chriſti dicitur. *Plalm. 15. Caro mea requieſcit in ſpe. Adueniente itaque figurato ceſſare debuit figura, & in diem dominicum tranſmutari, in quo animarum, & corporis requies ſignificatur, ſicque dies ſeptimus in diem octauum Chriſtianum ſabbatum commutatum eſt. Id quod Innocentius Papa, vt reſertur in c. Sabbatho. de conſec. diſt. 3. eleganter docet, in his verbis: *Diem Dominicum ob venerabilem Chriſti reſurrectionem non ſolum in Paſcha celebramus, ſed etiam per ſingulas hebdomadas. In Chriſto enim reſidet exemplar, & cauſa generalis reſurrectionis, & iam in eo tanquam in capite humana natura requieſcit.**

Secundo, optimo conſilio id ab eccleſia factum eſt, tum ad errorem Gentilium excludendum, tum et ne cum Iudeis conſentiret. E enim Gentiles diem dominicum tanquam primum colēbāt, cū in principio illius diei dominari incipiat primus planeta & principalis, ſol, vnde diem illum, diem ſolis

appellabant, vt habetur Cod. de Ferijs. l. 2. & Ioan. Belet. in explic. Diuin. offi. c. 3. & Leo Serm. 33. vbi ait, *Gentiles ſoli reuerentiam exhibent, eque caput inclinant, vt ergo error iſte tolleretur, eccleſia Spiritui ſancto doctæ, vt hic dies ſanctificaretur in honorem Chriſti, qui eſt ſol iuſtitia, & lux mundi lo. 8. ordinauit. Et ne pari ratione ritus, ac ceremonias Iudeorum obſeruare videretur, diem Sabbathi, in diem dominicum commutauit. c. peruenit. & c. Sabbatho. de conſec. diſt. 3.*

Tertio, denique diem Sabbathi in d. em domini cum potius quam in alium diem commutauit, ob multa opera inſignia quæ in eo die facta ſunt. Primo enim, quæ eo die iuxta multorum ſententiã creati ſunt Angeli, & boni ſunt gloriſicati, mali vero in infernum deiecti. Secundo, Quia fuit prima dierum omnium, vnde canit eccleſia, *Primo dierum omnium quo mundus extat conditus*. Tertio quia eo die creauit Deus calum & terram. 4. Quia nullæ illi nox præceſſit. 5. Quia nulla nox cum ſubſequetur. 6. Quia ea die mare rubrum reſceſcit, vt liberet filij Iſrael tranſire poſſent. 7. Quia ea die ſecundum Oroſium & alios lex data eſt filijs Iſrael in monte Oreb. 8. Quia ea die primum Manna filijs Iſrael ex celo deſcendit, vt teſtatur Orig. in Exod. 9. Quia ea die Chriſtus incarnatus eſt. 10. Quia ea die tres Magi Chriſtum adorabant. 11. Quia ea die Chriſtus baptizatus fuit. Matth. 3. Luc. 3. 12. Quia ea die Chriſtus in Cana Galilee aquas mutauit in vinum. Ioan. 2. 13. Quia ea die deſtructis inferni Clauſtris Chriſtus ſanctorum animas ex Limbo eduxit a mortuis reſurgens. 14. Quia ea die Mariæ Magdalene, & Apoſtoli poſt reſurrectionem ſæpe apparuit. Matth. 26. Ioan. 20. 15. Quia ea die clauſus ianuſ Apoſtoli apparuit. Luc. 24. Io. 20. 16. Quia ea die datus eſt Spiritus ſanctus. Act. 2. 17. Quia hac die erit reſurrectio generalis quando Chriſtus reddet vnicuique ſecundum opera ſua. 18. Quia ea die Sol, & Luna ſplendorem ſuum ſeptemplexiter augebunt, iuxta illud Eſo. 30. *Erit lux Luna ſicut lux Solis, & lux Solis erit ſeptemplexiter ſicut lux ſeptem dierum*. 19. Quia in ea die erit initium noſtræ completæ beatitudinis in anima & in corpore. 20. quia in hoc die reuelata fuit Apo calypſis Ioanni. Apocal. 1. Hinc de hac die S. Auguſtin. ſerm. 7. de reſur. ita ait, *Quomodo Maria uirgo mater Domini inter omnes mulieres principatū tenet, ita inter ceteras dies hæc omnium dierum maior eſt. Hæc eſt illa dies in qua ſynagoga finitur, & eccleſia na ſcitur, vniuerſa enim Sabbathi gratia & antiqua illius populi ſeſtinitas Iudeorum in dies illius ſolemnitatem mutata eſt, Similia ſere habet Leo Papa Magnus, & reſertur diſtinction. 75. cap. Quod die dominico, his verbis: *Dominica dies tantis diuinarum diſpenſationum myſterijs eſt conſecrata, ut quicquid à domino eſt in ſequitur inſtitutum, in huius diei dignitate ſit geſtum. In hac die mundus ſempiterni exordium, in hac per reſurrectionem, & mors interitum, & vita accepit principium. Et Patres in Synodo ſexta, c. 8. rom. 3. Cõc. de hoc die loquentes aiunt. In eo die Manna in ere mo pluuit, in eo naſci dignatus eſt, in eo ſtella magis reſuſcit, in eo de quinque panib. & duob. piſcibus, quinque milia hominũ pauit, in eo baptiſmũ in Iordane ſuſcepit, in eo ipſe pius redẽptor humani generis ſpõte pro ſalute noſtra a mortuis reſurrexit. Merito igitur ob tot, tan-**

taque insignia hac die gesta. ecclesia spiritu sancto edocta. immo ipsimet Apostoli ex illis septem diebus eum qui primus est, ad diuinum cultum cōsecrare voluerunt, quem & diem Dominicum dixere, cuius Ioan. Apoc. 1. meminit illis in verbis. *Fui in spiritu in Dominica die.* De qua re legendi sunt Patres, vt Clem. Rom. lib. 7. confit. Apoll. c. 20. & 31. Iustin. Apolog. 2. ad Anton. Orig. Homil. 7. in Exod. Leo. Epist. 79. ad Dioscorum Episcop. Alex. S. Aug. Epistol. 118. ad Ianu. c. 13. & serm. 154. de temp. Ludol. Carthus. in vita Christi. p. 2. c. 69. Ignat. Epist. 6. ad Magnes. S. Th. 2. q. 10. art. 3. Catech. Rom. super hoc precepto. num. 5. & num. 7. Tertul. in Apolog. c. 16. & de corona milit. ca. 3. Cypr. Epist. 33. & 59. Cle. Alex. lib. 2. & 7. Strom. Io. Bened. lib. 1. in summa de peccat. ca. 10. & alij.

7 Ex quibus constat quam grauiter errant noui quidam Ebionites, vt Sterembetgius affirmantes non diem Dominicum. non vlla alia festa, sed sabbathū duntaxat esse celebrandum cum reliquis Iudaicis solemnitatibus, quarum est in scriptura frequens mentio. E. enim sicut alias iudeorum caerimonia, ita etiam & istam Apostoli abrogare voluerunt, ite cum illis iudaizare videremus. Sic mutata circuncisione, res eadem migravit in baptismum, celebrabant in Pascha iudei, nec illud omittunt Christiani, quibus tamen Apostolico decreto cap. 7. alias 8. in latino. ead. in die cum iudeis Pascha celebrare non licet, ne solemnitas utroque dies ritus, caerimoniaeque. Moisaicas paulatim inueheret. Contra hos autem egregie Ignatius Epist. 8. disputat, qui vnde citimo Traiani anno, quo passus est, suas in itinere postulas Romam veniens scripsit Epistolam, plane id ad innotet scribēs ad P. Ippenſes. ne festum Paschatis agerent cum iudeis. sic dicens. *Ad hac confessor Episcop. & presbyteris in domino qui cum iudeis celebrat Pascha, aut Symbola festiuitatis eorum recipit, participes est eorum qui Dominum occiderunt, & Apostoli laici eius.* Et Epist. 6. ad Magnesia. scribens. *Post Sabbathum inquit. omnis Christi amator Dominum celebrat diem. diem Resurrectionis consecratum Dominica, reginam, & principem omnium dierum.* Sed & mutationē horum festorum ab Apostolis factam esse, testatur S. Hilarius in prolog. expof. Psalmorum, dicens: *Hæc quidem Sabbatha Sabbathorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, ut his quinquagesima diebus, quo quatuor diebus inter Pascha & Pentecosten nullus neque in terram strato corpore adoraret, neque ieiunia o festiuitatem spūalis huius beatitudinis impediret, quod idipsum extrinsecus etiam in diebus Dominicis est constitutum, qui vltra Sabbathi numerum per plenitudinem Euangelicæ prædicationis accedunt.* Namque cum in septimo die Sabbathi sit & nomen & obseruantia constituta, tamen, nos octaua die, quæ & ipsa prima est, perfecti Sabbathi festiuitate letamur. Sanctus etiam Augustinus, serm. 251. de temp. sic ait. *Dominicum ergo diem Apostoli, & Apostolici viri ideo religioſa ſolemnitate habendum esse sanxerunt, quia in eo Redemptor noster a mortuis reſurrexit, quique ideo Dominica appellatur, vt in eo terrenis operibus, vel mundi illecebris abſtinentes. tantum diuinis cultibus ſeruamus.* Et infra. *Ideo ſancti Doctores eccleſie decreuerunt, ut eam gloriam iudaici ſabbathiſmi in illam transferre, vt quod ipſi in figura, nos celebraremus*

in veritate. Hæc breuiter ex patribus in huius rei confirmationem contra novos nostros Ebionitas afferre placuit pluribus contra eos suis in locis disputaturi.

8 SECVNDVM DVBIVM est, an & quare ecclesia alios dies festos celebrandos instituit.

Respondeo, sicut in veteri testamento non solum Sabbathum, sed alia etiam solemnitates in precepto erant, ita etiam in nouo non solum Dominica dies, sed etiam solemnitates aliae in illius debuerunt ab ecclesia, quæ etiam in illis veteribus quoad eorum principaliores figurabantur. Sicut enim circumcisiōi baptismus, & Sabbatho Dominica, succedunt, ita etiam & alia solemnitatibus veteris legis solemnitates nouæ succedere debent, ex eo quod beneficia illi populo exhibita significant beneficia noua nobis per Christum concessa, quæ in huiusmodi festorum celebratione a fidelibus deuote recolenda sunt. Circumcisio carnalis spirituales nostram circumcisiōnem significat, vnde sicut illa, signo externo, sic ista externo baptisimi signo declaranda fuit, iuxta illud. Coloss. 2. *Circumcisio est circumcisio non manus facta in excolatione corporis carnis, sed in circumcisioe Domini nostri Iesu Christi consensu in baptismo.* Atque ita merito circumcisio in baptismum commutatur. Sic Sabbathum quod significabat primam creationem, in diē Dominicum mutatur, in quo commemorat noua creatura inchoata in resurrectione Christi. Sic festo Pasche succedit festum Passionis & Resurrectionis Christi. Et festo Pentecost. in quo data fuit lex vetus, succedit festus Pentecostis & spiritus sancti, in quo data fuit spiritus vite. Festum autem Neomenie, quod celebrabatur in nouitate Lunæ quolibet mense, ad commemorandum opus gubernationis rerum, succedunt festa B. Virginis. n. uia primo apparuit illuminatio Solis, est, Christi per copiam gratiæ quæ & ipsa suis meritis & precibus fulcentat mundum, vnde Regina mundi dicitur, & pulchra, vt Luna. Festum turbatur, quod prima die Septembris celebrabatur in memoriam liberationis Isaac, quando Abraham inuenit Arietem, quem obtulit pro eo, quem representabant per cornua. quibus buccinabant, quod festum tubarum quasi quedam inuitatio erat vt præpararent se ad festum sequens, scilicet ad festum expiationis, succedunt festa Apostoli, qui tubis prædicationum inuitauerunt mundum ad festum supernum. Festo expiationis, quod celebrabatur in die decima Septembris in memoriam beneficij, quo Deus propitiatus est populo Israel in adoratione vituli aurei ad preces Moysis, succedunt festa Martyrum, & Confessorum, aut etiam festum Ascensionis Christi, uia ascendit vt sit propitiator pro peccatis nostris apud Patrem. Festum tabernaculorum, seu fenestragie, quod in eodem mense Septembris per septem dies celebrabatur, in signum deductionis & professionis populi Israel de deserto, ubi in tabernaculis habitabant, succedat vel festum Angelorum qui nos deducunt, & custodiunt per desertum mundi, sicut illis Angelus Domini, vel festum consecrationis ecclesie. Festus cæctus, atque collectæ, in quo colligebantur a populo ea, quæ ad cultus diuini expensis erant necessaria, significans congregationem scilicet in regno celorum, succedit festum omnium sanctorum.

Alij

hæc res tã certa, & tã manifesta est, vt nullus id negat, nullus de ea dubitare possit, q. nide catholicam amplectitur, nã contra hæreticos, qui licet aliquos dies festos admittant, alios tñ ab ecclesia institutos negant alib. agēdū erit. Vt igitur ea, quæ ad huius præcepti obseruationē spectant, paucis explicemus considerandū est quomodo Sabbathū nostrū, hoc est, Dominica dies, alij, quæ die festiui sanctificandi sunt, & quæ hoc tertio Decalogi præcepto prohibentur, aut præceptum sit. Duo igitur ex communi omnium Theologorum confensu præcepta sunt, vnū facere ab altero abstinere. Id q. faciendum est, est facere. o. Mihi interesse. Quod vero prohib. tū est, est ab operibus seuiilibus abstinere. De illo prior inferius agemus, sed de præceptis ecclesiæ, ex proposito dicemus. Hic solum de secundo, q. huius loci proprium est, disputabimus. Postquam, o. positū fuerat illud, *Memento vt diem sabbathi sanctifices*, qbus verbis præceptum hoc affirmat, vum esse significatur, n. sequē. bus forma sanctificandi subditur, *non facies omne opus meū, &c.* scilicet, se. uire, quo impeditur quæ a vacando cultui diu. no. Illud autē quod d. ligentius populus præterat, permittit vt lex debet opera sua facere, id quod illa verba testantur. *Sex diebus operaberis; & septima autem dies Sabbathū Domini. Dies tui est*, n. quo n. m. cum a corporis laboribus, & negotijs cessandū est, ac illi s. occupat animus a diuina rum re, cum, studioque auocetur.

Ceterum vt sciamus quæ opera seuiilia sunt seuiilicita, & quæ licite autem illam est ante omnia ex S. Tho. 2. 2. q. 122. art. 4. d. 4. Quod cum obseruantia dei Domini in q. iura lege succedat obseruantia Sabbathi non ex vi præcepti legis, sed ex constitutione ecclesiæ, & consuetudine populi Christiani, & ita obseruatio non sit figur. licet fuit obseruatio Sabbathi in lege veteri, consuetudine non ita acta est prohibitiō operū in die Dominica, & in alijs festis ecclesiæ, sicut fuit in die Sabbathi. Hinc in die Dominica, alijsq. diebus festis quædam opera conceduntur, quæ olim in die Sabbathi prohibebantur, sicut decolatio eborum, & huiusmodi alia. Immo etiam in quibusdam operibus prohibitis facilius propter necessitatem n. notua, quam in veteri lege dispensatur. Cuius ea ratio est, quia figura pertinet ad protectionem veritatis, quam nec in mod. co. præterire oportet, opera autem secundum se considerata, pro loco, & tempore immutari possunt. Opera igitur quæ lege diuina prohibita sunt fieri in Sabbathis sunt opera seuiilia, illa autem talia sunt, & dicuntur, quæ se famulatum quendam habent, & ab illi s. communiter solum fiant, qui alij s. in seruatiōe, & n. ab alijs, vt suere, arare, & alia m. chanica, vnde Levit. 23. dicitur: *omne opus seruile non facietis in eo*, ex S. Tho. 2. 2. q. 122. art. 4. d. 3. S. Ant. par. 2. tit. 9. c. 7. f. Quam ad 3. Alexand. de Ales par. 3. q. 3. memb. 4. ar. 1. Richar. 2. d. 11. 37. ar. 2. q. 4. Ansel. ver. Felix. 6. 9. Summa P. fanel. ver. cod. 6. A qui bus abstinendum Syluest. verb. Dominica. q. 3. Taberna. ver. Felix. ver. Decimo. qui 120. Toledo in sum. lib. 4. c. 24. Ioan. B. med. in summa de peccatis. l. 1. c. 10. nu. 3. Ioan. Pedraza in explic. huius præcepti. num. 1. & alijs. Hic sita prænotum.

DVBIVM PRIMVM est, an omnia opera seuiilia, seu m. chanica adeo stricto prohibita sint, vt

sint licita in die festo? Respondet sex esse capita, per quæ iudicare possumus, quæ etiam in diebus festis licite fieri possunt, nec ne.

Primum caput est, si huiusmodi opus pertinet ad cultum Dei, vbi sciendum est huiusmodi opera esse in triplici differentia, quædam enim sunt, quæ immediate pertinent ad cultum Dei, & per se coniuncta cultui diuino, vt v. g. deferre crucem in processionibus, portare sancto. um reliquias, organa pulsare, aut alij s. instrumentis music. s. cantare, & similia. & hæc certum est licite fieri posse, nec villo modo prohiberi, cum sint pars cultus diuini. Quædam secundo sunt opera preparatoria ad cultum diuinum, & hæc al. quando coniuncta sunt cum ipso cultu diuino, ita vt paulo ante facienda sint, vt pulsare campanas, & hæc non sunt prohibita fieri, sicut nec olim vetitum erat facere doibus animalia, quæ Deo offerrentur occidere, & torrere. Quædam tertio sunt quæ magis remote pertinent ad cultum diuinum, vt lucere hostias, ornare templa, altaria preparare, & his similia, & hæc quoniam an ex natura sua non sunt propinque coniuncta cum cultu diuino, quia scilicet, fieri possunt vno, vel pluribus diebus antea, ideo licite fieri non possunt in die festo, nisi ex rat. onabili causa. Sic Caietan. 2. 2. quest. 122. art. 4. ver. Reduendo igitur. Sorli. 1. 2. q. 4. art. 4. de iur. h. r. a. & Coim. Philia. de officio sacerdot. libr. 3. cap. 23. Causa vero rationalis est ex Caiet. vbi supra si in Sabbatho sancto contingat aliquod festum. Tunc enim cum non decuerit prius ornare templum propter luctum passionis Domini, & paranda sit ecclesia in die Paschæ, licite parari potest in die illo festiuo Sabbathi sancti. Quæ doctrina satis rigida est, non enim puto requiri tam grauem causam ac ista est, quam Caietan. assignat, sed satis erit si verbi gratia, adhibita aliqua diligentia debita mediocri non possent antea habere paramenta ad ecclesiam ornandam. Item si Sacrificia puterit habere hostias sufficentes, & n. adueneret, vel vespere dici deesse, tunc licitum erit facere hostias in die festo pro communicandis illis, vel subsequente die. Et denique si quis non ex mera negligentia, vel contemptu, sed aliunde preparando templa laboraret in die festo non peccaret mortaliter. Ratio autem cur hæc non possunt alia in die festo licite fieri, est, quia cum dies festus dicatur sit diuino cultui, & annexus sibi pro tempore illius d. pi, & huiusmodi opera præsupponuntur ad cultum diuinum illius diei, conuenienter nisi causa rationalis adsit, debeat congruo tempore, hoc est, ante festum fieri, & non in festo. Causa etiam rationalis est aliquando continuatio festorum, aut quia præcedit die non poterant cum modo omnia preparari & absolui.

Illis addi possunt alia opera quæ pertinent ad cultum diuinum sed secundarie, & valde remote, ex eo scilicet, quod sunt ob Dei seruitiū, cum ex genere suo non ordinentur ad cultum diuinum, vt conficere calicem ad fidei ecclesias, vel altare, colere agros ecclesiæ pauperculæ vel hospitalis, deferre lapides ad struendam ecclesiam, &c. & hæc non sunt licite in die festo nisi ex graui necessitate, & accedente licentia Episcopi. Quia cum sint opera vere seuiilia, quibus lex misericordiam ad sit dispensandi,

fandi, fieri tamen non debent abſque licentia. Scilicet, vel ſcſu parochi, ubi ſic ſcribit vbiſ. Sicut Alex. de Aleſ. par. 3. q. 3. memb. 5. art. 2. Caſe. 2. 2. q. 12. 1. 3. art. 4. Sicut lib. 2. de iur. q. 4. ar. 4. Nauar. in Manual. cap. 13. na. 4. ver. ſeptimum. Coſmus Philarchus de off. ſacer. p. 2. lib. 3. ca. 3. Ludovicus Lopez p. 1. inſtit. 2. confeſ. cap. 52. & alij. Immo non parolictum eſt, pſicere vaſa eccleſiaſi, niſi forte ſis imminet ſolemnia ſeſuitas eccleſie, propter quam eccleſia vaſis illis indigere ad apparatus cultus diuini, & non eſſe t tempus ſufficiens ad perficienda vaſa niſi laboraretur etiam in die feſto, tunc enim licet laborare.

Secundum caput eſt eorum operum, quæ dicuntur animæ, hoc eſt ab anima procedunt, vt intelligere, ſtudere, quæ ad talia animæ opera ordinantur, vt dicitur, doce re, legere, ſcribere, & pertinet ad ſtudium, conſulere, reſponſori, conſonari, & alia opera abſque dubio licite ſunt in feſto, ex San. Tho. 1. 2. 2. art. 4. ad tertium. Caſe. lib. dem. Soto lib. 2. de iur. q. 2. ar. 4. Sylueſt. verb. Dominica. q. 4. ver. Prima. Nauar. in Manual. cap. 13. nu. 3. ver. quinto. Coſmo Philarcho de off. ſacer. par. 2. lib. 3. ca. 3. Toleſus lib. 4. ſumma. cap. 24. Vnde licet Doctores conſulere, & aduocatis ſtudere in feſto ſuper lites, & quæ ſtudent ſcribere, & informare iudices ſcripto, quia iſta omnia ſunt opera animæ. Sic etiam licitum eſt legere in diebus feſtiuis, hæc enim omnia redundant in publicam vtilitatem, & ſunt ad illuminationem proprii intellectus, & aliorum ex Panor. in cap. 1. de feriis. nu. 4. Archi. in cap. iura de conſec. diſt. 3. Avit. Franc. in anno ad Panor. vbi ſupra. Ange. verb. feria. nu. 25. & 29. & 30. & Tabiena verb. eodem nu. 34. & nu. 39. Nauar. in Manual. 13. nu. 12. verſo octavo. Soto lib. 1. de iur. q. 4. ar. 4. 6. quarta clauſa in fi. Ciet. in ſum. verbo feſtum. Quæ omnia intelligenda ſunt, dummodo ex tali ſtudio, conſilio, leſione, &c. non interimantur diuinæ, ſuntque de præcepto. Ex quibus etiam inferi Caiet. vbi ſupra 12. q. 123. art. 4. licitum eſſe e iudicibus ad conſilia conuenire, quoniam ſicut licitum eſt aduocatis præſtare patrocinium, ex eo quod patrocinium aduocati ordinatur ad noſitiam, & perſuaſionem veritatis, noſſe autem & perſuadere ſunt opera ſpiritualia, quia etiam conſilii opus eſt vnde, quæ ſpiritualia, quæ ex prudentia oriuntur, & terminus conſilij electio eſt, quæ ſpiritualis eſt, & omni tempore licita. Nec obſtat quod ſit electio ad temporalia officia, aut negotia, quia hæc mater aliter ſe habent ad electionem, quæ fornaliter, & perſe eſt terminus conſilij. Quædam tamen opera ſpiritualia, & opera animæ, vt ius dicere, cauſas agere, &c. prohibita ſunt fieri in feſtis, vt infra dicemus, quorum alia eſt ratio, ac præcedentium.

Tertium caput eſt eorum operum, quæ quantum ſunt corporalia, non ſunt tamen proprie ſeruilia; Inter opera enim corporalia, quedam ſunt ex genere ſuo ſeruilia, vt ſunt opera artium mechanicarum, arare, fodere, & ſimilia, quæ ſuperius diximus fuiſſe prohibita. Quedam vero ſunt, quæ communia ſunt tam nobilibus, quam ignobilibus, tam dominis, quam ſeruis, vt ſcribere, iter agere, pulſare instrumenta, venari, &c. quæ licita ſunt, ad ita Miſſa, & maxime quando venatio ſit recreationis, & animi gratia, tunc enim conſtat, non eſſe o-

pus ſeruilis, & conſuetudo habet, vt licitum ſit ita, nemine abſente Miſſa, maxime illis, qui ſunt in itinere, & caſibus itinerandi habent. De venatione, de qua dubium eſſe poſſet, hoc docent ſummi Piſanella verbo. Feſta. 6. A quibus abſtinentium. Ange. eod. nu. 26. Tabien. eod. nu. 35. Sylueſt. verb. Dominica. 5. in fi. Soto lib. 2. de iur. q. 4. art. 4. Nauar. in Manual. cap. 13. nu. 11. ver. ſexto. Coſmus Philarchus de off. ſacer. par. 2. lib. 3. ca. 3. Ludovicus Lopez par. 1. inſtit. 2. confeſ. cap. 52. Toleſus in ſum. lib. 4. cap. 24. Emanuel Sa in Aphor. ſm. in ſtatibus, & ſiluiis, vnde quando in ex. Qui venatoribus, & cap. vident homines. & Eſay. 5. an parati ſitis, &c. natur, ſeu reprehenditur venatio omni tempore, vt præſati authores docent poſt gloſin. d. 2. qui venatoribus, intelligitur de venatione oppreſſa, & a renaria, hoc eſt, qui quis hominibus oppreſſor, & ceteri tunc eſt, aut pugnat in arena cum beſtiis, & operas ſuas locat ad iſta, tales enim ſemper peccant mortaliſter, venari autem in ſtatibus, & ſiluiis, auditioſe, præſati omnes licitum eſſe docent, cum ex ſe non ſit opus ſeruilis: Et eodem modo licitum eſt in diebus feſtiuis vt pari glad. atoria, ſtratatoria, & iſteſus hamo aucupari recreationis cauſa, dummodo non intermitatur ſacrum. Cauendum eſt tamen, ne excedant in his limites recreationis.

Quartum caput eſt tpeorum etiam ſeruilium, quæ tamen ex aliqua iuſta cauſa licite fieri poſſunt, ex quo capite excuſantur.

Primo illi, qui parant ea, quæ ad communem, & neceſſarium vltimum diei pertinent, vt coqui, & parillos facientes, macellarij, laniones, &c. ſecus autem de pſtoribus dicendum eſt, cum panis per dies feſti conſici poſſit, niſi quando eſſet tantus concurſus feſtorum, qui id exigeret, ex Soto lib. 2. de iur. q. 4. Eodem modo excuſantur molitores, & molendinarij ſue cum iumentis, ſiue ad aquam, ſiue ad ventum dummodo id faciunt propter neceſſitatem, & ſuperuenientem multitudine hominum ad molendum, ſicut vidimus, etiam excuſari piſtores, & lanios maxime tempore feſtiui, aut ex concurſu feſtorum, & ſuperueniente multitudine egentium panis, & carne. Idem dicendum de illis, qui panem, herbas, fruſtus, & huiusmodi vendunt propter neceſſitatem venientium, & emendum illo die, quia ſcilicet alijs diebus non ita commodè veniunt emptores, occupati agr. cul. uraz, & alijs negotijs. Quæſiam ex capite excuſantur tabernarij, qui ſolū præparant cibos neceſſarios pro illi, qui quotidie emere ſolent. Sic S. Anton. p. 2. ti. 9. c. 7. 6. Quartum ad tertium, ſumma Piſanella ver. feria. 6. ſed quid de molendinis. Ange. eo. nu. 11. & 12. 13. & 18. Tabiena verbo. eod. nu. 20. 21. 22. & 27. Syl. verbo. Dominica. q. 5. verſo ſecunda. Caſe. in ſumma verbo. Feſtum. verſo. Tercio. Na. in Manuali. c. 13. nu. 6. Coſmus Philarch. de off. ſacer. p. 2. lib. 3. ca. 3. Ludovicus Lopez par. 1. inſtit. 2. confeſ. cap. 52. circa medium. Ioannes Bened. in ſum. de p. ceteris. li. 1. c. 10. num. 3. & alij communiter.

Secundo excuſantur illi, qui operantur propter ſalutis neceſſitatem, vt Medici, vintores, ſeu ſanguinis emiſſores, pharmacopoli, ſeu promarij, & qui fugiunt propria pericula exemplo Eliæ, qui fugit in Iabbatho a ſere Iezabel. & ad hoc quod diximus, citari ſolet illud Chriſti Ioan. 7. At beati

gnemini quia totum hominem sanum fecit sabbato.
 Hæc enim omnia sunt necessaria ad hominis salutem corporalem. Sic S. Th. 2. 2. 3. 122. art. 4. ad 3. S. Ant. par. 2. rit. p. c. 7. §. quantum ad 3. Angel. verb. feriz. nu. 14. Tabiena. eod. nu. 3. Syl. eit. verb. Domnica. q. 5. ver. 3. Caiet. in summa. verb. festum. §. Tertio Sotus lib. 2. de iust. q. 4. ar. 4. §. Quarta causa. ver. 2. Cosinus Phil. archus de officio sacer. par. 2. li. 3. cap. 3. & Ioan. Bened. in summa de peccatis lib. 1. c. 10. num. 3. ubi tamen Sotus & Cosinus Philarchus addunt pharmacopolas non excusari nisi secundum necessitatem præsentis diei, quia est ars feruiliis.

Tertio excusantur ob necessitatem communis salutis Reipublicæ milites in bello, & qui illi sagger. 3. & vallum ducunt, unde 1. Mac. 2. Machab. xi hostile prælium sabbato propulsarunt, ad sui, & Reipub. d. fensionem. Ex quo capite excusantur etiam cursores, quorum opera utilis est Reipub. ut constat ex Ang. verb. feriz. nu. 15. Tabiena. eod. nu. 24. Caiet. in summa. verb. festum. Ioan. Bened. in summa de peccatis li. 1. c. 10. num. 3. Quos Caiet. excusat non solum a labore, & peccato, sed etiam ab omissione Missæ, in quam frequenter incurrere istos oportet; excusat enim istos necessitas publica, accedente consuetudine scita & non reprehensa a Prælati. ubi et am Ang. nu. 16. & Tabiena nu. 25. excusat eadem de causa ferratores æquorum tum hmoi curionum. tum aliorum itinerantium, quia sicut illi necesse habent ambulare, ita licitum est istis ea facere, quibus itinerantes commodè iter suū agere, & conficere possunt, quamvis hæc omnia licet gratia faciant. Huc etiam red. ei possunt nautes, muliones, & huiusmodi qui onera de loco in locū deferre solent, quorum opera maxime utilis, & necessaria omnino est ad communem Reipub. utilitatem, ut constat, & expresse docent Angel. verb. feriz. nu. 15. & Tabiena. eod. nu. 24. Caiet. in summa. verb. festum.

- 7 *Quarto*, excusat etiam privata necessitas propria, vel proximi, ne quis opera familiaria exercendo peccet. Unde qui occurrunt inundat. omib. conflagrationibus, & huiusmodi, non peccant, atque ex hoc capite excusantur, qui fossas, & aggeres faciūt tempore inundationis, & tollentes fruges ab illuione, & igne, ab incursionibus, & alia similia facientes, ut seruent seipsos, aut proximos indemnes. Sic etiā licitum est, si getes iacentes in agris, & frumum in prætis ad locum securum in festis deferre, si imminet. ampeilas, vel pluuia, quæ corrumperet, si in agro remaneret. Eadem ex causa licitum est tempore vindemiarum uvas colligere, ne pereant. Et similiter artifices eorum, quæ continuatam exigunt operam, ut decoctio laterum, saponum, calcis & similia, operas suas in festis continuare possunt. Et denique licitum est in festo profectui operis incipere, quando non. bile damnum sequeretur ex dilatione, & omissione operis, ut est in tingen. b. lannæ, & pannos, & in decoctione lateris, & vitri; sicut. c. in si de ferijs, & ibi gl. in verb. Necessitas S. Th. 2. 2. 3. 122. art. 4. ad 3. in c. in illud Matth. 12. *Quis erit ex vobis homo, qui habet vnam orem, & si ceciderit sabbato in foueam, nonne tenebit, & leuabit eam?* f. cet. ne pereat, & moriatur. Alex. de Ales. par. 3. q. 72. memb. 5. ar. 2. S. Ant. par. 2. ti. 9. c. 7. §. *Quanto* ad 3. Summa Pisanelia. verb. feriz. §. Quid

agendum in fi. Ang. verb. eo. nu. 17. & nu. 23. & 24. Tabiena. eod. nu. 26. & nu. 32. & 34. Syl. verbo Domnica. q. 5. ver. 4. Caiet. in summa. verb. festum. §. Tert. o. Sotus lib. 2. de iust. q. 4. ar. 4. Nauar. in Manuali. c. 13. nu. 7. Cosinus Phil. archus de off. Sacer. par. 2. li. 3. c. 23. & Ioan. Bened. in summa de peccatis. li. 1. c. 10. nu. 3. & alij.

Quanto excusat etiam necessitas propria, puta, ut possit quis sibi, & familiæ suæ necessarium victum comparare. Quod intelligitur non solum de victu necessitatis pro illo die, sed etiam pro die sequenti. Nam non solum extrema necessitas, sed etiam grauis excusat. Unde q. si funt adeo indigentes, ut nisi laborent in festis, non possunt se suisque sustentare, urgente graui necessitate excusantur, in festis laborent, audita tam in Missa, secreto laborando ob vitandum scan. salum. ex Caiet. in summa. verb. festum. §. 3. & Lux louie. Lopez par. 1. in iust. conf. c. 52. Necessitas enim non habet legem, sed ipsa sibi legem facit, ut dicitur in c. Remissionem. §. si. 1. q. 1. Precepta siquidem ecclesiæ secundum id, quod in pluribus inueniuntur, intelligenda sunt ligare; communitur autem homines communibus ecclesiæ festis seruatis, pro. uidere sibi, suisque, possunt. Sed ubi, aut tot sunt multiplicata festa, aut tanta viget necessitas, ut non possit quis illa seruando vili, suisque, providere, cessat legis vinculum. Et quidem ubi magna, & notoria esset necessitas, potest quis auctoritate propria laborare, maxime ubi non datur recurus ad superiorem; quando autem dubitatur, an sit tanta necessitas, standum est iudicio boni viri, vel potius petenda est licentia ab episcopo, vel saltem a parrocho iuxta ea, quæ notant Alex. de Ales. p. 3. q. 32. memb. 5. ar. 2. Sotus li. 2. de iust. q. 4. ar. 4. Ang. verb. feriz. nu. 35. Tabiena. verb. eo. nu. 44. Syl. verb. Domnica. q. 5. ver. 3. in fi. Cosinus Philarchus de off. Sacerd. p. 2. li. 3. c. 23. & Lud. Lopez p. 1. in iust. conf. c. 52. post medium. Nauar. in Manuali. c. 13. nu. 16.

Sexto excusat etiam necessitas obedientie, seu coactionis; Ex quo capite excusantur subditi, serui, agricolæ, filij, & vxores, iusti, & compulsi a suis dominis, hæres, patribus, & maritis ad opus agendum, alias pasturi damnum ab illis, vel in persona, vel in rebus, nisi obtemperent, maxime si audita Missa id operis faciant. Intelligitur autem hoc adummodo id operis non iniungatur illis in contemptum diei festi, tunc enim illis parendum non est, sed potius moriendum. Quia sicut tenetur quis mori potius quam loco sacro iniuriam facere, ita etiam mori potius tenetur quam iniuriam in temporali sacro inferre, vtrumque enim sacrilegium est. Unde Machabæi mortem potius elegerunt, quam eam a potius comedere, quia ad hoc cogebantur, ut contra legem facerent; tunc enim vrget Christi comminatio, *Qui sermones meos enervat coram hominibus, &c.* Sic Angel. verb. Feriz. nu. 9. Tabiena. eod. nu. 28. Caiet. in summa. verb. festum. verlicul. Tertio ex necessitate. Nauar. in Manuali. c. 13. nu. 7. Lud. Lopez par. 1. in iust. conf. c. 52. Cosinus Philarchus de officio Sacerd. par. 2. li. 3. c. 23. Ioan. Bened. in Summa de peccatis. li. 1. c. 10. nu. 3. in fi. & Andreas Croquetius catechif. 7. 4. Archid. in c. Sacris. de his que vi. met. causa sunt & alij. Unde si Dominus hæc, necius, qui peruersus habet diei Dominice nullam esse religionem, & iudiciorum eius

violacionem idcirco compelleret, tunc mors potius obsequenda, quam in Christi contumeliam humane violentie concedendum est.

9. *Septimo excusat modicitas, seu paruitas operis; unde licita sunt ea opera que sunt parua vel nullo labore, etiam bonum, vt licitum est haurire aqua mulo, & similia, non tam licitum est molare in molendino, nisi vrgeret necessitas, vt supra dictum est. Vnde excusantur mulieres, que aliqua penita ponunt, vel scopat domum, & quia licitum modicum in die festo facit, modicum pro nihilo computatur. l. q. minimu. ff. de re iud. Ratio est, quia vt notat Angel. verb. feriaz. nu. 10. modicitas operis non impedit quominus quis Deo vacare possit. Intelligitur autem hoc dummodo interfuit Missa, nec. n. omittenda erit Missa, vt vel modicum quid fiat. Tabiena verb. feriaz. nu. 19. Sylue. verb. Dominica. q. 5. vers. prima Caieta. in summa. verb. festum. & 2. q. 122. art. 4. Cosinus Philiar. de offic. sacer. par. 2. lib. 3. ca. 23. Ludo. Lopez par. 1. instr. conscient. cap. 52. And. Croquetus. Cateche. 74. & S. Anton. p. 2. tit. 9. c. 7. q. 2. ut ad 3. Hinc fit, vt qui in festo vnu, vel duos raderet, calcu cohereret, vel aliud quid modicum faceret, non valde hominem occupet. non. peccet, id quod locum habet in alijs reb. vt constat.*

10. *Quintum caput est eorum operum feruiliu, quae ab ecclesia fieri conuictur sic Alex. Papa III. in c. licet. de feris. indulget piscatores in festis halieos piscari possint. Eodem dicendum est de Thinnis, & alijs piscibus, vbi solo anni tempore eodemque breui capiuntur. Ratio est, quia huiusmodi lucrum transitorium cessans, damnum reputatur, atque adeo sicut licitum est seruare, si indemnem a malo sita etiam & intendere tali lucro transitorio, quod amittitur, nisi tunc deter opera picationis Mouentur tamen tales partes aliquam rat onabilem illius lucri circumpositis ecclesijs, & Christi pauperibus dare in elemosinam. Sic Panormitan. in c. licet. nu. 5. & nu. 6. de feris. Ang. verb. feriaz. nu. 34. & 35. Tabiena. eod. nu. 45. & 46. Sylu. verb. Dominica. q. 4. vers. Tertia. Caiet. in sum. verb. festum. Sotus lib. 2. de iust. q. 4. art. 4. Nauar. in Man. c. 13. nu. 9. Lud. Lopez p. 1. instr. conscient. c. 52. Cosinus Philiar. de off. sacer. p. 2. lib. 3. c. 23. And. Croquetus Catechesi. 74. Hinc sequitur, quod si quis causa recreationis piscaretur hamo; & inueniret magnam copiam piscum, prout solent inuenire haleces, dicite pōr omisso hamo piscari retib⁹, quia eo in casu contingeret lucrum temporale amissibile, & quodammodo se habet, ac si quis vellet se indemnem seruare. Quando autem quis prauideat se inuenturum hanc copiam piscum, quaerere debet licentiam piscandi ab episcopo si eum commode adire possit vel a proprio sacerdote si episcopum commode adire non poterit; quod si timeret quod episcopus licentiam concedere nollet, piscari posset etiam irrequirit episcopo, dummodo daret partem ecclesiae, vel pauperibus, argument. c. licet. de feris.*

11. *Sextum caput excusans a peccato est consuetudo praefata, quando, scilicet, est consuetudo generalis, aut specialis in aliqua patria sita, & non solum tolerata, sed etiam non reprehensa ab episcopis, seu Praelatis. Sic Caietan. in summa. verb. festum. Sotus lib. 2. de iustitia. q. 4. art. 4. Nauar. in Manual.*

c. 13. nu. 8. vers. Tertia. Cosinus Philiar. de officio sacer. p. 2. lib. 3. cap. 23. Lud. Lopez parte 1. in instr. conscient. c. 52. Ratio est, quia sicut consuetudo potest facere de licito opere illicitu quatuor ad res posita e contrario potest de alias illicito in festo facere licitu, & festa moderari. arg. c. fi. de consuetu. unde licet mundina, & mercatus prohibeantur in festis diebus, nunc tamen creberima est consuetudo, vt in illis celebrentur Praelatis scientibus, & non contradicentibus. His ita expositis.

12. *DVBIVM PRIMVM est, an sicut necessitas, ita etiam & pietas excuset a peccato exercendo opus feruile in Dominicis, & diebus festiuis?*

Respondetur quodam esse opera per se pietas, vt sepelire mortuum, seruare infirmis, &c. & talia semper sunt licita, Quaedam vero sunt opera, quae solum accidentaliter ordinantur ad pietatem, & talia ex sola ratione pietatis non possunt fieri in festis diebus, nisi adfit simul necessitas. Vnde non est licitum teslere pontes viatorum, & alias vias in die festo ob solam pietatem nisi adfit, & vrgeat magna necessitas, cum licentia Episcopi. Quamuis enim sola misericordiae ratio sufficiat ad excusandum iudicialia opera in festo, vt infra dicemus, non tamen sufficit ad excusandum opera feruilia, omnia in festo, nisi adfit simul necessitas, aut vitatio damni imminens. Ratio est, tum quia opus iudiciale non est ex se feruile, vnde effect licitum in festo, nisi ecclesia prohibuisset, tum quia festorum obseruatio est opus religionis, & conuenienter pretermittendum non est occupando se in feruilibus circa proximos propter pietatem cessante necessitate; tum quia haec non sunt licita propter consanguineos, aut patriae beneuolos in festo extra necessitatem, cum tamen vna eademque virtus pietatis sit ad consanguineos, & patriam. Vnde sicut non est licitum agros feraci metere, arare, propter patriam extra articulum necessitatis, nec propter misericordiam colere agros pauperum, aut ecclesiae pauperule, aut alia huiusmodi facere in die festo cessante necessitate; ita neque alia pietatis opera, quae talia sunt solum per accidens, exercere licet in festo absque necessitate. Sic Caietan. 2. q. 122. artic. 4. in summa. verb. festum. Nauar. in Manuali ca. 13. num. 4. vers. septimo. & nu. 11. vers. Quinto. Lud. Lopez. p. 1. instr. conscient. c. 52. Cosinus Philiar. de off. sacer. p. 2. lib. 3. ca. 23. Hinc fit non licere in diebus festis portare lapides ad ecclesias aedificandas, hospitalia, domos religiosas, nisi adfit grauis necessitas, nec sola pietas ad hoc licite facienda sufficit. Vnde quod glossa in c. fi. in verb. pietas. de fer. Ang. in verb. feriaz. nu. 32. Tab. eod. nu. 41. & Sylu. verb. Dominica. q. 5. vers. Tertia. dicunt licita esse pietatis opera in die festo, exemplum ponentes de refectioe pontium, & viarum, intelligendum est, quando simul adest necessitas laborandi circa ista in festiuis diebus, ne alias multum impediatur opus ex concursu aquarum, & ad alia damna vitanda, tunc enim non tam pietas, quam necessitas boni communis preuita licentia episcopi excusare censetur.

13. *DVBIVM SECVNDVM est, an quae in festo licite fieri possunt sine lucro & questu, fieri etiam licite possint pro pecuniis? Quidam negant, vt Rich. in 4. d. 37. ar. 2. q. 4. Pan. in c. 1. n. 4. de fer. Ang. vers. n. 9. vbi explicat de scriptore ob lucrū. & nu. 17. de*

de cytharistis & sonatoribus. ob lucrū, & n. 29. de studentibus principaliter propter lucrū, & n. 30. de scholaribus legētib. ob lucrū, & n. 31. de transcribentibus libros ob lucrū, & n. 32. de laborantibus circa pōtes ob lucrū, & Tabiena verb. feriā. nu. 36. vbi id docet de cytharistis ob lucrū principaliter, & n. 38. de studentibus principaliter propter lucrū, & n. 39. de legentibus ob lucrū, & n. 40. de transcribentibus libros de quinterno ad quaternum principaliter ob pecuniā, & n. 41. de laborantibus circa refectōnem pontijm ob lucrū, & n. 42. de baritonis rudentibus ob lucrū, & eadem docet Syluest. verb. Dom. nica q. 4. ver. 1. & q. 5. ver. 1. Tertia. Hi igitur docēt hanc licitā esse si ex necessitate fiant aut alia ex causa iusta, secus autem si fiant principaliter ob lucrū, etiā audita Missa. Ratio eorum esse potest, quia ex lucro sunt opera seruilia, qui enim facit hanc lucrū gratia, feruit illi in cuius gratiam facit. Ideo quæ seruilia operis ex tali mercede efficiuntur.

Alij vero vt Caiet. 2. 2. q. 122. art. 4. & in summa verb. festum. S. v. in lib. 2. de iust. q. 4. art. 4. in fine. Nauar. in Manuali c. 13. nu. 5. ver. 8. vbi id absolute docet, & n. 12. ver. 8. de consuetudine in die festo etiam ob lucrū, & n. 14. ver. 8. Ex quo sequitur, de scribente literas, & instrumenta. Barthol. Medina. lib. 1. instr. conf. c. 1. c. 14. §. 8. in fine. Lud. Lopez part. 1. instr. conf. c. 1. c. 14. §. 8. in fine. Colmus Philarch. de officio sacerdot. part. 2. li. 3. ca. 23. docent quodvis opus, quod vel ob necessitatem, vel ob consuetudinem, vel ob aliam causam ex istis licitum est in festis, licite etiam fieri posse in festo etiam si principaliter fiat intuitu lucrū, & mercedis. Ratio est, quia intentio & spes lucrū, non facit, vt opus quod alias ex genere suo non est seruile, ob hoc fiat seruile. Siquidem & librorum opera, qualis est negotio, musica, venatio, militatio, & similia propostam sibi habent mercedem, & contra seruile opus gratis fieri potest. Vnde non exinde constituitur aliquod opus seruile, quod fiat in obsequium alterius. Immo artifices & alij prædicti quamuis ex necessitate illa faciant in festo, non tenentur tamen ea gratis facere, quia non sunt necessaria ob inopiam personarum, sed ex natura rei. Omnia igitur opera quæ, vt diximus, licite fieri possunt in festo sine quaestu, fieri etiam possunt propter lucrū appositio enim seu intentio lucrandi non conuenit opus seruile, nec magis inuēdiō faciēdo opus propter mercedem, quam faciēdo absque mercede. Si igitur licitum est absque lucro, etiam ob lucrū licite fieri potest. Vnde si licitum est consilium in festo sine lucro, legere in festo absque spe lucrū, aduocare sine mercede, studere sine intentione lucrandi, ita etiam hanc omnia propter pecuniā facere licet. Nihilque refert fidei Doctor, aut aduocatus diues sit, aut pauper, quod lucrum in præsentem recipiat, aut in futurum expectetur.

14. DVBIUM TERTIVM est inter autores huius secundæ; si n. de scriptoribus, An. licite scribere possint propter lucrū in festo? Ratio dubitandi est, quia Caiet. 2. 2. q. 122. art. 4. & Nauar. in Manuali. c. 13. nu. 14. ver. Decimo, & Cosmus Philarch. de officio sacerdot. par. 2. lib. 3. ca. 23. concedunt scribere de se, & per se, vel per aliu docendo, licitū esse in die festo, quia non est opus seruile, sed commune liberis, & seruīs, vnde, & Reges, & prælati

omnes scribunt, adeo vt turpem putamus Principem, aut Prælatum, qui conceptum suum, aut secretum propria manu exprimere nesciat: Addunt tamen illicitum esse transferre, bere, quia transferbere, & transcribendo libros componere est seruile opus, & mechanicum. Idem docent S. Ant. p. 3. titu. 9. c. 7. §. quantū ad 3. Ang. verb. feriā, nu. 31. & Tabiena, eod. nu. 40. sed ex alio fundamento, scilicet, si fiat ob lucrū. Ceterum Barthol. Medina lib. 1. Instr. conf. c. 14. §. 8. in fine Lud. Lopez. par. 1. instr. conf. c. 52. & fauet Emanuel Sa. in Aphorismis. verb. festum, (etsi Caiet. sententiam probabilē putent) tutam tamen in praxi contrariam esse docent: Ratio est, quia quæ licite fieri possunt in festo sine lucro, etiam fieri tunc possunt ob lucrū, nec exinde violatur festum, vt ipsimet fatentur. Tum quia transferbere non est aliud quam scribere. Vnde qui in festo transferret libros propter lucrū, non peccat moraliter, dummodo non omittat ea, ad quæ tenetur in festo. Id quod maxime uerum est, quando effect pauper qui transferret, aut ex causa curaret aliquid breui tempore transferri, alias non habiturus copiam Scripturæ, cuius maxime indigeret.

15. DVBIUM QUARTVM est, de Notarijs, & officialibus Curiarum illis licitum fieri in die festo transcribere? Ratio dubij est, quia istum scripturam strepitum iudicialē pertinere videtur, quæ omnia sunt prohibita, vt infra dicemus. Aliqui id concedunt licitum esse ex iusta causa dummodo id domi priuatim faciant, quia sic non videtur pertinere ad strepitum iudicialē, sed solum quando in ipso strepitu scribunt. Ergo sicut non consulerem ipsis officialibus, vt hæc etiam priuatim facerent, ita non condemnarem peccati mortalit si scriberent.

16. DVBIUM QVINTVM est, potest circa picturem, an in die festo depingere liceat? Ratio difficultatis est, quia videtur ars liberalis, & consequenter ex se licita erit. Alij tamen vt Lud. Lopez p. 1. instr. conf. c. 52. Emanuel Sa. in Aphorismis. verb. festum dicunt non esse licitam, quia communiter, & vt plurimum non solet fieri nisi ab ijs, qui alij inferiunt, & ita licet mechanicum non sit, est tamen aliquid seruile, secus autem si solum staret in ecclesijs, aut alibi ad designandum, ex Angel. verb. feriā, nu. 31. & Tab. eod. num. 40. Barthol. Medina lib. 1. de instr. conf. c. 14. §. 8. in fine. tunc enim licitum esset, cum id faciant ad peritiam artis, etiam si ob lucrū facerent, ex Syluest. verb. Dom. nica. q. 5. ver. 1. Qu. ntu. & Andrea Croquetio catech. 74. in fine.

17. DVBIUM SEXTVM est, an quando episcopus sub poena excommunicationis præcipit, vt nemo diebus festiuis operetur, excommunicatur illi, qui necessitate compulsi operentur. aliqui ex illis modis quos superius enumerauimus?

Respondet, quod uel in sententia expressum est, vt nullus laboret in causa necessitatis, vel pietatis, & tunc sententia illa nulla plane est, vt pote continens errorem intolerabilem, & existens contra iuxta expressum contentum in c. si de sensu. in fi. vbi habetur, nisi necessitas urgeat, vel pietas iudicat. Si vero hæc in sententia expressa non fuerint, intelligenda est sententia iuridice, scilicet, vt nemo laboret in festis, nisi in casibus de iure concessis. Vbi autem dubium

solum circa festa particularis consuetudinis vel præcepti sed etiam vniuersalis.

Præcepti secularis, Civitas, Respublicæ festis instituitur non potest. ibid.

18 *Quotiescunque contraxit necessitas etiam publica, nihil valet dispensatio Principis secularis, Servi à Patronis iussu aut coacti excusantur.*

19 *An qui nunc viuunt festa maiorum voto aut iuramento recepta seruare teneantur.*

Voniam præceptum hoc partim negatiuum est, præcipiens, s. vt quis ab omni opere seruilis in festiui diebus abstinere, partim affirmatiuum, quo præcipitur cultum exteriorẽ exhibere Deo, & positũ vacare diuinis, & de priori parte satis in præcedenti capitulo dictum sit, nunc de altera præcepti parte, quatenus prædicti instituti nostri ratio postulat, agendum est. In qua re quedam dubia explicanda sunt.

1 PRIMVM DVBIVM est, Ad quam opera teneamur in diebus festiui?

Respondeo, Ex communi omnium consensu, fideles omnes, postquam ad annos discretionis peruenierint, vñsq; & iudicio rationis habuerint, singulis diebus dominicis, alijsq; diebus festis ex præcepto. Missam dicere, vel audire sub peccato mortali tenentur, nisi ex aliqua iusta & rationabili causa excusent, vt habetur in c. *Missas de cõfess. d. 1. vbi dicit, Missas die Dominico secularib. toties audire speciali ordine præcipimus, ut vt ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præsumat, quod si fecerint, ab Episcopo publice confundantur.* Et similia fere habentur in c. *omnes fideles, ad. dist. 1.* De qua re plura dicimus in materia de præceptis Ecclesiæ. Dixi, nisi ex causa rationabili excusentur, vnde qui Missam audire omittit, vel quia incurreret mortis periculum si exiret domo ad Missam audiendam, vel quia inferuit infirmis, qui citra periculum relinquere soli nequebit, vel si timeretur rapus puellæ si exiret, maxime vbi in morte est nobiles puellas non exire in publicum, dummodo tñ alias non euent ad choreas, & spectacula, vel si mater aliquid aduerfum filium timeret, si ipsa est egrediretur ad Missam audiendam, posset domi manere ad eustodiã filii, vel si ma. itus Zelotypia æstians, vxorẽ cohibeat, ne exeat, vel vidua per aliqd tempus. S. per dimidium, vel integrũ mensem à morte mariti non egrediaris: vel mulier post partum tpe purificationis Missam nõ audiret, iuxta patrie consuetudinẽ, in his inquam, & alijs similib. casib. qui Missam audire omitteret, nõ peccaret. Et pariter serui & famuli dom herus iter eis imperat, vel aliud negotium, licet sacrum non audiant, excusantur, & quicquid culpæ sit, Dominis eorum imputatur, si absq; rñabili cã impedimẽto sint, quo minus famuli Missam audiant. Quæ oia tradunt auctorẽ communẽ ter. S. Ant. p. 2. tit. 9. ca. 10. Ang. verb. *seru. ca. 42.* Tabie. cod. nu. 48. Sylu. verb. Dominica. 7. 6. ver. Quintum, et in verb. Missa. 1. & summius ibidem. Caiet. 2. 2. q. 123. art. 4. in princ. & in summa. verb. festum. in princ. Sotus lib. 2. de iust. q. 4. art. 4. Nauar. in Manu. cap. 13. numer. 17. verfi. vnde dico & cap. 21. numer. 2. 3. 4. Barth. Medina lib. 1. in l. tr. c. confess. ca. 14. 8. 9. Ludou. Lopez p. 1. ipstru. c. conf. ca. 5. i. Cosmus Phi-

liarchus de offic. sacerdot. p. 2. lib. 3. c. 24. Toletus lib. 4. summa. c. 24. & lib. 6. c. 6. & seqq. Emanuel Sa in Aphor. verb. Missa auditio. Ioannes Benedicinus in summa de peccatis. lib. 1. c. 10. nume. p. Andreas Crocquetius Catechesi. 73. Ioannes Azo. p. 1. insti. Moral. lib. 7. c. 4. & 7. Catech. Rom. in explicat. tertij præcepti. nu. 26. & 10. Pedraza in declaratione 3. præcepti. versic. Secundo, & alij quos suo loco referemus.

2 SECUNDVM DVBIVM est, An hoc præcepto præter cultum externum, teneamur et ad cultũ internũ? Scot. in 3. d. 2. 7. 5. Quantum ad secundũ, lite. N. expresse docet hoies ex hoc præcepto teneri dieb. festis bonum actum mentis exercere erga Deum, nempe eius dilectionem, atq; adeo affirmat teneri oēs in dieb. festis Deum diligere, ita d. *vt maneat vnusquisq; apud se. i. recolligendo se, & ascendendo ad Deum suum.* Rõ pro hac re esse põt, quia cũ hoc sit præceptũ affirmatiuũ ad Dei famulatum pertiñens, famulatus aut ille Deo fit gratioꝝ vt qui iocundus in corde fit, q; exterior exhibetur, consequenter ille potius q; iste in præcepto esse vñ. Deinde quia seculũ designatione & determinatione ecclesiæ, ali qua sanctificatio iure diuino fieri præcipitur in diebus festiui, sed non potest assignari alia comodior quam illa que fit per diuinam dilectionem, quæ quis iustificatur. Ergo ad eam iure diuino in festis fideles obligantur.

3 Alij vt Alexander de Ales. p. 3. q. 3. memb. 5. art. 2. existimant peccantẽ in die festo, duplex peccatũ cõmittere. vñm. s. pro ratione culpæ, & alterũ cõtaminando finem, & proinde teneri vtũq; cõfiteri. Quamuis. n. sit peccatum vñm ratione actus, est tamen duplex ratione reatus. Dat exemplum, *Qui in diebus Dominicis inquit defforat virginem, uno actu dupliciter peccat, interficiendo, & stuprando.* Sicut q; in ecclesia homicidiũ facit, ut Moniale vnũ, vñm actũ duplex peccatũ cõmittit in cõfessione explicandũ. Cuius est finis fuit Hysichius in eo quod docet hoc præcepto præcipue prohiberi cessatiõẽ a peccatis. Idẽ et docet Nicolaus de Lyra in Exod. 20. affirmans peccantẽ mortaliter in die festo, non solũ agere contra vñũ præceptum, v. g. cõtra illud, *Non me habebis, si adulterium committat, aut contra illud, Non furum facies, si furetur, sed et contra illud de sinificatione Sabbathi, facere etiam videtur S. Tho. qui 2. 2. q. 132. art. 5. ad 3. vbi distinguens triplex opus seruilẽ, vñm quo quis seruit peccato, alterum quo homo homini seruit, & tertium quo seruit Deo, paulo post subdit, opera seruitutis primo, vel secundo modo contrariari obseruatĩe sabbathi, inquitum impediunt applicationem hominis ad Diuinã; Immo addit magis contra hoc præceptum agere illum, qui mortale peccatũ committit in die festo quam qui opus aliquod corporale facit, & adducit ad huius rei confirmatiõẽ D. Augustinum in lib. de decem chordis cap. 3. vbi ait, *melius faceret Indanus in agro suo aliquid vñle, quam si in theatro sedulosus existeret, & melius femina eorum die Sabbathi laum faceret, quam quã tota die in geomemij suis imunda, & saluarent.* Idemque docere videtur S. Thomam secutus S. Antoninus p. 2. tit. 9. c. 7. 9. quantum ad primum.*

Alij docent teneri homines ad contritiõem in dieb. festiui si sint in peccato mortali, sic expresse

se Angel. in verb. feriat. nu. 41. & Petrus Sotus lec. 13. de poenitentia, quia cum teneatur vacare Deo in aliquo tempore diei festi, non potest id facere, nisi conteratur de peccatis; id quod non solum docet esse verum in eo qui recognoscit se esse in peccata mortali, sed etiam de eo, qui non aduertit, tenetur enim saltem generaliter dolere de peccatis commissis, alias inquit, non excusatur a mortali. Vnde ait haec causa in M. sa. praeiungi confessionem, quae fit non solum a celebrantibus, sed etiam ab audientibus Missam, & confirmari potest ex illo Leuit. 16. ubi dicitur, *Sabbatum requietionis est, afflige animas vestras, &c.* 23. *Affligetis animas vestras in eo, omne opus seruale non facietis in die hac &c.* Et infra, *omnis anima, quae afflicta non fuerit in die hac, peribit de populo.*

Communis tamen, & vera opinio est, non teneri homines in diebus festiuis ad actum interiore delectionis, aut contritionis. Sic Caie. 2. 2. quæst. 122. arti. 4. & in summa in verbo festum. Sotus lib. 2. de iust. q. 4. arti. 4. & in d. 17. q. 2. arti. 6. conclu. 3. Io. Medi. Cod. de poenitentia q. 6. dub. 3. Syluest. verb. Dominica q. 6. versic. Quartum. Tabiena. verb. feriat nu. 48. Nauis in Manu. c. 13. nu. 17. versic. Quartum Gregor. de Valen. t. 3. disp. 3. q. 19. puncto. 1. in fi. & to. 4. disp. 7. q. 8. puncto 4. Carnus reled. de poenit. p. 4. proposi. 3. Lys. Lopez p. 1. instruct. confect. cap. 52. Crismas Philari de offi. laic. cerdo. par. 2. lib. 3. cap. 23. Tolens lib. 4. summe. c. 24. & alij. Ratio est, quia aut ad hæc omnia ab authorib. contrarie opinionis asserta iure ecclesiastico obligantur hoies, aut iure diuino: Non iure ecclesiastico, tum quia ecclesia non directe extendit ad actus internos; tum quia id quod ecclesia præcipit, continetur in cap. Missas, de consecr. d. 1. scilicet, vt audiat sacrum, & abstineat ab operibus seruilibus, quæ absque dilectione Dei, & contritione inculpabiliter adimpleri possunt. Quamvis enim in illo actu exteriori audiendi sacrum subintelligatur actus ille interior, scilicet, velle audire sacrum, cum decet ei reuerentia, & attentione vt sit actus humanus, nõ tamen non cogit ad aliquem alium particularem actum contritionis, & dilectionis Dei. Vnde licet ecclesia præceperit illa, quibus homo ad ista præparari, & disponi solet, scilicet, dum quis abstinet ab operibus seruilibus, & Missæ reuerenter interfuit, exequitari solet ad actus contritionis, & dilectionis Dei elucendos, illos tamen non præcepit, vt constat. Neque iure diuino, tum quia ex comuni Doctorum consensu præceptum dilectionis Dei non continetur in Decalogo, sed in principio omnium, tanquam finis eorum præfigitur, tum quia finis præcepti non continetur sub ipso præcepto, præcepta enim non dantur nisi de medijs; finis autem præceptum Decalogi est dilectio, ergo non cadit in ipsum præceptum. Ratio etiam id ipsum committit, Nā contritio est actus virtutis poenitentia, qui est actus iustitiæ; cultus autē in hoc præcepto Decalogi contentus est actus Religionis, vt constat, quæ sunt due virtutes distinctæ, sub hoc igitur præcepto solum actus exterior cadit, non dilectio Dei, aut contritio, aut vitatio aliorum peccatorum; atq; adeo peccatum in die festo commissum nec sacrilegium est, nec festi circumstantia in confessione ex necessitate confitenda erit, quāuis accidentarie ag-

grauet, ac proinde consilium sit eam confiteri.

Ad rationem vero Sotii Respondetur, Quod licet dignior ex se sit actus internus quam externus, inde tamen non sequitur vtrumque eodem modo præceptum esse; siquidem exterior solum in præcepto est, scilicet audire Missam ea attentione, vt sit actus humanus. Ex eadem tanquam finis consequitur amor ille internus, & mentis eleuatio. Prior igitur actus, scilicet auditio Missæ cum debita attentione solum præcipitur: Tenetur enim audiens Missam in festo interiore, & exteriori cultum exhibere. Sicut sacerdos tenetur ad attente soluendū horas, id est vt ex proposito, seu aduertenter, non notabiliter mentem auertat. Secundus vero, finis præcepti est, finis autem præcepti non cadit sub præcepto vt diximus. Præcipitur igitur abstineri ab operibus seruilibus, vt melius Deo vacemus, hoc est, vt attentius Missam audiamus, atq; adeo hæc duo in præcepto sunt, scilicet cessare ab opere seruilis, quantum attinet ad partem negatiuam huius præcepti, & audire attente Missam, quod spectat ad partem affirmatiuam, quæ ambo ad substantiam præcepti pertinent; Quod vero postea vacemus Diuinis laudibus, orationi, & contemplationi, ad finem præcepti spectat, qui nullo modo in præcepto est, vt exposuimus. Ex quibus etiam refellitur Alensis opinio, asserentis duplex peccatum committi, si in die festo peccetur; Quamvis n. sacrilegium committi possit, aut ratione voti, puta, si Monachus vel sacerdos fornicatus fuerit, aut ratione ecclesiastici status, si in loco sacro furtum committatur, aut sanguis, vel semen ibi effundatur, non tamen extat tale aliquod præceptum ratione temporis: vnde nec sacrilegium erit quodcumq; peccatum, ex eo quod in die festo perpetratum sit. Quod vero S. Thomas affirmet peccata aduersarij obseruarij Sabbathi, intelligendum est tantum quantum ad finem Sabbathi, hoc est, quantum ad vacationem rerum diuinarum, non aut quantum ad vacationem præcepti. Etenim magis repugnat peccatum Diuine contemplationi, quam opus seruale, ideoq; peius est fornicari in die festo, quam arare, id quod solum probat exempla ex S. Augustino allata.

Quod vero ad sententiam Angeli spectat, eiusq; argumentum, quamuis satis ex superioribus refutatum sit; Respondetur tamen consuetudinem illam, præmittendi confessionem in Missa, solum obligare sacerdotes celebrantes, non audientes, qui licet eam non faciant, præcepto tamen ecclesiæ satisfaciunt, si Missa interint, vt ex praxi ecclesiæ constat. Ad ea vero, quæ ex Lev. 16. & 23. asseruntur, Respondent communiter Doctores, vel intelligenda esse de abstinentia a voluptatibus, & ab his, vnde solent homines recreationem corporalem sumere, vel referri specialiter ad festū expiationis, quod institutum fuit specialiter semel in anno, scilicet, decima die mensis septimi, in quo præceptum Iudæis erat corpora ieiunio macerare, hoc est, animas affligere, vt sic sacerdos pro peccatis populi offerret, & oraret, ita vt Deus propitijs, & misericors, redderet, vt notant Ioan. Medina, & Sotus in quarto distinct. 17. ubi supra, & satis euidenter colligitur ex Lev. 16. atque ita quoad hoc festum illud legale erat, & nunc tempore nouæ legis non obligat.

8 *Quamuis hæc ita sint, hoc est, quamuis cum abstinentia ab operibus feruilibus, sufficiat in seculo ad euicandum mortale peccatum attente Missam audire, absque eo quod interioribus alijs actibus orationis, deuotionis, dilectionis, & conuictionis vacet hoc tamen satis esse deberet ad monendos homines ad hæc ope, quod finis in quem Deus, & ecclesia felices dies ordinariunt, est, vt his diebus saltem Christi fideles orationi, & operibus pietatis vacent, quandoquidem id maxime necessarium illis est ad vitam spiritalem conseruandam, vt cum alijs hebdomadæ diebus perpetuo quasi negotijs externis distraherentur, ita vt vix modicum quid illis in terrenis deuotionis & pietatis actibus tribuere solent, tandem in diebus festis prolixius attentius, & maiori cum seruiore vacemus orationi, vt sic supplicum defectus, & negligentia aliorum deturgetur. Si enim iussisset nos quotidie religionis cultum sibi tribuere, sicut tunc pro suis erga nos beneficijs, quæ maxima, & infinita sunt, omnia opera danda fuisset, vt prompto, alacrico animo eius diebus audientes effemus: ita nunc paucis ad eius cultum institutis diebus sine grauiuscula culpa prætermittere non possumus, quin in illis Deum a quo tot beneficia accepimus, agnoscamus, colamus, ac veneremur. Sabbathum itaque dieque festis deus plene ac perfecte celebrat, & sanctificat, quia dei templum accedens, pia ibi sinceritate animi attentione sacrosanctæ Missæ interest, hoc est, vel sedet, vel genuclatur, & ad salutationes, colloquia, Missæ respondet, nec fabulas Missæ tempore intermiscet. Hæc enim ex Doctorum consensu ad festi celebrationem, & sanctificationem ab aliquo peccato sufficiunt. Si quem vero generosiorum tam tepide ac imperfecte Deo seruire patet, hæc præterea agat, sub tempore consecrationis æqualibus suis cum sacerdote, conspiret, sistatque Deo patri filium suum, & agnum dei. Cuius, sacerdotis ante consecrationem, & sacrificij oblationem in silentio stantem, & orantem videat, ipse non immemor sui dignitatis, & cois sacerdotij Christianorum, seipsum, suosque oēs Deo deuote commendat, & pro viribus commune ecclesiæ causam agat. Cum enim fide dicat ipse sacerdos offerre pro se suisque omnibus, nemo tam debet esse ingratus, & iners, vt omnia soli sacerdoti contradens, suis ipsius, ac suorum sit immemor. Post exhibitum Patri filium, ubi narium erit silentium, commendare meminerit suos defunctos, & comprecatores sanctos omnes utroque in loco aduocet. Que omnia sicut dici, ita etiam fieri facile possunt. Ad id etiam potest, & istud, vt scilicet post lectum Euangelium, aut recitatum Symbolum, cum sacerdos panem, & vinum offerat, ipse si non corporaliter, saltem pia mente, cum sacerdote eandem oblationem Deo offerat, panem quidem pro omnibus, quæ ad hanc vitam, corpusque attrahit, vinum autem, quod Symbolum est anime, pro ijs, quæ ad animam spectant, beneficijs. Hæc res enim vehementer hominem extuliat, vt Christiani quid decoris nunquam obliuiscatur, vt pote, quæ tantum sibi cum Deo consuetudinem esse meminerit. Illud demum adiiciendum est, hæc præsertim attente, quæ desijt illa Christianorum cum sacerdote sacramentorum communio, vt saltem ardentibus votis spiritaliter communicet, hoc est, vt annitatur, optet, supplicet fieri particeps effectuum, & gratiarum pas-*

sonis, corporis, & sanguinis Christi Domini. Hæc enim modo non solum attente, sed pie est, & deuote præceptum istud de audienda in festo Missa adimplet. Reliquum porro dei festi tempus non nisi in concorde audiendo, & in ijs officijs, & operibus, quæ pietatem continent, pauperibus, videlicet, & eius elemosinam tribuendo, ægros visitando, morientes, quippe dolore afflicti lætante pie consolando, expendendum erit. Nam vt apud Apostolum est, Reliquum inuicem, & immaculata apud Deum & patrem habet, & celli, & pupillis, viduas in tribulatione eorum, facit. Hæc enim, plene Sabbathum est, quod Eccl. c. 5. Delicatum appellat, quoniam dies festi sunt veluti delicia Domini, & porum hominum, & angelorum, & dignæ, & deuotæ celebrantur, maxima, & amplissima præmia a Deo promittuntur, quæ eodem in capite proponuntur. De quo argumento plura apud sanctos Patres, & catholicas legi possunt, hæc nostrum institutum satis sint. Ex quibus quod in hac præcepti alii, martiri parte Christianis, omnibus præceptum sub peccato sit, manifestum esse potest.

9 *TERTIVM DVBIVM est, quinam sint dies illi festi, qui a Christi fidelibus vltra diem Dominicum de præcepto seruandi sunt?*

Respondeo, præter dies Dominicos in memoriam, & honorem Returrectionis Christi, alios dies festos ab ecclesiæ initio & consequenter deinde temporibus Apostoli, & summi Pontificis sanctæ, & pie instituitur in memoriam multorum beneficiorum quæ a Deo accepimus. Inter quos celeberrimi habentur illi dies, qui ob Redemptionis nostræ mysteria religioni consecrati sunt. Deinde qui sanctissimæ Virginis matris, tum vero Apostolorum, Martyribus, ceterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur, in quorum victoria Deo bonitas, & potentia laudatur, ipsi debiti honores tribuantur, atque adeorum imitationem fidelis populus excitatur. Qui dies recensetur tū in cap. Pronuntiandum de consecratione, dist. 3. tum in ca. Conquestus, de ferijs, quibus tamen in locis enumerantur omnes dies festi, qui modo seruantur, nec præterea seruantur oēs dies festi, quorum ibi mentio habetur. Enumerantur enim dies Innoc. & S. Syluestri, qui tamen modo nullibi ferè seruantur. Item septem dies dominicæ passionis, & dies Resurrectionis cum septem sequentibus, qui tamen omnes modo non seruantur, sed solum Dominicæ passionis, & Resurrectionis cum diebus duobus sequentibus. Enumerantur etiam ibi tres dies Rogationum, quæ tamen modo dies festi non sunt. Quia igitur consuetudo nunc multos dies festos ex eis abtulit, & alios induit, ideo hæc tanquam regula certa tenenda est, quod vniuersique illos dies festos obseruent, quos lex, aut constitutio Synodalis recepta, & non abrogata, vel consuetudo præscripta, ibi præcipit obseruari. Et enim non solum dies qui sunt ex præcepto, sed illi etiam qui ex consuetudine, & particulari deuotione populi seruantur, pari modo seruandi sunt, cum consuetudo vim legis habeat. Scire tamen oportet, quod consuetudo non eodem modo omnes recipit, & obseruat. Et hinc est, quod non omnes qui sunt ex consuetudine seruantur eodem modo, sed inæqualiter prout habet consuetudo. Aliquando enim consuetudo habet vt totus dies festus seruetur.

tur; Aliquando autē iolum quoad horas ante meridianas, quā u celebrantur Missæ. Aliquando consuetudo habet: ut festus dies tñ in ciuitate, quā extra: Aliqñ vñ solum in ciuitate, & non extra, feruentur, unde eo modo seruandi sunt dies festi, quo loco consuetudo feruat. Quæ omnia latius tractant Glossæ in d. c. Pronunciandū, & in d. c. conuictus, Holienfis, & Panor. ibi. S. Anto. p. 2. tit. 9. ca. 7. in prime Ang. in verb. Feriz. nu. 3. 4. 5. 6. & 7. Sum. Pinnell. eo. §. 2. 3. & 4. Tabiena. eod. nu. 3. 4. 5. & 6. Syluest. verb. Dominica. q. 1. Caiet. in sum. verbo. Festū. in fi. Nau. in Manu. e. 1. 3. nu. 5. Lud. Lopez p. 1. in truc. conf. e. 52. Cosin. Philiar. de offic. sacer. p. 2. lib. 3. c. 23. Toletus lib. 4. sum. ca. 24. Emanuel Sain Aphorismis. verb. festum & alii cōmuniter.

- 10 QVARTVM Dubium est, An sicut contingit aliquando dies aliquos fe tuos transferri quoad officia, cum festiue, occurrant in Dominicis aduentus, vel quadragesimæ, & huiusmodi, transferri & censetur quoad obseruantiam eorum, ita ut abstinere teneatur populus ab operibus seruilibus, & ad Missam audiendam obligetur?

Respondet cum S. Ant. par. 2. tit. 9. c. 7. in principio, & Tabiena. verb. Feriz. num. 15. verfi. Decimo quarto, & Syluest. verb. Dominica. q. 2. Non teneat; cuius hec ratio est, quia ecclesia illos dies festiuos obseruandos solum statuit diebus, quibus occurrunt, non autem aliis diebus prout consuetudo obseruat, quamuis secus censendum sit quoad celebrationem officii, vt praxis ecclesie obseruat. Id quod etiam patet à simili; Nam si occurrat ieiunium ecclesie, vel ex voto in eadem die; quā aliud ieiunium ecclesie, puta vigilia S. Matthei, vel S. Thome Apolloli cum ieiunio quatuor temporum: vel si quis sextana feriam ieiunare haberet ex voto, & eadem die accideret aliquod ieiunium ecclesie, nullus dicit, teneri illum alio die ieiunare in supplementum, sed illa dies determinata sitis facit vtrique; & voto & ieiunio ecclesie. Et idē de obseruatione diei festi dicendum est, nec illa teneretur duas Missas audire; sed vtrique præcepto satisficere, si vnam solummodo Missam attente audiat.

- 11 QVINTVM Dubium est, An quis teneatur dies festos patri; vel loci in quo degit obseruare? Respondet, vnusquisque obseruare teneat festa loci illius in quo degit, non autem illa, quæ in propria patria obseruantur. Vnde eñ illud commune dictum, *sum fueris Romæ, Romano uiuio more; cum fueris alibi, uiuio more loci*. Id quod probari solet à simili, de ieiunijs, si quidem in ieiunijs, & in comedendis ouis, & à steinijs, aut ab illis abstinendo, cōformare fe teneatur vnusquisque loco, in quo prout se inuenit. Sic Nau. in Man. e. 1. 3. nu. 5. verfi. Inferitur tertio. Cosinus Philiar. de officio sacerdot. p. 2. lib. 3. c. 23. Notab. 3. & Lud. Lopez p. 1. in truc. conficent. c. 52. Solus autem transitus ad pecularia festum non obligat, si ibi non re quiescat: Non enim tenetur qui iter agit per eui tatem vbi dies festus obseruatur, iter suum retardare, vt Missam audiat in tali festo proprio loci per quem transit, vt Nau. verfi. Inferitur 6. Cosinus, & Lopez locis proximè allatis testantur. Ceterum si illic ante prandium ueniret, & ibi tota die quiesceret, tunc Cosinus vbi supra non improbabili ter docet in eo casu teneri ad sacrum audiendum, quod tamen intelligerem.

quā commodè alijs negotia sua expedire poterat, & per multum temporis ante prandium illuc accederet, id quod arbitrio boni ac prudentis viri confidetur, ratis omnib. circumsistantibus relinquendum est, sicut etiam à simili si ibi pranderet, teneretur velfi cibis ieiunij, si peculiare ibi ieiunium obseruaretur.

- 12 SEXTVM Dubium est, an licitum sit in die festo patriæ ad alium locum ire vbi dies festus non est, ibique diem totum laborando expendere?

Respondet posse quem ad locum, vbi non est festum, ire causa laborandi, ex loco vbi festum est. Id quod non solum verum est in eo, qui in festi vigilia, sed etiam qui in ipso die festo illi faceret, dummodo prius Missam audierit. Sic Nau. in Manu. ca. 13. nu. 5. verfi. Inferitur sexto. Lud. Lopez p. 1. in truc. conf. c. 52. & Emanuel Sa. in Aphorismis in verb. festum. Ratio est, quia sicut obligatur ad Missam, audiendam, eo quod dies festus erat in loco vnde egressus fuit, ita etiam eum extra locum illum fuerit, in quo dies ille festiuus non est, laborare licite potest, eum non ibi dies ille obseruetur. In qua tamen re fraus omnis abesse debet, nec passim id faciendum est nisi ex causa iusta, & urgente necessitate, puta quia pauper est, & familia magnam habet alendam, aut quia labor eius multum vilius esse possit in eo loco, aut alia simili ex causa.

- 13 SEPTIMVM Dubium est, quando festum incipiat, & desinat?

Respondet, quidā ex c. Pronunciandū, de consecr. distinctio. 3. & c. 1. & c. 2. de ferijs, exilimantur incipere à vespere, & durare ad vespem. Ceterum vt recte docent Alex. 3. in c. Quoniam, de ferijs. Pano. ibidem. num. 4. S. Anton. p. 2. tit. 9. cap. 7. verfi. festi autem Angel. verb. Dies. Syluest. verb. Dominica. q. 2. Tabiena. verb. feriz. verfi. Decimo tertio. Caiet. in sum. verb. festum, in fin. Nau. in Manu. e. 13. nu. 5. verfi. Inferitur 1. Cosin. Philiar. de offic. sac. p. 2. lib. 3. c. 23. Notab. 3. Lud. Lopez par. 1. in truc. conf. c. 52. Tolet. in sum. lib. 4. ca. 24. Lud. de Bcia p. 1. respon. casum conf. casu. 3. & Emanuel Sa. in Aphorismis. verb. festum. Modum incipiendi, & terminandi festa, an scilicet à vespere in vespem, vel à media nocte ad mediam noctem, quoad festi celebrationem seruanda est loci consuetudo, & quidē cōmuniter consuetudo inuexit, vt passim fieri videmus, vt à media nocte vsque ad mediam noctem festa seruentur. Dixi, cōmuniter, quia vbi consuetudo haberet vt seruarentur festa à media nocte vsque ad meridiem, vel vsq. ad Missarū solemniam peractā, possent postea fieri opera seruilia, vt praxis obseruat. Immo si consuetudo communis alicuius loci esset incipere festum à vespere, & alique artes propter suū proprium exetitiū haberent propriā consuetudinem illa seruandi à media nocte, in mediam noctem, vt sutoria, & barbitonforia, excusarentur vel dispensatione Eugenij III. ex S. Antonino, & Emanuel Sa. vel ratione cōsuetudinis, propriæ omniū fere illarum artium, & Tabiena, Syluestro, Caieta. & Cosino vbi supra, vel vt notat Nauarrus cum festum cōmuniter more Romano incipit à media nocte ad mediam noctem, morte Romano, ff. de ferijs, non indigent Barbitonfores tali dispensatione.

fatiorne ut per duas, aut tres horas noctis in Sabbatho & aliis diebus profectis laboret, cum abque omni privilegio tali vique ad medium noctem cedere possint. Vbi autem contraria esset consuetudo, tunc illis dispensatio prædicta excusare poterit.

- 14 OCTAVVM Dubium est, Quidnam possit consuetudo, aut superiores prælati circa dies festos.

Respondetur quavis multa in hac re dici possent, ego tamen ut multa paucis complectar, & singula clarius & distinctius exponam, omnia ad quatuor puncta reducam, quæ sequentibus propositionibus explicabo.

Prima propositio: Consuetudo seita & tolerata circa dies festos, idem potest quod circa alia præcepta humana, scilicet festos abrogare, vel novos instituire. Sic Angel. verb. Feriæ. nu. 4. Tabiena. eod. nu. 11. vers. Decimo. Syluester. verb. Dominica. q. 1. vers. Secundum, & vers. Tertium, & seq. Naua. in Manuali, cap. 1. 3. nu. 5. vers. Nonno. Cosmus Philiacus de offic. Sacerd. p. 2. li. 3. c. 2. 3. Notab. 3. Ludouicus Lopez p. 1. in instruct. conscientie. c. 52. & alii. Ratio est, quia licet sanctificatio aliquius temporis, etiam in lege Christiana, de iure diuino sit, & sic præceptum naturale, & morale, determinatio tamen dici est de iure humano, iuxta doctrinam S. Thoma. 2. 2. q. 122. art. 4. ad quartum. S. Ant. p. 2. tit. 9. ca. 7. in prin. Soti lib. 3. de iustitia. q. 3. art. 4. ad secundum. Naua. in Manuali. cap. 1. 3. nu. 1. Cosmi Philiaci de offic. Sacerd. p. 2. libro 3. c. 2. 3. Notab. 2. & Ludou. Lopez p. 1. in instruct. conscientie. c. 52. in prin. Consuetudo autem plurimum potest & valet in omne ius humanum. Quod verò consuetudo dies festos abrogare possit, etiam antea fuerit in præcepto, manifestum est, de facto enim abrogauit diem festum Innocentium, & San. Syluestri, & dies festos Rogationum, & quatuor dies hebdomadæ paschæ. Quod autem nouos itid instituire possit, patet ex experientia vbiq; locorū. Addq; tamen quod supra diem dominicam, & supra dies excellentium festorum, ver. g. N. t. utatis Domini, Paschæ Pentecostis, &c. probabilissimum est, nihil vspiam consuetudinem posse, tum quia probabile est, de iure diuino esse, ut vnus dies in qualibet hebdomada diuino cultui ascribatur. Etenim in Decalogo præcipitur ut sanctificetur Sabbathum, quocirca licet sanctificatio Sabbathi ceremonialis sit, quantum tamen ad sanctificationem vnus dies in hebdomada de iure diuino & naturalis est, iuxta ea, quæ post S. Thom. in 2. 2. q. 122. art. 4. ad primum notat Cathedricus Romanus tract. de tertio Decalogi præcepto. num. 6. Cum aut vnus dies in hebdomada sanctificandus sit, nullus aprior & conuenientior est ad sanctificandū quam dies Dominicus propter Resurrectionis Dominici mysterium. Tum quia hæc de causâ Apostoli ex illis septem diebus eum, qui primus est, ad diuinum cultum consecrare statuerunt, quem & diem Dominicum diuere, ut notat Cathedricus Romanus tract. de tertio Decalogi præcepto, nu. 7. atque adeo cum huius diei sanctificatio tam antiqua sit, & perpetuo obseruata fuerit, non videtur consueuendi vlla abrogari posse. Circa hanc autem consuetudinem duo annotanda sunt.

- 15 *Primum est*, quod si in aliquo loco sint multi dies festi ex consuetudine, Episcopi debent ex officio aliquos ex illis abrogare. Ratio est, quia vbi est

talis multitudo dierū festorum, vnum hoc: cum datur malum cueniet; vel quod nullus dies festus obseruetur prout seruandus est, vel ut illi qui sunt ex deo one exactius, & perfectius obseruentur, quam qui sunt ex vniuersali præcepto ecclesiæ. Quod autem multitudo festorum impediatur eorum obseruationem, patet ex experientia, quia pauperes non possunt sine magna iactura & incommoda familiariter obseruare.

Secundum est, quod si postquam Episcopus aliquos dies festos abrogauit, non obstante tali abrogatione populus continuo in eorundem obseruatione perseveret, tunc consuetudo præcedens in sui vigore remanet, non secus ac si tales dies per Episcopum abrogati non fuissent. S. vero post Episcopum abrogationem populus cessat aliquantulum ab eorum obseruatione, tunc consuetudo vires suas amittit, eo quod interrupta non solum fuit per Episcopum abrogationem, sed etiam per populi receptionem. Vnde quamvis postea idem populus eorundem dies festos rursus obseruare incipiat, adhuc tamen ad eos obseruandos non obligatur nisi hæc consuetudo rursus per tot annos perseveret, quot satis sint ad præferendum.

- 16 *Secunda propositio*: Summus Pontifex, vel Concilium Generale nouos dies festos in tota ecclesia Dei instituire, & antiquis institutis abrogare potest. Ratio est, quia Papa & Concilium sunt supra totam ecclesiam, & ideo nouos festos per tota ecclesia instituire possunt, & veteres abrogare. Et quia communiter Papa & Concilium non procedunt ad instituendum dies festos sine graui & rationabili causâ, mature prius discussa, & examinata, non requiritur consensus populi in talium festorum obseruatione.

Tertia propositio: Episcopi dies festos nouos non nisi in suis particularibus ecclesiis instituire possunt, neque communiter id facere debent sine causa vrgentissima, idque ex cleri, populiq; consensu. Sic Panormitan. in capit. conuestus. num. 4. & 5. de feriis. citans Innocentium & alios in cap. vestrâ de locato. & conducto. & in capit. fin. de offic. delega. Federic. consil. 17. Archid. in cap. primo, de conecraz. distinctio. tertia. Angel. in verbo. Feriæ. num. 5. Tabiena. verb. eod. num. 10. versicu. Nonno. Emanuele Sâ. in Aphorismis. verb. festum. Ratio est manifesta, quia cum Episcopi semper non procedant cum tanta deliberatione, & festorum multitudo præiudicio esse solet pauperibus, non debent dies festos sine cleri, populiq; consensu instituire. Quando autem contingit casus, propter quem festum diem aliquem celebrare contingit, Episcopus vnus ex duobus facere potest, scilicet vel instituire diem illum festum celebrandum illoanno solum, vel per aliquo numero annorum; vel si instituire velit diem aliquem festum in perpetuum, existente præteritis causâ rationabili, alium diem festum, qui ex deuotione est in illa die; si abrogare debet. Vnde colligo Episcopos quâ tum fieri potest, parcos esse debere in diebus festis instituendis, & promptiores ad abrogandos, quam ad instituendos, & hoc in eum finem, ut dies festi eo quo debent modo celebrantur, & obseruentur. Hinc inferitur, festum ab Episcopo institutum non obligare, si populus ex causâ rationabili

con-

contradictat, ex Pan. Table. & Eman. S. Jo. c. 1. proximi autem festos, quos in Diocesi sua servandos Episcopus præcepit, Religiosi omnes, etiam ex motu feruare tenentur, prout conc. Trid. Sess. 25. de Rec. 12. præcepit.

17. Quarta propositio: Episcopi, & alij prælati ecclesiarum, sicut diem festum instituere possunt de novo, vel abrogare eum, qui ex particulari loci consuetudine, vel præcepto feruatur, ita etiam dispensare possunt non solum circa festa particularis consuetudinis, vel præcepti, sed etiam circa festa consuetudinis vniuersalis, vel præcepti vniuersalis ecclesie, ex causa rationabili, non solum cum aliquo particulari, sed etiam cum toto populo.

Quinta propositio: Princeps secularis, ciuitas, aut Republika dies festos instituere non potest. Sic Syluest. verb. Dominica. in princ. nu. 2. & Emanuel S. in Aphorismis. ver. festum. Ratio est, quia diei festi cultus, vnus ex actibus religionis est, quocollitur Deus, de cultu autem Dei curam solum habent: prælati ecclesiastici. Hinc est, quod si Rex aliquis, vel Princeps festum diem agi præcipiat, v.g. Natalem filij, vel diem alicuius insignis victoriae, vel alium diem quemcunque, siue id faciat propter causam temporalem, siue spirituale, dies ille vere dies festus non est. Vnde quauis populus die illo ab operibus secularibus abstinere tenetur, Missam tamen audire non obligatur ex Syluest. & Emanuele vbi supra, & alijs communiter, nisi eadem diem festum cum Papæ, vel Episcopi loci consensu institueret, accedente namque tunc ecclesie consensu, vere dies festus est. Vnde probabile est diem festum electionis, aut coronationis summi Pontificis esse solum festum in Dominio Papæ, & sic habere consuetudo. Is enim dies non tam celebratur vt dies Pontificis, sed tanquam principis temporalis, qui ius spirituale, & temporale in locis illis habet.

18. Hinc sequitur, quod quocunque contingit aliqua necessitas etiam publicæ, vt rescindi pontis, aut conseruandi moenia ciuitatis, aut alterius operis faciendi, tunc si necessitas tanta non sit, quæ se tollat in casu obligationem huius præcepti, sed superioris dispensatio nem requirat, nihil ualet dispensatio principis secularis, sed necessaria est dispensatio prælati ecclesiastici, populus tamen qui ex imperio principis, vel minis, vel alia legitime laboraret de festo propter aliquam ex necessitatibus prædictis, a peccato excusetur, eo quod determinatio temporis dei festi non sit amplius de iure diu no, sed humano. Ius autem humanum ex sua natura cum graui damno, & periculo v. t. vel bono rursus non obligat, famuli autem liberi, qui propter mercedem seruiunt alicui Domini, non excusantur, ex hoc quod iussi aut coacti a Domino laborent, quia si talem Dominum habeant, cum deferre possint, & alium acquirere, serui autem, qui ex necessitate seruiunt, excusantur, si periculo alius grauis damni in die festo ad voluntatem patroni laborent.

19. NONVM DVBIUM est, an qui nunc viuunt festa maiorem voto, aut iuramento recepta, feruare teneantur.

Respondeo, quauis vota personalia sint, & iuramenta, vt consilij, & confiterentur ad alios non transcant communiter, peccat tamen populus qui

non adimplet vota festorum, aut aliarum rerum populi superioris a tatis, quado quidem est vnus idemque populus, atque adeo tenetur vel ratione voti cum, fit idem populus, aut saltem ex vi contractus, & promissionis, quæ in vnice: falem successore pertran sit, vt expresse docent Bar. Medina. 1. 2. q. 90. arti. 3. Nau. in Manu. c. 12. nu. 79. ver. Decimotertio Lud. Lopez p. 1. inltr. confic. ca. 50. Cosmus Philia. de off. sacer. p. 2. lib. 3. c. 22. Emanuel Rodriguez p. 2. Sum. c. 99. cõc. 13. & Emanuel S. in aphor. in ver. festu.

De quarto Decalogi Præcepto.

Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

Quid hoc Decalogi mandato præcipitur, & Parentis nomen quinam intelligunt. Cap. IV.

S V M M A R I V M.

1. Homo non solum debet esse pius, sed etiam quatuor secundum præceptum diuinum.
2. Pietas virtus peculiaris quæ parentis colimus potentialis pars iustitiæ.
3. Pietatis descriptio secundum S. Thom. & S. Augustin. ibidem.
4. Quid in hoc mandato præceptum, & quid honor parvus tum.
5. Quare honoris vox posita est non amoris aut metus.
6. Quibus hominibus debetur honor, & secundum quæ et tributa diuina colligere oportet qui sunt honorandi.
7. Sub hoc cultu parentum cultus consanguineorum incluitur.
8. Continetur etiam illa pietas, quæ est ad proximos.
9. Debitum etiam parentum in filijs sub hoc præcepto continetur, & non expressum sit, dicitur.
10. Cur additur primum honorantibus parentes.
11. Quare aliquando ipsi, qui maiorem pietatem parentibus præstiterunt, breuior vita contingit, triplex causa assignatur.

Postquam in superioribus præceptis ex omnia exposuimus, quæ ad Dei dilectionem pertinent, non solum autem s. a. s. c. i. id est. Dei amatores, sed etiam s. a. s. c. i. id est. debemus, adeo vt Christus Dominus præcepta illa duo de diligendo Deo, & proximo, similia inter se esse dixit, Matth. 22. rectus ordo postulat, vt quæ circa proximi dilectionem versantur, explicemus. Sic namque in titulum esse Decalogum diximus, vt doceret, vt hoies, quæ erga Deum, suosque proximos se gerere deberent. Inter proximos autem quidam sunt nobis peculiariter coniuncti, præter similes naturæ commercium, quod est cum omnibus commune. Qui rursus licet in varios ordines sint distincti, primus tamen locus merito debetur parentibus, quippe quibus id quod sumus secundum Deum debemus

Sunt

Sunt enim particulare nostri principii, sicut Deus vniuersale omnium, ac proinde immediate post tria præcepta in prima tabula legis contenta ordinantia nos in Deum, quantum, sed primum secundæ tabule præceptum constituitur illud, quo Patrem & matrem honorare præcipimur. Est enim pietas in parentes illius, quæ Deo debetur, adeo affinis, vt testibus Arist. lib. 8. *Ethic. c. 1. & 2. Plat. de legibus. & alijs, Dijs, parentibus, & magistris equalens reddi non possit.* Hinc Cicero in orat. post reditum, parentes, inquit, charissimos habere debemus quod ab his nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est in primis autem Deum, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

2. Et cum omnia Decalogi præcepta in iustitia fundata sint, est enim iustitia virtus quædam, quæ vni cuique, quod suum est, reddimus, sicut religio conuenit cū iustitia, quia est ad alterū, puta ad Deū, cui tamen æquale reddere non possumus, ita etiam pietas, quæ est ad parentes, quibus æquale reddere non possumus, pars quædam potentia iustitiæ est. Quæ sanè virtus licet varijs modis accipi possit, hoc tamen in loco pro virtute illa peculiari accipitur, quæ eoluntur parentes, sicutque in vniuersum definitur, & descriptio potest, ex S. Tho. 2. 2. q. 101. art. 1. 2. & 3. & q. 132. art. 5. ad 1. & 2. *Pietas est virtus, per quam debitus cultus, & honor tribuitur ijs, quorum beneficio possit Deum subsistimus, & gubernamur, nimirum parentibus, et patriæ, atque adeo etiam propter hos ijs, qui vel necessitate aliqua sanguinis cum parentibus, vel benedictione auctoris cum patria coniuncti sunt.* Cui omnino similis est illa descriptio pietatis a S. Aug. tradita li. 83. qq. 4. 31. desumpta ex Cicerone lib. 2. de inuentione. *Pietas est, per quam sanguine iunctis patriæque beneuolus officium, & diligens tribuitur cultus.*

3. Quod igitur in hoc mandato nobis præceptum est, non est aliud, quam vt parentes honoremus. Honor autem est processio quædam reuerentiæ, & præeminentiæ exhibitio ab eo qui honorat, illi qui honoratur per aliquem actum in ætorem, vel exteriorem, iuxta ea quæ S. Tho. 1. 2. q. 2. art. 2. & 2. 2. q. 63. ar. 3. tradita. Hæc autem præ eminentia est duplex, vna est increata illa præ eminentia Dei, quæ in infinitum præcminet toti maching, & vniuersitati creaturæ, de qua in primo Decalogi præcepto dictum est. Altera est creata, circa quam versat hoc præceptum. Rursus vero honor illi, qui præ eminentia creatæ debetur, alius debetur ex iure quodæ naturæ, qualis est honor ille quem vnusquisque inferior suo debet superiori; Alius vero debetur est ex charitate, iuxta illud Apostoli. Ro. 12. *Honore inuicem præuenientes.* & Philip. 2. *In humilitate superiores sibi inuicem arbitantes, non quæ sita sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum, quod quidem honorem æqualem, tum superiores honoramus.* Scite aut in lege posita est Honoris vox, non amoris, aut metus, etiam si valde amandi, ac metuendi sunt parentes. Etenim qui amat, vni semper obseruat, & veneratur, qui metuit, non semper diligit, quem vero aliquis ex animo, & charitate honorat, item amat, & veretur vt optime catechismus Romanus tract. de quarto Decalogi præcepto n. 7. annotauit.

4. Ceterum vt hoc præceptum euasius explicetur, & intelligatur melius quid Parentis nomine hic significetur, scire oportet, quod cum præ eminentia

creata nihil aliud sit quam participatio quædam & similitudo præ eminentiæ illius increatæ, ex præcipuis attributis increatæ præ eminentiæ colligi potest omnis præ eminentia creata, & consequenter quibuscumque hominibus honor aliquis debeat. At tributa vero præcipua Dei tria sunt, *Potentia Sapientia, & Bonitas*, ex quorum participatione, & similitudine colligere oportet quoniam honorandi sunt ob potentiam, quoniam ob sapientiam, & qui ob bonitatem. Potentia autem attendi potest in hominibus primo quod dem circa esse Naturæ; secundo, circa esse spirituale; Tertio, circa bene esse temporale. Et quidem primo circa esse naturæ, magna sine dubio potentia in parentibus relict, qui nos genuerunt, & ad quandam Dei imitationem nos fecerunt. Sunt enim immortales Dei quasi quædam simulacra, in ijsque ortus nostri imaginem inueniunt, ab ijs nobis vita data est, ijs Deus vnus est, vt nobis animus, mentemque impertiet. Vnde scit Deo, qui patris est, & effector omnium præcipuum honorem, & cultum tribuimus ita etiam mortales parentes amare, & honorare debemus.

Circa esse spirituale potentia relict in sacerdotibus, & ecclesiæ prelati, qui nos, & per baptismum regenerant, & per alia sacramenta pascha nobis præbent in vita spirituali, & salutis nostræ spiritualis curam gerunt, & ideo Patres dicuntur, quemadmodum ex Apostolo constat, qui ad Corinthios scribens, 1. Cor. 4. *Non inquit, ut confundam vos hac scribo, sed ut filios meos charissimos, moneo, nā si decem milli a pedagogo habuisti in Christo, sed non multos Patres, nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* Et Ecclesiastici, cap. 4. *Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua.* Quantum ad bene esse temporale, potentia magna relict in Regibus, Principibus, & alij Magistratibus secularibus qui Rempublicam gubernant, quorum cura, & diligentia, & ab hostibus defenditur, & domi tuti sumus, & bonis nostris fruimur, & si quid perdidimus, recuperamus, & alijs bonis temporalibus gaudemus, vnde & Patres appellantur, illique honor, & reuerentia debetur, vt 1. Re. 2. 4. vbi Saulem David Patrem vocat, & Naaman a famulis patre appellatur. 4. Reg. 5. Deinde vero præ eminentia creata attenditur penes similitudinem sapientiæ Diuinæ, & sic debetur honor Doctoribus, & viris sapientibus, præcipue vero Magistris, a quibus discimus, vnde Ecclesiastici, cap. 3. *7. dicitur, sapiens in populo habet datus honorem, & nomen eius erit, iuxta in æternum.* Hoc enim ipso quod sapiens est, ab omnibus honorari meretur. Idemque de tutoribus, & curatoribus dicendum est, quorum prudentia, & sapientia, erudimur. Deum attenditur præ eminentia creata penes similitudinem Diuinæ bonitatis, quæ in hominibus bonæ viæ relict, non solum in Angelis, & sanctis, qui in celo regnant, sed etiam in iustis, qui adhuc degunt in hac vita, vnde, & omnibus bonis viris, & probis honor debetur, vnde senes, & ætate coniecti vt notat S. Thom. 2. 2. quæst. 93. art. 3. honorandi sunt propter signum virtutis quod est senectus, iuxta illud Sap. 4. *Senectus venerabilis est, non diuturna neque annorum numero computata.* Cui autem sunt sensus hominis, & etas senectus, ita est immutata, & ideo Leu. 19. dicitur, *Orumcano capite conserge, & honora personam senis*; vnde vox

vix illa impiorū est, Sap. 2. *opprimemus pauperē iu-
Hum, & nō parcamus iudiciū, nec veterani reueremur
canos multi temporis.*

5. Sub hoc etiam cultu & honore parentum inclu-
ditur etiam cultus confanguineorum, qui etiam ut
docet Philoſophus 8. Ethic. c. 12. *ex eo confangu-
inei dicuntur, quod a patris sanguine defcendant.* Immo
etiam pietas complectitur coniungem, ut comuni-
ter traditur, siquidem hoc ipſo, quod coniux per-
tinet, & conducit ad procreandos filios, qui sunt
maxime confanguinei, habet etiam aliquem reſpe-
ctum ad parentes, qui quodammodo in nepotibus
manent, & conſequuntur. Sicut igitur charitas erga
Deum complectitur omnes pro ſuis ob reſpe-
ctum, quem illi omnes habent ad Deum: ita etiam
pietas has omnes perſonas complectitur propter
reſpectum earum ad parentes. In cultu autem Pa-
tris intelligitur cultus omnium conciuum, & pa-
tris amantium, ut e regie declarat S. Tho. 2. 2. q.
101. art. 1.

6. Hoc etiam præcepto non ſolum continetur pie-
tas erga parentes, ſed illa etiam, quæ eſt ad omnes
homines, ſeu proximos noſtros, atque adeo latiffi-
me patet hoc præceptum, adiuuans omnes vch-
orem debitum vnicuique reddant. Duo tamen
præcipue in hoc Decalogi mandato continentur,
vnum eſt inferiorum reſpectu ſuperiorum, vnum
alterum contra eſt ſuperiorum in ordine ad infe-
riores. hi enim omnes debitores adiuuicem ſunt,
ſiquidem & filii parentibus, & contra parentes fi-
lius: Cives patriæ, & ex aduerſo patria ciuibus. Mi-
lites Imperatori, & Imperator militibus: Diſcipu-
lus in magiſtro, & magiſter diſcipulo, ſeruus Domi-
no, & Dominus ſeruus, ſubditus Regi, & Rex ſub-
dito; inferiores denique omnes ſuis ſuperioribus,
& vice verſa ſuperiores inferioribus ſuis debito-
res ſunt, primarius autem pietatis aſus qui hoc præ-
cepto intelligitur, eſt filiorum reuerentia erga ſuos
parentes, & conſequenter in inferiorum omnium er-
ga ſuperiores eorum; ſecundarius vero eſt parentū
cura erga ſuos filios: & ſuperiorum officiū erga
ſubditos ſuos.

7. Quamvis autem in hoc præcepto mentio nulla
de debito quod parentes debent filiis facta ſit, cer-
tum tamen eſt de iure nature parentes multa fi-
liis debere, atque adeo hæc omnia tacite in hoc
præcepto ſubintelliguntur. Ideo autem hoc ex-
preſſum non fuit, vel quia ad hoc natura ipſa ſuffi-
cienter inclinatur, cum videmus etiam animalia
bruta filios ſuos diligere, aliſque de neceſſariis pro-
uidere, quouſque ad eum ſtatem veniant, quo ſub-
iſtis providere poſſint, vel quia ut per hoc oſten-
deret Deus tantum eſſe, & tam ingens debitum pa-
rentū in filios ex ſolo titulo generationis, ut etiam ſi
nihil aliud eſſet, hoc ſolum ſufficit quod eos gene-
ravit. Vnde ſicut non eſt præceptum de amore ſui;
quia ad hoc ſufficienter inclinatur natura, ſed de amo-
re proximi ſita nihil murum ſi nullam de paterno
debito erga filios intentionem fecerit, cum ad id in-
clinat ipſa natura ſufficienter, ac proinde non ita
neceſſum fuit de honore filiorum, ſicut de honore
parentum, mandatum conſtituere, ut optime Ale-
x. de Ales in ſumma. par. 3. quæſt. 33. memb. 3. art. 1.
expoſuit.

8. Quæ vero non ita inclinantur filii ad parentes

honorandos, additur præmiū, & promittitur lon-
gæuitas honorantibus parentes. Quæ ſine promiſ-
ſio licet poſſit, & debeat principaliter intelligi de
terra illa viventium, & beatitudinem potest tamen &
debet intelligi etiam de longitudine vite hu-
mortalis, ſecundū illud Apoſtoli. 1. Tim. 4. *Pietas
ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens vite quæ nunc
eſt, & futura.* Sole enim in hac vita Deus plerum-
que tollere de medio filios parentibus inobedien-
tes. Contra vero ſolent Deus benedicere, & prope-
ra multa concedere, vitæque longitudinem illis
impetire filijs, qui parentes conſultant i iure gra-
tiam referunt, a quibus lucet, & vitæ vitam habet.
Huius autem promiſſionis exempla præclare ſcet
eſt ſcripturis promere. Abimelech enim fratrum in-
teremptor, ſicque patrem ſuum in honoribus inde-
cora morte muliebri vulnere perſit. Iudic. 9. Sed &
ſilius Heli, & Ophni, & Paine ex ceteris contigit in-
teritus, vitæque patri inobediens. 1. Reg. 4. Ab-
ſalon item impietas in Dauidem patrem invita
non fuit, in ipſo namque iuuentutis flore extingui-
tur, & tribus haſtis tranſitus occiditur. 2. Reg. 18.
Quod ſi aliquando qui maiorem pietatem parenti-
bus præſtiterunt, iſta vita breuior ſit, ad quidem me-
rito triplici ex cauſa contingit, vel quia hoc modo
iſtis optime conſulitur, cum prius eſt vitæ excedat,
quam à virtutis & officiū religione diſcedant. Rap-
tūtur enim ne malitia muret intellectum eorum,
aut ne ſiſtio decipiat animam illo um. Sapient. 4.
*Conſummati ſub breui experientia tempora multa, et, vel
quia dum pernicies, & rerum omnium peritu
batio impendat, & corporibus euocantur, ut commu-
nium temporum acerbitatem euadant. Aſacit enim
malitia, ait propheta Eia. 57. collectus eſt uſus. Qui
ſit, ne corruat aut virtus aut talis periclitetur, cum a
mortalibus flagitorum præſus recipit Deus, vel
ne triſtitiis ſte. moribus ex prop. quorum, ani-
morumque calamitatibus, acerbiſſimis lucus ſen-
tiant. Itaque ſi quando immatura morte boni viri
deſungantur, nū inique ſiſti putandum quia non
tantum de iſta miſera & calamitofa, ſed potiſſimum
de vera, & immortalis vite debemus eſſe ſolliciti,
quam Dominus Deus dedit tibi. Sicut contra nil mi-
rum ſi quando in gratiſſimos, ſcelertiſſimosque fi-
lios diu viuere videmus. Non enim propterea dā-
nationem euadent, ad quam magnus in dies operi-
bus prauis cumulos adiucent. Ex quibus omnibus
manifeſtum eſt, quia huius mandati ſenſus ſit, &
quinam parentum nom. ne veniunt. De qua re le-
gendi ſunt S. Thom. 2. 2. q. 101. per totam quæſti-
onem. & q. 122. art. 5. Alex. de Ales in ſumma. par.
3. q. 33. Bonau. & Richar. & Ales 3. diſt. 37. S. Ant.
par. 1. tit. 1. q. 4. c. 6. & par. 4. tit. 5. c. 9. Ang. Sylue.
Tabi. & Summ. ſit, in verbo filii, Cuiet in ſum. ver.
ſilius. Sotus lib. 2. de iur. tit. 4. art. 5. Nauar. in Ma-
nual. cap. 14. Barch. Medina lib. 1. in ſtru. confeſſ. c.
14. §. 13. Ludo. Lopez par. 1. in ſtru. confeſſion. cap.
57. Coſmus Philia. de offic. Sacerd. par. 2. lib. 4. c. 2.
20 Grego. de Valen. tom. 3. diſp. 7. q. 1. pun. 1. To-
le. li. 5. ſumma. cap. 1. Andreas Croquetius Cate-
cheſi. 75. Catech. ſinus Roma. in explicatione quar-
ti præcepti, Ioannes Benedictus in ſumma de pec-
catis lib. 2. cap. 1. primo. Ioannes Podrazzi in tra-
de quarto præcepto. & alij.*

siue defunctis. D. xi. *ad iracundiam notabilem*, quia si verba que in eis profert, sunt ex se prouocatiua in malignam iram, etiam si vere non irascatur, peccat mortaliter, sicut coram, si verba ex se non sint talia, sed quia pater est ex ira modum cholericus, tunc non est mortale, ex Tolet. vbi supra.

4. *Tertio*, mortaliter peccat filius, qui ita contemnit, & indignatur parentem, vt se exilimet ab eis, & in honorem suum, eo quod pro illorum filio habeatur, vt multoties contingit quod filius est in dignitate, pater vero in paupertate, vt patet ex Proverb. 19. & 20. vbi supra. *Nauiar. n. Manua. c. 14. nu. 12. verſ. O. 3. auo. Cosmus Philareus de off. sacerdot. par. 2. li. 4. c. 21. Barth. Medin. lib. 1. inſtruct. confect. c. 14. 6. 14. Lud. Lopez par. 1. inſtruct. conficientie. c. 54. Tolet. lib. 2. summa. ca. 1. Emanuel Rodriguez par. 1. summa. ca. 14. conclus. 5. & Ioan. Bened. in summa de peccatis lib. 2. ca. 1. nu. 7. Qui tamen adiungit, non peccare mortaliter si id faceret absque contemptu, ad existendum aliquod damnum in vita, vel in honore, vel pecunia si pater eius noceretur, maxime parentibus tacite, vel expresse pro bono filii consentientibus, & dummodo in animo non neget patrem, & subuenire paratus sit in necessariis.*

5. *Quarto*, peccat mortaliter filius qui accusat parentem alicuius criminis, quamvis veri; Nam omni tempore prohibuit est filio agere contra patrem in foro ciuili, vel criminali, aut testari contra patrem, licet ei quidem coram iudice petere alimenta, quando ei iniuste a patre negantur, ex Syluest. verb. filius. q. 24. & Tolet. li. 5. summa. c. 1. Accusare vero patrem non potest nisi in duobus casibus, scilicet, in crimine læsæ Maiestatis, diuine per hæresim, & criminis læsæ Maiestatis humane per conjugationem, & traditionem. Quibus casibus quamvis possit secundum Decium in c. 1. de off. deleg. non tenetur tamen semper accusare, aut testari, sed solum in crimine hæresis, & neque in hoc semper, sed solum quando pater esset defensor hæresis, & alius inficeret; si tamen secreta sit hæresis, & solum ipsi patri nociua non ita certum est an tunc teneatur. Ratio pro casu priori esset quia honorem patris celestis tenetur præferre honori patris carnalis. Vnde carnalis pater, qui dehonoretur, & in honorem patrem celestem, non est tolerandus. In crimine vero læsæ Maiestatis humane solum tenetur accusare ante factum, & non post. Ratio est, quia in his casibus potest filius liberare totam communitatem a tanto male spirituali, vel temporali; Et consequenter tenetur bonum commune Reipublice, bono priuato parentum anteferre. Sic Alex. de Ales in summa, par. 3. q. 3. memb. 4. art. 1. Nauar. in Manuali. ca. 14. nu. 12. verſ. 7. & late in repetit. cap. inter verba. 1. 1. q. 3. corol. 66. nu. 824. & seq. Lud. Lopez par. 1. inſtruct. conficientie. c. 54. Toletus lib. 5. summa. c. 1. Emanuel Rodriguez par. 1. summa. c. 14. conclus. 5. Emanuel Sabin Aphorismis in verb. Hæresis. Cosmus Philareus de off. sacerdot. p. 2. lib. 4. c. 21. & Ioan. Benedictus in Summa de peccatis lib. 2. cap. 1. num. 9.

6. *Secundo*, Quantum ad amorem debitum parentibus, tenetur filius sub peccato mortali amare parentes. Si enim tenetur vniuique sue proximum amare, multo magis parentes, quibus nemo est proximior, cum eadem persona pater cum filio cen-

sentur. Hinc Hugo de Sancto Vict. lib. de Sacram. ait. *Primum præceptum secundæ tabule ad patrem pertinet hominem. sicut primum primæ tabule ad patrem pertinet Deum; vtroque paternitas præponitur, vtroque prout dignitas honoratur.*

Notandum autem est hoc præceptum de honore & amore parentum in duobus consistere.

Primo, in fuga contrarij, ratione cuius præceptum hoc negatiuum est, nullo enim tempore, nec vili in casu, aut propter viliam causam licitum est eos od. o habere, sed eos amare tenemur.

Secundo, autem consistit hic amor in ostensione signorum amoris, & ratione huius præceptum hoc affirmatiuum est. Hinc sequitur.

7. *Primo*, peccare mortaliter filium, qui odio habet parentes, desiderando eis aliquid damnum animæ, aut corporis, puta desiderando eorum mortem, siue vt liberetur a molestia eorum custodia, siue vt citius capiat hæreditatem. Cum enim vt optime, notat Catechismus Romanus tract. de 4. Decalogi præcepto, nu. 10. ita obseruandi sint patres, ut quæ eis tribuimus honorem, ex amore interno, hoc est, ex intimo animi sensu de promptu videatur, quibus hoc officium debetur maxime, cum erga filios ita affecti sint, nullum vt laborem, nullam contentionem, nulla pericula nostra causa refugiant, nihilque illis accidere possit iucundius, quàm vt filijs caros se esse sentiant, quos maxime diligit, a grauissima culpa excusari non pot filius qui pro bono malum, pro amore odium genitoribus reddit, eorumque mortem exoptat. Id enim contra naturam est, & ab Ethnicis summopere reprehensum. Hinc Quid. lib. 1. Meta.

Filius ante diem patris inquiri in annos.

Villa iacet pietas.

Vnde Æneas laudatur Aeneid. 3. Qui ex bello fugere noluit relicto patre suo Anchise, dicens,

Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.

Nam quod cõsiliũ, aut qua iam fortuna dabatur?

Me ne afferre pedem genitor te posse relicto

Sperant? tantumque nephas patria excidit orat

Alteram in alterius mactatum sanguine ceruam;

Quasi diceret. Mori tecum potius volo, quam si ne te viuere. Vnde hoc odium erga parentes ita aggrauat peccatum, vt teneatur hanc circumstantiam in confessione exprimere vt docent Nauar. in Manuali. ca. 14. nu. 11. Ludouicus Lopez p. 1. inſtruct. conficient. ca. 54. & Toletus lib. 5. summa. c. 1. sicut qui patrem occideret, circumstantiam illam et primere tenetur.

8. *Secundo*, peccat mortaliter filius, qui licet non odit, sed vere diligit parentes, eos tamè torulis oculis respicere solet, aut ita asperere eos al loquitur ac si uideretur eos odio habere. Quia non solum de se odetur, & signo exteriori eos amare, & reuereri tenetur, vnde S. Ambr. ait. primus gradus pietatis est, vt quos auctores tibi Deus voluit honores obsequis, absintines contumelijs, cū nec vultu lædenda sit pietas patrum. Vñ Ioseph cū in Aegypto honore, & amplitudine Regi esset, primus, Gen. 40. patrē, qui in Aegypto uenerat, honorifice excepit. Gen. 46. & 47. & Salomō matri aduenienti affurrexit, iamque ueneratus, in Regio folio ad dexteram collocauit. 3. Reg. 2. sic Alex. de Ales in Summa. p. 3. quest. 33. membr. 2. art. 1. Nauar. in Manuali. c. 14. nu. 11. Ludouic. Lopez p. 1. inſtruct. confect. c. 54. Cos. Philiar. de officio

officio sacerdot. p. 2. lib. 4. c. 21. Barth. Medina libr. 1. in struct. confel. c. 14. §. 14. Toletus li. 5. Summa. c. 1. Ioan. Bened. in summa de peccat. lib. 2. ca. 1. nu. 2. Emanuel Rodriguez in part. 1. Summa. c. 14. in princip. o. Ang. verb. filius. nu. 26. Taberna. eod. nu. 17. verfi. Decimofoxt. & al. j.

- 9 Tertio circa obedientiam peccat filius qui in rebus grauioribus, que sunt alicuius momenti, nõ obedit patri. *Filius obedit parentibus, per omnia.* Col. 3. & Ephel. 6. *Filius obedit parentibus vestris in Domino.* Dixi in rebus grauioribus, nam etiam in hoc precepto, inquirat est affirmatiuũ, excusat a mortali paruitas materiæ. Sciendũ autem est, & ad hoc vt filius teneatur sub peccato mortali obedire patri, requiritur, vt in materia illa, que præcipitur, subest patri. Vnde quibus in rebus filius non subest patri, non tenetur sub mortali illi obedire. Hinc infertur

Primo peccare mortaliter filium, qui non vult obedire parentibus in his, que pertinent ad bonum regimen domus, vel familie, & rei familiaris administrationem, in his enim eius imperio subest. Sic Angel. verb. filius. nu. 29. Taberna. eod. verfi. Decimofoxt. Syluest. verb. eod. q. 22. Cæc. in summa. verb. filius Petrus de Arragon. 2. q. 62. art. 3. dub. 1. ad 2. Nauar. in Manual. c. 14. nu. 1. verfi. Tertio. Cosmus Philarchus de officio sacerdot. part. 2. lib. 4. c. 21. Barth. Medina li. 1. in struct. confel. c. 14. §. 14. Iud. Lopez par. 1. in struct. confel. c. 14. Tolet. li. 5. summa. c. 1. Emanuel Rodriguez par. 1. Summa. c. 14. conclusi. Ioan. Bened. in summa de peccat. li. 2. c. 1. nu. 3. & Emanuel Sæin Aphorismis. verb. filius. in fine & alij post Sanctum Thom. 2. 2. q. 104. art. 5. in corp. & Alex. de Ales part. 3. q. 33. memb. 4. art. 3. id quod verum est, quando ex contemptu, id est, ex obstinatione & pertinacia animi facit, tunc enim sine dubio mortale est, licet autem si non ex contemptu, sed ex incogitantia, vel ex inaduertentia non obediatur, aut ex sensuualitate, tunc enim solum veniale erit. vt præfati omnes affirmant.

- 10 *Secundo* etiam peccat mortaliter filius si non obediatur parentibus in his, que pertinent ad bonos mores, & ad salutem animæ, vt v.g. in vitandis prauis amicitijs, in fugiendis peretricibus, ludis prohibitis, & huiusmodi. Sic omnes paulo ante citati. Ratio vtriusque casus est, quia cum filius iure nature subditus sit patribus quoad domesticam gubernationem, & morum instructionem, si filius displicat bona paterna sine licentia patris etiam si sit hæres vnicus, peccat mortaliter. Et similiter si pater præcipiat filio, vt abstineat ab aliquo consortio tenetur id facere sub reatu peccati mortalis.

Contra vero illis in rebus, in quibus non subest patri, non peccat, si non obediatur. Immo aliquando melius est non obedire.

- 11 *Primo* quod dem in rebus malis, & iniustis. Quamuis enim teneatur filius obedire patri, non modo in bonis moribus & rebus iustis & necessarijs, verum etiam in adiaphoris & indifferenteribus, non tamen in his, que sunt contra Deum & animam suam, v.g. si pater præcipiat filio vt furetur, mentiat, non obsecratur Sabbatum, aut si iubet vt hæreticorum conciones audiat, aut eorum consensum amplectatur, aut si mater præcipiat filiam, vt pudicitiam suam vendat, vt inde lucrum acquirat, in his

& alijs similibus non tenetur, nec debet parentibus obedire, quod est, quia, si parentum iussa Dei præceptis repugnant, non debuit enim est, quoniam liberi parentum cupiditate, Dei voluntatē an, efferre debent, incitantes verborum Christi, Matth. 10. & Luc. 14. *Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus, & qui amat filium, aut filiam super me non est me dignus.* & Act. 2. *obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Vnde in laude Tribus Leui dicit, Dew. c. 33. *Qui dixit Patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratres suos, & uxor illos, & nescierunt filios suos.*

Secundo, Non tenetur filius obedire patri in electione status perfectioris siue de clericatu, siue de ingressu religionis. Vnde si sentit se a Deo vocari potest illi incipit, & non rogatus religionem intraret, aut clericatum sumere. Immo melius est nihil de hac re parentibus dicere, quousque tinct ab illis directis, vel indirecte impediti. Quod si parentes re, sciuerint filij voluntatē, & ex affectu carnali repugnant filijs, quousque Religionem ingrediuntur, possunt filij illis reclamantibus libere clericatum, sumere, aut Religionem ingredi. Quod pertinet illud S. Hieron. in epist. ad Heliodorum. *Per calcitru perge patrem, per calcitru perge matrem, ad vexillum crucis euola, summum genus pietatis est, in hac re esse crudellem.* Et Lat. 14. *Qui non odit patrem suum, & matrem suam, &c. non potest meus esse discipulus.* Quod exponens D. Greg. Homil. 37. in Euangelio ait. *Parentes, quos aduersarios in via Dei putamus, quicquid, & fugiendo nescire debemus Dixi, Separantes ex effectibus carni repugnans, & impediens, quia dari potest casus in quo per accidens filius teneatur obedire parentibus etiam in ingressu religionis, scilicet, quando parentes in extrema sicut necessitate, de qua re in sequentibus latius agemus. S. S. Thom. 2. 2. q. 101. art. 4. Alex. de Ales par. 3. Summa. q. 33. memb. 4. art. 2. Greg. de Valent. tom. 3. disp. 7. q. 1. punct. 2. dub. 1. S. Ant. par. 4. tit. 5. c. 9. §. 1. & alij quos infra adducemus.*

- 12 *Tertio*, Non tenetur filius in materia matrimonij semper obedire patri. Rõ est, quia matrimonio ligatur homo in perpetuum uxori, vnde maxime necessarium est vt ipse filius cum ea contrahat, que sibi placet, & cum qua in pace viuere possit. Sic S. Tho. in addit. ad partem. 3. qua. 1. 47. art. 6. S. Bonau. in 4. dist. 29. q. 3. Rich. abed. art. 1. q. 4. Ludou. de Beia in Respons. casuum confel. par. 1. casu. 18. In duobus tamen casibus mortale peccatum erit, si in contrahendo matrimonio filius voluntatē patris non sequatur.

Primus est, si contra voluntatē patris contrahat cum aliqua indigna, id est, cum aliqua infra statum suum notabiliter, licet enim d. honoratur fami lia patris.

Secundus est, Quamuis dignam ducat, si tamen ad ea aliqua necessitas in familia, cui subueniri potest per filij matrimonium, teneatur filius De peccato mortali contrahere matrimonium, quia iuxta patris voluntatem, vt si portale matrimonium pacifi carentur inter le familie mortaliter dissidentes, aut si per idem matrimonium liberaretur pater magno re alieno, vel alia simili de causa. Hinc in casibus obligatur filius voluntatē patris in contrahendo matrimonio sequi. Quia igitur vt plurimum incommoda magna solent ex eo, quod filij

aut filie matrimonium inchois, aut inuitis parentibus contrahant merito semper ecclesia huiusmodi matrimonia prohibuit, vt notat Concil. Tiden. sess. 24. de reform. Matrim. ca. 1. in pncipi. Vnde de his casibus intelligendi sunt Petrus a Soto lect. 3. de matrimonio. §. 3. Nauar. in Man. cap. 14. nu. 15. vers. Duodecimo. Barch. Medina lib. 1. instruct. confel. c. 14. §. 14. Ludouicus Lopez par. 1. instruct. confel. cap. 54. Cosinus Philiar. de officio Sacer. par. 2. li. 4. c. 1. Toleus lib. 5. Summe. cap. 1. Ioannes Pedrazza in expositione quarti precepti. §. 1. Emanuel Rodriguez par. prima summa. capit. 14. conclus. 2. Ant. de Corduba in summa casuum confel. quæst. 171. Ioannes. Benedicte in summa de peccatis lib. 2. cap. 1. num. 15. Alphonsus a Vera cruce in speculo coniug. par. 3. ar. 30. Ludouicus de Beia vbi supra, & Emanuel Saia Aphorismis. verbo. filius, dicentes peccat mortaliter filium, vel filiam si contra voluntatem parentum matrimonium contrahant. Quamuis enim validum sit matrimonium sine consensu parentum contrahendum, dummodo adsint alia necessaria, & ipsa matrimonij ratio liberitatem in contrahentibus requirit, non tam eadem impedit quo minus iuxta legem diuinam, humanam, & etiam naturalem parentum consensum postulet: cum ad bonum in domus, & familie administrationem spectet, vt pater sicut filijs providere teneatur de necessarijs ita etiam vt convenienter eos matrimonio collocet, iuxta illud Ecclesiasticus. 7. Trade filijs, grande opus feceris, & homini sensato da illam, & 1. Corinth. 7. Qui matrimonio iungit virginem suam sic facit. Contra matrimonium autem est vt pater teneatur procurare v. tam, honorem, & bonum filiorum; ipsi autem contra non teneantur parentibus in istis obedire. Quando igitur sine iusta causa contra parentum voluntatem matrimonium contrahunt, mortaliter peccant.

13. Addi potest, & solet casus, in quo non erit peccatum, si filius, aut filia ex causa iusta matrimonium contrahat contra voluntatem parentem. scilicet, si a parentibus aspere tractarentur, si transijt tempus, nec parentes curant, & negligentes sunt de matrimonio eorum, vel quia fauent alij filijs, vel ex cupiditate, & auaritia eas locare nolunt quibus ipse volunt, & eas docet, vel quando eas cogunt nubere cum eis quos odunt, vel si eis non expedit, ne suas conscientias, vel quicquid congruit, quia est deformis maritus, vel inquietosus, vel infirmus, vel claudus, aut alia simili ex causa, tunc enim excusantur a peccato si parentibus non obediunt. Id quod locum habet tam in filiis, quam in filiabus, quamvis potiori ratione in istis propter scandalum, periculum, & ignorantiam quam in sexu feminino vt plerumque inest, vt latius tradunt Theologi in 4. d. 28. & 29. & expresse Sotus in 4. d. 2. ar. 2. in fin. & d. 29. ar. 4. Alphonsus a Vera cruce in speculo coniug. p. 3. ar. 2. conclus. 3. Ant. de Corduba in summa. q. 171. & Ludouicus Lopez in p. 1. instruct. confel. 54. de qua re plura dicemus in materia de Sacramento matrimonij, hec interim dixisse sufficiat de obedientia filiorum erga parentes.

14. Quarto circa sustentationem, teneatur filius parentum necessitati, tam spirituali, quam corporali subuenire, in quantum potest. Et quidem necessitatibus spiritualibus parentum tunc maxime con-

sulere debent filij, cum periculose agrotant, ne quid pratermittant, quod vel ad peccatum confessio- nem attingit, vel ad reliqua sacramenta, quæ a Christianis hominibus percipi debent cum mors appropinquat: vnde

Primo peccant filij, qui in mortis articulo non curant vt pater cõfiteatur, & alia sacramenta suscipiat, aut impediunt ne testamentum faciat, vel eius animum a rebus alienis restituendis auerunt.

Secundo peccant, qui bona a parentibus relicta, & male acquisita restituere nolunt, puta quæ sciunt eos furto, aut vilius possedisse.

Tertio peccant, qui ex negligentia, vel auaritia diu differunt debita de defuncti persoluit, vel legata testamenti adimplere. Si tamen pet modicum tempus elemosinas dare differant ea intentione, vt rebus defuncti melius venditis amphotes elemosinas dare possunt, non peccant. Huiusmodi tamen intentio non sufficit ad rem diutius differendam. Quæ omnia colliguntur ex S. Thom. 2. 2. qu. 101. art. 2. Quodlib. 6. ar. 14. Barch. Medina lib. 1. instruct. confel. c. 14. §. 14. Nauar. in Man. c. 14. nu. 16. vers. Decimo tertio, & vers. Decimo quarto: Ludouico Lopez p. 1. instruct. confel. c. 54. Cosino Philiarcho de officio Sacer. p. 2. lib. 4. c. 2. 1. Toleus li. 5. Summa. cap. 1. Ioanne Benedicte in Summa de peccatis, lib. 2. c. 1. num. 8. nu. 12. & nu. 13. Emanuele Rodriguez p. 1. Summa. c. 14. concl. 8. & Cathesino Romano in explicatione quarti precepti Decalogi. nu. 11. & alijs.

15. Quoad necessitates vero corporales teneatur filius sub peccato mortali subuenire parentibus suis in magna necessitate si id commodè facere potest, cõsio possit sibi pater subuenire arte, si an illa statui indecens est. Quia etiam in hoc casu pater filio subuenire teneatur. Vnde peccat filius si patris, aut matris corporalibus necessitatibus inquantum potest, non subuenit, vt si infirmi sint, eos non visitet, & eorum curatiõnem non intendat, si pauperes sint, necessitatis eis quoad victum, & vestitum non procuret, si in carcere sint, eorum liberationem nõ. procuret, si mente capti sint, omnem operam nõ. adhibeat, vt eis debite provideatur. Si enim ex iure natura teneatur homo ipsi benefacienti, quanto magis teneatur parentibus, a quibus post Deum filij maxima beneficia, scilicet, effe, nutrimentum, & disciplinam susceperunt? Hinc Tobie 4. dicitur. *Honorem habebis matris, & omnibus debetis vite eius. Memor enim esse debes quæ, & quanta pericula posita sit propter te in utero tuo.* Et Ecclesiasticus. 7. *Honora patrem tuum, & genitricem matris tue ne obnoxias.* Memento quoniam nisi per illos natus non fuisset, & retribue illis, quomodo, et illi tibi. Huic conforme est illud D. Ambrosij in c. 18. Lucæ dicentis. *Si pauperis matrem, non reddidisti ei cruciatum quos pro te passa est, non soles quia, quibus te gessit, non alimentis, quæ tibi tribuit vero pietatis affectu, & omni genis labris ubera, non famem quam pro te ipsa tolerauit, ne quid, quod tui nominis esset, comederet, ne quid quod lacti noceret, bauriret, tibi illa immaturo, tibi manducauit, tibi illa cibum quem nobis non accepit, tibi, quem voluit cibum sumptu, tibi vigilauit, tibi fleuit, et ita illam egere patieris? illi debetis quod habetis, cui debetis, quod es.* Hæc ille. Quocirca Richardus loco inferius citando docet, filios parentibus in necessitate victum, &

vestitum administrari teneri, vel de proprijs suis facultatibus si sufficiant, vel si sufficientes facultates non habent de labore proprio. Immo subdit, filij debent facere ministrare parentibus secula meliora, & honorabilia, quam subijpiss. De qua re legendi sunt S. Th. 2. 2. q. 100. art. 1. Alexan. de Ales in 3. p. q. 33. memb. 3. art. 1. Rich. 3. d. 37. q. 3. artic. 1. 5. Ant. par. 4. ti. 5. cap. 9. §. 1. Ang. verb. filius. nu. 29. Tabiena. eod. vers. Decimo sexto, Syluest. eod. q. 22. Caiet. in sum. verb. filius. Nauar. in Manu. c. 14. num. 14. ver. vnde decimo Ludo. Lopez li. 1. in stru. conscient. c. 54. Cosinus Pailiar. de offi. sacerdo. p. 2. lib. 4. c. 21. Bartho. Medina lib. 1. in stru. confel. ca. 14. §. 14. Ioan. Pedraza in expositione quarti precepti. §. 1. Andr. Crocquetus Catechesi. 7. §. 5. Em. Rodriquez p. 1. sum. c. 14. concl. 6. Toletus in summa lib. 5. exp. 1. & Ioan. B. nondicus in summa de peccatis lib. 2. c. 1. nu. 10. & alij.

- 16 Dubium vero esse potest, an si quis habet filium, & patrem in necessitate, cui prius subuenire teneatur?

Respondeo cum S. Th. 2. 2. q. 76. ar. 9. ad tertiu & quartu. 3. 1. art. 3. ad 4. Magistro senten. 3. d. 29. Dominico Bannes 2. 2. q. 26. ar. 9. Grego. de Valen. to. 3. disp. 3. q. 4. puncto 5. Emanuele Rodriguez par. 1. in stru. conic. ent. cap. 14. conc. 9. Ang. verb. filius nu. 23. & Tabiena. eod. vers. Duodecimo Syluest. eodem. q. 22. nu. 2. & Toletus lib. 5. sum. c. 1. & Emanuel 52. in Aphorismis. verb. parentes. Quod si vtrique subuenire potest, ad id tenetur; si vero vtrique subuenire non potest, tunc quo deinde extra casum, extrem; necessitatis dummodo necessitas aequalis sit, tenetur potius diligere, & succurrere filio quã patri, tam in bonis spiritualibus, quam corporalib. & facit quod ait Apost. 2. Corin. 12. Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filijs. Ex ratio est, quia extra casum necessitatis extreme, filius censeri potest, & debet cõiunctior quam pater. Coniungitur. n. quis filio suo per respectum ad illum, tanquam ad quendam suum effectum; pertinet autem ad causam, & principium, ut influat, & communi- cetur bonum effectui suo, & illum promoueat, & perficiat. Deinde quia pater coniungitur filio tanquam cuidã parti suæ, est. n. filius quasi pars quædam patris. Ergo extra necessitatem extremã debet quis potius curari, & conseruare filium suum, sicut ipars in suo toto fouetur. Demum cura filiorum commissa est parentibus ab ipsa natura; vnde experientia testatur homines extra necessitatis articulu filijs magis quam parentibus providere. In casu vero necessitatis extreme potius succurrere debet patri quam filio, tum quoad spiritualia, tum quoad bona temporalia. Ratio est, quia quoad ea, quæ pertinent ad ipsum esse absolute (quibus scilicet quæ indiget in extrema necessitate) est summa coniunctio filij erga patrem, cum filius à patrẽ habeat esse, & non a filio. Id quod iudicat etiam Philosophus 9. Ethic. c. 2. cum ait, filium honestius subuenire parenti proprio, quam sibi etiam ipsi. Addidit tamen Rodri. non esse peccatum mortale in tali casu succurrere potius filio, quam patri, cum non sit talis actus differentia inter has duas obligationes; quã ad morale constituendum sufficit.

- 17 Dubium etiam esse potest, an quis patrem magis quam matrem amare, & succurrere teneatur?

Respondeo cum S. Thom. 2. 2. q. 26. ar. 1. & Caiet. & Bannes ibidem Greg. de Val. to. 3. dif. 3. q. 4. puncto 5. & Eman. Rodri. p. 1. sum. c. 14. conc. 10. Patrem absolute, & per se magis diligendum, quia cõ- vterque parens amandus sit tanquam principium quoddam nostri originis, excellentiorem principij rationem habet pater, quam mater. Est enim pater principium per modum agentis, mater vero potius per modum patientis, & materię. Quod ipsum cõ- firmari patet ex D. Hier. qui in Ezech. c. 44. ait. *Natura super hoc probatur affectus, ut ordine charitatis possit rerum parentem Deum, & carnis quoque pater dicitur ligatur, & mater filius, & filia, &c.* Dixi absolute, & per se, quia vt recte notant Bannes, & Rodriguez ubi supra, euenire potest casus, ubi homo magis teneatur subuenire matri, quam patri, & maius bonu eidem velle, quod est eam magis diligere, vt verbi gratia si mater sit valde benedicta erga filios in temporalibus, & spiritualibus, pater vero sit vitiosus, & negligens circa curam filiorum. Id quod procedit quando vterque parens in æquali necessitate constitutus sit.

Denique tenetur filius non solum honorem parentibus viuus, sed etiam mortuis exhibere, ita, si vt iuxta facultates suas funus eis faciat, ex equis cohortetur, & iusta, & sacrificia anniversaria curet, & quibus legata sunt, diligenter persoluat, vt optime notat Cath. Rom. in explicatione quarti precepti Decalogi, n. 11. Vnde Tob. filio suo ait, ca. 2. *Quoniam acceperis Deus animam meam, corpus meum sepeli.* Cuius rei plurima in sacris literis extant exempla, vt Gen. 25. & 35. c. 50. & alibi sæpe.

An, & quibus in Casibus occasione Religionis prætermittenda sunt pietatis officia in parentes. Cap. VI.

SUMMARY.

- 1 Quibus medijs uti solent Parentes ad filios à Religione ingressu retardandos, vel ad seculum reuocandos.
- 2 Quæ, et quos conditiones requiruntur, ut quis teneatur sub mortali abstinerere à religionis ingressu ob paupertatem, et necessitatem parentum, usque ad n. 7.
- 3 Paupertas extrema vel necessitas gravis, et notabilis iussu parentum religionis ingressum prohibet sub mortali.
- 4 Etiam si parentes sub lato filio cogerentur mendicare, aut seruire, si non sit eam indecentia status filius libere potest religionem ingredi.
- 5 Condicio tertia quæ.
- 6 Condicio quarta qualis.
- 7 Condicio quinta ad tollendam obligationem obedientie requisita.
- 8 Scandalum parentum aut propinquorum quod patitur ex ingressu Religionis, nunquam obligat filium ad abstinentiam.
- Scandalum duplex, ex malitia seu Iudaicam, ex infirmitate seu pusillam.
- 9 Opus bonum de necessitate salutis propter nullum scandalum quantumcumque grave prætermittendum est.
- 10 Opera consilij propter scandalum ex malitia natum nullo modo omittenda, si ex infirmitate seu ignorantia ad contemptum differenda.

- 11 Quando opera consilij adimplere possumus quodcumque scandalum ex quacunque radice exinde nascitur.
- 12 Bonum & laudabile in multis casibus filios abstinere ab ingressu, vel ad tempus differre religionis ingressum.
- 13 Filios professos propter extremam parentum necessitatem teneat egredi ad subueniendum illarum necessitatibus, probabilis est.
- Secundum quas absolute tenetur sub mortali egredi e Religione, ibid.
- 14 Soluantur argumenta eorum qui hoc absolute afferunt sub mortali secundum sententiam S. Thome contra d. c. 2. & num. 15.
- 16 Filius professus secundum S. Thome tenetur salua obedientia & filiali religionis pium studium adhibere omnibus modis subueniendi parentibus in necessitate.
- Filius professus exire posse secundum Cate. & aliorum sententiam probabiliter ab autore censetur, ibidem.
- 17 Vt licite quis possit exire qua conditionis sunt necessario requisita, & num. 18. & 19.
- 20 Scandalum quodcumque emergens non obligat ad unquam ipsum Religionem ad egrediendum e religione.
- 21 Quicumque sentit se a Deo vocari ad Religionem non debet abstinere ab ingressu, sed cuiusvisque prelatum, & qui contra consilium non excusatur a mort.
- Ex triplici signo cognoscitur potest an quis a Deo vocetur necne secundum Alexand. Ales. ibidem.

Noniam sepe solent parentes propter carnalem & immoderatum amorem filiorum a libertate huius diuini precepti, contra ipsum Deum vti, & filios sanctissime ad Dei seruicium properantes, quos neque blanditijs allucere, ne minis separare possunt, hac vna obiectione specietatis, retardare nituntur, & inuocato scrupulo transgressionis diuini precepti emolliunt student, vt sunt propter

- 1 Deum ad religionem propensi, ob idiectionem diuini precepti, cuius obseruandi sunt studiosissimi, quasi veniti ne diu consilium a seruare velint, precepta transgrediantur, quamuis alioquin in fortissimum Christi athletam, hoc vno in bello iueant, & victi manus porrigunt, ideo non minus diligenter res hanc a nobis petenda erit, quam altera, quæ superius exposita est. Solent autem parentes duplici precepto in medio vti, ad filios a Religionis ingressu retardandos. Primo simulatione quadam paupertatis, & necessitatis. Secundo, simulatione scandalisimulantibus & contaminantes se morituros, & manus violentas sub ipsius inceduros, aut in amentiam & casuros, & huiusmodi, vt sic eos ab incepto reuocare possint. Vnde explicandum nobis est quibus in casibus parentum paupertas, aut scandalum eo, unde impedire debet filios, ne sine peccato Religionem intrare possint, aut eos cogat, vt equum suum ingressum, ad seculum redire, & e Religionis exire teneatur. Quam materiam tractant sequentes auctores. S. Th. 2. q. 101. ar. 4. & Cate. ibid. & idem S. Th. 2. q. 189. ar. 6. & quodlib. 3. q. 6. ar. 2. al. ar. 1. 6. & quodlib. 10. ar. 9. Alex. de Ales. in sum. p. 3. q. 33. membr. 4. ar. 2. S. Ant. p. 3. tit. 16. c. 2. in princ. Henricus de Gandauo, Quodlib. 6. q. 18. Ang. verb. Religiosis. nu. 11. & nu. 31. Tab. ena in verb. pietas. Nau. m. Man. c. 14. num. 14. verbi. Sylue. tr. verb. Religio. 2. q. 7. & Religio. 6. q. 6. Ludou. Lopez

p. 1. in str. conf. e. 5. 4. B. rth. Med. lib. 1. in tr. conf. e. 1. q. 6. 1. q. Greg. de Val. tom. 3. disp. 7. q. 1. pun. 10. 2. lo. Pedraza in quarto precepto. 9. 1. Cofinus Ph. I. arcus. de offic. sacer. p. 2. lib. 4. ca. 2. 1. Tolemus in Summa lib. 7. c. 1. Anto. de Co. duba in Sum. q. 14. 1. Eman. Rodrig. p. 1. Sum. c. 14. concl. 6. Ioseph Angles. n. florib. 4. sen. n. q. de voto. ar. 2. diff. 13. lo. B. medius in Sum. de peccatis. lib. 2. c. 1. nu. 10. & Eman. Sa. n. Aphor. in v. b. Religio. Vt autem res p. plen. us & d. finitius explicet, & sequentes propositiones afferemus.

1 Prima propositio; Antequam filius ingreditur Religionem, adhuc vt propter parentem nec. sitent, & paupertatem ab linere teneatur ab ingressu religionis sub peccato mortali, & sub transgressionem huius precepti Diu. n. quinq. conditiones sunt omnino necessariae.

Prima conditio est, vt paupertas parentum sit precepta. Hanc conditionem expresse ponunt Alexander, de Ales. p. 3. q. 33. membr. 4. ar. 1. & S. Th. 2. 2. q. 101. ar. 2. in resp. ad secundum. Probatur autem hanc conditio. ex 2. Cor. 12. vbi expresse dicitur filios non debere parentibus thesaurizare, sed pariter filijs. Thesaurizare vero est colligere, & adunare bona in futurum, pro futura necessitate. Necesse Diu. n. precepto tenentur pro necessitate preterita, quia illa non est, & tunc remedio. Ergo filium tenentur filij parentibus pro necessitate presenti. Deinde probatur ratione naturali, quia filius in ordine ad patrem non habet rationem principij, sed eius quod est a principio; id autem quod est a principio, est S. Th. vbi supra, non tenetur per se prouidere necessitati ipsius principij, sed solum per accidens, quatenus, si necessitas insit, & praesens est. S. ergo, nulla necessitas praesens, non tenetur ei prouidere.

3 Secunda conditio est, vt paupertas, & necessitates ex remota, vel adeo grauis, vt sit quasi extrema. Hanc conditionem ponit communis Doctorum, sicut, vt lo. Maior. in 4. d. 38. q. 13. ad 6. S. Ant. p. 3. tit. 16. c. 2. n. pr. ne. Abulen. q. 69. in Math. c. 8. Nauar. in Manu. c. 14. num. 14. verbi. 1. Cofin. Pal. arc. de offic. sacer. p. 2. lib. 4. c. 21. & S. Thom. 2. 2. q. 101. ar. 4. ad quartum. vbi ait, quod si parentes atq. filio possint vitam transigere, sicutum erit filio desertis parentibus religionem intrare. Que S. Thomae, & aliorum opinio, si iusta est, rigida, & magna tamen facienda, tum propter tantam viri auctoritatem, tum quia non iacet S. Thomas in moralibus esse valde rigidus, vnde cum S. Thomas, iuem tecum sunt ceteri, si solum mentionem faciat iustitiatione, & transigende v. t. nec dicat per se, & tatione decenti, & honeste, sed simpliciter pro sustentatione v. t. v. s. i. dubio mens. S. Thom. est, non aliam causam quam e. t. rem & necessitatis excipere.

Ceteri tamen Doctores ut lo. Neapol. apud S. Antonin. vbi supra. Sylue. verb. Religio. secunda, quæ tione septima, Ludouicus Lopez parte prima, in str. 2. confitent. cap. 1. 4. Angel. verbo. Religio. numero vniuerso, Gregorius de Valentia t. n. tertio d. i. p. i. p. i. m. a. u. e. n. t. i. o. n. e. p. r. i. m. a. p. a. n. h. o. c. e. c. i. n. d. o. Tolemus lib. 7. p. 1. p. i. p. i. m. a. u. e. n. t. i. o. n. e. p. r. i. m. a. p. a. n. h. o. c. e. c. i. n. d. o. C. d. i. u. b. a. in i. u. a. m. a. q. u. e. s. t. i. o. 141. Ioseph Angles in florib. 4. sen. in que 1. de voto. articulo. 2. diff. 1. 3. c. n. c. l. u. s. 4. paulo matius loquantur, pro parentibus, ad teneant non solum

exemptionem, sed etiam valde grauem necessitatem hoc est, non solum quando pariter nullo modo sine eo vivere possunt, vel morentur fame, vel nuditate, & similibus, quia sunt infirmi, vel in carcere, vel alia simili calamitate, sed etiam quando sine eo vivere possent, sed cum notabili iactura, & detrimento sui status, & cõditiõis suæ, puta quia sunt adeo pauperes, vt sublato filij subsidio cogerentur mendicare, aut alijs seruire, non quomodocunque, sed cum magna indecentia status sui, talis enim necessitas sufficit ad obligandum filium vt ablineat a religionis ingressu quouque cesset indigentia, quod si nunquam cessat, debet ex toto dimittere, quod procedere volunt, non solum quando habet tantummodo propositum ingrediendi religionem, sed etiam si habuerit votum de intranda religione. Ratio est, quia si non fecit votum, tunc existente tali necessitate non debet ingredi, eo quod obsequi & succurrere parentibus est de præcepto diuino & naturali, ingressus autem religionis est opus consilij, & supererogationis, quæ autem sunt præcepti, non sunt omittenda, propter illamque sunt consilij. Sin autem vouisset ingressum, tunc aut vouit ante illam indigentiam patris, & tunc ex superueniente necessitate, quia mutatur conditio votantis, nõ debet votum adimpleri, vt patet a simili, si n. quis sanus existens voueret ieiunium in pane & aqua, & postea infirmaretur, ita vt ieiunium illud esset sibi periculum mortis, tale votum adimpleri non dẽt, cum iuramentum & votum non sint vinculum iniquitatis. c. inter cetera, 2.2. q. 4. Vnde cum in casu proposito post votum emissum de ingressu religionis persona vouens propter nouam indigentiam superuenientem de nouo obligatur parentibus, ad subueniendum eis, non tenetur ad votum. Aut vouit tpe indigentie parentum, & tunc votum est illicitum, quia res alteri obligata non potest alteri licite promitti; persona autem filij in tali casu obligata est parentibus, ad eis subueniendum. Ergo nõ tenetur ad religionis ingressum. Hinc colligitur

4. *Primo*, Quod si parentes habeant vnde viuunt, quamuis tenuissime, absque hoc quod mendicent, aut alijs seruiant, etiam si non ita honorabiliter, & ample vivere possunt, sicut vellent, & sicut viuunt alij, æqualis conditio, libere potest filius religionem ingredi, cum talis indigentia parentum cesset parua; Id quod locum habet, etiam si parentes sint nobilissimi, & aliquando fuerint diuites.

Secundo, Etiam si parentes sublato filio cogerentur mendicare, aut alijs seruire, si hoc non sit cum magna indecentia status eorum, adhuc potest filius libere religionem ingredi. Magna indecentia status esset, quando aliqui parentes viderent honorati, nobiles &c. Vnde filij artificum possunt libere ingredi religionem, etiam si parentes mendicare, aut alijs seruire debent.

Tertio, Propter nullam necessitatem aliam aut ipsorum parentum, aut fororum, & aliorum propinquorum tenetur filius sub peccato mortali abstinere ab ingressu religionis, cum Doctores nullam aliam causam addant. Vnde Ioannes Maior, vbi supra ait, quod filius non tenetur manere in seculo pro pomposo statu parentum; pomposum autem statum vocat eum, in quo cum habeant vnde viuunt non mendicando, nec alijs seruendo, aliquid aliud

volunt. Atq; adeo si hoc prætextu pater filium retardare conaretur, huic filio consulendum est illud D. I. Hieronymi ad Heliodorum, *Per calcitram perge patre per calcitram perge matrem, ad vexillum Crucis evola, iunum genus pietatis est in hac re fuisse crudeliter.*

Tertia conditio est, vt filius remanendo in seculo possit subuenire necessitati parentum de præsentia. quãd u durat ipsa necessitas, & ingrediẽdo religionem subuenire non possit. Hanc conditionem posuit Alex. de Ales. p. 3. q. 33. m. b. r. 4. ar. 1. & Io. Neapo. apud S. An. vbi sup. Et deducitur hæc conditio, tum ex illo loco Apostoli, 1. Cor. 12. Quod filius nõ tenetur thesaurizare parentibus. Ergo si non potest præsentia subuenire, ad nihilum obligatur, tũ quia si filius non potest parentes iuuare in necessitate, præsentia, non cesset est vt illos grauaret in præsentia necessitate, nam tenentur parentes querere necessaria pro se, & pro filijs. Tũ etiã hoc colligitur ex vi ipsius præcepti, filius. n. non tenetur parentibus, nisi in necessitatibus eorũ, sed in necessitate nihil potest supponitur. Ergo ad nihil tenetur. Deinde si filius in Religione æque bene, aut forte melius subuenire potest necessitati parentum, tunc libere potest ad religionem transire, contingit autẽ frequenter quod filius melius possit subuenire in religione, quam in seculo, quia saepe religio aliquod subsidium illis præstabit, quod potest, sicut folent religiones dare, aliquã elemosinã pauperibus, de his, quæ sibi superant singulis diebus, tum quia folent religiones habere multos deuotos & amicos, qui sepe libentissime intuitu religionis auxilium præstabant ipsi parentibus.

6. Quarta conditio est, vt non sit alius qui possit & velit illi subuenire in tali necessitate. Hanc conditionem ponunt Cyrillus in Luc. 9. Nicholaus de Lyra in Marth. 8. S. Thom. 2.2. q. 10. 1. ar. 4. ad secundũ, & Quodlib. 3. q. 6. ar. 2. alias ar. 16. Syluest. verb. religio. 2. q. 7. & alij, qui eam probant ex duplici uocatione qua vñs est Christus: Nam aliquos filios vocauit, qui adhuc habebant parentes, & eos pauperes; Alios autem vocauit, Iacobum & Ioannem filios Zebedei, qui relictis rebus & patre secuti sunt Christum, vbi Lyra ait, ideo ipsos reliquisse, parentes, quia alij erant qui parentibus subuenirent. Cyrillus autẽ assertor uocationem illius iuuenis, qui vt habetur Luc. 9. a Christo vocatus petiit sibi permittere, vt prius abiret, & sepeliret patrem. Quod inquit Cyrillus, non est ita intelligendum, quasi patrem iam mortuum ipse voluerit sepelire, non. n. folent filij parentes mortuos sepelire, sed ita intelligendum est, vt voluerit patri iam fini subuenire vsque ad mortem, quod tñ Christum prohibuit, quia, alios habebat a quibus sustentaretur & sepeliretur, vnde dixit *sine nobis non sepelire mortuos suos.*

7. Quinta conditio est, vt filius remanendo in seculo non habeat probabile periculum salutis suæ spiritualis, scilicet, quod in seculo non possit abstinere ab aliquo peccato mortali, a quo tamen periculo esset liber, vel fere liber in religione. Hanc conditionem ponunt S. Thom. secunda secundæ, questione, 10. 1. ar. c. quarto, ar. 1. & quodlib. 3. questio. 6. articulo 2. alias articulo. 16. & quodlib. 10. articulo 9. Alexandr. de Ales. part. 3. questio. 33. memb. 4. artic. 2. S. Anto. par. 3. titu. 16. c. 2. in principio.

cip. Angel. in verb. Religiosus nu. 11: Syl. verbo. religio. 2. q. 7. & alii. Ratio est, quia vnusquisque ex charitate ordinata tenetur magis diligere suā propriam salutem spirituales, quam corporalem salutem parentum.

Hanc vero conditionē Io. Maior vbi supra nititur improbare, & quatuor in vniuersum docet.

Primum est, negando casum a S. Thoma & aliis positum esse possibilem, scilicet, vt filius non possit abstinere a peccato mortali nisi ingrediendo religionem.

Secundum est, Ad salutem satis esse religionem Christianam, & per eam facile posse vitare peccatum mortale.

Tertium est, quod si aliquando contingat mortaliter peccare, hoc non multum referet, eo quod in promptu habemus Sacramentū poenitentiae, quod in religione Christiana institutum est ad delenda peccata mortalia.

Quartum est, supposito casu praedicto quē ponit S. Thomas, concedi posse filium ingredi religionem relictis parentibus. Quia vero dicta huius Doctoris mihi non placent, breuiter de singulis eorū dicam quid sentiam, modo tamen retrogrado, incipiendo ab vltimo. Quare igitur dictum concessio casu, sed non admisso, concedit etiam sententiam S. Thomae, & proinde non eget reprobatione Tertium eius dictum, non solum non est Theologicum, sed vix Christianum, vt pace eius dicam; est enim grauissimum peccatum mortale, vel peccare mortaliter, vel exponere se periculo peccati mortalis cum spe veniē per Sacramentum poenitentiae. Deinde poenitentia est donum Dei, & licet per bona opera quis ad illā preparare se possit, nunquā tamen humana praeparatio sufficiens erit ad consequendam remissionē sine particulari auxilio Dei, vnde nescit homo an consecutus sit donum poenitentiae. Præterea quis homini polliceri poterit vitam vsque ad perfectam poenitentiam. Et denique, si peccandum sit, certe minus malum erit peccare potius propter inordinatum amorem dei relinque do parentes, & ingrediendo religionem quam propter inordinatum amorem parentum relinquere Deum, & religionem.

Secundum eiusdem dictum est valde absurdum vt patet. Nam certum est posse aliquando ex multis circumstantiis loci, temporis, personarū, & complexionis, propinquorum, & occasiōis malorū habitum esse alicui moraliter impossibile viuere in seculo sine peccato mortali, aut saltem valde difficile. Ergo hinc ex hac suppositione non sufficit Christiana religio ad salutem, vel saltem erit valde periculosum illi; nisi religionem intraret, vnde patet quotidiana experientia. Videmus enim multos in seculo fere inerrigibiles, qui tamen in religione facile corriguntur. Ex quibus sequitur. Primum eius dictum, scilicet, S. Thoma positum non solum non esse impossibilem, sed saepe contingere. Vnde constat quam probabilis sit S. Thomae opinio a nobis in hac prima propositione explicata.

Secunda propositio: Scandalum parentum & propinquorum quod patitur ex ingressu religionis filii, nunquā obligat filium ad abstinendū omnino ab ingressu religionis, licet aliqui illum obliget ad differendū ipsū ingressū ad aliquod tēpus. Pro

cuius rei intelligentiā, & faciliori explicatione

Supponendum est, vnum ab omnibus concessum, scandalū, scilicet, quod parentes, & propinqui pariuntur, ex ingressu religionis filiorum, & vniuersaliter scādalum quod quilibet patitur ex alterius opere bono, esse scandalum passiuum, non actiuum, id est, scandalum acceptum & non datum. Ratio est, quia ingressus religionis, & quaecunque bona opera ex sua natura afferre debent aliis adificationem, & instructionem, non autem scandalum, aut indignationem; vnde quod isti scandalizentur nō prouenit ex operante bonum opus, sed ex ipsismet, qui scandalizantur, & hoc suppositum certum est, & ab omnibus concessum. Quo supposito, duo annotanda sunt.

Primum est, quod scandalum passiuum de quo est sermo, ex duplici radice nascitur. Primo, ex ipsa malitia eorum, qui scandalizantur, & hoc dicitur scandalum Iudaicum, seu Pharisaeum, eo quod Pharisaei, & Iudaei ex eorum malitia scandalizabantur ex operibus Christi. Secundo, ex ignorantia, vel infirmitate, & hoc cōi vocabulo, id est, potest scandalum pusillorum, quod scandalo saepe scandalizabatur rudis populus de operibus Christi.

Alterum est, Opera bona, quae sunt aliis occasio scandalī passui sunt in duplici genere. Quaedam sunt opera, quae sunt nobis necessaria ad salutem: Alia vero sunt opera consilij, quae scilicet licet nō sint necessaria ad salutem per se, ad illam tñ plurimum conferunt, & haec etiam aliqui per accidens sunt necessaria, vt qui se obligauerit voto, vel iuramento &c. De qua re legi possunt S. Th. 4. d. 38. q. 2. ar. 4. quæstioncula. 2. & 2. 2. q. 43. ar. 7. Richard. 4. d. 3. ar. 10. q. 2. Durand. ibid. q. 4. Io. Maior. ibi. q. 25. Summisit in verb. scandalum, vbi Ange. nu. 2. & 3. Syl. q. 3. Tabiena eod. nu. 8. S. Anto. p. 2. tit. 7. c. 4. & 5. & alij. His igitur praenotatis, in nonnullis conueniunt communiter Doctores.

Primo, quando aliquod bonum opus faciendum est de necessitate salutis. i. quādo sub peccato mortali tenemur ad aliquod opus bonum faciendum, tunc propter nullum scandalum, quantumcunque graue, ex quacunque causā & radice tale scandalū nascatur, opus illud bonum nec praetermittendū, nec differendū est. Ratio est, quia ex charitate ordinata tenetur vnusquisque magis diligere suam propriam salutem spirituales, quam salutem suae corporalem, siue spirituales alterius. Sed in casu proposito omittendo, vel differendo illud opus peccaretur mortaliter. Ergo propter nullum scandalum omittendum est; quia ex hoc scandalo nihil aliud sequi potest quam peccatum mortale proximi, qui scandalizatur; Nō tenemur autem nos peccare mortaliter ad alterius peccatum vitandum. Vnde etiā sequitur, quod quāvis cumque teneremur sub peccato mortali religionem ingredi, propter nullum scandalum cotinūgens possumus ab ingressu abstinere. Solum autem sermo in praesentium est de operibus praecipujs in casu in quo tenemur sub peccato mortali illū implere.

Secundo, Conueniunt omnes in operibus consilij, quando scandalum aliorum nascitur ex malitia, nos nullo modo teneri ad omittendū talia opera, vel ad differendum propter quodcūque scandalum. Rō est, quia videmus Christū hoc obseruasse,

10 **Märth. 15.** ubi cum Pharisei scandalizabant de Christi doctrina, & hoc ad Christum relatum fuisset, quia hoc eorum scandalum erat ex malitia, Christus illos contempsit, nec vel minimum desistit à sua doctrina, & operibus dixit, *sive illos cæci sunt, & ducet cæcorum.* &c.

Tertio, conveniunt oēs, quod licet quis scandalizetur propter bona opera consilii, & alius facit, & scandalum non nascitur ex malitia, sed vel ex infirmitate, vel ex ignorantia, tunc licet nullo modo prætermittenda sint opera consilii, ad tempus tñ differenda sunt, quousque ignarus instruitur, aut debilis cō forte ur, vel saltem quousque reddatur sufficiens gratia ad instruendum, vel supportandum. Ratio est, quia tenemur quantum possumus sine nostro præiudicio impedire peccata proximi, sed differendo opus consilii ad tempus, nullum patitur regulam præiudicium, & instruendo, aut confortando proximum impedire possumus eius peccatum. Ergo ad id faciendum obligamur.

Ceterum si post redditam rationem sufficentem ad instruendum, vel confortandum, adhuc proximus perseueret in suo scandalo, iam non tenemur amplius differre. Id quod probari potest, quia post redditam istam sufficentem rationem, iam scandalum definit esse ex ignorantia, & fragilitate, & incipit esse ex malitia; At vero propter scandalum quod nascitur ex malitia, non sunt differenda opera consilii, ut diximus.

11 *Quarto,* Quando imminet periculum salutis si non statim faciamus opera consilii, tunc illa statim adimplere possumus. etiam si inde nascatur quodcumque scandalum ex quacunque radice. Ratio est quia in hoc casu opera consilii iam desinunt esse Consilii, & sunt in præcepto. Hinc sequitur, ut si quando filius vel ingredi religionem adhuc patres vellet ad eum introducere v. g. meretricem, ad perendum eius pudicitiam, & castitatem, pollicetur filium statim intrare religionem, quodcumque scandalum inde nascatur. Immo addo, quodcumque ex dilatione operis consilii timeatur probabile impedimentum per quod non possit amplius impleri, vel non nisi difficulter, tunc de quocunque radice nascatur scandalum, poterit statim implere illa opera, & satisfacere, si post opera adimpleta reddat rationem sufficientem ad tollendum scandalum. Ex quæ hæc sunt dicta sunt, procedunt de scandalo cōmuni in ordine ad quocunque opus bonum; Vnde superest ut pauca explicemus, quid Doctores sentiant in particulari de scandalo parentum per ingressum filiorum in religionem.

Dar. ndus, ubi supra, docet scandalum parentum de ingressu religionis filiorum committere esse scandalum passivum ex malitia, ex quo sequitur communiter hoc scandalum nihil debere impedire aut retardare filios ab ingressu religionis. Vnde huiusmodi filios, inquit, dicere possumus illud S. Hieronymi ad Heliodorum, *Lacet in lumine iocundus pater, per calcitrantem patrem pergere.* & *fixis oculis ad uellus (rursus evolat, etc.* Probat autem hoc scandalum ex malitia communiter procedere, quia fit communiter solum ad impediendum ingressum filiorum in religionem.

Idem. Mi orat, quod cum parentes dicunt se monituros, non deo est consequens quod mo-

niamur, neque eorum dictis in hac re credendum, est, rarissime enim & quasi non quam hoc cōtingit, ut hac de causa parentes moriantur, & frequenter, inquit, contingit, quod postquam fuerit sedatus impetus passionis parentum, tristitia eorum etiam in hac vita convertitur in gaudium.

S. Antoninus ait, si aliquis parentes propter ingressum religionis filii scandalizetur, vique ad mortem anime, vel corporis, non debet aliquis propter hoc dimittere ingredi religionem, & omnia mala, quæ inde sequerentur, non imputantur ei, qui ingreditur, sed illis, qui faciunt seipsos sine causa scandalizatos. Si tamen ex aliqua dilacione ista scandala verisimiliter auferri æstimarentur, & illi periculum non immineret non valendi postea religionem ingredi, differre deberet. Ut autem quid pro certo, aut saltem probabilis in hac re tenendum sit, subditur.

12 *Tertia propositio,* Quamvis filii in multis casibus non teneantur neque omnino abstinere ab ingressu religionis, neque illum differre propter pauperatatem aut scandalum parentum bonum tamen est, & laudabile ipsi filiis, vel abstinere ab ingressu, vel illum differre in multis aliis casibus.

Primo quidem, quando necessitas parentum cogit, licet non sit extrema, neque tanta ut cogat eos mendicare, aut aliis servare, est tamen valde gravis necessitas.

Secundo, Quando parentes sunt onasti multitudine filiorum, maxime filiarum, quarum pudicitia passura sit magnum periculum, nisi illis subveniatur.

Tertio, Quando patres oppressi sunt aere alieno.

Quarto, Quando parentes decidere debent valde notabiliter de suo statu, ita ut ex summa quadam felicitate mundana, devenirent ad summam miseriam. Et idem de aliis casibus similibus dicendum est. In his enim in casibus possunt filii abstinere ab ingressu religionis sine ulla scrupulo, & consulendi illis erit ut abstineant, & etiam Prælati religionis eorum admittere non deberent. Item in his casibus considerandum est, an filii possint facile vivere in seculo sine peccato mortali; Vnde si quando esset illis vel valde difficile, vel moraliter impossibile, tunc prætermissa parentum necessitate ingredi deberent. Prælati vero religionum in his adnotandis hæc præcipue considerare debent.

Primo pacem & quietem quam sperant in his filiis religionis; Si eos ad religionem admittant; Nā quando parentes sunt in his necessitatibus, etiam si filii sint iam religiosi, ubi tñ expetit frangere primum servum religionis, incipient magis molestias de parentum necessitate habere, & inquirere viue re, ac alios inquietos reddere, nec nisi ipsosmet prælatos perturbare, dum nimis solliciti voluerint parentum necessitatem in religione subvenire.

Secundo an erudire debent Prælati ad bonum commune Monasterij, & an ex receptione talis personæ in religionem nascatur magnum mareur in populo contra Monasterium.

Tertio maxime attendere debent sinceritatem, & vocationem servorum. Propter scandalum autem puto rarissime, aut nunquam teneri filium omnino abstinere ab ingressu religionis, sed ad summum aliquando abstinere ad tempus, ut ex his, quæ diximus, manifestum esse poterit.

Quæ-

13. Quarta propositio: Quo id eos qui iam ingressi, & professi sunt religionem, probabile est filios iam professos propter extremam parentum necessitatem, praefertim si necessitas hanc post eorum professionem superuenierit, teneri egredi de religione ad subueniendum parentibus. Dixi hoc solum esse probabile, quia S. Thom. 2. 2. q. 101. artic. 4. ad 4. & Quolib. 3. q. 6. ar. 2. alias. ar. 16. & Quodlib. 10. q. 5. ar. 1. alias arti. 9. Alex. de Ales par. 3. q. 3. membr. 4. ar. 1. S. Anto. p. 3. ti. 16. cap. 2. in prin. Tabie. verb. pietas. §. 2. Cofmus Philarc. de off. sacerdot. p. 2. lib. 4. c. 21. Bartho. Medina lib. 1. sum. c. 14. §. 14. & Abulenfis in cap. 8. Matth. q. 69. & in Matth. c. 15. expresse docent eos non posse exire Monasterium ut subueniant parentibus quia iam sunt mortui mundo, & Christo conscripti, unde sicut secundum leges civiles filius de portatus vocatur mortuus, & non tenetur ad patriam redire ad subueniendum parentibus, lege id prohibente, ita filios professas cum sit mortuus mundo, non tenetur amplius reuiscere mundo, & se iterum negotijs secularibus implicare. Quae opinio est probabilis ut diximus propter auctoritatem tantorum Doctorum, tum propter eorum rationem.

Alio vero ut Ang. in verb. religiosus §. 3. r. Sylu. verb. religio. 6. q. 9. Nauar. in Manuali. cap. 14. nu. 14. ver. vndecimo. Lud. Lopez p. 1. in instruct. confess. c. 54. Tolet. in sum. lib. 5. c. 1. Eman. Rodriguez p. 1. sum. c. 14. conc. 6. docent, quod si pater fuerit in extrema necessitate antequam ingressus sit filius religionem, tunc cum peccauerit ingrediendo religionem, & proficundo, tenetur potius patri vel matri in tali necessitate succurrere, non obstante regula, & praeccepto superioris in contrarium. Quia per tale professionem culpabiliter factam non deobligatur debito naturali quo tenetur succurrere patri extremam necessitatem patienti. Ratio est, quia actio ex contractu, vel quasi ex contractu, contra aliquem competens, non extinguitur per religionis ingressum. Unde a religioso post ingressum peti potest debitum etiam in iudicio, & tenetur Praelatus, seu religio satisfacere, sicut enim religio seu Monasterium succedit in hereditate, ita etiam succedit Monasterium in obligatione succurrendi parentibus, cum qua religionem ingressus, & professus est, ipsi superioribus consocijs talis necessitatis. Sin vero pater, aut mater non erant in tali necessitate ante filij ingressum, & professionem, sed post professionem in talem necessitatem deuenit, tunc contradicente praelato, religionem egredi non potest, ad succurrendum patri. Ratio est, quia iam obligatur voto, & sic Deo, & consequenter maiore vinculo ligatur praelato, quam parenti, quia praecceptum de obseruatione voti, est de prima tabula, praeciptum vero de honore parentum est de secunda. Et quia secundum regulam iuris. Semel de reg. iur. in 6. Semel Deo dictum, scilicet iuste, non est ad usus humanos ulterius transferendum. Scilicet contra Dei, & superioris voluntatem. Per professionem enim inculpabiliter factam religiosus abdicauit a se non solum temporalia, sed etiam proprium vellic. 19. q. vlt. c. statuitum. & 12. q. cap. Non dicitur. & ita liberatur tamquam impotens ab obligatione succurrendi necessitati parentum. Quia facta distinctione concordant hi auctores sententiam S. Thomae cum illa terti a, quam paulo postea

asseremus, ita ut sententiam S. Thomae veram esse putent quando superuenierit necessitas parentum post factam professionem filiorum, secus autem si ante ingressum, aut emissam professionem parentes in tali necessitate extrema constituti fuissent, tunc enim veram esse putant Maioris, & aliorum sententiam, ut dicemus.

Ceterum alij, ut Ioannes Maior in 4. d. 38. q. 16. Henricus quodlib. 6. q. 18. Aug. de Ancho. de po tellate Papae. q. 5. ar. 1. Adrian. quodlib. 2. in fin. q. 1. siue argumentis litera D. Ioannes Medina C. de restit. q. 3. causa 022. in argumento 5. confirmatione tertia. C. 2. 2. q. 10. art. 4. Ioseph Angles in floribus 4. sen. in materia de voto. ar. 2. difficul. 13. Greg. de Valen. tom. 3. disp. 7. q. 1. puncto 2. Ant. de Corduba tract. de casib. conficien. q. 14. r. lo. Pedrazza in quarto praeccepto, §. 1. & Ioann. Benediclus in sum. de peccatis. lib. 2. c. 1. nu. 10. absolute, & sine distinctione docent, filios, professos teneri sub peccato mortali ex vi huius praeccepti exire de religione ad subueniendum extremam necessitati parentum. Probari autem potest.

Primo, ex auctoritate Christi Matth. 15. vbi de Scribis, & Phariseis qui filios docebant, ut Deo offerrent ea, quae erant pro parentum necessitate, & ut parentibus dicerent, *Munus quodcumque est ex me tibi proderit*, hoc est, plus proderit patri, si quod illi necessarium est, offerant Deo, quam si ipsa traderent parentibus eorum; de hac doctrina scriba- rum, & Phariseorum, ait Christus, Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem uestram? & infra, Arrium fecistis mandatum Dei propter traditionem uestram, &c. Quibus verbis aperte docet, quod subtrahere necessaria parentibus, propter cultum Dei, est transgressio huius Diuinae praeccepti de Honorandis parentibus. Ergo nunquam debet filius propter cultum Diuinum deesse extremae parentum necessitati.

Secundo probat Maior, quia si religiosus stans in ostio Monasterij videret aliquem opprimi ab aquo indomito, vel intra domum conflagentem incensum videret pauperem elaudum non valentem extirposui, & teneretur etiam prohibente suo praelato exire de Monasterio, & illi subuenire: alias esset homicida, cum posset adiuuare, & non adiuuat. Ergo multo magis exire potest, & debet, si patrem suum, aut matrem suam fame pereuntem videret, etiam reclamante superiore.

Tertio probat Caietanus quia vota non debent esse impeditiua operum iustitiae, cum praefertim obligatio succurrendi patri in extrema necessitate sit prior, & maior obligatio votij, namque diuino, & naturali tenetur patri succurrere. Immo sicut licet furari propter extremam alterius necessitatem, ita licet aequalem obedientiam subtrahere, & furari bona ecclesiae, si alter non poterit patri, aut matri necessitati subuenire. Quae sane rationes sunt valde probabiles, unde hanc sententiam communiorum, & probabiliorum, & magis piam erga parentes esse puto.

14. Ceterum ne quis illis deceptus, huius sententiae magis quam par est, adhaerendum esse credat, ad ea Respondeamus, adeo ut si quae sententiam S. Thomae sequi omnia uelit, argumenta ista soluere possit. Vnde ad primum Respondet Lyr. in Matth. 15.

Prima, mentem Christi eo in loco non esse ostendere traditionem illam Scribarum, & Phariseorum esse contra legem Dei, sed solum esse argumentum ad homines, ut si id in quo Christus reprehendebatur erat contra legem Dei, etiam hoc quod illis obijcit Christus erat contra legem Dei, unde (vt ipse loquitur) clauum clauo tendit.

Secundo & melius Respondet, Christum eo in loco solum damna re illos, quia ea, quæ erant parentibus necessaria illi trahebant, vt Deo offerrent. Nō autem damna eos quod ea, quæ in templo obtulerant, non repetebant vt inde parentibus subuenirent. Ex quibus hoc solum (quod ad nostrum propositum attinet) sequitur, quoniam parentes sunt in tali necessitate, filius illis relictis intrare non potest religionem, quod ab omnibus conceditur, non tamen probat, quod filius qui se per professionem, semel Deo consecrauit in religione teneatur seipsum subtrahere, & Deo, & religioni pro necessitate parentum.

Tertio Responderi potest cum Abulensi, & alijs secundæ opinionis, hoc præceptum de honore parentum esse affirmatiuum, unde non obligat nisi pro loco, & tempore, & pro statu in quo filium reperit. Vnde si reperit filium liberum duo modo obligat eum, si reperit vxoratum, vno modo obligat eum, si reperit reportatum in insulam, aut ciuilitatem mortuum, aut in religione professum, uno modo obligat eum, ita scilicet vt quantum commodum potest secundum suum statum, conetur parentibus providere. Vt v.g. filius vxoratus non obligatur ad actum continentendi cum matre, aut patre, quia iam est obligatus ad continentendum cum vxore, unde sicut filius coniugatus, satis id præceptum adimplet, si quantum patitur conditio sui status, parenti egeni si providere studeat, nec debet in hunc finem ea, omnia facere, quæ si solutus ac liber esset, deberet, ita filius religiosus subuenire solum teneatur, quantum commodum potest, secundum suum statum, salutis, & obseruantia regulari. Sic et si filius clericus esset, solum obligaretur vt subuenire secundum statum clericalem, adeo vt non teneatur, nec debet mutare statum suum, v.g. arma sumere, militem, medicum aut aduocatum agere, aut alia officia indigna, & indecentia statui suo exerceere, vt patri succurrat.

Ad secundum Responderi potest non valere similitudinem. Nam id quod assumitur non requirit in religioso mutationem status, siquidem remanet deo in religione, & in obseruantia suæ regulæ potest in illis casibus subuenire proximo, quare si potest hoc modo subuenire parentibus, potest etiam contrariæ sententiæ superiorem. Hoc tamen non sequitur deferre debere, aut posse religionem, quæ est mutatio status, vt constat.

Ad tertium Respondetur, non esse in hoc casu impedimentum iustitiæ; Nam iustitia supponit debitum. At vero iuxta S. Th. sententiam, eo ipso quod professus sit mortuus mundo, consequenter tollit omnis ratio debiti, & obligatio iustitiæ erga parentes, si quisque facit præceptum de honorandis parentibus si secundum facultatem suam, & salutis professionem, & statum, & decoro religionis parentis necessitati succurrere studeat. Per professionem enim traditur in alterius potestatem. Vnde sicut si dispo-
suerit filius bona sua pauperibus, patre non indigente, non posset repetere, licet aut pater, aut ipse nec

veniret postea ad necessitatem, ita cum iam per professionem sub alterius dominio sit, non potest nisi ea facere quæ commodum potest sine regularis obseruantia detrimento. Ex quibus constat sententiam S. Th. probabilem etiam esse, & facile solui posse argumenta contra eam ab authoribus hæcenus adducta.

16 *Quæret* ergo aliquis quid teneatur filius facere in hoc casu?

Respondet Secundum sententiam S. Th. non teneatur filius nisi quantum potest salua sui Prælati obedientia, & suæ religionis statu pium studiū adhibere, qualiter eius parentibus subueniatur. Vnde si posset laborando manibus, salutis honestate habitus, viciū lucrari, aut concionando, aut alio modo ad id teneatur, & etiam teneatur querere elemosinam a deuotis, & amicis religionis. Et denique, teneatur omnibus modis eniri quibus potest, salutis illis duobus scilicet, obedientiæ, & status religiosi. Quid aut faciedum sit, si Prælati licentiam ei dare nollit, paulo infra dicemus.

At vero secundum sententiam Cai. Ioan. Maioris, & aliorum quos supra recitauimus, quam probabiliorem esse diximus, licitum erit tali professore exire religionem pro necessitate parentum, vt autem hoc licite faciat, necessariae sunt conditiones sequentes; quarum

17 *Prima* est, vt petat licentiam a suo Prælato. Vnde peccaret mortaliter egrediendi non petita licentia. Ratio est, quia teneatur ex vna parte obedire prælati. Et consequenter petere teneatur ab eo licentiam. Ex altera vero parte aliquando dubium esse potest, an parentum tanta sit necessitas, quanta fingitur. Itaque dubium aliquando esse potest, an religiosus exponat se periculo graui spiritualis salutis si ad seculum redeat. Itaque posset quis in religione viuere, adeo esse utilis vel Reipub. Christianæ, vel toti Religioni, & ordini, vt merito dubitari possit, num iure diuino potius teneatur, neglecto patre, manere in religione, vt ea ratione Dei, ecclesiæ, & Religionis causam agat, sicut et dubium esse possit an præceptum naturale succurrendi parentibus obliget cum tanta propriæ salutis difficultate, & periculo, de quo dubium est, vel potius votum adhuc liget quoad obseruatiam religiosam, vt has ob causas merito requireretur, & expectandum sit iudicium superioris, ad hoc vt licite parentum causa quis redeat ad seculum.

Secunda est, quando nulla ex parte res esset dubia sed constaret omnino de necessitate parentum, & præterea iudicio prudentium, nullum peculiare periculum salutis spiritualis Religiosi timendum videretur, tunc prælatum concedere debet licentiam secundum omnes, immo et secundum omnes, si prælati licentiam concedere nollit, poterit religiosus ille petita, quamuis non obtemperat licentia exire, etiam si prælati omnino precipere etiam sub poena excommunicationis ne patri succurreret obseruatiam tamen conditionibus infra scriptis.

Ratio est, quia in hoc casu teneatur religiosus ex præcepto naturali succurrere extremæ necessitati patris, nihil obstante, quoad hoc obligatio voti, & statu religioso, & consequenter non esset in tali casu voluntas superioris obfians, & repugnans curâ, si quidem is nō potest ab obligatione præcepti naturalis, & diuini liberare. Cedit nam in hoc casu voti & obedientiæ viculū, obligationi præcepti naturæ.

lis & diuini de succurrendis parentibus in extrema necessitate constitutis, arctiusque obligat hoc præceptum de iubuciendo pat. 1. quod de obediendo prælati, 2. 2. adeo in tali casu obediendi Deo magis erit quàm hominibus, vt Ioan. Maior. Caieta. Greg. de Valent. Lopez. Anr. de Corduba & alij supra relictis expresse testantur. Quamuis enim tenetur quis suo superiori obedire, non tamen in mandato iniusto, quale esset precipere ne filius subueniat patri suo in extrema necessitate, salua honestate regulari. Neque limitatio ad conditio hæc est contra S. Th. Immo videtur ad mentem eius posita. Non enim dicit S. Th. vt ex licentia petita & obiecta hoc faciat, sed solum ait, *salua obedientia faciat*, intelligendum est, non de obedientia quantum ad hunc casum particulare, sed de obedientia quantum ad communem obseruantiam monasterij & religionis, ita scilicet, vt non liceat huic professio omnia statuta monasterij, & ordinis præparentum necessitate infringere.

- 18 *Tertius est*, vt talis professus manendo in religione non possit subuenire parentum necessitati; Si enim poterit manens in religione vijs quibuscumque uo prohibitis illis succurrere, aut alij uellent eos iuuare, tunc exire non potest. Vnde non excusantur illi qui in religione hoc possunt facere, & tamen exire procurant. Quare si superior, aut alius offerre uellet necessaria uitæ pro parentib. vel permittere religiosi aliquem modum lucrandi necessaria in monasterio, siue concionando, siue confessiones audiendo aut alias procurando elemosynam, aut etiam artem mechanicam, aut liberalem, exercendo, nullo modo exire possent.

Quartus est, vt necessitas parentum sit uere extrema. Quamuis enim sit grauissima necessitas, ita, vt parentes uiuere non possent nisi mendicando, aut alijs seruando, satis fit ante ingressum aut professionem ad impediendum ne filius ingrediatur, vt diximus, non est tamen satis post ingressum & professionem emissam ad filium reuocandum. ex Iosepho Angles, Corduba, & alijs quia præceptum de succurrenda necessitate parentum, non tollit vim præcepti & uineali quod oritur ex uoto solemnī, nisi quādo illa est extrema, maior; obligatio cadit super filio post quā ante professionē secūdu omnes; unde post emissā professionē, solū tenetur succurrere extremæ necessitati parentū, & non graui, cum tamen ante ingressum tā graui, quam extremæ necessitati eorū succurrere tenebatur. Vnde cum hæc paupertas extrema rarissime contingere solet, consequens est communiter eos qui prætextu paupertatis parentum post professionem egrediuntur, non effecturos in conscientia. Sufficiens tamen causa erit in petrandi dispensationem a sede Apostolica, grauis parentum necessitas, vt constat.

- 19 *Quinta est*, vt egressus ē Religione habitum religionis gesserit, quod tamen intelligendum est, si gestatio habitus non impedit a lucro pro parentum sustentatione, tunc enim non debet habitum dimittere sine licentia Prælati, aut etiam Episcopi vel Pape. Immo uero, quamuis superior dare potest licentiam regulari, vt sit extra monasterium recepto habitu ad subueniendum patri, aut matris necessitati graui, etiam si non sit extrema, non potest tamen dare licentiam vt dimittat habitum, immo nec Congregatio Cardinalium declarationi

dubiorum Concilij Tridentini deputata hanc facultatem dare potest, sed solus Papa, qui in iure cōmuni dispensare potest, vt latus docet Naua. to. 1. confit. de Regularibus. conf. 31. in antiquis, alias conf. 14. in nouis & conf. 54. & 55. in antiquis, alias conf. 71. & 73. in nouis. & facit. ca. 2. Nec clerici vel monachi. lib. 6.

Sexta est, vt etiam quamdiu in seculo manet, obseruet non solum essentialia religionis, sed etiam maiora præcepta, & minores obseruantias sue religionis, vt ieiunia &c. eo tñ modo quo cōmode poterit. *Septima est*, vt statim atque parentes subleuauit ab illa necessitate extrema, & illis prouiderit, statim reuertatur ad religionem suam. Vbi notandū est, quod tenetur quam primum potest subleuare, parentes a tali necessitate, intelligendo quam primum mortaliter, ita vt si differet eos subleuare diutius ex industria, ita vt hac ratione diutius in seculo moreretur, non esset tunc in conscientia. Voti enim tantum extinguitur quoad obseruantiam religionis, in quantum, & quamdiu impedit, quo minus parentibus succurratur. Atque adeo tenetur omni fraude cessante, eos quam primum poterit subleuare, & deinde ad religionis obseruantiam redire, vt recte Greg. de Valent. notauit.

Ostia est, vt quando cumque a prælato Religio nis fuerit requisitus, si ille offerat, aut procurare uelit necessaria pro parentum necessitate, paratus sit ad religionem, & ordinem redire.

Hæc autem omnia, quæ hæcenus diximus de religionis egressu propter parentum necessitatem, lo cum non habent in necessitate aliorum consanguineorum, nec fratrum, nec sororum, sed solum in necessitate parentum, i. patris, & matris, cum non tanta sit nec tam arcta obligatio ad iuuandos alios præter patrem, & matrem, vt eorum causa religionem exire liceat, vt constat ipsaque ratio manifeste confirmat.

- 20 *Quinta propositio*: Scandalum quodcumque emergens non obligat unquam ipsum religiosum ad egrediendum e religione, quamuis licite possint ipsi prælati religionis propter scandalum etiam passuum illi licentiam concedere, in casu quo effect ne cellantur, aut expedit pro bono cōmuni, eo quod bonum commune priuato bono præferendum sit.

- 21 *Sexta Propositio*: Quicumque sentit se a Deo uocari ad religionem, non debet abstinere ab ingressu religionis specuiuscunque prælaturæ, etiam si hoc faceret ex prætextu, quia expedit ecclesie Dei habere bonos prælatos, & quicumque sub hoc prætextu dant consilium alicui non ingrediendi religionem, uix excusari possunt a peccato mortali. Quia sine causa rationabili impediunt ab opere perfectionis, & ab opere, ad quod homo a Deo uocatur. Multo magis peccaret ille, qui impedit inuitu prælaturæ comparatæ, vel procuratæ, cum hæc nō sit causa sufficientis. Rō est, quia nemo iudicare se debet dignum qualibet prælatura, iuxta doctrinam S. Thom. 1. 2. quæst. 185. artic. prim. & hoc ipso quod se dignum existimet, sit indignus. Deinde quia non minus bonum, nec minus uile est esse clericum Dei habere bonos religiosos, quam bonos Prælatos. Immo a liquo uile uile est uis bonus religiosus, quam bonus Prælatos, propterea quod unus bonus prælatus communiter non est utilis nisi

suo

ſuo gregi, vnus vero bonus religioſus poſſeſſe eſſe bonus multis prouincit. Et denique quia quicun- que promouendus eſt ad aliquam Præſaturam, mul- to aptior ad illam erit, poſtequam fuerit bonus reli- gioſus, quam antea, vt ratio docet, & experientia, quotidiana manifeſtat. An vero quis a Deo vocetur, neque, ex triplici ſigno cognosci poſſeſſe, vt no- tat Alex. de Aleſ p. 3. q. 3. memb. 4. art. 2. primum eſt iucunditas mentis ex perfectione religionis conſiderata; ſecundum eſt propoſitum cauendi cir- cumſtantias peccati; tertium eſt propoſitum & de- ſiderium proſciendi in melius; Alij alia ſigna tra- dunt, ſed quia res hæc ad præſens neceſſarium inſtitu- tum non ſpectat, non eſt quod de ea pluribus diſpu- temus.

*De peccatis Parentum, & filiorum, viri, &
uxoris, ſuperiorum, & inferiorum
contra hoc Decalogi præceptum.
Cap. VII.*

S Y M M A R I V M.

1. Pater providere filiis in ſpiritualibus tenetur ſub mor- tali.
2. Sine cauſa rationabili a progreſſu in bona reuocari non poſſunt, vt a voto continentia, religionis, &c.
3. Qui non inſtruit filios ſecundum timorem Dei, peccat.
4. Si patiuntur filii ſuas amatores habere ob malum finem, vel eas a conſortio malo non ſeparant.
5. Qui notabiliter negligit pater providere in corporalibus filiis, peccat.
6. Peccat mater que filium proprio lacte non nutrit.
7. Quando peccat maritus in ordine ad uxorem circa ſpiri- tualia.
8. Qui atrociter percutit aut verberat uxorem, peccat.
9. Qui verbaditus inſamatoria, aut aliqua offit iurura uxorem, unde ſequatur inſamia, aut eis probabile per- riculum, peccat.
10. In quibus peccat uxor in ordine ad maritum.
11. In quibus peccat Dominus in ordine ad ſervos contra hoc præceptum.
12. In quibus etiam ſervi contra Dominos.

Vemadmodum filius hoc præcepto pa- trem honorare præcipitur, ita etiam & pater filiis ſuis de neceſſe, providere tenetur ſub peccato.

Primo igitur tenetur pater ſub peccato mortali providere filiis in ſpiritualibus, ita ſcilicet, vt di- ligenter curet, deſit filij malos mores imbuant, ſed eis bonis inſtruat adibus & diſciplinis, & fidem catholicam doceat, nec vlla ratione permittat, vt hæreticorum ſcholas adeant, vt pravorum conſorta deſeant, & denique quantum in eſt, ſtudeat, vt mandata Dei obſervent, præcepta eccleſiæ cuſtodiant, & ab omni peccato abſtineant, & virtu- tem amplectantur.

Secundo, peccant parentes ſi abſque cauſa ratio- nabili filios a progreſſu in bona reuocent, & impe- diant, vt v. g. ſi reuocant voto filiorum, que bona eorum venia ſecernunt, ſi ab ingreſſu religionis abſque iuſta cauſa impediunt, ſi filios poſt emiſſa vo-

ta continentie in ætate deliberandi vi, aut dolo ab eorum impletione reuocant, vel conſulant, aut cogant eos rursus ad eorum, ut eligendum. Sic Nauar. in Manu. c. 14. nu. 17. verſ. Decimoſexto. & verſ. Decimoſimo. Lud. Lopez par. 1. inſtrud. confeſſ. c. 5. 4. Bart. Medin. lib. 1. inſtrud. confeſſ. c. 1. 4. 5. 1. 4. Coſm. Phil. ar. deſ. ſubſ. ceter. par. 2. c. 20. 4. Ema- nuel Rodriquez par. 1. diſc. c. 13. conſ. 3. Ioan. Pedrazza in 4. præcepto 8. Quarto Ioan. Bened. in ſum. de peccatis lib. 2. c. 1. nu. 17. & nu. 20. & Tolet. lib. 5. diſc. c. 1. in fine.

Tertio, peccant parentes qui ſine cauſa iuſta inui- tos filios aut filias matrimonio iungunt ex Lud. Lo- pez & Tolet. vbi ſupra. Item qui doliſ, aut minis inuitas filias, niſi in caſibus a iure permiſſis, ad ingreſſum monaſterij, vel ſuſceptionem habitus, vel profeſſionem faciendam cogunt, in quo vltimo caſu per Concilium Tridentinum ſa. 25. de Reg. c. 8. excommunicantur. Et qui ſcientes ad hoc conſilium, vel aux. hū. deducunt, vel his actibus, præſentia, vel auctoritatē, vel conſenſu interpoſuerunt. Vbi ſimi- liter excommunicantur illi, qui ſine iuſta cauſa San- ctæ virginis, aut aliorum mulierum voluntatem vel accipendi, vel voti emittendi quouomodo impedi- unt, vt §. ſuperiori dictum eſt.

Quarto, peccant parentes, qui non inſtruit filios ſuos ſecundum timorem Dei, maxime in tenera & puerili ætate, cū enim puerorum animus tanquam tabula raſa, & ſicut facile reductur ad bonum, ita etiam ex parentum incuria facile euadunt mali. Adoleſcens enim iuxta morem ſuorum amblers, etiam cū ſenſerit non recedit ab eis, Prover. 22. Vnde Horatius ait, proſemel cū imbuta recens ſeruiat odore, teſta- din. Quocirca parentes qui in corrigendis filiis ne- gligentes ſunt, grauiter peccant, & ſepenumero a Deo in hac vita etiam puniuntur. Hinc 1. Reg. 2. ar- guntur Heli indulgentia erga filios; Quare magis bo- noraliſ filios tuos, quam me, Ecce dies veniunt & præci- dam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſex in domo tua. & 1. Reg. 3. dixit Dominus ad Samuel. Ecce ego facio uerbum in Iſrael, quod quicun- que auſerit, iuniet uerbo eius. In die illa ſuſcitabo ad uerſum Heli omnia que locutus ſum ſuper domum eius iniquam, & implebo. Prædictum enim eſt quod iudicatu- rus eſſet domum eius in æternum propter iniquitatem, eo quod nenerat indignè agere filios ſuos, & non corri- puerit eos. Idcirco Iurauit domui Heli quod non expietur iniquitas domus eius uſque in æternum. Vnde 1. Reg. 4. duo filij eius Ophni & Phi- nes, occiſi ſunt a Philiſtis & ipſe Heli poſtquam audiit captam fuiſſe arcam Dei, & filios eius mor- tuos fuiſſe, cecidit de ſella retrorſum iuxta oſtium, & fractis ceruicibus mortuus eſt. Quam ſane exemplo oſtendere uoluit Deus quantum deſit uir negligetia & incuria parentum in educandis, & corri- piendis filijs ſuis, vt etiam lo. Pedrazza in quarto præcepto. 6. 4. & Ioan. Bened. lib. 2. Summa de peccatis. c. 2. nu. 23. annotauerunt, & ſa. can. Duo iſta. 23. queſt. 4.

Quinto peccant parentes, ſi patiuntur filios ſuas amatores habere ob inuſum finem, vel eas a conſor- tio malo non ſeparant. Item ſi permittant inter fi- liam deſponſatam de futuro tantum ante matri- monium, & inter ſponſum eius tacitus impoſit. Bene tamen permittere poſſunt inter eos uſcula & ample-

amplexus etiam ob delectationem inde capiendam tanquam principii nuptiarum promissarum, ex doctrina S. Tho. 2. 2. q. 154. art. 4. & Caier. ibid. Nauar. in Man. c. 14. nu. 18. ver. vigesimo tertio. Lud. Lopez p. 1. instr. conf. c. 54. Cosmi Philarchi p. 2. lib. 4. c. 20. & Io. Benedicti in summa de peccatis lib. 2. c. 3. nu. 25. Quamuis hanc doctrinam Podrazza in sexto praecepto, ver. quinto, tanquam noui inuentum approbare non audeat. Aduertere tamen debet parentes, quod quia in fecretis solent tales sponsi vii talibus tactibus impudicis, absque arbitrio, ideo non debent eis permittere, vt soli secreto conuersentur. Et propterea ad hanc & alia mala vitanda hortatur Synodus Trid. sess. 24. de reform. matrim. c. 1. vt coniuges ante benedictionem Sacerdotalem in templo suscipiendam, in eadem domo non cohabitent.

¶ Sexto peccat pater, qui notabiliter negligit providere filiis, quae pertinent ad necessitatem corporalem, cum possit. Item si filios in templis citra necessitatem exponat, aut eos ob avaritiam ad hospitalia pauperum mittat, & tenetur in hoc casu ad restitutionem, cum hospitalia ad solos pauperes alienae instituta sint. ff. de liber. agnos. l. Necare. & facit cap. 1. & ibi gl. de infan. expof. vel etiam filias spuaris alere recusat, cum possit, quas etiam dotare tenetur, ex Pan. in c. cum habere. De eo qui dux. in matrim. Nauar. in Man. c. 14. nu. 17. ver. sic. decimo septimo Lud. Lopez p. 1. instr. conf. c. 54. Cosmi Philarchi de off. sacer. p. 2. lib. 4. ca. 20. Ema. Rodriguez p. 1. sum. c. 13. concl. 1. quia alios citat. Ema. Sa. in Aphor. verb. alimenta, & Ioan. Benedicto in summa de peccatis lib. 2. c. 3. nu. 18. & nu. 19. dos enim succedit loco alimenti.

¶ Septimo peccat mater, quae filium proprio lacte non nutrit, & quidem si omittit lactare sine causa peccat venialiter, cum causa vero nec venialiter. Ideo autem peccat non lactando sine causa, cum natura ipsa doceat, vt partum proprium nutriat, quod ipsa facit. Vnde dicitur. *Primo hoc consuevit in conuictoriorum moribus irrepisse, vt filias, quas gignunt nutrire mulieres contemnunt, eo quod ad nutriendum alijs mulieribus tradunt, quod sane ex sola carnis incontinentia videtur fuisse inuentum, qui dum se continere nolunt desipiunt lactare quos gignunt.* capitul. Ad eius dist. 5. Non enim tam bene nutritur infans lacte alieno, ac proprio, vt constat, cum vt medici testantur Gal. Auicenn. & Beda in Luc. 11. sanguis mensitruus &c. lac eodem ex fonte manant. Quocirca si ex causa iusta mater infantem lactare non possit, tenetur sub peccato mortali querere bonam nutricem, & gerere curam circa bonam filii educationem, ac omnia necessaria ei ministrare vique ad triennium, Dixi, usque ad triennium, quia post triennium incumbit patri alere filium, nisi pater sit pauper, vel nisi filio sint bona, aut ars, aut officium decens, quo possit se alere, vel nisi adeo sit indigatus, & criminofus, vt secundum iura exheredari mereatur, si quis a liberis, ff. de liberis agnoscent. & Bart. ibi. Panorm. in cap. cum habere. De eo qui dux. in Matrim. Ang. in verb. filius. num. 20. Tabien. verb. alimentum. §. Quarto. Syluest. eod. q. 2. & verb. filius q. 31. Nau. in Manual. c. 14. nu. 17. ver. decimo sexto. Cosmus Philarchi de off. sacer. p. 2. lib. 4. cap. 20. Lud. Lopez par. 1. instr. conf. en. c. 54. Ema. Rodriguez p. 1. sum. cap. 13. conclu. 1. Ema. Sa. in

Aphor. verb. alimenta. & Io. Benedictus in summa de peccatis lib. 2. c. 3. nu. 20. & alii communiter.

¶ Primo igitur peccat maritus in ordine ad suam uxorem, circa spiritualia, si absque causa impedit uxorem ab implentione diuinorum praeceptorum, aut ne obferuet praecipia ecclesiae, puta, si absque causa legitima illi prohibeat ne diebus festis eat ad Missam, aut ne ieiunet in diebus ab ecclesia ad id deputatis, impedit a communione, &c. & quidem si absque causa legitima impedit, peccat mortaliter. Immo vero si prohiberet uxori aliis diebus puta diebus profectis, aut aliis temporibus, quam Paschatis, confiteri, aut communicare, & audire Missam, peccat venialiter, si absque causa id faceret, & aliquando etiam mortaliter, scum uxori multum expeditet sacram audire, confiteri, & communicare, & id marito confaret. Sic Nau. in Manual. c. 14. nu. 19. ver. vigesimo quarto. Cosmi Philarchi de off. sacer. p. 2. lib. 4. c. 19. Toletus in summa lib. 5. c. 2. & Io. Benedictus in summa de peccatis lib. 2. c. 3. nu. 33. poli S. Anton. p. 2. int. 9. c. 10. f. 2.

¶ Secundo peccat mortaliter maritus, si atrociter percutiat, aut verberet uxorem, quia nec sicut seruum cadere debet. Dixi, atrociter, quia potest leuiter ex graui necessitate, & causa eam castigare, cum sit inferior viro, puta si notabiliter negligens sit in administratione domus, sic Sotus lib. 5. de iust. q. 2. artic. 1. in fine ante solutionem argumentorum. Nau. in Manu. c. 14. nu. 19. ver. vigesimo quinto. Lud. Lopez p. 1. instr. conf. en. c. 54. Cosmi Philarchi de off. sacer. p. 2. lib. 4. c. 19. Barth. Medina lib. 1. in truct. conf. c. 14. §. 14. Toletus lib. 5. sum. mae. c. 3. Ema. Rodriguez par. 1. summa c. 15. conclus. 1. & Ioannes Benedictus in summa de peccatis lib. 2. c. 3. nu. 30. Intelligendum autem ex hoc, si admonita semel a marito, emendare se recusat. Aliae cum sint duo in carne vna aequalitate quadam deesse esse complexos, & mutuo se amare, & fouere debent, iuxta illud Apostoli Eph. 5. *Viri diligite uxores vestras sicut & Christus dilexit ecclesiam.* Et infra, *vir diligere debet uxorem suam, ut corpora sua.* Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit: nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam. Et 1. Petr. 3. viri, quasi infirmiori usculo muliebri imparteutes honorem.

¶ Tertio peccat maritus si verba aliqua infamatoria, seu ad infamandum apta uxori dicat, puta, adulteram vocat, aut eam aliqua afficit iniuria, dummo do sequatur infamia, aut probabile periculum eius etiam si sine animo infamandi, vel iniuriandi deiixerit. Quamuis enim licitum sit aliquando verbum aliquod causa correctionis, & disciplinae alteri dicere, non tamen in ea verba prorumpere licet, ex quibus probabile periculum infamiae, vel iniuriae sequi potest; vnde necessaria semper est discretio, vt moderate quoque in corrigendo & reprehendendo talibus vtatur verbis, vt exinde alter non dehonoretur, & infametur S. Thom. 2. 2. q. 72. art. 2. Alex. de Ales p. 2. q. 139. memb. 2. Nau. in Manual. lib. 2. nu. 19. ver. 26. Cosmus Philarchi de off. sacer. p. 2. lib. 4. c. 19. Lud. Lopez p. 1. instr. conf. c. 54. Toletus lib. 5. summa c. 2. Emanuel Rodriguez p. 1. summa c. 15. conclusio. 1. & Ioan. Benedictus in summa de peccatis lib. 2. cap. 3. nu. 31. & alii.

Quarto

Quarto peccat maritus qui cum uxore cohabitare recusat, aut per longū tēpus se abſentat abſq; iuſta & legitima cauſa: Dixi, *ſine cauſa*, quia ſi abeſſet ex cauſa, hoc eſt, quia vel tractat negotia domus, vel ad locū aliquē mittitur ad ſuperiorem, vel ex ſinia iudicii ad tēpus exulat, aut inimicitias habet, quibus breui componendis ſperat non peccat ſe abſentant do: Dixi, *ſi ad tēpus exulat*, &c. quia ſi ſpes redēdi ad patrē ſeu domū ſua ablata ſit, tenetur vxorē ſuam ſi poteſt, ex loco illo extrahere, vt ſecum cohabitare, vt notat Tolentius in ſumma lib. 5. c. 2.

- 10 *Quinto* econtra peccat vxor quæ marito notabiliter inobediētem ſe exhibet in iis, quæ ad bonos mores, & domus, & familiæ regiminē, & gubernationem pertineant. Eſt enim vir caput, ad cuius pertinet vtrumq; dirigere, vnde velle viro ſpecto gubernare, mortale eſt. Sic 33. q. 5. c. 1. Eſt ordo e. Hec imago. Satis huic apparet. c. 2. caput e. Mulierē. c. Mulier. Nauar. in Manua. c. 14. num. 20. verſ. 29. Lud. Lopez p. r. in ſtruc. conſcientiæ. c. 5. Coſinus Philarch. de off. ſacer. p. 1. lib. 4. c. 19. Emanu. Rodríguez p. 1. ſumma, ca. 15. conclu. 2. Tolet. lib. 5. ſum. c. 2. & Jo. Bened. in ſumma de peccatis, lib. 2. c. 3. §. 1. nu. 34. & 39.

Sexto peccat vxor ſciens, aut ſeire debens, quod litigiis, aut iracundia ſua prouocat maritum ad iram, & blaſphemias, ſic vt ſemper in domo rixæ, & contentiones ſint. Item ſi ex contemptu mariti non præſtat ei obediētiā, & ſubiectionem debitam in iſto præcepto, quale eſt, vt ſuperius, & vana, moreſque incompoſitos exuat: Dixi, *ex contemptu*, quia ſine contemptu præceptum mariti non ſemper obligat ad mortale, licet aliquando ſic, ex Nauar. in Manuali. c. 14. nu. 20. Coſino, Lopez Tolet. vbi ſupra. Jo. Bened. in ſumma de peccatis lib. 2. c. 3. §. 1. nu. 37. & Emanuele Rodríguez p. 1. ſumma. c. 15. conclu. 1.

Septimo peccat vxor ſi non vult ſequi maritum, alio m. grantem, tenetur enim ſub mortali eum comitari, niſi inter eos præceſſerit pactum oppoſitū ne ſelicet maritus alio migraret, tunc enim non tenetur, niſi viro aliqua iuſta neceſſitas illine diſcedendi ſuperuenia, vt morbus, vel capitalis inimicitia, interueniente enim tali iuſta cauſa, non obſtante pacto tenetur eum ſequi. Deinde etiam non tenetur vitium ſequi vagabundum, dummodo tempore contraſtus matrimonii non ſolebat vagari, vel vxor hunc mariti morem ignorauit, quod ſi non uideat principio, tenetur eum ſequi, dummodo ob hanc illam cauſam, & ſine mortis periculo vagetur. Sic Nauar. in Manuali. c. 14. nu. 20. Coſin. Philarch. de off. Sacerd. p. 2. lib. 4. ca. 19. Lud. Lopez p. 1. in ſtruc. conſcientiæ. c. 54. Tolentius lib. 5. Summe. c. 2. in fine. Emanuel. Rodríguez p. 1. Summe. c. 15. conclu. 2. Jo. Bened. in Summa de peccatis lib. 2. c. 3. §. 1. nu. 36. Ang. verb. vxor. nu. 9. Sylueſt. cod. q. 8. Tabiena. cod. ver. Secundo.

Oſtavo peccat vxor, quæ ſine graui cauſa male ſuſpicatur de continentia mariti, aut etiam debitum viro reddere nō vult, ſicut econtra peccat maritus, ſi non vult reddere debitum vxori, aut illam de incontinentia ſuſpectam habet. ex Barth. Medina li. 1. in ſtruc. confeſſ. cap. 14. §. 14. in fine. & Jo. Bened. in Summa de peccatis, lib. 2. c. 3. §. 1. nu. 38. & num. 40.

Præter hæc quæ de parentibus, & filiis, & marito, & vxore dicta ſunt, peccant etiam contra hoc quartum Decalogi præceptum Domini in ordine ad ſeruos ſua.

Primo quidem, ſi notabiliter negligētes ſint circa ſamulorum, & ſeruorum ſuorum conſcientiam, puta, ſi non curant quantum in iſtis eſt, ne afflicti iuramentis, vt catholice viuant, Dei præcepta euſtodiant, & debitis temporibus conſecutur, & commanent. miſſam audiant, vel ſi eis notabiliter negligant procurare confirmationem, & extremam unctionem. Quia ſecundum Apoſtolum 1. Tim. 5. *Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, ſi dem negans, & reſpondens fideliter deterior.*

Secundo ſi habeant ſamulos neophytos, & nō curant, vt in doctrina Chriſtiana inſtruantur.

Tertio, ſi prohibeant ſeru ſuis, maxime quos ſciunt concubiniſ, & reſpondens, ne vxores ducant.

Quarto ſi notabiliter negligāt noſſe peccata manifestata ſamulorum, vt eos corrigere poſſint. Immo vero tenentur eos expellere e domo ſua, ſi correſti

bs, auter de mala vita, & maxime de concubinato, emendare ſe nolunt, niſi probabiliter credat ſua domo expulſos deteriores futuros, quia tunc ſatis eſt ſi vt melius poterint ſaluti animæ eorum, prouideant. Addit etiam Sotus qui ſauet Lopez lo eis etiam diſ, non teneri Dominum arcerē ſeruom ad concubina expellendo peccatum ſeru, niſi forte propter ſcandalum. Quod dictum Soto verum eſſe putat, dummodo concubinam ſeru in domo ſua non retineat, quia hoc nullatenus licet, eſſet enim quod dummodo fouere peccatum ſeru, vnde ſi concubina alibi ſit, & ſciat ſeruom vti eſortio eius, quauis bene faceret expellendo ſeruū, ſi correctus emendare ſe noluerit, nō tamen tenetur eum expellere, niſi forte propter ſcandalū maxime ſi id ſciat cauſa alius vitandi grauis damni, ne deſrauetur ſeru ſuo, aut ne deterior fiat fugiendo, & dummodo concubina in domo ſua non retineat. Seruum autē h. re ticiu in domo ſua retinere non licet, niſi eū bona hac intentione, vt eum ad fidem catholicam reducere paulatim poſſit. Quæ omnia colliguntur ex S. Ant. p. 2. ar. 5. c. 9. §. 3. Soto in reſc. de tegendo ſecreto memb. 2. q. 3. conclu. 4. & Nau. in Manua. c. 14. num. 21. Lud. Lopez p. r. in ſtruc. conſc. ca. 55. Coſino Philarch. de off. Sacerd. p. 2. lib. 4. c. 25. Joann. Bened. in Summa de peccatis li. 2. c. 3. §. 2. nu. 41. & Emanuel Sa in Aphorismi verb. Dominus.

12 *Econtra* vero peccant ſeru ſi inobediētes ſint Dominis ſuis. Non ſolum enim honorandi ſunt patres ex quibus nati ſumus, ſed etiam alii, qui patres appellantur, ſi Epicoſci, & Sacerdotes, Reges Principes, magiſtratus, Domini, magiſtri, & vnde Chriſtiani omnes in rebus ſpiritalibus Summo Pontifici, Duceſſani Epicoſci ſuis, Parochiani ſuis Curatis, Religioſi Prælati ſuis, ſeru Dominiſ, & ſubditi ſuperioribus ſuis obedire tenentur. Hinc de Epicoſciſ, & aliis paſtoribus ſcriptum eſt, 1. Timoth. 5. *Qui bene præſunt præbiteri duplici bonore digni habentur, ſcilicet eum ob virtutē, tum etiam ob dignitatē, & poteſtatem.* Addo vt etiam ſi mali ſint, honorandi tamen ſunt, honor enim quamuis præcipue debeatur virtuti, debetur tamen etiam dignitati, & eccleſiæ, & proinde malis obediendum eſt iuxta illud 1. Pet. 2. *Serui ſubdi*

ti eſſote

Quenam hominis occisio iure naturali, & diuino illicita, & hoc quinto præcepto prohibita sit. Cap. V I I I.

SYMMARIVM.

1. Omnem occisionem etiã animalium, hoc præcepto prohibitam fuisse censent aliqui, & quare. Eundem consensum non ex scripturis, tunc ratione hauriunt.
2. Nullum hominem iuste occidi posse etiã publica auctoritate docuerunt Waldenses heretici.
3. Quid & qualiter in hoc præcepto homicidium phibetur.
4. Sententia Scoti, cuiusque confirmatio ex S. Augus.
5. Sententia Scoti falsa, et periculosa a quibus impugnatur.
6. Iusta sunt leges humanae, quae furem diurnum occidi iubent, quoniam lex dei iustitiam furem solum nocturnum occidi iubet.
7. Verba Christi adultera dicta nullo modo reuocatoria, ut voluit Scotus sup. nu. 4.
8. Quorundam explicatio hoc præceptum nullo modo esse generale sed particulare.
9. Alia expositio, quae olim communis erat, sed ut falsa reijciuntur.
10. Verissima præcepti expositio quanam occisio prohibeatur.
11. Illustratur per exempla iuxta diffamem recte rationis posse occidere, & non violare præceptum.
12. Ex prædicta explanatione homicidij definitio assignatur.

Uin vita nobis cū ceteris animantib. cōis sit, ad eiusq; conseruationē eōe pabulum nobis, ipsiq; initio Deus statim consulit. Genes. 1. dicens, Ecce dedi vobis omne herbam afferentem semen super terrā &c. ut sint vobis in escā, & cunctis animantib. terrae, omnib. volucribus, et uniuersis quae mouentur in terra, & in quib. est anima uiuens ut habeant ad vescendum, adeo occuriebāt nōnulli, vt præcepto hoc occisionē oēm prohibita esse censuerunt, non hominū trā, sed animalium etiã quorumcunq;. In quo errore fuerunt olim Manichei, qui vt refert S. Aug. lib. 1. Ciuit. c. 20. & lib. de hæres. Ad quod vult Deum hæres. 45. & lib. 6. contra Paulum. c. 6. & 8. & lib. 2. de Morib. Manich. c. 14. & 15. dicebant, nō licere occidere animalia, aut herbas mortificare. Putabant enim animam in malis partibus esse Dei, ac proinde nulla ratione licitum esse dicebant, priuare animalia vita sua. Quocirca veteris legis sacrificia, in quibus occidebantur animalia, damnabant, & Deum veteris Testamenti, animalium, & impiū, Deum sanguinum, & auarum occisionum appellabant. In quo errore etiam olim fuit S. Aug. vt ipsemet lib. 3. conf. c. 3. testatur vbi se aliquando hunc errorem habuisse vehementer deplorat. Quē errorem S. Aug. locis allatis S. Thome. 2. 2. q. 64. art. 1. Alex. de Ales. par. 3. q. 34. memb. 12.

in effete in omni timore Domini, non tantum bonis, & modestis, sed etiam, dissolutis, & Matth. vigesimo tertio super calcedram. Passus sedebunt super thronos in Pharisaeis, omnes ergo quacunque dixerint vobis seruati, & seruati. Quia enim in excellentiori quodam loco, & eminentiori potestate constituti sunt, honor illis in testimonium excellentiae deferendus est. Hinc Luc. decimo, & Matth. decimo, dicit Christus, Quinque audistis, me audite, & quae uos sperant, uos sperate, & qui me sperant, sperant cum qui misit me, & Apostolus ad Hebr. decimo tertio, obedite in qua, & apostolus uobis, & fabacere illis, ipsi eam peragunt quasi rationem pro animabus uestris reddunt. Neque uolunt illis obedire sicut patribus, sed eis etiam necessitatem ad uitium suppeditare tenentur, sicut etiam patres carnales filialitate, & caritate obligantur. Hinc Ecclesiasticus septimo, dicitur, Honorifica Sacerdotes, & propugna re cum baculis. Da illis partem sicut mandatum est tibi ubi promittitur, & purgationes. De qua re legendus est Alex. de Ales in Summa, parte tertia, quaestione trigesima tertia, membrum quarto, articulo quarto, & quinto. Quae omnia etiam locum habent in Regibus, Principibus, & magistratibus etiam Politicis, quibus honore deferendus est, licet mali, & improbi sint, omnis enim potestas a Deo est, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Rom. decimo tertio, & 1. Petr. 2. Subiecti estis omni humanae creaturae propter Deum, sive Regibus, quasi precellentibus, sive Ducibus, ad quem ab eo missi. Quosane in loco pulcherrime ostendit Apostolus, Principibus etiam obediendum esse; quia Dei ministri sunt, ipsique utitur Deus ad homines gubernandos, nihilque obstat, quod improbi sint, quandoque dem non hominum improbitatem, aut nequitiam, sed diuinam auctoritatem, quae in illis est, reueremur. De qua re plura diximus in materia de legibus, & alibi latius hoc ipsum contra nostris temporis haereticos ostendimus.

Nunc satis sit breuiter declarasse peccare mortaliter eos, qui superiores suis inobedientes sunt in te graui, dummodo iusta & recta praecipiant. Etenim si quid inprobū, si quid inique imperent, cum ad non ex potestate, sed ex iniustitia atque animi peruersitate agant; omnino non sunt audiendi, ut latius Nauarrus in Manuali capitulo decimo quarto, numero vigesimo secundo. Ludouicus Lopez parte prima, instructionum conscientiae, capitulo 55. Ioannes Benedictus in summa de peccatis, lib. secundo, capitulo tertio, §. tertio, numero 43. & sequent. Andreas Crocquetius Catechesi. 76. & Catechismus Romanus in explicatione quarti pracepti Decalogi, & alii tradiderunt. Quae uero ab aliis de amore proximorum hoc in loco disputari solent, commodius a libi a nobis exponuntur, haec igitur pro huius pracepti explicatione dixisse sufficiat.

art. 1. *Socus lib. 5. d. iulitia. q. 1. art. 1. & alij passim reuelant.* Etenim Gen. 9. dicitur, *omne quod mouetur uiuit, erit uobis in cibum*, unde homini domitum animalis omni um a Deo datū est. Gen. 1. *Dominauit enim quæ Deus hominibus, piscibus, maris & uolucibus celi, in uisceribus animantium, quæ mouentur super terram.* & psal. 9. *omnia subiecisti sub pedibus eius.* Quod sane dominium nil aliud est, quam ius aduocandi hæc omnia in suam facultatem, & vsu, quem homo in multis aliis malibus habere non potest, nisi eis uescendo, ac occidendo illa, ut constat. Ratio etiam naturalis d. conuenit, nihil enim nature magis conueniunt, & conformes est, quam re aliqua ut in finem illum ad quem ordinata est. In rerum autem ordine, ut te lis est Philopostus lib. 1. Polit. cap. quinto, imperfectio, a sunt propter perfectionem, ut materia propter formam, plantæ propter animalia, omnia autem animalia propter hominem. Vnde licet ium est, & plantæ mortificare propter usum, & cibus in malum, & animalia ad uilitatem, & uilium hominum id, que ex naturali, & Diuina ordinatione. Quocirca Apostolus 1. ad Timotheum 4. inter alias *dolentiam ouium* numerat illam, quæ ducit (ut Manichæi) oportere abstinere a cibis, quos Deus creauit, quasi ex se & natura sua immundi essent, id quod fallum, & hæret cum esse constat. Vnde S. Augustinus lib. 1. C. vii. Dei capit. 20. ait. *Quidam hoc præceptum*, (loquens de hoc præcepto non occides) in bestias ac peccata conantur extendere, ut ex hoc nullum etiam illorum liceat occidere, in quo infamissimo errore Manichæi perdurant, & subdit, His igitur deliramentis remouitis cum audimus non occides, non credamus hoc dictum esse de fratribus, quia nullus est sensus est, nec de irrationalibus animalibus, uolatilibus, ambulantiibus, nautantibus, repelibus, quia nulla nobis ratione sociatur, sed de homine tantum. Quia igitur homo brutorum Domini uis est, animalia irrationalia, quæ sua sunt, aut nullius, citate occidere potest, aliorum uero animalia si occidat, peccat quidem, non quit occidit, sed quia occidit damnum proximo in re sua infert, quod tamen peccatum, non sub peccato homicidii, sed sub furto, aut rapina peccato continetur ut optime S. Thome 2. 2. q. 64. artic. 1. ad 3. demonstrat. Hominem autem occidere non licet, cum prima hominis creatione, unus homo, hominis alterius Dominus non sit constitutus.

2. *Præter hanc Manichæorum hæresim alia circa hoc præceptum existit Vnde idem hæresis, qui ut referunt G. id. Carmelitanus, & Alphonsius in Cist. lib. 1. de hæresi. uerbis occidere, hæresi. 1. nullum hominem iure occidi posse docebant, etiam publicæ autoritate. Eo quod hoc quinto Decalogi præcepto non occides, generaliter prohibetur omnibus iure naturali, & Diuino omnino indispensabilis occisio cuiuscunque hominis siue priuata auctoritate, siue publica, siue noceatis, siue innocentis. Quem errorem postea quidam Nicholas Gallectus ex Boemia oriundus, qui fuit ex legatis Boemæ missis in Concilio Basiliensi secutus est. Hæc tamen error aperte & contra scripturas, & contra, rationem est. Nam postquam Exod. 20. dixisset non occides subdit Exod. 22. *maleficos non patieris uiuere, Qui coierit cum ueneno, morte morietur*, & Leuit. 24. qui declinauerit ad Magos, & Ariolos interfici*

præcipitur, & similiter, qui inobediens est, & maledixerit patri, aut matri. Deuter. 21. Act. 5. Petrus morte puniuit Ananiam, & Saphiram ob fraudem factam & mendacium. Contra rationem est, quia cum homines ual: sensum & appetitū sequuti perinas aternas non timeant, oportet, ut timeant presentibus alicui, consistat autem sceleratos homines omnes alias perinas præter capitale parauipendere. Ergo necesse est ad bonum omne, ut hac, quæ solum tuentur, sufficiant. Deinde nisi mali homines occiderentur, nulla erit in populo pax, nulla in populo quies, nulla ciuium securitas, tantoque licentius quoscunque beneos affligerent, quanto certius noverint se propter nullum scelus esse occidendos. Et sic morrem, quam secundum hanc sententiam non licet, uidei inferre peccatoribus, ipsi malis hominibus in quoscunque iustos impune exercere liceret, essent, que homines iuxta dictum Abacuc. cap. 1. mo. Sicut piscis es maris, quorum maiores sapientiores deuorant. Vt ergo sit in populo debita quies, & tranquillitas, expedit omnino malefactorum occisio, sicut expedit membrum putridum tolli, ut totum corpus uiuat, & conseruetur.

3. *Quia uero præceptum hoc absolute, & sine aliqua limitatione proponitur, & in multis casibus licitum est occidere, ut constat, & nos infra dicturi sumus inter catholicos non parua controuersia est, quid, & qualiter homicidium in illo præcepto prohibetur. Scotus enim in 4. dist. 1. 5. q. 3. uenit, de secundo litere. G. uult hoc præceptum in uersum prohiberi omnem hominis occisionem quæque ex causa, & quacunque auctoritate. Vnde cum prohibitio hæc generalis sit contra mortales, nemine excepto, occidere ueritas, & diuina supra quam solus Deus dispensare potest, fit, ut nullum etiam malefactorem priuata, aut publica auctoritate interficere sit licitum, nisi in casibus a Deo in veteri lege, quæ ius diuinum continet, expressis Vnde infert*

Primo, quod si magistratus aliquem occidit, id prouenire putat, quia Deus in lege veteri alios malefactores exceperit, ut Leu. 24. Exod. 21. Deuter. 21. & 22. ubi Arioli homicidas, & blasphemias adulteros, & maledictos parentibus suis occidi iubentur, atque adeo ista tñ in lege veteri occidere licuit.

*Secundo infert in noua etiam lege licere quoque occidere homicidas, & blasphemos, quia hoc non est reuocatum in Euangelio. Nunc autem inter fideles adulteros non licet occidere, quia nunc, id præceptum a Christo reuocatum fuit, Io. 8. quando dixit Christus illi mulieri adulteræ. *Neque ego te condemnabo, sed eam quam in adulterio deprehensam liberam dimisi.**

4. *Tertio infert, iniquas esse aliquarum prouinciarum leges, quæ sunt maxime diuini, qui non est aggressor, occidi præcipiunt, & uia nullibi Deus excepit forem ab illo præcepto. Non occides, immo uidetur, quod Deus noluit firi in illa plena plebs, quoniam aliam penam Deus indigit, si licet, restitutionem quadrupli, uel quintupli, ut patet Exod. 21. Dicitur autem maxime diuinus, quoniam si nocturnus occidatur, percutior non erit tuis sanguinis. Vnde ibidem dicitur, *Si effragens fuerit domus, si ne suffodiens fuerit mœtus, & accepto uulnere mortuus fuerit, percussor non erit tuis sanguinis. Quod si in quo Sa**

le hoc

le hoc feceris, homicidium perpetrat, et ipse morietur. Voicæpreſſe Dominus prohibet furem diurnum occid. Cum igitur inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris, nec alibi excepta eſt occiſio ſinis diurni. nec adhuc viſa eſt (inquit Scotus) bulla de celo deſcendens, quæ huiusmodi occiſi concedat, inſiſte ſunt leges illæ, quæ furem diurnum occiſi præcipiunt. Scus de nocturno qui inuaſore eſt quoniam præſumitur homicida, & velle occidere, ſi quis ei reſiſtere velle. Et addit Scotus, quod licet aliquo modo licuiſſet iudeis pro furto occidere, magis tamen videtur per miſericordiam Euangelicam rigor ille tevocatus, quæ rigor contra adulterium. Vnde concludit omnes iudicantes furem ad mortem, homicidas eſſe, & grauior contra hoc præceptum, *Non occides*, peccare. Cuius opinio confirmari poteſt ex S. Aug. li. i. ciu. De. e. 2. 1. & reſertur. 2. 3. q. 5. c. Si non licet, dicente. Hoc præceptum non occides, intelligendum generaliter eſt de omni hominis occiſione, *his exceptis quos Deus occidi iubet, ſine data lege vel expreſſa reuocatione particulari.*

5. Hæc tamen Scoti ſententia falſi eſt, & periculosa, quam optime impugnant Caiet. 2. 2. q. 64. art. 2. Franciſca Viſtoria reſeſt. de homie. nu. 11. Ioannes Medina Cade reb. reſoluendus. q. 4. Scotus libro 1. de iuſt. q. 1. art. 2. Gabri. in 4. d. 15. q. 15. ar. 3. dub. 1. Alphoſus a Caſtro. lib. 1. de poſt. lare leg. pœna. c. 6. Petrus de Arragon, & Michael Salen. 2. 2. q. 64. art. 1. Petrus Nuar. lib. 2. de reſt. c. 3. dub. 1. nume. 7. & Gregorius de Valentia tom. 3. diſput. 5. queſt. 8. punſto 1. Quia vt ipſemet S. Thomas ex ratione naturali colligit & concludit, omnis pars ordinatur ad totum, vt imperſeſum ad perfectum. Ergo ſicut in corpore naturali pars putrida abſcinditur vt totum corpus conſeruetur, ita etiam in Re publica pars pernicioſa licite & ſubſubriter occiditur vt bonum commune conſeruetur. *Modicum enim ſermentum totam maſſam corrumpit.* 1. Cor. 5. conſtat autem fures, adulteros, & ſimiles perturbatores eſſe publice pæi, & communi bono inimicos. Ergo tales laudabiliter occidi poſſunt ob pacem & tranquillitatem boni communis. Deinde leges, & conſuetudo omnium recepiſſima id ſtatuit, vt latrones, adulteri, incendiarii, hæretici, rei criminis læſe maiestatis, proditores patriæ occidantur, cum tamen hi & ſimiles non ſint excepti in legediuiſis. Abſurdum autem eſſet damnare leges ciuiles, quæ ita ſtatuant, cum a ſapientiffimis, & prudentiffimis viris conditæ ſint, & non ſine diuina providentia, iuxta illud Prouer. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iuxta decernunt.* Immo vero per legem Pontificiam non ſolum non ſunt abrogatæ, ſed etiam laudatæ, & confirmatæ. 2. 3. q. 5. cap. *De occidendis*, & cap. *miles*, & cap. *non fructus*, ubi dicitur, *non ſiſtra ſunt inſtanta potestas regis, & cognitoris ius, vngula carniſciæ, arma militis, diſcipline dominantis, ſeuertatis etiam boni patris, habent omnia iſta modos ſuos, cauſas, rationes, utilitates, hæc tamen tur & mali concurrent, & boni quiete inter malos viuunt.* & cap. *Rex debet*, ubi dicitur, *Rex debet furta cohibere, adulterium punire, inpoſui deterre, perdere, paritadai, & periuor, non ſuere nuere, ſilios ſuos non ſuere inpoſui agere.* & D. Hiero. in e. 2. 2. Hieronim. ait, *Homus idas, & ſacilegus, & uenerarius punire, non eſt offiſſio ſanguinis, ſed legum miniſterium.*

Den. quæ præcepta illa occidendi maleſaſore in lege veteri eſſentia, vel erant legalia, & iuxta illa ſolum, vel etiam naturalia: ſi legalia ſolum, ergo in Chriſti morte ceſſarunt, & conſequenter ceſſarunt etiam exceptioes illæ occidendi homicidas, blaſphemos, & adulteros, quod Scotus negat, ſin autem fuerint naturalia, ſeu vt verius dicam, iuris naturalis interpretatiua, ſi non erant per Chriſtum abrogata, vnde poſſunt modo præncipes ad pacem & quietem Reip. conſeruandam iuxta diſpoſitionem rationis maleſaſores occidere. Nec opus eſt, vt quis iure occidi poſſit habere bullam deſcendentem de eſcloz, ſpeciem diſpenſationis Dei, quæ diſpenſauit contra illud præceptum, non occides, ſed ſatis eſt, quod talis diſpenſatio nobis innotet, at ex lege naturæ, quæ in cordib. noſtris a Deo impreſſa eſt, nec vltiori publicatione indiget. Ac proinde ſtatui poſſunt leges humane de poenâ mortis pro aliquibus criminibus inferenda, ſi ex iudicio naturalis rationis illam inferendam eſſe conſideret, quæ in lege Moſaica pœna talis pro huiusmodi crimine expreſſa non fuerit.

6. Ex quibus omnibus vterius inferitur, iuſtas eſſe leges humanas, quæ furem diurnum pro graui furto, iubent occidi, quæ in lege Moſaica ſolum furem nocturnum morte puniri ſtatuit, grauius autem furti, vt iuſte legis iuſta executio fiat, vel ex magnitudine rei furtiue, vel ex dignitate perſona, a qua res furto ſublata eſt, vel ex ipſius furti frequentia, æſtimanda erit. Nec ſine cauſa lex illa vetus, quæ tantum rigorem in aliorum criminum punitione exercebat, in furis diſtinctione rigorem ſuum temperauit, cum enim ſet illa ſoli populo Iſrael data ſit, iuxta illius populi mores, & inclinationes, ſuit a legiſlatore ordinata, & ideo illa erimina, ad quæ populus ille fuerat pronus, vt ſunt idololatria, blaſphemia, rebellio, ſchiſma acerbiorigore punire decreuit vt poenarum metu a talibus criminibus deterretur. Porro vero, quia ad illud non ſie erat populus ille procliuſ, non tanto rigore punire decreuit. Poſtea vero, quia ſucceſſu temporis furta in populo illo frequentiora erant, ſapientiffimus Salomon pœnam leg. ſauegere decreuit. Nā lege ab eo ſtatuta, vt ex Prouer. 6. conſtat, qui aliquid furatus fuiſſet, ſi deprehenuſ fuiſſet, ſeipſum reddere, & omnem ſubſtantiam domus ſi: tradere iubebatur, cum tamen lege Moſaica, (vt Exod. 22. habetur) pro boue furto ſolum quinque boues, & pro vna oue, ſolum quatuor oues reddere iubebatur. Nunc igitur cum tanta fit furum copia, & multitudine tam procliuſ, vt nullo poenarum metu ad furis abſtineant oportuit poenam mortis eoritate ſtatueret.

7. Quod vero de adultera, & legis illius reuocatione Scotus annotauit, falſum eſt, nec probabilis aliqua conſequentia ex Euangelio deduci poteſt. Chriſtus enim eo in loco neq; iudicis perſonam induit, nec aliqua diſpenſatione in lege veteri vituit, ſed tanquam Doct. priuatus conſultus, an illa eſſet lapidanda (quod ſimulate quærebant) dolo eorum occuſus, dicens oportere, vt vniuſquiſque iudicium culparum a ſuis propriis inchoaret: & tãdem religione ſolus enim illa priuati agit, vt rex epli, & redemptor, verecund amque quam paſſus erat, & dolore peccati ſui loco prænitentia ſuſcipiens, et cõ-

donat. atque adeo verba illa nullo modo reuocato-
ria sunt Legis veteris, sed solum Christi misericor-
diam & benignitatem ostendunt, vnde neque S. Au-
gust. Scot. fauer, subdit enim statim lib. 1. Ciuit. ca.
21. Nequaquam contra hoc præceptum facite eos,
qui Deo auctore bella faciunt, aut personam gerentes
publice potestatis, secundum eius leges, hoc est iustissi-
mæ Rationis imperium, sceleratos morte puniunt. Vbi
legè Dei sanctus Doctor iustissime Rationis impe-
rium appellat, seu dicam prædictum recte ratio-
nis, quæ tales morte puniendos esse dicat, lex ergo
illa non occides, quamuis Moralit sit, interpretatio-
nem tamen iuxta rectæ rationis præscriptum, & di-
ctamen recipit, vnde nec Bullam de exco. descendē-
tem, nec dispensationem diuinam quæere oportet,
quo minus fures tanquam maxime perniciosi bo-
no communi, iustissime occidi possint.

8. Alij vero ita hoc præceptum explicant, vt nullo
modo præceptum generale esse velint, sed parti-
ulare, ita vt sensus sit, non occides, supplicem innocentē,
id quod explicatum esse putant Exod. 23. illis ver-
bis; *Innocentem & iustum non occides.* Sed hæc exposi-
tio falsa est, & ab omnibus communiter reiecta;
Tum quia qui priuata autoritate malefactorem,
occidit contra hoc præceptum peccat, nulli enim
licet sua propria autoritate alium occide-
re quam tumis innocentem, nisi in sui defensionem, & cum
moderamine inculpatae tutelæ; si enim non peccat
contra id præceptum non occides, nusquam alibi in
iure prohibetur occisus hominis nocentis. Quare
cum certum sit priuatum hominem, eum esse ho-
micidij, etiam si nocentissimum occideret, consequen-
ter certum, & in dubium aut esse debet hoc præcep-
tum non solum innocentis, sed etiam nocentis occi-
sionem esse prohibitam. Tum quia iudex, qui præ-
missio iuris ordine publica autoritate hominem
impium occidit, violat etiam præceptum de non oc-
cidendo, quamuis iustum hominem non interficiat.
Atque adeo non tantum hominis innocentis, sed
etiam nocētis occisio in hoc præcepto, non occides,
prohibetur.

9. Altera huius præcepti expositio est, quod solum
prohibetur occisio hominis priuata autoritate,
quæ communis olim fuit, falsa tamen: Tum quia
qui hominem cum moderamine inculpatae tutelæ
interficit, propria autoritate id facit, & tamen
non violat hoc præceptum, non occides, cum secu-
dam omnes talis occisio licita, & honesta sit, vt in-
ferius ostendemus. Tum quia Respublica, & Rex
hominem innocentem interficiens, præceptum
de non occidendo violat: aut occidentes nocen-
tem in iudicio, sed contra ordinem iuris, peccant
contra hoc præceptum, & tamen non priuata, sed
publica autoritate id faciunt. Non igitur sensus
præcepti huius est, vt non interficiatur aliquis au-
thoritate priuata.

10. *Perissima* igitur huius præcepti expositio est,
Hoc præceptum non occides, omnem, & solum illam
hominis occisionem prohiberi, quæ rectæ rationi
dissona & repugnans est, hoc est, quia homo priuata
vita rationali contra rationem rectam, & rō-
nabilem hominis voluntatem, sic S. Th. 1. 2. q. 100.
art. 8. ad tertium, vbi ait, *Quod occisio hominis prohi-*
betur in Decalogo, secundum quod habet rationem inde-
bitam, hoc est, prohibetur ea occisio, quæ iure nature

indebita est, & à recta ratione aliena & 2. 2. q. 64.
art. 2. ea ratione probat licitū esse malefactores oc-
cidere, quia bonum cōsequitur, id est, recta ratio
postulat, vt membrum corruptum & putridū ab-
scindatur, propter bonum cōsequens, sic etiam exponunt
Franciscus Victor. Relec. de homicidio a. nu. 1. q. ad
20. Sotus lib. 5. de iust. q. 1. art. 2. Pet. de Agragon, &
Michael Salon. 2. 2. q. 64. art. 2. Greg. de Valto. 3.
displ. 5. q. 8. puncto. 1. x. conclus. 3. Pet. Nauar. lib. 2. de
reli. c. 3. dub. 1. nu. 1. x. & Cosm. Philiar. de offic. sa-
cer. p. 2. lib. 4. c. 7. Quæ expositio vt clarius intelli-
gatur, sciendum est, quod præcepta Decalogi cum
non sint iuris positiuū, sed iuris naturalis, & conclu-
siones deductæ ex primis illis principiis iuris natu-
ralis, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, & quod*
tibi vis fieri, alteri feceris, intelligi debent iuxta di-
ctamen rectæ rationis, vt apparet in singulis præce-
ptis Decalogi, maxime negatiuis. Vt v. g. Dicitur,
Noli iurare omnino; præceptum hoc ita intelligi-
dum est, nisi recta ratio aliud exigat. Nam vbi ra-
tio recta iurare cogit, non violatur hoc præceptum.
Similiter præceptum est, *non furaberis,* id est, non ac-
cipies alienum, nisi recta ratio aliud exigat; vnde
qui in extrema necessitate alienum accipit, non fur-
atur, nec contra hoc præceptum agit, quia recta
ratio dicitur tunc posse accipere alienum. Et ideo etiā
quādo filij Israel præcepto Dei tulerunt Ægyptio-
rum spolia, non fuit furtum, quia hoc eis erat debi-
tum ex Dei sententia. Sic etiam Osee accedens ad
uxorem fornicariam, vel mulierem adulteram, non
peccauit contra hoc præceptum, non moechaberis,
quia accessit ad eam, quæ sua erat secundum man-
datum diuinum, qui est author & institutor Matri-
monij. Eodem modo hoc præceptum non occides,
intelligendum est, nisi recta ratio aliter exigat, vel
nisi iuxta dictamen rectæ rationis. Vnde Abraham
consentens occidere filium, non consensit in ho-
micidium hoc præcepto vetitū, quia debuit erat
eum occidere per mandatum Dei, qui est Dominus
vitæ & mortis. Ipse enim est, qui pœnam mortis
infligit omnibus hominibus iustis, & iniustus pro
peccato primi parentis, cuius sententia si homo sit
executor autoritate diuina, non erit homicida,
sicut nec Deus, vt egregie explicat S. Tho. 1. 2. q.
94. art. 5. ad tertium, & q. 100. art. 8. ad tertium. In
hoc igitur præcepto, non occides, omne, & solum
illud homicidium prohibetur, quod intrinsecè de-
formitatem dicit ad rationem, & quæ contra chari-
tatem & iustitiam est. In casu autem, quo eadem ra-
tio occisionem hominis aut iubet, aut permittit,
non erit occisio, quæ per quantum præceptum veti-
tatur, & quæ communi vsu loquendi appellatur
homicidium, quod intrinsecè & semper est illi citu-
- Et sic nec priuata occisio aggressoris in propriam
tutelam, nec ea qua iudex occidit malefactori iuris
ordine seruato, homicidia sunt, aut exceptiones hu-
ius præcepti, cum vtamque dicat recta ratio. Vnde
etiā sequitur r. casus illos antiquæ legis quibus præ-
cipiebantur occidi homicidæ, adulteri & similes,
non esse exceptiones huius præcepti, nec mere le-
gales, sed interpretationes quasdam iuris natu-
ralis, cum illos dicat recta ratio, licet modus
punienti, & occidendi fuerit legalis, & iudicialis,
pertinens ad illum populum, vt quod lapida-
rentur adultera, blasphemus, & similes. Quo-
circa

circa rationem. Vltima ubi supra, quod sicut licet interficere adulteram aut homicidam, aut furem aliquem in lege Moysi, ita etiam & ante legem, &c. nunc in Evangelio eisdem interficere licet. Quia cum hoc preceptum, ut diximus, non sit iuris positum, sed naturalis, prohibens omnem, & solam eam occisionem, quam rebus ratio dicat esse malam, & iniustam, consequenter aequale semper fuit, & idcirco tam ante legem, quam post, quatinus in lege scripta, & nunc in lege Evangelica. Lex enim naturalis nunquam mutata fuit, aut abrogata, aut immutata, aut extirpata, sed immutabilis semper manet, cum si ius naturale supra nos a principio signatum, ut S. Thom. 1. 2. quæst. 94. artic. 4. & quinto d. mod. tract.

- 11 Ex hac explicatione quinti præcepti, Non occides, facile erit hominem, qui definit omem assignare, in hunc modum, Homicidium est iniusta hominis occisio, ut colligitur ex S. Thom. 1. 2. q. 100. art. 8. ad 3. & in q. de Malo. q. 13. artic. 4. ad 11. S. Antonino par. 2. tit. 7. c. 8. Sylvestri. verb. Homicidium. 1. in prin. & Tabienæ. eod. in principio. Bartho. Medina. lib. primo. in trust. confess. 14. §. 1. Petro de Arragon. 2. 1. quæstio. 64. artic. 1. Tolet. in Summa lib. 5. cap. 6. & alii ubi supra. Quia vero omnis iniustitia ex genere suo est peccatum mortale, in eo quod dicitur homicidium esse iniustam hominis occisionem, manifeste ostenditur omne homicidium esse peccatum mortale, & tanto gravius quanto iniustitia, quæ fit homini, dum vita priuatur, maior est. Cuius peccati gravitatem ex multis colligere possumus, sed præcipue ex poena, quæ Deus hominibus afficiens tam in hoc seculo, quam in futuro esse dicitur. Mat. 26. omnis qui accipit gladium, gladio peribit. & Apoc. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum vitæ occidi. & Gen. 4. Cum primus homicida maledicatur, et c. Quicunque effuderit hominem sanguinem, fundetur sanguis illius. &c. & alibi sæpe multa habetur, quæ criminis huius gravitatem declarant, quæ cum passim apud alios legi possint, & parum ad præsens nostrum institutum pertinent, consulo prætermittimus. Satis nobis sit, quid hoc Decalogi præcepto veritatem, aut præceptum sit ostendisse.

De occisione sui ipsius. Cap. IX.

S. P. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 An liceat aliquo casu seipsum occidere. Hæresis. Circumcellionum doctrinam hominem se occidentem aut iubentem alteri ut seipsum occideret, esse martyrem. ibidem.
- 2 An qui seipsum occidit, peccet contra iustitiam an solam contra charitatem. Dissensio authorum ab autore concordatur. nu. eod. in quo casu fortasse dici potest peccare contra iustitiam ibidem.
- 3 An quomodo absolute verum sit non licere homini se occidere directe vel indirecte, posse tamen dari iustas, & sufficientes causas id faciendi. In nullo casu nec aliquo fine quantumvis optimo licitum esse se occidere nisi de impulsu, communis Doctorum se attingat.

- 4 An alia causa exoneretur, quæ aliquam habent probabilitatem ad ostendendum licitum esse aliquando se ipsum occidere. Licitum esse seipsum occidere ad detestationem peccati commissi hæresis Donatistarum, inique refutat. ibi dem.
- 5 Licet ad vitandum futurum peccatum, ne scilicet consentiat, consentiat. Lucretia, Brutus, Caton, Viceris occiso, affus pusillanimis, & non fortitudinis, & quare.
- 6 Ad vitandum alienam violentiam, & peccatum nullo modo licet.
- 7 Ad citius assequendam vitam beatam non licet probatur.
- 8 De exemplo Sampsonis qui seipsum interfecit duplex responsio. De Eleazar. 1. Machab. 6. quid dicendum. nu. eodem.
- 10 Falsum Reg. 4. 2. Machab. 14. non excusatur a peccato secundum S. Thom. & alios. Quare.
- 11 Quid de Sanctis, quise morti obierunt S. Apollonia, Pelagus, S. Vincentius, & alij sentiendum.
- 12 An licitum sit negare seipsum occidere.
- 13 Licitum & laudabile vitam corporalem in aliquo evenitu pro corporali amici aequali conditionis certo periculo exponere.
- 14 Ratio cur id liceat et quod non violatur præceptum charitatis ut falso existimant. Nonar. sup. nu. 12. Quando tenetur homo potius vitam propriam servare quam alienam, & quando potest perdere propriam pro aliena. ibid.
- 15 Quid S. Augustinus, regulam doctrinæ excedere vitam suam pro alio ponere quomodo intelligendum nu. eo.
- 16 An & quando licitum est aut præceptum morti se offerre pro salute, & vita spiritali proximi.
- 17 An alium ac peccatum mortale est contra propriam charitatem martyrio se indiscrete offerre.
- 18 Tenetur quilibet pro Christo vitam offerre.
- 19 An occidere se permissum sit peccatum mortale aut homicidium sui.
- 20 Mulier castus recensetur, in quibus, quamvis possit, non tenetur vitam suam iurare, usque ad num. 26.
- 21 An damnatus ad sumendum venenum aut ad venam si bi abscondendum, qui totus sanguis effluit sui sit homicida, & an licite id facere possit.
- 22 Quid de illis dicendum qui assument venenum vel permittunt se a vipera vel scorpione morderi.
- 23 An licet ieiunium & corporum afflictionibus ita nitui vel saluti notabiliter nocet, vel exinde vita abbrevietur.
- Nemo ad vitam prolongandam cibis optimis uti tenetur.
- 24 Qui nititur alimentis quibus homines communiare nituntur & in quantitate sufficienti, etiam si vita notabiliter abbrevietur, non peccat.
- 25 Quid de abstinencia Carthusianorum dicendum est, ea in periculo mortis ab usu carum.
- 26 Quando agrotus graviter laborans, non comedendo non peccat nec ut occisor sui continendus.
- Cibus nocuus uti alias ex singulari media quædam mortale. nu. eo.
- 27 Ex intentione vel inadvertenter sine intentione vitam notabiliter qui abbreviat uigiliis ieiuniis, &c. peccat mortaliter.
- 28 Abstinencia, vigilia, labores liciti & laudabiles qui ex regula sunt instituti.
- 29 An & quando liceat seipsum mutare?

- 35 Communiter est peccatum mortale in quibus vero casib.
licitum sit.
- 36 Licetum esse mactare, in nullo casu occidere, quare
Varij casus in quibus sibi membra absolvere liceat.
- 37 An si ducatur optio a tyranno ut vel sibi mem-
bra abscederet, vel duobus primaretur, id licet quis
facere possit.
- 38 An si expedit salutis corporis membrum abscedere,
et infirmus rectius possit Respublicam, Pater filium,
paterfamilias subditum compellere cui resistere esset mor-
tale.

Noniam omnis, & sola iniusta hominis
occisio, hoc præcepto prohibetur, hoc
autem vela seipso, vel ab alio fieri potest,
ut constat, de vitrisque agendum est in
sequentibus, ut hic melius quæ hoc præcepto con-
tenta sunt intelligamus. Id autem ut exactius fiat,
dubia quedam proponemus, ex quorum solutione
materiam hanc abunde declarabimus. Sit igitur

PRIMUM DVB VM. An liceat in aliquo eue-
ntu seipsum occidere. Fuit olim de hac re hæresis, ut
referunt Philastrius, & S. August. lib. de hæres. cap.
69. In Africa enim fuerunt quidam, quos S. Augu-
stinus Circumcelliones, Philastrius vero Circumci-
tores appellat, genus hominum agreille & fimosissi-
mæ audaciæ, non solum in alios immanis & facinora-
se perpetrando, sed nec sibi eadem infamia & ferita-
te parcendo. Ecce enim nulli bi sibiabant, sed loca omnia
circuibant, docentes quemcumque hominem se
occidentem, aut iubentem alteri, ut ipsum occide-
ret, esse martyrem. an fuerunt isti tempore Iulij Papæ,
& Constantij Imperatoris, ut notat Gabriel Præto-
rius in Elenco hæres. lib. 3. c. 19.

Quæ sane hæresis cunctis refutatur ex hoc De-
calogi præcepto. Non occides, quo, ut diximus, quæ-
libet occisio rectæ rationi repugnans prohibetur.
nihil autem magis rectæ rationi repugnans & ad-
uersum esse potest, quam sui ipsius occisio. Id quod
definitum est in Concilio B. achar. 1. c. 34. vbi dicitur,
Placuit, ut si quis sibi ipsi aut per ferrum, aut per
venenum, aut per præcipitum, aut suspendium, aut quo-
libet modo violentie inferens mortem, nulla pro eis in
oblationem commemoratio fiat, neque cum glâris ad
sepulturam eorum eadem re dedicantur. & S. Aug. li. 1.
C. u. De. c. 17. & refertur 23. q. 5. c. u. si non licet, ait,
si non licet privata potestate alicui hominem innocen-
tem occidere licentiam lex nulla cõcedit, professio
est qui seipsum occidit homicida est, & tanto sit nocentior
cui se occidit, quanto innocenter in ea cõsistit, quæ se oc-
cidendum putat. Ratione etiam id ipsum comprobat-
ur, tum quia se occidens facit contra naturalem
inclinationem, vniuersique enim ducit naturam, &
rectæ rationis dicente vitam propriam diligere, &
cõseruare studet. Vide Cic. lib. 1. de officiis, ait, Primo
generi animalium omni est a natura tributum, ut se, ut
tam, & vniuersæ tueatur, & licet ea, quæ nocitura vi-
dentur, & alia, quæ necessarii sunt ad vitam, inquirat, et
paret. Tum quia vniuersique pars est, & membrum
Reipub. Qui autem seipsum occidit, peruat Reipubl.
parte, & membro suo, consequenter ei facit iniuriã,
ut docet Aristoteles 5. Ethic. cap. vi. ob quam causam
merito concludit a Republica puniri tales. In-
gando eis sepulturam. Tum quia fecit occidens

seruum alienum, peccat, quia non est dominus illius
serui; ita etiam occidens seipsum peccat, cum non
sit dominus vite sue, nec iudex in seipsum, sed Je-
sus Deus, ut ait illud, Deut. 32. Ego occidam, & ego
vivere faciam, & Sap. 16. In te Dominus qui vivit &
mors habes potestatem. Qui ergo seipsum occidit,
in vitam Deo inferi, & contra rectam cõstat agere. Tum
quia qui se occidit, vel est innocens, & tunc aperte
cõtra rectam rationem agit, & contra hoc Dei præ-
ceptum. Non occides. Et enim contra rationem, &
Dei præceptum innocentem occidere: vel est in-
nocens, & sic etiam contra rectam rationem agit, cum
solus publicæ authoritatæ sit iudicare, & punire,
maxime seipsum. Et qui a sibi locum poenitentiae
adimit, quod rectæ rationi est aduersum. Et deni-
que hæc omnia luculentius illo S. Augustini tes-
timonio lib. 1. C. u. Dei c. 10. confirmantur. Si falsi
testes inquit, non minus reus est, qui de seipso fal-
sacm faceret, quam si aduersus proximum hoc faceret, et
in eo præcepto quo falsum testimonium aduersus proxi-
mum prohibetur, passusque non recte intelligantur, vi-
deri, non esse prohibitu aduersus seipsum, quæque fal-
sitas est illi assensu, quanto magis intelligendum est non li-
cere homini seipsum occidere, cum in eo quod seipsum est,
non occides, nihil de se addidit, nullus nec esse utique,
cui præcipitur intelligatur exceptum. Quibus verbis a-
perter docet S. Aug. illo præcepto, Non occides, quæ-
cumque hominis, etiam si ipsius occisio esse in
transire malum, & prohibetur; Maxime, cum in
illo præcepto, Non occides, non fuerit positum, pro
proximo tuo, sicut in præcepto de non dicendo fal-
sum testimonium fuit additum, aduersus proximum
tuum. Ex quibus omnibus manifestum habetur oc-
cisionem cui hoc præcepto prohibita esse, in ea-
que deformitatem non qualemcumque, sed valde
grauem, atque adeo mortalem contineri, cum ma-
teria hæc valde grauis & notabilis sit, ut constat.
Sic expresse sentiunt S. Thomas 2. 2. q. 64. art. 5. Ale-
xand. de Al. 1. q. 2. 4. membrum 1. art. 3. Bonac. 2.
dist. 37. in expositione litterarum, art. 2. 3. Arta. 2. c.
7. c. 8. circa medium. 5. Quædam ad primum. Angel.
verb. Homicidium. 1. num. 3. Syluest. verb. Homici-
dium. 1. q. 1. Tabæo. ver. quarto. Franc. a Victoria.
relect. de homicidio. conclus. 1. Sotus lib. 5. de iustit.
q. 1. art. 5. Petrus de Arragon, & Michael Salp. 2.
2. q. 64. art. 5. Gregor. de Valen. tom. 3. disp. 5. q. 8.
punct. 2. Martin. Nauar. in Manua. c. 15. num. 1. 1.
versu. Duodecimo, Couar. lib. 7. variar. resolu. ca. 2.
nu. 9. Petrus Nauar. lib. 2. de relict. cap. 3. num. 10.
dub. 2. Cofin. Philarchus de officio Sacerd. par. 2.
lib. 4. cap. 8. Caieta. in Summa. verb. Homicidium.
cap. 1. in fine. Ludouicus Lopez par. 1. in tractat. con-
fien. cap. 65. in fin. & Cathelinus in explicatio-
ne quinti præcepti, num. decimo, & Toletus in
Summa. lib. quinto, cap. sexto, propositione, 1. &
alii communiter.

SECUNDVM DVBIVM est, An qui seipsum
occidit, peccet contra iustitiam; an solum contra
charitatem? Petrus Nauar. lib. 2. de relict. cap. 3.
numero 34. existimat peccare solum contra chari-
tatem; Alii vero vt S. Thomas secunda secundæ,
quæst. 64. artic. quinto, ad primum. Sotus libro 4.
de iustitia, quæstio. 2. articulo 3. conclus. 1. & 1. br. 5.
de iustitia, quæstio. 1. articulo 5. in corpore, & ad primum
Cousil. lib. 1. Variar. resolu. cap. a. num. 8. ci-
tans

tans in eam sententiam Hegesippi de excidio He-
rosol. lib. 3. c. 17. affirmant talē, & contra iustitiam,
& contra charitatem peccare. Respeu enim sui,
facit contra charitatem, non contra iustitiam,
respeu vero Reipub. & Dei. facit contra iustitiam,
quia reipublice, cuius est pars, facit iniuriam. Et
Pet. de Arragon. 2. 1. q. 64. trañ. de domino. in du-
bio de domini. v. ite. concl. 1. in fin. expresse affir-
mat, eodem modo peccare contra iustitiam, qui se-
ipsum interficit, ac qui alios occidit. citans Arist.
lib. 5. Ethic. c. 1. 1. & S. Thom. ibidem. lect. 17. & S.
Aug. lib. 4. de civ. Dei. c. 20. Hoc tamen Doctorū dis-
sentio facile conciliari potest, si dicamus S. Tho. & a-
lios locutos esse de iustitia prout est virtus quę dam
generalis, sicut. negat non potest, qui sit lex iusti-
tię de non occidendo se, sicut de ceteris Decalogi
pręceptis. Sin autem loquamur de iustitia specia-
liter vera est sententia Nauier: Non enim est ius-
titia distributiva, cum non diuidatur aliquid com-
mune inter multos, cum tamen lex iustitię dis-
tribuitur communis inter multos esse debeat. Neque
est iustitia commutativa, vt cõstat; nam Dei ad ho-
mines non est iustitia commutativa respectu tem-
poralium, vt patet; Nec Reipub. cum Reipublica
non sit domini vite & ciuitatis, & ita nullum eius do-
minum vultus. Pręterquam quod parū Reipub.
interest vnum aut duos, aut plures occidi. Deinde
si esset contra iustitiam Reip. q. si Reipub. sicut
tatem faceret remittendo ius suum, non peccaret
contra iustitiam occidendo seipsum, cum tamen
constet Rempub. concedere non posse, vt quis se-
cite seipsum occidat: *Dei. c. 1. q. 64. trañ. de domino. in du-
bio de domini. v. ite. concl. 1. in fin.*

In vno solo casu dici fortasse potest peccare cõ-
tra iustitiam, quando scilicet qui se occideret, esset
Reipub. necessarius, puta Rector Dux, egressus
quo pars, salusque Reipublicę dependet. Tunc enim
dici fortasse potest contra iustitiam peccare, non
ratione vite, qua prius Reipub. sed ratione dā-
norum, quę inde sequuntur iniuste, cum in officio
teneatur Remp. defendere, sicut quodlibet mem-
brum tenetur toti corpori inservire. Dixi fortasse,
quia neque in hoc casu existimo, certum esse quod
sui peccatum contra iustitiam, cum nemo sit, qui
Ducem Reipub. necessarium, se tamen occidens
tenetur vel muti, lanter, in conscientia obligaret,
vel eius hæredes, ad restitutionem depopulatio-
nis reuocant, aut dampnum quę ex morte eius
sequuntur, sunt. Quando autem nullum inde sequi-
tur damnum, existimo certum esse non peccare
contra iustitiam, sed solum contra charitatem,
quia in multisque tenetur se amare, & vitam suam
conseruare. *Dei. c. 1. q. 64. trañ. de domino. in du-
bio de domini. v. ite. concl. 1. in fin.*

3. **VERVM DVBIVM EST, AN QUAMVIS ABSO-
LUTE VERVM SIT, NON LICERE HOMINI SE OCCIDERE DIRE-
CTE, VEL INDIRECTE QUANDO SCILICET, NULLA EST CAUSA ID
FACIENDI, POSSIT TAMEN DARI ALIQUA SUFFICIENTIS, & IUSTA
CAUSA ID FACIENDI?** Ratio difficultatis est, quia legiti-
mus multos sanctos se occidisse, quos tamē laudat
sacra scriptura, vt Sampson, Iudic. 16. & Elazarus.
2. Machab. 6. cum occidit Elephantem ei se suppo-
nens, & Razas, de quo scribitur 2. Mach. 14. quod
gladio se fecit; & eius nobiliter mori potius, quam sub-
dant se peccatoribus. Multi etiam Sancti se mor-
ti oblectant, & vitro se in ignes, & aquas iniecer-
unt, & se precipitauerunt, quos laudat ecclesia,

eorumque festiuitates celebrat, sic S. Apollonia se-
ipsum iniecit in ignem; B. Vioctius & I. Troneus cõ-
scendit machinam cornuorum. Et S. Amb. lib. 3.
de virginibus. refert illustrem quandam feminam
uomine Pelagiam cum filiabus suis virginibus, Me-
diolani, cum ciuitas illa ab hostib. fuisset capta, &
milites quidam eas stuprare vellent, finxisse lazi-
tiam, & postulasse, vt concederetur eis prius ali-
quas ducere choreas, illasq; ducendo per murum
seipsas dedisse præcipites in profundum fluminis
alucum, quas S. Ambrosius vt sanctas laudat, & cõ-
mendat, & legenda est Hystoria ecclesiastica. 6. cap.
22. De nde in multis casibus licitum est vitam ex-
ponere periculo, pro amico, pro iudice patri, &c.
& in alijs multis casibus. Ergo in aliquibus casibus li-
cebit et se occidere, cum eadem ratio sit in vno, ac
alio casu, si enim licet se exponere possit periculo
mortis, etiam mortem sibi conficere potest.

Communis nihilominus Doctorum sententia est,
in nullo casu, nec aliquo quantuncumque optimo
sine licitum esse seipsum occidere, nisi ex Dei im-
pulsu, instinctu, & ordinatione, qui dominus est
vite. Sic S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 4. in corp. & ad 4.
Alex. de Ales. par. 3. q. 34. mēb. 1. art. 2. ad pen. Ang.
in verb. Homicidium. 1. num. 2. Syl. in verb. Homici-
dium. 1. q. 1. Tabien. verb. homicidium. vers. quodam.
Francisc. a Victoria. relect. de homicidio. concl. 1.
& in respons. ad vltimum. Sotus. lib. 5. de iustit. q. 2.
art. 5. ad 5. Pet. de Arrag. & Michael Salom. 2. 1. q.
64. art. 5. Greg. de Val. 10. 3. disp. 1. q. 8. pon. 2.
Lud. Lopez par. 1. in stru. cõfession. c. 65. in fi. Pet.
Nauar. lib. 2. de rell. c. 3. nu. 47. & Toletus in Sum-
ma lib. 5. c. 6. concl. 1. & alij. Et patet ex hisque
dub. i. dicta sunt confirmari, potest ex enume-
ratione, & refutatione eorum cuiusdam, quę ali-
quam probabilitatem habent ad ostendendum li-
citum esse aliquando seipsum occidere. Solent n.
multę causę ad hoc probandum affecti. Quarum

4. **Prima est, quod licitum esse seipsum occidere ad
destructionem peccati commissi.** In qua heresi fe-
uerunt Donatistę, contra quos agit D. Aug. lib. 1. ci-
uit. Dei a cap. 17. ad c. 27. Hi enim docuerunt occi-
dentem se propter peccata præterita non solum non
peccare, verum etiam martyrem esse. Quę causa
falsa est, & tanquam heretica reprobanda. Tum
quia potius expedit viuere ad peccata commissā
delenda per penitentiam, vnde talis tempus po-
nitur sibi subtrahit, quo possit penitentiam de
commissis agere. Tum quia tales non solum homi-
cidij, sed etiam desperationis de Dei misericordia
peccatum committunt, quasi maior sit eorum ini-
quitas quam Dei misericordia, ita vt vtriusque pec-
cati locum penitentia sibi præcludat. Tū quia
nemo iudex idoneus est in propria causa, & puni-
tio præteritorum peccatorum ad eum solum pec-
tinet, qui publica pollet autoritate. Tum quia lu-
das penitentia ductus & seipsum suspēdens, dam-
natus est, vt constat Psal. 108. vbi dicitur, Cum indi-
catur peccata condemnatus, & epistolam eius accipiat
alter. Qui locus ad literam intelligitur de iuda vt
docet S. Pet. Act. 1. Idemque de Saul. 1. Reg. 13. qui
irruit super gladium suum, & de Achiozophel. 2. Reg.
17. Qui seipsum suspendit ascendendum est.

**Secunda est, An vitandum peccatum futurum
propriū, ne scilicet consentiat in peccatum. Sed
neque**

neque admittenda est hęc causa. Tum quia non sinit
faciendū malum ut veniat bona Rom. 3. occisio autem
huius mala est ēē. Tum quia non licet committere
malum maius, & magis certum, ad vitandum ma-
lū minus, & minus certum. At vero occisio huius ma-
ximum peccatum est, & incertum est an aliquis in-
faturum confensurus sit in peccatum; Potens est
enim Deus hominem quacunque tēratione super-
veniente liberare a peccato. Hinc S. Aug. lib. 1. ci-
vilit. De ci. 2. §. ait, *id desolabile sui mors, & damnable
scelus est, etiam si peccatum hominem occidere. dicitur
veritas manifeste proclamari quod ita displicet, ut sic-
cut, id nunc peccatum non possit forte peccatum.
Iam nunc perpetrens hominidum, ne forte pos-
sit iticidam in adulter. um. Nonne fit tātum do-
minatur iniquitas, ut nō innocentia, fed potius pec-
cata eligantur. iustus est incertum pro futuro adu-
terium, quam certum de presentis homicidū? no-
ne iustus est flagitiosus committere, quod peccaten-
do faciat, (scilicet permanendo in vita) quam ta-
le faciat, ubi locus subitus pēnitentię non relin-
quitur? Tum quia si ob futura peccata vitanda li-
ceat seipsum occidere, id maxime expedit face-
re statim post baptismum, in quo omnia peccata
plenissime remittuntur, ut opime ratiocinatur idē
S. Aug. lib. 1. civilit. De ci. 2. §. dicens *Restat una cau-
sa, quod vult putare, ut si lequique occidat, si ne in
peccatum irruat, vel blandiēte volupate, vel do-
lore fixa ente. Quam etiam si voluerimus admit-
tere, eousque progressi prochiebat, ut turbandi sunt
hominēs tunc se potius mitterent, cum luacra
sanctę regenerationis abusi vniuersorum remis-
sionem acceperint peccatorum: Tunc enim tem-
pest. est cauendi omnia peccata futura, cum omnia sunt
deleta pręterita. Hoc autem quam sit absurdum,
pluribus ibidem ostendit.**

6 *Tertius est, Ad vitandam ignominiam, vel alias hu-
vix æritas. Quæ causæ plane inflicte æ est, Quæ
vitium maioris huius vice, & maxime terribile
est mors, vt docet Anst. 7. Ethic. c. 6. Vnde Tob. 4.
dicunt, pellent enim pro pelle, & carnis, quæ habet be-
ne, modo pro anima iugis, & Ecclesiæ 9. vnde est cen-
sus super centum salutes corporis. Et idcirco sibi fide
morte ad alias huius vitæ mercedis quadriplo, et
maius malū affluere ad minoris malū & fatuū:
Vnde merito Lucretia Romanæ reprehenditur c.
S. Aug. lib. 1. citi. De ci. r. 9. quæ propter vitandam
stupri sibi Tarquinio illam ignominiam, seculo intere-
merit. Aut vt argumentatur contra illam S. Aug.
nō cōfessit, fed reitit quantum potu adulterio,
& sic nec vitæ, nec corrupta fuit, et propterea nō
erat digna vt seipsum occideret. Ad cōfessum in
culpā adulteri, & tunc ipsiusfudus esse non vo-
luit. Vnde concludit autem illam nō fortitudinis
sed pulchritudinis opus fuisse, eo quod in omni
illam ferre non valuit. Sicu. è: B. utus & Caro Vir-
tutis, qui fe interfecerunt, eo quod ferre nō pote-
runt dominatē Celaris, pulchritudinis è: offende-
runt. nō fortes, cū vitæ & fortitudo animi nō in
occisione, fed in tolerantia laborum consistit, vt
pulchre ibidem differt S. Aug. c. 22. 23. & 24.*

7. *Quarta est, Ad vitandum in se alienam violentiam
& peccati; Sed hæc causa friuola, & falsa est, quia
non debet quis in se committere crimen maius, ut
quod est sui ipsius occisio, ut vi et minus crimen.*

aliumque, puta adulterium, aut fornicationem, ubi enim non est confusio non est peccatum, cum vt S. Lactia recte respondit, nō iniquetur corpus, nisi de cōfūfio mentis. vnde S. Aug. lib. i. ciuit. Dei. c. 28. ait. *Circa homo qui vult nihil fecit aliud male quam* & seipsum interficendo hominem interficit inno- centē, ne alium patiatur occideretur atque in fe per- petret peccatum proprium, ut in eo perpetretur eliam. Dices, ne vel aliena polluat lib. d. meretur. Non polluit si aliena erit. Si autē polluit ali- ena non erit. Cum enim pudicitia virtus sit animi, comitemque habeat firmitudine, quā potius que- libet mala tolerare, quā malo conf. ntere decer- nat, & nullus magnanimus & pudicus in potestate habeat quid de carne sua fiat, sed tantum quid an- nuat mente, vel penam quā animi mente putaverit perdere pudicitiam, si forte in apprehensā, & op- pressā carne sua exerceatur, & expleatur libido nō sua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profecto pudicitia virtus animi non erit, nec perueniat ad ea bona, quibus bene viuunt, sed in bonis corporis numerab. tur, qualia sunt vires, pulchritudo, sanā, integra, que valetudo, ac si quid huiusmodi, que bona etiam in animalibus, bonamque iustitiamque vitam omnino non minuant. Quod si tale aliquid est pu- dicitia, ve quid propterea ne amittatur, etiam cum periculo corporis laboratur? Si autem animi bonum est, etiam oppressio corporis non amittitur.

Hæc S. Augustinus.

*Quia causa non minus fuit aliaque causas refuta-
uitur. Tum quia Rom. 3. non sunt facienda mala, ut
veniant bona Turpius non pertinet ad hominem de-
terminare reus vult fore, sed hoc solius Dei est,
qui & vitæ doctores esse & beatitudinis. Hinc S.
Aug. lib. i. ciuit. Dei c. 20. ait. I. si sanctis, canoniceq;
libris nunquam nobis dicitur præcipere, permittit
non reperiri potest, ut vel ipsius ad ipsam & immor-
taliatatem vel utriusque ceterum dei mali causa nobis
fuerit innotuerit. Quas et causas breuiter enu-
merat, & refellit S. Aug. lib. i. ciuit. Dei c. 26. his ver-
bis. Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus appro-
bamus, nec enim si postulat morte sibi ferre, debere,
velut fugit, modo illi sunt temporales, ne incidat in
perpetuum; Nec enim p. p. aliena peccata ne hoc ip-
so incipiat habere grauissimum proprium; ut nō po-
tuerat aliter. Nec enim p. peccata sua periret;
quæ iniquitas hac vitæ opus est, ut possint penitendo
saluari. Nec in terra velut & siderio vitæ melioris, q̃
post mortem sperat, quia res hoc mortis melior
probatum est, ut iam condescipit. Hæc S. Augustinus*

Quod verò de sanctis in contrarium affirmatur, vol
uissit, *in populo, Respondendi* cum *S. Augustinus*, ci-
ent. Deic. 2. 6. con. *non errantes, sed obediētes* Deo
fecisse, sicut inquit de *Samphone*, *ad i. ubi s. f. as no*
errēt. Cum autem Deus iubet, si que iubere non
vult, ambagibus intimat, qui obediētia in crimē
revertit? Quis & obsequium pietas accusat? vi vero
ad singula exempla Respondendum, supponendum
ē. Dum cum sit Dominus vitę, & mortis, iuste
posse precipere, obsequium supponi, atque adeo
obsequio illi, non ē vitę inminuere malum, ac me-
dium, vel odium Dei. Quo supponendi exem-
plum *Samphonis* dupliciter Respondendi potest.

erit. Sic 8. Aug. lib. 1. ciu. Dei c. 26. S. Th. 2. 2. q. 64. ar. 5. ad 4. Alex. de Alex. p. 3. q. 3. memb. 1. art. 2. ad pen. Item. Para III in cap. Gaudemus de diuinit. Petrus Nau. lib. 3. de rell. c. 3. mu. 30. Ang. verb. Homicidium. 1. mu. 3. Syl. cod. 1. q. 1. Tabiena. verb. Homicidium. ver. quarto. Petr. de Arrago. 2. 2. q. 64. ar. 5. Toletus lib. 5. summe. c. 6. & Ioan. Benedictus in sum. de peccatis. lib. 2. c. 4. nu. 2. & alij quos paulo post afferemus. Nec hoc est diuina re. habetur. n. ibi. quod cum oraret Dominum ut primum fore vlticidinem sibi redderet. quia se de hostibus suis vlticiderit. & apprehendens ambas columnas quibus templum nitebatur. alteramque eorum dextera. & alteram leua tenens ait. *Moriatur anima mea caput Philosophorum*. 1. Ind. 16. orationem pramittit ut sic cognosceretur. quod diuinus & non proprijs consilijs viribus tantum aeterniditatur opus.

a. Secundo responderi potest, quod non interfecit se ex intentione, sed cum illi uellet hostes opprimere & interficere, concomitanter & per accidens ad propriam mortem operatus est. Ipse namq; bene optasset alios perdere se saluo, id quod honori diuino, & patrie erat ualde necessarium, quod fuit noua relatione habuit licitum. Certe enim cum quemquam in praelio patriam defendentem certu de sua morte, posse facinus agredi, quod sit patrie quidem saluti, & ho libus magnum detrimentum futurum. Sic Filiculus a Visions in reled. de homicidio, ad ult. m. Per. de Arragon vbi supra.

Greg. de Valto 3. disp. 3. c. 8. p. unio. in fi. & Lud. Lopez p. 1. in tr. q. 8. c. 6. c. 1.

Eodem modo de Eleazar d. condum et i. N. im. i. Mach. q. legitur. quod videns in turri lignum quod deferbat elephas exilire duces philiis exercitus. & inde nocere suis. & ea propterea. & contraria duces illos perituros. ob bonum commune sui populi in greffus infra betham elephatem ipsum gladio confodit. ipse vero bellis ruina oppressus preclaram mortem inuenit. qua se liberaret. ut ait scriptura. posuit. ut liberaret populum suum. & acquiritur tibi nomen aeternum. Quod factum tantum abest ut sit peccatum. vt S. Ambrosius. d. officij. e. 40. mirificis Eleazarum esset laudibus ob fortitudinem suam. Sic Franciscus a Victoria. relect. de homicid. in responsa. vt. arg. Sotus lib. 2. de iust. q. 3. ar. 8. & lib. 5. q. 1. ar. 5. & 4. Petrus Aragon. & Michael Saloz. 2. q. 84. ar. 1. Greg. de Valent. 3. diff. 5. q. 8. punct. 1. & Ludou. Lopez. p. 1. infra confitem. e. 6. in fin. Ratio est. quia vt mox Ca. ult. iudic. e. 6. quia se exponit certo periculo mortis ob bonum patriae. non eligit per se mortem suam. sed mors huius & solum per accidens & concomitantur admittitur mors propria propter bonum commune. quod licetum esse conitat. quandoquidem actiones humane bonae. vel malae moraliter tales iudicande sunt ex obiecto per se confonso. & ut diff. 5. relect. rationi. quaequid sit de illis. quod per accidens & concomitantur compleuntur.

10 ^o *Fatim Raziq* N^ocholau de Lyra 2. Machab. 14.
et cetera peccato, quam etiam sententiam Victoria
vbi supra probabili effe putat. Alij vero vt S. Tho.
art. 3. q. 64. art. 5. ad 5. Sopu llo. 5. de iust. q. 1. art. 5.
ad 4. Petr. de Aragon 2. 2. q. 64. art. 5. & Michael
S. Thom. ibid. Greg. de Val. no. 3. disp. 5. q. 8. puncto 2.
Petr. Nazariib. 3. de reit. c. 3. nu. 3. o. Lud. Lopez.

par. 1. in fructu conficere. c. 65. in fi. Syluest. verb. homicid. l. 1. q. 1. in fi. & Burgensis super l. 4. caput lib. 2. Machab. docent Razium peccasse fe occidendo; quia neque fe occidit ob bonum commune; neque amore verze virtutis; Primum ex eo patet; quia ipse sua morte nec liberavit populum suum; nec liberaturus erat; cum iam essent capti. Secundum quod patet; quia non erat fortuito; sed mollissime quadam animi & languor; velle potius proprio gladio fe occidere; quam vinci & occidi ab inimicis. Quod vero feriptura ait; quod *malus robustior mori*; potius quam *subditiore* fieri peccatoribus; & contra *natales suos indignus inueniri agi*; intelligendum est iuxta opinionem ipsius Raziae; qui citi in redeceus fuit.

Quod vero legi cur famulas feminas, cum a tyranno ad mortem damnatæ fuissent, prius se in ignem coniecisse, quam ad illum a lictoribus essent applicatæ, ut de Apollonia, & alij feminas, quæ se precipites dederunt, dictum est, vel historiam illam de S. Apollonia non esse omnino certam, vel si vera sit, dicendum erit, quod erat iam tam rogo admodum, vt esset pene coniecta, vel tertio id fecisse, ex diuino instinctu & inspiratione, si uel alie famulae feminæ fecerunt, quarum memoriam in ecclesia celebratur. Sic S. August. lib. 1. ciuit. c. 23. S. Th. 2. 2. quest. 64. art. 5. ad 4. Michael Saloni, & Petrus de Arragon. ibidem & Sotus libro 5. de iust. q. 1. art. 6. in fine.

Ad argumentum vero Respondetur, aliud esse vitam in quibuldam casibus non conseruare, ac quod teneretur solū ex precepto affirmatiuo, quod non pro omni tempore, sed pro certo, & certis circumstantijs obligat; aliud vero se occidere, quod vitare teneretur ex precepto negatiuo obligante, pro omni tempore. Quod argumentum ut melius explicetur, fit

12. **QVARTVM DVBIVM**, an licitū sit negatīue scilpūm occidere, i. mortī voluntariē se offerre? Antequā vērō referāmus authorū sententiās, senius difficultatē explicandus est.

Nocendum igitur est, dupliciter posse aliquem se occidere, sicut alium; Primo directè & positive operando, vt te iugulando; se precipitando, vel flammis se immittendo; &c. de quo modo diximus supra. Secundo negativè, & indirectè, non faciendo id, quo vita conservari posset, vel non sumendo cibum, non fugiendo manus inimici, cum posset, vel se offerendo certæ morti, de qua in prælatarum confessoritur. In qua re dædunt quæ opinionēs.

• *Trona est dicentium non esse licitum pro salute temporali hominis praeiuri mortui voluntarie se tra-
deret; S. Bonau. in 3. diltin. 29. q. 3. cens. Quod
illi stulti reprehenduntur, & stulti reputantur qui
salutem propriam facilius, corporalem, negligunt,
ut procurent alienam, vitam. Corporale. Dauid.
4. d. 1. 7. q. 6. ad 2. ait, nullū debere eligere mortem pro
conseruatione uitae amici. f. uet ex parte Pal. q. d.
14. q. 3. ar. 2. concl. 3. & expresse Petr. Nau. lib. 2. de
rēt. c. 7. dub. 3. nu. 41. & citari solet ad hoc S. Aug.
lib. de Mendacio. cap. 6. vbi ait, Si quis exponat uitam
corporalem propter pro uitam corporalem alterius uiam
non diligit proximum sicut seipsum. sed placquam seipsum
saluat, quod, inquit, doctrina regulam excedit. Rax o
else porit, quia ordo charitatis non tantum est in*

cōsilio, sed etiā in præcepto, salte respectu eorum, quorū homo non est dominus. vt est vita proximi. Sed ordo charitatis est, vt quis sibi potius, quā proximo teneatur. Sicut ergo in bonis animæ, quorū homo non est dominus, ex Dei præcepto tenetur homo esse in gratia, & nō possunt licite perdi, propter salutē animæ proximi, quia cum sit ordo obligationis, & ipse sibi magis proximus sit, magis tenetur suæ, quā animæ proximi cōsultare, ita et cum sit in præcepto cōseruatio propriæ vitæ, corporalis, nō pōt sine peccato prodigalitati, nō cōseruare eam iuxta ordinem debite dilectionis. Non.n. est ratio, quare sit præferenda vita spiritalis propria salutē spirituali proximi, & nō præferenda sit etiam cōseruatio vitæ corporalis propriæ, cōseruationi vitæ corporalis proximi. Ego vitam proximi cōseruare, cū periculo meæ nō est actus virtutis, sed prodigalitati, & contra charitatem.

Deinde secundo magis peccat quis occidendo seipsum, quam proximum. Ergo magis tenetur homo suam vitam cōseruare, quam alterius.

3. *Secunda est affirmatio licitum esse & laudabile vitam corporalem in aliquo euentu ad seruandam vitam corporalem amici æqualis conditionis certo periculo exponere.* Sic S. Thom. 3. dist. 29. q. 15. art. 5. ad 3. lib. 1. de regimine principum. c. 10. & 1. 2. q. 26. art. 4. ad 2. & art. 5. ad 3. Franciscus a Victoria, relect. de homicidio. ad 5. num. 27. Sotus lib. 5. de iust. q. 1. art. 6. Dominicus 1. Ænes 2. 2. q. 26. art. 4. dub. 3. Michael Salon. 2. 2. q. 64. ar. 5. ad 5. Petrus de Arragon ibid. ad 4. & 5. G. eg. de Valētia tom. 3. d. sp. q. 4. punct. 3. Corduba. li. 1. qq. q. 38. ad 4. Tolens lib. 5. Summæ c. 6. conclus. 7. calu. 3. Emanuel Sa in Aphorismis in verb. Homicidium. Ercolligitur ex Arist. 9. Ethic. c. 8. vbi ait, verū est, quod de probo viro dicitur, cum amicorum causa & patriæ multa agere, etiā si pro ipso sit mors operetūda. Et infra, Qui pro alijs mortē obire consueverunt, eligunt magnum quoddam honestum sibi ipsi. Diuus etiam Hieronymus in c. 7. Micheæ. & S. Ambrosii lib. 3. off. c. 12. laudant id officiū amicitie. & S. Aug. lib. de Amicitia. c. 10. ait, *Pro amicis esse moriendum.* i. posce cum laude mortem oppet, *ut senxit*, inquit, *diuina auctoritas*, alludens nimirum ad illud Christi, Ioan. 15. *Maiores hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Et Lactantius lib. 5. de iust. c. 18. ait, *Quid iustus faciet, si nullus fuerit aut in equo saucium, aut in tabula naufragum? non inuitus confiteor, morietur potius, quam occidet.* Et subdit, *Insultus est*, inquit, *aliena anima perire cum perniciē sua.* Nem etiā pro amicitia perire, solum indicabitur? Quid ergo illi familiares Pythagoræ laudantur, quorum alter se tyranno vadum mortis pro altero dedit, alter ad præstitutum tempus, cum iam sponsoris duceretur, præsentiam sui secit, eumque interuentu suo liberauit, quorum virtus in tanta gloria non haberetur, quod alter pro amico, alter etiam pro fide mori maluisset, stulti putarentur. Denique ob hanc ipsam virtutem tyrānus his gratiam retulit, utrūque seruando, & hominis crudelissimi natura mutata est. Quin etiam deprecatus esse dicitur, vt se tertium in amicitiam reciperent; non vique tantum stultos, sed tanquam bonos, & sapientes viros. Et concludens, ait, Itaque non video, quare cum

pro amicitia, & fide mori summa gloria computetur; non etiam pro innocentia perire, sit hominū gloriosum. Ergo iustissimi sumus, qui nobis crimini dant mori velle pro Deo; cum ipsi eum qui pro hominē mori vult, in cælum fumis laudibus tollant. Quibus veritas eloquentissime probat ex eo gloriosum esse Christiano mori pro fide Caristi, quod gloriosum sit pro amico mori. Vt pluribus ibi eleganter ostendit.

14. Ratio igitur quare id licitum sit, ea est, quia in hoc calu qui vitam tuam corporālē pro amico ponit, non vult maius bonum amico, quam sibi, sed præfert bonū honestū suū vitæ corporali amici, quod sine dubio licitū est; quandoque dem amissio propriæ vitæ corporalis, alio maiori bono cōpensatur, bono, honesto, & actui uirtutis amicitie, benefaciendo amico. Vnde sic exponendo fe periculo mortis propter alium, magis diligit seipsum, quā amicū, dum amico velit solū cōseruationē corporis, sibi ipsi vero bonum honestum & actum virtutis, atque adeo non violat præceptum charitatis, vt falso Nauar. existimauit. Quod vero secundo adducitur, solū probat, teneri boninē potius uitā propriam quam alienam seruare, vbi non est aliud bonum, quam vita & vitæ ceterum vbi est virtus colenda, potest homo vitā propriam perdere pro seruanda uita amici. Quod vero S. Aug. d. cat. *regulam doctrinæ excedere uitam suam pro alio ponere*, intelligendum est, non esse in præcepto positum, vt quis id faciat, non tamen negat id licitum esse, quando vita alio bono honesto cōpensatur, vt diximus.

Hæc tamē secunda sententia ita intelligenda est, quod non pro quolibet, & temere uita exponenda est. Nam si quis sit, valde utilis Reipub. & amicis non item; vitam pro amico exponere non debet. Item si habet familiam, & filios, qui sine uita sua, educari, & nutrirī non possunt, non potest uiam pro amico dare, quia licet ceteris paribus posset se morti pro amico offerre, quando tamen illud in aliorum præiudiciū vergeret, non potest. Itaque in hac re opus est prudentia, vt quis sciat, quando licitū uitam pro alio exponere possit.

15. *QVINIVM DVBIUM est, An, & quando licitum est, aut præceptum mortis se offerre pro salute & vita spirituali proximi?*

In hac re supponendū est præceptum aliquando esse vitam pro fide Christi exponere, adeo vt hære sis omnino sit Helichestarum affirmare fati esse tempore persecutionis corde credere, etsi exteriora Christum nequeas. Vnde testis Euseb. lib. 6. histor. Eccl. c. 28. & pa. et Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam ore autem confessio fit ad salutem.* Et Luc. 9. & 12. *Qui me confessus fuerit corā hominibus &c. & qui me erubuerit coram hominibus &c.* Hoc tamen ita intelligendū est, vt tamen nō sit licitum se positiue occidere pro fide, nisi de speculatiua reuelatione, & insinuatione fieret, ut supra diximus, sed solū pati mortē ab aliis illatam. Immo vero non solum licitum est mori pro fide Christi tuenda, sed etiam pro euella cuiusque virtutis. Vnde Ecclesia Io. Baptista martyriū celebrat, quem tamen contra non in odium fidei esse interfecit, sed quia Herodem de adulterio arguebat; & S. Th. Archiepiscopus Cantuariensis martyri creditur, & pro martyre ab ecclesia colitur, qui tamē non pro fide Christi, sed pro ecclesiæ immu-

immunitate defendenda occubuit. De qua re legendi sunt S. Tho. 2. 2. q. 124. art. ult. Palud. & Doctores in 4. d. 49. Sylu. in verb. Martyrium. Sotus lib. 5. de iust. q. 1. art. 6. concluf. 1. Pet. Nauar. lib. 2. de reilit. c. 3. nu. 113. & seq. Quia cum omnis virtutis finis sit Deus, martyrium proprie erit pro quacunque virtute mori, cum reuera in tali casu mori pro Deo dicatur. Sicut enim qui vitam ponit, ne Car. suum denegat, an. mam suam pro Christo ponit, & vere martyre fit: ita etiam qui vitandi quodcuque peccatum causa mortem appetit, vitam pro anima, id est, Christo, ponit, martyrium subire tenetur, plene namque penitentie ac culpae remissionem accipit. His ita suppositis, Duo mihi in praesentiarum dicenda esse videntur.

16 *Primum est*, Malum ac peccatum mortale est contra propriam charitatem martyrio se indifferere, offerre. Sic Sylu. verb. Martyrium. in fi. Martinus. Nauar. in Man. c. 5. nu. 12. vers. de ciu. morit. & Pet. Nauar. lib. 2. de reilit. c. 3. nu. 109. Quod tunc contingit, quando ex tadio vite, & non in fidei defensionem, & Christi honorem, se morti offerret. Item quoniam quis esset Ecclesiae necessarius, nec aliqua necessitas urgeret se offerendi, tunc non laudabiliter se exponeret. Vnde S. Syluester. S. Athanasius & alij multo tempore persecutionis latuerunt, qui vitam suam multo plus Ecclesiae profuerunt, quam morte profuissent. Quare Christus hoc sensu dixisse videtur, *etiam vos persequetur in una ciuitate, fugate in aliam*. E contra vero laudabile est se offerre, quando fructus speratur in fidei seminandis, & propaganda. ut nostras in Anglia faciunt, qui summa cum laude, atque constantia, nec minoris cum fructu & lucro animarum Angliam ingrediuntur, multosque ad fidem Christi conuertunt. Quia vero non quandoquocumque est laudabile, & obligatorium, ideo ut ostendamus quando martyrium est in precepto.

17 *Secundum dicitur est*, Tenetur quilibet vitam pro Christo offerre, vel quoniam ex omissione Christiana religio desideretur apud infideles; quo sensu Christus Matth. 10. Mar. 8. & Luc. 9. & 12. ait, *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris, & Sanctorum Angelorum*. Et, *Qui amat animam suam, vitam suam, perdet eam*. Vnde Petrus metu mortis Christi negando, & alij tempore persecutionis, & modo apud Turcas fide negantes, peccata mortaliter. Etenim pluris facere vitam Christi honorem & fidei confessionem manifestum peccatum est: Vel quoniam necessitas spiritualis pro animi id expulsi, iuxta illud. 1. Io. 3. *Et nos debemus pro fratribus animas ponere*, nepe pro salute spirituali eorum, sicut fecit Christus, cuius exemplo ibi Ioannes prop. in galludens ad illud Christi preceptum 1o 15. *Hoc est preceptum meum ut diligatis invicem, sicut dileximus, & ostendit* S. Aug. lib. de Mandato c. 6. d. cens. *Temporalis vitam suam pro eterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere*. Vnde Eccl. 17. d. et tur. *ut cuique mandauit Deus de proximo suo*. Cuius ro est. Quia cum sumus inuicem in membra eiusdem corporis Christi Esh. 4. ratio ipsi dicat, ut membrum vnum expendat id quod est incommensurabiliter minus, pro bono maiori alterius membri. Quando autem talis adit necessitas spiritualis, aut quibus in casibus quis ad id praestandum obligatur, alterius loci est, nunc solum pro

difficultati huius solutione & explicatione satis est ostendisse id aliquando licitum esse, immo etiam aliquando in precepto esse, de qua re nulla est inter auctores controuersia.

18 *SEXTVM DVBIVM est*, An se occidere, permittitur; hoc est, permittitur se occidit peccatum mortale, aut homicidium sui?

Quae difficultas proposita a robis est, vt ex eius explicatione solamur casus aliquot, qui difficultatem habere videntur. Omissio autem casu, quo quis tenetur pati se occidi ab alijs in fidei defensionem, quod certum esse debet. Dicendum est, communiter teneri vnumquemque vitam si a conservare in quantum potest, & debet, & hoc sub peccato mortali. Quia cum non sit dominus vitae suae, non potest sine peccato abique causa permittit se occidi, sed vitam suam conservare tenetur. Dixi, communiter, quia sunt multi casus, in quibus quavis possit, non tenetur homo vitam tuam.

19 *Unus est*, quando quis permittit focipe, ne alter moriatur in peccato. Exempli gratia, si inuasus a latrone aliter non possit se defendere quam latronem occidendo, abique ubi potest permittit se occidi, potius quam latronem in illo casu mittere in perditionem. Nec hoc est seipsum occidere, sed non conservare vitam quando non tenetur. Sic Sotus lib. 5. de iust. q. 1. art. 6. ad 1. & art. 8. post medium. Michael Salon. 2. 2. q. 64. artic. 5. controuersia. 1. ad 5. Pet. de Arragon eadem q. artic. 5. ad 3. Pet. Nauar. lib. 2. de reilit. c. 3. num. 62. Ca. c. 2. 2. quae. 64. artic. 7. Franciscus a Victoria. relect. de homicidio, num. 24. in respon. ad 3. Syluest. verb. Bellum. 2. q. 3. & Toletus lib. 5. sum. c. 6. concluf. 3. casu 4. Rõ est manifesta, quia tunc non pro corporali vita inuasoris se morti committit, sed pro spirituali, cum constet illum esse in peccato mortali, quod si occiditur, fore damnandum. Cum enim in hoc casu obiectum sit praestantius, dici non potest prodigalitas vitae propriae, sed magnus adus superabundantis charitatis. Id quod patet exemplo Christi, qui pro salute spirituali nostra, eorumque qui sui nequissimi, & nefarii aggressores erant, mori non dubitauit, cum tamen facile se defendere potuisset. Non ergo quicumque licite potest vitam suam saluare, ad id tenetur, dummodo probone virtutis illam expendat. Confirmari hoc potest exemplo quod Victoria, & Arragon ubi supra in huius rei confirmationem adducunt. Si enim Christianus deprehensus in solitudine a Pagano inuaderetur, eo quod esset christianus, & ipse posset se ab illo defendere etiam licite, & sine scandalo fidei, nemo dubitaret, quin esset opus patientiae ferre acqummitere mortem in testimonium fidei. Et hoc non aliam ob causam, nisi quia non tenetur tunc vitam conservare. Ego pari ratione dicendum est de eo qui inuasus est a latrone, non teneri se defendere, sed mortem corporis pati potest, ne alter in anima moriatur, quoniam ad hoc non tenetur. Notandum est enim, quod licet homo non sit Dominus sui corporis, aut propriae vitae, sicut aliarum rerum aliquid tamen dominij & iuris habet in vita sua, scilicet, vltimum illius, ratione cuius, qui nocet in corpore, non solum facit Deo, qui est supremus Dominus vitae, sed etiam ipsi homini priuato iniuriarum. Et hoc ius, quod homo habet in pro-

proprium corpus potest aliquando laudabiliter dimittere, atque perdere, sique mortem patienter ferre, quamvis habeat ius se defendendi.

Intelligendus tamen est præsens casus de eo qui non est publica persona, nec multum ut in Reipub. Si enim esset persona publica, & Reipub. vel alijs multum utilis, & necessarius, & non esset talis ille inuolens, tunc teneretur se defendere etiam occidendo, ut infra dicemus.

10. *Alter casus est.* Quando duo essent in naufragio & una tantum esset tabula, quæ duos servare non potest. I. cum esset uni alteri cedere, & fac esse patrem & filium, licitum erit filio relinquere tabulam ut pater a morte liberari possit. Et quamvis Sotus lib. 5. d. ciul. q. 1. artic. 6. ad 1. & Lud. Lopez par. 1. instruat. conscientia c. 65. distinguant, dicendo id licitum esse antequam filius accipit tabulam, posse scilicet, tunc patri relinquere, quia tunc solum negativè se habet ad mortem, nimirum non faciendo illud, quo possit vivere; scilicet autem si iam acceperat tabulam, quia tunc non possit eam dimittere, eo quod esset positivè occidere, & suffocare; alij tamen ut Franciscus a Victoria relect. de homic. in resp. ad 5. nu. 26. Petrus de Arragon. 2. 2. c. 64. art. 5. ad 4. & Michael Salon, ibid. ad 5. & Petrus Nau. lib. 2. de rett. c. 3. nu. 63. & Isop. & Toletus lib. 5. Summ. c. 6. conclus. 3. casu 3. absolute docent siue ante acceptam tabulam, siue post acceptam, posse eam patri relinquere. Et certe ut recte notat Petrus Nauar. si Soti distinctio vera esset, sequeretur quod nec ad salvandum Regem, aut Rempub. aut ob salutem spiritualem proximi liceret tabulam dimittere, puta, si alter esset in peccato mortali no. or. o, a quo moraliter loquendo tunc exire non potest, propter magnam mentis turbationem, quæ tunc contingit, quia nec pro Rege, nec pro Repub. nec pro salute animæ licitū est alium positivè se occidere.

11. *Tertius casus est.* Duobus existētibus in extrema necessitate, & vnicum solum panem habentibus, vnde alter solum posset vitam conservare, licet alteri habenti panem cedere, alteri, cui manifesta morte sui ipsius, abique hoc q. homicida sui censetur. Sic Franciscus a Victoria in relect. de homic. nu. 25. in resp. ad 4. Michael Salon. & Petr. de Arragon. Petrus Nauar. & Toletus locis proxime allatis, & Emanuel Sa in Aphorismis. verb. Homicidū. Rō pro utroque casu est, quia id non est cooperari ad propriam mortē, quod semper est illicitū, sed solum negativè se habere, hoc est, non accipere id, quo vita conservaretur, ut qui non sumit cibum, aut sciendo id, quod amittatur, dando, saltem panem, aut tabulam, siue iam habebatur, siue possit haberi, quod non est ex se malū, sed ex fine potest esse bonū; Sicut enim boni honestum est autem appetere, ita et non conservare vitam propriam pro vita patris conseruanda. Et in hunc modum valde parentibus potius quā sibi ipsi opulari. Sic igitur negare id est non conservare vitam, etiam si posset, non est imputatur, quandoquidem nec ius ipsum naturæ, nec ius divinum obligat in tali casu panem sumere, aut tabulam retinere, ac proinde mors propria sequuta non imputatur ad homicidium non sumenti, etiam indirectè. Sic nec imputatur iuri reprobis, ubi inmersio, etiam si posset succurrere, quando eius absentia erat ob paucos sumentes, scilicet ob

vitam propriam tuendam, vel salutem suam spirituales, aut quando alia non tenebatur impedire navis subversionem.

Quod si dicas exinde sequi, quod si in extrema necessitate essent pater, & filius, & alter extraneus & filius vnicum panem haberet, posset illum dare extraneo, relictio patre. Quod probatur, quia possumus filius habet ius sumendi sibi soli panem, si potest iuri suo cedere, ergo cum dare posset extraneo, nec villam iniuriam faceret patri, cuius parum nihil iuris habet in ipso pane. Respondendo negando consequentiam, quia licet filius possit panem sibi retinere, & possit iuri suo cedere, non tamen cui vult, sed tenetur ex ordine charitatis subire potius patri, quam extraneo, & eo quod panis sit in potestate filij, pater habet maius ius ad panem aut tabulam, quam extraneus, iuri autem patris in eo casu cedere filius non potest.

12. *Quartus casus est.* quando quis iussit ad mortem damnatus est, potest, & tenetur omnes eas actiones, quæ sunt dispositiones ad occisionem exhibere, ut scilicet ascendere, si non solum appendere, si suspendendus sit, non tamen potest se deicere a scala. Item quādo est in carcere, quamvis potest fugere, potest tamen etiam manere, etiam si occidendus sit. Sic etiam qui damnatus est, ut inedia moriatur, quamvis possit cibos sine peccato sumere, potest tamen non sumere, ita Iuan. Maior in 4. dist. 1. 5. q. 2. Sotus lib. 5. de iust. q. 5. artic. 4. Pet. Nau. lib. 2. de iust. c. 3. nu. 75. Toletus in Summ. lib. 5. c. 6. conclus. 3. casu 5. & alij quos suo loco referemus & censent Coar. lib. 1. Variar. resol. c. 2. nu. 10. verb. scilicet. Cū Caic. 2. 2. q. 69. art. 4. quoad illud quod diximus de non fugiendo in carcere, quamvis ambo negent posse abstinere a sumendo cibum, si ei porrigatur, et S. Th. 2. 2. q. 69. ar. 4. ad 2. docet damnatum ad mortē oblati occasione debere fugere, & damnatum, ut iam pereat, si non summat cibum sibi oblatum, esse homicidam sui. Sed ut diximus venior est eorum sententia, qui docent posse manere in carcere, & posse non sumere cibum, quia utrumque ex bono fine facere potest. Potest si non manere in carcere eo fine, ut in eo impleatur iustitia, & alijs se præbeat exemplum, immo ut ait Pet. Nau. potest se in carcerem conijcere, & iudici praesentare, et si non iussit ille ob bonum virutis, ut constat. Et idem de non sumendo cibum, dicendum est. Non enim est hoc occidere, sed cessare a vita sustinenda ob bonum virutis. Vnde S. Th. 2. 2. q. 32. ar. 6. in corpore docet laudabile esse necessitatem simpliciter ad vitam sibi, & si substitueret, ut dicit aliqui magnam personam, per quam ecclesia, vel Respublica sustentaretur, quod certe licitum non esset, si id esset sui occidit, non enim licitum est seipsum occidere positivè pro Rege, vel Repub. ut constat. Vnde abstinere a cibo sumendo, propter finem virutis bonum & licitum est. Quia ratione Petrus Nauar. ubi supra num. 68. & num. 76. refert ex S. Augustino, & Henrico de Gandavo quod dicitur, quod si quis se fecerit eum esse immolatum idolis, potest, immo debet abstinere, etiam si fame moriatur, si illa causa a iusto est, ut sit occidere, sed cessare a sustinenda vita propter magnū finem scandal, & religionis. Tunc autem vera esse potest S. Th. opinio, si debere sumere cibum oblatum, alias censetur iuri homicidam, quando non facit

ret ob præstantiorem finem, quam sit vita propria.

- 23 *Quartus casus est*, quando femina permetteret se occidi potius, quam pateretur se violari, vt v.g. mi-
nator tyrannus, aut alius iniquus homo, vt re cum
viro, aut secum mulier honesta habeat, alias cum
inirempertus est, in tali casu non erit sui homici-
da si resistat etiam spretâ morte. Ceterum vt cla-
rius exponam quid in tali casu fieri possit, aut non
possit absque peccato, hæc mihi dicenda videtur.

Primum est, si tyrannus, aut alius minatur viro
mortem nisi cum femina etiam consentiente rem
habeat, tenetur potius mori, quam cum illa re ha-
bere. Ratio est, quia tenetur potius mori, quâ pec-
care: at vero non potest vir cum femina coire abs-
que peccato, quandoquidem id facere nequeat sine
consensu. Cum enim actiue concurrat, plane con-
sentire debet.

Secundum est, si femina in eo casu solum negati-
ue habeat immortam manens, quamuis in foro ex-
teriori rea adulterij iudicaretur, vel stupri, quia
tacuit, in foro tamen interiori animæ, si interius
non consentiat, licite potest se finire cognosce-
re. Ratio est, quia dum nec consentiat, nec periculum
adit consensui, nō est peccatū, nec tenetur ad vitā-
dam mortem resistere, sed potest se cognoscere.
Acque adeo dum inuita patitur, non solum violenti-
am absoluit, sed etiam ex meritis mortis virginitatē
non amittit, cum non consentiat, licet neque etiā
diffinitur, sed negatiue se habeat. Non enim in-
quiatur corpus, nisi de consensu mentis, vt B. Lucia
aiebat. Vnde egregie declinans quidā de Lucretia,
vt refert S. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei. c. 19. ait. *Mira-
bile distuduo fuerit, & unus adulterij commisit, &c.*
cuius castissimam voluntatem laudat ibi Aug. &
tū constat non vi, sed metu mortis oppressam fuisse.
Que doctrina colligitur ex Soto lib. 5. de iust. q.
1. art. 5. in respons. 3. Lud. Lopez p. 1. instr. cōfic.
c. 65. lo. Benedictio in Summ. de peccatis c. 4. nu. 7. in
fi. Martino Nau. in Manc. 16. nu. 1. Tolet. lib. 5.
Sum. c. 10. & Petr. Nau. lib. 3. de rest. c. 3. nu. 104.

Tertium est, quāuis non tenetur femina pati se
occidi, quando non timet probabiliter se consen-
suram in peccatum, quia tamen valde difficile est,
ob vehementem naturā in hūc adum inclinatio-
nem, & delectationem non consentire, ideo licite
potest id periculi praueniendo resistere, & morte
spreta, immo laudabiliter pro uirtute moreretur,
& ne inde offensam fortasse incurreret.

- 24 *Sextus casus est*, quando amicus indigeret auxi-
lio, & obsequio meo in ægitudine, vel consilio, in
conficienda possum licite adiuvare illum cū quan-
toquā periculo proprio nec propterea peccati ac-
cusandus aut reus ero. Intelligitur autem hoc, quā-
do est spes alicuius fructus, si n. nulla esset spes fru-
ctus, nō videretur carere temeritate, si tā graui
periculo quis se exponeret sine spe fructus. Nisi forte
dicamus, hoc ipsum, amicitiam, & fidem in ami-
cos seruare esse magnum fructum. Vnde uxor dā-
nanda peccati non est, sed potius laudanda, quæ et
cum magno vite periculo, marito pelle laboranti
affidet, etiam si eius officium non erit marito vlllo
modo profuturum, sed solum, vt momenti marito
officium, & consolationem præstaret, sic Francis.
a Victoria relect. de homic. ad 9. num. 3. 1. & relect.
de temperant. nu. 9. Petrus de Atragon. 2. 2. q. 64.

art. 5. ad 5. Michael Salon ibid. ad 5. & Lud. Lopez
p. 1. instr. cōfic. c. 65. & fuet Martin. Nau. in Man-
c. 24. nu. 11. ver. Tercio, & expresse Emanuel Sā in
Aphorismis. verb. Homicidium.

A fortiori verum est, quod communiter docent
auctores, quod pastores animarum, v.g. parochus,
qui se sciret certo insidendum esse morbo pœnitē-
tis, si illius confessionem audiat, vel aliud facinorū-
tum ad salutem necessarium, minuit, et alias in pec-
cato mortali moriturus, non excusatur a peccato, im-
mo tenetur cum periculo vite subditis suis ne-
cessaria ad salutem ministrare, nec potest tempore
pestis, aut alia simili populi calamitate officio suo
renunciare, nisi forte sit alius idoneus, qui ad illud
tunc suscipiendum, & exequendum se sponte offer-
rat, vt latius tradunt Martin. Nau. in Manc. 24.
nu. 10. Petrus Nau. lib. 3. de rest. c. 3. nu. 77. Dñ. cus
Bannes 2. 2. q. 26. art. 5. in fi. Greg. de Valto. 3. disp.
3. q. 4. puni. 3. ante fi. Ludou. Lopez p. 1. instr. tract.
cōfic. c. 67. & alij. De qua re suo loco dicemus.

- 25 *Septimus casus est*, de nauigantibus, & bella ge-
rentibus; Etenim licet nauigare, & artem militari
exercere, etiam cum magno uitæ periculo, seruatis
tamen circumstantijs. Ad cognoscendum autem
quid in illis liceat, non oportet solum habere respe-
ctum ad circumstantias pro tempore occurrentes,
sed ad illas potius, quæ frequentius, & ut plurimum
contingere solent. Habenda est etiam ratio potius
boni, aut mali communis, quam boni aut mali pri-
uati. Cum igitur absolute loquendo nauigatio est
tempore periculoso valde utilis est bono cōmuni,
(ex cōmuni cōmuni nationum, & prouinciarum
per nauigationem salutem, reipublice maximā vili-
tatem, & in pace, & in bello accipitur) & præterea
nauigatio non ita periculosa est, quin semper spes
probabilis est euadendi, immo pauci exinde mori-
untur, E contra vero si propter pericula repētatim
hoies a nauigatione deterreretur, magna iactura bo-
ni publici fieret, consequenter nauigatio ipsa sim-
pliciter loquendo licita, & laudabilis est: adeo vt si
aliqui nonnunquam nauigando pereant nō propta
rea sui homicidæ censeri debent. Quod si aliqua
nauigatio secundum peritiam artis nauigatorie
in aliquo tpe adeo periculosa esset, vt maior pars,
vel fere oēs sic nauigantes extraordinariā aliquod
dānum patiantur, nec ad subeundum vitæ vrgens
aliqua magna necessitas boni communis, vel pri-
uati, qui sic nauigarent, mortaliter peccarent.

Et eodē modo de militarijs exercitijs dicendū
est. Cum n. necessarium in omnino sit Reipublice mi-
lites habere ad patriam defendendam, qui sine mili-
tari exercitio proptius inuicti essent bello, & dein-
de quædā sunt exercitia militaria parū periculosa,
qualia sunt equestris, & alia multa, quæ ad milites
exercendos sufficiunt, sit, ut hæc & alia exercitia mili-
taria, etiam si periculū annexum habeant, omnino
licita & laudabilia sint, quāuis alijs multū pericu-
lous vti erit illicitum. Deinde vero quāuis milites
sine magno & graui periculo exerceri nō possint,
non tū propterea omittenda oīno essent exercitia
bellica: quādoquidē minus malum temporale to-
lerandum esset, ad euitandum maius, ne scilicet patria
perderetur, tyrannij, illam occuparent, aut et in
bello victores, multo plures occiderent, quia mili-
tes nō sunt exercitati, quā si omnia bellica exerci-

R r t i a

tra affluere potuissent. Sic Franciscus a Victoria in relect. de homicidiis, nu. 32. ad 10. Pet. de Arragon. & 2. q. 6. art. 5. ad 5. Michael S. don. ibid. ad 5. Pet. Nau. lib. 2. de reit. c. 3. nu. 61. Lud. Lopez p. 1. inltr. confic. c. 65. & Toletus in Sum. lib. 5. c. 6. concl. 4. ver. Prima.

- 26 SEPTIMUM DVBIUM est, an damnatus ad sumendum venenum, aut ad venam sibi abscondendam, qua totus eius sanguis effluat, seu homicida sit & an licite hæc facere possit? Dux sunt in hæc re sententia.

Prima est Francisca Victoria, qui in relect. de homic. nu. 30. in respons. ad 8. docet licitum esse, quia cum supplicium illud possit esse iustum, & a iudice iuste infligenti, nec aliter poena irrogari potest, nisi ut ille venenum epotet, nihil videtur, cur non liceat ei venenum haurire. Sicut licet damnato ad mortem ascendere scalam, & ei qui damnatus est gladio, prebere iugulum, neque enim vnus magis cooperatur morti suæ, quā alius. Vide olim hoc moris genere solemniter Athenienses condemnare solebant viros nobiles, quo & Socrates damnatus fuit, quia a Cicerone, & alijs laudatur. Sic etiā Iosephus vir ipse de seipso refert lib. 2. de bello Iudæico. c. 27. data sibi optione, an ipsemet sibi mallet vnā manū truncare, quam permittere vt ambabus truncaretur, elegit vnā sibi manū amputare. Eandē sententiā tenent Petr. de Arrag. 2. 2. q. 69. ar. 4. Eman. Sā in Aphor. in verbo. Iud. cialis actus. §. De Reo. Ema. Rodriguez tract. de ord. iudic. 1. 4. concl. c. 2. & fauet Toletus in Sum. lib. 5. c. 6. concl. 4. ver. Prima.

Secunda, est Caie. 2. 2. q. 69. art. 4. dub. 7. Soti lib. 5. de iust. q. 6. art. 4. controu. 4. Dominici Bannes ibi. concl. 6. Petri Nauar. lib. 2. de reit. c. 3. num. 81. Lud. Lopez p. 1. inltr. confic. c. 65. & Cosmi Philiar. de off. sacer. par. 2. lib. 4. c. 8. dicentium tales leges omnino illicitas esse, quippe quibus condemnarentur rei seipsos occidere, aut mutilare, vnde eas christiana religio non admittit, sed nec eis vllō modo obediendum est.

Pro cuius intelligentia sciendum est, actus quibus homo disponit ad mortē, esse duplices, quidam enim sunt proximi & immediati, ex quibus proxime, & efficienter sequitur mors, vt seipsum precipitem dare, & e furea projicere, potatio veneni, abscissio venæ, qua totus sanguis effluat &c. Alij vero sunt remotiores quos nec proxime, nec efficienter sequitur mors, sed sunt quedam dispositiones ad facilius patiendam mortem, vt ascendere scalam, extendere collum, extrahere linguā, &c. Actus primi generis omnino illiciti sunt reo, & proinde nec iudex reo illis precipere potest, nec reus illos exercere potest, cum hoc esset seipsum occidere, quod illicitum est; solum enim condemnari potest reus ad mortem patiendam, non autem vt eam sibi inferat. Cum igitur potatio veneni, & abscissio venæ, qua totus sanguis effluat, huius generis actus sunt, & ex eis efficienter consequitur mors, omnino illiciti sunt, sicut & illicitum est seipsum occidere. Si enim occisor sui diceretur, qui vel ferrum ignitum, vel plumbum ardentem liquidum fumeret, aut fe aqua suffocaret; ita multo magis qui aquam ipsam, respirationem, & vt tam auseret, aut ignem, aut venenum intra stomachum sumeret. Quid, n. refert, an calore, vel frigidityte

nimia mors eueniat, si vtrumq; ab eodē applicatur. Sicut nec interret, an infundendo mortierem, an effundēdo quod est vitale pereat. Nullo igitur modo aut venenum sumere, aut venam abscondere licet, quia totus sanguis paulatim effluat. Hinc soluitur ratio in contrarium addenda namque est, nec iudicem precipere posse reo vt venenum bibat, nec reus obedire potest, cum id esset sibi mortem inferre, quod illicitum est, secus autem dicendū est de ascensu scale, extensione collis, aut extrahitionis lingue, cum cuiusmodi actus non sint ultima dispositio ad mortē, nec ex eis sequitur necessarius, & efficienter mors, sed solum sunt dispositio ad suum, & facilius moriendum, & patiendum. Quod si ex iusta causa iudex eodem maret reum ad potatorem veneni oīno violenti, & inuoluntarij, ut quod eo ligato, & ore per vim aperto, infunderetur ei venenum, tunc reus secundum omnes diligenti non peccaret, cum actio illa esset ipsi oīno inuoluntaria, & in ea haberet se ipse passus, nec peccaret iudex, si id ex iusta causa faceret. Nec obstat exemplum Iosephi, (quod licitū fuisse docet Tol. vbi sup. concl. 2. in fi.) quia male sciet, sicut male faceret, qui particulā lingue sibi refecaret, ut maius damnum cui taret; est, n. contra ius naturæ, vt quis in seipsum agat, vt cam ises, nec illud mediū necessarium erat per se ad ipsius cōseruationem, sed ex malitia tyrāni. Secus autē dicendū est, si quis putridū haberet membrū, in quo casu si non haberetur copia Chirurgi, infirmus in arte peritus posset illud sibi abscondere, sicut alia quacūq; via sibi ipsi mederi, vt Soc. & Philiar. locis proxime allatis annuntiant, & factetur Ang. verbo. homic. 1. nu. 2. aperire vero os, quo alter venenum infundat, putō licitum esse, vt docet Rodriguez vbi sup. cum hæc actio sit secundū generis, nec ab alio commode fieri possit, quicquid Petrus Nauarrus id negat licitum esse.

- 27 Hinc facile patet, quid de illis dicendum sit, qui assumunt venenū, vel permittit se a scorpione, vel vipera morderi, ad expiendam theriacam a viro legali & perito in arte faciam, quam expertus est iam in bruto animali. Mart. n. Nauar. in Man. c. 15. num. 8. ante factum, peccatum mortale esse putat, post factum autem sic summementem peccati damnare non audet, & fauere videtur Michael Salon. 2. 2. q. 69. art. 4. ad 5. At certe id absque ratione dictum esse videtur, si n. est homicidium, aut aliud peccatū mort. ante factum, non minus erit post factum. Vide Lud. Lopez p. 1. inltr. confic. c. 63. docet esse peccatum mortale etiā ante factū. Quorū opiniones non indoctē conciliat Pet. Naua. lib. 2. de reit. c. 3. nu. 83. quod tribus conditionibus concurrant, positis a Nauar. l. vt componens illam theriacam pro homine legali habeatur. Deinde vt in bruto animali periculo fido, virtus & ex comprobata sit: Et demum quod lumen emet, credat esse talem, & nullū esse periculum, si licitum erit accipere, est enim ac si non acciperet quoad effectū moriendi, est in eius susceptione posita apparet periculum, & potest statim adhiberi remedium. Si vero talis probabilitas non adit, nullo modo licitum erit sumere, esset enim directe cooperari ad occisionem suā, in quo sensu vera esset sententia. Lud. Lopez & quorundam aliorum.

Idem omnino dicendū est de eo, qui aliquo ioco

vitur, cum p. obabili uitæ periculo, vt qui ambulat super funem excelſi in loco ſuſpẽſum, ſocus ſi viribus, & velocitate ita polleat, vt prudentis arbitrio non ſit tale periculum. Quõuis enim aliquando ſequitur mors, quia tamen habita ratione perſonæ non erat tale periculum, non erit peccatum mortale in illo, cū fuerit mors omnino accidentalis, ex Martino Nauar. in Manu. c. 15. nu. 8. ver. ſ. 8. Ludo. Lopez p. 1. in tr. confe. c. 36. Petro Nauar. lib. 1. de reſtit. 3. nu. 83. poſt Sylveſtrum ver. ar. q. 8.

28 OCTAVVM DVIVM eſt, An liceat ie- unis, & corporũ afflictionib. ita vti, vt vel ſaluti no- tabilit. noccat, vel exinde vita notabiliter abbrevietur. De hac re legendi ſunt Franciſcus a Victo- ria. in reſc. de tẽperantia. concluſ. 1. nu. 1. & in ſi. num. 12. & reſc. de homicidio. nu. 33. & 34. in reſ- poſ. ad duodecimũ. Sotus in reſc. de legendo ſecreto. memb. 1. q. 3. concl. 3. in confirmatione. 5. argu. & li. 5. de iuſtitia. q. 1. art. 6. ad 1. Caiet. 2. 2. q. 147. art. 1. Martin. Nau. in Manu. c. 15. nu. 12. ver. Decimoquarto. Couar. li. 1. Variar. reſol. c. 2. nu. 10. verſ. Quarto, Petrus de Arrag. 2. 2. q. 64. art. 5. ad quintũ Petrus Nauar. lib. 2. de reſtit. c. 3. num. 86. & ſeqq. Lud. Lopez p. 1. in ſtruc. confe. c. 64. To- lerus in Sum. li. 5. c. 6. concl. 4. verſ. Tertia. & alii. In qua re, hæc mihi, omiſſis ſuperfluis ad materiã temperantiæ pertinentibus, dicenda videntur.

Primum eſt, Nemo ad uitam prolongandam, ci- his optimis & delicatiorib. vii tenetur, etiã ſi poſ- ſit, ſed cõibus naturaliter productis. S. c. Maior in 4. diſtinct. 38. q. 24. Victoria. Petrus Nauar. Petrus de Arragon. Couar. & Lopez ubi ſupra. Quamvis enim teneatur homo non abrumper. uitam, nõ te- netur tamen omnia media etiã licita, & exquisita quaerere, vt longiorem uitam faciat. Id quod mani- feſte patet, quia dato, quod aliquis certo ſciat, quod in India, aut in alia ciuitate tam propinqua ſalubrior, & elementior aura ſit, & quod ibi diutius vi- ueret, quam in patria, aut propria ciuitate, non te- netur nauigare in India, immo nec de vna ciui- tate ad aliam ſalubriorem. Nec enim voluit Deus nos tam ſolicitos & anxios de longa vita. Neque ſi medicus conſulat, dicens, quod ſi vinum bibere vo- lueris, viues diutius decem annis, quam cum aqua, ideo teneatur bibere vinum, vt diutius viuat, vt no- tat Victoria vbi ſupra, potius enim aquæ non eſt contra- rius uitæ, atque adeo qui biberet aquam nõ cenſetur minuire uitam, aut ſe occidere, ſed non- producere, et prolongare uitam, ad quod non te- netur quiſpiam, vt diximus. Et denique contrariũ affirmare, eſſet ad mare omnia ieiunia eccleſiaſti- ca, et monaſtica. Ex quo ſequitur, quod non te- netur quis uti medicinis ad prolongandam uitam, etiam vbi eſſet probabile periculum mortis, puta, quocumque ſumere pharmacum ad uitandas febres, vel aliquid huiusmodi. Sic Victoria in reſc. de tẽ- perantia. nu. 14. et Petrus de Arragon. vbi ſupra. Vnde eſt illud S. Agathæ, *Medicinem carnalem cor- pori meo nunquam exhibui*, reſatum a Victoria in reſc. de tẽperantia in principio.

Quod ſi obijcias, tenetur quis uti alimento ad vi- tam prolongandam, ergo & pharmaco.

Reſpondetur primo, non teneri vti cibo melio- ri, & pretioſo, ut diximus. Secũdo, neganda eſt cõ- ſequentia, alimentum enim per ſe medium eſt or-

dinatum ad uitam animalis, & naturale, non autẽ pharmacum, nõ tenetur autem quis adhibere om- nia media poſſibilia ad uitam, conſeruandam, ſed media per ſe ordinata. Rurſus, aliud eſt mori ex defectu alimenti, quod imparetur homini, & eſet mors violenta, (quod intelligi extra caſum, quo ex ſententia iudeis damnaretur, ut fame peri- ret) & ſi non eõmedere, eſet ſe interficere, aliud eſt vi morbi ingruentis naturaliter, & ſi nõ ſum- mere pharmacũ, eſet ſolum non impedire mortẽ aliunde imminentem, ad quod non ſemper tenetur homo. Id quod locum habet, qñ quis non omnino certus eſſet de morte ſecutura, ſi a medicina ſumẽda abſtineret. Si n. quis haberet certitudinẽ mora- liter, q. per pharmacũ reciperet ſalutẽ, ſine phar- maco autẽ moreretur, tunc niſi adeſſet iuſta cauſa abſtinentiæ, vix videretur excuſari a peccato mortali, ſi non ſummat medicinam, cum medicina per ſe etiã ordinata ſit a natura ad ſalutem, vnde Eccl. 38. di- citur, *Honora medicũ, propter neceſſitatem etenim ſalu- lum creauit aliſſimus*. Item *Aliſſimus creauit de- tera medicinam, & vir prudens non abhorrebit illã, &c.* Sed quia hoc vix poteſt eſſe certum, ideo non ſunt dammandi de mortali, qui in vniuerſum decreue- runt abſtinere a pharmacis, ut Victoria in dicta. reſc. de tẽperantia. nu. 1. concl. 1. animaduertit.

29 *Secundum eſt*, Si quis vitur alimentis, quib. hoies eõiter utuntur, & in quantitate, q. ſufficere ſolet ad valetudinẽ conſeruandam, dato qd ex hoc abbrevie- tur vita, & notabiliter, & hoc percipitur, nõ peccat. Sic Victoria in reſc. de tẽperantia. nu. 14. & Pet. de Arrag. ubi ſup. & Lopez loco proxime citato: & patet ex dicto primo, quia nõ tenetur uitã pro- longare, nec mutare ſolũ ad aliũ locum ſalubriore. Dicit, *Si vitantur alimentis cõibus*, ſunt enim quedã alimenta, quæ proprie non ſunt alimenta, eo quod de ſe ſunt inſalubria, & nociua humanæ valetudi- ni, & de his dicemus in ſeqũentibus; Alia vero ſunt alimenta, quæ licet non ſunt ita ſalubria, ſicut alia, non tamen ſunt contraria uitæ humanæ, ut piſces, oua, lacticia, potus aquæ, & ſimilia, quibus com- munitur vtuntur homines, & de his intelligẽdum eſt hoc ſecũdũ dictũ, quib. ſi quis vitatur ad ſuffi- cientiam, etiã ſi inde abbreviari contingat uitã, & a ſalubrioribus abſtineat, non peccat, non enim uitæ conſeruandæ gratia oĩa media adhibenda ſunt, ſed illa tantũ, quæ ad hoc ſunt neceſſaria & congrua. Qd intelligi dẽt de ſanis & bene habẽtibus; & gro- tantibus. n. aliqui cibi ſunt in ſalubres, & nociui, q. ſanis ſunt ſalubres, vt piſces, lacticia, &c. unde æ- grotis non eſſet licitum uti huiusmodi alimentis.

30 Ex his duobus dictis facile ſolui poſſunt ea, quæ obijci ſolent contra abſtinentiam Carthufianorũ, qui nõ ſolum in bona valetudine, ſed etiã in mor- bis periculoſiſſimis abſtinent ab eſu carniũ. Vt enim in primo dicto annotauimus, non tenetur qs uitam prolongare per alimenta delicatiſſima, & ex hoc ſecũdũ dictũ conſtat, ſatis eſſe uti alimen- tis illis, quibus homines communiter utuntur, quã- uis ex hoc abbrevietur vita. Vnde cum in morbis etiã periculoſis homines illius ordinis perpetuo abſtineat a carniũ, et alijs q. poſſet comedendo car- nes uitam prolongare, non tenetur eas comedere. Id quod cõfirmari põ- tum quia cum carnes in eo caſu ſe habeant tanquam medicina, ſicut ſupra di-

ximus non teneri quòd sumere medicinam ad prolonganda vitâ quantum potest illi neque tenebitur Carthusianus uitam suâ prolongare commendando carnes. Tum quia licet nonnunquam aliquis in nauigando, aut bellando moriatur, nò iam propterea peccare censetur qui nauigationi, aut bello se exponit, eo quod hæc iactura, cum non ita frequenter contingat, ferenda est, pro maiori bono, quod ex bello, & nauigatione consequitur; Ita in proposito, licet sit aliqua iactura, quia aliquando Carthusienses ex abstinentia carnum moriuntur, quia tamen id non ita frequenter accidit, merito ferunt hanc iacturam pro maiori bono scilicet virtutis abstinentiæ. Etenim cum ex eo quod in casibus periculosis inciperet dispensatio concedendi carnes, facile dissolueretur rigor disciplinæ & abstinentiæ monasticæ, tenebitur infirmus pro bono communi religionis abstinere à carnibus. Quis enim non videt quod exinde haberetur exemplum ad multos alios casus, immo omnes graues morbi essent occasio solvenda abstinentiæ, maxime cum medici ex industria iubeant opinionem, & rimorem mortis in ægritudinibus, atque adeo passim in infirmarijs Carthusiensis videretur carnis siquæ paulatim sequeretur dissolutio ordinis, & religionis, vt recte Franciscus a Vicia in relect. de temperantia. citans Jo. Maiorem. 4. d. 38. q. 4. & Martinum. q. de abstinentia, & Jacobum Alma. in Moral. c. 3. annotauit.

31. *Tertium est*, Quamuis ærotus in morbo potens sumere cibum, vel alimentum cum aliqua spe vitæ, cibum sumere tenetur, sicut ærotanti dare tenetur, si tamen in vitæ positus, & quasi desperatus iacet, & tanta in eo sit animi deiectio, & appetitiue virtutis tanta remissio, vt nò nisi per summum laborem, & quasi cruciatum quendam comedere & deglutire cibum poterit, non est tanquam sui occisor condemnandus, si comedere non contendat, quia tunc reparatur quasi quædam impossibilitas nec tenetur ex tanto cruciatu uitam prolongare, maxime ubi aut nulla, aut per exigua spes vitæ relicta fuerit. Sic Victoria in relect. de temperantia. nu. 1. propositio. 1. verò. Ad argumenta. & Ludo. Lopez p. 1. in frustra. confic. c. 64.

Quartum est. Si quis singulari inedia, vel cibo nociuo, vt fungis, crudis herbis, & acerbis, & alijs similib. humanæ valetudini nociuis, uteretur, ita ut vel scirent, vel ex aliorum bonorum & sapientium sententia breui abrupteretur uita, nò excusaretur a mortali; Quia id nò esset prolongare vitam, sed abrupte, quod sine peccato mortali fieri nò potest, nisi forte id faceret ex peculiari auxilio, & reuelatione diuina. Sic Franciscus a Vicia in relect. de temperantia. nu. 15. in fin. & relect. de homicidio. nu. 3. ad 12. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 64. art. 5. ad 5. & Ludo. Lopez p. 1. in frustra. confic. c. 64. & patet ex dictis.

32. *Quintum est*. Qui ex intentione, aut etiam aduertenter sine tali intentione vitam notabiliter ieiunij, vigilijs, abstinentijs, psallimorum decitatione abbreviat, mortaliter peccat. Sic Victoria in relect. de temperantia. nu. 12. & relect. de homicidio. nu. 3. Cuius. 2. 2. q. 247. artic. 1. Sotus relect. de tegendo secreto. memb. 1. q. 3. concl. 3. arg. 5. Martin. Nau. in Man. c. 15. nu. 12. Cou. lib. 1. Variar. res. fol. c. 2. n. o. verò. Quarto. Pet. de Arragon. 2. 2. q. 64. art. 5. ad 5. Pet. Nauar. lib. 2. de relict. c. 3. nu. 88. Lud. Lopez p. 1. in frustra. confic. c. 64. & Toletus in Summa. lib. 5. c. 6. cõ-

clus. 4. verò. Tertia, & colligitur ex S. Hieronymo. relict. in c. Non mediocriter. de consecr. d. 5. ubi ait, Non Mediocriter errant, qui bono magno profuerunt mediocriter bonum, ut propter abstinentiam immoderatam, & indiscretam psallimorum, aut officiorum decantationem, aut amentiam, aut tristitiam notam incurrant. & S. Augustinus in regula sua ait, Cur nem vellram domate ieiunij, & abstinentiæ, esse, & potius quantum valetudo permittit. Ratio est, quia si sit contra charitatem ex intentione, vel aduertenter, abbreviare vitam alterius, insulto magis est contra deiectionem sui uitam propriam abbreviare, cum nemo dominus sit uite, vel salutis sue. Vnde S. Tho. 2. 2. q. 147. art. 1. ad 2. docet, contra rectam rationem esse tantum de cibo subtrahere, vt natura conservari non possit, ad cuius rei confirmationem, adducit illud S. Hieronymi, Non differt vtrum magno, vel paucio tempore te interimas, quia de rapina holocaustum offert; qui vel ciborum nimia egessit, vel manducandi, vel bibendi penuria immoderate corpus affligit.

Quæ omnia ex eo confirmari possunt, quia cum corporalis castigatio de se non sit bona, aut mala, seu ut loquitur Apollolus, primo Timoth. 4. ad modicum utilis, sed in quantum deseruit mortificationi appetitus, & inordinatum animi passionum, vnde addit Apollolus; pietas autem ad omnia utilis est, consequens est, id tantum licitum esse, quantum ad pietatem conducere potest, vnde qui ex immoderato ieiunio; aut vigilijs impotentem se reddit ad debita pietatis & deuotionis opera peragenda, contra rectam rationem agit, & peccat. vt ibidem tradit S. Tho. secutus S. Hieronymum dicentem, Rationalis homo dignitatem amittit, qui immensum cibum, vel vigilijs, sensus integritati præstat. Vnde Apollolus 1. Timothei. 5. admonet Timotheum ne in hac re indiscretus, aut crudelis contra seipsum sit dicens, Noli adhuc equum bibere, sed modico vino utere propter stomachi tuum, & frequenter tuas infirmitates, Etenim vt alibi scribit idem Apollolus, rationabile esse debet moderum nostrum.

33. *Sextum est*, Abstinentiæ, vigiliæ, & labores illi liciti & laudabiles sunt, qui ex regula sunt instituti. Cum enim illi a viris sanctis sint excogitati, & a Summis Pontificibus, approbati, nec non multorum sanctorum & doctorum virorum in talibus Congregationibus viuendi usum confirmati, & ad veram animi, & passionum mortificationem, & veras virtutes assequendas accommodati, & ad proximorum denique adificationem, & singulare penitentiam, & virtutis exemplum instituti, nullo modo contra rationem, & discretionem regulam esse censentur. Afflictiones vero ac corporales labores, qui a priuatis coram personis, vel superioribus cõcedentibus, vel precipientibus, vel subditis ipsis fumentibus, cum discretionis, & rationis iure regula sumendi, & cõtinuandi sunt, Quia vero lege Satanas se in Angelum lucis transfiguratur, ne quis priuatus in hac re erret, non solum de se virtutes, sed etiam penitentias, mortificationes, & virtutes omnes, ac totam denique animam superioribus suis aperire debet, hac enim ratione fiet, vt nunquam a rectitudine defleat, & plurimum mereas, & meriti apud Deum acquiras, prout egregie Sanctissimus Benedictus Patriarcha, & legislator noster in sua regula, capitulo 49. admonet.

No.

44 **NONVM DVBIUM** est, An & quando liceat seipsum mutilare? Ratio difficultatis est, quia cum superius dictum sit, hominem non esse dominum membrorum, sicut nec uite, consequens esse videtur, vt sicut illicitum est seipsum occidere ob quemcumque finem, scilicet, vt Reipublica, vel animæ propinquorum vel propriæ, ita etiam neque mutilare se liceat ob aliquem finem.

Respondet Communiter esse peccatum mortale membrum sibi abscindere, Sic S. Thom. 2. 2. q. 65. art. 1. Petrus de Arragon, & Michael Salon ib. d. Sylu. verb. homicidium. 1. q. 1. v. f. Primū. Sotus lib. 5. de iust. q. 2. art. 1. concl. 3. Martin. Nau. in Manuali. c. 5. nu. 11. v. f. Duodecimo. Iudo. Lopez p. 1. instruct. conscient. cap. 64. Petrus Nau. lib. 2. de relict. 3. nu. 94. & seq. Toletus in Summa. lib. 5. c. 6. concl. 1. Io. Benedictus in Summa de peccatis. lib. 2. c. 4. nu. 3. & Emanuel Sā in Aphorismis. verb. homicidium. in fi. Ratio est, quia sicut nec vita, ita nec membrum quis dominus est, vnde mortaliter peccat qui sibi membrum abscindit, aut mutilat ex impotentia, ira, vercundia, vel alia inordinata passione, sicut n. contra sui dilectionem, quam iure naturali, & diuino seruare debet. Cū. vita totius ex membrorum integritate consistat, sicut nulli licitum est seipsum occidere, ita neque sibi ipsi membrum amputare. Et denique omnia, quæ supra de occidente se artulimus, eadem prorsus huius actus deformitatem probant. Vnde abscindere partes viriles, & se castrare ob castitatem, peccatum mortale est. Atque adeo damnatur Origenes ab omnibus peccati mortalis in eo quod se castrauerat, vt securus per domos mulierib. prædicaret, ut habetur in c. Si quis a medicis. d. 55. & lib. 6. Histor. Eccles. c. 6. & Conc. Arelatens. 2. c. 7. & in canonib. Apostolorum idem damnatur in vniuersum. can. 22. & 23. & similia habentur apud S. Basilum in opusculis de virginitate & D. Augustinum lib. de virginitate. c. 23. & 24. Cuius optimam rationem assignat S. Tho. 2. 2. q. 65. art. 1. ad 3. Quia ad finem aliquem iuxta rectam rationem vt non licet medijs arduis & acerbis, nisi quando sunt omnino necessaria, & ad illū per se ordinata, vnde cum ad salutem animæ, verbi gratia, ad carpes cogitationes vitandas, aut motus carnis, & incontinentia libidinis reprimenda non sint omnino necessaria, aut secundum se ordinata abscissiones membrorum, sed potius orationes, ieiunia, & euitatio periculi & occasionis, ad carnem domandam membrum sibi amputare non licet. Quare S. Marci factum, qui sibi pollicem amputauit ex humilitatis abundantia, ne sacerdos in throno (qui vera sit illa historia) nisi ex Dei reuelatione (quam pie credi potest intercessisse) excusetur, laude dignum non est, vt Sotus, Petrus Nauarrus, Petrus de Arragon, Michael Salon ubi supra tradunt.

35 Dixi, Communiter esse peccatum mortale abscindere sibi membrum, quia in aliquibus casibus licitum est sibi membrum amputare: Scilicet, quando vita, vel salus corporis sit omnino alia via tueri non possit. Vnde qui haberet membrum aliquod putridum, non solum potest permittere se membro illo truncari ob salutem totius corporis, sed etiam id in se exequi potest. Sic expresse S. Thom. 2. 2. q. 65. art. 1. ad 1. Petrus de Arragon, & Michael Salon inib.

Sylu. verb. homicidium. 1. q. 1. v. f. Primū. Sotus lib. 5. de iustitia. q. 2. art. 1. concl. 2. Petrus Nauarrus lib. de relict. c. 2. nu. 97. Greg. de Val. ro. 3. disp. 5. q. 9. puncto. vnico. Toletus in Summa lib. 5. cap. 6. concl. 2. Ratio est manifesta, quia bonum partis iuxta dictam, recte rationis exponendum est pro bono totius. si enim totum periret, pars consequenter periret. Deinde Quia totum est principalis bonum & finis partis: Et ita etiam si per se pars haberet esse (vt patet de parte mortali, que non est coniuncta in vitare suppositi) exponi deberet pro salute totius. Vnde videmus brachium naturaliter inclinari ad caput, vel totum corpus, etiam cum sui periculo defendendum.

Dixi, quando alia via salus, & vita corporis conseruari non potest, quia si aliter possit, non licet, iuxta dictam enim recte rationis non sunt adhibenda media ita dura, nisi quando suauiora non sufficiunt.

36 Quod si quis obijciat, quod sicut se occidere est malum, & nullo casu licitum. Ergo nec se mutilare, aut membrum sibi resecare, ob illum finem licet, cum id sit positum sui homicidii.

Respondetur enim quod se positum mutilare non habet in se necesse malitiam, sicut se occidere, cuius rationem reddit S. Tho. 2. 2. q. 64. art. 5. ad tertium, & q. 65. art. 1. ad secundum, quia homo est liberi arbitrii in his, quæ pertinent ad præsentem vitam, & tale est membri mutilatio ob salutem totius corporis, transitus autem de hac vita in aliam non est sibi commissus, sed Dei voluntatis. Aliiter etiam responderi potest, quia licet nullus sit dominus uite, sicut nec membrorum, quia tamen se occidit, idcirco peccat, quia iniuriam iniert corpori illud vita priuando, cui iuri nullus renicere potest Deo sic iubente; Ceterum qui sibi membrum amputat ob corporis salutem, nullam ei facit iniuriam, sed potius eius bonum procurat, & proinde nullam ex se habet deformitatem, sed laudem & honestatem, aut saltem vtilitatem.

Sic etiam si quis in bello, aut alio modo inique detineatur ligatis manibus, aut pedibus cum certo vel probabili vitæ periculo, nec illud euadere valeat nisi abscindendo sibi membrum quod vincitur, aut ligatus tenetur, potest sibi illud abscindere, vt mortem fugiat.

Item si quis alligaram manum ferro, aut transfixam sagitta parieti haberet, videretque flammam ignis iam ipsum inuadentem, aut hostes irruentes, quos aliter quam membrum sibi amputando mortem vitare non posset, licite potest vi brachium extrahere relicta sibi manu; Sic etiam qui a canibus detentus mortem timeret, nec aliter euadere posset quam abscindendo membrum, licite id facere potest. Et qui domi ocellus ab hostibus interficiendus detinetur, licite potest cum manifesto periculo fractionis pedis, vel manus per fenestram se dimittere. Item qui manum habet veneno tactam vipera, ne venenum cor comprimatur, & moriatur, manum abscindere potest. Sic Sotus lib. 5. de iustitia. quæst. 2. art. 1. post conclus. 3. Petrus de Arragon 2. 2. quæst. 65. art. 1. Michael Salon ibidem controuersia. 1. Greg. de Valent. tom. 3. disputat. 5. quæstio. 9. puncto vnico. Petrus Nauar. lib. 3. de relict. cap. 3. num. 98. Toletus in Summa. lib. 5.

cap. 6. concl. 1. & Eman. Sa in Aphorism. verb. Homicidium, in fi. In his autem & similibus casibus, ut recte notant Sotus, Arragon, Toletus, & Greg. de Val. quamvis licite possit membrum sibi abscindere, non tamen tenetur id facere: quia præceptum hoc conservandi vitam, non obligat cum tam difficili medio.

- 37 An vero si tyrannus minaretur alicui mortem, nisi manū a se præscinderet, aut daretur ei optio, vel ut membrum aliquod sibi abscinderet, aut priuaretur duobus, ut de Iosepho legitur. licite id facere possit, dubitant Doctores. Et quidem Pet. Nau. lib. 2. de re lit. c. 3. nu. 98. & nu. 99. Toletus in sim. lib. 5. c. 6. cōcl. 2. in fi. & Eman. Sa in Aphorism. in verb. Homicidium in fine partem affirmativam tenent. Alij vero ut Sotus lib. 5. de iustit. q. 2. art. 1. concl. 3. Petr. de Arragon, & Michael Salon locis proxime allatis, id omnino in his casib. illicitum esse docēt. Quia doctrina S. Tho. 2. 2. q. 65. art. 1. intelligitur solum de periculo salutis, & vitæ quod est ab intrinseco, ut ex ægritudine, vel ex damno inhærente, & proxime efficiente, ut in exemplis supra allatis; quamvis enim vincula extrinseca sint, tamen constructio membrorum ex vinculis est intrinseca & inhærens, & similiter mortis feras, & ignis vrēs; at vero quando tyrannus minatur mortem, periculum illud est ab extrinseco, & proinde non licet sibi ipsi membrum amputare, sed pati, ut ipse damnum quod voluerit, inferat, cum ei non possit resistere: unde reprehenditur Iosephus, qui unam manum sibi amputavit, ne ambabus priuaretur, ut authores communiter affirmant.

- 38 DECIMUM DVBIVM est, an si expediat salutem corporis membrum abscindere, & infirmus recuset, possit Respublica ciuem, pater filium, vel prælatus subditum ad id præcepto compellere, cui resistere sit peccatum mortale.

Respondet cum Soto lib. 5. de iustit. q. 2. art. 1. concl. 2. Petr. de Arragon 2. q. 65. art. 1. in princ. Michael Salon ibid. art. 1. controu. 2. Pet. Nau. lib. 2. de re lit. c. 3. nu. 102. & nu. 103.

Primo, si commune bonum respiciamus, hoc est, si infirmus ille sit ita necessarius. Recip. ut eo mortuo non inueniatur alius similis, vel fere æquivalens bono communi, & per eam abscissionem vel dolorem probabiliter credatur evasurus mortem, tenetur ille dolorem illum pati, & potest a Repu. & superiorib. ad id compelli pro bono. Nam si tenetur ille ex charitate, & iustitia legali non solum membrum, sed etiam vitam pro bono eōi exponere, quāto magis pati tenetur illā abscissionē, & dolorem, quamvis vehementer pro eodem bono eōi. An vero ipse se ob eum finē refecare possit, dubitat & probabiliter Pet. Nau. ubi sup. nu. 101. quia nō vī esse illud maximum, & naturale ius, ut licitum videatur sibi ipsi manus iniecere ad vulnus, & abscissionē. Vnde Michael Salon ubi supra docet, posse patrem ex consensu filij amputare utiilitati filij, qsi vocē eius plurimum ecclesiæ profuturam sperat, dummodo id fiat sine periculo mortis; quia cum huius Eunuchi non sint necessarij, sed solū viles bono eōdē ecclesiæ, & quia postquā sunt facti Eunuchi, non manet eis facultas ad quemcunque statum, cum de iure clerici esse nō possint, nec ex constitutione quadam Sixti V. que incipit, Six-

tus V. edita anno 1587. die 7. Iunii ad Cæsarem; Hispaniarum Nuntium missa, esse possunt coniugati, sine eorum consensu a parentibus ob bonum commune ecclesiæ castri non possunt.

Secundo, si abscissio illa solum necessaria sit ad bonum particulare, & salutem infirmi, tūc Respublica nō habet auctoritatem præcipiendi, cum Respublica non habet ius, aut potestatem in corpora, aut membra ciuium in ordine ad bonum aliquod particulare, sed tantum in ordine ad bonum commune. Deinde, quamvis parentes, & prælati præcipere possint suis filiis, & subditis sub peccato, ut ea medicamenta recipiant, quæ necessaria sunt ad eorum procurandā salutē, etiam si in illorū susceptione aliquis difficultas, & dolor sentiretur, ex eo quod bonum priuatum, & cura subditorum, & filiorum illis commissā sit, ac proinde cum vauisquisque iure naturali media licita, quæ commodè sumi possunt, ad sui corporis conservationem ponere tenetur, peccat sine dubio, qui abique magno dolore cum possit salutem corporis succurrere, se mori permittit: Ad hoc tamen, ut ingentissimum dolorem in membri amputatione, vel corporis incisione ferret, nec subditum prælatus, nec pater filium obligare potest. Ratio est, tum quia nec infirmus tenetur cum tanto dolore, & cruciatu vitam corporis conservare; unde est illud Marij Romani dictum celebre, dum crus eius aperiretur, Nō est tanto dolore digna salus. Tum quia superiores non possunt omnia licita, & honesta præcipere, sed ea tantum quæ moderata sunt: Quæ. n. sunt maxime difficilia, & quæ se habent velut actus heroldi, ut grauiissimos pati dolores, non cadunt sub hominum obedientia. Vnde S. Tho. 2. 2. q. 65. art. 1. in corpore dixit: Quod membrum totius corporis corruptionem, de voluntate eius, cuius est membrum patridum, & de voluntate eius, ad quem pertinet curare de salute eius, qui habet membrum corruptionem, ab salute totius corporis, & nō alter, licite præscindi potest. Et hæc de occisione, ac mutilatione suij ipsius dicta sint; De irregularitate enim ex mutilatione, & homicidio proveniente abunde tom. 1. thesauri casuum conscient. lib. 6. c. 15. & seq. lib. 7. per multa capita disputauimus.

De homicidio alterius priuata auctoritate factō. Cap. X.

S V M M A R I V M.

- 1 An sit licitum priuata auctoritate aliquem occidere.
- 2 An licitum sit cuiunque de populo tyrannum palam aut clam occidere.
- 3 Quando tyrannum nullo modo occidere licet, est veritas tanquam de fide tenenda.
- 4 Quilibet priuatus aperte vel occulte tyrannum occidere potest, quando.
- 5 Si fuerit simplex promissio abique iuramento potest occidere.
- 6 Quid dicendum si fides, & promissio cum iuramento confirmetur ibid.
- 7 An maritus uxorem in adulterio deprehensam licite possit occidere.
- 8 Legibus antiquis occidere potius impune.

Occi.

Occidentem uxorem priuatum in adulterio deprehensam dotem, & bona qua marito lege adiunguntur emittere, ubi sancitum sit.

- 8 Qui adulteros non inuenit in flagranti delicto, & eos si inul non occideret, sed alterum tantum, & mortale peccatum, & contra iustitiam.

Priuata auctoritate uxorem qui occidit ante iudicis sententiam, quoniam per leges ciuiles impunitus sit, peccat mortaliter peccato homicidii. ibi.

- 9 Leges Ciuiles non precipiunt sed permittunt, quare.
10 Dubij cuiusdam solutio quid Nicolaus Papa de homicidio sentierit in adulterio deprehensione.

- 11 Post sententiam latam a iudice potest maritus exequi sententiam, nec peccabit mortaliter aut venialiter, nec dotem amittit.

- 12 Patrifilium in adulterio deprehensum occidere olim licitum, iam uero leges illa usu abrogantur, adeoque priuata auctoritate occidendo peccat.

- 13 An cuiusque priuato liceat occidere inuasorem pro uita propria defendenda.

- 14 Communis, & uerior sententia contra Thom. Gerson, & alios qua.

- 15 Iure ciuili, & canonico comprobatur licitum esse.

- 16 Solutio argumenti superius allati. nu. 13.

- 17 Solutio secundum pro confirmatione Thom. Gerson, & Hugonis. ibid.

- 18 Quanam conditiones requirantur ad moderamen inuata tuela, ut occisio inuadentis sit licita.

Qui prebabitur se occidendum uidet, potest prauenire, sed autem grauius peccabit, & erit homicida, ibidem.

- 19 Anticium sit ad uita defensionem occidere alterum ex intentione.

- 20 Dura nimis opinio eorum, qui negant licere priuato.

- 21 In defensione sui alterum occidentem occidere non priuata, sed publica auctoritate fieri, ut Greg. de Valé. cum alijs, falsum est.

- 22 De iure naturali licet tam laico contra clericum, quam clerico contra laicum se defendere, & in quibus locis habet hac defensio.

- 23 Licet uel innocentem occidere aut puerum aut phreneticum in defensione sui, si alter saluus quis esse non potest.

- 24 Etiam si inuasus dederit operam resistere, & occasionem obtulerit inuasori, in se potest inuasorem occidere contra Mart. Navarr.

- 25 An sicut licitum est aggressorem occidere, liceat etiam pratermittere defensionem suam, & potius mortem patre inuasorem occidat.

- 26 Veritas quaestionis quatuor propositionibus absoluitur.

- 27 An licitum sit ob defensionem honoris cum moderamine inculcata tutela aggressorem occidere.

- 28 Licita huiusmodi defensione procedit in solis nobilibus non plebeijs, & in laicis non clericis aut Religiosis.

In nobilibus autem percussio, seu occisio licita sit quando.

- 29 Honorem auferentem, & suum etiam, reperiatur uel occidere posse nobilem ab eo lesam docuit Navarr. qui ab auctoribus refellitur.

- 30 An pro rei familiaris defensione inuasorem occidere liceat.

- 31 Licitum esse pro defensione honorum inuasorem occidere quomodo intelligendum.

- 32 Quomodo lege charitatis uita proximi rei familiaris praeserenda, unde soluitur argumentum.

- 33 Laico diuinus aut mortuus sine telo, & inermis occide-

re non potest, quare? & soluitur ratio Comarriua.

- 34 An qua de defensione praedicta sunt, uera sint tam de clericis, & regularibus quam de secularibus.

- 35 An eodem modo liceat interficere inuasorem pro defensione uita, honoris, ac bonorum amici vel proximi innocentis, & Resp. cum moderamine inculcata tutela.

- 36 An pro defensione castitatis liceat inuasorem occidere.

Explicita haecenus propria occisionis ratio, superest, ut de alterius occisione, disputemus, quae cum duobus modis fieri possit, publica, & priuata auctoritate, de occidente priuata auctoritate in hoc capite propositis quibusdam dubijs solita breuitate dicemus.

- 1 PRIMVM DVBIVM, an sit licitum priuata auctoritate aliquem occidere? In hac re, ut omittis superfluis rem ipsam breuiter explicemus. Dandum est, non esse licitum homini priuato malefactorem occidere. Sic S. Tho. 2. 2. q. 64. ar. 1. Solus libro 1. de iust. q. 1. art. 3. S. Ant. par. 2. tit. 7. c. 8. §. 1. circa medium. Syluell. verb. Homicidium. 1. q. 2. versic. quartum. Tabuena. eodem. versic. Tertio. Nauar. in Manual. c. 15. Pet. de Arrag. 2. 2. q. 64. ar. 3. Michael Salon ibid. Greg. de Val. to. 3. disp. 5. q. 8. puncto 3. Sebast. Medices in Sum. de peccatis, tit. 4. q. 94. Petrus Nau. lib. 2. de res. c. 3. nu. 428. Tole. li. 5. Sum. c. 6. & alii communiter. Id quod auctores non solum probant ex hoc Decalogi praecepto. Non occides, sed etiam ex illo dicto Christi Mat. 26. Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt. Ille enim gladium proprie accipit, cui non est legitima auctoritate datus, sed eo ipse priuata auctoritate utitur, dicente S. Aug. lib. 2. contra Paul. ca. 70. & de facto S. Pet. loquente, ad hunc modum, Factum Petri Dominus suis ministris cohibuit, dicens, Recede gladium, quoniam in gladio uisus furis, gladio cadet, &c. Ille autem, inquit, utitur gladio, qui nulla superioris legittima potestate iubente uel concedente in sanguinem aliquis armatur. Et lib. 1. de ciu. Del. c. 26. Quisne aliquis publica administratione maleficium occiderit, uelut homicida indicabitur, & tanto amplius, quanto sibi potestatem a Deo non concessam usurpare non timuit. Cuius rei rationem reddit S. Tho. quia occisio malefactorum solum licita est, quatenus iudicatur bono communi conuenire. Ergo ad illum tantum pertinet, cui boni communis cura commissa est, ac proinde ad eum qui publica fungitur potestate. Quare ita nulla uia exiit ad grandis, & tam barbara natio, quae priuatis personis proprias iniurias uicissim copiam, & facultatem fecerit. Et mentio quidem, nam si eadem ipsi, qui iniuriam passus est, propriam uindictam natura commississet, nemo esset, qui se ultra iustum, & aequum non uindicaret, cum dolor illatae iniuriae adeo plerumque ratione obducatur, & affectum in rabiem trahere solet, ut non quantum iustitia postulat, sed quantum quisque sibi uindictae fomentum proponeret, se vindicaret, prout in priuatis contentiouis bus quotidie euenire uidemus. Nisi igitur aliqua circumstantia addit, quae id licitum reddat, peccat mort. qui alterum priuata auctoritate occidit. Id enim, & charitatis contrarium, & legi iustitiae, & diuino praecepto, quo dicatur.

citur. *Non occides*, repugnat. Restat igitur examinare, anam circumstantia concurrere debeat, ut quis priuata auctoritate licite alterum occidere possit.

2. SECUNDVM DVBIVM est, an licitum sit cuiusque de populo tyrannum palam, aut clauso occidere? Fuit ille de hac re hæresis quedam, quam tempore Concilij Constantinensis tenuit quidā Io. Parey; Siquidem in Scil. 15. eiusdem Concilij habentur hæc verba. *Nuper accepit sancta Synodus multas assertiones erroneas fide, & bonis moribus dogmatizatas esse, &c. & tandem damnatur hæc assertio tanquam hæretica, Quilibet tyrannus potest licite, & meritorie occidi per quemcumque vasallum etiam per clauculares infidèles, subreptis blanditijs vel adulationibus, non obstante quocumque præstato iuramento seu consideratione facta cum eo nulla expectata sententia. Quia doctrinam sancta Synodus præhabita matura deliberatione declarat, decernit, & definit esse erroneam in fide, & moribus.*

Contra vero S. Thom. 2. 2. dist. 44. c. 2. art. 2. ad vltimum. Sentire videtur licere cuius priuato cui occidere tyrannum, ait enim. Quando non est recursus ad superiorem laudabiliter occiditur tyrannus, qui per violentiam fecit dominum. Vnde Iudicum 3. Aod qui dain occidit Egion Regem Moab, qui graui seruitute populum Dei premebat, Sic in fremitu eius infusus, & populus ipse uenit super eos. Iudei. Deinde idem S. Thom. refert Tullium libro de officijs laudantem interfectores Cæsaris, qui tyrannide Rempublice adeptus, & Docius Brutus commendatus, qui ex nro Tarquinio Reges eiecit. Et Murus Scuola laudatus est quod exitum Portenæ firraggreffus.

Propter definitionem Concilij Constantinensis Alphonsus Castro libro 1. q. de hæres. v. b. Tyrannus de fide tenendum esse docet, non esse licitum vasallo principem aliquo modo occidere ob tyrannidem.

Alio vero vt Syluest. in verb. tyrannis. Tabiena ibid. Caic. 2. 2. q. 64. ar. 3. Sotus l. b. 5. de iust. q. 1. ar. 3. Pet. de Arragon 2. 2. q. 63. ar. 3. Michel Salon ibid. Greg. de Valto. 3. dist. 5. q. 8. quest. 3. Pet. Nauar. l. b. 2. de rest. c. 3. m. 3. 14. Tole. in Summa libr. 5. ca. 6. & Emanuel Sa in Aphorismis verb. tyrannus, d. fluunt de tyranno, qui durice ter tyrannus esse potest, vno modo quoad substantiā, hoc est, titulo, & inuasiōe, quia scilicet vi armorum, & tyrannide regnum obtinuit, & durante eadem vi gubernat, & talis vere non est verus, & legitimus dominus ius habens in regnum. Dixi, durante eadem vi, quia si deinde Respublica in illū consentiat, quāvis tyrannice introducat, si per illum consensum Respublica definit esse tyrannus, & incipit esse legitimus princeps, & optime titulo possidere.

Alio modo, quoad modum, quia scilicet vere est legitimus dominus, & iure hereditario Rex, & princeps, in modo tamen gubernandi tyrannice gubernat, omnia in propriam utilitatem conuertens, discorsiaque inter subditos aut feminans, aut nutriendi, vt ipse lucretur, & exaltetur. Quia facta distinctione, hæc mihi dicenda videntur ex communi Doctorum consensu.

3. Primum est, occidere tyrannum secundo modo, id est, cum, qui habet ius dominij, sed tyrannice a-

git, nullo modo licet, & est veritas tanquam de fide tenenda, vt patet ex Concilio Constantinensi scilicet 15. vbi tanquam hæresis damnatur eorum opinio, qui ducunt quemlibet tyrannum licite posse a quolibet iure subdito occidere. d. 3. damnat etiam ibi hæc propositio Ioan. Hus. *quilibet tyrannus licite potest a quocumque subdito occidi.* Item consilates 3. Pet. 2. vbi Apostolus admonet Christianos subditos esse *Dominum non tantum bonum, & modestum, sed etiam ducem, &c.* Hæc enim inquit, est gratia, si propter Dei consensum tam subiectus quis tristitiam patiens inuinit. Qui etiam est gratia, si peccantes, ac colaphizati sufferunt, sed si bene facientes patienter iustitiam, hæc est gratia apud Deum. Ac si liceret, quicumque subditi parere tenerentur suorum, his suis non solum quando benigni, & facili fuerint, sed etiam quando dure, & alpere, & inique dominantur. Hæc est enim euangelice legis perfectio, vt Christiani sequentes vestigia Christi patienter iniurias sustineant. Deinde quia si quilibet tyrannus licite occidi possit a quocumque priuato, sequeretur confusio totius iustitiæ, quia tunc vixor in iuramentum suum occidere posset, cum tyrannice in illam dominaretur, & posset omnes interficere pastorem suum, siue ille Parochus, siue Episcopus, siue Papa esset, si istorum aliquis tyrannice regeret, quæ omnia sunt absurdis. Consequenter patet, quia hi omnes sunt tyranni, & tyrannice gubernare dicuntur, quidō limites sue potestatis excedit. Denique vt recte Sotus vbi supra ait occinat, cum huiusmodi tyrannus habeat ius, & titulum iustum in Regno, non est nisi per iudicem deponendus, aut suo iure spoliandus; Quod si superior non habeat, vel nequeat condemnari in iudicio ob potentiam, vel aliam causam, recurrendum est per orationem ad Regem omnium Deum, qui est ad utrorumque opportunitatibus in tribulatione. Eius enim potest subest, vt cor crudele tyranni conuertatur in mansuetudinem, iuxta illud Proverb. 12. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.* Aliquando tamen propter peccata populi permittit hominem impiorum regnare. Job. 34. De qua re legendus est S. Th. 2. 2. de regimine Principum. c. 6. vbi hanc materiam optime explicat, docens populum ad Deum recurrere debere per orationem, & penitere de peccatis, vt sic cesset tyrannorum oppressio.

4. Secundum est, quilibet priuatus tyrannum primo modo id est, qui per vim, & iniustitiam regni occupat, secluso iuramento, aperte vel occulte interficere potest, si aliud non sit remedium, fed ab iniusta tyrannide liberandi. Dixi, secluso iuramento, quia quid dicendum sit in casu quo populus fidelitatem ei iurauerit, aut promiserit, infra dicemus. Dixi, si nō restat aliud remedium, puta recursus ad superiorem, vel ad alium legitimum iudicem. Si enim pateat aliud remedium, nullo modo occidi potest a priuato quocumque subdito. Ratio autem cur, vt dicimus est, huiusmodi tyrannum quilibet licite occidere possit, est. Tum quia unusquisque ius habet, etiam a natura, vt vim vi repellere possit, cum igitur tyrannus iste continuis iniurijs sit, & bono communi inimicus, potest quilibet tanquam pars, & membrum Respublice, vim, & iniuriam quam patitur Respublica, per modum, iusque defensionis iuste repellere, sicque patriam, & ciues ab iniuria hac vexatione, etiam illum occidendo, liberare. Tum

bet uxorem tanquam aliquid suum, seu infra se (quod tum ad onera matrimonij spectat) sed tanquam sociam, pater autem habet filiam non tanquam sociam, sed tanquam aliquid suum, & infra se. Tum quia pater occidendo filium coccumem, nulli videtur facere iniuriam, maritus autem occidendo uxorem facit iniuriam legi matrimonij, per quod illi sociata est, & etiam parentibus ipsius. Regiæ autem Partiarum leges maritus permittunt uxorem, & adulterum in crimine ipso deprehensus impune, & propria auctoritate occidere, nulla distinctione premissa, vili, an honestus sit ipse adulter. l. 2. tit. 1. §. lib. 8. ordin. modo utrumque occidas, si poteris, licet etiam marito olim Authentico, cum & Constitutione nonnullam iure quæmque adulterum occidere, si eum in suspecto loco cum uxore colloquentem deprehenderet, cum prius eundem propter suspicionem per scripta admonuisset, ne cum uxore in secreto, aut loco suspecto confabularetur. Auth. v. l. ceat mari, & auct. §. His quoque. collat. p. & Auth. Si quis ei, Cod. de adul. Re. l. 1. tit. 1. §. par. 7. quamvis iure Pandectarum ad liceret tantum, quando maritus in domo propriæ adulterum deprehendisset. l. marito quoque. ff. de adul.

Illud vero annotandum est, maritum occidentem uxorem priuatim in adulterio deprehensam, doré, & illa bonæ, quæ ob adulterium vxoris lege marito adiudicantur, amittere. Sic Bald. p. l. i. mo. Rom. & Alex. in l. penult. ff. solu. mat. in. Sotus in d. diti. 37. ar. 1. ante finem. Couar. in d. §. 7. nu. 7. & Pet. Nauar. vbi supra. num. 22. t. & Hispan. l. ante. cum est Taurina lege 82. qui enim ius propriæ auctoritatis sibi dixerit, etiam lege permittente, legale commo dum non cõsequitur. Interdum, qui iurem. ff. de furt. §. quamvis si dos marito ex alia causa de iuratur a lege, non amittit eam, & etiam si uxorem adulteram priuatim auctoritate occidat.

8 Secundum est, Qui adulteros non inuenit in flagranti delicto, & eos simul non occideret, sed vnum quemque per se, vel alterum tantum, & mortaliter peccat, & contra iustitiam, & perinde ad restitutionem tenetur, necne erit tali interfectori impune, etiam per leges ciuiles, & hoc certum est apud omnes, & colligitur ex c. Inter hęc. 33. q. 1. Sotus, & Couar. vbi supra.

Tertium est, Qui uxorem in flagranti delicto repectam priuatæ auctoritate, & ante sententiam iudicis occidit, quamvis per leges ciuiles impunis sit, peccat tamen mortaliter peccato homicidij, vt cõmuniter, & vere tradit omnes Doctores paulo antea citati, & colligitur euidenter ex cap. Inter hęc. 33. q. 2. vbi habetur, Ecclesiæ Dei mundanis legibus non cõstringi, & c. Admonere. ea. causa & q. interfectoribus vxorum grauè poenitentia irrogatur, & expresse Stephanus Papa ibi docet, quod nullatenus eam occidere debet maritum, iam in adulterio deprehensum, & tales vocat homicidas, & c. Si quod verius. 33. q. 2. quod colligitur ex S. Augus. lib. 2. de adulter. nis. cum ug. ca. 1. §. expresse docet non licere Christiano homini uxorem adulteram occidere, & præter oēs Doctores, quos in titio quæstionis atulimus, id expresse docet. glo. in d. c. Inter hęc. Ab. Anan. et Felin. in c. interfector. de homicid. laico. in l. v. v. m. ff. de iust. iur. Abbas in repet. ca. cum elles. de testam. in cap. si vero. l. de sent. excom. p.

et Felin. lib. Fortun. in tra. de v. s. illat. l. 1. Ratio est manifesta, quia iure diuino naturali sub illo precepto non occides, prohibetur a Deo vindicare se, occidendo auctoritate priuatæ. Cum enim homo sit sui ipsius amicus, iustus, iniquus esset si sui ipsius vindex, cum ergo in isto casu maritus occidat priuatæ auctoritate, peccat mortaliter.

9 Nec obstant leges ciuiles, quæ id permittunt, siquidem lex mundana non potest in homicidio dispensare, sed neque leges id præcipiunt, sed permittunt solum impune fieri, ob iustam causam, poenam. Intermitte. es ob iustum dolorem, sicut etiam leges permittunt in ceteris, leges igitur solum permittunt iuri in foro exteriori, non ad liberandum illum a culpa, sed a poena tantum iudiciali, quia deprehendens enim uxorem in adulterio iudicialis lex maritum passione tantum vehemens, tunc opprimere, vix aliud poterit pro illo tempore, ob quam etiam causam, ecclesia cum, qui elenium cum sua uxore, vel sorore, vel filia turpiter deprehensum percussit, sententia excommunicationis excipit, cap. Si vero. l. de sententia excommunicationis. eo quod non ita facile poterit quis dolorem illum iustum tunc temporis temperare, vt tom. t. lib. 3. c. 3. nu. 23. latius expatiuntur. An vero idem dicendum sit, quando clerici cum non percussit, sed etiam causam occidere non ita certum est, cum canon ille, non de occidente sed de percussore elenium qui videtur, unde Fortun. us tradit de v. s. illat. l. 1. ait occidentem elenium cum uxore, sorore, vel filia deprehensum, excommunicationem incurrere, quia canon solus loquitur de percussore, Syluest. au. em. verb. excommunicato. 6. num. 6. verfic. sciendum est 4. §. Decimo, ait, occidentem cler. cum cum uxore, sorore, au. filia deprehensum animo deliberato, excommunicatum esse, quia iustus dolor tunc temperari potuit, aliqui, inquit, si abique deliberatione occideri, excommunicatus non erit. Couar. nu. autem de matrimo. par. 2. c. 7. §. 7. num. 12. docet occidentem in tali casu excommunicatum esse, siue eum deliberatione, siue abique deliberatione occiderit, differenter tamen, qui enim abique deliberatione occidit, absolute potest ab Episcopo, qui vero cum deliberatione, a solo Pontifice summo absolvendus est, cuius sententia mihi etiam probabilis videtur.

10 Quod vero obijciat, cap. Interfectores. 33. q. 2. vbi Nicolaus Papa ait, Interfectores suarum coniugum, sine iudicio, cum non addas adulterarum, vel aliquid boni in modum, quid aliud habent, sunt, quam homicidas? Quod loquendi modo significare videtur, maritos occidentes uxores adulteras non esse homicidas, aliqui in imperinenter addidit, Si non addas adulterarum.

Respondeo, vel id dixisse summum Pontificem, habito respectu ad leges ciuiles, secundum quas, qui uxorem in adulterio deprehensum occidit, non habetur homicida quoad poenam, vel secundo & verius ad mentem & sensum illius capituli, solus dicit interfectoribus vxorum sine causa adulterij, homicidæ sunt, sed non dicit, quod cum ea causa, non sunt homicidæ rei. Est enim in argumentum a contrario sensu non semper firmum, vt Medina. Couar. Petr. Nauar. & Arragon. vbi supra docent.

11 Quartum est, Post sententiam iudicis contra adulteram latam, si deposito omni livore vindictæ,

aut

aut odio contra charitatem, maritus ille sententia exequatur illam sententiam iudicis zelo iustitiae occidendo suam vxorem, nec mortaliter nec venialiter peccat, sed neque tunc dicitur auctoritas. Sic Doctores omnes quos supra citauimus. Notandum est enim quod vxor adultera, & adulter in iudicio eo iusti marito accusantur, per sententiam iudicis ipsi mariti traduntur cum bonis suis, vt facia quicquid libuerit, & iam vt eos occidat, lex autem huc vt notat Satus Hispanorum ingenio competens est, & congrua, alioquin vix posset creberrima adulteria cauere. Consulto autem traditur adultera non licet, qui iussu v.ri in eius presentia eam iugulet, sed marito ipsi, vt commiserandus coniugis aspectus vehementius eius viscera de m. misericordia commoueat, & cunctum ipsum facinus eius animus deterreat, ne proprias manus sanguine intingat, vndeque officii, atque in fame exerceat. Hec enim omnia possunt seruientem b.lem hominis suo potius illo mitigare. Constituitur maritus minister iustitiae, non necessarius, vt carnifex, sed liber, ita vt in eius libertate relinquantur vt eam occidat, si voluerit, vnde postea non solum impune (hoc enim privilegio antea fruebatur, etiam absque iudicio in flagranti delicto illam interficeret) sed etiam licite, & absque peccato occidere potest, non sua, sed auctoritate publica, concessa ipsi potestate a iudice, ac proinde cum lex illa iusta sit occidendo adulteros ex sua positua iudicis, minime peccat. Quia sicut licet legi sententia exequutionem carnifici committere, nec carnifex peccaret exequendo sententiam iudicis, ita poterit iudex ex ipsa lege hoc viro committere, maxime cum adulterae occisio non sit deuocata a Christo, vt superius contra Scot. in 4. di. 1. q. 3. docuimus. Cum enim lex mortis iusta sit, quid refert carnifex, an maritus huiusmodi adulteros occidat, immo benignior est lex, quae legibus antiquae rigorem temperauit, non enim adulteram necessario morte condemnauit, sed arbitrio mariti committit, vt si velit, ei ignoscit. Neque in eo peccare censetur, quod cum minister liber constitutus sit, possitque & vti misericordia eo illi, ac proinde occidendo crudelis censendus sit, quia quamuis sit minister libet, vere tamen minister est, & auctoritate publica agit. Nam & ipsi iudices in multis possunt vt clementia, vel rigore, & tamen non peccant, si dimissa clementia vrantur rigore, quando id non faciunt ex odio personae, aut irae, sed ex zelo iustitiae, vt constat.

Nec valet, si dicatur, quando propria auctoritate occidit in actu adulteri inuentam mortaliter peccat, vt dictum est. Ergo etiam occidendo potest iustitiam iudicis, quia in vtroque casu lex & sententia iudicis est solum permissiua, & non praeceptiua, vnde sicut in primo casu peccat occidendo, ita etiam in secundo.

Respondetur enim, concessio antecedenti, negatur consequentia; Ratio differentiae est, quia iudex possitue dat illi licentiam ad occidendum, & tradit ipsi eam in manus, atque adeo si quis vellet impedire maritum ab executione iniuste, non est dubium, quod iudex illum puniret, vel compeceret, & consequenter iudex non solum se habet permissiue, sed etiam auctoritative, & possitue; at vero lex possitua non dat licentiam, sed solum permittit quod maritus pos-

sit impune vxorem in adulterio deprehensam interficere. Iudex ergo possituiam dat licentiam ad occidendum, & ita maritus non auctoritate propria, sed publica occidit vxorem, ac proinde non peccat, lex autem solum permittit, vt impune occidat, & ideo tunc propria auctoritate occidendo peccat, cum nulli licitum sit priuata auctoritate vxorem occidere. Vnde Pharisei deprehensam in adulterio non occiderunt, sed ad Christum adduxerunt, ab eo recepturi iudicium 10.8. Et sicut Sullianus aequi auctum conuocato populo coram omnibus deprehensam in fornicatione, non autem priuata auctoritate eam occiderunt. Dan. 13.

12. Quantum est, quamuis olim licitum erat patri filiam in adulterio deprehensam, & in patria potestate constitutam impune per leges seculares occidere. 1. parti. & 1. Nec in ca. ff. ad l. iul. de adul. & 1. castitate. C. eo. vt tñ Sotus lib. 5. de iust. i. q. 5. ar. 3. ad 1. 10. Med. C. de rest. q. 3. causi 4. ad 2. & Pet. Naua. lib. 2. de rest. i. q. 3. nu. 23. & alij docent, leges illas vti abrogatas fuisse, & ideo occidendo priuata auctoritate peccaret.

13. QVARTVM DVBIVM est, an cuiusque priuato licitum sit occidere inuaforem in pro vita propria defendenda. Ratio difficultatis est, quia vnusquisque tenetur in casu necessitatis ex charitate magis diligere vitam spirituales pro ximi, quam propriam corporalem, cum vita spiritualis sit finis omnium temporalium. Cum ergo aggressor sit in extrema necessitate vitae ipsi ritualis, quandoquidem si tunc occidatur, morietur in peccato, & damnabitur, tenetur ordine, & lege charitatis permittere potius se in corpore occidi, quam vt aggressor in aeternum damnetur. Confirmari potest hoc ex S. Aug. qui in Epist. 154. ad Publ. colam, & refertur 23. q. 5. c. De occidendis, vbi ait. *De occidendis hominibus, ne ab eis quisquam occidatur, non vbi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, vt non proficiat, sed pro alijs, accepta legitima potestate, si eius est gratus persona.* Et lib. 1. de lib. arbit. cap. 5. *Quomodo, inquit, apud diuinam prouidentiam a peccato liberi sunt, qui pro his robent, quas contemni oportet humana cede polleri sunt.*

Propter hoc etiam Gerfon in tract. de Eucharistia. Hugo de S. Victor in opusculo de charitate. Aug. de Anthon opusculo 1. de auctoritate ecclesiae. q. 52. ar. 3. Abul. in c. 5. Mat. q. 109. Erasmus in annotationibus. Noui testamenti in illa verba Mat. 5. *Ego autem dico vobis, non resistite malo, & in illud Luc. 22. Conuerte gladium tuum in vaginam.* Et ex Iustitia, Ac cur. & gl. super legē. V. m. v. ff. de iust. & iu. docent non licere occidere inuaforem in propria vita defendens. Idē sensu Villadiego tract. de irregularitate. Pro quorū opinione addi potest haec alia ratio, sicut dicitur *occidere, ita dicitur, non machaberis*, immo grauius peccatum est occidere hominem, quam fornicari, sed si homo sit in tali infirmitate, quia non possit curari nisi fornicetur, tenetur potius permittere se morti, quam fornicari, quia si fornicaretur, fieret contra praecipium illud, *non machaberis*. Ergo inuasor etiam tenetur potius permittere se occidi, quam occidere inuadentem; hoc occidendo eum facit contra hoc Decalogi praecipium, non o. c. des.

14. Commisissus tamen aliorum omnium sententia est, licitum esse cuiusque priuato alteri occide-

re ad necessariam vitæ suæ defensionem. Sic Alex. de Ales par. 3. quæst. 34. membr. 2. ar. 2. §. 2. S. Tho. 2. 2. q. 64. ar. 7. Caet. Pet. de Arragon. & Michael Salon ibid. Henricus de Gandauo. Quodli. 5. q. 31. Rich. in 4. d. 37. art. 3. q. 2. S. Ant. p. 2. tit. 7. ca. 8. §. 1. Ang. in verb. Defensio. nu. 1. Syluest. verb. Bellum. 2. q. 3. & verb. Homicidium. 1. q. 2. ver. Quintu. Tabiena. verb. Homicidium. vers. Septim. o. Francisc. a Victoria. relect. de Homicidio. nu. 17. Sor. lib. 5. de iust. q. 1. ar. 8. Mart. Nauar. in Manu. c. 15. nu. 2. Sebast. Medices in Summa de peccatis. tit. 4. q. 98. Pet. Nauar. lib. 2. de restit. c. 3. nu. 332. Lud. Lopez p. 1. infrat. confic. c. 62. Greg. de Valentia to. 2. disp. 5. q. 8. punet. 4. Cosmus Philarchus de offi. Sacerd. lib. 4. c. 9. Couar. in clem. si furiosus. p. 3. §. vñ. co. nu. 1. de Homicidio in 6. Caieta. verb. Homicidium. §. 1. Toletus in Summa. lib. 5. ca. 6. Io. Bened. in Summa de peccatis. lib. 2. c. 4. nu. 2. Eman. Sal. in Aphorism. verb. Homicidium. & alij. Ratio est, quia ius naturale dicitur licitum esse vnicuique conseruare vitam propriam omni modo licito & necessario, etiam si aliter occidendus sit, alias ius naturale vinculum esset iniquitatis, & melior esset hominum malorum quam bonorum conditio. Et daretur occasio iniquis inuadendi bonos, dum essent certi ab illis non esse occidendos. Sicut 1. Mab. 2. Pagani videntes Iudeos ob reuerentiam Sabbathi nolles pugnaire, ac se defendere in Sabbathis, occidebant eos, aggredientes eos in Sabbathis, quod videntes Duces, & facer dotes inito Concilio decreuerunt etiam in Sabbathis pugnaire, ac se defendere.

Immo vero inminuitur non esse lex naturæ, si non tribuisset ius tanto malo obuiand. Confirmatur hæc ratio, quia cum vnus iniuriat ab alio patitur, ita vt vnus eorum necessario mori debeat, dicitur ius naturale vt potius inferens, quam patiens iniuriam occidat. Et certe durum nimis & intolerabile esset, vt ego v. tam, rem adeo preciosam, propter malitiam alterius me inuadentis amittere deberem, vt ipse viueret.

Deinde hoc ipsum tam iure ciuili, quam iure canonico comprobari potest. Nam in lege ciuili. l. 1. ff. de vi, & vi armata. & l. vt vim. ff. de iniuria, & iur. dicitur. *Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur.* & l. iniuriarum. ff. de iniur. dicitur. *Iuris exequutio non habet iniuriam.* & l. Et si. ff. ad l. Aquiliam. dicitur. *Qui alium ferro se petere occiderit, non videtur iniuria occidisse.* Ratio iuræ legum est, quia qui iure suo vitur, nemini facit iniuriam. Qui autem occidit inuaforem, a quo se aliter liberare non potest, vitur iure, quod habet a natura conseruandi vitam propriam, & vim vi repellendi.

In iure etiam canonico, vt in c. ius naturale. dist. 1. inter alia eiusdem iuris, hoc etiam ponitur, violentiæ per vim repulsi, & ca. significati. 2. de homic. dist. vim vi repellere omnes leges, & omnia iura permittunt, cum moderamine inculpate tutele, non ad solumdam vindictam, sed ad iniuriam propulsandam, & c. si vero. 1. de sent. excommunicac. eadem prorsus verba habentur, ac etiam clem. 1. de homicid. & in cap. dilecto filio. de sent. excommun. in 6. dist. cum omnes leges, omniaque iura vim vi repellere, cunctisq; se defendere permittant. Quamobrem perelegæter Cicero natura doctus in Orat. pro Milone, ait;

Est enim non scripta, sed nata lex, quam non didicimus accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti non instituti, sed imbuti sumus, ut si vita nostra in aliquas infidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expedienda salutis, silent enim leges inter arma, nec se expellere iubent; vim ei, qui expellere nolit, ante pena iniusta lue da sit, quæ iusta repetenda. Hæc tenus Cic. Hæc solui possunt argumenta in contrarium allata.

16 Ad Primum Respondetur, quod licet verum sit quod ex ordine charitatis tenetur homo potius diligere salutem spiritualem proximi, quam suam corporalem, non tamen inde sequitur, quod quis tenetur perpetui mortem, ne alterum occidat. Siquidem ponere vitam propriam pro anima proximi, non est actus charitatis, ad quem de necessitate tenemur, nisi in casu, quo proximus est in extrema necessitate spirituali, & quo enim eius saluti providere, ex S. Thom. 2. 2. q. 26. ar. 5. ad 3. vt v. g. parochus tempore pellis, etiam cum proprie vitæ periculo confessiones suorum audire tenetur. Item si videam mulierem volentem recedere a fornicario, sed non posse, nisi me opem illi ferente: Aut si videam al. quem decipi ab hæretico, nec posse illum ab ea deceptione liberari, nisi mea doctrina, tunc tenor etiam cum periculo vite, mulierem illā iuare, vt recedat a fornicario, & simplicem illum do cere, ne ab hæretico decipiatur. Sic etiam quando in persecutione fidei intelligit aliquis valde probabiliter, quod sua morte alij fideles fortiores erunt ad fidem defendendam, tunc ille tenebitur expone re se mortis periculo pro salute spirituali aliorum, vt patet exemplo S. Sebast. in cuius historia mentio habetur aliquorum, qui v. tormentorum vacillabāt. Ceterum cum in casu proposito aggressor iste non sit in extrema necessitate spirituali absolute, sed voluntarie, & ex malitia sua, non mihi, sed illi peccatum, & mors, non solum corporis, sed etiam animæ, si non desistat, & si non contrahatur, imputabitur. Sic etiam si quis mihi diceret, Nisi centum aureos mihi dederis, suspendam me, non propterea illi centum dare teneor, ne se suspendat, quia potest, si velit, se non suspendere, & si se suspendat, id non mihi, sed propriæ iniquitati attribuendum erit, alias ea m. præberetur occasio iniquis hominibus multa peccata perpetrandi, & nocendi proximis sub hoc prætextu, vt liberarentur a necessitate spirituali, in qua se ipsos via iniquitate constituerent. Quibus omnibus addendum est, quod etiam aggressus non est de salute & gratia sua certus, ac proinde non tenetur se in illud discrimen obijcere permittendo se occidi.

Ad confirmationē Respondent aliqui vt S. Th. 2. 2. q. 64. ar. 7. ad 1. & 2. Caet. Arrag. & Salon ibidem, Augustinus illis in locis loq. de eo, qui ex intentione hominem occidit, existimant enim etiam in casu licite defensionis non licere occidere inuaforem ex intentione; Alij vero vt Sorus lib. 5. de iustitia q. 1. art. 8. Petr. Nauar. lib. 2. de restit. ca. 3. nu. 342. & Grego. de Valen. tom. 3. d. spu. 5. quæstio. 8. punct. 4. respondent loqui in casu, quo non adhiberetur moderamen inculpate tutele, aut quo præueniret inuaforem.

17 Ad Secundum Respondetur cum Richardo in 4. dist.

4. diff. 37. ar. 3. quest. 2. ad 3. Non posse quē conli-
tui in tali infirmitate, quā per eorum tū curari
possit, & non per aliquam aliā viam: potest enim
materia spermatica per sudores, per abstinētia,
& per alia euacuaciones consumi. Deinde quan-
vis per impossibile verus esset casus, non tamen li-
cet ei forniciari vel mors euitare: Est enim lon-
ge dispar ratio de morte quam expectat homo per
infirmitatē, & per gladium; Quia enim longē dif-
ficilius est patienter sustinere vitam, quam aliam
maiora permittere lux fieri pro euitatione vnius,
quam alterius.

18. QUINTVM DVBIVM est, Cum inuadētis oc-
cisio vt licita sit, fieri debeat cū moderamine incul-
patę tutelę, id est, vt tantum spū assumat de no-
cendo proximo, quācumque sit necesse ad vim sibi
latam repellendam consequenter inquiri potest, &
folet, quatenam requiruntur ad moderamen incul-
patę tutelę?

Respondetur cum Innoc. & Panor. in cap. olim.
1. nu. 19. de restitu. spoliat. & cap. significasti. nu. 5.
& nu. 9. de homic. Sylue tro verb. Bellum, secunda,
q. 1. Soto li. 5. de iustit. quest. 1. ar. 8. Michael Salō.
2. l. q. 64. ar. 7. controuerfia. 1. conclus. 3. Petro de
Arragon. ibid. dub. 1. concl. 2. Ludouico Lopez pa-
1. in fruct. conscient. c. 62. Marcin. Naua. in Man.
c. 15. nu. 3. Cosmo Philiare de officio Sacerd. par.
2. lib. 4. c. 9. Ludouico de Beia. in respons. casuum.
conscient. p. 2. casu 21. & aliis communiter, varias
requiri conditōnes.

Prima est, vt inuasio, seu aggressio sit vera ag-
gressio, & per vim facta. Nam secundum rationem
naturalem, & secundū leges, solum vim vi re-
pellere licet. Vnde si iudet per calumniam, aut fal-
sum processum, aut falsi testes, per iurium testimo-
nium conuenit innocentem vitam priuare, non est
licitum innocentem illos occidere. Et idem dicendū
est, quando acculatur per calumniam, etiam vsque
ad mortem aduersus innocentem perualuerit. Ra-
tio est, quia horū iniquitas non est vera aggressio,
nec propria vis, sed calumnia tantum, quā non li-
cet per vim repellere, sed per testes contrarios, &
ordine iuris, quod si id nequeat, mortem patienter
ferre debet.

Et ratio est, quia si in his casibus licitum esset
proprias iniurias per vim vindicare, vniuērsus Rei
publicę status facili perturbaretur, cū omnes sta-
tim dicerent se iniurijs, & calumnijs opprimi, etiā si
iuste punirentur.

Secunda est, vt sit vera, & actualis defensio, & pro-
pulsio vis illatę non præuentio. Si quis enim eo
quod fūpiceret alium ad se occidendū accede-
re illum prius occidat, peccat grauiter, & homici-
da est, cum talis occisio non sit verē defensio, &
propulsio iniurię, sed præuentio. Secus autem di-
cendum est, quando probabiliter ipse occidendus
esset, si non præueniret. Quia de causa docent aucto-
res in fra citandi, qd si quis reclusus in domo, etiam
si non sit prius offensus, neq. latus, sed tantum vi-
deret inimicum intrantem, vel arma parantem at
que infidias vt eum interficiat quando exiret, po-
terit si aliud remedium euadendi non habeat, ante-
quam ē domo exeat, inimicum occidere, quip-
pe qui in tali casu censetur potius se defendere, q̃
præuenire. Cum enim violentia illa ita sit actu pa-

rata, & non sit in fieri impediibilis, sed quasi in facto
esse, iudicari debet illa inimici occisio præsentis
mali defensio, & iniurię propulsio. Sic Sotus
lib. 5. de iustitia. quest. 1. art. 8. circa medium. Mi-
chael Salō. 1. 2. q. 64. art. 7. controuerfia. 1. concl.
3. Petrus Nauar. lib. 3. de restitu. c. 3. nu. 349. Ludou.
de Beia p. 2. respons. casu. 21. & Emanuel Sā in
Aphor. verb. homicidii & Gregorius de Valent.
tom. 3. disp. 5. q. 8. puncto. 4. dub. 1. ad primum. Sic
etiam si mulier accubens cum viro inueniat sub
puluinari gladium paratum a viro ad eam occide-
dam quam primum fuerit excitatus, si considera-
tis omnibus nullo modo possit mortem euadere,
nisi occidendo virum, potest illum occidere,
quia id non est præuenire inimicum, quod non li-
cet, sed tueri, ac defendere seipsum a viro aggre-
ssore, a quo aliter se liberare non possit; In qua re
magna opus est prudentia, si enim vel fugiendo,
vel clamando, vel occultando pugionem, & resi-
stendo, aut alia quacunque via possit ipsa euadere,
non potest illum occidere, quia tunc non esset se-
ipsum tueri, aut defendere cum inculcata tutelā,
sed præuenire inimicum, quod non licet. Sic Mar-
tin. Nauar. in Manuali. c. 15. nu. 3. Michael Salō in
2. 2. q. 64. artic. 3. controuerfia. 2. Petrus Nauar.
libro secundo. de restitu. ca. 3. nu. 349. & Ludou.
de Beia parte secunda, respons. casuum conscient.
casu. 21.

In qua re maxima opus est prudentia, vt iudicet
an sit vera & actualis aggressio, nam credita tan-
tum, vel suspecta non sufficit.

Tertia est, vt occisio aggressoris fiat in ipso actu
defensiois, non autem postea interueniente tem-
poris intervallo, aut postquā iam cessauit aggre-
ssio, vt dicitur in e. significasti. 2. de homicid. Quæ-
rē si aggressor vidēs se deficere viribus fugere, aut
desideret, vel durante rixa dicat se nolle amplius
rixari, non potest tunc aggressus illum occidere;
Tum quia cessauit iam violentia: Tum quia talis
occisio iam non est necessaria ad propriā occisio-
nem, Nec potest cū occidere propter illatā violenti-
am, quia hoc iam non est defensio, quæ licet, sed
potius præterita iniurię vindicta, & punitio, q̃
ad solum iudicem pertinet. Nec similiter poterit
repercutere aggressorem transacta iam percussio-
nis violentia, ob id quod aliqui homines interme-
dii se interposuerunt, vel alia ex causa, quia iam nō
est defensio, nec vis tunc inferitur, sed est vindic-
tio damni recepti, quam priuata personę facere,
non est licitum.

Quarta est, vt defensio sit moderata, hoc est, in
nullo excedat id quod solum necessarium est ad
euadendum damnum, adeo vt fiat duntaxat ad se-
defendendum, in qua re maxima opus est prudē-
tia, ne modum excedat. cap. olim. primo de restitu.
spoliato. vnde qui cum leui percussione potest se
ab aggressore defendere, non poterit tunc illum
occidere cum illic excessus tunc secundum regu-
las prudentie non possit dici factus cum modera-
mine inculpatę tutelę. Eodem modo qui potest
commode fugere, aut clamare, & implorare auxi-
liū, ad id tenetur. Quod si dū hęc considera, possit
nō fugere, aut clamare, videat se exponi graui peri-
culo inuasore illū opprimente, nō est, quod in his
considerandis se occupet, sed vt se cum occisione,

etiam iniuolens defendat, quia semper est melior ratio patiens in uiam. Addunt alii conditionem quintam scilicet, ut aggressus non occidat alterum ex intentione, de qua in sequenti dubio agemus. Alii alias conditiones addunt, sed quia eas tenuit The-sauri casum conscientie lib. 6. ca. 17. nu. 7. latius explicauimus illuc lectorem remittimus. Hic interim de hoc dubio dixisse sufficiat.

- 19 **SEXTVM DVBIVM** est, An licitum sit ad uitæ defensionem occidere alterum ex intentione? Pro quaestione intelligentia. Notandum est, quod sicut in omni actu reperiri possunt duo effectus, unus ab agente intentus directe, alter præter intentionem agentis, ut dum quis fodiens terram ad domum adificandam inuenit thesaurum, ille actus qui est edificare, dicitur per se intentus, & ab adificatione sumit speciem, obiectum & rationem: ille autem qui est inuentio thesauri, dicitur præter intentionem fodientis, & per accidens, à quo non suscipit actus ille speciem, non enim sic fodiens dicitur quærisse thesaurum, sed quasi inuenisse: ita in actu, quo quis se defendit ab iniuolente, præcipuus & intentus effectus est conseruatio vite propriæ, à quo actus ille sumit speciem, & denominationem, ac proinde bonitatem, cum hic sit finis ipsius defensionis; alter uero actus, scilicet, quia iniuolens, est effectus præter intentionem, quia illam non intendit defensor, sed consequitur actum illud, & bellum defensionis.

Et igitur in eo auctores controuerfia an liceat defendenti uitam suam intendere directè & tanquam medium quoddam ad suam defensionem occidere iniuolentem, sicut medicus uerb.g. ex intentione eligit uenæ sectionem, vel medicus, summptionem ad febrem infirmam consequendam, & sicut adificationem eligit tanquam medium ad adificandum, ad domum adificandam, an solum uelle & eligere & intendere defensionem sui etiam si mors inde sequatur, ita ut mors inuadentis non sit medium uolitionis, sed solum quoddam effectus consequens, & quasi per accidens respectu uoluntatis eius, qui se defendit. In qua re sunt duo. Doctorum sententiæ contrariæ.

Prima est, dicentium, non licere alicui priuato ad suæ uitæ defensionem occidere proximum ex intentione, hoc est, intendere mortem alterius in se etiam tanquam medium, sed solum in eundem debet seipsum defendere, licet per accidens, & præter intentionem eius, mors inuadentis sequatur. Sic expresse S. Tho. 2. 2. q. 64. artic. 7. Caiet. ib. d. & Salom. & Petrus de Arragon. ibidem. & idem Petrus de Arragon. 2. 2. q. 70. ar. 7. dub. 1. conclus. 2. Tabiena uerb. homicidium. §. 7. Francisc. à Victoria. rel. 2. de homicid. nu. 17. Abulensis in cap. 5. Matth. 23. q. 46. unde docet solum licitum esse publicæ, auctoritati, id est, habenti curam Reipublice, puta iudici, vel eius executori, hoc est, ministro iustitiæ aut militi in bello ex intentione pro sua simul, & boni cõmunis Reipublice defensione ex intentione occidere, homini uero priuato solum, licet occidere aggressorẽ solo animo defendendi, quod est occidere solum per accidens, intendẽs defensionem sui, etiam si mors alterius consequatur. Atque adeo putant talem uerẽ homicidam esse, si per se intendat alterius occisionem.

Secunda est, affirmantium, licere sui defendendi causa intendere & uelle etiam ipsam mortem alterius tanquam medium quoddam necessarium ad uitæ propriam conseruandam. Fauter Alexander Alensis p. 3. quæst. 34. me. in b. 2. artic. 2. §. 2. in responsa secundum & quartum, & expresse Sonus lib. 5. de iustitia, quæst. 1. ar. 8. Martin. Nauar. in Manua. cap. 15. nu. 3. Petr. Nauar. lib. 2. de relict. cap. 3. nu. 339. Gregor. de Valen. to. 3. disp. 5. quæst. 8. punct. 4. Cosmus Philareus de officio Sacerd. par. 1. lib. 4. cap. 9. & Ludouicus Lopez par. 1. in usus. conscientie. cap. 6. 2. in princip. Quæ opinio uidetur non hi probabilior. Ratio est, Tum quia iura, quæ uim repellere licet, tum esse dicunt, ad absolute defendendum. Tum quia actus ille est humanus & uolens, non enim ignoranter & causa occidit, sed sciens, & uolens. Propter ergo ex intentione finis, sicut omnis electio mediæ oritur ex intentione finis. Cum igitur ad efficacem uolitionem finis necessarius sequatur electio mediæ, quod iudicatur necessarium ad talis finis consequentiam ex Aristot. lib. 7. Ethicæ cap. 3. Et in casu proposito efficaciter uolita sit defensio & conseruatio uitæ propriæ, iudicaturque, ut medium necessarium ad illam occisionem iniuolens, uel gladio, uel sagitta, uel globo ignito facta, ut supponimus. Consequenter poterit hic ex intentione & directè eligi occisionem tanquam medium necessarium ad uitæ conseruationem. Quamuis igitur absolute & simpliciter intendi nequeat occisio proximi, ita ut ibi, sicut in fine, sistat, potest tamen illa ut medium, ad finem propriæ defensionis intendere, sicut quamuis debilitatio infirmi, & sanguinis emissio à medico, aut incisio à chirurgo simpliciter elegi, & intendi non possit, prout tamen necessaria iudicantur ad consequendam sanitatem, licet eligi possint ut mediæ necessarium ad imitandam, & ita de facto dari solent aliquæ speciei, quæ debilitent, ut eo medio salus acquiratur.

- 20 Deinde nimis Metaphysica & dura uidetur propositio sententiæ doctorum, & ad mores aduic. humanos in tali cõsuetudine parum accommodata, quod quidam de fragilitate humana, & tentario subita non permittit in illo subitaneo cõsuetudine hanc hominũ deliberationem facere, præterquam quod absurdum opinari uidetur licere sui defendendi causa ipsam aduic. externum exerceere, cuius effectus per se sit alterius mors, & tamen non uelit, nec intendat aduic. illum externum nec mortem alterius. Satis igitur in casu proposito est, quod qui priuata auctoritate alterum occidit, non occidat contra rectam rationem, sed sui defendendi causa, quandoquidem nisi ita fieret, & publica auctoritas expellatur, homo prius uitæ priuaretur, quã aliunde opem, & auxilium accipere posset. Atque ita cum quis plus uitæ suæ diligere debeat, quã uitam alterius, ius omnino habet, ut alteri uitæ potius eripiat, quã perdat suam, nec propterea uitam hominidum incurrit, cui id solum est, quando fir contra iustitiam, & rectam rationem, ut superius exposuimus.

- 21 Quod uero aliqui, quibus fauere uidetur Gregorius de Valentia ubi supra, docent, sic occidere non occidere in hoc casu priuata auctoritate, sed publica, & diuina, falsum plane est, & à Sæculo libro quinto, de iustitia, q. prima. art. 2. uerum, primum enim iniuolentem non longe ab initio.

An-

Antonio de Corduba lib. 1. q. 9. §. 38. in 1. ratione propria opinione, & Petro Nauarro lib. 2. de relictis. c. 3. nu. 346. re. de impugnatum. Sicut enim quis cum extremis indiget, & parat vt iure necessitati subueniat, à diuitie accipit, non publica auctoritate, sed priuato iure, quod habet à natura se conferuendi, licet diuino, & naturali iure, id facit: ita facit qui vt se defendat iniuste occidit. Alioquin, si publica auctoritate id faceret, quasi minister, & executor legis diuinæ, & naturalis, licet etiam animo vindictæ hoc faceret. Potest etiam iniuste iustitie publicæ potestatis publicæ non tantum defensio, quæ ex iustitia vindictæ, punire crimina, & occidere, cū Dei loci obtineat, cuius est crimina punire, & castigare, quod tamen cuiusque priuato, cum se defendit, concedere, si prout esset, & euangelicæ legi à iungit. Occidens igitur ob sui defensionem, non auctoritate publicā, sed priuato iure id facere censetur.

Et quæ hæc diuina sunt de defensione sui etiā cū alterius occasione, seruando tñ vt diximus, moderamen inculpatæ tutelæ, puta, quando ad sunt conditiones requiritæ ad illud, ita vt nec excedat modum licitæ defensionis, hoc est, maiore violentiam non adhibeat, quam neceffitas sit ad sui defensionem, nec aliud diffugium euadendi habet, quā occidendo iniustorem, procedunt.

- 22 *Primo*, tam in laicis, quā in clericis, adeo vt de iure naturali licet tam laico contra clericum, quam clericum contra laicum se defendere, absque eo quod exinde excommunicatio, vel irregularitas incurratur, vt habetur de irregularitate in cle. si furiosus de homicid. & non satis lib. 6. cap. 17. nu. 5. to. 1. Theauri expofuimus, & epistole tradunt Dominicus Sotus lib. 5. de iustitia q. 1. ar. 8. in fin. ante solutionem arg. Alexan. de Ales p. 3. q. 34. meinbr. 2. art. 2. §. 2. Syluest. verb. Bellum. q. 3. Panor. in c. 2. nu. 2. de vita & honeste cleric. Petrus Nauarro lib. 2. de relictis. c. 3. nu. 345. & Michael Salus 1. 2. q. 64. ar. 7. controuersia. 1. conclus. 2. vers. Tertio, & facit cap. Significasti. 2. de Homicidio. Ratio est, quia clerici etiam gaudent priuilegiis iuris naturæ, quale est hoc nunc, vim vi repellere cum moderamine inculpatæ tutelæ. Et de excommunicatione id late docemus eod. to. 1. lib. 3. cap. 27. nu. 17. & sequentibus, ubi quum plurimos auctores in huius veritatis confirmationem ad hucimus.

Secundo, Ad hoc licita & permissa est hæc defensio, vt et circa bruta animalia locum habeat. Si enim animi membra animal tuum occidit à tuo iniustum, non tenet Dominus animalis iniustitiam ad restitutionem aliquā faciendam ei, cuius animal occisum est, ex Petro Nauarro ubi supra, & colligitur ex lege prima. ff. si quid. pauper. sec. d. cat.

Tertio, Locum etiam habet hæc defensio non solum ad vitæ defensionem, sed etiam ad vitantiam, mutilationem, ex Petro Nauarro loco proxime citato, & aliis quos to. 1. thesauri lib. 6. c. 17. nu. 3. attulimus. Ratio est, quia defendere membrum est defendere vitam partialem illius membri vitæ. totius nil aliud est, quam vita membrorum, vt utrumque enim pertinet ad defensionem, & conseruationem personæ.

- 23 *Quarto*, Ita licita est hæc defensio, vt etiam licitum sit occidere innocentem si me iniudit, vt pauper,

aut freneticus, vel amens, vel dormiens, me occisurus est, nec aliter saluus esse possum, quam occidendo. Quandoquidem in pari casu innocentie mihi magis tenor, quam alteri ceteris paribus. Sic Sotus lib. 5. de iust. quest. 1. art. 7. in fine corporis de eo, qui irruentem in se militem occidit, etiam si iuste bella re ex ignorantia inuincibili. Anton. de Cordub. lib. 1. q. 9. §. 38. in 4. ratione pro 2. opinione. Petrus Nauarro lib. 2. de relictis. cap. 3. nu. 347. & nu. 348.

- 24 *Quinto*, locum habet hæc defensio etiam iniustis dederit operam rei illicitæ, & occasione obtulerit iniustitiam; Ex eplum sit de eo, qui alteri ignauit accusat, vel ad singularem pugnam contumeliis, aut opprobriis prouocat. Idem adulter, qui inuentus est cum vxore. Quamuis enim Martinus Nauarro in Manua. cap. 1. §. nu. 7. existimet aggressum dantem operam rei illicitæ, aut offerentem causam aggressori, non posse ad sui defensionem, aggressorem occidere, cum hac limitatione, quando scilicet talis causa naturæ suæ tēdebat in alterius aduersus se irritandam aggressorem, & talis esset, puta casum de adultero, & a fortiori citi quis alii conuictis ad iram prouocat. & in hanc sententiam citat S. Anton. par. 2. titu. 5. (qui tamen est titu. 7. de ira) cap. 8. §. 1. ubi loquitur de homicid. casuali, sicut etiam & Caietanus in 2. 2. q. 64. artic. 8. quem profert refert, vnde non fauor eius sententia; Qui tamen vt Michael Salus 2. 2. quest. 64. art. 7. controuersia. 1. conclus. secunda, vers. Secunda pars. Petrus Nauarro lib. secundo, de relictis. cap. 3. num. 361. & num. 363. Ludouicus de Beia par. secunda, respons. casuum consens. casu. 2. 1. & alii quos to. primo. lib. 6. cap. 17. nu. 18. attulimus, refutis docet, quod etiam si peccet quis grauiter, & ratione delicti, quod committit, & ratione occasionis illius quam obtulit, nihilominus ille qui iniuria, & contumelia afficitur, non acquiescit iuris per alterius peccatum ad eum occidendum sua priuata auctoritate, sed solum habet ipsam repellendam illam iniuriam ordine iuris. Vnde iniuste illum peccatorem aggrreditur, & consequenter huic se aggressor, et si peccauerit, & occasionem dederit, vim vi repellere, & cum moderamine inculpatæ tutelæ aggressorē occidere licet, cum iuste se defendat, & quo ad sui defensionem innocens censendus sit. Nec refert quod se in hanc necessitate ex sua culpa coniecit, quia et non obstante iure se defendendi habet. Secus esset, si taliter dedisset causam, vt licite impugnaretur, vt quia commisit crimen, & capitur à ministris iustitie. Tunc enim, cū illicite se defenderet, & alter licite pugnaret, non potest dici aggressor. Hinc soluit ratio Naua. & exemplum quod de adultero adducit, planè contra illum militat, quia adulterii non ordinatur natura sua ad occisionem mariti; quin potius videtur ordinari ad occisionem adulteri, vnde cum maritus adulterem iniuste adulterii iniudit in casu, quo iam ille à turpitudine cessat ad repellendam iniustitiam quæ maritus adulterem sibi inferre intēdit, illum occidere potest, cum vt dictū est, per hoc quod ad alienam vxorē accesserit, non priuatus sit iure se defendendi ab iniuria, quæ sibi inferitur, atque adeo si occidat, non erit homicida, nec irregularis, vt latius tomo primo expofuimus.

Eodem modo si quis reclusus esset in oppidulo ali quo, vel domo, quamvis in ea esset necessitate ex propria culpa constitutus, nec exire posset quin occidatur ab inimico expectante eius egressum, ut eum interficiat, potest nihilominus inimicum occidere, antequam inimicus eum alio aggrediatur si alio ad euadendi modum, & remedium non habeat nec id esset præuentio, sed potius defensio, ut dictum est.

- 25 **SEPTIMUM** Dubium est, an sicut licitum est occidere, aggressorem vim vi repellendo ad vitæ tuæ defensionem, ita etiam liceat in tali casu prætermittere defensionem suam, & potius mortem pati, ne iniustus occidat?

Abulenſis in c. Vndecimo. loſ. q. 1. docet nõ ſo lum licere aggressorem ad vitam suam defendendam, sed etiam teneri vnumquemque ad id, ut si aggressus aliter faciat, hostis sit sui ipsius, & mortaliter peccet. ſauere videtur S. Tho. 2. 2. q. 64. art. 7. cum dicat, teneri nos potius vite proprie, quam alienæ providere. Ratio esse potest, quia ordo charitatis in re graui obligat sub mortali, sed ordine charitatis tenetur vni quisque plus se diligere, quam alterum, vel saltem tenetur non diligere alterum plusquam se, iuxta illud *Doliges proximum sicut teipsum* Matth. 22. Qui vero mortem patitur, ne alteri occidat, diligit proximum plusquam se. Ergo peccat mortaliter.

Quædam tamen & verior aliorum opinio est, licitum esse prætermittere propriam defensionem pro vita corporali vel spirituali iniustus, utis locum habet per negligentiam. Sic Sotus lib. 5. de iust. q. 1. ar. 8. ver. Quare tres ordines. Pet. de Arrag. 2. 2. q. 64. ar. 7. Mich. Sal. lib. ar. 7. cont. o. 1. conclus. 1. Pet. Nauili. 2. de reſt. c. 3. nu. 326. & ſeq. Gregor. de Val. to. 3. d. ſo. 5. q. 8. pun. 4. dub. 2. Tol. in ſum. lib. 5. c. 6. Eman. Si in Aphor. in verb. homicid. & alii cõiter. Ratio est, quia cum homo vitam suam corporalem exponere possit pro vita corporali amici, fortiori pati potest mortem, ne iniustus moriatur in peccato. Deinde conſeruare vitam propriam est actus positivus, & ex præcepto affirmatiuo charitatis erga seipsum. Sed hoc præceptum sicut non obligat cum abſciſſione membri, ita multo minus cum occiſione proximi. Vnde eſſet perfectio Euangelio conſentanea in tali casu propriam defensionem prætermittere. Facit etiam ad hoc exemplum Christi, qui cum potuerit se defendere ab occiſoribus ſuis, noluit, sed potius morte pati voluit. Vt autem certo statuamus quando id licitum vel illicitum sit:

- 26 **Dico primo**, quando aggressor est persona publica, vel admodum Reipublice necessaria, v.g. Rex, Dux, aggressus autem esset persona vilis, cuius vita ad bonum cõe parum referret, tenetur ex charitate aggressus defensionem suam prætermittere, & mori potius pati aliter euadere nequeat, qui aggressor occidere. Ratio est, non quod equalis ad tenetur, ne aggressor in æternũ dñetur, cum non tenetur qui subuenire vite spirituali aggressoris in hoc casu amittendo vitam propriam, sed ob bonum cõe quod ex aggressoris vita resultat, quod ex ordine charitatis antefendum est bono priuato aggressi.

Dico secundo, quando aggressor est persona publica, aut multum vilis Reipublice, aggressor autem nequaquam non solum potest, sed etiam tenetur aggressi

ſus vitæ ſuam tueri etiam cum occiſione aggressoris, ſi aliter ſe defendere non valeat. Ratio eſt, quia licet poſſit qui renuntiare iuri ſuo, non tamẽ neceſſitati boni cõmunis, & iuri, quod Reſpublica in ipſum habet. Vnde tunc vitam propriam negligere ob vitam iniuſtoris eſſet noxiũ Reipub. & prodigaliſ quædam, & peccatum mortale.

Dico tertio, Quando aggressus, & aggressor æquales ſunt, ac eiufdẽ ordinis, nec vnus magis neceſſarius bono cõmuni, quam alter, poſſet aggressus tuẽdo ſeipſum occidere aggressorem, cõiure naturali, quo licet vim vi repellere; Quod ſi noliſ vt iſto iure, poſſet permittere ſe occidi, & cedere iuri ſuo.

Dico quarto, Etiam ſi aggressus perſona priuata ſit, & aggressor perſona publica, poſſet tamen aggressus illi interficere, ſi aggressor ille non tamẽ Reipub. neceſſarius. Ratio eſt, quia non tenetur aggressus cedere iuri ſuo, quod habet a natura ſe tuẽdi, niſi pro bono cõmuni, quod in hoc caſu locum non habet, vt ſupponimus, eo quod aggressor ille, quamuis perſona publica ſit, non eſt tamen bono cõmuni neceſſarius.

Ad argumentum vero in cõtrarium allatum. Reſpondetur primo, *Maximam illam*, Teneri ſcilicet vnumquemque non magis proximum, quam ſeipſum diligere, intelligẽdam eſſe, quoad vitam ſpiritualẽ, tenetur enim quis vitam propriam ſpiritualẽ, cuius alienæ præſtere. Quantum autẽ ad temporalia non eſt ille ordo neceſſarius, cum temporalia nõ per ſe, ſed tanquam media pertineant ad perfectiõẽ facultatem.

Reſpondetur ſecundo, Negando plus amare proximum, quam ſeipſum, qui patitur mortẽ, ne aliũ interficiat; Quia vt recte S. Tho. 2. 2. quæſt. 26. art. 4. annotauit, tunc homo ſimpliciter eſt diligere dicitur, quando diligit ſe ſecundum virtutẽ, qui vero patitur mortẽ, ne alterũ occidat, & ne in peccato moriatur, maxime ſe diligit ſecundum virtutẽ, cũ eligat mori pro bono virtutis charitatis, quod illi ſimpliciter vilius eſt, quã ipſa vitæ. Anqueti intellegitur S. Thomas vbi ſupra, dũ enim quis patitur mortem, ne aggressorem interficiat, non ponit vitæ ſuæ pro vita corporali alterius, ſed vel pro bono ſpirituali, vel pro bono virtutis, quod ex ordine charitatis præferendum eſt vitæ.

- 27 **OCTAVUM** Dubium eſt, An licitum ſit ob defenſionem honoris cum moderamine inculpate tutelæ aggressorẽ occidere? Vt v.g. Nobilis vir, aut miles iniuſtus ſit ab altero, qui fugiendo rixam vitare, & vitæ periculũ euadere poſſet, ſed tamen incurreret propter fugam maximũ dedecus, & ignominiam; An tenetur tunc cum infamia fugere, vt vitæ propriam, & aggressoris ſaluet, an vero poſſit aggressorem occidere in ſua defenſione, ne fugiens honorem amittat? Ratio difficultatis eſt, quia cum vitam propriam fugiendo ſaluare poſſit, occidendo aggressorem moderamen inculpate tutelæ excedit.

Hiſ tamen non obſtantibus, *Communis Doct.* opinio eſt, quod non tenetur fugere, ſed inimicũ in honoris ſui defenſione occidere põte. Sic Bart. in. Litem apud Leabeſſe, d. de iniur. Idem Bart. Sal. & Balin. l. 1. c. vnde vi. Card. & Idem in Clef. ſi furioſus. de homi. Syll. ver. Bell. 2. q. 2. & ſi ver. Hom. 1.

1070m mihi abſtulit, occidi, aut reperi, cui poſtea poſſit ſi veniam petere, & ſatis facere paratus eſſet.

30 NONVM Dubium eſt. An pro rei familiaris deſenſione iniuſe occidere liceat? Ratio difficilis eſt, quia vniuſque lege, & ordine charitati tenetur in ſuis diligere vitam proximæ, quæ bona propria temporalia. Ego nunquæ pro illis deſendendis proxi-mum occidere liceat. Quæ conſtitutio videtur eſſe (S. Auguſt. lib. 1. de lib. arb. c. 5. diſc. 10. *Quomodo opus diuini præſidio a peccato liberi ſunt, qui pro ſuis rebus, quas contemni oportet, humanæ cade polluti ſunt?*) Oſi hæc argumenta quidam docuerunt, non licere ob rerum temporalium deſenſionem inuaforem interficere, vt Panor. in cap. 2. & caſuſcepimus de homicid. & Cuius præſentia. elem. ſi furioſus. p. 3. ſ. vñic. a. num. 6. de homicid. vbi latè hæc quæſtionem traſians, tandem docet non licere ob puram reum ſuarum deſenſionem occidere, niſi in duobus caſibus, vel ſequando ſimul cum rebus admittitur periculum & damnum perſonæ quale eſt ſi dubitatur, an ad occidendum, vel ad furandum veniat, & non poſſet parere ſine perſonæ periculo; vel ſecundo quando raptor reſ ablatas deſendit, ne pereant, & recuperentur, præſertim ſi telo id faciat, tunc enim perſonæ periculum intercedit. in aliis vero caſibus latronem occidere non licet, ſic p. o. ſententia Cuius. cap. 2. de homicid. vbi ſilium probatur occiſio, vt *teptuque defendas*, quaſi perſonæ periculum inſerui rerum iacturæ debeat. Hæc de cauſa licet ſurem nocturnum occide-re, quia talis cenſetur veniſſe ad occidendum, non autè diurnum, quia talis cenſetur veniſſe ſolum ad furandum, vt docet S. Auguſtinus, & reſertur in c. Si perſonæ de homicid. & c. i. od. 2. 2. habet reus homicid. qui ſurem o. toſo. occiderit, non autem qui nocturnum interfecit. Et Cicero pro Milone ait, *Quod ſi duodecim tabulis nocturnum ſurem quoquo modo, diurnum autem ſi ſe telo deſendit interfici impune volumus.*

Communis nōb. hominibus & vera Theologorum ſententia eſt, licitum eſſe cuique rem familiarem, modo ſit alicuius magni momenti, deſendere ab inuafore, & ſi eas aliter recuperare non poſſet, occidere. Sic Sylueſt. verb. homicid. l. q. 2. verſic. Quintum. Angel. verb. cod. nu. 5. Caiet. 2. 2. q. 64. art. 7. Petrus de Arragon. ibidem, & Michael Salon controuerſ. 1. ſonus lib. 5. de iuriſ. q. 1. art. 8. Martinus Nauar. in Manu. c. 15. nu. 2. Grego. de Valen. tom. 3. diſput. 5. q. 8. punct. 4. dub. 3. Petrus Nauar. lib. 2. de reſtitu. ca. 3. nu. 198. & ſeqq. Ioan. Medina Cod. de reſtitu. q. 4. §. Et autem. in princip. quaſtionis Ludouicus Lopez p. 1. inſtitu. conſcient. c. 61. Coſinus Philiarus de off. ſacerd. p. 2. lib. 4. ca. 9. Toletus in ſum. lib. 5. c. 6. verſ. Tertius caſus. & Emanuel Sa in Aphor. verb. homicidium. & ſacit l. Furẽm. ff. ad legem Corneliam de Sicar. Ratio eſt, quia ſicut licitum eſt vitam tuam, ac membra, ita etiam & res, quæ ad vitam conſeruandam, & vitæ incommoda vitanda ſunt neceſſaria, codè prius iure tuum licebit. Cui enim licet ſinem procurare, licet etiam adhibere med. a ad illum ordinatæ. Sed bona externa ſunt media ordinata ad virtutem, & vitæ conſeruandam. Ergo & illa, ſicut & vitam ab inuafore, et c. cū inuafor occiſione deſendit licet, quando eas aliter ſaluare non poteſt.

Vnde Cicero pro Milone ait, *Hæc lex nō eſt ſcripta, ſed naturalis, ut latrones, & inuafores uirum in deſenſionem bonorum occidere poſſimus.*

Dixi, dummodo res illa ſit magni momenti, quia pro exigua pecunia, vel bono temporali, t pro valore, duo, um, vel trium aureorum, ſicut nec vitam peticulo exponere licet, ita nec alium occidere, cū nec a iudice pro leui furto morte puniendus ſit. Quamuis enim vniſquique ſe, ſuaque tuendi ſus habeat, ipſi tamè ratio d. cat, non debere hominẽ viſque adeo ſe, & ſua amare, vt inuaforem rei parui momenti interficiat.

Dixi etiam ſi eas aliter recuperare non poſſit, quia ſi domus bonorum via iuridica, aut alia honeſta via certo intelligat certitudine morali (vt ſi Dominus poſſit ſtatum conuincendo aſtem latronem teſtibus coram iudice, auctoritate iudicis bona ſua ab illo recuperare, aut poſſet inuaforem domi retinere) ſe poſſe bona ſua deſendere, aut recuperare, & quando occidendo latronẽ non poſſit illum occidere, quia tunc iam non eſſet inculcata tutela vnde in l. ſed etſi. ff. ad legem Aquiliam. dicitur. *Si quis cum ſurem apprehendere poſſit, maluit occidere, inſtrum. ſeſſe videtur.* Et in cap. Interſeciſti de homicid. in ſecunda parte capitis imponitur penitentia occidenti latronem cum poterat aliter liberari res; ſi vero aliter liberari non poterat, nulla p. na imponitur. Dixi, certo, quia ſi ſit dubius, in dubiis potior eſt ratio patientis iniuriæ, & ita quando eſt dubius, occidere poteſt.

31 *Quod autem dictum eſt, licitum eſſe pro deſenſione bonorum inuaforem occidere, intelligendum eſt quædiu dura deſenſio, & inuafio, durat autem non ſolum quando latro aſtu, & per vim rapit, ſed etiam quando fugiendo rẽ ſecũ deſert. toto. n. eo tẽpore eſt in flagranti delicto, & ita non modo, qñ aſtu rapit, verũ etiam quando fugit, niſi alia via recuperari poſſit, latronẽ inſequi, & a longe ſi poteſt, antequam rẽ occultet, occidere valet.* At vero poſtea in aliquẽ locũ tuũ ſe recepit, non erit licitũ occidere, aut vi aggredi ſi, ſed ſolũ detinere, quoaduſque iudex eũ capiat. Ratio eſt, quia tunc deſinit eſſe inuafor, & id ceſſauit viſ, & ſolũ eſt iniquus detentor, natura autẽ non concedit, vt iniqui detentorem, qui rem occultauit, & domi id eũ pacificus, vel ad alia diuerſit, quis occidere poſſit, ne occiſio iurgii, & rixis pberetur. Satis igitur eſt, qñ interficere poſſit fugientem, antequam rem occultare poſſit.

32 *Ad rationẽ reſpondetur:* Tunc lege charitatis vitæ proximũ præſerendum eſſe rei meæ familiari, quando ille eſt in neceſſitate conſtitutus, nec in ſua eſt poteſtate periculum euadere; ſecus autem quando voluntaria quidã iniquitate, & malitia in eo eſt periculo, vt in caſu propoſito contingit, maxime cū mihi comiſſa non ſit cura, & vitæ alterius, niſi in caſu neceſſitatis verax, cum tamen cura meiſſimis, & bonorum meorum mihi ſemper, & absolute comiſſa ſit, ac proinde ſi habeo remouendi impedimẽta oia qñ obſtat, quo minus res meas conſeruare poſſim.

Quod vtro ad S. Aug. attinet, Reſpondent cõiter authores, vel illũ fuiſſe eius ſententiæ, vt nō liceat p bonis tẽporal. b. deſendẽdis, occidere; vel tẽtẽ & verius, illũ locuũ fuiſſe vt ph. loſophũ moraliẽ, ſin caſu, in quib. nō adhibetur modẽ amẽ inculpatæ tutelæ; hoc eſt, qñ alia via reſtat recuperandi bona,

bona, quam occidendo, tunc enim, vt diximus, iniquum esset illum occidere. Et hunc fuisse sensum S. Augustini, ex eo colligi potest, quia loquitur de fure diuino, vix autem accidere potest casus, in quo bona temporalia a fure diuino circa eius mortem recuperari non possint: quod non ita est de fure nocturno. Et haec est ratio, quare per leges licitum est furem nocturnum occidere, vt a. s. p. sumunt leges non posse communiter citra eius occisionem bona recuperare, non autem furem diurnum, quia rationabiliter praesumunt posse aliter res recuperare furem capiendi: aut alia via iura, & propterea, quia occisio die facta, non omnino necessaria nec inculpatum habere moderamen intelligitur, ideo leges aliter de fure diuino, ac nocturno statuerunt, vt Exo. 22. & c. Perfidens, de homicidio habetur. Si tamen aliter res suas recuperare non possit, quam occidendo furem diurnum, & id certitudine morali cognoscat, occidendo illum in foro animae peccato excusatur. In qua tamen re vnusquisque sibi consulat. Nam etiam si pro vita defendenda occiderit, nisi id aliqua ratione probet, non erit a iudicio exteriori immunis.

33 Ex quibus etiam soluitur ratio Couarruuij: nam si latro diurnus erat, vel certe nocturnus, si non se talio defendebat, praesumit lex, quod erat alio remedium defendendi res, quam occidendo. Quando quidem non ita diffideat, aut inuicatum est, ad inuicem non armato, rem suam defendere, aut recuperare citra illius occisionem, & propterea in tali casu haud impune illi foret. Cum enim ablatum alia via recuperabile esset, iniuste occideret, vt Bar. in l. i. fure. ff. de Sicar. Syl. in verb. excommunicatio. 6. Notab. 4. casu 9. ista tamen intelligit Stutus, & alij communiter tradunt. Nec Couarruuij fauent verba illa in c. interfecti, de homic. vt te, tuasq; defendas, quasi non liceat aliter occidere inuicem res, nisi quando personae periculum rerum iacturae misceatur, quia verba illa copulatiue intelligenda sunt, ita vt cum dicit te, & tua liberando, sensus sit, si interfecti tua liberando, non peccasti, & si interfecti tua liberando, non peccasti. N. si enim sic coniungerentur propositiones, sequeretur quod ob solam vitam tuendam non liceret occidere, nisi etiam simul res, cum vita defenderetur, quod est ab omni sensu, & ratione abhorrens, & alienum, vt optime notat Petrus lib. 2. de restitut. c. 3. nu. 406. & nos latius to. 1. lib. 6. c. 17. nu. 27. exposuimus.

34 DECIMUM DVBIVM est, an quae in praecedenti difficultate de rerum defensione explicata sunt, vera sint tam de clericis, & Regularibus, quam de secularibus?

Quidam enim existimant illis non licere ob rerum defensionem occidere, sic glossa. 2. q. 3. in princ. Nicolaus de Plou. de irreg. Reg. 37. Villadiego tract. de irreg. cap. de Percussore. S. Ant. 3. par. titul. 4. ca. 3. §. 2. versicu. Notandum est, Syl. in verb. Bellum. 2. q. 7. ad fin. & verb. de communicatio. 6. Nu. 2. ab. 4. versu. Nono. Marian. Soc. in ead. audient. am. n. 40. de homicid. & Couar. in clem. si furiosus. parte 3. §. vnico. versu. Vnde clem. de homicid. & Michael Salton. 2. 2. q. 64. ar. 7. controuer. 2. conclus. 1. post collarium primum. Qui omnes docent non licere personis ecclesiasticis occidere pro rerum defensione, quamuis ista attente legantur S. Ant. &

Sylue. licitum esse dicunt occidere pro necessaria rerum suarum defensione, dummodo sint tales personae quae possunt habere bona; vnde docent clericos seculares possit eas res defendere: seruos autem, & Religiosos non posse pro rerum defensione occidere, quia isti dominum habere non possunt, & maxime religiosi, qui iam mundo renunciarunt. Glossa, Villad ego, & Nich. de Plou. adducunt pro se. Interfecti, de homicid. vbi presbiter praecipitur toto vitae suo tempore poenitentiam agere si occiderit aliquem ob rerum defensionem, & c. suscepimus. co. tit. Monachi duo censentur irregulares, eo quod quandam latronem occiderant, qui eos spoliarare voluerat.

Mihi tamē magis placet contraria opinio quam tenet Pet. Nau. lib. 2. de rest. c. 3. nu. 415. & Ludov. de Baia in respons. casuum. cas. 2. p. 2. dub. 1. ad vl. licitum esse clericis, ac etiam Religiosis eodem modo inuicem cum moderamine inculpatae tutelae, & fauet Alex. de Ales. p. 3. sum. q. 34. mēb. 2. ar. 2. §. 2. quia ex lege naturae non est distinctio laici, & clericus, n. n. naturale concedens facultatem vim vi repellendi, naturaliter omnibus, & aequaliter rem concedit: vnde certum est, non esse peccatum contra ius naturae, aut iniustitiae sic occidere, & per eos sequens annexam restitutionis obligationem non habet, id quod praefati auctores primae sententiae concedunt: sed neque est contra iura positiva de religione, & honestate sacerdotum seruanda, vel falso existant primae sententiae assertores, quando quidem nullo textu iuris canonici hoc sufficienter probari potest, vt etiam in Couarruias fatetur. Nā in d. c. Interfecti, solum est consilium, vt si se, suasque defendendo, furem occiderat, vbi comprehendendi poterat, si laicus sit, quadraginta dies poenitentiae agat, si sacerdos, tota vita. Quia si non seruauit moderamine inculpatae tutelae, quod vero in hoc cap. continetur solum consilium, patet ex illis verbis. Si sine odij meditatione, te, tuasque liberando huiusmodi membra diaboli interfecti, si eiccare uolueris, bonum est tibi, quasi dicat: si uolueris, bonum est ad cautelam, non tamen teneris.

Ad c. suscepimus. Respondetur fratres illos peccasse occidendo, & fuisse iudicatos irregulares, quia ex cefferunt moderamen inculpatae tutelae, cū potuerint alia via se tueri, iam enim ligati erant fures illi, & ita poterant illis dimissis, cum iam res suas saluas haberent, recedere, vel quamprimum secundum ille vidit latrones illos velle confringere vincula, potuit fugere, non enim infamia est Monacho fugere ab inimico. Et quod hic fit dicti cap. sensus, ex eo constat, quia alias non liceret pro damno personarum vitando occidere, id quod Couarruias non negat esse licitum. Dicitur enim in d. cap. Quod latrones volebant eos in personis affligere turpiter, & deinde dare vestimenta proprijs, & quod nocte ingressi essent, & tamen adhuc peccauerunt, & sunt irregulares ab Alex. Papa III. iudicatis, non alia de causa nisi quia cessante aggreffione occiderunt. Et quamuis Religiosi non habent rerum dominium, possunt tamen habere vsum fructum, & tāquam vsumfructuarij res veri Domini, hoc est, Religionis defendere licite possunt, sicut seruus res domini sui licite defendere potest, & teneretur.

35 VNDECIMUM DVBIVM est, an et eodem modo licet

liceat interficere inuasorem pro defensione vitæ, honoris, ac bonorum amici, vel proximi mei innocentis, & Reipublicæ, cum moderamine inculpæ tute læ?

Respondet cum Petr. Nauar. li. 2. de ressi. cap. 3. nu. 419. Michael Sal. 2. 2. q. 64. ar. 7. controuersia. 2. corol. 1. Lud. Lopez, ar. 1. instr. 1. conscientia. c. 62. & Emanuele S. in Aphorismis. ver. b. Homicidium, & alijs. id esse lic. tum, nec teneri ad aliquam restitutionem. Tum quia id licet, vt constat, pro bonis, inter bona vero pretiosum, & maximè est amicus. maxime innocens. Tum quia iure naturæ, & lege charitatis licitum est quoscunque defendere, quando alicui per vim inuaduntur. Vnde si videam latronem auferentem bona proximi, & resistentem, nec proximum habere vires ad illum iuperandum, vel saltem probabiliter dubito, an habeat tales vires, licite possum inuadendo proximum, ne rebus suis expolietur, latronem occidere. Quia iure naturæ semper est potior ratio patientis iniuriæ, & ei fauendum. Et multo magis cum Respublica, & bonum commune inuaderetur, vt de se cõstat. Innocens autem censetur qui aggressus est, vt plurimum. Dixi vt plurimum, quia vt notat Petr. Nauar. vbi supra innocens etiam, quoad hoc censetur aliquid to aggressor, & qui causam dedit aggressioni, si modo iam desistere vellet; is enim innocens tunc iudicandus est contra alterum, qui nunc est vt re aggressor, & quamvis initio aggressus fuit, atque adeo l. cebit hunc iniurare pro vitæ defensione cõtra illum, cuius bona antea eripere voluit.

36 **DVODECIMVM DVBIVM** est, an pro defensione castitatis liceat interficere inuasorem?

Communis opinio est, peccare mortaliter occidendo, quando aliter fugiendo, aut clamando euadere possit, sin autem aliter euadere non possit licite occidere potest. Ratio est, quia sicut licitum est occidere pro defensione membrorum, & bonorũ temporalium, ita a fortiori licitum erit pro defensione honoris, & castitatis, aut alterius virtutis, cū bonum virtutis rebus alijs præferendum sit, maiusque periculum imminet consensus in tali casu, quàm in ceteris. Vnde defendendo se in re tanti momenti, vitur iure suo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur saluti suæ providere, quam alterius. Si quidem exponit se periculo consentiendi a sui peccati permitteudo se opprimi propter difficultatem renitendi æ voluntatis, dum non facit quod potest ad euadendum. Verum tamen est quod si talis mulier nolit aggressorem occidere, sed quantum potest se tueat, ne stuprum patiatur, saluo eo, vnde sequi potest mors, peccatoque mente renittitur, multo maioris virtutis opus efficit, sicut si quis inuasus ne se defendendo contingat occidere, permitteret se occidi, non peccaret, sed maioris virtutis esset. Vt enim S. Lucia dixit. Non conquinatur corpus, nisi de consensu mentis, & qua multa patitur virginitatis meritum non amittit, vt multis probat S. August. lib. 1. de ciuitate Dei cap. 18. Idemque dicendum de viro est, cum occidit, ne patiatur sodomiam. Vnde Cicero in orat. pro Milone laudat militem adulescentem, q. ne turpiter pareretur Tribuno militari propheta C. Marij, ipsum interfecit. Atque idem dicendum est de quocunque opem ferente tali mulieri, aut viro, dummodo sit

vocatus a muliere. Quia licet iure naturæ suauis patienti iniuriæ in re graui, & iniure oppressum per vim. Nec obstat, quod mulier non conueniens non peccet, nec pudicitiam amittit. Quia resistendum est, quod nisi defendatur, vel se defendat, exponitur probabiliissimo periculo consentiendi in actu turpitudinis. Deinde etiam, nisi non consentiat, sit virgo, priuatur signaculo virginitatis, & si non sit virgo, priuatur titulo, & nomine pudicitie, & totum vt, utque præstat cuius, & omni bono temporali.

D xi. De modo sit vocatus. Si enim ipsa se defendere, aut defendi noluerit, aut tepide se habet, non liceret occidere. Quia tunc licet peccat accedens ad eam, non tamen peccat contra iustitiam; Ex quo illa inuoluntarium non patitur, & ita aggressor dici non debet.

Ceterum si ipsa taceret, aut resisteret timens, ne res manifestetur, his omnino abhorrens concubitu non liceret scienti rem ita se habere, illam inuadendo aggressorem occidere. Iam enim inuasor est, iniuriæ, vimque in re maximi momenti facit, qualis est pudicitia, aut virginitas. Quæ omnia colliguntur expresse ex S. Ant. p. 2. titu. 7. c. 8. Syluest. verb. Homicidium. 1. q. 5. Tabiena. cod. ver. 7. in fi. Caie. 2. 2. q. 64. ar. 7. in hoc. Mart. Nauar. in Manuali. ca. 15. nu. 5. Petro de Arragon. 2. 2. q. 64. ar. 7. Michael Salon ibidem controuers. 2. Corol. 3. Petr. Nauar. lib. 2. de ressi. c. 3. nu. 394. Greg. de Valentia. tomo 3. disput. 5. q. 8. punct. 4. Lud. Lopez par. 1. instr. 1. conscientia. c. 62. & Toletus in summa, lib. 5. cap. 6. ante finem.

De Occisione alterius, qua fit publica auctoritate. Cap. XI.

S V M M A R I V M.

- 1 An liceat clerico occidere malefactores.
- 2 Clericorum nomine quomodo sint intelligendi?
- 3 An diuino iure, vel naturali, aut positivo prohibeatur sit clericis malefactoribus occidere.
- 4 An Prælati habentes iurisdictionem temporalem possint per seipsos iudicium sanguinis in sibi subditos ferre.
- 5 An iudex vel princeps qui certe conuenit reum pena afficiendum statim damnationem incurrere, exilium autem probabiliter cum penitentiam altum, & saluandum, si condonetur, possit, & teneatur illi vitam condonare.
- 6 Soluuntur argumentorum pro parte negatiua.
- 7 An liceat iudici aliquem occidere sine confessione. & Euerbistia.
- 8 Status questionis quatuor propositionibus absoluitur, nam. 8. 9.
- 9 An Princeps, vel Respublica facultatem concedere possit cuiusunque occidendi certum malefactorem.
- 10 Absoluit ante iudicis sententiam non possunt, quæ. Sive citatione, defensione, & processu condemnari, & puniri quis potest, quando nu. eod.
- 11 Post sententiam criminis declarationem potest Princeps, vel Respublica, concedere facultatem puniri occidendi malefactores in aliquibus casibus.

Mos Pænetorum laudatur, qui egules ad mortem condempnatos singulas facultates tribunum accedendi.

13. *Soluntur eorum argumenta, qui putant ante sententiam litari licere.*
 14. *An possit Rex vel Rector, concedere, vt ubiqueq; immenatur etiam extra territorium, & iurisdictionem, citi possint.*
 15. *Si stante tali lege aut facultate occidendi possit latam mortis sententiam possit malefactor ille se defendere vel ministris legis, & equis resistere.*

Explicita hæcenus occisionis priuata natura, proxime sequitur, vt de occidente alterum auctoritate publica potestatis differamus. In qua re certum est licitum esse occidere malefactores publica auctoritate, exigente id naturali ratione, vt bonum commune, & salus totius salutis sit per abscissionem membri putridi, ac perniciosi. Nam vt ait Apostolus. 1. Cor. 5. *Medicum fermentum totam massam corrumpit.* Sicut igitur ad Medicum pertinet membrum putridum præcidere, quæ ei commissæ fuerit cura salutis totius corporis; ita etiam Princeps, & magistratus publicus, cui communitatis cura, & custodia commissæ est: malefactores propter salutem communis boni occidere licite potest, vt optime S. Aug. li. 1. de ciu. Dei. c. 6. & c. 1. & S. Th. 2. 2. q. 64. ar. 3. & alij communiter asserunt: vnde Ro. 13. dicitur. *non sine causa gladium portare; Dei ministrum esse, & vindicem in iram ei, qui malum agit.* Quia vero publicam potestatem gerens, clericus, aut laicus esse possit, ideo de vtriusq; breuiter in hoc capite dicendum est. Est igitur

1. PRIMVM DV BIVM, an liceat clericis occidere malefactores? Non est autem queritio de clericis priuatis occidentibus propria auctoritate, cum factis consuetis eis his, quæ præcedenti capite dicta sunt, non licere illis, cum nulle personæ priuatae id liceat, atq; adeo tanto grauius peccant ceteris hominibus, quanto clerici propter sui status perfectionem debent magis a propriam iniuriarum vindicta ne abstinere. Quæritio igitur hæc potissime pertinet ad clericos constitutos in dignitate, & habentes iurisdictionem siue spiritalem tantum, siue etiam temporalem ordinariam, vel delegatam, an scilicet liceat illis occidere malefactores, & sermo est secularis dispensatione, & privilegio.

Antequam vero rem ipsam explicemus, Notandum est, nomine *Clericorum*, intelligi non solum constitutos in sacris ordinibus, verum etiam in Minoribus. De constitutis in sacris res est manifesta; De constitutis vero in Minoribus colligitur ex titulis. De clerico perversiore, vbi in c. si sit mentio Acolythi, & cum Acolytho id ibi prohibeatur, consequenter prohibetur, & alijs ex illis in minoribus. Sic Sotus lib. 5. de iur. 1. ar. 4. Michael Salon 2. 2. q. 64. ar. 4. controuersia. 1. concl. 4. Pet. de Arragon. ibidem. at. 4. Grego. de Val. to. 3. disp. 5. q. 8. pun. 3. in fi. & Tol. in sum. lib. 5. c. 6. An autem hoc nomine clericis intelligendus sit etiam habens primam tonsuram, dubium est, quia tonsuratus communiter gaudet privilegio ecclesiastico, atque ita Grego. de Val. vbi sup. docet clericis nomine intelligi et habentem tantum primam tonsuram, vt pueros. Michael Salon autem loco proxime citato, cui fauet E. nan. S. in Ap. l. omnis verb. clericus in priuilegiis docet, non intelligi, quia licet in favorabilibus clericis non ne veniat habens primam tonsu-

ram, secus autem in odiosis, & prohibicionibus, maxime cum odia restringenda sint potius quam amplianda. argum. c. odia. de reg. iur. in 6. nec aliquo loco ex his in quibus habetur in iure huiusmodi prohibicio, fit mentio habentis tantum primam tonsuram. His ita notatis,

Respondent communiter Doct. non licere clericis occidere malefactores. Sic D. Tho. 2. 2. q. 64. ar. 4. Alex. de Alas p. 3. q. 34. memb. 2. arti. 3. Caie. Pe. de Arragon. & Michael Salon. ibid. Sotus lib. 5. de iur. q. 1. ar. 4. Grego. de Val. to. 3. disp. 5. q. 8. pun. 3. Sebast. Med. ces in sum. de peccati. 4. q. 9. 5. Tol. in sum. lib. 5. c. 6. Emanuel Sz. in Aphorismis verb. clericus, & alij cõiter. Ratio est, quia vt Ecclesiast. 10. dicitur. *sicut iudex populi, ita & ministri eius.* Sed clerici sunt ministri Christi, qui nullum occidit, immo vt ait S. Pet. 1. Pe. 2. *cum percuteretur, non reuerteretur.* Ergo vt Christum Dñm suum representent, nec ipsi quemquam occidere debent. Tum quia sunt Ministri templi, & altaris; templum aut, & altare adeo abhorret ab effusione sanguinis, vt eo polluantur, & reddantur suo mō irregularis, hoc ē, indiget reconciliatione, & mundatione. Ergo et, & hac rōne ministri horum ab effusione sanguinis oīno abhorere debent. Tum quia cum sint nouæ legis Ministri, consolorum debent legi nouæ, lex autem Euangelica non constituit poenam mortis aut mutilationis, sicut lex vetus, quæ fuit lex feruitutis. vnde decu t vt ministri Euangelij ab occisione hominum abstinerent. In qua re differunt a sacerdotibus legis veteris, quibus licuit appropriare occidere, vt patet E. iud. 3. 1. vbi Moyse a Leuitis interfecit secit viginti tria milia hominum propter adorationem vituli. Et Phineas sacerdos interfecit Israelitem cum Madianitide coeuntem. Num. 25. Et Samuel interfecit Agag regem Amalech, & Elias sacerdotes Baal, & Matathias cum qui ad sacrificandum accesserat. Nec obstat quod in nouo testamento Petr. Ananiam, & Saphiram occidisse legitur, Act. 5. Quia non propria auctoritate, vel manu eos occidit, neque eius iussu interfecit sunt, sed magis diuinam sententiam de eorum morte promulgauit. Clerici igitur tam in sacris, quam in minoribus constituti, absque privilegio, & dispensatione Papæ iudicium in causa sanguinis facientes peccant, sed cum hac differentia, quod sacris initiati peccant mortaliter, cum grauem irreuerentiam sacro ordini inferant, & præceptum ecclesiæ violant; in minoribus vero solum venialiter peccant, quia eorum ordines isti sunt minores, & non sacri, non inferunt eis grauem iniuriam: sed quandam indecentiam ex Soto lib. 5. de iur. q. 1. ar. 4. Pe. de Arragon. 2. 2. q. 64. ar. 4. Michael Salon ibi. controu. 1. concl. 4. Grego. de Val. to. 3. disp. 5. & Tol. in sum. lib. 5. c. 6.

SECUNDVM DV BIVM est, an diuino iure, vel naturali, aut positiuo prohibitum sit clericis malefactores occidere? Ratio dubij est, quia 1. Ti. 3. dicitur. *oportet Episcopum irreprehensibilem esse, nō violentum, non peruersorem.* Quibus verbis significare videtur ex iure diuino Episcopos conuenire, quod neminem interficiant. In hac re tria dicenda videntur ex communi Doctorum consensu, quos superius dubio citauimus.

Primum est, clericis iure naturæ prohibitum non est

est vt malefactores occidat, vt patet. Tum quia nec iuri naturali, nec rectæ rationi repugnat, vt clericus malefactores sibi subditos occidat. Tum quia ius naturæ semper est vniuersum, & idem apud omnes, & tamen constat ex diuersis scripturis fuisse veteris legis sacerdotibus occidere malefactores, quibus tamen id facere minime licebat, si ius naturæ id prohiberet. Tum quia ius naturæ nihil dicit de sacerdotum noui testamenti potestate, & auctoritate.

Secundum est, iure diuino clericis non est interdictum malefactores occidere. Hoc ex eo probari potest, quia nullibi in sacra scriptura legitur talis prohibitio. Nec testimonium ex Apostolo allatum, id probat, quandoquidem non agitur ibi de omnibus clericis, aut de Episcopo vt persona publica, sed vt priuata, immo non agit de Episcopo iam creato, sed eligendo: dicitur enim morietur, & conditiones Episcopi eligendi, affirmans oportere episcopum esse irreprehensibilem, sobrium, non uiolentum, non perculsores; hoc est, qui in Episcopum, aut in quolibet alium sacerdotem est eligendus, talis esse vitæ debet, vt nihil reprehensione dignum aduersus eum iure ac merito obijci possit, sed fit sobrius, morum, grauitate ornatus, hospitalis; non sit multo vino deditus, non percussor, hoc est, contentionum amator, quales solent esse ij, qui multo vino dediti sunt. Quæ omnia ad personam eligendam in particulari spectant, nec de peccatorum occasione publica auctoritate faciendâ aliquam mentionem facit Apostolus, vt constat, vnde nec locum illud S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 4. adducit, ad probandum iure diuino clericis prohibitum esse malefactores occidere, sed solum per modum consequentie, & congruentiæ, vt paulo post dicemus.

Tertium est, humano iure positio obstatu decetiam, clericis prohibetur, ne malefactores occidat, vt habetur in can. Neminem, & can. Episcopum, d. 45. & in clementinâ, & in clericis. Ne clerici vel Monachi, & in tota o. i. de clerico percussore. Quæ prohibitio ecclesiæ conformis ad modum est S. Pauli monitis; Cum enim Apostolus præcepit, ne illi in Episcopos, & sacerdotes eligantur, qui fuerint percussores, merito canit ecclesiæ, vt clerici ab omni prorsus abstinere percussione, tam priuata, quæ publica auctoritate facta, tum ad meliorem representationem Christi Domini, tum etiam ob maiorem decentiam status ecclesiastici, & conuenientiam ministrorum auiæ legis, vt supra explicauimus.

3. **TERTIVM DVBIVM** est, an prælati habentes iurisdictionem temporalem possint per seipso iudicium sanguinis in sibi subditos ferre? Ratio dissimulata est, quia ex vna parte clericis omnibus iure positio id prohibitum est, vt diximus. Ex alia vero parte ratio conuenire videtur hoc illis licitum esse, quæcumque enim licite aliquid officium suscipi, licite potest ea, quæ ad officium illud pertinent, exercere; cum igitur nonnulli clerici sint terrarum Domini, & Principes temporales, licite possunt malefactores occidere.

Respondendo, primo non est dubium, quin prælati habentes dominium temporale possint ex Papæ privilegio seipso ferre sententiam sanguinis. Ratio est, quia cum prohibitio hæc ex solo sit iure positio ecclesiastico, potest Papa, qui summum

& plenissimum potestatem in ius Pontificis, quæ habet, cum clericis in hac re dispensare, ita scilicet vt per seipso iudicium sanguinis exerceant; In qua re considerandus est verborum Privilegij tenor. Si enim privilegium dicit, *posse habentem talem iurisdictionem temporalem exercere omnia officia requisita ad iurisdictionem temporalem*, cum clausula generali non obstatibus quibusvis unque decretis, *conceditur, aut irritis Pontificis, possunt tunc per seipso sententiam mortis in malefactores sibi subditos ferre, sin vero solum habent privilegium habendi iurisdictionem temporalem* siue sint inferiores alicui Regibus Principibus in Hispania, & Gallia tunc quid solum concedit illis iurisdictionem temporalem iuxta iura canonici decreti, hoc est, vt abique peccato, vel irregularitate ferre possint leges condemnantes in generali malefactores ad mortem, & eligere iudices, tribuendo auctoritatem iudicandi, & ad mortem, prout recta ratio, & iustitia requirit, vt habetur expresse in c. si. Ne clerici, vel Monachi, in 6. vbi dicitur, *licet clericis cas sanguinis agitare non liceat, scilicet per seipso immediate, eas tamen omni iurisdictionem obtinens se potestatem debet, & possunt metu irregularitatis cessante, alius delegare*. Quo fit, huiusmodi prælatos in hoc casu sine vilo privilegio a Papæ, & a iure communi eo ipso quod iurisdictionem temporalem spirituali dignitate annexam habent, potestatem hanc eligendi iudices habere, nec exinde irreuerentiam, aut indecentiam aliquam suo statui ecclesiastico inferri, cum recta ratio dicat, vt postquam per seipso cas sanguinis agitare non possint, sicut per iudices designatos ea omnia faciant, quæ ad debitum gubernationem sunt necessaria, prout argumentum in iurisdictionem euidenter conuenit. Idemque de illis clericis, qui prælati non sunt, iure tamen hereditario vel alia via alicuius loci dominium temporale habent, dicendum est.

Quando vero aliquid vterius agunt prælati alii qui Ecclesiastici, quæ designare iudices, & præstare aliquam in quibus ad effusionem sanguinis concurrere videntur, censendum est ipsos privilegium a Papa ad id, vel expressum, vel interpretatum ex vso, & consuetudine loci habere; quæ enim in his est optima iuris interpretatio; Principes autem secularis alicui clerico potestatem occidendi malefactorum tribuere non potest, sed solus Papa, qui solus in iure communi dis, ensare potest. Et de clericis hæcenus dictum sit.

4. **QUARTVM DVBIVM** est, Cum ex dictis manifestum sit licitum, immo, & necessariu esse pp bonum commune, vt malefactores publica auctoritate occidantur, hæcque eorum mortem non a viris ecclesiasticis, sed a secularibus solum intelligendam esse, inquirendum est in præsentiarum, quænam necessaria sunt, vt publica potestate malefactores licite interfici possint, de qua re, quæ commodior locus offertur in octauo Decalogi præcepto, vbi de officio iudicis agitur, nihil in hoc loco dicemus, solum ea nunc exponemus, quæ cum præsentia materia connexionem, & aliquam etiam difficultatem habere videntur. Et igitur dubium quartum in ordine, An iudex, vel Princeps q. certis iudicijs & signis, coniecit, quod si totum poena capitis afficiat

ciat statim ille perditus sit iturus in infernū, & damnandus, si vero eundem aeternū ei existimant probabiliter penitentiam futurū, & saluandū, possit & teneatur illi vitam condonare? Ratio difficultatis est, quia vita corporalis vniuersūq; ordinatur ad spirituale eius, sed in hoc casu ex suppositione, vitæ corporalis malefactoris omnino necessaria est ad spirituale salutem ipsius. Ergo in hoc casu eodē mandata est ei vita corporis, vt spiritualiter saluetur. Maxime cum poenæ temporales huius vitæ medicinales esse debeant, & ordinatæ ad bonum patientis illius, cum tamen p. n. a capitis in hoc casu nō solum nō futura est huic medicinalis, sed potius in æternū damnosa, & nocens corpori, & animæ. Deinde iudex, vel Princeps teneatur ex præcepto diuino charitatis vellet huic homini salutem spiritualem; Ac si tunc illi occideret, non vult illi vitam spirituales; Ergo peccat, & consequenter vitam ei condonare tenetur.

Communis tamen, & verior sententia est dicentium, iudicem in eo casu teneri quidem admonere, & hortari cum perse, & per alios viros idoneos ad poenitentiam; ceterum si impenitens maneat, iuste potest, & debet illum occidere, etiam si per reuelationem certo cognosceret talem statim in infernū descendurū, & damnandū. Sic Satus li. 5. de iur. l. q. 1. ar. 1. in fin. Michael Salon. 2. 2. q. 64. art. 1. contr. ouersa. 1. Pet. Nauar. lib. 2. de resti. c. 3. nu. 334, & Petr. de Arragon. 2. 2. q. 64. art. 2. Ratio est, quia punizio malefactorum, & scelerum ordinatur ad bonum cōmune, & ut iudex ex officio est eius, & bonum æquem commune præferendum est bono privato cuiuscūq;. Ergo iudex ex amore iustitiæ illam mortis adiudicis non peccat. Deinde si cōtrarium verum esset, malefactores omnes statim fingerent se impenitentes, vt hæc ratione, & artificio mortem euaderent, manerentque scelera impunita in maximum damnū, & detrimentum Reipublicæ vt constaret. Argumenta autem in contrarium adducta facile solui possunt.

Ad Primum enim Respondetur, vitam corporalem dupliciter ordinari posse ad vitam spirituales consequendam, vno modo tanquam medium per se ordinatum ad illam, & sine damno, & præiudicio Reipublicæ; Alio modo tanquam medium per accidens ordinatum, & cum alterius præiudicio. Quando igitur vita corporalis necessaria esset simpliciter, & absolute ad salutem animæ, occisioque malefactoris non esset necessaria bono communi, non esset a iudice occidendus reus: At vero cum in casu nostro, occisio malefactoris necessaria sit Reipublicæ, eiusque vita corporalis non sit ei simpliciter necessaria ad salutem animæ, sed per accidens, & ex propria malitia, peccaret iudex eum liberando. Quod si exinde scandalum oriretur, illud plane ex illorum malitia nasceretur, & passiuum esset: Ac proinde in eo casu locum haberet, quod vtilius scandalum nasci permittitur, quam veritas deferatur, id est iustitia, & iudicium. Quod vero dicitur, poenam capitis in eo casu non futuram ei medicinalē, sed nocuam, Respondetur id omnino per accidens esse, & ex propria eius malitia: Etenim poena illa mortis ex se ordinata est ad eius utilitatem: si enim patienter illam ferat, ac Desiderat, & poenitentiam agat, mereatur, & si scilicet pro delicto suo: cum vero conuertā noluerit, non iu-

dici, sed ipsi imputandum est: Est etiam vtilis poena illa bono communi, cum exinde alij timeant, & cessent a peccatis, proficitque salutis spirituali aliorum vnde sic occidendo malefactores vere seruat nuntiam, & rationem poenarum huius vitæ, vt ex dictis manifestum est.

Ad Secundum Respondetur, iudicem teneri quidem velle illi ex charitate bonum spirituale ipsius, id quod sufficienter præstat, dum illum admonet vt poeniteat, & sufficientis tempus ad confitendum, & eucharistiæ sacramentum recipiendum ei concedat: Deinde vero cum ex ordine eiusdem charitatis teneatur iudex consulere bono communi Reipublicæ, & bonum Reipublicæ præferendum est bono illius privato, vtique muneris, & officio facti scit, dum illi tempus ad penitendum concedat, & sceleris in bonum Reipublicæ. Et licet ex genere suo bonum spirituale huius diuini sit, & altioris ordinis, quam bonum temporale Reipublicæ, adeo tamen excedit bonum commune hoc spirituale, & particulare huius, vt debeat illud huic præferre; maxime quod non punitis malefactoribus, non solum quoniam in Reipublica damnū temporale, verū etiam innumera spiritualia. Quia vero in hac difficultate supponere videmus aliam, quæ cum ista, cōnecta aliquo modo est; ideo vt rem istam plenius exponamus,

QVINTVM DVBIVM est, an liceat iudici aliquem occidere sine confessione, & Eucharistiæ? Pro fati namq; auctores docent quidem vt vidimus qd etiam iudex certo nouerit per reuelationem in peccato mortali reum moriturum, non debet cōdamnatione abstinere; est ad differre debeat, non explicat Sylu. in verb. iudex c. 1. vers. Secultū. post Paludanum in 3. d. 12. quem citat, docet nullū iudicem Christianum nec dare debere confessionem petenti, & parato facere debitum, etiam si timeret, ne eriperetur. Nam licet id timeretur, vtilius scandalum nasci permittitur, quam veritas deferatur. Qui scandalizauerit de reg. iur. in artio. Mart. Nauar. in Man. c. 25. nu. 3. vers. 1. et in Euchristia de oratione, & choris canonice s. e. 2. 2. num. 1. absolute docet, confessionem concedendam esse a iudice, si peccatur, nec excusari iudicem cōtraria aliqua consuetudine. De Eucharistia vero docet non peccare mortaliter iudicem non concedendo tempus ad illam suscipiendam. Petr. Nauar. lib. 2. de resti. c. 3. n. 335. docet peccare iudicem nisi concedat tempus commodum ad confitendum, & communicandum & laet Michael Salon 2. 2. q. 64. art. 2. contr. 2. Hæc Doctores, quæ maiorem distinctionem, lumenq; desiderant: Ideo quid mihi probabilius in hac re videtur, pauca exponam.

Primo, Quod ad confessionem attinet, tenetur iudex sub peccato mortali communiter dare tempus ad commodum confitendum. Sic Syl. & vtrique Nau. vbi sup. & Salon. id quod Syluester, & Pe. Nauar. docent, etiam si timeretur ereptio, si ei mortem notificet, vt se præparet ad confitendum. Plus enim altimanus est æterna salus proximi, quam quod vel eripatur; vel aliorum scandalum sequatur, qd tamen passiuum esset, & etiam si esset, ex fragilitate, vel ignorantia, tamen reparabile esset. Ratio, quæ me in hanc etiam inclinat sententiam, est decretum in Clein. Cum secundum, de poen. & remis-

vbi id absolute, & indistincte iustitiam omnibus, & Dominis te poralibus præcipitur, adeo vt ad hoc faciendum compelli debeant a locorum ordinarijs per excommunicationē. Deinde cum sacramentum hoc omnibus exiſtētibz in mortali post baptismū ad salutem necessarium sit simpliciter ex Concilio Tridenſi. ſ. 14. de sacrament. penit. ca. 1. & difficile admodū sit veram cōcipere cōtentionē, eo maxime tempore, quo animus est omnino mortis terrore perturbatus, consequēter nō est sine grauissima causa pœnitens reus illi discrimini exponendus, neque tam necessario ad salutem sacramento priuandus. Dixi, communiter, tū quia vt notat Sylu. si crederetur quod nō peteret ex deuotione, sed spe ereptionis, vt quia sub patibulo petit, & non petiuit in carcere, non peccaret iudex non concedendo ei lōgus tempus, cum simularet potius se velle confiteri, quā vere de peccatis penitentiam agere. Tum quia si esset homo flagitiosus, & damnū Reipublice immineret ex eius consensu, sufficeret dare ei tempus contritionis, necessitas. n. facit vt se habeat, ac si non esset copia confessoris. Maxime, quia cum futurum damnū probabiliter timetur, non tam proceditur cum emendato ad penam, quam cum aggressore ad defensionem Reipublice.

Sexto, consuetudo negandi prædictū pœnitentiae sacramentum, non exculat iudicem extra casus prædictos eo commodum tempus ad concedendum. Sic Sylu. in vob. iudex. q. 11. versic. 8. cum. vbi ait iudices sic negantes esse reos animarum, cum etiam relapsi, qui sine vlla audientia tradendi sunt iudici, & iustitiae seculari, ecclesia graminum non claudat, quin penitentiam, & viaticum ministrat. Idem docet vterque Nauar. ius loci proxime allatis, & Glossa in d. clem. Cum secūdum de penit. & remis. Et colligitur ex ipsa littera, vbi Clemens V. ait. Cum secundum statuta canonica, ultimo supplicio deputatis negari non debet penitentia, abusu damnablem in quibusdam partibus contra hoc introduci a boleri omnino volentes, institutos emnes, & Dominos temporales, vt ab huiusmodi deficiant abusu, &c. Et merito, quia talis vsus est contra ius diuinum.

Terto, quoad communionem. Glossa in d. Clem. Cum secundum Sylu. vbi supra Petr. Nauar. num. 228. loco proxime citato, & fauēt Micha. 1. Salon vbi supra, docent, quod si non timetur ereptio, vel aliud damnum notabile, grauitur peccaret iudex, qui non concederet tempus ad recipiendam Eucharistiam, maxime cum secundum opinionē probabilem multorum, Eucharistia, licet non sit medium ita simpliciter necessarium ad salutem sicut penitentia, est tamen saltem de illa præceptum, diuinum tempore necessitatis, vt est tempus quo vt viaticum est necessaria, vnde iudex impediens eius implicationem sine causa sufficienti, & proximū fructū eucharistiae, & salutari viatico priuans, grauitur peccat. Id quod ex eo confirmari potest, quia ipso iure quo conceditur penitentiae sacramentum, concessa etiam censetur eucharistia, vt aperte satis docet Innocētus III. in cap. Quod te de penit. & remis. his verbis. *In illo verbo, per quod penitentiam morientibus non negamus, viaticum etiam, quod vere penitentibus exhibetur, intelligi volumus, vt neq̃ssit de cōdemnatis denegetur, &c.* facit cap. 2. de furtis.

Vnde in vrbe, teste Nauarro vbi supra, quam o. bi vniuersis sequi debet, hic vbi viget, vt damnatus ad mortem detur eucharistia.

Quarto, quoad tempus quod concedendum est a iudice ad confitendum, & communicandum, hic consuetudo vrbis est, quam refert Martinus Nauar. in Manuali. c. 25. nu. 23. & c. 12. de oratione, & horis canon. nu. 11. & tom. 2. consiliorum. titu. de penit. & remissio. consil. 16. in antiquis; alias consil. 40. in nouis, vt damnato ad mortem adhuc ieiuno denunciat sententia post mediam noctem, vt liceat ei confiteri, & communicare ante quatuor horas, quam ducatur ad mortem, vt iam corrupta, tanto temporis spatio panis specie, sine vlla irruentia sacramenti, cum magno eius fructu moritur, immo in dicto consilio 16. concedit licitū esse ministrare hoc sacramentum eodem mane, quo occidendus est, ante tres, vel quatuor horas, imo, & ante vniūquodque et fatetur Emanuel S. in Aphorismis in verb. Eucharistia. in principio. Immo hic author aſſertur dari posse non ieiunius, quia est viaticum, ceterū in hoc vltimo dicto mihi ita placet o. ino Nauarri, qui negat dari posse sic iam pransi vel non ieiunij finit. Quia licet infirmus, de quo dubitatur, an in crastinum victurus sit post cibum sumptum etiam vespere communicare potest, ex eo quod semper sit motiturum breui prævidere non potest, damnatus tamen ad mortem si ieiunius non fuerit, nulla ratione communicare potest, quia de damnando ad mortem prouideri poterat idque sibi sua culpa euenturum, & proinde ad damnationem subeundam paratus manere potuit. Addit autem Petr. Nauar. lib. 1. de resti. cap. 3. nu. 27. Quod vbi nullum esset in dilatione iustitiae scandalum, nec ereptionis periculum, & esset spes quod post duos, aut tres dies pœniteret, teneretur iudex lege charitatis ruinæ animæ proximi succurrere, vt sic commode ipsū ad confessionem, & communionē recipiendā præpararet, & hoc maxime quando ex tali dilatione spes salutis esset, & aliunde non vigeat occidendi necessitas. Sin aut nollet eo tempore confiteri, poterit illum iudex inconfessus licite suspendere, quia ex quo tempus sufficiens dedit, sibi non imputatur, sed reo.

SEXTVM DVBIVM est, an princeps, vel Reſ publica facultatem concedere possit cuiusq̃ occidendi certum malefactorē? Ratio difficultatis est, quia Nu. 35. habetur lex quæ statuit, *Propter quod omni homicida interficere possit statim, vt apprehenderit eum.* Ex altera vero parte est, quia sic occideretur aliquis sine tempore sibi concessio ad confitendum, siq̃ue probabiliter existens in peccato mortali, in eternum periret. Pro cuius solutione obseruandū est huiusmodi facultatem concedi posse, aut absolute ita vt nulla expediat iudicis sententia occidi possit, aut post latam mortis sententiam; In hac enim re aliter in primo, ac secundo casu iudicandum est. De qua difficultate legendi sunt Ang. verb. Homicidium. 1. n. 6. Syl. verb. Aſſassinus. q. 3. & verb. Homicidium. 1. q. 1. ver. Sextum, & q. 3. Sotus li. 5. d. 1. iust. q. 1. ar. 3. Michael Salon. 2. 2. q. 64. art. 3. cont. 1. q. Pet. de Arrag. ibid. in fine. Greg. de Valentia. 10. 3. disp. 5. q. 8. punct. 3. dub. 3. Emanuel S. in Aphorismis. verb. Bannitus, & Petr. Nauar. lib. 2. de resti. c. 3. nu. 116. & seq. qui duo in vniuersum docent,

11. *Primum est, Rex, Princeps, aut Respublica legem statuere; aut facultatem alicui concedere absolute non potest, ut quis ante iudicis sententiam malefactorem occidat.* Ratio est, quia est contra ius naturæ, ut quis non audiat condemnari; Etenim condemnationem iuridicam præcedere debet cognitio iuridica, ita, ut condemandus citetur, et iudicis defensio concedatur, ut exinde statuat iudex an illicitè aliquid fecerit, unde quilibet quantumvis perniciosus audendus erit. Non igitur concedi potest facultas ut malefactor auditus a iudice, a quoque prius occidatur. Vnde Aët. 25. Festus iudex ait; Non est consuetudo Romanis condemnare aliquem hominem priusquam is, qui accusatur, presens habeat accusatores, locumque defendendi accipiat, ad abolenda crimina, quæ obiciuntur. Et denique huiusmodi legem statuere, aut facultatem concedere, esset facere iudicem quemlibet ad id ineptissimū, & exinde plurima mala in Repub. sequerentur, cum passim homines sub prætextu puniendi malefactores se vindicare de priuatis suis inimicis, omniacque plena essent homicidij, id quod in maximū Reipub. damnum & perniciem redundaret. Et sic Princeps, quamvis scientia priuata certo nouit aliquem morte dignum, cum tñ occidere non potest, donec iuridice cōiunctur de crimine, ita neque legem condere; aut facultatem alicui dare potest, quæ licitè possit malefactorem non iuridicè condemnatum occidere. Et hinc homicidij sunt rei, occidentes veneno, vel alias secreto de mandato Dominorum non citatos, non auditos, non damnatos, etiam si rei hæc maiestatis diceretur, vt recte Caiet. in Sum. verb. Homicidium, non longe ab initio annotauit, et quamuis Princeps legib. humanis solutus sit, iuri tñ naturali subiectus est, exigit autē natura actus publici, (qualis est iusta hominis occisio ex publica potestate) vt ex potestate & scientia publica procedat. Quod vero nonnulli se excusent ratione scandalij vitandi, dicentes, ita faciendū esse, vt honor illius, & familiaris, & dignitatis seruet, & vt scandalum vitetur, oportere ipsum sine iudicio occidere cū dexteritate, plurimū errant, sunt. n. vt ait Caiet. artes diaboliæ ad excusandas excusationes in peccatis. Hæc tamē doctrina sic in vniuer sum explicata in iuriari solet ita vt non procedat,

Primo, quando crimen esset publicum & notorium, tunc. n. sine citatione, defensione, & processu condemnari, & puniri potest. Ratio est, quia talis non potest se licite defendere in iudicio, negando factum, vel alia via licita. Et hinc excusantur iudices qui repositos in flagranti crimine publico & notorio (vt latrones in vijs & huiusmodi) latim suspēdi iubent. Intervenit enim ibi notorium facti, loco accusatoris, & testium, faciens publicam scientiā, & excitans publicam potestatem ad publicum iustitiæ actū. Excelsus enim notorius examinatione non indiget. Sic Caiet. in verb. Homic. M. ch. Salon 2. 2. q. 64. ar. 3. controuerf. 4. concl. 1. & Pet. Naua. lib. 2. de rest. c. 3. num. 188. citans Panor. & Fel. in e. Cum olim. de sen. & re iud. c. 2. Ad no. tram. de iure iur.

Secundo, quando reus ita esset potens vt capi nō posset, tunc. n. non vocatus, & nō defensio condēnari posset in absentia. C. terum in hoc cau. quamuis absens damnari potest, debet tamen iudex facere processū, in quo allegari, & probari curet pro

absente quæcunque possunt. Sic Pet. Naua. lib. 2. de rest. c. 3. nu. 189. & Mar. Nau. in Man. c. 25. nu. 10. vbi tellatur se excusasse magnum quandam Monarcham, qui virtute processus in absentia facti, & sententia sine citatione lata, fecit capite plecti quendam suorum militū Ducem, sibiū aliorū regnō militantem, quia nec capi, nec sine metu rebellionis illius, & magnæ partis exercitus audiri poterat. Quibus consentiunt glo. in l. ante p. ff. in quib. caus. ma. io. Raue. in c. 1. de caus. poss. & Decius in c. Ex par. 2. de offic. deleg.

12. *Secundum est, post latam sententiam & declaratū criminis quæ quis iustè ad mortem damnatus est, potest licite princeps, vel Respubl. concedere facultatem hominibus priuatis occidendi malefactores in aliquibus casibus.* Sic omnes initio questionis allati. Afferri solent duo casus; Primus est, circa latrones publicos, assassinos, & alios viarum inuasiores, & perturbatores Reipub. Cum enim isti aggressores sint, & hostes Reip. & singulari de illa persona non, concedi potest facultas occidendi illos, cū non possint alia via comprehendi, & facit. c. Pro humani de homicid. in 6. vbi datur facultas cuiuslibet necā di illos, qui occidunt Christianos per assassinos, & Syluest. verb. Assassinus. q. 3. & Tabie. verb. eod. in princ. & Emanuel. Sā. verb. Bannitus, docent bannitos per quemcunque licite occidi posse, dummodo id faciat intentione recta, i. ad bonum commune, vel iustitiæ obseruationem. Cuius etiam sententia sunt Ang. conf. 1. 2. & Gem. in d. c. Pro humani. & facit pro hoc l. Reos. C. de accus. Et licet Sotus li. 5. de iust. q. 1. ar. 3. Venerorum morem reprehendat, qui cum complures habeat exules a patria condemnatos ad mortem, singulis facultatē faciūt, vt qui aliquē eorū in effec. n. vita ac libertate dō neant; Alij tñ consuetudinem illam non ita absolute improban. sed solum qñ procedat ad penā, & iam emendati sunt, tunc. n. non ita ab omnib. consuetudo hæc approbati videtur. Alias si non emendati sunt, & non restat alia cōmoda via illos apprehendendi, optima est consuetudo Venerorum. Sūt enim aggressores, & hostes Reipub. & malum pēdet in futurum, cui hæc rōne obuiari pōt, & solet. Et ita non imputatur occidendi pro se, & Reip. defendenda, sed pro priore eorū malitia, quod sine sacramentali confessione, & Eucharistia moriantur, vt Pet. Nauar. lib. 2. de rest. c. 3. nu. 230. affirmat.

Secundus est, quando filijs, & fratribus, aut consanguineis occisi datur facultas occidendi homicidam iam damnatum vbiunque inueniri possit. Sic Sotus, & Michael Salon concl. 2. vbi supra, qui bene limitant hos duos casus, s. vt talis facultas non nisi a Principe, vel Republica, non autem ab inferiori iudice concedatur, quia cum hic puniendi, & occidendi modus sit valde extraordinarius, concedendus non est, nisi ab eo, qui habet supremam potestatem. Et deinde vt Princeps tale n. facultatē nō concedat nisi quam rarissime, & ex grauissimis causis, quæ cedant in bonum commune, quando. l. homicida. ille condemnatus nō desinit male agere, & molestus esse cognatis defuncti, vel alijs tunc. n. concedi potest vt quis eum tam quam perturbatorem Reipub. occidat, & quia iustitiam ministrare cile capi nequit. Vbi autē tales diuina n. sententia uia foret iterū, nec Assassini, nec perturbatores

- 15 *An liceat in singulari certamine innocentem interficere.*
An miles in bello iusto aggredi illum possit, quem scit innocentem. ibid.
- 16 *An inuicem a quo fugiens, & videns puerum aut hominem in via innocentem quem necessarium est consulcare, ne ipse in manus incidat inimici, licite eum possit consulcare & proterere. ne ipse occidatur.*
- 17 *Dubius punctus veritas absoluitur & n. seqq.*
- 18 *An pręuans aut in partu periclitans ad seruandam vitam in extrema necessitate possit sumere, vel per alium procurare medicinam unde abortus, & mors fetus consequatur.*
- 19 *Ante animationem fetus tale quid sumere licitum esse ostenditur.*
- 20 *Quando tam ante, quam post animationem licitum sit sumere medicinam.*
- 21 *Talem medicinam sumere quando illicitum, & mater tenetur mortem potius patienter tolerare.*
- 22 *Medicina nisi principaliter causatiua sanitatis nō ministranda.*
- 23 *Licet aliquando mortem innocentis optare.*
Quomodo & quare petat Ecclesia, ut gentes, paganos & hereticorum dextera Dei potentia contendantur.

Voniam abudē fatis de occisione malefactorum, quæ vel publice, vel priuatē potellat a rōne fieri licitē, vel illicitē pōtēdū est, vt materiam hanc latius & exatius explicemus, agēdū in sequentib. erit de occisione innocentis. In qua re sit

- 1 *Prima difficultas*, an liceat in aliquo casu publica auctoritate innocē aliquē occidere ob bonū priuatū alterius? Cōs omnium in hac re snia est, nō licere Princēpi aut iudici occidere innocentē ob bonū priuatū alterius personæ. Est. n. in hoc casu ea dē ratio iudicis, & cuiuscumq; personæ priuatæ: potestas namq; publica vltimis dā e' ei solum ad bonū publicū. vnde quando de bono publico non agitur, maiorem non habet potestatem circa innocentem quam quævis alia personā; Immo si circa nocētes auctoritatem habet, hæc illi ob bonum publicū tantum concessa est, vt b. Tho. 2. 2. q. 64. art. 2. 3. & 6. & alii tradunt; Et quæ hoc adeo certum, vt superuacuum sit rationibus probare. An vero ob bonum commune directē id aliquando facere liceat, non ita certum ē. & placet um est: vnde

- 2 *Secunda difficultas* est, an iudex cu i. qu: modo innocētes, & prudentes tamen, & vehementer timeēt de illo quod i. unus sit potest. Reipu. nox us, mul- taque & grau. a mala contra ea i. commissurus. occidere liceat? Abul super E. vnde. 2. t. circa finē id licitum esse docet. R. i. n. s. est, quia bonum cō. mune præferendum est bono particulari cui uicunque. Cum igitur iudex teneatur prouidere bono cōi. & impedire mala omnia non solum præsentia, sed & que in posterum Reipu. acc. dere possunt, quam um in ipso est, & in hoc casu probab. liter time. de futuro dā i. no Reipu. p. erit via præuentionis, immo debet. alem innocentem, sed p. otea bonum Reipu. bl. sumum occidere. Respondet tamen cum communi Theologorum inia. quæ ex p. res. tenent, & tenendam pro cer. o docent. Petr. Arrag. 2. 2. q. 64. art. 2. & Michael Salon ibid. con. r. ouerit. j. Ratio

est, quia non sunt faciendā mala, vt veniant bona, aut deuitetur al. a mala, sed malū & peccatum est hominem iustū & innocē em occidere, & contra præceptū illud, nō occides, & oīno recte rationi dissonū & repugnans. Ergo nulla ratio faciendū aut ad malū aliquod vitandū, aut ad bonū aliq. d. obtinendū. Deinde iudiciū, & iustitia humana affimilari dēdū, nullum dō: puniuit Deus vnuq; aut punit pro peccato futuro, sed tantū pro peccato, & iā commissio. Neq; igitur iudex qui Dei mīsericordie est, inopēntē iam actū, pro futuro delicto occidere debet, aut potest. Nec obstat rō in cōtrariā, quia tunc prouidendū est bono communi: cū detrimētto aliquo particularis personæ, qñ alia via ei prouideri non pōt, immo vero non n. si med. s. licitis prouidendū est saluti Re. p. in casu autem proposito prouideri potest multis alijs modis sine morte istius hominis, s. vel per exiliū, vel per custodiā, vel per bonam instructionem, vel per aliq. aliud medium licitum, quod dicat abique eius morte.

3 *Tertia difficultas* est, an saltem liceat iudici occidere filios innocētes ob peccata parentum? Ratio difficultatis est, quia licitum est iustitie humane imitari diuinam. Deus autem punit & occidit filios propter peccata parentum. Vt patet Exod. 20. vbi dicitur. *Visitare iniquitatem patrum in filios.* & Matth. 23. dicitur. *vt descendat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terrā, a sanguine Abel iusti, & c. hoc est, vt condemnemini.* & punitur nī propter homicidia in iusta quæ parentes veluti eum miserunt. Sic in dilu. o multi innocentē perierunt, & Exod. 12. ob peccata Egyptiorum occidit omnes primogeniti Egypti. & Iosue 7. ob peccata parentum occiduntur omnes paruuli H. ericho, & alia multa exempla in scripturis patent. Deinde e. iam iustitia humana scēpe punit filios ob delicta parentum, puta in famia, confiscatione bonorū, exilio perpetuo, vt scēpe constat in crimine hæresis, & hæc maiest. Quæ p. n. mortis æquari pōt.

Respondet, quia m. s. Deus, cum sit Dominus v. t. z. & m. ortis, occidere possit filios innocētes pro peccatis parentum, & econuerso, null. q; facit iniuriā, vde x. tamen humanus id facere non pōt sine speciali Dei reuelatione, vt optime docet Sanctus Augustinus in c. 7. Iosue. q. 8. vbi ait. *An aliud iudicandis hominibus est præceptum, ut quengum pro al. tero puniant, & Dei iudicia nō sunt huiusmodi, qui alio, & inuisibili consilio suo nouit, quatenus extendat etiam temporalium hominum penam salubremque terrorem? Inuisibiles igitur illi postea subiungit. assiduationes hominū, sine mortis quantum his, quibus ingeruntur, & obesse, & prodesse possunt, nouit Dominus in occulto prouidentia sua, quem admodum quibuscumq; iuste dispenset, etiam cum aliorum peccata in alio uideret plicis, p. n. vero inuisibiles, quia non nisi nocent, & prodesse non possunt, ita nullus Deo iudice pro peccatis alienis luit, sicut Homine iudice nullus nisi pro sua culpa istas inuisibiles lueri debet. De qua re legendi sunt S. Thom. 1. 2. q. 87. ar. vlt. & illius interpretes, & Theol. Quæ vero in contrarium adductæ vel solū probāt Deū id pōt. f. cū sit dominus vitæ, & mortis, nō aut homines, qui vitæ a horū domini nō sunt, vel intelligēdū sūt de filiis im. tātib. peccata parentū, quo modo intelligitur duo testimonia priora. vnde E. v. 10. subditur, *Hic qui oderni me,* & Matth. 23. d. i. m. plete men-*

seram patrum neflorum, reliqua loca priori solum modo intelliguntur.

Ad illud vero de iniuria humana in puniendū s quibusdam delictis. Respondetur. posse quidem Rēpub. dispoñere de bonis tempo. alibus tuorum ciuium ob bonum commune, & ita mittere filios in exilium, & eos exspoliare bonis, & honore, quia bonum partis est bonum totius, quia vti o vita filij nec pater, nec Rēsp. dñs est, consequenter filium ob parum culpam vitā priuare nequit. Et deinde in crimine hæresis, aut læsæ maiestatis non punitur si iure bonis proprijs, sed priuatur bonis patris, ne ea iure hereditario possidere possit, vnde si filius haberet bona propria, non posset in eis puniri.

4. Quarta difficultas est, an ob bonum publicum liceat directè occidere innocentem, vt v.g. si ciuitas obfessa esset tyranno, vel latronibus, certoque perituro, nisi alicuius innocentis s caput, qui tyranno illi, aut latronibus esset iniunctus, illis concederetur; Aut si Turca promittat se cum Regno ad fidem conuertendum, vel Christianos periqueq; destitutum, redditurumque captiuos, terrasq; inuictè possideas, si innocentis aliquis occideretur, an inquit cōb tantum bonum commune, aut ad tā unum malum vitandum, liceat innocentem aliquem occidere? Res hæc valde dubia est, & controuersa inter auctores, in quare sunt duæ sententiæ.

Prima est assensum l cere in hoc casu tradere innocentem tyranno, aut latronibus in mo & gubernatores illius ciuitatis id debere, si enim licet, debent cū in casu tantæ necessitatis omnia media licita adhibere debent ad Rēpubl. & ciuitatem liberandam. Hæc sententia dicitur fuisse Francisci à Victor æ, eamq; vt probabiliorē sequuntur Gregor. de Val. tom. 3. disp. 5. q. 8. puncto. 2. §. 2. & Pet. Nauar. lib. 2. de rebus. cap. 3. num. 121. & seqq. Ratio est, quia Rēpublica exponere potest ciues manifestissimo periculo mortis pro salute Rēpubl. vt in bello iusto constat, potest enim Dux milites exponere euidēt. mortis periculo, & præcipere, vt tali loco consistant, cum tan. certum sit eos occidendos esse, si ibi consistant. Item totum naturæ ius habet exponendi membra pro salute totius, vt patet in brachijs, quod innocens licet sit, compellitur tamen à toto, vt idem, vel abscissionem sustineat, vt saluetur totum. Secundo, quia innocens in eo casu tenetur ex charitate subire mortem & tyranno se tradere pro bono communi, cum vnusquisq; lege charitatis vitam propriam pro salute Rēpubl. exponere teneatur. Ergo obligari, & cogi poterit ad id ipsum per iudicem, aut Rēpubl. Innoentiam ex iniuria legali tenetur quā in eo casu se tyranno exhibere pro ciuium bono, cum iustitia legalis ordinet omnia bona personarū particularis & singulorum ciuium vitam, pecunias & bona ad bonum commune, maxime in casu necessitatis communis. Ad ea vero ad quæ s tenetur ex lege charitatis, aut iustitiæ legalis, non est dubium quin a iudice, aut Principe quā ipsi ob casum necessarium boni communis compelli possint. Alia solent afferri pro hac opinione argumenta, hæc tamen mihi videntur præcipua, & quæ maiorem vim ad hanc rem confirmandam habere videntur.

Secunda est negantium licere iudici, vel Rēpubl. in eo casu mortē tradere innocentem. Sic colligunt

auctores ex S. Tho. 2. 2. q. 64. art. 6. Syluest. verb. hō mic. 1. q. 2. ver. 2. S. Ant. p. tit. 7. c. 8. circa medium Tabien. verb. homic. nu. 6. ver. Quinto. Sotus libro 5. de iustit. q. 1. art. 7. Mart. Ledem. 2. 4. q. 18. art. 1. dub. 3. concl. 2. fol. 121. Ant. de Cordubā. l. 1. questiona. 11. q. 2. 7. quem refert Pet. Nauar. vbi supra. Pet. de Arrag. 2. 2. q. 64. art. 6. & Michael Salō ibidem, 5. Tolet. in Sum. lib. 5. c. 6. circa medium. ver. secunda conditio. Ratio bonum est, quia vt ait S. Tho mas vbi supra, peccatorum occisio in tantum licita est, in quantum ordinatur ad bonum commune, quod per eos corrumpitur, iustorum autem occisio potius est corruptiua boni cōis, cum eorum vitæ sit cōseruatiua, & promouitiua boni cōmunis, sunt enim principalior pars multitudinis, quia ceteri sustentantur, vnde vt docet S. Tho. loco citato in resp. ad secundum, peccatum grauius est occidere innocentem, quam occidere peccatorem, quia prius communem tatem maiori bono, & iniuriæ infert, qui est minus dignus, & ita magis contra iustitiā agit. Deinde Rēpubl. non est dominus vitæ suorum ciuium, & ex parte innocentis non est vlla causa cur occidatur. Ergo non licebit ex quocunque bono sine innocentem occidere, aut tyranno occidendū tradere, cum tradendo eum cooperari censetur iniustitiae eius mortis a tyranno inferendæ, non sunt autem faciendi mala, vt veniant bona. Ro. 13. Propter hæc argumētū in vtramque partem allata, sine dubio patet vtraque probabilis est, vt etiam auctores huius sententiæ fatentur. Ego, vt rem totam manifestius explicet, quid certum sit primo exponam, deinde vero argumenta dissoluam.

5. Primo igitur certum est apud omnes, Rēpublicam in casu talis necessitatis non teneri innocentem illum defendere cum tanto suo periculo, & dispendio, vnde potest aperire portas, & concedere, vt a tyranno, vel latronibus comprehendantur, & occidantur. Sic Salō. & Petrus de Arragon, si enim non tenetur particularis defendere innocentem, cum graui suo damno, multo minus tenebitur Rēpublica cum tanto boni communis, & Rēpubl. detrimento.

Secundo certum est, quod si tyrannus peteret a gubernatoribus, vt ipsi eum occiderent, & caput eius ipsi traderent, alioquin ciuitatem consulturus non eis liceret eum occidere, etiam si tantum dānum immineret, quia occisio innocentis actualis adeo mala est, vt ob nullum bonum finem licita sit, esset enim directè & per se, ac proprio actu occidere innocentem, quod non licet, sicut non licet iniuriis iniuriæ, quando sententia iudicis continet intolerabilem errorem, illum exequi, & occidere innocentem, quicquid d. udes ministris illis committitur, alias excusarentur carifices, qui martyres occiderunt. Sic S. Thom. 2. 2. q. 64. articulo. 6. ad tertium. & Michael Salō ibidem, vnde occisio innocentis adeo intrinsece mala est, vt a nullo alio licite fieri possit quam a Deo ipso, qui est dominus vitæ & mortis, aut sine eius mandato, quo modo excusatur, & Laudatur Abraham Genesi. 22. qui vt diuino præcepto obedire, non peperit vitæ filij sui, quamuis innocentis. Celsus igitur diuino præcepto nulli licitum est innocentem quauis de causa occidere. Id quod deinde est, vt habetur Exo. 23. in iuramentis, & iuramentum non occides. Quod præceptum

ceptum non fuit dari illi populo, vt iudiciali perti-
nens ad particularem illum populi gubernationē:
fed vt morale, & naturale.

- 6 Tertio certum est, teneri innocentem in tali casu
ex praecepto affirmatiuo charitatis patrie, & iustitiae
legalis, quo bonum commune pt. ferendum est
cuius particulari: ad tradendum se ipsum illi tyrā-
no, vt liberet suam Rempublicam, sicut dixit Ionas
ca. 1. *Tollite nauem, & mittite in mare, & celsabit mare a
vobis: Scio enim quoniam propter me tempestas haec
grandis venit super vos.* Sic Sotus, Saloni, Petrus de
Arragon, Greg. de Val. & Pet. Nauar.

Quarto, et unum est, posse Rempublicam legem
condere, vt quot. & suntque talis necessitas se offer-
rat, tradat: innocens ad liberandum Rempublicam
que adeo imponere potest poenam capitis traigre-
dicti talem legem. Cum enim Rempublica potesta-
tem habeat occidendi leges, & praecipendi ciuibus li-
cita & honesta ob bonum commune, & certum est
sit rem licitam esse vt innocēs in tali casu se tradat
tyrannū & ad eam ex charitate, & iustitia legali te-
neri vt que manifestum est posse legem talem fer-
ri, quā innocēs ad liberandum Rempublicam se of-
ferat. Sicut Dux in bello iullo legem cōstituit pōt
vt hic, vel ille miles maneat in tali loco, i quo mors
certissima imminet: quando ita exigit bonum com-
mune imponere que potest poenam capitis legem il-
lam transgredienti, vt ex sententia cōstat. Hoc om-
nia certa sunt, & in confesso apud omnes, vt autē
quid in vtraque opinione verus sit, & qualiter vera
que sententia concordari possit, statum:

- 7 Quinto dicendum est, quod licet Rempublica vt
possit bonis suorum ciuium in bonum commune
Rempublicum sit illorum domina, vnde & eorum
dominia ob bonum commune transferre pōt, quia
tamen domina non est vita eorum, vt non potest
illorum vita pro libito, & consequenter innocentē
re, & iure ad mortem condemnare, aut tyrāno cer-
to occidendum tradere non potest, atq; ita absolu-
tē loquendo vera est Soti & aliorum sententia: Ceterum
cum in casu proposito innocens ille praecep-
to affirmatiuo charitatis patrie, iustitiaeque lega-
lis, se offerre pro salute patrie tyranno teneatur, &
de omni relicta, & honesta non solum lex statuit,
sed etiam mandatum fieri potest, cui priuatus qui-
cunque obedire tenetur, inde est quod in casu propo-
sito Respub. aut princeps, seu iudex innocentē huic p-
cipere possit, & debeat, vt se propter bonum commune
tyranno offerat, quod si obedire noluerit tūc
vt reum nocentem tyranno illum ob bonum cōe
tradere poterit, sicut Dux, si bonū commune exer-
citus exigit, militi precipere pōt, vt maneat in lo-
co in quo certo morietur, atque si non obediatur, eum
tanquam reum & inobedientem capite plectere po-
test. Hoc enim modo vtraque opinio cōcordari po-
test, & locorum gubernatorib. officium a extra
omnem dubitationem licita, quā Rempublica, aut
ciuitatem a tali tanto periculo liberare, & saluare
possunt. Hoc tamen vt tenet notat Petrus Nauar.
lib. 4. de relict. cap. 3. num. 13. intelligendum solū
est, de adult. & qui talis praecepti capaces sunt. Vnde
infertur, quod si innocēs esset paruulus ante vium ra-
tionis, nullo pacto licebit eum occidendum trade-
re. Ille enim mori non tenetur, cum sit incapax p-
cepti & ita illi fieret iniuria, priuando illum.

iure, quod habet ad vitam.

Ex dictis facile solui possunt argumenta in con-
trarium ad primum enim pro prima opinione Res-
pon- dunt posse Rempublicam exponere ciues pro
bono communi, medio licito & honesto, quia ve-
ro tradere innocentem tyranno non est medium
licitum, infertur enim ei inuita adeo non est licitū
Rempub. altem innocentē tyranno occidendum
tradere. At vero cum ipsemet in tali casu teneatur
se offerre pro bono communi, & sic liberabitur Re-
publica a tali damno medio licito, ideo praecipere
ei potest Respub. vt id faciat ad quod tenetur, quod
si obedire noluerit, tunc Respub. illum tanquam
reum, & nocentem tradere poterit. Quod vero af-
ferretur de toto naturali, solum probat teneri inno-
centem in eo casu exponere se, vitamque suam pro
salute totius ciuitatis, & Respub. sicut etiam aqua
propter bonum totius vniuersi, ne deus vacuum,
relicta sua inclinatione, & mo u sibi naturali, &
proprio ascendit. Non tñ inde infertur, posse Rem-
publicam innocentem cerue morti tradere. Secun-
dum vero argumentum nostrum opinionem con-
firmat, fate ut enim iudicem posse compellere ita
hoc casu innocentem, vt se ipsum tradat, quod si re-
nuerit, posse tunc vt rebellem tradere illum. Quod
vero Sotus & Corduba dicunt non posse quem co-
gi a Republica ad faciendum id ad quod solum sa-
ciendum tenetur ex charitate, & consequenter cū
solum tenetur innocēs ex charitate se ipsum trade-
re pro salute Respub. non posse cogi id ad faciendū
a Repub. Est salum, quamuis enim Rempublica ad
leuandas graues necessitates que cedunt in dam-
num commune, bona diuini accipere non possit,
praecipere tamen pōt, vt ipsimet diuites ex hiberet,
quod si non fecerint, tunc vt rebelles tanquam p-
cepto, potest in poenam suae crudelitatis, & inobe-
dientiae ab eo unum pecunias, & bona accipere,
& succurrere indigentibus. Cuius simile planē
accidit in nostro casu. Item ex eo falsitatis conu-
nctur doctrina Scoti, quia fideles iustissime compell-
antur fide accepta retinere, semel in anno confite-
ri. B. charitatis sumere, sacrum audire, ciuita ob-
seruare, & hmoi. Et tamen nullā est obligatio iusti-
tiae ista faciendū, sed solū ex charitate, quia iura diui-
na, & humana adimplere tenentur, et citra ma-
teriam iustitiae. Cur ergo cogi non potest causa
vrgenti, vt hanc diuinam legē, & ius adimpleat, &
seruet? Praeterea si priuatus homo habeat panem,
quo ipse Rex Respub. pernecessarius extreme indi-
geret, potest Rex ei praecipere, vt det sibi panem il-
lum, quem si dare noluerit, licet ab eo accipere
potest, vt Regiam vitam p- illius via conseruet.

Argumentum etiam Soti & aliorum sine ulla nego-
tio soluitur ex dictis. Num in hoc casu necesse il-
lius dummodo non fiat a Republica, sed a tyranno
eo modo quo diximus, non est in se mala respectu
Rempublicae tradentes illi tyranno, quinimo cedunt
in bonum commune Rempub. Quod vero S. Tho.
Syluester & alij alij docent nō esse occidendū
innocentem, verum est in enim traditur innocēs
a Republica, sed a iocens, & inobediens. Deinde
loquuntur absolute, non autem in casu necessitatis,
de quo est praeten. sermo. Quod vero docet Rem-
publicam non esse dominam vitae, & ideo cum oc-
cidere non posse, solum probant non posse Rem-
pub.

pub. pro libito innocentem occidere, non tamen quod non possit cogere, vt naturalia. & diuina precepta obseruet, vnde Respub. & iudex in hoc casu sunt executores eius, quod dominus vitæ præcepit. Neque Respublica cum tradendo cooperatur mortui illius, sed solum cogit eum facere id ad quod ex lege charitatis, & iusticie legalis obligatur. Et qd diximus de vita, dicendum a fortiori est de mutilatione, si enim Dux in pace, aut bello, esset necessarius, tali autem vulnere laboraret, vt nisi membrum abscinderetur, illi moriendum esset, teneatur Dux ille abscissionem pati, præcipereque potest illi. P. in cepit vt abscissionem putiatur, & nolens, cogi potest ad abscissionem, vt viuat ad salutem Reipublicæ.

- 10 Quod si quis inquirat, an idem liceat vt Tutæ, vel aliud regnum conuertatur ad fidem? Respondet Petrus Nauar. lib. 2. de rell. c. 3. nume. 131. post Cœdubam lib. 1. qq. 17. non licere. In casu enim supradicto Respublica paritur iniuste, & ita est in articulo necessitatis: vero in hoc casu de conversione ad fidem illi non sunt in extrema necessitate vitæ spiritualis, sed eam alio modo habere possunt, & debent; esset tamen actus heroicus in hoc casu mortem acceptare pro salute spirituali proximorum, de qua re alibi agendum est.

- 11 Quia difficultas est, an in bello interficere liceat innocentes. Ratio dubij est, quia filij Israel in bello occiderunt innocentes infantes. Ios. 6. in Hiericho: & Saul 1. Reg. 15. occidit pueros in Amalech & vtrumque factum est auctoritate, & mandato Dei. Communis tamen Doctorum sententia est, non licere directe, & per se, occidere innocentes. Sic Victorius in relef. de iure Belli. nume. 34. Sox. lib. 5. de iur. q. 1. art. 7. Dominicus Bunn. 2. 2. q. 40. ar. 1. dub. 11. Petrus de Arragon 2. 2. q. 64. arti. 6. in fin. Michael Salon ibid. in princ. Petr. Nauar. lib. 2. de rell. c. 3. nu. 146. Greg. de Val. to. 3. disput. 3. qu. 16. puncto 3. & alij, & colligitur ex c. 23. Exo. Infantes, & infans non occides. Ratio etiam manifesta est, quia fundamentum belli est iniuria: innocens autem nullam infert iniuriam, alias non esset innocens. Non igitur licet vi bello contra illum. Tum quia non licet in Republica pro delictis malorum punire innocentes apud hostes. Ergo nec pro iniuria, malorum licet punire innocentes apud hostes, cum eadem sit ratio, & auctoritas contra internos, & externos hostes Reipublicæ. Tum quia extat de hoc diuinum preceptum morale. Deut. 20. his verbis. Cum tradideris Dominus Deus tuus ciuitatem tuam, manu tua percuties omne, quod in ea generis masculini est, abq; mulieribus, & infantibus, cuius precepti ea potest esse ratio, quia illi sunt innocentes. Nec obstat ratio in contrarium allata, quia illud factum fuit speciali mandato Dei, qui indignatus, & iratus contra illos populos, eos omnino destruere voluit: sicut etiam misit ignem in Sodoman, & Gomorrhiam, qui deuoraret tam innocentes, quam nocentes; ipse autem est dominus vitæ, & mortis, nec dedit hanc licentiam ex lege communi.

- 12 Quinam autem præter pueros, & mulieres debent quoq; præsumi innocentes, declarat Alex. Papa III. in c. In nouas. de Treuga, & pace, vbi ait, Inuocamus, vt Presbyteri, Monachi, Conuersi, Peregrini, Mercatores, Rustici, pueri, & redeuntes, & ani-

malia, quibus arant, se semina portant, ad agrum securitate congrua latentur. Quibus etiam adduntur, Lega- tui, siue oratores in can. Paternam 2. q. quæst. Per mercatores autem vt notant Cale. in verbo. Bellum ante fi. & Greg. de Val. vbi supra, intelliguntur solum illi, qui transiunt importatores aliqua mercimonia, & hospites sunt Mercatores enim, qui sunt incolæ in Republica hostium, non sunt quoad hoc melioris conditionis, quam artifices, vt præfati auctores testantur.

- 13 Hinc inferitur primo, quod miles non potest occidere innocentem, quem vere innocentem esse nouit: immo vero et si se at, quod ille, qui modo est innocens, postea futurus sit nocens, non potest illum occidere. v.g. pueri Saracenorum sunt modo innocentes, de quibus merito timendum est, quod postea adulescentes facti pugnabunt contra Christianos ex populo maiorum suorum, & tamen in tali casu interficere non possunt; Tum quia non sunt facienda mala ad alia mala maiora vitanda, & intolerabile est quempiam occidere pro peccato futuro. Tum quia, sunt alia remedia ad cauendum in futurum ab illis, vt captiuitas, custodia, exilium, & huiusmodi, vnde siue iam parit est victoria, siue actu gerant bellum, si constat de innocentia alicuius, & milites cum liberare possunt, id facere tenentur.

Secundo inferitur ex Francisco Victorio vbi supra nu. 36. Dominico Bannes, Pet. de Arrago. locis proxime allatis, Greg. de Val. vbi supra, & Lud. Lopez p. 1. in struct. conl. c. 61. Quod et in bello iusto contra Turcas non licet interficere infantes, qm sunt innocentes; Immo nec feminas inter infideles, quia quantum ad bellum spectat, præsumuntur innocentes, nisi forte constaret de aliqua femina, quod esset in culpa, Idemq; dicendum est de innoxis agricolis apud Christianos, & de alia gente pacifica, vt sunt peregrini, clerici, religiosi, vt diximus, cum hi omnes præsumantur innocentes in bello, nisi contrarium constaret, cum aualiter pugnarent.

Tertio inferitur, merito reprehensum fuisse Theodosium Imperatorem a Diuo Ambrosio, propterea quod iussit interficere Thessalonicenses sine delectu, quandoquidem sic multi innocentes sunt occisi. Cuius meminit Rufinus l. b. 2. Hist. Eccl. cap. 18.

- 14 Dixi, Non licere directe, & per se occidere innocentes, nam per accidens, & præter intentionem, certum est occidi posse. Vt v.g. Princeps bellum iustum gerens parat ciuitatem expugnare, sed id efficere non potest nisi adhibitis tormentis bellicis, bene poterit eis vi, quamuis aperte cognoscat plurimos innocentes in tali expugnatione interficiendos esse. Sic Victorius in relef. de iure belli. nu. 37. Pet. de Arragon. Dominicus Bannes, & Grego vbi supra. Ratio est, quia alias non posset geri iustum bellum contra ipsos nocentes, & frustraretur iustitia bellantium. Deinde talis occisio innocentium non est voluntaria nisi in causa sua, vt constat, quia milites cum iustum bellum gerant, vitare non tenentur vnde nec peccatum est, cum peccatum in tantum sit peccatum in quantum est voluntarium. Vnde docet S. Thom. 1. 2. q. 6. art. 3. & q. 73. ar. 8. id quod vitare non tenemur, nulla ratione nobis ad culpam voluntatium esse potest. Quod confirmari potest, quia licitum est in meam defensionem etiam occidere innocentem, qui per ignorantiam

me inuadit, vt infra dicemus, nec talis occisio reputatur mihi ad culpam, vt pote non voluntaria mihi, quia non teneor vitare meam defensionem nec ab illa desistere, sed neque Principes desistere teneatur a bello iusto. Ergo licite occidit tales innocentēs, & talis occisio non est illi voluntaria. Hoc tamen intelligendum est solum licitum esse occidere hoc modo innocentēs, quando bellum iustum alia via expeditur, aut genū nō potest iuxta illud Mat. 13. *Sinite utraque crescere, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul & tritum.* Considerandum etiā est, vt recte monet Victorius, ne ex tali bello sequatur mala maiora, quam periculum vitantur. Si enim ad summam belli victoriam parum confect expugnare arcem, aut oppidum in quo sunt multi innocentēs, pauci vero nocetēs, in tali casu non licebit oppidum subuertere, siquidem malum, quod ex morte tot innocentum sequeretur, & igitur illi emolumento praeponderaret ad finem belli consequendum, quod talis expugnationis arcis afferret, & semper cauendum est, ne maiora damna per bellum inferantur, quam bonum sequatur.

- 35 Sexta difficultas est de singulari certamine, an liceat innocentē interficere: v. g. uidet militem in me irruentem, quem certo scio esse innocentem, eo quod credit se iustum bellū eōra me gerere, an liceat eum interficere? Ratio dubij est, quia sic daretur bellum iustum ex utraque parte: si nulle contra me iuste pugnat, ego non possum iuste contra illum agere, atque ex consequenti nec illum interficere.

Ceterum contra iura verum est, quae tenendum vt recte docet Petr. de Aragon 2.2. q. 6.4. art. 6. in fi. & Dominicus Bannes 2.2. q. 40. art. 1. dub. 1. 12 ad 5. post Sot. lib. 5. de iust. q. 1. art. 7. Ratio est, tum quia bene possunt duo ex ignorantia iuste pugnare, si uterque credit se iustum causam defendere. Tum quia licet in ipso conflictu cōsister mihi iustitiam stare ex altera parte, bene possunt me defendere, cum non teneam mortem pati. Et sic non solum ex falsa presumptione, ut quidam dicunt, quia scilicet, uterque putat alterum esse innocentem, sed etiam aperte cognita unius innocentia poterit aliter tunc licite pugnare, quamuis non poterit quem innocentem iudicat occidere, nisi in propriam defensionem cum moderamine inculpatae tutelae. Ex quibus constat solutio argumenti in contrarium.

Quod si queras, vtum miles in bello iusto illum aggredi possit, quem scit esse innocentem? Respondet cum Soto, & Pet. de Arrag. locis proxime allatis, & Pet. Nauar. lib. 2. de re iur. cap. 3. num. 148. Quod si bona fide credat se iustum bellum agere, etiam si alium putet esse innocentem, vel quia idē ipse credit, vel quia iniustus in exercitu detinetur, bene potest illum aggredi: aggressio enim in hoc casu habetur pro defensione. Id quod ego verum esse puto solum, quando vel uterque iam adu pugnare, tunc enim etiam si innocēs sit ob ignorantiam occidi potest, quia iure defensionis licet occidere me inuadentem, etiam si nō peccet inuadendo, vt si est a meobus, ignora inuadentem: licet &c. Vel quando etiam si innocēs ille aggressus a iusto non pugnaret, nec adu pugnantes iuuaret, ceteri tamē non, & nocentes sine illo coherceri, aut superari non possunt, tunc enim licet eum aggredi, & occidere, sicut cum innocēs occiduntur, quando aliter

ciuitas capi non potest: Quod si adu non pugnaret, vel si pugnaret, ceteri tamen nocentes sine illo expugnari posset, certe illius innocentis interfecitio omnino illicita & culpabilis erit: vt Pet. Nauar. accurate, & docte annotauit. Eset siquidem non per accidens, sed ex intentione, atque immediate: innocentis occisio, quod, vt diximus, recte rationi repugnat. Vnde peccant milites, qui in spolio eius tantis captae miseros infantes, & mulieres vitae obuias minime resistentes interficiunt, cum probabile sit ab illis eorum iustam victoriam, & spolia minime impedienda fore. Etenim eadē prorsus ratio. Qui vero iniustum se gerere bellum credit, nulla ratione poterit innocentē aggredi, quāuis ipsemet ab innocente illo aggressus poterit se defendere, et cum innocentis occasione, si aliter viam suam saluare nequeat, vt in superioribus latius exposuimus.

- 16 Septima difficultas est, an fugiens equo inuaso rem, & inimicum, & videns puerum aut hominem in via iacentem, quem necesse est conculcare, aut si gradum silat, in manus inimici venire, licite eū conculcare, & proterere possit, & occidere in via iacentem, ne ipse occidatur. Idem de eo qui alium impellit in flumen, vel praecipitium, ut ipse mori eueat. Similis etiam fere difficultas de eo est, qui gerit bellum, vel pugnam cum alio iustam, pura cū aggressore qui cum interficere tentat, a quo occidendus erit, nisi illum occidat, non potest autē illū occidere, nisi simul innocentem quandam interficiat, a cuius tergo, aggressor semper existit, vt eo vehit quodam scuto se defendat, & alterum offendat, an nisi utrumque occidat, occidendus ipse sit, licite poterit verumque lancea, vel igneo telo tollere de medio? Casus hic frequens esse potest, & solet in praxi. Res haec satis difficilis & perplexa est, de qua relegendi sunt Caiet. 3.2. quest. 67. art. 1. 2. praecipuum in solut. ad 1. & 2. Anton. de Cord. lib. 1. questio. 3. 8. dub. 2. Sylu. verb. homicidium. 2. q. 26. Pet. Nauar. lib. 2. de re iur. c. 3. nu. 135. & num. 149. Pet. de Arrag. 2.2. q. 6.4. art. 7. & Lud. Lopez p. 1. in tr. confient. cap. 66. Ex quibus duo mihi in hac re dicenda videntur.

- 17 Primum est, quod cuique esset moralis certitudo de morte innocentis, nō licebit scienter talem occidere, aut proterere in via, aut in praecipitium impellere, vt ipse mortem euadat, etiam si non ex intentione id faciat. Ratio est, quia puer iacens in via & dormiens, aut alius, qui in praecipitium est impellendus, non est aliquo modo iniustus iniustus vt suppono, & eius iustus possessor viae, & loci communis, in quo iacet, habet, n. ille, sicut ille fugiens, ius ad eum locum, habetque iustam possessionem cum inde commodos, (vt supponitur) recedere non possit, vt alius fugiat. Ergo iniuste alius scienter & adu directo in mortem illum, aut proterendo, aut impellendo eum occideret, ut ipse mortem euadat. Consequentia probatur, quia iustus viae possessor & loci nullo modo potest scienter ab alio occidi adu directo in mortem eius, quocumque ex causa, & quandoque priuata auiditate fiat, nisi in defensionem ab iniusto iniustore. Vt ergo illicitum est, punem, vel tabulam in naufragio a iusto possidente, & quae ex tremit indiget ad propriam salutem, auferre, vt seipsum a morte liberet, ita etiā illicitum est, vel mittere alterum in praecipitium, vel

vel

dissolvere non licet; & Homicidij festinatio est, prohiberi nasci, nec referri natam quis eripiat animam, an nascentē distorbet? Homo est, & qui est futurus, & fructus hominis tam in semine est. Similia docet Cicero in oratione pro Aulo Cluentio. Cum natus esset de punitio, ne feminæ cuiusdā, quæ vob pecuniam factum nondū animatum potionibus sumptis abegit, subdit Cicero; *Nec iniuria, quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidij generis, heredem familiæ, designatū Reipublicæ, cuiem sibi ulisset, cōtra quos grauiter iniuri tur* Sixtus Papa V. in Bulla quadam contra procurantes, consulentes, aut quocumque; modo cooperantes ad abortum, quæ incipit, *Effrenatam perditissimorum hominum.* Anno 1588. variæque penes contra eosdem statuitur, quas tamen Greg. Papa XIV. in altera Bulla 1591. temperauit, vt alibi docuimus.

21 *Secundo*, si solam mortem, aut periculum mortis corporalis matris, & filij consideremus, licitū erit matri sumere medicinam ad vitæ suæ cōseruationem, etiam cum periculo mortis temporalis filij, tam ante, quam post animationem. Sic Ant. de Corduba, Pet. de Aragon. Ludo. Lopez, & Pet. Niqua. nu. 142. vbi supra. Ratio est, quia mater potius ius habet ad possessionem suæ vitæ iudicandam etiam cū periculo factus, quam e contra factus ad suam cum periculo matris, cum vitæ factus ex vitæ matris, & non e contra vitæ matris. ex vitæ factus dependeat; & quod est per accidens, & minus principale non est attendendum. Hinc mater fugere potest taurum irrucientem, etiam si timeat abortum. Et licet factus ius habeat ad sanguinis cōseruationem, sicut ad cibū quod extreme indiget, mater tamen potius ius habeat; Nec tenetur intra se retinere alimētū proles, nisi prius suæ subueniat salutē. Sic etiam si proles nata, lacte extreme indigeret, matrem aut oportet ad propriam salutem illud effundere, vel alio modo vbera defecare, non tenetur mater lac illud cōseruare; quia proprius, & potius est ius, quod habet ipsa, quam infans. Quo sensu vera est opinio illa quam tertio, & vltimo in loco retulimus.

22 *Tertio*, Quotiescunque probabiliter creditur mors proles futura, si tamen non applicaretur tale remedium, speraretur vitæ illius cum periculo matris, non est licitum talem medicinam sumere. Sed tenetur patiēter mortem tolerare, sic omnes, quos per secundam sententiam multimus, quos etiam sequitur Pet. Nauar. vbi sup. num. 143. Ratio est, quia iam non agitur de periculo corporali proles, sed de spirituali; Et tamen proles in extrema necessitate animæ: sed vniuersique secundum rectum ordinem charitatis tenetur præferre salutem animæ proximæ salutē propriæ corporali, maxime cum illius curæ commissus sit, & illi impossibile est aliquid facere pro salute sua spirituali, absque alterius auxilio.

Cum ergo puer nullo modo possit salutē suæ spirituali subuenire, nec aliquis alius a matre, cui est factus cura commissa, consequenter, si puer saluari potest, vt baptizetur, etiam cum periculo matris, tenetur mater id sustinere. Confirmari potest hoc alijs exemplis, si n. videam mulgērem volentē recedere a fornicario, & non posse, nisi me opē illi ferente; aut aliquem decipi ab heretico, nec posse illum ab ea deceptione liberari, nisi mea doctrina, tunc teneor etiam cum vitæ propriæ periculo mu-

liorem illam iuuare, vt recedat a fornicario, & sumptem illum docere, ne ab heretico decipiat, ex Michael Salo. 2.2. q. 64. ar. 7. controuersia. 1. conclus. 3. ad 2. & Greg. de Val. 10.3. disput. 3. quest. 4. pun. 3.

Sic etiā si Sacerdos baptizans aualiter puerum in mortis periculo constituit, qui aternaliter dannatur, non potest Sacerdos se defendere ab iniustore volente eum interficere, si nullus alius sit qui baptizet, sed tenetur præferre salutem spiritualem pueri salutē suæ corporali, quia si ita fiat, sequitur vni tantum malum, scilicet mors corporalis Sacerdotis, aliter vero sequuntur duo etiam spiritualia, scilicet mors aterna pueri, de cōsec. dist. 4. can. firmissime. & neglectus curæ animarū, quod Sacerdoti in tali casu est mortale, ex Syl. verb. Bellum. 2. q. 4. Armilla, verb. Defensio. §. 3. & verb. homicidij, §. 7. Pet. Nauar. lib. 2. de restit. c. 3. num. 144. Sic etiam si filius alicuius christianij nondum esset baptizatus, & in articulo mortis positus apud infideles tenebatur quilibet; priuatus cum dispensio vitæ propriæ illi, si posset, baptizaret, et ei tanquam in extrema necessitate spirituali constituto subsidij adferre, ex Martino Nauarro in Man. c. 24. nu. 9. Lud. Lopez p. 1. instruct. conscient. cap. 67. Pet. Nauarro, lib. 2. de restit. c. 3. num. 132. & Greg. de Val. 3. disp. 3. q. 4. pun. 3. in fin. quod Sot. in lib. de regendo, & de regendo fecerit. memb. 2. q. 2. post cōclusionem sextam contradicat. A fortiori parochus in tali necessitate puerum baptizaret, & alia sacramenta ad salutē necessaria tempore pestis suis subditis ministrare tenetur etiam cum vitæ suæ periculo. Ergo idem in casu proposito de matre dicendum est. Ad id tamen quod si medicus probabiliter iudicat, quod etiam si a medicamento abstineat, puer non poterit in lucem suscipi, sed necessarium est cum matre eum mori, tunc poterit sanguis minuī, & alia medicamenta sumi, dummodo sint principaliter, & sua natura causatiua sanitatis, vt alterum ex duobus saluetur, nec diuina ordinationi resistendum.

23 *Dixi* si principaliter causatiua sit sanitatis, quæ si medicina suapte natura sit tam mortifera, quam salutifera, iam iam que constat, quod tam mater quam fetus morietur, si tamen in mater talem medicinam sumat, euentus est in dubio, vtrum fetus, vel mater saluabitur, in tali casu illicitum est pregnantē talē porrigere medicinam ex S. Anto. par. 3. tit. 7. cap. 2. §. 2. Sylue. verb. Bellum. 2. q. 4. Ant. de Corduba in Sum. casum cōfession. q. 173. & Lud. Lopez p. 1. instruct. conscient. c. 63. Quia porrigens huiusmodi medicamen in hoc casu exponit se periculo occidendi matrem, vel fetum, vel vtrumque. Quo sensu S. Amb. lib. 3. de officijs. c. 9. vt refertur in can. Denique. 14. q. 5. dixit, si alteri subueniri non possit, nisi alter ledatur, commodius est neutrum inuari, quam grauari alterum. Quia vt ait Apost. Rom. 3. *Non sunt facienda mala, vt veniat bona.* Quod vero Almainus quæ referūt Corduba, & Lopez ubi supra, & Adrianus in 4. sent. in q. de correptione fratrum. artic. 3. vers. Et quoad secundam partem, auctoritate Galei, & Cornelijs Celsi innitentes, exilimentum licitum esse in tali casu, hoc est, in extrema necessitate, & in rebus desperatis facere experientias, quando non est aliud remedium, vnde est illud Gal. dictum ad medicum in tali casu, *Interfice audacter*, quia magis

gis prodest vti aliquo remedio in tali casu, quam nullo, pliusque ualet salus in uno eorum, quamuis lub dubio, quam certa mors viriufque, hæc tamen Galeni opinio, vt alii prædicti auctores Corduba, & Lopez tradunt, solum vera est, quando mors alicuius tertii hoc est in casu nostro, mors factus inde non imminet. Cum igitur in hoc casu de viriufque vita, id est, tam matris, quæ factus, ut supponimus, est iam desperatum, nihil in vtriusque patitur factus si hæc experientia fiat in matre, in casu tamé dubio, vbi dubium est an puer exinde morietur, aut eua- det si talis experientia fiat in matre, securus dicitur, quod si factus non est animatus, talem medicinam assumere potest mater, etiam si abortus sequatur, quando tamen informatum esse creditur anima rationali, medicinam suapte natura tam mortiferam, quam salutiferam assumere non licebit, ut diximus.

- 24 Nona difficultas est. An liceat aliquando mortem innocentis optare? In hac re certum est, peccatum illicitum esse mortem al cuius innocentis sine causa, & sine rationabili optare, vt si quis vellet aliquem mortuum esse, aut in illa cogitatione delectatur, vt illi malum hoc eueniat, cum constet id ad inuidiam, & odium perferre, quod contra rationem est. Immo mortem homini nocentissimo optare hoc modo, peccatum mo tale est contra charitatem, etiam si mihi inimicus sit; Sed quidem malum poenæ, prout malum est, proximo quo optare, & imprecari, dicitur charitatis aduersatur; Vnde nec iudex mortem nocentissimo cuiunque optare, aut inferre, potest, vt malum est, neque illi sitiendo, sed ob Reipublice bonum, & virtutis exemplum.

Certum etiam est, licet non esse optare mortem innocentis, si finis talis est, vt innocens ipse mortem ob re teneatur, quo modo sancta mater optabat mortem filiorum pro Christo, & ad id hortabatur, idemque dicendum est, si ad salutem spiritualem etiam vnus id fore necessarium, ut lupradictum est. Sic etiam licitum est optare mortem alicuius, aut morbum, aut aliam lacerationem temporalem, quo conuenerat ad dominum, vel ne tot facinora committat, vt docent S. Th. 2. 2. q. 36. art. 1. in corpore. Alex. de Ale. par. 2. Summæ q. 130. memb. 1. & 4. Scotus lib. 5. de iust. q. 12. art. 1. Petrus Arragon 2. 2. q. 76. art. 1. Michael Salon ibid. Martinus Nau. in Manuali. c. 15. nu. 10. versi. 11. Petrus Nauar. lib. 2. de re. lit. c. 3. nu. 108. & alii communitate. Sc. enim potest qui dilapidator bonorum suorum optare aliquod incommodum, v. g. infirmitatem, ne luctus, & luctibus illa decoquat. Item mortem alicui optare possumus, quamuis constet eum viam perdit o. is ingressurum, ut notat Reipubl. mala caueantur, paxque, & tranquillitas contingat. Sic etiam licitum est mortem Turcæ, & hæreticorum, & claudis eorum desiderare, quando aliter eorum persecutiones iniuste non sperantur, aut n. si conuerti velint, vt præfati auctores tradunt, & v. de v. Ecclesiæ petere, dum ait, vt gentes paganos, et hæreticorum dextera tua potentia conteratur. Item puella, quæ solitatur a iuvene optat, post illum infirmari, vt sic cesset ab illa libidine, vel tollatur ex hac vita, nisi conuertendus sit. O. re etiam possum, vt qui inquam mecum licem duci, infirmetur, vt sic resipiscat, & cesset, vel fiat pauper, si ex

abundantia diuitiarum licet illam monet. Quæ omnia intelligenda sunt, quædo ob bonum finem hæc optantur, & quando exiit culpa in eo, cui malum desideratur. Si enim nulla sit in eo iniquitas, non licet ei malum ob propriam utilitatem nostram desiderare, vnde non licet desiderare mortem patris, aut alterius propter hereditatem, vel ut dignitatem eius allequatur, vel ne ab eo castigetur, aut reprehendatur: Id enim est contra odorem charitatis, quo tenemur cum proximi pluris facere, quam bona nostra temporalia, qui autem propter hereditatem proximi mortem desiderat, pluris illa bona, quam vitam proximi aestimat. Sic non licet patri desiderare mortem filius, quia eam dotare non potest secundum statum sui exigentiam, cum maius bonum proximi negligat ob suum minus.

Cum igitur malum p. n. & præcipue p. n. mortis maximum malum sit, illud proximo desiderare non licet, nisi propter maius bonum, vt scilicet diuina voluntas impletur, vt bonum commune saluetur, vel spirituale bonum ipsius.

Tradari hoc in loco potuit questio illa celebris de innocente reipsa, & prius a scientia cognito pro talia iudice, probato tamen nocente, item questio illa de nocente reipsa, & pro tali cognito a iudice, opinione tamen, & publica scientia probato innocente, sed quia commodior de his omnibus agendi locus est cum de iudicijs, & octauo decalogi præcepto de cænis, consulto hæc omnia in præsentiarum omittenda esse decreuimus.

De homicidio, quod in bello, & duello fit, an, & quando licitum, quando illicitum. Cap. XIII.

S P M M A R I U M.

- 1 *Errores eorum, qui in universum bello damnatum, quoniam hæresis a sacra scriptura refutatur.*
- 2 *Ratione probatur tum bellum defensivum esse licitum, tum offensivum.*
- 3 *Ad bellum iustum gerendum tria requiruntur usque ad 8.*
- 4 *In particulari varia causa bellum inferendi colliguntur.*
- 5 *Quare filij Israel debellauerunt Reges Amorrhæorum.*
- 6 *Ut causa belli iusta sit, nõ sufficit ut Princeps credat se iustam habere causam, sed requiritur, &c.*
- 7 *Post diligentem Principis investigationem re dubia moriente quid agendum statuitur.*
- 8 *Ad bellum iustum requiritur ulla intentio, non tamé est necessaria.*
- 9 *Præter tria prædicta ad homicidium peccatum vitandum quæ moderatio aut quæ belli gerendi modus tenendus.*
- 10 *Omnēs nōtēs parti viciarias semper interficere non licet.*
- 11 *Duellum quid, & an aliquando sit licitum.*
- 12 *Duellum absolute loquendo semper vitium, et iure prohibitum.*
- 13 *Duellum quare licitum censetur namque causæ enumerantur, & ut fuites reuocantur, & ut seq.*
- 14 *An ob vitæ defensionem liceat acceptare duellum.*
- 15 *An liceat resolvere bellum in duellum?*
- 16 *An licita sit conditio illa quorundam duellorum, ut nullus ex caremstantibus opem ferat alicui.*
- 17 *De pugna cum Tauris eorumque agressionibus.*
- 18 *De Bulla Py U. contra hoc periculosum genus pugnae licentia locutus est Aledina.*

iniustum bellum gereret. Vt igitur sciamus, quodnam bellum iustum & licitum sit, quodque iniustum & illicitum,

3 *Annotandum est*, tria requiri ad bellum iustum gerendum: Primum est, ut sit auctoritas in mouente bellum, ut scilicet sit supremus Princeps, & Respublica perfecta in temporalibus, aliis illicitum esset, cum habeat superiorem, apud quem via iuridica possit audiri. Cum enim supremus Princeps non habeat, apud quem conquiri possit, iure naturæ illi concessum est de sua iniuria cognoscere, iudicare, & sententiam, aut puniri omnem in iniuriantem ferre, & eam exequi, vt S. Thom. & ceteri auctores vniuersim consensu affirmant. Hinc S. August. lib. 2.2. contra Faustulum Manichæum. cap. 75. ait, *ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium, penes Principem sit.* Etenim penes Principem tota auctoritas residet, nec sine illo aliquid publice aut bello, aut pace geri potest. Respublica etiam perfecta, & communis, quæ in sua iurisdictione non habet superiorem aliquem, ad quem sit recursus, similiter ratione bellum mouere potest. Huiusmodi sunt Reges Angliæ, Franciæ, Hispaniæ, & quædam Respublicæ libere, & Ducatus, vt Respublica Veneta, Ianuensis, &c. Secus autem dicendum est de illis Regnis, & Principibus qui non præfunt Reipublicæ perfectæ, sed partes sunt alterius Reipublicæ, & superiorem agnoscunt, vt Principatus in Germania, qui Imperatorem recognoscunt, & ad vnum commune tribunal Imperiale recurrunt, vt egregie tradit, Franciscus a Victoria in relect. de iure belli. nu. 7. 8. & seq. & Alphonsus a Castro lib. 2. de iusta hæret. punct. c. 14. & alij, tales namque cum ad superiorem suum recurrere possint, eiusque auctoritatem ad compensationem acceptæ iniuriæ implorare, non nisi ex eius Imperio illi indicare queant. Cumque necesse, & alia incommoda multa ex bello consequi soleant, non ita facile bellum moueri debet, sed tunc solum, quando lis, questio, & iniuriæ illatæ compensatio, decidi, terminari, & procurari aliter nequeat.

Secundum est, vt *in iusta & rationabilis sit causa* bellum mouendi, scilicet iniuria illata, quæ per bellum iuste vindicanda, & compensanda sit, siue quia multa fecerit inimicus damna, quæ recompeniare non vult, siue quia ciuitatem, vel oppidum teneat tyrannice. Est enim bellum actus iustitiæ vindicatæ, vt constat. Vnde S. Aug. q. 10. in Isid. ait, *In iusta bella definiri solent, quæ uelutur iniuriæ, si quæ gens, uel ciuitas, quæ bello petenda est, uel vindicare neglexerit, quod a suis improbe scilicet est, uel reddere quod per iniurias ablatum est.* Id quod egregie demonstrat S. Tho. 2. 2. q. 40. art. 1. Ceterum vt Franciscus Victoria in relect. de iure belli. num. 14. recte docet, non quælibet iniuria ad bellum inferendum sufficit, sed quæ vel absolute, vel ob aliquas circumstantias maior sit, vel certe non minor quam damna, quæ bellum afferre solet, iuxta illud Deut. 35. *Pro mensura peccati, erit & plagarum modus.* In particulari autem varias causas inferendi bellum colligunt Alphonsus a Castro lib. 2. de iusta hæret. punct. c. 14. Couar. in relect. in c. Peccatum. par. 2. §. 9. nu. 3. 4. & seq. & Greg. de Valentia tom. 3. disp. 7. q. 16. punct. 2. videlicet.

Primo, contumacia, & rebellio subditorum contra Principem, si enim admoniti ab eo fuerint, & obedire renuunt, iussu eos bello coercere potest, cuius ratio est, quia grauis iniuria fit Deo, & Principi, si eius imperio subditi resistant. Rom. 13. *Qui potestati resistit, Dei ordinem resistit.* Sic Dauid Rex bellum mouit aduersus Seba filium Bochræ, eo quod populum sollicitauit, vt a Dauide Rege ad ipsum deficeret. 2. Reg. 20. vnde S. Aug. lib. 22. contra Faustulum Manichæum. c. 74. ait, *Aduersus uolentiam resistit enim, siue Deo, siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur a bonis, cum in eorum humanarum ordine incipiuntur, ubi eos uel iubere aliquid tale, uel in talibus obedire iussu ipsi ordo obstringit.* Quod ipsi docet Philosophus lib. 7. Politic. c. 14. ad finem, ubi bellum iustum esse censet, vt in seruitutem red gantur, quos seruire oportet, & vt his, qui seruitute digni sunt, legitime dominentur. Pro qua re facit olim. 1. de resit. spoliat. ubi Innoc. recte docet hanc potius esse executionem iurisdictionis, & punitionem rebellium in hoc casu quam bellum, & ideo captos in eo non effici reos capientium, quod maxime est obseruandum. Ex quibus Castro; & Gregorius ubi supra colligitur iustum omnino esse bellum, contra hæreticos pertinaces. & Ecclesiæ rebelles, sicut illud suadet S. Greg. Gennadio, lib. 1. Regit. epist. 72. ubi ait, *Sicut excellentiam vestram hostilibus bellis in hac uita Dominus uictoriarum fecit luce fulgere, ita oportet et inimicis ecclesiæ eius omni uinacitate mentis, et corporis obuiare, quatenus eius ex utroque triumpho magis, ac magis emittatur opinio, cum, & forensibus bellis aduersus Catholicæ Ecclesiæ pro Christiano populo uehementer agitur, et Ecclesiæ prælia sunt bellatores Domini fortiter dimicatis.* Notum est enim hæreticæ religionis viros si eis suppetit nocendi licentia contra Catholicam fidem uehementer infringere, quatenus hæreticos suos uenena ad tabefacienda, si ualuerint, Christiani corporis membra transfundant, etc.

Secundo, quando fit ad repetendas res, quæ per violentiam ab hoste detinentur, sic Dauid mortuo Saule bellum gessit contra Isobeth filium Saulis, qui occupare nitebatur regnum Israel quod Dominus Dauidi diuinitus per Samuelem Prophetam concesserat. 2. Reg. 2. Et passim hæc de causa inter Principes bella geruntur.

Tertio, quando negatur id, quod iure est debitum. Quia de causa filij Israel debellarunt Reges Amoræorum, quia eis transitum negarunt, qui de iure nature ipsis debebatur. Nu. 21. Vnde S. Aug. q. 43. in Num. ait, *Notandum est, quædam modum iusta bella geruntur, innoxius enim transitus negabatur, qui iure humanæ societatis æquissimum optare debebat. Quo circa Iulius Cæsar contra Romanos ciues bellum gessit, eo quod ipsi tuto orbis aditum prohibebat.* Vnde Cæsar apud Lucanum ait, *Arma, uenit omnia dat, qui iusta negat.* Quare si quis alium impedit, ne per aliquam provinciam transeat, et propriam impedire: in eo transitus ille innoxius futurus sit, peccat, & licitum est tunc bellum impediendi mouere, innoxius. n. transitus iure humanæ societatis debetur. Multæ aliz causæ iusti belli apud præfatos auctores referuntur, quæ ad ipsas reduci, & reuocari possunt. Siue. n. fiat contra Rempub. inuadentes, vt hæc fecerunt filij Israel contra Philistæos, & Machabæi contra Antiochum, & Deme-

& Demetrius: Sive quia negatur debitum tributum, sicut bellum gessit Ioram contra Regem Moab, quarto Regum. 3. siue quia defendunt malefactoribus ne puniri possint, prout vnde cum tribus Israel pugnarunt contra tribum Benjamin, & ciuitatem Gabaa, quia tradere volebant occidere vxorem Leuitae. Iudic. vigesimo. siue ad viciscendam contumeliam factam Principi, sicut pugnavit David contra Hanon Regem Ammonitarum, eo quod nuntiis suis mediam barbae partem, & tunicas abscindendi ignominiose curauit, 2. Reg. 10. siue quia ferunt supplicia inimicis suis, vt pugnavit David contra Siriam Damasci. 2. Reg. 8. haec omnes causae iniuriam continent, quae iusta causa est mouendi bellum, vt diximus.

6. Quod vero dictum est causam belli iustam esse debere non ita intelligendum est, quod sufficiat vt Princeps credat se habere iustam causam, sed requiritur vt prius diligenter examinet iustitiam, & causas belli, & audiat rationes aduersarii, si velint ex aequo, & bono disceptare. *Omnium sapientum* (vt ait Comicus) *verbis prius experiri oportet, quam armis.* consulere etiam oportet viros prudentes, & bonos, qui non ducuntur passione. Ratio est, quia si in rebus parvis, & priuatis non licet aliquid sine consilio, & deliberatione agere, multo minus in re tanti momenti, vbi de periculo, & vita multorum agitur. Alioquin licitum esset Turcis bella contra christianos gerere, putant enim se obsequium Deo praestare. Vnde Senatores, & Consilij Regum, & Principum, qui ad Consilium vocantur examinare tenentur iustitiam vel iniustitiam belli; Alij vero minores qui non admittuntur, nec audiuntur apud Principem, causas belli examinare non tenentur, sed licite pugnare possunt: Illis enim satis est, quod publico consilio, & auctoritate geratur, nisi in ealu quod evidens esset iniustitia belli, im mo etiam in dubio pro suo Principe iudicare debet vt recte S. Augustinus libro 22. contra Faustum. c. 74. & 75. animaduertit vir iustus, in quibus forte etiam sub saenle Rege militet. recte potest illo iubente, bellare, si quod sit iustus, vel non esse contra Dei praecipuum. certum est, vel vtrum sit certum non est, vt fortasse reum faciat Regem iniuriam impetrandi, in nocentem offendat ordo seruendi. Ex quo constat peccante fortassis Principe ob dubium, in nocentem esse subditum militantem propter ordinem seruendi, & obediendi. Non enim ipsi cum examine debent disceptare licitum, & iustam praesumere ex Victoria in relect. de iure belli. num. 24. & 25. Dominico Banues 2. 2. q. 40. ar. 1. dub. 6. Syluestro. verb. Bellum. 1. q. 9. ver. Tertia. Pet. Na. lib. 2. de rell. c. 3. nu. 270. & 1. q. Greg. de Valto. 3. disp. 3. q. 16. punct. 2. & alij communiter.

Dixi, nisi evidens esset iniustitia belli, quia de causa non exsultant secundum Victoriam infidelis sequentes Principes suos in bello contra christianos, nec milites crucifigentes christianum ad persecutionem Iudeorum, & mandatum Pilati, cum talis ignorantia crassa sit, & affectata, & prae studio contra Christum, & christianos excoitata.

7. Postquam autem facta est a Rege cum suis Principibus diligens inquisitio, & tamen res adhuc dubia sit, tunc si res sit in possessione alterius, manente dubio, non licet contra eum bellare, cum in du-

bio melior sit conditio possidentis, teneatur tamen legatos a litoris partismittere, si opus sit, & alia facere quae necessaria sunt ad rei veritatem inuestigandam, quod si nollet, iure contra eum pars aduersa bellum mouere poterit, propter iniuriam quam ei inferit, in eo quod nollet legatos suos admittere. Sic Dominicus Banues vbi supra dub. 5. conc. 2. Franciscus Victoria. num. 2. 7. Adrianus quodlib. 2. p. 1. in respons. 2. ad rationem primam, Ioan. Modina quodlib. 1. 7. de reb. restituend. Coua. in relect. in regulam Possessor. p. 2. 6. 7. num. 4. & Gregor. de Valen. vbi supra. Sin autem res adhuc in nullius esset possessione (vt si controversia esset de iure haereditario ad aliquod regnum mortuo Rege) tunc in dubio necura pars alteram oppugnare posset pro obtinenda re tota, sed solum pro eius obtinenda parte aequali, vel inaequali, prout dubium esset vt in qua aequali, aut inaequali, vt recte Banues, & Gregorius vbi supra resolunt.

8. Tertium quod ad bellum iustum requiritur, est *recta intentio*, ne scilicet odio, sed iustitiae zelo, rectaque intentione moueatur. Vnde S. Augustinus libro 22. contra Faustum Manichaeum. cap. 74. ait, Nocendi cupiditas, vel sciendi crudelitas, impaetatus, atque implacabilis animus, seruus rebellandi, libido dominandi, & si quae sunt similia, haec sunt, quae in bellis iure culpantur. Et quomodo hoc tertium requiritur vt bellum sit licitum, non tamen necessarium est vt sit iustum; Atque adeo licet si ne hoc tertio bellum illicitum, & peccatum mortale sit pro natura finis, sicut cum iudex odio, vel ira occidit, non est tamen iniustitia peccatum, nec restitutionis obligationem inducit, dummodo priora duo sint, scilicet auctoritas publica ex parte inferentis, & causa iusta, scilicet iniuria ex parte eius cui sit. Ex quibus patet quando nam homicidium ex quolibet defectu istorum peccatum sit, & illicitum, atque adeo sic occidens, aut causam eius praebens, hoc quintum Decalogi praecceptum violat.

Quia vero fieri potest vt bellum iuste ac licite, alioqui sit iustum, scilicet, & per legitimam auctoritatem, & ex iusta causa, & bona intentione, & tamen postea iniustum, ac peruerso modo geratur, ideo his non obstantibus ad homicidium vitandum peccatum, reus gerendi bellum modus; & moderatio, tum in ipso conflictu, & praeparatione ad illum, tum etiam parra Victoria tenenda est. Et enim cum bellum fieri debeat solum, vel ad obtinendam iustam rem ablata compensationem, seu ad re ipsam recuperandam; vel ad iniuriam iuste vindicandam, secundum culpae videlicet proportionem; v. l. denique ad pacem firmandam, & stabilendam, illos solum licite occidere possumus, quorum mores, & occisio, ad aliquod istorum trium, necessarium, & accommodatum medium praedictum iudicio censetur, vt communiter tradunt Doctores, & nominatim Henricus de Gandauo quodlib. 15. qu. 2. 1. 6. Adrianus in 4. in questio. de restitutorio. §. sed antea etiam. Franciscus Victoria in relect. de iure belli. numero 37. & deinceps. Syluester verbo. Bellum. 1. & Summius verbo. eodem. Dominicus Banues 2. 2. quodlib. 40. artic. 1. dub. 1. 1. 6. Gregorius de Valentia. tom. 3. disp. 3. qu. 1. 1. 6. punct. 3. & alij. Vnde nec in conflictu ipso, nec

parta V. Gloria licitum erit occidere innocentes, cum in tali modo caufæ fuerint illa & iniuriæ, nec in bello pugnant; id quod intelligendum est eo modo, quo supra docuimus, ita vt non liceat per se, & ex inchoatione illius efficere, sed solum per accidens, & præter intentionem, quando scilicet hostes alii ex pugnant nequeant, nisi etiam cum nonnullis innocentes occidant, ut, & adeo parva V. Gloria nec per se occidi possunt innocentes ad pacem in futuro firmandam, sicut neque obfides innocentes, puta pueros, feminas, aut tales obfides innocentes quosque ique interficere licet, neque etiam licet in erit tradere ciuitatem militibus, vt quoscumque velint; etiam innocentes occidant, ob quam causam grauiter reprehensus, & punitus fuit ab Ambrosio Theodosius Imperator, qui Thessalonice omnes indifferenter erodici præcepit, Rustico lib. 1. Histor. c. 18.

Quod autem nocentes vero, quauis in ipso actuali conflictu, aut expugnatione, vel defensione ciuitatis liceat omnes nocentes, & contra pugnantem indifferenter occidere, & etiam quamdiu res est in periculo, cum alioquin frustra bellum geri videretur, par tamen victoria, & rebus iam extra periculum positus non licet omnes nocentes semper occidere. Etenim aliquando id cederet in magnum detrimentum commune, vt si essent valde multi, vt integra ciuitas, vel prouincia &c. Sicut enim inter cives non licet, vbi esset delictum totius ciuitatis aut prouincie interficere omnes delinquentes, ita neque in communi rebellione totum populum indifferenter occidere licebit, vel ad iniuriam vindicandam, vel ad res recuperandas. Vide, vt diximus, pro simili facto Theodosius ab Ambrosio reprehensus est; oportet ergo habere rationem iniuriæ ab hostibus acceptæ, & damni illati, & aliorum delictorum, & ex hac consideratione procedere ad vindictam, & animaduersionem, omni atrocitate, & inhumanitate seculi, ita vt pro mensura delicti sit plagarum modus, nec ultra progrediatur vindicta, maxime in bello contra christianos facto. Et quia, vt diximus, subditi non tenentur, nec debent examinare causas belli, sed Principes suos in bellum sequei possunt, contenti auctoritate Principum, & publici consilij, ideo pro maiori parte, licet ex altera parte sit bellum iniustum, milites tamen, qui ad bellum veniunt, & pugnant, aut defendunt, vel oppugnant ciuitates, vt plurimum ex utraque parte sunt innocentes, ac proinde cum iam visi sunt, & non est periculum ab alijs interfici non possunt, non modo omnes, sed ne vnus quidem ex illis, si presumitur, quod bona fide in prælium venerunt; vt Franciscus a Victoria vbi supra, nu. 43. annotauit.

10 Dixi, Non licet omnino nocentes parta V. Gloria semper interficere, quia nonnunquam licitum & exordium erit ob alium finem, scilicet ad firmandam & stabilendam pacem, & securitatem, si alteri firmari non possunt, omnes hostes nocentes occidant, & hoc maxime quando contra infideles pugnatur, a quibus nunquam ullis conditionibus pax æqua, & diuturna sperari potest. Et idem vnicum remedium tunc temporis est, omnes interficere, qui contra arma ferre possunt, dummodo in culpa, & nocentes fuerint. Hinc Dicitur, ut dicitur, quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei pacem, si receperit, & ap-

proberis tibi portas, cunctusque populus, qui in ea est, saluabitur, & seruetur tibi sub tributo; si autem sedes inire nolueris, & caperit contra te bellum, oppugnaveris eam, cunctaque tradiderit Dominus Deus tuus in manu tua, percuties omne quod in ea est generis masculini in ore gladii, quia tales omnes supponuntur nocentes, absque mulieribus, & infantibus, quia isti supponuntur innocentes. Id quod est S. Aug. epist. 107. ad Bonifacium Commitem innotauit, his verbis, Sicut rebellantis, & resistenti violentia redditur, ita visio, vel capto misericordia id debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur, q. d. posse occidi omnes qui timentur futuri perturbatores pacis cõis. Immo vero obfides, qui vel tempore iudiciorum, vel periculo bello ab hostibus recipiuntur, interfici pnt, si hostes fidem fregissent, & conuentus non steterint, dummodo obfides illi de numero nocentium sint, puta, si tulerint contra eos arma; sic etiam dedit, hoc est, qui se sponte dedunt, possunt interfici, nisi qui se dederunt, cauerint sibi, vt salua essent eorum capita, & salui mittantur prout communiter fieri solet in redditione, & deditione ciuitatum. Alias non videtur iniquum, vt si oppidum nihil cauendo dedatur, quin mandato principis, aut Ducis, aliquid fuerint atrociora occideretur, vt præclare docuit Victoria vbi supra, nu. 43. & 49. Bannes, & Greg. de Valen. vbi supra. Et de peccato homicidij ex bello hæc dicit finit.

11 Quod duellum vero controuersia esse solet an licitum aliquando sit, eo quod aliqui solebat, & legibus, & magistratibus concedi, olimque solemniter, & publice fieri varias ob causas, & fines. Deinde licitum est occidere inuasorem ob defensionem vitæ, & honoris, siue id sit præueniendo iniuriam accipiendam, siue iam acceptam repellendo. Ergo propter eandem saltem causam licebit prouocare ad duellum exire, quando nullum aliud restat remedium tuendi honorem. De hac re disputant Sancti Th. 2. 2. q. 95. ar. 8. ad 3. Caic. ibid. & in Sum. verbo. Duellum, & Summist. verb. cod. Angel. Sylu. Tabiena, & Emanuel Sa. in Aphorism. S. Anton. p. 3. ti. 4. c. 4. §. vlt. Henri. Quodlib. 5. q. 3. 2. Ioan. Maior. in 4. dist. 15. q. 2. Sorus lib. 5. de iust. q. 1. art. 8. ante finem. Martin. Nauar. in Manuali. c. 11. nu. 39. & c. 15. nu. 9. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 64. art. 3. controuersia. 3. Dominicus Bannes 2. 2. q. 40. articulo. 1. in fine. Gregorius de Valentia tom. 3. disp. 3. quæst. 17. puncto. 1. Petrus Nauar. lib. 2. de restitu. c. 3. nu. 281. & seqq. Sebastianus Medices in summa de peccatis, p. 1. ti. 4. quæst. 83. Toletus in summa libro. 5. c. 6. in fine, & alij. Antequam vero rem ipsam exponamus,

Annotandum est, Duellum quantum ad vocis etymologiam spectat, idem esse quod duorum bellum; alio aut nomine dicitur in iure *Monomachia*, quæ pugna vnus contra alterum, seu singulare certamen, vnde definiri, seu describi solet Duellum esse bellum duorum ex conditio, siue illud sit cum periculo vitæ, vel mutilationis, aut vulnerationis, quo modo proprie accipi solet, & etiam a nobis explicatur in præsentiarum, siue fiat absque, huiusmodi periculo, id quod improprie duellum appellatur.

12 Est autem duellum absolute loquendo malum, hoc est, indifferere alicui duellum semper malum, & illicitum est, & a iure prohibuitur, lus enim Canonicum illud tanquam a iure naturæ, & Diuino pro-

is illicit im damnat, vt habet in can. *Moum-
eban. 2. q. 5.* Nicolaus Papa dicit, *videri Deum ten-
tare, qui Monachos in exercit. nec Davidis factū
trahendum est in exemplum, qui e. im Golia singu-
lari certam ne pugnauit. 1. Reg. 17.* quia id peculiari
spiritus Sancti inflatus fecit. vt notauit Glossa
in cap. cura in verbi. *Aligatentur* de purga. vulgarī.
Et Celsitinus Papa Tertius in d. cap. cura. *duellum
nullo modo tolerandum esse docet.* Et idem Celsitinus
Papa in c. *Henricus de clericis in duello pugnatis.*
*appellat primum consuetudinem, & in huiusmodi duel-
lo committi peccatum homicidii, quod ē sine dubio
contra ius naturę.* Et in Concilio Tridentino sess. 25.
de reform. ca. 19. appellatur *consuetudo detestabilis,*
& sub grauissimis penis de no. io prohibet in ordi-
nariis scilicet casibus, quibus iure naturę grauia, &
detestabilia sunt eiusmodi duella. Quibus enim in
casibus duellum licitum est, vt infra dicemus, non
prohibetur in Concilio Tridentino, vt optime Grego-
rius de Valentia vbi supra, post Syluestrum in-
verbis. Duellum quæst. 1. nu. 2. annotauit. S. c. etiam
iure ciuili damnatur duella, vt habetur in l. vnicā
Cod. de Gladiatore vbi conflant Imperat. ait, *crue-
ta spectacula in oculo ciuili, & domesticæ quiete non pla-
cent. Quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.*
Que omnia manifesta erunt, si causas aliquas,
quibus eiusmodi duella licita videri possint, breuiter
refellamus.

- 13 *Prima vero causa, quod quædam eiusmodi duellum
licitum esse censetur, est, quando aliter veritas, &
iustitia alterius partis innouescere nequeat, sunt n. a.
aliqui ex eo quod se innocentem esse cognoscant, &
ius habere ad rem intelligunt, cum non aliter
veritatem rei, & ius suum probare possunt, confi-
dentes quod victoria sua erit reus veritatis, aduer-
sus partem ad duellum provocatam. Ceterum vbi non
presunt Doctores communiter docent, duellū
ita faciendum ad veritatis indagacionem, grauissi-
mum peccatum mortale est. Ratio est, quia illud est
tentare Deum, sicut tentaretur per examen, & iudi-
cium aique seruentis, vel ferri candentis, arg. can.
Caylusius 2. q. 5. et est enim petere miraculum vt
ostenderetur veritas, quod illicitum est. Deinde est
contra rectam rationē, qd ad veritatem manifestan-
dam sumatur tanquam inodiuū, id quod vere non
est ap. un. mediū ad eum finem, immo quod con-
ueru possit in damnum veritatis, & confirmatio-
nem mendacij, quandoquidem accideret possit, vt
succubatur in duellois, & alter qui iustā causā habet, vi-
detur euadere, vt patet in cap. S. significans de pur-
gatione vulgarī. Vnde in omni casu damnatur hu-
iusmodi duella iniusta manifestandæ veritatis causa,
tanquam vana, & superfluitiosa fortalegia, iuxta S.
Thom. 2. 2. q. 95. ar. 8. ad 3. Caus. ibi. & Gregorium,
& alios vbi supra.*

*Secunda causa est ad vires ostendendas, que tñ cau-
sa plane inficiens est ad duellum indicendum, &
peccat mortaliter qui hoc in se motus prouocat ad
duellum; qui de causā Goliath. 1. Reg. 17. peccauit
prouocando Dauidem, & Israel ad singulare certam-
en, excusatur tamen. Dauid acceptandū, quia non
descendit in arenam ad vires suas ostendendas, sed
Dei spiritui motus, & vt Deo obediret, cuiusque cau-
sam ageret. Ratio autem cur h. c. causa in sufficiens
est, quia est contra rectam rationem commi-*

*tere se periculo mortis ad solam virium ostentatio-
nem, vt constat.*

*Tertia causa est ad viā damni nominum, seu ad de-
fendendum honorem proprium, iusti vilis, & dege-
ris animi haberetur, si in eo casu nō acc. ptaret duel-
lū. At certe: quamuis hæc causa apud vulgos pluri-
mū valere solcat, apud sapientes tamen, & bonos vi-
ros non valet hæc ratio, quia apud bonos viros non
amittitur honor, sed potius acquiritur, non nolit
temere vitam suā, & proximi periculo exponere,
& cōtra legē diuinam peccare; Et quia apud bonos
viros satis multū tribuitur honorē suum, si propo-
tus ad duellū respondet, se quidem paratū esse ad
se defendendum quocūque; ab eo inuadatur, ac-
ceptare tamen illud ex conditōe se nolle, cum id
sit contra legē diuinā, & humanā, vt recte Domi-
nicus Bannes, & Greg. de Val. & alij annotant.*

- 14 *Quarta causa est, quando indicitur aut acceptatur
duellū ad terminandam litem ciuilem, vel criminalem.*
*Quia, salioquin non acceptans duellum, confes-
quit iustitiam, aut succumbet liti, cū magno suo
damno, & detrimento. Vt v. g. aliter quis litē ter-
minare non potest nisi bellum acceptet. Quā causam
sufficiens esse docet Nicolaus Lyranus in c. 1. Julii.
1. Reg. Ratio est potest, quia acceptans duellum i
hoc casu non est aggressor, sed tantum defensor; sui
& bonorum suorum cum inculcata tutela. Alij tñ
omnes, vt Cai. P. t. Nu. Grego. de Valentia, Pe. de
Arragon. S. Anto. & Syl. locis supra citatis, ex pre-
missis docent non esse licitum acceptare duellum in hoc
casu, quia non est aptum mediū duellum ad ter-
minandā litem ciuilem, eo qd semper exponitur per-
iculo iniustitiae causę, vnde contra rationem est velle
cum periculo iniustitiae causę, vitam propriam, vel al-
terius cōmittere et periculo. Deinde alia sunt ad
eū finē media, aut conuentio partiu, aut sententia
iudicis, aut cōte bellu, si ea possint. Nec valet ratio
quæ pro contraria parte affertur, quia non est in
statu defensionis inculpat; tutela in hoc casu, quia
acceptans duellum pōt vitare bellum sine dedecore,
immo reculando se Christianū offendit, atque
adeo acceptando duellum non tam defensor, qd cō-
gressor est. Nec est simile de eo, qd occidit ob defen-
sionē rerum, id quod licitum est diximus. Ergo in
hoc casu licitum erit acceptare duellū ob rerum defen-
sionē. Rnd: tur. n. disparē longe rationem esse.
qa cū alter inuadit aliu res tuas, ipsam iniuriā, &
flagrans, & v. dicitur ex incontinētia, facit tibi ius
vt liceat possis vita alterius postposita, te ipsum ar-
mare confensando efficere ut res tuas. At vero in
casu nostro, licet quasi pendente, & iniuria existēte
dubia, & post illā tam in rebus iniuriā, alterū ex cō-
ditō velle in duello occidere non liceat, qd hoc non
est esset se defendere, qd vindicare iniuriā, & res,
vel repetere earū cōpensacionem, quæ vindicta nō
nisi ad superiore pertinet. Non igitur ad vindicā-
dam iniuriā, aut repetendas res licitum erit acce-
ptare duellū. Et hic solū agimus de acceptandō du-
ello, ad litterā fit de lite criminali, hoc est, qd ageretur de
vita, aut mutilatione membri, dicemus inferius.*

*Quinta causa est, quando indicitur, aut acceptatur
duellum spectandi, & voluptatis gratia. Sed neq; suf-
ficiens est hæc causa, vt recte Cuetz, & Gregorius
animaduertunt. Numis. n. atrox & crudelis medium*

est hoc, ad finem tam parui momenti, prout constat ex lege vnica. C. de Gladiatoribus. vbi supra. Vnde damnatur singularia illa certamina quæ ex consensu Ducum sunt in bellis inter paucos ex vtriusque parte, puta inter decem hinc, & decem inde, spectaculi tibi, vel o' tentationis gratia. Vtrum vero ex alia cā licita possint esse, paulo post expl. cabimur. Huiusmodi rob. causas non erit licitum duellum acceptare; Dixi, Acceptare, quia vt diximus, nunquam licitū est duellum indicere: hoc enim per se, & ex obiecto malum, & illicitum est, vt Caic. in d. ar. 8. Pet. de Aragon. & alij assint. Est tamen

- 15 PRIMVM DVBIVM, an ob vitæ defensionem liceat acceptare duellum, hoc est, an quando necessarium est ad evitandum iniustam mortem, certo imminentem, licitum sit duellum acceptare; v.g. aliquis imponit alteri innocentem coram iudice falsum crimen propter quod certo capite plebendus sit, si in hoc casu innocens negaret crimen, alter vero offerret ei duellum, an sic oblatum duellū innocens ille acceptare possit, & hac via attentare sui defensionem, præsupposito hoc, quod nulla alia via ei pateat defensionis. Abulen. in c. 17. libri primi Regum. Henr. Quodlib. 5. q. 32. Syl. verb. duellum. num. 2. & de inde. 2. nume. 4. Armilla. verbo. duellum, & Michael Salon 2. 2. q. 64. ar. 3. controu. 3. concl. 3. docent nullo modo licere. Ratio esse potest, quia ille solū censetur defensor, qui inuitus cogitur ab actuali aggressore cum illo pugnare; qui vero provocatur in duellum, quacumq; ratione id fiat, non est sui defensor, sed aggressor, vel saltē cōgressor. Alij vero, vt Lyranus in c. 17. lib. 1. Regum Ang. verb. duellum. nu. 2. Caic. 2. 2. q. 95. ar. 8. vers. Quarta causa in fi. & in sum. verb. duellū. Mar. Na. in Man. cap. 11. nu. 39. & cap. 15. nu. 9. & 28. Grego. de Valto. 3. qu. 17. puncto 1. Pet. Naua. lib. 2. de recti. 3. nu. 289. Tolet. in sum. lib. 5. cap. 6. in fi. Cosinus Philia. ch. de officio Sacerd. p. 2. lib. 4. cap. 10. in fi. & Emanuel Sa. in Aphor. vers. duellū. eod. ratio docent licite in tali casu acceptari posse duellū ad defensionē vitæ, aut membrorum. Ratio est, quia quotiescumq; non possum aliter vitam, aut membrum conseruare, minus malū est iniuriā sic iniuste illatam repellere cū incerto periculo mortis propriæ acceptando duellum, quam non acceptando, certo mortem iniuste subire. Neque hoc proprie duellum est, sed nomine tantum, proprie namque defensio est, sed repulsio iniuriæ alia vi; At vero ius naturæ dicitur licitum esse vim vi repellere. argu. l. vt vim ff. de iust. & iure. & c. si vero. i. de sen. exco. Cum enim accusator in hoc casu iniuriæ inique saltem infert, consequenter alter ius habet iniuriā illam minor modo quo potest repellere; vnde cum iniuriā passus aut certo mortē subire debet, aut acceptando duellum mortis periculū subire, & mors perit iniuriā alterius certo imminens multo maius malum est, quam incertum mortis propriæ periculum, quod incurritur per duellum, licitum erit cū alterius discrimine tam iure naturæ, quam ordine charitatis incurtere, & acceptare hoc minus malū per duellum, ad aliud malū maius sine duello auertendum. Nec valet ratio in contrarium, etenim cū aliter mortem iniuste illatam vitare nequeam quā acceptando duellum, non aggressor, sed defensor tantum vitæ propriæ, & membrorum hab. adus

sum, id quod iure naturæ licitum est, vt constat. Et quamuis alter indicendo duellum, peccet ego tamen acceptans duellum non cooperor illius peccato, sed solum vtriusque iure meo, quo scilicet, mihi licitum est vitam meam cum discrimine alterius defendere.

- 16 SECVNDVM DVBIVM est, an liceat resolvere bellum in duellum? Syluest. verb. duellum q. 2. versic. Adde tertio. Michael Salon absolute tenent, omnes acceptantes duellum indistincte peccare mortaliter. Ceterum Caic. 2. 2. quæst. 95. artic. 8. in fine, & in summa. verbo. Duellum. Lyr. in c. 17. libri primi Regum. Martinus Nauar. in Man. cap. 11. num. 39. & cap. 15. num. 9. Grego. de Valentia tom. 3. disputa. 3. quæstio. 17. puncto 1. Cosinus Philarchus de officio sacer. par. 2. lib. 4. cap. 10. in fi. Petrus Nauar. lib. 2. de resit. cap. 3. nu. 293. Toletus in summa lib. 5. cap. 6. in fine. Emanuel Sa. in Aphor. verbo. duellū, & alij rectius docent, quod in casu Rex, vel Dux videt se iustum gerere bellū, & habere se paucas vires, adeo vt si communi bello ageret quasi certus esset se ab hoste superandum, & cum toto exercitu perire quod si duellum agat, vel victoriam affectum sperat, vel non succumbere, licite ad auertendum communem cladem suā, & suorum, duellum acceptare potest. Ratio est, quia ideo duellum est illicitum, quia periculose consultur salutis alius; In hoc autem casu potius bello res perditur, & duello lucratur, transfert enim quasi certum casum in dubium, & in spem victoriæ, vtendo omnibus suis viribus meliori modo quo potest vel per totum exercitum, vel per partē suā; Nec in eo casu cooperatur peccato aliorum bellantium iniuste, quoniam non solum ille, qui comparabit in duello, sed omnes parati sunt ad iniuadendum iniuste patriam, vel exercitum, vel personas: vnde acceptando duellum auertit eos a maiori malo perpetrando, & solum consultit minus malum, quod licitum est; Immo Caietanus, Petrus Naua, & Gregorius de Valen. vbi supra docent in hoc casu, non solum licitum esse duellum acceptare, sed etiam inducere ad duellum, & illud petere, si id necessarium esset, ad cladem communem auertendam; nihil enim inter vtrumque in hoc casu interesse videtur, cum non aggrediendi, & vindicandi gratia, sed defendendi fiat.

Addunt Caietanus, Gregorius de Valen. & Emanuel Sa. vbi supra tertium casum in quo etiam licitum erit duellum acceptare, puta, si innocens condemnaretur ab iniquo iudice, vt vel in duello pugnet, vel mortem subeat; quamuis enim in hoc casu innocens non patiat iniuriā ab illo tertio, cum quo ei offertur duellum, sed ab iniquo iudice, habet tamen ius, vt aduersus iniuriam iudicis nitatur per incertum duelli periculum, certam alioqui mortem euadere, etiam cum detrimento tertij, siquidem in eo casu seipsum magis quam alterum diligere potest, maxime cum in eo casu iudex ille iniquus tertio illo vtatur tanquam instrumento ad exequendum iniquam sententiam, quoad vnam eius partem. Sicut etiam innocens inique leoni obiectus, se tueri potest occidendo leonem, a quo inique occideretur, ita in casu nostro licite se a certa morte tueri potest occidendo illum tertium, quo iudex tanquam intru-

instrumento ad iniuriā mortem inferendā vitur.
Quorum opinio valde probabilis mihi videtur.

- 17 **TERTIUM DVBIVM** est, An licita sit conditio illa quotundā duellorum; vt scilicet nullus ex circumstantib. opem ferat alicui? Ratio dubij est, quia videtur esse contra charitatem, qua quis alicui extreme indigenti succurrere tenetur.

Respondet cum Petro Nauarra, 2. de rest. cap. 3. num. 298. Quod si duellum sit ad vitę, aut membri defensionem, vt dub. 1. dictum est, tunc opus est distinctione, si enim ille qui iniuriā facit, v. g. accusator, nolit adhuc desistere, & extreme indigens sit tunc talis conditio ab innocente licite acceptari potest, nec tenentur circumstantes illi extreme indigenti succurrere; sin autem innocens esset in tali periculo, illicita est conditio. Ratio est, quia non tenetur quis liberare eum, qui iuste occiditur, vt patet in eo, qui a iudice iuste damnatur ad mortem, sed qui iniuriā facit iuste in hoc casu ab innocente occiditur, cum sit aggressor. Ergo iusta est conditio, vt nullus eum adiuvet in tali periculo ex propria culpa constitutum. Immo videtur esse illicitum eum adiuvare, sicut illicitum est adiuvare latronem cum inique occidere volentem, ne a eo occidat. Innocentem autem lege charitatis in casu proposito adiuvare tenentur, atque adeo ex hac parte iniqua esset talis conditio. In alijs vero duellis, quippe illicitis, & detestabilibus, illicita est illa conditio, cum potius vitareque partem ex charitate impedire teneatur vt constat.

Quę autem hæc tenus de duello dicta sunt, intelligi debent, & limitari iuxta Concilij Tridentini decreta, scilicet 25. de reform. c. 19. & Bulla Pij Quartij, & Gregorij XIII. & Clementis Papę Octavi, quas late citauimus to. 1. thesauri casuum conf. li. 3. c. 3. i. nu. 2. i. & seq. in quibus tamen iuxta doctrinam Syl. verb. duellum. n. 2. & Gregorij de Val. to. 3. di. p. 3. q. 17. punct. 1. & aliorum non videntur dā nari ea duella, quę iure nature licita sunt, sed quę solum iure nature illicita sunt, vt diximus, & apponuntur grauissimę poenę sic iniussu duellum committentibus, consulentibus, & auxilium illis dantibus aut permittentibus, vt constat.

- 18 **QUARTVM DVBIVM** esse potest de pugna cum tauris, eorumq. agitationibus, vbi homicidia quoddā cōiung. re solēt, est enim hæc genus quoddā duelli valde periculosum, vt constat, de qua Pius Quintus, Bullam edidit, quę incipit. *De salute gregis*. anno Dominicę Incarnationis 1567. Calen. Nouemb. Pontificatus sui anno 2. quę refert Mart. Nauarra in Man. c. 15. num. 19. In qua Principibus oibus christianis, quacumq. tam ecclesiastica, quam mundana, etiā Imperiali, aut Regia dignitate fulgentibus, & Coabitantibus, & Rebus publicis quibuscumq. sub excommunicationis poenā ipso facto incurrenda prohibet, ne in suis Prouincijs, ciuitatibus, castris, oppidis, aut locis spectacula vbi taurorum, ferarumq. agitationes exerceantur, fieri permittant. Mililibus, & ceterisq. personis alijs interdicit, ne cum tauris, & alijs bestijs in præfatis spectaculis vel quęstibus congregati, adeo vt si quis eorū ibi mortuus fuerit, ecclesiasticæ careat sepultura. Clericis quoq. tam Regularib. quā secularib. beneficia ecclesiastica obtinentib. vel in sacris ordinib. constitutis, sub excommunicationis poenā, ne eisdem

spectaculis interfiant, similiter prohibet. Hęc Bulla in qua et omnia iuramenta, & vota de holuitu taurorum agitatione facta, cassat, & annullat.

- 19 *Circa* quam constitutionem, Annotandum est, Bartholomæum Medinam in instr. conf. lib. 1. c. 14. §. 28. aliquantulum licentiosius locutum esse, cū absolut. sine limitatione affirmet agitationem taurorum culpa mortali catere, etiam si aliquando ei dantes opem se periculo exponant, ea ratione motus, quia Respu. hos lusius elegit, quo ceteris exerceantur ad bellum pro bono cōi. Ac proinde cum bonum cōe præferendū sit particulari, agitare taurorum non erit mortale. Quę doctrina, vt recte nouit Ludo. Lopez p. 1. instr. conf. ca. 70. perstante dicta Pij V. constitutione non satis erat nec tutā fide videtur, quia cum alia sint commodiora, & minus periculosa præludia belli, quam agitationes iſtę taurorum, quib. ad prædictum finem, & cōe Reipublicę bonum, milites se exercere possunt, immo verum cum vt quiddā dū strenuus & expertus telle Mart. Na. in Man. c. 15. num. 18. asseuerauerit quasi experientia teste, huiusmodi taurorum agitationem, viros magis ad fugiendum hostem, quam ad eum aggrediendum afflictere, non erit licitum tali periculo se exponere. Quamuis n. vt testatur Per. Nauarra. li. 2. de rest. c. 3. nu. 300. ex cōmunicationis censura ipso facto, olim a Pio V. imposita prædictis Principibus, & Reb. publicis agitationē illam taurorum permittentibus, per alia constitutionē Greg. XIII. ad instantiam Philippi secundi Regis Hispaniarū Catholici sublatā sit, quęcumq. tamen periona ex prædictis personis in Bulla Pij V. prohibitis, probabili periculo se exponat vel occasio, & causa esset, vt alius exponeretur, aut scandalum daret, peccaret mortaliter ex rei natura contra ius naturę, quo se conservare tenetur. Vbi tamen omnia cā moderatōne agerentur, & causa illa adhiberetur, vt probabiliter credi possit agitationem illam non consecutura nocumenta notabilia personę alicuius, puta mortis, vulnera, & id genus alia, non esset sic agitare & tauris peccatum mortale, aut contra ius naturę, vt optime vterque Nauarra. & Lud. Lopez ibi animaduertunt. Ratio est, quia lex illa, ad hæc pericula vitanda, lata est, cessante aut ratione, & fine legis cessat eius dispositio, lex n. restringi, vel extendi debet, iuxta limites rationis legis arg. l. cū pater. §. dulcissimus. ff. de lega. 2. & l. adire §. quāuis de iure pat. Quod verolox ad hæc talia pericula vitanda, lata fuerit, ex proceio eius, vnde solet causa finalis legis conijci, l. si. ff. de hæred. insti. l. c. Quia propter de elec. colligitur.

- 20 *Quod* eos vero qui huiusmodi agitationibus taurorum, & ferarum interfiant, Petrus Nauarra libro secundo, de restitutorio. capitulo secundo, num. 302. docet primo clericos in sacris, vel id minoribus beneficia ecclesiastica habentes, peccare mortaliter. Ratio est quia prohibita est eis sub poenā excommunicationis in dicta Bulla Pij V. huiusmodi assistentia, quę sanē Bulla quoad clericos omnino immutata manet, nec in aliquo releuantur clerici per reuocationem Gregorij XIII. Sed expresse excepti sunt à dicta reuocatione. Nec obstat, quod alij prælati vident illos interesse spectaculis illis, & tamen tacent, quia prælati inferiores sua tacurnitate ius à Papa consti-

tutum abrogare aut tollere non possunt. Deinde quia multi prælati puniunt eos qui assunt. Quod si aliqui non puniunt, non est, quia consentiunt, sed quia remedium commodè adhibere nequeunt & multa per patientiam tolerantur. Et denique si publice assunt, peccant mortaliter ratione scandal, cum omnes intelligant non licere eis interesse. Neque veniale censeri debet, quasi sit materia levis secluso scandalo, interesse, quia non debet iudicari res levis, quod Papa tam grauitur sub speciali clausula, & sub excommunicatione prohibuit. Si. n. levis est materia, quare Pius V. tam stricte prohibuit, & quare Gregorius XIII. eam clausulam non reuocauit, sicut ceteras? Et cum indignum proflus sit, quod sacerdotes intersint huiusmodi secularibus spectaculis, & ludis, plane censet illos peccare mortaliter si publice intersint, ratione scandal, vt diximus.

An vero excommunicationis poenam ipso facto incurrant, si intersint, quicquid aliqui affirmant, ea ducti ratione, quia cum Pius Quintus de magistratibus sermonem faceret, expresse docuerat eos excommunicationem ipso facto incurrere, subdit, *clericis quoque, &c. sub anathemate similiter prohibemus.* Ergo ipsi etiam similiter, ipso facto incurrere censentur; Alij tamen verius cum Petro Nauarro lib. 2. de r. sti. cap. 3. nu. 364. eos non incidere in excommunicationem nisi post sententiam contra eos à iudice laico. Verum enim illud, Similiter, non refert ad illud aliud verbum, *ipso facto.* d. ad verbum *excommunicatio*, quasi diceret, clericis quoque; n. spe statuis huiusmodi intersint, similiter sub excommunicatione. is poen. interdiciunt, atque ita similiter erit in prohibitione, & excommunicatione absolutæ. Et quamuis Gregorius XIII. vt diximus, excommunicationem contra Magistratus ipso facto latam reuocauerit, nihil tamen, quoad clericos immutatum est, sed eos expresse à dicta reuocatione exceptos esse voluit, vt idem Nauarrus testatur.

Secundo quoad laicos docet idem Petrus Nauarrus, quod si diebus festis agitent tauros, & intersint, peccant, immo, inquit, laici mandantes excommunicationem ipso facto incurrunt, quia cum casus diei festi sit expresse in reuocatione exceptus, manifesti illa reuocatio in pristino vigore, vnde sicut ante reuocationem incurrerant; ita modo quoad hæc partem. Id quod procedere putat, siue sit festum à iure, siue ex voto speciali populi obseruatum, cum lex absolute excipiat dies festos, & ratio legis æq; in istis, ac in illis, procedat; Retrahuntur enim homines à diuinis laudibus, & sacrum illud tempus æque profanatur in istis, ac in illis; Post quam enim tempus diuino cultui dedicatum sit, huiusmodi actibus profanatur, qui in diebus festis specialiter prohibiti sunt.

Tertio quoad religiosos laicos tandem affirmat eos peccare, si huiusmodi spectaculis intersint, qñ quidem Gregorius XIII. declarando laicos, aut fratres ordinis Militaris non comprehendendi in prædicta Pij V. constitutione, si in sacris non sint, nec beneficia habeant, (siquidem illos Gregorius excepit) satis ostendit antea sub ea contentos fuisse. Si igitur laici fratres Militares antea continebantur, & eos nunc Gregorius specialiter excipit, à for-

teriori sensu aliarum religionū laicos, & multo magis clericos regulares, id est, in prima tonsura, & in Minoribus constitutos, in præfata Pij V. Bulla comprehendendi, cum circa istos Gregorius XIII. nihil reuocauit, aut immutauit, & satis euidenter colligi potest tum ex verbis ipsis, tum etiam ex fine eiusdem constitutionis, eadem enim ratio in huiusmodi religiosis laicis, quæ in alijs militat. Et de homicidio ex intentione hæc dicta sufficiant.

De homicidio casuali, & sine intentione factio. Cap. XIII.

S U M M A R I U M.

- 1 *Homicidium casuale quid sit, & quænotplex.*
- 2 *Homicidium, quod proprie casuale dicitur, & exculpa-
bile contingere potest dupliciter.*
- 3 *Dans operam rei licite, adhibenq. sufficientem diligen-
tiam ne alicui noceat, si occidat aliquem, non est homi-
cidia, nec peccat. Regula communis.*
- 4 *Dans operam rei illicitæ, etiam si diligentiam debitam
adhibeat, si casu occidat, reus est homicidij.*
- 5 *Homicidium casuale contingere potest non solum vere,
& positive occidendo, sed etiam negatiue.*
- 6 *Quislibet aliquem falso accusari, & morti condemnari, si
ipse testimonio suo liberare possit, tenetur sub mor-
tale.*
- 7 *Qui amittendo aliquem est in causa vt mors alterius se-
quatur, tantum peccat, quantum amissio est, & ad re-
stitutionem damni tenetur.*
- 8 *Homicidium tam corporale quam spirituale in hoc quin
to præcepto prohibetur.*

Homicidium duplex cum sit, aliud ex intentione, aliud vero casuale, & præter intentionem, & de priori satis dictum sit, superest, vt de homicidio abq. intentione breuiter dicamus.

Dicitur autem homicidium casuale, vt à notione nominis exordium sumamus, eo quod sit præter voluntatem operantis, & duplex esse potest; vnum, quod omnino culpa caret, & large sumpto vocabulo appellatur homicidium casuale, cum tamen proprie non sit dicendum, nisi occisio hominis casualis (est enim homicidium, nomen, quod in sua ratione peccatum includere videtur.) Contingit autem quociescunque occisio taliter sit à casu, & præter intentionem omnem operantis, vt nec in se, nec in sua causa fuerit voluntaria, Et tale homicidium casuale, peccatum nõ est, cum nihil peccatum esse possit, nisi in quantum est voluntarium, vnde cum homicidium illud nec in se, nec in sua causa voluntarium sit, nullam culpæ rationem habere potest. Homicidium huius generis est, quando quis dat operam rei licite, & omnem diligentiam adhibet, ne sequatur homicidium, vt verbi gratia, si quis reparans tectum ponat signum in via, quo admonentur transeuntes ne illac transcant: si quis illac transeundo occidatur à regula cadente, homicidium illud plane casuale erit, nec proijcienti tegulas ad culpam imputatur, eo quod rei licite operam dedit, omnemque diligentiam adhibuit, ne quis occideretur.

Alterum homicidium casuale, quod proprie casuale, & culpabile est, contingit, quoties aliquod homicidium sequitur, quod licet in se voluitum non sit, in causa tamen voluitum fuit, ut si dictus reparator domus signa non posuisset, si quis transiēs casu lapidis occideretur, homicidium illud ei ad culpam imputabitur, eique in causa voluntarium fuit, quia cum impedire poterat apponendo signum, non apponendo causa illius homicidij censetur.

Quorsum homicidium casuale hoc secundo modo contingere potest dupliciter, vel dando operā rei licite, vel si detur opera rei illicite. Ad hoc autem ut dans operam rei licite homicidij reus dicatur, tres condiciones requiruntur ex Caiet. 2. 2. q. 6. 4. art. 8. Soto lib. 5. de iustitia. q. 1. art. 9. Michael Salo- 2. 2. q. 6. 4. art. 8. Petro Arragona ibidem. Toletio lib. 5. summae. cap. 7. & alij.

Prima est, ut non sit in eo intentio occidendi, quia alias non esset homicidium casuale, sed voluntarium.

Secunda est, ut vere sequatur mors ex ipsa actione, & non aliunde. Ratio est, quia cum tale homicidium non sequatur ex intentione illius, ut supponitur, si non sequitur etiam ex eius opere, nulla plane relinqui videtur causa, propter quam ei imputandum sit homicidium casuale exinde secuti. Quare in casibus particularibus diiudicandis diligenter advertere oportet, an ex illius, cui homicidium imputatur, opere mors subsequuta fuerit, nec ne: exempli gratia, si dominus corrigens famulum, afficiat illum vulnere, quod ex se mortale non est, sufficiat vero percussio, vel negligentia chirurgi, ille moriatur, in hoc casu non est imputanda mors illi ad homicidium illi domino; Quia mors hæc vere non est secuta ex illa punitione, sed aliunde, puta, ex culpa infirmi, aut chirurgi. At vero ut mors percussenti ad homicidium imputetur, sequi debet proprie, & vere ex actione percussentis, ut habetur in cap. ad audientium & cap. Presbyterum, & cap. Ioannes de homicid. Dicitur autem percussio illa mortalis, seu vulnus mortale, ex quo homines communi-er mori solent, in dubijs autem consulendi sunt periti medici, vel chirurgi, & illorum standum est iudicio. Quo fit, ut quemadmodum non est iudicandum homicida, qui non intulit vulnus mortale, etiam si percussus aliunde moriatur, ita e contra in foro animæ iudicandus est homicidij reus, qui intulit vulnus ex se mortale, quamvis percussus non moriatur.

Tertia est, ut qui alium casu occidit, teneatur impendere id, unde mors consecuta sit. In moralibus enim ut aliquid imputetur ad culpam, non solum requiritur, quod potuerit removere illud, ex quo mors sequitur, sed etiam quod debuerit id auferre; hoc est, quod Diuino, vel naturali, vel humano iure obligatus fuerit ad illud remouendū. ver. g. si laicus aliquis venatur, & sagittam emittat, & casu aliquem occidit, & adhibuit prius debitam diligentiam, non est illi hæc mors imputanda ad culpam; quia licet abstinere potuerit a venatione, non tamen tegebatur. Sic etiam homicidij reus non erit, qui percutit a se centum aureos, alioqui cogitur ire ad occidendū aliquem, ut totidem lucretur, negat, vel non dat; quia licet dare possit, & sic

prohibere homicidium, non tamen dare tenetur. Quare in his, & similibus iudicandis considerare oportebit, an is, cui homicidium imputatur, teneatur abstinere ab opere, vel removere illud, ex quo mors est subsequuta. In homicidio igitur casuali, quod sequitur ex opere licito, datur hæc

Regula communis: Dans operam rei licite, adhuc beneque aliqui sufficientem diligentiam, ne alicui noceat, si aliquem occidat casu, nec peccat, nec homicida est. Dixi, si adhibeat aliqui sufficientem diligentiam, quia dans operam rei licite, si negligens fuerit, & occidat, homicidij reus erit. Debita autē diligentia, & circumspexio ex circumstantijs loci, temporis, & personarum, & qualitate negotij desumenda erit: ubi autem maius periculum timetur, ibi maior adhibenda diligentia est: quando autem nullum, aut paruum periculum est, nulla, aut parua requiritur diligentia. In quibusdam enim negotijs, diligens censendus est, qui aliquid, ut conue- 4. nit fieri, facit, ut esse videre in pulsan- te campanas iuxta solum ordinē, qui nullius est reus homicidij, etiam si inde mors alterius subsequatur, ut dicitur in cap. Ioan. de homicid. At vero in alijs, aliquid periculi quamuis a remotis annexū habentibus, ut quis dicatur diligens, necessarium erit, quod ea sic disponat, & faciat, ut circumspiciat, quæ rationabiliter considerari debent. Fortuita enim quæ viri prouidentes cōiter non cogitant, si eueniant, non imputantur ad culpam: unde generaliter illa dicitur sufficiens diligentia, quam probi viri sufficientem iudicauerint.

Quod cum vero, qui dat operam rei illicite, hæc regula communiter assignari solet, quod dans operā rei illicite, quamuis adhibeat debitā diligentia, si aliquem casu occidat, peccat, & reus est homicidij. Ceteri, vt præfati authores Caietanus, Soto, Salo- 4. n, Arragon, & alij bene notant, quotiescunque quis reus est homicidij casualis, siue quia dat operam rei licite, & negligens sit, siue dando operam rei illicite, culpa illa mortalis, aut venialis erit, prout negligentia illa, vel actus illicitus mortalis, aut venialis fuerit. Unde si exercendo re illam illicitā non peccabat nisi venialiter, homicidium subsequutū veniale tantū est, quod si res illa mortalis erat, etiam homicidij si inde consequens mortale erit. Idemque iudiciū de negligentia faciendum est. Ut verbi gratia, si venator nobilis dans operam rei licite, puta venationē, ex negligentia, quia scilicet non satis circumspexit, hominem occidit, & negligentia non fuit nisi venialis, homicidij non erit nisi veniale. Sin autem negligentia mortalis fuit, etiam homicidij mortale erit. At vero si monachus, aut clericus dans operam venationi tali, quæ ratione vtriusque est venialiter illicita, sufficienti adhibita diligentia, emittant sagittā in nemore, & casu occidat hominem, tale homicidium erit veniale, quam tamen diligentiam si laicus adhibuisset, nec venialiter peccasset, quia in isto casu, ex quo homicidium consecutum fuit, nullum erat peccatum.

Est tamen notandū ex Soto libro quinto de iustitia, questio, prima, art. 9. & Toletio, in sum. libro 5. cap. 7. quod non quicumque actus illicitus ex quo sequitur homicidium, facit culpam homicidij, sed actus ille solum, in quo est periculum occiden-

cidendi alterum. Siquidem in presenti materia, actus ille tantum dicitur illicitus, qui in se continet periculum homicidij: Si enim multum sit periculum, iunc non reputatur pro illicito quantum ad homicidium. Vnde qui abortum alienam confendit, gratia capiendi fructus, si casu cada t supra alij, & occidat, non ob id peccat homicidio, quia talis actus moraliter non sic erat periculosus. E contra vero ubi in actu aliquo periculum aliquod homicidij est, eo ipso illicitus quoad hoc censendus est actus, vt si quis grauidam mulierem pugno aut calcepe: cuteret, ex quo abortus foqueretur, quamvis preter voluntatem periculis abortus sequatur, vere tamen homicidium reus est, si factus animatus fuerit anima rationali, cum non liceat villo modo propter periculum mulierem grauidam percutere. Sic etiam raro admodum exculantur parentes tenentes in fantulis in lecto, si inter dormiendi modo etiam post diligentiam adhibitam suffocent ipsum, propter probabile periculum quod inesse solet suffocandi huiusmodi parvulus, vt constat. Et huc dicta sint de homicidio casuali, quantum ad culpam: quae enim ad poenas homicidarum pertinent, maxime ad poenam irregularitatis, abunde satis to. 1. Thesauri casuum conscientiae, lib. 6. & 7. exposita sunt.

Quoniam vero homicidium casuale non solum contingere potest vere & positum occidendo, sed etiam negatiue, quia scilicet, negligentia, & omissione, mors alterius sequitur, iuxta illud D. Ambrosij, *Si non pausisti, occidisti*, & de priori modo dictum satis sit, reliquum est, vt de hoc secundo occidendi genere, pauca dicamus. In qua re, quia non est aliqua sententia controuersa, breuiter eam explicabimus.

Primo igitur, qui aliquod omittit, ad quod ex charitate tenebatur, & ex tali omissione alter obit, vel occiditur, peccat iuxta grauitatem occisionis.

Vnde Regula generalis est, quod sciens proximum esse in mortis articulo, vel scire debens, quem nullo negotio, vel certe paruo labore, & incommodo posset ab ea necesse eripere, peccat mortaliter si non liberat a morte. Ad hoc enim obligatur quis precepto eleemosinae; & charitatis, quo tenetur proximum, sicut seipsum diligere. Vnde vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Et hoc sensu dictum est a S. Ambrosio, & vere, *si non pausisti, occidisti*, cap. postea, dist. 86. & ab Apostolo 1. Io. 3.

Qui videt proximum suum necessitatem habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Siue igitur pecunia, siue pane, siue armis, siue consilio, auxilio, fauore, testimonio, preceptum est dinum, & naturale, proximi vitam conservandi. Dixi, quando paruo labore, & incommodo, illi succurrere possit, quia si detrimentum esset propriae vitae amittendae, manifestum est apud omnes, quod nullus tenetur, nec inflicere, nec charitatis lege. Ceteris enim paribus vnicuique sibi magis, quam alteri potest succurrere. Et eadem est ratio de bonis temporalibus, quae ad vitam simpliciter sunt necessaria; De superfluis autem naturae, necessariis tamen ad statum, probabilis valde est Martini Nauarri in Manuali, cap. 2. 1. nume. 4. & Petri Nauarri lib. 2. de rebus, cap. 8. num. 4. 2. 1. & aliorum opinio, quod tenetur quis, cum illorum detrimendo

proximi vitae succurrere, dummodo non sit in potestate occidendi, aliter se a morte liberare. Si enim in potestate occidendi sit, a morte se liberare, & non vult, tunc adhuc obligari non videtur. Vt v. g. si quis dicat sibi mortem fore illatam suspendio, aut praefocatione, nisi ego dem illi pecunias, quamuis in hoc casu actus esse charitatis, dando ei pecunias saltem paucas, ne seipsum interficiat, non tamen in hoc casu teneor illi dare; quia cum ille ex propria sua malitia peccat, & proinde in necessitate, vere non est constitutus, non teneor illi pecunias dare. Sicut si aliqua mulier nollet a mala sua vita recedere, nisi ei daretur certa quantitas pecuniae, non teneor aliquem ei dare; Tale namque peccatum vel damnum non imputatur alteri, cum ipsa possit se ab eo damno liberare. Sin autem mors in occidendi potestate non sit, vt v. g. quia scio Iohannem occidere Petrum, nisi ei pecuniam offeram, quod ab ea mente desistat, & firmiter animo manet esse occidendi nisi detur ei pecunia, tunc Glossa dist. 8. 3. in principio. Syluest. verb. Homicidium. 1. q. 6. Armilla. verb. Homicidium. ad finem. Martinus Nauarrus in Manuali. cap. 2. 4. nu. 9. & Petrus Nauarrus lib. 2. de rebus, ca. 3. nu. 4. 2. 6. probabiliter affirmant teneri sub mortali pecunia illam offerre, etiam si ex malitia peccet occisor. Ratio esse potest, quia ille innocens est, at pro vita innocentis seruanda tenetur quis lege charitatis rem familiarem postponere, cum frater extrema necessitate laboret. Vnde in cap. Non sinitur, dist. 86. quod desumptum est ex D. Ambrosio lib. 1. officio. cap. 3. 1. dicitur, *Grandis culpa est, se sciente te fidelis egeat, si in causa occidit, aut captiuitatis suae, vel suorum filiorum, aut calumniae, & non adiues: si tempore afflictionis suae nihil a te impetret, si tempore periculi, quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua valeat, quia vita moriturus, non est leue peccatum. Eadem est ratio, de aliquo alio corporali malo, quae dicitur grauis necessitas, vt est captiuitas, carcer, morbus, vulnere, mutilatio, graue decedus, calumnia & similia, vt ex verbis S. Ambrosij citatis constat.*

Intelligendum autem est hoc Primo, quando ille qui petit pecuniam, animum firmum habeat occidendi, si enim minaretur solum vt pecuniam extorqueat, non tenebatur ei dare. Secundo intelligendum est, dummodo ipse non incurrat in graue aliquod damnum ex tali ore, tunc enim non tenetur, cum simili suo damno & incommodo alteri succurrere. Sicut enim vitam alterius cum propriae periculo conservare non tenetur; Sic nec honorem, aut rem familiarem alterius cum simili iactura, vt opines communiter affirmant.

Hinc inferitur, quod qui scit aliquem falso accusari & morti condemnari, si ipse testimonio suo vero liberare eo possit, ad id faciendum sub mortali tenetur, adeo vt si alter postea mortem patiatur, non testificando mortaliter peccat, & homicidij reus est, etiam si accusator ex eius testimonio damnatum patiatur; Id quod procedit, quando hoc fiat extra confessionem, si enim solum id nouit in confessione, tacere debet.

Eodem modo, qui scit aliquem tendere infidias alteri ad eum occidendum, tenetur si commode potest illum admonere vt sibi caueat, alias mortaliter peccat, si alter occidatur, cum ipse vitam eius saluare

fuldare potuisset, si antea illum admonuisset. Atque his exemplis facile colligi possunt, quid in alijs dicendum sit.

- 7 *Secundo*, qui omittit aliquid, quod ex iustitia facere tenebatur, in causa est, ut alterius mors sequatur, & peccat tantum, quantum est omisso, immo etiam, & ad restitutionem damni tenetur. Tales sunt Principes, & alij superiores, qui ex officio positi sunt ad obviandum malis, & conservandum bona civium. Tales etiam sunt testes in iudicio, vocati ad advocatos, custodes praediorum, & huiusmodi. Unde Principes, qui non procurant, ut latrones, & phrygae spoliantes, & occidentes viatores, & naufragantes, castigentur, cum eos eodem modo capere possunt, graviter peccant, & homicidij rei sunt, si forte ex eorum negligentia, & incuria occiduntur. Scilicet etiam cultos, qui tenentur visitare civitatem, & non visitet, si ea nocte aliquis occidatur casu, peccat, aut venialiter, si omisso solum venialis fuit, puta, quia omisit illa nocte, in qua nullum timebatur periculum, aut mortaliter, si grave periculum erat ex eo, quod civis rixosus, & inimici ad invicem fuerant. Et advocatus, qui ex negligentia sua permittit innocentem occidi, mortaliter peccat, sicut etiam medicus, ex cuius culpa infirmus moritur, Sicut etiam parentes, qui filijs suis parulis arma permittunt, peccant mortaliter, cognoscendo eos esse iracundos, & superbos, rixosos, & contentionibus deditos, & si aliquos occidant, non ipsimet solum, sed parentes etiam homicidij rei esse censentur. Et eodem modo, ut Mart. nos Nauar. in Manuali. cap. 24. nu. 20. & Petrus Nauar. lib. 2. de re li. cap. 3. nu. 41. docent inferiores, puta filius, servus subditus ex iustitia superiores suos defendere tenetur, adeo, ut homicidium ex eorum omissione secutus illis imputatur, non solum ad peccatum, sed etiam ad iuramentum. Hoc non omnium ratio est, quia quando ex officio facere tenetur, lege iustitiae ad id obligatur, ac proinde ad damnum ex omissione secutum restituendum tenetur. Et quod de defenden-

da proximi vita diximus, proportionabiliter, & generaliter est accipiendum de omni damno in honore, & bonis proximi dato, ex eo, quod illi non obviatur, cui est obligatio officij est obviandum. Quod vero Sylvest. verb. homicidium 1. qu. est. 6. dicit, quod ex officio tenetur defendere, quia scilicet publicum habet potestatem, tenetur etiam cum periculo vitae propriae vitam proximi defendere, non videtur verum. Quia officium non obligat ad tantum sui dispendium. De superius autem attente tenetur vita proximi tueri, & de superius status, gravi alterius necessitati subvenire, ut re. de do. cent Sylvest. & Petrus Nauar. ubi sup. ca. nu. 42. 9. Ex quibus omnibus constat, quod si homicidij reus censendus est ex omissione, ex eo, quod non defendat, vel conservet, cum debeat.

- 8 *Demum* in fine huius capituli pro coronide addendum est, in hoc quinto praecepto prohibetur esse quodcumque homicidium tam corporale, quam spirituale, neque solum prohibetur actus exterior occidendi, sed etiam voluntas occidendi, in iustis, & praeparatio quaecumque, seu dispositio ad occisionem, ut valere, verberare, mutare, gladio quærere ad occidendum, vulnerandum, aut percipiendum, insidias ad mortem alicuius tendere, aut quovis modo ad occisionem iniuriam concurrere, puta iubendo, consulendo, prouocando, ratificando homicidium factum, adiuvando, defendendo, permittendo, & denique facto, verbo, aut omissione causam homicidij praestans. Quia nimmo cum homicidium plerumque ex rixa, & ira nascatur, paratione vetitum est hoc eodem praecepto, ne quis rixas concitet, aut concitatus, & contumeliosis proximum ad iracundiam prouocet, aut fratri sine causa succenseat, ut optime tradit Catechismus Romanus in explicatione praecepti huius, ubi plura de hac re legi possunt; Nobis in praesentiarum factis est ea omnia explicasse, quae aliqualem in se difficultatem continere videbantur.

Finis Libri Septimi.

DE SEXTO ET NONO P R A E C E P T O

Non Mechaberis:
Non concupisces, &c.

Liber Octauus.

*Authores, qui in hoc Libro Octauo citantur, de Sexto, & Nono
Decalogi Praeceptis tractantes.*

EX Patribus. S. Ambros. lib. 1. offic. c. 50. S. Aug. lib. 2. super Exod. q. 7. ad c. 19. S. Hieron. in Eia. 9. S. Cyr. lib. 1. epist. 11. S. Greg. lib. 3. 1. moral. c. 30. S. Chrys. hom. 18. in 1. Cor. Isidor. lib. 2. de sum. bono, c. 19. *Ex Scholasticis.* S. Tho. 2. 2. q. 153. Alex. de Ales. p. 3. q. 35. & 39. Magist. in 3. dist. 3. 7. S. Bonau. & Scot. ibid. & in 2. dist. 42. Paul. in 4. dist. 9. q. 3. Alb. in 2. d. 24. Carth. ibid. Gab. ibid. 15. q. 13. Dur. in 2. d. 24. q. 6. Io. Maior in 3. d. 37. q. 14. Adr. in 4. de rest. q. 1. Io. Gerfon alphab. 3. tit. 6. Caictan. in 1. 2. quæst. 154. & to. 1. opusc. tracta. 14. q. 3. Pet. à Soto tracta. de discrimine peccat. lect. 9. Ledesim. 1. p. q. 2. 1. Pet. de Arrag. 2. q. 62. Michael Salon ibi. Alphons. à Cast. lib. 2. de potest. leg. p. n. c. 11. Gabr. Valsquez 1. 2. disp. 116. & disp. 114. Greg. de Valto. 3. disp. 9. Canonista. & Iurista. Cap. non Mechab. 2. q. 6. & ff. de adul. ad l. Iul. Innoc. Panor. in c. off. de poen. & remiss. Host. lib. 5. ti. de poen. & remiss. Iacob. Menoch. de arbit. Iud. lib. 2. Bern. Diaz in pract. crim. can. Simon Maius de Irregularitate. Andr. Alc. li. 3. de præsump. p. sum. p. 27. & lib. 9. parergon. c. 12. Couar. in reg. peccat. p. 1. §. 1. 1. sum. de S. Ant. p. 1. tit. 14. & p. 2. tit. 5. Sylv. Tab. Pisan. Rol. Ang. Armilla. Sum. Caict. ver. adul. Luxuria. 2. Altifiodorensis, lib. 2. trac. 28. Iacob. Almay. tract. 3. moral. c. 24. Med. C. de restit. Francisca Vitoria de Feudis. Ant. Corduba lib. 1. qq. q. 2. 7. dub. 42. Barth. Med. lib. 1. in fine. confess. c. 14. §. 18. Seb. ff. Medices in Sum. de peccat. Sum. Cor. p. 1. Io. Pedr. in explicat. p. cepti 6. Io. Nider. in expos. praecept. 9. Naua. in Man. c. 16. Ludo. Lopez p. 1. in instru. conf. c. 73. Eman. Sà. in aphor. ver. adulterium. Luxuria. Heron. ab Ang. lib. 6. moral. c. 5. Thom. Sanchez de matr. l. 5. disp. 5. Io. Chapeauillus de casibus reservatis. c. 11. q. 1. Petrus Naua. lib. 2. de rest. c. 4. & lib. 1. c. 9. Carech. Rom. p. cept. 6. Cosm. Philiar. de offic. facer. p. 2. Io. Azor. p. 1. moral. in fin. lib. 4. c. 6. & alij quam plurimi tum Vcteres, tum recentiores.

De ordine & efficacia huius praecepti & luxuria, eiusque speciebus. Cap. I.

S U M M A R I U M.

1. Præceptum de adulterio sequitur legem de homicidio, conuenienter autem præcedit illam de furto; quare.
2. De vi & efficacia huius praecepti, & quid nomine me-
chia prohibetur.
3. Nonum præceptum de non concupiscendo cur sexto ad-
ditum, & quod non sit superfluum.
4. Ad huius praecepti prohibitionem reducitur luxuria,
& quid illa sit, & cui virtuti opponitur?
5. Luxuria ex suo genere peccatum mortale, & quam-
vis ex illa oriuntur.

6. Luxuria malignitas & facris, & p. bonis literis ostendit.
7. Luxuria species principales sex, & quamvis illa sunt.

EVM inter omnia noeuementa, quæ proxi-
mo iuruntur, ea grauiora sint, quæ in
personâ & vitam proximi inferri solent,
merito in superiori, hoc est in quinto De-
calogi præcepto prohibitum esse diximus homi-
cidij omnino, quo vita proxi- iniuste, & contra res-
tam rationem tollitur. Quia vero post vitâ ipsam,
æ animæ cû corpore vnione nullum aliud archius
vinculû repetiri pot, quâ illud viri & vxoris, quo
per legitimû matrimonij quasi vna caro efficien-

tur, restat, ac conuenienti ordine illam, quæ ho-
minis vitâ à eede tuetur, legē hæc quæ de inqchia
sue adulterio est, consequitur vt sanctâ illam &
honorabilem matrimonij coniunctionem, vnde
magna charitatis vis, & mutuû amoris debitû exis-
tere solet, nemo vilo adulterij scelere violare, aut
dirimere audeat. Nec è vero prorsus aberrabit, si
quis ideo post homicidij mandat hoc aliud de ad-
ulterio præceptû positum esse affirmaret, quod
hæc duo inter se peccata adeo connexa esse solent,
vt hoc illius vel parens, vel soror sit, cui rei ca. 2. 3.
Ezechieles suare potest, vt omittâ Dauidem, He-
roden, & alios huic illud superaddidisse peccatû.
Sed nec abs re proponitur furto, cû enim coniuges
vnû corpus, & vna caro sint, qui alterû polluit a-
duiterio, non quidvis subtrahit homini, sed eius
corpus sùma contumelia afficit, quæ præcepti ho-
miciidij accedit, ob myltici corporis violationem.

Huius ita de ordine prælati, quænam huius præ-
cepti vis & efficacia sit, exponendum est; In qua re
communis omnium sententia est, quod sicut in alijs
præceptis negatiuis vnus expresse prohibetur,
alterû vero implicite præcipitur. Exempli gratia,
in quinto præcepto prohibemur. *Ne occideris* -
iubemur autem e concordi animo, & mutua amicitia
etiâ inimicos compleri, & pacem cum omni-
bus

bus quantum fieri potest, habere, ita in hoc sexto præcepto deferis verbis prohibetur *Machari*, implicite vero animi, corporisq; castitatem colere iubemur. Et quamvis nonnulli hoc præceptum ad fornicationem referant, alij tamen & rectius iuxta vocis etymologiam ad luxuriam, seu adulterium referunt; vox n. greca *mechia* proprie adulterium significat. Adeo ut quemadmodum in alijs præceptis Moyses posuit illud, quod summi est, ita hac voce, seu specie subalterna reliquis oēs voluit esse comprehensas, ut sic hæc inia, ne adulterium, stuprum, fornicationem, incestum committas, nullus sit, (vt verbo dicā) veneris vix extra legitimum matrimonium. Noie igitur *Machie*, seu adulterij, prohibetur quæcunq; carnalis copula extra legitimum matrimonium, & consequenter omnia antecedentia, & consequentia, quæ ad impudiciā & libidinis spurcitie inducere possunt, qualia sunt opera externa quæcunq; tactus, amplexus, locutiones, ornatus lasciuiliter æmulatorie, visitatio huiusmodi locorum, & reliqua huiusmodi, quæ omnia, & alia quæcunq; inhonestas, & impudica hoc sexto præcepto decalogi, *Machie* nomine prohibentur, vt S. Amb. 1. b. 1. off. c. 50. S. Aug. lib. 2. super Exod. q. 7. ad cap. 19. Exo. & refertur i. c. *Meretrikes*, 32. q. 4. Catechismus Rom. in expositione sexti præcepti. S. Tho. 2. 2. q. 153. art. 3. Alex. de Ales p. 3. q. 35. mēb. 4. & q. 39. memb. 4. Magister Sent. 3. d. 37. & ibi Bonon. in exposit. liter. Cosmus Philarchus de off. sacer. p. 2. li. 4. c. 16. Toletus in sum. lib. 5. c. 14. Andreas Crocquetus Catechesi. 79. lo. Bened. lib. 2. de peccatis. c. 5. & alij cōiter tradunt. Et quāuis hoc eodē præcepto prohibitus sit non solum actus exterior, sed etiam desiderium, voluntas, & affectus deliberatus inordinatus rei veneris: etenim vetito adulterio, eo ipso lumine naturæ intelligitur alienæ vxoris potius cupiditatem prohiberi, nā si concupiscere liceret, fas etiam esset potiri, quia tamen plerique ex Iudeis peccato obsecati in eam opinionem adduci non poterant, vt crederent, id à Deo prohibitum esse, cuius etiam opinionis erant multi, qui se legis esse interpretes profitebātur, vt colligitur ex illis Christi verbis Matth. 5. *Audistis, quia dictum est antiquis, non machaberis; Ego autē dico vobis, quod omnis, qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam machatus est eā in corde suo.* ideo non clarius distinctusque Nono Decalogi præcepto explicatur, cū dicitur, *Non desiderabis vxorem proximi tui.* Recte autem dicitur, *Non desiderabis*, quia delectatio, quæ ex sola cogitatione nascitur, quoddam bonū apparet, ad sui desiderium inuitans. Nemo igitur nonum hoc præceptum superfluum arbitretur, quia in sexto, id est, in *Machia*, videtur prorsus idem prohiberi, quæ sine concupiscentia, & libidine nequit obiri, quæ ut iam diximus, id contra Iudeorum errorem positum est, qui solum actum externum prohibitum esse credebant, & quia, distinctius concupiscentia in nono, quam in sexto mandato vetatur, & denique quia Deus prorsus truncos ipsos, & crassiora prohibere voluit, vt posremo ad ipsas radices, & subitiora perueniret. Putant enim etiam nunc quidam mirabiliter caecos, si nihil opere exterius committant, cum in terra concupiscentiæ flāmis ardeant, quibus haud dubie necessarium est Nonum legis præceptum.

Ceterum nemo pius & fidelis in animum debet inducere, vt cupiat, velutque cuiuspiam vxorem, ea abutatur, et, ains non sit securus nefas, ea forditate cogitationis sese oblectare, hoc enim Matrimonij Sacramento pignus est contrarius, vt ex his quæ inferius dicemus, manifestum erit.

Ad huius itaque præcepti prohibitionem reducitur tractatus de Luxuria, de qua S. Th. 2. 2. q. 153. & q. 154. Alex. de Ales p. 2. Summ. q. 143. & par. 3. q. 35. S. Anton. par. 1. tit. 14. ca. 4. §. 10. & par. 2. tit. 5. per totum. Summisq; verb. luxuria. Marcia. Nauar. in Manua. ca. 16. Cosmus Philarch. de off. sacerdotis. par. 2. lib. 4. cap. 16. Ludou. Lopez par. 1. instruct. confitent. c. 73. & seq. Greg. de Vale. to. 3. disp. 9. q. 3. puncto 3. Barth. Medin. lib. 1. in tract. sacer. ca. 14. §. 18. Andreas Crocquetus catechesi. 79. Sebati. Medices in sum. de peccatis. tit. 8. sum. Cor. par. 2. nu. 55. Toletus in sum. lib. 5. cap. 10. lo. Ped. razza in explicatione sexti præcepti. Emanuel Sa in Aphorismis. verb. luxuria. Ioan. Bened. ius in Summa de peccatis. lib. 2. ca. 5. & alij communiter tractant.

Est autem luxuria proprie amor concupiscentiæ circa voluptates venereas, quibus animus facile dissoluitur. Quamvis enim actus veneris in se consideratus naturalis sit, immo necessarius pro conseruatione speciei, sicut alimenū pro conseruatione indiuidui, quindquidem sicut ad conseruationem vitæ vnus hominis ordinatur vsus ciborum; ita etiam ad conseruationem totius humani generis vsus venererorum, ac proinde sicut vsus ciborum potest esse absque peccato, si fiat debito modo & ordine, secundum quod comperit saluti corporis, sic etiam vsus venererorum absque peccato esse potest, si fiat debito modo, & ordine, secundum quod est conueniens ad finem generationis humane; in hominē tamen qui ratione vitur, quoties contra rationis ordinem fit, peccatum erit, quod speciali nomine luxuria dicitur, & directe castitati opponitur per excessum rationis circa vxore, vt optime tradit S. Thom. 2. 2. quæstio. 153. art. 2. & 3. Tunc autem contra ordinem rationis erit, quando quis illo actu vitur non secundum finem illum, ad quem à natura ordinatur, ac etiam modo debito, & conuenienti. Finis autem huius actus est procreatio prolis, vnde actus oīs veneris, & carnalis, qui fit extra intentionem procreandi prolem, aut ex quo impeditur procreatio prolis, peccatum est. Modus vero debitus & conueniens est, vt homo sua vxore vitur sibi per legitimum matrimonium cōiuncta, & copulata, ac proinde fornicatio oīs cū nō sua vxore quis fit actus naturalis, & ad finē procreandæ prolis inuēta, peccatū erit, vt latius inf. dicemus.

Nō est tñ quodcūq; peccatū, sed ex suo genere peccatū mortale est, vt constat ex Apostolo ad Gal. 5. recēte luxuria inter ea opera carnis quæ quicquid exercent, *Regnū Dei nō cōsequuntur*, immo vero vnū est ex septem vit. is capitalibus, vt docent S. Grego. lib. 31. Mor. c. 31. S. Th. 2. 2. q. 153. ar. 4. & 5. & alij cōiter, quia Italia peccata multa ex illo oriuntur tum propter vehementiam delectationis veneris, tū & propter conaturalitatem huiusmodi concupiscentiæ, & præsertim hæc octo, *Cacitas mentis, inuēderatio; Præcipitatio; Inuidiantia; Amor gloriæ; odiū Dei; Affectus prædictis secūdisq; horrore, vel desperat. o futuri.*

Cum

Caten enim per luxuriam appetitus infatuor, scilicet pars concupiscibilis propter passionis & delectationis vehementiam vehementer obiecto suo scilicet delectabili intendit, facile consequenter vires superiores, scilicet ratio, & voluntas coordinari solent. Et quidem cum quatuor sint actus rationis in agendis, videlicet *simplex intelligentia*, quæ aliquem finem apprehendit ut bonum, hic actus per luxuriam impeditur, secundum illud Daniel. 13. *species deceptæ, & concupiscentia subvertit cor tuum.* & hic alius dicitur, *Cacitas mentis.* Et eodem modo per concupiscentiam luxurie impeditur secundus actus rationis, qui est *consilium* de his, quæ propter finem agenda sunt iuxta illud Comici de amore libidinosis dicens, *Quæ res in se neque consilium, neque modum vilius habet eam consilio regere non potest,* & quantum ad hoc ponitur *Præcipitatio*; Tertiū vero rationis actus, scilicet *iudicium*, de agendis, etiam per luxuriam impeditur, vnde Daniel. 13. de finibus luxuriosis dicitur, *Avertit sensum suum, ut non recordentur indiciorum infirmorum,* & ita ponitur, *Inconsideratio*; Quartus denique rationis actus, qui est *Præceptum* de agendis, per luxuriam impeditur, in quantum homo ex impetu concupiscentiæ impeditur, ne exequatur id, quod ratio faciendum esse decrevit.

Ex parte autem voluntatis consequitur etiam duplex actus inordinatus, quorum unus est appetitus finis, & sic ponitur *Amor finis*, in ordine ad delectationem quam inordinatè appetit, & per oppositum ponitur *odium Dei*, in quantum prohibet delectationem concupiam. Alter vero actus est appetitus eorum quæ sunt ad finem, & sic ponitur *Affectus præsentis seculi*, i quo scilicet aliquis vult frui voluptate, & per oppositum ponitur *Desperatio futuri seculi*, quia dum nimis carnalibus delectationibus detinetur, contemnit, & fastidi spirituales.

Huius porro tanta est malignitas, ut non solum in sacris literis, sed etiam a profanis scriptoribus vehementer reprehendatur, vnde Seneca li. i. declarationum ait, Nihil tam mortiferum ingenij est quam luxuria, siquidem rationem perturbat; intellectum hebetat, memoriam enervat, obliuionem immittit, errorem infundit, ignorantiam inducit, & hominem quasi bestiam facit. Similia eis habet Valerius Maximus li. 9. de luxuria loquens; Blandū malum, inquit, luxuria, quam accusare aliquando facilis ille quam vitare; quæ iniudum Hannibalē armis illecebris complexa, vincendo Romano militi tradidit; illa ducem vigilantissimū, illa exercitum accerrimum dapibus largis ac veneris vfu laesiuore, ad somnum & delicijs euocauit. Et paulo post. Quid est ergo hoc vicio fidius? quid dānosius? quod virtus attentur, viciores & languescunt, sopita gloria in infamiam conuertitur, animi & corporis vires expugnantur. Diuus etiam Hieronymus episcopus ad Damasum de filio prodigo ait, Luxuria in iuuenca Virginitas, perdit omnem substantiam patris, & a patris voluntate delinens, futura paupertate cogitare non finit. Item Iob 31. dicitur: Hoc enim nefas est, scilicet Sordatio, & iniquitas maxima, ignis est vique ad perditionem duorum & omnia eradicat gemina. Hinc quidam.

Qui sequitur Bacchum, iuxta illos, & meretrices;

Infamis semper semper regneris.

Et alter hæc omnia mala complexus ait:

*Femina, corpus aperit, animam, tum, lumina, nocens;
Polluit, amibulat, necas, scripta, perbat, acerbat,
Occidit, animam, confortat, fudera, sumam,
Debit, dat, perdit, socios, aufert, fideles.*

Quia vero actus veneris, ut diximus, tunc maior est, quando quis illo vitatur contra ordinem rationis, hoc est, quando quis illo vitatur non secundum finem, ad quem a natura ordinatur, ac etiam modo debito, ac convenienti, ideo quod sunt deformitates circa finem, & modum vitendi hoc actum veneris, tot erant species luxuriæ distinctæ. Communitur autem hæc species principales luxuriæ ab Authoribus vnumquodque, scilicet. Fornicatio simplex. Adulterium, Lucasus, Stuprum, Raptus, & vitium contra naturam, ut videtur etiam apud Gratianum 36. q. 1. c. *ex illa*. S. Th. 2. 2. q. 154. ar. 4. Alex. de Ales. par. 2. q. 143. memb. 9. S. Ant. par. 2. tit. 5. c. 2. Summa Assensum lib. 1. tit. 31. ar. 1. Ang. verb. luxuria. nu. 1. Syluest. eod. q. 1. Tabiena. eod. versic. Quinto. Armil. eod. nu. 4. Nauar. in Manuali. c. 16. nu. 3. Sum. Cor. par. 1. nu. 5. Sebati. Medices in summa peccat. capital. ti. 8. q. 12. Greg. de Valent. 3. disput. 9. q. 3. punct. 3. Barth. Medin. lib. 1. inltr. confel. c. 4. §. 18. Lud. Lopez pa. 1. inltr. conficent. c. 73. Toletū in summa lib. 5. c. 10. Io. Bened. in summa de peccatis lib. 2. cap. 5. Cosmū Philarch. de of. sic. sacer. p. 2. lib. 5. cap. 16. & alios. Cū enim peccatum luxuriæ in hoc consistat, quod aliquis non secundum rectam rationē delectatione veneri vitatur, id quod dupliciter contingere potest, vel secundum materiam, in qua huiusmodi delectationem querit, vel non obseruando debitam circumstantiam in materia debita: ideo ex istis duobus ratio distinctionis prædictæ colligenda est. Quia vero circumstantia, in quantum huiusmodi non dat speciem actui morali, sed species eius ab obiecto, id est a materia, desumitur, ideo species luxuriæ a materia, seu obiecto non autem a circumstantijs desumi debent. Materia igitur duobus modis inconueniens esse potest rectæ rationi, vel quia habet repugnantiam ad finem actus veneris, & sic in quantum impeditur generatio prolis, confurgit vitium contra naturam, in quantum autem impeditur prolis educatio, confurgit simplex fornicatio: vel secundo materia in qua exercetur actus veneris, potest esse non conueniens rectæ rationi per comparisonem ad alios homines, & hoc dupliciter, primo quidem ex parte ipsius femine, cui aliquis commisserit, quia scilicet debitus honor erga eam non obseruatur, & sic est *in casus*, qui consistit in abusu mulieris consanguinitate, vel affinitate iuncturam: Secundo ex parte eius in cuius potestate est femina, quæ si est in potestate viri, est *adulterium*; si autem est in potestate patris, est *stuprum*, si non inferatur violentia, *Raptus* autem fit inferatur. E quibus evidens est, quod cum prædictæ species secundum differentiam materie a signentur, potius diuersificantur species istæ ex parte femine, quam viri, quandoquidem in actu veneris femina se habet sicut patiens & per modum materie, vir autem per modum agentis: De quibus omnibus suo ordine dicendum est.

De fornicatione & concubinato eiusque speciebus. Cap. II.

SYMMARIUM.

1 Fornicatio simplex quid sit, explicatur, eiusque nominis ratio.

Apud Theologos quid significet.

2 An fornicatio simplex ex sua natura sit peccatum mortale.

3 Fornicatio non solum iure diuino sed etiam naturali prohibita, & n. 4.

5 Oseam sumptis sibi uxorem meretricem & fornicariam & tamen non peccauit contra hoc preceptum, quare.

6 An semper sit peccatum mortale.

7 An fornicatio viri grauius peccet quam femina.

8 An si quis cum vidua peccet, fornicationem vel adulterium committat.

Peccatum luxurie in vidua grauius peccatum, quam in meretrice, ibid.

Vere vidua, id est, quae promiserit Deo continentiam, si peccauerit, peccatum suum reducitur ad adulterium, n. 10.

9 Meretrix quae dicitur & concubina.

Concubitus fornicatio continuata est grauius peccatum quare.

Cohabens concubina non est prius absolvens quam eiecit aut proposuit non recidendi, in articulo mortis solum iusticiam propositum expellendi.

10 Quae pena quoad viros ecclesiasticos taliter delinquentes influit a summo Concilio Tridentino.

11 Quae concubium contra Clericos concubinarum status atque ad simplicem incontinentiam extenduntur.

12 Clerico concubinario qui ob crimen fructibus omnibus, suorum beneficiorum priuatur, nec fructus aliqui relinquenda sunt ex quibus alimenta suscipiant iuxta Tridentinum Concilium.

13 In processu iudicium ad punishmentem concubinitus non debet eorum sententia retardari praetextu appellationis aut querele ad sedem Apostolicam.

14 Concubina clerici etiam coniugata pro modo culpe ab Ecclesiasticis inducibus puniendi, si fuerit puniendi.

INTER species luxuriae, quas superiori capite enumerauimus, prima est fornicatio simplex, cuius vocabuli notionem si consideremus, a voce fornic descendere videtur, quae loca quaedam concenterata ad modum arcus significat, in quibus meretrices se prostare solebant. Vnde fornicari nihil aliud est, quam rem cum meretricibus habere. Apud Theologos autem latius patet, & actum venereum illicitum significat, quocumque modo fiat. In sacris. n. litoris omnis actus qui est peccatum mortale dicitur fornicatio in quantum. I. quis per peccatum mortale recedit a Deo legitimum sponsum anime. Psal. 73. Perdidisti omnes qui fornicantur abste. Ose. 2. Auferat fornicationes suas a facie sua, &c. Aliquando etiam iuritur fornicatio, pro Idololatria, & in fidelitate, Ose. 4. fornicatus est a Deo suo. Hierem. 3. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, & in facilitate fornicationis tuae contaminasti terram, & mechata es cum lapide & ligno iudice. 8. fornicatusque est omnis Israel in eo, & infra. fornicati sunt in Babiloniam, quod erat idolum Gentium. i. Paralipom. 5. fornicati sunt post

Deos populorum terra & Sapient. 14. Initium fornicationis est exquiritio Idolorum. Aliquando etiam omnis actus luxuriae dicitur fornicatio, vt i. Cor. 5. Audiat inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, & loquitur de lucaslu, Iubdit. n. ita vt uxorem patris sui aliquis habeat. Ceterum proprie fornicatio sumitur pro illicito concubitu humano inter solutum, & solutam, qui dicitur fornicatio simplex. Dicitur autem concubitus humanus, quia concubitus inter bestialium non dicitur fornicatio, immo nec quicquam concubitus humanus, sed ille solum qui est cum peccato, & ideo dicitur, illicitus. Dicitur simplex, quia licet omnis vagus concubitus humanus extra matrimonium factus sit fornicatio, hic tamen ille solum dicitur simplex, qui sit abique omni alia deformitate. Dicitur, inter solutum, & solutam, ubi homo solutus dicitur, qui solutus est a vinculo coniugali, & conjugum nitatus, & affinitatis, voti continentiae, Religionis, & ordinis sacri, soluta etiam dicitur talis femina quae amisit virginitatem, vnde omnis actus venereus factus inter talem solutum, & solutam seruato yfui naturali dicitur proprie fornicatio simplex, ex Alexandro de Alis par. 2. q. 143. mēb. 9. & q. 146. memb. 1. S. Th. 2. 2. q. 153. ar. 2. Tole to lib. 5. sum. c. 10. & Summa Corona p. 1. n. 55. & alijs, ubi fallitur Summa Corona affirmans concubitu soluti cum non baptizata non esse simplicem fornicationem, id quod sine auctoritate, aut ratione asseritur non solum ab illo, sed etiam a Nau. in Manuali. c. 16. nu. 3.

Dubium vero est, An fornicatio simplex ex genere suo sit peccatum mortale? Ratio dubij est, quia Deus non praecipit aliquid quod est peccatum mortale, Deus tamen fornicationem praecipit, Ose. 1. dicitur. Vade, summe tibi uxorem fornicariam, et fac filios fornicationum. Ergo non videtur esse peccatum mortale. & Gl. in illud i. 1. Timoth. 4. pietas ad omnia utilis est, aut, omnis summa disciplinae christiana in misericordia & pietate est, quam aliquis sequens, si lubricum carnis patitur, sine dubio vapulabit, sed non peribit. Ergo peccatum fornicationis non est. Et Isidorus vt refertur in e. christiano. dñl. 34. ait, christiano non dicant plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi vnam tñm aut uxorem, aut certe loco uxoris (si conuix deest) concubinam. Haeretici tñ appellati Gnostici vt testis est Epiphanius haereti. 26. Scortationes non solum licere, sed et frequenter debere contendebant. Quibus saeuere vñr haeretici nostri rps, qui licet expresse peccatum mortale esse negare non audent, ita tamen infirmitatem nostram exaggeant, vt videri velint esse nobis praeter necessarium peccatum, affirmantes virginitatem, et continentiam non cadere sub vobum, sed Dei dona esse, quae vel inimicis tñ amicis, vel ad tps dantur. Martinus etiam de Magistris tract. de 1. eperantia. q. 3. existimat fornicationem simplicem saltem viri cum determinata femina non esse contra ius naturae, quia ibi non impeditur certitudo prolis, nec educatio eiusdem, & Duran. in 4. dñl. 33. q. 2. eadem de causa, & ratione motus, purat fornicationem simplicem non vagam, sed inter personas certas, quae citra matrimonium velint (ex pacto, et obligatione) gerere conuenientem curam prolis non esse peccatum

mortale, nec iure naturali, sed solum iure diuino positio prohibita.

Contra hos tamen errores duo mihi dicenda videntur e communis Doctorum sententia.

Primum est, Fornicationem simpliciter esse peccatum mortale, &c. S. Th. 2. 2. q. 154. art. 1. Alex. de Ales. p. 2. q. 143. memb. 3. & q. 146. memb. 2. S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 2. §. 2. Angel. verb. fornicatio. nu. 2. & verb. luxuria. num. 2. Syluest. verb. luxuria. q. 3. Tabiena. verb. fornicatio. n. 2. Caiet. 2. 2. q. 154. ar. 2. & in Summa verb. fornicatio. Sotus lib. 5. de iustitia. q. 5. ar. 3. Nau. in Manuali. c. 16. nu. 1. Barthol. Medina lib. 1. instr. confess. c. 14. §. 18. Ludo. Lopez p. 1. instr. confic. c. 73. Grego. de Valto. 3. disp. 9. q. 3. punct. 3. Summa Corona p. 1. n. 55. Sebati. Medici in Summa peccat. capita. q. 29. Andreas Crocquetus Catechesi. 80. Cotinus Piliarchus de oib. Sacerd. p. 2. lib. 4. c. 16. Ioan. Pedraza. in expositione sexti praecepti, §. 1. catechif. Roman. ibid. n. 4. Tolerus in Sum. lib. 5. c. 10. Ioan. Benedictus in Summa de peccatis. lib. 2. c. 5. nu. 2. Emanuel Sâ. in Aphorismis. verb. luxuria. & alijs, quæ res tã certa est, vt oppositum asserere pertinaciter sit hereticû, vt definitur, in *de. ad. nâstrum. de here.* Ratio est, quia tanq. peccatû mortale prohibetur in Scripturis, vt *Deu. 23. nō eris meretrix de filiab. Israel. Tob. 4. Attende tibi ab omni fornicatione. & prater uxorem tuam nunquam patieris crimen fire,* cingens autē importat peccatum mortale. Act. 15. *Abstineat vos ab omni fornicatione.* Ecclesiast. 42. *Erbescitis a respice mulieris fornicaria.* Matth. 15. & Marc. 7. *De corde exeunt cogitationes male, fornicationes &c.* 1. Cor. 5. *Ne commiscamini fornicarijs.* 1. Cor. 6. *fugite fornicationē.* Ephe. 5. *fornicatio autem & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut docet sâctos.* 1. Thell. 4. *Hec est voluntas Dei Sanctificatio vestrâ, vt abstineatis vobis a fornicatione, &c.*

Deinde ob fornicationem excluditur quis a regno Dei, vt constat, 1. Cor. 6. *Nō tē errare, neq. fornicari, neq. idolis seruientes, neq. adulteri, & c. regnū Dei possidebunt.* Et ad Gal. 5. dicitur, *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, &c. quoniā qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Et ad Ephe. 5. *Hoc ioco te intelligente, quod omnis fornicator, & immundus aut auarus, quod est idolorum seruitus, nō habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Et Colos. 3. dicitur *ira Dei descendere super fornicarios.* Et Heb. 13. *Fornicarios & adulteros iudicabit, id est, inquit Glossa, condemnabit, Deus.* Et docet Apoc. 2. dicitur, *Homicidis & fornicatoribus &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphore, quod est mors secunda.* Cum tamen cetum & manifestum sit nihil a regno Dei excludere nisi pñm mortale.

Secundum est, Fornicatio non solum mala est, quia iure diuino prohibita, sed etiam quia est iure naturali illicita. Sic expresse Syluest. verb. luxuria. q. 1. verfic. primum. S. Ant. par. 2. tit. 5. c. 2. §. 2. Caiet. 2. 2. q. 154. ar. 2. Sotus lib. 5. de iustitia. questio. 3. art. 3. Barthol. Medina lib. 1. instr. confess. c. 14. §. 18. Nau. in Man. c. 16. num. 1. Gregorius de Valentia. tom. 3. disp. 9. q. 3. punct. 3. Toletus lib. 5. Summæ. cap. 10. Probat ut hoc ex ratione, quam affert Sancti. Thomas, 2. 2. q. 154. ar. 2. Quia ratio naturalis dicitur vt pro-

les non solum educetur & nutriatur quoad corpus, sed etiam quoad animam, ita vt instruat & defendatur, Hinc autē repugn at vagus cōcubitus. cum. n. ad nutrimentum corporale nō sufficiat pater in pueritia, ad nutrimentum animæ per correctionem non sufficiat mater in adoleſcentia, eo quod in tali ætate parum timet filius matrē, ad hoc vt proles perducatur ad perfectionem secundum animam et corpus, prout naturarequitur, necessarium omnino est vt mas & femina duo, vel etiam per totam vitam simul permaneant, prout fit per matrimonium. At vero fornicarij cum non sint astricti aliqua lege ad commandandum, sed possunt ad placitum se parari, immo separari omnino debēt, tū pp periculum peccandi, tum pp scandalum aliorū, & ex tali separatione cōiequatur prolis destructio, inde est quod hmoi vagus concubitus extra legitimum matrimonium contra naturā rationē sit, vt pote directe repugnans educationi rectæ prolis, quæ requirit operam viri, & femine, qui inter le lege matrimonij perpetuo de iuncti sint. Immo vero ex tali vago cōcubitu cōsequitur in certitudine prolis, & proinde nihil cui rare solent parentes de prolis educatione. Fornicatio igitur cum sit contra bonū prolis educandæ, pñm mortale est & contra rōnē rectæ, quæ curā in parentib. requirit, vt proles recte & debito modo educetur, instruat & defendatur. Quod si aliqui quis circa matrimonij vnā mtrm cognoscat, & eam prolis educandæ hēat, id vñno per accidens est, & valde raro cōiungit, tū tamen ratio naturalis id docet & præscribit quod secundū se, & vt plurimum euenire solet.

Deinde etiā quæ superius ex sacris literis adduximus, euedent satis ostēdunt fornicationem secundum se malam & illicitam esse, qñquid ē fornicationem cum furto, homicidio, idololatria & alijs huiusmodi criminib. cōiungit, quæ iure naturæ detestabilia sunt. Vnde S. August. q. 71. super Exodū ait, quod sicut illo præcepto Decalogi, *Non furum facies*, non solū furtum prohibetur, sed et rapina tanquam res per se mala, ita nomine *Meretrice*, non solum adulterium, sed & omnis illicitus concubitus, atq. illorum membrorum non legitimus vsus, prohibitus debet intelligi. Quæ S. Aug. verba frustra enervare conatur Durandus vbi sup. quanquam neq. est consequens fornicationē contra ius naturale non esse, si in Decalogo non prohibetur, Nā neq. Sodomia ibi prohibetur expresse, & tñ contra ius naturæ esse manifestū est. Huc accedit peccatū huius turpitudinis, & deformitatis, etenim pñm hoc fornicationis proprio corpori iniuriā infert, vt recte docet Apostolus 1. Corint. 6. dicens. *Fugite fornicationem, & rōnem huius assignans subdit, omne. n. peccatum quodcūq. faceris homo, extra corpus est, qui aut fornicatur in corpus suum peccat.* Er cū vitij hoc detestabile in omnib. sit, tum præcipue in Christianis detestandum est, qñquid em si homo Christianus meretrici se turpiter dedat, quæ Christi iunt, ea meretricis facit, vt docet Apostolus 1. Corin. 6. *Nescitis, inquit, qm corpora vestra membra sunt Christi tollens ergo membra Christi faciem membra meretrici, Absit! An nescitis qm qui adheret meretrici, unum*

corpus efficitur. Et deniq. cum teste Apost. 1. Corin. 6. corpus nostrum templum est spiritus sancti, fornicando templum Dei violatur, & spiritus Sanctus ab eo eicitur. Quo argumto patres vtuntur, Chrysost. Hom. 18. in 1. Corin. 11. lib. 2. de sum. bono. c. 39. & S. Aug. serm. 16. de verbis Domini ad ostendendam fornicationem sua natura mala, & illicitam esse. verba S. Aug. hæc sunt, si eliges in ecclesia scire adulterium intra istos parietes, quid te esset sceleratus. Modo autem tu ipse es templum Dei, templum intras, templum est spiritus sancti in domo tua manes, templum surgis, unde ne offendas templi habitatorē ne deferat te, & in ruinam uertaris.

Est igitur fornicatio non solum peccatū mortale, sed etiam iure naturæ prohibita, nec excusatur vilius ignorantia, cum sit naturale præceptum, in quo locum non habet ignorantia, vt expresse docet Ang. verb. fornicatio. nu. 2. Syluester verb. luxuria. q. 3. vers. primum. Naua. in Man. c. 16. nu. 1. & Toletus lib. 5. Sum. c. 10. vt. de inexcusabiles erant Gentiles, qui fornicationem simplicem licitam esse purarunt, quorum errorem Apostoli Act. 15. grauius refellunt, mandantes propterea Gentilibus ad fidem conuersis, vt abstinerent leā fornicatione.

Quod autem dī Oleam fuisse sibi meretricem & fornicatiam in vxore ex præcepto Dei, non obstat huic venienti, quia Rñderipō est, vel cum Diuo Hieronymo, quod fuisse ea que antea fuit fornicaria, & de impudica fecit castā & hoc licitū est, sicut etiam hodie si quis meretricem ducet in vxorē volentem honeste viuere, non peccat. e. Non culpandus. 12. q. 1. vel cū S. Th. 1. 2. q. 3. 60. art. 8. ad tertium, & 2. 2. q. 154. art. 2. ad secundum, dicendum est, fornicationē eatenus esse peccatum, in quantum est contra rectā rōnem, ratio autē hominis recta est, sedm quod regulatur voluntate diuina, quæ est prima, & summa regula, Ideo quod ex Dei voluntate fit, peccatū non est, sicut contra naturam nō est, quod per miraculum fit, quamuis sit cōtra eōdem ordinem naturæ. Sicut igitur Abraham volendo filium innocentem ex Dei mandato in terficere, non peccauit, ita nec Osea ex Dei præcepto fornicādo. Nec talis concubitus dici proprie debet fornicatio, quamuis fornicatio nominetur referendo ad cursum eōdem. Vel cum Nicholao de Lyra, ideo dī vxor fornicaria, quia fuit mulier Gentilis, quæ ob fornicationem spirituale, idoloratram, fornicaria dicebatur, q̄ ex Dei dispensatione in vxorem accepit Quod vero ait Gl. ex S. Ambr. non sic accipiendū est, vt moriens cū lubrico liberetur, sed quod opera misericordie exerceat, disponitur ad gratiā, & penitentiā, per q̄ cōsequitur ueniam, & satisfaciē de lubrico carnis commissio, ex S. Thom. vbi sup. ad 5. Illud vero quod ait Sidorus de concubina, vt recte notat glossa ibi, & S. Anto. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 1. in fin. intelligendū est non de concubina proprie dicta, sed improprie. I. de ea, q̄ ducta est vere in vxorem, sed sine solēntie legalī, puta sine iustō, dote, & testib. lex. n. tales concubinas nominat, vt cōstat c. Huius non hēt dī. 34. quæ vero ab hereticis assertuntur, alibi refellenda sunt.

Dubiū aliud est, an fornicatio simplex sem-

per sit peccatum mortale?

Respondeo communiter esse peccatum mortale, excipiuntur tamen duo casus, in quib. iuliusmodi concubitus peccatum non est.

Primus est, q̄ deficit vilius rationis, vt v. g. si amens coiret, non peccaret ob defectum rationis, sicut nec occidēdo peccaret. Ob quā etiam rationē qui perfectē ebrius esset, non peccaret coeundo; Quia ex cū excusatur Lorth, qui ebrius cum filiabus duab. cum decipientib. concubuit, quāuis si quis ex ebrietate prouideret tale periculum, & non antea sibi prouideret, ei in peccatum concubitus ille illicitus imputaretur.

Secundus est, ex parte patientis. I. cū femina cōprehensa cogereetur ad coeundū, tunc n. dūmodo non consentiat interior, est delectationem sentiret, nō peccaret, quia si non consentiat in actum coitus, nec in delectationē, etiam si sentiat delectationem, non peccat, cū delectatio illa non esset ei voluntaria, sed naturalis. Sic Naua. in Man. c. 16. nu. 1. Sotus lib. 5. de iust. q. 1. art. 4. in respon. ad 3. Pet. Naua. 2. de rect. c. 3. n. 104. Ludo. Lopez p. 1. instr. conic. c. 65. & c. 71. Toletus in Sum. li. 5. c. 10. & lo. Benedictus in Summa de peccatis lib. 2. c. 4. nu. 7. Secus autem si cōsentiret interiori, neq. excusaretur metu mortis, cum mori potius debeat q̄ cōsentire in peccatum. Dixi ex parte patientis, quia hoc non potest locum habere in viro, qui est agēs, implicar. n. hominem agere, & non consentire, vt diximus sup. c. 9. dub. 6. casu quinto.

Dubiū etiam est, an fornicādo vir grauius peccet quam femina? Respondeo cum S. Th. in 4. dist. 35. ar. 4. & Toletus in Summa lib. 5. ca. 10. vt plurimum grauius peccat virum quā feminam, eo quod vir magis pollet ingenio & ratione. Dixi, vt plurimum, quia aliquādo potest femina plus vigere secundū vñm rationis, & grauius peccare. Hoc autē quod diximus, intelligendum est de fornicatione simplici, nā in adulterio grauius peccat femina, quam vir pp. damnum quod infert femina adultera dū supponit filios adulterii ita vt multoties legitimi sua hereditate priuētur, q̄ uō cōtingit in viro, in quo aperte cognoscūt filij adulterij. ex Toletus vbi sup. Ioāne Benedicto in Summa de peccatis lib. 2. c. 6. nu. 12. pot. Paludanum in 4. dist. 35. q. 1. ar. 5. concl. 4. & 5. Richar. in 4. dist. 35. ar. 1. q. 4. & Cale. 2. 2. q. 154. ar. 8. circa respon. ad primum, & Syluest. verbo. luxuria. q. 3. versic. Tertium.

Dubiū aliud est, an si quis cum vidua peccet, fornicationem, uel adulterium committat.

Respondeo cum Alexandro de Ales. in sima parte 2. q. 143. memb. 9. S. Anto. par. 1. tit. 5. c. 2. in prin. Sebast. Medice de peccatis capital. tit. 8. q. 29. Summa Cor. par. 1. ca. 1. nu. 58. & Ioanne Benedicto Summa de peccatis lib. 2. c. 5. nu. 8. Mart. no Nauarro in Manuali. cap. 23. nu. 62. fornicationem esse quoniescūque sit solutū cum soluta, puta cū vidua, meretrice, aut concubina. Ratio est, quia ita ait Apost. 1. Cor. 7. mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius uiuit, quod si derelicta vir eius liberata est lege, eni nullū dat. & Romaa. 7. Quia sub viro est mulier, nūcūte viro alligata est legi si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege niri.

Igitur vivente marito vocabitur adultera si fuerit cum alio viro; Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro. Vnde licet peccatum luxuriz in vidua sit gravius quam in meretrice aut alias fornicaria, non tamen distinguitur specie a fornicatione simpliciter, quia cum fornicatio simplex dicatur ex eo quod sit soluti cum soluta, ita est et concubitus cum vidua fornicatio erit, ex quo, ut diximus, vidua soluta sit a lege viri, ut non sit adultera cum alio viro coeundo, ex Cai. 2. 2. q. 1. 52. art. 1. verum in ratione ad quintum. & Sum. Coro. ubi supra. Si tamen vidua illa promiserit Deo servare continentiam. quæ de vere vidua a baptismo 1. Tim. 5. cui dari solet velut nigrum, in signum servandæ continentiz. 27. q. 1. per totam. tunc peccatum ipsi reducitur ad ipsum adulterium, ut recte Sum. Coro. annotat. Quibus addo ex Nau. et lo. Benedictio locus citatis, quod vidua bona matris sibi relicta, ut caste viveret, iuxta conscientiam retinere non potest, si corporaliter fornicata fuerit, sola tamen fornicandi voluntas est verbo, aut alio actu contra copulâ lasciviam bonis predictis illâ non priuat, cum testator id intendit non videri, cuius voluntas est primò attendenda. arg. in conditionibus ff. de cod. et demonstrat. Sive igitur quis cum vidua, siue cum meretrice, siue cum concubina peccet, dummodo ipsemet solutus sit fornicationis solus. committit.

Circa hoc aut quod diximus de concubinario annotandum est, quod meretrix de illa, quæ indifferenter se exponit omnibus concubina vero, quæ vni soli se exhibet; Est autem concubinas fornicatio quedam continuata cum soluta, determinata, ita ut sit velut cohabitatio quedam, ac si matrimonio esset coniuncta. Quod sane graviusimum peccatum est, & periculosissimum. cum homo se maneat in statu & proposito peccandi, adeo ut cohabitans concubine abfoluendus non sit antequam eam ejiciat cum proposito non redeundi, etiam si urgeat periculum mortis, quia manet in statu peccati, & quia sic cohabitatio exhibetur saltem occulo proxima peccandi, quæ in se peccatum mortale est, ac proinde indignum & incapax se reddit absoluionis. Et quamvis in articulo mortis sufficeret propositum expellendi concubinam quoniam alias deesset opportunitas illam ejiciendi, extra tamen illum articulum nullo modo abfoluendus est, nisi prius ejiciat. Vnde refert S. Anto. p. 2. tit. 5. c. 2. §. 2. de quodam concubinario, quod cum esset infirmus, & confessor eum abfoluere nollet nisi concubinam de domo ejiceret, ille assensit, sicque sumptis cum lacrymis sacris decessit. Cumque postea confessor, qui vir sanctus fuit, pro eo oraret, existimans ad purgatorium transisse per penitentiam, apparuit quidam vice ej, afferens se damnatum esse, eo quod sic penituit, intendens concubinam reassumere si eam sisset. Quod sane exemplum tum penitentibus, tum confessoribus diligenter cauendum & notandum venit.

Sin autem concubinam domi non habeat, non tamen propterea statim abfoluendus est, sed aliqua prius de continentia eius experientia faciendâ erit, præsertim si sæpe propositum se contineretur, & non continuit, nec tamen perfecta contritio in eo apparet, ut latius tradunt. Nau. in Ma-

*nual. c. 3. num. 19. & c. 16. nu. 20. Ludo. Lopez p. 1. in fr. conficent. c. 78. Toletus in sum. lib. 5. c. 10. lo. Benedicteus in summa de peccatis. lib. 2. c. 6. n. 1. & alij. Et novissime Synodus Tridentina grauter vinum istud in laicis reprehendit, & acriter puniri præcipit. Iell. 4. de refor. Matr. c. 8. his verbis: *Grave peccatum est homines solutos concubinas habere; gravissimum vero uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, audere eas quandoque domi, etiam cum uxoris alere, & retinere; Quare ut huic tanto malo sacra synodus opportunis remediis provideat statuit hinc concubinos, id solutos quam uxoratos, cuiuscuque status, dignitatis, & conditionis existant, si postquam ab ordine suo, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non eiecerint, sequi ab eorum consuetudine non se iungant, excommunicationis sententiam esse, a qua non absolvantur, donec re ipsa admonitioni factæ paruerint. Quod si in concubinas per annum censuris neglectis permanserint, contra eos ab ordinis sui seuerè pro qualitate criminis procedatur. Mulieres siue coniunctæ, siue solute, quæ cum adulteris, seu concubinis publice vivunt, si ter admoniti non paruerint, et ab ordinis sui locorum, villo etiam requirere, ex officio grauter pro malo culpa puniantur, & extra oppidum vel diocesim si id eisdem ordinariis videbitur, invocato si opus fuerit, brachio seculari, euecantur, aliosque penitus, contra adulteros, & concubinos inflicti, in suo robore permanentes. Hactenus Conc. de Lais.**

Quod ecclesiæ, vero, personaliq; ecclesiasticas omnis poenitentiæ iure antiquo contra taliter delinquentes inflicte sunt, de quibus egimus to. 1. theol. aut. lib. 5. c. 21. nu. 1. & lib. 7. c. 1. n. 20. ea observanda sunt, quæ ab eodem Conc. Trident. Iell. 25. de refor. c. 14. statuta sunt. Quo in loco, prohibet sancta synodus primo quibuscuque clericis, ne concubinas, aut alias mulieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo, vel extra dennerent, aut cum ijs villam consuetudinem habere audeant, alioquin poenitis a sacris canonibus, vel statutis ecclesiæ impositis, puniantur.

Secundo, Quod si a superioribus moniti, ab ijs se non abstinuerint, tertia parte fructuum, obventionum, ac proventuum beneficiorum suorum quorumcumque & pensionum ipsorum facto sint priuati, quæ fabricæ ecclesiæ aut alteri pio loco arbitrio episcopi applicentur.

Tertio, si in eodè delicto cum eadem, vel alia femina, perseverantes secundæ monitioni non paruerint, non tantum fructus oēs, ac proventus suorum beneficiorum, & pensiones eo ipso amittant, qui prædictis locis applicentur, sed et a beneficiis ipsorum administratione, quoad ordinarius, etiam vi sedis Apostolicæ delegatus, arbitrabitur, suspendantur.

Et Quarto, si ita suspensi, nihilominus eas non expellant, aut cum ijs etiam versentur, nunc beneficiorum, portionibus, ac officiis, & pensionibus, quibuscuque; ecclesiasticis perpetuo priuentur, atque inhabiles, ac indigni quibuscuque honoribus, dignitatibus, beneficiis, ac officiis in posterum reddantur, donec post manifestam vitæ emendationem ab eorum superioribus, cum ijs ex causa visum fuerit dispensandam.

Quinto, si post hæc eas temel dimiserint, itermissum plorum repetere, aut huiusmodi scdaloas sibi addigere ausi fuerint, prædictas poenitas, excommunicationis

nis gladio plectat. Sexto, et si clerici huius criminis re, officia ecclesiastica, aut pensiones non habuerint, iuxta delictum & contumacia pleuerint, et qualitate ab ipso Epō carceris pena, suspensio ne ab ordine, ac inhabilitate ad beneficia obtinenda, alijsq. modis, iuxta sacros canones puniantur.

Septimo, Episcopi quoque, quod absit, si ab huiusmodi crimine non abstinuerint, & a Synodo Pro uinciali admoniti, se non emendauerint, ipso facto sint suspensi, et si perleuerint, et ad sanctissimi mū Romanū Pontificē ab eadem Synodo deferantur, qui pro qualitate culpe, etiam per priuationem, si opus erit, in eos animaduertat.

- 11 *Circa* q̄ constitutionem notat Nau. to. 2. conf. 4. de adul. alias conf. 1. de cohab. cleric. & mulier. in Nouis. quod ea quæ Conciliū in hoc loco contra clericos concubinar. pos. statuit, et ad simpliciter incontinentiā extenduntur, & non solum binas, aut plures accessiones sine actu fornicationis, sed et uia cum reali fornicatione, priuatione tertie partis fructuum, priuare intendit; max. me cū Conciliū non minus huiusmodi peccata clericorū prohibere, & punire uoluit, q̄ iura antiqua: unde cum pp. vnam solum fornicationem et simpliciter iura antiqua clericum deponendum esse statuerint, c. sacerdos. c. si quis clericus. c. presbyter. dist. 8. dummodo de crimine constaret vel per sniam, vel per confessionem propriam, vel per rei euidentiam arg. c. ult. de cohab. cleric. & notat Glossa in d.c. presbyter. in verb. raptus est. a fornicariis Tridentinū vnā realem fornicationē (dummodo p̄dictis modis de crimine constat) priuatione tertie partis fructuum punire, vnamque accessionē, & cōuersionem suspensā & illicitā prohibere, & punire intendit, quod intelligendū est, postq̄ eam commiserit ad monitionē p̄missā, vt colligitur ex illis verbis. *Quod si a superioribus moniti, &c.* id quod intelligendū est, specialiter, non autem ḡnāliter, puta per ed. cum, vt docet Congregatio Card. & facit cle. 1. & ibi Glossa, in ver. *Nominatim* de vita & hone. cler. vbi etiam eadē Cōgregatio notat, quod Patroni possunt, si ad eos spectat p̄sentatio alicuius beneficii per Cōcubinar. detentū, vel alij laici parochia nō pro suo interesse, puta quia ab eo percipiunt facta, illū accusare. Quinimodo idem Nau. cōf. 6. de verb. signifi. in Nouis. addit. tale Concubinarium non solum tertia parte fructuum, sed et distributionum quotidianā priuari, quod tū limandum puto iuxta ea quæ in simili casu diximus to. 1. li. 4. c. 6. nu. 11. Atq; vt notat Thomas Zerula in to. 1. prax. episc. in verb. Concubinar. sufficit ad p̄dictā penā priuationis fructuum incurrendam vna monitio, quia Conciliū simpliciter loquitur, dicens, *Quod si a superioribus moniti, &c.* & quia non procedit ad censurā, nec ad priuationem beneficiorū, nec ad suspensionē administrationis, sed ad tertiam partem seu octuū, ergo satis erit prima monitio. Nec obstat c. 2. de cohab. cleric. & mulier. vbi dicit, *post primā, secundā, & tertiam admonitionem*, quia ibi agitur de incurrit da exco. in uicatione, & cle. 1. & ibi Glossa, in verb. *Tertio*. tit. eod. agitur de amissione priuilegij clericalis, quæ grauius p̄nā sunt p̄ter q̄ quod ibi exp̄ctio fit t̄ine monitionis, hic aut

Conciliū simpliciter loquitur, et proinde simpliciter accipi debet.

- 12 *P̄terea* vero p̄nā hanc ita infligitur, vt clerico concubinario, q̄ ob crimen fructib. suorū beneficiorū omnib. priuatur, iuxta decretū Conc. in §. 3. nec fructus alij relinquendi sūt, ex quib. alimēta suscipiat, tūm q̄ male meriti egestate laborare dēnt. l. bona fides. ff. de positi. tū q̄ sibi imputet, qd̄ in delicto tū enormi pleuare uellit. Hoc tū ita limitandū esse cenico cō Ignatio Lopez in add. ad p̄dict. crim. c. 79. vt non procedat, qñ clericus egenus esset ita vt summa laboraret paupertate, nec h̄ret aliunde bona, ex quibus posset alimenta percipere, tūc. n. iustitia, & equitati congruit vt ei ex dictis fructib. subueniatur, q̄ clericus suspensō a beneficio alimenta ex eo ministranda sunt ad vitę subsidij, ut laicus to. 1. thesauri. li. 4. c. 6. n. 12. exposuimus. Tū quia clericus depositus prouidetur de necessarijs ad uitā. c. student. d. 30. Tum quia semper habenda est ratio t̄e egestat. & cogatur mendicare in ignominiam & opprobrium ordinis sacerdotalis. c. dicitur. d. 93. Felin. in c. Ex parte. n. 1. de accusat. & in c. Apostolicę. num. 9. de excep. Gl. in c. pastoralis. §. verum. in verb. *substantur*. de appell. & alij quos loco citato recensuimus.

- 13 *Etiā* circa superiora summe notandum, q̄ qñ Ep̄i, vel Ecclesiastici iudices procedunt ad priuationem cōcubinar. iuxta Conc. Trident. Sess. 25. de refor. c. 14. vel circa visitationem aut morum correctionē, non dēt eorum snā retardari p̄textu appellationis, vel inhibitionis, sen querelæ ad sedē Apostolicam delatę, vt ex d. c. 14. & Sess. 24. de refor. c. 10. constat. Quæ decreta singulariter interpretanda sunt, vt notat Lopez vbi sup. vt procedant, qñ iudex superior, nō iustificata appellacione, nec visis actis, processib. inferiorē inhibere cōtendit. Sed si postq̄ appellatio iustificata fuerit ex processu, ad tribunal appellacionis delata inhibito concessa fuerit, erit obtemperanda, nec potest inferior iudex ad snā suā executionē procedere. Aliter quidem superiorē iudicē auctoritas & p̄as nō vulgarem iacturā pateretur, dareturq; cā inferiorib. iudicib. vt pro libito iudicaret, & auxilium appellacionis multis casib. nihil proficeret, alia que in commoda multa sequeretur, quæ à mēte Sacrosancti Concilij prius alia sunt. Et eadem plane est snā & declaratio Cōgreg. Cardinalium, in d. c. 10. Sess. 24. de refor. vt constat.

- 14 *Concubina* porro clericī et coniugata, si modo publica fuerit, pro modo culpe ab Ecclesiasticis iudicib. est p̄nāda, vt statim est in c. cōc. Trid. Sess. 24. de refor. Matr. c. 8. Et vt notant gl. in c. 2. in verb. *Canonice*. de cohab. cleric. & mul. Th. Zerula in prax. Ep̄ali par. 1. in verb. Concubinar. Ignatius Lopez vbi sup. c. 79. et alij, si cōtumax, & perleuerat in obedientia fuerit, q̄or, & debet excommunicari, arg. c. si concubina, de sens. exco.

Demum ut notant Iacob. Menoch. de arbit. iud. quæst. lib. secūdo, Cent. 3. casu 418. & Ignatius Lopez ut sup. dices ecclesiastici fuer. esse debent contra h̄mōi clericos concubinar. qñquidem non unum, sed plura scelera committunt. Nam primō adultērii crimen perpetrāt,

cum in sacrorum ordinū assumptione suscipere dñr ecclesiam in spōsā, cui impie iale prōmiserunt continentiam seruare. Secundo la erile guum cōmittūt, cum Deo dicat, & sacra ti sint, & per carnālē copulam a Deo separārur. Tertio committunt crimen stupri. Quarto cō mittunt inuicē. Sic illi inno. gl. m. l. 2. in verbo. filij. C. de Epif. & cler. expresse ait mulierē, que cum clerico in sacris constituto carnale cōmerciū habuerit, incestum cōmittere, vbi et Bal. n. 2. scribit, quod cum hoc in factō contri gisset, ita fuit iudicatum, verior tñ & cōior opi nio est non esse incestum, sed dici posse sacri legiū, & adulterium spirituale, vt notāt Abb. in c. vt clericorum. n. 6. de vita & honest. cler. Francisc. Sarmiento. lib. 1. telech. interp. cap. 5. nu. 9. & Ignatius Lopez a S. Iacobo in addit. ad practi. crim. & canon. c. 79. Et de fornicatione ha ctenus dictum sit.

quid restituere tenetur cum marito, tum legitimo heredi.

21 *Communis sententia proponitur.*

Secunda Luxurię species est *adulterium*, qđ vt nomen ipsum sonat, est accessus ad alium thorum, seu alterius thori violatio, & ideo adulter dicitur, quasi ad alter. quia scilicet ad alterius thorum accessit, ex S. Tho. 2. 2. q. 154. ar. 8. Magistro 4. dist. 4. t. §. vl. Alex. de Ales. in sum. p. 2. q. 46. in c. 1. de adul. & alijs. Est autē adulterium siue sit coniugati cum soluta, siue contra coniugata cum solu to, siue coniugata cum coniugato. Et quidē in hac re pares sunt viri & vxores adeo vt non liceat vni thorum alterius violare; Hinc Innocē. Papa ait, *brūluna relictū adulterium in utroq; sexu pa ri ratione condemnat.* & habetur *can. chrylisma.* 32. q. 5. Et S. Ambrosius lib. 1. de Patriarchia c. 4. & refertur in c. Nemo. 3. 2. q. 4. 2. t. Nemo putet viro luce re quod mulieri non licet, eadem a viro, quā ab vxore de betur castimoniam. & *can. Apud nos.* 32. q. 5. Et S. Augustinus sermo. 46. idē verbis Dñi. vt refertur in *can. si dulturi estis.* 32. q. 6. ait. *Si dulturi estis vxores, seruate vos vxorib; vestris, quales vultis eas inuenire, tales & ipse inueniant vos.* Quis iuue nis est qui non castam velit ducere vxorē? & si accepturus est virginem, quis nō intactam desi deret intactā? quis intactus esto. Puram que ris? purus esto? Non enim illa potest, & tu non potes. & *can. Non machaberis.* 32. q. 6. & ff. de adult. ad leg. lul. ait Imperator, *Iniquum est ut maritus pudiciam ab vxore exigat, quam ipse illi non exhibeat.* vñ vt refert Atit. l. 2. c. 3. econom. Vlysses ma ximum malum, & supplicium arbitratus est, si malus cum esset immorality haberet. Cum it. Circe multa ei prouideret, si cum nympba Calypso coire vellet, noluit tñ Vlysses illa rō ne consentire vt fidē erga vxorem Penelopem ser uaret pro quib; eadē ab illa reportabat; ipsa namq; 20. annis Vlyssis reditum praestolata, ea ste vixit. Contra vero quia Agamēnon cū Brif tide fidē thori violaret, violauit quoq; eidem C. lytēnestra. Nec minorē a Christianis laudē S. Ludouicus, q̄ a Gentilibus Vlysses meretur, qui cum a medicis absente regina monitus ef flet, vt si sanitatem recuperare vellet, cum anctā la quadam pulcherrima, quam praeparauerā, coiret, in hac verba respondit, *mallesse mori, quam fidem suam cum thori violare.* & tale scandalum & exē plum sibi datus fuit exhibere.

Est autem mortale peccatū siue fidē ad alteri violare, cū adulterando fidem & castitatē conjugalem violet. Sic. n. diuidendo carnem suam, iniuriat non mediocrem sacramēto incarnationis facit, si quidē matrimonij sacramē tum vnionē naturę diuinę cū humana significat, Ephē. 5. q̄ inseparabilis oīno est. Immo in duplici specie peccatum collocatur, luxurię, s. & iniustitię propter iniuriā quę alteri coniugi sit; grauius autē tunc eū, cū coniugatus ad con iugata accedit, quandoquidē tunc temporis iniuria fit tam proprię vxori, quam etiā viro a dulteri. Vt enim t. Cor. 7. dicitur, *Mulier potesta tem sui corporis non habet, sed vir & vir potestatem sui*

De adulterio, & satisfactione circa partem adulterinum facienda.

Cap. III.

S Y M M A R I U M.

- 1 *Adulterium vnde sit dictum, & quid sit.*
- 2 *Adulterium peccatum mortale, immo in duplici specie peccati constituitur.*
- 3 *Eius gravitas ex penis in illis colligi potest, in eod.*
- 4 *Contra hanc speciem luxurię omnia iura clamant, Bruta etiam sed tatem horrent adulteri, ibid.*
- 5 *A peccatum adulteri granius in viro quā in muliere.*
- 6 *Quidnam facere teneatur adultera qua falso filio suppo suit partum al. eam quem maritus suum esse putat.*
- 7 *Hosienfis in vniuersum tria docet.*
- 8 *Adrianus etiam cum Scoto & Richardo tria proponit.*
- 9 *Ex Iurisperitis Andreas quid sūferit.*
- 10 *Adultera ex quibus bonus teneatur satisfacere defraudatus, & si bona non habeat sufficientia quid agere oportet.*
- 11 *Adultera quando non teneatur crimen adulteri manifestare sed sufficiat ei contritio & absoluita sit.*
- 12 *Adultera crimen filio suo secreto reuelare quando teneatur, & in quo casu regulariter loquendo non teneatur.*
- 13 *Dari potest casus egregius in quo adultera cum periculo vixit crimen detegere teneatur.*
- 14 *Soluitur argumenta Adriani superius allata. nu. 7.*
- 15 *Quando cum non sit periculum mortis, nec aliud sit remedium nisi reuelare adulterium ex quo sequitur infamia propria, id facere tenebuntur quando non.*
- 16 *Modus Aleati & Iuristarum superius nomen. S. plane insuf ficiens.*
- 17 *Filius illegitimus matris suę de sua illegitimitate reuelanti fidem regulariter & communiter prestare non teneatur.*
- 18 *Obiectio quadam deceptoris eiusque solutio.*
- 19 *Quidnam facere debeat adultera aut cui re sititutio facienda in casu quo maritus adulteri nullum alium habet filium praeter spurium.*
- 20 *Ad quid teneatur adultera quando dubitat an filius ille sit filius adulteri vel iurij sui.*
- 21 *An adulter, qui ex aliena vxore prolem sustulit, ali-*

cor.

torporis, non hēi, sed mulier, ac proinde cū alijs personis te coniungere sine iniustitia nō possunt. Huius peccati grauitas ex penis inflictiis manifestā est, tales nāq; cōburi, & lapidari solebāt, Gen. 38. Leui. 20. Deut. 21. Io. 8. & p̄m hoc aqua amaritudinis probati voluit Deus, nu. 5. ob huius ē criminis grauitatem 23. millia vna die ceciderunt. Nu. 35. & 1. Cor. 10. & 25. millia de tribu Beniamin ob violationē vxoris Leuitae occidebantur. Iudic. 19. & 20. Et vīq; ad 8000. Galloū promiscui Sexus cēia sunt in Sicilia ob adulteriū ex Sabell. Aenead. 4. Sipiens aut p̄ccatū hoc cum furto comparans, Prouerb. 6. ait. *Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit, furator enim vt essentem implet animā, qui aut adulter est propter cordis inopiam perdet animam suam, turpitudinem, & in nominationē congregat sibi, & opprobrium illius non debetur.* Quia zelus & furor viri non parces in die iudicii nec acquiescet eumsp̄nam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona pluvina. h. Sap. 3. *Fili adulterorum in consumatione erunt & ob iniquo thoro semen externi nabitur.* Heb. 13. *Fornicatores, & adulteros iudicabit Deus.* Si quis aut ipeccitice magis criminis huius enormitatē intelligere velit, & qūo sit de grauioribus peccatis, quā in proximum committuntur, legat Dionysium Carthusiā nū in opusculo de conuersione peccatoris, ar. 5. vbi materiam hanc late disputat Idemq; Doctores profitentur in c. *At si clerici, si de adul. de iudic.* vbi Bal. ait, adulterium crimen est infestū laicis & bonis viris, honorem matrimonij turbat, & famam liberorum, in qua decus gentiū consistit. Bar. ē in Rub. ff. de adul. ait, crimen hoc p̄pter laeie maiestatis esse maximum. In hanc sententiam est illud Euphonis apud Stobeni. c. 6. Non est adulterio maius vllū malū. Cui simile est illud c. quid oib. 3. q. 7. vbi dicitur, *Quid in omnib. peccatis adulterio est grauius?* & S. Chrys. Homil. 62. in Io. ait, adulteriū grauius esse idololatria Huic vitio maxime irascitur Deus, vt constat ex Lactantio in libro cui titulus est, de ira Dei, c. 22. ob hoc vitii nonnunquā accidit maiorū cades, vt constat de Vria. 2. Reg. 11. non nunquā occiduntur ipsi adulteri in crimine deprehensi, vt contingit in Rodualdo Longobardorū Rege, q in libidine deprehensus cū matrona interfectus est, vt Paulus Diaconus testatur.

3. *Torro* contra hoc vitii omnia iura clamant, nullum enim fere genus hominū est, aut fuit, qd nō seuerē in adulteros aduertit, p̄ter in dos Garamantides, quorum cōcubitus promiscui sunt. Lege enim Hebræorū vltimo supplicio, & lapidib. obreabantur. Leui. 20. Io. Solo nūis quoq; lege deprehensum adulterum impune occidi posse cautū est. Ravi. in Ep̄i h. de adulter. Idē in legib. 12. tabularum continetur, *Adulterij consiliū vir & cognati viri volent necanto.* Zaleuci lege statutū est Locris vtrumq; adulterū oculis priuari, quā legem cū filius violasset, alterū sibi, alterū filio oculū eruit. Apud Arabes minus delictū fuit matre coui, quā ad ulte rari, huic enim vltimū supplicium imminēbat. Lege quoq; Romanorū capitis pena primū irrogata est ab Aug. C. ad leg. lul. de adul. & ff. ti. e. Apud Aegyptios mulier adulterij dānata, na

lo mutilabat Germani adulterā nudā abf. issis crimb. domo expellebant publice per vicos cā verberātes. Sed qd prolequor leges humanas? Bruta ipsa scdū putant adulteriū? Leo etenim si Pardi corum senserit in Leana, suppliciu de ea sumit vīq; ad necē, propterea Leana fetorē in flumine abhuit, aut adulterio comie procul fugit. Plin. l. 8. c. 16. Et lege canonica laici adulteri per ecclesiasticū iudicē excoīcari possunt. arg. c. Insuper, & ibi notat Doctores, de adul. immo ē in Monasteriū detrudi possunt si sint Clerici, & suspēdi, aurē deponit, quāuis benignius est vt suspēdantur ab officio & beneficio, de qua re vide Cōc. Trid. Sess. 25. de refor. c. 14. Io. Bernar. Diaz in pract. crim. c. 79. & Ignatius Lopez a Salzedo in eundē. ca. 85. Simonē Maioli lib. 5. de Irregul. c. 38. Ioan nē Benedicū in summa de peccatis, l. 2. c. 6. & Simulas in verb. adulterium. Hic ita in cōi de peccato adulterij, eiusq; grauitate, & penis breuiter expositis, dubia quēdam dissoluēda sunt.

4. PRIMVM DVBIVM est, an p̄ctū adulterij grauius in viro sit, q in muliere? Et intelligitur difficultas qū vterque est contugatus. De qua re tractant Richar. 4. dist. 35. ar. 1. q. 4. Palud. ea dem dist. q. r. ar. 5. concl. 3. 4. & 5. Gabr. ibid. q. 1. art. 3. dub. 1. qui citat ē Robertū Holcoth le dno. 66. in Sapient. Caie. 2. 2. q. 15. 4. art. 8. Nam in Manuali. c. 16. nu. 23. Syl. verb. luxuria q. 1. vers. Tertium. Tabiena verb. adulteriū in prin. Ludo. Lopez. p. 1. in l. ruct. conficent. c. 79. loā. Benedicū in sum. de peccatis, lib. 2. c. 6. nu. 1. & Glo. in illud. C. ad leg. Iulia m. de a. dult. & alij. Qui omnes docent.

Primo vtroq; æqualiter peccare cōtra bonū fidei, & bonum sacramenti, quia æqualiter tenentur ambo seruare fidem alteri datam.

Secundo, Ceteris paribus, adulteriū viri grauius peccatum est quā adulteriū vxoris adulteræ, quia vir vt plurimū maiori viget vīu rationis, & melius resistere potest, & vxorē suā virtute vincere, exēploq; suo regere debet, vnde S. Aug. lib. 2. de adulter. coniug. c. 8. & refertur in cap. Indignantur 32. quesi. 6. ait, *Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere ad cit, iustitiae, similes adulteris feminis p̄nat, cum tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet, & virtute vincere, & exemplo regere feminas.* Et in capite. *Non maculaberis.* ead. quesi. & c. 10. ex S. Augusti. in lib. de decem chordis. dicitur; *Tu ab vxore hoc exigit, & non vis hoc reddere vxori?* hoc est, vt ad aliquam al. am non eas p̄ter vxorem tuā. Et cū debeas in virtute p̄cedere vxorem tuam (quā castitatis virtus est) & tu sub vno impetubus ius cadis, & vis vxorem tuam iustitiam esse, & tu iustis iaces? Et cum tu caput vxoris sis, p̄cedit te ad Deum cuius caput es, vis domum tuam caput deorsum pendere? caput enim mulieris vir est. vbi autem melius viuit mulier, quam vir, caput deorsum pendet domus. Si caput est vir, melius debet viuere quam mulier, & p̄cedere in omnibus bonis fassit vxorem suam.

Tertio, penlatis omnib. circūstātijs grauius est peccatū vxoris adulterę, tum qā i. c. i. prolem de suo patre incertā, tum qā maius scādalum generat, quia maiorem intamiam rati sibi.

bi, quæm marito, & filijs, ac alijs de cognatione ius; ita quia maiora dâna exinde contingunt, ut constat, cum exinde succedat filij illegitimi in bonis paternis, & legitimis heredes bonis illis primantur, ob quæcūq; simpliciter dicendum est mulierē adulterā plus peccare. Vnde et Caieranus ubi supra docet longe magis esse contra naturalē zelū ne coniugata adulteret, quā ne coniugatus coeat cū altera, quia olim quos iste erat, peccatum non erat coniugatum coire cū fornicata, ut patet in Patriarchis: at vero sēper illicitū fuit coniugatum cum fornicato coire, ut constat.

SECUNDVM DVBIVM est, quidnā facere teneatur mulier adultera, q̄ falso filij suppositum paritum alienū, vel ex adulterio cōcepit, & maritus filij suū esse putat, adeo vt nōnunquā talis ipurius succedat in primogenitura, & hereditate, & legitimus exinde dāni maximū patit? Dubiū graue in hoc casu est, an talis adultera teneat se intamare, ne filius ipurius succedat, tollaturque primogenitura ab eo, qui reuera est primogenitus patris? De qua re tractant Theologi in 4. dist. 15. & Canonistæ in c. off. de pēn. & remis. Quia vero dissentientes inter se sūt Doctores, primo illorū opiniones referā, scēcundū qd̄ verius mihi appareat, breuiter exponam.

Scotus in 4. dist. 15. q. 2. ante finē, litera. II. ait, adulterā quantum in se est, laborare debere, vt hereditas reddatur vero heredi, citra tñ periculum diffamationis, ita, si vt reuelet hoc filio spurco si videat eum in ritualē, & nimentem Deum, & potest tunc & hoc decere vel per seipsum vel per aliam personam pntā confessorē aut alium virum bonum & fidelem, & consulerē ei vt dimittat hereditatem, & inuitet religionem, vel vt sit clericus, & recipiat beneficia ecclesiastica, & his quasi contentus hereditatem dimittat alij tamen laico remanenti.

Sed autem videt filium in deutorū, nec persuasibilem, tunc non dēt se diffamationi exponere, & peccatū suū illi manifestare. Immo vero cū plerumq; homines ita amantes sint rerū terrenarū, vt nolūt res illas dimittere, quas possint iure exteriori tenere, quamuis non itein in sōto conscientia, & forte ex dicti matris filius tenacius teneret, concipiens diffamationem sui, quā si per illam diffamionem notaretur ipurius, quā notā multum capēt male nati, tunc nisi multū prius experta fuisset voluntatē filij sui, non dēt mulier se exponere certo periculo diffamationis apud filij suum p̄p in eam correetionem filij, sed alio modo laborare debet, vt fiat restitutio vero heredi: non quidē scdm æquiualens totius hereditatis, sed scēcundū correspondentiā iustitiæ, quia multū inter est inter habere, & prope esse, ite autē qui est verus heres, licet fuerit prope scēcundū iustitiā, nunquam tñ habuit hereditatem, ideoq; minus q̄ æquiualens hereditatē fuisse pro restitutione, q̄ minus ad arbitriū boni viri determinabitur. Addit tertio nō teneri adulterā reuclare hoc marito, q̄a vt plurimū incurreret exinde periculum mortis, aut saltem eā odio perpetuo liabret maritus, & a se, & ab actu coniugii expelleret, & discordia & rixæ multę sequerent. Similia prorsus docet Rich. 4.

dist. 15. ar. 5. q. 4. nō 9. Qui addit nō excusari mulierē, quia nō obstat quod maritus eā occide ret si crimen sciret, & qd̄ ipurius non crederet ei, teneatur ad restitutionem post mortē viri. Sed neque Scotus, neque Richardus explicat, quomodo facere possit talem restitutionem.

Hollensius in Summa li. 5. ti. de pēn. & remis. In noc. & Pan. in c. off. de pēn. & remis. Syluester in verb. adulterū. q. 1. tria in vniuersum docere videntur. Primum est, qd̄ ubi nullum est in reuelando periculū, puta quia maritus non aere ferret (sicut n. quidam viti qui sustinent scientes adulterium vxorū, & aliqui cōsentiunt, quia nō possunt proprios habere filios) probabiliter credid, qd̄ maritus ei crederet, tūc reuclare teneretur. Scēcundum est si probabiliter putat qd̄ ei non crederetur, si autē marito, aut a filio ipurio, nec habet probationes p̄ptas, tacere dēt, & sufficit ei p̄uenire, ne reuelando potius scādali, q̄ veritatē inducat. Tertio est, si hēt pbationes in p̄p̄tū, & verisimiliter crederetur ei, sed subest periculum mortis in reuelando, tacere dēt, q̄a tacendo est solū periculum rerum, sed in reuelando est periculū animarum, & corporum.

Adrianus Papa VI. in 4. sen. de rest. q. 1. §. difficultatē igitur, & §. sed restant. cum Scoto & Richardo docet.

Primo, quod si mulier habet in proprijs vnde possit restituere heredibus, aut alijs per eam de fraudant, tenetur restitue quantum læsit, sub compensatione tamen ad arbitrium boni viti quantum distat inter habere, & prope esse.

Secundo si non hēt in proprijs, nec probare potest ab alijs vnde restituit, tunc si procurare potest partū suppositum, aut prolem conceptā de adulterio, aut verisimiliter creditur ei, tūc tenetur procurare per se, vel interpositū personā a marito, vel alijs ad quos puenisset hereditas, remissionē tantæ summę, quā tanta defraudauit, aut scēpām diffamando peccatū detegere, teneatur enim quicquid potest facere ad indemnitatē eorum, quos suo peccato læsit, & hoc est si immineret periculū homicidij, puta, quia maritus p̄uocatus odio aut indignatione eā occideret, aut alium quē suspicatus fuerit cum eā cōcubuisse. Ratio est, quia quædā veritatē vitæ pertinent, id est, quia sunt de necessitate salutis, & in p̄cepto naturali, aut diuino, quale est restitutio alijs ni p̄p nullum scandalum, aut damnum & periculum, dimittenda sunt. Non. n. potest mulier famæ suæ consulere tacendo suum peccatū cōdāno alterius. Confirmari potest, quia tabellio, qui fecit falsum testā mentū & instrumentū, & testis qui falsum test. monū prouoluit, aut iudex, qui falsum tulit iudicium, & effecerit vtiq; quia bona iniuste a vero domino ablata sint, seipsos prodere tenentur etiam ubi subeunda foret capitalis sententia, quando alia via damna illata rescire nequeant.

Tertio addit in articulo mortis teneri matrē filio ipurio indicare qd̄ cōcepit sit de adulterio vt hereditatē patris putari non deat, & hoc est si dubia sit, an filius ei credere vellet, necne, & in hoc tertio dicto conuenit et Palud. 4. dist. 27. q. 2. artic. 1. concl. 3. Ratio est, quia tenetur facere

facere quicquid pōt ad indēnitatē eorū quos læsit, fieri. n. potest quod filius (sicut inquit; nō teneatur) tortosis ei credat. Dāt simile, sicut p̄dicator teneatur impio indicare impietatem suam, etsi ille nō semper acquiescat, aliōqn san guinem eius requirit dñs de manu eius. Et quia is qui cū pluribus alijs infamauit innoxius, teneatur se retrahere, quāuis alijs in sua snā persistētibus nouerit sibi minime fidem habendā. Quinimmo Adrianus ait fieri nō posse moraliter loquendo, qñ filius tunc tpis credat matri, aut salte maneat dubius ea dubitatione q̄ sufficit ad malā fidē, ac proinde conscientia moris restituat vero & legitimū haredi. Negat tñ Paludanus vbi sup. conclus. 4. teneri mulierē in tali mortis articulo id indicare marito, qā si eūa lesteret haberet eam exōiam, vt accidit de quodam quæ cum hoc reuelasset ad consiliū curati, odio habuit eam semper.

8 Exiuris peritis And. Alciatus li. 3. de p̄sum. 27. p̄asū. & idē li. 9. Pareg. c. 12. vt refert Cou. in Reg. Peccatō. par. 1. §. 1. n. 6. reficit talē matrē quæ nec hēt bona p̄pna, vñ reficit veris hēredib. nec ei credit filius, debere illos secreto vocare & dicere, iā nostris me morti appropinquare, & filij mei vnus vestrū natus est ex adulterio, & iō bona mei mariti detinet indebite, ego vero priusq̄ ex hac vita migrē, vñ putat hac sola via & conuentione, eū vnusquiq; de se dubitare incipit, remittendū sibi inuicē ius, spurius nihil reuocabitale. Huius ēr modi meminit Io. Maior. in 4. dist. 5. q. 17. Hęc ea fere sunt antiquiores Theologi & Canonistæ de hoc dubio tradiderūt, qđ ēr recentiores auctores paulo diligitius explicarūt, vt Caiet. to. 1. opusc. tra. 32. 31. Respon. 14. dub. 2. Ioan. Medina. C. de restit. q. 3. causa 4. Sor. lib. 4. de iust. q. 7. ar. 2. an te fl. Alphons. a Cast. li. 2. de p̄tate legis p̄enal. c. 11. Nauar. in Man. c. 16. n. 44. & deinceps. Bar. Medina li. 1. in iust. cōf. c. 14. §. 18. Mart. Ledes. 2. 4q. 18. ar. 2. dub. 6. Petr. Nan. lib. 2. de restit. 4. dub. 9. n. 408. & li. 3. c. 1. par. 2. dub. 2. r. n. 15 t. & seq. Michael Salō 2. 2. q. 62. ar. 6. cōtrouer. 8. Petr. de Arrag. ibid. Lud. Lopez par. 1. in iust. cōf. c. 8. & seq. Toletus in sum. li. 5. c. 4. Ioan. Benedictus in sum. de peccatis. li. 3. c. 6. & Emanuel Sā in Aphorismis in verb. adulterii, ex quib. quid mihi verius, & rationi cōformius videtur breuiter sequentibus dictis exponam.

9 *Primum est*, qñ adultera habet aliqua bona p̄pna libera, seu paraphernalia, (hoc est, vt vox ipsa sonat, bona q̄ vltra dotē pro onere matrimonij hēt, ff. de iure do. l. si ego, §. doria. Qualia ēr sunt legata, & successiones hareditariae, & alia donata quę obueniunt vltra contractū matrimonij quę possit p. suo arbitrio distribuere, & ex quib. sufficienter damñū rescire queat, nō teneatur se prodere, sed sufficit, & tenet de hmodi bonis defraudatis satisfacere. Et in hoc conueniunt omnes tunc antiquitum recentiores auctores allati. Ratio est, qā teneatur quāntū pōt commode famā suā conseruare, quā

hoc modo satis bene custodit; Et qā hac via sufficienter reficit dānum, restituendo bona eiusdē generis, immo ad id teneatur in hoc casu, qā quando restitutio commode fieri potest, in eodem genere boni, non fuit exponenda alia, quæ superioris ordinis sunt.

Secundum est, si nulla talia bona habet, aut habet, sed insufficientia, tunc prudenter & caute absq; sui infamiae, filium spurium quāntū pōt inducere curet, vt vitā ecclēsiasticā suscipiat, aut religionē ingreditur, quatenus hac rōne hēreditas ad legitimū deueniat, sic Scot. Adrian. Io. Medina, Nauar. Alphonsus a Cast. Petrus de Arragon. vbi sup. vbi hitres posteriores Nau. Cast. & Arragon. recte notant, inducere debere, vt intret religionē hēreditatis incapax, (qua lis hodie est sola Religio S. Frācisçi Capucinorū. & eorū, qui Minorū de obsequiā vocātur ex Cōcil. Trid. sess. 25. de Reg. c. 3.) alias nō euatur dānū magis qđ si manifest in seculo, qā in alijs religionib. monasteriū succedit in hēreditate, qđ ad monachū iure cōtingere possit. Aut si nullā istarū ingredi voluerit, sed aliā, tunc vt euietur oē damñū post ingressum iuxta Cōcilij Tridentini sess. 25. de Regul. c. 16. hēreditatem suā in legitimis renūtiat, aliōqn. n. nihil prodesset huic proposito ingressus ille cum monasteriū hareditatem illi obuenientē adire posset, arg. c. in p̄sēntia de prob. 1. Et quāuis Sotus lib. 4. de iust. q. 7. ar. 2. ad secundū putet, non teneri mulierē ad huic ingressum religionis persuadendū de iustitia, probabilius tñ est, vt notant Corduba lib. 1. sūi questionarij. q. 31. & Per. de Arragon. 2. 2. q. 62. art. 6. ad id teneri ex iustitia. Nā ex iustitia obligatur facere quā tñ poterit, vt legitimi haredes indēns sūt, siue p hūc, siue p aliū modū, vt oēs cōiter affirmāt.

10 *Tertium est*, qñ non habet bona propria quibus dānum rēcompenset, nec filio spurio ingressum religionis ad modū quo diximus persuadere valet, tñ cū probabiliter iudicatur, aut dubitet mulier, qđ si manifestet erratū suū, nihil profutura sit, puta quia nec filius, nec maritus credent ei, & sic in effectu nulla sequeretur restitutio, non teneatur crimē, & adulteriū suū manifestare, sed sufficit ei cōterito de p̄tō, & absolūda est. Sic oēs Doctores quos citauimus, exceptis Paludanus, & Adriano, q̄ duo volunt teneri ad reuelandum illud filio, etsi nulla sit spes remedij, exēplo p̄dicatoris, qui teneatur dicere verū, etsi sciat nihil profecturum, & exēplo illius, qui simul cum alijs proximum infamauit qui teneatur eam snām retrahere, etsi certo sciat, qđ non credetur, quia stabunt homines magis dūctis aliorum, qui simul cum ipso proximum infamarunt, q̄ suo. Ceterum probatur nostrum dictum, quia ratio mediōrū desumenda est ex fine, cū igitur tota rō propalandi iū adulteriū sit, vt dicto suo impediāt ne hēreditas legitimū deueniat ad spurium, cēisāte tali spe, & fine, non dēt se ipsam prodere, effect. n. tum opus vanū m, tum ēr nocuum, cum exinde plurimum dñi consequi posset. Dispar autem ēr rō de muliere in hoc casu, & de p̄dicatore, tum quia p̄dicator nō solum dicere teneatur,

veritatem, vt credentib. proficiat, sed et vt iusti-
ria diuina magis, magisq; iustificetur cōtra pec-
catores, vnde non solum loqui tenetur qñ est
spes emendæ, sed et quando certo scit se nihil
profuturū, rumq; auditores tenentur credere
predicatori, qd si non credant, nullum exinde
incommodū sequitur predicatori: At vero adul-
tera pro nullo alio sine tenetur crimen suū pro-
dere nisi vt fiat restitutio dñificatis, quo sine
cessante, cessat similiter obligatio criminē dete-
gēdi; Deinde et vt infra dicemus, filius nō tenetur
credere matri, & ipsa e cōtra reuelādo expo-
nit se periculo saltē infamie. Da illo aut, qui
simul cum alijs proximū infamauit, dicendum
est, vel non teneri ad retractandam sniam, qñ
nulla est spes proficiēdi, vt vult Petrus de Ara-
gon. 2.2. q. 62. ar. 6, vel vt docet Alphonsus a Ca-
stro li. 3. de pñte leg. penal. c. 11. lo. Medina C.
de rest. q. 3. ca. 4. Michael Salon. 2.2. q. 62. ar. 6.
obtrouerlia. 8. concl. 3. ad 6. Mart. Le desm. 2.4.
q. 18. ar. 2. dub. 6. concl. 3. Pan. & Iuno. in c. oñ.
de penit. & remis. tenetur cū propria sua infā-
mia dictū reuocare, quia qñ se infamit reuocā-
do dictā suam vt alteri famā restituit qñ ab eo
absult, non infert illi famā dñū, qñ valet res
qñ alteri reddit, sed tm solummodo, & in eodē
genere pñt, quantū, & in quo alteri reddit. Ni-
hil. n. aliud illi reddit, nisi famam, qñ solum ipse
amittit. Et si siue speter alios credituros, siue
nō, obligatur famā illi restituere, & p illa quan-
tū poterit laborare. Quod si alios in sua snia
peristere videret. cōsidere dētillos suo exēplo
moris aliquando et sententiam retractaturos,
& sic ipse facit, quod pōt. & ad quod tenetur.
Mulier aut adultera luum peccatum reuelādo
sine spe proficiēdi, multo maius sibi damnum
infert, quam vete valeat hereditas cōmuniter
quam filius spurius recipere, aut retinere pōt.

**Quantum est, qñ cernitudo moralis, & prudē-
ter videret se profuturam, admonendo secreto
filium spurū, & illum crediurum, viurumq;
consilio, & admonitione ipsius, abiq; eo qd se-
queretur scandalū, aut aliam infamiam qñ apud solū
filium, tunc tenebitur crimen luum secreto reue-
lare filio. Si omnes Doctores cōmuniter, Ra-
tio est, quia maius bonum est, vt hereditas illa
ad legitimos denegat, quam sit malum illa exi-
gua infamia, & secreta apud filium, & ideo eā
lubre tenetur pro maiori bono alterius.**

**Quantum est, si mulier probabiliter sperat se, p-
futuram, & qd restitutio fiet cum effectu, puta
quia dabit certa indicia vt illi credatur, si tñ ex
altera parte est certa moraliter, quod maritus
eā occider, vel filium spurū, vel adulterū, aut
qd sequentur alia multa scdala, & inimicitie,
non tenetur regulariter loquendo suū crimen re-
uelare, nec seipsum prodere. Sic oēs antiqui, &
recentiores Doctores, quos citauimus, pter Adr.
qui vniuersaliter affirmat talē adulterā teneri
crimen suū manifestare, et cūni suæ, & aliorū
vitæ periculo. Tū pp argumenta superius alia
lata qñ eius sententiam recensuimus: tum quia
adultera non concurrunt possitue ad illa scdala,
quæ ex sua manifestatione sequuntur, sed tm
permisiue, ad iniuriam aut lētionē mariti, &**

hæredum concurrunt possitue. Ergo tenetur pro-
uidere potius nē damnum illud lequatur, qñ ne
scandala & peccata illa eueniant. Ceterū pro-
batur assertio nostra. Primo, ex c. officij de penit. &
remis. vbi Innocent. Papa III. dicit, non esse negā-
dam penitentiam mulieri adulteræ, aut supponē-
ti marito filium alienum et si pp metum mariti
nolit reuelare crimen suū. Quod eōtem Doctores
intelligendum esse dicunt saltem qñ est pe-
riculū vitæ. Ex qua sūmi Pontificis responsione
manifeste concluditur contra Adriānū non tenē-
ri mulierē in hoc casu pdere. Quia nemo
est absolouendus nisi id faciat, ad qd tenetur in
conscientia: sed mulier ista adultera absolueda
est, etiam si nolit crimen suū marito detegere.
ergo non tenetur cū periculo vitæ se prodere.

Secundo, ex duob. malis, minus malū eligen-
dum est ex Cōcilio Toletano, & habetur in c.
duo mala. & ca. neri testificolorum. dist. 13. Sed mul-
lier qñ ex adulterio concepit, & peperit hac ne-
cessitate cōstringitur, vt quocūq; se vertat, in
alterum duorum infamiorum incidat: & cendo. n.
cā est quod legitimus hæreditate priuetur: re-
uelando aut periculum mortis incurrit; sed mi-
nus malum est, quod nō fiat restitutio bonorū
temporalium, qñ vitam propriam amittere, aut
qd tot scandala lequatur. Ergo illud potius eli-
gendum est. Sicut. n. vita corporalis multo mel-
ior est diuitijs: ita mors maius malum est qñ a-
missio diuitiarū. Cum igitur obligandus non
sit quilibet restituere aliquid cū maiori deerrine
to qñ intulit, maius autem damnum notabiliter
pateretur in hoc casu mulier, qñ alteri intulit,
non tenebitur prodendo crimen suum, restitui-
tionē procurare cū probabili mortis periculo.

**12 Dixi aut hoc verum esse regulariter loquendo
qa Sotus li. 4. de iust. q. 7. art. 2. Couar. in regul.
Peccatum. par. 5. in 6. in fi. Ant. de Corduba.
in suo question. li. 1. q. 31. Michael Salon. 2.2. q.
62. ar. 6. controuersia. 8. ante concl. 1. & concl.
2. in fi. Pet. de Arr. ibid. Lud. Lopez part.
1. instruc. cōscien. c. 88. & c. 116. concl. 5. & To-
letus in sum. lib. 5. c. 1. docent, dari posse egre-
gium, & extraordinariū casum, in quo tenebi-
tur adultera si esset profutura cū periculo vitæ
crimē detegere, puta qñ Regnū, vel Principa-
tus, aut pclarissima domus silente adultera ad
spuriū & adulterinū trāsiret. Id qd verū esse po-
test, qñ bonum commune Regni, & Reipubl.
vel subditorum id exigit, quia, s. spurius ille
malis morib. imbutus esset, & ad malū propen-
sus, contra vero legitimus hæres animo nobili
& Regio gubernaret, & cū vtilitate ciuiū: aut
et quando pacificaretur regnum, virarenturq;
cedes, & bella qñ alias ex successione adulterini
succederent, tunc quidem deberet adultera
cū vitæ periculo, & spe proficiēdi crimē suum
detegere, quo sane in casu non exponit vitam
suā p hæditare, & bonopriato filij legitimū,
sed pro cōi Regni, vel puincia, aut Ducatus,
ad quod quisq; iure nature obligari videtur. A-
lias extra hūc casū, & sublata necessitate boni
cōis non tenebitur solo titulo dignitatis, & di-
uitiarum Regina adultera alias boni nominis,
nullaq; laborans infamia, cū vitæ periculo cri-**

men detegere, cū vita Regine, Ducissę, aut mulieris nobilis cuius hęreditati pręstet, vt Mediana, Lopez, & Petrus Nau. vbi sup. testantur.

13 *Ad argumenta vero Adriani facilis est Responsio:* Ad primum. n. respondetur, Restitutionem esse de necessitate salutis, & in pcepto, sed affirmano, quod nō obligat pro sps, sed cum debito mō, ordine, & circūstātijs requisitis, quę secundū rectam rōnem cōcurrere debēt ad hoc, vt eius pceptū sit obligatoriu, & Dñs sit rationabiliter iniurus. Est autē contra rectā rationem vt quis restituere obligatur, qñ multo magis aliunde seipsum lædit pro tali restitutione faciendā, q̄ valeat res ipsa q̄ restitui debet: Sicut in præsenti casu plus valet vita adulterę, q̄ hęreditas quę ex reuelatione criminis ad legitimū perueniret. Neq; is qui pro tali dāno euitādō rē alienā possidet, dicēdus erit tenere illam inuito dño, quia licet dominus auctō nolit rem suam ab illo retineri, tñ iuxta rectam rationē, & voluntatem debitam, velle deberet illā retineri ab illo quicquid iuxta rectę rationis iudicium Dominus velle dēt, vt cū tam graui damno, quale est mortis periculū, hęreditas sibi nō restituatur. Sicut patēs ensem suū ab alio custoditū obligatur velle, vt non sibi a custode ad percutiendū innocētē reddatur, arg. can. *Ne quis arbitretur*. 22. q. 2. & l. bona fides. ff. de positi. ex Cast. & Cou. vbi sup. Ex quib. consequtur, nō esse in hoc casu necessitatem rei alienę restitutionem precise ad salutem animę, nec inconueniens esse veritatem hanc ab adultera obefugiendam necem propriam, ac mariti, & aliorum scandalum relinquī, & omiti.

Ad confirmationem vero dicendum est iudicē, tabellionem, & testem, quorū culpa aliquis in bonis damnū suscepit, teneri ex proprijs bonis illud rescire: quod si in fama dānum illatū sit, tenetur et cum fama suā dāno illud rescire, quia nulla est in hmōi restitutione inæqualitas, sed debita æqualitas: sin autē culpa illorum innocens sit in periculo vitę, ēr cum vitę proprię periculo seipsos prodere tenentur, & innocentis veritatē, & innocentem aperire, qđ facere possunt, vt docēt Victoria, & Saloñ vbi sup. concl. 3. cōstituēs se in aliquo loco tuto, mittentesq; literas testimoniales cū oīb. circūstātijs requisitis, vt plenā fidē in iudicio faciāt, quib. & iustitiam innocentis testentur, & proprię iniquitatem prodant. In casu namq; equalis necessitatus ex culpa alicuius proueniens, tenetur is qui in culpa & cū fuit dāni, damnum illud rescire. Ceterū in casu nostro res alio modo se habet, cum id quod debetur non nisi bonum temporale est, damnum autem quod ex huiusmodi restitutione seu criminis reuelatione sequeretur, longe maius est, scilicet probabile mortis periculum, vt constat, in quo Alphonsus a Castro, Ioannes Medina Martin. Le desm. & Saloñ locis allatis conueniunt.

Ad rationem autē Adriani in hoc dicto allatā, respondetur negādo Antecedens: nā adultera qđ posituē concurrat suo modo ad illā scādāla, & peccata q̄ ex reuelatione criminis sequitur, ac ad damnificationē mariti, & hęredum,

quia non alio mō cōcurrit ad illā scādāla, qđ detegendo crimē, qđ si hoc satis nō est ad hoc vt dicatur posituē cōcurrere ad illā scādāla, multo minus dicitur cōcurrere posituē ad dānificationē mariti, & hęredum, ipsa siquidē nihil posituē ab illis accipit, sed tñ se hērnegatiue tacendo, & nō obstant dñis. Quod si detegēdo crimē suū vere facit, vt legitimus capiat hęreditatē, pari rōne cōcurrit ad probabile periculū occisionis sui, qđ non licet; Præterquam quod vt plurimū non est certa, qđ reuelandum erimē, alterum malū euizabit, saltem detētionem, nā nec filius sp̄s tenetur illi credere, vt dicemus, & ex altera parte probabiliter dubitare pōtne sequatur occisio sui, et ppea ad vitandā mortem crimen suum detegere nō obligatur. Et in equali dubio restitutionis, & occisionis, pferenda est vita indēnitati legitimi hęredis.

14 *Sextum est, qñ non est periculum mortis, sqa vel maritus mortuus est, vel senex, atq; patiens, & nullum aliud est remedium ad restituendū, nisi reuelare adulterium, ex quo sequitur propria infamia, manifestato autē scelere, credetur ei, & expelletur spurius, & legitimus hāres in bonis paternis succedet, tñ cūq; Adria. in 4. q. 1. de restit. & lo. Maior. in 4. dist. 15. q. 17. simpli ceter affirmat cū periculo infamie debere reuelare; Alij vero vt Cale. to. 1. opus. tract. 11. Respō. 14. dub. 2. & in Sum. ver. adult. lo. Med. C. de rest. q. 3. ca. 4. Alphō. a. Ca. li. 2. de ptate legis pen. c. 1. t. 3. Ant. p. 2. ti. r. c. 18. §. 8. in fi. & tit. 2. c. 7. §. 4. Nau. in Man. c. 16. n. 44. vers. Tertio. abfolute, & sine limitatione docent ecōtra, qđ cum iactura famę, cū sit altioris ordinis, nō tenetur quis rescire damnū bonorum temporalium. Rectius tñ Sot. lib. 4. de iust. q. 7. art. 3. ad secundū Cou. in reg. Peccatū, part. 1. de reg. iur. in 6. n. 6. Michael Saloñ 2. 2. q. 62. ar. 6. controuert. 8. Pet. de Arrag. libidē. Ant. de Corduba li. 1. question. sui. q. 31. Lud. Lopez part. 1. instr. cōfession. c. 88. & Toletus in Sum. li. 5. c. 11. & alij traditū quod si scdm viri prudentis iudicium bona, quibus legitimi hęredes priuantur, sunt maioris precij, quam fama eius; quia. f. illa non est ita nobilis, & illustrius, & bonę famę, tenetur in conscientia adultera crimē suum manifestare, vt hęredes talia bona recipiant, dūmodo non hēat aliūd, quo restituat, & nullū aliud seqtur incommodum, qđ propria infamia, & ex reuelatione sequetur restitutio in effectū, sin autē bona fortune, quib. legitimus hāres priuatur, fuerint parua, vel mediocria, aut ēr satis magna, ecōtra vero mulier sit ita illustri, & nobilis, ac bonę famę, vt prudentū iudicio p̄stet fama, & nobilitas hęreditati, non tenebitur cū infamia suā restitutionē facere. Rō. p. prima huius dicti parte est, qā licet fama ex genere suo sit quid præstantius bonis fortune, tanta tñ potest esse pecunia, seu hęreditas, quod secundum arbitriū boni viri adæquet, vel excedat famā vnius personę inferioris, sicut licet aurum ex genere suo sit pretiosius argēto, nihil tñ vetat, quo minus magnū pondus argenti pręponderet in valore minimo ponderi auri, maxime qđ precium rei semper moraliter sumatur ex utilitate, quā*

affert

affert in ordine ad vsus humanos, vt constat. Immo tanta poterunt esse ista bona fortune, vt et sint præferenda famæ Regis, vel cuiuscunq; alterius. Secunda pars cõstat, qd nemo tenetur restitutione facere cõ maiori suo dño notabili, vt v.g. nõ tenetur qd restituere centũ, cũ iactura 300. Cum igitur fama, & honor maxime femina nobilis, illustis, & honeste p̃stet diuitijs, & hæreditati viri nobilis in magno excessu, nõ tenetur mulier illustis, & honesta cum periculo famæ facere, vt hæditas ad filios legitimus deueniat. Et quidẽ ceteris paribus, nõ tenebitur mulier crimẽ suũ detegere hoc falo sine, ne filius legitimus hæditas expolietur; Rõ est, qd ipsa possidet actu famã, legitimus vero nondũ possidet hæreditatẽ, & sicut legitimus hẽt ius ad hæreditatẽ, ita mater ad suã famã in re occultat; vbi aut iura paria sunt, melior est cõditio possidentis: Et deniq; qd prudẽtũ iudicio ipsimet filio legitimo p̃stat haberi filiũ honeste matris in mediocri si azu diuitiarũ, & dignitatis, quam haberi filiũ adulteræ: cũ magna dignitate, & diuitijs; præstat. n. esse nobilẽ cum mille aureis, & haberi filiũ honeste matris, quã esse comitẽ, & haberi filiũ adulteræ. Dixi, hoc solo sine, ne legitimus priuatur hæreditate. qd si immineret damnum Regni, aut Ducatus, tunc non agitur de dignitate, aut diuitijs quẽ sunt bona tporalia, sed de bono cõi, quod non solum cuius famæ, sed et vitæ præferendum est. vt diximus. In qua re maxime iurare debent con filium & prudentia boni viri: & prudẽtis cõfessari. Sic igit difficultatẽ istam soluendam esse puto, adeo vt decisio illa Sũmi Pontificis in ca. officij. de parit. & remiss. intelligenda sit, qd talis adultera absolueda sit, et si crimen reuelare nolit, qñ aut nihil esset reuelando profutura, aut quando sibi timeret de morte, aut infamia, & calus non erat egregius, sin quo deberet re pro hæreditate infamare.

Septimum est. modus ille Alciati, & Iustitiarũ de remittendo sibi inuicẽ iura, plane insufficiens est, vt recte Cou. in reg. peccatũ. par. 1. §. 1. n. 6. in fi. de regul. iur. in 6. & Michael Salon. 2. 2. q. 62. ar. 6. controuertit. 3. concl. 3. annotunt. Ratio est. Tũ quia licet mater nõ explicet priuatiõis illorũ sit spurius, seipsam tamen infamat adulterij apud eos oẽs, ad quod non tenetur, nec dẽt regulariter loquendo, vt diximus. Tum quia hac rõne minime tollitur damnum illarũ ex adulterio, nec fit liberatio sufficiens, si quidẽ mutua hæc absolutio spontanea non est, (cum fiat ab vnquoq; ignorante, & timẽte ne ipse sit ille spurius, alioquin illam nõ facturus) sed inuoluntaria, & coacta, & consequẽter iniustis, & inualida, nullũq; exindẽ legitimus cõmodũ accipit, sed adhuc dñum sicut antea, patitur, nec iuri suo cederet, si se legitimũ, & alre rũ ex adulterio natũ fuisse certo intelligeret.

16 Octauum est. Filius illegitimus matri suæ de sua illegitimitate reuelanti fidẽ regulariter, & cõter præstare non tenetur. Sic Richard. in 4. distin. 15. ar. 5. q. 4. ad 9. Palud. 4. dist. 27. q. 2. art. 1. concl. 3. S. Ant. par. 2. tit. 1. c. 18. §. 8. in fi. & ti. 2. c. 7. §. Syluest. ver. adulteriũ. q. 1. Ang. verb. co. n. 5. Tabiena verb. co. n. 7. Pan. in c. per tuas, de

probationib. Adr. in 4. q. 1. de restitut. §. sed restant. Alphonsius a Cast. lib. 2. de potestate leg. p̃nal. c. 11. Ioan. Medina C. de penitentia. q. 3. ca. 4. Nau. in Manuali. c. 16. nu. 44. vers. Tertio. Cou. in reg. peccatũ p. 1. §. 1. n. 6. de regu. iur. in 6. Michael Salon. 2. 2. q. 62. art. 6. controuertit. 3. concl. 1. Petr. de Arrag. ibid. Lud. Lopez. p. 1. in struct. concien. c. 88. Sotus li. 4. de iust. q. 7. ar. 3. ad 2. Pet. Nau. lib. 3. de restit. c. 1. p. 2. dub. 21. n. 156. Tolet. in Sum. li. 5. c. 11. Io. Bened. in Summa de peccatis, lib. 2. c. 6. Emanuel Sã in Aphorismis verb. Adulteriũ, & Barth. Medina in Summa lib. 1. c. 14. §. 13. Immo Pan. ait, non tenetur credere et si verq; parẽs negaretur esse filiũ, & Emanuel Sã ait, non teneri illi fidẽ adhibere et si iuraret, qñmo Bart. Medina audent affir mat filiũ illũ valde stulte facturũ, si postquã natus est iuo domo patris sui vellet assensum matri præbere, siquidẽ si credat, tenebitur in cõscientia restituere hæreditatẽ filio legitimo, vñ docet confessarios debere tali filio cõsultare, ne matri assensatur. Et Paludanus exemplũ affert de illo, qd dixit matri suæ, bñ credo vobis, qd sitis ribalda, sed non quod sũ bastarda. Idẽq; docent Doctores in l. filiũ, ff. de his q sunt sui, vel alieni iuris, & in l. i. vicinis. C. de nupt. dicentes factũ fuisse illũ qui regno renunciauit propter dictũ matris. Et l. miles. ff. de adulter. & facit regula iuris, alleganti suum turpitudinem nulla debetur fides. Põt etiam filius prudẽter suspicari, & time re matrẽ, cum sit ingenium mulierum aliquos ardẽt amare, & alios capitaliter odire, ipsũ ita odio habere, vt vellet eũ ab hæreditate excludi, & alios ita diligere, vt eos solos vellet esse hæredes, & hoc finẽ fingere adulteriũ, quod non cõmisit. Immo Alphõsius a Cast. ait, quod licet illa dicat marito, & ille credat, filius tñ ille credere nõ tenetur. Quia cõ statum sit in domo paternã, matrẽ, & viro suo nihil cõhabitauit. nec vllã infirmitate impeditis, ius psumit illũ esse legitimũ, & a viro, nõ ab adultero genitũ contra quã iuris psumptionẽ filius credere non obligatur in tñ sui præiudiciũ, & detrimentum.

Ceterum quãvis filius cõter, & maiori ex parte non tenetur matri, quãuis iuranti, fidẽ adhibere, qñ tamen sciens conuincitur, & cõpel litur intra se fateri te esse spurium, puta, quia probare põt mater euidenter per testes iuratos, & alia testimonia patrẽ putatiũ abfuisse tempore sui conceptus, vel quia euident est et tpe quo fuit conceptus, matrẽ suam ab illo suo patrẽ putatiũ nõ fuisse cognitam, aut alia rebus intus in mente credere conuincitur, quod continget qñ mater, quæ alias talem filium amantẽ tractauit, & q est moribus reformatã, & cõscientia timorata, & proprix famę amica, nec meminit soluta maxime si in tpe sacro, puta in hebdomada sancta, aut in mortis articulo crimẽ suũ filio suo spurio reuelat (quo tñ tpe non tenetur regulariter illud reuelare) tñ sine dubio tenebitur filius in cõscientia hæreditatẽ dimittere, et si in foro exteriori sibi fuerit ad iudicandũ, quã veritas ipẽ præferenda præsumptiõni, alias sciens, & prudens, & mala fide possideret alienum inuito dño, ex Soto, Castro, Salono, Petro

Petr. de Arragona, Ludou. Lopez, Tolero, S. An-
to. Sylu. Perro Nau. nu. 1. § 6. & alij; Nec poterit
in hoc casu confessarius cōsultare spurio, ne ma-
tri assentiatur, absq; pctō in mortali. Quando autē
dubitauerit de dicto marris post semel aditā hā-
reditatē nihil restituere teneatur, quia in dubio
melior est conditio possidentis, et quia in dubio
debemus in fauorē filiorum sic interpretari, ex
Panor. in c. intell. eximus. de adult. & Sylu. verb.
adul. q. 2. & facit. l. si vicinis. C. de nupt. vbi autē
veritas sibi cōstaret post cōpletam p̄scriptio-
nem bona fide faciā. nō tenetur ad aliq̄ restitu-
tionem, et si sibi constaret le non fuisse legitime
natum, vt notat Sylu. vbi sup. q. 3. Ang. eod. nu.
6. Tabien. eod. nu. 3. verl. Quinto. Barr. Med. lib.
1. instr. conf. c. 14. § 18. Petr. de Arragon 2. 2. q.

62. art. 6. & Doctores cōiēt in doctrina de p̄scrip-
tione. tunc. n. titulo p̄scriptiois bona fide fa-
cta legitime possidere potest. Incipit autem p̄-
scribere, qñ incipit nominari, seu pro filio legiti-
mo reputari, secus autem si ante completam
p̄scriptioem illegitimum se fuisse constet,
tunc. n. hāreditati renuntiare teneatur; de perce-
ptis autē, & bona fide consumpsit non tenetur
aliquid restituere ex Syluestro vbi supra, immo
Michael Salon affirmat, quod si in statu hono-
rabili educatus, et constitutus sit, si non aliunde
hēt vnde viuā, retinere potest aliq̄ partem hā-
reditatis ad moderatā sustentationem, & neces-
sariā, & aliā restituere, vt cōiēt tradunt autho-
res de debitore, qui non habet alia bona vnde
viuat, nisi ea, quę restitutioni obnoxia fuerint.

17 *Solutio* contra hanc responsionem est argumē-
tū quod nō nullus decepti, quia si quis mihi le-
gasset centū aureos, credens me esse suū filium,
sua tñ leuitate deceptus, vel ab alio citra meam
culpam, non teneor illos restituere, sed possū
tuta cōsciā illos retinere, quia deceptio illa,
non mihi, sed illi imputanda est. Ergo licet filius
ex relatione marris le spurio esse intelligat, si tñ
pater putans illū esse legitimum, constituat illū
hāredem, non tenebitur restituere hāreditatē.

Respondeo tñ cum Soto lib. 4. de iustit. q. 7. art.
2. ad 1. cōcludū, & Michaele Salon. 2. 2. q. 62. art.
6. controuer. 8. conclu. 1. in fin. longe disparem
esse rōnem, quia in illo allato casu de legāre cē-
tum aureos, ego nō fui per iniuriam causā illius
ignorantię, & ex altera parte ad licite possiden-
tē illos centū, sufficit cōsensu legātis, in nostro
vero casu pater non sua sponte & libera volun-
tate hāredē instituit, sed lege coactus, adeo vt li-
cet pater ipsum hāredē non constitueret, eo tñ
ipso quod alter est illegitim⁹, & iste legitim⁹,
ex legis p̄scriptio hāres efficitur legitim⁹, &
hanc futurā patris mētem certum est, si sibi de
alterius illegitimitate cōstaret: ideo. n. illum re-
liquit hāredem, quia ignorantia ductus illum
legitimū fuisse credidit, non relicturus si spurium
fuisse cognosceret: Etenim voluntas patris ius
naturale, & leges, q̄ filiis legitimis, non illegiti-
mis, suffragantur, lequi dēt, vt recta sit, & recte
rōni conformis, hac igitur dicta sint de restōne
facienda legitimo hāredi, qñ certus sit hāres.

18 *TERTIVM DVBIUM* est, quidnam facere
deat adultera, aut cui restitutio faciendā erit in

casu quo maritus adulterē nullū aliū hēt filium
prāter illū spurium. Rō dubij est, quia cum nul-
lus nisi filius, aut in recta linea illi succedens sit
hāres necessarius, sed ex sola voluntate testato-
ris pendeat, quāvis esset constituendus eius hā-
res, si illū non fuisse filium suū cognouisset, incer-
tū plane est, cui debet fieri restō hāreditatis,
q̄ spurio possidet; forte. n. non reliquisset con-
sanguineis, sed in alia pia opera patrimonij e-
rogasset, videlicet, quia illud, aut pauperib; aut
hospitali; aut alicui mōasterio reliquisset. Tūc
ergo si adultera pro hāreditate a filio spurio, re-
tenta, cōsanguineis mariti ab intestato succedē-
tib; acceptū restituat, constat illā legere paupere-
s, aut hospitalē, aut mōasteriū, qđ reliquisset
hāredē, si sciret illū non fuisse filium suum.

In hac re mihi probatur quod docent Alpho-
nus & Castro lib. 2. de p̄ate legis penal. c. 11. & Pe-
trus de Arragon 2. 2. q. 62. art. 6. si forte maritus,
putans illū esse filium suū, fecit pro illo pupillārē
substōnem, tunc certū est adulterā tenere, & res-
tituere illi, quod maritus pro filio substāuit. Eo
n. ipso quod maritus talē pupillārem substōnē
fecit, aperte satis declarauit le fuisse relicturum
illā hāredē, si alius filius illū spurium fuisse cogno-
uisset. Quod si nullus substāuit, tunc si certo
diceret a marito, quēnā relicturus esset hāredē,
si filius nō hēret, illi, & non cōsanguineis suc-
cedentib; ab intestato restitutio fieri debet. Illa
namq; volūtas mariti aperte & sine vlla fictio-
ne adulterā declarata, satis est pro testō, quod
si certa non sit mulier cui alteri bona maritus
reliquisset, tunc cōsanguineis succedentib; ab
intestato restituere dēt. Alia remedia occurrere
possūt, p̄negotiorū, & circūstātiarū diuersitate
ad q̄ similiter faciendā obligata erit mulier adul-
tera, sed illa vniuērsimq; prudētē relinquētur.

19 *QVARTVM DVBIUM* est, ad quid teneatur
adultera, quando dubitatur, an filius ille sit fi-
lius adulteri, vel viri sui?

Respondeo, quicquid aliquid velint teneri mu-
lierem in hoc casu suadere viro suo, vt benefa-
ciat alijs, quos certo scit legitimos esse, mihi tñ
contrarium verius esse vī. nullo modo ad id tene-
ri saltem ex iustitia; Tum quia hac rōne dā-
ret occasionem marito suo suspicandi male de
illa, & infamaret se cum aliquo periculo sui;
Tum quia dubia in meliorem, & fauorabiliorē
partem interpretanda sunt; Tum quia in dubijs
melior est conditio tum feminae possidentis sa-
mam suam, tum filij, qui est in possēssione legiti-
mi hāredis. Atq; ita etiam sensit Michael. Sal-
on 2. 2. q. 62. art. 6. controuerfia. 8. in fine.

20 *QVINTVM DVBIUM* est, de adultero, an
adulter q̄ ex aliena vxore prole sustulit, aliquid
restituere teneatur tum marito eius pro expēsis
in filio illo supposito alēdo, & educando factis,
tū legitimo hāredi, qui ex inde deficiendis ve-
nit. Rō dubij est, quia ex vna parte, dēt causā
damni, dans autē tñ causā damni; et cōtrā adul-
terinū, ipsum dampnum oecisse cēletur, ac pro-
inde ad oīa damna restitutio obligatur, argu-
c. final. de iniur. & damno dato. Ex alia vero par-
te non vī ipse causā damni, quia ipse non sup-
posuit filium marito, nec (vt supponitur) ma-
ri-

lieri suafit, vt maritum deciperet, dicendo esse filium suum.

In hac difficultate nonnulla certa sunt; Primo. n. certum est, quod quomdiu adulter non credit nec credere debet, quod filius ex adulterio natus, sit suus, nihil restituere tenetur, nec a confessorie in conscientia cogendus est ad dāna patri putatio, aut filijs legitimis refarcendum. Quod idē dicendū est in dubio probabili, siquā diu adulter probabiliter dubitat, aut dubitare possit filiū suū non fuisse. Sic S. Ant. p. 1. tit. 2. c. 7. in fi. Sylu. verb. Adulteriū. q. 5. Tabiena. eo. nu. 6. verfi. Sed quid dicendū. Nan. in Man. c. 16. nu. 47. verfi. Septimo. Petrus de Arragon. 2. 2. q. 62. ar. 6. Michael Salon ibid. cōtrouerfia. 8. Ludou. Lopez p. 1. instr. confc. c. 90. Tolerus lib. 5. instr. Sacer. dot. c. 1. 10. Benedictus in Summa de peccatis. lib. 2. c. 6. & Emanuel Sā. in Aphorism. s. verb. adulterium & facit c. *Habuisse. d. 33. vbi dī. In ambiguis reb. non esse ferendum absolutum iudicium.* Sed neq; facile credere debet mulieri alferenti illum spūm eius, vel primo qñ mater ipsa prę se fert ipēm leuitatis; & solita esset alijs sui copiam facere; solent. n. istę mulieres nonnunquam filiū spurium tribuere ditioni, aut sibi magis dilecto; aut secundo, qñ vidit, aut no uir illam simul agere cum viro suo, nec minus concipere potuisse ex viro, quam ex te ipso, vel qñ ipsa quoq; dubitat an sit mariti, vel adulteri, aut qñ ipse probabiliter credit eam mentiri ad se obligandum, et facit l. Lucius. ff. de coadit. & demon. vbi dicitur. Quod si duo eodem tempore habeant consuetudinem cum eadem muliere, neuter tenetur agnoscere partum.

Secundo certum est, non teneri ipsū ad aliqd restituendū cum periculo famę, aut vitę, sicut nec adultera, cum æqualis sit vtriusque ratio.

Tertio certum est, teneri ad restituendū, qñ consuluat adultera vt spurū illum viro suo supponeret, tanquam legitimum. Quia. n. suo consilio cā est alicuius damni, ad illius restitutionē obligatur. Hęc igitur certa sunt apud omnes.

Controuerfium autē est inter authores, an casū quo nec ad est periculum infamie, aut vitę, nec matri cōsuluit partum supponere viro suo, sed credit, aut credere debet filiū illum illegitimū esse suū, quia. s. tempore conceptionis maritus aberat, & illa quia aliquin erat honesta, et bonę famę, etiam si rem cū illo habuit, ad id tñ vi, aut minis, aut alijs suasionibus adducta fuit, nec vnq; postea sinistra aliqua laborauit opinio ne, sed timorata semper cōscientię habita fuit, & deniq; tor concurret signa, & indicia, vt adulter ad credendum filiū esse suū conuincatur, dubiū in hoc casū est, an teneatur ad restitutionem aliquam ex eo solum quod genuerit illū?

Dominicus Satus lib. 4. de iust. q. 7. ar. 2. in fine, ait adulteriū in hoc casū non teneri ad aliquam restitutionem ex iustitia marito, aut filijs faciendam, sed solum ex honestate, & decenna circa periculum, aut icandali, dum nō potens & diues sit. Rō pro priā parte est, quia ipse non est cā proxima illorum damnorum, sed remota solum, cū non intēderit gñare, sed solum suam libidinem explere, solum aut mulier causa pro

xima fuit, quę sponte adultera est, & filiū supposuit marito suo. Pars vero posterior exinde probatur, quia est aliquo modo causa illorum damnorum, vnde cum dines, & potēs sit, ex honesto & congruo aliquid restituere tenetur.

Cū tamen & verā opinio est, Adulterum qui probabiliter credit, aut credere debet filiū adulterinum esse suū, teneri ad restituendū damnum marito, & filijs legitimis. Sic S. Anr. p. 2. tit. 2. c. 7. in fine. Ang. verb. adulterium. nu. 4. Syluest. eod. q. 5. Tabiena. eod. num. 6. Caiet. in Summa. verb. adulterium. in fine. Nau. in Man. c. 16. nu. 49. verfi. octauo, Petrus de Arragon. 2. 2. q. 62. ar. 9. ante finem. Michael Salon. ibid. ante finem. Ludou. Lopez p. 1. instr. confc. c. 90. & c. 91. Petrus Nau. lib. 3. de restit. c. 1. p. 2. dub. 2. r. nu. 157. Jo. Benedictus li. 2. Summę. c. 6. Tolerus in Summa li. 2. c. 11. & Emanuel Sā. in Aphorism. in verbo. adulterium. Ratio est, quia adulter nō minus est causa damni proxima, quam adultera cum vterq; eodem actū, & eodem modo ad damnum cōcurrat, & vterq; æque dat operam sciens, & prudens actū adulterij, quod ex sua natura ordinatur ad gñationem, nec magis intendit mulier generare qñ adulter, sed solum explere libidinem sicut adulter. Ergo non minus est cā damni, q adultera: sicut igitur teste Soto adultera teneri ad restituendū damnum mariti, & adulter, cum non minus cā sit damni, q adultera. Tenetur igitur talis adulter, si mater satisfacere nō pōt, aut non vult, restituere omnes expēsas, & alimenta, quę subministravit pater putatiuus adulterino ad integrū, seu aliquid citra integrum magis, vel minus, scdm qd magis, aut minus certus sit, quod sui sit filius penfatis quoq; alijs causis, quā in hmōi interuenire solent. Qd si adultera mittere filiū ad hospitale, vt hac rōe occultaret adulteriū (id quod abfq; pōt licet, ex Caiet. in sum. verb. adulteriū, & Toler. li. 5. c. 11. hæc. n. vna cā est, cur loca hæc pia instituuntur) tenebitur pater, aut mater plis satisfacere hospitali, nisi pauperes eos excuset, cum bona hmōi hospitaliū ad alendos pauperes, non diuites insutura sint, & qm consumitur a diuitib. tñ indigentib. adimittit, Tenentur insuper parentes nō solum alere, & vestire, sed et per se, vel per alios prole propriam instruere. De hereditate autē vel dote, si dotaretur a patre putatiuo, tenet vterq; ad boni viri arbitriū, attenta sui facultate. Ceterum nec ad infamiam, aut mortē vitandam debet adulter, vel adultera aborsū, aut mortē prolis procurare, arg. c. facite. 23. q. 1. & S. Anto. p. 1. Sylue. Caiet. Arragon. Salon, Lopez & alij, quos supra citauimus. Qd si adultera totū damnum ex suis bonis proprijs, & liberis restituere marito, & alijs filijs tenebitur adulter eidē medietatem recipere, tanquā particeps, & cōcausa damni, sicut quādo plures idem damnum inferunt, vno in integrū restituente, tenentur alij suas partes illi exhibere vt præfat. authores testantur, & hæc de adultera, & adulteri restitutione sint statim.

Poterat hoc in loco tractari de quodā adulterij genere, quod inproprie adulteriū dī. puta, de eo quod inter virum & vxorem nōnunquā com-

committi solet, quā. s. coniuges amore inordinato se diligunt, & regulā honestatis in actu conjugali excedunt. Debet namque homo amare uxorem cum iudicio, non affectu libidinis, unde S. Hieronymus contra Iovinianum, & hī in c. Origo. 2. 3. q. 2. ait, *Origo quidem amoris. si spes proles, vel et fornicationis vitium, quae nuptiarum causa est, honesta erat, sed magnitudo de foris. Nihil autem interest, ex qua honesta causa insinuat quis, unde Sextus Pirrangonius dixit, adulter est in suam uxorem amorem ardenter. In aliena quippe uxore omnis amor turpis est, in sua nimis.* Sapienter iudicio debet amare coniugem, non effellat, immoderato expellere libidinis. Non regnet in eo voluptas, impetusque praecipue feratur ad coitum. Nihil est iudicium, quāquam uxorem amare quasi adulterā. Contra hos. n. praevalere solet diabolus, qui ut Iob. 6. dicit, *Coniungam te, si seipsum, ut Deum a se, et a sua mente excludam, et sua libidinis ita vacet, sicut equus, et mulus quibus non est intellectus.* Tales autem quis in seipso, adulteri dicit, non reatu criminis huius capitalis, sed similitudine adulterinae libidinis sicut. n. adulter in adultera ardet, ita ite in propriam. Ceterum si quis solum eā delectationis uxorem cognoscit, ita ut quod non faceret cum alia, nec etiam cum uxore, quā se mortaliter peccare crederet, solum venialiter peccat, si tamen eam causa famulae libidinis, sine praedictis circumstantiis, tanquam adulter cognoscit, hoc est, ita animo dispositus est, quod si ipsa esset forte uxor alterius, non minus carnaliter se eā committeret, proculdubio mortaliter peccat, ut Glossa in cap. pango. 3. q. 2. in verb. a mator. Alex. de Ales. 3. q. 3. mēb. 8. & p. 2. q. 147. memb. 2. Richard. 4. d. 1. q. 2. 3. q. 3. Paul. ibi. q. 3. art. 2. & 3. Nau. Manu. 16. n. 23. vers. Secundo, et alij cōter tradunt, sed quia de hac re latius agendum est in materia de sacro matrimonio, hac breuiter attigisse sufficiat.

De incestu & Stupro. Cap. IV.

SYMMARIUM.

1. Incestus quid sit, aut quales abusus.
Natura adeo repugnat ut bruta animalia eam abhorreant.
2. Quid sit consanguinitas, stirps, linea?
3. Quid gradus & unde dicatur, et inter quos gradus consanguinitatis committitur incestus.
4. Quid affinitas, et eiusdem ratione sunt incestus?
5. Quot gradus habet affinitas per quam matrimonium contrahi non potest.
6. Affinitas per actum fornicationis contracta olim usque ad quartum gradum impediēbat, quid vero per Concil. Trident.
7. In particulari peccatum hoc committitur multipliciter.
8. Quoties sit huius peccati gravitas ex divina punitione cognoscitur.
9. Stuprum quod est quarta species luxuria quid sit, eiusque definitio explicatio.
10. Aliud est perdere virginitatem aliud integritatem corporis virginalem.
11. Deservit femina etiam non sub custodia parentis ut potest. Unde quoque non est habita generationi, cum tamen virgo sit, vere stuprum est.

Altera luxuriae species est Incestus, qui definitur esse abusus per copulam carnalem cum persona consanguinea, vel affini intra gradus prohibitos. Ea namque propinquitas consanguinitatis & affinitatis peculati nomine & ratione deterrere debet a turpitudine actus venerei, per contrarium. Frequentia personarum propinquis debitam. Naturali. n. iure debet homo reverentia quamda parentibus. & per consequens alijs consanguineis, qui ex eisdem parentibus propinquo origine trahunt, adeo ut apud antiquos teste Valerio Maximo lib. 2. c. 9. fas, non erat filii simul cum patre balneari, ne se inuicē nudos cōspicerent, Vnde Len. 18. haecipia turpitudinis rō in incestu exprimitur, his verbis, *Idcirco non revelabatur turpitudine eius.* Immo hec cōmissio inter parentes & filios, pp. immediatā eorum cognitionē adeo naturae repugnans est, ut bruta et animalia eā abhorreant. Vnde Philo. lib. 9. de animalibus, narrat, quod equus quidā quia deceptus fuit, ut matri cōmmitteretur, seipsum praecipitavit, quasi praetextu horrore. Aliæ vero personae, quae non ita scdm. scriptas, sed per ordinem ad parentes consanguinitatem, minorē & maiorē indecentiā ex seipsis habent, prout remotius, aut propinquius inter se distant, aut coniunguntur. Quae de cā S. Aug. lib. 13. de Civit. Dei. c. 26. ait, *Cōmissio fornicationis, et fratrum quanto fuit antiquior cōpelente necessitate, ita postea scdm. est damnum religionis prohibere.* Huius est prohibitionis alia rōnes assignari solent, Cum. n. homō personae sāguine coniunctae ad invicē simul commorari, & conversari debent, si tales a commissione venerea nō acceperant, daretur nimia opportunitas hominibus, venere cōmissionis, siq. animi hominū p. luxuriā nimis emollescerent, impediretur insuper multiplicatio amicorū, dū nuptias inter extraneos non contraherent, sed cū seipsis solū quāquid experientia teste, dū homo uxore extraneā accipiat, ita coniunguntur, ubi quādā spālī amicitia oēs consanguineae vxoris, ac si cōsanguinei sui fuissent. De qua retractat S. Th. 2. 2. q. 154. art. 9. Alex. de Ales. in sum. p. 2. q. 150. mēb. 1. & 2. p. 1. q. 35. mēb. 6. S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 5. Ang. ver. incestus. Sylva. ver. luxuria. q. 4. Tabien. ver. incestus. Nau. in Man. c. 16. n. 3. Grego. de Val. to. 3. disp. 9. q. 3. punct. 3. Ludov. Lopez p. t. in str. conf. c. 71. Seb. Med. in Sum. peccat. capital. tit. 8. q. 31. Bar. Med. lib. 1. in str. conf. c. 14. §. 12. lo. Pedr. in explicatione sexti precepti. §. 3. Tolet. in Sum. lib. 5. c. 12. lo. Benedic. in sum. de peccatis lib. 2. c. 7. §. 1. Caie. in Sum. ver. incestus. & 2. 2. q. 154. art. 9. Eman. Sa. in Aphorism. in verb. luxuria. Sum. Coc. p. 1. c. 1. num. 58.

Ceterum cum dictum sit peccatum hoc cōmitti cum consanguineis, aut affinis, intra gradus prohibitos explicandum breviter est, quidnam consanguinitas, & affinitas sit, & quānam gradus sint prohibiti, ut melius hac rōne intelligatur quādonam p. m. hoc incestus committi dicatur. Est aut consanguinitas, vinculum, seu propinquitas personarum descendentiū ab vno stipite per carnalem propagationem contracta, ut cōter tradunt Theologi in 4. dist. 40. Hoc aut vinculum personarum descendentiū

ab vno cōi stipite, est duplex, adeoq. duās lineas facit, vnā rectā, alterā vero collaterālem, seu transuersālem. Stipes cōis dī illa persona, a qua reliqui dūcunt originē gñationis, puta pater, a quo filij, & alij ab eis descendunt, linea recta est, qua vnā pñona recte seu directē trahit originē ab illa mediāte, vel immediate, ut filius a patre immediatē, nepos a patre mediāte, & p nepos a nepore, & sic deinceps, & illa vel est de secundentiū, vel de cōsuetū. Dī autē linea descēdētiū est a propagante ad propagatū, puta a patre ad filios, nepotes pronepos &c. Ascendētiū est a propagatō ad illas, de q. descēdit.

Linea vero collaterālis, vel transuersālis est, in qua vnā personā dī sic lineam trahit ab aliā, sed vnā stat ad latus alterius, & ambā dī ab eodē, vt fratres, & sorores sunt ab vno patre; consobrii sunt a fratrib. & sororib. consobrinorum filij sunt ab ipsis, & ita deinceps.

Dicitur per carnalem propagationē nec refert quoad prohibitionē, an descendant coitu fornicarium, vel vxorū.

Quia vero cōsanguinitas hāc p gradus distinguitur, et numeratur, adeo scire oportet qd gradus sit, & vnde dicatur. Est aut Gradus habitudo determinatē distantie personē a personā in cōsanguinitatis linea. Et dī illi gradus ad similitudinē gradū, quib. ascenditur, vel descēditur ab vno ad reliquū, et proprie inuenitur in linea rectā, minus autē proprie in linea transuersāli. Stipes autē non facit gradū, sed est principiu. & radix arboris cōsanguinitatis, a quo rami pullulant, gradus nāq. est distantia vt diximus, vnus ad alterū, & non eiusdē ad se, pater autē non distat a se, ideo non numeratur in gradib. solā autē pñona posita tā per lineam rectā, q̄ per transuersāle faciūt gradus in serie; vt filius, qui distat a patre, p hanc distantia, facit vnum gradū, & dī primus gradus, Nepos constituit secundū gradū, ex quo distat a stipite per duas distantes: Pronepos eadē rōne cōstituit tertium gradū, Abnepos similiter cōstituit quartū; Abnepotis filius cōstituit qntū, & sic deinceps. Eodē mō in linea collaterāli dicēdū est, vt v.g. Petrus fecit plures filios, q̄ faciūt primū gradū, & q̄libet illorū gñando alios filios, faciūt alias lineas transuersāles. qui adinuicē vocantur consobrii, & faciūt scđm gradū, filij consobrinorū faciūt tertiu gradū; & filij pđictorū gradū quartū cōstituent. Qñ igitur faciēda est cōiūctio alicuius maris, et femine, videndū est, ī quo gradu distat a primo stipite, a quo habet originē, & tot gradus sunt, quot sunt personē distantes ascendentes, & descendētes, non numerādo stipitē. Et qñs olim vsq. ad sextū gradū prohibitio matrimonij fuit, nūc tñ prohibitio hāc solū, vsq. ad quartū gradū includitē extēditur, vt definitiū Innoc. Papa III. in c. Non debet de cōsangu. & affi. Vnde si quis cognoscit aliq̄ cōsanguineū carnaliter in quocūq. pđictorum quatuor gradū, & incestū cōmitur vterq. & enorme pñm, & tanto grauius, quanto gradus esset cōiūctior, vt oēs cōiter assūmāt; Adeo vt siue dicamus diuersas personas in diuersis gradibus constituit diuersas spēs incestus, cum Nau. in

Man. c. 1. 6. nu. 4. & Greg. de Val. vbi sup. sup. et c. Caic. 2. 2. q. 1. 3. 4. art. 9. & alij, dicantur non differre inter se spēs, sed solū aggravare pñm intra eandē spēm in omniuit in re de cōsanguinitate opinione necessariū est in confessione explicare gradū propinquitatis, est multum inter se inter has propinquitates, q̄ pertinet ad turpitudinē actus, vt cōstat. In linea vero ascendētiū, & descendētiū, vt notat S. Ant. vbi sup. est perpetua prohibitio. (contrahēdū matrimonij, vt. s. inter autē, & nepotē, proauū, & pronepōrē &c. & inter istos incestus grauior multo esset, q̄ qui inter cōsanguineos, & cōsanguineas in linea collaterāli eiusdē gradus cōmitteretur. Plura de hac rei materia de matrimonio dicēda sūt.

Quoad affinitatem vero, quantum ad nostrū institutum attinet, vt sciamus quā inest uos sint ex parte affinitatis, Notandū est; Affinitatē esse attentātiā, seu propinquitatem personarū, quarū vnā cum cōsanguineā alterius cōpulā carnalē habuit. Et dicitur affinitas, quā si duorū ad vñū finē vnitas, eo quod dūe, & diuersē cōgnationēs per nuptias & per coitū cōpulātur, & alter ad alterius cōgnationis finē accedit, vt de cōsequenter affinitas dī, quia recedit ad lineā cōsanguinitatis, & cōgnationis alterius pp cōpulā cum aliquo de illa familia habitant: dē nām; persona, quē est cā affinitatis, esse cōstantē linea alteri illorū, de quorum affinitate quæritur. Hinc cōsanguinitas dī cā affinitatis, non tñ proxima, sed carnalis cōmixtio ad cōsanguineā. Non tñ ad contrahendā affinitatem sufficit quacūq. carnalis cōmixtio, abusus. n. mulieris extra vas debitu, non inducit vnicūq. affinitatis, sed neg. si quis virginē defloraret, & claustra pudoris intraderet, & postea intus non seminaret, non contraheretur exinde affinitas. c. Extraordinaria. 3. q. 3. Sed requiritur cōmixtio, hoc est, vt sanguis viri sanguini mulieris, cōmiscetur, & in vas debitum recipiatur, per q̄ cōmixtionē efficiuntur vnā caro, iuxta illud Gen. 1. Erunt duo in carne vnā. Nec. solum contrahitur hęc affinitas per talē coitum coniugalem, sed et per fornicarium. c. Extraordinaria. 3. q. 3. & c. Discretionem. & c. Tue fraternitatis. De eo qui cogn. cum sang. ux. Vnde si quis propriā vxorem, aut aliam fornicarie cognouit, non tñ vel omnino seminauit, vel extra vas naturale, cognoscendo cognatam vxoris, aut fornicariā, non esset incestuosus, quia iam non erat contracta affinitas. Hinc colligitur, quod pp talem affinitatem, cōsanguinei coniugii efficiuntur affines cōiugis sui propinqui, hoc est, cōsanguineę vxoris, eundem gradū affinitatis foriuntur cum marito, quem gradū cōsanguinitatis habent cum vxore, & econtra cōsanguinei mariti eandē affinitatem cōtrahunt cum vxore eius. Vnde soror mariti per cōsanguinitatē efficitur soror vxoris eius, per affinitatem, quā dī cognata; Non tñ cōsanguinei coniugum adinuicem contrahunt affinitatem aliq̄, hoc est cōsanguineā mariti, affinitatem aliq̄, cum cōsanguineis vxoris non contrahunt, vñ frater mariti accipere sibi pōt in vxorem sororem vxoris, & cōtra.

Habet et affinitas per coitum Matrimoniale con-

contracta quatuor gradus, intra quos computādo primum a fratrib. & sororib. usq. ad quartū inclusivē, absq. dispensatione contrahi nequit matrimonium, ut patet ex *c. non debet. de consang. & affi.* qui fundatur in gradib. cōsanguinitatis. Nam ex matrimonio inter duos consummato, contrahitur affinitas vt diximus, inter cōsanguineos mariti, v.g. Petri, oēs ex vna parte, & uxorem eius. s. Luciam; Et ex altera parte inter cōsanguineos & cōsanguinas oēs Lucie, & ipsū Petrū maritum eius. Et scdm quam normam computantur gradus cōsanguinitatis, scdm eandem computantur affinitatis gradus, in eo dē gradu, in quo sunt cōsanguinei mariti, puta, Petri, efficiūtur affines Lucie vxoris. v.g. frater germanus Petri, sicut est cōsanguineus Petri in primo gradu, ita efficitur affinis Lucie vxoris Petri in primo gradu, Et cōsobrius Petri fit affinis vxori Lucie in secūdo gradu, sic deinceps vsq. ad quartū inclusivē. Et idē e contrario dicendū est de cōsanguineis Lucie quoad affinitatē cū Petro contrahendā. Immo vero si quis intra hos quatuor gradus cōsanguinitatis, vel affinitatis matrimonium scienter contraheret, matrimonium nullū esset, sed cōtinuus incestus, & excōcatus esset, vt patet ex *cle. 1. de consang. & affi.* vnde qui fornicarie cognosceret al. q. mulierē, ēt de sua progenie, q. distaret a se in quinto, vel sexto gradu, non diceretur incestuosus, quia eā in matrimonium mortua vxore, absq. dispensatione accipere posset, Et si distaret in quarto ex vna parte, & in quinto ex alia parte, nō esset incestuosus, cum nec in hoc opus esset dispensatio, siquidē standū est remioris personę, vt definit Greg. Papa IX. in *cfi. De consang. & affi.* & latius tradit Alex. de Ales in *Sum. p. 2. q. 130. mēb. 4. quē sequitur Sum. Corp. r. c. 1. n. 58.*

6 Quoad affinitatem autem contrahāda per actū fornicarium, q.uis olim impediēbar, & dirimebatur Matrimonium vsq. ad quartum gradum, sicut affinitas, quę contrahitur per verum matrimonium consummatū, non cum illa cū qua fornicatus est, sed cum cōsanguineis eius, ita vt nullū earū vsq. ad quartum gradum inclusivē ducere posset, postea tñ Concil. Trid. sess. 24. de refor. Matr. c. 4. vinculum hoc restrinxit: ita vt licet impediret faciendum vsq. ad quartū gradum, sicut prius, non tñ contrahitū dirimeret nisi in primo, & scdo gradu, Pius autem Papa V. in Bulla, quę incip. *Sacrosanctissimus in Christo Pater*, anno 1566. sub die 20. Augusti, ad auferēda inconueniētia multa, quę ex fornicatione occulta aduenire solēt, ad maiore Matrimonij libertatē, declarāt dictā affinitatem ex fornicatione contractam, vltra scdm gradum nec impedire matrimonij faciendū quin possit sine peccato attendi, sed neq. affinitas ex dicta fornicatione ante confirmationem Cōcilij Trid. contracta, vltra scdm gradum, post confirmationem prædictā impediri, quin possit matrimonium licite contrahi, vt idem Pontifex in eadem cōstitutione declarauit, vnde incestus solū est, qui cōmittitur cognoscēdo meretricem a suo cōsanguineo cognitā, vsq. ad scdm gradum. Et si cut mortale peccatū est incestus cū cōsanguineo,

ita etiam cum affine, & inter affines pēdm eo grauius est, quo inter cōiunctiores cōmittitur, & in confessione ppingtatis gradus explicandus est, ob diuerfam rōnem turpitudinis actus, qui cū personis affinitate cōiunctis cōmittitur. In particulari aut cōmittitur hoc pēdm.

7 Primo, cum quis peccat cū vxore patris sui vel auunculi, & tales secundum leges Moysis morte puniri debent. *Leuit. 18. & 20.*

Secundo, si quis cognouit eandē mulierem cū patre suo, & ex talinamque copula contrahitur affinitas personarum. *34. q. 1. & 2. can. fi.*

Terno, si quis cognouit matrem suam, sicut cū matre vxoris suę coierit. *can. si quis cū matre. 34. q. 1. & 2. can. si quis cū matre. 35. q. 3.*

Quarto, si quis cognouit nurum suam vxorem filij, debet cum prædicta nuru iuxta legē Moysis occidi. *Leu. 20. & can. si vir & vxor. 35. q. 3. Ngu. n. aliter nurus reputanda est quam filia.*

Quinto, peccās cum matertera, uel amita sua, ambo scdm legē Moysis occidi debēt. *Leu. 20.*

Sexto, qui fornicatur cum matre, vel filia cū patre, aut quis cū sorore suā, et si sit soror solum ex parte patris, uel matris, & ambo ex pscripto legis Moisaie occidi dēnt. *Leu. 18. & 20. & 35. q. 1. in prin. §. Hic ita. & ibi gl. in verb. per Moysen.*

Septimo, qui carnaliter cognouit filiā nlij sui. *Leuit. 18.*

Octauo, qui peccat cum duab. sororibus. *Leu. 18. & c. si quis, 14. q. 2.*

Nono, qui peccat cum uxore fratris sui. *Leu. 18. & c. de incestu. 35. q. 3.*

Decimo, cognoscens comatrem suā, uel filiā spirituatē, uel econtra. *30. q. 1. in prin. & c. perue nit. ibid. & c. si quis ex vno. 30. q. 4.*

Vndecimo, cognoscens filiam suam adoptiuā, uel sororem. *c. ita diligere. 30. q. 3.*

Duodecimo, qui cognouit aliquam cognationē spirituatē sibi coniunctam, etenim cum per baptismum, & confirmationē contrahatur cogatio seu paternitas qdā ipūalis, instat paternitas carnalis, qui aliquā earū cognoscere, in cestū committeret. Et quidem quicquid olim de hac re statuto fuit, nūc ex statuto Cōc. Trid. Sess. 24. de refor. Matr. c. 2. inter baptizatum ipsum, & illius patrem, & matrem, & suscipiēte, seu suscipientes ipsū baptizātū, nec non inter baptizantem, & baptizatum, baptizatiq. patrē ac matrem tantū, spirituatē cognatio in baptismo cōtrahitur. Ex cōfirmationē ēt solū cognatio hęc contrahitur inter confirmantē, & cōfirmatū, illiūque patrē, & matrem, ac tenentem, vt in eodē Concilio definitum est. De qua re latius dicendū est in materia de Sacro Matrimonio. Hęc interim breuiter dicta sint, vt visitationes salte modos explicaremus, quib. in hoc gñe peccari solet, quos oēs partim sacre literę *Leu. 18. & 20. partim sūūi Pontificis 10. q. 1. & 34. q. 1. & 2. & 35. q. 1. & 3. partim Theologi 1. 4. d. 40. & 41. & 42. & canonice in eisdē locis tradiderūt.*

Porro quāta sit huius peccati grauitas, facile constat ex diuina punitione, volūt. n. Deus hoc peccatū pœna mortis castigare, vt habetur *Leuit. 18. & 20. Rubē ēt, quia cognouit carnaliter uxorem patris sui Iacob. dimittas fuit in primogenitura, vnde dixit ei pater, Ruben primogenitus*

tus meus, prior in donis, maior in imperio, non crescas quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Genes. 49. Amnon etiam, quia concubuit cum sorore sua Thamar, ab Abalon interfectus est. 2. Reg. 13. & Præcurfor Dñi Io. Baptista ita hoc vitium exhorruit, ut Herodem Regem acriter argueret, quod Herodiadem uxorem Philippip fratris sui duxerat, & cognouerat. Marci. 6. Sed & Apostolus Paulus in cōsequens illud excoicauit, & sarranæ tradidit, ut illum vexaret in corpore, sicut antea vexauit in mente, ut hñ 1. Corin. 5. & merito, est. n. pñm hoc nō solū fornicatione sed & adulterio multo grauius, ut communiter tradunt auctores, quos initio capitis attulimus.

Quarta species luxurię dicitur *stuprum*, quod 6 definitur esse illicita femine virginis defloratio sub cura parentum existentis.

Dñ autem *femine virginis defloratio*, quia non viri, sed femine solum virginitas est ea, ob cuius violationē stuprum suum habet deformitatem specialem, ex Caie. 2. 2. q. 1 § 4. ar. 6. dub. 2. & in Sūma. verb. *stuprum*. Nau. in Man. c. 16. n. 3. Greg. de Val. to. 3. di. p. 9. q. 3. punct. 3. Ludo. Lopez p. 1. instr. conf. c. 73. Io. Pedraza in sexto præcepto Decalogi, § 2. Tolerō in tum. lib. 5. c. 11. Emanuel Sa in Aphorism. verb. *luxuria*, & alijs. Quia n. virginitatis virtus cōis sit vtrique sexui, stuprum tñ proprium est mulieris, vir. n. virgo extra matrimonium cū meretrice primo cōcumbens stuprū non committit, sed simplicem tñ fornicationē, eo qd non additur specialis ali qua deformitas in viro sicut in muliere, qā nec signaculū aliquod naturale perdit, quo in habiliō sit matrimonio, sicut femina, quæ signaculū virginitatis, hoc est integritatē corporis primo cōcundo perdit, vnde quīs Sotus in 4. d. 18. q. 2. ar. 4. existimet hanc primā copulā in femina extra matrimonium nō differe spē a simplici fornicatione, sicut nec in viro, & proinde nō teneri necessario feminam hāc circumstātiā cōfiteri, sicut nec vir, alij tñ oēs quos citauimus, quibus consentit Hēriquez lib. 5. c. 3. n. 2. docet stuprū, seu primā defloratiōē virgine cōstitui in ea spēm distinctā a simplici fornicatione, & iō necessario cōstitendam esse a femina. nō a viro.

Dñ, sub cura parentum existentis, quia ex eo quod virgo existit sub custodia parentum, quedā specialis deformitas occurrir, si corrūpatur, tum ex parte puellæ, quæ ex hoc qd violatur, & minus idonea redditur honesto coniugio, siquidē corrupta non facile inuenit maritū, aut si inuenit & matrimonium inisfacile incurrit in mari tñ odiū & alienationem, eo ipso nemine, quod ab alio corrupta fuit, vel certe quīs casu aliquo accidat, ut id maritus non deprehendat, aut nō curet, redditur tamen obnoxia his incōmodis, & ponitur in via meretriciā, a quo retrahebatur, ne signaculum virginitatis amitteret, tñ ex parte patris, si adhuc in eius sit prāte, qñquidē patri commissā est custodia virginitatis, scdm illud Eccle. 41. *super filiā luxuriosam confirma custodiū, ne quando facias te in opprobrium uicine inimicis.* vnde ex eius defloratione fit iniuria parentibus, vel tutoribus, sub quorum cura est, quod si nullum habeat curatorem, adhuc tñ defloratio illa spe-

ciali deformitate habet hoc lpsū qd corrūpitur virginalis integritas corporis, quæ nō nisi per legitimum matrimonium auferri dēt. Arg. adeo ex hac & parte diuersa est ratio in viro, ac in virgine; Etenim vt recte notat Caietan. iuuenis cōcundo primo cū meretrice non perdit ali quid, quod paternæ custodiæ naturaliter commendatū sit seruandū vq; ad coniugiū, vt patet ex hoc, quod filij ante cōiugium post annos pubertatis absq. vlla custodia discurrunt, adeo vt si quis eos custodire velleret, cōtra naturalem morem agere videretur, cū tñ contra feminæ ante coniugiū naturali inclinatione custodian tur a parentib. ne libere discurrere possint, qui mos naturalis custodię in feminis vq. ad coniugiū, & liberæ facultatis in masculis, satis ostēdit, concubitu primum masculi cum meretrice nō esse in spē stupri sed simplicis fornicationis, vt dictum est, cum tñ prima virginis defloratio spēm stupri constituat, quemadmodum ex prædictis manifestū esse possit. Intelligēdū autē est hoc quod de stupro diximus, qñ virgo sponte cōsentit, aut se se offert stuprandā, si. n. vi stupratur, aut e domo patris extraheretur, & si postea in deflorationem consentiret, aliæ luxuriæ spēs cōmitterentur, vt inf. dicemus. Ex quib. constat stuprū grauius pñm esse fornicatione simplici, quia habet totam malitiā fornicationis, & aliquid amplius, puta ablationē signaculi virginilis. De qua re legendi sunt S. Th. 2. 2. q. 154. ar. 6. Caiet. ibid. Alex. de Ales in sum. p. 2. q. 148. & p. 3. q. 36. S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 6. Ang. verb. *stuprum*. Tabiena. eod. Sylu. verb. *luxuria*. q. 5. Nauar. in Man. c. 16. n. 3. Sebast. Medices in Sūma peccat. capit. tit. 8. q. 2. Barth. Medina lib. 1. instr. conf. c. 14. §. 18. Sum. Cor. p. 1. c. 1. n. 62. Greg. de Val. to. 3. di. p. 9. q. 3. punct. 3. Lud. Lopez p. 1. instr. conf. c. 73. Io. Pedraza in explicat. Sexti præcepti. §. 2. Tole. li. 5. instr. facerd. c. 11. Io. Bened. in Sum. de pecc. lib. 2. c. 7. & alijs. de hac etiam re agitur 36. q. 1. c. lex illa.

10 Ceterum vt facilius intelligatur quæ de stupro dicta sunt, quedam breuiter annotanda sunt.

Primo, quidem aliud esse perdere virginitatē, aliud vero perdere integritatē corporis virginalem. Siquidem virginitas aliqñ amittitur absq. eo, quod uirginalis signaculi integritas uioletur, si. n. uirgo seipsam polluat per molliorem uolūtariam ē ante matrimonium, perditur exinde irrepārabiliter & illicite uirginitas mulieris ex S. Th. 2. 2. q. 152. in corpore articuli & ad 4. & Caiet. ibid. & q. 154. art. 6. dub. 3. Alex. de Ales in Sum. p. 2. q. 143. mēb. 10. Io. Bened. cōtra in Sum. lib. 2. c. 7. §. 3. nu. 41. Io. Chapeauillo de casib. reseruat. c. 11. q. 1. & alijs cōiter, per talem tñ pollutionem voluntariam non perditur uirginalis signaculi integritas, cuius priuatione minus habilis redditur ad coniugiū. Redditur .n. mulier ad coniugiū inhabilis proprie loquēdo, non ex mollicitate, in sodomia cum femina, sed ex hmōi uiolatione signaculi, cuius signum est, quod si sciretur puella mollie sola polluta non propter hoc coniugiū eius despiceretur, quasi nō uirginis, ut recte notat Caiet. in d. ar. 6. dub. 4. Econtra uero fieri potest. Vt femina per uim

vim amittat integritatē signaculi vaginalis, & tñ virginitatē virtutem, & meritum non amittat, vt v.g. si mulier a Medico, vel ab obsterice in illa parte vulnus acceperit, nō amittet virginitatē, si propositū seruandū illā firmū retineat, Vnde S. Aug. lib. 1. ciuit. Dei. c. 18. quē refert S. Tho. 2. 2. q. 152. in argumēto. 3. ait, *Possunt quidē membra illa diuersis casibus vulnerata non perire, & Medici quandoque saluti opitulantes, hoc ibi faciunt, quod horres aspectus, obsteric etiam virginis cuiusdam integritatē manu velut explorā, dñ inquit, perdidit, & subdens ait, Non opinor quoniam tam libere sapere, ut hinc perisse aliquid existimes, et de ipsius corporis sanitate, quamuis membra illius integritatē iam perditā. Sic et virgo in vigilia, & mente sana si vim patitur ab homine, et tñ delectationem naturalē sentiat, dummodo tñ non consentiat, sed resistat, virginitatē virtutem, & meritū non amittit, et tñ pareret, & integritatem corporis perderet. Nec mirū si virgo pariter, & fecunda diceretur, pōt enim manere virgo moraliter, etiam si naturaliter grauida, & corrupta sit, utpote violēter oppressa sicut Lucia Patristasio dixisse fertur, *inuitam me uolari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam*, ex S. Tho. 2. 2. q. 64. ar. 5. ad 3. Alex. de Ales in Sum. p. 2. q. 143. memb. 10. Caiet. 2. 2. q. 152. ar. 1. dub. 3. ad 4. Sum. Coro. par. 1. c. 1. num. 67. & 32. q. 5. per multos canones.*

Dixi, amitti virginitatē per pollutionem uoluntariam, etiam sine signaculi fractione, puta qñ talis virgo vel sola aliquo adminiculo, vel cum altera muliere, vel quocunque illam procurasset, ut libidinosē delectaretur in ea, qd peccatū nō est stuprū, sed lōge maius, & grauius peccatum, scilicet mollescentia procurata, & contra naturam, ex Caiet. 2. 2. q. 154. ar. 6. dub. 3. Nā si talis pollutio p̄ter uolūtātē accideret, puta vel dormiēdo, sine culpabili cā mortali p̄cedente; vel per uolentiam illatam, cui mens non cōsentit, quamuis caro delectationē experiat; vel ex infirmitate naturæ, ut patet in his, qui fluxū feminis patiuntur, nō perditur uirginitas, ut disertis uerbis tradit S. Tho. 2. 2. q. 152. ar. 1. ad 4. quia talis pollutio non accidit per impudicitiam, quam uirginitas excludit.

11 *Secundo*, quamuis aliqui femina non sit sub cura parētis, sed grandæque sit ætatis, puta quinquaginta annorum, quæq; amplius nō est habilis generationi, si tñ defloratur talis defloratio uere est stuprū: Quia quādiu uirgo est, semper quantū est ex habilitate naturalis decoris apta est coniugio, & ideo sp̄ ex tali violatione redditur inhabilis coniugio. Quod autem contingat sub nullius esse custodia, est oīno per accidens, ac proinde, nō tollit qñ talis defloratio esset uere stuprū. Si quidem species morales attenduntur secundum id quod cōter inueniri naturæ est: Constat autē, quod communiter femine sub parentum custodia sunt, aut alius loco parentum, ideoq; uirginum talū defloratio abso lute, & per se stuprū est, ad quā speciem deflorationes, quæ per accidēs sunt, reducuntur. Sicut et si virgo aliqua etiam consentiente patre ex stupro acquireret dorē, ac consequenter redderetur habitor ad matrimonium, hoc tñ nō in-

pedit quo minus defloratio illa uere stuprū sit, & dicatur, qñ quidem licet exinde reddatur habitor ad matrimonium quoad bona fortunæ, redditur tñ inhabitor quoad bona naturæ tam corporis, quam animæ. Stuprum autē penes dānū naturalis boni attenditur, & non penes bona exteriora. Consensus quoq; tā iustus, pater-nus, et si stupratoris iniuriā attenuet, & diminuat, non tñ rationem stupri tollit: quamuis. n. ex tali cōsensu nulla inducatur restitutionis obligatio, cū iocenti, & consentienti nō fiat iniuria, non est tñ in sua, aut patris potestate, ut defloratio illa illicita, & extra matrimonium non sit stuprum, & peccatum; sicut si vxor ab aliquo cognosceretur etiam ex mariti consensu, esset nihilominus concubens adulterij reus, & uere adulterium committit, ut constat.

Poterat hoc in loco tractari de restitutione, ad quam obligatur qui uirginem deflorat, sed de ea commodior agendi locus erit, cum de restitutione in particulari dicemus. Hæc igitur in terim de stupro dicta sufficiant.

De alijs luxuria speciebus, Raptu scilicet, Peccato contra Naturam, & Sacrilégio. Cap. V.

S Y M M A R I U M.

- 1 *Reptus quinta luxuria species quid sit.*
- 2 *Matrimonium contractum cum ea, quem quis uolenter abduxit, & postea consensit, olim ualidum fuisse, nunc uero alter dicendum.*
- 3 *Reptus varijs penis puniuntur.*
- 4 *Peccatum contra naturam in quo consiliis, & varia huius uirij nomina.*
- 5 *Est species subalterna plures sub se specie continens.*
- 6 *Mollitiem seu uoluntariam pollutionem peccatum mortale esse certissimum est.*
- 7 *Actus pollutionis pro uarietate personarum, quas efficit, multiplex peccatum.*
- 8 *Pollutio in vigilia contingens aliquando non mortale.*
- 9 *Communis regula ex communi Doctorum sententia quando pollutio mortalis quando uenialis, & quod ex causa uenialis potest esse tñ mortalis sequi.*
- 10 *De pollutione nocturna en, & qñ, & quale sit peccatū.*
- 11 *Tribus modis in somno accidere potest, unde aliquando nullum esse potest peccatum, aliquando ueniale, aliquando mortale.*
- 12 *Pollutio non in se peccatum potest esse in causa sua causa autem tres assignantur.*
- 13 *Pollutio sequens ex cogitatione speculatiua que in uigilia precepsit si non ad sit complacentia, non erit uenialis quidem nec in se, nec in causa.*
- 14 *An liceat complacere de pollutione contingenti in somno non propter se sed ob uitationem morbi, & c. uel an licet ea copere ut dormiri contingat.*
- 15 *Simplici affectu illam uelle, licitum est propter corporis utilitatem, efficaciter autem uelle nullo modo licet nec desiderare ex complacentia.*
- 16 *Periculosius desiderium præcedens quam complacentia subsequens. ibid.*
- 17 *Sodomus, non solum peccatum mortale, sed ualde abominabile, & iræ diuina promouatum.*

*Peccatum hoc inter alias causas fuisse diluui potuit Me-
tobius, ibid.*

*Gravitas huius peccati ex scripturis ostenditur, & ex po-
nis imposs.*

- 17 *Innaturalitas quid sit, semper peccatum mortale.*
- 18 *Bestialitas peccatum omnium quæ contra naturam gra-
uissimum.*
- 19 *Ad hanc speciem pertinet concubitus cum Dæmonē.*
- 20 *An peccata contra naturam concurrere possint cū pec-
catis luxuria naturalis in eadem specie.*
- 21 *Sacrilegium quomodo species luxurie constituitur.*
*Gravius peccatum est sacrilegium, quod contra personam
sacram quam quocōtra locum Sacrum peccatur, ibid.*
- 22 *Sacrilegium non solum luxuriæ species sed cum divers-
is luxuriæ speciebus concurrere potest.*
- 23 *Inter luxuriæ species graviora peccata quæ contra natu-
ram quam quæ sunt secundum naturam, in vtriusque
speciebus quæ gravissima.*

Quinta luxuriæ species est *Raptus*, quan-
do scilicet fit violentia virginis, aut fe-
minæ, seu cum femina a domo patris
violenter abducitur, vt accipiat sibi
eam in vxorem, vel vt eam corrumpat. Et dici-
tur *Raptus*, non solum quādo virgo rapitur, sed
etiam si corrupta, aut vidua, aut coniugata ra-
pitur, & etiam si non extrahatur, de domo, di-
modo vi opprimatur, & corrumpatur.

De quo vitio agit 36. q. 1. can. lex illa, & 36.
q. 2. per totam. De eo et agunt S. Thomas 2. 2.
quæst. 154. artic. 7. Alex. de Ales. part. 2. quæst.
149. S. Anton. part. 2. titu. 5. c. 7. Summa Asten-
sis lib. 2. tit. 46. ar. 4. Ang. verb. Raptor. nu. 3. Syl-
uest. verb. luxuria. q. 6. Tabiena. verb. luxuria.
S. Quinto, & verb. Raptus. Nau. in Man. c. 16.
nu. 3. Barth. Medina. lib. 1. instruc. Sacerd. c. 14.
S. 18. Summa Corona part. 1. c. 1. n. 62. Lud. Lo-
pez par. 1. instruc. confic. c. 73. Greg. de Valen-
to. 3. disp. 9. q. 3. punct. 3. Sebast. Medices in
Summa de peccatis cap. tit. 8. q. 13. Toletus in
Sum. li. 5. c. 11. lo. Bened. in Sum. li. 2. c. 7. S. 2. E-
manuel Sā in Aphorismis in ver. Matrimoniu.
S. 1. & alij. Constituit aut speciale peccatum lu-
xuriæ, eo qd ad turpem actum exercendum ra-
pitur, & adducitur psona, adhibita violentia vel
eide ipsi personæ, cū quæ peccatur, vel parenti,
in cuius est potestate, vel utriq; simul. Vnde q-
uis aliqui concurrat in diem cum stupro, puta
cum quis violentiam infert ad virginem illicitè
desforandam, aliquando tñ ab eo differt, vel
quando rapitur vidua, aut corrupta, vel quādo
aliquis abiq; violentiæ illatione virginem illicitè
desforat, ip̄ tamen speciem distinctam a stu-
pro constituit, propter violentiam illatam aut
virgini tñ; puta quando pater consentit, & dis-
sentit virgo, aut patri solum, puta cum ipsa cō-
sentit, vt per violentiā de domo patris abduca-
tur, aut vtriq; simul, cū tñ virgo, q̄ pater disēsit,
aut cū violenter virgo adducitur a domo parē-
tū, & violenter cognoscitur, aut cum violenter
solum abducitur, nō tamen violenter corrupi-
tur, sed de voluntate virginis, siue concubitu for-
nicario, siue mifimoniali corrupatur: qualiter-
cūq; n. violentia adfit, saluatur rō raptus, vt
S. Tho. vbi supra docet, & peccatū mortale est,

aut propter violentiam ipsam, aut propter ha-
bitudinem ad illam, etiam si postea in actum lu-
xuriosum consentiat.

Illud vero annotandū est, quod licet olim ve-
rū esset quod tradit S. Thom. loco proxime al-
lato, s. matrimonium contractum cum ea, quā
violenter de domo patris adduxit, & postea
in actum matrimoniale cōsensit, validū fuisse,
non tamen aliter dicendū est, siquidem Tridē-
tina Synodus Sess. 24. de refor. Matrimonij. ca.
6. nouiter statuit, & decreuit. *inter raptorem, &
raptā, quādiu ipsa in potestate raptoris manserit, NVL-
LVM posse consistere MATRIMONIUM. Qd si
raptā a raptore separat, & in loco tuto, & libero cōstitua-
t, illū in virū habere cōfenserit, eam raptor in vxorem
habeat, & nihilominus raptor ipse, & omnes illi cōsi-
liū, auxiliū, & fauorem prabentes, sint ipso iure EX-
COMMUNICATI, ac perpetuo infames, omniq;
dignitatum incapaces, & si clerici fuerint de proprio gra-
du decedant. Teneatur præterea raptor mulierem raptā,
siue eam vxorem duxerit siue non duxerit, deceter arbi-
trio iudicis dotare.* Hec Conciliū Tridentinum vbi
supra, de qua re plura dicemus in materia de sa-
crāmēto mifimonij. Quāvis igitur iure antiquo
matrimonium inter raptorē, & raptam valide
contrahi potuisset dum ipsa in raptoris potesta-
te fuit, dummodo cōfenserit ipsa in matrimo-
nium, nunc tamen *matrimonium nullum est, quādiu
ipsa in potestate raptoris manserit*, sic etiam quāuis
olim raptor talis excommunicatus nō fuit, sed
excommunicadus solum, vt notat bene Caiet.
2. 2. q. 154. art. 7. dub. 2. nunc tamē ipso iure ex-
communicatus est, & infamis, vt ex prædicta
Tridentina Synodo constat.

Varij ēt pēnis peccatū hoc punitur, nā Deu-
teronom. 22. punitur pēna mortis, & secundū
leges ciuiles talis raptor decapitari debet. l. vñi
ca. C. de raptu virg. & eius substantia applicari
debet raptæ; si ingenuam rapuit, si vero ancil-
lam, aut libertam rapuit, non amittit substā-
tiam, sed tantum decapitatur, arg. 36. q. 1. ca. de
raptoribus, quæ tamen pēnæ vt voluit Goffre-
dus, intelliguntur infligendæ solum, quando ra-
puit mulierem honestam, secus si meretricem
argu. dictæ legis vnica, C. de raptu virg. C. ad le-
gem Iuliam de adulter. leg. Quæ adulterium.
Nunc seruandum est decretum Concilij Tri-
dentini vt diximus.

Sexta luxuriæ species est peccatum CON-
TRA NATVRAM, qd in eo consistit, qd q-
actū venereū exerceat tali prauo mō, q per se
repugnet, & obstat gñationi humanæ, q alio-
qui est finis hmōi actus, rōne cuius deformati-
tis specialis in actu venereo, speciē luxuriæ de-
terminat, & a ceteris distinctā constituit. Hēt
autē hoc vitium varia nomina. *Primo* enim dici-
tur *Sodomia*, c. Quod aut. diff. 14. cap. flagitia. 32. q. 7.
Dicitur aut vitium Sodomiticum, & Gomor-
rheanum, quod homines eorū ciuitatū huic vi-
tio dediti erant, Gen. 19. vbi Loth videns qd So-
domitæ vellent hoc vitū facere cum Angelis q
in domo eius hospitati sint in forma iuuenū,
statuit poti⁹ dare filias suas vt cū eis fornicarē-
tur. Aliud simile exēplū hētur Iud. 19. De scē-
qui receperat Leuitā cum vxore in hospitium,
quem

quæ Gabaonitę violare volebāt, ille vero senex
sistam suā virginem potius cū vāore leuitę illis
exponere voluit, q̄ vt tñ facinus committeret. 6

Secundo dicitur *Nephthale libidō. c. in eo fornic. 3. a. q. 4. & in fin. de publi. iud. §. irē lex iulia. Tertio dicitur luxuria grauiſſima. Authen. vt nō luxurie. contra naturā. col. 6. vbi dicitur, quoniam in quidam diabolica inſtigacione comprehenſi, grauiſſimis luxurijs ſemetipſos inferuere; &c. vbi et ait Imperator, quod propter hoc crimen inducuntur fames & peſtilentia, & terramotus.*

Quarto dicitur vitiiū *cap. naturam* ob rationē dictam vt habetur in *cap. adulteri. & in cap. flagit. tit. 32. q. 7. & in ca. cleric. de exceſſ. pralat. & in d. Auth. col. 6. & alibi ſæpe.*

Eſt autem hæc luxuriæ ſpecies non ſpecialiſſima, ſed ſubalterna, plures alius ſpecies ſub ſe continens, ſecundum varios modos quibus contingere poſſit. 7

Primo, quidem ſi abſque omni concubitu cū delectationis veneret pollutio procuraretur, q̄ pertinet ad immunditiam, q̄ mollitię appetit, de quo Rom. i. dicitur, *Propter quod tradidit illis Deus in reprobū ſenſum. &c. 1. Cor. 6. Neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt.* Propter q̄ vitiiū Deus occidit Onan. filiū Iudæ. Ge. 38.

Secundo ſi fiat per concubituū ad non debitum ſexum; vt qñ vir cum viro, aut femina cū femina turpitudinem operatur contra naturam, & dicitur *Sodomia.* De quo *Leuit. 20. Ro. & 1. Corint. 6. & leg. ſediſſimum.* C̄p̄le ad adulterijs, & *cauſa naturalis. 32. q. 7.*

Tertio, ſi non ſeruetur naturalis modus cōcubendi, aut quantum ad inſtrumentū non debitū, aut ſeruato inſtrumento, & vaſe debito, ſed nō debito ſitu, aut quantū ad alios modos moſtruoſos, & innaturales, puta qñ vir cū muliere peccat non ſeruato loco naturali, de quo *S. Aug. & refertur in c. adulteri. 32. q. 7. ait, Qd ſi contra naturā, excrebatiſſet ſi in meretrice, ſed multo excrebatiſſus in vxore. Tit. n. valet ordinatio creatoris, & ordo creatura, vt in rebus ad vtendū conceſſus, cū modus excedatur, longe tolerabiliſſus ſit, quam in eis que conſeſſa non ſunt, vel vnus vel rarus exceſſus. Item qñ vir ſeruato loco matrimoniali ponit ſe loco ſemine, & mulier ſe ponit loco viri: Hoc enim eſt cōtra id qđ rō naturalis dicitur, & honeſtas ſuggerit.*

Quarto ſi fiat per concubituū ad rem non eiūſde ſpeciei, vt qñ cum brutis, & irrationalibus peccatur, & dicitur *Beſtialitas.* De quo *Leuit. 18. quo vitio inuolunt erant fratres Ioseph, vt ait Gloſſa, Gen. 27. accuſant fratres apud patrē de crimine peſſimo. Eſt. n. hæc ſpecies alijs omnibus grauior, & tales morte puniēdi ſunt. Leuit. 18. & 20. De quib. tractant S. Thom. 3. 2. q. 154. ar. 1. & art. 12. & Caiet. ibid. Alex. de Ales in Sūma. par. 2. q. 15. 1. S. Ant. par. 2. ti. 5. c. 4. Ang. ver. luxuria, n. 2. Sylueſt. c. q. 7. Nau. in Man. ca. 16. nu. 3. Sum. Corona tract. de circūſtantijs. n. 16. Barth. Medina lib. 1. inſtruc. confeſſ. c. 14. §. 18. Lud. Lopez par. 1. inſtruc. conſciē. c. 73. Greg. de Valen. to. 3. diſp. 9. q. 3. punct. 3. Toler. in Sū. lib. 5. c. 1. Io. Bened. in Sum. lib. 2. c. 8. §. 1. Sebastianus Medices in Sum. peccat. capit. tit. 8. q. 14. Emanuel Sā in Aphor. verb. luxuria. Ioan.*

Pedrazza in expoſitione ſexti præcepti, & alijs communiter.

Quod Mollitiem, ſeu voluntariam poſſutionē certū eſſe peccatū morale, iuxta illud Apoſtoli. 1. Cor. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt.* Non. n. priuatur quis regno Dei niſi p̄ peccatū morale. Caiet. 2. 2. q. 154. ad 1. dub. 2. & in Sum. verb. poſſutio. Nau. in Manuali. c. 6. nu. 6. verſ. 2. Sebaſt. Medices in Sum. de peccat. capit. tit. 8. q. 36. Grego. de Valen. to. 3. diſp. 9. q. 3. punct. 3. Sum. Corona part. 1. c. 1. n. 64. Lud. Lopez par. 1. inſtruc. confeſſ. c. 73. Barth. Medina lib. 1. inſtruc. Sacerd. c. 14. §. 18. Toler. in Sum. lib. 5. c. 13. Io. Bened. in Sum. lib. 2. c. 8. & Emanuel Sā in Aphor. verb. luxuria. poſt S. Ant. par. 2. tit. 6. c. 5. Alex. de Ales par. 2. q. 106. meſb. 10. §. 1. & ſeqq. & S. Tho. 2. 2. q. 154. art. 5.

Intelligitur aut̄ hoc de pollutione in vigilijs facta, & volūtarię procurata vel ab vna perſona ſe procurante ad eā, ſiue vir ſit, ſiue femina, ſet a duabus, vna alterā inuante, vt qñ femina cū femina, aut vir altero ipſum tangere ſe volūtarię polluit. Ceterum vt recte notat Caiet. 2. 2. q. 154. ar. 11. dub. 3. ſiue ſit procurata extrinſecū ad miniculo proprio, vel alieno, per quodcūq; coniunctū, vel ſeparatū inſtrumentū, diſtincto abſit concubitus, & ſiue ſit procurata per ſolū actū interiōrē poſitiue, vel negatiue, nulla exit git diuerſitas ſpecifica, qm̄ hæc oīa materialiter, vel per accidens ſe habēt ad voluntariā pollutionem abſq; concubitu quocunq; eſt. Eſt it̄ grauius peccatū cum alterius opera, & adminiculo contingit, p̄ participationem in alterius peccato. Id qđ intelligendū eſt de pollutione ſimplici, & abſoluta, que ſit ex ſola expletione volūtatis veneret ſecū tñ; ſi enim homo deſiderio, imaginatione, & moroſa delectatione interim dū ſe polluit, cū altera p̄ſone coire voluntate efficaci vellet, erit vere peccatū illius ſpeciei cuius eſſet, ſi vere coiret cū illa perſona, q̄ aſſectat, vt v. g. ſi aſſectat coniugatū, erit adulterium; ſi virginē, ſuprū, ſi hominē, ſodomia, & ſic de alijs, adeo vt ſi vno actu polluerit ſe diuerſas p̄ſonas aſſectaret, multiplex peccatū erit, pro varietate perſonarū cū quib. coire deſiderat, & hæc oīa in confeſſione explicanda erunt; iuxta ea, que tradunt Caiet. vbi ſup. Nauar. in Mann. c. 16. n. 6. ver. 1. Ludonic. Lopez par. 1. inſtruc. conſciē. c. 73. Barth. Medina lib. 1. inſtruc. confeſſ. c. 14. §. 18. Toletus in Sum. lib. 5. c. 13. & Ioan. Bened. lib. 2. Summ. c. 8. in prin.

Immo vero adeo certū eſt peccatū eſſe mortale deliberate, & volūtarię procurare pollutionē vt proprię ſanitate, neque propter vitam cōſeruandam, nec propter quemcunq; ſine ſi ceat, ex Richar. an. 3. diſt. 37. ar. 1. q. 1. ad 3. Tolet. to. lib. 5. Sum. c. 13. Io. Bened. lib. 2. Sum. de peccatis. c. 8. n. 40. ſemper. n. aliunde natura habet purgationis ſue modum, quā ex ſanis effluſione, puta p̄ ſudores, abſtinennas, & alias euacuationes, per quas materia ſpermatica conſumi poſſet. Vnde grauiſſime peccant medici, qui talem actum conſulunt ob ſanitate, nec excuſantur a mortaliqui eis obediunt, ex Tolet. & Ioan. Bened. ſo locis proxime allatis.

Et quæ diximus de pollutione in vigilia occurrente, cōiter vera sunt, aliquando. a. pollutio in vigilia contingens, dūmodo nō adit cōplacētia deliberata in delectatione illa, nō erit mortale vt v.g. pollutio in vigilia, ex infirmitate cōta, non est pētm, vt accidit patēti feminis fluxū, seu feminiflua. Illa. n. humida ac feminiflua distillatio, q̄ ex vi imaginaria in genitalibus p̄ter cōsēsum volūtatis, ac sine delectatione nō irrūpit, non est peccatū saltem mortale. Itē si fiat ex tactu alterius violento, vt congereret ei, qui per tactus membrorū ad peccandū irareretur, vel alias excitaretur dummodo, vt diximus. nō consentiat in illa delectatione, non erit pētm mortale: vnde mulier inuita violata sētiendo delectationem venerem carnīs, nō peccat, quāuis vociferetur, aut aliquo modo sē defendat, ob verēcūdiā, dūmodo non se componat, aut se accōmodet, & animo non consentiat ex S. Tho. 2. 2. q. 151. ar. 1. ad 4. Soto lib. 3. de iustitia. q. r. ar. 5. ad fin. Martin. Nau. in Manua. c. 16. n. 1. Petr. Nauat. lib. 3. de restit. ca. 3. n. 304. Sum. Corona. p. 1. c. 1. nn. 64. Ludo. Lopez. par. 1. instr. cōf. c. 73. in principio & alijs.

Deinde ē abq; peccato mortali contingere pōt pollutio diurna ex cogitatione, & cōtēplatione alicuius opis, ex quo insurgere solet motus libidinofus, qñ tamen non tenetur quis deſistere a tali opere, vnde cōſequitur talis pollutio. Cuius rei exemplum poni ſolet in ijs, q̄ audiunt cōfeſſiones, vel cogitant, & legū de eiufmodi materia ad cōcionandū, vel docendū, vel ad erueūdā veritatē, vel qui honeſte cōuerſantur cū mulieribus ex cā neceſſaria, cum quibus, dū interdu loquūtur, patiuntur in carne p̄pria qualidā titillat. ones, & diſtillationes humiditātis inuoluntariæ, in his. n. caſib. nō peccant mortaliter, dūmodo non cōſentiant, cū proueniat contra imperiū rationis; neq; tenentur abſtinere ab huiufmodi exercitijs, & cōuerſationibus, dūmodo in pollutione illas non cōſentiant, nec periculū probabile cōſentendi ſibi parēt. Verū euimvero ſi hac de caſa homo le conſicit in periculū probabile cōſentendi delibere hmoi volūptatibus, vt ſape cōtingit ijs qui ſunt nauita fragiles, tūc habita iſta experientia, ē præcepto inſtigante eos pręlati ad hęc exercitia, nō tenentur talia exercitia cū tali probabili periculo ſubire: Tū quia *qui amat periculum in illo*, Eccl. 9.3. Tū quia nemo tenetur ſalutē proximi cōſulere cū diſpēdio propriæ animæ. Tū quia ille qui turbulētis cōrruptus eſt affectibus cū periculo tuēdiū mortale pētm, nō tenetur acceptare Episcopatū ēr ſuperiore præcipiente. Nā, & platus ſue propriæ onis curā gere deſt, nec ēr probabilis, periculis ſpiritualib. exponere. Quē oīa colligitur ex S. Tho. p. 1. q. 80. ar. 7. in corpore artic. S. Ant. p. 2. tit. 6. c. 5. Turrecre. cap. Teſtamentum. & cap. ſed penſandum. diſtinct. 36. Caiet. tom. r. opusculorum. tracta. 22. & in Sum. verbo. Pollutio. Nau. in Man. ca. 16. nu. 7. Barthol. Medin. lib. 1. inſtr. cōf. c. 14. §. 18. Lud. Lopez. p. 1. inſtr. cōf. c. 73. Gregor. de Valen. to. 3. diſp. 9. q. 3. puncto. 3. Sum. Cor. p. 1. c. 1. n. 64. Toledo in Sum. lib. 5. c. 13. loā. Be-

ned. & in Sum. lib. 2. c. 8. in prin. Ema. nuel. Sā in Aphor. ver. luxuria, & alijs cōiter. In his igit tribus caſib. pollutio in vigilia accideſ, cum ſit inuoluntaria ſa item in ſe, immo ēr in cauſa q̄ non tenetur auferre, niſi eo mō quo diximus, non erit mortalis. Qñ aut tenetur, & poterit auferre cām, ſeu a cauſa illa deſiſtere p̄p impediendū talem effectū, atq; adeo ēr, vel præuidit, vel ob circumſtantias poterit præuidere ſequiturum certo aut probabiliter effectū illum, ex tali cā, niſi cām illā impediat, er tollat, pollutio inde ſe quēſ illi ad pētm mortale imputatur, ſiquidem tunc indirecē falſe voluntarius eſt illi tali cām effectus. Qñ aut præuidere, ac proinde ēr impedire talē effectū turpem quis poterit, tū ex circumſtantijs, tū ex cōplexione, tū ēr conditione perſonæ, & experientia in caſib. particularibus iudicandū eſt, in qua re magnā adhibere oportet diligentia, ne q̄s erret, & ſe decipiat. In particulari vero tenet vniūſquiſq; a cauſis vel aliquoq; huius (vt a colloquio lupſuo, & aſpectib. & c.) vel malis, & laſciuis, & incētiis libidinib. (vt a cogitationib. turpib. aut potu, vel cū non neceſſario, eo quo cōſideratis rei, & p̄ſonæ circumſtantijs, verifiimiliter talis effectus ſit ſequutus) abſtinere, & deſiſcere ab oī cauſa nō aliquoq; neceſſaria ad debitum, & honeſtum finem.

Denique ex cōi Doctōrum ſententia in materia iſta, hæc cōſtitui poteſt regula, ſ. ſi cauſa pollutionis ſit peccatū mortale, & iſta quoq; pollutio, inde ſequuta culpa mortalis erit, ſi iſta aut fuerit cā eius venialis, iſta quoq; culpa venialis erit: vbi autē cā nulla in ſe culpa habet, nec effectus inde conſequens culpabilis erit, dūmodo tñ nulla ſit in tali delectatione cōplacētia, ſi. n. adit cōplacētia deliberata in turpitudine illa, ēr abq; culpabilis: ſi præcedente ſequuta, erit pētm mortale, quod ſi nō eſſet oīno deliberata, erit tñ veniale, vt p̄ſati Doctōres tradūt, nunquā. n. licitum eſt. ēr ex ſe veniēti pollutioni cōſenſum præbere, aut deca teptitudine cōplacere, vt teſte Caietanus in Summa verb. pollutio, & Greg. de Valen. to. 3. diſp. 9. q. 1. punct. 3. annotarij. Vbi ēr idem Greg. reſc. & ſubtiliter animaduertit regulā illā, quā aſſignāt cōiter authores, quos ſequitur Lopez vbi ſup. par. 1. inſtr. cōf. c. 73. in fin. quoad illam partē, *quando cauſa eſt venialis, & effectus pollutionis ſequens erit venialis*, intelligendam ſolū eſſe qñ cauſa eſt ſolum venialis ex defectu plene voluntarij, ſi quide fieri poteſt, vt quāuis cauſa in qua pollutio eſt volūtaria, ſit aliquoq; tñ modo peccatum veniale, iſta tñ pollutio inde ſe quēſ ſit peccatū mortale, ſi nimirum cauſa ſit ſecundū ſe peccatū veniale, nō quia ſit imperfecte volūtaria, ſed quia ſit circa leuem materiā, quāniūſ alioqui plene, & p̄fecte voluntaria. Tunc enim pollutio ēr ſequens erit plene & p̄fecte voluntaria, & conſequenter erit peccatū mortale, cū alioqui pollutio ex ſe quodā graue, & mortale ſit, ſicut ēr facinus ex ſe mortale qd conſequitur ex ebrietate imperfecta, & veniali, q̄ tñ fuerit plene volūtaria, ob talē imperfectā ebrietatē nō exculatur a peccato mortali, vt docent Caiet. 2. 1. q. 50. art. 4. & Greg. de Valen-

Val. to. 3. diff. 9. q. 3. punct. 2. In hoc. n. casu nihil deesse vñ, quominus mortalia aliq. facinorosa, sequuta ex tali ebrietate. & q̄ prauideri poterunt, & debuerūt, imputetur ad culpā mortale. Siquidē, & ipsa per se sunt mortalia, & plene ēt tunc voluntaria indirec̄te, nimirū, in causa sua, ēt in se quidem nō sit plene voluntaria, propter imperfectū tunc vñm rōnis, non sufficientem per se ad peccandū mortaliter. Pari rōne, cū pollutio ex se res gravis sit, vt pote contra naturā, & plene voluntaria indirec̄te in causa sua, q̄ prauideri potuit, & debuit, nō obstante quod esset circa leuē materiā, culpa mortalis erit. Sin aut cā, in qua pollutio est voluntaria, fuerit ex se tñ veniale peccatum, eo quod nō sit plene voluntaria, tunc quidem pollutio cōsequens erit similiter tantūmodo peccatum veniale: sicut ēt, & facinus, quod consequitur ex ebrietate nō plene voluntaria, & ideo veniali. Vnde ad cognoscendā quantitatem culpę pollutionis, eius q̄ sit voluntaria in sua cā, respiciendum est tantūmodo ad perfectā vel imperfectā rationem voluntarij in ipsa cā, qualiscunq; demum sit, alioquin illa cā, i. siue sit ex se alioq; peccatum mortale, vel veniale, aut nullum dūmodo tñ non sit necessaria ad aliquem honestum, & debitum finem; tunc enim pollutio cōsequens ex ipsa nullum erit peccatum, cū nullo modo censenda sit voluntaria indirec̄te in eiusmodi causa, a qua. i. quis non dēt, aut teneatur desistere, vt diximus quæ omnia multo magis procedunt in pollutione, quæ in vigilia contingit, cum effectus ille magis prauideri, & imitari potuit, & debuit, vt constat.

10 Dubium aut maius esse pot. de pollutione nocturna, an, & qñ, & quale peccatum sit? Ex vna namq; parte videtur esse peccatum, qā sit contra finē, ad quem ordinatur talis seminata a natura, iuxta illud, Maledictus, qui fundit seminem in terram. Ex altera vero parte, peccatū in se est p̄t̄m, inquantū est voluntariū, & cum iudicio rationis, in somno aut non est iudicium rōnis liberum, ex S. Th. 2. 2. q. 154. art. 5. vñ Iñdorus li. 3. de summo bono c. 6. ait: Non est p̄t̄m, qd nolētes nocturnis imaginationib. illudimur.

Respondeo cū S. Th. 2. 2. q. 154. art. 5. Caie. ibi. Alex. de Ales p. 2. q. 105. mēb. 10 §. 3. Pal. in 4. diff. 9. q. 3. ar. 1. concl. 1. S. Anto. p. 2. tit. 6. c. 5. Ang. verb. pollutio. Sylu. eo. Soto in 4. dif. 12. q. 1. ar. 7. add. in 4. q. 4. de Eucharist. §. His præmissis. Nau. in Man. c. 16. n. 8. Sum. Cor. p. 1. c. 1. n. 64. Greg. de Val. to. 3. diff. 9. q. 3. punct. 3. Lud. Lopez p. 1. in instr. conf. c. 74. Sebast. Medice in Sū. de peccat. capit. tit. 8. q. 36. Barth. Med. lib. 1. in instr. sacer. c. 14. §. 18. Tolet. li. 5. Sū. c. 13. Io. Bened. lib. 2. Sum. cap. 8. Eman. Sā in Aphorif. verb. luxuria, & alijs, qd cū duplex sit voluntarium, aut in se, aut in sua cā, pollutio nocturna scdm se, & in se, sicut voluntaria non est, ita ne quæ peccatum erit, qñ quidem in somno ita opprimuntur vires interiores propter turbulentū vaporum ascendentiū ad caput, vt rō liberum iudicium nō habeat, subdito aut iudicio rōnis, tollitur ēt ratio peccari, vnde nec primi motus sensualitatis habent rationem peccati, nisi in

quantum iudicio rationis reprimi possunt.

11 Potest aut pollutio in somnis tripliciter accide- re, primo, ita vt tota sit in somnificādo quando inchoatur in sōnis, hoc est, motus ille corporis sit in somno, consummatur aut in vigilia, plerumq; enim accidit emissionem in vigilia fieri; Tertio, quādo emissio partim fit in somno, partim in vigilia. Et quidem primo modo nullum est peccatum in se, vt ex dictis constat.

Dixi, in se, qā licet nocturna pollutio in se nō sit peccatum rōne iam dicta, dare tamē operā studiose ad hūc finē, vt quis in sōno polluat. peccatū mortale est, vt Nau. S. Ant. Sum. Corona, Lopez, Toletus. Io. Bened. docent; v. g. si qs per nimiam comestitionem, & potū daret operam, vt fequatur pollutio, etiā si faceret non ob delectationem, sed ad alleuatiōem nature, & sanitatem, esset mortale, sicut si quis in vigilia voluntarie se pollueret, ob sanitatē solū, nō excusaretur a mortali, quia facit directē contra finē intentū a natura, qñ nō est alius in emissionē seminis voluntaria, nisi generatio, quæ per illum modū sequi non pot. Similiter si quis comedit nimis, aut nimis calidæ, ea intentione, vt in sōno polluat, peccat mortaliter. Itē si qs in lecto talī situ accubuit, v. g. sup renib. aut alio quouis mō vt possit puocari pollutio in sōno, peccat mortaliter, qā in his casibus vitur somno, vt instrumento malitiōse voluntatis ordinantis somnū, vt polluat, quod p̄t̄m mortale est. At vero scdo, & tertio mō, aliqñ nullum est peccatum, aliqñ veniale solū, aliqñ dō aut mortale. Si n. cōtingat pollutio seminare excitato ante plenā suscitationē, nec vlla exinde delectatio libidinosa consequitur, nullū oīno erit peccatum: Dixi, si nulla exinde cōsequitur delectatio libidinosa, si n. delectatio seu complacentia illa sit de pollutione habita rōne alleuatiōis nature, vt sic melius seruiat Deo magis liber a stimulis carnis, nec vlla intentione in somnis procurata, nullū erit peccatū. Qd si pollutio incepat sit in sōno, & finiatur in vigilia, tunc aut hō nō plene expergefactus est, aliqñ tñ delectatiōe sensualitatis hēt, quamuis imperfectā, & non plene deliberatā, & tunc veniale peccatum erit, non quidem rōne pollutionis, sed rōne complacentiæ, & delectatiōis factæ in vigilia, ex S. Ant. Nauar. Lopez, Alexan. de Ales, Tolet. Io. Bened. dō, Eman. Sā, & Grego. de Val. vbi sup. Non contingit peccatū mortale sine iudicio rōnis in regno perpetrari: Aur homo plene expergefactus & excuratus est a sōno, & non solū repente, sed deliberate delectatiōis, & cōplacentiæ assentit, ita vt ēt placeret si haberet vas debitū receptioni talis materiæ extra matrimoniu, & tunc quidem mortale peccatum est, non tamē ipsa pollutio iniuncta in somno, & terminata in vigilia, qā ipsa tā p̄cessit, sed propter nouū deliberatū consensum habitū post pollutionem, ex Alex. S. Anton. Gregorio, Tolet. & alijs vbi supra. Addo tamē ex Soto in 4. diff. 12. q. 1. ar. 1. Eman. Sā in Aphorif. in verb. luxuria, & Lud. Lopez pat. 1. in instr. conf. c. 73. ad sedendas conscientias scrupulosoꝝ, quod si absq; complacentia illius, postquā e lumbis decisa est, vbi actio libe

ra finitur, sinatur suū cūsum naturālē peragere; namq; expergefactus plene eā teūnere non pōt, aut non curat cā alleuandi naturā, aut vitādi morbi. non cenſebitur peccasse tanquā in vigilia pollutus; Quāuis argumentum sit valde timorata, & bonæ cōſcientiæ tūc repēte cuius obſtare, dum modo commodē fieri poſſit, q̄a in repētinis cognōſcit habitus tā bonus, q̄ malus.

12 *Sin autem cōſideretur pollutio nocturna ex cā ſua*, tunc quidem vt preſati auctores oēs tradūt, poteſt ibi peccatum eſſe, & non peccatum, nō in ſeſed in cāſa ſua, & hoc pluribus modis, prout plures cauſe in ſōno illā inducere poſſunt. Solent autē tres cāz pollutionis nocturnæ aſſignari, vna eſt *corporalis*, ſi ſuperabundantia humoris feminilis in corpore, cauſata ex nimia corporis calefactione, aut ex alia quacūq; cōmonō ne, dū ſomniat dormiens ea, q̄ perſequent ad expulſionē humoris ſuperabundantis vel reſoluti, ſicut accidere ſolet, q̄ natura grauatur ex aliqua alia ſuperſuitate, ita vt q̄nque formātur in imagine phantaſmata p̄ueniētia ad talis ſup ſuitatis emiſſionē. Si igitur ſuperabundantia humoris ſit ex cā culpabili, puta ex ſuperſuitate cibi, & pomis antea ſūptis, tunc nocturna pollutio p̄dm erit mortale, aut veniale, non in ſe, ſed pro ratione culpæ mortalis, aut venialis præcedentis. Sin vero procederet ex ſumptione cibi calidi, incitantis ad libidinem ex propoſito facta, tunc erit culpa mortalis, quia ſic eſt elicitā.

Dixi, *ex ſumptione cibi calidi ex propoſito facta*, q̄a ſi q̄s comedit nimis, aut nimis calida, ex quo dubitat ſibi exinde pollutionē in ſōnis, q̄a alias expertus eſt hūmō, non ſi habet moralem certitudinem, nec propter hoc illa ſumit, ſed vt ſatiſfaciat gulæ, non propterea peccatū mortale erit, ſed veniale ſolum, ſi culpa præcedens ſolū venialis fuerit ex S. Anton. pat. 2. tit. 6. c. 5. Ang. verb. pollution. n. 2. Syl. verb. eo. Toletus in Summa. lib. 5. c. 13. & alij, poſt Alex. de Aleſin Summa. part. 2. q. 105. memb. 10. §. 3.

Sin autē reſolutio, & abundantia feminis nō ſit ex cā culpabili, nec intentā, nullū oīno peccatum erit, et. 1. in cāſa ſua. Vnde recte notat Toletus vbi ſupra, quod qui non habet cibos, quib. veſcitur, niſi eos vnde ſperat pollutionē, nō tenetur abſtinere, ſi abſtinentia talis ei nocet. Non n. ſatis eſt aduertere talis cibi eſū inducitur pollutionē, ſed opus eſt, vt poſſit, & teneatur talē cām remouere, ad hoc vt pollutio ſequens culpabilis iudicetur. Q̄n enim cauſa nō eſt mala, & ex eius obligatione ſequitur nocumētum, quamuis cognōſcit pollutionem euenturam, non ob id tenetur auferre, nec peccat nō auferendo, vt in exemplo allato manifeſtū eſt; Sic curſor, q̄ equitandū non pōt aliter pollutionem impedire, q̄ deſcendendo ab equo, & pedibus incedendo. nō tenetur deſcendere, ex Naturæ & Lopez vbi ſup. Idēq; de eo dicendū eſt, qui ex eo quod accūbit tali ſitu in lecto, aduertit incurrere pollutionē, ſi abſq; intētiōne procurandū pollutionē ſic accūbit, non potens aliter cōmode dormire, non tenetur aliter accūbere; Sicut nec ex eo quod iuſtā reſectionē ſumit, videt ſibi pollutionis periculi imminere;

tenetur propterea a cēna abſtinere, vt Sotus in 4. diſt. 1. 2. q. 4. art. 7. ver. Et hiſ autē colligitur Bar. Medina. 1. 2. q. 74. at. 5. & 6. & Toletus in Summa lib. 5. c. 13. expreſſe teſtantur.

13 *Altera cauſa eſt animalis interior*, ſc. cum ex cogitatione præcedenti contingit aliquem dormire pollui. Cogitatio autem quæ in vigilia præceſſit, q̄nque eſt pure ſpeculatiua, puta cū aliquis cauſa diſputationis, lectionis, aut conſilij dādi legit tractatus de adulterio, aut de peccatis carnalib. & tūc pollutio inde ſequens, dummodo non adit cōplacentia nullā oīno culpā etiā venialis habet, nec in ſe, nec in cauſa ſua; Quandoq; vero eſt cū aliqua affectione cōcupiſcentiæ, & ſic pollutio in ſōno contingens culpa rationē habet ex parte cauſæ ſuæ, quia ſcilicet, cogitatio præcedens fuit cū delectatione ſenſuali quo cauſa moraliſ, aut venialis culpa erit, pro ratione delectationis moroſe, aut impie præcedentis, ex illa namq; cogitatione in vigilia facta, remanet quoddā veſtigium, & inclinatio in anima, qua dormiens facilius inducitur ad aſſentiendū actibus ſuæ imaginationis, ex quibus ſequitur pollutio, adeo vt ſicut ſe habuit voluntas in vigilia circa cogitationes venereas, ita ſi in ſomno habere videtur.

Tertio cauſa eſt ſpiritualis, & extrinſeca, cum. ſ. ex operatione demonis commouetur phantaſmata dormientis ad talē actum prouocant. Poſſet n. demon mouere phantaſmata ex ſenſibus apprehenſa, & in phantaſia reſeruatā, & illa componere, puta, memini me viſiſſe aurum, & montē ſeparatim, imaginabor montē aurū, & ſic de alijs, vnde q̄nque in ſomno imaginantur homines ſe reſ agere cum tali, aut tali, in quam nunquā affectū habuerunt in vigilia, nec deſiderarunt. Pōt autē ex hoc capite nonnūq; contingere pollutio abſq; peccato, ex ſola demonis nequitia, & malitia, ſicut in Collationib. Patrū legitur de quodā, qui ſemper in diebus feſtiuis pollutionem nocturnā patiebatur, hoc diabolus procurāte, vt impediretur a ſacra cōmunionē. Aliquando autē eſt cum peccato præcedenti, ſc. ne gligētia p̄parandi ſe cōtra demonis illuſiones, vnde eccleſia in Hymno ad completoriū recitari ſolito canit, *Procul recedant ſummi, Et Noſtrum phantaſmata, ſi aſſentim; noſtrum comprime, ne polluantur corpora*. Quæ negligētia vt plurimū venialis eſt, & iō pollutio in deſconſeſ ſolum culpa venialis erit. Aliq̄n tamen poteſt eſſe mortalis, nimirū, dum meminerit de ſomno præterito, & cōplacentiam hē de eo, adeo vt vellet fuiſſe in vigilia quod ſomniaruit. Et q̄ haec ſus diſta ſunt, certa ſunt, & in conſeſſo apud omnes.

14 Dubium vero eſt, an liceat cōplacere de pollutione contingenti in ſomno, non propter ſe, ſed ob vitatiōnē morbi, vel exoneratiōnē naturæ inde ſubſequutā, vel an liceat alicui cupere, vt ſibi dormiētī, quo leuēſ natura, cōſingat pollutio, per ſolam viā naturalem, nullā ad id cauſam præbendo? Duæ ſunt de hac re ſententiæ.

Prima eſt aſſentiendū non licere cōplacere de tali naturali pollutione in ſōnis, neq; eam hoc ſine deſiderare vt vel leuetur natura, vel ob ſanitatē, vel ad leuandas carnis tērationes, quib. in

terdiu

terdium affligitur, etiam si nulla rōne illam excuset, aut procuret, sed solū a natura expectet. sic Palud. in 4. dist. 9. q. 3. ar. 1. concl. 1. Adr. in 4. in materia de Eucharistia. q. 4. §. *Hic præmissis*. Sotus in 4. dist. 12. q. 1. art. 7. Barth. Med. 1. 2. q. 74. art. 5. & 6. Corduba lib. 2. quest. ionarij. q. 30. vt refert Lopez loco inferius citando. & Grego. de Valē. tom. 3. disp. 9. q. 3. punct. 3. Rō horum est, quia ex illa cō regula Doctorem, quādo actio ob ignorantiam, vel ob aliam quamuis cām ex cūctatur a culpa, consensus in illā actionem non est licitus, nisi siqut cū consensu eadem cā excusans concurrat præfentialiter, & actū, vt v. g. sicut furiosus occidendo hostem non peccat, sic nec consentiendo in mortē præteritis, vel futurā peccat, quia defectus iudicij rōnis, qui excusabat actū, non possunt ad consensum, vnde patiter excusatur. Si autem in lūcido intervallo consentiat deliberate occidere hominē in furia sequente, vel cōplacere sibi in homicidio prærito, peccat mortaliter, quia tunc non adest defectus rōnis, qui excusabat a pccō. Sic Paludanus; dat Sotus aliud exemplum. Iacob. n. licite consentire potuit in delectationē & opus, quādiu per ignorantiam putabat Liam esse suū; ubi lata vero ignorantia, consensus non excusaretur, quia liber iū & ex proposito ferretur in rē genere suo illicitam, quæ ignorancia, quæ excusabat actū, iam non excusatur consensum. Cum ergo qñ ille complaceat de pollutione naturali in somno, tūc cū non concurrat præfentialiter somnus qui est cā excusans, consequenter talis cōplacētia non excusatur a culpa quæ concurrat bonis finis. Sequeretur ēt licitū esse complacere de fornicatione naturaliter contingenti in somno, aut etiā de trucidatione, quia raptus puerum trucidauit, quia ista non sunt pccā tūc in se, si complacere liceret de pollutione in somno, quia non est peccatū in se, vt Corduba vbi sup. ratiocinatur.

Secunda est, affirmantiū licitum esse ira cupere, & complacere, sic Alex. de Ales p. 2. q. 105. memb. 10. §. 4. de delectatione præteritæ pollutionis, & tam de præteritæ complacētia; q̃ futuræ pollutionis simplici desiderio. S. Anr. p. 2. tit. 6. c. 5. Ang. verb. pollutio n. 2. Sylu. eo. Caiet. 2. 2. q. 154. art. 5. Nau. in Man. c. 16. nu. 7. Sum. Cor. p. 1. c. 1. nu. 64. Cosm. Philarch. de offi. Sacer. p. 2. lib. 4. c. 18. in fine. Lud. Lopez p. 1. in str. confic. c. 74. Toletus in Sum. li. c. 13. lo. Benedictus in sum. lib. 2. c. 8. n. 51. Emanuel Sā in Aphorism. verb. luxuria. Gabriel ēt Vasquez in 1. 2. to. 1. disp. 115. c. 3. Qui omnes docent licitum esse desiderare simplici affectu pollutionē pp corporis vilitatem, vel ad tentationes vitandas, & de illa hoc ēt inodo delectari, nō tñ vilo mō efficaciter velle eam, aut procurare, neq. illam desiderare ex complacētia libidinis. Scdā pars manifesta est, quia consentire voluntate efficaciter procurare in vigilia actum, qui de se est peccatū, vt fiat in furia, vel in somnis, est pccm mortale scdm omnes. Vnde pccm est morale apponere media in Vigilia, vel in mente sana vt in sōnis sequatur homicidium aut pollutio. Quamuis. n. pollutio, vel homicidium pp somnū, aut furiam non sit actū peccatū, vt diximus in ma-

teria de actus omissione secuta in somnis, applicare tñ, aut velle efficaciter a plicare media, vt ista sequantur in somnis, pccm mortale est secū dum omnes. Pars veto prima, quæ verior vñ, pbari pōt, quia tale desiderium, aut complacētia, vt supponimus, & de quib. loquimur, nullo modo est cā talis pollutionis, neque pollutio in somno sequens procedit ex aliquo mortuo illicito libidinis, sed ex desiderio & simplici delectatione & cōplacētia vilitatis corporeæ, ac tē tationis vitandæ. Cum igitur pollutio illa nullo mō mala aut illicita sit, neq. simplex desideriu, aut cōplacētia eius ob bonū finem pccm erit. Nec valet rō in contrarium, quia fornicatio, & homicidiū, ēt si sint, pignorantia, vel per sōniū excusata, q̃ tñ sunt ex le actus illiciti, & difformes recte rōni, non possunt in vigilia desiderari, neq. de ijs quisquā licite delectari potest, id quod maxime vñ esse cōstat de fornicatione. De homicidio aut res non ita manifesta est, siquidē homicidiū nō est ita malū, quia ex honesta cā & bono fine desiderari pōt. Etenim homicidiū iniustū malū est, & ita de eo delectari, aut illud desiderare illicitū est, aut vero homicidiū iustū non est prohibitū, vñ illud desiderare, aut de eo delectari non erit malū pp bonū finē, & ex motiuo iusto. Vt v. g. desiderare mortē tyranni, aut malefactoris per iustū iudicis sni in intendē, pp bonū cōde, non est pccm, dummodo nō procedat ex odio proximi. Et quia cum raptus occidit puerum, licet occisio illa nō sit peccatū, ex eo quod efficiens illud homicidiū, non est capax peccati, vt potest animal irrationale, q̃ tñ ex altera parte non occurrit aliqua tō mortua boni, cur quispiā de illo actu occisionis pueri, cū sit innocens, delectari, aut eam desiderare possit, non erit licitū de trucidatione illa cōplacere: idē de pollutione inculpabil. dicendū est, quamuis. n. pollutio nocturna ex motiuo libidinoso procedens in se mala sit, & proinde nullo modo licitū erit de ea sub hac rōne delectari, aut eam expetere, quia tñ pollutio nocturna naturaliter eueniens mala non est, atq. a deo non tollit virginitatem, vt Medina ex cōi consensu Doctorū vbi supra concedit, delectari de ea pp finem bonum, non erit pccm. Vnde quod Lud. Lopez vbi sup. ideo pollutionē nocturnā a peccato excusat, quia naturaliter euenit, & q̃ i non est actus human⁹ ex se, non satis difficultatē solvere, aut rē ipsam explicare vñ, cū sola rō sit, q̃ pollutio illa nullā cām malā, aut illicitum motiuū hēat. Si. n. pollutio fir ex motiuo libidinis, ēt si postea sequatur naturaliter in somno, aut in vigilia pccm erit, & de ea cōplacere sub hoc motiuo pccm erit, si illū cām malā non hēat, si ex motiuo libidinis oson non procedat, sed ob similitudinem corporis, & vitandę tē tationis desideriorū, de ea hac rōne delectari pccm non erit, siue ex postea in somnis, siue in vigilia cōtingat. Virginitas discerni possit pollutio, pccm nec ne sit: tipicendū diligenter est, ex qua cā, bona, aut mala, ex quo motiuo bono, an malo, pcesserit, nō aut an naturaliter euenierit in somno, an in vigilia. Quæ. n. in sōno teste Med. 1. 2. q. 74. artic. 5. & 6. pccm nō est, nec aufert virginitatē, ēt si occidat.

vigilia, pñm non erit, neque virginitatem auferet. Vnde sicut pollutio sequitur i somnis ex audientia confessionis, aut ex disputatione de re venerea peccatū non est, nec auferit virginitatē, ita neq; si in vigilia pp eandē causā loquatur, vlla ratione pñm est, aut virginitatem auferit.

Illud in verum est, quod docet Sotus ubi sup. periculosius esse desiderium præcedens pollutionē, quā subsequens complacentia & delectatio de pollutione transcurra, quia præcedens potest esse cā operis, non tñ subsequens. Dicitur et tutius & securius esse gaudere potius de effectu salutariq; de ipsa pollutione ob eum et finem & effectū, ita vt desiderium non tam feratur in ipsam pollutionē, quam in sanitatem corporis inde subsecutam: non est tñ negandum quin licet et pollutionem futurā simplici affectu desiderare, & de præterita cōplacere ob causas di-
16

- 16** *Quoad Sodomiam aut, quæ est concubitus ad sexū non debitum, vt masculi cum masculo, vel femine cum femina, constat nō solum esse peccatū mortale, sed esse valde abominabile, & ire diuinæ prouocatiuū. Vnde Methodius martyr inter alias caracalyfoni & diuini cās ponit peccatū hoc cōtra naturam, ex S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 4. §. 1. & Io. Benedictus in Sum. lib. 2. c. 8. §. 1. nu. 6. vnde Gen. 6. dicitur: omnis caro corruperat niam suam, etc. & pluit super Sodomam. Item de celo. Gen. 19. Hinc Imperator in Auth. Vt non luxurietur contra naturā. Collat. 6. ait, pp hoc vitium Deū immittere bella, famē, pestes, errationes & similia. & C. de adul. cum vir. Huius rei peccati grauitas ex eo patet, quod Gen. 13. dicitur: Homines autē Sodomie pessimi erant, & peccatores coram Dño nimis, clamant ad Deum pro vindicta, vnde Gen. 18. ait Deus. Clamor Sodomorum, & Gomorrahensium multiplicatus est, & peccatum eorum aggregatum est nimis. Immo vero tanta turpitudine est hoc vitium, vt quasi admirationē ipsi Deo faciat, vnde subdēs ait, Descendam, & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint, an non est ita, ut sciam. quasi dicat, vix possum credere tñ scelus reperi in hoīe, def. ēdā ergo vt videā hoc malum, & illud puniā. Magister et Historiarum ecclesiasticarum ait, in nocte Natiuitatis Christi omnes Sodomites mortui esse, quod idē testatur D. Hiero. in id. El. 9. Habitantes in regione umbra mortui, lux orta est eis. His verbis, lux illa natio nō laborantes extinxit ne natura quā simpliciter, tanta immunditia sudaretur, Sed & demones ipsi postq; homines ad hoc vitium induxerint, fugiunt abhorrentes ex nobilitate suæ naturæ in celus, vt referunt S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 5. §. 4. & Io. Benedictus li. 2. sum. c. 8. §. 2. nu. 4. Deniq; pñæ contra hoc peccatū impossitæ grauitatem eius manifeste ostendunt, tales nāq; in lege veteri morte puniebantur, vt Leu. 18. & 20. constat, Qui dormierit cum masculo coitu femineo, uterq; operatus est neq;itas, morte moriatur. Et secundū legē Imperiale decapitari debet C. de extraordin. crimin. l. Qui puer. Et legib. municipalib. comburi solent. Vnde et secundum leges infames ipso iure. l. cum vir. C. de adul. Vnde conuenit de hoc crimine, adnocare, & procurare non possunt. ff. de postul. l. 1. §. infames. neq; te-*

stamentū condere, cū infamis ipso iure restitri prohibetur. l. is cuius §. vitio. ff. de rest. clericis aut conuictis de hoc vitio, iure veteri depositus in monasteriū detrudebatur. c. clericus. de excessib. prelat. Iure aut nouo, per constitutionem Pij V. quæ incipit. *Horrendū illud scelus*. Anno 1568. omni priuilegio clericali officio, beneficio, & dignitate priuatus degradatur. & brachio seculari traditur. Et si notorius sodomita sit irregularis efficitur, sicut oēs illi, qui enormis & depolitione digno crimine publicenotati sunt: secus aut si occultus sodomita sit. vt latius to. 1. lib. 7. thesauri casuum confic. c. 12. n. 22. exposuimus. Intelligitur aut hoc de sodomitica copula, non autē de actu sodomitico, vt restē Nau. in Man. c. 17. nu. 250. ver. 5. & Io. Benedictus lib. 1. Sum. de peccatis. c. 8. §. 1. num. 4. annotarunt, hæc n. duo inter se differunt, copula nāq; sodomitica fir masculin coitu ei aculan do semē intra pudenda posteriora; Actus vero sodomiticus est sit polluendo seipsum cum secunda persona, quæ non solum inter viros fed etiam inter feminas esse pot. Multa de hoc vitio tradit Ignatius Lopez præc. crim. canonica c. 86. quæ apud eum legi possunt.

- 17** *Quoad alteram vero speciem, l. Inordinatitæ, seu inordinatum concubitum, quo non seruatur modus naturalis concubendi, quia. l. aut vir cognoscit feminam in loco aut vase non naturali, & sp est peccatū mortale, quia non potest inde sequi ples, vnde totaliter frustratur intentio naturalis; aut qā seruatur locus Matrimonialis, non tñ seruatur modus naturalis concubendi, quia aut vir ponit se loco femine, aut femina deiussu per loco viri, tūc quidem aliqui pñm erit, aliqui vero non itemperit. n. peccatum quā fit sine infamia, & cā maioris libidinis; Sin autem ad sit cā rationabilis, puta quia mulier esset ita pinguis, vt nō possit aliter iniri, aut ppter egritudinis, aut ppter periculū suffocati de sēu in vtero, aut ppter corporis aliqui indispotionē, aut deniq; propter aliā causam irrationabilem, nō erit peccatum, dūmodo vir irrationetur semē in vase naturale & hoc sine cognoscatur vxor lateraliter, siue sedendo, siue stādo, siue vxore supergredientē, ex Alberto in 4. distind. 3. l. S. Th. ibidem, in expositione litteræ Sylu. verb. debitum. quæc. 4. num. 7. ver. Tertium. Angel. eod. nu. 25. Tabien. verbo. Matrimonium. 3. ver. decimo. Tolero in Summa lib. 5. c. 13. in fine. Ioanne Benedicto in Summa de vitijs lib. 2. c. 9. nu. 60. Emanuel Sā. in Aphorismis. verbo debiti. Caiet. 2. 2. q. 154. art. 1. dub. 5. & 6. Palud. in 4. d. 31. q. 3. ar. 2. casu 5. quicquid pro contraria sententiā ab Angelo, & Sylu. falso citetur. Nullus enim coitus Matrimonialis cū vxore seruato vase debito, ex quo sequi potest gñatio, & in quo seruatur finis Sacramenti huius, ita. l. vt intendatur aut ples aut remedium incontinentiæ, de se mortalis est, quamuis possit esse signum mortalis concupiscentiæ, cum nō tūbetur causa rationabilis; existente autem causa rationabili, nulla omnino, aut ad summum venialis culpa erit, vt præfati auctores farentur.*

- 18** *Quoad vltimam vero speciem, quæ est Bestialitas, quando scilicet quis bestię cōmissetur, dubium*

bium esse nõ potest quin sit peccatũ mortale, & grauißimũ omnium eorũ quę contra naturam fiũt, nec solum prohibitũ fuisse lege veteri, vt patet *Leuit. 18. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei, quia scelus est*, sed et poena mortis puniebatur, vt habetur *Leu. 20. his verbis, Qui cum iumento, & pecore cõuerit, morte moriatur, speciem quoque occidit. Mulier qui succumbit iumento, sicut interficitur cum eo, sanguis eorum sit super eos*, vt tñ notat Io. Chapeauillus, de ca. lib. reueruatis casu 15. q. 1. non est necesse in cõfessione dicere cũ qua bestia q̃s peccauit, quia hæc est species specialissima, & vnũ est specie in omniũ in oib. nimirũ venerea delectatio cũ re diuerſe speciei

19. Ad hæc et speciem pertinet concubitus cũ demone, qñ in assumpto corpore in fit incub. vel succubus, siue assumat corpus bestię, siue viri, siue mulieris, siue alterius rei. Quia quantũ est ex parte concubitus, ip̃e est eadẽ rō formalis, siue idem motiuum, s. delectatio venerea cũ re, quæ in reueritate est diuerſe speciei ab homine. Quamuis alio respectu concubitus cũ demone differat à bestialitate speciei, s. rōne superstitionis illius, ad quam spectat societas cũ demone. Est. n. in tali concubitu directã societas cũ demone, vt expresse docet Caiet. 2. 2. q. 154. ar. 11. du. 1. & Io. Chapeauill. vbi sup.

20. Dubium autem esse potest, an hæc peccata contra naturã concurrere possint cũ peccatis luxuriæ naturalis, in eadẽ specie, ita vt vnũ & idẽ pñũ sit sub vno cõtra naturã, & sub vno nãũ, v.g. An sit adulter vel sacrilegus, q̃ cognoscit cõiugatã, vel sacramentalẽ cõtra naturã?

Respondetur autẽ breuiter cum Caiet. 2. 2. q. 154. ar. 12. dub. 1. & Io. Chapeauillo. de casib. reueruatis. c. 1. s. q. 1. Quod licet concurrere nequeant in eodẽ actu & concubitu siquidẽ cõcubitus naturalis, & cõtra naturã sint oppositi inter se, si tñ consideretur deformitas ex parte iniuriæ, vel irreuerentię q̃ determinat species luxuriæ naturalis, si nihil obstat quo minus cõcurrere possint. Etenim grauius sacrilegiũ est abuti sacramentali cõtra naturã, q̃ naturaliter, q̃ uis vtrobiq; agitur contra castitatẽ, quæ personæ Deo consecratæ debetur. Sic et adulter est qui abutitur coniugata contra naturã, & qui naturaliter, q̃ vtrobiq; fit iniuria Matrimonio, dũ persona quæ est alterius quoad concubitũ polluitur, licet sit maior iniuria qñ coniugata naturaliter cognoscitur, tunc. n. non solũ polluitur persona vxoris, q̃ est maritus, sed etiã vas, quod est mariti, polluitur. Eodem modo dicen dũ est de incestu, & stupro: Quia vtrobiq; fit iniuria, vel naturali reuerentię, puta si q̃s cognoscat cõtra naturã propriã matrẽ, vel paternã custodiã, cui nõ solũ virginalẽ signaculũ, sed et ipsũ filiz corpus commendatum naturaliter est, iuxta illud, *Filiz tibi sunt, custodi corpus eorum*. quamuis sit maior iniuria qñ naturaliter cognoscitur virgo, quam qñ contra naturam, eo quod qñ naturaliter cognoscitur virgo, non solũ polluitur persona, sed etiam signaculũ virginalẽ auferatur, quod custodiendũ peculiariter fuit. Idemq; de Raptu dicendũ est

q̃a qui rapit mulierẽ vt illa abutatur cõtra naturã, non minus peccat, quã qui hoc facit, vt ea naturaliter abutatur. Illud tñ verum est, quod concubitus contra naturã cum coniugata non sit proprie adulteriũ, & cum cõsanguinea non sit proprie incestus, & cũ virgine nõ sit proprie stuprum, sed reductiue tñ. Quorum ratio est, quia oēs species luxuriæ naturalis significant deformitatẽ in cõcubitu naturali, sicut simum curuitatem in naso, & propterea ex hĩmõdi circũstantijs in crimine contra naturam nõ cõtrahitur afinitas, nec incurruntur poenæ adulterorũ, & incestuosorũ. Proprie tñ videtur esse sacrilegiũ, & raptus, eo qđ hæc duo peccata non significant deformitatẽ in certa, & determinata materia. Sin cõcubitu naturali, sed absolute in quacũq; materia cõtra re Deo dicatã agatur, siue fiat cũ persona consecrata naturaliter, siue contra naturã, & raptus dicitur, qui rapit aliquã vt ea quocũq; modo abutatur.

Observandum deniq; est ex Sum. Cor. p. 1. c. 2. de circũstantijs. n. 16. quod qñ in casib. reueruatis ab Ep̃o inuenitur reueruatus actus sodomiticus, intelligitur solum de sodomia, vt dictũ est supra, qñ aut inuenitur reueruatus vitũ contra naturã, intelligitur de omnib. prædictis speciebus, quando agitur cũ secunda persona.

21. Præter has autẽ sex enumeratas luxurię species de quib. mentio 16. q. 1. can. lex illa. habetur, & quæ scdm S. Th. 2. 2. q. 154. ar. 10. ad secundũ, species luxuriæ sunt scdm seipsã; & hoc est, vt ibi notat Caiet. in proprio significato cuiuscũq; illarũ, denotat actus venereus explicite, vel ex appatione & accomodatione vñs; vt contingit in rapto, vel ex proprietate hominis significantis, vt patet de stupro, adulterio, fornicatione, & reliquis ac proinde merito secũdũ actus earũ explicite significatos, scdm sub luxuria continetur alia luxurię species, s. *sacrilegiũ* ponitur, quod licet absolute, & secundum suum significatum propriũ sub irreligiositate sit, ex relatione tñ ad finem. s. actum luxuriæ non significatum species quardã luxurię constituitur. Id quod optima ratione docet S. Th. vbi sup. q. 1 actus vñus virtutis, aut vitij ordinatus ad finẽ alterius, assumit speciem illius, si cur furtũ, quod propter adulterium committitur, trãsit in speciem adulteriũ; cũ igitur observatio castitatis scdm quod ordinatur ad cultũ Dei actus sit religionis, vt patet in illis, qui vouent, & ieruat virginitatem, ex Aug. lib. de virgin. c. 8. manifestũ est luxuriã quatenus violat aliquid ad diuinũ cultũ pertinens, ad speciem luxuriæ pertinere, atq; adeo sacrilegiũ species luxuriæ constitui potest. Vnde quantũ ad præsens inibitutum attinet, sacrilegiũ dicitur vitũ luxuriæ, quo vel persona voto castitatis Deo dedicata, vel et locus cõsecratus violatur. Hinc est, quotiescũq; laicus copulã habet cũ moniali, seu virgine Deo dicata; aut sacerdos, aut religiosus, aut sacris initiatus cũ aliqua cõmisset sacrilegiũ cõmitteri, & adulteriũ quoddã spirituale perpetrare, grauius iniquẽ Deo & Christo cui talis p̃sona cõsecrata est, iniuriã inferre. Notat tñ Lopez loco inierius citando ex alijs, q̃

quando Episcopus Synodo, aut alijs peccatū sacrilegij sibi referuat, non intelligitur per hoc sibi seruare eorum cum sanctimoniali, aut religiose aut sacris innato, nisi expresse.

Item si quis in loco sacro copulā habet, quā uis cōiuges sint, sacrilegium committit, lociq; sanctitatē uolat. Dixi. *Quomodo coniuges sint*, quia non omnis cōitus uiri cū coniuge in ecclesia sacrilegium est, aut ecclesiā polluit, si enim maritus, & vxor in aliquo loco sacro tenentur in clusu, vt inde exire non possent, ubique copulam haberent non ex loci cēceptu, aut publicē, nec pp delectationem, aut filiorū procreationem, sed secreto, & ad uitandā carnis incōtinentiā, quā uexatur cōiux, nō cōmitteret sacrilegium, nec ecclesiam polluerent, vt expresse docēt Richard. in 4. disp. 32. art. 3. q. 1. Sylu. verb. cōsecratio, 2. q. 5. Tertius & verb. debitū. §. 6. Alphonsus à Castro li. 2. de potestate leg. pena. c. 7. Henriquez, li. 9. c. 17. §. 5. Toletus, in fi. & alij quos to. 1. li. 5. c. 16. nu. 19. citauimus. quib. consensit Lud. Lopez p. 1. Instr. cōf. c. 73. q. post Nau. Man. c. 16. n. 3. notat, monasteriū, vel dormitoriū religiosorū non esse loca ita sacra, vt in eis commissum peccatū carnis sit sacrilegium. Sicut nec uolatur ecclesia per seminationē supra te ctum, aut in loco subterraneo ecclesiz.

Quia uero sanctitas loci ad hominis sanctitatē ordinatur, & non ecōtra, iuxta illud. Mac. 5. *Non propter locum gentem, sed pp gentē Dñs locū elegit* gratius peccatū est sacrilegium, quo contra personā factū, quā quo cōtra locū sacrū peccatur.

De qua re legēdi sunt S. Th. 2. 2. q. 154. ar. 10. Caie. ibid. Alex. de Ales p. 2. q. 143. mēb. 9. Ast. ss. li. 2. tit. 46. ar. 3. & ar. 6. Perad. p. 2. ti. de luxuria. c. 8. & seq. S. Ant. p. 2. ri. 5. c. 8. Ang. ver. sacri legum. n. 1. & 2. Syl. verb. luxuria. q. 8. & verb. sacri. Tabie. ibid. Nau. in Man. c. 16. n. 3. Greg. de Val. 10. 3. disp. 6. q. 15. pūct. 1. & disput. 9. q. 3. pūct. 4. in fi. Sebaf. Medices in sum. de pecca. capit. p. 2. tit. 8. q. 55. Lud. Lopez p. 1. instr. cōf. c. 73. Tolet. in sum. li. 5. c. 12. lo. Benedict. in sum. li. 2. c. 7. §. 3. lo. Ped. in explicatione sexti pcepti. §. 4. Andr. Crocquetius. catechesi. 82. Emanuel Sā in Aphoriz. verb. luxuria. & alij.

22 *Illud uero in hac re obseruādū restat*, sacrilegiū non solum speciem esse luxurię, sed etiam cū diuersis luxurię speciebus concurrere posse, vt notat S. Th. 2. 2. q. 154. ar. 10. ad 2. Caie. ibi. & S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 8. Si. n. aliquis abutatur persona coniuncta sibi secundū spirituale cognationem, committit sacrilegiū ad modū incestus, vt inter compatrē, & commatrē, hoc est, vt ait Caietanus, quāuis talis cōiūctio uenerea sit sacrilegium uere, habet tamē modū incestus, eo quod assimilatur violationi consanguinitatis. Sin aut abutatur uirgine Deo sacra, qā uirgo illa est spōsa Christi, etsi uere sacrilegiū cōmittat, est tñ per modum adulterij, inquantū uero uirgo illa est sub cura patris spiritualis, plati scilicet ecclesiastici, q loco patris carnalis succedit, est quoddā stuprū spirituale ratione violationis signaculi uirginalis, tanto grauius stupro carnali, quāto cura spiritualis cui sit iniuria maiori ueneratione digna est, q cura & cu-

stodia pure carnalis. Quod si uiolētia eidē inferatur, erit pprie raptus spiritalis, ex hoc ipso grauior, quod à patre ē spiritali raptus, atq; adeo ē scdm leges ciuiles grauius punitur, quā alius Raptus, vt patet ex Iustiniano Imperatore in l. vnic. §. 1. c. de rapto uirginum, *Raptores*, inquit, *uirginum, uel uiduarum capitū supplicio pleribendos de crimine, maxime si Deo fuerint uirgines uel uidua dedicate, quod non solum ad iniuriam hominū, sed ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam committitur*. Et can. si quis de pen. dist. 1. *Si quis non dūcōm rapere sed attentare tantūmodo matrimonio coniungendi cā sacratissimas uirgines ausus fuerit capitū feratur pena*, Sacrillegium autē cōmittit, qui vt diximus tē habet cum persona Deo consecrata, siue natura liter, siue contra naturam. Sicut etiam dicitur raptor, qui rapit aliquam vt ea quocunq; modo abutatur, quia utrobique agitur contra constitutionem, & reuerentiam, quę debetur personę Deo consecratę, & utrobique, uolentia adhibetur siue naturaliter, siue cōtra naturā abutatur post raptū, ex Caie. 2. 2. q. 154. ar. 12. dub. & lo. Chapeauillo, de casib. reuerentię. c. 15. q. 1. in fin.

23 *Inter has aut luxurię species, peccata illa sunt cōtra naturā, grauiora sunt peccatis illis quę sunt scdm naturam*, quandoquidē in uirgīs & peccatis, quę sunt contra naturā transgreditur homo id quod est scdm naturam determinatū circa uisum uenerē; per alias uero luxurię species prateritū solū id qd est scdm rationem rectā determinatū, ex præsuppositione tñ naturalium principiorū. In ijs etiā quę sunt contra naturam, primū & grauissimū est bestialitas, eo qd non seruatur debita species. Post hoc autē est uitiū sodomiticū, cū ibi nō seruatur debitus sexus; Deinde innaturalis, & indebitus modus cōcubendi, maxime si nō seruetur uas debitū, hoc n. peccatū grauius illi est in quo non seruatur modus cōcubendi ad generationē idoneus. Vltimū aut locum inter uitia cōtra naturā tenet mollitiei peccatū, qd in sola omissione concubitus ad alterū consistit. In ijs uero q sunt naturaliter, primū locū tenet incestus eo sit contra naturā reuerentiā, quā personis coniunctis debemus; scdm uero locū obtinet adulterium, quo quis abutitur muliere alterius potestati subiecta ad vsū generationis. Tertiū deinde locū hēt stuprū, quo qs abutit uirginē, q sub alterius custodia tñ est, quorum postea utroq; hoc est, tā stuprū, q adulteriū aggrauat p uolētiā, & sit raptus. Vñ raptus uirginis pūm grauius est stupro, sicut raptus uxoris maius pūm est q adulterium. Et insup hęc cōia aggrauatur scdm rōnē sacrilegij, in qm aut lo cū inter species luxurię, hoc est, inter illas, q se constituunt speciei, est fornicatio simplex, q sine alterius personę iniuria cōmittitur, quis enim minus pūm sit rē habere cū uxore libidinis causā tantū, hoc tñ speciem luxurię distinctam non constituit, sed ad adulterium quoddāmodo reducit, vt supra didū est, & laus demonstrant S. Th. 2. 2. q. 154. art. 12. Sebastianus Medices de peccatis cap. p. 2. tit. 8. q. 34. lo. Chapeauillus de casib. reuerentię. c. 15. in q. 1. & Emanuel Sā in Aphoriz. verb. luxuria.

De

De Osculis, Tactibus impudicis, & alijs vi-
sijs, quæ in Sexto, ac Nono Decalogi
præceptis prohibentur.

Cap. VI.

SYMMARIUM.

- 1 Oscula tactus & amplexus communiter habent idem motum et obiectum quod illius quæ circumstant. Oscula & amplexus secundum se & absolute nihil habent inordinatum. ibid.
- Quomodo non sine peccato etiam inter sponsum, & sponsam ante matrimonium, & quomodo sine veniali etiã cum delectatione. ibid.
- 2 Qui opere aliquo externo utitur ad rem veneream excitandam, ut libros amatorios legere, peccat.
- 3 Aspicere mulierem ad concupiscendum eam adeo mortale est perinde ac fornicatio.
- Femina quæ se ponit in fenestra animo ut videatur a quo scit se carnaliter admandam, peccat mortaliter, quoties id faciat, licet non consentiat in opus peccati.
- 4 Affectus deliberatus & efficax rei venereæ expresse prohibetur, atque peccatum illius speciei qualis peccatum quod committi desideratur.
- 6 Delectatio morosa de actu malo peccatum est, & in quo consistit ut ducatur morosa.
- Motus primo primi, & secundo primi qui dicuntur secundum veriorum opinionem. ibid.
- 7 An omnes motus primo primi sint saltem venialia. Opinio verior omni culpa carere affirmat. Quare? Motus istos aliquando relinquere non tenemur, sed & optime facit & meretur qui in his persistit. ibid.
- 8 De quib. motib. doctrina superior tradita intelligenda sit. Motus tam in sensualitate quam volutate ut plurimum non sunt sine peccato veniali, quare.
- 9 Libertatem aliquam sufficientem ad peccatum veniale independentem ad voluntatem esse in sensitivo appetitu (ut Caet. voluit) error gravissimus.
- 10 Motus secundo primi quando venialia quando mortalia esse possunt, & quæ ad advertentiam sufficit ad veniale?

PRAETER vitia & luxuriæ species enumeratas, quibus præcepta divina violantur, alia etiam peccata sunt, quæ partim contra sextum, partim contra nonum Decalogi præceptum committi solent, quæ in hoc capite declaranda & explicanda sunt.

Primo igitur priusquam ad actus illos luxuriæ inhonestæ perpetrandos accedatur, præmitti solent oscula, tactus, & amplexus, tanquã præambula quædam, & circumstantiæ ad concubitum, unde communiter idem motuum, & obiectum moraliter habent, quod habet actus quem circumstant.

Dixi communiter, quia licet secundum se, & absolute, oscula, tactus, & amplexus nihil inordinatum habent in se, nec præmissum nominant: ut recte notant S. Th. 2. 2. q. 154. ar. 4. Caet. ibid. Syl. uest. verb. delectatio. q. 4. S. Anto. p. 2. tit. 9. c. 1. §. 6. gradus. Na. in Man. c. 16. n. 10. & in c. 11. cui. n. 7. & seq. dub. 3. de pen. dist. 1. Lud. Lopez p. 1. instruct. conf. c. 75. Sum. Cor. par. 1. c. 1. nu. 65. Sebast. Medices in sum. de peccat. capital. p. 2. tit. 8. q. 28. & alij, ac proinde absq. omni culpa

fieri possunt, in signum pacis, vel benevolentia, scdm loci & patriæ consuetudinem, vel accidit mulieribus aut hominibus, se obuiantibus. & amicis sibi occurrentibus, consanguineis, vel dum hæc sunt pueris, aut puellis, prout tamen sunt delectabilia quædam scdm tactum, vel in seipsis peccata sunt, ut sunt actus pudendorum, oscula furtiva, & amplexus quidam inhonesti & illiciti ex gñe suo, quos nullo modo quispiã in publico, vel secreto sustinere debet, aut pot sine peccato, nisi medicinae applicandæ casus fiant, vel ex intentione operantis, & dirigentis illos ad concubitum peccata sunt, inter non coniuges, & ad vnam, & eandem delectationis spem spectant, ad quam spectat delectatio consequens coitus, quem circumstant, si adesset. Vnde fit, quod oscula hmoi & tactus cum vxore ad concubitum matrimoniale non sunt peccata mortalia, cū alijs vero præ mortalia sunt, eiusdẽ spẽ cum coitu, ad quem ordinantur ex intentione operantis, v.g. cum soluta ad fornicationis delectationẽ, & cñ consanguinea ad incestus delectationẽ spectant, & sic de alijs, quod in intellegendum est quãtum ad rationem peccati inter nõ coniuges, tãsi essent tactus exigui, seu quasi momentanei, & non plene deliberati, tunc n. mortale non erũt. Dixi, inter non coniuges pp oscula coniugatorum, quæ secundum naturã ad concubitum, seu illius delectationẽ licitã ordinata, nullam omnino rñem peccati habent, sicut nec concubitus licitus delectabilis eorundem pñm aliqd est. Quinimmo cõtra Pedrazz in summa sua, in explicatione sexti præcepti. §. 5. addo. cū Cale. 2. 2. q. 154. ar. 4. Nau. in Man. c. 16. n. 12. Lud. Lopez p. 1. instruct. conf. c. 75. Greg. de Val. to. 3. disp. 9. q. 3. punct. 3. in fi. Tho. Sanchez de Matr. li. 5. disp. 5. q. 7. n. 38. & Eman. Sa. in Aphor. verb. luxuria, quod hmoi oscula, amplexus, & tactus inter ipsonum, & ipsam antea matrimonium, non solum si benevolentia, & familiaritatis causa fiant, sed et si pp delectationẽ fiant pñm mortalia nõ erunt: sed aut nullum oĩno peccatum, aut solũ veniale erunt (dũ modo non se tangent in partib. impudicis, nec adit voluntas vitieris progrediendi ad concubitum ante matrimonium, & benedictionẽ sacerdotalem) cum n. iam in via sint per ipsalia ad statum & voluptatẽ matrimonialẽ, licite vtuntur absq. peccato mortali delectatione orta ex illis osculis & tactib. sine voluntate tñ aniplexi, si tñ fiat sine periculo pollutionis, aut cõsentendi in eam, aut in copulã; quia vero contingit raro hæc fieri sine periculo, communiter est talib. ab huiusmodi osculis, & tactib. etiam in secreto abstinendum. Tactus aut verendorum inter ipsos de futuro, nullo modo permittendi sunt, cum sine peccato fieri non possunt.

Quæ oĩa locutissimò illo S. Cypriani testimonio. li. 1. epist. 11. alias epist. 62. ad Pomponium confirmantur, ubi non solũ stupra, et fornicationes, sed et eiũmodi tactus, oscula, & amplexus tanquã incitamenta volũtaria interne delectationis voluptariæ de cogitato vel simul exercicio venereo aliquo actu, vel motu impetito, ordinato ad actũ perfectũ ex sua natura, crim. pñ, hoc

est peccatum mortale esse affirmat. Si incorrupta, inquit, inuenit fuerit virgo ea parte sui, qua mulier potest esse, poterit tamen ex alia corporis parte peccasse, quæ corrupti potest. & tamen inspicitur non potest. Certe ipse conebitus, ipse complexus, ipsa confusio, & osculatio, & coniacentium duorum turpis & scdā dormitio quantum decoris & criminis confitetur. Ceterum ut recte notat Caiet. 2. q. 154. art. 4. dub. 1. in futurum illi qui in choreis sunt leuitatis causa, ut cum iuuenis digitos mulieris non suæ intorquet, cum non delectationis illius quæ ex tactu est, & quæ ex libidine appetuntur, causa fuit, peccata mortalia non sunt. Immo vero quis mulier sciret sic tangere, aut osculante iuxta morem patris, id facere ex libidine, non teneret tamen sic rigere, vel osculante repellere coram alijs ab osculo licito, nec consentiendo tali osculo, & libidini aliterius, quæ ex mala intentione id facit, se fociat, sed consentit solum exteriori operi, & consuetudini, quæ libidinosus ille ex mala intentione, ad malum ordinat, nisi mulieri illi ad culpam imputari non potest.

* 2. *Secundo* est peccatum, qui opere aliquo externo ordinato ad recte venerem excitandam vitatur, ut v. g. si quis aut libros amatorios legeret, aut literas amatorias scriberet, verbis laiciis, obscenis, & inhonestis vitatur, loca inhonestis visitet, aut alia similia faceret, ea intentione ut luxuriam prouocet, siquidem verborum obscenitate, quasi facit quadam subiecta, adolescentium animi incenduntur, ut n. testatur Apostolus. 1. Cor. 15. *corrumunt bonos mores colloquia praua*. Atque adeo cum hoc ipsum maxime efficiant iactationes, & delicatiores, & molliores cantus, ab ijs diligenter cauendum est, ut recte S. Anthonius. 3. tit. 5. c. 1. §. Quintus grad. Nau. in Manu. c. 16. nu. 14. vers. 13. Barth. Medina lib. 1. in str. confes. c. 14. §. 18. Toletus in sum. lib. 5. c. 14. & catechif. Romanus in Sexto Decalogi præcepto nu. 11. animaduertunt.

3. *Tertio* peccatum qui desiderat, aut aspiciit mulierem ad concupiscendum eam, atque adeo peccatum erit mortale perinde ac fornicatio, iuxta illud Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam merchatus est eam in corde suo*. ex S. Th. 2. 2. q. 154. art. 4. Sebast. Medice p. 2. peccat. capit. q. 28. ti. 8. Toletus ubi sup. & alijs communiter. Dixi ad concupiscendum eam, quia si non concupisceret eam ad copulam, nec ad delectationem carnalem, quæ ex visione insurgit, sed ad quandam aliam vanam animi delectationem, & recreationem erit peccatum veniale tamen, quoniam quidem delectatio sola visus secundum se ad actum veneris ordinata non est, ut docent Caiet. tom. 1. opulc. trac. 14. dub. 3. Nau. in c. si cui. n. 11. dub. 3. de poen. dist. 1. & Toletus in sum. li. 5. c. 14. post S. Antonium. 2. tit. 5. c. 1. §. De 4. gradu.

4. *Quarto* peccatum semina illa, quæ se ponit in festinata afo, ut videatur a quo scit se carnaliter admandam esse, peccatum mortaliter quoties id facit, licet non consentiat in opus peccati. Sic S. Antonius. 2. tit. 5. c. 1. §. de 4. gradu. Nau. in Man. c. 16. nu. 13. vers. 11. Ludo. Lopez p. 1. iust. confic. c. 75. in fi. & Ioan. Benedictus in sum. lib. 2. c. 9. §. 1. nu. 79. Quia est occasio efficax ruinæ aliorum: qui vero occasione damni dati, damnum quoque dedisse videtur, c. *Scilicet de iniur. & damno*

dato. Idemque dicendum videtur de femina ornante se ut mortaliter ametur; elegantior. non ornatus, quo oculorum sensus valde excitatur, occasione libidini non parua sepe præbet, idemque Ecclesiasticus ca. 9. monet, *Averte faciem tuam a muliere compta*. & Proverb. septimo dicitur, *Ecce mulier occurrit illi ornata meretricio preparata ad decipiendum animas*. Intelligendum autem est hoc de illa muliere, quæ virum non habet, nec habere vult, & est in statu non habendi, talis namque abique peccato appetere non potest placere aspectibus virorum ad concupiscendum, quia hoc est dare eis incitamentum peccandi. Vnde si ornet hac intentione ut alios peruoceat ad concupiscentiā, mortaliter peccat. Si n. ex leuitate quadam, vel etiam ex vanitate quadam propter ipsam antiā quadam id faceret, non semper peccabit mortaliter, sed quæque venialiter, & eadem ratio quantum ad hoc est de viris. Dixi, *quæ virum non habet nec vult habere*, quia si mulier coniugata ad hoc se ornet, ut placeat viro suo, nec per eius contumtum adulteretur, non peccat, vnde dicitur 1. Corinth. 7. *Quod mulier, quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quoniam placet viro*. Neque peccat mulier: quæ nodum nupta est, intendit ipsi habere virum, si sic ornet se, ut placeat honeste alicui ut eam ducat uxorem. Est tamen peccatum omnibus, velle placere turpiter, & laiciue, aut velle placere ei, quæ credit, aut dubitat lasciuie moueri, & toties quoties se offert eius aspectui. Hinc S. Chrysostomus ait, *Mulier si se ornauerit, ut ad se oculos hominum prouocet, & si plagam nullam intulerit, vnde illam tamen dabit extremam, neminem, non obuius, cessi nullas inuentus est qui biberit*. Vt latius docent S. Th. 2. 2. quæstione 169. artic. 2. Caiet. ibid. & in summa. verb. ornatus. Sylu. eodem quæstione 4. Nauar. in Manuali. c. 16. nu. 14. vers. 12. Ludou. Lopez parte 1. iust. confic. c. 75. in fine. Toletus in summa. lib. 5. c. 14. §. Quarto. Ioannes Benedictus in summa. lib. 2. c. 9. §. 1. nu. 79. Ioannes Fiedraz. in Sexto Decalogi præcepto §. 6. Catechif. Romanus ibi. nu. 11. & alij.

Quinto etiam peccatum potest, & solet, desiderio & affectu deliberatio, & efficacia rei veneræ. Id. n. expresse prohibitum est nono illo Decalogi præcepto, *Non concupisces*, vnde Christus Matth. 5. ait, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam merchatus est eam in corde suo*. Quo sane in loco visus pro omni motu accipitur, qui est ad delectationem luxuriæ, atque adeo non solum corporalis, sed etiam interior affectus, quo quis altetius uxorem illicite concupiscit, prohibitus censetur. Est autem concupiscentia hæc non solum peccatum sed etiam illius speciei, qualis est peccatum ipsum, quod committi desideratur. Intentio. n. nomen operi imponit. Qui ergo committere desiderat peccatum Sodomiticum, Sodomiam mentalem iam committit & qui cum coniugata coire desiderat, adulterium perpetrat idemque de singulis luxuriæ speciebus dicendum est, Hinc est, quod non solum confiteri tenetur se desiderasse peccatum luxuriæ committere, sed et speciem explicare oportet cum alijs debitis circumstantiis immo et numerum ipsi confiteri debet, quid toties peccauit mortaliter, quoties talia con-

con-

cōcupiuit factis aliquib. interuallis, si vero ver-
fetur continue in tali desiderio per spacū tps,
solum erit peccatum vnum mortale, tanto ta-
men grauius, quāto diutius in eo perseuerauit.
Quod si desiderii mutauit de vna persona ad
aliā, vel de vna specie ad aliā speciem, semper
de nouo peccat mortaliter. Vnde si cētū mulie-
res videret vnā post aliā, & singulariter eas de-
liberate cōcupisceret cētes mortaliter pecca-
ret; sin aut vna cogitatione, & desiderio oēs ad
peccandū cōcupisceret, esset quidem vnū tan-
tum peccatum mortale, tot tñ peccatorum de-
formatē in se haberet, quā mulieres inordi-
nate cōcupiuit. Que oīa clariora, & certiora
sunt quam vt longiori probatione indigeant.

Sexto in super delectatio morosa, hoc est vo-
luntaria delectatio de actu malo peccatū est, cō-
sistit aut peccatum morosa delectationis, non
in mora tps, & durationis, sed in mora volūta-
tis, ex eo quod ratio deliberans circa eā immo-
ratur, nec eā repellit, prout debet, & tenetur,
ex S. Tho. 1.2. q. 34. ar. 6. ad 3. Vnde delectatio
morosa idem est, qđ delectatio deliberata, ac
proinde sicut delectatio rōnis eodem tps mo-
mento fieri, & esse pōt. ita delectatio morosa, to-
ta in puncto tps consistere potest. Res. n. volū-
tati obiecta vno temporis puncto nobis place-
re, & nos sua iucunditate perfundere potest. Ce-
terum vt quę in sequentibus de morosa dele-
ctatione dicturi sumus, melius intelligantur;

Secūdo est, res primo in corporis sensus incur-
rere, quę res sensib. percipit ipsū appetitū
animale excitant sui desiderio; Vnde Musseus:
oculus vero via est, ex oculi iūtib. vulnus delabit
in viri præcordia, postea vero ē sensibus ad
imaginādi, & cogitādi facultatē trāsolūt, atq;
exinde rerū memoria, imaginatione, & cogita-
tione aliquid cōcupiscimus, aut in aliquo dele-
ctamur, & tandē in mentem res veniunt, siquē
eius intelligentia, & cognitione cōceptę in ap-
petitū superiori, hoc est, in voluntate sui deside-
riū excitant, vel sua iucunditate delectāt. Desi-
deriū aut nihil aliud est, quam volūtas aliquid
faciēdi ex deliberatione rationis, v.g. desiderii
furādi: est actus volūtat, quo desiderat cōple-
re furtū, delectatio vero est cogitatio iucunda,
& cōplacētia, quę vel ex re cogitata, vel ex ip-
sius rei cogitatione capitur. Delectamur aut
nō solū rerū aspectu, auditione, narratione, ser-
mone, gustatu, odoratu, tactu rerū, sed ēt imā-
ginatione rerū, & deniq; ipsa ē ratio, & mē-
tis cogitatione. Ex quibus constat desiderii ē
eo differre a delectatione, qđ desiderii est vo-
luntate cōplendi opus externū, puta furtū, ho-
micidium, adulteriū, delectatio vero, & potest
referri ad opus, quia scilicet desiderio aliquid
faciēdi delectamur, & etiā haberi sine ordine
ad opus, qđ. si cogitatione rei delectamur abs-
que vlla prorsus voluntate opus illud exterius
faciēdi, vt si qis in cogitatione rei venere, dele-
ctetur, absq; volūtatē illud exterius ppetrādi.

Præterea scire oportet ex cōmuni Theologo-
rum consensu, quosdā motus dici *primo primos*,
quosdā vero *secundo primos*, & licet nō inter se
conueniant aut hores quāā dicendi sint primo

primi, & qui secundo primi, eorum tñ mihi ve-
rior videtur esse opinio, qui docēt *primo primos*,
esse, & dici motus illos, qui oēm rationis vsum
& aduertentiā præueniūt, siue ex sola imaginā-
tione, siue ex corporali alteratione, & sensib.
consequantur: Motus vero *secundo primi*, sunt, &
dñr illi, qui plenam voluntatis deliberationem
psequuntur, sunt tñ huiusmodi motus in pote-
state voluntatis aliquo modo, eo qđ potuit eos
aliquo modo præuenire, & reprimere. An ve-
ro motus omnes *primo primi* peccata sint falte
venialia necne, non consentiunt auctores.

Quidam n. dicunt omnes motus sensuualitatis
primo primos, & inordinatos esse peccata falte
venialia. Sic Altiſiod. lib. 2. tract. 28. c. 1. & 2. A-
lex. de Ales p. 2. summa. q. 108. memb. 2. & seq.
Alber. 2. dist. 24. ar. 9. Bonaden. ibid. p. 2. dist. ar.
3. q. 2. & dist. 41. ar. 2. q. 1. & Caiet. 1. 2. q. 74. ar.
3. & 4. alia tñ, & alia ratione mori, Caiet. nideo
putat esse veniale, quia putat in appetitu sensi-
tuo scđm se esse aliquam libertatem sufficientem
ad veniale. Alii vero volūt esse venialia,
non pp liberalitatē sensuualitatis, sed pp volun-
tatis negligētiā, inquantū illa hos motus p-
uenire potuit, & non præuenit. Qui omnes ex-
cepto Caiet. hoc docēt in uniuersum de omnib.
motibus *primo primis*, tā ijs, qui in surgunt ex iola
imaginatione, q̄ qui ex corporali alteratione.

Alii uero inter hos *primo primos* motus distin-
guunt; quidam n. ex iola imaginatione in sur-
gunt quā res absentes concipimus, & istos ve-
nialia esse concedūt, quia motus isti qui sic ex
imaginatione conſurgunt, & sequuntur, quīs
rationis vsum præueniant, poterant tñ a ratio-
ne impediri, potest namque ratio, si diligenter,
prout debet, inuigilet, imaginationē ita in officio
cōtinere, ut nihil turpe absens fingat, & co-
gitet, unde si id non præſtat, causam dat motuū
qui imaginationem consequuntur, ac proinde
motus illiciti sic insurgentes rationi, & volūta-
ti imputantur, sunt. n. quamuis nō per se, & di-
recto, ar. faltem indirecte, & in causa sua ante-
cedenti noluntarii, quatenus. s. voluntas eos re-
primere potuisset. Alii uero motus sunt, qui ex
aliqua alteratione corporali consequuntur, ex
qua excitatur ēt imago, et sensuualitas, puta,
cum ex rei præſentis sensib. externis obiectis
notitia, & cogitatione motus subitaneus inſur-
git, & hmodi motus subiti, & repenini nullo
modo peccata sunt, quia volūtas, & ratio talē
alterationem corporalē præuenire non potuit,
cum. n. res ita obiecta sunt, ita sensus efficiunt,
vt homo motus illos insurgentes non nisi pau-
latim repellere, & reprimere queat, qñ quidem
in hominis pte non est, quin reb. uis, aut au-
ditis moueatur. Sic S. Th. 1. 2. q. 17. ar. 7. & q. 74.
ar. 3. ad 1. & q. 7. de Malo ar. 6. ad 8. & 2. d. 21. q.
1. ar. 2. in corp. & ad 5. & dist. 24. q. ult. ar. 2. & p.
3. q. 41. ar. 1. ad 3. Dur. 2. dist. 21. q. 1. Gerſon 2. p.
tract. de peccato veniali, & p. m. moribus, &
Alphabeto. 19. litera R. S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 4.
& Conradus 1. 2. q. 74. ar. 3. Petrus a Soto li. de
inst. sacerdot. tract. de discrimine peccatorū. lect.
8. Petrus Berg. in concord. locorum dub. 375.

Alii uero docent oēs motus *primo primos*, qui
præue-

præueniunt rationē, & aduertentiā, siue ex sensu, & corporali alteratione, siue ex solā imaginatione rerū præsentīū, vel absentiū proueniāt omni culpa ēt veniali carere, quia rationis vsū omnino præueniunt. Ita Richard. 2. dist. 21. ar. 2. q. 3. & dist. 24. art. 1. q. 1. Scot. 2. dist. 42. ad quæst. 3. in solutione primi. Iacobus Almain. tract. 3. Moral. c. 24. Hiero. ab Angele. c. 6. Moral. p. 5. text. Gabr. lect. 78. sup. Can. Missæ iuxta M. Nicholaus Lyra. in Matt. 5. Nider in Nono præcepto Decalogi. c. 4. littera C. Anto. de Corduba, lib. 2. quæstion. q. 23. dub. 9. Gabr. Vasquez. in disp. 106. c. 3. Greg. de Val. to. 2. disp. 6. q. 4. p. 10. 4. lo. Azor. p. 1. inf. lib. 10. dist. 4. c. 5. & alij. Quorū opinio sine dubio verior est, quia peccatum esse nō pōt, vbi nulla est ratio voluntarij, sed motus isti primo primi, cum sint ante oēm rationis vsū, nullo modo sunt voluntarij, i. in potestate voluntatis, eo quod voluntariū necessario est cū cognitione rei. Ergo non erūt peccata ēt venialia. Deinde nimis durū est, vt honestas virtutis, & lex operū ita obliget hominem vt præuenire debeat ne infurgat mala cogitatio, quantūcumq; n. bonis cogitationibus præueniatur, vt patet experientia ēt in viris bonis, non poterit voluntas, & rō impedire malas aliquas cogitationes, non tñ vage, & in cōi, vt vult S. Tho. sed aliquando nec aliquas in particulari impedire pōt: vnde in eis nulla rō voluntarij inerit, cū nec in se, nec in causa sua impediri poterant diligentia humana. Et quia ratio sæpe imaginationem præuenire, & corrigere queat, non tñ semper pōt, multæ enim imaginationes præteruolant, nec rō semper ita peruiuat ac prudēs esse pōt, vt oēs aduertere, & præcauere queat, præsertim, cū ea quæ subito sensibus obijciuntur, statim ēt, in imaginationē irrepant, ita vt citius in eam illabantur, q̃ ratio aduertere possit. Quæ oīa cōfirmari possunt ex S. Aug. lib. 1. de lib. arbit. c. 25. dicente. *Non esse in potestate nostra quibus uisus tangamur.* sed solū in potestate nostra esse, quodlibet visum sumere, vel respuere. Si igitur in nostra potestate atēdō sit, quid primo se nobis cogitandi offerat (hoc n. appellat *usum*) ergo nec illi motus sensualitatis qui ex tali cogitatione, & imaginatione statim cōsequitur, in nostra potestate erūt. Scpe ēt dæmon nobis illudit inuitis, vt ait S. Thom. 1. 2. q. 80. ar. 2. & patet experientia in viris sanctissimis, vt testantur S. Hieron. in epist. ad Eustochiū, de seipso, & de S. Hilarione in vita eius, & S. Athan. & S. Anton. in vita ipsius. Neque eo in loco loquitur S. Aug. de visu exteriori in pñtia obiecti, vt Cōradus cēssit, siquidē expresse ait ex *superioribus*, & *inferioribus uisus animi tangi*, per *superiora uisus* intelligens spiritalia scđm rōnem, per *inferiora* vero ecōtra intelligit corporalia, deniq; ēt ait ibi S. Aug. voluntatē non allici nisi ab *aliquo uisū*, falsum autē est allici semper ab ipso corporali in pñtia obiecti, loquitur ergo de cogitatione, & imaginatione interiori, & rē cogitatā vocat *uisum*, sicut Arist. in lib. de memoria, & reminisc. & de Sō. & Vig. phātaima vocat latine visū, eo qđ in cogitatione interiori appareat. Deniq; fieri aliquū

pōt, vt huius motus causa sit aliqua cogitatio, q̃ nō tenetur is, qui hēt, relinquere, immo optime facit, & meretur in ea persistendo, ut patet in Theologis disputantib. & legentib. de materia venera: Idemq; de confessariis dicendū est, qui huiusmodi motus sentiunt ex confessionis auditione, qui tñ excusantur ab omnib. a peccato ēt veniali, dummodo nullum illis assensū præbeant. Et idem de Medicis censendum est.

Quæ doctrina non solum intelligenda est de morib. primo primis, tam sensualitatis, q̃ voluntatis, & rationis circa obiecta corporalia, quam etiam circa spiritalia, vt sunt motus infidelitatis, blasphemiz, inuidiz, superbiæ, & c. Fieri n. potest, vt aliquæ dubitationes de reb. fidei infurgant subito, quæ naturaliter in mentem obrepant, sicut etiam accidere potest, vt quis infam fidei contrariam tanq̃ veram subito credat, anteq̃ cum ecclesiā, vel fidei catholicæ sensu eam dilidere, & pugnare cognoscat, aut aduertat, quib. tñ in casib. nemo illum peccati alicuius cōdemnet, secus aut si adesset aliqua cognitio, & deliberatio animi imperfecta, i. c. n. peccare uenialiter, essentque motus *sedo primis*, vbi autem sic post plenam mentis notitiam, & deliberationem crederet, aut dubitaret, iam peccaret mortaliter. Idemq; dicendū est de motibus iræ, superbiæ, inuidiz, odi, ambitionis, cōtemptus, inanis gloriæ, blasphemiz, & alius similib. Id quod rōne patet, quia id quod citat S. Aug. vbi sup. non eff. i. in potestate nostra quib. visus tangamur, patet experientia verum esse quoad cognitionem intellectuā, siquidem ex subita imaginatione fieri potest, ut intellectus apprehendat statim illud obiectum scđm boni, uel mali rōnem, ita tñ vt non possit deliberare, vel conferre inter se has rōnes. Ergo necessario sequetur aliquis motus in voluntate in illud, ut bonum esset tñ, uel ut malum tñ. Et certe si potest ex imperfectione deliberationis id quod alioquin esset pñm mortale, fieri ueniale, quare ēt non potest illa tolli omnis deliberatio, ut nullū oīno peccatū censeatur, vt expresse docent Vasquez, Azor. vbi sup. & alij recētiores.

Addo tñ tam motus in sensualitate, quam in voluntate, vt plurimū præsertim in non sanctis simis, & pijs viris, nō esse sine peccato veniali, eo quod ad huiusmodi peccatū sufficit quilibet negligentia voluntatis, & quia sufficit posse aliquo modo singulos præuenire, licet non oēs simul, vbi aut nulla talis adeēt negligētia, nec pueniri poterit talis motus, aut cogitatio, nullū oīno peccatum erit, vbi n. deest ratio voluntarij, peccatum esse nō pōt. Vnde consequēs est, grauiter errasse Caiet. 1. 2. q. 74. art. 4. dicentē in appetitu sensitui per se, ēt indepēdenter a voluntate, esse libertatē aliquā imperfectā, quæ sufficiat quidē ad peccatum veniale, licet non ad mortale, cum peccatum veniale, non nisi ex rōnis cōsensu imperfecto cōmitti nequeat. Nec recte ait Caiet. ex S. Tho. verbis eo in loco id colligit. Qđ n. S. Th. ibi i corp. & ad primū, dicit peccatū mortale, esse in rōne, & ad tertiū, ait peccatū veniale, in sensualitate esse, ab eo recte dictū est, a Caiet. vero nō ita bñ intellectū. Quāuis enim

9 enim certū sit hos motus non esse peccata venialia nisi in ordine ad voluntatem, i. quatenus sunt aliquo modo in voluntatis potestate, dñr tñ quodam particulatī ratione esse in *sensu* *libere*, mortalia vero esse in *ratione*, q. cū sensuātas, & sit rationi subiecta, & tñ possit eidē resistere atq; a seipsa moueri, qñ mouetur a rōne, tunc peccatum dñr esse in *ratione*, seu in voluntate rationali, q. a attribui debet peccatum primo, & principali mouenti, atq; adeo nunq̄ admitti pōt pñm mortale in sensuāitate abique notabili rationis defectu; qñ autē sensuātas a seipsa mouetur, & præuenit rationē perfectā, tunc ipsa sensuālitās est primū, & principale mouēs, & iō ipsi attribuitur hoc peccatū, etsi nō habeat rationem peccati, nisi prout accedit saltē imperfectus, neq; satis deliberatus rationis cōsensus. Quare falsum est, & oīno alienū a mente S. Thomæ, ponere libertatē aliquā in appetitu sensitiuo absq; ordine ad voluntatē. & rōnem mouentem ipsum, vt cōstat.

10 Certum igitur sit motus primo primos, qui omnē rōnis vsum præueniunt, siue sensum corporis, siue imaginationē subito consequantur, peccata non esse, cum sint oīno inuoluntarij; Motus vero secundo primi, quia aliquo modo voluntarij sunt & voluntatis, & rōnis vsum aliquantulū consequuntur, ita vt præcaueri, & repelli queat, venialia iudicantur. Qñ autem adest plena deliberatio, & aduertentia peccatū mortale erit huiusmodi motus illicitos nō repellere; illa autē cenetur imperfecta aduertētia, & deliberatio sufficiens ad veniale, qñ homo ita aduertit malitiā, vt perfectē de ea non deliberet, sicut contingit ijs, q. non plene excitantur a somno, nec plene aduertit malitiā pollutionis quam patiuntur: sic. n. non est sufficiens aduertentia ad peccatū mortale. Quia ratione Nauar. in Manuali prelud. 9. n. 11. vers. Dixi *subreptio*, & c. 1. r. n. 4. post lo. Maiorem in 3. dist. 37. q. 14. docet & semidormiētibz, & semiebrijs nō esse sufficientem aduertentiam, & iudicium ad mortale, quod intelligitur etsi aduertant aliquo mō illud esse malum. Immo vero in vigilia perfecta pōt esse ita tenuis aduertentia ad malum, ex eo qd cogitatio, & attentio aliq̄ trahitur, vt non sufficiat ad mortale, qd contingit in viris timorata conscientia, qui post paruam aliquā moram facile intelligunt se alias non conueniens si eodē modo aduertissent, & tunc statim cogitationem excutunt, quod vnusquisq; facile in seipso videre pōt. Sic et imperfecta potest esse aduertentia, ex eo quod ratio passione aliqua vehemēti ita absorbetur, vt sit tenuis rōnis lumen ad perfectē iudiciandū, & aduertendū malitiam, ex Nauaro vbi sup. Quod vero aduertentia simpliciter non sufficiat ad mortale, sed tñ ad veniale, ex eo constat, quia cū peccatū mortale talis naturæ sit, vt gratia Dei priuet, & hominē æterna pena dignum constituat, non est credibile cōmitti peccatū mortale propter quamcūq; tenuē aduertentiam, sic. n. ardua, & difficilis admodum esset via salutis. Vnde communiter tradit auctores ad peccatū mortale requiri actuale, plenā, & expressam aduer-

tētiā circa malitiam. sic Alex. de Ales. in summa, p. 2. q. 108. mēb. 7. S. Th. 1. 2. q. 88. ar. 6. & de veritate. q. 15. ar. 4. Iacobus Almain. trac. 3. Moral. c. 24. Ioan. Nider in expositione Noni præcepti litera M. S. Anton. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 4. & §. 5. Angel. verb. cogitatio. nu. 1. Syluest. ver. b. delectatio. q. 1. vers. 4. Caiet. in summa, verb. delectatio. Petr. a Soro. lib. de inst. sacerdot. tra. 2. de discrimine peccatorum. lect. 9. Hieron. ab angelo. c. 6. Moral. par. 5. textus. Anto. de Corduba lib. 1. quest. 1. q. 13. dub. 10. Nauar. in Manuali. c. 11. nu. 4. Gregorius de Valen. tom. 2. disp. 6. q. 4. puncto 3. Barthol. Med. 1. 2. q. 74. ar. 6. Documēto 4. & 5. Cosmus Philarchus de officio sacerdot. p. 2. lib. 4. c. 18. Gabr. Valquez 1. 2. disp. 107. c. 3. & alij.

De delectatione morosa, an, & quando peccatum sit; & de voluntatis consensu ad eam necessario. Cap. VII.

SYMMARIVM.

- 1 Delectatio potest esse vel ex parte rei vel de cogitatione ipsa rei illicita.
- 2 Consensus duplex implicitus seu interpretativus, & expressus seu explicatus.
- 3 Quisnam consensus necessarius est, & sufficit ad peccatum mortale.
- 4 Opinio vera sufficere consensum virtuale seu interpretativum.
- 5 Quam causam morosa delectationis vnusquisque repellere, & remouere tenetur.
- 6 Quam resistentiam vnusquisque facere tenetur huiusmodi delectationibus.
- 7 Qualis inaduertentia iudicanda sit plene voluntaria, & deliberata.
- 8 Regula in dubijs discernendis quando peccatum sit mortale, quando non ibid.
- 9 An delectatio morosa sine consensu exequendi opus sit peccatum.
- 10 Inter voluntatem efficacem, & simpliciter complacentiam differentia.
- 11 Quando voluntas excusatur a malitia operis exterioris.
- 12 Solutio questionis proposita nu. 7. eiusq; declaratio.
- 13 Quodnam debet esse obiectum ut delectatio morosa sit peccatum.
- 14 Delectatio morosa de ipsa cogitatione aliquando bona aliquando mala.
- 15 Ratio peccati mortalis non potest ex eo desumi, quod delectatio sit de re iure naturali prohibita, & non lege positiva.
- 16 Voluntas efficax ex obiecto suo malitiam desumit, simplex complacentia non item.
- 17 Regula traditur qua delectatio, aut displicentia peccatum sit, qua non.
- 18 Simplex affectus superbia potest esse mortalis, ibid.
- 19 Delectatio morosa, & complacentia in quocūq; peccato quatenus contra Deum, mort.
- 20 Complacentiam de peccato quatenus contra legem potest esse mort.
- 21 Delectatio de morte proximi ut malum ipsius est, pecc. mortale.

16 *Solutio obiectionis ex S. Aug. & quod delectatio de aspe-
ctu duelli non sit mortalis.*

17 *Delectatio interna de fornicatione quando aut quomodo
mortalis.*

*Quid dicendum de peccato simplicis affectus dispendentia,
ibidem.*

18 *Peccatum simplicis complacentia unde colligitur.*

19 *An omnis delectatio morosa in re venerea eiusdem spe-
cies sit cum opere exteriori.*

20 *Quam luxuria species vix tantum virtuti opponitur,
qua diuersis.*

21 *An peccatum mort. sit in coniugatis extra actum ipsum
matrimonij delectari de actu coniugij cogitato, maxi-
me in absentia alterius.*

22 *Quando potest esse mortalis non solum in absentia, sed et-
iam in presentia.*

23 *An sit mortale delectari de actu matrimoniali prateri-
to, vel futuro.*

24 *Quæ sententia auctori probabilior, & subillior videtur:*

25 *Status questionis duobus punctis absolvitur num. seq.*

26 *An sit peccatum mort. delectari de opere mortali, sub ea
tamen conditione, si esset licitum, aut nisi esset probi-
bitum.*

27 *Tertia sententia Passque ueritati conformis.*

28 *Refelluntur duæ aliæ opiniones, & notatur contradictio
Joan. Azorij.*

29 *An delectatio morosa de pulchra muliere iusta sit pecca-
tum mortale.*

30 *Cum nulla sensatio naturalis ex se peccatum sit ac proin-
de nec iustus unde delectationem inde consergetem pec-
catum esse aut non esse iudicandum.*

31 *De delectatione morosa ex lectionibus impudicis quid
dicendum;*

32 *Tactus de se non impudicus mortalis quando? ibid.*

33 *Delectatio ex tactibus, amplexibus, & osculis ex quo mo-
tuo non est peccatum.*

QUæcunque ad actum peccati in cogita-
tione, & delectatione morosa tractan-
da sunt, ad duo capita, vt recte docet
Caietanus in summa, verb. Delectatio,
reduci, & reuocari possunt, scilicet ad *actum*,
seu rem ipsam, de qua est delectatio, quæ est de-
lectationis obiectum. & ad *consensum* ex par-
te actus: antequam vero dubia proponamus,
nonnulla breuiter prænotanda sunt.

I *Primo* aut sciendum est Delectationem ex par-
te rei, posse esse, vel de re ipsa, illicita cogitata,
hoc est, de ipso opere illicito, puta de homicidio,
furto, adulterio, vel de cogitatione ipsa, seu de
modis, quibus committi possunt ipsa peccata, vt
v.g. de subtili modo furandi, cõsequendi vxorẽ alic-
nã, de stratagemate belli, vel de ordine exerci-
tus, & dexteritate militũ, aut pugnãtis i duello.

Secundo aduertendũ est, consensum posse esse
duplicẽ (loquendo de consensu perfecto, & deli-
berato) vnum implicitem, tacitũ seu interpre-
tatiuum; alterum expressum, & explicitũ. Ex-
pressus est qñ voluntas aduertens aliquã delecta-
tionẽ illicitã irrepisse in mentẽ, & cogita-
tionẽ illã vult, & approbat expresse. Implicitem
seu interpretatiuum est, cũ qs aliquid facit, vel
nõ facit libere, vñ cõsentiens aliqua delecta-
tio illicita, ita tñ vt non solũ possit, vel nõ possit
illã velle repellere, vel non repellere, sed etiã
vt teneatur illã repellere, vel nõ repellere. Qui

curus potest esse triplex. Primus est, qñ aliquis
licet explicite nõ velit ipsã delectationẽ, libere
tñ facit aliquid, quod est causa huius delecta-
tionis; adueriẽs inde cõsequi hãc delectationẽ
illicitã. Secundus est, qñ non opponit libere hu-
iusmodi causam, aduertens tamen in se aliudẽ
causam delectationẽ illicitã, & non refistit il-
li, vel displicet illi talis delectatio. Tertius est
qñ est causata delectatio illicita, vnde cũq; cãta
sit, qñ ille non considerat esse delectationẽ ma-
lam, põt tamẽ, & deberet aduertere. Primo igitur
de cõsensu, deinde de cogitatione dicemus.

PRIMUM DVBIUM est, qñã cõsensu ne-
cessarius est, & sufficit ad peccatũ mortale? In-
telligitur aut quæstio de consensu perfecto. si
n. nullus sit cõsensu, hoc est, si delectationes
illæ sint oĩno inuoluntariæ, nullũ erit peccatũ;
si vero cõsensu sit imperfectus, & deliberatus
imperfecte, hoc est, cũ quis ita animaduertit ta-
lẽ motum illicitũ, aut saltem põt ex aliqua præ-
sentis cogitatione animaduertere, vt illũ repel-
lere possit, non tñ ita facile, ex eo qđ nõ plene
eius malitiam aduertit, erit tñ veniale, etiã si
pro obiecto haberet rẽ illicitã mortaliter. Sin
aut sit plene deliberatus, ita vt homo cõsidera-
tis rei circumstantijs, moueri possit ad illũ excu-
tiendum, an requiratur ad mortale peccatũ vt
sit expressus volũtatis cõsensu, an vero sufficit
interpretatiuus? In qua re duæ sunt opiniones.

Prima est dicentiu, qđ si quis aduertit plene
delectationem illicitã versari in mẽte sua, tunc
aut consensit illi, & sic est peccatum mortale,
quotiescũq; delectatio est de re mortaliter ma-
la, & hoc est certũ, etsi dissentiat in opus exter-
nũ, aut nõ expresse cõsensit, et tũc aut rã aduer-
tit in stare periculũ consensu expressi in eã, &
tunc nisi voluntas illam repellat, & reprimat,
sed patitur se in hmõ cogitationib. occupari,
peccat mortaliter; & hoc etiam certũ est apud
oẽs, aut ratio aduertit se in tali cogitatione oc-
cupari, non tñ aduertit imminere periculum
consensu, quia reuera abest oĩ periculum, tũc
voluntas eã non repellens, cũ posset, non pec-
cat mortaliter sed ad summũ venialiter, sic ab-
solute docet Ang. verb. cogitatio. n. 2. Syluest.
verb. Delectatio. q. 1. vers. Quartũ in fi. Tabie-
na, verb. cogitatio. q. 6. in fi. Armilla cod. nu. 3.
Adr. in 4. q. de euchar. §. Per hæc dico, in Resp.
ad 4. significantes requiri expresse voluntatis
consensum ad peccatũ mortale. Cai. in Sum.
verb. delectatio. ver. Magna tñ. vbi disertis verbis
docet, qđ si quis non ex complacentia talis de-
lectationis, sed quia scit voluntatẽ suã esse con-
stantem, & confidens se in eã non consensurũ,
persistat in ea, non peccat mortaliter, sed tñ ve-
nialiter, quia non exequitur illud præceptum
quantum in se est, *Persequar inimicos meos, & com-
prehendã illos, & non conuertar donec deficiant*, Pl. 17.
quia. n. par est, vt quis oĩno persequat huius-
modi motus, donec prorsus eos ex aĩo excu-
tiant, quantũ in se est, peccat venialiter. Id qđ si-
gnificat Caietanus facile accidere posse homi-
nib. cõscientiæ timorẽ, qđ cõ lōge absint a pe-
riculo cõsentiendi nõ repellendo tales delectatio-
nes, cũ possunt, peccat solũ venialiter. Na. i Ma-
nualib.

nuali.c.11.n.12.verf. Quartū & in c. Cogitationis, de penit. dist. 1. nu. 12. Cosmus Philarchus de officio Sacerdot. p. 2. lib. 4. c. 18. Barth. Medina. 1. 2. q. 74. art. 6. vbi expresse docet hanc Caietani doctrinā esse verā. Rō eorum est, quia nulla lege cōpelliut voluntas eam repellere, licet possit qñ non est periculum consensus exprelli in delectationē, vel in opus externum, tunc enim delectatio illa, cū nec voluntaria sit directe, vt supponimus, nec indirecte ex eo quod in se peccatū est, nec in illa adest periculū peccandi, non est peccatū, ac proinde nō teneri quis illam, quāvis possit repellere, sed potest illam pati tāquam quiddam naturale, in eaq. perseverare.

3 *Secunda tñ.* & verior opinio docet sufficere ad mortale peccatū constituendū, consensum virtuale seu interpretatiuū, qñ adest expressa aduertētia, Sic Alex. de Ales. p. 2. q. 118. mēb. 11. S. Tho. 1. 2. q. 74. ar. 8. Bon. 2. dist. 24. p. 2. dist. ar. 2. q. 2. n. 75. qui licet opinione primā probabile esse putat, hanc tamen secundam tutiōrē, & securiōrē esse dicit. Rich. 2. dist. 24. ar. 4. q. 4. Greg. de Val. to. 2. disp. 6. q. 4. pñct. 1. Petr. Sotus tract. de discrimine peccatorū. lect. 9. Gab. Vafquez in 1. 2. to. 1. disp. 108. c. 2. Io. Azorius p. 1. in fit. Moral. lib. 4. c. 6. dub. 3. & alij cōiter. Rō est, qā posita plena aduertētia oīs actus humanus plene voluntarius circa rē illicitā mortaliter, est pñctū mortale, vt cōstat. At vero in casu proposito de morosa delectatione mortaliter illicita, remota illa rōne periculi adest voluntatis consensus sufficiens. Ergo erit pñctū mortale talē delectationē nō repellere. Maior est enidēs; Minor patet, qā posita expressa aduertētia talis delectationis illicita mortaliter itā voluntariū vī, & liberum non reprimere illos motus, quos rō aduertit, atq; expresse consentire, eo quod in morali, idē est, vel facere, quod homo facere non dēt, vel nō facere quod facere debet. Er go idē est expresse consentire his motibus, cū deberet hō non consentire, atq; non reprimere hos motus cū reprimere deberet. Ideo enim est volūtariū indirecte, quia pōt repellere, & dēt, & non repellit, voluntariū autē hoc sufficiens est ad pñctū mortale, vt cōstat. Quod autē motus illos repellere debeat, patet, qā sunt de obiecto mortaliter malo; Non igitur eos repellēdo tacite eis consensum præbere cōferut. Vñ scriptura passim horrat nos ad vigilē nostri custodiā, & ad non dormitandū, nec cōsistendū inter insultus inimicorū, & tētationes. Prouer.

4. omni custodiā serua cor tuum. Er Sap. 1. *Perversa cogitationes separant a Deo.* Hierem. 4. *vsque quo morabuntur in te cogitationes noxiæ?* Et Christus in Euāgelio ait, Luc. 21. *Cauete, ne grauentur corda vestra, & iterū, vigilate omni tempore orantes.* Atq; hæc de cā obliuio custodiæ cordis reprehenditur Osee 7. *Falsus Ephraim quasi cūba seducta, non habens cor.* Quæ oīa manifeste significat teneri homines hmōi delectationis illicitas repellere. Qd vero Caietanus, & alij putent voluntatem aliquā omnino negatitē se habere circa delectationē sensus, merito ab alijs negatur, qā vt ait S. Tho. talis est cōnexio volūtatis cū appetitu sensitiuo, vt naturaliter in ipsa sequatur delectatio, & in

clinatio ex delectatione appetitus circa eandē nisi repugnet, & obfistat. Si ergo delectatio hæc q̄ naturaliter insurgit in volūtate, maneat in ipsa postquā itā adest aduertētia plena malitiæ, & voluntas eā non cohibet, & repellit, eo ipso voluntas cum appetitu sensitiuo actu positiuo, & libere consentit, & delectatur, ac proinde eam non repellendo peccat mortaliter.

Et certē ex cōtraria, & prima opinione magnus pater aditus libidini, daturq; occasio etiā pijs hoībus ruina; quā cū possint sibi vtrūque fidere, & sōvere delectationē de re mortaliter mala, sæpe laberentur in hmōi consensū. Quæ oīa manifesta erunt ex ijs, quæ in sequentib. de ipsa delectatione morosa dicemus, dub. 5. Nūc satis est ostendisse, sufficere virtuale cōsensum voluntatis ad constituendū peccatū mortale, nec requiri expressum, vt nōnulli existimarūt, teneriq; hominē aduertēti delectationis mortalit malitiā sub pñctō mortali repellere, & excutere, nisi aliqua cā rationabilis sit, quominus in aliquo casu participari illā repellere non teneat, vt ex dubio sequēti manifestius apparebit.

4 *SECVNDVM DVBIVM* est, quānam causam morosæ delectationis vnusquisq; repellere, & remouere tenerut?

Pro huius difficultatis solutione sciēdum est, varias causas assignari posse ob quas insurgere solent huiusmodi delectationes.

Quædam n. in seipsis habent magnā honestatē, vtilitatē, & necessitatē, puta cū delectatio exoritur vel ex cogitatione, vel lectione rerū turpium, & carnaliū, disputandi, legēdi aut docēdi grā, suscepta, vel ex eo quod quis audit cōfessiones de reb. turpib. & impudicis, quas causas non teneri hō non apponere, aut nō remouere, neq; eas apponēdo, aut nō remouēdo peccat vilo modo ēt venialiter, neque vilo modo delectationes inde consequentes velle cōferut, quia delectationes istæ non sunt per se effectus hmōi causæ, neq; ille apponere censetur hanc cām, vt inde sequatur delectatio, neq; teneri desistere ab opere cuius occasione insurgūt. Rō est, qā licet in istis delectationib. reperiarut aliqua rō voluntarij, in cā. quia tamen secundū se sunt motus quidam naturales, rectaque insuper rō dicitur non esse cessandū ab honesta occupatione pp illos, ideo non imputantur ad culpam, nec contra rationē sunt, alias vt rē docet Caiet. to. 1. opuscul. tract. 22. oporteret aut Angelos, aut viros valde privilegiatos tm esse, qui de huiusmodi disputarent, docerent, discerent, & audirent, cuius oppositum ecclesiastica habet consuetudo & recta ratio tradit.

Quædam secundo sunt causæ ēt per accidens hmōi effectus, quæ tamen vel omnino indifferentes sunt, vel parū viles, & quæ non nunquā sine magno in cōmodo tolli possunt, quales sunt quædam pollicet cōversationes, & cōmunes, ex quibus interdū consequuntur hmōi motus; Item usus aliquorum ciborum, vnde q̄s sentit in seipso excitari huiusmodi motus; Item lectio aliquorum librorum, qui de rebus aliquin vtilibus, vel iucundis, non tamen ex professo de turpib. tractant, & quāvis maior sit de istis

cū tanto pēriculo in illis cogitationib. expellendis laborare, pferim si fir alioqui timorāte conscientia, & non timeat consensū in delectationem, vel in actū prauum cogitatum. Et hoc maxima in tērationib. carnis, quę quidē fugiendo potius, q̄ resistendo superatur ex S. Th. 2. 2. q. 3. 5. art. 1. ad 4. Io. Gerione, tra. de pollutione. Not. 7. Nau. in Man. c. 11. nu. 12. verſ. Quartum, & in c. Cogitationis. nu. 12. verſ. Quarto. de pen. d. 1. Grego. de Valto. 2. disp. 6. q. 4. punct. 3. in fi. Io. Azorio p. 1. inst. Moral. lib. 4. c. 6. dub. 5. & alijs. Quantum vero teneatur quis resistere, non pōr ita in vniuersum explicari, sed ex particularib. circumſtantijs eſt indicandū. Vnus autē mod⁹ in vniuersū resistendi his morib. appetitus, ne imputeatur ad pētm, eſt si voluntas conet auertere cogitationē ad aliud obiectū, vt ita paulatim voluntas delectationis cesset, q̄ appetitus impio volūtatis ad nutū nō paret, vt recte Gabr. Vatiq. in 1. 2. t. 1. disp. 108. c. 2. annouit, & quotidiana experientia in viris timorāte conficiā cōfirmat.

6. **QUARTVM DVBIVM** est, qualis inaduertentia iudicanda sit plene volūtaria, & deliberata? In hac re duo certa sunt,

Primum est, sępe talē inaduertentia eſse inuoluntariā & indeliberatam, & conſequenter tunc non eſse mortale, eſt adit aliqua negligentia. Fieri. n. pōt, vt vel ex imperio passionis, vel ex cōnaturali diuerſetur ratio, ne cogitet delectationem eſse malam, & contra legem Dei: cum nō sit in pte nostra sp̄ recordari eorum quę oportet. Quinimmo si quis cogitando de aliquo actū q̄rumcuq; malo, delectetur, non aduertendo ad id de quo delectatur, adeo vt si aduertetur, non approbaret, eſt per diem integrū sic inaduertenter cogitare, & delectaretur, & licet facile reprimere & repellere poſſet cogitationē si aduertetur, non eſt ibi pētm ex Caic. in Sum. verb. delectatio in princ. Nau. in Man. c. 1. nu. 12. verſ. Scdm. & in c. Cogitationis. n. 12. verſ. Tertio. de pen. dist. 1. Barth. Med. in 1. 2. q. 74. art. 6. documēto 3. Cosmo Philari. de offi. sacer. p. 2. li. 4. c. 18. & alijs. Quia actus sine aduerſentia, nō eſt actus humanus Ergo non potest eſse pētm.

Deinde enā si aduertetur homo fe delectari, sed prauale imperio passionis, non plene aduertetur, ad summū erit veniale pp̄ imperfectiōnē deliberationis, vt tradunt Sylu. verb. delectatio. q. 1. Caiet. eod. Barth. Med. vbi sup. Adr. in 4. q. de Eucharistia. q. 4. Cosmus Philari. de offi. sacer. p. 2. lib. 4. c. 18 & Io. Nider in opusculo, de decem p̄ceptis, in illud, *Non concupisces*, quia ad pētm mortale requiritur, vt diximus, plena aduerſentia, vbi igitur ad eſt ſola deliberatio & aduerſentia imperfecta, erit peccatum veniale tñ, quoz ſola cauſa eſt, cur exultentur homines surgentes e ſomnis a delectatione pollutionis, si quid mali eis complacuit; antequam perfecte conſentiant, ex Caic. & Med. vbi sup. Quod n. illi patiuntur propter ſomnum iſti patiuntur propter passionem inuoluntariam.

Alterum eſt, Hanc inaduertentiam poſſe eſſe ita deliberatam, vt ſufficiat ad mortale, vt cum quis ex magna inclinatione volūtatis ad hanc delectationē, non cogitet de lege Dei; Cum. n. &

hęc inaduertentia ex magna malitia voluntatis procedat, non ſolū non diminuit voluntariū, et pētm, ſed illud potius augeat, & aggrauat; vnde S. Th. 1. 2. q. 15. ar. 4. ad 3. & q. 74. ar. 7. ad ſcdu, docet rōnē ſuperiore conſentire in actum eſtī actū non cogiter de lege Dei tēma, q̄a renetur cogitare, & actū impedire. Et quidē interdum facile eſt iudicare, vtrū hęc inaduertentia oriatur ex hac mala affectione volūtatis, an ex alia cū, interdū vero eſt difficile, & dubium, vt p̄p̄a forte S. Greg. lib. 9. Moral. c. 1. t. dixerit, *repente cogitatione mentis ita percutit vt ſemetipſam diſcernere nequeat*. Ideoq; tutiſimū eſt in his maximā diligentiā adhibere, & ſepe de his dubijs dolere, cōreri, & conſiteri. Ceterū ad conſcientiā trāquilatē, hęc regula bona eſt ad diſcernendū qñ eſt dubiū, vrille qui cōtraxit habitum in hmōi peccatis, & ēt cum aduertit, facile ijs conſentit, & si ēt pōt ad ipſum opus progreditur, neq. ſolet reſistere, vel curare de peccato, in his dubijs potius exiſtimatur peccaſſe mortaliter, & fuiſſe illā inaduertentiā ex mala volūtatis inclinatione, E contra vero qui habent bonā voluntatem erga Deū, & cum aduertunt, ſolēt reſistere, pugnare, & abſtinere ab opere & conſenſu, in illis dubijs, putandi ſunt nō peccaſſe mortaliter, nec habuiſſe inaduertentiā deliberatam, eſtī aliqua fuerat negligentia. vbi autē quis dedira opera nō aduertetur, ſine dubio peccaret, & libidō inde ſubſequuta ei ad peccatū imputaretur, vt recte Med. 1. 2. q. 74. art. 6. documēto 3. annouit, & clarus ar. 8. in fine, vbi docet, qđ si ſit vir p̄bus, qui non cognoviſſet fe affectum ad res turpes, nō eſt piculum qñ dubitat an conſentiat, qđ inclinet in meliore parte, & credat ſe nō cōſenſiſſe, ſi vero ſit vir deſidioſus, & conſueſcat quotidie cū ſuis paſſionib. & ſepe cadit, declinandum eſt in deteriore parte, & exiſtimandū qđ conſentit. Ex quib. omnib. facile colligi pōt qñ pētm nec ne ſit ex parte conſenſus, quod primū eorū eſt, quę in hoc capite explicauit ſuſcepimus.

7. **QVINTVM DVBIVM** eſt, An delectatio moroſa ſine conſenſu exequēdi opus ſit pētm.

Hoc eſt, an ſicut voluntas efficax ex rei inclinatione, & mortalis ſit mortalis, ita etiā voluntas ſimplicis complacentiæ, aut delectationis ſine animo exequēdi opus, ſit ēt peccatū mortale? Antequam inſiam, & opinionem certam de hac re ſtatuere poſſimus, pro meliori faciliōr q. tū huius dubij, tū ēt ſequentiū intelligentia, vniū, aut alterum p̄mittendum erit circa voluntatē efficacē & voluntatem ſimplicis intelligentiā, Primo igitur hęc duo inter fe diſferunt, quod voluntas efficax ſit accipit malitiam ex opere, quod hēt pro obiecto, ſimplex vero complacentia non itē, malitia vero quę ex obiecto & circumſtantijs deſumitur, primario reperitur in actione exteriori, & exinde ſcām analog am in actum interiorē volūtatis deriuatur, hoc eſt, in actum tantummodo voluntatis efficacē. Quia cū hic actus ex ſe cauſa ſit operis exterioris, eſtī aliquando tēpore p̄cedat, & ex ipſo non ſequatur opus, dicitur tamen & merito, malus ſi operatio ſit mala, ſicut medicina dī ſana, quia e. i. eſt cā ſanantis, non autē deriuatur illa ma-

lita in aſtū ſimplicis cōplacentiæ, & delectatio-
nis, q̄ ita delectatio non eſt cā ex ſe talis opera-
tio, ſed interius conſummarum non. n. proce-
dit ex conſultatione procedendi ad opus. Vnde
fieri poſteſt, vt aliqua operatio exterior ſit om-
nino ſine culpa, cū tamen ſimplex delectatio ſit
p̄ctm̄, & ita interior delectio ſuam malitiam
operi exteriori non cōdicat. Vt v. g. ſi quis viola-
retur vi et nullo modo hfer voluntatē efficacē,
delectaretur tñ aduertenter, in hoc caſu opera-
tio exterior ex ſe mala non eſſet, ſed neq; mali-
tiam ab interiori delectatione acciperet, quia
ab ea nullam rōnem volūtarij vt ſupponimus,
hfer. vnde nulla rōne p̄ctm̄ eſſet illi operatio ex-
terior, cū tñ delectando ſe aduertēter peccaret.

Sic Et ſi iudex iuſte ſecundum leges aliquem
punit, opus illud externum bonum eſt, & tamē
delectatio de pena vt malum illius ex duplici-
tate perſonæ, peccatum eſt, quam tamen malitiā
ex aſtū exteriori non accipit.

¶ *Secūdo* voluntas efficacē ad hunc effectū, vt ac-
cipiat totam malitiā ex opere, non ſolum eſt
illa, quæ ita verſatur circa opus, vt tendat ad cō-
ſecutionē illius facta conſultationis aut iudicij,
vel cuiuſcuſque propoſitionis reſolutione ex
parte intellectus, Et ſi aliquis ab ipſo opere timo-
re interiori alicuius periculi retrahatur, quod ſi
non eſſet, opere exequeretur quod cogitauit, vt
ſi quis pecunia cupiditate ſegerat affectū, qd̄
illam plane furaretur, non tñ turatur pp̄ timo-
re iudicis, aut aliquid aliud periculum. I. alius
volūtas efficacē eſt, & q̄ eſt principij ex ſe opus
exterioris, omnē malitiā ab ipſo opere accipit.

Simplex autē complacentia, ſeu delectatio, &
quæ ex opere ipſo omnem malitiā non accipit,
eſt illi, q̄ ita verſatur circa obiectum tñ ſecun-
dum te propoſitum, & non prout eſt exequendū,
vt cum quis delectatur de opere alieno, aut de
proprio opere præterito, vel deniq; ſi delectetur
de proprio opere abſolute, non tamen delectatur
de illo in ordine ad executionem.

Ceterum ſi quis decernēs facere aliquid opus,
habetetq; affectum efficacem illud exequēdū,
retrahitur tñ ab executione non ob aliam incō-
uenientiam, ſed quia videre eſſe p̄ctm̄, tunc ex-
cultur volūtas illa a malitia opus exterioris.
Quia talis affectus vere excludit propoſitū pec-
candi motus ab honeſtate oppoſita; Immo vero
ſi quis retrahitur ab opere timore pœnæ, ſed
nō placet opus exequi ex alia parte, neq; aliunde
de executione cogitat, ſed ſimpliciter deſinit
ab opere rōne talis pœnæ infernalis timor pœ-
næ inferni bonus eſt, & tñ timor ſeruilis, ſed ſine
ſeruilitate; Vbi autē non dubitaret exequi opus
quamuis cognoſcat eſſe peccatū, placeretq; opus
exequi, ſed detinetur ſolū timore pœnæ, peccat
mortaliter, ſi opus fit mortale, quia ex parte ſua
propoſitum habet peccandi mortaliter, taliq;
timor malus eſt, diciturq; timor ſeruilis cum ſer-
uilitate. His ita prænotatis, quamuis S. Th. 1. 2.
q. 74. art. 8. referat opinionem dicentium delec-
tationem morofam de re illicita non eſſe pec-
catum mort. niſi ſola periculi, aut conſenſus in
opus, aut pollutionis in materia venerea, & ni-
ſi ſit cum propoſito, & voluntate per petrandi,

opus, quia tamen opinio hæc falſa eſt, & ab om-
nibus reiecta, ideo difficultati propoſitæ breui-
ter ſatisfaciens.

¶ Reſpondeo, Delectationem morofam, ſeu
complacentiam de peccato mortali, ſaltem in
materia venerea, eſſe mortalem.

Dixi, ſaltem in materia venerea, quia de hac ma-
teria præcipue agendum modo eſt, & de ea Pa-
tres, & Doctores ſcholæ ſtici loquuntur. an vero
eadē rō ſit de delectatione morofa ſi alijs mate-
rijs, quæ eſt i materia morofa venerea, inferius
dicemus, vbi ſimul rationem a priori assignabi-
mus, quare omnis delectatio morofa de re ve-
nerea ipſi ſit mala. Interim hanc veritatem inter
Patres docent Chryſoſt. Hom. 17. in Matt. in id
Matt. 5. *And ſicut quia dicitur eſt antiquis, Non mecha-
beris. &c. vbi ait, qui ſtudet elegantes facies inſpi-
cere, ipſe præcipue ſibi fornicæ illius paſſiones accen-
dit, & captivū faciens animam, ad opus quoque volente
adducit, ppea non dixit, qui concupit ad adulterium,
ſed qui videtur ad concupiſcendum, &c.* Quib. verbis
non ſolū diſtinguit inter concupiſcere ad adul-
terandū, & videre ad concupiſcendum, priorib.
illis verbis intelligens voluntatē efficacē, poſt e-
riorib. vero de delectationem tñ, ſed Et utrumque
peccatū eſſe offendit. Hilarius etiam in Matt. 5.
canon. 5. 21. *In Evangelio, adulterio motus tantum ocu-
li incidens aquatur, & cum fornicationis opere, puniuntur
illecebroſa tranſcurrentis viſus affectus. Sed delectatio
morofa eſt affectio illecebroſa. Ergo æquatur
operi. Id quod colligit ex illo Job. 31. Tæpigi ſe-
dum oculis meis, aut non cogitarem. Conſenſu dele-
ctationis, ex gloſſa ibid. quidem de Virgine. Hoc eſſe
mortale ſignificat verbis ſubſequentib. Quam. n.
partem habet in me Deus deſuper. Sanctus Auguſt.
12. Trinit. c. 12. quem reſert S. Th. 2. q. 74. art.
12. vbi ait, *Cum ſola cogitatione mens oblectatur illicitis,
non quidem decernens eſe faciendū, tenens tamen & vo-
luens libenter, ſignificando his verbis ſimplicem
voluntatis affectum abiq; intentione commit-
tendi opus, quæ ſtatim at attingunt animum reſpai de-
buerunt, his verbis offendens id quod ante di-
xiſmus, delectari ones morofas ſtatim repellendas
eſſe, negandū non eſt, eſſe peccatum, ſed longe minus
quæ ſi opere ſtatimur implendum. Vnde in eodem
loco ſubdit, De talibus cogitationibus venna petenda
eſt peccatūque percontandū, atque dicendum, Dimitte
nobis debita noſtra. O. quæ verba, licet Corduba
lib. 1. quæſtionarij. q. 23. dub. 11. putet S. Augu-
ſtinum loqui de peccatis venialib. hoc eſt, putet
eſſe ſolum venialia p̄ctā tales cogitationes, ecer-
rum tamē eſt, S. Auguſtinum ſenſiſſe eſſe poſſe
peccata mortalia, ex eo quod ſubdit, p̄ eas rōſū
hominem damnari, niſi per Mediatoris gratiam rediman-
tur, damnatur autem homo propter peccata
mortalia ſolum vt conſtat. Quod. n. Corduba
tridat, S. Auguſtinum dicere totum hominem
damnari pro peccatis venialib. hoc ſenſū, quia
ad tps detinebitur in purgatorio, priuatus bea-
titudine, ſaltem plane & ſictum eſt tunc quia
abſolute homo non d̄ damnari pp̄ pœnam pur-
gatoriū, ſi q̄ totus homo in purgatorio non d̄
natur, tñ quia purgatoriū pœna manere ſolet Et
dimiſſa culpa p̄ grati Mediatoris, fruſtra igitur
diceret. S. Auguſtinus niſi remittantur per gratiam**

Mediatoris. si de culpis venialib. loqueretur. Rediit ergo S. Th. 1.2. quæst. 74. art. 8. ad 6. docet S. Angustinum loqui de peccatis mortalib. cum oratio Dominica non solum contra peccata venialia, sed etiam contra mortalia dicenda sit, peccata. multo magis pro mortalib. quam pro venialib. percutiendum sit. S. etiam Gregor. libr. 21. Moral. c. 2. exponens illud Matth. 3. Scriptum est, non adulterabis, ego autem, &c. ait, Per Moysen luxuria perpetrata, per auctorem vero munditia luxuria cogitata damnatur. Et paulo infra explicans illa verba Gen. 3. serpenti a Domino dicta, Peccatore, & nūtre repes. ait, serpens peccatore repit, quando eos quos in opere luxuria non ualeat, pollut in cogitatione. Qui uero luxuriam assidue perperat, huius serpens repit ex uentre. Et c. 3. ait, Plerumque enim cogitatione praua pulsatur sed renatur: plerumque autem cum peruersum quid cōcipit, hoc intra semetipsum etiam per desiderium uoluit. Et nimium mentem nequaquam cogitatio immunda inquinat, cum pulsata, sed cum hanc sibi per delectationem subiungit. Idolorum etiam vt reletur 32 q. 7. can. Non solum. ex lib. 2. de summo bono. c. 39. ait, Non solum de commissis fornicatione peccatum regunt in homine, sed etiam de delectatione, atque animam tenet proculdubio regnat. At uero de fornicatione praeterita non potest esse nisi simplex complacentia, quæ tamen est peccatum mortale, vt notat glossa ibidem. in verb. Teneat. Id quod euident est ex facris literis, siquidem Sap. 1. dicitur, Peruersæ cogitationes separant a Deo & Hierem. 4. quomodo morabuntur in te cogitationes, noxæ? Idem docent Doctores Scholastici, Alex. de Ales p. 2. q. 109. membr. 11. S. Th. 1. 2. q. 74. art. 8. Caiet. ibi. & in Summa verb. delectatio. Alti. ibi. lib. 2. tract. 28. c. 4. q. 2. S. Bonau. 1. dist. 24. p. 2. dist. art. 2. quæst. 2. Richard. in 2. dist. 24. art. 4. q. 4. in corpore, c. 39. ad 1. Scotus 2. dist. 42. q. 1. §. Sequitur secundum. Duran. 1. d. 14. q. 6. Gabr. in 4. d. 15. q. 13. art. 3. dub. 3. Carthus. 2. d. 24. q. 6. ver. Insuper. Gerson Alph. 38. littera. D. lo. Maior. 2. d. 42. q. 18. S. Anton. p. 2. tit. 3. c. 1. versic. De secundo. Ang. verb. cogitatio. num. 2. Sylu. verbo. delectatio. q. 1. Tab. verb. cogitatio. versic. Secundo. & versic. Quinto. Caiet. to. 1. opuscul. tract. 14. q. 1. Petr. Sot. in lib. de inst. Sacer. in tract. de discrimine peccat. lect. 9. lo. Med. de Restit. q. 2. §. Demusiam. Naua. in Man. c. 16. nu. 9. Ant. de Cordub. lib. 1. qq. q. 23. dub. 11. Barth. Med. 1. 2. q. 74. art. 6. Greg. de Val. to. 2. disp. 6. q. 4. punct. 3. Cosm. Philarc. de offic. Sacerd. p. 2. lib. 4. c. 18. Ludo. Lopez p. 1. instr. cons. c. 74. & c. 75. Sebast. Med. in Summa de pñis. capita. tit. 8. q. 21. lo. Benedictus in Sum. lib. 2. c. 9. §. 1. n. 85. Gab. Vafq. in 1. 2. to. 1. disp. 109. c. 1. lo. Azorius p. 1. instr. Moral. lib. 4. c. 6. dub. 1. Tol. in Sum. li. 3. c. 14. in fi. Ema. Sa. in Apho. in verb. luxuria.

Deniq. hoc ipsum pater ratione, quia res mala, repugnat recte rationi, & consequenter displicere debet recte voluntati: At uero dum voluntas in ea delectatur, eam approbat, & gratia & acceptam sibi habet, & proinde peccat, vt ex sequentibus clarus apparebit.

10 **SEXTVM DVBIVM** est, quodnam debet esse obiectum, vt morosa delectatio sit mortalis. Variæ sunt de hac re Doctorem sententia.

Prima est, scilicet, qui distinguunt inter res per

se malas, & res, quæ solum male sunt, quæ lege positiva prohibita, affirmant omnem delectationem de re, seu obiecto iure naturali dānato, esse mortalem, si obiectum sit mortale, vt delectatio de furto, homicidio, adulterio &c. delectatione uero de obiecto mortali sola lege positiva prohibita, non esse mortalem, dummodo non delectetur in re illa, quatenus lege prohibita est. Vt v. g. si Pet. delectetur de ludo prohibito, aut de elu carnis in die veneris, absolute & p. se. nō tñ vt lege prohibitus est ludus, aut elus carnis eo die, non peccat. Sic Baptista in Sum. in verb. ludus. §. 2. quæ refert, & sequitur Gab. in 4. dist. 15. q. 13. ar. 3. dub. 3. & fauēt huic sententia. Ledesmius. 1. p. 4. q. 21. art. 7. & Ant. de Corduba li. 2. qq. q. 30. dub. 1. Rō pro priori parte est, quia quæ per se mala sunt, & iure naturali prohibita, recte rōni repugnant, ac proinde non pōt quis uelle ea non esse prohibita, & de eis delectari, quicquid. n. delectat, hoc ipso gratum & acceptum hñ, pñm aut est approbare, & complacere sibi in re mala. Pars uero scda probatur, quia quæ iure tñ humano prohibita sunt, possunt nō esse prohibita, & ita pōt quis desiderare ea non esse prohibita, & consequenter pōt quis de eis delectari, apprehendendo ea non quatenus prohibita sunt, sed sub alio respectu, seu scdm hñ abiolu te, vt v. g. pōt quis delectari de elu carnis absolute, seu quatenus carnis & eius simpliciter inuincibilis, & uilis cogitatur, & non quatenus est legē inuincibilis. Et confirmatur. Quia nullus legalis tor ēt ecclesiasticus intentionē hñ obligat subditos sua lege, vt non delectentur de opposito, sed solum vt legē suo tpe, & exteriori opere obseruent. Ex qua doctrina vnū recte inferunt Ledesmius, & Corduba, n. non esse pñm mortale delectat de ope facto ex ignorantia inuincibili, vt in somnijs, quod alias scierent esse mortale; in materia tñ solum iure positivo prohibita; vt si quis comederet carnes die veneris ex ignorantia inuincibili, & postea facti recordatus, delectaretur, non peccaret mortaliter; scus autem si res iure naturali prohibita fuisset; Quia alias sequeretur Iacob delectari potuisse de cōcubitu cum Lia, quod tamen est fallum.

Secunda est asserentium oēm delectationē de re prohibita sub pñto mortali, esse pñm mortalem, delectationē uero de re sub pñto veniali prohibita, esse venialem. fauet S. Th. 1. 2. q. 74. art. 8. in corpore, & ad scdm. Duran. 2. dist. 24. q. 6. ad scdm. Richard. ibid. art. 4. q. 4. & 5. Ang. verb. cogitation. 2. S. Ant. p. 2. nt. 5. c. 1. §. De 2. Sylu. verb. delectatio. q. 1. versic. Tertium & versic. Quartū. Nau. in Man. c. 1. m. 11. Caiet. in Sum. verb. delectatio morosa. ver. Rursum ex parte rei. Cos. Phil. de off. iacer. p. 2. li. 4. c. 18. Ludo. Lopez p. 1. instr. de off. c. 74. in fi. lo. Azor. p. 1. instr. Moral. li. 4. c. 6. q. 2. & alij. Rō est, quia vt docet S. Th. 1. 2. q. 18. actus moralis specificat ex obiecto. Et go p rōne obiecti mortaliter aut venialiter male delectatio mortalis, est venialis culpa erit.

In hac re, quæ non solum in seipso diffusa est, sed et ob uarietatem auctorum dubia, & obscura est, quid mihi probabilius apparet, sequentibus propositionibus exponi, præiudicia di-

ſtinctione illa, quā ſuperius fecimus de delectatione vel de re mala cogitata, vel de ipſa cogitatione, qua rem malam cogitamus quīs de hoc ſecundo non ſit vlla controuerſia inter authores, cum in eo conueniant omnes, vt autem res tota clarior, & manifeſtior appareat, ſit

11 Prima propoſitio. Delectatio moroſa de ipſa cogitatione, aliqui bona eſt, aliqui mala, aliquando vana & inutilis. Sic Caiet. Coſm. Phil. Azor. vbi ſup. Delectatio tunc bona eſt, qñ quis lecturus, aut concionaturus delectatur de argumentis, & rationib. ſubtiliter excogitatis contra res turpes, & inhoneſtas. Mala vero eſt, & mortalis, quando quis ita verſatur in iſtis cogitationibus, vt incurrat exinde in p̄babile periculū peccati, & conſenſus in opus, alias non. Vana & inutilis eſt delectatio, ſi inutiliter quis & ſine cā tales delectationes in aīo, & mente ſua reuoluat. An vero p̄ſm ſit, necne, delectari de modo aliquo artiſicioſo p̄ſi, puta de ſubtili modo furandi, aut conſequendi vxorē alienam, vel de ſtratagemate belli, vel de ordine pugnandi, ex his q̄ interius dicemus, manifeſtum erit. Quoad delectationem vero de re mala cogitata ſit

12 Secunda propoſitio: Rō peccati mortalis deſumi non pōt ex eo quod delectatio ſit de re iure naturali prohibita, non aut de re lege poſitiua interdicta, vt voluit prima opinio. Sic Gabr. Vaſq. in 1. 2. tom. 1. diſput. 110. & Ioann. Azor. p. 1. inſtit. Moral. lib. 4. ca. 6. dub. 1. lo. Med. Cod. de reſtitu. q. 21. *ſub. Demus. iam verſic. Mihi tamen.* & alij. Ratio eſt, quia ſi cā ratione delectatio de opere mortali prohibito iure naturali, ſit mortalis, quia eſt de obiecto malo mortaliter, pari ratione erit peccatum mortale delectari de obiecto ſola lege poſitiua prohibito, ſiquidē hoc obiectum eſt et̄ malū mortale. Nec valet ratio in contrarium ex intentione legislatoris deſumpta. Quamuis. n. poteſtas eius non ſe extendat ad prohibitionem delectationis actus contrarij qui pręcipitur, ſi tamen malitia omnis talis delectationis naſceretur ex obiecto malo prohibito, vt ſupponunt authores primę opinionis, fieri non poſſit, quin poſita ſemel prohibitione alicuius operis ſub mortali p̄ſo, delectatio illa non ſit mortalis; poſita namq. prohibitione operis ſub mortali, efficax voluntas & complacētia illius ſp̄ pro tpe prohibitionis erit mortalis, & illa eadē lege prohibita, qua opus ipſum externū prohibetur, eo quod, vt diximus, malitia illius efficacis voluntatis ex ipſo opere externo prohibito deriuatur ac proinde ſi opus externū mortale ſit, veli, noli legislatorum delectatio & voluntas efficax in opus ſic prohibitu erit mortalis. cum non ſit in p̄ſe legislatoris prohibere opus, & non includere delectationē moroſam quę neceſſario conſequitur ex talis operis prohibitione. Vnde recte inſert Io. Med. vbi ſupra, quod qui delectatur ſe non eſſe conſeſſum, aut non cōcaſſe ſemel in anno, peccat mortaliter; Iſc qui cum tanus & robuſtus fuerit, delectatur ſe comediffe carnes in Quadrageſima ſcienter; Iſc ſi quī ſacerdos, aut religioſus delectaretur ſe tunc cauta omiſſiſſiſſi officium, et tñ conſtat hęc omnia ſolo iure poſitiuo eſſe prohibita. Eſt et̄

go aliqua ſaltem delectatio mortalis de re prohibita ſolo iure poſitiuo. Sic et̄ ſi quis Carthuſianus de eſu carniū pro eo tpe, quo iam profeſſus eſt, & quo teneretur ſeruare regulā, delectaretur, peccaret mortaliter; Quāuis n. non eſſet mortale delectari de eſu carniū quas in ſeculo meminit comediffe, quia tunc illarū eſus non fuit et̄ illicitus delectari tñ de illarum eſu tpe quo contra regulam eas comedit, p̄ſm eſt, quamuis delectatio non ſit in his reus quatenus lege poſitiua prohibita ſunt (nam ſub ea formalit. ratione delectari p̄ſm mortale erit et̄ in opinione eorum, qui primam inſiam tenent) ſatis igitur erit de eis delectari, quę pro tpe aliquo illicita, & prohibita iure poſitiuo fuerunt, et de eis pro tali tēpore delectari, eo modo quo expoſuiſumus.

13 Tertia propoſitio; Quamuis omnis voluntas efficax de opere et obiecto malo mortaliter, aut venialiter, p̄ſm mortale, aut veniale ſit, pro ratione obiecti, vt docet ſecunda opinio, ſimplex tñ delectatio, aut diſplicita non tam ex obiecto, quā ex oppoſitione ad rectam rationem & virtutem, peccatum mortale, aut veniale erit.

Prima pars patet, quia talis voluntas efficax cū ſp̄m & malitiam ſuā totā ab opere externo habear, conſequenter mortalis, aut venialis culpa erit pro rōne obiecti; & in hoc verum docuit ſecunda opinio. Vnde quicquid illicitū eſt opere externo perficere, illicitum erit et̄ voluntate efficaci in illud conſentire. Quo circa Adria. in 4. quæſt. 4. de Euchariftia, §. His præmiſſis, recte docet non eſſe licitum conſentire efficaci voluntate in aliquod opus, quod de ſe eſſet mortale ſi fieret in vigilia, & cū aduertentia, vt fiat aut contingat in ſomnis, aut ſi ebrietate, vt verbi gratia non licet efficitur velle & intendere vt ſequatur pollutio in ſōnis, aut vt fiat homicidiū in ebrietate pp̄ quemcumq. finem; addit tñ ſcilicet conſentire conſenſu ſimplicis complacētia pp̄ aliquem bonum finem, vt in pollutione pp̄ tentationem vitandā in vigilia; in homicidiū ne ille homo ſit amplius in periculo peccandi in futurū ſub ea intentione vt ille a quo ablata fuit pecunia, non ſit tā auarus, & ſine miſericordia erga pauperes, & tñ ob eoſdem fines non licebit prædicta efficitur velle. Vnde cū aliquid licitum ſit ſimplici delectatione & complacētia, quod tamen eſſet p̄ſm mortale voluntate efficaci velle, nō ſp̄ ex obiecto deſumenda eſt malitia tota, & ſpecificatio delectationis moroſa & ſimplicis cōplacētia, vel diſplicitia, vt conſtat.

Pars ſecunda probari pōt, cum ex diſtis, tum quia cū malitia operis non ita deriuatur in actū interiorē delectationis, & ſimplicis complacētia, ex eo quod delectatio hæc nō eſt cā ex ſe talis operationis, malitia ſuam totam ex obiecto habere non pōt, vnde fieri poteſt vt quis, verbi gratia, religioſus delectari poſſit in multis ſine peccato mortali, quia tamē ſi veller, efficitur eſſet mortale, vt ſi cogiter ſe diuitem eſſe, & magis ſumptus facere, hæc n. efficitur velle, & regnant voto paupertatis, non autem ſimpliciter iſta cogitare, & in eis delectari.

Deinde ſicut virtus mortalis eſt illa qua conformis eſt recti rōni, ita vitium eſt recti rōni diſſo.

diffonū & repugnans. vnde cum delectatio simplicis complacentie totā suam malitiā ex opere exteriori sumere non possit, consequens est hīc illam ex deformitate vel oppositione ad rectam rationem, vnde Gabriel Vasquez in 1. 2. tom. 1. disp. 11. c. 4. hīc regulam tradit. *Quod omnis delectatio, aut displicentia quā ex se notabilem hēt oppositio nem cum virtute, peccatum mortale est quā vero nullam continet oppositionem, aut non notabilem, aut peccatū non est, aut ad summum veniale;* regulam postea varijs exemplis illustrat tam quoad complacentiam, quam etiam quoad displicentiam. Hinc enim

Primo infertur, delectationem superbiz quā quis delectatur in consideratione proprię excellentię, posse esse mortalem, sicut superbia ipsa mortalis esse possit.

Ideo autē simplex affectus superbiz potest esse mortalis, quā ex se opponitur virtuti humilitatis, q̄ passionēs animi internas moderatur. Cum igitur immoderata hæc passio & affectus proprię excellentię ex se huic virtuti opponatur, si sit notabilis, erit peccatum mortale, vt patet in peccatis Angelorum, qui ex simplici complacentia proprię excellentię peccauerunt, vt latius tradit S. Th. 1. p. q. 61. art. 3.

Secundo infertur, delectationem morosam & complacentiam in quocumque pctō, quatenus est contra Deum, ipse esse pctm mortale, & hoc modo odiū Dei est contra virtutē charitatis. Sicut, n. ad virtutem charitatis pertinet delectari de bono virtutis, vt bonum est Dei, et ita dirigere affectum interiorem erga Deum; ita etiam e contra ad vitium oppositum pertinet complacentia de peccato quatenus est contra Deum.

Tertio infertur, delectationē & complacentiā de pctō quatenus est contra legem, & mandatum superiorem, posse esse mortalem, qñ fuerit notabilis complacentia, & hoc genus pcti dicitur esse opponitur virtuti obedientię, quę primario versatur in affectu interiori erga legem, & superiorem. Et tam in hoc casu, q̄ in præcedenti spēs pcti non desumitur ex materiali obiecto, circa quod versatur delectatio, qñquidē ab illo non deriuatur malitia in affectum simplicis complacentię, sed tota malitia sumitur ex ordine contra Deum, & superiorem.

Vñ cū quis delectatur de fornicatione, quatenus est contra Deum, & inde nullā hēt delectationem venereā adhuc cogitatione, peccat solum pctō odij cōtra Deum, non autē luxurię, secus autē si voluntate efficaci fornicari veller, et si non moueretur delectatione venerea, sed solo odio contra Deum, & idem de eo, qui contra præceptum superioris aliquid facit, cum voluntate efficaci peccatur aliquid perpetrandi.

Quarto infertur, cōplacētiam & delectationē de homicidio & morte proximi vt malum illius est, ex displicentia personę pctm mortale esse; hæc n. delectatio directē & ex se opponitur, & non rōne obiecti circa quod veritatur, benescit n. vt misericordię erga proximi, aut scdm alios charitatē erga ipsum. Huc et refertur affectus iustitię, & crudelitatis et in simplici cōplacētia, de quibus agit S. Tho. 2. 2. q. 159. differt autem scilicet a crudelitate, quoad crudeli-

tas excedit modum in puniendis delictis, scilicet ita vero excedit modum in vulneribus, & in eis n. miū delectatur, quā vtrāq. opponitur virtuti clementię, quę sub tēperata ponitur, & mode tatur affectus interiores, sicut ipsa tēperantia, & ideo tales delectationes contra hanc virtutē sunt. Siq. vero delectaretur de homicidio, non ea rōne, quā malum proximi est, neq. ex displicentia personę, sed rōne alicuius cōmodi, quod non est mortale, non erit pctm mortale, sic etiā si quis ex equo decidat, & alter ridet, si tñ non delectetur de malo, aut vulnerē secuto, sed de mō ridiculo, quo decidit, nō peccat. Pari modo delectari de bello iniusto, aut duello, aut narra re homicidia, vel legere, aut in tragedia audire, & de eis delectari ex nouitate rei, non aut ex displicentia pñonę, non erit pctm mortale. Quia delectatio de his reb. rōne nouitatis, nulli virtuti opponitur, delectari vero de eodē homicidio ex displicentia pñonę, pctm mortale est; alius nā quę delectatio opponit vel charitatē erga proximi, vel scdm alios bñficiantia, & misericordię.

Itē delectari de ludo prohibito non est peccatum mortale, et si ludus ipse sit mortalis, dum modo aliquis suā pręsentia non præbeat occasione ludendi ob rationem dictam, vt recte lo. Med. ubi sup. & Gabr. Vals. quē secutus annotant, quia hæc nulli virtuti in particulari opponitur; si n. alicui virtuti opponatur, maximo virtuti eutrapelię, & tñ eodem modo videtur esse peccatum contra hanc virtutem, siue ludus sit prohibitus lege, siue nō; At vero si non esset lege prohibitus, non esset mortale; Ergo neq. mortalis erit, quando est prohibitus.

Nec obstat, quod ait S. Aug. in Psal. 147. in præ fanone, vt refertur in capitulo. *vident dñt. 86. his verbis. vident homines venatores, & delectantur; miseri, si se non correxerint, qui. n. venatores vident, & delectantur, videbunt Saluatorem, et tristabuntur.* Quo loquendi modo significat esse mortale in hmōdi delectari, quia in die iudicii contristabuntur solum qui sunt in peccato mortali, vnde subdit. *Quid illis miseris, quib. Saluator salutis non erit. Nec sane mirum, quia illis quibus voluptati est homo pugnans, non erit salutis Deus liberans.*

16 Rñdeo. n. Sanctum Augustinum eo loel loquim de venatione periculosa ubi venatorū vitę periclitatur; Non aut loquitur de delectatione simplici, quam aliquis in solo aspectu huius venationis hret; Hęc n. mortalis non erit, sicut neq. delectatio de aspectu duellij quis. n. aspiciendo duellum & pugnam delectatur loquē de victoria vnus vt bonum illius est, & consequenter quod alius uictus fuerit, non peccat mortaliter. Solum igitur Augustinus ubi loquitur de delectatione ob q̄ quis venatores habet, eosq. exponit periculo vitę, ut ipse exinde delectationem accipiat; hæc n. mortalis est, quia est voluntas efficax, & malitiā ab ipso opere accipit idemq. de duelli delectatione dicendum est, qñ quis delectatur de victoria vnus ex displicentiā uicti, tñ n. mortalis erit, alias videtur de illa, aut alia spectaculo ubi scilicet, & crudelia representantur non est pctm, neq. de eis delectari ex sola cōplacētia uictoris, secus autem si quis delectat

retur de malò vici, vt malù eius est, & ex displicentia personæ, iuxta ea quæ docent S. Ant. p. 2. tit. 3. c. 7. §. de spectaculis. Syl. verb. curiositas. q. 3. verif. tertio. & in verb. ludis. q. 8. Gab. Valq. in 1. 2. to. 1. disp. 11. c. 4. & alif.

Sic etiam delectari de furto a se; vel ab alio facto vel narrando illud, potest esse peccatum mortale, & potest etiam non esse mortale. Erit autem mortale si quis delectetur de furto pp damnum proximi, vt damnum illius est, sic n. est peccatum odij, & mortale, si damnum sit notabile. At vero mortale non erit delectari de eo propter bonum secutum ipsi, a quo ablata est pecunia, vel etiam ob utilitatem securam ipsi furi, vel propter subtilem modum furandi, cum vt diximus, malitia in ipsam delectationem ex opere exteriori non deriuetur.

- 17 *Quinto* infertur, delectationem venereâ interiorē de fornicatione, osculis, & tactibus impudicis apprehensis sub ea rōne qua tactui afferunt delectationē ex pleno consensu & aduerrentia, esse mortale, eo quod opponitur virtuti castitatis quæ non solum moderatur nimias delectationes exteriores tactus, sed et potiori rōne interiores delectationes appetitus, aut voluntatis. Atque adeo delectatio immoderata de obiecto venereo erit secundum se mala, & si sit notabilis, erit mortalis, qualis est delectatio de fornicatione, & tactibus impudicis secundum se consideratis, vt diximus. Ex quibus constat quod dicendum sit de singulis fere generibus delectationis & simplicis complacentiæ.

Sexto infertur, quid dicendum sit de peccato simplicis affectus displicentiarum in qua tunc re, non solum considerare oportet affectum displicentiarum de actu virtutis, quæ est in precepto sub mortali peccato, sed et attendere oportet ex quo motivo illa displicentia procedat. Si quis n. tristatur de eleemosyna quæ sub peccato mortali facere tenetur, et scilicet eo quod cupiebat pecunia illa emere rem aliquam utilem, non erit peccatum mortale; immo excusari potest etiam a veniali, quando alias emere rem illam non erat veniale. Similiter non est mortale tristari de ieiunio propter famem, & molestiam, vel de audienda Missa pro aliqua molestia corporali, secus autem si contingat displicentia ex contemptu legis, aut religionis, esse tamen peccatum mortale ex eodem prorsus motivo famis, & molestiæ corporalis velle efficaciter non ieiunare, et non audire Missam. Et hac de causa non erat peccatum in Christo tristari de morte, quam sub precepto subire tenebatur, quia sub ea solum ratione tristabatur de ea, quæ ratione contraria erat naturæ.

Item fieri potest vt tristitia de proprio peccato sit mortalis, puta si quis tristatur de eo, quæ videt ex suo peccato emolumentum maximum inimico suo provenire, unde nolle hac ratione solum peccasse est peccatum mortale.

- 18 *Denique* sicut in peccato complacentiæ diximus illud colligi quod sit mortale, aut non; ex eo quod alicui virtuti notabiliter, aut non ita notabiliter opponeretur ita et in affectu simplicis displicentiæ dicendum erit esse peccatum mortale, quando. scilicet opponitur alicui virtuti notabiliter quæ moderatur affectum tristitiæ, & displicentiæ. Sic n.

tristitia de bono proximi & personæ displicentiæ, peccatum est odij, quia directe opponitur charitati proximi, sic peccatum inuidiæ est, cum displicet excellentiæ alterius quatenus propriam diminuit. Sic et peccatum mortale esse potest displicentia obediendi superiorem, virtus n. opposita obedienciæ postulat affectum internum erga superiorem, vt superior est. Sic et est peccatum accidit cum quis tristatur de virtutis bono, vt boni Dei est, ex S. Th. 2. 2. q. 13. art. 2. Hæc namque omnes displicentiæ opponuntur virtutibus quæ moderantur affectum interiore displicentiæ, videlicet charitati, humilitati, obedienciæ, &c. Ex quibus omnibus constat quænam delectatio mortale peccatum sit, & unde habet, quod mortalis, aut venialis censenda sit, id quod in hoc dubio precipue examinandum proposuimus.

- 19 **SEPTIMUM DVBIUM** est, an omnis delectatio morosa in materia venerea eiusdem speciei sit cum opere exteriori, vt v. g. sub luxuria continentur fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, & vitium contra naturam, quæ omnes species sunt inter se diuersæ, unde dubium est, an delectatio morosa harum specierum sit eiusdem speciei, cum opere exteriori luxurie.

Due sunt de hac re opiniones; *Prima*, est eorum qui absque distinctione docent delectationes morosas harum specierum, eiusdem esse speciei cum opere exteriori. Sic Ant. p. 2. tit. 5. c. 1. §. De tertio gradu. Syl. verb. delectatio. in princ. Tab. ver. luxuriosus. §. octavo. Caiet. 2. 2. q. 154. ar. 4. dub. 2. ad 3. Nau. in Man. c. 6. nu. 8. & c. 16. nu. 9. & E. man. Sa in Aphorismis. verb. luxuria. Ratio est, quia delectatio suam malitiam accipit ab opere exteriori. Ergo etiam eandem malitiæ speciem cum opere exteriori habebit.

Secunda est dicentium delectationes morosas efficacia voluntatis eiusdem esse speciei cum opere exteriori, non vero delectationes simplicis complacentiæ. Sic Gabr. Valq. in 1. 2. to. 1. disp. 11. 2. c. 2. cui fauet Io. Azorius to. 1. in sit. Moral. li. 4. c. 6. dub. 3. qui tunc addit hanc secundam opinionem verbis potius quæ re ipsa a prima differre. Et quodem primæ sententiæ authores loquuntur solum de eo qui habet voluntatē efficacē, vt patet ex verbis eorum, unde quoad primam partem conueniunt. Rō est, quia voluntas efficax accipit totam suam malitiam ab opere externo, ita vt per analogiā ab ope in ipsam voluntatē deriuat, & consequenter delectatio voluntatis efficacia eiusdem speciei erit cum opere exteriori, adeo vt si in opere exteriori sit malitia duplicis speciei, et in voluntate efficax duplex malitia in erit. Quia vero simplex affectus delectationis malitius saltem totā expere exteriori non desumit, neque ab eo in affectu deriuat, sed ex regulari debet, vtrum sit contra hanc, vel illam virtutē, non consequitur si opus externū sit in duplici specie, quod delectatio in duplici etiam specie constituitur, quandoquidem contingere potest vt opus externū duplici virtuti opponatur, & tunc delectatio vni solum virtuti opposita sit, & consequenter delectationes simplicis complacentiæ non semper eiusdem speciei sunt cum ipso opere exteriori. Pro cuius intelligentia.

30 *Notandum est*, aliquas luxurie species vni tñ virtuti opponi, scilicet castitati, vt fornicatio simplex, peccatum contra naturam, & secundum multos violatio virginis, qñ fit sine iniuria, & violentia, quæ tres species differunt ex diuerso modo oppositionis ad virtutem castitatem, sicut est secundum multos peccata luxurie contra naturam specie differunt ex diuerso modo oppositionis ad castitatē. Alię vero species luxurie sunt, q̃ nō solum opponuntur castitati, sed et alteri virtuti, v.g. adulteriū opponitur castitati, & iustitię, & fidei mīmonij, incestus opponitur castitati, & pietati seu reuerentię debet parētib. & sanguinē, & affinitate cōiunctis; Raptus opponitur castitati, & iustitię patrię potestatis, sacrilegiū opponitur castitati, & religioni, quīs igitur voluntas efficac tā in speciebus luxurie primi, q̃ secundi generis semper sit eiusdē speciei cū opere exteriori luxurie, atq; adeo in speciebus secundę generis duplicem malitiam hēt, sicut opus ipsum externū, vt v.g. qui efficaciter vult aliterius vxorē, peccaret cōtra castitatē, & contra fidem, & iustitiā matrimonij, quib. opponitur adulteriū, & qui efficaciter vult rē habere cū femina sibi sanguine, vel affinitate cōiuncta, peccat nō solum contra castitatē, sed et contra pietatē, & qui efficaciter, vult rē habere cum puella virgine Deo dedicata, cōtra castitatē, & religionē peccat, ad q̃ oīa satis est qd̃ notit vxorē esse alienā, propinquā, aut sacram, et si nōllet esse alienā, propinquā, vel sacram eo, quod circumstantię ipsę a recipiā separari nō possunt, atq; adeo qui vult, & appetit opus, vult et eiusmodi circumstantias: Nihilominus tñ delectationes simplicis cōplacentiæ in his operibus, & speciebus secundę generis nō semper habent aliam malitiam cōtra aliam virtutē, sicut hēt ipsum opus, sed illā solā luxurię in qua versatur. Qui, n. si. in plici tñ complacentia delectatur in materia venerea de raptu quatenus est contra castitatē, quīs, eandē hēt malitiam q̃ hēt actus fornicationis, nō hēt tñ malitiā contra iustitiam patrię potestatis, peccat. n. contra castitatem cogitans de rem turpem, contra iustitiam autem patrię potestatis nō peccat, sicut qui sine alio ethici furādi delectat de furto, cogitatione tñ peccat contra furū, nō contra iustitiā. Et delectati de aliena vxore, peccat cōtra castitatē, sicut adulteriū, non tñ contra fidē, & iustitiā matrimonij. Et qui delectatur de re venerea cū consanguinea, et si malitiā habeat fornicationis cōtra castitatē, peculiaritē tñ malitiam non hēt cōtra pietatē, sicut hēt incestus. Et deniq; qui simpliciter delectatur de fornicatione cogitata cū habente votū castitatis, cōtra castitatē peccat, nō tñ contra religionem, quæ oīa satis ostendunt solam delectationem interiorem, nō desumere totā malitiam ab opere exteriori, neq; opus externū totā suam malitiam in affectū simplicis complacentiæ transmutare, sed solū in voluntatē efficacem opis, vt diximus, q̃ causa, & ratio est, cur voluntas efficac libidinis eiusdē sp̃s speciei, eandemq; malitiam habeat cum opere, & libidine exteriori, ad q̃ voluntas illa veluri motus quidam, & progressus est, cum tamē

simplex cōplacentia, & delectatio nō totā malitiā operis habeat, sed eam tñ, quam habet prout vni alicui virtuti opponitur, vt qui delectatur de homicidio clerici, delectatio hæc nō erit in specie sacrilegiij, sed odij tñ, nisi esset ex contrēptu contra statum clericale, aliter. n. delectatio illa nō opponitur virtuti religionis. Et qui delectat de re venerea cū habente votum castitatis, solum peccat contra castitatē, non autem contra religionem nisi qui de se delectatur de ea in contrēptu cultus, & religionis Deo debet. Addit tñ vnum Gabriel Vasquez vbi supra, & recte, qd̃ si quis votum castitatis absolutū emisit, & postea delectaretur de re venerea cogitata cum quacūq; muliere, tunc non solū esset in specie fornicationis, sed et iā sacrilegiij, eo qd̃ votū castitatis absolute emissum non solū comprehendit opus exterius, sed et delectationem interiorem quæ est contra castitatē, quia voluit oēm castitatem, vnde delectatio, quæ alias esset contra solā castitatem, post votum esset et iā contra religionē, ac proinde in vouētē virtutisq; malitiā hēt quā mouit si quis votum fecerit seruare castitatē solo actū exteriori, & delectaret de opere fornicationis cogitatio, non tñ peccaret peccato sacrilegiij cōtra votū, tñ quia ipse in hoc casu voto suo se tñ obligauit ad actū exteriorē, tum quia ex actū exteriori contra votum non derivatur malitia in actū interiorē simplicis delectationis, sed tñ in delectationem voluntatis efficacis, vt diximus; secus aut vbi quis fecerit votū castitatis absolutum, & de re venerea cum aliqua delectetur, ob rōnem dicitur m. il lud tandem addendū esse censet cū S. Ant. Tabiena, & Nauarro, qd̃ sicut non solū confiteri oportet opus externū in genere, sed et in vltima specie, ita vt nō solū confiteri oportet se perpetrasse luxuriā sed addere et oportet speciem, puta simplicis fornicationis, aut adulteriij, & huiusmodi, ita et in cogitationib. & delectationibus morosis tā voluntatis efficacis, q̃ simplicis affectus, & cōplacentię confiteri oportet materiam ipsarū, & qualitatē personarum circa quas aiūs, & delectatio versatur, vt sic notitia perfectæ peccat, & status penitentis haberi possit.

21 OCTAVVM DVBIVM est, an plici mīmonij delectari de adu cōiugij cogitare, maxime vero iā ab sētia alteri cōiugij? In hacre dūc sūt opinionēs

Prima est Nauar. in Man. c. 16 n. 10. & Io. Azorij ro. 1. instit. Moral. lib. 4. c. 6. dub. 8. & Ludou. Lopez par. 1. instit. confic. c. 75. si attēte legatur. Io. Bened. in Sum. de peccatis, lib. 2. c. 9. §. 1. n. 86. Emanuel Sā in Aphor. verb. luxuriosus dicennū esse p̃cū morale, & idē sentiunt Syluest. in verb. delectatio. q. 2. & Ant. de Cord. lib. 1. q. 23. dub. 12. cū hac limitatione, I. qñ non adeit locus, tempus, aut voluntas consummandi, & delectatio hæc sit in motu venereo, s. u. appetitu sensinuo. Ratio est, quia non est de materiali congressu, q̃ re subsistit, sed qui tñ animo cogitatur, & fingitur; Inteligitur autem hoc, etiam si absit omne periculum alicuius alterius peccati, verbi gratia pollutionis.

Secunda est eorū qui docent delectationē et

fenſualē de actu coniugij cū propria vxore; vel marito ē apprehenſio ſub rōne delectabilis venere, ſive in pręſentia, ſive in abſentia coniugis non eſſe mortale, ē ſine intentione conſumendi copulā; Intelligitur autē de ijs, qui actu perſeuerant in mīſimonio. Sic Palud. in 4. diſt. 9. q. 3. cōcl. 1. Gerſon Alphab. 3. littera D. S. Ant. p. 2. ti. 3. c. 8. De 3. gradu in ſi. Tabiena. verb. luxurioſus. n. 9. verſ. 8. Caie. 1. 2. q. 74. ar. 8. in Reſpōſ. ad Quartū, & in Sum. verb. delectatio. verſ. Scđm Armillā. cod. nu. 4. Barth. Medin. 1. 2. q. 74. ar. 8. dub. 1. Coſmus Philarch. de officio ſacerd. p. 2. li. 4. c. 18. Pet. Sotus lec. 9. de diſcrimine peccato xū circa finē, & Gabriel Vaſquez. in 1. 2. diſpnt. 113. c. 2. Rō eſt, quia cū actus ipſe coniugalis, ſeu opus inter coniuges non ſit, pōtū mortale nec conſenſus in delectationē mortalis erit, excuſatur. n. a. mortali propter bonum coniugij. Hanc aſſignāt Palud. Ant. Caie. & Medina, q̄ in eorum opinione tenentem delectationē oēm ſpecie malitiam, vel bonitatē accipere ab actu exteriori, ſatis bona eſt, & etiā in opinione nra quoad actū efficaciz volūtatis, at vero quoad actū delectationis ſimplicis nō multum valet. Melior igitur, & cōior ratio eſſe, pōt quia ſi delectatio hęc ex cogitatione proprię vxoris in abſentia eſſet mortalis. id eſſet, q̄a tunc delectatio q̄ conceſſa eſt pp generationem ſine ſuo fruſtraretur, nec pp illū aſſumeretur. Hoc autē non ſufficit ad mortale conſtituēdum, quia alias ſequeretur ſimilē delectationē ſacīā in pręſentia, item tactus, & oſcula quib. cōiuges delectant ſine aīo conſumendi copulam, eſſe peccatū mortale, q̄a oēs iſtę delectationes fruſtrāt ſine ſuo, quod tñ falſum eſt in iſtis, ſcđm omnes; Ergo ēt in illis. vnde ſicut licitū eſt coniugibus vt tactib. & oſculis, & illis delectari abiq. ſine matrimonij, aut ad vitādā fornicationē, & excuſantur a mortali pp bonū matrimonij, ita ē excuſantur a mortali propter bonū matrimonij ſi de actu coniugali delectentur, etiā abſq. ſine matrimonij, cum. n. in matrimonio cōcedatur facultas corporū, conceditur etiā vt mutuo coniuges delectentur ab ſine mīſimonio, aut ad vitādā tentationem, adeo vt delectatio ſine hoc ſine nō ſit mortalis, ſed ſolū venialis. vt recte Palud. Caiet. Med. & Vaſquez locis pxime citatis annotarūt, q̄a nec neceſſitas, nec pietas ſuadet ſibi talē mentis occupationē, cui etiā ſnā fauet D. Chryſ. Homil. 17. in Matth. in illa verba. Qui viderit mulierem, &c. vbi ait, Sicut eſt temere iſtaſci, ſic ēt temere videre, ſi id ad libidinē facias. Si. n. vis videre, & ex viſu capere voluptatem, aſpice propriā coniugem, & illius viſq. amore fruere, hoc. n. nulla lex prohibet. ſi vero alterius venuſtatē penitus intuebere, & illā iniuria aſſicere, & iſtā enā q̄ intueris nepharie illam tangens. vbi S. Chryſ. concedit licitū eſſe aſpicere coniugē, & voluptatem inde accipere, & intelligit de venerea, & extra copulā, quod tñ illicitum eſſe docet reſpectu mulieris alienę; Eadem autē eſt rō delectari in abſentia, vel pręſentia coniugis perſeuerante matrimonio, vt dixim⁹. Si ergo id licitū eſt abſq. mortali in cōiugis pręſentia ſine ordine, & intentione

peruenienti ad actum coniugalem, ēt abſq. mortali licitū erit in abſentia, & quis congregatus ille non ſubſiſtat, quia tñ perſeuerat matrimonio, excuſatur delectatio iſta a mortali, ſive pueniat ex bonitate delectabilis, ſive cōmodi, ſive honeſti. q̄ in actu cōiugij reperitur, ſicut, & delectatio q̄ ex tactibus, oſculis, & amplexibus excuſatur inter eos propter bonū ipſius matrimonij, alias dicendū eſſet cōiuges raro immunes a pōtō mortali fore, cum tæpe ſæpius delectentur hoc modotam abſentibus, quā pręſentibus ſine aīo conſumendi copulā, quos tñ nimis durum eſſet damnare peccatū mortalis, ppter delectationes huiusmodi ſine ſine in volūtate tñ. in quo caſu Sylueſter peccatum eſſe negat, ſive in appetitu ſenſitivo, cū de eodem obiecto ſint, adeo vt rectius dicendū eſt, vtramq. delectationem tam appetitu ſenſitivo, quam voluntatis excuſari a mortali, propter bonum matrimonij, quod inter eos perſeuerat.

23 Intelligendum autē eſt hoc, quod diximus, dū mō ex tali delectatione extra actum mīſimonij nō ſequatur alteratio libidinoſa in pūdēdis partibus, ſi. n. ſequatur pollutio, & hō aduertit periculū, peccat mortaliter nō ſolum delectando in abſentia, ſed ēt in pręſentia, aut tangendo, aut oſculando vxorē, eo qđ extraordinaria pollutio eſt notabiliter contra finem matrimonij, cū oīno impediāt gñationem; ſi tñ ſequatur ſola alteratio ex cogitatione ſine periculo pollutionis, non erit mortale, ſicut nec peccat mortaliter coniuges in pręſentia mutuo ſe tactib. etiā impudicis, & extra copulā, & ſine ordine ad illā delectantes, niſi eſſet periculū pollutionis extraordinarię, eo qđ actus iſte eſt coniugalis, & mutus inter cōiuges, vt pote quib. cōceſſa eſt mutua corporis facultas, adeo vt q̄vis tactus illi ſint inordinati, quia carent ſine matrimonij, quia tñ non exinde exortitur notabilis malitia, & oppoſitio contra virtutem, non erunt plūq. peccata venialia, ſecluſo periculo extraordinarię pollutionis. Ceterū vt notat Gab. Vaſquez vbi ſup. ſi q̄s non ſolū cogitatione delectaretur, ſed ēt tactib. impudicis naturam irritat et in abſentia coniugis, mortaliter peccaret, etiā ſine periculo pollutionis, & tñ ſaceret ex memoria cōiugis, quia ſic irritare naturam tactibus neque eſt actus coniugalis, cū non ſiar cum coniuge, neq. eorum hēt ex cogitatione coniugalis actus, neq. ad finē matrimonij ordinari, & proinde nullo modo excuſari pōt a mortali propter bonū cōiugij, ſicut excuſatur alteratio libidinoſa, quę ſequitur naturaliter ex cogitatione, & delectatione interiori appetitus de actu coniugali cū vxore propria viuente, & abſente.

23 NONVM DVBLIVM eſt, an pōtū mortale ſit delectari de actu mīſimoniali pteſento, vel futuro. v. g. an peccet vidua delectando de actu cōiugali pteſento cū viro ſuo: Et an peccet ſpōſus delectando de futuro actu cōiugali? Intelligitur autē hęc quæſtio, ſecluſo omni periculo pollutionis, & immunditię, aut conſenſu in carnalē copulā, ſi. n. ex tali cogitatione, & delectatione incurrat hmoi periculum, peccat mortaliter, ſi non reſpellat, ſcđm omnes, nec de hac re vlla potēſt

potest esse difficultas, qui enim amat periculum, peribit in illo. Eccl. 3. Et q̄ ex tali cogitatione, & delectatione exponit periculum habendi pollutionem presentem, & cōsuetum, & desiderium copulæ carnalis presentis, (facile nāq̄. excutatur motus concupiscentię ex tali delectatione in alio hōrē) frequenter, & vt plurimū, tam in vidua de actu coniugali præterito, q̄ in ipso de futuro actu coniugali, delectatio hæc p̄tū mortale erit, rōne talis periculi. Si n. grauis mulier sit, & pia nō admitteat, aut certe nō fouebit eiusmodi delectationē in alio, sin aut leuis est, magno periculo se exponit, ob rōnem d. ctam, ac proinde peccat mortaliter. Vtramq̄; aut difficultatē simul explicabimus, cū eadē sit virtutis rō, vt constat, quīs authores infra citandi vt plurimū mentionē faciant viduę tū vt Angel. Rotella, Caiet. Tabiena. Syl. aliqui sponē tū, vt Palud. alij vero virtutis, vt reliqui quos referemus.

Prima opinio est dicentium non esse peccatū mortale delectari cogitādo de tali copula licita habita cū marito suo dum vixeret, aut q̄ coniuncta illi erit in matrimonio Sic Caiet. tom. 1. opusc. tract. 14. dub. 2. & in Sum. verb. delectatio. Palud. in 4. dist. 9. q. 3. p̄positione. 1. Bar. Medina. 1. 2. q. 74. art. 8. dub. 2. & 3. vbi ait. Fuisse opinionē Magistrī Victoris. Armilla. verb. delectatio. n. 3. Cōsum Philiare de off. Sacerd. p. 2. lib. 4. ca. 18. & Greg. de Valent. to. 2. disp. 6. q. 4. punct. 4. Rō eorū est, quia eodem mō iudicandum est de delectatione, ac de actu coniugali, ex quo delectatio sumitur, talis namq̄; est delectatio, puta bona, vel mala, qualis est opatio ex qua delectatio cōsequitur, sed actus ille præteritus, loquendo de vidua, erat licitus, & loquēdo de ipso, actus futurus erit licitus: ergo de illo delectari licitū erit. Immo vtro p̄ est explicite, & distīcte approbare, q̄ delectari, sed vidua licite approbare pōt tales actus præteritos: Ergo, & de ijs delectari. Nihilq̄. impedit quod actus præteritus, aut futurus sit, de quo capitur delectatio, quia hōmō differentię præteriti presentis, aut futuri non variant rōnem moralem actus, quoad malitiā, aut bonitatē. Afferit Caietanus exemplum iudicis, qui postq̄ functus est officio suo, volūtariē delectari pōt de actu iustitię vindictiue, q̄ exercuit occidendo perturbatores Republicę, nec solū intus potest delectabiliter memorari, verū ēr pōt hæc delectabiliter alijs enarrare. Addūit tales peccare venialiter, q̄ caret necessitate, & pietate talis delectatio.

Secunda sententia est eorū, qui distinguunt de tali cogitatione, & delectatione, pōt namque viduę (& idem de ipsona rōne actus coniugalis futuri dicendum est) duplicē cogitationem, & delectationē sibi in mente formare, vnam quidē, qua gaudet, & delectatur hō fuisse vxorē talis viri, & sic habuisse copulā cū illo. & sic delectatā fuisse illo actu, sine tūp sentī delectatione venerea, ex tali cogitatione insurgente, ita vt tota delectatio sit in viduis de actu præterito, vt reuera præteritus fuit, & in ipso de futuro, vt futurus est, & sic delectatio quæcūq̄; etiā venerea licita est, nec vilo iure phibita; Alteram vero commutatam prædicta delectatione venerea, qua in

presenti delectatur, cogitādo de illa copula carnali præterita, aut futura, ita vt actus ille apprehēdatur, ac si esset p̄sens, & sic peccat mortaliter & hoc secluso oī alio periculo pollutionis, aut consensus in actu venerē. Sic Ang. verb. cogit. n. 2. Syl. verb. delectatio. q. 4. Tab. verb. cogitatio morosa. n. 8. vers. 7. Nau. in Man. c. 16. n. 10. vers. 7. & in e. si cui. n. 2. & 3. de p̄p. dist. 1. vbi ait opinionē primā esse periculōsam. Ludol. Lopez p. 1. instruct. conf. c. 7. §. 10. Bened. lib. 2. de pecc. c. 9. §. 1. n. 86 Emanuel Sa in Aphor. verb. luxuria. lo. Azor. to. 1. inst. Mor. lib. 4. c. 6. dub. 6. & 71 Anr. de Corduba lib. 1. qq. q. 33. dub. 13. & 131 Rō eorū est, quia malina dētruitur in delectationē ex ipso opere. Ergo sicut actus præteritus, vel futurus, fuit, aut erit bonus, & licitus, ita ē, & delectatio quæcūq̄; venerea de actu matrimonio nūq̄ præteriti, vel futuri licita apprehēsiō pro eo tēpore, erit bona. Secus aut, si quis cogitare vxorē vt præteritam, quæ aut mortua est, aut futura vxor, & apprehenderet actū coniugalem cum ea, tunc n. delectatio erit mortalis, quia apprehenditur pro eo tempore quonondum contractū est matrimonium, aut iam præteritum est.

24 *Tertia sententia* est, dicentium oēm delectationem venereā de actu cū vxore propria mortua vel futura, & si apprehendatur vt propria cum omnibus circumstantiis futuri, vel præteriti matrimonij in loco, & tempore debito esse mortalem. Sic Per. a Soto in tract. de discrimine peccat. lect. 9. in fi. & Gabr. Vasquez in 1. 2. tom. 1. disp. 1. 14. c. 2. Quę sententia mihi etiam probabilior, & subtilior videtur, si loquamur de venerea delectatione. Pro cuius explanatione.

Notandum est. In hoc actu coniugij de quo est hæc delectatio, sicut in quocūq̄ obiecto duos cōsiderari possūt. *Primum est,* ipsa substantia actus, & de hoc primo non est aliqua q̄stio in præsentiarū. *Secundum est,* bonitas aliqua, q̄ in tali actu apprehenditur, & rō est delectationis, & appetitus: Hęc autem bonitas, de qua est difficultas, duob. modis pōt apprehendi, primo, quatenus actus cōiugij apprehenditur vt conueniens tactui, & dicitur bonitas delectabilis tactui, seu libidinosā, & venerea. Secundo apprehendi pōt in ipso actu, bonitas honesti, vel alterius cōmōdi coniuncta tactui, vel inde secuta, v.g. quatenus actus ille apprehenditur tanquam aptus ad generandā prolem, vel ad vitandam fornicationem, aut causas sanitatem corporis. Hęc igitur distinctio præsupposita, duo docet hæc opinio quæ mihi videtur vera.

25 *Primum est,* si actus præteriti, vel futuri matrimonij apprehendatur sub rōne bonitatis delectabilis tactui, & ex ea q̄s delectatur siue appetitu solū (si fieri possit) siue ēr voluntate quæ cum appetitu cōdelectatur, erit p̄tū morale, & si apprehendatur cum circumstantiis matrimonij, eodē modo, ac si quis cogitaret cum muliere non propria. Rō est, quia delectatio simplex non accipit malitiam ex opere externo, sed ex se regulatī debet, ut sit contra virtutem. sed venerea delectatio est notabilis excessus luxurię cōtra castitatē extra stitū nūq̄. nōn, atq̄ adeo talis delectatio, & cōsuetus in eam, prohibetur per

per sextum Decalogi mandatū, *De non mēdo,*
 nonū in cōcōntū; *De non dēfiderando uxorem*
proximi. Ergo talis delectatio vener. a de aū
 coniugij p̄teriti, vel futuri, p̄cepta a nō cōu
 gato, quia non hēt bonum matrimonij, quo ex
 parte subiecti, i. habētis illū delectationis actū
 excusari possit a peccato, et p̄ceptū mortale.
 Quia vt ēt Nauar. in d. c. si tui. nu. 4. & Azorius
 dub. 6. vbi supra farentur, oīs delectatio vene
 rea extra legitimū matrimoniū p̄cepta mala
 est, & illo Sexto p̄cepto, vel Nono in cō cōpre
 henso prohibita, & notabiliter castitati opponi
 tur sicut si esset actus fornicationis, cāq; solum
 modo excusat status p̄sēs m̄monij, q in ca
 su nostro non reperitur. Secus autem dicendū
 est de coniugatis aū, qñ delectantur de aū
 p̄terito, vel futuro p̄sēs, & p̄seuerātis
 matrimonij, talis enim actus excusatur a mort
 ali ex ipso bono matrimonij p̄sēs.

26 *Secundum est,* qui delectatur de aū cōiugij p̄
 teriti, vel futuri, sub alia rōne bonitatis, quā de
 lectionis venere. i. sub rōne honesti vel com
 modi tpalis quod fuit, aut erit in illo, hoc est,
 quatenus ordinatur ad prolis gñationem, forni
 cationis vitatiōē, aut sanitatis acq̄sitiōē, non
 peccat mortaliter; Et hoc sensu tñ valet Caietan
 ratio vbi supra. Rō est, q̄a talis delectatio
 neq; ex ipso opere, neq; ex le malitiam aliquā
 hēt contra aliquam virtutem, vt constat. Non
 ex ope, quia licitū est rōne matrimonij futuri,
 vel p̄teriti: Non ex le, q̄a nō opponitur alicui
 virtuti, vt patet. Ergo hac rōne delectatio illa
 peccatū mortale non erit. Ex quibus constat,
 qd probet argumēta pro vtraq; opinione allata.
 Quāuis. n. licitū est delectari de aū coniuga
 li sub motu bonitatis honesti, aut cōmodi
 tpalis, non tñ sub ratione bonitatis delectabi
 lis, & venere; qui actus licet stante m̄monio
 licitus fuerit, atq; adeo delectatio exinde conce
 pra, bona, & licita fuerit, eo quod excusabat a
 peccato mortali pp bonū m̄monij, extra sta
 tū tñ matrimonij sub illo motu delectationis
 venere; licitus nō erit, vt Diximus. Quod v̄ro
 a ftertur de iudice, nihil contra nostram inīam
 probat, quia siue iudex cogitet, se iuste p̄nas
 malefactorib. intulisse, siue malefactores illos
 iustitia exigēte merito illas pati, & exinde dele
 ctat, p̄ delectatio illa sumit ex bono obiecto, &
 consequēter hmōi delectatio est de re bona, de
 ope iusto, & de aū licito, nec vlla lege prohibi
 ta est talis delectatio, cum tñ delectatio de aū
 venere; extra statum matrimonij lege diuina
 prohibita sit, & consequēter de obiecto malo p̄
 cepta, non pōt sub tali motu delectationis libi
 dinosā, & venere; bene fieri. Eodem modo
 solui potest ratio pro secunda opinione allata,
 saluam namq; est maliciam ab opere ipso in de
 lectionem deriuari, vt diximus, sed ea aliunde
 de sumitur, vt ex diūis constat.

27 **DECIMUM DVBIUM est,** An p̄tū mortale
 sit delectari de aliquo ope mortali, sub ea tñ
 cōditione, si esset licitū, aut nisi esset prohibitiū
 vt. v. g. si q̄s delectaret furto, vel homicidio, di
 cendo, nili esset p̄tū, & prohibitiū, ego fura
 ter, ego occidēte inimicū, si contraxissem ma

trimonium cum Berta, accederem ad eam?

Primasententia est Adriani in Quodlib. 10. ar.
 3. lit. K. & lit. P. & lit. R. quem sequitur Io. Azor
 tius p. 1. in lit. Moral. li. 4. c. 6. dub. 10. asserentis
 esse p̄tū mortale, qñ quis delectatur de re, q̄
 op̄at non esse malū, & sub cōditione si nō esset
 mala, si res illa sit per se, & iure naturali mala,
 secus aut si esset mala solum, quia lege positua
 phibita. Quia cupere ne res mala sit q̄ iure natu
 rali, & immutabiliter mala est, nō est aliud q̄
 op̄are vt p̄perā, & turpiter agere sit agere re
 ctē, & in effectū vt ipsa actionis turpitudine sit re
 ctitudo, vt ingratas sit equitas, & ordinis puer
 sio honestas, op̄are igitur, qd iustū sit, qd iustū
 rali iure iniustū est, vt v. g. licite posse hominem
 priuata auctoritate occidere, posse mēti, posse
 innocentē opprimere, posse iacturā aliter sine
 sufficienti cā inferre, posse fidem, & pacta non
 seruare, posse peierare, posse furari, & cōsequē
 ter velle alij delectationem capere de istis, sub
 cōditione, nisi mala essent, aut si licita essēt, est
 oīo contra rectā rationem, cum recta ratio ve
 tet id op̄are, vt quod per se malū est sit licitū,
 & bonū, sicut. n. implicat iniustū esse iustū,
 ita op̄are, vt liceat, si enim licet, iā iustū est, cō
 iplo igitur, qd velle aliquid per se malū si esset
 licitū, est op̄are contra debitum rōnis ordi
 nē, & consequēter p̄tū erit de tali aū cogi
 tato delectari. Quia v̄ro quod solo iure positua
 mala, & prohibita sunt, non sunt per se mala,
 op̄are q̄s pōt ne niala sint; nō. n. hoc est aliud q̄
 op̄are ne lege veniant, ac proinde nō peccat,
 si his reb. delectetur, dūmodo delectatio nō sit
 de ijs reb. quatenus lege prohibentur, quia tñ
 delectatio capitur ex ijs reb. vt sunt absolute, &
 simpliciter res bonæ, quāuis per accidens cō
 tingat, quod lege aliqua sint prohibita.

Secunda opinio est Cai. to. 1. opus. trac. 14. dub. 1.
 & in Sum. verb. delectatio. Nau. in Man. c. 16. n.
 9. ver. Quinto, & in c. si cui, n. 1. de p̄nit. d. 1. Ar
 mille. verb. delectatio. n. 4. Barr. Med. 1. 2. q. 74.
 ar. 8. dub. 4. Lud. Lopez p. 1. in lit. confesc. 75. in
 prin. Cosmi Philiar. de off. cāp̄. p. 2. li. 4. c. 18.
 Greg. de Val. to. 1. disp. 6. q. 4. pun. 4. dicentium
 esse mortale. Rō eorū est, quia licet hec nolūras
 mala non sit, velle habere rē cum femina illa,
 si esset vxor mea, ex eo qd desiderū tale habet
 obiectum rationi consentaneum, rōne condi
 tionis appositū, i. si esset sua, quia tñ delectatio
 de hmōi aū cogitatio non sp̄ctat ad obiectū
 desideratum, hoc est, non ferrur in rem ea con
 ditione affectam (qñquidē conditio illa nihil
 ponit in re, sed vere res illa conditio illa desti
 nita est, & proinde illicita) consequēter de
 lectatio illa talis est, qualis est res illa in se sine
 cōditione; Ergo cū res illa in se mala, & illicita
 sit, delectatio ē de re illa mala erit. Cum. n. con
 ditio illa nihil ponat in re, delectatio illa redit
 ad naturam sui generis, i. vt talis sit delecta
 tio, qualis est res illa sine conditioe appositā.

28 *Tertiasententia* est Gabr. Valquez in 1. 2. disp. 1.
 16. ca. 2. to. 1. qui conformiter ad ea, quæ prius
 de morosa delectatione docuit, duo in hac re
 tradit, vnum est de complacentia simplici, alte
 rum de efficaci desiderio voluntatis.

Primo igitur, si cōplacētia sit de actu cōiugij apprehēsi sub cōditione ex motu libidinoso, erit pētm mortale, quia talis cōplacētia sub illo motu extra statū matrimoniij notabilē oppositionē ex se hēt ad castitatē, & similitē delectatō de homicidio, aut illud desiderat ex displicentia personā, quatenus est malū illi notabiliter opponitur charitati proximo debite, & consequenter peccatum mortale erit.

Secundo, si desiderū sit efficax, & tēdat, ad excusationem operis, non tñ ex motu libidinoso, in casu de cōiugio, sed ex alia bonitate, vel vtilitate q̄ non sit ex se mortalis, non erit pētm mortale, vt si quis desideret opus matrimoniij sub ea cōditione, si fiat matrimonium, vel etiā sub ea cōditione, si licitū esset extra matrimonium. Ratio est, q̄a voluntas efficax accipit malitiā ex opere exteriori quod hēt pro obiecto, vnde cū proponitur sub cōditione honesta, nō erit peccatū mortale. Eodē mō de homicidio, & furro dicendū est, si proponatur sub cōditione honesta, puta, quatenus inimicus, & perturbator esset reipublicæ, aut vt exinde efficiat ille a quo pecunia accipienda erit, liberalior in posterum erga pauperes. Sin aut quis ita affectus esset erga homicidium, & occisionem inimici, vt habeat voluntariē efficaciam ipsum occidendi, si licitum esset, & simul delectatur de ipso homicidio ex personā displicentia, & vt malum eius est, atq; adeo in sua cogitatione, & delectatione sumit vindictam de inimico, sine dubio peccatet mortaliter, non erit tamen peccatū hoc peccatum homicidij, sed tantum odij.

Quia sicut cōditio hęc appōsitā, si licitū esset, excusat ipsum opus, ita etiā excusabit delectationē, ex eo quod malina homicidij quę de riuari dēt ab opere cogitatur in delectationem, excusatur per cōditionē appōsitā; Nullo tñ modo excusat malitiam odij, quia hęc non accipitur ab ope externo, sed consumitur in ipsa complacētia interna per ordinē ad motiū, in tali aut affectu, & complacētia de occisione, & vindicta inimici, vere adest motiū odij: Idemq; paritōne, & proportionē dicendū est de desiderio, & cōplacētia actus matrimonij. Quę doctrina vtpōtē cōformis illis omnib; quę supra expōsitā sunt, a nobis comprobatur.

Ex quibus et constat quid de alijs sñs dicendum sit, prima nāq; refellitur ex his, quę dub. 6. propositione 2. supra docuimus, neque. n. vt ibi diximus, de sumēda est rō peccatū in delectatione, ex eo qđ sit de obiecto iure naturali, aut lege positua prohibito; qđ ēt doctrinā cum Io. Azor. 2. i. inliti. Moral. lib. 4. c. 6. q. 1. cōfatur, sibi ipsi contrarius vñ in dub. 10. eiusdē capit. dum sñam Adriani amplexus sit. Sicut. n. delectatio de re iure naturali phibita absolute mala est, sub cōditione aut, si licita esset, non est mala, ita ēt, & de re iure positua interdicta absolute, & pro eo tpe quo interdicta est, mala est, sub cōditione vero, si nō esset prohibita, mala non est, qđ opus externum in vtroq; casu per cōditionem appōsitā excusetur a peccato.

Eodem modo refellitur opinio secunda, q̄a falso nititur fundamentis, malitiam operis in cō-

placētia, & affectū simplicem deriuati q̄nimo sñia in duobus errat. Primo in eo, quod hęc rōnem assignet, quare delectatio sit mala, & opus sub cōditione sit bonū, quia delectatio est absolutā, opus aut ex cōditione appōsitā sit licitū: Hęc. n. rō non valet, tum quia si cōditio appōsitā nihil ponit in re ipsa, nō explicat, quō faciat vt obiectum sit bonū, quod alias erat illicitū: tum quia non explicat, quō delectatio illa sit mala. Secundo, quia non sibi satis cōstant auctores eius, si. n. vipsi docent, malitia complacētia deriuatur ex ope externo, consequenter dicere debent, qđ sicut ex cōditione illa appōsitā, excusatur a pētm illud opus, ita ēt, & complacētia ipsa excusari debet, quāuis sit absolutā, q̄a sicut ex eorum opinione cōplacētia accipit malitiam ex opere cogitato, sicut etiam ex cōditione appōsitā excusante opus, excusari debet et ipsa complacētia.

Vnde verior est tertia opinio, quę uideo docet delectationē esse malam, quia cōplacētia hęc, & affectus simplex non accipit malitiā ex ope sed ex se hēt oppositionē qđ virtutem, adeo vt quicquid opus excusetur ex cōditione appōsitā, nō tamen excusatur complacētia ipsa, hęc. n. ex eodē motu est, ac si cōditio non apponeretur. Ergo eodem modo est contra virtutem castitatis, & charitatis in casibus propositis adulterij, & homicidij, vt constat ex dictis.

VNDECIMVM DVBIVM est, an delectatio morosa de pulchra muliere visa, aut de viro sit peccatum mortale? Et idem dubiū est de cogitatione, & delectatione qđ in surgit ex tactib; osculis, & amplexibus tam femine, quam viri.

De hac re agunt S. Ant. p. 2. Sū. tit. 5. c. 1. §. 6. grad. Syl. verb. Delect. q. 4. Tab. verb. cogitatio. §. 3. Caiet. in 1. 2. q. 154 art. 4. & 10. 1. opusc. tractat. 14. q. 1. in Sum. verb. delectat. verū, quartū. Nau. in Man. c. 16. n. 10. & 11. & in c. i. cui. n. 7. & 13. du. 3. Cosm. Phil. de off. sacer. p. 2. lib. 4. c. 18. Lud. Lopez. p. 1. inliti. conf. c. 75. Io. Bened. in lib. 2. Sum. de peccat. c. 9. §. 1. Io. Azor. p. 1. inliti. Mora. li. 4. c. 6. dub. 11. & 12. Barthol. Med. in 1. 2. q. 74. ar. 8. dub. 5. Ema. Sa in Aphor. ver. luxuriosus, post S. Tho. 2. 2. q. 154 art. 4. In qua re, quia nulla est inter auctores difficultas, quid sentiendum sit iuxta doctrinam a nobis superius traditam, breuiter exponam.

Primo igitur certum est, nullam sensationē naturalem esse scdm se peccatum, quoniam sunt ab ipsa natura, & ideo neque visus, neq. tactus de se peccata sunt, ētñ delectatio aliqua eā inde confurgat. Dixi, *Secundum se*, quia aliunde peccata esse possunt, vt infra dicemus.

Secundo, quāuis visus mulieris pulchrę, sicut dū se malus non sit, neq. delectatio exinde con surgens, nihilominus tamen bene & male fieri pōt, vnde ad cognoscendum qđ peccatum sit, nec ne, & qđ mortale, aut veniale, aut nullum omnino, ex motu videntis iudicandū erit, & oppositione ad virtutem, vt dictū est supra. Si. n. quispiam mulierē aspiciat, & exinde delectē ad laudandū Deum in operibus suis, & ex pulchritudine corporis eleuetur ad pulchritudinē aīę, iuxta illud Plalm. 92. *Delectati sunt Domine in factu-*

factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Sine dubio non peccat, sed potius meretur, Sin aut illa causa vanitatis, leuitatis, & curiositatis inueneretur, non dirigēdo aspectum ad carnalē copulā, nec ad delectationem carnalē, & veneream, sed motus nri ex quadam vanitate, & curiositate, etsi exinde exurgat delectatio, & motus turpis ex sola venustate, & pulchritudine rei viue, quatenus grata est viui, solum veniale pētm c. n. delectatio illa, dūmodoq; in illa ex plena aduertētia non detineatur, sed eā repellere conatur: ubi vero ex motu libidinis illā aīpi ceter, & exinde cōsurgat delectatio venerea, pculdoso delectatio illa ex oppositione, q̄ habet ad virtutē castitatis, mortalis est, non solū qñ adest efficax voluntas accedendi ad eam (loquendo de illis qui matrimonio ad inuicē non sunt coniuncti) sed etsi sit sola in complacētia si. i. p. t. & delectatio vener. a sine relatione ad copulam. Etsi. n. tactum magis q̄ vīsum delectatio venerea consequi solet, vt experientia testatur, frequenter tñ ē vīsum ipsū consequitur, vt pater ex Mar. h. 5. *qui videt mulierem ad concupiscendum eam, iam in gehēna est eam in corde suo*, id quod luculenter docet S. A. g. qu. referunt in c. *Nec solo.* 2. q. 5. ubi ait *Nec solo affectu & tactu, sed alpectu quoq; appetitur* & appete concupiscētia se natiū. Nec dicatis vos aīos habere pudicos si habeatis oculos impudicos q̄a in pudicos oculos impudici cordis est nūcius, & cum se sibi inuicē ēr tace te lingua conspectu mutuo corda nuntiant impudicia, & secundum concupiscētiā carnis, al. erunt delectantur ardore, ēr intactis ab immunda v. oratione corporibus, fugit castitas ipsa de moribus. Qñ sūne in loco, nō solū de voluntate ethicāci perueniēdi ad actū sed ēr de simplici delectatione venerea, & libidinosa ex īspec. u mulieris pcepta loquitur, cuius re plura testimonia ex Patrib. desumpta, dub. 5. attulimus, quæ hanc veritatem manifestant.

- 32 *Tertio*, Delectatio morosa ex tactibus osculis, amplexibus habita, eodē modo p̄tā sunt pro ratione notius, & intentionis, ex qua consequitur, sicut de usu dictum est: si enim quis ex motu libidinis tangeret, aut oscularetur mulierē, aut virum, delectatio consequens peccatū mortale erit, etiam si tactus ille de se impudicus nō sit, & etiam si tangeret perionam; quam desiderat, & sperat in coniugē accipere, led nondum accepit, neq. sponsalia contraxerat cum illa persona, quia c. n. delectatio hæc sub tali motu libid. inoso oppositionem cum virtute castitatis

hēt, & plerumq. notabilem, inter non coniugatos, & eos qui sponsalia nondū contraxerant, consequēter peccatum mortale constitueret, etsi exinde nullum aliud pollutionis, aut consensus in copulam, periculum immineret. Dixi. *neg. sponsalia contraxerant*, quia cum inter sponsos, vt superiori capite exposuimus, liciti sint tactus, & oscula, si al. quā exinde delectatio exurgat, abiq. animo perueniendi ad actum, aut se polluiendi periculo, cum. n. sint in via ad matrimonium, excusari censentur eodē fere modo, quo iam coniugati, propter bonum matrimonij inchoati. Intelligēdum autē est hoc quoad tactus in partibus honestis, & pudicis, neque. n. licitū est nondum coniunctis matrimonio, & partibus pudē. s. & libidinosi se tangere, atq; adeo mortalis erit delectatio quæ consequitur ex hūmōi partium contactu. Cum enim partes istæ a natura ad copulam, & congressum maritalē, & prolis procreationem institutæ sint, contra rationē rectam sunt amplexus, & tactus in hūc corporis membris, & ad solum delectationem sensus capiendā, etiam si nullum aliud periculum pollutionis, & immunditiæ adesse.

- 33 *Quarto*, Delectatio consurgens ex tactibus amplexibus, & osculis, quæ non ex motu venereo, & libidinoso, in partibus honestis, sed ex causa honesta sunt, peccatum non est, vt v. g. si fiat ad augendam amicitiam, benevolentiam, & amore honestum, vt cum affines, cōcines, & conterranei extra patriam amore patrio ex osculātur, abiq. delectatione venerea, & inhonestā, tunc enim licet sensualitate, ac fomite peccati originalis, vel etiam suggerente diabolo insurgeret delectatio venerea, non erit peccatū mortale, imō nec veniale, si voluntas expresse, vel tacite non consentiat, præsertim, si cōtristeretur de huiusmodi moribus, & illis repugnet quāvis eos non repellat, aut omnino eos repellere nequeat. Idēq. dicendum est de illis, qui vel quē visitantes ecclesiās, & multitudines oppressi, volētes nolētes se se tanguat, & ex illo tactu delectatio venerea in sēualitate insurgit nullum. n. exinde peccatum contrahunt, dummodo consensum non præbeant, vt recte a notauit Nauar. in c. Si cui. n. 16. dub. 4. de pen. dist. 1. id quod latius capite superiori explicauimus. Ex quibus omnib. manifestum esse poterit quē delectatio morosa peccatum sit, simulq; præcepti sexti ac noni sensus, & intelligētiæ, & quib. modis contra hæc duo decalogi mandata communitur peccari solet, abunde satis exponitur.

